

GENERAL LIBRARY - U.C. BERKELEY

8000531214

CIRCULATION DEPARTMENT
Main Library

CIRCULATION
202 Main Library

LOAN PERIOD 1

HOME USE

4

5

3

6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS
Renewals and Recharges may be made 4 days prior to the due date.
Renewed by calling 642-3405

Renewals and Recharges may be made
Books may be Renewed by calling 642-3405

DUE AS STAMPED BELOW

~~RECEIVED~~

1997

CIRCULATION DEPT.

~~1111 13 1999~~

~~JUL 12 2005~~

IA, BERKELEY
4720

Ⓟ

General
University of
Berke.

FORM NO. DD6

(Q4189810)476—A-32

General Library
University of California
Berkeley

B. e. O. T. Penatens, 1846.

Netmet hand, alom

ed

1232198

זאת
התורה

אשר שם משה לפני
בני ישראל

בראשית

Das I. Buch Moses

WIEN 1846.

Franz Edl. von Schmid
& J.J. Busch.

Kap. 3. V. 6.

Steindr. v. H. Engel in Wien.

Kap. 4. V. 8.

Bible. O.T. Pentateuch. Hebrew + German.

ספר
נתיבותיה שלום

והוא חבר מלל

חמשה חומשי תורה

עם

תרגום אשכנזי ובאור

M. Des an ben Menachem Moses

מאת החכם המפורסם מוהר"ר משה בן-מנחם מדעסויה

ונתוסף בו

תרגום אונקלוס ופרש"י

ונלוה אליהם תוספת באור הנקרא בשם

Luzato Dank Samuel

ha-m far s'm'ur h' g' h' ha-m sh' h' h'

המשתדל מהחכם המפורסם מו"ה שמואל דוד לוצאטו

והנקרא בשם

כוצר שיללות מאת האחים יוסף ושמעון בני הגאון המנוח

מו"ה מאיר סאנמא ז"ל

הנקרא בשם

הכורס מהחכם המפורסם מו"ה הערץ האמבערג

ספר בראשית

M. B. Levy,
1157 Mission St.
San Francisco, Cal.

WIEN, 1846.

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

69519936✓

B 51225

M 45

כאשר ראה החכם המפורסם לשבח ולתהלה הרבני המופלג מוה"ר נפתלי הירץ
חיל גרין בעל המכתב ספרי גן נעול ויין לבנון, וחמשתיק לליהק ספר חכמת
שלם ומבארו בפירושו הנקרא רוח חן, את תפארת הספר הזה, התרגום האשכנזי
עם תבואת ודמ"ס, ותצלח עליו רוח השיר בנעים מליצותיו, ושרם פתח את פיהו בשירו,
הקדים לו מאמר הזה, לבאב תועליותיו הרבות, וחצורך אליו בדוד הזה, וקראו:

1846

מהללי ריע

MAIN

מעתה ערי הקדם היו מדבר, ופית מפלרתנו לארפת לש, ונעלה רוח סלהים מעל נעליו,
ודום דעת עלת ידעיו, נעודה גם לשון קדש מפי מליציו, כי הודנו צנלה; והצנים
לד מלדו שמה היו מדברים לשדודים וצלשן עם ועם, צללו זרות צשפת קדש, ועלזו והלכה
צלה קדושת הלשון ולא שנה עוד לשינה, כלשר צעלו יתר הקדושות ועוז לא שנו, עד יסקיף
כ' מעדום ויחדש ימיו בקדם, ואל יקטן צעיניך לזון כלי חפץ כזה, כי כל הלשונות חול,
לשון עזרי שכתבו זה בתורה והנצינים והכתובים קדש הוא לנו, שכל ענין קדושה הוא הסדל
זה מדבר צמטלה וסגולה, וקדושת הלשון היא צהייתה צרה וזה מטעם ומשום סדעת,
כמו שהפערנו צלשונות חול שהסכימו עליהן צמי האדם צלדנותם לבויהם, לא כן לשון עזרי,
ה' אל כ' דבר זה, על כן היא ערוכה צכל ושמורה מכל שגיטה, כי מי מצלעדי ה' ידע סוד
על הצרים מדלשים ועד לחיות, ומי כמוהו מודה להביח כל שרש ושרש וכל שם ושם צלמנו
ותפקל לזק על כל דבר דבר, כן אומן המונחים על הענינים הלהים הנשגבים, כמו שמוציא
ש', שם העלם אל, סלהים שדי וכיוצא, הן המונחים על כינויו כמו רחום חנון גדול בצור
סוד חזיכין, שכל אחד מאלו כולל צבורותיו עמוקות צספרי החכמה, וכן השדשים המונחים
על המליצות צכללו, והמונחים על הכחות הנפשיות, כמו חכמה, צינה, שכל, דעת, ערמה,
פקמות, פחצולה, עלה, מחשבה, עזמה, צדקה, אומץ, עלמה, כח, אהבה, פשק חפץ,
צלה ואצה וצדיריכין, והמונחים על דברים פרטיים מלאכותיים, וכלל השמות המונחים על
מקרי המליצות, ימן כלם מפי עליון ילאו, לזן צהם נפתל ועקש, כי ממנו ית' לא נעלם דבר,
ותעד שהיו מדברים צה שרי סלהים ושרי קדש היתה רחצה ורצת השדשים פעלים שמות ומלות
ותפה לא כשאר ממנו רק מעט, סלה אשר נקצלו צאו צספר התורה וצספרי הנצינים והכתובים,
ותם השלדים לנו הצללו עדים צלזן מצק צס, וכן המליצות המשלים והשירים המחוברים מן
השדשים והשמות הלה, כלם תעשה ידי יוצר הכל, כלם מפיקים מצונות, לזקו יחדיו ושכלה
לזן צהם. והנה נצינינו ולצותינו קצלו סוד הדברים ופידושם ליש מפי ליש, הם ידעו עומק
הדום השדשים והשמות והמליצות והמשלים, הם היו סנשי הדום לחקור אל כל מכלית כפי
נשם, לזן היו צצירים צמקדל מפורש ושום שכל, כולידו דבר מדבר, דמו דבר לדבר, עד
צעמדו על סמיכת דברי התורה, הן הנוגע לחכמת הלהות, הן הנוגע לחכמת הנפש, והן
המלמדים דרכי ה' וישר מנהגיו, וכן דברי התוכחות והמוסדים, ודוחצ
לגביהם ימים, שעל פי הדברים סלה נוסדו דברי מודה שצפל פה, שהם דברי קצלה
סקצלו מצלותיהם ורצותיהם דוד אחר דוד:

וכאשר סרנו כימים ואצד כל חזק, וחקנו יותר מן המקור הדלשון מקוד מים חיים, נסתמנו
מעיינות החכמה, יצשו נחלי צינה, ועל כן צדושות השכל לא יעמדו, לזן עוד
עם ידע לשלוח המים ממקודם, לצקע צלורות יאורים, ולהוציא צתפלומה סוד, גם לזן
ודם ולזן צצקש צכל סלה, סנשי לצצ יאמדו מי יוד אל המים האדירים הלה, מי ידלה פנינים
צלזים, ותבמק ערמנו רצמה הסכלות, ולא השינו צדעתם החסרה גדול החסרון אשר השגנו,
לא ידעו מה הוא, ולא יצו מה צין מורתן של דלשונים לתורתן של אחרונים, ונדמה להם
ס נקל מלמד ללמד מקדל, ולדעתם כל נער וכל חסר לצ יוכל הצק צס, ולא יאמינו שצריך
ודם לצ דעת קדושים צינה לעמוד על דרכיה, ותקטן עוד צעיניהם סלל יחמו ספילו לצקדוק

הלשק, וחליש צק עצר להיה ועמיד, צק יחד לרזים וצק זכר לנקצה, וכשילמד להם הדקדוק פער החילוק לצל אל הקדש פנימה, ואשר יכזר מאחריו לא יצל אל הקדש, והנהגתו כמלחם צעיניהם, והם שולחים ילדיהם אל צית הספר כנני ד' ונני ה', תחת יד מורים ללמדהם המקרא מנלי שים על לצל הם דוורי לחות או עלגו לשק וכנני שפה, ולפעמים אינם יודעים חזק ספילו צטיז הקריאה, וכל סכן שלל יציוו צטיז הלשק וצנחות המליה, והם ילמדו עם הילדוהם הכנים האלה כפי דרכם את דבר ה' כמו שנה או ימים צמספר, וככלות המועד, יצטרו אנוהם לצותיהם לאמר כזר הליוו צמכס ללמוד משנה ותלמוד ואין עוד לפי כבודם ללמוד עמהם המקרא, אז יתחילו ללמוד צלחת המקצועות מצתורה, דיני קדושין כתובות או ביטין, עדותהם ידע הניגר מה צק זכר לנקצה, ועד יצין מנהגי בני האדם ועסקיהם, על כן היו דוורי המורה על הגערים לטרח, וכמשל כזר יכנז עליהם, ועל הדור כשיגדלו מהר יפרקו עול התלמודהם מפליהם, וצסודם ממנו לא תשאר צדס מלומה לא תורה ולא יסודות אמונת ישראל, להדח דעת ולא מוסר השכל ולא דרך ארץ אפילו לקרות עצרי איני יודע, ולא יצין דברי החפלותהם שמתפלל יום יום, כי מעולם לא הגיד לו רצו דבר מכל זה, והמעט שקרא לפני רצו צילדותהם לא היה צד הרצ לפרש לו פשטי הדברים צשפה צרורה, ודרך המתקצל על דעתו עד שיכנסוהם הדברים צלצו, כי הרצ היה רגיל צדרשות, ודרך הפשט נעלם ממנו, וצאלה הדרשות לל שמוע אציו מה שפיו מדבר, כי עיקר הכל הוא הפשט הצרור, וכאמר ז"ל צכלי התורה כלה אף-היה מקרא יולא מידי פשוטו, ולא ידע הרצ שכל דרשות אצותינו ז"ל יסודתה צהרי קדשת הפשטותה ומי שמסכל פשט הכתוב אי אפשר לו שיצין עומק הדרשה הדרשת עליו, והנה הוא מעלל צמוח התינוק הרפה צדברים נפלאים וצדרשות סתומות שנעלם עניניהם גם משניהם, וכל זה לא לעזר ולא להועיל, ולא ישים על לצו שחוצת כלרצ הוא לשדד ולפתח לצל למידיו, ולזרוע צהם צרצ קדש, ידלת השם, ועובר האמונה, וכצוד החורה ולצידס צמדות טעות וצפעשים טווי, וצנמוסי דרך ארץ, ולחנך צאלה כל נער ונער לפי דרכו ולפי שכלו, ואילו דלה זאת יצין שמועל עליו להכנים דברי התורה אל לצו, והיה מלמדו טיז הלשון ולחות הצלילה ונועם השיר, והיה הנער שמח צתלמודו, הלון וננן לרגל המלאכה אשר לפניו, והיה לומר עמו מידי מצת צסצמו מעט מן המשנה והתלמוד לא להתפאר ולהראות סריפותו, אלא מעט מעט צדרך נלהומתקצל על דעתו, כדי להרגילו צלשק חכמים וצמשנתם, עד ינדלון הגערים והיו כצן עשר ויותר, אז ישאחו לצלת לקדחת נשק ללחום צמלחמתה של תורה, לפי סנצד ניסד יסוד האמונה וכצוד התורה צלצם, וידעים פעל פי הדברים האלה כרת ה' צדית עם ישראל, וילכו הלון ובדול, צמקרא צהשנה וצתלמוד, וצאחריתם יחנמו:

ועוד צרה אחרת צגלילות הללו, שגם אם הרצ עומד על פשט הכתוב, אף ציוו לפרשו לתלמידיו, כי אף מלה צלשונו להנעים מחשבות לצו על און התלמיד, ואם טוצים בו צרים צלצ הרצ, לא יכונו על שפתיו, כי כל מפרש לזולתו, לריך שיציו גם שניהם שפה אחת על צודיה, וידצרו צה דברים אחרים, וצגלילות הללו שפתנו צלולה מכל לשונות העמים, ונוסף עליהם מלין ומליצות שחדשו ההמון מדעתם תצל המה מלין און דעת צם, כי אנהנו צמי אשכנז ופולין און אנו מדברים שפת אשכנז על מכותה, אצל כמעט לכל אחד ממנו שפה אחרת ודברים אחרים, ותקצר יד לשק כל רצ לפרש הענין לתלמידיו, ונמעט שאין תרופה למחלה הזאת, מי יגיד לנערי צני ישראל את דבר ה' המזוקק צנעמים, ומה יודע להכ שמליצות התורה טהורים נעלם השמים, אם יתרון להם צמחשצת לצ אף למחסור יהיו צדצר שפתים, על כן צחשנה יתהלכו יגששו כלק עינים:

עודני משתלה על עחלת צני עמי, האם און ון דים למוד, אם רוי צצן צם, וצצצ צמדותי כולש, והנה לנח עיני עלים לתרופה הן המה הילדוהם שיצט צדפום לרובמם ולמדהם ממלאת העתקת התורה שהעתיק האיש המעולה כדי צחת לי החוקר הגדול ון הרעיון ונקי השכל הכנס והרצני המופלא כמוהר"ר משה מדעסויל נר"ו וקרא שם העתקתו **תרגום אשכנזי**, כי צמד להעתיקה אל לשון אשכנז המודגלת צפי יושצי הארצות האלה, ראיתי ואשמח, ואומר לנפשי שוצי למנוחיני, לשון חכס כי"צ מרפא, יודע כל שער צת עמי כי זה האיש אולר צלוח, גם צגים יולא שמו צק חקרי לצ, צק משודרים ודוצרי לחות, כלס יעידו כי עטו עט סופר מהיר צלשק זאת, ומליציו האשנחיות מעשה ידי אמן, יפללו צעיני כל רואיהם, גם צלשק עצרי שכל את ידיו, כי מלנצ צקילותו ודיעותיו צדקדוק הלשק, עוד ידיו רצ לו צחכמת הלשק, להצין פשל ומליה, מצין צשיר, וצכיותו אמן מופלא צשתי הלשונות, וצלה לנדיצ צחכמה רעוהו שפת יתר, יתר שאת ותר עז, כי תנשל

קמו על כל־העמקות האשכנזיות שרלטו ושעמעו עד כה, הן מצני ישראל, והן מחכמי
 ים, ותעוזו על לז כל קודם זה, ושהיה דרך ומסלול למלמדי חתינוקות, יוליכו זה את
 ישראל ויצינו במקדש, כי לזך לפניו יהלך, וישם לדרך הקדש פעמיו, כי הוא רועה את
 על משכבות אצירי הרועים, כי מעתה דריו יסיר, שהקים עמודי העתקתו על יסודות
 ב שיסדו ארבעה מציני לבתי־ל. שנאלרו דצרי תודתנו על דרך הפשט הצרור, וצדעותו
 הם ללקוט פרי מדיהם, לקח וצדד את ביותר קרוב לפשטו של מקדש, כי אצנו אף
 פת פליק תנחן, ולצו לז מצק לצדד ללצן ולשפוט צין דצד לדצד, ועליהם האסיף משה
 ומו דצדים יקדים צפשוטן של מקדשות, כל דואה אומותיו, וסער נפת תעפנה שפתותיו,
 ה שוצו לצלון אסירי התקוה, היום מניד משנה יהיה לבס, כי הואיל משה צלר את התורה
 היניצ צלשח המורגלת לפי נערינו צגלילות הללו, והיה עודה דרך למודיהם, שימה צפיהם
 נזד למלידיהם דצרי התורה על דרך המדגום הזה, למען יצינו מנעוריהם לחות הלשח
 שוד המליצות, וכאשר ישמע הנער יופי המליצה ונועם השיר צלשח שהוא מצק צו, יגל לצו
 וסם, ותבסוף ותכלה נפשו ללמוד לשח קדש צדקדוק נמדן, ויסן כצוד להדר תורת ללבינו.
 עין מדעמו אס צלשח ההעמקה הדצרים נעימים פלד, על אחת כמה וכמה הם משמחי
 לז צלשח סנכפצה זה על פי ה' ציד משה ע"ה:

ב פקחתי עיני על אדות הצלר אשר כרה ביקר הרצני המופלס המדקדק הגדול כמוהר"ר
 שלמה מדונגל נר"ו מציצ מציצ להעמקת החכס הרצני מוהר"ר משה נר"ו, שמים
 וחות עשה, האחת שפירש התורה צלשח קלרה וצדודה, את הכל לקח מאלוהות אצירי הרועי'
 ג"ל, להודיע לנני אדם על מי נשען החכס המעמיק צהעמקתו צדצד דצד, גם הוסף
 דצרים מוצים מדעמו צפידושי העקרלות וצדרכי דקדוק הלשח:
 ס"ה דצד רלימי את העלים הג"ל והגה כזית הודס, אשר עלהו לא יצול, ואס סלה הם עליו,
 מכ נאמד יהיה העץ כלו למדאה, ומה טוע יהיה להשכיל, ופדיו ימתק לחך טועמו על
 כן פעלוצה כליותי צדצרי משרים, ולצי רש דצד טוע, ויסמד משרי ללבינו:

יפעת עולם אש דת! אפל תגיהי
 מעל למרומי אל שבת תגביהי
 ומאור שלמתך שפל זרוח
 מבאר חכמתך ברילב שאבו
 מור צדקתך מכל הזן אדהבו
 את תורת אל חי! את תיי כל רוח:

אשר צדקתך בים נגרש גורש רש
 את שקוי לעצם מרפא לגפש
 אשרשך פורה גיל עץ חיים יצמיח
 מורי מאז למדו דרכך בשער
 ורעי ארעה על תלמי לב נער
 מרם יצרעו לענה בו יאריח:

במִשְׁכַּן יִעָרֶה לָקַח מִזֶּבֶךְ הָרָעִים
 בְּנִטָּף חֶלֶב וְדִבֵּשׁ מֶלֶךְ הַשִּׁימִי
 שָׁתְלוּ מִשְׁעָה בְּבָנִים גִּדְלוּ
 אֲמָרוֹתֶיהָ מֶלֶךְ אֶל זֶבֶךְ הָעֵתִיקוּ
 בְּמִשְׁכַּן וּמִלִּיצָה אֲמָר הַמִּתִּיקוּ
 אֲנִי פִתְחוּ כִּי בָרוּר מֶלֶךְ

עָתָה שׁוֹכֵב כָּל לֵב מִדָּמָה פֹּרֵעַ
 מִי יִזְנֶנּוּ מִי זָרַעָה בּוֹ זֹרֵעַ
 עַד לֹא יִחְרַשׁ בּוֹ גִּשְׁחַת תִּלְמָהוּ
 פֶּסֶד הַיִּבְרִי צַחֲוֹת יִחְדּוּ גִלְעָגוּ
 כַּמְבִּין בַּתִּלְמִיד בְּדֶרֶךְ שָׁנוּ
 מִי יַעֲלֶה בֵּית אֵל לְרֹאוֹת אֶת נִוְהוֹ

אִם סָלַם חֲכָמָה עַד מָרוֹם יִגִּיעַ
 תַּחְתִּית מַעְלוֹתָיו בֵּין מֶלֶךְ תּוֹדִיעַ
 וְלֹאֵם מִמַּעַלָּה אֶל מַעַלָּה יַעֲדוּ
 לָמָּה זֶה לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁוֹ תַעֲפִילוּ
 מֶרֶם שִׁים לֵב מֶרֶם מֶלֶךְ תִּשְׁבִּילוּ
 תַּחְתִּיבֶם מַעְלוֹתָיו נָעוּ גַם גָּדוּ:

יּוֹם מַעִיר הַקֹּדֶשׁ יֵצֵא יָצֵאנוּ
 נִסְתָּם חֲזוֹן גַּם חֲכָמָה לֹא מִצָּאנוּ
 וּמִיבֵר בְּלִשׁוֹן קֹדֶשׁ חֲדָלָנוּ
 בְּשִׁפְט גִּזִּי אֶרֶץ מֶלֶךְ לְמַדְנוּ
 אֵךְ לֹא בָהֶם דִּבֵּר צַחֲוֹת חֲמַדְנוּ
 נַחֲנוּ עֲלֵגִים שִׁשְׁתִּי עֲמִים בָּלִלְנוּ:

על בן ילדי ציון תום דת עקשו
 בית הספר דבן מלין בקשו
 ובפי מוריהם אין די באר למו
 תפארת שירי קדש בל ידעו
 ומה משפט המליצה בל שמעו
 לא הודיעום כי חכמה תעדה כמו:

על זאת ידנה לב על זאת תדמע עין
 כי תדל עוזר גודר גדר אין
 אפס תקנת הולכים אל בית הספר
 עד כי קם איש עד התעורר גבר
 הואיל באר ויהי אב לבני עבר
 תרגם התורה נתן אמרי שפר:

משה! דרכה קסמה עליה
 בין שרים בן חקרי לב שם עשיה
 כל תופש עם יטעב מוב מעמה
 שכם סופר מתקרה בו מסכה
 אל נהר יוצא מעדן משכה
 שם תרעה עם שבטה צאן עמה:

במחציהם עליה יסמכו
 אל רגל המלאכה הצאן ילכו
 ומן הבאר חסרה ישתו מים
 חן מליה יהיה להם כצחר
 המליצה תסדר בשחק למחר
 עתה ללמוד עברי יתנו ידים:

כִּי רֹאֵי אוֹתוֹתֶיךָ יִפְּלֹאוּ
 יֹאמְרוּ אִם בְּשִׁפְתַּי חֹזֵל נֹעַם מְלֹאוֹ
 בְּשִׁפְתַּי קִדְּשׁ מָה רָמוּ מָה נִהְדָּרוּ
 אִם תִּרְגְּמוּ אֲשַׁכְנִי אֶרֶץ יְגִי
 מִכְּתַב קִדְּשׁ מַעַל לוֹ עוֹת יִגְבִּיהַ
 נִגְדוּ שְׂמֵשׁ גַּם יָרַח יִקְדָּרוּ:

פֹּה פָּרְחִי גִנָּה הַנּוֹתָנִים רֵיחַ
 עִם לֶקֶט שׁוֹשְׁנִים מַעֲזֵן צוֹמַח
 עַל יְבֵלֵי מַיִם בִּגְנֵי מוֹרֶיךָ
 בְּשִׁתְּלֵי זֹתִים לְרֹאשֹׁתָם שִׁבְרָתָ
 אִישׁ עוֹבֵד בִּגְנִים לְמִצּוֹא מְהֵרָתָ
 נִשְׁעֵם מִסְכִּיב לְבֹאֲרֶךְ:

קִרְאתָ לְשִׁלְמָה בִּי בּוֹ אוֹיֶת
 קוֹם בֶּן יוֹאֵל וּכְתַב — אוֹתוֹ צוֹיֶת
 וַיִּכְתּוֹב — אָז עֲקִבּוֹתֶיךָ נִוָּדְעוּ
 הוּא חֵבֶר הַתְּקוֹן סוֹפְרִים רַב הָעֵרֶךְ
 לוֹ יִלְקוֹשׁ הָרוּעִים הוּא יוֹדֵה דָּרְךְ
 עַל מָה אֲדֹנִי תִרְגְּמוּמָהּ הַמְּבָעוּ

מִשָּׁה! מִתַּח שׁוֹבְתָהּ עֲסִרָתָ
 יוֹשֵׁר בְּעִבּוֹתוֹת הַמְּלִיצָה חֲבֵרָתָ
 לֹא בָּא כְּבִשָּׁם הַזֶּה רַק הַפֶּעַם
 לָךְ לֵב מִבֵּין גַּם לָךְ אֶזֶן שׁוֹמַעַת
 לָךְ כּוֹר הַשִּׁבְלִי לָךְ מִצֵּרֶף הַדַּעַת
 בּוֹ לָךְ — אוֹמֵר לְכָל תְּסִרָתִי בִּיעָם:

אלה הטורים כתנתי מלז, נלאת לאור הקונטרסים עלים לתרופה, אחרי כן נדרשתי מלת דעים להוצים הנ"ל העושים צמלכה הצפוארה הזאת להיות להם לעזר מעט, להקל מעליהם ולשאת אתם צמח עזרת הקדש צענין הצלור, כי צמח מלכה גדולה היא לפרש בקרטי קדש על פי הפשט הצדור כפי דקדוק הלשון ומשפט המליצה, והחכם המפורסם ידידי זצ"ל כמופלא מוהר"ר **משה** מדעסויל נר"ו כל חפצו להשלים מעשהו, ונכלות הספר האחד נדפס להתחיל צספר הצא אחריו, והיום קצר והמלכה מדוזה, ויען כי יקרו העשיהם צעיני מלך, אמרתי חצר אהיה ליראי ה' ולאזהצי תורתו, ואומר הנני, אז העלו על גודלי לצלר ספר **ויקרא**, ואט לצי לפרש העמוק הזה, יהיה ה' עמדי, יאיר כבודי, ויתמוך ידי, להשלים חפצי בטוב הזה, ישמח לני אס על המחצרת הטובה הזאת יקרא עליו גם שמי הקטן נישאל.

נפתלי הירץ וויזל

ה ק ד מ ה

דתורה הזאת אשר שם משה לפני בני ישראל נחלקת לחמשה ספרים והם (א) **ספר בראשית** הכילל מעשה צראשית והמצול ותולדות האצות הקדושי' וכל הקורות אחס עד צא יעקב וצניו תלרימה ומיתת יעקב ויוסף: (ב) **ספר שמות**, יספר שצצור ישראל וגאולתו ומתן תור' והמשפטי' ועשיית המשכן והכלים והצגרים: (ג) **ספר ויקרא**, וקדש ג"כ תורת כהנים. יכלול עניני הקדשיות וקדושת הכהנים, והטמאות והטהרות ותר קדושת העם והאונן שהם דיני השמיטה והיוצל: (ד) **ספר במדבר**, ויקרא גם כן חומש הפקודים, לפי שתחלתו פקודי בני ישראל, ויספר כמו כן שלוח מדגלים וכל מה שילא להם תמרים צדצר המדגלים, ויכלול המלות והמשפטים אשר לזה ה' ציד קשה צערצות מואצ: (ה) **ספר דברים**, ויקרא ג"כ משנה תורה, צו שנה משה צסוף לרצעים שנה ללמד לצני ישראל את תורת אלהיו, והוסיף עליהם מלית ודקדוקים שלא אמרם עדיין, ויעודים וכצטחות אס ישמעו, ואזכרות ותוכחות אס לא ישמעו צקול ה' ללכת צדרכיו, והעיד צס את השמים ואת האון, וכתצ להם שירה לעד על זה, וצרכם קודם מותו, ויש מדז"ל מנו שצעה ספרו תורה (צנת קט"ז ע"א), ולצצריהם פרשת ויהי צנסוע הארון ספר צפני עצמו, ושלמעלה ממו ספר צפני עצמו, וכן מה שלמעלה ספר צפני עצמו, נמלא ספר צמדצר נחלק לשלשה ספרים: **דברים** משה רצינו ע"ה כתצ כל התורה בלה מן צראשית עד לעינו כל ישראל ואף שמנה פאוקים האחרונים מן וימת משה עד סוף התורה, שעלה על דעת ר"י לומר יהושע נחנס, השיע עליו רצי שמעון ואמר אפער ספר תורה חסר לות אחת, והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה? (דברים ל"א כ"ו) בלא עד כאן הקצ"ה אומר ומשה אומר וכו', מכאן ואילך הקצ"ה אומר ומשה כותצ צדמע, כמו שנאמר להלן (ירמיה ל"ו י"ח), ויאמר להם צדוך מפיו יקרא אלו את כל הדברים האלה ואני כותצ על הספר צדיו (צ"צ דף ט"ו, כנחות דף ל'): ויש ספרים שבורסין הקצ"ה אומר ומשה כותצ מכאן ואילך הקצ"ה אומר ומשה כותצ צדמע. וכתצ כדעצ"א ואהפרש שצנייהם כי הראשונים נכתצים צדיו ואלו צדמע, וכן כתצ רצינו מלך ז"ל: ויש שבורסין עד כאן הקצ"ה אומר ומשה אומר וכו', כלומר שהיה חיצו העסוק קודם שינחנו מדור חצה כדי שלא יעשה זה. מכאן ואילך הקצ"ה אומר ומשה כותצ צדמע, כלומר שהיה כותצ וצוכה ולא היה חוזר הפסוק. והיינו דלמדיון כמה דכתיצ להלן מפיו יקרא את כל הדברים האלה ואני כותצ על הספר, כי מפני הלעד לא היה אומר וכו', ולפי' הראשון מסתייען מן הכתוצ לענין מה שאמר כי הקצ"ה אומר ומשה כותצ צדיו כענין שאמר צפסוק הזה, ואין לה עשה עכ"ל. והנה צמנחות פי' דש"י כעס השני, אצל צצ"צ פי' כעס הראשון, וכתצ צצו שנאמר להלן, אכולא מילתא קאי דקאמר הקצ"ה אומר ומשה כותצ כמה שמלינו שהצניאים נספין מפיו צצן עכ"ל, וגם זה דחוק שלכאורה אין זה צריך לראיה. ונראה לי שלכאורה עצומה הניחו ראיה מדצרי צדוך, שיהיה אפער להקשות אס הקצ"ה אומר ומשה כותצ את כל התורה, איך יצצר צכל הכתוצ עליהם בלליו הם נופות נסתרים ולא כמדצרים צעדם? ד"מ צכל מקום שנאמר וידצר ה' אל משה, היה תהרלוי שואמר מפי' אל משה, או וידצר ה' אלי, אס נספין האומר התורה צדיו, או צצניית נספין תהרלוי צדיו, ולמיה סנה סנו מדרך הלשון

לדבר כגוף שלישי המספר מנהג שלישי? והדבר ידוע שבכך נמלכו אנשים שנתקשו בזה, ונמנעו
גם להם הקושיא הזאת להסתפק בנתיב התורה, ולזה מצאנו רמיה מצדו שהעיד צעמנו שהי'
כותב את המגילה מפי ירמיה, ולעפ"כ הזכיר תמיד ירמיה וצדק כמדבר מנפוח נסתרים, וקרא
את המגילה צדקי העם כלשון הזה, ויורה ירמיהו את צדק לשמו, ולא אמר אני ירמיהו מלשון
את צדק, ולא ויחזיק ירמיהו, ומוכח מפס שצדק הזה הנציגים כותבין מפי דין. והרעצין ז"ל
כתב בתחלת התורה הטעם שלא כתב משה רבינו את התורה כמדבר צדק מלפי ולא הזכיר את
עצמו בתורה עד שכולך וחזר כללו אחד מספר עליו, מפני שהתורה קדמה לנביא עולם, אין
צריך למימד ללידתו של משה רבינו ע"ה, כמו שצא בקבלה שהיתה כתובה צלש שחורה על גבי
לש לזנה, והיה משה כסופר המעתיק מספר קדמון וכותב ע"ש: אבל זה אמת וצדק שכל
התורה מתחלת ספר צדקיות עד לעיני כל ישראל היה משה הכותב מפי הגבורה, ולזה נאמר
ויהי נבלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תפס (דברים ל"א כ"ד), כלשון
תפס מורה על השלימות המוחלט בכל חלקיו, שכלה לכתוב סידת האזינו והצרכה ומה שנאמר
אחריו עד לעיני כל ישראל, כמו שנפרסם שם צעז"ה, והוא הראיה שמצאנו ר' שמעון, אפשר
ספר תורה חסר אות אחת וכתב לקוח את התורה הזו, כי אלו היה ספרו של משה חסר
שמות הפסוקים, איך נתנו לכהנים כלום לשמו צדק, ולא מסרו תחלה ליחושע לגמרו
ולבוס'ף צו ספור מיתתו? אלא וודאי שמשה כתב הכל ולא הביח ספר תורה חסר אות אחת
מלך ארון צדק ה'.

והנה אנו כל קהל עדת ישראל מאמינים, שנאמר כתב מדע"ה את תורתו בן היום עתה
צדיקו היום, לא נשתנה זה דבר מאז עד עתה, ולא קרה לה כאשר יקרה לספרי חול,
שכסופדים והמעתיקים צדוק הימים ישנו זהם צתום' ונרעין או חלוק, פעם צשגבה מחמת
העללה, ופעם צדוק צדקותם לתקן את דברי המהצר עד שצאורך הזמן משתנה הקדמה
האמתית לגמרי, ויתנסח הספר. ולא כן הצטיינו האל הנאמן צדקיותו, שנאמר כי לא משנה מפי
זרעו (שם ל' כ"א), ושה על ידי נציגיו הקדושים צאמרו ואני זאת צדקתי אותם אמר ה' רוחי
אשר עליך ודברי אשר שמתי צפיק לא ימוש מפיק ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה
ועד עולם (ישעי' נ"ט כ"א). ולכן העמיד לנו לעת הצורך אנשים סופרים ובעלי מסורה, שהיו
סופרים כל אותיות שבתורה, לשמדם מיתר וחסר, והיה פשגיהק על הספרים המועתקין להסיר
מהם כל שגיאת הכתב, על פי כללים מקובלים מימות עזרא הסופר וסיעתו, כאשר נצטרך להלן
צעז"ה. וגם על הנקוד והטעמים שמו עין, לתקנם כראוי ולשמדם ממכשול, ואם צאלה נפל
חלוק קלט צין הספרים, כגון חלוק הקדמה שצין צ"א וצ"ב וכדומה, אין זה כי אם מעט, ותמקום
שלא יזיק החלוק ההוא אל הכוונה, אם מקרא כך או מקרא כך, הכונה אחת היא, ואין ציניכס
הצדל, כי אם ציונים או צנעיות הקדמה, לא צענין המוצן מהם, וכגון זה אמרו רז"ל מנלפ"ך
שכחום וחזרו ויסדום, לפי שאין ציניכס לאותיות הפתוחות כי אם תקן הכתב לצד, היה אפשר
שישגחו, עד שהיו צריכים לצופים לחזור וליסדום צנצוטה:

וראוי להעיד צענין הזה ארצו צחינות, והן, (א) המצטל, או הצרות הקול היואלת מפי
המדבר אל און השומע, אשר על ידם יצין השומע מה שצלב המדבר: (ב) מקן המצטל,
והוא צדוק ההצרות ההן, חצודם והפדרס עד טיהיו לפיצות ולמלמדות שונים, מואל ההצרות,
והקולות, ומדדגתן ושעודם: (ג) המכתב, והוא הציודים והסימנים, אשר על ידם יודעו
הצרות המצטל אל רואיהן, כגון האותיות והתנועות: (ד) מקן המכתב, והוא סימני מקן
המצטל שזכרנו, דהיינו חצוד האותיות והתיצות והפדרס, ע"י הרוש צציניכס, והנקודות
והטעמים, וצ"הק גם התנועות ידשמו על ידי נקודות שתחת הכתב, ואם כן גם התנועות
מכלל תקן הכתב, ונדבר על כל אחת מאלו הצחינות צפרט:

לשון הקודש אשר צו נכתבו כ"ד ספרים אשר צדיקו היום, הוא כלשון אשר צו דבר שש"י צ"ה
לאדם הראשון לקן לנח וללצות הקדושים, וצו השמיע עשרת הדברים על הר סיני,
ונכתבו הלחות, וצו דבר עם משה ועם נציגיו, ודי לו צזה יתרון ומעלה וכדד מעל כל הלצונות,
לקרותו לשון הקודש:

וב"ב (פרש' ל"א סי' ח'), עשה לך שרף, לא נתפרס. ר' יוחן צפס ר' ליסר אמר ישמע
שכס ויוסף לקח זה משה, ביון שאלמר לו הקצ"ה עשה לך שרף ולא פירש, אמר אם
אני עושה אותו של זה, אין כלשון הזה נופל על לשון הזה. של כסף אין כלשון הזה נופל על
לשון הזה. אלא הרי אני עושה אותו של נחושת לשון נופל על לשון שנאמר ויעש משה נחש
נחושת מנאן שנתנה מורה בל"הק. ר' פנחס וד' חזקיה צפס ר' ב"יתון אמר בשם שנתנה תורה

וְדַבָּרָה צִלְמָת הַרְלִיחַ מַעֲמֹת הָעֹלָם הַפְדֵּעִי שֶׁהוֹנְחוּ צְתוּדָה הִיא חֲזָקָה וּמוֹלָחַת וְלִין לְהַסִּיעַ עֲלֶיהָ לְפִי שֶׁדָּךְ הַשְׁמֹת הִלְלוּ שֶׁלֹּא יוֹעֲתָקוּ מִלֶּשֶׁן אֵל לֶשֶׁן, כִּי אִם יִשְׁאָרוּ עַל הַגִּחַתִּים הַרְלִיחוֹנָה, בְּיַעֲדוֹם, פִּלְגָטֶן, אֲלִכְסִינִדֵּר וְאֶעֱזֹלֵר וְלִינִלֵּר כִּךְ שֶׁמֶס צִנֵּל הַלְשׁוֹנוֹת לֹא יִשְׁתַּנוּ כִּי אִם יַעֲשֶׂה מִלְחָמָה מַעֲמֵל שְׂפָתִים אֲשֶׁר לֹכֵל עִם וְעִם, וְרִלְיִנוּ שֶׁהַתּוֹדָה נִתְּנָה מִצָּה אֵל הַגִּחַת מַעֲמֵל הָעֹלָם, אֲדָם מִן אֲדָמָה. (אֲדָמָה עַל שֶׁסֶּה בִּלְצֵעַ, שֶׁהַאֲדָמָה אֲשֶׁר צִלְקֵלס הִבּוֹל אֲמָרוּ עֲלִיוֹ צִעֲלִי הַמַּעֲשִׂוֹת שֶׁהִבּוֹל מִחוּס), חוֹה מִן אִם כֹּל מִי, וְכֵן קֵץ שֶׁתּוֹהֵב וְהַצֵּל נִחַ וּפִלְגַּב, כֹּלס סִינֵת הַגִּחַתִּים מַעֲמֹלֶרֶת וְלֹא מִפְּנֵי כִּי אִם צִלְיָהֵק, שֶׁצִּי הַלֶּשֶׁן נֹתֵן עַל לֶשֶׁן. וְעַכֵּל הַלְשׁוֹנוֹת אֲשֶׁר אֲלִיכִס נִעֲמָק סְפֹרִי הַתּוֹדָה נִשְׁאָרוּ הַשְׁמֹת הֵם צִלְשָׁן הַקּוֹדֶשׁ מַעֲמֵל אֲדָם קֵץ חוֹה דּוֹמִיכִס, וְכֵס מִין מִצָּה הַהַגִּחַת נִדְעָה מִתּוֹךְ הַלֶּשֶׁן חֲלָת הִיא רִלְיָה עֲלֻמָּה וְעִדּוֹת נִלְמָנָה עַל הִינֵת רִלְשִׁית הַגִּחַתִּים צִלְיָהֵק:

וְדַבָּרָה הִיא צִנֵּל הָעוֹלָם מִפְּנֵי אֲחַת וְדַעֲרִים אֲחֵדִים עַד יַמִּי פִּלְגַּב מַצִּימִיו נִפְלָגָה הַאֲרֵץ וְנִתְדַחֲקוּ הַמַּעֲמֹת וְזוֹ מִחוּ מַקְלָה הָעוֹלָם וְעַד קִלְבּוֹ צִחֶטֶל דּוֹד הַפִּלְגָּה, וְנִתְצִלְצִלוּ הַלְשׁוֹנוֹת, כַּמַּעֲמֵל מַעֲמֵל שֶׁסֶּה צִלֵּל ה' שֶׁתּוֹת כֹּל הַאֲרֵץ וּמַעֲמֵל הַמִּינִס ה' עַל מִי כֹל הַאֲרֵץ (צִרְלִשִׁית י"א ט'). וְנִשְׁתַּחֲוֶה הַמִּלְחָמָה הַלֶּשֶׁן עַל יְדֵי הַצִּלְצוֹל וְהַעֲדָצוֹת הִבּוֹל לֹכֵל עִם וְעִם כִּלְשׁוֹנוֹ, וְנִשְׁאָר לִקְנֵת הַלְשׁוֹנוֹת מִינֵן מִי עִם הַלֶּשֶׁן הִבּוֹל הַקּוֹדֶשׁ, אֲשֶׁר מַעֲמֵנוּ יִלְאוּ, וְקִלְתִּים דִּחָקוּ מַעֲלִיכִס צִלְוֹרֵךְ הַמִּנֵּן וְנִלְמָנוּל הַלְשׁוֹנוֹת עַד שֶׁלֹּא נִכַּר עַד לֵהֵם שׁוֹס הַתְּדַמּוֹת צִהֲצָה כִּלֵּל. וְהַלְשׁוֹנוֹת הֵם דִּעֵנו כִּמוֹ דִּעֵנו, וְחִלֵּל חִלְקוֹס לִשְׁצַעִים לֶשֶׁן, כִּפִּי מִי שֶׁמִּלְאוּ מַסְפֵּר צִנִּי מִסֵּם וְחִס וִיפֶת צִעַת הִסִּי, וְכֵן נִשְׁמַר צִפְסִיקֶטֶל דִּעֵנו כִּהַגֵּל אֲחֵד לֵאחֵד, י"ד לִיפֶת, ל' לִחִס, כ"ו לִשֵּׁם וְצִנִּי חִס דִּלְגֵּל אֲשׁוֹר וְלִשְׁתִּים כִּי מִי אֲלֵב יִלְאוּ מַחֲלָתִים אֲשֶׁר כִּצֵּר נִחֲשָׁצוּ, וְלֹא נִשְׁאָר הַלֶּשֶׁן הִבּוֹל הַקּוֹדֶשׁ עַל זִהְרוֹ וְלִחֲמֵנוּ וְנִעֲמִימָנוּ כִּי אִם צִיד עֲצֵר אֲצִי פִלְגַּב חֲדָעוּ, מִיֵּהוּ הִם שׁוֹמְדִים אֶת הַמַּעֲמֹת אֲשֶׁר לֹוֹה ה' עַל הַאֲדָם וְעַל אֲשֶׁמוּ צִלְשָׁן הִבּוֹל, וְאֲמָרוּ חִלֵּל שֶׁהִיא מַעֲמֵל הַמַּעֲמֹת מִנִּלְטוֹחַ צִהֵן צִנִּי נִחַ, וְלִין מִפֵּק שֶׁהַאֲדָם וְחוֹה אֲשֶׁר שִׁמְעוּ אֶת הַמַּעֲמֹת הֵבֵן מִפִּי הַבְּצוּדָה צִלְיָהֵק מַסְדּוֹ אֲוֹתֵן לִצְהִיכִס וְצִהִיכִס לִצְהִי צִהִיכִס צִלְשָׁן הִבּוֹל. וְכֵן נִדְלָה מִיֵּהוּ סְפֹרִי צִרְלִשִׁית נִדְעִים לֵאדָם וְחוֹה מִפִּי הֵס, וְנִמַּסְרִים מִלְּפִי כִּי חֵד אֲחֵד דּוֹד עַד עֲצֵר, כַּאֲשֶׁר עוֹדֵדִי עַל זֶה צִצְאֹתִי לִסְפֵּר צִרְלִשִׁית (צ' א'), וְהִיא גִס זֶה צִלְיָהֵק, וְלִי נִקְרָא הַלֶּשֶׁן הַקּוֹדֶשׁ עֲצֵרִי עַל שֶׁסֶּה עֲצֵר נִדְעַת קִלְתִּי הַמַּחֲצִדִּים, (כִּי לִדְעַת דִּעִי חֲדָעֵר לִקְרָא עֲצֵרִי עַל מִנֵּן הַמַּעֲמֹת הִבּוֹל לֹא נִשְׁאָר צִנִּי הַפִּלְגָּה עַל

מתכונתו כי אם לו, וממנו השתלשל לצניו עד שהגיע לאצרהם אצניו ע"ה ולציתו, וליצחק וציתו וליעקב וציתו, וירד עמהם מארצם, וגם שם לא שנו לשונם המקודש, כאשר זכרו מ"ל, ופ"ה להם לדקה. ויש על כל זה ראיות נאמנות מן שמות העלמים הפרטיים הנזכרים בתורה דור אחר דור, שכלם נגזרו ממחצ' לשון עברי. כגון אצרהם מן אצ' העין וישמעאל מן שמע' אל וכן יצחק ויעקב, וצניו שצני' יה כלם לשון נופל על לשון הקודש, ונאות לוט שנתגדל צני' אצרהם קראו לצניהן מואב וצן עמי ע"ש שילדום מאציהם, ושמות הנאורות והמקומות כגון צלח לחי רחי, וצלח בצע ועמק ושטרה לוער ומלפה וסכת וצית אל אצל מלרים ודומיהם, כל אלה השמות מורים על מקורם שהוא לשון עברי. שנו הדבר מוצן מענינו. ונכל הלשונות שנעתקה התורה אליהן נשארו שמות העלם נמות פהן צל"הק, והענינים אשר להם כמו סנה לקריאת השם נשתנו על ידי הכעתקה, ועל ידי זה נאצר הדמיון בהצרה ולא יפלו עוד השמות על הענינים. ד"ע ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' צעני מתורגם לאנקלום ארי אמרת ארי גלי קדם ה' עולצני, וכן לוי מן ילדה אישי אלי מתורגם יתחצר לי צעלי, ונחש הנחשת מתורגם צלרמי חייל דנחשט, וצל"א (קומפערנע סאחנגע), וכן צכל לשון נופל על למן יהיה הדבר ק. ואם יאמר הנביא ויקו למשפט והנה מספח ללדק' והנה לעקה (ישעי' ה' ז'), יתרגם הארמי ואמרית דיעצדון דינא והא לינון פנוסין, אצריית דיעצדון זנו והא לינון מסגין חונין:

ולא יסתפק שום משכיל שנאמר ידבר הש"י צ"ה עם צני אדם, שישימיע את קולו אם כל התקן הראוי אל המצטט ההוא, אשר צו ישתמש, דהיינו הצדק האותיות על ידי התנועות נרופן ופרוץ כפי לורך הענין, מדרגות הקולות צעומק וגובה אורך וקולר, עם ההפסקות הנעימות במקום הראוי, וצלעדי כל אלה לא יוצן במאמר לשמוע צכל הלורך. ד"ע אצד ה' לקין מה עשי' קול דמי לחיך לוועקים אלי מן האדמה ועתה וגו' (גנרשית ד' י'). אין ספק שהקול הנשמע לקין חסך ההצרות ההן כפי משפט הלשון, לרף האותיות עם התנועות הראויות להן והיו למלות, וחצר המלות בהן או הפסיק ציניהן כפי לורך המוצן. חצר דרך משל תיצת מה עם תיצת עשית והפסיק זמן מה עם הדמת הקול צמלת עשית כדרך השולל. והפסקה גדולה פמנו היתה צמיצת האדמה, ששם גמר את ענין הסיצה והתחיל לספר את המסוצה ולתה ארור אתה מן האדמה וגו'. וצמאמר קול דמי לחיך וגו' יעמוד מעט צמיצת לחיך ששם גמר ענין הפועל והתחלת ספור הפעולה, לוועקים אלי. ומלת מן שהיא מלת היסוד, וגם היא קטנה צורך אל מלת האדמה שאחריה השגיע צרדיפה צלי העמדה כלל, והעמדה קטנה צמלות אלי, ששם גמר הפעולה, ומה שאחריה אינו אלא ספור המקום אשר פמנו צלה הפעולה ההיא. מן האדמה, וכל הדברים הללו ידועים ומפורסמים לצעלי הלשון, ועל קצתם נצנו ומוסדו כללי הנחת הטעמים ונגינתן, אשר צהן נתיחד ל"הק מיתר הלשונות הנודעות לנו, אין צהם מדקדק כל כך צדקדוק עמוק להיות חצור התיצות והפרדן מיוחס עם חצור הרעיונים והצדלן, עד שיהיו דרכי הלשון מסכימים מלד זה עם דרכי הנפש ועשתנותיה, והדצור החלוני כערך ומיוחס עם הדצור הפנימי צשלימות רצ, ונדצר עוד מזה להלן אי"ה:

ואולם דע שאין די צחצור ופרוד התיצות לצד אשר אליהם יורו ליוני הטעמים, כי אם יאמרו הדברים עם כל הדקדוק צרדיפה והעמדה, צלי שנוים וחלוף צמדרגת הקולות וערכן ונעימתן כראוי לפי הענין, יהיו בעלמות היצות אשר אין צהם רוח חיים, כמעט שלל יוצן על ידם מה שצלצ העדצר, ואם יוצן לא ינעם לחיך, כתפל הזה שאין צו מלח, ולא יכנס צלצ השומע להפידו ולצוננהו, עד שרז"ל אמרו הקורא צלל צמדה וכו'. כי יש לכל דמיון ודמיון מדרגה צקול ונגון כפי אשר יפעול צנפש, כגון לשללה ונגון לשמה, וכן לשללה ולשנאה, לצנפש ולרצון, להתראה ולנקמה, לשאחה ולנצנצ. ד"ע מלות אי הנל לחיך אין צהם אלא שללה מידל, צלי רגשת הנפש כלל. ושללת מה זאת עשית יש צה מענין במשתלם ובתדה צחוטא. ומאמר קול דמי לחיך וגו' יש צהם מן החמלה על דם נקי אשר נשפך, ומן הקנאה לנקום את נקמתו צשופכו. וסיים צדצרי נערה ונאלה ותונחה. ועתה ארור אתה מן האדמה וגו'. ואף שאין לכל הענינים הללו סימנים וליונים צמכתצ, ע"ע הדולה להעצים את דצרו, לריך שיגנה וחליף צקולות בהצרה, כפי הענין המוצן מהם, וכפי היחס שצן רגשות הנפש למדרגות הקולות וכנגן:

מעשה אין ספק שמדע"ה שצע את כל דצרי הסוד' מפי הנצורה עם כל הדד ותקן הנקחות והטעמים המיוחדים להן, צדקדוקיהן ולרופיהן לא נעדר מהם דצר, וכן מסרם ליבושע והבושע לזקנים וכן נשתלשלה הקצלה כה"ל אחר דור. כצן הלומד מפי אציו או התלמוד השומע עמי הוצ, שצע פמנו את המאמרים קם כל תקן המצטט הראוי להם, כפי

אך קבל גם הוא מלציו או מדעו, וכן סגנון לנצח ולתמידיו, כי כן המצוה ושננתם לנצח. והוא הדברים מחודשים צפוי. לא נתנו את כתבי הקודש לנביאים או לתלמידיהם ועצזום לקרות דא כבוד הכתב לנצח, כי היה להם כדברי הספר החתום, אלל קראו לפניהם. ושנו עמהם, וקל דברים. צנעיתה חמדה, והיה מוסרין להם על ידי כך טעמי התורה, והמתיקו להם דגם מעדיה, עד שנגנוסו כדברים צלגם והיו שם כדרכונות ומסמדות נטועים:

ועל דבר המכתב אשר צו כתב משה את תורתו, יש מחלוקת צין המחזיקים האחרונים, אם הוא הכתב אשר עתה צידנו היום, אם לא, עמד המחלוקת מהל דליתא צסנהדרין חק כה"נ (דף כ"א ע"ב), אמר עד זוטרא יליתמא עד עוקצא צתחלה נתנה תורה לישראל נכתב עברי וכו"הק, תורה ונתנה להם צימי עזרא צכתב אשורית ולשון ארמי צידרו להן לישראל נפצ אשורית ולשון הקודש, והניחו להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי. מאן הדיוטות? אמר רב פסא. כותלי, מאי כתב עברי? אמר רב חסדא, כתב לוצנא. (פירש"י כתב עברי, של צני עד הגר. וכתב לוצנא, אותיות גדולות כעין אותן כותצין צקמיעות ומזחות). ור"ת פירש לוצנא שם מקום שכותצין צו כתב משונה. וכן נראה, שאין האותיות המזלות משונות כל כך בהקטנות, עד שהצקי צללו לא ידע לקרות את שלו, כדכתיב ולא כהלך כתבא למקרא (דמל"ה ח'). ועוד שהדבר נדע צימינו שהכותיים שהם אנשי שומרון יש להם כתב משונה מכתב אשורית וכאשר נזכיר להלן. (וכ"כ ברעצ"ס ז"ל צפירוש משנת ידים פ"ד משנה ה' שהם הכתב הגדיב אלל העם הנקרא אל סמיר"ה והיא שומרון, וכ"כ ר"ע מצרטנדה סס). תרי"ד י"י סופר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל, אלמלא לא קדמו משה, צמשה הוא אמר ומשה עלה אל האלהים (במות י"ט ג'), צעזרא היא אומר הוא עזרא עלה מצנל (פירש"י ו'). מה עליה האמר כלן תורה אף עליה האמר להלן תורה. צמשה הוא אומר ואני ציה ה' צעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים (דברים ד' י"ד). צעזרא היא אומר כי כצן עזרא לצנו לדור את תורת ה' אליהו ולפשוט וללמד לישראל חוק משפט (עזרא ז' י'). חפ"פ שלל כתבה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב, שנלמד וכתב הנשחן כתב ארמית וכתב ארמית (סס ד' ז'), וכתב ולא כהלין כתבא למקרא ופירש להודעה למלכא (דמל"ה ח'). וכתב וכתב את משנה התורה (דברים י"ז י"ח). כתב הראוי להשתנות. למה נקרא אשורית שעלה עמהם מאשור. תרי"ד אומר צתחלה צכתב זה כתבה תורה לישראל, כיון ששאלו כהפך להם לרועץ, כיון שחזרו צהן החזירו להם, שנלמד סוצו לצלדן אסירי התקיה סס היום פבד משה אפיצ לך (זכריה ט' י"ב), למה נקרא אשורית? שמאשרת צכתב. דעצ"א אומר משום ד"א צן פרעא שאמר מאוס ר"א המדעי, כתב זה לא נשתנה כל עקר וכו' לר"ס דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא? אמר רב צביטריא איכתיב להן וכו'. ופירש דע"י דל וכתב הנשתח, כתב שנשתנה והאי קרא צעזרא כתיב שהיו כותצין צימי כתב משונה שנשתנה על ידי המלך שכתב מנא מנא תקל ופרסין צימי דניאל, כתב דארמי ולשון ארמי, ואמר ולא כהלין כתבא למקרא, שלא היו יכולין לקרות כתב שנכתב המלך צימי צלגלר והיו שם יחידים כדצו ש"ע נשתנה להם אותה הכתב צאותו היום, את משנה התורה דמו לנו משה דיעו שכתב שצימי עתיד להשתנות מן העברי לאשורית שנתן להם צימי דניאל וצא עזרא וכתב צ את התורה צכתב אשורית. צכתב זה נתנה תורה לישראל. צימי משה, ולמה לא כהלין כתבא למקרא. דכיון שחטלו צצית דלשון צצו את התורה כהפך להם לרועץ, לשון תרעץ אורי ששכחו ע"כ: והנה דברי הרב ז"ל קשים להולעם עד מאד, כי מה שפירש וכתב הנשתח כתב שנשתנה ק"נ לומר שאין זה אלל דרך דדשה, שהרי צאה התיצה ההיא צספר עזרא במה פעמים וצאורה לפי מקומה כמו אגרת, וכן השיע המלך (ועזרא ד' י"ז) נשתונל, די שלחתק עלינל, ואגרת צכתב המלך נקרא נשתונל די ארתחששא מלכא (סס כ"ב), וכן פירש"י סס וכתב הנשתח וכו' וכתב האגרת כתב צאותיות ארמית והמכתב היה מפורש צלשון ארמית, ואם כן מה ראי מכתב האגרת אשר כתבו שיטני וכדלל אל המלך לכתב שכתב צו עזרא את התורה? ועוד שהם לא נתנו לאשורית כי סס ארמית כת"ש צפי', וכתב ארמית, ואם הכתב היא נקרא כתב הנשתח, והא דארי להשתנות, כלומר ראוי שיסונה הכתב עליו, יקפה צלית צכתב כתב המלך צימי צלגלר, שלא היו יודעים לקרותו? ועוד שעם כל זה לא נדע מי שנה את הכתב? פירש נאמר שמשנה ע"י המלך, ופעם נאמר שנשתנה על ידי עזרא, ועוד תמה שר' יוסי צעל המלך היה שהציון שלשה פסוקים, מדוע הזכיר תחלה מקרא דעזרא. ואח"כ מקרא דדניאל, ולסיף מקרא דתורה? סוף הדבר לא ידעתי לכון את דברי הצרייתא ע"פ פירש"י ז"ל כלל וכלל. ודלה לפירש את דברי חז"ל צאות אחד, כי הגה הכתב או האגרת הזה אשר עליו נאמר וכתב

בגשתן כתר ארמית ומערכה ארמית, היה דברי שניה שכתבו הכותיים שומרי ישראל אל המלך ארתחששת להפך את ענת צור הציט, וכן נאמר שם (עזרא ד' ט'), רחום צעל טעם ושמי ספרא (פירש רחום המזכיר ושמי הסופר), ושאל כרותהון (ושאל סיעותיהם), דינא ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכא צצליא שושנכיא דהוא עלמא (הללו כלן שמות של אומות שהוסיף סנחריב צערי שומרון). ושאל אמא דא הגלי אסנפר רצא ויחידא והותיפ המו צקרית דא סמרון ושאל עזר נהרא (אפרסיא הם הפרסאים אשר הוסיף סנחריב צערי שומרון), ושאל עזר נהרא, ושאל האומות אשר צעזר נהרא, לפי שנהר פרס מתסיק צין ארץ ישראל לצנל, נמלאר אותן האומות שללד ארץ ישראל הם צעזר נהרא לאותן העומדים צנל (דס"י). והכותיים הללו כתבי האגרת הנקראים עם הארץ (שם ד' ד'), ודעותינו ז"ל קראום בדיוטות, לקחו מהם כתב עברי ולשון ארמי כמו שאמר מד אטרא. והיה בדבר הזה כודע צימי חכמי תלמוד, וכן הוא עד עתה כאשר מזכיר לקמן צעז"ה. והם כתבו את האגרת לשון ארמי, שהוא לשונם, וכתב ארמי, שהוא כנראה כתב העברי אשר צהרו בו הכותיים. ואחרי שעזרא הסופר, שהציג את דברי האגרת צלשון אשר נכתב בו, (כי עזרא כתב את ספרו כמו שאמר רז"ל צצ"צ דף ט"ו), מזכיר שהיה כתב צנתא ארמי ולשון ארמי, משמע שאין זה הכתב אשר בו השתמש הוא צנתא את ספרו, כי אלו היה הכתב ההוא צעלמו, מה היה לריך להזכיר ולפרש צליזה כתב או לשון נכתבה האגרת? לא היה לו לומר כי אם וצימי ארתחששת כתב צלם מתודת טפאל וכו' כזה או כנמא, והיינו יודעים שהיה כעין האגרת שלפנינו צנתבה וצלשונה מעט. ואולם אם היה כתב האגרת משונה מכתב ספר עזרא, יפה הזכיר לנו הכיתב, והודיענו שם היה הכתב ארמי והלשון ארמי. והוא יכתוב צלשון ההוא צלי שני, אצל יפנה הכתב וישתמש צנתא אחר. ומוכח מזה שהכתב שכתב בו עזרא את ספרו, לא היה כתב הכותיים, כי אם אשורית, כמות שהוא צידינו עתה:

וְדָנָה עזרא וסיעתו תקנו מרובם של תורה, כמ"ש רז"ל (נדרים ל"ז ע"ב), אמר ר' חנינאל אמר רב ע"ד ויקראו צס"ד תורת סלבים מפורש ושם שכל וצינו צמקרא (נחמיה ח' ח')? ויקראו צספר תורת סלבים זו מקרא, מפורש זו תרגום, ונראה שהיה התרגום לפניהם על ספר, כי כן משמעות הכתוב, ואחרי שהם כתבו צספר עזרא ודניאל לשון ארמי צנתא אשורית, משתמא כתבו כמו כן את תרגום התורה צנתא אשורית, לכן אמר מד אטרא שצימי עזרא חזרה ונתנה תורה לישראל צנתא אשורית ולשון ארמי, הכוונה שצימי ועל ידו נתרגם התורה צלשון ארמי, ונכתב התרגום צנתא אשורית, והנה המלאך שכתב צלשנר, ע"כ שכתב צנתא ההוא אשר בו כתבו אנשי כ"הג את ספר דניאל (כי הם כתבו וחקאל תרי עשר דניאל ועגלת אסתר, כמו שאמר רז"ל צצ"צ דף ט"ו), דהיינו צנתא אשורית, שהרי שם לא הזכיר הכותב שהיה כתב ארמית, כאשר הזכיר צעזרא. ויותר היה לריך לפרש שם, כדי להודיע איזה כתב היה, שלא היה יכולין לקרותו? אלא ודאי שהיה כתב אשורית כמות שהוא לפניהם צספר דניאל. ולא היה א"כ מן הצורך להזכיר דבר לא מן הכתב ולא מן הלשון, כי כן היה כמות שהוא לפניהם. והיה שם יהודים רבים ולא יכלו לקרות את הכתב ההוא, בדנתיא ולא כהלך כתבם למקרא, ואח"כ צימי עזרא נתפרסם הכתב ההוא ע"י הסופר הזה שכתב את התורה ותרגום ארמי צנתא אשורית ומוכח מזה צראי' ענומה שהכתב נשתנה על ידי הסופר הזה. אחר שצימי דניאל לא היה יודעים לקרות כתב אשורית שהוא הכתב אשר בו השתמש עזרא וסיעתו. ומצין מזה מדוע הציג ר' יוסי צתחלה קרא לעזרא ואח"כ קרא דדניאל, כי לולי קרא דעזרא לא היה נשמע מקרא דדניאל כלום, שלא היינו יודעים צליזה כתב כתב המלאך. אצל אחרי שהזכיר צעזרא שהיה כתב ארמית ומתורגם ארמית, ודניאל לא זכר מזה כלום, מוכח שהמלאך כתב צליתו כתב שהשתמשו בו אנשי כ"הג צנתבם את ספר דניאל, שהוא כתב אשורית. וכתב לא כהלך וכו' ומוכח שנשתנה הכתב אחרי כן, וכדי שלא יקשה לך על עזרא וסיעתו איך היה רשאיין לשנות את הכתב, והלא כתיב סלה התנא, תלמד שאין ציג רשאי לחדש דבר מעתה, וקאי גם על הכתב. בדאי' צעגלה (דף ג' ע"א)? לכן הוסיף ר' יוסי וכתב את משנה התורה הזאת כתב להשתנות, כלומר קרא אשכח ודריש, כמו שפירש התוס' שם על הקושיא בהיא צעלמה, שעל הדש הזה סמכו הגדולים הללו צשנותם את המכתב. מעתה דברי רבי יוסי מצוארים צעזר האל יצטרך צאר היעצ, ואולי יש לרחוק צדברי דס"י ז"ל ולפרשם צלופן שיסכימו עם דערינו אלה:

ר' יוסף אלב"ו צעל ספר העקרים (מאמר ג' פ"ז) הצין הדברים כמשמען שלדעת ר' יוסי ועי' אטרא כתב משה רבינו את תורתו צנתא אשורית, שהוא כתב הכותיים

נפספסין צו, וזו היו הלחות כתובים, וימי עזאל נשתנה הכתב לשחיות, שעלה עזאל
 בעל (והיה בקורא סודי). לזל הדיעצ"ל כתב צהם צעלי בתום' שלא היה מעולם לפילו
 דעת יחיד פרצותיו ז"ל שלא יהיו הלחות וספרו כל משה דע"ה כתובים צכת זה המלושר
 והמקורש אשר צידו וכתה תלי תלק של הלכות וסודות תלוח צו, ולס היו הלחות צכת מצרי
 פה כס צמ"ס וסמ"ך שזלחות? (כי צכתסם של כותיים לך הע"ס והסמ"ך עגולים עגול סלס).
 לזל ודלי לך ספק שזה הכתב הנחלל לשחי האל כתב הקודש שזלחות וע"ס כך נקרא קודש.
 ותפוד פומצ וקדוש הכתב ההוא צלותן הימים לא היו כותבים אותו לפילו צספרים שכל מלך
 לו שכל יחיד כותב לעצמו, ללל היו כותצין כתב מצרי, והיו משנבחו האדון שכתו לותיות מנלפ"ך
 (שליך הלותיות ההן נהוג' כי לס צלשורי). וכשגלו לשור ויודעו צרי לשור כתב זה נטלוהו
 להם. לס שהיה לללל הכתב הזה קודם לך, שנודע להם מספר הקודש, מלכד כתב שלהם,
 לו שדלו אותו עם יחיד סגולה מצרי סגולה, וחדו אותו, ותי ישראל הודגלו צו פעיהם, והיו
 שעלה עמיהם מלשור וכו' עין צספר עין יעקב (עגלה דף כ"א). והכותב האדיר עם צטענות
 עד צעל העק"ס, והבדיוח כדצרי הדיעצ"ל הנ"ל, שלא נחלקו דז"ל ללל צספרים שהיחיד כותב
 לו, והיו מדקדקו לומר כתבה תורה לישראל, דהיינו: לכל יחיד ויחיד, שלא נתפרסם הכתב
 לשארי להמק, כי לס צימי עזאל, לזל הלחות וספרו של עשה לך ספר שהיו כתובים צכת
 לשחיות:

אבל צידושלמי ומבילה פרק קמ"א סי', אמר ר' לוי מלך דלמד צדעץ (מכלן עממע מדעץ לס
 לבתים נכרים, כמו לעו למצטל נכרי) כתבה תורה, עי"ן מעשה נסים, ומלך דלמד
 לשחי כתבה תורה סמ"ך מעשה נסים. ותלעת לנו דולין שזלותיות הכותיים (הצילס צעל
 מצרי ציכה פ' כ"ז), העי"ן עגול שלל כלות הסמ"ך שלנו, ולזה אמר ר' לוי שלדצרי האומר
 נדען שהאל כתב מצרי כתבה תורה עי"ן שזלחות מעשה נסים היה, ולדצרי האומר שלשורי כתבה
 תורה סמ"ך צגס היה. על כל פנים לנו שותעים מדצרי שהיה דעת יחיד שגס הלחות היו
 כתובים צכת מצרי, ללל כדעת הכותב שזכרנו, שלא נחלקו דז"ל מעולם כדצד זה, כי לס
 נחלקו. לזל המוסנס לללל כדצרי דציו הקדוש ודצי סצען, שהתורה שכתב משה והלחות
 היו לשורי, וכן הוכיחו הגלונים דצ שרי"א ודצ הלי (תשורת ר' משה ללל"ק סיון ע"ד).
 והל לשן הדמ"ס ז"ל, צפי' המשנה צמסנת ידים (פ"ד), הכתב אשר נכתב צו לנחנו האל כתב
 לשורי. הכתב אשר צו כתב השם יתצרך התורה, ונקרא לשורי מלשך גדולה ותפלת, כמו
 נלצרי כי לשורי צנות, והוא למרס לשורי שמלושר צכתו ע"כ, וכן כתב האפורי. ור' משה
 ללל"ק סיים וכתב ח"ל: למנס הכותיים ס"ת שלהם וכל ספריהם כתובים צלותו כתב מצרי.
 ועד סיום מעלמיהם לומר שזלותו כתב כתבה תורה, וסין להם ס"ת צכנס כתוב צימי פנחס
 צן אלעזר וכללה דנות ע"כ:

וראיתי למחזרים מחכמי כולרים יעי"ו ינידו גס הם שער היום נשאלו מעט מהכותיים ההם
 על הד גדיים וצכנס וצמקומות הסמכים, ויש להם כמו מקדש ומצח, וכהיהם
 צתים וצקערים סס, ולומרים שמעולם לא עזדו ע"ז, לללל שדדיכוס קיסר העמיד להם
 ושת ינה צהר גדיים למען הכעיסוס. והקדו לז' מלות שנה הציל הכנס לוסער"יוס
 המלך חתשה לו ששה עקסעמפללרי מספר תורה שלהם הכתוב צכת מצרי ול"הק. והלדון
 דעסלחי שלוח מלך דרפת צחלר הטיגר קנה צעיר דעשק צשנת 1616 למספרס ס"ת כתוב צכת
 האל פהאוד מלח. והצילו לפלר יז, ונדפס צשנת 1638 צתוך (היפולוגולחטסי) והוא
 פריך עם כתב מדגומים צלשונות לחדים. והחכמים אשר צלנגלטי"רל הגיבו לת המכתב ההוא
 מפך כ"י סל לוסער"יוס הכזכרים, וחזרו והדפיסו אותו צפללינגלללעטני שלהם. ולחרי העין
 והקדוק צספרים ההם כ"י הוכיחו המחזרים צרליות חזקה ונלח' שהוא מועתק מכתב שצדיכו
 לל כתב העצרי, לפי שמללו במה חלופים ושנויים מספר התורה שצדיכו, ולחרי הצחינה מללו
 שרת השחיים נולדו מחלוק לותיות הדומות צמכת, בגן הה"ל והחיי"ת, הדי"ס והדל"ס,
 סצ"ת והב"ץ ודומיהם. ולחרי שנללה צחוש שצכתיה העצרי' שלהם לך הלותיות ההן דומות
 כלל, ולל יסכן להמיד לותס, על כרחך לומר שהסופר הדלשך שלהם היה לפניו ספר תורה
 כתוב לשחיות, שצו הלותיות ההן דומות צמכת, והוא טעה והחליפס. עוד מללו צי תוספת
 דרים שלינס ללל כדמות פידוס, והכניסוס צתוך המקרא, וגס שנו וכתבו הד גדיים תחת
 הד עיצל (דצרים כ"ז ד'), לעוצת עממן, ושאר חלופים וסנויים מצלו צמקרא שלהם דותס
 עמיות הסופ', צחוק לו צשגבה, ועל כל פנים סקר נחלום לכותיהם לס אמרו להם שהוא
 נכתב צימי פנחס צן אלעזר, כע"ס ר' משה ללל"ק צשעס. עוד הצילו עשס מדגוס שלהם

הנחות זכתת עזרי, נפיש רז"ל והניחו להדיוטות כתת עזרי ולשון ארמי, וגם הוא נדפס
צפלינאלטטי החכמים:

והנה הרמזין ז"ל צסוף פירושו על התורה כתת וז"ל: צרכני השם עד כה ונלתי לעכו
ותלתי שם ציד זקרי הארץ מטצע כסף מפותח פתוחי חותם מלד: האחד כעץ עקל
סקד ומלדו השני כעץ ללוחית, וצטני הארדים סניצ כתת מפותח צלר היטצ והרלו הכתת לכותיים
וקרלוהו פיד, כי הוא כתת עזרי אשר נשאר לכותיים כמו שחבר צמס' סנהדרין וקילו מלד
הס' סקל הסקלים ומלד השני ידושלם הקדושה וכו'. ונ"כ הרמזין ז"ל צתשונה שהלגרו' וספרי
חול וכל מה שחוקקין על הצטצעות וסקלי הקדש הכל זכתת עזרי, כי אסוד לכתת זכתת אשורי
שני כתת תורה צלמת אלא כתת הקדש צלנד, ומעולל לא זוו ישראל להיות נשמידים מזה:

ונדרבר על תקון המכתת, שהוא ההפכקות והנקודות והטעמים: הספר שכתת גשה רע"ה
לישראל לא היו צו לא נקודות ולא טעם, וצעלו חכמת הקצלה יאצרו שלא היו צו
ההפסקות שנין מקרל למקרא ולא צין תיצה לתיצה, כי כן כתת הרמזין ז"ל צתחלת פירושו
על התורה וז"ל: ונדלה שהתורה הכתוזה צלש שחורה על בני אש לצנה כענין הזה סזכרנו
היתה, שהיתה הכתיצה רלופה צלי הפהק תיצות, והיה אפצר צקריאיתה שתקרא על דרך
כשמות, ותקרא על דרך קריאיתו צענין התורה והמלצה, ונתנה למשה רצינו על דרך חלוק
קריאת המלצה, ונחסר לו ע"פ קריאיתה צשמות עכ"ל. ואתה ידעת שאי אפשר צאוס פנים לבק
את דברי התורה והמלצה לתלמיד, ולצוננו עד שיעמוד על פשוטיהם והנגלה מהם, אף כי על
רמזים וסודות שבהם, צולת חלופי ההציות והקולות התלויים צלויני הבדחקים והנקודות
והטעמים, ואם כן אין ספק שהודיע משה רע"ה את חלופי הקולות הללו ומסדרם על פה ליאשע
וצתני השתלשלה הקצלה כידוע, וכן כתת הכוזרי (מלמד ג' סימן ל') ספר תורה ככתת משה
לישראל אין ספק שהיה ספר פשוט מלין נקוד וטעמים, כאשר אנוהו רואים ספר תורה היום
וכו'. וצסימן ל"א אשר החצר, מצלי ספק שהיה שמו צלצות צפתא והקמן והצצר והנטייה
והצצ"ל והטעמים צלצ הכהנים מפני לרכס לעצודה ולהורות את בני ישראל, וצלצ המלכים
מפני שאלטוו והיתה עמו וקרא צו כל ימי חייו, וצלצ הצופטים מפני לרכס אליהם צדיקים,
וצלצ הסנהדרין מפני לרכס אליהם צמה סכתו ושמרם ועשיתם כי- הוא חכמתם וצינתם,
וצלצ החסידים כדי לקנל שבר, וצלצ אנשי החקף להתחדר צהם, ושמו שצע המלכים והניעמים
אותות לתכונות ההם אשר העתיקים צקצלה ממשה עכ"ל. וכתעוררו המחדרים האחרונים לדעת
מתי הושמו הציונים הללו שצדינו היום אל חלופי ההצרות ההם, ומי חדש? האריכו צזה
המדקדק הבדול ר' אליה צחור צספרו מסודת המסידה הקדמה ג', וצעל אשרי צינה פוק נ"ט.
והדופא מוהר"ר אנשיל וירעש צספרו סייג לתורה, יאמרו קלתם שגם סיכני הכתיצה ההן
מסיני נמסרו וציאלו ראיות על זה, ואילל לא יצחו דצריהם, אס כיונחם סנמסרו הציונים
כהם צעל פה, או מצלו מלל צספדים היחידים ומשס נעתקו אלינו, וקנתם יאמרו סנתחדשו
צימי אנשי כ"הב, ודלייתם מכאדאמדין צצבילה (דף ג' ע"ב), וצמדדים (ול"ז י"א) עלי דכתיצ
ויקראו צספר צתורת אליהם מפירש ושום שכל ויצינו צתקרא (נחמיה ח' ח')? ויקראו צספר
צתורת אליהם זה מקרא, מפירש זה מדבוס, ושום שכל אלו הפסוקים, ויצינו צתקרא זה פסוק
הטעמים, ואמרי לה אלו המסודות. ומשמע מדצריהם אלו שכל זה היה כתת לפניהם צספר
ומסומן צסימנים ורשמים על קי עזרל וסיעתו, שהם אנשי כ"הב. ואל"צ רלח לרחות ראיה
זלת צאמרו שהציון מן הדצרים הנזכרים אינו אלא שערל וחציריו כאשר קראו את התורה לישראל
תדגמיה להם על פה צלשן ארמי, שהיה אז לשונם, והיו עפסיקין צקריאיתן צין פסוק לפסוק
ותיצה לתיצה כפי המקוצל אללס מעשה, לא שהיה להם הטעמים אשר צדינו. ואולס לזרו
לא יתכנו, שהיו על התרבוס אפרו רז"ל שנתן להם לישראל ע"י עזרל זכתת אשורי, הרי
שהיה התרבוס אז לפניהם זכתת, לא צעל פה לצד, כאשר יחשוצ הדל"צ, ונדלה שהוא כדין
לנקודות ופתקי הטעמים, שכלל היו צלוינים ורשמים לפניהם צמכתת:

ודעת הדל"צ שלא היו הציונים הללו ידועים צדשומם ושמותם צימי חכמי המלמד, כי אס
נכתדשו אחרי חתימתו צימי צעלי המסוד', והם אנשי טצריה לרעתו, הצקילאים
מלוד צתקרא ולחי לשון מכל אשר היהודים אשר היו צדורות ההם, ואחריהם לא קס כמוהם,
כס תקנו את כל הנקוד והטעמים על סדר' ואולס שמות הנקודות והטעמים, נשתנו אחר"כ
צכל דוד ודוד, צרלן הכדקדקים חכמי הדורות:

עלם צעל אשרי צינה ציטל אס סצדתו זלת מספרי המקוצלים הרשומים, וכס ספר
הנביד והציר והסוקין והאדלס, סקדמו לא לצד לחתימת הנמדל אלא אף למצור

נאגה. וכאשר הם נאמרו בקורות והעמים כלותם אשר אללנו. ואמר נמחלל צעד הצחור
 ציץ לא כדפסו ולא נתפרסמו הספרים ההן. והוא עלמו אס עמנו עומד היום, יודה ואמר
 ועמי. והנה אף שאין כרטיס מן הספרים ההם מנחת כל כך. אחרי שלל צלה עליהם
 חסיפה מכל המלה, כאשר צלה על הפשטה והגמול, ויתכן שדעות הימים ואורך הגלות
 והלכות צלו צמורה דברים אשר לא מן המחזרים הראשונים המה, ונקראים על שם, כאשר
 אפי על זה הבאן מהוד"ר יעצ"ן צספר מטפחת ספרים. והציל דליות דנות צדקות שאין
 להציל עליהם. וגם צדוק דין אף נציל דליות מצדוק התנועות והעמים צספר הצוהר, והלא
 אצו שם גם צרי דקדוק, והם אף ספק שלל קמו שלל אחרי הגמול, והרשע מהם היה ר'
 יצחק חיוג כידוע? ואולם אחרי שאין הכרע כלל לדעת הרש"צ מדברי רז"ל צעלי התלמוד, כי
 קמו עליו המחזרים האחרונים שזכרנו וצטלו ודחו את כל דליותיו, ודללו את כל משנותיו. אשר
 הוא נשען עליהם צעמח נכוחות, כדלי הם האחרים שהציל צעל אמרי צינה מספרי הקצלה
 לוחם מפניהם סצרת הרש"צ. ועל פיהם ישרו צעיני דברי החכם ר' עזריה צפרק נ"ט מספרו
 אחד פסד דבר. ואביד לך את דעתו צזה צשנו לשון ותום' קצת: מרע"ה כתצ את התורה
 הקדושה צלי נקוד וטעמים כלל, והודיע את אופני הקריאה וחלוק ההצרות והקולות וההפסקות
 צל היצ, אצל לא כתצ סימניהם צתורתו. אף סימנן לנפול צקצת בדברים ספק צולתם,
 וטעם גדול היה לו צזה, כי דלה שלל יצצוק אדם צמלותיה צולת המסורה על פה, כמ"ס החכם
 נחיר פסד צ', וצק הואיל משה גם צקריאה הפשוטה שנתחיל ממנו, ואולם נכתצו גם מהעת
 ההל בקורות למיניהם צקצת בספרים, וצפרט ויל האצנים כדברי צעל הסמדר, שנאמר וכתצת
 ות' צלד היצ, אשר צלתי הנקוד לא היה הקורא מצנים, ומי יצאדם לו שם על שפת הנחל?
 ואל עת שכתמיד ישרלל להשתמש גם צק בהמון וצעניני חול שלהם צלשון הצח העצרי, היה
 גל אחד מהם ידע ומצין צנקדות וטעמי התורה, ומשיג צלי צעל את הנדלה צהס ע"פ פשוטו.
 מי הדגל על הענינים הללו יום יום, ומי פשטע פעם אחת או שמים קריאת התורה מצצו
 לו מדצ, היה שומד את ענין ההפסקות, ותצוג' הקולות, מצלתי צורך לעיין ולדקדק צכתיצסן
 צהצנח עיונית ודקדוק ועוד צצ, כאשר יצטרך האדם שלל נסה ולא הורגל על הענינים הללו
 צשדי אצו וחדד הודתו, ולפסד שצעת ההל לא היו היחידים צופצים צספרים שכתצו לעצמן את
 בקורות והטעמים כלל, על כל תיצה ותיצה, כאשר אצו עושים היום, כי אס צמקים הצורך
 לצד, ולפעמים השמיטו, כי מצד ההרגל היה נקל עליהם לקרוא ולהצין צלי הסימנים ההם,
 וצלשד גלו לצלל ושנחו את לשונם ועצצו את התורה וקריאתה, יתכן שנתכחו גם הנקודות עד
 מצל צלד וכתן על ידו מצגוס התורה צלשון שהשתמשו צו אצ, שהוא לשון ארמי, וצכתצ אשורית
 והוא השצ גם את הנקודות וסדס על מצגוס. והנה היתה צונת השלס ההוא שעל ידי מצגוס
 התורה צלשון כהצוג ציניהם, יציו ענין המקרא גם צל"הק, ושוס שכל ועיון ודקדוק צפסקי
 הטעמים, ומצוק סיקרלו את מצגוס התורה צכתצ אשורית, יורגלו על הכתיצה הזאת המלושדת.
 מצל כשפכחה מהם עד יציו, וידעו לקרותה גם צלשון העצרי. ואולם מי יפתח רוח חיים
 צלשון כמת ונשנח מן הלצ? כצד היו צריצן לעיון דק, וצקידה יתירה והצצונות דצ, לדעת
 את דרכי הצלשן ועניניו, וזה לא יתכן כ"א ציחידים שומרי התורה ושוקדים על דלתיים יום יום.
 וצת הצומה כמתצו כל ימי צית שני להשתמש צלשון ארמי או יוני גם צדברי התורה, כאשר
 אצד עוד להלן, והיו הנקודות הלך וחם' וצלתי מודעים כי אס מעטים. והם צני עליה
 סנמי הצמת, צלופן הלך להתפלל אס על קצת מלות נפל ספק לקצתם, כמו שזכרו רז"ל,
 עד כי אחרי חסיפת כגמול (כמ"ס הצחור) חכמי מצרים או צולתם אשר ידעוס, דלו כי טוצ
 לצמות לצופני הקריאה הנכונה כעין סייג וצד, צהליצ ציונים וסימנים למספר הכיתיות
 והציצות והפסוקים והסדרים, וצדוק לכל השנויים והצרות אשר יצלו צנקדות וטעמים, וע"י
 זה כעמידו התורה והמקרא על עמדם. ומצת ה' היתה נסצה טוצה צחמלתו על שצדיתנו לתת
 למ צפורתו פשען ומשעכה, עד צל עת דודים שיקים את סכת צוד מצפר, וילשד לצת ציון
 כצפלת קומי עץ דגלך וחיי! ושלל את דוחו גם צלשון המלושד, להחיותו ולהשיצו על כנו,
 כמציפט הרשען:

ונא צענין הקרי והכתיצ נדלה מהצד נן הוא. משה דציו ת"ה לא כתצ צתורתו כי אס
 הכתיצ לצד, וכאשר מסרה ליהושע, היה קורא לפניו למי הקרי, והודיע לו סוד החלוק
 שצניהם, ומצמו נעמק כדצד לציץ מפי אים. ולזה אמרו רז"ל צדדים מצק אף צק (דף ל"ז
 ע"צ). קריין ולא כתיצן וכתיצן ולא קריין כלנה למשה מסיני, כי כן מצעו הקריאה מפי משה
 דע"ס דלש הקצלה כמציט. ולא זכרו רז"ל כי אס קריין ולא כתיצן ולא קריין, ואולם

הקרי והבתי צלל, כי צל מקום שנכתב הקרי מהבתי, כנה הבתי הוא כמין ולא קרי.
והקרי הוא קריין ולא כמין, ד"ע כתיב כנער וקרי הנער, כנה הנער כתיב ולא קרי,
והנער קרי ולא כתיב, וכל זה כל"ע. וז"ל קדשו את הקרי מקדש והבתי מסרה. ולמדו
מז' סנר יש אס למקדש ומז' סנר יש אס למסדה. והנה יתכן שגם צינים הראשונים היו
היחידים ידלים מן השכחה, שלא ישכחו את השנים הללו ששענו מפי מורם, כי אין חלופי
הקרי והבתי הכרחיים צלשן, עד שידעו' צעל הלשן מעצמו, או יזילם מלכו, כאשר יחשבו
קלת המחנדים (כיון מה שכתב מזה מהר"ר יעקב בן חיים בהקדמתו להג"ך מקדש גדולה).
כי אם נאלו לכוונה מיוחדת, אפשר שחשבה, וכדי להגלל מזה נחצו את הקרי על גליון הספרים
אשר צויהם, ויזילו להם ציורים לתועלת הזכרון לנד, עד שקמו עזרם ושיעיתו, ואחריו צעלי
המסודות דוד אחר דוד, ודקו אחרי כל השנים והחלופים שמאלו צמדים, ודקדקו דקדוק
גדול ונשקידה רצה אחרי כל תיבה ותיבה ולות ולות, וכפי הספרים הצדוקים שצדיהם הסידו
כל שנוש וכל פנייה מהצדפי צדוקים, וצמקום שגפל הספק צין הספרים הצדוקים צעלם,
הלכו אחרי סדור, כמשפט התורה אחרי רצים להעות: וכן ליתם צצם' סופרים (פרק ו' הלכה
ד'), אמר ר' שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמאלו צמזה ספר מעונה ספר זלטוטי ספר הים.
צאחד מאלו כתוב מעון, וצשנים כתוב מעונה ללבי קדם, וקיימו שנים וצטלו אחד. צאחד
מאלו כתוב וישלח את זלטוטי צי ישראל. וצשנים מאלו כתוב וישלח את כערי צי ישראל.
וקיימו שנים וצטלו אחד. צאחד כתוב אשר הים, וצשנים מאלו כתוב אחד אשר הים, וקיימו
שנים וצטלו אחד ע"כ. ומסדו סימנים על כל חסד וחסד וחלף וקרי וכתיב, ונחצו את הסימנים
הללו על גליון ספרי היחידים, או על קונטרס מיוחד כפי סדר האלפ"א בית"א, וזהו המסוד
הגליונים והמסוד המערבית, ועשו צזה סייג ושמירה נאמנה לפודתו הקדושה, עד שאין אפשר
שתמנסה התורה צמס פנים-אפילו נקילו של י"ד, כל ימי הסמים על הארץ שמורה וערונה
היא צדינו. ולא משנה מפי אדעיו:

מענין התרגומים

מעתיק המאמר מלשון עם זה אל לשון עם אחר נקרא מתרגם (פירדאאעטמער), ואם
סקיין ממנו מתרגמן, כי המלך צינותם (צדלשית מ"צ כ"ג), ארי מתרגמן
ציניהן. הוא יכיה לך לפה (שמות ד' ט"ז), יהי לך למרגמן. ופול לשעמים גם על הל' הרלשון
אשר צו הדברים בלמרי' וצתורגם לרמית (עזא ד') (צל"א פ'הרגעטראגען). והנה המתרגם
מודיע את כונת המאמר צלשן עם אחר, והמפרש או המצטר נט' הוא מודיע את כונת המאמר,
אלא שהמצטר משתמש צמליות נרדפות צלשן הוא צעלמו אשר צו השתמש האומר הרלשון,
מה שאין כן צמתרגם, ד"ע צדלשית צרם ללבים, המפרש או המצטר יאמר, פי' צתחלה הו"א
צעל הבחות כלם מן האפס אל הים, ודעתו לצרר את כונת המאמר צתיצות מתחלפות נרדפות
ויותר מוציאת לשוע או לקודם, וצמתרגם יאמר צלשן עם אחר (איינ אונצחונגע סוף גחטס):
המתרגם היותר שלם צמלשנתו אי אפשר לו להודיע את כונת האומר צלשון ודקדוק,
צלי יתר ונרעק וחלף כלל. והדבר ידוע לכל משכיל מצין צדדני הלשונות, והחלף
העצום שציניהם. אין הודלות התיצות היותר מקצילות צשני לשונות שו"ש מכל וכל, ועל הדות
ל' יתדמו כי אס צהודלתם הרלשית והעצמית, ויתחלפו צהודלות טפלות ועקריות עד למדצה
דרך משל תיבת אנוש (צל"א מענס), התיצות הללו יתדמו צהודלה עצמית שהן מודות על עצם
הי מדצר, ואולם צל"הק לתיצה הו"א טפלות, שענינה מלשון עקוב כלצ מכל אנוש הוא
(ירמיה י"ז ט'), והי שאין כן לתיצת (מענס) צל"א. מעתה צמתרגם צל"הק אל ל"א, אס
יתרגם צכל מקום אנוש (מענס), עדיין לא נמד אומר את כונת התיצה, ופעמים שיכח
האומר גם אל ההודלה הו"א טפלות, וצטוץ אותה אל עיין המליצה אשר דלכ צה. ואם
יוסי' צמתרגם לומר צל"א (געפואגטער מענס), גם צזה יאל מכות האומר היפשן, כי
לפעמים יציבה כצורך שלא לפרש ההודלה הו"א טפלות, כי אס לרמוז עליה. ואם מדקדק
תמלל צכל תיצה ותיצה צלשן אחד עיין שצו תתחלה ותמיחד, לא לצד מכל התיצות אשר צלשן
הו"א, כי אס גא מן התיצות אשר על יק תחשוב להעתיקן ללשון אחר, אף אס צהשקפה
דלשינה נדלה שהי' מתרמה אליהן צתוצן דעיין שלם. גם יש לתיצות צמתרגם סדר מיוחד צכל
לשון ולשון, צמתרגם כאשר יצטרך לשנות את סדר התיצות זו אחר זו, כפי טנע הלשון אשר
צצו יתרגם. אי אפשר לו צמלוי לשנות קלם גם את הו"א וצמלשן צעל השומע, כידוע

לכל פשרת צדקות הנפש, שיש לכל סדר וסדר פעולה מיוחדת מה שאין כן לזולתה, וי"ע נתתי
 יאמר אם לשלום יאלו תפסום חיים ולם למלחמה יאלו חיים תפסום (מלכים א' כ' י"ח). הנם
 פתם תפסום פעל (ווערבוך), ותיצת חיים תואר אל הפעל (אדווערבוך). וזל"הק פעמים שיקדם
 הפעל למלדו, ופעמים שיקדם התואר אל הפעל, כפי אשר יהיה עקר כוונת האומר. מעתה
 גם המלמד הזה ועקר כוונת האומר נודע ע"י סדר התיצות, פעם יאמר תפסום חיים, ופעם
 יאמר חיים תפסום, כי אם לשלום יאלו. אין צוה חדש שלא יעיתוס, ואולם לעפ"כ לזה לתפסום,
 לך לחד תפסום צדקשונה, שהוא עקר הבונה, ואולם אם למלחמה יאלו, אין ספק שיתפסום.
 שלא לעפ"כ לזה להיחם צחיים, לך לחד חיים תפסום. ועכ"ע יעשה המתרגם אם דרכי הלשון
 אשר אליה הוא מתרגם, מתנגדות אל הפך הסוד הזה, ומגריחות להקדים את תואר הפעל
 לפעל, או צהפך? אם יתרגם את המלמד מלה צמלה, לא יצינו השומע כלל וכלל, ומה הצדל
 צל"ס צן (ערגרייפס יח לעבעדיג), עם (לעבעדיג ערגרייפס יח)? מלמד שהוא נה דרכי
 ל"ס למד כן. ואם ירצה צדדים ויוסיף על דרכי האומר הרשען, כדי לצרר את כונתו, השחית
 את נועם המלמד ופעולתו צנפס:

כן יתחילו כלשונות כלם זו מזו צדרכי המליצה, ויש לכל אחת מהן סגולות מיוחדות מה שאין
 לזולתה, ולכן אם פעמיק את המלמד מלה צמלה ותיצת צתיצה אל לשון אחר, פעמים
 שלא יצינו צעל הלשון שהוא כלל וכלל, ואף אם אולי ישיג את עקר הכוונה, לא ירגיש צה את
 טעם המליצה וחין ערכה כמות שהיא צלשון הרשען אשר מענה עתקה. דלה שהמתרגם היותר
 פשתם לח"ל הוא אנוקלום הבד. גם הוא הצטרך פעמים רצות לשנות, להוסיף ולגרוע ולהחליף
 את סדר התיצות, כפי דרכי הלשון אשר צו השתמש. וזה לשון דל"צ צהקדמתו לספר מתורגמן,
 והנה המתרגמים לא שמרו לפעמים דרך הדקדוק ותרגמו לשון עזר צלשון עמיד, והעמיד צלשון
 עזר וכן צציוכוי לפעמים צלשון עזר לו עמיד, וכן המקור עם צי"פ או כף של צכל"ס תרגמו
 על הדצ צלשון עזר ולפעמים צלשון עמיד. ולפעמים תרגמו הפסוק כפי הנאות צלשון תרגום
 ולא אחר לשון המקרא. וכן כמז רש"י הדצה פעמים ח"ל: ואנוקלום ישצ הדצ על אופנו,
 ולא דקדק אחר לשון המקרא. ויש מלות שלא תרגמו כלל רק הכוונה לצד כמו כי צמקלי (צדל'
 ל"צ י"ח) ארי יחדי. וכן תולעתם לא תמות (ישעיה ס"ו כ"ד) נשמתהן לא ימותן. ויש
 מלות שתרגמו הפך הכוונה כמו לא לעלה צקרצן, וכן לא הלך כפעם צפעם לקרלת נחשים
 (נמדד כ"ד א') עיין סס. ולפעמים תרגמו לפי הנאות צלשון אדמי, לא אחר ל' המקרא,
 ואין ציניהם הפרט צכונה, כמו וצני ישראל יולאים ציד דמה (שמות י"ד ח') צריש גלי, כי כן
 מוכנים למד על דצר שיעשה אדם לעין כל צלי פחד, צלשון אדמי. וכן לפי חדצ התרגום לפתגם
 סדנא, כי כן מוכנים צלשון אדמי, מלה הם קניות דרכי המתרגמים ענ"ל. וצאמת הדולה
 להוסיף משלים ודליות על זה מתרגום אנוקלום הבד, יקרא פרשה אחת מפרשיות התורה, איזה
 שדלה, ויעיין צתרגום וימלא שדצרים הלה כנים ונכוחים. כמה מן התיצות הצטרך השלם
 הזה לשנות כדי להרחיק את ההגשט' נאשר זכר הדצ המורה צספרו, ושצחו על זה כדלוי לו?
 ולפעמים התיצות שאין צהם שופי מנוד הגשמה צלשון הקדש, כפי יסוד הלשון שהוא המלושר,
 לו מעמיקס תיצת צתיצה צלשון אחר, תהיה נועה אל הגשמה ח"ו, ולכן הוסיף לו שיה
 כפעם צפעם, כדי להשמר מכל מוקם, כידוע למעיין צו. הבך דולה שמתרגם הנאש לריך
 ששנה לפעמים, להוסיף לו לגרוע לו להחליף את סדר המלמד, כדי להדיע את כוונת האומר,
 ואין לך משחית הכוונה ומפסידה יותר משומר המלות, המתרגם מלה צמלה, ותיצת צתיצה.
 אף שגפי הרדלס צהשקפה הרשעונה הוא היותר נאמן חדי צמלאתו. ולזה גנו חז"ל צכמה
 פקדונם את המפרש הכתוב כלותו, והכונה על שומר המלות, ומתרגם לו מצלד תיצת צתיצה
 מצלי שכו וסלף כלל וכלל, אף צמקום סיכריחו דרכי הלשון לשמור הטעמים ולעצוז המלות,
 ומתרגם כזה נקרא צדלי, כי הוא כדלה מתרגם נאמן, אחרי שלא השמיט תיצת שלא תרגמה,
 והוא כחצ, כי ע"י זה אצד העיין, ונתצללה הכונה. וכן אמרו רז"ל פרק הליש מקדש וסוף
 מוספתא דעגילה, כל המתרגם פסוק כלותו הרי זה צדלי:

ודגרה כל עוד שלא שכו צני ישראל את לשונם והיתה שפת ארץ צני למורה ושגרה צפי ההמק
 מקטן ועד גדול, לא הארכו לתרגום התורה, וכל השומע מפי הקורא המדקדק צתנועות
 וצנן וטעמיה כדלוי, היה צצן מדעתו את כונת המלמד על פי פשוטו, כי צמליות וקולות
 וטעמים דומים לאלו הודגלו להשתמש צכל עסקיהם ולרכיהם. וצמקום שלא השיג את כונת
 בגמור, היה לריך לצלד, שהוא פחד הדצ ע"י מליצות שונות צל"הק צעלמו, לא לפי
 צלשון עם לוטו. ואם צולאים לדלות מצלד מים חיים, מדוע יחצו לו צירות נשי?

אבותם כאשר גלו לצל נתעוררו צד הנשים לקחת נשים נכריות ושכחו את לשונם, נעדות בנתנו, גם צינים בהם רחמי את היהודים השיצו נשים אשדודיות עמוניות מושציות וצניהם חלי מדנר אשדודית ואינם מכירים לדנר יהודית וכלשון עם ועם (נחמיה י"ג כ"ד), ועם כי ימי גלות צל שנות מספר היו, ולא הביעו לימי שעצוד מלרים, אשר צו שמרו ישראל את לשונם (כי לא היו צנצל כי אם שצעים שנה), עכ"ז שכחו את לשון אבותיהם בגלות הבוא, צסנת הגשים הנכריות אשר לקחו, כי הן הגה למדו את לשונותן לצניהן אשר ילדו. גם היה לשון האומה המושלת עליהם צנצל קרוב יותר ללשון המודש מלשון מלרים, ויותר דלוי אל הצלצול ותערוצת המליצות, (כאשר לנו רואים צכל יום ויום, אנשי איטליה כרדים צלרפת שוכחים את לשונם זמן קצר, וכן צני אשכנז כאשר יגלו להולאנדס או לשווייץ, מה שאינו כן צלשנות כרחוקות זו מזו, ואחינו צני ישראל, אשר הגלו מאשכנז לפולק, עדיין לא שכחו את לשון אשכנז צכל וכל, אף אם נשחת המצטט צאודך הימים), עד שהודגלו לדנר צלשון שוציהם, ולא נשארה סגולת לשון הקודש רק אלל השרדים חכמי הדור ההיגים צתורת ה' תפיד. וגם אחרי כן כאשר עלו לירושלים, לא עלו רק מעט מהם כל הקהל כאשר ארצע רצוץ אלפים שלש מאות שנים (עזרא צ' ס"ד), עלצד עצדיהם ואמהותיהם. אכן החדש והמסגד ורצו החכמים צרמותם כי לא זאת המנוחה והגאולה האמפית היעודה לנו מפי כל נציגי ה', נשאלו צנצל:

ובאשר ראו עזרא וסיעתו כי נשנח לשון הקודש מהמקן ישראל, עמדו ותרגמו להם התורה צלשון ארמי, אשר עליה הודגלו וצה השתמשו צכל כסקיהם, כמו שאלר"ל חזרה ונתנה תורה לישראל צימי עזרא צלשון ארמי, וכן אמרו מפורש זה מרגום, והיתה כוונתו שצ"י החרגום יצו צמקרא, וישכילו צדדני הלשון השכוח אללם. ויחזרו ללמדו, כי על כדרך הזה ילמוד האדם להצק ספה אחרת, אשר לא הודגל עליה. ותקנו להם תפלת י"ח צרכות צלשון הקודש, כדי שיהיו סדורות וערוכות צמי צכל, כי מימות משה רצ"ה עד עזרא היה כל אחד מצפלל ומדצה צתחנה וצקשה כפי יכולתו, יש מתפלל פעם אחת ציום יש מתפלל פעמים הרצה כפי אשר יעורנו לצו לשפוך סיחו, אם צהדות והלל לה' כי טוט גמלו, אם צהגיד לפניו נגעו ומכאוצו ולרתו, ולא היו צריכים לנוסח צכל, כי אן מלין כלצ מתעורר מאליו, ודדני הלשון ידועות לכל. ואולם עתה הצטרנו לנוסח קצוע ומתוקן, כמ"ש הרמצ"ס ז"ל (להלכות תפלה פ"א הלכה ד'). כיון שכלו צימי צצוכדגלר הדשע נתעוררו צפרם ויון ושאר האומות וכולדו להם צנים צלרלות בהם, ואותן הצנים נתצלצלה שפתם, והיתה שפת כל אחד ואחד מעודצת מלשונות הדצה, וכיון שהיה מדנר אינו יכול לדנר כל לרנו צלשון אחת אלל צשצוש. שנאמר וצניהם חלי מדנר אשדודית וגו' (נחמיה י"ג כ"ד), ואינם מכירים לדנר יהודית וצלשון עם ועם, ומפני זה נשהיה אחד מהם מתפלל תקלר לשונו לשאל חפליו או להגיד שצח הקצ"ה צלשון הקודש עד שיעורו עמה לשונות אחרות, וכיון שרצה עזרא וצית דינו כך, עמדו ותקנו להם שמונה עשרה צרכות על הסדר, שלש ראשונות שצח לה', ושלש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש צהן שאלת כל הדדרים שהן כמו צצות לכל חפלי איש ואיש, וללרני הצצוד כלן, כדי שיהיו ערוכות צמי צכל, וילמדו אותן, ותהיה תפלג העלבים תפלה שלימה, כמתלת צעל הלשון הצחה, עכ"ל:

ואולם כאשר נצרה עליהם יד היוונים סדו מהר ועצו גם את לשון הארמי, כי למדו תמיד את לשון האומה הנוצרת ומושלת עליהם, וקלמם יצרנו וצלצלו את הלשונות זו צו, ולא נסו צדדני סוס אחת מהן כדלוי, ועצ"ה שכחו גם את התרגום שתקן להם עזרא וסיעתו, או נתצלצל ונסתצך צעידוצ הלשונות ועצ"י כך נשתצש צידם, עד שקם אנקלוס גר לרק ציצ"ר' אליעזר ור' יהושע תלמידי ר' יוסקן צן זכאי, אחד חרצן הצית וחזר ליסד לישראל את התרגום הצכוח אללם, וכן אמרו רז"ל (מבילה דף ג' ע"א), אמר ר' ירמיה ואיתימאל ר"ח צר אצל מרגום התורה אנקלוס הגר אמרו מפי רצי אלעזר ורצי יהושע. והקשו ותרגום התורה אנקלוס הגר אמרו, והאמר ר' איקל צר אצין אמר רצי חננאל אמר רצ מלי דכתיב ויקראו צספר מורת אליהם מפורש ושום צכל וצינו צמקרא? ויקראו לספר מורת אליהם, זו מקרא, מפורש זו מרגום, ושום צכל אלו הפסוקים וצינו צמקרא אלו פסקי טעמים, ואמדי לה אלו המסורות, ותי' שכחום וחזרו ויסדום:

ואחריו קם גר אחר יווני, נקרא עקילם, או אקווילה, מלי פונטו"ס אשר צים האמצעי ותרגם את התורה גם כול לכני ר' אלעזר ור' יהושע צלשון יווני, וכן איתא צירושלמי פרק קמא דמגילה, צני הכים דמי רצן שצפתן צן בעלגלל אומר אף צספרים לא כתיבו שיכתצו אלל יוטים, אמר ר' חייא עקילם הגר מרגם את התורה לפני ר' אלעזר ורצי קלסו אותו

ואמרו יפייפות עמנו אדם, וכתב צעל אמרי צינה (פרק מ"ה), שזה היה מצח רחוק לו. צאמר פלד היופי כול מיוחס מהם ז"ל ללזון יורי, שקראוהו צפרק א' דעבילה. יפיותו של יפתו ועד האריך שם צלחיות נכחות ומלחות. מדברי דעותינו ז"ל צמח תקופות, שעקילם אינו פנקלים, ושתדוים עקילם היה צלעו יורי, שהוא לשון עמו, ולא כמו שחשבו קלת התחזרים שמי השמות הללו סתקלים ועקילם נדפס צאמר אחד, ע"ש כל הפרק ההוא. וכן נמלא עד ציניו פדגום יורי פנל התורה והוא מיוחס לאקחילה מאי פונטו"ם, ודז"ל הזכירו מעקילם היה מאי פונטו"ם, והוא צת"כ פרשת צהר סיני וז"ל: אשר צאמרן מה שצאמרן אונלן. לא מה שהוליא עקילם לעצדו לאפונטוים, חנרו שם שאלח שהזהירוהו על זה, נחנע עמנו ולא הליא עד התצולה האסודה חולה ללחן, כי היה שותע לדברי חז"ל. ויתכן שהיתה כונת ר' אלעזר ור' יהושע ז"ל להועיל שם לאנשים מהתן ישראל אשר לא ידעו ארמית, והיו משתמשים צלשן יורי, לנך לזה לחסם ההוא שהשגיל צל"הק ודוד לחות צלשן יורי, לתרגם את התורה לפניהם צלשן עמו, כמו שעשה אנקלוס הגר לפניו, צלשן ארמי:

יונתן בן עוזיאל היה מתלמידי הלל הזקן צמחא השמינית לאלף הרציתי, צמנו מאה שנה קודם חורבן בית שני, ואמרו דז"ל שהוא תרגם את הנציאים הכי רבי זכרי' ומלכאי. והשכח נביא בהרש"א צח"א שהיה התרגום אללו מפי הנציאים הללו ע"י דעותיו, כי צדאי לא ראה את הנציאים שהיו צתחלת צית שמי. ולא זכרו דז"ל דוד מתרגמו על התורה, ומשמע שלא תרגם את התורה כלל, אף שר' קודם אנקלוס זמן ארוך. וכ"כ המהרש"א צח"א שלא הים יומן חש לפרש התורה ע"ש הטעם. וא"כ התרגום שצדינו המיוחס ליצ"ע אינו מהקדמון כהוא. ויתכן שאלד אחד שזמו כך חנרו, והיה זצן רצ אחר חורבן הצית. וכן נראה מכמה ראיות, שמתרגם ההוא חנני נמה דצרים שלא היו ולא נולדו עדן צימים ההם, נבן ברדמיי"א ומדקי, שהם (דייססלזאחא חונד מירקייא) (צראשית י' צ'), סית סדרי מחיתא (שמות כ"ז ט'), קונסטנטיני (צמדור נ"ד י"ע), והדבר ידוע שקיסר קונסטנטיין לא קרא את שמו על העיר הזאת, כי אס שלש מאות שנה אחר חורבן הצית, ושמה צתחל' ביצאנ"א. ודוד למצור"דיל שם כ"ד, והלאנגל"צדון לא נלחמו עם יושגי איטליא, כי אס נשש מאות שנה אחר החורבן והוא נמה דחות אחרי הלל הזקן. לולי תרגה לומר שכתב כל זה מפי חגי זכריה ומלכאי, כמו שזכרו חז"ל מתרגמו על הנציאים. וכן מי שיש לי חיד לעומס ירגיש ההנדל הגדול שצין הלשון הזך אשר צתרגום הנציאים, והלשון המעורב מכמה תיבות לועזות, אשר צתרגום התורה המיוחס ליצ"ע. וגם לא כלך צדוך המתרגמים הראשונים לתרגם כונת המקרא הראשונה על פי פשוטה, כי אס הוסיף על דברי המקרא והדחיצו צפידושים חדשות ומזים עד שילאה הקרא לדעת למלא, מה אמר עשה, ומה הוסיף עליו יונתן? לא כן עשה אנקלוס הגר, ויצ"ע עצמו צתרגמו על הנציאים, ויתר המתרגמים שנשאלו לנו מן הימים ההם. אנהלים צפרע לא נטה מדוך הכונה הראשונה הפשוטית כי אס צתקום ההכרח הגדול, לצורך המיצון באמיתי. ולהרים כל מחשול צתקום שאלפסר לעשות. ואף שיצ"ע צתרגמו על הנציאים הדחיצ בעט והוסיף על דברי הכתוב, לפעמים לתום צאמר, ע"ש אף לדמותו עם חיצ"ע על החידה, שלא הלך אחד פשוטו של מקרא כי אס מקומות מספר. והרצה על הדוד צדדשות וספורים עד פאח. שאף אס הן אמתיים, ע"ש אף למתרגם לקצנם עם דברי החידה הקדושה, צפרע אס לא היה צימיו שום תרגום התורה ע"פ פשוטה, כי תרגום עזרא ואנשי כ"הג היה שכיח צאחרית הימים האלו, כמו שזכרנו, ומכל זה נראה שאף התרגום הנמלא צספרים הנדפסים, מיונחן בן עוזיאל תלמידו של הלל כי אס מחנם אחד אחרן שזמו כך, ויתר נראה שהוא התרגום ירושלמי שרדפס עמו, ללא שאלו שמי ספרים מהתרגום ההוא, ועקום שהסכימו שניהם, בשחיתו המדפסים מתרגום בירושלמי, ולא הכירו כי אס צתקום שהיו הגוסחלות שינות. ולרך ספאל צתרגו ירושלמי שלא יתרגום לפעמים צכל הפרשה כי אס פסוק אחד או שנים, ולפעמים מאי הפסוק או תיבה אחת מננו, ותראה שהוא מסכים תמיד עם תרגום יצ"ע צטעם, וננדל פעמו צנוסח הלשון, אף זה כי אס כמו שזכרתי, שהן נוסחאות שונות מספר אחד, ועוד בדבות רליה על זה, שכל המתרגמים הראשונים, צעל הערוך והרי"ף והרמב"ן, הזכירו את התרגום ההוא צשם תרגם ירושלמי, או תרגום ארן ישראל, לצד החכם ריקאנטי זוכר את יצ"ע פל כמה פסוקי התורה, ועל תקלת פסוקים זוכר תרגום ירושלמי, כמו שציא צעל אמרי צינה צשמו (פרק ט'), וכן ראה המתרגם ההוא ר' עזריה צנחיצת יד שמי תרגומים על התורה כלה חמיים פלה צמלה, ועל האחד כתוב שהוא תרגום יונתן בן עוזיאל, ועל השני יוסף קאסר ירושלמי. ותראה שהתרגום המעתיקים מאלו ראשי תיבות יצ"ע, וקאסר בן

וקלמס תרגום ירושלמי, ושניהם אחד, חזרו חנם מחכמי ישראל על המעט נכחו שם מלך שנה אחד החורבן, (כי אז נדעו ונתפרסמו הללנגלד'ין, והעידק'ין נעולם). והוא רשע ויד את תרגום אנקלוס, שהלך אחד פשוטו של מקרא, ונחד לו דרך אחד, להחיות גם את הדרשו החמדות והספורים היקרים, אשר צלו צמדשי חז"ל, למען הפיר את לז הקורא צמודם לאחז צפוט וגם מן הדש לא ינח את ידו, וירא שמים ילא את שניהם. וידעתי שיש להשי על כל הטעות סללו, לפי שאין צעמים כאלו דרך משלי, גם לא צלם עליהם הקצלה, וכות לכל אחד מישראל לצחור כדרך הישר והטוב צעמיו, לפי דעתו וסדרתו ואני את הבדלה צעמי כתנתי :

עקילם בזכר לא סי' המתרגם היומי הרשע, כי כנר נמללו ציעין תרגום השבעים החדש ועד תרגומים אחרים כלשון הבוא. חז"ל זכרו את מעשה הפתרון הנעשה על יד סוקרים צעלות תלמי המלך צפרק קמא דמילה (דף ט' ע"א), תמא מעשה צתלמי המלך שכנו ע"צ זקנים והכנים צע"צ צמים, ולא בלה להם על פה כנסם, נכנס אלל כל אחד ואחד, את כתבו לי תורת משה דצנס, נתן הקצ"ה עלה צלצ כל אחד ואחד, והסכימו כלם לדעה אחת וכתבו לו אלהים דרא צראשית, פירשי ותום' ז"ל, שלא יאכרו צ' דשויות כן, והפועל צראשית (הפעול אלהים), מעשה אדם צללס ודמות, וכל צשאי וישצות צשציעי, וזר ונקצם צראו אדרי ואצלה שם שפתם. ומלחק שרה צקרוציה, צלפס הרגו שור וצלונס עקרו אצום, וידעו על נושא צמי אדם, צהנרים וצשאר אדלות ת"ל שנה, וישלח את זאטוטי צמי ישראל, ואל זאטוט צמי ישראל, לא חמד אחד מהם, חלק ה' אותם להאיר לכל העמים, אשר לא צויתי לעצדם וצמקום הצרצת כתבו לעידת הדגלים, דלשמו של תלמי ארצת שמה, ולא יאמר שהקו ה' יהודים לכצות צשמי צתודה ע"כ. והיא צרייתא ממכילתא דצא אל פרעם (פרש' י"ד), ושנוי גם צמסכת סופרים, צשנוי הנוסח קלם. ונדלה מדצרי חז"ל שהזקנים כתבו למלך את התורה צל"הק. וגם פתרונה צלשן ין, שאלו לא כתבו רק את התרגום לצד, לא היו צריכים לשנח צראשית דרא אלהים, שאין צלשן ין מקום לטעות הבוא, כידוע לכל משכיל, וכן לא היו צריכים לשנות תיבת ארצת, מטעם שלשמו של תלמי המלך ארצת שמה, או כנוסח הידושלם דמגילה פרק קמא, אמו של תלמי כך שמה, שהרי שם החיה צלשן יון לאגום, לולי תלמי שפחדו לכחוצ גם לאגום, מעין העעם הבוא, לפי שצמי המלך כך שמו בשלמיום לאגום: **ורגה אריסמיהא** היוני כתב חינוד שלם על אדות התרגום הבי"א, צלשן ין, והועתו ער' עזרי' מן הצדויתים ללשן נח ומזוקק צל"הק, וקראו לו הדרו זקנים, והוא הספר השני מספר היקר מאור עינים, נדפס צמנעוזה פל"ד. *) כפי ספח היוני הגזכר הצמוד המלך בשלמיום פילאדעלפום ע"י דימיטריאו איש פאליריאו, שהי פקיד המלך על צית הצדש הגדול אשר היו לו צאלכסנדריא של מצרים, להציג גם את פורה היבדחים צצית הספר הצפולר. אשר פס אסף וכנס עד כחמש מאות אלף חצורים. והמלך הבוא קרא דרו אל כל היבדחים אשר צאצרו, ונתן עצום כסף הצדיום, ושלח פשודה דצם וקרא אל אלעזר הכהן הגדול לירושלים, וצקש מלמו לשלוח לו אנשי סגולה ששם לכל שצט, היודעים להעתיק את הסורה לצלשן ין, וכן עשה. והצמד היומי הבוא הצריך לספר צכל היקר הגעשם להמעתיקים ההם צמלות המלך, וחנר שהי' צידם תורת אלהים כתובה על עורות צלותיות מחכבות, ושהצמדו צלי צדל, וכלו את מללכ' הצעתקה צע"צ יוס, ושצמרו את הסדר הזה, כי כל איש מהם לצדו היה מעתיק כל חלק מהתורה, ולח"כ היו מכונים את כל הצעתקות יחד, והנוסח הנלות ומקוצל אל כלם הצע אל ספר על יד דימיטריאו הגזכר, שומר הסגרים אשר למלך. ואם נלמץ לדצרי היומי הזה, היה הוא צעצמו צעת הביא צאלכסנדריא, עומד על הצלורה הבוא, ומעתיק את ספוריו מלם נותני דצרי הימים אשר למלך. וגם יוס'יפן לרומיים (ספר י"ב פ"צ מן הקדמוניות), וכן יחדיה הצלכסנדריא הצנוכה פילון, ספרו את הצלורה הבוא כדצרי אריסמיהא הבי"א, צשנוי מעט וקצור הדצרים, עד שצפי הצדלה לקחו את דוצ דצריהם מעל הספר היומי הבוא:

וד"ע שכל דצרי הצמד הבוא משחים צעמי הצמצרים הצמדומים צמזיפיים, צדוים ומצמזיים, ולצמרו שהם סותרין זה את זה, וצמחישים את ספורי הימים הוצמר מפודספיים ומקוצלי'. ומצמצרים אחרים הבינו צעזו וקיצו את עדותיו, ודצו טענות הצמחישים והצמחשיליים. וכפי הצדלה

אין להכניס עדות הקדמיים צום, וצטרע עדות יודים שהי' מתושבי אלנמנדיוס עלמה, כפי אשר זה נעשה מלכת ההעתקה האל, אחרי הזקרים ההם בשלש מאות שנה, ועדות נמה פני בולרים שהיו ציפי המנלים הראשונים, שכלם מסכימים בכללות הספור של אריסטוטיאה, א' אם יתחלפו צפדטים. והדבר ידוע שנקודות הזמרים חלוף המגידים צפרע לא תיק לאמונת כגל. וכן הכריע צעל אמרי צינה צפרק ד', וצפרע את דברי הצמזרים הקדמונים צענן הזה, סכצפתם וחלופם. ונתצ עוד, ולא יקשה צעינך שרז'ל אמדו כי תלמי כנס ליתם, ולא הידיעם על פה כנסם, ומפי כתבים של המגידים הכזרים שמענו כי מאז כתצ, לאלעזר כ"הג לשלחם אלי. הודיעם על מה יכנסם? כי הנה חז'ל צרלותם לקצר דצריהם, העיצו להסקיף אל המכח, והאל' שחרי צום הזקנים אליו, הפרידס צלל יוכלו הוסד יחד כלמור, הלל זה כפי שלל הודיע ליתם על מה נקראו עכ"ל. וכן לם חזרו חז'ל שנתן הקצ"ה ענה אחת צלצ כלם, והיזמי נתצ שהיו מכוונים ההעתקות יחד, וצוחרים צנלות ומקוצל לל כלם. אין גם צזה סתירה לדעת, לפי צצפרות אריסטוטיאה נוסדו יחד צצצצד שר צית הספר דימיטריאל', ונוכחו על דבר הפחרת, וז' הפכס ההול שומע את דצריהם, ונוש' ונותן עמהם. לכן צלותן המקובות ששנו את דברי צצפת, עשה להם הקצ"ה נם שהסכימו לענה אחת, למען לא יהיו דצריהם חשודים כמחזיפים צצרי המכס ההול. לזל עם כל זה אפשר סיתחלפו צצצור כוונת המקרא, וצעמים, לו צצצרת הצליה היותר נלותה צלשן ין, עד שיתוכחו צצצעניות ודליות ככוחות, ויגדר יד המנלת, ולא יחדס' כשר צצציל זה בעדי שקר. ויותר נדלה שאלו הסכימו כלם מלה צמלה צלי שום סליף כלל. שהיו חשודים צצציו, כי לא ילמין סיד ה' עשתה זאת, ולפצולת אדם הסכמה צצצצצ צזאת לי אפשר, לולי נועצו ונוסדו יחד, ויחזר לומר שדצרו זה לזה, לו שתהי' ההעתקה ההי' ידועה ומפורסמת לכלם, עדס צום אליהם מלות המלך:

ובמסכת סיפרי פרק קמא זכרו רז'ל עוד העתקה אחרת יונית נעשה על ידי תלמי קודם למעשה ע"צ זקנים הנזכרים, אמדו מעשה צחתס' זקנים שכתצו לחלמי המלך את התורה יונית והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלל היתה התורה יכולה להתרגם כל לרבה, ולח"כ אמדו שצ מעשה צתלמי המלך כנס ע"צ זקנים וכו', וכן משרע מדצרי שר צית הספר דימיטריאל' וצקשתו לתלמי פילאדיל'פיו הצתוצה צתחלת ספר הדרת זקנים, שהיו קלח דצרי התורה נעתקים להם מקדם, ללל שלל היתה ההעתקה מנונת ומספקת. וכן המיד אריסטוטיאה' לי' יהודי, כאשר זכרו המצחרים צצמו(הול אריסטוטיאה' לו כתצ לתלמי המלך הנקרא סלבי פליזמיט'רה, חנוד גדיל צלשון ין על תורת משה, כולל חלה פרקים, ונלצד צצצוך סעים, ולא נלשר מהנו כי לם בקויצות מעע הצלים צתוך דצרי מצחרים אחרים, וצעל אמרי ציה שמע שימלל הצצור ההול צציצליטעק אשר צעיר פיורינל'ה), צפרק השני לתלמי, חז'ל: אפלטון' צדצרים רצים לחו דרך תורת משה, יען כי צהדי' כנר שהצצו צהרצה פוטיה, מלשר ספרי משה היו נעתקים לפני דימיטריאל', ונס לפני אלכסנדר ולפני מלכות הפרסיים, ומרס כלי' וצרים הדצה, נמו שעה גס כו הפילוסוף פיטיג'יר'ה, ללל שלל היתה מתידנתת מלם, עד ימי המלך צעלמיס הסכונה פילאדכלפיוס, ש'ל נעשתה ע"צ צריות כנס דימיטריאל'ה צצציות הצלך עכ"ל:

וד'ע שהמדע המפורסר ההול אשר לתלמי מצרים צאלנמנדיוס, ואשר צו נשעדה העתחת הצצעים הצצרת כצדק כלו, כאשר דצרו אחרי פומפיוס הצמלט סמה לחסות צלל קליאופט'רה, ואמדו בותצי קידות דומי שנלצדו יחד מצצע מלות אלף ספריים צצדיפ'ה ההי': **דחצרות** כימי הצלי צצציו עד היום, ונודע צסס חרונים הצצעים, לם הול צלמת מהזקנים ההם מולל מלש אשר שרף את הצית, לריך לוצד שכצד חלו צו ידי המביהים. כי לא נעללו צו מי'ג השינוים שזכרו רז'ל צממלה וצמסכת כופרים כי לם ארצע, וזהו פרען, וכל צצצ' וישצות צצציעי, וירצים על נוש' צני אדח, לשו ישצו הם ולצותיה' צלרץ מצרים וצען, לא חמד אחד מהם נשאתי, והשאר לינס. ואלול ימללו תחתם שנויים וחלופים ללץ מקר. זכרס צעל אחרי צינה צפרע צפרק ח' מספרו, וכן המדבוס ההול כולל גס הצצילים והצצותים, ודצרי רז'ל משמע שלל כתצו הזקנים כי לם חודת משה לצד, ולריך לומר שמחצרגים אחרים הוסיפו הצצילים והצצותים. וכן נדלה, שכל מי שיש לו לצ להצץ נועס לשץ יומי, ידע שלל המדבוס כימי צתות משה נשצ ונתלה מעל לשן המדבוס ההול ציתר הספריים, ולינס ל"צ מצחר אחד. ועל דצד השמיים הרצים הצלים צהעתקת הזקנים אשר צצציו, צצציות וצקודות ופסקי עעמים, חשצ ר' עזרים צצפרו כג'ל שהזקנים לא הצילו עמהם את ספר המורה נל"הק, כי לם המדבוס האדמי שהי' צידס מימות עזרל וסיעתו, והול סיס מסור

להמך, ומתחם ציניהם, כי הלשון המקודש והמפואר לא היה נודע כי אם למדנים, וכל איש ישראל היה משתמש בו בלשון מדעי, או בלשון יומי, כאשר זכרנו. והתרגום הבולב נזר נפלו צו שנויים וחלופים רבים מאז הכינו עזרא הסופר עד העת ההיא, אשר נמשך יותר על מאה שנה, לזל צעזור שהיה כן מקוצל וטות לזל ההמך רצ מישראל שנמצא אז צלכסנודריאה של מלרים. חכמו לעשות צזה אם העוצ צעיני המלך, אם יעתיקו לו אם התורה על פיו, ולא שכו מן נוסח המדעי ההוא כי אם י"ב דברים שזכרו חז"ל לזד, וכל היתר הניחו כמות שמאלוהו, זהו סגרת החכם ר' עזרי' הכ"ל. ויתכן אם כן שהשומרכיים כתבו את ספר התורה שצידם מעל נוסח התרגום ההוא המשובה והמצולצל, ולכך רוצ דבריו מסכרעים עם העתקת השצעים שצדינו, וכזר הדעפיך למעלה שרצ החלופים והשנויים אשר צנוסח השומרוני ילאו מחלף לחיות הדומות צמכתו השורי:

בתחלת המאה השמינית לאלף החמישי, קם רצ סעדיה גאון צר יוסף הפיתומי (ע"ש עידו פיתום אשר צמחז פייו"ם, צלרן מלרים), והעתיק את חמשה סומשי התורה ללשון ערצ, ויץ מיחסים לו גם תרגום נציאים וכתוצים. וכל מקום שהזכיר ר' לזרהם צן עזרא צפירושו על התורה את שם הגאון, ולמד שחרגם צלשון ישמעאל כך וכן כוונתו על הגאון ר' טעדי' ותרגומו הערצי הנזכר, והערצי נקרא לזלו לשון ישמעאל. שכן תרגם לוונקלים על והנה לודחת ישמעאליים (צדאשית ל"ז כ"ה), והל שירת ערצאלי. ועד סיום הזה כל השרים והחכמים של האומה ההיא מדברים צשפת הערציים המפולדה, וצה חצרו כל ספרי הדת שלהם, וכל התפלות וספרי החכמה כנודע. וציעים ההם גם חכמי עמנו אשר ישצו תחת מעשלת האומה ההיא, השתמשו צלשון הערצי. ללחותה ונועמם, וכתצו צה את הספרים, לא לזד ספרי החקירה והמוסר והמליצות והשירים, כי אם גם הדינים ופירושי המשנה, וחדושי הס"ם, כנודע מספר רצי סעדי' הגאון, והרצצ"ם, ורצינו צחיי, ומחצר ספר הכוזר, וחדושים הצאים צשטהפקונצלת, המועמקים מלשון הערצ. והי' אם כן לודך הזמן לתרגם התורה צלשון המפורסם ושנוד. והתרגום הערצי ההוא נדפס צקונסטנטינל צשנת ט"ו, עם חמשה סומשי התורה, ותרגום לנקלום ותרגם נדס ר' יעקצצד יוסף טלויים, צנתצ אפורי מרוע. צפאלינאללעטי של פארייץ שזכרנו למעלה הדפיסו גם הם תרגום ר' סעדי' הנזכר, מתוך כתיצת יד אשר הגיע לידם, בהסכים עם תרגום ר' סעדי' הנדפס צפ"ו הכ"ל, צשני נוסחלות מועתקת מעל ספר אחד, סיצא צהם החלף לפעמים מפאת הסופרים המוכיפים ונודעים ומשנים לפעמים מדעתם, או משגילות המכתצ. ומשם צל התרגום ההוא גם אל פאלינאללעטי הנדפס צלודק, והרלי' שהתרגום ההוא מרצינו סעדי' הגאון, שכן צשני הנוסחלות ההם נמצאו כל המקומות שהציא הרצצ"ע צשם הגאון, וסופר הכתיצת יד הנזכר לומד צהקדמה שלו, שמחצר התרגום ההוא כומד מלרי, ושמו סליד עמחז פייו"ם, ולין ספק שטעה לו החליף צכוונה לשם הזה את שם הגאון רצי סעדי' מפיו"ם הדומה לו. והנה הגאון ההוא לא תרגם את התורה כמתכונתה, כי אם הרחיצ המלפרים, והוסיף עליהם צלודים צמקום הנלות להצנת קצלת רז"ל, כאשר העיד הול צעלמו צהקדמתו, ח"ל: המעיין צצלודי זה ישתכל צכל תיצה ותיצה שהוספתי לו נרעתי, ויתצונן על המוצן על ידם. ועל ידי זה יגיע להצנת כמה שאלות ותשובות, שהם יסוד הדינים הצאים צמשנה ותלמוד, ויתר דצרי הקצלה עכ"ל. וכן נפלו צתרגומו הנדפס כמה שגילות וחלופים צדצר שלפי' תנוקת של צית רצן לא יעעו צו, ולין ספק שהכ פרי מחצצת הסופר, שחצצ להוסיף דברים מלצו, כגון התחת ללהים לני (צדאשית נ' י"ט), תרגם (איד פירצטע גאטט), צללו כתוצ חחת ללהים לני, וכן משתאח (שם כ"ד כ"ה), פפר (לו טרינקען פערלונגט), לבבר (דברים כ"ה ע"ז), פפר (פאליהען), צללו כתוצ לבבר. ועוד צלו צתרגום הגאון הנדפס צפאלינאללעטי של פארייץ ולוג"דן כמה חלופים שלינס צדפום הרצשון משנת ט"ו הכ"ל, וצלו אל תוכו מהעתק' השצעים לו מתורת השכרוניים שזכרנו. לין להבאון הכ"ל חלק עמהם, ולכן לין לסהך עליהם כלל. אם תרצה לדעת עד היכן הגיע זדון הסופרים, תדרוש את משלי החלופים ההם מעל ספר מבוא התורה אשר להחכם אייבהאָרן, שרףפעסאָר ציעכ"ל (איינלייטונג אין דאז חלסע סעסטחאענט פאָן יאָהאן גאָטטליב אייבהאָרן פּרףפעסאָר לו יענא. ליישליג 1780). כי משם לוקחו הדברים הללה:

בשנת ט"ז נדפס צקונסטנטינל סומש עם תרגום ספרדי (ספאניש) ויוני, לא נודע מי חצרו, והרצנים אשר צעיר פירצרו צדקו לחדי התרגום ההוא, ודקדקו לבונו תיצה צתיצה עם דצרי הכתוצ, והדפיסיכו ע"י ר' יוס עוצ עטיא"ם צעיר ההיא צשנת ט"ג, ונדפס מלישית ע"י ר' מנשה צן ישראל ז"ל, צשנת ט"ן צלמשערדס, צהנכה מעולה. ולח"כ נדפס

נכבדים רבות. ע"י ר' מנשה הכהן צננת ת"ד, ותט"ו, וע"י ר' שמואל די קאסירי"ם, צנית
יוסף עזי"ם, צננת תנ"א, צאמטערדס, וע"י ר"י לנזכר. וזה עשר שנים נדפס נדפס
סיקד והפשוט, אשר לר' יוסף פרופס צאמטערדס. צנרך גדול, צתכלית הכו וההדר, אין
ערוך כל תפארת תללכת הדפוס ההוא צכל הספרים הנדפסים עד הנה:

דמדקדק הגדול ר' אליה צחור תרגם את התורה והמגילות צלשון אשכנז מתיצה לתיצה
מעט, ונדפס צקונטענלי"א צמדינות שווייץ צננת ש"ד. אחרי כן נדפסו ספרי
פ"ך צלשון אשכנז ולותיות עצריות ע"י המתרגם ר' יוזל וויננהויץ צאמטערדס צננת תל"ט,
חד נדפס שס צננת תמ"ז, ותרגום אחר אשכנזי מהמתרגם ר' יקותיאל צלין מוויטמונד נדפס
גם הוא צאמטערדס, צננת תל"ט ה"ל, עם הסכמות וחדמות של כמה רבנים מופלגי הדור
הוא. והנה ר' יקותיאל מזכיר צהקדמתו שדלו את העתקת התורה צלשון אשכנז הנדפסת
צקונטענלי"א, והרצה לגנות אותה ולפסלה, עד אשר בור שלא יאל העתקה ההיא התחת יד
המדקדק האשכנזי. אצנס אנכי הכותב לא ראיתי את תרגום הציוחם לר' אליה מימי בי לא
תפסע צמדינה זו כלל, אצל ראיתי את העתקת ר' יקותיאל הנזכרת, ומאלתי שהוא פוסל
צמיו. ואם אולי כונתו היתה רצויה ולכך הסכימו צעדו חכמי הדור ההוא, אצל פיצו צלתי
ונ"ם כלל, כי לא ידע צטיצ לשון הקודש, ולא הצין עומק מליצותיה, ומה שהשיג תמנה
חרגם צלשון עלגי מקולקל ומשחת מאוד. תבעל צה נפש הקודש היודע לדבר צחית:

ומה ועד עתה אין איש שס על לצ לתקן המעוות, ולתרגם את התורה הקדושה צלשון
המתוקן, הנהוב ומורגל צדורו. וילדי צני ישראל אשר להם לצ להצין אמרי צינה ישוטטו
נצקש את דבר ה' מעל ההעתקות חכמי נולדים בי הנוגדים מתרגמי' את התורה צכל דור ודור
ללשונותם צבויהם, כפי לורך הזמן, ותקון הלשון, ונעימות המליצ', פעם כפי המלות ופעם
נפי הכונה, פעם תיצה צתיצה, ופעם צהרחה ותוספות צאור, למען לא יחסר לרות צמאון
התלמידים כרצון ולורך איש ואיש. אפנס הדרך ההוא אשר דברו צו רבים מצני עמנו, הוא רצ
הפוקש והצנכול צמועדי רגל, ורעה גדולה יאלה צשס. כי המתרגמים הנוגדים אחרי שאין
צדס קצלת חז"ל, ואינס שומעין אל דצרי המסורה, אף לא יקצלו את הנקודות והעצמים
אשר צדינו, עושים דצרי תורה צחיותה פדולה, יעלה כל איש נכחו ועושה צה כרצונו, והם
מוסיפים וצידעיס ומשנים צתורה ה' לא לצד הנקודות והעצמים, כ"א לפעמים גם את האותיות
והפיות, (כי מי יצאור צרוחם?) כפי מחשבות לצס והשגתם, וע"י זה פעמים שלא יקראו
צתורה את הכתוב שס, כי אס את העולה על רוחם. ואין אני מנגה צזה את החכמים ההם,
כי מה יכריחם לשמוע אל הקצלה אשר לא קצלו מצלותיהם, או אל המסורה הצלתי מסורה
להם מצנשים נאמנים צללם? אף לא יקצלו את דצרי התורה לשמור ולעשות את כל הכתוב
שס, כ"א כמו ספר דצרי הימים, לדעת את הקורות צימי קדם. ולהצין צדרכי ההשגח וההנהגה
העליונה צכל דור ודור, ואל התועלת הזה לא יציק אס ישנו לפעמים צפרטים, צתוספות או
נדען לותיות או תיבות, כאשר הם עושים צספרי חול המפורסמים ונודעים, שכל מביה
ומביה משנה צס כחפלו. ואולם אס יתכן זה לחכמי העמים ולתלמידיהם, לנו צית ישראל לא
יתכן, כי לנו התורה הזאת מודשה, לא אל התועלת הנזכר לצד, כי אס לדעת את המלות
אשר לכו ה' אלהינו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, והיא חיינו ואורך ימינו, וכדי שלא יהיו
חיינו תלויים לנו מנגד צשערת הסצר' וחוט הצוננות לצד, תקנו לנו חכמינו ז"ל את המסורה,
ומדו בדר לתורה ולמלוה לחק ולמשפט, למען לא נגשש כעורים צאפלה. ומעתה אין לנו לצוז
מדכיה הסלולה, ולפלס ארח חיים. צלי פלס ומאזני משפט, ע"פ סצרת ואומד דעת של
בדקוק או מביה מלצו, ולא מפיו אנו חיים, כי אס כאשר מסרו לנו צעלי המסורה הנאמנים
צללנו, צה יהיה וכה יקום, ועל פיהם נצין צמקרא, ושום שכל, נחקורה ונדעה את הכתוב
שס, פעם על פי פשוטו, ופעם על פי דרשת חז"ל, כי שניהם כאחד לודקים, כאשר אצאר
להלן צעז"ה:

וידוי כאשר חקן לי ה' ילדים צנים צכרים, והביע העת ללמדס תורה ולשננס דצרי אלהים חיים
ככתוב, הואלתי לתרגם את חמשת חומשי התורה צל"א המסולסל וכמחוקק, כפי אשר
הוא נהוב צימינו, לתועלת הילדים הרכים, שמתי התרגום צפיהם, עם הלמוד צמקרא, פעם
תיצה צתיצה, ופעם כפי הכונה והמשך הענין, לחננס צכונת הכתוב וצמלילות הלשון וצך לקחו,
עד כי יבדלו וצינו מלנס. וה' הקרה לפני את הרצ מזהר"ר שלמה כ"י מדוצנא, ללמד
יחדי אשר נשאר לי אי, (האל יאמן) לנו לעצודתו וינחתו, שעה אחת ליום צחית
הלשון. וכאשר ראה הרצ ה"ל את חרגנס התורה שצד, לא יצטנו ויקשה

מלמי להדפיסו למעלה המלמדים, אשר חלק להם אלוה צניות משל ומליצה. נעמי לו
 רשמי, אצל צמחי שישים עיניו ולבו להעיד על כ"מ אשר הכרעתי צמחתי דעת מפרש צמחתי
 בקדמונים, או אשר נתיי מבעת כלם לנחור לי דרך אחד נאות ומסכים לדעתי עם דני
 הלשון, המשך העקב, או הנחת העצם ויסודותיה, על כל אלה ידוע ויחקור, וישל ויתן
 עמי, ויכתוב על שער, והיה לנאור הכתובים בלשון קל להבין לכל קורא, ואף גם זאת הנעמתי
 הצטחה נאמנה להיות לו לעזר צחצור ונתינת הצלור ההוא, כאשר תשיג ידי. ועוד חנני אחד
 בתמייתי עמו שיסחף את אחי בדני פוהר"ר שאול נ"י צמללכת הדפוס והנהגה הנכונה, וחלק
 בחלק יקחו סכר עמלם, מלמד הנמול הלפון לעושי העוץ והישר צעירי ה' להגדיל תורה ולהאדירה,
 ולהרחיק את לב ילדי צית ישראל מעל התרבושים אשר הסתפקו בהם עד עתה. והנה ה' הוא
 היודע ועד כי לא עלתה על דעתי מרשע, אף לא קריתי להשיג צנע רסף או תועלת כבוד
 צמללכה זו, ולא רליתי להקרא שמי עליה, לולי צקש מלתי הדצ בג"ל לעצות כן, למען רצית
 החושקים צו והזלים, וזה מכיסם, כי הוללות הדפוס רצו עד מאוד, ואין ידו משגת דים, לולי
 יתדני אנשי צריתי הדינים לנא על החתום ולהיות צעזעתי. ויחל מחרש"ד בג"ל לעשות
 כאשר דרתי. אסף וקנן את צאורי הכתוב לפי פשוטו, וכונתו הרשונה, מעל ספרי ראשי
 הפשטנים הגדולים אשר הם לנו לעינים צנאור המקרא, המה המאור הגדול רש"י ז"ל, אשר
 אין ערוך אליו בכל מקום שדרך בדרך הפשט, ונכדו בדשצ"ס ז"ל המעתיק עד מאוד צפשו
 של מקרא ולפעמים יותר פהאלי. עד שללכצת הפשוט הוא נוטה לפעמים פנקדות הלמה,
 והרשצ"ע ז"ל שהיה צקי צכל הכתמות, והרשצ"ן, הוא הרשצ"ן ז"ל אשר הפליא לעשות צפי' על
 התורה לשונו ממחקים וכל דבריו מחמדים. ונלוה עמכם גם בד"ק, ע"ש שלל צל לידינו
 צאורו על התורה, הנה צספר השרשים שחצר, צכל שרש ושדש יצא פסוקים רצים מתר"ך.
 וצ"מ אשר צחרתי צמחתי צנאור המפרש הא' יותר מצולתו, הודיע את כונתי וטעמי אס
 דרתי צמסילת צעל העצמים או יציאי לזה דקדוק המלם, או המשך המאמר, או דרכי הלשון
 כפי הכללים הכוננים אללי; וכן צכל מקום שדרך הדש והפשט מתחלפים ודפוקים זה מזה,
 אני צמחתי הלכתי לפעמים צדוך הפשט לצדו, ולפעמים צדוך הדש לצדו, והוא צנאורו
 הודיע מליזה טעם עשיתי זאת. והיה צזה צכל מונח אללינו להצדיל צן סותר למתחלף, כי
 בדברים המתחלפים לפשר שיהיו שניהם נאחד לדקים ולמתיים, ולכן צכל מקום שדרך הפשט
 אינו אלא נוטה ומתחלף מעל הדש לא מתנגד לו, אף מקרא יואל תידי פשוטו, והדשה פדש,
 כי אז יהיה פשוטו של מקרא הכונה הרשונה והעקרית, והדשה היא כונה שניה, כוח האומר
 גם אליה צדוך צעל הלשון לכוח לפעמים אל כונות שונות צמאמר אחד, אלא שאינה העיקרית,
 (עיין מה שכתנתי מזה צהקדמת הצאור למ' קהלת, בדפוס פה צשנת תק"ל). והמליץ המתרגם
 את המאמר בלשון אחד, אס א"ל לו להמתיק את שתי הכונות יחד צמחתי, ולהסתיר את
 הכונה השני' צלל הכונה הרשונה, כמות שהיה בלשון שלפניו, אף לו כי אס לנחור צכונה
 הרשונה בפשוטית, ולא לנעות ממנה ימין ושמאל ולעווצ בדשה למצן צספר המתרגם.
 וא"ל אס הדרך בדשה לנו פשוטו של מקרא הוא סותר ומתנגד לדרך הדש המקובל ומועתק
 אלינו מאז"ל, עד שא"ל שיהיו שניהם לדקים, כי הסותר נמנע, אז חוצה עלינו לילך
 צדוך הדש, ולתרגם את המקרא על פיהו, כי אנו אף לנו אלא קצלת חכמינו ז"ל וצאורם
 בדלם אור:

ודוסיף עד מחרש"ד על זה חצר חקין סופרים כי החכים עד מעד צעמי המסורת,
 צחסדות ויתדות, וצדקדוק הלשון וציסודות הטעמים. אסף מספר מסורת סייצ
 לתורה של רצינו צאיר הלח לצו אלעפרה צר טודרוס מטוליטולה ז"ל (אשר היה חצר להרשצ"ן, ונפטר
 צשנת ה' אלפים וצרצעה לצ"ע), ומספר אור תורה שחצר הר"מ די לונזאנו ז"ל, ומספר מנחת
 סי למוהר"ר ידי' שלמה מנדלי ז"ל. כי המה צחנו וחקרו וצמדו על כל מלה ומלה להודיע אס
 היא חסדה או מללה, וכל אות ואות החזק הוא אס דפה, וכל נגינה ונגינה, אס היא עלעיל
 או מלרע. וכן אותיות קטנות וגדולות, ישרות ומחירות, מתנים ונעיות, פתוחות וסגורות,
 גם מקו השנושים אשר נפלו צמסורת הדפוס, ע"פ מסורות נתיצת יד שצלו לידם, כי אף
 לסיוך על מסורת הדפוס מרוע הטעיות שצבה. ועי יוכל לספר את רוע הטועה אשר עשו למ
 המתרגמים הללו צספריהם? אלמלא הם נמעט נשתכחה תורה מישדלל, ולא היו כסופרים יודעים
 לכתוב מדשה אחת צמשפטה, אף לא הקירא לקרוא פסוק אחד כדינו, כי רצו החלופים צספרים
 הצדפסים, והעעיות צבה מליחות עד מאוד. ומחרש"ד בג"ל עשה מללכתו צאמורה ולא די לו
 צמה פשוט המתרגם ההם, כ"א צדק אחריהם צכל מיי צדיקם, והדשה עדס ונע שלל להוציא

וְאֵלֵינוּ הַסִּפְתִּי עַל צְלוֹר רִשָּׁיִד הַבָּיִל וְתַלְמִדֵי כָל לֶשֶׁן לַעֲזֵי הַחֹזֶק צִפְרֵי זָל, וְנַעֲזֹרֵתִי גַם
צֶה עֹד רַצְעִי שֶׁנִּי כִּבִּי שְׂדִי, כִּי הַלְּשׁוֹנוֹת הֵם שְׂדֵפוֹם שְׂדֵפוֹם וְעֻלְקָלִים עֹלָה,
לֹא יֵלֶכֶת הַקּוֹדֶשׁ צִנְאוֹתָיו. וְגַם צִדְרֵי רִשָּׁיִד זָל מִלְּמַתִּי צִשִּׁי הַכִּי נֹסַחֲלוֹת יִשְׁרוֹת וְעֻלְקָלִים.
נִשְׁפִּי צֶה עַד מִלְּחָד, וְיִשְׁמַח צֶה לֵצֵי הַקּוֹדֶשׁ גַּם הוּא, כִּי עַל יָדָם יִנָּלֵל הַרֵץ זָל מִדְּרִים
אֵל וְעֻלְקָלִים לֹא צִלּוֹ צִסְפְּרוֹ שְׂדֵפוֹם, מִטְעִיֹת הַסּוֹפְרִים לֹא הַמְדִּפִּים, לֹא מִדְּרֵי מִלְּמַתִּי
שֶׁנִּי שֶׁנִּי לֹא מִדְּרֵי עַל הַגְּלוּיָן, וְהַמְדִּפִּים הַכִּיֹּס עַם דְּרֵי. הַרֵץ. מִלְּחָד דּוֹנְמֵתוֹ צֶה
מִדְּרֵי (שְׂדֵפוֹם כִּיֹּס), וְעַד מִדְּרֵי (וְיִקְרָא יִנָּלֵל), וְעַד שֶׁ (יִנָּלֵל עִנָּל):

וְכִסְפִּי שְׁמֵת מַעֲרַמִּי לִנְי הַבּוֹטֵחַ שֶׁתָּכֵל הַצֹּלֶחַ כֻּלּוֹ מִדֹּלָהּ וְעַד סוּף לֵצֵד מִמְקוֹמוֹת הַמּוֹסָרִים
שָׂגֹלוּ זֵבֶם מִדַּרְזֵי מַהֲרֵשׁ״ד הַגָּל, וְהוּא לִצְדוֹ חֲצֵר שֶׁתָּתֵק סוּפְרִים גַּם עַל הַסִּפְרֵי
הָאֵל, וְדֹלָהּ הַסִּפְרֵי הַמִּסְתִּיל לְהַדְפִּים הַקְדָּמָה שֶׁלּוֹ, אֲצֵל לֹא גַמְדָּה, כִּי טֹרֵם כְּלוֹתָהּ רוּחַ אַחֲרֵת
עֲדָה עֲלֵי, לֹא יִדְעָתִי מַה הִיָּה לוֹ, כִּי עֲזָנִי וְהֵלֶךְ לוֹ אֵל אֲרֻנִּי, אֲוִלִּי כֹאשֶׁר קִרַּצְתִּי אֵל הַמִּלְאכָה
לַעֲשֹׂתָהּ, מִשֶּׁצַּע צִלְצוֹ לְגַמְדָּה צַעֲדֵךְ שֹׁנֶה לוֹ שְׁנֵתִים, וְלִטּוֹל שֶׁכֶר פַּעּוֹלָתוֹ מִזֵּבֶלֶם, (וְגַם אֲנִי כֵן דַּמִּיתִי
תַּמְלֵם הַמַּסְמָנָה), וְדֹלָאוֹתָיו כִּי הַמִּלְאכָה אֲרֻנָּה וְכִזְדָּם עַד מֵלֹחַ, וְאֲרֻנָּה יִבְעָה דָּבָה וְשִׁקִּידָה
זֵס יֵס, וְהֹאֲלָם הַדְּפוּס דָּבָה כִּזְדוֹ דָּבָה, וְלֹא יִסְפִּיק כֹּל הַהֵן אֲשֶׁר כִּזְדוֹ הַעֲחָדִים מִכִּיסָּם, דִּי
לֶחֶךְ הַיִּיד הַמַּשְׁוֹנֶם וְהַדְּפוּס הַיִּקָּר, כִּי יַעֲלֶה עַד יִתְדֵי מִסַּךְ שְׁלֵשֶׁת אֲלָפִים וְחֲמֵשׁ אֲלָפֵי דָּבָה,
אִי רַחֵם יִיזֵן וְחֲלָף בָּחוּ, וְהַמִּיֵּשׁ מִן הַשֶּׁכֶר לְגַמְדֵּי, צִק כֵּךְ וְצִק כֵּךְ נִשְׁמָרְתִּי לִנְי לִצְדֵי אֵס אֲסִי
מִזְכָּרִי יִשְׁאֹל כִּי, וְהַשֶּׁלֶךְ דָּבָה כִּי עַל שְׁנֵתָנוּ:

וְאֵנִי פֶלֶא צִיּוֹתַי שֶׁתִּבְרַד הַעֲבֹדָה עַל מַחֲשֵׁ"ר הַבִּי"ל, וְלֹא יוֹכֵל שְׁלֹמֹה לַבְּדֹה, חֲלִיתִי אֶת פִּי
 לְהַבִּי יָדִיד נִפְשִׁי, בְּצֵד חֲכָם צִמָּח, בְּרֵד מוֹכֵר"ר חִירָץ וְיִזְלֵל כִּי, הַמְּפֹרֵסִים צִחְצִוּ
 הִיקָחִים וְנִחְכָּדִים, אֲשֶׁר כִּתְּבַת צִמּוּעֻת וְדַעַת, לְנִתּוֹת הַצִּלּוֹת עִי"פ דְּרָגוֹ עַל סִפְרֵי וִיקְרָא; וְהִרְצֵ
 אֵל מִשְׁלַח יִקְרָתִי צִעִינִי וְלִרְוֹת אֶהְבֵּתוֹ אֹתִי, מִנֵּה מַעֲסָקִיו וְהֵן אֶת לִצוֹ לִפְרֵשׁ הַסִּפְרֵי הַבּוֹל
 לֹא מִתְחַלְּמוֹ וְעַד סוּפֵה, וְהַכְּנִים צִצְלֹדוֹ עִינִים נִכְבָּדִים צִהֲלֻת וְחִיּוֹם, וְצִדְכִי הַלֵּשָׁה, וְהַכְּלֻכֹּת
 נִצְמָת, וְעַבְלִי הַמְּדוֹת וְהַמְּכֻנּוֹת, לֹא הִיחַ פִּרְשֵׁה שֶׁלֹּא חֹדֶשׁ צִה דְּצִרִים צֹל' מַעֲנִי"יִים הַלֵּל,
 עַל פִּי דִדְנו צִחְצִוּרִים הַבּוֹדְעִים וְהַמְּפֹרֵסִים מַמְנוֹ, וְעַמְּתוֹ מִדְּרָגִי, כִּי עִם כָּל רוּחַ לִצוֹ נִתָּן לִי
 וְחֵם לִמְלֹךְ עֲלִי, וְהַכְּנִים אֶת הַשִּׁגְתִּי וְעַמְּתוֹתִי, סִבְרוֹת צִק לְיוֹנֵי חֲלָסִי מִדּוֹעַ, צִפּוֹךְ צִחְצִוּ
 וְהַקְּדֹל יִצֵּד לִי אֶת הַיֹּשֵׁר צִעִינִי. צִסְפֵּר בַּמִּדְבָּר וְהַסִּפְרֵי דְּבָרִים שֶׁנִּמְדַּתִּי עִתָּה צִחְסֵד הַלֵּל
 שֶׁנֶּדַךְ, נִעְלַמְתִּי צִצְלֹדִים עִי" אֲנִישִׁים אֲחֵרִים, צִעֲלִי צִרִיתִי, מַצִּינִי מִדַּע, אֲשֶׁר לֵהִם יֵד וְשֵׁם
 מַעֲדָה וְהַמְּכָה, אֲלֵל שֶׁמֶדוֹת עֲבוֹה לֹא הִרְשִׁוּנִי לְגִלּוֹת אֶת שְׁמִי. וְהַחֲצֵד שֶׁל מִקָּח סוּפְרִים מִגִּ'
 הַסִּפְרִים הַמְּשֻׁרָּשִׁים הֵם הַמְּדַקְדָּק מוֹכֵר"ר שְׁלֹמֹה כִּי מַעֲמִירֵם:

מדרש'ד כנ"ל כתב בסוף הקדמתו לקונטרס עליהם לתרום, מיקנר כל כללי הדקדוק. סא החלק השני אל האותיות והתנועות, הדגש והדפי, שוא נע ושוא נח מלעיל ומלרע מתב ונעיל, הן החלק השני אל משקלי השמות והפעלים והעלות עם כנוייהם, גם החלק השני אל העצמים, וחלוק מדדגותיהם בגדל ההפסק וקטנו וחזרו, וישים החצות ההוא בהקדמת החומש, ולזה תמלא צנני הספרים הראשונים צנמה מקימות, צנברנו סדרה הלשון והגנינה, כלמד מהדבר מצואר בהקדמת הספר, ואינו כן, כי צנמה כה היתה עולה מדרש'ד הנ"ל. אמנם לצני לא כן ידמה. כי לא כן חסרי ספרי דקדוק הלשון לנו, שצוא לא להוסיף על מספרם עוד אחד, כנר חזרו על כל אלו העניינים ספרים אף קץ. פעם צנברנו פעם צקלרה. ואם אולי יצנר לנו עד היום חצור מספיק על כל כללי הגנינה, הן צנ"ל ספרי ויא צנפרי אפ"ת, כי אף צדינו צנ"הק כי אם המעט מה שכתב המדקדק מוהר"ר זלמוהעבג ז"ל, על צנ"ל ספרים, והחציר הקטן הוקר שהדפים מדרש'ד הנ"ל צנ"ל הרצ הדול צעל מדכנת המשנה על הגנינה צנפרי אפ"ת, עם כל זה אף מקום לעניינים הללו צנ"ל החצור הזה. ואחרי צנ"ל צימנו החנוקת למדים את כל החלק הזה עדקדוק הלשון צנית רצן, אי ספק שיחזרו כל העניינים הללו עוד ספרים אחרים לצורך הילדים הרכים אשר צנית הספר ולא יחסר כל צהם:

אמנם צורך גדול ראיתי להוציא צנ"ל החצור את הכללים, אשר עליהם סמכנו צתרבוני הכתובים וצנ"ל, ואשר לא ימצאו צנ"ל ספרי הלשון הצדעיים לו. למען יצן הקורא את דברי הספר צנ"ל מקום מהם מיוסדים על הכללים הללו. ונדי לשמור צהם סדר ראוי כננסתי את כלם צנ"ל חלקי הדבור ושמושיהם, ולתה הקורא שום פשים את הדברים הללו על לנך, כי נעים כי משמדם:

מחלקי הדבור ושמושיהם בלשון:

בעלי הלשון מצאו שכל התיבות, אשר צהן ישתמש האדם להודיע את מחשבות לכו לזולת יחלקו לשלש סוגים, ושהיינה או שמות או פעלים או מלות. ולכל אחד מהסוגים הללו כגולות מיוחדות מה צאין לזולתו, מקלחן סגולות עצמיות והן צות צנ"ל הלשונות ההולכות על סדר הירוי, ומקלחן מקדיות משתנות ומתחלפות לכל עם ועם כלשונו. ונדנר על כן אהר מהם צפירט, ונחקור על בדרו, ועל סגולותיו ושמושו צלשון הקודש. ולפי שהדבור החציר שהוא המצנ"ל, מיוהם ונערך עם הדבור הפרימי, שהוא הרעיון, צריך שאקדים לך איה כללי מנחמת הדבור הפנימי, לקוחים מדברי הדמצ"ס ז"ל צמלות ההצן, עם מוספת צאור ושנו לשון, הדחצה וקלוד, כפי הצורך אל ענינו, ועוצת העיונים, אשר אף צהם תועלת א כונתיו עתה, כדי להקל הדבר על התלמידים, אשר לא הרצו ללכת צדדני הצמינה ההיא ולא שקרו על שעריה:

המשחכל צנפשו ומשניה על פעולותיה ימצא שיש צנחה להשקיף על שני מושגים (צץ שיהי מורגשים או מושכלים) יחד ולשפות עליהם, אם הם נכנסים צנ"ל אחד כללי ויהיה האחד ממין השני או מסוג, אם לא. ואם הם ממין או סוג אחד, אז יחצדס הכו השופט צנפס וצנ"ל אומר, א הוא ב. ואם לא: יפרק ציניהם וצנ"ל לימד, א אינו ב. ד"נ אם תעלה על דוחך, התפוח הוא אדום, יהיה זה צודת הנח השופט צנפס לחצד רעיו התפוח, עם רעיון האדמיות, ולצנ"ל שהתפוח נכנס צנ"ל האדמיות. וכן אם תלמד האדום הוא חי, הנח חי הוא סוג, והתצונה צודת שהאדם נכנס ונכלל תוך הסוג הזה, ומשפט כזה יקרא משפט מחייצ (בעיחהענדער זאטן). ואם תלמד, התפוח אינו חי, או האדם אינו עי השדה, הנה הצדלת צנח התצונה צין שני הרעיונים הללו, וצודת עליהם צאין האחד נכנס צנ"ל השני, ובשפט כזה נקרא משפט שולל (פערניינעדער זאטן). וכל זה צמחשדות לנפס ופעולותיו הפנימיות, שהן הדבור הפנימי, ואם ילא המשפט אל הדבור החצירי, ע"י המצנ"ל וההציר צלשון, או ע"י סימנים אחרים מורגשים לאדם אחד, כנך הכתיבה והרפחה, יקרא משפט פוסק (אויסספרוך). וא"כ גם הוא או מחייצ או שולל:

מעשה כל משפט הרעיון מחוצר משלשה חלקים. ממושג א, אשר עליו ישפות השכל אם הוא נכנס צנ"ל מה אם לא, והוא הנקרא לצעלי הדבור נושא המשפט, (סוביעקט) ממושג ב, שהוא בדר המין או הסוג שהוא צעלמו, או דבר אשר ממנו דע שהוא נכנס צנ"ל המין או הסוג הוא, ונקרא נושא המשפט (פרעדיקאט). ומעשולת הנח השופט, כנ"ל עי

ו שחל ב, או שחל ב. וכן הדבר גם בדבר החלוצי, אם תולד להשפיע לזולתך את המשפט האל, לריך שמתן לכל שלשת החלקים הללו סימנים מודגשים לשניהם, סימן מודגש לא' שהוא נשאל, וסימן אחר לב' שהוא הנשאל. אשר על ידם מעיר את הנפש השומע להשקיף על השפיע אשר עליהם משפוט, ועוד לריך שתוסף עליהם סימן לפעולת הנח השופט נמשך, אם סימן ההדגשה והחזק צין שניהם והוא סימן החיות, או סימן הפירוד וההנבדות שצריכה, והוא סימן השלילה, ד"מ אם תלמד השמיים הם נבראים. יהיה תיבת השמים סימן הנושא, תיבת נבראים סימן הנושא, ותיבת הם סימן החיות. וכן אם תלמד השמים אינם נצחיים, יהיה תיבת השמים נושא, תיבת נצחיים הנושא, ותיבת אינם סימן השלילה. והתיבה הכיול המיוחדת לסימן משפט הנפש והשערתה, נקראת לצעלי העין ההוא, חרכבת המשפט (פערבידונגסווארט):

פעמים שיהיה המשפט מוכרח צעלמו ומחוצ מצד גדר הדבר והיותו, עד שכל אפשר צאם סימן שיהיה בדבר צעין אחר יד"מ מספר תשעה הוא מרבע שלשה על שלשה. זהו משפט מחיצ ומכרח, אי אפשר להעלות על הדעת שלל יהיה נן. וכן אין במשלש ישר וקיים זרית נצב יותר מאחד. או כל משפט הוא אם מחייב או שולל, וכן כל נמצא הוא אם רח או נשע, כל שלו נקראים משפטים מוכרחים, לפי שכל אפשר להעלות על לב שיהי' הדבר על ענין אחד, כי הפכס נמנע וכולל סתירת עצמו:

ודגה משפט כזה לא יפול תחת הזמן, כי צמודות מה שהיה הוא שיהיה, ומה שיהיה כבר הוא, ולציתת המשפט נשאר על ענינו ומכוחו כל הימים, צלי שנו וחלוף כלל. לכן לא יהיה צהדגצת המשפטים הללו סימן להודלת הזמן, ולל יתכן לומר מספר תשעה היה או זה מרובע ג' על ג', וכן ציתר הבשלים שזכרנו, לא סתמן צהדגצתיהם כי אם החיות או הצלילה בדידס, צלי עין הזמן העצר או העתיד או הציונוני, כי אין לזמן ענין עשה כלל. חק לזון כקודש שלל לתפ סימן כלל להדגצת החיות. נלמד ד"מ כל מספר אם זוג אם נפרד. והנה כל מספר הוא אם זוג אם נפרד. (יעדע לחלו חזק ענטוועדער גערדער אדער חו"ט גערדער), צלן סימן לפינת חזק, שהיה תיבת ההדגצה. וסימן השלילה הוא אין או בלתי דומיהם:

ויש שיהיה ענין המשפט צלתי מחיצ מצד גדר הדבר והיותו, כי אם אפשרי מצד עצמו, אפשר שיעלל ואפשר שלל ימצא, ולפניו בודנו עליו ללמד שהוא היה או הוא לא היה נמצא או צלתי נמצא, ומשפט כזה נקרא משפט מחלם, כגון נח איש צדיק תמים, או ירו אוחות, השמש יצא על הארץ ודומיהם. הנה משפט כזה נופל תחת הזמן, ולמתי תלוייה צתולדות בממים והקודות, אם היה אפשר שלל יהיה, ואם הוא צלתי הוה, אפשר שהיה או יהיה וכן צתולפס. ולכן ישנה צו סימן ההדגצה עם פנוי הזמן, ותוכל לומר נח היה או יהיה איש צדיק תמים, היר היתה או תהיה אוחות, וכן השמש היה או יהיה יולל על הארץ, ותיבת היה כוללת משפט הרעיון עם הודלת הזמן העצר, שעודה הוא במח שעבר. ותיבת יהיה כוללת משפט הרעיון עם הזמן העתיד לצל, שעודה הוא במח שעתיד להיות:

נושא המשפט ונשואו הם שמות, ועל הדבר נושא המשפט הוא שם עצם, מענו התחלת המשפט, אם הוא נכנס תחת גדר מה אם לא. והנשוא הוא על הדבר שם תואר, שדה על גדר הסוג או הצין אשר צו יכנס הנושא או לא יכנס. וסימן ההדגצה שצריכה המורה על פעולת הנח השופט לחיות או לשלול נשוא המשפט מנושא, הוא הפעל הראשי, נקרא לצעלי כלשון דבור המציאות (דחז ועלבטסטטעדיגע לייטווארט), חיות, (זיין), כליו צסימן אחד כפה ענינים, (א) משפט הנפש צחיות או שלילה, (ב) הודלת הזמן צמשפטים מחלטים, ופעמים שכללו צו גם, (ג) הודלת הצין, אם הנושא הוא המדבר צעלמו, או הוא השומע או נף שלישי, וכן (ד) הודלת הצין, אם הנושא זכר או נקבה או טומטוס, ד"ס אחיה תחיה, תודה, איני, אינו, אינה ודומיהם, ומלמד פוסק כזה נקרא לצעלי הלשון מאמר שלישי, על שם שלשת חלקי המשפט שהם הנושא והנשוא ותיבת ההדגצה המסוגנים כל אחד צסימן מיוחד: **ודגה** מלכנו שלפעמים כלל מתיי הלשון צדצור ההוא צעלמו גם את הנושא, ד"מ התהלך נח, שעודו נח היה מתהלך. יחי ראובן, השעור ראובן יהיה חי. וכלל ל"כ צדצור אחד, משפט הנפש, הודלת הזמן, והבון ומין ונשוא המשפט, וצל"הק וכן צמקלת לשונות בממים הקדמוניים הוסיפו על כל ההודלות האלה את הודלת הנושא, וכללוהו עמהם צתיבה שם, להביד אם הנושא הוא נף המדבר או נף השומע, או נף שלישי, ד"מ גרתי, ענינו אני חייתי נר. תחיה שעודו אחי תחיה חי. שכבתם, הוא אתם חייכם שוכבים, ודומיהם.

וזה ענין הפעל (לייטווארט) הנזכר לצעלי הלשון, שערך הדבור הכולל את המשפט כנפץ לבזר בחיות או צמלילה, מלודף עם הודלת הנשוא, (ולפעמים גם עם הודלת הזכר), והוא והניף והמין, לעת הצורך זהם לכוונת המלמד. ומלמד כזה שיצא צתוכו הפעל, הכולל את הנשוא עם התיצה המדכנת, צסימן אחד, יקרא מאמר שני, לפי שלל הוכחו לשלשת חלק המשפט, כי אם שני סימנים, וסימן הנשוא כולל גם תיצה ההדכנת:

והמקור הודלתו משפט הנפש שזכרנו לצדו, לחייצ או לשלול דבר מדבר, צלי סנחי בני והמין, וצמקלת לשונות גם צלי הודל' הזמן, כי לפעמים נלטרך להשתמש צפע מדיח מופשט מיתר ההודלות הכלילות עמו, כגון עם תדלה לדרוש על נשוא המלמד, לעשות נשוא המלמד, ולבד עליו, ד"מ אמרת האדם הוא לבדו, הכה האדם נשוא הוא דבר המליחות לבדו נשוא. ואם תדלה לבזר על ענין המלל החדס לצדו, ולפשוט עליו משפט מה, ע"י משתמש צמקור, ומלמד חיות האדם לבדו לא טוב, הנשוא נעשה נשוא, ושפטת עליו נשוא שני לא טוב, והנה הנשוא הזה השני, פעמים שיהיה תואר הפעל ופעמים שיהיה תואר התואר, כי צכל משפטים שניים, שנשואם פעל, אם מבזר דבר מנשואם, יהיה הנבזר נשוא חסעל, יהיה הפעל הפתואר, והשואו תואר, ושואל צמפטים שלישיים מנשואם שם, כלשון משפוט על השם ההוא, יהיה הנשוא השני תואר התואר. ולהלן מדבר עוד מה. וכאשר יצו הצורך צלשון לשמש הדעה צמקור וליחס לו תוארים, יעשו ממנו שם, הנקרא שם המקרה ד"מ להצה, שגלה, צדיקה, ילידה, ודומיהם. ולכן חז"ל שהצטרכו להשתמש פעמים דבר צתוארים על האופן הזה, עשו מרובם שמות המקרה. ישיצה סיכה, דחילה, נטילה, ודומיהם והאחרונים הדנו לחדש שמות כללה, כפי הצורך צהעתקתם הדדשות העיוניות מלשונות אחרים אמרו הויה, הפסד, הכרה, אדמיות ודומיהם:

עיניך חזות צכל הלוונות הנודעות לנו, סלפעמים ישתמשו צמלמדים שלישיים, וסימן הנשוא לצד ותיצה ההדכנת לצדה ע"י דבר המליחות, ומלמדו הארץ היתח תחו יוסף חיה נער, מה יהיה חלפתיו ודומיהם, ומלמד כזה קראנו מלמד שלישי, ולפעמים יבזרו להשתמש צמלמדים שניים, לכולל נשוא המשפט עם תיצה ההדכנת צסימן אחד, ולהשתמש צפעל, כמלמד ד"מ כלך תחת סיה הולך, יאל תחת סיה יואל, וכן יותו, ישקוט יאכלו, ישמר ודומיהם:

ודע לך שלל צל הענין הזה על דרך מקרה והזמין. או מלד ההסכמה לצדה צלי טעם וסצה כי אם יש צזה כוונה מיוחדת וכלל הבינוי. מתי נלטרך להשתמש צפעל ראשי הנקרה דבר המליחות, ומתי הותר לקצר ולהשתמש צפעל שני. אף יש צזה הצדל צק למהק ליתו כלשונות הנודעות לי, כצד בעידותי עליו צצילודי למלות ההביון להרעצ"ס ז"ל, לעמיק משו את הגלות והמועיל לכונתינו:

בכל הלוונות הנודעות לי צחדו להשתמש צפעל שני אם היה נשוא המשפט פעולק או קצלו הפעולה (ווידקען ודער ליידען), או הפכו שהוא העדר פעולה או העדר קצלתה. והכל שיהיה דעין הנשוא שינוי ותמורה ע"י פעולת הפועל צמקצל הפעולה, או העדר השנוי והתמורה בהיש (פערעדערונג דורך ווידקען, קדער וואנגעל דער פערעדערונג). (ואל תתמה על היות ענין משותף לשני ההפכים, לשנוי ולהעדרו, כי כל ההפכים מתדמים צגדס, כלל שאלו יחייצ ואחד ישלול, ולכן צמצט דין אחד להם, ויתחלפו צסימן החיוצ או השלילה) ד"מ כל (גינג), חי (אעבטע), ימות (ווירד סטערבען), ינוע (ווירד זיך בעוועגען), ודומיהם. הענ אשר עליו יודם נשוא המשפט הוא פעולה או קצלת הפעולה, או הפכס שהוא העדר פעול או העדר קצלת הפעולה הראויה, וצכל סלה נשתמש צפעל וצכלל נשוא המשפט והדכנת צסימן אחד:

אמנם אם יהיה נשוא המשפט לא שנוי ולא העדר שנוי, כי אם מקרה, תואר, או מש משגי המושל, כמו שחור, תהו וצהו, אחד, גדול, קטן, חכם, דב, מעט, ודומיהם אז אין לכולל הנשוא עם הדכנת המשפט צסימן אחד, כי אם תלטרך ליתד לכל אחד מהם סימ לצד, ע"י דבר המליחות ולומר ד"מ (וואר סווארן. וואר אונפארהאליך, וואר פערמיסט, וויר איינס, ווירד גראס, קליין, ווייזע, פיל, וועניג זיין):

כן הדנו צלשונות העמים הנודעות לי, אצל צלשון הקודש ימלאו מלמדים משתמשים צפעליו לע"פי שאין נשוא המשפט לא שנוי ולא העדרו, כי אם תואר מתוארי הנושא, כגון חס משחור, שערדו היה חושך, אנדל ממך פי' אהיה גדול. וכן אדמו, עצם, יאדימו, ילביצ וחקמו, וקטני, שבות, קטנתי, צכל סלה הפעלים ודומיהם אין דעין הנשוא לא שנוי ול

אחד שחייב. לכן אם פולה לתרגם הדבר בלשון אשכנז ד"מ, או אפשר מצלתי שתשמש בדבר
מילות. ותלמד (ואחר פירושטער, מעדע חיד גרמס, או גרמסער זיין, ווערדען קאטא, ווערדען ווייס
זיין, ווערדען ווייזע זיין, חיד וואר חלום. גרויח קליין), וכן ציטר בלשונות שונות. כי זה הכלל
אחת לבס, שלם לכלל הכוונה עם הכוונה המשפט צמיח אחד, כי אם צהית רעיון הכוונה
זי או העדרו, ונגל לנו כינו כי אם תלך מתלך בנושא. ואולם צל"הק אם יהיה נשוא
משפט בקרה משתנה כלומר הופל תחת השנוי, נשתמש בפעל שמי, אף אם אין הכוונה
עזה לדבר על ענין השנוי או העדרו. וכל המשלים שזכרנו עינים מקרים משתנים וצל"ה
משפטים בנושא, לכן ישמשם פעל ל"הק בפעלים. אבל אם יהיה נשוא המשפט תואר עצמותי,
אזי בקרה קיים בנושא וצלתי נפרד ממנו, אזי תלך גם צל"הק להשתמש בדבר המילות. ויש
פד דברים ודקדוקים עינים צעין הזה. אלא שאין להפריך זה, לפי שהם יולדים מכוונותיו.
אם פן עיניך ולכן אל הכדל הזה שצין הלשונות, כי תועלתם רבה צנאור הכוונות וצל"ה
אפשר לתרגם במקרה נשוא לשון כדלוי, כי לא תדע עמי תלך להמיד תלמד שמי
צמלמד שלשי:

ודגה צבל בלשונות כלם יש פילוח תואר הדבר אל המתואר. צלי בזה הכוונה הכוונה כלל,
לא שחייב ולא נשלל עתה דבר מדבר בפועל, כי אם נשקוף צמחצמיו על העלם
המתואר כך וכן, ולא לא יהיה התואר נשוא המלמד, כי אם חלק מחלקי הכוונה או הכוונה,
אקדש שם המתואר גידל. והרצ"ס צמער י"ג מעלות הכוונה קדל לו מאמר מרכבה הרבבת
בצד חתנאי, ד"מ אם תלמד העיר הנדולה או העיר הקרובה, תשתמש צמס עלם ותואר
מידל, ושניהם נשוא המלמד או נשואו, וכן האנשים השלמים או אנשים שלמים, הנה
שם השלמים או שלמים כינו נשוא המלמד, כי אם תלך גידל, אבל אם תלמד העיר
נדלה, העיר קרובה, האנשים שלמים, אזי עלות נדולה, קרובה, שלמים נשוא המלמד.
לא שמוס המתואר גידל. והכלל נשוא המלמד יצא תמיד צלי ה"ל הידיעה, אף אם ילוד אל
נשוא הכדע צה"ל הידיעה, אבל גם המתואר גידל לרד שיטות עם הכלם המתואר על יד,
ואם יהיה המתואר נדע לרד להודיע גם את המתואר צה"ל הידיעה, ולזה וחאבן נדולה על
פי חבאר (צולשית ב"ט צ'), נדולה נשוא לא תואר גידל, עין הנאור שם:

ובלשון אשכנז כך הוא הענין. אם יהיה שם המתואר גידל, ישמנה גם הוא צמני העלם,
כפי המין והמספר, תלמד (גרמס"ג אחן, גרמסע פרויח, טחנעם בוך, גרמסע
מענה, סחהנע ביצער), אבל אם יהיה השם נשוא המלמד, לא ישמנה לא צמין ולא צמספרו
כי אם ישלך על מתכונתו, באלו הוא תלך בפעל (חדווערבזק), כאו (דער אחן חזט גרמס),
לא (גרמסינר), (דיח מינגער זינד גרמס), לא (גרמס"ג), כמשפט המתואר גידל, (דיח פרויח
חזט גוט), לא (גוטע), (דיע ווייבער זינד גוט, דיח ביצער זינד סחהן), לא (סחהנע).
ויסר בלשונות הכדעות לי לא מצלתי הנדל צין שמי הצמינות הללו, כי אם משפט אחד לשתיכן:

וימצאו שמוס הכוונה פלינס לא נשוא המלמד ולא נשואו, אף לא חלק מחלקיהם, כי אם
מתיחסים אליהם יחם עה, ועל ידי היחס הזה הם מצבילים את הכוונה או את
הנשוא, ומיחדים אותו, להבדיל צינו וצין כל דבר זילתו, ד"מ באו בצל קודתי, באו מוס
פל באנשים באזורים למעלה, והם נשוא המלמד, ומצת באי ה"ל נשואו, מצת בצל פלינס
לא נשוא ולא נשוא, כי אם מתיחס על הצילה, שה"ל הכוונה, להבדילו ולהודיע אנה צאו,
פית קודתי מיחדם ומצנלם את הכלל, להבדיל כל של עה ה"ל, והודיע שהוא כל קודמו, וכן
כל כעוהו:

ודע שיש כדל בלשון צין הכוונה שהם נשואי המלמד או נשואו, או חלק מחלקיהם, לשמות
פלינס. כלל מתיחסים אליהם:

כל אם שהוא חלק מחלקי המשפט, צין שיהיה נשואו או נשואו, או תואר מתלדיהם יצא
צמער, וקדל שם ישד (קחוס רעקסוס, נחמיחסיין, דער נענעפאל, דיח ערסטע
פרינג). וכל שצינו כי אם מתיחס אל חלק מחלקי המלמד על האופן שזכרנו, יצא צמיייה,
וקדל השם הנוטה (קחוס קבליקוס, דיח חיבדיגען ענדונגען), זכר הדמצ"ס ז"ל עזה צמער
רצ צנאור פלות הכוונה, אלא שלם נתן צהם גרד כדלוי. והמד הוא הנוי, צדוד ונכון
תשומה לכל הלשונות, אלא שיתחלפו צדוכי הנטייה ומספרם, ומשפט ל"הק להודות על
פנייה. (א) ע"י פניית הענין. (ב) ע"י תיבת אח. (ג) ע"י אותיות צבל"ס או ע"י
המלות הצמות במקומם, כמלך חלד:

והדע מזה שכל מעמד אי אפשר שיעלו יותר משני שמות ציור, והן הנושא, והנשוא, וכל מה שיתחבר עמהם. דהיינו עם השתמש בדבור המליכות, ותמיד הנושא לנדר, כי לא אף הנושא שם, וכל ציור, כמו שצאנו. והיה המעמד צעל שני שמות ישרים. ואולם יש כלל יצא מעמד כ"א שם אחד ציור, והוא מעמד השתמש צפעל שני, שהוא כולל הנושא התיבה המקשרת, ונותן לשניהן סימן אחד, כמו שצאנו למעלה, כי לא יסאד כי אס הנושא הצא ציור, כי הנושא נשתנה עתמות השם, ונסתר כלל הפעל, והיה המעמד צעל שם א' ישר, ופעמים שיסתר גם הנושא, ואז לא יצא מעמד הנושא שם ישר כלל, ד"ה וללגשים הכלה לא תעשו דבר כי על כן וכו', אף צכל המעמד הזה שם ישר כלל, כי הנושאים נוכחים תעשו, או נסתרים באו, והנושאים צכלל הפעלים השניים, ולא נשאר א"כ כ"א שמות נעשים, לאנשים עם למ"ד הנטייה, דבר, הוא הפעול, שדרכו לנא עם מלת את, בצל עם צי"ת הנטייה, קורתי והוא נסמך עם הכנוי, כמו שצאנו:

והנטייה היא שזכרנו, או היחס שצק חלקי המעמד לשמות אולם, פעמים שיהי' מעמד הכמות (עין מלות ההבין להדמיון ז"ל שער י"ד ועם שפירשתי שם) ואז אס יהיה יחס השווי והדמיון, יוצין על ידי אות ב, כמו כגן ח' בארץ מצרים (צדלשים י"ג י'), נמוך כפרעה (שם ע"ד י"ח). ואם יהיה יחס החלק אל הכל, יסומן על ידי אות פ יגדל ממנו (שם ע"ח), קמן מהכיל, קסנתי מכל החסדים (שם ל"ז י'):

ואם יהיה היחס ההוא מעמד המלטרף (והוא יחס צק שני דברים, שאף מליחמו צלמד מהם כלל, כי אס צהקשה והלטרפות צק שניהם, כגון יחס הלצ והצן, האדן, והענד, האורצ והגלצ, ודומיהם), אז מקרל הנטייה היא סמיכת ענין, (געניטיץ, לייגע-פאלל, לווייטע עדונג), ויש צסימן הסמיכות הצדל צק ל"הק ללשונות העמים הנודעות לי, והוא זה: צל"הק ישתנה השם הנסמך, והוא שם הדבר אשר רצית להגנילו וליחדו על ידי יחוס עם הדבר אשר הוא מלטרף אליו, וצלשונות אחרות ישתנה השם אשר הוא נסמך אליו, שהוא שם הדבר המגניל ומיחד את הסמך, ד"ה אס יהיה הנפרד בגים (קידער), ושמאל להגניל וליחד את הצנים, אשר עליהם יסוצ המלמד, ע"י יחס מלטרף אל צניהם, תלמד צל"הק בני איש אחד, ותשנה השם המוגצל והמיוחד ע"י היחס ההוא, וצל"הע תלמד (קידער חיינעם מחונעם), ותשנה השם המיוחד ומסמן, וכן חית השדה, צל"א (טהידע דעט פאלדגס) ודומיהם, ואם יהיה היחס ההוא מעמד יפעול (עין מלות ההבין שם), והוא יחס הפעול אל הפעול יצא הפעול עם תינת את (דהיינו אס יהיה השם נודע, כידוע למדקדקים) והנטייה היא מקרל (אקונחטיץ, קלחגע-פאלל, פירטע עדונג). ואם יהיה היחס מעמדו מתפצל, והוא יחס הפעול אל פועלו, אז יש הצדל צק ל"הק ללשונות העמים, שצל"הק יצא עם מלת את, כאלו הוא (אקונחטיץ), וצל"הע יצא על משקל ישר, כמו (נאמינחטיץ). וטעם לדבר, הנה נא ידעת, שנושא המעמד ונשואו יצאו על משקל ישר, ושאר שמות המעמד יצא על משקל נוטה, לזה צצריי האצות (החדעלדע לייטווארטער), שהיחס צהן מעמד יפעול יהיה הפועל נושא המעמד, ויצא על משקל ישר, והפעול יצא עם את, על משקל נוטה אצל צצריי התולדות (ליידענדע לייטווארטער), שהיחס צהן מעמד מתפעל. יסוצ הפעול להיות נושא המעמד, המשל צזה, אצדת ראובן אכל את התפוח, ראובן נושא, ה"ה התפוח שהוא הפעול נושא, וצא צסימן (אקונחטיץ), ואס תלמד התפוח גאכל מראובן, יסוצ התפוח שהיה הפעול נושא המעמד להיות נושאו. מעתה יצציתת התפוח צכל צצריי התולדות שתי צחינות צחינת הפעול, וצחינת הנושא. וצריחי ל"הע עוצו צחינת הפעול, והניחו את השם על משקל ישר (דער אקפאל ווירד געגעסען) צסימן (נאמינחטיץ), וצעל ל"הק ישתמש צסימן הפעול ויחיד את התפוח גאכל, אע"פ שצצ להיות נושא המעמד, אצרי שלל סד מהיות פעול. לזו צל"הק תשפט אחר ליחס מעמד מתפצל, עם יחס מעמד יפעול, ויחיד ד"ה ולא יאכל או בשרו (שמות כ"א כ"ה), יתן את הארץ (צמדנר ל"ז כ')! ויושב את משה (שמות י' ח') אף שהיחס צכל אלה מעמד המתפעל, כמשפט צצריי התולדות. ואמי עוררתי על היסוד הזה צצאורי (צדלשית א' א'):

ויש מלת את שלינה סימן הפעול, ושערה כצו עם, כמו את יעקב איש וביתו באו (שמות א' א'), ויתחלך חנוך את האלהים (צדלשית ה' כ"ז). וסכצדל שצק שתי הוראות האלה, הוא שנלמד יהיה סימן הפעול, יהיה מנודת נחי עיץ. וכדל"ה על זה, שעם אותיות הכנוי יחיד לועי וסוען, ודומיהם, ואס ויהי הוראת מלת עם, אזי הוא מהכפוליו

ואמר צמינות אתי מלבנון (שיר השירים ד' ח') אתי יאכלו (צדלשית מ"ג) מנח הדגש לסדרון הגמל:

ופעמים שיהיה היחס הכולל מעמדם האנה ומתי (והוא הסוג החגיגי והשמי להרמזים ז"ל). והוא יחס הדבר אל המקום או אל הזמן, כי הזמן והמקום מתדמים, וכל תמונה ושני צומן וצמקום. וסימן יחסי המלמדים הללי צי"ת, לצ"ד, מ"ס, כי לכל תנועה וסגור שלשה גבולים, גבול שממנו התחיל הדבר להתנועע, גבול שאליו יבוק השנוי או התנועה יהיה, וגבול בו, שבו הדבר עמה צומן המדובר עליו. וכן כל סנה פועלת היא כמו הגבול שפעמו, כי מן הסנה היא התחלת הפעולה. והסנה התכליתית, מיוחסת אל הגבול שלליו, לפי שהתכלית הוא סוף המעשה, כעין הגבול שלליו תכונן הפעולה. וצלשונות העמים הגבול שפעמו והגבול שבו מסומנים צמימן אבלאטיף, והגבול שלליו צמימן דאטיף, וצל"הק הגבול שלליו, וכלל צו התכלית מסומן צלות למ"ד. שהוא כמו אל. (עיין מה שכתבנו מזה ע"ל פדש"י לך לך מלדנך) (צדלשית י"ג א'). והגבול שפעמו, ועמו הסנה הפועלת, יסומן צלות מ"ס שהוא כמו מן. והגבול שבו יסומן צלות ב"ת, שהוא כמו בו, עיין צלדנו על והגותר בבשר ובלחם (ויקרא ח' ל"ג), ועל במראת הצבאת (שמות ל"ח ח'), ההנדל שנין למדנו מבשר ושלחם למדנו צצור וצלחם, וכן צין למדנו ממראת הצבאת למדנו במראת]. ויש עוד שצום מיוחד ללע"ד, והוא לכלול הדבר הנלמד צפרט או לפרוט הדבר הנלמד צכלל, כמו לכל בלי חמשכן (שמות כ"ז י"ט) לכל האמת והמושגים וכו' ולכל היר החזקה ולכל המדא הנדול (דברים ל"ד י"ג). ויהרג מלכים מדירים לסיחון מלך האמדי ולעוב מלך הצנן (פבלים קל"ו ו'). עודתי על היסוד הזה צכמה מקומות מצאורי, ואין כלן המקום להלריך צו.

חלק מחלקי הדבר נקרא צלע"ז, (פרקנא"ינח, פירוקרטער), על שם שיצאו על הדור צמקום שהיה לריך לנפול השם, ויצאו תחת השם וצמקומו, העלל צוה צמקום שם הצדד, ילמד אני, צמקום שם הגוף השומע, ילמד אתה, וצמקום הגוף השלישי המדובר צו, ילמד היא - וכן תחת עבד האיש אשר נזכיר שמו בהקידם ילמד עבדו, וכן עבדי, ועבדכם. ופעלים צמקום הוציא נוף השומע, ילמד הוצאת צמקום הוציא נוף השומע את נוף המדבר, ילמד הוצאתני, והרעצ"ס ז"ל צלות ההבין קרלס הנסתרים, ונעלי ל"הק יקראו להם חכמים, על שם שהלומות הללו ה"א, ב"ף, נו"ן, וי"ו, יו"ד, מ"ס, עלו מעודת השם כנזכר, נדר הכנאים, שהם סימני היחס שנין כל דבר עם אחד מהנפיש, כדבר והמדובר אליו, והמדובר עמנו אל כנוי השם, צהיות השם מיוחס אל אחד מהנפיש כמדבר או הנוכח או הגססר, כגון עבדי, עבדך, עבדו, או כנוי הפעל, אל יהיה אחד מהנפיש הוא הפועל או הפעול, הנושא או הנשוא, כגון עשיתי, גשלת, אכלה, או כנוי המלה, כלשון מיוחס המלה, אל אחד מהנפיש, כגון מן את ילמד אותי, מן אל ילמד אליך, וכן מן מאוד ילמד מאודך כמוני, וכן כנוי השמושים, שמות הצי"ת, כמו בך בנו, וחלמ"ד, לך, לכם, וחמ"ס, מני, ממני, כמו מן אני:

ודע שיש הצדל צין חלק הדבר הנקרא לצעלי ל"הק הכנאים, לחלק הנקרא צלע"ז (פרקנא"ינח): צל"הק לל יקרא היחס ההוא הנזכר כנוי, כי אלם צהיותו מעמדם המלטרף או מעמדם פעל ותתפעל מעמדם המלטרף, ויצל צמקום סמיכת ענין. כמו אבי, אשתך, כשמעו, באך, צאתך, למענך, כלם צמקום שלי, שלך, שלו, שהם סימני הסמיכות. ואם יהיה מעמדם יפעל או מעמדם תתפעל, יצל צמקום סימן הפועל והוא השם הישר, או צמקום את, שהוא סימן הפעול, כגון אהבתיך, צמקום המדבר אוהב את הנוכח. עשיתו, צמקום הנכח עשה את הנסתר. ומללנו שיעל פחת יחס למ"ד או מ"ס השמוש, היקרך דברי (צמדור י"ל כ"ג) צמקום היקרא לך, יצאוני צמקום יצאו ממני, נתתני צמקום נתת לי, עשיתני צמקום עשיתני לי:

ודנה לפעמים פהיה הורלם הכנוי צספק, אלם היחס הול מעמדם המלטרף, או מעמדם יפעל, כגון באהבתו אותה (צדלשית כ"ט כ'), השעור הלהצה אשר לנסתר וצל צמקום הסמיכות, כמו צלהצת הגססר לותה, באהבתה חשנה תמיד (משלי ה' י"ט), הוא פעל מעל יפעל, וצל צמקום את, כמו באהבה את הנסתרות, כי המקיד יחוצר עם הפועל צמי יחס המלטרף (גענייטיף), ולס הפעול צמימן יחס יפעל (אקואטיף). ומשערך את השבושה, הוא צמקום יחס המלטרף שהצנוה אליו הוא הנוכח השומר. לשערך בדרך, הוא צמקום יחס המפעל, שהצנוה אליו הוא הנוכח השומר, וכן דומיהם, וכל ספק נזה לריך שיתן מענינו. ולזה לני לומר צהיות הנחת, (משלי י"ז ג') מלך לנסף וכו' וליש לני הנחת, שהצנוה לל

לפי מה שאחרים מהללים אותו, חלל לפי מה שהוא מכלל, שם תרצה לנחן את כלם, ולדעת את הלפך כלנו, כתצונן דדברים שהם משותפים לללו, ויקרים צעיריו, וע"י זה פועל את תכונתו ומדותיו, ובצחינה הזאת לאדם הוא, כמו מלך לנכף וכד לזה, אשר על ידיהם יודעו הסינים ענין המתכת כטכוד:

ובלשונות העמים הנכונים צבד חלק בדבור הזה עוד כמה ענינים, עד שקלתם מן שצעת מיני (פרחאניחא), ונקלת הלשונות העמידים על שם. ולף שלך לודך בליהק לזכרם ציחוד, ולדודש על פרטיהם, מ"ע יש זהם תועלת לתלמידים, בדקדקים אחרי כתרונם האשכנזי, ודולים לדעת מדוע פתר התרגום פעם נכה, ופעם נכה. ולזכור את שמותם לעיניהם, ולודיע את שמושם והודלתם:

המין הראשון בניי הנוף (פערואנליכע פירווארטער), לני, אמה, הוה, הוה, לנחמו, אמה, אמן, הם, הן. תהוה כלשר יודו על בגופים שהם נושא המלמד לו נשואו, שם הם צאים על משקל ישר (נחאניחאטיף). ולם הם נוטים יצאו תחת השמות הנוטים, והודלתם כהודלת השמות הנוטים, שהיה היחס ענין חלקי המלמד לדבר אחד, אם סימן הפעול, כגון אותי, אותך, או סימן הגזול, ממני, ממך, לי, לך, צי, צנס, או סימן השוי, כמוני, כמוכם:

ובכלל כנוי הנוף בניי חחרים (פרחאניחא רעליפרחקה, חף, חונם ועלבסם, חף ועלבסט, חיינער ועלבסט), והם סימני יחס פעולת הפועל אל עצמו. וחז"ל בדילו לפדש תינת עצמו, המלך את עצמו, לעוצת עצמו. וכתב הרד"ק צשרש את, ודלו שוערי צ"י אותם דע (שמות ה' י"ג), עצמם. ציוס הצשח אותו (צמדנר ז' פ"ד) עצמו. ויקנוד אותו (דברים ל"ד ו') עצמו, כי מדע"ה קנוד את עצמו, ודעת דז"ל שהם קנוד אותו, יש תדז"ל שפיר' גם הם ויקנוד אותו עצמו. כמו שאלמדו על והשיאו אותם עק ששגה (ויקדל כ"צ ט"ז), זהו אחד משלשה אמים שהיה ר' ישמעאל דודש כלשון עצמם, וכן יצא אותם, ויקנוד אותו. וכן ידעו הדושים אותם (יחזקאל ל"ד ח') עצמם. יצא אותו אל פתם אהל מועד (צמדנר ו' י"ג) יצא עצמו, או פירושו יצא כנכן אותו עד כלן לשונו:

המין השני בניי הקנין (שחסעסיווח, חיי, דיין, חונער וכו'), והן שאלמדו שהם ממלמד המלמד, והודלתם הודלת הסמיכות, שהוא יחס מלמד של כל דבר עם אחד מהנופים, המשל זה, אשתי, השעור אשת גוף המדבר, עיניכם, הוה עיני הנוכחים, צמקום אברהם ושרה אשת אברהם, ילמד אברהם ושרה אשתו:

המין השלישי בניי רופזים (דעמחאנסטראטיווח, דינער, יענער, חומיכס), זה, כזה, הלזה, זו, זאת, ההוה, ההוה, והודלתם יחס גוף כמדנר אל הדברים זולתו, צצחינת המקום, והוה ממלמד חאנה. ולדעת הרש"ם ז"ל כשכנדמו כליו קרוב אל כמדנר, ילמד הזה (דינער היר), וכשהוה דחוק ממנו, ילמד חלוח (יענער דחרט); עיין צלוד (צדלשית ל"ז י"ט):

המין הרביעי בניי השאלה (חיינטערדחאטיווח, פראגענדע פירווארטער), והודלתם הצקשה לדעת הביף אשר כליו הדנר מיוחס, כגון (ווער ? וואס ?) על משקל ישר, אם הוה נושא המלמד לו נשואו, דהיינו אם ידענו שהוא אדם, כלמד (ווער ?) וצל"הק מי ? ואם לא, כלמד (וואס ?), וצל"הק מה ? וכן (וועלבער ? וועלבע ? וועלבעם ?), איזה ? איז ? וינל גם אל משקל נוטה, כגון על משקל הסמיכות (וועססען ?), בשלמי ? על משקל הפעול (טען ? וועלבען ? וועלבע ? וועלבעם ? את מי ? וכן על משקל יחס מה שאליו (דחטיף, וועט ? וועלבעם ? וועלבער ?), למי ? לכה ?

המין החמישי בניי מצטרפים (רעלחטיווח, בעליהענדע פירווארטער, וועלבער, וועלבע, פאן וועלבען וכו'), הצלים כשתרצה לפלל הנוף ע"י מלמד שלם, עד יהיה המלמד הוה כלו תואר הנוף כגון צמקום אהבון (דיין געליבטער), שם יתואר הנוף ע"י שם התואר גידל, אם מלמד אשר אהבת (וועלבען דוח ליבסט), שיהיה החוזה מלמד שלם. לו יצא הכנוי לחצר המלמד הוה המלמד עם המלמד, המשל צזה בנך יחידך אשר אהבת, הנה יחידך הוה תואר לנן, והיה יכול לומר צנך יחידך אהבונך, ע"י שני תוארים, חלל שרצה לתאר אהבתו צמלמד שלם אהבת, ומלת אשר מקשוד המלמד הוה המלמד עם הנוף המלמד:

ורגה צליהע ישמש הכנוי המלמד לשני דברים, למצר המלמד המלמד עם המלמד, ולבודות על מין היחס ענין המלמד למלמד, כגון צמל קזנרנו (וועלבען דוח ליבסט), תינת

(מלכען) מודה על כחוד כחוד, ותודכנמו כן שהיחס האליחם הפעול, כצאנסימין (אקאמטיין).
 וכן (דער מין, וועלכען דאז לייהסט), (וועלכען) הויל סימן חזוד המתפלר עם המתפלר,
 מודה גם על יחס מה שליו (דאטיין). וכלשון הקודש פיצת אשר מודה על החזוד שזכרנו ולס
 מלה להודיע גם את מין היחס שצין התפלר למתפלר, לריך שמוסיף עליו את סימנו. ולומר
 נשל שזכרנו האיש אשר אתה נושה בו (דברים כ"ד י"א), גם איש שלומי אשר במחתי
 ב (מכלים ע"ס י'). וכן תלמד ד"ע אשר אליו דברת, אשר לו נתתי, אשר ממנו לוקח,
 פנים אליו. לו, ממנו, הם סימני מין היחס נוספים על עלת אשר, שהיל סימן חזוד,
 המתפלר המתפלר אל הבוץ:

דמין השישי כגויים בלתי מיוחדים (חידע פייניטא, חונבעסטימאטע פירווארדער). כגון
 (חיינער, יעמחוד), איש ישראל (צמדנר כ"ה ו') (יעמחוד או חיינער
 מן יסדל), וכן לא נפקד ממנו לים (שם ל"א ע"ט) (יעמחוד). וצמקוס הצלתי מיוחד
 (מין) יספסע צעל ל"הק צפעל נסתר, או צנפעל נסתר קרא יתודגס לפעמים (מין ריין, מין
 תגסע). וילמדו המפרשים שהשעור קרל הקודל, ילמד, יתדגס (מין ספריכס), ודומיהם:

סגולות לשון הקדש שלל להשתמש תמיד צנכויים, צנל מקום שלפטר להשתמש זהם,
 כ"ס להוסיף צלוד, לרפול השם ולשלו, עד שמלכנו חמשה פעמים צני יסדל
 צפסוק אחד (צמדנר ס' י"ט), וכן נלמד וה' המטיר וגו' מאת ה' (צדלשית י"ט כ"ד), והיה
 על למד פלפו, וכן ואל משה אמר עלה אל ה', (שמות כ"ד ז'), ולל למד אלי, כי כן
 דרך הלשק:

וסגולה מחדת צלשק לנפול הודלת הכנוי לפעמים, ולהוסיף השם על סימני הכנוי הנכללים
 צפעל, כגון ואתה קח לך (שם ל"א כ"ג), והיה די למד קח לך, וכן ואני אקשח
 (שם ל' ג'), והוא אמר (צמדנר כ"ג י"ט), והיה זה סל לחזק הכוונה, או לעודר על הפך
 והתנגדות שצין הדוד הקודם והעלמוד, כמו ספירפנו צמקומות בהם צצלודנו:

ודגה משפט לשון הקדש צהנפל הודלת הכנוי על כדרך שלמדנו, שתצל מיצת הכנוי על
 משקל יסד, סף סל היה מכללוי שתצל על משקל נוטה, דוגמת אותיות הכנוי הנכפלות
 על יסד, במשל צזה ופגריכס אתם, (שם י"ד ל"צ), הדלוי פגריכס שלכם או אשר לכם,
 ללל שכן נחות הלשק, וכל סס הנפל הזה, לעודר על ההפך שצנים לטף הנלמד צפסוק
 הקדס, כמו שפירש"י שם (חידע קחדפער חבער), ולשח גם הוא, (צדלשית ד' כ"ז),
 סדלוי גם לו. ישמח לבי גם אני (משלי כ"ג ע"ו), הכוונה לצי גם שלי, או אשר לי.
 דעם צפתוני אני (זכריה ז' ה'), כמו למתוני אותי או לי, דוגמת הכנוי גי. וכן יש לפרש
 ידחה אתה ידוך אחיך (צדלשית ע"ט ח'), שהוא כמו לוחך ידו אחיך, ונכפל לעודר על
 ספק שציו לשמעק ולוי הנזכרים צפהוק הקודס, כמו שפירשו המפרשים, וכל על משקל יסד
 אתה, במשפט שזכרנו:

במה שקדס הדעתין שלפעמים מלודך הרעיון לרדוש על פולר הדנר (שהוא על הדוד נשול
 העלמד) וליחס שליו עשיגיו סגולותיו ומקריו, ולמדנו שזו נשתמש צמקוד הפעל, או
 גם במקרה, שענינו עלאות התולר המופשט מהמתולר, ונעשה ממנו נושל המלמד, המפל
 סה. פלה על רעיוןך, כסיל עושה זמה, כנה חבמיל נושל, עושח נשיא, זמה הפעול.
 חלש למולר כנשול צמשיגיו, ולהודיע ליכות הפעולה, תשמש צמקוד הפעל ותלמד ד"ע כשחוק
 לביל עשות זמה (משלי י' כ"ג), עשות הכושל, כשחוק נשול, וכן ענוש ללדיק לא טופ
 (שם י"ס כ"ז), ענוש הוא המקוד ונעשה נושל המלמד, ומתנו נמד סלילת הטובה, שהיל
 פנינ פשיגיו. וכן עשה לדקה ומשפט נצחד לה' מזנח (שם כ"א ג'). וכן צשעות המקרה,
 פללת לדיק לפיכס (שם י' ע"ז), יראת ה' מהורח, (מכלים י"ט י'), יראת סס ימקרה,
 ונמד ממנו הטירה צחיו:

בבל סלה דומיהם יורה המקוד או או שס המקרה על נושל המלמד, וינל על משקל יסד
 (כחמינאטיין) כדן בנושל שהוא חלק דלשי מהמלמד. ויש שיורה על אחד משלר חלקי
 המלמד הצלמי רלשיוס, כי סל מיוחדים סליהם ע"י יחס מיוחדים סזגרינו למעלה,
 ולל על המקוד על משקל נוטה, כדן החלקים הצלתי רלשיוס, כגון על הודלת יחס המלמד,
 ולל צמחיות, כמו כימי צאחך (מיכה ז' ע"ו). (דיח סחגע דיינעם חויסליכענס), צאת
 סל המקוד פשדל ילל, ויחודר עם ימים ע"י יחס המלמד (געניטיין), וכן למצאי דעת,
 (יב"ל ה' ע"ז) בחולת צלח הלשק (עמסו ז' ס') דומיהם, ועל סל

התכלית (דחטיף) צסימן למ"ד. כמו לחוציא, לדעת, לעשות דומיהם, ועם יחס מה שממנו ומכללו הסצה הפועלת (חבולחטיף) צסימן מ"ם, מבוא באר לחי ראי (נרלשית כ"ד כ"ז) משום בארץ ומהתהלך בה (ליוצ א' י'). ועם יחס השווי בכ"ף הדעיון, כחצות, בשמער בללוחך. ועם יחס הפעול (חקוואחטיף) צסימן את כדינו. ואת התרגון אלי, (ישעיה ל" כ"ח). והנה צכל המגלים שזכרנו הנה דומיהם, יהיה החלק הצלתי ראשי פעולה או הפעלה ופענוד שלא נלטרך ליחד לה זמן בצלתי זמן, נשתמש צמקוד כמשפט שמוס במקוד שזכרנו למעלה מתנס אס ידלה הסומר ליחד לפעל ההוא הצלתי ראשי זמן ונוף ומין, או ישונה משקל הפעל כדינו, יסוצ להיות מלמד שלם צפני עלצו, ויחוצר עם חלקי המלמד הרלשית ע"י אחת מהמלות כי, למען, בעבור, כמו דומיהם. כאשר חזיר להלן שהמלות הללו מודות על יחוסי המשקל הנוטה, המשל צזה ישמע אברם כי נשבה אחיו (נרלשית י"ד י"ד), אלו דלה להשתמש צמקוד או צסס המקרה, היה סומר וישמע לצדס את עצות אחיו, או את שני אחיו, וצענוד שרליו ליחד הזמן והנוף והמין, סמר נשצה. וחצרו עש החלק הרלשי ע"י תיצת כי. וכן וידע אור כי לא לו יהיה הזרע (סס ל"ח ט'), הול כמו וידע אונן חיות הזרע לא לו, והבקוד ההוא או הפעל יהיה, הול פעול הידיעה (חקוואחטיף), ויחוצר עם הפעל ע"י תיצת כי. וכן למס חרע, (שמות ח' י"ח), הול כמו לדעת, והול (דחטיף), לבעבור נסות (סס כ' י"ט), דכא באחי (סס כ' כ"ג), והול כמו מבואי, כמו השחר עלה, הול נעלות השחר. ונטיית הפעל עם מלת כי (דחס), נקדס צל"הע (קחניונקטיף), כי צל"הע ישחנה הפעל כאשר יחוצר א מלמד ראשי על הסופן הזה, מה שחך כז צל"הק. ודע והצן זה, כי לא מלמחי לנטייה הזלו נדר ראוי לאחד מהמדקדקים צל"הע, אף שהרצו לרצר ממנה, ולצקס לה בגר נכון:

פועמים שנגטרך לחצר מקרה ספואר ומשיניו אל ספואר עלצו, צלי נזרת הגס הסופט לו צחיוצ ולא צלילה, כי אס על דרך הרצנת צלוד ותנלי שזכרנו לצעלס, צלופן שלו יהיה המקרה ההול נשול ספואר, כי אס מקרה ספואר גרדל, המשל צזה סובה הארץ סאן מאד (צמדצד י"ד ז'), הארץ נושא, סובה נשול, מאד מקרה הנשול גרדל. וללו דלה לבז ענין המקרה ההול צחיוצ או צלילה מענין הטובה, היה משתמש צסס המקרה, וסומר סובו סלון סלודית ד"ע; עכשיו סרלה לבזוד שניסס סובה, ומקרה סמאד סהארץ, סהי' בקרו סאד על דרך הרצנת צלוד ותנלי, כמו שזכרנו, וכן צפעל ואולך אחכס קוסמיות (סס כ' י"ג), פיעל סהולכה הול נשול סמלמד וקוסמיות הול מקרה סהולכה או סלר ספעל. ואל דלה לבזוד ענין ספואר ההול סהמתולר צחיוצ או צלילה, היה משתמש צמקוד או צסס סמקרה וסומר הלך סתכס היה בקוסמיות או סולכת העס היה בקוסמיות, עכשיו סלומר וסולך סתכס קוסמיות, חין ואולך כי אס נשול סמלמד, וקוסמיות הול מקרה ספעל. וסיצה כולת נקדלו צלשך העמים (סדווערביון, ספארווארט), ולנחני קדלנו לו ג"כ סולר ספעל, אלא סצלמס סו סעמים סולר ספעל, ופעמים סולר ספואר, כי אס יהיה משפט שלישי, יהיה נשולו סס ומשיני הנשול ההול סמחודים עמו על דרך הרצנת צלוד ותנלי, יהיו סולרי הנשול, סהו על כדוד סולר, ולס יהיה משפט שני, כנשולו פעל. צהדצק עמו מקרה ספעל סהול, יהיו סולר ספעל, והרליו אס כן לקרותו צסס כולל, מקרה ספואר:

ואתה תרלה צמקומות רציס מצלודנו, סמדדני ל"הק סיצל סלר ספעל או מקרה סתל סהול צפלס סס סקרה, דהיינו ססס סמקרה גרדל צלי סמוס יודה על מקרה סתולר כגון תיצת קוסמיות שזכרנו צלה צפלס סס סמקרה, וצלי סמוס, והול סקרה ספעל. וס וסאכר ח' סתאס (צמדצד י"ז ד'), סתאוס הול סולר סלמירה, וצל על-ספקל סס סמקרו צלי סמוס. וסלח יכוסע צן נח סללכיס חרש (יהוסע צ' א'), חרש הול מקרה סשתיקו והלע, והול סולר סשליחות. וכן אס סמלל סמלל צידו הגניצה חיים (שמות כ"ז ג'), עיו סצלוד סס. ויצלו על סעיר בסח (נרלשית ל"ד כ"ה). צעח סקרה סציסה, ולנך הול צל סמיס. וילך סליו סגג סערנות (סמולל צ' ל"ז), סערנות סלר סהליכה. כי סשפטו עמיו מישור (סכליס ס"ז ה'), משרים סשכטו (סס נ"ח צ'), סיצות מישור ומשרים, סינו פעולים, כי ספעולים סס עמים וסני אדם, וסולס סס מקרו ספעל. רבת צררוני (סס קכ"ז א'), וכן הגר סלר צקרצך יעלה עליך סעלה מעלה (דצדים כ"ח ע"ג), וצמקוס סלר סו סומר וסנה למעלה (ישעי' ס' כ"א), עם למ"ד סמוס. כנך ריסה סתיצת למעלה עם סתו סלמ"ד, סינו סולר ספעל, כי אס סודעה: ללנה וסנה, וסולס סעלה סעלה סינו סודעו

מקיים. כי זיאו נכלל הפעל יעלה, על כל הוא מקרה הפעל. והגוה שתהיה העלויה תיחדם, עלי הפסק. ממעלה כל מעלה. ועלי יחד ציניהם:

ודתיבות השלמות כמדות על יחס שצק דער לרד. כן הנקראות לצעלי כלשון מלוח צפרע.

יש עין מודות על יחס שצק חלקי המלמד זה לזה, כגון: (א) יחס שמושי תמיד (חריטקעל), את, של, עם, מן, בו, אל: (ב) יחס החיות, יש, בן, הוא: (ג) השלילה, לא (לשולל, ולמזהיר), אל, (למחנך), אץ (שלילת השם והמקור), חץ (שלילת הקודם), ואם אין (צדשית ל' א'), בל, בלי, בלתי, זולת: (ד) יחס הספק, זן, והוא הספק עם הזכרה מענו והדחקה, ולמדו ד"ל פן הוא לא תעשה, ואם לא יחסר בעם ולא ידחיקו, ילמד אולי: (ה) יחס השלילה והתימה, הלא, אי, איח, אין, אגח, עשה, איך, איכבה, איכה, מה, מדוע, מתי, מצין, לצין, (ו) יחס השווי, כמו, כאשר, למשל, כך, ככה, בן, למשל עמו: (ז) יחס הדמיון, הנה, חן, ראה, אשר: (ח) יחס המקום, על, בין, תחת, לעומת, תוך, בית, חוץ, פני, אחרי, נגד, מול, נגד, הנה, פה: (ט) יחס הזמן, עוד, אז, מרם, אחר, אחרי, לפני, עתה, עתה: (י) יחס המידה, לפי, כפי: (יא) יחס העטף נם, אף, עם, על. ויש מהן מודות על היחס שצק מלמד למלמד (קאניזקליין) כגון: (א) יחס המלמד והתלמיד, העלה והעלול, הסבה והתוצה, למען, יען, ביען, בגלל, בעבור, כי, עקב: (ב) יחס העטף הנזכרות למעלה: (ג) יחס הכפך רק, אך, לבר, זולת, אפס: (ד) יחס התנאי, כי, אם, כאשר: (ה) תשומת התנאי, אז, או אז. וכבר זכרנו צמחמות הדעה מצאנו מדרך כלשון הלח להפסיק צי"ו, פעמים לתשומת התנאי, ופעמים לעורר על ההפך. ולכן פעמים דעות תתרגם צי"ו כלל (זק), לתשומת התנאי, ופעמים הדעה תתרגמו (אבער), לעורר על הכפך. הכל לפי הענין והמשך הדברים, וסמלת כל מלמד לפי ענינו:

ויש פירות מודות על דגשות הכפף והתימה, כאשר תתפעל צלח מן הרעיונים, ונקראות (חריטקעליין) כגון סימני התימה, ובזרות, והשמחה, והעלצ, הנקמה והחמלה, רי, האח, אי, אבר, לבח, קום, הבח, חידד, ודעיהם, והם צלמי משתנות לא צמין לא צמפר, עיין מה שכתבנו מזה צפ' שמות (א' י'). ואין נגינת הטעם מורה על אלו העניינים כלל, כי לא הונחו כי אם להאדיע הקומות הדדי' והעמידה, ואין הצדל נגינ' הטעם צין מלמד פסק וילכו שניהם יחדיו (צדשית כ"ז ו') לשללה ואיה חשה לעולה? (שם ז'), כי שניהם מדגל טפחל וס"פ. וכן צין חרב פתחורשעים ודרכו קשתא (תהלים ל"ו י"ד) הנלמד נכעם, למלמד אמרה לאל סלעי למה שבחחני (שם מ"ז י'), שהוא תחנה לעורר החמלה, כי הנחת כפעם שזה צמי הכתובים, וכן צדעיהם. הקודם הנצק מטעים כל מה שהוא שוער ומדגש צפשו, צקול דעיה וקריאה ותמונה, ואין אפשר לכותב ליחד לכל אלה סימנים מיוחדים. ולזה יסדך גדול ללמד עפי סופרים מעל הלומד מפי ספרים, כמו שזכרנו למעלה:

ודע שיש הצדל דק ומדוקדק צין כל אלו המלות, אף אם הן נראות כמדפנות תכל וכל, כי בדדיפה צלי הצדל צהודלכלל אינה נחות, כי אם למופת, כאשר העדותין, ד"ע סימני יחס התכלית והסבה שזכרנו אינן נדפנות צלמת, כי אם תדקדק צהם תמלא, שהסנ' הנודעת מקדמה למסודצ תכליתיו, והביעה דלך המסנצ אל המעש', תחוצר אל המלמד צתיצת יען, ועס צ' ביען, תורה על ערך המסודצ אל סנמו (עיין ויקרא כ"ו פ"ג), והמסודצ או התכלית אף אליו כוח צעל הדלך יחוצר אל המלמד הקודם צתיצת למען. וגם יש הצדל צין חצור השמות למען המלמדים, כי החצה התכליתית, אם היא שם, תחוצר ע"י תיצה בעבור, והסבה הנודעת על ידי תיצת בגלל, והמלמד השלם המורה על הסבה, אם הוא נודע מאליו או ממה מקדם, יחוצר על ידי תיצת יען (ווי"ו) כע"ש, ואם לריך להודעה, נשתמש צתיצת כי (דען). והעלול או הפעולה המלוחדת צומן יחוצר ע"י תיצת עקב. וכן יש הפרש בזה צין כל המלות הנזכרות, אלא שהדקדוק צהם עמוק, ולא דליגי להאריך:

ויתר כללי כלשון, ומשפטי הנקודות והתנועות, ונטיית השמו' והפעלים לכל פרטיהם ומחלקותם, הלא הם כהיציס על ספרי הדקדוק המצויים ציד כל אדם, ואין צורך לנפול בדברים צלהג הדעה. וחלף לתנוקות של צית דצן ללמד הדרכים ההם צצית הספר, כי אם מסדך את הגער הקטן לאט, ותרגילו יוס יוס ללכת צהם, ילמדנו צמעט עמל. ותינוק צך האל צעוד שנתיים שנה ידע את כל הלרין מהם להצין צצקדל, וצדצו ד"ל וצפידושי המפרשים ז"ל, ואם יקק יסוף לקט. **הנטיין** מעיד על זה שדרכי הלשון חלים על האדם צימי כילדות

והצחיות, ונשחזק הוא לו ללמוד לשונות הדעה, לא כן ציני העמידה. ונס כחנס השוקד ציני הספר, ומצין צכל מדע, יכנר עליו למוד הלשונות החדשות, אשר לא נסה צהן, וכל הודגל עליהן מנעודין, וכדי עמל וביעה אם יציאנו ההבדל ללמדס צינים ההם, עד שצנים הזקנה והשיצה, שהשכהה נודת על האדם, כמעט שאי אפשר לו ללמוד לשון לועז, אף אלו יהיה צריא צכל חושיו, ומשתמש צנחות כפשו כדלוי. ואחדי שזולת הדרכים ההם אי אפשר להביא את דצרי אלהינו, ולדעת את הברלה צהם על פי פשוטו, ואשר לא ידע פשוטו של מקרא, שהוא הכונה הראשונה, איך ישתכל אל הכונה השנייה, שהוא מדרש חז"ל, אף כי להרים ראש אל הסוד הכתוב עמהם, וחמסם צאולרותיהם? איך עוז כי אם לחנך צהם את הגער צצין הספר, שעה אחת צכל יום, כאשר תקנו ויסדו אנשי לצ צנאה קהילות קדושות צישראל. ומלצ הספרים היקרים אשר צידינו, אין ספק סיחוצדו עוד כהנה וכהנה לתועלת התלמידים הקטנים ואי לא היתה כוונתי צזה המגמד כי אם להעיר אחן הלנשים אשר כגילי, לשמוע צלמידיו פליגם נזכרים צספרים ההם, ואשר מלאתי להם תועלת רצ ועלום צהצנת הכתוצים לפי עומת פשוטם, כאשר יראה הקורא צתקומות רצים מצאורינו, שלל עמדנו על כוונת הכתוצ, כ"ג צעזר הכללים והיסודות הללו. לכן אצדתי עת ומקום לצמד צהקדמת הספר את הכללים ועיוניכ כלל צמד היעצ, למען יכנסו צלל התלמיד, ויהיו שמורים וחדותים עליו, ערם יצל אל מקומות פהצתו הצצוארים על ידם, והעמצרים הצאים ינריסו גס את הכללים הללו צספרי הכחך שלהם, צלשון קל וקלר, לצורך הגערים הקטנים, וילמדו אותם גס הם צצית הספר, צצויג העמל והשקידה:

אף לזאת יסלח הקורא הגעים, כי כתצתי צפ' תדומה (שמות כ"ז י"א) צצאור, שימלא דמות הכותרת שצדלש העמודים צליוד אשר צשער הספר, כסצוד ומונח לרגלי העמוד. וצלמני כן היה עם לצני אלו, גס עשיתי את הצליוד ההוא, ונתתיו לצומן לצדוט כתצנימו צלוח נחושת והוא לקח את שכרו, כאשר כדצרו, אצל לא הצליח צמעשיו, כי לא השיג את כוונתי כדלוי ויהי ללל עזר וללל הועיל. ונאמת שאין צורך כל כך צליוד ההוא להצנת הדצרים הנלמדים שם ומי לא ראה ציני דמות הכותרת שזכרתי שם? תמלא צדלשי העמודים לתפארת, וזה כעני ארצעה וי"ץ, רלשם כפול ויאלל לחון כעין וז קטן, ויש צו כדי להריח שם את הקודם ולסדקו שלל יח מעליו:

ועתה ערם אכלה לדצר אכלם את פני רעים אהוצים, שלם ימלאו צספרים הללו איה טעור המדשים, אלו שגיאות הכותצ, אלו מקום ספת הצריך צאור, להודיע לי אם צצכתו אלו צדפוס, למען אעמוד על מקום השגיאה אלו הספק, אולי אוכל לתקן את הצעוות, ולמכור את החסדון, ועלי להדפים את התקון ההוא ולהפילו צישראל, ועיני לא תחום על הוצאת הדפוס, אף כי רצה היא, וכנר עלה יותר מלשר דמימי צתחילת המלכנה הן יקר. אמננ צלע כשא לא ידחה את הטוצ והישר, וצנלל כדצר הזה לא רליתי להוסיף על מחד הספריו מלשר קצעתי להם צקונטרס עלים לתרופה, ולם מעט הוא, אמדתי טוצ להפסיד מלעשוק אתם אנשי אמת! איהצי תודח ה'! צחנוכי נל צזאת, אם יש און צספרים הללו, אל תמכע הטוצ לשום אותו כל ספר ולשלצו לי אם צתוכחה מנולה, ואם צלכצה מסותרת, כאשר יעלי על רוחכם. בימו כה נגד כל צית ישראל, ויוכיחו צינינו, אם לא אודה לדצרי חן ושכל, ואקצו האמת צשמחה עמי שאלרו. העולם עיניו מדלות צנוגה האמת, צחושך שמו יכוסה, ודורשיו לו יגשלו ולא יכלמו, כי הוא חותמו של הקצ"ה וצרוך שמו הגדול, והיוסע והולך לצדו כללם בשמש צנצורתו. ולתם סלעת והשלום אהצו!

בערלין, ר"ס חסן תקצ"ג לפ"ק:

משח בן רבי מנחם מענדל סופר זל"ה.

הקדמת הכורם

ה' שלשים וארבע שנים כהרימי ידי לענע בקצת הר האלהים, לבאר את ספר הרברים
 חנני עורני נער. אמרתי אל לבי, היתפאר האוב אשר בקיר נגד אחי לבנון? ומת
 לו קצן בין אבוקות גדולות המאירות על פני כל חוצות קריה? הלא המת שרי התורה
 חברי החכמה, רש"י, הרמב"ן, הראב"ע, הרשב"ם, ורע"ם. ומה כחי כי איחל לתת
 שי בעמי חנני עין שתול על צחית סלע? נן זכותי למשפט ואשיב ידי אל חקי. גם נורד
 במקמי לא אהיה, לולי העירני התורני האמתי, השילוסוף האלהי, מרנא ורבנא כשה בן
 סמס, אשר כעת מתהלך לפני ה' בארצות החיים, ויעורני ויאמר לי: אל תירא בני מרדת
 אל עמקי דבר ה', כי זה שש שנים שבתך אתי בבית ונתהלךך עמי ידעתי את ערכך, כי
 ילאל ירך לעשות חיל. ועתה קום נא והתעורר ופרש לי את ספר הרברים אשר תרנמתי
 ללשן סלדתינו, וערוך טעמך לפי פשוטו של מקרא ונכון לדרכי שפת תודתנו הקדושה.
 אני טמא ביתו מכברו ואחבו, אשר נפשי קשורה בנפשו היכול יכולתי לעבור על פקודתו
 והיא חוקה עלי? לכן התאמצתי בכל כחי לכתוב תבאור הנמצא על ספר חמישי בנתיבות
 השלום, כי על כן הפגיר בי מאוד. ואולם כסיתי את שמי, לבל יאמרו המשלים. הגם
 שאל בגביאים?

והנה מאת ה' היתה זאת כי הטיבו דברי באורי בעיני כשה ובעיני כל ישראל, גם
 איש גם אישון לא קם כנגדם. ואמנה זה ימים כבירים נחמתי אח אשר כתבתי ברוב מקומות
 בעת ההיא, כי לא כחי אז כנחי עתה במשפט הלשון ודעת תחלכות הנפש וחין ערך
 המליצה, כי מאז ער עתה הרביתי לחקור ולדרוש על כל מלה ומלה ומצאתי כי טעיתי עד
 כמה פעמים מן הדרך הנכון למבאר הענינים על פשוטם וכוונתם הראשונה. ומדי עברי בו
 עמתי את עיני גם על ארבעה ספרים הראשונים, וגם שם ראיתי כתובים רבים סתומים אשר
 לא חלו בם ידים, ידבים אשר אין דעתי נותה בבאורם אשר יצא מתחת יד המפרשים הגדולים
 והנשאים, ואם אני כתוב בעיניהם וכן אני בעיני. ואם אמרתי אחריש ואשים ידי למו פי הלא
 תנאתי לאלהים ולמשה עבדו להנחיד תחת לשוני דברים אשר אולי ישרו בעיני שותרי
 האמת, והיתה זאת כמונע טובה מעמיתו וה' יחשב לי לעון. לכן עשיתי בנפשי עוז לחוות
 יעתי גם באלה, והיו יחריץ לתוספת באור על כל המשה ספרי תורתנו הקדושה, אשר
 קראתי בשם הכבוד, יען כי עבודת כרם ה' צבאות אנכי עושה כחיוס הזה. ולמי שחנני
 מעה והשכל אקוה לעשות ענבים ולא באושים.

האתה הקורא האהוב! אל תשימני כאחד הגאים הנמהרים ומעפילים לעלות אל ראש
 ההר למען עשות להם שש כאחד הגדולים אשר בארץ, כי לא מעבור עלי רוח גבוה
 צאתי לפגוע. הה לך האות. כי מי אשר שלשים וארבע שנים בחושך שמו יכסה, הוא
 נבא לברוח מפני הכבוד, אשר הרוח ישאנו והרוח יעבירנו, ואינו דודף כ"א צדק ואמת
 כי הן המת שמורים לעד לעולם.

הערץ האמבערג.

דעם צומען רעכטער פארט.

ישמע חכם יוסף לקח מורה :

בְּרֵאשִׁית מְנוּחָתִי הִלְכָתִי רְאִיתִי חַיִּי וְתוֹלְדוֹתִי בְּצֵאתִי מִשּׁוּלֵי
מִהְיָשׁוּב קָצִי נֶגֶשׁ לְהַחְיֹת :

הַשֵּׁם נִרְאָה בְּבֹא שְׁלוּחוֹ בְּיָתֶר מִשְׁפָּטִים וְרָמוּ מִצֻּתָּיו לְשֵׁאוֹ
קִהְלֹת הַנְּפָקָדִים :

נִקְרָא מִצְוָה בְּשָׁמַיִי הַזֶּרֶעַ בְּמִצְוֶרֶע אַחֵר יִתְקַדֵּשׁ יִתְאַמֵּן
בְּהִירֵי הַחֲקוֹת :

בַּמִּדְבָּר הַנְּשִׁיאוֹת יִתְעַלֶּה הַמִּשְׁלַח קֶרֶחַ הַמְּחֻקֵּק הַמְּבוֹלֵל
וּבְפִנְהָם בְּמִטּוֹת מִסְעוֹ :

בְּדַבָּרִים אֶתְחַנֵּן עֵקֶב אֶרְאֶה הַשּׁוֹפֵט יוֹצֵא וְבֹא וְאַצֵּב בְּלִבִּי
לְהַאֲזִין בְּרָבָה :

כללים בדברי רש"י ז"ל לקוחים מדברי המפרשים :

- א כל מקום שפירש"י כתרומתו. הגה הוא סותר לת העצמי פירוש סלין הפשט כצו העצמי :
- ב סונקלום תרומה. אז אינו סותר התרומה ללא מפרש דעתו של סונקלום :
- ג העתדגם בכל מקום שהוא. אז סותר התרומה שהוא טעות :
- ד ותרומתו. אז מצינו דש"י דליה לפירושו שכן הוא :
- ה וכשהוא כותב התרומה. כגון דחילו לו כיוצא בו ואינו סותר כתרומתו לו תרומה סונקלום לו
אינו קשה על העצמי ללא דונה ליסוד ולפרש לשון התרומה כגון שחלפיה שהוא מפרש שהו
לשון כוללה :
- ו וכשהוא סותר וסונקלום תרומה צפנים אחרים. אז לשון העתדגם נופל על לשון התרומה לו
שמעריך כלשון :
- ז וכשהוא כותב העצמי וגם התרומה. כגון כד תרומה יקרולא סתייגר אז הוא מפרש הפעולה
שלא תעשה אחר העצמי לומר שהוא ליווי ללא שם דנר כמו כי כד מעך כדנר. וגם כדמשה
לשון תרומה מן העצמי לפי ל' התרומה י"ל כגון ופרינו צלדן וניפוש צלדעם פרינו עז
והתרומה מהפנו להצל. נקנה שגדך. תרומה פרש לגדך שלא נלמד שהנוץ שמוס :

מודעה רבה

יען שצח"משים הדפסים עד כנה, הצגנו על הגליון כל אות ואות אשר מן הראוי שתצו
הנביאה עליו, למען ידע הקורא צלחה אות מן הטיבה שגדך להבדיל תנועת המצטעל
ומכח זה צא לפעמים לצלול הדעת ; לכן התקנו עתה המעוות הזה, והנחנו הגניבה על מקומה
הראוי, שלא ילמדך הקורא להציע אנה ולמה צקרוס דצרי ד' התורה הקדושה. גם נגיני
הטעמים ; ול עשרת הדברות דלשונות ולחידושות טעם שקודין בציבור וטעם שקודין ביחוד
עשינו לכל אחד מודע צפני עצמו צסוף הספר למען ירח הקורא צו ויקריס ומללה הארץ דעו
כמיכל לים מכסים ונזכות זה יעל לגיון בולל ויננה צים מקדשינו צמהרה צימינו למן.

Ten 1

תרגום אשכנזי

בראשית א

היתה תהו ובהו וחשך על פני תהו
ורוח אלהים מרחפת על פני המים

אונפארמליך אינר פער-
מישט, פֿינסטערניס אויף
דער פֿלעכע דעם אב-
גרונדס, אונד דער גאָטט-
ליכע גייסטוועבענד אויף

ת"א וחשך חגיגה סס : ורוח סס סס וט"ו, ח' . ע"ז כ"כ, ח' :

רש"י

תרגום אונקלוס

סס יחדו צנקריס [עמוס
ו'] ולא פירש סס יחדו

סס צנקריס וכמו מביד מלשית לחדית [ישעיה מ"ו] ולא פירש יביד מלשית דצר לחדית
דצר . א"כ תמה על עלמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים
ועדיין לא בלה המקרא צמידור הקודמים והמאחרים כלום צריית המים מתי היתה הא למד
סקדמו המים לארץ . ועוד שהמים מאס ומים נצלו ע"כ לא לימד המקרא צמד המוקדמים
והמאחרים כלום : ברא אלהים . ולא אמר צדא ה' שנתחלה עלה צמחצנה לצדלתו צמדת כדין
ודלה שאין העולם מתקיים והקדים עדת דחמים ושתפה למח"ר והיינו דכתיב ציוס עשות ה
אלהים ארץ ושמים : (ב) תהו ובהו . תהו לשון תמה ושמעך שאלס תובא ומשתומם על זה

באור

להביד כח מעש' צדלשית לצמד ודס אי אפשר , לפיכך סתם לך הכתוב צדלשית צדא אלהים אלה
השמים ואת הארץ : (ב) והארץ , שמוס הו"ו הזה אינו לחצור, כי שמושי הו"ו רצים , כלשנ
הודעתין צהקדמ' , וכאן הוא צהמשך המלמד , פתח צמה דסיים באומר ואולם הארץ שלמדת
ולכך הוא מועטס צעטס רציע , וצמדת לא דצר משה על העולם הצא שהוא עולם המלאכים
צפרע , וכללו עם השמים שזכר צריאתם צפסוק לשון , ואולם מעולם ההויה וההשחת' הנצח
לצני אדס דצר צפרע והתחיל מהארץ : תהו , דצר המתע' צני האדס , צרש"י אשטורדי"ש
צלע"ז , והוא עטורדיסל"נע , וצל"א (בעטייבענד) לשון תמה ושמעון , הכוונ' שהיתה הארץ
צתחלת צריאת' צלי סדר ללות אל התכלית המכוון מלתו ית' : ובהו , מלשון צו הוא, שהיתה
כוללת יסודות כל הנצדלים הגשמיס , ושרש תהו ובהו , תהה , צהה , והו"ו תחת הה"א בתו
וישתחו ארלה (צדלשית י"ח צ') ותדעינה צלחו (סס מ"א צ') : ורוח אלהים וגו' , אעתיק לך
פה פי' החצר למלך הכוזר צשנוי לשון קנת , והוא צמלמד רציעי (סיומן כ"ה) : המים הכ
כנוי ליסוד וחומר הדלשק המשותף לכל יסודות הנצדלים החמדייס , והוא כולל לודות כל
החמדיס צנח . וחפץ האל יתצרך סוצצ אותו וממליץ צו כפי אשר תבזור חכמתו את כל הצורות
צפועל , וקרא את החפץ ההוא רוח האלהים כמה שנלמד עקצ הית' רוח אחרת עמו (צמדצו
י"ד כ"ד) , ותהי' הכוונ' שהי' החומר הדלשק הנצדל צלי ליכות ולוד' הנלות אל התכלית, אצו
כולל כל הצורות לבח , תהו ובהו , והחפץ האלהי מרחף עליו ונותן צו את הצורות ההכ
צפועל , ודמות החמר העצעי עם המיס דמיון נכון עד מלוד , כי כל מה שהוא עצ מן המיס
לא ישתוו פעילות העצע צכל חלקיו , לפי שהס חזקים ושומדים את מתכונתם , וזהו הצד
פעולת המלאכ' מן פעולת העצע , כי הפועל המלאכותי לא יתן את הצוד' כי סס צשעחי החמו
לא צכל חלקיו הפנימיים , לכן תהיינ' כל פעולת החדש המלאכותי צגוף הארצי הקס' , לא כ
העצע כי הוא פועל צכל חלקי הדצר ומלייד את תוכס ופנימיותס , ואין הויה עצעי כי סס אחר
שהי' צתכונת המיס צצ נגד , ואס אינו כן לא יקרא הוו' עצעי כי סס מלאכותי או מורכב
מקרי , (וכן אמדו דז"ל מדת צ"ו אינו יוכל לצוד צוד' צמים אצל הקצ"ה צר צוד' צמים
וצעודנו צתכונת המיס הנבדים יפעול צו העצע וילייד את תוכו , אחר כן יתקס' מה שילטדן
להתקשות , ע"ס . והנה הדמצי"ן והרלצ"ע פירשו ורוח האלהים על האויר היסודי , וסמן
הרוח אל השס לדעת הרלצ"ע צעצוד היותו שליח צחפץ השס ליצס המיס , ולדע' הדמצי"ן צעצוד
שהי' דק' מכולס , ויס מי שפי' שסמך אותו אל השס לפי שהיית' חזק' כי כן מנהג הלשון כשירצ
להגדיל הדצר סומך אותו לאל כמו עיר גדול' לאלהים (יונ' ג' ג') כהדרי אל (תהלים ל"ז צ'
ארצי אל (שס פ' י"א) ותהי' לחדדת אלהים (שמואל א' י"ד ט"ו) , ויהי' לפ"ז תרגומו צל"ל
(חיין סטוריקער וויה וועהערד) , אצל דש"י , אל פי' ח"ל : כסל צוד עומד צלוד ומרחף
פי' המיס צבוח פי' אל הקצ"ה המצוין וזהו המצוין שנקטעו צלע"ז והוא צל"ל

תרומם אשכנזי ב

דע וואססער. (ג) דא
שפראך נאָטט: עס ווער-
דע ליכט, זאָ וואָרד ליכט!

רש"י

תַּחֲנָן בְּרִיךְ אֱלֹהֵינוּ: (ו) נֶחֱמָה יְיָ יִרְאֵה נְהַדְרָא וְאַבִּי קָם וְאַסְפִּישׁ יְיָ בֵּין
 מַכֵּה: תַּחֲנָן: לִשְׁטוֹרְדִיסוֹן
 זֶלַע־: Estordison

Etourdissement (דיו בעיניים): בחור. לשון רקות ולדו: על פני תהום. על פני המים
 על סלע: ודוח אלהים מרחמת. כסל כנוד עוגה צלור ומדסך על פני המים צדום פיו

(בִּיטָעוֹן), וְלוֹלִי מִהֵי זֹאת גַּם כּוֹחַת רִשְׁמִי לִכְנוֹ' הַחֶפֶץ הַלְלוּהִי צִיּוֹר' הַנִּזְרָאִים צִשִׁם כִּסֵּא כְּצוֹר,
וּלְפִי הַסִּדְרָא לֹא צֹא הַכְּמוֹת לְסִדֵּר מִה עֲבִינִי הַיְסוּדוֹת הַלְרִנֵּעַ וְהַלֵּךְ הֵם מִסּוּדָאִים זֶה לַעֲלֹה מִזֶּה
פִּי עֲצֵעַ בְּסוּתָם וְדִקּוּתָם כִּי לֵץ זֶה מִעֲבִינִי הַפּוֹר' לוֹ הַלְמוֹנִי'. גַּם מֵלֶת מִדְּחַפַּת תּוֹדָה עַל
פִּי זֶה שֶׁעֲבִינוּ תְּנוּעָה קֹלָה דְּמַע' דָּקָה נִקְרָאת צִלָּא (וּוֹעֲבֵעוֹן) לִצֵּל עַל הַלּוֹרִי הַיְסוּדִי הַמִּנְשֵׁצַ
צִבֵּן דְּבִיל הַכְּמוֹת לִמַּד צוֹ נִטֵּצ לוֹ נִשָּׁף כְּמוֹ נִשְׁפֵּת צְרוּחַךְ (שְׁמוֹת ט"ו י') כִּי רוּחַ ה' נִשְׁצָה צוֹ
(יִשְׁעִי ע' ז') יֵשֶׁע רוּחוֹ יִזְלוּ מִיָּם (תְּהִלִּים קמ"ז י"ח), וְכִי צִצְר' פ' צ' מִנְשֵׁצַת לֵץ כְּתִיב כֹּלֵךְ
לִלְלָה מִדְּחַפַּת כְּעוֹף הָאֵרֶץ שֶׁהוּא מִדְּפָרָף צִנְפִּיּוֹ וְכִנְפִּיּוֹ מוֹבֵעוֹת וְלִינֵן מוֹבֵעוֹת, וְצִיּוֹרִשְׁלָמִי דִלֵּךְ
וְדִשָּׁן מִפְּרֵשׁ נִלְמַד כֹּלֵךְ רַחוּף וְנִלְמַד לֵהֲלֹךְ עַל גַּחְלִיץ יִדְחָף (דְּצִרִים ל"ז י"א), מִה לֵהֲלֹךְ מוֹבֵעַ
וְלִי מוֹבֵעַ לֵץ כֹּלֵךְ כו' וְלִכֵּן צָחַר גַּם הַמִּתְרַגֵּם הַלְשֹׁנִי לְתִרְגֵּם ע"פ צִיּוֹר הַכְּמוֹת הַנִּזְרָאִים: פִּנִּי,
הַשֵּׁט הַבְּדֵל' מִכֵּל גַּם נִקְרָא פִּנִּים, הוֹשִׁיל מִפְּנֵי הַלְדָּם הַנִּזְרָאִים צִהֲשָׁק' הַלְשֹׁנִי: תְּהוֹם,
לְעֵת הַדְּרָמָה (צִשְׁרָשִׁים שֶׁרֶשׁ תִּהְיֶה) הוּא שֶׁסֶּה לְרִצּוֹ הַמִּיָּם צִבִּלֵל, וְהַדְּמַצִּין כְּתִיב כִּי הַמִּיָּם שֶׁנִּגְזַל
צִבֵּן הַעֲפָר יִקְרָא תְּהוֹם, וְיִקְרָא קִרְקַע הַיָּם תְּהוֹם, וְיִזְכִּירֵם צִתְּהֵמוֹת כְּמִדְּצָר (תְּהִלִּים ק"ו ט').
מִלִּיכִים צִתְּהֵמוֹת כְּסוּם צִמְדָּר (יִשְׁעִי ס"ג י"ג), וְיִתְכַּן שֶׁהוּא כְּנוֹי לְתַחֲתִית הַמִּיָּם הַיּוֹרְדִים
צִעוּמָה צִלִּי בְּצוֹל וְתַכְלִית קִנּוֹץ, וְלִכֵּן הוֹשִׁיל לְדָרֵךְ שֶׁלֵּךְ לוֹ תַכְלִית, נִלְמַד מִשְׁפָּטִיךְ תְּהוֹם רִצָּה
(תְּהִלִּים ל"ו ז'): הַמִּיָּם, לִשָּׁן רִצִּים גַּם לֹא יִתְפַּדְדוּ, וְהֵם עַל צִמּוֹן שִׁנִּים כִּי הֵם זִנְדִּים וְנִקִּיצוֹת
וְנִמְצָא עַל לִשָּׁן יִחִיד לֹא זִדָּק עֲלִיו (צִמְדָּר י"ט י"ג וכו'): (ג) וְיִאמַר, מֵלֶת לִמְד' צִבִּלֵל לְהוֹדוֹת
עַל הַחֶפֶץ, כְּדֹרֶךְ מִה תִּלְמַד נִפְשָׁךְ וְלַעֲשֵׂה לֵךְ (ש"א כ' ב') מִה תִּדְל' וְתַחֲפֹךְ, וְכֵן וְסִהִי לִשָּׁה לִצֵּן
לְדִרֵךְ כְּמִשְׁלַל דְּצָר ה' (צִרְלָשִׁים כ"ד נ"א) כִּלְשָׁר רִצָּה צִי כֵן הוּא הַלְלָךְ לִפְנֵי לוֹ הוּא כְּבֹן מַחֲשֵׁב
נִטֵּץ הַלְפֵרָה צִלְצֵץ' (יִשְׁעִי ע"ז י' וְלִפְנֵי צ' ט"ו) וְלִמְדוֹ לִלְפִי יִהְיֶה צִלְצֵם (זִכְרִי י"ז ה'), הַעֲנִיךְ
לְמַד שֶׁלֵּם הִי צִעֲמֵל וְצִיבִיע' נִמְעַש' פּוֹעֵל צ"ת. וְי"ו דְּוִלְמַד מִהֶפֶךְ הַעֲתִיד לַעֲצֹר וְכֵן וְי"ו דְּוִיָּה
לֹד, וְיִשְׁמָשׁוּ גַם לְהַמְשִׁךְ הַמִּלְאָד וְחִצּוֹר הַקּוֹדֵם עִם הַנִּמְשָׁךְ כִּלְשָׁר מִתְּוֹגֵם צִלָּא (דָּח סִפְרָחֶךְ,
אָן מִזְרָד): יְהִי, מֵלֶת הִיָּה מוֹדָה עַל מַעֲשֵׂה הַזֶּמֶן הַעוֹמֵד, כְּמוֹ וְלִתְהִי הוּא לְהֵם לְמִלְךְ (נִחְמִי'
ו' ו'), וְהַשְׁעוֹד יְהִי הַלּוֹרִי נִמְצָא, וְהַלּוֹרִי הוּא עֲלִים זֶךְ סִפּוּגִי קֹל הַתְּנוּעָה סוֹצֵצ לִתְהִי הַלְלָךְ עַד
לְעֵתֶךְ מִן הַדּוֹם, לֵס יוֹלֵד צוֹ תְּנוּעַת הַדְּעַד' ע"י הַשִּׁמָּה וְהַכְּצִים לוֹ ע"י לֵס לְרִנֵּי יוֹדָה לִתְהִי
לִלְלָה וְקִדְמוּתוֹ עַל כֹּל בּוֹף עֲכוּלִי סִצִּץ עַל קוּיִם יִשְׁרָאִים צִזָּה יִזְהִיר וְיִלְדִּי לִתְהִי כֹל הַגּוֹפִים הַמּוֹנָחִי
מִטְּוֵגָה נִבְדוֹ עַל קוּיִם יִשְׁרָאִים צִמְקוֹם שִׁקְרָנוֹתֵינוּ מִגִּיעוֹת צִלִּי מִסֶּךְ מִצְדִּיל, וְלֹא יִקְרָא לֹד צִפּוֹעֵל
וְתִכְמִיד הַתְּנוּעָה הִיָּה יִשְׁלַר לֹד צִכָּה, וְלִזֶּה יִתְכַּן הַצִּרְיָה עַל הַלּוֹרִי לֵץ שֶׁלֵּא הִיוּ הַמִּלְאָדוֹת
צִרְקִים הַשִּׁמִּים כִּי לֵס צִיִּם הַרְצִיעִי. וְדִקְדוֹק מֵלֶת יְהִי מִשׁוֹנָה לְפִי שֶׁהֵעִיץ וְהַלְמַד מִלּוֹתִיוֹת
לְהִירִי כִי שֶׁרֶשׁ הִיָּה, וְהַעֲתִיד אֲהִיָּה יְהִיָּה, וְנִשְׁתַּצֵּל צִחֲסִדָּךְ הִיָּה כְּמִנְהַג נָחִי לַע"ד הִיָּה
הַיְסוֹד רִלְוִי לְהִיָּה אֲהִי יְהִי, כְּמוֹ מִן צִבֵּן קִנִּיָּה וְיִבֵּן וְיִקָּן, וְלִפִּי שֶׁלֵּךְ דֹּרֶךְ הַיּוֹדִי לְנוֹם לִמְד
כְּמִנְחָל צִחָף הַתִּיָּה, כִּסֵּם שֶׁמִּלְטוֹהִי נָחֵם צִלְמִנֵּעַ הַתִּיָּה צִעֲתִיד לְנוֹכְחוֹת וְנִסְתָּרוֹת מִנְחִי לַע"ד

(ד) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם כִּי-יָטֹב וַיְבָרֶכְהוּ

(ד) גאטט זאגט וואו ליבט, דאס עס גוט זיין, אונד אונטערשייד צווישן דעם ליבט אונד דער פֿינסטער.

תולדות אהרן וירא יומא ל"ח. ז'. חנינא סס. פוסה י"ג, ח'. ג"ק ה', כ"ח ז'. פקדים מ"ז, ט' כ"ט:

תרגום אונקלוס

רש"י

סל הקצ"ה דעמאדו נהיךא ובין חשוקא: (ה) וקרא יי לקהיךא יקמא ולקמאךא כיונה הדחפת על הקן לקוצ"טיר גלע"ז: Couer (בריטען): (ד) וירא אלהים את האדם כי טוב ויברך. אף נזה סנו לריכו' לזנדי סודס רלכו שליטו כולזי להסתמש צו רשעים וכדילו ללחיקים לעמיד לנל.

באור

(הושע י"ג י"ד), חזו לרוב השחמנים צדק זה, ונכ הכול היט מן פ"ט הפעל נשיא צליתו' יידיה יידיה. (ודעת צעל פתח דנרי (יף פ"ג ע"ט) שפיקרה יידיה צפלט גישק (צדנר כ"ט א') רק לפי שלא נאלת סות היו"ד נקוד' צו"ט נע צסוף התיצה לכן כניחו היו"ד וחדק היו"ד בדגשניה שבו תחת ה"ט וטול ה"ט תחת היו"ד). ויש לו דיע לזה השגש. והוא שרש סיה שבהנו גאד יחי תחי. לסנ' הונרת, ושניהם היו רלחיס להיות צפתח כליטן וגס פ"ט השעל אף צננך הקל להונחת הפ"ט שהיט גרונית כמו ויתיר ותלז סת קץ (צדלשית ד' א'). גי"ן סת העס (לטס ל"צ ח'), ויתחו צניח עינינו (גי"ן ד' י"ט), וכן רלח לומר כלן איה יידי. יידי יחי. רק סלץ דרך היו"ד השדשית להיות נעה צסוף התיצ', ותנז סרלנצ"ע (צתחל' פ' חיות) מלת יהי הית' רלחיה להיות כמו ידז המשט עליו (ר"ה ז' כ"ד כ"ז). וצענוד היות ה"ט כן הגון פתחו צמלוח יהי היו"ד הדלשונ' צקקן קטן ע"ל. וצלי ספק טבות הדפוס הוא. כי קקן קטן הוט הצירי. ולי מללחיה וצירי רק צסנול צהפסק, וצ"ל צפתח קטן שהוא ססנול. וכן היג' וחומש כס הדש"צם סנדפס צלעשטודס. עוד כחז כי סין צננך הקל פעל סיה' הלות המסרת צטול רק זלט הבורה ונורת וחי. ותע' עליו ד"ט צחור צס' הדרנצ' צלות יו"ד, ולמד סין לא זכר ישובהון יקושון שהכ עמידים מהקל מנחי סעיץ וטל סליטין צטול לסנת הנוץ סנסוף, ולולי כונתו כשלץ נהן מוספת סית צסוף עכ"ל. וגס הוא לא זכר תיקוףנה (צדלשית ל"ז ז'). שהוא מהקל ולסן הנוץ והה"ט מוספות רק לשמש כנסתודו, סנל כונתו כשלץ צסוף רק סות סחת נחה לשמש: (ד) וירא, חפן השס להוליל הדנר מן הכס סל ההי' יקרא סמיד', וחפלו צקיוס ה"ט יקרא דלי', כענך ודליתי סני דקהלת (צ' י"ג) ונלסר סחרו רול' סני סת דנרי סדמך. ונמרו וילמד המלך סל לזוק ככהן הדול' סתה סבה כעיד צללוס (ש"צ ט"ו), הענך להדות כי עמידתס צחפלו לנד. ולס כחפן יתפור דנע ויהס ישיצו ללץ, ולנך סמר צכל מעשה יוס ויוס, וירל סלחיס כי טוט, כדלץ שהי' הדנר צלצטו הלור' הונרת. סס על התנינ' הלות' סל התכלית המכוון עסתו ית' ומסכמת עס החכמה הקדומ' שהיט רלשית דרנו סל הקצ"ה, וכן רלז צקיוס וכתמדת הדנר הוול על התנוה' ההיט, וצשזי כחזר נלסס הכל סתר וירל סלחיס סת כל סלז עשה והנ' טוט סלז כלסר נצטר סס צעז"ה, וכן צהיות סלוד כרלס ולז צקיומו לעד, והצדילו מן החשך, וכוסף לומר סת סלוד, סכלו סלז סתס וירל סלחיס גי טוט הי' חוזר על צדילת סמים ולרן, ולל גור צהס עדיין הקיוס. כי לא עמדו ככה כי סס נשתנו צימי הצדיות' הצלחיס נשמי וצשזישי. ולז נור צהס הקיוס ולמד וירל סלחיס כי טוט: גירא, סמל' כולת זרה צדקדוק, והסנ' היט צענוד סנתחנר צס סעיץ והלמ"ן מלותיות הנחות שרש' רלז, ודלחי' להיות צתלול' גיראך רק צענוד סנעסוק' כנני' סל היו"ד סות סליטן, ולל חניח ה"ט סלז סלץ הגנינ' תחסי', רלחי' סתפול סה"ט וגס טו"ט הרי"ט והסנול ינוס תחת כרי"ט ולמד גירא על מסקל גיפן גיפן מן סקל

בראשית א

תרנום אשכנזי ג

ניס. (ה) נאטט נאנטע
דאז ליכט טאג, יאונד
דיא פֿינשטערניס נאנטע
ער נאכט; דא ווארד
אבענד אונד ווארד מאָר-
ניס.

אֱלֹהִים בְּיַד הָאֱלֹהִים וּבִיַּד הָאֱלֹהִים : (ה) וַיִּהְיֶה
אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וְלַחֲשָׁךְ הָרָא לַיְלָה
וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד : פ

תולדות אהרן ויקרא ונו' פסחים ז'. ע"ח. תגלה כ'. ז'. עקרים פ"ח: ויהי ערב וכו' נוכח
ו', ח', כ"ה ז'. סנה י', ח'. תגלה כ', ז'. חגיגה י"ז, ח'. חיר ו', ח'. חולין מ"ג, ח':

תרנום אונקלוס

רש"י

קָרָא לַיְלָא וַיְהִי רַחֲשׁ בְּהִי עָפֵר יוֹקָא חָד: (ו) וַיִּמְעַר יְיָ יְהִי ולשי פשוטו נך פרשה
דלחיו י' טיב ואן נאה לו
אחך גיהיו חשתחשים צערותיה וקצת ליה תהיוו ציוס ולזה תחיוו גלילה. (ר) יום אחר.
לד סדר לשון הפרשה היה לו לנחיו יום ראשון נהו שנתות גליל הימים שני שלישי דנינו. לזה
סע למד לפי שהיה הקצנה יחיד בעולמו שלא נברלו בגלגלים עד יום שני נך מפורט נצ"ר:

באור

באר לוחות אית"ן. ותקרא האשה (בראשית ג' ו') ותקרא זחלום (שם ל"א י'), וכן צו"ד זלי
ויזי ההפך ועמה יקרא פרע' (שם פ"א ל"ג), אצל צעצוד שגשתתשו בזה השדש צו"ד הלית"ן
זמר מן השלד שנו תנועתו להקל צהתחנך עמו ויזי ההפך ולמדו ויקרא, וזלל ויזי ההפך
לז למד ירא, גם נשאר לוחות איתן לז עשו כן לומר ותקרא ויקרא ותקרא, ודעת ר' יהוד'
פזנ כי יקרא זל צשקל וישק כחזנו (צמד צ"א א'), ויפיק צסתד לזי (איוצ ל"א כ"ז).
אלי להיות וקרא ולל נקודה כן שלל יתחיל צקדיט' עם גיר מן ויזי מורי' (שזולל ז' י"א
כ"ז), פנצת ירה ציס (שמות ע"ז ד'), וכן דעת הרש"ע צס' לחי' צשע: צנן קצ"ל, וכן כ'
צדושו צפ' וזלל (כ"ט ז' ע"ט), וזלל פתח דצרי (דף פ"ג ע"ט), כחצ כי לל נקדו ויקרא צזול
פסם הל"ף להיות נקודה צז"ל צשחצל צסוף התיצה נוי צשפטה משפט היו"ד, ולי נראה
צקדוק צפסם להרחיז על הרי"ש שיש לז דין הרמזה קלת כמו ויקרא (שמות י"ד כ"ה), והכ'
בקל וההפעיל שים צמלה זאת, רק מן טעמן מכיר, אצל לל מצלחיה צהפעיל רק פעם א'
יקרא סמס פס מן המלך (מלכים ז' י"א ד'), ופתח היו"ד שס על משטו כי צתשלומו וסוי
לחית ויקרא: (ה) ויקרא, הקריאה צבאן היל כנדלה המוצגלת צהס כשלצו לודתס, מזר
צלצו קרית האור על קרים ישרים וישונו לאחור צפגסס מף עבוד, וע"י זה רוצנל חחום
סלד והסך, וכן אמדו יום יחל מחומך ולילה יחל מחומך: לילה, ה"ל נוספת ולינה
לוקה כי כמלה פלעיל: ערב, תחלת הלילה יקרא ערצ צעצוד שיתערצ: צו הצודות והמדלות,
ומחל כיום יקרא צקד שיעקר האדם צינותס, אמד שהי' ערצ והי' צקד של יום אחד, ויתכן
לחית נשאר במצו קלת. המפרשים הצילס הרעצ"ן ז"ל שרמו צזה לשד יהי' צרציעי אחרי הבתן
סעלחות צדקיע השמים, שמיד כשיתחיל האור לצלת ויהי' צקד ליושצי מוזה צרנע יהול מכה
י' ערצ ליושצי מערצ וכן יתמיד הדור צחנועות הגלגל על פני כל הארץ צעשדים ולרצע שעות.
פל דנע פיהס צקד צמקוס זה וערצ צמקוס שנגדו, על דרך נולל אור מפני חשך וחשך מפני
לד, והבה צלעת צנחית כל הכדור כלו יהי' סמיד ערצ וצקד יחד ערצ לזה וצקד לזה, והנחות
ספחיל מדס היום מן הערצ ולמד ערצ ולח"כ צקד דמו אל האפס שקדס להויה צתחל' הצריט'.
ולמד יום אחד ולל יום ראשון לפי שאין ראשון צלי שני, ועדיין לא נעשה השני, כי הראשון
קדס לפני צמין לו צמעלה, אצל שניהס נמללים, והול ממלמד הנקדס לצעלי ההבין מלמד
סעלדף. אצל האחד לא יודס על שני, וכן ספורנס צל"ס: (ו) ויקיע, כבה דלת סמר וירקכו

תרנום אשכנזי

גען איין טאג. (ו) גאָטט
שפראך: עם ווערדע איי-
נע אויסדעהנונג מיטטען
א'ס וואססער, דאמיט
איינע אבשיידונג זיין
צווישען וואססערן אונד
וואססערן. (ז) אלזא
מאכטע גאָטט דיא אויס-
דעהנונג, אונד אבשיי-
דעטע צווישען דען וואס-
סערן, וועלכע אונטער
דער אויסדעהנונג, אונד

בראשית א

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם
וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם: (ז) וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם
אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן: (ח) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים

ת"א יהי רקיע תגלה כ"ז, ח': ויהי וכו' חגיגה ט"ו, ח':

דען וואססערן, וועלכע איבער דער אויסדעהנונג. אונד עם געשאח אלזא. (ח) גאָטט נאנגטע די

רש"י

(ו) יהי רקיע. יחזק
הרקיע שטע"פ שנדלו
מים צום א' עדיין לחים
היו וקראו צמני מבערת

תרנום אונקלוס

רָקִיעָא בְּמַצִּיעֵיהּ מֵיָא וַיְהִי מִסְרִישׁ בֵּין מֵיָא לְמֵיָא: (ז) וַיַּעַבְדֵּן
יְיָ יְתֵרָא וְאַפְרִישׁ בֵּין מֵיָא דִּי מְלַרְע לְרָקִיעָא וּבֵין מֵיָא דִּי
מֵעַל לְרָקִיעָא וַיְהִי־כֵן: (ח) וַיִּקְרָא יְיָ לְרָקִיעָא שְׁמֵיָא וַיְהִי־רַמְיָא

הק"ו צה צלמדו יהי רקיע וז"ש [ליוצ סי' כ"ו] עמודי שמים ירופפו כל יום ראשון וצמני יתמה
מבערתו כלום שמתומם ועומד מבערת המלכים עליו: בתוך המים. צלמלע המים שי
הפרש צין מים העליונים לרקיע. כמו צין הרקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם תלויין
צמלמדו של מלך: (ז) ויעש אלהים את חרקיע. תקנו על עמודו והיו עשייתו כמו ועשה' לו
לפרניה [דברים כ"ח]: מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוין
צאור. ומפני מה לא נאמר כי טוב צום שני לפי שלא היה נגמר מלכת המים עד יום שלישי
והרי התחיל זה צמני ודבר שלא נגמר אינו צמילולו וטובו וצליש' שנגמר מלכת המים והתחיל
וגמר מלכת אחרת כפל צו כי טוב שני פעמים אחת לנמר מלכת יום השני ואחת לבג
מלכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שם מים שם מים שערצן זה צו

באור

את פחי הזהב (שמות ל"ט ג'), החומר ההוא צתחלה שצלו מאין אמר שיהי רקיע מתו
כאלה צתוך המים, ויהי מצדיל צין מים למים: בתוך המים, צלמלע המים שים הפרש צ
מים העליונים לרקיע, כמן הרקיע למים שעל הארץ, הא למדת שהן תלויין צמלמדו של מל
(בראשית דבר ודברי רש"י), (כ"ה היה הנוסחא דרש"י כ"י), וסיים צזה דרש"י ז"ל וז
מענין מעשה בראשית הוא, ואל תקוה ממני שכתוב צו דבר שהענין הוא מסתרי התור' וא
הפסוקים לריכים לצאור צזה כי לא יאריך הכתוב צענינו והפירוש אסור ליודעיו וכל שכן אלו
עכ"ל. וק"ו צן צנו של ק"ו לקדרי ההשגה כמונו. ולפי פשוטו של מקרא הרקיע הוא האור
הזך והצהיר המצדיל צין מי הענין למים אשר על הארץ, כי אחר שהיה הארץ מתחלתה מכוס
צמים מכל עצדיה, ה' האור כלו רטוב ולח מלא עק וערפל ואדים עצים העולים מן המים
וצלון השם צ"ה הוצלו מים ממים, קלחם עלו למעלה והיו עק, וקלחם התקצצו וה
למקוה מים הנקדחים ימים, וצין מים למים נהיו' אור זך וצהיר לצורך נשימת כל אשר נשמו
רוח חיים צאפיו ולבדל הצמחים והאילנות אשר חן להם קיום צאור רטוב ולח ומלא איד עז
(ז) ויעש, לשון עשי' צכל מקום תקון הדבר על מתכונתו: ויהי כן, שהי' כן כל ימי העול
(ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים, הנכון לפי פשט הכתובים כאשר כתב דרש"י ז"ל ע
תוספת צאור קלח כדרכינו, השמים הנזכרים צפסוק ראשון הם השמים העליונים אינם מכל
הנלגלים אצל הם למעלה מן המדכזה כענין ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנזכ
נעו על ראשיהם מלמעלה (יחזקאל א' כ"ז), ומהם נקרא הקצ"ה דוכן שמים, ולא ספ
הכתוב צצריחתם דבר, כאשר כתבו שלא הזכיר המלאכים וחיות המדכזה וכל דבר נפרד שאין
עליו נפש, ולא מרע דבר מלידתם, כי אם הן צצו כל ימי השמים נצחיים בלימוד וקדמות

בראשית א

תרגום אשכנזי ד

לְרַקִּיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם
שֵׁנִי: פ

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְקוֹוֹ הַמַּיִם מִתַּחַת
הַשָּׁמַיִם אֶל-מָקוֹם אֶחָד וַתֵּרָאָה
הַיַּבְשָׁה וַיְהִי-כֵן: (י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים
לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלַמְּקוֹהַּ הַמַּיִם קְרָא יַמִּים
וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב: (יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

ת"א ולמקוה שנת ק"ט, ח'. פרה ז', ז'. מקוהות ס"ג, ח'.

אויסדעהנונג היממעל,
זא ווארד אבענד אונד
ווארד מארגען, דער צוויי-
טע טאג. (ט) גאטט שפראך
פֿערנער: עם פֿערזאמ-
מעלן זיך דיא וואססער
אונטער דעם היממעל אן
איינען אָרט, דאמיט דאז
טראָקנע זיכטבאר ווערדע
עס ווארד אלזא. (י) גאטט
נאנטע דאז טראָקנע
ערדע, אונד דיא פֿער-
זאממלונג דער וואסער
נאנטע ער מעערע; דא
זאח גאטט, דאס עם
נט ויזא: (יא) גאטט שפראך: עם שפראָססע דיא ערדע אללערלייא שפראָססען: קרויט, דאז

תרגום אונקלוס

רש"י

ועשה מהם שמים: (ס"א)
שמים. שם מים. ד"א לש
(ומים): (ט) יקוה המים.
היו שטוחין על פני כל
הארץ והקוים צלוקיינום
הוא הים הגדול שכל

והיה צפר יום חגגן: (ז) ויאמר יי יתפנשון מִיָּא מִתַּחַת שָׁמַיָּא
לְאֶתְרָא חָד וַתִּתְחַזֵּי יַבְשָׁתָא וַהֲוָה בֵּן: (י) ויקרא יי לַיַּבְשָׁתָא
אֶרֶצָא וּלְבִירַת בְּנֵי-שׁוּרַת בְּיָא קְרָא יַמִּי וַחֲזָא יי אֶרֶץ טָב:
(יא) ויאמר יי תִּרְאִית אֶרֶצָא דְתָאָח עֲשָׂבָא דִּי בִר זְרַעִית מְזִדְרַע

המים: (י) קרא ימים. והלא ים אחד הוא כלל אינו דומ' טעם דנ העולה מן הים צעכו לדג
העולה מן הים צלספתיא: (יא) תרשא הארץ דשא עשב. לאדשא לשון עשב ולא עשב לשון

באור

לפס ותחפץ השם יאל אל הים. (ולכך אמרו רז"ל צדאשית נמי תאמר היו כלומר שצפסו' הדאשן
לף שלל נאמר שם צפידוש ויאמר ללהים לעפ"כ הוא מענין תאמר השם והודאנו כי הזכיר
חפץ השם ופעולתו צדאשית הדוחכיים הנפרדים צהוליא' אל ההו' אחרי האפס המוחלט). ואמר
צני סיהי' דקיע צתוך המים כלומר שיתבה מן המים הנזכרים דצר מדוקע מצדיל צניהם
וקרא גם לאלו הכדורים שמים צסם השמים העליונים הדאשינים, ולכן יקראם צפרשה דקיע
השמים, ויתן אותם ללהי' צדקיע השמי' לצאר שאינם הנזכרים צסם השמים דק הדקיעי' שקרא'
שמים והציא בדמצי' ראי' לדצדיו אלה מדצדיו חז"ל ע"ש כי לא רציתי להאריך: שני, ראוי
להיות שני, אחת יו"ד השרש צמקום הה"א ששרשו שנה, ואחת לסיומן התאמר כמו שלישי
דציעי, וכן צא הדצים שניים. ונפלה למ"ד הפעל להקל: (ט) יקוה, יתחצרו, וכן ונקוו אליו'
(דמי' ג' י"ז): אל מקום אחד, הי' על פני כל הארץ מים ועפר מעורצים, כעין המים
הענודים. וגזר על המים שיתחצרו אל מקום מסוצ צכל פאה, וגזר על העפר שיעלה עד
שידאח על המים ושם יתיצב ויהיה אדמה יצשה שטוחה דאחיה לישוב צני אדם, וכן כתוב לדוקע
הארץ על המים (תהלים קל"ו ו'): (י) ליבשה ארץ, השם הדאוי לה יצשה, כי צהפרד המים
מעל העפר הוא יצשה. אצל יקרא אותה ארץ צסם כלל היסודות הנצדל צדאשון, והעעם כי
צעצור היצשה נצדלו היסודות כלם למען תהיה ישוב צני אדם שאין צתחתונים מכיר צוראיו
ולתו: קרא ימים, אמר ימים לשון דצים, לפי שאין שם ים שיקיף את כל הארץ, והנה מקוה
המים כולל הקרקע עם המים המנוגסים צו, ופעמים שיקרא הקרקע לצדו צסם ים כדכתיב
ומלאו את המים צימים, כמים לים מכסים (ישעי' י"ט ט'): וירא אלהים כי טוב, הוא
קיומם צדלח השם, והענין כי כאשר הלציס הצודה הזאת חפץ צהם כי כך הם נאותים אל התכלי'
המנוון תאמרו ית' וגזר עליהם ההי"ם וההתמדה על התכונה הזאת, וזכו מה שאמרו, דז"ל

תרגום אשכנזי

בראשית א

תְּדַשָּׁא דְּאָרֶץ דְּנִשָּׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע
עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זֶרַע יִבּוֹ
עַל-דְּאָרֶץ וַיְהִי-כֵן: (יב) וַתּוֹצֵא דְּאָרֶץ

ואאמען ברינגט, פֿרוכט.
בוים, דער פֿרוכט טרענט
נאך זיינער ארט, וואָרין
דער זאמען איזט אויף
דער ערדע, אונד עס גע-
שאה אלזא. (יב) דיא
ערדע בראכטע אללער-
לייא שפראַססען הער-
פֿאַר; קרויט, דאז זאא-
מען ברינגט נאך זיינער

ת"א תדשא ר"ה י"ח, ח': עץ וכו' ר"ה סס: למינו חולין ס'
ח': ותוצא וכו' ר"ה סס. חולין סז ז':

ארט: אונד בוים, דער פֿרוכט טרענט, אין וועלכער דער

רש"י

תרגום אונקלוס

דשא ולא הי' לשון המקרא
לומר תעשי הארץ שמיני
דשאין מחולקין כל אחד
לעצמו נקרא עש פלוגי ואין לשון למדבר לומר דשא פלוגי
מחולק דשאין: תדשא הארץ. תתמלא ותתכסה לנוש עשנים
כלן צעדוצים וכל שדש לעצמו נקרא עש: מזריע זרע. שינדל
זרעו לזרוע ממנו במקום אחד: עץ פרי. שיהא נעם העץ
נעם הפרי והיא לא עשתה כן חלל ותולא הארץ עץ
עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשתקלל אדם על עינו נפקד' ב'ס
(על עונה) (ס"ס אינו ודו"ק) ונתקללה: אשר זרעו בו. הן
גדעני כל פרי שמהן האילן נומח בשמוטעין
אותו: (יב) ותוצא הארץ וכו'. אע"פ שלא נאמר
למינהו צדעניוהו נאמר צדעניוהו

באור

מפני מה לא נאמר כי טות צמחי לפי שלא נגמרה תלככת המים צמחי, ולא היו א"כ עדיין על
התכוונה הנאות' אל תכלית הצריכה, לכך לא נזר עליהם הקיום עד היום השלישי שבו נגמרה
תלככת המים כדאוי לצורך כל חי ולצמח האדמה, והתחיל וגמר עוד תלככת אחרת, וכו' נאמר
כי טות שני פעמים אחד למלככת המים ואחד ליום: (יא) דשא, לציטת הארץ צמחים יקרא
דשא, צדש"י ארצא"זי צלע"ז והוא הערצא"שי צל"א (פלאחנלען געוועבסע), קלתו יתבדל ויהיה
עשז מזריע זרע וקלתו יהי' עץ פרי עוש' שרי לעינו, ולכך לא אמר תדשא הארץ דשא ותולא
עץ פרי, כי צאמת תדשא הארץ דשא הוא מוסז על עשז ועץ, דשא עשז ודשא עץ כאשר אמרנו,
וכן מתודגס צל"א, ונכון לפ"ז להיות תיצת דשא צטעס ז"ק המפסיק יותר מן הז"ק שצתיצת
זרע כי הוא מוסז על עשז ועץ שאחריו, ואף שצפסוק י"צ תיצת דשא צת"ג מפסיק פחות מן
הפסעט שצמלת זרע, אין משם סתירה לדברינו, כי שם נאמר ותולא הארץ, וא"כ אינו מן
הצורך לחזר דשא אל עץ, כי פעל הציאה יחול על עץ ועל עשז צטוה, ויתכן לומר חולא
הארץ עץ עושה פרי, ואולם צפסוק הזה אמר תדשא ואין פעל הדשיאה נופל על עץ, ואי אפשר
לומר תדשא הארץ עץ פרי, לפי שצהיותו עץ כזר ילא מנדר הדשיאה, ועל נדחך לומר תדשא
הארץ דשא עץ פרי, וא"כ מוכרח שתיצת דשא מוסז גם על עץ שאחריו, וכן נמלא מלת דשא
צז"ק צקלת ספרים מדויקים, עכ"ז צת"ס שלי הטעמתי צרציע נאמר העיד הא"ת שג"ה צס"ס
וצס' עט סופר להרד"ק: מזריע זרע, שינדל צו הזרע לזרוע ממנו צמקום אחד: אשר זרעי
בו, הן גדעני כל פרי שמהן האילן נומח בשזודעין אותו, כי כל האילנות יצמחי מזרעם אף
שהמנהג צמקלתם ליטע מהם הענף, והרמז צ"ז אל תמה מדוע לא הזכיר הכתוב אילני טרק
ואיך לזה צעץ פרי לצדו, ואולם הצמת שגם עץ הסדה יתן פריו אשר צו גדעניו הזרע, והרמז
למאכל יקרא עץ מאכל, אצל עץ פרי הוא שם כולל לאילני סרק ואילני מאכל, ויתכן ג"כ שיהיו
כל אילני סרק צכלל קץ ודדר שלא צמחו כי אס אחר שנתקללה האדמה, והיתה הכוונה
הראשונה שלא תולא הארץ כי אס עץ פרי הרמז למאכל אדם: למינו, מה שדומה לו והוא
מתכונתו, ויתכן שצלת למינו חזרת על עשז ועל עץ פרי, אצל לפ"ז הי' ראוי להיות למינו
צטעס מפסיק יותר מן זרע, ודאס לי שצזה אמרו חז"ל צחולין (דף ס' ע"א) שלא נאמר
למינהו צדעניוהו דק שצסלו ק"ו צמלמ, ע"ס: (יב) וירא אלהים כי טוב, כן נאות

בראשית א

תרגום אשכנזי ח

ואמרו לינוט, נאד וינער
ארט; דא זאח נאטט,
דאס עס גוט וואר. (יג) דא
ווארד אבער אנד ווארד
מארגען. דער דייטשע
טאג. (יד) נאטט שפראך:
עס ווערדען ליכטער אין
דער איינסטענדע דעם
היממעלס, צו אינטער-
שיידען צווישען טאג אינ-
נאכט, דאמיט זא ווען
צו צייכען פֿיר צייטען,
טאיע אנד יאהרע,
(טו) אנד ווען אייך
ליכטער אין דער איינס-
טענדע דעם היממעלס,

וַיֵּשֶׁב עֶשֶׂב בְּיַרְדֵּי זֶרַע לְמִינֵהוּ וַיֵּעַן
עֲשֵׂה-פְּרִי אֲשֶׁר זָרַע יִבֹּר לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא
אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר וְיִבְרָא
יִם שְׁלִיטִי: פ שני

(ה) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בְּרָקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה
וְיִהְיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וְלַיָּמִים וּשְׁנָיִם:
(ו) וַיְהִי לְמֹאֲרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם

תא והיו ות' פולק טס :

תרגום אונקלוס

רשי

שנעט האילנות על כן
נשלו ק"ו צמחן כדמפודס
צלבה נשחיתת חולק:
(יר) יחי מאידת ונר.
ציוס דלשק נצדלו ודציעו
לזה עליה' להתלות צדקיע

וַיֵּלֶן עֶבֶד פִּירָן דִּי בֵּר זָרַע יִבְרָא לְמִנֵּהוּ וַיֵּעַן
(יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בְּרָקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה
וְיִהְיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וְלַיָּמִים וּשְׁנָיִם:
(ו) וַיְהִי לְמֹאֲרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם

וק כל פולדות שמים ואלן נצדלו ציוס דלשק וכל אחד ואחד נקצע ציוס נבדל עליו הוא
שחיתת השמים לרצות חולדותיהם ואלת הארץ לרצות תולדותיה: יהי מאור. חסד ויחי
מל על שהוא יום מלדה ליפול לסכרה צחינוקת הוא שמיני צד' מתענים על לסכרה שלא
פול צחינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה. משננח האור הדלשק אזל צשצעת ימי צדאשית
שחיתת האור והחשך הדלשק יחד צן ציוס וצן צלילה: וזיו לאיתות. כשהמאורות לוקח סי' דע
סל צשולס שנאמד מלכות השמים אל תחתו [ידיה' י] צעשותכס דלן הקצ"ה אין אתם צריכין
ללע ון כפודעמות: ולמועדים, על שם הנותיד שעתידים ישראל להלכות על המועדות והם
צמח לצלל הלונה: ולימים. שמוס החמה חלי יום ושמוס הלונה חלי יום שלם: וישנים.
למך שס"ה ימים (ס"ה ודציע יום) יגמרו תהלכס צי"צ מלכות המשרחים מותם והיא שנה:
(ס"ה ויהי שס"ה יום ודציע יום וסחרים ומחילים פעם שניה סצנ צנבלל כמהלכן הדלשק):

באור

אל סמלית פקיס המרים ההם על מחנותם, וכל מין ומין לצד כלשך אמר למינהו, והוא
למך בלגים כי הודע מותם מנחיש צנח מעשה צדאשית: (יד) יחי, ולא אמר יהי כי צהקדים
ספול אל הפול נושא המאמר, לא ישמור צל"הק לא את המין ולא את המספר, יאמר כי יהי
מל צמל' (דציע כ"צ כ"ג), יהי אנשים למך סיו טמאים (צמדצו ט' ו') דונמפו צל"הב
(שערבן וימסערסחנולא), יאמר צל"ה (עם ווערדען), סלל ישמור המספר לומר (זיח מער-
רען, לו עם ווערדען), ושתד זה הכלל: מארת, עתה דציעי בור שיהיו צדקיע גופי' מלודים
משרדים את זיהר כמלל לללל אל הפול ע"י תנועת הרעדה שולדו צו, וע"י זה יוללו את
קדשתו להלל על הארץ: וחיו לאחת, הסנו שולדו ויעשו מתנו מלכות ומותמים צשמים
מלון דס ולל וסמדות עקן כלשין ומלכות השמים על תחתו (ידיה' י' צ'), ויתכן שיהיו
למכות לעצרי דוד והולכי ימים שעל ידם יכירו את מהלכס לאורך דוגצ המדינות ציצע
תים: ולמועדים, דע וקליד וקור וחוס וקין וחרף: ולימים, מדת היום ומדת הלילה:
ישנים, שיליעו מהלכס ויוסיפו שמת לשון צדד ההלל, אשר הלכו צה, ושנת החמה צשס"ה
יס וסנ סלונה צלגים יום: (טו) וחיו למארת ברקיע חשמים למאור על הארץ, כוסף

בראשית א

לְהֹאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ (טז) וַיַּעַבְדוּ
אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמַּאֲרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־
הַמַּאֲוֹר הַגָּדֹל לְמַמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־
הַמַּאֲוֹר הַקָּטָן לְמַמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וַיֹּאמְרוּ
הַכּוֹכָבִים׃ (יז) וַיִּתֵּן אֲתָם אֱלֹהִים בְּרִקְיָה
הַשְּׂמִים לְהֹאִיר עַל־הָאָרֶץ׃ (יח) וְלַמַּשָּׁחַר
בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלַהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין
הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ (יט) וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רִבְעִי׃ פ
(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרָעוּ הַמַּיִם שָׂרִץ

ת"א ויעש וכו' חולין סס: ויתן חגיגת ח' וז': ויהי וכו' חגיגת סס:
 ישדצו חולין כ"ז, ע"ז:

תרנום אשכנזי

צו לייכטען אויף דער ער-
דע, אונד עם געשאה
אלוץ. (טז) אלוץ מאכ-
טע גאָטט דיא צווייג
גראַסען לייכטער, דאז
גראַסערע לייכט צור דע-
גירונג דעם טאגס, דאז
קליינערע לייכט צור דע-
גירונג דער נאכט אונד
דיא שטערנע.

(יז) גאָטט וועט ציטע זיין
אין דיין אויסדערהנונג דעם
היכומעלם, אויף דער ער-
דע צו לייכטען, (יח) אויך
צו רעגירען טאגס אונד
נאכטס, אונד צו אונ-
טערשיידען צווישען ליכט
אונד פֿינשטערניס; דא
זאג גאָטט, דאס עס גוט
וואר. (יט) אלזאָ ווארד
אבענד אונד ווארד מאָר-
גען, דער פֿיערטיג טאג.

(כ) גאָטט שפראך: עס רעגע דאז וואססער רעגעס בעזעעלטעס טהיר, אונד דאז געפליגעל פליגע

תרגום אונקלוס

דשמיא לא נהרא על ארעא ונהוה בן: (טו) ועבד יי ית תבין
נהורא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא
זיידא למשלט בליליא וית פוכביא: (יו) ויהב יתהון יי ברקיע
דשמיא לא נהרא על ארעא: (יח) ולמשלט ביממא וביליליא
ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחווא יי ארי טב: (יט) ונהוה
רמל ונהוה צפר יום רביעאי: (כ) ואמר יי ירחשון מיא רחיש

ידי שמייעט אט הלצנה הדנה לצאיה להפנים דעתה [צ"ר פ"ו]: (כ) נפש חיה. שיהא זה חיות:

רמ"י

(טו) והיו למאורות .
עוד זאת ישמשו שיטתו
לעול': (טז) המאורות
הגדולים . שיש נדרשו
ונתמעה הלצנה על
סקטרה ואמדה א"ל לשני
מלכים שיסתמשו צנתר
אחד: ואת הכוכבים. על

באר

שיהיו אורם חהרם מגיע לארץ, כי אפסד שיראה להם אור צמחים ויעשה כל המעשים הנזכרים
 מצלי שיאירו צלרץ, ולכך אמר שיהיו למאורות צדקיע השמים המציע צלרץ ויאירו עליה:
 (טז) ויעש אלהים ונו' ויתן אתם אלהים, תלמד שלא נהיו אלו המאורות מבין צדקיע אצל
 גופי' כקצעים נון, והזכיר ממעלותם, כי ענין המעלה דבר אחד זולת האורה שזכר, כי יש להם
 ממעלה צלרץ צהויה וזהפסד, ומעמלה צימים וצנהרות כידוע: שני המארת הגדלים, נקראו
 השני' גדולים כנגד הכוכבים, ואם ישאל השואל והלא אמרו חכמי הספירות שכבד דק וכל
 הכוכבים חוץ מכבד ונונה גדולים מהלצנה, התשובה אין פי' הגדולים על מדתם צבופס דק על
 אורם, ואור הלצנה כפלי כפלים צעצור היותה קרוב' לארץ (ומאור לשון זכר אף שהמקוצן ממנו
 מאורות) והתשובה היא צעצ' נשוצ לשואל איך נקרא ללצנ' מאור ואין לה אור צעצ' כי היא
 מקצלת אורה מן החמה, והיא צעצ' בוף עכור כידוע, כי נאמר לו שאין הכוונה כי אם דבר
 המאיר על הארץ ומזהיר את הגופי' צהסתר השמש והרי הלצנה מאיר' צליל' צמקום שאין זוהר
 השמש מגיע: (כ) ישרצו, פעל יולא, וכמוהו ושרץ הארץ לפרדענים (שמות ז' כ"ח), ההולדה
 צרצו עם הארצה המעידית תקרא שרילה, ונקראו הצללים בן עצור שהם מתרצים מאד

בראשית א

וְכָל־חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־
בְּיֶרֶק יַעֲרֵה שְׂמִים׃ (b) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־
הַתַּיִם הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל־גִּפְשׁ הַחַיָּה׃
וְאֶת־שֵׁת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם
אֶת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים

רעני

שרק. כל דבר חי שליכו
בצורה מן הארץ קדוה שדן:
צעוף. כבון זכוכיר.
צסקלים. כבון כמלים

באור

והפסעים צנוע' תמידית, לו תהי' ההנחה הראשונה על השדן צעצור שהוא דן והועתק
הפעל פתנו אל ההולדה צדצוי כי כן דרך השדלים. וכן דעת אונקלוס, כי ישרלו המים שדן
מרגם ירחיק מים רחוקים, ושרלו צאדן (צדאשית ט' ז') פתח מענין הולדה אפילו צאדעל, כי
פשה הלשק מושאל מן השדלים, והענין ואתם פרו ורצו כשדלים צאדן, וכן פרו וישרלו (שמות
י' ז'), שהיו צהולדתם בשדלים לרצו: שרץ, שם כולל למינים הרבה, יש שדן צשקלים כגון
מפלים ופולעים, ויש שדן צחיות כגון חולד ועכנר וחומע וכיוצא בהם וכל הדברים, ויש שדן
צעף, והוא כל עוף שיש לו ארצע דגלים, מפני שצדגליו יסמוך וינוע כשדלים, ואשר איננו כן
יקראו עוף כגון שפני שעיקר תנועתו לעופף: ועוף, נחלקו צו רצותיו ז"ל יש מהם שאמר
שהעוף מן המים כצדל, ולכן הזכיר צדיאחם צחמישי לפי שציוס הזה הי' מאמר הצדיותה צמים,
ואמר רבי אליעזר הגדול צפרקיו צחמישי השדן מן המים כל עוף כגון, וא"כ לדעתו פירוש ועוף
ישעף על האדן נמשך באלו אמר ישרלו המים שדן נפש חיה ועוף שיעופף ותפול מלת שדן גם
על עוף כגון, והנפוצ שאמר ויזר ה' אלהים מן האדע' כל חית השדה ואת כל עוף השמים
(צ' י"ט) באלו אמר ויזר ה' אלהים את כל חית השדה מן האדמה ואת כל עוף השמים ורצים
מפיו. אצל צבג' נחלקו צו ויש אומרים שהעוף תשניהם כצדל, אמרו מהדק כצדל ואם כן
צעצור שהדק צקרקע הים ומשם תולדותם מפני זה הי' המאמר צהם ציוס החמישי, וצעל
השעמים גדלה שהסכים עם הדעה הזאת למיכך העמיד מלת חיה צעעם אהנח, והכוונה
באלו היו שם שני מאמרים כצדלים המים ישרלו שדן נפש חיה, והעוף יעופף על האדן, ואלו
היו תצות ישרלו המים מוסצות גם על עוף יעופף הי' לדין להעמיד מלת המים צעעם מפסיק
אחד גדול מצעעם מלת חיה: על פני רקיע השמים, שעה קערודית השמים גדלה לאדם
לגן נקדל פני השמים, ויאמר על פני השמים, אף שהעוף יעופף תחת פני השמים, כי כן
מפסע הלשק על כל גוף המסתיר את גוף אחד מעין הדולה צדדך תנועתו לאמר שהוא עוצר
פניו לו על פניו, וכמהו ותעצור המנחה על פניו, (צדאשית ל"ז כ"ז): (בא) ויברא וגו',
נפצור גדל הצדיות האלה שיש מהם אורך פרסאות רצות הגיוו היונים צספדיהם שידעו מהם
לחיים חתם פאות פרסה ורז"ל גם הם הפליגו מהם, צעצור זה ייחס צהם הצדיותה לאלהים
כי הוא שהפליאם מאין מצדאשית, כן כתב הרמז"ן ז"ל והנה האמת שפעל ויצרל מוסצ גם על
ומה הכי' ועל עוף כגון שכלם צדיותי השם והוא הוליאח מן האפס והציא' אל הים, ואף שאמר
נפצור אשר שרלו המים הנה יהיו המים סצה פועלת לו חמדית, צין כך וצין כך יתכן לומר
והם צדל את הדגים מאין, לפי שהוא מקור הסצות והפליא, ופועלי ופלו צקיומם לא

תרגום אשכנזי

בראשית א

אונד גאטט זאג, דאס
עס גוט זיין. (כז) דא
זענעטע זיא גאטט אונד
שפראך: זייד פֿרוכטבאר,
מעהרעט אייד אונד פֿיל
לעט דא וואסער אין
דען מעערען, אונד דא
געפֿליגל מעהרע זיך
אייף דער ערדע. (כח) אל
יך ווארד אבענד אונד
ווארד מארגען, דער
פֿינפטע טאג. (כד) גאטט
שפראך: דיא ערדע ברינג
גע הערפֿאר בעיעעלטעס
טהיר אללערלייא ארט

כִּי-טוֹב: (כז) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים לְאֶמֶת
פָּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת-הַמַּיִם בַּיּוֹמִי
וַהֲעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: (כח) וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי
בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ
(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא דָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
לְמִינָהּ בְּהֶמְדָּה וְרֶמֶשׂ וְחַיֵּית-אָרֶץ
לְמִינָהּ וַיְהִי-כֵן: (כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת

ת"א ויעש וכו' נדה סס. עקרים סס:

פֿיה, געווארם אונד ווילד דעם לאנדעם אללערלייא ארט, אונד עס געשאח אלז
(כה) גאטט מאכטע ווילד דעם לאנדעם אללערלייא ארט, פֿיה אללערלייא ארט, אונד

רש"י

תרגום אונקלוס

אָרִי טָב: (כז) וַיְבָרֶךְ יְיָ לְמִימְרָא פִּישׁוּ וּקְנוּ וּמְלֹא יַת מַיִן
בְּיַמְמִיָּא וַיַּמְלֵא יָמֵי בָּאָרְעָא: (כח) וַהֲוָה רִמְשׁ וַהֲוָה צִפֹּר יוֹב
דְּשִׁטְאִי: (כד) וַאֲמַר יְיָ חֲפִיק אֲרָעָא נִפְשָׁא חַיָּתָא לְזָנָה בְּעִי
וּרְחִישׁ וְחַיֵּית אֲרָעָא לְזָנָה וַהֲוָה כֵּן: (כה) וַיַּעֲבֹד יְיָ יַחַד חַיֵּיר

הנקצה ומלחה לנדיקים
לעתיד לצא שם יפרו
וידצו לא יתקיים העולם
צפניה: נפש חיה. נפש שיש
זה חיות: (כב) ויברך
אוחם. לפי שמחסרים

חיות וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לצרכה ולא מפני הנה
בעתיד לקללה לכן לא צרכו שלא יהא הוא צלל: פרו. ל' פרו כלו' עשו פירות: ורבו. לו
לא אמר אלל פרו היה אחד רוליד אחד ולא יותר וצא ודצו שאלח מוליד הדצה[תוס'] (כד) חוצו
דארץ. הוא שפירשתי. חבכל נצדא מיום ראשון ולא הוצרכו אלל להוציאם: נפש חיה. שיש
חיות: ורמש. הם שרצים שהם נצוצים ודומשים על הארץ ונראים כאלו נגדרים שאין הלוך

באור

ותקיימו חמי' דגע וישצו לאפס: חתנינם, דגים גדולים נצים, ויש מהם נכדים צמקו
צינשה, והם מין נחשים: נפש חיה, שיש זה חיות: הרמשות, נעניק צסמ"ך מן פדמס
דנל (ישעי' כ"ו ו') וחציריו, וענינו התנועה והדריכה על הארץ הפד העופפות: (כב) ויברך
בזר עליהם תוספת טובה שזהו ענין הדרכה צכל מקום: לאמר, צכל מקום שיזכיר צעל ל"ה
דצרי האומר נמות שהם צלי לשנות הגוף מנוח אל נסתד צריך שחקדס להם האמידה כמו וישא
לו לאמר, והטעם (פאנגעדע ווארטע) לו (וויא פאנגט), כאלו אמר ויצדן אותם אלהים
צלשון הזה פרו ודצו ונו', ואלו לא הוסיף תיעת לאמר לא יחנן לדצד אחר כן צלשון נוכח פד
ודצו, כי אם הי' צריך לשנות הגוף אל נסתד ולומר ויצדן אותם אלהים שיפרו וידצו ונו' ושמו
זה הכלל: פרו, לשון פרי, כלומר עשו פירות: ורבו, אלו לא אמר כי אם פרו הי' אחד בוליד
אחד ולא יותר לכן הוסיף ודצו שהאחד יוליד הדצה, וצא הצוי צמקום העתיד, וכן ומת צה
(דצדים ל"צ ע"ט). כי אין זה צכחו וצידו לעשות, והעניק אנו נותן צכס כח שתפרו ותדצו
וחציו ירב בארץ, אע"פ שצריאחו מן המים צדכחו תהי' צלחן שיפרה ודצה עליה כי לו
צעוף שיטיל צציו צמים ויבדלו שם דק השוכנים תמיד צמים ונצוצים שם עושים צציהן צלח
ונילדים זה: (כג) חמישי, כנח צין הע"ס והשי"ן רמות הדגש: (כד) בהמה, הם המינים
האוכלים עשצ צין יסוצי צין מדצרי: ורמש, לשון רש"י, הם שרצים שהם נמוכים ודומשים על
הארץ ונראים כאלו נגדרים שאין הלוך כנח, כל לשון רמש וצדן צלשוננו קונמו צדיה עכ"ל
והוא מלשון פנועה (רענונ צל"ט), והנה אף שצנל קונמו יאמר גם על הח' ועל הצמח

תרנום אשכנזי ז

געוויסן אללערליי ארט,
 אונד נאָסט זאָה, דאָס
 עס גוט וויא. (נו) נאָסט
 צפראך: גון וואָללע; וויר
 איינען סעניצען מאכען
 אין אונזערם עבענבילדע,
 אין ערגלייבקיט ביט
 אונס, דאָס זיא רעגירען
 איבער דיא פֿישע דעס
 סעערעס, איבער דאָן
 גע־לעזל דעס היסטאָרע,
 איבער דאָן פֿידל אונד
 איבער דיא גאנצע ערדע,
 זאָ וויא איבער אללעס

מחיר

חיך כל לשון רשע וסוף
 בלתינו קורבנו צריך בלע"ז
 : Mouroir (דמו רעגטן)
 (כה) ויעש . מקנס

וְיָשָׁם לְקַח רֵחַ בְּעִירָא לְגַהּ רֵחַ כָּל רִיחָא דְאַרְעָא לְגַחַי
 דְּחַי יְהִי קָב: (ט) וְאַסְרִי נְעִבִיר אֲנָשָׁא בְּצִלְמִנָא בְּרִיחָא
 וְשִׁלְחָן בְּנִי יִשָּׂא וּבְעוֹסָא דְשִׁמְיָא וּבְבִיעִירָא וּבְכָל אַרְעָא

נִצְחָנָם בְּמִיָּצִיק וּתְקוּעָתָם: (כז) גַּעֲשֵׂה אֲדָם. עֲבוֹתֵנוּ שֶׁל הַקִּנְיָה לַמְדֵנוּ מִכֹּאן לְפִי שֶׁהָאִם
עָבְדָה הַמַּלְאָכִים וְהִתְקַלָּו עַל נִפְיָן וּפֶיךָ נָחָם וְנִשְׁהוּ דָן לִם הַמַּלְאָכִים הוּא מַעֲלָן בְּפִקְנִים שֶׁל שָׂן
נָחָם בְּמַלְאָכִים שֶׁלֹּא לֵי מִינָהּ דְּפִתִּי לִם ה' יֵשֶׁע עַל נֶסֶם וְכָל לָנֶם הַשָּׁמַיִם עֲבוֹדִים עֲלֵיו מִיֵּינֵי
אֲבָבָה [מַנְבִּיָּם א' נ"ג] וְכִי יֵשׁ יִמִּין וְשִׁבְלֵי לִפְנֵי פִלֵּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹאֹת וּלְלוּ מַשְׁמָלִין לַחוּצָה.
וְכָל־עֲבוֹדָתָם עִידִין פִּתְּמָהּ וְנִבְלָה קִרְיָן שֶׁלֹּא [דְּרִיחֵל ד'] אֵף כֹּחַ צִפְמִלִּים שֶׁל נֶטִל רָשָׁתָא שֶׁכֵּן
לֵא יֵשׁ צִבְיָהּ דְּרִיחֵי לִם לִם אֵין כְּדִמְיוֹתֵי צִמְחֻתִּים כְּדִי יֵשׁ קִנְיָה צִמְחֻת צִבְיָהּ: גַּעֲשֵׂה
אֲדָם. אֲדָם שֶׁנֶּאֱמָר צִבְיָהּ לֵא נִמְנָע הַגִּבּוֹר פִּלְמֵד דֶּךָ סוֹךְ וּמִדָּם עֲבוֹדָה שִׁיבָה הַבְּדוּל
שֶׁן וְחֵטֵל רָשָׁתָא עֵן הַקֶּטֶן. וְלִם נִמְנָע אֲדָם לֵא לַמְדֵנוּ שִׁיבָה מִדָּרָה עִם צִיָּת דִּיבָה לִם
עַל מַלְאָכִים וְשִׁיבָה נִמְנָע עַל מַלְאָכִים לִם הַבְּדוּל וְלִם הַבְּדוּל: בְּצִמְחֻתֵינוּ. צִמְחֻתֵינוּ שֶׁלֹּא:

[illegible]

תרנום אשכנזי

געוויירט, דאז אויף דער
ערדע קריכט. (כח) דא
ערשופֿגאָטט דען מענשען
אין זיינעם עבענבילדע,
אין דעם עבענבילדע גאָט-
טעם ערשופֿ ער איהן,
מאגנסען אונד ווייבסען
ערשופֿ ער זיא, (כח) זעג-
נעטע זיא אונד שפראך
צו איהנען: וויד פֿרוכט-
באר, מערערט אייך,
פֿיללעט דיא ערדע, אינד
בעצווינגט זיא; העררשט
איהער דיא פֿישע דעם
מעערעם, איבער דאז
געפֿליגעל דעם חיםמעלם,
אונד איבער אלעם לע-

בראשית א

עֲלֵה־אָרֶץ: (כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְאֶת־הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר
וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: (כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם
אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פֶּרוּ וּרְבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וּכְבַשְׁתֶּהּ וּרְדוּ בָּדָג
הֵם וּבְעוֹף־הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיֵּי הָהָרִמָּשׁוּ

וַיִּבְרָא וכו' כתובות ח' ח'. פנהדרין ל"ח, ז', ול"ט ח'. נ
כ"ז, ז': בצלם פרוצין י"ח, ח': ויברך וכו' שצ"ק ח'. ו
יזמות כ"ח ז'. גיטין מ"ג, ז'. קדושין ל"ח, ח': ומלאו יצח
סס. גיטין סס. קדושין סס: ורדו פנהדרין נ"ט, ז': ובע
פנהדרין סס: ובכל פנהדרין סס:

רש"י

כדמותו. להצק ולהשכיל:
ורדו בדגת הים. יש צלשן
הזה לשון רידוי ולשון ירדה
זכה דודה נחיות ונצחמות
לל זכה נעשה ידוד לפניהם
וכחיה מושלת זו: (כו)

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְאֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא יְתִיָּה דָּבָר וְנוֹקְבָא בָּרָא יִתְחִיז: (כח) וַיְבָרֶךְ
יִתְחִיז: וַיֹּאמֶר לָהֶן: פֶּרוּ וְיִסְגוּ וְיִמְלְאוּ יִתְאָרְעָא וְיִתְקַדְּמוּ עַל
וְיִשְׁלְמוּ בְּגוּגֵי יִפְאָ וּבְעוֹפֵא דְשָׁמַיָא וּבְכָל חַיֵּי הָהָרִמָּשׁוּ וְיִתְרַחֲשׁוּ עַל

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְאֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. צדפוס העשו לו שהכל נצחל נצחל וכו' נצחל צדח
שנחמד ותשת עלי כפכה [תהלים קל"ט] נעשה צחותם כמעטע העשויה על ידי רושם סקח
קווי"ו זלע"ז, Coin (דער ווינלסטעמפעל) וכן הו"ל סומד תתהפך כחומד חותם [ליוז ל"ח]
בצלם אלהים ברא אותו. פידש לך שסותו ללם המתוקן לו ללם דיוקן יולדו הו"ל: זכר ונקב
ברא אותם. ולהנן הו"ל סומד ויקח אחת מכללעותיו וגו' [נרטיט ז'] מדדש סגדה שצדלו ש
פדנטיפים צצריסלח נלסונה ולחר כך חלקו. ופשוטו של מקרל כלן הודיען שצדלו שניהם צמ:
ולל פי' לך כינר צריותן ופיד' לך צמקוס אחד: (כח) וכבשח. הסר ו"ו ללמדך שהאנר כח

באור

צכל החי וצכל הארץ ענמה כי ללם צעור הקצון הכללי: (כז) וַיִּבְרָא, יחד גס צזה צריסלח למעלו
האדם ולהודיע כי הו"ל מולל מלץ עם דעתו ושכלו. ולחר סחמד צללמו כפל ולחר צללו
אלהים צדל סותו לעורר הכוונה על עולל היתרון הזה ללסר ללדס סהו"ל צלודתו ונפשו הנפרד
דומה לעליונים, והללס המתוקן לו ללס דיוקן של יולדו הו"ל, הללהים צשמים והו"ל לצדו ע
הארץ הולך נכחו כללס סמר העלין, וצוהר צללמנו כדמותנו ללסטכללל דל צדל למחר הו
יחידלי צעלמל שליט על כלל. ולשון דש"י צללמו, צדפוס העשו לו שהכל נצחל צמלמד וכו'
נצחל צידים שנחמד ותשת עלי כפכה (תהלים קל"ט ה'), נעשה צחותם כמעטע העשו' ע
ידי רושם סקודין קווי"ו עכ"ל, וצדש"י כ"י נכתב קווי"ו זלע"ז והו"ל הנכת, וצל"ל (סטעמפעל)
שצו דושמין המעצעות: זכר ונקבה ברא אותם, שהיתה הצריסלח מתחלה זכר ונקצה יחד
ונשעתם כלולה צהס, ללל הילירה היתה ללדס לצדו וצנץ ללע ללשה כללסר יספר צפרשה הצלה
ולנך הזכיר כלן צריסלח וצפרשה של מטה הזכיר ילירה: (כח) ומלאו אח הארץ, צדכס שימלל
לל העולל לרועס, ולפי דעתי צידך סותם שימללו כל הארץ ויפרדו הגוים למשפחותם צקרו
מצל לרועס, ולל יהיו צמקוס סחד כעחשצת סנשי דוד הפלגה (לשון הרעצין ז"ל): וכבשח,
נמן ללדס כח ומעשלה צלדן לעשות כדלמו צצחמות וצשרליס וכל זוחלי עמר ולצנות ולנטוע
ולעקוד ולללצ וכו"ל צזה למקן הקצת המדיני: ורדו בדגת הים, סמר סיסיו רודיס גס צדח

בראשית א

תרנום אשכנזי ח

בענדיגע מזהיר, דאז אויף
ערדען קריכט. (כט) נאָמט
שפראך: דא איבערגעבע
איך אייך אללעם קרויט,
דאז זאמען פֿיהרט אויף
דער גאנצען ערדע, אונד
יעדען בוים, וואָראן פֿרוכט
איזט, וועלכע זאמען
פֿיהרט, דיזע זאָללען
אייער זיין צור שפייע.
(ל) אללען טהירען דעם
לאנדעס אבער, אונד אל-
לעם געפֿליגעל דעם הימ-
מעלס, אונד אללעם קרי-
כענדען אויף דער ערדע,
וואָרין לעבענדיגע זעעלע
איזט, איבערגעבע איך
אללעם גרינע קרייטערוערק צור שפייע, אונד וָ געשאה עם אויך. (לא) נאָמט איבערזאה

על-הארץ: (כט) ויאמר אלהים הנה נתתי
לכם את כל-עשב וזרע זרע אשר
על-פני כל-הארץ ואת כל-העץ
אשר-בו פרי-עץ זרע זרע לכם יהיה
לאכלה: (ל) ולכל-חית הארץ ולכל-
עוף השמים ולכל רמש על-הארץ
אשר-בו נפש חיה את-כל-ירק עשב
לאכלה ויהי-כן: (לא) וירא אלהים את-

ח'א לכם וכו' סנהדרין סס: וירא וכו' פסחים נ"ד, ח':

רש"י

תרנום אונקלוס

את הנקצה סלס תהא
ילאית ועוד ללמדך שהלוי
סדרכו לכזש מלווה על
פדיה ודציה ולא האסה:
(כט) לכם יהיה לאכלה
ולכל חית הארץ. הסוה
להם צהמות וחיות למאכל
ולא הדסה ללדס וללשטו להמית צדיה ולאכול צטר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלס וכסצלו צני נח
המיד להם צטר שנאמר כל דמש אשר הוא חי וכו' כירק עשב שהתדתי ללדס הדלשון גתתי
לנח את כל: (לא) יום הששי. הוסיף ה' צשטי צגמר מעשה צדלשית לומר שהתנה עמהם

ארץ: (כט) ויאמר יי הא יתבית לבון ית קל עשקא דבר זרעיה
קודע די על אפי כל ארעא וית כל אילנא די ביה פירי אילנא
והי זרעיה מוודע דלבון יהון למיכל: (ל) ולכל חיות ארעא
ולכל טפא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא די ביה גפשא
ויהא ית כל ירוק עשקא למיכל ויהוה בן: (לא) ויהא יי יר-

באור

הס המכוסים פהם, וזעוף השמים שליסם עמהם צלדמה גס צכל חי' דעה, וסדר סותם
צדילתם הדנים והעוף תחלה ולח"כ החי' וכן אמר הכתוב תמסילהו צמעשה ידך כל שתה
מפת דגליו לנה וללפיים כלס וגס צהמות שדי לפוד שמים ודגי היס וגומ' (תהלים ח' ז' וח' וט'),
(הדמ"ג): (כט) ויאמר אלהים הנה נתתי וכו', נתן ללדס וללשטו לאכול כל עשב זורע
זרע, הנוח' שיאכלו זרועי העשב כגדדי החטה והשעורה והקטניות וזולתם, וכן נתן להם כל
העץ שיאכלו ממנו הפרי הראוי לאכילה, אצל העץ עצמו אינו לצני ללדס לאכילה גס לא העשב
עד שנתקלל ללדס ונאמר לו ואכלת את עשב הסדה (הדמ"ג). ולא הדסה ללדס וללשטו להמית
צדי ולאכול צטר, וכסצלו צני נח המיד להם צטר שנאמר כל דמש אשר הוא חי וכו' כירק עשב
נתתי לנח את כל (צדלשית ט' ב'), כמו ירק עשב שהתדתי ללדס הדלשון: (ל) ולכל חית
הארץ וכו', נתן להם כל ירק עשב לא פרי העץ והזרעים: (לא) וירא אלהים וכו', יתצונן
המסביל כי ציפיים שקדמו לא אמר כי סס וירא אלהים כי עוצ וכאן ציוס הששי אמר את כל אשר
עשה והנה עוצ מלד, והענין כי סין צפרטי המליחות עוצ גמור ומוחלט, כי סס עוצ ודע
מערע וכלול זה עם זה, ודעות דעות ימלאו צפרטי הנצדלים מהם נמשכות מלד שהם נצדלים
כי נמנע הוא סיהי' סוס נצדל סלס צתכלית השלמות, ומגדח מקיץ והעדד וההעדד מקוד
דע, ומהם נמשכות סל השתלשלות הסצות והמסוצציס במקרה הזמן ופגעיו, ומהן נמשכות
סל הצחירה והן דעות המדות והמעשים, וכלס דעות מלד ועוצות מלד, דעות צצחית החלק
המדי ועוצות צצחית הכלל נני, כי סין מליחות כלל לרע מוחלט צתלית הדעה, והוא

תרנום אשכנזי

בראשית א

בְּלִיאֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה מֵאֲדָר וַיְהִי
עָרֵב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי פ

אללעם, וואס ער גע-
מאכט האטטע, אונד
פאנגט עס זעהר גוט, אל-
זא ווארד אבער אונד
ווארד בארגען, דעריינע
גע זעכסטע טאג.

תולדות אחרון ויהי שנת פ"ח, ח'. פ"ז ב', ח', ול"ט ח' :

רש"י

תרנום אונקלוס

על מנת שיקנלו בליהם יארטל חמשה חומשי פירה.

וְגַר סֶפֶד יוֹם הַשְּׁשִׁי כִּנְסוּ מַלְאָכָיו וְעוֹמְדֵיהֶם עַד יוֹם הַשְּׁשִׁי הוּא ו' נִכְיִן (ס"ט שִׁיכּוּ ו' צִמְיִן כִּשְׁקִי יארטל המורה נסחוקו כנ יגידת גדלטים ונחגג נסנו ננדל בעונס עמק חכו יום הששי שסוק יום ו' נסיון) כגונן נפתן מורה :

באור

דבר נמצא וטלל ספירה צעלמו כי כל נמלז מנר מליאותו הוא טות, ולולי היו הדעות הה עונות ננחניה סחם נס היו ספער להמנס צעונס הננדל מענס העוצ והמעני ספוכב טעו צחגלית ספירה ועושם צרע סמוחלט נמננית העאוס, ומדע מזה שגס צרע ספרטי סו עוצ ונלות סל סמננית סמנון צנלל הינירה ולריך צקיומו, נענין סנלמד לכל זמן ועם לנ סכן (קנהגט ז' ס'), ולמסול לך מלל סמות סוס דע מלד סהוס מפיסיד לורס סחי סמנו צנחנית סנלל גס סוס טוצ לפי סהבאי' וספסר כלול ומדונק ונלחו עד סכל ספסר סנת סוי' ונ סוי' סנת ספסר, וע"י שניכס יסתנה כל ננדס מנורה לנורה נכי סמנלית סנרנה לסס צ"ס, ונ דעות סנחירה וסמעטיס סס דעות מנר סנחיר צהס, וכוונט סמסוה וספטיס סנחירה טוצי גדונה ויסרון נעונס צנללו, ולס ימכן סקיוס זולתס, וסין סנחיר' ספטיס צלי ספסרות נדנ וסנינו, וספטיס ס"צ דעות סנחירה גס סס טונות מלד, גס יספנס ססס ויסט לטוני צסגסמו ונחמלמו, כי זס סוס סמנלית סנריתס נגקן סת סרע ולספנו סל סעוצ, ומעמו צננ סימסי סקדמו לס זנר כי סס פוטי הינירה, וסס נל ימלז סעוצ סנמור, גי לס דו וניוצ מעורצ, וסולס מלד סנס צרע לורך סל סיוס סעוצ, דסס סג"י. צ"ס סהוס נסות ס סמננית ונלס נקיומו, לס מנר סהוס דע, גי סס צנחנית סיות צו לורך סל סעוצ, ונלס צמס לס מנר סיותו ספסר סנורה סנל מנר סיותו סנת סהויה, וכן ונלס צינר סרע לס מלד סיות סמעס צני ססדס סל סרע, ללל מלד סיות צו לורך לקיוס סעולס חסו וידל סלסיס כי טוצ ולונס עמס צשטי כלסר נסלמס כל סמנלס סנללס, דסס סלסו' סת כל סרע עסס וסנל סו צנללס סעולס דע כלל, כי צנחנית סנלל סכל טוצ ונלות סל סמנלית סמנון סלסו יס' וסלו סו' ספסר סיוסג סמנלית סהוס צלופן סססיס יוסר עס דלן סנורס סין ספס סחי צלופן סהוס, וסחרי סנחיר צנללות וסדד סזס סנמלס סין ספס סהוס סססיס סלסור ענ דלן סנורס יס' וע"י יושג סמנלית סמנון סממו על לר סיוסר טוצ וסיוסר דלני לפני חסו וסנל טוצ סלסר, פדטי סנריתס יקדלו טוציס לנל סנלל כלו טוצ סלסר, וסנן זס וסדע וססנינ גס מס סלסרו דו"ל צנרסטיס דצס, וסנל טוצ סלסר וסנל טוצ זס עוס, ונ סנריו זס ינר סרע, חסו מדס פורענות, ונצוכר צנרסטיס וידל סלסיס סת כל סרע עסס וסנל טוצ סלסר, סכל סתקן מס דלס סתמנר כי טוצ צשני צנין דסמנר צני' מוסס וסנל סתמו וסנל טוצ, ולזלל סמס דסמנר חנר' וסנל טוצ סלסר זס מוס. ונענין כללוק סנרית' וסנללל צו סלסטי סס סלסר יקר, סס כל סרע עסס לססגסס כל דין דייסון ננמל כן, וכן כנ מס דיתסדס צעלמס צנל דלס ודלס עד לס יוסון נענמס, סרע עסס דלס כנ עונרין דנרסטיס דסמון סמנר יסודס ועקר לכל מס דייסו ויסחדס צענמס לנמל כן, וננין כך סמס לי' סקצ"ס עד לס סוה וסוי כנל צעונדס דנרסטיס. לפ"ז ינלול צממנר סת כל סרע עסס לס לנר סנריתס ססר ינלו סז סל סהוי', כי סס כל מס סיתסדס ויולד סס"ס עד סוף כל סדורות כלס, כי סס סקצ"ס סודס ועקר ויסוד לכלס צעעסס דנרסטיס, וענ כלל סמניסות סזס לנר, סנולנ כלל סעונמות וכל סזמניס, יוסר סהוס טוצ סלסר, וסנן זס : יום הששי, צס סמולר צס"ס סידיעס וסמולר צלערו סנס סמספס, וסמנר סרסנ"ע ספרוטו יום סהוס סשי ליוס סרססון וכן יום סגניעי ונמלס כן וסיו סיסרלני (יסקרס נ"ד י'), ודניס נמוכס גס כן דקיע סמסיס סרקיכ סהוס

בראשית ב

תרגום אשכנזי ט

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) דא פֿאַללענדעט
 וואָרדען דיא היממעל,
 דיא ערדע אונד גיהור
 גאנצעס העער. (ב) אלזאָ
 האטטע גאָטט אים זיבענ-
 טען טאגע זיין ווערק
 פֿאַללענדעט, דאזער גע-
 מאכט, רוהעטע אים זי

ה'א ויכלו שנת קי"ח, ע"ז: צבאם ר"ס י"ח, ח'. חולין ס', ח'
 ויכל וכו' מגלה ס', ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

באור

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

ב (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:
 (ב) וַיְכַלּוּ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלֶאכֶתָּהּ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם

תרגום אשכנזי

בענטען טאגע פֿאַן אל-
לעם זיינעם ווערקע, דאז
ער געמאכט, (ג) זענע-
טע דען זיבענטען טאג,
אונד הייליגטע איהן; דען
אן דעמזעלבען רוהעטע
גאטט פֿאַן אללעם ווערקע,
דאז ער ערשאפֿען אונד
געמאכט האטטע. (ד) דא-
זעס איזט דא ענטשטע-
הונגסגעשיכטע דאזס היי-
מעלס אונד דער ערדע,
דאזיא ערשאפֿען וואור-
דען, דא נעמליך דאזעווי-

בראשית ב

וַיְבָרֶךְ יְיָ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ
אֵתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלָאכָתוֹ
אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ' שְׁלִישִׁי
(ד) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
בִּבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים

ה' ועירא

ת"א אלה וכו' יומא כ"ד, ז'. מנחות ס"ט, ז': ביום חגיגה י"ז, ח'.

תרגום אונקלוס

מִכָּל עֲבִידְתִּיהּ דִּי עָבָד: (ג) וַיְבָרֶךְ יְיָ יִתְיָא שְׁבִיעָא וַיְקַדִּישׁ
יְתִיהּ אַבְרִי בִּיה גַּח מִכָּל עֲבִידְתִּיהּ דִּי בָרָא יְיָ לְמַעַבְדָּ: (ד) אֱלִי
הוֹלֵבֵת שְׁמִיָּא וְאַרְעָא פִּד אֲתִבְרִיאָו בְּיוֹמָא דִּי עָבָד יְיָ אֱלֹהֵיב

משה וקדשו צמן שלל יוד כלל צצנת והמקדל כתוצ על העתיד: אשר ברא אלהים לעשות
המלאכה שהיתה דאיה לעשות צצנת כפל ועשאה צשאי כמו שמפורש צ"ד: (ד) אלה. האמורין

רש"י

ונגמרה המלאכה: (ג)
ויברך. ויקדש. צדקו צמן
סכל ימות הסצוע יוד להס
עמד לגלגלת ונשאי לחס

באור

כי זהו ענין המנוחה צמע' צדאשית, ועתה צצניעי נמוסף להם השציתה הכיל שהתחיו
העולם לנהוג כמנהגו על פי החקים שגזר עליהם יוצר הכל, ולא נתחדש דבר מן האפס לו
הי' , ותצין מזה מאמדם ז"ל עשרה דברים נצלו צע"ס צין השמשות כי יש צמעשה הנסיני
מלאכ' ושציתה, יש זהם בתחדשות דבר שלל הי' מן האפס אל הי' , ויש זהם מנהג העולם
על פי השחלשלות הסצות והמסוצציס, כמאמדם ז"ל תנלי התנה הקצ"ה עם מעשה צדאשי'
ולזה יש זהם מיום השאי ומיום השציעי, מלאכ' מיום השאי, ושציתה מיום השציעי, והוא כמ
ערצ שצת צין השמשות שהוא קלתו מן היום וקלתו מן הלילה והצן זה: מלאכתו, סיוכ
מהנפרד מלאכה ש"כ הי' דאוי להיות התי"ו דפוי כמו מן לדקה לדקתו ומן צדכה צדכתו, סן
הוא מהנפרד מלאכת צפלים משפּרַת והיה דאוי להיות מלאכת, דק צענוד נחות האל"ן

כמשפטו צדק הסג"ל אל הלמ"ד ושצ"א הלמ"ד אל המ"ס ונשמע החיר"ק: (ג) ויברך
אלהים את יום השביעי, נתן צו תוספת עוצה ויתרון מכל הימים: ויקדש אחר, שהצדילו
מיתר הימים לעצודת השם, שלל לעשות צו מלאכה כי סם להבות ולשמוח צפעל ה' ולרנ
צמעשה ידיו: אשר ברא אלהים לעשות, פי' הרמז"ן, שצצת מכל מלאכתו אשר צדל י'
מאין לעשות כל המעשים הנצדדים צצצת הימים, והנה אמר כי שצת מצדילה וממעשה, מ
הצדילה שצדל ציוס הדאשון ומן המעס' שעשה צשאר הימים, ויתכן שיהי' לעשות נמשך למעל
כי צו שצת מכל מלאכתו אשר צדל מלעשות וכמהו כי חדל לספר (צדאשית מ"א מ"ט), ויחדל
לצנות העיד (סס י"א ח'), השמרו לכם עלות צהר (שמות י"ט י"ז), וכן דצי' עכ"ל, ואי
הנחת טעם מסכי' עם פירושו האחדון לפי שתיצת מלאכתו מועמדת צטעס ז"ק, לכך צחו
המתרגם האשכנזי צפי' הדאשון, וי"מ לעשות על הצדאי', שנתן כח צנצדלים לעשות סג
המעשי' ולפעול את הפעולות אשר כוטצעו עליהן כל אחד כפי תולדתו, ולפ"ז הי' דאוי
שיתודגס (פֿאַרט לו ווירקען): (ד) אלה, האמורין למעלה: תולדות, ספור מעס' סך נולד
ונתהו השמים והארץ: ביום עשות, למדך שכלם נצדלו צדאשון, לשון דש"י, ולפי פשוט
ציוס כמו צעת וכן ציוס אלכל מות מות (להלן י"ז), וכמהו דציס, ועשות הוא תקו
הצד על מתנות הרוח, ונמהו וימהר לנשית לחיו (שם י"ח ז'), וכן ציטעי' (מ"ג ז')
צדאשית מ"א כ' יתתי ולחך מן עשמו, וצדאשית מ"א כ' יתתי ולחך מן עשמו, וצדאשית מ"א כ' יתתי ולחך מן עשמו

בראשית ב

תרגום אשכנזי י

**אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: (א) וְכָל שְׁיֵיחַ הַשָּׁדָה
מֵרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ וְכָל־עֶשֶׂב הַשָּׁדָה
מֵרֶם יִצְמָח בִּי לֹא הִמְשִׁיר יְהוָה אֱלֹהִים**

תולדות אהרן וכל שיח חולין ס, נ:

גע וועזען, גאטט, ערדע
אונד היממעל געמאכט
האט. (ה) אללערליי
בוימגעוועכס דעם פֿעל-
דעם וואר נאך ניכט אויף
דער ערדע, אונד דאז
קדויט אויף דעם פֿעלדע
נאך ניכט געוואכען; דען
דא שרייבט וועסען, גאטט, האטטע נאך ניכט רעגנען לאססען אויף ערדע, אונד דער מענש וואר

תרגום אונקלוס

רשי

**אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: (א) וְכָל אֲשֶׁר לֹא הָיָה בְּאֶרֶץ וְכָל
נִשְׁכָּה וְחִקְלָא עַד לֹא צָחַח אֲרִי לֹא אָחִית יְיָ אֱלֹהִים מִיִּסְכָּרָא**
למעלה: תולדות השמים
והארץ בהבראם ביום
עשית ה'. למדך שכלם
נעשו צדקסן. דער סאך צהרלס צה' צרלס ש' ציה' ה' נוד עולמים וישעי' כ"ו] צנ' לותיות
כלל של השם יצ' שני עולמים ולמדך כלן מהעולם הזה נצחל צה"ל (ס"ל רתז נמו שה"ל
פפוסה לעטכ כך העולם פפוח לשני' צתאונה ועולכ הצל נצחל ציו"ו לומר שלדיקים שצלותו
אין מעשים כמו י' שהיט קטנה צלותיות) דעז שידרו למענה לרלות שחת כה"ל זאת שסתומה
פגל מדי' ופפוסה לענים לודס דרך שס: (ה) מרם יהיה בארץ. כל ערס שנמקדל לשון עד

באור

(פפוסה). האידס היט נמינת כלורה צחמער, צל"ל (ב"רונג), והעשי' היט גמר תקון
דער על מתכונתו צל"ל (פערפערטיגונג), ויהי' ציוס עשות וגו' מוסס על ששת ימי הצדקס'
במבדים: ה' אלהים, צפדשה שלמעל' לא זכר כי סס סס סלבים, ופה סמר ה' סלבים, ה'
סל שסמו סלבים שכוט שליט ושופט על כל, וכן פידושו צכל מקוס לפי פאטו ה' שהיט
סלבים, ודז"ל דרשוס לשני שמות מרת דדן ומרת ברהמים. ויפנן שהיתה הפרס' הרשאונה
פן צדלשים עד לעשות מקוצלת ליחדי סגול' מימות האצות הקדושים, ולפער גתהי' מימות
סלס וסס, צסמרה על פס פן האצות סל הצמים, וצה היו הקדושים ההס פוניט' לצניהס
והלפדיהס סוד פעס' צדלשים וחדוש העולם, ומענה נתפרסמה האמונה ההיט צכל קני
סן לגל עס ולסן, עד סלס סמאל סומה ולסן סלס פהי' לה ידיעה קנפ סו דכו פן הפכה
כהיט, וסולם שסתנשה הקצלה ההיט צקלסס ע"י הצלי המתחכמים וצני המסורדים סמר שמו
צספים פיהס, ודזו פלננס דצדים סמר לא כן להעשיך סת לצ ההמוק סמר לא ננה עליהס סמר
פומס ה', ועדו האמת עס הסקר ולס נסמר להס כי סס רמזיס מעטיס כלור המכנולן
צלישן לליה ולפלה, והנה ידוע סלס נתפרסס סס העלס המורה על השגחת השס הפרעי
על ססלת צרי סלס והדצקות סללבי צסמרי דצריז כי סס ע"י סלותות והסופתי' שעשה לצני
סדלל כלסר הליסס ממלדים והצדילס לעצותו, כלסר נצלר סי"ה צפסוק וסמי ה' לא נודעתי
להס (שמות ו' ג') ע"ס, מעמה כלסר כתצ פטה דע"ה סת התור' על פי ה', קנצ צתחלתה
כפוש' ההיט במקוצלת ולס זכר צה כי סס סס סלבי המור' על היכולת המוחנט והשליט' על
סל דער ספער, להליט, סל גדר ההיט ולהנהיגו כחפלו, וסוסיף וסמר סלה תולדות השמים
והסן צהצדלסס ציוס עשות ה' סלבי' להטו' שהעלס ההוט היכול על כל הוט השס הנכנצ
העגיס על עגדיו המגלס סודו לוציטיו, והנגלל להס צעת קרלט סליו הוט ה' סלבי'.
והמפרנס סלסכרי פמר השס הנכנצ (דזו עוויגע וועזען) ופעמי' (דער עוויגע) לפי שהשס
ההוט כלול פהי' הוט ויהי' ועיין צפ' שמות צפסוק זה סמי לעולם (שמות ג' ט"ו), כי סס
פפיו, וסוסיקלום תרגס סס סלבים שצפרשה הרשור' צפיות י"י, ועלות ה' סלבים פמר י"י
סלה' ולס ידיעתי כוונתו: (ה) וכל שיח השדה וגו', כוונת הפרס' כזאת להודיעך פרעי
ידע סלר וסמנו, כי צפדשה שלמעל' לא זכר כי סס סללל סהסלבי' צדל סומס זכר ונקנ',
ומה ידיעך סין היתה השגחת סס העלס הנכנצ על סלר לתקן סכל לעוצתו וילר לו עזר
כלעמיס, ונסן להס פלוה, וליער סת סלדס דעת להצין צינודיו וכו', וס' צצרייתל סל ד'
סליטור ננו סל ד' יוסו סלליו, סליטס דסי ויל צפרס' סלס, פל"צ מדות ססתור' נדדסת

תרגום אשכנזי

בראשית ב

על הארץ ואדם אין לעבד את-
האדמה: (ו) ואד יעלה מן הארץ

ת"א ואד סוכה י"ח. ז'. ר"ה י"ח. י"ח. תענית ט'. ז'.

נאך ניכט דא, דאז ער-
רייך צו בעארבייטען,
(ו) אבער איין דונסט
שטיג אויף פֿאַן דער ער-
דע, אונד בעפֿייכטעטע

תרגום אונקלוס

רש"י

לא הוּא וְאִינוּ לִשְׁחָ קוֹדֶשׁ
וְאִינוּ נִפְעַל לִמְד הַטְרִים
כְּאֶשֶׁר יֹאמַר הַקָּדִים וְזֶה מוֹכִיחַ וְעוֹד אַחֵר כִּי טָרַם תִּירְלַח [שְׁמוֹת ע"ז] עֲדִיין לֹא תִרְלֹן וְלֹא זֶה
תִּפְרֹד עֲדִיין לֹא הִיָּה צִלָּן כְּשֶׁנִּגְמְרָה צְרִיית עוֹלָם צִשְׁי קוֹדֶשׁ שֶׁנִּצְרָל אִדֶּם וְכָל עֵשֶׂז הַשְּׂדֶה עֲדִיין
לֹא נִמַּח וְצִב' שִׁכְתוֹ תוֹלָא הַלָּרֶן לֹא יִלְאוּ עַל פֶּתַח קִרְקַע עֲמָדוֹ עַד יוֹס' ו' וְלִמָּה כִּי לֹא הַמְטִיר
וְע"ט לֹא הַמְטִיר לְפִי שְׁלֹדֶם אִין לַעֲצוֹד אֶת הַאֲדָמָה וְאִין מַכִּיר צְטוֹנָתָם שֶׁל גִּשְׁמִים וְכִשְׁצֹל אִדֶּם
יִדְעֵה שֶׁהִם לֹדֶךְ לַעֲוֹלָם הַתִּפְלָל עֲלֵיהֶן וְיִרְדּוּ וְלִמְחוּ הַמִּילָנוֹת וְכִדְשָׁאִים: ה' אֱלֹהִים. ה' הוּא
שְׁמוֹ אֱלֹהִים שֶׁהוּא שְׁלִיט וְשׁוֹפֵט עַל כָּל וְכֵן פִּירוֹשׁ זֶה צִנֵּל מְקוֹם לְפִי פִשּׁוּטוֹ ה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים:
(ו) וְאִד יַעֲלֶה. לַעֲרִיין צְרִייתוֹ שֶׁל אִדֶּם הַעֲלָם הַתְּהוֹם וְהַשְּׂקָה עֲנִיָּים לַשְּׂדֹת הַעֲפָר וְנִצְרָל

באור

זֶהוּ, חֹזֵק מַחֲמָה, כָּלל שְׁאֲחֲרִיו מַעֲשֵׂה הוּא פִּרְטוֹ שֶׁל דִּלְשָׁן, וְיִצְרָל אֶת הַאֲדָם זֶהוּ כָּלל
סִתָּם צְרִייתוֹ מַהִיכֵן וְסִתָּם מַעֲשִׂיו, חֲזֹר וּפִירוֹשׁ וְיִלָּד ה' אֱלֹהִים וְבו' וְיִלְמַח לוֹ בֵּן עֶזְרָא וְיִכְיָהוּ
צִבֵּן עֶזְרָא וְיִפְלֵ עֲלֵיו תִּרְדֵּמָה הַשּׁוֹמֵעַ סָצוֹד שֶׁהוּא מַעֲשִׂי אַחֵר, וְאִינוּ אִלָּל פִּרְטוֹ שֶׁל דִּלְשָׁן וְכֵן
אִלָּל הַצְהָרָה חֲזֹר וְכִתְּצֵ וְיִלָּד ה' אֱלֹהִים מִן הַאֲדָמָה כָּל חֵית הַשְּׂדֶה כְּדִי לַפְרֹשׁ וְיִצֹל עַל הַאֲדָמָה לַקְרוֹחַ
שֶׁסּ וְלִלְמַד עַל הַעוֹפּוֹת שֶׁנִּצְרָלוֹ מִן הַדִּקָּק ע"כ, וְשִׁמּוֹר זֶה הַכָּלל צִיָּד כִּי הוּא יִסּוֹד וְעִקָּר גְּדוֹל
צִהֲנָת הַכְּתוּבָה וְע"י יִצְוֹלָר לֵךְ כִּמָּה מִקּוֹמוֹת צִכְתּוֹ, שְׁלִי אִפְשָׁר לַהֲצִינֵם צוֹלְתוֹ כָּלל, וְלַפְעָמִיכָה
כָּלל כָּל הַמִּפְרָשִׁים וְלֹא מַלְּחוּ כָּל אֲנָשִׁי חֵיל יִדְיָהִם צִהֲנָת פִּשְׁטוֹת הַכְּתוּבָה, וְצוֹנֶדֶךְ אֶת הַמִּדְּרָה
הַזֹּאת שֶׁהַתּוֹרָה כִּדְרָשָׁתָה זֶה, תִּמְלָל שֶׁהִם דְּצִרִי פִּשּׁוּטִי קָלִי הַהֲנָה עַד מֵאֹד, כְּאֶשֶׁר תִּרְלַח
אִי"ה צִצְלוֹרְנוּ זֶה צִכְמָה מִקּוֹמוֹת, וְהִנֵּה כְּדִי לַהֲזִכִּיר פִּרְטֵי יִלְדֵּת אִדֶּם וְחֹזֶה וְהַקּוֹדֶשׁ אֶתָּם לָרִין
לַהֲזִכִּיר בֵּן עֶדָן, וְצִעֲצוֹר בֵּן עֶדָן הַתִּחִיל מַמְעַשׂ יוֹס' שְׁלִישִׁי, וְאֹמַר שֶׁהִי אִזּוּ מַנְוֹנָת הַצּוֹרֶל יֵת
שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲדִיין שִׁיחַ הַשְּׂדֶה צִלָּרֶן, [שִׁיחַ הוּא עֵץ וְכֵן תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִי (צִרְלָשִׁי כ"א ע"ו) צִין שִׁיחִיכָה
יִנְהָקוּ אִיוֹצ ל' ז')], וְלֹא יִלְמַח עֲדָן עֵשֶׂז הַשְּׂדֶה, כִּי לֹא הַמְטִיר וְבו': מִדֶּם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ, דִּשׁ
פִּי' כָּל טָרַם שֶׁצִּמְקָרֶל לִשְׁחָ עַד לֹא הוּא וְאִינוּ לִשְׁחָ קוֹדֶשׁ וְאִינוּ נִפְעַל לִמְד הַטְרִים וְזֶה מוֹכִיחַ
וְעוֹד אַחֵר כִּי טָרַם תִּירְלֹן (שְׁמוֹ ע' ל') עֲדִיין לֹא תִירְלֹן, וְלֹא זֶה תִּפְרֹד עֲדִיין לֹא הִיָּה צִלָּרֶן
וְבו', עֲדִיין לֹא נִמַּח עֲבָל, וְהַדְּלָצָה צִפ' שְׁמוֹת חֵלֶק עֲלֵיו צִלְמָרוּ שְׁלֹדַעַת דִּשׁ טָרַם כִּמוֹ לֹא
וְזוֹ הַמִּלָּה אִינִיכָה נִמְלָאֵת כְּאֶשֶׁר חֵשֶׁז כִּי לַעֲוֹלָם יִצֹל אַחֲרֵיהֶם הַעֲנִין כִּי אַחֵר טָרַם יִשְׁכְּצוּ (צִרְלָשִׁי
י"ט ד') כְּתוּב וְאֲנָשִׁי הַעִיר אֲנָשִׁי סָדֶם נִסְצוּ עַל הַצִּית, גִּם צִטְרִים יִקְטִלֹן אֶת הַחֲלָצִי וְצֹל נִעֲנו
הַכֵּהן (שְׁמוֹלֵל א' צ' ע"ו), טָרַם יִקְרָלוּ וְאִנִּי אֲעִנֶה (יִשְׁעִי ס"ה כ"ד), וְגִם הַדְּמָצָן כְּתוּב
שִׁיפָה תִּפֹּשׁ עֲלֵיו הַדְּלָצָה וְפִי תִלְשָׁן קָדֶם, וְנִלְוֶה עֲמָהֶם הַדְּלָצָה צִטְרִים שֶׁרַם טָרַם, וְהִנֵּה
צִפְסוֹק שֶׁלִּפְנֵינוּ אִין אַחֵר טָרַם מֵאֲמֵר נִמְשָׁךְ, וְלָרִיךְ לַפְרֹשׁ לְפִי דְּצִרֵּיהֶם כִּי פִסּוֹק וְאִד וְבו' הוּא
הַמֵּאֲמֵר הַנִּמְשָׁךְ לַעֲחִלִּית הַא' שֶׁל פִּסּוֹק הַקּוֹדֶשׁ, וְהַמֵּאֲמֵר כִּי לֹא הַמְטִיר וְבו' הוּא כִּמוֹ מֵאֲמֵר
מוֹסַגֵּר, וְיִצֹל צִס"פ שֶׁהוּא מַפְסִיק יוֹתֵר מִן הַתִּנְחָה שֶׁלִּפְנֵינוּ, כִּמוֹ וְעֵשׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ (וְשִׁכְנָתִי צִתּוֹכֶם)
כָּל אֶשֶׁר אִנִּי מִדְּלָה אֶתָּךְ וְבו' (שְׁמוֹת כ"ט ח' וט'), וְהִיָּה עֲנִינוּ כֹּאן צִאֲוִפֵן זֶה, קוֹדֶם שֶׁהִיָּה
כָּל שִׁיחַ הַשְּׂדֶה צִלָּרֶן וְקוֹדֶם שֶׁנִּמַּח כָּל עֵשֶׂז הַשְּׂדֶה (צִעֲצוֹר שֶׁלֹּא הַמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הַלָּרֶן, וְגִם
אִדֶּם לֹא הִיָּה אִזּוּ לַעֲצוֹד אֶת הַאֲדָמָה) אִזּוּ עֲלָה אִדֶּם מִן הַלָּרֶן וְהַשְּׂקָה אֶת כָּל פְּנֵי הַאֲדָמָה, וְעִי'
לִמְחוּ הַעֵשֶׂז וְהַשִּׁיחַ צִשְׁלִישִׁי, וְכֵן פִּי' פִּה הַדְּמָצָן, וְתִהְיֶה הוּא שֶׁל וְאִד מַחֲצִרָה צ' הַכְּלָמִרִיכָה
הַמִּתְיַחֲסִים צִזְמָן, כִּמְ"שׁ צִהֲקוֹת, וְלֹאִלֶם הַפִּירוֹשׁ הַזֶּה דְּחֹק הוּא צִלְשׁוֹן עַד מֵאֹד, כִּי לִדְעַת דִּשׁ
שִׁיחִי כֹּאן מֵאֲמֵר פּוֹסֵק שֶׁלֹּא הִיָּה עֲדִיין שִׁיחַ וְלֹא עֵשֶׂז צִלָּרֶן, שִׁיין שִׁיחַ נִתְיַנֵּת עֵס, מְדוּט
לֹא הִיָּה צִעֲצוֹר שֶׁלֹּא הַמְטִיר עֲדִיין, וְמִדּוּעַ לֹא הַמְטִיר צִעֲצוֹ שֶׁלֹּא הִיָּה שֶׁסּ אִדֶּם. אִזּוּ לִדְעַת
הַמִּפְרָשִׁי הַמְצִינֵם שֶׁלֹּא הַפִּירוֹשׁ הַזֶּה כִּי אִם הַיִּדְלָה זִמְנִי וְאִלוּ אִמֵּר צִזְמָן הַקּוֹדֶשׁ לַהֲוִי
הַיִּדִּיכָה וְהַעֲשֵׂה אִין שִׁיחַ לַשְּׂדֶה וְהַעֲשֵׂה, אִין לֹא הַמְטִיר, אִין לֹא הַמְטִיר שֶׁקוֹדֶשׁ

בראשית ב

תרגום אשכנזי יא

דיא גאנצע פֿלעכע דעם
ערדרייכס, (ז) דא ביל-
דעטע דאז עוויגע וועזען,
גאטט, דען מענשען אויס
שטויב פֿאָם ערדרייכע,
אונד בליז אין זיינע נאזע

וַיִּצְרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-פְּנֵי הָאָדָמָה: (ו) וַיִּצְרָא
אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֶפְרָא-מִן-

ת"א וייצר זרכות ס"ח, ח' ערוצין י"ח, ח' סנהדרין ל"ט, ח'.
חולין כ"ז, ז'. נדה כ"ז, ז'.

תרגום אונקלוס

רש"י

אדם כגזל זה שנותן מים
ואח"כ לשלם בעיסה אף
כאן והשק' ואח"כ ויילד:

סליק מן ארעא ומשקי ית כל אפי אדמתא: (ז) וברא יי אלהים
ית אדם עפרא מן אדמתא ונפח באנפיה גשמתא דחיי ויהי

(ו) וייצר. שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אזל צנהמה שאינה עימדת
לדן לא ככתב ציגרתה שני יודיין: עפר מן האדמה. לצר עפרו מכל האדמה עליוצע רוחות
שכל פקוס שימות שם תהא קולטתו לקצורה. ד"ל נטל עפרו ממקום שנאמר זו מצח אדמה

באור

שה' שיה עדיין לא הי' שיה, וקודם שנאמר עדיין לא נאמר, ומה טעם לשלם הסנה צזה? לכן
חדתי דעת רש"י ז"ל שהיה הכונה לדעת, והלא צ"ע העמים על רש"י ז"ל דצר שלא אמר, כי
לא אמר שיה' צלח טרם כמו לא, כי אם כמו עדיין לא, אי עוד לא, וכן כתב הרמב"ם ז"ל
צעצו צפידושו לס' ישעי' (ס"ה כ"ד) וז"ל לפי דמתי טרם כמו עוד ואם לא צתוספת צי"ת כמו
קדם עכ"ל, ודבריו הללו קרובי לדברי רש"י ז"ל כי אין ספק שיהיה צתוספת השלילה צמלת טרם
ולאמר עוד לא אחרי שחללנו צתוצ ויהי הוא טרם כלה לדצר (צדאשי' כ"ד ט"ו), שם אי
אפשר לפרש כלל צלי שלילה כמו עוד לא כלה לדצר, כמ"ש רש"י ז"ל, ודע שכל מקום שכתב
רש"י ז"ל עוד לא, הכוונ' בכן תרגומו, כי עוד לא יתורגם עוד לא, וצאצא לדעת רש"י ז"ל

ציאור מלת טרם צכל מקום כמו עדיין לא או עוד לא, ואולם פעמים שתהיה נמשכת למאמר
שלאחר, כמו טרם יסכצו ואנשי העיר וגו', פי' הם עדיין לא שכצו ואנשי העיר נסצו, טרם
יקראו ואכי לענה, ר"ל הם לא יקראו עדיין ואכי לענה להם, ופעמים אין אחריו מאמר
נמשך כלל, ויהי' מאמר פוסק כמו טרם תידאון מפני ה' אלהים (שמות ט' ל'), הטרם תדע
כי מצדה מצרים (ס"י ז') שפי' שם רש"י העוד לא ידעת כי מצדה מצרים, וכן פירש"י כאן,
עדיין לא הי' צלחן, עדיין לא נאמר, כי הוא מאמר פוסק לדעתו שהיה דעת רש"י ז"ל צצר
שצלישי עמדו על פתח קרקע הארץ וצצשי למחי לאחר שהמטייר עליהם: ואדם אין לעבד
את האדמה, הוא נתינת טעם למה שאמר, ת"ט לא המטייר, לפי שהאדם אין לעבד האדמה,
ואין בכיר צטותם של גשמים וכהנה מהם עד שצא אדם, וז"ל אמרו שעמדו הצמחי ציוס
השלישי על פתח הקרקע וצצשי למחי לאחר שהמטייר עליהם: (ו) ואד יעלה מן הארץ, אף
שכצו נצדלו מים העליונים ממי' התחתוני' צצשי, ונקו המי' התחתוני' אל מקום אחד צצלישי,
עדיין היו פני האדמ' מושקים ומורגצים מאוד מן האדמ' הלחי' אשר עלו מן הארץ, ולא היתה
האדמ' עדיין רלחי' להצמיח דשא, כי הי' עמ' לצצה וערפל חתלחה ולא הי' הארץ מטיור
כל צרכו: (ז) וייצר, שרצו יצר ומצנן הקל וצא האית"ן צחיר"ק כמו וייהן נח (צדאשי' ט' כ"ד):
את האדם עפר מן האדמה, נקרא אדם צעצור שנוצר מן האדמ', והוא שם עלם פרטי לאדם
הרמזק ושם תואר תורה על מחצו, ולכן יתכן צו ה' הידיע': ויפח באפיו נשמת חיים, ידמח לנו
הנפוש צזה מעלת נפח האדם יסודה וסודה, כי הזכיר צה שם מלא, ואמר כי הוא נפח צאפיו
נשמת חיים להידיע כי לא צאה לו מן היסודו' גם לא צהשתלשלות מן הכללי' הנצדלים, אזל
הוא רוח השם הגדול מפיו דעת ותצונ' כי הנופח צאפי אחר יתן צו מנשמתו, וזהו שנאמר ונשמת
שדי תצנים (איוב ל"ז ח'), כי היא תיסוד בצינה צדדך אמת ואמונ' (הרמב"ן) ועל זה נקרא'
נשמה שהיה נשמת שדי ועל ידי זה הי' האדם לנפש חי', כתרגומו לרוח ממללא, הכוונ' לנפש
מדברת, שהנח הדצור תפעולות פנפס המצכלח, ואין צצהצ' וחי' מדצד כי אם האדם לצד שזהו
הצדו ויתרונו, והיה אף שיש צנפס האדם כחות שונות מתחלפות כנח כח החנוע' כח ההרגש
וכח המדמה וכח הזכר והמעורר וכו'. כאשר זכרו המחקרים, עס כל זה עלם כלם אחד וכל
אלה פעולות הנשמה והנפש וכן הא יחידה, והרגשו מלך ממולותי, ומי' הרגש האדם כהרגש

תרגום אשכנזי

לעבדניגן ארעם, אל-
ווארד דער מענש איין
בעיעעל טעם טהיר.
(ח) דאז עיוניע וועזען,
גאט, פלאנצט-איי-
נען גארטן אין ערן צור
מארגענווייטע, זעטצטע
דען מענשען דאהין, דען
עד געבילדעט האטטע.
(ט) דאז עוויגע וועזען, גאט,

בראשית ב

וַיִּפְּחַ בְּאַפִּיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי
הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: (ח) וַיִּטֵּעַ יְהוָה
אֱלֹהִים גֶּן-עֵדֶן מִקְדָּם וַיֵּשֶׁב שָׁם אֶת-
הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: (ט) וַיַּצְמַח יְהוָה

ת"א ויהי וכו' תענית כ"ז, ז': ויטע כסח"ז ל"ד, ח'. נדרים ל"ט, ז'
גאט, לים אוים דעם ערדרייכע הערפארוואכסען אללערלייא ביימע
(ט) דאז עוויגע וועזען, גאט,

תרגום אונקלוס

רש"י

בָּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא: (ח) וַיַּצֵּב יי אֱלֹהִים נִינְתָא בְּעֵדֵן מִלְּקָדְמִי
וַאֲשֶׁרִי תַמָּן יַת אָדָם דִּי בָרָא: (ט) וַאֲצִמַח יי אֱלֹהִים מִן אֲרָעָא

תעשה לי [שמות כ'] הלואי
תהיה לו כפרה ויוכל
לעמוד: ויפח באפיו.

עשאו כן התחתונים ומן העליונים בוק מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שציוס ראש
נצלו שמים וארץ. צבי צל רגיע לעליונים. צלוי תלכה היצעה לתחתונים. צדועי צרו
מאידת לעליונים. צחמישי ישרלו המים לתחתונים. החקק צשי לצדלות צו צעליונים וצתחתונים
ואס לאו יש קנאה צמעשה צלשית שיהיו ללו רצים על ללו צצריית יוס אחד: לנפש חיה. א
צחמה וחיה נקדלו כפס חיה אך זו של אדם חיה שצבולן שנתוסף צו דעה וצוד: (ח) כקדם
צחזרחי של עדן נטע את הגן. ואס תלמד כרי כצד כתצ וצדל את האדם וכו'. ראיתי צצריית
של ר' אליעזר צנו של ר' יוסי בגלילו מל"צ עדות שהתודה כדשתו צו אחת עכ"ל כלל שללחדיו מעשה

באור

הצבת' ולא דמיונו כדמיון הצבת' כאשר זכר הרמב"ם ז"ל צהקדמיו למס' אבות (פרק א')
וה"ל: דע שפס האדם אחת ויש לה פעולות רעות, חלוקות יקדלו קלת הפעולות ההם נפשו
ויחש צעזיר זה שיש לאדם נפשות רעות, ופעמי' שיקדלו כחות וכו', ואולס יאמר על האדם
ושאר צעלי חיי' מדגיש צחתו השת' לצד לא שההרגש אשר צלדס הוא ההרגש אשר צשאר צעו
חיים וכו' והיסוף הרצ' להזהיר יל זה הענין והמשיל צו משל נחמד, והכלל שאף אס נמנ
ונספור פעולות הנשמה ליחס לה נפשות וכחות שונות, לא עפני זה תתחלק כהחלק הגו
המודכ כי היא עלס אחד ופשוט צלתי מקצלת החלוק' צשוס פנים, והו כוונת הכתוב שהית
צריאת האדם נצדלת מצריאת יתר צעלי חי, כי כולד עכר מן האדם, והי' צלי חיות והרג
וחנועה, והסם הנשגצ צכצודו וצעלמו נפח צלפיו נשמת חיי' וצנח הנשמת' היקרה ההיא כיל
צי החנוע' וההרגשה והדמיון והשכל והתצונה, והי' צעל הכחות ההם כלס. והכלל שהי' לו
מדצד, והו ויהי האדם לנפש חיה: באפיו, משפטו צלנפיו, כי שרשו אנו מוצרת כי אנופת
(ישעי' י"ז א'). והנו"ן נשלמת צדגש הפ"ח, וצלשח אדמי נכתצ' הנו"ן כמו אנופיהי (דניאל
ב' י"ט). וכומו מן קטים ששרשו חנט, הנו"ן נצלעת צדגשות העי"ת, וכלמד צלדמי חנט
(עזרא ז' כ"ז): (ח) ויטע ה' גן אלהי' בעדן מקדם. אונקלס תרגם חלת מקדם על הזס
מלקדמין, וכן דעת רז"ל אלא שנחלקו צזה אס הרצון צו קודם לצריאת עולס, כמלמד
ב"ע אחד משצ' דצדים שקדמו לעולס, או אס הכוונ' קודם לצריאת אדם הרלשק, ולפ'
הי' לריד לפתרו צל"א כזה: (דאז עוויגע וועזען גאטט האטטע לאנגע פארהער אייגען גארטע
געפלאנצט): ורש"י פי' מקדם צמזרחו של עדן נטע הבן. ולא פי' למזרחו של עולס
לפשר שהוא סוצר ג"ע צמערצ, ויש אומרי' ג"ע צמזרח העול', (ואולס עפשטות הכחו
לפנינו (ג' כ"ד) משמע שגן עדן צמערצ ומשם נתגדש האדם למזרח העולס, עיין צצאורו
שכ'). והנה צמזרח היחה התחלת היסוצ לצני האדם, ומשם התפשט המין ונפרדו הבוין
ללשונותם צלוציהם, כנודע מכל ספורי דצרי הימים ומקדמוניות של כל עס ולשח, כל
יעידו שצבל מחוצ וצכל כוף נעתק היסוצ מלרץ המזרח לשס, וזכר הכתוב שצמזרחו ה
עולס מקום עדן ועונג צמחוצ שוה הלוצ והמזג נצדל צתכלית העונג דשן ושצן מטע ה
להתפאר, ויש הבין וקפ"ה האדם מקום לצנצ' צו וצד חיהי' מן צקוס ההוא, וכן עשרש גנ

בראשית ב

תרגו' אשכנזי יב

אלהים מן האדמה כל עץ נחמד
למראה וטוב למאכל ועץ החיים

ליבליך צום אנועהען, אונד
גוט צום עססען; דער
בוים דעם לעבענס וואר

רש"י

תרגום אונקלוס

כל אילן דקרבנא למאכל וטב למאכל ואילן חייא במקציעות גנתא
הוא פרטו של ראשון ויגדל
את האדם וכו' כלל סתם
נתינתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש ויגדל ה' אלהים וגו' וינחם לו בן עדן ויניחם לו בן עדן
ועל עליו תרדמה השומע סגור שהוא פעשה אחד ואינו אלא פרטו של ראשון וכן אלל הנהמה
חד וכתב ויגדל ה' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויגדל אל האדם לקרות שם וללמד על
השפות שנבראו מן הרקק: (ט) ויצמח. לענין הבן הכתוב מדבר. בתוך הגן. צמחע:

באור

והוא מקום חילנות הסוככים וענפיהם ומניחים על היוצאים מחתם, והושיע שם את
האדם אשר יגדל: (ט) ויצמח ה' אלהים מן האדמה, על אדמת הבן הכתוב מדבר ששם
נפקיים צמחלה מאמר תדעל האדן, והולילה האדע' כל עץ נחמד למראה עין וטוב
למאכל, פסכים למה שכתבנו לפעולה שכפי הכוונה הראשונה עדם שנתאדרה האדמה
נמשל אד"הר לא הולילה כי אם עץ פרי הראוי למאכל צמי אדם: ועץ החיים בתוך
הגן, אפי' צתוך הבן, ולא אמר צמ, ושיד שאמר ומפרי העץ אשר צתוך הבן, ולא
החישו ששם אחד, עשמע שצמח הזה די להצילו מיתר האילנות, לכך ת"א צמחיעות
גנתא, והיו צמי הענף עץ החיים ועץ הדעת צמחע הבן. כאלו תעשה צמחע הבן עדונה
לשם סונה וזה שמי האילנות האלה, והיו' האמלע הזה אמלע רחצ, כי אמלע הדק כד
אמר ששין יודע צו אמת הנקוד' צלתי השם לצדי: ועץ החיים, אילן שפריו נותן צאוכליו
חיים לרוכבים: ועץ הדעת טוב ורע, כמו האכלה שדה אמו (בראשית כ"ד ס"ו), הארון הצדית
(יהושע ב' י"ד), ורצו' אכלה שיצא הסמוך צה"א הידיע', והמדקדקי' אמרו שהוא כמו הארון
(ארון) הצדית (יהושע ב' י"ד) הדעת (דעת) טוב ורע. וצענין עץ הדעת אמרו המפרשי'
אע"פ הדמיון ז"ל כי היו' פדיו עוליד תלות המגבל ולכן נסו מערומיהם אחרי אכלם ממנו
והיו' לו דומה צלשון הזה מאמר צדולי הנלעדי האדע צק טוצ לרע (שמואל ב' י"ט ל"ו), כי
צלה ממנו התלויה היות. ואינו נכון אלא צעצור שאמר והייתם כאלהי' יודעי טוב ורע, ואם
תאמר הנחש נחש לאש' כדי לפתותה, הנה אמר השם הן האד' היו' האחד ממנו לדעת טוב ורע,
ונצח אמרו שלש' אמרו אמת ונאצדו מן העולם ואלו הן נחש ומדבליס ודואג האדומי, ודעת
הדמיון ז"ל שא' האדם עושה צעצור מה שראוי לעשות כפי החולדו' כאשר יעשו השמים וכל
נאש פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם צמחיעים אהבה או נחם'
ופרי האילן הזה היו' עוליד הדלן והתפן שיצתו לוכלו צדצר או צהפנו לטוב או לרע, לכן נקרא
עץ הדעת טוב ורע. כי הדעת ואמר צלשוננו על הדלן כלשונם לא שנו אלא שדעתו לחזור
ובלשון הכתוב מה אדם ותדעו (תהלים קע"ד ג'), תחפון ותדלע צו, ידעתין צשם (שמות
ל"ב י"ג). צחדתיך מכל אדם, וכן אמר צדולי האדע צק טוצ לדע שאצד ממנו כה הדעיון
לא היו' צחד צדצר ולא קן צו, והיו' אונל מצלי שיטעם ושות. מצלי שיתענג צחיר, והנה צעת
האדם לא היו' צאדם וצאשתו התשמיש לתלויה אצל צעת ההולד' יתחצרו וילידו, ולכן היו' האצדו'
כלם צמחיעים שחם ולא יתנוששו צהם. והנה אחרי אכלם מן העץ היתה צידו הצחיר' וצדליו
לדע לו להטיצ צין לו צין לאחדים, וזו מדת אלהי' מלד אחד ודעה לאדם צהיות לו צה יגד
תלויה. ואיפשר שנתבונן הכתוב לענין הזה בשאמר כי האלהים עשה את האדם ישר והפחצקשו
השמיים רצים, היושר שיאחז דרך אחת ישרה, והצקשה צחצחיות רצים שיצקש לו מעשים
השמיים צצחיר' ממנו עכ"ל וקרוצ לזה דעת הרמז"ס ז"ל אלא צלצדיו הטוב והרע הוא הנאה
והתנ' והן לדעתו אכן הן המושכלות כלל, כי אם מן ההפודסמות, והדצד ידוע שהלך הדצ
ז"ל צה צשיעם אדיוטו כאשר זכר צכמה מקומות מחצדיו, שאין צהכרחי טוצ ודע כלל, אצל
שקד וצעת, והטוצ והרע הם הענינים המפורסמים אצל כל צמי אדם, ואין להם מצוא צשכל
כלל. ומה שאמר והייתם כאלהי' יודעי' טוב ורע כתב צד ידע כל עצמי כי שם אלהי' השתהף
לשם ולמלאכי' ולשוכני' מנהיגי' הבריות ונצח ציטור אלהים הדי' וצ"ה וצאמת מה שצארו צו

תרנום אשכנזי

בראשית ב

מיטטען אים גארטען, אונד דער בוים דעם ער-קעגנטיגס, דעם גוטען אונד באָיען. (י) איין שטרעם קאָממט גאָר ערן, דען גארטען צו בע-פֿייכטען, אונד פֿאָן דא אַויס טהיילט ער זיך אונד ווירד צו פֿיער הויפטשטרעמען. (יט) דעם איינען נאמען איזשפיען, דעריעניגע, וועלכע

בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: (י) ונהו יצא מעדן להשקות את הגן ומשבו יפֿרד ונהו לא־דבֿעה ראשים: (יט) שבו

תִּא ונהו זרכות ז' ז' פֿעניס י', ח'. פֿהידין ז'ס, ח': חתו יומא פֿד, ז':

רשי

תרנום אונקלום

(יא) פֿישון. הוּא מילום נהר מלרים ועל סם סמימז מתגדקן ועולן ואילן דאָבלי פֿירחזי חבֿמין בין מב לבֿיש: (י) ונהו־א הוּא גפֿי מעדן לא־שקאָח ית ונהו־א, וקספֿון חתפֿ-ש ונהו־א לא־דבֿעה ריש גהרין: (יט) שום קד פֿישון חוּא דִמְקִיף ית קל אַרע דִמְקִיל

באור

אמרז וחייתם כללבי ידעי טוב ורע וזהו צו העבן האחרון אשר וזהו דודני פכיל, וזו זכר הרצ כלל פאמר השם הן האדם הי' כאשר אמרו וגו' בקשה מאד לפי פישון, ואונקלוס מרגזו הא אדם היה יחיד צעלמא מיני למידע טוב ורע, ויהי אמנו מושג על האדם לא פ כללהים, והוא דחוק עד מאוד ולא ידעתי לכוזו עם פשטות הבתור כי מה פנק הן האדם הי יחיד צעולם אמנו לדעת טוב ורע (עיין שם ציטאורנו), וצלעדי זאת לא מודה להרצ ז"ל צמו שאמר פענק הפפודסמו, והבדל' צלמא שגס הטוב והרע מן המושכלות, ולכן הנאה והפגנו שמות משותפי' עם הטוב והרע, כי הטוב והרע נאמרי' צנחית השכל והנל' והמנוג' צנחיתו סקושים, ויש ראיות כנוסות על זה כלל שאין כלן המקום להאריך, והנה הרעצין ז"ל צפידוש סזכרנו נאמר מזה, ולדעתו יש יתרון רצ ומעל' עלימה צדיע' הטוב והרע והיא מדת כללהים כלל שהיא רעה צערך כל האדם צהיות לו צה יצר ותלויה, וזהו הדרך ביותר נכון, ואני אומר לך נאמר על דבריו, שכפי האדם' מפידושו לא הי' האדם קוד' שחטט צעל צחיר' ודלך כלל, נ עם מוטצע על מעשיו כפי התולד', דומה צוה לנרמי' השמימי' כאשר זכר הרצ צפידוש, והו דער קשה להלמו עד מאוד, ולכן כוונתי להאריך צספקות רבות אשר יפלו על זה, ואולם אדיע את דעת המתרגם האשכנזי צהתרגם ח"ל: טרם אענה אקדים לך הקדמה אחת, והיא שכ מעשה צרלשית וכל מה שספרי הבתור פמה שקרה לאדם ולחיה לקץ ולצל הכל אצת ואשני צלי ספק, כפי מה שסופר כן אירע ליחידים ההם צצועל פמש, כלל שעס כל זה יש צהם דמ חונמא למה שיקרה לכל מין האדם צכללו, כמקרה האדם ורגיו וכאשר אירע להם ציחוד נ מקרה כל המין צכלל, וזהו האריך הבתור צספוד פרטיהם והמשכיל יצק מהם את כל בקורותו לרגי האדם מעצ הצרלס עד סוף כל הדורות, והנה יש צלדס כח השכל וכח התשוקה, צנו השכל ישיג האמתות ויחזק צין אמת ושקר וצין טוב ורע, כי הרצ המצי' כל ההללח' יקרו טוב, והמוגע פמנו יקדל רע, וצנח התשוקה יכסיף כל כטיצ ודנק צו ויצרח מן הרע, וכח המושיל והעזיק צנחית השכל, והטוב והרע צנהינת החושים יקדל נלח ומנוה, והגו הצדיקות צטוב תוליד עונג והצדיקות צרע תוליד נגע, ויש טוב אמתי וטוב מדומ', וכן דמ אמתי ורע מדומ', הטוב האמיתי יולד עונג אמתי והטוב המדומ' יולד עונג מדומ', ונ צרע וצנגע, וכנר אמרו קדמונינו אין צטוה למעל' מן העונג, ולכן צרעה למטה מן הצנע והנה פחצור כח ההשגה וכח התשוק' יוולדו המדות כנפשות, והן התכונות להרע או להטי' אם לו אם לאחרים, שכלס כמשלות אחריהשגת האדם והצנחתו צין טוב לרע ואחרי כח התשוקי פצו לעשות את הטוב ולצנוע את הרע, ומשלימות העלם האשכיל שיהי' צו ייחס וערך שיו צין כח התשוק' לכח ההשג', ואז יולדו המדות הכנחות, שכפי עולס כח ההשג' להכיר העו והרע כן תגדל התשוק' ותגבר אהבת הטוב ושנאת הרע, ויתעורר העלם המשכיל להדנק צטוב ונעקן זה אמרו דז"ל כל הגדול מחזירו ילדו גדול פמנו, ואולם אם יחסר הערך ההוא שצי הכחות הללו, יללו מהם מדות פשותות וגרועות, כי אם יגבר כח התשוקה על השכל, יטו את האדם אל פלות המותרות, ועונג סמושי', ידוף אשר האלח והטוב המדומ', וישנות הטוב

בראשית ב

תרנום אשכנזי ינ

אומרינו דא נאמנ
לאנד חוילה, אלוץ דא
נאלד איזט. (ינ) דא

ואחד פישון הוא הים לבאת כל־ארץ
חַוִּילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזֶּהָב׃ (ינ) וְנָהָב

תרנום אונקלוס

רש"י

י נָהָב זָהָב׃ (ינ) נִבְרָא דְאֶרְצָא הָיָא קָב תַּפְּן בְּדִלְתָא וַעֲסָקָן סַם בְּלִין נִקְרָא

באור

באורי, ופעמי' שידע' צעירי ונלצו יען סם העוז באמתי בעצמו סל בהללח, ועולם התשוק'
העם נביח על משפט השכל יפתחו לילך אחרי הגלת הבח וישקע צדדיפת תענוג החושים,
זה סמך כל חטא וכל פרי צלם. ואם יצד נח בהשגה על התשוק' יתדלס האדם מעשות
ההגם העו' הרצ'י, ולא יביע סל מעלת איש חיל רצ פעלים המתגנר כלרי לעשות העוז
היא ונלחם פלחפת ה' עם כל העונעי' המפחדי' ומשטינים סותו. והאדם יהוא צמעט ען
כלד והיחן שיניע לו מעש' העוז ידף עמו, ויש צעללה ותשפלות קיס לקול. עלה נדף
הסף פתלנל גם השגתו ולא ינליח נכח שכלו ודית מצינתו. בענין מה שזכרו ח"ל מתי
אנחנו מדועה מעשיו סלן חכמתו מתקיימת. מעתה הלהי' עשה חת האדם ישר על הארץ
וקע יחך הארי וערך הדאי צן השגתו לתשוקתו, וללי הונח ונשאר על התנינ' הישרה הליס
ל' ה' מטה עדרך העוז ע"י תנצות הגח המתלו' כלל כי אס מפלת קולר ההג' שיחשז על
הס' הול רע ועל הדע סהא טר, ולא יכי' זה כי אס לפעמי', תלנד סלן קולר ההגה
סל לא ססדח הידיע' מדי, אס לא כי' נכח המקלר להוסיף על דעתי והשגתו, כערין שזכרו
ח"ל תעגת התלמוד סהא עולה חק, ולזה אף שהי' האדם צעל צחירה ורלח אף קודם חטא,
כ' לא הי' עלול לפול נרשם התלו' ונרשם עונג החושים, כי היתה תשוקתו מיוחסת ונעלכת
ל' השגתו ציחם שיה ודאי לפי כוחת הצולס ית' ונאופן מני' סל ההללח' והעוז האמתי, והיז
האס והשגתו בתלו' סל המשגל ומתענני' צתשוקה הליס צשעור הדאי והנאות סל התכלית
לקח היחן. ונאות המשגל אס תי' על התכונ' הזאת סיננה ננות וחדפ' לאדם כלשר חשזו
קלם המקרים. ורהשך האס כי הליס לי לתפלת, ולכן הלכו אדם וחיה עדומי' ולא התנושזו,
כי לא פנא האזנת לאדם והכלימה לגלות סיצרו כי אס מלד תנצות התלו', כי ישועט הדמיח
לה ולנה צדליתו נלוי הליצרי' ויעורר סת התלוה והתשוקה צשעור ומקוס ולופן צלתי נאות
ל' החכלית כידוע. והנה הי' מתולדת העץ הדעת להגניד נח התשוקה, ולהוסיף צו אומן,
ש' שגשגל מענו אד"ה הי' דושה צנח תשוקתו סל מלכני מעל', ותנצות התשוקה הליס
והחן כיה מעלה גדול' ויתרח רצ צנחנת העליוני' ההס לפי שהי' נערכת סל מעלה השגחם
צשעור דאי' ונפי מעלת השגתם וסגלס כן תגדל התשוק' צהס לעשות דלחן קונס, לשהי' סת
העז צלה' עזה ולגנל לת הדע וסגל' יתירה, והי' תשחרתם, סצל צנחנת האדם הי' זה
ועה מיל', כי צעיר סל השגתו הקלרה התננד צו נח התשוק' יוגד מן השעור והיחם הדאי,
ועס יללו כל המדו' המנינ' שזכרו למעל', צקשת המותר וסלהצת העונג הגופני, נכתקע
האס והענע ציחן העוז האדומ' ופיה לל הנלה וערצ סל החוש סו סל הדמיח עם עוינת
העז באמתי המניס סל ההללח' והלושר האמתי מכ"ל, והנרס' שעל הדדך הזה יתרו הספיקות
שגרו המפרסי' צפרס' הזאת, כלשר תרלה צפסוקיס הצליס צעז"ה: (יא) פישון, לפי דעת
ח"י חצי סעדי' נלחן ז"ל והרמז'ן האס מלום היחד מהרי הלננ' שצלנן כוש הזפל' היקדלת
(פישונית) שצחלק (אפריקא) ומסס עונר ללפת העול' ונל עד סיו מירואי) שסס מתחלק לנ' זרועו'
והנך סת הלי סניצ וחחר ומתלחח עד צול למזרים ועורר כל אורך המדינה עד סליכס נדריס
מחץ היס האמצעי המפסיק צן חלק (אפריקא) לחלק (אפריקא) הנקדס (אפריקא) וססעללעדיסעס
(ינ) וסס כחלק לכמה לשונות ונופל סל היח האמצעי הזה: החוילה, כתצ הצי' סנקדס כן
על ש' העניד כי האס סחד מניני ענר צן יקטן ונקדס סס מחותו על שמו, וכן כוש ולשר וכן
סח רש"י ז"ל, ולחן ספק שניצי משה היז מדינות מפורסאות נקדלות כן על שמית האנשים
ל' צלום: אישר שם הזהב. נרס' שהולך לתוספת צלח וסימן פרטי למדינת חוילה מס
לל הולך צמדינת כיש ולשר, לפי ששני אנשים היז שסמס חויל' האחד צן כוש צן חס, והשני
ן יקטן צן ענר צן סלח צן ארפגנד צן סס, וסניהס קרלו סת ארלס על סמס, וכן כתצ
הענין סלד סס הוכח, לנלר סלינו חוילה סל מזרים סלמד צה ושכנו מחולס עד סוד (צדלשי')

תרגום אשכנזי

בראשית ב

גאלד דעסעלבען לאנדעם
איזט גוט; אללרא פֿינ-
דעט מאן אויך דאז ערץ
בדלח אונד דען שטיין
שהם. (יג) דער נאמען
דעם אנדערן שטרעמעם
איזט גיחון; דעריעני-
גע. וועלכער דאז גאנצע
לאנד, כוש אומרינגט.
(יד) דער נאמען דעם דריט-
טען שטרעמעם איזט
חרקל, דעריעניגע, וועל-
כער אויף דער מארגענ-
זייטע פֿאן אשור פֿליסט,
אונד דער פֿיערטע שטרעם
איזט פרת. (טו) דאז

עוויגע וועזען, גאטט, נאהם דען מענשען, זעטצטע איהן אין דען גארטען עדן, אום איר

רש"י

פיסח כמו ופשו פרשו
[חזקוק ט']. ד"ל פיסח
שהוא מנדל פשתן שנאמר
על מלכים ופשו עוצדי
פשתים [ישעי' י"ט]: (יג)
גיחון. שהיה הולך והזכה

והמיתו גדולה מאוד כמו כי ינח [שמות כ"ט] שמנח והולך והזכה: (יד) חרקל. שמימי
חדק וקלק: פרת. שמימי פרין ורצין ומצדין את הים: כוש ואשור. עדיין לא
היו וכתב המקרא על שם העתיד: קדמת אשור. למזרח של אשור: הוא פרת. החשו
על כלם הנזכר על שם א"י: (טו) ויקח. לקחו צדדים נאים ופתחו ליכנס (צ"ד):

באור

כ"ה י"ח) כי זו כזרח המזרח עכ"ל. (חקירה על מקום הנהרות ומקום הנ"ע השייך לכלן
עיין בקונטרס האחרון, אשר יעדתי לחצרו צסוף הספר אי"ה): (יב) הבדלח, כי' אנו יקרה,
גאמדיח שהיא אנו לצנה ענולה שנוקצין אותה ומחצדין ממנה לצנים לעשות ענק, ולפי שמאזן
את המדולח לא יעשה שום מעשה וזלזלה לקטנותה, אלא שנוקצין אותה ומחצדים אנו אל
אנו כחוט עד שיעשה מהם ענק, לכך לא אמר ואנו המדולח כמו שאמר ואנו השוהם, שהיו
אנו גדולה, וגם היא לצנה וזכה, ויעשו ממנו כלים לתשמישי המלכים ועליה היו מפותחי' שבות
כני ישראל לרוב חשינותה ונקיותה מכל פסולת, והיא האנו בקרלת זל"א (הניך סטיון):
(יג) גיחון, אין זה הנהר הקטן סמוך לירושלים, שהיו כתיב הוא הסוצ את כל ארץ כוש
והנהר הקטן שהוא לא יעצור אפי' בחלק ממנו, וכתב דב יוסף קמחי שגיחון הוא נהר חלום,
ופישוק יש עפרדים שהוא נהר (גאנגעס), שצאק הדיו המזרחית תחת ממלכת העלך הגדול
הנקרא (מאגאן), ונזכר לים האוקיינוס הדרומי, וחזילה שם מחוז שם, וי"א שהוא נהר בזון
הנזכר צמחי' וד"ה ששם הגלה סנחריב את ישראל, ויהי' לפ"ז פישוק צחלק (אסיחה), וגיחון
צחלק (אפריקה), ועיין עוד צפ' נח צאלור ארץ כוש: (יד) חרקל, אמרו שהוא נהר (טיגריס)
הסוצ את כל ארץ (ארמייה וסיריה), נעדות הכתוב הוא ההולך קדמת אשור ונזכר צמחי'
פרת, ודרשו חז"ל כי נקרא חרקל לפי שמימי חדים וקלים, וכן אמרו המספרים שמימי חדים
צמחיה עלומה, והוא ג"כ צחלק (אסיחה): פרת, הוא הנהר הנודע על שמו זה, הולך צמוד
צנל ונזכר אל לשון ים אחד שצמזרח מלכות (ימן) הולל מים האוקיינוס הדרומי ומפסיק צן ארץ
(ארחביה), וצין ארץ פרס מזרחית, והים הזה נקרא צלשק העמים (סינוס פערסיקוס), והוא
ג"כ צחלק (אסיחה): (טו) ויקח. לקחו צדדים נאים ופתחו ליכנס, ר"ל על

דארץ יהוא טוב שם הבדלח וא
השדה: (יג) וישם הנהר השני גיחון והוא
הסובב את כל ארץ כוש: (יד) וישם
הנהר השלישי חרקל הוא הנהל
קדמת אשור והנהר הרביעי הוא
פרת: (טו) ויקח יהוה אלהים את
האדם ויבחרו בגן עדן לעבדה

ת"א ושם כתובות י', ז': חרקל נזכרת ס"ח, ז': והנהר נזכר
נ"ה, ז':

תרגום אונקלוס

ויבני בורלא: (יג) וישום בורלא תניבא גיחון הוא רמקיה יר-
פל ארשא דכוש: (יד) וישום בורלא תליתא דיןלת הוא דמחל
למדינתא דאשור ובורלא רביעא הוא פרת: (טו) וידבר
אלהים יר אדם ואשריה בניבא דעדן למסלקת ולקבצת

והמיתו גדולה מאוד כמו כי ינח [שמות כ"ט] שמנח והולך והזכה: (יד) חרקל. שמימי
חדק וקלק: פרת. שמימי פרין ורצין ומצדין את הים: כוש ואשור. עדיין לא
היו וכתב המקרא על שם העתיד: קדמת אשור. למזרח של אשור: הוא פרת. החשו
על כלם הנזכר על שם א"י: (טו) ויקח. לקחו צדדים נאים ופתחו ליכנס (צ"ד):

באור

כ"ה י"ח) כי זו כזרח המזרח עכ"ל. (חקירה על מקום הנהרות ומקום הנ"ע השייך לכלן
עיין בקונטרס האחרון, אשר יעדתי לחצרו צסוף הספר אי"ה): (יב) הבדלח, כי' אנו יקרה,
גאמדיח שהיא אנו לצנה ענולה שנוקצין אותה ומחצדין ממנה לצנים לעשות ענק, ולפי שמאזן
את המדולח לא יעשה שום מעשה וזלזלה לקטנותה, אלא שנוקצין אותה ומחצדים אנו אל
אנו כחוט עד שיעשה מהם ענק, לכך לא אמר ואנו המדולח כמו שאמר ואנו השוהם, שהיו
אנו גדולה, וגם היא לצנה וזכה, ויעשו ממנו כלים לתשמישי המלכים ועליה היו מפותחי' שבות
כני ישראל לרוב חשינותה ונקיותה מכל פסולת, והיא האנו בקרלת זל"א (הניך סטיון):
(יג) גיחון, אין זה הנהר הקטן סמוך לירושלים, שהיו כתיב הוא הסוצ את כל ארץ כוש
והנהר הקטן שהוא לא יעצור אפי' בחלק ממנו, וכתב דב יוסף קמחי שגיחון הוא נהר חלום,
ופישוק יש עפרדים שהוא נהר (גאנגעס), שצאק הדיו המזרחית תחת ממלכת העלך הגדול
הנקרא (מאגאן), ונזכר לים האוקיינוס הדרומי, וחזילה שם מחוז שם, וי"א שהוא נהר בזון
הנזכר צמחי' וד"ה ששם הגלה סנחריב את ישראל, ויהי' לפ"ז פישוק צחלק (אסיחה), וגיחון
צחלק (אפריקה), ועיין עוד צפ' נח צאלור ארץ כוש: (יד) חרקל, אמרו שהוא נהר (טיגריס)
הסוצ את כל ארץ (ארמייה וסיריה), נעדות הכתוב הוא ההולך קדמת אשור ונזכר צמחי'
פרת, ודרשו חז"ל כי נקרא חרקל לפי שמימי חדים וקלים, וכן אמרו המספרים שמימי חדים
צמחיה עלומה, והוא ג"כ צחלק (אסיחה): פרת, הוא הנהר הנודע על שמו זה, הולך צמוד
צנל ונזכר אל לשון ים אחד שצמזרח מלכות (ימן) הולל מים האוקיינוס הדרומי ומפסיק צן ארץ
(ארחביה), וצין ארץ פרס מזרחית, והים הזה נקרא צלשק העמים (סינוס פערסיקוס), והוא
ג"כ צחלק (אסיחה): (טו) ויקח. לקחו צדדים נאים ופתחו ליכנס, ר"ל על

לְשֹׁמְרָהּ: (טו) וַיֵּצֵא יְהוָה אֱלֹהִים עַל-
 אָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ-הַגֶּן אָכַל
 תֹּאכַל: (טז) וּמִעֵץ הַדֶּשֶׁת טוֹב וְרַע לֹא
 תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֲכָלָהּ מִמֶּנּוּ
 מוֹת תָּמוּת: (יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים

דא ויצו סנהדרין כ"ו. ח', וע"ז נ': על האדם וכו' סנהדרין
 כ"ו, ז': ביום וכו' עקדה בער ח'. עקדים מ"ד, פמ"ח:

אנצורויען אונד צו בע-
 ווארען. (טז) דאז עוויגע
 וועזען, גאטט, בעפאהל
 דעם מענשען אונד
 שפראך: פאן יעדעם
 בוים דעם גאדטענס
 קאננסט דוא עססען,
 (יז) נור פאן דעם ער-
 קענטניסבוים דעם גוטען
 אונד באזען, פאן דיזעם
 זאללסט דוא נישט עס-
 סען; דען זאבאלד דוא
 איססעסט, ביזט דוא דעם טאדעם. (יז) דאז עוויגע וועזען, גאטט, שפראך אויך:

תרנום אונקלוס

(יח) וַיִּפְקֹד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמִיָּמָר מִכָּל אֵילָן נִתְּנָה מִיכָל
 יִשְׁתַּל: (יח) וּמִאֵילָן דְּאָקְלִין פִּירְהִי תִבְמִין בֵּין פֶּב לְקִישׁ לֹא
 יִשְׁתַּל פִּנְיָ אֲרִי בִיחְמָא דְּתִיכּוּל מִנִּיהּ תִּימַת תָּמוּת: (יח) וַיֹּאמֶר

רש"י

(יח) לא טוב היות וגו'.
 שלא יאמרו שתי דעות הן
 הקצ"ה צעליונים יחד ולא
 לו זוג זה צמחונים ולא

באור

האדם שהם נטוע זה, לו אמר צליח נקצה על הגן. אף שהוא לשון זכר וממנו נאמר צדצו
 בים. רבה נחלל בנה עם ה"ל הנקצה וכננה זרועיה תלמיח (ישעי' ס"א י"א) והרצו המתקדשי'
 והמטהו' אל הנחות (סס ס"ו י"ז): (פז) ויצו, מלת ליו עם על מלות לא תעשה. צל"ל
 (פזביטהען). וכלל מלת על הוא מלות עשה (גטביטהען, בעפעהזען): אכל תאכל, רשות
 יחיד לך לאכול: (יז) לא תאכל ממנו, אמר ממנו אחד האמר ומען לתוספת צל"ל, וכן
 חתום ותרצה את הילד (שמות ז' ו'), לו פי' תמנו מה שיצא ממנו והוא הפרי לו טעמו
 אילן מעט פתחו: ביום אכלך וגו'. צעת שתאכל ממנו תהי' צן מות וכתבו ציוס לאתך והלכת
 לנה ולנה, ידע תדע כי מות תמות (תלכים א' ז' ת"ז). שאין הכוונה שימות מיד צו ציוס,
 ואין הכוונה על היצירה צל"ל, אלא הכוונה כי צעת שיצא יהי' חייז מיתה למלך והוא ימית אותו
 נאמר יד"ה, ולא יצאו לרשות כצלע את הקדש ומתו, ולא יצאו עליו חטא ומתו צו, כי אין
 פנים אלא שיהי' חייזי' מיתה וימותו צחטאס זה, ועל דעת אנשי הטבע הי' האדם מעותד
 למיתה מתחלת היצירה מפני ריחו מורכב אצל גזר עתה שאלס יחטא ימות צחטאס כדרך חייזי'
 מפה צדי שמים צעציה בלונל חרומה ושחוי יין ומחיסר צנדים חולתם שהכוונה צהם שימותו
 צחטאס טרם צל יומם, ולכך אמר צעונש עד שותך אל האדמה, כי ממנה לקחת כי עפר אתה
 ואל עפר תשוב צעצער ינס מתחלה הי' אינל תפרי העץ ומזרע הארץ א"כ היתה צו התכה
 וסבת הוי' והפסד. ועל דעת רצותינו ללמלא לא חטא לא מת לעולם כי הנשמה העליונית
 מותנת חיי' לעד והחפץ האלהי אשר צו צעת היצירה יהי' דצק צו תמיד והוא יקיים אותו לעד
 כמו שפירשתי וידא אלהי' כי טוה. ודע כי אין ההרצנה מורה על ההפסד אלא לדעת חטני
 למנה, כי העולם מתחדש צחפץ אלוה פשוט, גם הקיום יהי' צו לעד כל ימי החפץ וזה אמת
 נוח א"כ ציוס אכלך ממנו מות תמות שאז תהי' צן מות לא תתקיים לעד צחפני, והאכילה
 סתם לו מתחלה לעיננו, וחתן שפירות ג"ע נצטעים צאצדים כמן ומקיימין את אובליהו ונאמר
 מן השם עליו לאכול את עשז השדה וצעת אפיו יאכל לחם מן האדמ' הי' זה סבה להפסד,
 כי עפר הוא ועפר יאכל ואל עפר ישוץ ער"ל הרמז"ל ו"ל וח"ש שהי' האכיל' לו מתחלה לעונג
 הוא רחוק עד מאוד, כי גם העונג צאכילה יצא לאדם מפאת צורך הבוה למזון ע"י ההתכה,
 ואינם לא ידעתי מי הנריחו לה, ואפשר שיהי' האדם נוח צמאכלו כשעוד מה שהותך ממנו
 צל"ל יום, וממיד הנף ע"י זה ויתקיים כל הימים, ואולי כוח צזה צמה שאמר שהי' נצלע
 וצדדים: (יח) לא טוב היות האדם לבדו, הרצח צו אינו נאות לחכלית צריחת האדם שיהי'
 נוח צלי עור, כי הלוים עדין נטעו, ולא יגיע אל הצלחה צלי עור מכן מינו ואס יאמר

תרגום אשכנזי

בראשית ב

עם איזט נזכט גוט, דאס
דער מענש אלליין בלייבע,
איד ווילל איהם איינע
געהילפן מאכען, דיא
אום איהן ויזא. (יט) נון
בילדעטיג ראז עוויגע ווע-
זען, גאטט, אויס דעם
ערדרייכע אלדעם ווילד
דעם פעלדעם אונד אל-
לעם געפליגעל דעם הימ-
מעלס, אונד פיהרטע זיא
פאר דען מענשען, אום צו
זעהען, וויא ער עם נענגען ווירדע, אונד יעדעס לעבענדיגע טהיר, וויא עם דער מענש נע

לא-טוב היות האדם לבדו אעשה-
עזר כנגדו: (יט) ויצר יהוה אלהים מ
האדמה כל-חית השדה ואת כל-עו
השמים ויבא אל-האדם לראות מה
יקרא-לו וכל אשר יקרא-לו האד

תולדות אהרן לא טוב יצמות ס"ח, ז', וס"ג ח'. כתובות ס"ג, ז'
ויצר נדה כ"ז, ז':

זעהען, וויא ער עם נענגען ווירדע, אונד יעדעס לעבענדיגע טהיר, וויא עם דער מענש נע

רש"י

תרגום אונקלוס

לו זוב (צ"ד): עזר כנגדו.
זכה. עזר לא זכה כנגדו
להלחם: (יט) ויצר כן
האדמה. היא יצרה היא
עשייה, האמורה למעלה

ויעש כלבים את חית הארץ וכו' חלל צא ופירש שהעופות נצטוו מן הרקק לפי שאמר למעלה
מן המים נצטוו וכלן אמר מן הארץ נצטוו [חולק כ"ז]. ועוד למדך כלן שצטע יצרתן מיד
ציוס הציאם אל האדם לקרות להם שם. וצדדרי אגדה יצרה זו לשון דדוי וכנוס כמו כי תלו
אל עיר [דצדים כ"ד] שצצן תחת ידו של אדם (צ"ד): וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי
ונו'. סרסכו ופרסכו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם

באור

לצדו לא יצאו כחות הנפש ומדותיה מן הכח אל הפועל והי' נמשל כזהמות הארץ ואפשר של
יגיע אל מעלהם, וגם חיי האדם ומזונו וצריכת גופו ושמירת איצדיו הכל ע"י עזר הזולתו
וא"כ אין קיום לאדם ליחיד עליו כי טוב צהיותו לצדו: עזר כנגדו, אמר כן על האשה כי הי'
עוזרת האדם תמיד ותשמרתו, ומלת כנגדו כלומר שתהי' לפניו ולעזמתו תמיד לשדתו, והכ'
לשמתת הדבר כנ"ף כהיום (צדאשית ל"ט י"א), כמתאוננים (צמדצד י"א א'), והדמצ"ן ז'
כתצ וז"ל: יתכן שיהי' כדצרי האומר לו פרליפין ונעשו שיהי' זהם טצע מציא צאיצרי ההולך
מן הזכר לנקבה כח מוליד לו תאמר זרע כפי המחלוקת הידוע צעצור, והי' הפרליף ההו
עזר לראשון צתולדתו ודאם הקצ"ה כי טוב שיהי' העזר עימד לנגדו והוא ידלכו וישרד ממנו
ויתחנך אליו כפי רצונו וזהו שאמר לעשה לו עזר כנגדו: (יט) ויצר ונו', היא יצרה הי'
עשי' האמורה למעלה ויעש כלבים את חית הארץ חלל צא ופירש שהעופות נצטוו מן הרק
לפי שאמר למעלה מן המים נצטוו וכלן אמר מן האדמה נצטוו, ועוד למדך כלן שצטע
יצרתן מיד הציאם אל האדם לקרות להן שמות: מה יקרא לו, מה שם יקרא לו: וכל אשר
יקרא לו האדם נפש חיה, פירושו וכל נפש חי' אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו, וכן מחו
שם קצר (יחזקאל ל"ט י"א) כמו מקום קצר שם וכן דצים, וכן פתר המחדגס צל"א, ופ
הוא שמו הנאות לו לפי טצעו ולדעת הרמצ"ן ז"ל קריאת השם נהשך אל עיין העזר שזכר
והענין כי הקצ"ה הציא כל חית השדה וכל עוף השמים לפני אדם, והוא הניד טצעם וקר
להם שמות כלומר השם הראוי להם כפי טצעם, וצטמות כתצמר הראוי להיות עזר לחצירו
כלומר הראוי להוליד זה מזה, כי עקר קריאת השם ע"י הצדלת המינים, והשם העצידס לפי
זכר ונקצ' שיחצוקן צטצעם איזה מהם עזר זה לזה צתולד', כדי שידע האדם שאין צנצראי
עזר לו ושיתאוו שיהי' לו עזר כמותם, והנה נפש האדם נפש חיה כמו שאמר ויהי האדם לנפ
חיה וזהו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי', כלומר כל מיין שיקראנו האדם ויאמר צו שהיא נפ
חי' כמהו הוא יחי' לעזר כנגדו, והוא קרא לכלן ולא מלל לעצמו עזר שיקרא לו נפ

תרנום אשכנזי מר

וְשֵׁשׁ חִידָה הָיָא שְׁמוֹ: (א) וַיִּבְרָא הָאָדָם
 שְׁמוֹת לְכָל-הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם
 לְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא-מָצָא
 עֹד כִּנְבִדּוֹ: (ב) וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים
 מִחֲמַה עַל-הָאָדָם וַיִּשֶׁן וַיִּקַּח אֶחָת
 מֵעֲצֵי יוֹרֵםגֹּר בָּשָׂר תַּחֲתָנָה: (ג) וַיִּבֶן
 יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הַצִּלְעַא שָׂר-לָקַח מִן

תלדות אדרתן ויפל סוכדדן ל"ט, ח': ויסגר זרכות ס"ח, ח'.
פרוצין י"ט, ח': ויבן זרכות סס. נצח ל"ח, ח'. ערוזין סס.
חח פ"ח. ז':

נען ווירדע, זאָ האַלטע
זיין נאמע ויין. (כ) דער
מענש נאנטע דיא נא-
מען אללערלייא פֿיהעם,
אללערלייא געפֿליגעלס
אונד אללערלייא וויל-
דעם, פֿיר זען מענשען
אבער פֿאנד ער קיינע
געהילפֿין, דיא אום איהן
זייא. (כל) דא לים דאז
עוויגע וועזען, גאָטט,
טעפֿען שלאף אויף דען
מענשען פֿאללען, דאס
ער ענטשליך; נאהם
איינע פֿאָן זיינען ריבבען,
אונד שלאָס אנדערעם
פֿלייש אן איהרע שטעללע
פֿאָס מענשיגן געגאָממען

רמי

תרגום אונקלוס

וְהָיָה בְּרִי לִי אָדָם גִּמְשָׁא חֵיחָא הוּא שְׁמִיָּה: (כ) וְקָרָא אָדָם
 חֵיחָא לְבָל בְּעִירָא וְלַעֲסָא דְשְׁמִיָּא וְלְכָל חַיּוֹת בְּרָא וְלֵאדָם
 לֹא אֲשַׁבַּח סִסְבָּ בְּקַבְלִיָּה: (כא) וְדָמָא יי אֱלֹהִים שִׁינְתָּא עַל
 אָדָם וְדָמָא וְגִמְשִׁיב חֲרָא מְעִילְעוּדִי וְיִמְלִי בִיכְרָא תַחֲוֹתָהּ:
 (כב) וְכָנָא יי אֱלֹהִים ית עִילְעָא דִּי גִמְשִׁיב מִן אָדָם לֹא תַחֲוֹתָהּ

(כ) ולאדם לא כצא עזר.
ויפל ה' אלהים תרדמה.
כשהציטן הציטן לפתיו כל
מין ומין זכר ונקבה אחד
לכלם יש צן צוב ולי אין צן
צוב מיד ויפל (צ"ד): (כא)
מצלעותיו. מסטריו כמו

אלע בעשא [שמוס כ"ו] זאָן פלעמדן שני פרנציפס נדלן [ערדען י"ז] : ויסנור . עקוס בחתך :
 יין וקח . אלע ידלע סמיכת כנעד סעמנו נדלע וסתנזה עליו [ערדען סס] : (כב) ויבן .

באר

ו' סמו: (כ) לכל הבהמה ולעוף חשמים, מלת לכל מושכת עלמה ולחדת עמה כי טעמו
לכל עוף בשמים, ודנים כן: ולאדם, כלומר לעצמו, שם במקום הכנוי וכן משפט ל"ה כדרך
ש' לבן (צדקסית ד' כ"ג), ומלת יפתח ומלת שמואל (שמואל א' י"ז י"ח), ולדעת הדמיון ז"ל
ש' נתן לזה והשח' לבס סדרם לא מלא עזר שיהי' דלוי להקרא בשמו שיליד ממנו, ביקריות
השם ה' הגדלת וימינים והפרד כחותם זה מזה כאשר פי' למעל', ואף הענין שיהי' ציר
הדם להלוא צהם עוד לו כי צעזעם נדרשו לכל שם יראה עצמו נאות בלחוד המינים ויצטר
ע' ה' הקצ' מתקן טעמו אליו כאשר עשה צלע ולא יצטרך לצבותו צדק חדש, והשם ידע
ש' יפלא בעוד הכחות לעצמו כי אם צדק הוא: לא מצא עזר כגדרו, ויפ' ה' אלהים
ש', לשון דל' צד' כשהציוס הביאם לפניו זכר ונקבה מכל דין ועין אמר לכלם יש צד זוג
ה' צדן צד פיד ויפ' (בא) ויפ' מ' צדן הכדד היוסף כמו רשע אותם סדרם (צדקסית
ד' י"ח): תרדמה, ה' ה' ה' החזק' ותדמה יחד עשי' ושינה יחד מתנומה, והסי' י'
ש': בצלעותיו, שמי צלעות היו, בענין וללש המשכן השנית (שמות כ"ו כ'), ומלת צלע
ל' נק' והטעם לד', והוא נה' שאלו דל' שני פרופי' נדרשו, ול"כ ה' דלוי לתרגמו צל'ס
(י'ע' ע'ן דיינען זייטען), ואולם סונקלס פתח חרס מעלעוהי, וללע כהשכן פתח סטר גשכנא,
ע'ד פתח ויקח לחת מלעותיו ד' כמנאל צד נחמן למד לחת מסעדותי סך כה דלת למד
ללע כהשכן ושמאל למד עלעלל, וכן מתורגס צל'ס (ריבבע), תחחנה, מקוהה, והוא לשון
יד והט' נוסף ומחמי' לשון דנים וכן תחתני ג' מחתי, ועל הדוד כשהחוצר מלת תחת עס
גמים עם צלשן דנים, מחמינס, תחתיו, תחתיה, מחמי, ועל המנהג דלוי להיות פה
נמס: (כב) לאשה, להיות לשה, כמו ויעש סמו גרעון לספור (שופטים א' ג'ז), להיות

תרנום אשכנזי

בראשית ב

האטטע, צו איינער
פֿרויא, אונד בראכטע זיא
דעם מענשען. (כג) דער
מענש שפראך: דיזעס
מאל איזט עס ביין פֿאן
מיינען ביינען. אונד פֿלייש
פֿאן מיינעם פֿליישע, דיזע

הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהָ אֶל-הָאָדָם
(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפַּעַם עָצָם
מֵעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא

ת"א ויבאה ערנית סס: זאת הפעם ינמות ס"ג, ח':

רש"י

תרנום אונקלוס

בזנן רחצה מלמטה וקלדה
מלמעלה לקבל הולד כאלול

וַיִּתְּיָאָה לָנָח אָדָם: (כג) וַאֲמַר אָדָם הִרְא זִמְנָא בְּרָמָא מְגִירָא
על חטיט שהוא רחצ מלמטה וקלד מלמעלה שלל יכניד משלו על קירותיו: ויבן את הצל
לאשה. להיות לשה כמו ויעש אותו בדעון לאפוד [סופטים ח']. להיות אפוד: (כג) זא
הפעם. מלמד שנתקדשה דעתו נחיה [ינמות ס"ג]: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו'. לש

באור

אפוד: (כג) זאת, לנקב', וזל כלל"ף צמקוס וי"ו כמנהג אותיות אה"י להתחלק וכתו
לנקב', ויתכן שיהי' צמקוס ה"ל של מלת זה, ולפי שלל ינוח ה"ל צלמלע תיב' נתחלק כלל'
שהוס ממואלו, והכוונ' צפעס הזאת מלמתי לי עזר שלל מלמתי עד הכס צשאר מיני צעלי חיי
כי היל עלס מעלמי וצשר מצשרי, והיל דומה לי צממות האצרים מכל וכל ודלוי א"כ שמתק
צממי מעס כי נולד זה מזה: אשה, לדעת הרלצ"ע דגש השי"ן תמורת היו"ד הנחה של סו
ולל נאפ' איב' ציו"ד שלל יתחלק עם אישה, זה"ל הכנוי שפירושו צעלה, כי פעמים יחפ
מפיק ה"ל להקל כמו ויקרל לה נצח צשמו (צמדצ' ל"צ מ"צ), ושערה לא הפך לצן (ויק
י"ג ד'), ודומיהס וכ"כ הרד"ק צשרשים שרש חיס, אלל צשרש לנש נתצ ולפטר שתהי' לשה מו
השרש והדגש לחסרון הכו"ן והרלווי לנשה וכן הקצון אשת הזמה (יחזקאל כ"ג מ"ד) וכו' ולנקבו
יחסרו כללף ולמרו נשים עכ"ל, וכן נדלה לי, וכה תהי' לשה צמשקל חטה ששרכו ח
כלשר צל צלרמי חנטיין (עזרל ז' נ"צ), והכ"ל צשני השמות לסימן הנקצה, ועלת לשה צ
צמתיכות ולשת נח (צרלשי' ז' י"ג), ופעמים צל כן צמתיכות נפל לשת (תהלים כ"ח ט')
לשת יפת תמר (דברים כ"א י"א), וכ"כ הרד"ק שס, ולמה שצל צלירי תחת הדגש להקל
וחמנס לפי דעתי צל השס הזה צשני משקלים לשה ולשת, ושניהס שרשס לנש, והדגש צלש
לחסרון הכו"ן, וצלשת נשלים הדגש צלירי הכל"ף כי כן נמלל לפעמים אף צלותיות המקצלו
דגש, וצל הדצוי מן לשה נשים (צסי' הזכרים כמו מן פלגש פלגשים) ולא לשים צמשקל חטי
מן חטה, וצל כן להפרידו מלשון אש שגלמיהו אש"י ה' (דברים י"ח ט'). מהנפרד אש"י
ודלוי לנל חנשים, רק להפריד צין זכרים לנקצות יפול הכל"ף, והדצוי אשיות שמלכו, ית
לכיות מן לשת וצל הדגש על מקומו צמקוס הצירי, לו יתכן לכיות מן לשה, ויצול צקצו
הזכרים והנקצות כמו דור הממו הדצים דורים גס דורות, וכן נרל' לפ"ד הרד"ק שצל כן צמוכו
להקל, וק"ו שיצול כן צקצון להקל, (לצל לדעתי לא נעשה כן להקל, ויס לי טעם אחר צו
ואין להאריך פה), והסמיכות צל מן לשת בדרך משקל זה שיטתיה צסמיכות ונפרד, אלל ס
לשה הי' רלווי לנל אשת צפתח כי דרך הקמן להכתנות לפתח מולדתו צסמיכות ולא לסגור
כמו מן לדק' צרכ' לדקצ צרבת, והכנויס יצולו ג"כ מן לשת ולא מן לשה צרלית דגשות התי
לשתו לשת, ולס הי' מן לשה רלווי להיות אשחז אשתי צתי"ו רפו' כמו צרבתו לדקתו
והנה ציר"י הכל"ף ישחנ' צמשקל זה לסגול כמו מן צהמת צהמתו לו לחידק קטן, וכן נמלל
צסגול אשתיך נגפן פרי' (תהלים קכ"ח ג') ודגש השי"ן נשמט צכל הכנויס להקל, גס שלל יהי'
השול נכ נדיו צלות הדגוש' ותוכרח להיות התי"ו רפו', וזהו נגד משקל זה, ועוד כדשתשתו
המל' הזלת ענל הכנויס ונמלת לשחך לל תוכל להדגש, צינוצד מיעת שני שוחי"ן נעץ, והנה
לפי דציונו בנ"ל ידן אשחז שני שוחי"ן נעץ, שגשגת ונמלל לשת יקלל משה כי מלש

בראשית ב ג

אֵשֶׁה כִּי מֵאִישׁ לְקַחָהּ זָאת: (מ) עַל-
בֶּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת-אָבִיו וְאֶת-אִמּוֹ
וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׁר אֶחָד:
(כ) וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם עַרְוֹתַיִם הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ:

דגש א"ש

תולדות אהרן על כן וכו' פנהדרין כ"ז, ט': ודבק פנהדרין כ"ח, ט'
ל' לבשר פנהדרין ט' ט' ט':

תרגו' אשכנזי מז

וְאֵלָל מַעֲנִין הָיִסְעוּ, וְעַן
פָּאָס מֵאֲנַנֵּעַ וּוְאָרֵד זִיא
גַּעֲנֵאֲמַמֵּעַן. (כד) דִּאֲרוֹם
פֶּעֶרְלֵעֶסֶט דֶּעֶר מֵאָן זִינֵעַן
פֶּאָטֶעֶר אֹונֵד זִינֵעַ מוֹט-
טֶעֶר, אֹונֵד הֵאֲנֵעֵט אָן
זִינֵעַם וּוְיִיבֵעַ, אֹונֵד וּוְעֶר-
דֶּען וּוְיֵא אִיין פֿלִישׁ.
(כה) גֵּוֹן וּוְאָרֵעַן זִיא בִּי-
דֶּע נֶאֱקֵט, אָדָם אֹונֵד זִי-
גַּע פֿרֹוּיֵא, אֹונֵד שַׁעֲמַטֵּעַן
זִיךְ גִּיכְט.

רש"י

כִּיפֹל עַל לֶשׁוֹן מִכָּלֹן שֶׁנֶּדְרָם
הָעוֹלָם זֵלֶשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ (ז"ר):
(כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ
רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְוֹמֵד' כֵּן לִלְשׁוֹר
עַל צִנִּי נַח הַעֲדִי' [סִנְהֶדְרִין
כ"ז]: לְבָשָׁר אֶחָד. כּוֹלֵךְ
נִזְרָע ע"י שְׂמִיכָם וְשֵׁם נַעֲשֶׂה צִשׁוֹם אֶחָד [ש"ס כ"ה]: (כה) וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ. שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים
דָּךְ נִחְשִׁימָה לְהִזְחִיק צִין טוֹב לְרַע וְלַע"פ שְׁנֵתִיבָה צוֹ דַּעַה לְקַרְו' לוֹ כִּמּוֹ' לֹא מִתֵּן צוֹ יֶלֶד הַרַע
עַד שֶׁכֵּלֵו מִן הָעֵץ וְנִנְג' צוֹ יֶלֶד הַרַע וְדַע עִם צִין טוֹב לְרַע (ז"ר):

תרגום אונקלוס

וְיִקְרָא מִבְּיָרִי לְדָא יִתְקַרֵּי אֶהְיָא אָבִי מִבְּעִלָּה גְּמִיכָא קָא:
(ס) עַל בֶּן יִשְׁבֹּז גְּבֵר בֵּית מִשְׁפָּכִי אָבוּהִי וְאִמִּיה וְיִדְבֹּק
בְּאִתְּתִיה נִידוֹן לְבִיכָרָא קָד: (כה) וְהָיוּ תְּרֵינְהוֹן עֲרִשְׁיָלָאִין אָדָם
וְאִתְּתִיה וְלֹא מִתְבָּלְמִין:

באור

לְקַחָהּ זָאת, כִּי הַכּוֹנֵן שֶׁהִם דּוֹמִים צִמְצוּט, וְלֶשׁוֹן נּוֹפֵל עַל לֶשׁוֹן, וְהָיוּ הַשֵּׁם הַדְּלוּי לֹא:
לְזָאת, הַדְּלָע"פ פִּי צִעְצוֹד זָאת כִּמּוֹ אֲמַרִי לִי (זֵרֵאשִׁית ב' י"ג), וְאִין לוֹדֵךְ לֹזֶה כִּי קִרְיָאֵת הַשֵּׁם
נֶגֶל פִּקּוּם עִם לַע"ד, פֶּלְצֵד שְׁלִפִי דִּצְרִיו הִי הַמֵּאֲמֵד חֶסֶד הַנִּפְעֵל כִּי צִלְמֵדֵךְ צִעְצוֹד זָאת יִקְרָא
לֹזֶה לֹא הוֹדַעַת מִי יִקְרָא כֵּן, לִכֵּן תּוֹגֵם הַמִּתְרַגֵּס הַלֵּשְׁכָנִי הַזֹּאת עַל חוֹב, וְכֵן ת"ל לְדָא
יִקְרִי אִתְּתָא, וְכִפִּילָת הַמֵּל' לְתַפְלֵרָת וְחוּזָק הַהוֹדָעָה: (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ
לְשִׁמְרָת כֵּן לִלְשׁוֹר עַל צִנִּי נַח עֲדִיּוֹת (סִנְהֶדְרִין דף כ"ז ע"ג), וְלִפִּי פִשְׁטָנוּ הֵן דִּצְרִי מִשָּׁה, וְאִין
יַעֲזֹב מִלִּיבָה שִׁיעוּז, כִּי אִס, כֵּן מִנְהִיבּוֹ וְדִגִּילָתוֹ שִׁיעוּז כִּמּוֹ כִּכֵּה יַעֲשֶׂה אִיוֹז (אִיוֹז א' ה'),
וְהַכּוֹנֵן צִעְצוֹד שְׁנִקְצֵת הַלֵּדֶם הֵיחָה עֵלֶם מַעֲלָמִיו וְצִשְׁר מַצְשָׁרו, עַל כֵּן הוֹשֵׁם צִעְצוֹ הַלֵּדֶם וְתוֹלְדוֹתָיו
נִחְשִׁימָה לִפְשִׁי, שִׁיעוּז אֵת אֶחָל וְמִשְׁכָּנוֹת אִצִּיו וְלִמּוֹ (אֹונְקֵלוֹס תְּרַגֵּם צִית מִשְׁכָּנִי אִצִּיוֹ וְלִמּוֹ)
שֶׁשֶׁר הִי' נִדּוֹן אִתְּדִיכֶם מַעֲשֵׂת לִלְתּוֹ מִרְחָם, וְיִדְבֹּק צִלְשִׁתּוֹ וְיִרָא' אֹות' כִּלְלוֹ הֵיחָ עִמּוֹ צִשְׁר אֶחָד
לְהַצְטִי אֹות', יִשְׁמַח צִשְׁמַחַת' וְיִתְעַלֵּז צִיגִינָה וְלֹא יַעֲזוֹב אֹותָהּ כֹּל הַיּוֹמִים, וְהַעֲנִין כִּמּוֹ אִחִינוּ
נִשְׁדָּם הוֹא, אֵל כֹּל שֶׁשֶׁר צִשְׁרו, וְהַקְדּוּצִים צִמְשִׁפָּח' יִקְרָאוּ שֶׁשֶׁר צִשְׁר, וְהִנֵּה יַעֲזוֹב הַלֵּיט שֶׁשֶׁר
אִצִּיו וְלִמּוֹ וְקוֹדְצָתָם וְדָלָה שֶׁלִּשְׁתּוֹ קְרוּצָה לוֹ מִכֶּם: (כה) עֲרוּמִים, מֵלֵל וּוְיֹו וְנִדְבָג הַמ"ט
שֶׁלֹּא נִתְרַבֵּה אִתְּרִי ת"ג, וְזֶה הַכֹּל כֹּל שִׁפִּירוּשׁוֹ עֲרִמְלֵאִי הַנִּפְרֵד הַרִי"ש צִשׁוֹלֵם עֲרוּם, וְהַרְצוּ
נִשְׁדָּק' וְהֵם אִתְּרִיו אֵף אִס הַשּׁוֹדֵק פֶּלֶא ו', וְלַפַּעֲמִים הַנִּפְרֵד עֲרוּם, וְהַרְצוּ עֲרָמִים, וְכֹל
שֶׁהֵא לֶשֶׁן מִחְצוֹלָה הַרִי"ש צִשׁוֹר"ק עֲרוּם, וְהַרְצוּ צִדְפִי הַמ"ס וְהַסִּימָן צִמְסוֹדָה חִימִין רִכִּין
וְעֲרִמְלֵאִין דְּחִיקִין (ד"ל דְּגִשָּׁן): וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ, כִּצֵּד זִנְדִּנוּ מַעֲנִין הַצּוֹשֵׁת לְאִדָם מַעֲרֻמוֹי,
שֶׁלֹּא לֵב פִּקּוּם כֹּלֵל כֹּל עוֹד שְׁהִית' תִּלּוֹת הַצִּשְׁגֵּל צִלְדָם עַל מִתְכּוֹנֵת וְשַׁעוֹר וְסוּפֵן הַדְּלוּי, טֶרֶם
נִזְרָע וְעִנֵּד חוֹק לְהַגְזִיד נַח מִשְׁוֹקְצוֹ וְלִהְיוֹסִיף תִּלּוֹה עַל תִּלּוֹה, תִּלּוֹת הַכּוֹת' עַל מִלִּית
הַכּוֹשֵׁל, וְלֹזֶה לֹא הַמְצוּשׁוֹ לֹא זֶה מִזוֹ וְלֹא זֶה מִזֶּה, וְכִלְתָּ יִתְצוּשׁוֹ מִהַשְׁנִיִּים שִׁיט נַח נַעֲלָם
צִימְחָה, וְלֹא מִזֵּין מִרְעָה וְנִקְמָן הַל"ץ צִימְחָה שְׁהִיט מ' ט':

תרגום אשכנזי

ג (א) דיא שלאנגע וואר
ליסטעגער אלס אללע
טהירע דעם פֿעלדעס,
וועלכע דאז עוויגע וועזען,
נאָטט, געמאכט האטטע.
זיא שפראך צו דער פֿרויא:
האט אויך גאָטט וואָהל
געזאגט, איהר וואָללט
פֿאָן אללערלייאַ בויס דעם
גארטענס ניכט עססן?
(ג) דיא פֿרויא שפראך
צור שלאנגע: פֿאָן דער
פֿרוכט יעדעס בוימעס
איס גארטען דירפֿען וויר
עסכען, (ג) נור פֿאָן דער

פֿרוכט דיזעס בוימעס, וועלכער אין דער מיטטע דעם גארטענס שטעהעט, האט גאָטט
געשפראָכען: עסט ניכט פֿאָן איהם, אונד ריהרעט איהן ניכט אן, איהר מאַכטעט

רשי

ג (א) והנחש היה ערום.
מה ענין זה לכאן
היה לו לסמוך ויעש לאדם
ולאשתו נתנו עוד וילביס
ללא למדך מאיזו ענה קפץ
הנחש עליהם וזה אותם

ערומי' ועוסקים צתשמים לעין כל ונתאזה להם: ערום מכל. לפי עדמתו וגדולתו היתה תפלתו
ערום מכל סוד מכל (ז"ר): אף כי אמר וגו'. שמה אמר לנס לא תאכלו מכל וגו'. וזה"ש
פרשה אותם לזכר פירות הדנה עליה דברים כדי שתשיצנו ויצא לדגדג צלותו העץ: (ג) ולא

באור

ג (א) והנחש, הרצ"ע הזכיר דעות שונות מהמתפלספי' מצני עמנו צענין הנחש,
ודגורו והליכתו, ואמר שהישר צענינו שהדברים נמשמעם, והנחש הי' מלצר והלך
צקופ' זקיפה, והסס דעת כלס סס צו, והנה הכתוב בעיד בני הי' ערום מכל חית השד',
רק לא כלס, ופירוש ערום שיעשה דגורו צערמה ותחזולה ועל הדגדג הוא להרע: אף כי
אמ' אלהים, פעמים יחסר ה"א השאלה לו התמה כשיוצן הדגדג מענינו והוא כמו הלף כי
אמר אלהים, ואונקלס חרגס צקוטטס לדי אמר ה', וכן חרגס המתרגס באשכנזי, והנה אף
שראה אותם לזכר פירות הדנה עליה דברים כדי שתשיצנו ויצא לדגדג צלותו העץ,
ויתכן שפירוש אף כי לשון כל שכן, והכתוב קלד את ראשית דגורו, שאמר לאש' דגרים אחרים,
ודומה שאמר לה כי המקום שונא אתנס אע"פ שאתם גדולים משאר היצורים, שלא עשה לנס
מעל' כך וכך יכל שכן שאמר לנס אל תאכלו מכל עץ הגן, ומזה תכירו ששנא אתנס, ואל יקשה
עליך התוספת הזה, כי לא יתכן לפרשו צטוס אופן צלי תוספת, לפי שאמר אף ומלת אף
לעולם תוסיף על אשר אמר וכן מנהג הכתוב צמקומות כמו שאמר המרגלים אל יבושע כי נתן
ה' צידנו את כל הארץ (יהושע צ' כ"ד), ולין מלת כי מחלת הדגרים ללא אחז הכתוב הכלית
הדגרים, ומתכליתן תצין ראשיתם ויז מפרשים אותו צלי תוספת, ולמרו ששעורו אף כי אמר
אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן פן תמתין, לא מות תמותון, והאשה נכנסה לתוך דגורו כאשר
אמר לה מכל עץ הגן, ואמר' אין הדגדג כן, כי מפרי עץ הגן תאכל וגו', ולא נמר הנחש דגורו
סבי' כוונתו לזכר לא מות תמותון, ויהי' אף כי כמו אף על פי: אלהים, לא הזכיר הנחש
סס הכננד והנודל כי לא ידענו, ואונקלס פירג גס כלן שס אלהיט צחיצת ה' כצו צפרס'
דלשונה: (ג) אשר בחור חנן, מיצת הגן מעט סטולס, ועומת המלילה כך היא,

בראשית ג

ג (ב) והנחש היה ערום מכל חית
השדה אשר עשה יהוה אלהים
ויאמר אל-האשה את-כי-אמר אלהים
לא תאכלו מכל עץ הגן: (ג) ותאמר
האשה אל-הנחש מפרי-עץ-הגן תאכלו
(ג) ומפרי-העץ אשר פתוד-הגן אמר
אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו

ת"א אף כי עקרים ת"ר סכ"ח: לא תאכלו מנהדרין כ"ס, ח':

האט גאָטט, איהר וואָללט
פֿאָן אללערלייאַ בויס דעם
גארטענס ניכט עססן?
(ג) דיא פֿרויא שפראך
צור שלאנגע: פֿאָן דער
פֿרוכט יעדעס בוימעס
איס גארטען דירפֿען וויר
עסכען, (ג) נור פֿאָן דער
פֿרוכט דיזעס בוימעס, וועלכער אין דער מיטטע דעם גארטענס שטעהעט, האט גאָטט
געשפראָכען: עסט ניכט פֿאָן איהם, אונד ריהרעט איהן ניכט אן, איהר מאַכטעט

תרגום אונקלוס

ג (א) וְהָיָא הָיָה עָרִים מְכַל חַיִּית בְּרָא דִּי עֶבֶד יְיָ אֱלֹהִים וְאָמַר
לְאַתְתָּא בְּקוּשְׁמָא (אָרִי) אָמַר יְיָ לֹא תִיכְלִין מְכַל אֵילָן
נִינְתָּא: (ג) וְאָמַרְתָּ אֶתְתָּא לְחַיָּא מְפִירִי אֵילָן נִינְתָּא גִיכּוּר:
(ג) וּבְפִירִי אֵילָנָא דִּי בְמַצִּיעוֹת נִינְתָּא אָמַר יְיָ לֹא תִיכְלִין מִצִּיָּה

לפי עדמתו וגדולתו היתה תפלתו
ערום מכל סוד מכל (ז"ר): אף כי אמר וגו'. שמה אמר לנס לא תאכלו מכל וגו'. וזה"ש
פרשה אותם לזכר פירות הדנה עליה דברים כדי שתשיצנו ויצא לדגדג צלותו העץ: (ג) ולא

בְּתַמְתּוֹן: (ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל־הָאִשָּׁה
לֹא־מָוֶת תָּמָתוֹן: (ה) כִּי יָדַע אֱלֹהִים
כִּי בַיּוֹם אֲכָלְכֶם מִמִּנּוֹ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם
וְהִייתֶם כַּאֲלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:
(ו) וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל
וְכִי תֹאמַר־הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ
לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן

שטערבען. (ד) דא שפראך
דיא שלאנגע צור פֿרוי:
איהר ווערדעט דאפֿאן
ניכט שטערבען, (ה) זאגט
דערן גאטט ווייס, זאגאלד
איהר דאפֿאן עססעט,
זא געהען אייך דיא אויג
גען אויף, אונד איהר
ווערדעט וויא גאטטליכע
וועזען, ערקענגעט גוטעס
אונד באזעס: (ו) אלס
נון דיא פֿרוי זאה, דאס
דער בוים גוט וויא צור
שפייע, איינע לוסט פֿיר
יא איינען אונד אנגענעהם צום בעטראכטען, דא נאחם זיא פֿאן זיינער פֿרוכט אונד אס,

תרנום אונקלוס

רשי

וְלֹא תִקְרְבוּן בֵּיהּ דְּלִקְמָא תַּמּוּתוֹן: (ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל־הָאִשָּׁה
סָסָא תַּמּוּתוֹן: (ה) אֲרִי גָלִי קָדָם יִי אֲרִי בִּינְמָא דְּתִיבְלוֹן מִבֵּיהּ
דְּתַפְתָּן עֵינֵיבֹן וְתַחֲזֹן פֿֿרְבִּרְבִּין חֲפִמִּין פֿֿינ טַב לְבִישׁ: (ו) וַתֵּרָא
אִתָּהּ אֲרִי טַב אֵילָנָא לְמִיבֵל וַאֲרִי אָסוּ הוּא לְעֵינֵין וְמִרְבָּנָא
אֵילָנָא לְאַסְתַּבְּלָא בֵּיהּ וְנִסְיַבְרָא מֵאַבִּיָּה וַאֲכָלָת וְיִקְבֵּרָא אָף

תגעו בו. הוסיפה על
הלווי לפיכך צאה לידי גרעון
הוא שנאמר אל תוסף על
דבריו [משלי ל']: (ד) לא
מות תמתון. דחפה עד
סנגעה צו אמר לה כסס
שאין מיתה צגייעה נך אן
היה צלילה (צ"ד): (ה) כי יודע. כל אומן סונא את צני אומנותו מן העץ לכל וצדא את
השולס (צ"ד): והייתם כאלהים. יולדי עולמות: (ו) ותרא האשה. דאט' דבריו של נחש והנלו
לה והאמינתו (צ"ד): כי טוב העץ. להיות כאלהים: וכי תאמר הוא לעינים. כמו שאמר

באור

פ"ס דמפרי מוסר על פעל האמיד' לא על האזהר'. והאזהר' כוללת האכיל' והנביעה, ועל
האכיל' שייך לשק ממנו, ועל הנביעה' יאמר צו, והרי הוא כאלו אמר ועל דבר העץ אשר צתוך
כן הזהירני האלהים שלא נאכל ממנו ולא נגע צו, וכן כוון המתרגם האשכנזי: ולא חנעו
בו, הוסיף' על פלות השם לפיכך צאה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו (משלי ל')
(ו) פן תמתון, שלא תמותון: (ה) אכלכם, מקור עם כנוי ההוכחים: ונפקחו עיניכם, אן
הטו' על תוספת התצורה ודיעת האמתיות כי אם יתחדשו צכס לודות ותמונות חדשות
ותרשטו צעמכם ענין הדגש חדש אשר לא נסיתם צו, כמו הדלות לעור כאשר יפקח את עיניו:
כאלהים, א"ת כדצדצין, וי"ת כמלאכין דצדצין. והדבר כמו שזכרנו למעלה, שיוכל זהב תשוקה
עליו דאיה צמעל' ועולם כחה לתשוקת המלאכים: (ו) ותרא האשה, צלצ': לעינים, צקמ"ן
הלב"ד להורות על ה"ה הידיעה: להשכיל, א"ה לאסתכלא צו', (איהן לו בעטראכטען),
ותלכו צתפוצ שודס שכל על ענין המדלח וההצעה צעיון כאשר נשתמשו צו דו"ל צמאמלס
הסתכל צשלס' דברים, כתיב והאשה טוצת שכל (שמואל א' כ"ה), ענינו טוצת עיון והצעה
נאלי אמר טוצת מדלח, וכן ועל חן ושכל טוצ (משלי ג' ד'), כלומר מדל' טוצ, אשרי משכיל
אל דל (תהלים מ"א ב'), משקוף ועעיון עליו. והדמצ"ן ז"ל כתב דאט' כי הוא מאכל טוצ
ותמוק, וכי הוא תאווה לעינים שצו יתאו' האדם ויתור אחרי עיניו ונחמד העץ להשכיל כי צו
יחל לחמד ונתכו התאו' לעינים והחמדה לשכל והכלל כי צו ידלח ויחפון צדצד או צהפכו עכ"ל
אן צה לפי דרכו שע"י עץ הדעת נוסף צאדס הצחידה החפשית לחפון צדצד או צהפכו, וכבר
הדעתך למעלה שלדעת המתרגם האשכנזי ה' אדס צעל צחידה ודלון אף קודם שחטט, אלא
שהען נדס לו שהגזיר כח תשוקתו עד למעל', וע"י זה נולדו צו הדגשות חדשות ודמיונות
שטס אשר לא ידעס מעורו וכל נטה צהן, ועיניו דאט' דלח קלח פסיתי יח אס ידצו

תרגום אשכנזי

בראשית ג

גאב אויך איהרעם מאנגע
דאפֿאן, אונד ער אס.
(ז) נון גינגען איהרער
ביידען אויגען אויף, אונד
זיא מערקטען, דאס זיא
נאקט זינד; זיא פֿלאַכ־
טען פֿייגענבלעטטער צו-
זאממען, אונד מאכטען
זיך שידצען. (ח) דא האר-
טען זיא דיא שטיממע
דעם עוויגען וועזענס,
גאטטעס, וואנדעלנד צור זייטע דעם טאגס, אונד אדם מיט זיינער פֿרויא פֿערקראַכען זיך פֿאַר דעם

גם לא־אִישׁה עִמָּה וַיֹּאכֶל: (ז) וַתִּפְקַחְנָה
עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֲרֻמָּם הֵם וַיִּתְּפְרוּ
עֲלֵיהֶם תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגָרֹת:
(ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים
מִתְהַלֵּךְ בָּנָן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְּחַבְּאוּ

ת"א ותפקחנה עקדה שער ז': ויתפרו זכרות מ', ח'. סנהדרין ט', ז'.

ויתחבאו עקדה שער ז': ויתפרו זכרות מ', ח'. סנהדרין ט', ז'.

תרגום אונקלוס

רש"י

לְבַעֲלָה עִמָּה וַיֹּאכֶל: (ז) וַתִּפְקַחְנָה
עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֲרֻמָּם הֵם וַיִּתְּפְרוּ
עֲלֵיהֶם תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגָרֹת:
(ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים
מִתְהַלֵּךְ בָּנָן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְּחַבְּאוּ

לה ונמקחו עיניהם: ונחמד
להשכיל. כמו שאמר לה
יודעי טוב ודע: ותחן גם
לאשה. שלא תמות היא

ויחיה הוא ויחיה אחרת: גם. לרצות צרה וחסה: (ז) ותפקחנה וכו'. לענין החכמה דבר הכתוב
ולא לענין דלי' מתח וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי עירומים הם. אף הסומא יודע כשהוא
ערו' ללא מהו וידעו כי עירומים הם כליה אחרת היתה ציד' ונתעדרטלו הימנה (ז"ר): על
חאנה. הוא בעץ שאכלו ממנו דבר שנתקלקלו בו נתקו: [סנהדרין ע'] אצל שאר העליונים
מנעו' מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרס' העץ שאין הקצ"ה חפץ להוכות צריה שלא יכלימוה
ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדדש דני תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדדשי אגדה דני' וכו'
סדרים דנותינו על מכו' צ"ר וצאמר מדדש' ואני לא צאתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגד
המישנת דברי המקרא דבר דבור על לכניו: וישמעו. מה שמעו שמעו את קול הקצ"ה שכיח

באור

לשתות, יבול כח תשוקתם עד מאוד ויתגבר על משפט השכל והצני', וידמה לאדם כאלו הוא
דואה תמונות חדשות ושומע קולות נעימים, ויתפתה להם לעשות כמעשה חכר לצ', וכמה
יארע לאדם בכל עת שיגבר כח התשוקה שבו או שיחלש כח השכל כי על שני האופנים הללו
יצטל ערך השווי שצין הנחת הללו: (ז) וידעו כי עירומים הם, אף הסומא יודע כשהוא ערום.
ללא שעתה הרגישו צעלמם הרגש הצושת שצני אדם מרגישים צהיותם ערומים, כי נכנסה צה
תשוקה עזה ויתירה, כאשר אמרנו למעלה, וילאה תאות המשגל חוץ לגדרה והתגבר עליהם
צקשע עונג החושים צלין מעלוד לרוח דמיונה לשועט אנה ואנה, והתחילו להתצייש זה מזו וזו
מזה, כי זה הוא ענין הצושת, והנה חמדה ותאו' שמצת נרדפים וההגדל שצנייהם יתצמר לן
צמ"ת א"י: עלה, נכתב צה"ל צמקים יו"ד המשך המורה על הרצים, וכן ת"י טרפי תלנין.
וכן מתורגם צל"א: (ח) וישמעו וכו', לבין הרמז צ"ל אמתו צ"ר אמר ר' חילמי שמענו
שיש הלך לקול שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים, וכן כתב הרב צמור' נצונים, וכן דעת ר"ל
כי מתהלך שצ' אל הקול כענין קול' כנחש ילך (ירמ' מ"ו כ"צ), והוא אמר כי טעם לרוח
היום שמעו הקול לפנות ערב, והזכיר צס' ר' יונה כי הטעם והאדם מתהלך צמ' לרוח היום.
ולפי דעתי טעם מתהלך צמ' כטעם והתהלכתי צתוכנס (ויקרא כ"ו י"ז), וילך ה' כאשר בלה
לדבר אל אברהם (צדג' י"ח ל"ג), אלך אסוצ' אל מקומי (הושע ה' ט"ו), והוא ענין גלוי
השכי' צמקום ההוא או הסתלקותו מן המקום ההוא. (וידא' שהתפעל מור' על הגלוי והקל
יורה על הסתלקות). וטעם לרוח היום כי צהגלות השכינה תצא רוח גדולה וחזק כענין שנאמר
והנ' ה' עזר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשצד סלעים לפני ה' (מלכים א' י"ט י"א), וכן
וידא' על כנפי רוח (תהלים י"ח י"א), וכתוב צליוצ ויען ה' את ציוצ מן הסצדה (ציוצ ל"ח
א'), ולפיכך צמ' צמ' כי שמעו את קול ה' שנתגלה השכי' צמ' כמתקרב אליהם לרוח היום
כי רוח ה' נצח צ' צמ' רוח היום לא רוח גלוי' וכו' ומה צמ' צמ' צמ' וכו' ופחדו

בראשית ג

תרגום אשכנזי יח

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לְאָדָם עַיִן הֲגִן: (א) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים
אֶל-אָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה: (ב) וַיֹּאמֶר
אֶת-קִלְדָּה שָׁמַעְתִּי בְּגִן וַאֲיִרָא כִּי-עֵירָם
אֲנִי וַאֲחֵבָא: (ג) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי
עֵירָם אֶתָּה הִמְן-הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לִבְלֹתִי אֲכָל-מִמֶּנּוּ אָכַלְתָּ: (ד) וַיֹּאמֶר

עוויגען וועזען, גאָמטע,
צווישען דיא ביימע דעם
גארטענס. (א) דאז עווי-
גע וועזען, גאָמט, ריף
אדם, אונד שפראך צו
איהם: וואָ בײַמ דוא?
(ב) ער שפראך: דיינע
שטיממע האבע איך אים
גארטען פֿערנאָממען, אונד
שייטע מיך, ווייל איך
נאקט בין, דארום פֿער-
קראך איך מיך. (ג) דא
שפראך ער: ווער האט
דיר געזאגט, דאס דוא
נאקט בײַמ? האסט דוא
פֿאן דעם בײַמע געגעסען, דאפֿאן איך דיר צו עססען פֿערבאָטען? (ד) אדם שפראך

ח"א ויקרא וכו' פהדרין ל"ח, ז': המן העץ חוץ קל"ט, ז':

שמות פֿאן דעם בײַמע געגעסען, דאפֿאן איך דיר צו עססען פֿערבאָטען? (ד) אדם שפראך

רש"י

תרגום אונקלוס

מתהלך בגן: לרוח היום.
לחותו דוח שהשמש צלם
תבס (ס"א לשם ודוק כי
כך עיקר) חו היום מערני'
שלפנות ערצ חכה צמערצ
והם סדרו צעשירו' לשם
ל"ח! (פ) איכה. יודע
ס"ה היום הוא ליכנס עמו
צדנרים שלא יהא נהל להשיג
לם יענישהו פתאום (צ"ר) וכן
נבין למד לו אי הנל אחיך
[צדנרי' ד'] וכן צנלעם מי
האנשים האלה עמך [צמדנר
כ"ג] ליכנס עמכם צדנרים
והן צחזקיה צלוחי מרוק
צלחוק: (יא) מי הגיד לך.
מאין כך לדעת עיה צושת יש
נעמד ערום: המן העץ.
צמעה: (יב) אשר נחת עמדי.
כאן כפר צעוזה [ע"ז כ']:

יחא ואפטר אדם ואיתתיה מן גדם: אלהים בגו אילן גינתא:
(א) ויקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה מן אה: (א) ואמר יח קל
סיקרה שמשית בגינתא ודחלית ארי ערשילאי אגא ואפטרית:
(ב) ואמר מן חיי לך ארי ערשילאי אה המן אילנא די פקידתך
בדיל דלא למיכל מניה אכלת: (ג) ואמר אדם אהתא די

באור

ועליו ולמד כי לעפ"כ נתחצלו מפני מעדוניהם עכ"ל. והמתרגם האשכנזי העתיק הכתוב
צלותן מסכים עם כל הפירושים האלו, צאין מכריע ציוהם, כי פעל מתהלך שתרוממו צל"א
(והמדרש), לפשר שיסוד על ה' כדעת הרמב"ם ז"ל, או על הקול כדעת רש"י ורמב"ם או על
האדם ולשמו כדעת רזי יונה שזכר הרמב"ם, ותיצת לרוח לדעת הרמב"ם ז"ל לדין שיתורגם
(נחך דעק ויידע), ודעת רש"י ז"ל לחותו דוח שהשמש צל משם וזו היא מערצית שלפנות
ערצ חכה צמערצ, והגדלה לדעת מניח הטעמים שתיצות לרוח היום מוסצות על וישמעו שהם
שמעו לרוח היום את קול ה' אלהים מתהלך בגן, לפי שתיצת צבן מועמדת צעעם מפשיק יושר
מכל הטעמים שלגמיו: ויתחבא, צל ציחיד על האדם ולשמו כאשר אמדנו למעלה כי צהקדים
הפעל אל הפרעל סין לורך לשמור המספר, ולדעת המדקדקים המלה הזאת והדוכי' כליה
ששנת עלמה ואחדת עמה, ושיעורו ויתחצלו האדם ותחצלו לשמו, והפעל ישיל על הדנק
על הדנק (צין סצא צדנרי' וצין צלחוק) כמו ותכתב לסתד המלכה ובו' וזהדכי היחודי
(לספר ט' כ"ט), ונעל הטעמים מסכים לזה כאשר כתבתי צהקדמה: עין הגן, עין שם הצין
כעל עלים רצים, ולנך מתורגם צל"א (בייחע): (ט) איכה, יודע כי הינן הוא צל"א לננס
עמו צדנרים שלא יהי נהל להשיג לם יענישהו פתאום (צ"ד), וכן צקין למד לו אי הנל אחיך
(לחך ד' ט'), וכן צנלעם מי האנשים האלה עמך (צמדנר כ"ג ט'), לננס עמוצדנרים וכן
צחזקי צלוחי מרוק צלחוק (רמ"י): (יא) מי הגיד לך, מאין כך לדעת עיה צושת יש צעוחד
ערום (רש"י): המן העץ, הה"א בה"א הרנחת ונס ידעת (מלכים כ"א ב"ל), והשאל' סיי' נא
לשמוע המענה כי כדנר ידוע לפני כלל ים, וזהו שפירש: קבלתי, עם למד

הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִנֵּה
נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאָכַלְתִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה זֶּאת עָשִׂיתְּ וְתֹאמַר
הָאִשָּׁה הִנֵּחֵשׁ הִשְׁיֵאֲנִי וְאָכַלְתִּי
(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הַנָּחָשׁ
כִּי עָשִׂיתְּ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל-
הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל-גִּחְנֹךְ
תֵּלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל-יְמֵי חַיֶּיךָ
(טו) וְאִיְבָהּ אִשָּׁתְּ בִּינָהּ וּבִין הָאִשָּׁה

דיא פֿרוּיא, וועלכע דוא
מיר האסט צוגעגעבען,
דינע גאב מיר פֿאן דעם
בוים, אונד איך אס.
(יג) דאז עוויגע וועזען,
גאטט, שפראך צור
פֿרוּיא: וואס האסט דוא
דא געטהאן? דיא פֿרוּיא
שפראך: דיא שלאנגע
האט מיר גערייצט, אונד
איך אס. (יד) דא שפראך
דאז עוויגע וועזען, גאטט,
צור שלאנגע: ווייל דוא
דינעס געטהאן האסט,
זיין פֿערפֿלוכט פֿאר אל-
לעס פֿיהע אונד פֿאר
אללעס געוילדע דעם
פֿעלדעס! אויף דינעם
בויכע זאלסט דוא געהען
אונד שטויב עססען אללע טאגע דינעם לעבענס. (טו) אויך ווערדע איך פֿיירשאפט מאכען צוויי-

תרגום אונקלוס

רש"י

יְחַבֵּת עָמִי הִיא יְחַבֵּת לִי מִן אֵילָנָא וְאָכַלְתִּי: (יג) וַיֹּאמֶר יְיָ
אֱלֹהִים לָאִשָּׁתָא מַה דָּא עָבַדְתְּ וְאָמַרְתְּ אִתָּתָא חַיָּא אֲמַעְיָנִי
וְאָכַלְתִּי: (יד) וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים לַחַיָּא אֲבִי עָבַדְתְּ דָּא לִיט אַתָּ
מִכָּל בְּעִידָא וּמִכָּל חַיַּת בָּרָא עַל מַעַךְ חַיִּיל וְעָפְרָא תִיכּוּל
כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (טו) וְדָבְרוּ אִשְׁוֵי בִּינָהּ וּבִין אִתָּתָא וּבִין בִּנָּהּ

(יג) חשיאני. הטעמי כמו
אל ישיא לנפס חזקיהו
[ישעיה ל"ו]: (יד) כי
עשית זאת. תכלן שלן
מהפכים זכותו של פסית
שאלו שאלו למה עשי זאת
היה לו להשיז דזרי הרז
ודזרי התלמיד דזרי מי שומעין [סנהדרין כ"ט]: מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מזהמה
נתקלל מחי' לא כל שכן העמידו דעותינו מדרש זה צמסכת צנורות [דף ח'] ללמד שימי עיזורו של
נחש שזע שנים: על גחנך תלך. דגלים היו לו ונקללו: (טו) ואיבה אשית. למה לא נתכוונ'

באור

כטעם שלא זלל למ"ד כטעם אך רק: אכל ממנו, הוא מקור צמסקל פֿעול ומפני המקף נשתכ'
החולס לק"ח תולדתו: (יב) האשה אשר נתת עמדי, הטעם האש' אשר למה צנצודך
נתתה אותה לי לעזר היא נתנה לי מן העץ, והייתי חושש שכל אשר חלמתי אלי יכיל לי לעזר
ולכוועיל. וזה מה שמר צעכשו כי שמעת לקול אשתך שלא הי' ראוי לך לעזור על מלותי
צעזור עלתה, ורז"ל קורין אותו צזה כפוי עוצה ידלו לפרש שענה אותו למה גרמת לי המכשול
הזה שנתת לי לשה לעזר והיא יעלתני להרשיע (הרמב"ם): ואכל, האל"ף סימן המדבר והכח
הנעלם שיש אחריו תמורת אל"ף השורש וזל עם קמן קטן צעזור שהוא ס"פ ולא יתכן שיצא
וי"ו קמון עם הפועל כי לעולם הוא צשו"ס: (יג) זאת, תואר לנקצ' צמקוס השם המופשט,
וכן דרך ל"הק צכל מקום, יאמר אחת דזר אלהים שמים זו שמעתי (תהלים ס"ז י"ג), אחת
היא על כן אמרתי (איוצ' ע' כ"ז), קטנ' לו גדול' (צמדזר כ"ז י"ח), מה זאת (שמות י"ג י"ד),
נצלה עשה (צדאשית ל"ד ז'), ומאכלו בראה (חזקוק א' ע"ז), ונמוכו לדעתי למען ספות
הדוה את הנמא' (דזרי כ"ט י"ח), וזל צכל מקום שלא הוצר' המין. וישתמש הלועז צטומעוס
לאמר (חיינעם, דינעם, עטוואם קליינעם, גרמאעם, פֿרעפֿעוהאפֿטעם פֿעטטעם), או צסם
המופשט (חין פֿרעפֿעוהאפֿטעם), וזה הכלל: חשיאני, הטעמי, כמו אל ישיא לנפס חזקיהו
(מלכים ז' י"ב כ"ט, וישע' ל"ו י"ד), וי"מ פֿעוין סגרי יססה: (יד) על גחנך תדנומו על

וּבֵין זָרָעָהּ וּבֵין זָרָעָהּ הָיָה יְשׁוּפָהּ רֹאשׁ
וְאַתָּה תְּשׁוּפֵנּוּ עֵקֶב: (טז) אֵל-
הָאִשָּׁה אָמַר הָרְבָּה אֲרֻבָּה עֲצָבוֹנָךְ
וְהִרְנָךְ בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים וְאֵל-אִישׁ
תְּשׁוּקֶתָּךְ וְהָיָה יִמְשָׁל-בָּךְ: (יז) אֵל
(יח) וְלָאָדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל
אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן-הָעֵץ אֲשֶׁר
צִוִּיתִי לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ

ת"א אל האשה פרונין ק', ז': בעצב כסחיס קי"ח, ח'. תשיקתך
ימות ס"ז, ז':

שען דיר אונד דער פֿרויא,
אונד צווישען דייענס זאא-
מען אונד איהרעם זאמען;
דיזער זאלל דיר דען קאפּף
פֿערוואונדען, אונד דוא
איהם דיא פֿערזען פֿער-
וואונדען. (טז) צוב פֿרויא
שפראך ער: איך ווילל
דיינע שמערצען אונד דיא
ליידען דיינער שוואנגער-
שאפט זעהר פֿיל זיין
לאססען, מיט שמערצען
זאללסט דוא קינדער גע-
בערען, צו דייענס מאנ-
גע זאללסט דוא בענירדע
האבען, ער אבער זאלל
איבער דייך העררשען.

(יז) אונד צו אדם שפראך
ער: וויל דוא דער שטיממע דיינער פֿרויא געהאָר געגעבען, אונד פֿאָן דעם בוימע געגעססען, פֿאָן
וועלכעם איך דיר צו עססען פֿערבאָטען האבע, זא זיין דיא ערדע אום דיינעטוויללען פֿערפֿלוקט,

תרגום אונקלוס

רש"י

ללא שיבות אדם כשיכל
היה תחל' ותשא את חוה
ולא זאת לדבר אל חוה
תחלה אלא לפי שהנשי' קלות
להתפתו' וידעו' לפתות
את זעליהן לפיכך ואיצה
אשית: ישופך. ינתתך

[סוטה ט']. כמו ולכות אותו [דברים ט'] ותרגומי ושפית ימי': ואתה תשופנו עקב. לא יהא
ך קוט' ותשכנו זעקצו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף זהם נשהנח' זל לנשך הוא נוסף
נמן שדיק' ולפי שהלשון מופל על הלשון נתיצ לשון נשיפה נשיהרם: (טז) עצבונך. זה לער
גזל צנים [ערוץ ק']: והרנך. זה לער העצור: בעצב תלדי בנים. זה לער הלידה: ואל
אישך תשוקתך. לתשמי' ולעפ"כ אין לך מלח למנועו צפה ללא הוא ימשל כך הכל ממנו ולא
פנך: תשיקתך. תלותך כמו נפש שוקקה [ישעי' כ"ט]: (יז) ארורה האדמה בעבורך.
מעלה לך דורים ארורים כנח וצונים פרעושים ונמלים משל ליואל לתרצות דעה והנדרות מקללות

באור

פנך. כלומר שתלך מושכז אדנה על צטנך ודומה לו מה שאלו"ל שתתך בולס נחין ולחיש. ר"ל
השכל ענכך אליה והתייען עמה: כל ימי חיך, כל הימים שמך הנחש על האדמה: (טז) הוא
ישופך ראש. לשון מנה ונתיבה שדשו שוף כמו ולכת אותו [דברים ט'] כ"א, תרגומי ושפית
ימי', וכן אשר צשער' יושפתי (ליוצ ט' י"ז), והעעם זעה יכנה צדאש, וחסר הצי"ת כמו
צי"ת הנמלל צית ה' (מלכים ז' י"ז י"א): ואתה תשופנו עקב, כלומר שיהי' לאדם יתרון
עלך צלי', כי הוא ישופך ואש ולתה לא תשופנו רק צעקצו וירלץ מוחך. ואונקלוס הלך צזה
וחוק מפשטות הכתוב, שלל כדרכו צכל מקום: (טז) הרבה, מקור וצא המקור על הפועל
הוא להבדיל הענין: והרנך, שס שדשו הדא והנפרד הרון, ולא נשתנה תנועת הה"א עם
הנשי' סף שדרכה להשתנות לשו"א שפער לפי שהוא ממשקל הדגושים, ולידי הה"א צמקום הדגש
האשף לצל צדי"ס: ואל אישך תשוקתך, תהי נכספת ומתלווה אל צעלך, ולא תחוש לצער
וענן ההדיוק והליות וטא מלפון נשדון, ואף על פי שהיה משמקת סליו: (יז) בעבורך.

מיט שווערער ארבייט
וואלסט דואדין פֿאַן איהר
ערנעהרען זיך לאנגע דוא
לעבסט. (יח) וואָנען
אונד דיסטעלן זאָל זיא
דיר וואכען לאסען,
אונד דוא זאָלסט דאז
קרויט דעם פֿעלדעם עס-
סען. (יט) אים שווייסע
דיינטס אַנגעוויכטס
זאָלסט דוא ברעך עס-
סען, ביז דוא ווידער היין
אין דאז ערדרייך קאָמסט, פֿאַן וועלכעס דוא גענאָממען וואָרדע; דען דוא ביזט שטויב, אונד זאָלסט;

אָרורה האַדמָה בַּעבוֹרָה בַּעצְבוֹ
תֹאכְלָנָה כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ: (יח) וְקוֹי
וְדָרְדָר תַּצְמִיחַ לָהּ וְאָכְלָתָ אֶת-עֵשֶׂב
הַשָּׂדֶה: (יט) בְּזַעַת אֶפְיָהּ תֹאכַל לֶחֶם-עוֹ
שׁוֹבָהּ אֶל-הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקָחָתָּ כִּי

ת"א בעצבון פסחים קי"ח, ח': וקוין פסחים סח: בזעת זרעו
כ"ז, ע"ז. פסחים סס: כי עפר קנ"ג, ז'. עקדס סער ק"ח
אין דאז ערדרייך קאָמסט, פֿאַן וועלכעס דוא גענאָממען וואָרדע; דען דוא ביזט שטויב, אונד זאָלסט;

רש"י

שד' שינק מהם: (יח) וקוין
וידרר תצמיח לך. הסדן
כשתזרענ' מיני זרעים
תצמיח קוץ וידרר קונדס
ועכציו' והן גלגלים על ידי תקון [צינה ל"ד]: ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא ז
והלל צדקה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' חלל מה אמור כלן צדק
הענין ארורה האדמה צעזוך צעלצון תאכלנה ואחר העלצון וקוץ ודרר תצמיח לך כשתזרענה
קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוליס ודררים ושאר עשני השדה ועל כרחך תאכלם

תרגום אונקלוס

בְּדִילָךְ בַּעֲמַל תִּיכְלִינָה כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ: (יח) וְכוּבִין וְאַטְדִין תַּצְמִי
לָךְ וְתִיכּוֹל יִרְיָ עֲשָׂבָא דְחַקְלָא: (יט) בְּזִיעָתָא דְאַפְּךָ תִּיכּוֹד
לִחְפָּא עַד דְּתִיתָתָב לְאַרְעָא דְמִנָּה אֶתְכַבֵּרִיתָא אֲרִי עֲסָרָא אִין
וְעַכְצִי' וְהֵן גַּלְגְּלִים עַל יְדֵי תַקוּן [צִינָה ל"ד]: וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. וְמַה קְלָלָהּ הִיא ז
וְהִלָּל צִדְקָה נֶאֱמַר לוֹ הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרַע זֹרַע וְגו' חָלָל מַה אֲמֹר כָּלן צִדְקָה
הָעֵנִין אֲרֹרָה הָאֲדָמָה צַעְזוּךְ צַעֲלָצוֹן תֹּאכֲלֶנָּה וְאַחַר הָעֲלָצוֹן וְקוֹץ וְדָרְדָר תִּצְמִיחַ לָךְ כְּשֶׁתִּזְרַעְנָה
קִטְנִיּוֹת אוֹ יִרְקוֹת גִּנָּה הִיא תִצְמִיחַ לָךְ קוֹלִיס וְדָרְדְּרִים וְשָׂאֵר עֲשֵׂנֵי הַשָּׂדֶה וְעַל כִּרְחֹךְ תֹּאכֲלֶנָּה

באור

כדי שיביע לך זרע וחזק ממנה: תאכלנה, תאכל תזולתה, והיא דרך קללה וכן והיו צאכל
סלחוך (מלכים א' ז' ז'): (יח) וקוין ודרר תצמיח לך, לשון רש"י, הסדן כשתזרענה מיני
זרעים, תצמיח לך קוץ ודרר קונדס ועכציות והן גלגלין על ידי תקון (צינה ל"ד ע"א)
עכ"ל, וצ"ל שד"ר קוץ זו עכציות ודרר זו קונדס שהיא עשוי' דרים דרים ופי' צעל הערון
קונדס צלע"ז קרדו"ן, (דיסטעלן), ועכציות י"א שהוא עאמארים"קן צלע"ז, וצערון כתו
שהוא רוס"י צלע"ז וכל"א (מוידארו), והן ירקות שאינן ראיות למאכל כמות שהן, מפני
שהם מדין, ולדין למתקן ע"י האור צרותחין: ואכלת את עשב השדה, לשון רש"י, ומה
קללה היא זו, והלל צדקה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וגו' חלל מה
אמור כלן צדק הענין ארורה האדמה צעזוך צעלצון תאכלנה, ואחר העלצון, וקוץ ודרר
תצמיח לך כשתזרע קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוליס ודררים ושאר עשני השדה
ועל כרחך תאכלה עכ"ל, ולדעת הרמב"ם שזכרנו למעל' לא אכל אדם קודם הקלל' כי אם
הזרעונים והעשני' ה' מאכל הצהמות והחיות ואחר הקלל' הונדח לאכול העשני: (יט) בזעת
אפיך, לאחר שתזרע זו הרצה לזרות ולעחק ללוש ולספות, ולא כמאכל הצהמות, כענין
בזכרו רז"ל הרצה יגיעות יגע אד"הר, ופי' צועת ידוע מדברי רז"ל והוא על משקל שנה, פלה
ושישו יזע ונמחו לא יחננו ציזע (יחזקאל מ"ד י"ח), עד שיצאו לידי זיעה, ולא נסתח
צמחינות לשו"א כצו שנשתח' שנת, ענת, הוא מפני העי"ן שלל לחטוף עלי': אפיך, הם
הפנים, ונהה הבתוצ הפנים צאמים לפי שהאפים נצוהים על הפנים: עד שובך אל האדמה,
חזן לבן כדן כי ממנה לוקח, כאשר יצא ששם גרשו מנן עדן לעצור את האדמה אשר לוקח
השם, והנה נזר עליו מיתה צע"כז שישוב גופו אל העפר אשר נדל ממנו, ולא יחי החי'
הנלחיים כי אם אחרי הפרד הנפש מעל הבוף, וענין הקלל' לאדם, כי קודם שלל מען בדעת
הני' השם אותו מן האדמה אשר נצדל משם והניחו צנן עדן לעצור את הבן ולשמרו צמעט עמל
צנחה ושלוח, ויתכן שיחי' כן נלח, ולא יפסד הבוף כי אם צהיותו חזק מפני הבן ישתג' מעט
מעט עד שידכר ויגיע על מעלת הנדלים, ואולם עתה אחרי אכלו מען הדעת ונצרה עליו
המאוקה, אין טוע לאור כי אם להיות עמל ישי וידרר כעצמות האדמה הארורה, אחרי ששם

אָפּר אַתָּה וְאַל-עֲפָר תָּשׁוּב: (כ) וַיִּקְרָא
הָאֱדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִיא הָיְתָה
אִם כָּל-חַי: (כא) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים
לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ בְּרִתְנוּת עוֹר
וּלְבָשִׁים: פ חמישי

(כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה

ת"א ויעש וכו' סוטה נ"ד, ח' נדה כ"ה, ח':

וידער צום שטויבע צוריק
קעהרען. (כ) אדם נאני
טע דען נאמען זיינער
פרויה חוה, דען זיא
איזט מוטטער געוואָרדען
אללעס לעבענדיגען.
(כא) דאז עוויגע וועזען,
גאָטט, מאכטע פֿיר אדם
אונד זיינע פֿרויה ראָקקע
פֿאַן פֿעללען אונד בע-
קליידעטע זיא. (כב) דאז
עוויגע וועזען, גאָטט,
שפראך: נונכעהר איזט
אדם ויזא איינער פֿאַן אונס, צו קעננען גוטעס אונד באַזעס; ויזא לייכט קאָננטע ער זיינע האנד

תרנום אונקלוס

רש"י

וַיִּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתִיהָ חַוָּה אֲרִי הִיא הָיְתָה
אִם כָּל בְּנֵי אָנָשָׁא: (כא) וַיַּעַבְדוּ יְיָ אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִתְּתִיהָ
לְבִישִׁין וַיִּקְרָא עַל מִשְׁחָה בְּשָׂרֵיהֶן וְאֶל בִּישְׁתֵּיהֶן: (כב) וַיֹּאמֶר יְיָ
שְׁמִית וְלֹא הִפְסִיק אִלָּל לְלַמְדָּךְ שֶׁעַל יְדֵי קְדִימָת שְׁמוֹ נִדְחָנָה לוֹ חוּה כְּמוֹ שֶׁכִּתְּבוּ וְלֹאדָם לֹא מָלָא
עַד נִגְבְּדוּ לְפִיכָךְ וַיִּפֹּל תְּרֻמָּה וְעַל יְדֵי שִׁכְתָּו וַיְהִי עֲדוּמִים סֶעֶךְ לוֹ פִּדְשָׁת בִּנְחָשׁ לְהוֹדִיעַךְ שִׁמְתוֹךְ
שִׁלְשָׁה עֲדוּתָהּ וְדָלָה מוֹתָם עֲסוּקִי נִתְשָׁמִים נִתְלָוָה לָהּ וְצָל עֲלֵיהֶם צִמְחָנָה וְצִמְחָנָה: חוה.
מַלְּעַל עַל לֶשֶׁךְ חַיִּים שִׁמְחָה לֵּט וְלִדְוִתִּיהָ כְּאִשֶּׁר תִּשְׁמַר מֵהָ הוּחַ לְאָדָם [קִבְּלָתָהּ ז'] זִלְשׁוֹן הִיָּה:
(כא) כִּתְּנוֹת עוֹר. יֵשׁ דְּצִירֵי מְדָה מוֹמֵרִים חֲלָקִים כְּלָפוֹן הִיוּ מְדוּצָקִים עַל עֵרֶן. וי"ל דְּצִיר
כֶּסֶף מִן כְּעוֹר כִּנָּן לְמַד הַמְּדָנִים שֶׁכּוֹף דָּךְ וְחֵם וְעֵשֶׂה לָהֶם כִּתְּנוֹת עֲמָנוּ: (כב) הִיָּה כְּאִשֶּׁר

באור

שֶׁנֶּחֱמַת וְאִכְלָה וְשָׁעַר וְדָשָׁן יִפְנוּ לְצוֹ מִדְּרָךְ הַטּוֹב וַיִּתּוֹר אַחֲרֵי עֵינָיו וַיִּזְנֶה אַחֲרֵיהֶם, וַיִּתְּרָחַק
מִן הַטּוֹב הַנִּלְשִׁי הַמְּקוּהָ, וְאִם טוֹבָה גְּדוֹלָה הִיָּה לְאָדָם שִׁיכָנָה תִּיבִיעַ כְּפוֹ וַיִּלְכָּל לְחַמוֹ
נִימָת הַלֵּף וְעַמֵּל רַצִּי, וְאַחֲרֵי שֶׁפָּן הוּא לֹא יִתְּכֵן שִׁיחֵי חַיִּים נִלְחִי' צִהִיתוֹ עַל הַתְּכוּנָה הַזֹּאת,
וְאִם יִחִיהַ אֵלֶף שָׁנִי פַעֲמִים לֹא יִרְאֵ' כִּי אִם עַמֵּל וְדַעוֹת רוּחַ, וְאִם מַחֲסֵד הַשֶּׁם עֲלָיו שִׁישׁוֹב
מִשּׁוֹ אֵל עֲפָדוֹ נִעַת הַקְּנוֹת לוֹ מִצְדָּלוֹ יִתְּ, וְתִשׁוֹב הַנֶּפֶשׁ אֵל הַאֱלֹהִים, לְרָאוֹת צִטּוֹ ה' צִלְעֵן
הַחַיִּים, וְהִיָּתָה אִם הַקְּלָל הִיָּה צִמְחָנָה חֲנִינָה וְחִמְלָה מֵאֵת הַחוּן וְהַמַּטִּיעַ יִתְּצֵר, כִּדְרָכוֹ
לֹא לְהַעֲנִיֵּשׁ כִּי אִם לְטוֹבַת הַחוּטָה לְמַעַן הַטִּיעַ לוֹ צִלְחִדִּיתוֹ, וְאִין הַעוֹנֵשׁ הַצָּל מֵאֵתוֹ יִתְּעַלֶּה
נִקְמָה וְעֵבֶה מוֹחֲלָשֶׁת, כְּאִשֶּׁר אָמְרוּ רַז"ל כֹּל מִשׁ דַּעֲנִיד רַחֲמָנָא לְעַז עֲנִיד: (כ) חוה, וי"ו
תַּחַם יו"ד כִּתְּנָה־גֶּסֶם לְהַתְּחַלֵּף זֶה צִיָּה כְּמוֹ הִנֵּה יָד ה' הִיָּה (זִמּוֹת ט' ג'). כִּי מֵה הוּא לְאָדָם
(קִבְּלָתָהּ ז' כ"ז), וְלֹא קִרְאָהּ חַיָּה לְהַצְדִּילָה מִן חַיִּית הַשָּׂדֶה: אִם כָּל חַי, מִצְנֵי אָדָם: (כא) כִּתְּנוֹת
עוֹר, שֶׁל עוֹר הִיוּ וי"ו כִּתְּנוֹת לְעוֹדָם: (כב) וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים וְכו', אֲוִנְקִלָם תְּרַגְסֵם הֵא אָדָם
הוּא יִחֲדִי צִבְלָמָא מִיָּנִי לְמִידַע טַב וְצִיָּשׁ, וְכֵן נִרְאֵ' דַּעֲת רַשִׁי וְהוּא צִצְרִי, וְכִתְּצֵה הַרְאִי טַב שִׁלְפִּי
מֵלֵךְ מִתְּנוֹ דְּנִקְהָ כִּסֵּם לְדַעֲת טוֹב וְדַע כְּלָמֵךְ שִׁמְחָנוֹ וְמַעֲלָמוֹ יִדַּע הַטּוֹב וְהָרַע וְאִין לוֹ מִכְרִיחַ
כֹּל פַּעֲלוֹתָיו הַנִּצְחִידוֹת כְּמוֹ שֶׁאֵת הַתְּנָא וְהַרְשׁוֹת נִתְּנָה ע"ש, וְהַרְאֵנָה עַד הַעִיר כִּתְּנוֹן אֵל
הַמְּנַקֵּל וְז"ל בְּאִשֶּׁר יִהְיֶ' אֶחָד צִפְתָּח קִנִּין (צִמְגוֹל הַלֵּל"ף) יִהְיֶ' צִעֵם וְעֵינָיו מוֹכֶדֶת, וְאִם
יִהְיֶ' צִפְתָּח גְּדוֹל (תַּחַת הַלֵּל"ף) יִהְיֶ' סִמּוֹךְ וְכֵן כְּאִשֶּׁר שִׁצְטִי יִשְׁדָּל (צִרְגָּשִׁי מ"ט ט"ז), עַל כֵּן
לֹא יִתְּכֵן מִדְּקוֹק כִּלְשָׁן לְהִיָּת פִּירוֹשׁוֹ כְּמוֹ אֶחָד, וְהִיָּה טַעַם יִהְיֶ' לוֹ, וְהִיָּה צִעֵל הַטַּעֲמִים דְּלוֹי
לְרַק מִתְּנוֹ עַם לְדַעֲת עִכְ"ל. וְדִקְדוֹק מֵלֵךְ אֶחָד וְאֶחָד כ"ה לְפִי דַּעֲתִי, כִּי עֵיקַר הַמַּשְׁקָל הוּא
אֶחָד וְהוּא כִּסְפֵּד מִחוּצָה אֵל הַמַּתּוֹלָד, וְדְלוֹי לְהִיָּת אֶחָד צִפְלָם גָּבַהּ שִׁבְתָּ (כִּי צִחִי"ת לֹא
יִתְּלָם הַדָּשׁ), רַק חֵלֶף יִשְׁלָא לְעוֹלָם כִּתְּחָ לְבָנֵי אֱוִן גְּרוֹנִית הַקְּמוּלָה, לִכֵּן נִשְׁתַּנָּה לְסִגּוֹל.

אויסשטרעקקען, אונד
נעהמען זאגאר פאן דעם
לעבענסבויע אונד עס-

באחד מפני לדעת טוב ורע ועתה פן
ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל

רשי

תרגום אונקלוס

ממנו. הרי הוא יחיד
בתחיתו כמו שאני יחיד
בעליונים ומה היא יחידתו
לדעת טוב ורע מה שאין כן צהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו. ומשיחיה לעולם הרי הוא

אלהים הא אדם הנה יחיד בעלמא מניה למידע טוב ורע וקען
דילמא ישיש ידיו ויפב אף מאילן חייא ויכול גיחיל לעלם
לדעת טוב ורע מה שאין כן צהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו. ומשיחיה לעולם הרי הוא

באור

ועיקרו להיות מוכרת צעעס, ולא יהי אחריו עוד מלה או מלות השיכות אליו, אולם אחר
הוא דצוק על הדור אל המלה או המלות שאחריו (ולא בענין הסמיכות שאמרו המדקדקים
שמורה על הקנין, כי נמצא עם מ"ס אחריו, והמור' על הקנין לא יתחזר עם המ"ס דק
הכוונה שגם צלמלע המלמד, והמלה או המלות שאחריו הן ציבור לו, וזאת היא גם כוונת
הרמב"ם צלמלע המלמד, ולכן נשת' הקמץ לפתח, ואז ישוץ הפתח הרמב"ם למקומו.
כמו השעיר הקי (ויקרא ע"ז כ'), השעיר הקי (שם כ"א), ולפי שאחר יצא צלמלע המלמד
שהוא כדמיון סמיכות, לכן לא נמצא לעולם עם ה"א הידיע', אצל תצא על מלת אחר. (ועו
המעט מלכנו גם מלת אחר צלמלע המלמד ואחר צסוף המלמד), והנה לפי דעתי שניהם
אחר ואחר לא יורו צעעס על דבר מיוחד ועצור, כ"א אחר כשיצא עם ה"א הידיע', ואחר
כשיהי' דצוק למה או מלות המצאדים אותו, אצל יש הפרש ציניהם כי אחר עם ה"א
הידיעה מורה על האחד הפרטי הנדלה אל המדבר, אצל אחר הדצוק למלות שאחריו איכנ
מורה על אחד פרטי דוקא, כ"א אחד מכלל המצאדים אחריו, להוציא את שאינם נכללים
צמלות שאחריו, ואלו לא היו אחריו מלות מצאדות אותו, לא הי' נודע כוונת המדבר צלמלע
על מלה מין או סוב יכוון, המשל צזה כמעט שכא אחר העם את אשתך (צראשי' כ"ו י'), אלו
כאמר שכא אחר (או אחר) את אשתך לא היתה משמעות דצורו על עמו דוקא (אף שמענינו
הי' מוצן, אצל לא היתה נכללת כוונה זאת צמלמלע זה), ואלו כאמר שכא אחר מהעם את
אשתך (או אחר את אשתך) היתה הכוונה על האחד הפרטי שהוא המלך, אצל כאמר שכא
אחר העם, הנה העם צה"א הידיע' מורה על עמו דוקא, ואחר הדצוק אל העם הוא אחד
מהם דוקא ולא מעם אחד, אצל יהי מי שיהי' מהם (כפי מה שציאדנו שם). והנה גם צפסוק
שלפנינו אלו כאמר פאחר ממנו (סקמץ הכ"ף מורה על הידיע') הי' מור' על אחד פרטי שהוא
השם צ"ה, אצל פאחר מורה על אחד כל דבר, וזאת מלת ממנו לצמד הכוונ' אל אחד ממלכא
מרום שהשם דבר אליהם, אצל אינו מצורר מי מהמלכים, ויהי' מי שיהי', (ועיין עוד מ"ס צפ
תולדת על אחד העם כ"ל), וצ"ד נחלקו צזה ע"ס. והכוונה לפי דרכנו, אמר השם, הן
האדם עלה צנח תשוקתו עד למעלת מלכא מרום, וע"י זה השחית את ייחס השווי שצן נחותין
הנפשות והוא עלול לפול צמהמור' הדמיון ולפנות אל דהצי התלוה המדומית, ועתה צהיותו עו
התכונה הזאת אלו ישאר צבן עדן ויהי' צעל דשות וצחירה לעשות את הטוב צעיניו פן ישלח
ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעול', וע"י זה תפול כוונת הצדק' נכללה, כי לא יגיע
אל האושר הנלחי והטוב המקווה כל הימים, כי החיים הנלחי' צעולם הזה אין צהם טובה
ויתרון לאדם אחרי ששחת את דרכו על הארץ, והטוב לו לצנוע ממנו פרי עץ חיים, לענן ישוץ
בופו אל עפרו כשהי'. ודקדוק מלת ממנו צזה, לפעמי' מורה על כמי הנסתר, ומ"ס השני
דגש לחסות מן המור' לא יורה מלה, והרמב"ם להיות צמנהו כמו שצן מנהו (איצ

בראשית ג

תרגום אשכנזי כא

וַיִּשְׁלַח ה' יְהוָה אֱלֹהִים
מִן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
לָקַח מִשָּׁם: (כג) וַיִּגְרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם לְגִן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים
וְאֵת לֶהֱטֵה הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת לְשֹׂמֵר

אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים: ׀

חא ואת להט סנהדרין ס"ז, ז':

סען, האם ער עוויג לע-
בע! (כג) דא שיקטע
איהן דאז עוויגע וועזען,
גאטט, אויס דעם גאר-
טען עדן וועג, אום דיא
ערדע צו בעארבייטען,
פאן וועלכער ער גענאמ-
מען ווארדען. (כד) ער
פערטריב אלזא דען אדם,
אונד לאגערטע צור מאָר-
גענוייטע דעם גן עדן דיא
כרובים, אונד דיא פלאמ-
מענדע קלינגע דעם
שערטעם, דאז ויך אומוועלצט, אום דען וועג צום לעבענסבויע צו פֿערוואהרען:

רשי

תרגום אונקלוס

(כג) וַיִּשְׁלַח ה' אֱלֹהִים מִן־עֵדֶן לַמְּכַלֵּחַ יַת אֲדָמָה דִּי
אֲתָגַר כְּתָפִין: (כד) וַתִּגְרֵף יַת אָדָם וְאֲשֵׁרֶיהָ מִלְּקַדְמִין לְגִינְתָּא
וְעָרְן יַת כְּרֻבִיא וַיַּת שְׁנַן חֶרֶב אֲתָהֶפְכָּא לְמִשְׁרַיַת אֲזִיחָא
אֵילָן חַיִּיא:

קדוץ להטעו' הצדו' אחריו
ולומר אף היל אלוה. ויש
מדרשי אגדה אצל און
מיושצין על פשוטו: (כד)
מקדם לגן עדן. צמזרחו
אל בן עדן חוץ לגן: את
הכרובים. מלאכי חזלה: החרב המתהפכת. ולה להט לאיים עליו מלכום עוד לגן. תרגום
להט שן כמו שלף שנגל צסנהדרין וצלשן לעז לא"מה (צל"א קלינגע) ומדרשי אגדה יש ואלי
אליני צל אלא לפשוטו:

באור

ד' יצ), ושם הנו"ן רפוי כי תוסל' הת"ק שתחת המ"ס צפוא נח שצנו"ן, וכסירלה המדצ'
להקל ולחסד הה"א וינוקד השורק תחת הנו"ן הוכרח הנו"ן להדגש להשלים ת"ק שלפניו, וכן
הוא צננוי הפעלים ישמרנו צדגש ישמרנהו צלא דגש, ולפעמים תורה על כנוי מדצרים צעדס
נפו איש פעמו את קצרו (צדאשי' כ"ג ו'), והי' ראוי להיות הנו"ן רפוי ולפניו צירי מַמְנוּ כמו
צננוי הפעלים ישמרנו, וכן היו קודמי' אכשי מזרח (והס הנקדאים צמסורה מדינחאי), אך
אכשי מערצ (מעוצאי צמסור') אשר על פיהם אנו נוהגין היו קודמים צסגול: וחי, עזר המכופך
לעתי, ודאוי' להיות הוי"ו צשו"א, רק כי כן משפט וי"ו החיצור הצאה לחצר צ' מלות
גפרות והגבינה צלות שאחר הוי"ו, אס אין אחריו עוד מלה עם וי"ו החצור, כי וי"ו ההיפוך
שמש כאחד בס לחצור, ופילוסו כמו ויחיה, ושדשו לדעתו חיי כדעת הרד"ק צשרשים שרש חיי,
ולא כהרצ"ע, וכצר הארצתי צזה צקונ' עלים לתרופה אשר כצר ילא לאור הדפוס צפסוק
ואס צפ הוא ויחיה (שמות א' ע"ז) ע"ש: (כג) וישלחהו, כל שלוח שאחריו ת"ס הוא לשון
גנאי והוא ל' בידושק כמו שלח מעל פני (ירמי' ע"ו א'): לעבד את האדמה וגו', כדי שיהי'
עדה צעצות האדמ' ההיא, ולא יפנה לצו לצטלה וילך צדך שוצצ: (כד) ויגרש את האדם,
עמינו כאשר גרש את האדם השניק וגו', וכן מתורגם צל"א: מקדם לגן עדן, צמזרחו של בן
עץ חוץ לגן (לשון רש"י), וזה לדעת האומר בן עזר צמערצ וגורש אדם למזרח, והיו הכרובים
צן אדם לבן, ואולם אס בן עזר צמזרח לדיך לפרש מקדם לבן עזר כתרוממו מלקדמין לגינתא
נלפ' קודם בן העץ טרם שיכנס לשם: את הכרובים, מלאכי חזלה: החרב המתהפכת,
ולה להט לאיים עליו מלכום עוד לבן, תרגום להט שן כמו שלף שנגל צסנהדרין וצלשן לעז
לא"ה צל"א (קלינגע), (רש"י) ונקדא החדצ בן לפי שדומה צהתהפכו ללהט, כענין ולהצ

מדרש וצרק חנית (נחור ג' ג'):

תרגום אשכנזי

בראשית ד

ד (א) אדם האטמע ווי
נער פֿרויא הוה בייא
געוואָהנט; זיין ווארד
שוואנגער אונד געבאר
קין, דא שפראך זיין:
איך האבע איינען מאן
ערוואָרבען פֿאַן דעם עוויג-
נען. (ב) זיין געבאר
נאָכמאלס זיינען ברודער
דען הבל; הבל ווארד
אין שאפֿ אונד ציגנ-
הירטע, קין אבער ווארד
אין אקקערס מאן.

(ג) נאך אייניגער צייט
רש"י

ד (א) והאדם ידע. כצד
קודם הענין של מעלה
קודם שחטל ונטרד מגן עדן
וכן בהריון והלידה שלם
כתצ וידע אדם נשמע
שלשחר שנטרד היו לו צנים:

קין. על שם קניתי: את ה'. כמו עם ה' כשנרד איתי ולת אישי לצדו צדלנו לנל צזה שותפי
לנו עמו [ל"א]: את קין את אחיו את הבל. ג' אלים דניים הם מלמד שתלומה נולד
עם קין ועם הבל נולדו שנים לכך נאמר ותוסף (צ"ד): (ב) רועה צאן. לפי שנתקלל
האדם פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן הברועים עד' לנדה שומרי' זרע כשתן היה

באור

ד (א) והאדם ידע, כצד קודם הענין שלמעלה קודם שחטל ונטרד מגן עדן, וכן בהריון
והלידה שלם כתצ וידע האדם (כדך הכתוב צספוריו להקדים הפעל לפועל) נשכט
שלשחר שנטרד היו לו צנים (רש"י), וכן תרגמו המתרגם האשכנזי: ידע, הונח צדלשונה על
הכנס וחול לורת הדגרים צנפס המלידת (געוואהר ווערדען, זיך בעוואוסט זיין), צין סיבה
ליור חושי (עוואפֿינדען, פֿיהלען), לו ליור שכלי (ערקענען, איימעהען), והועתק אל
סלחצ' והלשגח' על הדצר (ליבען, פֿערזארגען), לפי שהלוחצ שומר צלצנו את תמונת הנלחצ
ודמותו תמיד נגד עיניו, וכן המשיג כינו ולנו תמיד. על הדצר המושגח, ומזה הענין כי
ידע ה' דרך לדיקים (תהלי' א' ו'), מה אדם ותדעכו (שם קמ"ד ג'), והושלל אל המשגל,
וכל אזה ידעח איש (צמדצ' ל"א י"ז), שע"י לורת האש' הנלחצת השמור' צנפס האיש האלוחצ
תתעורר התלוחצ להדצק צה (ביאוואהנען), וכן מתורגם צל"א: קין, על שם קניתי: קניתי,
יש קנין שהוא צלל מכירה וצלל דמים כמו זה והדומי' לו, כלשד מתורגם צל"א (ערוואָרבען):
את ה', כמו מלת ה', וכן ת"א מן קדם ה', והנה התחיל צפדש' הזלפת להזכיר השם המיוחד
צלי צרוף שם אלהי', ויתכן שהיה זה צעצוד שיזכור קרצן צני האדם שהקריצו מנחה לה', כענין
שומר צן עזאי (צמנחות פדק הרי עלי עשרת) צל ודלח מה כתיב צפדשת קרצנות שלל נלח
צהם לל אל ולא אלהי' אלא לה' שלל ליתן פתחון פה לצעל הדין לחלוק, ולפשל שאף חוה כוח
לזה הענין הנכצד צקריאח השם לצנה. ושיעור הכתוב ותלד צן ותקדל את שמו קין כי אמר
קניתי איש את ה', וכן ותלד את חנוך ודצים צפדש' וצמקומות אחרים: (ב) רעה צאן, יתכן
שאף שלל הותר להם עדיין הנש', ת"א לל נלסרו החלצ והגז' והעור לצרכי צני אדם, אחר
שאינו מן ההכרח להמי' צרי' צשציל זה, וללן שם היצן לצנה' הדקה כולל כצשים ועזים כמו
שמתורגם צל"א, וצמקומות אחרים מתורגם (קליינעם פֿיה): עבד אדמה, לרוע לורך האדם
אל האדמ', ושלריך להתעסק צה תמיד, הוא אליה כעצד אל לדניו: (ג) מנחה, שרשו מנח,
והרלי' צמה שנהגו לקרות צמנחה מנחות ה"א צמל, כמו מן שפחה שחלה, נלמד שפחוח

ד (א) והאדם ידע את חוה אשתו ותלד
ותלד את קין ותאמר קניתי איש
את יהוה: (ב) ותוסף ללדת את
אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן
וקין היה עבד אדמה: (ג) ויהי מקץ
ימים ויבא קין כפרי האדמה מנחה
תולדות אהרן ותלד יצמות ס"ז, ח':

(ג) נאך אייניגער צייט
תרגום אונקלוס

ד (א) והאדם ידע את חוה אשתו וילידת ית קין ויאמר
קניתי בקרא (מן) קדם יי: (ב) ואוספית למילד יר
אחיה ית הבל ויהי הבל רעיה קין ובר פלח בארעא
(ג) ויהי כפף יומין ואיתי קין מאבא דארעא קורבנא קדב

קין. על שם קניתי: את ה'. כמו עם ה' כשנרד איתי ולת אישי לצדו צדלנו לנל צזה שותפי
לנו עמו [ל"א]: את קין את אחיו את הבל. ג' אלים דניים הם מלמד שתלומה נולד
עם קין ועם הבל נולדו שנים לכך נאמר ותוסף (צ"ד): (ב) רועה צאן. לפי שנתקלל
האדם פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן הברועים עד' לנדה שומרי' זרע כשתן היה

בראשית ד

תרנום אשכנזי כב

געשענק, (ד) אונד תבל
בראכטע איך איין גע-
שענק פֿאַן דען ערסטלי-
גען זיינעם קריינען פֿאַ-
העם, אונד פֿאַן איהרען
פֿעטכשטיקקען; דער
עוויגע וואנדטע זיך צו
תבל אונד צו זיינעם
געשענקע. (ה) צו קין
אבער אונד צו זיינעם
געשענקע האט ער זיך
ניכט געוואנדט; דוועם
פֿערדעם קין זעהר, אונד
זיין אנגעזיכט פֿיל אב.
(ו) דער עוויגע שפראך
צו קין: ווארום פֿערדריסט
עס דיך, אונד ווארום
איזט דיין אנגעזיכט זא-
אנגעפֿאלען? (ז) איזט
עס ניכט אן דעם? ווען
דאס דין גוט איז פֿיהרסט, קאנגסט דא איך דינע איינען עמפֿאָרדעבען; ווען דאס דין
אבער ניכט גוט איז פֿיהרסט, זא דוהעט דא וינדע פֿאַר דער טהירע; נאך דיר איזט איהר

לִיהְוָה: (ו) וְהָבֵל הָיָה אֱמִינִי הוּא מְבֹרָךְ וְהוּא
צִיָּא וּמִחֲלֵבֵהֶן וַיֵּשֶׁע יְהוָה אֶל-הָבֵל
וְאֶל-מִנְחָתוֹ: (ה) וְאֶל-קִין וְאֶל-מִנְחָתוֹ
לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:
(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קִין לָמָּה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה גָפְלוּ פָנֶיךָ: (ז) הֲלוֹא אִם-תֵּיטִיב
שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת
רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל-

תלחת אחרך ותבל נחשים קיין, ה': ואל קין פקדים מ"ב, ס"ח
וה' : ולמה נקדים שם: חלא וכי נכנס ס"ה, ח'. יומא כ"ז
ז. קדושין ס"ח, ז': לפותח יומא כ', ח'. קדושין ז', ז'. ס"ח
ז. סנהדרין ז', ז'. דהם ז', ז':

תרנום אונקלוס

רש"י

(ד) דער אחר פתרי מליצה כזל
לידו לא עוז ולא מוצח:
(ד) וישע. ויפן. וכן לא
סעה אל מנחתו לא פנה
וכן אל ישעו [שמות ה']
אל יפנו. וכן סעה מעליו
[ליוצ י"ד] פנה מעליו:
וישע. ידכ אל וליחכ
נפשו: (ז) הלא אם תטיב. כפרונו פידושו: לפתח חטאת רובץ. לפסח קנוד סעלך

ז': (ו) וְהָבֵל אֱמִינִי אף הוא כבברי עניא ויחשמיניהו וְהוּא מְבֹרָךְ
וְהוּא צִיָּא מן הַבְּרִי וְהוּא מְבֹרָךְ וְהוּא מְבֹרָךְ וְהוּא מְבֹרָךְ
לֹא הָיָה רָעָא וְהוּא מְבֹרָךְ לְקִין לְחָדָא וְהוּא מְבֹרָךְ אֶפְרָיִם: (ו) וַיֹּאמֶר
ז' לְקִין לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה גָפְלוּ פָנֶיךָ: (ז) הֲלוֹא אִם
נָשִׂיב עֵינֶיךָ יִשְׁתַּבֵּיךְ לָךְ וְאִם לֹא תֵיטִיב עֵינֶיךָ לִיּוֹם דִּינָא
וְהוּא נִסִּיר דְּשַׁחֲדִי לְאַחֲרָא סָגָר אִם לֹא תֵיטִיב וְאִם תֵּיטִיב
נפשו: (ז) הלא אם תטיב. כפרונו פידושו: לפתח חטאת רובץ. לפסח קנוד סעלך

באור

עָלָה נשוא, ולו ה' ישדת נשה כי דלוי להקדש נלשן רזים מנחות כמו מנחות:
(ד) ומחלביהו, לדעת השחרגם כחשכתי הוא שם לחלקים השמיים שצבה', והוא כמו חלז
כבד (ויקרא ד' ל"ה) ויש לומר שם חלז נלשן וצבה שמו, ויתכן שיכ' הנפרד
על חלז ולו חלז כדעת חז"ק, ולעפ"י הוא מולד לנחם' שמו כי מן משקל פֿעל דלוי
לנחם צבחי' לחידק לו לפסח וצלושיות הבדן תמיד לפתח כמו מן חסד חסדו, פשטי' כ
פסל פֿעל ישמ' צלות הבדן לסגול כמו מן חלק חלקו, והנה הוא מסר יו"ד הרזים, סגל
באר נחשט כחמשה, כי אחרי שהצית רפוי צכל הספרי' המדויקים, על כרחך לומר שהוא
פחמך חלקים שלו יעל צמעיגית ונח' פחם הלפ"ד שול נע והצית רפוי, כמו חלקי
הצמח (ויקרא ו' ה'), ולו ה' מכלמך חלק לו חלק ה' לרץ הצית להדגש כמו חלקים
חלקו חלקו, שטי' כלפי' נח והצית דגש: וישע, ענינו ויפן ר"ל קנל, כמו אל תפן אל
נפשו (נמנע ט"ז ט"ז), ושדו שעה והפסח צמח' בסגול לסדנא שום הבדן כמו ויחיר:

תרגום אשכנזי

בראשית ד

ב' : (ח) ויאמר קין אל-הבל אחיו ויהי
בהיותם בשדה ויקם קין אל-הבל
אחיו ויהרגהו : (ט) ויאמר יהוה אל-
קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי
השמר אחי אנכי : (י) ויאמר מר
עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן

ת"א קול פנסהוין ל"ו, ז' :

פערלאנגען, אלליין דו-
קאננסט איבערווא הער-
שען. (ח) קין שפראך צו
זיינעם ברודער הבל, אלס
זיא נון איינסט אויף דעם
פֿעלדע ווארען, ערהוב
זיך קין איבער זיינען ברוד-
ער הבל אונד ערשלוג
איהן. (ט) דער עוויגע
שפראך צו קין: וואָ איזט
הבל, דיין ברודער? ער אנט-
ווארטעטע: איך ווייס עס
ניכט, בין איך דער היטער

מיינעם ברודערס? (י) דער עוויגע שפראך, וואס האסט דו געטהאן? דיא שטיממע פֿאן דיין

תרגום אונקלוס

רש"י

ישתביש לך : (ח) ויאמר קין להבל אחיו ויהיו
במחנהו ויקם קין אל-הבל אחיו ויקח
אחיו ויהרגהו : (ט) ויאמר יהוה אל-
קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי
השמר אחי אנכי : (י) ויאמר מר
עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן

שמור: ואליך חשוקתו. של
חטאת הוא ילך הרע תמיד
שוקק ומתאוה להבשילך:
ואתה תשאל בו. ל"ס
תראה תתגבר עליו : (ח)
ויאמר קין. נכנס עמו

צדדי ריב ומלה להתעולל עליו להלכו ויש צוה מדדשי אגדה אך זה יסורו של מקדש : (ט) א
הבל אחיך. להכניס עמו צדדי נחת אולי ישיצ ויאמר אני הרגתי ויחטאתי לך : לא ידעתי
נעשה כנונצ דעת העליונה : השומר אחי. לבן תימח הוא וכן כל ה"א הנקודה נחטף פתח
(י) דמי אחיך. דמו ודס זרעיותיו ד"א שעה צו פלעים הרצה שלא היה יודע מהיכן נפג

באור

(ז) הלא אם תיטיב שאת, הנכון שפירושים הוא שאת פנים, כנגד מה שאתם ויפלו פנ
ולמה נפלו פניך, והוא הכנס והצושה על שלא נתקבלה מנחתו, הלא ל"ס תיטיב אז תש
פניך : לפתח חטאת רבץ, העק תמיד נודה לקחת את נפשך ושוקד על זה צלי הפסק רב
להחטיאך, והוא תליץ נאה באלו העק שוכן פמיד על פתח האדם ושוקד על הדלת הסגור
להשמר ממנו עד שימלא עת להכנס שם, וזא רוצן ל"ז על חטאת שהוא ל"כ, לפי שהוא דו
צמח עלום כשחל על דרך וכדור שכול משתוקק אל האדם לעורפו, ל"ס לא יתגבר על
האדם עד ש יפגשו, ומלאכו אמירת לשון זכר לנקזה להורות על הזריות וההשתדלות העלום
כמו עמד פתח האהל (שופטים ד' כ'), ולא עמדי, ופירש"י שם זרזי עצמך צדד (ל"ל כזכר)
ולשון רוצן הוא על המנוח' הארוך' כזה' עת תנוח ותשכב על רגליה, ולכן הושאל גם
לשון רצי' על נפילת' תחת פסל', כי דרכ' לפול על רגליה: תשוקתו, לשון תלוא וחשק
ר"ל החטאת תמיד משתוקקת להחטיאך, אצל אתה ל"ס תראה תוכל למשל זה, כי ציד
כדשות נתונה, ומעט זה אמרתי שצנחך להיטיב ולשאת פניך, ואין חרון אפך ונפילת פני
כי ל"ס דוע לב : (ח) ויאמר קין אל הבל אחיו, ולא פירש מה אמר לו, אף שדרך לב
הקודש אצל כל לשון אמיר' לפירש הדבור כמות שהוא, ויתכן שאמר לו לכה נלך השד', כאל
כתב ת"י, וכן הוא צהעפק' יוכית שזידינו, המיוחסת לע' זקנים : אל הבל אחיו, כמו על
וכן אל ההרים לא אכל (יחזקאל י"ח ו') : (ט) אי הבל אחיך, הוא לפתיחת דברים כמו שאת
לאדם סיבה, והוא כמו איה, ויתכן שתהיה השאל' להכלל' כמו מה עשית : (י) קול דמי ונו'
דס יאמר לפעמים צלשון יחיד ולפעמי' צלשון דעים, אף צליש אחד כמו דמיו צו (ויקרא כ' ט')
ולועקי' דצק עם דמי לא עם קול, ותחסר מלת שמיעה או עלי' כאלו אמר עלה לפני
לכני שומע קול דמי אחיך הצועקים אלי, והוא דרך תלוי' : (יא) מן האדמה, שיצא
חסרון ועליו תפלת' שזרע וזרע, כי הוא ה' עזר דמה, ולא תפן האדמה עו

בראשית ד

תרגום אשכנזי כג

ברודערס בלוט שרייעט
אויס דער ערדע צו מיר.
(יא) פֿאַן נון און ווײַא פֿער-
פֿלוקט, פֿאַן דער ערדע
הינוועג, וועלכע איהרען
מונד אויפֿגעט האן, דינעם
ברודערס בלוט אנצונעה-
מען פֿאַן דיינער האנד!
(יג) ווען דוא דיא ערדע
בעארבייטען, ווירסט,
זאלל זיא דיר איהרע
קראפֿט ניכט מעהר הער-
געכען, אונשטעט אונד
פֿליכטיג זאללסט דוא אויף
דעם ערדבאָדען זיין.
(יג) קין שפראך צו דעם
עוויגען: מיינע שטראפֿע
איזט צו גראָס, אום זיא
צו ערטראגען. (יד) זיהע!
דוא האסט מיך פֿער-
טריבען פֿאַן דינעם ערד-
רייכע הינוועג, פֿאַר דיינעם
אנטליטצע זאלל איך מיך
פֿערבערגען; ווען איך נון אונ-
שטעט אינד פֿליכטיג אויף דער ערדע
בין, זאָ ווירד מיך יעדער
אומבריינגען, דער מיך

הָאָדָמָה: (י) וְעָתָה אֲרוּר אַתָּה מִן--
הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת-פִּיהָ לִקְחַת
אֶת-דְּמֵי אָחִיהָ מִיָּדָה: (יג) כִּי תַעֲבֹד
אֶת-הָאָדָמָה לְאַתֶּם הִתְכַּחֲהָ לָךְ
נָע וְנָד הָיְיָה בָאָרֶץ: (יג) וַיֹּאמֶר קִין
אֶל-יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוּאָה:
(ד) הֵן גִּרְשָׁת אֶת־יְהוָה מֵעַל פָּנַי
הָאָדָמָה וּמִפָּנֶיהָ אֶסְתָּר וְהָיִיתִי נָע
וְנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל-מֵצְאִי יַהֲרֹגֵנִי:

תולדות אהרן גדול סנהדרין ק"ח ז'. ערוצין ט"ו, ז'. עקדה טער
כ"ז. עקרים מ"ד, סכ"ח: הן גרשת עקדה טער כ"ז: והייתי
סנהדרין ל"ז, ז': והיה נדרים מ"ח, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

יולאס [סנהדרין ל"ז]:
(יא) מן האדמה. יותר
עמה שנתקללה היא כזו
צעורה ונס צו היסיפה
לחטום: אשר פצתה את
פיה. לקחת את דמי אחיך
וני'. והנני מוסיף לה
קללה ללך לא תוסף תם כחה: (ס"ח) הכל דכור ממך האדמה ע"כ: (יב) נע ונד. לין
לך רשות לדור במקום אחד: (יג) גדול עוני מנשוא. צתמיה סתה עוען עליונים ותחתונים

(יח) ויבצן ליט את מן אדמתא די פתחת ית פומה למיב יר-
דמי אחיך מן ידך: (יג) ארי תפלח ית אדמתא לא תוסיף למתן
חילא לך מסלטייל וגלי תהי בארעא: (יג) ואמר קין סדס יי
סני חובי סלמשבק: (יד) הא תרבתא יתי יומא דין מעל אפי
ארעא ומן קדמך לירא אפשר לאשמרא ואדי מסלטייל וגלי

באור

פרי וקליר, רלטרך להרחיק ממקום אדם לציו הקדוש אל הגן, ולא יסקוט במקום ס' רק ינוע,
ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (פֿאַן דער ערדע הינוועג): אשר פצתה את פיה ונו', הכוונ'
סתה שפכת סת דס לחיך וכסית סת דמו צלדמ', וסני סנזור עלי' סתגלה סת דמי' ולא תכסה
עוד על סרוגיה כי תענש צה וצכל אשר תכסה צה כגון סזריעה וסגטיעה (סדמז"ן): (יב) כי
תעבד את האדמה, צכל אשר תטרח לעצור סת סלדמ' צחריטה ועדור וצכל עצור' צסדה
ופורע סותה כסוגן, לא תוסף לסת כחה לך כלסר היתה עושה עד כסה, נע ונד, סמיהס
ספן סמנוח', סלס ססמנועע צכל גופו ספסר סיסלר צמקום סחד: והסמנווד גולה ממקום
למקום צל"ס (אונשטעט אונד פֿליכטיג), וכן ת"ס מטלטל וגלי: (יג) גול עוני מנשוא,
ר"ל ענשי גדול פלסלת סותו ולסצלו, כי מלת עון וכן סעלת תורה לפעמי' על סעונס סצל
ספן ססעל וצעצורו, וכן סס יקרך עון (סמולל ס' כ"ח י'), ויגדל עון צת עמי מחטלת סדס
(סכ"ד ו'). ר"ל סרעה סצלה על ישראל צעצור עונו גדול' מרעה סצלה על סדוס, זלת תהיה
סעלת סלריס (זכריה י"ד י"ט), ר"ל עונס סלריס: (יד) ומפניך אסתר, סלס ססניח עוד
לסמנוי, כי זה הול ססער פני' סמו סנלמר ולס' ססער אסתר פני' ציס סהול (דלריס)

תרנום אשכנזי

בראשית ד

פִּינְדֵעַט. (טו) דא' שפראך
דער עוויגע צו איהם:
ניאמאנד וואגע עס, קין
אומצוברינגען! זיבענ־
פֿעלטציג זאלל ער גערע-
נען ווערדען. דער עוויגע
מאכטע קין איין צייכען, דאס איהן ניכט יעדער ערשלאגע, דער איהן פֿינרעט

(טו) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הָרֶג קִין
שְׁבַע־תִּים יָקָם וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקִין אֹרֶז
לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מִצְאוֹ

תרנום אונקלוס

רש"י

ועוני ח' חפזר לטעון
(ז"ר): (טו) לכן כל
הורג קין. זה אחד מן
המקראות שקלרו דצריהם ודמיו ולא פירשו לכן כל הורג קין לשון גערה כה יעשה לו כך וכן
עונשו ולא פירש עונשו: שבעתים יקם. איני דולה להקס מקין עכשיו לסוף שצעה דורות אב
נוקם נקמתי ממנו שיעבוד למך מצני צניו ויהרגו וסוף התקרא שאלמד שנעתים יוקם והיא נקמתי
הכל מקין למדנו התחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא צדיה מזיקתו וכיוצא צו ויאמר דין
כל מכה יצוסי ויגע צלמוד [שמואל ז' ה'] ולא פירש מה יעשה לו אצל דצר הכתוב צדמו כל מכה
יצוסי ויגע צלמוד ויקרצ אל השער ויכנסו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמר
העור והפסח לא יצא דוד אל תוך הצית המכה את אלו אני לעשנו ראש ושר כאן קלר דצרי
וצדצרי הימים פירש יהיה לראש ולשר: וישם ה' לקין אות. חקק לו אות משמו צמחו (ס"ג)
דצר אחד כל מולאי יהרגני הבהמות והחיות אצל צני אדם עדיין לא היו שירא מהם דק אצו
ולאמו ומאס לא ה' ירא שיהרגו: אלא אבר עד עכשיו ה' פחדתי על כל החיות כח"ס ומודאכס
וגו' ועכשיו צמציל עון זה לא יראו ממני החיות ויהרגוני מיד וישם ה' לקין אות החזיר בודלו על

באור

ל"א י"ח), והעריך אחד צין שיסתיר השם פניו מן המושג צין שיסתיר הליש מפני השם: והיית
נע ונד בארץ והיה וגו', אם חדקרק צהנחת הטעמים חדע שכוונת הכתיב כלשר אהי' כט
ונד צארץ הלא כל מולאי יהרגני כלשר מתורגס צל"א, הטעם כי לא אוכל לצנות לי צית וגדרוה
צטוס מקוס צהייתי מעולטל וגונה, והחיות יהרגוני כי סד ללך מעלי, הודה כי האד' איננ
נשבנ ונמלט הפגעים צנחו דק צשמירת העליון עליו (הדמצ"ן): (טו) לכן כל הרג קין, לשו
דש"י זה אחד מן המקראות שקלרו דצריהם ודמיו ולא פירשו לכן כל הורג קין לשון גערה
כה יעשה לו כך וכך ענשו, ולא פירש עונשו וכיוצא צו ויאמר דוד ציוס ההוא כל מכה יצוס
ויגע צלמוד (שמואל ז' ה' ח'), ולא פירש הכתוב מה יעשה לו, אצל דצר הכתוב צדמו כל מכה
יצוסי ויגע צלמוד ויקרצ אל השער ויכנסו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמר
העור והפסח לא יצא דוד אל תוך הצית המכה את אלו אני לעשנו לראש ושר, כאן קלר דצרי
וצדצרי הימי' פירש יהי' לראש ושר: שבעתים יקם, לשון הרד"ק צשרשי' דרש שצנע ד"ל נקמו
דצות ינקס קין ממי שיהרגו, ולא ירצה לומר שצעתים יוקם דוקא כי שצנע ושצנע' יצאו לשן
חצנן שאינו חצננו אלא יותר כצו שצנע כחטאטיב' (ויקרא כ"ו כ"א), שצנע יפיל לדיוק וקס
(משלי כ"ד ט"ז), ד"ל פעמים דצות עכ"ל, ולשון הדמצ"ן אחד שהציא פי' המפרשים וז"ל וא"ו
יאמר לכן כל הרג קין לשצעתים יקם ממנו ולא צימיו וזהו תרגומו של אונקלוס כל דיקטל קי
לשצנע' דדין יתפרע מיני' וא"כ ה' ראוי שיהי' ויאמר למך לנשיו מוקדס, ולפי דעתי אין טעם
שצעתים לשצנע' דורות כי לא תאמר המלה הזאת על השצנע' הנפרדים דק על הכפל דצר אחד
שצעה פעמים הצו תזקק שצעתים (תהלים י"ז ז'), ישלש שצעתים (משלי ו' ל"א), ואות
החמה יהי' שצעתים (ישעי' ל' כ"ו), כפול ומכופל שצנע' חלקי' אצל פירוש כל הורג קין כפשוט
שאלמד השם לכן כל אשר יהרג קין שצנעתי' יקם ממנו כי לענין ההורג אותו שצנע על חטאת
כי אני הצטחתי את קין שלא יהרג צעצור ידחתו אותי והתודותו לפני עכ"ל, ותצק מזה אס
כוונת המתרגם האשכנזי, ועוד ראוי שלא יתכן לפרש שהוא מאמר אחד על ההורג, כל הורג
קין יענש פעמים דצות, כי לשון נקמה לא תפול כי אס על הנרג או על סוצל החשכ
הנעשה לו על העושה, כמו כי שצעתים יקם סי' ד' (טו) וכן יקם ינעה (שמות כ"א כ')

בראשית ד

תרגום אשכנזי כד

(טז) אלזא גינג קין פֿאַן דעם אנטליטץ דעם עוויג גען וועג, אינד בעזעטצטע זיך אין דער לאנדשאַפֿט נוד, צור מאָרגענזייטע פֿאַן עדן. (יז) קין וואָהנטע זיי גער פֿרויאַ ביזא, ויא ווארד שוואנגער אונד געבאר חנוך, דא בויטטע ער איינע שטאדט, אינד נאנטע זיא, ויא זייגען זאָהן, חנוך. (יח) דעם חנוך וואורדע עירד גע- באָרען, עירד צייגטע

וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-
נֹד קְדֵמַת-עֵדֶן: (יז) וַיֵּדַע קַיִן אֶת-
אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת-חֲנוֹךְ וַיְהִי
בִּנְהָ עֵיר וַיִּקְרָא שְׁם דָּעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
חֲנוֹךְ: (יח) וַיִּבְנֶה אֶת-חֲנוֹךְ אֶת-עִירָד וְעִירָד
יָלַד אֶת-מְחוֹיָאֵל וּמְחוֹיָאֵל יָלַד אֶת-
מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת-לָמֶךְ: שְׁשִׁי

תולדות אהרן ויטב סנהדרין ל"ז, נ"ב:

תרגום אונקלוס

רשי

(ככל): (טז) ויצא קין. ילא צהננעה כגונז דעת העליונה: בארץ נוד. צלזן סכל כגוליס נדיס שס: קרמת עדן. שס גלה לציו כגונז עגן עקן שנלמד וישכן מקדס לגן עדן

בְּדִיל דְּלֵא לְבַקְשָׁתָא פֿל דִּישְׁבַּחִינָה: (טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִן הַגֶּן וַיֵּתֵב בְּאֶרֶץ נֹד וּבְמִלְכָּא דְּהָוָא עֲבִידָא עֲלֵהּ מִלְּקַדְמִין בְּגִתָּא דְּעֵדֶן: (יז) וַיֵּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַיֵּצִיאָתָּ וַיֵּלֶד יֵת חֲנוּךְ וַתֵּהָר בְּנֵי גֵרָה וַקְרָא שְׁמָהּ דְּקִרְתָּא בְּשׁוּם בְּרִיהּ חֲנוּךְ: (יח) וַיִּבְנֶה חֲנוּךְ יֵת עִירָד וְעִירָד יֵת מְחוֹיָאֵל וּמְחוֹיָאֵל יֵת מְתוּשָׁאֵל

לשמד את כמדת דרך מצא הכן שיש ללמוד שהיה אדם שס ומלכו רוח מזרחית קולעת נכל מקום את כדנחיס שנ' אז יציל משה וגו' מזרח שמש [דזריה ד']. דזר אחר צלזן נוד כל מקום שהולך היתה כלדן מזרחית תחתיו והזריות אומרים סודו מעליו זהו שהרנ את לחיו: (יז) ויהי. קין ציה עיר וקרא שס העיר לזכר בנו חנוך: (יח) ועירד ילד. יש מקום שהוא לזכר צלזר יש מקום שהוא לזכר ילד שהלד' משמשת שתי לשונות לידת האשה ניש"טדל צלע"ז Naistre: Naitre, (געבארען; ערלייגט ווערדען, געבערען) וזריעת תולדות האים אינזי"רלר נלע"ז Engerier: Engendrer, (קינדער לייגען, היר: געבערען ווארען) הפעלים אינזי"רלר, אינזי"רלר הם אטד, ודזרי המצא אינס נכונים, כי הפעלים זימי"ר, אינזימי"רלר, אינזימי"רלע"ר (בעממען), לא יצאו דק על זריעת השדות. כשהוא אומר הוליד צלשן הפעיל מדזר צלדית האשה פלוגי הוליד את אשתו צן או צת כשהוא אומר ילד מדזר צזריעת האים והוא צלע"ז אינזי"רלר (לייגען): (יח) ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו משוף הענין

באור

וישם ה' לקין אות, אמר וישם ולא אמר ויתן ה' לקין אות ויהי שם לו האות קצוע זיהי עמו פמיד, אולי כשיהי' נוסע ממקום למקום ה' לו אות מורה לו הדרך אשר ילך זה וזה ידע שלא יקראנו אסון צדק שהוא (הדמצי'): (טז) מלפני ה', צל עם מ"ס ולמ"ד, העם מן המקום אשר לפני ה' והוא הכן והאדם הקרובה אליו שהיתה מקום השכינה ומקום קצול הכנול': בארץ נוד, יתכן שקראו כן צעצור שהי' נע ונד: קדמת עדן, גם פה ת"א פלשן קדימה לא על רוח מזרחית, אמר דהוי עצידל עלוהי מלקדמין צבנתל דעדן, ואם ג"ע צמערדז נובל לפרשו כפשוטו למזרח הגן: (יח) ועירד ילד, לשון רש"י יש מקום שהוא אומר צזר הוליד, יש מקום שהוא אומר ילד, שהלד' משמשת שתי לשונות, לידת האשה ניש"טדל צלע"ז (כעטד"ע וצל"א געבערען), וזריעת תולדות האים אינזי"רלר צלע"ז (אינזעמ"ער, או אינזימי"רלר וכן צדפ"י כ"י צל"א בעממען) כשהוא אומר הוליד צלשן הפעיל מדזר צלדית האשה פלוגי הוליד את אשתו צן או צת, כשהוא אומר ילד מדזר צזריעת האים והוא צלע"ז אינזי"רלר עטערד"ער, צל"א הערפערדינגען או לייגען, ער"ל: (יח) שתי, וכן תיבת שתיים משרש מנה והסי"ו נוסף לסימן הכתב, והלאו לצל שנתן לך שפ"ל להול' בעו צמלר

תרגום אשכנזי

בראשית ד

(יט) וַיִּקְחֵהוּ לְמֶדֶד שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָד
עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: (כ) וַתֵּלֶד עֵדָה
אֶת-יָבֵל הוּא הָיָה אָבִי יֵשָׁב אֹהֶל
וּמִכְנָה: (כא) וְשֵׁם אֶחָיו יוֹבֵל הוּא הָיָה
אָבִי כָל-תַּפְשׁ כְּנֹזַר וְעֹגֶב: (כב) וַצֹּרָר
גַּם-הוּא יִלְדָה אֶת-תּוֹבֵל קִין לְטֵשׁ כָּל

מחויאל; מחויאל צייגטע
מחויאל, אונד מחויאל
צייגטע למד. (יט) דיזער
למד גאהם זיך צווייגט
ווייבער; דער איינען גא-
מיז וואר עדה, אונד דער
אנדערן נאמע וואר צלה.
(כ) עדה געבאר יבל,
דערזעלבע וואר דער ער-
סטע צעלטענבעוואהנער
אונד פֿיהטרייבער.

(כא) דער נאמע זיינעם
ברודערס וואר יובל, דערזעלבע וואר דער ערסטע
(כב) אונד אויך צלה געבאר, נעמליך דען תובל קין, וועלכער גלענצענדעם ווערקציי

רשי

תרגום אונקלוס

אֱלִיד יֵת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אֱלִיד יֵת לְמֶדֶד: (יט) וְגַם יָבֵל
לְמֶדֶד תְּרֵינִן נָשִׁין שֵׁם הָאֶחָד עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: (כ) וַיֵּלֶד
עֵדָה יֵת יָבֵל הוּא הָיָה רִבְהוֹן דִּיתָבִי מִשְׁכָּנִין וּמְרִי בְּעִיר
(כא) וְשֵׁם אֶחָיו יוֹבֵל הוּא הָיָה רִבְהוֹן דְּכָל דְּמִנְגִּין עַל פּוֹב
נְבִלָא וְיָדְעִי זֶמֶר בְּנֹזָרָא וְאֶבְיָבָא: (כב) וַצֹּרָר אִם הָיָה יִלְדָה יו

סקיים הקצ"ה הצטחתו
שלמד שצעתים יוקס קין
עמד למך לאחר שהוליד
זנים ועשה דוד שציעי
והרג את קין זהו שלמד כי
איש הדגתי לפלעי וגו':
שתי נשים. כך היה דרכן

של דוד המצול אחת לפריה ודציה ואחת לתשמיש אז שהיה לתשמיש משקה כוס של עקרון. (ס'
לינו) כדי שתעקד ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחזרתה כזופה ואכלה כאלמנה וזהו שפ
ליוצ דועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב [ליוצ כ"ד] כמו שמפורש צאגדת חלק (וצצ"ד)
עדה. היא של פריה ודציה על שם שמבונה עליו ומוסדת מאללו (ס"א ממאללו) עד
הרגום של סודה: צלה. היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד צללו דצרי אגדה הם צצ"ד
(כ) אבי יושב אהל ומקנה. הוא היה הראשון לרועי צהמות צמדצרות ויושצ אהלים חז
כאן וחדש כאן צצציל מדעה לאנו וכשכלה המדעה צמקום זה הולך ותוקע אהלו צמקום אחד
ומדדח אגדה צונה צתים לע"א במה דלת אמר סמל הקנאה המקנה [יחזקאל ח'] וכן אחי
תופש כנור ועוגצ לזמר לע"א: (כב) תובל קין. תוצל אומנתו של קין תוצל לשון תצלין תוצ

באור

סמקורה צן עם תי"ו הנקצ' (אללל שם צצואו עם הכנייס נשלים הכו"ן צדגש התי"ו כמו בת
בת''), וכתצ הדד"ק צמכלול (ד' קטן דף רנ"ה ע"צ). ונקדו אותה צמשקל שנים ונשאר התי"
דנוש דגש קל כמו בשנתיים לאות ולסימן כי כן משפטה כי ל' זה היה התי"ו דפה כמנהג כ
צב"ד כפ"ת אחר שוא נע עכ"ל, אלל לדעת הדצ"ה הי' התי"ו דפה צשנתיים כי השוא הוא מ
אחר החידק שהוא צמקום שוא. גם לדעת צעל אהל משה צעצור שצא השוא צמקום תנוע
שהית' זה הנגינ', והדצ"ע צם' לחות כתצ שהדגש צא לחסרון הכו"ן, אלל גם זה לינונו נכון
כי אין כח צדגש קל להשלים החסרון, ואנחנו לא נדע סצת הדגש הזה, וצענין קדישת המל'
עיין צתיקון סופדים: (ב) אבי. ראשון והושאל לו לשון אצ, כי כן האצ ראשון וקודם לצנו
שדשו אצה, וצסמיכות וכנויים יצא ציו"ד צמקו' ה"א השדש: ישב אהל ומקנה, ודועה מקנה
או עם מקנה, ומענינו תצין חסדונו, והנה גם הצל הי' דועה לאן אלל שיוצל הי' ראשון לרוע
צהמות צמדצרות ויושצ אהלים חדש כאן וחדש כאן צצציל מדעה לאנו, וכשכלה המדע' צמקום
הזה הולך ותיקע אהלו צמקו' אחר (מלשון דש"י): (כא) כנור ועוגב, מיני כלי הנגינ' והיו
חכמה גדול': (כב) למש, מחדד, וכמהו ללעוץ איש את מחדשתו (שמואל א' י"ג כ'): חרש
יתכן להיות שם צעצע ואת היות החרשתו (שמואל א' ט"ו ט"ו), כלומר מחדד כל אומנותו

תרנום אשכנזי כה

פֶּאָן קופּפֶּער אונד אייזען
צו זאכען פֿערשטונד,
אונד דיין שוועסטער
תובל קין'ס וואר נעמה.
(כג) למך שפראך איינסט

בראשית ד

חדש בחשת וברזל ואחות תובל-קין
נעמה: (כג) ויאמר למך לנשיו עדה

חולדות אחרן ויאמר למך סנהדרין ל"ח ז':

תרנום אונקלוס

תובל קין ברהון דביל דינסי עבידת נחשא ופרזלא ואחתי
ותובל קין געמח: (כג) ויאמר למך לנשוי עדה וצלה שמען
וברזל. מחדד לומנות נחשת וברזל כמו ילעו עיניו לי [איוז ג"ז]. חודש אינו לשון פועל
אלא לשון פועל צדרי סהרי נקוד קמץ קטן ועעמו למטה כלומר מחדד ומלחמ כל כלי לומנות
נחשת וברזל: נעמה. היא לשתו של נח (צ"ד): (כג) שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו

באור

נחשת וברזל, וכן מתורגם צל"ס: ואחות תובל קין נעמה, כלומר ונולדה לו אחות ושמה
נעמה, וכן ואחות לוטן תמנע (צדאשי' ל"ו כ"ז), ואח מרים אחתם (צמדז' כ"ו כ"ט), ושם
לשתו מעכה (ד"ה א' ז' ט"ו), ויש מדרש לרבותינו ז"ל שהיא האש' היפה היא מאוד שממנה
שעו צני האלהי'. והיא הנדמזת צפסוק ויראו צני האלהים את צנות האדם כמו שמזכר צפרקי
ר' אליעזר, ואחרים אמרו כי היא היתה לשת שמדן אם לשמדי, וממנה נולדו השדים, כי
כן ימלא שמה צנתני שמושי השדים והבתוצ ירמוז ויקרר צתעלויות כאלה (מדדרי הרמז"ן),
ונשאר מזה דמו צהצלי האומות, ושירי היווני', קראו את שם השד או האליל המושל על חדשי
נחשת וברזל (וואולקאן), והוא קרוי לתובל קין ושם אחותו ולשתו (ווענוס), והיא המושלת
על כל כועס וחשק ולהצא, והיא יפה עד מאוד כידוע לקורא צספריהם: (כג) ויאמר למך
לנשיו, המאמר הזה הוא על דרך שירי, כאשר תראה אי"ה צפ' צשלח סימני השיר צכ"ד ספרי'
והצדל שצן הגדה לשיר צספרי' ההם, והעקד ששפט השיר צל"הק לנתח כל מאמר מורכב
אל חלקיו, ולחצד מהט מאמרים קלרי' שווי' במעט צשעור אדכס, יקראו חדתי' או דלתות,
ולחצד דלת לעומת דלת אחרת עד שתיינה תקצילות צמוצן, וזהו תפארת השיר וחין ערכו,
פעם יכפלו ענין הדלת הראשון' דלת השני' צלי שני כי אם צמלות, כגון

עדה	נצלה	שמען	קולי
נשי	למך	האזנה	אמרת
וכן:	ימין	רוממה	
ימין	ה'	עשה חיל:	(תהלים קי"ח ט"ז)
ונמכו:	כרה	בה	יפול,
וגלל	שחת	אליו	תשוב: (משלי כ"ז כ"ז),
	אבן		

יש שיביא ענין הדלת הראשון דומה לענין דלת השני אם צכלו או צמקלתו ופעמים שיתכבד
אליו צענין אלל שיתדמה אליו צחלקי המאמר, כגון

נאמנים	פצעי	אוהב	
ונעתרות	נשיקות	שונא:	(שם כ"ז ו')
מן המצר	קראתי	יה	
ענני	במרחב	יה:	(תהלים קי"ח ה')

ופעמים יחסרו תיבה אחת או חלק אחד מחלקי המאמר דלת אחת, ויסמכו על הכתוב
צלחותה, ומפרשים יאמרו שהתיבה ההיא הכתובה צלחותה מושכת אחרת עמה, כגון

בצאת	ישראל	ממצרים	
—	בית יעקב	מעם לעז:	
והנה	יחזק	לקדשו	

תרגום אשכנזי

בראשית ד

וַצֵּלָה שִׁמְעֹן קוֹלִי נָשִׁי לְמֶדְ הָאִזְנָה
אִמְרָתִי כִּי אִישׁ דְּרָגְתִּי לְפָצְעִי וְיֵלֵד

צו זינען ווייבערן עדה
אונד צלה: הארעט מיי-
נער שטיממע, ווייבער
למד'ס! פערנעהמט מיי-

נע רעדע: איינען מאן ערשלאגע איך צו מיינער וואונדע, אונד איינען יינגלינג צו מיינער ביילע.

תרגום אונקלוס

רש"י

מחשמיש לפי שהרג את קין
וזאת תוצל קין צנו שהיה
למד סומא ותוצל קין מושכו

ורא' את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאצני למשוך צקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הבה
כף אל כף וספק את צנו ציניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן: שמען קולי.
להשמע לי מחשמיש וכי איש אשר הרגתי לפלעי הוא נהרג וכי אני פלעתי מזיד שיהא הפלע קרוי
על שמי וילד אשר הרגתי לחצורתי נהרג כלומר ע"י חצורתי צממיה והלא שוגג אני ולא מזיד

באור

ממשלותיו:	ישראל	_____
וינס	ראח	הים
יסב לאחור:	_____	הירדן
באילים	דקדו	ההרים
בבני צאן	_____	גבעות
כי הנגוס	הים	מחלך
חסב לאחור	הירדן	_____
חולי ארץ	אדון	מלפני
(שם קי"ד):	אלוה יעקב	מלפני
לפצעי	הרגתי	וכן כלן: כי איש
לחברתי	_____	וילד
קין	_____	כי שבעתים יקם
שבעי' ושבעה	_____	ולמד

ואין להאריך צזה כי אין כוונתי פה כי אם להעיד שהמלמד הזה הוא שירי והוא שיר הרלבח
שצט לדינו משנים קדמוניות בהם, והוא נחנצ על המשפט שזכרנו כל דלת לעומת מחצרתו
ונקרא אלל מפרשי התור' בפילת הענין צמלות שונות: שמען, צא תוספת נו"ן לצד וחסד
הכ"ל ודלוי להיות שבעה: נשי למד, שם צמקוס הנכוי, כמשפט לשון הקידש וצפרט
צמללכת הכיר, להשתנות המלות: האזנה, משפטו האזנה צמפילת הנו"ן, אחד לשורש שרשו
לון ואחד לשמות הרצוב, וחסדו הרלבונה והשלימות צדנש צנו"ן השני: אמרתי, שם והנפרד
אמרך על עזקל שפחה שמה, לדעת דד"ק צשרשים שרש אמר, וצא התי"ו תחת הכ"ל
הנקצה, ויתכן להיות הנפרד אמרה צפלים צדנש נדקה כי לא מלכנו הנפרד ממנו צמקדל.

ושני משקלים האלו שחם צממיות וצממיות: כי איש דרגתי לפצעי ונו', לא הזכיר הכתוב
את המאידע אשר אליו כוון למד צממיתו, וכל המפרשים הלכו צזה איש לפי דרכו וסצרתו זה
אומר צבה זה אומר צבס, והנכון צדצרי' סחומי' כללו לשמוע אל דצרי דו"ל המקצלים האמתיים
שאמרו צמדש שלמן הי' סומא וילל לצוד ליד עם תוצל קין צנו שהי' נער קטן וצדלות הכעו
מדחוק את קין שהי' נחצל צתוך עלי השד' נדמה לו כחיה, ואמר ללמד שימשוך לשם ויכהו וימת
וכאשר הלכו שמה ודלה שהי' קין זקנו הבה כף אל כף לבדל לערו, ולא ידע כי צנו עומד שכ
וספק אותו ציניהם, והיו נשיו מלעענות הרצה ופורשות ממנו צאמדין שהוא צן המדלח הרלבשו
ותפס מעש' סצותיו צידו, והוא אשר להן לפייסן צדצרי' כאשר פירש'י צלשון תימה, וכי איש
(אשר) הרגתי, לפלעי (הוא נחצז) כלומר שירדל הפלע על שמי, ואם הילד לחצורתי (יחש)
כלומר כלל שוב כימי, ואל מלכנה שיענשי יחש, כי קין והרגו נצוד יחש צממיות

בראשית ד

תרגום אשכנזי כו

(כד) ווירד קין זיבענפֿעל-
טיג גערפֿאָכען, זיך למך
זיבען אונד זיבענציגפֿעל-

לחברתי: (כד) כי שבעתיים ימים קין ולמד
שבעים ושבעה: (כה) וידע אדם עוד

תרגום אונקלוס

רשי

יִרְדִּי: (כד) אֲרִי שִׁבְעָא דְרִין אִיתְלִיאוּ לְקִין הָלֵא לְלִמָּךְ בְּרִיָּה
שִׁבְעִין וְשִׁבְעָא: (כה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד יַחַ אִתְחִיָּה וַיֵּלֶדְתָּ בֶּרֶךְ וְקִרְתָּ
Machéure (חֵיט חֲסִפְרַחְנֵל פֿעֲרֹוּחֻוּדֻוֹנֵג , פֿעֲרֹוּחֻוּדֻוֹנֵג) : (כד) כִּי שִׁבְעָתִים יִיָּקָם קִין . קִין
שֶׁהָיָה מוֹד נִתְלֵה לוֹ עַד שֶׁנֶּעַה דוֹדָתָא אִנִּי שֶׁהֲרַגְתִּי שׁוֹנֵג לֹא כָל שָׁנָן שִׁיתְלֵה לִי שְׁנִיעִיּוֹת הֲרַגָּה :
שְׁבָתִים וְשִׁבְעָה . לִשְׁחָן דְּרָוִי שְׁנִיעִיּוֹת אֲחִיזָּה לוֹ . כֵּךְ דִּרְשָׁה רִבִּי תַנְחוּמֵאל . וּמִדֶּרֶשׁ דְּרַסְשִׁית דְּרָבָה לֹא
הָיָה לִמָּךְ כְּלוֹם וְנָשִׂי פוֹדֶשׁוֹת מַמְכּוֹ מִשְׁקִיּוֹתוֹ פְּרִיָּה וְרָצִיָּה לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה בְּזָרָה לְכָלוֹת זִרְעוֹ שֶׁל
קִין לִמָּךְ שֶׁנֶּעַה דוֹדָתָא אֲמִירוֹ מַה אֲנִי יוֹלְדוֹת לְזֶהֱלֵה לִמָּךְ הַמְצוֹל צֹל וְלוֹטָף אֶת הַכָּל וְהוּא
לִמָּךְ לִשְׁחָן וְכִי אִישׁ הֲרַגְתִּי לְפָנַי וְכִי אֲנִי הֲרַגְתִּי אֶת הַצֵּל שֶׁהָיָה אִישׁ צְקוּמָה וַיֵּלֶד צִשְׁנִים שִׁיָּהָא
זִרְעִי כֹלָה צִשְׁמוֹ עוֹן וְהִי קִין שֶׁהָרָג נִתְלֵה לוֹ שֶׁנֶּעַה דוֹדָתָא אִנִּי שֶׁלֹּא הֲרַגְתִּי לֹא כִּי־שִׁיתְלֵי לִי

באור

כָּל לִמָּךְ שֶׁלֹּא הָרָג כִּי אִם צִשְׁנֵי דִלְוִי שִׁינְקָם שְׁנִיעִים וְשֶׁנֶּעַה מִן הַפּוֹנֵעַ צוֹ , וְהִנֵּה לְפִירְשִׁי
מִסֵּר הִי־לֵה פִימָה , וַיֵּשׁ מִי שֶׁפִּירֶשׁ שֶׁכֵּךְ אֲמִיר לֵהָן , צִשְׁמֵת אִישׁ הֲרַגְתִּי עִי פִלְעִי הוּא קִין
וַיֵּלֶד עִי מְנוּדָתִי הוּא מוֹצֵל קִין , אֵךְ שׁוֹנֵג הִיָּתִי וְלֹא אֲעִנֵּשׁ צִשְׁנִיל זֶה וְנֹר , וְאֵל פִּתְמָה עַל
מֵה שְׁקִדְוֹ צִמְדָּשׁ לְחוּצֵל קִין נֶעַד וְכֵן צִמְלִיל לִמָּךְ יִכּוֹנֵה יֵלֶד , אֲשֶׁר הַשְׁמוֹת הִלְלוּ הוֹנָחוּ עַל
נֶעַד לִימִים . וְכִפִּי הַמְסוּפֵר מַמְכּוֹ צִפְסוֹן הַקּוֹדֶם הוּא הִרְטָשָׁן אֲשֶׁר הַמֵּלִיךְ אִימָנוֹת
כִּלִּי נִחוּשָׁת וְנִדּוֹל , וְלֹא יִתְכֵּן לְחִשּׁוֹץ מַחֲשָׁבוֹת וְלִהְיוֹתִי מִלְּאָכָה בְּדוֹל וְנִכְרַדָּת כּוֹשֶׁת כִּי אִם
לְחִי הִיָּתִי לֹאִישׁ מִשְׁכִּיל וְיֹדֵעַ , יֵלֶד שֶׁנִּקְרָא נֶעַד וַיֵּלֶד לְעֶרֶךְ שְׁנוֹת אֲנָשִׁי הַדוֹדוֹת הֵם שְׁחִי
שְׁמוֹ לוֹ מִשְׁעָה מֵלִיךְ שְׁנִים , וְדִלְי לִזֵּה מִיַּעֲדִי הַנִּחְמוֹת לִישְׁעִי הַנִּצִּיץ (כִּי סִיָּה כ') שֶׁאֲמִיר
כִּי הִנֵּדָר צֵן מֵלֵךְ שָׁנָה יָמוֹת וְנֹר , דִּלְי כֹּאֲשֶׁר יָמוֹת צִהִיָּתוֹ צֵן מֵלֵךְ שָׁנָה יִתְכֵּן לְקִרְוָתוֹ נֶעַד ,
וְנִגְזְרוֹתָא מֵה , וְכִסִּי' וְאֲמִיר כִּי צִימִי הֶעֱן יָמִי עִמִּי (שֶׁס כ"ג) , וְדִלְי כִי יִלְדִּיכוּ יָמִים צִימִי הֶעֱן
עַד שִׁיָּת לְבָנוֹת לִצֵּן מֵלֵךְ שָׁנָה נֶעַד , וְהִנֵּה אֵף שֶׁדְּרִי חֲזִיל אֵין לְרִיבִי חֲזוֹק , עִכְ"ו לֹא אֹכֵל
לְבָנוֹת מִלְּהִידֵי שָׁנָה הַסּוּפֵר יוֹסֵף צֵן בּוֹדִיָּן צֵם הַקְדַּמוֹתִים שֶׁלֹּא הִצִּי הַמֵּלִיךְ הַזֶּה , כִּם שִׁי
זֵין דֵּן קִדָּם הַלְמוּדָאִים צִעֲלִי הַשְׁדֶּרֶשׁ , וְאֲפֹשֶׁר שְׁנִיעִי מִשֶּׁה הִי הֲרַג מִפּוֹדֶם וְיֹדֵעַ לִכֵּן
הַשְׁמִי וְלֹא זָנַךְ דֵּק הַמֵּלִיךְ הַנִּחְמָדָת הַזֹּאת , וְנִמְאָל לִמָּךְ אֲשֶׁר לֹא צִנִּי עִמָּךְ דֶּרֶךְ כֹּאֵה
וְכִסִּים עִם הַמֵּךְ הַכְּתוּבִים , אֲמִיר יִתְכֵּן שְׁנִיעִי הֵם כֵּנֶד הַחֵל הַחֵמֶשׁ כְּרוֹץ עַל כִּי הַלְּמָה ,
וְהִי צִעֲלִי זֹדֵעַ שׁוֹכֵמִי צִמְדָּרָוֹת צִמְעָרוֹת וְנִקְיָקִי הַסְּלֵעִים וְנִמְיָקִי אֶת צִעֲלִי הִישּׁוֹץ גִּיזְלִי
וְחִתְסִי וְשִׁדְדִי אֶת צִהֲמָתִס וְכּוֹשֶׁס , וְכִם אֶת נִשְׁחִיָּהֶם לְקַסּוֹ צִחֻזָּה , עַד שֶׁהֲלָרְנוּ צִעֲלִי הִישּׁוֹץ
שְׁעֲדִי הַלְּמָה וְיֹשְׁעִי אֶהְלִים לְהַקְהֵל וְלַעֲמוֹד עַל נִפְשָׁם , לְבָנוֹת לֵהֶם עַדִּי חוּמָה דְּלִתִּים וְצִרִיח ,
וְלִהְיוֹתִי תַחְנוּלוֹת וְחִנְמוֹת וְנִלְאָבוֹת שׁוֹנוֹת אֲשֶׁר עַל יָדָם יָקוֹם הַחֵלֶשׁ כֵּנֶד הַבְּצוֹר וַיִּנְלַח אֹתוֹ ,
וְכִיָּה לְעִישָׁת הַחֲדָשׁוֹת וְהִרְמָחִים שֶׁצִּפְסוֹן הַקּוֹדֶם נִלְוָה מֵאֹד אֵל הַתְּכֵנִיָּה הַזֹּאת , כִּי עַל
יָדָהּ עָשָׂה לֵהֶם הַכִּלִּים הֵם הַבּוֹדֶגִים צִלִּי בְּצוֹר , וְהַחֵלֶשׁ אֲשֶׁר צִדּוֹ חֲדָצְ לוֹ הִנֵּי , יִלְמֵד בְּצוֹר
לִי , וְשִׁדְדִי שְׁמוֹצֵל קִין צֵן לִמָּךְ הִי אֲנִי הַלְּמוֹנוֹת הַהוּא , וְאֲפֹשֶׁר שֶׁלְּמִדּוֹ , מִלְּמָךְ אֲנִי כִדְעַת
הַרְמִיָּץ וְלִי , הַשְׁתַּצָּה צֶה לִמָּךְ כֵּנֶד כִּשִׁי , וְאֲמִיר אֲלִיָּהֵן מַעֲתָה אֵין אֲנִי מִתִּירֵל מִשּׁוֹם אִדָּם אֲשֶׁר
יָקוֹם עָלִי לַעֲשׂוֹת לִי חֵמֶס , וְאִם יִלְחוּס עַמְדִי הֵלִישׁ הַבְּצוֹר צִלְצֵן לוֹ צִלְדִּרוֹף וַיִּשִׁית צִי פִלְעַ , לוֹ
יִשְׁמֹד לְנִגְדִי הִילֵךְ צִכָּה יָדוֹ וְזִרְעוֹתָיו , וַיַּעֲשֶׂה צִי חֲצוּדָה , הֵלֵךְ נִקְל לִי לְהִדְבּוֹ צִכִּלִים הַמִּשְׁחִיתִים
אֲשֶׁר צִדְדִי , וְלִקְחָתָא אֶת נִקְמָתִי מַמְכּוֹ שְׁנִיעִים וְשֶׁנֶּעַה . וְנִמְלֵת יֵלֶד כּוֹפֵל בָּם עַל הַנֶּעַד כִּדָּם הִיָּתִי
לִישׁ , וְאֲפֹשֶׁר שִׁיָּה צִעֲלִי זֹדֵעַ וְכִח אֲמִין , אֲמִיר וַיֹּעֵן אֶת הַיִּלְדִּים (מִלְּכִי א' י"ג ח') , וַיְהִי
הַרְמִי תַחְמוֹת אֶהְרֹוֹ כִּמוֹ נִתְחִי כִסֵּף הַשְּׁדָה (צִרְלָשִׁי כ"ג י"ב) , אֲשֶׁר לִקְחָתִי מִיָּד הַלְּמָרִי (שֶׁס
כ"ח כ"ג) , וְדִנִּים כְּמוֹהֶם , וְכֵן פִּי הַרְלָצָה תִּיּוֹצָת אֲלוֹ עִי דְּרָכּוֹ צִצִּיאוֹר הַמֵּלִיךְ הַזֹּאת . פִּלְעַ
כִּדְעִי מִנֵּת חֲדָצְ לוֹ חֵן מִקְלָדִירָה צִלְשׁוֹן לַעֲ"ז לֹא יִדְעָתִי לְכוּנֹה , אֲלוֹי שִׁלְדִּיר לְהִיָּת קִלְדֵּר־ע
נִלְעִי וְהוּא צִלְשׁ מַעֲנִין (אֲפֹשֶׁר־וְאִתְּרֵעַ) , אֲלֵלִי שֶׁלֹּא הוֹדְנָל כִּי אִם עַל הַכּוֹיָה לֹא עַל מִכְתָּ
חֲדָצְ לוֹ חֵן , וְנִשְׁעִי כִּי נִכְמַץ נִצְרָדָה צִלְעִי וְכִי־נִכְמַץ (כ') שֶׁהֲעִתִּים , וְכֵן

תרגום אשכנזי

טיג. (כה) אדם וזאחנ-
טע פֿערנער זיינער פֿרויא
בייא, ויא געבאר איינען
זאחנ, אונד נאנטע איהן
שת; דען ויא שפראך:
גאטט האט מיר אנדערן
זאממען בעשערט אן דער
שטעללע פֿאן הבל, דען
קין ערשלאגען. (כו) דעם
שת ווארד אויך איין זאחנ
געבאָרען, אונד ער נאנט-
טע זיינען נאמען אנוש;
דאמאלס פֿינג מאן אן
צו בענענען מיט דעם
נאמען דעם עוויגען.
ה (ל) דיוטם איזט דאז
געשלעכטסרעגיסטער
דער נאכקאממען פֿאן
אדם; דא גאטט אדם
ערשוק, מאכטע ער איהן
אין דער עהנליכקייט גאט-
טעם. (ז) מעננכען אונד
ווייבכען האט ער זיא ערשאפֿען, זעגנעטע זיא אונד נאנטע איהרען נאמען אדם (מענש), דא

בראשית ד ה

אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן-וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ
שֵׁת כִּי שֵׁת-לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת
הָבֶל כִּי הָרְגוּ קַיִן: (כו) וּלְשֵׁת גַּם-הָיָה
יֶלֶד--בֶּן וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ אָנוּשׁ אִישׁ
הַיָּחַל לִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: ס

ה (ב) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם
בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמּוּת אֱלֹהִים
עָשָׂה אֹתוֹ: (ג) זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם
וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמָם

ת"א כי שֵׁת יצמות ס"ז, ע"ח: זֶה סֵפֶר סנהדרין ל"ח, ע"ז. ע"ז
ס', ח'. עקרים ת"ח, פ"ח: זָכָר וּכְרִי צרכות ס"ח, ח'. ערוזין
י"ח, ח'. מנלה ט', ח'. יצמות ס"ח, ח'. כתובות י"ח, ח':

ווייבכען האט ער זיא ערשאפֿען, זעגנעטע זיא אונד נאנטע איהרען נאמען אדם (מענש), דא

תרגום אונקלוס

יֵת שְׁמִיָּה שֵׁת אֲרִי אֲמַרְתָּ יְהִי לִי יֵי בֶר אֲחֵרָן חֲלָף הָקֵד
דְּקַשְׁלִיָּה קַיִן: (כו) וּלְשֵׁת אִשָּׁה הָיָה אִיתָּהּ לִיד בֶּר וַיִּקְרָא יֵר
שְׁמִיָּה אָנוּשׁ בְּבֶן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי אָנוּשָׁא מְלַצְלָאָה בְּשִׁמְאָה דִּי
ה (ח) דִּין סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹמָא דְּבָרָא יֵי אָדָם בְּדִמּוּת
אֱלֹהִים עָבַד יְתִיָּה: (ז) דְּבֶר וּנְקֵבָא בָּרָאִינוּ וַיְבָרֶךְ

בזידתו של תקום אתם עשו מלותכס והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוע ענמך תחלה והלא פרט
מלשתך זה מלה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ירך מיד וידע אדם ונו'. ומה עוד ללמ
שנתוספה לו תלויה על תלותו (צ"ד): (כו) אז הוחל. לשון חולין לקדש את שמות האדם
ואת שמות העלזים בשמו של הקצ"ה לעשותן כלילים ולקרותן אלהות:

ה (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם. זו היא ספירת תולדות אדם ומדע אדם יש רצו: ביו

באור

שזעים ושזע' זל המספר הקלוצ צמקוס הצלתי קלוצ להגדלת והפלגת הענין: יקם קין, ר"ל
תלקח נקמתו מן הכורג אותו כאשר כתצמו למעל': (כה) תחת הבל, צמקומו: (כו) הוחל
מפעלי הכפל שדשו חלל, והוא מהצנין שלא נזכר שם פועלו מהנוסף, ופירושו לשון תחלה
ר"ל שהחלו להתפלל ולקדש צמס ה' (דאצ"ע), וד"ק צמס' השרשים שדש חלל כתצ שזו התחיל
צני אדם לקדש שמות צני אדם והגלולי' והעלזי' צמס ה' וכתצ עוד שיתכן להיות מלשון חלל
(וכן פי' רש"י ז"ל), והכוונ' כי צימי אנוש טעו אחר ע"ז והקריא' צמס ה' אז הוחלה:

ה (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם, ספירת התולד' הצלה מן אדם, והם הצנים אשר יזכיר: ביו
ברא אלהים אדם, נמשך לפניו כי התחיל מאדם עלמו, יזכיר צו שהסם צדלו מאין ועשו
אותו צדמותו: (ב) זָכָר וּנְקֵבָה ונו', הזכיר כי כאשר צדל את האדם מאין ועשהו צדמותו נ
צדל ועשהו צדמותו: וצ"ל אדם, שנתן להם את התולד' להמציא לעד צנים וצנות רצו

בראשית ה

תרנו' אשכנזי כז

אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה: (ג) וַיְהִי אָדָם
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה שָׁנָה וַיּוֹלֶד בְּדַמּוּתוֹ
בְּצִלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: (ד) וַיְהִי
יָמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה
מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: (ה) וַיְהִי
כָל־יָמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חִי תִשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וְשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת: (ו) וַיְהִי־שֵׁת
חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאָה שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אֱנוֹשׁ: (ז) וַיְהִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־

זיא געשאפפֿען ווארדען
(ג) אלס אדם הונדערט
אונד דרייסיג יאהרע לעב-
טע, צייגטע ער אין זיי-
נער עהנרליכקייט זיין
עבענבילד, אונד נאנטע
איהן שט. (ד) נאכדעם
ער שט געצייגט, לעבטע
אדם נאך אכט הונדערט
יאהרע, אונד צייגטע
זאחנע אונד טאכטער.
(ה) אלס דיא לעבענס-
יאהרע אדם'ס ניין הונד-
ערט אינד דרייסיג ווא-
רען, שטארב ער. (ו) שט
לעבטע הונדערט אונד
פֿינף יאהר, אונד צייגטע
אנוש. (ז) נאכדעם שט

תולדות אהרן ויחי ערוצין י"ח, ז': ויולד עקרים מ"ג, סט"ו:

תרגום אונקלוס

רש"י

ברוא ונו'. מביד סציוס
שנכדא הוליד: (ג) שלשים
ומאת שנה. עד כלן פידע
מן הלשה (ז"ר):

יתרון וקרא ית שומהון אדם ביומא דאחבריאוי: (ג) ותיא אדם
מאה ותלתין שנין ואוליד בדםותיה דדמי ליה וקרא ית שמייה
שֵׁת: (ד) ויהו יומי אדם בחר דאוליד ית שֵׁת תמני מאה שנין
ואוליד בנין ובנין: (ה) ויהו כל יומי אדם דתיא תשע מאה
ותלתין שנין ומית: (ו) ותיא שֵׁת מאה וחמש שנין ואוליד ית אנוש: (ז) ותיא שֵׁת בחר

באור

פסח, והכוונ' לומר כ' התולדות מצרכת ללחי' כי אדם ואשתו לא כולדו חלל כדלוי מלח
והצרכו לעשות כן: ויקרא את שמם אדם, מפני שסם אדם כלל לכל המין האנושי הזכיר כי
האלהים קרא הווב הדלשון צסס הזה מפני שכלם זהם צכח: (ג) ויולד בדמותו בצלמו, ידוע
כי כל הכולדים מן החיים יהיו צדמות המולידים וצלמם, חלל צעצור שנתעלה האדם צדמותו
וללמו שחמדר צו צדמות חלחי' עשה לוותו, פידע כלן שאף תולדותיו היו כן צלותו הדמות
הבעולה, ולא חמר זה צקין והצל שלל רלח להאריך זהם, חלל פי' כן צשת שהעולם הושתת
פמנו לו מפני שהאדם כדל צתכלית שלימות היצירה חמר צשת כי הי' כמוהו צכח וציופי:
(ה) ויהו כל ימי אדם אשר חי ונו', חינו חמר צפני עלמו כי חין לורך להודעה הזאת
והדור פצולר מהקוד', רק הול חמשך לתוצת וימת והכל חמר אחד כללו חמר וכלשר היו ר"ל
כשלמו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות ושלשים שנה לו מת, ויש ווי"ן רציס צתור' המשמשים
לשם השמוש הזה לחצר צין שני משפטים שציניה' קסוד צוקן לו צמקום לו צסצה, כמו ואלשר
לל שס לצו חל דצר ה' ויעצ חת עצדיו ולת מקנהו צשד' (שמות ט' כ"א), ר"ל עז, והכך
וחל שהאדריכו צני האדם ימים רציס צעת הדיא עד הדורות שאחרי המצול, והסצה צזה
כצצ הדמצין ז"ל: כי אדם הדלשון מעש' ידיו של הקצ"ה נעשה צתכלית השלימות צנוי צכח
צקופ' וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה צן מות הי' צעצעו לחיות זמן רצ, וכלשר צל המצול על
האך נתקלקל עליהם האור והלכו ימותם הלך וחסוד, כי עד המצול הי' ימיהם צלורך
הכול, ויש מהם שחיו יותר מאדם ושס שכולד קודם המצול חי' שס מאות הועיל לו החחק
שולד צו והזיק לו האור שנתקלקלו צנוי הכולדים חמר המצול ונתקלרו ימותם ושצו למאות
לדע, ותראה שהי' זה צהם עד דוד הפלגה, וכלשר משל עליהם שנוי האורדים צהפלגה
נתקלרו ימיהם, כי חל חמר צמנו: הפלגה הארץ שן לחלי ימיהם לעלמים שנה, ונרל' כי

בראשית ה

אָנוֹשׁ שִׁבְעַ שָׁנִים וְשִׁמְנֵה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: (ט) וַיְהִי כָּל־יְמֵי־שָׁת
שָׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמָת: ׀ (י) וַיְחִי אָנוֹשׁ תֵּשַׁע־עֶשְׂרִים שָׁנָה
וַיֹּלֶד אֶת־קִינָן: (י) וַיְחִי אָנוֹשׁ אַחֲרֵי
הַיֹּלֶדוֹ אֶת־קִינָן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וְשִׁמְנֵה מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
(י) וַיְהִי כָּל־יְמֵי אָנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים
וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ׀ (י) וַיְחִי
קִינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת־
מַהֲלֵל־אֵל: (י) וַיְחִי קִינָן אַחֲרֵי
הַיֹּלֶדוֹ אֶת־מַהֲלֵל־אֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
וְשִׁמְנֵה מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: (י) וַיְהִי כָּל־יְמֵי קִינָן עֶשְׂרִים שָׁנִים
וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ׀ (י) וַיְחִי
מַהֲלֵל־אֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וַיֹּלֶד אֶת־יֶרֶד: (י) וַיְחִי מַהֲלֵל־אֵל אַחֲרֵי

אונד צייגטע ירד. (טז) נאכדעם ער רען ירד געצייגט, לעבטע מהללאל נאך אכט חונדערט אונז

דאזליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנים ואזליד בנים ובנות: (ח) ויהיו כל ימי שר
תשע מאה ותרתים עשרי שנים ומית: (ט) ונחיא אנוש תשעין שנים ואזליד ית בניו
(י) ונחיא אנוש בחר דאזליד ית בניו תמני מאה וחמשים עשרי שנים ואזליד בנים ובנות
(יא) ויהיו כל ימי אנוש תשע מאה וחמשים שנים ומית: (יב) ונחיא קינן עשעין שנים
ואזליד ית ביהללאל: (יג) ונחיא קינן בחר דאזליד ית מהללאל תמני מאה וארבעי
שנים ואזליד בנים ובנות: (יד) ויהיו כל ימי קינן תשע מאה ועשרא שנים ומית
(טו) ונחיא מהללאל שתיים וחמשים שנים ואזליד ית ירד: (טז) ונחיא מהללאל בחר דאזליד

צדויות אנדרהס יצחק ויעקב היו ימי האדם שנעו' ושמונים שנה, כאשר הזכיר משה צתפלתו, אצל האדיקים צדויות ירשת ה' תוס'ף צהם ימים. כי פרעה תמה על יעקב, והוא הפליג צימי אניתיו במה שאמר ולא הבינו את ימי שני חיי אבותי (צדאשית ע"ז ט') עכ"ל, והנה צהשגחת האל ית' על יצחק האנושי נסן חיי' וצדויות ההם כדי שצחקידותיהם וצנסיונות

הוֹלִידוּ אֶת-יָרֵד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה
מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
(א) וַיְהִי כָּל-יְמֵי מִהֲלָלָה חֲמִשָּׁה
וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמָת: (ב) וַיְחִי-יָרֵד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים
שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת-חֲנוּךְ:
(ג) וַיְחִי-יָרֵד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת-חֲנוּךְ
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: (ד) וַיְהִי כָּל-יְמֵי-יָרֵד שְׁתַּיִם
וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְתִשְׁעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת:
(ה) וַיְחִי חֲנוּךְ חֲמִשָּׁה וְשָׁשִׁים שָׁנָה וַיֹּלֶד
אֶת-מֶתוֹשֶׁלַח: (ו) וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ אֶת-
הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת-מֶתוֹשֶׁלַח
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:
(ז) וַיְהִי כָּל-יְמֵי חֲנוּךְ חֲמִשָּׁה וְשָׁשִׁים שָׁנָה

ח"א ויתהלך פקדס ת"ג ספר ק':

תרגום אונקלוס

יח ירד תבני מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנות: (א) ויהיו
כל ימי מהללאל תבני מאה ותשעין וחמשים שנין ומירת:
(ב) ויהי ירד מאה ושתיין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך:
(ג) ויהי ירד בטר דאוליד ית חנוך תבני מאה שנין ואוליד
בנין ובנות: (ד) ויהיו כל ימי ירד תשע מאה ושתיין ותרתין שנין
ומית: (ה) ויהי חנוך שתיין וחמשים שנין ואוליד ית מתושלח:
(ו) ויהי חנוך בדחלתא דיי בטר דאוליד ית מתושלח תלר
קאה שנין ואוליד בנין ובנות: (ז) ויהי כל ימי חנוך תלר

באור

עלו וצילו הדורות הצלי' אחדיהם לשלמות החכמ', ולא תהי' החכמה שהמצי' הצודק ית'
גדס על זה לצטלה אם חיו כשעור חיותנו היום הזה כי היה משיגס המות קודם התצוננס
צנע הנפלות שילקחו התחנותיהם מן החוש צמח אדוק מאוד. וזה יכלו ג"כ להמציא כל
הנפלות שנתחדשו בעולם לזכרי האדם (ממהל"י אצוננאל) ונצ"ר אמרו שהרצו ימי' צלל לער
תלל יסודין כדי לעמוד על התקופות ועל החצונות: (כב) ויתהלך חנוך את האלהים,
עם כל סקור צלחם השם והפעם ננחמת דרכיו ומעט' ידיו, והביר אם צודקו מההביע

דרייסינ יאהרע, אונד צייג-
טע זאָהנע אונד טאָכטער.
(יז) אלס אללע לעבענס-
יאהרע מהללאל אכט
הונדערט פֿינף אונד ניינ-
ציג וואָרען, שטארב ער.
(יח) ירד לעבטע הונ-
דערט אונד צווייג אונד
זעכציג יאהרע, אונד
צייגטע חנוך. (יט) נאכ-
דעם ער דען חנוך געצייגט,
לעבטע ירד נאָך אכט הונ-
דערט יאהרע, אונד צייג-
טע זאָהנע אונד טאָכטער.
(כ) אלס אללע לעבענס-
יאהרע ירד ניינ הונדערט
צווייג אונד זעכציג ווא-
רען, שטארב ער.
(כא) חנוך לעבטע פֿינף
אונד זעכציג יאהרע, אונד
צייגטע מתושלח. (כב) נאך
דעם ער דען מתושלח גע-
צייגט, וואָנרעלטע חנוך
פֿאַר גאָט דרייג הונ-
דערט יאהרע, אונד צייג-
טע זאָהנע אונד טאָכטער.
(כג) אללע לעבענס יאהרע
דעם חנוך וואָרען דרייג
הונדערט פֿינף אונד

רש"י

(כב) ויתהלך חנוך. לדיק
היה וקל (ס"א וקנל)
צדעתו לשון להרשיע
לפיכך תיהר הקצ"ה
וסילקו והמיתו קודם זמנו
חזו שכינה הכתוב צמיתתו
לכתוב ולינו צעולס
לעלות שנותיו (נ"ד):
(כד) כי לקח אותו.

תרגום אשכנזי

ועכציג. (כד) דא חנוך
פֿאַר גאָטט וואַנדעלטע,
זאָ וואָר ער ניכט מעהר
היר, דען גאָטט האַטטע
איהן צו זיך גענאָממען.
(כה) מתושלח לעבטע
הונדערט אונד זיבען אונד
אַכטציג יאהר, אונד
צייגטע למך. (כו) נאכ-
דעם ער דען למך גע-
צייגט, לעבטע מתושלח
נאָך זיבען הונדערט צוויי-
אונד אַכטציג יאהרע,
אונד צייגטע זאָהנע אונד
טאָכטער. (כז) אַלס
מתושלח'ס לעבענס-יאה-
רע וואָרען ניין הונדערט
ניין אונד זעכציג, שטארב
ער. (כח) למך לעבטע
צוויי אונד אַכטציג יאה-
רע, אונד צייגטע איינען
זאָהן; (כט) ריזען נאָנטע ער נח,

בראשית ה

וַיִּשְׁלַח מֵאוֹת שָׁנָה: (כד) וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוֹךְ
אֶת־הָאֱלֹהִים וַאֲיָנָנוּ כִּי־דָקָח אֶת־
אֱלֹהִים: ׀ שְׁבִיעִי (כה) וַיְהִי מִתּוֹשֵׁלַח
שִׁבְעֵי וְשָׁמְנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־לִמְךָ: (כו) וַיְהִי מִתּוֹשֵׁלַח אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־לִמְךָ שְׁתַּיִם וְשָׁמוֹנִים
שָׁנָה וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת: (כז) וַיְהִי כָּל־יְמֵי מִתּוֹשֵׁלַח תְּשַׁע
וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּכֻחַ:
׀ וַיְהִי־לִמְךָ שְׁתַּיִם וְשָׁמְנִים שָׁנָה
וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּן: (כט) וַיִּקְרָא אֶת־

נח, נעהמליך: ריזער ווירד אונס טראָסטען ביא אונזערם טהו

תרגום אונקלוס

מָאָה וְשִׁתִּין וְחֲמִשׁ שָׁנִין: (כד) וַחֲלִיף חֲנוֹךְ בְּדַח לְתָא דִּי וַאֲיִתְּהוּ
אַרְבִּי לָא אָמִית יְתִיָּה יי: (כה) נִחְיָא מִתּוֹשֵׁלַח מָאָה וְתַמְנִין וְשָׁבִי
שָׁנִין וַאֲוֹלִיד יֵת לִמְךָ: (כו) נִחְיָא מִתּוֹשֵׁלַח בְּתַר דְּאֹלִיד יֵר
לִמְךָ שִׁבְעֵי מָאָה וְתַמְנִין וְתַרְתִּין שָׁנִין וַאֲוֹלִיד בָּנִין וּבָנִין
(כז) וַחֲוֹ פֿל יֵמֵי מִתּוֹשֵׁלַח תְּשַׁע מָאָה וְשִׁתִּין וְתֵשַׁע שָׁנִין
וּמִית: (כח) וַחֲיָא לִמְךָ מָאָה וְתַמְנִין וְתַרְתִּין שָׁנִין וַאֲוֹלִיד בָּר
(כט) וַקְרָא יֵר שְׁמִיָּה נַח לְבִימָר דִּין יִנְחָמִינָא מִעֻבְדָּנָא

מוֹלִיָּה קוֹלִים וְדַדְרִים כְּשׁוֹרְעִים חַי' תַּקְלָתוֹ שֶׁל אָדָם הַדָּשָׁן וְיִמֵּי נַח נַחֵה וְזָכוּ יִנְחָמ

רש"י

לפני זמנו כמו הנני לוקח
ממך את תחמד עיניך
[יתזקא כ"ד]: (כה) ויולד
בן. שממו נזכה העולם
(כ"ד): (כט) זה ינחמנו.
ינוח ממנו את עלצן ידינו
עד שלא זל נח לא היה
להם כלי מחרשה והוא
הכין להם והיתה הארץ
מוֹלִיָּה קוֹלִים וְדַדְרִים כְּשׁוֹרְעִים חַי' תַּקְלָתוֹ שֶׁל אָדָם הַדָּשָׁן וְיִמֵּי נַח נַחֵה וְזָכוּ יִנְחָמ

באור

לס"ה שנים, כטעם אשר התהלכו אצתי לפניו (בראש' ט"ו), וכן זנח את האלה
התהלך נח (ס"ו ט'): (כד) כי לקח אחו אלהים, ענין גויסת הדיק, מטעם ואחר כז
תקחני (תהלים ע"ג כ"ד): (כט) זה, הונח על הדצר הנדמו אליו זלנצע, והוא הקר
צמקוס, ופעמים שיאמר גם על הדחוק (ואולם הלזה לא יאמר כי אס על הדחוק הנדמו אל
עין צראשית (ל"ז י"ט), והואל על הדצר הנדמו אליו צמחשזה או צדצור הקודס, זה הדו
אשר דצרכו אליך (שמות י"ד י"ז), או כשיודע ע"י הרמזה הנצואית זה אלי ואנוהו (ס"ט
ז'), ואמרו חז"ל מלמד שהיו מודין זלנצע וכו', ועל הצלתי נדמו אליו צמחמך הסמך יא
הוא: ינחמנו ממעשינו, יתכן שידע צנצול' כי על יד זה הכולד תחי' האדמה וכן הי'
על ידו נתקיים העולם, גם הוא הי' איש האדמ' כי כן כתוב, והנה ינחמנו, שדשו נחם ו
נוח אך הוא קרוצ לענינו כי הנחמה היא מנוח' מן העלצון, ודרך העצרי' צמחות לשמור הטעם
ולא המלות, כמו ידעל שנקרא לפעמים ידצשת שטע' אחד לפי שהצעל יכונה גם צסם צסו
ומעצבון ידינו, עניינו העמל והיגיעה, ונתצ רש"י ז"ל שנה הכין להם כלי מחרשה ועל
אמרו זה תמנו עלצון ידינו, וזה לשון ינחמנו, ולדעמו מ"כ אמרו צזה השם גם המל

בראשית ה ו

תרנום אשכנזי כמ

אונד ביא דער מיהזע-
לינקייט אונזערער האנד-
ארבייט אויף דעם ערד-
רייך, דאז דער עוויגע
פֿערפֿלונכט האט. (ל) נאכ-
דעם ער נח געצייגט,
לעבטע למך נאך פֿינף
הונדערט פֿינף אונד ניינ-
ציג יאהרע אונד צייגטע
זאהנע אונד טאכטער.
(לא) אלס אללע לעבענס-
יאהרע למך'ס ווארען
זיבען הונדערט אונד זיבען
אונד זיבענציג, שטארב
ער. (לב) נח וואר פֿינף
הונדערט יאהרע אלט
אונד צייגטע שם, חם
אונד יפת.

ו (ל) אלס נח דאז
מענשליכע געשלעכט
אנפֿינג זיך צו פֿערמע-
רען אויף ערדען אונד איה-
נען טאכטער געבאָרען
וואורדען, (ז) דא זאהנען
דיא גאטטליכען מענשען
דיא טאכטער דעם גע-

שמו נח לאמר זֶה יִנְחֲמֵנו מִמַּעֲשֵׂנוּ
וּמִעֲצָבוֹן יְדֵינוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר
אָרְרָה יְהוָה: (א) וַיְחִי לְמֹד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־נֹחַ חָמֶשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֶשׁ
מֵאֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: (ב) וַיְהִי
כָל־יְמֵי־לְמֹד שִׁבְעַת וְשִׁבְעִים שָׁנָה
וְשִׁבְעַת מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: (ג) וַיְהִי־
נֹחַ בֶּן־חָמֶשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיֹּלֶד נֹחַ
אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יֶפֶת:
ו (ד) וַיְהִי כִי־הִחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־
פְּנֵי הָאָדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם:
(ה) וַיֵּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בָּנוֹת הָאָדָם

הקודא יטעים הנרישא קודם התרמא

ת"א זח ינחמנו סנהדרין קי"ג, ז': ויהי נח סנהדרין ס"ט, ז':
ויהי כי מנלה י', ז'. ז"ז ט"ו, ו':

תרנום אונקלוס

רש"י

ואס לא תפרטו כן לך
טעם הלשון נופל על השם
ולתה לך לקרות שמו
מנחם: (לב) בן חמש
מאות שנה. א"ל יוחן מה
טעם כל הדורות הולידו
לק' שנה וזה לחמש מאות.
אמר הקצ"ה אס דשעים
הס יאזדו צמים ורע (ס"א)

זע של לדיק זה ואס לדיקים הס אטרוח עליו לעשות תצות הרצה כזש את מעיינו
ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שצניו ראוי לעונשין לפני המצול (ז"ד)
זנתי כי הנער זן מלכ שנה ימות [ישעיה ס"ה] ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה:
את שם את חם את יפת. והלא יפת הגדול הוא אלל צתמלה אתה דורש את שהול לדיק
וכולד כשהול מהול ושצזרהס ילא ממנו וכו' צ"ד:

ו (ב) בני האלהים. בני השמים והשופטים. דזר אחר צני האלהים הס השדים ההולכים
צשליחותו של מקום אף הס היו מתערזי' זהס. כל אלהים שצמקרא לשון מדות וזה

באור

ו (א) החל, לשון תחלה, והוא מצנין הפעיל מפעלי הכפל: לרב, מקור מצנין הקל
מהפולים: (ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם, אונקלוס תרגום צני דצדניא ית
נני פנשא, ופס שני צני מוס צמי' הסס נחלקים לשני כתות. הכת האחת כולדו מלכס

תרנום אשכנזי

מיינען מאנעם, דאס
וואו שטאן ווארען; אונד
נאחמער ויך ווייבער, וועל-
כע וואו זיך ערוועהלטען.
(ג) דא שפראך דער עווי-
גע: מיינגייסט ווירד נישט
איקמער אין דעם מעג-
שען שטרייטען, דיאווייל
ער דאך פלייש אויך
איזט; עס זאללען אבער
זיינע פריסטאגע נאך
זיין, הונדערט אונד צוואנציג

רשי

זיכח ולמה פהיה לו
לללים [שמות ד'] ללם
נחמך ללליט [ז']:
כי טובות הנה. למד רבי
יודן טנת כתב כשהיו
מטיצין אותה מקושט

בראשית ו

כִּי מִלֵּב הִנֵּה וַיִּקְחוּ לָחֶם בָּשִׂים מִכֶּד
אֲשֶׁר בְּחָרוּ: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְאֶיֱדֹי
רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשָׁגֹם הוּא בָּשָׂר
וְהָיוּ יָמָיו כַּמָּאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:
(ד) הַגִּפְלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הַהֵם

ת"א לא ידח פנהדני ק"א, נ' וק"ח נ': בשגם חולין קל"ה, נ'
יאהרע. (ד) דיא ריזען ווארען דאמאלס אויף דער ערדע, נא ווא

תרנום אונקלוס

ארי שפירן אינז ונסיכו להזן נשין מכל די בחרו: (ג) ונאמ
לא יתקיים דרא בישא דדין, קדמי לעלם בדיל דאינן בשקרו
נעבדיחזן בישא ארשא יהיבנא להזן מאח וקשרין שקין אנ
יתובין: (ד) נקביא הין בארשא ביימיא האינון ואף גמר בן ד

ליכנס לחופה היה גדול כננס ותועלה תחלה (צ"ד): מכל אשר בחרו. אף צעולת צעל אן
כזכר וכזהמה (צ"ד): (ג) לא ידון רוחי באדם. לא יתועם רוחי דוהי עלי צעיל האדם
לעולם. לאורך ימים הגה רוחי נדון צקדני אס להשחית ואס לרחם לא יהיה מדון זה צדון
לעולם כלומד לאורך ימים: בשגם הוא בשר. כמו צשגס צסנז"ל כלומד צשגיל שגס זאת צ
סכוא צשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני ומה אס יהיה אס או דצר קשה. כיוולא צו עד סקמת
דצורה [שופטים ה'] כמו שקמת. וכן שאתה מדצר עמי [זס ו'] כמו שאתה אף צשגס כמו צשגס
והיו ימיו ונו'. עד ק"ך שנה אסריך להם אפי ואס לא יסוצו אציל עליהם מצול. וא"ת משכול
יפת עד המצול אינו אלא מלה שנה אן מוקדם ומאוחר צתורה [פסחים ו'] כצר הישה בגוריו
בזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מלינו צסדר עולם יש מדרשי אגדה רצים צלל
ידון אצל זה הוא לחנוס פשטו: (ד) הגפלים. על שם הנפלו והפילו אפ העולם ותלשן עצרים

באור

וחוס צדמות אלהים, צשלמות גדולה מן הצנה והחחק, והם הולידו צמים רצים נכמת ויולו
צמים וצנות, והיו חנמים ומשכילים וכל עמייהם מסודלי' ע"פ הצמה והקצלה מצדיהם
לפי ששעדו דרך ה' המקוצל אלאס וגם יד הצחינה היתה אמת לקרצם אל עצודת האל ית'
וכבת השחית היו מצמי צמים אל אלו שכולדו אחר שהוחלו לעצוד ע"ז, חדל מהשגיל לצותם
והיו צרי אדם אונדי עלות סוגלי היסוד ותקון הקצון, סוכני מדצרות תחת חדולים וצמעריו
וצנקיקי סלעים, כפראים וחיות היער ולללה ילדו צנות, ונאכר רלו צמי האלהים אמת צנות
האנשים האלה הנקראים צמי האדם כי טוצה הנה, ר"ל יפות, נצדה יד יצרים עליהם, עוצ
מעלמם הנצודה, ולקחו להם נשי' דרך חמם מכל אשר צחור, גס צלו דרך צנות אל צנות
האדם פחותי המעל' ולא נודע הדצר עד שיולידו להם צמים ויכידו כי אינם מצמי אחר האנשי
רק מאלו נולדו שהיו גדולים וחזקי' צטצעים, אצל כופלי' מאצותם צנוצה וכח, כלשון לא נפ-
לכני מכם (איצ י"צ ב'), וע"ז נקאלו נפילים, וכמה צצורים ננמד אחר צמי האדם: (ג) לא
ידון, י"א שדשו נדן מלשון ויש צדצו אל נדנה (ד"ה א' ב"א כ"ז), שהביף לדוש נדון והעו
אמברית דוחי אגל דניאל צו נדנה (דניאל ז' ט"ו), ודלחי להיות ידון צפלם יצוש רק שגל
הנח פמורה הדגש כמו גייד יעקב חיד (צדאשית כ"ז כ"ט), שרלו להיות גייד לו גייד
כ"כ ד"ק צצושים צשרש דון ושרש נון, ולדעת דלצ"ע יתכן להיות משרש דון וענינו נדן כלשון
מלכור אס יעלה לשמים שיאו (איצ כ' ו'), ששדשו שול וענינו כמו נשל, ודלחי' להיות ידון
נשדוק, ואלום מלכאצו גס צחולם כמו ויש הכפר (קהל י"צ ז'), והפידוש לא יכיו' דוש

כדאשית ו

תרנום אשכנזי ל

עם אויך נאכהער, ווייל
דיא גאטטליכען מענשען
קאמען צו דען טאכ-
טערן דעם געמיינען מאנ-
נעם, אונד דיע איהנען
געבארען; דיעס זינד דיא
העלדען, וועלכע פאן
יעהער בעריהמטע מענ-
נער ווארען. (ה) אלס
דער עוויגע זאח, דאס
דיא באזעהייט דעם מענש-
ליכען געשלעכטעם גראם
וואר אויף דער ערדע,
אונד אללעס טיכטען דער
געדאנקען זיינעם הער-
צענס נור איממער אויף
דא באזע גינג. (ו) דא בערייעטע דער עוויגע, דאס ער דען מענשען אויף ערדען געמאכט

וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲנִשְׁר יָבֹאוּ בְנֵי
הָאֱלֹהִים אֶל־בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדּוּ לָהֶם
הִמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אֲנָשִׁי
הַשָּׁמַיִם: פ מַפְטִיר

(ו) וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם
בָּאָרֶץ וְכָל־יֹצֵר מַחֲשַׁבֹּת לְבָבוֹ רָק רָע
כָּל־הַיּוֹם: (ו) וַיִּנָּחֵם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־

ת"א כי רבה תבלה י, ז'. סנהדרין ק"ח, ח': רק רע סוכה נ"ז,
ח. קדושין ל', ז'. ז"ז ט"ז, ח': וינחם פנהדרין ק"ח, ח' וז':

דא באזע גינג. (ו) דא בערייעטע דער עוויגע, דאס ער דען מענשען אויף ערדען געמאכט

תרנום אונקלוס

רש"י

לשון ענקים הוא: בימים
ההם. צימי דוד חנוש וזני
קץ (ז"ד): וגם אחרי כן.
לע"פ שרלון זאנזן של דוד
חנוש שעלה לוקיינוס והלוי
סליש העולם לא נכנע דוד
כמעט ללמוד מהם: אשר יבאו.
השם. חות' שנקצו צממות עמד מחוילל מתושאל שנקצו ע"ס שזקן שנמוחו והותשו. דוד אחר
לנשי שמעון שמעמו את העולם: (ו) וינחם ה' כי עשה. נשמה היתה לפניו שנדלו צתחתונים

יִשְׁלַח בְּנֵי רִבְרִיָא לְבָנֹת אֲנָשָׁא וַיִּלְדִּין מִבָּהִין אִינוֹן גִּבּוֹרִיא
דִּי מַעֲלָמָא אֲנָשִׁין דְּשָׁמַיָא: (ה) וַיִּחַזַּא יְיָ אֱרֵי סְגִיָּאת בִּישְׁרָת
אֲנָשָׁא בָּאָרֶץ וְכָל יֹצֵר מַחֲשַׁבֹּת לְבָבִיהָ לְחַיִּד בִּישׁ כָּל יֹמָא:
(ו) וַיִּתֵּב יְיָ בְּבִימְרִיהָ אֱרֵי עֶבֶד יֵת אָדָם בָּאָרֶץ וַאֲמַר לְמַתְּבֵר

היו יולדות ענקים כמותם: הגבורים. למדוד צמקוס: אנשי
השם. חות' שנקצו צממות עמד מחוילל מתושאל שנקצו ע"ס שזקן שנמוחו והותשו. דוד אחר
לנשי שמעון שמעמו את העולם: (ו) וינחם ה' כי עשה. נשמה היתה לפניו שנדלו צתחתונים

באור

צלותו דין שהוא הנוף לעולם חלל חוליו מתנה, וי"ל שהוא מבזרת דין כי הרוח דין צבוק,
והנחן כפי' ר' יהודה חיוג ורד"ק צסס סציו שהוא משרש דון מלשון מריצה כמו יגדה מדון (משלי
ט"ז י"ח וכו' נ"ה וכו' ט"ז כ"ז), צפלס מלון משרש לון, וצאורו לא יהי' עוד רוחי העליונ' אשר
נפחתי צלדס פמיד צמריצה ומדון עם הצער, צסגס הוא צער, כמו לפי שהוא גס צער ולינו
רוח עליית לצד, כי לס מורכב מצער ורוח, והשי"ן פתוח' כמו שלמה להי' (סיר א' ז'), שקמתי
דערה (הופטים ה' ז'). ונגזר מן אשר, והמל' מורכבת כללו יאמר צעצור אשר גס צער הוא,
ומתורגס צל"ס (דיחווייל ער דאך פלייס אויך חיוט): והיו ימי מאה ועשרים שנה, לקצע
לו זמן ק"כ שנה, לס ישוצו לקיי' אותם צעולס, ולס לאו סכלה כותס, וכן ת"ל אורכא
יביצגל להק מאה ועשרין שנין לס יתוצון: (ד) דגסלים היו בארץ בימים ההם, הכוונ'
שהיה זה צדורות הרשונים אשר היו נקראים צני האלהים צהיזת צתכלית השלימות שילידו
עם צנות האדם הנפילים ההם, וגם אחרי כן, כי הנפילים ההם עלמס הולידו נפילים כמותם,
והם הצנורים אשר מעולם אנשי השם, כי האנשים אחר התצול כאשר ירלו צנורים יוצירו
ללה, ויאמרו צד היו צנורים כללה לעולמים אשר היו לפנינו והיו אנשי השם צכל צדורות
אחרי כן, והיו פשט הגין צפרס' הזאת (לשון הרמז"ן ז"ל), ונשאר מזה הענין דמו קלת
צסכורי האומות, חלל שהעשורים היונים צלצלו הענינים והחשיכו מאור האמת צכוציהס
עד שכמעט לא יוכר ולא יצדל מן ההצל שהוסיפו עליו, כידוע לקורא צספריהס, יאמרו
שהלילים זנו את צנות האדם ויולדו להס העצנים צני האלילים הנקראים (החובגאטטער)
ומהס בולרו הצנורים הידועים צסמותכ: (ה) וכל יצר, תאות לצ הארט ודעיוני לקרא כן
לפי שהוא יוצר ופועל הענינים צלל סהלצ יכסוה סליוס: (ו) וינחם, מניין נפעל ולא מניין

הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב לָלֶכֶת (ו) וַיֵּאמְרוּ

חאטטע, אונד האטטע
פֿערדרום אין ווינעם הער-
צען. (ז) אונדזער עוויג

תולדות אחרן ויתעצב עקדה ספר פ"ז. עקרים מ"ז, ס"ט:

רש"י

תרגום אונקלוס

תיקפיהון בקרעיתיה נאמר שפיר עבדית די בקראתינן בארעו
ולא בקראתינן בקרעיתיה: (ז) נאמר יי אמיחי ירמאנשא ו

סאלו היה מק העליונים
היה ממדק (צ"ר):
ויתעצב. האדם אל לנו של

מקום עלה צמחצתו של מקום להעליצו זהו תרגום אונקלוס. ד"ל וינחם נהפכה מחצתו ש
מקום ממדת רחמים למדת הדק עלה צמחצתו לפניו מה לעשות צלם שעה צלון וכן כל לש
כחוס שצמקלם לשן נמלך מה לעשות וכן אדם ויתנחם [צמדזר כ"ג] ועל עצדיו יתנחם [דצרו
ל"צ] וינחם ה' על הרעה [שמות ל"צ] נחמתי כי המלכתי [שמואל א' ט"ו] כלם לשן מחצתו
אחדת הם: ויתעצב אל לבי. נתלצל על צדק העשה ידיו כמו נעלז המלך על צדו [פס נ
י"ט]. וזו כתנתי לתשובת ספיקודום אחד קסאל את רבי יהושע צן קרחה ס"ל אין סתם מחצ

באור

התפעל, כי ה' לאו להיות צפתח הנו"ן, כי עם הסי"ת לא יצא תשלום הדגוש, ופירוש
לדעת רש"י ז"ל נהפכה מחצתו של מקום ממדת הרחמים למדת הדק, עלה צמחצתו לפני
מה לעשות צלם שעה צלון, וכן כל לשן כחוס שצמקלם לשן נמלך מה לעשות, וכן אדם
ויתנחם (צמדזר כ"ג י"ט), ועל עצדיו יתנחם (דצרו ל"צ ותהלים קל"ה י"ד), וינחם ה'
על הרעה (שמות ל"צ י"ד), נחמתי כי המלכתי (שמואל א' ט"ו י"א), כלם לשן מחצתו אחדת
הוא. והנה סתם גמור שכל לשן נחמה הוא תנודת הלז פעלה לעלה שכתבה, פעם מ
הרעה לטוב' ופעם להפך כגון ונחמתי על הטוב' (ירמ' י"ח י') ואלם מה שפי' הרצ צפסח
כי עשה את האדם צלון הוא דחוק, והרלצ"ע כתב ידוע כי לא אדם הוא להנחם, רק דצרו
פודה כלשן צ"י אדם כי העשית מה שעה ירלם שניחם והוא היותר נאות לפשטות הכתוב
ויתעצב אל לבי, ס"ת ואמר צמימרי' למתצר תוקפיהם כדעותיה הכוונ' עלה על לצו של מקח
לעליצו האדם, נטה מדדך פשטות הכתוב כדי להרחיק מדת העלצון מהלל יתעלה שה
מדומם ונשגב מכל מדה פחותה, ודצרו דצותינו ז"ל צצ"ד ספיקודום אחד סאל את רבי יהושע
צן קרחה ס"ל אין סתם מורי' שהקצ"ה רולס את הכולד אמר לו הן, אמר לו והא כתב ויתעצב
אל לצו, אמר לו כולד לך צן זכר מימך אמר לו הן, אמר לו ומה עשית, אמר לו שמח
ושמחתי את הכל, אמר לו ולא היית יודע שסופו למות, אמר לו צשעת חדותם חדותם צשעו
אצלם אצלם, אמר לו כך העשה הקצ"ה סע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא וסופו לצדק לא נמנו
מלצרלן. יתצונן המשכיל כי החדות הנפשיות הנקראות התפעליות (אידענסאפטען) או רגש
הנפש יחלקו לשני מינים שנייהם הצדל עצמי, המין האחד יסתעף מן הקרימי' וכוחות הנפ
האמתיים, והם התעוררות נח התשוק' להדצק דצד לו להתרחק ממנו כפי העוצ והרע שימל'
צו, כגון האהב' והשנא', השחוק והבעס והרלן החדוה והעלצון, והן כלם שלמות צעל'
ודלשונ' ראיות ומשפחות צלז המשכיל, ולא יחטאו כי אם כאשר ילכו מגדר השווי ויעצרו החו
הקלוצ, כי אז יעוררו את מחשבות האדם ויעורפו את דעתו והוא צל על ידיהם לסכלות דצ
יבצרו את נח התשוק' על משפט התצונ' והו מקור כל מרי חזק כאשר כתבנו למעל', ואלו
כל עוד שלא ילכו מגדרם הם צלם לתפארת ואין צהם גנות וחסדק צעלם. והמין השני שרש
ההערד והשלילות, ואין להם מליחות כי אם צעלם מוגצל, מקצל ההערד ההוא אשר ממנו
יסתעפו, והן המשל צזה הכילות, והחדטה, מורך הלז והילוש דומיהם, כי לא יתכן הכילוח
כי אם צדצות לרני הבילי, כאשר ידלג שלל ימלא די מחסורו, ולא תתכן החדטה כי אם
צהשתנות הידיעה והעלה, ואין מורך הלז כי אם צחלם, ואין ילוש כי אם צנערד התקוה, ו
כלם, והדרכים האלה הם חסדונות צעלם ודלשונ', אללם שצחיות האדם פעמים שישתנה
כי יצאו סותו אל המעשים העוצים כידוע מן החדטה דומי', והנה נרלו מדצרי חז"ל סל
נאנשו ליחם את דני המין הרלשון אל השם יתעלה, אמרו עליו שהוא בועס ושחוק ושמי
ונעלז, לפי שאללו הדרכים האלו נקיות עכל חסדק ומכל גנות וליחות צעולם, הוא בועס
צמשפט, ושחוק צלדק, שמי צטו הגמור ונעלז צרע האמתי מצלי צלצל המסעצ' ועדוף, יתעל'

בראשית נח ו

תרגום אשכנזי לא

גע שפראך: איך ווילל
דען מענשען, דען איך
ערשאפֿען האבע, פֿאָן
דעם ערדבאָדען פֿערטיל-
גען; יא פֿאָן מענשען בין
פֿיה, בין געווירם אונד
געפֿליגעל דעם היממעלס,
דען עס רייעט מיך, דאס
איך זיא געמאכט האבע,
(ח) נח אבער פֿאנד גנא-
דע אין דען אויגען דעם
עוויגען. (ט) פֿאָלגענדעס
איזט דיא געשלעכטס-
פֿאָלגע דעם נח; נח וואר
אין גערעכטער אויפֿריכ-

יְהוָה אֱמָחָה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי
מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נַחֲמָתִי
כִּי עָשִׂיתָם: (ח) וְנַח מָצָא חֵן בְּעֵינַי

יְהוָה: פ פ פ
(ט) אֱלֹהֵה תוֹלְדֹת נַח אִישׁ צַדִּיק תָּמִיד

ח"א נחמתי סנסדרין פי"ח, ק"ח ח': ונח מצא סנסדרין סס: איש
פ"ז כ"ח, ח'. זנחיס ק"ח, ח'. עקרה שער ט"ז: תמים ערוזין
י"ח, ז'. סנסדרין ק"ט, ח'. ע"ז ר', ח', נ"ח, ח'. זנחיס קי"ו, ח':

רש"י

תרגום אונקלוס

שהקצ"ה דואה את הכולד
אמר לו הן אמר לו והא
בתיז ויתענז אל לכו אמר
לו כולד לך צן זכר מימין
אמר לו הן ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל.
אמר לו ולא היית יודע
סופו למות אמר לו צענת חדותא צענת חדותא אמר לו כך עעשה הקצ"ה לע"פ
סגלי לפניו ססופן לחטוא וללצדק לא נמנע מלצרואן (ועיין צד"ס) צציל הצדיקים העתיקים
לעמוד פהס: (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם. הוא עפר ואציל עליו מים ואמחה אותם
לכן נאמר לשון מחוי: מאדם ועד בהמה. אף הם השחיתו דרכם (צ"ד). ד"א הכל נצדל צציל
לדסוכין שהוא כלה מה לורך צאלו: כי נחמתי כי עשיתים. חשנתי מה לעשות על אשר עשיתים:
חסלת פרשת בראשית

בְּרָאתִי מֵעַל אֲפִי אֶרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִיחָשָׁא וְעַד
עוֹפֹא דְשָׁמַיָא אֲרִי הַבִּירָא בְּמִימְרֵי אֲרִי עַבְדִּיתִינוּן: (ח) וְנַח
אֲשֶׁבַח רַחֲמֵין קָדָם יי: (ט) אֲלֵין תוֹלְדֹת נַח זָח נָבֵר זַבְּאֵי שְׁלָיִם
אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל.
אמר לו צענת חדותא צענת חדותא אמר לו כך עעשה הקצ"ה לע"פ
סגלי לפניו ססופן לחטוא וללצדק לא נמנע מלצרואן (ועיין צד"ס) צציל הצדיקים העתיקים
לעמוד פהס: (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם. הוא עפר ואציל עליו מים ואמחה אותם
לכן נאמר לשון מחוי: מאדם ועד בהמה. אף הם השחיתו דרכם (צ"ד). ד"א הכל נצדל צציל
לדסוכין שהוא כלה מה לורך צאלו: כי נחמתי כי עשיתים. חשנתי מה לעשות על אשר עשיתים:
חסלת פרשת בראשית

(פ) אלה תולדות נח נח איש צדיק. הואיל והזכירו ספר צצחו שנאמר זכר לך לזכרם
[פסלי י'] דצר אחר למדך שעקר תולדותיהם של לדיקים מעשים טובים: בדורותיו. יש עדותינו

באור

זכו פכל זה התעלות צלי קלה, ולא ילא א"כ מזה שום שנוי או חסרון צחיק אחת ממדותיו
ח"ו, ואם הם לפעמים חסרון צחיק האדם ויולידו אללו המדות הפחותות, אין זה כי אם
הסבה שזכרנו כי יעצרו חוק ויטורפו את דעת קצר ההשגה. וכל זה צדגשות המין הדלשון
שזכרנו ואלוה רגשות המין השני לא יאמרו על השם יתעל' כלל כי אם על הדרך ההעצד'.
ולדד כלשון צני האדם, כדי שיצינו השומעים, ולזה צתיצת וינחם שהודלטה רגשת המין השני
אמרו עליו שדצרה תוד' כלשון צני אדם, ואלוה צתיצת ויתענז המורה על שנאת הרע
האמפי, כאמר שצעת הענצון הוא נענז צאמת כאשר זכרנו: (ז) ויאמר ה', יתכן שהוא
זק עס לכו הכתוב לפעל': אמחה את האדם, על הכללי יאמר: מאדם עד בהמה, אף
הם השחיתו את דרכם (צ"ד) ד"א הכל נצדל צציל האדם, וכיון שהוא כלה מה לורך צאלו
(רש"י): כי נחמתי כי עשיתם, חשנתי מה לעשות על אשר עשיתים (רש"י), הלך לפי
דמו צהודלאת לשון נחמה, שהוא לשון המלכה. ועיין מה שכתבנו למעל': (ח) חן, ההעצה
צלי הגבור תקרא חנינה, והחן הוא ההכנה אל ההעצה ההיא, והוא מפעלי הכפל משורש
חן. והשם הוא החוק האמתי, כי אם נלדק מה נפעל לו, לכן הקרא צקשת הטוב' מאתו
פחנה, ואתחן אל ה', והוא לצדו חנון, כי החנינה צו צעלם, וחולתו לא יקרא חנון, כי אם
חוק. שהחנינה אליו צמקרה, ואין להאריך פה: (ט) אלה תולדות נח, למעלה צפ' צדאשית
נח ויהי נח צן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת ואח"כ מפרש כי העולם
השני, ונח מלא חן ותולדות נח צני צני האיד כי מלשם צנים היו לו

היה בדרתיו את האלהים התהלך
נח: (י) ויולד נח שלשה בנים את
שם את-חם ואת-יפת: (יא) ונתשחר

טיגער מאן אין זיינען צייט
מען, אונד וואנדעלטע
מיט גאטט. (י) נח צייגט
טע דריי א זאגנע, שם,
חם אונד יפת. (יא) דא-

תולדות נח: האלהים פנהרין ל"ז, ח': התהלך עקדה שער ק': ותשחר פנהרין ל"ז, ח'

תרגום אונקלוס

רש"י

דורשים אותו לשנח כל שכן
שאלו היה דור לדיקים
היה לדיק יותר ויש שדורשים
אותו לגנאי לפי דורו היה לדיק ואילו היה צדורו של אברהם לא היה נחשז לבלום [סנהדרין
ק"ט]: את האלהים התהלך נח. וצאצאיו הול אומר אשר בתכליתו לפניו [צדאשית כ"ז]
נח היה לדיק סעד לתומכו אצל אברהם היה מתחזק ומהלך צדקו מאליו: התהלך. לשון עז
וחזו שמושו של ל' צלשון כנז עששית להצט ולשעצר צלשון א' קום התהלך [שם י"ג] להצ
בתהלך נח לשעצר התפלל צעד עזדיך [שמואל א' י"ג] להצט וצא והתפלל אל הצית הזה [גלגל
א' ח'] לשון עזר אלל שהיו שצדאשו הפכו להצט: (יא) ותשחת. לשון ערוה וע"א [סנהדרין
כ"ז ק"ח]: (ס"א ערוה כי כשחית כל צער אפ דרכו וע"א) כש פן פשחית [דברים ד']

באור

וליוה תקצ"ה להכניסם צמיה י"צ חדש וצאצאם ויולדו להם צנים אחד המצול עד שעולו
לשצעים צנים שהיו שצעים אומות כדכתיב מאלה נפרדו וגו' (הרש"א צמחלת פ' וישז). והכו
לפ"ז מלת תולדות כמשמעו: נח, נאמר שלש פעמים צפסוק זה והי' די צלחד יאמרו המדקדקי
כי צל השם צמקום הכנוי דרך לחות וכן מלינו ה' פעמים צמי ישרלל צפסוק אחד (צמדצר ו
י"ט). צדיק, צמעשיו: חמים, צלנו, וכו' תלך השם מפעלי הכפל, ולינוה דנקה עם מל
לדיק להיות פירושו כמו לדיק גדול שר"ל שלם צדקתו, (חייך פאוקאממען גערעכטער וואן
דא"כ היו דאזים להיות לדיק תמים צנבינית מרכל עפחל, רק מלת תמים שזה למלת א
וכאלו מלת איש מושכת עיננה ואחרת עמה, איש לדיק ואיש חמים, לכן מלת לדיק צמצי
שהוא עם מפסיק: בדרתיו, לשון רצים לפי שהלך ימים ודלח דורות הרבה וצכלס היו
לדיק והנה הוא הי' חי קלת דורו של מתושלח ועד שהי' אברהם צן כ"ח שנה וסי' אברהם היו
צן כ"ח נשמת נח: התהלך-נח, ענינו התעסקות צעדות השם יתעלה, וסצת צנין התפע
נשמה מסצת כל אשר מקצלי המקרה כי הוא עצמו מסצז להיותו מקצל המקרה כמו והתצד
צזרעך (צדאשית כ"צ י"ח). והתצורך צלצנו (דברים כ"ט י"ח), והתנחלתם אותם (ויקרא כ"ו
מ"ו), והתאוויתם לכם (צמדצר ל"ד י'), ופעמים המקרה יולל מלתו לצד כמו התהלך כ
דכאן. ופירושו צעצור היותו צדורות רשעי' וחומסי' ולא התצודדו לעצודת השם יתעלה ולירלח
כי אם הוא לצדו אומר כי הוא סצז צהתצודדו לצדו והפודו מחצרתם להיותו הולך את האלהי
כי אם הי' מתחצר עמהם אע"פ שהי' לצו שלם עם השם הי' למד ממעשיהם כמו שאמר החכו
הולך את חכמים יחכם ורעה כסילים ירוע (משלי י"ג ב'). אצל צהפודו מחצרתם והתצודד
לצד זה סצז להיותו הולך את האלהים. (י) את שם את חם ואת יפת, הכדלח כי יפת היו
הגדול, שנאמר אחי יפת הגדול (צדאשית י' כ"א), וכן ימנה צתולדותם, צני יפת תחלה, וחו
הוא הקטן צכולס, כאשר אמר וידע את אשר עשה לו צנו הקטן (שם ט' כ"ד), אצל הקדיו
שם צעצור מעלתו, והזכיר חם אחריו כי כן נולדו, והנה נתלחד יפת, ולא דלח הכתוצ לומ
שם ויפת וחם. כי היו כלס נצודים שלא כסדר תולדותם, ואין ליפת מעל' שיצטל הסדר
צעצודו, אצל שם הקדים אותו צעצור מעלתו אע"פ שהוא בלחרון צספור התולדות, וכן צו
אברהם ליחק וישמעאל (ד"ה א' א' כ"ח), ולתן ליחחק את יעקצ ואת עשו (יהושע כ"ד ד')
(הרמב"ן): (יא) ותשחת הארץ, אכשי הארץ וכן ותמלל הארץ, כמו וכל הארץ צלו (צדאשית
מ"א כ"ז): לפני האלהים, יש שפירשו צפדאשית, ויש שפירשו צסתד ולא ידע כי אם ה'
וי"מ ותשחת הארץ לפני האלהים, צמח צלחן אלו! וקום, וסצלל הארץ חתם, צמה שצ

תרגום אשכנזי לב

מאלם ווארד דיא ערדע
פֿערדערבט פֿאר גאטט,
אונד ווארד פֿאללער גע-
וואלטטהעטיגקייט.

(יג) אלס נון גאטט דיא
ערדע זאה, אונד זיא
פֿערדערבט פֿאנר, דען
אללעס פֿלייש האטטע
זיינע זיטטע פֿערדערבט
אויף דער ערדע, (יג) דא
שפראך גאטט צו נח:
דער אונטערגאנג אל-
לעס פֿליישעס איזט
פֿיר מיר געקאממען,
דען דיא ערדע איזט דורך
זיא פֿאללער געוואלט-
טחעטיגקייט געווארדען.

דאחער ווילל איך זיא פֿערדערבען זאממט דער ערדע. (יד) מאכע דיר איינע ארכע פֿאן גפר

רשי

ותמלא הארץ חמם. בזל
(ס"א ש:אמר ומן החמם
אשר צמיחם) [יונה ג']:
(יב) כי השחית כל בשר.
אפילו צהמה חיה ועוף
נזקקין לשליכן מינן: (יג)
קץ כל בשר. כל מקום
שלמה פולס זמות וע"ל אנדולומוסיל צאח לעול' והודג' טועים ורעים: כי מלאה הארץ
חמם. לא נחתם בודדים אלל על הכל [סנהדרין ק"ה]: את הארץ. כמו מן הארץ ודומה לו
נלמתי את העיר [שמות ט'] מן העיר. חלה את רגליו [מלכים א' ט"ו] מן רגליו. דבר אחד
את הארץ עם הארץ שאף ב' טפחים של עומק המחרשה נמוחו ונטשטשו: (יד) עשה לך תיבת.
המה דיוח והללה לפניו ולמה העריוו צנבק זה כדי שידלוהו אנשי דוד המצול עוסק זה ק"ב
סנה ושאולק אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקצ"ה להציא מצול לעולם אולי ישונו:
צ"י גיפר. כך שמו ולמה ממין זה על שם גפרית שנגזר עליהם למחות צו: קנים. מדורים
מדורים לכל צהמה וחיה: בכפר. זפת צלשן ארמי. ומלינו צגמרל כופרל צתיצתו של הזה
על ידי שהיו המים פשים דיה צחומר מצמיס וזפת מצחוק. ועוד כדי שלל ידיו אותו לדיק

הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ
חמם: (יג) וירא אלהים את הארץ והנה
נשחיתה כי השחית כל בשר את-
דרכו על הארץ: ס (יג) ויאמר אלהים
לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה
הארץ חמם מפניהם והנני משחיתם
את הארץ: (יד) עשה לך תבת עצי-גפר

ת"א השחית סנהדרין סס וק"ח סס. ע"ז כ"ג, ז'. חולין כ"ג, ח'.
נכורות כ"ז, ח'. תמורת כ"ה, ז': ויאמר וכו' סנהדרין ק"ח.
ח': עשה סנהדרין סס:

תרגום אונקלוס

ואתמליאת ארעא חמוסין: (יג) ויהי ית ארעא ויהא אתחבלת
ארי תבילו כל בשרא אנש ית ארעא על ארעא: (יג) ויאמר
י' לנח קצא דכל בשרא על לקדמי ארי אתמליאת ארעא
חמוסין בן קדם עובדיהון בישא ויהא אנא מחביליהון עב ארעא:
(יד) עבד לך תיבותא דאפין דקדרום קרודין תעביד ית

באור

אדם לחציו, והנכון שדברה תורה כלשון בני אדם על דרך שיצונו השומעים בעצד שיעשה
עצדה לפני דצו ולא ידע ממנו, חמם, צנול ועוסק ולקחת גם הנשים צחזקה: (יב) הדבר,
הנל פעשיו: (יג) קץ כל בשר, שרשו קלץ ודל' מהדגש שגלד' צנולו עם כנורו קצ'י. קצ'ו
ה"ל סוף הזמן כללו שם חתוך מענין וקלץ פתילט (שמות ל"ט ג'), או אפשר שרשו קנץ כלשד
כללנו עד סנה תשימון קנלי למלין (איזנ"ח צ'), והדגש שצנכונים לחסרון נו"ן ע"פ כמו
הקה מן חנט, אפי מן סוף: בא לפני, הביע לפני: כי מלאה הארץ, פעל עומד: את
הארץ. כמו מן הארץ וכן נלמתי את העיר (שמות ט' כ"ט) מן, או פירושו עם הארץ כמו
דעה את אחיו צללן (צדאשית ל"ז צ'), או שמלת משחיתם מושכת עלמה ואחרת עצה ודל
כנני משחיתם ומשחית את הארץ: (יד) עשה לך, לצורכך: תבת, עשו' כדמות ספינה
ולקן לה פשוטין: ויהי פני המים ויני לו דיע צמקדל, ואמר צו המרגום

הצֶלֶן, טהיילע דיזע אר-
כע אין קאמערן אב,
אונד בעשטרייכע זי-
פֿאָן אינגען אונד פֿאָן
אויסען מיט פעך.
(טו) פֿאָלגענדער גע-
שטאלט זאָללסט דוא זיא
מאכען: דרייא הונדערט
עללען זייא דיא לענגע
דער ארכע, פֿינפֿציג על-
לען איהרע ברייטע אונד
דרייסיג עללען איהרע
האָהע. (טז) דוא זאָללסט
אויך אן דער ארכע איינע
בעלייכטונג מאכען, זיא

קנים תַעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכִפְרָתָהּ אֶת־
מִבְּיַת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: (טו) וְזֶה אֲשֶׁר
תַעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אָרְצָה
הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה קוֹמָתָהּ: (טז) צִהֹר וְתַעֲשֶׂה לַתֵּבָה
וְאֶל־אַמָּה תִּכְלָנָה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח
הַתֵּבָה בַּצִּדָּה תַעֲשֶׂה תַּחְתִּים שְׁנַיִם

ת"א צהר סס סס : ואני סס סס :

אָבערדאָלד ביזצו איינער עללע אבנעהמען לאססען, אונד דען איינגאנג דער ארכע זאָללסט דוא א
איינער זייטע דערזעלבען מאכען, אונטערסטעס שטאָקווערק, צווייטעס שטאָקווערק אונד דריט

רשי

תרגום אונקלוס

ריח דע של זפת סזל כאן
מפני חוזק המים זפתה
מצית ומחון: (טז) צהר.
י"א חלק וי"א סזן טוצה
התמידה להם (צ"ד סס):
ואל אמה תכלנה

תיבותא ותחפי יתה סניו ומכרא פכוסרא: (טו) גדין די תעב
יתה תלת מאה אפיין אויבא דתיבותא חמשיין אמה פות
ותלחין אפיין רומה: (טז) גיהור תעביר לתיבותא וילאמתה
תשכללינה מלעילא ותרא דתיבותא פספרא תשיי מדור

מלמעלה. כסוי' משופע ועולה עד שהוא קצר תלמעלה ועומד על אמה כדי שיזוה המים למע
(כפרים אחרים אינו) מכאן ומכאן: בצדה תשים. שלא יפלו הגשמים זה: תחתים שנים ושלישי

באור

קדרוס, ולמדו רצותינו ארצה מיני ארזים הם ארז קדרוס עץ שמן ודרוס, ויש כוסחלו
לעין דקדרון, וצ"ע תרגם קיסין קדרונין וכן בתרגום ירושלמי קיסין קדרונין, וצדלשית רצ
רצי נתן לומר עלי בופר לעין דקדרונא, וצילמדנו ויורה ה' עץ (שמות ט"ו כ"ה), ר' יהוש
צן קרח לומר קדרונין, והוא שם כולל לדר העשוי מעץ גפר שהוא עץ שטים, ול"ג שמ
הארז הגדל צאדן אררט נקרא כן שתרבים אררט קדר, וכן מלאנו עוד ג' פעמים אררט
צפסוק והם והמה נמלטו ארז אררט (מלכים ז' י"ט וישעי' ל"ז ל"ח), ממלכות אררט מ
ולשכנו (ירמ' כ"א כ"ז), כולם מתורגמין קדרן ואף סדפס קדרו נראה שט"ס הוא, ולו
שהתיצה נעשתה צמדינה ההיא, לו סמוך לה כמ"ס ותנח התיצה צחדש השציעי ובו' על הו
אררט (צדלשית ח' ד'), לזה לעשותה מהארז המוצחר הגדל שם: קנים, מדורים חלוקי
(כמו שעושין ליונים קנים רצים חלוקי') להיות כל חי' ועוף ובהמ' איש ולשתו שהם זג
ונקצ' לצדו: וכפרת, פעל נבזר מן שם כפר ור"ל שיכנסה צכפר ושם כפר י"ע זפת מדצרי רז'
כופרל וי"ע שהוא מה שנקרא צערצי קפ"ר וצל"א (פעך, הארץ): מבית, מצפנים: (טו) וז
אשר תעשה אותה, פי' חזה השיעור והמדה, והנה קומתה עשירית ארבה, כדי שתהיה לפ
על פני המים ולא יתפגנה הרוח: רחבה, הרי"ש צקמץ לצד והוא ת"ק צמקום אצו החולס
(טז) צהר, מבזרת להרים וציאורו חלקן שממנו תכנס האורה, וחז"ל אמרו שהיתה לו
טוצה, וכן נדא' שהושם תוך החלל הנקרא חלקן בשם צהיר מכנים אור היום ומונע הגש
והרוח מלצוץ ואז יקרא לה: תכלנה, מוסצ על התיצה שהיא לשון נקיצ', שתהי' מקלרו
ועולה עד אמה אחת צלורך, והיתה א"כ התיצה כתצנית מחודד, למען לא תתהפך כלש
יניענה הרוח: תחתים שנים ושלישים, כולם שמות תארים הם ודאויס להיות צצ' יוד'
תחתיים שניים שלשיים אחת ליחס ואחת לרצים והנה צמלות תחתים שנים נפלה יו"ד הרצו
וצמלת שניים נפלה יו"ד היחס, ויו"ד הרצו צמל' ויו"ד נצרים נכרים הרצו עצרים נכרים

תולדות אהרן ובאת פס פס :

טעם שטאָקווער קאַללסט
דוא דארין אבטהיילען.
(יז) איך אבער ווילל דיא
זינד פֿלוט פֿאָן וואססער
אויף דיא ערדע ברינגען,
אללעס פֿלייש, אין וועל-
כעס לעבענסהויך איזט,
אונטער דעם היממעל
צו פֿערדערבען; וואס
אויף דער ערדע איזט,
זאָלל פֿערגעהען, (יח) מיט
דיר הינגעגען ווילל איך
מיינען בונד ערריכטען,
פֿרויא אונד דיינער זאהנע

רש"י

תרנום אונקלום

אָרעאָן פּאָנעק וויליחאָין פּעבדינא: (יז) וואָנא דא אָנא מיני
 ית סופנא מיא על ארעא לחפלא פל פישרא די ביה רוחא
 דתי סתחות שמא פל די בארעא ימות: (יח) ואקים ית קימי
 עפד ותיעול לתיביתא את ובנד ואחמד ונשי בנד עפד:

ב' עליות זו על בצ זו
עליונים לאדם חמנים
למדרד. תהתיים לזנל | סס |
(יז) ואני הבני מביא.
הבני מוכן להטבים עם
לותם שזרזוני ואמרו לפני
את הכל הוציל את הכל
הצילה לזנל שהיא עמוקה
ש"ל צח"ש צמסכת שנת) :
עשו ושלא יברגוהו רשעים

נצח פה אנוכי כי תזכרו [תהלי' ח']: מבול. מצלה את הכלה מצלצ
מן הצוה לנפוך והו לשון אונקלום שתרגם עופנא שהליף את הכ
לכן נקראת שנער שנוער: שם כל תתי מצול (ס"א) מימי וכן הגיה מ
(יח) והקיסותי את בריתי. צדי' הוה לריך על הפירות שלא ירקצו

באזר

כי תואר היחיד הוא עזרי נדרי לו שיו"ד היחס של שנים תשמיש לעצמה ולמלת שלשים, ולדעת הדלצ"ע אין כאן יו"ד היחס כלל רק שהתואר היחיד צמלות תחתים שנים הוא תחתי שני יו"ד הדעים נפלה ותואר היחיד של שלשים הוא שלים צפלים נביד חסיד שמהם לרעים נגידים חסידים וצ"ע עם יו"ד הדעים ואם כי תואר היחיד של שלשים משונה מתארי היחיד של חתמים שנים אין תיבה כי משקלי השמות משתנים, והשי"ן שניה של שלשים דתיו' כי החידה של כלפ"ד היא ת"ב אף שנחסדה היו"ד שלאחריו. (יו) המבול, י"א ששרשו צלל מלשון צליל' ועידות כי בדרך המים שיעשו זה, ודלוי להיות מבלול כמו מבלול (יש"י' ל"ה ח'), ונמו דקלסוד (שס י' ט"ו). ואף ששם צחולס הנה צחולס והשודק מתחלפי' וי"א ששרשו נצל ופירושו נסם פענק ונצלי שמי' מי ישכיו (ליוצ ל"ח ל"ז), שפירושו גשמי שמים, ודלוי מנבול על פסקל מנבול ותחסר הנו"ן ונצלעת צדגש הצי"ת ומשקלו מבו"ע משודש נצע, והוא חסד הנסמך והדלוי המצול מצול מים כי לא תצוא ה"א הידיע' על הנסמך ונמו הארון הצרית (יחשע ב' ט"ו), והנה גשם הוא שם עלם למי המטר, ומצול הוא שם תואר לריווי גשמי' לו לכל דבר כנופל מן השמי' כמו אש וצדד ושלג אם ירד לרוב, לכן אמר מצול מים ולא יתכן למד גשם מים: (יח) את בריתי, שלא ימותו הוא וצניו צמצול ואלא ימיתוהו הנו"ן צתיבה, וד"י לצדצנאל כתב כי צרית נאמר על חוקי הצדיות' הדלשונ' כמ"ש אם לא צריתי יומא ולילה (דב"י ל"ב כ"ה), את צריתי היום ואת צריתי היל' (שס ב'), ולאמר ה' לנח כי הצד' והגצול אשר שם למים שלא יכסו את הארץ צאמאר יקוו המים אין דלוי לשמרו לצני דורו שהפרו את צריתי אצל הצרית הזה לקים אחר כי אחרך דליתי לדיק לפני צדוד הזה, ומלת צרית, י"א כי שרשו צרת וענינו קיוס, וי"א ששרשו צרה והמ"י: ויקר ה"א השדש וכן לא מפור צלשון

תרנום אשכנזי

ווייבער מיט דיר, (יט) אונד
פֿאַן אללעם לעבענדיגען
פֿאַן אללעם פֿליישע וואָללס
דוא צווייא פֿאַן יעדעם
אין דיא ארכע ברינגען.
אום זיא מיט דיר צו ער-
האלטען, איין מעננכען
אונד איין ווייבכען.
(כ) פֿאַן אללערלייא גע-
פֿליגער, פֿאַן אללערלייא
פֿיה אונד פֿאַן אללערלייא
געוויירס דעם ערדרייכס,
פֿאַן יעדעם וואָללען צווייא
מיט דיר הינאין קאָממען,
צור ערדהאלטונג. (כל) נים
דיר אבער אויך פֿאַן אל-
לערלייא שפייזע מיט,
וועלכע געגעכסען ווירד,
אונד זאממליע יאָלכעס

רש"י

שדוד (ז"ר): אחת ובניך
ואשחך. כלנשים לצד
והנשים לצד מכלן שנאסרו
צתשמים במטה [סס]:
(יט) ומכל החי. מפילו
סדים [חגיגה ט"ז]: שנים
מכל. מן הפחות שנהם לא

נח ו

בניך אתך: (יט) ומכל-החי מכל-בשר
שנים מכל תביא אל-התבה להחיות
אתך זכר ונקבה יהיו: (כ) מהעוף
למינהו ומן-הבהמה למינה מכל
רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו
אליך להחיות: (כא) ואתה קח-לך מכל
מאכל אשר יאכל ואספת אליך ויהיו
לך ולחם לאכלה: (כב) ויעש נח ככל
אשר צוה אתו אלהים בן עשרה: שנ

ת"א ומכל פ"א ס', ז', נ"ח, ח'. ונחיס קס"ז, ח': לחיות ע'
ו', ח'. ונ"ח ח'. ונחיס קי"ג, ח': מהעוף סנהדרין נ"ז, ח':

בייא דיר איין, דאמיט עס דיר אונד איהנען צום שפייזען דינע. (כז) נח טהאט דינע
אללעם, וויא איהם נאָטט נעבצטען אלט האט ער געטהאן.

תרנום אונקלוס

(יט) ומכל דחי כבד בשרא תרין מבלא תעיל לתיבותא לקיים
עשר דבר ונקבא יהון: (כ) מעוסא לזנחי ומן בעירא לזן
ומכל ריחיא דארעא לזנחי תרין מבלא יעלו לזחך לקיימא
(כא) ואת סב לך מכל מיכל די מתאביל ותקנוש לזחך ויו
לך ולחון למיכל: (כב) ויעבר נח ככל די פקיד יחיה בן עשר

פחתו פנים אחד זכר ואחד נקבה: (כ) מחעוף למינהו. אותן שדקו צמיחהם ולא השחיתו דרכ
ומאליהם צלו וכל שהיצה קולטו כנמכ זה (כב) ויעש נח. זה צין הפינה [סנהדרין ק"ח

באור

רצים כאמרם ז"ל י"ג צדיות ואם היתה נוספת לו לנקצ' היתה נופלת כל"ר כמו מן ל'
לילות לזקה לדקות, והם שוב צסמוך וצמורם. כמו שנת שג"ת יעקב (תהלי' פ"ה צ'
סמוך, ונתנו בשג"ת (צמד' כ"ט כ"ט), מונרת, והוא מן ונדל אותה (יסזקאל כ'
מ"ז), וענינו כדיתה, והדלצ"ע כתצ שיתכן כהצדית היא שנשנע לו שלל ימות הוא וצו
צצול ואם לא נמלל צנתוצ כמו שכתוצ צתשנה פודה ותלמרו נשלה אנשים לפיכחו (דצרי
ס' כ"ז), ולא נמלל צפ' שלח לך רק שהקצ"ה אמר למטה שלח לך אנשים (צמדצד י"ג צ'
ולדעת המדרש האשכנזי אין צורך לאלו הדחוקים, כי תינת והקפוחי נופלת צסוה על סמך
הצדית ועל כדיתתו (החלטען חוד ערריכטען), וכלן ענינה (ערריכטען): (יט) שנים מכ
לח"כ ציטרואכד זכר ונקבה יהיו וזהו כלל. ונפסוק שללחריו פדט ואמר מין העוף ומין הבהמות
הדמש, וללל דמש אמר הדמה להוילל כדגים שנים בגס הם צלל הדמש, וגם צלל צסו
כמ"ש ולתה למדת צסר לחן להם וכו' לט סת כל דני הים יאסף להם וכו' (צמדצד י"ט כ'
וכ"ז). שלל להגילס אל הכיעה כי עיקר חיותם צמים ולא יונלו להתקיים צתינה, כי
לנה הקנ"ה לחדש דצד בעתה ולצרום צריטה חדשה: (כא) לאכלה, מקור מצנץ הקל ס
סוספת ה"י פלותיות האמנותי"ו: (כב) ויעש נח ככל אשר צוה אלו אלהים, טענה ל
כתינה ולסוף המלל, ודוך הכתוצ לממד ויעש וכן עשה לצלר כי לא הפיל דצד מכל אשר צו

תרגום אשכנזי לר

ז (א) דער עוויגע שפראך
צו נח: געהע הינאיינ,
דוא אונד דיין גאנצעס
הויז אין דיא ארבע, דען
דיך האבע איך גערעכט
פֿאַר מיר. בעפֿונדען אין
דווער צייט. (3) פֿאַן
אללעס ריינען פֿיה זאָללסט
דוא דיר זיבען פֿאאר פֿאַן
יעדער ארט נעהמען,
דאז מעננכען אונד זיין
ווייבכען; אבער פֿאַן דעם
פֿיה, וועלכעס ניכט דיין
איזט, זאָללסט דוא
צווייא נעהמען. דאז
מעננכען אונד זיין ווייב=
כען. (ג) אויך פֿאַן דעם
פֿליגעלווערק דעם הימ=
מעלס זיבען פֿאאר, מעננ=
כען אונד ווייבכען, דען
זאאמען דאפֿאַן אויף דער
גאנצען ערדע צו ערהאל=
טען. (ד) דען איבער זי=
בען טאגע לאס איד אויף
דיא ערדע רעגנען, פֿיר=
ציג טאגע אונד פֿירציג
נעכטע, אונד פֿירטילגע
אללעס וועזען, וועלכעס
זאט אללעס, וויא איהם
אלס דאז וואסכער דער

רעני

ז (א) ראייתי צדיק. ולא
כלמד לדיק חמים. מכלן
שלאומרי' מקלנו שנהו של
לדכ צפניו וכולו שלא צפניו
(צ"ד): (ב) הטהורה.
העמידה להיות טהורה
לישראל למדנו שלמד כח
תורה [ערוצין י"ח]: שבעה
שבעה. כוי סיקריז מהם
קדון נלאתו: (ג) גם מעוף
(ד) כי לימים עוד שבעה.

בה ז

ו (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בְּאַחֲמָה וּבְלִי-
בִיתָהּ אֶל-חֲמֻכָּה בִּי-אַתָּה רְאִיתִי צְדִיקָה
לִפְנֵי בְדוֹר הַזֶּה׃ (ג) מִכָּל הַבְּהֵמָה
הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ
וְאִשְׁתּוֹ וּמִן-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה
הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ (ד) גַּם מֵעוֹף
הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵמָה
לְחַיֹּת זָרַע עַל-פָּנַי כָּל-הָאָרֶץ׃ (ה) כִּי
לַיָּמִים עוֹד שִׁבְעָה אֲנִי מֵמַטִּיר עַל-
הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
וּמָחִיתִי אֶת-כָּל-הַיְּקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
מֵעַל פָּנַי הִנְאֻמָּה׃ (ו) וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכָל
אֲשֶׁר-צִוָּהוּ יְהוָה׃ (ז) וְנֹחַ בֶּן-שֵׁשׁ מֵאוֹת

ת"א כי אותך פגועין י"ח, ז': מכל וכל פגועין ק"ח ז': לחיות
פ"ז ה"י ז', י'. ח', נ"ח, ח'. זנחיס קי"ח, ח': ונח פגועין
ס"ט, ז':

אִךְ גַּעֲמַכֶּם הָאֵבֶּה, כָּאֵן דַּעַם עַד־בְּאָדָם הַיְנוּעַג. (ה) נח, וְשׁוֹנֵעַ גַּעֲבָא־הֵעֵן. (ו) נח וואר זעכס הונדערט יאהר אלט

תרגום אונקלוס

ו (ה) וְאָמַר יי לָנֶח עוֹל אִתָּךְ וְכָל אֲנֶשׁ בִּיחָד לְתִיבוֹתָא אֲרִי
יִחָד חַוִּיתִי זַפְאִי קִדְמִי בְּדָרָא דְרִין: (ו) מְכַל בְּעִירָא
וְדָרָא חֵיב לָךְ שְׂבָעָא שְׂבָעָא דְבַר וְנוֹקְבָא וּמִן בְּעִירָא דִּי
לִירְוֵהִי דְבִי תִרִין דְבַר וְנוֹקְבָא: (ג) אַף מַעֲוָבָא דְשִׁמְיָא שְׂבָעָא
שְׂבָעָא דְבַר וְנוֹקְבָא לְקִיָּסָא וְדָעָא עַל אִפִּי כָּל אֲרָעָא: (ד) אֲרִי
לִסְטָן יוֹסִין עוֹד שְׂבָעָא אֲנָא מַחִית כְּתִירָא עַל אֲרָעָא אֲרָבָעִין
יִסְטָן וְאֲרָבָעִין לִילָוֹן וְאֲמַחִי יֵת כָּל יְקוֹמָא דִּי עֲבָדִית מַעַל אִפִּי
אֲרָעָא: (ה) בַּעֲבַד נֶח כָּבֵל דִּי פִקְדִיָּה יי: (ו) וְנֶח בַּר שִׁית מָאָה
הַשְּׁטִים וְנִי'. נַעֲבֹדִים הַנְּתוּז מְדַנֵּר וְלִמַּד סְתוּס מִן הַמְּפֹרֶשׁ:

באר

א (ב) שבעה שבועה, שנעה זוג זכר ונקב' בהם י"ד: איש ואשתו, הנה שמונת ליום וללילה
יכלו גם על מין חי ולאף גם על מיני הבהמות והדוממים, על צ' דברים שיש צרכם קלת
מים המיון: (ג) גם בעוף השמים, הבהור כי היתר נמשך למעלה: (ד) היקים, לדעת
הפנ"ק שדמו יקח וכול גם נמנהל, לו מנחי ה"י וכו' כי שני המין העי"ז קודם

שָׁנָה וְהַמָּבּוּל הָיָה מִיָּם עַל־הָאָרֶץ:
 (ו) וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּבְשֵׁי־בָנָיו
 אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מִי הַמָּבּוּל:
 (ז) מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה
 אֲשֶׁר אֵינָנָה טְהוֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכָל
 אֲשֶׁר־רֶמֶשׂ עַל־הָאֲדָמָה: (ח) שְׁנֵי
 שָׁנִים בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר
 וּנְקֵבָה בְּאִשְׁרֵי צִיָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ:
 (י) וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמִי הַמָּבּוּל
 הָיָה עַל־הָאָרֶץ: (יא) בַּשָּׁנָה שְׁשִׁי־

וַיִּנְדָּלוּט אוֹיף דיא ערדע קאם. (ז) דא גינג נח, זיינע זאָהנע, זיינע פֿרוֹיא אונד זיינער זאָהנע ווייז בער אין דיא ארכע פֿאַר דעם געוועסער דער זינדפֿלוט. (ח) פֿאַן דייז נעם פֿיה זאָוואָהל אלס פֿאַן דעם פֿיה, וועלכעם גיכט דייז איזט, פֿאַם געפֿלינעל אונד פֿאַן אל־לעם, וואס אויף דעם ערדדייך קריכט, (ט) קא־מען איהרער צווייז אונד צווייז, מעננכען אונד ווייבכען צו נח אין דיא ארכע, וויא גאטט גע־באָטען האטטע. (י) אלס דיא זיבען טאגע פֿאַרבייז ווארען, קאם דאז גע־וועסער דער זינדפֿלוט אויף דיא ערדע. (יא) עס וואר אים זעכס הונדערטען יאהר פֿאַן דעם לעבענסאלטער נח, איז

ת"א אשר איננה פסחים נ', ח'. ז"ז קל"ג, ח': ויהי סנהדרין ק"ח, ע"ז: בשנת ר"ה י"ח, ז':

אויף דיא ערדע. (יא) עס וואר אים זעכס הונדערטען יאהר פֿאַן דעם לעבענסאלטער נח, איז רש"י

תרגום אונקלוס

שָׁנִין וְטוֹפָנָא הָיָה מִיָּא עַל אֲרָעָא: (ו) וַיָּעַל נֹחַ וּבָנָו וְאִשְׁתּוֹ וּבְשֵׁי־בָנָו
 וְאִשְׁתּוֹ וּבְשֵׁי־בָנָו לְתִיבּוֹתָא מִן קֳדָם מִי טוֹפָנָא: (ז) מִן בְּעִירָא
 בְּעִירָא וּמִן בְּעִירָא דִּי לִיתּוּהִי דְּבִי וּמִן עוֹפָא וְכָל דִּי רְחִישׁ עַד
 אֲרָעָא: (ח) חֲרִין חֲרִין עֲלֵי עִם נֹחַ לְתִיבּוֹתָא דְּבִר וְנוֹקְבָא
 בְּעִירָא דִּי מִקֵּד יֵי ית נח: (י) וַיְהִי לְזִמְנָא שְׁבַע יָמִין וּמִי טוֹפָנָא
 הָיָה עַל אֲרָעָא: (יא) בַּשָּׁנָה שִׁית מָאָה שָׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ בְּיָרְחָא

אלוז' ימי אכלו של מתושלח הלדיק שחם הקצ"ה על כבודו ועכז את הפוענות לא וחשוז שנותיו של מתושלח ותמלל שהם גלים זשנת ת"ר שנה לחי נח [סנהדרין ק"ח]: כי לימים עוד. עכו עוד זמן אסר

זמן זה נוסף על ק"ב שנה: ארבעים יום. כנגד ילדת כולד שקלקלו להעריח ליוזרם לנח נורת מעזרים: (ה) ויעש נח. זה צילתו למיעה: (ז) נח ובניו. הלנשים לצד והנשים לצד לפ שגסרו צתשמים המטה מפני שהעולם שריו צלער: מפני מי המבול. אף נח מקטני אענו כיה מעמק ולינו מעמק שיצא המצול ולס נכנס למיעה עד שדחקוהו כמים: (ט) שניה שנים כלס השח צמקן זה מן הפחות היו שנים: באו אל נח. מלליכן: (יא) בחדש השני. רז

באור

הפ"ס ודאוי להיות קיום כמו רצח ס' את ירצו (תהלי' ל"ה א') ולדעת הד"ק הי"ד נוסן צפלים יצול, יתור הדים (ליוצ ל"ט ח'), והוא שם כלל לכל מי שהוא על האדע': (ו) וחמבוי הי', וי' והמצול הוא וי' הכמשך שזכרנו צנמה מקומות, והוא לחצר שמי משפטים שזיניהב קשר תנאי לו זמני לו מקומי, והכוונ' כלשר הי' נח צן שש מלות שנה לו הי' המצול על האר וכן מתורגם צל"ס: והמבול היה מים, המצול מושך עלמו ואסר עמו כללו אמר והמצול הי מצול כים: (ז) מפני מי המבול, מפני פחד מי המצול: (ח) שנים שנים באו אל נח, לו פידש כלן שממינים הטהודים צלו שצעה שצע', ורש"י פי' שמן הפחות היו שנים, ועכ"ז לו הי' לורך להודיענו זאת, והנכון כי הכוונ' אחרת יש כלן להדיע מפללות תמים דעים שני שצע' זוגות הטהודי וצין כל זוג ממיני הטמאים כולם צלו מלליהם זוגות זוגות דהיינו זנו ונקצ' ולא צ' זכרים לו צ' נקבות, והרמזין כתז כי שנים מכל מין צלו מלליהם לז"ג צלו לו וכן לקמן והנאים צר ונקצ' מכל צר צלו ר"ל הנאים מעמם הנלונים לקיום העין

תרנום אשכנזי לה

צווייטען מאָנאט, אים
זיבענצענטען טאגע דעם
מאָנאטס; אן דיוועם
טאגע ערבראכען אללע
קוועללען דער גראַסען
טיפּע, אונד דיא שליי-
סען דעם היממעלס וואָר-
דען אויפֿגעטהאן. (יג) דא
וואר רעגענגוס אויף דער
ערדע, פֿירציג טאגע
אונד פֿירציג נעכטע.

(יג) אן עבען דעמזעלבען
טאגע גינג נח געבסט שם
חם אונד יפת, דיא זאָהנע
נח'ס, וויא אויך דיא פֿרויא

רש"י

אליעזר אומר זה מרחשון
רצי יהושע אומר זה חייך
[סנהדרין ק"ח]: גבקעו.
להוליא מימיהן: תהום
רבה. מדה כנגד מדה הם
חטאו צדצה דעת האדם

ולקו צתבוס רצה: (יב) ויחי הנשים על הארץ. ולהלן הוא אומר ויהי המצול אלא כשהודיקן
הדין צדחמים שאלם יחזרו יהיו גשמי צדצה כשלא חזרו היו למצול: ארבעים יום ונו'. אין יום
ולשק מן המצול לפי שאין לילו עמו שהרי כתוב ציוס הזה נצקעו כל מעינות נמצאו ארבעים
יום כלים צכ"ס צנסלו לרצי אליעזר שהחדשים נמכין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ז
פמחשק וכ"ח פכסליו: (יג) בעצם היום הזה. למדך הכתוב שהיו צני דורו אומרים אלו אנו

באור

אך פהסודי' נלטה נח שאף שכבר יהיו לו שנים לקיום המין יחזור הוא אחד עוד איה מהם
יד שישלמו למין שצעה ולז"א אלא שצ"ע שצ"ע תקח לך ולא יצואו: (יא) בחודש השני, נחלקו
צ חכמי ישראל ר' אליעזר אומר זה מרחשון רצי יהושע אומר זה חייך (ר"ה דף י"א ע"ג).
פיך רא"ס: תהום, מלאוהו לשק זכר ולשק נקצ' כמו תהום אל תהום קודא (תהלי' מ"ז ח'),
לשק זכר תהום דעמתי (יחזקאל ל"א ד'), לשק נקצ': וארבת, ארצה וחלק שמות כדפי'
אלא שהארצ' צב הצית האוהל, והחלון צדו, ותכלית שניהם הצלת מאור השמש צצית, ואולם
הארצ' תשחמש גם להוליא העשן, כענין שנאמר ובעשן מארצ' (הושע י"ג ג') ולהוליא ולהציל
כלים והפירות דרך שם כנרד' ממאמדם משילין פירות דרך ארובה (צינה פ"ה מ"א), והחלון
משחמש להשקיף צדו, צעד החלק נשקפה (שופט' ה' כ"ח), ולפי שהשמים ידמו לעין הדור'
כאלו נעדי על הארץ, והגשמים יורדי מתוכם על הארץ, יפול זהם על דרך המליץ' לשק
ארצה, כאלו נפתח החלל שצב האהל להעריך משם המטר, וכן להדיק משם הצדכ' אמר
הנה ה' עשה ארצות צשמים (מלכי' ז' ז' ז'), ועל השמש והירח היוצאים צמזרח וצאים
צמערב התקינו מיסדי התפלות לומר וצוקע חלוני דקיע, וכן צעניני ההשגחה יפול על ג' ג'
הכליל' לשק חלק ושרש ארצה הוא אונ' לדעת הדד"ק צשרשים שרש ארצ, ותימה על הרצ"ע שכתב
ש"ס ששרשו רצצ והאל"ף נוסף כאל"ף אגדות, וצאמת גם צמלת אגדות שרשו אגד וחז"ל עשו
המנו פעל כאלמדם ירק הנאגד (מעשרות פ"א מ"ה), אין אונדין את הלולצ אלא צמינו (סוכ'
פ"ג פ"ח). וכנרד' שצריך להיות כאל"ף אגדות כסף (שמואל א' ז' ל"ו), שהוא מן גדה והאל"ף
נוסף ואין כוונתו להציל דאי' מן אגדות דק לענין תוספת האל"ף אצל איננו מחדתו כי אגדות
הוא פכחי ל"ה, וכאן כתב שהוא מפעלי הכפל: (יג) בעצם היום הזה, י"א שהוא לשק
פוקה כמו נחי ועלם יחי (דברי' ח' י"ז), וטעם הכתוב שצאותו היום צעלמו הנגזר מלת ה'

מאות שנה לחיי-נח בחודש השני
בשבועה-עשר יום לחודש ביום הזה
נבקעו כל-מעינות תהום רבה
וארבת השמים נפתחו: (יב) ויהי הנשים
על-הארץ ארבעים יום וארבעים
לילה: (יג) בעצם היום הזה בא נח ונשים-
יהם ויפת בני-נח ואשת נח ושלשת

ה"א נבקעו יומא ע"ו, ח'. סנהדרין ק"ח. ח': וארבת יומא סס:

תרנום אונקלוס

היננא בשבעת עשרא יומא לירחא ביומא הדין אתצוצו כל
מבוי תהומא רבא וב"י שמיא איתפתחו: (יג) ויהי משרא
נחית על ארעא ארבעין ימין וארבעין לילין: (יג) בקרן יומא
דין על נח ונשים ויפת בני נח ואשת נח ותלת נשי בנותי

בְּעֵינֵי־בָנָיו אֲתָם אֶל־הַתְּבָה׃ (יד) הָמָּה
וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ
וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ
וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כָּל־צִפּוֹר כָּל־כְּנָף׃
(טו) וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתְּבָה שְׁנַיִם
שָׁנִים מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בָּו רֹחַ חַיִּים׃
(טז) וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ
בָּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה
בְּעֶדְדוֹ׃ שְׁלִישִׁי (יז) וַיְהִי הַמָּבּוּל אַרְבַּעַיִם
יָוִם עַל־הָאָרֶץ וַיָּרֻבוּ הַמַּיִם וַיִּשְׁאֲלוּ אֶת־
תְּבֹתָה וַתָּרֶם מִעַל הָאָרֶץ׃ (יח) וַיִּגְבְּרוּ

פָּאָן נח אונד דרייא וויי
בער זיינער זאָהנע מיט
איהנען אין דיא ארבע.
(יד) ויא אונד אללער
לייא כהיר, אללערלייא
פֿיה, אינד אללערלייא
געוויירס, דאו אויף דער
ערדע קריכט, אונד אל-
לערלייא געפֿליגעל: יע-
דער פֿאָגעל, דער פֿליגעל
האט, (טו) גינגען צו נח
אין דיא ארבע היינין, יע
צווייא אונד צווייא פֿאָן
אללעם פֿליישע, אין
וועלכעם לעבענסהויך
איזט. (טז) דיא הייניג
געהענע פֿאָן אללערלייא
פֿליישע קאמזן מעננכען
אונד ווייבכען, וויא איהם
גאטט געבאָטען האט
טע; זאָדאן שלאָם דער
עוויגע הינטער איהב צו

תולדות אחרן והבאים זנחיס קי"ו ח':
(יז) נון וואר דיא זינדפֿלוט פֿירציג טאגע אויף דער ערדע, דיא וואססער פֿערמעהרטען זיך,
חובען דיא ארבע עכפאָר, זאָ דאס ויא האָך איבערדער ערדע וועג גינג. (יח) דאזגעוועס-

תרגום אונקלוס

רש"י

עֲמָהוּן לְתִיבּוּתָא׃ (יד) אִינוּן וְכָל חֵיתָא לִזְנָה וְכָל בְּעִירָא לִזְנָה
וְכָל רִיחָשָׂא דְרַחֲשִׁישׁ עַל אֲרָעָא לִזְנָהּ וְכָל עוֹפָא לִזְנָהּ בָּל
צָפִיר כָּל דְּסָרַח׃ (טו) וְעַלּוּ יָם נַח לְתִיבּוּתָא תָּרִין תָּרִין סָבָל
בְּשָׂרָא דִּי בִיחַ רוּחָא דְחַיִּי׃ (טז) וְעַלְיָא דְבִר וְנוֹקְבָא סָבָל בְּשָׂרָא
עַלּוּ קָמָא דִּי פִּקִּיד יְחִיָּהּ וְיָאָנָן וְיָבִיטְמִרְיָה עַלּוּהִי׃ (יז) וַיְהִי
מִבּוֹקְבָא אַרְבַּעִין יָמִין עַל אֲרָעָא וּפְגִימָא מִיָּא וְנָמְלוּ יַת תִּיבִיתָא
וְאֲתָרַמְתּ מִעַל אֲרָעָא׃ (יח) וַתִּקְיַם מִיָּא וּפְגִימָא לְבָדָא עַל

רוחיס אותו נכנס לתיבה
חנו טוירין אותה והורגן
אותה אחד הקנ"ה חנו
מכניכו לעיני גלס ונדלח
דזר מייקוס: (יד) צפור
כל כנף. דנוק הוא לפור
של כל מין כנף לרצות חגנים
(כנף לשון חלה כהושסע
איתו זכנפיו ויקדל א')

כָּלן לַפּוֹר כָּל מִין מַדְלֹת נוֹלָה׃ (טז) וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ. כָּנָן עַלּוּ
שֶׁלָּא שְׂדֵרוּהּ הַקִּיף הַתִּיבָה דוֹזִים וּלְדוֹזִים וְהִיוּ כוֹדֵנוֹת זָהִם וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מַקְדָּל סָגַר כְּנָגְדוֹ מִן
הַמַּיִם וְכֵן כָּל צַד שֶׁמַּקְדָּל לִשָּׁן כְּנָגַד הוּא צַד כָּל רַחֵם [זְרֹאשִׁית כ'] צַדוֹךְ וְצַדוֹ זֶיךְ [מַלְכִים
ז' ד'] עוֹר צַד עוֹר [לִיּוֹז ז'] מִן זָכָר [מַהֲלִים ג'] הַכֹּפֶל צַד צַדוֹךְ [שְׁמוּלָל א' י"ז]. כְּנָגַד
עַדוֹךְ: וְהָרֶם מִעַל הָאָרֶץ. כַּשּׁוֹקֵעַת כִּיפָה זָמִים י"ל אִמָּה כַּפִּינָה טַעוּנָה שְׁעוֹקֵעַת מַקְלָתָה

באור

זא נח וזניו אל התיבה, והבנים זה כל החי וכל הבהמה, והרעם וכל עוף השמי' למיניהם
וכל מזוהתיכם עם גשם ורוח זלעפות חיה דני מתמי' שיעשה ציוס אחד אס לא צעור האל
כי רוחו הוא קנאס: (יד) כל צפור כל כנף, ר"ל כל לפור צעל כנף, ומלת לפור שם כלל
לאשר יש לו כנף: (טז) ויסגר ה' בעדו, סגר את התיבה שלא נפתחה מהמים והרוחות כי
לולא כך היו מתים לשעתם: בעדו, כנגדו, וכן כל צמד שנמקדל לשון כנגד הוא צמד כל
רחם (זרלשית כ' י"ח), עור צמד עיר (ליוז ז' ד'), מנן צעדי (מהלים ג' ד'): (יז) ויחי
המבול ונו' וירבו המים ונו', צד נכתב וסי הגשע על הארץ ארצעים יום ולדצעיט לילה, אצל
כן פלושו כלשור כיה כמנול ארצעים יום על הארץ רעו כמים ונפלו כמים ונכה על הארץ

תרגום אשכנזי לו

סער פֿערשטערקטע זיך
אונד גאהם אימטער צו
אויף ערדען, זיך דאס
דיא ארכע אויף דעם
וואססער פֿארטניג.
(יט) ענדליך פֿערשטערקט
טע זיך דאז געוועססער
זיך ווער אויף ערדען,
דאס אללע האָהע בערגע
בערעקט וואירדען, וועל-
כע אונטער דעם גאנצען
היממעל זינד. (כ) פֿינפֿ-
צעהן עללען האָך דאר-
איבער ערהוב זיך דאז
געוועססער, אונד דיא
בערגע וואירדען בערעקט.
(כל) דא פֿערגינג אללעס
פֿלייש, דאז אויף דער ער-
דע זיך רענט, געפֿליגעל,
פֿיח אונד טהיר, אונד
אללעס גשודים, דאז אויף דער ערדע קריכט, אונד דאז גאנצע מענשליכע געשלעכט.
(נז) אללעס, וואס אין זינער גאנצע רען גאנצע דעם לעבענסהויכס האט פֿאן אל-

הַמַּיִם וַיִּבְרוּ מֵאֵד עַל-הָאָרֶץ וַתִּלָּךְ
הַתִּבְּהָה עַל-פְּנֵי הַמַּיִם: (יט) וְהַמַּיִם גָּבְרוּ
מֵאֵד מֵאֵד עַל-הָאָרֶץ וַיָּכֹסוּ כָּל-
הַדָּרִים הַגְּבוּהִים אֲשֶׁר-תַּחַת כָּל-
הַשָּׁמַיִם: (כ) חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אֲמֹרֹת
מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמַּיִם וַיָּכֹסוּ הַדָּרִים:
(כא) וַיָּגִזוּ כָּל-בָּשָׂר הַחַיָּה עַל-הָאָרֶץ
בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל-הָאָרֶץ
הַשָּׂדֶה עַל-הָאָרֶץ וְכָל הָאָדָם: (כב) כָּל
אֲשֶׁר בְּשֵׁמַת-רוּחַ חַיִּים בְּאַפִּיו מִכָּל

תִּיא חֲמֵשׁ יוֹמֵה נִיח, ח': כָּל אֲשֶׁר חַיָּה פִּי, ח'. סוּסֵה מִיָּה, ז':
אללעס גשודים, דאז אויף דער ערדע קריכט, אונד דאז גאנצע מענשליכע געשלעכט.
(נז) אללעס, וואס אין זינער גאנצע רען גאנצע דעם לעבענסהויכס האט פֿאן אל-

תרגום אונקלוס

אַרְעָא וּמִהִלְכָּא תִּיבִיתָא עַל אֲפִי מִיָּא: (יט) וּמִיָּא תִּקִּיפוּ לְחָדָא
לְחָדָא עַל אֲרָעָא וְאַתְחַפִּיאוּ כָּל מִוּרְיָא רְמִיָּא דִּי תַחֲזֹת כָּל
שְׂמִיָּא: (כ) חֲמֵשׁ עֶשְׂרִי אֲמִין מִלְּעִילָא תִּקִּיפוּ בְּיָא וְאַתְחַפִּיאוּ
מִיָּא: (כא) וְסִית כָּל בָּשָׂרָא דְרַחֲשִׁישׁ עַל אֲרָעָא בָּעוֹפָא וּבַבְּעִירָא
וּבַחַיָּתָא וּבְכָל רִיחָא דְרַחֲשִׁישׁ עַל אֲרָעָא וְכָל אֲנָשָׂא: (כב) כָּל

באור

(הדלצ"ע): (יט) והמים גברו, נתרצו מאלד כי לרצו הנחל יקרא גבר, וכן ותשעיהם כי
שגברו (לחיצ ל"ו ט'), דצו מאלד, גבר חסדו על יראיו (תהלים ק"ג י"א), גדל, וכן ואס
גברות שמיים שנה (תהלים ל"ו י'). צרצו גדול: (כב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, דומה
כי כל רוח צעלי חיים יקרא נשמה, ולפיכך נסמך אל רוח כלומר כל שיצו נשמת רוח כלומר
נשמה, והדלצ"ע כתב כל אשר נשמת רוח חיים שנה כל מלכו נשמה חוץ מנשמת
האדם, כמ"ש נחמן נשמה לעם עלי' (ישעיה' מ"ז ה'), וצוים אומרים שנקראת כן צענוד שהיא
פן השמים ואס הם שנים שדשים נמלא כמורו רצים ענ"ל הדד"ן, שדשים צדש נאס, עוד
נמצא הדד"ק צפי' ש' צדשית על פכוק ויפח צאפיו נשמת חיים, אף על פי שרוח ונפש נשאלים
כ"כ פעמים לנשמת האדם נשמה הוא שם מיוחד לנשמת האדם, ואף על פי כאמר כל אשר
נשמה רוח חיים צאפיו פידושו נשמת חיים ורוח חיים, כי שניהם סמוכים לחיים כמו מצחר
ותצ לננוק (יחזקאל ל"א ט"ז), חכמי יעלי פרעה (ישעיה' י"ט י"א), נשמת חיים על האדם,
רוח חיים על אשר צעלי חיים אשר צהרצה, וכן נהרי נחלי דנש וחמאה (לחיצ כ' י"ז), פי'
נהרי דנש ונחלי דנש וביא סמוך על סמוך: אשר בהרבה, לכל דנים שנים לא תמו, כדי שלא
יחד העין הדיא, כי לא דלה הזם ותעלה להשחית לה העולם ולהחזירו לחורו וזהו ולא
לצור עולם חדש, שהרי השליר מכל עין ומין ואמר להחיותם עם נח צמיצה, והדגים, לא
ה' להם דרך להחיותם ולהשליח מהם עם נח צמיצה כי אין דרך מיומן כי אס נמים: בְּחִרְבָּה,
כל פסקל בְּחִרְבָּה וְחִרְבָּה, ולולי כח"ס סי' דמש, ונשלים סוגש צהנעדו עם כפת"ס נחמית

אֲשֶׁר בְּחֶרֶב מָתוּ: (כג) וַיִּמָּח אֶת-כָּל-
 הַיָּקוֹם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם
 עַד-בְּהֵמָה עַד-רֶמֶשׂ וְעַד-עוֹף הַשָּׁמַיִם
 וַיִּמָּחוּ מִן-הָאָרֶץ וַיִּשְׁאַר אֲדָם וְנֹחַ וְאֲשֶׁר
 אִתּוֹ בַּתְּבָה: (כד) וַיַּגְבְּרִי הַמַּיִם עַל-
 הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמֵאָה יוֹם:

לעם, וועלכעס אויף דעם
 טראַקענען לעבט, איזט
 אומגעקאָממען. (כג) אל-
 וְ פֶּעֶרְטִילֵגֶטע די-
 איבערשוועממונג אללעם
 וועוען, וועלכעס אויף
 דעם ערדבאָדען לעבט,
 פֶּאָם מענשען ביז פֶּיחַ,
 ביז געווירם אינדר געפֿלי-
 געל דעם היממעלס, אל-
 לעם וואירדע פֿאָן דער
 עירדע פֿערטיליגט. נח
 אלליין בלייב איבריג, אונד
 וואס מיט איהם אין דער
 ארכע וואר. (כד) וְ חָצָךְ

ת"א בהרבה קדושין י"ב, ח'. פנהדרין ק"ח, ח'. ונחיים י"ב, ח'.
 נזכר פ"ו. נ': וימח נכרות ס"ח, ח'. סנת קי"ב, ז'. פרונין
 י"ח, ח'. פנהדרין ק"ח, ח':

שטונד דאז געוועסער איבער דער ערדע, הונדערט אונד פֿינפֿציג טאג.

תרגום אונקלוס

רש"י

די נשמת רוח חיון באפוהי קבל די בִּבְשָׁתָא מיתו: (כג) ימחא
 ית קל יקומא די על אפי ארעא מאנשא ער בִּדְיָרָא ער ריחא
 ועד עומא נשמתא ואתקחיא בן ארעא ואשתאר גרם נח
 ודי עמיה קתיביתא: (כד) ויגבירי מיא על ארעא מאה
 וספשיין ימין:

(כג) נשמת רוח חיים.
 נשימה של רוח היים: אשר
 בחרבה. ולא דגים שנים
 וסנהדרין ק"ח: (כג) וימח.
 לשון ויפעל הוא ואינו לשון
 ויפעיל והוא מגזרת ויפן
 ויזן. כל תיבה שסופה כ"ל

נכון צנה מחה חנה נהוא נותן וי"ד צלם נקוד צחורק כחת הי"ד: אך נח. לנד נח
 זהו פש: נח ומדע אבה (נ"ד) בינה וכוהה דס מטורס הצהמות והחיות. וי"ל שלימד מזכרות
 לארי והנישו ועליו נאמר בן לריק צלחן ישולכ [משלי י"א]:

באור

ונעשה קמן. וסנוול הציית צמקום הכת"ח הדלוי להורות על ה"ל הידיעה, רק שנמנע לצוא
 פתח לפני מות גדורית הקמולה: (כג) וימח, מחה שמס מן הארץ כי אין להם זרע כי בן
 מלאכו על אשר אין לו זרע ולא ימחה שמו מישלל (דברים כ"ה ו'), והרמז' פי' כי וימח
 שנאמר למעל' נאמר על המית' וכן מתו דלעיל. ומלת וימח ר"ל שנמחו הכחות והיו למים
 כמ"ס ומחה אל מי המדי' (צמדנר ה' כ"ב), ונתצ הא"ת כי המ"ס דפוי' ולריך להזהר צו מלך
 כי הקודם וימח צמ"ס דגוש' נמלל למד שזנאיו של הקצ"ה נמחה עם כל היקום כי וימח צדגש
 הוא מהנפעל כמו ימח שמס (תהלים ק"ט י"ג), אך כשהמ"ס רפה הוא מהקל והוא פועל
 יולל ע"ל, ואין דבריו מוכרחים, כי צאמת מלת וימח צהיותה מהקל סינינה שנה כל השם
 צ"ה שליכנו נזכר צפסיקים אלו כלל רק על כגשם או על המצול הנזכר צפסוקים הקדמנים,
 אך יותר מתייבצ להתפרש מהנפעל ושז על מלת היקום שלמדיו שהוא לשון יחיד, ולכן כדלסת
 מלת א"ת פה כמו עם, כי אס כמשמעו להורות על כלם מקצל הפעול', כאשר זכרנו צהקדמי'
 ונחחלת פ' צראשית שדרכו לצוא עם הנושא גם צמחים המקצלים הפעול', אחרי שנהם הנושא
 צעלמי הוא מקצל הפעול', והיו ציאלו כמו כל היקום נחת, וסוף הפסוק מיכיה וימחו מן הארץ
 שהוא ג"כ מהנפעל, אך צענין רפיון המ"ס אין לזוז מקצלת הא"ת אשר מלל בן צספרים ישנים
 מלת וימח צקו רחצ על הת"ס המורה על הרפיון, ויש דלוי' לרפיון המ"ס מן הטעם שהוא
 חלעיל (כדן הגרש שהוא ממיד חלעיל), כמו ויגביר ויגבין, כי לעולם לא יצא נגינה אלל פנוע'
 קטנה שלחריה נח נדלח זולת אלל פתח גמור שהוא צעלם או תצורת מ"ג, ולף שהתנוע' שלפני'
 היא ג"כ מ"ק מ"ג או הנגינה צמחית נסוב סחור שדירו כמתג, ולכן אחרי דפה, ולכן אס יש
 לפני כת"ק שלמדנו' הוא גם לו דגש, צכנרם נדחם הנגינה אלל המ"ק שלמדנו' כמו צקל

תרגום אשכנזי לו

ח (א) ענדליך דאכטע גאטט אין נח אונד אן אללעס טהיה, אונד אן אללעס פיה, וועל- כעס מיט איהם אין דער אדבע וואר, אונד פיהר- טע איינען ווינד איבער דיא ערדע, דיא פאן דיא געוועסענע זיך לענטע. (ג) דיא קויעל- לען דער טייע, אונד דיא שלייסען דעם הימ- מעלס וואוידען פער- שלאססען, אונד דער רענען פאם היממעל הארטע אויף. (ג) דיא וואססער פערלארען זיך פאן דער ערדע וועג, אימקער מעהר אונד בעהר, אונד נאהמען נאך הונדערט אונד פיינציג טאגען דערנעשטאלט אב, (ד) דאס דיא אדבע אים זיבענטען מאנאטע אים רש"י

ח (א) ויזכור אלהים את-נח ואת כל-התחיה ואת-כל-הבהמה אשר אהו-בתבר ויעבר אלהים רוח על-הארץ וישבו המים: (ב) ויסכרו מעינות תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן-השמים: (ג) וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום: (ד) ותנח

ח'א וישבו ר"ה י"ז, ח'י. פנהדרין ק"ח, ג'. ונחיים ק"ז ג' :

תרגום אונקלוס

ח (א) ויזכר יי ית נח וית כל תחיה וית כל בעירא די עמיה בת-ביתא ויעבר יי ריח על ארעא וקחו מים: (ב) ואסתרבו מביעי תהומא וביי דשמיא ואחבלי קטרא מן שמיא: (ג) וקבו בייא מעל ארעא אזלין ובייבין וחסרו מים סוף מים וחסרין ימין: (ד) וקחת תיביתה בירחא שביעאה חלע' כ' למסב [נדלשי' ו'] והאט שס מדת רחמים: ויזכור אלהים את נח ונר. מה זכר להם לנחמות זכר סלא השמיתו דדנס קודס לכן ושלל שמשו צתצה: ויעבר אלהים רוח. רוח חנחומין והנחה עצרה לביו: על הארץ. על עסקי הארץ: וישבו. כבו כשוד חמת התלך [לסתר צ'] לשון הנחת חמה: (ב) ויסכרו מעינות. כשנפתחו כתיצ כל מעינות וכלן סין כתיצ כל לפי שנשתיירו מהם סותן שיש זהם סדן לצולס כנן חמי נצרים וכיולל זהן: ויכלא. וימנע כמו לא תכלל רחמך [תהליש מ'] לא יכלה פנך [נדלשי' נ"ג]: (ג) מקצה חמשים ומאת יום. התחילו לחסור והול אחד צסיון. כילד נביו צכסליו פסקו הנשמים כדי ג' מנסליו וכ"ט מענת הדי ל"ט וש"ט ולדוד וריסן וליוד קי"ס כדי ק"ג: (ד) בחדש השביעי. סין וכו' שציעי לגסליו שצו פסקו הנשמים: בשבעה עשר באור

נרין וקר בפר, כי סחר כגנינה מהיט צנחנית נסוג סחור שדינה כמסב לא יצא שול נח לו וגו'. ולכן צפלת יפח שמש, הנגי' מלרע, כדי להדמיש המים להסרוק מין נפעל, ולכן ת"ס יצא, ובהם, מצנן הקל, ועלת וימחו, ולתמחילו, מצנן נפעל כדדנו לחרגס כל צנן כפעל צלשון התפעל, וכן תרגמס יצ"ע זשילי, ולשתיילי וכן מתורגס צל"ס: ח (א) ויזכר ונ', האני' צנח עפני שחי' לדיק תמים, ונדת לו צרית להצילו ונח יכלול דענו אשר סתו שס, ולא הזכירם כי צונתו נצילו גס הס, סנל הזכירה סלמד צחי' וצחמ' סינה צונות סלך צנעלי הנפש זנות וחוצה, זולתי צלדס לצדו, סנל הזכירה צהס כי זד סס דצר קדשו סלמד והי' העולס, והרלץ אשר לו צנחית העולס עליה לפניו ורצה חיומו צמיס אשר צרס צו, והנה רלס עתה להוליס סלס יכלו צתיעה, ולא הזכיר הצוף והסרן כי צדס חסי' סוס עמהס וינד עליו דעו (הרעצין): וישבו, לפך מנחה, ושרשו כנך, וכו'

הַתְּבָרָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּשְּׁבָעָה
עָשׂוֹר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרִי אֲרָרָט:
(ה) וְהַיּוֹם הַזֶּה הָלֹךְ וְחָסוּר עַד הַחֹדֶשׁ
הָעֲשִׂירִי בַּעֲשִׂירֵי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ נִרְאָו

ויבענצעחנטען טאג דעם
מאנאטס אויף דעם גע-
בירגע אררט רוהעטע.
(ה) דיא וואססער פֿוה-
רען פֿארט, אבצונעהמען,
בין דעם צעהנטען מאָ-
נאט, אם ערסטען טא-
גע דעם צעהנטען מאָ-
נאטס זינד דיא שפיטצען

ת"א והמים פקדים סער כ"ז:

תרגום אונקלוס

רש"י

בַּשְּׁבָעָה עָשָׂרָא יוֹמָא לִירְחָא עַל פּוּרֵי קַדְדוּ: (ו) וּמִיָּא הָוּ
אִזְלִין וְחָסְרִין עַד יְרְחָא עֲשִׂירָא בַּעֲשִׂירָא בְּחָד לִירְחָא

יום. מכלן אתה למד שהיה
התיצה משוקעת צמים י"א
למה. שהרי כתיב צעזירי

צאחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אצ שהוא עשירי למרחשין לירידת גשמים והם היו גבוהים על
ההרים חמש עשרה למה וחסרו למה לר' ימים כמלא שניו צסיין לא חסרו כלל ד' למות וגמה
התיצה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א למה צמים שעל ראשי ההרים: (ד) בעשירי
נראו ראשי ההרים. זה אצ שהיה עשירי למרחשין שהתחיל הגשם. ואם תאמר הוא כלול ועשירי
לכסלו שפסק הגשם כשם שאתה אומר צחד השניעו סיון והוא שניעו להפסקה אי אפשר
לומר כן על כרחך שניעו אי אתה מונה כלל להפסקה שהרי לא כלו ארבעים יום של ירידת
גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד צסיין ואם אתה אומר שניעו לירידה סין זה
סיון והעשירי אי אפשר למנות כלל לירידה שלם אתה אומר להפסקה והוא כלול אי אתה כולל
צרחשון צאחד לחדש חוצו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום עשנולו ראשי ההרים שלח

באור

מצנין הקל: (ב) ויסברו, לשון סגירה, ופי' צנ"ף כמו צבית"ל: ויבלא, ענין פניעה ועלירה:
(ד) בחדש השביעי, לדעת רש"י הי' זה צחד סיון שהוא שניעו לכסלו שנו פסקו הגשמים,
והחדש העשירי הנאמר צפסוק שלפניו הוא אצ עשירי למרחשון לירידת גשמים והרצ ז"ל הוכיח
את החשזון הזה מן הכתוב, והוא על פי מאמר חז"ל צנ"ר, ואולם הרמב"ן ז"ל כתב עליו
ח"ל: כיון שרש"י מדקדק במקומות אחרי' מדרשי ההגדות וטורח לצלל פשטי התקרא הדשה
אותנו לעשות כן כי שצעי' פני' לחור' ומדרשי' דני' חלוקים דצדרי דז"ל, ולדעתו החדש השניעו
הוא ניסן והעשירי הוא תמוז כמשמעם, שניעו ועשירי לרנין העולם, והשיצ על הראיות שהצי' רש"י
ז"ל מן הכתוב, וטרח ללמלם החשזון על פי דרכו, והרש"ס ז"ל התנול צעד רש"י ז"ל וגם
הרצ צעל יפ"ת האריך צזה צנ"ר, הדולה לעמוד על אמתת הדצרי' יעין צספריהם, כי לא
דליתי להאריך, וצלי ארוכות דצדים ומלא גזחן לא יוצו העיענות והראיות צכל הליך, והנה
לדעת כל המפרשי' המספר צחגבורת המי' חמשי' ומאת יום ומנוח התיצה וראיית ראשי ההרים
וארבעי' יום אחרי' כן, הכל ידענו צדרך הכווא', כי הכתוב מודיע אותנו כן, אצל נח לא ידע
דק שהרגיש כי נחה התיצ' והמתין לפי דעתו זמן שחשצ כי קלו המים, ושלח את העורצ ואת
היונה לדעת האמת: הרי אררט, לשון הרמב"ן ז"ל, והנה גם לדצרינו גם לדצרי דצותינו
ז"ל וכל המפרשי' יהיו הרי אררט מן ההרי' הגצוהי' אשר תחת כל השמים שהיו המי' עליהם
ט"ו למה, ולכן יקשה זה כי הידוע צהר היונים שגצו מהם הרצה מאד וארץ אררט צשפלה
הכידוד הקרוב לצכל, ואולי נאמר כי' הי' החסרון צי"ז לחדש הצציעי גדול מאוד מע"ו א"ה
וקודם לכן נראו ראשי ההרים הגצוהים לא הרי אררט, ויקר מקרה התיצה שהי' צאון אררט
צחדש השציעי ותנח על ראשי ההרים ההם, והנה נח מעת שכלה הגשם הי' פותח וסוגר
אותו כדלוגו ואחר ע"ג יום ממנוח התיצ' (הולך צזה ע"פ דרכו צנאוד החדש השציעי והעשירי
ע"ס), השגיח מן התיצה ונראו לו ראשי הרי אררט וחור וסגר אותו והגיד הכתוב כי אחר
ארבעים יום שלח העורצ ולא חגר הכתוב ויהי צחד פלוני וציוס פלוני ויפתח נח ויאמר
ויהי מקץ ארבעים יום להגיד כי מעת שנראו לנח ראשי ההרים המתין ארבעים יום כי חשצ
צצו צנזמן הזה נראו המגדלים ונגלו האילנות ויצאלו העופות להם מנוח כאשר תקנינה ופתח
החלון לשלית הפוצ וכו' עכ"ל: (ה) הלון וחסור, צל המקור לצדו, והראוי הולני'

תרגום אשכנזי לח

דער בערגע וויכטבאר גע-
ווארדען. (ו) אלס פֿירציק
טאנע צו ענדע ווארען,
אָפֿגעטע נח דאז פֿענ-
סטער דער ארכע, וועל-
כעס ער געמאכט האט-
טע, (ז) אונד שיקטע
דען ראבען אויס; דיזער
גינג אימער אויס אונד
קאם צוריק, ביז דיא
וואסער פֿאָן דער ערדע
אויסטרעקנעטען. (ח) דא
שיקטע ער אויך דיא
טויבע אויס, אום צו
זעהען, אָב דיא וואסער
געפֿאללען זיג אויף דעם
ערדבאָדען. (ט) דיא
טויבע פֿאָנד אבער קיינע

וְאֵשֶׁי הַדּוֹדִים: (ו) וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים
יָמִים וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת-חֲלוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר
עָשָׂה: (ז) וַיִּשְׁלַח אֶת-הָעֹרֹב וַיֵּצֵא יְצוֹא
וְשׁוֹב עַד-יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:
(ח) וַיִּשְׁלַח אֶת-הַיּוֹנָה מֵאֵתוֹ לִרְאוֹת
בְּקֵדוֹ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
(ט) וְלֹא-מָצָא הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְבָת-
רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל-הַתֵּבָה כִּי מַיִם
עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יְדוֹ וַיִּקְחָהּ

ח"א וישלח זנאדיון סס: היונה סנהדרין סס. עקדס שער כ"ז:

והזשעטטע פֿיר איהרען פֿוסבאללען, א נר קעהרטע צו איהם אין דיא ארכע צוריק, דען
מִן חֲדָר וואסער אויף דער גאנצען ערדע; ער שטרעקטע ווינע האנד אויס, נאהם זיא, אונד

רש"י

תרגום אונקלוס

לֵת העורצוב"ל יום הוחיל
צשליחות היונה הרי טשים
יום משגדלו ראשי ההרים
עד שחזרו פני הברמה.
ואם תאמר צללל נדלו
כעלם שחזרו צמדחשק והול
קדלו סותו ראשק ולין זה
ללל תשדי שהול ראשק
משגדלו ראשי ההרים: את
חלק התיבה אשר עשה. ללל (ז"ר) ולא זה פתח התיבה העשוי לזיאה וליאה: (ז) יצוא
ושוב. הונד ומקף סניעות התיבה ולא הלך צשליחותו שהי' חושדו על צת זוננו כמו ששנינו
צממם חלק [סנהדרין ק"ח]: ער יבשת המים. פשוטו כמחצתו. ללל מדרש ללל מוכן היה
הצור לשליחות סחרת צעלי' גממם צימי אליהו שנאמר והעורצים נצימים לי לחם ונשר [מלכים
ב' י"ז]: (ח) וישלח את היונה. לכוף ז' ימים שהדי כתיב ויחל עוד ז' ימים אהדים מכלל
זה סתם ללל שגף צרעאנה כוסיל ז' ימים: וישלח. מין זה לשון שליסות ללל לשון שלוס

אֶת-חֲדָר וַיִּשְׁלַח יָת עֹרֹב: (ז) וַיִּשְׁלַח יָת עֹרֹב וַיִּנְפֹּק מִיִּסָּן
וַיָּשָׁב עַד דְּבִישׁוֹ מִיָּא מֵעַל אֶרֶץ: (ח) וַיִּשְׁלַח יָת יוֹנָה כְּלָנְחִית
לְסִיָּא אִם קָלוּ מִיָּא מֵעַל אֶשֶׁי אֶרֶץ: (ט) וְלֹא מָצָא חַת יוֹנָה
מְנוּחַ לְפָרְסַת רַגְלָהּ וַחֲבַת לְנִתְיָה לְתִיבֹתָא אֲרִי מִיָּא עַל אֶשֶׁי
כָּל אֶרֶץ וְאִשִּׁים יָדִיה וְנִסְבָּה וְאַעִּיל יָתָה לְנִתְיָה לְתִיבֹתָא:

באור

כלך וחוסרים חסיד: (ו) הלך, שרשו חלל והרשו חללון כמו צמלון תמר (צדלשי' י"ד ז').
ואם כלה שומר להר תעשה לתצה, ונרל' שכל עוד שהוא סמים ע"י הגשם הספירי אשר
טשם צתוך כחלל יקדל להר, שמו סינונו כי אם לאורה, וכאשר יפתח הסתום יקדל חלון ויהי'
פשוט ויפתח ללל חלך ע"ד ונגדי עדומי' שפשיט (ליוצ כ"ז ו'): (ז) יבשת, הקוד שלם עם
הש"י שלל כדרך חזרו ודלו להיות יכוש כמו ירד ירדנו (צדלשי' מ"ג י"ט), לו בִּשְׁת כמו
עד רִית ספסוף (דנרי' כ"ח כ"ט), והוא על משקל יכולת, לו יהי' שם ונוספה צו המי'ו
לך על פי שהי'ו'ד כשונה מה שלל כוספת צשאר נחי הפ"ל אל"כ תעדר הי'ו'ד, ועיין מ"ט
נ"ל בלל לך על מצלמי יכלת ה' (צמור י"ט ע"ז): (ח) הקלו, שרשו קלל, וציאורו מעטו
כי כדנר המועט הוא קל מהמרוצה והמרוצה יקר כנז כמו וכדו צנו (ליוצ י"ד כ"ט), מקנה
נז פלל (שמוס י"ז ל"ט), צמיל כנז (מלכים ז' י"ט י"ט): (ט) ולא מצאח היונה כנוח,

תרגום אשכנזי

נח ח

וַיָּבֹא אֲתָהּ אֵלָיו אֶל-הַתְּבָחָה: (י) וַיַּחֲל
 עוֹד שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵים וַיָּסֶף שֶׁדָּר
 אֶת-הַיּוֹנָה מִן-הַתְּבָחָה: (יא) וַתָּבֹא אֵלָיו
 הַיּוֹנָה לַעֲתָעָרֵב וְהִגָּה עַל-הַזֵּית טָרֶה

בראשטע ווא צו ויד אין
 דיא ארכע. (י) חיראויף
 ווארטעטע ער נאך אנ-
 דערע זיבען טאגע, אונד
 שיקטע אבערמאלס דיא
 טויבע אויב דער ארכע.
 (יא) אלס דיא טויבע צור
 אבענדצייט צוריק קאם,
 האטטע ווא איין אהל-

תולדות אהרן והנה וכו' פרשת י"ח, ז':

Targum Onkelos תרגום אונקלוס

Kasbi רש"י

(י) וַיֵּאָרֶץ צִדָּר שֶׁבַעַת יָמִין אַחֲרָיִן וַאֲסִיף שֶׁלַח יַת יוֹנָה מִ
 תִּיבוֹחָא: (יא) וַתָּבֹא לְתִיבָה יוֹנָה לְעִידָן רַמְשָׁא וְהָא טָרֶה זִינָה
 תְּבִיר פִּתְרָא קְפוּמָא וַיֵּדַע נַח אֲרִי קָלִי מִיָּא מַעַל אֲרֶקָא

סלח' ללכת לדרכה וצו
 ידלה אם קלו המים שאל
 תמלא מנח לא תשוב אליו:
 ויחל, לשק המתנה וכן לי

סמעו ויחלו [ליוצ כ"ט] והרעה ים צמקל: (יא) טרף במיה. טומד לוי סזכר היה לכן קורל

בי"ח באור

אין מרהב העופות לנח צדקני הבהים הנצחיים על הארץ ולקח לילן פס סף כי צהיות הצינ
 על פני כל הארץ, ולכן לא מלאה היונ' מנח אשר יעצ לה ועתה הדלות האילנות הלכ' לנפש
 כי גדליהם תקנה (הרמב"ם): (י) ויחל, דקדוק המלה הזאת קשה, כי מעלת ייחיו
 דלקמן ידלה שדרשו יחל, לפי' דלוי להיות כאלן (אם הוא מצנן הקל ייחיו
 על משקל ויקק נח מינו (צדקני ע' כ"ד), לו ויחל על משקל וישב יעקב) (שם ל"ז א')
 לכן דעת הרמב"ם שמינה מחדת תוחלת רק מצד תחלה, ושרשו חלל, אבל לפי פכח
 הכתוב לא שייך פה ענין החלה, ולכן סיים הרמב"ם ויתכן להיות מלה זרה דקדוק, ולדעת
 הרמ"ק צדקני שרש יחל וצמחול (ד' קטן דף קכ"ג ע"ג), שדרשו יחל מצנן פיעל הדבוש, והפ
 הפ"ט, וכתב עוד שיתר טעם היותו מצנן נפעל, עד שצטוף דצרו כתב שם, וז"ל ויתר נכו
 הוא היותו מצנן העיין מצנן הכעיל והוא דצור על אפריו, וכן כתב אדוני אבי ז"ל צטפו
 הזכרון עכ"ל. וז"ל טעם שדרשו חול ציבורו כמו שרש יחל דלקמן והם צ' שדרשים מענין אחר
 כמו טעם ייטע, ודלוי להיות ויחל, רק לסנת ויזי הפוך הטעם נסוג אחר, ולא יעל מ
 מלה אחרי ת"ב צלי-נביח טעם לכן נשתנה לסמל כמו וישב לו את שדה אשמו (צדקני
 כ' י"ד) ונעלמו לו חצרי' מענין זה ומצנינו, ויחילו עד צוש (שופטים ב' כ"ה), על כן לו
 יחיל נח (לוי כ' כ"ט), וכן כתב צדקני שרש חול שכל אלו המה מענין תוחלת, והנה
 לונקלוס ור"ע פרנמו ואורין, מלשק המתנה (וכן פי' רש"י אבל לפי מה שהציג דלוי מן ל
 פשו ויחלו (לוי כ"ט כ"ט), ידלה שדרשו כי שדרשו יחל), וכן פרנמו המפרגמים צפסוקי
 הצדקני, כי המה ענינים קרובים זה לזה, כי הממתק הוא מיחל וצקום, ומי שצד' תוחלת
 ותקוטו לא ימתין: (יא) עלה זית טרף במיה, רש"י פי' כי טרף הוא פצל, ושם אל היונה
 שנתרפה צפיה כלה זית ואף שהוא כולו קמץ צלל אס"פ, הנה מלאנו כן כמה פעמים עצרנו
 כמו כי הוא טרף ורפאנו (הושע ו' א'), ה' מלך גלות לצב (מלכים ל"ג א'), ועוד דצו
 הצינן הד"ק צמחול (ד' קטן דף ה' ע"ג) ועם שכל הבינוים שצדקה שאלל היונה הם לשו
 נקבה, כתב רש"י שדרלה שהיה זכר לכן שייך צו צ' מינו הבינוים לפי שמין היונה הוא לשו
 נקבה צלל האקדל, וגם הרמב"ם מלה לו הפי' הזה נכון יותר מכל הפירושים שהציג, אן
 לדעתו טרף שז על פיה (והצי"ת נוסף כמו צ' של צדקני שמים שפרה (לוי כ"ו י"ג), לדעו
 קלת מפרשים שציבורו כמו ודוחו שמים שפרה כי שפרה הוא ל"ג שז אל הדוח שאם ב"כ לפעמי
 לשק נקבה), וז"ל שפיה טרף עלה זית כי פה הוא ל"ג כמו וכל הפה אשר לא נשק לו (מלבי

תרגום אשכנזי למ

בלאטט, אבגעפּליקט,
אײַם מונדע; דא מערק-
טע נח, דאס דיא וואס-
סער אויף דער ערדע גע-
פּאללען זינד. (יז) נון
ווארטעטע ער נאך זיבען
אנדערע טאגע, אונד
שיקטע דיא טויבע אײַם,
זיא קעהרטע אבער ניכט
אלט וואר, אס ערסטען

רמי

(י) וְאֶחָדָם עֹדֵר שֶׁבָּעָא יוֹמִין אֶהְרָגִין וְשֶׁלַח יָת יוֹנָה וְלֹא אוֹסִיֶּסֶת לְהִתֵּב לְנִתְיָה עֹדֵד: (יג) וְהָיָה בְּשִׁית בָּמָה בְּחָדָא שְׁגִין בְּקִדְמָאָה

פּעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שמקדש לשון נקבה כמו

חיים על ספיקי מים רוחות [שיר ה'] כיומי הגלויות כלם הועות [יחזקאל ז'] וכמו כונה פוסה [הושע ז']: שרף. סטף ועדרש סגדה לשון מזון ודרשו [ערוזין י"ח] נפיה לשון ממער סמדה יהיו מחממי מדודין כוים ציח של הקצ"ה ולא מתוקן כדנש צידי גשר ודס: (יב) וייחל. הוא לשון יחל סלס שזה לשון ויפעל חל לשון ויפעל ויחל ויממן וימל ויממן: (יג) בראשון. לר"ס

באור

א' יע ייס), והבד"ק צדקשים שרש טרף פי' שהוא שם מולר צעצור שהוא קמץ, והוא מולר
לפלה. כלומר עלה זית היה טרף צפי היונה וכן דעת לנקלום שתדגם תציר והוא עין הלוקיח'
נחמימה והבצלה צדקית', ולכן אמר לשון טרף כי הניד צו נח כי טרפכו ושצרתו מהזית ולא
שצלתו על פני המים, וכן פירש גם הרש"ע צסוף דנריו, וכתב קיז תלר דומה לפועל ויש
מולר דומה לפועל, וכן פי' הרש"ע, וכן מתורגם צל"ס, ואין מסדר הנחת הטעמים סתירה
לזה בפירוש כי כאשר רלה נח עלה זית התפלל ושמה צו, לפיכך הוא מוכר' צעעס, לח"כ
הניד צו שהוא טרף, ושהוא צפי היונה, (ויהע, רח וואר חיינ וְהוֹבִיחֻטֻט! חבגפפליקסי
אין ויהרעמ מואדע), כענין ותפתח ותולאו את הילד והנה הוא נער צבה (שמות צ' ו'), עין
צילדנו שם. וכתב הרש"ע ז"ל מפשעו של פסוק יראה שלל נעקרו היללות ולא נמחו צמול
כי לא היה שם נחל שוטף צעצור כי נתחלל כל העולם מים, ואולם לדעת דז"ל נשאר
היללות צלון ישראל, לפי שלל ידרו שם מי המצול כי שם נתגלגלו משלר היללות ונכנסו
למורה וע"י זה נשצרו ונעקרו היללות צכל העולם ונשצרו צלון ישראל ומשם הציאה היונה
את העלה פהר המשחה (צ"ר): (יב) וַיִּחַל, שרשו יחל צלי ספק, אך צצמנו מחלוקת יש,
לעת ר' יוסף קמחי אציו של הבד"ק, (הציאו הבד"ק צצכלול דף קט"ז ע"צ דף קכ"ג כ"צ
וצדקשים שרש יחל), הוא מצנן התפעל ודגש צציו"ד השמי' לחסדן מיו' התפעל וקמץ היו"ד
למשלום דגש הילוי לצול צחיי"ם לסי הצנן ועקרו וַיִּחַל וכתב שללו היה מצנן נפכל כאשר
מצוהו ר' יהודה דו' יונה הים וַיִּחַל צחיי"ם כי צצנן נפעל מהפך היו"ד פ"ס הפצל לוי"ו
מלית צעתקים לעולם ותהתפעל פעם צחיי"ם ופעם ציו"ד כמו ותיילצו (שמות יט ו'), ותיילדו
(נעדר א' ייס), וצו הבד"ק כתב עליו צצכלול (דפוס קטן דף קכ"ג ע"צ), וצדקשים שרש
יחל ח"ל: וטוב מה שסמר אס היו"ד פ"ס הפצל היתה פתוחה אצל מללנוה קמולה כמשפט
כאמ"ץ מצנן נפעל עכ"ל דו"ל כי למשלום דגש ההתפעל איננה רלויה להיות קמולה כי אין
נח צחיי"ם להדיד הדגש, ולכן הסמים שהוא מצנן נפעל, וכן הוא דעת הרש"ע וכתב שצל
ציו"ד על משקל השלם כמו ידה יי"ח (שמות יט ג'), וכתב עוד שצל מלעיל כמו וַיִּלְחָם (צמדנר
כ"ס א'). וַיִּלְחָם (שם כ"ס ג'), ויש מזה הצנן שהוא מלרע וַיִּלְחָם בקום דוד (שמואל א' כ'
כ"ס ו-ז'), ותיילדו שצמד צתוחלת שצעת היצים הדלגתיים ועוד שצעת ימים אחרים:
(יב) וַיִּרְבּוּ, ועדין לא מולר הרגל לדרוך על הילן שהיה נכס כי פנים מרצו לצדס:

מֵאוֹת שָׁנָה בְּרֹאשׁוֹן בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ
 חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר גַּח אֶת־
 מִבְּסֹה הַתְּבָה וַיֵּרָא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי
 הָאָדָמָה׃ (י) וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בָשְׁבַעַה
 וָעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יִבְשָׁה הָאָרֶץ׃ כ
 רַב־עֵי (טו) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־גַּח לֵאמֹר׃
 (טז) צֵא מִן הַתְּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבְנֶיךָ
 וּבָנֵי־בְנֶיךָ אִתָּךְ׃ (יז) כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־
 אִתָּךְ מִכָּל־בֶּשָׂר בָּעוֹר וּבַבְּהֵמָה
 וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ הוֹצֵא
 אִתָּךְ וְשִׂרְצוּ בָאָרֶץ וּפְרוּ וְרָבוּ עַל־
 הָאָרֶץ׃ (יח) וַיֵּצֵא־גַח וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ
 וּבָנֵי־בְנָיו אִתּוֹ׃ (יט) כָּל־הַחַיָּה כָּל־

היצא ק

תולדות אהרן צא פנהדין ק"ח, ג':

דאס ווא זיך פֿאַרטפֿלאַנצען אויף דער טרדע, פֿרוכטבאר ווין אונד זיך פֿערמעהרט
אויף דער ערדע. (יח) דא גינג נח אונד זיינע זאָהנע, אונד זיינע פֿרויא, אינד זיינער זאָהנ
ווייבער מיט איהם הערויס. (יט) אללערלייא טהיד, אללערלייא געוויס אונד אללערלייא

תרגום אונקלוס

בְּחֵד לִירְחֹא נְגִיבֵי מִיָּא בְּעַל אֲרָעָא וְאַעֲדֵי נַח יֵרֵת חֹסְאָא
דְּתִיבוּתָא וְחֹזָא וְהָא נְגִיבֵי אֲפִי אֲרָעָא: (יד) וּבִירְחֹא תִּנְיָנָא
בְּעִשְׂרִין וְשִׁבְעָא יוֹמָא לִירְחֹא יְבִישֶׁת אֲרָעָא: (טו) וּמִלֵּיל י"ג עַ
נַח לְמִימְרָ: (טז) פּוֹק מִן תִּיבוּתָא אֶת וְאַהֲתֵד וּבְנָה וְנָשִׁי בְּנִ
עֶמְקָ: (יז) כָּל חֵיתָא דִּי עֶמְקָ מְבַל בִּישְׂרָא בְּעִזְמָא וּבְבַעֲרִיָּא
וּבְכָל רִיחֵשָׁא דְרַחֲיִישׁ עַל אֲרָעָא אֲפִיִּק עֶמְקָ וַיִּתְּלִדּוּן בְּאַרְעָא
וַיִּזְשׁוּן וַיִּזְכְּנוּן עַל אֲרָעָא: (יח) וּגְמַסְק נַח וּבְנֹזְהִי וְאַתְחִיָּה וְנָשִׁ
בְּנֹזְהִי עֲמִיָּה: (יט) כָּל חֵיתָא כָּל רִיחֵשָׁא וְכָל עוֹבָא כָּל דְּרַחֲיִי

(טז) אתה ואשתך ונר'. ליש ולשתו כלן התיר להם תשמיש המטה: (יז) הוצא. הוצא נסיו הוצא קרי הוצא למד להם שילאו הוצא אם אינם דולים לנאת הוליסם אתה: ושדצו בארץ ולא נתיבה מגיד שלף הנהמה והעוף כלסרו נתשמים: (יט) למשפחותיהם. קצלו עליה

באר

(יד) יבשה הארץ, נעשית גרף כהלכתה: (יז) הוצא, כתיו והוא נמנהג נחו פ"א י"י
 מנין הפעיל, היצא קרי וצל על דרך ההפעיל מהשלמים דַּפְקָד כמו דַּיִשָּׁר לפני דרכך (תהל
 ס' ט'), כמיצא הוצר וקרי דַּיִשָּׁר: (יט) למשפחותיהם, עונן ס' ין אחד כולל משפחות כרצה

טאגע דעם ערסטען מאָ-
 נאטס, וואר דא וואסער
 אבעטרעקנעט פֿאָן דער
 ערדע, דא טהאט גח
 דיא דעקקע דער ארכע
 אב, אונד זאה, דאס
 דיא אָביזר־פֿלעכע דעם
 ערדרייכס אבעטרעקנעט
 וואר. (יד) אבער אים
 צווייטען מאָנאט, אס
 זיבען אונד צוואנציגסטען
 טאגע דעם מאָנאטס וואר
 דיא ערדע פֿאָלליג אויס-
 געטרעקנעט. (טו) דא
 רעדעטע גאָטט מיט נח.
 אונד שפראך: (טז) געהע
 העראויס אויס דער אר-
 כע, דוא, דיינע פֿרויא,
 דיינע זאָהנע אונד דיינער
 זאָהנע ווייבער מיט דיר.
 (יז) אללערלייא טהיר,
 וועלכעס ביא דיר איזט,
 פֿאָן אללערלייא פֿלייש, אן
 געפֿליגעל, פֿיה, אונד
 אן אללערלייא געווירם,
 דאז אויף ערדען קריכט,
 ברינגט מיט דיר הערריס,

רשי

הוא תשריו ולרצו יהושע הוא
 ניסן [ר"ה י"ז]: הרבו.
 נעשה כמין טיט שקרמו
 פניה של מעלה: (יד) יבשת.
 נעשה גדיד כהלגתה:
 בשבעה ועשרים. וירידתן
 צחל השמי צי"ז צחלה. אלו
 י"ח יהים שהחמה יתירה
 על הלונה שמשפט דור
 המנוול שנה תמימה היה:

(טז) אתה ואשתך ונר'.
הינא קרי הינא סמך להס
ולא נתיבא מגיד ש"ף

תרנום אשכנזי מ

געפליגעל, אללעם וואס
אויף ערדען קריכט, קא-
מען נאך איהרען גע-
שלעכטערן, גוים דער
ארכע הערויס. (כ) נח
בויעטע דעם עוויגען איי-
נען אלטאר, נאהם פֿאָן
אללערלייא ריינעם פֿיח,
אונד פֿאָן אללע-לייא-ריי-
נעם געפליגעל, גוונד
בראכטע גאנצע אָפּפֿער
גוויף דען אלטאר.

(כא) דער עוויגע נאהם
דען ליבליכען דופֿט מיט
וואָהלגעפֿאלען אן, אונד
שפראך צו זיך זעלבסט:
איך וויל דאז ערדדייך
ניכט כעהר פֿערפֿלונגען,
אום דעם מענשען וויל-
לען, דען דאז טיכטען
דעם מענשליכען הער-
צענס איזט באָזע פֿאָן
וויא איך געטהאן האבע.

רשי

על מנת לידבק צמיח:
(ב) שכל הבהמה השחורה
אמר לא לזה לי הקנ"ה
להכניס מאלו ז' חלל כדי
להקריב קרבן מהם [ז'
פנ"ו ופ' ל"ד]: (כא)
מנעוריו. מנעוריו כתיב
מנעוריו. כפל הדבר לשנועה

ה'מש וכל העוף כל רומש על הארץ
למשפחותיהם יצאו מן התבה: (כ) ויבן
נח מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה
הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל
עלת במזבח: (כא) וירח יהוה את-ריח
הנחוח ויאמר יהוה אל-לבו לא אסף
לקלל עוד את-האדמה בעבור
האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו
ולא-אסף עוד להכות את-כל-חיי

תולדות אחרן למשפחותיהם סנהדרין סס: ויבן זנחיס ק"ח,
ז': ויקח זנחיס קע"ו, ז': וירח ערונין ס"ה, ח'. זנחיס
מ"ו, ז'. עקרים מ"ז, סס"ו: כי יצר פוכה ג"ז, ע"ח. חגיגה
ס"ז, ח'. קדושין ל', ז':

ונענר אויף, איך וויל ניכט מעהר אללעם לעבענדיגע מאדמען,

תרנום אונקלוס

על ארעא לזרעיתחון גסקו מן תיבותא: (כ) ויבנא נח מדבָחא
קדש יי ויגסיב מכל בעירא דבָחא וזָבֵל עזפא דבִּי ואִפִּיק עלון
של מדבָחא: (כא) וקבל יי ברחמיא ית קרבניה ויאמר יי ברחמיא
לא אוסיף למילט עוד ית ארעא דבָדיל חובי אנשא ארי יצרא
לבא דאנשא ביש מנעידיה וְלא אוסיף עוד למימחי ית בָּרָא

משננער לללם ממעי סמו נתן צו יצר הדע: לא אוסף ולא אוסף. כפל הדבר לשנועה
באור

(כ) ויעל, מצנין הפעיל והוא יולא שהעלה דבר אחד ודלוי להגיד שם נקודות על משקל
ויפן ונענר העיץ נפתחה סגל ויעל מזה (שמות י"ט כ'), מצנין הקל והוא עומד שעלה
נענרו ודלוי להגיד צחירק סגול על משקל ויפן ונפתחו צענור העיץ, ומן הענין נודע אם
כוח מהקל או מההפעיל: (כא) וירח, על משקל ויגח. ככל גזול מלרים (שמות י' י"ד),
ופתח ברי"ץ להרחצת החי"ת: הניחח, מלשון מנוחה, ושדשו נוח ונפול צו לת"ד הפעל צפלים
ופעלו לניצץ (ישעיה א' ל"א), שדשו נוח ולם היה מהשלמים היה משקלו פֿעקלול: אל לבו,
לא בלה הדבר לנצח צומן ההוא, דק ציוח לוותו את משה צנתיצת התורה בלה סליו כי כאשר
הקריב נח קרבנו עלה לנצח וגזר סלל להמות עוד כל חי, וחלילה חלילה שיתפעל השם ע"י
הדיח, וטעם המלילה נך הוא לדעת המתרגם השכנני וז"ל חוש הדיח הוא כנגד הזכרון צנפס,
ולק יאמר מזכיר לצנה (סס ס"ו ג'), צמקום מקטיר לצונה. וכן יזכר כל מנחתיק (תהלים
כ' ד'), והחלק המוקטיר תהקרבן יקרא לזכרה, מעתה תאמרו וירח ה' את ריח הניחח השעור
שעלה לפניו זכרון הקרבן והקריב לטובה, וכן וקבל יי צנחח ית קורבניה עכ"ל,
מן מרגמו צל"א: לקלל עוד, מלשון והללם או פשט. וכן על ל' אריו עוד (צדקיות

תרגום אשכנזי

(כז) וְאֵלָּא אֲנִי עֹרֵד
זִין ווירד, זאלל זאט
אונד ערנטע, פֿרעסט
אינד היטצע, זאממער
אונד ווינטער, טאג אונד
נאכט ניכט מעהר אויפֿ-
הערען.

ט (ב) גאָטט זעגנעט
נח אונד זיינע זאָהנע,
אינד שפראך צו איהנען:
זייד פֿרוכטבאר, מעהרעט
אייך, אונד ערפֿיללט דיא
ערדע. (ז) איירע פֿורכט
אונד אייער שרעקען

רשי

היא סכתו אשר נשבעתי
מעבוד מי נח ולא מלינו
זה שבעה חלל זה שכל
דבריו והיא שבעה וכן דשו
חנמים [נמסכת שבעות
דף ל"ו]: (כב) עוד כל

נח ח ט

בְּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי: (כז) עוֹד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ
זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקָיִץ וְחֹדֶף וְיוֹם
וְלַיְלָה לֹא יִשָּׁבְתוּ:

ט (ב) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-נֹחַ וְאֶת-
בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פֶּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת-הָאָרֶץ: (ז) וּמִוְרָאכֶם וּחֲתָנֶכֶם יִהְיֶה

תולדות אהרן ויום פנהדרין נ"ח, ז': ומוראכם שנת קנ"ח, ז'.
עקדה שער ט"ז:

תרגום אונקלוס

דְּחִי פְּמָא דִּי עֲבָדִית: (כז) עוֹד כָּל יְמֵי אֶרֶץ זָרָעָא וְחֻצְרָא
וְקִיָּרָא וְחֻצְמָא וְקִיָּסָא וְחֻצְמָא וְחֻצְמָא לֹא יִבְטְלוּ:
ט (ח) וְקָרִיף יִי יֵת לֵחַ וַיֵּת בְּנוֹהֵי וַיֹּאמֶר לְהוֹן פּוֹיִשׁוּ וְסָגוּ וְסָלוּ
יֵת אֶרֶץ: (ז) וְדַחֲלִתְכוֹן וְאִימְתְּכוֹן תְּהִי עַל כָּל חַי

ימי הארץ וגו' לא ישבותו. ו' עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי חור
ומרחשון וחצי כסליו ועז' וחצי שבט קור וכו' [נצ"מ דף ק"ג] (ס"א עוד כל ימי כלומר
תמיד כמו עוד טובחא וכו'): קיר. קשה מחורף: וחורף. עת זרע שעורים וקטניות החדים פין להתצט
מחר והוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן (מהרש"ל): קציר. חצי ניסן ואייר וחצי סיון: קיץ. הו
זמן לקיטת תאנים וזמן שמייצשים אותן צדוות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הכערי
[שמואל ז' ט"ז]: חים. הוא טוף ימות ההמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעול חס ציור כמ
ששנינו צמסכת יומא שלהי קייטא קשי מקייטא: ויום ולילה לא ישבותו. מכלל ששנתו כו
ימות המצול שלא שמשו המזלות ולא ניכר צין יום וצין לילה [צ"ר פכ"ה ופ' ל"ד]: לא ישבותו
לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן:

ט (ב) וחתכם. ואימתכם כמו תרלו חתת [איז' ד']. ואגדה לשון חיות שכל זמן שתינק צן יום
באור

פ"ו נ"ט): בעבור האדם, כי צעזערו נענשה: כי יצר לב האדם. תלות לצ האדם ורעיונו
נקדש כן לפי שהוא יוצר ופועל הענינים כלל שהלז מתאווה אליהם, והכוונ' אחרי שיצר לצ האדם
דע מנעוריו הנה אין צנח כל אדם להיות מושל צדוהו ולכבוש את יצרה, ולכן אף שהאנשים
הנדיקים צכל דוד ודוד מתי מספד המה, כדאי הם שיקוים כל המין צבללם, ולא תשחת עו
האדמה צעצור החוטאים: (כב) וקר, שדשו קרר וכן מעדה צגד ציוס קָרָה (השלי כ"ה כ')
ואין כסות בקָרָה (איז' כ"ד ז'), הדלוי קָרָה ע"מ חָפָה וצעצור הרי"ש שלא תקנל דגש נקמלה
הקו"ף וכן לפני קָרָהוּ מי יעמד (תהלים קמ"ז י"ז), הדלוי קָרָהוּ על משקל הַפָּחַז וכן מי
קָרִים (משלי כ"ה כ"ה), על משקל חָפִים וכן צעלית הַפָּקָה (שופטים ג' כ'), דלוי להיו
מְקָרָה ע"מ מְחַתָּה משרש חתת מְנָה עשרש גנן וחז"ל זכרו השרש צעלימות מיל קריר
חמדל אפי' צתקופת תמוז קריר ליה. והנה חלק את השנה צתחלה לשני חלקים והם זר
וקציר, ואח"כ דרך פרע לצרעה חלקים קור כוגד חוס, וקין כוגד חורף, וכלס יום ולינו
יחלקו כי החסר מזה ניכר צזה אח"כ ישיצ בעודף ויחסד ויוסיף כל החסר עד היותם צשום
לא ישבתו, מכלל ששנתו כל ימות המצול שלא שמשו המזלות ולא ניכר צין יום וצין לילה
ועתה לא יפסקו מלהתנהג כסדרן:

זאלל אויף אללע טהידע
דעם לאנדעס, אונד אויף
אללעם געפליגעל דעם
היממעלס קאממען, אל-
לעס, וואס אויף עררען
זיך בעוועגט, אונד אל-
לע פֿישע דעם מעערעס
זינד אין איירע געוואלט
געגעבען. (ב) וואס זיך
בעוועגט אונד לעבענדיג
איזט, זאלל אייער זיין
יעדעך פֿלייש, וואָרין דאז

זיס נאכטען, וויא גרינע קרייטער האב איד אייך אללעס געגעבען. (ד) יעדאך פלייש, ווארין דאז

רמ"י

חי אין אתה לריך לשומרו
מן העבזרים עוג מלך הבזן
מת לריך לשומרו
העבזרים שגלמ' ומוראכם

יִשְׁתַּנֵּס יְהִיב. לִימַתִּי יְהִיב תּוֹדַלְכֶם עַל הַחַיּוֹת כֹּל זֶמֶן מֵלֶתֶם חַיִּים [סְנֵהדְרִין ל"ה שְׁנַת ק"ט]: (ג) לֶבֶם יְהִיב לֹאכְלָה. שֶׁלֹּא הִרְשִׁיתִי לֵאמֹר הִרְשִׁיזְךָ עַשְׂז וּלְכֶם בִּירֶק עַשְׂז הִפְקַרְתִּי לֵאמֹר הִרְשִׁיזְךָ לֶבֶם לֶת כֹּל [סְנֵהדְרִין ק"ט]: (ד) בִּישׁוֹר בְּנִפְשׁוֹ. אִסֹּר לֶהֱסֹר מִן הַי כְּלוּמַר כֹּל זֶמֶן שֶׁנִּפְשׁוֹ צוֹ לֹא תֹאכְלוּ הַצֶּמֶר: בְּנִפְשׁוֹ דְּמֹ. צַעוֹד נִפְשׁוֹ צוֹ: בִּישׁוֹ בְּנִפְשׁוֹ דְּמֹ לֹא תֹאכְלוּ. הִרִי מִן הַי וְאִף צִנְפְּשׁוֹ דְּמֹ לֹא תֹאכְלוּ הִרִי דֵס מִן הַי:

באר

ב (ב) ומוראכם, השם הוא מודל ושרשו ירא: וחתכם, שרשו חתת והשם הנפרד הוא העשה לצלי חת (ליוצ מ"ל כ"ה), וזל צקמן צעצור הס"פ ועקר חת צמסקל פת שהרזים

[illegible]

בְּנִפְשׁוֹ דָּמּוֹ לֹא תֹאכְלוּ: (ה) וְאִךְ אֶת־
דְּמַכֶּם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֲדַרְשׁ מִיַּד כָּל־
חַיָּה אֲדַרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ
אָחִיו אֲדַרְשׁ אֶת־נַפְשׁ הָאָדָם: (ו) שִׁפְךָ
דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמּוֹ יִשְׁפֹּךְ כִּי בְצַלֵּם
אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: (ז) וְאַתֶּם
פְּרוּ וּרְבוּ שֶׂרָצִי בָאָרֶץ וּרְבוּ־

מְהִירִישׁע לַעֲבֹעַן, נַעֲמִי
לִיךְ דָּא בְלוֹט אִיזֵט,
זְאָלֶט אִיזֵר נִכְט עֵסֶסֶן.
(ה) אוֹיךְ ווערדע אִיךְ
אִיעֵר בְלוֹט, ווערדע אִיעֵר
ער לַעֲבֹעַן. הַעֲנֵגֶט, פֿאַר־
דערן, פֿאַן דער חַאנֶד
אַללעס לַעֲבֹעַנְדִיגֶען ווִילל
אִיךְ עס פֿאַרדערן, אונד
פֿאַן דער חַאנֶד דעם
מַעֲנִשֶׁען ווִילל אִיךְ דָּא
לַעֲבֹעַן אִיעֵנעס מַעֲנִשֶׁען,
פֿאַן דער חַאנֶד אִיעֵנעס
יַעֲרֵען בְּרוֹדֶערס דעסזעל־
בֵּען פֿאַרדערן. (ו) ווער
מַעֲנִשֶׁענְבְלוֹט פֿערגִיסֶט,
דעססען בְלוֹט זְאָלל דורך
מַעֲנִשֶׁען ווִידער פֿערגִיסֶט־
סען ווערדען, דען אִים
עֲבֵענְבִילדע גאַטטעס חַאט ער דען מַעֲנִשֶׁען געמאַכט; (ז) אִיעֵר אַבער ווִיד פֿרוכטבאַר
אונד מַעֲהֶרֶט אִיעֵךְ, פֿאַלאַנצט אִיעֵךְ אויף דִיער ערדע פֿאַרֶט, אונד ווערדעט אִימֶמער

תולדות אהרן דמכם סנהדרין סס. ז'ק. ז'ח. ז': שופך יצמות
ס"ב, ז'. סנהדרין סס ודף פ"ז, ז'. עק"ב מ"ח. פ"ב. ומ"ב,
פ"ו: בצלם זככות ס"ח, ח'. יצמות ס"ב. ז'. חזות ב',
ז': ואתם יצמות ב', ז'. סנהדרין נ"ט, ז'. ע"ז ה', ח':
שרצו כנהדרין נ"ז, ח':

עֲבֵענְבִילדע גאַטטעס חַאט ער דען מַעֲנִשֶׁען געמאַכט; (ז) אִיעֵר אַבער ווִיד פֿרוכטבאַר
אונד מַעֲהֶרֶט אִיעֵךְ, פֿאַלאַנצט אִיעֵךְ אויף דִיער ערדע פֿאַרֶט, אונד ווערדעט אִימֶמער

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּנִפְשִׁיהָ דָּמִיָּה לָא תִיכְלוּן: (ה) וְכִבְרִים יֵת דְּמַכּוֹן לְנַפְשִׁיתִיכֹן
אַתְּבֵע מִיַּד קָל חִיתָא אַתְּבֵעִינִיה וּמִיַּד אֶנְשָׂא מִיַּד גִּבְר דִּישׁוּ
יֵת דְּמָא דְּאָחִיָּה אַתְּבֵע יֵת בְּנִפְשָׂא דְּאֶנְשָׂא: (ו) דִּישׁוּד דְּמָא
דְּאֶנְשָׂא בְּחֶדְרִין עַל מִימַר דִּינִיָּא דָּמִיָּה יִתְשַׁד אֶרִי בְּצַלְמָא בִּי
עֲבַד יֵת אֶנְשָׂא: (ז) וְאַתּוֹן פּוֹשִׁי וּסְגוֹ אֶתְלִידוּ בְּאַרְעָא וּסְגוֹ

(ה) ואך את דמכם. חף
על פי שהתדתי לכם נטילת
נשמה צהמה את דמכם
אדרוש מהשופך דם עלמו:
לנפשותיכם. חף החונק
עלמו טע"פ שלל ילא עמנו
דם: מיד כל חיה. לפי

שחטלו דור המצול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן שנאמר נמשל כזהמות נדמו [תהליך
מ"ע] לפיכך הוצרך להזכיר עליהן את החיות: מיד האדם. מיד ההורג צמזיד ואין עדים אלא
אדרוש: מיד איש אחיו. שהוא אובד לו כלם והרג שונג. אנו אדרוש אס לא יגלה וינקש עו
עונו לימחל שאף השונג לריך כפרה ואס אין עדים לחייצו גלות והוא אינו נכנע הקצ"ה דורג
ממנו. כמו שדרשו רבותינו והאלהים אלה לידו צמסכת מכות הקצ"ה מזמק לפונדק אחד וכו':
(ו) באדם דמו ישפך. אס יש עדיט המיתוהו אתם למה כי צלם אלהים וכו': עשה אה
האדם. זה מקדח חסד ולריך להיות עשה העושה את האדם וכן הרצה צמקלם: (ז) ואתם
פרו ורבו. לפי פשוטו הראשונה לצרכה וכן לצווי [כתובות ה'] ולפי מדרשו להקיש מי שחט

באור

עניינו אך צטר עם נפשו שהוא דמו לא תאכלו. ור"ל צעוד נפשו צו שהוא עדיין חי: (ה) ואן
את דמכם לנפשותיכם, ר"ל שפיכת דם שהנפש תלוי' צו והלמ"ך צמקוס של, וחיצור הפסוקים
האלו הוא כך לפי שהתיר למעלה צעלי החיים לאכילה (מה שלל הותר מקודם) הזהירים שלל
יאכלוס צעודם חיים דק שימיתוס תחלה, ואח"ז אמר חף שהתדתי לכם להמית צעל ח
נלרכנס, לא התדתי לכם שפיכת דם האדם גם לא נתתי דשות לכל חי לשפוך דמכם ור"ל
שהחיות מותרות לכם ולל אתם להם ולזה התחיל אלו צ' הפסוקים צמלת אך: (ו) באדם
דמו ישפך, ע"י האדם שיטעוהו צמשפט מות: (ז) שרצו, ענק השרילה הוא רוצ הכולל
כמו הכוללים שהם לרוצ וכן וצמי ישראל פרו וישללו (שמות א' ז'), וכתב ר' אליה צחור צמימוקי
לס' השרשים צטרם שרץ כי יש מהם יולאים ויש מהם עומדים, והיוולאים הם לשק תולד

בְּהִימֵי הַמִּישֵׁי (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ
וְאֶל-בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: (ט) וְאַנִּי הִנְנִי
מֵבִי אֶת-בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת-זֶרְעְכֶם
אַחֲרֵיכֶם: (י) וְאֵת כָּל-נֶפֶשׁ הַחַיָּה
אֲשֶׁר אִתְּכֶם בְּעוֹף בְּהֵמָה וּבְכָל-
חַי הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכָּל יֵצֵאִי הַתֵּבָה
לִנְלַחַת הָאָרֶץ: (יא) וְהִקְמַתִי אֶת-
בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא-יִכָּרֵת כָּל-בְּעִיר
עוֹד מִמֵּי הַמָּבּוּל וְלֹא-יִהְיֶה עוֹד מָבּוּל
לַשָּׁחַת הָאָרֶץ: (יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וְאֵת
אֹהֵבֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר-אֲנִי נֹחַן בֵּינִי
וּבֵינְכֶם וּבֵין כָּל-נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם

מֵעַתָּה אִתְּךָ דְּעוֹרְעֵלְבֶע.
(ח) גַּאטט שפראך צו
נח אונד צו זיינען זעהנען
וויא פֿאַלגט: (ט) מיינער
זינטס ערדיכטע אידאיינען
בונד, מיט אייך, מיט
איינערס זאמען נאך
אייך, (י) מיט אללער
לעבענדיגען זעלע, דיא
בייא אייך וואר, מיט
געפֿליגעל, פֿיה אונד אל-
לען טהירען דעס לאנדעס,
דיא בייא אייך ווארען,
זא פֿיל איהרער אויס דער
ארבע גיגען, אן אללער-
לייא טהיר דעס לאנדעס.
(יא) איך ווילל געמליך מיי-
נען בונד מיט אייך דאחין
ערדיכטען, דאס גיכט
מעהר אללעס פֿלייש
דורך דאז געוועסער דער
זינדפֿלוטח פֿערטיגט
זערדע, אונד איבער-
חויפט קיינע זינדפֿלוטח
דיעס געבע איד אייך צום

תלחת ארצן ולא יכרת שנועות ל"ו, ח:
ה' ד"א, דיא ערדע צו פֿערדערבען. (יב) גַאטט שפראך פֿערנער:

תרנום אונקלוס

רש"י

עוסק צפריה ודציה לשופך
דעים וינמות ס"ה: (מ)
ואני הנני. מסכים סמי
עמך שהיה נחדולג לעסוק
צפריה ודציה עד שהצטיחו
הקצ"ה שלל לשחת העולם
עד וכן עשה. ונלחרונה
סמר לו הנני מסכים לעשו'

א: (ט) וַיֹּאמֶר יי לִנְח וְלִבְנָוֵהי עִמִּיהָ לְמִימָר: (ט) וְאַנְאָה הָאֵל
מֵבִי סָבִיב יח קִימִי עִמָּכֹן וְעִם בְּנִיכֹן בְּתִרְיֹכֹן: (י) וְעִם כָּל
נֶפֶשׁ חַיָּה דִּי עִמָּכֹן בְּעוֹפָא בְּבִעִירָא וּבְכָל חַיֵּי הָאָרֶץ
וּבְכָל מִבְּל נֶפֶשׁ חַיֵּי הָאָרֶץ לְכָל חַיֵּי הָאָרֶץ: (יא) וְאַקִּיב יח
נֶפֶשׁ עִמָּכֹן וְלֹא יִשָּׁחֵץ כָּל בְּשָׂרָא עוֹד מִמֵּי הַמָּבּוּל וְלֹא יִהְיֶה
עוֹד מִימָנָא לְחַבְלָא אֲרָעָא: (יב) וַיֹּאמֶר יי דִּיא אֵת קִימִי דִּי אֲנָא

קום ועזק גרים להצטמתי וספן לך סות: (י) חית הארץ אתכם. הם המתכלים עם הצדיות:
כָּל יֵצֵאִי הַתֵּבָה. להציל שקלים ודעשים: חית הארץ. להציל המזיקין שאין צלל החיה:
וְעִם כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה דִּי עִמָּכֹן בְּעוֹפָא בְּבִעִירָא וּבְכָל חַיֵּי הָאָרֶץ. לעשה קיום לצדיות ומהו קיומו סת
הקצ"ה שלל העולם. נכנס חסד שיש חדות שלל הולדנו לסות לפי

באור

והטעם הם לשון ריחוש וכן סנקלוס יתרגם פעם לשון ריחוש ופעם לשון לידה, וכן תרגם
בשנים בשנים פעם צלשן (רעגון) שהוא הריחוש, ופעם צלשן (פֿערטפֿאחלען) שהוא
החיה: (ח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ וְאֶל בָּנָיו, עַל יְד סְצִיבִים כִּי צָנִי לֹא הִיוּ נְצִילִים וְלֹא
נִצְלִים לַעֲמֵל הַתֵּבָה, וְכֵן וִיוֹטֵף ה' דָּר לֹא חָזַק לְאָמֵר (יִשְׁעִיה' ז' י'). וְכֵן וִיִּסְמַר ה' לֹא
נִצְלִים לַחֲזֹק נְדָרֵי דְצוּתֵינוּ לֹא עָשָׂה סָמֵר שִׁמְעֵד לְסִדָּן וְכֵן פִּירֵשׁ צִסוֹף וִיִּסְמַר לֵלֵהִים לֹא
נִצְלִים (אֲפִרְי'): (ט) וְאֵת זֶרְעְכֶם, עִם זֶרְעֵכֶם: (י) בְּעוֹף בְּהֵמָה, עִמֵּנוּ כְּאִשֶּׁר כְּתוּב לַעֲמֵל
נִצְלִים כִּד נִכְמָה עַד כָּל חַיִּים הַלָּזֶן: וּבְכָל חַיֵּי הָאָרֶץ אִתְּכֶם, אִשֶּׁר סָתֵב, וְנִכְפַּל לְתוֹסַפַּת
נִצְלִים: (יב) וְאֵת אֹהֵבֵי הַבְּרִית, אֵת כָּל כְּמוֹ הַלָּזֶן הַזֶּה (שְׁמוֹת ח' י"ט), וְלֹא

צייכען דעם בונדעם צוויי-
שען מיר אונד אייך אונד
אללעם לעבענדיגען טהי-
דע, דאז בייא אייך וואר,
אויף עוויגע צייטען.
(יג) מיינען באַגען האבע
איך אין דיא וואַלקען גע-
זעטצט, דיזער זאָלל צום
צייכען דעם בונדעם די-
נען צווישען מיר אונד
דער ערדע. (יד) ווען
איך איינע וואַלקע איבער
דיא ערדע פֿיהרע, אונד
דיזער באַגען אים גע-

לָדַרְתָּ עִוְלָם: (יג) אֶת־קִשְׁתִּי נָתַתִּי בְּעַנְיָ
וְהִי־תָהּ לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ
(יד) וְהָיָה בְּעַנְיָ עָנֹן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאָתָהּ
הַקִּשְׁתָּ בְּעַנְיָ: (טו) וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִית
אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה
בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יְהִיָּה עוֹד הַמַּיִם לַמַּבּוּל
לְשַׁחַת כָּל־בָּשָׂר: (טז) וְהִי־תָהּ הַקִּשְׁתָּ

וואַלקע זיכטבאר ווירד, (טו) זאָ דענקע איך אן דען בינר צווישען מיר אונד אייך, אונד
אללעם לעבענדיגען, דאז זעעלע אים פֿלייש האט, אונד לאססע דיא וואססער נישט מער
צור זינד פֿלוט ווערדען, אללעם פֿלייש צו פֿעררערבען. (טז) דער באַגען זאָלל אלזאָ אַ
געוואַלקע זיין, אונד איך ווערדע איתן אנועהען, דעם עוויגען בונדעם צווישען גאָטט אונד אַ

רשי

תרגום אונקלוס

שלדיקים גמורים היו כמו
דורו של חזקיהו מלך יהודה
דורו של רזי שמעון בן
יוחאי (ז"ד): (יד) בענני
ענן. כשתעלה צמחשנה
לפני להציל חשך ולצדון
לעולם: (טז) בין אלהים

יְהִי בֵּין מִיָּמָרִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׂא חַיָּתָא דִּי עֲפָכֹן לָרָא
עֲלָמָא: (יג) ית קשתי יהבית בעננא ויהי לאת קים בין מיָמָרִי
וּבֵין אָרְעָא: (יד) ויהי בעננתי עננא על אָרְעָא וְהִתְחַזִּי קִשְׁתִּי
בְּעַנְיָא: (טו) וידכירנא ית קימי די בין מיָמָרִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל
נֶפֶשׂא חַיָּתָא בְּכָל בִּישְׂרָא וְלֹא יְהוֹן עוֹד מִיָּא לַמַּבּוּל לְשַׁחַת
כָּל בִּישְׂרָא: (טז) ויהי קשתי בעננא וְהִתְחַזִּי לְדַכְרֵן קִי

באור

תיצת זאת צכאן היל כושל המלמד, מוסר אל מה שלמטה את קשתי נתתי כו', והרי ה
כאלו נכתב זאת הוללות ואל צלשון נקצה כדרכו צכל מקום צהעד הודלת ה
(דיוגם ייח דח לייכען): (יג) את קשתי נתתי בענן, צענין לות הקשת כצוכו צו רצ
כי עינינו הרואות שהול דצר טצעי כי יתילד מלהט השמש צאור הלח, וגם לם יושם כלי מ
לפני השמש יראה אחריו הכלי כמדלה הקשת, והנה הרצצ"ע כתצ כמתנצל שהי' חזק
השמש אחר המצול מה שלל היה קודם זה ולכן לא היה כח צלהט ההול להרואות הקש
והשר דון ילחק אצדנאל כתצ שמתחלת הצריאה היו האדי' העולים מן הארץ גסים מאלד לח
הארץ ודשנותה צצריאה ולריצוי העצים ועציים היו העננים כ"כ עצות וגסות שלל היו יכו
כלוי השמש לעצור צהם עד שלל היה מתרשס מדלה הקשת לא צאור ולא צענן ועפכ
היו מעותדים להציל מצול לעולם ואחרי התכת העננים הקודמים צמצול נתמעטו הא
ונדקדקו העננים כ"כ עד שניצולי השמש יעצרו צהם ומתוך כך מתרשס הקשת צענן ולא י
עוד להמטיד גשם שוטף על הארץ וזהו לות הצרית, והיות נעים ומקוצל צכל הפידוש' לר
הול פי' הרמצ"ן צזה וז"ל וכאשר נסתכל עוד צלשון הכתוצ כצין כן כי אמר לות קשתי מ
צענן ולא אמר לני כותן צענן כאשר אמר זאת לות הצרית אשר לני כותן ומלת קשתי מ
שהיתה לו הקשת תחלה, ולכן נפרש הכתוצ הקשת אשר נתתי צענן מיום הצריאה תהיה
היום הזה והללה ללות צרית צני וציניכס שכל זמן שלדלה אצור כי צרית שלום צני וצני
ולם תצקש מה עעם צקשת להיות לות הנה הול נטעם עד הגל הזה ועדה המלצה (צד
ל"א כ"צ), וכן כי לות שצע כצשת תקח מידי צעצור תהיה לו לעדה (שס כ"א ל'), כ
הדצר הרלה שושם לפני שנים להצידס חנין נדוד ציניכס יקדל לות וכל הכנמה צרית
צמילה אמר והיה ללות צרית צני וציניכס (שס י"א י"ב), צצצור הכנמה ציניכס כל

בְּעֵינַי וְרֵאִיתִיהָ לְזִכֹּר פְּרִי־ת עוֹלָם בֵּין
אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־
בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: (יז) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶרְגֵּל זֹאת אֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר
הִקְמֵתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הָאָרֶץ: פ ש ש

לער לעבענדיגען זעלע
אִים פֿלייש, וועלכעס
אויף דער ערדע איזט,
איינגעדענק צו זיין.
(יז) גאטט שפראך צו
נח: דוועס איזט דאז ציי-
כען דעם בונדעס, דען
איך ערדיכטעט האבע
צווישען מיר אונד אל-
לעם פֿליישע, דאז אויף
דער ערדע איזט. (יח) דיא
זאָהנע נח'ס, דיא אויס
דער ארבע גינגען, ווא-
רען שם, הם אונד יפת.
חם וואר דער פֿאטער
כנענ'ס. (יט) דוועס זינד

(יח) וַיִּהְיוּ בְנֵי־הַיִּצְאִים מִן־הַתְּבָה שֵׁם
יָחִם וְיָפֶת וְחָם דָּהוּא אָבִי כְנָעַן:
(יט) וְשֵׁלָה אֵלֶּה בְנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה

תרנום אונקלוס

רש"י

ובין כל נפש חיה. צן
מדת הדק של מעלה וצמח
שהי' לו לכתוב ציני וצין כל
נפש חיה. אלל זטו מדדשו
כשתצל מדת הדק לקטרב
עליכס לחייצ לתכס לני

קלם בין מימרא דיי ובין כל נפשא חיתא בקל בישרא די על
ארעא: (יח) ואמר יי לנח דא צת קים די אקיימית בין מימרי
ובין כל בישרא די על ארעא: (יז) ויהו בנני נח די גסקו מן
שיתא שם וחס וחס וחס וחס אבדתי דכנען: (יט) תלתיא

חללית לת חלות וחכד: (יז) זאת אות הברית. הדלחו הקשת ולמד לו הרי חלות שאלמתי:
(יח) וחס הוא אבי כנען. למת הולך לומר כלן לפי שהפרשה עסוקה וצלה צמדותו של נח
שקלקל זה חס ועל ידו נתקלל כנען ועדן לא כתב תולדות חס ולא ידענו שכנען צנו לפיכך
הולך לומר כלן וחס הוא לצי כנען: (כ) ויחל. עשה עצמו חולק שהיה לו לעסוק תחילה

באור

אברהם וכו' ועין שיהיה הקשת עתה צין שהיתה מעולם צעזע, הטעם צלות שזה אחד הוא
גב'ל וכן מתורגם צל"ס (איינען באגען האבע איך אין דא וואקען געזעלט): (יד) בענני,
הקד מצין כנען עס כחי מדד צעדו והוקלה המלה מהדגש, ונדלח לי שהיתה זאת בדי שלל
יחזקו ג' מניין ולופים צמטטל כי הדנושה צדגש חזק תקדל כמו שמים: (טז) ולא יהיה
שד המים למבול. צענין שרש הי' שצל צלשק יחיד על המים שהם לעולם לשון רצים עיין מה
צמחתי צפ' צדלשית צפסוק יחי מלרת (שס' א' יד): (טז) בין אלהים, דלוי לומר ציני כי
ללחם האל המדד שך הוא מלחות לשון המקדל כמו ואל תשה אצל עלה אל ה' (שמות כ"ד א').
ללח אצל עלה אלי דומיהם רצים: (יז) זאת אות הברית אשר הקימתי. נדלח שמלת הקימותי
חזרת על הצות וד"ל זה חלות של הקשת הוא חות על הצדית שהקימותי וכן מתורגם צל"ס
עס שהטעם לינו מסכים לזה, כי חות מוקף לצדית, והיה טעמו צזה לפי שמלת חות
הטעם לצדית צמחינות ענין חות של הצדית, והדלצ"ע כתב זאת הצדית שאלמתי לך חו
הטעם שהקימותי ענ"ל, והטעם לינו מסכים גם לפידוש כי היה דלוי להיות מלת הצדית
גשעם תפסיק יתר ממלת הקימותי: (יח) וחס הוא אבי כנען, הקדים להודיע זאת צעצור
משה חס"כ שנתקלל כנען צעצורו: (יט) נפצה, פעל עומד ושדשו כפץ, והוא לשון פיזור,
הוא שן ב"ב ענינו, וענינו נפצו כל אנשי הארץ: (כ) ויחל, מצניק הפעיל מהכפולים, והוא
ללחן מלה: איש האדמה, שכתן לצו לעצור את האדמה לצדוע ולנטוע צעצור מלח הארץ
הוא, שכל נצל לדד יקדל כן, אנשי העיר הם יושביה, ואנשי דוד עצדיו, איש האלהים
היחיד צעצורו (הרמז"ן): ויטע כרם, כי מתחלה גטעו הנפנים נפדדים ללחול פדיהם לל
לחול ין מהם שך הוא נלוי לנטוע הנפנים הדנה ציחד בוי לעצית מהם יין, כי נדס הוא

כל־הארץ: (כ) ויחל נח איש האדמה
וישע ברם: (כא) וישת מז־היין וישכר
ויתגל בתוד־אהלה: (כב) ויראהם אב
בנעז את ערות אביו ויגד לשני־אחיו
בחרין: (כג) ויקח שם ויפת את־השמל
וישימו ערש־שכבם שניהם וילב
את־רנ־ית ויבסו את ערות אביהם
ופניהם את־רנ־ית וערות אביהם לא

דרייא זאָהנע נח'ס, אונד
פֿאַן איהנען ווארד דיא
גאנצע ערדע בעזעטצט.
(כ) נח בויפטע דאז ערד־
רייך, אונד ווארד דער
ערסטע, דער איינען ווייניג
בערג פֿלאנצטע. (כא) אס
ער פֿאַן דעם וויינע
טראנק, ווארד ער בעי־
טרונקען, אונד דעקטע
זיך אויף אין זיינעם
צעלטע. (כב) חם, דער
פֿאטער־בנענ'ס, זאָה
דיא שאאם זיינעם פֿא־
טירס, אונד זאגטע עס
זיינען ביידען ברירערן
דרויסען. (כג) דא נאח־
שם אונד יפת איין גע־
וואנד, לעגטען עס אויף
איהרע שולטערן, גינגען
געזיכט זאָהר וואר ריקווערטס געקעהרט, זאָ דאס זיין איהרעם פֿאטערס שפּאָן

ת"א ויחל סנהדרין ע', ח' וז': וישת זכרות מ', ח' סנהדרין סס
וירא סנהדרין סס: ויקח סנהדרין ס: וערות זכרות כ"ס
ע"ז. שנת ק"ג, ח':

איהרע שולטערן, גינגען ריקלינגס, אונד בערעקטען איהרעם פֿאטערס שאאם; איה
געזיכט זאָהר וואר ריקווערטס געקעהרט, זאָ דאס זיין איהרעם פֿאטערס שפּאָן

תרנום אונקלוס

רש"י

אלין בני נח ומאלין אח־בדרו בכל ארעא: (כ) ושרי נח נב
פֿלח בארעא ונציב ברמא: (כא) ושת־י בן חמרא ורני ואח־
בנו משכב־יה: (כב) ויחזא חם אבוי דבנען ית ער־יתא דאבוי
וחי לחרין אח־יהי בשוקא: (כג) ויגסיב שם ויפת ית פֿסות־
ושריאו על פֿתח תר־יהון ואזלו מאחרין ופֿסיאו ית ער־ית־

זנטיעה לחדת (ז"ר):
איש האדמה. לזוכי
האדמה כמו ליש נעמי
[רות א'] : וישע ברם.
כשנכנס לתיצה הכנים עמו
זמורו ויחזרו תלמידי (ז"ר):
(כא) ויתגל לשון ויתפעל:

אחלו. להלה כתיב דמזלי' שצעים שנקראו על שם שומרון שנקדלת להלה שגלו על עסקי ה
שנא' הסותים צמזרקיין [עמוס ו'] : (כב) וירא חם אבי בנען. יש מדעותינו לומדים כנע
דלה והביד ללציו לכך הזכר על הוצר ונתקלל (ז"ר): וירא את ערות אביו. יש לומדים סדס
וי"א דנעו [סנהדרין ט'] : (כג) ויקח שם ויפת. לין כתיב ויקחו ללל ויקח למד על שם שנתלם
צמלום יותר תיפת לכך זכו צניו לטלית של לינית [סנהדרין ט'] ויפת זכה לקצורה לצניו שכל
סתן לבוג מקום שם קצר [יחזקאל ל"ט]. וחם שז' את לציו נלמ' צדעו כן יכה מלך לשור לו

באור

הרבה גפנים ציחד נעועים שורות שורות, וכן אמרו חז"ל שליכו נקרא כרס רק כשנעועים צ
צ' שורות שמים נגד שמים ולחת יוללה זנב: (כא) וישת, ענין צ' שולין שנסוף התיצה עיי
זהקדמה: ויתגל, מלשון גלוי מזנין התפעל, והדלוי ויתגלה ונפלה הה"א ל"פ צנח המלו
עם וי"ו ההפוך, ולפעמים תפול גם צלי וי"ו ההפוך כמו ואל יתעל (ידמיה כ"א ג')
(כב) ויקח שם ויפת, עיין זהקדמה מה שנתצתי מענין צ' שמות הנשואים על פעל אחד
שלפעמים יצא הפעל צלשון יחיד ואז יהיה כעס מושך עלמו ואחר עמו, ולפעמים יצא צלשון
רבים. והבנינה תפריד ציניהם: על שכבם שניהם, כל אחד שם קלת השמלה על שכמו, ופירוט
על שם של שניהם, ור"ל על כנס של כ"א נשניהם, ואין לפרש כי מלת שניהם חוזרת ע
וישימו, ור"ל וישימו שניהם על שכמם, ומלת שנס מופרדת (כי מלאכה גם צמוכרת צמשקל ו
כמו ששם אחד על אחיך (צדאשית ע"ח כ"ז), לעצרו ששם אחד (לפני' ג' ט'), וכאשר הציא
הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף מ"ט ע"ז), וישקל ויפיל, וי"א לוי להיות על הכנס לו ע

ראי: (כד) ויקין לח מיינו וידע את אשר-
עשה לו בנו הקטן: (כה) ויאמר ארור
בנענע עבד עבדי יהיה לאחיו: (כו) ויאמר
ברוך יהוה אלהי שם ויהי בנענע עבד
ח' ויקין סנהדרין שם: ויאמר וכו' סנהדרין ל"ח ח':

ניכט זאהען. (כד) אלס
נח פֿאַן ווינעם וויינע ער-
וואכטע, ערפֿוהר ער,
וואס איהם זיין ייגנסטער
זאָהן געטהאן, (כה) אונד
שפראך: פֿערפֿלונט ויזא
כנען! איין קנעכט וויזא
אללע קנעכטע ויזא ער
ווינען ברידערן, (כו) אונד
שפראך ווייטער: געלפֿט ויזא דער עוויגע, גאָמט דעם שכ, אונד כנען ויזא איהר קנעכט!

תרנום אונקלוס

רש"י

שני מלכים ואת גלות כוש
נעדים חקמים עדום ויחף
וחשופי שת וגו' [ישעי' כ']:
ושניהם אחורנית. למה

באבדון ואפיהון מאחורין ועריכתא באבדון לא הווי: (כד) ואיתער
לח שחפריה וידע יח די עבד ליה פריה זעירא: (כה) ויאמר לים
בנען עבד פלח יהי לאחיה: (כו) ויאמר פריק אלהיה פלח

נאמד פעם שנייה מלמד שכקדצו אללו והולדנו להפוך עלמס לככותו הפכו פניהם אחורנית:
(כד) בנו הקטן. הפסול והצווי כמו הנה קטן נתתיך צווי צאדס וירעיה ת"ט:
(כה) ארור כנען. אתה גרמת לי שלא לוליד בן רציעי אחד לשמשני ארור בן רציעי להיות
פסול את זרעם של אללו הגדולים שהוטל עליהם עורח עצודתי מעתה, ומה דלס חס ססדרסו
אחד להם לאחיו אדס הדלסון שני צנים היו לו והרג זה את זה צציל ירושת העולם ואציו יס לו
ג' צנים ועודנו מצקס בן רציעי: (כו) ברוך ה' אלהי שם. שעתיד לשמור הצטחתו לזרעו לתת

באור

שנמש, גם היה דלס להיות שכס צעמס מפסיק ולכן הנכח כמו שפירשתי תחלה, וכן מתורגם
גל"ס: אחורנית, הפך הלך האדם כי כל תנועתו לפניו: (כד) בנו הקטן, הדלצ"ע פי' כי
נח הקטן בצ על חס הכתוצ צפסוק שלפני פניו וד"ל צנו של חס הקטן שהוא כנען הרציעי
שצניו ולא נזכר צפסוק מה שעשה לו, ועס שהמלי' לא תסצול זאת. עכ"ז הוליל והכתוצ
לא יחס לחס צתחלה דק דליית עדות אציו שלא כסה אותה ולא שום מעשה שעשה וכלן יחס
לו איה עשי עס כי לא נדע מה היא, צלירוף עוות המשפט הנדלס צתחלת ההשקפה לקלל
את צנו צעק אציו ולמה צנו הרציעי ולא אחיו הגדולים ממנו לכן פי' שחס לא עשה דצר דק
דלס ולא כסה וצנו כנען כששמע זאת עשה מה שעשה ולא בלה זאת הכתוצ ולפשר מפני
נצחו של נח, והנה דליו כמה פעמים שקלר הכתוצ ולא בלה עיקר המעשה לסצת איזה דצר
נח שלא נדע על מה תסוצ מליצת למך לכציו, ויותר מזה מלסנו צחצצק ערי הלויס יספר
יהושע (ב"א צין פטוק ל"ה ול"ו). נחסרו צ' פסוקים שלימים וממטה דלוצן וגו' וצד"ה (א' ו'
כ"ג ס"ד) נכתצו, גם צספור מנשה מלך ישראל כפי המסופר ממנו צמלכים (צ' כ"א ט"ז י"ז).
מת נדעצו כי לא נזכר שם שום דצר לפי צדמו שעשה תסוצה, וצס' ד"ה (צ' ל"ג מן פסוק
י"צ עד פסוק כ'). סופר שס מתסוצצו אל ה' ונמלצת תפלה מיוחסת לו ומקוצלת ליוונים ולא
לנו, והנה גם חז"ל דקדקו מלת עשה ויחסו לו צעצוד זה עשיית עון י"ל סדרסו וי"ל דצעו,
דק שחס ויחסו כמעשה לחס, ונתנו עעס על קללו את כנען לפי שמנעו מלהוליד בן רציעי
למשפחו והוטל על אללו הגדולים לשמשו יותר, לכן קללו שצנו הרציעי ישמש זרעם של אללו, ולא
ולס הדלצ"ע לפדש פשוטו של מקדל ע"פ הכ"ל כי המה דרך דרש כי מי יודע חס היה מוליד
מה חס לא סדרסו, ולס היה מוליד לפשר היה מוליד יותר מלחד, גם למה חטל צנו להענש
צעק אציו, גם למ"ד דצעו למה קלל צנו הרציעי ולא אחיו הגדולים ממנו, לכן פי' הדלצ"ע
נ"ל, והנה גם הסופר הקדמון צרוסו הכשדי סיפר ססדרסו, והנה הדלצ"ע את אשר ידלס
כפשוט המקדל יגיד כאשר גם חז"ל הגידו הדדשה תדדש ועכ"ז אין מקדל יולל מידי פשוטו.
תפדש כי אין צו לא ליסוד ולא היתר דצצר הזה, והדמצ"ן מפרש כי חס היה הצעיר שצכולס
ופת הדול שצכולס האסק צתצו למעלה צסמו דק שחצ' שס דלסונה לפי צצצותו ולחדיו חס
מלך אחריו, גם כנען היה הדול, שצציו חס דק שחצ' שס ח' וי"ו ענר צצציו לאחיו נחמס

(כז) גאָטט ברייטע יפת
אויס, וואהנע אין דען
היטטען שם'ס, אונד
כנען ויזא איהר קנעכט.
(כח) נח ליגבטע נאך דער
זינד פֿלוטה דרייזא הונד-
דערט אונד פֿינפֿציג יאהר.
(כט) אלס אללע לעבענס-
יאהרע נח'ס ניין הונדערט
אונד פֿינפֿציג ווארען, דא
שטארב ער.

תולדות אהרן יפת יומא ט', ז':

תרגום אונקלוס

וַיְהִי כִבְעֵן עֲבָדָא לְהוֹן : (כו) יִפְתִּי יְיָ לְיִסְרָא וַיִּשְׁרֵי שְׁכֵנֵי תִיָּה
 כַּמְשָׁכְנִיָּה דְּשֵׁם וַיְהִי כִבְעֵן עֲבָדָא לְהוֹן : (כז) וַחֲזָא נַח בְּתֵר
 טוֹסָנָא תֵּלֵת מֵאָה וַחֲמִשִּׁין שָׁגִין : (כח) וַהֲוֹז פֶּל יוֹמֵי נַח תֵּשַׁע
 מֵאָה וַחֲמִשִּׁין שָׁגִין וּמִית :

רש"י
 להם את ארץ כנען: ויהי.
 להם כנען להם עוצד:
 (כז) יפת אלהים ליפת.
 מתודגס יפת ירחיצ:
 וישכון באחלי שם. יסרה

שכנתו בישראל. ומדרש חכמים אף על פי שיפת אלהים ליפת שצנה כורש שהיה מצוי יפת צית
שני לא שרתה צו שכינה והיכן שרתה צמקדש ראשון שצנה שלמה שהיה מצוי שם: ויהי כנען
עבד. אף משיגלו צוי שם ימכרו להם עצדים מצוי כנען:

באר

צאחרונה, ואפשר שזשעה שאירע המעשה הזה לא היה לחם זרע כ"א בנען צנו ואם היה מקל
את חם לא יזיק רק לבופו כי צנו שצצר כולל איננו צכללו ואולי לא יוליד עוד ולא לקח ממנו
נקמתו כי מי יודע מה יהיה אחריו על כן קלל הצן שהיה לו ואם יוליד מאה די שיקולל צנו
הצבור וכל זרעו אתו: (כה) עבד עבדים, עצדות חזק ונפלא כמו קדש קדשים ויקרא ו' י"ח
ו' א'), או ר"ל עצד כשאלר העצדים וכן מתורגם צל"א: (כו) עבד למה, למו הוא לשון רציה
כמו להם והו"ו נוסף כמו תצאמו ותטעמו (שמות ע"ו י"ז), ור"ל לזרע שם שהם רצים א
שחוזר על לאחיו שצפסוק הקודם: (כז) יפת, שרשו פתה והוא עצנין הפעיל ודאוי להיות
יפתה ועיין בהקדמה מענין צ' שולץ צסוף התיצה, והוא לשון הרעצה כי תרגום כי ירחיצה

אלהיך את בנך (דברים י"ז כ'), ארי יפתי: וישכן באהלי שם, שז על מלת אלהים וד"ל
אלהים ישראל שכינתו באהלי שם, ולפי דעתי צסדר דבריו כי צבדל קלפו על חס התחיל לקללו
צתחלת דבריו, ואח"כ צרך צ' צניו שם ופת כסדר תולדות ר"ל תחלה יפת ואחריו שם, דק
קודם שצרכם התחיל צצח האל יתעלה כמו משה רע"ה קודם שהתחיל לצרך את ישראל ההו
צצח השם יתעלה ואמר ה' ימסיני צא וגו' (דברים ל"ג צ'), ואמר צרך ה' אלהי שם לפ
שמזרעו יאל העם הנצח אשר שם ה' נקרא עליהם לכך יחד שמו על שם, והואיל והצניו אמר
ויהי כנען ענד למו, וגם זאת קללה לחם, ואח"ז התחיל לצרך צ' צניו והתחיל לצרך יפת
הגדול תחלה ואחיו הקטן אחריו וצרכם איש איש בצרכתו הראויה לו. ליפת צאושר הע"ה
שירחיז ה' בצולו, וכן היה כי רוצ המדינות הראשיות מזרעו של יפת הם כי גמר צנו הראשו
נמנו יאלה אשכנז הגדולה, ודיפת שהיא מלכות צריטאניא הגדולה, ותוגרמה הציוחס למלכות
ישמעאל הגדולה והרחצה, וגם צנו השני מצוג כצר נודע גדולתו צם' יחזקאל אשר נצא עלי
על רוב כשיא המדינה ההיא על בודל תקפו וגזורתו עם שלא נודע צאמת כעת מדינה ההיא
גם מדי צנו הג' מלכו מלכות עזומה לפנים ומשלו על עמים דצים אחר בפילת מלכות כשדים
גם יון שהם הגרי"קן שמלכו מימות אלכסנדר הגדול מלכות חזקה במה מאות שנים, ותצל היא
שפניא מלכות תקיפה עד היום ומשך הי' מושקו"ציאה הגדולה והרחצה, ותירם, לפי דעת דז"ל
הוא פרס הנודע גדולת' מלכיים, (עיין להלן דעות אחרות צציאור קצת המדינות האלו), גם
כמים שהוא מלכות רומי המה הקסרי' אשר כעל מלכו על רוצ ארצות האי"רופע, ואח"כ
נדר שם שם ואומר האסתי שישאוי אלהים צצו למו, נשם ולימת:

(א) ואלה תולדות בני נח שם חם ויפת
וילדו להם בנים אחר המבול:
(ב) בני יפת נמר ומגוג ומדי ויון ותבל
ומשך ותירם: (ג) ובני נמר אשכנז וריפת
ותגרמה: (ד) ובני יון אלישע ותרשיש

ח' א' בני וכו' יומא י', נ': ובני כתוצות קי' נ', ח'. סוסס ל"ד, נ':

(א) דיזעס איזט דיא
גיבורטספאלגע דער
קינדער נח'ס: שם, חם,
אונ' יפת. עס וואורדען
איהנען געמליך קינדער
געבארען נאך דער זינד-
פלוטה. (ב) דיא זאָהנע
דעס יפת זינד: גמר,
מגוג, מדי, יון, תבל,
משך אונד תירם. (ג) דיא
זאָהנע דעס גמר זינד:
אשכנז, ריפת אונד תגרמה. (ד) דיא זאָהנע דעס יון זינד: אלישע, תרשיש, אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

(א) (ב) ותירם. זו פרס
(ג'ד):

באור

(א) (ב) בני יפת, החל

(א) ואלין תולדות בני נח שם חם ויפת ואיתילידו להון בנין
בְּתָר סוּפְנָא: (ב) בְּנֵי יֶפֶת נֹמֶר וּמָגוּג וּמָדִי וְיוֹן וְתוּבֵל
וּמִשְׁךְ וְתִירָם: (ג) וּבְנֵי נֹמֶר אֲשַׁכְנַז וְרִיפַת וְתַגְרֵמָה: (ד) וּבְנֵי

תרגו' אונקלוס ונתן אחדיו חם כי רצה לאחד תולדות שם לקרצ שני הפרשיות
בתולדותיו כי יש להאריך בתולדות אברהם (הרעצין): גמר, לדעת יוסף זן בודיון היא
לדעת הנקראת (פראנלא), ואחרים אמרו שהיא הארץ שהיו היוונים קורין (גלאסטע),
ואחרים אמרו שהיא (גאליה) שצארץ ספרד. ויחסו לגמר אומה אחת חזק מהאומות היואלים
בני נחיו. אולי היו לו עוד צנים שלא ילאו מכל א' עם ויחסו כולם לגמר והיא צחלק
לדו"פע: ומגוג, הם הגו"טי או הגו"דוש אשר ארלם נקראת לזן השי"טי קרוצ לקוטע כלפוני
לכל מושקוצי"א צחלק האז"י, שנתפשטו אח"כ צאטליל וצרפת וכפרד: ומדי, המדינה
שהיא מדעת ונקראת גם צפי האומות (מדי"א) והיא אלל ים כוזב הנקרא ים באספי"א
נפערטו צין ארץ פרס וצין אשר צחלק האז"י"א: ויון, גם היא נודעת ונקראת (גרי"קן לאנד)
והם מלכות מקדוניא צחלק אידו"פע אלל הים האמלעי המצדיל צין חלק אידו"פע לחלק
לפרי"קא הנקרא (מיסטעלועדיסע מעער), אשר היא היום למלך ישמעאל וקורין אותה
טורק"י: ותבל, היא ארץ ספרד. וצם' תולדות אדם (הנדפת צוניאלה צשנת שמ"ז) כתוצ וז"ל
אלף רע"ו לפטירת רצ יוסף נכנסו בני לוט צספרד הנקרא ציצאללום ולקחו כל ארץ ספרד
וקרצוה אידיליס"א ולפנים היו צינדילוסוס מצני תוצל צן יפת ונהרצו כלם מלצד איש נמלט
מהם צינדיריאן ועכשיו נקראת ארץ אישפניא עכ"ל, ולדעת יוסף זן בודיון תוצל הם היושצים
גמזן מושק"א וצפי"א המדינה אשר צאטליל וצרפת על נהר סינ"א וצצריטליל על נהר
לידל"ל מצני תוצל נחלו להם ארץ ספרד וצעצוד כן היו נקראים אנשי ספרד סינטו"צאליש,
ר"ל אנשי תוצל וחילו, והיא צחלק אידו"פע: ומשך, לדעת קלצ ממנו ילאו אנשי קאפרד"ליא
שקראו סיטאל"י"א, והיא מלכות אחת קרוצ לארמיא"א הגדולה, ונהר פרט עוצר צתוכה,
והיא צחלק אזי"א, ולדעת אחרים היא מדינת מושקו"ציא מלכות גדול אשר למעלה על שפת
הים השחור ועד היום צאללם נהר נקרא מושנינו, ועיד הממלכה נקרא מושק"ק, והוא צחלק
אידו"פע: ותירם, לדעת קלצ היא ארץ טרל"סיא אשר מן ויניצי"א עד אונגאר"י"א, והיא
צחלק אידו"פע, ולדעת קלצ היא צארץ סיט"י, ומהם ילאו מלכות דוסי"א ואינגל"ט טירל
שהיא צריט"א"י: (ג) אשכנז, היא אלימאל"י (דייטסלאנד) לדעת רצים, ויש עוד דעות
אחרות צזו והיא צחלק אידו"פע: וריפת, לדעת צן בודיון היא צריטל"י (ענגלאנד), והיא
צחלק אידו"פע, ויש דעות אחרות שהם אנשי טרוי"א, צחלק אזי"א הקטנה, וכשנחרצה
צזו ליניצי"א ונפייצנו שם: ותגרמה, לדעת צן בודיון ילאו ממנו עשר משפחות, ואחת
מהם היא טורק"י שהיא מלכות ישמעאל הנודעת היום, ותגרמה קרוצה ללד פרס, והיא צחלק
אזי"א: (ד) אלישע, לדעת קלצ היא לי סיטילי"א הקרוצה ללדן איטלי"א, ולדעת צן
בודיון היא אלימאל"י, ומהם ילאו צלומצארדי"א, אלל ארעהו הוא שם כולל לכל האיים

בתים ודדגים: (ה) מאלה גפרדו את
הגוים בארצותם איש ללשון

דדגים, (ה) פאן איהנען
האבען זיך דיא בעזאגן
דער פאלקערשאפטען
אין פערשידענען לענדער
אבערזיילט, יעדע נאך

איהרער שפראכע, אין פערשידענען געשלעכטערן אונד פאלקער

תרנום אונקלום

באור

און אלישח ותרשיש בתים ודדגים: (ה) מאלין אתפדשו בגבור
עקמין בארעהון גבר ללישניה לזרעהיהון בעקמיהון

הדגים אשר ניה הנקרא
(לרכיפ"לגו) המעצר את
הים השחור עם הים

המלעני, וכפי עדות דודי סכיות כלל ימים יש שם יותר מן סלחות"ק חיים, ויבוא לפי זה שמו המדובר
(עליספונ"טום) ע"ש אלישה כי הים נקרא ע"ש האיים אשר שם, וע"כ אמר הנביא צהנאלו על נח
מלך אלישה ה' מכסך (יחזקאל כ"ז ז'), קראם לוי אלישה לשון דגים כי דגים הם צים הזה והב
צחלק אידו"פע, ואח"כ מלאתי צם' יוחסין שגם הוא מפרש כן: ותרשיש, ראש מלכות גדול על שפם
הים קרוי לטעו"כ"י, והוא צין האזיאה הקטנה וצין הסיריאה, והיו מקדש קורין אותה
שילי"א"ה, ומהם צלו ונתישצו צפלו"כ"י"א"ה, ויני"א"ה ועיל"א"ה חש עוד דעות אחרות צזה,
ולפי דעתי הוא לוי אחד צים האצטעי סנקרא בן, וצקונטרס אחרת אשר ידעתי לחצרו אחרין
צזה: בתים, י"א שהוא לוי ליפר"י סנקראת מקדש ביתא, ודעת צן גורין שהם הדומיים
החורים צנקעת כנפיהם על כהר טינ"ד, וכ"ה דעת סנקלום וצ"ע צפסוק ואים עיד כתי"ס
(צמדזר כ"ד כ"ד): ודדגים, הם היושבים צאי רחום, וצד"ה (א' א' ז') נקרא ודדגים, ויש
עוד דעות אחרות צזה: (ה) א"י הגוים, שם לוי הונח צדלשונה אל העדינה הצמיה צלמלס
הים לו הנהר, והוכתק גם אל המחתות סלך כהר לו ים מקיפס, ודל"ה לו כי זאת היל
הכוונה צמה שלא נאמר לוי הרים אחר יחוס צמי שם וצמי שם כדו לרעה על האיים אשר צים
המלעני וצים (עליספונ"טום) שהם לצמי יפת יחשצו כפי ההגחה צדלשונה, ואולי לינו שו
צפסוק הזה רק על צפסוק הקודם לו וצמי יון אלישה ותרשיש שהם שוכני האיים, ולא עו
הפסוקים הקודמים, ולשון הדעצ"ן וטעם מללה נפרדו לוי הרים צלרלס, כי צמי יפת יחשצו
לוי הים והם נפרדים כל אחד מצנל צאי אחד יחשצו לצרו ולרללס רחוקות זו מו והוא צדכס
לציהם סלמר יפה אליהם ליפת שהיו דגים צמרצמי סלך סלל צמי חס כלס קרוצים יושצי הארללס
ולכן אמר והיו צצול הכנעני מללך וצמר עכ"ל, והנה לפי צלרלסו המצר ואשר נצמר עוד ארללס
צמי חס וצמי שם, מרל"ה כי כל ארללס (לירופע) היו לצמי יפת לנחלה, גם צתוך ארללס צמי
שם סצחלק (לזל"ה) נחלו ג"כ ליזה מדינות, גם האיים סצים האמלעי וצים (עליספונטום)
להם יחשצו, וכל ארללס צמי שם צחלק (לזל"ה) הם, וכל ארללס צמי חס צחלק (למדיקל)
הם, חוץ מלרך כנען שהיו צחלק (לזל"ה), וכן יחשו הקדמונים ג' החלקים האלו לג' צמי נח
ועל פי הדגרים האלה ידל"ה כי צדכס נח לשם יפת וקלללו לחס פסוצצה על קוטצ כחכס
לחת, והוא כי צרוח הקודש אשר שרתה עליו ידע כי העם הנצמד מקצלי המורה המעומדיכ
לאושר האמיתי והללחה אחרונה מחללי שם יללו, ולכן רל"ה לצרכו מעץ צדכס המעומדת לי
ואמר צרוך ה' אלי שם, והוא צרכ' וצצו ללל וגם צדכס לשם על הללחתו האמיתות ששם ה
נקרא עליו, (וצרך ראשונה את שם צעצור מעלתו כמו שחושצו צפסוק תחלה, והו הפך פידושכ
דלעיל) ואח"כ צרך את יפת, וצלהצתו אותו רל"ה להלליחו ג"כ צההלחה האמיתית, סך רל"ה
צרוח קדשו כי לינו רל"ה לו, כי זדעו יהיו עוצדי אלילים, לכן רל"ה להלליחו צלד מה צההלחה
ההוא האמיתית, ול"ה צרכו שירחיז ה' בצולו עד שעי"ז לא יספיק לו חלק (לירופע), רק
יהיה לו ליזה מדינות צחלק (לזל"ה) שהוא חלקו של שם, ועי"ז יסכך צל"הלי שם, ואולי ילמח
מדרכיו וילך צלורחותיו, ועם סלל יכנה לתורת עשה שהיו לקהלת יעקב, עכ"ז יסלך
ללילי כספו חצו, גם יקצל לשמו' ליזה מללות שצתורה שהשכל מחייצס, עד שיצכו גם הם לקלל
ההלחה האמיתית כע"ש חז"ל חס"די סומות העונס יש להם חלק לע"הצ, וכאשר צלמת נעם
רוצ שוכני (לזל"ה ולירופע) מודים צלחות האל צ"ה גם שומרי מללות שהשכל מחייצס, (ולמר
צזהר על מלכות יון דלינון קרצין ללרלח דמהימנותל, ופי' הרצ מוה' מנחם מדקנלטי שכוונתו
על הפילוסופים הראשונים (כסוקראטס ואפלטון) אשר להם דעות ישרות), וקללת חס גם היל
על כוונה זאת, סלל יכנה אל ההלחה ההוא, רק סלל כוונך לקלל ג' צמי חס סמזוליס שהב

לְמַעַן פִּחְתֶּם בְּגַיִּהֶם : (א) וּבְגַיִּי חָם כּוֹשׁ
וּמִצְרַיִם וּפּוֹשׁ וּבְגֵעֵן : (ב) וּבְגַיִּי כּוֹשׁ סְבֵא
חַיִּלָּה וְסִבְתָּה וְרַעְמָה וְסִבְתָּה וּבְגַיִּי

באר

עם לחלפת שדי מעדושים ודד' חן להם עם צמ סס, (והנה כל הד' גליות שגלו ישראל אחד קצלים
לפ' כפידה לא היו רק צחלקי (לחילה ולירושע) כי גלות צבל ופרס צחלק (לחילה) ויח ודומי
נלק (לירושע) ומהם לחדו לחיה עיקרים מן האמונה, ומשפטים ישרים, אצל צחלק אפדיקס לא
לא מעולם), כאשר עוד היום רות צמי ארלות (אפדיקס) עוצרי אלילים הם, (ענטויפויס
בטורה והשפלה ואלרות ליצילה), אך דלם נח כי כנען יתישצ צלח (לחילה), (ולפי דעת
חל' הארץ ההיא מחלקו של שס היא כדכתיב ומלכי לך מלך שלם (צדלשית י"ד י"ח), אך
לח' כצניה צמי כנען מחדש של שס, כמ"ש דש"י צפ' לך על פסוק והכנעני אז צלח
(שס י"ז ו') ע"ס), ומשנאלו אותו כדי שלא יחבה אל ההלכה האמיתית ההיא, קללו צעדות
כפלה כאשר אמר ענד ענדים שיהא גופו קנוי לאדוניו, וצ"ל (ליבחיגנער, סקולחן), ועי"ז
לא יכל לעצור תלות שלהיו צעצור העצדות החזקה המועלת עליו יום ולילה, וענד כנעני אף
נראה אצל ישראל הוא פטור מן רות המלכות, כל זה נראה לי צניאוד אלו הפסוקים, (גם כל
זה לפי דעת המפרשים כי כוש היא (עטויפיע) אצל להלן תראה דעת אחרת צזה): (ו) בוש,
לעת ד' יוסף קמחי שפי' גיחון הוא מלום ועליו נאמר הוא הסוצ אלת כל ארץ כוש, (צדלשית
צ' צ'), לח' יהיה כוש צחלק (אפדיקס) מדינת (ענטויפיע), אמנם לדעת יוסף זן גוריון
לא פצו הכושים האחרים ושוכני האי אופיי"לה שהיא צסוף מאוריעל"ה ארץ גדולה כנוד
במדת, והיא מלכות (אלכצ"ש), והוא צחלק אסיס"ה סמוך למדינת הודו, (והנה צמס' מגילה
(ז' י"א ע"ס) כחלקו רצ ושמואל מד אמר מהודו ועד כוש הודו צסוף העולם וכוש צסוף העולם,
ושד אמר הודו וכוש צהדי הדדי הוו קיימי, ונצוכו צו דצים לומר חן יחלקו צמל"אות, ולפי
דעתי פלגתם היא לפי שנסתפקו צפי' כוש, כי הודו לדעת הכל היא מדינת (לינד"לה) המתחל'
קדו למדת העולם וכאשר נקדמת צל"ה (לעטעלינד"ה), וכוש לדעת כל' היא (לעטויפויס)
אשר צאפדיקס המבעת עד סוף מעד העולם, ולדעת הצ' היא מלכות (אלכצ"ש) הסמוכה
לחודו) ובקינטוס אחרת אכתוב עוד צזה: ומצרים, מועת צתחלת חלק אפדיק"ס סמך
לחן כנען ונקדמת (ליני"ה"סין): ואום, לדעת זן גוריון יאלו מחו עם ליצי"לה שצאפדיקס
ושצדלשונה היה נקדס שמו פוט, נאח"כ לקח הש"ס מאחד מצמי צניו, ליצי"ו, ולכן נקדמת ארצו
לצי"ס, ונהד גדול מקיף אותה ונקדס פיטי: ובען, זן דציעי לחס, כתישצ צלחן כנען
אשר לח' לקחוק אצמינו מהם, ונובעת צנצולי' ומלדיה צפ' אלה מסעי: (ז) ובני כוש
סבא וחילה, אלה היו ראשי אומים וצני דעמה היו שני לאומים אצל מהודו לא היה לאום
פל ק נתצ אס"ב וכוש עלד אלת נמדד ולא אמר וצני כוש נמדד וסצא וחילה, אצל פוט היה
למי אסד ולא היו ממנו אומות שונות כמלדים וכנען ע"כ לא החזירו הכתוב וכו', גם צינוד
ופדי וסכל ומשך ופידס צני יפת לא הצייר משפחות צחולדותס, וכן צצני שס עילס ואסוד
וארפגד וליד ראשי אומות ולא הצייר להם תולדות כי כל אחד היה לבני אחד צלחן ולא הוליד
לחיות שונות (הרמצ"ן): סבא, לדעת קלח ממנו צאים הסצאים שהם אנשי ארצצי"לה והיא
צאסי"ה הגדולה, ולדעת אחרים אינו כן, וחילה, ממנו יאלו העמים הנקדמים ביצי"לס
כצנדים צאפדיקס: סבתה, מהיו יאלו הסצעי"נים שקורין היונים אשעצא"רי: ורעמה
ובחבא, אמדו צצאים מהם עמים מהעטויפ"יע השוכנים ללד המזרח, והיינו צחלק אפדיק"ס
אשר ללד המזרח סמוך ליה האדום: שבא, איננו מלכות אל ימ"ן רק אותו סנודר צצני קטורה
הא שצא כצלמות יע"ן, כ"כ צס' יוחסין, ועס חלן להרחיק דצרו אלה, מ"מ יתד נראה
שצא הכודר צצני יקטן ממנו ילה מלכות יע"ן כאשר חזר וכתב הוא צעמנו שס (כאלו הדף).

רַעְמָה שָׁבָא וַדָּדָן: (ח) וְכוּשׁ יָלַד אֶת־
גִּמְרֵד הָיָא הֵחָל לְהֵיזֵת גְּבֵר בְּאַרְצָא:
(ט) הָיָא דְּהֵי גְבֵר יֵצִיד לְפָנֵי יְהוָה עַל־כֵּן

סבתה, רעמה ואונד
סבתא; דיא וָהנע, דעם
רעמה: שבא אונד דדן.
(ח) כוש צייגטע נמרוד;
דיזער פֿינג אן, איין געי-
וואלטיגער הערד אויף
דער ערדע צו ווערדען.
(ט) ער ווארד נעמליך
דורך דיא יאגר איין געוואלטיגער הערד פֿאר דעם ערויגען; דאהער מאן צו זאגען פֿאלעגט:

תולדות אהרן נמרוד עדונין ל"ג. ח':

דורך דיא יאגר איין געוואלטיגער הערד פֿאר דעם ערויגען; דאהער מאן צו זאגען פֿאלעגט:

תרגום אונקלוס

רש"י

(ח) לחיות גבור. להמדיד
כל העול' על הקצ"ה צעלם
דוד הפלגה: (ט) גבור
ציד. לך דעתן של צדיות צפיו והטען למדוד במקום: לפני ה'. מתכוון להקניטו על פניו: על

באור

ועקונטרם אחרון אחרון צדק ליה: (ח) הוא החל להיות גבור בארץ, להמדיד כל העולם
על הקצ"ה צעלם דוד הפלגה (רש"י) ואם כן הוא החל אחר המצול כי צימי דוד לזוש כוחל,
ואפשר שנאמר כי הוחל דוד הפלגה מרד וימי לזוש לא היה צמודי אור אזל כדוד גם לאלהים
אחרים (הרמב"ם): (ט) הוא היה גבור ציד לפני ה', רש"י פירש לגנאי שהיה לך דעתן של
צדיות צפיו והטען למדוד במקום ולפני ה' פירש מתכוון להקניטו על פניו, והרמב"ם פירש
שהוא החל להרלות בצורת צני האדם על החיות לצד אותם ופירש לפני ה' לשנח שהיה צונה
מצחות ומעלה אותן כחיות עולה לה', ואח"כ על הפסוק מן הארץ ההיא יאל אשור, פירש
כיון שראה אשור את צניו שומעין לנמרוד ועודדן במקום לצנות המבדל יאל מתוכם, והרמב"ם
כתב ששאר הוא צן יפת, ולא ידעתי היכן מלא לו צן ליפת ששמו אשור. והגבול כפי הרמב"ם
ח"ל כי הוא החל להיות מושל בצורתו על האנשים והוא המולך תחלה כי עד ימיו לא היו
מלחמות ולא מלך מלך וגבר תחלה על אנשי צל עד שמלך עליהם ואחר כך יאל אל אשור ועשה
ברצונו והבדיל ונהם שם ערים צורות צחקו וצנצנתו חבו אומר ותהי ראשית ממלכתו צל
וארץ וארד וכלה, מן הארץ ההיא, צעלנו עלי' יאל אשור כי אשור מצמי שם ה' חבו כלשון
יאל חרר ארד ועצר עלמנה (צמדצר ל"ד ד'), ויאל עוב מלך הצנן לקראתנו ארדעי (דברים
ג' ט'), ורצים כן, ושם לארצו צרכוש גדול ולכן תקרא ארץ אשור ארץ נמרוד כמו שנאמר ודעו
את ארץ אשור צחרצ ואת ארץ נמרוד צפתחיה (מיכה ה' ה'), ידמה אל כינה ואל רחובות כיד
ואל כלח, וספר עוד צנצנתו כי הוא היה גבור ליד להתגבר גם על החיות ולצד אותן ואמר
לפני ה' להפליג כי אין תחת כל השמים צנצורה כמוהו וכן ותפחת הארץ לפני האלהים (צדקשים
ו' י"ט), כי כל אשר לפניו צלח נשחתו בענין ונכרתה הנפש ההיא מלפני (ויקרא כ"ג ג'),
כי צל מקום הוא לשניו עכ"ל ומה נעמו אמרו צלחן לפי פשטות המקרא! כי לפי פירש
שם על אשור צנו של שם ויאל שםם שלל רצה להיות צעלם דוד הפלגה מה עניינו כלן ודלח
להכת צלחן צפרשת ספר צמן המבדל, אזל מרואת הספר שצנחן הוא להבדיל תוקף צנצנתו
ובדל ממלכתו של נמרוד, ויתכן שהיו הדורות ההם צתחלת הישע מפליגים מאד צנצנה האיש
הצד ומרוממים את מעשיו, עד שיקראו לו גבור ליד לפני ה', כי היה צו לו תועלת עלים
למדך קיום הפק ותקן קצונו, לפי שחיות השדה רצו על צני האדם, מהן דורסות והורבות
ומהן צדגלים תרמסנ' את כל עצודה צדה, ומשחיתות את יצול הארץ, ועדיין לא ידעו צני
אדם לכוזם את הצהבות הציתות כנון הסוס והכלב, ולרדות צהם ככל הצורך להלחם על ידם
עם הצדיות המשחיתות הללו, והצטרכו לתחצולות רצות עלה וצורה למלחמה עם עזי הנפש,
וכל איש ידע לצד להציל הרי זה משועב צימיהם, ואפשר שימלינו אותם עליהם ויצנו עדים
יטעו שדות וכרמים על פיו ועלתו, וזה היה ענין נמרוד וצוה הצליח למלוכה ולעשות לו שם
צלחן עד שאף צימי משה עדיין היה בדבר צפרסוס גדול, והיו צני אדם רגילים לומר בנמרוד
גבור ליד לפני ה', ואין תימה על אמרו יאל אשור ולא יאל אשור לו אשורה, כי מלאנו דצים

וויא נמרד דורך דיא
יאגד איין געוואלטיגער
הערד פאר דעם עוויגען.
(י) דער אנפאנג זיינעם
רייכס וואר בבל אונד
ארך, אכד אונד כלנה
איים לאנדע שנער.
(יא) אויס דיזעם לאנדע
גינג ער גען אשור, אונד
בויעטע נינוה, רחבת
עיר אונד כלח. (יז) אונד
רסן צווישען נינוה אונד

יאמר כנמרד גבור ציד לפני יהוה:
(י) ויהי ראשית ממלכתו בכל וארץ
ואכד וכלנה בארץ שנער: (יא) מן
הארץ הוא יצא אשור ויבן את-נינוה
ואת-רחבת עיר ואת-כלח: (יז) ואת-רסן
בין נינוה ובין כלח הוא העיר הגדלה:

תולדות אחרן ותהי יומא סס:

תרנום אונקלוס

תקיף קדם י: (י) ויהוה ריש מלכותיה בכל וארץ ואכד וכלנה
בארץ דבבל: (יא) מן ארעא יהיא נפק אתיראח ובנא יר
גינה בית רחובי קרמא, בית כלח: (יז) בית רסן בין גינה ובין

רשי

כן יאמר. על כל אדם
מלשיע צעזות פנים יודע
דזנו ומתכוין למרד זו
יאמר זה כנמרד גבור ליד:
(יא) מן הארץ. כיון

שלח אשור את בניו שומעין למרד ומורדין במקום לצנות המגדל
הגדולה. הילכ כנוה שכל' ונוה היטה עיר גדולה לאלהים [ינוה ג']: (יג) לחבים. שפניהם

באור

נפרו שגפל זהם' הלמ"ד גם ה"ה כמו ויאל חלד אדר דלעיל וכתו שמאלנו ולת עיני לדקיהו
ער ויאסדרו צנחשתיס ויציאלו צנל (מלכיס צ' כ"ה ז'), כלל ה"ה, ונשנה פסוק זה צידמיה
(נ"ז י"ט), ושם כתיב ויאסדרו צנחשתיס ויציאלו מלך צנל צנלה זה"ה צסוף צמקוס לת"ד
צתפלתה, ודקדקתי צתרגוס אונקלוס ומאלתי שכוון ג"כ לפי' זה כי תרגם מן ארעא יהיא
נפק אתיראח, שצלי ספק אין כוונתו על אשור צן שם שאין דרכו לשנות שם עלם אדם כמודע
וכאשר מתרגם לקמן פסוק עילם ואשור כל הפסוק כדורתו, אכן צסם אשור המדינה דרכו
להחליף השי"ן צתי"ו כי נקראת כן צארתי כמו שתרגם צאנה אשורה (צדאשית כ"ה י"ח), מטי
לאשור, גם ה"ה א' שהוסיף על מלת אתיראח יורה שרצונו לאשור כי הדצה שמושי לשון הקודש
ישמשו גם צארתי, גם יונתן צן עוצאל תרגם מן ארעא יהיא נפק כמרד ומלך צאתור, וגם
מלשן ראשית ממלכתו יראה כפי' הרמז"ן ור"ל שהחל להיות גבור ולמשול על איזה ארצים עד
שעלה מעלה מעלה והצליח למלוכה אך צתחלה לא מלך רק צצנל וג' עיירות הסמוכות לה
כולם צהחזקו עוד יאל למלך גם צאשור, ודקדקתי אחר זה גם צגמאל דיומא (דף י' ע"א),
ודליתי שגם שם פירשוה על שם מדינה ולא על שם אדם כי שם אחר שמפרשים מדינות צני יפת
וקאם מדינות צני חס וארצע מדינות צנל וארך ואכד וכלנה מפרש מן הארץ יהיא יאל אשור זו
סילק ע"ס: גבור ציד, מלת ליד הוא שם דצר ומלת גבור סמוך אל ליד גבור של ליד ר"ל גבור
על ידי ליד. ואינו שם תואר למרד ש"כ היה ראוי להנקד ציד צפלס צנב. כ"כ ד' אליה

צחור צנימוקין לספר השרשים צשרש לוד, וכן מתרגם צל"א: על כן יאמר, משל היה גם
צמי עשה: (י) ראשית ממלכתו שם והנפרד ממלכת ולא ממלכה צדאשית דגשות התי"ו ור"ל

תחלת ממלכתו: (יא) מן הארץ החוא יצא אשור, כנר פרשנוהו צפסוק הוא היה גבור ליד
וגו': (יב) הוא העיר הגדלה, יראה לפי פשוטו ששז על נינוה, וצגמאל דיומא (דף י' ע"א),
היל העיר הגדולה אינו יודע אס נינוה העיר הגדולה אס רסן העיר הגדולה כשהוא אומר
ונינוה היטה עיר גדולה לאלהים מהלך שלשת ימים (ינוה ג' ג'), הוי אומר נינוה היל העיר
הגדולה, ועיין שם צתום' שכתבו מעל כלל ליכא לספוקי ש"כ היה לו לומר וצן כלל העיר
הגדולה, ודלל כהרצ"ע שכתב שאינו רחוק להיותו שז על כלל: (יג) את לודים וגו',
הרצ"ע פירש כי אליהם שנות מדינות וכל מדינה משפחה אחת ועל כן הם כולם לשון רבים

כלח. דיועם גינוח איזט
דיא בעקאנטע גרעסע
שטאדט. (יג) מצרים
צייגטע, דיא לודים, דיא
ענמים, דיא לתבים צונד
דיא נפתוחים. (יד) אונד
דיא פתרוסים, וויא אויך
דיא כסלוחים, פֿאָן וועל-
כען דיא פלשתים הער-
שטאממען, אונד דיא כפתורים. (טו) כנען צייגטע צידון, ווינען ערסטגעבארנען, אונד חת.

(יג) וּפְתַרְסִים לְדָאֵת לְיָדִים וְאֶת-עֲצָמֵיהֶם
וְאֶת-לִהְבֵּי אֵשׁ וְאֶת-נִפְתָּחִים: (יד) וְאֶת-
פְּתָרִים וְאֶת-כְּסָלָחִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ
מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת-בְּפִתְרִים: (טו)
וּכְנַעַן לְדָאֵת צִידֹן בְּכָרוֹ וְאֶת-חַת:

תרנום אונגלום

רש"י

דומים ללכצ: (יר) פתרוסים
וכסלוחים אשר יצאו
משם פלשתים. עשניהם
יאלו טהיו פתרוסים

כלח היא קרתא רבנא: (יג) ופצרים אוליד ית לודאי ויר
ענקאי ויר להקאי ויר גפתוחאי: (יד) וית פתרוסאי ויר
בסלוחאי וי גסקי סממן פלשתאי וית קפוטקאי: (טו) וכנען

באור

והרליה הגמדה אשר יאלו משם כי שם רמז למקום, ולחרים פירשו אשר יאלו משם פלשתים,
מככלוחים לו עשניהם פפתרוסים ומכסלוחים שהתחתנו יחד כי מאלנו מלת שם נופלת על
האדם כמו משם דעה לזן ישראל (צדאשית ע"ט כ"ד). וטעם יאלו על דעתם שהילידו כלשון
תחליך יאלו (כס ל"ה י"א), וכן מתודגם כל"א, וכתב הרמז"ן וז"ל יזכיר למלכים תולדותיו,
ולא הזכיר עושגם כמו שהזכיר צלחדים כי צנני יפת הזכיר ליים וצנני כוש לזן שנער ולשור
(לדעתו נתישנו צנני בוש צחלק (אז"א"א), לזל לדעת המפרשים שהזכרתי לעיל שלל נתישנו רק
צחלק אפרי"קא, יאמרו כי רק נערד לזדו צרוז גזודתו עלך צנצל צלזן לא לו, ומשם יאלו גם
ללשור וזכה שם לזיה ערים ומלך עליהם), וצנני כנען הזכיר תחוצי ארלם וכן צנני שם וזיה
זה כי מלרים לזן עושגו ידוע כי נקראת על שמו והיו כל צנני יושגים סניצות מלרים, (וכן
הוא צס' הישר כי כלם היו מוניס על ילוד שיחור האל נחל מלרים ויזנו להם ערים ויקרלו
לעריהם נשמותם). וטם ארלם ג"כ כשעם כי כן מאלנו לפתרוסים לזן פתרום והיו מכלל
לזן מלרים כמו שכתוב ונתתי ירלה צלזן מלרים וכשמתי את פתרום (יחזקאל ל' י"ג י"ד),
ושנתי את שצות מלרים והשנתי לחם לזן פתרום על לזן מנודתם (סס כ"ט י"ד), וכן לוד
וכל הערצ סניצות מלרים ושעם וטם ארלם שיה וכן פלשתים ארלם פלשת וכן כפוצ יסני פלשת
(שמות ט"ז י"ד) עכ"ל: לודים, לדעת קלת ממנו יאלו עם לודי"א שהיה לזן אחת צלז"א"א
הקטנה, ולחרים אערו שהם נתישנו צלזן הצודי"א, אולם לדעת הרמז"ן לוד וכל האוכנות
שילאו ממלרים סניצות מלרים הם: ענמים, וכן להצים ונפתחים. לא נודע שם מקומם צפרנ
בהיום: (יד) ואת כסלוחים אשר יצאו משם פלשתים, כנר פרשתי ש"מ שהתחתנו יחד
פתרוסים וכסלוחים ויאלו פהם פלשתים, וז"ה דעת רש"י ע"פ המדרש שמעניהם יאלו, והרמז"ן
כחצ וז"ל ועל דעמי צדך הפשט היו כסלוחים יושגי עיר ששמה כן והיתה מכלל לזן נפתור
אשר שם כפתורים לחיהם ויאלו משם כפתורים אשר הם עזדע כסלוחים והלכו לתור להם
מנחה והביחו הלזן לחיהם וכנשו להם לזן ששמה פלשת ונקרלו לח"כ פלשגים על שם הלזן
והוא עה שכתוב כפתורים היוצאים מכפתר השמידים וישנו תחתם (דברים צ' כ"ג), והם ענמי
כסלוחים יושגי לזן כפתור עכ"ל, והנה טעם הרש"י שצמלת פתרוסם שהוא מפסיק פחות
מן הדציע שצמלת כסלוחים יודע שפי' רש"י הוא הנכח ונפוח הפסוק לפירושו הוא כן,
ולת פתרוסים ולת כסלוחים | | אשר יאלו | תשם | | פלשתים | | ולת
כפתורים. לזל לפי דעת המפרשים שצמלתם לזד יאלו הפלשתים רלוי להיות פתרוסים נטעם
מפסיק יותר מן הטעם שצמלת משם, ופחות מן הטעם שצמלת פלשתים, ודלוי להיות הטעם
על פי הכתוב באה, ולת פתרוסים | | ולת כסלוחים | | אשר יאלו | תשם |

(טז) וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֲמֹרִי וְאֶת־
הַגְּרִגְשִׁי: (יז) וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעֵרֶקִי
וְאֶת־הַסִּינִי: (יח) וְאֶת־הָאֲרֹדִי וְאֶת־

(טז) אויך דען יבוסי, דען
אמורי, אונד דען גרגשי:
(יז) דען חוי, דען ערקקי,
אונד דען סיני. (יח) פֿער-
נער דען ארודי. דען צמרי
אונד דען חמתי, נאכהער

תרגום אונקלוס

רשי

וכסלוחים מחליפין משכנ
כשותיהם סלו לאלו וילאו
מהם פלשתיים: (יח) ואחר

אליד ית צידון בוקריה ית חת: (טז) ית יבוסי ית אמורי
ית גרגשי: (יז) ית חוי ית ערקאי ית אנהופאי: (יח) ית

באור

|| || || || || פלשתיים. ואת כפתרים. ודוק: פלשתיים. נודעת היום מעזה עד מלרים
למחרת היום האמצעי: כפתרים. אונקלוס ויז"ע תרגומו קפוטקאי, והוא נקראת צערצי
(ואמ"ט), וכן נקראת עוד היום: (טז) וכנען ילד את צידן בכרו, וגו', אלה עשרה עממים בני
ננען שנתנו לאברהם אבינו כי כל זרע כנען נמכר לעבד עולם והם שנתנם לו אצל נתחלף השם
ננען צימי אברהם כי כנען נכתבו שם שקראם אביהם ציוס הולדס ואחרי שנפרדו צאלוהם
למייס נקראו בשמות אחרים אולי העלו להם שם על שם הארץ כמו שפירשנו וכן שעיר החודי
שם העיר שעיר וכן דרים, (ועיין מ"ש צפסוק ויעצר אברהם צארץ (לקמן י"ז ו') כי דרים היה
לקרוא ערים לו ארצות ע"ש הצורה אותם ולא להפך, וכן סופר צם' הישר וז"ל וילך שעיר צן
הוד צן חוי צן כנען וימלא צקעה נגד הר פארן ויצן שם עיר ויש צם' הוא ושצעה צניו וציתו.
יקרא לעיר אשר צנה שעיר על שמו היא ארץ שעיר עד היום הזה עכ"ל), או שהולידו הערקי
והסיני עשפחות ונכרתו מהם וצניהם היו קיני וקנזי על דרך משל והיו לראשי צתי אצות תקרא
האומה צמיה כנהוג צצנטי ישראל והנה קראם צסם שהיה להם צימי אברהם צמתתו ורואה
לדע כי כחצי הכנען צכאן איננו נזכר צמתתו של אברהם והוא היה מהם שנאמר ונשל גוים
דרים מפניך החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיצוסי שצעה גוים (דברים ז' א'),
וכן צכל עקום, וימנה הכנעני עם צניו ולא ימנה צהן דק עשדה כי אחד מצניו לא נזכר צאחיו
ונקרא עם אחר צסם אציו, ויתכן שהיה צידון צכורו הנקרא כנעני עם אחד מאחיו שלא היה
לבו, ואל יקשה עליך ארץ פלשתיים שהיתה לאברהם כדכתיב גור צארץ הזאת וגו' כי לך ולזרעך
אמן את כל הארצות האל (צראשית כ"ו ב'), והם מצני מלרים כי הכתוב אצל לכנעני תחשצ
חמשת סדמי פלשתיים (יהושע י"ג ב'), כי כצו מקלט הארץ וישצו צה וצכאן תראה כי בצול
הכנעני מליץ צאנה גדרה עד ענז ואלה ערי פלשתיים כי אצימלך מלך גדר וענז לעזתי היא
וכן לענז אחד ולידן לפלשתיים דכתיב כל לידנים אכני אודישם מפני צני ישראל דק הפילה לישראל
נחלה (שם ו'), וכתוב וגם מה אדם לי לר ולידון וכל גלילות פלשת (יואל ד' ד') ואולי שאר
ארץ פלשתיים לא היתה לישראל לצד אלו חמשת סדמיים ודע כי ארץ כנען לצולותי' מאלו היתה
לבו היא ראויה לישראל והיא חצל נחלתם כמו שנאמר צהנחל עליון גוים צהמדיו צני אדם
יצ צצלת עמים למספר צני ישראל (דברים ל"ז ח'), אצל נתנה הקצ"ה צעפ הפלגה לכנען
מפני היותו ענד לשמור אותה לישראל באדם שמפקיד נכסי צן הארץ לעצרו עד שיגדל ויזכה
נכסיו וגם צעצד (הדמצ"ן), ועוד האריך מאוד צדצרי טעם צפ' דברים ע"ש ולהלן אכתוב
דעתי צזה: צידן, עד היום נקרא כן, וצערצי נקרא צידן, ושם כהיום נמל' לפיכיות: חת,
וכן אמרי סמוך לירושלים, כ"כ צם' יוחסין, ונראה לי שהיו סמוכים לכנען א"י כי המדגלים היו
מיראים את ישראל (שהיו אז צנצנ א"י) צזה, צלמדם עמלק יושצ צארץ הנגב והחתי והיצוסי
והאמרי יושצ צהר (צמדצד י"ג כ"ט): (טז) היבוסי, צירושלים ענמו: הגרגשי, הניח ארצו
לישראל והלך אל ארץ אשר עד היום נקרא גורגיסטאן (מס' יוחסין), ואולי היא ארץ (יורגיסאן),
וגם חז"ל זכרו זה שהגרגשי פנה מענמו: (יז) החוי, היו יושצי ההר אשר לפני הלצנון:
הערקי, נקרא עד היום קרוד יוס אחד לטריפול נקרא ערקא: הסיני, הם טריפול (היא עיר
סן הנקראת צערצי טראצלו"ס א"ל שא"ס וצלע"ז טריפולי ד' פליסטינה: (יח) הארודי, עד היום
היא אי אחד קרוד לאנטרעטוס צנצולי טריפול נקרא ארוד: הצמרי, הם סמ"ן: החמתי, הוא

הַצִּמְרִי וְאַתְּ הַחֲמָתִי וְאַחֵר נִפְצָה
מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִי: (יט) וַיְהִי גִבּוֹל הַכְּנַעֲנִי

האבען זיך דיא געשלעכט
טער דעם כנעני אויסגע-
ברייטעט. (יט) דיא גרעני-
צען דעם פֿאלקעס כנען

רשי

נפוצו. מאלה נפוצו
משפחות הרצה: (יט) גבול.
סוף חלו כל גבול לשון סוף
וקלה: בואכה. שם דבר.

תרנום אונקלוס

אֲרֻרָאִי וַיֵּת אֶמְרָאִי וַיֵּת חֲמָתָאִי וַיֵּת בֵּן אֲתַבְּדָרִי וַיֵּת
כְּנַעֲנָאִי: (יט) וַיְהִי חֲחֻם כְּנַעֲנָאִי מִצִּידוֹן מִמֵּי לָגֶר עַד עַד

ול"כ כלדס האומר לחצירו גבול זה מגיע עד אשר תצא לגבול פלוגי

באור

חמא (כ"ז מספר יוחסין). והנה זכר כל אלו עם יו"ד היחס כי המשפחות היואלות מהן נקרא
כן לפיכך צאה עליהן ס"א הידיעה כי לא תצא ה"א הידיעה על שם אדם פרטי. ותמכה
הלא הכתוב מעיד כי גבול הכנעני הוא מלידון נמשך לדרום העולם עד עזה, ואיך תגבול צו
עיר טריפול ושאר הערים אשר הם לעצד השני של לידון ולפך העולם, ואשור מתפלל כי צו
אלה מסעי יגבול הכתוב גבול לפונות מערבית אלל הר הכר ומשם לפאת לפון לצא חמת (שהו)
החמתי הכוזב כלן, וצוכרי' (ע' ז') אומר וגם חמת תגבול זה. לפי שמלפנים היתה חמת חו
למיצר כי לא נכבשה לפניה כי לא נחלנו רק ז' אומות מצני כנען, אך לעתיד גם חמת תהי
צתוך הגבול ומיגר הגבול יהיה צלד לפון של העיר), שהוא רחוק הרצה להלאה מלידון, בו
גבול דרום מגיע עד נחל מצרים שהוא לצד דרום העולם רחוק הרצה מעיר עזה שהיא לפלשתיס
וגם הכתוב מעיד כי לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתיס, נמאל ארץ פלשתיס סמוכה לארץ כנע
יותר ממלרים שהנחל סמוך לה, (עם שהנחל הזה סיננו נהר גילוס שצתוך ארץ מצרים, עכ'
הוא סמוך למלרים יותר מעזה ולכן נקרא נחל מצרים), גם צלי ספק שהכתוב צפ' אלה מסע
לא יסמן רק גבולי ארץ הכתובה לנו וכלשון התחלת הפרשה ההיא זאת הארץ אשר תפל לנו
צנחלה ארץ כנען לגבולותיה (דברים ל"ד ז'), לכן אחר ההסתכלות היטיב צמלות ואחר נפל
משפחות הכנעני, שלא נכתב כן צנני שם ויפת ואף לא צנני כוש ומלרים מזרע חס, יראה
שצתחלה לא היה גבולס רק מלידון עד עזה זה היה להם גבול מערבי ומעזה עד ארבעת עד
הכנר היה להם גבול דרומי (והזכיר גבול ב' מקצועותיהם ולא הולך להזכיר מקצוע לפונות
מזרחית כי הידון יגבולו אל צמערצ הולך להזכיר אף שהים האמצעי יגבולו, מפני שרוח
הים ימשך עוד מעזה ולדרום העולם ומלידון ולפך העולם, לכן הודיע שמסע ולהלן לא היו
גבולס), רק שאל"ז הלכו וכצו עוד לדרום עד נחל מצרים ולפך עד חמת שהוא סמוך לארץ
ולמעצד עד הים אשר מתחלה לא היה גבולס רק עד עזה שהיא רחוקה איזה פרסאות מ
הים ומשם עד הים היה לפלשתיס זרע מצרים, אלל אחר זה כצו להם עוד מדינות הסמוכות
ונתפשטו צכוש הזה אחת לאחת עד שצעת ציאת ישראל לארץ כנען היה מתפשט גבולס למערב
עד הים ולדרום עד נחל מצרים ולפך עד חמת, ולכן הולך הכתוב לסמן גבולי ארץ כנען צי
אלה מסעי ולא נסמן על הגבולי שנתפרשו כלן כי נשתנו אז להתרחצ יותר, וכאן לא הולך
לסמן גבול מזרחי סמן על המפורש שם שהידון יגבול צד המזרחי עד ים המלח (שנפול לתוכו)
בהולך צגבול סדום שצמקצוע מזרחי דרומי המפורש כלן, והנה צהנחל עליון ארץ כנען לצו
ישראל לנחלה הנחילס צעין יפה אף מה שכצו צני כנען אחר זה צחרצס והוסצ שמה להקרו
גם היא ארץ כנען ע"ד שאלמדו חז"ל עמון ומואצ טהרו צסיחוק ושיעור הכתוב שצכאן הוא כ
ואחר נפלו משפחות הכנעני והיו גבול הכנעני מלידון וגו' ד"ל וכצד מקדס היה גבול הכנעני
מלידון, (ומאלנו מלת והי על הדרך הזה הרצה צמקרא), רק אחר זה נפלו ונתפשטו משפחות
הכנעני להרחיצ גבול מדינתם, ומכוח ג"כ מלת ואחר, ומשה צעת כתצו זאת כצד ראה שנתפשט
הרצה להלאה מגבולס, וכתצ גם גבולס הרלשק, להודיע חסד האל עם צניו שעם שלו
הצטיחם רק ארץ כנען שהיתה קטנה מאוד, סצצ להרחיצה טרם יידעוה ע"י מלחמת צני כנען
עם העמים הסמוכים להם, כי כל ספודי התורה עיקר כוונתם על ההודעה הזאת חסד הא
עם צניו, והנה צדצניו אלה יותרו כמה ספיקות שהעיד הרמז"ן צפ' דברים והלריך שם מל
ע"ס ויש לי עוד דברים צזה ויתצאלו צקו"א: (יט) באכה, אין הכ"ף נוספת אך היא לנוכח
היודע המקום (ד"ק צשרשים שרש צוא), וכו' מרגס יצ"ע, מעלן, והה"א נוספת כה"א ע

מִצִּידֹן בְּאֶכָה גִּרְרָה עַד-עֵזָה בְּאֶכָה
סִדְמָה וְעִמְרָה וְאַדְמָה וְצִבְיִים עַד-
לְשֵׁט׃ (כ) אֱלֹהֵי בְנֵי-חָם לְמִשְׁפַּחְתָּם
לְשָׁנָתָם בְּאַרְצָתָם בְּגוֹיָהֶם׃
(כא) וְלִשְׁמֵי יְלָדָם הוּא אָבִי כָל בְּנֵי יֶעֱבֵר

וצבויים קרי

ת"א ולשם מנהגין ס"ט, ע"ז:

ווארען פֿאַן צידן נאך גרר
צו, ביז עזה אונד נאך
סדום, עמרם, אדמה
אונד צבויים צו, ביז לשע.
(כ) דיזעס זינר דיא נאכ-
קאממען דעם חם, נאך
איהרען פֿערשידענען גע-
שלעכטערן אונד שפרא-
כען, אין איהרען פֿערשי-
דענען לענדערן אונד פֿאל-
קערשאפטען. (כא) אויך
דעם שם ווארדען קינדער
נעצייגט; דיזער שם איזט דער פֿאטער אללער קינדער דעם עבר, איין ברודער דעם עלטעסטען

תרגום אונקלוס

רש"י

ספי למדום ועמרה ואדמה וצבויים עד לשע: (כ) אלן בני חם
לרציהון ללשנהון בארעהון בעממיהון: (כא) ולשם
איהליד אף הוא אברהון דכל בני עבר אחיהי דיקת רבא:
(כ) ללשנותם בארצותם. אף על פי שנקלקו ללשונות
וארלות כנס בני חם הם:
(כא) אבי כל בני עבר.

הנה היה שם: אחי יפת הגדול. איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא חומר שם צן מלת שנה
וט' שנים אחד המצול הוא חומר יפת הגדול שהרי צן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד
והמצול היה צמח שם מלות שנה נמל' שהגדול צננו היה צן מלת שנה ושם לא הביע למלה

באור

דנה (שמות י"ג ע"ז), הנלצת עמכה (שמואל א' ח' כ"ו): (כא) ולשם ילד נח הוא, צעזור
שליח תולדות שם וספר תולדות אשיו הקטן תמנו כאלו לא היו לו צנים אמר צנאן גם הוא
(הדמצ"ן): אבי כל בני עבר, רש"י והדמצ"ן פירשו שהוא שם מקום ור"ל שהוא אבי כל יושבי
עבר הנהד שהוא מקום יחוס לצדקם, וכתב הדמצ"ן שלא יתכן שיהיה עזר במקום הזה שם
כלים אבי פלג כי למה ייחס איתן אליו, אך לא מלאנו צנל המקרא מלת עזר הסמוכה למלת
הנהד שמוצא צלי הנסמך, ולכן הנכון לדעת, שהוא שם עלם אדם והוא עזר צן פלג ולהיותו
חול המעלה (כאשר גם חז"ל קצלו שניצא גדול היה גם קצלו שיעקב למד צצית שם ועזר),
לכן אליו ייחסו חנני המעלה כמו לאצדס העזרי (שם י"ד י"ג), ע"ש עזר הנזכר שלמד שם
דני-ה' ומוסריו צעת צדחו מנמרו כאשר סופר צמדשים ולא ע"ש עזר הנהד עם שצתוכחת
יהושע לישראל כאשר צעזר הנהד ישנו אצותיכם (יהושע כ"ד ז'), לא על שם כך יקרא עזרי
שפליטת הלשון לא תסצלהו כנ"ל ויותר היה נכון לכנותו על שם הנהד כמו הפרתמים שהם
יושבי עזר הנהד פרת ולא על הסמוך צחסרון הנסמך, והנה סוף הפסוק יורה שהכוונה צנאן
ליחסהו צפור המעלה שאמר אחי יפת הגדול שאין צורך להודיענו זאת כי כבר הוא נודע רק
הוא על הכוונה הצחרת וכן פי' דון יצחק אצדנאל וכן נראה שהוא דעת הדמצ"ע: אחי יפת
הגדול, הנכון הוא נדעת צעל הצעמים שהגדול תאר ליפת שאם הוא תאר לשם לדיך להיות
אחי יפת הגדול צמדנא עפחא, וכן הוא דעת רש"י ולא גפי' הדמצ"ן. ודאייתו מן ישעיהו
צן אמן הנציא (מלכים ז' כ' א'), חנניא צן עזר הנציא (ירמיה כ"ח א'), שצנל מקום הוא
פאר למדוד צו איננו דליה כי אמוץ הוא צעעם מפסיק צנל מקום, ואף שחנניא צן עזר
מלת עזר הוא צמשרת כזה חנניא צן עזר הנציא זהו לסצה שהצדתי צהקדמה, כמו ויכר
צום ההוא אמת' כתישים (צדאסית ז' ל"ה), ויתן להם יוסף לחם (שם מ"ז י"ז), ודומיהם
צום, והכל לסצה הצחרת שם, ודאייתו מן לחצ צן רעואל המדיני חתן משה (צמדנר י' כ"ט),
ואם היה איננה דליה, כי הצדתי הוא תאר לרעואל לפי צום מחזירים צעעם וחזון משה צ

יפת. (כז) דיא זאגט וואס
דעם שם ועד עלם, אשור,
ארפכשד, לוד אונד ארם.
(כח) דיא זאגט דעם ארם
ונד עין, חול, גת,
אונד מש. (כד) ארפכשד
צייגטע שלח, אונד שלח
צייגטע עבר. (כה) דעם
עבר ווארדען צייגט
זאגט געבארען, דעם
איינען נאמען וואר פלג.
דען אין זיינען טאגטען אימ
דיא ערדע געטהיילט
ווארדען, אונד דער נא-
מע זייעט ברודערס אימ
יקטן. (כו) יקטן צייגטע
אלמודד, שלף, חצרמות
אונד ירח, (כז) ווייט איין תדורם, אהל אונד דקלח. (כח) פערנער עובל, אבימאל אונד שבא

אחיו יפת הנדול: (א) בני שם עילם
ואשור וארפכשד ולוד וארם: (ב) ובני
ארם עין וחול וגת ומש: (ג) וארפכשד
ילד את שלח ושלח ילד את עבר:
(ד) ולעבר ילד שני בנים שם האחד
פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם
אחיו יקטן: (ה) ויקטן ילד את אלמודד
ואת שלף ואת חצרמות ואת ירח
(ו) ואת הדורם ואת אויל ואת דקלה
(ז) ואת עובל ואת אבימאל ואת

רשי

תרגום אשכנזי

עד סתים סחר המול:
אחי יפת. ולל לחי סס
פלג שרם כדו סת פזיכס
חב צה: (כח) נפלגה
נפלגה כלשונות ונפלו מן
הנקעה ונפלגו כל
העולם למדנו שכי עזר
כזי שקרם סס צנו על סס

(א) בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: (ב) ובני
ארם עין וחול וגת ומש: (ג) וארפכשד אוליד ית שני
ושלח אוליד ית עבר: (ד) ולעבר איתילידו תרין בנים שם
חד פלג ארי ציימיו איתפליגת ארץא ושום אחיו יקטן
(ה) ויקטן אוליד ית אלמודד וית שלף וית חצרמות וית ירח
(ו) וית הדורם וית אויל וית דקלה: (ז) וית עובל וית

העמיד ושריו צסוד עולם שסוף ימיו נפלגו סל"ת צמחלת ימיו כרי יקטן סחיו נעיד סנ
והוליד כמה משפחות קודם לך שנאמר ויקטן ילד וכו' ולסוד כן ויחי כל הולדו וכו'. ולס סס
צאמצע ימיו לא צל הכסות לספוס סלל לסוד סל למדת שצננת סות פלג נפלגו: יקטן. סס
עניו ופקטין עננו לבן זכ, לכעמיד כל המשפחות כללו: (כו) חצר סות. על סס סקו
דברי סגד (צ"ד):

באור

על סעצ לבית סחר סליו, סעצוד סמלת סמדיני סיל צעפס ספסיק ססר מן סעפס סצמ
לסעצ, וסכלל סעצל דער ספסופק ציטורו, סליו לסמוע לציטור צעל סעפסיס, כי סול י
ספסוד ססר סעצו: (כב) בני שם, סעפס סיו צלסי"ס סס ססר סרם ער יס סינדיס: עיל
סענו יסלו ספסדיס וסגו סקדל סללמי"ס: ואשור, ססינצ צסינסיס, וסקדל סססדיס
גס סקדל סולול: וארפכשד, י"ס סעמנו יסלו סגלדיס ולדלס סקדל סללר"ס. וס
צסלק ססיוס"ס צסוף סרלצ"ס, סלל לדעתי סגלדיס סס סגלדיס וסלו מן סס צן סס
וכ"ס צס' ססר, וסין ס"ס צסיף ס' וסל: ולוד, לדעס קלס סקדל סעס לוד"ס, וס
סיססיס סותס ללודיס סצגני סלדיס: וארם, קלס סוטסיס סעפנו יסלו סלרמיס סקדל צל
יו סידוס וסס סקדל סודיס וסלס סלכותס דעסק: (כג) עין, לדעס קלס סול ססס
ססס סרלר"ס, ססס סלן סן סלססיס וסן ססר"ס וסס סיס סיוצ, וסלל סלס סס
צסוף וסל צגני סקוד סיל סידיס, וסן סססר סס סיל ען סיסנ סס סיוצ, וסין ס"ס ס
וול, ססדו כי סענו יסלו סלסי סרמיסס: וסר, סענו יסלו סקלרס"ס: וסס, סענו י
לסלר"ס: (כד) נפלגה הארץ, סלסס נפלגה לסלסס סלסס וססס סלסס סלסס סלסס

תרנום אשכנזי נ

(כט) אופר, חוילה אוני
 יובב; אללע דיזע זינד
 ואהנע דעם יקטן: (ל) איה-
 רע וואהנונגען ווארען
 פאן משה און ביו נאך
 ספדה, דעם געבירנע גע-
 גען מארגען. (לז) ריעם
 זינד דיא נאכקאממען דעם
 שם נאך איהרען פער-
 שירענען געשלעכטערן
 אינד שפראכען, אין איה-
 רען פערשירענען לעג-
 דערן נאך איהרען פאל-
 קערשאפטען. (לז) דיזע
 צוואממען זינד דיא גע-
 שלעכטער דער נאכקאמ-
 מען דעם נח, נאך איה-
 רען געבוירטס פאלגען אינד
 פאלקערשאפטען, אינד
 פאן דיזע האבען זיך דיא פאלקער אויף דער ערדע אבגעצוואנדערט נאך דער זינד פלוטח.
 א (ב) דאמאלס וואר אויף דער גאנצען ערדע איינערלייא שפראכע אונד איינערלייא רע-

שָׁבָא: (כט) וְאֶת-אֹפְרַיִם וְאֶת-חִיִּלָּה וְאֶת-
 יוֹבָב כָּל-אֱלֹהֵי בְנֵי יִקְטָן: (ל) וַיְהִי
 מִשְׁבָּם מִמֶּשָׁא בְּאֶמְהָה סִפְרָה הָרִי
 הַקָּדָם: (לז) אֱלֹהֵי בְנֵי-שֵׁם לְמִשְׁפַּחְתָּם
 לְלִשְׁנָתָם בְּאַרְצֵתָם לְגוֹיָהֶם: (לז) אֱלֹהֵי
 מִשְׁפַּחַת בְּנֵי-נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיָהֶם
 וּמֵאֱלֹהֵי גִפְרָדוֹ הַגּוֹיִם בְּאֶרֶץ אַחֵר
 הַמְּבּוּל: פ שביעי

וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים

תלדות אחרן ויהי מגלה י, ז:

רש"י

תרנום אונקלוס

וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת לִשׁוֹן
 אֶחָד: (א) שפה אחת לשון
 הקודש: ודברים
 אחרים. צלו צעלה אחת
 ואמרו לא כל היפכו שיצור
 לו את העליונים נעלה
 לרקיע ונעשה עמות לחמה.
 דבר אחר על יחודו של
 עולם. דבר אחר ודברים
 אחדים (ס"א דברים חדים)
 אמרו אמת לאלף ותרכיזו שנים כדקיע מתמוטט כשם שצעה צימי המנוול צולו ונעשה לו

אֶבְרַיִם וְיִתְשָׁבָא: (כט) וַיְהִי אֹפְרַיִם וְיִתְחִילָה וְיִתְיֹבָב כָּל
 אֱלֵין בְּנֵי יִקְטָן: (ל) וַיְהִי כֹחַ בְּנִיהוֹן מִמֶּשָׁא מִטִּי לְסַר מִוֹר
 מִדִּינָה: (לז) אֱלֵין בְּנֵי שֵׁם לְלִישְׁנָהוֹן בְּאַרְעֵתָהוֹן
 בְּשִׁמְיָהוֹן: (לז) אֱלֵין וְרַעֲיִית בְּנֵי נֹחַ לְתוֹלְדֵיהוֹן בְּעַמִּיּוֹהִין
 וּמֵאֱלֵין אַחֲרָשִׁי עַמִּיּוֹהִין בְּאַרְעָא בְּחֵר מִיפְּנָא:
 יא (ה) וַיְהִי כָל אֶרֶץ אֶרֶץ לִישָׁן חָד וּמִמְלָלָה חָד: (ז) וַיְהִי
 בְּמִישְׁלָהוֹן בְּקִדְמִיתָא וְאַשְׁכַּח בְּקִדְמִיתָא בְּאַרְעָא דְּבָבָל

באור

נח בן לישון: (כט) ואת אופר ואת חוילה, שמות בני נחם ונקראו שמות מקומותם על שמם
 והם בקיפות הזהב, כאשר אמר את כל לון החוילה אשר שם הזהב, (זרלשית ז' י"א) וכן
 נחוצ זא פלופיד (מלכים ס' י' י"א), וקונטרס אחרון אלון נח איה: (ל) ויהי מושבם
 משה, הים הנקרא צלשון עדני מיכ"ה, והולך ומתפשט מלכות עד אל יכ"ן ונקרא מלכות
 שם, ועוד היום היהודים אשר שם קודים לנעם אשר הים ראש מלכות ימ"ן, אחל וכן חלומות
 נקרא בן עד היום (מס' יוחסין): ספדה, לספר, וחולי הים לון ספרים הנזכר בסנהדרין
 (מלכים ז' י"ט וישיעיה ל"ז י"ג), וכדל"ה שיע"ע מרגמו שהוא שם מדינה ולא לשון גבול
 ושלד שפרנס מעלך לספרו, והנה לא כמלך זנל המקרא שם ספר שיורה על גבול או מלך,
 וק הוא לשון ארמי, לחוף ימים (זרלשית ז' י"ג), ת"ל על ספר יממי: דר הקדם, כל
 הכרעות המזוהיות לארץ ישראל נקראו לון קדם כאשר צלתי בהקדמה:
 א (א) שפה אחת, לשון אחד, והקדוש שהיה לשון הקודש: אחת, עין צפ' (זרלשית ג'
 כ"ז), ועפ' מולדות (זרלשית כ"ז י'), דקדוק מלת אחר ואחד ואחרים, ודקדוק מלת
 אחת ואחת בן הוא, כי הים לנהנה ונבחרת מעלת אחד לזכר, ונוספה כתיב לנקצה ומכמה

אחדים: (ג) ויהי בנסעם מקרב
וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם

וענסארטען. (ז) אלס זיא
נון פֿאַן דער מאַרגענווייטע
דינוועגעצאָגען, פֿאַני-
דען זיא איינע עבענע אים
לאנדע שנער, אונד בע-

תולדות אחרן שנער סנת קי"ג, ז':

תרגום אונקלוס

רשי

סמיכות ז"ד: (ב) בנסעם ויחיבו חפן: (ג) ויאמרו נבר לחבריה חבו גרמי לבנין וגשורמיני
מקדם. שהיו יושבים שם
כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מק ח לכחיק את כל

באור

אחדת, וחסד' הדל"ת לכוזד הלשון לדנר ז' אותיות דל"ת ותי"ו יחד כמו הרה ללת (שמואל
א' ד' י"ט), משפטו ללת לדעת קלת מפרטים, וכתב הדד"ק נשרשים שרש אחד ומכלול (ו)
קטן ד' רנ"ה ע"ז), וז"ל ולפי דעתי שמלת אחת בורה צפני עלמה ולא נבחרת שמלת אחת
כי אם שמלת אחת, ועשה אחת שמלת אחת (יחזקאל י"ח י'), ותאמר אחת לזכר ואחת לנקבה
אצל מבזרת אחד לא נאמר ממנו לנקבה כי נקל עליהם לומר אחת מלומר אחדת כי כנך עליהם
לומר שתי אותיות רפות ממולא אחד, וי"ת כמשמעו ויעצד לשחוכי עחדא משילין עכ"ל, וכתב
עוד במכלול (שס), ולפטר שהם שתי לשונות, רוצה לומר אחד ואחת עכ"ל, שמעם צענין אי
הצדל צין אחת לאחת, ושניהם סימן מורים על דבר מיוחד ומצודר כ"ל צבואם עם ה"א הידיעה
כמ"ס שמלת אחד ואחד אצל יש הצדל צין אחד לשחת, כי אחד נקמץ צמוכרת אף צלי פיסוק
טעמים ולא יפתח אחד כ"ל צלמלע המאמר (שדומה לסמיכות) ולכן לא תצא ה"א הידיעה
לעולם על אחד כ"ל על אחד, אצל מלת אחת לא תצא קמולא כ"ל צפיסוק טעמים כמו
אם"פ ולפעמים צוקף, וצלי פיסוק טעמים היא פתוחה אף צלי דנקות המאמר, ולכן יתכן לצי
ה"א הידיעה אף שמלת אחת, הנה זאת חקרנוה כן היא, ולא דליתי להאריך דרסיות. והנה
צפ' צראשית כתצתי שעיקר המשקל הוא אחד (צמקום אחד על משקל גנב שבת), וזל הפתח
צחי"ת צלמלע המאמר שהוא כדמיון כפיכות), ואז ישוב הפתח הא' למקומו ע"ס, ולכן
מספיק למלת אחת שיצא כן גם צלי דנקות המאמר, לכן תדע שהיה זה צעצור חסרון הדל"ת
ולעתיק לשון הרלצ"ע צם' לחות אות ד' וז"ל והנה חסרו הדל"ת ופתחו כחי"ת להורות ע
לשון נקבה גם כן מלת משרת את המלך (מלכים א' א' ע"ו), הנה צתחלה היה משרת ע
משקל מברך והיה ראוי להיות לשון נקבה משרתת כמו מברכת ועצור שהתחזרו שני תוויו
והם ממולא אחת כנך על הלשון וחסרו האחד ופתחו כחי"ת להורות על לשון נקבה עכ"ל
והיה א"כ אחת לנקבה כנך מן אחד לזכר, והע עיקר משקלו ולכן צל כן אף צלי דנקות
ונשתנה צפיסוק הטעם פתח כחי"ת לקמץ, ואז מוכרח להשתנות פתח האל"ף לסבול, כי ל
יצא פתח לפני אות גדונית הקמולה, והוא הפך שמלת אחד, ועוד לי דברים צזה, אצל
להאריך פה: ודברים אחדים, לפי פשוטו כ"ל צאורו כי גם צדכני הלשון לא היה סימו ציניה
כאשר נודע שגם צלשון אחד ישתנו דרכיו ודקדוקיו ותנועותיו וסדור דרכיהם צהקדמת המלות
וליהור המוקדם צשינוי הסדרות עד שמתוך זה צמעט לא יצינו אנשי מדינה אחת שפת אחת
מדינה אחרת אף אם לשון אחד להם, וכן מתורגם צל"א, והרלצ"ע כתב וטעם דברים אחדים
צעצור שימלא צלל לשון דברים שלא יצינום כל אנשי הלשון ויצינום הבס דצרי חכס ונסיל
אחדים: (ב) מקדם, הרלצ"ע פי' כי הרי ארבע צמזרח ויפה אמר כי הם צמזרח קרובים ללשון
שנאמר והמה צמלטו ארץ ארבע (מלכים ז' י"ט וי"ט וישיעיה ל"ז ל"ח), ונח צדדו מן הה
נצינז צארות ההם הוא ותולדותיו ואלשון צלל צמזרח צלל צמזרח (הרלצ"ע)

(ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ הִבָּה נִלְבְּנָה
לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָּה וְתָהִי לָהֶם
הַלְבָּנָה לְאֹכֵל וְהַחֲמֵר הִיָּה לָהֶם
לְחֶמֶר: (ד) וַיֹּאמְרוּ הִבָּה נִבְנֶה-לָּנוּ עִיר

קס"ב ב"ק

ת"א רבה מגלה י', ז'. ע"ז י"ט. חולין ע"ט, ח'.

ועטצטען זיך דאזעלבעס.
(ג) דא שפראכען זיא
איינער צום אנדערן:
וואהלאן! וויר וואללען
ציגעל שטרייכען, אונד
זיא ברענגען; דיא ציגעל
דינטען איהנען אנ-
שטאמט דער שטיינע.
אונד דען טהאן ברויך-
טען זיא צום מארטעל.

(ד) ויא שפראכען: וואהלאן! לאסט אונס איינע שטאדט בויען, אונד איינען טהורם,

רש"י

תרגום אונקלוס

בנידא ותיית להון לבינתא לאבנא ותימרא תיה להון לשיע:
(ד) ויאמרו הבו גבנו לבנא קרתא ומנדלא ורישיה מפי עד צית
לפוט ופוט לכנען: הבה, הזמינו עצמכם. כל הבה לשון הזמנה הוא שמכנים עצמן ומהחזרים
למלכא סו לעלה סו למשא. הבה הזמינו אפר"לייד צלע"ז, Appareiller (לובערייטען):
לבנים. שאין אצנים צצול שהיא צקעה: ונשרפה לשריפה. כך עושין הלצנים שקורים טויל"ש
צלע"ז, Tiles (ליגען) שורפים אותן צכנשן: לחמר. לטוח הקיר: (ד) סן נפוק. שלא יצא

באור

וימצאו, שצקאו מקום טוט לצנות מדינה עד שצאלו זאת הצקעה: בקעה, מקום מישור צלי
הרים צמ"ש והדנסים לצקעה (ישעיה צ' ד'), והנה היא הפך הדנס'י: (ג) הבה, שרשו יהצ,
והוא על פשקל הצוי ליחיד שישתנה ויאמר לרצים הצו לכם עלה (שמואל צ' ט"ז כ') ולנקצה
הצי המעפחת (רות ג' ט"ו), ופעמים שלא ישתנה וישאר על מתכונתו גם לרצים כמו כאן הבה
נלצנה לצרים, הבה נצנה לנו עיר, הבה נדדה, הבה נתחנמה (שמות א' י'). ולנקצה הבה נא
אצול אליך (צדאשית ל"ח ט"ז), ואלי אביד לך הכלל הנכין צזה מתי דרכו להשתנות ומתי לא
ישתנה. הפעל הזה הונח צדאשונה על נתינת הדצר והזמנתו לאדם שירצה להשתמש צי, צל"א
(הערגעבען, רייכען), והושאל משקל הצוי אמנו על הזירוז שירז האדם את דעהו על המעשה
אשר ירצה לעשותו, והוא כמו חלק הדצור שקוראין (אינטעריעקליין) שענינו הקריא' וההתעוררת
על איזה דצר, פעתה צכל מקום שירצה הצוי על ההנחה הרצאשונה שהיא הזמנת הדצר ונתינתו
מעם, אם נתינת אחס דצר גשמי או הזמנת דצר צלתי גשמי כגון עלה או כצור, ישתנה כפי
המספר והמין במשפטו, וצרוצם יצא הפעול אחריו, והוא הדצר הכינתן כמו הצי המעפחת,
הצו לכם עלה, הצו לה' כצור ועז (תהלים כ"ט א'), ואולם כאשר יורה על הצור לצד, אף
שצא על פשקל הצוי, אינו צוי מעם כי אם קריאה צלצד, והעד על זה שהמזרז צו יכלול גם
את עצמו עם המוכחים אשר ידצר אליהם, ויאמר הבה נלצנה, ואין האדם מצוה לעצמו, והוא
אם כן כמו פלה שלא תשתנה צמין וצמספר, וכן כל מלות הקריאה כמו הא לכם זרע (צדאשית
פ"ז כ"ב), הא דדכך (יחזקאל ט"ז מ"ג), וכן צל"א לא תשתנה הקריאה שקורין (אינטעריעקליין)
צמין ולא צמספר, ויאמר (ויבער!) עם סימן הקריאה וההתעוררות צין ליחיד צין לרצים צין
טכר צין לנקצה, וכן (ויהע!) כאשר יהיה לסימן הקריאה צלצד לא ישתנה צרצים לאמר (זעהט).
ולכן צכל מקום שחור' מלת הבה על הענין הזה השני יתורגם צל"א (וואהלאן!) שהוא ענין
הקריאה, ודש"י ז"ל כתב וז"ל הבה, הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא שמכנים עצמן
ומתחזרים למלכא סו לעלה סו למשא, הבה הזמינו אפר"לייד צלע"ז, והוא אפארעליער
פלשון הזמנה, ולצנים פירש"י טויל"ש צלע"ז ונקרא צל"א (ליגעלשטיינע סו ליגעל): גלבנה,
מבזרת לצנים ואף על פי שצא הריצוי ציו"ד מ"ס היחיד הוא נשון נקצה כמו נשים פלגשים:
לאבן, צמקום אצן: והחמר היה להם לחמר. החמר היה טיט מבוזל עפר צמים וחמר הוא
המבוזל מסיך ומחול צמים ושם לא היו אצנים שהיו שורפי' לסיד והיה להם לצנים החמר
נפוקם הסוער, (דד"ק צפידשו לה' צדאשית): (ד) וראשו בשמים, נאאל זה השם לגוצה

דעססען שפיטצע אן דען
היממעל ריבע, דאמיט
וויר אונס איינען נאמען
מאכען. אונד פֿערהײַ
טען, דאס וויר ניכט
אויף דער גאנצען ערדע
צערשטרייט ווערדען.
(ה) דער עוויגע לים זיך
הערטאב, אום דיא

וּמִגִּדְלִי וְרֵאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וְיַעֲשֶׂה לָנוּ
שֵׁם פֶּן-נִסְוֶה עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ;
(ה) וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת-הָעִיר וְאֶת-
הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּגִי הָאָדָם: (ו) וַיֹּאמֶר

תִּיבִי וַנַּעֲשֶׂה סִנְהֶרִין ק"ט, ח': וירד סנהדרין סס:

שטארט אונד דען מחורם צו זעהען וועלכע דיא מענשענקינדער ערבויעט האבען. (ו) דא שפראך

רש"י

תרנום אונקלום

עלינו שום מכה להפילנו
מנאן: (ה) וירד ה' לראות
לא הולך לך כלל צל למד
לדיימם שלל ירשיעו כדק

שָׁמַיָא וְנַעֲבִיד לָנָא שׁוּם דִּלְקָא נְחֻבִיד עַל אַפִּי כָל צִרְקָא:
(ו) וְאַתְּנִילִי יְיָ לְאַתְּתִירָקָא עַל עוֹבְדֵי בִרְמִיתָא וּמִגְדָּלָא דִּי בָנוּ בְּגִי
אִנְשָׁא: (ו) וַיֹּאמֶר יְיָ קָא עָמָא קִדְרִי לְיִלְשָׁן קִדְרִי לְכוּלָּהוֹן וְרִי

עד שירלו וינינו. צמדרם דני תנחומם: בני האדם. כלל צמי מי פמל צמי רמוליס וגמליג
כלל צמי אדם הרשקן שפה סת העוצה ולמד כלשה אטר נמת עמדי אף אלו נפו צנונה למדח
צמי שהפיעם טועה ומלעם מן כמצול: (ו) הן עם אחד. כל טועה זו ים עמקן פעם אחר

באור

האור. (ו) וד"ק צמדרים שרם סס): (ח) וירד ה'. ס"ת ולסגלי ה' למתפרעם על עוצדי קרתם
צמנין הידיה והעליה אפתיק לך דני דומצ"ם צמנין לזון ותוספת צלח קלם להקל עו
הקורם, ענין השמות כללו ידוע, כי נשיעתק פנוף ממקום נצום אל מקום נמוך יאמר עלי
סידד (הערחב לו הינחב געגחנגען), ונשיעתק ממקום נמוך אל מקום נצום, ויאמר עליו שעלה
(הערויף לו הינחב געגחנגען). אחר"כ הושללו השמות האלה לגדולת המעלה ועולם החשיצות
עד שכשתחנה בעלת האיש ומדרגתו למדרגה גרועה ופחותה ממנה יאמר עליו סידד (געגחנקען)
וכשתחנה ממדרגה פחותה למעלה נכבדת יאמר עליו שעלה (געגחנקען) אמר כשכ יתפלל
הגר אשר צקוצך יעלה עליך ובו' ולתה חרד ובו' (דגרים נ"ח מ"ג), וסמך ונאנך ה' אלכין
עליך ובו' (סס ס'), ואמר ויגדל אלהים את שלמה למעלה (ד"ה ס' נ"ט פ"ה). ועלשון חז"ל
מעלין צקידע ולא כחידדן. וההשאלה הדיא צעלמה חפול על ידית העיין ופנות מעשנות
המשגיל כלל ענין פחות ממנו צמדדינה, יאמר עליו סידד (ויך הערחב געלחססען), ונ
כשיפיה צמחשצתו להסקיף ענין מעולה ינכנד מצנו יאמר עליו שעלה (ויך ערהקבען). וכלשון
חיינו אנהנו צמי האדם צמחחית המדרגה ומעלת המליכה צעוך אל האישים הנכנדיה, אן
צעוך אל השם ימעלה שאין ערוך אליו צנדולה והתדוממות, והוא נעלה ונשגב על כללנו לו
צענין התחום כי אכ לפי אמתת המליכה והגדולה וההתדוממות, ודנה הוא ימעלה להאלי
מחמתו ולהשפיע דוח נצומה על הנצחרים אללו מצמי האדם, יקול חול הנצומה על הנצמי
לו שטן השנינה צמקום הנצחר צלשן ירדה, והסחלקות הנצומה הדיא מן האיש לו סו
השנינה מן המקום יקול עליה, וכל ירדה ועליו' שתמללם מיוחסות אל הצורם ימעלי
הכוונה צהם זה הענין סזגדנו, לא שהשם יתנודך יריה לו מקום שיעלה עליו לו ירד ממנו
יתעלה השם מאלה הדשיונים עליו דצ, וכן נשחרד ענה על אופה מן האומות כמי רצון
הקדום ויקדימו ספרי הנצולה לזכרון המכה הדיא לאמר שהשם פקד מעשי אנוסי האומה' כס"ח
ונזר עליהם העונש הכ. א ינו נס הענין הוצ צסם ירדה, להיות האדם ספל המדרג' שיפקדו
מעשי ויענש עליהם, לולי דצן המטיצ להסקיף על מעשי אפס ותבו לעוצת הכענש. כס
שלמד הנחות מה לנוש כי חזרנו וזן אדם כי תפקדנו (תכלים ח' כ'), ולזה ננס זה העני
צסם ירדה. אמר הצה מדרש ונצל' סס שפתס וירד ה' לרדת, אדנה נל וארסה (צמלשית י"ז
כ"א), והענין פנות המחשצה לפקוד על מעשי החוטאים ולענשם כדלח להם ע"כ, ולזה נח
האונקלם צמדנימו, והמתדגם האשכנזי צלרו צלשן (ויך הערחבאחססען). ונמדדש דני מנחומם
אמרדו וירד ה' לרדת לא הולך לך כלל צל למד לדיימם שלל ירשיעו סת כנדון, עד שירל
וינינו, והוא ענין נכנר וליח לשומרו: (ו) ויאמר ח' הן עם אחד. כלומר ונצר סמר קחד

יְהוָה הֵן עִם אֶחָד וְשׁוֹפָה אֲחֵרָה
לְכָל־לִמְּוֹת וְזֶה הַחֲלָם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא-
יִבְצֹר מִדֶּהֱם כָּל אִשׁוּי יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת:
(ג) הִבָּה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם אִשׁוּר

ת"א נרדה חנה פ' ח' סנהדרין ל"ח ז':

דער עויגנע: נח איז
עם איין איינציגעס פֿאלק.
אונד האבען אללע איי-
נערליי שפראכע, אונד
דיזעס איז איינער-ער-
פֿאלק אונטערנעמונג,
אלל איינעם נון גיכטס
פֿעלן שלאגען, וואס
זיין זיך פֿארגענאכטען?
אונד איינער שפראכע דאזעלכסט פֿערוויר-

תרנום אונקלום

יִשְׂרָאֵל לְמַעַבְדִּי וְכֵן לֹא יִתְמַנֶּה מִנְּהוֹן כָּל דִּי חֲשִׁיבוּ לְמַעַבְדִּי:
(ו) הִבָּה נִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתָם אִשׁוּר

רש"י
הס ושפה אחת לכלן ודבר
זה החלו לעשות: החלם.
כמו אמרם עשותם להתחיל

הס לעשות: לא יבצר מהם וכו' לעשות. צתתיה. יצור לשון מכי' בתרבו' דומה לו יצור דוח נכדו'
[פס"ג ע"ו]: (ז) הִבָּה נִרְדָּה. צצית דינו נמלך מענותותו יתירה: הבח. מדה נכד מדה הס
סמוי סדה נדה וכו' נכדס עד וסמר כדה נדה: ובבלה. ונבלל כו' משמש כלשון רצום וכו' ס
לחונה יתירה כה"ס של נדה: לא ישמעו. זה שולל לנה זה מצוי טיע זה עומד עליו

באור

שיר וציאורו חיד ה' וכו' צעצור שומר הן עם אחד וכו', אלה הוא כאשר בתצנו כצר שחול כלל
ואח"כ פרע צתחלה ספר דרך כלל שצנאו העיר וה' ירד לרלות' ואח"כ פרע בספור צצית:
יפד מפורש וכן הוא דרך המקרא צדו המקומות: הן עם אחד, שיש להם דת אחת כי צהשנות
סדמות שחדש הקנאה והשגאה וגם צהשנות הלשון וע"כ לזה מלך מדי ופרס ומדנל כלשון
כמו (לספר א' כ"צ) (הדלצ"ע): החלם, מקור מצנין הפעיל מהכפולים עם כנוי הנסתר,
והכנוי מודה כלן על הקמן כדרך כנויי השפוט הַחֵל שחלם ולס על הפעול כדרך כנויי הפעלים
הַחֵל אותם כי המקור להיותו כדמות שס והוא למלעי צין פס לפועל יתחנל פס צ' מיני הכנויים
וכלן הוא צמקוס השס וציאורו זה התחלה שלהם, ובה"ס רלוי להיות קפולה כמו הַחֵל, אך
צתחצד המל' אל הכנויים ישוץ הקמן לשו"ס גפח"ח להרחצת אות הגרון כללחוריו נשמעם
השו"ס ונשאר הפת"ח לצדו כמו החלתו תת (דצדים צ' ל"א), שרלוי להיות החלתי: לא יבצר,
ענינו לא ימנע, והוא ל' תמי', והרלוי הלל יצור מהם וכו', ונמלחים רצום שיחסר ה"ס הסמה
לו השללה רוצן פהעמן, כמו סף כי סמר אלהים (צדלשית ג' ח'), כי עתה לא רצתה מזה
צפלשתיים (שמואל א' י"ד ל') דומיהם, ור"ל לס סעצס יחסצו שיוכלו לעשות כל חפלים: יצור,
פ' חשצו, וענין יצור וצמו סחד הם והס שני סדשים וענינם סחד: (ז) ובבלה, סדשו כלל
והכו"ץ מן סית"ץ ומצנין הקל ורלוי להיות ונבלח צדג"ס לחסדון ל' עי"ן הפעל צסקל ונבלח
צהס (שמואל א' י"ד ל"ו) והה"ס מוספת כה"ס של נדה, לו יתכן להיות עצר מצנין נפעל
לנקדה נסתר סלל שחור' מהפנתו לעתיד ושצ על מלת שפתס ור"ל נדה וצתלצלל שס
שפתס ועשפעו ונבלח צדג"ס הלמ"ד, צפלס ונבלח סלוי (יחזקאל כ"ו צ'), סלל שחוקלה המלה
מהגס על צסקל ונבלח רוח פלרים (ישעיה י"ט ג'), וצחצה ונבלח (יחזקאל כ"א ז'),
שספעס ונבלח ונבלח צלוי, כ"כ הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף קע"ז ע"צ ודף ק"פ ע"א).
תשרשים שרס כלל, (עוד כתצ צמכלול (דף קע"ז ע"צ), שיש סומדים שרס סרס סרס ספליהס
מ"ץ צפלס ונבלח עכ"ל, ול"כ יהיה ונצלה עצר מצנין הקל ומהופך לעתיד, יהיה מן
הפעלים העומדים שרס כדמות נפעלים, ושצ ג"כ על מלת שפתס), אך הרלצ"ע מילן לשמוע
זה צמדרו"כי מה מזה נוד וצתלצלל לשונס כי לס כלה צעצור הידיה וצתצו סומר צסוף

דען, דאמיט איינער זיין
שפראכע דעם אנדערן
ניכט פערשטעהע.
(ח) דער עויגע צער-
שטרייטע ווא פאן דא
וועג אויף דיא צבער-
פלעכע דער גאנצען ער-
דע, אונד ווארדארטען ווא
אויף דיא שטארט צו
ציען. (ט) דארום האט
מאן דיא שטארט בבל
געגאנוט, דען דאזעלסט
האט דער עויגע דיא
שפראכע דער גאנצען ער-
דע פערדוירט, אונד פאן
דא אים האט ווא דער
עויגע צערשטרייטע אויף
דיא אבערפלעכע דער
גאנצען ערדע. (י) דזעס
איז דיא געשלעכטס-
פאלגע דעם שם, שם
ווארד הונדערט יאדער
אלט, אלס ער ארפכשד צייגטע,
ארפכשד געצייגט האטטע,

רש"י

ומלכא סת עוזו: (ח) ויפץ
ח' אנתם משם. זכולם
הזה פה שאלמו פן נפח
מתקיים עליהם וואס סלמד
שלמה מנחת דשע. הוה
חזונו ומשליי: (ט) נמש'
הפיצא. למד שאין להם חלק
לשום הכא וכו' ויפץ
של דוד המלך לו של דוד
המלך אלל שדוד המלך היו
חלמים והיתה מדינה צריכה
לכך נאדו. ואלו היו חכמים
שהיה חזק צוניהם כחלמד
ספה אחת חזקים אחדים.

באור

לא ישתמטו איש שפת רעהו: (ס) ויפץ
יהוה אתם משם על פני כל הארץ
ויחדלו לבנת העיר: (ט) על פני קרא
שמה בכל פירשם בכל יהוה שפר
כל הארץ ומשם הפיצם יהוה על
פני כל הארץ: פ

(ג) אלה תולדת לשם שם בן מאת שגד
ויולד ארם ארפכשד שנתים אחד
חמבול: (יט) ויהי שם אחרי הולידו את
ארפכשד חמש מאות שגד ויולד

קמץ בוי"ק

תולדות אחרן ויפץ פנהוין ק"ז, ז': בבל סס כ"ד, ח': בל
סס ק"ס, ח': הפיצם סס ק"ז, ז', וק"ס, ח': אלח סס ס"ס ז':
צוויי יאדער נאך דער וינדפלוטה. (יט) נאכדעם שם דע
לעבטע ער נאך פֿינפֿהונדערט יאדער, אונד צייגטע נאך אנדער

תרגום אונקלוס

סבריה: (ח) ובדר יי יתרון סמקן על אפי כל ארעא ואתמנע
מלמבני קרמא: (ט) על בן קרא שמה בבל ארי תמן בבל
לישן כל ארעא ומתמן בדרינון יי על אפי כל ארעא: (י) אלי
תולדת שם בר מאח שגין ואוליד ית ארפכשד תרתי
שגין בחר סוקנא: (יט) ויהי שם בחר ואוליד ית ארפכשד
חמש מאח שגין ואוליד שגין וקנן: (יז) וארפכשד תיבא תלחין

לשם כלל ה' גס לעריהם שמוץ לנפעל והיה ליחידה גמפיה למה הולדו חזקנים לזנות
המלה למלצי המלך למד ואנלה. (נדליתא זמניה דג' ע' ע"ט), לכן כמז- סהפלה מזמן הפעיל
והיה גמיו להיות שלם ונלילה וס"ט מוספס ונשתחפר ע"ט משפטו תגבילח ע"ט ונפסקח סס

פרק כ' (ד"ה ס' י"ג ז'), דק סהוקלה המלה, וסס הדד"ק זמכלול (סס) מניס גס דעה זאת:
לא ישמעו. ר"ל לא יצינו ולינו וז מלסון שמיעה כי הוה על שמיעת הלז: שפת רעהו, דנר
דעבו ולפעמים יושאל עליהם מלת לשון כמו אשר לא תשמע לשונו (דברים כ"ח מ"ע), והלזדים
לפי שילאו ע"י שפה ולסון יקראו ספה ולסון: (ח) ויחדלו, מזמין הקל והיו"ד צפתח להדחצם
סות הגדק, וזלוד לזנות העיר סחרית העיר כי כנר זנו קלת העיר וקלת המודל כי קן כפוז
אשר זנו בני הכדס (הרפצ"ע): (ט) בבל, הרלחי להקדס כלל דק סהודכזה מן ז' מלות בא
בל כמו בקד (נרלסית ל' י"ט), ופי' זל לפס כנלזול מן העמים ובל הוה סס ע"מ תן מן

רע זאָהנע אונד מאַכטער.
(יג) ארפכשד לעבטע פֿינף
אונד דרייסיג יאהרע, אונד
צייגטע שלח. (יג) נאכ-
דעם ארפכשד דען שלח
געצייגט האטטע, לעבטע
ער נאָך פֿיער הונדערט
אונד דרייַא יאהרע, אונד
צייגטע נאָך אנדערע
זאָהנע אונד מאַכטער.
(יד) שלח לעבטע דרייסיג
יאהרע, אונד צייגטע עבר.
(טו) נאכדעם שלח דען
עבר געצייגט האטטע,
לעבטע ער נאָך פֿיער-
הונדערט אונד דרייַא
יאהרע, אונד צייגטע
נאָך אנדערע זאָהנע אונד
מאַכטער. (טז) עבר לעב-
טע פֿיער אונד דרייסיג
יאהרע, אונד צייגטע
פלג. (יז) נאכדעם עבר
דען פלג געצייגט האט-
טע, לעבטע ער נאָך
פֿיער הונדערט אונד דרייַא

באור

חזן קָן מִן קָן לֵב מִן לֵב
 דֶּק שֶׁנָּה כֹּחַ סְבִיל תַּחַת
 הַלִּירִי אֲצִי, כְּמוֹ שֶׁמֵּאֲנוּ
 בַּסִּמְלִימִים הַשְּׁלֵמִים סְבִיל
 תַּחַת לִירִי כְּמוֹ אֲזִי לֶחֶם
 שְׁעָרִים (שׁוּפְטִים ה' ח'),
 שֶׁהָאִי לֶחֶם צִירִי, כִּי שֶׁ

וְחַמֶּשׁ שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת שְׁלַח: (יג) וְחִיָּא אַרְבַּעַּשְׁד בְּתַר דְּאוֹלִיד
יֵת שְׁלַח אַרְבַּע מָאָה וְתַלְתָּ שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּגִין וּבְגִין: (יד) וְשְׁלַח
חִיָּא תַלְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת עָבָר: (טו) וְחִיָּא שְׁלַח בְּתַר דְּאוֹלִיד
יֵת עָבָר אַרְבַּע מָאָה וְתַלְתָּ שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּגִין וּבְגִין: (טז) וְחִיָּא
עָבָר תַלְתִּין וְאַרְבַּע שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת פְּלָג: (יז) וְחִיָּא עָבָר בְּתַר
דְּאוֹלִיד יֵת פְּלָג אַרְבַּע מָאָה וְתַלְתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּגִין וּבְגִין:

הדד"ק שם צפידוסו, וצמכלול (ד' קטן דף ה' ע"א ודף ר"צ ע"א), וצשרשים שרם לחם, וכן עלם יעד שרלו יעד כח"ס הדד"ק צמכלול (ד' קטן דף דנ"צ ע"צ). והנה צענין דוד הפלגה

מחלוקת ציון-אנשי הפשט-לצעלי הסוד, דעת הראש"ע שאלה צווי המגדל לא היו עיפשים
שיחשבו לעלות אל השמים, גם לא פחדו מהמצול כי נח וצניו שנשצע להם השם שם היו,
וכלם היו סרים למשמעת' כי צניהם היו, והנה הבתוצ גלה חפלים וסוף דעתם לצנות עוד
גדולה למושצם ולצנות מגדל גצוה להיות לשם ולתהלה לדעת מקור העיר להולכים חולה כדועו
המקנה גם יעמוד שמים אחריהם כל ימי המגדל, וזהו שאמר הכתוב ונעשה לנו שם, ואלה
הצוים דלו צעלחם שלא יפדו, והשם לא יעץ כן, צענין צלצול הלשונות כתצ יש אומרים
שבהפך לצם לשונא זה את זה, וכל אחד חידש לשון, וי"א כי המלמד לאדם דעת מנחם דעת
לשונם, והנכון שנפולו משם, ואחר שנפולו מלך נמדוד על צבל וקמו מלכים אחרים וצוים
וצים צמות הדוד הראשון נשכח הלשון הראשון והשם הפילס והוא עוצ להם, כי היתה מכוונת
הצודא יתעלה שלא ישארו צמחום אחד כי לא לתהו צקא את הארץ כי אם לשצת וכן אמר ומלאו

אונד צייגטע דעו .
(יט) נאכדעם פלג דען
דעו געצייגט האטטע ,
לעבטע ער נאך צווייא
הונדערט אונד ניין יאה-
דע , אונד צייגטע נאך
אנדערע זעהנע אונד
טאכטער . (כ) דעו לעב-
טע צווייא אונד דרייסיג
יאהרע , אונד צייגטע
שרוג . (כל) נאכדעם דעו
דען שרוג געצייגט האט-
טע , לעבטע ער נאך
צווייאהונדערט אונד זי-
בען יאהרע , אונד צייג-
טע נאך אנדערע זעהנע
אונד טאכטער . (כז) שרוג
לעבטע דרייסיג יאהרע ,
אונד צייגטע נחור .
(כח) נאכדעם שרוג דען
נחור געצייגט האטטע ,
לעבטע ער נאך צווייא-
הונדערט יאהרע , אונד
צייגטע נאך אנדערע
זעהנע אונד טאכטער .

אֶת־דָּעוּ : (יט) וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי הוּלִיד
אֶת־דָּעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמֵאֲתַיִם שָׁנָה
וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס (כ) וַיְחִי
דָּעוּ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיֹּלֶד
אֶת־שְׂרוּג : (כא) וַיְחִי דָּעוּ אַחֲרֵי הוּלִיד
אֶת־שְׂרוּג שִׁבְעַת שָׁנִים וּמֵאֲתַיִם שָׁנָה
וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס (כב) וַיְחִי שְׂרוּג
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת־נַחֲחוּר : (כג) וַיְחִי
שְׂרוּג אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת־נַחֲחוּר מֵאֲתַיִם
שָׁנָה וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת : ס (כד) וַיְחִי
נַחֲחוּר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת
תָּרַח : (כה) וַיְחִי נַחֲחוּר אַחֲרֵי הוּלִידוֹ אֶת
תָּרַח תֵּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמֵאֲתַיִם שָׁנָה

(כד) נחור לעבטע ניין אונד צוואנציג יאהרע , אונד צייגטע תרח . (כה) נאכדעם נחור דו
תרח געצייגט , לעבטע ער נאך הונדערט אונד ניינצעהן יאהרע , אונד צייגטע נאך אנדער

באור

תרגום אונקלוס

את הארץ (צולשית א'י"ח),
והנה אף שלמה נכון הדבר
שהיה עלת השם שיתישבו
בני האדם בכל הארץ, ולא
יתקצצו צאקלים אחד, מ"מ
צענין עלת הצונים כדלל
מפשות הכתוב שפשו
ומרו כגד ה', וידד ה'
לכעניש' ולגמלם כמעשיה'
כאשר כתצנו וכן דעת רז"ל

(יח) וַיְחִי פֶלֶג תְּלָתִין שָׁנִין וַאֲזִלִּיד ית דָּעוּ : (יט) וַיְחִי פֶלֶג
בְּתַר דָּאזִלִּיד ית דָּעוּ מֵאֲתָן וּתֵשַׁע שָׁנִין וַאֲזִלִּיד בָּנִין וּבָנִין
(כ) וַיְחִי דָּעוּ תְּלָתִין וַיְחִי שְׂרוּג וַאֲזִלִּיד ית שְׂרוּג : (כא) וַיְחִי
דָּעוּ בְּתַר דָּאזִלִּיד ית שְׂרוּג מֵאֲתָן וּשְׁבַע שָׁנִין וַאֲזִלִּיד בָּנִין
וּבָנִין : (כב) וַיְחִי שְׂרוּג תְּלָתִין שָׁנִין וַאֲזִלִּיד ית נַחֲחוּר : (כג) וַיְחִי
שְׂרוּג בְּתַר דָּאזִלִּיד ית נַחֲחוּר מֵאֲתָן שָׁנִין וַאֲזִלִּיד בָּנִין וּבָנִין
(כד) וַיְחִי נַחֲחוּר עֶשְׂרִין וּתֵשַׁע שָׁנִין וַאֲזִלִּיד ית תָּרַח : (כה) וַיְחִי
נַחֲחוּר בְּתַר דָּאזִלִּיד ית תָּרַח מֵאֲתָן וּתֵשַׁע עֶשְׂרִי שָׁנִין וַאֲזִלִּיד

שהיו מורדים צדוראס , והרמז צ"ל כתצ אס כדצרי הפשטנים מכל מקום יהיו הצונים ההם טפשים
אין תהיה עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל בני העולט או שמה היו חוששים שלא יפרו ושלל יד
חדע רשעים יכרת , ורמז הרצ ז"ל לסוד נפלא צענין הזה ואמר שהיו קולליכ צנעיות ע"מ
והנה אף שלמה הדבר צלי ספק שהיו חוטאים לה' כאשר זכרו רז"ל מכל מקום סצצ השו
צמשפטו הדרך שהעונש צעלמו יהפך לטות המצ צכללו , כדי שיפרדו צני האדם ויפרצו לרו
צכל קצוי ארץ ללשינוחם צארצותם ולא יתחצרו צמקום אחד , וכן דרכי השופט המדעס צכל מקום
יענים את החוטא והפוך את מדיו לטוב ביחוד , עד שהרע צעלמו יצא לטוב ויתוקן על ידי זה
להסכים עם כוונת הצריאה צכללה , כאשר זכרו צפסוק והנה צוצ מאלד (סס ל"א) , ע"מ
זהו כוונת הכתוב צספור הזה , לעורר לצ צני האדם על דרכי השם יתעלה , כדינו צמתקין
צרחמים וצמזנים צחסדים גדולים : (יט) ומאיתים , הראוי מאיתים כמו שפתיים שגתיים , (כ)

וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס (כ) וַיְהִי-תָרַח
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֹּלֶד אֶת-אַבְרָם אֶת-
נְחֹר וְאֶת-הָרָן׃ (כא) וְאַלְהָה תּוֹלְדֹת תָּרַח
תָּרַח הוֹלִיד אֶת-אַבְרָם אֶת-נְחֹר
וְאֶת-הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת-לֹוֹשׁ׃ (כב) וַיָּמָת
הָרָן עַל-פְּנֵי תָרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹדָתוֹ

תולדות אהרן ואלה שס שס :

תרגום אונקלוס

בָּנִין וּבָנִים: (ט) וַיְהִי אֲחֵרָה שֶׁבָּעִין שְׁנֵין וְאוֹלִיד יֵת אֲבָרָם יֵת
נָחוֹר וְיֵת דָּרָן: (כ) וְאַלְעִין תּוֹלַבֶּת תָּרַח תָּרַח אוֹלִיד יֵת אֲבָרָם
יֵת נָחוֹר וְיֵת דָּרָן וְדָרָן אוֹלִיד יֵת לֹזֶם: (כח) וּמִית דָּרָן עַל אִפִּי

בן מאת שנה. כשהוליד
את הרפכסד שגתים לחל
המצול. (בח) על פני תרח
אביו. צחיי אנו ועודדש

לְבַדָּה לְוֹמֵד שֶׁעָ"י לָצִיז הֵת שֶׁקָּצַל תִּרְחַ עַל אֲזֵרִם צִוּלָּמִי כִּתְרוֹ עַל שִׁכְתָּה אֵת לְלִמּוֹ וְהַשְׁלִיכֵהוּ
לִנְצֵן הָאֵשׁ וְהִדֵּן יוֹשֵׁעַ וְלֹמֵד צִלְּנוּ אִם אֲזֵרִם נוֹלַח אִנִּי מַשְׁלֹו וְאִם כִּתְרוֹ נוֹלַח אִנִּי מַשְׁלֹו וְכִשְׁנִינֵל
אֲזֵרִם אֲמַדּוּ לוֹ לְהִדֵּן מַשֵּׁל מִי אֵתָה אֲמַדּוּ לֵהֵם הִדֵּן מַשֵּׁל אֲזֵרִם אִנִּי הַשְׁלִיכֻהוּ לִנְצֵן הָאֵשׁ וְנִשְׁדָּף וְזִהוּ
אֵד כְּשִׁדִּים (צ"ד). וְנִחַס פִּירֵשׁ אֲזֵרִם צִקְעָה וְכֵן צִאֲוִרִים כִּזְרוּ ה' [יִשְׁעִיה כ"ד] וְכֵן מֵאֲוֶרֶת

באר

לעז' המשקלים פֿאַר פֿאַר שוים צוטייטס). וואוּ כן להניח האל"ף וכן מאות צוטייכות הדל"ף
מאות צפלים שגזות ולא ישתנה צעזור האל"ף (הדד"ק צמבול ד' קטן דף רמ"ז ע"ז):

(ב) על פני תרח, נחיי תרח שמת ואציו רואה כמו על פני אהרן לציחם (צמדד ג' ד') : בארץ מולדתו באור כשדים, פירושו צקעה או עזק כמו צאדים כדו ה' (ישעי כ"ד ט"ו), בשלות לפעונו (שם י"ט ח'), כן פי' דש"י צסט מנחם, ודליתי להרמז"ן שהלריך כלן צדזרים נכוחים ע"פ סיפור חז"ל ומסכים גם לסיפורי האומות כפי מה שהציחם הרמז"ם ז"ל צמורה הנצובים ולפי מליתיו שגם פשוטי המקראות יסכימו לדבריו לכן לעתיק לשונו פה חז"ל, והערך מקצלו דעותינו צזה הוא האמת ואני מצטרף אותו, לצורהם אציו לא כולד צארץ כשדים כי לצותיו צני סם היו וכשדים וכל לרץ שגער ארצות צני סם (זהו לפי דעתו, אבל לדעת אחרים ארצות צני סם הם צחלק אפריקא, ולדעתם ל"ל שרק נמרד לצדו (שהוא מצני סם) נפרד מלחיו למד שהיו כולם יחד צצין המבדל והפיץ ה' אותם הם צלו עד אפריקא, לעצד המערבי של ים האדום, כאשר צני יקטן התישצו צארץ ארצות"אה לעצד המזרחי של ים האדום, אך נמרד נשאר צארץ שגער שהיו מאלות צני סם ומלך עלי' צרוצ גבורתו כאשר הלך אח"ז גם לאשור וצנה פס ערים, אך שהיו מאלות צני סם, גם ארץ כשדים לדעתו היה לצני סם ונקראת ע"ש נשד צן נחור אחי אצרהם, כמ"ס צהוף פ' וירא ע"ש, עכ"ז דצדיו נדלים נכונים צזה כי אצרהם ולצותיו לא היו משם. דק כשד צן נחור הלך מחדן ומלץ צקעה לשצת שם עם ציתו וקראוהו אח"ז על שמו), והכתוב אמר ויגד לאצרים העצרי (צראשית י"ד י"ג), לא הכשדי ונחור נעצר הנהר ישצו לצותיכם מעולם תרח לצי אצרהם ואציו נחור (יהושע כ"ד צ') ומלת מעולם פורס כי משם תולדותיו מלז וכתוב ולקח את אצרכם את אצרהם מעצר הנהר (שם ג'), ודליתו למד כי נחור צחדן הי' ואם היה מקום תרח לוד כשדים צארץ שגער והכתוב ספר כי צללתו מלוד כשדים לא לקח אתו רק אצרהם צנו ולוע צן הדין צן צנו ושדי כלתו א"כ היה נחור נשאר צארץ כשדים אבל צלמת ארץ מולדתם ארץ ארם היא צעצר הנהר והיו מנחלת לצותיו מעולם והכתוב אומר צצני סם ויהי מושבם מחשף צלחה ספרה הדי הקדם והוא שם כולל כדליתו צארלתם ליתכם וכתוב ען ארם יחזיו ולקח מלך מושב מהדרי ק"ם (צמדד ג' י"ט), (ואנכי פירשתי

נעמליך צו אור כשדים. (נט) אברם אינד נחור. **באור פשוטים :** (נט) כשדים ויקח אברהם

תרנום אונקלוס

רש"י

לפענמי [סס י"ט]. כל חור תרה צבירי בארשא ילדיתא בארשא דבסדא: (נט) ונסי וצקע עפוק קרוי חור: (נט) יסכה. זו שרה על שם פסוקה צרות הקדש ושהכל סובב צופיה (ס"א נמו שנלמד ורל

באור

למעלה מקום המדינה (היה). והנה הוא ולצותיו מן הארץ היה עשולם ומלכו נתלמד נ צרהם נחש נכותם וחלת העד ליתנה צלח כשדים דכתיב וצא מלך אשור מצבל ומכותה ורעה זאחמה (מלכים ז' י"ז כ"ד), וכתב ולנשי צבל עשו את סכות צנות ולנשי כות עשו את כדנ (שם ל'), אצל ירמיה כי היא עיר צעזר הנהר צלח ארם נהרים כי חרן שם עיר צלח ארם כהדים דכתיב וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור (צדלשית כ"ד י'), שהיא חרן, ועד חקרה ודענו ע"פ מלמדים דכיס שהיו יושבי הארץ היה כי כותא עיר גדולה צין חרן וצין אשור רחוקה למדינת צבל וצונה וצין חרן כמו ג' ימים אצל היא נכללת צעזר הנהר צעזר היצא צין ארם נהרים וצין נהר פדת בצול ארץ ישראל וצין חדקל האורך קדמת אשור והנה חור הוליד צניו הגדולים ארם ונחור צעזר הנהר ארץ לצותיו והלך לו עם ארם צנו אל ארם כהדים ושם נולד צנו הקטן הרן ונשאר נחור צנו צעזר הנהר צעיר חרן לו סנולד צעיר כהם לו שנתישצ זה מכותא חה טעם צלח מולדתו צלח כשדים כי שם מולדתו של הרן לצדו והעני הזה המקורל נמלא ג"כ צספר קדמוני הגויס כמו שכתב הרצ צמדה נצומים כי הזכירו צספ עצדת האיצרי המלרי כי ארם אשר נולד צנות חלק על דעת ההמך שהיו עוצדי השמש ונח המלך אותו צצית הסוהר והיה עמהם צתובחות ימים דכיס שם אחד כך פחד המלך שיטח עליו ארצו ויסיר צני האדם מאחונתם ונדש אותו אל קלה ארץ כנען אחד שלקח כל הונו והני על כל פני צמקום ההוא צלח כשדים נעשה נם לצדדים אציו נם נסחר שנתן צלצ אות המלך להצילו ושלל ימיתו והוליא אמו מצית הסהר שילך לנפשו לו נם מפורסם שהשלח לצנצן האש ונילל כדצרי רצותינו ואל יפתה אותך ד"א צקושיותיו שמועד שלל ספר הכתוב ו הפלל כי עוד אמת לך טעם ודלית צזה וצניולל צו, אצל הגויס ההם לא הזכירו זה צספרו לפי שהם חולקים על דעתו והיו חושדים צנסו שהוא מעשה כשפים כעמך משה דציו עו המלרי צתחלת מעציו ומפני זה לא הזכיר עוד הכתוב הגם הזה כי הי' לרדף להזכיר דצו החולקים עליו כאשר הזכיר דצרי חרטומי מלרים ולא נתצארו דצרי אצרהם עמהם כאשר נתצאר דצרי משה דציו צסוק וזהו שמועד הכתוב ארי ה' אשר הולאתיך מאור כשדים לתת לך את האר הצלת לרשתה (צדלשית ט"ו ז'), כי מלת הולאתיך תלמד על נם כי לא אמר אשר לקחתין מאח כשדים אצל אמר הולאתיך שהוליא ממסג' אסי' כמו אשר הולאתיך מארץ מלרים (שמות ב' צ חצבים ה' ו'), ואמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה כי מעת הוליאו אותו מאור כשדי היו כדצן לפניו ית' שינדלנו ויתן לו הארץ ההיא ותרח אציו ואצרהם היה צלצס צן היום ההוא סנולל שילכו אל ארץ כנען להתרחק מארץ כשדים מפחד המלך כי חרן קרוב להם ועם אחד ושפי אחת לנלם כי לשון ארמית לשניהם ורצו ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך ההוא ועת חבו טעם וילאו אחם מאור כשדים ללכת ארצה כנען וצלו עד חרן אשר שם משפחיתיהם ולצותיהם מעולם וישנו ציניהם ונתעבצו צם ימים דכיס ושם נלעזה אצרהם לעשות מה שצלו צדעתו ללכת ארצה כנען ועצו את אציו ומת שם צחרו ארצו והוא הלך עם אשתו ולוט צן אחו ארצה כנען וזהו שמועד הכתוב ולקח את אציהם את אצרהם צעזר הנהר ואלוץ אותו צבל אר פנען (יהושע כ"ד ג'), כי צעזר הנהר נלעזה צזה ומשם לקחו והולכו צבל ארץ כנען והנה עו דרך דעת רצותינו יהיה אור כשדים כפשוטו מלשון חמותי דליתי אור (ישעי' מ"ד ט"ז), ואמר וילאו אחם מאור כשדים ותרח לא ילא מן הבצסן אצל אצרהם הוא עיקר לו המקום נקרא כ צעזר הגם כמו וצתצערה וצתסס וצקצרת התלוה (דברים ע' כ"צ), חולתם ורעתם הצתת צי צללת אצרהם מן הכצסן צרחו להם כלם משם ופי' צלרים צצדו ה' (ישעי' כ"ד ט"ו), על דעת דצדריהם כי הם ההדים הצניהים שסם עושים אורות וצשיאין משולות להודיע בחקשות מהם צפרחקים כאשר אמר צלוי הים שם ה' אלהי ישראל (שם), והעמך שיודעו צבל המולל הגם והמלא כנעמה להם לצנצן הגם וכן מלודת לפענמי (שם י"ט ט'), החור שלל שסם אור

תרגום אשכנזי נח

וְנָחֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אִשְׁת־אֲבָרָם
שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁת־נָחֹר מִלְכָּה בַת־הָרָן
אֲבִי־מִלְכָּה וְאֲבִי יִסְכָּה: (נ) וְהָיָה שָׂרִי
עֹקֶרֶה אֵין לָהּ וָלֶד: (נא) וַיִּקַּח תָּרַח אֶת־
אֲבָרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־
בְּנוֹ וְאֶת שָׂרִי כִלְתּוֹ אִשְׁת־אֲבָרָם בְּנוֹ
וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׁדִּים לְלִכְתֹּת
אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם:

תולדות אחרון אבי מנלה י"ד, ח': שרי יצמות ס"ד, ז':

חייראטטענען. אברם'ס
פֿרויא היס שרי, אונד
נחוד'ס פֿרויא היס מלכה,
שאכטער דעם חרן, דער
איין פֿאטער דער מלכה
אונד דער יסכה וואר.
(ל) שרי וואר אונפֿרוכט-
באר, אונד האטטע קיין
קינד. (נא) תרח נאחם
זיינען זעהן אברם אונד
לוט, דען זעהן חרנ'ס,
דער זיין ענקעל וואר,
אונד זיינע שניר שרי,
דיא פֿרויא זיינעם זעה-
נעם אברם, אונד גי-
גען נאך אנדערע מיט
איהנען פֿאן אור כשדים
בעטצטען ווא זיך דא-

וע, אקראז לאנד נגען צו רייזען, אלה זיי אבער ביז חרן קאמען, בעטצטען ווא זיך דא-

תרגום אונקלוס

רש"י

אֲבָרָם וְנָחֹר לְחַיִּין גִּשְׁיִן שׁוּם אֵתָּת אֲבָרָם שָׂרִי וְשׁוּם אֵתָּת
נָחֹר מִלְכָּה בַת הָרָן אֲבִיהָא דְּמִלְכָּה וְאֲבִיהָא דְּיִסְכָּה: (נ) וְהָיָה
שָׂרִי עֹקֶרֶה לִית לָהּ וָלֶד: (נא) וַיִּקַּח תָּרַח יִת אֲבָרָם בְּרִיָּה וְיִת
לוֹט בֶּר הָרָן בְּרִיָּה וְיִת שָׂרִי בְּלָתִיָּה אֵתָּת אֲבָרָם בְּרִיָּה וְגִסְקוֹ
עֲשִׂיָּהוּ מֵאוּרָא דְּכַסְדָּאֵי לְמִצֹּל לְאַרְעָא דְּכְנָעַן וְאֵתָּת עַד חָרָן

לוחה שרי פרעם. ועוד
יסנה לשון נסיבות וכן הוסיף
צסנהדרין להדיא) נמוסרם
לשון שררה: (לא) ויצאו
אתם. וילאו תרח ולזרם
עם לוט ושרי: (לב) וימת
תרח בחרן. לאחר שילא
לזרם פסוק. וכל ללחן נכען והיס פס יומר עששים זנה שהרי כתוב ולזרם זן חמש שנים
ושעיים שנה צלמנו מסדן ומרח זן שזעיים שנה כשנולד לזרם הרי קמ"ה לתרח כשילא לזרם
פסוק עדיין נשלחו עשנותיו הרצה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליולדתו של לזרם שלא יראה
הזר עשומם לגל ושמדו לא קיים לזרם את הצד שזיו שהביחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב

באור

והיפוטו כחול נמו שקורא לוחו שרף ודליתו צמדש קומי לוחי (שס' ס' א'), על כן צלריח
עזו ה' (שס כ"ד ט"ו), צמה מכנזין לוחו ר' יצא צר כהנא למד צלילין פנסים הן כנן
כעשיות שמדליקין צנתי כנסיות ככל מקום לפילו צליי היט לכנז השס הרי שהן מלשון לש
נפשו. עכ"ל הרמב"ן: (כט) ויקח אברם ונחור, נצר זכרתי לך משפט הלשון צהקדי' הפעל
למשל הפעולה שלא לשמור לא את המין ולא את המספר, והי' ויקח לזרם ונחור כמו ויקחו
לזרם ונחור שלא שמר הנחת הטעמים עשמע סתנת ויקח מוסכת ענמה ולחרת צמה וכללו
נחת ויקח לזרם ויקח נחור וכן ויקח לזרם מחזירים צעעם ולא לזרם ונחור כי בדדגל צמקום
חלל נמו סכתצתי צהקדמה וכן ויצא משה ולבדן (שמות י' ג'): (ל) אין לה ולד, הוי"ו
פסוק הוי"ו וכול שס צפלס חקס והול לתוספת צלח וכן לשתו עקרה ולא ילדה (שופטים
י"ז ז'), דענוס: (לא) ויצאו אחם מאור כשדים, צעצוד כי לזרם נכנז מלציו והולכים
נפלו ונעצרו ילכו למד הכתוב וילאו פתס ולע"פ שאלמד ויקח תרח לזל לוט ושרי נעצור
לזרם כלבו פתס כי גס לחרי שנפרד לזרם מלציו הלכו למד (כדמב"ן): (לב) וימת תרח
חרן, ככה צלמט לא מת תרח צומן הכול כי צעם שהיה לזרם זן ע"ה שנה לא היה תרח
זן ק קמ"ה שנים וחיה עוד ששים שנה לחרי כן וכמז בדמב"ן שאלן מוקדם ומלוחר צפוד'
ס דמס דז"ל ידוע, סך סדמב"ן ס' על פי משנתו ח"ל ולפי פתס על דמב"ן פוז מנהג

תרגום אשכנזי

נח לך לך יא יב

(ג) וַיִּדְּנוּ יְמֵי תַרְחָה חֲמִשָּׁה עָשָׂר וּשְׁנָיִם וּמֵאֵתָיִם
שָׁנָה וַיָּמָת תַּרְחָה בְּחָרָן: פ פ
יב (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לָךְ
מֵאֶרֶצְךָ וּמִמְּלַכְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-

ועלביםט. (לנ) אלם דיא
לעבענסיאחרע תרח'ם
ווארען צווייא וונדערט
אונד פֿינק יאחרע, דא
שטארב תרח צו חרן.
יב (ב) דער עוויגע האט
מע אבער צו אברם
געשפרעכען: ציחע היי-
וועג איים דיינעם לאנדע,
פֿון דיינעם געבורטס־ארטע

תולדות אחרן ויאמר ר"פ ט"ו, ז'. מקוים מ"ז, ט"ו ומ"ח, ט"ח:

פֿון דיינעם געבורטס־ארטע
רש"י

תרגום אונקלוס

וַיְחִיבו תַּקְנָה: (ג) וַיְהִי יוֹמֵי תַרְחָה קָאָתָן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר וּשְׁנַיִם וּמֵאֵתָיִם
תַּרְחָה בְּחָרָן:
יב (ב) וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָם אֵיזִיל לָךְ מֵאֶרֶצְךָ וּמִמְּלַכְתְּךָ וּמִבֵּית
אָבִיךָ לְאֶרֶץ אֲדִי שְׁחִיזָךְ: (ג) וַאֲקַבְּדִיךָ לְעַם סְגִי

מת. (ס"ב) ועוד שהרשעים
לף צחייכם קרוים מתים
ובלדויקים לף צמיתתן
קרויים חיים שנאמר ונכיחו
בן יהודע בן ליש חין שמואל
ז' כ"ג: בחרן. כנוץ

הפוכה למד לך עד לצירם חרן לף של מקום: חסלת אלה תולדות נח
יב (א) לך לך. להגמלך ולעונתך. ושם לעבך נבי גדול כלן אי סתה זוכה לנבי. ועוד שאלוים

באור

כל הכתוב לספר חיי האב והולדו הצן ומיתתו ואח"כ תפחיל צעמן כצן צנל הדורות כך נהם
הכתובים וכה נס עלצו צימיו של לצרהם עוונו חי ושם צנו כל ימי לצרהם ענ"ל והוא מיד
גם דעת ר"ל מלץ הוליוה ע"ש:

יב (א) לך לך, כן הוא משפט הלשון וכן הגשם חלף הלך לו (ש"ה ז' י"א), סלגה לי לו
הבליים (ידעיה ה' ה'), קצו ועצרו לנס את נחל אד (דברים ז' י"ג), ודוצ נכה (הדעצ'
ננד דעת רש"י פמי' לך לך, להגמלך ולעונתך ושם לעבך נבי גדול וכלן אי סתה זוכה לנבי)
ולשון המתרגם האשכנזי נראה שאלן מהלוקת, כי גכ כלועז יוסיף לפעמים הכנוי, צמקוק
פאלן לורך צו כל כך ודעה מגליו צתחלת המחצצה שאליו סלל תקן הלשון, ואלס סס תדקדק
צו היטצ, תמלל על כדוצ סיביה צנסתרו ענין הליך והכעצה למי שאליו הכנוי, שימלל צ
חפלו ודלוננו, ישמר על ידו פן החק, לו יביע סל המצוקה ממנו, ולף צמלמד הגשם חלף הלן
לו יש צו מענין ההודעה הזאת, כי היל מליל' שידית, כללו צרח הגשם מפני עת הגלחים ודעיו
והגך לו סל לקליח סחר, לרדת כס להסנים טצעו סהול חפלו ודלוננו והעצה סליו, ולזכ פו
רש"י גס כלן לך לך, להגמלך ולעונתך וכו' ענ"ל: מארצך, כתצ רש"י והלל כצד ילל משג
עס סציו וכל עד חרן סלל כך סמר לו הקצ"ה התרחק עוד מצית סצך, ור"ס פירש וצצד סמו
הסס סל סצדס לך לך מלונך כי כדצוד הזה היה צעחנו צלוד כשדים וסס לוכו לעצוצ סרל
ומולדתו וצית סציו סמר שס וליננו נכח כי סס היה כן היה סצדס עיקר הגסיע' מצית סציו
צמלות סללחים וסרח סציו צרלון נפשו הלך עמו והכמוצ סמר ויקח סרח סת סצדס צנו (לעי
י"א ל"א), יורה כי סצדס סחרי סציו ונעלמו ילל מלוד כשדים ללכת סרלה כנען ועוד כ
ככמוצ סללר ולקח סת סצדס סת סצדס מעצד הנהר וסולך סותו צכל סוז כנען (יכרסו
כ"ד ג'), היה רלוי שיסמר ולקח סת סצדס מלוד כשדים וסולך סותו צכל סוז כנען כי עשו
לוקס ושס נלטוה צזה, ועוד יקשה עליהם כי סצדסם צצותו סת סליעזר לקחת סשה לצנו סת
לו כי סל סרלי וכל מולדתי תלך (צדלסית כ"ד ד'), והולל הלך סל סרס כהדים סל כיר נחו
סס כן היל סרלו ומולדתו ושס כלמר סס לל סל צית סציו סלך וכל משפחתי (כס ל"ח), כי סו
צית סציו זמספחתי היל מולדתו לל כלשר כשחצס ר"ס לוכר סל סרלי חון ומולדתי סוד כשדיו
והנה הולל סלמר כלן כי צלוד כשדים כלמר לו לך לך מלונך וממולדתך ומצית סצך והנה
סרלות דצות סצל העיקר כצד ידעת סותו ממה סנכצנו וסרד סלפני זס כי חרן היל סרלו ושס
מולדתו והיל סרן סצותיו מעולס ושס נלעוה לעצוצ סותס וכך סמרו וצ"ד לך לך סחת מלוד
כשדים וסחת מלודס נחור ושעס לכונוד סצך ומולדתך וצית סצך כי יקשה על סלדס לעצ

וְאֵלֶּיךָ אֲשֶׁר אֲרָאָה׃ (3) וְאֵלֶּיךָ
לְגוֹי גָּדוֹל וְאֲבִרְכְּךָ וְאֲגַדְלָה שְׁמֶךָ
וְהָיָה בְּרִכָּה׃ (4) וְאֲבִרְכָה מְבָרְכֶיךָ
וּמְגַלְלֶיךָ אֲתָר וְנִבְרְכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפָּחוֹת
הָאֲדָמָה׃ (7) וְיִלְךְ אֲבָרָם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֱלֹהֵינוּ יְהוָה וְיִלְךְ אֲתָר לֹט וְאֲבָרָם בֶּן־
חֲמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ

גען ווערדע. (3) אײך
ווייל דײך צו אײנער גראַ-
סען נאציאָן מאכען, ווייל
דײך זעגנען, אונד דײנען
נאמען גראַס ווערדען
לאססען, דוא זעלבסט
זאלסט אײן זענען זײן.
(ג) אײך ווייל נעמליך
זעגנען, דיא דײך זעגנען,
ווער דײך פֿלוקט, דען
ווייל אײך פֿערפֿלוקען,
אונד מיט דיר ווערדען
זײך אללע געשלעכטער
דעם ערדדייכס זעגנען.
(ד) אברם רײזטע, וויא
דער עוויגע איהם גע-
זענט האטטע, מיט איהם רײזטע לוט, אונד אברם וואר פֿינף אונד

תולדות אהרן ואברהם זרבות נ"ה, ח'. פועט ל"ח. ז': ונברכו
ינמות ס"ג, ח'. חולין מ"ט, ח'.

זענט האטטע, מיט איהם רײזטע לוט, אונד אברם וואר פֿינף אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

וְאֲבִרְכֶנָּה וְאֲרָבִי שְׁמֶךָ וְהָיָה מְבָרְךָ׃ (ג) וְאֲבִרְכְּךָ וּמְגַלְסָךָ
אֵילֹוֹם וְיִהְיֶה בְּרִכּוֹן בְּדִילְךָ כָּל זָרְעִית אֲרָעָא׃ (ד) וְאֲגַל אֲבָרָם כְּמָה
דִּי מְלִיל עֲפִיָּה יי וְאֲגַל עֲפִיָּה לֹוט וְאֲבָרָם בֶּן חֲמִשׁ שָׁנִין
וּמַעֲטָת סַת הַמִּמּוֹן וּמַעֲטָת סַת הַשֵּׁם לִנְךָ הַחֲקֵק לְשֵׁם זָרְבוֹת הַלָּלוּ שֶׁנִּצְטִיחוּ עַל הַנָּשִׁים
עַל הַצִּמּוֹן וְעַל הַשֵּׁם (ס"ג ח"ו) וְהָיָה שֶׁנְּךָ הַדִּינִי מוֹסִיף לוֹת עַל שְׁמֶךָ שְׁעַד עֲכָשִׁי שְׁמֶךָ אֲנִדִּם
מִכָּאן וְלִיכְךָ אֲנִדִּם וְלִנְדִּים עוֹלָה דַּע"ח נִכְנָד לִינְדִּי שֶׁל אֲדָם זָרַע"י יִשָּׁן׃ וְאֲבִרְכְּךָ. צִמּוֹן
ז"ר: וְהָיָה בְּרִכָּה. הַצִּדְכוֹת נִתְּנוֹת צִדֵּק עַד עֲכָשִׁי הָיוּ צִדִּי זָרְכוֹתִי לְאֲדָם וְנָח וּמַעֲכָשִׁי אֲתָה
פִּצְדֵּךְ סַת אֲשֶׁר תַּחֲמוֹן ז"ר. דָּנָר אֲחֵר וְאֵעִשְׁךָ לְגוֹי גָּדוֹל זֶה שְׁמוֹתִים אֱלֹהֵי אֲנִדִּים. וְאֲנִדֵּךְ זֶה
שְׁמוֹתִים אֱלֹהֵי יִצְחָק. וְאֲגַלֵּה שְׁמֶךָ זֶה שְׁמוֹתִים אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. יִכּוֹל יִהְיֶה חוֹתֵמִין צְבוּלוֹן ת"ל
וְהָיָה זָרְכוֹת צֶךְ חוֹתֵמִין וְלֹט זֶה: מֵאֲרָצְךָ. וְהָלַל נִכְדָּר יֵלֵךְ מֵשֵׁם עַם לְצִיּוֹ וְצֵל עַד לַחֲדָן אֲלֵל
כֶּךְ אֲפִד לֹו הַתְּרַחֵק עוֹד מֵשֵׁם וְלֹט מִצִּית אֲצִיךְ: אֲשֶׁר אֲרָאָךְ. לֹט גִּלָּה לֹו הַלָּחֵץ עִיד כְּדִי
לְהַצִּיחַ צִמּוֹן וְלִתֵּת לֹו שְׁכָר עַל כָּל דָּנָר וְדָנָר כִּיּוֹלָל צֹו אֲתָה צֶנֶךְ אֲתָה יִחִידֵךְ אֲשֶׁר אֲהַצֵּת אֲתָה
יִצְחָק [זָרְכוֹתִים נ"ג] כִּיּוֹלָל צֹו עַל אֲחֵד הַהֲדִים אֲשֶׁר אֲמַד אֲלִיךָ [ס"ג] כִּיּוֹלָל צֹו וְקִרְלָ עֲלִיָּה אֲתָה
הַקְרִיבָה אֲשֶׁר אֲנִי דוֹנָר אֲלִיךָ [יִוְנָה ז']׃ (ג) וְנִבְרְכוּ בְּךָ. יֵשׁ אֲגִדּוֹת דָּנּוֹת וְהָיוּ פִּשְׁעוֹ אֲדָם
אֲמַד לְנָנוּ תִּכַּל כְּאֲנִדִּים וְכֵן כָּל וְנִנְדְּכוּ צֶךְ שְׁמִתְקִרָל וְזֶה מוֹכִיחַ צֶךְ יִצְדֵּךְ יִשְׁרָאֵל לְאֲמַד יִשְׁמֵךְ

באור

אֲדָם אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב זֶה וְשֵׁם אֲוִיבָצִי וְדַע"ו וְכ"ס כְּשֵׁהִיִּל אֲרָן מוֹלְדָתוֹ שֵׁשׁ כוֹלֵךְ וְכ"ס כְּשֵׁיִשׁ שֵׁם
נָל צִיִּם אֲצִיּוֹ וְלִנְךָ הוֹלֵךְ לֹוֹד לֹו שִׁיעֲזוֹב הַכָּל לְהַצִּיחַוֹ שֶׁל הַקְּצִיָּה (הַרְמַצְיָן): אֲרָאָךְ. מִכָּהֵב
הַלָּחֵץ לְהוֹסִיף נו"ן צִמּוֹדוֹנָה לְפַעֲמִים לְתַפְאֶרֶת הַלָּשׁוֹן כְּמוֹ שֶׁפִּתִּי יִשְׁמַחוֹךְ (תְּהִלִּים ס"ג ד'),
וְאֲשֶׁר תַּחֲסֹד יִצְחָק לְפַעֲמִים דָּנָשׁ לְהַשְׁלִיט' וְלֹט יִצְחָק הַדָּגֵשׁ דָּק זֶהפֶּסֶק וּלְפִנּוֹ תַּמּוּעָה קְטָנָה
(הַדָּמָק): (ב) וְהָיָה בְּרִכָּה. כְּמוֹ וְתִהְיֶה וְהוּא לֹו צִמּוֹס עֲמִיד כְּמוֹ וְתִתֵּן צֶהר (וְזָרִים ל"ג
פ"ע). וְלֹט צִין כּוֹנְנִים סִים קֵנךְ (עוֹזְדִיָּה א' ד'), וּפִירוּשׁוֹ אֲמַד לֹו כָּל כֶּךְ תִּהְיֶה זָרְכוֹתֵךְ וְהַלָּחֵתֵךְ
מִזִּלָּה עַד שֶׁתִּהְיֶה זָרְכוֹת לְאֲחֵדִים כִּי כְּשִׁיעֲדֵךְ אֲדָם צֹו יִאֲמַר לֹו ה' יִצְדֵּךְ כְּזָרְכוֹת אֲנִדִּים:
(ג) מְבָרְכֶיךָ, לִשָּׁן דָּנִים: וּמְגַלְלֶיךָ, לִשָּׁן יִחִיד כִּי הַעֲטִים יִהְיוּ הַמְּקַלְלִים לוֹתוֹ: אֲמַר, מִהַנְּפִלִים
כִּי שָׁדְדוֹ אֲדָה, וְהוּא עֲמִיד מִצִּיּוֹן הַקָּל צִפְלָם אָמַר: וְנִבְרְכוּ בְּךָ. שִׁיבִי מִצְדִּים צִמּוֹדֵךְ
וְתַחֲמוֹךְ לֹט הַסִּנְתָּם, וְלֹט (וְחֻלְלֵן דוֹרֵךְ דִּיךְ גְּעוֹנָגְעֵט וְעֵרְדֵּעֵן). וְלִין כֵּן פִּי' וְהַתְּזָרְכוּ
נִזְדַּעַךְ, וְהוּא הַפִּשְׁטָן שֵׁשׁ צִין נִפְעַל לְהַתְּפַעֵל: (ד) וְאֲבִרְכְּךָ, וְלֹט כָּל צִמּוֹן הַלָּדָם, מִקְּנֵם

מִחֶרֶן: (ה) וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ
וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־דְּכוּשָׁם
אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ
בְּחֶרֶן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ
אֶרֶצָה כְּנַעַן: (ו) וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאַרְצָן עַד
מְקוֹם שָׂכָם עַד אֱלֹזַן מוֹרָה וְהַכְּנַעֲנִי אִזּוֹ

וַיֵּנַעם אֲבָרִיזֵעֵן פֶּאֶן חֶרֶן.
(ה) אֲבָרָם נַעֲמַלִיךְ נֶאֱהָם
וַיֵּנַע פֶּרֹיָא שָׂרִי, וַיֵּנַעם
בְּרֹדְעָרָם וְאָחָן, לוֹט,
אוֹנֵד אֱלִל אִיהֶר גּוֹט,
וְעֵלְכֶעם זִיא גַעוּוֹאֲנַנְעֵן,
וַיִּיא אוֹיךְ דִּיא זַעֲלֵעֵן,
דִּיא זִיא צו חֶרֶן עֲרוּוֹאֲרִי־
בַּעַן, אוֹנֵד גִּינְגֵעֵן אוּיִם,
אוּם אִין דֶּאז לֶאֱנֵד כְּנַעַן
צו רִיזִיעֵן, קֶאֱמַעֵן אוֹיךְ
וַיִּירְקִלִיךְ אִין דַּעַם לֶאֱנֵדֵעַ
כְּנַעַן אִין. (ו) דֶּא צֶאֱג
אֲבָרָם דּוֹרְךְ דֶּאז לֶאֱנֵד,
בִּיזְאִין דִּיא גַעגַעֲנֵד פֶּאֶן שָׂכָם,

ת"א ואת הנפש מנהדרין ל"ט, ע"ז ט' ח': ויעבר פוטס
ל"ז, ח', ל"ב, ז':

בִּיזְאִין דִּיא גַעגַעֲנֵד פֶּאֶן שָׂכָם, בִּיזְאִין דַּעַן הָאִין מוֹרָה, דֶּאז פֶּאֱלֶק סַנְעֵן וּוֹאֲרִי דֶאֱמַלֶם נֶאֶךְ אִים

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּמִפְקִיָּה מִחֶרֶן: (ה) וַיִּדְבֹּר אֲבָרָם יֵת שָׂרִי אִתְּתִיָּה וַיֵּת לוֹט בֶּר
אָחוּהִי וַיֵּת כָּל קְנִיָּהוֹן דִּי קְנִיָּה וַיֵּת גַּם שְׂתָא דִּי שְׁעָבִידוֹ לְאוֹרִיתָא
בְּחֶרֶן וַיִּנְפְּקוּ לְמִיזַל לְאַרְעָא דְכְּנַעַן וְאַרְעָא דְכְּנַעַן:
(ו) וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאַרְצָן עַד אֱלֹזַן מוֹרָה וַיָּבֹאוּ עַד מִשְׁכַּן מוֹרָה וַיָּבֹאוּ עַד מִשְׁכַּן מוֹרָה

אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה
[צִרְסִית מ"ח]: (ה) אֲשֶׁר
עָשׂוּ בְּחֶרֶן. סֶהֱכִינִסְן תַּחַת
כְּנִפֵּי הַשְּׂכִינָה לְצִדְקָהּ מִגִּייר
לֵת הַלְנָשִׁים וְשִׁדָּה מִגִּיירֵת
הַנָּשִׁים וּמַעֲלָה עֲלֵיהֶם

הַכְּתוּב כָּלֹו עֲשָׂאוֹם (לִכְךָ כְּתִיב אֲשֶׁר עָשׂוּ) וּפְשׁוּעוֹ שֶׁל מִקְרָא עֲצִידִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ לָהֶם כִּמְ
עֵשָׂה לֵת כֹּל הַכְּצוּד הַזֶּה [שֶׁס' ל"ח] (לִשְׁוֹן קִינִין) וַיִּשְׁדָּל עֵשָׂה חֵיל [צִמְדָּר כ"ד] לִשְׁוֹן קוֹנָה וְכוּנָם
(ו) וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאַרְצָן. נִכְנָס לְתוֹכָהּ: עַד מְקוֹם שָׂכָם. לְהַתְּפַלֵּל עַל צָנִי יַעֲקֹב נִשְׁיָצָא
לְהִלָּחֵם לְשָׂכָם: אֱלֹזַן מוֹרָה. הוּא שָׂכָם הַדְּלָהּ הַר גְּדִיזִים וְהַר עֵיזָל שֶׁסָּם קִצְלוֹ יִשְׁדָּל שְׂנוּעָה
הַתּוֹרָה: וְהַכְּנַעֲנִי אִזּוֹ בְּאַרְצָן. הֵיכָּה הוּלָךְ וְכוּנָם לֵת אֶרֶץ יִשְׁדָּל מִזְרַעוֹ שֶׁל סָם שְׂחָלְקוֹ שׁוֹ
סָם נִפְלָה כְּשִׁחְלָק נַח לֵת הַלָּרֶץ לְנִינּוֹ שְׂחָלְמָה וְלִנְיָ לְדָק מֶלֶךְ שֶׁלֹּם [צִרְסִית י"ד] לְמִיכָךְ וַיֵּאֱמַר ה' 2

באור

הַצְהָמָה וְכִסְף וְחֶזֶק וְכָל מַעֲלָטִילִין: אֲשֶׁר עָשׂוּ. לִשְׁוֹן אִסְיָפָה וְקִינִין וְהֵן הַעֲצִידִים וְהַשְּׁפָחוֹת שֶׁקָּנוּ
בְּחֶרֶן, וַיְהִיָּה עָשׂוּ כְּמוֹ עֵשָׂה לִי לֵת הַחֵיל הַזֶּה (דְּצִידִים ח' י"ז), וְדָל פִּי' עַל הַנִּפְשוֹת שֶׁגִּייר
וְהַחֲזִירוֹ לְלִמְוֹנֵת הַלֵּל וּלְדַעֲתָם מִלֵּת עָשׂוּ חֲזוּרָתָהּ עַל אֲצִדְקָהּ וְשִׁדָּה, כִּי אֲמַדּוֹ שֶׁאֲצִדְקָהּ הִיָּה
מִגִּייר הַלְנָשִׁים וְשִׁדָּה הַנָּשִׁים, וְגַם אֲנַקְלוֹם תְּרִגּוֹם וַיֵּת נִפְשָׁתָא דְשַׁעֲבִידוֹ לְאוֹרִיתָא בְּחֶרֶן, וַיְהִיָּה
לִפ"ז פִּי' עָשׂוּ כְּמוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לֵת מַשָּׂה וְלֵת אֶהֱרֵן (בְּמוֹסָל א' י"ז ו') שֶׁהַגְּדִילִס וְלִמְדָם, וְהַמַּתְרַגְּמִין
הַשְּׂפָכִיזִי תְּרִגּוֹם צִלְשִׁנָּה דְמַשְׁתַּמַּע לְתַרִּי אִפִּי: (ו) שָׂכָם, לֵאמֹר כֹּלֵד אִזּוֹ עֲדִיין שָׂכָם צִין חֲמוּד שְׁעִי
שְׁמוֹ נִקְרָאֵת הַעִיר כֵּן דָּק מַשָּׂה כְּתִיב הַסָּם שֶׁהִיָּה לֵה צִימּוֹ, כ"ב כְּרִלְצ"ע, וְאִין לוֹךְ לְזֵה, כ
סוּלִי שָׂכָם אֲחֵר הִיָּה סָם מִקְדָם, וְהִיָּתָה הַעִיר נִקְרָאֵת עַל שְׁמוֹ, אִזּוֹ אִידַע שֶׁהִיָּה סָם אִישׁ וְשָׂכָם
כִּידּוֹ שׁוֹה, צִלִּי סָצָה מִיּוֹחַדָתָהּ, וְהַרְמַצ"ן כְּתִיב שֶׁהִיָּה שָׂכָם צִין חֲמוּד נִקְרָא כֵּן עַל סָם עִידּוֹ, אִזּוֹ
לֵאמֹר מִלְּחָמוֹ צִנְתּוֹ שִׁיקְרָא הַלֵּשׁ עַל סָם עִידּוֹ צִלָּא יו"ד הִיָּחָם: אֱלֹזַן מוֹרָה, אֲנַקְלוֹם וַיִּצְ"ק
תְּרִגְמָנוֹ אֱלֹזַן, מִיָּשָׁר, וְלִשְׁוֹן הַרְמַצ"ן וְאֱלֹזַן מוֹרָה זֶהוּ צִמְקוֹם שָׂכָם וְנִקְרָא גַם כֵּן אֱלֹזַן מוֹרָה כִּמְ
שְׂכִתּוֹ מוֹל הַגְּלָגֶל אֱלִל אֱלֹזַן מוֹרָה (דְּצִידִים י"א ל'), וְסָם הַר גְּדִיזִים וְהַר עֵיזָל צִמְקוֹם וְקָרוֹ
לִידָן שְׂצָאָו סָם צִתְחַלָּת צִימְסָם צִלָּדָן, אֱלִל אֱלֹזַן מִמְדָּה הוּא מִקְדָם אֲשֶׁר הוּא צִלָּדָן חֲזָרָה דְחִוּ
מִן הַיִּדָּן. וְדַע כִּי צִלָּדָן מִקְדָם שִׁימְרָה הַכְּתוּב אֱלֹזַן מִמְדָּה סָם מִמְדָּה הוּא עַל אִישׁ אֲמֹדִי שֶׁהַמְקוֹם
הַהוּא שְׁלֹו כְּמוֹ שָׂכָם' וְהוּא שָׂכָן צִלָּדָן מִמְדָּה אֲחִי אֲשַׁכֵּל וְאֲחִי עֵנֵד (לְקַמֵּן י"ד י"ג), וְכִי
אֱלֹזַן מוֹרָה וְאֱלֹזַן מוֹרָה נִקְרָא הַמְקוֹם הַהוּא עַל סָם אִישׁ שְׁמוֹ מוֹרָה אֱלִל זֶה כְּנַעֲנִי הוּא מִלְּחָמוֹ
הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב צַעֲרָה וְכַשִּׁינְכוֹר הַכְּתוּב מִמְדָּה סָם הוּא סָם הַעִיר כְּמוֹ שָׂכָם' וַיֵּצֵא יַעֲקֹב אִזּוֹ
וַיַּחֲק אֲצִי מִמְדָּה קִרְיָה הַלָּרֶע הוּא חֲזָרָה (סָם ל"ה כ"ז), עַל פִּנִּי מִמְדָּה הוּא חֲזָרָה (סָם

לך לך יב

בְּאֶרֶץ: (ט) וַיֵּרָא יְהוָה אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר
לְזָרְעֶךָ אֶתְּנָן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם
מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַחֲבָרָאֵה אֵלָיו: (י) וַיֵּטֶמֶק
מִשָּׁם הַהִירָה מִקְדָּם לְבֵית-אֵל וַיֵּט
אֶת־לָהּ בֵּית-אֵל מִיָּם וְהָעֵי מִקְדָּם וַיִּבֶן-
שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

רמזי

אזרם לזרעך אתן את הארץ
הזאת עתיד אני להחזירה
לצניך שהם מזרעו של שם:
(ז) ויבן שם מזבח. על
צורת הזרע ועל צורת
ארץ ישראל: (ח) ויעתק

בְּבִן בְּאֶרְעָא: (ו) וְאַתְנָלִי יי לְאַבְרָם וְאַמֵּר לְבְנֶךָ אֶת־אֶרְעָא
הַזֶּה וּבְנָא תִּמְן מִדְּבָחָא קָדָם יי דְּאַתְנָלִי לִיה: (ח) וְאַסְתַּלַּק
מִתְּמָן לְסוּדָא מִפְּדֻנְחָא לְבֵית אֵל וּפְרָסִיה לְמִשְׁכְּנֶיהָ בֵּית אֵל
מִפְּדֻנְחָא וְעַי מִפְּדֻנְחָא וּבְנָא תִּמְן מִדְּבָחָא קָדָם יי וְצִלִי בְּשִׁמְא

משהם. אלהו: מקדם לבית אל. צמזרה של צית אל נמלאת צית אל צמערצו הול שנאמר צית
ל מים. אהלו. וילה נחיצ צתחלה נעה את אהל אשתו ואחר כך את שלו (צ"ר): ויבן שם

באור

כ"ג י"ט), כי הליט אשר לו אלוי נקרא על שם העיר, וכן שם צן חמור שם העיר שם
(ועיי' פ"ט לפי זה), וצ"ד על דעתיה דר' יהודה אתר הו' דשמי' ממר', ועל דעתיה
דנבי נחמיה נר' הו' דשמי' ממר' עכ"ל: והבנתי אז בארץ, היה הולך וכו' את א"י
חדשו של שם שנחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לצניו שנאמר ומלכי נדק מלך שלם
(שם י"ד י"ט), לפיכך ויאמר אל אצורם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לצניך
שם חדשו של שם (דש"י), וכן סופרי הגזמות המיחסים ג' חלקי העולם הקדומים לג' צני
שם, מיחסים חלק (האזינה), אל צני שם, אך הרמז"ן צפסוק ומלכי נדק מלך שלם תפס עליו
תפסוק ויהי בצול הבנתי מלדון (שם י' י"ט), ע"ש, ויש לי עוד דברים צזה, ואם יבזור ה'
נחיים מלדך צזה צקו"א: אז, מלת אז תורה על זמן מיוחד, פעם לשלול זמן המוקדם, ר"ל
מ' ולא קודם, ופעם לשלול זמן המאוחר, ר"ל אז ולא עתה, וכאן לפי פי' דש"י תשלול זמן
המוקדם (המאוחר), וכן פי' הראצ"ע צתחלת דצניו, וכן מתורגם צל"א: (ז) וירא, שדשו
דל' והוא מצניך נפעל והיו"ד צלירי לתשלום הדגש הראוי להיות צפ"פ לחסרון נו"ן נפעל
ולפי שהיו"ש שלא תקבל דגש, נתחצר אל החירק שצאות אית"ן ונעשה לירי, והיה ראוי להיות
י"א. ונפלה ה"א שדש לפי שלא תנוח אחרי הסגול שהיא ת"ק רק צהיות הנגינה תחתי'.

תקן שזה הנביאה להיות מלעיל, צעצור הוי"ו המהפכת העתיד לעצד: הנראה, ציכוי מצנין
 ופעל והוא מולד כדרך הציכוי: (ח) ויעתק, מצנין הפעיל והוא יולל כמו המעתיק הדיס
 (שס' ע' ה'), ויהיה מוסס על אהלו הנאמד אח"כ, או יהיה עומד ויולל צצנין אחד, וכמוהו
 וינס: ויפ, שרשו נטה, והדלוי ויפשה, והעי"ת צדגס לחסדון הנו"ן, וצעצור הוי"ו המהפכת

העמד לעצד נעתקה הנביאה אל היו"ד, ונפלה בה"א, כמ"ס צפסוק שלפני זה על מלת
 י"ב, ודגש העי"ת נשמע, כי לא יצא לעולם צלות שאין זה נקודה לבמדוי, וצא הצירי לתשלוס
 הדגש בדימו: מקדם לבית אל, פירש"י צמזרח של צית אל במצאת צית אל צמערצו הוא שכל
 נ"ת אל פיס ענ"ל, הכוונה כמ"ס הרא"ס ז"ל שם"ס מקדם כמ"ס צעז מקדם (לעיל ז' ס'),

עונען. (ט) היראויקרייטע
 אברם אימער מערה
 געגען מיטטאג. (י) עס
 ענטשטאנד איינע חו"י
 גערסנאטא אים לאנדע;
 דא רייזטע אברם הערעב
 נאך מצרים, זיך דא
 זעלבסט אויפצוהאלטען
 דען דיא הונגערסנאטא
 וואר שווער אים לאנדע.
 (יא) אלס ער נון גאנצע
 אן מצרים קאם, שפראך ער צו זיינער פרוי שרי: זעה נון! איך וויל, דאס דוא איינע פרוי

ת"א ויהי וכו' ז"ק ס' ז': הנה ז"ז ס"ז, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י
 מובח. נתנאל שעתידין
 ציו להנשל סס על עון עכן
 והתפלל סס עליהם:
 (ס) הלך ונסוע. לפרקים

ב"י: (ס) ונטל אברם אגיד ונטיל לדורקא: (י) ויהי כסנא
 פארקא דקחת אברם להצרים לאתותקא תמן ארי תקיף פסג
 פארקא: (יא) ויהי כד קריב למיעל למצרים ואמר לשו
 יושב כלן חדש או יותר ונוסע משם וכו' וכל מסעיו הנגזה ללכת לדור
 של ארץ ישראל והיא לנד ירושלים (פירם ירושלים היה צאמנע העולם וסוף ארץ ישראל ה'
 ציפיה) שהוא צחלקו של יהודה שנעלו צדומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא מחלתו [צדו
 רנה]: (י) רעב בארץ. צאמנע הארץ לנדא לנסותו אם יתברר אחר דברו של הקצ"ה שסס
 לו ללכת אל ארץ כנען ועמיו עמיו ללכת עמנו: (יא) הנה גא ידעתי. מדרם לנדא ס

באור

מפאת מזרח שפידו צמזרח ומלת מקדס דקא עם ההרה שבהר הוא צמזרח של צית א
 לא עם מלת משם דל"כ יהיה האהל הנטוי צהר לפאת מערב צית אל, והכתוב אומר ויש אהל
 צית אל מים, השמע שצית אל היתה למערב האהל עכ"ל, וכן פירשנו לטורח דמזרח לצי
 אל, ואל תתמה על היות תיבת ההרה מוצלת צעם דציע, אף שהיא דצוקה צענין לתיב
 מקדס לצית אל. כי יתכן שאין שם כי אם ההר ההוא, והיה ל"כ נדע מלך עצמו, ולא אף
 מקדס לצית אל, כי אם לתוספת צאור, והוא כמו מאמר מוסגר, ויעתק משם ההרה (מקו
 לנ"ה אל), ויש אהלה, ולזה הוכרח צעם כמשפט, והרצ"ע פי' שאברהם נסע צמזרח צי
 אל למערצו, ואין לכוונו עם משמעות הכתוב: בית אל מים והעי מקדס, אין הצ"ס לסי
 מה שנתנו כי אם להודות הנד והפלה שהיתה צית אל למערב המקדס ההוא ועי למזרח
 וכן כתיב ציהושע (ז' צ'), שעי הוא למזרח ציה אל, ואין התיבות כלל צית אל מים וה'
 מקדס מוסדות על הד או על האהל הנזכר למעלה, כי הוצדלו צעם סתנח, ולדך לו
 שחסר כלן מלת ויהי באלו אמר ויהי לו צית אל מים והעי מקדס ויין שם מצנח: ויקו
 בשם ה' התפלל סס, או קרא צני אדם לעצודת השם: (ט) הלך ונסוע הנגבה, לפרק
 יושב כלן חדש או יותר ונוסע משם וכו' וכל מסעיו הנגזה ללכת לדור
 של ארץ ישראל והיא לנד ירושלים שהוא צחלקו של יהודה שנעלו צדומה של ארץ ישראל ו
 המוריה שהיא מחלתו, צדאשית רנה (דל"י): הנגבה, פאת דרום נקרא נגז צעצור רוח היו
 הנשלל סס מבידל הסוס, כי נגז צלשן ארמי יצא, נניצו מיל, וה"ל אחרונה צמקום למ
 צמחלתו, לכן המלה מלעיל: (י) ויהי רעב בארץ, צארן כנען: (יא) הקריב, מצניהו.
 הוא עומד ויולל כפ"ס למעלה: חנח גא ידעתי, דעת הרמב"ן ז"ל שאין מלת כל מורה ו
 דבר שיתחדש צעת ההוא שכל על כל דבר הווה ועומד יאשרו כן כי הוא דומה על הענין לו
 שהוא עתה ככה הנה גא ידעתי כי אשה יפת מראה אף, מאז ועד עתה, וכן הנה גא עמ'
 ה' מולדת (להלן ט"ז צ'), מנעורי ועד היום הזה, וכן הנה גא לי שתי צמות (שס י"ט ח').
 לא נילדו עתה וכוונם ככה עכ"ל, וכן מתרגם צל"ס, וגבז כוד הרמב"ן והנכון צעיני כי
 דרכם למי בעת ללחם מחון צכל מקום היה אומר לחותי היא, כי כן אמר ויהי כאשר ה'
 סתו אלהים מצית אצי וכו' (שס כ' י"ג), אצל הכתוב יזכיר זה צמקומות אשד יתחדש להם ס

תרגום אשכנזי נח

פֶּאֶן שְׁנַנְס אֲנַעֲזִיכַט
בִּיזִט; (יג) ווען דײך נון
דיא מצרים זעהען ווער-
דען, אונד ווערדען שפּרע-
כען: דיזעס איזט זיין
ווייב, זאָ קאַנוטען זיא
מיך אומברײנגען, אונד
דײך ביים לעבען ערהאל-
טען. (יג) שפּרײך ליבער:
דוא זײעסט מײנע שווע-
סטער, דאמיט מיר גוטעס
געשעהע דיר צו ליבע,
אונד איך ביים לעבען
דינעטווענען ערהאלטען
ווערדען. (יד) אלס נון
אברם אין מצרים קאם,
זאהען דיא מצרים דיא

יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתֹּמְרָאָה אֶת־
(יג) וְהָיָה כִּי־יֵרְאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ
אֲשֶׁר־נָו זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יְחִיו־
(יב) אֲמַרְיִנָּה אֶחָתִי אֶת לִמְעַן יִיטַב־לִי
בְּעַבְדְּךָ וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְגָּלֶךָ: שְׁנִי
(ד) וַיְהִי כִּבּוּא אֲבָרָם מִצְרִימָה וַיֵּרְאוּ
הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יִפָּה הוּא
מֵאֲדָר: (טו) וַיֵּרְאוּ אֶתְּהִי פֶרַע וַיְהִלְלוּ

וילדות אהרן אמרי צ"צ סס

פֶּרַח, אונד פֶּאנרען זיאזעהר שפּאן. (טו) אויך דיא פֶּירסטען דעם פרעה זאהען זיא, אונד ריהמ-

רש"י

תרגום אונקלוס

עכשיו לא הכיר זה עתה
לכיעות שנשניהם ועכשיו
הכיר זה על ידי מעשה.
דבר אחר צהבה עולם שעל
ידי טורח הדרך אדם מתנזה
חלפת עמדה ציפיה. ומשועו
של מקרא הנה כל הביע

אֶתְּהִי הָאָה קָעַן יִדְעָנָה אֲרִי אֶתְּהִי חִיוֹ אֶת־: (יג) וַיְהִי
אֲרִי יְחִיוֹן יְחִיךָ מִצְרָאִי נִימְרִין אֶתְּהִי דָא וַיִּקְבְּלוּן יְחִי וְיְחִיךָ
יְקִיטִין: (יב) אֲמַרְיִי קָעַן דִּאֶחָת אֶתְּ בְּרִיל דִּיטַב לִי בְּדִילְךָ
וְחִתְּקִיִּים גַּפְשִׁי בְּהִתְגַּמְּכִי: (יד) וַיְהִי כִּבּוּא אֲבָרָם מִצְרָאִים
וְחִיוֹ מִצְרָאִי יֵת אֶתְּהִי אֲרִי שְׁפִירָא חִיָּא לְחִדָּא: (טו) וַיְהִי וַיְחִיו יְחִי

השעה שיש לדאג על יפך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מלכה את ועכשיו לנו כל ס צין א: שים
שחורים ומכוערים לחיהם של נושים ולא הודגלו צלשה יפה. ודומה לו הנה כל אדני סורו כל
[נדרשית יט]: (יג) למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות: (יד) ויהי כבוא אברם
מצרישה. היה לו נומר כחול מלדימה אלא למד שהעמין אונה צמיצה ועל ידי שתצעו את
העכס פתמו ודלו אותה: (טו) ויהללו אותה אל פרעה. כללוב ציניהם לומר הגונה זו למלך:

באור

דבר והנה זרז אות' עתה כאשר לזה לה מתחלה עכ"ל: את, דגשות תי"ו את להתנלע הנו"ן
בי אתה פנורת לני (הרצ"ע). והנה לזנר יאמר אתה, ולנקצה את, ולנקלוס וי"ע (הלמתי
המפדנס כ"ר וי"א), יתדגמו שניהם את, אלל צתרגוס התורה המיוחס ליו"ע יתורגמו שניהם
לנת, צתשלים הנו"ן, כמו שהול צתשלומו צתרגס דניאל ועזרא, והול ע"ד מלת חטים ששרשה
חנט, שצתרגים עזרא כתוצ ח: טין (ו' ט' ו' ח' כ"צ), וכן אפיו ששרשו אקף, יתורגס לנפיהי
(דניאל ב' י"ט): (יב) ואחך יחיו, פו' שיעצידוך צחייט שלל יתרגוך, וכן מללכו צננין הנו"ן
החייטס כל נקצה (צמדצר ל"א ט"ו), שפירושו אס העמדתם אותן צחייט, וכן כפי' צננין
הפעיל ואותה החייטו (כס כ"צ ל"ג): (יג) למען ייטב לי בעבורך, ירסה שלל אמר לה זאת
וק להנלל מסכנת מות, ופי' למען יוטצ לי צעצורך שיחיה ולל ימיתוהו, כמ"ס אחר זה וחיתה
נפשי צגללך, והול לתוספת צאוד: בעבורך, לא יצא לעולם צלל צי"ת על ההודסה הזאת,
שלל יתערצ עם ויאכלו מעצוד האון (יהושע ב' י"א), וכן צגללך שהול מענין ההודסה הזאת
שפירושו צסצתך, לא יצא ג"כ צלל צי"ת לעולם, שלל יתערצ עם כל"ר יצער הגלל (מנכים
ל' י"ד י'): (טו) ויראו אותה שרי פרעה, כי כאשר דלו אותה המלכים אמרו ולויה זאת
לשרים הגדולים (לכן אמר צתחלה וירלו המלכים את השה) (הרמז"ן) וכן מתורגס צל"א
(חייך דיח פירסטען): ויהללו אותה, ציניהם לומר דלויה היא למלך, לשון רש"י, וזה דעת
פנקלוס שסער וסחמו יתס לוח מרע, לו שכללה כל המלך עממו וסלח ולקחה (הרמז"ן):

תרגום אשכנזי

טען זיא פֿאַר פרעה; דא ווארד דיא פֿרוי־הינגענאממען אין דאז הויזדעם פרעה. (טז) דעם אברם אבער ערצייגטע מאן גוטעס אום איהרעט־וויללען, אונד ער ער־הילט שאפֿע אונד דינדער אונד עזעלן, קנעכטע אונד מעגדע, עזעלינגען אונד קאמעעלע. (יז) דער עוויגע פלאגטע הידויף פרעה אונד זיין הויז מיט גראסען פלאגען וועגען שרי, דעם אברם פֿרוי־א. (יח) דא ליס פרעה דען אברם רופֿען, אונד שפראך: וואס האסטו דא מיר געטהאן? וואס רום האסטו דא מיר נישט געזאגט, דאס זיא דייע פֿרוי־איזט? (יט) ווארום האסטו דא געשפראכען: זיא איזט מיינע שוועסטער; דא

רש"י

(טז) ולאברם הטיב. פרעה צעצודה: (יז) וינגע ה' וכו'. צמכת לשתן לקה שבתשמיש קשה לו צדלשית דצה: ואת ביתו. כתרובתו ועל סגש ציתיה. (ומדרשו לרצות כותליו ועמודיו וכליו צדס"יטן): על דבר שרי. על פי דצודה. לומדת למלאך הכ והוא מכה:

(יט) קח ולך. לא באציעלך שומר לו הנה סרני לפניך אלל שמר לו לך ואל תעמוד שבתלוי שטופי ומה הם שגאמר ורמת סוסים זרמתס [יחזקאל כ"ג]: (כ) ויצו עליו. על סודותיו לשלחו ולשומרו: וישלחו. כתרובתו וכלויאו:

באור

ותקח, מצנין הפעל סף כי לא נמלא ההפעיל ממנו צנתוז, ונצלעה כלמ"ד צדגש הקו"ף: (טז) ולאברם היטב, פרעה צעצודה (דס"י), ושז היטיב על פרעה הנזכר צסוף הפסוק הקודם, וכן תיז"ע, ושז לפרט היטיב המיטיב, וכן מתורגם צל"ס: על דבר, ענינו כמו צעצוד: (יח) ויקרא פרעה לאברם, יתכן כי צצא הנגעים פתלום עליו ועל ציתו צעת אשר לוקחה סרה אל ציתו צדער צדעמו ללמך עזה ללהים לנו, ושאל אותה והגידה כי

לך לך יב

אתה אל־פרעה ותקח האשה בית פרעה: (טז) ולאברם היטיב בעבורה ויהי־לו צאן־ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים: (יז) וינגע יהוה את־פרעה נגעים גדלים ואת־ביתו על־דבר שרי אשת אברם: (יט) ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה־זאת עשית לי למה לא־הגדת לי כי אשתך הוּא: (יט) למה אמרת אחתי הוּא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח וילך: (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת־אשתו ואת־כל־אשר־לו:

תולדות אהרן ולאברם צ"מ ל"ע, ח': וינגע ערכין ס"ז. צ': ויצו סוטה מ"ו, צ':

נאדם איד זיא מיר צור פֿרוי־א, נון אבער היר איזט דייע פֿרוי־א! נים זיא אונד געהע הינוועג. (כ) אונד פרעה בעפֿאהל אייניגען מענגערן איביר איהן, דאס זיא איהן אונד זיינע פֿרוי־א אונד אללעם, וואס ער האטטע, געלייטעטען.

תרגום אונקלוס

ברבבי פרעה וישבחו יתה לפרעה ואדברת אתתא לבית פרעה: (טז) ולאברם אוטיב בדילה והווי ליה עאן ותורין וחמריין ועבדיין ואמקן ואחנן וגמלין: (יז) ואיתי יי על פרעה מבקשין ברבבין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי אתת אברם: (יח) וקרא פרעה לאברם ויאמר מה דא עבדת לי למה לא תויתא לי ארי אתתך היא: (יט) למא אמרת אחת היא ודברית יתה לי לאנתו וקען הא אתתך דבר ואזיל: (כ) ופסקיד עלוהי פרעה נוברין ואגויאו יתיה וית אתתיה וית כל די ליה:

(יט) קח ולך. לא באציעלך שומר לו הנה סרני לפניך אלל שמר לו לך ואל תעמוד שבתלוי שטופי ומה הם שגאמר ורמת סוסים זרמתס [יחזקאל כ"ג]: (כ) ויצו עליו. על סודותיו לשלחו ולשומרו: וישלחו. כתרובתו וכלויאו:

תרגום אשכנזי נט

יג (א) אלזא צאג אברם
פאן מצרים הניויה
גענען מיטטאג, ער אונד
ווינע פרויא אונד אללעס,
וואס ער האטטע, אונד
לוט מיטאיהם. (ז) אברם

לך לך יג
יג (א) ויעל אברם ממצרים הוא ואלשתו
וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה:
(ז) ואברם כבד מאד במקנה בכסף

רשי

תרגום אונקלוס

יג (א) וסליק אברם ממצרים הוא ואשתיה וכל די ליה ולוט
עמיה לדרומא: (ז) ואברם תקיף לחדא בבקירא

של ארץ ישראל כמו שאמר
למעלה הליך ונסוע הנגבה להר המורי ומכל מקום כשהוא הולך ממזרים לארץ כנען מדרום
לצפון הוא כהלך שארן מזרים צדומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח צמסעות ובגולי הארץ: (ב) כבד

באור

הא ששט מזרים ולכן קרא לאזרם והאשי' אותו (הרמז"ן): (ב) ויצו עליו פרעה אנשים,
הרמז"ע פי' שהזהיר וכו' להבדיל שלא יגיע אים צו ואלשתו, והנכון כמו שתודגם כל"א שש
על פה שאחריו שניה עליו חיה חננים שישלחוהו, וכן ויאמר להציל את ספר הזכרונות דברי
הימים והיו נקראים לפני המלך (אסתר ו' א'): עליו, על אדותיו לשלחו ולשמרו: וישלחו
אחר, דרך ליווי צבא, וכן ואזרהם הלך עמהם לשלחם (להלן י"ח ט"ז):

יג (א) ויעל, שדשו עלה מחרת נחי למ"ד ה"א, והעמיד מצנין הקל ראוי להיות יעלה על משקל
יפנה, וזה הפעיל יעלה על משקל יפנה, והנה הבזרה הזאת תצוא לפעמים צעתיד צחסות

הה"א, (וצפדט נשים צראש העתיד וי"ו המהפכתו לעצור, שאז נעתקה הנגינה להיות
תלעיל, ואין כח צסגול עי"ן הפעיל להמשיך הה"א, לכן תחסר לעולם), ואז תהינה
לוחשת אים"ץ לפעמים צחידק כמו יפן ותבין לוד (זכריה ט' ג'), ולפעמים צלירי, כמו אל תפן

(צפדט ט"ז ט"ז), וצננין הפעיל תהיין' צסגול, כמו ויפן זנז (שופטים ט"ו ד') וכן מלת
עלה ראיה להיות צקל ויעל, וזה הפעיל ויעל, אך כדי להמציא הרחצה לאותיות הגרון.

נצטנו החידק והסגול שצמלת ויעל, וכן צ' הסגולין שצמלת ויעל לפתחין, ואין הפרש צמלה

זאת צנחודותיה צק הקל וההפעיל, רק לפי ענינו הוא מוצן, כמו ויעל אברם דכאן הוא קל
ועומד, ויעל עלם (לפעיל ח' ב'), הוא הפעיל ויואל: הנגבה, לצא לדומה של ארץ ישראל

כמו שאמר למעלה הליך ונסוע הנגבה להר המורי ומכל מקום כשהוא הולך ממזרים לארץ כנען
מדרום לצפון הוא מהלך שארן מזרים צדומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח צמסעות ובגולי הארץ
(דש"י), ואין פי' מלת הנגבה כאן כמו הנגבה של מעלה (פסוק ט'). כי שם הלך מנפון

לדרום דהיינו פחדן שהיא צצפונות מזרחית לא"י לצית אל שהיא סמוך לדומה, ופי' הנגבה,
כצ למקומו הדשון שהלך משם, וכאן פירושו כאלו כתוצ ויעל אברם ממזרים וגו' לצוא צנגב,
ר"ל צנגב א"י, לפי שמזרים אינה צנגב תמם לא"י רק מערצית דרומית לה, ושם פניו למזרח

וקצת לצפון צלופן שיצא לדרום א"י, ולכן הוסיף דש"י מלת לצא, והיא ג"כ כוונת יצ"ע
שם רגס פה למיעל לדומה, ולמעלה לא הוסיף מלת למיעל. (ב) כבד מאוד, מלשון ואת

הצודה לפניהם (שופטים י"ח כ"א), שפירושו מקניהם ושאר תמונס, ומלת כבד היא תארי,
לפי שמי שיש לו הדנה מקנה ורכוש תנועתו כבדה נקרא כן, ופירושו שהוא הי' כבד מלד
מקנהו ורכושו שהי' רצ וכבד מאד, וכן כאלה נצלת עלה (ישעיה א' ל'), מלד עליה שהם

מנלים יאמר על הללה שהיא נוצלת, וכן מגלחי זקן וקרעי צבדים (ירמ' מ"א ה'), ורצים
ק, ואונקלוס ויצ"ע שתרגמו כבד, תקיף וכן המתרגם האשכנזי שתרגם (ד"ך) תרגמו לפי הכוונה:

(ג) לבסעיו, שלא שניה לילך צדרכים אחרים, רק כל נסיעותיו שנסע יום יום צתחלה, נסע בס
עפה, וכן ת"א ויצ"ע למעלוהו, לשון נסיעה: מגבה, ארץ מזרים צדומה של ארץ כנען (דש"י),
ודלה לי כי תנגז ועד צית אל שצ על למסעיו ולא על וילך, ושעורו, וילך למסעיו אשר מנגז

והאר יערה רייד אן פֿיח, וילבער אינד גאלר. (ג) ער ריוועט זיינע פֿאָריגע טאָ געריימען, פֿאָן מיטטאג נאר בית אל צו, ביז אן דען אָרט, ווע פֿאָרהער זיינע היטטע וואר, צוויי שיען בית אל אינד עי. (ד) ביז אן דען אָרט דעם אלטארס, דען ער פֿאָר-היז ערדיכטעט, ווע ער נעמליך אין דעם נאמען דעם עוויגען געלעהרט היטטע. (ה) אבער אייד לויט, דער מיט אברם גינג, האמטע שאַע, רינדער אינד היטטען. (ו) נון קאָננטע עס דאן לאנד גיכט ערטראגען, איהרע העערדען וואר רש"י

ובנהב: (ג) וילך למסגיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהל ביתחלה בין בית אל ובין העי: (ד) אהל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בשם יהנה: שלישי (ה) ונבם ללזש ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים: (ו) ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רבושם רב ולא יכלו לשבת יחדו:

ת"א וילך ערכין ד"ז, ג': וגם נ"ק נ"ג. ח': דאס ויא ביאזאממען וועהנטען, דען איהר גוט (נעמליך ערד גרעם; דאהער קאָננטען זיין ניכט ביאזאממען וועה-)

תרנום אונקלוס

כאד. טעק מסלות: (ג) וילך למסעיו. כשחזר מהלרים ללזן ננען כיה הולד ולן זאכסניות סלן זהם זהליכתו לזלרים למדך דרך לזן שלל יסנה סדס מאכסניס שלו. דנר סחר זהלדחו פרע הקפותיו (ז"ד): מנגב. סרן מלרים צדומה סל סרן ננען: (ד) אשח שם בראשונה. ולשר קרל סס סזיס זסס ה' וגס יש לומר ויקרל סס עכשיו זסס ס': (ה) והולך את אברם. מי גמס שהיכ לו זאת הליכתו עס סזיס: (ו) ולא נשא אותם.

בבבא וקדבא: (ג) נאול למסלנזחי מדרומא ועד בית אל עד אתרא די סרסיה תמן משכניה בקדמיתא בין בית אל ובין עי: (ד) לאתר מרבחא די עבד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא דזי: (ה) נאוף ללזש דאזיל עס אברם הנה עאן וחורין יששכנין: (ו) ולא סזכרת יתהון ארעא למיכב בבדא ארי דיה

סחר זהלדחו פרע הקפותיו (ז"ד): מנגב. סרן מלרים צדומה סל סרן ננען: (ד) אשח שם בראשונה. ולשר קרל סס סזיס זסס ה' וגס יש לומר ויקרל סס עכשיו זסס ס': (ה) והולך את אברם. מי גמס שהיכ לו זאת הליכתו עס סזיס: (ו) ולא נשא אותם.

באור

ועד צית סל, לפי שזס הי' סז על וילך הי' לו לומר מנגב סל צית סל לו לצית סל (ד) שם בראשנה, ולשר קרל סס סזיס זסס ה', וגס יש לומר ויקרל סס עכשיו זסס ה' (ז"י), סך לזון ויקרל סס יתה על פי' הא' וכן מתורגס זל"ס: (ה) ואהלים, צחולס סלל"ף וכן סלח ליז סלל"ף (סופטים ז' ח' ושמואל א' ז') ויששכר זלל"ף (דברים ל"ג י"ח), וע: דרך מסקל אהל הי' סלל"ף צקמן חטף כמו סן קרש, קקש"ים, ומן חדש, קדש"ים, וכן זל כי באדלים תשנו (ירמיה ל"ה ז'), ונצז זלל"ס (סס י'), הסגותי זלל"ס (סופטים ה' י"ח), וכתז הדד"ק צהכלול (זפ"ס קטן דף ר"ז ע"ז) הי' סותס שזל זלל"ף צחולס סלל"ף להסרין על סה"ס, סו סלו שזאים צחולס סלל"ף יהיו מעסקל סחר, ויהי' סנשרד מהס אהל, צפלל גזל, בבב, גזל, סלע, סהמקוצן מהס גרלזח, בבב"ים, גולזח, סלע"ים, וסף כי לו סלל"ף צזלת סהל מסק! זה צנתות, ונ"ה דעת סרלנ"ע: (ו) ולא נשא אותם, פידוש וולל סכל וזל לזן זלל"ף ונר וכמסו כעתס סרן (ישעיה ע' י"ח), ולדעת רש"י סלל"ף קנר וצזלומו סלל"ף וולל סס סותס מרעה סלרן, סלל"ף כנר כס יתיצחקדמה וצכמה מקומות צנאוריכי מספנ סלל"ף סלל"ף לסמור סמין וססספר כלשר יקדס ספעל לפועל, וסנוויה סלל"ף היתה סלל"ף יכולה לסספיק סרענ לסקניס: יחרו, סו"ו סיס סיתן סרזיס על יסיד כמו עליו סליו, וסף על פי סלל"ף צו סו"ו

תרנום אישכנוי ס

נעו. (ז) דא ענטשטאנד
איין שטרייט צווישען דעם
פֿיההירטען דעם אברם,
אונד דעם פֿיההירטען דעם
לוט. דער כנעני אינד
דער פרוי זאסען שאן דאס
מאלס אים לאנדע. (ח) דא
שפראך אבום צו לוט:
ליבער! לאס קיינע שטריי-
טיגקייטען זיין צווישען
מיר אונד דיר. אונד צווי-
שען מיינען אונד דינען
הירטען, וויר זינד יא
נאדע פֿערוואנדטע.

(ט) דוא האסט דאך
ווילסט דוא צור לינקען,
דעכטען, זא ווערדע איך

רש"י

לא היתה יכולה להספיק
מדעה למקניהם. ולשון
קלר הוא ולריך להוסיף
עליו כמו ולא נשא פוחס
מדעה הארץ לפיכך כתב ולא
נשא כלשון זכר: (ז) ויהי
ריב. לפי שהיו דועי של

לוח דבעים ומדעים זהמתם צדוהם אחרים ודועי אצדס מוכיחים אותם על הנזל והם אומדים
נתנה הארץ לאצדס ולו אין יודע ולוט יודע ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז
יושע צאדן ולא זכה זה אצדס עדיין (צ"ד): (ח) אנשים אחרים. קרובים. ומדרש אגדה
חומין צקלסתר פנים: (ט) אם השמאל ואימינה. כל אשר תשע (ואשע) לא אמרחק ממך ואעמוד

באור

צדו, הרי תלכו עלו צדמים ידעם (שמאל א' צ' י'), (ושהכתיב עלו והקדי עליו), כלל
י"ד וכן, יחדו תלכו צד"ד שלשה וכו', ולפי שנתקצץ צו היחידות והדצוי נאמר כן (רד"ק צדדים
שרש יחד). ופלה זאת תלמד על שנים כמו כאלו, ותחת' על דעים כמו ויענו כל העם יחדו (שמות
י"ט ח'), ועל נקצות כמו ולאנחנו יחדו אין זר אחנו צדית (מלכים א' ג' י"ח). אלל שמים נשים זונות:
רכושם. ר"ל מקניהם (כי דנוסם כילל הכל) וכן מתורגס צל"א: (ז) ויהי ריב וגו', על דרך הפשט היתה
המדינה על המדעה כי לא נשא אותם הארץ וכאשר היה מקנה אצדס דועה צאחו היו דעי ליע צאים
צגנולס ודועים שם והנה אצדס ולוט היו גרים ותושבים צאדן ופחד אצדס פן ישמע הכנעני
והפרזי יושע הארץ כוצד מקניהם ויגדשוס לו יכו אותם לפי חרצ ויקחו להם מקניהם ורכושם
כי ישיצ הארץ עתה להם לא לאצדס וזה טעם והכנעני והפרזי כי הזכיר שהיו עמים דעים
יושבים צאדן ההייל ולהם ולמקניהם אין מספר ולא ישא אותם הארץ ואת אצדס ולוט וממלת אז
יזכה לי כי העמים היו צאדן צימים ההם יושבי אהל ומקנה נאספים מקצתם אל עיר אחת
ודועים שם שנה לו שנתים ונוסעים משם אל גזול אחד אשר לא דעו אותו, וכן יעשו חמיר
נמכה צני קדר והכנעני והפרזי היו אז צאדן הננצ וצננה האחדת יצאו שם היצוסי והאמרי
(הרמב"ן): וחכנעני והפרזי אז יושב בארץ, כוונת הצתרגס האשכנזי פה לשלול זמן הקודם
שלא יצאו צאדן קודם שנצווה מזדעו של שם כמ"ס דס"י לעיל (י"צ ו'), על והכנעני אז צאדן:
(ח) אחים, קרובים, ועיין מ"ס צפ' חיי שרה צפסוק וישלחו את רצקה אחתם (לקמן כ"ד
נ"ע): (ט) אם השמאל, אם תולנה ללנת ללר שמאל: ואימינה, אימין את עלמי, ר"ל
אלך ללך ימין, ושרשו ימן, והוא מצנין הפעיל, וכל האות' צנידי שלל נמכה דוע השדשים

ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין
רעי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז
ישב בארץ: ויאמר אברם לוט א-נא
תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין
רעיך כי אנשים אחים אנחנו: (ט) הלא
כל הארץ לפניך דופרד נא מעלי אם-
השמאל ואימינה ואם הימין

ח"א אחים. צמות י"ז, נ':

ראו נאנצע לאנד פֿאר דיר, טרעננע ריך אלוץ פֿאן מיר;
זא ווערדע איך צור דעכטען, וויללסט דוא אבער צור

תרנום אונסלום

קניגידון סני וקא יכילו למיסב בחדא: (ו) ויהי מצותא בין
רצן בעיריה דאברם ובין רצן בעיריה דלוט וכנענא ופרזא
בבן יתיב בארעא: (ח) ואמר אברם ללוט לא כען חדי מצותא
בינא יבינך בין רעותי ובין בעותך ארי נוקרין אחין אנחנו:
(ט) הלא כל ארעא קדקדך אחפריש כען מלוחי אם את לציפונא

תרגום אשכנזי

צור לינקען. (י) אלס נון
 לוט זיך אומזאה, אונד
 דען גאנצען קרייז דעם
 ירדן'ס בעזיכטיגט, וועל
 כער דורכאויס געוועס:
 סערט וואר. (בעפאר
 נאך דער עוויגע סדום
 אונד עמורה צו גרונדע
 ריכטעט, וואר עס וויא
 איין גארטען דעם עוויגען,
 וויא דאז לאנד מצרים,

רשי

לך למגן ולעזר וסוף דבר
 הולך לו שנאמר וישמע
 אדם כי נסבה אחיו וכו':
 ואימיבה. איתין את עצמי
 כמו ואלמחילה אלמחיל את עצמי.
 להימין [שמואל ז' י"ד] ואין נקוד להימין: (י) כי כלה משקה. ארץ נחלי מים: לפני שחת ה' או

לך לך יג

ואשמאילה: (י) וישא-לוט את-טיניו
 וירא את-כל-בכר הירדן כי כלה
 משקה לפניו שחת יהוה את-סדום
 ואת-עמרה בגן-יהוה בארץ מצרים

תולדות אהרן וישא מיר ס"ג, ח'. הוריות י', ב': וירא
 וכו' מיר סס: כי כלה מיר סס: בגן כתובות קי"ח, ז
 סוטה ל"ר, ז':

תרגום אונקלוס

אנא לדרומא ואם את לדרומא אנא לציפונא: (י) ויקף לו
 ית עינזיה וקחא ית כל מישר ירדנא ארי כוליה בית שקי
 קדם דחביל יי ית סדום ונת עמרה בגינתא דיי בארעא דמצרי
 כמו ואלמחילה אלמחיל את עצמי. ואם תאמר היה לו לינקד ואימינה כך מלינו במקום אחד סס י
 להימין [שמואל ז' י"ד] ואין נקוד להימין: (י) כי כלה משקה. ארץ נחלי מים: לפני שחת ה' או

באור

מנחי פ"ח יו"ד שהלית"ן זהם צחולס, וכמיהו שרש יעז, ההפעיל ממנו ואיטיצה עמד וכן יל
 וילק: ואשמאילה, השם משרש זה הוא שמשאל, והנה י"ל ששרשו שאל וכמו שנאמר מן שר
 תמל תמול, כך הי' ראוי לומר מן שאל שאל, אלל שהומדה הוי"ו צל"ף נחה. כמנה
 אותיות אה"י להתחלק זו צו, והפעל מזה השרש תמלל מייחנס ומשמשאלים, צנוח האל"ף
 ונמלל צחסרון האלף, להמין ולחשמשיל (ש"צ י"ד), הסימי השמשילי (יחזקאל כ"א), וכמל
 צנוע הא' ואשמאילה וכי תשמשאלו, והוא, זרות גדול מאד להוסיף אות נעה נוספת צי
 שתי אותיות השרשיות, ועכ"ז נמלל חצר לזרות זאת לדריוש הדבר (עזרא י' ע"ז), ששרשו דר
 והיו"ד נוספת צלמלע השרש והיא נעה: (י) וישא לים את עיניו וכו', עיקר כוונת הכתו
 להודיע שנפרד ליע מצדהס, ויש צערי הכבר, אלל מה שנשאל עיניו ודלה כי כבר הירד
 היא כלה משקה, איננו רק טפל למה שאחריו, להודיע סצת צחירתו ליש צמה, לכן חיינו
 הוי"ן האלו מחצרות המלכדים להיות המלמד הא' סצה אל הצ', ושעורו כלן, וכשנשאל לו
 את עיניו ודלה את כל כבר הירדן שכלה משקה, אז צחר לולוע את כל כבר הירדן וג', ומלמד לפנ
 שחת ה' וכו', עד סוף הפסוק הוא הודעה אחרת מן כותב הספר להודיע תכונת הארץ צעת ההיל
 וצלשונות העמים יסבירו מלמד כזה צמי חללי לצנה, אולם צלשין המקרא אין לודך, כי צע
 הטעמים יצאדכו צתתו טעם מפסיק יותר צסוף המלמד המוסגר מן המפסיק צצסוף המלמד
 שלפניו, ואם יהי סוף המלמד שלפניו צאתנח, יתן צסוף המלמד המוסגר סוף פסוק, כמו ועס
 לי מקדש (ושכנתי צתוכס). ככל אשר אני מדלה אותך וכו' (שמות כ"ה ח' וט'), ותצין עו
 שאין כגן ה' שז אל כי כלה משקה, לומר כי כלה משקה כגן ה' וכאדן מלרים וכו', דל"כ ראו
 להיות האתנח צמלת עמדה, רק מקרא קצר היא ולריך להוסיף מלת הי', לפני שחת ה' אז
 סדס ואת עמדה היה (המישור ההוא) כגן ה' וכן פי' רש"י ז"ל, ועל פי דברי אלה תצין כוונת
 המתרגם האשכנזי, ואשוצ לצאור המלות: כבר, ת"ל ויצ"ע מישר, ולדעת הדד"ק צמכלו
 (ד' קטן דף ר"ז ע"א), וצשרשים שרש כבר יהיה כבר שס משמות הכצדים ע"מ אפר, אפר
 והדצוי והסמיכות והכנוי שזה צהס, וענינו מישור וכר כרחצ שרשו כר משרשים צעלי צ' אותיות, א
 כבר צעצור שהמקוצן נמלל לצשו כרים האלן, (תהלים ס"ה י"ד) שהכף קמוצה, ואולי הו
 לתשלוס הדגש הראוי להיות צרי"ש לחסרון הרי"ש ע"פ, וענינו קרוע לענק כבר, רק שהו

בְּאַכָּה צִעַר: (יא) וַיִּבְחַר לֹא לֹוֹט אֶת כָּל־
בְּכֹר הַיִּרְדֵּן וַיִּסַּע לֹוֹט מִקְדָּם וַיִּפְרְדּוּ
אִישׁ מֵעַד אֶחָיו: (יב) אַבְרָם יָשָׁב בְּאַרְץ־
כְּנַעַן לֹוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּנַעֲנִי וַיֹּאחֶל עַד־

אונר זא וואר עס ביז נאך
ציער היין). (יא) דא ער
וועהלטע ויך לוט דען
גאנצען קרייז דעם ירדן'ס
אונר צאג געגען מארגען;
אלזא ווארדען זיא איינער
פֿאן דעם אונדערן גע-
טועננט. (יב) אברם

וואהנטע אים לאנדע כנען, אונר לוט וואהנטע אין דען שטערטען דעם קרייזעס, אונר שלוג

רשי

תרגום אונקלוס

סדום ואת עמורה. היה
אותו תישור: כגן ה'.
לחילנות: בארץ מצרים.
לזעים: (ב"ר) באכה

חמי לצער: (יא) ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונסל
לום בקדמיא ואחפשו גבר מליות אחיה: (יב) אברם יתיב
בארץ כנען ולוט יתיב בקריי מישרא ופרם עד סדום:

צער. עד לעד. ומדש אגדה דודסה לגנאי על שהיו שטופי זמה צחר לו לוט צטנוכתם צמסכת
הודות: (יא) בכר. מישור כתרוממו: מקדם. כסע מאלל אצדס (תמזרח) והלך לו למערצו
של אצדס כמלל כוסע ממזרח למערצ. ומדש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אער
לי אפשי לא צאצדס ולא צאלהיו: (יב) ויאהל. נעה אהלס לדועיו ולמקנהו עד סדום:

באור

זס פרטי למקום מדעה הצהמות לצד ולא למישור אחר שאין שם מדעה: כי בלה משקה,
אמר בלה אחר שאמר כל להגדיל הדצר, וכן כל מלכי בויס, כלס יענו (ישעי' י"ד ט' וי'):
משקה, צא שם הבקרה תחת שם התאר וענינו צעלת משקה, רוצה לומר ארץ כחלי מים:
לפני שחת, חודס שהשחית והוא מקור מצנין הכצד: כגן ה' בארץ מצרים, יאמר כי ארץ
הכנר כולה משקים אותה צרגל מן הירדן כדרך הנעשה צנן ה' שנאמר צה ובהר ילא מעדן
להשקות את הבן (לעיל ז' י'), וכדרך שהוא צארץ מלרים שנאמר צה והשקית צרגלך כגן הירק
(וצדים י"א י') והזכיר שני המקומות אמר כגן ה' שהמקו' העוצ צתחתונים כן הוא כולו משקה
והזכיר כארץ מלרים מקום ידוע לראיה, ורצותינו אמרו כגן ה' לחילנות כארץ מלרים לזעים
לזו לפדש שיש צכנר כהדות גדולות ישקו אילני הבנות כגן ה' וצו יאודים כארץ מלרים ישקו כגן הירק
וצחר לו לוט צזה כי הארץ שישקו אותה כן רחוקה מן הצלודות ועוצה למדעה (הרמצ"ן), וכן נודע
עוד היסם שאין הגשמים יורדים צמלרים רק נהר נילוס עולה ומשקה את כל השדות: באכה צער,
עד לעד הי' המקום משקה, ועיין מ"ש צפ' נח על צאכה גדרה (לעיל י' י"ט): (יא) וישע לוט מקדם,
דש"י פ' כסע מאלל אצדס ממזרחו והלך לו למערצו של אצדס כמלל כוסע ממזרח למערצ עכ"ל, ויותר
מפורש צדצרי הרצ"ע שכתצ כי סדום מערצ צית אל, ומאך יפלא כי הוא כנר המליאות הנודע
כי צית אל צחור ארץ כנען צחלק צנימין וכדום הוא למזרח ארץ כנען כי הירדן ההולך למזרח
ארץ כנען נוכל ציס המלח ככתוצ צפ' מסעי צבצולי הארץ ויס המלח הוא למערצ ערי סדום
ועמורה, וכן תמה ע"ז הרצ"ס והניח צל"ע, והי' נראה לי להגיה צדש"י צמקום של אצדס,
של סדום, והי' א"כ כוונתו שהלך ממערצ למזרח, רק שרצה לפרש מ"ס מקדש צמקום מן
בשמוסה העצמי צדוצ המקומות, לכן מפרש שהלך ממזרח של מקום אצדס אל מערצ של סדום, ואף
שלמעלה (י"צ ח'), צפסוק ויעתק משם ההרה מקדס לצית אל, מפרש צמזרחה של צית אל,
וענינו כמו צקדס צית אל, היינו לפי ששם אין מקדס מוסצ על פעל ויעתק שלפניו, רק על
ההרה, ושעורו ההרה אשר מקדס לצית אל, תש"כ כאלן שמוסצ על פעל ויסע, רצה לפרש
כפ"ס לשמוש מן, אצל לא מלאתי כן צשום כוסח, גם צשני כוסחאות של דש"י כ"י שצדי
המסח, של אצדס, ול"ע, ואנקלוס תרגס צקדמיא, וי"צ ע תרגס ממדינחא, וכן מתורגס
צל"א, וצאור מקדס כמו צקדס ו"ל מלד קדס של א"י, ואחד משמושי המ"ס הוא שתשמש צמקום
צית כת"ש הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף כ"צ ע"א), וצשרשרים שרש מן ע"ס: (יב) אברם
ישב בארץ כנען, צשאר ארץ כנען כולה כי ערי הכנר מכלל ארץ כנען, (עיין מה שכתצתי צפ'
וידל (לקמן י"ח י"ז) צפסוק וה' אמר), וטעם צערי הכנר פעט צזו ופעס צזו מפני כוצד
המקנה חה טעם וצחר לו לוט את כל כנר הירדן כי וצתה עס אצדסה מלל יצא צכל הכנר

סִדְּם: (יג) וְאִנְשֵׁי סִדְּם רָעִים וְחַפְּזִים
 לִידֹדָה מְאֹד: (יד) וַיִּדְּוָה אֶמְרָא לְאַבְרָם
 אַחֲרֵי הַפֶּרֶד-לֹט מֵעַמּוֹ שְׂאֵא נֶאֱעִיגִין
 וְרֵאָה מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׁב
 צִפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיִּקָּה: (טו) בִּי אֶת-

וינע הייטען איהן בן
 נאך סדום. (יג) דין
 מעננער פֿאַן סדום אבער
 ווארען דעם עוויגען זעהר
 באַזע מענשען, אונד
 גראַסע זינדער. (יד) דער
 עוויגע שפראך צו אברם,
 נאכדעם זיך לוט פֿאַן
 איהם געטרעננט האט-
 טע, העבע דינע אויגען

אויף אונד זיהע דיך אים, פֿאַן דעם אָרטע, וואָ רוא ביזט, געגען מיטטערנאכט
 געגען מיטמאג, געגען מאַרגען אונד געגען אבענד. (טו) דען דאז נאנצע לאנד, וועל

תרגום אונקלוס

רש"י

(יג) וְאִנְשֵׁי דְסִדְּם בִּישִׁין בְּמִטְנָהוֹן וְחִיבִין בְּגִיטָהוֹן קָדָם:
 לְחֻדָּא: (יד) וְיִי אֶמְרָא לְאַבְרָם בְּתֵר דְאַתְפָּרֵשׁ לֹט מִגִּיָּה וְקִין
 קֶצֶן עֵינָהּ וְחֵי מִן אַתְרָא דִּי אַתָּה תַּמָּן לְצִיפּוּנָא וּלְדִרְזָמָא
 וּלְמִדִּינָתָא וּלְמַעְרָבָא: (טו) אַבְרָם יָת קָל אַרְעָא דִּי אַתָּה תְּזִי לָן

(יג) ואנשי סדום רעים.
 ואף על פי כן לא נחנצ
 לוט פלשכין עמהם.
 ודעותינו למדו מכלן [יואל
 ל"ח] שם רשעים ירקע
 [פסליו]: רעים. צנופס

ומטלים צממונס [סנהדרין קט]: לה' מאוד. יודעים רצונם וצממונס למדו צו: (יד) אחר

באור

(ברמז"ן): ויאחל עד סדום, נעה לוהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום: (יג) ואנשי סדום וזו
 זל מלת וחטאים צאתנה שלל כחשפט, לפי שלכשי סדום נושא המאמר, וכל סלר הכתה
 רעים וחטאים לה' מאלד הוא נשול המאמר, וזפי דרך נגינות כטעמים צכל מקום דלן
 סינודל הנושא הנשולו צטעם היותר תפסיק, והי' ס"ב מן הרלוי להנעים מלת רעים צדד
 ומלת חטאים צתציר, אלל שנתחזקה בהעמדה צמלת וחטאים לעורר הכוונה על עולו
 סמרי, (וזהו מה שאלמדו חז"ל צסנהדרין ד' ק"ט ע"ב), פמתכוונים וחוטאים, דהיינ
 שידעים רצונם וצממונס לצדוד צו, כמו שפירש"י כלן), ותיצות לה' מאלד מיוצת ע
 רעים וחטאים כללו סמר שהיו רעים לה' והיו חטאים לה', היו רעים מאלד והיו חטאים
 מאלד, לפינך הודלה גם תיצת לה' מתיצת מאלד צטעם תפסיק שהוא כטפחל, ללל סינ
 תפסיק כל כך כמו הלתנה, ונרלה לי שהפסוק הזה הוא הקדמה אל הספור צענין הכינס
 סדום ועבודה והללת לוט שצפ' ורל, כענין וחס הוא לצי כנען (לעיל ע' י"ח), ועח
 רצים כן: רעים, צנופס: וחטאים, צממונס (רש"י) והי' דעת רצ יהודה צסנהדרין (ון
 ק"ט ע"ב), ולנקלוס ויצ"ע חרגמו להפך והי' דעת הנרייתל שס, והנה צלמת נמיל
 שניהם מפירשים צנתוצ (עם שיחזקאל לל פי' דק רעתס צממונס שאלד (צסי', ע"
 פסוק פ"ט) הנה זה הי' עין סדום לחוחך גלחן שצעת לחס ושלות כסקט הי' לי
 ולצנותיה ויד עני ואצין לל החזיקה) צפ' ורל, צענין צממונס, מה שהדע צעיניהם קנלס
 הלוודחים שהגדים לוט לציות, וצענין גופס, מה שאלמדו הוילסם סלינו ונדעה סתס (לל
 י"ט ה'), (יד) צפנה, הי' הפלה השתאלית: ונגבה, הי' הכל' היענית, ונקדלסת צנתוח
 גם דדוס וימין ותימן. ונחצ הדד"ק צשרשים שרש נגצ, כי נקדל כלל הזה נגצ לפי סינ
 צפלת דדוס דרצ הרצה ולין צה יסוצ כמו צשלר כפלות תפמי החליות, ותרנוס חרצ
 תמי הולדמה (לעיל ח' י"ג), נניצו לפי סרעל: וקדמה, הי' כלל שלפניו, ונקדל ג"ו
 מאד ע"ס שהשמש חורח תשס: וימה, הוא כלל שללחדיו, ונקדל ג"כ סערצ פלשון סרצ
 ולפי שהי' הדול לפלת סערצ סרן ישראל קרלו לפלת סערצ יס: (טו) לך אחנגה
 הרלצ"ע פי' צדוד, כי לל הגחילה צפיעל לסצדהס דק לודעו יוללי מלרים, וכן כתו
 סרמז"ן וטעם כי לך ולודעך שחחזיק צמתנה מענשיו להנחיל' לודעך כמו שאלמדו רצותינ
 ידועה הי' להם מלצותיהם עכ"ל, כי ענין הכתיבה יפול על עסידת הזנות צדוד, שינ
 צו המקצל עתס סףלל יחזיק צדוד הלוס כי סס ללסר זמן, ועל עסידת הדוד סנתח

תרגום אשכנזי סב

כעס דוא זיהעסט, ווערדע
איך דיר אונד דיינעם
זאמען אויף עיוג איינ-
געבען, (נז) דיינען זא-
מען אבער ווילל איך דעם
שטויבע דער ערדע גלייך
מאכען, זא דאס, ווען
יעמאנד ווירד דען שטויב
דער ערדע צעהלען קאנ-
נען, אייך דיינ זאמען
זאלל געצעהלט ווערדען.
(יז) מאכע דייך אויף,
דורכציהע דאז לאנד נאך
דער לענגע אונד ברייטע;
דען דיר ווילל איך עס
איינגעבען. (יח) אברם
שלוג זיינע היטטע אויף,
קאס, אונד בעזעטצטע
זיך אין דעם האניצע מזמרא,
וועלכער בייא חברון איזט, אונד ער בויטטע דאזעלבעס דעם עוויגען צו עהרען איינען אלטאר.

כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ
אֶת־גְּבֻרַתְךָ וְלִזְרָעָךָ עַד־עוֹלָם: (טז) וְשָׂמֵתִי
אֶת־זְרָעָךָ בְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲמַר יוֹכָבֵל
אִישׁ לְמִנּוֹת אֶת־עֶפְרַיִם הָאָרֶץ גַּם זְרָעָךָ
יִפְנֶה: (יז) קוֹם הִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאֻרָּכָה
וּלְרַחֲבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנָּה: (יח) וַיֵּאָהֶל
אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֶיךָ מִמְּרָא אֲשֶׁר
בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה: פ רביעי
יד (ט) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שֹׁנְעֵר

ת"א קום שנת קי"ח. ז' ז"ז ט"ו, ז' י"ז ח'. סנהדרין קי"ח. ה':
ויאהל יומת ל"ח, ז': ויהי וכו' ערוצין נ"ג, ח'. מגלה סס:

וועלכער בייא חברון איזט, אונד ער בויטטע דאזעלבעס דעם עוויגען צו עהרען איינען אלטאר.
יד (ט) אין דען טאגען אמרפל, דעם קאניגס פאן שנער, ארייך, קאניגס פאן אלסר;

תרגום אונקלוס

רש"י

המרד לוט. כל זמן שהרשע
עמו היה בדבור פורע
מזנו: (ולעיל שהיה לוט
ללכו וכתיו וירא ה' לאברהם
צלותה שעה כשר היה
וק"ל): (טז) אשר אם
יוכל איש. כשם שאי אפשר
לעפר לימות כן זרעך לא
ימנה: (יח) מזמרה. שם אדם:

אֶתְנַנָּה וְלִבְנֶךָ עַד עֲלָמָא: (טז) וַאֲשֶׁר־יֵת בְּנֶךָ בְּגֵימֵי פְּעֻסָּא
דְּאַרְעָא פְּסָא דִּי לִית אֶפְשָׁר לְגַבְרָא לְחַמְנֵי יֵת עֲפָרָא דְּאַרְעָא
אַף בְּנֶךָ לֹא יִתְכַנֵּן: (יז) קוֹם הִלֵּךְ בְּאַרְעָא לְאֻרָּכָה וּלְרַחֲבָה
אַרְי לָךְ אֶתְנַנָּה: (יח) וְסָבַם אַבְרָם וַאֲתָא וַיְתִיב בְּמִשְׁרֵי מִכְרָא
דִּי בְּחֶבְרוֹן וַיִּבְנֵא חֲפֵן מִדְּבָחָא קָדָם יי:
יד (ט) הָדָה בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ דְּבָבֵל אֲרִיזָא מֶלֶךְ דְּאַלְסָר
קְדָרְלֵעֻזָּר מֶלֶךְ דְּעֵילָם וְתִדְעַל מֶלֶךְ דְּעַמְמִין:

יד (א) אמרפל. הוא נמרוד שחמד להצדהס פול לתוך כנען האש (ב"ר): מלך גוים. מקום

באור

צעמנו ליד המקנל או לרשותו, לכן תוזן הנתינה הנזכרת צכתוצ הזה על שני העמינים
יחד. כי הנתינ' להצדהס היא תסידת הזכות, ועדיין לא נתן לו הכח להצדה כמו שאמר
לו כי לא שלם עון האמרי עד הנה (לקמן ע"ו ט"ז). אולם נתינת הארץ לזרעו תוזן על
הענין ה' שהיא נתינה לרשותם ממש שיצטוו: (טז) גם זרעך ימנה, אם יהיה זה יהי'
זה ואם לא לא כלומר כשם שזה אי אפשר גם זה כמי כן וכן היספך כושי עורו וגו' גם אתם
תיכלו להיניצ (יח) (י"ג כ"ג): (יז) קים, ענין זרות:

יד (א) אמרפל מלך שנער, אמרו חז"ל צ"ל שהוא נמרוד, וכן סופר צספר הישר ואמר
שם כי אחר צנין המגדל שנפולו כל העם מעליו ויתפדרו לארצות רצות ונתחלקו ללשונות
רצות, מודו צו והמליכה כל אומה ואומה עליה מלך אחד, תחת כי קידם צנין המגדל ישנו
כולם יחד צנקעת שנער, ונמרוד מלך על כולם, ולפי שצנין המגדל נפלו כל בצוריו, קדוהו
כל ענדיו ושריו אמרפל, וצ"ל אמרו ע"ש שאמר להפיל את אצדהס לכנען האש: מלך גוים,
שם הדינה כחצוריו שצססוק, ונ"ה צס' הישר, וב' רש"י צסס הצ"ל תקום יש שצמו גוים
על שס שצתקצו שמה מנחה אומות ומקומות והמליכו אים עליהם ושמו תדעל עכ"ל, ונמצא
יחזק (י"ג כ"ג), מלך גוים ללגלג אחד, וכן אמרו צל"א, מלך מלכות וי"ע תרגמו

תרגום אשכנזי

לך לך יד

אריז מלך אלסר כדרלעמר מלך
עילם ותדעל מלך גוים: (ג) עשו
מלחמה את-ברע מלך סדם ואת-
ברשע מלך עמורה שנאב מלך
אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך
בלע היא-צער: (ג) כל-אלה חבור
אל-עמק השדים הוא ים המלח

כדרלעומר, קאניגס
צו עילם, אונד תדעל,
קאניגס דער גוים,
(3) פיהרטען דיזע קריג
מיט ברע, דעם קאניגע
פאן סדם, מיט ברשע,
דעם קאניגע פאן עמורה,
שנאב, דעם קאניגע פאן
אדמה, שמאבר, קא-
ניגע פאן צבוים, אונד
מיט דעם קאניגע פאן
בלע, נונמעהר צער גע-
נאנט. (ג) אללע דיזע
פער אייניגטען זיך אין דעם
טהאלע שדים; דאזעל-
בע איזט נונמעהר דיא

צבוים קי

תולדות אהרן כדרלעומר חולין ס"ה, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

(3) עבדו קרבא ים ברע מלכא דסדם ועם ברשע מלכא
דעמורה שנאב מלכא דאדמה ושמאבר מלכא דצבוים ומלכא
דבלע היא צער: (ג) כל אלין אתפגשו למישר חקלא הוא

יש שמו גוים על שם
שנתקצו שמה מכה
לומות ומקומות והמליכו
ליט עליהם ושמו תדעל

[צדלשית רצה]: (ברע. רע לשמים ורע לצדיות: ברשע. שנתעלה צדע): (ב) שנאב
שונא לציו שצמחים: שמאבר. שם אצד לעוף ולקפץ ולמרוץ צה"צ: בלע. שם העיר
(ג) עמק השדים. כך שמו על שם שהיה זו שדות הרצה ומדשי אגדה הרצה: הוא ים המלח
לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח: ומדרש אגדה אומר שנתצקעו הנודים סביבותיו

באור

עממין: (ב) ומלך בלע, שם העיר, רש"י, ואינו מפורש צנתוצ שם המלך, אצל מפורש צם
הישר ששם המלך הי' צלע וכשנאב קרא שם העיר על שמו, ולכן תהי' כונת הפסוק ומלך
צלע לרמוז גם שמו ואז לא היתה נקראת רק צלע, רק אחר הפירת ד' הערים והיא נשגרה
הוסצ שמה להקרא לער ע"ש והיא מלער (להלן י"ט כ'), ומשה כתב גם השם שנקראת צימין:
(ג) חברו, מצנין הקל, והוא פעל עומד, ור"ל נתחזרו: אל עמק השדים, כסעו ממקום
שהיו אל עמק השדים, ושם נתקצו יחד, ונדלה כי לעלמיה נתקצו שם, ופסוק זה הוא
כלל, ואחריו יפדע ואמר כי מתחלה עצדו את כדרלעומר שמים עשרה שנה וגו' עד סוף הענין
ויאל מלך סדם וגו' ויערכו אתם מלחמה צעמק השדים, הוא הדבר אשר התחיל צו ונ"ה צם
הישר: השדים, ת"ל חקליא, פתרו מלשון שדה, גכן פירש"י עמק השדים, כך שמו על שם
שהיו צו שדות הרצה, והי שרשו שדד והדגש לחסרון הכפל, כי הענין הזה נמלא בשני שרשים
שדה ושדד. השם עממו יצא משרש שדה, והפעל עממו יצא משרש שדד, יפתח רישדד לדממו
(ישעי' כ"ח כ"ד). ישדד לו יעקב (הושע י' י"א), אס ישדד עמקים אחרין (איוב ל"ט י'),
והיו אלו ג' השדים שצפרטה שלפניו שמות נזורים משרש שדד עם שלל נמלא הכפרד עממו,
וי"א כי שרש שדים שיד, והוא מענין ושדת אתם צמיד, (דברים כ"ז ז' וד'), והדגש תמדות
הנח כמו ופעורי צצים (מלכים א' ו' י"ח ונ"ט ול"ז ול"ה), ששרשו לין, ואל הדגש צלר"י
שניה תמדות הנח, וכן מפרשים מזה הענין ותשם צסד רגלי (איוב י"ב כ"ז), ישם צסד רגלי
(שם ל"ב י"א), ואף ששם כתוצ צסמ"ך וזה צשי"ן שמאלית, הכל אחד, ויוד' על זה הפירוש
הכתוצ הצא אחד זה ועמק השדים צלרת צלרת חמר, שנוטלין משם אדמה לטיט של צנין,
והמתרגם האשכנזי לא תרגם שם שדים, כי לכל הפירושים משמע מפשטות הכתוצ שנקרא כן
צסם עממ' פרטי אס מדצוי השדות או מענין הסיד והשם העלם הפרטי לא יתורגם וכן פירש"י
כך שמו ע"ש שהיו צו שדות הרצה: הוא ים המלח, העמק עממו נעשה אחד כך ים והוא הנקרא

תרנום אשכנזי סג

ואלצזע. (ד) זיא ווא-
רענעמליך צוואלף יאהרע
דעם כדרלעונוז אונטער-
ווירפֿיג; אים דרייאצעהנ-
טען יאהרע אבער פֿילען
זיא אב, (ה) אונד אים
פֿירצעהנטען יאהרע קאם
כדרלעמר אונד דיא קא-
ניגע, וועלכע מיט איהם
הילטען, אונד שלוגען דיא
רפאים אין עשתרות
קרנים, דיא ווים אין
הם, דיא אימים אין
שוה קריתים. (ו) אונד
דאז פֿאלק חרים אויף

רש"י

ונעשנו יסודים לתוכו:
(ד) שתיים עשרה שנה
עבדו. חמשה מלכים הללו
את כדרלעומר וצאצאיו
עשרה שנה למדן זא
כדרלעומר לפי שהוא היה
צעל המעשה נכנס צעזי
בקדמה: (ה) והמלכים. חלה שלשה מלכים: (ו) במזמרים. זהר שלהם:

(ד) שתיים עשרה שנה עבדו את-
כדרלעמר ושלש-עשרה שנה
מרדו: (ה) ובארבע עשרה שנה בא
כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו
את רפאים בעשתרת קרנים ואת-
חוזים בהם ואת האימים בשוה-
קריתים: (ו) ואת אחי בהרם שער

ח"א שתיים וכו' שנת י"ח, ח':

תרנום אונקלוס

אתר יפא דמלחא: (ד) תרתא עשרי שנין פלחו ית כדרלעומר
וחלל עשרי שנין מרדו: (ה) ובארבע עשרי שנין אתר
כדרלעומר ומלכא די עמיה ופחו ית גבריאל די בעשתרת
קרנים וית תקפא דבהמתא וית אמחגי די בשוה קריתים:
(ו) וית חוראי די במורא דשער עד מישר פארן די סמך על

בקדמה: (ה) והמלכים. חלה שלשה מלכים: (ו) במזמרים. זהר שלהם:

באור

יס המלח, והוא גזול ס"י לנד מזרח קרוב לדרום כמפורש צפ' חלה עסעי: (ד) ושלש עשרה
שנה מרדו, ד"ל ושלש עשרה ותחסר הצי"ת כמו כי ששת ימים עשה ה' (שמות כ' י"א), הנמלא
צית-ה' (מלכים ז' י"ז י"א), כן פי' הרצ"ע, והכוונה צמח השלש עשרה, כי דרך שם המספר
זל"ה כשידלה לדור מאחד מהמספר יאמר המספר צעלמו, וכן שנת החמשים שנה (ויקרא כ"ה
י"א), ד"ל השנה הדיא לצדה, עם שש חמשים הוא שם כולל לחמש פעם עשר, כ"כ הדד"ק
נמכלול (ד' קטן דף רנ"ט ע"א), וכן תיז"ע וצתליסדי סנין, וכן מתורגם זל"ה, והיא דעת רש"י
נחלשית רצה (פ' ע"ז סי' י'), אזל דעת ר' יוסי שם כי שלש עשרה שנה נמשכו ימי המדידה,
וכ"ה צסדר עולם (נראה לי כי לשיעוריה אזיל כי מאן תנא ס"ע ר' יוסי), וכ"ה דעת רז
נצח (דף י' ע"ז ו"א ע"א), וכן פ"א: (ה) בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו, פירש"י
לפי שהוא היה צעל המעשה נכנס צעזי הקודה והאחרים עפלי' לו לכן הזכירו פה לצדו, ולא
ידעתי למה הזכירו תחלה שלישי להם, ואולי צעזר שהי' תחלה תחת יד אמרפל, כנודע
מז"ל צ"ר שהוא נמרד המולך צסנער, אשר נודעה בצורתו צפ' הקודמת, ואח"כ התגזר עליו
ועל חזיריו והכניעם להיות תחת רשותו וכן סופר צס' הישר: ויכו את רפאים, זא פה מלת
את ולק מחריה לא ה"ל הידיעה ולא כנוי ולא סמיכות שלא כמנהג הלשון, והראוי את הרפאים
נחזיריו שצפסוק ולת חוזים, ולת האימים, וכמוהו את שצע כצנת תקח מידי (להלן כ"א ל')
את אחיכם אחר (שם ע"ג י"ד). ונקראו רפאים, שכל הדואה אותם ימות לצו ויחשצ מהרפאים
שהם המתים, ואימים ע"ש שיש מהם חימה, כן פי' הרצ"ע, ועל חוזים כתב רש"י שהם
זמזמים הנזכרים צפ' דברים (י"ט כ'), ופי' הרמז"ן שם שהוא מלשון זממו אל תפק (תהלים
ק"ע ט'), אלל שנכפל, כלומר עם שלל יצור מהם כל אשר יזמו לעשות. והנה אף שהכתוב
מעיד שהלומות קראו להם השמות הללו, כמו שנאמר שם (צ' ט' ו' י"א), והמואצים יקראו
להם אמים, וכן והעמנים יקראו להם זמזמים (שם י"ט כ'), עם כל זה נראה מכוונת הכתוב
בהדעת השמות הללו, שהולאת שדשיהם מסמנת לו קרובה להולאתם זל"הק, על ענין החוזק
והצורה, והנה המתרגם אונקלוס (ו) נוגס את השמות הללו בלל, למי שנשנו ונעשו שמות

תרגום אשכנזי

לך לך יד

עד איל פארן אשר על-המדבר :
 (ז) וישבו ויבאו ל-עין השפוט הוא קדש
 ויבאו את-כל-שדה העמלקי וגם את-
 הנאמרי הישב בתצצן תמר : (ס) ויצאו

איהרעם געבירנע שער
 ביז נאך איל פארן, וועל-
 כעס אויף דער וויסנע
 ליגט. (ז) היראויף וועג
 דעטעו זיא ויך, אהנד
 קאמען נאך עין משפט,
 דאזעלבע הייסט אויך
 קדש, אונד שלונגען דאז
 גאנצע געפילרע דעם
 חצצן תמר ויטצט. (ח) נון צאנען אים דיא קאניגע פאן סרום, עמדה, ארבע

תרגום אונקלוס

רשי

מדינא : (ז) ותבוי ואתו לבישר פלוג דינא תוא רבם ופחדו יר
 קל חקלי עבלקא ויפך ית אמורא דיתבי דגין גרי : (ח) ויבאו
 איל פארן. כתרגומישהו.
 ופחדו הכי שאין איל לשון
 מישור כלל מישור של פלדן
 איל שמו ושל אמרם כלוני שמו ושל ידן כנר שמו ושל שטים אצל שמו וכן צעל
 צעל שמו וכלם מתורגמין מישור וכל ס' שמו עליו : על המדבר. אצל המדבר כמו ועליו ענה
 מנשה [צמדנר ז'] : (ז) עין משפט היא קדש. על שם העתיד שעתידין בשה וזהו להשפוט
 שם על עסקי פותו העין והם מי מדינא. ולוהקלום תרגמו נפשונו מקום שהיו צרי המדינה
 מתקנאים שם לכל משפט : שדה העמלקי. עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העמיד

באור

פרטיים, ולונקלם ויצע תרגמו דפאים ונדרים, צוחים תקיפיים, ולימים למחמי : (ו) בהדרגה
 לדעת הולצנע הוא מעל והוא מקור מצנן הנצד עם כנוי נסתרים על משקל בדיקום ופאור
 מהכוס צעלוחם להר שעיר, אך לא מלאנו פעל נגזר מזה השם, גס לא יתכן לומר כן מפני
 עתחות בה"א, כי ראוי להיות צקמן לתשלום הדגש, כי עם הוי"ו שישלם הדגש על ברז
 והנחן הוא ועם הד"ק צדשים שרש הרר שהוא שם והנפרד הרר, על משקל מלך ועם כנו
 נסתרים צמלכם, והרצים הררים עם מלכים, ומהלל ממנו סמיכות המקור כהררי אל (מהלל
 ל"ו), ועם הכנויים וההרריה תחלצ נחשת (דברים ח' ט'). ותהי פה ה"א לננו נסתרי
 ופאורו צהר שלהם, שהוא מעיר, ותחסר מלת שהוא, וכמוהו שצ לארנו מלרים (יחז' ל"ז ז')
 מי' שצ לארנו שהיא מלרים, מכירך ירושלים (דניאל ט' ט"ז), ר"ל מעירך שהיא ירושלים, ונ
 פירח"י ז"ל (עין רא"ס שהתפלל צוה על חנם), וכן ת"א צעודיז דשעיר, ויצע צמחר
 דמי' דגנלא, ונראה מדעריהם שלדעתם שם הרר צש נקודות הוא שם המין כללי, כמ
 (געבירגע) בל"א, ואף שנמלא מהם המקורן אין צוה סתירה, לנך שנו פותו מיוחד לרצים
 איל פארן לונקלם ויצע תרגמו לשון מישור, ורש"י ז"ל פי' דריו שאין רצונו שתרגמו
 איל הוא מישור, כי כן תרגם ג"כ כנר הידן וללני אמרם ולצל השטים. רק שמישור ש
 פלדן איל שמו ושל אמרם כלוני שמו ושל ידן כנר שמו ושל שטים אצל שמו וכן צעל
 צעל שמו וכולה מתורגמים מישור וכל אחד שמו עליו, ולונקלוס נודף אחד צאור העכ"ץ ול
 אחד צאור המלות : (ז) עין משפט, לונקלם תרגם נפשונו ליישר פילונ דינא, בקום שהי
 צרי המדינה מתקנאים שם לכל משפט (רש"י). ויהי לפ"ז עין שם המישור כמו איל פאר
 וללני אמרם ודימיכם (כפי כוונת לונקלוס לדעת רש"י ז"ל), ושפט הוא שם תאר ע"
 המשפט אשר שם : הוא קדש, לפי דעת רש"י היא קדש שנאפטו שם השם וללני
 שהוא צמדנר לץ, וטען עליו הרמז"ן, אצל הרא"ם החזיק דעת רש"י ע"פ צרייתא דס"ע
 גהניז על כל גענותיו צדדים נכונים, וגם לי צוה דצור לרוך ליכצ נמה פסוקים צמדנר בל
 לך ונס' דררים, וצהריעי להם אי"ה לאריך צוה, לו צקו"א אשר יעדתי להצדו צע"ה, וקד
 היא תחלת גנול אדום כמ"ס והגה סנחנו נקדש עיר קלה גיולך (צמדנר כ' ט"ז) : שר
 הצמלקי, לשון רש"י עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העמיד עכ"ל, והבחינה
 שתשה כתצ כן על שם שהי' כמיד להקדשות נון, וצימיו נצד נקרא צשם הזה, והרענ"ץ קתו
 שהנחן צעמיו בי הי' צומיט בקדמיים לודם נכנר מצח המדי אשצ הארץ ומושל על המדינה

לך לך יד

תרנום אשכנזי סד

צבויים אונד פֿאַן בלע, יעטצט צער גענאנט, אונד אָרדנעטען זיך אים מיהלע שרים צור שלאכט מיט איהנען. (ט) געמ-ליך מיט כדרלעומר, דעם קאניגע צו עילם, תדעל, דעם קאניגע דער גוים, אמרפל, דעם קאניגע צו שנער, אונד ארייך, דעם קאניגע צו אלסר, פֿיער קאניגע געגען פֿינף. (י) דאז טהאל שרים אבער וואר פֿאַללער טהאָנגרובע; אלס נון דיא קאניגע פֿאַן סדום אונד עמרה דיא פֿלובט ער-גריפֿען, פֿילען זיין

מֶלֶךְ-סָדֻם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צִבְיִים וּמֶלֶךְ בִּלְע הָיוּ אֲנִי-צֶעֱר וַיַּעֲרְכוּ אֹתָם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשָּׂדִים: (ט) אֵת כְּדֻרְלֶעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעֵל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶּל מֶלֶךְ שֹׁנַעַר וְאַרְיֹךְ מֶלֶךְ אֱלֶסַר אַרְבַּעַה מְלָכִים אֶת-הַחֲמִשָּׁה: (י) וְעֵמֶק הַשָּׂדִים בְּאַרְתַּ בְּאַרְתַּ חֲמֹר וַיָּגֶסוּ מֶלֶךְ-סָדֻם וְעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ-שָׁמָּה וַהֲנַשְׂאָרִים הָרָה נָסוּ:

צבויים ק

תרנום אונקלוס

רש"י

בחציון חמר. הוא עין גדי מקדל מלא צדדי הימי' [צ' כ'] כיחושפט: (ט) ארבעה מלכים ונו'. ואף על פי כן נלחו המועטים להודיען סגודים היו ואף על פי כן לא נמנעו סגודים מלרדוף

מֶלֶךְ סָדֻם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה וּמֶלֶךְ צִבְיִים וּמֶלֶךְ בִּלְע הָיוּ צֶעֱר וְסִדְרֵי עֲמֹרָה קָרְבָּא בְּמִישַׁר חֲקֵלְיָא: (ט) עִם כְּדֻרְלֶעֹמֶר מֶלֶךְ דְּעֵילָם וְתִדְעֵל מֶלֶךְ דְּעֵמֶמִין וְאַמְרָפֶּל מֶלֶךְ דְּבָבֵל וְאַרְיֹךְ מֶלֶךְ דְּאֱלֶסַר אַרְבַּעַה מְלָכִין לְקַבִּיל חֲקִישָׁא: (י) וּבְמִישַׁר חֲקֵלְיָא בִּירִין מִסְקִין חֲמָרָא וְעֶרְקָא מִקָּרָא

לחריבה: (י) בארות בארות חמר. צלחות הרצה היו שם שנוטלין משם סדמה לטיט של צנין. וסדום סדמה שהיה הטיט מוגזל זהם ונעשה נס למלך סדום שילא משם לפי שהיו צלומות מקלפיו שלל היו חלמינין חילל סגודים מלוד כשדים מכנשן ה'אז וכיון שילא זה מן החתר החמינו צלזרהס למפדע: הרה נסו. הרה כמו להר כל תיבה שלזיכה למ"ד צתחלתה העיל לה ה"א צסופה. ויש חלוק צין הרה לההרה שה"א שנסוף התיבה עומדת צמקוס למ"ד שצדלשה לזל (ס"א זא) חיונה עומדת צמקוס למ"ד (ס"א לנקוד) ונקודה פתח תחתיה וברזי הרה כמו

באור

הזה וזמנו עמלק ואליתו צנוד עשו קרל שם צנו על שם האיש הכוא, ואולי המזכחת תמנע כמו הי' ומשל גם צמקוס הכוא והי' חלוק עליהם ענ"ל, והכוונה צמחמד ויכו את כל שדה בעמלקי, שהכו את ישיעי העדים אשר שם, כי הישוד גדול שעדים צנויות הם נקדל ג"כ שדה, וכן שדה סדום (להלן נ"צ ד'). צדה מואז (רות א' ו'): (ט) את כדרלעומר, כמו עס, ועצור שלמד צפסוק הקודם אתם פרע צלשון את צמקוס עס: (י) בארות, צנל המקדל הוא צור שמימיו נוצעין, והיחיד הוא פֿיאר ע"מ פֿיאר, והמקוצן פֿיארות, וסמיכות הדגים יצול על בני משקלים פֿיארות המים, (לקמן כ"ו י"ח), לו פֿיאר חמר, והרד"ק צמכלול (ד' קטן דף קל"ט ע"צ) נתז כי סולי הוא משקל אחד, וכן נראה לי שיהי' הנפרד ממנו פֿיאר-ח ע"מ פֿיארות, והמקוצן פֿיארות ע"מ פֿיארות, וסמיכות הדגים פֿיארות ע"מ פֿיארות שדי (פלהיס ח' ח'), ודלוי להיות הצ"ת צחידק צגניהם והאל"ף והה"א צשול כמו מן צדקה פֿירכת חציק (לקמן מ"ט כ"ו), ונשתנה ממני לות הגדון: דמר, טיט עפר, ור"ל כי צלחות הרצה היו שם שנוטלין משם סדמה לטיט של צנין: ויפלו שמה, צמקוס להמלט נפלו שמה

תרגום אשכנזי

לד לד יד

(יא) וַיִּקְחוּ אֶת-כָּל-רֶשַׁע סָדָם וְעַמָּהָּ
וְאֶת-כָּל-אֲכָלָם וַיִּלְכּוּ: (יב) וַיִּקְחוּ אֶת-
לֹוֹט וְאֶת-רֵכְשׁוֹ בֶּן-אָחִי אַבְרָם וַיִּלְכּוּ
וְהוּא יוֹשֵׁב בְּסָדָם: (יג) וַיָּבֹא הַפְּלִישִׁי
וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׁכֵן בְּאֵלֶי
מִמְרָא הָאֲמָרִי אָחִי אֲשֶׁכֶל וְאָחִי טָנָר
וְהֵם בְּעָלֵי בְרִית-אַבְרָם: (יד) וַיִּשְׁמַע

היניין, דיין איבריגען
אבער פלעהען אינס גע-
בירגע. (יא) יענע נאה-
מען אללעס גוט פאן
סדום אונד עמרה, אונד
אללען איהרען מונדפאר-
ראטה, אונד גינגען דא-
פאן. (יב) זיא נאחמען
אזיך לוט אונד זיין גוט,
דער זיין ברודערזאחן.
דעם אברם וואר, ער
זאם דאמאלס אין סדום.
(יג) דא קאם איין פליכט-
לינג, אונד ערצעהלטע
עם דעם עברי אברם;

תולדות אהרן ויבא וכו' נדה ט"ח, ח"א:

דיזער וואהנטע דאמאלס אין דעם האינע דעם אמוריטער ממרא, איינעם ברודערס פאן אשכ-
ל אונד ענר, אונד דיזע ווארען בונדעסמעגנער דעם אברם. (יד) אלס אברם הארטע, דאס זיין

תרגום אונקלוס

רש"י

דְּסָדוּם וְעַמָּהָּ וַיִּנְפְּלוּ תַּמָּן וְדָא שְׂתָאָרוּ לְמִימְרָא עֲרָקוּ: (יא) וַיִּשְׁבּוּ
יֵת כָּל קְנִינָא דְּסָדוּם וְעַמָּהָּ וַיֵּת כָּל מִיבְּלָהוּן וְאָזְלוּ: (יב) וַיִּשְׁבּוּ
יֵת לֹוֹט וַיֵּת קְנִינִיָּה בֶּר אָחוּי דְּאַבְרָם וְאָזְלוּ וְהוּא יָתִיב בְּסָדוּם:
(יג) וְאָתָא מְשִׁיזְבָּא וְחָיִי לְאַבְרָם עֲבָרָאָה וְהוּא שְׂרִי בְּמִישְׁרֵי
מִמְרָא אֲמִרָאָה אָחוּי דְּאֲשְׁכֶּל וְאָחוּי דְּעָנָר וְאֵינוֹן אָנְשֵׁי

לכד לו כמו כל הרשעים
מפרש לאיזה הר כלל שכל
אחד נס נאמר מלך הר
תחלה וכשהוא נותן ה"ס
צדקה לכתוב הכרה לו
המדנה פתונו כמו כל
הכר לו כמו להכר ומשמע

לחותו הר הידוע ומפורש צפרעה: (יב) והוא יושב בסדום. מי גרם לו זאת ישיבתו צדום:
(יג) ויבא הפליש. לפי פשוטו זה עונש פלע מן המלחמה והוא שנתנו כי רק עונש נאמר מיתר
הרפאים [דברים ג'] והוא נאמר שכל הרגוהו ומרפא וחזיריו נשכחו הרפאים צעשתות קרנים
תנחומא. ומדרש צדקה דזה זה עונש פלע מדור המצול והוא מיתר הרפאים שנאמר הנפילים
היו צדק וכו' (לעיל ו') ומתכוין שיהרג אדם וישל את שדה: העברי. שצא מעצד הכהר (ב"ר):
בעלי ברית אברם. שנתנו עמו צדקה. (ס"א ד"א שחשילו לו ענה על המילה כמו שפירש
צמקום אחר): (יד) וירק. כחרגו וזריו וכן והדיוקוטי אחרית חרצ [ויקרא כ"ו] אזיין צמקו

באור

צלל ראות: הרה, השם הר ושדו הר, והה"א צמקום לע"ד צתחלתה, וצל פתח קטן צה"א
צמקום פתח גדול וכתב דש"י שיש חלוק צין הרה להכרה, כי ה"א שצסוף הרה עומדת צמקום
לע"ד הנקודה צסוף שאיננה מורה על הידוע, ופירושו לכד לו כל הר. ואינו ידוע איזה
הר, אצל הכרה פירושו להכר לו כל הכר, והוא הידוע ומפורש צפרש, והמלה פה שנס כו
אחד לאיזה הר שיהי צאשר מלל תחלה לכן כתוב כאן הרה: (יב) והוא יושב בסדום, אי
נודך להודיע זאת פה, כי כצד נאמר ויאהל עד סדום (לעיל י"ג י"צ), אצל לפי שצחר לו אה
כל כנר הידקן לדעות מקנהו פעם כה ופעם כה, לכן אמר הכתוב כי אז יש צדום, וכ
כתב הרצ"ע והוא הי' ציוס ההוא יושב צדום עכ"ל: (יג) הפליש, ענין הללה והמלטה
והוא תלך, וכתב דש"י צסם תנחומא כי לפי פשוטו זה עונש פלע מן המלחמה, והוא שנתנו כ
רק עונש וכו' נאמר מית' הרפאים (דברים ג' י"א), והוא נאמר שכל הרגוהו ומרפא וחזיריו
נשכחו הרפאים צעשתות קרנים עכ"ל: העברי, שצא מעצד הכהר (דש"י) והיא דעת דצד
צ"ד (פ' מ"צ סימן י"ג), ודעת דצי נחמיה (סס) שהוא מצני צניו של עזר, ועוד יש ש
דעה שלישיית ע"ס: (יד) וירק, ענין חליצה למלחמה, והוא יולל לשלישי ופירושו נתן להם כל
מלחמה, ונמלל ג"כ יולל כמו והדיוקו חצותם (יחזקאל כ"ח ז'), והרק חניית (תהליך
ל"ה ג'), לו הוא נאמן הרקת הכלי מענין מרקים הקיבה (להלן י"ג ל"ה), על הארץ ודיק

תרגום אשכנזי סה

פֿערוואנדטער געפֿאנגען
וואָרדען, וואָפֿענטע ער
זיינע געאיבטע הויזגע-
באָרנע, דרייאַ הונדערט
אונד אכטצעהן און דער
צאהל, אונד פֿערפֿאָלג-
טע זיאַ ביז דין. (טו) דעם
נאכטס טחילטען ער
אונד זיינע קנעכטע זיך
אין הויפֿען, שלוג זיאַ,
אונד פֿערפֿאָלגטע זיאַ
ביז חובה, וועלכעס צור
לינקען זייטע פֿאָן דמשק
ליגט. (טז) ער בראכטע
אללעס גוט ווידער צו-
ריק, וויא אויך זיינען
פֿאָלק פֿיחרטע ער צוריק.

רש"י

עליכם וכן לדיק חרזי
[שמות ט"ו] וכן והדק חרזי
וסבד [תהלים ל"ה]:
חניכיו. חנכו כתיב (ס"ג)
קרי) זה אליעזר שחנכו
למלכות והוא לשון התחלת
נביאם האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד זהו כן חנך לנער [משלי כ"ג] חנכת המזבח [צמדדז
ז'] חנכת הצית [תהלים ל'] וצלע"ז קודק לו סינל"נייר (חונטערריכטען) שמונה עשר
תר. רבותינו אמרו אליעזר לצדו היה [מדרים ל"ג] והוא מנח ביכערים של שמו: עדרן. שם תשש
כמו מלכה שפסידן צמו להעמיד שם עגל [סנהדרין ל"ו]: (טו) ויחלק עליהם. לפי פשוטו

באור

(קהלת י"א ג'), ור"ל פה הולכת הכלי זיין מתערו, ולולי יש חרית שיעשו לו גם כן מער,
ולשון הדקה נופל על הכלי ועל היולא ממנו: את חניכיו, הנערים כחנך אותם ולמד אותם
(ד"ק צדקסידס הדס חנך). ורש"י כתב שחנך הוא לשון התחלת נביאם האדם או כלי לאומנות
שהוא עתיד לעמוד זהו כן חנך לנער (משלי כ"ג ו'), חנכת המזבח (צמדדז ז' ו'ופ"דופ"ח), חנכת
הצית (תהלים ל' ג'), וצלע"ז קודק לו סינל"נייר עכ"ל, והוא חנכעבני"ער. וצל"א (חונטערריכטען
פֿאָרעווערען). ולשון המלה הכוונת הדאי עם פידס"י ואלולס צדס"י כ"י ישן על קלף הוסיף ויש שלועזין
אותו פֿיטערני"ר עכ"ל, והוא עטרע"נער, וצל"א (לונג ערסטענמחהל ברויכען), והוא
בבנך: ילדי ביתו, פֿנוולדו צציתו מהנפש אשר עשו צחרן וצחרן כנען והיו שלשה עשר ושלש
פלות: עדרן, קול משה את המקום ההוא דן על שם העתיד, כי צימיו היתה נקדחת ליש
לו לשם, ולא נודע אז עדיין שצני דן יבצשוה ויקרלוה כן רק משה צנצולכו ידע זאת: (טו)
ויחלק עליהם לילה, כתב רש"י לפי פשוטו כדרך הרופאים שמתפלגים אחד צורחיהם כשנודחין
זה לבאן וזה לבאן, לילה, כלומר לאחר שחשכה לא נמנע מלדפס, והבנך כי דף אותם ציוס עד
ק עם כל מחנהו וכאשר חשך עליהם צלילה ולא היה רוחה ליוה דרך אשר יצחו צה חלק עמו
ועצדיו לשמים או שלשה ראשים ולקח החלק האחד עמו ורדפו אחריהם צכל הדרכים והכוס עד
סחב אשר משמאל לדפסק וחזר מלדדוף אחריהם, ושעורו ויחלק עליהם הוא ועצדיו לילה
(הרמב"ם): לילה, כמו צלילה: וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק, ידוע כי מרחק
רצ צין אלני ממדל אשר צחצרון צלרן יהודה לדמשק אשר הוא חולה ללרן אלס כן דף אחריהם
ימים רבים עד כוללו אותם מן הארץ כי צכל אללס היו חוזרים או שהיה גם גדול כאשר דרשו
רבותינו צלרן צרגליו לא יצא (ישעי' ע"א ג'). (הרמב"ם): (טז) את לוט אחיו, ר"ל כן

אברהם כי נשבה אחיו בירק את חניכיו
ילדי ביתו שמונה עשר ושלש מאות
בירדף עד דין: (טו) ויחלק עליהם לילה
הוא וצדדיו ביקם בירדפם עד חובה
אשר משמאל לדמשק: (טז) וישב את
בירדף לוט וגם את לוט אחיו ורכשו
השיב וגם את חניכיהם ואת הועם:

תולדות אהרן וירק נדרים ל"ז, ח': וירדוף פנסדרין נ"ו, ח':
ויחלק פנסדרין סס:

פֿערוואנדטען לוט אונד זיין גוט, אונד אייך דיא ווייבער אונד דאז פֿאָלק פֿיחרטע ער צוריק.

תרגום אונקלוס

קִימִיָּה וְאַבְרָם: (יד) וישמע אברהם אִמִּי אֲשֶׁתִּי אֲחֻחִי וְחָרִיז ית
עֲלֵימִיָּה וְיִלְדֵי בֵיתִיָּה תִּלְתָּ מֵאָה וְתַמְנִי עֶשְׂרִי וְיִרְדָּף עַד דִּין:
(טו) וְאַחֲפָלִיג עֲלֵיהֶוֹן בְּלִילְיָא הוּא וְעַבְדֵּיהִי וְיִחְוִינֶוֹן וְיִרְדָּסִינֶוֹן
צד חובה די קציפונא לדמשק: (טז) וְאַתִּיב ית כָּל קִנְיָנָא וְאַף

תרגום אשכנזי

(יז) אלם ער צוריק קאם
פֿאַם שלאגען דעם
כדלעמר אונד דער קא-
ניגע, דיא מיט איהם
הילטען, גינג איהם דער
קאניג פֿאַן סדום ענטגע-
גען אין דאז עבנע טהאל,
וועלכעס אויך קאניגס-
טהאל הייסט. (יח) מלכי
צדק, קאניג צו שלם,
ליס ברעך אונד וויין הער-
זאויס ברינגען; דיזער
וואר זיין דינער דעם
האָכסטען גאָטטעס.

לך לך י
(יז) ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו
מהכות את כדלעמר ואת המלכים
אשר אתו אל עמק שיה הוא עמק
המלך: (יח) ומלכי צדק שלם הוציא
לחם ויין והוא כהן לאל עליון:
(יט) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל

ת"א והוא כהן נדרים שם ז': ויברכהו נדרים שם. לחות פ"ו, י"ז.
עקדה שער ד':

(יט) ער זעגנעטע איהן, אונד שפראך: געווענעט זיין אברם דעם האָכסטען גאָטטע, דער הימ-

רש"י

סדם המקרא ויחלק הוה
ועזדיו עליהם לילה כדרך
הדודפים שמתפלגים אחד
הנדרים כשנודחין זה
לכאן וזה לכאן: לילה.
כלומר אחד שחשכה לא
נמנע מלדפס. ומ"ל

ית לזם בר אחותי וקניניה אחיב ואף ית נשיא וי"ל עמא:
(יז) ונפס מלכא דסדום לקדמיתיה בחר דתב מלמחתי י"ל
קדלעמר וית מלכיא די עפיה למישר חסנא הוא אתר בית
ריסא דמלכא: (יח) ומלכי צדק מלכא דירושלם אפיק לחים
וחמר והוא מעיזש קדם אל עלאה: (יט) ויברכהו ויאמר ברוך

שנחלק הלילה וזחלות הראשון נעשה לו כס וחליו השני נשמד ואל לו לחיות לילה של מצרים:
ער חובה. אין תקום שמו חוצה ודן קורא חוצה על שם ע"ל שעתידה להיות שם: (יז) עמק
שוה. כך שמו כתדומתו למישר מפנא. פנוי מחילנות ומכל מנשול: עמק המלך. צית דיסא
דמלכא צית דים א' שהוא שלשים קנים שהיה מיוחד למלך לנחשק שם. ומ"ל עמק שהשווה שם
כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין: (יח) ומלכי צדק. מ"ל הוה
שם זן נח [נדרים שם]: לחם ויין. כך עושים ליביעי מלחמה והרסה לו שאין זלזו עליו על שהרב
את צניו. ומ"ל רמז לו על המנחות ועל הנכסים שיקריצו שם צניו: (יט) קורא שמים וארץ.

באור

לחיו כי כן משפט לשון הקדש, כמו שטמר חנמאל דודי (ירמי' ל"ז י"ז), ר"ל זן דודי:
(יז) ויצא מלך סדם לקראתו, (אחרי שובו מהכות את כדלעמר ואת המלכים אשר אתו) אל
עמק שיה הוה עמק המלך, כ"ה שער הכתוב, כי אל עמק שז על וילא, לכן מלת אתו
זאתנה שהוא תפסיק יותר מן הסבולתא שזמלת לקראתו, כמשפט המלמד המוסגר, ועקרו
צלי סדום כ"ה, ויהי אחרי שזו מהכות את כדלעמר ואת המלכים אשר אתו וילא מלך סדם
לקראתו אל עמק שיה הוה עמק המלך: מלך סדם, ולמעל' אחד שנפלו שמה מלך סדם
ועמורה, ולכן כתב הרמז"ן ונאמר כי מלך עמרה כזר מת כאשר עזר אברהם עליו או שנפל
צדור אחד כי שמה רמז לעמק עכ"ל: אל עמק שוה, כך שמו כמו שת"ל וי"ע למישר מפנא,
פנוי מחילנות ומכל מנשול: הוא עמק המלך, הנקרא ג"כ עמק המלך שהיה מיוחד למלך
לנחשק שם: (יח) ומלכי צדק שלם, היא ירושלים כענין שנאמר ויהי צלם סנו (תהלים
ע"ו ג'), וחלכה יקרא גם צימי יהושע אדני לזק (יהושע י' א' ו'). כי מאז ידעו הבנים כ
המקום ההוא מצד המקום צלמנע היסוד או שידעו מעלתו צקצלה שהוא מכוון כנגד צימ
המקדש של מעלה שסם שכינתו ה' הקצ"ה שנקרא לזק, וצדאשית רצה המקום הזה מלדק את
יושציו ומלכי לזק אדני לזק נקראת ירושלים לזק שנאמר לזק ילין זה (ישעי' א' כ"א) (הרמז"ן).
וכן פי' הרמז"ע פה והרד"ק צם' יהושע (שם) וכן ת"ל וי"ע, וכ"ה צם' הישר, ולי נראה כי שלם
הוה שם המחת הוה, אשר שם ערים רצות, שם ושילה ונוצ וגזען, וכן ירושלים הייתה
צמחת הוה ונ"ל וי"ע וי"ע יעקב מצול המזן וי"ע צלזן שלם עכ"ל

תרגום אשכנזי סו

מעל אונד ערדע האט
 פֿאַר געבראכט. (כ) אונד
 געלעבט זיין דער האַב-
 סטע גאָט, דער דייןע
 פֿיינדע אין דייןע האנד
 געגעבען האט. דא גאב
 איהם אברם דען צעהנ-
 טען פֿאַן אללעס. (כא) דער
 קאָניג פֿאַן סדום שפראך
 צו אברם: גיב מיר דיא
 פערזאָנען, אונד דאזנוס
 נימם דיר. (כב) אברם
 אבער שפראך צום קאָניג
 פֿאַן סדום. איך העבע
 מיינע האנד אויף צום
 ערויגען, צום האַכסטען

עֲלִיּוֹן קִנָּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (כ) וּבְרוּךְ
 אֱלֹהֵי אֲשֶׁר-מִנְּךָ בִּידֶךָ וַיִּתֶּן
 לְךָ מֵעֵשֶׂר מִכָּל: חֲמִישִׁי (כא) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-
 סֹדֹם אֶל-אַבְרָם תֵּן-לִי הַנָּפֶשׁ
 וְהִירָכֶשׁ קַח-לָךְ: (כב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם
 אֶל-מֶלֶךְ סֹדֶם הִרְמַתִּי יְדֵי אֶל-יְהוָה
 אֱלֹהֵי עֲלִיּוֹן קִנָּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: (כג) אִם-

תולדות אהרן וברוך נדרים סס: תן נדרים סס: הרמותי
 פסח ר', ז': קנח פסחים ס"ז, ע"ז:

תרגום אונקלוס

כמו עושה שמים וארץ
 [תהלים קל"ד] על ידי
 עשיות קנח להיות שלו:
 (כ) אשר מנן. אשר הסמיר.
 וכן למגן ישראל [כושע
 י"ט]: ויתן לו. אשר
 מעשר מכל אשר לו למי
 שיהיה נכון: (כא) הן לי הנפש.
 (כב) הרמתי ידי. לשון שנועה.
 מים אני את ידי לאל עליון וכן
 כי נשבעתי [סס כ"ז] נשבע
 לי וכן נפתי כסף השדה קח ממני
 [סס כ"ג] נתן לי כן כסף השדה
 קחו ממני: (כג) אם

תרגום אונקלוס

שמים קנח אל עליון דקניגיה
 שמיא וארץ: (כ) וברוך אל
 עליון די קסר פקאך בידך ויתב ליה
 חד מן עשרא מבולא:
 (כא) גאבר מלכא דקדום לאברם
 חב לי נפשקא וקניגא דבר
 לך: (כב) גאבר אברם למלכא
 דקדום ארמית ידי בקלן קדום
 אל עליון דקניגיה שמיא וארץ:
 (כג) אם מחסא ועד

באור

ועיקר מה שכתבתי שם ליה: לחם חיו, כך פושט ליביעו מלחמה והרעה לו פאק זלזו עליו
 על מהרצ סם זכיו (דס"י): והוא כהן לאל עליון, צעצור היות צל סעמים נהיים משרתים
 לפלגים הנקדלים סלים כענין שנאמר מי כמכה צללים (שמות ע"ו י"ט), יקרא הקצ"ה סל
 פלח ועבדו התקף הנצוה על כל נהוים כמו יש לאל ידי (להלן ל"ט פ"ט), (הרעצ"ן): (יט)
 ברוך אברם, ענין זכיה פאק; קנח שמים וארץ, יש קנין שאין שם תכידה ולא דמיון כמו זה
 וסודותיו לו והרי הוא כאלו סמך עושה לו מעליא כמו קניתי ליש סת ה' (לעיל ד' ס'), (רד"ק
 נדרים סס קנה): (כ) וברוך אל עליון, לשון שצח ותכלה: אשר מנן, ענינו כפון
 ועסר, וכן עטרת ספארת סמגך (משלי ד' ט'), והע"ס סדשית, וכן ת"ס דמסר סגלך צידך:
 ויתן לו מעשר מכל, סדרס לס דלה לקחת לעצמו מחוט ועד סרוך סצל חלק הנצוה ספדים
 לעצמו לכהן, ועלך סדס ילל נקדלת סדרס אל עמק סוה לכצדו והלך עמו עד כלס סהולא
 סלבי לזק לחס חיו לעס סשר צרגליו ולא צקס עלך סדוס מעט דנר, סצל כסשר דלה נדינות
 לו ולדקתו סנתן סמעסר לו צקס גס הוא הנפש צדך לזקה, ולסדרס צטח צלליו סיתן לו
 עשר ונכסיו ונצור ולא דלה לקחת מעטו דנר (הרעצ"ן), ולסדרס הולא סמעסר לכצור ססס
 ולא מלל סדס דלחי לפתו לו כמלכי לזק (הרעצ"ע): (כא) הן לי הנפש, נפש סדרס לזד,
 וסדס כולל כל עמון סדרס מקנה סצמה וכסף וזכר וכל מעלעלין: (כב) הרמתי ידי, לשון
 סצעה פדים סני סת ידי לאל עליון, וכן צי נשבעתי (לקמן כ"ז ע"ז), נשבע סני עכסיו, וכן
 סתתי כסף סדדה קח ממני (סס כ"ג י"ג), נתן לי כן כסף סדדה וקחתי ממני (דס"י):
 אל עליון, סמיר זה ססס לוט סגני נפצע צסס סצרכי זה סכס, כ"ג סרעצ"ע:
 (כג) אם מחוט ועד סרוך נעל, סעכצ לעצמי מן סצני: ואם מקח מכל אשר לך, ול"ס

תרנום אשכנזי

שוהבאד, דאס איך
פֿאַן אללעם, וואס דיין
איזט, ניכטס נעהמע,
דאמיט דוא ניכט זא-
געסט: איך האבע אברם
רייך געמאכט. (כד) פֿערן
פֿאַן מיר! נור וואס דיא
בורשע פֿערצעהרט הא-
בען, אונד דאז אנטהייל
דער מעננער, וועלכע
מיט מיר גענאנגען זינד;
ענר, אשכול אונד ממרא,
דיזע מאגען איהר אנ-
טהייל געהמען.
טו (א) ניכט לאנגע
הערנאך ווארד דעם אברם

רשי

מחוט ועד שרוך נעל.
לעכז לענמי מן השני:
ואם אקח מכל אשר לך.
ולא לתת לי שכר מצית
בניזך לא לקח: ולא תאמר
וגו'. שהקדוש צדוק הוא
הצטיחני להעשירי שנאמר ואצרכך וגו': (כד) הנערים.
עצדי אשר הלכו איתי. ועוד ענר אשכול
ומגדל וגו' אף על פי שעצדי נכנסו למלחמה שנאמר הוא ועצדיו ויכס וענר וחציריו ישצו
על הכלים לשמיר מפילו הכי הם יקחו חלקם. וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה
וכחלק היושע על הכלים יחדיו יחלוקו [שמואל א' ג'] ולכן נאמר ויהי תהיוס ההוא ומעלה
וישימה לחוק ולמשפט [שם ג' א'] ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק צימי אצדס:
טו (א) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך אחריו מופלג. אחר הדברים האלה.

באור

לתת לי שכר מצית בניזך לא לקח, כן פירש"י, ושעור הכתוב לדעתי אם מחוט ועד שרוך
נעל ואם מכל אשר לך לקח, ויהי לקח חחר על כולם, והג' כל אם שצא אחריו לשון שצוה
או אלה הוא במקום שלא, וכן אם יראו את הארץ (צמדצר י"ד כ"ג), שלא יראו, אם אתם
תצאו (שם ל'), שלא תצאו, חי ה' אם יומת (שמואל א' י"ט ו'), שלא יומת, חי ה' אשר
עמדתי לפניו אם לקח (עלכיס ז' ה' ע"ז), שלא לקח, וזולתם רצים: ולא תאמר וגו'
שהקצ"ה הצטיחני להעשירי שנאמר ואצרכך וגו' (לעיל י"ג ז'): (כד) בלעדי, ענינו זולת,
ואין תוכן המלה שתאמר צלשון יחיד כי אם צלשון רצים והיו"ד אינה לכוני המדצר אצל היא
לרצים כמו צכנוי אע"פ שהיא נראית וצלל ע"ס, הנה כמוהו מלאנו הרצה, יו"ד הדצים נראית
כמו וקדע לו חלוצי (ירמי' כ"ג י"ד), וארבים הוצרי (ישעי' י"ט ט'), ושרי צישכר (סופטיק
ה' ע"ו), כן פי' הרד"ק צדשים שרש צלעד, והרדצ"ע פירש היו"ד לכוני כלום' אך צלעד
לקחו והוא מה שאכלו נערי והם חניכיו וילידי ציתו, והנה כולל לא ילאו ידו חוצת' צצאו
מלת דק, כי לפי' הרד"ק הוא כפול, ולפי' הרדצ"ע ראוי להכתב קודם צלעדי, אצל לדעני
המתרגם השכנזי מלת צלעדי חוצת על אצדס, שאחר זאת' שאינו דולף ליכחית תמכו מחו
ועד שרוך נעל, ראה לחזק דצדיו ואמר צלעדי ר"ל המדה הזאת להתחזות ממון אחרים רחוק
היא ממני, ולא תפאר צי כי לא לקח. רק אשר אכלו הנערים וגו' הם יקחו חלקם, והרצ"י
שעל מלת צלעדי שהוא מפסיק גדול יסייע לצדור הזה:

טו (א) אחרי הדברים האלה, כל מקום שנאמר אחר סמוך אחריו מופלג, ויהי זה חיד אחר

לך לך יד טו

מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח
מכל אשר לך ולא תאמר אני
העשירתי את אברם: (כד) בלעדי רק
אשר אכלו הנערים וחלק האנשים
אשר הלכו איתי ענר אשכול וממרא
הם יקחו חלקם:

טו (א) אחר הדברים האלה היור

ת"א מחוט פוסה י"ז, ח'. חולין פ"ט, ח': בלעדי חולין כ"ט, ח':

אין איינעם געזיכטע דאז ווארט דעם עוויגען אלוף: פירכטע

תרנום אונקלוס

ערקת מקנא ואם אפב מקל די לך ולא תימר אנא עתירת ית
אברם: (כד) בר מקדאכלו עולמיתא וחלק גבריא די אאלו עמי
ענר אשכול וממרא אינון יקבלון חלקהון:

טו (א) פתר פתגמיתא האלין הנה פתגמא ביי לאברם בגבוואה

הצטיחני להעשירי שנאמר ואצרכך וגו': (כד) הנערים.
עצדי אשר הלכו איתי. ועוד ענר אשכול
ומגדל וגו' אף על פי שעצדי נכנסו למלחמה שנאמר הוא ועצדיו ויכס וענר וחציריו ישצו
על הכלים לשמיר מפילו הכי הם יקחו חלקם. וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה
וכחלק היושע על הכלים יחדיו יחלוקו [שמואל א' ג'] ולכן נאמר ויהי תהיוס ההוא ומעלה
וישימה לחוק ולמשפט [שם ג' א'] ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק צימי אצדס:
טו (א) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך אחריו מופלג. אחר הדברים האלה.

תרגום אשכנזי סז

דיך ניכט אברם! איך
בין דיר איין שילד, דייענע
בעלזא-הנוג זאלל זעהר
גרעס זיין. (3) דא שפראך
אברם: א הערר, א
עוויגער! וואָצו ווילסט
דוא מיר געבען? איך
געהע קינדערלאזן הערום,
אונד דער פֿערוואלטער
מיינעם הויזעס איזט
אליעזר אויס דמשק.
(ג) אברם שפראך נאָך

דבר יהוה אל-אברם במחזה
לאמר אל-תירא אברם אנכי מגן
לך שכרה הרבה מאד: (3) ויאמר
אברם אדני יהוה מה-תתן-לי ואנכי
הולך עירי וכן-משק ביתי הוא
דמשק אליעזר: (ג) ויאמר אברם הן לי

ת"א אל תירא עקרים מ"ד, ס"ו: הוא וכר' יומא כ"ח, ז':

רש"י

תרגום אונקלוס

אחד שנעשה לו נס זה
שכרב את המלכים והיה
דואב ואומר שאל קצלתו
שכר על כל דקותי לכך
אמר לו המקום אל תירא
אצדס אנכי מנן לך מן

למימר לא תדחל אברם מימרי תקיף לך אנך פני
לדא: (3) ואמר אברם יי אלהים מה תתן לי ואנא אגיל פלא
ולד ובר פונקס הדין די בביתי הוא דמשקאח אליעזר:
(ג) ואמר אברם הא לי לא יתבת ולד זהא בר ביתי יתי:

כעונש שלם תענש על כל אותן נפשות שהרגת ומה שאתה דואב על קצול שכרך שכרך הרצה
מאד (3"ד): (ב) הולך עירי. מנחם צן סדוק מירשו לשון יורש וחצר לו עד ועונה [מלאכי
נ'] עירי צלל יורש כאשר תאמר וצבל תצולתי תשרש [איוצ ל"א] תעקר שרשיה כך לשון עירי
חסר צנים וצלע"ז דושפנ"טין (קינדערלאזן זיין) Desenfantz, ולי נדלס עד ועונה מחדת ולני
עד [שיר ה'] ועירי לשון חרצן וכן ערו ערו [תהלים קל"ז] וכן ערות יסוד [חזקוק ג'] וכן
ערער מתערער וירמיה נ"א] וכן כי ארזה ערה [לפניה צ']: ובן משק ביתי. כתדנומו שכל
ציתי חק על פיו כמו ועל פך ישק [צדאשיש מ"א] אפוטדופס שלי ואלו היה לי צן היה צני
ממונה על שלי: דמשק. לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שדף המלכים עד דמשק.
ונגפרס שלנו דרשו נוטריקן דולה ומשקה מתורת רצו לאחדים: (ג) הן לי לא נתתה זרע. ומה

באור

שיצו מהנחית את המלכים, כאשר נצטר: במחזה, כמו שת"א צנצואה, כי יחזה הנציח את
המדרשות צרטי' דוחנית כאשר ידלס האדם צעינים הפקוחות את התמונות העומדות לנגדו,
והרמז"ן ז"ל כתב שזכה עתה אצדס להיות לו דצר ה' צמחזה ציוס, כי מתחלה היתה נצולתו
צמדות הלילה: אל תירא אברם ונו', היה מתירל משני דצדים מן המלכים פן ירצו נצולתס
עליו הס או העומדים תחתם וצמלחמה ירד ונספה או יומו יצא למות צלל זרע, והצעיחו כי
הוא יהיה פבן צעדו מהס ועוד יהיה שכר לכחו עם ה' הרצה מאד (הרמז"ן). והרלצ"ג כתב
סולי היה ידל שיקרה לו חטל צמה שהעיז לאנשי כדוס שהיו רעים וחטאים לה' עכ"ד, ואין
משמעות בענין כן, כי עיקר מלחמתו עם המלכים לא היתה רק להציל את ליט צן אחיו, ואס
עי"ז ילל גם להס עוד מה הי' לו לעשות? ואס צעצוד שהשיצ למלך סדס כל הנפש והדכוה,
הלל גם צזה לא היתה מנמתו להיטיצ להס, רק לצודו עשה זאת, שלל יאמרו שמדכוש סדס
נתעשר, אך דצרי הרלצ"ע נכניס צזה שכתב אנכי מנן לך, אנכי הייתי מנן לך והכלתיך מיד
המלכים, גם לתן לך שכר שרצה רוחך להושיע צן אחיך צמתי מעט ונשענת עלי עכ"ל:
(ב) מה תתן לי, פי' למה תתן לי הוואיל ואנכי הולך עירי (וכן מתורגס צל"א), או מה היא
הנחינה להיותה חסודה צעיני הוואיל ואין לי צנים שידשוה: עירי, חסר צנים, והיו"ד כמו
י"ד אכצרי, וצדש"י דושפנ"טין צלע"ז ול"ל כמו שמתלתי צדש"י כ"י דיסנפאלנ"טין והוא (קינדערלאזן)
צל"א: ובן משק ביתי, על משקל מנס, והוא מפעלי הכפל מחדת שקק צו (ישעיה ל"ג ד'),
פעניק הליכה צתמידות, והכוונה שכל עניני הצית הולכים ומתנהגים על ידו: דמשק, ת"ס
דמשקאה שהיה דמשק, וצמורו לויט דמשק, ומענין תצין חסדונו, או מתהיה מלת צן מושכת

תרגום אשכנזי

ווייטער : זייער ! מיר
האסט דוא קיינען זאגן
מען געגעבען, אז ער
מיך מיין הויזיגער.
(ד) דארויף ווארד איהם
דאז ווארט דעם עוויגען
אלז : דייער ווירד דיך
ניכט ערבען, זאגנדיג
איינער, דער אויס דיינען
איינגעוויידען קאממען
ווירד, דער זאלל דיך ער-
בען. (ה) ער פֿיהרט
איהן הינזיט אונד שפראך :
זייער גען היממעל, אונד
צעהלע דיא שטערנע,
ווען דוא זיא צעהלען
קאנסט, אונד שפראך
פֿערנער : זאג זאלל דיין
זאמען זיין ! (ו) אברם גלויבטע דעם עוויגען, אונד דייער רעכנעטע ער איהם צור טוגענד ;

רשי

תועלת זאל אסר תתן לי :
(ה) יוצא אותו החוצה.
לפי פשוטו הוליו מלכו
לחן לרשות הכוכבים.
ולפי מדרשו אמר לו לא
מלכנויות שלך שרית

לא נתתה זרע ויהנה בן-ביתי יורש
אתי : (ד) ויהנה דבר-יהוה אליו לאמר
לא יירשך זה פי-אם אשר יצא
ממעיד הוא יירשך : (ה) ויוצא אתו
החוצה ויאמר הבט-נא השמימה
וספר הכוכבים אם-תוכל לספר
אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך :
(ו) והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה : ששי

ת"א והנה סנת קל"ו, ח' : כי וכו' סס סס : ויוצא סס סס. נדרים ל"ז.
ח' : רבט עקדה סער ל"ח : והאמן סנת ל"ז, ח'. עקדה סער ד' :

זאמען זיין ! (ו) אברם גלויבטע דעם עוויגען, אונד דייער רעכנעטע ער איהם צור טוגענד ;

תרגום אונקלוס

(ו) והא פתנמא דיי עמיה למימר לא ירתינך דין אלהין בר די
תוליד הוא ירתינך : (ה) ואפיק יתיה לברא ואמר אסתכי בען
לשמא ומני בוכביא אם תכול לממני יתהון ואמר ליה כדין
יהון בך (ו) והימין במיקרא דיי וחשבה ליה לזכו : (ז) ואמר

צמלות שאינך עתיד להעמיד זן אצרכס אין לו זן אצל אצרכס יש לו זן. שרי לא תלד אצל שרה
תלד לך קודם לזכר אחר וישתנה המזל דבר אחר הוליו מחללו של עולם והגזיהו למעלה מן
הכוכבים חכו לשון הצעה למעלה : (ו) והאמן בה'. לא שאל לו אית על זאת אצל

באור

עלמה ואחרת עמה, וענינו וזן משק ציתי הו' זן דמשק אליעזר, וכן מתורגם זל"א, והענין
מה יהיה שכרי, אחרי שאין לי זנים, ואני הולך יחדי צלחן נכרי' כערער צערצה, אין יולא
ואין צא צציתי זילתי אליעזר איש נכרי, אשר לקחתי לי מדמשק לא מצית לזי ולא מלדני, ואותו
הפקדתי על כל אשר לי : (ג) הן לי וגו', והוסיף הזקן להתלונן. הן לא נתתה לי זרע,
ואני זקנתי ולא אוליד מעתה וזן ציתי בהזכר יורש אותי, והנה אני ענוש ואצד ככרי אשר
הצטחתי צו צדלסוכה : (ד) והנה דבר ה' אליה, הכוונה מיד צעוד דצרו צפיו צא אליו פתלום
דצד ה' להצטיחו שזרעו יירשנו : ממעיד, לדעת הדלצ"ע הו' כנוי לאצד צעצור היותו קרוב,
ואין צורך לזה, כי שריגי הזרע הם צאצאים הפנימיים סמוך לכליות, כידוע למנתחין, ומשם
הזרע שותת ויורד אל הלצד והאצדים הפנימיים יקראו מעים : (ה) ויוצא אותו החוצה, לפי
פשוטו הוליו מלכו לחן לרשות הכוכבים, והנה היה זה צעלס היום, כי אחרי כן נאמר ויהי
השמש לצל, והשם הדלכו את כוכבי השמים, ואין לומר שהיה על דרך פלא כי אלו היה כן מה
צורך להוליו החולה, ויהאן שהיה צלילה ונמשך מעשה הצרית עד סוף היום ממחדתו, ואפשר
שהיה כל זה צמחזה הנצואה, והיתה גם הוליו לחן צמחזה, ודמו לו השם צזה שילא מגדר
ההתחממות האנושי, כדרך שאמרו רז"ל אמר לו לא מלכנויות שלך וכו', דבר אחר הוליו
מחללו של עולם והיציהו למעלה מן הכוכבים, הדלחן שאמר לו אל תתחכם, על דרך המנהג
צחללו של עולם וחקות התולדות, כי אין מנהגי עמך כפי התולדות וחקי בטבע, כי אם
למעלה מהם, ומעתה יהיה לצך נכון צעוח, שיתקיימו לך הצטחתי ושיהיה זרעך דצ בעפר
הארץ, אף על פי שזאת ה' פנים : (ו) והאמן בה', לא שאל לו הצעחה וצדית על זאת.

לך לך מן

(ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָךְ אֶת-הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: (ס) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְהוֹ-
שִׁי בְּמַה אֲדַע כִּי אֶרְשָׁנָה: (ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
קְחָה לִּי עֵגְלָה מְשֻׁקֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁקֶּשֶׁת
תִּלְדֶּהָ אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר וְכֹר צִרְבוֹת ז' , צ' . תַּעֲנוּת ל"ז , צ' . מִנְלָה
צ"ה , צ' . נְדָרִים ל"ז , ח' : עֵגְלָה מִנְלָה טס . עֲקָרִים מ"ד , סח"ס :

שְׂרָאָךְ : בְּרִינָע מִיִּד אִינַע דְּרִיִּיאַע הָרִיגַע קְאֻלְבַּע, אִינַע דְּרִיִּיאַע הָרִיגַע

תרגום אונקלוס

לֵאמֹר יי דִּי אֶפְקֹדָךְ מֵאוּרָא דְבִשְׁדָּאִי לְמִתָּן לְךָ יַת אֲרָעָא
 דָּא לְמִדְרָתָהּ: (ח) וְאָמַר יי אֱלֹהִים בְּמַח אֲיָדַע אֲרִי אֲרִתִּינָה:
 (ט) וְאָמַר לֵיהּ קָרִיב וְקָדְמִי עֲגָלִין תִּלְתָּא וְעִזִּין תִּלְתָּא וְדִבְרִין
 לְבָת וּלְנִדְקָה עַל הַמֵּנִה שְׁהֵמִין צו. דְּצַר לְחַד צַמְחָא אֲדַע לֹא שָׂלַל לוֹ סוֹת סָלֵל לְחַד לְפָמִין
 הַדִּיעִין צִלְיָה זְכוּת יִתְקִימוּ צֵה לְחַד לוֹ הַקְדוּשָׁא צְרוּךְ הוּא צִזְכוּת הַקְדֻשָׁת: (ט) עֲגָלָה
 מְשֻׁלֶּשֶׁת. שְׁלֹשָׁה עֲגָלִים דְּמוּ לְשֹׁלֶשָׁה פְּרִים פֶּד יוֹם הַכַּפּוּרִים וּפֶד הָעֵלִם דְּצַר שֶׁל לְצוּר וְעֲגָלָה
 עֲחָדָה: וְעַז מְשֻׁלֶּשֶׁת. דְּמוּ לְשַׁעֲרֵי הַנֶּעֱשֶׂה צִפְרִים וְשַׁעֲרֵי מוֹסְפִין שֶׁל מוֹעֵד וְשַׁעֲרֵי חֲטָאת יַחֲדָה:

[illegible]

תרנום אשכנזי

יעתרינען ווידער, אויך
איינע טורטעלטיבע אונד
איינע יונגע טויבע.
(י) אברם בראכטע איהם
אללע דיזע שטיקקע צער-
שניטט ווא אין דער מיט-
טע. אונד לעגטע יעדעס

לך לך מו

ואיל משלש ותר וגו': (י) ויקח-לו
את כל-אלה ויבחר אתם במוך ביתן
איש-בתו לקבאת בעהו ואת-הצפור

שטיק דעם אנדערן געגענאיבער; דאז געפליגעל אבער צערשניטט

רש"י

ואיל משולש. לשם חלי
ולשם תלוי וכנשה של
חטאת יחיד: ותר וגו'.

תרנום אונקלוס

תלתא ושמנינא ובר יונה: (י) וקריב הקדוהי יר כל אלן
וסליג יתרון בשני ויחב פלגיא פלג לקביל חקריא בית עוסא

פוד וזן יונה (ב"ר): (י) ויבחר אותם. חלק כל אחד לשני חלקים ולכן במקום יולא פיד
פשוטו לפי שהיה כודת צדית עמו לשמור הצניחתו להודיש לזניו את הארץ כדכתיב ציוס יהול
כדת ה' את מצרים צדית לשמור וטעם ודרך כודתי צדית לחלק צדית ולעצוד צן צדית כעם שנלמד
להלן העצורים צין צדתי העגל [יודתיה ל"ד] אף כלן תכוד עשן ולפיד אש אשר עזר צן הצדית

באור

בחלוי ידחף (דברים ל"ז י"ט), הצן מצדדים מעלמו המן הצדד שידלה צו הכס, או הקריצ
צן יונה צדלונו, והכמות צדד לעולם צמק אשר הקריצ הזקן כאשר כדת ה' עמו את הצדית:
(י) ויבחר, חתנם כל אחד לשני חלקים, ופוך הול הנפרד פן תוך וצמיתות תכוח עי"ן
הפעל, והנה ידע שאלה יהיו הקרצנות וכל הקרצנות יצתרו העולה לנתיחים והשלמים כחזה
ושוק וחלצים, והחטאת והאשם לחלצי'. ואת הנפרד לא צחר, נתן התור והנזול איש לקרלם
דעהו, כי גם הם היו צכלל הצדית, שכל לא צחר אותם צתוך כי צכל עוף הקרצ נלמד לו
יצדיל (ויקרא ל"ז י"ז), והנה אף על פי שעל כדחכו כודה שיש צכל זה דמו לקרצנות, שיקריצ
ישלל לה, מכל מקום אף מקרא יולא מדי פשוטו כע"ש דש"י ז"ל, לפי שהי' כודת עמו צדית
לשמור הצניחתו להודיש לזניו את הארץ כדכתיב ציוס יהול כדת ה' את מצרים צדית לשמור וטעם
(לקמן י"ח), ודרך כודתי צדית לחלק צדית ולעצוד צן צדית כעם שנלמד העצורים צין צדתי
העגל (יודתיה ל"ד י"ט), אף כלן תכוד עשן ולפיד אש אשר עזר צן הצדית הוא שלוסו שו
שכינה שהוא שש עכ"ל דש"י, והנה ענין הצדית צדית אדם הוא שיסנימו צני אדם ויקצלו עליהם
כחוצ שיעזר הליש את דעהו להגיע אל תכלית מה, אס להשיג העוז המקווה או לדחוי
ממנו כזק מה, ולחרי שאל הצטחה צצטחי שפתים לנך צלי מעשה, הדבילו צני אדם לקייג
ולאשר את דצריהם ע"י מעשה המיוחד לכן, כגון על הגלולה ועל התמורה צשליפת הכעו
ויתר הקניינים הידועים צמכר ומתנה, והיה המנהג ציפיים הקדמונים צדליותם למת תוקן
וקיוס לדצרי הצדית שציניהם, לקחו צעל חי שלם, וחלו אותם לשנים, ועצרו צן הצדדים
והנראה שצחרו צזה המעשה, לפי שכל חלק ממנו מודה על ענין, הכדיתיה מודה על היות
הדצר נפסק ונגזר כללו כצר עשוי ולכן לשמות צו מאומה, וההעצרה צין הצדתי מודה עו
לחדות הכוונה והדלן צנודתי הצדית, וכצו שאלן החלי האחד שלם צלתי לרוף עם הסל
שכנגדו, כן אף דלון אחד מהם שלם צלי דלון חצירו, וזה מודה על ההסנמה שציניהם, שהיו
לחדות הדלן לתכלית מה, ומן המעשה הזה הושלל צלשק הקודש לשמור שחרתו צדית, שצס
צצדית ועצרו צצדית, ואס יולא מן הגזול והגדר הקלוצ על ידי דצרי הצדית ילמד שצצר הצדית
או הכפר הצדית, וצלשק המצוי לקחו ההשלל' מענין הקשר שצן צעלי הצדית לתכלי' אחר
ונקרא (במד לו ביחדיים), והנלל' ממנו שהוא הפך הכדיתיה, אלא שהענין אחד שנס הכדית
כוסדה על ענין לחדות ההסנמה והדלון כאשר זכרנו, ותצן מזה הלחן לתרגם עלילת כדית
הצדית לל"ס שהיה לריך לתרגם (חיין ביחדיים לערסניידען), והי' מניל' זזה וצלעי ככונה
לחרי שהכדיתיה הפך הקשיר', אלא שאי אפשר צענין אחר לפי עצע הלכון, מעתה השם יתעלה
כאשר דלה לעשות צדית עם מצדדים צחר צמעשה הכול, כמנהג צני אדם הצלוי' צצדית
וכתן לו צזה הצטחה וקיוס על דצדיו, וצמעס' הכול צעלמו דמו לו ענין הקרצנות והעצרה
שיעצרו צניו צלרן אשר ינחילם: ויתן איש בתרו, מלת איש כמו צעל, וכן איש מלמדה

תרנום אשכנזי סמ

ערניכט. (יט) דא קאמען
חיבנאנעל העראב אויף
דיא לייכנאמע; אברם
אבער שייכטע זיא היינ
ווענ. (יז) אלס דיא זאג
נע אונטערזעהען זאל
טע, פיל איין טיפער
שלאף אויף אברם, אינד

סא איבערזעל איזן צויליך איינע פֿינסטערע גראסע אנעסט. (יג) דא שפראך עס צו אברם, דא
פאלסט וויססען, דאס דיין זאמען איין פֿרעמדלינג זיין ווירד, אין איינעם לאנדע, דאז ניכט

רש"י

תרנום אונקלום

באל שלוחו של שכינים שבוט
לש: זאת הצפור לא
בחר. לפי שהלוחות ע"פ
כפסלו לפרים וללוי
ושעירים שכלם סצנתי
פרים רצים וגו' [מהלים

לש פלג: (יא) תורה עסקא על פלגיא ואתיב יתרון אברם:
(יג) וזהו שמקרא לשיעל ושינתא נפלת על אברם וזהו אימקא
בכל סגי נפלת עליו: (יג) ואמר לאברם מידע תידע ארי
יהיו דין בך בארשא דלא דילהון ויפלתין ביהון ויענין יתרון

רצו. ולומר כליל אשר רחית צעל הקרנים עלך פדס [דמיאל ח']. ולומר כלפיד השעיר עלך פ
[ס]. וישראל נמשלו לצני יונה שנאמר יונתי צחתי בסלע [סיד ג'] לפיכך צתר הצהמות רצו
סידו הצהמות ע"פ כלים והלכים: זאת הצפור לא בחר. דמו שיהיו ישראל קיימין לעולם:
(יא) העים. באל עוף על שם שהוא עט ושואף אל הנצלות לעושה עלי לוכל כמו ומעט אל
השכל [שמואל א' טז]: על הפנים. על הצפרים: ס"פ הפגרים מתרומתן פגלים כלם עתה
שהגלו למדבר שם צמדו ויבז פלגיא. נחלק להם תיעה פגלים לשלבים ותרגמו הפגרים
פלגים וכל המתרגם כן טועה למי שאין להקיש צפרים לפגרים שצפרים תרגמו פלגים ופגרים
שצפרים פגלים לשון פגול כמו פיגול הוא ל' פגד: וישב. לשון נצעה והפדח' כמו ישב רוחו
[מלכים קפ"ז] דמו שיעל דוד בן ישי לבלותם ולשון מניחם סותם מן השמים עד שיגל בלך המשיח:
(יג) וזהו צימה ונ'. דמו לנדות וחשך של גליות: (יג) כי נר יחיה ורעך. עשולה ילחם עד

באור

(פס"ט ט"ז ג'), ופי' עלם הדוד, וכן איש צליעל (שמואל ז' כ' א'), סמוך, גם כן צחיות
בן צדיקות שזה אל לחותה (שמות נ"ז ג' ו'), הכוח' שנתן צמר כל איש לקרלת דעבו:
וחת הצפר לא בחר, הסוד והנחל, כי לפד שם כלל, ורצו צוה כלשר זכדו, ויש עוד
דמו לסוד צדדי דל, הציאו דש"י ז"ל ח"ל, לפי שעכ"ס נמשלים לפרים וללוי ושעירים
שנאמר סצנתי פרים רצים וגו' (מהלים כ"ז י"ג), ולומר כליל אשר רחית צעל הקרנים
פלגי פדי פדס (דמיאל ח' כ'), ולומר והלפיד השעיר עלך יון (שם כ"א), וישראל נמשלו לצני
יונה שנאמר יונתי צחתי בסלע (סיד ז' י"ד), לפיכך צתר הצהמות דמו שיהיו העכ"ס כלים
והלבים, ולם כלפוד לא צפה, דמו שיהיו ישראל קיימין לעולם עכ"ל, ואינו דחוק מענין
הבטלה שפרמח הדוד כלחד על ע"מרים שוחים: (יא) העים, באל מין עוף הדודס, וכן
העיס לצות נחלתי (ידמיה י"ז ט'), ונקדס עיני על שם שהוא עט ושואף את הנצלות לעושה
כלי לוכל כמו ומעט אל השלל (שמואל א' ט"ז י"ט). (דש"י). וכן צל"ל קודין לו (גייער)
פלג (ב"ר, ב"ר י"ט). וכפי טבע מהלך הלשון והעתקת הכותל מענין לענין יתכן יותר שהוכח
פלאה על הצעל חי ומשם הועתק על הכוונה צנפס, והיה ומעט אל השלל שנעשה כעיס,
וכן ב"ר ג' שהאם כמו (גייער), כי כל פולרי הכפס הושללו פמוחשים בשמיים והועתקו אל
פחיים דוחיים, כידוע לכל עשכיל: על השגרים, על הגיפות, ללכול אותם נמנהג העופות:
וישב, צדנשות השיץ תחת הגוין המוצלע כמו יגדש וישלח מהפגרים וכן ישב רוחו (מהלים
קפ"ז י"ח), ורצו לו צוה כי יצאו העמים לנצל הקרצנות ודע אצרהם ירחים: (יב) והנה
הימה חשיבה ונ', דעת הרמזין ז"ל שאלם הנצים צנפס אימה, ולח"כ צל צחשנה ולחד כך
מלה החשנה, ולחד כך הדניש צנפסו כללו ביה חפלת גליו במשל כד תכד עמנו, ולולם
שכעמים פאעו של מקדס שמינות חשנה גדולה שמות המולדים לתיעת אימה, שכימה הלימה

תרגום אשכנזי

לך לך שו

לְאֶבְרָם יָדַע תְּדַע כִּי־גֵר וַיְהִי זָרְעָךְ
בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַיַּעֲבְדוּם וְעַנִּי אַתָּם
אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יד) וְגַם אֶת־הַגּוֹי
אֲשֶׁר יַעֲבְדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ

איהנען געהאָרט, מאן
ווירד זיא דינסטבאר מא-
כען, אונד זיא דריקקען
פֿיער הונדערט יאהרע.
(יד) אלליין אויך דאז
פֿאַלק, וועלכעס זיא
דינען ווערדען, ווילל איך

תולדות אהרן ידע תדע שנת ס"ט, ז' - סופה י"ח, ח'. עקרים ת"ד, סת"ס: ועבדים זכרות
ט', ז'. סופה ת"ו, כ'. פוסה דין ל"ט, ח'. עריות ב', ג':

תרגום אונקלוס

רש"י

שילאו ישראל ממלרי' לרצע
מלות שנה. כילד ילחק צן
שנים שנה כשנולד יעקב. ויעקב כשירד למלרים אמר ימי שני תבדרי שלשים ומלת שנה הרי ק"ל
וצכורים היו מלרים ועשר כמנין ד"ו הרי לרצע מלות שנה. ולס תלמד צמלרים היו לרצע
מלות הרי קהת מלרים היה לא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה
שהיה כשילאו ישראל ממלרים חין אתה מולא אלל שלש מלות וחמשים ולתה לריך להוליא מכן
כל השנים שחי קהת אחד לידת עמרם ושחי עמרם אחד לידת משה: בארץ לא להם. לא כלמד
צארן מלרים אלל לא להם. ומשנולד ילחק ויגר לצדקס וגו' [צדאשית כ"א] וצילחק גור צארן הזאת
[שס כ"ו] ויעקב גר צארן חס [תהלים ק"ה] לגור צארן צלמו [צדאשית מ"ז]: (יד) וגם את הגוי.

באור

הנפלת עליו חשכה וגדולה, כי החשך צלשון הקודש כנוי ללדה ויגון הלז, וכן מתורגם צל"א,
ודמו לו צזה לשעצוד לרצע מלכיות שישתעצדו צנניו, ויתשלו צלרס, והיו צעל מנת לס יחטאו
לפניו: (יג) גר, נקרא צל"הא האיש שיש לו משפח' כסעיק שהוא דצק צשרש על כן נקרא לזרח
כעעס כאלזרח רענן (תהלים ל"ז ל"ה), ועעס גר כמו הגרגיר שנכרת ממקום גדילתו שהוא
הסעיק: יהיה זרעך וגו', משנולד ילחק עד שילאו ישראל ממלרים לרצע מלות שנה, (ודקדוק
החשצון תראה צס' שמות י"ז מ'), והרי המקרא מסודר, ושעורו כי גר יהיה זרעך צארן לא
להם לרצע מלות שנה ועצדום וענו אתם, כי לא היו ישראל צמלרים כל כך כאשר יציאר לך
צפרשה הנזכרת: בארץ לא להם, ולא כלמד צארן מלרים אלל לא להם, כי משנולד ילחק
התחיל הגרות ויגר לצדקס וגו' (לקמן כ"א ל"ד), ויש צילחק צגדר (שס כ"ו ו'), ויעקב גר
צארן חס (תהלים ק"ה כ"ג), לגור צארן צלמו (צדאשית מ"ז ד'): ועבדום, א"ת ויפלחון צהון,
וא"כ חוזר למלרים ושעורו ועצדו צהם, וכן תי"צ"ע והמתרגם האשכנזי, ויותר הי' נראה שחוזר
על זרעך (שטייך צו ל"י ול"ד), והי' הכנוי כמשמעו ועצדום ועצדו אותם או ועצדו להם, אלל
לפי שמלמד וענו אתם שצ על מלרים גם ועצדום כן, ולס שצלרים לא נזכר צכתוצ, חוזרים
עליהם, כי פי' ועצדום העוצדים צס, וענו המעבים, ודצים כן צכתוצ: (יד) וגם את הגוי
אשר יעבדו דן אנכי, הטעם אע"פ שאני גזרתי על צניך להיות גרים ועצדים צלרן לא להם,
אע"פ שפוט את הגוי אשר יעצדו על אשר יעשו להם ולא יפטרו צעצוד שעשו גזרתי, והטעם
כמו שאלמד הכתוב קנלתי לירושלם ולציון קנלתי גדולה וקנף גדול אני קנף על הגוים השלכנים
אשר אני קנלתי מעט והמה עצדו לרעה (צנרי' א' י"ד וע"ו), ולומד קנלתי על עמי חללתי
נחלתי (ישעי' מ"ז ו'), וכן הי' צמלרים שהוסיפו להרע כי השליכו צניהם ליאור ומדרו את חיייהם
וחשצו למחות את שמם, וזה טעם דן אנכי שאציל אותם צמשפט, אס עשו כמו שנזכר עליהם,
או הוסיפו להרע להם, מלשון הרמז צ"ל, והלריך עוד צזה הענין העמוק שאף אס לא הוסיפו
המלרים על גזירת הצודל ית' מכל מקום היו ראויים להענש מלד הכוונה לרעה, כי לא ידעו
מצירת הצודל ולא כוונו לעשות רצונו כי אס להרע לישראל, וכלל צזה כלל נחמד והוא זה. דע
והצן כי האיש שנכתצ ונחתס צד"ה להריגה לא ינקה הליסטים ההורג אותו צעצוד שעשה מה
שנזכר עליו, הוא רשע צעונו ימות ודמו מיד הדולח יצוקש, אלל כאשר תלל הגזירה מפי צניא
יש צעושה אותה דינים, כי אס שמע אותה ורצה לעשות רצון צוראו כנזר, חין עליו חטא אלל
יש לו זכות צו כאשר אותו ויאל יען אשר העצת לחזור ויחז צעמי וכל אשר צלצני עשית לצית

לך לך שו

תרגום אשכנזי ע

ריכטען, אונד זאגן
זאללען זיין אויסציהען
מיט גראסעם גוט;
(טו) דוא זעלבסט אבער
זאללסט אין פרידען צו
דיינען פעטערן קאממען,
אונד ווירסט בעגראבען
זענדען נאך איינעם
גלייכען אלטער. (טז) דאז פיערטע געשלעכט אבער זאלל חיהער צוריק קעהרען; דען

ברכש גדול: (טו) ואתה תבוא אל-
אבותיך בשלום תקבר בשיבה
טובה: (טז) ודור רביעי ישובו הנה כי

ח"א ואתה זכות ס"ד, ח'. מ"ק כ"ט, ח': ודור עדיות סס:

תרגום אונקלוס

רש"י

ובתר בין יפקון בקניגא סג'י: (טו) ואתה תתקבש לית אבהך
בשלום תתקבר בסיבוי טבא: (טז) ודורא רביעאה יתובין הקא
מכות: ברכוש גדול. צמחון גדול כמו שנאמר וינללו את מזרים [שמות י"ז]: (טו) ואתה
חבא. ולא תראה כל טלה: אל אבותיך. לזיו ע"ז והוא מצטרו שיצא אליו למדך שעשה תרח
תשובה: תקבר בשיבה טובה. צטרו שיעשה ישמעאל תשובה צימיו ולא יאל עשו לתרבות רעה
צימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו וצו ציוס מרד עשו: (טז) ודור רביעי. לאחר שיגלו למזרים

באור

אחרי ציו רצוני יסנו לך על כסא ישראל (מלכים ז' י' ל'), אזל סס לא שמע המלוא והרג
אותו לשלמה או לשלול אותו יש עליו העונש כי הוא לחטא כתבון ועצירה הוא לו, וכן הכתוב
אמר צמחוני הוא אשר שנת לפי וגו' צבוי חנף אשלחנו ועל עם עצרת יאלונו (ישע' י' ה' ו'),
ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולצו לא כן יחשז כי להשמיד צלצו (סס ז'), ועל כן הענישו
צסוף: אשר יעבדו, שיבינו להם עצדים (הרלצ"ע). וכן תיז"ע דיפלחון להון, ככל לשון עצדות
שלינו קשור עם צי"ת שחור על העוצד. וכן מתורגס צל"א, אזל ח"ת דיפלחון צהון, חור
על הנעצד: (טו) ואתה תבוא וגו', עלת תצא לצד כנוי לנוכח, סס תוסף עליו מלת אתה
תחזק הוללת הכנוי כאומר ואולם אתה (דוא זעלבסט אבער), כלומר אף שגורתי על צניך להיות
עצדים צלדן לא להם, אתה לא תראה דצר העצדות והענוי צימין: אל אבותיך, כנוי למיתה
כדך כל הארץ, ועם צלום שימות צצוד, ולא יהיה כמו זרעו, והנה המתצונן צמליה הזאת
ואיך הונחה צלשון עד שישתמשו זה ויצינו השומעים מיד שהוא כנוי למיתה טצעית, ידע וישכיל
שהיתה נלחית הנפש והשאריתה אחר המות דצר ידוע ומפורסם צאומה, לא יסתפק זה אדם,
ולכן הודגלו על הדעה הזאת שהמת כאסף אל אצותיו, והיתה המליצה גלוי ומצוורת מעצמה,
ולא נדעת המתעקשים הידועים צימינו תהיה המליצה זרה וצלתי מוצנת כלל לשומעיו, ולא
תמצא צסוס לשון מליצה מיוסדת על מושכל צלתי מפורסם ומקוצל צאומה שחשמש זה, וההקצ
מדרכי הלשון על הדעות המפורסמות צאומה הוא כנון צלי ספק, ולא אחרין צזה כי הוא יולא
מכונת הנאור: (טז) ודור, פירושו כמו יושב, מלשון מדור צאהלי רשע (תהלים פ"ד י"א),
ומדתו הזמן שידור האדם צחלדו יש ארוך ויש קצר, ודור רביעי לדעת הרלצ"ע אחר היות זרעו
גד, והעם על מזרים, וכן כתוב כי גד היית צאלדו (דברים כ"ג ח'), וכן הי' קהת גד ועמרם
וששה גם אהרן וצניהם שצו אל ארץ כנען, ולדעת הרמז"ן דור רביעי לאמורי המשלים עונה,
כי פיוס המדה האריך לו כי הוא פוקד עון על שלשים ועל רצעים כי סס יסוצו לא יחדיוס אזל
יהיו למס עוצד או יפנו להם: ישובו. דור סס עלס יחיד הכולל אישים רצים, לכך יתכן שיצא
הפעל צלשון יחיד או צלשון רצים, ואס כדצרי הרמז"ן ז"ל שדור רביעי מוסצ על האמורי ז"ל
שהוא כמו צדור רביעי: הזה, כל הנה צלי מלת עד מורה על המקיס והוא כמו אל המקוס
הזה, ועס מלת עד יורה על הזמן, עד הנה כמו עד העת הזאת, וכן מלה מורה על המקוס
אשר אליו התנוע', ועס מלת עד מורה על הזמן אשר אליו: עון האמורי, עדיין לא נתמללה
ססתו להיות נענש ומשתלח מאדלו עד כלות ד' מאות שנה, על דרך שאמר הכתוב כי צרשעת
המים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך (דברים ט' ה'), והזכיר האמרי שהוא הגדול שצצעה
האומות כמו שאמר האל ואמרי הממדיס אשר נצבס ארזיס גצכו וגו'

תרנום אשכנזי

לך לך שו

לא-שלם עון האמרי עד-הנה: (י) ויהי
השמש באה ועלמה היה והנה תנור
עשן ולפיד אש אשר עבר בין הנזרים
האלה: (י) ביום הזה כרת יהוה את-
אברם ברית לאמר לזרעה נתת
את-הארץ הזאת מנחם מצרים עד-

בין דאחין איזט דאז וינ-
דענמאס דעם פאלקס
אמרי נאך ניכט פאלל .
(י) אלס דיא זאננע אינ-
טערעגאנגען, אונד עס
פֿינסטער ווארד, דא וואר
עס וויא איין אָפֿען, אויס
וועלכעס רויך אונד פֿלאמ-
מע דעם פֿייערס צווישען
דיזע שטיקקע געפֿאהרען.
(יח) דאמאלס צערשניטט
דער עוויגע מיט אברם

איינען בונד, אונד שפראך: דיינעם זאמען האבע איך דינעם לאנד איינגעגעבען פֿאן דעם שטרעמע

תרנום אונקלוס

רשי

ארי לא שלים חובא דאמוראח עד פֿען: (י) ויהוה שמיא עליו
וקבלה הוה יהא תנור. דתנן וקאור דאשא עדא בין פֿלני-
האלין: (יח) פֿיזמא יהוה נזר יי עם אברם קים למימר לבנן
יהבית ית ארעא קדא מנהרא דמצרים ועד גהרא רבא גהרו

יכיו סס ג' דורות והרציעי
ישיצו לארץ הזאת לפי שאלרן
כנען היה מדבר עמו וכת
צדית זו כדכתיב לתת לך
את הארץ הזאת לרשתה
וכן ירד יעקב למלכים לא

וחשוב דורותיו יהודה פרן וחלדון וכלל צן חלדון מצאי הארץ היה: כי לא שלם עון האמורי
להיות משתלח מאלרן עד אותו זמן שאין הק"צ נפרע מאומה עד שתתמלל סאתה שנלמ
צמלסלה צלחה תדיננה [ישעיה כ"ז]: (יז) ויהי השמש באה. כמו ויהי הם מדיקי' שקיה
[צדלסית מ"ז]. ויהי הם קוצרים לים [מלכים ז' י"ג] כלומר ויהי דבר זה: השמש באה. שקע
ועלמה היה. חשך היום: והנה חנור עשן ונו'. דמז לו שיפלו המלכויות ע"ל צביהנס: באו
טעמו למעלה לכך הוא מצולר שכל כזר ואס היה טעמו למטה צאלף היה מצולר כשהי
שוקעת. וא"ל לומר בן שהרי כזר כתיב ויהי השמש לצל והעצרת סנוד עשן לאחר מכלן הית
כהלל שכזר שקעה וזה חלוק צכל תיצה לשן נקצה שיסודה שתי אותיות כמו צל קס שז כשהטע
למעלה לשון עזר הוא כגון זה וכגון ודחל צאה. קמה אלוותי. הנה שזה יצימתך וכשהטע
למטה הוא לשון כוזה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו צאה עם הצלן. צערצ היא צאה וצוק
היא שזה: (יח) לזרעך נחתי. למידתו של הק"צ כללו היא עשויה: הנהר הגדול. (הו
פרת). לפי שהוא דצוק לארץ ישראל קודמה גדול לע"פ שהוא מאוחר צארצעה כהדות הוולג
מעדן שנלמד והנהר הרציעי הוא פרת. משל הדיוט עזר מלך מלך הדצק לשחור וישתחוו

באור

(עמוס ז' ט'): (יז) ויהי השמש באה, לשן דש"י כמו ויהי הם מדיקי' שקיהם (צדלסית מ'
ל"ה), ויהי הם קצרי' לים (מלכים ז' י"ג כ"א), כלומר ויהי דבר זה, עכ"ל, וכזר הדעת
הכלל שצדקדים הפעל לנושא המלמד לא יחוש העצרי לשמור המספר והמין, והנה שמש פט
זכר ופעם נקצה, ויחכן שיצא צמלמד אחד זכר ונקצה בלחת כמו ודוח גדול' והזק (שס א' י'
י"א), אלא שכלן אין לורך לזה: באה, מלעיל לפי שהוא פעל עזר: ועלמה, הוא חשך אפלה
והנה חנור עשן, עשן שס ואפשר שהוא תואר צסקל חנס סכל, אמר שראה דמוה תנור מט
עשן, וצתונו נפיד אש: (יח) לאמר, כזר הודעתך צהקדמה הודלת המלה הזאת, שצכל שק
שיזכר דצרי האומר כמות שהם לריך שיקדים להם פעל אמירה, ועיניו כדצרים הללה, (ו'
פֿאָלגט, א' נעהאליך): לזרעך נחתי, כמו אני נותן, וצן צתתי כסף השדה קח ממני (לח
כ"ג י"ג), והטעם ע"י הצרית הזאת אני נוחן צמתנה לזרעך את הארץ הזאת, ודש"י
למידתו של הק"צ כללו היא עשויה: מנהר מצרים, אינו היאור, כי אס נהר ששמו נחל מלר
והוא למערב ארץ ישראל צנצול חלק שמעון: נהר פרת, למזרחית לפוכית ארץ ישראל
(יח) את ויקני דנו, (צ"ד) עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שצעה גוי', והשלפה אר

לך לך טו טו

הַבְּדִיר הַגָּדֹל נִהַר-פָּרַח: (יט) אֶת-הַקִּינִי
וְאֶת-הַקִּנִּי וְאֶת הַקִּדְמֹנִי: (כ) וְאֶת-
הַחֲתִי וְאֶת-הַפְּרִי וְאֶת-הַרְפָּאִים:
(כב) וְאֶת-הָאֹמֶר וְאֶת-הַכֶּנַּעַנִי וְאֶת-
הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת-הַיְבוּסִי: ׀

תרגו' אשכנזי עא

מצרים אן, ביו אנ דען גרא-
סען שטרעם פרת. (יט)
דאז פֿאַלק קיני, קני
אונד קדמני. (כ) דאז
פֿאַלק חתי, פרוי אונד
דיא רפאים. (כב) דאז
פֿאַלק אומרי, כנעני,
גרגשי אונד יבוסי.

טו (ב) שרי, אברם'ס
פֿרויא, געבאר קיינע
קינדער, אונד האטטע
איינע מצרישע מאנד,
דיא הגר היס. (ג) דא
שפראך שרי צו אברם:
זיהע, דער עוויגע האט
מיך פֿערשלאָסען, דאס
איך ניכט געבערע, לי-
בער! קאממע צו מיינער
מאנד, פֿיללייכט ווערדע

טו (ב) וְשָׂרִי אִשְׁתִּי אֲבָרָם לֹא יָלְדָה
לִּי וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה
הָגָר: (ג) וְהָאֹמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבָרָם
הִנֵּה-נָא עֲצָרְנִי יְהוָה מִלָּדָת בָּא-נָא
אֶל-שִׁפְחָתִי אוֹלִי אֲבָנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע

רש"י

(ז"ר): (יט) את הקני.
עשר לומות יש כאן ולא
כתן להם אלא שזעה גוים
והשלשה אדום מואב ועמון
והם קיני קניזי וקדמוני
עתידיס להיות ירושה
לעתידי (ז"ר) שנאמר אדום
ומואב משלוח ידם וזני

תרגום אונקלוס

וסרת: (יט) שלמאי וית קניזאי וית קדמונאי: (כ) וית
חמאי וית פריזאי וית גבראי: (כב) וית אומרי וית כנענאי
וית גרגשי וית יבוסי:

טו (ב) וְשָׂרִי אִשְׁתִּי אֲבָרָם לֹא יָלְדָה וְלָהּ אִמְתָּא מִצְרִיתָא
וְשָׁמָּה הָגָר: (ג) וְהָאֹמֶר שָׂרִי לְאֲבָרָם הָא כָּזָן מִנֶּעְנִי
י מלמילד ערל כען לית אמתי מאים אתבני מנה וקביל אברם

עמך משעתם [ישיה י"א]: (כ) ואת הרפאים. ארץ עוב שנאמר זה יהוא יקרא ארץ רפאים
[דברים ג']:

טו (א) שפחה מצרית. צת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא צתי
שפחה צנית זה ולא גזירה צנית אחר: (ב) אולי אבנה במנה. לימד על מי שאין
לו צנים שאינו צנוי אלא כרום: אבנה במנה. צונות שאנשים לרחי לתוך ציתי: לקול שרי.

באור

מואב ועמון והם קיני קניזי וקדמוני עתידיס להיות ירושה לעתידי שנאמר אדום ומואב משלוח
ידם וזני עמך משעתם [ישיה י"א ז"ר]: (כ) הרפאים, ארץ עוב, שנאמר זה יהוא יקרא
ארץ רפאים [דברים ג' י"ג], ודעת הדלצ"ע כי הפצעים גוים כלם כנעניים ועשתי עשר צנים
היו לכנען וכלם נקראים על שמו, והם לידן חתי יבוסי אומרי גרגשי חוי ערקי סיני ארודי
למדי חמתי, וקני וקניזי וקדמוני הם שלשה מהנזכרים שהי' להם צ' שמות לכל א' וא', ופצעים
שיצאו מקלחם צפרע, ויאמר כנעני על הנשורים, וכן צפרעה הזאת הם עשרה צפרע, ונמקום
אחר פרע מהם שזה לצד, ונמנהו יהודה וישראל דנים (מלכים א' ד' ב'), אף על פי שיחודה
מישראל הוא:

טו (ב) עצרני, ענין המניעה זכ"ת א: אבנה, מגזרת צן, והיה דלוי לתרגמו (בעקימו ערט
ווערדען), אלא שיתכן שמלות צן וצנים עלמך כגזרות מלשון צנין, כי מי שיש לו צנים נקרא
צנוי, לכך תרגמו המתרגם האשכנזי מלשון (בויען): לקול שרי, (ז"ר) לרוח הקודש שזה,
ולשון שמייעה שאלחיו צי"ת לו למ"ר השימוש, מורה על ההקשנה וההפכמה לדברי האומר,
סקנל סת דנריה והטעם עתה נמנה כלל נתכוון שיצא הול מהגר ויהיה זרעו ממנה, כי אם

תרגום אשכנזי

איך דורך זיין געבויעט;
אברם געהאָרנטע דער
שטיממע שרי. (ג) דא
נאהם שרי אברם'ס
פֿרוי איהרע מצרישע
מאגד הגר, (נאכדעם
אברם צעהן יאהרע אים
לאנדע כנען געוואָהנט).
אונד גאב זיין איהרעם
מאננע אברם צור פֿרוי.
(ד) ער קאם צו הגר, אונד
זיין ווארד שוואנגער, אלס
זיין זאך, דאס זיין שוואג-
גער וואָרדען, ווארד איה-
רע הויזפֿרוי גרינגע אין
איהרען אויגען. (ה) דא
שפראך שרי צו אברם:
איך מוס אונדעכט ליידען
דורך דין, איך האבע
מיינע מאגד אין דיינען
שאַפֿס געלעגט, אלס זיין
זאך, דאס זיין שוואנגער
וואָרדען, ווארד איך גע-
רינג אין איהרען אויגען.

רשי

לדוד הקודש שנה (ז"ר):
(ג) ותקח שרי. לקחתה
כדורי' סטריך שזנית לידנק
צנוף קדוש כזה (ז"ר):
מקץ עשר שנים. מועד
הקצוע ללשה ששכתה עשר
שנים ולא ילדה לצעלה חייז
לישא אחרת: לשבת אברם

וגר. מגיד שאין ישיבת חולה לארץ עולה מן המנין [יצמות ס"ד] לפי שלא נאמר לו ואלעשן לנו
גדול עד שיצא לא"י: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מצינא דלשונה (ז"ר): ותקל גבירתה
בעיניה. אמרה שרי זו אין סתרה בגלויה מדלח ענמה כאלו היא לידקת ולכנה לידקת שלל זנתה
להריון כל השנים הללו ואני נתעצרת מצינא דלשונה (ז"ר): (ה) חמסי עליך. חמס העשו

באור

לעשות דלון מרה שתצנה ממנה ויהיה לה נחת רוח צנני ששכתה לו זנות שתזכה היא לצנין
צעצור כן כדורי דצותינו ז"ל (מלשח הדמצ"ן). (ג) מקץ עשר שנים, מועד הקצוע ללשה ששכתה
עשר שנים ולא ילדה לצעלה חייז לישא אחרת (יצמות דף ס"ד ע"א): לשבת, הדלוי צקת
הלמ"ד, וצא צווא להסמך הענין: בארץ כנען, מגיד שאין ישיבת ח"ל עולה מן המנין, כלומר
שאם שהה אדם עם אשתו צחולה לארץ חמס או עשר שנים ועלה לארץ ישראל שנותנין להם זמ
עשר שנים מעת ציאתם לארץ, אולי צזכות הארץ יצנו: (ד) ותקל, שרשו קלל והנח הנעלם
הנתיך מן הלידי הוא צמקום הדגש הדלוי להיות לחכרון אות הכפל, ודעת ר' יונה שהוא מ
הקל וכן ואלקל, ויתכן שהם מצנין נפעל ויהי' הנח צמקום הדגש הדלוי להיות לחכרון מו"
נפעל, ודעת כהנא ע"י, ומין להאריך פה: (ה) חמסי עליך, החמס שאני מוצל משפחתי עליך

לך לך מו

אברם לקח שרי: (ג) ותקח שרי
אשרת אברם את-הגר המצרית
שפחתה מקץ עשר שנים לשבר
אברם בארץ כנען ותתן אלה
לאברם אישה לו לאשה: (ד) ויבא אל-
הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל
גבירתה בעיניה: (ה) ותאמר שרי אל-
אברם חמסי עליך אנכי נתתי
שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה
ואקל בעיניה ישפט יהודה ביני וביניך:
(ו) ויאמר אברם לשרי הנה שפחתך

נקור על " בתרא

ת"א מקץ יצמות ס"ד, ח': ותאמר ר"ה ט"ז, ז'. צ"ק ל"ג, ח':
דער עוויגע ריכטע צווישען מיר אונד דיר. (ו) אברם שפראך:

תרגום אונקלוס

למימר שרי: (ג) וידברת שרי איתת אברם ית הגר מצריטא
אמקתה מסוף עשר שנין למיסב אברם בארעא דכנען. ויהבר
יתא לאברם בעלה ליה לאנתו: (ד) ועל לות הגר ועדיאאר
נחות ארי עדיאאת וקלת רבונתה בעינהא: (ה) ואמר שרי
לאברם דין לי עלק אנא יהבית אמחי לך נחות ארי עדיאאר
וקלית בעינהא ידן " ביני ובינך: (ו) ואמר אברם לשרי הנה

וגר. מגיד שאין ישיבת חולה לארץ עולה מן המנין [יצמות ס"ד] לפי שלא נאמר לו ואלעשן לנו
גדול עד שיצא לא"י: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מצינא דלשונה (ז"ר): ותקל גבירתה
בעיניה. אמרה שרי זו אין סתרה בגלויה מדלח ענמה כאלו היא לידקת ולכנה לידקת שלל זנתה
להריון כל השנים הללו ואני נתעצרת מצינא דלשונה (ז"ר): (ה) חמסי עליך. חמס העשו

לך לך מז

תרגו' אשכנזי עב

בִּידֶךָ עֲשֵׂי-לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיהָ וְהַעֲנֶהָ
שָׂרִי וְהַתְּבַרַח מִפְּנֵיהָ: (ו) וַיִּמְצָאָהּ מִלֶּאֲדָ:
יְהוָה עַל-עֵינַי הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל-הָעֵין
בְּדֶרֶךְ שׁוֹר: (ז) וַיֹּאמֶר הָגֵר שִׁפְחַת שָׂרִי
אֵי-מִינָה בָּאת וְאַנְהָ תִּלְכִּי וְהָאָמֶר
מִפְּנֵי שָׂרִי גִבְרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחֲתִי:
(ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאֲדָ יְהוָה שׁוּבִי אֵל-

שרי: דיינע מאגד איזט
אין דיינער געוואלט, טהוע
איהר, וואס דיך גוט
דינקט; שרי דעמיטהיג-
טע זיא הירויף, זא דאס
זיא פאן איהר ענטליף,
(ז) זיא פאגד איינען ענגעל
דעם עוויגען זין דער
וויסטע אן איינעם וואס-
סערקוועלל, נעמליך
אם קוועלל אויף דעם
וועגע שור, (ח) זאגד
שפראך: הגר, מאגד דער
שרי! וואך קאממסט דוא
הער? אונד וואהין געהסט
הער? אונד וואהין געהסט
(ט) דער ענגעל דעם עוויגען

תולדות אהרן ויאמר הגר ז"ק ל"ז, ז':

דוא? זיא שפראך: איך ענטפליהע פאר מיינער הויזפרויא שרי. (ט) דער ענגעל דעם עוויגען

רשי

תרגום אונקלוס

לי עליך אני מעיל העונש
כשתפללת להק"צ מה
תתן לי ואנכי הולך ערירי
לא השפללת ללא עליך
וכיה לך להסתכל על שמינו
והייתי אני נפקדת עמך.
ועוד דריך אתה חומס

אמתיך בידך עבדי לה בדתקין בעיניכי ועניתה שרי וערבקה
מן קדמך: (ו) ואשבתה מלאכא דיי על עינא דמיא במדברא
של עינא באורקא דחנך: (ח) ואמר הגר אמתי דשרי מן
את אחיא ולאן את אולא ואמרת מן קדם שרי רבונתי אנא
ערקה: (ט) ואמר לה מלאכא דיי תובי לות רבונתיך ואשתעבדי

מחני שאתה שומע ציוני ושותק (ז'): אנכי נתתי שפחתי וגו'. ביני וביניך. כל צניך
שעקדל חסד וזה מלא קרי ציה וצניך (ר"ל נוכח לנקצה) שהכניסה עין הדע צעצודה של
הגד והפילה עוצרה הוא שהתלחך לומר להגד הכך הרה והלא כזר הדתה והוא מצטרף לה
שפחד ללא מלמד שהפילה הדיון הדלשק: (ו) ותענה שרי. היתה משעצרת צה צקושי (ז'):
(ח) אי מזה באת. מהיכן זאת. יודע היה ללא ליתן לה פתח ליכנס עמה צדצרים. ולשק
לי מזה איה המקום שתלמד כליו מזה אני צאה: (ט) ויאמר לה מלאך וגו'. על כל אמירה

באור

הוא, ועל ידך וצצילך אני סוצלו, כי אני לטוצחך נתכוונתי, ונתתי לך שפחתי צחיקך כדו
שיכיה לך ממנה זרע: וחרא ואקל, כאשר דלתה אז קלותי, כאשר הודעתך שמוס הוי"ו להמסך
וקשור המלמד: ישמח וגו', כי עליך לתצוע עלצוני מידה. כי אני לכצודך לא דליתי ליסרה:
(ו) ותענה שרה. לשון הרמזין ז"ל, חטאה אמנו צענוי זה, וגם אצרהם על שהניחה לעשות
כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה זרע פרא אדם שיענה זרע אצרהם ושרה צכל מיני ענוי:
(ח) ויאמר, צא צפתח עם הדציע כמו צהפסק לפי שיש לדציע צמקומות מנהג ההפסק, וטעם
ההפסק לפי שאינו דצק עם הצא אחריו, שהוא הדצר אשר דצר: אי מזה, אי כמו איה וכן אי
הכל (לעיל ד' ט'), וטעם מזה מקום כאלו אמר איה המקום אשר צאת משם: ויאמר, צו"ג
נע"ם א"ת, לפי שהוא מוצדל מן הצא אחריו כאשר כתצנו צמלת ויאמר, ומה שצא כאן צו"ג ולא
דציע כמו ויאמר שצתחלת הפסוק, לפי שאין שם ז"ק אחריו רק חציר, ודי דציע שהוא מפסיק
יתר ממנו. ואף שאינו מפסיק יתר מן הטפחא שצמלת זאת, היינו לפי שכזר נשלים המלמד.
כי ואנה תלכי היא שאלה אחרת איננה תלויה צראשונה, משל"ב כאן שיש אחריו ז"ק צמלת גצדתי
והיא עם אנכי צרת מלמד אחד, ולכן ל"ל ותלמד צו"ג שהוא מפסיק גדול מן הצו"ג או הצו"ק
הצא אחריו כי צ' מפסיקים משתוי המדרגה הצאים לנופים, תמיד הא' מפסיק יתר מן הצו"
ח"ק ח"ג כח אחד להם: ברחת, נפתח הדי"ט צעצוד לות הגדון שאחריו, וכן צרת כל העיר
(דמיה ד' כ"ט), והיא בנדות (לקמן מ' י'). צרת צמורה (ישעיה ל' י"ד), ידעת אים

תרגום אשכנזי

לך לך מז

שפראך ווידער: קעהרע צו דיינער הויזפֿרויא צו- ריק, אונד דעמיטהיגע דין אונטער איהרען הענ- דיגן. (י) יער ענגעל דעם עוויגען שפראך פֿערנער צו איהר: איך ווילל די- נען זאמען מעהרען דאס ער פֿאָר מענגע גיכט זאָלל געצעחלט ווערדען קאָג- נען. (יא) אויך שפראך דער ענגעל דעם עוויגען

בְּרַתְּךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יְדֵיהֶ: (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מֶלֶאךָ: יְהוָה הִרְבָּה אֶרְבָּה אֶת- זַרְעֶךָ וְלֹא יִסְפָּר מִרְבּוֹ: (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מֶלֶאךָ: יְהוָה הִנֵּךְ הִרְבָּה וַיִּלְדֶּת בִּ- וְקִרְאֵת שְׁמוֹ יִשְׁמַעֵאל כִּי-שָׁמַע יְהוָה אֶל-עֲנִידָ: (יב) וְהוּא יְהִי פֶרֶא אָדָם יָד

צו איהר: דוא ביזט נון שוואנגער, אונד ווירסט איינען זאָהן געבערען, דיזען זאָללסט דוא ישמעל ענגען, דען דער עוויגע האט דיין עלענד ערהאַרט; (יב) ער אבער ווירד איין ווילדער מענטש

רש"י

תרגום אונקלוס

היה שלוח לה מלאך אחד לכך נאמר מלאך צנל אמירה ואמירה: (יא) הגך הרה. כשתבזי תהדי כמו הכך הרה דלשת מנוח: וילדת בן. כצו וילדת ודומה לו

תַּחַת יְדֵיהֶ: (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מֶלֶאךָ דִּי אִסְנָאח אִסְנִי ית בְּנִיךָ וְלֹא יִתְּמִנּוּ מִסְּגִי: (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מֶלֶאךָ דִּי הָא אֶת מִסְּגִי וְתִלְדִּין בֵּר וְתִקְרִין שְׁמִיהּ יִשְׁמַעֵאל אֲרִי קִבִּיל יי צְלוּתִיךָ: (יב) וְהוּא יְהִי מְרֹד בְּאִנְשָׁא הוּא יְהִי צָרִיךְ לְבֹלָא וְאַף בִּ- יוֹשֵׁת צִלְצִנּוֹן מְקוֹנֶת צִלְצִיִּם [יזמיה כ"ז]: וקראת שמו. לוי הול כמו שומר לזכר וקראת את שמו ינחק: (יב) פרא אדם. לוכד מדצרות ללוד חיות כמו שכתוב ויש צמדצר פלחן ויה דונה קשת [נרלשית כ"ט]: ידו בכל. לסטים: ויד כל בו. הכל שונטין אותו ומתבנין צו: וע

באור

(דצרים ל"א י"ז), צעצור לותיות הגרון שהם לחה"ע וכן משפט הלשון, וצא הרי"ש צפתו צס"פ שלל כמטהב: (ט) ויאמר, שלל פעמים לפי שומר לה שלשה עניינים, ויש צו דרש נ שלשה מלכנים שלל לה לכך נאמר מלאך צנל אמירה ואמירה, והעם שאין מלאך אחד עושן שתי שליחויות: והתעני תחת ידיה, דמו לה שלל תלל לחפשי ממנה, כי צני שדה ימשלו צזרעו לעילס: (י) הגך הרה, לשון רש"י, כשתבזי תהדי כמו הכך הרה דלשת מנוח (שופטים ג' ז') וי"ל שהכוונה הכך הרה עתה, (כן פי' מהר"י אצדנאל, וכן משמעות אנקלוס וי"ע), וכן תרגם המתרגם הלשכנזי: וילדת בן, לדעת רש"י הוא כמו וילדת, ודומה לו ישנת צלצנו (יזמיה כ"ז כ"ג), ונ"ה דעת ר' יונה וצא צצ' שואין צמקום צ' סבולין להריץ המלה אל לשן לפני, וי"ל שהמלה מרכנת מעצר וצינוני, וטעם ההרנצה, כי וילדת שהוא פעל עצר מוס לעתיד בפני הוי"ו, לפי שהוא עתיד כי עדיין לא ילדה והרכיז עמה וילדת כי ללשן שזכר הכך הרה יפול לשון וילדת, וענינו אמר לה כמו שאת יודעת שאת הרה כן תדעי צלמת שתלדי צ ואלו את וילדת אותו עתה, וי"ל כי אינה מורכנת אלל שהיא פעל עצר מצנין מרוצע: וקראח לוי לנקצה כמו שומר לזכר וקראת את שמו ינחק (לקמן י"ז י"ט): אל עבדך, הכוונה אל לעקתך מעניך, וכן ת"ל קצל ה' ללותיך: פרא אדם, פירושו אדם מדצרי כפרל והוא חמו הצר: ידו בכל, שינלח צתחלה כל הבוים, ויד כל צו, שינלח לצסוף, וכן מפורש צדניאל שהוא החיה הרציעית (הרלצ"ע), ולפי פשוטו נדלח שזהו צלוד מה שומר שיהיה פרל אדם למו מדצר, לוכד לטרוף ויטרוף הכל והכל יטרפוהו, והכוונה על זרעו שיהיה להם בלחמה עם כל הבוים: ועל פני כל אחיו, שהם צני קטורה וכן כתוב על פני כל אחיו נפל (סס כ"ה י"ח) וכן צני מדינים מצני קטורה ונקדלו ישמעללים צתורה וצספר שופטים (הרלצ"ע), ואין כן דעת כי אין הישמעללים מדינים, כמו שסתר דצרי הרמז"ן צפ' ויש צפ' (סס ל"ז כ"ה), ועיין מ"ש עו צפ' צהעלמך (צנבצ"ז ס') וצקו"ל, ופי' ועל פני כל אחיו יזכר, שיתרחצ נחלתו כנבד כלל

תרנום אשכנזי עג

זיין, זיינע האנד ווידער
יעדערמאן, אונד יעדער-
מאנס האנד ווידער איהן,
אונד ווירד פֿאַר אללען
זיינען ברידערן וואָהנען.
(יג) דא נאנטע זיא דען
נאמען דעם עוויגען, דער
צו איהר רעדעטע: דוא
ביזט אַיין זיכטבארער
גאט; דען זיא שפראך:
האבע איך דען אויך עט-
וואס געזעהען, אלס מיין
זעהענדער מיר דען ריק-
קען צוגעוואנדט? (יד) דא-
רום נענט מאן דענזעל-
בען ברונגען, ברונגען
דעם לעבענדיגען זעהענ-
דען, ער איזט צווישע
קדש אונד ברד. (טו) הגר

געבאר דעם אברם איינען זאָהן, אונד אברם נאנטע זיינען זאָהן, וועלכען הגר געבאָרען
האטטע, ישמעאל. (טז) אברם וואר זעכס אונד אכטציג יאהר אלט, אלס הגר ישמעאל געבאר.

רש"י

פני כל אחיו ישכון.
סיהיה זדעו גדול (ז"ד):
(יג) אתה אל ראי. נקוד
חטף קמץ מפני שהוא שם
דצר כלום הרליה שרואה
צעלצון של עלוצין (ס"ט)
ד"ט אתה אל דואי ומשמע
שהוא דואה הכל ואין שום
דצר דואה (טו): הגם
נציתו של אברהם שם הייתי רגילה לדלות וללכת
לחם במלאך פעם אחת ואמר מות נמות [שם] חו דאתה ד' זה אחד זה ולל חרדה: (יד) באר
לחי. כפרטמו: (טו) ויקרא אברם שם ונו'. לע"פ שלל שמע אברהם דצרי המלאך שסכר וקדחת

תרנום אונקלוס

אנשא יהוץ צדיכין ליה ועל אפי כל אחיהי ישרי: (יג) וצלצאת
בשמה דיי דאחמליל עמה אמרת אתה הוא אלקא חזי פולא
ארי אמרת אף הקא שריתי חזיא בחר דאחגלי לי: (יד) על פן
קרא לבירא בירא דמלאך קיימא אתחזי עליה הא היא בין דקם
ובין חנרא: (טו) וילידת הגר לאברהם בר וקרא אברהם שום
בבית די לידת הגר ישמעאל: (טז) ואברהם בר תמנן ושירת
שנין בד לידת הגר ית ישמעאל לאברהם:

באור

נמ"ט צטוף פ' חיי שרה: (יג) אל ראי, שם המקרא על משקל עני דמי צרי. כלומר אל דלות
אתה, הנראה לפני אדם, וכן מתורגם צל"ט: הגם הלא ראיתי, כלומר צוה הכירה שהיה
מלאך, כי צעוד שהיה מדצר עמה נעלם מעיניה ולא דלתהו, וזהו פי' הגם הלא ראיתי לפי'
הלא במקומי, כלומר שלא ראיתי דצר אחריו כאשר פנה עמני, כדרך העולם שיראה עוד האדם
אחריו אשר יפרד מחצירו וילך לו עד אשר ירחק ויתעלם מעיניו, אזל מלאך הנראה לפני האדם
נדחתו ויתעלם כדגש: אחרי ראי, כמו דואה אותי, ד"ל הנראה אלי ודאה אותי צעניי, וכן
מתורגם צל"ט, וי"ט שהכוונה אחרי דלותי, כלומר אחרי כזולתי, צל"ט [נאך דעק חזק (דיח
ערסיימונג) געזעהען]: (יד) על בן קרא, הקורא, צל"ט (ואון נענט): באר לחי ראי, לפי
שפעה הכר אתה אל דואי והמלאך חי לעולם לפיכך אמר לחי, וכן ת"ט דמלאך קיימא: ברד,
הוא שור שזכר למעלה ושני שמות היו לו לפיכך זכר את שניהם, וכן ת"ט שניהם חגרא, אזל
י"ע תרגם שור חגרא, וצדק חלואה, והידועלמי תרגם שור חלואה: (טז) ויקרא אברם שם

תרנום אשכנזי

י' (א) אלם אברם ניין
אונר ניינציג יאהרע
אלט וואר, ערשין איהם
דער עוויגע, אונד שפראך
צו איהם: איך בין גאט
דער אללמעכטיגע, וואנד-
לע פאָר מיר, אונד זיין
אונגעטהיילטעם, הער-
צענס. (ב) איך ווילל צוויי-
שען דיר אונד מיר איינען

רש"י

שמו ישמעאל שרתה רוח
הקודש עליו וקראו ישמעאל:
(טז) ואברם בן שמונים
וגו'. לשמו של ישמעאל
נכתב להודיע שהיה בן י"ג

שנה בשמול ולא עכז:
כתהלך לפני ואהיה לך לאלה ולמעון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו וככל לפי
הענין: התהלך לפני. כתרגומו פלח קדמי בדק צעודתי: והיה חמים. סף זה לוי אחד
לוי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו כתהלך לפני צמלות מילה וצדד הזה תהיה תמים שכל
זמן שהערל' כך אתה צעל מוס לפני. ד"ל והיה תמים עכשיו אתה חסד ה' איצדים 'עיוס
ז' אזנים ודלש הבויה ולוסיף לך סות על שמך והיו מנין סותיותיך רמ"ח כמנין ליצדיק: (ב) ואחנה

באור

בנו וגו', לשון רש"י סף על פי שלא שמע אצדס דברי המלאך שאמר להנר וקראת שמו ישמעאל
פרשה ר"הק עליו וקראו ישמעאל, והרמז'ן כתב שהיה יראה לקרא שם לזן אדומיה וגלתה ל
דבר המלאך, אצל לא הולך הכתוב להאריך, ולפי זה יתכן שגם המלאך לא היה אומר לקרא שם
לזן אדומיה, וטעם וקראת שמו ישמעאל צלוח (דוח וקולסט חיהן נענען לחססען):

י' (א) אל שדי, פירש"י אני הוא שיש די צלחותי לכל צדי, וקרוז לזה פי' הרמז'ם צמ'
שלינו לריק צמלותו ולא צקיומו לזולתו ואולם מליאותו חספיק לעלמה, ותספיק לכל אש
זולתו, ולפ"ז. היה ראוי שיתורגם צל"ל (דער חוללורייכעמדע), ואולם הרמז'ע פירש שהוא
מגדלת שוד כלומר מנלח ומשודד מערכות השמים, והסכים עמו הרמז'ן ז"ל וכתב שהוא הנכון
כי הוא מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו החכמים זה מדת הדין של מעה, וטעם להזכיר
עתה זה השם, כי צו יעשו הנסים הנסתרים ללדיקים להליל סות' מנגעי צדי אדם ככל הנסים
אשר נעשו לאצדסם ולאצות וכל הצאים צתורה צפרשת אס צחקתי וצפרשת והיה כי תצו
צצרכות וצקללות שכלם נסים הם, כי אין מן העצב שירדו בגשמים צעתם צעצדו האלהים ול
שיהיו השמים כצדל כאשר נזרע צנה השצינית אצל כלם נסים וצכולם תפנלח מערכת המזלות
נענין שאמר המשורר כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאונה אליך דעה וגו' (תהלים ז"ל ט' וי')
אלא שאין צהן שנוי (מפורסם וגלוי) ממנהגו של עולם כנסי' אשר נעשו ע"י משה רבינו ע"י
צפער המכות וצקריעת הים והמן והצאל וזולתם שהם מופתים משמים הטעם צפרסוס וה
שיעשו צסם המיוחד אשר הגיד למשה, ולכן עתה הודיע לאצדסם אצינו כי הוא התקף המנל
שיגצד על מזלו ויוליד והיה צרית צינו וצק זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וצדלנו יכיהנס לו
יהיו תחת ממעלת כוכב לו מזל עכ"ל הרמז'ן ז"ל, והוסיף עוד להעיר על פנין כצד וכס
והוא כי אצדסם אצינו לא הזכיר צדצדיו שם יו"ד ה"ל דק צלדוף השם הכתוב צאל"ף דל"ת א
צלדוף אל עליון עמו, וזכיר צענינו אלהים, וכן יאמר ה' אלהי השמים (לקמן כ"ד ז'), ואמר
ה' יראה (שם כ"צ י"ד), על מהוס המקדש לעתיד ויעקצ הזכיר תמיד אל סדי ומשה רבינו לו
יזכיר כן לעולם, ועיין עוד מזה צפרשת ואלד (שמות ו' ג'), ולזה מתורגם צל"ל (דער חול
מעצטיגע). ועיין מה שכתבתי צצלוד דקדוק המלה לפי צ' הפיזיקים, וצצלוד צ"ד (פ' מ"ו סי' צ')

לך לך י

י' (ב) ויהי אברם בן תשעים שנה ויהי
שנים וירא יהוה אל אברם ויאמר
אליו אני אל שדי התהלך לפני ויהיה
תמים: (ג) ואחנה בריתי ביני ובינה

תולדות אחרן אני אל חגיגה י"ז, ח': התהלך נדרים ל"ח, ז'.
מכות כ"ד, ח': ואחנה נדרים ל"ז, ח':

תרנום אונקלוס

י' (א) ויהוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואחגלי י' לאברם
ואמר ליה אגא אל שדי פלח, קדמי ויהי שלימ:
(ב) ואחן קמי בן מימרי ובינך ואסני יחך לחדא לחדא:

י' (א) אני אל שדי. אני הוא שיש די צלחותי לכל צדיה לפיכך
כתהלך לפני ואהיה לך לאלה ולמעון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו וככל לפי
הענין: התהלך לפני. כתרגומו פלח קדמי בדק צעודתי: והיה חמים. סף זה לוי אחד
לוי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו כתהלך לפני צמלות מילה וצדד הזה תהיה תמים שכל
זמן שהערל' כך אתה צעל מוס לפני. ד"ל והיה תמים עכשיו אתה חסד ה' איצדים 'עיוס
ז' אזנים ודלש הבויה ולוסיף לך סות על שמך והיו מנין סותיותיך רמ"ח כמנין ליצדיק: (ב) ואחנה

באור

בנו וגו', לשון רש"י סף על פי שלא שמע אצדס דברי המלאך שאמר להנר וקראת שמו ישמעאל
פרשה ר"הק עליו וקראו ישמעאל, והרמז'ן כתב שהיה יראה לקרא שם לזן אדומיה וגלתה ל
דבר המלאך, אצל לא הולך הכתוב להאריך, ולפי זה יתכן שגם המלאך לא היה אומר לקרא שם
לזן אדומיה, וטעם וקראת שמו ישמעאל צלוח (דוח וקולסט חיהן נענען לחססען):

י' (א) אל שדי, פירש"י אני הוא שיש די צלחותי לכל צדי, וקרוז לזה פי' הרמז'ם צמ'
שלינו לריק צמלותו ולא צקיומו לזולתו ואולם מליאותו חספיק לעלמה, ותספיק לכל אש
זולתו, ולפ"ז. היה ראוי שיתורגם צל"ל (דער חוללורייכעמדע), ואולם הרמז'ע פירש שהוא
מגדלת שוד כלומר מנלח ומשודד מערכות השמים, והסכים עמו הרמז'ן ז"ל וכתב שהוא הנכון
כי הוא מדת הגבורה מנהגת העולם שיאמרו החכמים זה מדת הדין של מעה, וטעם להזכיר
עתה זה השם, כי צו יעשו הנסים הנסתרים ללדיקים להליל סות' מנגעי צדי אדם ככל הנסים
אשר נעשו לאצדסם ולאצות וכל הצאים צתורה צפרשת אס צחקתי וצפרשת והיה כי תצו
צצרכות וצקללות שכלם נסים הם, כי אין מן העצב שירדו בגשמים צעתם צעצדו האלהים ול
שיהיו השמים כצדל כאשר נזרע צנה השצינית אצל כלם נסים וצכולם תפנלח מערכת המזלות
נענין שאמר המשורר כי אתה ה' מחסי וגו' לא תאונה אליך דעה וגו' (תהלים ז"ל ט' וי')
אלא שאין צהן שנוי (מפורסם וגלוי) ממנהגו של עולם כנסי' אשר נעשו ע"י משה רבינו ע"י
צפער המכות וצקריעת הים והמן והצאל וזולתם שהם מופתים משמים הטעם צפרסוס וה
שיעשו צסם המיוחד אשר הגיד למשה, ולכן עתה הודיע לאצדסם אצינו כי הוא התקף המנל
שיגצד על מזלו ויוליד והיה צרית צינו וצק זרעו לעולם שיהיה חלק ה' עמו וצדלנו יכיהנס לו
יהיו תחת ממעלת כוכב לו מזל עכ"ל הרמז'ן ז"ל, והוסיף עוד להעיר על פנין כצד וכס
והוא כי אצדסם אצינו לא הזכיר צדצדיו שם יו"ד ה"ל דק צלדוף השם הכתוב צאל"ף דל"ת א
צלדוף אל עליון עמו, וזכיר צענינו אלהים, וכן יאמר ה' אלהי השמים (לקמן כ"ד ז'), ואמר
ה' יראה (שם כ"צ י"ד), על מהוס המקדש לעתיד ויעקצ הזכיר תמיד אל סדי ומשה רבינו לו
יזכיר כן לעולם, ועיין עוד מזה צפרשת ואלד (שמות ו' ג'), ולזה מתורגם צל"ל (דער חול
מעצטיגע). ועיין מה שכתבתי צצלוד דקדוק המלה לפי צ' הפיזיקים, וצצלוד צ"ד (פ' מ"ו סי' צ')

תרגום אשכנז ער

בונר מאכט, אונד דיק
אויסנערמענד פערמעה-
רען. (ג) דא פיל אברם
אויף. זיין אנגעזיכט,
אונד גאטט רעדעטע
פערנער מיט איהם
אונד שפראך: (ד) איך
בין עס! מיין בונד איזט
מיט דיר געמאכט; דוא
זאלסט צו איינעם פא-
טער פילער פאלקער ווער-
רען. (ה) מאן זאלל דיר
אויך ניכט מעהר אברם
גענען, זאגערען דיין נא-
מע זאלל אברהם זיין, דען
איך האבע דיר צו איינעם
אויסערצאנדענטליך פרוכט-
באר אונד צו גאנצען באציאנען מאכען, אונד קאנטיגע זאללען פאן דיר אבשטאמ-

ואת־בְּרָה אֶתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֹד: (ג) וַיִּפֹּל
אֲבָרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים
לֵאמֹר: (ד) אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ
לְאֵב הַמִּזְוָנִים: (ה) וְלֹא־יִקְרָא עוֹד אֶת־
שִׁמְךָ אֲבָרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אֲבִרָהָם כִּי
אֲבִרָה מִזְוָנִים גְּתִיתִי: (ו) וְהִפְרִיתִי אֶתְּךָ
בְּמֵאֵד מְאֹד וְנָתַתִּיךָ לְגִוִּים וּמְלָכִים

והיה נדרים סס: והיה נדרות סס. נדרים סס: אב וכו'
סנת ק"ה, ח:

פער פילער פאלקער איינגעזעצט. (ו) איך ווילל דיר אויסערצאנדענטליך פרוכט-
באר אונד צו גאנצען באציאנען מאכען, אונד קאנטיגע זאללען פאן דיר אבשטאמ-

רשי

תרגום אונקלוס

בריתי. צדית של סהבה
וצדית סלודן להודישה לך על
די מלוא זו: (ג) ויפול
אברם על פניו. עמודל
השכינה שער שלל על לא
היה צו נח לעמוד ודוח
הקדש נצח עליו חיה שנלמד צלעם כופל וגלי עינים צדדיתל דלל מללתי כן: (ח) כי אב
המון גרים. לשון מטריוקן של שמו ור"ש שהיתה צו צתחלה שלל היה אז שלל ללדס שהוול
פסחו ועכשו אז לכל העולם ואפי' רי"ש שהיה צו צתחלה לא וזה ממקומה שלל יו"ד של שדי
מערעפה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנלמד ויקדל משה להושע צן מן יהושע [צמדנד
י"ט: (ו) ונתתיך לגוים. ישראל ולדודס שהרי ישמעאל ננד סיה לו ולל היה מצמדו עליו:

(ג) וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל אֶפְסוֹתָיו וַיִּמְלִיל עֲמִיתָיו לְמִיָּסָר: (ד) וַיִּפֹּל
הָאִישׁ קִרְיָסִי עַמְּךָ וַיְהִי לְאֵב סְגִי עַמְּמִין: (ה) וְלֹא יִתְקַרֵּי עוֹד
יָהּ שִׁמְךָ אֲבָרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אֲבִרָהָם אֲדִי לְאֵב סְגִי עַמְּמִין וְהִבְרַתִּיךָ:
(ו) וְהִפְרִיתִי אֶתְּךָ לְחֻדָּא לְחֻדָּא וְהִתְגַּדְּךָ לְכַנְשִׁין וּמְלָכִין וְיִשְׁלִיטִין

באור

לך פקן (לקח פ"ג י"ד): התחלך לפני, בתרגומו פלח קדמי, הדנק צענדתי: וחיה תמים,
פלח סדרת עד צענק הזה, כעסם תמים פכיה עם ה' סלחין (דברים י"ח י"ג), סחרי סזהרת
כשם לא יעלך צן ונו' קסם קסמים מעון ומנחם ומנחם ונו' (שם י'), והענין צשניהם כי
העלפין זה' ושווע סל מעוננים וקוסמים יהיה בללו לצו חלוק לחלקים, ולינו תמים, ולזה
השם שיהיו כל משפחות הלל ועשתנותיו תקוותו ופסדו פונות סליו לצד, סלל לידל מזולמו ולל
לקחת דנד מזולמו, כי הולל בלל יכול ולו לצדו נתכנו עלילות, וזכו ענק פמיות הלל, סמר
ל' ה' סלל צבל נסיונותי (כמו שפירש'י) סלל להרהר סמר מוזתי, ה' סלל ולל מללעגמיות
סלן כי סני מפיר סותות צדים (כמו שפי' הרמב"ן ז"ל), היה סלל צבל מלזה סמר סלוק ולל
פסחם יוסר (כמו שפי' הרמב"ן ע), וכל סלל הענינים נכללו צפיות תמים לרעת המתרנס
כפסחדי, ולזה מפרנס צל"ס (חונגעטהיילטעס הערלענס), כי הולל מדה גדולה צלדס ועל זה
המלל דוד העלך ע"ה יהי לצי תמים צחקין (תהלים קי"ט פ'), כי ההפחמות צחקי השם
הצדדיו הולל הפך הפמיות: (ד) הנה בריתי אתך, הולל צדית המילה, בללל יפרש זלל
מפי סמר כשמדו, ולחרי הצדית תהיה ללל המון מים. והקדים השם ולזה סותו על המילה
קדש סמבר סרה לחיות דעו קדוש: (ה) אברהם, עם תוספת רי"ש סניד המון גרים, ולל
לל סלל לחסר מעמו סות כי סלל להוסיף: המון, ענין קצון ודני: (ו) ונתתיך לגוים, ישראל
ללל נקדלו גרים ועמים, וכן סף סנצ עמים (דברים ל"ג ג'), עמים הר יקדלו (שם י"ט).

תרגום אשכנזי

מען. (ז) איך ווערע
מיינען בונד צווישען מיר
אונד דיר אונד דיינעם
זאמען נאך דיר אויף
איהרע קינפטיגע גע-
שלעכטער צו איינעם
עוויגען בונד מאכען,
נעמליך: דייך אונד נאך
דיר דיינעם זאמענס
נאָטט צו זיין. (ח) דיר
אונד דיינעם זאמען נאך
דיר ווערע איך דאז
לאנד דיינעם אויפגענט-
האלטס, דאז נאנצע לאנד
כנען צור עוויגען בע-
זיטונג אייגעבען, אונד
איהר נאָטט זיין.
(כ) גאָטט שפראך נאָך
פֿערנער צו אברהם:
דוא אבער מוסט אויך
מיינען בונד האלטען,
דוא אונד דייך זאמען
נאך דיר אויף איהרע
קינפטיגע געשלעכטער.

(י) דיווע איז דער בונד צווישען מיר אונד דיר, אונד דיינעם זאמען נאך דיר, דען אידע
האלטען זאללט, איהר מיסט אללעס בעשניידען, וואס מעגליך איזט. (יא) בעשניידעט איירע

רשי

(ז) וחקמותי את בריתי.
ומה הים כזרית להיות לך
לאלמים: (ח) לאחות
עולם. ושם ליה לנכס
לאלמים לזל (זר ישרלל)
כדד צחולה ללחן כמו ששק
לו ללוב: (ט) ואתה. ויז
זו מוסף על ענין דלשק
למי הנה צריתי ללחן וללוב

כוי זהיר לשמרו ומה הים שמירתו זאת צריתי ללחן וללוב: (י) ביני וביניכם
וגו'. לוחם של עכשיו: ובין זרעך אחריו. העתידין לכולד לחרין: חמול. כמו להמול כמו
שלמה לומר עשות כמו לעשות: (יא) ונמלתם. כמו ועלמם והגוף צו יתירכ ליסוד המפל צו

באור

צניען זעפעניך (שופטים ה' י"ד), גם לחרי כולדת הסענים כלם למד מי וקהל מים יחי' עמד
(לקחן ליה י"ט), ונחמין לקהל עמים (שם ע"ח ד') (כרעצין): (ט) ואתה, ויז מוסף על
ענין דלשק, לזי הנה צריתי ללחן וללוב זהיר לשמרו, ומה שמירתו זאת צריתי ללחן וללוב
המול לנכס וגו' כן פירש"י ז"ל, והוא עסנים למי שכתבנו צמקוס לחר מכפילת ההולכה על
הגוף, ולמה ששמור שהוא כמו וסולס למה, ולכן מתורגם זל"ס (דוח חבער): (י) חמול, כמו
להצול, והוא מקור ענין נפעל מנחי העיץ כי שרשו עול כמו ועל לט זשד עדלמס ומסקלו
להכח, והוא ענין צריתה: (יא) ונמלתם, כמו ושמרתם, וסכוץ שרש, והיו ל"כ שמי הערש

לך ילך י

ממך יצא: (ז) שביעי ונהקמתי את בריתי
ביני ובינה ובין זרעך אחריה לדרתם
לברית עולם להיורר לך לאלהים
ולזרעך אחריה: (ח) ונתתי לך ולזרעך
אחריה את ארץ מגרשה את כל ארץ
בנען לאחור עולם והייתי להם
לאלהים: (ט) ויאמר אלהים לאברהם
ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך
אחריה לדרתם: (י) זאת בריתי אשר
תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך
אחריה המול לכם כל זכר: (יא) ונמלתם

ת"א ונהקמותי עקרים מ"ד, פמ"ה: להיות יפמות מ"ז, ח', ס"ד יח',
ק' ז': את בריתי פסחדין נ"ס, ז'. ע"ז כ"ז, ז', וכ"ז ח'
ז'. מנחות מ"ז, ח': המול סנת קל"ז, ח'. קדושין כ"ס, ח':

דען אידע
האלטען זאללט, איהר מיסט אללעס בעשניידען, וואס מעגליך איזט. (יא) בעשניידעט איירע

תרגום אונקלוס

בשמיא סגן יסקין: (ז) ואקים ית קימי בין מימרי ובינך ובין
בנך בתרך לדריהון לקים שלם למחני לך לאלהא ולבנך בתרך:
(ח) ואתן לך ולבנך בתרך ית ארע תותבוותך ית כל ארעא
דבנען לאחסנת שלם ואחני להון לאלהא: (ט) ויאמר יי לאברהם
ואת ית קימי תשר את ובנך בתרך לדריהון: (י) בין קימי די
תשרין בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך למגור לבון כל
דבורא: (יא) ותגורון ית בשרא דעירלחבון ותחי ללחן קים בין

כוי זהיר לשמרו ומה הים שמירתו זאת צריתי ללחן וללוב: (י) ביני וביניכם
וגו'. לוחם של עכשיו: ובין זרעך אחריו. העתידין לכולד לחרין: חמול. כמו להמול כמו
שלמה לומר עשות כמו לעשות: (יא) ונמלתם. כמו ועלמם והגוף צו יתירכ ליסוד המפל צו

תרנום אשכנזי עה

פֿאַרהױט, זאָ זאָלל די
זעם דאז בונדעסצייכען
זיין צווישען מיר אונד
אייד. (יז) אללעס מענע-
ליכע ביא איירען נאכ-
קאממען זאָלל, ווען עס
אכט טאגע אלט איזט,
בעשניטטען ווערדען;
איין הויזגעבאָרנעס קינד,
אָדער וועלכעס פֿאַן איי-
נעם פֿרעמדען פֿיר געלד
ערקויפֿט, אונד ניכט פֿאַן
דיינעם זאמען איזט.

(יג) בעשניטטען מים
ווערדען, וואס אין דיינעם
הויזע געבאָרען וואָרדען,
אונד וואס דא פֿיר געלד
ערקויפֿט, דאמיט מיין
בונד אן אייערם פֿליישע
זיין צו איינעם עוויגען
בונדע. (יד) איינע אונבעשניטטענע מאננספערזאן אבער, וועלכע נעמליך דאז פֿלייש אייהרער
פֿאַרהױט ניכט בעשניידען ווירד; דיאזעלבע פערזאן זאָלל אויסגערואטטעט ווערדען אויס איה-

את אשר ערלתכם והיה לאות ברית
ביני וביניכם: (יז) ובן שמינת ימים ימול
לכם כל-זכר לדרתיכם יליד בית
ומקנת-כסף מכל בן-גבר אשר לא
מזרעה הוא: (יט) המול | ימול יליד
ביתו ומקנת כסף והיתה בריתי
בבשרכם לברית עולם: (יד) וערל וזכר
אשר לא-ימול את-בשר ערלתו
ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את-

ח"א ובן שמינת שנת סס ז': המול יצמות פ"ז, ח'. ע"ז כ"ז, ח'.
ז', מנחות פ"ז, ח': וערל שנת ק"ח, ח'. קדושין כ"ט, ח'.

תרנום אונקלוס

רש"י

לפרקים כנוז כ' של נושך
וכ' של נושא (ונמלתס כמו
ונשלתס אזל ימול לשח
יפעל כמו יעשה יאכל
(זרש"י יסן אינו): (יב)
יליד בית. שילדתו השפחה
צצית: מקנת כסף. שקנאו

פשוט: (יג) המול ימול יליד ביתך. כלן כפל עליו ולא אמר לשמנה ימים ללמדך שיש יליד
צית כמול לאחר וס"ח לאחד) שמנה ימים כמו שמכודש צמסנת שנת [דף ל"ח]: (יד) וערל זכר.
כלן למד שהעילה צלותו מקום שהוא כיכר צין זכר לנקזה (ז"ר): אשר לא ימול. משיניע
לגלל עונשין ונכרתה. אזל אזיו אין ענוש עליו כרת אזל עווד צעשה: ונכרתה הנפש. הולך

באור

מול ונמול מוריס על ענין אחד: (יב) ימול לכה, מצניק נפעל וכן המול ימול: (יג) המול,
ימול ונמול. לזה צתחל' דרך כלל שכל הנולדים מלגשי הצית או ממקנת כסף ימולו לשמונת ימים.
ועתה פרע הצווי לצדקהם שימול את מלגשי צית ומקנת כסף וחס הם גדולים: (יד) וערל,
זכר, כלן למד הכתוב שהמיל' צלותו מקום שכיכר צין זכר לנקזה (ז"ר), וכל ערלה סתם היא
נעדרה וערלת לצ וספה ואזן הם סמכותים: ימול, יפעל כמו כי ידר נדר (צמדצר ל' ג'). והוא
מן ונפעלתם את צער ערלתכם, ודגש המ"ס לחסרון נז"ן השדש, ויתכן להיות גם זה מן הנפעל
כי פלת את מצוא גם אחר הנפעל צצוא הפעל צראשונה כמו ולא יקרא עוד את שמך לצדקה,
אזל לפי שאינו הייז כרת כי אם כשצטל מלות המיל' צרלון. לכן נראה יותר שיהי' מן הקל, שצצ
הפעל' עליו, משל"כ הנפעל שצ על הבוף, שהבוף שלא נמול יכרת, גם אם הוא מצניק נפעל,
דלוי להיות צצר ערלתו קודם, ודלוי לומר וערל זכר אשר צצר ערלתו לא ימול (ר"ל לא יהיה
נמול) ונמול. וטעמו אם יניע לגלל עונשין ולא ימול יש עליו כרת, אזל אזיו אין ענוש כרת
עליו כי אם עווד צעשה: ונכרתה הנפש, נפש כמו איש שיש לו נפש, צל"א (פערזאן).

בְּרִיתִי הַפָּרִי: (טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם שְׂרִי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־
שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: (טז) וּבִרְכַּתִּי
אֶתְּךָ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֶּן וּבִרְכַּתִּיהָ
וְהָיְתָה לְגוֹיִם מְלֹכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ:
(יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר
בְּלִבִּי הִלְבֵּן מֵאָה־שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם־

רעם פֶּאֱלָקֶע, זיִא האט
מיינען בונד צערשטאָרט.
(טו) גאָטט שפראך צו
אברהם: דיִינע פֶּרוֹי־
שרי זאָלסט דוא ניכט
פֶּערנער שרי גענען, זאָג־
דערן שרה זאָלל איהר
נאמע זיין. (טז) איך ווילל
זיִא זענען, אונר דיר
אויך פֶּאָן איהר אַיִינען
זאָהן געבען, דורך מיי־
נען זענען זאָלל זיִא צו
נאציאָנען ווערדען, אונר
קאָניגע דער פֶּאֱלָקֶער פֶּאָן
איהר הערקאָמען.
(יז) דא פֶּיל אברהם אויף
זיין אנגעזיכט, לאכטע,
אונר שפראך אין זיינעם
הערצען: זאָללטע אַיִינעם הונדערט־הריגען מאַננענאך געבאָרען ווערדען? אויך שרה, דיִא ניינציג

ת"א הפר יצמות ע"ז, ע"ח. סנהדרין ל"ח, ז', מ"ד, ה' מ"ס, ז'
שרי זרכות י"ז, ח'. נדרים סס. ר"ס מ', ז': שרה זרכות סס:
וברכתי ר"ס סס: ויפול סנהדרין פ"ט, ז': ואם שרה ז"מ
ע"ז, ח':

הערצען: זאָללטע אַיִינעם הונדערט־הריגען מאַננענאך געבאָרען ווערדען? אויך שרה, דיִא ניינציג

תרגום אונקלוס

רש"י

(טו) וַיֹּאמֶר יי לְאַבְרָהָם שְׂרִי אִתְּךָ לֹא תִקְרִי יֵת שְׁמָהּ שְׂרִי אִתְּךָ
שָׂרָה שְׁמָהּ: (טז) וַיִּבְרַךְ יְתָהּ וַאֲפָּא אֶתְּךָ מִנָּה לְךָ בֶּר וַיִּבְרַכְיָהּ
וְהָיְתָה לְכַנְשִׁין וּמִלְכִּין דְּשָׁלִיטִין בְּעַמְמִיָּא מִנָּה יְהוֹן: (יז) וַיִּפֹּל
אַבְרָהָם עַל אַפּוֹהִי וַחֲדִי וַיֹּאמֶר בְּלִבִּיהָ הִלְבֵּן מֵאָה שָׁנִין יְהִי וְלֹד

ערידי ומת קודם זמנו
[שנת כ"ד]: (טו) לא
תקרא את שמה שרי.
דמשמע שרה לי ולא
ללחדיכי כי שרה סתם שמה
סתהא שרה על כל [זרכות

י"ג]: (טז) וברכתי אותה. ומכּה היא הזכנה שחזרה לנערותה שנאמר היתה לי ערובה [זרכות
י"ח]: וברכתי. זהנקת שדים כשנלדנה לךך ציוס משתה של יצחק שהיו מדנני עליהם שהציוס
לסופי עין השוק ולומדים זנוו הוּא והציוס כל אחת צנה עמה ומיקתה לא הציוס והיא
הניקה את כלם הוּא שנאמר הניקה צנים שרה. ז"ר דמזו צמקלת: (יז) ויפול אברהם על
פניו ויצחק. זה ת"א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאזרכהם האמין ושמת
ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הק"צ על שרה ולא הקפיד על אברהם: הלבן.
יש תמימות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי [שמואל א' ז'] היט צנה הדואה [שס ע'] אף זו

באור

וענין הכרת לדעת רז"ל סיחיה הולך ערידי ומת קודם זמנו (יצמות דף נ"ה ע"ל): (טו) לא
תקרא את שמה שרי, דמשמע שרה לי ולא ללחדיכי, כי שרה סתם שמה שתהא שרה על הכל
(זרכות דף י"ג ע"א): כי שרה שמח, ר"ל יהי שמה נח"ס צו והי' שמך אברהם: (יז) ויצחק,
ת"א וחדי, וכן הדבר כי הלחוק פשט יאמר ללעג ופעם לשמחה כמו משחקת צתצל ארנו (משלי
ח' ל"א), משחקים לפני ה' (שמואל ז' ו' ה'), ונראה שהכוונה צלשון הזה שכל הדואה או שומע
דבר זר יתפעל על ידו אל הלחוק, ואם יהי' צו דבר מכלות והוללות או עמין צלתי דאזי שיחומן,
יתפעל אל הלעג, ואולם אם יהי' דבר אמת וטוב ישמח לו, כענין שנאמר עד ימלא שחוק פיך
(איוב ח' כ"א), אז ימלא שחוק פינו (תהלים קכ"ו ז'), וכן הדבר צלזרכהם נאשר נאמר לו זה
התפלל מאוד על הדבר ושמח שמחה גדולה, כי אחרי שנאמר שנפל אברהם על פניו והוא מודה
על חול הכזואה ור"הק עליו צחוק יד, עד שלל הי' צו נח לעמוד על דגליו, ידענו שהאמין
צלמונה תמימי, ושחק שחוק של שמחה, לא של לעג ח"ו, ואולם שרה לא האמינה ולגלגה,
וזהו שהקפיד הקצ"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם: הלבן מאה שנה, ה"א תמימה, לא
להדחיק אמתת הדבר כי אם להודיע ענין הפלא אשר צו, כמו הנגלה נגליתי (שמואל א' ז' כ"ז)

שְׁרָה הִבְרַת-תְּשָׁעִים שָׁנָה תֵּלֵדָה: (יח) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל-הָאֱלֹהִים לוֹ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנַי: (יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבֶל שְׁרָה אִשְׁתְּךָ יֵלֶדְתָּ לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת-שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו: (כ) וְלִישְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיהָ הִנֵּה אֲבָרְכָתִי אֹתוֹ וְהִפְרִיתִי אֹתוֹ וְהִרְבִּיתִי אֹתוֹ בְּמֵאד מְאֹד שְׁנַיִם-עָשָׂר נָשִׂימָם יוֹלִיד וְנָתַתִּי לָנוּ יְגֻדּוֹל: (כא) וְאֶת-בְּרִיתִי אֲקִים

יאהרע אלט איזט, נאך געבערען. (יח) אברהם שפראך חירויף גו גאטט: מאכטע נור ישמעאל לע בען, אונד דיר געפאל לען! (יט) דא שפראך גאטט: וואהרליך! דיינע פרויא שרה געבערט דיר איינען זאָהן, דינען זאללסט דוא יצחק נענען, אונד איך ווילל מיינען בונד מיט איהם, אויף זיינען זאמען נאך איהם, צו איינעם עוויגען בונדע ערריכטען, (כ) וועג גען ישמעאל'ס האבע איך דין אויך ערהארט, זיהע! איך האבע איהן געזעגט, ווערדע איהן געט, ווערדע איך ווילל איהן צו איינער גרעסען נאציאן מאכען. (כא) מיינען בונד אבער מיט יצחק ווילל איך

תרגום אונקלוס

רשי

וְאִם שְׁרָה הִבְתָּ תְּשָׁעִין שָׁנִין תֵּלֵדָה: (יח) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם קָדָם יְיָ יִשְׁמָעֵאל יִתְקִים קֶדְמָךְ: (יט) וַיֹּאמֶר יְיָ בְּקוֹשְׁטָא שְׁרָה אִתְּךָ תֵּלֵד לְךָ בֵּר וְתִקְרִי יֵת שְׁמִיהָ יִצְחָק וְאֲקִים יֵת קִימֵי עַמִּיהָ לְקִים עָלָם לְבְנוֹהִי בְּתִירוֹהִי: (כ) וְעַל יִשְׁמָעֵאל קִבְּלִית צְלוּתְךָ הָא בְּרִבַּת יֵתִיהָ וְאִפְשִׁית יֵתִיהָ וְאִסְגִּית יֵתִיהָ לְחָדָא לְחָדָא תִּבְרִי עָשָׂר רִבְרִין יוֹלִיד וְאִתְגִּיגִיהָ לְעָם סְגִי: (כא) וְיֵת קִימֵי אֲקִים

היא קיימת וכן אמר כלנו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקצ'ה עושה לי: ואם שרה הבת תשעים שנה. היתה גדלי לילד ואף על פי שדורות הרלשונים היו מולידין בני ת"ק שנה צימי אברהם נתמעטו השנים

נור וכל תשות נח לעולם לא ולגד מעשר דורות שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן בני ס' ונני פ': (יח) לו ישמעאל יחיה. הלואי שיחיה ישמעאל ליני גדלי לקבל עתן שכר נזה: יחיה לפניך. יחיה צידלחך כמו התהלך לפני פלח קדמי: (יט) אבל. לזון אמתת דברים וכן לזל לשמים גמנו [צדלשית ע"צ] לזל זון לין לה [מלכים ז' ד']: וקראת את שבו יצחק. על שם הלחוק: וי"ט על שם העשרה נסיונות ו' שנה של שרה וח' ימים שנמול וק' שנה של אברהם: (כ) וס"א ואת צדימי למה נאמר כזר כתיב ואתה צדימי תשמור אתה וזרעך וגו' ללל לפי שאומד הקימותי וגו' יכול צמי ישמעאל ונני קטור' צללל הקיום ת"ל והקימותי את צדימי אתו ולא עם אחרים ואת צדימי אקים את יצחק למה נאמר ללל למד שהיה קדוש מצטן. דזר אחר אמר רבי ללל

באור

הנחה אמה (שם ז' ע"ו כ"ז), שהם תמימות קיימות להעיד על פליטת הדצר והיותו זר ויולל מן הפנהג והדלוי, וכן אמר כלנו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקצ'ה עושה לי: מאח שנה יולד, לין הפלא צאיש זן מלה שנה שיליד, כי האנשים יולידו כל ימי היות צהם הליחה גם צדורות האלה אף כי צדור אברהם שהחיים צימיו אדונים, לזל אחר הלזן מלה שנה שלל הוליד צצחדותו מן האשה הזאת יוליד ממנה עתה אחרי שהוא זן מלה שנה והיא צת תשעים שנה. זה הוא ענין נפלא עד מאוד דלוי למלכות פיו שחוק ולצו שמחה: יולד, ולד: (יח) לו, הלואי שיחיה ישמעאל, כי נאמר נאמר לו שהצדנה אשר צדנו השם על זרע שרה נאמדה, פחד פן ימות ישמעאל, והתפלל הלין: לתיק, הוועם וימלא מן צעדיך, נאמר מתחבס צל"א: (יט) אבל,

תרגום אשכנזי

בעשמונדיג האלטען, דעם זעהן נעמליך, וועל-
כען שרה דיר געבערען
ווירד אום דיזע צייט
אין דעם אנדערן יאהרע.
(כג) אלס ער מיט איהם
אויסגערעדעט האטטע,
ערהאב זיך גאטט פֿאַן
אברהם הינוועג.
(כג) אברהם נאָהם זיין
נען זעהן ישמעאל אונד
אללע קנעכטע, דיא ער
פֿיר געלד געקויפֿט האט-
טע, אללעס מעננליכע
אונטער זיינען הויזליי-
טען, אונד בעשניטט דאז
פֿלייש איהרער פֿאָרהויט

לך לך יי
את יצחק אשר תלד לך שרה למזעז
הזה בשנה האחרת: (כג) ויכל לדבר
אתו ויעל אלהים מעל אברהם: (כג) ויפקח
אברהם את ישמעאל בנו ואת כל-
ילדי ביתו ואת כל מקנת כספו כל-
זכר באנשי בית אברהם וימל את-
בשר ערלתם בעצם היום הזה באשר
דבר אתו אלהים: (כד) ואברהם בן-
תשעים ותשע שנה בהמלו בשן

נאָך אן דעמזעלבען טאגע, ווייז גאטט מיט איהם געשפראכען האטטע. (כד) אברהם
וואר גיין אונד גינציג יאהרע אלט, אלס ער בעשניטטען ווארד אס פֿליישע זיין

תרגום אונקלוס

עם יצחק די תלד לך שרה לזמנא הדין בשמא אוחרנתא:
(כג) ושיצא למללא עמיה ואסתליק יקרא ביי מעלוידי דאברהם:
(כג) ודבר אברהם ית ישמעאל פריה וית כל ילדי ביתה וית
כל זביגי בספיה כל דכורא באנשי בית אברהם וגזר ית בשמא
דעירלתהון בקרבן יקרא הדין בקרא די מליל עמיה יי: (כד) ואברהם

רש"י

מכאן למד ק"ו צן הגזירה
מצן האמה כתיב כי הנה
זרתי אותו והזרתי
והפרתי אותו זה יחמעלל
וק"ו זאת זריתי לקים את
יצחק: את בריתי. זרית
המילה תהא מסורה לזרעו

של יצחק: (כ) שנים עשר גשימים. כעננים יכלו כמו נשיאים ודוח [משלי כ"ה]: (כב) מעל
אברהם. לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו שהלדיקים מדכנתו של מקום (ז"ד): (כג) בעצם
היום. צו ציוס שנלטוה ציוס ולא כלילה לא כתירא לא מן הבוים ולא מן הליננים ושלל יהיו
לויציו וכני דורו לומדים אלו ראינוהו לא הנחווהו לעול ולקיים מצותו של מקום: וימל. לשון
ויפעל: (כד) בהמולו. זהפעלו. כמו זהבדלס [זרלשית ז']: בהמולו את בשר ערלתו.
(כטל אברהם סכין ואחז צערלתו ודלה לחתוך והיה מתיירא שהיה זקן מה עשה הק"ה שלח
ידו ואחז עמו שנאמר וכדות עמו הצרית לו לא נאמר אלא עמו ז"ר רש"י יסן) צלזרס לא
נאמר את לפי שלל היה חסד כלל חתוך צטר שכזר נתמעך ע"י תשמיס אצל ישמעאל שהיה

באור

לשון אמתת הדברים וכן אצל אשמים אנוחנו (זרלשית מ"ז כ"א), אצל צן אמן לה (מלכים ז' ד'
י"ד): יצחק, על שם הלחוק: את בריתי אתו, צו אמי מקיים את בריתי לעולם וזרעו אחריו,
את ישמעאל אצרך להפרות אותו ולהרבות אותו צמאוד מאד, אך לא יהיה בריתי אתו ואת זרעו:
(כב) ויכל ויעל, הענין כאשר כלה לדבר אתו אז עלה: ויעל אלהים מעל אברהם, דרך כבוד
כלפי שכינה ולמדנו שהלדיקים מדכנתו של מקום (ז"ד): (כג) בעצם היום הזה, צלותו יום
שנלטוה ולא אחר לעשות הדבר, ספר הכתוב מעלתו צידאת ה' ומעלת כל אנשי ציתו, והיו
שמנה עשר ושלש מאות יליד ציתו חק ממקנת כספו, וכלס זריזים מקדימין למנוה: (כד) בהמלו
בשר ערלתו, זהמולו מצניק נפעל והי' א"כ אברהם מקצל הפעולה, וצא אחריו צטר ערלתו
לחוס' צלור כאלו אמר דהיינו מלד צטר ערלתו, וכן כאלה נצלת עלה (ישעי' א' ל'), נוצלת פועל
עומד והאלה נקראת נוצלת מלד עליה שהס נוצלים, וכן קרעי צגדים (שמואל ז' י"ג ל"א), מבלחי
זקן (ירמיה נ"א ה'), וזדים נכה, ועל הדרך הזה נקרא אברהם נמול

לך לך וירא יי יח

תרנום אשכנזי עז

עֲרַלְתוּ: מַפְטִיר (כ) וְיִשְׁמַעְאֵל בְּנֵי בֶן-
שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ אֶת בֶּשֶׁר
עֲרַלְתוּ: (כ) בְּעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה גְּמוּל
אֲבֹרָהֶם וְיִשְׁמַעְאֵל בְּנֵי: (כ) וְכָל-אֲנָשֵׁי
בֵּיתוֹ יָלִיד בָּיִת וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מֵאֵת
בְּזָנְגָר גְּמָלוֹ אֹתוֹ: פ פ פ
יח (ב) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלָנִי מִמְרָא

ת"א וירא פוסה י"ד, ח', ז"ת פ"ו, ז':

נער פֿאַרהויט. (כ) זיין
זאָהן ישמעאל וואר דרייג
צעהן יאהרע אלט, אלס
ער בעשניטטען ווארד אס
פֿליישע זיינער פֿאַרהויט.
(כ) אן דעמזעלבען טאג
גע ווארדע אברהם אונד
זיין זאָהן ישמעאל בע-
שניטטען, (כז) אונד אל-
לע זיינע לייטע, וואס
איינגעבאָרען וואר, וויא
אויך וואס ערקויפֿט וואר
פֿאַן איינעם פֿרעמדלינג,
ווארד מיט איהם צוגלייך
בעשניטטען.

יח (ב) דער עוויגע ערשין איהם פֿערנער אין דעם האיינע דעם ממרא; ער זאס עבען אין

תרנום אונקלוס

רש"י

בר תשעין ותשע שנין בד גזר בשקרא דעורלתיה: (כ) וישמעאל
בר תלת עשרי שנין בד גזר ירת בשקרא דעורלתיה:
(ט) בקרבן יקרא הדין אתגזר אברהם וישמעאל בריה: (כ) וכל
אנשא ביתיה ילידי ביתא וזביני כספא מן בגי עממיא גזרו
עמיה:

ילד הוזקק לחתוך עדלה
ולפרוע המילה לכן נאמר
זו את (ז"ד): (כו) בעצם
היום הזה. שמלאו לאברהם
ל"ט שנה ולישמעאל י"ג
שנים נמול אברהם וישמעאל
זנו:

יח (א) ואחגלי ליה יי במשרי ממרא והוא יתיב בתרע משקנא

חסלת לך לך

יח (א) וירא אליו. לזקק את החולה. אמר רבי חמא צד חנינא יום שלישי למילתו היה וצא
הקדוש צדק הוא ושאל צלמו [ז"ע פ"ו]: באלוני ממרא. הוא שנתן לו ענה על המילה
לפיך נבלה אליו צחלקו (ז"ד): יושב. יש צד חנינא צקש לעמוד אמר לו הקדוש צדק הוא שצ
ואני לעבוד ואתה סימן לזניך שעתיד אני להתיצב צדקת הדיינים והן יושצין שנאמר אלהים
נצ צדקת אל [תהלים פ"ג] (ז"ד): פתח האהל. לראות אם יש עוצר ושצ ויכניסם צציתו:

באור

פזר צער ערלתו שנמול: (כו) נמול. עזר משרש נמל מצניק נפעל צחולס וכן נמולו, וצאו
צמסקל נפעול כמו ונשלח כפרדים (אסתר ב' י"ג): אברהם, צתחלה פל את כל יליד ביתו, אם
הוא צעצמו לו ע"י מוהלים אחרים והוא עומד עליהם, ואחר כך על את עצמו, שאלו הקדים
מילתו היה חולה לו מסוכן זה, ולא היה יכול להשתדל צמילתם: וישמעאל בנו, אף ישמעאל
נמול פחלה כמו שנאמר ויקח אברהם את ישמעאל צנו, ואין כוונת הכתוב על סדר הקדש
והצתאחר כי אם לצפילת ענין צעצם היום הזה, להביד שישמעאל צנו וכל ילידי ביתו ומקנת
נצטו כלם נמולו אתו העעם צצצום שלא הכריחם על כך, רק מהדו כלם ציוס ההוא צעצמו
לפשות ולעלמות רצון השם, ולדעת רש"י ז"ל הכוונה צעצם היום הזה שמלאו לאברהם ל"ט
שנה ולישמעאל י"ג שנים מיום אל יום, וזהו לדעת האומד צניסן נצדא העולם וצניסן נולדו
הצצות, כי צחדש ניסן נמולו, שהרי למועד הזה צצכה האחדת נצצצר שיוולד יצחק ויצחק נולד
צפסח (הדמצ"ן והדל"ס):

יח (א) וירא אליו ה', לדעת הדמצ"ן ז"ל פסוק וירא אליו ה' מחוצר לפדשה שלפניו, כי
צצצד שנימול וקיים מצות ה', נדאה אליו למעלה ולכבוד לו, וכענין שנאמר צמסכן וילאו
וצצו את העם וירא צצד ה' אל כל העם (ויקרא ט' כ"ג), כי מפני השתדלותם צמלות המסכן
זצ לרשיית השכינה, להודיע כי דצה האלהים את עעשיהם, ואל תחוש להפסק הפדשה (ר"ל
סס כי מן וירא צתחלה דצצה אחרת), כי הענין מחוצר ולכן אמר וירא אליו ולא אמר וירא ה'

וְהָיָא יֵשׁבַּב פִּתְחֵהָאֵהֶל כְּתוּב הַיּוֹם:
(3) וַיֵּשֶׁב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהָיָה שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיִּרְץ

דעם איינגאנגע דעם צעל-
טעם, אלס דער טאג זעהר
היים וואר. (3) ער האב
געמליך זיינע אויגען אויף,
אונד זאג, דא שטאנ-
דען דרייא מענגער ניכט
ווייט פֿאַן איהם; אלס

ת"א בחום זרכות כ"ח ח': וישא ז"מ סס: שלשה ז"מ סס:

רש"י

תרגום אונקלוס

בְּמִיחָא יִמָּא: (3) וַיִּקַּף עֵינָיו וַיִּחַזַּק וַיֵּרָא וְהָיָה תְּלָתָא גְבָרִין
קִיִּמִּין עֲלֵיהֶּי וַיִּחַזַּק וַיִּרְהַט לְקַדְמוֹתָהוֹן מִתְּרַבַּע מִשְׁבָּנָא וַיִּסְגִּיד

בחום היום. הוליד הק"ה
חמה מנדתיקה של
להטריחו צאורחים ולפי

שראכו מלעער שלא היו אורחים צאים הביא המלאכים עליו צדמות אנשים (3"מ סס):
(ב) והנה שלשה אנשים. אחד לצטרף את שרה ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אנדרהם
שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות (3"ד). תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן צלשון דזיס
ויאכלו ויאמרו אליו וצצסודה נאמר ויאמר שוץ אשוצ אליך וצהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל
לעשות דבר לצלתי הפני ודפאל שרפא את אנדרהם הלך משם להליל את לוט הוא נאמר ויהי
כהולידס אותם החונה ויאמר המלע על נפשיך למדת שהאחד היה מליל (3"ד): נצבים עליו.

באור

אל אנדרהם, אצל צפרשה זאת ראה לסדר הכבוד הנעשה לו צעת שעשה המילה ואמר כי כגלית
עליו השכיכה ושלח אליו מלאכיו לצטרף את אשתו וגם להליל לוט אחיו צעצורו, וזו כוונתם שאמרו
לצקר את החולה שלא הי' לדצור אלא לכבוד לו, כל זה מהרמז"ן, אצל המתרגם לל"א הלך ע"פ
המד' שזכר ר' אליעזר צנו של ר' יוסי הגלילי צתוך ל"צ מדות שהתורה נדרשת צהן, והיא כל כלל
שאמרו מעשה הוא פרטו של ראשון, הביאה רש"י ז"ל למעלה צפרשת אלה תולדות השמים
צפסוק ויעע (צדאשית 3' ח'), וכבר הרמיתך צהקדמת הספר תועלת המדה הזאת צהצנת
הכתוב, שעל הדוצ צכל הספורים יכלול מתחלה עקר ענין הספור צמלות קצרות, אחר"כ יסדר
פרטי הדצרים אחד אחד, ולפי זה כוונת הכתוב פה כמ"ש הרמז"ס ז"ל צפסוק ראשון הוא מזכיר
דרך כלל שבראה אליו ה', ואחר"כ מפרש האין ואמר שראה שלשה אנשים שהיו מלאכים, כי צהרצה
מקומות כשראה המלאך קוראו צלשון שכינה כדכתיב כי פמי צקדצו (שמות כ"ג כ"א), שלוחו
כמותו, וכן וירא מלאך ה' אליו צלצת אש מתוך הסנה (שם ג' צ'), וכתוב שם וירא ה' כי סר
לראות (שם ד'), וכן מתורגם צל"א (ער הוב נעהולד), וסיפור ענין המראה נמשך עד ואצדעהם
שצ למקומו, אמנם ענין מעשה המלאכים נמשך עוד להלן עד פסוק ותצט אבתו מאחדיו (י"ט
כ"ו): ישב פתח האהל כחם היום, להתקדר שם מפני חם היום אשר יחלישנו, או יקדים
הכתוב להודיע שהי' צעת הזאת שאין מדרך המוסר להפליד צאורחים שילינו, משא"כ צלוט שצאי
צעדצ אמר להם ולינו, ומלת כחם היא מקור מהקל מן הברולים, והכ"ף תורה לפעמים על
הזמן כמו ויהי כמשיצ ידו (צדאשית ל"ח כ"ט), כלומר צשעה שהשיצ ידו והנה יאל אחיו, וכן
היא כפרחת עלתה נלה (שם ת' י'), כלומר צשעה שפרחה עלתה נלה והצטילו אשכלתיה, וכן
כאן צעת שהי' כוס חם: (ב) וישא עיניו וירא, הוא לשון ראוי ממע: נצבים עליו, לפניו
וסמוכים אליו כמו ועליו מטה מנשה (צמדצד צ' כ'), כן פי' רש"י וכן תרגם יצ"ע, קוממו וכן
מתורגם צל"א, אצל אונקלוס תרגם, עלוהו: וירא וירץ, הוא לשון הצנה והסתכלות פחשצי
נסתכל שהיו עומדים צמקום אחד והצין שלל דנו להטריחו ולכן רץ לקראתם, כן פי' רש"י
והרמז"ן, אמנם לפי פשוטו כן דרך הלשון, ושעורו, וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו, וכשראם
רץ לקראתם תיכף, וכן ת"א שניהם וחזא, ויצ"ע תרגם ג"כ שניהם צלשון אחד וכלל גס הכוונה
צלשונות כמו שפירשנו כי תרגם וזקף עיניהו וחמא וגו' וכד חמיכה דהע לקדמותהו, והוי"ו של
וירץ הוא מאותן אשר הרמז"ע המטילס לפ"א רפי צלשון ישמעאל, ודצות הן מאד על פי המקרא,
והן המצדצות צ' מאמדים אשר להם יחס צומן לו צסנה, כאשר כתצתי צהקדמה, וכן מתורגם
צל"א: וישתחו, מלה משונה צקדוק, כי שרצו שחה מנחי למד ה"א, וכן נמלס ממנו הצווי
הצמן הקל, ש"י ותפנות (ישעי נ"א כ"ג), צלשון ויש"י ה"י, ולדעת ר"י קמחי גס העצה, כי

לְקִרְאָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוּ
אֶרְצָה: (ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי אֵלֶיךָ
מִצָּרַי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵלֶיךָ תֵּעָבֶר

קדש

ת"א אם נא שנת קל"ז, ח'. ז"מ טה. טזעות ל"ה, ז':

ער עם געוואהר ווארד,
ליף ער איהנען פֿאָן דער
טהירע דעם צעלטעם
ענטגעגען, ביקטע זיך
צור ערדע, (ג) אונד
שפראך: מיין הערר!
ווען איך גנאדע אין דיין
נען אויגען געפֿונדען, זיך

תרגום אונקלוס

רש"י

גל ארץ: (ג) וַיֹּאמֶר יי עם קָען אֲשַׁפְּחִית רַחֲמִין קִדְּמָךְ לָא
(מנשה) [צמדזר ז']. אלל

לשן נקיה הוא כלפי המלכים: וירא. מהו וירא וירא זני פעמים. הראשון כמשמעו הזני
לשן הנגה כסתכל שהיו נלצים במקום אחד והצין שלא היו רוצים להטריחו ואע"פ שיודעים היו
שלא לקדשתם עמדו במקומם לכבודו להראותו שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקדשתם (כך
הגדלם צד"י ישן) צנצא מליעא כתיב נלצים עליו ונתיב וירץ לקדשתם כד חזוהו דהוה שרי
ולמר פירשו הימנו מיד וירץ לקדשתם: (ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי אֵם נא וגו'. לגדול שזהם אמר וקדשם

באור

שָׁחָה אֵל מוֹת צִיְתָה (משלי ז' י"ח), (עם כי יומד נדלה שיהי' שרש שחה שוח מנחי העי"ו)
נענח שחא מלעיל, כדרך נחי העי"ו להמציך אל"ף נחה שהיא במקום וי"ו עי"ן הפעל, ונדעת
ר' יונה (בפרד"י), גם נמאל ממנו הכנז הנוסף, דלגה צלצ איש יִשְׁחָצָה (שם י"ז כ"ה), אמנם
התפעל ממנו רחמי להיות יִשְׁתַּחֲוֶה, על מסקל יִחַגְלָה, ועם וי"ו ההפוך וַיִּשְׁתַּחֲוֶה, צפלים
וַיִּחַגְלָה צפוך סהלה (צדאסית ט' כ"א), (רק שצלה צו תי"ו ההתפעל אחד השי"ן פ"א הפעל
מדרך אופיות זס"ן), אך צעלי הלשון הקדמונים הוסיפו עוד ה"א אחרת צננין התפעל משרש
זה (לסנה אשר ידעוה ונעלמת ממנו), ולא חשצוה כשאר ההי"ן הנוספות מאותיות האמנות"ו
נמו ליל, נחלה עזר (תהלים קכ"ד ו'), ונשוצה אליכס (לקמן כ"ז ה'), תעפה כצקר תהיה
(איוז י"א י"ז), שאל"כ היה דלוי להיות קמץ לפניס, והנגינה דלוי להיות מלעיל, ועוד שמאלנו
הַשְׁתַּחֲוֶה (יחזקאל ע"ו ז'), שהוא עזר (אלל שהו"ו מהפכו לעתיד), ואין מנהג ה"א לעולם
שח"ו נוספת צפעל עזר, אך שמוה כמו שרש צמלה זאת, ונאלו השרש הזה הוא צן ד' אותיות
נעו שהוסיפו ה"א בזאת צמלת תִּתְחַהֲרָה את הסוסיס (ירמיה י"ז ה'), מתחַהֲרָה צלדז (שם כ"ז
ט"ו), וכבר מלאנו אל תנחר צמדעים (תהלים ל"ז א'), צלא ה"א, ונאשר הוסיפו נו"ן צמלת
שחנן וצמלת רענן וחשצוה כשודס, ולכן לא נפלה גם צאמלע תיצה. כמו יחד אסידים שאלנו
(איוז ב' י"ח), שהוא פעל עזר, הלעג השלכנים (תהלים קכ"ג ד'), נשים שלגנות (ישעיה
ל"ז ע'), שהם תולדים, וצמלת רענן אף ערשנו דעננה (ש"ה א' ט"ז), דשנים ודעננים (תהלים
ל"ז ע"ו), שהם תולדים, וכולם הם כשרש כרסכ, כדצל, שמהם נאמר יכדסמנה חזיר מיער
(סס פ' י"ד), ודוד מכרצל (ד"ה א' ע"ו כ"ז). והנה צמלת ישתחוו צאה הו"ו תחת ה"א
השרש צמלוי אותיות אהו"י צעצור כי ה"א איננה מאותיות המשך צאמלע התיצה, כמו שהומרה
ה"א צו"ו צמלת לא שְׁלֹוֹתִי (איוז ג' כ"ו), משרש שלה, וצמלת וַיִּשְׁתַּחֲוֶה. הפילו ה"א
השמה והניחו הו"ו במקום ה"א הראשונה דעצור שהיא צפוף המלה להקל על הלשון,
ומה הפלה מלעיל שלא תתערב הו"ו הזאת עם הו"ו שהיא פ"ו לנסתדים כמו ויתכסו שקיס
(יחזקאל ב' ח'). כי הוא לשון יחיד, והעד שאמרו על לשון רצים וישתחוו צצ' ווי"ן, ולא נמאלת
לחיד צו"ו נחה צפוף אלל עם יו"ד לו עם תי"ו האית"ן צלצד וישתחו, ותשתחו למלך (מלכים
א' ב' ל"ב), ואולי נוכל לומר כן בכל האית"ן, זהו דקדוק המיל' על נכונה: (ג) אדני, רש"י
פ' צ' פירושם, פירש א' שהוא חול ועל המלך אמר כן, ופ' צ' שהוא קדש ולהקצ"ה הגדלה
ליו צעזס צוא המלכים אמר כן, שומתיין ולא יעצור עד שיכניס את האנשים אלל הפי' השמי

געהע דאך ניכט פאר
דיינעם קנעכטע פארראי-
בער. (ד) ליבער! לאס-
סעט איין וועניג וואסער
בריינגען, וואשט איירע
פייסע, אונד רוחעט אים
אונטער דעם בוימע,
(ה) איך ווילל איין שטיק
בראך בריינגען, דא ער-
קוויקט אייער הערץ, הערנאך מאגט איהר ווייטער געהען, דא איהר דאך נור איינמאל פאר
אירעם קנעכטע פאר בייאגעקאממען; זיג אנטווארטעטען: טחוע אלזע, וויא דוא גע-

מעל עבדה: (ו) יקחנא מעמ-מים
ורחצו רגליכם והשענו תחת היעין
(ה) ואקחה פת-לחם וסעדו לבכם
אחר מעבדו כי-על-כן עבדתם על-

ת"א יקח ז"מ סס: ואקחה ז"מ סס. ע"ל ח': אחר נדרים ל"ז, ז'
ת"א יקח ז"מ סס: ואקחה ז"מ סס. ע"ל ח': אחר נדרים ל"ז, ז'

רש"י

תרנום אונקלוס

כלס אדונים ולבדול אמר
אל כל תעצור וכיון שלל
יעצור הוא יעמדו חציו
עמו ותלשן זה הוא חול
[שזועות ל"ה] ד"ל קודם
ואע"פ שכתב אחר וידן לקראתם האקידה קודם לכן היתה וידן המקדשות לרצו כן כמו שפירשם
אלל לא ידן רוחי צאדם שנכתב אחר ויולד נח וא"ל לומר אלל אלס כן קודם בזירת ק"כ סני
ושתי הלשוניות צ"ד: (ד) יקח נא. על ידי שליח והק"צה שלם לצניו על ידי שליח שנלמ
ירם משה את ידו וידן את הסלע [נמדצר כ']: ורחצו רגליכם. כסנוד שהם ערציים שמשחתיו
ללצק רגליהם והקפיד שלל להנכים ע"ל לציתו (צ"ע פ"י). אלל לוט שלל הקפיד הקדו
לינה לרחיצה שנלמד ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת האילן: (ה) וסעדו לבכם

בען תעיבר מעל עבדה: (ו) יסבון בען געיר מיג ואסח
רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא: (ה) ואשב פתא דלחמא
וסעדו לבכון אחר בן תעיקרון אברי על בן עברתון על עבדו
הוא והים אומר להק"צה להצמח לו עד שידון וינכים את האדונים
ואע"פ שכתב אחר וידן לקראתם האקידה קודם לכן היתה וידן המקדשות לרצו כן כמו שפירשם
אלל לא ידן רוחי צאדם שנכתב אחר ויולד נח וא"ל לומר אלל אלס כן קודם בזירת ק"כ סני
ושתי הלשוניות צ"ד: (ד) יקח נא. על ידי שליח והק"צה שלם לצניו על ידי שליח שנלמ
ירם משה את ידו וידן את הסלע [נמדצר כ']: ורחצו רגליכם. כסנוד שהם ערציים שמשחתיו
ללצק רגליהם והקפיד שלל להנכים ע"ל לציתו (צ"ע פ"י). אלל לוט שלל הקפיד הקדו
לינה לרחיצה שנלמד ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת האילן: (ה) וסעדו לבכם

באור

הוא דוד דדש גם לפי דרכו וידן אליו ה' עם והנה שלשה אנשים הכל מדמה א'. והאחרון ציאו
אל הרשען. ולכן נדל' לפי פשוטו שהוא חול, ואף שכתבתי צתקן סופרים שהוא קדש לעמ
כתיבת ס"ת כי כן פסק הדמז"ס (צפ"ו מהל' יסודי התורה הל' ט'), ע"פ סוגית הגמרא דשנעמ
(דף ל"ה ע"ג), שהוא דעת ר' חנינא לחיו של ר' יהושע ודלצ"ע, והסקינן שם כמלך אל
וכו' כמלך כלותו הזוג ע"ש, ש"ע דהלכ' כמותם, כת"ש הכ"ע פס, עכ"ז הנה הפטע דר
לעצמו, והדרש דרך לעצמו, והז"ל עם שאלמו אף מקדש יולל מידי פשוטו, עכ"ז לפעמים דני
בדדש לפסוק הלכה כמותו נבד הפטע, ותקי התורה ומשפטיה על פיו יללו ועל פיו יצלו, ועי'
מה שהלכתי צזה להלן צפרש' זאת (י"ט י"ח) צתיקן סופרים, והנה מדכתיב אדני צקמן א
להכריע שיהי' קודש, כי כנר כתבו המדקדקים שמכהג המלה הזאת לצל צלשק רצים אף ליח
כמו אדניך, אדניו, זולתי מדצר צעדו, כדי שלל יתחלף צסס הנכנר, ומללכו צגדעון גם ליח
מדצר צעדו (שופטים ו' ט"ו), ואלמד אליו צי אדני, והוא חול, וצל הקמן שם תחת הפתח פני
הזקף, שהוא מקום ההפסק, ואף כלן אפשר שצל הקמן תמדת הפתח צעצור הדציע, כי ג
הדציע לפעמים דינו כדן הטעם המפסיק, והי' א"צ אדני ליחיד ע"ד הבדול והדומות ע
כנו מדצר צעדו, או יתכן שהוא קצון אמתי, כי לכלל אמר כן. כמו שפירש"י צלשק ראשו
אל נא תצבר מצל עבדך, עם כל אחד ידנר, ודעותינו אמרו לבדול שצבס אמר, ויתכן שאל
לבדול אל כל תעצור, ולחה ודעך אשר ישארו עמן תרחצו רגלכם: אל נא, אלקטוס וצ"י
תרגמו לשון עתה, ויש לפרשו לשון צקשה, וכן משודגס צל"א: (ד) יקח נא מעט כים, הכי
צסס שהם עוצרי דרך ולן חפצם ללן שם ולכן לא צקס כהם רק סיוקה מעט פיס לרחוק דגליה
מעט מפני סחוס, ומלת יקח מצנף הפעל צל"א (עם ווערדע געבראכט), או כמו שפירש
המתרגם האשכנזי (אחסט ברינגען): ורחצו, נפתחה הרי"ש צעצור המ"ת, ודלחי להו
צחי"דק כי הוא לחי מהקל, אלל העצר קמוץ: והשענו, לשון סמיכה שכן היה דדנס או לסמי
על לזס צלכילתם, ושדש זה לא נמלל רק צנפעל, ועכ"ז יתפרש בקל: תחת העץ, תחת האיל
לרוח היום לא יללו צלהל ותמשכן, ועל צס"ל הדיע' כי ידוע הי' שס צללני פמדל: (ה) ואקח

תרגום אשכנזי עמ

שפראַכען האַסט. (ו) דא
אײלע אברהם זײַנע
צעלט צור שדה, אונד
שפראך: בדינגע אײַ-
לענדס דרייַא מאַס דעם
פֿיינסטען מעהלס, קנעטע
עס, אונד מאַכע קיכען.

מלדות אחרן בן צ"מ פ"ו, צ':

רמז"י

וְיִשְׂרָאֵל סַעַד לָךְ פֶּת לֶחֶם [שׁוֹפְטִים י"ט]. צִבְתּוּצִים וּלְחֶם לְצַב אֲנֹכִי יִסְעַד [תְּהִלִּים ק"ד].
 אֲחֵר דְּנִי חֲמַל לְצַבִּים אֵין כְּתִיב כֹּאן אֲלֵל לְצַבִּים מִבֵּיד שֶׁאֵין יֹאֵר הֲדַע שׁוֹלֵט צִמְלֻכִּים (צ"ד): אַחֵר
 מִבֵּיד. אַחֵר כֵּן תִּלְכוּ: כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם. כִּי הֲדַד הִזָּה אֲנִי מִצָּקָה מִכֶּם מֵאַחֵר שֶׁעֲבַרְתֶּם
 מִבֵּיד לְצַבִּים: כִּי עַל כֵּן. כֹּמוֹ עַל אֲשֶׁר וּכְן כֹּל כִּי עַל כֵּן שֶׁמִּקְדָּשׁ כִּי עַל כֵּן צִאָּה צִלָּל קוֹדֶשׁ
 [צִבְתּוּצִים י"ט] כִּי עַל כֵּן דִּלִּיתִי פִּיךָ [צִבְתּוּצִים ל"ג] כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהּ וְשֶׁם ל"ה] כִּי עַל
 כֵּן יִדְעָה מִצִּבְתּוּצִים [צִבְתּוּצִים י']: (ו') קִמַּח סִלַּח. סִלַּח לְעֹבוֹת קִמַּח לְעֹמֶלן שֶׁל עֲצָמִים לְכֹסֶת

וְהַמִּתְרַגְּם לִלְאָה מִפֶּרֶס קוֹלֵד הַעֲזָרִי: וְסַעֲדוּ לַבָּבָם, צִלְחָם כִּי הַלְחָם
 יִסְעֲדוּ וְיִסְמְּוּ הַלֵּל כִּמְעַל וְלִחְס לִצֵּד אֲנוֹשׁ יִסְעֲדוּ (תַּהֲלִי ק"ד ט"ו), וְיִמְּזָה קִדְּמוֹ חֲזָל לִמְאֻכָּל
 סַעֲדוּ, וְהִנֵּה מֵלֶת יִסְעֲדוּ חֻזְרֵת עַל הַלְחָם שֶׁהַלְחָם יִסְעֲדוּ הַלֵּל, אֲזָל וְסַעֲדוּ שֶׁזַּעַל הַלְחָם יִסְעֲדוּ שֶׁהֵם
 יִסְעֲדוּ לִצֵּד צִלְחָם: כִּי עַל בֶּן עֲבָרְתָם עַל עֲבָרְתָם, כִּי עַל כֵּן (אֲנוֹ מִצְקָם מִכֵּס דָּדָר זֶה, הוֹאִיל) וְיִסְעֲדוּ
 עֲבָרְתָם עַל עֲבָרְתָם, וְהוֹאִיל כִּמּוֹ עַל אֲשֶׁר עֲבָרְתָם, וְדָרְסִים כִּמּוֹהוּ, כִּי עַל כֵּן צָלוּ צָלִל קִדְּמִי
 וְיִסְעֲדוּ יִסְעֲדוּ (י"ט ח'). כִּי עַל כֵּן דָּרְסִיתִי פִּינִיךְ (שֶׁס ל"ג י'), וְכֵן מִתּוֹדֵגִם צִלְחָם: כֵּן תַּעֲשֶׂה כִּאֲשֶׁר
 דָּרְסִיתִי, לִפִּי פִּשְׁטוֹ הוּא דֶק הוֹדַע' שֶׁנִּתְּרָנוּ לְדָרְסִי שִׁיחִילָם וְאִמְרֵנוּ הִנֵּנוּ מִדּוֹלִי' וְעֵשֶׂה כְּדָרְסִי:
 (י) וְיִסְעֲדוּ אֲבָרְתָם הַאֲהֵלָה, לִלְכַּת הַאֲהֵלָה: מִהָרִי שֶׁלֹּשׁ מֵאִים, לִכִּי מִהָרִי וְקָחִי שֶׁלֹּשׁ מֵאִים
 וְיִסְעֲדוּ וְכֵן מִתּוֹדֵגִם צִלְחָם: שֶׁלֹּשׁ מֵאִים קִמַּח מֵלֶת, דָּרְסִי פִי' שֶׁהֵם צ' דָּרְסִים קִמַּח וְסִלֵּת מֵלֶת
 לְעֵשֶׂה וְקִמַּח שֶׁלֹּשׁ מֵאִים עוֹז כִּמּוֹ מֵלֶת לִכְסוֹת מֵלֶת הַקִּדְרָה לִשְׁאֹז מֵלֶת הַזֹּהֶמָה, שֶׁכֵּן הִיָּה הַמִּתְרַגְּם
 לִלְאָה וְיִסְעֲדוּ, וְיִסְעֲדוּ לִפִּי פִּשְׁטוֹ וְיִסְעֲדוּ לִפִּי פִּשְׁטוֹ כִּמּוֹ שֶׁמֶס יִרְחַ עֲמֵד זִלְבָּה (מִצְקוֹק ג' י"א).
 וְיִסְעֲדוּ מֵלֶת הַמִּתְרַגְּם כֵּל כֵּךְ לְהַדְרֹת צִלְחָם לִב' אֲנוֹשִׁים וְצִפְרֵנוּ לִפִּי מֵה שֶׁאִמְרֵנוּ צִפְרֵנוּ שֶׁהִיָּה
 מֵלֶת מֵאִים לִלְאָה וְיִסְעֲדוּ (שֶׁכֵּל מֵאִה הַמִּתְרַגְּם צִלְחָם), וְכֵתֵצ אֲנוֹשִׁי סַעֲדוּ גְדוֹלִי צִיָּתוֹ עִמָּהֶם לִכְזוֹדִם,
 (אֲנוֹשִׁי לִפִּי דָּרְסִי שֶׁזֶה הוּא כוֹנֵת דָּרְסִי צִמָּה שֶׁחִילָקִס לִצ' דָּרְסִים שֶׁהֵם צִיָּחֵד הַקִּמַּח וְהַסִּלֵּת הִיָּה ג'
 מֵאִים וְלֹא הִי' עוֹלָם לִלְאָה כִּי גִם לִכְסוֹת מֵלֶת הַקִּדְרָה), וְהוּא מִפֶּרֶס שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט מִהָרִי
 מֵלֶת מֵאִים קִמַּח לְעֵשֶׂה מֵהֵם מֵלֶת וְהִנֵּה הוֹאִיל' מִכֵּל הַשֵּׁלֶשׁ סִיָּץ מֵלֶת מֵעַע, אֲזָל לְדַעַת אֲנוֹקְלוֹס
 מֵלֶת הוּא תִּלְדֵּל לֵל הַקִּמַּח שֶׁתִּרְגֵּם קִימַחֵה דְסוֹלֵתָהּ, וְכֵן הוּא לְדַעַת יִצְעַ שֶׁתִּרְגֵּם סַמִּידֵה דְסוֹלֵתָהּ,
 וְכֵן מִתּוֹדֵגִם צִלְחָם, וְכֵתֵצ הַדָּרְסִים קִמַּח שֶׁל חֲמִישׁ שֶׁכֵּל מִקּוֹס שֶׁכֵּתִיֵּץ מֵלֶת מִחֲמִישׁ הוּא כְּדָרְסִיֵּן
 מִתּוֹלָסִים וְנִתְּצֵה מֵלֶת חֲמִישׁ תַּעֲשֶׂה מֵלֶת (שִׁמּוֹת כ"ט ז'), עֲבָל: לְוִשִׁי, עֲבָנוֹ הַתַּעֲבָרֹת
 הַמִּישׁ צִקְמָה לְעֵשֶׂה עִיסָה: עֲבָנוֹ, עֲבָה הוּא חֲדָה דָּקָה הַנֶּאֱפֶת ע"ג גִּחְלִים וְלֹא צִתְנוֹר כִּמְעַל
 עֲבָה דָּרְסִים (תַּלְכִּי א' י"ט ו'), שִׁפִּי דָּרְסִים גִּחְלִים, גִּם נִתְּצֵה עֲבָה צִלִּי הַפּוֹכ' (הוֹשַׁע ז' ח'),
 מֵלֶת שֶׁלֹּא נִתְּכַפֵּךְ לִכְנִיחַ גִּם הַלֵּד הַאֲחָד אֵל גִּחְלִים וְכֵן אִינֵה אֲפּוֹ' דֶק מִלֵּד אֲחָד כִּי לֵלֵד מֵעַל
 לֵלֵד הוֹחֵם הַאֲחָד, מִשְׁאֲכֵה הַנֶּאֱפֶה צִתְנוֹר אֵין לֹדֵךְ לִהֲפֹכֹ כִי כֵל אֲחָד הַתְּנוֹר חֵם הוּא וְנִתְּכַפֵּה
 הַלְחָם מִכֵּל לִדְרִי, אֵין לֵלֵד מִהָרִי כִּמּוֹ הַעוֹבָה עַל גִּחְלִים, וְכֹהֵה לֵה לְעֵשֶׂה דּוֹקָה כִּי שֶׁתִּתְּכַפֵּה
 מִהָרִי, כִּי מִחֻלִּי הֵם לְדָרְסִים, וְהִנֵּה זֶה לְדַעַת הַדָּרְסִי צִפְרֵסִים שֶׁדָּרְסוּ עוֹב, לִמְנֵס אֲנוֹכִי מִסִּתְּפָק
 צִפְרֵנוּ כִּי דָּרְסִי כוֹסֵה לִהְיוֹת מִן הַנִּפְּוִלִים וְשֶׁדָּרְסוּ עֲבָה צִפְרֵנוּ הַקִּצּוֹן שֶׁנִּצְעִיָּן, וְאִף כִּי אֲחָדִי וְפִי
 וְסַפְּרִים מִדּוֹקִים צִלֵּל הוּא פִּעֲמִים שֶׁנִּתְּצֵה צִתְנִיךְ, מִגֵּה לְדַעַתִּי הוֹקְלוֹ הַמֵּלֶת הֵבֵן כִּאֲשֶׁר מִלְּאָה
 דָּרְסִים כִּמּוֹכֵן שֶׁכֵּל הַדָּגֵם לִהְיוֹת, וְאִם הַדָּרְסִי לֹא דָּרְסֵה לִסְצוֹל הַזֹּרוֹת הַזֶּה, הַלֵּל עַל כִּדְרֵנוּ לְרִיךְ
 לְעֵשֶׂה זֹרוֹת גְּדוֹל' מִמֵּה כִּי צֵל הַקִּצּוֹן צִמְקוֹס הַמִּלְּאָפּוֹס אֲשֶׁר לְרִיךְ לִהְיוֹת לְהַמְצִיךְ הוּא עִיָּן
 מִלְּאָה, וְנִתְּצֵה מִמֵּנוּ פֶּעַל אֲחָד מִלְּאָה (יִחְזָקָל ד' ז'), עִיָּת הַתְּכַ

תרגום אשכנזי

(ז) צו דעם רינדפֿיה ליה
אברום זעלבסט, נאהם
איין יונגעס רינד צארט
אונד גוט, גאב עס דעם
יונגען, עס איילענדס
צוצובערייטען. (ח) ער
נאהם היראויף בוטטער
אונד מילך, אונד דאז
יונגע רינד, דאז ער צו-
בערייטען לאססען, זעצ-
טע עס איהנען פֿאר,
ער אבער שטאנד ביא
איהנען אונטער דעם
בוימע, אונד זיא אסען.
(ט) דא שפראכען זיא

רש"י

את הקדשה לשלוח את
הזכר: (ז) בן בקר רך
ושוב. ב' פדים היו כדי
להכילן ב' לשונות צחדל
(ז"ע פ"ז): אל הנער.
זה ישמעאל לחנכו צדנות

(ז"ד): (ח) ויקח חמאה וגו'.
לוחם ליום ונעמאת הכיסה (ז"ע טס).
אשר עשה. אשר תקן קמח שתיקן למטי ואייתי קמיהו: ויאכלו. כדאי כפי שאלו
מכאן שכל יונה אדם מן המנהג (ז"ע טס): ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו שאלו
ותיגל דצי שמעון צן אלעזר לומר כל מקום שכתב דצה על הנקודה אתה דורש ככתב וכו'

באור

ואם היה מנחי העי"ן היה לדין להיות תעוּבָה, אם הוא לנסתרות ע"מ תשובה, ואם הוא
לנכה עם כנוי לנסתרת יצא תשובה, צמלכוס ולא צקצון, ואף כי גם שם הביט"ל רפה, היינו
לפי שהוקלה המלה. ואולי צעזור שנמצא צ' פעמים שם מעוז, מענין זה הוליד הרד"ק שם
עבדו, הנה גם משם אין דליה כי אולי הוא ע"מ מעוז, ששרשו עוז ופחול, ששרשו חלל
וצפרט כי נטיית שם מעוב לא נמצא במקרא ולא נדע אם הוא דגוש נטייתו אם לא: (ז) וא
הבקר רץ אברהם, להגיד דוד חשקו צדיקות כי האדם הגדול אשר היו צדיותו שי"ח איש שיל
סדז והוא זקן עמד וחלוש צמילתו הלך הוא צעמנו אל אהל שדה לזרז אותה צעשיות הלח
ואחרי כן רץ קל מקום הצקד לצקד משם צן צקד רך וטוב לעשות לאורחיו ולא עשה כל זה ע
יד אחד מעשרתיו העומדים לפניו (הרמב"ן): ושוב, שמן וכן תרגם יצ"ע: לעשות אותו
לתקן אותו ולצלו: (ח) ויקח חמאה וחלב, לפי פשוטו של מקרא לא הולך לפרש שהציל או
פת לחם על השלחן אלא התוספת שלא אמר להם הולך לומר שהציל, הצאת פת על השלח
אינו חידוש אצל החלצ והצמאה והצמר שאליו מזומן לכל האורחים הולך לפרש (הרמב"ם)
חמאה, שומן החלצ שקולטין מעל פניו (רש"י), וכן ת"א וצ"ע שמן, וכן מתורגם צל"א
והוא עמד עליהם, סמוך אליהם לשמשם, כשאיט יושב ואחד עומד אצלו קוראו עומד עליו
וכן ולדא חת לדני ישב על כסא וגו', שדמים עומדים ממעל לו (ישעי' ו' א' צ'), וכן צמיחה
וכל צל השמים עמד עליו גימיו ומשמאלו (מלכים א' כ"ז י"ט) (הרמב"ם): (ט) איה שרו
אשתך, אף על פי שהיו נתינים היו שוליים בדרך צמיחה שאלה לאדם אינה (צדקיהו

וירא יח

קמח סלת לוישי ועשי עגות: (ז) ואל
דבקר רץ אברהם ויקח בן בקר ר
ושוב ויתן אל הנער וימהר קעשו
אתו: (ח) ויקח חמאה וחלב וכן הבק
אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמ
עליהם תחת העץ ויאכלו: (ט) ויאמר

ת"א קמח טס ט"ו ח': ואל וכו' טס ט"ו ח', צ': ויתן
טס: ויקח טס טס: והוא עומד קדושין ל"צ, ח'. צ'
ט"ו, צ': ויאמרו וכו' נצמות ע"ז, ח':

תרגום אונקלוס

גריצן: (ז) ולות תורי רחם אברהם ונסיב בר תורי רביך וט
ויהב לעילימא ואיתי להעבד יתיה: (ח) ונסיב שמן וחלב וי
תורי די עבד ויהב קדמיהון והוא משמש עליהון תחות אילנ
באכלו: (ט) ויאמרו ליה אן שרה אתהך ויאמר הא במשפחא

(ז"ד): (ח) ויקח חמאה וגו'.
לוחם ליום ונעמאת הכיסה (ז"ע טס).
אשר עשה. אשר תקן קמח שתיקן למטי ואייתי קמיהו: ויאכלו. כדאי כפי שאלו
מכאן שכל יונה אדם מן המנהג (ז"ע טס): ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו שאלו
ותיגל דצי שמעון צן אלעזר לומר כל מקום שכתב דצה על הנקודה אתה דורש ככתב וכו'

תרנום אשכנזי פ

אֵלֶיךָ אֵלֶּה שָׁרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה
בְּאֵהָלִי (י) וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ
בְּעַת תְּלִיה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ
וְשָׂרָה שֹׁמְעֶרֶת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא
אֲחֵרָיו (יב) וַאֲבָרְהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים

נקודת מל' א' י' ה'

ר' יעקב אייזנאג וואר הינמער איהם. (י"ל) נון ווארען אברהם אונד שרה אלט אונד בעטאגט, אונד

רש"י

(י) וְאֵת מִיתָב אֲתוֹב לְוָתֶךָ בְּעֵידֶן דִּיאֲתוֹן קִימִין וְהָא בִּרְלָשָׁרָה
אֲתוֹן וְשָׂרָה שְׂמַעַת בְּתַרְע מִשְׁפָּנָא וְהוּא אֲחִירָהּ: (יא) וְאֲבָרְהָם
לְמַדְנָא שִׁטְלָל אֶדָם צִאֲכִסְיָא שְׁלוֹ לֹאִישׁ עַל הַאֲשָׁה וּלְאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. צִצְנָא מַצִּיעַל אֲוֹמְרִים
יִדְעִים אִין מַלְאכֵי הַשָּׁמַיִם שָׂדֶה אֲמַרְו הֵיכָן הִיתָה אֵלֶּל לְהוֹדִיעַ שְׁמוֹעַ הִיתָה כְּדִי לְהַצְנֵה עַל צַעֲלָה.
לְמַד רַבִּי יוֹסִי צֵד חֲכִינָא כְּדִי לִשְׁבֹּר לֵה כּוֹס שֶׁל צִדְכָּה: הֵגָה בְּאֵהֶל. לְנוֹעָה הִיא: (י) שׁוֹב
אֲשׁוֹר. לֹא צִשְׁדוּ הַמַּלְאָךְ שִׁישִׁיז אֵלֶיךָ אֵלֶּל צִשְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל מַקּוֹם אֲמַר לוֹ כִּמּוֹ וְיִשְׁמַר לֵה מַלְאָךְ
'ה' הִדְגָה אֲדַעַה וְהוּא אֵין צִידוֹ לְהַדְצוֹת אֵלֶּל צִשְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל מַקּוֹם אֵף כֹּחַ צִשְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל מַקּוֹם
אֲמַר לוֹ מִן צִיד: (אֲלִישֶׁע אֲמַר לְשׁוֹנְמִית לְמוֹעֵד הַזֶּה כֵּעַת חִיָּה אֶת חוֹצְקַת צֶן וְתִשְׁמַר אֵל אֲדוֹמִי
לִישׁ הַמַּלְאכִים אֵל פִּכּוֹצ צִשְׁפַּתְפֶּךָ אֲוֹתָן הַמַּלְאכִים שִׁצְשְׁדוּ אֶת שָׂדֶה אֲמַרְו לְמוֹעֵד אֲשׁוֹצ אֲמַר
לְאִישֶׁע אֲוֹתֵם הַמַּלְאכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקִיּוּמִים לְעוֹלָם אֲמַרְו לְמוֹעֵד אֲשׁוֹצ אֵצֶל אִנִּי צִשֶׁר וְדָם שֶׁהִיוּם
חַי וְאֲמַר מִת צֶן חַי וְצִין מִת לְמוֹעֵד הַזֶּה וְגו'): כֵּעַת חִיָּה. כֵּעַת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַצִּטָּה וּפְסַח
הִיא וּפְסַח הַנֶּאֱמָר מוֹלֵד יִלְחַק מִדְּלָל קִרְיָן כֵּעַת אֵלֶּל כֵּעַת. כֵּעַת חִיָּה כֵּעַת הַזֹּאת שֶׁתִּהְיֶה חִיָּה
לְנֶם שֶׁהִיוּ לְנֶם שְׁלֵמִים וְקִיּוּמִים: וְהוּא אַחֲרֵיו. הַפֶּתַח הִיא אֲחֵר הַמַּלְאָךְ: (יא) חִדֵּל לְהִיּוֹת.

ב' ט'), וכן צלעם מי האנשים האלה עמך (צמד צ' ט'), וכן יסעי' שהיה יודע שאל כך לחקיקה צלעתי מרוך צללך, וכל זה דרך התחלת הדיבור (הרש"ס): (י) שוב אשוב אליך כעת חיה, הרד"ק צדשים שרש חיה פי' שהוא לשון יולדת מלשון חז"ל שקראו ליולדת חיה בת"ס והיה תנעול את הסנדל (יזמל פ"ח דף ע"ג ע"צ), ויהי' ציאוורו פה לשנה האחרת כעת האמת תהיה שרה חיה ופי' אחד בן והנה בן לשרה אשתך, אזל רש"י והרש"ע מפדשים מלשון חיים, אך לדעת הרש"ע הוא תלך לשרה שכתב כעת הזאת צשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לחי (שמאל א' כ"ה ו'), וכן פי' הרד"ק צדשים (שס), צתחלת דצדיו, אולם לדעת רש"י היא צמורה לכל צית מצדדים שיהיו חיים לשנה הבאה, ויהיה לדעתו מלת חיה שם המקרה מופשט מהמחשבה כמו חיות, כי דוד שמות המקרה צאים צלשון נקצה, וכ"כ רש"י צפידוש כעת הזאת שמה חיה לכס שתהיו בלכס שלמים וקיימים עכ"ל, ולכוונ' זאת מרגמו אלקלום ויז"ע דליתן קיימן, והנה לדעת רש"י לא צישרו המלאך שיטות אלא צשליחותו של מקום אמר לו בן כאשר צלשנו ויאמר לה מלאך ה' הרצה מרצה את זרעך (צדאשית ט"ז י'), והוא אץ צידו להרצות אלא צשליחותו של מקום אמר לה בן אף כאן בן, והולך לזה לפי שלהלן נאמר ויאמר ה' וגו' למועד לטות אליך, והרש"ע מפרש כי ויאמר ה' הוא דצדי המלאך ונקרא צשם שולחו, ושם אליו צשנה האחרת שם שלא נזכר מזה צכתו להלן, ונכתב הוא לפי דרכו (שהוא דרך הרש"ס), שכל המראה האמת היתה ע"י המלאכים וכולה היא ציאור לפסוק הא' וירא אליו ה': ושרה שמעת פתח האהל ודווא אחריו, שיעורו, שרה שמעה כל זה צעמדה צפתח האהל לפי שהפתח הי' אחרי המלאך, ולכן היתה יכולה לשמוע דצדיו, וכן פי' רש"י שוכח שם על הפתח כי פתח לשון נזר כמו והנה פתח אחר (יחזקאל ט' ט') וכן פי' הרש"ע מפרש

בָּאִים בְּיָמִים חֲדָלִי לְהַיּוֹת לְשָׁרָה
אַרְחַ בְּנָשִׁים: (יב) וּתְצַחֵק שָׂרָה
בְּקִרְבָּהּ לְאַמֵּר אַחֲרַי בְּלִתִּי הִיתָה--

זיא האטמע ניכט מער
דאז געוואָהנליכע ווייז
אנדערע ווייבער. (יב) דא
לאכטע שרה אין איהרעם
הערצען, אונד דאכטע:
טאכרעם איך אלט בין,
וואָלטע איך ווידער וואָל-
לוסט האבען? אונד מיין

תולדות אהרן ותצחק תנלם י"ז, ח'. ז"מ ס"ז, ח': אחרי
יומא ס"ג, ז'. ז"מ סס:

רשי

תרגום אונקלוס

פסק מענה: אורח בנשים. וְשָׂרָה סִיבּוּ עָאֵלּוּ בְּיוֹמִין פִּסְק מְלָמְגִי לְשָׂרָה אֹרַח בְּנָשִׁים:
סודא מדות: (יב) בקרבה. (יב) וְחִיִּיכָת שָׂרָה בְּמַעְהָא לְמִימָר דְּחַיִּיבִית וְחִי לִי עוֹלָמִי
מסתכלת צמעה ולמדה
לפטר הקרצים כללו ענינין ולד השדים כללו שלמקו מוסקין חלצ תנחומא: עדנה. למלח

באור

שעז והוא על המלאך שהיה אחרי האכל, ואצרהם יושע צפתח האכל ולא ראה את שרה, אזל
יתר נראה שעז על הסמוך ולא על הכחוק: (יא) ואברהם ושרה זקנים, הוא פלד, ושיעורו
היו זקנים, וכן מתרגם זל"ט, ולנקלוס וי"ע תרגמו כללו הוא פעל עזר, כפי הבוונה:
באים בימים, האדם צימי צחורותיו יקרא עומד צימים ויקראו ימיו כי הם שלו כלשון את מספר
ימיו אמלא (שמות כ"ג כ"ו), אזל כלסר יזקין ויחיה ימים רבים מרוב צני האדם צדורו יקרא
זל צימים מפני שהוא כזל צלחן אחד מוסע מעיר וזל אל עיר מיום אל יום (הרמב"ם): אורח
בנשים, מוכה בנשים היולדות והוא הנדות וכן אמר כי דרך נשים לי (צדאסית ל"א ל"ה), והוא
הזמן הראוי להריון כי אחרי הפסק האורח מחמת זקנה לא תהרנה עוד: (יב) לאמר, שר
אמר יוצן לפעמים על המחשבה שהיא לעיר פמיית כמו האמרה צלצה (ישעיה ע"ז י' וצמיה
ז' ט"ו), אמרתי אני צלצי (קהלת ז' ט'), ולפעמים חף שלחן עפרש אחריו צלצ יתפרש על
המחשבה כמו הלהרדגני אמה אומר (שמות ז' י"ד), פי' אתה חושב, ויאמר להבות את דח
(שמואל ז' כ"ט ט"ו), פי' יזם להרגו, וצילורו שלחקה ואמרה צלצה אחרי צלתי וגו', ולא הוליה
דצר מפיה, ולכן היתה יכולה לנחש, והנה לשון לחק יתצאר על ה' ענינים, (ספילען, ספחטי-
טען, ואפען, סימפען, פרייען), וכל אחד יוצן מענינו, וכתב הרמב"ם כי כשחוק שצקרב כלל
הוא ללעג כמו יושע צמעים יחחק אדני ילעג למו (מלכים ז' ד'), ולא יאמר צמעים, אזל השחוק
לסר לשמח' הוא צפה כמו אז ימלא שחוק פינו (שם קכ"ו ז') עכ"ל, וכוונה הרב ז"ל שצנ
מקום שיזכיר הכפוז צפידוש סבי' השחוק צלצ אז הוא שחוק של לעג וכל מקום שיפרש שחוק
צפה אז הוא ודאי של שמחה, ואולם כל מקום שנאמר שחוק סתם יפרש לפי ענינו, וכבר צלחנו
למעלה סוף פרשת לך לך שצצרהם נאמר ופל על פניו וילחק (צדאסית ט"ז י"ז), שנפל עו
פניו מחזקת יד הנצולה ששרתה עליו א"כ אין ספק שהיה שחוק של שמחה, וכאן צמדה צלו
הכפוז שהיה השחוק צקרב לזה והוא א"כ ללעג, גם לא אמרה צלצה דרך תמיה קיימת כלסו
אמר אצרהם, כי אם דרך הרחקה גמורה אחרי צלתי הישה לי עדנה, כמשפט המלעיג, ו
צאר הכס את מחשבות לזה, כאף אצנא, הבס אמת הדצר שאלה: בלתי, שרשו צלה והוא
מקור מן הקל, וענינו לשון זקנה: היתה לי, עזר צמקוס עמיד כמו תהיה לי, והכוונה פתחה:
לי: עדנה, מענוג נערות ועדונו עד שהי' מותר יתהוה עמנו הולד: ואדני זקן, ועוד כי ג
אדני זקן, ואין לחשוב ששרה לא האמינה ציכולת האל, אלא שלל ידעה שהם מלאכי אל וצמחות
צאים לצמדה, רק חשבה שהם אנשים וצדריהם אלו אינם רק צדכה כדרך האורח המצדך לצמ
כצית טרם לכתו עמנו צעצור שבהנה מענו ואכל משלו, וצעצור שרשו כי הי' צדכה ה' צכל אשו
יש לו, אזל כן אין לו משרה אשפו (עס שיש לו משפחתו), לכן צדכוהו צזה, ואמר האחד שח
אשוז, אולי היה צדעתו לעצור צדך הזה לשנה הצאה, ולכן לחקה שרה על זה צמחצבה שהיה
צדכת שול, וגם אצרהם לא הבינם ולא ידע שהם מלאכי מעלה, כי לא התודעו אליו ואכל
לעק כל באנשים, ואף בשהלכו משם נאמר ויקמו משם באנשים ואצרהם כלך עמם לשלחם
צעצור חשבו שהם אנשים, וכן במצ רש"י לשלחם, ללחם, בסצור אורחים הם עכ"ל, אזל

לִי עֲדָנָה וְאֶדְנִי זָקֵן: (יג) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לְמָה זֶה צִחְקָה
שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי
זָקְנָתִי: (יד) הֲיִפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר
לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְלִשְׂרָה
בֵּן: (טו) וַתִּבְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר

הערר איזט אויך אלט?
(יג) היראויף שפראך דער
עוויגע צו אברהם: ווא-
רום לאכטע שרה אונר
דאכטע, וואללטע איך
וואהל נאך געבערען, דא
איך נאך אלט בין?
(יד) איזט וואהל דעם
עוויגען עטוואס צו וואונ-
דערבאר? צור בעשטימט-
טען צייט איבער דא-
יאהר קאממע איך ווירער
צו דיר, אונד שרה האט
איינען וואהן. (טו) שרה

ת"א ודני ימות פ"ה, ז'. ז"מ פ"ז, ח': ויאמר וכו' ז"מ טס:
זקנתי ימות טס. ז"מ טס ז': למועד ר"ה י"א, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

וְדָנִי מִיב: (יג) וַיֹּאמֶר יי לְאַבְרָהָם לְמָה דָּנִי חַיִּיבָת שָׂרָה
לְמִימַר הַבָּרִים בְּקִישָׁא אֵילִיד וְאַנָּה מְבִית: (יד) הֲיִתְבָּשִׁי מִן
קָדָם יי פְּתִיבָא לְזִמְן אִיתִיב לְוִתָּךְ בְּעֵידִן דְּאַחִין קַיִמִין וְלִשְׂרָה
בֵּן: (טו) וַתִּבְדִּיבַת שָׂרָה לְמִימַר לָא חַיִּיבִית אָרִי דְּחִילַת וַיֹּאמֶר

זער ולשון משנה משיר סת
השער ומעון סת הנשר.
דנר לשון עידן זמן וסת
נדות: (יג) האף אמנם.
הגס סתם סלד: ואני
זקנתי. שנה הכתוב מפני
השנים שיהי סתם ודני שם
השער ומעון כדלוי: למועד.
ללותו מועד המיוחד שקצעתי לך
סתפול למועד
היה נשנה החדת: (טו) כי יראה וכו' כי צחקת.
הדלשון משמש לשון דהא הוה שנותן טעם

באור

וַיֹּאמֶר לְהַם צַעְזֹר שְׂכָר נְגִלָה עָלָיו הָאֵל צַעְדָּם שְׂמַל עֲלָמוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי אֵל שְׂדֵי וְגו' וְהַצִּיחַ
לִי שְׂדֵה תֵּלָה לוֹ צֵן לִשְׁנֵה הַחֲדָת, לָכֵן שָׂרָה לֹא יָדְעָה עַדִּין מִהַצְטָחַת הָאֵל לִלְצָרָהָם כֹּאשֶׁר
נִתְּנָה הַרְמֵצָן ז"ל, וְהִנֵּה עִם שְׂדֵה לֹא יָדְעָה מִהַצְטָחַת הָאֵל לִלְצָרָהָם קוֹדֶם הַמִּילָה, גַּם לֹא
הַבִּידָה שֶׁהִם מַלְאכֵי אֵל, עַבְדֵּי פִּלְשִׁים לֹתָהּ הָשֵׁם, כִּי אֲוִלִי נִדְמוּ הַלְּנִשִּׁים הֵם צַעֲיִיבִים כֹּאשֶׁר
הֵם קְדוּשָׁה עֲלִיּוֹן וְנִצְיָאִים וְהַכֹּרֶת פְּנִיָּהם עֲנִתָה צֵם, וְהִיָּה דִלּוֹ לֵה לְהַחֲשִׁיב דְּצָרִיָּהם וְלֹא לְהַחֲשִׁיבֵם
לְנִשְׁוֹעַ כִּד שְׂמִלְחָק עֲלֵיהֶם, זֶהוּ שִׁיעוֹר מִה שְׂנִדָּלָה לִי צַעֲנִין זֶה, וְהַלְּאִתִּי צַפִּי ר"ע סְפּוֹדִנוּ
שְׂגַם הוּא כּוּן צִקִּיָּל מִלִּין אֵל מִה שְׂנִתְצָתִי: (יג) הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ, הַגַּם צִלְמַת יְהוָה זֶה הַפִּלָּא
שְׂלָל, וְפִלַּת אֲמַנָּם שְׂדֵה אֲמֵן וְהַמִּיָּם כּוּסָף כֶּמֶס שְׂלֵשֶׁם, וְהַלְּלָף צִקְצוֹן, וְהַלְּלָוִה צִקְמָן, אֲמַנָּם
ה' (פְּלִיָּם צ' י"ט י"ז): וְאֲנִי זָקְנָתִי, רַשִּׁי פִי ע"פ חֲז"ל שְׂשִׁיבָה הַדָּר מִפְּנֵי הַשְּׁלֹס כִּי הוּא
לְמַדָּה וְלִדְנִי זָקֵן, אֲנִי לְפִי פִשּׁוּטוֹ אִין לֹדֶךְ לִזֵּה כִי הוּא לְמַדָּה שְׂנִיָּהם אֲחֵרִי צִלְמִי וְגו' וְלִדְנִי
זָקֵן, וְלִלְמַת עֵיקָר הַלְּחֹק הִיָּה צַעְזֹר זָקְנָתָהּ וְהַלְּמִד וְלִדְנִי זָקֵן טַפֵּל לִזֵּה, כִּי כִדֵּר הוֹלִיד לְצָרָהָם
שְׂהַבֵּד וְהוּא צֵן פִּי שְׁנֵה, וְלָכֵן כִּשְׁהַבִּיד ה' לִלְצָרָהָם לֹא הַבִּיד דֶּק עֵיקָר דְּצָרִיָּה וְכּוּל מִלְּמִד אֲחֵרִי
צִלְמִי וְקִיָּל שְׂלִדִית הַדְּדִים: (יד) הֲיִפְלֵא מִיְהוָה דְּבַר, לִשָּׁן פִּלָּא נּוֹפֵל עַל הַדָּר הַנְּעִלִם וְהַמְּנוּסָה
כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דָּר לְמַשְׁפֵּט (דְּדִים י"ז ח'), וְעַל הַדָּר הַמּוֹפָרֵשׁ וְהַמּוֹצֵדֵל שְׂגַם הוּא קְדוּשָׁה
שְׂעִין הַבְּעִלְמָה כְּמוֹ לְפִלָּא נִדֵּר (צִמְדָּר ט"ו ג') וְהוּשָׁל עַל הַגַּם וְהַפִּלָּא שְׁהוּא עֵינָן נְעִלִם סְצָתוֹ
הַגַּם אֲדָם, וְגַם הוּא מִזְּפָרֵשׁ וְמוֹצֵדֵל מְכַל מַעֲשֵׂי הָאָדָם, וְהַכּוּוֹנִי פִּה הִיָּה שׁוֹם דָּר כְּעֵלִם וְמוֹצֵדֵל
פִּתְּ הַגַּם לַעֲשׂוֹתוֹ וְהַצְטָרְגָם הַלְּשָׁנָה תְּרַגְמוּ מִלְּשׁוֹן נֹט, וְכּוּוֹנְתוֹ כְּמוֹ שְׂזַכְרֵנוּ שְׂעִין הַגַּם וְהַהֲפָרֵשׁ
וְהַהֲפִלְמָה אֲסֵד הוּא, וְכֵן נֹאמֶר לֹא יִפְלֵא מִמֶּךָ כֹּל דָּר (יִרְמִי' ל"ז י"ז): מִה, הַרְשָׁעָם מִפְּרֵשׁ
יִרְמִיָּה ה' שְׂצַפְסוֹק הַקּוֹדֶם הוּא הַמִּלְּאָךְ הַבְּדוּל שְׂצָהָם, וְהַלְּמִד הַפִּלָּא מִה שְׂלִחְנוּ אִלִּין דָּר:
(טו) וַתִּבְחַשׁ שָׂרָה, לֹא פוֹדֶם צִנְתּוֹ שְׂמִדָּה לֵה לְצָרָהָם דָּר הָשֵׁם לְמִה זֶה לְחָקָה וְגו'. אֵךְ
הוּא בּוֹצֵן מַעֲבִינוּ, וְלִשָּׁן הַרְמֵצָן וְהִנֵּה לְצָרָהָם אֲמִד אֲלִי לְמִה לְחָקָה הַפִּלָּא מִה דָּר וְלֹא פִירֵשׁ
אֲנִי כִי הָשֵׁם נָלָה אֲלִיוֹ סוּדָה וְהִיָּה מִפְּנֵי יִרְאָתָהּ אֵל לְצָרָהָם כִּחְשָׁה לוֹ כִּי חֲשָׂה שְׂלִצְרָהָם צִהַכֶּת
וְהִיָּה יִלְמִד כֵּן לוֹ מִפְּנֵי שְׂחָקָה וְלֹא כִחְשָׁה שְׂצָח וְהוֹדָה דָּר וְלֹא שְׂמַחָה יְהוָה אֲמִד לֹא כִי לְחָקָה

לֹא צִחֲקָתִי כִּי | יִרְאָה וַיֹּאמֶר | לֹא כִי
צִחֲקָתִי : (טז) וַיִּקְבּוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים
וַיִּשְׁקְפוּ עַל-פְּנֵי סָדָם וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ
עִמָּם לְשִׁלְחָם : (יז) וַיְהִי וַיֹּאמֶר הַמֶּכֶסֶה

לייגעטע אונד זאגטע :
איך האבע ניכט געלאכט,
דען ווא פֿירכטעטע זיך;
ער אבער שפראך : ניין!
דוא האסט אללערדינגע
געלאכט. (טז) ווא מען-
נער שטונדען פֿאן דא
אויף, קעהרטען זיך נאך
דער זייטע פֿאן סדום,
אונד אברהם גינג מיט איהנען,

תולדות אהרן הלך ז"מ ס"ו, ז' : ויה' וכו' יומא ל"ח, ז' :
דער עוויגע אבער שפראך : זאלטע

תרגום אונקלוס

רשי

לֹא כִּי בָרַם חִיִּיקָתִי : (טז) וַיִּקְבּוּ מִתַּמָּן גִּיבְרִיא וְאַסְתִּיכִיא עַל אֲפִי
סָדָם וְאַבְרָהָם אָגִיל עִמָּהֶן לְאַלְוִיָּתָהֶן : (יז) וַיִּי אֲבָר הַמֶּכֶסֶה
לֹא כִּי חֲקָת. שְׁמֵרוֹ דְּכֻחֵינוּ כִּי מִשְׁמַע צִחֲרַע לְשׁוֹנוֹת אִי דִילְמָא אִלָּא דְהֵא : (טז) וַיִּשְׁקִיפוּ. כָּל
הַשְׁקֵפָה שְׁצִמְקֵיהָ לְרַעָה חוץ מִהַשְׁקִיפָה מִתַּמָּן קְדָשִׁךְ [דְּכָרִים כ"ו] שְׁדוּלָה מִתְּנוֹת עֲבִיִּים שְׁכּוּפִין
מִדַּת הַרְבֵּה לְרַחֲמִים : לְשִׁלְחָם. לְלוֹתֵם כְּסָדוֹר לְרַחֲמִים הֵם : (יז) הַמֶּכֶסֶה אֲנִי. צִמְיָה אִשְׁר
אִי עוֹשֶׂה צִמְדוֹס לֹא יִפָּה לִי לַעֲשִׂית דְּנֵר זֶה אִלָּא מִדַּעַתוֹ אִי נִתְּתִי לוֹ אֶת הַחֹן הַזֶּה וְחִמְשָׁה

באור

אז הצינה כי צנצול' נאמר לו כן ושחקת ולא ענתה לו דבר עכ"ל. ויתכן לפי פשוט הכתוב
ששרה עמדה פתח האהל ושמעיה את דבר המלאך כאשר שאל למה זה לחקה שרה וכו', וצעצור
שלא ידעה כי מלאך ה' הוא והיתה יראה מאברהם, השיצה לו דבר והכחישה את מאמרו
והמלאך ענה ואמר לא כי לחקת, ויהי' ויאמר מוסר על האומד הנזכר למעלה שהוא המלאך,
כי יראה, לשון דהא, לפי שיראה: יראתו, פעל עזר מגזרת פֿעל: כי צחקת, אלא לחקת:
רוז כי שאלך לא מתפרשים אלא, שהרי כי משמע צלצעה לשונות אי דילמא אלא דהא, וכן
לא תשתחוה לאלהיהם וכו' כי הדם תהדסם (שמות כ"ג כ"ד), ולא תקפץ את ירך וכו', כי פתח
תפתח וכו' (דברים ע"ו ז' ח') (הרש"ם): (טז) ויקבו משם האנשים, שנים מהם הלכו
לסדום כדכתיב ויצאו שני המלאכים סדמה, וגדול שזהם היה מדבר עם אברהם, וזהו שכתבנו
וה' אמר המכסה אבי וכו', וכן ואברהם עודנו עמד לפני ה', פסוקים האלו מדברי שלישי
(הרש"ם): וישקפו, ענין השגוה והללה, ונשתמשו צדש זה לפעמים צלשון הפעיל ולפעמים
צלשון נפעל כמו ונשקפה על פני הישימון (צמדזר כ"א כ'), הנשקף על פני הישימון (שם כ"ג
ל"ז), לך משמים נשקף (תהלים פ"ה י"ז), צעד אשכנזי נשקפתי (משלי ז' ו'), לפי שהעומד
צמק'ס גזוה ומציע הוא נשקף למציט'ס אליו, ולכן אמר השקיפה מתעון קדשך מן השמים (דברי
כ"ו ט"ו), כי הקצ"ה משקיף ואינו נשקף וכן פה אמר וישקפו לפי שהמלאכים היו רואים אות'
אצל לא היו נראים אליהם: לשלחם, ללוותם, כן פירש"י וכן ת"א, וכן מתורגם צל"א:
(יז) ויה' אמר, נבד מה שאלך צמסוק הקודם וישקפו על פני סדם, השקפה לרעה לשחתה,
אמר פה אצל ה' אמר שלא יתכן לכסות דבר זה מאברהם אברהם, ולכן מתורגם צל"א (דער
עוויגע אבער שפראך): המכסה אני מאברהם, שאני דולה להפוך את סדום ואני יודע שצניו
ישמרו דרך ה' ויצאו להציל עליהם את אשר דבר לאברהם לתת להם את ארץ כנען ואלו העיירות
מנחלת צניו הם כדכתיב צנצול צני כנען צפ' נח ויהי צנצול הכנעני מלידן צלכה בררה עד עזה
צלכה סדמה ועמרה ואלמה ונצ'ס עד לשע (צדאשית י' י"ט), ואיך אחרי צדקע שלו וקדקע
צניו, שלא מדעתו (הרש"ם), וכן פירש"י, והוא מצ"ר, ואני צעמי לא ידעתי מאיך נודע להם
שהעדים האלה הם מלך כנען, כי אולי מביע הצנצול עדיהן ולא הן צלל, והנה לפי פשוטי
המקראות שצנצולי הארץ צפ' מסעי נראה שאיננו כן, כי עדי הגנול יש מהן שהן צתוך הגנול
ונחשנות לא"י ויש מהן חוץ לגנול, והנה כתוב שם והיה לכם גנול נגז מקלה ים המלח קדמה
(צמדזר ל"ד ג'), יהי' פידושו שגנול נגז מתחיל מקלה ים המלח שהיו צמודה א"י, ואף אם
ישוה קדמה על ים ירושלים, וי"ל שהגנול מתחיל מקלה ים המלח נמלא הים צתוך גנול א"י.

אֲנִי מְאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה :
(יט) וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהוָה לְגוֹי גָּדוֹל
וְעַצִּים וְנִבְרָכוּ-בּו כָּל גּוֹי הָאָרֶץ :
(יז) כִּי יִדְעֻתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת-

תולדות אחרן ואברהם יומא סס : כי ידעתיו יומא סס. יצמות
ח', ז'. סנהדרין כ"ז, ז'. מכות כ"ד, ח'. עקדה סער ט"ז :

איך פֿאַר אברהם פֿער-
העלהלען, וואס איך פֿאַר-
האבע, (יח) דא דאך
אברהם צו איינעם גראַסען
אונד מעכטיגען פֿאַלקע
ווערדען ווירד, זא דאס
זיך אללע פֿאַלקער דער
ערדע מיט איהם זענגען
ווערדען, (יט) דען איך
האבע איהן צום פֿריינ-

דע ערוועהלט אונד ווייס, דאס ער וויינען קינדערן אונד וויינעם הויזע נאך איהם געביטען ווירד,

רש"י

תרנום אונקלום

כדין הללו שלו הן שנאמר
צול הכנעני מלדון צולכה
סדומה ועמודה וגו'. (זלל'
(י) קרלתי אותו לצדהס לז

אֲנִי מְאַבְרָהָם דִּי אָנָּה עָבִיד : (יח) וְאַבְרָהָם מִיְהוָה יְהוֹי לְעַם
כִּנִּי וְתַקִּיף וְיִתְגַּבְּרוּן בְּדִילִיה כָּל עַמִּי אֲרָעָא : (יט) אָרִי גָּלִי
בְּרִי גָּדִיל דִּי בְּקָר יֵת בְּגוֹהֵי יֵת אָנִשׁ בִּיתִיָּה בְּתַרְוָהִי וְיִשְׁתְּרוּן

העם גרים ואשמיד את הצנים ולא חודיע ללז שהוא אברהם : (יח) ואברהם היו יהיה. מ"א זכר
מין לצדכה האליל והזבירו דרכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלי' והדי הוא חציז לפני להיות
לגוי גדול ולהתצרך צו כל גוי הארץ : (יט) כי ידעתיו. לשון חזה כמו מודע לאישה הוא צועז
מודעתו [דות ז'] ואדעך צסס [שמות ל"ג] ואמנס עיקר לשון כלס אינו אלל לשון ידיעה
שהמחז את האדם מקדצו אללו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יורה לפי שהוא מלוא
את צניו עלי לזמור דרכי ולס תפרסמו כתרגומו יודע אני צו שיורה את צניו וגו' אן למען

באור

הנה עדיין לא שמענו רק שהיס הוא לא"י, והוא רק חלק קטן ממנה במקום עמק השדים אשר
סט עברו מלחמ' ארצעה מלכים את החמשה, ונשמע ממנו כי שאלית המדינ' לא לא"י תחשב,
(ואולי משה צפת כתצו התורה לא ראה לכלול הארץ ההיא צתוך הגזול צעצור שצנר היתה ארץ
מלחה ולא ילח עוד היום צה), אלל נראה יותר כי צילוד המכסה אני מלצדהס הוא כפשוטו
צעצור שהוא אברהם אן ראוי לכסות ולהעלים ממנו דצד, והוא ע"ד שאלמ הכתוצ כי לא יעשה
לדרי ה' דצד כי אס גלה סודו אל עצדיו הנציאליס (עמוס ג' ז'), ומפרש להלן מהו האהבה
ומה הנטיס לו צעצורה ואלמ ואצדהס היו יהיה וגו'. ואח"ז מפרש מדוע אהצו השס, ואלמ כי
ידעתיו למען אשר יורה וגו', וכן פירש"י צפסוק שאלח"ז סזהו צילודו לפי פשוטו, וגס צילוד
זה הוא צנרלשית דצה, וכן מתורגס צל"ס : (יח) ואברהם היו יהיה, לשון הדמצ"ן והנכון
כי השס יתצוך דצד צצצוד אצדהס אלמ הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועליס ויהי' זכרו
צודו וצכל גוי הארץ לצדנה לכן לא אכסה ממנו כי יאלמדו הדורות הצאליס אן כסה ממנו לו
אן נתלכוד הצדיק על שכיניו החוכיסי עליו ולא רחט ולא התפלל עליהס כלל והגלוי אליו טוצ
ויפה כי ידעתי צו (והוא לפי מה שפרש הוא כי ידעתיו) שהוא מכיר ויודע סלמי ה' איה צדקה
ומשפט גלומר סלמי עושה משפט רק צדקה ולכך יורה את צניו וציתו אחריו לאחז דרכי והנה
לס צדרך צדקה ומשפט יפטריו יתפלל לפני להניחס ועוצ הדצד ולס חייצן הס לגמרי גס הוא
יחפץ צמשפטס ולכן ראוי שיצא צסוד ה' עכ"ל : ונברכו בו, מצנן נפעל וטעמו שיהיו מצודכים
נצצילו ומלת והתצרכו סיננה כן רק הס מתצרכיס צו (הדצצ"ע), וכן ת"ס פה, ויותר מצולר
נצצריס יצ"ע, ויתצרכן צדילי' צצנותי' כל עממי ארעס, אלל הס תרגמו גס והתצרכו כן, והפך
זה תרגס המתרגס לל"ס כי תרגוס ונצרכו כמו והתצרכו, כיודע מדרך הדקדוק כי יס מין נפעל
לס יחצצר ע"ד ההתפעל על דעת המדקדקיס הקדמוניס : (יט) כי ידעתיו, לשון חזה כמו
מודע לליס' (דות ז' ח'), הלל צעז מדעתנו (שס ג' ז'), ואדעך צסס (שמות ל"ג י"ז), ואמנס
עיקר לפח כלס אינו אלל לשון ידיעה שהמחצ את האדם מקדצו אללו ויודעו ומכירו ולמה
ידעתיו למען אשר יורה לפי שהוא מלוא את צניו עלי לזמור דרכי, ולס תפרסמו כתרגומו יודע
אני צו שיורה את צניו וגו' אן למען כופל על הלשון (רש"י), והדמצ"ן דל"ס יתנו לשון
גדול ודוממות והייל רליות לדצרו, ולפי דעתי הכל ענין אחד, והכך

תרגום אשכנזי

וירא יח

בְּנֵי וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ
יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן
הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֶת־אִשֶּׁר־
דִּבֶּר עָלָיו: (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקֵת סָדָם
וְעִמְרָה כִּי־רָבָה וַחֲשֹׂאתָם כִּי כַבְדָּה

דען וועג דעם עוויגען צו
בעצבאכטען, טוגענד
אונד גערעכטיגקייט צו
איבען, דאמיט דער עווי-
גע דעם אברהם ערפאל-
גען לאססע, וואס ער
איבער איהן פֿערהייסען
האט: (כ) אלץ שפראך
דער עוויגע: דא דאז
געשרייא איבער סדום
אונד עמרהזא גראס, אונד

רש"י

נופל על הלשק: יצוה. ל'
כווה כמו ככה יעשה ליוצ
[ליוצא] (ע"פ ה' יחנו):

אַרְחֵן דִּתְקַנְנָה קָדָם יי לְמַעַבְד צְדָקָתָא וְדִינָא כְּדִיל דִּיִּיתִי יי עַל
אַבְרָהָם ית די מַלְיָל עֲלֹזְהִי: (כ) וַיֹּאמֶר יי קְבִילָת סָדָם וְעִמְרָה

למען הביא. כך הוא מלשון דרך ה' כדי שיצא ה' על מצרים וגו' על ציט מצרים
לא נאמר אלא על מצרים למדנו כל המעמיד צן לריק כאילו אינו מת: (כ) ויאמר ה' אל
אברהם. שעה כאשר אמר שלא ינסה ממנו: כי רבה. כל רצה שצמקדל הטעם למטה צי"ת

באור

כת"ש רש"י, וכת"ש לעיל בפסוק והאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד' ח') ע"ס, וכתב עוד
או יאמר ידעתיו שיצוה וכן למען יכוח שורד וחסדך (שמות כ"ג י"ז). שינוח עכ"ל, ואולם אין
משם ראיה כי הוא כפשוטו מורה על גתינת טעם וסצה כמו שמפרש הוא צעלמו צמקומו
ואעתיק לשונו שם אי"ה, והנה צלמת מלת למען קשה גם לפירש"י, שפירשה כמו צעצור, כי
הנראה אף ששתי המלות הודלתן הסצה עם כל זה יש הצדל ציניכן, שתיצת צעצור תורה על
הסצה הפועלת ותיצת למען על הסצה התכליתית והוא כמו כדי צלשון חז"ל, ולפי פירש"י
הכוונה לתת סצה פועלת המציאה אל ההצה, להצתיו צעצור שיצוה ואין זה מהודלת למען,
ולכן נראה לפי עומק פשטות הכתוב שהכוונ' לכלול שתי ההודלות יחד, שכן תיצת ידעתיו סודלתן
כת"ש, כאלו אמר ידעתיו שיצוה ואלהצתי אותו צעצור שיצוה ולזה כוון המתרגם האשכנזי ע"ס:
למען הביא ה' על אברהם, כך יצוה לצניו שמרו דרך ה' כדי שיצא ה' על מצרים וגו' (רש"י).
אצל האתנח שצמלת ומשפט יורה כי אינו מאמר אחד עם למען אשר יצוה, גם איננה העצודה
הרלויה אשר היא על מנת לקבל פרס, וחלילה למצרים מעשות זאת ללמוד העצודה הזאת
לפניו, ולכן נראה לי כי מאמר למען הציא וגו' שז על כי ידעתיו, והוא מאמר ה' הכוזר למעלה
וה' אמר שהוא המלאך הגדול שזהם הנקרא צסם שולחו (כפי דעת הרש"ע"ס), והסם הכוזר פה
הוא הקצ"ה (כמו שפי' הרש"ע"ס בפסוק היפלא מה', והעתקתיו למעלה, וכמו שיפרש להלן
צפסוק וה' המטייר על סדס ועל עמדה גפרית ואש מלת ה' מן השמים, וכפי מה שעתיק
דצדיו סס), והי' מן למען הס' עד הצ' כמו מאמר מוסגר שאינו עיקרי, ודרך צעל הטעמים
צכל מאמר כזה להניח צסופו טעם מפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו, כמו שכתבתי צציאורי
פעמים רצות וגם צהקדמתו, ולפ"ז יהיה שיעור הפסוקים כן, וה' (המלאך) אמר (חשב)
המכסה אני מצרים וגו' ומצרים וגו' כי ידעתיו (ומצצתי צעצור שיצוה לצניו ציתו שישמרו
דרך ה' לעשות נדקה ומשפט) למען הציא ה' (הקצ"ה ששלחני) על מצרים את אשר דצר עליו,
ומלות כי ידעתיו הס' מאמר המלאך צסם שולחו, ומאמר למען הציא וגו' הוא ציאור על כי
ידעתיו, לציזה תכלית חצצו ומה יעשה לו צעצור החצה הזאת: (ב) ויאמר ה', המלאך למצרים
שלוחים הללו אני שולח צצציל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדום דעים והטחים
(בראשית י"ג י"ג) (הרש"ע"ס), וכן פירש"י והרש"ע"ע שהמאמר הזה הוא למצרים, אצל מלות
כי שצפסוק שצות על הענין של מעל' לפי דעת הרש"ע"ס, והוסיף צו מאמר שלם שאמר למצרים
שאני שולח שלוחים אלו צעצור זעקת סדס כי רצה, ולדעת המתרגם האשכנזי אין לורך לחוספת
הזה, ומעור והמשך הכתובים כך הוא, זעקת סדס צעצור שהי' רצה והטחמס צעצור שהי'
נצדה מאד, לכן מורה עליו: זעקת סדום יעקו וישועו מזדוע רשעתם

ת"א זעקת יוסף סס. סנהדרין ק"ט, צ':

תרגום אונקלוס

אַרְחֵן דִּתְקַנְנָה קָדָם יי לְמַעַבְד צְדָקָתָא וְדִינָא כְּדִיל דִּיִּיתִי יי עַל
אַבְרָהָם ית די מַלְיָל עֲלֹזְהִי: (כ) וַיֹּאמֶר יי קְבִילָת סָדָם וְעִמְרָה

למען הביא. כך הוא מלשון דרך ה' כדי שיצא ה' על מצרים וגו' על ציט מצרים
לא נאמר אלא על מצרים למדנו כל המעמיד צן לריק כאילו אינו מת: (כ) ויאמר ה' אל
אברהם. שעה כאשר אמר שלא ינסה ממנו: כי רבה. כל רצה שצמקדל הטעם למטה צי"ת

באור

כת"ש רש"י, וכת"ש לעיל בפסוק והאדם ידע את חוה אשתו (בראשית ד' ח') ע"ס, וכתב עוד
או יאמר ידעתיו שיצוה וכן למען יכוח שורד וחסדך (שמות כ"ג י"ז). שינוח עכ"ל, ואולם אין
משם ראיה כי הוא כפשוטו מורה על גתינת טעם וסצה כמו שמפרש הוא צעלמו צמקומו
ואעתיק לשונו שם אי"ה, והנה צלמת מלת למען קשה גם לפירש"י, שפירשה כמו צעצור, כי
הנראה אף ששתי המלות הודלתן הסצה עם כל זה יש הצדל ציניכן, שתיצת צעצור תורה על
הסצה הפועלת ותיצת למען על הסצה התכליתית והוא כמו כדי צלשון חז"ל, ולפי פירש"י
הכוונה לתת סצה פועלת המציאה אל ההצה, להצתיו צעצור שיצוה ואין זה מהודלת למען,
ולכן נראה לפי עומק פשטות הכתוב שהכוונ' לכלול שתי ההודלות יחד, שכן תיצת ידעתיו סודלתן
כת"ש, כאלו אמר ידעתיו שיצוה ואלהצתי אותו צעצור שיצוה ולזה כוון המתרגם האשכנזי ע"ס:
למען הביא ה' על אברהם, כך יצוה לצניו שמרו דרך ה' כדי שיצא ה' על מצרים וגו' (רש"י).
אצל האתנח שצמלת ומשפט יורה כי אינו מאמר אחד עם למען אשר יצוה, גם איננה העצודה
הרלויה אשר היא על מנת לקבל פרס, וחלילה למצרים מעשות זאת ללמוד העצודה הזאת
לפניו, ולכן נראה לי כי מאמר למען הציא וגו' שז על כי ידעתיו, והוא מאמר ה' הכוזר למעלה
וה' אמר שהוא המלאך הגדול שזהם הנקרא צסם שולחו (כפי דעת הרש"ע"ס), והסם הכוזר פה
הוא הקצ"ה (כמו שפי' הרש"ע"ס בפסוק היפלא מה', והעתקתיו למעלה, וכמו שיפרש להלן
צפסוק וה' המטייר על סדס ועל עמדה גפרית ואש מלת ה' מן השמים, וכפי מה שעתיק
דצדיו סס), והי' מן למען הס' עד הצ' כמו מאמר מוסגר שאינו עיקרי, ודרך צעל הטעמים
צכל מאמר כזה להניח צסופו טעם מפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו, כמו שכתבתי צציאורי
פעמים רצות וגם צהקדמתו, ולפ"ז יהיה שיעור הפסוקים כן, וה' (המלאך) אמר (חשב)
המכסה אני מצרים וגו' ומצרים וגו' כי ידעתיו (ומצצתי צעצור שיצוה לצניו ציתו שישמרו
דרך ה' לעשות נדקה ומשפט) למען הציא ה' (הקצ"ה ששלחני) על מצרים את אשר דצר עליו,
ומלות כי ידעתיו הס' מאמר המלאך צסם שולחו, ומאמר למען הציא וגו' הוא ציאור על כי
ידעתיו, לציזה תכלית חצצו ומה יעשה לו צעצור החצה הזאת: (ב) ויאמר ה', המלאך למצרים
שלוחים הללו אני שולח צצציל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדום דעים והטחים
(בראשית י"ג י"ג) (הרש"ע"ס), וכן פירש"י והרש"ע"ע שהמאמר הזה הוא למצרים, אצל מלות
כי שצפסוק שצות על הענין של מעל' לפי דעת הרש"ע"ס, והוסיף צו מאמר שלם שאמר למצרים
שאני שולח שלוחים אלו צעצור זעקת סדס כי רצה, ולדעת המתרגם האשכנזי אין לורך לחוספת
הזה, ומעור והמשך הכתובים כך הוא, זעקת סדס צעצור שהי' רצה והטחמס צעצור שהי'
נצדה מאד, לכן מורה עליו: זעקת סדום יעקו וישועו מזדוע רשעתם

אִיחָרֶע זינדע זאָ זעהר
שווער איזט, (כל) זאָ
ווייל איך מיך העראב
לאססען, אינז זעהען,

רשי

אֲרִי סָבִיאֵהָ וְחֹזְבַתְהוֹן אֲרִי תְּקִיפָהּ לַחֲדָא: (כז) אֲתִנְלִי כֶּעָן
וַיִּדְרֹן תִּקְבְּלִיתְהוֹן דְּעֵלָת לַחֲדָסִי עֲבָדוֹ אֲעָבִיר עֲפָהוֹן וְסִירָא

שמעוהם גדלה כזר כמו שפירשתי ויהי השמש צלם הנה שעה יעמתך: (בא) ארדה נא.
למד לדוברים שלא יפסקו דיני נפשות אלא צראיה הכל כמו שפירשתי צפרשת הפלגה. דבר אחר
לדוד נא לסוף מעשיהם: חכצקתה. של מדינה: הבאה אלי עשו. וכן עומדים צמודים כל
אח עשה זה. ואם לא יצמדו צמודן אדעה מה לעשה להפרע מהן ציסודק ולא אכלה
לשון. וכיולא צו מלינו צמקום אחד ועשה הורד עדיך מעליך ואדעה זה לעשה לך [שמות ל"ג]

על אִנְשֵׁי סֹדֶם, כֵּן פִּי הַרְלָצָה וְהִרְמַצָּן וּמִהֲדָרִי אֲדַרְצֶנָּה, כִּי יִשׁוּב־הַבְּנוּי וְהַסְמִיכִית צִמְלַת
וְעַק' פִּעֵם אֵל הַפּוֹעֵל וְעַם אֵל הַנִּפְעֵל כִּמוֹ צִמְלַת חִפְלָה שְׁנֹאֲמֵד וְשִׁמְחָתִים צִצִית תִּפְלָתִי (יִשְׁעִי
רָצוּ'). וְאֲמֵד שִׁמְעָתִי אֵת תִּפְלַחְךָ (מַלְכִים א' ע' ג'). וְכֵן מִתּוֹדֵגִם צִלָּא: רַבָּה. שְׂדֵשׁ דְּרַצָּ,
וְאֵנָּה לְחִסְדֹּךָ הַצִּי"ת הַרְלָטוֹנָה וְצֵל מַלְעִיל לְפִי דַעַת דַּשִּׁי צַעְצוֹר שֶׁהוּא עֲצֵד, וְכִ"כ ר"ל צִחוֹר
צִמְעִיקוֹד לִס' הַשְׂדֵשִׁים שֶׁדֶּשׁ דְּרַצָּ, וְתִמְרָתִי הֵלֵל דִּינ' לִהְיוֹת מַלְעִיל צַעְצוֹר הַפֶּתַח שְׁנִשְׁחָנָה לְקַמֵּץ
צִמְעִיל הַלְתָּנָה, כִּי כֵן הוּא הַדִּין צִבֵּל מְקוֹם שֶׁתִּשְׁחָנָה אִיזָה תְּנוּעָה צִלָּס"ף לְתִנּוּעָה אַחֲרַת תִּהְיֶה
צֶה הַבְּנוּיָה לְהַדְמִישׁ הַשִּׁינוּי הֵיטֵב, גַּם יֵשׁ פֶּה עוֹד סָצָה אַחֲרַת שְׁלִדִּיךְ לִהְיוֹת מַלְעִיל כִּי אַחֲרֵי
סִקְמָן גְּדוֹל לֹא יֵצֵא דָגֵשׁ חֹזֶק אִם לֹא כְּשֵׁם נְבִינָה תַחְתִּיָּה, אֲצֵל עִם כִּ"ז לוֹמֵד אֲנִי שֶׁהוּא עֲצֵד
כִּי יֵצֵא מִלּוֹ דַּעַת מֵלֵת כְּצֵדָה שֶׁהִיא צִלָּה לְבִזְרֵת פֶּעֶל עַל הַדּוֹז וְדִלּוֹ לִהְיוֹת הַצִּינוּנִי פְּבִדָּה.

נצטו וידי פטטה פֿאַרדירט (שמות י"ז י"ז): (כא) אורדה נא, עיין ע"ש צהקדע' וצפ' נח צפסוק
 וידד ה' לראת את העיר ואת המבול (צדאשית י"א ה'), על איוה דרך יוצן זה צהצדאשית יתצדך,
 ולפי פי' הדשצ"ס אסר צדרכו הלכנו צוה המלסך הבדול שצהס דצד זלס, ולללו שיך העלס
 וידעס כפי קצלתו מהלל יתצדך וכ"כ מהר"י אצדצנאל: הצצעקתה, צמפיק כה"ל, ור"ל של
 המדינ' לו עיר סדס כי הול היתה אס לכל הערים ההס: עשו בלה, טעס הפסיק צין עשו
 לבלה תפדך הענין ויהי' פידושו אדאס אס כלעקתה הצלה אלי כן עשו, לעשה לזתס בלה,
 וצלת בלה שס דצד לכליוק והשחתה, בן פידשו דש"י ודשצ"ס והרמצ"ן וכן פי' הדשצ"ע צסס
 י"ל וכן תרגמו אוקלולס וצ"ע, וכן מתורגס צל"ל. אענס יש להתעורר על צעל הטעמים
 ולמד פי' הדדישו לעשות פסיק צין עשו לבלה על הבזחכ הזלס, והיה יבול להסיס העעעמים
 סללו צפסוק זה, אדדס"ל ואלדס"ל | | | | | הצצעקתה | הצלה אלי | | | | | עשו | | |

בָּלָה, עַל כּוֹחַתּוֹ הַחֲכָמָה, וְלִכֵּן נִדְלָה לִי שִׁכּוֹחַ צַעַל הַטַּעַמִּים בַּסּ לְכוּנָה שֶׁנִּי' וְהוּא הַצִּיּוֹר אֲשֶׁר
נִסְדַּר בְּהַרְצָצִי וְאֲמַד אֶחָד מֵהַצִּיּוֹת פִּי' הִי"א, וְעַל דַּעְתִּי פִּירוּשׁוֹ אֲדַר' אִם עָשׂוּ כָל־סִדְרָה
הַלֵּאמָר (אֲמַנְסִי לֹא כִפִּי שְׁאֵרִית דְּזִרְיוֹ אֲשֶׁר כִּצֵּר הָעֵלִי עֵשֶׂן צִלְפִּי שֶׁל הַדַּמְצָן ז"ל וְאֲמַד עֲלֵיהֶם
סִי הַיִּלְדֵי כִנְרִים יִסְפִּיקוּ צוּ, וְחֵם לֵהֶם לְשִׁאֲרִית יִשְׂרָאֵל לְהִלָּמֵךְ צֵהֶם אִם לְהַעֲלֹתָם עַל שְׁפֹתֵיהֶם,
אֲךְ כִּפִּי מִה שֶׁפִּירָשִׁי לִמַּד לְדִיּוּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינִי כַּפְשׁוֹת אֲלֵלָה צִדְקָתָהּ, אִם כִּפִּי מִה שֶׁנִּי' דַּע
סִפְּדָתוֹ אֲדַרְבֵּה זֶה צִמְעַל צִהְתָּנוֹת לִצַּם שִׁיתְקוֹמְמוֹ עַל לוֹט הַמַּתְכַּדֵּץ וְיִדְעוּ כָל צִלְי הָעוֹלָם כִּי לֹא
עַל פִּנֵּס הִיָּה הָעוֹנֵשׁ הַבְּדוּל עַכ"ל). וְכֵן פִּי' דַּע סִפְּדָתוֹ עָשׂוּ כָל־הָ, עָשׂוּ כָל־סִדְרָה צִיּוֹת
מִנְחָה כִּמוֹ כָּל־הָ גִּדָּשׁ יִגְדֵּשׁ (שֶׁסִּי י"א א'), שְׁעִינִי כָל־סִדְרָה, וְלִפִּי פִי' זֶה סִס צַעַל הַטַּעַמִּים
מִנְחָה מִחַת עָשׂוּ כִדִּי לְחַזֵּר יֶחֶד מַלְכוּת עָשׂוּ כָל־הָ, וְאֵל תַּתְמָה עַל צַעַל הַטַּעַמִּים אֲשֶׁר יִיחַ צ' מִיָּד
שְׁעִינִים עַל צ' כּוֹחַתּוֹ, כִּי כֵן עָשָׂה פ' וְיִשְׁלַח צִמְסוֹק וְהִי צִמְכָּן יִשְׂרָאֵל (צִדְקָתִי ל"ס כ"צ), וְאֲוִלִּי
מִזֶּה כִּשְׁעוֹדֵר אֲנֻדָּה לְהַסְפִּיל שִׁימְחֹל לֵהֶם אִם יֵשׁ סִס לְדִיקִים ע"ד וְאֵתָה הַרְיָתָה לִי (שְׁעוֹת

(כג) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדְמָה
וְאַבְרָהָם עֹדְנוֹ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה:
(כג) וַיֵּגֶשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנֹאֵף תִּסְפָּה

זיא; וואָס אַבער נישט, וואָס ווילל איך פֿערשפּאָנען. (כג) דיא מעננער ווענ- דעטען זיך פֿאָן דא ווענ, אונד גינגען גענעט ס'רם; אברהם אבער שטאנר

נאך פֿאָרדעם עוויגען. (כג) אברהם זאגט געהער אונד שפראך: ווירסט דוא וואָהל דען

תרגום אונקלוס

רשי

אם תִּיבִין וְאִם לֹא תִיבִין אֶחָפָדֶּע: (כג) וְאַחֲפִינְיָא מִמֶּנּוּן גְּבִרְיָא
וְאַזְלוּ לְסָדוּם וְאַבְרָהָם עַד קָצֵן מִשְׁפָּשׁ בְּצִלּוֹ קָדָם יי:
(כג) וַיִּקְרִיב אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲבָרְנִי מִשִּׁיָּי זָבָאָה עִם חֵיבָא:

ולפינך יש הפסק נקודות פסיק צין עשו לכלה כדי להפריד תיבה מחזרתה ודבותינו דרשו הכלעקסה

לעקת ריזה פסת מהרגו מיתכ משונה על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק: (כב) ויפנו משם. מעקוט שלצדהם ליוס שם: ואברהם עידנו עומד לפני ה'. והלא לא כלך לעמוד לפניו ללא הק"צה צל כללו ואמר לו מעקת סדום ועמורה כי דזה והיה לו לכתוב ו' עודנו עומד על לצדהם ללא תיקון סופרים הוא זה אשר הפכוהו דז"ל לכתוב כן (צ"ד): (כג) ויגש אברהם. מלינו הגשה למלחמה ויגש יואל וגו' [שמואל ז' יא]. והגשה לפיוס ויגש אליו יחזק. והגשה למפלס ויגש אליהו הנביא [מלכים א' יח] ולכל אלה נכנס לצדהם לדבר קשות ולפיוס ולמפלס: חאף

באור

ל"צ י'): בלח, לדעת המפרשים כלה אני עושה צהם, יהיה הפעל צנח השם, ורצים נמוסו צמליות הנביאיות, אם תיטיב שאת (צדאסית ד' ז'), יתר שאת ויתר עו (שם ק"ט ג') ויתר מזה צספרי הנביאים, סדו על כשדים (יורמי' נ' ל"ה), שהכוונ' סדו צנח על כשדים, וכן הוא על סדו השכ צנח הפעל: ואם גא אדעה. הרמז"ן פי' סדעה מי החועלים, אכנס לפ"ז לא הולך לצדהם להתפלל על הצדיקים שלא ישחיתו עם הדשעים, ולדעת ה"א שיהיה הרמז"ע פירושו סדום וסדום ותדק השגחתי צהם להלילס ע"ד ודע ללהים (שם ז' כ"ה), וכן רק סתם ידעתי, (עמוס ג' ז'), וכן פי' גם הרמז"ן צסוף דצדו צפרסו הפסוק הזה על דעת מקצלי האמת, וכן מתורגם צל"א: (כב) ויפנו משם האנשים, מעקוט שלצדהם לצד שם, וכתב הרמז"ע כי דלוי להיות אחר מלמד השם זעקת סדום עד סדעה. מלמד לצדהם ולומר היכף ויגש לצדהם ואמר הלא וגו' ונכנס הפסוק ויפנו משם האנשים להודיע כי צעת שצלו קל סדום אז אמר השם לצדהם זעקת סדום וכן אמר לגער ויעצר לפניו ויעצר וסתר עמוד כיוס (שמואל א' ט' כ"ז), והנכון צזה לפי דכנו כי אחר שהלך לצדהם לשלחם נשאר הגדול שצהם וגלה לצדהם כוונת הליכתם ואמר לו זעקת וגו' ואמר שגער דצדו חזר לספרו הרשעון ואמר שהמלאכים פנו מפס והלכו לסדום ולצדהם צעת הפסוק מענו עד צואס לסדום עודנו עומד לפני המלאך הנשאר (ע"ד הרמז"ס שפי' כן לגי' ה' לפני המלאך לצקס פניו). ומפרש אחר"ז מדוע נשתהה כ"כ לפי שנגש לצדהם והתפלל: (כג) האף, הגם, והה"א דלויס להיות צחצח פתח כהין ה"א הפיעה וצלה צפתח לצד להודיע על הכל"ף שהיא מבהמת: חספה, לשון כליון והוא פועל יואל וכן חספה עלימו דעות חלי סכלה צס (דצדים ל"צ כ"ג), וסכלה כפל לשון של חספה, אצל חספה מההפעיל ומספה מהקל, וכן פירש"י והרמז"ס, וכן כפודגס צל"א, אצל חנקלוס תרגם סוף הצדו: צדיק עם רשע, יש גהפליא על הסתירות אשר צתפלתו זאת מתחלה התפלל שלא להמית לדיק כס רשע, ונפסוק שח"ז האסוף להפפלל שיללו הצדיקים גם את הדשעים. ועדיין לא נענה על הרשעון, וצדסוק השלישי מוד על הרשעון להתפלל רק על הצדיקים. ודש"י כתב צפסוק השלישי וז"ל חלילה לך, ואם מלמד לא ינעו הצדיקים את הדשעים להם פמית הצדיקים עכ"ל, הנה לא ישצ דק סתירת הפסוק כצ' עכ כג'. אך סתירת הא' עם כצ' צתקועה כומדת, אך יתחיל המפפלל צקטנה וטרס שיענובה יס"ס צגדולה ויצקס חסד גדול מן הרשעון, הלא לכלן נזהר מזה, כי נא המפפלל גולי יחסדן וגו' עד שנענה על הרשעון, וכן גולי יתלחן שם ארצעים וגו' ושלשים ועשרים ופסדה. והמלאכ לפי עגזית דעתיו, כי הגל הו' שאלה סתת להציל הצדיקים, אך לפי שדע לצדהם כי כן דצו ההנהגה שכיח שניסן דפות למסחית לינו מצחק צין טוז לדע והשחית הכל, ולכן נאמר צצצרי

צדיק עם דשע: (כד) אולי יש חמשים
צדיקים בתוך העיר האה תספדה
ולא תשא למקום למען חמשים
הצדיקים אשר בקרבה: (כה) חללה
לך מעשרת בדבר הזה להמית

ת"א חלילה ע"ז ד', ח':

גערעכטען מיט דעם בא-
זעוויכט הינריכטען?
(כד) פילליכט זינר פֿינפֿ-
ציג גערעכטע אין דער
שטאט, ווידסט דו-
וואהל הינריכטען, אונר
גיכט ליבער דעם גאנצען
ארטע פֿערגעבען, אום
דער פֿינפֿציג גערעכטען
וויללען, וועלכע דארין
זינר? (כה) עם איזט

דיינער אונזירדיג, זיך עטוואס צו טהון, דען גערעכטען מיט דעם באזעוויכט אומצוברינגען,

תרנום אונקלום

רש"י

(כד) מאים אית חמשים זכאין פנו קרפא הקבנז השיצי וללא
תשבזק לאתרא גדיל חמשים זכאין די קנדה: (כה) קושטא אינון
האף יסלך שטספה לדיק עם דשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה לדיקים לכל
נדך וכך כי ה' מקומות יש: חלילה לך. ואם תאמר לא ילילו הצדיקים את הדשעים למה תמית
הצדיקים: (כה) חלילה לך. חולין הוא לך יאמרו כך הוא אומותו שוטף הכל לדיקים ודשעים
כן עשית לדוד העזל ולדוד הפלגה: כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו: חלילה לך. לעולם

באור

ולתם לא תללו איש מפתח ביתו עד זקן, ועצר ה' לנגף את מזרים ודלה את הדט על המשקוף
ועל שתי המזוז' ופסח ה' על הפתח ולא יתן ההשחית לזלל אל צתיכס לנגף (שמות י"ז כ"ז ו"ג),
ופירש"י שם ולתם לא תללו שמתחר שנתנה דשות למשחית לחזל אינו מצחין צין לדיק לרשע עכ"ל,
ולכן כאשר שמע אברהם כי ההשחית תהיה ע"י המלכנים הנשלחים, היה מתירא פן תעצר כום
גם על הצדיקים כי לא יצחינו, ולכן הביא להתפלל עליהם ואמר האף תספה לדיק עם דשע
והטיב לנקלום צתרגומו הצדני, כי צשעת הדוני שמת הדין מתוחה אינו מצחק, ואמר אחר
זה אולי יש חמשים לדיקים צתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר
נקרבה, ותהיה הכוונה שאלו יש שם חמשים לדיקים ישל למקום ולא ישלח שם המלאך המשחית
כדי שינאלו הצדיקים, ופי' למען חמשים הצדיקים שינאלו ולא שינאלו, ולכן פי' ואמר בפסוק
הב' שאל לא תעשה כן ותשלח עכ"ל מלאך המשחית להשחית וצלי ספק גס הצדיקים יסופו
עמהם, חולין הוא לך דצר זה להמית לדיק עם דשע וכו', (ואף שלפי דרכו שהוא דרך הרשע"ס
שאל המלאך דצר כל זאת, ע"מ לא היתה התפלה אליו, כי היא לה' לצדו, רק עם המלאך
דצר להשיג לו דצר מאת ה', והוא השיבו כל התשובות צסס ה' שולחו), כן נראה לי צצילוד
התפלה הזאת: (כד) בתוך העיר, סדום כי היא העיקרית והגדולה שבהם, ומלך סדום היה
דשע לכל המלכיות שצמקום ההוא, ולפי דעתי תהיה הכוונה צכל עיר מהם: ולא תשא למקום,
ולא תשא עוכם כי סליחת העון היא נשיחתו ונעילתו מעל האדס: למקום, הרשע"ע כתב כי
למקום הוא סדום כי צעצורו נגש אברהם להציל את לוט, ולפי דעתי איך לחסוד את אברהם
שלא יחוש כל אצדון כל הערים ולא ידאג רק על קרצו, גם מדוע לא התפלל צצידוש על לוט,
המענו יתצדק יכסה ויסחיר כוונתו, אצל אומר איני שתהיה הכוונה על המקום אשר ימלאך שם
הצדיקים אס צסדום או צאחדת איתו המקום צלצד ימלט ולא יכנס זה המשחית כדי שינאלו
הצדיקים, והיתה גם כן כוונתו אס ימלאו חמשים לדיקים מפתחים צכל הערים ימלטו כלן כדי
שינאלו הצדיקים אצל לא כאשר ימלאו כלס צלחת מהם שיכולין להנצל צתוכה, שינאלו כלן צצותם:
(כה) חללה לך, חולין לך וטדשו חלל והוא הפך הקדושה נמו וחלל שרי קדש (ישעי' מ"ב כ"ח),
וחללו המקדש המעו' (דניאל י"א ל"א), כהניה חללו קדש (לפניה ג' ד'), ואנקלום תרגס,
קושטא אינון דינוך, ולא ידעתי לכונו על המלה, כי לא תרגס רק הכוונ', ואולי כוונ ג"ב לפירש"י
חולין הוא לך, רק לצדוד השס שנה הלשק שלא ליחס אליו פחיתות או חסדון: והיה בצדיק
ברשע, כאשר יתקדשו צ' כנ"י הדמיון יורו על הפלגת ודמיון וחוזק השאר צצניהם ויהי הכוונ'

תרגום אשכנזי

וירא יח

צדיק עם-רשע והיה כצדיק כרשע
חללה לך השפט כל-הארץ לא
יעשה משפט: (כו) ויאמר יהוה אם
אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך
העיר ונשאתי לכל-המקום בעבורם
(כז) ויעזאבריהם ויאמר הנה-נא הואלת
לדבר אל-אדני ואנכי עפר ואפר
(כח) או-לי יחסרון חמשים הצדיקים

דאס דער גערעכטע אונד
דער באזעוויכט גלייך וויא;
עס איזט דיינער אונזירדיג!
זאלל דער ריכטער דער
גאנצען ערדע ניכט גע-
רעכטיגקייט איבען?
(כו) דער עוויגע שפראך:
ווען איך אין סדום פֿינפֿ-
ציג גערעכטע אין דער
שטאדט פֿינדען ווערדע,
זא ווילל איך דעם גאנ-
צען ארטע אום איהרענט-
וויללען פֿערגעבען. (כז) דא
אנטווארטעטע אברהם
אונד שפראך: איך האבע
גון איינמאל אנגעפֿאנגען,
מיינעם הערדן פֿארצו-
שטעללען, דא איך דאך
שטייב אונד אשע בין. (כח)

ת"א ונשאתי סנהדרין כ"ט, ז: ויען עקדה שער ד', כ"ד: ואנו
סוטה י"ז, ח' וצ':

ווען גון פֿיללייכט אן פֿינפֿציג גערעכטען פֿינף פֿעהלען, ווירט
רש"י

תרגום אונקלוס

דינג מלמעבר פֿפתגמא דדין לשיצאה זבאח עם חייבא וינ
זבאח פֿחייבא קישמא אינון דינג דין פֿל ארעא ברם יעבי
דינא: (כו) ויאמר יי אם אשבח בסדום חמשים זבאין פֿגז בקר
ואשבוק לכל אתרא פֿדילהון: (כז) ואתיב אברהם ויאמר ה
בען אהניתי למלא דדם יי ואנא עפר וקטם: (כח) מאיב

הצל: השופט כל הארץ.
נקוד צחטף פתח ה"ל של
השופט לשון תמיה וכי מי
שהוא שופט לא יעשה
משפט חמת: (כו) אם
אמצא בסדום וגו'. לכל
המקום ולכל הכרכים ולפי

סדום היתה מטופולק וחשונה מכולם תלה זה הכתוב: הואלתי. רליתי כמו וואל עשה
(כז) ואנכי עפר ואפר. וכזר הייתי רלוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרו
לולי רחמך אשר עמדה לי: (כח) התשחית בחמשה. והלא הן ע' לכל כרך ולתה גדיה

באור

זה כזה חזק כזה, וכן פה והיה הצדיק כרשע והרשע כצדיק שניהם שווים רק שקילר צלשון ונ
כי כמוך כפרעה (צדאשית ע"ד י"ח), בעמי כעמך (מלכי' ח' כ"ז ד' וצ' ג' ז'), כחשיכה כאור
(תהלים קל"ט י"ז), וכן מתודגס צל"ל: השפט כל הארץ, נקוד צח"פ ה"ל של השופט לש
תמיה וכי מי שהוא שופט כל הארץ לא יעשה משפט חמת, וכתב הרש"ט השפט כל הארץ ששלח
כאן לא יעשה משפט עכ"ל, והוא לפי דרכו שעם המלאך הגדול שזהם דזר כל זאת: (כו) ויאמר
ה', המלאך (הרש"ט כ'): אם אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר, כפל לומר צתוך העי
אחר שאמר צסדם, ולכן פי' הרש"ט כי טעם צתוך העיר שזהם יראים את השם צפהרהסיא ו
שוטטו צחולות ירושלים (ירמי' ה' ח'), אמנם לפי דרכו הנ"ל לא התפלל מצדדים רק על הצל
העיר אשר זה הצדיקים, כדי שינצלו המה ולא יסופו עמם, ולכן לא אמר רק צתוך העיר, ר'
צעיר אשר הם זה ולא האחרות שאינם צתוכה, והשם השיצ לו צכפל הלשון צסדום צתוך העי
כלומר קף אם אמלא זה לצדה כל החמשים הצדיקים, וכשאתי לכל המקום צעצודם, וכלל צו
כל הערים. והיינו כל המקום אשר נבזר עליו להשחית אליל צזכותם כי דרכי להציל גם הרשעי
צזכות הצדיקים, ויתישצ גם כן מה שצדדים אמר ולא תשא למקום והקצ"ה אמר לכל המקו
ולפי הסדרא אשר ששמע שיליל צזכותם גם הרשעים, היתה אח"ז תפלתו ג"כ על הדרך ה
להציל גם הרשעים צזכותם ולא על הצדיקים צלצד, רק שהתפלל צהדרגה, חולי יחסדון חמשי
חולי ימלאון שם ארצעים, שלשים, עשרים, ועשרה, וצכל אלה היתה על כל הערים, וכן פ
הרמב"ן ו"ל שנתפלה היתה על כל הערים ע"ס: (כז) הואלתי, רש"י והרש"ט ע' פי' פה לא

חֲמִשָּׁה הַתְּשִׁיית בְּחִמְשָׁה אֶת-כָּל-
הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם-אֶמְצָא
שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: (כט) וַיִּסָּף עוֹד
לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָי יִמְצְאוּן שָׁם
אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבּוֹר
הָאַרְבָּעִים: (ל) וַיֹּאמֶר אֲלֵנָּה יֵחַר לֵאדָנִי
וַאֲדַבְּרָה אֵלָי יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם-אֶמְצָא שָׁם
שְׁלֹשִׁים: (לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא הוֹאֵלְתִּי
לְדַבֵּר אֲלֵאדָנִי אֵלָי יִמְצְאוּן שְׁמֵעֲשָׂרִים
וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרִים:

וירא ויחלל אום פִּינָף
וויילען דײַ גאנצע
שטאדט פֿערדערבען? ער
שפראך: אײך ווערדע
ניכט פֿערדערבען, ווען
אײך פִּינָף אונד פֿירציג
דאזעלבסט פֿינדען ווער-
דע. (כט) יענער פֿוהר
פֿאַרט איהם פֿאַרצו-
שטעללען, אונד שפראך:
ווען זיך נון פֿירציג דא-
זעלבסט פֿינדען? ווערזיך
דער עוויגע אנטווערטע-
טע: זא ווערדע אײך
עס ניכט אויספֿיהרען,
אום דער פֿירציג וויילען.
(ל) יענער שפראך וויי-
טער: מײן הערר! ער-
צירנע ניכט, ווען אײך
אבערמאלס פֿאַרשטעל-
לע, פֿיללויכט ווערדען

נוד דרייסיג דאזעלבסט געפֿונדען; ער שפראך: אײך פֿיהרע עס ניכט אויס, ווען אײך דרייסיג
פֿינדע. (לא) אברהם שפראך ווידער: אײך האבע נון אײנמאל אנגעפֿאנגען, מײנעם העררן
פֿאַרצושטעללען, ווען מאן נון צוואנציג פֿינדעט? ער שפראך: זא ווייל אײך ניכט פֿערדערבען,

תרגום אונקלוס

רשי

סל עולם תטרף עמכם:
(כט) אולי ימצאון שם
ארבעים. וימלטו ד'
הכדנים. וכן ל' יצילו ב'
מחס לו כ' יצילו ז' מחס
לו י' יצילו אחד מחס:
(לא) הואלתי. רלית. כמו
ויחלל משה [שמות ז']:

יחסרון חמשיין זכאין חמשא התחבל בחמשא ית בל קרתי
ואמר לא אחביל אם אשבח תמן ארבעין וחמשא: (כט) ואזקיף
עוד למלא קרמתי ואמר מאים ישתבחון תמן ארבעין ואמר
לא אעביד גמירא בדיד ארבעין: (ל) ואמר לא בען יתקיף
רוגזא דײ ואמליל מאים ישתבחון תמן תלתין ואמר לא אעביד
גמירא אם אשבח תמן תלתין: (לא) ואמר הא בען אסגיתי
למלא קדם יי מאים ישתבחון תמן עשרין ואמר לא אחביל

באור

רנן ולא לשח התחלה כמו ויחלל משה (שמות ז' כ"א), וכן הואיל משה (דברים ט' ה'), וכן
פ' הד"ק צדשים שרש יאל, ואונקלוס תרגם ויחלל משה, ולצי, לשון רנן, הואיל משה, שרי.
לשח התחלה, אלל מה שתרגם פה, אסגיתי, לשח רצו לא ידעתי לכונו, ויצ"ע תרגם פה,
שדיתי, לשון התחלה, וכן מתורגם צל"א: ואנכי עפר ואפר, כי עפר הייתי ולאפר אשוב
והעקר על יסוד הגוף והס העלמות: (כה) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה, סיעורו
אולי יחסרו חמשה מן החמשים, וכן ת"א ויצ"ע, והשרש חסד צצנין הקל הוא תמיד פעל עומד:
התשחית בחמשה את כל העיר, סיעורו, האס צעזור החמשה שיחסרו תשחית את כל העיר,
וצי"ת צחמשה צמקוס צעזור: לא אשחית אם אמצא שם, יצטיח אותו שלא יסחית אס ימלאון
סס כן ולא היה אומר לו דע שאין סס כמספר הזה שאמרת לפי שעדיין לא נגמר דינס בלשר
אמר ארדה נא ואדאס והנה אצדהס לא ידע מה יעשה צהס ולכן השכים צצקר והסקיף על פני
סדס וצדאותו כי נשחתו ידע שלא היו סס כן (הדמצ"ן): (ל) לא אעשה, כלל צהס, והענין
אחד עס לא אשחית: (לב) אך הפעם, ענינו למעט, כמו דק, וסיעורו אך הפעם הזאת,
וכ תרגם אונקלוס וינ"ע, ויחלל משה וכן מתורגם צל"א: ויאמר, הקצ"ה לא אשחית וכו'

תרגום אשכנזי

אום דיזער צוואנציג וויל-
לען. (לז) יענער שפראך:
מיין הערר! ערצירנע
ניכט, איך ווילל נור נאך
דיזעס מאל פארשטעל-
לען, ווען מאן נור צעהן
דאזעלבעס פֿינדען זאלל-
טע? ער שפראך: זאָ
ווערדע איך ניכט פֿער-
דערבען, אום דיזער צעהן
וויללען. (לג) דער עווי-
גע גינג הינוועג, אלס
ער מיט אברהם אויסגע-
רעדעט האטטע; אברהם
אבער קעהרטע. אן זיינען
אָרט צוריק.

יט (ל) דיא ביידען עני-
געל קאמען אבענדס
נאך סדום, לויט זאם עבען
אום טהארע פֿאָן סדום,
בינקטע זיך מיט דעם אנגעזיכט צור עדרע, (ז) אונד שפראך: האָרט דאָך, מינע הער-
רש"י

(לב) אולי ימצאון שם
עשרה. על הפחות לא זקם
סמר דוד המצול היו ח' נח
וצניו ונשיהם ולא הצילו על
דורם ועל ע' על ידי נרוך
כזר זקם ולא מלא:
(לג) וילך ה' ונו'. כיון
שנסתתק הסניגור הלך לו
הדיין: ואברהם שב

למקומו. כסתלק הדיין כסתלק הסניגור והקטיגור ולפיכך ויצאו שני המלאכים סדומה
להשחית. ח' להשחית את סדום וח' להציל את לוט והוא אותו שצא לרפאות מצרהם והשלישי
שצא לצער את שרה כיון שעשה שליחותו כסתלק לו:

יט (א) המלאכים. ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים (ז"ר) ד"א אלל
מצרהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אללו כלאנשים קראם אנשים ואלל לוט קראם מלאכים:
בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלל מלאכי רחמים היו וממתינים שמה יוכל
מצרהם ללמד עליהם סניגוריא: ולוט יושב בשער סדום. ישנ נתיב אותו היום מינוהו
שופט עליהם (ז"ד): וירא לוט ונו'. מצית מצרהם למד לחזר על האורחים: (ב) הנה בא

באור

וירא יח יט
(לז) ויאמר אל"נא יחר לאדני ואדברה
אך הפעם אולי ימצאון שם עשרה
ויאמר לא אשחית בעבור העשרה:
(לג) וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל-
אברהם ואברהם שב למקומו: שלישי
יט (ב) ויבאו שני המלאכים סדומה
בערב ולוט יושב בשער סדום
וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו
אפים ארצה: (ז) ויאמר הנה נא-

ת"א ויבאו ז"מ ס"ו, ז':

אלס ער זיא זאה, שטונד ער אויף, גינג איחנען ענטגענען,
אונד שפראך: (ז) אונד שפראך: האָרט דאָך, מינע הער-
רש"י

תרגום אונקלוס

בדיל עשרין: (לז) ואמר לא כען יתקין ריגזא ד"י ואמליל
פרם זמנא הקא מאים ישתבחון חפון עשרא ואמר לא אחביל
בדיל עשרא: (לג) ואסתליק יקרא ד"י בר שיצי למללא עם
אברהם ואברהם תב לאתריה:

יט (ח) ועאלו תריין מלאכיא לסדום פרמשא ולוט יתיב בתרע
דסדום וחווא לוט וקם לקדמויהון וסגיד על אפוחי
על ארעא: (ז) ואמר בקעו כען רביני זורו כען לבית עבדכון

למקומו. כסתלק הדיין כסתלק הסניגור והקטיגור ולפיכך ויצאו שני המלאכים סדומה
להשחית. ח' להשחית את סדום וח' להציל את לוט והוא אותו שצא לרפאות מצרהם והשלישי
שצא לצער את שרה כיון שעשה שליחותו כסתלק לו:

יט (א) המלאכים. ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים (ז"ר) ד"א אלל
מצרהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אללו כלאנשים קראם אנשים ואלל לוט קראם מלאכים:
בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלל מלאכי רחמים היו וממתינים שמה יוכל
מצרהם ללמד עליהם סניגוריא: ולוט יושב בשער סדום. ישנ נתיב אותו היום מינוהו
שופט עליהם (ז"ד): וירא לוט ונו'. מצית מצרהם למד לחזר על האורחים: (ב) הנה בא

ולפי דעת הרשז"ס כל אלו התשובות הן דברי המלאך הגדול שצב שם השם שולחו, וכן מצדדים
שהתפלל לא אליו התפלל רק עמו וזר להשיצ לו דבר מאת ה' אלל התפלה היא לה' לצד. ואין
ספק שכן היא כוונת הרשז"ס, ועיין מ"ש צת"ס בפסוק שח"ז: (לג) ואברהם שב, מן המקום
שליה שם המלאכים כי שם נאמר לו זעקת סדט ונו' ושם התפלל: למקומו, אלל אלני מעדא:
יט (א) ויקם לקראתם, מקרא קר הוה וענינו ויקם ללכת לקראתם לו ויקם וילך לקראתם,
וכן מחודגס צל"א: אפים, על פניו, עד ששם אפיו צאדן, וכנה הכתוב הפנים צאפים
לפי שהאפים שהם הנחירים גזוהים על הפנים: (ב) הנה, מלת הן תשמע להזמנת הדבר
וצאה לפעמי' וצאגס הנו"ן לעולם ואלל י"י ה"א ת"תנה לחירק קטן, והכו"ן

אֲדֹנִי סֹרְרוֹ נָא אֶל־בֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינוּ
וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם
לְדֶרֶכְכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בִרְחוֹב גָּלִין:
(ג) וַיַּפְצֵר־בָּם מֵאֵד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ
אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֵּה וּמִצּוֹת

חול' ל' דגושה

ת"א ויפצר סס פ"ז, ח':

רען! קעחדט דאך איין
אין דאז וויז איירעם די-
נערס, אונד איבערנאכ-
טעט דא, נאכדעם איהר
איירע פֿיסע געוואשען,
מאָרגען קאָננט איהר
פֿריה אויפֿשטעהען, אונד
איירען וועג געהען; זיא
שפראכען: ניין! וויר
וואָללען אויף דער שטרא-
סע איברנאכטען. (ג) ער
דראנג אבער זאָ זעהר אין
ער מאכטע איהנען אַינע

ווא דאס ויא בייא איהם איינקעהרטען, ויא קאכען אין ויין הויז,

תרגום אונקלוס

רש"י

וּבֵיתוֹ וַאֲסָחוּ רַגְלֵיכֶם וְתַקְדִּמוּ וְתַדְבִּינוּ לְאַרְחֵכֶם וַאֲמָרוּ לֹא
אַלְהָן בְּרַחֲוֵבָא גָבִית: (ג) וְתַקִּיף בְּהֹזֶן לְחָדָא וְזָרוּ לְזִתְיָהּ וְעָלָה
נָרִים לְתַם לְתַם לֹא עַל הַדְּשִׁיעִים הָלְלוּ שֶׁלֹּא יִכִּירוּ צַבִּים וְזוּ הֵיט עֲלָה נְכוּנָה (צ"ד): סֹרְרוֹ
נָא. עָקְמוּ לֹת הַדֶּרֶךְ לְצִיתִי דֶּרֶךְ עִקְלָתוֹן שֶׁלֹּא יִכִּירוּ שֶׁלֹּת נִכְנָסִין שֶׁס לֹכֵן גֹּאמֵר סֹרְרוֹ צִדְקִית
דָּנָה: לִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם. וְכִי דִרְכָן שֶׁל צָנִי מֵדָם לֹלֵךְ תַּחֲלֵה וְאַחַד כֵּךְ רוּחָן. וְעוֹד שֶׁהָרִי
לְצִדְקָה אִמֵּר לֵהֶם תַּחֲלִילֵה דַחְלוֹ דְּגַלִּיכֶם אֲלֵךְ כֵּךְ אִמֵּר לוֹעַ אִם כְּשִׁיצְלוֹ אֲנִשִּׁי סְדוּס וִידְלוֹ
שֶׁנֶּדֶר דַּחְלוֹ דְּגַלִּיכֶם יַעֲלִילוּ עָלָי וַיֹּאמְרוּ כִּצֵּר עֲצָרוּ שְׁנֵי יָמִים אִם שְׁלֵשָׁה שָׂצָלוּ לְצִיתָךְ וְלֹא הִדְעַתְנוּ
לְפִינָךְ אִמֵּר מוֹעֵז שִׁיתַּעֲבֹדוּ כֹאֵן צִלְצֵק דְּגַלִּיכֶם שִׁיבִי כִדְלִין כִּמוֹ שָׂצָלוּ עֲכָשִׁי לְפִינָךְ אִמֵּר לִינוּ
תַּחֲלֵה וְאַחַד כֵּךְ דַּחְלוֹ: וַיֹּאמְרוּ לֹא. וְלִצְדָקָה אִמֵּר כֵּן תַּעֲשֶׂה מִכֹּאֵן שֶׁתִּסְרְצִין לְקַטֵּן וְאִין
תִּסְרְצִין לְגִדּוֹל (צ"ד): כִּי בִרְחוֹב גָּלִין. הָרִי כִי מַשְׁמַשׁ צִלְשָׁן אֲלֵךְ שֶׁאִמֵּר לֹא נִסּוֹד אֵל צִיתָךְ
אֲלֵךְ צִדְקָה שֶׁל עִיר נִלִּין: (ג) וַיִּסְרוּ אֵלָיו. עָקְמוּ לֹת הַדֶּרֶךְ לֹלֵךְ צִיתוֹ: וּמִצּוֹת אִפְהָ.

באור

פֿער צִירִי, חוץ מזה לִצֵּד שֶׁהוּא צִסְגוֹל, וְעִיין מַה שֶׁכַּתְּצִי צִתְקוֹן סוֹפְרִים ע"ז, וְהֵכֵה דִש"י
פֿי הֵכֵה נֹא שֶׁז עַל מֵלֶת אֲדֹנִי הֵכֵה נֹא לְתַם אֲדֹנִי לִי אִחַר שֶׁעֲצַדְתִּים עָלָי, וְהִדְמַצִּין מִפְּרֵט
לִשָּׁן תַּחֲנִיחַ וְשֶׁז עַל הַזְמִנֶּת הַצִּית אִשֵּׁר אִמֵּר לְתַם לֵהֶם וְשִׁיעוּרוֹ, אֲדֹנִי, הֵכֵה נֹא צִית עֲצַדְתִּים
מִצִּתְקוֹן לְפִנִּיכֶם וְסוֹדוֹ שִׁמָּה: אֲדֹנִי, צִפְעָה הַנּוֹץ וְהוּא חוֹל לְדַעַת כֹּל הַמִּפְרָשִׁי וְהוּא לִשָּׁן דְּצִים
וְכֵן תִּדְבַּרְמוּ אֲנִיכְלוֹס וּצ"ע, דְּצוֹנִי, וְכֵן מִתּוֹדָג' צִל"א: סֹרְרוֹ נָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם, לִשָּׁן הַרְאָצ"ע
נִשָּׁר תַּחֲלֵה מֵלֶת סוֹד וְאַחֲרֵי מ"ס הֵיט כְּמַשְׁמַע' וְאִם אֲחִירֵי אֲל"ף הַפֶּתוּחַ צִפְתָּח קֶטֶן, (ר"ל
הֵלֶךְ אֵל שֶׁהִי צִסְגוֹל הַנִּקְרָא פֶתַח קֶטֶן. אִם מֵלֶת אֲלִי אֲלִיו אֲלִינוּ אֲלִיָּה שֶׁנִּשְׁתַּנֵּה צִהֶם הַסְגוֹל
לְפִתּוּחֵהּ אֲחֵדָה), עֲעֵמָה שִׁיסוֹד מִמְקוֹמוֹ וַיִּלֵּךְ אֵל הַקּוֹדֵשׁ אִם אֵל הַמִּקּוֹם הַנִּקְרָא כִּמוֹ סוֹדָה אֲלִי
(וּפְתִיחֵי ד' י"ח) עֲכ"ל, וְכֹלֵל נִכָּן הוּא, וְעֲכ"ז מִלְּאֵנוּ גִם צִלָּה אֲל"ף אֲחִירֵי, וּפִידוּס' שִׁילָךְ
אֵל הַקּוֹדֵשׁ כִּמוֹ סוֹדָה שֶׁזָּה פֶה (דוֹת ד' א'). וְעִיין מַה שֶׁכַּתְּצִי עוֹד צִפ' וְיָחִי צִפְסוֹק וִידָא
צִפְסוֹק וְגו' לְהַסִּיר אֲתָהּ וְגו' (צִדְקִית מ"ח י"ז): וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, לְפִי פִשּׁוּטוֹ פִּידוּסוֹ וְלִינוּ
אִחַר שֶׁתִּדְּחָלוּ דְּגַלִּיכֶם, וְכֵן מִתּוֹדָג' צִל"א: וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶכְכֶם, דֹּאֵה אֲוִתִּים כִּהְלֹכִי
לְמִתָּה לֹא יִתַּעֲבֹדוּ צִעִיר, וְאַחַר וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶכְכֶם אִם תִּדְּלוּ (הַדְמַצִּין): וַיֹּאמְרוּ לֹא,
נֹא נִסּוֹד אֵל צִיתָךְ: כִּי בִרְחוֹב גָּלִין, אֲלֵךְ צִדְקָה שֶׁל עִיר נִלִּין: גָּלִין, מִצִּין הַפְּעִיל, וְעֲכ"ז
הוּא פֶּעַל עוֹמֵד: (ג) וַיַּפְצֵר בָּם מֵאֵד, לִשָּׁן פִּלּוֹד צִבֵּל מִקּוֹם יוֹדָה עַל דְּצוֹי דְּצִרִים צִדְצִי פִּיוסִים
הַמֵּד עַל חֲצִירוֹ לְהַעֲצִירוֹ עַל לְוֹנוֹ, וְלִהְבִּדּוֹ צִדּוֹ פִּיוסִיו, וְכֵן תִּדְּגִם יצ"ע, וּפִיִּים, עַל
כּוֹנֵת דְּצוֹי הַדְּצִרִים, וְאַנְקְלוֹס תִּדְּגִם, וְאַתְקִיף, עַל כּוֹנֵת הַהִכְרָח, וְכֵן מִתּוֹדָג' צִל"א: מִשְׁתֵּה,
קִטְעוֹת סְעוּדָה עַל הֵיין צִהִיֹת הֵיין אֲהוֹז אֲלֵנוּ כִּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ סוֹפּוֹ עַל תַּחֲלָתוֹ אֲלֵל אֲצִדְקָה לֹא
עֲשֵׂה מִשְׁתֵּה צוֹלָתִי צִוִּים הַנֵּמֶל אֵת יִחָק לְגִדּוֹלֵי הַדּוֹר שֶׁהִיוּ מוֹדְגִלִים צִנָּךְ צַעַת שִׁמְחָתִים (ר"ע
סִפְרִינוּ), וְלִי נִדְּלָה מִסְּעוּדָה לֵהֶם מִשְׁתֵּה לִי שִׁשִּׁי נְחוּלִים לְדִרְגָּה שֶׁהִי צִוִּים וְכֵן

תרנום אשכנזי

מאחלצייט צורעכט, אונד
בוק אונגעווייטערטע פלא-
דען, אונד ווא אסען.
(ד) ווא האטטען זיך נאך
ניכט גידער געלעגט, אלס
דיא שטאדטלייטע, דיא
לייטע פאן סדום, דאז
הייז אומדינגטען, פאן
יונג ביז אלט, דאז גאנ-
צע פאלק אויס יעדעס
ענדע דער שטאדט.
(ה) ווא ריפֿען דעם לויט,

וירא ים

אָפּה וואָכלו: (ד) פֿאַרם יִשְׁכָּבוּ וואָנשי
הָעִיר אָנשי סָדום גָּסְבוּ עַל־הַבַּיִת
מִנָּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקְּצֵה:
(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיִה
הָאָנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה
הוֹצִיאתָם אֵלֵינוּ וְגִדַּעַתָּ אֹתָם: (ו) וַיֵּצֵא

אונד שפראכען צו איהם: וואָ זינד דיא מעגנער, וועלכע דינע נאכט צו דיך געקאממען
זינד? ברינגע ווא צו אונס הערויס, דאס וויר ווא געהער קעננען מאַגען. (ו) דא גינג לויט

תרנום אונקלוס

לְבֵיתָהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתָּיָא וַפְּאִיר אָפּה לְהוֹן וַאֲבָלִי: (ד) עו
לֹא שְׂכִיבוּ וַאֲנָשִׁי קִרְתָּא אָנָשִׁי דְסָדוּם אָקִיפוּ עַל בֵּיתָא מְעַלְמָא
וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מִפּוֹסִיָּה: (ה) וַקְרוּ לָלוֹט וַאֲמָרוּ לֵיהּ אָ
נָבְרִיא דִּי אָתָּה לְחֻמָּךְ בְּלִילְיָא אִפְּיָקִינוּ לְחֻמָּךְ וְגִידַע יְתְּהוֹן
(ו) וַיִּגָּסֶק לְנִתְהוֹן לֹט לְתַרְעָא וְדָשָׂא אַחַד בְּתַרְוָתִי: (ז) וַאֲמָרוּ

רש"י

פסח ה'י: (ד) מרם
ישכבו ואנשי העיר אנשי
סדום. כך נדע צד"ק
ישכבו ואנשי העיר היו
צפיהם של מלאכים שהיו
שוללים ללוע מה עינם
ומעשיהם וכולל אותם להם

רוצם רשעים עומם מדברים זהם ולנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ולנשי העיר לנשי דשנ
נסנו על הצית על שהיו רשעים נקראים לנשי סדום כמו שאתה הכתוב ולנשי סדום דעיס ומחטאים
כל העם מקצה. מקלה העיר עד הקלה שלם אחד פוחה צידם שפילו לדיק אחד לין זהם: (ה) ונרעו

באור

מחר לצדהם צכל עשיותיו וגם לזה לעשות ענות שהם חרדות דקות שנלכות מחר על הנחל:
צכל כאן לפי שלנו אללו, הי' לו סהות לחפות מלות ולעשות משתה: (ד) מרם ישכבו ואנשי
העיר, כל עדם שצמקרא לשק עד לא הו' כמ"ש דש"י צפסוק וכל שיח השדם עדם יהי' צלר
(צדלשית צ' ה'). ונע"ש שס, וצל לחדיו הפעל העתיד עדם יהי', עדם ילמח, עדם יכצ
(שמואל א' ג' ג'). על הזמן אשר ממנו ידבר, כי אז הי' הדבר צמתי, ולס תפרשו צל"ס צרי
שתעתיק הזמן לעצד, כי כן משפט הלשון ההיא להסצ הודלש הזמן על העת אשר זה עומ
העצד, ואז הדבר נעשה צד, לכן שינה המתרגם השכנוי הודלש הזמן מעתיד לעצד: ואבש
העיר אנשי סדם, לפי פשוטו הו' לתוספת צלר לנשי העיר שהם לנשי סדם, ויתודגם צל"ס
צמלש (נעהוילך): גסבו, מצרין נפעל מן הכפולים: כל העם מקצה, הכוונ' מכל קלה נ
העיר, והו' מקרא קצר כאלו אמר מן הקלה אל הקלה, וכן מתודגם צל"ס, וצל להודיע שכל
א' לו עשרה שאלר לצדהם לא נעלם זהם: (ה) ונרעה אותם, צמסנצ זכר, כי שרש ידע כנ
לשניצה כמו אשר לא ידעו אים, והלדס ידע את חוה לשתו (צדלשית ד' א'). ועיין מה שכתבנו
שס, והמתרגם ללשק לשכנו תרגם (קעננען), וכן אשר לא ידעו אים (ערקאננט), כי הכל כרצו
מלשק ידיעה חמש, והושלל אל הלאצ' (ליבען), ואל ההסנחה (פעהארגען) ואל המשגל (בייה
והאחנען). וצעל מכלל יופי פי' ונדעה אותם פי' הם להרגם והו' מן הדד"ק צשופטים (י'
כ"צ), צכל לפי מה שרצה לפייסם צשתי צנותיו לזנות עמהן, נרצה שהימה כוונתם לעשכו
וכ"כ הדד"ק צסוף דצדיו שס: (ו) הפתחה, אל הפתח והה"ס שצסוף צמקוס לע"ד צתחלב
והפתח הו' החלל שצו נכנסים ויוצאים, והדלש הו' הסוצצ לנעול ולפתוח, ודעת הדלצ'
שליך התי"ץ שרשית צדלש צעצור שנמצא נלדע על דל שפתי (תכליס קמ"א ג'), שנפלה התי'
עכ"ד, ומה יועידנו שרל שפתי הו' מענין דלש, אולי הו' מלשק דומעות כמו דלוי עיני לעצד
(יסעי' ל"ח י"ד), כאשר חצרו המדקדק דצי יונה לענין זה, וכן פי' דש"י שס דל שפתי הי

אלהם לזוט הפתחה והדלת סגר
אחריו: (א) ויאמר אל-גא אחי תרעו:
(ב) הבה-גא לי שתי בנות אשר לא-
ידעו איש אוציאה-גא אתהן אליכם
ועשו להן כפשוט בעיניכם רק לאנשים
האל אל-תעשו דבר פי-על-כן באו
בצל קרתי: (ט) ויאמרו גש-הלאה

הינוים פאר דען איינגאנג
דעם הויזעס צו אייגענען,
דיא טהידע אבער שלאס
ער הינטער זיך צו,
(ז) אונד שפראך: מיינע
ברידער! האנדעלט דאך
ניכט זא באזע; (ח) וואהל-
אז! איך האבע צוויי
טאכטער, וועלכע נאך
קיינען מאן ערקאנט הא-
בען, דיזע ווילל איך
איין הערויס ברינגען,
טהוט מיט אייגענען, וויא
איין גוט דינקט; נור די-

ען מענגערן טהוט ניכטס, דא זיא דאך אין דען שאטטען מיינעם אבראכס געקאממען
י"ד. (ט) זיא אנטווארטעטען: געהע הינוועג, אונד פוהרען פארט: דיזער איינציגע

תרגום אונקלוס

רש"י

אותם. צמשכז זכר כמו
אשר לא ידעו איש (ז"ד):
(ח) האל. כמו האלה:
כי על כן באו. כי הטובה
הזאת תעשו לכבודי על
אשר צאוצלל קודתי תרגום

בבש (בשן) אחי לא תבאישון: (ה) הא בשן לי תרתיין בגן די
לא ידעונון גבר אפיק בשן יתהון לוחכוון ועבדיו להן פדתקין
גשיניכוון לחוד לגובריא האלין לא תעבדון מדעם ארי על כן
קלו בשלל שריתי: (ט) ואמרו קריב להלאה ואמרו חד אחא

צעלל שריתי תרגום של קורה שריתא: (ט) ויאמרו גש הלאה. קרצ להלאה כלומר התקרב
ללודק והתרחק ממנו וכן כל הלאה שמתקרב לשון רחוק כמו זרה הלאה [צמדז' י"ז] הנה החלי
ממך והלאה [שמואל א' ב'] גש הלאה (ישעי' מ"ט) המסך להלן כלשון לעז עדיטי' דנוש (ליה דיד
לודק פתן חונס) Traie-Retire-toi de nous, ודנר נזיפה הוא לומר אין לנו חוששין לך ודומה

באור

שפה בעליונ', גם לו יהי כדצרו צצילור על דל שפתי, אין להוציא השדש ממלה אחת הצלה
על דרך הזרות, ולהביח הדנים, והנכון לרשתי בדעת הרד"ק צשרשים ששרש דלת על משקל
קשת, וזהו אליו צנעויותו וצקצולו, כי כאשר נאמר מן קשת, צאיתן קשתו (צדלשית מ"ט כ"ד).
ק מן דלת, חד צדלתו (מלכים ז' י"ז י'), שניהם צדגש התי"ו, והקצין מן קשת, וקשחות
נעדים (ישעיה י"ג י"ח), ומן דלת, ושתיס דלחות לדלחות (יחזקאל מ"א כ"ד), וכנווי הדנות
התי"ו דפוי' צצניהם ומה שהשי"ן דנושה צכנווי הדנים מן קשת צכל ארבעה פעמים שנמלא
צמקרא צספרים המדויקים, ואין כן הלמ"ד, כצד כתצ הרד"ק צשרשים שרש קשת שאינו מן שם
קשת דק מן קשת ע"ס: והדלת סגר אחריו, סגר הסוגר מצפנים אחריו של לוט אחר שילא
סלויס, ויותר נראה ששז על לוט שהוא סגר מצחון אחר שילא סלויס כי ירל פן יצואו צחזקה
אל כצית לקחת האנשים, וכן מתורגס צל"א: (ז) אל גא אחי תרעו, צצקשה מכס אל תדעו,
וכן מתורגס צל"א אל לא לשון צקשה: תרעו, שרשו דוע, והוא מצנין הפעיל, ועל המכהג דלוי
לחיות תרעו כמו תשיבו תקימו, ואל צלידי כמו הכפולים תסבבו, ונדלה לי שהי' זה להפריד
צן ענין זה לענין אחר אשר צשרש זה והוא ענין תרועה כמו תתקעו ולא תרעו (צמדז' י"ז).

לנן צל כל שהוא מענין הרעה צלידי אחרי החידק: (ח) הנה, לשון הזמנה ודמיונה וכן מתורגס
צל"א: האל, כמו האלה: כי על כן באו, על אשר צלו כמו כי על כן עצרתם (צדלשי' י"ח ה')
ודנים נמוכו: (ט) ויאמרו גש הלאה, כלומר התקרב ללודק והתרחק ממנו וכן כל הלאה
צמקרא לשון רחוק כמו וזהו (צמדז' י"ז צ'), הנה החלי ממך והלאה (שמואל א' ב' ב"ז).

וַיֹּאמְרוּ הָאֲחֵד בְּאֵלֵינוּ וַיִּשְׁפֹּט שְׁפֹט
עֲתִידָהּ נָרַע לָךְ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ
בְּלֹט מֵאֵד וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁבֵר הַדֶּלֶת
(ו) וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיִּבְיֹאוּ
אֶת־לֹט אֲלֵיהֶם דְּבִיתָהּ וְאֶת־הַדֶּלֶת

מאן קאם אלס פֿרעמד־
לינג הייר אן, אונד ווילל
שאן ריכטער ווין! נון
וואָללען וויר מיט דיר
שליממער פֿערפֿאהרען
אלס מיט איהנען; זיא
דראנגען היראויף זעהר
אין דען מאן, אין לוט
נעמליך, אונד גינגען
הינצו, דיא טהירע צו

ערברעכען. (י) דאָ שטרעקטען דיא מענגער איהרע האנד אויס, בראכטען לוט צו זיך אין דאָ

תרגום אונקלוס

רש"י

לְאִתּוֹתָהָ וְהָא דִּינָא פֿען גְּבֹאִישׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וְאִתְקִיפוּ
בְּגִבָּרָא בְּלֹט לְחָדָא וּקְרִיבוּ לְמַתְפַּר דְּשָׂא: (ו) וְאִשְׁמִינּוּ גִבְרִיא
יָת יְדִיהוֹן וְאִעִילוּ יָת לֹט לְנִתְהוֹן לְבִיתָא וַיִּרְתּוּ דְּשָׂא אֶחָדוּ:

לו קרצ סליך אל תגע צי
[ישעיה ס"ה]. וכן גסה לי
ואשזה [שם מ"ט] המסך
לנודין צעצורי ואשז סללך.

אִיז מלין על האורחין איך מלאך לנך. על שאמר להם על הצנות אמרו לו גש הללח לשון נחם
ועל שהיה מלין על האורחי' האחד צא לבור. אדם נכרי יחיד איה צינינו שצאת לבור ישפוט

באור

גש הללח, המסך להלך, צלע"ז ערדטיד"נוש (כדלח של"ל ריטי"דו ד"י נו"ש, צל"ל חייבע פֿון
חונם לוריק). ודנר נזיפה הוא לומר אין לנו חוששין לך ודומה לו קרצ סליך אל תגע צי (ישעיה
ס"ה ה'), וכן גסה לי ואשזה (שם מ"ט כ') המסך לנודין צעצורי ואשז סללך, איה מלין על
האורחים איך מלאך לנך (רש"י): ויאמרו, עוד האחד צא וגו': האחד, ר"ע ספורנו פי' היט
גס אחד שיעשה כך עכ"ל. פי' הה"א לתימה, אצל קמנות הה"א מורה שהיא לדיעה, וכ
ת"א חד אתא, והשמיט הה"א כדרך לשון הארמי, ולפ"ז ציאוורו האיש האחד הזה צא לבור
צינינו, ונתנו לו מלון אורחים, צעצורו על מדותינו, עתה דוכה לשפוט צינינו, לא נוסף עת
לחון את הבד: לבור, אדם נכרי יחיד איה צינינו שצאת לבור ונעשית מוכיח אותנו, בן פירש"י
ויהי' א"כ לפ"ז פי' וישפט שפוט שרולה לשפוט את מעשינו הצדקו אס לא, ואפשר שהוא במשמע
דוכה להתנשא עלינו כשר ושופט עד שלכצורו ולמוראו לא נרע לאנשים שצאו צלל קודתו. ולדעה
רז"ל שנעשה צאמת שופט עליהם, התחדטו על כך, צאמדם שזה היה צסופס, עקצ עשו
האחד עם הגר: גרע לך מהם, למ"ד לך מושכת ענמה ואחרת עמה ושיעורו מלהם, והכוונה
נעשה לך רעה יותר מזה שנעשה להם, והנה צהסתכל צכפל מלת ויאמרו צפסוק, ואין אחו
הא' מאמר ארוך, והוא שלס כמכהג לשון הכתוב, גס צלשון המאמר שטינה מנוכח לנסתר ושו
לדנר צלשון נוכח, גש הללח, לווי לנכח, האחד צא לבור וישפט שפוט, לכסתה, עתה נרנ
לך מהם, לנכח, וכן צדקדוק הטעמים צפסוק זה, כי כפי הנדלח סוף המאמר הדלשון הוא
מלת הללח, והמאמר השני נגשך מן האחד עד מהם, ורלווי לפ"ז להיות צמלת הללח נענו
מפסיק יותר, והוא טעם סגולתא ולפניו זרקא, והנדלח מכוונת הכתוב שלס היה כל זה מאמו
אדם אחד או מאמר כל העם מנער עד זקן, אך עשו כמשפט עם הארץ כאשר יתאספו צעדצוני
שכל אחד יעשה צדוק לצו וכפי העולה על דוחו, זה יתקלף וזה ילעג, זה יבעור וזה יגש צדוק
נטויה לעשות המעשים, ויהיה משפט הכתוב שכלשך שמעו את דברי לוט גערו צו כלס ואמר
גש הללח! והוסיפו קלתס לאמר זה לזה הדלית את האחד שצא לבור צינינו, ולא עשינו עם
רק טוב, עתה מה היה צסיפו, כנר דוכה להתנשא עלינו, לא נוסף עוד לעשות חסד כזה
קלתס אמרו ללוט עתה נרע לך מהם, אס לא תגש הללח, וקלתס נגשו לצנור הדלת: וישצו
באיש בלוט, לא מלאחי המלה הזאת דק צדרי הפיוסים אס בן כפרש זה שפייסו ממנו הדנ
שיפתח להם הדלת וכאשר לא דכה לעשות בן נגשו לצנור אותה או שהיה עומד צפני הדלת ולא
היה מניחם לקרצ' אליה והם פייסו ממנו לסוד מפניהם כי לא היו דוליס לפגוע צו חה טעו
גס הללח שיגש למקום אחד (כדמצי"ן), ולף אנקלוס וי"צ"ע שתרדמו וסתקיפו, אין בווונסו
בצינור הכח בן הו"ו וכן שתרדמו לפי הכוונה, וינב"ז לא דמיקה היא מן ההבדל כי דנ

סגרו: (יט) ואת האנשים אשר פתח
הבית הכו בסגורים מקטן ועד גדול
וילאו למצא הפרתח: (יז) ויאמרו
האנשים אל-לוט עד מי-לה פתחתן
ובניה ובנתיך וכל אשר-לה בעיר

חזי, אונר דיא טהירע
פערשלאסען זיא. (יט) דיא
מעננער אבער, וועלכע
פאר דעם איינגאנגע דעם
הויזעס ווארען, שלוגען
זיא מיט בלינדהייט פאן
קליין ביז גראס, זא דאס
זיא מידע וואורדען, דען
איינגאנג צו זוכען. (יז) דא
שפראכען דיא מעננער

צו לוט: האסט דוא עטווא נאך יעמאנרען חיר, איינען איידאם, זאָהנע, טאָכטער, אונר וואס

רשי

תרגום אונקלוס

(יח) ויה נבריא די בתרע ביתא מחו בשבריריא מזעירא ועד
רבא ולא יאוי לאשקחא תרעא: (יז) ויאמרו נבריא ללוט עוד
פאן לך דקא חתנך ובנך ובנתיך וכל די לך בקרתא אפיק מן
בסגורים. מנת עורון: מקטן ועד גדול. הקטנים התחילו צעזרה תחילה שנאמר מנער ועד
זקן לפיכך התחילה הפודענות פהס (ז"ד): (יב) עוד מי לך פה. פשוטו של מקרא מי

באור

הפנים והצקסה כמעט יכריח את האדם לעצור על דליו, ולכן תרגם גם המתרגם לל"ח זלשון
כנח: (יא) בסגורים, שרשה סגור מרצע סותיות, ורשי פי' מנת עורון, ואין כוונתו על
סיבוי עינים ממנו, רק כמו שפי' הרלצ"ע מחשך העין והלז, וכן פי' הרשצ"ס מנת עורון ושמתון,
ולכן תרגם לנקלים, שצדריאל, שהוא חולה של שבעון וסיבוב המוח, ואל תטעה זלשון רשי
שכתב רק עורון שר"ל עורון ממנו, כי צספר (מלכים ז' ו' י"ח), כתב רשי צפי' כדעת כל
המפרשים הכ"ל וז"ל שס, סגורים, מנלי של שמתון דואה ואינו יודע מה הוא דואה עכ"ל,
וכן פי' ר' אליה צחור צנימוקיו לש' השרשים שרש סגור, הארכתיו צזה לישא מה שחפשו למלא
הפתח אחד שנתעורו, וכי שוטים היו שלא להרגיש המופת העלום הזה אשר כמה מלות לו
אלפים אנשים נסמו עיניהם צרבע א', והיה להם לדעת כי יד ה' עשתה זאת על גודל רשעם,
אלא צתפיהו הלז היו רואי' הדלת ועכ"ז לא יכלו להביע אלי' לשצר', וגם לא הרגישו השמתון
ההוא ולא ידעו כי מלת ה' היתה להם כל זאת: וילאו, הרשצ"ס פי', פירושו לא יכלו עוד למלא
הפתח, לא צקשו הפתח, וכן וכלאו מנרים לשמות מים מן היאר (שמות ז' י"ח), לא יכלו
לשמות מלאך שהיה הדם וכן הוכיח לצסוק ולא יכלו מנרים לשמות מים מן היאר (שס כ"א),
ונבמה מקומות לשון נלאו מכופל כמו וכלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמי' כ' ט'), וכן והיה כי נראה
כי נלאה מולצ על הצמה וצא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישעי' ט"ז י"ז), וכן הנסה דצר
אלך תלטה ועלד צמלין מי יוכל (איוצ ד' ז'), כלומר צשציל סנסה אותך הקצ"ה ציסודים סתה
נלאה, כלומר אין סתה יכול להיות שותק וחשצת צלצך ואמרת ועלד צמלין מי יוכל עכ"ל, ואין
נחמת הדצ ז"ל להוילאו מענין היגיעה לבגדי, מלאוהו פעמים דצות על הכוונה הזאת, וצלתי
סוצל כוונה אחרת כמו עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה צי (מיכה ו' ג'), את כל התלטה
(שמות י"ח ח' וצמדצ כ' י"ד ונחמיה ט' ל"ז), ודצים כמזהם, והנה צלמת היגיעה ומעוט
היעלת קדוצים צענין, כי היגע צדצד וכלאה לעשותו מקצר יכלשו להגיע אל התכלית, וצשציל
שספר הכתוב שנלאו למלא הפתח ולא סמר לצקס, לכן ציאלרו הדצ ז"ל שהוא כמו לא יכלו,
ופולס מה שכתב שלא צקשו הפתח כלל הוא צלתי מכון צפי' הכתוב, ויתכן שתהיה הכוונה
יגיע פתח שחפשו הפתח ולא מלאוהו מבדל תמהון הלז, ושעורו וילאו לצקס כדי למלא הפתח,
והכתוב מזכיר תכלית המעשה שהיה מליאת הפתח, וא"ת וילאו לאשכחא תרעא, והמתרגם
האשכחוי צאל כפי הכוונה: (יב) עד מי לך פה, שיעורו מי לך עוד פה, ור"ל העוד לך קדוצים
נפיר מלגד אלו שצצית: חתן וגו', לשון רשי אס יש לך חתן או צנים וצנות, הולא מן המקום
ואס בן יהיה דצורס כדך צני אדס שהוא לא היה לו צנים כי אס צנות, ור"ל סמר חתן וצנין
פתחים שהם צנין, ופון סתה צני גדולים נפילי צנים וצני עט חתניו תמלה בי היה

וירא יום

וַיֵּצֵא מֶלֶךְ-הַמָּקוֹם : (י) כִּי-מִשְׁחָתִים
 אֲנִיחֵנו אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-נִדְּלָה
 צִעְקָתָם אֶת-פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַחֵנו יְהוָה
 לְשַׁחֲתָהּ : (י) וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל-
 חֲתָנָיו | לֵקְחֵי בָנֹתָיו וַיֵּאמְרוּ קוֹמוּ צִאוּ
 מִזֵּה-הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי-מִשְׁחָתִית יְהוָה אֶת-
 הָעִיר וַיְהִי כַמִּצְחָק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו :

צ: דגוש

תתום אונקלום

רמ"י

אָתָּרָא: (יג) אַרְבֵּי מַחְבָּלִין אֶנְחֵנָא יְת' אָתָּרָא קָדִין אַרְבֵּי סְגִימָרָא
קָבִילָתְהוֹן קָדָם יי' וְשִׁלְחֵנָא יי' לַחֲבִלוֹתָהּ: (יד) וְגַם לֹא שׁוּמְרֵי
עִם חֲתֻנּוֹתַי בְּסָבִי בְּנֵתִיהָ וְאָמַר קוֹמִי מִן אָתָּרָא קָדִין אַרְבֵּי
י צְנוּתִיךְ הַנְּשׂוּאוֹת. וּמָלַךְ עוֹד מֵאֲחֵר שְׁעוֹשֵׁן כָּלָה כְּזֹאת מִי לֶךְ פֶּתַח
כָּל הַלַּיְלָה הִיא מֵלִין עֲלֵיהֶם טוֹת קְרִי צִיָּה מִי לֶךְ פֶּה: (יד) חֲתָנִי.

באר

סצור שצמיו ישמעו לו וכאשר לחקו עליו חתניו ואלרכו בדצרים ציניהם השחר עלה והמלאכים לו
המיחווה לקהת דק הגמלאים אתו צצית (הדמצין). וכן תרגם אנקלוס וצ"ע, וכן מתורגמ
צ"ל, והדלצ"ע כתב והנה פה טענה על השומד כי האחד הלך להליל את לוע כי הנה שניהם
דצרו אליו ועוד כי משחיתים אנחנו גם האחד שדצר לוג אחד כן עמו שאמר לו ותגדל חסדך
הוא אמר כי לא אוכל לעשות דצר עכ"ל, ועיין צפי' מהר"י אצדצנאל שנלחם צעד הדדש למשו
קושיותיו של הדלצ"ע עליו, וישר כחו וחילו, אצל לא הי' צריך לכל הטורח הזה, כי ידענו שכ
משפט הדדש לפעמים שלא יסכימו אליו כל פרטי הבחוצים, ודי לו אם ימלא מלה אחת א
פסוק אחד אשר עלה יצנה יסדורו, והנה פה מפורש צמדדש כדצרו כי ז"ל (צפ' כ' סי' ו"ח)
ויחזיקו האנשים צידו וציד אשתו וציד שתי צנתיו וגו' מי היה זה דפאל, אתיצק (פי' הקשו) והל
כתיצ ויוליאוהו ויניחוהו ויניצו והי' כהוליאם אתם החוליה, אמר לי' קדק דצתריה (פי' קדש מה
שכתוב אחריו) ויאמר המלע על נפשך עכ"ל, הגך רואה שלא חש להשיצ לו על קושיותו שכתב
ויוליאוהו ויניחוהו כהוליאם צלשן דצים, דק בדלח לו מקום אחד אשר יסמוך עליו הדדש וד
לו צזה. ולכן גם המקשה קיצל תידורו, כי צאמת עסק הפיכת סדום והללת לוע על שניהם
יקרא כי זה עתה לזה ולא היו יכולים לעשות דצד זה צלל זה, דק חז"ל אחרי שמלאו צכת
פעמים צלשן יחיד, וסמכו על זה מאמרם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות ואמרו שהאחר
היתה עיקר שליחותו להפוך הערים והשני להליל את לוע: (יג) צעקתם, לעקת העשוקים
הצועקים עליהם: וישלחנו, משקל דגש, ואע"פ שכל שליחות של שלוחים החוזרים כתוב צהכ
וישלח משקל רפי, צאלו כתב משקל דגש, לפי שהוא שילוח של השחתה כדכתיב ופן צהמת אשלי

צם (דערזיס ל"צ כ"ד), יסלח צהם ערצ (תכלים ע"ח מ"ה) (הרשצ"ס): לשחתה, לשחם
העיר כי העיר צנלל במקום שזכר, אזל מקום על כדור לשון זכר האל: (יד) חתניו לקח
בנתי, לפי פשוטו לא היו לו דק סמים והיו ארוסות לצ' אנשים מלנשי סדם, וכן ת"ל סתם
כלסח המקדש נסני צלשון צינוכי, ולכן מתורגם צל"א (דיא זיינע טחצטער נעהמען זחלוטען
כי חתן יקדש גם ערס בגשולין צעודנו ארוס, אמנם רש"י פ"י ע"פ המ"ד כי חתניו הם צעל

(טו) וּכְמוֹ הַשֹּׁחַר עָלָה וַיֵּאֵיצוּ הַמַּלְאָכִים
בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ
וְאֶת־שְׁתֵּי בָנֶיךָ הַנִּמְצָאִים פֶּן־תִּסָּפֵד
בְּעֵינֵי הָעִיר : (טז) וַיִּתְמַהֲמַה וַיַּחֲזִיקוּ

(טו) אלם דער מאַרגען
אנבראך, דראנגען דיא
ענגעל אין לוט, אונד
שפראכען: אויף! גיט
דיינע פֿרוי אונד דיינע
ביידען טאכטער, דיא
געגענווערטניג זינד, דוא
מאכטעסט זאנסט דורך
דיא זינדע דער שטאדט
זינע פֿרוי אונד

תולדות אהרן ויאיצו פסמים נ"ר, ח': הנמצאות יצמות ע"י, ח':
מיט אומקאממען. (טז) אלס ער נאך פֿערוויילטע, ערגריפֿען דיא מעננער איהן, זיינע פֿרוי אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

שתי צנות נשואות היו לו
צעיר: לוקחי בנותיו.
שלותן שצית לרוסות
להם: (טו) ויאיצו.
כתרגומו ודחיקו מהדוהו:
הנמצאות. המזמנות לך
צית להצילם ומ"ל יש וזה יסוצו של מקרא: חספה. תהיה כלה עד תום כל הדור (דזרי' צ')
פתורגס עד דסף כל דל: (טז) ויתמהמה. כדי להציל את ממונו: ויחזיקו. אחד מהם היה

סחביל יי ית קרתא והנה המצאית בעיני חתניה: (טו) ויחזיקו
צקרא הנה ודחיקו מלאכיא פלוט למימר קום דבר ית אתהך
ות פרתין בנתך דאשתךחא מהימן עמך דילמא תלקי בחובי
קרתא: (טז) ואתעבב ואתקיופוי גיבריא בידיה ובידא דאשתיה

באור

צ' צנותיו שהיו נשואות כזר, ולוקחי צנותיו הם שלותן שצית לרוסות להם, ולדגרו תחסר
ו"ו העטוף, כאלו כתוצ חתניו ולוקחי צנותיו, והרלצ"ע עם שהסנים ג"כ להרצות צנותיו,
פ"ע ליכו מחלק לשמים חתניו לוקחי צנותיו רק מפרש חתניו שהם לוקחי צנותיו, שלקחוס כזר
ומתו צסדוס וזותן שצית לא היו לרוסות, וכ"ה דעת יצ"ע שתרגם חתניו דסיצו צדתיא,
צלשן עזר, אלל מה שכתצ הרלצ"ע והער הנמללות, אין עדותו עדות כלל, כי אין הנמללות
פיעוט על המתות שאין נמללות עוד, רק הוא לתיספת ציחור מדצרי המללכים שחמרו אליו
לא תשתדל עוד להציל את חתניך כי אין פנאי עוד רק לקחת אשתך וצנותיך לפי שגמללים נעת
חתך, ומלת הנמללות חדרת גם על אשתך, והנבינה תעיד על זה צעצור שגמלל אשתך צללל
שהוא טעט מפסיק פחות מן התרין פשטין שגמלל צנתין, ונתוח המלמר כן הוא: קום |
קח | את | אשתך | | ואת | שתי | צנתין | | הנמללות | | | | אלל לפי דצרי הרלצ"ע
שהנמללות לינו שצ רק על הצנות יהי' כן נתוח המלמר, קום | קח | את | אשתך | | ואת |
שתי | צנתין | | הנמללות | | | | ודלוי להיות קום צלגדמי' זקח צמונח זלשתך צדציע שהוא
עם מפסיק יותר מן התרין פשטין דוק: במצחק, כמו איש מצחק, כן מתורגם צלשן אשכנז,
וצ"ע תרגם והוא פתגמל כתימהל כגזר מבחין צעיני חתניו, והוסיף מלות כאלו כתוצ ויהי
הדצר כתימה, והוא היה כמלחק צעיני חתניו: (טו) וכמו השחר עלה, וכאשר עלה השחר,
ומלת כמו היא להשערת הזמן, ונכון הוא לפרש אלל עלה השחר עדיין רק שהיה הזמן קרוב
לעליית השחר, וכן תרגם יצ"ע, וכאישן מיסק קריתלל הוה למיסק, ותהי' ככ"ף כחלות הלילה
(שמות י"א ד'), וצל"ל דלוי לתרגם (אונגעפֿעהר אלס דער מאַרגען אָנזעטע חבֿרעצען): ויאיצו,
לשן פֿהירות ודחיקה וענינים קרוצים המה כי הדוחק על חצירו לעשות ליזה דצד הוא ממחר
עליו, ולכן פ"ל ויצ"ע, ודחיקו, וכן מתורגם צל"ל: לאמר, ויאמרו: הנמצאות, המזמנות
לך צצית להצילם, כן פירש"י, וכן תרגם יצ"ע והמתרגם האשכנזי, ואל"ת דרך דרש דלש תכחל
מדיבן עמד, וד"ל שלל לחקי עליך כלרוסייהם: פן תספה, תהי' כלה, ולא ידעתי כוונת דש"י
שהולך להציא דליה מן לשון ארמי עד תס כל הדור (דצרים ל"צ י"ג), מתורגם עד דסף כל
דל, והלל שניה הוא צפסוק כמו למעלה האף תספה, שהוא פועל יולל, והנפעל ממנו ויש
נפֿפה צלל משפט (גשלי י"ג כ"ג), לו צמלחמה ירד ונפֿפה (שמואל א' כ"ו י"א), והעתיד

מנח כפעל עתה אפֿפה (סס כ"ז א'): בעון העיר, צעצור עון יושצי העיר, וכן תרגם יצ"ע:

(טז) ויתמהמה, לשח עכז, ודעת הרלצ"ע כי שרשי מהה והפ"ל במול', ולדעת הרד"ק

הַאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִיד־אִשְׁתּוֹ וּבִיד־שְׁתֵּי
בָנָיו בַּחֲמֶלֶת יְהוָה עָלָיו וַיֵּצְאוּהוּ
וַיִּנְחֲלוּ מִחוּץ לָעִיר: (י) וַיְהִי כִהְיוּצִיֵּאם
אֹתָם דֶּחִיצָה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ עַל־נַפְשָׁךְ
אֶל־תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאֶל־תַּעֲמֹד בְּכָל־

זיינע ביירען טאכטער
בייא דער האנד, דא דער
עוויגע זיך זיינער ער-
בארמטע, פֿיהרטען איהן
הינוים, אונד ליסען איהן
אויסער דער שטאדט.
(יז) אלס זיא זיא הינויכ-
גִּי־פֿיהרט האטטען, זאג-
טע איינער: נון רעטטע
דיין לעבען, זיה דייך ניכט
אום, אונד שטעהע אין דעם גאנצען קרייזע ניכט שטילל, רעטטע דייך אויף דען בערג, דאס

אום, אונד שטעהע אין דעם גאנצען קרייזע ניכט שטילל, רעטטע דייך אויף דען בערג, דאס

תרנום אונקלוס

רש"י

ובידא דחרמין בגתיה ברחם יי עלוהי ואפקיה ואשריה מקרא
לקראתא: (יז) ויהי כד אפוק יתרון לקרא ואמר חוס על נפשה
לא תסתבי לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתניב
נפשך. דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אל חביט אחריו. אתה הדשעת עמכם
וזכות מצדכם אתה נולד אינך כדי לרלות צפורענותם ולתה נולד: בכל הכבר. כנר הידדן:
ההרה המלם. אלל מצדכם צדח שהא יושב צהר שנאמר ויעתק משם ההרה (צדל' י"ז).
ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר אל המקום אשר היה שם סהלו צתחלה ואף על פי שכתוב ויחלה
לצדס וכו' (סס' י"ג) אלהים הדצה היו לו ונמשכו עד חצדן: המלם. לשון השמעה וכן כל המלטה
שנאמר אשכולי' צלעו (עניןקאמיון) Escaper, וכן והמליטה זכר [ישעיה ס"ו] שנשמת

באור

צמכלול (ד' קטן דף קפ"ה ע"ג), שרשו מהם והעיין נפולס, וענ"ז נמספתק הוא, ולכן נשרשיס
הציאו לצדו צדוף אות כפ"ס ועשה עמנו שרש מהמה: ויחזיקו האנשים, אמר ד"ס כי ויחזיקו
יצא שפחד ואין צו נח לצדו והנכון שהוא כמו ותחזק מלדים על העם למחר לשלחם מן הארץ
(שפות י"ז ל"ג), אף כאלן היו מושכים צהם צחזקה למחר לשלחם (הרמז"ן): בחמלת ה' עליו,
לא צדכותו רק צחמלת האל ודחמיו הדצים או יאמר שהחזיקו צו למחר להוציאו צעוד החמלה
עליו פן יאל הקלף מלפני ה' ויספה (הרמז"ן), וצ"ל מתורגם כפידוש הדלשק, ומלת צחמלת
איננה מקור רק שם המקרה והוא סמוך ויהי' ציאו צ"ל צחמלת ה' (אשר היתה) עליו, וכן
תרגם יצ"ע, כך חייסל מן קדס ה' הות עליו, ואנקלוס עשה עמנו פעל כפי הכוונ', וצ"ה
מתורגם צל"ס: (יז) כהוציאם אחם, המקור צצלו עם הכ"ף לפעמים תהי' הוצאתו קדו
אל השם, ולכן תהי' הוצאת כנוי כהוצאת כנוי המורים על הפועל והם נעשים שלי שלו
שלהם, ואם תהיה מלת כהוציאם מאופן זה ען המקור תהיה ציאוה כהוציא שלהם והכנוי הצ
על המלכים הפועלים כהוצאה, ולפעמים תהי' הוצאתו כהוצאת הפעל עמם כשמע עשו
(צדלשית כ"ז ל"ד), פי' כאשר שמע, ואז תהי' הוצאת כנוי כהוצאת כנוי הפעלים המורים
על הפעול, ואם תהיה מלת כהוציאם מהאופן הזה תהי' ציאוה כהוציא אותם, ותהי' מלת
כהוציא שנה על הפועל, והכנוי החד על הפועל להודיע מינו ומספרו, והם לוט ולשמו ושתי
צנותיו, ואין לצאד פה מהענין הצ' שיודה הכנוי על הפעול צמקום אותם כי כצד נאמר אחריו
אות', צפידוש, ולכן לדיך לפרש שהוא מהענין הא' והוא מקור ממש שיודה על הפעול' מופשטת
מהפועל והכנוי יודה על הפועל ומלת אותם על הפעול, ועפ"ז מצין המאמר הקצר של הדלש"ע
פה: ויאמר, יצ"ע תרגם, וכדור חד מנהון לסדום לחצלותה וחד אשתאר עם לוט ואמר ליה,
וכן מתורגם צל"ס (זאגטע איינער): המלם על גששך, כמו צנפסך, כלומר המלט מהר ממקום
זה למען תהי' לך נפסך לשלל, ואונקלוס ויצ"ע שתרגמו, חוס, תרגמו הכוונ' ולא כהוצאת
המלה, כי להלן צענין נזכר שרש זה עוד איזה פעמים ותרגמום צדלש' ורש"י כתב המלט
לשון השמעה וכן כל המלטה שנאמר אשכולי' צלעו (עניןקאמיון) (עשקאמ"ז ע"ד), מלה ישנה צל' ההוא,
(צל"ס עניןקאמיון), וכן והמליטה זכר (ישעיה ס"ו ז') שנשמת בעוצר מן הדחם עב"ל: אל
חביט אחריו ואל' תעמו בכל הכבר, הזהיר אל יחצד צדדך לא מרנן להניט אחריו עם

תרנום אשכנזי צ

דוא ניכט מיט אומקאמ-
מעסט. (יח) דא שפראך
לוט צו איהנען: ניכט
דאך מיין הערר! (יט) דיין
דינער האט נון איינמאל
אין דייען אויגען געווא-
גענהייט געפונדען, אונד
דוא האסט מיר דיא-
גראסע גנאדע ערצייגט,
מיינע פערזאן ביים לע-
בען צו ערהאלטען; נון
אבער קאן איך מיד ניכט
אויף דען בערג רעטטען,
דאז אונגליק מאכטע מיד

רש"י

העוצד פון הרחם נלפול
נמלטה [תהלים קכ"ד] לא
יכלו מלע משל [ישעיה
מ"ו] להשמיט משל הרעי
זה קדש שנאמר צו להחיות
אל תאמרו אלי להמלע
הכרה: נא. לשון צקשה: (יט) פון חדבקני הרעה.
כשהייתי אלל לנשי סדום היה הק"צ
רוח מעשי ומעשה צמי העיר והייתי כדלס לנלל. וכשנלל אלל לזיק סמי כרשע.

באור

מעשה צחתינו וכל רכוש, ולא מאונס צעצור יביעת מרולתו מהר להנפש מעט, כי פן יסתכן,
גם שלא להסתכל צמלסנים וצמעשיהם שלא ללדך כדכתיב מות נמות כי אליהם דאינו (שופטים
י"ג כ"ז), וכן ציעקצ כי דאיתי אליהם פנים אל פנים ומלל נפשי (צדאשית ל"ז ל"א):
(יח) ויאמר לוש אליהם, אל שניהם, וכן ת"א וכן מתורגס צל"א, אלל יצ"ע תרגס, לותיה:
אל נא, אל תלדיונו לעלות ההרה כי לא סונל למחר פעמי כל כך, ונל לשין צקשה, ולנקלוס
תרגס. צצעו כען, ולא תרגס מלת אל, וכן יצ"ע לא תרגמה, ואולי יצאד מלת אל כפי' דצי
סמואל הספרדי הנביד ז"ל שהציא הרצצ"ע כי אל נל מבזדת הולל לשון דלון דתרגמה נל אלי,
ותהי' מלת צצעו תרגומו של אל כפי הכוונ', וכלן תרגום של נל שפירשו מלשון עתה: אדני,
רש"י פי' שהוא קודש כפי מה שאלמו חז"ל צצצועות (דף ל"ה ע"ז) וצמס' סופרים (פ"ד ה"ז),
ונתנ ותרגומו צצעו כען אדני, עכ"ל, ולסן כוונתו שנקלוס תרגס כן, כי צאנקלוס נמלל
הכפך, דצוני, גס דרכו של רש"י לומר ול"ת לו ות"א, רק פירשו ותרגומו שלדך לתרגס כן,
לצל צנוכחות החומשים הישנים מלאתי צצעו ה' כנוסחת רש"י סך ווסמטה עלת כען, ועיין
מה שכתתי צת"ס כי מפרשי הפשט ילכו לצטח לצלר שכתוצ ע"פ פשוטו של מקרא, והדרש'
תדרש לכן גס פה הרצצ"ע ורצי' צחי פירשהו לשון חול וכן מתורגס לפנינו צתרגום סנקלוס,
ולחריהם הלך העתרגס לל"א, והרצצ"ע כתצ שדלוי להיות הכו"ן צפתח ונקמלה מפני ההפסק,
ס"כ הול לשון דצים כי לשניהם התחיל לדנד כמ"ס אליהם, ולח"ז צפסוק השני הסצ דצורו
אל הלחד אלל חסצ שהוא גדול תחצירו: (יט) להחיות את נפשי. להסלידני חי: חדבקני,
יט צצדס זה צ' ענינים הל' ענין חצור, והצ' ענין השגה, וכן תרגום ויסיגס ולדצקינן ולינו
וז מלשון חציר כי המשיג סת חצורו דצק צו. כ"כ הדר"ק צצדשיס שרפ דצק, ונל פתח גדול תחת
פתח קטן נלמ"ד והרלוי תדבקני צצירי: ומחי, התי"ו דבושה לחסרון תי"ו למ"ד הפעל,
ובחסירוכו לקושי פנישת שתי תוי"ן כמו סתו תשחית וכתך (דצרי' כ' כ'), וענין כוונת חצור
הפסוק לפי כוונת כמתי"ס נל"פ סול כן, הנה נל מלל ענדן חי צענין חי' להחיות סת נפשי

וירא יט

הכפר ההרה המלט פן תספדה:
(יח) ויאמר לוט אליהם אל-נא אדני:
(יט) הנה--נא מצא עבדך חן בעיניך
ותגדל חסדך אשר עשית עמדי
להחיות את-נפשי ואנכי לא אוכל
להמלט ההרה פן תדבקני הרעה

קדש

תולדות אחרן ויאמר סנועות ל"ה, צ':

תרנום אונקלוס

דלכא חלקי: (יח) ויאמר לוט להין בקעו כען רבוצי: (יט) הא
כען אשבח עבדך רחמיך רעינך ואסגיחא שובך די עבדתך עמי
לקייסא יח גפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתיזבא לסודא

סצנקציה: (יח) אל נא אדני. דצותינו סמרו [סצצועות ל"ז] שסס י'ה קדש שנאמר צו להחיות
סת נפשי מי שיש צידו להמית ולהחיות ותרגומו צצעו כען ה': אל נא. אל תאמרו אלי להמלע
הכרה: נא. לשון צקשה: (יט) פון חדבקני הרעה.
כשהייתי אלל לנשי סדום היה הק"צ
רוח מעשי ומעשה צמי העיר והייתי כדלס לנלל. וכשנלל אלל לזיק סמי כרשע.

וַמָּתִי: (כ) הִנֵּה-נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה
לָנוּם שָׁמָּה וְהוּא מִצְעָר אִמְלָטָה נָא
שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הוּא וְתַחֲתָי נַפְשֵׁי: רַב־יְעִי
(כא) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאַתִּי פָנֶיךָ גַּם
לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת-הָעִיר

צו געשווינד עררייכען, אונר איך דאך שטערבען. (כ) ויהי! דיוע שטאדט היר איזט נאהע, דאהין צו פליכטען, ויא איזט אויך קליין; ערלויבע, דאס איך מיך דאהין רעטטע (ויהי איזט יא נור זא קליין), דאמיט איך אס לעבען בלייבע. (כא) יע-נער שפראך צי איהם:

תרגום אונקלוס

רש"י

דִּלְמָא תַּעֲרַעֲרִינְנִי בִּישָׂא וְאִימּוֹת: (כ) הָא בָּעֵן קִרְתָּא הָדָא קְרִיבָא
לְמִישְׁרוּק לְתַמָּן וְהִיא זַעֲרָא אִשְׁתַּמִּיזִיב בָּעֵן לְתַמָּן הָלֹא זַעֲרָא
הִיא וְתַתְּקִיָּם נַפְשֵׁי: (כא) וַיֹּאמֶר זִיָּה הָא גְּמִיבֵר אֶפְפָּךְ אֶף
לְפִתְּחָא הָדִין בְּדִיל דְּלֹא לְמַחְפָּךְ יֵת קִרְתָּא דִּי בְּעִיתָא עָלָה:

וכן אמרה כלנפית לאלוהו זאת אלי להזכיר את עוני [מלכים א' י"ז] עד שלא זאת אללי היה הק"ו דואה מעשי ומעשה עמי ואני נדקת ציוניהם ומשנאת

אללי לפי מעשיך אני רשעה: (כ) העיר הזאת קרובה. קרובה ישיבתה נהיישזה מקדוץ לפיכך לא נתמללה סאתה עדיין [שנת פ"ק] ומה היא קריצתה מדוד הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתוישז איש איש במקומו והיא היתה צננת מת פלג ומשם ועד כאן כ"ז שנה שפלג מת צננת מ"ח לאצרהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ע שנה לא מהם ל"ז כשנולד שרוב ומשרוב עד שנולד נחור ל' הרי כ"ז ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי ל"א ומשם עד שנולד אצרהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ע ולויתה שיה היתה שנת הפלגה וכשנחצרה סדום היה אצרהם צן ל"ט שנה הרי מדוד הפלגה עד כאן כ"ז שנה ולווער איחדה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחצרותיה שנה אחת הוא שנה' אמלטה נא. כל צגימטדיל כ"א: הלא מצער הוא. והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה: ותחי נפשי. זה זהו מדרשו. ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים זה מעט אין לך להקפיד אס תניחנה ותחי נפשי זה: (כא) גם לדבר הזה. לא דיך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אליל צגללך: הפכי. הופך אני כמו עד צוילי אחרי

באור

(צאופן שאלטע הברה, אך) אנכי לא אונל להמלט הברה (ולגל שמה מהר, כי ידלתי) פן תדקני הרעה (צטרס אלגל שמה) ומתי (ר"ל ועכ"ז) אמות צטרס אמלט, ולל יועיל לי חסדך, לכן אצקס) הנה נא וגו': (ב) קרבה לגוים שמה, לפי פשוטו שאיננה דחיקה כמו הבר ואונל מהר לגוים שמה, וכן ת"א וכן מתורגס צל"א: והוא מצער, קטנה מבזרת לעיר והוא תלד השם וצל צלל סימן נקצה כמו שגל (הדלצ"ע) וד"ל שהוא תלד אל עיר ול"ל עיר מלעה, ולפי שעיר ל' נקצה דלוי להיות, עיר לעירה, וכמוהו שגל ע"ס המשכז והמשגל מתולדת האס' כן ודלוי להיות צסימן הנקצה, והכוונ' צעצור שעיר קטנה היא ואנשים זה מעט אין לך להקפיד אס תניחנה עתה שאין זה רוצ חוטאים: אמלטה נא שמה, תן לי רשות להמלט שמה: הלא מצער הוא, הוא כמו תלמד מוסגר, ולכן מלת שמה צרציע מפסיק פחות מן הטפחא שנמלת הוא, ועד"ז, אמלטה נא שמה (הלא מלעד היא) ותחי נפשי, ולז תחי' נפשי כי אנלל שס: (כא) גם לדבר הזה, לא דיך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אליל צגללך: לבלתי הפכי, עיין צת"ס ע"ס צענין דגשות ככ"ף, ויהי' שס המקרה שהנמרד ממנו דאפך וענינו כמו שס דפכרה, ויהי' פירושו לבלתי עושה הפיכתי צעיר הזאת, וקלל דחוק הוא אלל הדגש שצכ"ף לחלמי לפרש כן, כי אס היה מקור עם הכנוי דלוי' להיות הכ"ף דפוי' כמו ויהי צשכזו (דוה ב' ד'), על דפו צחרז לחיו (עמוס א' י"א), לו יהי' שס המקרה צמקוס המקור, כנודע שמחמת קודצתם דגילים להתחלף ולגל זה צמקוס זה, האת תבי' ג"כ כוונת דס"י צת"ס הפכי, הופך אני, ויהי' דלוי לפרש דלוי' חלוי' שלי, דק שחצני למהר הכוונה, וצל אן כוונתו, ויהי' ציוווי,

אשר דברת: (כז) מהלך המלך שמה כי
לא אוכל לעשות דבר עד באה שמה
על בן קרא שם העיר צוער: (כח) השמש
יצא על הארץ ולוט בא צערה:
(כד) ויהיה המטיר על סדם ועל
עמרה גפרית ואש מאת יהוה מן

תולדות אחרן המטיר סנהדרין ל"ח, ז', פ"ד ז':

אויך אין דיזער זאכע
ווייל איך דיר צו געפאל-
לען זיין, דאס איך דיא
שטאדט ניכט אומקעה-
רע, פאן וועלכער דוא
געשפראכען האסט.
(כז) איילע! רעטטע דיר
דאהין, דען איך קאן
ניכטס טהון, ביז דוא
דאהין קאמסט; דא-
רום געננט מאן דיא
שטאדט צוער. (כג) אלס
דיא זאגנע אויפגינג, קאם
אונד פייער רעגנען, פאן

רשי

תרנום אונקלוס

(כז) אחי אשתייב לתמן ארי לא איכול למעבד פתנמא עד
סיחך לתמן על בן קרא שמה דברתא צוער: (כג) שמשא
נפק על ארעא ולוט עאל לצוער: (כד) ויי אמטר על סדם

רואי מדי דזרי צו וירעי'
ל"א: (כב) כי לא אוכל
לעשות. זה עונשן של
מלאכים על שאמרו כי
נשחיתים אנחנו ותלו בדזר צעמן לפיכך לא זזו מעם עד שהזקקו לומר שאין בדזר צדקות:
כי לא אוכל. לשון יחיד תכלה למה שהאחד הוכר והאחד מציל שאין צ' מלאכים נשלחים
לדזר א': על בן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער: (כד) וה' המטיר. כל מקום
שנאמר זה' הוא וצית דינו. המטיר על סדם. צעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה
שהלצנ' עומדת צדקיע עם החמה לפי שהיו מה' עוצדין לחמה ומה' ללצנה אמר הק"צ זה' אס
אפרע מה' ציוס יהיו עוצדי ללצנה אומרים אלו היתה צלילה כשהלצנה מושלת לא היינו חרצין
ולא אפרע מהם צלילה יהיו עוצדי החמה אומרים אלו היה ציוס כשהחמה מושלת לא היינו
חרצין לנך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם צעה שהחמה והלצנה מושלים: המטיר גפרית
ואש. נתחלה מער ונעשה גפרית ואש [מכילתא זלחא]: מאת ה'. דרך המקראות לדזר בן
כמו נשי למך ולא אמר נשי. ורן אמר דוד קחו עמכם את עוצדי אדוניכם [מלכים א' א'] ולא

באור

וחי' לזה שכל הדאיות שהציוס המה מקודים כמו עד צואי, אחרי רואי, מדי דזרי צו: (כב) קרא,
הקודם: צוער, על שם והוא מצער: (כג) השמש יצא על הארץ, הדד"ק צדקשים שגש עין
פיו יצא הזהיר, ואין לורך להולילו מפשטו כי היליאה הפך הציאה, וכן תרגמו אונקלוס ויז"ע,
ובן מתורגם צל"א, ושמש פעם לי זכר צמקרא ושמש ל"כ: ולוט בא צערה, הוי"ו פה לחצור
צ' המאמדים המתיחסים צומן, וציאורו, כאשר יצא השמש על הארץ, אז צא לוט לצעה, וצל"א
(אלס דיא זאגנע וכו', זא קאט וכו'): (כד) וה' המטיר, לפי פשוטו תהיה גם הוי"ו הזאת
לחיצור המאמדים שצמסוק שלחניו שמתחם אליהם צומן, ואומר עוד כי שצ על מאמר השמש
יצא על הארץ, ומאמר ולוט צא לערה הוא כמו מאמר מוסגר ולכן צא צסוק פסוק שהוא מפסיק
יותר מן האחנה שצמלת הארץ כי בן מלאכו המאמר המוסגר לפעמים צס"פ כמו ועשו לי מקדש
(ושכתי צתוקס) ככל אשר אני מדלח אותך וכו' (שמות כ"ה ח' ט'), והי' ציאורו: כאשר יצא
השמש על הארץ (ולוט צא לערה) אז המטיר ה' וכו', וצל"א (אלס דיא זאגנע אויפגינג זא עבען
קאט לזט לו לער און) אן לזט דער עוויגע אויף סדם אונד עמרה סוועתעל אונד פייער רעגנען);
הבפיר, שרש מער יורה על הנשם, אמנם הפעל תמכו הושאל גם לשאר הדברים היוודים מן
השמים כמו הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שם ע"ז ד'), וענינו הודיה, וימטר עליהם
בעפר שאר (תהלים ע"ח כ"ז), וכן נאן פירושו הודיה, או הודיד מער עם גפרית ואש: על
סדם ועל עמרה, הזכיר אלו הכ' לפי שהיו הגדול' שבהן: מאת ה', לפי פשוטו דרך המקראות
לדזר בן והדאיו תמכו כמו וימטו למך וכו' נשי למ' (דבראשית ד' כ"ג), ולא אמר נשי

השמים : (כה) ויהפך את הערים
האל ואת כל-הבקר ואת כל-ישיבי
הערים ואת האדמה : (כו) ותבט

איתם, דעם עוינען.
פון דעם היממעל חער-
אב. (כה) ער קעהרטע
אללע דיזע שטערטע
אום, אונד דען גאנצען
קרייז, אונד אללע בע-
וואהנער דער שטערטע,
אונד דאן געווענס דעם ערדרייכס.

ת"א ויהפוך כ"ב ס"ז, י: ותבט זריות נ"ד, פ"ז:

אונד דאן געווענס דעם ערדרייכס. (כו) אלס זיינע פרויאזינטער איהם צוריק זאט, ווארד זיא

תרגום אונקלוס

רש"י

ועל עמדה נפריה ואישתא מן קדם יי מן שמיא : (נה) ותבט
ית קריא האלץ ית כל מישרא וית כל יתבי קריא ואשתא
דארשא : (נו) ואשתביא אתתיה מבתרדחי וחות קמא דמלשא :

למר מעזרי. וכן לחשודו
למר נשח המלך ולא למר
נשמי. אף כלן לזר מלח
ה' ולא למר מלמו: מן

השמיא. והוא למר הכות כי צם ידן עמים ונו' [ליוז ל"ו]. כשנל ליסר הנריות מצוא פליהם
לז מן הסמים כמו שעשה לסדום. וכשנל להודיע המן מן הסמים הגני מעטיר לגס לחס מן
הסמים [שמות ט"ז]: (כת) ויהפוך את הערים ונו'. ארבעתס יושבות צסלע למר וחסבן
מלמעלה למטה סנלעך צסלעס סלס ידו ונו' [ליוז כ"ס]: (כו) ותבט אשתו מאחריו.

באור

כמוהו, כן פי' רש"י והאלצ"ע, וכ"ס צמ"ר וצנע' דסנהדרין (דף ל"ח ע"ג), אלל הדשנ"ס כתב
ח"ל וה' המטיר, המלך בצדק, (סנקדל על סס שאלחו). מלח ס', שכינס פשט, וכן כול
צנלשית דזה וצחנחועל עכ"ל, ור"ע שסודנו כתב ח"ל לל שהעלם נשיליס מקלה סלדן צלוט
סיתכלנו צלויר כמו סיקרם צנרקיס ולזני סס צנצע עכ"ל: (כה) ויהפך את הערים ואל
לשן ר"ע ספורנו שנה סלדן סהיל וינציה לעצע נפרית ולל כמו ספך סת מימיהם לרז
(תכליס ק"ה כ"ט), ונהפך לעצע מלח סוטו סעל סעלה קודס הזריחה כלסרו נפרית זמלח
סדפה כל סלדה (דזריס כ"ט כ"צ). כמשפט כל לחות ספול סעורז סס סלקיס סרופיס עכ"ל.
וזן פי' מהר"י סרזנלל, ולסן דעתי נוחה צצילור זה, כי דוז לסונות סהפוך סצליס צמקדל
להודות על ספינת סגסס לגסס למר סזרו סניסס וסגסס סנתהוס. מחדס יחוצר עס למ"ן
צתסלחו כמו ספך סת מימיהם לרס, והמעיה סשר נהפך לנחל (שמות ז' ט"ז), ולפעמים ספון
כלמ"ד, סנל סני סגססס יחכרו צפסוק כמו סהפכי סנל סגסס מיס חלמיש למעינו מיס (תסליכ
קי"ד ח') (ולולי למ"ד סל למעינו מושכת עוד סחדת צנח' סל סגס). וכן צתכוות נפסיוס
וספכתי סצלס לסשן (ידמיה ל"ס י"ג), וספירתי חרינס לסנל (עמוס ח' י'), סהפכיס ללעבג
משפט (סס ה' ז'), סתי סתכוות נזנרות, ולמ"ד על סתחודסת, משל"ס דוז לסונות סהפך
סמודות על סהפיכה סמקומית סן סחדיהם סס סחר ולל למ"ד, וכיון סננל מקוס סחכז ספיכה
סדס צמקדל לל נחלוה עמו סס סחר עס למ"ד צתחלסה סו צלי למ"ד, תהיה סהפיכ' נהודסת
ספסועה ספיכה מקומית ממטה למעלה, כלסר קצלו חז"ל צנלשית דזה ולסרו סרזעען
יושבות צסלע סחד וצל מלסך וספכן מלמעלה למט' סנלמר צחלמיש סלח ידו ספך משדס סדיס
(ליוז כ"ח ט'). ולזני לל ידעתי מדוע נלהס צריסי סלל ונפלסו.זיו, ומה צלע כי נרויח צגסיס
סמופלליס סשר סנכו. עד דוס סמיס, כחלי זדת מהס להקטינס, ומה גדול הי' סנס סעצוכ
סזה צלדן סשר סיתה כן עק דסנה ודעגנה, וצמו נגע סיתה לסעצות עולס וידד סלזנה
והמונה ועלו צה, ולל חלו צה ידי סעצע כלל, כי לל נדלו צה סותות סחודנן אף דנע ערס
זה, כלסר כתב ר"ע ספורנו על מלח ס' מן סמיס וכצד סעתקתי דנרו, וכתב ססר"י מצרצבס
סזה: ג"כ כוונת סנתוצ סשטס ילל על סלדן להודיע סלל הי' סס כדדן סעצע סשר ערס סמטו
יתקדדו סמיס צעציס וסוכר סשטס סינו נדלה, דק סכיה להפך סהשטס זרחה על סלדן
(כו) ותבט אשתו מאחריו, כחצ סרד"ק צספר סש"סיס שרס סחר חז"ל פי' סשטו סהייתה
מסחריו סציעה סחדיה עכ"ל, וזכי' סיעורו ומצט סשטו (סשר) מסחריו, סנל סנגינה לל ססכיס
עמו, ולכן נדלה נכון דעת סנפרסיס סהציעה מסחרי לוט סחי' סולך סחדיהם מססף לכל ציטו
מסחריס להמלע: וסחי' נציב מלח, ונעשים מלצת מלס, ולסר נליצ כי כמו סהייתה נ"ס
עומדס נסכציעה סחדיה כן סגס מלס צקומתה, כי היס סס נ"צ מלס נין סנפרית ולל, ולל

אֲשֶׁתוֹ מֵאַחֲרָיו וַתֹּהִי נָצִיב מֶלֶח :
 (כ) וַיֵּשְׁבוּ אֲבִרָהָם בְּבֶקֶר אֶל-הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר-עָמַד שָׁם אֶת-פָּנָי יְהוָה :
 (כח) וַיִּשְׁקָה עַל-פָּנָי סֶדֶם וַעֲמֹדָהּ וְעַל-כָּל-
 פָּנֵי אֶרֶץ הַבְּכָר וַיֵּרָא וַהֲנִה עָלֶיהָ קִיטָר
 הָאֶרֶץ כִּקִּיטָר הַבְּבִשָּׁן : (כט) וַיְהִי בַשַּׁחַת
 אֱלֹהִים אֶת-עֲרֵי הַבְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
 אֶת-אֲבִרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת-לוֹט מִתּוֹךְ
 הַהַפְכָה בְּהַפֵּךְ אֶת-הָעָרִים אֲשֶׁר-יָשָׁב

ת"א וישכם נרכות ר', ג', כ"ס, ז'. יומא פ"ח, ז' : עלה מנחות
 כ"ר, ז' : בשחת נרכות ו"ד, ז' :

צו איינער זאלצוויילע.
 (כו) אברהם בעגאב זיך
 דעם מארגענס פריה אן
 דען ארט, ווע ער פאר
 דעם אנגעזיכטע דעם
 עויגען געשטאנען.
 (כח) שויעטע הין נאך
 דער וייטע פאן סדום אונד
 עמורה, אונד נאך דער
 גאנצען וייטע דעם קרייז-
 לאנדעס, אונד זאה אויס
 דער ערדע איינען רויך
 אויפשטייגען, וויא דער
 רויך אויס איינעם קאלק-
 אפען. (כט) אלזא, דא
 גאטט דיא שטעדטע דעם
 קרייזעס פערדערבטע,
 דאכטע גאטט אן אברהם,
 אונד שיקטע לוט מיט-
 מען אויס דער פערדוי-
 טע.

ספוג הינועג, דא ער נעמליך דיא שטעדטע אוסקערטע, אין וועלכען לוט געוואהנט האטטע.

תרנום אונקלוס

רש"י

מלחיו של לוט: ותחי נציב
 מלח. צמלח חטטה וצמלח
 לקטה חמר לה תני מעט
 מלח לאורחים הללו למדע
 לו סף המנהג הדע הזה
 למה צא להנהיג צמקום
 הזה [צ"ד]: (כח) קישור.

(כ) ואקדים אברהם בצפרא לאתרא די משמש תמן בצל
 קדם יי: (כח) ואסתכי על אפי סדום ועמורה ועל כל אפי
 ארעא דמישרא וחזא וחא סליק חגגא דארעא בתנגא דאתנגא:
 (כט) ויהוה בד חביל יי ית קרני מישרא ודקיר יי ית אברהם
 ושלח ית לוט קנז הקקתא בד קסא ית קרניא די תיה יתיב

תימור של עשן טורק"ל זלע"ז (חיינע פעכחקקעל), היר: דיא דאפאן אויפסטייגענדע רויכ-
 יילע, Torche, כבשן. חפירה שזורפין זה את הצנים לסיד וכן כל כצן שזורה: (כט) ויזכר
 אלהים את אברהם. מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע שזרה אשתו של
 אברהם ושמע שאמר אברהם צמקום על שדה אחותי היא ולא נלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך

באור

שלא נזכר פה, הכה עפודם צמקום אחד גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כמחכת סדום וגו'
 (דברים כ"ט כ"ז), ושרש היה יורה לפעמים על השתנות ההויכ לדבר אחד כמו שנתצתי צפסוק
 והי' טעמו כעס לשד השמן (צמדנר י"א ח'): (כו) וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו',
 שיעורו ללכת אל המקום, והמתדנס האשכנזי תקן זה עלשוננו: (כח) וישקה על פני סדום וגו',
 לדעת אם נמלאו סם עזרה וניצולו אם לאו (הרש"ס): קיטור, תימור של עשן טורק"ל זלע"ז,
 [טורשי, זל"א (בראנדפחקקעל)] (דש"י). והוא פגורת קטורת: חבבשן, חפירה שזורפין זה
 את הצנים לסיד, או אשר מצטלין צו כלי המדש, והלש דולקת זה תמיד: (כט) ויהי בשחת
 וגו', ויזכר וגו', הפסוק הזה כלל עיקר הולתו של לוט אחד שספר צפרע, כדרך הכתוב, ועם
 זה הדיע ג"כ שיעקר הולתו היתה צזכותו של אברהם, והוי"ו של ויזכר מחזרת צ' המלחדים
 המתחסיס צזמן, וזל"א (חלס, וז): בהפך, נאשר הפך, וכן פ"א כד הפך: אשר ישב בהן
 לוט, צלחת מהן, וכן ויקצר צערי גלעד (סופטים י"ז ז'), פי' צלחת מערי גלעד, ועל עיר
 צן סתנות (זכריה ט' ט') פי' צן אחת מלחת מלחמות, וכן צלש ישרפו לתו ולסתכן (ויקרא כ'
 יד), ולת לות מהן והיא האחרונה שנשחת צליסוד: (ל) בדר, הידוע שאמר לו המלאך, ולא
 ידע לשנת צבר כי סתפשו יתר כמו סתורה לו הפלך וסמרו הכרה המלט:

וירא יצחק

(ל) לוי גיג פֿאַן צוער
הינויף, אונד בעזעטצטע
זיך אויף דעם געבירגע,
אונד זיינע ביינען מאַכט
טער מיט איהם, דען ער
פֿירכטעטע זיך, לענגער
אין צוער צו בלייבען, אונד
וואָהנטע מיט זיינען ביי-
דען מאַכטערן אין איינער
האָהלע. (לס) דא
שפראך דיא עלטעסטע
צור יינגסטען: אונזער
פֿאטער איזט אלט, אונד
קיינ מאן איזט מעהר אים

תרנום אונקלום

רשי

חם הק"צה עליו [צ"ד]:
(ל) כיירא לשבת בצוער.
למי שהיתה קדוזה לסדום:
(לא) אבינו זקן. ואם לא
עכסין סימתי שמין ימות

באור

כי ירא לשבת בציוע, להתעכב עוד צלוע' מפני שהיא מן המקומות שגזר' עליהן ההשחתה
 וזוהי חנתו של לוע הכיחה המלאך צעצור שלא יוכל להמלט ההרה צו ציוס, חשצ צלצו כי לא יאריך
 לו עוד אחרי שיש לו זמן רצ להמלט ההר' ואולי יהפוך העיר: וישב במערה, להסתר שם
 למזדס וגשס: (לא) הבכירה, הרמז"ן כתצ וז"ל אמר ר"ל יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה
 צתחל', (כוונתו לפי שגזר היה לו שתי צנות נשואות כמו שפי' למעלה ומסתמא לא השיג
 הצעירות לפני הצבירות, וא"כ איך יקרא פה הגדולה צבירה, לכן אמר שיתכן שהיה לו אשה
 אחרת והיו הנשואות מן אשתו הראשונה ואופן שניצולו מן השני', ואחת מהן צבירה ואחת מהן
 צעירה), ואין לודק כי הצבירה הפך צעירה כל גדול צלחה יקרא צכור וכל קטן מצנר צעיר לו
 והפרי הראשון יקרא צכוריס וכן צכורי דלים (ישעי' י"ד ל'), המוקדמים צדלות שהם דלי הדליק
 וכן צכורו ייסדנה וצנעירו יליצ דלתיה (יהושע ו' כ"ו), וכן תרגם אנקלוס דצתא עכ"ל, כ
 צכל מקום שהכוח' צמלת צכור על הפטר רחס לאמו או הראשון לאציו מתרגם אנקלוס צוכרס
 ולפי מה שפירשנו שאין הכרח שהיו לו שתי צנות נשואות, יהיה פי' צבירה בפשוטו: אבינו זקן
 ואם לא עכשיו אימתי שמת ימות או יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ, סגודות היו שכו
 העולם וחדצ שהציו מצול של אש, ור"ע ספורנו פי' אציו זקן, ולא יתאמן להרחיק נדוד או
 ארץ אחרת, ואיש אין צארץ לצול עלינו, אין איש צזה הגליל ראוי לצא עלינו עכ"ל: כדרך בי
 הארץ, שהמנהג הוא שלא תכשא אשה אלא להבן לה: (ר"ע ספורנו): (לב) לכה נשקה
 לשן זרוז והזמנה ולפי שההליכה זרוז והישיבה עללה נאמר הזירות צל' הליכה, נ"כ הדד"ה
 צשרשים שרש יבצ, והנה צצר כתצתי ענין מלת הצה ריע של לכה צפ' נח צפסוק הצה כלצכ
 (י"א ג'), והנה שרש ילך גם הוא יורה לפעמים על הזריזות צלא הליכ' ולפעמים על ההליכה
 לצדה ולפעמים על שתיהן כאחד, ולא מצאתי מלת לכה לנקצה יחידה רק פה, אשר צתחל
 ההשקפה ראוי להיות לני, כאשר נמצא כן י"ז פעמים צתקרא, ונמצאת מלת לכה ליחיד הדצה
 פעמים, גם מלת לבו לרצים, וכלם יורו פעם על הזריזות ופעם על ההליכה מעש, ואחת
 הצחי' הראוי' צכל א' מהן אומר כי צכל מקום שיורה רק על ההליכ' לא תשתנה צלי ספק הידעס
 המין והמספר, ויחמו לנקצה נכ, לצכר לך או לכה (צחצחה ה"א מ'ותיות האמנותי"ו), ולרצים

תרגום אשכנזי צג

וויז פֿאַן אונזערם פֿאַטער
זאמען צוזוועלט ברייט
גען. (לג) זיא גאבען אל-
זא איהרעם פֿאַטער דיא-
זעלבע נאכט וויין צו
טרינקען, אונד דיא על-
טעסטע קאס, אונד לאג
בייא איהרעם פֿאַטער,
אַהנע דאס ער עס מערק-
טע, וועדער בייא איה-
רעם נידערלעגען, נאך
בייא איהרעם אויפֿשטע-
הען. (לד) דעם מארגענס
דארויף שפראך דיא על-
טעסט צוזווינגסטען: איך
האבע געסטערן בייא מיי-

ת"א ובקמה מיר כ"ג, ח'. סודיות כ', ז':

נעם פֿאַטער געלעגען, געבען וויר איהם אויך דיזע נאכט וויין צו טרינקען, זאָראַן קאָממע אונד לעגע
דיך ביא איהם, דאס וויר פֿאַן אונזערס פֿאַטער זאמען ערהאלטען. (לכ) זאָ גאבען זיא איהם

רעז'י

לו יפסוק מהוליד : ואיש
אין בארץ. סצורות היו
שכל העולם נחרצ כמו
צדור המצול צראשית רצה :
(לג) ותשקין וגו'. יין
נזדנן להן צמערה להוליא
מהן שני סומות : ותשכב
את אביה. וצלעידה כתוצ

ותשכב עמו לעירוב לפי שלא פתחה צזנות אלא אחותה למדתה היסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה.

לכו, אמנם צכל מקום שיורה על הזדיונות, אם יזרו לרצים יאמר לכו, ואם ליחיד יאמר לכה
אף אם המדבר ישתתף עמו צמלאכתו כמו לכה נכדתה צדית (צדאשית ל"א ת"ד), לכה נא
ונסודה (שופטים י"ט י"א), ולקצה, אם המדבר אינו משתתף עמו צמלאכתו אז יצא על
משפטו, לכו, כמו לכו את מלבי עלינו (שם ט' י' וי"ז), כי המדברים לא השתתפו צמלוכה,
ואם ישתתף עמו המדבר אז יאמר לכה כמו כאן לכה נשקה, אף ששתייהן נקצות, כי אינו צווי,
אחרי שלא יורה אדם לעצמו, כי אם סימן הקריאה והזרוז (אינטעריעקליין צלע"ז), ולזה אין
לו הוראות הדברים והמין והמסע, והכוונה פה זרז עצמך ואזדרז גם אני ונשקה את אחינו
יין, וכן מתורגם צל"א (וואהלאן!): יין, רש"י כתב ע"פ המדרש שע"פ נס נזדמן להם יין
צמערה, להוילא מהן שתי אומות, אזל לפי פשוטו אין צורך לזה כי צוודאי לקחו להם צנוער
כל הצדיק להם מאכילה ושתי, ונמצא צמדרש צ"ר מנין היה להם יין צמערה אלא מפני שהיין
מדוזה להן היו מחציאין אותו צמערות עכ"ל, פי' שארץ הכנר היתה ארץ מצודכת ומוליא' יין
הרצה והיו מחציאין אותו צמערות שלא יחמין, וכשנחרצה כל ארץ הכנר נשאר היין צמערה
הפקד: (לנ) בלילה הוא, הראוי צלילה ההוא, כי השם הצא עם ה"א הידיע' משפט הלשון
שיצוא גם התואר שעמו צה"א הידיעה, ונחסרה פה דרך זרות, כמו נוהבים את העגלה חדשה
(שמואל צ' ו' ג'), את הכנע אחר (צמדצר כ"ח ד'), הראש אחר (שמואל א' י"ג י"ז), והדומים
להם: בשכבה, מקור עם הכנוי, ועל דעת הרד"ק אותם שהלוי צהם ע"מ פועל

יְצִיאוּ זַכָּנוּיִי הַמִּקּוֹד זִקְמָן הַפֶּ"ט כִּמוּ פִּקְדוֹי וּלְמוֹת שָׁהִם ע"מ פֶּעַל יְצִיאוֹ זַחִירָק הַפֶּ"ט, אֲזַל

דעו האים צוה סגנל: (לד) אמש, הלילה שערך זיך אים, וועט א' נאך א' על רונט, חוסר

תרגום אשכנזי

אויך דיזע נאכט וויין צו
טרינקען, אונד דיא יינג-
סטע שטאנד אויף אונד
לעגטע זיך ביא איהם,
ער אבער מערקטע ווע-
דער איהר נידערלעגען
נאך איהר אויפשטעהען.
(לו) ביירע פאכטער
לויט'ס וואורדען פאן איה-
רעם פאטער שוואנגער.
(לז) דיא עלטעסטע גע-
באר איינען זאָהן, אונד
נאנטע איהן מואב; דיזער
איזט דער שטאמפאטער
דעם פאָלקס מואב, ביז
אויף דיזען טאג. (לח) דיא
יינגסטע געבאר אויך איי-
נען זאָהן, אונד נאנטע
איהן בן עמי, (זאָהן מיי-
נעם פאָלקס); דיזער
איזט דער שטאמפאטער
דער קינדער עמון, ביז
אויף דיזען טאג.

רש"י

לכל זכירה שפתחה צונות
פרסמה הכתוב כמפורש.
וצקומה של זכירה נקוד
(והרי כללו נכתב וצקומה)
לומר שצקומה ידע ולע"פ
כן לא נשמר ליל בני
מלשמות: (אמר דני לוי כל
מי שהיה להוט אחד צולמוס
של עדיות לסוף מאכילים

לותו מצטרו): (לו) ותהרין יצו'.
והוליו עדותן (ספרים אחרים עדותן) לחן ונתעצרו מצילה ראשונה: (לז) מואב. זו של
היתה לנזעה פידסה שמלציה הוא. לכל זכירה קראמו צלשון נקיה וקצו שר צימי עשה שכל
צבני עמק אל תתגר צם [דברים ז'] כלל ותמוצ לא הזכיר כלל ילחם צם לכל ללעזן התיר לו
ב (א) ויסע משם אברהם. נשאלה שחרצו הכרנים ומסקו העוצרי' והצנים נסע לו משם ד
אחר להתרחק מלוח שילא עליו שם דע שנא על צנותיו (צ"ד): (ב) ויאמר אברהם. כ

באור

למש שומר ומשלה (ליוצ ל' ג'): (לו) מואב, כמו מלח, וכן צן עמי שלמי הילך מעמפח
הוא, וכתב ר"ע ספורנו שלח להודות צזה שלל נתעצרו מלחם צלתי הכן: עד היום, צן
עשה, וכן כל עד היום, עד ימי הסופר שכתב את הדבר (הרש"ב):

ב (ב) אל שרה, על שרה, וכיוצא צו אל הלחח ארון האחים ואל חמיה ולניה (שמואל א' ד' כ"ג)
שניהם צלשון כל לו צעצור: אדתי היא. לא היה זה כמו צמלרים כי שם צולחם מלרי
וידעו המלחם וידעו כי הם ויהללו לניה אל המלח ואל המלך כי לנשי ומה הם

וירא יש כ

בלילה יהיה את אביהן יין ותקם
הצעירה ותשב עמו ולא ידע
בשכבה ובקמה: (לו) ותהרין שתי
בנות לוי מאביהן: (לז) ותקד
הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא
אבי מואב עד היום: (לח) והצעיר
גם הוא ילדה בן ותקרא שמו בן-עמי
הוא אבי בני-עמון עד היום: כ
ב (ב) ויסע משם אברהם ארצה
הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר
בגרר: (ג) ויאמר אברהם אל-שרר

תולדות אהרן מואב ז"ק ל"ח, צ. סודיות י"ח, ח': בן עמ
ז"ק צס. סודיות צס:

כ (ב) אברהם רייזטע פאן דא וועג אין דאז לאנד גענען מ.טטאג, בעזעטצמיע זיך צווישען קרע
אונד שור, אונד ויזעהנטע אלס פֿרעמדלינג צו גרר: (ג) אברהם זאגטע פאן ויינער פֿרוינא שרה

תרגום אונקלוס

וערתא ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה: (לו) ועדיא
סרתין בנת לוי מאביהן: (לז) וילידת רבתא בר וקרת שמי
מואב הוא אבוהון דמואבאי עד יקמא דין: (לח) וזעירתא א
היא ילדת בר וקרת שמיא בר עמי הוא אבוהון דבני עמון ע
יקמא דין:

כ (ח) וגמל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב בין רקם וב
חגרה ואתותה בגרר: (ג) ויאמר אברהם אל שר

לותו מצטרו): (לו) ותהרין יצו'.
והוליו עדותן (ספרים אחרים עדותן) לחן ונתעצרו מצילה ראשונה: (לז) מואב. זו של
היתה לנזעה פידסה שמלציה הוא. לכל זכירה קראמו צלשון נקיה וקצו שר צימי עשה שכל
צבני עמק אל תתגר צם [דברים ז'] כלל ותמוצ לא הזכיר כלל ילחם צם לכל ללעזן התיר לו
ב (א) ויסע משם אברהם. נשאלה שחרצו הכרנים ומסקו העוצרי' והצנים נסע לו משם ד
אחר להתרחק מלוח שילא עליו שם דע שנא על צנותיו (צ"ד): (ב) ויאמר אברהם. כ

תרנום אשכנז צד

ויהי איש מיינע שווע-
סטער; דא שיקטע
אבימלך קאניג צו גר:
אונד נאהם שרה צו זיך:
(ג) גצטט קאם צו
אבימלך, אים נעכטליכען
טרוימע, אונד שפראך צו
איהם: דוא מוסט שטער-
בען, וועגען דער פרויא,
וועלכע דוא געוואקסען
האסט, דען זיא האט
אייגען מאן: (ד) אבימלך
אבער וואר איהר נאך
נאכע בעקאממען; ער שפראך אליין: ווירסט דוא וואהל אויך איין אונשולדיג פאלק טאדטע?

רשי

לא נטל רשות סלל על כדחה
סלל צטוצת' לפי סכנר
לוקחה לצית פרעה ע"י
כ: אל שרה אשתו. על
סדה אשתו. וכיוצא בו סל
הלך ארון וגו'. ואל מות
היה [שמואל א' ד']. שניהם צלשן על: (ד) לא קרב אליה. המלך מנעו כמו שנאמר לא
תפק לנבוע אליה: חגוי גם צדיק תהרג. אף אם היא לדיק תהרגנו שם כך דרכך לאצד האומות
שם כך עשית לדוד המצול ולדוד הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר

תרנום אונקלוס

אשתו אשתו היא ושלח אבימלך מלכא דגדר ודבר ית שרה:
(ג) ואתא מימר מן הקדם יי קות אבימלך בללמא דליליא
ואמר ליה הא את מאית על עימך אשתא די דברתא והיא
את גדר: (ד) ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי געם אף

היה [שמואל א' ד']. שניהם צלשן על: (ד) לא קרב אליה. המלך מנעו כמו שנאמר לא
תפק לנבוע אליה: חגוי גם צדיק תהרג. אף אם היא לדיק תהרגנו שם כך דרכך לאצד האומות
שם כך עשית לדוד המצול ולדוד הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר

באור

כחל הזה תם וישר גם אנשיו עוצים דק אצדכס חסד אותם והיה אומר לכל אחותי היא (הרמזין):
ושלח אבימלך וגו'. הנה זה פלל שהיתה שדה אחרי צלותה יפה עד מאד יקחיה המלכים כי
נלקחה אל פרעה אם היתה צת ששים וחמש אפשר שהיה עליה תאדה אצל אחרי צלותה וחדל
ממנה השרם פלל הוא ואולי חזרה לנערותיה כאשר צדה המלך כדצרי דעותינו (הרמזין):
(ג) ובא אלהים אל אבימלך, בענין שנאמר צלצן וצלעם ולא נזכר צהם אז וירא אליו ולא
מלכות אלהים ולא דבור כמו שנזכר צלצות וצלעם הנציאים כאמרו צדדא אליו אחרת צללום
אצד צו (צמדנר י"צ ו'), כי אמנם לא נדאה האל ית' כלל אז אצל צל אלהים קול אומר צלצד
(ר"ע ספורנו), ולכן תרגם אונקלוס וי"ע ואתא מימר מן קדם ה': (ד) ואבימלך לא קריב
אליה, לשון הרשעים להעיד מה שהקצ"ה אומר על כן לא תתחיל לנבוע אליה עכ"ל, ר"ל שהיא
הקדמה על מה שנזכר להלן כמו והם הוא אצד כנען (צדאשית ע' י"ח), אצל אף לודך לזה, כי
נאמר ואבימלך וגו' שצ על מאמר שאחריו ויאמר הגוי וגו', והם צ' מאמרים המתיחסים צסצה,
והי"ו של ויאמר סחצדס, ושיעורס, ואבימלך לפי שכל קרצ אליה, לכן אמר הגוי וגו': הגוי
גם צדיק תהרג, שיעורו, הנס בוי לדיק תהרג, ומלת בוי פי' דצ' יונה שנופל גם על איש אחד,
וכן צי"ל הדלצ"ע צפ' משפטים צס הגאון (וכן תרגם יצ"ע), אצל הוא לא הסכים עמו, וגם
הד"ק צדדשים שרש גוי הסכים עם הדלצ"ע וכתצ והישר צעיני כי צעצוד עמו אמר כי היה קלף
ה' עליו ועל עמו וכן אמר כי הצלת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה ועוד וירפס אלהים את
לבימך ואת אשתו ואמהגיו וילדו, הנה צדוד כי לא לקה אבימלך לצדו עכ"ל, וכן פ"ס, וכן
מתרגם צל"ס, ואף שלא אמר לו דק הנך מת, אולי הודיע לו שנס על עמו תעצוד כוס דק
מקיל הכתוב בלן ופירש לו אחר צחלוצו דע כי צות תמות אשה וכל אשר לך, וצלי ספק הוכו
מקצ צלילה כי אחד שנעור חזר צו מיד ולמה יכהו אחר"כ, והנה כתוצ אחר"כ כי ענר ענר ה'
נצו כל רחס לצית אבימלך וגו', ולא נזכר לפי זה שהכחו, ומה מכוון מאד פי' ר"ע ספורנו
מגן ח"ל בק פס, סוף פולט ונלוצי שהמחיל צד כי ענר מנר ה' עכ"ל: (ה) בתם לבבי,

(ה) האט ער מיר נישט געזאגט, וואו איזט מיינע שוועסטער? אונד זייער זעלבסט, אויך וואו האט געשפראכען: ער איזט מיין ברודער. מיט אויפֿ-ריכטיגקייט מיינעם הער-צענס, אונד מיט רייניג-קייט מיינער הענדע, האבע איך דיעס געטהאן: (ו) דא שפראך גאטט צו איהם אים טרוימע: אויך איך ווילט עס, דאס דוא דיעס אין אויפֿריכטיגקייט דיינעם הערצענס געטהאן האסט, דא הער האבע איך דין אויך אבגעהאלטען, מיט צו זינדיגען: אונד דארום האבע איך דיר נישט צוגעלאסען,

צוויי פֿהרן: (ה) הלא הוא אמר--
אחתי הוא והיא גם הוא אמרה
הוא בתם לבבי ובנקיין פֿפי עשיר
זאת: (ו) ויאמר אליו האלהים בחל
גם אנכי ידעתי כי בתם לבבי
עשית זאת ואחשד גם אנכי אות
מחטאי עלי על כן לא נתתיך לנג
אליה: (ז) ועתה השב אשת-האיש
כי נביא הוא ויתפלל בעדך ויחיה

חסר א'

ת"א הלא וכו' ז"ק זס. מכות זס: מחטוא מכות זס, ע"ח
כי נביא ז"ק זס. ע"ח וע"ז:

י"א צו בעריהרען: (ז) נון מעהר אבער גיב דעם מאנעם פֿרויא צוריק, דען ער איזט איין וואו

דש"י

תרנום אונקלוס

להרגני: (ה) גם היא.
לרבות ענדים וגמלים
וחמורי' שלה (שומרי נשלים
ודועי חמורים) את כלם
שאלתי ואמרו לי אחיה הנל:
בתם לבבי. שלא דמיתי
לחטוא: ובנקיון כפי. נקי

זבאי תקטול: (ה) הלא הוא אמר לי אחת היא והיא אף ה'
אמר אחי הוא בקשיטות לבי ובנפאות יני שבדית דג
(ו) ואמר ליה יי בן־למא אף בקדמי גלי ארי בקשיטות
שבדית דא וקנעיר אף אנא יחד קלמחטי קדמי על כן
שבקדך למקרב לותא: (ז) וקען איתיב איתא בקרא ארי נ

אני מן החטא שלא ננעתי זה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמית עתה
לחטא לכל נקיון כפיס לך כאלן (הדל אמר מפעוש ידים יש כאלן): לא נחתך. לא ממך
שלא ננעת זה שלא חשכתי לני סותך החטוא ולא נתתי לך כח וכן לא נתנו סלהים [נדרם
ל"ט]. וכן ולא נתנו סציה לכל [שופטים ט"ו]: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סצור:

באור

שלא דמיתי לחטוא: ובנקיון כפי. נקי אני מן החטא שלא ננעתי זה, כן פירש"י, לכל
משמעות הברות שסמך לחדיו עשיתי זאת משמע שנקיון כפיס חוצר על עשייתו זאת של
לציבור, וצ' המליצות, צתה לצני, ונקיון כפי, כוונה אחת להם, שמה שלקסה לציבור הוא צו
שלא ידע שהיה אשת איש, והלצ כנוי למחשבה והכף אל העשה, ושעורו שלא חטא לא צמח
ולא צמעה צלקיתו זאת: (ו) כי בתם לבבך, לפי מה שכתבתי שצ' המליצות סחריכ
לקיחתו סותה, לא יהיה פה רק קילור לשון כי לא דנה להאריך ולחזור את דבריו: ואח
ושמענו, והוי"ו הזאת כמכפנת העתיד לעצד, תפמש כאחד למצד גס צ' המלמדים אשר
הוא סצה אל הצ', והכוונה צעצור שידעתי כי צחס וגו' לכן חשכתיך מן החטא, וכל"ט (ויי)
דארום וגו'): לא נחתך, לא נחתך, וליו ז' מל' נתינה צמח, כי ענינו לא נתינו לך
לעשות חפץ, וכן לא נתנו סלהים להרע עמדי (צדלשים ל"ט ז'), ולא נתנו סציה לצוא (שח
ט"ז ס'): (ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא, וידע שלא ננעת זה ויקחנה
ומלת נציל לדעת הרשעים פה ודש"י צפ' ולדל (שמות ז' ס'), היל מלסח ניצ שפטים
המשמיע לעם דברי תוכחה וכל"ט (פרעדיגער), ולסן כן דעת הרשעים וימזקו עמו כי
מנחי העי"ן ונציל מנחי גמ"ד כל"ט, ולדעמו נציל הוא באיש אשר האל ינלה סליו סדו, וסג

תרגום אשכנזי צה

זאגער, זאָ ווירד ער פֿיר
דיך בעטען, אונד דוא
דאז לעבען בעהאלטען;
גיבסט דוא אבער ניכט
ווידער, זאָ וויססע, דאס
דוא שטערבען מיסט,
דוא אונד אללעס וואס דיר
אנגעהאָרט: (ח) אבימלך
שטונד דעם מוֹזָרגענס
פֿריה אויף, ריף אללע
זיינע בעדיענטען, בראכ-
טע אללע דיזע דינגע פֿאָר
איהר געהאָר, אונד דיא
לייטע געריטהענאין גראָ-
סע פֿורכט: (ט) אבימלך
ליס היראויף אברהם דו-
פֿען, אונד שפראך צו

איהם: וואס האסט דוא אונס געטאהן? וואס האבע איך געגן דיר פֿערשולדעט, דאס דוא אויף
ביך אונד אויף מיין רייך אייגע זאָ גראָסע פֿערשולדונג געבראכט האסט? טהאטען, דיא ניכט גע-

רשי

תרגום אונקלוס

תתגנה צעיניו ולא יקבלנה
לו ישאך ולא יתפלל עליך
אל אבימלך ומי מפדסמו
שלא נבעתי זה אל כי נציל
הוא. ויודע שלא נבעת זה
לפיכך ויתפלל צעדך [צ"ק
ל"ב]: (ט) מעשים אשר
לא יעשו. ענה אשר לא הודגלה לנא על צדיה צאה לנו על ירך עלירת כל נקצים של זרע

דוא ויצלי עֶלְךָ ותיחי ואם ליחך מי־תיב דע אַרי מי־בת תמות
אם וכל די לך: (ח) ואקדים אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי
ומליל ירת פתגמא האלין קדמיהון ודחילו גברא לחדא:
(ט) וקרא אבימלך לאברהם ואמר ליה מה עבדת לגא ומה
תבית לך אבי איתיחא עלי ושל מלכותי חזקא רבא עובדין די

באור

אלי כי שרש נצ יורה על דצור לצד ולא דצד האלהים, אלל שרש נציא יורה על הדצור אשר ידצד
הנציא צסס ה' צלצד, וכן כתוב נציא חקים להם וגו' ונתתי דצרי צפיו ודצד אליהם וגו' (דצרים
יח יח), וצ"ל (פרהפעט), ואפילו נציא סקר נקרא כן לפי דצרו שצא דצד ה', וכ"ה דעת
הרד"ק צסדסים שרש נצ, ולא נמצא הפעל תמנו רק צצנין נפעל והתפעל, ורצו צנפעל, ונתצ
סס הרד"ק שהיה זה צעצור שענינו קצול הנצואה מהאל ולדצד זה אל השלוח אליו יחיד לו דציס,
(וע"ס סס ד"ל צחור צנימוקו כי דוצ ל' נצואת סקר צא צלשן התפעל על דרך יש מתעשר וגו'
חזק עכ"ל, עשיתי ככל אשר ליני ודקדקתי אחריו, ונצלתי כי דוצס מהנפעל), ואחרי שהמדצד
צצפת צסס ה' יודע את סודו, לכן אמר כי נציא הוא: ויתפלל בערך, שצ על השצ אשת האיש,
לס פשיענה לו אז יתפלל צעדך, וטעם הצ"ק שכל מלת הוא שהוא מפסיק ויתר מן הטעמים
סלפיו. תורה שאינו שצ למנה כפי' הרצ"ס והוא כמו מאמר מוסגר, ועתה השצ אשת האיש
(כי נציא הוא). ויתפלל צעדך, שהרי היה לך דין רחמים נכתוב לפנינו כי עזר עזר וגו': וחיה,
נצו ותיחיה, וכן ת"ס ויז"ע. וכן מתורגם צל"ל, וד"ע ספידנו פי' ותדפא כמו עד פיותם
(יחזק ה' ס'), וכן פי' המכלל יופי מדעתו עם שהרד"ק צסדסים שרש חיה לא הציא זה צין
פיוס שהס תעמן הצריחות. (ואולי העתיק כן מפי' הרד"ק ל'ס' צדאשית שצא לידו, אלל חין
מקד להצילו תפשוטו, כי כנגד מה שאמר לו עות תמות אמר וחיה, וד"ל שתשאר חי ולא
פסח: (ס) מה עשית לנו ומה חטאתי, המעיין צסבול צעצור אותיות הגדוק שאחריהם,
והנה לפי דעת צעל הטעמים ישוצ מאמר כי הצאת וגו' על מה עשית לנו, כי הכיח ז"ק שהוא
כפסיק יחיד מהטעמים שלצניו צמלת לך, ויהיה כמו מאמר מוסגר, מה עשית לנו (ומה חטאתי
יך). כי הצאה ענינו גדולה, ויכוון ב"ב צמה שכלל לומר עלי ועל מעלכתי

תרגום אשכנזי

שעהען זאללטען, האסט
דוא געגען מיך אויסגע-
איבט: (י) אונד אבימלך
שפראך פֿערנער צו
אברהם: וואס האסט דוא
דען געזעהען, דאס דוא
דיועס געטהאן האסט?
(יא) אברהם שפראך:
איך האבע געדאכט, אן
דיועס אָרט ויזא קיינע
גאטטעס פֿורכט; מין
קאנגטע מיך אלץ אומ-
בריינגען, אום מיינע פֿרוי
וויללען: (יב) זאָראָן איזט
וויא אויך אין דער טהאט
מיינע שוועסטער, נעמליך

וירא כ

עפֿדי: (י) ויאמר אבימלך אל-
אברהם מה ראית כי עשית את-
הדבר הזה: (יא) ויאמר אברהם כי
אמרתי רק אין-יראת אלהים
במקום הזה והרגוני על-דבר אשתי:
(יב) וגם-אמנה אחתי בת-אבי הוא
אך לא בת-אמי ומהי-לי לאשה:

ת"א וגם סנהדרין ל"ח, ז':

מיינעם פֿאטערס טאָכטער, אבער ניכט מיינער מוטטער טאָכ

תרגום אונקלוס

לא כשרין לאתעבדא עבדת עמי: (י) ויאמר אבימלך לאברהם
מה חזית ארי עבדת ית שתנכא הרין: (יא) ויאמר אברהם ארי
אמרית לחוד לית דחלתא דיי באַתרא הרין ויקאָלונגי על-עיסב
אתתי: (יב) וברם בקישטא אחת בת אָאָא היא ברם לא בח

לשהך היא לו לחובך היא [נ"ק סס]: (יב) אחתי בת אבי היא. ונת לו מותרת לזן נח
שלין לזות לבוי ע"ס. וכדי לאמת דזריו השעס כן. ול"ת והלל צת אהיו היתה. צני צנים

באור

צעצור מלת לנו שהיא לרצים: חמא גדול לשכז את לשת חיש, וכן מתורגם צל"ס
מעשים אשר לא יעשו, מעשים שאינם ראויים להעשות, וכן ת"ס דלל כשרין לאתעבדא. וכן
תרגם יצ"ע, וכן מתורגם צל"ס, ורש"י פי' מכה שלל הודגלה לנל על שום צדיה צלה לנו עו
ידך, ולפי פשוטו הוא שז על אמרו אחתי היא, וכן פי' ד"ע ספורנו וז"ל מעשים אשר לא יעשו
לגרוס היזק לאיש לא ידעתי קודם לכן ואין לך איזה עמו וכל זה צלתי תועלתך ואין דרך לעשות
כן עכ"ל: (י) מה ראית כי עשית את הדבר הזה, מה דלית צי העל לו דשע ספחדת ועשית
כן כי אני לא נסיתי לקחת נשים מצעליהן, כן פי' הרמב"ם: (יא) כי אמרתי רק אין יראת
אלהים וכו', ענה אברהם אני לא ידעתי שתכס אך חשצתי אולי אין יראת אלהים צמקום הו
כי רוצ מקומות העולם אין נהס יראת אלהים ולכן מעת צלתי מארצי ולכתי צעמים כלים תועב
ולא ידעתי אל איזה מקום נצא התניתי עמה לאמר כן צכל מקום כי הדנר לשת והשצתי לי צ
כלת נפש ולא החלתי דנר צצואי צארננס כי לא דליתי צנס עון אשר העל (הרמב"ם)
והרגוני, ואולי יהרגוני, וכן מתורגם צל"ס: (יב) וגם אמנה אחתי בת אבי היא, וגם זלם
סתנלל לפניך שלל דנרתי שקר כי לם לשת שהיא אחותי צת לזי כן צני צנים הדי הם צצני
והיא היתה צת הרן צן תרח, וכן קרא אברהם ללוט אח ואמר כי אנשים אחים אנוחנו (צדל"ס)
י"ח ח': אך לא בת אמי, רש"י פי' הון מאס אחרת היה, ונתצ עוד צעצור שנת לז מותרת
לזן נח שליין לזות לעכ"ס, לזל יקשה על זה, כי לם היתה כוונתו לאמת דזריו שקראת
לחיותו על נכון, מדוע הסתיר ממנו שהיתה צת לחיו, והיה לו לומר שהיא צת לחיו ולכן קראת
לחיותו, והיא מותרת לו אף לם היא צת לחיו מאס, כי צת לחיו מותרת אף אחד נתינת התורה
ואס חשז שלל יקצל ממנו התנללותו שקרא לזת לחיו לחיותו, ולכן העלים ממנו ואמר וגם אמנה
לחתי וכו', שיחשז שהיא לחותו מעש, הנה ל"כ לא לשת דנרני, והיה מאמר זה מיותר וללל
נודד כלל, ולכן יוקד מתייחס לזה פי' הרמב"ם אף לא לשת לחיו מותרת מנש סינלל

רש"י

וכל קטנים ורעי ואזנים
וחוטם: (יא) רק אין יראת
אלהים. לכסנלי שכל
לעיר על עסקי אכילה
ושהייה שולין איתו לו על
עסקי לשתו שולין לותו

לשהך היא לו לחובך היא [נ"ק סס]: (יב) אחתי בת אבי היא. ונת לו מותרת לזן נח
שלין לזות לבוי ע"ס. וכדי לאמת דזריו השעס כן. ול"ת והלל צת אהיו היתה. צני צנים

באור

צעצור מלת לנו שהיא לרצים: חמא גדול לשכז את לשת חיש, וכן מתורגם צל"ס
מעשים אשר לא יעשו, מעשים שאינם ראויים להעשות, וכן ת"ס דלל כשרין לאתעבדא. וכן
תרגם יצ"ע, וכן מתורגם צל"ס, ורש"י פי' מכה שלל הודגלה לנל על שום צדיה צלה לנו עו
ידך, ולפי פשוטו הוא שז על אמרו אחתי היא, וכן פי' ד"ע ספורנו וז"ל מעשים אשר לא יעשו
לגרוס היזק לאיש לא ידעתי קודם לכן ואין לך איזה עמו וכל זה צלתי תועלתך ואין דרך לעשות
כן עכ"ל: (י) מה ראית כי עשית את הדבר הזה, מה דלית צי העל לו דשע ספחדת ועשית
כן כי אני לא נסיתי לקחת נשים מצעליהן, כן פי' הרמב"ם: (יא) כי אמרתי רק אין יראת
אלהים וכו', ענה אברהם אני לא ידעתי שתכס אך חשצתי אולי אין יראת אלהים צמקום הו
כי רוצ מקומות העולם אין נהס יראת אלהים ולכן מעת צלתי מארצי ולכתי צעמים כלים תועב
ולא ידעתי אל איזה מקום נצא התניתי עמה לאמר כן צכל מקום כי הדנר לשת והשצתי לי צ
כלת נפש ולא החלתי דנר צצואי צארננס כי לא דליתי צנס עון אשר העל (הרמב"ם)
והרגוני, ואולי יהרגוני, וכן מתורגם צל"ס: (יב) וגם אמנה אחתי בת אבי היא, וגם זלם
סתנלל לפניך שלל דנרתי שקר כי לם לשת שהיא אחותי צת לזי כן צני צנים הדי הם צצני
והיא היתה צת הרן צן תרח, וכן קרא אברהם ללוט אח ואמר כי אנשים אחים אנוחנו (צדל"ס)
י"ח ח': אך לא בת אמי, רש"י פי' הון מאס אחרת היה, ונתצ עוד צעצור שנת לז מותרת
לזן נח שליין לזות לעכ"ס, לזל יקשה על זה, כי לם היתה כוונתו לאמת דזריו שקראת
לחיותו על נכון, מדוע הסתיר ממנו שהיתה צת לחיו, והיה לו לומר שהיא צת לחיו ולכן קראת
לחיותו, והיא מותרת לו אף לם היא צת לחיו מאס, כי צת לחיו מותרת אף אחד נתינת התורה
ואס חשז שלל יקצל ממנו התנללותו שקרא לזת לחיו לחיותו, ולכן העלים ממנו ואמר וגם אמנה
לחתי וכו', שיחשז שהיא לחותו מעש, הנה ל"כ לא לשת דנרני, והיה מאמר זה מיותר וללל
נודד כלל, ולכן יוקד מתייחס לזה פי' הרמב"ם אף לא לשת לחיו מותרת מנש סינלל

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים
מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לָהּ זֶה חֲסִדְךָ
אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל כָּל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר נָבִיא שָׁמָּה אֲמַרְיִלִי אֹתִי הוּא :

טער, אונד ווארד מיינע
פרויה: (יג) אלס נידן נון
נאטט אויס מיינעם פלא
טערס הויזע הינוועג וואנ
דערן לים, שפראך איך צו
אידר: דוועס איזט דיא
געוואנגניגייט, וועלכע
דווא מיד ערציגען

פירט: אן יעדעס ארטע, וואס וויר קאממען ווערדען, שפריך פאן מיר: ער איזט מין ברודער:

רש"י

תרגום אונקלוס

אני וצח לי לאנתי: (יג) והיה בד תעו עממיא בחר עובדי
ידחק יתי קריב ה לרחלתיא קבירא אבא ואמרית לה דא
עבתיך די תעבדן עמי לכל אתרא די גהך לחפן אמרי עלי
בה אמי. כדן מלס אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אותי ונו'. אונקלוס תרגם מס
שגגס ויש לישע עוד דבר דבור על אופניו. כשהולילני הק"צ מצית לצי להיות משועט ונד ממקום
לפנים וידעתי שלעצור במקום דשמים ואמר לה זה חסדך: כאשר התעו. לשון דנים ואל
פפמח כי הדנה פקומות לשון אלהות ולשון פדות קדו לשון דנים. אשר הלכו אלהים [שמואל ב'
ו' נ"ג] אלהים חיים [דברים ה'] אלהים קדושים [יהושע כ"ד] וכל לשון אלהים לשון דנים.
וכן ויקם לדוני יוסף [גדלשית ל"ט] לדוני האדונים [דברים י'] לדוני האדון [גדלשית מ"ג] וכן
נעלו עמו [שמות כ"ג] והאשר צנעליו [סס ט"ו] ילס תלמד מהו לשון התעו כל הגולה מהקומו
ולס פיוס קידם תועה. כמו ותלך ותמע [גדלשית כ"ב]. תעיתי כשה אונד [מהליל קי"ט].
סעו לגלי אונל [סיוט ל"ח]. ילסו ותעו לזקס אכלס: אמרי לי. עלי וכן ויסלסו אנסו במקום
לססו [גדלשית כ"ז] על לססו. וכן ולמד פרעה לצי יסלסל [שמות י"ד]. כמו על צי

באור

פסוק אמי ויהי כשה עכ"ל, וזה הדיע לי הלמח מהימה צח לחי וקדלס אחרת
לפי שדכן היה כן, ופיקר הכפגללות צזה לכאורה אין לה שחר כמ"ס ברמז"ן, ח"ל לא ידעתי
סעס להכפגללות הזה כי גכ לס סעס הדור מהימה אחרת ולססו ו' דלות' צלשה אמר להס לחותי
סל להטעמות צדור כדן חטל צהס להציס עליהס חטלה גדולה וסין חלוק אהפדס כלל צין
סלסר ספס סו סקר עכ"ל, וצריך כתב וז"ל וגס סכנה סחתי צח אצי סיס, טענה אחרת
סמ, אצי לפי דרכי סמדות כן סכול ספס וססצתי לס אולי יספלו צה יסללוני לס סיס סיס גס
ספסי וצין סלקחוס ענדין ולס סללוני דור סמדות גס סין צמקוס הזה ידלס אלהיס וססרסתי
רבק סכיה ספנלי כזה וצרו עמה צוולה מצרים סע"פ סלמד כלסר ססעו סתי אלהיס מצית
לצי. סו ססוד ודו סותה סס צמלרים צסעת מעשה כלסר פידסתי עכ"ל: (יג) ויהי כאשר
דתעו אתי אלהים מבית אבי, יע"ע תרגם סס זה חול, והיה כד צעי לסטעלה יתי פלחי
טסודסל ופיקית מצית סצל, ולנקלוס עס סתרגס ססס קדס, תרגס מלס ססעו כסוהו על
ססיס סלצ ססד ע"ז, כי תרגס והיה כד טעו עממיס צסר עוצרי ידיהן יתי קדיצ ה' לדחלתיס
צצית סצל, וכנה תרגס ססעו סכול מן סהפעיל (ספידוסו ססעו סת ססדיס), כסו סעו מן
סל, וצ"ע סתרגסו כהדלס סהפעיל על נכונה, לעומת זה סעציר הכוונה מן סמעשה
ונספסעות פלס ססעו סכול סתעייה צפועל), סל סכססצה וסלצון לסמר סרלו להטעמות,
ונל טסנתס סיתה סלס דלו ליחס סתעייה (סכול פעל דע), סל סללהיס ית', סצל פידוסס
סל נד סגבינה, ופדע לפי סלנקלוס יסיה ססעו מופוד' מן סתי וסמה צטעס מוכח דציס,
יסה סססצוק צגבינת סטעמיס ידע סלף סול כוון להרסיק פעל סתעי' מן ססס צ"ה, ולזה
סציר מלס סתי צטעס דציע סכול ספסיק יסמר מן סזדקס סצכלס אלהיס, וסיה כללו סמר
סללהיס ססר צצית סצי, וסיה אלהיס חול, וסלס סכתת סהלליליס ססר צצית סצי גרמו לו
לסס סת סרן סללסו ולסיות מועה צלרן סחרת, ולולס יסמר נכח כפי פסעות סכפות סללהיס
קס כפי' דס"י וסדסצ"ס וסדלסצ"ע, כלסר סגלס סקצ"ס סמקומי סנלמד לך לך סלרן (סס

(יד) וַיִּקַּח אַבְימֶלֶךְ צֶאֱזָן וּבִקְרָה וַעֲבָדֵיו
וַשְׁפָּחָת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשָׁב לוֹ אִתָּהּ
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר אַבְימֶלֶךְ
הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינַיִךְ שָׁב
(טז) וְלִשְׂרָרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלַי
כֶּסֶף לְאַחֶיךָ הִנֵּה הוּא לְךָ כְּסוּף
עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אָתָּךְ וְאֶת כָּל

(יד) דא גאהם אבימלך,
שאפֿע, דינדער, קנעכטע
אונד מענדע, שענקטע
זיא דעם אברהם, אונד
גאב איהם אויך זיינע
פֿרוי־א שרה ווידער:
(טו) אבימלך שפראך:
דא איזט מיין לאנד פֿאָר
דיר, וואָ עס דיר וואָהל
געפֿעללט, בעזעטצע דייך:
(טז) צור שרה אבער
שפראך ער: זיה! איך
האבע דייגעם ברודער
טויזענד זילבערשטיקקע
געשענקט, דיזעם דיענע
דיר צור עהרענערקלעהרונג,

תולדות אהרן הנה מגלה ט"ו, ח', כ"ח, ח':

געגען אללע דיא בייא דיר זינד; געגען יעדען אנדערן אבער, ווידער

תרגום אונקלוס

רש"י

אָחִי הוּא: (יד) וַדְּבַר אַבְימֶלֶךְ עֶאֱזָן וְתוֹרִין וַעֲבָדָיו וַיִּתְּנוּ
לְאַבְרָהָם וְאֶתִּיב לִיה יֵת שָׂרָה אִתָּהּ: (טו) וַיֹּאמֶר אַבְימֶלֶךְ הָאֵל
אֶרְעִי קִדְמָךְ בְּדִתְקִין בְּעֵינֶיךָ תִּיב: (טז) וְלִשְׂרָה אָמַר הָאֵל יְהִי
אֵלַי כֶּסֶף לְכֹסֶף לְאַחֶיךָ הוּא לִי כְּסוּף דִּיקָר חֲלָף דִּשְׁלָחִי
וּבְרִיתִי וְתוֹרִי יִתֵּן וְיֵת כָּל דִּי עֶמְךָ וְעַל כָּל מַח דְּאִמְרָךְ

ישראל. פן יאמרו לי אשה
הרגתהו [שופטים ט']:
(יד) ויתן לאברהם. כדי
שיתפייס ויתמלל עליו:
(טו) הנה ארצי לפניך.
אצל פרעה אמר לו הנה
אשתך קחולך: לפי שנתייחס

סהמדרים שטופי זמא: (טז) ולשרה אמר. אצומלך לכזודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד
זה נתתי ממון לאחייך שאתה עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כמות עינים: לכל
אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיצותיך דיקניות יש להם לומר לאחר שנתעלל זה
החזירה עכשיו שהולכתני לזוז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כדחי השיצותיך ועל ידי נס:
ואת כל. ועם כל צאי העולם: ונוכחת. יהא לך פתחן פה להתוכח ולהראות דברים נכונים
הללו ולשון הוכחה צכל מקוט צרוד דצרי' וצלע"ז אשפרו"פיר (פרייטען, אונטערזאצן, היר:
חויסאייכאנדערזעטלען, ערלייטערן) *Esprover: Eprouver* ואונקלוס תרגם צפנים אחרים
ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כמות של כבוד על העיני' שלי ששלטו
צך וצכל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יתיך וית כל דעתך. ויש מדרש אגדה אצל ישוע לשון המקרא

באור

י"ז ח'), והואילאני משם להיות משוטט צאדן ונד ממקום למקום וידעתי שאעצור צמקום דשעים
ואומר לה זה חסדך וכו', והתעיייה הזאת איננה דצר דע וצפרט אצל אצרהם שהלך צחפן לצו
לקיים דצר השם: התער, לשון דצים כי צהרצה מקומות לשון אלהות ולשון אדנות נלמדים
צלשון דצים, אשר הלכו אלהים (שמואל ז' ז' כ"ג), כי אלהי' קדשים (יהושע כ"ד י"ט), וכל
ל' אלהים הוא לשון דצים, כי לשון יחיד הוא אלוה, וכן ויקח אדני יוסף (צדאשי' ל"ט כ'), ואדני
האדנים (דצרים י' י"ז), אדני הארץ (צדאשי' מ"ז ל' ול"ג), וכן צעליו עמו (שמות כ"ז י"ד),
והועד צצעליו (שם כ"א כ"ט), ולשון התער הוא כל הגולה מתקומו ואינו מיושצ נקרא תועה
כמו ותלך ותתע (צדאשית כ"א י"ד) תעיתי כשה אצד (תהלים קי"ט קכ"ו), ותער לנלי אכל
(איוב ל"ח מ"ח), ילאו ויתער לזקם אכלס, כל זה ל' דש"י אמנס הושאל לשון תועה גם אל
התעיייה צלצ וצמחצצה, כמו עס תעי לצצ הם (תהלים ל"ה י'), וידעו תעי דוח צינה (ישעיה
כ"ט כ"ד): אמרי לי, הלמ"ד תשמע צמקום צעצוד, או צצציל וכן מתורגם צל"א, או עלי, וכו'
וישאלו אכסי המקום לאשתו (צדאשית כ"ו ו'), על אשתו: (יד) ויתן לאברהם, כדי שיתפייס
ותפלל עליו: (טז) ולשרה אמר, אצומלך לפייסה: הנה נתתי אלף כסף לאחייך, כל מפרשי
הפסט הל' ואנחנו נפרש אל' הפסוק הזה ע"פ דרכו של המתרגם האשכנזי

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

תרנום אשכנזי

זיא געבארען: (יח) דען
דער עוויגע האטטע יעדע
געבערמוטטער אים
הייע אבימלך'ס פער-
שלעססען, אים שרה,
אברהם'ס פרויא וויללען:
כא (ט) דער עוויגע בע-
ראכטע שרה,
וויא ערגעשפראכען; דער
עוויגע לים דער שרהגע-
שעהען, וויא ער צוגע-
זאגט האטטע: (ז) זיא
ווארד געמליך שוואג-
גער, אונד געבאר דעם
אברהם איינען זעהן, אין
זיינעם אלטער: צום צייט-
פונקט, דען גאטט בע-
שטימט האטטע:

רש"י

נקיבה וכו' וכו' לידה
שלהם: (יח) בעד כל רחם.
כנגד כל פתח: על דבר
שרה. על פי דבורה של
סרה:

כא (א) ו'ה' פקד את

שרה וגו'. סמך פרשה זו ללמד שכל המצקש רחמים על חנינו זכוא לרין ללותו דנר כוא
נענ' תחילה [צ"ק ל"ז] סלמער ויתפלל וגו' וסמך ליה ו'ה' פקד את סרה שמקדה נזר קודם סרפס
את לצימלך: פקד את שרה כאשר אמר. זהריון: כאשר דבר. זלדה והיכן הו' סמך
והיכן הו' דנר. סמך וימער סלהים סלל סרה סמך וגו' [נרלסית י"ז]. דנר הו' דנר ה'
סל סרס צנרית צין כצתרים סס נלמער לל יורק זה וגו' [סס ט"ו]. והציל היורש משרה: ויעש
ה' לשרה כאשר דבר. לסררהם (ולסרה צן): (ב) למועד אשר דבר. (רצי יחן ורצי חמל דר
יחן סומד מלמד סנולד לע' חדשים סלל ילמרו מציסו סל לצימלך הו' ורצי חמל סומד לו'
חדשים): למועד אשר דבר אחו. דעליל ית' סת המועד דנר וקנע כסלמער לו למועד ססר

באור

לשאר דברים היוצאים לחוץ, וכן תרגמו סנקלום וצ"ע, ולתרגמו לל כמו שתרנום צנל מקום
ואולידו: (יח) בעד כל רחם לבית אבימלך, ל' הרמז' והנכח צעיני כי מיום אשר נלקחה
סרה לקה לצימלך צלצרי התשעים ולא יוכל לשמש וזהו לל נתתיך לננוע סליה, כי הגביעה
והקריצה צנשים הו' על התשמים, כענין סל סגסו סל ססה (סמות י"ט ט"ו), ולקדצ סל
כנציה (יסעי' ח' ג'), ולססו ולססו סהיו מעוררות ענר צער רחמן ולא יכלו להמלט, כי
עלית רחם הו' (ר"ל צמקום סלל כתוצ צער), סלל סהר כדך ו'ה' סגד רחמה (סמוס ס' ס' ה')
סלל עזירה צער רחם הו' סלל סלל כל' נדר צעדי ולא סלל (סיה ג' ז'), ועמדה סרה צציתו
ימים ולא סז לצימלך מדרכו כי לל הצין עד סזל סלל סלל צחלוס והודיעו, ולא מ' ססר
חולי לצימלך והזכירו צרמו דרך מוסר ונצח לסרה עכ"ל:

כא (א) ו'ה' פקד וגו', סין פקידה סלל ל' זכירה והסגחה על הכפקד כמו פקד יפקד סלהים
ססס (נרלסית כ' כ"ה), פקד פקדתי סתנס ולס העשו לכס (סמות ג' ט"ו). ויפקד
סססן סת סססו צגדי עזיס (סופטיס ט"ו ס'), סף סלן ו'ה' זכר סת סרה ועסה לה כלסר דנר.
וכן סל' צכל העקרות היוולדות, צדחל ויזגר סלהים סת רחל (נרלסית ל' כ"ז), וססו וססר
ה' (סמוסל ס' ס' י"ט), וכן סמרו פקדונות סרי סן כנרונות (הרמז'), ועין סס ססלרסו

וירא כ כא

וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶמְחִיתוּ וַיִּלְדוּ׃
(יח) כִּי־עָצַר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רַחֲמָם
לְבֵית אָבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
אֲבָרְהָם׃ ׀

כא (ט) וַיְהִי־הָאָז פָּקַד אֶת־שָׂרָה בְּאִשְׁרָה
אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה בְּאִשְׁרָה
דְּבָר׃ (ז) וַתֵּהָר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאֲבָרְהָם
בֶּן לְזִקְנָיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵתוֹ

קריאת יום א' דר"ה

ת"א כי עצר תענית ח', פ"ז. ז"ק סס: בעד ז"ק סס: פקד ר"ס
י"ח, ח', ל"ז, ז'. תענית ח', ז'. מבלה נ"ח, ח'. ז"ק ל"ז, ח':

תרנום אונקלוס

אֶתְחִיָּה וְאֶמְחִיָּה וְאֶתְרִיָּהוּ: (יח) אָמַר מִיָּחִיד אֶחָד יִי בְּאִמִּי בָּל
פָּתַח וּלְקָא לְבֵית אָבִימֶלֶךְ עַל עֵיסַק שָׂרָה אִמָּת אֲבָרְהָם:
כא (ח) יִי דְבִיר יֵת שָׂרָה בְּמָא דִּי אָמַר וַעֲבַד יִי לְשָׂרָה בְּמָא
דִּי מַלִּיל: (ז) וַיַּזְדִּיאֲרֵת וַיִּלְדֵת שָׂרָה לְאֲבָרְהָם בֶּר

שרה וגו'. סמך פרשה זו ללמד שכל המצקש רחמים על חנינו זכוא לרין ללותו דנר כוא
נענ' תחילה [צ"ק ל"ז] סלמער ויתפלל וגו' וסמך ליה ו'ה' פקד את סרה שמקדה נזר קודם סרפס
את לצימלך: פקד את שרה כאשר אמר. זהריון: כאשר דבר. זלדה והיכן הו' סמך
והיכן הו' דנר. סמך וימער סלהים סלל סרה סמך וגו' [נרלסית י"ז]. דנר הו' דנר ה'
סל סרס צנרית צין כצתרים סס נלמער לל יורק זה וגו' [סס ט"ו]. והציל היורש משרה: ויעש
ה' לשרה כאשר דבר. לסררהם (ולסרה צן): (ב) למועד אשר דבר. (רצי יחן ורצי חמל דר
יחן סומד מלמד סנולד לע' חדשים סלל ילמרו מציסו סל לצימלך הו' ורצי חמל סומד לו'
חדשים): למועד אשר דבר אחו. דעליל ית' סת המועד דנר וקנע כסלמער לו למועד ססר

**אלהים: (ג) ויקרא אברהם את-שם-
בנו הנו-לד-לו אשר-ילדה-לו שרה
יצחק: (ד) וימל אברהם את-יצחק
בנו בן-שמונת ימים כאשר צוה אתו
אלהים: המישי (ה) ואברהם בן-מאת
שנה בהולד לו את יצחק בנו:
(ו) ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים
כל-השמע יצחק-לי: (ז) ותאמר מי
מלל לאברהם הנניקה בנים שרה כי-**

ת"א וימל קדושין כ"ט, ח': כאשר קדושין טס: ואברהם מגלה
י"ז, ח': מי מלל ז"מ ס"ז, ח': היניקה ז"מ ע"ז, ח':

(ג) אברהם נאנטיץ דען
יצחק דער איהם געבאָרען
וואָרדען, דען איהם נעם-
ליך שרה געבאָרען חאט-
טע, יצחק: (ד) אברהם בע-
שניטט ווינען זאָהן יצחק,
דא ער אכט טאגע אלט
וואר, וויא איהם גאָטט
געבאָטען: (ה) אברהם
אבער וואָר הונדערט
יאהרע אלט, אלס איהם
זיין זאָהן יצחק געבאָרען
וואָרדען: (ו) דא שפראך
שרה: צום לאכען איזט
עס, וואס מיר גאָטט גע-
טהאן; ווער עס האָרט,
מוס איבער מיך לאכען:
(ז) זיא שפראך פֿערנער:
מאן זעהע ווער דעם
אברהם צוגעזאגט, דאס שרה נאָך קינדער זייגען ווירד! נון האבע איך איהם אין ווינעם אלטער

רש"י

תרגום אונקלוס

לסיבתיה לזמנא די מליל יתיה יי: (ג) וקרא אברהם ית שום
בריה די אתיליד ליה די ילידת ליה שרה יצחק: (ד) ונזר אברהם
ית יצחק בריה בר תמניא יומין פמא די פקיד יתיה יי:
(ה) ואברהם בר מאה שנין בר אתיליד ליה ית יצחק בריה:
(ו) ואמרת שרה חדוא עבד לי יי כל דשמע יחדי לי: (ז) ואמרת

לליך [טס י"ח] טרע לו
שריטה צכותל אמר לו
כשתגיע חמה לשריטה זו
צאנה האחדת תלך (לזקנו
טהיה ויו איקומין שלו דומה
לו): (ו) יצחק לי. ישמח
עלי ומדרש אגדה הרצה

עקרו' נפקדו עמה הרצ' חולי' כתרפלו צו ציוס הרצה תפלות נענו עמה ורצ שחוק היה צעולם:
(ז) מי מלל לאברהם. לשון טצח וחטיצות (כמו מי פעל ועשה מי צדל אלה) דלו מי הוא

באור

צענין טרם פקד צתחלת פ' צמדצר: (ג) לזקניו, צימי זקנתו, וידעה לי כי טס זקונים תלך אל
הימים ימי הזקונים ולכן לא יצא ממנו יחיד לעולם כמו נעורים שנמלא את ימי נעוריה (יחזקאל
כ"ב י"ט), גם נמלא התלך לצד ויוצן המתואר געטנו כמו אל צית אציה כנעוריה (ויקרא
כ"ג י"ג), וכן זקונים ענינו ימי זקונים, עס שלא נמלא צמקרא עס המתואר: למועד אשר
דבר אתו, כמו שז על המועד וכן תרגם אונקלוס וי"ע, וכן פירש"י את המועד דצר וקצע,
כמו שפירש לו למועד אשור אליך, וכן מתורגם צל"א: (ה) ואברהם בן מאה שנה וגו', אין
טורך להודיע פה זאת, כי כצר כודע הוא מהפרשיות הקודמות, אך הוא חוזר אל הפסוק שאחריו,
והכוונה לפי שהיה אברהם צן מאה שנה צהולר לו וגו' לפן אמרה שרה מאמרה הנמשך, והוי"ו
של ותאמר המהפכת העתיד לעצר מחצרת ג"כ צ' המאמדים אשר הראשון סצה אל השני, וכן
תרגם המתרגם האשכנזי: בהולד לו את, צאה מלה זאת אחר הנעעל, וכן להלן ציוס הגמל
את יצחק, ועייך צהקדמה וצתחלת פ' צדאשית: (ו) צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי,
הוא לחוק צפה, והוא הלחוק אשר לשמחה [ועייין מ"ט למעל' צמסוק ותלחק שרה (י"ט צ')],
וכל השומע שילדתי צן, יצחק צעצורי לשמחה כמו שילחק האדם לצד התומה, ולשון הרשצ"ס
לחק. שמחה של תמכון עכ"ל, וא"ת, חדוא, וי"ע תרגם, תימהא, יתמה, והמתרגם לל"א
תרגם (אחצען), והכל על כוונה אחת, ולכן תרגם יצחק לי (אום איבער היך אחצען), כעצ
הא"ט הרואה דצר מתמיה שאינו יכול לעצור עצמו מן השחוק: לי, עלי-לו צעצורי: (ז) וחאמרה,
עד: מי מלל לאברהם הנניקה בנים שרה כי-

ילדתי בן לזקניו: (ס) ויגדל הילד ויגמל

איינען זעהן געבאָרען:
(ס) דאז קינד ווארד גרעס
אונד ענטוועהנט, אונד

תולדות אהרן ויגדל ספחים קי"ט. ע"ז:

תרגום אונקלוס

רש"י

סומד כנענתו כק"צה סאן קהימן דאָסר לאַברָהם נקיים דתּוּגיק גגין שָׁרָה אַרִי ילִידִית
מצטיח ועושה: מלל. סינה בר לסיבתוֹהִי: (ח) דירבא ברקא ואַתְחָסִיל געבד אַברָהם קשמיא
כנפוז ולא סמד דזר ביטעדיש שלו ק' כלומד לסוף מלח לאַזרָהס: הניקח בנים שרה. ומאז צנים לשון רצים ציוס
כמשתה כצילו השדות צמחן עמהן והמיקם סותם שחי סומרות לא ילדה שרה כלל סכופי כצילה
מן הסוק: (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש [מיטין ע"ה]: משתח גדול. סהיו שס גדולי הדוד סס

באור

הוא הקצ"ה שמצטיח ועושה סלמד לאַזרָהס כי עוד יצאון ימי עדנה לשרה ותמיק צנים, כי
הנה עתה קיים דצרו וילדתי בן לזקניו, כן פירשו דש"י והרש"ס, וכוּל שצח סל הסס, וידע
לי שכוּל כדמיון סירה קטנה ששרה על הגס הגפלא הזה כלמד שרה חנה סמד שפקדה ה'
למס לה בן, ולכן המלמד הזה מחולק למלמדים קלרים צעלי ג' תיבות, גס צלח צו מלת מלל
סמקודו מן סלרמי תרומו של דזר ולא כמלל סרש הזה צכל ספורי המעשים סשר צתנ"ך, סצל
כמלל ממונו כרצה צמלינות סירי ל"הק, ולכן צלח ג"כ מלת הימיקה עצר צמקוס עמיד כלמד
כוּל נהוג צסירים, והרמצ"ן כקסה על דש"י וכתצ כי לא מללנו מלת מי צערך כזה למעלה
וכצוד רק לציון מי סציעלך ומי סכס (סופטיס ט' כ"ח). מי דוד ומי צן ישי (סמולל ס' כ"ה י'),
עצ"ל, ולסן זה מוכרע, כי צלמס תמלל מלת מי גס לכצוד ומעלה, סלז מרוס עיניכס ודלז מי
צדל סלה (יסעיה ע' כ"ו), מי פעל ועסה קרל הדורות מרלס (סס מ"ס ד'), וצקלת נוסחלות
צפי' דש"י פכ הוצלו צ' פסוקים סלו לרליה סהיל לשון חשיפות, סצל ירלח סלסן צשללת מי
כרדעה, פעמים סתצול על דרך הלעג ולז תהיה להקטין הדזר, כמו צמקומות סזכר כרמצ"ן
ז"ל, וכן מי זה מחשיך עלה צמלן צלי דעס (סיוז ל"ח צ') וכלס עמך הלעג סלל המעשה
המכך ילטוך סדס צעל מעלה וחשיפות, וסלל הלועג הומלל מעלה זלס צליס הזה? והגה
צפסוקים סלחדיו צליוז כלמרה סללת מי ומי כמח פעמיס על לז החשיפות ויתרוח המעלה,
מי סס מעדיה וגו' (סס ה' וכל סימן ל"ט), ולכן הנכך צצלוד הכתוב סלפנינו כפי' דש"י, ונמו
סמפורגס צל"ס: היניקח, סרשו ינק, וצצנין הפעיל. ועל המנהג תהיה ה"ס סהפעיל סצעצר
ועקוד ולזי וע"ס כציוני פועל ולותיות סית"ן סצהפעיל צחול' פושך וי"ז צמקוס יו"ד סשרת
כי סותיות סלויי מתחלפות זה צזה, כמו הודיד מודיד סודיד יודיד, ולא יצולו צלירי להמשיך
כיו"ד עלמה, כדי להפריד צינו וצין הקל סגס סול צלירי כמו אַרד ירד, ולא ססתפקו ציו"ד
ההפעיל להפדים צימכס כי תפול לפעמים מן ההפעיל, כמו זכר מלחמה לל תוצק (סיוז ע'
ל"צ), ומלל גס צקל צפתח גמו אַדע ידע, סצל יס סרמיס מעטיס סתהינה סותיות סית"ן
צקל צחירק פושך יו"ד, וצללו תצולנה צהפעיל סותיות סית"ן צלירי, ומצול גס כה"ס צעצר
ועקוד ולזי וע"ס כציוני פועל צלירי: בגים, ע"ד המליצה מדזר מי יחפוז סתוכל סרס להניק
צנים לעת זקנתה: כי ילדתי בן לזקניו, הגס של שרה סילדה סמד סחלל לה סלודח כול גדול
מסל לאַזרָהס כי כמח זקנים וילדו צנפסלס נשים צחורות, ול"כ יס להפליס סלל הזכירה שרה
פיקר כגס סילדמו לזקנתה והזכירה הטפל, ומח יפה פי' הרש"ס סנתצ ח"ל היניקה צנים
שרה, סלחרי זקנתה, ולזקניו של לאַזרָהס, ולפ"ז הזכירה גדול הגס צתחלה ולח"ז הטפל:
(ח) ויגדל, עמינו פוספת הסנים: ויגמל, כדל מן הדדים ונשלמה ימיקתו סמד כ"ד חודס כדנתיו
צסמולל עד גמלך סמו (סמולל ס' ס' כ"ג): ביום הגמל, שעסה לז מעסה כמו סמלינו צסמולל
כלמד במלתו כצילתו סילה וקרצנות עמו: ותרל שרה אט בן חגר המצריית (אשר ילדח
לאַברָהם) מצחק, מלת לאַזרָהס צעעס תפסיק יסמד מן הטעמים סלפמיו כדן סוף המלמד
כמוסגד, ומלת ומרל חודת על מלת מלחק, ועמינו ומרלכו מלחק, ועגן כלחוק הזה דש"י
פי' ע"פ המדרש ע"ז לו ג"ע לו ס"ד, ופי' עוד סהיה מדיצ עס ילחק על הידועה, וכרלצ"ע
פי' מלחק מפתעסע כדוך כל נער ומקנל צו צעצוד היותו גדול מצנה, סצל סלילה ללדקת סרס

וַיַּעַשׂ אֲבִרְהָם מִשְׁתָּה גָדוֹל בְּיוֹם
הַגָּמֶל אֶת־יִצְחָק: (ט) וַהֲרֵא שָׂרָה אֶת־
בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם
מִצְחָק: (י) וַהֲאָמַר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ
הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ
בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עַם־יִצְחָק:
(יב) וַיִּרְעֵה הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָי אֲבִרְהָם עַל

אברהם מאכטע איין גראַ-
סעס גאסטגעבאָטה, און
דעם טאגע דא יצחק ענט-
וועהנט וואָרדען: (ט) שרה
זאה דען זאָהן דער מצרית
הגר, וועלכעו זיא דעם
אברהם געבאָרען האט-
טע, זיין געשפּאַטטע
טרייבען: (י) דא שפראך
זיא צו אברהם: יאגע דיזע
מאגד אונד איחרען זאָהן
פֿאַרט, דען דער זאָהן
דיזער מאגד זאָלל נישט
מיט מיינעם זאָהן, געמ-
ליך מיט יצחק, ערבען: (יב) דיזעס מיספּיל אין דען אויגען אברהם'ס, אום זיינעם זאָהנעס וויללען:

תרגום אונקלוס

רש"י

רָבָא בְּיָמָא דְאַתְחִיל יִת יִצְחָק: (ט) וַחֲזַת שָׂרָה יִת בֶּר הָגֵר
מִצְרִיתָא דִּי יָלִידַת לְאַבְרָהָם מִחֲמִיד: (י) וַאֲמַרְת לְאַבְרָהָם תְּרִיף
יִת אֶמְתָּא הָדָא וְיִת בְּרָה אָרִי לָא יִירַת בֶּר אֶמְתָּא הָדָא עִם בְּרִי
עִם יִצְחָק: (יב) וּבְאִישׁ פְּתִנְמָא לְחָדָא בְּעֵינֵי אֲבִרְהָם עַל עֵינִסְק

ועצר ולצימלך [צ"ד]:
(ט) מצחק. לשון ע"ל כמו
שכלמד ויקומו ללחק [שמות
ל"ג]. דצר אחד לשון גלוי
עריות כמה דתימל ללחק
צי [צדלשית ל"ט]: ד"ל
לשון רציחה כמו יקומו כל הנערים ושחקו לפנינו וכו' [שמואל ב' ז']. (עם צני וכו'. מתשוצת שרה
כי לא יירש צן האמה עם צני אתה למד) שהיה מריצ עם יצחק על הירושה ואומר אני צכור
ונוטל פי שנים ויואלים צודה ונוטל קשתו ויורה צו חלצים כד"ל כעמלהלה היודם זקיס וכו'
ואמר הלא משחק אני [משלי כ"ז]: (י) עם בני עם יצחק. מכיון שהוא צני אפילו אם אינו
בנו כיצחק או הבן כיצחק אפילו אינו צני אך זה כדאי לירש עמו ק"ו עם צני עם יצחק ששתיין
צו [צ"ד]: (יב) על אודות בנו. ששמע שילל לתרצות דעה [צ"ד]: ופשוטו על שאומרת לו

באור

לשון צ' נפשות המדצרה צמקום סכנה צלי חטא ועון רק צעצור קנאתה, וצפרט שהיא צעצמה
יענה את אנדזהם לאמר צלל כל שפחתי ותלך על צרכי ואצנה גם אנכי ממנה, ואחר שנצנתה
גם היא, תשלחנה צלי פשע, והציאור הנכון הוא כפי' ר"ע ספורנו ששז על הפסוק שלפניו
ועש אנדזהם משתה גדול ציוס הגמל את יצחק, וע"ז היה מתלוצץ ישמעאל צאמרו כי מאצימלך
תפעצרה שרה ואינו צנו צמו שהיו ליצני הדוד אומרים אז, ואל דצדיו אלו וליצנותו זאת שייך
ג"כ דצדים אלו שניין שאינו צנו הנה לי תהיה כל הירושה, ולכן גדשה אותו שרה ואמרה כי
לא יירש וכו', וענוון למה שאמרו דז"ל שהיה צשעה שגורש צן שצע עשרה שנה, וא"כ היה זה
צשנה הדיא אחד שנגמל יצחק, וכתב עוד והטעם שלא קרה זה צעת לידת יצחק כי ישמעאל
שפע כחית אח"כ מליצני הדוד, וגם הרמז"ן פי' שהיה הלחוק ללעג צעת המשתה אצל לא כתב
סנת הלחוק, וכן מתורגם לל"א (ספאטטען): (י) גרש האמה הזאת ואת בנה, כי צעלתה
עשה הצן שהולץ דצה למען יירש צנה את הכל לפיכך גרש מפני שאינו דין שייך לפי' צקלת
(ר"ע ספורנו): כי לא יירש בן האמה, שאינו מיוחס אחריו שהולך הולך אחר הפגום (ר"ע
ספורנו). ולשון הרמז"ן אמר הכתוב את צן הגר המצרית ולא אמר את ישמעאל מלחק וכן אמרה
גדש את האמה הזאת ואת צנה כי אמרה העצד המלעיג על אדוניו חייב הוא למות או להלקותו
ואיני רוצה רק שתגדש אותו מלתי ולא יירש צנכסיך כלל עם צני שהוא צן גצירה ואמרה שגדש
גם אמו כי לא יוכל הנער לעזוז את אמו ועזז את אמו ומת עכ"ל: עם בני עם יצחק, לפי
פשוטו הוא לתוספת צאור, וכן עתורגם צל"א (נעהאליך): (יב) וירע, לדעת ר' יהודה חיוג,
שרשו דוע, וצא הליצן צלירי ע"ד הצדות, כי משפטו צקמן, ולדעת הרמ"ק צשרשים שרש ירע
ועבכלול (ד' קעז דף ק"ל ע"ס), שרשו ירע, וצא הליצן ע"ד משפטו צלירי, דר"ש רמיה לכויה

תרגום אשכנזי

(יג) אבער גאטט שפראך צו אברהם: לאס דיר ניכט באנגע זיין אום דען קנא-בען, אונד אום דיינע מאגד, וואס דיר שרה זאגען ווירד, געהאָרע! דען נור דורך יצחק זאלל דיין זאמען גענאנט ווער-דען: (יג) אבער אויך דען זאָהן דער מאגד ווילל איך צו איינעם פֿאַלקע מאכען, ווייל ער דיין זאמען איזט: (יד) דא שטאנד אברהם דעם מאָרגענס פֿריה אויף,

רש"י

לשלו: (יב) שמע בקולה. (צקול ר"ה שנה) למדנו שהיה אברהם טפל לשרה צנזיות: (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף והבז לפי

וירא כא

אודת בנו: (י) ויאמר אלהים לאברהם אל-ירע בעיניך על-הנער ועל-אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה כי ביצחק יקרא לה זרע: (יג) וגם את-בן-האמה לגוי אשימנו כי זרעה הוא: (יד) וישכם אברהם ובבקר

ת"א כל אשר מגלה י"ד, ח'. סנהדרין פ"ט, ז': ביצחק נדרים ל"א, ח'. סנהדרין נ"ט, ז':

תרגום אונקלוס

בריה: (יג) ויאמר ע' לאברהם לא יבאיש בעינך על עולימא ועל אמתך כל די תימר לך שרה קביל מנה ארי ביצחק יתקרון לך בגין: (יג) ויאף ית בר אמתא לעפא אשויגיה ארי ברך הוא: (יד) ואקבים אברהם בעפרא ויגסיב לחמא ורוקבא דמא ויחב

באור

נ"כ צלירי כמו ירה, וצוול עליו וי"ו הכפוך תשתנה לסגול כמו וירד ה' (סס י"א ה'), רק כשתנה פה לפתח להרחצת סות הגדון שאחריו, והוא פעל עומד, וירע ודוע הם שני ערשים מענין אחד: על אודת בנו, הכתוב ספר צנזור אברהם ואמר שלא היה הדבר דע מלך צעיניו מפני חשק פלגשו וחפלו זה ואלו אמרה לו שתגרש האמה צלזד היה עושה כדלון שרה אצל מפני צנו חרה לו מאד ולא ולזה לשמוע אליה (הדמצין): על אודת, כמו על דבר, ואונקלוס תרגם על דבר ועל אודת שניהם, על עיסק, ושדשו אחד, והוא לשון רצות אצל לא נמלא ממנו הנפדר: (יב) שמע, ל' קצלה, ולשון שמיעה צלל למ"ד או צי"ת אחריו, הוא לפעמים שמיעת האזן כפשוטו, ולפעמים קצלת הדברים, ולפעמים הצנת הדברים, וכשתהיה אחריו צי"ת או למ"ד לא תהיה הכוונה רק על קצלת הדברים: כי ביצחק, כי דק ציחק, וכן מתורגם צל"א: יקרא לך זרע, רק זרע יצחק יקראו על שמך זרעך, וצריתי שהקיימותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען כדכתיב כי נד יהיה זרעך וגו' (סס ט"ו י"ג), על יצחק הצטחתיך: (יג) וגם את בן האמה, מפני שהיה אברהם מפחד עליו שלא יקראנו אסון צלחו אותו ממנו לכן אמר לו הקצ"ה אל תדאג עליו כי אף שהוא יקרא צן האמה ולא צנך, לגוי אשימנו: כי זרעך הוא, הואיל וזרעך הוא שכולד ממך, ומלת כי משמש צד' לכוונת אי, דלמא, אלא, דהא, והנה צענין דהא יוכללו שתי כוונות, האחת נתינת טעם וסצה מחודשת למאמר הקודם לא נדעה עדיין, והצ' נתינת טעם וסצה ידועה למאמר הקודם, ולפי שהן קרובות צעיקר הענין, לכן לא הצדיל צעל הל' הארמי ציניהם כי תרגם אונקלוס שניהם ארי, ויצ"ע תרגם שניהם ארום, אצל צעל הל' האשכנזי יפריד ציניהם, כי המורה על נתינת סצה מחודשת יתורגם (דען), והמורה על נתינת סצה ידוע' יתורגם (ווייל), ולכן צמאמר כי ציחק יקרא לך זרע, שלא נדע לו מקדס שלא יהיה ישמעאל יורש עם יצחק רק יצחק לצד, מתורגם צל"א (דען), אצל כי זרעך הוא, שהיא כזה ידועה, מתורגם (ווייל), ועיין צריש פ' צלח: (יד) וחמת מים, נאד, וצנפדר נקוד חמת, וצמייכות ישתנה הסגול לפתח, וצאורו חמת מלל מים: שם על שכמה ואת הילד, ל' הדמצין נמשך למעלה ויתן אל הגד ואת הילד כי גם הילד נתן לה שילך עמה צאשר תלך (ויהי פי'), ותשלך את הילד, בצרה עליו הצמאה ולא יכול ללכת והשכינתו אמו תחת האילן מושלך ונעלז, או כענין וישלכם אל ארץ אחרת (דברים כ"ט כ"ז), אל תשליכני מלפניך (תהלים נ"א י"ג), ענין מלווה וי"א טמר ותשלך פ' למנוח ויחזק דעת שחלם צמא ורצותיו אמרו

תרגום אשכנזי ק

נאָהם שפּייזע, אונד איי-
נען שלויך מיט וואססער,
גאבעס דער הגר, לעגטע
עס נעמליך אויף איהרע
שולטער, וויא אויך דאז
קינד, אונד שיקטע זיא
הינוועג, זיא גינג אונד
פֿעראירטע זיך אין דער
וויסטע בוך שבע:
(עו) אלס דאז וואססער
אין דעם שלויך צו ענדע
וואר, ווארף זיא דאז קינד
פֿערנע, זאָ ווייט וויא איין

אונטער איינעם פֿאַן דעם ביימען: (טז) ווא אבער גינג, זעמלע זיך פֿאַן פֿערנע, זיך ווייט וויא איין

רעזי

שהיה שונאו על שינא
לתרצות רעה: ואת הילד.
אף הילד שם על שכמה
שהכניסה צו שרה עין רעה

וְהָיָה חֵמֶה וְלֹא יִכּוֹל לִילֵךְ צְרָגָיו [צ"ד]: וְתֵלֵךְ וְתַתֵּעַ. חֲזָרָה לְבָלּוּי צִית אֲצִיב [צ"ד]: (מז) וַיִּכְלּוּ הַמֵּיִם. לְפִי שְׂדֵדךְ חֹלִים לְשִׁתּוֹת הַרְצָה: (מז) מִנְגֵּד. מִדְּחוּק: כִּמְטַחֵי קֶשֶׁת. כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת [צ"ד]. וְהוּא לֶשֶׁךְ יִרְיִית חֵץ צִלְשָׁן מַעֲנֶה שֶׁהֵיחַ צִלְשָׁתוֹ עַל שֵׁם שֶׁהִזְרַע יוֹדֶה כֶּחֵץ. וְאִם תֵּאֲמַד

באר

שהיה חולה צעת ששלחו ושם על שכמה את הילד וזה טעם ותשלך ויהי כל העינין הזה לאצרהם מפני שצוה לעשות ככל אשר תאמר שרה והיא לותה להולידו מיד וצמיונה לא נתן להם כסף וזהו ועצדים וגמלים נשאים אותם עכ"ל, וכן פי' רש"י שגם הילד שם על שכמה כדעת רז"ל, וכן מתורגם צל"ג: וחתע, שרשו תעה, ומשפטו תתעצה, צפלים תתפנה, והוא פעל עומד מן

הקל, וצולו עם וי' ההפוך תפול הה"א ואל הסבול תחת הפ"א, והאית"ן לפעמים צחירק כמו ייפן, ולפעמים צלירי כמו יתפן ונפן, וכשתנה צמלת ותתע הסבול לפתח להרחצת העי"ן

המדיניות: במדבר באר שבע, לא נקרא אז עדיין צלל שצע רק אח"ז אודות שצעת אצרהם
לצניעלך, כמפורש צפ' שלח"ז, רק משה דצינו הכותב התורה קראה צסם שנקראת צימיו, והנה
לדעת הרמב"ם היה אז אצרהם צגרד ונתן לה לחם ומים מה שיספיק לה עד צלל שצע והוא
הלכה ולא ידעה הדרך ותתע, אצל לא כן דעתי כי אם היה אז אצרהם עדיין צגרד לא היתה
נדיה לפנות לצלל שצע למצורח א"י כי אם למערב כי דעתה היה לחזור לארץ מולדתה מלדימה
כמפורש אח"ז ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים, וצלי ספק הראה לה אצרהם את הדרך אשר
תלך צה למצרים, ומדצד פארן שיש צסם ישמעאל איננו רחוק מצסם, ובס ארץ פלשתיים ומצרים
אינם רחוקים זה מזה, כמפורש צתחלת פ' צשלח, ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתיים כי קרוב
הוא, גם י"צ צני ישמעאל שכו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים, כמפורש צסוף פ' חיי שרה,
אצל צלל שצע אשר ליהודה היה סמוך לחצרון ולא צארץ פלשתיים, וכצד הלך אצרהם מארץ
פלשתיים ונצסע אל המקום הסמוך לחצרון, והיה סמוך לגבול פלשתיים, כאשר אפרש עוד צמקומו,
ולכן הוד צלכתה מצלל שצע למצרים תעתה צמדצד צלל שצע ערס צואה אל מדצד פארן:
(צו) ותשלך, כמדב"מו, ודמת, כי היה צידה, כאשר כתצתי למעלה, וכן מתורבס צל"א:
אחד השיחים, אחד מן האילנות: (צז) מנגד, כצצצוא המלה הזאת עם מ"ס עכינה מרחוק:
הרחק, צל המקוד צמקום השס כדרכו, והוא סס תלל אל מקום המרחק אשר צין שני מקומות
כמו דרך רחוק, וכן מתורבס צל"א: כמצחוי קשת, עיקר שרשו טחה, ואין לו ריע צמקרא,
למים נתוספה צו ה"א אל השרש ונעשה שרש צעל ד' אותיות, והנה לדעת דצי יונה הוא פעל
ויאמר צצמו כל צניו הדגים, מצינו מצינו מצינו, והוא על דרך הפעלים צעלי ד' אותיות

בְּמַטְחָיו קָשֶׁת בִּי אָמְרָה אֶל-אַרְאֶה
בְּמֹת הַיָּלֵד וְתֵשֵׁב מִגֵּד וְתֵשֵׁא אֶת-
קָלָה וְתִבְדֹּ: (יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-
קוֹל הַנֶּעֱר וַיִּקְרָא מֶלֶךְ אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר
לְהַנְדֵּשׁ מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מִה-הִנֵּה
הַנֶּעֱר אֶל-תִּירְאִי בִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל-

בְּגִנְעֵנְשׁוּם, דַּעַן זִיא זִיא זִיא-
טַע, אִיךְ מִאָג נִיכְט צו-
זַעֲהֵן, ווען דאָס קינד
שטירבט: זיא זיא זיא זיא
פֿאַן פֿערנע, ערהוב איה-
רע שטימומע, אונד ווייני-
טע: (יז) גאָטט ערהאַר-
טע דיא שטימומע דעם
קנאבען, אונד איין ענגעל
גאָטטעס ריף דער הנר
פֿאַם היממעל צו, אונד
שפראך צו איהר: וואס
איזט דיר חג? פֿירכטע

ת"א שמע ר"ה ט"ז, ז':

תרנום אונקלוס

רש"י

בְּקִשְׁתָּא אָרִי אָשְׁרֵת לָא אָחֳזִי בְּמֹתָא דִּרְבִּיא וַיִּתִּיבֵת מִקְבִּיל
וַאֲרִימַת יֵת קָלָה וַיִּבְכֶּת: (יז) וַיִּשְׁמַע קָדָם יי קָלָה דִּרְבִּיא וַיִּקְרָא
מֶלֶךְ אֱלֹהִים דִּי לְהַנְדֵּשׁ מִן שָׁמַיִם וַאֲמַר לָהּ מִה לָּךְ הַנֶּעֱר לָא תִּדְחָלִי

היה לו לכתוב במטחי קשת
משפט הו"ו ליכנס לכלן
כמו צחוי הסלע [שיר
השירים ז'] מבזרת והיתה

לדעת יהודה למלכים לחגא [ישעיה י"ט] ומבזרת יחוגו וינועו כשכור [תהלים ק"ז] וכן קלוי לרן
[תהלים ס"ה] מבזרת קלה: ותשב מגד. כיון שקדצ למות הוסיפה להחדק: (יז) אל קול
הנער. מכלן שיפה תפלת החולה מתפלת אחדים עליו והיא קודמת להתקבל [ז"ל]: באשר
הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא כדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות [ר"ה
ט"ז] לפי שהיו מלכני השרת מקטרגים ואומרים דזנו של עולם מי שעתיד זרעו להמית צנין
צמא אתה מעלה לו צמר והוא משיצ' עכשיו מה הוא לדיק או דשע אמרו לו לדיק ור"ל צענין
זה שאינו ראוי לעונש מיתה צמא ודו"ק) אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזה צמא
הוא שם והיכן המי' את ישראל צמא כשהגל' נצודגלד שנאמר משא צעד וגו' לקראת צמא
התיו מים וגו' [ישעיה כ"א] כשהיו מוליכין אותם אלל ערצוי' היו ישראל אומרים לשוניהם צקסה
מכס הוליכונו אלל בני דחינו ישמעאל ודחמו עלינו שנאמר אורחות דדני' [שם] אל תקרי דדני' אלל

באור

השרש, והו"ו צמקום ה"א למ"ד הפעל האמיתית והה"א שאחריה הוסיפו אלל לא כהוספת
אות מלותיות האמנתיו שלל ללודך ותפול צנקל אלל הה"א הזאת שמוה כמו שרשית, ולכן
צכל מקום שהה"א השרשית צנחי למ"ד ה"א תשתנה ליו"ד תשתנה גם היא ליו"ד וצמקום שנשמטה
נשמטה גם היא, כמו כי אתה מתחלה צלרז (ירמיה כ"ז ט"ו). ואיך תתחלה את הסוסים
(שם י"ז ה'), וכן כל ההא"י צמלות אשתחיה ישתחיה נשתחיה, וצמלמים כמו שאן,
כמו שכתבתי בתחלת הפרשה (י"ח ז'), על מלת וישתחו ע"ש, והנה צמלת מטחוי יאמר הצינוני
לרצים מעמחים צחסדק ה"א האות הרציעית, כי גם צנחי למ"ד ה"א צעלי שלל מלותיות תפול
הה"א צצינוני ליחידה ורצים ורצות, כמו מן פכה, מִפְּנָח, (הה"א לנקצה וה"א השרש נשמטה,
מִפְּנָים מִפְּנָח, וצממיות הרצים תפול הע"ס ותשאר היו"ד לצדה לסי' הרצים, והכוונה על
האנשים המורים צקשת, ויהיה פי' במטחוי קשת, כמו שמדחיקן המטחויים צקשת, וי"א שהוא
שם צל' רצים צתוספת מ"ס האמנתיו צלשו, ופירושו כיריית החץ צממיות הקשת כלל' שעור
מרוצת החץ, והנה לדעת דס"י הוא ב"כ שם ליריית החץ, ול' רצים אשר צו פי' שצורה על שתי
טיחות, צ' פעמים כשעור הזה, אלל לדעת הרד"ק צשרשים שרש טחה, אן ענינו רק כשעור
יריית חץ פעם א', וצל' לצ' רצים כמו שמלכו הרצה שמות צל' רצים תמיד, צתולים, בעורים,
שמים, מים, רחיים, מאזנים, מספדים: (יז) באשר הוא שם, ל' הרמז"ן הנכון צענין צדך
הפסע שיאמר כי שנוע אלהים אל קול הנער צמקום אשר הוא שם הודיע אותה שלל תלטרך ללכת
משם כי צמקום הוא ירוה למאן מיד ואמר לה קומי שאי את הנער אחרי שתותו כי לבוי גדול
אשימנו, וכמהו אשך כרע סס נפל שדיד (שופטים ה' כ"ז), וצמזר חללים שם הוא (אשך)

קֹדֶל הַנֶּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא־שָׁם: (יח) קֹדֶמִי
שְׂאֵי אֶת־הַנֶּעַר וְהַחַיִּיקִי אֶת־יָדְךָ בּוֹ
כִּי־לִנְיָ גִדּוֹל אֲשִׁימֶנּוּ: (יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתִּלָּךְ
וַתִּמְלֹא אֶת־הַחֲמַת מַיִם וַתִּשָּׁק אֶת־
הַנֶּעַר: (כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנֶּעַר
וַיִּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֵה קִשְׁת:

דיך ניכט, דען גאטט האט
דיא שטיממע דעם קנא-
בען ערהארט, דא וואָ ער
יעטצט איזט: (יח) אויף!
נימס, דען קנאבען, אונד
שליסע איהן אין דיינע
ארמע, דען איך ווילל איהן
נאך צו איינעם גרעסען
פאלקין מאכען: (יט) דא
אפפנעטע גאטט איהרע
אויגען, דאס זיא איינען
ברוננען זאהע: זיא גינג
אליא, פיללטע דען שלויך
מיט וואססער, אונד לים

דען קנאבען טרינקען: (כ) גאטט וואר מיט דעם קנאבען, ער וואוכס העראן, וואָהנטע אין דער

רשי

תרנום אונקלום

אֲרִי שְׂמִיעַ קָדָם יי קָלִיָּה דְּרַבִּיָּא בְּאַתֵּר דִּי הוּא תָּמָן: (יח) קֹדֶמִי
פּוֹלֵי יֵת רַבִּיָּא וְאַתְקִיפִי יֵת יְדִידָךְ בִּיהָ אֲרִי לָעַם סְגִי אֲשִׁינִיָּה:
(יט) וַנִּלְאָ יי יֵת עֵינֶיהָ וַחֲזַת בִּירָא דְּמִיָּא וְאַזְלַת וּמַלַּת יֵת
דִּיקְבָּא מִיָּא וְאַשְׁקִיַּאת יֵת רַבִּיָּא: (כ) וַיְהִי מִמָּרָא דְּיֵי בְּסַעֲדִיָּה

זודיס ואלו יולאים לקדחתם
ומציאין להם צער ודג מלוח
וכחות נפוחים כסזודים
ישראל שהם מלאים מים
וכשמכניסו לתוך פיו ופיתחו
הרוח נכנסת צנופו ומת:

(כ) רובה קשת. יורה חלים זקשת: קשת. על סם האומנות כמו סמר במל ליד לפיכך

באור

ל"ע ל'), ירמוז למקום ענ"ל, וכן ת"א, צאחר דהוא תמן, והרשצ"ס הוסיף צו עוד כוונה
אחרת ואמר לפי שלא היתה דואה אותו שהרי נתרחה מאותו מקום הולך לומר צמקום אשר
הוא שם נתן לו את המים, ועל כוונה זאת מתורגם צל"א (וואָ ער יעטלט איזט), כי צתחלה
קודם שהרחיקה עלמה ממנו היו שניהם צמקום אחד: (יח) והחזיקי את ידך בו, פעל חזק
שקשור עכ הצי"ת ענינו שיחזיק עלמו צדצר לנקף אותו צחזקה, ואף כאן ל' אחיזה צין הזדועות
צחזקה כחק האס לצנה צאהצחה אותו, וכן מתורגם צל"א: (יט) ויפקח אלהים את עיניה,
נתן זה דעת להכיר מקום מים שהיה שם: (כ) רבה קשת, מושך צקשת ומורה חלים, ולא נמלא
שרש רצה על הענין הזה צכל המקרא עוד, אצל נמלא שרש רצו, ונמלאים כמזהם צמקרא שני
שרשים מענין אחד, שרר ושדה, ומלת קשת לדעת דש"י והרשצ"ע הוא שם תאר, וכ' הרמצ"ן
ח"ל צעצוד היות קשת תואר אמרו כי רוצה הוא המורה השלים מלשון יסצו עליו רציו (איוצ
ע"ז י"ג), וימדרוהו ורצו (צדאשית מ"ט כ"ג), וקשת הוא העושה הקשתות (זכן נתצ הדד"ק
צשרשים שרש קשת צחחלת צצויו, ויהיה לפ"ז פה חסר וי"ו העטף, רצה וקשת כמו שמש ירח
עמד וצלה (חצקוק ג' י"א), ורצו' כן), ויותר נכון שרצה הוא המורה ויאמר על מורה החלים
ועל משליך האצנים וזולתם, אשר יריתי ציני וצינך (צדאשית ל"א כ"א), ולכן יתואר אותו פעם
אחרת כי הוא קשת, וכן וימלאהו המורים אכשי' צקשת (שמואל א' ל"א ג') ענ"ל, אצל הדד"ק
צשרשים שרש הכ"ל צסוף דצדיו פי' שהוא שם כמו שפית, והמקוצן ממנו וכל קשתותיו דרכות
(ישעיה ה' כ"ח), וקשתותם תשצדנה (תהלים ל"ז ע"ו) ענ"ל, ויהיה לפי דצדיו לכלי הקשת
צ' שמות, קשת, וקשת, ויהיה לפי דעתי היחיד משם קשת הצא צמקרא עם הכנויים, מן
קשת לפי מצבולס נמלאת השי"ן דפויה והתי"ו דגושה צדגש קל קשתיו קשתיו על משקל מלבי
מלבו מן מלך, ולא מן קשת לפי שאין דרך להפיל הדגש החזק מן השמות הכצדים כמו שלא יפול
ממלת שפית וגנצ צבולס צכנויים, וכן המקוצן מן קשת שנמלא ג' פעמים צלי הכנוי, וקשתות

(כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּאָרָן וַתִּקַּח לָּוִי
אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: פ שִׁשִּׁי
(כב) וַיְהִי בַּעֲת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
וּפִיכָל שַׂר־צָבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר
אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה:
(כג) וְעַתָּה הִשְׁבָּעָה לִּי בֵּאלֹהִים הִנֵּה
אִם־תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינִי וּלְנָכְדִי בַּחֲסֹד
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם־

וויסמע, אונד ווארד איין
באגענשיטצע: (כא) ער
וואָהנטע נעמליך אין
דער וויסמע פארן: אונד
זיינע מוטטער נאהם איהם
איינע פֿרויא אויס דעם
לאנדע מצרים: (כב) עס
וואראום דיזע צייט, דא
שפראך אבימלך אונד זיין
העערפֿיהרער פיכל, צו
אברהם, וויא פֿאלגט:
גאטט איזט מיט דיר, אין
אללעם, וואס דוא
טהוסט: (כג) נון שוואַ-
רע מיר ביא גאטט, דאס
דוא מיר אונד מיינען קינ-
דערן אונד ענקעלן גיכט
פֿאלש ווערדען וויללסט, דוא
אויך מיר אונד דעם

תולדות אהרן תשקד סוטה י, ח' חולין ז' ס':

וויא דיא געוואָגענחייט, וועלכע איך דיר ערצייגט, זאָ וואָללסט
לאנדע ערצייגען, אין וועלכעם דוא דיר אויפֿגעהאלטען האסט:

תרגום אונקלוס

דַּבְּרָא וּרְבָא וַיְתִיב בְּמִדְבַּרָא וַהֲוָה רַבִּי קִשְׁתָּא: (כא) וַיְתִיב
בְּמִדְבַּרָא דְּפָאָרָן וַיְנַסִּיבֹת לִיה אִמְיָה אֶתְתָא מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:
(כב) וַהֲוָה בְּעִידָנָא תַּחֲיָא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכָל רַב חֵילִיָּה
לְאַבְרָהָם לְמִימַר מִימָרָא דִּי בְּסַעֲדָךְ בְּכָל דִּי אַתָּה עָבִיד:
(כג) וַיִּבְעֵן קַיִּים לִי בְּמִימָרָא דִּי הָבָא דְּלֹא תִשְׁקַר בִּי וּבְבָרִי
וּלְבַר בְּרִי בְּמִיבֹתָא דִּי עָבִידִית עִמָּךְ תַּעֲבִיד עִמִּי וְעַם אֶרְעָא דִּי

רש"י

השי"ן מודגשת היה יושב
צמדצד ומלסטם סת
העוצרים הוא שנאמר ידו
צכל וגו': (כא) מארץ
מצרים. ממקום גדולה
שנא' ולה שפחה מלרית וגו'
[צדלשית ט"ז]. היינו
לחמרי ליכשי זדוק חוערל

לחמרי ליכשי קאי: (כב) אלהים עמך. לפי שרלו שילא משכונת סדום לשלום ועם המלכים
נלחם ונפלו צידו ונפקדה לשתו לזקוניו: (כג) ולנכדי. עד כאן רחמי האל על הצן: בחדא אשר

באור

נערים (ישעיה י"ג י"ח), העגנים ויהקשחות (נחמיה ד' י'), ושרינות וקשחות (ד"ה ז' נ"ו
י"ד) צהשתנות הפתח לשוא וצחסדון דגש השי"ן, גם המה מן קששת צפלים ארצות מן ארץ.
לצל אותם שצלו לרצים עם הכנוי, צכלס השי"ן דגושה וכת"ו רפוי' קששתתיו, קששתתיהם,
והם מקוצלים מן שס קששת כמו מן ששבת ששבתתיו, ששבתותם, ששבתתיהם, בששבתתיהם
צשצתנס עליה (ויקרא כ"ו ל"ה): (כב) אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, לפי שרלו
הנסים שנעשו לו שילא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו צידו ונפקדה לשתו
לזקוניו: (כג) הנה, ת"א ויז"ע, הכא, כי הנה צלא עד מודה על המקום, ועם מלת י"ד
מודה על הזמן, ועיין מ"ס צפ' שלח לך צפסוק סלח כל וגו' מעלדים ועד הכה (צמדצד י"ד
י"ט): אם תשקר לי, מלת אם צכל מקום מספקת אל תחשוז צה צלתי זה והיא צלה צדו
מקומות השצועה אם תשקר לי, ולכן נשצעתי לצית עלי אם יתכפר עון צית עלי (שמואל א'
ג' י"ד), אחת נשצעתי צקדשי אם לדוד אכזב (תהלים פ"ט ל"ו), וצאודה צכל מקום שצנל על
שצועה כמו שלא, אם אתם תצאו אל הארץ (צמדצד י"ד ל'), שלא תצאו אל הארץ, וכן ת"א
פה, דלא תשקר צי, וכן התודגש צל"א, ועיין מ"ס צפ' שלח לך צפסוק אם ידלו את הארץ
(צמדצד י"ד כ"ג): תשקר, אין לו ריע צצנן הקל, ונמלא ה' פעמים צצנן פֿעל, ושס נתלוה

וירא כא

תרנו' אשכנזי קב

(כד) אברהם שפראד,
יא! איך ווילל שווארען:
(כה) עד שטעללטע אבער,
דען אבימלך צור רעדע,
וועגען דעם ברונגענס,
דען דיא קנעכטע
אבימלך'ס גערויבט האט
טען: (כו) אלליין אבימלך
שפראד, איך ווייס ניכט,
ווער דיזעס געטהאן האט:
דוא האסט מיר אויך
ניכטס געזאגט, אונד איך
האבע ניכטס דאפאן ער-
פאהרען, אויסער הייטע:
(כז) אברהם נאהם שאפע
אונד רינדער, גאב זיא
דעם אבימלך: אונד זיא
צערשניטטען ביידע איי-
נען בונד: (כח) אברהם

הארץ אשר-גרתה בה: (כד) ויאמר
אברהם אנכי אשבע: (כה) והוכח
אברהם את-אבימלך על-אדות באר
המים אשר גזרו עבדי אבימלך:
(ט) ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה
את-הדבר הזה וגם-אתה לא-הגדת
לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום:
(ס) ויפקח אברהם צאן ובקר ויהן
לאבימלך ויכרתו שניהם ברית:
(כט) ויצב אברהם את-שבע כבשת

רשי

עשיתי עמך תעשה עמדי.
שלמדתי לך הנה לרני
לפניך [צ"ד]: (כה) והוכיח.
נתונח עמו על כך:
(ל) בעבור תהיה לי.
זאת: לעדה. לשון עדות
של נקיזה כמו ועדה המלצה

תרנום אונקלוס

איתתבתא בה: (כד) ואמר אברהם אנא אקיים: (כח) ואוכח
אברהם ית אבימלך על עיסק פירא דמין די אנסו עבדי
אבימלך: (ט) ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבד ית שתנמא
דין ואף את לא חיתא לי ואף אנא לא שמעית אלהן יומא
דין: (ס) ודבר אברהם עאן ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרניהון
קיים: (כט) ואקים אברהם ית שבע חירפן דען בלחודיהון:

באור

נ' פעמים עם הצי"ת, וצ' פעמים צלי שום אית שמושית לחדיו, וצאה פה הלת"ד לחדיו, לי
ולמי ולנכדי, והסקר, העך האמת, דצר שאינו כן, והעעם אל תעשה דצר לי או לניני או
לנדי שעל ידו יהיה הדצור הזה סקר, והוא קרוז מענין הכוז והצידה, שהמכוז מוליד תקוה
לצר שלא ידלה לעשותו, והצוד נומל רעה למי שהוא חייז להטיז, וכתצ הדמצ"ן ול' תסקר לי
צענד היותו עלך והוא גר צארנו, או שיהיה תסקר צאהצתו כי אוהצ נאמן היה לו לכצו
ולעשות כדלנו הלל תדלה שלא מלצ צו דצר זולתי צאר המים אשר בזלו עצדיו והוא אומר
לו נחסד אשר עשיתי עמך עכ"ל: ועם הארץ, ועם אנשי הארץ כמו ושמעו מלרים (צמדצר
יד י"ג). אנשי מלרים: (כד) אנכי אשבע, צאה מלת המדצר צעדו לפני אל"ף האית"ן שנס
היל למדצר צעדו, ותהיה הכוונה אני לעשה את שלי לעשות עמך חסד ולשצע, אזל אתה לא
עשית עמדי חסד כדצריך שעצדיך בזלו ממני (כן פי' ר"ע ספורנו): אשבע, צחיר"ק האל"ף
ותו אל"ף אית"ן צנפעל צסנול שלא יתערצ עם יו"ד אית"ן צקריאה: (כה) והוכח אברהם
את אבימלך. נתונח עמו צעענת דצרים: אשר גזלו עבדי אבימלך, הוכיחו צאשר הוא מלך.
על המל הכעשה צארנו ואין מכלים והוכיחו גם כן על הדשעים שהיו צציתו שלא כדרך הלדיקים
על דרך לא ישצ צקדצ ציתי עשה רמיה (תהלים ק"א ז'), (ר"ע ספורנו): (כו) לא ידעתי
מי עשה, גם עכשיו שהודעתני כי נעשה הגזל על ידי עצדי לא ידעתי מי הם עשה זה:
ותם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי, על מה שהוכחתי שצהיותי מלך עלי היה
לאשר חסון, הנה המלך לא יעשה זה כי חס על אחד משני פנים חס לקול צעקת הגזול וחס
לקול המון עפרסוס חס בל שיעשה והנה אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי קול המון

תרגום אשכנזי

וירא כא

הִצֵּאן לְבִדְהָן: (כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
אֶל־אֲבִרְהָם מַה הִנָּה שָׁבַע כְּבִשְׂתִּי
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְהָן: (ל) וַיֹּאמֶר
כִּי אֶת־שָׁבַע כְּבִשְׂתִּי תִקַּח מִיָּדִי בְּעִבּוֹר
תְּהִי־הִ' לִיעֲדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר
הַזֶּה: (לא) עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא
בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵיהֶם:
(לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקֻם

שטעללטע זיבען יונגע
שאפע בעזאנדערס:
(כט) דא שפראך אבימלך
צו אברהם: וואס בעדייט
טען דיזע זיבען יונגע שא-
פע, וועלכע דוא בעזאג-
דערס געשטעללט האסט?
(ל) יענער אנטווארטט:
טע: דאס דוא דיא זיבען
שאפע פאן מיינער האנד
נעהמען זאלסט. דא-
מיט עס מיר צום צייגנים
דיענע, דאס איך דיזען
ברונגען געגראבען האבן:
(לא) דארום נאנטע מאן
דיזען צורט באר שבע:

דען אלדא האטטען זיא ביירע געשווארען: (לב) זיא צערשניטטען אלזא איינען בונד אין באר

תרגום אונקלוס

רשי

(כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לְאֲבִרְהָם מַה אֵינִין שָׁבַע חֲרִפָּן אֲלֵיךְ דִּי
אֲקִימָא בְּלַחֲדִיָּהוֹן: (ל) וַיֹּאמֶר אֲבִי ית שָׁבַע חֲרִפָּן תִּקְבִּיל מִן
יָדִי בְּדִיל דְּתָהִי לִי לְסִדְרוֹ אֲבִי חֲפָרִית ית בְּיָרָא דָּדָא: (לא) עַל
כֵּן קָרָא לַאֲתָרָא הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע אֲבִי תַּמָּן קִימִי תְּרִיָּהוֹן:
(לב) וַיִּגְזְרוּ קָיָם בְּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל רַב חֵילִיָּה וְחָבִי

[צדאשית ל"א]: כי חפרתי
את הבאר. מריצים היו
עליה רועי אבימלך
ואומרים להנחמו חפרנוה
אמרו צנייהם כל מי
שיתדא על הנאר ויעלו

באור

זה (כן פי' פסוק זה ד"ע ספורנו), וכן תרגם יצ"ע: (כט) הנה, כנוי לנקצות נסתרות, כמו
לזכרים הם: לבדנה, ה"ל נוספת, ואין ריע צמקדל למלה זאת עם ה"ל נוספת: (ל) כי
את שבע כבשות תקח מירי, על דרך שלף איש נעלו ונתן לרעהו חלת התעודה (רות ד' ז').
כי היה זה עדות הסכמת הצעלים והודאתם בדבר (ד"ע ספורנו): את שבע כבשות, צלה פה
מלת את ואין אחדיה לא ה"ל הידיעה ולא כינוי ולא סמיכות, שלא כמנהג, ונמוכו את אחיכם
אחר (להלן ת"ג י"ד). ויכו את רפאים (לעיל י"ד ה'). תהיה לי, צל על משקל נקצה כמשפט
צמקוס שאין המין מפורש: לעדה, שרשו עוד, ושם המקרה ממנו, עדות, (לייגניט), שם
התאר לזכר יעד ולנקצה יעד, כמו עד הגל הזה ועדה המלצה (צדאשית ל"א כ"ז), ונמלל גם
שם המקדל יעד כמו לא תענה צדעך עד שקר (שמות כ' י"ג) ד"ל עדות שקר, והנה תהיה לי
לעדה נוכל למרש שהוא תואר נקצה ומוסז על הדבר שאין מינו מצורר שאמר עליו תהיה לי,
וכמו שת"ל וירושלמי לסהדו, כי שם המקרה צלרמי, סהדותא, ויתורגם צל"ל (רחמיט עם
חיר חיין לייגע) או צלשון נקצה (חיינע לייגין זיח). ואולם יותר נראה שהוא שם המקרה
(לייגניט), וכן מתורגם צל"ל: (לא) על כן קרא, הקודל: כי שם נשבעו שניהם, חסד
וי"ו השמות כמו שמש ירח עמד וצלה (חזקוק ג' י"א) רלוצן שמעון (שמות ח' ז') רוצה לומר על
כן על שצע כצעות וכי שם נשבעו שניהם על שמי הדברים האלה קדל למקום שהוא צלר שצע
ונסתתף צלר עם שצע על הצלר שחפר שם אצרהם (מכלל יופי), ולדעתי אין צורך לזה כי צפ'
תולדות באמר ג"כ על כן שם העיר צלר שצע (צדאשית כ"ו ל"ג), ולא היה שם דק שצועה ולא
שצע כצעות, ולכן גם פה נקדל כן על שם עיקר הדבר שהיא השצועה אצל שצע הכצעות טפל
היה דק לזכרון ולעדות, ואולי גם שצע הכצעות אשר הציז לצדנה היתה הכוונה לזכר השצועה
צעצור מלת שצע: (לב) ויכרתו ברית בבאר שבע, הוא כלל אחר הפרט, ומתורגם צל"ל
(חלוצ): וישבו אל ארץ פלשתים, לשון הימצאן עיני ישיבו אל ארץ פלשתים

וירא כא

תרגום אשכנזי קנ

אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל עֶרְצָאָו וַיֵּשְׁבוּ אֶל-
אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: (לג) וַיִּטַּע אֱשֶׁל בְּבֵאֵר

תולדות אהרן ויטע סוסיה סס:

תרגום אונקלוס

רש"י

לְאֶרְצָא דְּפִלְשְׁתִּי: (לג) וַיִּצְיֵב אֱיִלָּנָא בְּבֵאֵר שְׁבַע וַיְצַלֵּי תַמָּן הַמִּים נִקְרְאוּ שְׁלוּ הֵיטָּע וַעֲלוּ לִקְרֹאֵת סְדֵרָה: (לג) אֱשֶׁל. רַצ וְשִׁמְלָל חַד אִמֵּר פְּדִים לְהַצִּיב עֲמֵנו פִּדּוֹת לְאוֹדוֹתֵינוּ צִסְעוּדָה. וְחַד אִמֵּר פּוֹדֵק

באור

פי צלח פלשתיים היו, אצל הם יושבים בגדר שהיא מדינת המלך והוא יושב בצלח שצע שהיא צלח פלשתיים נחל גדר עכ"ל, אצל הרמז"ן עלמו כתב צפ' תולדות כי נחל גדר הוא נחל נמשך מגדר אל ארץ אחרת, ואחר זה כתב שם ואולי איננה מתלכות: אע"פ שהיא צלח פלשתיים, והלך הרמז"ן שם לכל זה צעצור שאלמדו ליחזק לך מעמנו וגם סתמו הצלחית ערס צול ילחק, ואך ייחווהו לשון לחפרם גדרם, והנה מ"ש שאלו איננה מתלכותו אף שהיא צלח פלשתיים, לא שמענו מעולם שהיה ארץ פלשתיים מחולקת למלכים שונים, כי לא נמצא רק חמשת סדני פלשתיים, והסדנים אינם מלכים, אך מדרגה פחותה מהם, אצל צעת שמלכו שם מלכים מלך אחד היה לכלם, ויותר נראה כדצרו הרמזונים כי הנחל נמשך מגדר אל ארץ אחרת, והנה שם נאמר אחר ויעתק משם, והיינו עוד להלן מלחם פלשתיים, לפי שדצו על צ' צלחות הרמזונות צעצור שהיו ספוך לנבולם, ואח"כ נאמר וישל משם צלח שצע, וא"כ לא היה צלח שצע נחל נדה אצל לפי דעתי לא היתה צלח שצע צלח פלשתיים, כמו שכתבתי למעלה, ולפ"ז יהיה פי' וישצו אל ארץ פלשתיים כמשמעו, ודאיה לזה מ"ל ועם הארץ אשר גרתה צה, צלחן עצה, ולא אחר הארץ אשר אתה גר צה, משמע שגר צה לפנים ולא עתה, וכן מלמתי אחר צפי' ר"ע ספדנו שכתב ח"ל וישצו אל ארץ פלשתיים, שצו מצלח שצע שלא היה מלחם פלשתיים שהלכו שם לדבר עם סדרהם שהלך שם לראות מקניהו ושם נתן לאן וצקר ונצטות לכרות הצדית עכ"ל, ואך למצוה על שלא נזכר צכתו הליכת סדרה מלחם פלשתיים, כי דרך הכתוב לקצר צפרטים נאליה, כמו שלא נזכר ספור הענק שחפר צלח ושגזלה ממנו עצדי אצימלך, רק צתוכחתו לאצימלך אחר על אדות צלח המים אשר בזלו וגו', כי עיקר כוונת הפרשיות האלו הוא להכפר מה שקרה לקדושים ההם, שעי' יראתם ואהבתם את ה' גדלו והאליהו עד שגם מלכים עע"ז התאוו לכרות צדית עמם, והנה לכל הפנים אם תהיה צלח שצע צלח פלשתיים או לאו, הנה לא הודיע הכתוב אימת נסע סדרהם משם לחצרון עם שרה או שרה לצדה, כי צסוף פ' העקדה נאמר וישצו סדרהם צלח שצע, ואח"כ נאמר ותמת שרה צקרית ארצע הוא חצרון וגו', כי חצרון איננה צלח שצע נפודש צס' יהושע, שצלח שצע היא מן הערים אשר נפלו לשמעון צתוך נחלת צני יהודה, אצל חצרון נשארה ליהודה, וכתובה לכל צן יפנה, ונראה לי עוד שהצלח שאלו ממנו לא היה צמקס שנצטעו (אשר נקרא אחר צלח שצע), כי איננו מלחם פלשתיים ומדוע יבולו ממנו צלח צלחן אחרת אשר אין להם שום טענה עליו, רק סכן היה הדבר, כי עצדי סדרהם לא נשארו עם מקניהו על מדעה אחד, כי אם נסעו ממקום למקום נמצא נאות דשם למקניהו הדצ, והוא כלך לפעמים לראות את מקניהומה יעשה צהם והיה שוכן צעריה הסמוכות אל המדעה, ועקר מושבו היה צגרה, והנה הדועים צכל מקום שילכו ילטרבו אל המים לורך רצ, והוא יקר עד מלך צמחז בהוא, ולריצין לחפור צלחות צגדה להשקות ממנו העדרים, וצהיות סדרהם צגדר ספר צלח צלחן פלשתיים אצל עיר גדר צמקוס מדעה מקניהו, ועצדי מלך בלוח ממנו, וסדרהם חשצו צצדיעת אצימלך בלוח ממנו, לפי שקרא אחתו על הללחתו, ולכן עוצ את הצלח ההוא וילך לו אל המקום הנקרא אחר צלח שצע שאינו צלחן פלשתיים, וכדאות אצימלך שעוצ מדינתו כתעורר ללכת אליו ולכרות עמו צדית, וסדרהם גלה לו צתוכחתו, כי על אדות הצלח אשר בולו נסע משם, נחשצו כי על פיו בלוח ממנו, ואצימלך השיצ כי לא ידע את הדבר הזה, והנה סדרהם נתן לו לאן וצקר ונצטות למען יחזיר לו את הצלח, כי היה לו צו לורך גדול צצט עצדיו עם מקניהו לצלח פלשתיים, למען ימלאו מים צנוה טוב ודשן, ואולי שצ אחד כך למד וישצו שם, ולפי שלא היו אצל הצלח צעת השצוה, לכן לא נאמר על כן קרא לצלח הכוא

תרגום אשכנזי

וירא כא

שָׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּנֵי יְהוָה אֵל עוֹלָם:
(לד) וַיִּגַּד אֲבִרְהָם בְּאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים
רַבִּים: פ שביעי

פֿלֿאַנצטע אײנען וואלד
אין באר שבע, אונד בע-
יֿעטע דערט, מיט דעם
נאמען דעם עוויגען, דער
אין גאטט איזט עוויגער
צײַטן: (לד) אברחם
חילט זיך אים לאנד
פלשתי' לאנגע צײַט אויף:

תולדות אחרן ויקרא סופה סס:

רש"י

תרגום אונקלוס

בְּשָׁמַיָא דִּי אֱלֹהֵא דְעֻלָּמָא: (לד) וְאַתְוֹתַב אֲבִרְהָם בְּאַרְע פְּלִשְׁתִּי
יָמִין בְּגִימִין:

לֿאכסני' וְזו כל מיני פירות.
ומלינו לשון נטיע' צלחלי'
שנא' ויטע סהלי ספדנו

[דניאל י"א]: ויקרא שם ונו'. על ידי אותו שם של הק"נה כלל העולם
לשאר שאוכלים ושותים אומר להם צרכו למי שאכלתם משלו סנדלים סתם שמעלי סכלתם משל
מי סאמר והיה העולם סכלתם [סוטה י']: (לד) ימים רבים. מדועים על של חזקן חזקון עש'
כ"ה שנה וכלן כ"ו שהרי צן ע"ה שנה היה נצלתו מחרן. אותה שנה ויצא וישצ צללוני מעדל שלל
מלינו קודם לכן שנתיישצ סלל שס סצכל עקומתיו היה כאודם חונה ונוסע וכולך שנאמר ויעצור
סצר'. ויעתק משס. והי רעצ ורד סצדס מלריתא [צדלסית י"צ] וצמלרים לל עשה סלל סלשה
חדשים שהרי סלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויצא וישצ צללוני מעדל סשר צחצחק [סס י"ב]
סס ישצ עד שנהפכה סדוס מיד ויסע משכ סצדס מפני צושה של לוט וצל לסרן פלשתיס וצן ל"ט
שנה היה שהרי צללישי למילתו צלו סללו המלכני' כרי כ"ה שנה וכלן כתוצ ימים רצים מדועים
על כדלסוניס ולל צל הכתוצ לסתו' סלל לפרש ולס היו מדועים עליהם שתי שנים לו יתד סיה
מפרשס ועל כדחק סינס יתרים יתד משנה כרי כ"ו שנה מיד ילל משס וחזר לחצחק ולושה שנה
קדמ' לפני עקידתו סל ינחק י"צ סני'. כך סמינו צסדר עולל [צ"ד]:

באור

צֶלַע שָׁבַע דָּק לַעֲקוּם הַבּוֹא, וּמִפְּרֵשׁ עוֹד כִּי שֵׁם נִשְׁמָעוּ שְׁמֵיהֶם, וְדָל סָף שָׁלָם הִיָּה שֵׁם הַצֶּלַע.
הִנֵּה הַשְּׁמָעָה הִיָּתָה שֵׁם, וְע"פ בּוֹל הַצֶּלַע כּוֹלָדָה בַּשְּׁמָעָה: (לנ) וַיִּשַׁע אֲשֶׁל' דּוֹל נַחֲלָקוּ צו
סס הִיָּל פּוֹנֶדֶק לְאֹדְרָחִים לוֹ מִדָּם, סָלָל מִפְּרֵשִׁי הַפֶּשַׁע (הַרְשָׁצִים וְהַרְשָׁצִיע) פִּירְשׁוּבוּ מִדָּם,
וְז"ל הַרְשָׁק צִפִּירְשׁוּ עַל שְׁמוֹלָל צִפְסוֹק וַיִּקְהוּ סָת עֲלָמוֹתֵיהֶם וַיִּקְצְרוּ תַּחַת הָאֵשׁל צִינָשָׁה (ס' ל"א)
י"א), תַּחַת הָאֵשׁל, וְצִדְרֵי הַיָּמִים (ס' י"צ), תַּחַת הָאֵלָה, סָשׁל הוּא כָּלָל לָל עַן זֶנָן וַיִּטַּע
סָשׁל כַּתְרֻמוֹ וְנָלִיצ נָלִיצָל, (כ"ה צִקְלָת כּוֹסֶסֶלֹת צַת"ס, סָלָל צִנוֹסֶסֶלֹת יִשְׁנוֹת מִלְּסָתִי וְנָלִיצ
סִילָנָל), וְצִדְרֵי הַיָּמִים פִּירְשׁ שׁזָה הָעַן הִיָּה סָלָה עִכָּל, וְכֵן מִרְבָּמוּ יִצְעַ וְהַיִּדּוּשְׁלָמִי, וְכֵן
מִתּוֹדָגס צַל"ס: וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם, עַל דַּעַת הַרְמָנָן וְדַעַת סְפּוֹדָנוּ יִהִיָּה פִי
וַיִּקְרָא סְלִימֵד וְהַדִּיעַ לְרִצִּים סס ה' סָהוּל הַמִּנְהִיג צִנְחוּ הַזֶּמֶן וַעֲמָלִיו, וְעוֹד פִי כִי כּוֹכֵל לְפִרְשׁ
עוֹלָם הוּא סָשְׁמִים וְהַלְרָן כָּלִשׁוֹן הַצֶּלַע תַּמִּיד צִדְרֵי דּוֹל וְהַדִּיעַ צִזָּה סִקְרָל סָצְרָהס וְהַדִּיעַ
לְצִדְרִיֹת סוֹד הַגִּבְהַת הָעוֹלָם צִכָּלָלוּ סָהוּל צִשָׁס ה' הַחֲסִין צִנְחָ שִׁישׁ לוֹ סִילֹת צִכּוֹלָס, וְסָת וַיִּקְרָא
וְלִי, וְכֵן פִי הַרְשָׁצִים, וְכֵן מִתּוֹדָגס צַל"ס, וְסָל עוֹלָם ת"ס, סָלָהָל דַּעַלְמָל, סָלָל הַמִּתְרָגס לָל"ס
תִּרְגַס עוֹלָם לִשׁוֹן נָלָס כִּפִי הַרְמָנָן וְהַרְמָנָס צַס' מוֹדָה נִצּוֹכִים וְהַרְשָׁע סְפּוֹדָנוּ, וְכ"כ הַרְשָׁצִיע
צִפִי קָהֵלָת (ג' י"א), צִפְסוֹק סָת הַכָּל עִשָׂה יִפָּה צַעַתוֹ, גַס סָת הָעוֹלָם וְנו', סָכָל עוֹלָם סָצְמִקְרָל
פִּירְשׁוּ נָלָח חֲמָן: (לד) וַיִּגַּד אֲבִרְהָם בְּאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים, לִפִי מָה סָכַתְצָתִי כִי צֶלַע
סָצַע סִינְהָה צֶלְרָן פְּלִשְׁתִּים יִתְכֵן שִׁשָׁז סָל סָרָן פְּלִשְׁתִּים סָחֲרִי סָשָׁר כִּדָת צִדִית עַס סָצִימָנָךְ וְהַשִּׁיז
לוֹ סָת הַצֶּלַע סָשָׁר בּוֹלוּ מִמֶּנּוּ עֲצָדִיו, גַס יִתְכֵן לְפִרְשׁ וַיִּגַּד סָצְרָהס סָכָצֵד גַר צֶלְרָן פְּלִשְׁתִּים יָמִים
רִצִים מִדָּם יָלָל מִשָּׁס סָל צֶלַע שָׁצַע, וְנִמְלָל רִצִים כְּמוֹהוּ צִמְקָרָל, וַיִּרַס תּוֹלַעִים וַיִּצָּלָס (שְׁמוֹת ט"ז
כ'), דָּל וַיִּצָּלָס צִתְחָלָה קוֹדֵס סָצָלוּ צו הַתּוֹלַעִים, הֵן סָתָה קָלֶפֶת וְנַחֲטָל (יִשְׁעִיָה ס"ד ד'),
וְנַחֲטָל צִתְחָלָה קוֹדֵס סָקָלֶפֶת. וְדַע"י כַתֵּצ ע"פ צִדִיתָל דַס"ע סָגַר שֵׁם כ"ו שָׁנָה וְהַדָּרָךְ הַזֶּה
הַסָּחֲרָן הוּא הַנִּכָּן לְדַעַתִי כָּאִשָׁר סָצָלָר עוֹד סִי"ס: וַיִּבֵּר, צִלִי וַיִּצֵּי הַסָּפּוֹךְ הוּא יָגוֹר כְּמוֹ יָקוֹס,
וְעַס וַיִּצֵּי הַסָּפּוֹךְ יִשְׁתַּנָּה הַסָּחֲקָ לְקַמָן חֲטָף וַיִּקָּם, וְסָס לַעֲדִי הַפַּעַל רִי"ס יִשְׁתַּנָּה הַקָּסָ לְפַתַּח

כב (ב) * וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַהֲאֱלֹהִים נִסְּרוּ אֶת־אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי :

כב (א) עם וואר נאך
דיזען בעגע-
בענהייטען אלס גאטט
אברהם פֿערזוכטע: אונד
שפראך צו אייחם, אברהם!
אברהם שפראך: היר בין

קריאת יום ב' דר"ה
תולדות אהרן ויהי פנהדין פ"ט, ז': אברהם מנלה ל"ח, ח':

רש"י

תרגום אונקלוס

כב (ח) וַיֵּקֶם אֱלֹהִים וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים

לומדים [סנהדרין פ"ט] אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה לצרכים
הקדוש לפניך פר אחד או סיל אחד אומר לו כלום עשה ללא צמצול צנו סלו הייתי אומר לו
צמ סתו לפני לא סיה מעכצ. וי"ל אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפלל על יצחק שתל צן
י"ב סנה ולא פית' אומר לו יצחק צאנר אחד סתה מידלמי סלו אומר לי הק"צ צה עממך לפני לא

באור

לכאסיו על ברי"ט כי יש לה קלת דין הרחצה בלוחות סח"ע כמו ויסר אליה (שופטים ד' י"ח).
וילך עליה (דמאל ס' ס'), וצא זה צקמן שלא כדרך חזריו:

כב (א) ויהי אחר הדברים האלה, כל מקום שנאמר אחר הדברים האלה מחוץ אל הפרשה
שלמעלה, אחר הדברים האלה שהרג אדם את המלכים, אחר לו הקצ"ה אל מידל אצדס
מן הלוות (צדלסית ט"ו ס'), ויהי אחרי הדברים האלה שחולד יצחק ויגד לצדס לאמר עוד
ותפאל ילד סת דעקה (סס כ"צ כ"ג) וכו'. אף כאן אחר הדברים שכתב לצדס צדית לאצמלך
לו ולמינו ולנכדו של לצדס וכו', וחדה לפי של הקצ"ה על זאת שצרי אדן פלסטים ניתן לצדס, וצ
וצם ציהושע מטיילים על ערי חמשת סדרי פלסטים גורל צנלל גצול ישראל, והקצ"ה לזה עליהם
לא תחיה כל נשמה לכן והאלהים נסה את לצדס, קנתרו ולערו, כדכתיב הנסה דצר אליך
פלס (סיוצ ד' צ'), ועל נסתם את ה' (שמות י"ז ז'), תסה ומרצה (סס), צחנני ה' ונסני
(תהלים כ"ו צ'), כלומר נתגלית צנן שנתתי לך לכרות צדית ציניכס וצין צניהם, ועתה לך
והעלה לעולה, וידעה מה הועילה כדיתות צדית שלך (הדשצ"ס), וכתצ נסה, קונטרדרי"ס, סל
סל סן כן דעת המפרשים והמתרגמים ללשן ארמי כ"ל לשון הצחנה כאמר יצא עוד, ולדעת
פיהרי לצדסנאל ענין הסיון הוא מלשון התרוממות מענין ונשא נס לבוים (ישעיה ה' כ"ו),
והצחנה שדומתו והגדילו, ואין דעתי נוחה צפידוש הזה כי איננו משרשו כי נס שרשו נסס, וזה
שרשו נסה, (ואף כי צמדש תפרש פסוק כי לצעצור נסות סתכס צל האלהים (שמות כ' י"ז),
לגל ולרועס סתכס, זהו דרך דרש, סלל סנו צלתי סל הפשט עינינו צצילורנו זה), גס מלסנוהו
פתחנר לשרש צצן כחו צחנני ה' ונסני (תהלים כ"ו צ'), אשר נסוני אצותיכס צחנוני גס דלו
פעלי (סס ל"ה ט'), ודעת המתרגם אשכנזי כדעת המפרשים כללות ענין הנסיון מעטס צחניה,
והיא כוללת מחשנת הפועל סל המעשה, והס שמות נרדפים כמו שזכרנו, סלל שיס ציניכס
כצדל פרטי, ככל השמות הנרדפים שיס להס הודלס כללית משתתפת להס, ועוד הודלות
פרטיות עצרלות ציניהם, וז"ל היר והמקום הגורמים לפועל לעשות כאשר עם לצנו יקרא,
נסיון, והנודס סת הנסיון הוול יקרא, עגסה, פעמים סיכיון המנסה להוליס מחשנת המנוסה
סל היס, לדעת סת הלפון צלצנו, כמו וינסו סתי זה עשר פעמים (צמדצר י"ד כ"צ), וסז יפול
לשן צחניה על התצונות צמעשה הגלוי, לדעת על ידו סת מחשנת הפועל הלפונה צלצו),
ותפעמים שתהיה כוחתו לחק ולסמץ סת לצ המנוסה צמדה מן המדות, עד ספשות קנין ותכונה
צגפשו, כי החלק המעשי לא יושלס צדיעת המדות העוצות והצגסס לצד, כי סס צסוסיף עליהם
התמדת הפעולות הנעשיות מהס והכרגל צהס עד שתתחזק המדה צלצ העושה, ותלמץ סת
דוחו להיות תמיד פוכן חריו לילך צדרכיה ולעשות המעשים הנמשכים ממנה צשמחה צלי עולה
והתדלות כלל. ועל הדרך הזה אומר והאלהים נסה את לצדס, כלו' שנתן לו יד והמליס לו
מקום לסמץ סת לצנו צדדני הירלס ועצדות סלל יתצדך, ע"י המעשה סגדול והנודל אשר לוהו
לעשותו. וסל"ס (ער חוט חיהן פערזכט), ועל הדרך הדלססן ילסער צל"ס (ער חוט חיהן גע

(3) וַיֹּאמֶר קַח-נָא אֶת-בִּנְךָ אֶת-יְחִידָךְ
אֲשֶׁר-אָהַבְתָּ אֶת-יִצְחָק וְלָךְ-לְךָ--
אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל
אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ :

איך! (3) דא שפראך
גאטט, נימם דיינען זאָהן
דיינען איינציגען דען דוא
ליבסט, נעמליך יצחק,
געהע היין אין דאז לאנד
מוריה, אונד ברינגע איהן
דארט צום גאנצען אָפּפֿער,
אויף איינעם דער בערגע,
דען איך דיר אנצייגעווער-

תולדות אהרן קח עקדה סער 3:

תרגום אונקלוס

רשי

לִיָּה אֲבָרְהָם וַאֲמַר הָא אָנָּה: (3) וַאֲמַר דְּבַר קָעַן יִרְ-
בָּרְךְ יִת יְחִידָךְ דִּי רַחֲמִיתָא יִת יִצְחָק וְאִיזִיל לָךְ לְאַרְעָא פּוֹלְחָנָא
וְאַסְקִיָּה קִדְמִי תַּמָּן לְעֹלָתָא עַל חָד מִן טוֹרֵיָא דִּי אָמַר לָךְ :

הייתי מעכצ: הנני. כך
היא ענייתם של חסידים
לשון ענוה הוא לשון זימון:
(ב) קח נא. אין נא חלל

לשון צקשה חמר לו צקשה ממך עמוד לי צו הנסיון שלא יאמרו הדאשנות לא היה צהן ממך:
את בנך. חמר לו שני צנים יש לי חמר לו את יחידך חמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו
חמר לו אשר חכנת חמר לו שניהם חמר לו את יצחק [סנהדרין פ"ט]. ולמה לא גילה
לו מתחלה שלא לערצו פתאום ותזוח דעתו עליו ותערף וכדי לחצו עליו את המלכות וליתן לו
שכר על כל דבור ודבור: ארץ המוריה. ירושלים וכן בדברי הימים לזנות את צית ה' צירושלים
זה המוריה [ד"ה 3' ג']. ולדותינו פירשו על שם שמש הודסה יולדה לישראל. ואונקלוס
תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש צו מור נדד ושאר צמחים: והעלהו. לא חמר לו שחטו לפי
שלא היה חפץ הק"צ לשחטו חלל להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו חמר לו הודידהו:
אחד ההרים. הק"צ מתהלל בלדיק' (ס"א משהלל בלדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להדנות

באור

פריפט) עכ"ל: הנני, ל' הזמנה, הנני מזומן למלותך, והיא מלה מורכבת מן הן חני חו מ
הנה חני: (ב) את בנך את יחידך, צעצור היותו צן הגזירה והוא לצדו אשר יקרא לו זרע
קראו יחידו וזא הל' להגדיל המלכות חמר קח נא את צנך היחיד האהוב יצחק והעלהו עולה לפני
(והרמז'ן): אל ארץ המוריה, כמלאת המלה הזאת עוד פעם אחת ד"ה (3' ג' ח'), ויחל
שלמה לזנות את צית ה' צירושלים זה המוריה אשר נדדה לדוד לזיבו אשר הכין צמקוס דויד
צגדן חרן היצוסי, והנה מפורש שם שהוא מקום המקדש, ועל דעת חז"ל צפרקי ד"ס הוא
המקום שהקדישו צו חרם וקין והצל ונח, אמנם שם מוריה חז"ל דרשו צו דרשות שונות, והרמז'ן
כתב חז"ל והנכון על דרך הפשט שהוא כמו חל הר המוריה ואל גצעת הלצונ' (שיר ד' ו'), כי
ימלאן שם זהר ההוא מור ואובליט וקנמון כענין שאמרו קנמון היה גדל צא"י והיו עזים ולצאים
אובלים ממנו חו שנקרא בן לשבח ישראל והנה צכאן קודם שם הארץ ארץ מוריה ושם נדדה כי
הר הצית לצדו יקרא הר המוריה ואולי נקראת העיר (כ"ל שז"ל הארץ) על שם ההר ההוא
אשר צתובה. הארץ אשר זה הר המוריה, וההר לצדו נקרא מוריה עכ"ל והנה מה שהוליד כי
המור גדל שם ממנו שאמרו חז"ל קנמון היה גדל צא"י והיה מדעה ללצאים, לא ידעתי מה ענין
מור חלל קנמון, ונודע כי המור והלצונה אינם גדלים רק צמלכות שצא אשר צאן ערצ (כפי
דעת הרמז'ן עלמו שחולק על הרמז'ן צפי' סממני הקטורת האומר שהמו' הוא סמוס"קו שהוא
דס חיה קדוש שצדירות הדור, חלל הוא חומר שהוא (המידה) שצאן שצא היא גדלה על הר
אחד, וסמוך לו צגצעות הנמוכות ממנו יבדלו חילני הלצונה, ועליהם חמר שלמה צא"ה (ד' ו').
חלך לי חל הר המו' ואל גצעת הלצונה), והיה לו לקרותו הר הקנמון חו ארץ הקנמון, ואף
שעם כל זה אפשר הדבר שהיה גם המור גדל צאן ישראל צימים ההם, מכל מקום אין לזה
ראיה מדברי חז"ל שלא הזכירו רק קנמון לצד, והנה אף אונקלוס ציאלו מענין המור, שתרבם
לארעא פולחנא על שם עבודת הקטורת שיש צו מור נדד ושאר צמחים, כמו שהצין דש"י ז"ל
מדבריו, ואולם אין צכל זה הכרע, ועם שנתן דשות לדורש שמות העלם כל אחד כמות
נפשו וכפי הענין על דמיון וכלל יפי' וערצו' לשון המור, היה אנוני לא נדע סנת השמות

וירא כב

תרגום אשכנזי קה

דע: (ג) אברהם שטאנד דעם מצרענס פריה אויף, זאטטעלטע זיינען עזעל, נאהם זיינע צווייא קנאבען מיט, אונד זיינען זעהן יצחק, שפאלטעטע אפפערדאלץ, מאכטע זיך אויף, אונד גינג אן דען ארט, וועלכען איהם גאטט אנגעצייגט האט-טע: (ד) אם דריטטען טאגע הוב אברהם זיינע אויגען אויף, אינד זאהע דען ארט פאן פערנע: (ה) דא שפראך אברהם צו זיינע קנאבען, בלייבט נור היר מיט דעם עזעל!

רש"י

סכנן וכן אל הארץ אשר חרלך [נרלשית י"ז] וכן ציונה וקדש עליה את הקדושה [יונה ז'] : (ג) וישכם. נודדו למנוה [פסחים ד'] : ויחבש. הוא צעצמו ולא לוח לאחד מעצדיו שהאצה תקלקלת השודה: את שני נעריו. ישמעאל וליעזר שחן אדם חשוב רשאי ללכת לדרך כלל ז' אנשים [ז"ר] שסם ילעך האחד לנקציו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע. תרגום וללח כמו וללחו הידך [שמואל ז' י"ט] לשון זיקוע פינדר"ל זלע"ז (ספאלטען) Fendre, (ד) ביום השלישי. למה איחד מלהדלותו מיד כדי שלא יאמרו העמו ועדצו פתלום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך אל לכו לא היה עושה: וירא את המקום. ראה ענין קשור אל ההר: (ה) עד כה. כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה חרלה באור

הם צדו, צמקים שלא בלתי לנו התורה או הקצלה את עמם, ומי הוא זה אשר היה יכול להתנצלות צם ישכר שנקרא נן צעצור כנר הדודלים שנתנה לאה לרחל, אם לא ספרה לנו התורה הזאת, ומי היה יודע סצת שם יעקב לולי בלתי לנו התורה כי ידו אחזה צעקצ עשו, וזי יגלה לנו סצת שמות שאר האנשים, נחשון צן עמינדז, אלישצע, פינחס, אהרן, ודומיהם, אשר היו צלי ספק לחיזה סצה ידועה אז ונעלמה ממנו?: אשר אמר אליך, להדנות שדרו לא מילה לו מיד: (ג) וישכם, נודדו למנוה: ויחבש, ענין קשור הצהמה צלזו' שלה: ויבקע, ח"ת וללח כמו וללחו הידך (שמואל ז' י"ט ו"ח), ל' זיקוע, פינדר"ל זלע"ז וצל"ל (ספאלטען) (רש"י): עצי עלה, הגיד הכחצו זריזותו צמנוה אולי לא ימלא שם צמקום ההוא ענים והולכים שלשה ימים (הרמז"ן), בוונת הדז ז"ל לפי דרכו שאצרהם לא ידע את ההר וחשש פן לא ימלא על ההר אשר יאמר לו השם ענים מומנים, כי על הר המוריה אמר הדז ז"ל שהמו' ואוהלים וקנמון גדל שם לרז עד שהעזים ונצאים אוכלים ממנו, והמו' ואהלי' הם מיני ענים, אצל האמת לדעתי כי המו' אינו גדל שם, וחז"ל לא אמרו רק הקנמון שלדעת קלת המחצדים אינו ען רק מין תנן מצושם וריחני מאד ונקרא צללטינו, סקוינא"טעו, ולכן הוא מאכל צהמות, ובס לא אמרו שגדל צהר ההוא רק צל"י, ואולי צמקום ההוא לא היו ענים: ויקם, ל' זריזות עיין ת"ש צפ' צלק (צמדזר כ"ד כ"ה): (ד) ביום השלישי וישא וגו', שעהו נאלו אמר, ויהי ציום השלישי וישא וגו', וצל"ל (חלם דער דריטטע טאג קאמ, זף הוב וכו'): וירא את המקום מרחק, ראה ענין קשור על ההר ונחמקיים צזה אשר אמר אליך, ויתכן על דרך הפשט וירא את

(ג) וישכם אברהם בפקר ויחבש את-חמרו ויקח את-שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל-המקום אשר-אמר-לו האלהים: (ד) ביום השלישי וישא אברהם את-עיניו וירא את-המקום מרחק: (ה) ויאמר אברהם אל-נעריו שבו-

ת"א וישכם פסחים ד', ח'. סנהדרין ק"ה, ז'. חולין ז"ה, ז': ויאמר יצמות ס"ז, ח'. כתובות קי"ח, ח'. צ"ק מ"ט, ח'. נדה י"ז, ח':

תרגום אונקלוס

(ג) ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה וידבר ית חמרי ויחבש עולימוהי עמיה וית יצחק בריה ויצלח אצוי לעלתא וקם ואזל לאתרא די אמר ליה יי: (ד) ביום השלישי ויקם אברהם ית עינהי ויחזא ית אתרא מרחיק: (ה) ויאמר אברהם לעולימוהי

צעצמו ולא לוח לאחד מעצדיו שהאצה תקלקלת השודה: את שני נעריו. ישמעאל וליעזר שחן אדם חשוב רשאי ללכת לדרך כלל ז' אנשים [ז"ר] שסם ילעך האחד לנקציו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע. תרגום וללח כמו וללחו הידך [שמואל ז' י"ט] לשון זיקוע פינדר"ל זלע"ז (ספאלטען) Fendre, (ד) ביום השלישי. למה איחד מלהדלותו מיד כדי שלא יאמרו העמו ועדצו פתלום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך אל לכו לא היה עושה: וירא את המקום. ראה ענין קשור אל ההר: (ה) עד כה. כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה חרלה באור

באור

הם צדו, צמקים שלא בלתי לנו התורה או הקצלה את עמם, ומי הוא זה אשר היה יכול להתנצלות צם ישכר שנקרא נן צעצור כנר הדודלים שנתנה לאה לרחל, אם לא ספרה לנו התורה הזאת, ומי היה יודע סצת שם יעקב לולי בלתי לנו התורה כי ידו אחזה צעקצ עשו, וזי יגלה לנו סצת שמות שאר האנשים, נחשון צן עמינדז, אלישצע, פינחס, אהרן, ודומיהם, אשר היו צלי ספק לחיזה סצה ידועה אז ונעלמה ממנו?: אשר אמר אליך, להדנות שדרו לא מילה לו מיד: (ג) וישכם, נודדו למנוה: ויחבש, ענין קשור הצהמה צלזו' שלה: ויבקע, ח"ת וללח כמו וללחו הידך (שמואל ז' י"ט ו"ח), ל' זיקוע, פינדר"ל זלע"ז וצל"ל (ספאלטען) (רש"י): עצי עלה, הגיד הכחצו זריזותו צמנוה אולי לא ימלא שם צמקום ההוא ענים והולכים שלשה ימים (הרמז"ן), בוונת הדז ז"ל לפי דרכו שאצרהם לא ידע את ההר וחשש פן לא ימלא על ההר אשר יאמר לו השם ענים מומנים, כי על הר המוריה אמר הדז ז"ל שהמו' ואוהלים וקנמון גדל שם לרז עד שהעזים ונצאים אוכלים ממנו, והמו' ואהלי' הם מיני ענים, אצל האמת לדעתי כי המו' אינו גדל שם, וחז"ל לא אמרו רק הקנמון שלדעת קלת המחצדים אינו ען רק מין תנן מצושם וריחני מאד ונקרא צללטינו, סקוינא"טעו, ולכן הוא מאכל צהמות, ובס לא אמרו שגדל צהר ההוא רק צל"י, ואולי צמקום ההוא לא היו ענים: ויקם, ל' זריזות עיין ת"ש צפ' צלק (צמדזר כ"ד כ"ה): (ד) ביום השלישי וישא וגו', שעהו נאלו אמר, ויהי ציום השלישי וישא וגו', וצל"ל (חלם דער דריטטע טאג קאמ, זף הוב וכו'): וירא את המקום מרחק, ראה ענין קשור על ההר ונחמקיים צזה אשר אמר אליך, ויתכן על דרך הפשט וירא את

לכם פה עם-החמור ואני והנער
נלכה עד-כה ונשתחוה ונשובה
אליכם: (ו) ויקח אברהם את-עצי
העלה וישם על-יצחק בנו ויקח בידו
את-האש ואת-המאכלת וילכו
שניהם יחדיו: (ז) ויאמר יצחק אל-
אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני
בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה
השה לעלה: (ח) ויאמר אברהם להים
יראה-לו השה לעלה בני וילכו

איך אבער אונד דיזער
קנאבע, וויר וואללען ביז
דאָרטהין געהען, אונס
צום אנבעטען נירער-
ווערפֿען, אונד צו אייך
צוריקקעהרען. (ו) אברהם
נאהם דאז אָפּפֿעהאַלץ,
לענטע עס אויף זיינען
זאָהן יצחק, נאהם אין זיי-
נער האנד דאז פֿייער, אונד
דאז שלאכטמעסער,
אלוץ נינגען זיא ביידע צו-
זאממען: (ז) יצחק שפראך
צו זיינעם פֿאטער אברהם,
אונד זאגטע, מיין פֿאטער!
אברהם שפראך, היר בין
איך, מיין זאָהן! יענער
שפראך, היר איזט צוואר
פֿייער אונד האָלץ, וואָ
איזט אבער דאז לאמם
צום גאנצען אָפּפֿער?
(ח) אברהם שפראך:

תולדות אהרן ונשתחוה מ"ק י"ח, ח': השה סנהדרין ס"ט.
ז': אלהים זרכות ס"ז, ז':

גאָטט ווירד זיך זעלבסט אויסערזעהען דאז לאמם צום גאנצען אָפּפֿער, מיין זאָהן! אלוץ נינגען זיא

תרגום אונקלוס

רשי

אזריכו לכון הקא עם חמרא ואנא ועילימא נתמטי עד פא
ונסגוד ונתוב ליתכון: (ו) ונסיב אברהם ית אעי דעלתא ושי
על יצחק בריה ונסיב בידיה ית אישטא וית ספינה ואזלו
תרויהון פחדא: (ז) ואמר יצחק לאברהם אבוי ויאמר אבא
ואמר הא אנא ברי ואמר הא אישטא ואעיא ואן אימרא
לעלתא: (ח) ואמר אברהם קדם יי גלי אימרא לעלתא ברי

כינן הול מה שמר לי
המקום כה יהיה זרעך:
ונשובה. נתנאל שיטו
סניס: (ו) המאכלת.
סני. על שם שאכלת את
הגזר כמה דתימא וחדזי
תאכל צמר [דזריס ל"ז].
ושמכדת צמר לאכילה.

ד"ל זאת נקדחת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה: וילכו שניהם יחדיו. סנהדרין
סניס יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך צלון ושמה כיצחק שלל היה מדגיש דזר: (ח) יראה
לו השה. כלומר יראה ויזחר לו השה ואס אין שה לעולה צני. ואף על פי שהצין יצחק שהול

באור

המקום מרחק מראה לון המוריה כי כל הארץ ההיא היה יודע (הרמז"ן): (ה) שבו לכם פה
כמתינו פה, וכן ת"ל ויז"ע, אזריכו, ולא רצה שילכו עמו, כדי שלא ימחו צידו ויעדידוהו
צעשותו הזנח: עד כה, צאורו דרך מועט למקום אשר למינו: וישם על יצחק בנו, כי נתחל'
שם העלים על החמור ועתה סעוז החמור עם נגדיו שם העלים על יצחק: המאכלת, הסנין
נקדל כן ע"ש שהול אוכל ומכלה, כמ"ש וחדזי תאכל צמר (דזריס ל"ז ע"ז). ונשאר כן צהפסק
צסגול, ועל המשפט היה ראוי להיות צקתן כמו ולדקה למשקלת (ישעיה כ"ח י"ז), ויתכן לפי
דעתי שלא הונח שם מאכלת דק על הסנין המיוחד, לחתוך צמר, ונקדחת כן לפי שמאכילה את
הצמר והיינו שגודמת שיאכל הצמר, וכן כתב רש"י שמכשדת צמר לאכילה, ר"ל שמתקנת ומכינה,
ולפי שמכינה לאחרים שיאכלו נקדחת צלשון הפעיל: (ז) הנה האש והעצים ואיה השה לעלה,
הוי"ו מחזרת ז' המאדרים, כי כמה מתיחסים חד צענין הכנת העלה: (ח) אלהים יראה לו
השה לעלה בני, מלהים יזחר לו את האש, ענה בני, וולת יראה גם על הצחירה

תרגום אשכנזי קו

ביידע צוזאממען: (ט) אלס
וואו און דען ארט קאמט,
דען איהם געטט אנגע-
צייגט האטטע, בריעטע
אברהם איינען אלטאר,
און דעטע דאז האלץ, באנד
זיינען וואסן יצחק, אונד
לעגטע איהן אויף דען אל-
טאר, איבער דאז האלץ:
(י) היראויף שטרעקטע
אברהם זיינע האנד אויס,
אונד נאחם דאז מעססער,
זיינען וואסן צו שלאכטען:
(יא) דא ריף איהם איין
ענגעל דעם עוויגען פֿאָס
היממעל צו, אונד שפראך:
אברהם! אברהם! ער
שפראך: היר בין איך!
(יב) יענער: שטרעקקע
דיינע האנד ניכט נאך דען
קנאבען, אונד טהוע
איהם ניכטס. דען נון ווייס
איך, דאס דואגאטטעס-
פֿירכטיג ביזט, דא דוא
דיינען איינציגען וואסן מיר
ניכט פֿערווייגערט האסט

רשי

כולך לישחט וילכו שניהם
יחדיו כלל שוכ. (ט) ויעקד.
ידיו ורגליו מלחודיו ע"ס
הידים ורגלים ציחד היל
עקידה [שנת נ"ד] וכול
לשון עקודים שהיו
קדסוליהם לצנים מקום
סעוקדין לותן צו היה ניכד:
(יא) אברהם אברהם.
לשון חנה הוא שכולל את שמו: (יב) אל תשלה. לשחוט. אמר לו ש"כ לחנס צלמי לכלן
לעשה צו חנל' ואלויל מענו מעט דס אמר לו כל תעש לו מלומה כל תעש צו מוס: כי עתה

שניהם יחדיו: (ט) ויבאו אל המקום
אשר אמר לו האלהים ויבן שם
אברהם את המזבח ויערף את-
העצים ויעקד את-יצחק בנו וישם
אתו על-המזבח ממעל לעצים:
(י) וישלח אברהם את-ידו ויקח את-
המאכלת לשחט את-בנו: (יא) ויקרא
אליו מלאך יהוה מן השמים ויאמר
אברהם! אברהם! ויאמר הגני:
(יב) ויאמר אל-תשלה ידך אל-הנער
ואל-תעש לו מאומה כי ועתה ידעת
כי-ירא אלהים אתה ולא חשבת

ת"א וישלח זנחיס ל"ו, ז'. תנחות ח', ז'. חולין ט"ז, ח': כי ירא
סוטה ל"ח, ח'. עקדה טער מ"ז ושער י"ז. עקרים מ"ג. פל"ח
ופל"ג ומ"ד, סי"ג:

תרגום אונקלוס

וואו תרגומן פֿאָר: (ט) ונאָתו לאַתָּראַ די אָמר ליה יי ויבנא
תַּמָּן אַבְרָהָם ית מדבֿחא וסדר ית אַעֲיָא וַעֲקֵד ית יצחק בְּרִיָּה
וְשָׂא יתִּיהָ עַל מדבֿחא עִיל סָן אַעֲיָא: (י) ונאֲוָשִׁיט אַבְרָהָם ית
יְרֵיָּה ונָסִיב ית סְבִינָא לְמִיבָם ית בְּרִיָּה: (יא) וַיִּקְרָא לִיהָ מִלְּאָקָא
דִּי קֵן שְׂפִיָּא נֶאֱמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם נֶאֱמַר הָא אָנָּא: (יב) ונֶאֱמַר
לֹא תוֹשִׁיט יָדְךָ לְעוֹלִימָא וְלֹא תַעֲבִיד לִיהָ מַדְעָם אֲרִי קֵעַן
יִדְעָנָא אֲרִי דְחָלָא דִּי אִתָּא וְלֹא קִנְעָתָ ית בְּרִיָּךְ ית יְחִידְךָ מִיָּי:

לשון חנה הוא שכולל את שמו: (יב) אל תשלה. לשחוט. אמר לו ש"כ לחנס צלמי לכלן
לעשה צו חנל' ואלויל מענו מעט דס אמר לו כל תעש לו מלומה כל תעש צו מוס: כי עתה

באור

והנאן, כמו פן פעלה עלתיך בכל מקום אשר תרצה (דברים י"ז ג'), ענינו אשר תצח
ותולה, כן פירושו לפי פשוטו כי המניד מתחת מלת הבה שהוא מפסיק פחות מן העפחל
שנצלה לעולה מוניה שכן הוא: (ט) ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים, עתה, הוא
ההמוריה, שפער. לו הנה זה ההר אשר למדתי לך (הרמב"ם): ויעקד. ויקשר ידיו ורגליו יחד
מלחודיו, וכל לשון עקידה יד פס דגל יחד, והוא לשון עקודים שהיו קדסוליהם לצנים מקום
סעוקדין לותן צו היה ניכד: (יא) אברהם אברהם, קניולת הבפל לצורך שהיה קודם פעם
למד פעם לזר הנקרא, וכן פי' הרמב"ם, ודפי' פי' שהוא לשון חנה: (יב) כי עתה ידעת
והי' הרמב"ם צדס הגאון אמר כי ידעתי כמו הודעתי וד"ל הודעתי לצלי עולם, ולפי' זה
נטב גם דעת הרמב"ם, וגם דפי' סנתז מעמה יס לי מה להשיג וכו' בדוליס כי ירא אלהים

וירא כב

(יג) אברהם הוב זיינע
אויגען אויף, אונד זאהע
איינען ווידדער (פֿאַרבייא
לויפֿען), הערנאך ווארד
ער אין דען העקקען, מיט
זיינען האָרנערן פֿערוויק-
קעלט, דא גינג אברהם
הין, נאהם דען ווידדער,
אונד בראכטע איהן צום

ת"א ויעלהו זנחים ל"ו, ז. מנחות פ"ז, ז':

תרנום אונקלום

ידעתי. אמר רבי חזקוני
חזקהם אפרס לפניהם את
ביקתי אתמול אמרת לי כי

צִיָּחָק יִקְרָא לְךָ זֶדַע וְחֹזֶקת וְאִמְרַת קֹחַ כֹּחַ לֹא חֵטְךָ עֲכָשִׁי אֲתָה אֹמֵר לִי אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֵל הַנֶּעֱרָר.
אָמַר לוֹ הַק"ו לֹא אֶחְלַל צְדִיקִי וּמוֹלָא שְׁפָתִי לֹא אֶשְׁכֹּחַ כִּשְׁאִמְרַתִּי לְךָ קֹחַ מוֹלָא שְׁפָתִי לֹא אֶשְׁכֹּחַ
לֹא אִמְרַתִּי לְךָ שְׁחַטְהוּ אֵלֶּיךָ הַעֲלֵהוּ אֶסְקִתִּיהָ אֲחַתִּיהָ: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי. מַעֲתָה יֵשׁ לִי מַה לְהַשִּׁיב
לִשְׁטָן וּלְאֻמוֹת הַתַּמְחִיכִי מַה הָיָה חֲצָתִי אֲלֵיךְ יֵשׁ לִי פֶתַח פֶּה עֲכָשִׁי שְׁגוּאִים כִּי יִדָּא אֲלֵהֶם
אֲתָה: (יג) וְהִנֵּה אֵיל. מוֹכֵן הִיָּה לְכָךְ מַשְׁתַּי יָמִי צְדָאִשִׁית: אַחֲרָי. אַחֲרֵי שְׁאִמַּר לוֹ הַמֶּלֶאךָ
אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ דִּלְהוּ כִּשְׁהוּא נֶאֱחָז וְהוּא שְׁעִתְרִגְמִינֵן חֻקָּא אֲצִדְהֵם עֵינוֹהִי צִתֵּר אֲלֵינֵן (ס"א) וּלְפִי
הַאֲבָדָה אֲחֵר כָּל דְּצִרִי הַמֶּלֶאךָ וְהַשְׁכִּינָה וְאַחֲרָי טַעֲנוֹתֵינוּ שֶׁל אֲצִדְהֵם: בְּסִבְךָ. אֵילֵינֵן: בְּקִרְנֵינוּ. שְׁהִיָּה
דָּן אֲלֵל אֲצִדְהֵם וְהַשְׁטָן סוֹצְרוֹ וּמַעֲרִצְנוֹ צִילִינוֹת: תַּחַת בְּנוֹ. מֵאַחֲרָי שְׁכַתוֹ וְיַעֲלֵהוּ לַעֲוֹל' לֹא
חֹסֵד הַמֶּקְרָא כְּלוֹ' מַהוֹ תַּחַת צִנוֹ עַל כָּל עֲצוּדָה שְׁעֵשָׂה מִמֶּנּוּ הִיָּה מִתְפַּלֵּל וְאֹמֵר יְהִי דְלִי
שְׁתַּבָּא זֶה כְּאֵלֹהִי הִיָּה עֲשׂוֹ' צִנִּי כְּאֵלֹהִי צִנִּי שְׁחוֹט כְּאֵלֹהִי דְמוֹ זֶדוּק כְּאֵלֹהִי הוּא כְּקַטֵּר וְנַעֲשֶׂה דָשָׁן:

למה עב"ל נוטה ג"כ לפי זה, והרצ"ע ימאן מלקבל פי' זה ופי' פי' אחר ע"ס, והרצ"ק ז"ל כתב כי עתה ידעתי מתחלה היה יודע יראתו זכא, לא ילא לפועל צמעה הגדול הזה ועתה נודעה צמעה, והיה זכותו שלם עב"ל. וצוה צחר המתרגם האשכנזי, והוכיף צו מלח ותצל"ק, וז"ל: ידוע שהאל יתצרך נשגב ומדומם ממקרי הזמן ושנויו, והתגלגל הדברים צעזר והיה ועתיד לא יהיו צעוך אל השם יתצרך שמו כי אם השתלשלות הסצות והמסוצנים כפי אשר נזר חכמתו ודלונו הקדוש, והוא ידע מאז את כל אשר יעשה צעתי ע"י ידיעת הסצות אשר מהן יסוצצ, וא"כ הענין אשר צערכנו הוא עתה יהיה צעוך השם הסצה, ומה שצערכנו הוא עתיד יהיה צערכנו המסוצצ, ודע זה והצן אמרו עתה ידעתי, והכוונה לא על הזמן ההוא, כי אם על המעשה שהוא סצת הידיעה, כי זה הוא הזמן ההוא צעוך אל השם, על ידי המעשה הזה ידעתי כי ירא אלהים אתה, וזה כאשר אמרו, שבשם יודע העתיד להיות ע"י ידיעת הסצות, וז"ל (הירדודך החבע איך ערקאנט דאס דוא וכו') עב"ל: (יג) וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו, הרצ"ע תחצר מלת אחר אל נאחז, והכוונה אחר שנאחז אחר היותו נאחז צסנך צקרניו, והנה הוא נבד צעל העעמים שהעעים זקף גדול צמלת אחר להפסיקו ממלת נאחז, והנכון כפי' הרצ"ס וז"ל וירא והנה איל, עוצר לפניו. אחר נאחז צסנך צקרניו, כלו' אחרי כן ראה את האיל מדי עצרו נאחז צסנכי היער חשצ צלצו ודאי זה המלאך צא צשליחותו של הקצ"ה וזימן לי איל זה תחת צני ולכן נאחז צסנך שאוכל לקחתו ולהקריצו, וכן קדמו שדים אחר נבנים (תהלים ס"ח כ"ו), ושצו העצים אחר הנשט (קהלת י"צ צ'). ואח"כ יצא הבחם, וכן ואחר צאו משה ואהרן (שמות ה' א'), כולם פירושם אחרי כן עב"ל, וכן פי' וסעדו לצכס אחר תעצרו (צדאשית י"ח ה'). וכן מתורגם צל"א: בסבך, ענין הסתצנות והסתעפות ועיקר ה' שנקרא כן הענף והסעיף לפי שהענפים והסעיפים נאחזים ונקשרים ומעורצים זה צזה, וא"ת צאילנא, וכן פירש"י, אצל יצ"ע תרגם צשרישותא דאילנא, והוא היער המסונך צאילנות דחוקים ומעורצים זה צזה, וכן מתורגם צל"א: (יד) ויקרא אברם שם המקום הדוא ה' יראה וכו', ו"ת ויקרא לעין העלה, ופלח ואלו וצדקת מתי צאתרל ההוא ואמר קדם ה' הנא

(יד) וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא
יְהוָה. וַיֵּרָא אֵלָיו יְאֹמֶר הַיּוֹם בָּהֶר
יְהוָה יֵרָאָה: (טו) וַיִּקְרָא מִלֵּאךְ יְהוָה
אֶל-אֲבִרְהָם שְׁנֵית מִן-הַשָּׁמַיִם:
(טז) וַיֹּאמֶר כִּי נִשְׁפָּעֲתִי נְאֻם-יְהוָה כִּי
יֵעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא

תֵּאָדָה הוּא וכו' עקרים מ"ז, פכ"ח ומ"ג, סל"ז: יאמר ספחים
ס"ח, ח': בהר זרבות ס"ז, ז':

גאנצען אפפער, אנה
שטאטט וויגעס זאגנעס:
(יד) אברהם נאנטעדעג-
ועלבען ארט, יהוה יראה:
וויא נאך יעמצט גע-
שפראכען ווירד, אייף
דעם בערג דעם עוויגען
ווירד עס זיך צייגען:
(טו) היראויף ריף איין
ענגעל דעם עוויגען דעם
אברהם צום צווייטען
מאחלע פאם היממעל
הערט: (טז) אונד
שפראך, ביאמיר זעלבסט
תאבע איך געשווארען, שפריכט דער עוויגע: דאס, וויל דא דיעס געטחאן, אונד דיינען אייני-

רש"י

תרגום אונקלוס

חֲלָף בְּרִית: (יד) וַיִּקְלַח וַיֵּצֵא אֲבִרְהָם תִּפְּזָן בְּאַתְרָא הַחַיָּא וַאֲמַר
קְדָם יְיָ חָכָא יְהוֹזָן פִּלְחִין בְּרָאָה בָּבֶל. וַתֹּאמֶר בְּיוֹמָא תְּרִין בְּמִידָא
תְּרִין אֲבִרְהָם קְדָם יְיָ פִּלְחָה: (טו) וַיִּקְרָא מִלֵּאכָא בְּיָי לְאֲבִרְהָם
תְּגִיגָתָא מִן שָׁמַיָא: (טז) וַאֲמַר בְּמִימְרֵי קִי־מִיתָ אָמַר יְיָ אֲרִי
גִלְגָּל דִּי גְבַדְתָּא יְתָּ פִתְגָמָא תְּרִין וְלֹא מְגַעַתָּ יְתָּ בְּרַךְ יְתָּ יְחִידָא:

(יד) ח' יראה. פשוטו
כתרגומו ה' יצחק ויראה
לו סת המקום הזה להשרות
זו שכינתו ולהקריב כאן
קדשות: אשר יאמר היום.
שיאמרו לימי הדורות עליו
זה יראה הקצ"ה לעמו:
היום. הימים העתידין כמו עד היום
העולם שכל הדורות הנאמרים
היום הזה על היום הזה
שעמדים עכ"ל. (ולאין כאן דעת הרש"ס
זאת הדבר, ולכן צמד' פירוש
ע"ס), ופי' הפסוק הזה לפי דעת
המתרגם ל"א הוא כן. שאברהם קרא
שם המקום ההוא [ה' יראה]. ע"ס
המלמד צעזור שאלה לילחוק אלהים
יראה לו השה לעול', ונתקיים
כן שהראה לו הקצ"ה ליל להקריבו
תחת זנו, ולזכר הנם הנפלה
הזה קרא כן למקום ההוא
כי כן היה המנהג בניאיים
ועוזרי האל, לקרוא למקומות
שנעשו זהם דברים דשומים
נסים, שעות פורים עליהם,
וכמו שקרא פשה שם המזבח
ה' נסי (שמות י"ז ע"ו), מפני
הנם שנעשה לו שם צמחצ' עתלק,
ויעקב קרא למזבח אל אלהי ישראל
(צדאשית ל"ג כ'), להאדות שהש"י
הוא אלהיו, וקרא למקום אשר
דבר אלו שם אלהים צית אל (שם
ל"ה ע"ו), כי שם נגלו אליו
אלהים, ופי' אשר יאמר היום
זה ה' יראה, הם דברי משה
כומצ התורה צדלותו לסמן
המקום ולהודיעו לצני דודו,
ואמר שהוא ההר אשר עליו
יאמר צומכינו זה ה' יראה,
כלומר שנק' היה רביל
ומפולס צימיו צפי ההמון,
שעל ההר ההוא יראה הבצור
וכן הצטיחם משה שעליו ירָאָה,
הבצור לעולם, שנאמר יצא
לל"י יצחק ה' מקום לשאתו
להיות צית עולמים בעגין
שנאמר והיה המקום אשר
יצחק ה' (דברים י"ז י"א),
אותו המקום קרא אברהם ה' יראה:
(טז) בי נשבעתי, אף שהצטיחו
השם צללתו עתלק, וגם אחרי
הפרד לוט מעמו, וצדית צין
הצמדים, וצלתו על העילה,
לא מלאנו צכל ההצטחות
שנועה עמהן כמו כאן צעזור
עשיתו

באור

יהוה פלמן דריש, ולפי תרגומו יהיה פי' ה' יראה, ה' יצחק ויראה לו סת המקום הזה להשרות
זו שכינתו ולהקריב כאן קדשות, וכן פירש"י ולא תרגם המלות דק הבונה, כדרכו, וסוף
הפסוק מתרגם, וכן יתאמר צימל הדין צעזור הדין אברהם קדם ה' פלח ולפי פירושו יהיה
יראה עתיד צמקוס עזר, אצל רש"י לא פי' כן סוף הפסוק דק עתיד כמשמעות ח"ל: שיאמרו
למי הדורות עליו זה ה' יראה הקצ"ה לעמו: היום, הימים העתידין כמו עד היום הזה
שכל המקרא שכל הדורות הנאמרים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום הזה
שעמדים עכ"ל. (ולאין כאן דעת הרש"ס זאת הדבר, ולכן צמד' פירוש ע"ס), ופי' הפסוק הזה לפי דעת
המתרגם ל"א הוא כן. שאברהם קרא שם המקום ההוא [ה' יראה]. ע"ס המלמד צעזור שאלה לילחוק אלהים
יראה לו השה לעול', ונתקיים כן שהראה לו הקצ"ה ליל להקריבו תחת זנו, ולזכר הנם הנפלה הזה קרא כן למקום ההוא
כי כן היה המנהג בניאיים ועוזרי האל, לקרוא למקומות שנעשו זהם דברים דשומים נסים,
שעות פורים עליהם, וכמו שקרא פשה שם המזבח ה' נסי (שמות י"ז ע"ו), מפני הנם שנעשה
לו שם צמחצ' עתלק, ויעקב קרא למזבח אל אלהי ישראל (צדאשית ל"ג כ'), להאדות שהש"י
הוא אלהיו, וקרא למקום אשר דבר אלו שם אלהים צית אל (שם ל"ה ע"ו), כי שם נגלו אליו
אלהים, ופי' אשר יאמר היום זה ה' יראה, הם דברי משה כומצ התורה צדלותו לסמן המקום
להודיעו לצני דודו, ואמר שהוא ההר אשר עליו יאמר צומכינו זה ה' יראה, כלומר שנק' היה
רביל ומפולס צימיו צפי ההמון, שעל ההר ההוא יראה הבצור וכן הצטיחם משה שעליו ירָאָה,
הבצור לעולם, שנאמר יצא לל"י יצחק ה' מקום לשאתו להיות צית עולמים בעגין
שנאמר והיה המקום אשר יצחק ה' (דברים י"ז י"א), אותו המקום קרא אברהם ה' יראה:
(טז) בי נשבעתי, אף שהצטיחו השם צללתו עתלק, וגם אחרי הפרד לוט מעמו, וצדית צין
הצמדים, וצלתו על העילה, לא מלאנו צכל ההצטחות שנועה עמהן כמו כאן צעזור עשיתו

חֲשַׁבְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידָה׃ (י) כִּי־
בָרַךְ אֲבִרְכֶה וְהִרְבֵּה אֲרַבֶּה אֶת־
זַרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹל אֲשֶׁר
עַל־שֵׁפֶת הַיָּם וַיֵּרֶשׁ זַרְעֶךָ אֶת־שֶׁעַר
אֵיבָיו׃ (יט) וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעֶךָ כָּל־גּוֹיֵי
הָאָרֶץ לְעֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי׃
(יט) וַיֵּשֶׁב אֲבִרְהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ

ציגען זאָהן נִכְט פֿערווייִג
גערט האסט: (יז) דאס
איך דיר זעגען אונד דייִג
נען זאמען פֿערמעהרען
ווייל, וויא דיא שטערנע
דעם היממעלס, אונד וויא
זאנר אס אופֿער דעם
מעערס: זאָ דאס דיין
זאמען אייננעהמען זאָלל,
דאז טהאָר זיינער פֿיינדע:
(יח) מיט דיינעם זאמען
זאָללען זיך אויך זעגען
אללע פֿאָלקער דער ער־
דע: צור בעלאָהנונג דאס
דוא מיינער שטיממע גע־

ת"א וכחיל ז"ו, ז':

האָרכט האסט: (יט) היראויף גינג אברהם צו זיינען קנאבען צוריק, ויא מאכטען זיך אויף, גינגען

תרגום אונקלוס

רש"י

(י) אַרִי בָרַכָא אֲבִרְכִינָךְ וְאַסְנָאָה אֲסַנֵי ית בָּנֶךָ כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא
וּבְחָלָא דִּי עַל פִּיָּךְ יִמָּא וַיִּרְתִּין בָּנֶךָ ית קְרָנֵי סְנַאִיהוֹן׃
(יח) וַיִּתְבָּרְכוּ בְּדִיל בָּנֶךָ כָּל עַמֵּי אֲרַעָא חִלְף דְּקַבִּילָתָא
לְמִימָרֵי׃ (יט) וְתב אֲבִרְהָם לְבַת עוֹלִימֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ בְּחָדָא

המקרא הזה לומדים עד
היום הזה על היום
שעומדים צו ומ"ה יראה
עקידה זו לסלוח לישראל
זכל שנה ולהלילס מן
הפורענות כדי שיאמר היום

זכל דורות הצלילים זהר ה' יראה לפרו של יחזק לצור ועומד לנפדה: (יז) בוך אברפך. לחת
ללז ולחת ללז: והרבה ארבה. לחת ללז ולחת ללז: (יט) וישב אברהם בבאר שבע. ללז
ישיבה ממע שהרי צחצרון היה יושב י"צ שנים לפני עקידתו של יחזק ילל מצלר שזע והלך לו

באור

הדבר הגדול הזה, וכ' הדמצי"ל הוצטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו לו שיפול ציד לויציו
ולא יקום, והנה זו הצטחה שלימה בגאולה העתיד' לנו עכ"ל: יען, הדר"ק צשרשים הביא
המלה הזאת צשרש יען ופירשה כמו צעצור, (ור"ל צחור צנימוקיו סס כתז שלא צלה לעולם רק
לתשלום גמול אס טוצ אס דע, הנה יען משח ה' אחי (ישעיה ס"א א'), שהציא שס הדר"ק,
ינחיש כללו), והרלצ"ע כתז שהיא נטעם ענה שהמעשה הזה יענה ויעיד: (יז) כי, כז על
זי נשזעתי נלס ה', והתחיל שס צמלת כי שהוא כמו אשר להזכיר ענין השזועה ומה נשזע,
ורלה לומר גי צרך לצרכך, ועדס גמרו כוונתו זכר סצת ההצטחה ההיא, מן יען עד יחידך,
ולאחרי אשר גמר ענין הסצה כפל מלת כי ושז אל ענין השזועה שהתחיל צו כי צרך לצרכך,
וכן דרך הכתוצ צנמה מקומות: את שער אויביו, פי' לון לויציו, ונקדחת כל הלון כן על
שס כניסתה שהיא שער הלון לפי שהלון החזקה והצלורה חזקה היא צכניסתה שיש סציוותיה
הרים לו ימים וכיון שנכנסו הלויצים ועצרו לותס הכערי' הרי כל הלון ננצשת לפניהם:
(יח) עקב, שכר צלחרית, ונקדח כן כי כמו שהעקצ סוף המף, כן השכר סוף המעשה:
(יט) וישב אברהם אל געריו, ולא הזכיר יחזק כי הוא צדשותו (הרלצ"ע), ולדעת רז"ל הוליכו
משס לצית שס ועצר ללמוד דרכי ה': וישב אברדם בבאר שבע, ל' רש"י לא ישיצה ממע
שהרי צחצרון היה יושב י"צ שנים לפני עקידתו של יחזק ילל מצלר שזע והלך לו לחצרון כמו
שנלמד ויגר לצדדס צלון פלשתים ימים דנים (צדלשית כ"א ל"ד), מרזים משל חצרון הרלשוכים
והס כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה עכ"ל, וכן כתז למעלה צפסוק ויגר לצדדס צסס ס"ע,
ללז לא נמלכו כל דצדיו אלה צס"ע רק ז"ל ימים דנים, הימים הללו מרזים על של חצרון
שהיו עשרים וחמש שנה והללו עשרים ושס שנה עכ"ל, וכל' הזה ממע הוא צצ"ר, ולא יותר
ומלת הרלשוכים הוסיף רש"י, והכל הוא לפי דעתו שאלדדס חזר לחצרון אחר שילל עלון
פלשתים, ולפי שזעל ס"ע שער שלא יכז צלון פלשתים רק כ"ו שני ולס"ז חזר ללון ככען,

**וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשְׁבוּ
אֲבָרָהָם בְּבֵּאֵר שֶׁבַע: פ מִפְטִיר
(כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹר**

צוואנומען נאך באר שבע:
אונד אברהם בעזעטצטע
ויד א' באר שבע: (כ) עם
וואר נאך דיזען בעגעבענע-
הייטען אלס דעם אברהם

רש"י

תרגום אונקלוס

לְבֵּאֵר שֶׁבַע וַיְהִיב אֲבָרָהָם בְּבֵּאֵר שֶׁבַע: (כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹר
לחזקת כמו שנאמר ויגר
לצדקם צלחן פלשתיים ימים
רבים מדוצים משל חזקת הרשעים והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה: (כ) אחרי הדברים

באור

ולפי דעת רש"י צאד שצע היא צלחן פלשתיים, ופסוק ויגר לצדקם נמשך אל הפסוקים שלפניו
ע"כ כשיצא מארץ פלשתיים יצא מצאד שצע והלך לו אל עיר עערי א"י, וידעה שהולך לומר
שחזר לחזקתו ולא לעיר אחרת מא"י צעצור הכתוב צתחלת פ' חיי שרה ותמת שרה צקרית לרצע
הוא חזקתו וכו', והוקשה לו ומי הביאה לשם אם לא שאלהם בר שם והלך משם עם יצחק אל
בר המורה והיא נשארה שם ומתה, אבל דוחק הוא לפרש ויש צדקם שאלונו ישיבה תמם,
גם מדוע יודיע לנו הכתוב זאת אם לא תהיה הכוונה שצע אל ביתו, סדרך הכתוב להודיע
חמיד אחר ליזה סיפור שהיה צדדך, כמו וילך ויש צדן למקומו (צדאית ל"צ א'), ויקם צלעם
וילך ויש צדן למקומו (צמדצד כ"ד כ"ה), ומדוע יספר כאן ישיבת ארעי שהיה לו צצאר שצע ויעצו
פלהודיע חזרתו אל מקום עיקר ישיבתו, ויותר גדלה התמיהה כי לא זו הדרך מירושלים אל
חזקת (שאלים רחוקים מן הירדן והמה נמעט צקו שיהיה שניהם), ללכת דרך ארץ פלשתיים
הסמוכה לים המערבי רחוקה מחזקת וירושלים ומדוע הולך ללכת דרך שם, אבל כנר כתצתי
דעתי צפסוק ויגר לצדקם שיתכן שאלונו נמשך למעלה רק שהוא כמו וצד בר טרם צא אל צאד
שצע היה בר צלחן פלשתיים כ"ו שנה נדעת צעל ס"ע והיינו צגדר עיר העלך, לפי שצאד שצע
לינה צלחן פלשתיים רק צלחן כנען סמוך לחזקת, (ומלאתי און לי צפי' ר"ע ספורנו כאשר
העתיקתי לשונו למעלה צפסוק ויקם אצימלך וגו' וישצו וגו' ע"ש. ואברהם היה בר צגדר כ"ו
שנה, וכשנעשה יצחק צן כ"ה שנה נשלמו כ"ו שנה של גדר אז צא לבור צצאר שצע שהיה צא"י
ואינה מארץ פלשתיים, ונתפעל מזה אצימלך לילך אליו לצקם ממנו כריתת צרית, ואח"כ ויקם
אצימלך וגו', וישצו אל ארץ פלשתיים כמשמעו כי יצא מארצו, וישצו אליה, ואחר שגר לצדקם צצאר
שצע י"צ שנה שהיה אז יצחק צן ל"ז שנה נלעווה על העקידה, ואחר העקידה שצ לצאד שצע,
ולפי הסצדא ישצ שם כל שארית ימיו, ולכן נעט שם אשל שהוא בן אילנות לקצוע צה דירת קצע,
(שצלי ספק לא יטע פדד צלחן פלשתיים שהיתה לו כדירת ארעי, ולכן נאמר ויגר צגדר ולא וישצ,
משא"כ צצאר שצע נאמר וישצ לצדקם צצאר שצע), רק שרה צשמעה מעקידת צנה הלכה לחזקת
לפי שהיתה סמוכה לצאד שצע לשלול שם על אודות צנה כחנר צס' הישר, שהלכה לשם לשאל
את פי עוצרי דרך על יצחק צנה, שלא ידעה להיכן הוליכו לצדקם, כי לא הביד לה, וכשהגיעה
לחזקת מתה מחמת צער, צשמעה שלקחו להעלותה, וכן נזכר צמדדש דצה הביאו רש"י
ז"ל צתחלת פ' חיי שרה, ומאמר ויצא לצדקם לספר לשרה הוא כפשוטו לפי שחזר לצאד שצע
ולא מלא שם את שרה ואמר לו שהלכה לחזקת ומתה שם וצא מצאד שצע לספרה, ואין לריך
לפרש תהיכן צא, כי הוא חוזר על פרשה הקודמת שצפורש שם וישצ לצדקם צצאר שצע, ואף
כי צצאו מהר המורה לצאד שצע לא ישצ שם כי הלך לחזקת לספור לשרה ולקצרה, הנה ענין
הכתוב הוא רק להביד ששם נתישצ להיות לו לדירת קצע והשלים ענין צאד שצע ואח"כ יספר
שהלך לחזקת לקצור את שרה ואח"כ חזר לצאד שצע, והנה המתצונן צדדני זה ידעה שעל ידו
ייתרו כל הספיקות שנפלו צכתוצים, והוא מסכים עד מאוד לדברי חכמינו ז"ל צצ"ר וצצריהא
דס"ע, וכשאלתי את לצצי לחלוק על דברי רש"י ז"ל צזה, כי ראיתי שגם הרמב"ן ז"ל צפי' חולק
עליו מנמה טענות נכוחות וחזקות שהציא, ואולם גם דעת הרמב"ן ז"ל לא ישרה צעני מכל
וכל, ויש לי צזה תשא ומתן ארוך כגד דצרי הרצ ז"ל, והשצתי על כל הראיות שהציא לחזק את
דעתו, צעכנות ישרות, ולפי שהצדדים ארוכים ויואלים מברר צאד הכתוצים שגדרתי צעדי,
הולדתי לעצם, ומתחלה יותר מן הרגל וכלי, ועל פי דברי זה תרגום המעורב

געזאגט ווארד: זייע! מלכה האט אויך קינדער געבאָרען, דיינעם ברוי-דער נחור: (כא) נעמליך זיינען עלטערסטען זאָהן עוין, אינד דעססען ברוי-דעם בוז: וויא אויך דען קמואל דען שטאממפא-טער פֿאַן ארם: (כב) פֿער-נער דען כשד, דען חזו, דען פלדש, דען ידלף אונד דען בתואל: (כג) בתואל אבער האט רבקה גע-צייגט. דיזע אכט קינדער האטטע מלכה דעם נחור געבאָרען וועלכער אברהם'ס ברודער ווארד:

לְאֶבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מְלָכָה גַם־הוּא בָנִים לְנָחֹר אָחִיָּהּ: (כא) אֶת־עוֹיֵן בְּכֹרֹו וְאֶת־בּוֹז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאַל־אָבִי אָרָם: (כב) וְאֶת־כֶּשֶׁד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדֵּשׁ וְאֶת־יְדֻלְף וְאֶת־בְּתוּאֵל: (כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמִנָּה אֱלֹהֵי יִלְדֵּי מְלָכָה לְנָחֹר אָחִי אֶבְרָהָם: (כד) וּפִילְגֶשֶׁשׁ וְשָׁמָה רְאוּמָה וְתָלַד גַּם־

אברהם'ס ברודער ווארד: (כד) אויך זיין קעבסווייב, דערען נאמע ראומה ווארד: אויך דיזע תרגום אונקלוס

רשי

האלה ויגד וגו'. צטוזה מהר המורה היה מצד מהרהר ואומד שלו היה צני שחוט כזר היה כולך כלל צנים היה לי להשיאו לשה מצות ענר לכול וממלך צטוזה הק"צ שולדכדצקה

האלין ואיתחיי לאברהם למימר הא ילדת מלכה אף היא פנין לנחור אחיה: (כא) ית עוין בוכריה ית בוז אחיה ית קמואל אבוי בארם: (כב) ית פשד ית חזו ית פלדש ית ידלף ית בתואל: (כג) ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אלין ילדת מלכה לנחור אחיה ראברהם: (כד) ולחיתיה ושמה ראומה

צת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה: גם היא. אף היא השותה משפחותיה למשפחות מצד צ. מה מצד צ. שצנים שילאו מיעקב ח' צני בגזירות וד' צני שפחות אף אלו ס' צני בגזירות וד' צני פלגש: (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין

באור

האשכנזי פה ויש מצד מצד (אומד מצד בעטלטע זיך וכו'), כוונתו צקציעות דידה: (כ) ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גש הוא, שעור הכתוב, שהוגד לאברהם הנה מלכה אחות שרה ילדה גם היא לנחור אחיך צנים וראוי שתחתן צהם כי כזר נולדה דצקה מצניו, והיא היתה נאותה לאברהם מלד אחיה אחיו, ולשרה מלד אחותה, ועיקר הכוונה היא צצציל דצקה, אצל אחרי שהולך להזכירה, הזכיר כל צני נחור, להודיע יחוסו וצניו, שהיו ראויים לידנך צזדעו של אברהם, ועל כלם אמר כי אס אל ארצי ואל מולדתי תלך, כי דחוק הוא שגאמין שהוגד לאברהם צפעם אחת כי חלה גם ילדה מלכה את צנים אלה כולם, ושלל ידע מהם עד עתה (ממהר"י אצדצנאל צסס הר"ן, ועיין עוד צסס), והנה לפי פשוטו יראה שיעיקר כוונת מגיד הצורה היתה על דצקה שנוצרה לו, ושעורו, הנה כזר ידעת כי ילדה מלכה גם היא צנים לנחור אחיך, שהם אלה עוין וצו וגו' וצתואל, הנני מצטרף לך עתה שצתואל ילד את דצקה, והפרשה הקטנה הזאת היא הקדמה לסיפור זוג יאחק שצפרשה שאחריה, והיה הצורה צעצור שידעו שאברהם לא יתחתן צבויי הארצות רק צמשפחתו, וכן פי' ר"ע ספורנו, ופולי לא נולדה נקצה עדין צצית מצו עד דצקה: (כא) את עוין, על שמו נקראת ארץ עוין שיש צסס איוצ, והיא סמוכה לדמשק ונקראת צלשון העמים (גוטע), כי הצרת העיין אכלס כמעט כמו גימ"ל מעורצת עם נו"ן נקראת העצרים הספרדים, והעי"ת קרובה ללד"י אכלס. ככודע: בוז, ממנו ילא אליהו צן צרכאל הצחי, אחד מדיעי איוצ: ואת קמואל אבי ארם, לא הזכיר ארם רק להודיע ולהזכיר קמואל כי ארם היה ככזר מצניו ופולי קמואל אחד היה צדורם וזה מצני ארם (הרמב"ן), ולי נראה שגם זאת היא הקדמה ממש הנוצרת התורה אל זה שזכר ארם כמה פעמים צתוזה: אבי ארם, ראש משפחתו. וכן התורה צל"א: (כב) ואת כשד, מצדעו

**געבארטן טבת, גחם, תחש
אונד מעכה:**

וַיֵּרָא חַיִּי שָׂרָה כִּבְכֹּב
הָיָא אֶת-טַבְכַּח וְאֶת-גִּזְחַם וְאֶת-תַּחֲשִׁי
וְאֶת-מַעֲכָה: פ פ פ
כִּב (ב) וַיְהִי חַיִּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיִּי
שָׂרָה: (ג) וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרִית אֲרָבָע

רשי

**הללו לא נכתבו אלא נשדלו
פסוק זה:**

כג (ח) וְהָיוּ חַיִּי שְׂרָה מֵאָה וְעָשְׂרִין וּשְׁבַע שָׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שְׂרָה:
(ט) וּמִיָּתֶת שְׂרָה בְּקֶרֶת אַרְבַּע הָיָא חֲבֵרֹן בְּאַרְעָא דְּקִנְעָן נִתְּנָא

מאז שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכך נכתב סנה צכל
מדרש לעלמז צת ק' צת כ' לחמל מה צת כ' לא חמלה מהדי סיני
סמל ות כ' צת ז' ליפוי: שני חיי שרה. כלן סמך לעוזה:)

באור

כפי שצדק שרץ כשדים אשר קרלוה ע"ם לציבה: (כד) וחדלד גם הוא וגו', פירוש, וחדלד לו גם
הוא, והוא"ו של וחדלד ע"פ דרכנו תהיה למצור המלמד הקודם העתיקם אליו צומץ או צמדה,
ויהיה שיעורו כן, כי הביד לו הממד שכלשד לקח לו פילגש ושמה ראומה, אז ילדה לו גם היא
צנים לרצעה, וד"ע ספורנו כתב ח"ל: והביד המביד שגם פילגשו ילדה את מעבה שהיתה כמו
כן ראיה לצנו אס לא יצחר צדקה ולא יצטרך לצדע כנען עכ"ל, הנה כתב צפשיטות שמעבה
היתה נקצה, ולא ידעתי מי הביד לו זאת, ואס ה"ל הנקצה עצמוף לחלו לזה, הלל מלאכה
פעמים רבות לזכרים, כמו יהודה, ישעיה, ירמיה, ודומיהם רעים, וסולי צעצור שמלאכו
לצטלוס צן מעבה צת תלמי מלך גשור (שמואל ז' ג' ג'). וכן מעבה צת לציטלוס (מלכים א' ט"ו
ז'), שהוא שם אשה, חשז שלל יתכן להיות שם איש, אבל נמלאו שמות משותפים לאיש ולאשה
כמו שדי אשת אנדהס נמלא שהוא גם שם איש מן האנשים אשר נשאו נשים נכדיות צתחלת
צית שני, כנכדצי ששי שרי (עזרא י' מ'), וכן לצייה צן רחצעס מלך יהודה. ולצייה צן ירצעס,
נמלא ג"כ שם אשה, ולשת חלרון לצייה (ד"ה א' ז' כ"ד). ורצים כן, כמ"ס הראש"ע צסוף פ'
וישלח, והגה עם שכל תפרשי הפשט לא הודיעו לנו אס מעבה זכר או נקצה היא, הגה חז"ל
לפרו צמדדש רצה שזכר הוא, כי דרשו הנה ילדה מלכה גם היא, מה אנדהס ילאו מזרעו י"צ
צצטיס. ח' צני גצירות, וד' צני ספחות, אף אלו ח' צני גצירה וד' צני פילגש:

כב (א) חיי סעוד, והנפרד חיים, ויצוא תמיד צל' רצים ולא יתפרד לעולם כמו שמות רחיים מאזנים, מספרים, צעצור שהם כלים מורכבים משני כלים ומלאכתם לא תעש' כי אם צהרנצתם יחד וצהפדרם צעלה מלאכתם המיוחדת להם צהיותם יחד אף שעדיין כלים כי ודלח' למלאכה אחרת, ונ"ל שצא השם חיים צלשך רצים לפי שחיי העולם מחוצקים אל הזמן המורכב מן חלקים ודגעים רצים תכופים יחד ולא יתפרדו, והשדש ממנו חיי נדעת כדד"ק צשרשים שדש חיי ונצר הברכתיו צזה צקונטרם עלים לתרופה אשר נצר יצא לאור צפ' שפות צד"ה וחיה: מאח שגח ונו', מנהג הל' להקדים בהספד הדצ על המעט, ונמצא גם להפך צשני חיי יעקצ צריש פ' וחי, ומה שגכתצ שנה צכל פרע, רש"י פי' ע"פ הדדש, והדעצ"ן טען עליו ע"ש, ופי' שדרך הל' כן הוא, ואנקלוס ויצ"ע לא תרגמו צ' מלות שנה דק מלת שנים כי עיקר תרגומם לצלר הכוונה, וצ"ל א מתורגמים כולם, ונ' הדעצ"ם אף על פי שצשאר נשים לא נתפרש ומי חייבן צשדה הולך לפרש צשציל שהולך להזכיר מיתתה צשציל קנק המערה פירש ממי מתה לאחר משעים אל הדיונה עכ"ל: שני חיי שרח לפי פשוטו הוא

הוא חברון בְּיָרֵן בְּגֵזֶן וּבְבֵל

ת"א ויבא ר"ם ט"ז. ז'. ז"ק ל"ז, ח'. סנהדרין מ"ו, ג'.

איזט תבדון, אים לאנדע
כנען: דא קאם אברום,
אום שרה צו טרויער, אונד

רש"י

תרגום אונקלוס

לרצע ענקים שהיו שם
לחיות ששיתלמי ולציהם.

דער לחר על סם לרצע זונות שנקצרו שם ליש ולשהו לרס וחיה. לנרהם ופדה. ילחק ודקה

באור

פוט ולחדיו כלל, וענינו, כלו היו שני חיי שרה וכן מתרגם זל"ל: (ב) בקרית ארבע, שם הליש לרצע כדכתיב ציבושע סת קרית לרצע לצי הענק (ט"ז י"ג). כמו עקרים סיחן (צמדזר כ"א כ"ט) (הרשנ"ס). וכן פי' הרלצ"ע, וכול שם עלם לו לפי פשוטו, ורש"י כתב שהעיר נקראת כן ע"ש ד' ענקים שהיו שם לחיות ששי ותלמי ולציהם, וגם זה נכח לקרות העיר על שםם לפי שהיו זה, לו שהיתה שלכם, והנה לנקלוס ורש"ע תרגמו ג"כ, קרית לרצע, וידעה כי לרעתם הי' שמה כן. כמו קרית ספר (יהושע ט"ו וע"ז וסופטים ט' י"א ח"צ), קרית יערים (יהושע ט"ו ע' ונ"ט וי"ח י"ד), וליונה סמיכות קריה של הליש ששמו לרצע כי סם היה כן היה להם לתרגם קריתא לרצע כמו שמתרגמי' מקרית סיחן, עקרתא דסיחן, וכן כל הסמיכות יתורגמו צלרמי צל"ת צתחלת המלה השני' שפירא צלרמי חולת הקיץ כמלת של כמו מלך גדר (צרלשית כ' ז'), מלכא דגדר, לצי כנען (סם ט' י"ח), לצהוי דננען, והנה צהשקפה ראשונה תהי' דעתם הפך הכתוב העפודש ג' פעמים ציבושע, קרית לרצע האדם הגדול צענקים הוא (י"ד ט"ו), קרית לרצע לצי הענק (ט"ז י"ג), קרית לרצע לצי הענק (כ"א י"א), שהוא שם צוואי שם הליש כי יצא לחדיו התאר שהוא לצי הענק, והאדם הגדול צענקים, לנל אחד הסתכלות ידעה לי כי קרלוח קרית לרצע ע"ש הליש שהוא לבדל בצורתו, סם שהיתה שלו לו שהיה דר צתונה, ולו נעשה השם הזה שם העלם לה, ולכן נלמד שם. וסם חדרון לפנים קרית לרצע, שזה היה שמה, ועפודש לח"ז למה קרלוח כן על שמו, ואמר כי האדם הגדול צענקים הוא, ולכן תרגם שם יונתן בן עחילל קרית לרצע, ללל שהכתוב מפרש שם לח"ז שנקראת כן ע"ש הליש שהיה שמו לרצע שהיה האדם הגדול צענקים, כמו שתרגם קרית יערים ג"כ כן צלי שמו (וקרית ספר אף שתרגם, קרית לרצי, צלי ספק היה לו למה כוונה צמלת ספר, וענ"ז תמצו לשם אחד צעצור שלל תרגם קרתא דלרני), תשל"כ מקרית סיחן ת"א, עקרתא דסיחן, צעצור שלין זה שמה העלמי, רק חשצון, ללל שהמוטלים צנשלים מליצתם עליה רצו לנפול הל' צמלות שונות למדו צתחלה, צלו חשצון, תצנה ותכונן עיר סיחון, כי לש יללה מחשצון, להצה עקרת סיחון, ומה שפאלמו כמלך קרית הארצע (צרלשית ל"ה כ"ז), ישצו צקרת הארצע (נחמיה י"א ג"ה), צה"ל הידיעה, שלל הצל על שם עלם אדם פרטי, היינו צנחנת לידוך צ' הכוונות יחד, הל' שצעתק הסם לרצע מן האדם שהוא לל העיר להיות לה שם עלמי, והצ' שהיא קריה של הליש ששמו כ', והצן זה, לנל לנקלוס תרגם גם קרית הארצע, קרית לרצע, ולל קרתא דלרצע, על הכוונה הל' לצד, ועיין מ"ש הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף כ"ד ע"א), ויש לי עוד דברים צזה, לנל לין להאריך פה. שלל לללת מכוונת החנור [ועיין מ"ש צפ' רשלח (ל"ה כ"ז)], ולכוונה זאת תרגם פה גם המתרגם האשכנזי. קרית לרצע: הוא חברון, הכוונה שנקראת עתה חדרון צימי עשה כותב התורה שצימי נצר מת לרצע לצי הענק, ולכן צפרשת מרגלים לל הזכר רק שם לחיות ששי ותלמי ילידי הענק (צמדזר י"ג כ"צ), ולל לרצע, לנל צימי לנרהם לולי היה עדיין חי, ולפטר לל היתה נקראת. לז רק קרית לרצע: ויבא אברום, הרשנ"ס כתב לפילו לל צל צחקוס אחר לעש"כ רלוי לומר כי צל לסופדה עכ"ל, והיא ג"כ דעת הרמב"ן שפי' וינל על התעוררת המעשה, והרלצ"ע כתב ונלשר מפה שרה היה לנרהם צחקוס אחר ע"כ למד וינל לנרהם עכ"ל, ורש"י כתב וינל לנרהם, מנלר שצע, ולל פי' מדוע שצ לנלר שצע כיון שהיה דר צחצרון י"צ שנים קודם העקדה לפי דעתו, ונצר הגדתי דעתי צזה צסוף פ' הקודמת, ולוסיף כלן עוד לנלר כי צעצור שאלמדו צמדזר וינל לנרהם מחר המוריה, ניכל לומר הצונו מחר המוריה לללת לציתו לנלר שצע שצע צדוך שמה שרה צחצרון לכן צל תחלה להצדק לנספדה ולקצרה שם ולח"ז שצ לנלר שצע ושם ינצ כל ימי חייו, ועם נכתוב צסוף פ' העקרה

חיי שרה כג

תרגום אשכנזי קי

זיא צו בעוויינען: (ג) וצ-
דאן שטאנד אברהם אויף
פֿאַן זיינעם טאָרטען:
אונד רעדעטע מיט דען
קינדערן חת, שפר-אך
ניצמליך: (ד) איך בין
אין פֿרעמדער אונד ביא-
וואָהנער אונטער אייך,
געבט מיר איין ערבבע-
גרעבניס ביא אייך, דא-

אברהם לספר לשרה ולבנותיה:
(ג) ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר
אל בנותיה לאמר: (ד) גר-ותושב
אנכי עמכם תנו לי אחות-קבר

כ' ועירא

ח' א ויקם נרכות י"ח, ח':

תרגום אונקלוס

לשי

מיתיה ומליל עם בְּנֵי הַתָּאָה לְמִימָר: (ד) דָּיָר וְתוֹחַב אֲנִי
דְּפִכִין דְּבִי לִי אֲחֻסָּנָה קְבוּרָא עִפְכִין וְאֶחָבֵר מִתִּי מִן קִדְמִי:
ונסתבה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי צלות העקידה שנודמן צנה לשחיטה ונמעט
שלא נשחט פרהה נשתמה ממנה ומתה: (ד) גר ותושב אנכי עמכם. גר מאונן אחרת ונתישצתי
עמכם. ומדרש אברהם אס תרנו הריני גר ואס לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הק"צ

באור

ויקמו וילכו יחדו אל צאר שצע, היינו שצעת שקמו ללכת מהר המוריה היה דעתם ללכת לצאר
שצע, אך צדוך כשטע מיתתה הלך החלה לחצרון, ומה שאמר שם וישצ אצרהם צצאר שצע
היינו אחד שצא מחצרון. רק שרצה להשלים ענין צאר שצע, ואח"כ לספר ענין צילתו לחצרון
וקנין המערה צארכה, כי זהו הדרך הנהוג צכל התורה להשלים ענין אחד כולו, ואח"כ ציתחיל
לספר ענין אחר הקדום לסוף הענין הראשון כאשר הנדתי צהקדצה וצצאורו כצה פעמים,
ומכל עוד לומר כי הוא כעין כלל ואחריו פרט, כי צתחלה כלל שצצ לצאר שצע וישצ שם צקציעות
ואח"כ פרט האין צא לצאר שצע ואמר שצא דרך חצרון כי מהר המוריה צא תחלה לחצרון לספור
לשרה ולקצרה ומשם חזר לצאר שצע: לספר לשרה, ענינו על שרה או צעצוד שרה כמו אמרי
לי אחי הוא (צראשית כ' י"ג), ר"ל עלי או צעצודי: ולבכתה, ולצנת עליה, וצא השרש הזה
עם מלת את כמו וצנתה את אציה (דברים כ"א י"ג), וינך אתו אציו (צראשית ל"ז ל"ה), וכן
צלא קשר את או על, כמו ואצנה צלוס נפשי (תהלים ס"ט י"א), ענינו על נפשי; (ג) מתו,
התאר לזכר מת ולנקצה מתה כמו ואס אן מתה אנכי (צראשית ל' א'), וצכנויס דלוי' שסתתנה
ה"א הנקצה לתי"ו כמו מן לוקה לוקתו ומן צרכה צרכתו, ודלוי להיות כאן מִתָּהוּ, ולכן פי'
הרצ"ע שהוא רמו לבין, ור"ל בין צלי נשמה יקרא אדם מתו, צין זכר צין נקצה: לאמר,
לצני חת מה שנאמר אחריו, גר ותושב וגו', והפסוק הצ' דצוק אל הא': (ד) גר ותושב אנכי
עמכם, גר אנכי מאונן אחרת וצילתי לגור כאן ונתישצתי עמכם, כן פי' דש"י והרצ"ע, ולצין
הרצ"ע גר לצדו הוא הלן, ותושב הוא הגר היושצ צאונן עכ"ל, ופי' דצדיו צעל אהל יוסף שהגר
הלן הוא מאונן אחרת והוא עוצר דוך שם וילן שם צלילה ההוא, והגר היושצ צאונן, הן שיושצ
צעיר ההיא והן צעיר אחרת קרובה לה נקרא תושב, ופי' הפסוק לפי דעתו, גר ותושב אנכי
עמכם, כלומר גר אני שאני שוכן צעירכם, ותושב אני שאני שוכן צארכם, ומאשר אחר גר
לנני עמכם זה דלוי' שלא היה שוכן אצרהם צחצרון עכ"ד, ועיקר הדגד נכון הוא ומסנים
לצאורי שאצרהם לא היה דר צחצרון כלל אחר שילא מאונן פלשתיים לא לפני העקידה ולא
לאחריה ואף לא אחר מיתת שרה, רק צצאר שצע הסעונה לחצרון ומארכה תחצצ, אצל לינו
מסכים עמו צצאור דצדי הרצ"ע, רק כוונתו הפשיטה היא שצכל מקום שנאמר גר לצד הוא
הלן צין צעיר ההיא או צאונן ההיא, ותושב המתלוי עם מלת גר הוא האים אשר נתייבצ צין
צעיר אחרת או צאונן אחרת שלא נולד צה ולא גרו צה אצותיו, ולפי שאצרהם לא היו אצותיו
מן הארץ ההיא כי אס מאור כשדים, רק שאצרהם נתייבצ צה צלאתו מחרן צהיותו צן ע"ה שנה,
ודר צלנני ממרס אשר צחצרון כ"ה שנים, ואח"כ צאונן פלשתיים כ"ו שנים, ואח"כ חזר לאונן
כנען ודר צצאר שצע סמוך לחצרון זה י"צ שנים, ולכן ציון שיושצ צארכם נקרא גר תושב,

תרגום אשכנזי

חיי שרה כג

עִמְלֶכָם וְאַקְבְּרָהָ מִתִּי מִלְפָּנַי: (ה) וַיַּעֲבֹר
בְּנֵי־יִחְזָקָא אֶת־אֲבָרָהָם לֵאמֹר לוֹ:
(ו) שְׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אֲתָהּ
בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְתָּר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־
מִתָּךְ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קְבָרֵנוּ לֹא־יִכְלָה

מיט איך מיינען טאָרטען
בעגראבע, פֿאַן מיינעם
אָנגעזיכטע הינוועג:
(ה) דיא קינער רחל אנט-
וואָרטעטען דעם אברהם,
אונד שפראכען צו איהם:
(ו) האָרע אונס, מיין
הערד! דוא ביזט איין
גאָטליכער פֿירסט אונ-
טער אינס, אין דעם אויס-

געזוכטעם שטען אונזערער בעגרעבניסע. בעגראבע דיינען טאָרטען: ניאמאנד פֿאַן אונס ווירד דיר זיין

תרגום אונקלוס

רש"י

לזרעך שתן את הארץ הזאת:
אחזת קבר. אחזת קרקע
לצית הקצרות: (ו) לא
יכלה. לא ימנע כמו לא
תכלא רחמך [תכליס מ']. ונמו ויכלא הגשם [נרשטית מ']:

באור

וגר תושב לו גר ותושב אחד הוא, ועמכס ר"ל צארכנס: חנו, א"ת, הצו, וכן מתורגם כל"ל.
ויצ"ע תרגם, זצונו, כפי הכוונה ולא כהודאת המלה, ולשו הרשצ"ס תנו לי אחזת קצר,
הניחו לי לקנות קרקע כאלן ותתלנו אתם יושבי העיר להניח לי לקצור זה מתי ממזפחתי כי
אחזת קצר אין יוכל להיות אלא צלחן כל צני העיר, וכך מוכיח לפנינו כשנתן לצרהם הכסף
לעפרון, ויקס וגו' לצרהם למקנה וגו' ואח"כ קצר לצרהם וגו' וקס לו לאחזת קצר מלת כל
צני חת עכ"ל: אחזת, הנחלה נקראת כן לפי שהלדס נאחז צמקוס ומוחזק צעצורה כמו שאמר
ויאחזו זה (שם מ"ז כ"ז), ונאחזו צתוכנס (צמדצר ל"ז ל'): עמכם, אללנס: ואקברה כתי
מלפני, אוליאלו מלפני לקצרו: (ה) לאמר לו, ויאמרו לו המאמר הנמשך כלשוננו ממש כהודאת
מלת לאמר בכל התורה וכצר פירשנוה היעצ צהקדמה, וכמה פעמים צצאורי זה צפ' ויחי וצפ'
נשא ועוד צשאר מקומות, והנה פה אי אפשר לפרש לאמר לאחרים צעצור מלת לו שללחריו,
מלצד שענין המאמר הזה אינו שייך לאחרים, וזה צנין אצ לכולם: (ו) שמענו אדני, לפי
משפט הלשון ראוי לומר אדוננו צכנוי לרצים המדצרים כלשון כל המאמר הזה אצל צלי ספק היה
אחד המדצר צעד כולם ואין זה מדרך המוסר שיפס המדצר את אחרים שותפים עמו צקצלת
האדנות וההדות, כ"כ הרצצ"ע, (ומלת שמענו היא לשון קצלת דצרים פה וכן ת"א ויצ"ע),
וצל"ל מתורגם (הארע חונס), כי צל"ל תוכלל צו נס כוונת קצלת הדצרים) ואדני חרנמו
אנקלוס ויצ"ע, רצונאל, לשון רצים, כאלו כתוצ אדוננו כי דרכם לתרגם הכוונה, אמנם אנכי
לא ידעתי צזה דרך מוסר כי המדצר צעד כולם ידצר ומלתם על לשונו, וצכלל דצרי דצריהם,
ואולי כהפוך הוא שאינו מדרך המוסר שהשליח המדצר צעד כולם יפרש דצורו שלל יקצלו לאדון
רק על עצמו ולא על שולחיו, ולדעתו אנקלוס ויצ"ע שתרנמו צלשון רצים עצרו חק המוסר,
גם המדצר ההוא אחד מצני חת תוך כדי דצור חזר צו ואמר נשיא אלהים אתה צתוכנו, קצלו
לנשיא אלהים על כולם. לכן כ"ל שמלת אדני, פה הוא שם על משקל זה, כאשר תלאלו שמות

תוארים רצים ציו"ד האמכתי"ו צסופס, קלתם ליחס האיש ע"ש מקומו לו משפחתו כמו יהודי,
מצרי, עצרי אדומי, כושי, פלשתי, פנימי, וקלתם ע"ש המקרה שחולא לו כמו ערירי, וקלתם

ע"ש המקרה הטבעי אשר לו צאחת ממדותיו אס עוצה אס דעה, כמו אכזרי, רחמני, מן ידי
נשים רחמניות (איכה ד' י'). כי מן רחמן יאמר רחמנים כמו מן גולן בולנים, כמו שמורגל
דצרי חז"ל רחמנים צני רחמנים, ויאמר התאר הזה צשני אופנים, אדון, אדוני, כמו לא
אכזר כי יעוררו (איוב מ"א א'), אכזרי הוא (ידמיה ו' כ"ג), וכמו רחמן, רחמני, ויש חלוק
ציניהם כי צצוא השם צלא יו"ד צסוף תצוא ה"א הידיעה צראש, ולא יסוצח האומר שמענו
אדון, רק האדון, אך צצלו עס יו"ד צסוף אין לורך אל ה"א הידיעה, ולרצים ואמר אדונים,
יתכן שיהיה מקוצן מן אדון, כמו מן שלום של מים, מן אדון, וכן פירש, קרובים,

מִמֶּנּוּ מִקְבֵּר מִתָּהּ: (ו) וַיָּקָם אַבְרָהָם
וַיִּשְׁתַּחוּ לַעֲמֵהָ אֶרֶץ לְבִנְיָהָת:
(ז) וַיִּדְבֹּר אֹתָם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־
נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת־מִיתִי מִלְּפָנַי שְׂמְעוּנִי
וּפְנֵעוּ־לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן־צֹחַר: (ט) וַיִּתֵּן־לִי

בעגדעבנים ווייגערן, דיי-
נען טאָרטען צו בעגרא-
בען: (ז) דא שטאנד
אברהם אויף, ביקטע זיך
פֿאַר דעם פֿאַלקע דעם
לאנדעס, פֿאַר דען קינ-
דערן חת: (ח) אינד רע-
דעטע מיט איהנען, וויא
פֿאַלגט: ווען עס אייער
וויללע איזט, דאס איך

מיינען טאָרטען בעגראבע, פֿאַן מיינען אנגעזיכט וועג, וואָ האָרט
נען איינע ביטטע איין, ביא עפרון צוחר'ס זאָהן: (ט) דאס ער מיר דיא האָהלע צו

תרגום אונקלוס

רש"י

(ח) נפשכם. רלונכס:
ופנעו לי. לשון צקשה כמו
אל תפגעו צי [רות א']:
(ט) המכפלה. צית ועליה
על בציד"א שפולה צזונות
[עילוצין כ"ג]: בכסף

אִנְשׁ מִבְּנֵי יִת קַבְרִיהָ לֹא יָבִיל מִנֶּנּוּ מִלְּמִקְבֵּר מִתָּהּ: (ז) וַיָּקָם
אַבְרָהָם וַיִּסְגִּיד לְעַמָּא דְאַרְעָא לְבִנְיָ חֲתָאָה: (ח) וַיִּמְלִיל עֲמָהוֹן
לְמִיכָא אִם אִית רַעְיָא בְּנַפְשָׁכוֹן לְמִקְבֵּר יִת מִיתִי מִן קִדְמִי
קִבְלִי מָגִי וּבָעוּ לִי מִן עַפְרוֹן בֶּר צֹחַר: (ט) וַיִּתֵּן לִי יִת מְעַרְת
בְּסִלְתָּא דִּי לִיה דִּי בְּסִטְר חֲקִלְיָה בְּבִסְפָּא שְׁלִים יִתְגִּיגְרָה לִי

באור

ותמן כ"כ שיהיה מקוצן מן שם אדוני, כמו מן אדומי, אדומים, שהרלוו להיות אדומים:
נשמי יח"ק, אחת ליחס ולחד לרצים, 'כעו הלל כצני בשמים וכו' ופ'לשתיים מכשתור (עמוס
ט"ז), והשאר נשים פלשתיים הנמלאים צהקרא חסדים יו"ד היחס, לקושי פנישת שתי
ידין, וכן מלאנו יהודיים נשתי יודין כתיב ולא קרי ו' פעמים צמנלת אסתר, והשאר
יהודים קרי ונתיב, וכן פה הרלוו מן אדוני אדומים, אך הוקלה המלה, ויהיה לפ"ז
צאוד שמענו אדוני צלל ה"א כצאוד שמענו האדון צה"א ויהיה ציאודו צל"א (הארע חזנס,
הערד!): נשיא אלהים, ולא גר ותושב ואין אתה לדיך לקנות: במבחר קברינו, צמקוס
סקוצרין שרי הארץ והרי לך קצר מזומן: לא יכלה, לא ימנע, ועיקר שדשו כלל צל"א כמו
יכלל הבשם (צדאשית ח' צ'), לא תכלל רחמין תמני (תהלים מ' י"ז), וימלא גם צה"א צמקוס
הצל"א כמו אשד כליתני היום הזה (שמואל א' כ"ה ל"ג): (ז) וישתחו לעם הארץ לבני חת,
ענינו לעם הארץ שהם צני חת, והשתחוו להם לכבודם ולהודות להם על טוונתם עמו, ודקדוק
מלת וישתחו עיין צתחלת פ' וירא (י"ח צ'), וקו"א אי"ה אגיד דעתי צהצדל הפרעי שצין צ'
השרשים הנמלאים צענין זה שחה ושחת, עם שצענין הכללי הודאה אחת להם, הוילל ולא
רטיפי לשום אחד מן המדקדקים הראשונים גם האחרונים שיצדל ציניהם צליזה ענין פרעי,
דרך השרשים המדדפים: (ח) אם יש את נפשכם, אם רלונכס שאקצוד את עתי, כמו אל
תפגני צנפס לרי (תהלים כ"ז י"ז), ואונקלוס תרגם נפשכם, נפשכון, והוסיף מלת דעוא,
וכן תרגם יצ"ע, ויראה שמפרשים הכתוב כאלו הוא מקרא קדר, ושעורו, אם יש דלון צנפסכם,
והוא שצ על המלמד הקודם אם רלונכס לקצוד את עתי כמו שאמרתם צמנחר קצריכס, שמעוני
ופגעו לי וכו': ופגעו לי, לשון תחנה וצקשה כמו אל תפגעו צי (רות א' ט"ז), ולי, ר"ל
צעדוי, ופי' התחננו צכצודי אלל עפרון צן לוחר, ולשון הדמצ"ן וטעם ופגעו לי כי היה עפרון
עמיד ונכד כאשר אמר ציני וצינך מה היא ולא יהיה לו לכבוד למכור נחלת אצותיו כענין כצות
היזעאלי על כן לא הלך אצרהם אליו להרצות לו תחיר השדה וצקס מאנשי העיר שיפגעו
צעדו דרך כצוד עכ"ל: (ט) ויתן לי, שאחשוד אותה כמתנה אם צכסף מלא אקחנה ממנו
ועל כן הזכיר לשון מכירה, וכן אלל צכסף תשצרי ואכלתי ופיס צכסף תתן לי (דברים צ' כ"ח),
שהפס הכתרים צמתנה אמן צהם נסף או שהוא דרך הלשון להזכיר כו צמכירות (הרמצ"ן),
וע"ע מדגם ויזנת, נפי הכונה, וצנל אונקלוס תרגם ויתן, אף שלמעלה תרגם תנו לי, הצו

את מערת המכפלה אשר לו אשר
בקצה עדהו בכסף מלא יתנה לי
בתוכם לאחות קבר: (י) ועפרון

מכפלה געבע, וועלכע
איהם געהאָרט, אונד אים
ענרע זיינעם פֿעלדעם
ליגט: ער געבע זיא מיר
פֿיר דען פֿאַללען ווערטה
אן זילבער, צום ערבבע
גרעבנים בייא אייך:
(י) עפרון אבער זאם אונ-

תולדות אהרן מערת ערוזין נ"ג, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

מלא. שלם כל שוויה וכן
דוד אמר לארונה זכסף מלא
[ד"ה א' נ"א]: (י) ועפרון ישיב. נתיב חסד אותו היום עמוהו שוער עליהם עפמי חשיבותו של

באור

כי זלשון ארמי משתמשין בשני השדשים על ענין הנתינה, גם זלשון הקודש ישתמשו בשניהם
כמו הנו מקריבם (זרמית מ"ז ע"ז), הני המעפחת (דות ג' ט"ו), ועוד דנים, וכן זלשון
אשכנז מתורגם (געבע): מערת המכפלה, רש"י פי' ע"פ גמרא דעירוזין (דף נ"ג ע"ג), צית
ועליה על גזיו, ד"א וכו', והרמז"ע פי' מערה צתוך מערה, והרמ"ק זשדשים שרש כפל פי'
מערה לפנים ממערה, ואין כוונתם אחת, כי דעת הרמז"ע שהיתה קרקע המערה העליונה
עליית המערה התחתונה, אזל דעת הרמ"ק שהיו שתייהן ציחד וכותל מפסיק ציניהן אלא
שלחת היה לה פתח אל החוץ והיא נקראת חילונה, ולשנית לא היה לה פתח לחוץ, רק דרך
החילונה נכנסין לה צפתח שכותל המפסיק ציניהן והיא נקראת פנימית, והמערה היא חפירה
שתחת הארץ, אזל הרמז"ן הציא דניי רש"י וכו' שאינו נכון כי הכתוב אמר שדה עפרון אשר
זמכפלה והנה הוא שם המקום אשר זו השדה ואין לו צדק טעם לשם המקומות עכ"ל, ואף
לדעת רש"י והרמ"ק שצאדוהו מענין הכפל אינו שם התואר, כי לא יסמך השם העלם אל
התואר שאחריו והיה ראוי להיות המערה המכפלה לא מערת המכפלה, אזל לדעתם הוא שם
המקרה כמו מערת הכפל, ויתכן לפי דרכם שעל דבר הכפלת המערה היה קראו את כל
הצקעה היה מכפלה כמו כנר הירדן (זרמית י"ג י'), וכ"כ הרמז"ס, וכן נראה דעת המתרגמי'
אנקלוס ויז"ע ששינו מלת מכפלה ותרגמוה כפלתא, ואין דרכם על הרוב לשנות שמות העלם
אלא כודעו סנות קריאת שמותיהם, והנה תרגמו מערת המכפלה. מערת כפלתא, ג"כ צסמיכות,
ושדה עפרון אשר זמכפלה תרגמו די זכפלתא, יראה שדעתם שמכפלה הוא שם המקר', ואח"כ
קראו את כל הצקעה היה מכפל. ע"ס המקרה היה. ונעשה שם העלם לה, ואין מקום
לפי' זה לטענת הרמז"ן ז"ל, ומלת מכפלה, שם זשקל ודצ' מששמה (הושע ט"ז), משען
ויששנה (ישעיה ג' א'), והמכשלה, הזאת (שם ו'): בבסף מלא, כתרגומו, זכספא שלים.

זכל שווי, כן פי' רש"י והרמז"ס שלמים זמשקל' לא יחסר דבר כמ"ס עזר לסחר, וכן מתורגם
זל"א: בתוכם, לעיניכם שיהיו עדים, כן פי' הרמז"ס, ור"ע ספורנו כתב זמעמד כולכם
שאיני זנקש שום זמן לפדוע אליו המעות וכן עשה כאמרו וישקל אצרהם לעפרון את הכסף
וגו' לעיני בני חת עכ"ל, ואפשר עוד לפרש שזכפלתא על לאחות קצרה, שתייה לי לאחות
קצר צתוכם, וכן מתורגם זל"א, ואין ראיה מן הטפחא שזמלת צתוכם המפסיק יותר מן
התציר שזמלת לי, לפי' הרמז"ס ור"ע ספורנו שזכ על מלות יתנה לי, כי גם לפי' המתרגם
האשכנזי ראוי להיות זמפסיק יותר מן יתנה לי כי היה כמו מלה מוסגרת, כי שייכת אחד
לאחות קצר, ושעורו, זכסף מלא יתנה לי לאחות קצר צתוכם: לאחות קבר, שתדלי כלכם
לקצור זה מתי (הרמז"ס וכן פי' ר"ע ספורנו): (י) ועפרון ישיב בתוך בני חת, לכו פשוטו
יפרש הכתוב מה שאמר זתחלה אצרהם ופגעו לי צעפרן זן אחד, ולא נזכר צשום מקום איש
שמו עפרון, לכן אמר שהיה שם צין בני חת איש אחד ועפרון שמו, וכבר כתבתי זהקדמה כי
צסיפורי התורה יש צזה שני דרכים, הא' כי צספור איזה ענין עיקרי יזכיר לפעמים אגב גררא
גם דבר שאינו עיקרי אל הסיפור ההוא צעלם, אזל הוא הקדמה אל סיפור אשר יצא עוד
צתורה, פעמים והיה הסיפור כז' קדוש אל התורה והיה צפדשה מי ויהי צני נח היולאים

חיי שרה כג

תרגום אשכנזי ק"ב

טען דען קינדערן חת: דא
אנטווארטעטע עפרון דעם
אברהם, זאג דאס עס דיין
קינדער חת הארטען, פאר

יֵשֶׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי-יִחְיָה וַיֵּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי
אֶת-אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי-יִחְיָה לְכָל בָּאִי

תרגום אונקלוס

רש"י

וַיָּתִיב עֶפְרוֹן חֲתָנָה יֵת אַבְרָהָם קָדָם בְּנֵי חֲתָנָה לְכָל עָאֲלִי
אברהם שהיה לרין לו עלה
לגדולה: לכל באי שער

באור

מן התצה שם וחס ויפת וחס הוא לזי כנען (זרלשית ט' י"ח), ולא הזכיר שם ז"י שם ויפת
גם לא שאלת ז"י חס, ולא הולך להזכיר כנען רק צעזור הספור הצל אחריו שנתקלל כנען
צעזור חס לז"י, ופעמים יהיה הספור הצ' רחוק ממנה, והדרך הצ' הוא צדד שלל מלל לו
משה מקום להודיעו מקודם, יודיע ההקדמה ההיא אחר התחלת הסיפור כמ"ס צפ' צהעלתך
צפסוק ותדנר מדים ולהרן וגו' כי אשה כשית לקח (צמדנר י"ז א'), ויהיה הענין פה מן הדרך
הצ', וחז"ל אמרו שהיה שוטר עליהם וצעזור שמלת יש צ' חסר וי"ו דרשו שאלתו היום מנוהו
עליהם: באזני בני חת, צקול דם שיחמעי כולם, וכן מתורגם צל"א, וא"ת קדם בני חתא,ה,
לא תרגמו כוונת המלה: לכל באי וגו', ולכל צאי, ותחסר וי"ו העטף כמו שמש ירח (חצקוק
ג' י"א), ומלת צאזני משמשת לעצמה ולאחרת עמה, וענינה צאזני בני חת וצאזני צאי שער
עירו, או שתהיה הלמ"ד של לכל צמקום לפני, וכן מתורגם צל"א: באי שער, שצאים ויוצאים
צשער ר"ל כל אנשי העיר ופעם יאמר צאי ופעם יאמר וצאזני שער עירו (זרלשית ל"ד כ"ד),
וענין אחד הוא ר"ל כל אנשי העיר ועל הדרך הקצור יאמר צאי לצד או יצאי לצד ופעם יאמר
שניהם כמ"ס ועמדת צשער בני העם אשר יצאו צו מלכי יהודה ואשר יצאו צי (ירמיה י"ז י"ט):
(יא) לא אדני שמעני, לא כן אדני, אך שמעני, ותימה על יצ"ע שתרגם לא אדני, צנעו
וצני, והנה לפי נתוח המלות דלוי להיות אדני צמפסיק פחות מן הז"ק שהוא הפשטא, ולא
צמונח משדת הז"ק כי איננה מחוצרת כ"כ עד שתהיה דלוייה למשדת, ולא עוד אלא שאף אם
היתה מחוצרת דלוייה היא אל הפשטא, צעזור שיש צמלת שמעני צ' נקודות מצנועיות לפני
הבנינה כמו ויאמר אברהם הן לי (זרלשית ט"ו ג'), ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה (שם
כ"ז ח'), כי השוא נע נחשפת לענין זה כתנועה כמו צואת תדעון (צמדנר ט"ז כ"ח), אצל
ידוע תדע כי צעל הטעמים ידמו לפעמים לצ' פירושים, ולכן העמיד צ' מיני נבינות צפסוק
הלך דלוצן וישכז וגו' (זרלשית ל"ה כ"ז), ופעמים העמיד צאזיה מלה טעם משדת לחצרה אל
המלה שאחריה, ואחריה פסיק להפסיקה ממנה, כמ"ס צפ' וידא על עשו כלה (לעיל י"ח כ"א).
ואם לא רצה דק צהפסקה היה יכול להעמיד צה דק טעם מפסיק, אצל היתה כוונתו לצ' כוונות
של צ' פירושים, אשר על פי הא' תהיה מחוצרת לאחריה, ועל פי הצ' תהיה מופסקת מאחרי,
והנה גם פה נוכל לפרש, לא אדני כאשר אמרת, אך שמעני, ומלות לא אדני מחוצרות יחד,
ואדני מופסקת מן שמעני, ואז דלוי להיות אדני צמפסיק פחות מן הז"ק שהוא הפשטא, ומלת
לא צמהפך משדת הפשטא או צמקף. גם נוכל לפרש, לא כן, אך אדני שמעני, ועפ"י תהיה
מלת לא מופסקת, ומלת אדני מחוצרת, ואז דלוי להיות מלת לא צמפסיק פחות מן הז"ק
צמלת שמעני (כי עכ"פ איננה מופסקת כמלת שמעני), שהוא הפשטא, ואדני צמונח משדת
הז"ק, לפי שכבר צל פקידו צמלת לא, וללדוק צ' הכוונות חצר מלת לא צמקף למלת אדני,
ומלת אדני צמונח משדת הז"ק, כן נראה לי: השדה נתתי לך, נתן הוא לך, וצל העצר
צמקום הצינוני כדרכו פעמים רצות, ורוביק דש"י וכתב מוכן הוא אללי והלואי נתתי לך כצר,
עוד כתב דש"י וגם הרש"ס, דווי"ש צלע"ז, צל"א (געגעבען): והמערה אשר בו, אינך שואל
כי אם המערה אשר צקלה השדה וצמכירה אני נתן לך צמתנה כל השדה והמערה (הרש"ס),
ואולי היה חושש עפרון לזקק שדה אם תהיה צה צית הקצרות, או כמ"ס הרמז"ן שדרך מוסר
או מרמה אמר לו שיתן לו השדה והמערה אשר צו כי לא יתכן לאדם נכדד כמוהו שתהיה לו
המערה לחצות קצר והשדה יהיה לאחר ואברהם שמת צכך וקנה הכל צדמים שהזכיר לו:
לעיני בני עמי, אנשי עמי, והצויה לומר כי הנה כל השם היה והם הידעים ועדים ואל

תרגום אשכנזי

אללען, דיא אין דאז מהער זיינער שטאדט קאממען, שפראך נעמליך: (יא) ניכט אלזא מיין הערר; הארע מיך! דאז פֿעלד האבע איך דיר הירמיט געגעבען, אונד דיא האהלע, וועלכע דארין איזט, זיין דיר אויך געגעבען, פֿאר דען אויגען מיינער לאנדס-לייטע זיין זיין דיר געגעבען, בען, בעגראבע נור דיינען טאָרטען! (יג) דא ביקטע זיך אברהם פֿאר דעם פֿאלקע דעם לאנדעם:

ת"א נתתי קדושין ז', ה' ר' ז':

שער-עירו לאמר: (יא) לא-אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר-בו לך נתתיה לעיני בני-עמי נתתיה לך קבר מתה: (יג) וישתחו אברהם לפני עם-הארץ: (יג) וידבר אל-עפרון באזני עם-הארץ לאמר אך אם-אתה לו שמעני נתתי בסף השדה קח ממני ואקברה

(יג) אונד רעדעטע מיט עפרון, דאס עם דאז פֿאלק דעם לאנדעם פֿערנאהם, וויא פֿאלגט: מאַכטעסט דוא מיך נור האָרען! זאָ העטטע איך דאז זילבער פֿיר דאז פֿעלד געגעבען,

רש"י

עירו. שכולן צטלומלסכתן וצאו לגמול חסד לשרה: (יא) לא אדוני. לא תקנה אותה צדמים: נתתי לך. הרי היא כמו שנתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני. אתה אומר לי

תרגום אונקלוס

תרע קריתיה למימר: (יא) לא רבזני קביל מני חקלא יהביר לך ומערתא די ביה לך יהביתא לעיני בני עמי יהביתא לך קבר מיתך: (יג) וסגיד אברהם קדם עמא דארעא: (יג) ובגליל עם עפרון קדם עמא דארעא למימר פרם אם את עקיד לי סיבוי קביל מני אמתן בספא דמי חקלא סב מני ואקבר ית מייתי

לשמוע לך וליקח צחנס אני אי מפשי צנך אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני: נתתי. דונ"ש צלעז (דאס חיק געגעבען העטטע), Donnasse מוכן הוא אללי והלואי נתתי לך כזר

באור

תחוש לכפירה או לחזרה וקצור מתך שם מעתה כי שלך היא ולא אוכל לשוץ: (יב) וישתחו אברהם, לעפרון: לפני עם הארץ, לעיניהם, והיתה ההשתחויה הזאת רק לעפרון להודות לו על טובתו, כן פי' הראשון והדשנ"ס ומכר"י אצדנאל, וכן תרגם יצ"ע, וגחן ליה אצדנאל צלפני בני חתלה, אצל לא ידעתי מדוע תרגם עם הארץ, בני חתלה, וכל המדשה תרגם עמא דארעא: (יג) אך אם אתה לו שמעני, ל' הדמז"ן, שעורו, אם אתה אם תשמעני, וענינו כמו אם אתה תשמעני ואל הכפל לנחן הענין כמו סודה אדני סודה אלי (שופטים ד' י"ח), הטוב טוב אתה (שם י"א כ"ה), ולאמר עליו לאמר וגו' (ד"ה ז' ל"ז י"ז), וכן ואני אנה אני צא (צדאשית ל"ז ל'), ופניתי אני (קהלת ז' י"א וי"ג), וראיתי אני (שם י"ג), כי כל העדה כלם קדשים (צמדנר ט"ז ב'), כלם רידוף הענין, וכן על דעתי אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח (צדאשית י"ד כ"ג), שעורו אם מחוט וכד שרוך נעל אקח מכל אשר לך, או יאמר אם אתה כאשר אמרת, כל' שפיר ולנך שוים צענין, ואם תשמעני, וכן ויאמרו להם אחיהם מה אתם (שופטים י"ח ח'), ודומה ללשון הזה על דעתי למה זה אנכי (צדאשית כ"ה כ"ג), (כוונתו שצכל אלו הפסוקים יש הסדק איזה מלות, ויאמרו להם אחיהם מה אתם (אומרים), למה זה אנכי (צעולם), וכן כאן אם אתה (איש חסד ואמת), ולו שמעני כמו ואם תשמעני, וחסד וי"ו החצור כדדבה להחסד לפעמיים), אולי זה דעת אונקלוס שאמר אם את עצד לי טיבו שתעשה דלוי כאשר אמרת עכ"ל הדמז"ן, אצל דש"י פי', לו, הלואי, אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני, ומפרש שמעני שהוא ליווי צמקום עתיד, וכאשר מלאנו לרוץ עתיד צמקום לוי, והנעם מסכים לפידושו שמועם אם אתה לו צמקום טפחא, ולפי ת"א והדמז"ן אם אתה הוא ממנו נפול מן לו שמעני, דאז לוי צמקום ולא צמקום: נתתי בסף

חיי שרה כג

תרגום אשכנזי קיג

נימם עם פֿאַן מיר און! לם-
דאן ווילל איך מיינען טאַר-
טען דאזעלכסט בעגרא-
בען: (יד) עפרון אנט-
ווארטעטע דעם אברהם,
שפראך נעמליך צו איהם:
(טו) מיין הערד! האָרע
מיד, איין שטיק לאנדס,
פֿאַן פֿיער הונדערט שקל
זילבער, וואס בעדייטעט
דאז צווישען מיר אונד
דיר? בעגראבע נור דיינען
טאָרטען: (טז) אברהם
מערקטע דיא וואָרטע
דעם עפרון; אונד ער,

אֶת־מִתִּי שָׁמָּה: (יד) וַיַּעַן עֲפְרוֹן אֶת־
אַבְרָהָם לֵאמֹר לֹא: (טו) אֲדֹנִי שְׁמַעֲנִי אֶרֶץ
אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בִּינִי וּבִינָה
מִה־הָיָה וְאֶת־מִתִּי קִבֵּר: (טז) וַיִּשְׁמַע
אַבְרָהָם אֶל־עֲפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם
לְעֲפְרוֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי
בְּנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר

ת"א ארץ ז"ת פ"ו, ח': וישמע ז"ת טס: ארבע זכורות ז', ח':

אברהם, וואָג איהם, דעם עפרון, דאז זילבער צו, וועלכעם ער בעשטימט האטטע,
דאס עם דיא קינדער חת פֿערנאחמען: פֿיערהונדערט שקל נעמליך, ביא יעדעם קויפֿ-

רשי

תרגום אונקלוס

(טו) ביני ובינך. צין שני
לוהצים כמונו מה היא
חשונה לללס חלל הנח
לת כמכר ולת מתך קצור
[ז"ר]: (טז) וישקל
אברהם לעפרון. ססר וי"ו
לפי שאלמד הרצה ולמילו מעט לא עשה [זכורות כ'] שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרק

חָפֶן: (יד) וְאֶתִּיב עֲפְרוֹן־יֵת אַבְרָהָם לְמִימַר לֵיהּ: (טו) רַבְּרִי
קָבִיל מִנִּי אֶרְעָא שְׁנִיָּא אַרְבַּע מָאָה מִלְּעִין דְּכֶסֶף בִּינָא וּבִינָךְ
מָה הִיא וְיֵת מִיָּתָךְ קִבֵּר: (טז) וְקָבִיל אַבְרָהָם מִן עֲפְרוֹן וַיִּתְּקַל
אַבְרָהָם לְעֲפְרוֹן יֵת בְּסָפָא דִּי מִלִּיל קָדָם בְּנֵי חֵתָאָה אַרְבַּע מָאָה

באור

השדה וגי', לנקלוס ויז"ע תרגמו, חתן, ולפי דעתם הוא עזר צמקום עתיד, וכבר כתבתי
דעת רש"י והדש"ס, והמתרגם האשכנזי תרגמו שהוא עזר מורכב, לחל שאלתן לך אז הוא עזר
וחזר במלמד הזה לשלפניו צלופן זה, הלואי שתשמעני, אז היה הכסף כזר נתון לך, ולכן אני
מבקש עתה קחה ממני ולא לקחנה לת מתי שמה, ואף כי נלות הוא, מ"מ הנה הוא נגד
הנביאה, שמלת שמעני צלחנה: (טו) ארץ ארבע מאת שקל כסף, ארץ שלינה שזה חלל ארבע
מאות שקל כסף: ביני ובינך, צין שני לוהצים כמונו, לו שני עשירים כמונו: מה הוא,
חשונה ויש לך לקחתה זחנס, כן פי' הדש"ס: ואת מתך קבר, זחנס חס תרלה: (טז) וישמע
אברהם אל עפרון, יש שמיעה שהוא ל' הצנה כמו בוי אשר לא תשמע לשונו (דברים כ"ח ט"ו).
לז שמע (מלכים א' ג' ט'), וכן כאן פירושו שהצין כי חפץ צעד השדה והמערה ארבע מאות
שקל כסף, וכן מתורגם זל"א, חזל צעצור שנתלזה עם מלת אל, נראה לי יותר לפרשו לשון
קבלה שקבל עליו לתת כאשר דמו לו: וישקל, פרע כמו לו ככר כסף תשקול (מלכים א' כ' ל"ט)
(ר"ע ספורנו), ונ"ל כי דוד הפעלים משדש שקל אשר יתלוו עם למ"ד לאחריהם מורים על
הפרעון עם המשקל יחד, ורובם הצאים זל"א הלע"ד יודו על המשקל לזר, ולכן נאמר ואקחה
לת השדה מלת חתמאל צן דדי אשר צענתת ואשקלה לו לת הכסף שצעה שקלים ועשרה הכסף,
ולכת צספר ולחחס ולעד עדים ואשקל הכסף צמלזכים (יזמיה ל"ז ט' וי'). הא' עיקר כוונתו
על הפרעון ולכן צא אחריו מלת לו, וזל"א (לו וויגען), והצ' חץ כוונתו רק על מעשה המשקל,
ולכן מפורש אחריו צמלזכים, וזל"א (וויגען), וכאן שצא למ"ד אחריו, לעפרון, יהיה צלודו על
הפרעון עם המשקל יחד, ולכן מתורגם זל"א (ער וואָג וכו' דאז זילבער לו): עבר לסחר, מלת
עזר נאמדה על הכסף על דרך ההשאלה לפי שהכסף פעמים לוקח אותו הסוחר ופעמים
נותן אותו כאלו הוא עוזר וסז תמיד ליד הסוחר, וד"ל כסף מלת צמסקלו כמו שנושאים ונותנים
צו הסוחרים כי הם מדקדקים צמסקל, ונס כסף לרוץ צמסקל צכל מעי צחודה וכו' ציהודע

לפֿתֿחַ: שְׁנֵי (יז) וַיִּקְרָא שְׁדָה עֶפְרוֹן אִשְׁרָה
בַּמִּכְפֶּלֶה אִשְׁרָה לְפָנַי מִמֶּרְאֵה הַשְׁדָה
וְהַמַּעֲרָה אִשְׁרָה בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אִשְׁרָה
בַּשְׁדָה אִשְׁרָה בְּכָל־גִּבְלוֹ סָבִיב:
(יח) לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינַי בְּגִיחַת
בְּכָל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ: (יט) וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר

מִי־אֵנֶּנּוּ אוֹיִם צוֹגֶעֱבֶנּוּ:
(יז) דאדורך בעשטאג, עפרון'ס פֿעלד, וועלכעס צו מכפלה וואר, דאז פֿאַר מִמֶּרְאֵה לִיגט: דאז פֿעלד, מיט דער האַהלע אין דעמועלבען, מיט אללען ביימען אויף דעם פֿעלדע, דיא אין דעם גאנצען בע־צירק אומהער ווארען. (יח) דעם אברהם צום אנקויף, פֿאַר דען צוֹיגש דער קינדער חת: אללער דערער, דיא אין דאז טהאָר זיינער שטאדט קאמען: (יט) נאכער בענדוב

דער קינדער חת: אללער דערער, דיא אין דאז טהאָר זיינער שטאדט קאמען: (יט) נאכער בענדוב

תרגום אונקלוס

רש"י

סָלַעִין דְּבַפֿף מִתְּקַבִּיל סְחֻרָה בְּכָל מְדִינָתָא: (יז) וְקָם חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי בְּכַפְלָתָא דִּי יֶקְדָם מִכְרָא חֲקָלָא וּמַעֲרָתָא דִּי בֵּיהּ וְכָל אֵילָנָא דִּי בְּחֲקָלָא דִּי בְּכָל תַּחֲוּמֵיהּ סְחֻרָה סְחֻרָה: (יח) לְאַבְרָהָם לְזַבְינָהּ לְעֵינַי בְּגִי חֲתָמָה בְּכָל עָאֲלֵי תַרְעֵי קְרִיתִיָּה: (יט) וְכַתֵּר

שנאמר עוזר לסוחר שמתקבלים צסקל צכל מקום [צ"מ פ"ז] ויש מקום שסקליהן גדולים שהן קנטרין לנטיאל'רש צלעו (חיינ לענטנער) חייט. Can-

taro חייט. Cantenarius: (יז) ויקם שדה עפרון. תקומה היתה לו שילא מיד הדיוט ליד עלן. ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר צו וכל העץ לאברהם למקנה וגו': (יח) בכל

באור

מלִינו כסף עוזר (מלכים ז' י"ז ה'), עוז צכל מקום, ורש"י פי' שנתן לו שקלים גדולים שהם קנטרין לנטיאל'רש צלע"ז, מל' (לענטנער) צל"ל: לסחר, נקרא התגר כן לפי שהוא סווצ את האדנות תמיד עוזר ושז, כי תרגום סניצ, סחור: (יז) ויקם שדה עפרון וגו', נתקיים ועמד השדה צידו. וכל הפסוק הזה נמשך אל הפסוק שאחריו. ויקם שדה וגו' והמערה וגו' וכל העץ וגו' לאברהם למקנה וגו', ולפי שהוא מאמר ארוך להיותו פסוק אחד, חלקו צעל הטעמים לשני פסוקים, ולפי שמלת ויקם הוא נושא המאמר אל תלות לאברהם למקנה, ושאדית הפסוק הוא כמו מאמר מוסגר. לכן צל סניצ צסוף פסוק, כדין המאמר מוסגר שמפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו אשר עד נושא המאמר, כי יש צפסוק הזה אסתנח, ואין גדול ממנו רק הס"פ, וענינו, ויקם שדה עפרון (אשר צמכפלה אשר לפני ממדל' השדה והמערה אשר צו וכל העץ אשר צשדה אשר צכל גצלו סניצ): לאברהם למקנה וגו', וכן ועשו לי מקדש (ושנתי צפוקס): ככל אשר

אני מרצה לותך וגו' (שמות כ"ה ח' וע'): אשר במכפלה, סימן אל שדה עפרון שהוא צצקעה הנקראת מכפלה; אשר לפני ממרא, צתחלת ההסקפה נראה שהוא סימן על צקעת המכפלה לדעת היכן היא הצקעה היא. אצל לפ"ז היה ראוי להיות עפרון צטעם מפסיק יותר מהטעם שצחלת מכפלה, וראוי להיות צטעמים אלו, ויקם | שדה | עפרון | | | אשר | צמכפלה |

| אשר | לפני | ממדל', ולכן כ"ל כי גס אשר לפני ממדל' הוא סימן אל שדה עפרון, והודיע הכתוב שהיה שדה עפרון צצקעת המכפלה והיה לפני ממדל'. כלומר צאותו חלק מן המכפלה שהוא לפני ממדל', לא צחלק אחר תמנו, כי משמעות כוונת המאמר שצל לסמן שדה עפרון, ולא להודיע עתה אגל תמלל המכפלה: (יח) למקנה, שס לכל דצר הנקנה, ונמלל גס מקנה צסגול, תקנה השדה (צראשית מ"ט ל"צ), הנפרד מקנה, וצל הליווי צעצור הסמיכות אצל אשר

מקנה הצל צסגול הוא רק על הצמות: לעיני בני חת, אגשי המקום: בכל באי שער עירו, כל עוזר ושז, והכוונה צקצה כולס וצמעמד חלס הקנהו לו, ול' הדשנ"ס לאברהם למקנה,

חיי שרה כג כד

אֲבָרְהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מַעֲרַת
שָׂדֶה הַמְּכַפֵּלָה עַל־פְּנֵי מִמְרָא הוּא
חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (א) וַיָּקָם הַשָּׂדֶה
וַהֲמַעְרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזָתָהּ
קֶבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: ׀

כד (ב) וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְהִי
בִּרְךְ אֶת־אַבְרָהָם בְּכָל: (ג) וַיֹּאמֶר

תולדות אהרן ואברהם יומא כ"ט, ז'. קדושין פ"ז, ח'. ז"מ
פ"ז, ח'. סנהדרין ה"ז, ז': ב"ד סוטה ט', ח'. קדושין פ"ז,
ח' וע' ח'. ז"ז וי"ו. ז"ק ח': ויאמר יומא כ"ח, ז' :

תרנום אונקלוס

בן קבר אברהם ית שרה אשתיה במערת חקל בפלמא דעל
אפי ממרא היא חברון בארעא דכנען: (א) וקם חקלא ומערתא
די ביה לאברהם לאחזקת קבורא מן בני חתא:

כד (ב) ואברהם קיב עאל ביומין ויי פריד ית אברהם בבולא:
(ג) ויאמר אברהם לעבדיה קבא דביתיה דשליט בכל די

שהוא דנוק נקוד זקן: תחת ירכי. לפי שהנשבע לריק שיטול צידו חשן של מלוה נבון ספר תורה

באור

קם לאחר נתינת הכסף כדנתי ונתן הכסף וקם לו (כוונתו על הפסוק ויסף חמשת כסף ערוך
עליו וקם לו (ויקרא כ"ז י"ט), ולא דקדק להניח ל' הכתוב דק ענינו), אזל לחזות קצר גלות
גמי חת לא קם והחזק לאזדהם עד שקצר שרה אשתו לו ויקם לחזות קצר גלות גמי חת עכ"ל,
וכנר כתנתי כי לעשות שם בית הקברות הולך להסכמת כולם, וכן כתב ר"ע ספורנו, והטעם
כי ייק לשדותיהם הסמוכים אל המערה: (יט) אל מערת, כמו צמערות, כי מלת אל תשמע
לפעמים במקום צי"ת כמו והמדנים מכרו אתו אל תלדים לפועיפר וכו' (נרדמית ל"ז ל"ו), פי'
צמרים ואל הארץ תמן את העדה (שמות כ"ה כ"א), כמו צלרון, וכן ת"א צמערות, וכן
פתורגם צל"א: (כ) ויקם השדה וכו', כנר כתנתי פי' הרשצ"ס ור"ע ספורנו צזה, אזל לפי
פשוטו הוא כלל הצל אחר הפרט, וכן מתורגם צל"א (אלוץ בליב), ומלת ויקם לשון זכר שז על
השדה שהוא לשון זכר, ומושגת אחרת עמה גם אל המערה, וכללו אמר ויקם השדה והקם
המערה, וכפי טעם הלשון צווא פעל אחד על שני שמות יפול הפעל על הדנק צו אס זכר אס
נקבה, כמו ותדצר מרים וסחרן צמשה (צמדצר י"ז א'), צאורו ותדצר מרים וידצר סחרן, וצל
ותדצר צל' נקבה צענור מרים הדנק צו, וכ"ה על הדנק:

כד (א) ואברהם זקן, לדעת הד"ק צמשים שרש זקן הוא תלד, וצעל ת"י כתב שצפירוש
פי' שהוא פעל ענר לו תלד, והנכח שהוא ענר כחצרו צל צימים: בא בימים, הוא
כדנתי בצול הזקנה והיה עשה צן ק"מ שנה, ואף שגם בשהיה צן ל"ט שנה ושנה צת ל' נאמד
עליהם צלים צימים, הנה שם הוא ציוני שהתחילו לצוא צימי הזקנה אזל כלן הוא ענר, כן
כתב הדמצי: וה' ברך את אברהם בכל, צאורך ימים ועושר וכבוד וצנים מכל חמדת האדם,
והנה הפסוק הזה הוא הקדמה אל כל הסיפור הצל אחריו, ע"ד וחם הוא אצי כנען (נרדמית
ט' י"ט), צאופן זה, ואזדהם זקן צל צימים, והגיע העת להשיא את צנו צחיו. וה' צרך את
לצהרם צלל, להודיע שכל מחסר חסר נשים צלל נשן שלל היו דלים להזדווג לו שלח את

תרנו' אשכנזי קיד

אברהם וינע פרויא שרה,
אין דער האהלע אויף דעם
פעלדע צו מכפלה פאר
ממרא, דאזעלבע איזט
חברון, אים לאנדע כנען:
(כ) אלוץ בליב דאז פעלד
מיט דער האהלע דארין,
דעם אברהם צום ערבבע-
גרעבנים, פאן דען קינ-
דערן חת:

כד (ב) אברהם ווארד
אלט, האטטע
האָהעם אלטער ערריינט:
אונד דער עוויגע האטטע
איהן געזעגנעט איבער-
אלל: (ג) דא שפרוך

רשי

באי שער עירו. צקדז כלס
וצמטעד כלס וקנהו לו:
כד (א) ברך את אברהם
בכל. צכל עולה
צגימטדיו צן ומלחר שהיה
לו צן היה לריך להשיאו
לשה: (ב) זקן ביתו. לפי
של מלוה נבון ספר תורה

תרגום אשכנזי

חיי שרה כד

אֲבָרְהָם אֶל-עֲבָדָיו זָקֵן בֵּיתוֹ הַמִּשְׁלָל
בְּכָל-אֲשֶׁר-לָו שִׁים--נָא יִדָּה תַּחַת
יָרְכִי: (ג) וְאֲשַׁבֵּיעָהּ בִּיהוָה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא-תִקַּח
אִשָּׁה לִבִּנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי

אברהם צו זיינעם קנעכ-
טע, דעם עלטעסטען
זיינעם הויזעם, דער אי-
בער אללעם זייניגע שאל-
טעטע: לעגע דיינע האנד
אונטער מיינע היפֿטע:
(ג) איך ווילל דיך בע-
שוואַרען, בייא דעם
עוויגען, דעם גאטט דעם
היממעלס, אונד דעם
גאטט דער ערדען: דאס
דוא מיינעם זאָהנע קיינע פֿרויא נעחמען זאָלסט פֿאָן דען מאַכטערן דעם כנעניטשען פֿאָלקס, אונ-

ת"א ואשביעך סנועות ל"ח, ע"ג: בח' עקרים מ"ח, פ"ח:

דוא מיינעם זאָהנע קיינע פֿרויא נעחמען זאָלסט פֿאָן דען מאַכטערן דעם כנעניטשען פֿאָלקס, אונ-

תרגום אונקלוס

רש"י

לו תפילין [שנועות ל"ח]. ליה שוי בען ירך תחות ירכי: (ג) ואקיים עֲלֶיךָ בְּמִקְרָא דַּיָּי
והמילה היתה מלוא
לשונה לו וצלה לו על ידי
לער והיתה חציצה עליו ונעלה: (ר"ל מה שלל אמר תחת ירכיך ור"ל להשניע בעצד צמילתו

באור

עצדו למשפחתו, שהרי נתצרך צכל, וכל העולם מתאחס להזדווג לו צכל הוא לא רלה כ"א
משפחתו, וזהו שלמד בעצד וה' צרך את אדני מלך ויגדל, כן פי' הרש"א: (ב) זקן ביתו,
תלך סמך מן זקן: שים נא ירך תחת ירכי, וכן ציוסף כשנשבע ליעקב, בריתות צדית ושנועה
של צן לאציו ועצד לאדוניו כך היתה שדומה ענין השענוד וכן כתוב צן יכצד אצ ועצד אדניו
(מלכיו א' ו'), אצל תקיעת כף אל כף או בריתת דצר לשנים ולעצד צק צתדיו מלוא צשאר
צני אדם (הרש"א), וכן כתב הרש"א, וכתב שזה המשפט עדיין הוא צלון הדור, ועם שמהר"י
אצדנאל הכחישו על פניו ולמד כי אץ הדצד כן, רק מנהגם הוא שהאדון ירצב על סוס, והעצד
אשר יקחו לו מחדש, ישים ידו תחת רגלו, וידן האדון צסוסו, והעצד רץ לפניו, וזהו סימן
עצדותו, אצל לא נהג דצר צירך עכ"ד, נעוצו הרעים כרחוקה אשר הוצאה מלדן הדור, כי
צבסתכלות פשוטו של מקרא ירלה שהיה לו המנהג כן: (ג) אלהי השמים ואלהי הארץ,
ולהלן אומר ה' אלהי השמים אשר לקחני מצית אצי, אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי
הארץ שהדגלתיו צפי הצדיות, אצל כשלקחני מצית אצי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ אצל
היו צאי עולם מכירים צו ושמר לא היה רגיל צארץ, כן פירש"י, והרמב"ן כתב וז"ל הקצ"ה
יקרא אלהי א"י כדכתיב לא ידעו את משפט אלהי הארץ (מלכים א' י"ז כ"ו), וידעו אל אלהי
ירושלם כעל אלהי עמי הארץ (ד"ה צ' ל"ז י"ט), (ור"ל שאינה תחת עמלית המזלות והכוכבים
אשר חלק ה' אותם לכל העמים), אצל צפסוק אשר לקחני מצית אצי לא נאמר צו אלהי הארץ
כי היה צחרן או צאור כשדים, וכן אמרו הדד צחולה ללדן דומה לפי שאין לו אלוש שנאמר כי
גרשמי היום מהסתפח צנחלת ה' לאמר לך עצד אלהים אחרים (מלכים א' כ"ו י"ט) עכ"ל:
מבנות הכנעני, הקפיד אצדכס אלא להתחתן צס לפי שנענן היה אדור מפי נח, ולא רלה
סיתערצ צנו זרע צרך ה' עם הזרע המקולל ההוא, ועוד שהקצ"ה יער לתת את הארץ לזרעו
שהיה מצני שס וסיסחו דשעים צני כנען ממנה, ואס היה ילחק נושא אשה מצני כנען היו
היורשים את הארץ כנענים, ולכן אסרם עליו, והד"ן צדרשותיו כתב צזה ענין אחד ישר ונכון
הוא כי המלות והעצדות אשר צתודה, הם על צ' פנים, מהם שיעשו רושס צגוף וצנפס, כצדות
וצנפס, והם אשר יעשו רושס אס הצנים אשר ישתלשו מהם, כשאלה והבקמה והכזריות
והצמח והצילות ודומיהן, שהן יעשו רושס צנפס, מהלך שהן עצירות, וצנף, לפי שהמדות
יפעלו צליחות, כמו שהליות יעשו תכונה צמדות, כי כמו שנאמר יהיה דס הלצ דותח, יהיה
האדם כעסן, כן פי' סינעס, יעשה דס לצי דותח, הנה אס כן אותן המדות יחייצו המזמים
הגופיים, ולזה יעשך עמינס לצנים, חס דוע אנושי כנען. אמנס הדצרים שעושים רושס צנפס
צלצד, והם האצונות עם היותן כחנות ודעות, לא יתפשטו צצנים, לכן לנן וצאולל עם היותם

יָשֵׁב בְּהַרְבֵּי: (ד) בִּי אֶל-אֶרְצִי וְאֶל-
מִוְלַדְתִּי תִלְךָ וּלְקַחְתָּ אִשָּׁה לְבָנִי
לְיִצְחָק: (ה) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲעֶבֶד אֹתִי

טער וועלכעס איך וואָה-
נע: (ד) זאָגדערן אין מיין
פֿאַטערלאַנד אונד צו מיין-
נער פֿערדוואַנרשאַפֿט
זאָללסט דוא געהען, אונד
מיינעם זאָהנע יצחק איינע
פֿרויא נעהמען: (ה) דער קנעכט שפראך צו איהם, ווען נון דיא פֿרוא מיר ניכט ווירד נאכפֿאלגען
רש"י

תרנום אונקלוס

בְּנֵעָנָי דִּי אֲנָא יְתִיב בִּינְיָהוֹן: (ד) אֲלֵהֵן לְאֶרְסִי וּלְיִלְדוּתִי תִיזִיל
וְחָפֵּב אֶתְתָּא לְבָרִי לְיִצְחָק: (ה) וַיֹּאמֶר לִיה עֲבָדָא מָאִים לָא
הענד וק"ל: (ז) ה' אלהי

באור

ענד ע"ז, לא היה מחויב שיעזור רשומס לזניהס, ולכן צחר צהס אצרהס, והרחיק צנות
הנעני, כל זה מתהר"י אצדנאל: (ד) בי אל ארצי ואל מולדתי תלך, הרע"ע פי' ארצי,
חרן שדר שס, מולדתי, אור כשדים, ור"ל ארץ מולדתי, כי ארצי מושך עצמו ואחד עמו, ורש"י
לא פי' כאן כלום, אצל להלן על מצית אצי ומאדן מולדתי פי' מצית אצי, מאדן, ומאדן מולדתי
מאדן כשדים, וכ' עליו הרמז"ן וז"ל אס כי אל ארצי ואל מולדתי תלך יהיה אור כשדים, וחלילה
חלילה שיתערב זרע הקדש צני חס הפישעים, אולי יאמר שהיה לו עשפחה שכ מזרעו של שס,
אצל הענד לחרן הלך כאשר דבר אדניו, אולי יחשוב הרצ כי ארץ מולדתו אור כשדים אצל מולדתי
היא משפחתי, וארצי ארץ אשר גר צה, וכל אלה דברים צטלים כי צכאן אמר ולקחת אשה לצני
פסס, ועוד כי ימים רצים עמד צארן כנען יותר מאדן ולמה תקרא חרן ארצו צעצור שגר צה
ימים רצים, אצל אל ארצי ואל מולדתי, ארצי שסס מולדתי כי שס עמד ומסס היו אצותיו
מעולם, וכבר נתצאר (ר"ל צסוף פ' נח וצתחלת פ' לך לך שצרהס לא כולד צאור כשדים כי
כל אצותיו היו מאדס כהרים מעולם), וצ"ר מצית אצי זו ציתו של אציו, ומאדן מולדתי זו
שכונתי, ויתכן שיהיה טעם אל ארצי ואל מולדתי ארצי ומשפחתי, כי גם צאנשי ארצו לא יחפון
רק צמשפחתו, וכן ולקחת אשה לצני משס רמז אל מצית אצי, וכן יאמר הענד ולקחת אשה
לצני צמשפחתי ומצית אצי, ואמר כי תצוא אל משפחתי, או שהיה הענד אומר כן לכדס
שישמעו לו עכ"ל, והנה יצ"ע תרגם אל ארצי ואל מולדתי, לארעי ולצית בניסתי, ולהלן
מאדן מולדתי תרגם ומן ארע ילדותי, כדלה שדעתו צצאור הכתוב כאשר חשצ הרמז"ן צדעת
רש"י, ואנקלוס תרגם שניהס ילדותי, אצל הנכון כדעת הרמז"ן כאשר מלאנו שאלו שאל האיש
לנו ולמולדתנו (צדאשית מ"ג ז'), שפי' שס למשפחותינו כמו שפי' שס רש"י עצמו, וכן תרגם
שח יצ"ע, וליחוסנא, ואף שאנקלוס תרגם גם שס ולילדותנא, אולי צל' הארעי של אנקלוס
תקרא המשפח', ילדות, והיה א"כ מסכים גם פה עם הרמז"ן, וכן ומולדתך אשר הולדת
לחריהס (שס ע"ח ו'), פי' זרעך שהוא המשפחה היולדת ממך, וכן ת"א שס, וצניק דתוליד,
כפי הכוונה, וכן ההתפעל מן הפרש הזה מורה על יחוס משפח' כמו ויתילדו על משפחתם
(צמדצר א' י"ח), פי' ויתחסו, הציוו ספרי יחוסיהס, והיה פירושו כאן ארצי, חרן, ומולדתי,
קרוצי צצארלי, וכן פי' הרע"ע וכן מאדן מולדתי, ארץ שסס קרוצי ומשפחתי, וכן מתורגם
צל"א: (ה) אולי, הרע"ע כתב כי ימלא על טעמים רצים, וצעל פתח דצרי יחלקס לב',
ה' לשון תלוה, וענינו מי יתן והיה זה, כמו אולי יחנן ה' (עמוס ה' ט"ו), אולי יש תקוה
(איכה ג' כ"ט), והוא ענין שמא, והצ' ל' אס, כמו אולי ימושני (צדאשית כ"ז י"צ), אולי
יעשה זרים יצלעו (הושע ח' ז'), והב' צל' אס לא (והוא כמו לולי), כמו אולי נטתה (צמדצר
כ"ז ל"ג), והרד"ק צשרשים שרש אלה גדרו צענין אחד וכתב שהוראתו תמיד על הענין העסופק
ועיקרו שמא, כי גם אס הוא לשון מסופק וכן התקוה והתלוה כן, וכל אחד יוצן צמקומו
מענינו, חן מן כוונת לולי שאינו מסופק, הנה הרד"ק לא רצה לקצלה צהוראת אולי, ומפרש
חזיה אולי נטתה צלטון אס כחצידיו ע"ס, וכן פה יתפרש צלטון שמא: הַהֲשֵׁב, ה"ל' היא

תרגום אשכנזי

וואללען, אין דיזעם לאנד;
וואלל איך וואהל דינען
זאָהן אין דאז לאנד, אויס
וועלכעם דוא אויסגעגאנגען
געז ביזט, צוריק פֿיהרען?
(ו) דא שפראך אברהם צו
איהם: היטע דין, דאס
דוא מיינען זאָהן נישט דא-
דיין צוריקפֿיהרסט:
(ז) דער עוויגע, דער
גאטט דעם היממעלס,
דער מיך הערויסגענאָמ-
מען אויס מיינעם
פֿאטערס חוין, אונד אויס
דעם לאנדע מיינער פֿער-
וואנדשאפט; וועלכער
מיר פֿערהייבען, אונד מיר
צוגעשווארען האט, מיט
דען וואָרטען: דינעם
זיינען ענגעל פֿאַר דיר הער זענען, דאס דוא מיינעם זאָהנע פֿאַן דאָרט הער איינע פֿרוי

חיי שרה כד

לֹא־תֵאָבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֵי אָל-
הָאָרֶץ הַזֹּאת הִדְּשָׁב אָשִׁיב אֶת־בְּנִי
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִצְאָתָּ מִשָּׁם: (ו) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אַבְרָהָם הֲשֹׁמֵר לָךְ פֶּן־תָּשִׁיב
אֶת־בְּנִי שָׂמָּה: (ז) יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ
מִלְדָּתִי וְאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־
לִי לֵאמֹר לְזָרְעֲךָ אֶתֶּן אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכּוֹ לְפָנֶיךָ

וואמען ווילל איך דיזעם לאנד איינגעבען; דערוועלבע ווירד
זיינען ענגעל פֿאַר דיר הער זענען, דאס דוא מיינעם זאָהנע פֿאַן דאָרט הער איינע פֿרוי

תרגום אונקלוס

תִּיבִי אֲתָתָא לְמִיתִי בְּחַרִי לְאַרְעָא הָדָא הָאֲתָבָא אֲחִיב־יֵת בְּרַךְ
לְאַרְעָא דִּי גִבְרָתָא מִתָּמָן: (ו) וַאֲכַר לִיה אַבְרָהָם אֲסַתְמַר לָךְ
דְּלָמָא תְּחִיב בְּרִי לְתָמָן: (ז) אֲלֹהָא דְשָׁמַיָא דִּי דִּבְרִנִּי מִבֵּית
אֲבָא וּמֵאֶרֶע יְלֻדֹתִי וְדִי מַלְיָל לִי וְדִי קִיִּים לִי לְמִימַר לְבְרַךְ אֲתָן
יֵת אֲרָעָא הָדָא הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכִיהָ קִדְמָךְ וְתַסֵּב אֲתָתָא לְבְרִי

אזי היה אלהי השמי' ולא אלהי הארץ שלא היו צאי עולם מכירים צו ושמו לא היה רגיל צארן:
מבית אבי. מחרן: ומארץ מולדתי. מאוד כשדים: ואשר דבר לי. לנרכי. כמו אשר דבר עלי
[מלכים א' ז']. וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אללדצור מפורשי' צלשון על. ותרגום שלהם (דלורו)

באור

הָחִי (כס כ'): ההשב אשיב את בנך, אל ארץ מצותיך, ואע"פי שיצחק לא היה שם קודם
לזאת השנה צעצור מצדהם שילא משם כמו ודור רביעי ישוצו הנה (צדאשית ט"ו ט"ז). כי
הדור שצא לארץ כנען לא היו שם מעולם שיתכן עליו לומר שיסוצ אלל נאמר לצדקהם צעצור
שצא משם: (ו) השבר, כל השמר תלעיל לשון שמירה, ולשר הוא מלדע לשון שמרים כמו
השמר והשקט (יבציה ז' ד'), נעטם ושקט הוא אל שמדיו (ידמיה ט"ח י"ג) (הדלצ"ע וכן
כתב הרד"ק צשרשים שרש שמר ונפירושו על יצעיה). אלל לא נמלל השמר מלדע רק פ"ס,
והוא הנזכר: פן תשיב, הרד"ק צשרשים שרש פח פירשו כענין שלל, השמר לך שלא תשיב וכן
פי' ולא חגעו צו פן תצחק (צדאשית ג' ג'). שלל תצחק, ועל פיו כתודגס כן פה צל"ס:
(ז) ואשר דבר לי, לשון רש"י לנרכי כמו אשר דבר עלי, וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אלל
דצור מפרדשים צל' על, ותרגום שלהם, עלי עלוהי עליהון, שאין נופל אלל דצור לשון לי ולו
ולהם אלל אליו אליהם, ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון, אלל אלל אמירה נופל לי ולו
ולהם עכ"ל, וצפ' וילל (לקמן כ"ח ט"ו), הציף רחיה ממה שנתצ' את אשר דנרתי לך (שס),
שהרי עם יעקב לא דצד קודם לכן, אלל הרעצ"ן לא הסכים לדצויו וכ' ז"ל ואין החלוק הזה
אמת כי הנה מלכנו ועתה לך נחה את העם אל אשר דנרתי לך (שמות ל"ג ל"ד), וידצרו
הנשדים למלך מלכות (דניאל ז' ד'), והורשעם וצדקם מלכנו אשר דבר ה' לך (דננים ט' ג').

רש"י

השמים אשר לקחני
מבית אבי. ולא אמר ואלהי
הארץ ולא עלה אמר
ולשציעך וגו'. אמר לו
עלשיו הוא אלהי השמים
ואלהי הארץ שהרגלתיו צפי
הצדיות אלל בשלקחני מצית

תְּלַקְחָהּ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁמָה: (ס) וְאִם-לֹא

בריענו ווירסט: (ח) ווען
אבער דיא פֿרויא דיר ניקט
ווירד נאכפֿעלגען וועללען.

תולדות אחרן ואם וכו' קדושין ס"ח, ז':

תרנום אונקלוס

רש"י

פסוק: (ס) ואם לא תיבי אשתא למיתי בתרך ותהי זקנה
שדך המדום להשתמש
לע"ד במקום צעזור וק"ל)
פלי עליה עליהן שדך נופל כלל דצור לשון לי ולו ולה'. אלל אלי אליו אליהם ותדום שלהם כמי
עמיה עמהן כלל אלל אמירה מפל לשן לי ולו ולהם: ואשר נשבע לי. צן בעתדים: (ה) ונקית

באור

וכן באמירה צעזורים ואמר לי מה שזו מה אמר אליהם (כמות ג' י"ג), ואת אשר דנתי לך
פירוש שטמדי לך עתה שטמן לך את הארץ ולדערך ולערך שדך עכ"ל, ח"ל המתרגם האשכנזי,
וכנה לעתי לך טענות הדמנץ ז"ל פכריות נגד דעת רש"י, כי פעל הדצור יצא על שני
עבריה, פעמים שיעל עם הפעול כמו את הבסך אשר דצד (צדאשית כ"ג ט"ז), יהיה הכסף
הפכול, וכן האות והמופת אשר דצד (דברים י"ג ב'), הנה האות והמופת נדצדים ויתודגם
צלי"ם (אחגען לו חנלייגען), ופעמים שיעל צלי פעול כלל חודה על ענק השיחה שצן אדם
למציור, מצלי להשיח על המדוצד (צלי"ם רעדען), מעתה לך כוונת רש"י ז"ל כי אם על
הדצד בצל על הענק האחרון שזכרנו מצלי פעול המדוצד כלל, שדך לי ולו ולהם שייך כלל,
כי אם אלי ואליהם, ואולם אם יתלוה עמו הפעול והוא הדצד המדוצד אז שייך שפיר לשון
לי ולו. כמו חלל אשר דצד להם אציהם (צדאשית מ"ט כ"ח), הנה זאת הפעול המדוצד וצא
עם להם, וכן לך נחה את העם אל אשר דנתי לך (שמות ל"ז ל"ד), ענינו אל המקום אשר
דנתי לך, (דען ח"ך דיר חנעלייגט האבע), והיה המקום הפעול המדוצד, וכן ודצרו הכשדים
למלך פרמית (דניאל ז' ד'), הנה מלת פרמית תוד' על הפעול, ואולם כאשר דצד ה' לך (דברים
ט' ג'), הוא נכנס תחת כלל של רש"י ז"ל שענינו לדרך ולטותך, והכלל שצנל מקום שיצא
פעל הדצד צלי פעול עם לי ולו ולהם צדק פיתודגם (לוחגען), כמו לי דצד לור יעדלל (שמואל
ז' כ"ג ב') (איר האט ער לוגענאגט), וכן כאשר דצד ה' ציד חשה לו (צמדצד י"ז ה'), (חיהק
לבעשנאגט), ובהנה דצות, ואולם אלל אמירה נופל לי ולו ולהם ונס אלי ואליהם, כמו
מה אמר אליהם (שמות ג' י"ג), וכן ודצד אליהם אל עשה ויאמר אליהם (שם ו' ז'), וכלל
נכון ומדוקדק הוא מאוד כפי השפט הלשון, שכל דצור צלי פעול שיעל עם לי יתודגם צלי"ם
(שיידעטוועגען לו איר להאגען), ועם אלי (איר איר רעדען), ולכן המתרגם האשכנזי
שדך את דצרי כלל זה צנל מקום צתדנמו. וצ"ש דש"י ותרגום שלהם לך כוונתו על אונקלוס
רק אדמו לתרגם כן, שכל אונקלוס תרגם פה, וחי עליל לי, וכן את אשר דנתי לך, ית דמלילית
לך: ואשר נשבע לי, צמעמד צין בעתדים, כן פת ז"י ומהר"י אצדנאלל, ויש לתמוה עליהם
כי לא מלכנו סם שצויה רק כריתת צרית, ונ"ל שצד על ההצטחה שהאחר העקד' שצס נאצד
צי נצצפתי נאס ה', ואף שצס אינה מפורשת הצטחת הארץ, הנה צפאל' וירש זדעך את שער
נאלץ פהיה בכוחה על ידושת הארץ, כי לא הצטח להם ארץ אחרת ואיזה שער יירש: חון מזה:
הוא ישלח מלאכו, חפלה ואלו היתה נצוזה למה אמר ואם לא תאנה האשה (הרלצ"ע),
ויתר נכון לומר שהוא לשון צטחוק, והיתה התשובה נאליעזר על מה שאמר אולי לא תאנה וגו'
ואמר אצטח צה' שיצא לך אשה הוגנת לצי שלל תמאן ללכת אחריו, ואולם אם עה' יצא הדצד
אלל מלליח צאליחותך ואלל תאנה האשה וגו' ונקית וגו', ולשון הרשצ"ס ה' אליהם השמים, שהציאני
נאן ונתן לזרעי הארץ הזאת ידעתי שאינו דולה מידחק זרעי מאלן שאל' פה לו להקצ"ה להציאני
נאן לפיכך ידעתי שישלח מלכנו להצליח דרכך לחיים לי הצטחתי עכ"ל, ואין כוונתו צאמרו
ידעתי, צדד נצוזה, רק ד"ל צטוח אנו: (ח) ונקית משבעתי זאת, רש"י פי' וקח לו
אשה צצות ענד אשכל וממדל, והרמנץ מילן צזה כי ננעמים הם כדנתיצ ממדל האמרי אחי
אשכל ואחי ענד (צדאשית י"ד י"ג), (אולם לדעת צעל ס' הישר לא הינ ענד ואשכל ננעמים
נצי חס, רק אחי שלל צני ארפכשד צן סס, והיה לדעתו פי' ממדל האמרי אחי אשכל ואחי
פחד, אורצ אשכל ואורצ ענד, והישאל לו האחיה לאורצ צעזור דוצ האכזה שיש לאחים זה
לה, כי היל הקודצה בקדוצה מכלן, שהם רלשק צדלשק, וכו' נתיצ אחי מאלן אחס (שם
ר"ס ד'), ואלל סיה רק ממדל לצד ננעמי, והיה יכול להשיאו אשה צצות ענד ואשכל, אם לא

תרגום אשכנזי

וְאֵן בִּיזַט דּוּא פֿרייא פֿאַן
דיזעם מיינעם שווארע:
נור מיינען זעהן פֿיהרע
ניכט דאָהין צוריק:
(ט) דער קנעכט לעגטע
זיינע האַנד אונטער זיינעם
הערדן היפֿטע, אַונד
שווארע איהם אויף דיזע
אברעדע: (י) דער קנעכט
נאָהם צעהן קאכעלעס,
פֿאַן זיינעם הערדן קא-

רשי

משבועתי ונו'. וקח לו
אשה מצות ענד אשכול
וממנו [קדושין ס"א]: רק
את בני ונו'. רק מעוט
הוא בני חור אצל

חיי שרה כד

תאבה האשה ללכת אחריה ונקיית
משבעתי זאת רק את-בני לא תשב
שמה: (ט) וישם העבד את-ידו תחת
ירך אברהם אדניו וישבע לו על-
הדבר הזה: שלישי (י) ויקח העבד
עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל-

תרגום אונקלוס

מפומתי דא לחור ית פרי לא חתיב לחמן: (ט) וישוי עבדא ית
ידיה תחות ירכא דאברהם רבאניה וקיים ליה על פתגמא דרין:
(י) ודבר עבדא עסרא גמלין מגמליה דרבאניה ואיל וכל טוב
יעקב צן צני סופו לחור: (י) מגמלי אדניו. נכדין היו משל

באור

יתנו לו ממספחתו), ולפי דעת הצ"ר עליהם הזהיר צמאמדו אשר אכני יושב צקדצו כי הוא לא
היה יושב צכל הכנעני כי עמים רצים היו, והוא מפרש ונקית משצועתי סיהיה הוא פטור וה'
הטוב צעיניו יעשה, ואצרהם היה יודע ציחק הדיק שיטמע לאציו ושיזהר צהן וילך לו אל
ישמעאל או ללוט ויתר העמים, וכתב עוד ויתכן כי משצועתי זאת רמז למה שאמר ולקחת אשה
לצני משם כי אולי היתה השצועה על הכל ולא ירמוז לאשר אמר לו לא תקח אשה לצני מצות
הכנעני וזה טעם זאת ולכך אמר העצד ואפנה על ימין או על שמאל ולא אמר אשוצה לי
עכ"ל, ור"ל שהציעו על צ' דברים, הא' שלא יקח לו אשה מצות הכנעני, והצ' שיקח לו אשה
דוקא ממספחתו, אצל על ההסתדלות לילך מיד להציא לו אשה ולא ישב צטל או יאחר מלכת,
אין צורך להציעו, כי עצדו הוא, וצריך על כרחו לילך צאשר ישלחנו, ולא היה צריך להציעו
רק על הדברים הנסתרים סיהיה לצנו נאמן אליו, והם הצ' דברים הנזכרים ולכן אמר לו אם
לא תאצה האשה שהיא ממספחתי ללכת אחריו, אז תנקה משצועתי זאת היינו האחרונה שהיא
ולקחת אשה לצני משם דוקא, ועכ"ז צריך שתסתדל להציא אשה לצני (צלא שצועה רק מחמת
צווי האדון), ולא תציא מצות הכנעני רק משאר העמים, כי שצועתי הראשונה קיימת, ולכן
אליעזר מחמת שהיה מוטל עליו להציא אשה לצנו לקיים צווי אדוניו, אמר להם ואם לא הבידו
לי ואפנה על ימין או על שמאל, והיינו לקחת משאר העמים, ולא אמר ואשוצה לי, ומדוקדק
גם מלת זאת דמשמע שיש שצועה אחרת: (ט) על הדבר הזה, על כלל השצועה ואם היו צהם
תנאים, הכל צכלל כוונה אהת, וכן מתורג' צל"א, והרשצ"ס כתב על התנאי שפי' לו אצרהם, ור"ל
התנאי האחרון שלא ישיצ את צנו שמה: (י) וכל טוב אדניו בידו, מלת כל תצא לפעמים
על הפלגת הרצוי כמו וכל הארץ צאו מלרימה (צראשית ע"א נ"ז). פי' רצים מצני הארץ, אף
כאן לקח מכסף וזהב ועדגליות כדי להראותם עושר אצרהם להטות לצנס אליו, ומלת ויקח מושכת
עלמה ואחרת עמה, ויקח העצד עשרה וגו' וילך וכל טוב אדוניו לקח צידו, או שהוא מסודם,
ויקח העצד עשרה גמלים וגו' וכל טוב אדוניו צידו וילך, ולשון דרמצ"ן והנכח צעיני כי טעם
הפסוק הזה נטעם הכתוב צחאל וילך חזאל לקראתו ויקח מנחה צידו וכל טוב דמשק משא
אצעים גמל (מלכים צ' ח' ט'), אף כאן אמר כי לקח כל טוב אדוניו צידו משא עשרה גמלים,
והענין כי כל העוצ והמעולה צעינים ההם פידות ומנדנות מכל הנמאל דמשק או צצית אדוניו
לקחו משא הגמלים והוליכו מנחה צידם וכן עשרה חמדים נשאים מטוב מלרים (צראשית ע"א
כ"ג), והחקראות קלרו לשונם צמוצן עכ"ל, ולפירושו יהיה וכל כמו ומכל כי תחסר הע"ס
לפעמים כמו השמרו לכם עלות צהר (שמות י"ט ו"ז), ר"ל מעלות, עד יקם בוי אציו (יהושע
י' י"ג), פי' מלויציו, ורצים כן, וכן מתורגס צל"א כצ' צ"ס אצל ענין מלת טוב פי' דעת

חיי שרה כד

טוב אדניו בידו ויקם נילך אל-אברם
נהרים אל-עיר נחור: (יא) ויברך
הנמלים מחוץ לעיר אל-באר המים
לעת ערב לעת צאת השאבת:
(יב) ויאמר יהוה אלהי אדני אברהם
הקרה-נא לפני היום ועשה-חם-עם
אדני אברהם: (יג) הנה אנכי נצב על-
עין המים ובנות אנשי העיר יצאת
לשאב מים: (יד) והיה הנער אשר אמר

הנער ק'

תולדות אחרון והיה תענית ד', ח':

תרגום אשכנז קי

מעלען, אונר רייזטע
האטטע מיט זיך פֿאַן אל-
לענגטערן זיינעם הערדן;
מאכטע זיך אויף אונר
גינג נאך ארם נחרים, נאך
דער שטאדט דעם נחרים:
(יא) דיא קאמעלע לים
ער אויסערהאלב דער
שטאדט זיך לאגערן: ביא
דעם ברונגען; צור אבענד-
צייט, דא דיא דירנען
הערויס צו קאממען
פֿלעגען, וואססער צו
האלען: (יב) אונר
שפראך, אָ עוויגער!
דוא גאטט מיינעם הערדן
אברהם! לאס מיר עס
דאך חייטע געלינגען,
אונר ערצייגע מיינעם
הערדן אברהם גנארע: (יג) איך שטענע היר ביא דער וואססערקוועללע, אונר דיא טאכטער
דער שטאדטלייטע קאממען הערויס, וואססער צו שאפֿען: (יד) ווען גון איין מעדכען קאממען, צו

תרגום אונקלוס

רבניא בידה וקם ואול לארם די על פרת לקרף דנחור:
(יא) ואשרי גמלא מקרא לקרף עם פירא דמא לעידן רמא
לעידן דגסקא סליחא: (יב) ואמר יי אלהיה דרבני אברהם
גין בען קדמי ימא דין ועבר סיבו עם רבני אברהם: (יג) הא
אנא קאים על עינא דמא ורגת אנשא קרף גסקן לקמלי
מא: (יד) ותתא עולמא די אימר לה ארביגי בען קולתף

רש"י

גמלים שהיו יולדו זמנא
תפי הגזל של יקעו נסדות
אחרים [ז"ר]: וכל טוב
אדוניו בידו. שער תמנה
כתב ליחזק על כל אשר לו
די סיקפלו לשלוח לו נחם
[ז"ר]: ארם נהרים.
צין סתי נהרות יחזק:

(יא) וברך הנמלים. הרצ"ס: (יד) אותה הוכחת. ראויה היא לו שמהל בומלת חסדים וכדלי
ליכנס צדיות של סדרהם ולשון הוכחת צדיות ספרו ציטט זלע"ז (דוא בילינגטעס), Tu approuvais, Approoves: (בילינגען, גוט הייסען, דער אכטונג ווערטה האלטען), Approuver, ובה אדע.

באור

רש"י ע"פ הכ"ר שער תמנה כתב ליחזק על כל אשר לו כדי סיקפלו לשלוח לו נחם: בידו,
צדיותו, ולפי דעת רש"י ע"פ הכ"ר הוא בפשוטו: ויקם, לשון זידה: אל ארם נהרים, היא
סם המדינה, לפי שיחזק צין סתי נהרות, וצ"ר (פ' ל' וע"ד וס') קודם אותה מיסופוטעמיה
היא נקראת כן כלשון יונוי, (דק שדפס צעיוש צמדשים צעצור חסדן הננה העעתיקים
והמפרשים, כלשון יונוי). והיא מלה תורכנת עשתי עלות, מיסו, פי' תוך, פוטמיל, פי'
נהרות, והם פרת וחדקל, וא"ת לאדם די על פרת, כי כן תרגום כל נהר סתם שכל המקרא,
ועוד דנר זה צהקדמה: אל עיר נחור. כל העיר אשר נחור אחי סדרהם יושב שם, וכן ת"א
וע"ע וכן מתורגם זל"א, ואולי סיתה שם עיר ששמה כן: (יא) ויברך הנמלים, הנריכס על
צרכיהם, וכתב הרש"ס שני צרכים יש לגמל זה על גז זה ולרדך להצריכו פעמים קודם שיסטה
עפמי גוצהו. והוא שאמרו חכמים צחיתת חולק וכנבדו צגמל כיכר, וא"ת ויצדך, ואשרי, כלשון
חכיה, וכן מתורגם זל"א: אל באר המים, סלל, וצ"א צנוסחלות ישנות מתורגם לצלילא,
סלל צנוסחלות חדשות עם צירא, וכן מתורגם כלשון אשכנז: לעת צאת השאבת, צעת סרגילן
בנערות ללאת לסאז פיס: (יב) הקרה נא לפני, כטעם הכן מפני לפני, וכן כי הקרה ה'
סלהין, (צרכים כ"ז נ'), והכלל כל דנר סידע לאדם צלי השתדלות וסדיות וסדיות.

תרגום אשכנזי

וועלכעס איך שפרעכט :
האלטע דאך דיינען איי-
מער הער, דאס איך
טרינקע; אונד ווא שפריכט:
טרינקע, אונד דיינע קא-
מעלע ווילל איך אויך
טרענקען; די-אזעלבע
האסט דוא דיינעס קנעכט
יצחק בעשטיממט, אונד
אן איהר ווערדע איך ער-
קעננען, דאס דוא מיינעס
הערן גנאדע ערצייגט
האסט: (טו) בעפאר עד
אויסגעדערעט האטטע,
קאם היצחיק רבקה,
(ווא ווארד געבאָהרען)
דעם בתואל זעהן מלכה,
דיא נחור'ס, אברהם'ס
ברודערס פרויא וואר), אונד האטטע איהרען איימער אויף דער שולטער: (טו) דאז מע-כען

רשי

לשון תחנה הודע לי זה:
כי עשית חסד. אם תהיה
תמשפחתו וחוננת לו אדע
כי עשית חסד: (טו)
בתולה. תמקום צתולים
[צ"ד]: ואיש לא ידעה.

חיי שרה כד

אליה הטיגא כדך ואשתה ואמרה
שתה וגם-גמלך אשקה אתה
הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי-
עשית חסד עם-אדני: (טו) ויהי-הוא
מרים כלל לדבר והנה רבקה יצאת
אשר ילדה לבתואל בן-מלכה אשת
נחור אחי אברהם וכדה על-שכמה:
(טו) והנער טבת מראה מאד בתולה

והנערה ק'

ת"א וכדה ע"ז כ"ט, ח': והנערה יצמות כ"ח, ז':

ברודערס פרויא וואר), אונד האטטע איהרען איימער אויף דער שולטער: (טו) דאז מע-כען

תרגום אונקלוס

ואשתי ותימר אשת ואף לגמלך אישקי יתה זמנא לעבדך
ליצחק ובה אידע ארי עבדת טיבוי עם רבוגי: (טו) והנה הוא
עד לא שיצי למללא והא רבקה נפקת די אתילידת לבתואל
בר מלכה אמת נחור אחוהי דאברהם וקוללה על פתפה:
(טו) ועולימתא שפירא למחגי להדא בתולתא ונבר לא ידעה

באור

יקרא תקרה זל"הק, והכל זהשגחה מאת השם המסנצ הסצות אל התכלית המכוון מאתו יתצ',
(ומה שקראו המחקרי' האחרוני' מקרה גזור, והוא מאורע צלי עלה וסצה כלל, הוא עבין
לחר לא ימלא זכרו צבל ספרי הקודש, ויתכן שאך לו מליאת כי אם צדמין להיותינו צלמי
יודעים המ'ך הדצריט וסצותיהם, וידעה לנו כאלו קרו צלי סצה כלל: (יד) והיה הנערה,
המדקדקים מפרשים הלשון הזה על הענין, צעצור שיהיה ל"ז, וכנר כתצנו צהקדמה סצצו
הפעל קודם השם לא יסגיא לא על המין ולא על המספר: אתה הוכחת, לשון רש"י דאויס
היא לו שתיא גומלת חסדים וכדי לכנס צציתו של סצצה ולשון הוכחת, צידרת, סצצוציס"ט
צלע"ז עכ"ל, זל"א (ביאליגען, אויערזעהען): ובה אדע, לשון תחנה הודע לי זה: כי עשית
חסד, אם תהיה תמשפחתו וחוננת לו אדע כי עשית חסד, כן פירש"י, ולשון הדמצ"ן ואם כן
ואמר ידעתי כי צאתת אותה הוכחת לעצדך ליצחק ואינו נקשר יפה, אצל הידועו הקרה כל
לפני היום המקרה שתייה הנערה אשר אומר אליה אותה שהוכחת לעצדך ליצחק (היא תאמר
לי כן ולא אשה אחת שלא הוכחת, הרשצ"ס) ועשה צזה חסד עם אדוני סצצה כי צה אדע
כי עשית חסד עמו אם תהיה תמשפחתו וטיצת סכל ויפת מדעה, וכן אמר (להלן העצד) והיה
העלמה וכו' היא האשה אשר הוכיח ה' וגו' עכ"ל, והמתרגם לל"א לא תרגם כן, כי תרגם
כפי הענין: (טו) מרים כלל, צעוד שלא כלל: אשר ילדה וגו', צעצור שהיה לנהור צנים
מפילגשו דאומה ייחסו לעולם צתואל למלכה וצעצור שנערה הזיידה אכ אציה סחלה צת צתואל
אכני צן מלכה, כי כן דרך הנעדרות כדך וחגד לצית אמה, לכן יזכירו הכחוצ כן, צן מלכה
אשת נחור, אצל העצד אמר ואמר צת צתואל צן נחור, כי סקן כדצד צדך מוסר, אצל אמר
אשר ילדה לא ידעתי (ברצ"ן), ידעתי כי מן אשר עד סצצה הוא כמו
מאמר מוסר, שליכו מעיקר הכונה, וניקרה וכו' והיה (צ"ח) וכו' וכו' ולכן

וְאֵלֶּיךָ לֹא יִדְעָה וְתִרְדּוּ הָעֵינָה וְתִמְלֹא
בְּדָה וְתַעֲלֶה: (י) וְיִרְץ הַעֲבָד לְקִרְאָתָהּ
וְיֹאמֶר הַגְּמִיאֵנִי נָא מַעֲט־מִים מִבְּדָךְ:
(י) וְתֹאמֶר שְׂתֵה אֲדֹנִי וְתִמְהֹר וְתִרְדּוּ
בְּדָה עַל־יְדָה וְתִשְׁקֶהוּ: (יט) וְתִכְבֵּל
לְהַשְׁקֶתָּ וְתֹאמֶר גַּם לְגִמְלָה אֶשָּׂא
עַד אִם־כָּלֹי לִשְׁתֵּת: (כ) וְתִמְהֹר וְתִעַר

וואר זעהר שפון פאן אנ-
זעהען, נאך איינע יונג-
פער, אונד קיין מאן האט-
טע זיא ערקאנט: זיא
גינג העראב צור הוועללע,
פיללטע איהרען איימער,
אונד קאם הערויף:
(יז) דער קנעכט ליף איהר
ענטגעגען, אונד שפראך:
לאס מיך דאך איין וועניג
וואסער שלירפֿען, אויס
דיינעם איימער: (יח) זיא
שפראך: טרינקע מיין
הערד! איילטע, נאהם
דען איימער הערונשער

ח"א הגמאיני סנת ע"ז, ח"א:

אין דער האנד, אונד גאב איהם צו טרינקען: (יט) אלס זיא איהם גענוג געגעבען האטטע, שפראך
זיא: אויך פֿיר דיינע קאמעעלע ווילל איך שפֿפֿען, ביז זיא גענוג געטרונקען האבען: (כ) אייל-

תרנום אונקלוס

רש"י

וְתַחַת לְעֵינָא וּמִלַּת קוּלְתָּהּ וּסְלִיקָתָּה: (יז) וְיִרְחַט עֲבָדָא לְקִדְמוּתָהּ
וְיֹאמֶר אֶסְשִׁימְנִי כְּעֵן זַעִיר מִיָּא מְקוּלְתִּיךָ: (יח) וְיֹאמֶר תַּאֲשֻׁת
רַבּוּנִי וְאַחֲרֵיהֶן וְאַחֲרֵיהֶן קוּלְתָּהּ עַל יְדָה וְאַשְׁקִינֶיהָ: (יט) וְיִשְׁיִצִיאת
לְאַשְׁקִינֶיהָ וְיֹאמֶר תַּאֲשֻׁת לְגִמְלָה אֶמְלִי עַד דִּי סְפָקוֹן לְמִשְׁתִּי:
(כ) וְאַחֲרֵיהֶן וְנִפְצֶת קוּלְתָּהּ לְבֵית שְׁקִיא וְרַב־הַסֵּת עוֹד לְבִירָא

סלס כדרכה לפי שניות
הכנדים היו משמדות מקום
צתוליהן ומפקירות עלמן
ממקו' אחר בעיד על זו
שנקייה מכל: (יז) וירץ
העבד לקראתה. לפי שדאס
שעלו המיט לקדחתה

[נ"ד]: הגמאיני נא. לשון גמיעה הומי"ר זלע"ז (חיינסלירפֿען, חללעהליג חין זיך ליהען)
Humer, (יח) ותרד כדה. מעל שנמה: (יט) עד אם כלו. הרי לס משמש זלשן אשד לס כלו
די ספוקן שזו היס גמר שתייתן כששתו די ספוקן: (כ) ותער. לשון נפילה והרצה יס זלשן משנה

באור

מלת אצרכים צלחנח שהם מפסיק יחד מן כל העמים שלפניו, כאשר הודעתי כמה פעמים
שמן הוה משפט המאמר המוסגר, ולכן גם המתרגם האשכנזי הסגיר: (טז) טבת מראה מאד,
מדלית הלצע כיפה הרלוי אל האשה: ותעל, אונקלוס וי"ע תרגמו, וסליקת, מהקל שהעלתה,
וכן מתורגם זל"א, כי שרש המלה הזאת עלה והעתיד צקל תעלה בדרך ההפעיל צפתח האית"ן
צענד בעי"ן שחריו, ועס וי"ו ההפוך תפול בה"א, וזעל, ונאה התי"ו צקמן צענד הס"פ,
ולא פי' מההפעיל שהעלתה את הכד, דא"כ היה ראוי לצל עם הכנוי, ותמלא כדה ותעלהו:
(יז) הגמאיני, א"ת אשקיני, וכן פי' הדד"ק צשרשים שרש גזל, וכן נראה מסיפור הענד
להלן שאמר האשקיני, אצל לפי הענין נראה שלשון געילה הוה פחות מהשקאה, ולכן יצ"ע
תרגם, אטעריני, וזל"א מתורגם (טלירפֿען), והענד צספרו הדברים לא דקדק צמדטים, כאשר
שינה עוד איזה דברים, רק כיון לספר עיקר הענין, וכן פירש"י ז"ל, לשון גמיעה, הו"מיד
זלע"ז, זל"א (חיינסלירפֿען): (יח) ותרד כדה, מעל שנמה: (יט) ותכל לחשקתו
ותאמר ונו', וכאשר כלתה להשקתו אמרה וכו', וכזר בתנתי מללו הווי"ן המחצרות צ' משמרים
הפתיחסים צומן או צסנה, וכן מתורגם זל"א: עד אם כלו לשחת, לס מכתש זלשן אשה,
אז כלו די ספוקן שזו היס גמר שתייתן כששתו די ספוקן (רש"י), וכן ת"א הלת לס זל"ת
דיספקן למשתי, כמו שמתרגם מלת אשד זל"ת המחיצות אל הפעל שחריו' או צמלת די,
והנה אונקלוס מתרגם פה כלו זלשן עתיד, וצנוסחאות ישנות הס שתי מלות די ספקן, וכו"ה
צמדטים יצ"ע, אצל המתרגם לל"א תרגמו ענד מורנצ עם עתיד, אחר כלותם לשתות יהיה
אז ענד, כמו ואל פתח אהל מועד לא הציאו (ויקרא י"ז ד'), ומולדת אשד הולות אחריהם
(צולשית ע"ח ו') ע"ש: (כ) ותער. לשון שפיכה וי"ת כמו אל תער נפשי בתכלים קמ"א

בְּדֶה אֶל־הַשָּׁקֶת וְתִרְץ עוֹד אֶל־הַבָּאָר
לְשָׂאב נֹת שָׂאב לְכָר־גְּמִלְיוֹ: (נכ) וְהָאִישׁ

מע, נצם איחרען איימער
אין דיא טרענקדינגע אים,
ליף ווידער צום ברונגען,
אום מעהר צו שאפפֿען:

אונד שאפפֿטע פֿיר אללע זיינע קאמעעלע: (נכ) דער מאן ערשטוינטע איבער זיא,

תרנום אונקלום

רש"י

המערה מכלי אל כלי' לְמִמְלִי וְקָלָת לְכָל גְּמִלְיוֹ: (נכ) וְנִבְרָא שְׁחִי בָּהּ מִסְתַּבֵּיל
וְנִמְקָרָל יֵשׁ לוֹ דוּמָה אֶל
סער נפשי [תהלי' קמ"ט] אֶשֶׁר הָעֵרָה לָמוֹת נִפְשׁוֹ [ישעי' נ"ג]: הַשָּׁקֶת. אֶזְנֵן חֲלוּלָה שְׁמוֹתֵי זֶב
הַגְּמִלְיוֹ: (כא) מִשְׁתַּאחַח. לִשְׁחָן שֶׁזִּיָּה כְּמוֹ שְׁלוֹ עֵרִיס [זסו']. תִּשְׁלַח סַעֲמָה: מִשְׁתַּאחַח. פִּשְׁתוּמִס

באור

ויערו את הארץ (ר"ה ז' כ"ד י"ט), והדצה יש צל' משנה המערה מכלי אל כלי, והכחנ' ששפכה
המים הבותרים צדה משתיית העזר, אל הזוקת: השקת, אֶזְנֵן חֲלוּלָה שְׁמוֹתֵי זֶב הַגְּמִלְיוֹ:
ופדשו שקה והתי' תמורת הה"ט למ"ד הפעל, והיה דינו עם הה"ט שוקה צפלים שולה תועה,
וכשהומרה הה"ט צתי' הושצה המלה מלעיל כמו עטרה עטרת, גזירה נצרת, כ"כ הרד"ק
צשרדים שרש שקה: אל הבאר, אֶשֶׁר לִפְנֵי הַמַּעֲיִן שְׁמוֹתֵי זֶב הַשָּׁקֶת (ר"ע ספדו). ולכן
זה נכח כי מן השוקת ישתו, רק הצלר והעין שתייהן מימיהן נוצעים, אֶזְנֵן חֲלוּלָה שְׁמוֹתֵי זֶב
יחללים מפרומות הארץ צלי מעשה ידי אדם כמו שנאמר עינת ותהמת יחללים צנקה ותכר
(דברים ח' ז'), אך יש אשר נצלו כן מימי עולם, ויש מהם נצקעו צעת מן העתים לרצון
הצורא ית', כמו נצקעו כל מעינות תהום רצה (צדלשית ז' י"ט) ההפכי הצור אגס מים חלמים
למעניו מים (תהלים קי"ד ח'). ולכן שמעך כשנצקע לו המכתש אשר צלחי ויחלו מעכו מים,
קרא שמה עין הקורא אשר צלחי (שופטים ט"ו י"ט), ולא צלר, לפי שלא היה שם מעשה ידי
אדם רק צלחן האל ע"י נס, והעיינות כלשר יעשכו מימיהם על פני הארץ צשטיפה יקראו
נחלים, כע"ש המגלה מעינים צנחלים (תהלים ק"ד י'), והיה זה על הרוצ צדרך לר צין שמי
מקומות גבוהים, כע"ש צין הרים יהלכך (שם), ואלר היט ג"כ שמימיה נוצעים אצל חפרוהו
צני אדם, כלשר יעידו ע"ז פסוקים רבים, כי חפרתי את הצלר הזלת (צדלשית כ"ט ל'), צלר
חפרוה שרים (צמדצר כ"ט י"ח), ועוד רבים, וגם העין הנוצעת מאליה אס תקנו' צני אדם
צמחינות וכותלים סציצ לה לו שהרחיצו והעמיקו את המקור הנוצע, אז תקרא צלר, ולפעמים
יפורש צמקרא צלר מים, ולפעמים מפורש יותר צלר מים חיים, ולפעמים יקלר כדרך המקרא.
ובהנה לא נעלם צחורה צלר צלי מים לו אשר דצר לח כמו חמר, כמו צלרת צלרת חמר (צדלשית
י"ד י'), וגם הן חפרו אותן צני אדם לקחת מהן חמר לצניק, אולם צור גס הוא נחפר צדי אדם,
כע"ש כי יכרה אים צור (שמות כ"ט ל"ג), צור כרה ויחפרוהו (תהלים ז' ט"ז), אצל אן שם
מים נוצעים רק מכוונסן צדי אדם לו מי גשמים, ונקרא צור אף כשאין צו מים, כע"ש והצור
רק אן צו מים (צדלשית ל"ז כ"ד), וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריאהו מן הצור (שם פ"ט
י"ד), ומה שכתנתי כי צור שיש צו מים הם מכוונסן ואלר נוצעין, כן הסנים גם הרד"ק צשרדים
שרש צור, ודע"י צפסוק שזה מים מצורך ונחלים מתוך צלרך (משלי ה' ט"ו) ע"ש, וכן הרלצ"ע
צפ' שמיני צפסוק אן מעין וצור (ויקרא י"ט ל"ז), וע"פ הדברים האלה צהסתכלות השנים שיש
פה פעם יחיד צלר ופעם עין, נראה לי לפרש צלופן זה, כי היה שם עין המים נוצע צעמק
והיו לריכים לרדת אליו, ומפני העמל והעורח הרצ, חפרו שם צלר צמקום מישור סמוך אל
העין והיו צו מים נוצעים אן לא טותים וצחוקים כמימי המעין כנודע צהמים הנוצעים מאליהם
צנים המה וטותים יותר ממימי הצלרות שאלאום ע"י חפירה, ולכן לשתיית צני אדם היו יחדים
אל העין, ולהשקות את הגמלים היו שולצים מן הצלר, והנה העזר הצריך הגמלים אל צלר
המים ולא על העין, וצקה עם כרה ידדה אל העין כי שלצה לשתיית אכשי ציתה, ולכן נאמר
ותרד העינה, ותעל, ואחר ששתה העזר ואלמרה גס לנצליך אששצ, לא הלכה עוד אל העין
רק אל הצלר ולא נאמר רק ותרץ עוד אל הצלר לשלצ ולא ותרד, ותעל, כי היה צמקום מישור.
ומה שכתוצ הגה אכשי נלצ על עין המים, ואצא היום אל העין, היינו לפי שצממת היו סמינים
זה לזה העין והצלר וחמו הוא ואכשי-סמוך לעין, רק הגמלים הצריך אל צלר המים: (כא) וחאיש
משתאח לה, פשתומס עליה ותמה על מרטה דצרו קרת להלליח אצל אינו יודע אס מעשפסת

תרגום אשכנזי קיט

שוויג אבער שטיללע :
אום צו ערפֿאהרען, אָב
דער עוויגע זינע ריזע
האבע גליקען לאססען,
אָדער ניכט : (כז) אלס נח
דיא קאמעלע אללע גע-
טרונקען האטטען, נאָהם
דער מאן איינען גאָלדענען
טאגרינג, איינען האלבען שקלאן געוויכט, אונד צוויי אַרמבענדער אן איהרען הענדען, צעהן

מִשְׁתָּאָה לָהּ מַחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ
יְהוָה דְּרָכָו אִם־לֹא: (כז) וַיְהִי כַאֲשֶׁר כָּרוּ
הַגִּמְלִים לַעֲשׂוֹת בִּיקַח הָאִישׁ נָזִם וְהָב
בָּקַע מִשְׁקָרוֹ וַשְּׁנֵי צְמִידִים עַל־יְדֵיהָ

טאגרינג, איינען האלבען שקלאן געוויכט, אונד צוויי אַרמבענדער אן איהרען הענדען, צעהן

תרגום אונקלוס

רש"י

ומתצב על שרטה דזרו
קרוז להגליח לצל סינו יודע
לס מעשפחת לזרהס היס
לס ללו. ולל פתמה צמיץ

שְׁתֵּי לְמִידַע תַּאֲצִיחַ יי אִזְרַחִי אִם לֹא: (כז) וַיְהִי בְד פְּסִיקוֹ
וְקָלִי לְמִשְׁתֵּי וְנָתִיב נִבְרָא קָדְשָׁא וְדִחְבָּא מִתְקַלֵּי מִתְקַלֵּי
וְחִרְץ שִׁירִין עַל יְדָהּ מִתְקַל עֶשֶׂר קִלְעִין וְדִחְבָּא מִתְקַלְהוּן:

אל פתמה שלק לך תיזה שתחלת יסוד' שיין ומדברת צלשן מתפעל שלקן פי'ו מפרדה צק שפי
לפחות של עיקר היסוד כגון משתלה משתולל מבזרת שולל רשמות מבזרת שמה רשתמר חקות
עמדי [פיכה ו'] מבזרת וישלד סף כלן משתלה מבזרת פשלה וכשם שאתה מולל לשון משומס צלדס
נכל וכללם וזעל מחשנות כמו על יומו נשמו אחרונים [איו י"ח] שומו שמים [ירמיה ז'] לשמותם
נשעה חדל [דניאל ד'] כך תפרש לשון שלייה צלדס צהול וזעל מחשנות. ואונקלוס תרגם לשון
שהיה ונכלל שהי שוהס ועומד במקום אחד לרשות ההגליח ה' דרכו ואין לתרג' שתי שהרי סינו
לשן שפיה שלקן סלף מופלת צלשן שפיה: משתאה לה. משתומם עליה כמו אמרי לי אחי
הס [צדלשים כ'] וכמו ושללו סנשי המקו' לשמותו [סס כ"ו]: (כב) בקע דמו לשקלי ישראל

באור

לזרהס היס ללו, ושרשו שלה, והוא מבזרת שמו ערים וגו' תשלה שמה (ישעיה ו' י"ט).
ומה שגמל שרם שם צלדס נכל וכללם וזעל מחשנות כמו שמו שמים (ירמיה ז' י"ז).
לשמותם נשעה חדל (דניאל ד' י"ז), כן ל' שלייה צלדס צהול וזעל מחשנות, והמל' מצנן
התפעל, וזענוד שפ"פ שיין צלה התי' אחד', כי כן משפט סופיות השדוקה, והלל'ף דלחיה
נחיות צמנול וכל הלידי לציו תחתיו, ול"ת לשון שהייה והמתנה וכן תרגם יצ"ע, והיה לפי
הלל'ף צמקוס ה"ס עיין הפעל כי שרשו שהה, אצל לל נמלל השרש הזה צכל המקרא, גם לל
מלל שמתסלף הה"ס צלל'ף צלמלע המלה, ויש מפרשים מענן שפיה, ולינו כנן כי לל
מלל השרש הזה צכל המקרא דק צקל, ופעם אחת צנפעל וכל מעקה אשר ישקח (ויקרא

י"ט ל"ד). גם לין סלף מופלת צשרש זה, גם המ"ס עם החירק לל מצוה כ"ס צניחני מצנן
התפעל ואין כלן שום סימן שיהיה על הצנן הזה לל התי' וכל הדגש אשר יורה עליה וכל
דב חק צעיין הפעל, ועוד כתב הרש"ס לל אמרה לו דקה להשקות את גמליו עד לאחד
שפיהם ולל המלל להיות מחשז ותוהה, לכן הנכח כמו שפירשתי, וכן פירש"י והרש"ס והרש"ע
ת"ע ספרנו, וכן פי' הרד"ק צשרשים שרש שלה, וכן מתורגם צל"ס: לה, צשילה וזענודה,
לו עליה, כמו אמרי לי אחי הוא (צדלשים כ' י"ג), עלי, ושללו סנשי המקוס לשמותו (סס
כ"ו), פי' על שמתו: לדעת, להכיר מתוך סופן חסדיה ודיוותה: ההצליח ה' דרכו, דלה
דעו וסימנו מתקיים אצל עדיין היה מסופק לס היס מעשפחת לזרהס לס ללו: (כב) ויקח
האיש ונ', מסר פה מעשה הבתינה, וזענודו, ויקח האיש נזס זהב ויתן על אפה ושני צמדיס
נחן על ידיה וכן תרגם יצ"ע ותרגן שירק יבז על ידהס, ואלל נזס זהב לל תרגם יבז, כי
יבז שאלל הצמדיס שז על שמהס, והרש"ע פי' כי וילמד צת מי את פידוסו וכזר אמר לה
שחם שימן לה כלום, ולכן צמפר העזר את הדצרים אמר צתחלה ושללל אתה ולח"ז ולשים
החם, ולשון הרש"ס יס לומר שאלל לה דת מי את נתן לה כמו שכתב לפיכיו צסיפור
ועדי, ללל ללל להפסיק סדר דצרו ותשנות דצויה, לכן הקדים מעשה לנתינתה שנתן לה
פב"ל: נזס, יס סס שהוא תכשיט על האף, ויש שהוא תכשיט ללחן כמו ולת החמים אשר
למחיהס (צדלשים ל"ה ד'), ולומו סנגלן הוא שכל האף כמו שפירש העזר ולשים

תרגום אשכנזי

חיי ישרה כד

**עשרה זיהב משקלם: (כג) ויאמר בת-מי
את הגידי נא לי היש בית-אביך מקום**

שקל אן געוויינט, (כג) אינר
שפראך: וועססען טאָכ-
טער ביזט דוא? זאגע מיר
דאָך, אָב אין דיינעם

רש"י

תרגום אונקלוס

צקע לגבלת: ושני (כג) ויאמר בת מן את חיי קען לי האית בית אבוק אחר פשר
צמידים. דמו לשני לוחות

מלומדות: עשרה זיהב משקלם. דמו לעשרת הדורות שזהו: (כג) ויאמר בת מי את. לאחר
שנתן לה שאלה לפי שהיה צעור צדקהם שהליוח הקצה דנו: ללין. לינה אחת.

באור

הנזם על אפה, ואולי שכל מקום שיאמר נזם כלשון יחיד תהיה הכוונה על תכשיט האף, ונזמים או נזמי כל"ר על תכשיט האזן כי שנים יצטרכו, ומה שמלאנו ונזמי האף (ישעי' ג' כ"א), היינו לפי שידבר שם חכמים דנות כאשר אשר צתחלת נבואתו יען כי גברו דנות ליון וגו' (שם ט"ז), ולכן נאמרו שם כל התכשיטים כלשון רבים: בקע, חלי שקל כמו ונטה את ירך על היס ונקעבו (שמות י"ד ט"ז), וא"ת תקלא, אצל מחלית השקל (שם ל' י"ג), תרגם פלגות סלע, כי כל' התלמוד נקרא השקל השלם שצתורה (שהוא ארבעה דינרים) סלע, ומחליתו נקרא שקל, ולפי שהעם היו שוקלין אותו בכל שנה לקדנות הציבור, קראוהו כן, ויצ"ע תרגם דרמונא, שהוא ג"כ שם המטבע שהיו שוקלים עולי הגולה צתחלת צית שני, כמפורש צעורא (צ' ס"ט), ונחמיה (ז' ע' וע"א וע"ב), אצל נראה משם שהוא מטבע אחרת של זהב, ומחלית השקל תרגם גם הוא פלגות סלע, ונראה שהמטבע שהיתה שוה שני דינרים העשויה מכסף נקרא' שקל כלשון חכמים וצאדמי תקלא, והעשויה מזהב, דרמונא, ולפטר לפי שהיה הכנס מזהב ויהיה רק חלי שקל משקלו, חרגם דרמונא, והלמידים שהיו עשרה שקלים שלימים (של ד' דינרים) משקלם, תרגם סלעין, לפי שהשלימים היו נקראים סלעים צין שהיו של זהב או של כסף: צמידים, נקרא כן החלי שעל היד לפי שהוא מחוצר זה תמיד, כ"כ הרד"ק צמידים שרש לבה, ולדעת הרש"ע כי גם הלמיד שעל יד האחת מחוצר משתי חניכות: עשרה זיהב משקלם, בתרגומו, עבר כלעין דהרצא מתקלהון, וכן מתורגם כל"א: (כג) ויאמר בת מי את הגידי נא לי, היא שאלה אחת, והאחנה שצמלת לי מורה שהוא מחוצר אל השאלה הא', והב' היא צית אביך וגו', ועל דעתי היתה ציה כוונת צעל הטעמים לחצרו אל הקודם, לפי שאלתו הראשונה היא העיקרית ואותה הוא מצקש לדעת משפחתה למלא דבר שליחותו ולהיות נאמן לשולחו, ולכן הולך להפליה, וא"ת פה נא, נען, וגם יצ"ע, כדון, שהוא ל' עתה, ויותר נראה שהוא ל' צקשה, וכן מתורגם כל"א: היש, ענין המלה הזאת צכל מקום ענין דבר הנמלא כ"כ הרד"ק צמידים שרש ישה. וצעל פתח דברי דונה לחלקה לענינים שונים, פעמים תורה על ענין שונה פעמים הוא רך ופעמים הוא נך כמו ויש אשר יהיה הענין ימים מספר (צמוד ט' כ'), ויש אשר יהיה הענין מערצ עד צקר (שם כ"א), ופעמים תורה על קיום הדבר כמו ויאמר יהונדא יש ויש הנה את ירך (מלכים ז' י' ט"ו), אצל לפי דעתי הכל הודאה אחת על הדבר הנמלא רק שתחסר לכעמים הדבר ההוא צכתוצ, כי צאוד ויש אשר יהיה הענין, פי' שנמלא עת אשר יהיה וגו', ויאמר יהונדא יש ויש, ר"ל יש אמונה צלצני אליך או להצה אליך כאשר שאלו מתחלה היש את לצנך ישד וגו': בית אביך, צציו אציק, כמו כי ששת ימים עשה ה' (שמות כ' י"א), פי' צששת, ועוד רבים שתחסר הצ"ת: ללין, רש"י פי' שהוא שם דבר, ולכן משמעותו לינה אחת והיא אמרה ללון כמה לינות עכ"ל, אצל לא מלאנו צכל המקרא שם דבר לין לו לינה, רק מלון או מלונה שהמה שמות תארים אל הצית או החדר שרבילים ללון זו, ולינה הוא שם הנמלא צדדי קז"ל אצל לין לא נמלא גם צדדיהם, והנה לדעת רש"י הוא שם המקרה המופשט מן המתואר. ולא נמלא צכתוצ מן השרש הזה, וצדרכו הלך המתרגם האשכנזי שחרגם הא' (לוד נאכטהערבערנע), והצ' (לו איבערנאכטען), ולי נראה כיון נדעת הרש"ע ורד"ק, וזה לשון הרד"ק צפי' ספר צדאשית כפי אשר הציאו צעל מכלל יופי, ללין, כמו להלין ציו"ד שהוא מצנין הפעיל וללון ציו"ו שהוא מצנין הקל אחד הוא אל הענין כי גם צנין הפעיל עומד צזה השם והשאלה והמענה אחד הוא כי על לינה האנשים והגמלים שכל פי און ויון מלינו אלה צלא אלה ונליהם עגתה לו, ויכל לומר האומר כי

חיי שרה כד

תרגו' אשכנזי קכ

פֿאַטערס חוין פֿלאטץ פֿיר
אונס ויזא, צור נאכט-
הערבערגע: (כד) ויזא
שפראך: איך בין איינע
טאכטער בתואל'ס, דעם
זעהנס דער מלכה, דען
זיא דעם נחור געבאָרען:
(כה) אונד זאגט'ע פֿער-
נער, שטרעק אונד פֿוט-
טער האבען וויר פֿיל, אויך
פֿלאטץ צו איבערנאכטען:
(כו) דא נייגטע זיך דער
מאן, אונד ווארף זיך חין,
דען עוויגען אנצובעטהען:
(כז) אונד שפראך: גע-

לָנוּ לָלֵין: (כד) וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־תּוֹאֵל
אָנֹכִי בֶן־מֶלֶכָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנַחֹר:
(כה) וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תָּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא
רַב עָמְנוּ גַם־מָקוֹם לָלוֹן: (כו) וַיִּקַּד הָאִישׁ
וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה: רביעי (כז) וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־
עָזַב חֶסְדּוֹ וְאַמְתּוֹ מִעַם אֲדֹנִי אָנֹכִי
בְּדֶרֶךְ נַחְמִי יְהוָה בֵּית אֹחֵי אֲדֹנִי:

לָבַט ויזא דער עוויגע, דער גאטט מיינעם הערן אברהם, וועלכער וויינע גאדע אינד טרייע מיינעם
הערן ניכט ענטזאגען האט! איך בין אויף דעם רעכטען וועגע, וועלכען מיך דער עוויגע געפֿיחרט

רש"י

תרגום אונקלוס

לֵן שֵׁם דְּעֵרוֹהִיט לְמַדָּה לָלוֹן
כַּמָּה לִינוֹת: (כד) בַּת
תּוֹאֵל. כְּשִׁיעָתוֹ עַל רֹשֶׁן
רֹשֶׁן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן:
(כה) מִסְפּוֹא. כָּל מִסְכָּל
הַגְּמִלִים קָרָא מִסְכָּל כְּנָן
מִנְּזִנְשִׁים: (כז) בְּדֶרֶךְ.
וְדָה כְּמוֹת דָּךְ הִיטָר זָלוֹת דָּךְ שְׁהִיטִי לָדִךְ. וְכָן כָּל צִיִּית וְלִמִּיד וְהִ"ט הַמַּשְׁבִּים נִרְשָׁה

לָנוּ לְמִבְּחָ: (כד) וַאֲמַרְתָּ לִּיה בַּת תּוֹאֵל אָנֹכִי בֶן מֶלֶכָה דִּי
יָלִידָת לְנַחֹר: (כה) וַאֲמַרְתָּ לִּיה אָף תָּבֶן אָף בְּסִתָּא שְׁנֵי עָמְנָא
אָף אַחֲרֵי בָשָׂר לְמִבְּחָ: (כו) וַיִּקַּד גְּבָרָא וַיִּסְגִּיד בְּקֶדֶם יי:
(כז) וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יי אֱלֹהֵי אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם דִּי לֹא מָנַע מִיבִיתִיחַ
וְקִישְׁמִיחַ מִן רַבּוּי אָנֹכִי בְּאִירַח תִּקְנָא דְּבִרְגִי יי בֵּית אַחֵוּהִי

באור

לֵן פֿועל יואל כמו עדום ילינו מצלי לצו (ליוצ כ"ד ז'), רואה לומר כי מקום להלין הגזלים
שאל והוא ענתה לו ללן כי גם להם יש מקום צניח ללן עכ"ל, וגם ליקלוש ויצ"ע
פונצו שניהם למצא, בדברי הרד"ק הדלשונים, ולפ"ז יש למדגם צל"ס ללן (לו הערבוערען):
(כד) בת בתואל, השיעתו על ראשין ראשון ועל אחרון אחרון: (כה) גם תבן, שלל שאלת,
גם בקום ללן, שאלת, דרך העקדל לכפול כמו לי גם לך (מלכים א' ג' כ"ו) (הרש"ס),
ולס נסמך שגם ללן לא שאל לעצמו רק להלן הגמלים, יהיה הלשון יומד מדוקדק, מלמד הדבר
שאלת, תמלא גם חזן גם מספול דב גם מקום ללן: מכפוא, כל מלכל בגמלים קרא
מספול כנן חזן ושעורים (רש"י), אצל הרד"ק צדשים שרש ספא כפא שהוא שם כלל למלכל
כפמות כשעורים ושאלת שועל ושאל הדברים לזד מתזן, ומן הפסוק שהזכיר חזן לעצמו
ללן כלל צמכפוא יש ראייה קצת אל הרד"ק, ולדעת רש"י יש לומר שחזן לורך אחר צלינה
מלמד המלכל לזהמות, לכן הזכירו לזד, גם כלל עס המספול: רב, שז על שניהם על המצן
והמכפוא לכן שאלת מספול צמפחל: (כו) ויקד, שרשו קדד, והוא הנכעת הקדקד לדעת הרד"ק
צדשים שרש קדד, ולדעת הרש"ע צפ' מקן (מ"ג כ"ז), תהיה קדה יומד מהשתחוויה כי
השתחוויה היא רק השפלת הגוף מעט אצל קדה היא לשום הקדקד צדקן, ולכן נן דעת רש"י
(צדקות דף ל"ד ע"ג ועבילה דף כ"ג ע"ג ושנועות דף ע"ז ע"ג), שאלתו קידה על ספיש,
השתחוויה זו פישוט ידיים ורגלים, וכן כתב רש"י צפ' מקן, קידה כפיפת קדקד, השתחוויה
משמעה ללון עכ"ל, וע"פ פירש"י מרגם המתרגם לל"ס צ' מלות אלו, ונדלס שנונת רש"י
לזד שכתב קידה כפיפת קדקד, היינו עד לארץ אצל לא בהשתחוויה שכל יופו מונח על הארץ,
ללן הפנים נונעים צדקן גם צקידה כמו שמפרש צסוכה (דף כ"ג ע"ג), ונתענית (דף כ"ה
ע"ג), וצמבילה (דף כ"ג ע"ג), ועיין צדש"י צסוכה (דף כ"ג ע"ג): (כז) אנכי בדרך נחמי ח',
אנכי רואה כי אנכי בדרך המומן דרך היסוד לומו דרך שהייתי לדין נחמי ח' צה, וסמס סני"ס,

תרגום אישכנזי

האט, אם הווע מיינעם
העררן ברודערס: (כח) ריא
יונגפער אבער לײף, ער-
צעהלטע אים הווע איה-
רער מוטטער דווע בע-
געבענהייטען: (כט) רבקה
האטטע איינען ברודער,
דעססען נאמען וואר לבן;
דווער לײף צו דעם מאנע
הינאוים, צור קוועללע:
(ל) נעטליך, נאכדעם
ער דען נאזענרינג, אונד
דיא ארמבענדער אן דען
הינדען ווינער שוועסטער

חיי שרה כד

(כז) וַתָּרֵץ הַנַּעֲמָה וַתֵּגֵד לְבֵית אֲמָהָ
בְּדִבְרֵים הָאֵלֶּה: (כט) וּלְרִבְקָה אָח וְשִׁמּוֹן
לְבִן וִירָץ לְבֶן אֶל-הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל-
הָעֵץ: (ל) וַיְהִי כִּי רָאָתָה אֶת-הַזָּנוּם וְאֶת-
הַצִּמְדִּים עַל-יְדֵי אֶחָתָו וּבִשְׁמָעוֹ אֶת-
דְּבַר רִבְקָה אֶחָתָו לֵאמֹר כֹּה-דָבַר
אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל-הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד

הנערה ק'

געזעהען, אונד דיא וואָרטע ווינער שוועסטער רבקה געדאָרט, אלס זיא זאגטע: דוועם
חאט דער מאן צו מיר געשפראָכען: ערקאם אלץ צו דעם מאנע היין, דער נאָך ביא דען

תרגום אונקלוס

דְּרִיבּוֹנִי: (כח) וְרִבְקָה עוֹלִימָתָא וְחַוִּיאת לְבֵית אֲמָהָ בְּתַנְמִיָּא
הָאֵלִין: (כט) וּלְרִבְקָה אָחָא וְשִׁמְיָה לְבִן וְרַחֵם לְבִן לֹת גְּבִרָא
לְבָרָא לֹת עֵינָא: (ל) נְהִיָּה כִּד חָזָא יִתְּ קִדְשָׁא וַיִּת שִׁירָא עַל
יְדֵי אֶחָתָיָה וְכִד יִשְׁמַע יִתְּ סַתְנָמִי רִבְקָה אֶחָתָיָה לְמִיטָר בְּרִין
מְלִיל עַמִּי גְּבִרָא וְאָחָא לֹת גְּבִרָא וְחָא קָאִים עֲלֵי גַלְיָא עַל

רש"י

המיתה ונקחים צפפם
מדברים דזר כפשוט שזכר
כזר צמקוס פחד לו שהול
עצור וניכר צליו הול
מדבר: (כח) לבית אמה.
דרך הנשים היתה להיות
להן בית ליסצ צו למלככתן

ואין הצת מבדת סלל לסמה: (כח) וירץ. למח רן ועל מח רן ויהי כדלות סת כחם סמר עשיר
הול זה ונתן עיניו צממק: (ל) על הגמלים. לשמחן כמו והול עומד עליהם [צדלסית י"ח]

באור

מורה על כ"ל הימעה שחסרה, וכן פ"ס וי"ע צלוח תקנל, ואליעזר צספרו כדברים פי'
ולמד צדך ספת: בית אחי אדני, לצית סחי סדני, ונמללו רזים סתחסר סלמ"ד גס סכ"ס
סצסוף סנלה צמקוס למ"ד צתחלתה כמו ויזול ידושלים (פלכיס ס' ג' ע"ו), ולסן סנני הוסצ
על נחמי כי הי' דלחי להיות סותי נחמי, גס סן נחמי ה' מוסצ על צית סחי סדני, כי הול
מועמד צעס ז"ק ספסיק יוטר מן ספסטל סנמלת צדך, ול"ל ספיצות נחמי ה' סן כמו
מלמד מוסגד, וכן פירושו, סנני צדך הישר (נחמי ה'), סנני צדך לצית סחי סדני, לו סחסר
מלת סשר ויהיה סעורו סנני צדך סשר נחמי ה', צית סחי סדני, ולפי ספי' הזה סלסחק סין
לסך להוסיף מלת סקנל כלסר עשה סנקלס, והמטרנס סלסכנזי צחר צפי' סלסחק וסוסיף
מלת (רעכטען), לתוספת צלוח: אחי אדני, כדלסן צלירי סחי"ת לסן רזיס כי נחור סציו
ועלכח צת סחיו וסלסחק צחידק לסן יחיד: (כח) ותרץ הנערה וחסר לבית אמה כדברים
האלה, כפי סהסקפה סרלסונה היה סלסנח רלויה להיות צמלת סנערה, כי וטרן סנערה
הול עשיה סחת סנלספה, ומלת וטרד דצוקה עס כדריס סללה, וסדלס כפי סעעמיס
ספיצות לצית סמה מוסצות גס על וטרן סנערה, כללו סמר וטרן סנערה לצית סמה וטרד
לצית סמה (והול כמו וסקול נשמע צית פרעה (צדלסית פ"ה ע"ז), סחסר מלת סנשי), ולזה
יזול סלסנח על נכון, והמטרנס סלסכנזי טרנס כפי סכוונה. וכתצ רש"י לצית סמה, דרך
סנסיס היתה להיות להן צית ליסצ צו למלככתן ולסין כצת מבדת סלל לסמה: (כט) ולרבקה
אח וגו', וירץ לבן וגו', זה כלל סספור וסוף סמעשה שהול סעיקה, ולסח"ז צפסוק סלסחרי
ססחיל לפרע ולסספר מלחלת סדצד מדוע רן ומה סמיעו לזה, וזהו סדרך סגהוג צכל סמקדל
כלסר הודעתי צהקדמה ופ' צדלסית צפסוק וכל סיח סדה (צ' ה'), ועוד כמה פעמיס
צנלורי זה: (ל) ויהי כראות וגו', פסוק זה הול פרעו של דלסן: כראת, כדלותו, ולולי
ו"ץ סגיוני של ונשמעו מוסנת סלחת עמה, וענינו כלסר דלה, כי צלסן סקודס עול סמקוד

חיי שרה כד

תרנוםאשכנזי קנא

קאמעלען און דער קוועל-
לע שטאנר, (לג) אונד
שפראך: קאם העריין,
געזענעטער דעם עוויג-
גען! ווארום שטעהסט
דא דרויסען? איך האבע
דאז הויז געריימט, אונד
אויך איינען ארט פֿיר דיא
קאמעלע: (לג) דער מאן
קאם אין דאז הויז, מאן
זאטטעלטע דיא קאמעע-
לע אב, יעמאנר גאב דען
קאמעלען שטראף אונד
פֿוטטער, אויך וואכסער
ווינע פֿיסע צו וואשען, אונד דיא פֿיסע דער לייטע, וועלכע מיט איהם ווארען; (לג) עס וואורדע

על-הגמלים על-העין: (לג) ויאמר בוא
ברוך יהוה לפנה תעמד בחוץ ואנכי
פניתי הבית ומקום לגמלים: (לג) ויבא
האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן
תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ
רגליו ורגלי האנשים אשר אתו:
(לג) וישם לפניו לאכל ויאמר לאכל

וישם ק'

תרנום אונקלוס

רש"י

לשמש: (לא) פניתי
הבית. מעצות סלילים
[נ"ד]: (לב) ויפתח. התייר
זמם שלהם שהיה סותם
את פיהם שלא ידעו צדק
גדולם אחרים [נ"ד]: (לג) עד אם דברתי. הרי אם

עניא: (לא) ויאמר עול בריקא דיי לקא אף קאים בקרא ויאנא
פניתי ביתא ואתר פֿשר לגמליא: (לג) ויעאל גברא לביתא
ויעאל גמליא ויעב תבנא וביקתא לגמליא ויעאל לאסחא
רגלוי ורגלי גברא דיי עפיה: (לג) וישויא קדמוהי למיכל
גדולם אחרים [נ"ד]: (לג) עד אם דברתי. הרי אם

באור

עם צנל"ס פעם צמקום עזר ופעם צמקום עתיד, ול"ת כד חזא. צלשן עזר וגם יצ"ע תרנום
צלשן עזר, וכן מתורגם צל"ס: את הנזם, על אפה, וצא את הנזם צרציע שהוא מפסיק גדול
מן הזרקא שצמלת הצמידים, כדי להפרידו מעמו, וישוץ על ידי אחותו רק על הצמידים, כי
כחם שם על אפה ולא על הידים: על הגמלים, אלל הגמלים, לשמען, כמו והוא עמד עליהם
(סס י"ח ח') לשמש, והרצה כפיהו, וכן על העין: (לא) פניתי הבית, צערך וצער אנשיך:
וסקים לגמלים, ופניתי גם מקום צער הגמלים: (לב) ויבא האיש הביתה, אליעזר הוא
האיש הצא, ויפתח הגמלים, וחזור אל לזן שעשה עם סודחיו דרך מוסר ופתח גמליהם ויתן
להם תבן ומספוא ונתן מים לרחץ הרגלים רגלי אליעזר ורגלי האנשים אשר אתו כי רחוק הוא
שהיה אליעזר הוא הנותן מים לרחץ רגליו ורגלי אנשיו, וכן יעצרו אנשים מדינים סחרים
ויפשו ויעלו את יוסף מן הצור (סס ל"ז כ"ח), כי ומשכו ויעלו חזר אל אחיו הנזכרים צפסוק
הדלשן (זהו לפי פירושו שם, ולפי מפרש שם צדק אחר, ועכ"ז יש ראיה לכאן ע"ה), וכן
ויאמר צינא אל המלך ככל אשר יצוה סדני המלך את עצדו כן יעשה עצדך ומפיצת יאכל על
שלשני כאשר מצני המלך (שמואל ב' ט' י"ט), והם דברי דוד ורצים כן (הרמב"ן), והנכון
שלינו שצ לא על אליעזר ולא על לזן, רק על עצדו לזן, ופי' ויפתח, המפתח, כנהוג בכל
המקדש לדוד צל' נסתר על הרגל לדוד ההוא עם שליכנו נזכר ויסמוך על הידוע ומפורסם,
ולפי' ה"ה הידיעה תבא לפעמים על המפורסם אף שליכנו נזכר, ולכן תרגם המתרגם האשכנזי
(אחון גמטאע חב). ולס תדקדק צסדר הנחת הצעמים תפרש ויפתח הגמלים שצ על אליעזר,
ולגך צא גמלנח, ויתן הנותן שהוא לזן לו אחד מלכשיו נתן תבן ומספוא וכו': ויפתח, הפתח
מיסדי צוארם כי המנהג להולכים שיקשרו לו שהיו סגורים צמוש המדכזה אשר עליהם נל'
אל ית-הלל חנר כמפתח (מלכים א' כ' י"ט), התפתחי עוסרי צוארך (ישעיה כ"ז צ'), והש"י
נתן התייר זמם שלהם שהיה סותם פיהם שלא ידעו צדות אחרים (הרמב"ן), ויצ"ע תרגם
דש"י, אלל הרשנ"ס פי' כהרמב"ן, היתר חנישתם, וכן מתורגם צל"ס. והוא קרוי לענין
הפתיחה: (לג) וישם, כתוב וישם כמו שכתוב למעלה ויתן וכן וישם צלרון (צדאשית כ' כ"ו),
והוא יסס לדעת קלת, ויהיה לפ"ז מצנין הקל, ושי על הפועל, ופי' וישם, המשים, וכן

עַד אִם-דִּפְרָתִי דְבָרִי וַיֹּאמֶר דְּבָרִי :
 (לד) וַיֹּאמֶר עֲבָד אֲבָרְהָם אֲנִי : (לה) נִיהוּהָ
 בְּרַךְ אֶת-אֲדֹנִי מֵאֹד וַיִּגְדַּל וַיִּתֵּן-לּוֹ צֹאן
 וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וְעֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת
 וְנָמְלִים וְחֲמָרִים : (לו) וַתֵּלֶד שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
 אֲדֹנִי בֶן לְאֲדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֵּן-לָּהּ
 אֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לָּהּ : (לז) וַיִּשְׁבַּעַנִי אֲדֹנִי
 לֵאמֹר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה לְבְנִי מִבְּנוֹת
 הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ-צוּ : (לח) אֲנִי

איהם פֿאַרגעזעטצט צו
 עססען, ער אבער שפראך :
 איך ווערדע ניכט עססען,
 ביז איך מיינע ווערמע
 פֿאַרגעבראכט האבע :
 מאן אנטווערטעטע, זאָ
 רעדע דען ! (לד) יענער
 שפראך, איך בין איין
 קנעכט אברהם'ס :
 (לה) דער עוויגע האט
 מיינען הערן רייכליך גע-
 זעגעט, דאס ער גרעס
 געווערדען : ער גאב איהם
 שפֿע אונד דינער, וועלכע
 אונד געלד, קנעכטע
 אונד מעגלע, קאממעלע
 אונד עזעל : (לו) דאצו האט שרה,

תולדות אהרן עבד צִק לִצ, ז :

מיינעם הערן ווייב מיינעם הערן איין זאכן אין איהרעם אלטער געבירען : דיעס שענקטע
 ער אללעס ווייניגע : (לז) נון בעשווער מיך מיין הערד אויף דיע ווערטע : דוא וועלסט מיינעם
 זעהנע קיינע פֿרויא נעהמען, פֿאן דען טאכטערן דעם כנענישען פֿאלקס, אין דעססען לאגדע
 איך וועהנע : (לח) פֿילסער וועלסט דוא אין מיינעם פֿאטערס הויזע אונד צו מיינעם גע-
 רש

תרגום אונקלוס

וַיֹּאמֶר לֹא אֵיפֹל עַד דִּי אֲמַלִּיל פִּתְגָמִי וַיֹּאמֶר מַלְּיִל : (לד) וַיֹּאמֶר
 עֲבָדָא דְּאַבְרָהָם אֲנָא : (לה) וַיִּי בְּרִידֵית רְבּוּזִי לְחֲדָא וּרְבָא וַיִּתֵּב
 לֵיהּ עֶאן וְחֹרִין וְכֶסֶף וְזָהָב וְעֲבָדִין וְאִמָּהּ וְנָמְלִין וְחֲמָרִין :
 (לו) וַיֵּלֶידַת שָׂרָה אִתָּת רְבּוּזִי בֶּר לְרְבּוּזִי בֶּתֶר דְּמִיבַת וַיִּתֵּב לֵיהּ
 ית קָל דִּי לֵיהּ : (לז) וְגַמִּי עָלִי רְבּוּזִי לְמִימָר לֹא תִפֵּב אִתָּתָא
 לְבָרִי מִבְּנֵת בְּנִעְנָא דִּי אֲנָא יְתִיב בְּאֶרֶץ-צוּ : (לח) אֲלֵחִין לְבֵית

פֿילה [צולשית פֿען ח"ט
 חז"ל כי עשמש צד' לטובות
 והלמד ליוהא סס : (לו)
 ויתן לו את כל אשר לו.
 שטר המנכח הרעה להם :
 (לז) לא תקח אשה
 מבנות הכנעני. סס לא

באור

ת"ס, ושוואו, וצ"ע, וסדרו, סזל קרי וישם, ואלו הוּא מצנן הפעל, ומכל לשוואו משרש
 שוּס שפֿעלל צכל המקדל, כי שרש ישם, צשי"ן שמעלית, לא נמצא דק מלה זאת פה (לפי
 הבתי), וצסוף וחי וגם עליהן לא הסכימו כולם ששרשו ישם דק שוּס וכסידק צמקוס שורק
 כמו וסתחוי שפֿריך פֿמיד (ישעיה ס' י"ב), שלדעת קלם הוּא כמו וסתחוי והפסח קטן של
 פֿיין וַיִּשָּׂאם (צפ' וחי), הוּא צמקוס פֿתח גדול, כ"ה דעת ר' יונה, והסכים עמו כרד"ק
 צמכלול (ד' קטן דף קל"ט פ"ט), ושרשים שרש שוּס, ולל הגי' כלל שרש ישם צשי"ן שמעלית,
 וכה לפי יצא על המכלל שיחסר צנתו, ושעורו וישם לפיו (מכלל) לטול, וכן מתרגם
 צל"ס מצנן הפעל, ועיין מ"ס צסוף פ' וחי : עד אם דברתי דברי, אחד שרש שהסכים
 בקצ"ס על קו לא רלכ להתעסק צלכילה ושתיה תחילה, ומלת סס צמקוס אשר לו כי :
 (לח) וה' ברך את אדני מאד, לכן הקדים למעלה וה' צדך את אברהם צכל : ויגדל, צעושד
 וצנח, ולכן היו דנים חפלים להזדווג עמו, אך הוּא סיננו חפץ צס : (לו) אחרי זקנתה, ולכן
 היה חציז עליו משעה שנולד : (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני, סס לא מלך תחילה
 כל צית לצי ולא פלצה ללכת לחריך (רש"י), ומשמעות הכתיב שלחוריו כן הוּא, סס לא כל
 צית לצי מלך וק', שמשמעותו שהוּא תנאי, סזל לפי פ' כרמץ' שהתקתי למעלה שמצנות
 גנען לא סדשה לו כלל ליקח, לרדך למרש סלס לא סיננו תנאי, סזל פידושו כמו אך לו דק,

תרגום אשכנזי קכב

שלעכטע געהען, מיינעם
וואָהנע איינע פֿרויא צו
נעהמען: (לט) איך שפראך
צו מיינעם הערן: פֿיל-
לייבט ווירד דיא פֿרויא
מיר ניכט נאכפֿאלגען
וואָללען: (מ) דא שפראך
ער צו מיר: דער עוויגע,
פֿאַרדעם איך געוואנדעלט
בין, ווירד זיינען ענגעל
מיט דיר זענדען, אונד דיי-
גע רייזע גליקען לאסען,
דאס דוא מיינעם וואָהנע
איינע פֿרויא נעהמעסט
אויס מיינעם געשלעכטע,
אונד אַהויס מיינעם
פֿאַטערס הויזע: (מא) נור
אלסדאן ביזט דוא פֿרייא
פֿאַן מיינעם איידע, ווען
דוא צו מיינעם געשלעכט-
טע קאממסט: ווילל
מאן זיא דיר אלסדאן ניכט
געבען, זא ביזט דוא פֿרייא פֿאַן מיינעם איידע: (מז) נון קאם איך הייטע צו דער קוועללע, אונד
שפראך: אַ עוויגער! דוא גאטט מיינעם הערן אברהם! ווען דוא דען וועג וויללסט גליקען לאס-
ע"ה:

חיי שרה כד

לא אל-בית-אבי תלך ואל-משפּחתִי
ולקחת אשה לבני: (לט) ואמר אל-אדני
אלי לא-תלך האשה אחרי: (מ) ויאמר
אלי יהוה אשר-התהלכתי לפניו
ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך
ולקחת אשה לבני משפּחתִי ומבית
אבי: (מא) אז תנקה מאלתי כי תבוא אל-
משפּחתִי ואם-לא יתנו לך והיית נקי
מאלתי: (מב) ואבא היום אל-העין ואמר
יהוה אלהי אדני אברהם אם-יש-
נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך

ת"א אז קדושין ס"ח, ז': ואבא סנדרין ל"ה, ע"ה:

נעבען, זא ביזט דוא פֿרייא פֿאַן מיינעם איידע: (מז) נון קאם איך הייטע צו דער קוועללע, אונד
שפראך: אַ עוויגער! דוא גאטט מיינעם הערן אברהם! ווען דוא דען וועג וויללסט גליקען לאס-
ע"ה:

רש"י

תלך תחילה אל בית אבי
ולא תלך ללכת אחריו:
(לט) אילי לא תלך
האשה, אילי כתב
היתה לו לאליעזר והיה
מחזר למנוח עיל' שיאמר
לו אברהם לפנות אליו
להשיאו ונתן אתה לו אברהם
בני צדק ואתה ארור ואין
לך מדק צדק: (מב) ואבא היום. היום ילאתי והיום זלתי מכאן שקפלה לו הארץ אתה

תרגום אונקלוס

אבא תייל ולזרעתי ותפס אתתא לבני: (לט) ואמרית לרבנני
קאים לא תיתי אתתא בתרי: (מ) ואמר לי יי די סלחית קדמוהי
ישלח סלאביה עמך ויצלח ארדך ותפס אתתא לבני מזרעתי
וסבית אבא: (מא) בבן תהי זבאי ממומתי ארי תהך לזרעתי
ואם לא יתנו לך ותהי זבאי ממומתי: (מב) ואיתיני יומא דין
לעינא ואמרית יי אלחא דרבנני אברהם אם אית כען רענא
בדמך לאצלחא ארחי די אנא אגיל עליה: (מג) הא אנא קאים
לך מדק צדק: (מב) ואבא היום. היום ילאתי והיום זלתי מכאן שקפלה לו הארץ אתה

באור

נלמד שלם תקח מצות הכנעני, אך אל בית אבי תלך, וכן ת"א וי"ע, אלהן לצית אצל
פזיל, וכן מתורגם צל"ס: (לט) אלי, חסד וי"ו ויש צו דרש, ולפי פשוטו מכהב הכתוב צננותו
לזה דבר ישמור הטעמים ולא המלות כי גם צעזרת הדברים צננותו אותם צמחה תורה שנה
זהם כמה מלים אצל הטעם אחד, ולפעמים יקלר צאחד ויאריך צאחד, ולכן צספור אליעזר
יש לזה שנויים צמלות כספור הקודם: (מ) ישלח מלאכו, ידוע אזי שיתנו לך (הרש"ס),
וכונתו צטוח לני צחסדי השם: (מא) אז תנקה מאלתי, ולא אתה מצצועתי, והטעם כי
פחד מצדוני ומאלתי (הרש"ע), והוא מפרש אלה ל' קללה, אצל אונקלוס וי"ע תרגמה
פסומתי, כמו שתרגמו מצצועתי, והם לדעתם שמות נרדפים, וצאמת מלאכו אלה על ענין
שנועה כמו תהי נא אלה ציותינו (צרלשית צ"ו כ"ח), אלות שוא (הושע י' ד'), כי הקללה
שנועה וצאזרת השם, וכן כנצנע מקלל את עמנו אם יצנוד על שנועתו, וצל"ס מתורגם
ל' שנועה (סוואהר), ולזה אלה (חיד), (מב) ואבא ה' וגו', כל צריכות הדברים להודיעם,

עליה: (מג) הנה אנכי נצב על-עין המים
והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי
אליה השקיני-נא מעט-מים מבקד:
(מד) ואמרה אלי גם-אתה שתה וגם
לגמקדך אשאב הוא האשה אשר--
הכית יהוה לבן-אדני: (מה) אני טרם
אכלה לדבר אל-לבי והנה רבקה
יצאת ובדה על-שכמה ותירד העינה
ותשאב ואמר אליה השקיני נא:
(מו) ותמהר ותורד בדה מעליה ותאמר
שתה וגם-גמליך אשקה ואשת

סען, וועלכען איך געהע:
(מג) היר שטעהע איך,
בייא דער וואססערקוועל-
לע: ווען נון איין מעדכען,
דאז העראויס קאממיט צו
שאפפֿען, אונד איך שפרע-
כע צו איהר, לאס מיך
דאך איין וועניג וואססער
אויס דיינעם איימערטרינ-
קען! (מד) זיא אבער
שפריכט: דוא קאננסט
טרינקען, איך ווילל אבער
אויך פֿיר דיינע קאמעעלע
שאפפֿען: זא ווירד דוועם
דיא פֿרויא זיין, דיא דער
עוויגע פֿיר מיינעם הערדן
זאחן בעשטיממט האט:
(מה) איך האטטע נאך
ניכט אויפֿגעהארט אין
מיינעם הערצען צו שפרע-
כען, זא קאם רבקה הער-

אויס, מיט דעם איימער אויף איהרער שולטער, זיא גינג הינאב צור קוועללע, אונד שאפפֿטע:
איך שפראך צו איהר, לאס מיך דאך טרינקען: (מו) דא איילטע זיא, ליס דען איימער העראב,
אונד שפראך, טרינקע! איך ווילל אויך דיינע קאמעעלע טרענקען: איך טראנק, אונד זיא טרענק-

רשי

תרנום אונקלוס

על עינא דמא וחהא עולקתא דתפוז למימלי ואמר לה אשקיני
כען זעיר מיא מקולתך: (מד) ותימר לי אף את אשף ואף
לגמלך אמלי היא אתחא די זמין יי לבר רבוגי: (מה) אנא עד
לא שיציתי למללא בלבי וחה רבקה נפקת וקולתה על בתסא
ונקחת לעינא ומלת ואמרית לה אשקיני כען: (מו) ואזחיא את
ואחתת קולתה מנה ואמרת אשף ואף לגמלך אשקי ושתיתי

רזי לחא יפה שיחתן של
ענדי לזות לפני המקום
מתודתן של צנים שכרי
פרסה של סליעזר כפולה
צתורה וחרצה ניפי תורה
לא נתנו ללא צרמיזה
[צ"ר]: (מ-) גם אתה. גם
לרזות לנשים שעמו:

הוביח. ציר והודיע וכן כל הוכחה שנמקדל צרור דוד: (מה) טרם אכלה. טרם שלני מכלה
וכן כל לשון הוה פעמיט שכול מדוד כלשון עזר ויכול לכתוב טרם כליתי ופעמים שמדוד כלשון
עמיד כמו כי אמר ליוז הדי לשון עזר. ככה יעשה ליוז [ליוז'ל] הדי לשון עמיד ופי' שניהם ל'
הוה כי אמר ליוז לולי חטאו צני וגו' והיה עושה כך: (מו) ואשאל ואשים. שכה

באור

שמלת הקצ"ה ילא הדוד: (מג) העלמה, הנערה: (מד) גם אתה שתה, דרך המקדל
לכפול מלת גם כמו גם לנחנו גם למה גם טפנו (צדלשית מ"ג ז'), וכל אחד כל לרזות
על חצרו, וכל מקום שאין דוד מוקדס צענין הכוונה יאמר גם צנניהם כי יכסר היותו
לחדון: (מה) אני טרם אכלה, צעוד שלא הייתי מכלה, וזא כלשון עמיד על הזמן אשר
ממנו ידוד, כי היה הדוד אז צעמיד ולא כלה עדיין לדוד אל לנו, וכן דוד טרם שנמקדל
דרכו לזול עם העמיד, ועיין כ"ס צפ' צדלשית (צ' ה'), וצפ' ולדל (שמות ט' ל'): והנה
רבקה יוצאת, כי צהיותו צניתם שמה את שמה, לו מתחלה בגידה לו שמה אף על פי שלא
נזר (הרמז"ן), ול"כ כי נזר כוגד להצדקם היה ילדה מלכה גם היא וגו' ונתואל ילד את
דנקה (צדלשית כ"ג נ' ב"ג), ודע שמה מאז רק שלא בגידה, ושלמה לו שיהא נת נמואל,

חיי שרה כד

תרנום אשכנזי קכג

טע אויך דיא קאמעלע:
(מז) איך פראגטע זיא,
וועססען טאכטער ביזט
דוא? זיא שפראך:
בתו-אל'ס טאכטער,
נחור'ס זאחנס, דען איהם
מלכה געבאָרען: דא
לעגטע איך דען רינג אן
איהרע נאזע, אונד דיא
ארמבענדער אן איהרע
הענדע: (מח) נייגטע
מיך, אונד ווארף מיך
הין, דען עוויגען אנצו-
בעטען: לאַבטע דען

וְגַם הַגְּמָלִים הִשְׁקָתָהּ: (מז) וְאֶשְׂאֵל
אֶתָּה וְאָמַרְ בַּת-מִי אַתָּה וְתֹאמַר בַּת-
בְּתוּאֵל בֶּן-נְחוּר אֲשֶׁר יִלְדָה--לִּי
מֶלֶכָה וְאֶשְׂמָהּ גִּזְסֵל אֶפְהָיָה וְהִצְמִידִים
עַל-יְדֶיהָ: (מח) וְאָקֵד וְאֶשְׂתַּחֲוֶה
לַיהוָה וְאֶבְרַךְ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנִי
אֲבָרְכֶם אֲשֶׁר הִנַּחְנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת

עוויגען, גאָטט מיינעם העררן אברהם, דער מיך אויף דען ריכטיגען וועג געפֿיהרט האט, מיינעם

רש"י

תרנום אונקלוס

הסדר סכרי הוּא תחלה
כתן ולחר כך שלל ללל שלל
יתפשוכו דדדיו וילמדו
היחך נשת לה ועדיין סינך
יודע מי הוּא: (מט) על

וְאֶף גִּמְלָא אֶשְׁקִיָּא: (מז) וְשִׂאִילִית יָתָה וְאֶמְרִית בַּת מִן אֶתָּה
וְאֶמְרִית בַּת בְּתוּאֵל בֶּר נְחוּר דִּי יִלְדִית לִיָּה בְּלָפָה וְשִׁיִּיתִי קִדְשָׁא
עַל אֶפְהָיָה וְשִׁיִּירִיָּה עַל יְדָהָא: (מח) וְכָרְעִית וְסִגְדִירָה קֳדָם יְיָ
וְכִבְרִית יָת יְיָ אֱלֹהֵיהָ דְּבִרְגִי אֲבָרְכֶם דִּי דְּבִרְגִי בְּאוֹרַח קְשׁוּט

באור

לז הצין שהיא רצקה שנתצטרף לזכרהם צעזורה, כי לא נתצטרף רק צנת אחת לצתואל: (מח) בדרך
אמת, אמת משרש למן ומשפטו צתשלומו אמת צתלם דקלת ונפלה הכן להקל כמו שנפלה מן
צת הדלוי צנת, והדגש צתסמכו על הכנויים יוכיח אמתו אמתך, שהוא דגש חזק מורה על
חסרון הנו"ן כמו בתי, בתי, והתי"ו ל' נקצה כן כ' הרד"ק צתרשים שרש למן וכן הוּא דעת
הרלצ"ע, וז"ל המתרגם האשכנזי, ועתה אשכילך על דצר האמת והאמונה, כל דצר שהוא
צנפס כצות שהוא צעולס חון לנפש הוּא אמת, ד"ת אס תלייר צתחשצחך האילן או צדח,
נדמותו ותצניחו כלשר הוּא צעולס יהיה הליור אמת, או תשער צתחשצחך שמדוע שנים יעלה
לדצע, וכן הוּא חון לנפש, תהיה המחשבה הוּא אמת, והפכו שקר, והוּא דצר שלל יסכים
צו המליחות חון לנפש עם מה שצנפס, ואס יוליד תקוה לדצר שלל יהיה יקרא כוז, או כוזנ,
והאמת הפך שניהם כי הוּא צתליחות כמות שהוא צנפס וצלתי מוליד תקוה שלל תתקיים, והוּא
ס"כ דלוי לצטוח צו, והנה כל דצר שתוכו כחולו לא יכוז, ודלוי לצטוח צו ולסמוך עליו, וצתחינה
הזאת יקרא נאמן, כלומר שיש לסמוך על מה שהוא מדלח מתוכו ופנימיותו, כי אין צו כוז,
ומזה הענין יאמר מים נאמנים, כמו מימיו נאמנים (ישעיה ל"ג ט"ז), שלל יצוה המקוה
לליהם, וההפך מים כוזים, כמו אשר לא יכוזו מימיו (שם כ"ח י"א), וכן יהי צתקוס נאמן
(שם כ"ג כ"ג), שיש לסמוך עליו, מכות גדולות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים (דברים כ"ח
כ"ט), שתוכס צדרש ויש לכמוך עליהם שיענשו את החוטאים כדלוי, והנה המחשבה הוּא
צנפס, והדצור והמעשה חון לנפש, והאדש שפיו ולצו ומעשיו שוים, יקרא שיש אמונים, כמו
ויאס אמונים (משלי כ"ו) שצו יסכים מה שצנפס עם מה שחון לנפש ועליו יש לצטוח, ואס
אין פיו ולצו שוים יקרא שיש שקר, שהדצור היולל מפיו מתנגד אל מה שצנפסו, ואס ידצר
טוב ולא יקימנו יהיה שיש כוז, כמו וטוב דש מליש כוז (שם י"ט כ"ג), שאין תוכו כצור ואין
לצטוח ולסמוך על דצרו, (והמחשבה והדצור והמעשה צערך אל השם יתעלה יקרא צס' ילידה
ספר סופר וספור והס נאחדים צחקו צתכלית האחדות ואין ציניהם פירוד כלל, נידוע לצשכיל,
ולזה יקרא אלהים אמת, ואמרו חז"ל חותמו של הקצ"ה אמת, ואין להאריך צזה), והמשער
צנפסו שהדצר צלתי שקר צו אמת, הוּא אמתין אל הדצר, ואס יעשר צנפסו שהדצר צלתי

לְקַחַת אֶת-בֶּרְתִּי אֶדְנִי לְבָנִי:
(מט) וְעָתָה אִם-יִשְׁכְּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאַמֶּת
אֶת-אֶדְנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם-לֹא הַגִּידוּ

הערן ברודערס טאכטער, פֿיר זיינען זאָהן צו
נעהמען: (מט) וואָללע
איהר נון געוואָננהייט
אונד טרייע געגען זיינען
הערן צייגען, זיך זאגט

עם מיר. וואָ אבער ניכט, זיך זאגט עם מיר נד, דאס איך מיך צור רעכטען אָדער צור לינקען ווענדע:

תרגום אונקלוס

רש"י

ימין. מצות יסמעלל: על
שמאל. מצות לוט שהיה
לְקַסֵּב נָתַת בֵּת אֶחָדִי דְרִבּוּנִי לְקַבְּרָהּ: (מט) וְקָצַן אִם אֵיתִיכֹן
עָבְדִין סִיבִי וְקָשַׁט עִם רִבּוּנִי נָתַת לִי וְאִם לֹא נָתַת לִי וְאֵתִיקִי

באור

כזו והצוה צו לא יעוּס מסדרו, הוּא מלמין צו, ומזה הענין וסמינו צה' ועשה ענדו (שמות
י"ד ל"א), והלמין צה' (לעיל ט"ו ו'), וצל' הנתות יצוא על הדור עם הצ"ת או כלמ"ד, וענינו
כצטחן דדנר שלל יכזו. וענין למן קיום או תפלה שיסכים המעשה עם הדבור, לרוד הל"ש
לחד יעשה וגו' ולמדו למן (דברים כ"ז ט"ו), שיסכים המליאות הדבור, וקולל הל"ש אשר
יעשה פסל או מסכה וגו' צפועל מעש, וכן ולמדה הל"ש למן למן (צמדד ה' כ"ז), ספצל
עליה הקללה אם שעתה, כלמד דדנר הכן. ולמד לפעמים שרש למן על היושר הפך העול.
כי כל עול שקר מהנדסה ממנו שהוא מיישר אל ההלכה ומצוה אל כעו וליטו כן, וכלל
שיש צו טוב מדומה לעושהו והוא חושב צנפשו שיגיע לו ע"י עול ההוא עושה גדולה וליטו כן
כי היושר לדד הוּא טוב למתי גם צעוך אל עושהו, ולזה יהיה למונה לפעמים שצ נדדף ליושר,
למד אל למונה ולין עול (דברים ל"ז ד'), וכן ידעתי ה' כי לדק משפטין ולמונה עניתי
(תהלים קי"ט ע"ה). הנה למונה כפל ל' של לדק, וענינו ציושר עניתי, ותחסר הצ"ת כמו
ואם תלכו עמי קרי (ויקרא כ"ו כ"א), שהוא כמו צקרי, וכן ולתה לדק על כל הצל עלינו
כי למת עשית (נחמיה ט' ל"ג), ענינו כפי הלדק והדלוי הצלח עלינו למת כל העונשים הללו,
וקצד ילמתי מן הכוונה צהקום הזה והלדכתי קלת צצאור הגדר הזה לפי שהוא רצ התועלת
ולא נלעדך לצלרו עוד נכל מקום שיצא צספרים שלפנינו, והנה צדוך למת פי' הדשנ"ס ז"ל
שנלמנו דדרי הקצ"ה לעשות חסד לצדקה ולכס, והיה ל"א הפך הכזו, ולי נדלה שהוא
הפך השקר, והכוונה שהדרך אשר חני עליו צמליאות מסכים עם הדרך אשר צנפטי לילך צו
ועם הכוונה והתכלית לקחת לשה לצן לדמי מצית לציו: (מט) חסד ואמת, חסד הוּא עושה
צלתי מחויצת, ולמת שפעשו צפועל מעש כלמד חני מקום מכס, ומשער צנפטי סלחוי לכס
לעשות, כמו שצלדנו צפסוק הקודם, ופי' אם ישכס עושים אם תרלו לעשות, והלצ"ע כפצ
חסד דנר סלינו של חיזו, ולמת לקיים דנר החסד, הכוונה שלל יכזו וישנו מדדודם, וגם
האם נכח ומסכים עם צאור גדר הלמת, וד"ע ספודנו כתצ ולמת, שתרלו תועלת ונצוד צתכס
כדלוי לכס, חכו צהכנים לותה צצית לצדקה עכ"ל, לפי דרכו הכוונה שיעשו הלמת עם צתס,
והכתוצ לומר שיעשו למת עם לצדקה עכ"ל המתרגם האשכנזי: ואם לא הגידו לי ואסנח
וגו', שפודו, ואם לא תרלו ג"כ הגידו לי כדי שדע לפנות על יצין או על שגלל, אל סלד
קדוצים שיש לדדוי, ומלית ימין ושמאל הם שמות תלדים, ופי' על דד ימין או על דד שמאל,
ועיין מ"ש צפ' וחי צפסוק וקח יוסף למת שניהם למת ספרים ציעינו וגו' (לקמן מ"ס י"ג),
ודש"י כתצ על ימין, מצנות יסמעלל, על שמאל, מצנות לוט שהיה יושב צשמאלו של לצדקה,
ולא יודתי לסיף דעתו כי היכן מלל סלוט היה יושב צשמאלו של לצדקה, כי למד הפדוד ממנו
כלמד ויסע לוט מקדם (צדלשית י"ג י"א), והיה הוּא סוכן צערי הכנר וסכל עד סדום,
ולצדק ישצ צלרן כנען צללוי ממלל אשר צחצק, וכלמד נודע כי סדום היא צמזרח ל"י,
ולמד הפיכת ערי הכנר צל לוט לצוער ומשם עלה אל ההר (לא נודע למה כד לל סמוך
לצוער היה), ולח"ז כלמד וישצ צמערד, ולא נזכר עוד מקום יסיצת לוט צתודה, ולפי הסצדק
כי כלמד הלכו צ' צניו ויצנו להם ערים וקדלוי לותן מולצ ועמך הנודעים סהם צמזרח ל"י
סמוך לדדום, כלך הוּא עמהם, כי לא היו לו צנים למדים, ושם מת, והנה דש"י כפצ דדדו
צסס הצ"ד ללל לין שם כלשון כן כי ז"ל שם על ימין זה יסמעלל על שמאל זה לוט כמד"ס

לִּי וְאֶפְנֶה עַל-יְמִין אֹרְעֵי-שָׁמַיִל :
 (ג) וַיַּעַן לָבֶן וּבְתוּלָה וַיֹּאמְרוּ מִי־הָיָה
 יֵצֵא הַדָּבָר לֹא-נוֹכַח לְדָבָר אֱלֹהֵי רַע אִין-
 טוֹב : (כ) הִנֵּה רִבְקָה לְפָנֶיהָ קַח וְלֶךְ
 וְתֵהִי אִשָּׁה לְבֶן-אֲדָנֶיהָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
 יְהוָה : (כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֲבַד אֲבָרָהָם
 אֶת-דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה לַיהוָה :
 חֲמִישִׁי (כד) וַיֵּצֵא הָעֶבֶד כָּל־כֶּסֶף וְכָל־
 זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּלְמַגְדָּנָתָהּ
 לְאַחֶיהָ וּלְאִמָּהּ : (כה) וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הָיוּ

תולדות אהרן ויען מ"ק י"ח, ז'. עקידה סער ח' :

(ג) היראויף אנטווארטע-
 טע לבן אונד בתואל, אונד
 שפראכען: דיא זאכע איזט
 פֿאַן דעם עוויגען שצן ענט-
 שידען: וויר קאנגען דיר
 ניכט מעהר זאגען, ווע-
 דער באַזעס נאָך גוטעס:
 (כ) היר איזט רבקה פֿאַר
 דיר, נים זיא אונד רייזע!
 דאס זיא דיינעס הערן
 זאָהנס פֿרויא ווערדע,
 וויא דער עוויגע געשפראַך-
 כען האט: (כג) אלס נון
 דער קנעכט אברהם'ס
 איהרע וואָרטע פֿערנאָהם,
 ווארף ער זיך צור ערדע,
 דען עוויגען אנצובעטהען:
 (כד) אונד דער קנעכט
 צאָג הערפֿאַר זילבערן
 אונד גאָלדען געשמידע,
 אונד קליידונגען, גאב עס

דער רבקה; אונד אנדערע קאסמבארקייטען שענקטע ער איהרעם ברודער, אונד איה-
 רער מוטטער: (כה) אלסדאן אסען זיא, אונד טראנקען. ער, אונד דיא לייטע, וועלכע מיט

תרגום אונקלוס

רש"י

על ימינא אורע על שמאלא: (ג) ואמרו לבן ובתואל ואמרו מן
 קדם יי נפק פתגמא לית אנהגא יכלין למללא עמך פיש אור
 טב: (כ) הא רבקה קדמך דבר ואיניל ותהי אחתא לבר רבונך
 כמא די מליל יי: (כג) והנה פד שמע עבדא דאברהם יר
 פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם יי: (כד) ואפיק עבדא מגין
 דכסף ומגין דדחב ולבושין ויחב לרבקה ומגדנא יחב לאחיהא
 ולאמה: (כה) ויאכלו וישתיאו הוא ונובדא די עמיה וביתו וקמו
 וישתחו ארצה. מכלן שמעיה על צורה טובה: (נג) ומגדנא. לשון מגדנא שהיא עמו מיני

באור

אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאלה עכ"ל, ואין הכוונה שם לפי דעתי שיש לשמאלו
 של אברהם, רק הוא על דרך דרש, לפי שנאמר שם שמאל, והוא כדמיון ג"ש, ואף שכתוב שם
 גם ימין, ראה לדרוש ימין על ישמעאל צעזור שיטצ צמדצר פארן שהוא לדרוש א"י, וכן צניו
 שנו מחוילה עד שור אשר על פני מזרים, שהוא ג"כ צדדוס א"י: (ג) לא נובל דבר אליך
 דע אור טוב, לא הסתירה ולא הצניק תלוי צדדוניו כי על כרחינו דולים ולא דולים כי הקצ"ה
 עשה שהיכולת צידו (הרש"א): (גא) קח, אותה: ולך, גם צלתי דשותינו: כאשר דבר ה',
 בז כמו צדצר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו'): (נג) כלי כסף וכלי זהב, תכשיטי נשים של
 כסף זהב כדכתיב איש אשר מלא כלי זהב אלעדה וגו' (צמדצר ל"א נ'), וכתוב וסאלה אשה
 משנמה ועגדת ציתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושממם על צניכס ועל צמותיכס (שמות ג'
 כ"ג): ומגדנא, דש"י פירש לשון מגדנא שהיא עמו מיני פירות של א"י, ויהיה לפ"ז שרשו מגד,
 והסס מגדן, צפלים אלמן. (כי הפת"ח הוא צעזור האל"ף). שהדגים עמנו אלמנאות, והרד"ק
 צאשים שרש עגד כהנא כלל המלה האת הדצר המשוני והמעולה צין כפירות צין צוהצ וכסף

תרגום אשכנזי

חיי שרה כד

והאנשים אשר-עמו וילינו ויקומו
בבקר ויאמר שלחני לאדני: (כ) ויאמר
אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים
או עשור אחר תלך: (כא) ויאמר אלהם
אל-תאחרו אתי ויהיה הצליח דרכי
שלחוני ואלכה לאדני: (כב) ויאמרו
נקרא לנער ונשאלה את-פיה:
(כג) ויקראו לרבקה ויאמרו אליה

איהם ווארען, אינד אי-
בערנאכטעטען: אלס זיא
דעם מאַרגענס אויפֿ-
שטאנדען, שפראך ער:
שיקט מיך פֿאַרט צו מי-
נעם הערדן! (כה) דא-
שפראך איהר ברודער
אונד איהרע מוטטער:
לאס דאז מעדכענאָך איין
יאהר, אָדער צעהן כּוּ-
נאטע, בייא אונס בלוי-
בען, הערנאך מאג זיא
רייזען: (כו) ער שפראך צו
איהנען: האלטעט מיך
ניכט אויף! דאדער עוויגע
מיינע רייזע האט זאָגליק-
ליך זיין לאכסען; שיקט
מיך פֿאַרט, דאס איך צו
מיינעם הערדן רייזע: (כז)
פֿראגען: (כח) זיא רופֿטען

הנערה ק' לנערה ק'

ת"א ויאמר אחיה כהונות נ"ז, ז': אחר נדרים נ"ז, ז':

זיא שפראכען: וויר וואָללען דאז מעדכען רופֿען, אונד זיא זעלבסט
דער רבקה, אונד שפראכען צו איהר: וויללסט דוא מיט דיזעם

תרגום אונקלוס

רש"י

בצפרא ויאמר שלחוני לות רבזני: (כ) ויאמר אחיה ואמה
תישב עולמא עמא עידן בעידן או עפרא ירחין בתר בן
תיזיל: (כא) ויאמר להזן לא האחרון יתי ויי אצלח ארחי שלחוני
ואיהד לות רבזני: (כב) ויאמרו נקרי לעולמא ונשמע מה דהיא
אמרה: (כג) וקרו לרבקה ויאמרו לה התיזלי עם נקרא קדין

פירות של א"י: (נד) וילינו.
כל לינה שזכרל לינת
לילה אחד: (נה) ויאמר
אחיה ואמה. וזהו אל היכן
היה הוא רולה לעכז וזה
מלאך והמיתו: ימים. שנה
כמו ימים תהיה גולתו

[ויקרא כ"ה] שכן כותבין לכתולה זמן י"ז חדש לפדום עלמה צחכשיטים [כתובות כ"ז]: או עשור.
י' חדשים וא"ת ימים מהם אין דרך המצקשים לזקש דבר מועט ולס לא חרזה מן לנו מדוכה
מזה: (גז) ונשאלה את פיה. מכלן שלין משילין את האשה מלל מדעתה (ז"ד): (גח) ותאמר

באור

ואנשים יקרות וצגדים וכל אחד ואחד לפי מקומו הכתוב צו יקרא הדבר המשובח זהם
מגד ומגדנות, וכן פי' ממגד שמים מעל (דברים ל"ב י"ג), כי העל הוא המשתח מן
המטר שיועיל ולא יזיק עכ"ל, ויז"ע תרגם, ודורוכן, כלל נ"כ כלל המתנות המשובחות.
וכן תרגמה המתרגם האשכנזי (קאמטבארקייטען): (נד) וילינו, כל לינה שזכרל לינת
לילה אחד: (נה) ויאמר אחיה ואמה, הם שקצלו המתנות והאז מחדש ויתכן שלכן הי'
גדול מלציו צחכמה וכבוד כי כן מלצנו ויען לזן וכתובל (הדאנ"ע). וזה ויאמר זלשון זכר,
כי דרך המקרא על הדבר להזכיר הפעולה על הדבר צו אס זכר אס נקצ', וכן ותדבר מדים
ואהרן (צמדנר י"ז א'), ותכתב אסתר המלכה צת לציחיל ומדכני היהודי (אסתר ט' כ"ט):
ימים, שנה, כמו ימים תהי' גולתו (ויקרא כ"ה כ"ט), שנאמר אהריו ואס לא יגאל עד
מלאת לו שנה תצומה, ונקראת השנה ימים כי לא תשלם לנו השנה כי אס ציוס שלם לא
צאקלת היס. ואע"פי שענינו שנה הוא לשון רציוס כי משפטו ימים שלמים והס ימי השנה
ששלמו ימי תקופת השמש צמסנתו והוא חודר חלילה לפי' קורא השנה ימים סתם: או עשור,
תאך לזמן, והוא כולל כל מספר ימים או חדשים או שנים, וזה ר"ל עשרה חדשים, ואין
כן צעשור לחדש (ויקרא ט"ז כ"ט). כי הוא תאך ליוס העשירי מן החדש, ונתצ רש"י וא"ת
ימים מהם, אין דרך המצקשים לזקש דבר מועט ואס לא תרצה מן לנו מדוכה מזה:
(נו) וה' הצליח וזיכר, וזהו ה' דולה שיהא נסחור צדק שלין זה ייקר הצלחה אס יתעכז

חיי שרה כד

תרגום אשכנזי קכח

דַּתְלִכִּי עִם־הָאִישׁ דִּינָה וְהָאִמֶּר אֱלֹדִי:
(נט) וַיִּשְׁלַחוּ אֶת־רִבְקָה אֶחָתָם וְאֶת־
מִנְקֵתָהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־
אֲנָשָׁיו: (ס) וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ
לָהּ אַחֲתָנוּ אַתְּ הִי לְאֵלֶּפֶי רִבְכָּה

מאננע ריזע: וזיא שפראך:
איך ווילל ריזען: (נט) וזיא
ליסען אלזא איהרע שווע-
סטער, רבקה אונד איהרע
אממע, אונד אברהם'ס
קנעכט מיט ווינען לייטען,
ציהען. (ס) וזיא זעגנע-
טען רבקה, אונד ישפרא-
כען צו איהר: אינזערע
שוועסטער, א! דאס דוא

צו טויזענד מאהל טויזענדען ווערדעסט: אונד ריין ואאמע דאז טהאָר ווינער פֿינדרע ערצבערע:

תרגום אונקלוס

רש"י

וְאֶחָתָם אִיזִיל: (נט) וַיִּשְׁלַחוּ יֵת רִבְקָה אֶחָתָהּ וְיֵת מִנְקֵתָהּ וְיֵת
עֶבֶדָּא רִאֲבָרָהָם וְיֵת גְּבָרָהּ: (ס) וַיְבָרְכוּ יֵת רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ
חֲדַעַן תִּקְצְלוּ סוּתָהּ זַרְנָה שְׁנָא' לְאֶזְרָהָם זַהר סְמוּדִיָּהּ הַרְצָה סְרָצָה סֵת זֶרַעַן וְגו' יֵד סִיכָא

באור

(הרצ"ס): (נו) בקרא לנערה, אס תדלח להתעבצ ימים אס עשור כדצרכו אס לילך מיד
כדצריך, דרך ארץ הולך בן כלומד אע"פ שהקצ"ה חפץ ציווג זה אע"פ אס תלמי מיד
עס האיש הזה אס עס אדם אחד לאח' ימים אס עשור שמכבד הולך כמו שמינו כותמים לצתול'
שנים עשר חודש לפדנס סת ענא' (הרצ"ס): וגשאלה את פיה, כתדגורו, ונשמע מה
דכיל אמרה, כמו ואת פי ה' לא שאלו (יהושע ט' י"ד), וכן מתודגס צל"א: (נח) ותאמר
אלך, איני חושש להתעבצ צעציל קשועי ענמי (הרצ"ס): (נט) וישלחו, הדד"ק צערשים
שרש שלח פירשו עלשון לויס וכן תרגס יצ"ע, אצל אונקלוס עס מתרגס ואצרהס הלך עמס
לשלחם (לעיל י"ח ט"ז), לאלויהם, תרגס פה, ושלחו, נדלח שמפרס כפשוטו, שהרשוה ללכת
עס בעצד, ועל פיו תרגס בן גס המתרגס האשכנזי: אחתם, המפרשים לא פירשו המלה
הזאת כצלה צלשק רצים שלא כמשכע כי לא נזכר צתוצ רק אס אחד והולך לצן, ונדלח לי
לפי פשוטו כי לא נמנע הכתוצ מלקרל אס אס אסות גס לשלח קרוצים כמו כי אנשים אחיס
אנחנו (סס י"ז ח'), וגס אמנה אחתי צת אצי היא (סס כ' י"ז), ונדלח לתדן דצדיו על שקרלס
אחותי צעצור שיש איזה קודצ' ציניהס, ונדלח שהושלל השרש הזה אל בקרוצים צעצור האהבה
אשר ציניהס צעצע עחמת קודצתס, ולכן הושלל ג"כ אל האוכצים הנאמנים שאינז קרוצים
כמו אחי מאין אחס (סס כ"ט ו'), ודוד אמר צקינתו על שאל ויהונתן, לר לי עליו אחי
יהונתן (שמואל ז' א' כ"ו), וכן חירס לשלמה, מה הערים האלה אשר נתת לי אחי (מלכים
א' ט' י"ג), וצחרו צלח לכפלגת האהבה, צעצור שהיל הקודצה היותר גדולה שהולך דלשק
צדלשין, אצל אס אס עס שהקודצה יותר גדולה להס לא השתמשו צו רק צמקוס שיש לאחד
מעלה על חצירו צחנח' אס צזקנה כמו שומר אלישע על אליהו צהפרדו ממנו, אצי אצי דכצ
ישראל ופרשיו (סס ז' ז' י"ז), ועלי אמר לשמואל, צני שוצ שכצ (שמואל א' ג' ו'), ולכן הושלל
ולכן הי' פה דלש המדנרים כמו צנתוצ ויאמר אחיה ואמה, לכן אמר כאן אחס שצצ עליו
וכלל צכנוי הזה גס אצי ואמו הצפלים אליו צענין הספור הזה צעצור שמלת אס תאמר צשלוח
גס על שחר הקרוצים, כ"ז כ"ל לפי פשוטו. אצל לפי מה שסיפר צספר הישר הי' לה עוד אס
שלא נזכר צנתוצ ושמו שגר, ואולי ידמו עליו הכתוצ פה צמלת אחתס: מנקתה, צסדר עולס
פ"א אמרו שרצקה היתה צת ג' שנים כשנשלת לינחק, אצל לפי פשוטו נדלח שלא היתה קטנה
כ"כ, כי שלחה מחוץ לעיר לשאוצ מוס, וכן משמע ציצמות (דף ס"א ע"ז), שהיתה אס
נערה, וכתנו סס התוספת שה"ר שמואל חסיד משפירל הוכיח בהיתה אס צת י"ד שנה ע"ש,
ונפי המסופ' צס' היס' היתה אס צת עשר שנים, ויהי' פה הפי' מנקתה מקדס צצמות וינקתה,
ידלח שהי' דדכן אס שהמינקת היתה אלה לשמשה גס אחד שתגדיל, ולא נזכר פה נעדות,
כי קיצר הכתוצ, ולכן משהו שולחו עמה גס נעוה: (ס) את הי', תהוי, וצל הצווי

תרגום אשכנזי

חיי שרה כד

וַיִּירָשׁ זָרְעָךְ אֶת שְׂעֵר שְׂנֵאָיו :
 (סא) וַתָּקֶם רַבָּקָה וַנִּעְרַתֶּיהָ וַתִּרְפָּבְנָהּ
 עַל־הַגְּמָלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ
 וַיָּקַח הָעֶבֶד אֶת־רַבָּקָה וַיִּקְדָּ :
 (סב) וַיִּצְחַק בְּאֵמְבֹאֲבָאֵר לְחֵי רֵאִי וְהָיָא

(סא) רבקה אונר איהרע
 קאממערמעגדע נואכטען
 זיך אויף, ריטטען אויף
 דען קאמעלען, אונר
 רייטען דעם מאננענאך:
 אלזע נאחם דער קנעכט
 רבקה אונר רייטע:
 (סב) יצחק קאם עבען פֿאַן
 דער רייזע נאך דעם ברוג-
 נען דעם לעבענדיגען זע-
 הענרען: ער וואָהנטע

ת"א ותקם פסחים נ', ח': ותלכנה זרכות ס"א, ח'. ערוזין י"ח, ז':

רש"י

תרגום אונקלוס

אַחֲרָנָא אִתְּ הָגִי לְאַלְפִין וְלִרְבָּקָן וַיִּרְחִין בְּנֵיבִי יִתְּ. קָרִי סְנֵאִיהוֹן :
 (סא) וַתָּקֶם רַבָּקָה וַעֲלִמְתָּהּ וַיִּרְבֶּינָהּ עַל גְּמָלָא וַאֲזָלוּ בְּחֵר
 בְּבָרָא וַדְּבַר עֲבָדָא יִתְּ רַבָּקָה וַאֲזָלוּ: (סב) וַיִּצְחַק אֲתָא בְּמִיתוּהִי

לותו הזרע ממך ולא מאשה
 אחרת: (סב) מבוא באר
 לחי רואי. שהלך להציל
 הגד לאזרחים חזיו שיטלה
 [ז"ר]: יושב בארץ הגנב.

באור

צמקום העתיד: לאלפי רבבה, על דעת הרלצ"ע (צמדד י' ל"ו), צפסוק דצצות אלפי
 ישראל, נקרא כן צעצור היותו מספר רב ועל כן נסמכה מלת דצצות לאלפי, והכוונה דיצוי
 של אלפים, אלל איך יתישז לדעתו פה הסמיכות של לאלפי דצצה, גם שאלר צ' מספרים שיצואו
 סמוכים אל' על חצרו כמו שגנים עשר (צדאשית מ"ז י"ג), שאל צסי' האחד של הסמיכות
 שהוא הלידי, אלל המ"ס לא נפלה, ונמאל ג"כ צצ' סימני הסמיכות, ושגני עשר צקר (צמדד
 ז' ג'), וכן ושלש עשרה (צדאשית י"ד ד'), אלל לדעת הרד"ק צמכלל (ד' קטן דף רכ"ו
 ע"א), יהי' ענין סמיכות המספר על חצירו כענין וי"ו החצור וענינו לאלפים ולרצות
 וכן ת"א צוי"ו החצור, ויתכן שיהי' אלפי דצצה כמו אלפים של דצצות, וכן תרגם יצ"ע אלפין
 דרצון. וכוונת הצדקה, אלל גזרעך תקצלו אותה צדקה שנאמר לאזרחים והרצה ארצה אלל
 זרעך וגו' גירש זרעך אלל שער אוניו (צדאשית כ"ז י"ז), ממך יאלל אותה הזרע ולא מאשה
 אחרת (כן פי' רש"י והרש"א"ס): (אא) הגמלים, צה"א הידיע', והם המזכרים לעעלה שהציל
 העצד עמו: ויקח העבד וגו', הוא כלל שאלר הפרע הצל צספורים דציס מן התורה, וכן
 מתורגם צל"א: וילך, צפתח הלאמ"ד ואס הוא צס"פ, ולא נקמץ, צעצור שמתחלה הי' צסבול
 וילך שהוא פתח קטן, ועלה מדרגה אחת צעצור הס"פ אלל לא יעל' שמי מדרגות וכן כל
 ויאמר: (סב) ויצחק בא מבוא וגו', מצוא הוא מקור, ולפי דעתי תחסר צו וי"ו הכנוי,
 והרלוי מצואו, כמו ויהי כדאלת אלל הכנס (לעיל פסוק ל'), פי' כדאלתו, והכוונה כמ"ס
 הרמב"ן וז"ל צל מצוא צלר לחי ראי, יאמר כי יצחק צל עתה מצוא צלר לחי ראי שאל שמה
 שאלו אמר צל מצוא לחי ראי הי' נראה שהיה דר שס ולכך הולך לפרש כי הוא שז לעירו
 מציאתו שאל אל צלר לחי ראי לפי שעה כי הוא יושז צארץ הכגז וחוזר לעירו, ויתכן צעצור
 היות מצוא מקור שהי' יצחק הילך תמיד אל המקום ההוא (כוונתו כי המקור איך לו הודלת
 הזמ'), כי הוא לו מקום תפלה צעצור הראות שס המלאך, והוא יושז צארץ הכגז קדוצ משס,
 וכן תרגם אונקלוס, אלל ממיתוהי עכ"ל, וצנוסחלות התרגום שלפנינו הוא צמיתוהי, וצקלתס
 על צמיתוהי, ולצאל היעצ הכוונה יהי' שער הכתוצ כן, ויצחק צל מצוא (מצואו, וד"ל
 מדרכו, לו יהי' המקום צמקום השס כדרכס לצוא זה תחת זה צעצור קודצת ענינס, ויהי'
 מצוא כמו מציאתו), צלר לחי ראי (ר"ל מצאר, כי מאלנו שתחסר המ"ס כמו אלחנן צן דחז
 צית לחס (שמואל ז' כ"ג כ"ד), פי' מצית לחס, ויהי' הודעה על הודעה, וההודעה הכפיל'
 הי' נלדכה דרדרי המצ"ן) והמתרגם האשכנזי שתרגם (פאן דען רייזע נאך דעם ברוגען),

חיי שרה כד

תרגום אשכנזי קבו

יֵשָׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: (סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוּחָה
בְּשָׂדֶה לַפְּנוֹת עֶרְבַּיִשָׁא עֵינָיו נִירָא

ת"א ויצא זרנות כ"ו. ז'. פסחים ס"ח, ח"י ע"ו ז', ז':

אבער אים זיך ליכען לאנג
דע: (סג) אלס נון יצחק
זיך ערגינג אויף דעם פֿעל-
דע, געגען אבענד, הוב
ער זיינע אויגען אויף, אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

סְבִירָא דְמִלְאָךְ קִימָא אֶתְחַזֵּי עֲלָהּ וְהוּא יְתִיב בְּאַרְעָא דְרִזְמָא:
(סג) וַיָּגֶם יִצְחָק לְעֲלָשָׁה בְּחֻקְלָא לְסִפְגִּי רִמְשָׁא וַיִּקָּף עֵינוֹהִי
קדש וצן שור [זרלשית כ']
ושם היה הצלר שכל' הנה
צן קדש וצן זרד [שם י"ז]:

באור

טובתו לפרס זלמן זה, ויחזק צל מדרכו אשר לצלר לחי רלי, ותחסר כלמ"ד כדרכה לפעמים
כמו וצא יושלים (מלגים ס' ג' ט"ו), ודעים כן, ונלות הוא מאד לצלור הכתוב, ולכן צו כפל
לשן, אצל הול נד הנגינה כי צל הוא צמוח ומצול צו"ק, ולפי פירושו רלוי' להיות צל צטעס
וקף וצמותן זה, ויחזק צל || | מצול | | צלר לחי | רלי, ולפי צלור סנקלום וכדמציץ
טהיטום כן ויחזק | צל מצול | | צלר לחי רלי, יתודגם צל"ס (יחזק קחמ עבען פלון
דער ריזע, נעמליך פלון דעם ברוגען דעם לעבעדיגען זעהענדען), עוד כתב הרמציץ ח"ל
ועל דעתו (ר"ל של סנקלום) הוא צלר שצע סתרנס צן קדש וצן שור (זרלשית כ' ס'), צן
קדש וצן זרד (שם ט"ז י"ד), רקס וחגרא, ולס כן המקום ההוא מקום אשל סצרהס רלוי
לפפל' וכנה יחזק צל מן הצלר ההוא אל עיר אחרת אשר הית' צדוך עירו וילל לפנות ערצ
לשוח צסזה עס דעיו ולוהציו אשר עס ומלל סת העצד זרצקה והלכו כילס יחדיו אל עירו
ויציאה האלה שרה אמו עכ"ל, והולך לכל זה לפי דעתו ספרשת ויהי צעת ההוא וילמד
לצימלך ומו' (שם כ"ס כ"ז), נמשכת למעל' אל פרשת ויסע משס סצרהס וגו' ויש צן קדש
וצן שור ויגד צגדר (שם כ' ס'), שלפני פנים, וצל' שצע היתה צלרן פלשטים סמוך לגדר,
ושם היתה הסצועה וכריתות הצרית עס לצימלך, ולפי סלחר זה דר סצרהס צחצרח שסס
פתה שרה וצלר שצע רחוקה מחצרח, לכן הולך לומר שיחזק צל אל האשל להתפלל שס שהוא
לפי דעתו מקום קדוש ולוי לתפל', וזהו רחוק עד מאד שציקס לו יחזק כקום לתפל' צלרן
פלשטים שסס גר לציו ונטע אשל, והוא צחצרח שסס דר הזקן עד יום מותו, וזה סמורי'
קרות לו שסס נעקד. אצל כצד כודעתיך דעתי צזה שצל' שצע סמוכה לחצרון ושס נטע
סצרהס סת האשל והכנים שס סודחים עד יום מותו ושס התפלל יחזק (לדעת המפרשים כי
לשוח פי' להתפלל), ופרשת ויהי צעת ההוא ליננ' נמשכת למעל' לפרשת ויסע משס סצרהס,
כלשר האדנתי צזה למעלה, גס פסוק ויסע משס סצרהס וגו' ויש צן קדש וצן שור ויגד
צגדר, סין ויגד צגדר צלור למלמד שלפניו, רק הס' צ' דצרים, צתחלה יש צן קדש וצן שור
לזה זמן לא כודע כפה, והוא סמוך אל צלר לחי רלי וסמוך גס לצלר שצע, ולח"ז הלך לגדר
ויגד שס. ועוד לומר סני כי הצל' ההוא אשר על סודותיו נקרא שס המקום שגנצעו שס צלר
שצע, ליננה הצלר הנקרא צלר לחי רלי, כי הצלר ההוא חפר לצרהס צהיותו צלרן פלשטים
אשר חפרו אחר מהי' צן ל"ט שגה צוודסי, כי צהיותו צן ל"ט על עלמו צללני מערס נדס צל
לצרן פלשטים, אצל הצלר צלר לחי רלי כצד הי' צהיות לצרהס צן פ"ה שנה כי סז צדחה
כד פפרי שרה צהיותה כדה וקרא' שס הצלר צלר לחי רלי, גס צלר לחי רלי היתה צלרן
ישראל. סמוך לצלר שצע, אצל הצל' אשר חלו עצדי לצימלך הי' לדעתי סמוך לעיר גדר
צלרן פלשטים כלשר כתצתי למעל' צפסוק ויכרתו צרית צצלר שצע (שם כ"ס ל"ז). ויחזק
הי' דר קרוצ ללותו צלר, וכן כתב רש"י ח"ל צלרן הנצב, קרוצ ללותו צלר שגלמ' ויסע
פסס סצרהס סרלה הנצב ויש צן קדש וצן שור, ושס הי' הנלר שגלמ' הנה צן קדש וצין
צד עכ"ל, ולרן הנצב פידס ר"ע ספורנו צדדומו של צלר לחי רלי, ולס כן פירושו רק כצ ס"י
נקרא כן צכל המקרא וכן סרן הקדס נקראות סרלות מורחיות לל"י וכן ממלכות לפונה לו סרן
לפן, כל סלה יסותו על מרכז ס"י והיא העיקרית צכל התורה כלשר כתצתי צהקדמה וכן פי'
פה כרלצ"ע: (סג) לשוח בשדה, רש"י פי' צסס צ"ר לשן תפלה כמו יספך שיחו (טהלים
ק"צ ס'). וכן פידס סוד"ק צמרים סרס פוס, וכן פ"ס ויע"ע, לללסס, אצל כרלצ"ע פי'

תרגום אשכנזי

חיי שרה כד

וְהָיָה גַּמְלִים בָּאִים: (סד) וְתִשָּׂא רִבְקָה
אֶת־עֵינֶיהָ וְתִרְאֶה אֶת־יִצְחָק וְתִפֹּל מֵעַד
הַגָּמֶל: (סה) וְתֹאמַר אֶל־הָעֶבֶד מִי־
הָאִישׁ הַלֵּזָה הַזֶּה לֵךְ בִּשְׂדֵה לְקַרְאָתָהּ
וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וְתִקַּח הַצִּעִירָה
וְתַתְּכֶם: (סו) וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק

ווארד געוואהר, דאס
קאמענעלע קאמען:
(סד) וויא אבער רבקה
איהרע אויגען אויפֿהוב,
אונד יצחק געוואהר
ווארד, פֿילזיא פֿאָם קא־
מעלע: (סה) אונד
שפראך צום קנעכטע:
ווער איזט דער מאן דאָרט,
דער אונס אויף דעם
פֿעלדע ענטגענען געהט?
דער קנעכט שפראך: דאז

איזט מיין הערר: ויא נאחם דען שלייער, אונד פֿערהיללטע זיך: (סו) דער קנעכט ערצהלטע דעם

תרגום אונקלוס

רש"י

וְחָזָא וְהָא גַּמְלִיָּא אָתָן: (סד) וְזָקַפְתּ רִבְקָה יָת עֵינֶיהָ וְחָזָא יָת
יִצְחָק וְאַתְרֵיבִּית מֵעַל גַּמְלָא: (סה) וְאַמְרַת לְעֶבְדָּא מִאֵן גְּבָרָא
דִּיבִי דְמַהֲלִיךְ בְּחִקְלָא לְקַדְמוּתָא וְאַמְרַת עֲבָדָא הוּא רַבּוּנִי וְנָסִיבַת
עִיפָא וְאַתְפַּסְטָא: (סו) וְאַשְׁתַּעֲי עֲבָדָא לְיִצְחָק יָת קָל פְּתִיגָמָא

(סג) לשוח. לשח פפלה
[ז"ר] כמו ישפוך שיחו
[תהלים ק"ז]: (סד) ותרא
את יצחק. ראתה אותו
כדור ותוכה (ס"ט ותמהה)
מפניו [ז"ר]: ותפול.

השמיטה עלמה לארץ כתרגומו וליתר כינת העתה עלמה לארץ ולא הביעה עד הקרקע כמו הכי
כל כדך לרכיני ויע שמים [תהלים י"ז] ולרכין ל' מוטה לארץ ודומה לו כי יכול לא יועל [תהלים
ל"ז] כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע: (סה) ותתכסם. ל' ותתפעל כמו ותקצר ותשזר:
(סו) ויספר העבד. גלה לו נסיכ שנעשו לו הארץ ושחזרמה לו דנקה צתפלתו [ז"ר]:

באור

לטייל צד' צין השיחים כמו וכל שיח השדה (צדאשית ז' ה'), תחת אחד השיחים (שס כ"א
ט"ו), ולשח הדצ"ס כלומר לטעת חילנות ולרעות ענייני פועליו ואז זהותו צדה דלה
במלים צאים והלך לקראתם לרעות אס הם גמלי אצו שהילך הענד עכ"ל. וכן מתורבם
צל"ס: לפנות ערב, כשהערצ פונה וצא, והוא קרוב לציאת השמש: (סד) ותפול מעל
הגמל, א"ת ולתרכינת, ופירושו העתה עתה לזד אחד מעל הגמל אשר היא דונצת עליו
להסצ פניה ממנו דרך לניעות, כמו וידלה נעמן דן אהריו וישל מעל המוכצה לקראתו ויאמר
השלום (מלכים ז' ה' כ"א), הכוונ' שהשפיל עצמו צתרכצה להרדת הרץ אשר הי' צאדן לשאל
לו לשלום, וכן אמר אלישע כאשר הפך איש מעל מרכצחו לקראתך (שס כ"ו), אמר הפך
צמקום ויפל (מפי' הדמנ"ן), ודש"י פי' השמיטה עלת' לארץ ולא הביע' עד הקרקע, וכן
מתורבם צל"ס: (סה) ותאמר אל העבד, הדאנ"ע פי' כי הפסוק הזה הוא מוקדם וצאורו
וכזר אחר', והדמנ"ן כתצ עם שחזרמו כן לפעמים, אצל צכאן איננו נכח שיצטרך לערצ שתי
התקראות, ותשאל דנקה את עיניה ותרל א"ת יצחק, ותאמר אל הענד מי האיש וגו' ותקח
הצעיף ותתכס, ותפל מעל הגמל, ולכן פי' הוא כי צדאומה איש הולך לקראתם צדה שידע
הדרך והלך לעומתם ידעה כי הוא צא לרעותם ולקרוש לשלום או להכניסם אל ציתו ללך
עצת' כדרך מוסר הנשים לעמוד צהלנע עכ"ד, ולפי דעתו כשלהח' הצעיף לא ידעה שהוא
יצחק, ומ"ש ותרל את יצחק, משח הכותצ התורה קורלו כן: הלזה, לעומד מרחוק יאמר
הלזה לזכר כמו הנה צעל החלמות הלזה צא (צדאשית ל"ז י"ט), ולנקצה הלזו כמו הארץ הלזו
(יחזקאל ל"ו ל"ה), והזה יאמר על הקרוצ, לזכר, ולנקצה, הזאת, אצל הלז צלי ה"א צאורו
כמו שהוא יאמר על הדחוק לזכר ולנקצה, כמו הפלשתי הלז (שמואל א' י"ז כ"ו), השוכמית
הלז (מלכים ז' ד' כ"ה): הוא אדני, צעצור שנתן אצרהם ליצחק את כל אשר לו וכענד
צכלל הכנסים, קרלו אדני: הצעיף, עטוף שמעניצק צו הנשים פניהם: ותתכס, מצנין
התפעל, והתי"ו הדלשונ' מן האית"ן והשני' לסימן התפעל, והדלוי ותתכס', רק צעצור
ו"ו ההפוך יענק דעם מן התי"ו, ולא פניו כה"א אחר הסגול' צד צלי נגינ' (שהיע תנוע

חיי שרה כד כה

תרגום אשכנזי קכו

אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה:
(סז) וַיָּבֵאָהּ יִצְחָק הָאֱלֹהִים שָׂרָה
אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לּוֹ
לְאִשָּׁה וַיֵּאדָּבָהּ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי
אִמּוֹ: פ ששי

כה (ב) וַיִּסְּף אֲבִרְהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַיִּשְׁמָהּ

יצחק אללע דינגע, דיא
ער אויסגעריכטעט האט-
טע: (סז) יצחק פֿיהרמע
זיא אין דאז געצעלט זיי-
נער מוטטער שרה, היי-
ראטהעטע רבקה, אונד
זיא ווארד זיינע פֿרויא,
יצחק ליבטע זיא, אונד
טרעסטעטע זיך, איבער
דען פֿערלוסט זיינער
מוטטער:

כה (א) אברהם נאהם
ווידער איינע

ח"א ויבאה ז"ק ל"ז, ח': ויסף ז"ק, סס. זנחיס ס"ז, ז':

תרגום אונקלוס

רשי

די עבד: (סז) וַיֵּאדָּבָהּ יִצְחָק לְמִשְׁכָּנָהּ וַחֲזָא וְהָא תַּקְנִין עוֹבְדָהָּ
בְּעוֹבְדֵי שָׂרָה אִמִּיהָ וַיִּנָּסִיב יֵת רִבְקָה וַתְּהִי לִיָּהּ לְאִמָּתוֹ וַרְחִימָהּ
וַאֲחֻנָּחֶם יִצְחָק בְּתָר אִמִּיהָ:

(סז) האהלה שרה אמו.
ויצאה האלה ונעשית
דוגמת שרה אמו כלומר
והרי היא שרה אמו שכל זמן

שגרה קיימת היה נר דלוק מע"ס לע"ס וזרכה מצוי' צעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו
וכשנאלת רצקה חזרו. צדאשית רצה: אחרי אמו. דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא
לאלה ומשמתה הוא מתנחם צאשתו:

כה (א) קטורה. זו הגר ונקדלת קטורה על שם שכלים מעשים בקטרת ושקשרה פתחה שלא

באור

קטורה) לכן נפלה, וקמ"ץ הכ"ף במקום הפתח צעצור הס"פ: (סז) ויספר העבד, נסים
שנעשו לו לדעת כי צת מזלו היא (הרשצ"ס): (סז) האהלה שרה אמו, חסד הנסמך, כי
לא מצא ה"א הידיעה על מלה הסמוכה לאחריה, ושעורו, האלה אהל שרה אמו, כזו כי
חתם צאים אל הארץ כנען (צמדצר ל"ד ז'), ענינו הארץ ארץ כנען, והנצוא' ערד הנצוא'
(ד"ה ז' ט"ו ח'), פירש הנצוא' נצואת ערד הנצוא', כסאך אלהים (תהלים ע"ה ז'). פי'
כסאך אלהים, ונמוכו רצים, ול' הרעצ"ן ועס הכתוב כי יספר צנצור שנהג יצחק צאמו
כי מעת שמת' שרה לא נעו אהל' כי אמרו לא תצא אשה אחרת אל אהל' הנציר' הנצדט,
ובאשר ראה רצקה הנצואה אל האהל לנצוד' ושם לקחה וזה טעם ויאהבה, וינחם ידמוז טהי'
מלטער מאד על אמו ורחק ממנו מנחם צאשתו צאהצתו אותה כי מה טעם שיזכיר הכתיב
אהבת האיש לאשתו. ואנקלוס פי' ויצאה יצחק האלה והנה היא שרה אמו, ולכן הזכיר
האהב' כי מפני דקת' וכפדון מעשים אהבה ונחם צה וכן הזכירו צצ"ר עד שלא מתה שרה היתה
צרכה מצויה צעיסה וכו' עכ"ל, ונ"ל שעצ אנקלוס פשוטו של מקרא, ותרגם, ואעלה יצחק
למשכנא וחזא והא תקנין עוצדהא בעוצדי שרה אמה, צעצור שלא יתכן לצוא ה"א הידיעה
על המלה הסמוכה לאחר' ולכן הפריד האלה מן שרה אמו, ויצ"ע חזרם כי תרגם, למשכנא
דשרה אמה, כמו שפי' הרשצ"ע והרשצ"ן וכ"ה דעת צעל הטעמים שהעמים מלת יצחק צוציע
שהוא מפסיק יותר מן הפשטא שצמלת האלה, ואם כדצרי אנקלוס דלוי להיות ללחך צמהפך
הנא צמקום ואלא (שהוא מפסיק פחות מן הפשטא), למעירות המצטא, כמצואר צהקדמ'.
ועלפון זה ויצאה יצחק | האלה | שנה אמו | | | וכן מתורגם צל"א: אחרי אמו,

אנקלוס ויצ"ע תרגמו, צחר דמיתת אמה, וכן מתורגם צל"א:

כה (א) ושמה קטורה, צצ"ר אמרו שהיא הגר, וכן תרגם יצ"ע, אצל הרשצ"ס והרשצ"ן
והרשצ"ע צעלי הפשט אמרו כי איננ' הגר, ודייק הרשצ"ע מדכתיב ולצני הפילגשים
לשון רצים, ולשון הרשצ"ן והנה מצרכם לקח לו אשה הצנות כנען ואם תאמר שהיתה פלרית
לו מארץ פלשטים הנה לא שלח לל ארצו ואל מולדתו כאשר עשה צצנו כי איננו שומר דק זרע
יצחק כי עליו נדת העריות, ועוד צל"א אמר הנחם ויחך וזה חטירה צת פלוגי החוי לו הפלשטי

תרגום אשכנזי

חיי שרה כה

פְּרוּיָא, דערען נאמען
וואר קטורה: (3) דיזע
געבאר איהם, דען זמרן,
דען יקשן, דען מרן, דען
מרין, דען ישבק אונד דען
שוח: (ג) יקשן צייגטע,
דען שבא, דען דרן: אונד
דרן'ס קינדער ווארען דיא
אשורם, לטושם אונד
לאמים: (ד) מרין'ס קינ-

רשי

נזדונה לאדם מיום שפרשה
מלצרה' [צ"ר]: (ג) אשורים
ולטושים. שס ראשי לומות
[צ"ר]: ותרגום של סונקלום
אין לי ליטצו על לשון
המקרא: (שפירש למשירין

לשון מחנה. ואל"ת שאינו כן מפני האל"ף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין צדאש' אל"ף
והוסיפה אל"ף צדאש' כמו חומת סנך שאל מן נכה דגלים וכמו לסוך שמן שהוא מן ודחלפת וסכת.

באור

והמלרי מלרן פלונית כאשר אמר צנשי עשו חולתן אלל הזכיר המה צלנד כי היא כנענית ותלר
ציחוסה וכן יעשה צמקומות דצים כאלל יקפיד צייחוס שלהן עכ"ל. וצס' היסד סופר צפידוש
שהיתה מלרן כנען: (ב) מרן, נזכר להלן צפ' וישצ והצדנים מנרו לתו (צדלשית ל"ז ל"ו),
שהס מזרע מדן כאשר אפרש שס צע"ה: מרין, נודעה המדינה צמזח אל"י: שוח, מענו ילל
צלדד הסוחי אחד מריעי ליוצ: אשורם ולטושם ולאמים, רש"י כ' שהס שמות ראשי לומות,
ותרגומו של סונקלום אין לי ליטצו על לשון המקרא עכ"ל, ולשון הרמז"ן ולי נראה שסנר סונקלום
צאשורים שהס המחנות שיירות הולכי דרך מעיר לעיר כמו שאלמר אדחת ישמעאלים (צדלשית
ל"ז כ"ה), עשאו מלשון צאשורו אחזה דגלי (ליוצ כ"ג י"א), לא תתעד אשוריו (תהלים ל"ז
ל"א), וסנר צלטושים שהס השוכנים צאהלים שהס נטושים על פני האדמה היום ישכנו צמקוס
ההוא ולמחר צמקוס אחר כי הלמ"ד והנו"ן יומרו צמקומות דצים כמו לשכה נשכה, ויפקדו ציוס
ההוא אנשים על הנשכות (נחמי' י"ג מ"ד), ומזה חרצ נטושה (ישעיה כ"א ט"ו), כמו לטושה,
ואמר צללומים ולנמן צלשון איים, ומלת היו עורדה לותיו צזה שהי' ראוי שיאמר כמו שאלמר
ומלרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להצים ואת נפתחים (צדלשית י"ג), וצצ"ר דצי שמואל
צדצי נחמן אמר אף על גז דלכן מתרגמינן תגדין ולפדין ורלשי לומין כלס ראשי לומות הן,
והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמין עושין אשורים תגדין הולכי דרך והיו עושין מן לטושים
אנשי רשע פניהם פני להצים צועדים כלפידים מן ללעוש איש את מחרשתו ואת לתו (שמואל
א' י"ג כ'), ילעוש עיניו לי (ליוצ ט"ז ט'), ואמר דצי שמואל צר דצ נחמן שאלע"פ שנהבו
לתרגס כן אינס אלל ראשי לומות אין צהס שס תואר כלל וכן הדצד עכ"ל, וכן פי' הרמז"ע
שהס שמות ואין צהס תאל שס, ואין היו"ד מ"ס סימן הריצוי כמו מלרים כתיס דלרים שהס
שמות העלס, ויצ"ע ת' תגדין ואמפורין ודישי לומין, (ואמפורין הוא צלשון יווי סוחרים),
וצתרגום ירושלמי כהוצ צמקוס ואמפורין, ולומינן, ועל אלו כוון דצי שמואל צר נחמן רק שהי'
הנוסח אללס צמקים ואמפורין לו ולומינן, ולפדין, ואלל על ת"ל שתרגס צלופן אחר, והמתרגס
האשכנזי לא תרגס השמות רק שעשאל לשון דצים שהס לומות צעצור היו"ד מ"ס שצסופס
וצעצור מלת היו כה"ס הרמז"ן, ונ"ל שהס שמות ללומות שיאלו מהס ואינס שמות צניהס
כלל כמו מלרים כתיס שהס שמית צני אדם, ואח"י הוסצו שמותם אלל הלומות היואלים מהס,
רק שהכוונה שמן דדן ילאו לומות שנקראו אשורים ולטושים וללומים, לאיזה סצה ידועה אז,
ולא ע"ס צני דדן שהיו נקראים כן, כי לא היו לו צנים שנקראו כן, ורלשי' לזה כי צדצי הימים
מגיה שס עליו ו' הדיס, וצס צני יקשן וצני תיו, ואלל צני דדן: (ד) ובני מרין וט', אלו הס

תרגום אונקלוס

כה (א) ואמיסא אבדקא ונסיב אתתא וישמא קטורה: (3) וילידת
ליה ית זמרן וית יקשן וית מרן וית מרין וית ישבק וית
שוח: (ג) ויקשן אוליד ית שבא וית דדן וית ובני דדן הוו למשירין
ולשבירין ולגנן: (ד) ובני מרין עיפה ועפר ונחניף ובאבדע

לשון מחנה. ואל"ת שאינו כן מפני האל"ף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין צדאש' אל"ף
והוסיפה אל"ף צדאש' כמו חומת סנך שאל מן נכה דגלים וכמו לסוך שמן שהוא מן ודחלפת וסכת.

באור

והמלרי מלרן פלונית כאשר אמר צנשי עשו חולתן אלל הזכיר המה צלנד כי היא כנענית ותלר
ציחוסה וכן יעשה צמקומות דצים כאלל יקפיד צייחוס שלהן עכ"ל. וצס' היסד סופר צפידוש
שהיתה מלרן כנען: (ב) מרן, נזכר להלן צפ' וישצ והצדנים מנרו לתו (צדלשית ל"ז ל"ו),
שהס מזרע מדן כאשר אפרש שס צע"ה: מרין, נודעה המדינה צמזח אל"י: שוח, מענו ילל
צלדד הסוחי אחד מריעי ליוצ: אשורם ולטושם ולאמים, רש"י כ' שהס שמות ראשי לומות,
ותרגומו של סונקלום אין לי ליטצו על לשון המקרא עכ"ל, ולשון הרמז"ן ולי נראה שסנר סונקלום
צאשורים שהס המחנות שיירות הולכי דרך מעיר לעיר כמו שאלמר אדחת ישמעאלים (צדלשית
ל"ז כ"ה), עשאו מלשון צאשורו אחזה דגלי (ליוצ כ"ג י"א), לא תתעד אשוריו (תהלים ל"ז
ל"א), וסנר צלטושים שהס השוכנים צאהלים שהס נטושים על פני האדמה היום ישכנו צמקוס
ההוא ולמחר צמקוס אחר כי הלמ"ד והנו"ן יומרו צמקומות דצים כמו לשכה נשכה, ויפקדו ציוס
ההוא אנשים על הנשכות (נחמי' י"ג מ"ד), ומזה חרצ נטושה (ישעיה כ"א ט"ו), כמו לטושה,
ואמר צללומים ולנמן צלשון איים, ומלת היו עורדה לותיו צזה שהי' ראוי שיאמר כמו שאלמר
ומלרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להצים ואת נפתחים (צדלשית י"ג), וצצ"ר דצי שמואל
צדצי נחמן אמר אף על גז דלכן מתרגמינן תגדין ולפדין ורלשי לומין כלס ראשי לומות הן,
והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמין עושין אשורים תגדין הולכי דרך והיו עושין מן לטושים
אנשי רשע פניהם פני להצים צועדים כלפידים מן ללעוש איש את מחרשתו ואת לתו (שמואל
א' י"ג כ'), ילעוש עיניו לי (ליוצ ט"ז ט'), ואמר דצי שמואל צר דצ נחמן שאלע"פ שנהבו
לתרגס כן אינס אלל ראשי לומות אין צהס שס תואר כלל וכן הדצד עכ"ל, וכן פי' הרמז"ע
שהס שמות ואין צהס תאל שס, ואין היו"ד מ"ס סימן הריצוי כמו מלרים כתיס דלרים שהס
שמות העלס, ויצ"ע ת' תגדין ואמפורין ודישי לומין, (ואמפורין הוא צלשון יווי סוחרים),
וצתרגום ירושלמי כהוצ צמקוס ואמפורין, ולומינן, ועל אלו כוון דצי שמואל צר נחמן רק שהי'
הנוסח אללס צמקים ואמפורין לו ולומינן, ולפדין, ואלל על ת"ל שתרגס צלופן אחר, והמתרגס
האשכנזי לא תרגס השמות רק שעשאל לשון דצים שהס לומות צעצור היו"ד מ"ס שצסופס
וצעצור מלת היו כה"ס הרמז"ן, ונ"ל שהס שמות ללומות שיאלו מהס ואינס שמות צניהס
כלל כמו מלרים כתיס שהס שמית צני אדם, ואח"י הוסצו שמותם אלל הלומות היואלים מהס,
רק שהכוונה שמן דדן ילאו לומות שנקראו אשורים ולטושים וללומים, לאיזה סצה ידועה אז,
ולא ע"ס צני דדן שהיו נקראים כן, כי לא היו לו צנים שנקראו כן, ורלשי' לזה כי צדצי הימים
מגיה שס עליו ו' הדיס, וצס צני יקשן וצני תיו, ואלל צני דדן: (ד) ובני מרין וט', אלו הס

חיי שרה כה

תרגום אשכנזי קכח

דער ווארען עיפה, עפר,
חנך, אבידע אונד אלדעה;
אללע דיזע זינד קינדער
דער קטורה: (ה) אברהם
שענקטע דעם יצחק אל-
לעם וויניגע: (ו) דען קינ-
דערן ווינער קעבסווייבער
אבער, גאב אברהם גע-
שענקע, אונד שיקטע
וויא פֿאן ווינעם וואָהנע
יצחק (דא ער זעלבסט
נאָך לעבטע) הינוועג-
גען מאַרגען, געמליך אין
דאז מאַרגענלאַנד: (ז) דא-
זעם זינד דיא לעבענס-
דע אברהם'ס, יועלכע ער

וַאֲבִידֶע וְאֶלְדֶּע כָּל־אֶלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה:
(ה) וַיִּתֵּן אֲבִרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
לְיִצְחָק: (ו) וּלְבָנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר
לְאֲבִרָהָם נָתַן אֲבִרָהָם מִתְּנַת וַיִּשְׁלָחֵם
מֵעַל יִצְחָק בָּנוֹ בְּעוֹדָנוֹ חַי קְדָמָה
אֶל־אֶרֶץ קְדָם: (ז) וְאֶלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי
אֲבִרָהָם אֲשֶׁר־חַי מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים

ת"א ויתן סנהדרין ל"ח, ח': ולבני סנהדרין ל"ח, ח': ואלה
עקרים מ"ד, פכ"ח:

תרגום אונקלוס

רש"י

ולטושי' הס זעלי אהלים
המתפזרים אנה ואנה
ונוסעים איש צאלי אפדנו
וכן הוא אומר: והנה לטושים
על פני כל הארץ [שמואל א'
ל'] שכן לת"ד וכו' מחלפות
ז' (זו): (ה) ויתן אברהם וכו', ח"ר נחמיה צדנה דיאטיקי שאמר לו הקצ"ה לצדנהם והיה
צדנה בצדנות מסורות צידך לזרך את מי שתוצה ואצדנהם מסדן ליצחק [צ"ד]: (ו) הפילגשם. חסד
נתיב שלל היתה שלל פלגש אחת היא הגר היא קטורה [צ"ד]. נשים צנתוצה. פלגשים צלא
כתוצה. בדאמלין [צסנהדרין דף כ"א] צנשים ופלגשים דדוד: נתן אברהם מתנות. פי' רצותינו
שס טומאה מסד להם [סנהדרין ל"ח] ו"א מה שניתן לו על אודות שדה ושאר מתנות שנתנו לו
הכל נתן להם שלל רצה ליהנות מהם: (ז) מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים. צן ק' כצן

וְאֶלְדֶּע כָּל אֲלֵין בְּנֵי קְטוּרָה: (ה) וַיִּתֵּן אֲבִרָהָם יֵת כָּל דִּי לִיה
לְיִצְחָק: (ו) וּלְבָנֵי לְחִינְחָא דִּי לְאֲבִרָהָם יִתֵּב אֲבִרָהָם מִתְּנָן
וְשִׁלְחִינָן מֵעַל יִצְחָק בְּרִיָּה בְּעוֹד דְּהוּא קַיָּים קִידוּמָא לְאַרְע
מִדִּינְחָא: (ז) וְאֲלֵין יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבִרָהָם דִּי חַיָּיא מֵאָה וְשִׁבְעִין

באור

חמשה צתי אצות אשר למדין ולהם חמשה מלכים אשר נהרגו צמלחמת ישראל צמדצר צסוק
הארצעים שנה: (ו) ולבני הפילגשים, הגר וקטורה, והרמז'ן ז"ל טען על קטורה שאינה
פילגש, מדנתיב ויקח אשה ושמה קטורה, ואמר שצ"ד הי' (א' ח' ל"ז), קדשה הכתוב פילגש
צעצור היותה שפחה, ועל דעתי אין טענתו טענ', שהרי גם צהגר נאמר ותתן אשה לצדנ
אשה לו לאשה (צדאשית, ט"ז ג'), וזה עודה הרצ שהיתה פילגש, וצאפת מלאנו שגס הפילגש
תקדש אשה, כמ"ס ויקח לו אשה פילגש מצית לחס יהודה (שופטים י"ט א'), והנה האשה
פילגשו נפלת פתח הצית (שס כ"ז), והוא יקרא אישה כמ"ס ויקס אישה וינך אחדיה (שס
ג'), לפי שנוהג זה מנהג אישות, רק האשה העקרת לא תקדש פילגש, וענין הפילגש על
דעת רצותינו ז"ל (צסנהדרין ד' כ"א ע"א), היא צלא כתוצה וצלא קדושיין, וכ' הרמז'ן ז"ל
ואפשר שגס צני נח כשנשאו להם נשים כמשפטן צצעילה היו נוהגים לכתוב מזהר ומחן, ואשר
רצונם שיהי' להם פילגש וישלח אותה כאשר ירצה ולא יהיו צניה צנוחלים את שלו לא הי' כותב
לה כלום, ועל דעת רצותינו שהיא הגר הנה היא פילגש ודאי עכ"ל, ועייין מה שכתצתי דעתי
צענין צני הפילגש צפרשת וילא (סי' ל' פסוק ה'): נתן אברהם מתנות, ממון נתן להם,
ואין צורך להזכיר אצדנהם כי אמר צתחל' אשר לצדנהם, רק כן דרך המקרא כאשר נמלא נח
ג' פעמים צפסוק א' (צדאשית ו' ט'), וצני ישראל ה' פעמים צפסוק א' (צמדצר ח' י"ט):
בעודנו חי, צעוד אצדנהם חי, ומוסצ על וישלחש שלפני פניו ולא על יצחק שלפניו, והוא כמו
מאמר מוסגר מן מעל עד חי ולכן הוא צו"ק שהוא מפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו: קדמה
אל ארץ קדם, הווא' ע' מוספת צאור ק' ימה, שהוא אל חרן קדם, וכן אשר לא

תרגום אשכנזי

חיי שרה כה

שָׁנָה וְחֲמִשָּׁה שָׁנִים: (ח) וַיָּגוּעַ וַיָּמָת
אֲבָרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה וְקִזְוִי שִׁבְעִי וַיֵּאסֶף
אֶעֱמִיו: (ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֲלָה
בָּנָיו אֶל-מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל-שָׂרָה
עֶפְרַן בֶּן-צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי

תולדות אחרן ויקברו ז"ק ט"ז, ז':

איהן אין דער האָהלע צו מאַפּלע, אין דעם פֿעלדע דעם חתין עפרון, זאָחנ'ס צהר'ס, וועלכעס פֿאַר

געלעבט האטטע: איין חונו
דערט פֿינף אונד זיבענציג
יאהרע: (ח) זאָראַן פֿער-
שיר אברהם אונד שטארב
אין איינעם בעגליקטען
אלטער, איין גרייז, אונד
לעבענסזאטט: אונד
וואר: איינגעטהאן ביא
זיינען פֿאַרפֿאהרען:
(ט) זיינע זאָהנע, יצחק
אונד ישמעאל, בעגריבען

תרגום אונקלוס

רש"י

וְחֲמִשָּׁה שָׁנִין: (ח) וַיָּאָתְנִיד וַיָּמִית אֲבָרָהָם בְּסִיבָא מְבֵא סִיב
וּשְׁבַע יָמִין וַיָּאָתְנִיד וַיָּמִית: (ט) וַיִּקְבְּרוּ יִתְיָה יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֲלָה
בְּנוֹתָי בְּמַעְרַת בְּקִלְתָּא בְּחִקְל עֶפְרַן בֶּר צֹחַר חִתָּאָה דִּי עַל אַפִּי
מְבֵא: (י) חִקְלָא דִּי זָבֵן אֲבָרָהָם מִן בְּנֵי חִתָּאָה מִן אֲתִיקָבֵר

ע' וזנ' ע' כזנ' זלל חטט:
(ט) יצחק וישמעאל
מכאן טענה ישמעאל
תשובה והולך את יצחק
לפניו והיא טענה טענה

באור

יעצדו אתו את כבודנלר (ידע' כ"ז ח') . וקדם מזרח א"י , וכן מתורגם זל"ל , והנכח כמ"ש
בעל מ"י ח"ל אמר ששלחם כלפי מזרח ופירש אחד כך לאיזה ארץ מארצות המזרח שלחם ואמר
אל ארץ קדם והיא חרן ואור כשדים ואותם ארצות נקראת צפתם ארץ קדם וארץ צני קדם וצלותה
הארץ היתה משפחת מצרים לפיכך שלחם לשכונ שם כי לאהצתו יקדצום אנשי משפחתו: (ח) ויגוע, וימית
לשון רש"י לא נאמר גייעה אלא צלדיקים ונאמר הקשו והא דור המצול נאמר צהם גייעה
ויגוע כל צער הרמש על הארץ (צדאשית ז' ז"א) , כל אשר צלד יגוע (שם ו"ו י"ז) , ומתוך
גייעה ואסיפ' קאמדיקן , כוונתם כי הגייע' מיתה צלל חולי מכאן וצלל יסודין ואין זוכין לה
אלא הצדיקים , ואנשי דור המצול ההפוכים כמו דג על חלו צהם ידים וכן מתי מדבר ועל
כן אמר צהם גייעה צנוע אחינו (צמדצ' כ' ג') , והוא אים אחד לא גוע צעונו (יהושע כ"ז כ') ,
אלא המית אותם עונו פתאום , אצל כשחזיר הכתוב כן עם זכרון המיתה צמלת וחסף לו וימת
תרחח למיתת הצדיקים . (הדמצ"ן) , והאריך עוד שם לצלל דעת אלקלוס שאיננה כן , וכן
הסכים הדד"ק צהדישים שרש גוע , גם הדלצ"ע כתב כי הגייעה היא לאת הרוח מן הבוף דגוע
אחד צלי ענוי וענוי , וכל גייעה מיתה ואין כל מיתה גייעה על כן כתוב צמול ויגוע , והנה
המתרגם האשכנזי שתרגם (תערמיד) , כוונתו כן על דגוע הפירוד: בשיבה טובה , כמו שאלמר
לו הקצ"ה ואתה תצא אל אצתיך צללוס תקצר צשיצה טובה (צדאשית ט"ו ט"ו) , שלא אידע
העיניו צימיו (הדמצ"ס) : ושבע , שיעורו שבע ימים , כמו שנאמר ציחק זקן ושבע ימים (שם
ל"ה כ"ט) , וצאיוצ וימת איוצ זקן ושבע ימים (איוצ פ"ז י"ז) , וצדוד וימת צשיצה טובה שבע
ימים עשר וכבוד (ד"ה א' כ"ט כ"ח) , וכן הוסיף פה אלקלוס מלת יומין , וכן מתורגם צנ"ל ,
והדמצ"ן תפרש ושבע שרצה כל משאלות לצו ושבע כל טובה וכן ושבע ימים ששבע נפשו צימיו
ולא יתאוו שיחששו צו הימים דצר וכענין שנאמר צדוד וימת צשיצה טובה שבע ימים עשר וכבוד
והכוונה צלל יתאוו צעותרית עכ"ד , וכן חרגם יצ"ע , ושבע כל טיבא : ויאסף אל עמיו ,
נאמר הענין הזה צמיתה כי המת הולך צדוך שהלכו אצותיו כללו נאסף עליהם , כ"כ הדד"ק
צהדיש שרש חסף , וכ"כ הדלצ"ע , אצל האצת כמ"ש ד"ע ספורנו וחסף אל עמיו נאסף
אל צדור החיים לחיי העולם עם צדיקי הדורות שהם עמיו ודומין אליו , ואמרו עמיו צלשק רבים
בי אמנם דצ ההצדל צין הצדיקים צמעלה עם היותם כולם צוכים לחיי עולם נאמרם ז"ל (שבת
פרק שולל) , וכל אחד נכזה מחפתו של חצירו עכ"ל: (ט) יצחק וישמעאל בניו , אמרו חז"ל
צצ"ר טענה ישמעאל תשובה והולך את יצחק לשניו: אל מערת , וכן אל שדה , כמו צמערס ,
צמדה , וכן ואל הארץ חתום העדה (שמות כ"ז כ"א) , כמו צלדון: (י) קבר אברהם ושרה

תרגום אשכנזי קכט

ממרא ליגט : (י) אין דעם
פֿעלדע, וועלכעס אברהם
פֿאָן דען קינדערן חת גע-
קויפט האטטע ; דא-
ועלבסט ווארד אברהם
אונד זיינע פֿרויא שרה
בעגראבען : (יא) נאך
דעם אבלעבען אברהם'ס,
זענעטע גאטט זיינען
זאָהן יצחק, אונד יצחק
וואָהנטע בייא דינז ברוני-
נען דעם לעבענדיגען זע-
הענדען : (יב) דיזעס איזט
דיא געשלעכטספֿאָלגע
פֿאָן ישמעאל דעם זאָהנ'ס
אברהם'ס, וועלכען הגר
דיא מצרישע מאגד דער
שרה, דעם אברהם גע-
באָרען : (יג) דיזעס זינד
דיא נאמען דער קינדער
ישמעאל, אידרעס נאמען
אונד איהרערגעשלעכטס-
פֿאָלגע נאך. דער ערסט-
געבאָרנע ישמעאל'ס
היס נביות, הערנאך קרד,
(טו) חרד אונד תימא

מִמְרָא: (י) הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם
מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׂמָּה קֶבֶר אַבְרָהָם
וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת
אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בֶּנּוֹ
וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בָּאָר לְחִירָאִי: פ שביעי
(יב) וְהָאֱלֹהִים תִּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם
אֲשֶׁר יִלְדָה הָגָר הַמִּצְרִיָּה שְׁפָחַת
שָׂרָה לְאַבְרָהָם: (יג) וְהָאֱלֹהִים שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׁמָעֵאל בְּשֵׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר
יִשְׁמָעֵאל נָבִית וְקָדָר וְאַדְבָּאֵל וּמִבְשָׁם:
(יד) וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא: (טו) חָרָד
וְתִימָא יִשׁוּר גַּפִּישׁ וְקַדְמָה: מפטיר

תולדות אחרן השדה קדושין ס'. ח': ויהי קדושין י"ד, ח':
תולדת סנהדרין ל"ח, ח': ואלה מגלה ס"ז, ח':

אובאל אונד טבשם: (יד) אונד משמע אונד דומה אונד משא: (טו) חרד אונד תימא

תרגום אונקלוס

רש"י

סלמדה זלזרכס [ז"ד]:
(יא) ויהי אחרי מות
אברהם ויברך ונו'. נחמו
פנחומי סזל'ס. ד"ל סע"פ
סמסר הקצ"ה סת הזכות
לסזרכס נפידל לסך סת
ילחק פכני סלפה סת עשו
יולל עמנו סמד יזל זעל
סזרכס וסרך סת סזר יטע זעיוו וסל הקצ"ה וסזרכס [סוט' י"ד]: (יג) בשמותם לתולדותם. סזר

אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (יא) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת
אֲבִי יִצְחָק בְּרִיָּה וַיְחִיב יִצְחָק עִם בָּאָר דְּמִלְאָךְ קִימָא אֶתְחַזֵּי
זָלָה: (יב) וְהָאֱלִין תִּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּר אַבְרָהָם דִּי יִלְדֹת הָגָר
מִצְרִיָּה אִמְתָּא וְשָׂרָה לְאַבְרָהָם: (יג) וְהָאֱלִין שְׁמֹת בְּנֵי
יִשְׁמָעֵאל בְּשֵׁמֹתָהוֹן לְתוֹלְדֹתָהוֹן בּוֹבָרָא דִישְׁמָעֵאל נָבִית וְקָדָר
וְאַדְבָּאֵל וּמִבְשָׁם: (יד) וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא: (טו) חָרָד וְתִימָא

באור

ישמע, כזר כתזנו כי אר הפעולה על הדק זו: (יא) עם באר, צעזר סלינו עיר סמר
י טכ סהלו סלל סזרכס: (יב) אשר ילדה הגר המצרית, כלומר סך זה צנו הנקדל על סס
זש סלל סן ספחה, סלל זילחק ספח לפיכו, ואלה תולדת ילחק סן סזרכס, כינל הי' צנו,
לזרכס הולד סת ילחק, כלומר זה סול עיקר הולדו סל סזרכס סמו פרן הולד סת סלרוו
וט' (רות ד' י"ח). (סזרכס'ס): (יג) בשמותם לתולדותם, סזר לידתן זה סלל זה: סזר
ישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם, סלל סנקדל צנול אדזעה שעות סמוכיס יסיו סניס
סלסוכיס סחזוכיס צעעס לזר, וסמיס סלסוכיס לזר, סמו כוש וסלריס וסוט וסנען (סזרכס'ס)
(י' ס' קז וספלי קד וסלר (סעות ס' ד'), וססיו ס' ס'פ צמלה סלסוכיס וסל לפני סגנינה ססיו

תרגום אשכנזי

חיי שרה כה

(נז) אֱלֹהֵהֶם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם
בְּחֻצֵּיהֶם וּבְטִירְתָּם שְׁנֵים-עָשָׂר
נְשֵׂיהֶם לְאַמְתָּם: (יז) וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי
יִשְׁמָעֵאל מֵאֵת שָׁנָה וְשָׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְשִׁבְעַת שָׁנִים וַיָּגֶעַ וַיָּמָת וַיֵּאֱסֹף אֶל-

ימור נפיש אינר קרמח:
(נז) ריזעכ זינר דיא זאָהגע
ישמעאל'ס, אונר דיזעס
איהרע נאמען, אין איהר
רען געהאָפּטען, אונר אין
איהרען שלאָססען.
צוואָלף שטאממפירכטען,
נאך איהרען נאציאָנען.
(יז) דיא לעבענסיאהרע
דעס ישמעאל ווארען
הונדערט יאהר אונר

תולדות אהרן ואלה סנהדרין י"ח, ח':

רד"י יציג יאהר אונר זיבען יאהר; זאָראן פֿערשיד ער אונר שטארב אונר ווארר ביא זיגען פֿאַרפֿאה-

תרגום אונקלוס

רש"י

ימור גפיש בקדמח: (יז) אלין אינון בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלִין
שְׁמֵיהֶון בְּחֻצֵּיהֶון וּבְטִירְתֵּיהֶון חֲבִין עָסָר רַבְרַבִּין לְאִימִידִין:
(יז) וְאֵלִין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מֵאֵה וְחֻלְתִּין וְשִׁבְעַת שָׁנִין וַאֲחֻגְגִיד

לידתן זה אחד זה: (יז)
בחצריהם. כל' שלין להם
חומה. ותרגומן צפליהן
שהם תפולחי לשון פתיחה

כמו פלחו ודנו [תהלים ל"ח]: (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו'. אמר רבי חייא זר לזל למה
נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס זהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש
יעקב צניע עזר י"ד שנה בשפירש מלניו קודם שזל. ללל לזן שהדי בשפירש יעקב מלניו מת
ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' [זרעית כ"ח] כמו שמפירש צסוף מגלה נקדחת:

באור

תנועות ומכנ צמנועה כולשונה, לו יחי' העפחל צמלה העחזרת סלפני הס' פולפניה ז"ק.
וכמלה סלפני כו"ק צמשרת. צלופן ששתי עלות כולשונות מכלרצעה המה סמיד מחוזרות
צשעס, כמו רלוצן צמען לוי ויחודה (שס ז'). ונשתנה כלן להיות כולשונה צו"ק, וצ' שלחרי'

מחוזרות צברכל טפכל, מפסיק פחות מן כו"ק, כדי להפריד מלת נציות מן האחרות כי היא
לצדה חחרת על צבור, וכן צני ללה צכור יעקב רלוצן ושמען ולוי ויחודה וישכר וזללן (זרל')

ל"ה כ"ג), ולכן המתרגם האשכנזי תרגם (העריאך קדר): וקדר, יז"ע תרגם, וערצ, וכן
העיד הכתוב 'הלן ששכנו מחויל' עד שור אשר על פני מלרים, והוא צמדות (ארלציל"ה)
צמחלת חלק האסיסה, ושאר השמות לל קדעו שמות ארלותם כיוס: (טז) בחצריהם, הם
הכפרים והפרדות שלינה מוקפים חומה שהם כמו חלר, ול"ת צפליהן, שהם מפולחים לשון
פתיחה כמו פלחו ודנו (תהלים ל"ח ד'): ובטירתם, ארמונים כמו טירת כסף (ש"ה ח' ט')
(הרלצ"ע), ולסך הרד"ק צשרשים שרש טיר, פירש ארמון ונקדל הארמון כן לפי שנותלי הארמון
עשויים טירות טירות שזה צסוה צלצני צזית, כי הטור הוא כנקדל צזרי רז"ל נדנך, והלוחותנין
קודין צרלש בדנך (צרכות פ"ל מ"ה), וכן טורי בית וטור כרפות ארזים (מלכים א' ו' ל"ז).
הן נדנך וי"ת סדדך, וכן פ"י ומצלות עשו מתחת העידות סניצ (יחזקאל ע"ו כ"ג). פלרע
לנדנכיל, לפיכך נקדל הארמון טירה עכ"ל: לאמתם, לדעת הרד"ק צשרשים כרש סס שרשו
לעס, והציל צסס לציו רלוי מן לשון הערצ סנקדל סללמ"ס, ולכן הע"ס דגוש', וחי' בשס
מזה כשרש לוס לו לומה ופירשו משפחה, ויתרצ' צלשן נקצה כמו רלש לומה (צמדצר כ"ה
ט"ו). וכן פה לאמתם, וגם כה"ז כלן נקדל לוס, ויתרצ' צסימן הזכרים כמו שנחובו כל
הלמיט (תהלים קי"ז א'), וכתב הרלצ"ע כי למ"ד לאמתם חוסף כלמ"ד לבוייהם ולינונו כלמ"ד
צללמים כי הוא שרש כמו וללס פללס ילמן (זרלשית כ"ה כ"ג), והטעם שהוא צלמ"ד
וצמסדונו שזה והם שני שרשים. ועיין מ"ש צסס הרלצ"ס צמחלת פרש' תולדת על וסני לאמיס:
(יז) ואלה בני חיי ישמעאל, חכמים פירשו צמגיל' (דף י"ז ע"ב), למה נמנו שנותיו של
ישמעאל לנצודו של לזרכס כוליל ונתפרש שעת לידתו ולזרכס צן שנים שזה
למ ישמעאל ללזרס (שס ט"ז ט"ז), וגם שעת מילתו כדכתיב וישמעאל

תרגום אשכנזי קל

חיי שרה כה

עֲמִיּוֹ: (יח) וַיִּשְׁכְּנוּ מִחֻילָה עַד-שׁוּר
אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי מִצְרַיִם בּוֹאֲכָה אֲשׁוּרָה
עַל-פְּנֵי כָל-אֶחָיו נָפֹל: פ

רען איינגעטהאן: (יח) דיא
ישמעאלים וואהנטען פֿאָן
חווילה אן ביז שור וועלכעס
פֿאָר מצרים ליגט, ביז נאך
אשור היין. ישמעאל לאג
אלוץ צור וייטע אללער זיינער ברידער:

תרגום אונקלוס

רש"י

ומית ואמתגניש לעמיה: (יח) ושרו מחוילה עד חגרא די על
אפי מצרים מטי לאתור על אפי כל אחוהי שרא: (יט) ואלין
(יח) נפל. שכן. כמו מדין ועמלק וצני קדם כופלים צעמק [שופטים ז']. כאן הוא אומר לשון כפילה
ולכלן אומר על פני כל אחיו ישכון [צדאשית ט"ז]. עד שלא נתן לצדאס ישכון משמת לצדאס נפל:
חסלת פרשת חיי שרה

באור

צנו צן שלם עשרה שנה וגו' (שם י"ז כ"ה), חזר עתה ופי' כל ימי חייו (הרש"ש):
(יח) וישכנו מחוילה עד שור. צעצור שמלכו חויל' צצני חס, וצצני כוש סצא וחויל' וגו'
(שם י' ז'), והיתה ארלס צין ארלות צני כוש, ומלכו חוילה צצני שס צין צני יקטן צן עצר,
ולת אופר ולת חוילה וגו' (שם כ"ט), והיתה ארלס צארן ערצ הנקדלת כעת (ארחביעו),
כמו שכתוב ויהי מושבם מצאש (היא מיקה צמזרח ים האדום הוא ים סוף). צאכה ספרה
(היינו עד סוף היצשה שאלל ים האוקינוס) הר הקדס, (כי כל אלו הארצו' נקראו' ארץ הקדס
כל מזרח א"י עד סוף הארצא"י) (שם ל'), לכן יודיע פה הכתוב כי החויל' האמור' פה
הוא השנית שצארן ערצו אשר ללד מזרחי של ים סוף, ומקלת ארץ מצרים צמערצו של ים סוף,
ושור הוא האמור למעל' ויש צין קדש וצין שור (שם כ' א'), שהוא צדדוס א"י ולמזרח
מצרים, ויהי' עיקר הסימן על חויל' ולא על שור כי לא מלכו שור אחר, ולכן מלת שור
צמפסיק גדול ממפסיק שצנולת מחוילה: באכה אשורה, הרצ"ע כת' כי אשור למערצ א"י
כמו מצרים, ולכן הדחיק הפי' על פני כל אחיו נפל ששכן סמוך לאחיו צני קטורה, צעצור
שלפי דעתו רחוקים הם זה מזה כי הר הקדס צמזרח א"י ואשור ומצרים צמערצ א"י, אצל
אין האמת כן, כי אשור היא צמזרחית של לפונית א"י, ונינוה ראש המלכות ההיא היא על
נהר חידקל, וכן נאמר צתורה ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור (צדאשית
ז' י"ד), וכבר הרגיש צזה צעל אהל יוסף וכתב שמלת אשור היא טעות צפי' הרצ"ע וז"ל שור
ומצרים מערצ לא"י, אצל ג"ז אינו נכון כי שור הוא צדדוס א"י כמפורש צכתוצ ויסע משם
לצדאס ארצ' הנבצ ויש צין קדש וצין שור (לעיל כ' א'), וכן כתוב ויך שאלל לת עמלק מחויל'
צואך שור אשר על פני מצרים (שמואל א' ט"ז ז'), וצפורש צכתוצ עמלק ויש צארן הנבצ
(צמדצר י"ג כ"ט), אמנם צצאור הכתוב פה כ"ל שאלל פי' צאכה אשורה שהגיע בצולס עד
אשור, רק שמודיע שהי' ארלס על פני מצרים צדרך שהולכים ממצרים לאשור, אצל הוא קלת
דחוק כי כל מקום שזכר צאכה צפסוק פידשו שהגיע הצול עד שם כמו ויהי בצול הננעני
מלדן צאכה גררה עד עזה צאכה סמד' ועמד' וגו' (צדאשית י' י"ט), ויותר כ"ל כי אין אשור
הנזכר פה מדינת אשור הנודעת צמזרחית לפונית לא"י, רק היא אשורים הנזכר למעלה צצני
קטור' וצני דדן היו אשורים וגו', ויתכן ששם מדינתם הי' ג"כ אשור והם היו נקראים אשורים
ע"ש מדינתם, ויכוון לפ"ז שאמר על פני כל אחיו נפל שהם צני קטור', לפי שהם היו יושבים
צארן קדס, כמו שאמר הכתוב וישלחם וגו' אל ארץ קדס, וכל המדינות צצמזרח א"י מן ארס
נהרים עד כל הארצא"י עד סוף מלכות שצא שאלל ים אוקינוס נקדלות ארץ צני קדס.
כת"ש צצני יקטן ויקטן ילד וגו' ולת חלמות וגו' ולת אהל וגו' ולת שצא, ולת אופר ולת
חויל' וגו' ויהי מושבם וגו' הר הקדס (צדאשית י' כ"ו וכ"ז וכ"ח וכ"ט ול'), כי עוד היום ים
שם עיר נקדלת חלמות, וגם ים שם מלכות נקרא אהל, ומלכות הגדולה ימן שהוא שצא,
ושם הוא לפי דעתי אופר שאלל לשם שלת' המלך אנוניו לקחת משם זהב, ויש לו צדאשית
וצה ועיון, רק בדי שאלל ללוח מכוונת הספר אחר' צזה צה"ל אשר יודעתי

(יט) ואלה תולדת יצחק בן-אברהם
אברהם הוליד את-יצחק: (כ) ויהי
יצחק בן-ארבעים שנה בקחתו את-
רבקה בת-ביתואל הארמי מפרן ארם

(יט) דיזעם איזט דיא גע-
שלעכטס פֿעלגע פֿאָן יצחק
זאָהן אברהם'ס: אברהם
האטטע יצחק געצייגט:
(כ) יצחק וואר פֿירציג
יאהרע אלט, אלס ער
רבקה, דיא טאכטער דעם
אראמיטן בתואל'ס אויס
פרן ארם, דיא שווע-

תולדות אהרן הוליד צ"מ ס"ז. ח': ויהי יצמות ס"ד, ח':

רש"י

תרנום אונקלוס

תולדת יצחק בר אברהם אברהם אוליד ית. יצחק: (כ) ויהי
יצחק בר ארבעין שנין פד גסיב ית רבקה בת ביתואל ארפאח

(יט) ואלה תולדות יצחק.
יעקב ועשו האמורים
צפרשה: אברהם הוליד

את יצחק. (למחר שקרא הקצ"ה שמו לצדקס אח"כ הוליד את יצחק. ד"א) על ידי שכתב הכתוב
יצחק צן לצדקס הוצק לומר לצדקס הוליד את יצחק לפי שהיו ליכני הדור אומרי' עלצומלך נתעצרה
סרה סהרי כמה שנים שהתה עם לצדקס ולא נתעצרה הימנו מה עשה הקצ"ה לך קלסתר
פניו של יצחק דומה לצדקס והעידו הכל לצדקס הוליד את יצחק וזהו שכתב בלן יצחק צן לצדקס
היה סהרי עדות יש שצדקס הוליד את יצחק: (כ) בן ארבעים שנה. סהרי כשצא לצדקס

באור

על פני כל אחיו נפל, ר"ל שנפל בורל כנגד בורל כל אחיו, או פירושו שכן, כמו נפלים
צעמק (שופטים ז' י"ז), פי' שוכנים צעמק, ויגיד עליו ריעו ועל פני כל אחיו ישכן (צדאשית
ט"ז י"ז), ולין פירושו ששכן למזרח אחיו כי אדרבה הם שכנו צאדן הקדם למזרח, והוא שכן
למעצב להם צמדנר פאדן סמוך למזרים, רק פירושו שיתרחצ נחלתו כנגד כולם:

(יט) ואלה תולדת יצחק בן אברהם, לפי דרכנו אין צורך להוציא מלת תולדת מפשוטו לומר
שפי' מאורעות רק הוא כדרך כלל ופרט כי עיקר הכוונה הוא על יעקב ועשו האמורים להלן
צפרשה, רק שהתחיל לספר צפרשות האין צא לידי תולדות ואמר שהיתה עקרה והתפללו ונעמד
להם השם והוליד את יעקב ואת עשו, וזו היא ג"כ כוונת דש"י שאמר יעקב ועשו האמורים
צפרשה: אברהם הוליד את יצחק, הדאצ"ע פי' שטעם הוליד גדל ורצה כמו ילדו על צדכי
יוסף (צדאשית כ' כ"ג), והעד שאמר וישלח מעל יצחק צנו, ולשון הרמז"ן והנכון צעיני כי
חזר עמה והחל צאצ היחס כמנהג הכתוב לחזור צאנשי המעלה אל ראש היחס וכן
צדרי הימים כתוב צני שם עילם ואשור וארפכשד וכלד וארם, וארפכשד ילד את שלח (א' א'
י"ז וי"ח), ונאשד השלים חזר ואמר שם ארפכשד שלח עד לצדקס הוא לצדקס (שם כ"ד וכ"ז),
וכן ציחוס צנימין חזר למפרע והחל ונד הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול (שם ח' ל"ג),
אף בלן לצדקס הוליד את יצחק ויצחק הוליד את יעקב כאשר יזכיר וחזר לספר זה צעצור שאמר
ואלה תלדג ישמעאל צן לצדקס שאלס אמר גם כן ואלה תולדת יצחק צן לצדקס צלצד הכה
הסוה סניבס ציחוס וצמעל' ואף כי הקדים הכבוד, ועוד שהי' ראוי שיתחיל צלצדקס ואמר
אלה תולדות לצדקס אלל לא רצה לעשות כן שלא ימנה ישמעאל וצני קטור', ולכך חזר והשלים
לצדקס הוליד את יצחק לומר כי הוא לצדו תולדותיו וכללו לא הוליד אחר יחשצ כמו שנאמר
כי ציחוק יקרא לך זרע (צדאשית כ"א י"ז), ולכך אמר למעל' גם כן ואלה תלדג ישמעאל
צן לצדקס אשר ילדה הנר המלרית שפחת סרה לצדקס לכבוד יצחק לומר שאין אלו תולדות
היחס לצדקס רק הם צני האמה וכמו שאמר וגם את צן האמה לבוי אשימנו (שם י"ג), וכן
עשה הכתוב אף צדרי הימים כי אמר מתחלה צני לצדקס יצחק וישמעאל, אלה תולדתם צכור
ישמעאל נציות (א' א' כ"ח וכ"ט), והזכיר וצני קטור' פילגש לצדקס ילד' את זמרן (שם ל"ז),
והי' ראוי שיאמר צני יצחק וחזר והחל ויולד לצדקס את יצחק צני יצחק עשו וישראל (שם ל"ד)
עכ"ל, וכ"כ הרמז"ס: (כ) בן ארבעים שנה, וכתוב ויצחק צן ששים שנה צלדת אותם, משני
הפסוקים הללו למדנו שהיתה עקרה עשרים שנה: מפרן ארם, נקרא כן לפי שהיו שני מקומות
שהיו נקראים ארם, ארם וסדים וארם נוצה, ול' פדן צדרי ד"ל שנים ההוא צנאל דמל

תולדת כה

תרנום אשכנזי קלא

סמער דעם אראמיטן
לבן'ס, צור פֿרויא נאחם :
(כא) יצחק פֿלעהעטע צום
עוויגען אום ווינער פֿרויא
ויללען, דען זיא וואר אונ-
פֿרוכטבאר. דער עוויגע
ליס זיך פֿאַן איהם ער-

אֲחֻזַּת לְבֹן הָאֶרְמִי לֹא אֲשֶׁה: (כא) וַיַּעֲתָר
יִצְחָק לַיהוָה לִנְכַּח אֲשֶׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה
הָיָה וַיַּעֲתָר לֹא יְהוָה וַתֵּהֶר רַבְקָה

ת"א ויעתר סוכה י"ד, ח' יצמות סס: ויעתר לו ז"ז ס"ד ח':

תרנום אונקלום

רש"י

מהר המוריה כתב
שכולה דקה ויחזק היה
זן ל"ז שנה שהרי צו צפרק

מפדן ארם אחתיה דלִבִּן אַרְמָאָה לִיה לֹא אֲנִתּוּ: (כא) וַיַּעֲתָר
יִצְחָק לַיהוָה לִנְכַּח אֲשֶׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הָיָה וַיַּעֲתָר לֹא יְהוָה וַתֵּהֶר רַבְקָה

עתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה היו כיצת ל' היתה כשנולד יצחק וצת קכ"ז
כשמתה שנאמר והיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים וצו צפרק נולדה דקה המתק לה עד
שתהא רחמי' לציאה נ' שנים וכשאה: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב
שהיא צת צתואל ואחות לבן מפדן ארם אלל להביד שצחה שהיתה צת רשע ואחות רשע ומקום
לנשי רשע ולא למדה ממעשיהם: מפדן ארם. על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם לוצה
קורא אותו פדן לשון צמר צקר תרנום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שרה ארם צלשון
ישמעאל קורין לשדה פדן: (כא) ויעתר. הרצה והפליד צתפלה: ויעתר לו. כתפלד וכתפיים
ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתד לשון הפלדה ודצוי הוא וכן ועתד ענן הקטורת [יחזקאל ח']
מדצית עליית העשן וכן והעתרתם עלי דצויכם [שם ל"ה] וכן נעתרות נשיקות סוכה [משלי
כ"ז] דומות למדונות והבס למשא אנקירי"ם צלע"ז, Croitre, (iucrescere .טא):

באור

פדנא דתורי מחציה, פירוש למד צקר, ותרנום ויקח למד צקר (שמואל א' י"א ז'), פדן
דתורי, ולע"פ שיש גם כן ארם דמשק וארם צית רחוב שנים מאלה קרוצים זה לזה לפיכך
עזוב אותם השנים וארם אשר מעצר הנהר זהו ארם נהרים, ויש מפרשים פדן ארם שרה
ארם וכן יקרא צל' ישמעאל השדה פדן (הרד"ק צשרשים שרש פדן), ואנקלום וצ"ע לא תרגמו
מלת פדן, ועל פיהם לא תרגמו גם כן המתרגם האשכנזי: מַפְדָּן, לפש' שהוא שם צמסקל
שני פתחין כמו וַאֲפֹד, וכלנה (צדאשית י' י'), צחעי מכית ופגנ, (יחזקאל כ"ז י"ז), לו הוא
פתוח מפני הסמיכות (הרד"ק צמכלול ד' קטן דף ר"ט ע"צ), ונדאין דצרו האחרונים כי
נמלאת קמולה צלי סמיכות, ואני צצאי מַפְדָּן, (צדאשית ע"ח ז'), ואין שם אס"פ ולא ז"ק,
ולפ"ז תהי' ע"מ שפֿת גִּבִּי: אחות לבן הארמי, וממנה נולד עשו הדומה לאחי האס (ר"ע
ספורנו), והיא כמו הקדמ' למה שאמר להלן, והרצ"ע כתב הוא ידוע ונכד מלציה, וכן
אחות נחשון (שמות ו' כ"ג): (כא) ויעתר, ענין דצוי ותפל', והעותר לו המעתיב הוא
המדלח והמתפלל, והנעתר ומי שיתפללו אליו הוא המדלח ומקבל התפלה, ופה הוא מצנין
הקל, ונמלא גם מהכד הכוסף, העתיבו אל ה' (שמות ח' ד'), למתי אעתיב לך
(שם ה'), והודלח אחת להם, והרצ"ס פי' לשון דצוי דצרים, וכן פי' רש"י וצ"ל ויעתר,
הרצה והפליד צתפלה, ויעתר לו, כתפלד וכתפיים ונתפת' לו, ואמר' אני כל לשון עתד ל'
הפלדה ודצוי הוא וכן ועתד ענן הקטרת עלה (יחזקאל ח' י"א) מדצית עליית העשן, וכן
והעתרתם עלי דצויכם (שם ל"ה י"ג), וכן ונעתרות נשיקות סוכה (משלי כ"ז ו'), דומות
למדונות והבס למשא, אנקירי"ם צלע"ז עכ"ל, קו"ף צמקום שי"ץ כמנהגו צכל מקום, והוא
אנשער"יש, צל"א (געהייפֿט): לנכח' אשחור, א"ת לקציל, וכן פירש"י ע"פ גמ' דיצמות
(דף ס"ד ע"א). זה עומד צוית זו ומתפלל חו עומדת צוית זו ומתפללת, וכן פי' הרד"ק
צשרשים שרש נכח, ועוד פי' שם לעומת אשתו כלומר צעורה, וכן פי' הרצ"ס, וכן מתורגם
צל"א, וגם דעת יצ"ע לא דחוקה היא מכוונ' זאת, שתרגם והפך יצחק צללות תיח
דקצ"ה ממה דגור על אונתיה' לנכח' אשחור, ומלת ויעתר

**אֲשֶׁתּוֹ: (כג) וַיִּתְּרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ
וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתֵּלֶךְ
לְדָרֶשׁ אֶת־יְהוָה: (כג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ**

פִּלְעָהֶן, אונד ויינע פֿרוּיא
רבקה ווארד שוואנגער:
(כג) נון בעווענטען זיך
דיא קינדער העפֿטיג אין
איהר, דא שפראך זיא:
ווען דעם אלזא איזט, ווא-

רום האבע איך עס דען געווינשט? אונד גינג, דען עוויגען צו בעפֿראגען: (כג) דער עוויגע לים איהר

תרגום אונקלוס

רש"י

רבקה אֲשֶׁתּוֹ: (כג) וַיִּתְּרָקִין בְּנֵיָא בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה
דָּנָן אָנָא וַאֲנִילָת לְמִיתָבַע אוֹלָפִין מִן־קָדָם יי: (כג) וַיֹּאמֶר יי לָהּ

augmenter, (לונעהווען,
זיך פֿערהערען): לנבא
אשתו. זה עומד צוית א

ומתפלל חו עומדת צוית זו ומתפללת: ויעתר לו. ולא לה ספק דומה תפלת לדיק צן דשע
לתפלת לדיק צן לדיק לפיכך לו ולא לה [עמות ס"ד]: (כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה אומר
דרשני שסתם מה היא רליה זו וכתב אס כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון רליה נשחיתתה
עוצרת על פתחי תורה של שם ועצר יעקב רן ומפרנס ללאת עוצרת על פתח ע"ס עשו מפרנס
ללאת. דבר אחר מתרוללים זה עם זה ומדעים נחלת שני עולמות: ותאמר אם כן. גדול לער
בעצור: למה זה אנכי. מתאוס ומתפללת על הדיון: ותלך לדרוש. לציט מדרשו של שם:
לדרוש את ה'. שיגיד לה מה תהא צסופה: (כג) ויאמר ה' לה. על ידי שלים לשם נאמר

באור

ציציות (שם), תסוכ' (דף י"ד ע"א), א"ר אליעזר (צסוכ' הגירסא אחר ר' יצחק), למה
נמשלה תפלתם של לדיקים לעמר מה עמר זה מהפך את הצנא' ממקום למקום כך תפלתם
של לדיקים מהפכת מדותיו של הקצ"ה מצדת רגזות למדת רחמנות: ויעתר לו. לפי פי'
הרש"ס והרד"ק שרק הוא התפלל ולא היה יהי' מלת לו כפשוטו: (כב) ויתרוצצו, הרד"ק
צמלל (ד' קטן דף ק"פ ע"ב), כתב שדרשו רלן, והי' מענין מצירה מלשון כי רלן עוז דלים
(ליוצ כ' י"ט). אצל צדשים הציאו צדש רון וכן צפידשו על התור' (נפי מה שהציאו צעל
מכלל יופי). פי' מל' רליה ונ' כי נשנולרו והגיעו לזמן התנוע' היו מתנועעים מלד עד
שנדמה לה שהיו רלים זה לעומת זה, וכן נצדקים ירלנו (נחום ז' ד') וכן פי' הרש"ס והרש"ס,
וכן פי' רש"י לשון רליה, וכן מתורגם צל"ס. אצל מן דקדוק המלה ענמה אין לעמוד על
הצירוף אס שרש רון לו רלן, כי שתי הגזרות יצאו צננימט דנושי עי"ן הפעל ע"ד המדובר.
ולא כהרש"ס שרלה להוכיח שהיא מנחי עי"ן צעצור שלל נאמר וַיִּתְּרָצוּ, כמו ותעדם
יִתְּנָמוּ רגליכם (ירמ' י"ג ט"ז), ולק להשות יחד גזרת הפולים עם חסרי פ"ס

או שלימים: הבנים, צנען יקראו עוזרים, ונקראו צרים ע"ס סופס כמו ונדי ערוצים תפשיט
(ליוצ כ"ז ו'): אם כן, גדול לער העצור: למה זה אנכי, למה התאוויתי על ההדיון, כן
פי' רש"י, וכן מתורגם צל"ס, והרש"ס ע כתב שהיא שאלה לנשים שילדו אס אידע להן נכה
ותאמרנה לא, וטעם ותלמד א"כ הדבר והמנהג, למה זה אנכי צהדיון משונ', ולשון הרמב"ן
והנה הכתוב חסד ואיננו שלם צפי' הזה, והגבון כי אמרה אס כן יהיה לי למה זה אנכי צעול'
כלואי אינני שאלות או שלל הייתי כטעם נאמר לא הייתי אהיה עכ"ל: לדרש את ה', אל
הנציצים שצאותן הימים נדכתיז ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את ה'
מאתו (מלכים א' כ"ז ח' וד"ה ז' י"ח ז') וכתביז כי יצא אלי העם לדרש אלהי' (שמות י"ח
ט"ז) (הרש"ס), ורש"י פי' לציט בדרשו של שם (וכן הוא צצ"ד), לדרש את ה', להביד לה
מה יהא צסופה, וטען עליו הרמב"ן ונ' ולא מלאתי דרש' אל ה' רק להתפלל כטעם דרשתי
את ה' ועניי (תהלים ל"ד ד'), דרשני וחיו (עמוס ה' ד'), חי אני אס אדרש לכה (יחזקאל
כ' ג') עכ"ל, והנה אותם שהציא הרש"ס הם לה' ואינם להתפלל, ואולי כוונתו צמקוס
שלל נאמר הדדיש' רק לה', משל"כ צאלו כתוב ג"כ כנוי אל האדם, את ה' מלתו, כי יצא
אלי העם לדרש, וצ"ע תרגם, למצעי רחמין, כהרמב"ן, אצל סוקלום תרגם, למצע
סולפן, כרש"י והרש"ס, וכן מתורגם צל"ס: (כג) ויאמר ה' לה, ע"י נציט (הרש"ס
והרש"ס), וכן פי' רש"י, וכן מתורגם צל"ס: שני גוים בבשנג, אל מרלי כי לער שלך

תולדת כה

תרנו' אשכנזי קלב

ואנען: צוויי פֿאלקער
זינד אין דיינעם לייבע,
צוויי נאציאָנען זאָנדערן
זיך פֿאַן דיינעם איינגעוויי-
דע, נאציאָן איזט מעכ-
טיגער אלס נאציאָן, על-
טער ווירד דעם יינגערן

שני ג'י'ם בבטנך ושני לאמים ממעיד
יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד

גוים ק'

תולדות אהרן שני זרכות כ"ח, ז'. ע"ז י"ח, ח': ולאם ססחים
מ"ז ז'. מגלה ו'. סוטה מ"ח, ז'. סנהדרין ל"ז, ח':

תרנום אונקלום

רש"י

ארין שמיין במעיקי ותרתין מלפון מפעיקי יתפרשון ומלכו
[ז"ד]: שני גוים בבטנך.

גוים כתיב כמו היו גוים אלו אנטוניוס ורזי של פסקו מעל שולחנס לא זנון ולא חזרת
לא צימות החמה ולא צימות הגשמים [ע"ז י"ח]: ושני לאובים. אין לאוס אלא מלכות: במעיד
יפרדו. מן המעים הם נפרדים זה לרשעו זה לתומו: מלאום יאמץ. לא ישור גבולם
בזה קס זה נופל וכן הוא אומר אצלם החדצה [יחזקאל כ"ו] לא נתמלסה לוד אלא מחודצה של

באור

הוא צעזיל שתאומים יש צענוך שמדוצה לער העיצור של שנים מלער עיצור אחד ודרך נשים
לך, ועלת גוים נפלה זה יו"ד הדצים מהמכתצ וכשאלה צמנעל: ושני לאמים, רש"י כ' אין
לאוס אלא מלכות, ולשון הדשצ"ס ושני לאמים מלכיות, כדכתיב מלכי ארץ וכל לאמים (תהלי'
קפ"ח י"ח), כפל לשון הוא, אצל לאמים (כ"ל ש"ל אמים), הוא עמים עכ"ל, והנה אונקלום
יצ"ע תרגמו לאמים מלכו, ולדעתי אף פה אין לאומים אלא כפל לשון של גוים, כי ידעה
שפלי' נבואיית היא שצאה צמאמרים קלדים, מג' וד' מלות, ולכן תהי' מליצת שני גוים ושני
לאמים אחת צענין וכפולה צמלו' שונו' *), וכן הוא כפול תמיד
צמלינו' הנציאים למה רגשו גוים ולאמים יהיו דיק (תהלי' ז'
א'), אמר לרשע לדיק אתה יקצהו עמים יזעמוהו לאמים (משלי
כ"ד כ"ד), ורזים כן, וכתצ רש"י צתהלים (ז' א'), כי מנחם
פתר לאומים ולאומים וגוים כלס קדוצי ענין, ואולם כצד
הודעתין שאין השמות הגדופים משותפי ההודעה מכל וכל, כי
לס יש לכל אחד מהן הודעה ננדלת צענין, ומלת לאס יאמר על הגוי שעניניו מסודרים
ומיושרים צאופן המציא אל ההללחה המדינית, וזה הוא ענין המלכות, לכן אמרו אין לאוס
אלא מלכות, צל"א (רייך סטחאט או נחליאן), כי כל עוד שאין עניני הגוי מסודרים על
האופן ההוא לא יקרא (נחליאן), ומלת גוי ועס כולל גם קצון צלתי מסודר, כמו צל"א (פֿאָלק),
ולכן גם המתרגם האשכנזי תרגם לאמים (נחליאנען), וגוים (פֿאָלקער): מלאם, צא רפה
כלפ"ד שלא כמנהג להדגש לחסדון נו"ן מן: ורב, ר"ל הגדול צומן יליאתו לעולם ואף על פי
שהמן מועט קרא את היואל ראשון רצ והשני היואל אחריו לעיד וכן לא רצים יחכמו (איוצ
ל"ז ע'), גדולים צמים: יעבד צעיר, הפעל הקל משרש עבד יאמר לפעמים על העוצד
ולפעמים על הנעצד אלא שיש הצדל ציניהם כי הנעצד קשור עס צי"ת כמו לא תעצד צו
(ויקרא כ"ה ל"ט), א"כ תאמר על העצד עוצד אוחו ועל האדון עוצד צו, ולכן תהיה הכוונה
פה על העצד, וככ"ז תחסר פה מלת את המורה על הפעול, אצל על הרוצ הפועל הוא
הראשון (חן מדצרים שאין לספק צהם יצוא הפועל צאחרונה וצלא את כמו מים תצעה אס
(שעיה ס"ד א'), שהאס הפועל צהמים הפעול, אצנים שחקו מים (איוצ י"ד י"ט), אצנים
הפעולים ומים הפועלים), ולכן יהיה פה הראשון הפועל שהרצ יהיה העוצד אל הצעיר, וכן
צן יצנד אצ (מלאכי א' ו'). ששם צלי ספק הצן הוא המכנד במ"ז אחד זה, ואס אצ אכי איה
נצודי, וכן ת"א ויצ"ע, וכן מתורגם צל"א, וצכוונה מכוונת נכתצ המאמר הזה צלתי מצואר
לפי שפעמים יעצד הרצ את הצעיר לכן היה הפועל ראשון, וכן יהיה אחר שוצ שצותינו, ופעם
יעצד הצעיר את הרצ נצמנינו צעוונותינו, כ"פ מהר"י אצרגאל, והנה לתשוצת דריטתה לא
היה צריך לומר רק שני גוים צצנוך ולכן היה לערה גדול, רק מתוך שהנציא התחיל לומר לה
גמד ופי' לה כל העמידות: (כה) ללדת, הראוי צומן צהחסק וכשאל עס הסגול: והנח

*) שני גוים בבטנך,
ושני לאמים ממעיד יפרדו,
ולאם מלאם יאמץ,
ורב יעבד צעיר:

תרגום אשכנזי

דיענען : (כד) אלס נון
איחרע צייט קאם צום
געבערען , דא ווארען
צווילינגע אין איהרעם
לייבע : (כה) דער ערסטע
קאם העראויס , וואר
דאמט , זיינע גאנצע הויט
ווא איין האארנער מאנ-
טעל ; אונד זיא נאנגטען
איהן עשו : (כו) נאכהער אבער קאם ויין ברודער העראויס , אונד זיינע האנד פֿאססעטע אן עשו'ס

תולדת כה

צִעִיר : (כד) וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֵדָת וְהָגָה
תּוֹמִים בְּבִטְנָהּ : (כה) וַיֵּצֵא הָרֹאשׁוֹן
אֲדָמוֹנִי כָּלֹ כְּאֹדֶרֶת שֶׁעַר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ
עֲשׂוֹ : (כו) וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא אָחִיו וַיִּדּוּ אֶחָזֶה

ת"א וימלאו זכות ס"ח , ה' , ז' : אדמוני פתיים פ"ח , ה' , ח' :

איהן עשו : (כו) נאכהער אבער קאם ויין ברודער העראויס , אונד זיינע האנד פֿאססעטע אן עשו'ס

תרגום אונקלוס

רש"י

מַמְלְכוֹ יִתְקַף וּרְבָא יִשְׁתַּעְבִּיד לְעִירָא : (כד) וַיִּשְׁלִימוּ יוֹמֶתָא
לְמִילָךְ וְהָא תְּיוֹמִין בְּמַעְהָא : (כה) וַיִּנְסַק קַדְמָאָה פְּטוֹן בּוֹלִיָּה
בְּגָלִים דְּשֶׁעַר וְקָרָו שְׁמִיָּה עֲשׂוֹ : (כו) וַיִּבְחַר בֶּן גָּמֶק אֶחָוִיהּ וַיִּדִּיהּ

יושלים : (כד) וימלאו
ימיה. אזל צתמר כתיב
יהי צעת לדתה [צראשית
ל"ם] שלל מללו ימיה כי

לז' חדשים ינדות : והנה תומים. חסד. וצתמד תלומים מלל לפי ששניהם לדיקים אזל כסן ס'
לדיק וס' רשע : (כה) אדמוני. סיון הוא שיהא סופך דמים [צ"ד] : כלו באדרת שער. מלל שער
כטלית של צמד המלל' שער סלוקי' רא' צלע' , *Floche: Chose velue* (חיין האחרונער געגענסטאנד) :
ויקראו שמו עשו. הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמד צשערו כזן שמים כרצה : (כו) ואחרי

באור

תומם, צכל דער חדש רמל לומר כן, וכן יהי צצקד והנה היא למה (צראשית כ"ט כ"ה),
כי עד עתה היה סצור מהיא דחל, וכן וימקן פרעה והנה חלוס (שס ע"א ז'), כי לא היה
סצור שהיה חלוס עד שניעור משנתו, והמתרגם האשכנזי חמד המלמדים צמלות, (חלוס, דח).
כדרך הווי"ץ המצורות צ' מלמדים מתיחסי הזמן, ומלת תומים חסדה אל"ף והוטלח תנועתה
על התי"ו כמו סס לא שריתך לטוב (ירמיה ע"ו י"ט), שפירושו נתתי שריתך לטוב, וכן
יפן סת שלתך (שמואל א' א' י"ז), ר"ל שלתך : (כה) ויצא הראשון אדמוני, סיננו שס
המקרה רק תלך השס, ולכן לריך לצלר וילל הרלשק, והיה סיס אדמוני, ונמלל התלך משרש זה
גס צמשקל סחר, דודי לח וסדוס (ש"ה ה' י'), והרלצ"ע כפצ כי הו"ד כוסף כו"ד סכודי, וילל
ידעתי מלך לו זאת, כי לא נמלל צמקדל סדמוק כלשר נמלל סכוד גס סכודי, וסדמוני נמלל
ג' פעמים צמקדל, ס' פה, וסמי פעמים צדח (שמואל א' ע"ז י"ז מ"צ), וכמה שמות
תלרים נמללים צו"ד צסוף תמיד, גס צנו"ץ יו"ד וסס מעטים הס צנו"ץ יו"ד כמו סוז סו ידעתי
(ויקדל כ' כ"ז), וכן פלגי אלמגני (דות ד' ס'), פלגי שרשו פלל מלשון כסוי והעלפה, וסלמר
כן על הסיס ששמו מכוסה ונעלס, ומשפטו צתלומי, פלאזני, ולפי שנפל סלל"ף נעסק
סחולס סל הלע"ד וסול הלע"ד לל הפ"ס, ונשמע סחירק וסמיהס תולרים וילל נמללו צלי יו"ד.
כי מה שצמלנו סכול ואלמן, (ישעיה ע"ז י"ל), סיננו תלך רק שס המקרה, וכל סלו ממשקל
סחר הס, כי צל הפתח צמקוס סחירק להרצות סלל"ף, וסס הולך לזה צעצור שנמלל סתלך
סדוס, היה לריך לומר כי הנו"ץ יו"ד כוספים. וילל לשוס לו סכודי לריע שסס הו"ד לצד כוסף,
גס נמללים תולרים כדדפים משרש סחר כמו פבד וקבד, אסיר, ואפיר, ארך, וארוך, וסמיהס
רבים. וכתב הרשצ"ס אדמוני דו"ס צלע"ז צל"ס (רמטה) : כלו באדרת שער, מלל שער כטלית
סל צמד המללס שער פלוקיר"ס צלע"ז (רש"י), פעללושערו"ס, וצל"ס (געפויסט), ונקרלס
סדרת לחסיצותה וגדולתה משרשו סדר שהולל לשון חוזק וגדולה, וסן מלת שער סלך לסדרת,
לפי סלדרת לשון נקצה צעצור התי"ו הנוספת, והרלזוי להיות כלדרת שעירה. אזל סדרת הול
סמוך סל שער, והטעם סדרת הנעשה משער, כמו כלי וסן, שהול סכלי הנעשה מען, סו סדרת
צפלת שער ותחסד מלת צפלת, וילל כלשר חסצ הרלצ"ע להפוך הכוונה ולומר כלו שער כלדרת,
כי לפ"ז רלוי לסיות כלדרת צטעם מפסיק : ויקראו, הקורלים : שמו עשו, סדס עשו ונגמד
צשערו כזן שמים סרצה, וס"ת וקדל צלשון יחיד : (כו) ויקרא שמו יעקב, הקורל סו ילחק

תולדת כה

תרגום אשכנזי קלג

פֿערזע, אונד ער נאנטע
איהן יעקב; יצחק וואר
זעכציג יאהרע אלט, אלס
זיא געבאָרען וואורדען:
(כז) דיא קנאבען וואוכסען
העראן, עשו ווארד איין
יאגד פֿערשטענדיגער, אונד
איין פֿעלרמאן; יעקב
אבער ווארד איין פֿרומ-
מער מאן, דער אין צעל-
טען וואָהנט: (כח) יצחק

רשי

כן יצא אחיו וגו'. שמעתי
מדרש לגדה הדורשו לפי
פשוטו דין היה לוהו צו
לעכצו יעקב כולד מטיפה
לשונה ועשו מן השנייה
לא ולמד משפופרת שפיה

קלדה תן לה שתי לזנים זו אחר זו הכנסת ראשונה תלל אחרונה והכנסת אחרונה תלל ראשונה
נמלל עשו הכולד צאחרונה ילל ראשונה ויעקב שנילד ראשונה ילל אחרון ויעקב צלל לעכצו שיהל
ראשון ללדה כראשון ליזירה ויפער' את רחמה ויעול את הצורה מן הדין: (בעקב עשו. סימן
שליש זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ומוטלה הימנו): ויקרא שמו יעקב. הק"צ (למד
לחם קריהון לצבורי' שם אף אני לקרא לצני צבורי הכ"ד ויקרא שמו יעקב). דבר אחר לצני
קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה. י' שנים משנשלה עד שנעשית צת י"ג
שנה ודליו' להדיון וי' שנים הללו לפה והמתין לה כמו שעשה לצני לשדה כיון שלל נתעצרה ידע
שהיל עקרה וההפלל עליה [יצמות כ"ד] ושפחה לא רצה לישל לפי שנתקדש צהר המוריה להיות
עולה תמימה: (כז) ויגדלו ויהי עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכדים צמעשיהם ואין אדם
מדקדק צהר מה טיב' כיון שנעשו צני שלל עשרה שנה זה פירש לצני מדרשות וזה פירש לע"ל:
יודע ציד. לצוד ולרמות את לצני צפיו ושוללו אצל היאך מעשרין את המלח ואת התבן כסוד
לצני שהוא מדקדק צמלות [תנחומא]: איש שדה. כמשמעו אדם צטל ולודה צקשתו חיות ועופות:
חם. לינו צקי צכל אלה כלצו כן פיו מי שלינו חרף לרמות קרוי תס: יושב אהלים. אהלו של
סם ואלהו של עזר: (כח) בפיו. כתרוממו צפיו של יצחק. ומדרשו צפיו של עשו שהיה לך אותו

באור

לצני: בלדת אחם, אלקלום ויז"ע תרגמו, כד ילדת, הסצו הפעל אל דצקה שליכה נזכרת
צפסוק, וענינו כמו צלדתה אותם, ויוסד נראה להסצ אותו אל יצחק הכוזר פה וענינו כמו
צלדחו אותם כי פעל ילד יאמר גם על האיש כמו ועירד ילד את מחוילל (צדלשית ד' י"ח),
ולא אמר הוליד, כי מדבר על זריעת האיש כע"ל דש"י שם וע"ל צצאורי, והמתרגם האשכנזי
צאד צלדת (המוליד) אותם, צל"ל (אום מאן זיא געבאָהר), ופתר (אום זיא געבאָהרען וואָר-
דען). שהוא הלשון היותר מתוקן צל"ל: (כז) ויגדלו, ענין תוספת השנים כי יש אחרים
ציקר וחשיצות: ידע ציד, לצוד ליד להציא, ומלל מדרשות כי רוצ החיות צדדך מרעה יתפשו:
איש שדה. כתרוממו איש נפיק חקל, יולל והולך תמיד צשדות לצוד חיות ועופות: ויעקב
איש חם, הפך מן איש ליד, לא היה צקי לרמות: יושב אהלים, הפך מן איש שדה, ודש"י
פ' אהלו של סם ואלהו של עזר, וכן תרגם אלקלום, משמע צית אולפנל, וכן תרגם יז"ע,
והדלצ"ע כתצ ויתכן להיות פירושו כמו ישצ אהל ומקנה (סם כ'), וכן פ' הדלצ"ס דועה
לצן לצני, ואמר אהלי' ל"ר כי יתכן שהיה יושצ מעמי פה ופעם פה צמקום שדלה כי יש סם
מדעה טוצ ללחנו: (כח) כי ציד בפיו, אמרו המפרשים כי יתן ליד צפיו של יצחק לו יציא,
ויחסר המעשה, וכן למועד אשר שמואל (שמואל א' י"ג ח'). (פ' אשר כתן שמואל), וה' אותי
נצור ערין (ישעיה ס' א') וכן סם אותי, ויתן לפרש ויחבצ יצחק את ידיו ויציא

בְּעֵקֶב עָשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק
בֶּן-שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלִדְתוֹ אֹתָם: (כז) וַיִּגְדְּלוּ
הַנְּעָרִים וַיְהִי עָשָׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ
שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ חָם יֹשֵׁב אֹהֲלִים:
(כח) וַיֵּאָהֱב יִצְחָק אֶת-עָשָׂו כִּי-צִיד בְּפִיו

ת"א ויצחק מגלה ט"ז, ח': ויעקב צ"ז קכ"ג, ח':

תרגום אונקלוס

אֲחִידָא בְּעֵקֶבֶא דְעָשָׂו וַקְרָא שְׁמִיהּ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בְּר שְׁתִּין שָׁנִין
בְּר יְלִידַת יְתָהוֹן: (כז) וַיִּרְבִּיאוּ עוֹלִימָא וַהֲוָה עָשָׂו גְּבַר נַחֲשִׁירְבָן
גְּבַר נָפִיק חֲקֵלָא וַיַּעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמִּישׁ בֵּית אֹיִלְפָנָא:
(כח) וַיֵּאָהֱב יִצְחָק ית עָשָׂו אַרִי מַצִּידִיהּ הָוָה אָבִיל וַרְבָּקָה דְּרַחֲמִית

וּרְבֵקָה אֶהְבֶּת אֶת־יַעֲקֹב: (כט) וַיֵּזַד יַעֲקֹב
בְּזִיד וַיָּבֹא עֲשׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיף:
(ל) וַיֹּאמֶר עֲשׂו לַיַּעֲקֹב הֲלָעִיטָנִי גַם מִן־

ליבטע דען עשו, דען ער
אם פֿאַן זינעם ווילד-
פרעט; רבקה אבער ליב-
טע דען יעקב: (כט) יעקב
קאכטע איינסט איין גע-
ריכט. אונד עשו קאם
פֿאַם פֿעלדע, אונד וואר
אבגעמאטטעט: (ל) דא

רש"י

תרגום אונקלוס

ומדמה צדצדיו: (כט) ויזד. ויזד.
לשון ציטול כתבדמו: והוא
עוף. צדצדיו כמה דתימל
כי עיפה כפשי להורגים [ידמיה ד'] [צ"ו]: (ל) הלעיטני. לפתח פי ושפוך הדם לתוכה כמו
שנינו אין לוצסין את הגמל לזל מלעיטין אותו: מן האדום האדום. עדשים אדומות ואותו

באור

צפיו של יצחק ליד תמיד כל היום יתאוו לאכול את הליד ותמיד הוא צפיו לא יאכל דבר אחר
והוא המציא לו כאשר אמר איש ידע ליד. והנכון צעיני כי היא מליצה כי עשו ליד צפיו של אציו.
יבנה האיש צמעשהו לתדירותו, וכמוהו שצחך צחך מדמה (ידמיה ט' ה'), (הכוונה צחך אכזבי
מדמה לו דמאים) וכן ואני תפלה (תהלים ק"ד ד'), (פי' ואני אחפלל), וכן אמרו צדצדיו
דזה קופדא טזא לפומי' כסא טזא לפומי' (הדמצ"ן), ול"כ כי תחסד וי"ו הכנוי כדרכה לפעמים
צמקוד, ויהי כדחת את הנזם (צדצדיו כ"ט ל'), פי' כדחתו, וילחך צא מצוא (שס ט"ז), פי'
מצואו, וכן כאן כי לידו צפיו, כי הצקוד והסם קדוצים, ול"ת ארי מלידה הוה אכיל, וכן
פירש"י והרש"ס, וכן מתורגם צל"ס: ורבקה אהבת את יעקב, שהיתה מכרת צתומתו, וגם
ממה שחמד הקצ"ה ורצ יעצד לעיר, ולכן אהבה אותו אהבה הקצ"ה וכדכתיב ואלה את יעקב
(מלאכי א' ז'), (ואולי לא גלתה דצקה לילחך מה שנאמר לה כשהלכה לדרוש את ה', ורצ יעצד
לעיר), והולך להקדים כאן אהבת יצחק לעשו ורצקה אהבת את יעקב להודיע מה שכתוב
לפנינו כי יצחק רצה לצדך עשו ורצקה העדימה לצדך את יעקב (הרש"ס): (כט) ויזד יעקב
בזיד, כהרגומו, וצטיל יעקב צצילא, ולדעת הרד"ק (צצדיו שרש נזד, וצמכלול דפוס קטן
דף ק' ע"א), ויזד שרשו גם כן נזד וצא צו הנח תמורת הדגש, כי היה ראוי להיות ויזד, כמו
מלת גזית שהראוי גזית משרש גזז, וכן אל יוסף פרעה דהתל (שמות ח' כ"ה), הראוי דהתל,
חצל לדעת הרש"ס שרשו זוד והם שני שרשים והפירוש אחד, וכן לא ידן רוחי (צדצדיו ו' ג').
עם ויש צדצדיו אל גדנה (ד"ה א' כ"א כ"ז) לדעת קלח מפרשים, ודנים כן, והנה לפי עומק
פשוטו לא היו הדצדים הנזכרים צדצדיו תנפוי' זה לזה רק ציניהם עתים ושנים, רק שעיקר
כוונת הסיפוד להודיע מכירת הצנורה ליעקב ולכן הקדים להודיע טצע דשעות עשו מנעוריו
אשר צדד תמיד צחיי החפסית כפרא למוד מדצד ומאם צעול הידאה ועצדות האל, שהוא סצה
למכירת הצנורה, והשמיט איזה דצדים שאינם עקריים לספור זה, והודיע אף צא אל מכירת
צבורתו והסצה הקדוצה, ואמר שפעם אחת אידע שצצצל יעקב איזה חצטיל והוא צא מן
הסדה עיף ויגע ונתאוו לאכול ממנו וצצצוד דעצתניותו מכר צבורתו, ותצן עפ"ז כוונת המתרגם
האשכנזי צמה שהוסיף מלת (איינסט): והוא עיף, עיקר הנחת המלה הזאת על העייפות,
ולפי שהעייף צמא למים קדלו צדוך השאלה לצמא עיף ואע"פ שאין צו ענין העייפות כ"א ענין
הצמאה לצד כמו שאמר וכאשר יחלם הצמא והנה שמה והקין והנה עיף ונפשו שוקקה (ישעיה
כ"ט ח'), וכן הארץ הצמאה שלא יוד מטר עליה, צאדן ליה ועיף צלי מים (תהלים ס"ג ז'),
נפשי כאדן עיפה לך סלה (שס קמ"ג ו'), כלל סלע כצד צאדן עיפה (ישעיה ל"ז ז'), ופי' כאן
הרש"ס ע' שהיה רעצ ונצא, ויורה ע"ז תאותו אל הנזיד, ואנקלוס ויז"ע תרגמו משלהי. וכן
מתורגם צל"ס: (ל) הלעיטני, אין לו דומה צמקרא, חצל צמשה שנינו אין ממדין את העגלים
לזל מלעיטין אותם, והנה דש"י פי' לפתח פי ושפוך הדם לתוכה, והרש"ס ע' והרד"ק צצדיו
שרש לעט פי' למי עמינו האכילני, חצל אנהלום ויז"ע תרגמו לשון עעימה שהיא רק מעט

תולדת כה

תרנום אשכנזי קלר

הָאָדָם הָאָדָם הִזָּה כִּי עֵיף אָנֹכִי עַל־כֵּן
קָרָא שְׁמוֹ אָדָם: (לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
מִבְּרָה בְּיוֹם אֶת־בְּרִיתָהּ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר

שפראך עשו צו יעקב:
לאם מ'ד דאך פאן דעם
רעטהען געריכטע קא-
סטען, דען איך בין אבנע-
מאטטעט. דארום נאנטע
מאן איהם אדום: (לא) יעקב
שפראך: פערקויפע מיר אויך זא פארט דיינע ערסטגעבורט: (לב) דא שפראך עשו: זיהע! איך

תרנום אונקלוס

רש"י

ספוקא הדין ארי משלחי אנא על פן קרא שמיא אדום:
(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבִין בְּיוֹם דִּילָהֵן יֵת בְּבִרְוִתָּהּ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר

טובה שהצטיחו הקצ"ה לפיכך קלר הקצ"ה ה' שנים משנותיו שיחזק חי ק"פ שנה וזה קע"ה וצ"ל
יעקב עדשים להצרות את האצל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאצלות גלגל החזק צעולם:
(ועוד מה עדשים אין להם פה כך האצל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להצרות האצל
צתחלת מאכלו ציאים שהם עבולים ואין להם פה כך אצל אין לו פה כדלמדי' צמועד קטן אצל כל
שלשה ימים הדלשונים אינו משיצ שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל צתחלה מג' ועד ז' משיצ ואינו
שואל וכו' צרש"י יטן): (לא) מברה ביום. כתדנמו ביום דילהן כיום שהוא צרוד כך מכור לי
מכירה צרודה: בכורתך. לפי שהעבודה צבירות אמר יעקב אין דשע זה כדאי שיקדיצ להקצ"ה:
(לב) הנה אנכי הולך למות. (מתנודדת והילכת היא הצבודה שלא יהא כל עת העבודה
צבירות כי שצט לוי יעול אותם ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות
ועונשין ופיתות פלוין זה כמותה ששינו אלו הן עצמיתם שתויין ופדועי ראש אמר אני הולך

באור

ונראה פירושו כי כן דרך המצקס מתנת חנם שלא לצקס אלא מעט, ועל פיהם תרגם המתרגם
האשכנזי (קאסטען): מן האדם האדם הזה, היה התצטיל מאדום מן העדשים שהיו דומות לו
שדקחו צדדים לדומים, ועשו לא ידע מה הוא וקרא שמו אדום, ודרך אדם הממחר לשאול
מחצירו כופל את דבריו: על בן קרא, הקודם: שמו אדום, הוא אדמוני ונתאור לאכול
אדום, וצטציל דעצנותו מכר צבורתו, ולשם צוין קראו לו כן, כי לעבו עליו שמכר צבורה
כצדק צעצוד תצטיל מעט כי סוצל וזולל יורש: (לא) מברה ביום את בכורתך לי, פשוטו נעת
הזאת, וכן ולמה עמד כיום ואשמיעך את דבר אלהים (שמואל א' ט' כ"ז), אתו כהיום תמלאון
אותו (שם י"ג), קטר יקטרון כיום החלצ (שם צ' ט"ז), ולנו צצת הפנים כיום הזה (דניאל
ט' ז') (הרמצ"ן), וכן פירש הרד"ק צצדשים שרם יום, בי יאמר יום על העת, ופעמים יצוא
עליו כ"ף האמתי, וכן פי' הרשצ"ס, ועל פיהם תרגם כן המתרגם האשכנזי, ורש"י פי' ע"פ
אנקלוס כיום שהוא צרוד, פי' הכ"ף לדמיון והרמצ"ן פי' דעת אנקלוס צאופן אחר ע"פ נוסח
אחר אשר מלא ע"ש ואין רצוני להאריך. וכתב עוד הרמצ"ן ויש אומרים כי אין מחיר הצבורה
הנזיד רק הכתוצ יספר כי צצקשו לאכול והוא עיף אמר לו יעקב מכור לי צבורתך צכסף ואח"כ
נאכל, וענה לו צפחצותו על האכילה למה זה לי צבורה הרי היא מנודה לך ונשצע עליה וישצו
לאכול ולשתות והכתוצ לא פי' המחיר ואין זו דעתי עכ"ל. אצל הרשצ"ס מפרש כן ופי' כי המאכל
הוא לעדות ולקיים בדרך שמלינו ויאכלו שם על הגל (צדאשית ל"א מ"ו), לקיום צרית צין לצן
ליעקב, וכן פי' ר"ע ספרנו. והנה מכרה ילא מדרך חצרו כי הוא מנודת פועל ודאוי להיות
צקמץ חטף כמו מן זבזר זצרה ומן שצזר שצמרה וצא צחירק ע"ד אותן שהן מנודת פועל כמו מן

שצצ שצצה עמי (צדאשית ל"ט ז'), ומן שצח שצחה הנער (שם מ"ג ז'): (לב) הנה אנכי
הולך למות, צכל יום אני הולך לצוד חיות ציערים המצויים שם דבים ולריות וחיות דעות
ולוי מסוכן למות למה זה לי להמתין חלק צבורה לאחר מיתת אציו, כך פי' אצי הרצ דצי
מחיר מ"כ (הרשצ"ס), ואין לצבור מעלה רק אחר מיתת אציו, ואולי ימות קודם אציו, וכן פי'
הרשצ"ע והרמצ"ן: (לב) השביעה לי, מפני היות הקמין על דבר שאין צו צמם, השצועה
תמלא חסדו (ו"ו מנודתו) את בכרתו, צדדים, ואח"כ יעקב קצץ את ל"ו יגו' כמנהג

תרגום אשכנזי

געהע דאך צום טאדע.
וואָצו נישטט מיר דיא
ערסטגעבורט? (לג) יעקב
שפראך: שוואַרע מיר אל-
זא דארויף, ער שוואַר
איהם: אונד פֿערקויפֿטע
זיינע ערסטגעבורט דעם
יעקב: (לד) יעקב אבער,
גאב דעם עשו, בראָד אונד
איין געריכט לינזען. דיזער
אם, טראַנק, שטאנד
אויף, אונד גינג דאָפֿאָן.
זאָפֿעראכטעטע עשו דיא
ערסטגעבורט:

כו (א) עם וואר הוני
גערסנאָטה איז
לאנדע, אויסער דער
ערסטען הונגערסנאָטה,
וועלכע אין דען צייטען

רשי

למות על ידה אם כן מה
חפץ לי זה: (לד) ויבן
עשו. העיד הכתוב על
דשעו שזיה עזרתו של
מקום:

כז (ב) אל תרד מצרימה.
שהיה דעתו לרדת

תולדת כה כו

עֲשׂוֹ הָיָה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלַמָּה־זֶה
לִי בְכֹרָה: (לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הֲשִׁבָהּ לִי
כִּי־אֵם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרְתוֹ
לְיַעֲקֹב: (לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשָׂו לֶחֶם וַיִּבְנֶה
עָדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשֶׁת וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹן
עֲשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה: פ

כו (ב) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכַּד הָרָעַב
הָרֹאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם
וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אָבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־

ת"א הנה סופה י"ז ז'. ז"ז ט"ז, ז': וימכר זכרות ז', ז':
ערשים ז"ז טס:

תרגום אונקלוס

עֲשׂוֹ הָאָא אָוִיל לְמָמַת וְלָמָּה דָּגֵן לִי בְּכֹרֶתָא: (לג) וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב קַיִּים לִי כִּי־אֵם דִּילָהֵן וְקַיִּים לִיָּה וְזָבִין ית בְּכֹרֶתִיָּה לְיַעֲקֹב:
(לד) וַיַּעֲקֹב יָהֵב לְעֲשָׂו גִּלְחִים וְתַבְשִׁיל דְּסִלּוֹסְחִין וַיֹּאכַל וַיֵּשֶׁת וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ וַיִּבְנֶה עָדָשִׁים וַיִּשְׁבַּע עֲשָׂו ית בְּכֹרֶתָא:

כו (ח) וַהֲוָה בְּקִנְיָא בְּאֶרֶץ־בֵּר מִבְּקִנְיָא קְדָמָא דִּי הָוָה בִּימֵי
אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק לְוֹת אָבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־בֵּר דְּפִלְשְׁתִּיָּא לְגָרָר:

באור

זני אדם לקיום דצר (הרש"ס). וכן נמא צם' הישר כי מכר לו את זכורתו צמחיר: (לד) ויבן
עשו את הבכרה, לפי שלסוף נתחדע על כך כדכתיב את זכרתי לקח, לכן הקדים כאן להודיע
שעותו עתה צמחיר אכילה ציה את הזכורה, אצל לצמחיר היה מתחדע (הרש"ס), אצל לפי
פשוטו אינו אלא כלל שאחר הכדע כמכהג הכתובים על הדור, וכן מתורגס צל"א. והרש"ס
אמר שסצת צותו הזכורה היא צעצור שרלה כי אין לצציו עושר, ומשך הכתובים המכחישים
אותו צנח אל סצרתו, ולמען לא יתנגדו לו הכתובים יצטרך לומר שהיה לו עושר והעני וסוצ
העשיר וחזר והעני, אמנם הרמז"ן ז"ל צטל טענותיו דצצרי טעם ע"ס:

כו (א) מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם, אולי לא היה רעצ צעולס עד ימי
אברהם ועל כן ימנה הכתוב ממנו כי מה צורך להזכיר זה, והנכון צעני כי זה להגיד כי
היו זוכרים אותו הרעצ הראשון ומספרים עליו שצעצורו ירד אצרהם למאדים ושם עשה לו השם
כצוד גדול, ולכן היה יצחק חפץ ללכת צורך אצותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה
(הרמז"ן וכן פי' הרש"ס), וכן נמא צם' הישר שהיה דעתו ללכת למאדים עד שאמר לו הקצ"ה
אל תרד מצרימה: אל אבימלך מלך פלשתיים, לא כודע אם היה אבימלך אשר היה צימי
אצרהם או שכל אלה פלשתיים צעת ההיא יקרא כן כי גם צימי דוד יקרא אבימלך, ודעת אונקלוס
שהיה צנו (הרמז"ן), ור"ל להלן צפסוק ויאמרו דאז דאינו וגו' צינותינו צינינו וצינך, ת"א
צן אצרתנא וכו', וכן נמא צספר הישר שהיה צנו ונקרא צן מלך ואציו מת לתקופת השנה
אחרי מות שרה והמליכו את צנו צן שמים עשרה שנה וקראוהו אבימלך כמשפטס אז לעשות
צגדר: וילך יצחק אל אבימלך, כי היה צדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך צעל צרית
אציו אולי ייטיב עמו ואלא יצטרך לירד למאדים והיה אבימלך מפני צריתו של אצרהם לא נגע

תולדת כו

תרגום אשכנזי קלה

אברהם'ס געוועזען. דא
רייזטע יצחק צו אבימלך
דעם קאניג רער פלשתיים,
גען גרר: (3) דער עוויגע
ערשין איהם אונד שפראך,
רייזע ניכט העראב גען
מצרים, וואָהנע אין דעם
לאנדע וועלכעס איך דיר
א נציגען ווערדע:
(ג) האלטע דיר אין דיזעם
לאנדע אויף, זאָ ווילל
איך מיט דיר זיין, אונד
דיר זעגנען. דען דיר אונד
דיינעם זאמען, ווילל איך ריזע לענדער אללע איינגעבען, אונד דען אייד האלטען, דען, איך ריינעם

רש"י

מלרימה כמו סידר חזיוני
הרעצ אמר לו אל תרד
מלרימה. שאלה עולה
תמימה ואין חולה לארץ

פִּלְשְׁתִּים גִּרְרָה: (3) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה
וַיֹּאמֶר אֵלָיו תֵּרַד מִצְרַיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ
אֲשֶׁר אָמַר אֵלָי: (ג) גֵּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת
וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי־לֵךְ וְלָזְרַעַךְ
אֶתְּנֶן אֶת־כָּל־הָאֲרֶצֶת הָאֵל וְהַקְמַתִּי
אֶת־הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם

ת"א גור סנהדרין קי"ח, ח': כי לך שנת קי"ח, ז':

תרגום אונקלוס

(ג) וְאֶתְנָלִי לִיָּהּ יִי וְאָמַר לָא תִּיחָזֵת לְמִצְרַיִם שְׂרִי בְּאֶרֶץ־יִי
אִימַר לָךְ: (ג) דִּיר בְּאֶרֶץ הָדָא וִיְהִי מִיָּמְרִי בְּסַעְדָּךְ וְאֶבְרִיכִינָךְ
אַרִי לָךְ וְלִבְרָךְ אֶתְּנֵן יָת כָּל אֲרֻעָתָא הָאֵלִין וְאַקִּיִּים יָת קִימָא דִּי

באור

זו ולא צציתו כלל אזל אנשי המקום המה צקשו ממנו דרך שאלה על אשתו וכו' אמר לחותי
היא ואף על פי כן לא נבע זה המלך ולא איש מלכסיו כי היו נזכרים צענין אברהם ולכך אמר
נפעט שכב אחד העם יאמר אני לא נבעתי זה ונשמרתי ממנה אזל קרוצ היה שיכשל זה
אחד מלכסיו הארץ והיית מצוי עליו חסם כאשר היה עלינו חסם צענין לציך (הרמב"ם):
(ב) שכן בארץ אשר אמר אליך, אין טעם שיאמר צצת אחת שכן צארן אשר אמר אליך גור
צארן הזאת אזל פירושו אל תרד מלרימה ושכון כל ימך צארן שאמר אליך צכל פעם ופעם על
פיה' חסע ועל פי ה' תחנה וגור עתה צארן הזאת צארן פלשתי' כי לך ולזרעך אתן לו'תה כדכתיב
לכנעני תחשנ חמשת סדני פלשתיים וגו' (יהושע י"ג ג') (הרמב"ם), ולי נדלה עוד להוסיף
על דבריו, (ואולי תהיה גם כוונתו כן) שהיה צענין הזה ג' לוויס א' אל תרד מלרימה כלל
אפי' לגור שם דרך ערלי עד עצור ימי הרעצ' שכן צארן אשר אמר אליך היא ממדל קרית
הארצע או צאר שצע (לפי מה שהוכחתי למעלה שאיננה מארץ פלשתיים) שהם מארץ שצעת
עממיס מעם ולו'הו לשון שם כל ימי חייו ואחר עצור ימי הרעצ יסוצ נאם מארץ פלשתיים,
ולפי שלא היה הלוי הזה לעשותו מיד לכן לא פי' לו הארץ רק אמר אשר אומר אליך אחר עצור
ימי הרעצ, וצלי ספק מה שנאמר להלן ויעל תאם צאר שצע היה ע"פ לווי השם ואף שקילד
הכתוב, ג' גור צארן הזאת, היינו צארן פלשתיים שהיה שם לו' תהיה רק כגור צארן אחרת
ולא צקציעות דירה רק עד אחר עצור ימי הרעצ, ומפרש ואומר כי לך ולזרעך אתן כל הארצות
האל, ר"ל כי גם ארץ פלשתיים אתן לך תש"כ ארץ מלריס איננה צכלל המתנה: (ג) האל,
האלה: והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, אין לריך שיצטיח הקצ"ה את
יצחק שלא יעצור על השצועה שנשצע לאציו כי לא אדם הוא להנחם ולצרהם אין לו זרע אחר
צעל צרית לאלהים והשצועה איננה על תנאי כי ציעקצ הולך מפני עשו אחיו לומר שצו יתקיים
הצרית וצורעו לא צעשו ונדלה שזה המאמר והקיומתי את השצועה יחשצ שצועה ולכך תמיד
יאמר צתור' הארץ אשר נשצעתי לצרהם ליחחק וליעקצ (דברים ל"ד ד'), אשר נשצעת להם צך
(שמות ל"ז י"ג), כי לא מלכנו שצועה ליחחק צלתי זאת ודלה הקצ"ה להשצע לכל אחד מן
האצות להחיות שרואי כל אחד לכרות עמו צרית ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם
כי אע"פ שהדלשו'נה תוספיק תוספת זכות וכצוד הוא להם ולכן אמר חכרתי את צריסי יעקצ
ואף את צריסי יחחק ואף את צריסי אצרהם אצור והארץ אצור (ויקרא כ"ו מ"ג), כי כלס צעלי
צרית לאלהים, ויחכן שהוסיף לו ליחחק שצועה הזאת שיקיים צו צעלמו השצועה אשר נשצע
לאצרהם אציו שיהיה הוא נכנס צעמיס כאשר אמר לאצרהם אציו ורתצדנו צועקצ

אָבִיָּה: (ד) וְהִרְבִּיתִי אֶת־זֶרְעִי בְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעִי אֶת כָּל־הָאָרֶץ
הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעִי כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:
(ה) עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אֲבִרָהָם בְּקֹלִי
וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרָתִי מִצּוֹתַי חֻקּוֹתַי

פֿאַטער אברהם געשווע-
רען: (ד) דיינען זאמען
ווייל איך מעהרען זיך פֿיל
אלס שטערנען אים הימ-
מעל, אונד ווייל דיינעם
זאמען אללע דינע לענ-
דער איינגעבען: זיך דאס
זיך מיט דיינעכ זאמען
זענען זיך אללע, אללע
פֿאַלקער דער ערדע:
(ה) צורבעלאהונג, ווייל

ת"א עקב יומא כ"ח, ז'. נדרים ל"ז, ח'. קדושין כ"ז, ח'.

אברהם מיינער שטיממע געהאָרזאם וואר, אונד מיינע פֿאַרשריפֿט בעאָבאכטעטע, נעמליך מיינע

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּיִמֵּית לְאַבְרָהָם אָבִיָּה: (ד) וְאֶסְגִּי יֵת בְּרֵךְ בְּכוֹכְבֵי שָׁמַיָא וְאֶתֵן
לְבְרֵךְ יֵת כָּל אֲרֻעָתָא דְּהַאֲלִין וַיִּתְּבָרְכוּ בְּדִיל בְּרֵךְ כָּל עַמֵּי
אֲרֻעָא: (ה) חֲלָף דִּי קִבִּיל אֲבִרָהָם לְמִימָרִי וַיִּגְסַר מִסְּרַת מִימָרִי

כדאי לך: (ג) האל. כמו
האלה: (ד) והתברכו
בזרעך. כלם שומר לכו
יהא זרעך כזרעו של יצחק

וכן צכל המקרא זה כל לכולן צך יצרך ישראל למער ישיבך וגו' [צדאשית ע"ח] ואף לענין הקללה
עלינו כן והיתה הלשה לאלה [צמדזר ה' כ"ז] שהמקלל שונאו שומר תכל כפלונית וכן והנחתם
שעכם לשנועה לצחירי [ישעיה ס"ה] שהגשע שומר תכל כפלוני סס עשיתי כך וכן: (ה) שמע
אברהם בקילי. כשנסיתי אותו: וישמור משמרת. גזרות להדחקה על האזכרות שצמורה כגון

באור

(צדאשית כ"ז י"ח). ויהיה פי' הנתוצ והקתותי לך את השנועה אשר נשנעתי לצדדים לצד
כי אתה צדכ' צעמים וכן אמר עוד ציערצ ונצדכו צך כל משפחת האדמה ונזרעך (שם כ"ח י"ד)
(הרמזצ"ן): (ה) עקב אשר שמע אברהם בקלי, על העקידה דכתיב אשר שמעתי צקלי (שם
כ"ז י"ח): וישמור משמרת, כגון מילה דכתיב זה ולתה את צדתי תשמר (שם י"ז ע'):
מצותי, כגון מצות במנה ימים דכתיב כלשר לזה יאמרו אלהים (שם כ"א ד'): חקותי ותורת,י,
לפי עיקר פשוטו כיכודות כגון גזל ועריות וחיתות ודינין והננסת אודחים כלם היו נוכחין קודם
מתן תורה אלל שנתחדש ונתפרש לישראל וכרתו צדית לקיימן (פי' כל הפסוק הזה מהרשצ"ס),
והנה עם שחפש ומלל פסוקים מכוונים, אץ כל פירושו זה מכוון כי פסוק ולתה את צדתי
תשמר חוד על כל הפרשה הנמשכת אחריו שנאמר זה וצן שמנת ימים יעול לכם כל זכר, וכן
פסוק כלשר לזה אתו אלהים חוזר על כל הפסוק יהוא ומלל לצדדים את יצחק צנו צן שמונת
ימים, וצלא"ה מצות שמנת ימים אץ זה ענין לצד כ"א צקשר עם מצות המילה, ודש"י מפרש
משמרת, גזרות להדחקה כמו שביצת לעריות ושצות לשצת, מצותי, דצדים שהשכל מחיז
זהם כמו גזל ושפיכות דמים, הקותי, דצדים שאץ זהש טעם כמו לכילת חזיר ולצישת שעטנז,
ותורת, תורה שצע"פ עכ"ד, והוא ע"ד חז"ל שאלמרו קיים לצדדים לצינו כל התורה עד שלל
נחנה, ועיין צפי' הרמזצ"ן מה שפלפל צחכמה על זה, ואין לצוני להאריך, וסוף דצדיו הם
אלה, ועל דרך הפשט תלמד שיהא משמרת, למונת האלמות שהלמין צסם המיוחר ושמר
משמרת זו צלצו וחלק זה על עוצדי ע"ז וקרא צסם ה' להשיצ דצים לעצדותו, מצותי, ככל
לשר לזהו לך לך מאלנך ועולת צנו וגדישת האמה ולצ צנה, חקותי, ללכת צדדני השם להיות
חנן ורחום ועושה צדקה ועשפט ולצות את צניו ולת ציתו צהס, ותורת, המילה צעלמו וצניו
ועצדיו ומצות צני נח כלן שהם תורה להן עכ"ל, וז"ל המתרגם האשכנזי. (והנרשם צנתות
הזה שענינו כמו שזכרנו פעמים דצות, כלל ואחריו פרט ויהיה משמרת שס כולל לכל תלמד
המודיע ללדס חוצת המעשה שעליו לעשות, והוא משותף למצוה חקה ותורה, שסם יצא החיז
ההוא מפאת דלון המצוה, פעמים שנתחייצ לשומרו מהמת ידלת הגדולה והנצוד, במשמרת
הלצ על צן ויקרא מצוה, ופעמים סיכיה זה מחמת ידלת העונש, במשמרת האדן על המצד
והמושל על העם, ויקרא חקה לו בידה, ולס יכיה במשמרת המורה על תלמידו שלל יצא צו
ומלל דלון המצוה, כי לס מלד הטותה שיש צו לעושהו, שהמורה יורנו כדרך אשר עמד

תולדת כו

תרגום אשכנזי קלו

געבאטע, מיינע געזעצטע,
אונד מיינע לעהרען:
(ו) אלוץ בליב יצחק אין
גדר: (ז) ווען דיא שטאדט-
לייטע זיך נאך זיינער
פֿרויא ערקונריגטען,
שפראך ער, זיא איזט
מיינע שוועסטער: דען
ער פֿירכטעטע זיך, צו
זאנען, זיא איזט מיינע
פֿרויא, דיא שטאדללייטע
מאכטען מיך אומבריי-
גען, אום רבקה וויללען,
דען זיא איזט שאן פֿאן אנ-
געזיכט: (ח) אלס ער גוז
לאנגע צייט דא וואר,

ותולדתי: שני (ו) וישב יצחק בגרר:
(ו) וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר
אחתי הוא כי ירא לאמר אחתי פן-
יהרגני אנשי המקום על-רבקה כי-
שובת מראה היא: (ח) ויהי כי ארכו-
ל שם הימים וישקת אבימלך מלך
פלשתים בעד החלון וירא והנה
יצחק מצחק את רבקה אשתו:

שויעטע אבימלך קאניג דער פלשתים, איינמט דורכ'ס פֿענסטער: אונד זאה, דאס יצחק מיט

רש"י

תרגום אונקלוס

שניות לעדיות ושנות לשנת
[ימות כ"ט]: מצותי.
דנרים שאלו לא נכתבו
דליון הס להלכות כגון גזל
ושפיכות דמים: חקותי.
דנרים שילד הרע ולמות
העולם משיצין עליהם כגון

פקודי קימי ואוריתי: (ו) ויחייב יצחק בגרר: (ז) וישאלו אנשי
אתרא על עיסק אתתיה ויאמר אחת היא אחי דחיל למימר אחתי
דלמא יקאלוגני אנשא אתרא על רבקה אחי שפירת חיזיה היא:
(ח) ויהי כד סגיא ליה תמן יומיא ואכתבי אבימלך מלך
דפלשתים מן חרפא ויחזא ויהא יצחק מחאיך עם רבקה אתתיה:

לכילת חזיר ולנישת שעטני שאלין טעם דנדר ללא בזירת המלך וחקותיו על ענדיו: וחוקותי.
לחזיר תורה שזעל פה הלכה למשה מסיני [נ"ד]: (ז) לאשתו. על אשתו כמו אחי לי אחי
הוא [נרמית כ']: (ח) כי ארכו. אמר פעתה אין לי לדגל מאחד שלא לנסיה עד עכשיו

באור

להביע אל ההלכה, יקרא תורה. והנה כל פקודי השם הם מלך האמת מלוות וחקות ותורות,
כי יצא זהם החיוץ לאדם לשמור משלש פנות הללו יחד, מלך ידעת הכבוד והדולת המלכה, מלך
ידעת העושה מלך ארון כל, ומלך שהם כלם עלות מאת המעני להביע על ידו אל האושר
האמתי, ואלו צנחית האדם המלווה לעשותם. פעמים שיתגלה זהם יותר ענין המלכה,
ויתעורר האדם לעשותם מפאת ידעת הגדולה, ופעמים שיתעורר עליהם מלך ידעת העושה,
ויש שיחזר לו זהם עלת ה' לעוצתו. ולזה תמצא לפעמים שיתמש צעל הלשון צממות הללו
צלי הצדל וכוונת ענין, כי צערך אל נותן התורה והמלוכה, אין ציניהם הצדל כלל, ופעמים
שינון אל ההצדל שזכרנו, צנחית האדם המלווה לעשותם, שצנחית המשיג התקצול פעמים
סיקור להשיג ענין אחר, ויקצלו מפאת ענין אחר שיש צו) עכ"ל, וכן נראה שהוא דעת צעל
הטעמים שהטעים משמתי צו"ק, וכן חרגם המתרגם האשכנזי: (ו) וישב יצחק בגרר, עשה
באשר צוהו השם ולא ירד למלכים רק נתישצ שם עד עצור ימי הרעצ: (ז) וישאלו וגו', שעורו
ונשאלו אנשי המקום על אשתו היה אומר תמיד אחותי היא, וכן מתרגם צל"א: לאשתו.
על אשתו לו צעצור אשתו, כמו אחי לי אחי היא (שם כ' י"ג): אחתי הוא, ועל הצנים לא
סללוהו כי יאמר צני אשה אחרת הם לי (הדמנ"ן): כי ירא, פעל עצר למדת פגעל כמו ויהי
כי יקן יצחק (שם כ"ז א'): לאמר אחתי, היא: פן יהרגני, שעורו כי אמר פן יהרגני, כמו

ויקרא יוסף את שם הצנור מנשה כי נשני וגו', ואת שם השני קרא אפרים כי הפרי וגו' (שם
פ"א כ"א ונ"ז): על רבקה, על אודות דנקה, וכן חרגם יצ"ע על עיסק דנקה: (ח) ארכו
לו שם הימים, מנת אורו מעל עומד ופירושו כי היה זמן גדול שם ויהא האריך ימים שם

תרנום אשכנזי

ויינער פֿרוי אַרבעט שערץ-
טע: (ט) דאָרף אַבימלך
דעם יצחק אונד שפראך,
זייע! זייע! זייע! זייע!
פֿרוי, וויא האסט דו
דען זאגען קאָנגען, זייע!
זייע! זייע! שוועסטער?
יצחק געטווערטהעטע
איהם, ווייל איך געדאכט האבע איך מאַכטע איהרענטוויילען אומקאָממען: (י) דאָ שפראך

תולדת כו

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לַיצְחָק וַיֹּאמֶר אָנָּךְ
הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאִיךָ אִמְרַת אֶחָתִי
הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יצחק בִּי אִמְרַתִּי פֶּן
אָמוֹת עָלֶיהָ: (י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה-

איהם, ווייל איך געדאכט האבע איך מאַכטע איהרענטוויילען אומקאָממען: (י) דאָ שפראך

תרנום אונקלוס

רש"י

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לַיצְחָק וַיֹּאמֶר בָּרַם דָּא אִתְּךָ הִיא וְאִיבְרִין
אִמְרַת אֶחָת הִיא וְנָאֵר לִי. יצחק אָבִי אִמְרִית דִּילְקָא אִתְּךָ יִל
עָלָה: (י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה דָּא עֲבַדְתָּ לָנוּ בְּנֵי עִיר פֶּן שְׂבִיב

ולא נזכר להיות נשאר:
ישקף אבימלך ונו'.
לכו משמם מעתה: (י) אחד
העם. המיוחד צעם זה

באור

והימים אלו, ולא נזכר להיות נשאר: מצחק, עיין פ"ט זכ' ודל' צפסוק ותלחח שדה
(סס י"ט י"ז), והנה פה ענינו לשון שעשוע ושמחה, כן פי' הרד"ק צפסוק שדל' לחק, וכן
ת"ל מחליך וכן תרגם יצ"ע, וכן מתורגם גל"ל, והרש"ט פ' מצחק תשמיש כדכתיב זל' אלי
העצב העצרי אשר הצלת לנו לחק צי (סס ל"ט י"ז), וצמקום אחר הוא אומר זל' אלי לשכנ
עמי (סס י"ד), וכן פירש"י, אזל אף אס יהיה לפעמים כנוי לשעשוע התשמיש, מלך הלוינות
וכצושת, שדכנ לכוות עניני העשגל, מכל מקום אין לורך להוילאו מעשמותו הכללי ולוועד
שהיה לצימלך רוסהו משמם מעתה, כי אס שדל'הו שוחק ומשעשע (סערלען זל"ל), עס רצקה,
וכן לא יעשה לנוע כעוהו, כי אס עס אשת חיקו: את רבקה, עס רצקה: (ס) אך חנה
אשתך הוא, פירושו אזל וענינו אף כי אס זה כלומר איננה אחותך כמו שפארת אזל הכס
לפי רוסה כי הויל אשתך: פן אמות עליה, ע"י הממית, וד"ל אהרנ: עליה, צענדה:
(י) במעם, כלומר קדוה היה הדבר לשכנ אחר עס אשתך אחר שפארת אחותי
הוא, וכן כמעט נטיו רגלי (תהלים ע"ג ז'), קדוה הייתי לכוות רגלי: ששב, הוא עצר
מזכנ עס עתיד וכן והצלת עלינו אס כי הויל הויל החצור ולא וי"ו המהפכת לעתיד
כי זל' פעל עצר לפניה, ועיין צהקדמה וצפרשת ויחי צפסוק ומולדתך אשר הולדת (נרשית
פ"ח ו'): אחד העם, רש"י פי' המיוחד שצעם זה העלך, וכן ת"ל וי"ע, אזל לא ידעתי
מדוע תלה הצלת האס דוקא צכיצת המלך את אשתו הלל נס צכיצת אחר את אשת אס
כזר הציא אס צמה שפאר אחותי הויל, ואולי הכוונה צדצרי לצימלך כי אף אס משכיצת אחר
לא כתיבארת כי ידעת שרצקה לא תמולא לשכנ עס אחר צדצו' ומן האונס לא ידעת כי מי
הוא זה אשר יעז לעשות זאת ולא ידע מעונש העלך כי אף שלל נחשז להס שכיצת הפח' לען
פל זמה חנות, פ"ע חמס הוא לענות' ולאנס' על כדחה, אזל מדוע לא ידעת זן יקחנה העלך
צעל כדחה צחשזו שהויל פרויה, ועל החמס מי יאמר לו מה תעשה, ואולי לא נחשז זה חמס
למלך, לו ילחם לו ילרו לעשות חמס, ונכון הוא פ"ט הרש"ט דל"ל והצלת עליו אס מיצעי
ליה, אזל לפי מה שכתצתי צפ' צרשית על כל אחד מענו (סס ג' כ"ז) כי אין הפרש צן אָחָד
לאָחָד, רק צענין הסמיכות והגפרד, ר"ל שאָחָד על הרוב מוכרש צעעס ואָחָד דצוק אל המלך
שחוריה ולא כענין הסמיכות השמית, אשר כל העדקדקים אמרו שמורה דוקא על הקנין, כי
מלכוהו עס פ"ט אחריו, והמורה על הקנין לא יתחנר עס הפ"ט, רק הכוונה שזל צלמלע
המלך ועל הרוב תצל עוד מלה לו מלות אחר אָחָד השייכות אליו ולא אחר מלת אָחָד,
ולכן נאמר ולחם תלקטו לאָחָד אָחָד צני ישראל (ישעיה כ"ז י"ז), הנה לאָחָד אינו סמוך
אל אָחָד, רק הוא צלמלע המלך, ואָחָד, הוא סוף המלך כי צני ישראל אחר על ולחם
כללו אחר ולחם צני ישראל תלקטו לאָחָד אָחָד, ולכן זל' אחר צעעס מפסיק יותר ען תלקטו.

תולדת כו

תרגום אשכנזי קלו

אֵת עֲשִׂיתָ לָנוּ כְּמַעַט שָׁכַב אַחֲרֵי
הָעָם אַחֲרֵי-אֲשֻׁמָּהּ וְהִבֵּאתָ עֲלֵינוּ
אֲשָׁם: (יב) וַיֵּצֵא אֲבִימֶלֶךְ אֶת-כָּל-הָעָם
לֵאמֹר הִנֵּנִי בְּאִישׁ הַיָּדָה וּבְאִשְׁתּוֹ מֵת

אבימלך, וואס האסט
דוא אונס געטהאן? וויא
לייכט חעטטע איינער
אויס דעם פֿאלקע דיינער
פֿרויא בייאגעוועהנט, ווע
העטטעסט דוא איין פֿער-
שולדען אויף אונס גע-
בראכט: (יב) אבימלך
לס דעם גאנצען פֿאלקע פֿעלגערעס בעקאנט מאכען: ווער דינעם מאן צדער ויינער פֿרויא ליידעס

רש"י

תרגום אונקלוס

המלך: והבאת עלינו
אשם. לס שכר כנר הצלת
עלינו לשם: (יב) בארץ

דכידך בשפא עם אמתך ואיתיתא עלנא חובא: (יח) ופקיד
אבימלך ית כל שפא למיטר דינקק לנגבא קנין ולאתתיה

באור

דן בוא בערין סמיכות שטר כתנתי נהקדמה, שהמלה או המלות שאחריו הם צלור לו ויתכן
לצול עם מ"ס חולפה, וכונה סחת היא אחר העם או אחר מהעם או אחר מהעם, וכן
מרגם העשרגס כלשכנזי פה כמו אחד מהעם יהיה מי שיהיה, ולכן מלכמו סת אחר מהעדרים
(שפולל א' ט' ג'), ויען אחר מהעדרים (סס ט"ז י"ח), וכונה סחת להם, לצל המשקל
הצורד בוא לצול אחר צסוף המסמר לו כשהוא נושא והמלה שאחריו נשוא, כמו והיה אחר
מלכס והאחר עלה (ויקרא י"ד כ"ז) ואחר צלמנע המסמר לו כשהמלה שאחריו צלור לו,
והוא כדמיון סמיכות ולינו סמיכות עמש ולכן יצול לפעמים גם אחר צלמנע המסמר ואחר
נסף המסמר, ושניהם אחר ואחר מעסקל אחד הם מעסקל פסל צפלים נגב שבת, דן לפי
גלס יצול פתש לפני סות גדוניה הקצונה לכן יסתנה לסבול כמו מן אחי נלמד אחי ולא אחי,
וכן סת השעיר דהי (ויקרא ט"ז כ'), בדלחי צפתח הכ"ס כדן הכ"ס הידיעה כמו השעיר
דחי (סס כ"ב), ונשתנה לסמל צעצור הקמן שאחריו, וצול אחר צלמנע המסמר ויסמך למלה
שאחריו אשר מנצרכו וישנה הקמן לפתח כמשפט, לו יסוד הפתח הדלשון למקומה, ולפי
שאחר יצול צלמנע המסמר סהא כדמיון הסמיכות, לכן לא נמלס לעולם עם הכ"ס הידיעה,
לצל מנול על מלת אחר, והוא ג"כ דעת בדלצ"ע וכן בוא דעת מהר"י עמון צספר לוח
לדס, ודליתי מי שסומר שהס שני מעקלים דהינו אחר מעקל פסל ואחר מעקל פסל וצא:
כפתחן צעצור החי"ת כמו שחר להם בעל, והיה נדלס לומר כן צעצור שצא הדצוי אחרים,
כשסמות הפתס הדלשון לשול כמו מן בנדר בנדרים, ומעקלים הדגשים לא יסתמו כצו נגבדים,
לצל צלמס לינו כן כי מעקל פסל סמיד מלעיל, ומלת אחר סמיד מלרע וסולי לא נמלס היחיד
מן ססדים ולא הריצי מן אחר, ויותר נדלס לומר כי יס לשמות המסמר סגולה לעמון צנעייחס
ומעקלים מיוחדים להם כמו שלס מלס מעקל פסולה ונכאל צמספר שמונה, ונלסר יס להס
סמלה לעמון צהולס העין שצא סוד צמוספת כ"ס והקצס צלי הכ"ס וצמספר סמונה לזכר
צקמן ולבקצס צסמל הכך מסלר כסמות, כן מלת אחר בוא מעקל צפ"ע שצא מלרע ועכ"ז
לינו מהדגשים ולכן ישנה לשול צריצוי: (יא) דנגע, לדעה, וכן סרגס יצ"ע דיקנצ לציס,
ול"ס דסס מרגס כנונה ולא המלה, וכן ססרגס צל"ס: (יב) בארץ חרוא, סע"פ סלינה

תרגום אשכנזי

תולדת כו

יוממת: (יג) ויזרע יצחק בארץ יהוא
וימצא בשנה ההיא מאה שערים
ויברכהו יהוה: שלישי (יג) ויגדל האיש
וילך הלוח וגל עד כי גדל מאד:
(יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר
ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים:

טהוט, דער זאלל אומ-
געבראכט ווערען:
(יג) יצחק זאגט אין
דיזעם לאנדע, אינדער-
ווארב אין דעמזעלבען
יאהרע דען אנשלאג הונ-
דערטפאך: זאגט זעגנעטע
איהן דער עוויגע; (יג) דער
מאן נאהם צו, ווארד
איממער גראסער אונד
גראסער, ביז ער זעהר
גראס וואר: (יד) ערהאט-

טע קליינעם פיה אונד רינדפיה, אונד שטארקען אקקערבויה: זאגט דאס דיא פלשתים איהן בעניידע.

תרגום אונקלוס

רש"י

אתקטלא יהקטיל: (יג) ויזרע יצחק בארץ יהוא
היה על חד מאה בדישערוהי וברכיה יי: (יג) וירבא
ואזל אזיל ורבי עד די רבא לחדא: (יד) ויהו ליה גיטי ענא

היה. אע"פ שאינו חסונה
כארץ ישראל עננה כארץ
שזעה גויס [צ"ד]: בשנה
ההיא. אע"פ שאינה

כתקנה שהיתה שנת רענן [צ"ד]: בארץ ההיא בשנה ההיא. שנים למד לומר שהארץ קשה
והשנה קשה: מאה שערים. שמעודה כמה דלויס לעשות ועשתה על אחת שמעודה תלה.
ודעותיו אמרו לומר זה למעשרות היה: (יג) כי גדל מאד. שהיו אומרים זאל פרדותיו של
יצחק ולא נספדו ההצו של לצימלך [צ"ד]: (יד) ועבדה רבה. פעולה רבה זלשון לע"ז אונדווי"נא
Ouvraigne: Ouvrage (ארבייט, ווערק) ענדה משמע ענודה אחת. ענדה משמע פעולה רבה:

באור

חסונה כארץ ישראל עננה כארץ שזעה גויס (צ"ד): בשנה החוא, אע"פ שאינה כתקנה
שהיתה שנת רענן (צ"ד): מאה שערים, שם ענין שיעור ולומר ופירושו שמאל צמח שלם
תלה חלקים יותר ממה ששערו בני אדם שאל מן הזרע הוא כגון שדה ששיעורו שיוצא כור
א' הוציא תלה כורין, וחז"ל אמרו לומר זה למעשרות היה, ונכון הוא גם לפי פשוטו כי
האבות קיימו לפת המעשר לעוזרי השם כאשר מלאו צדקהם ויתן לו מעשר מכל (צדאשית
י"ד כ'), וציעקז וכל אשר נתן לי עשר לעשרנו לך (שם כ"ח כ"ג), וצלי ספק גם יצחק קיים
מלה זאת כאשר קצלה מלצו וממנו קצלה יעקב לקיימה ג"כ: ויברכהו ה', הוא כלל שאלו
הפרט כמו שמתורס צל"א, או היא צדקה אחרת צבגר אלפיו ועשתדות לאלו: (יג) ויגדל
האיש, צעשר, ונלמד מענינו: ונדל, לדעת הרמב"ם הוא פעל ענר לבנות פועל כמו ירא
זקן, ולדעת הרמב"ם צעשרים שדג גדל הוא מקור (מהדגוש והדלוי גדל ונפל הדגש כמו אל יוסף
פרעה דהל (שמות ח' כ"ה), ואל הנח תמורתו כן הוסיף צעל מכלל יופי צדצדיו, ואולי מלא
כן צפידושו לספר צדאשית, אלל צמכלול (ד' קטן דף י"ז ע"א), כ' ואפשר שיכיה המקור ג"כ
פועל, ושם כוונתו על המקור מצנין הקל ע"ס), או הוא פועל, והנכון לדעתי לדעת הרמב"ם, ע,
כי המקור מצנין הכד צעשר זה הוא יוצא וענינו לגדל אחרים כמו אלל גדלך (יהושע ג' ז'),

חוץ מהזרות לצוא הנה תמורת הדגש עם שנמלאו מעטים כמוהו, וצאמת המלות המוסגרות
לא מלאתי צם' השדשים דק צמכלל יופי, ואולי הנתיקם מפי' הרמב"ם לספר צדאשית כ"י צא
לידו וגם לפדש שהוא תואר הוא זרות צל' להצדו עם וילך שהוא פעל ענר מהופך מעמיד ע"י
הוי"ו, הו עט הלוח שהוא מקור, אלל לדעת הרמב"ם יחוצרו צ' ענדים על נכון עם שהל' הוא
ענר מהופך מעמיד והצ' ענר צעלס, ענינס אחד, וגם ננינת הטעם מורה שאין הלוח וגדל
מחוצרים דק וילך הלוח, ומלת וגדל חוצרת על וילך: ועבדה רבה, ענדות שדה וכדמים, כי
סיוס ענדה ענדות קרקע הו", הרמב"ם, וכן מתורס צל"א, ונתן הרמב"ם צעשרים שדג

תולדת כו

תרגום אשכנזי כח

טען: (טו) אללע ברוג-
נען, וועלכע דיא קנעכטע
זיינעם פֿאטערס געגרא-
בען האטטען, אין זיינעם
פֿאטערס אברהם'ס צייט
טען, פֿערשטאפֿטען דיא
פלשתיים, אונד פֿיללטען
זיין אן מיט ערדע:
(טז) ענדליך שפראך
אבימלך צו יצחק: ציהע
פֿאן אונס הינוועג, דען
דוא ביזט אונס פֿיל צו

מאכטיג וואָרדען: (יז) יצחק גינג אלץ פֿאן דאוועג: שלוג זיינע צעלטען אויף אין דעם גרונדע
גרד, אונד בעזעטצטע ויך דאוועלבסט: (יח) יצחק לים דיא וואססערברונגען, דיא מאן צו זיינעם

תרגום אונקלוס

רש"י

(טו) סתמום פלשתיים.
מפני שמדו תקלה הכ לנו
מפני הגייסות הצלות
עלינו. עמויך פלשתי
לשקסתימה ולשקסותלמוד
מעמטס את הלז: (יז) בנחל
גרד. רחוק מן העיר:

(יח) וישב ויחפור. הצלות אשר חפרו צימי לצדהם לציו. ופלשתיים סתמום וקודם שנסע יצחק

באור

ענד שנקדלו תולדות האדמה על שם העבודה שעוודק אותה: עבֿדָה, לשון רש"י ועזרה
דנה, פעולה דנה זלשון לע"ז אורזי"נא עבודה משמע עזרה אחת עזרה משמע פעולה
דנה עכ"ל, ודאם שז"ל אורז"אשי זלע"ז עבודה ~~את~~ זלע"ז אורז"ע (ווערק זל"א) ופ"אולה
דנה תקדל אורז"אשי (זל"א חרבייט), וכתב הרמב"ן ויזכיר הכתוב עשרו צמקנה הללן
ועקנה הצקר ועזרה דנה ולא יזכיר צמק וזזהב כאשר נאמר בצדהם צעזור כי גדולתו
אשר נתגדל זה צלזן פלשתיים צמקנה וצעזורה היתה ויקנאו אותו פלשתיים צענין ההוא
זה טעם כי עלמם ממנו מלך אמר לו גם לי שאני המלך לין צציתי מקנה ועזרה
כמוך וחרפה היא לנו להיות ציחך גדול מצית המלך עכ"ד: ויקנאו, קל הכו"ן ומשפטה
להדגש: (טו) סתמום פלשתיים, שלא יחזיקו צניו צהם אחרי מותו והולך לכתוב זה
צציל שכשמתרחק משם שז וחפרס דוגמת וחס הוא לצי כנען (צראשית ט' י"ח), וכן פירש"י
שהם הצלות הנזכרות להלן מחזר וחפרן, והרמב"ן הקשה ע"ז וכתב שהן צלות
אחרות ע"ס: (טז) כי עצמת ממנו, יותר ממנו: (יז) בנחל גרד, העמק שנגדו צו המים
יקרא נחל ואף על פי שאין צו מים יקרא נ"כ נחל כי המקום הוא הנקרא נחל, ופעמים יש
צו מים, והרמב"ן כתב כי נחל גרד שם מקום, ואינו נראה כי להלן אמר ויחפרו עזדי יצחק
צנחל, צפתח המורה על ה"א הידיעה, ולא תצוא ה"א הידיעה על שם עלס פרטי, גם ממה
שכתוב וירצו רעי גרד ומה להם לריצ צעזור המדעה של עיר אחרת, אלא ודאי שהנחל הוא
העמק ששייך אל גרד, ושם רעו רעי גרד את מקניהם צנחל, וכ"ז מפירש"י, עוד כתב לו
שהנחל נמשך מגרד אל ארץ אחרת וכו' והמלך שלחו מעיר מושב כסאו והלך לו לעיר אחרת
ואולי איננה ממלכותו אע"פ שהיא צלזן פלשתיים עכ"ד, ויתכן שלא הקפיד רק ישצ צעיר המלוכה
אלל הדשהו לישצ צכל ארץ פלשתיים, ולכן אמר לו לך מעמנו ולא אמר לו לך מאדננו, ויכוון
גם כן שאמר לו לצימלך צצואו לחדש עמו הצרית וכאשר עשינו עמך רק טוצ והיינו שהדשהו
לדור צכל ארצו אף אחד ששלחו מעיר המלוכה: (יח) וישב יצחק ויחפור וגו', אותן הצלות
שחפרו צימי לצדהם לציו ופלשתיים סתמום אחרי מות לצדהם, חזר עתה יצחק וחכק: בארית,

תרגום אשכנזי

פֿאַטערס אברהם'ס צייט
טען געגראבען, אונד דיא
פלשתים נאך אברהם'ס
אבלעבען, פֿערשטאָפֿט
האטטען, ווידער אויפֿ-
גראבען; אונד נאנטע זיא
מיט נאמען, וועלכע
איהנען זיין פֿאַטער געגע-
בען האטטע: (יט) אויך
גרובען דיא קנעכטע
יצחק'ס אים גרונדע, אונד
פֿאַנדען דאזעלכסט איינע
קוועללע לעבענדיגעס
וואססער: (כ) אלליין דיא
הירטען אויס גר צאנק-
טען מיט יצחק'ס הירטען,
שפראכען נעמליך: אונ-
זער איזט דא וואססער;
ער נאנטע דאזער דען
ברוננען, עשק (צאנק-
ברוננען), דען זיא האט-
טען מיט איהם געצאנקט;

(כא) זיא גרובען איינען אנדערן ברוננען, אבער אויך איבער דיזען שטריטטען זיא. דאזער נאנטע

תולדת כו

יצחק ויחפר ואת-באר-המים אשר
חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום
פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא
להן שמות בשמת אשר-קרא להן
אביו: (יט) ויחפרו עבדי-יצחק בנחל
וימצאו-שם באר מים חיים: (כ) ויריבו
רעי גרר עם-רעי יצחק לאמר לנו
המים ויקרא שם-הבאר עשק כי
התעשקו עמו: (כא) ויחפרו באר אחרת
ויריבו גם-עליה ויקרא שמה שמנה:

תולדות אחרן ויחפרו זרנות כ"ו, ז': מים חיים סס סס:
ויריבו סנהדין קי"ח, ח':

(כא) זיא גרובען איינען אנדערן ברוננען, אבער אויך איבער דיזען שטריטטען זיא. דאזער נאנטע

תרגום אונקלוס

חפרו ב'ימי אברהם אבוי ויטמונון פלשתאי ב'מר דמית אברהם
ויקרא להן שמיהן בשמתן די ה'ה קרא להן אבוי: (יט) ויחפרו
עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר דמין גב'עין: (כ) וינצו
בעותא דגרר עם בעותא דיצחק ל'כיתר די לנו סיא וקרא
שמה דב'רא עיסק אבי אתעסקו עמיה: (כא) ויחפרו ב'רא

רש"י

מנר חזר וחפרן:
(כ) עשק. ערער: כי
התעשקו עמו. נתעשקו
עמו עליה צמריצה
וערעור: (כא) ששנה.
כושימנ"ט (הידערוג):

באור

הנפרד והסמיכות שזה צו, ומלכו עוד סתתנה צסמיכות, בארית בא ת חמר (סס י"ד י').
ועיין מ"ש סס דעתי צזה: ויקרא ונו' בשמת ונו', כדי שלא יוכל אדם לערער עליהן:
(יט) באר מים חיים, שהם נוצעים תמיד, ונזר נתצתי למעלה כי כל צאר היא שמימי'
נוצעים ומים חיים הוא לתוספת צאור, והולך הנתות אל התוספת הזה לומר שלא היו המים
מתמלית הנחל, כאשר אמרו רועי גרר המריצים עלי' (כפי' הרמז"ן להלן), כי אם מים חיים
הנוצעים מתקורם צמקום ההוא: (כ) לנו המים, הראוי לומר לנו הצאר, ויתישז לפי' הרמז"ן
וז"ל והטעם לומר הנה הצאר צנחל ומימי הנחל הם אשר ימנו סס ומתמליתם ימלא הצור
והנחל יתמעט צהם (כי לדעתו הי' סס נחל מים), והנה הם שלנו ועל כן הזכיר הנתות
וימלאו סס צאר מים חיים לאמר כי הי' מקור נוצע מים חיים ואין מימיו מן הנחל כאשר אמרו
מריציו עכ"ל: עשק, צסי"ן וההתפעל ממנו כי התעשקו עמו, ואין לו דיע צמקראל סל צדצרי
דז"ל וילאו עליה עשיקים פי' מערערים לומר שלי הוא, והוא קרוז מענין עסק צסמ"ך הידוע
גם הוא מדצרי דז"ל שהוא ענין הטרידה וענות המחשבה אל וצר, וצרש"י צ"י עסק ערעור,
ליטעדימי"שטרל צלע"ז והוא צל"א (לו טהון מחפען): (כא) ששנה, כלומר לשטן הם לנו כי
צכל אשר לחננו חופרים הם מריצים עמנו, ולשון רש"י כושימנ"ט, וצרש"י צ"י כושימנ"ט,
והוא צל"א (ט) ויחפר, ולשון יחיד מוסד על יצחק, והכוונה פלוס

תולדת כו

תרנום אשכנזי קלט

(א) וַיִּעֲתָק מִשָּׁם וַיַּחֲפֹל בְּאֶרֶץ אַחֲרָת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבֹת
וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה הִרְתִּיב יְהוָה לָנוּ
וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ: רַבִּיעִי (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם
בְּאֶרֶץ שֶׁבַע: (כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָה
הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבֹתָם
אֲבִיךָ אֶל-תִּירָא כִּי-אֶתְּךָ אֲנֹכִי
וּבְרַבְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת-יִרְעֶךָ
בְּעֶבֶר אֲבֹתָם עֲבָדִי: (כה) וַיִּבֶן שָׁם
מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּט־שָׁם
אֹהֲלוֹ וַיִּכְרוּ-שָׁם עֲבָדֵי-יִצְחָק בְּאֶרֶץ:
(ט) וַאֲבִימֶלֶךְ הִלָּךְ אֵלָיו מִגִּדְרָא וַאֲחֻזַּת

ער איזן שטנח (פֿערדיניג
דערונגס - ברונגען):
(כג) ער ריקטע פֿאָן דא
זעג, גרוב איינען אנדערן
ברונגען, איבער וועלכען
זא ניכט שטרייטען. דיען
נאנטע ער, רחבות
(פֿרייאהייטסברונגען), דען
ער שפראך: נון האט אונס
דער עוויגע רוים געמאכט,
אונד וויר ווערדען ווידער
צוגעהען אים לאנוע,
(כג) פֿאָן דא גינגער היינ-
אויף נאך באר שבע:
(כד) דער עוויגע ערשין
איהם אין דערזעלבען
נאכט, אונד שפראך: איך
בין דער גאָטט דיינעם
פֿאטערס אברהם'ס, פֿירכ-
טע ניכטס! דען איך בין
מיט דיר, אונד ווילל דיר
זעגנען, אונד דיין זאמען
מִזְחָרען אום מיינעם דיע-

מערס אברהם'ס ווילטען: (כג) ער בויעטע דאזעלבסט איינען אלטאר, אונד בעטעטע אים נאמען
דעם עוויגען, שלות דא ווי צעלט אויף, אונד דיא קנעכטע יצחק'ס גרובען דאזעלבסט איינען ברונג-
נען: (ט) אבימלך קאם פֿאָן גר צו איהם, אונד דאז געפֿאלגע ווינער פֿערטרויטען, וויא אויך ווין

רש"י

תרנום אונקלונס

אחרי וַיֵּצֵא אֹהֶל עֵלָה וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שֶׁנָּה: (א) וַאֲסִתֵּלֶק מִתַּחַן
וַיִּסֵּר בֵּיתָא אֹהֲרֵי וְלֹא נָצַח עֵלָה וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רַחֲבֹת וַיֹּאמֶר
אֲבִי כֵּעַן אֲסִי יי לָנָא וַיִּסְשִׁינָנָא בְּאֶרֶץ: (בג) וַסְלִיךְ מִתַּחַן
לְבָאָר שֶׁבַע: (כד) וַאֲחֻזַּלִּי לִיה יי בְּלִילָא הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנִי
אֱלֹהִים דְּאֲבֹתָם אֲבֹתָא לֹא תִדְחַל אֲבִי בְּסִדְרָא מִיִּקְרִי וַאֲבֹרְכִינָךְ
וַאֲסִי ית בְּנֵךְ בְּדִיל אֲבֹתָם עֲבָדִי: (ט) וּבְנָא תַחַן מִדְּבָרָא
וַעֲלִי בְּשָׂמָא כִּי וּפְרִמִּיָּה תַחַן לְמִשְׁפָּחָהּ וַיִּכְרוּ תַחַן עֲבָדֵי יִצְחָק
בְּאֶרֶץ: (ט) וַאֲבִימֶלֶךְ אֶל לְוָחִיָּה מִגִּדְרָא וַיִּסְעַת רַחֲמֹהִי וַיִּסְכַּל

(כג) ופרינו בארץ.
כתדנונו וניפוש צלדעל:
(כד) ואחוז מרעהו.
כתדנונו וסיע' מרחמיה
סיעת מלוהציו. ויש פותרין
מדעכו מ' מיסוד התיצה
כמו שלשים מדעים דשמזון
כדי שתייה תיצת ולחוזת
דזוקה ללל לין דרך לון
לדזר על המלכות כן סיעת

באור

לפטר, וזשנים הרלסונים נלמד ויחפרו מוסז על עזרי ולחק: ולא רבו עליה, לפי שנתרחק
מדעיתס דכתיב ויעתק משם: ויאמר כי עתה, פי' לפי שאלמר ונו' וכן מתורגס זל"ס:
ופרינו בארץ, כתדנונו וניפוש צלדעל, והול עזר המהופך לעתיד ע"י ה"ו, וכן מתורגס
זל"ס: (כג) ויעל משם באר שבע, כי היה מתירלס מהס שכן מוניח ש"ל הקצ"ה לל
פירלס כי למך לוי נמלל שהי' מתירלס (הדכצ"ס), וכנז הלרנתי צזה כי צלר שזע ליננה
ספוק לפלשתיס רק לחזרון ולכן נלמר ויעל כי ההולך אליה מלחץ פלשתיס הסמוכה לים המערזי
נקרלס עולה, ולף שכנז נתרחק מברלס לל הנחל, ולח"ו נלמר ויעתק משם, עכ"ז נתיירלס
לשכן עזר זכל לרזו וילל מלרזו: (כד) אל תירא כי אתך אנכי, צעזור סכרדיומו לצימלך
מעליו מקנלסס צו וגס דועי גרר דצו עמו היה מתירלס פן ילספז עליו ויכורו הול וציתו
והצנישו הקצ"ה ללל יירלס מהס ויזרך לזתו ולז נתן זלנז שהלך לפניו המלך זנצוז גדול ויתר

תולדת כי

מִרְעָהּ וּפִי כָל שֶׁר־צָבָאוֹ : (כז) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יִצְחָק מִדָּוִד בְּאַתָּם אֵלַי
וְאַתָּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְהַשְׁלַחְתֶּנִּי
מֵאַתְּכֶם : (כח) וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רָאוּ כִי־הִיא
יְהוָה אֵלֵינוּ וַיֹּאמֶר תְּהִי נָא אֱלֹהֵינוּ

תרגום אונקלוס

רמ"י

אֹהֲבָיו שֶׁלֹּא כֵן כָּל סִיעַת
 אֹהֲבָיו הוֹלִיךְ עִמּוֹ וְלֹא הָיָה
 לוֹ אֶלֶל סִיעַת אַחַת שֶׁל
 אֹהֲבִים כִּי יֵשׁ לְפִתְרוֹ צֶלֶשֶׁן
 הָרִאשֹׁן וְאֵל תַּתְמָה עַל פִּי'וֹ שֶׁל אַחַת וְאַע"פ שֶׁאֵין תִּצְהָ סְמוּכָה יֵשׁ דּוֹגְמָתָהּ צִמְקָרֵל עֲזֵרֶת
 מֶלֶךְ [תְּהִלִּים ס'] וְשִׁכּוּרֶת וְלֹא מִיּוֹן [יִשְׁעִיָּה כ"א]: אַחַת. לִשְׁוֹן קִצְיָה וְאִגִּידָה שֶׁאֵלֶּחֶזֶן יֶהֱד: (כח) רֵאָה

באר

מאשר עשה לאציו כי צא עם פיוכל שר לצאו ועוד הוסיף להציא עמו רצים ריעיו (הרמצ"ן):
(כה) ויברו, חפרו וכן אשר כריתי לי (שם כ' ה'), וכן כי יכרה (שמות כ"א ל"ג), כרה שחת
(משלי כ"ו כ"ז): (בו) ואחזת מרעהו, צצ"ד ר' יהודה אמר לחזת מדעבו היה שמו, ורצי
נחמי' אמר סיעת מרחמוכי, והנה דעת רצי יהודה היא דעת המסורת שאמרה עליו לית,
זס צר נט, אך המסורת היא דק על מלת לחזת, ומדעבו פירושו לוכצו כמו ירעה המלך
(מלכים א' ד' ה'), ומ"ס מדעבו איננה לשמוש מן, דה היא מאותיות האמנת"יו הנוספות
לפעמים על השמות והוא צלירי כמו שלשים מרעים (שופטים י"ד י"א), למרעהו אשר רעה
לו (שם כ'), ויהי הכנוי הצל צלשך יחיד על נכון, ודעת רצי נחמי' היא דעת הנקלום,
ור"ל שהלך עם חצורת לוכצו, ונקדחת חצרת האיש לחזת לפי שגלחזים צו ולא יפרדו ממנו
צלחתו וצצאו, ויהי לפ"ז רעהו כמו רעיו, שלא כמנהג כינוי הרצים, ונמלא לו ריע,
מקן גצוריהו (נחום צ' ד'), כמו גצוריו, ויתכן שיהי' שם המהרה (זיינער פריינדשאפט, זיינער
העלדענסשאפט צל"א), וכן פירש"י והרש"ם וכן מתורגם צל"א, אצל צענין הת"ם של מדעבו
חלוקים הם הרש"ם עם רש"י כי לפי דעת רש"י היא משמשת במקום מן, ולחזת אינכ'
סמוכה למדעבו כי לא תצוא על הת"ם סמיכות, ונמלאים כמוה עזרת מלך (תהלים ס' י"ג),
ושכרת ולא מיון, (ישעי' נ"א כ"א), והוא מפרש כן דעת האנקלום מרחמוכי מלוחצו,
והולך לזה שלא תהי' משמעותו שכל סיעת לוכצו הולך עמו ולא הי' לו אלא סיע' אחת
של לוכצים, אצל דעת הרש"ם היא שהת"ם נוספת על השם, ולחזת סמוך ממש, והציא
גם הוא דאי' מן האנקלום, ואולי דעתו כי גם צלרמי תהי' הת"ם נוספ' על השם ויהי' השם מרחמל
ולרצים מרחמי, וכ"ה צגמ' דשנת (דף ל"ז ע"א), אצל חנוולתא נפיש אחי ומרחמי אצל
ציוני לא אחי ולא מרחמי, או ג"פסר אין כוונתו להציא דאי' מן האנקלום רק על מלת ולחזת
שפי' חצור' ולכנה שם עלם פרטי: (בו) ואתם שנאתם אתי, כתצנו כמה פעמים כי צלח
מלת הכינוי קודם הפעל עם הכינוי לחזק הענין ולעודד הכוונה על האיש אשר אליו יסוב
הכינוי, וכן פה מדוע צאתם אלי לצקש אהב' וצדית, ולתם לא כן חשבתם עד הנה כי שגלחם אתי:
(בח) ראו, צוי"ו במקום ה"א למ"ד הפ"ל: תהיגא אלה בינוחינו בינינו ובינך, רש"י פי' האלה
אשר צינותינו מימי אנוך תהי גם עתה צינינו וצינך וכן פי' הרש"ם, וכן תרגמו אונקלום
ויצ"ע ולכן תרגמו תהי, תתקיים, והנה לפי פירושם תהסר ה"א הידיעה צמלת אלה גם
מלת אשר, אמנם לפי המתרגם האשכנזי יהיה ציני צינך צלור על מלת צינותינו, וכן כדל' מפשטות
הבחי' מלת צינותינו צניי מיני דצו' ול אלה היה די צלחך מהם, ואולם אלו אמר

תולדת כו

תרנום אשכנזי קמ

וויר וואללען איין בינדנים
מיט דיר צערשניידען:
(כט) דאס דוא אונז ניכטס
באזעס טהוסט. זא וויא
וויר דיר ניכט בעריהרעט,
אונד דיר ניכטס אלס גו-
טעס געטאהאן, דא וויר
דיר אין פרידען ציהען

רש"י

ראינו. דאס צאצא דאס
צן: תהי נא אלה בינתינו
ובי. האלה אשר צינתינו
לך לך מעמנו: אתה. גם

בינתינו בינינו ובינה ונכרתה ברית
עמך: (כט) אם תעשה עמנו רעה
באשר לא נגענוה וקאשר עשינו עמך
רק טוב ונשלחה בשלום אתה עתה

תרנום אונקלוס

בין אבדחנא ביננא ובינה ונגזר קים עמך: (כט) אם תעביר
עמנא בישא קמא די לא אנזיקנא וקמא די עבדנא עמך לחוד
מימי לניך תהי גם עתה צינתינו וצינך: (כט) לא נגענוך. כשאמרנו לך לך מעמנו: אתה. גם

באור

תהי נא אלה צינתינו לנד היה משמע לו צינו וצין אהזת מדעו לו צינו וצין יחזק, והכוונה
שתהיה האלה צין לצימלך ואחזת מדעו מלך אחד ויחזק מלך השני, לך אמר צינתינו צשני
דצוים, דהיינו צינתינו מלך אחד וצינך מלך השני, ויתפרש תהי כפשוטו כמו שאמר אח"כ ונכרתה
ברית עמך, ואין לזכר לה"א הידיעה ולא למלת אשר: (כט) אם תעשה עמנו רעה, לא
תעשה עמנו רעה, וצין מ"ש צפ' ודא (כ"א כ"ב), צפסוק אס תשקר לי ופ' שלח לך
(צמדנך י"ד כ"ג), צפסוק אס ידא את הארץ ונמתורגס צל"א: באשר לא נגענוך, להרע
לך: ובאשר עשינו עמך רק טוב, מלת לא עומדת במקום שמים כאלו אמר וצעצור שלא
עשינו עמך רק טוב, וכמוהו כי לא לנלח ישכח לציון תקות עניים תאצד לעד (תהלי' ט'
י"ט), פי' תקות עניים לא תאצד לעד, וכן מתורגס צל"א, ול' הרמז"ן וטעם לא נגענוך
שלא נפתח לנו על אשתך ליגע צאחד מכס כל' הנגע צאיש הזה וצאשתו ועשינו עמך רק טוב
לשמוך את כל אשר לך צנוותנו את העם להשמר מכס ונשלחך צלום כי גם צקנאטי צך לא
לקחנו מכל העושר אשר עשית עמנו ושלחנוך עם כל אשר לך צלום, וענין הרעה הזאת
אשר פחדו ממנה אינו נדא שידא מלך פלשתיים שלא יצא עליו יחזק למלחמה אצל הצטיחם
אצרהם לו ולנינו ולנכדו ועתה אמרו צלום צעצור שהפרנו אהזתנו את צריתנו עם יחזק
ושלחנוהו מעלינו גם הוא יפר את צריתו עמנו ויגרש זרעו את זרענו מן הארץ ולכן עשו עמו
צרית חדשה והחנאלו לאמר לו שלא הפרו הצרית הראשונה שלא עשו עמו רק טוב וזה טעם
תהי נא אלה צינתינו שנצא עתה עמך צאלה להחרים על כל מי שיעצור על הצרית כטעם
לעצרך צצרית ה' אלהיך וצאלתו (דצדים כ"ט י"א), ויתכן שהיה אצרהם גדול מאל ודצ כח
שהיו צציתו כלש פחות איש שולף חרצ ולו צעלי צרית דצים והוא גם צן חיל אשר לצו כלצ
האריה ודדף ארצעה מלכית בצורים מאל ונלחם ונאשר דאו הצלחתו כי הוא מאל האלהים
פחד ממנו מלך פלשתיים פן יכצוש ממנו מלכותו ונקל זאת ממלחמת ארצעת המלכים אולי
שפע עוד דצד השם שמתן לו הארץ ולכן צא עמו צצרית והצציעו פן תשקר לי ולנינו ולנכדי
כי היה שקר אס ימרוך על הצלך וחצצ כי אפשר שיחיה אצרהם עד מלך נכדו וכמעשה אצות
עשו צמים כי היה יחזק גדול כצציו וכחד המלך פן ילחם צו צגדשו אותו מארצו עכ"ל. ואין
דצדיו כדאס לי צתה שאמר שפחד פן יכצוש מלכותו צידו החזקה, כי חלילה לאצרהם מעשות
זאת וה' אמר לו צפידוש ודוד דציעי יסוצו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה (צראשית ט"ז
ט"ז), ולא הרעה לו לקחתה עד צא העת המוצנל' ממנו ית', ואפי' ארץ האמורי ומכ"ש ארץ
פלשתיים שאיננה מעיקר א"י, ומדוע יתאוו אצרהם לזה והוא יחיד עם צניו וצני ציתו האס
יחפון למלך או למשול צעמים, חלילה לחצוצ זאת על עצד ה'! כי אף אס לזרעו הוצרכה
הצטחת הארץ, לפי שהיו עם גדול ודצ צלחתם ממלכים, וכן הצטיח ה' אל אצרהם להרצות
זרעו כעפר הארץ וככוכבי השמים לכן הצטיח לו לתת להם גם את הארץ לשצת שס חפשי מעצדות
מלכי עמים אחרים כדי לעצור שס את ה', אצל אצרהם ויחזק די להם צאלה אחד ושדה אחד
או שמים ללורך צני ציתם, וכאשר התפלל יעקב ואמר ונתן לי לחם לאכול וצגד ללצוש (שס
כ"ח כ'), ואף כי צינתינו ונכדנו עושר גדול עד שיחיה לאצרהם ש"ח עצדים וכן יחזק

געחייסען; יעטצט ביט
דוא איין געזעגעטער דעם
עוויגען! (ל) ער מאכטע
איהנען איין גאסגעבאט,
זיא אסען אונד טראנקען:
(לג) שטאנדען דעם מאָר-
גענס פֿריה אויף, אונד איין יעדער לייקטעטע דעם אנדערן דען אייד; יצחק בעגלייטעטע ווא ,

ברוך יהודה: חמישי (נ) וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (נג) וַיֵּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר
וַיִּשְׁכְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיִּשְׁלָחֵם יִצְחָק

יעדער לייקטעטע דעם אנדערן דען אייד; יצחק בעגלייטעטע ווא ,

תרגום אונקלוס

רש"י

כב וַיִּשְׁלַחְנָם בְּשָׁלָם וְהָיָה צֶעֶן בְּרִיכָא דִּי: (נ) וַיַּעֲבֵד לְהֹזֵן מִשְׁתָּא
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (נג) וַיֵּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁכְּעוּ
וַיִּשְׁלַחֲנֵם יִצְחָק וַיִּשְׁלַחֲנֵם בְּשָׁלָם: (נז) וַהֲוָה בִּיזְמָא הָהוּא
בְּאִתּוֹ מְבִי יִצְחָק וַחֲוִיאוּ לִיה עַל גִּימָס בִּירָא דִּי חֲסִידוֹ וַיִּשְׁכְּמוּ

אמה (ספרים אחרים
עמה) עשה לנו כמו כן:
(לג) שבעה. ע"ש הצדיות:
(לד) בן ארבעים שנה.
עשו היה נמשל לחדר

באור

היה עשיר מאד וכלך זה תוספת טובה אשר השפיע ה' לאביו שמו, לא שהם החפלו על זה, ומכ"ש שילכו לקחת צדקם ארץ אחרת נגד רצון השם, ואם נלחם לצדקם עכ ארצות המלכים לא היה זה אלא להגלות לוט בן אחיו, ואפילו כשזי אשר לקח מן המלחמה סמורת מן התורה וגם לפי נימוסי כל הדתות, וע"פ רש"י מלך סדום הנתן לו צמחנה נמורה ואמר לו מן לי הנפש והדבש קח לך, ועכ"ז אמר לו לצדקם אם מהוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך, ואם ידע לצימלך מהצדקת הארץ לצדקם ידע נ"כ מאמר ודור רציעי ישונו כרה כי לא שלם עון האמרי עד הכה, ולכן לדעתי לא היתה פחדו רק צעצור זרעו פן יפרו זרע יצחק את הצדית צעצור שהוא החל צהפדת הצדית כמ"ש הרמב"ן צתחלה וצזה דצדיו נכונים, ונ"ל לפרש מאמר עשינו עמך רק טוב, שנראה שאינו מאמר אמיתי כי אף אם לא עשו עמו דעה לקחת את שלו, מ"מ לא יתחם השילוח מארצם לכעזב עד שיאמרו מלא עשה עמו רק טוב, ולכן אומר שצמחת הקנאה לא היתה רק מאנשי הארץ והמלך וכסלו נקי וגם שרי המלך הקדושים אליו כמו פוכל ואחזת לא קנאו אותם, ולכן נאמר ויקנאו אתם פלשתים, והגלך צדקותו קנאת בעם נז רצ הוא, נתיירא פן צקנאתם צאם עזרחם ימורו גם צמלך ויעשו דעה עם יצחק, ולכן לטובת יצחק אמר לו לך מעמנו, ולא אמר לו לך מארצנו, כי לא שלחו מארצו רק מעיר המלוכה שלא ירלוהו המקנאים ותשנח קנאתם הלכך, ולכן נתיישר יצחק צנחל גדר שהוא מארץ פלשתים (שלא נדעת הרמב"ן), וכאשר ראה שגם שם רצו עמו על הצדקות, יאל מארצו לצדק שצד שהוא ארץ כנען מהש, וכדלות לצימלך ביצחק יאל מכל ארצו את אשר לא לוב ולא עלמה על לבו, אז נתעורר לבו אליו לחדש הצדית כי אמר אולי חש יצחק שכוונתו היתה לרעה צאמרו לך מעמנו וכו' המקנא, ואמר לו אם תעשה וגו' וכאשר עשינו רק טוב (צמח שאלמדנו לך מעמנו והטובה היא) ונשלחך צפלוס, כדי שלא יפגעו בך אנשי הארץ המקנאים, והנה צעניק הצדקות אשר רצו עליהן ולא הזכיר זאת יצחק לצימלך, אולי קינר פה הכתוב, ונ"ל עוד לומר שלא גזלו ממנו הצדקות רק שרצו עליהן וצלו צטעב' לאמר לנו המים, וכו' טען כנחם עד שכוורו לו או הסו עמו שגם הם ישקו שם לאנס, ולכן נאמר צאצדקם אשר גזלו ענדי לצימלך (לעיל כ"א כ"ה), וכאן לא נאמר רק וירצו, רצו, גם מדוע יקרא יצחק במות לצדקות שצד אחרים, ואין לפרש ויקרא, הקורא, ולא יצחק, כי צצדק הב' מפורש ויקרא שמה רחנות ויאמר כי עתה בדסיז ה' לנו, הוסצ הדיצוד אל יצחק או אל אחד מעצדיו ואל יקשה צעינך מדוע חפר עוד צאר אחרת, כי חשש פן ירצו עוד עליה או אולי לא הספיקו לו ולהם המים, ואל יהי דצר זה חידוש צעינך שהצדקות נשאלו לו כי כן מאלתי צתרגוס יצ"ע צפסוק וירצו, ונ"ל דענתם וכו' והנה לבו מן שמים וינחת וצכן אהדרו ימה ליצחק וכו': אמה עתה ברוך ה', שצ לבעלה, עתה לנו שוללים ממך אתה צדוק ה' שלא תעשה עמנו דעה וגו' ולשק הרשע"ם כמו כן צדוק צדית עמנו ושלחתנו צללים כמו שעשינו לך, אתה שאתה צדוק ה', דוגמת צל צדוק ה' סכתוצ צלצן, וכן עשה יצחק וילכו מאסו צללוס עב"ל, ולדעת המתרגם האשכנזי צאורו צאנו אליך לנדות צדית עמך כי ראינוך שאתה נעת צדוק ה': (לא) וישלחם, לשק לו', וכן

תולדת כו

תרגו' אשכנזי קמא

אונר זיא רייזטען אין פריי-
דעו פֿאַן איהם: (לז) נאך
אן דעמזעלבען טאגע,
קאמען יצהק'ס קנעכטע,
אונר בעריכטעטען איהם,
וועגען דעם ברונגענס,
וועלכען זיא געגראבען:
שפראכען צו איהם: וויר
האבען וואסער געפֿונען-
דען: (לג) דיזען ברונגען
נאנטע ער שבעה: דא-
רום איזט דער נאמען דער
שטאדט באר שבע, ביז
אויף דיזען טאג: (לד) אלס
עשו פֿירציג יאהרע אלט

וילכו מאתו בשלום: (לז) ויהי ויבאו
יהוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על-
אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו
מצאנו מים: (לג) ויקרא אתה שבעה
על-בן שם העיר באר שבע עד היום
הזה: (לד) ויהי עשו בן-ארבעים שנה
ויקח אשה את-יהודית בת-בארי

תולדות אהרן ויהי יומא כ"ח. ז'. מגלה ט"ו ה', כ"ח ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

סנאמר יכרסמנה חזיר
מיער [תכליס פ'] החזיר
הזה נסהול שוכז פושט
טלפיו לומר דאן שכיטור

ליה אשבחנא מִיָּא: (לג) ויקרא יְהוָה שְׁבַעָה על בן שְׁבַע וַיִּקְרָא
בָּאָר שְׁבַע עד יוֹמָא הַדִּין: (לד) וַהּוּא עָשׂוּ בַר אַרְבָּעִין שָׁנִין
וַיִּסֵּב אִתָּהּ יֵת יְהוּדִית בַּת בָּאָרִי חֲתָאָה וַיֵּת בְּשִׁמְתָּ בַת אֵילָן

כך סלו גוזלים וחומסים ומדלים עלמס כשרים כל מ' שנה היה עשו לז נשים מתחת צעליהן

באור

תרגם יצ"ע, וכן מתורגם כל"א: (לז) על אדות הבאר אשר חפרו, הוא האמור צו למעלה
והנר שם עזדי יצחק צאד בי החלו להפוך אותו וצא אצמלך אליו צימים ההם וציוס הצרית
צלכתם ממנו צטוריהו כי מלאו מים, וקרוז לי שהוא הצאד שגרה אצדכס ונתן לו שצע כצות
לעדה כי סתמיהו פלשתיס עם האחרים וישצ יצחק ויחפור אותו ויקרא לו גם הוא שם כסם
אשר קרא לו אציו ועל כן שם העיר צאד שצע על שם הצאד אשר קראוה כן האצ והצן (הרמז"ן),
ופי' כן לפי דרכו שצאד שצע הוא צאדן פלשתיס, ואין דעתי כן כאשר הונחתי למעל, והדאצ"ע
כתצ נקרא כף על צ' דצרים או הוא עיר אחרת, וכן כתצ הרמז"ס ואין זו אותו צאד שצע של
אצרהס כי שכי צאד שצע היו כדכתיב ויצא צאד שצע אשר ליהודה (מלכים א' י"ט ג') עכ"ל.
אצל אק זו ראהי תכפקת שיש עוד עיר אחרת ששמה צאד שצע, כי דרך הלשון הוא לצאד
לפעמים צתוספת צאור, ודציס כמיהו, וכצד פידשתי צפ' וידא כי הצאד של אצרהס היתה צאדן
פלשתיס וצעצור שגזליו ממנו הלן לו משס לצדן כנען, וע"ז נתעורר אצמלך ללכת אליו לצדן
כנען ושס כרתו הצרית ולא א"ל הצאד ולכן נאמר שם על כן קרא למקום ההוא צאד שצע,
ולא נזכר שם קדושת שם הצאד כי לא היה שם צאד, דק הואיל והויכוח שציניהס היה על עסק
הצאד שגזלו ממנו, לכן קראו כן שם המקום הוא, והצט ודאס כי לא נזכר שם עד היום הזה,
וכאן כתוצ עד היום הזה, ושס נאמר על כן קרא, וכאן לא נזכר אצל העיר קרא דק על כן
שם העיר, והיה הענין כי אצרהס קרא כן המקום ההוא אצל לא נתחזק השם ההוא להשאד
לדורות כן עד שאידע שם נ"ב דצד יצחק עס אצמלך אז נתחזק השם ההוא צפי כל לקרא' כן
עד היום הזה, ולא הולך יצחק לקראה כן כי זכרו כולם שכצד נקראת כן מימי אצרהס אציו.
וד"ע ספורנו פי' שאצרהס קרא צאד שצע צקמץ על שם השצועה צלצד, ויצחק קרא צאד שצע

צסטל ע"ס נספר השצע צארות שהפר אצרהס ויצחק (לפי חשכו), ואין דצדיו נכוניס כי
הקמץ הוא צעצור האס"ף ועקרו שָׁבַע והוא ממשקל פֿעל והפתח להרצנת העי"ן כמו פֿלַע
פֿלַח. אצל אכ היה עיקר השם צקמץ השי"ן ראוי להיות גם הצ"ת צקמץ שָׁבַע ע"מ דָּבַר
חָבֵם כי משקל פֿעל לא נמלא צטכות כלל: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה, ואז היה יצחק
בן מלה כי צן ששים היה צלצד דצקה אותס, להודיענו צא מה שכתוצ אחריו ויהי כי זקן יצחק:

תרגום אשכנזי

תולדת כו

הַחֲתִי וְאֶת־בְּשֻׁמַּת בֶּת־אֵילָן הַחֲתִי:
(לֵה) וְהַחֲתִי מִדַּת רוּחַ לִיצְחָק וּלְרִבְקָה:

וואר, הייראטהעטע ער
יהודית, טאכטער דעם
חתין בארי, אונד בשמת,
טאכטער דעם חתין אילן:
(לֵה) דיזע מאכטען יצחק אונד רבקה פֿיל הערצלייך:

תרגום אונקלוס

רש"י

ומענה אותם כשהיה צן מ' חתמא: (לֵה) וְהַחֲתִי מִדַּת רוּחַ לִיצְחָק וּלְרִבְקָה:
חמד חנא צן מ' שנה נשא
לשה ח' חני כן: (לֵה) מרת רוח. לשון המדלות דוח כמו ממדים הייתם כל מעשיהן היו
להכעיסו לעלזון: ליצחק ולרבקה. שהיו עוזדות ע"ל [צ"ר]:

באור

יהודית, שם (העלם ולא תאר כמו יהודי) ולא הוליד ממנה (הדלצ"ע), כי להלן צסיפור
יחוס צני עשו לא נזכר לה צנים, וכן סופר צם' הישר שמתה צלי צנים זכרים דק צ' צנות היה
לה: בשמת, ולהלן צסיפור יחוס צני עשו נאמר ולת עדת צת אילן החתי, והיא היא כי היה
לה שני שמות וצמקדא נמצאים למאות כן, כ"כ הדלצ"ע. וצספר הישר סופר כי לא לקח צעת
לחת רק את יהודית לקח צהיתו צן ארצעים שנה, ולת צשמת לקח אחר כ"ג שנה אחר צהיתו
צן ס"ג שנה ועשו קדא שמה עדת לאמר כי עדת ממנו הצדנה צעת ההיא, ולסין הכחשה כן
הכחוש הזה שאלמר שלקחן שתיבה צהיתו צן ארצעים שנה, כי צן ארצעים שצ על התחלת
הלקיחה: (לֵה) וְהַחֲתִי מִדַּת רוּחַ, כל לחת ולחת היתה מרת דוח ליצחק ולרצקה כלומר מחלפת
ומשנה דלונס, ומלת מרת לדעת דצי יהודה חיוג (כפי מה שהציאו הרד"ק צשדשים שדש מדר)
שדשו מדר וכענין לצ יודע מִדַּת נפשו (השלי י"ד י'), ושם המ"ס צקמן חטף והרי"ש דבושה
לחסרון אות הכפל (שלא כמנהג כי הרי"ש איננה מקצלת דגש), והוא שם, וצא כאלן החולם
צמקום הק"ח (תולדתו) והדגש, והסכים כן הדלצ"ע, אצל לדעת הרד"ק (צשדש הנזכר וצשדש
מרה) שדשו מרה מענין מרו ועלצו את דוח קדשו (ישעיה ס"ג י'), שהוא לשון הקנטה והכעסה
והקדוק המלה פי' הדלצ"ס היטיב וז"ל: מרת דוח, כמו מן עושה לזכר, יאלמר עושה דצרו
(תהלים קמ"ח ח') לנקצה, וכשהוא דצוק יאלמר עושה כן יאלמר מן עושה לשון ממרה, מן
ימרה את פיך (יהושע א' י"ח) יאלמר מוֹדָה לנקצה וכשהוא דצוק יאלמר מורת דוח, קונטרס יאלנך,
(וצלשין אשכנז ויידערטפענמטיג), אצל לצ יודע מרת נפשו חטף קמן לפי שהוא שם דצד לשון
מדרות, אצל זה מללפוס (ר"ל חולם הוא לשון פועל ומגזרת כי מרו מריתי (איננה א' כ'),
מחטופי למ"ד פעל עכ"ל, ולפי דעתו הוא צינוני לנקצה והוא סמוך כמו חולת אכזה (ש"ה
צ' ה'), ונתצ עוד הרד"ק צשדש מרה לו יהיה שם צפלס ולדצ, אל ה' חושה (ישעיה ל"צ ו')
עכ"ל, וכוונתו שיהיה מורה שם במקרה (צל"ל איין ויידערטפוענמטיג), ולא נצטרך להוסיף ולומר
כל לחת מהן, כי יתכן לומר על שתיבה שהיו למדת דוח וכמוהו נפרש אל תהי מרי (יחזקאל
צ' ח'), שהוא שם המקרה, וכן פירש"י משדש מרה ומלשון הכעסה, וכן תרגמו אונקלוס וי"צ"ע,
אלא מהסנו מלות מרת דוח מן היחידה אל הדצות כדרכם לתרגם נפי הכוונה ולא כהורגת
המלה, (וצל"ל מתורגם העלליד), שגם הוא שם המקרה, והדלצ"ע עם שהציא צתחלה
ש"ל מלשון סודר ומורה נטה מן הפירוש הזה צלי טעם וסצה, אל הפי' האחר שהוא מגזרת
מרה כלענה נטעם מרירות נפש, ולי נראה כי טצע מלילת הלשון יורה שהלמת פירש"י והדלצ"ס
והרד"ק כי הדגשות הצכללס המרירות והמתיקות שייכות אל הנפש אשר יפורש לפעמים כפי
הענין על הנפש המתאוה, אצל ההפעליות שמהם הכעם והרצון שהמה כוחות הנפש השכלית
הנקדחת על הדוצ צמקדא דוח, וכענין שנאמר אשר צידו נפש כל חי ודוח כל צער איש (איוב
י"צ י'), אחר צשאר החיים נפש, וצאדש דוח, עם שעל דרך ההשאלה תקדא גם הראשונה
דוח כמו ודוח הצבמה (קהלת ג' כ"א), (אנחנו על הדוצ נדצד) יתיחסו אל הדוח, ולכן מה
שהוא משדש מדר וחוצד עם מלת נפש, כמו ושדו המר נפשי (אשכנז צ'), וכל איש מר נפש

תולדת כז

תרנו' אשכנזי קמב

כז (ב) אלס יצחק אלט
ווארד, אונד
זיינע אריגען צו טריבע
וואורדען, זעהען צו קאנ-
נען: ריף ער זיינען על-
טעסטען זאחן עשו,
שפראך צו איהם: מיין
זאחן! ריזער שפראך: חיר
בין איך! (ג) יענער
שפראך: איך ווערדע נון
זעהר אלט, אונד ווייס דען
טאג מיינעם טאָדעס ניכט: (ג) זאָ נים נון דיין יאגדערעטהע, דיין געהענגע, אונד דינען באַ-

כז (ב) ויהי כִּי-זָקֵן יִצְחָק וַתְּבָהִין עֵינָיו
מֵרְאָא וַיִּקְרָא אֶת-עִשְׂו בְּנוֹ
הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי:
(ג) וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא זָקֵנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי
יוֹם מוֹתִי: (ג) וַעֲתָה שְׂאֵנָא כְּלִיד תְּלִיד:

תא ותכחין ז"ק ז"נ ח': ויקרא עקדה טגר ז':

תרנום אונקלום

רש"י

כז (א) ותבחי' עיניו. זעשן
אל סלו (שהיו מעשנות
ומקטירות לע"ז). ד"ל
כשנעקד ע"ג המזבחותיה

כז (א) וַתְּבָהִין עֵינָיו וַיִּקְרָא יִצְחָק
אֶת-עִשְׂו בְּנוֹ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנְנִי:
(ג) וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא זָקֵנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי
יוֹם מוֹתִי: (ג) וַעֲתָה שְׂאֵנָא כְּלִיד תְּלִיד:

לכיו רוצה לשחטו בלוחם שעה נפתחו השמים ואלו מלכיו השרת והיו צונים וידדו דמעותיהם
ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי שיטול יעקב את הצרכות: (ב) לא ידעתי
יום מותי. אמר ר' יהושע בן קרחה אם נביע אדם לפרק מצותיו ידאג חמש שנים לפניו ויחמם
לשם כן ויחזק היותו קנ"ג (כי יעקב בן ס"ג כשנתבדר דוק דרש"י סוף הסדר) אמר שמואל לפרק
למי אבי נביע והוא מפה צמ קנ"ז והריני בן ס' שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי
שמואל לפרק למי שמואל לפרק אצל: (ג) תליך. חרץ שדרך לתלות: שא נא. לשון השחזה בלוחם

באור

(שמואל א' כ"ז ז'). נפש שנעבה תצום נפת ונפש רעצה כל עד מתוק (משלי כ"ז ז'). על עד
נפשי (ישעיה ל"ח ט"ו). צמד נפשי (איוז ז' י"א ח' א'), צמד נפש (יחזקאל כ"ז ל"א), אנשים
עדי נפש (שופטים י"ח כ"ה), כי גזרים המה ומדי נפש (שמואל ז' י"ז ח'), למדי נפש (משלי
ל"א ו' וליות ג' כ'), צנפס מדי (איוז כ"א כ"ה), כי מדי נפש כל העם (שמואל א' ל' ו'), כי
נפשה מדי לה (מלכים ז' ד' כ"ז), והוא מדי נפש (שמואל א' א' י'), מדי נפשו (משלי י"ד).
תמלא ואלך מדי צחמת דוחי (יחזקאל ג' י"ד), אמר ואלך מדי על בנוף המחזור עם הנפש
במחצית. וחם החמה אל הרוח, רחית צכל אלה כי המרירות תחיהם לנפש כאשר מלאנו שגם
המפיקות תמיזם אליה כמו מתוק לנפש ומדפא לעצם (משלי ט"ז כ"ד), ותה שחול משרש
מדי נפאל מחזור אל הרוח פעמיים כמו מדי ועלנו את דוח קדשו (ישעיה ס"ג י'), כי המדי
לפ דוחו (תהלים ק"ו ל"ג), ולכן יהיה גם מדי דוח כשני חזרו משרש מדי ומענין הנעם
והקנעה, ונפצ הדשג"ם לפי שעתיד לומר אם לקח יעקב אשה מצנות חת כאלה לנך הולך
לפרש תחלה עכ"ל: ליצחק ולרבקה, שהיו עובדות ע"ז (צ"ד):

כז (א) זקן, פעל עזר לגדת פעל: ותבחי' עיניו, מן הזקנה כמו שמלינו צם' שמואל (א' ג'
ז'), ועיניו החלו כהות ועיניו הקמוט והעלור כי הזקנים יתקמטו עיניהם ויכנסו צחוריהם
לפי שיתקמטו ימדי העין כי יגד עליהם היוצם ותחלש הדלות, וכוונת הכתוב לדעת המתרגם
במשכחי בן הול, כאשר זקן ילרק וכהו עיניו, אז קרא לעשו וכו', ותהיה מלת ויהי משמשת
גם למעמד ותבהק עיניו מדלות ואז נחלש התנאי, ולכן צל צסופו הלתנח, ומן ויקרא הול
פסלת משתם התנאי, והו"ו מחזרתו אל המלמד הקודם המתיחס אליו צומן, כאשר כתבנו
נמה פעמים: (ב) הגה גא, כמו עתה, בן פי' הדלצ"ע וכן ת"ל ויצ"ע והמתרגם השלכנוי,
והדשג"ם פי' לשון צקשה והוא דחוק פה: לא ידעתי יום מותי, כי אמנם הצרכה תחול יותר
צביות הפצור סמוך למיתה כענין שהיה ציעקצ וצמחה, כי אז הנפש יותר נגדלת מן החומר
(ר"ע ספירדו): (ג) שא, נש"י פי' ע"פ צ"ר לשון השחזה, אצל אנקלום ויצ"ע מרגמו סב,
זקן מתרגם צל"ס: נא, אנקלום ויצ"ע מרגמו לשון עתה וכן מתורגם צל"ס, רש לפדשו לשון
צקשה, ולא יהיה נפול צלשק: בליך, יתכן היותו פס כלל, כלי זיק שלתה לז צהס, והפרט

תרגום אשכנזי

תולדת כו

וְקִשְׁתָּהּ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצֹדָה לִי צִידָה׃
(ז) וַעֲשֵׂה-לִי מִטַּעֲמִים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי
וְהִבִּיאתָ לִי וְאָכַלְתָּ בְּעֶבֶר תְּבָרַכְךָ
בְּפִשִּׁי בְּמִדְרֵם אֲמוֹת׃ (ח) וְרִבְקָה שָׁמְעַת
בְּדִבְרֵי יִצְחָק אֶל-עֲשׂוֹ בְנוֹ וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ

ציד ק

וְצוֹ; גַּעְהֵה הַיִּנְאוּיִם אוֹיָהּ
דָּאז פֿעלר, ערִיאַנע מיר
אײן ווילד־פּרעט; (ז) מֵא-
כע מיר שְׁמֵאקֶה־אֶפְטֵט
גערִיכטע, וויא אײך זיא
גערן האבע, אונד ברינגע
מיר, דאז אײך עססע;
דאמיט דײך מײנע זעעלע
זעגנע, בעפֿאַר אײך
שטערבע: (ח) רבקה
האַרטע זיס, אלס יצחק
מיט וײנעם זאָהנע עשו רעדעטע; נון גינג עשו אויף דאז פֿעלר, ווילד־פּרעט צו יאגען, אונד

מיט וײנעם זאָהנע עשו רעדעטע; נון גינג עשו אויף דאז פֿעלר, ווילד־פּרעט צו יאגען, אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

(ג) וְיָבֶעֱזֶן סָבָא בְּעֵץ זֵינָהּ סִיפָהּ וְקִשְׁתָּהּ וּסְפִיק לְחֻקָּלָא וְצֹדָה לִי צִידָא׃
(ד) וַעֲבִיד לִי תַבְשִׁילִין כַּמָּא דִּי רַחֲמִימִית וְחָעִיל לִי וְאִיכּוּל בְּדִיל
דִּי תַבְרַכֵּנִךְ בְּפִשִּׁי עַד לָא אֵימֹת׃ (ה) וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדִבְרֵי
יִצְחָק עִם עֲשׂוֹ בְרִיהּ וַאֲזַל עֲשׂוֹ לְחֻקָּלָא לְמִיצַד צִידָא לְאַיְתָאח׃

שטנינו און תשחיצן את
הסכין אצל תשיסה על בני
חזרתה [ציה כ"ח] חדר
סכין ושחוט יפה של
תאכלני כזלה [צ"ר]:
וצודה לִי. מן ההפקדולא
מן הגזל: (ה) לצוד ציד להביא. מהו להציא אס לא ימלא ציד יציא מן הגזל:

מן הגזל: (ה) לצוד ציד להביא. מהו להציא אס לא ימלא ציד יציא מן הגזל:

באור

תליך וקשתך, ותליך האשפה התלויה צאזור האדם ששם החלים, וכן פי' הרשנ"ס וכן תרגם
יצ"ע, או הוא הס"ף כמו שתרגם אונקלוס ס"פך כי גם הוא נתלה, ותחסר וי"ו העטף מן
תליך כמו אדם שת אנוש (ד"ה א' א' א'), והמתרגם האשכנזי שתרגם (געהענגע) כלל כל מה
שתולה הליך צאזורו האשפה וההדז, והוא פרע למלת כלך, ולכן צא כלך צלשן רזים, ותליך
צלשן יחיד כי הוא שם יחיד כולל, ושדשו תלה, והנפרד תלי צפלים שכי פרי שהקצוץ מהם
ושזה שכיך (שופטים ה' י"ז), ממני פריך נמלא (הושע י"ד ט'), וכ"כ דעת צעל הטעמים
ששם ז"ק צמלת כלך, ואם היו שלשתם שמות פרטיים דאז להיות תליך מחוצרי' צמרכא טפחא
כזו אדם שת אנוש, אדם צמרכא שת צטפחא, כי על הדז צלשן שמות יחוצרו צ' הרשנ"ס
צטעס: וצא השדה, אל האדה כתרגומו לחקלא, ותחסר לפעמים הלמ"ד או מלת אל:
(ד) מטעמים, ענין הטעימה שיעסם אדם צפיו ואינו אובל ממנו ומעציר על גדונו כי אס
מעט, וכן אמרו דז"ל מעטמת אינה לריכה צרכה והשדו צתעמח טועס ואין צנך כלום הכס
כי הטעימה צפה או צלשן צלצד שיקח אדם צקלה לשונו ויעסם כדרך הטועמים, ודזי יונה
חלק מהם צענין אכילה ומהם צענין טעימה, והנכון כי כלם מענין טעימה ופירוש ולא טעם
כל העם לחם (ש"ס כ"ד), אפי' טעם ואין לריך לומר שלא אכל, ולפי שהחך טועם מיני
המאכלים כמו שאמר וחק אכל יטעם לו (איוב י"ז י"א), אמר פה ועשה לי מטעמים כלו'
תציל שיעסם החך מטעמי מיני התצלק הטוצים (ד"ק צשדשים שרש יועס), ולכן תרגם
המתרגם ראשכנזי (שמאקהאפֿטע געריכטע), ואונקלוס וי"ע תרגמו תצילין: בעבור תברכך
נפשי, היה צדעתו לצרך אותו שיזכה הוא צצרכת אצוהם לנחול את הארץ ולהיות הוא צעל
נצדית לאלהים כי הוא הצכור, ונרא' שלא הגידה לו דצקה מעולם הנצושה אשר אמר ה' לה
ודז יעצד לעיר כי און היה יצחק עוצר את פי ה' והיא לא תללח והנה מתחלה לא הבידה לו
דרך מוסר ולניעות כי ותלך לדרש את ה' שהלכה צלא דשות יצחק, או שלמדה און אכני לריכה
להגיד נצושה לנציא כי הוא גדול מן המגיד לי ועתה לא דנתה לאמר לו כך הובד לי מאת ה'
טעם לדתי כי אצרה צלכצתו אותו לא יצרך יעקב ויניח הכל צידי שמים והיא ידעה כי צסצת
זה יתצרך יעקב מפיו צלצ שלם ונפש חפלה, או הם סצות מאת ה' כדי שיתצרך יעקב וגם
עשו צצרכת אצוה וכו' צצרו תכנו עלילות (הרשנ"ס): (ח) ורבקה שמעה, היתה שומעת:

תולדת כו

הרגום אשכנזי קמג

הייס צו ברינגען: (ו) רבקה
אבער שפראך צו איהרעם
זאגנע יעקב: איך האבע
דיינען פֿאטער צו דיינעם
ברודער עשו רעדען האָ-
רען: (ז) ברינגע מיין ווילד-
פרעט, אינר מאכע מיר
שמאקהאפֿטע געריכטע,
דאס איך עססע, זאָ ווילל
איך דין פֿאַר דעם עוויגען
זעגנען, פֿאַר מיינעם
טאָדע: (ח) נון מיינאָהי,
געהאָרע מינער שטימו-
מע וואס איך דיר הייסע:
(ט) געהעצורעם קליינען
פֿיה, ברינגע מיר דא-
הער צווייא גוטע ציגענ-
באָקליין; דאס איך דיינעם
פֿאטער שמאקהאפֿטע
פֿאטער ברינגען, דאס ער

הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהָבִיא: (ו) וְרִבְקָה
אָמְרָה אֶל-יַעֲקֹב בְּנָה לְאָמֵר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי אֶת-אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל-עִשָׂו
אָחִיךָ לֵאמֹר: (ז) הָבִיָּאָה לִי צִיד וְעֲשֵׂה-
לִי מִטַּעֲמִים וְאֶכְלָה וְאֶבְרַכְּךָ לְפָנֵי
יְהוָה לְפָנֵי מוֹתִי: (ח) וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע
בְּקוֹלִי לְאֲשֶׁר אָנִי מַצְוָה אֹתָךְ: (ט) לָךְ-
נָא אֶל-הַצֹּאן וְקַח-לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדִיִּים
עֲזִים טָבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטַּעֲמִים
לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהָב: (י) וְהִבְאֵרְתָּ

געריכטע מאכע, וויא ער גערן האט: (י) דיא ואללסט דוא דיינעם

רש"י

(ז) לפני ה'. צדקותו
סיסכיס על ידי: (ט) וק-
לי. משלי הס וליכס גזל
שכך כתצלה יחזק צכתוצתה
ליעיל שני גדי עזים צכל
יוס [צ"ר]: שני גדי עזים.
וכי שני גדי עזים היס
מאכלו של יחזק אלא (פסו)
כאשר אהב. כי טעם

תרגום אונקלוס

(ו) ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית יר אביו
מסליל עם עשו אחיו למימר: (ז) איתא לי צידא ועבד לי
תבשילין ואיכול ואברכינך קדם יי קדם מותי: (ח) וכען ברי
קביל מני למא די אנא מספקא יתך: (ט) אזיל בען לנת ענא
וסב לי ממפן תרין גדי עזין טבין ואעבד יתהון תבשילין
לאביו קמא די רחם: (י) ותיתי לאביו ויכול בריל די יברכינך

היה) האחד הקריצ לעסח והאחד עשה מעעמים צפרקי רצי אליעזר: כאשר אהב. כי טעם

באור

להביא, לציתו, כ"ה לפי פשוטו, וכן מתודגס זל"א, ולפי שהוא מיותר דדשו רז"ל שסם לא
ימלא ליד יציל מן הגזל: (ו) ורבקה אמרה ונו' לאמר, כצר פירשתי כמה פעמים ענין מלת
לאמר הכפולה שתורה על לשון המדבר צלי שינוי, וכן פה צלשח הזה אמרה הכה שמעתי ונו',
ולאמר שצסוק הפסוק מורה על הלשון שאמר יחזק, ואין הכוונה שלא תשנה המלות שאמר,
כי צאפת שינתה המלות כאשר יראה הדואה שנווי יחזק לעשו היה צשינוי המלות, וכן דרך הכתוב
לשפור העעמים ולא המלות, וכן רצקה שצדה הכוונה ולא המלות צספרה לצנה דצדי יחזק,
רק הכוונה כשיסוצ הדצד אל המדצד הוא אז תצוא מלת לאמר כמו שאמר' רצקה הציאה לי
ליד ונו', וצלא עלת לאמר היתה צריכה לומר, הכה שמעתי את אציק מדצד אל עשו אחיך להציח
לו ליד ולעשות לו מעעמים לאכל לצדכו לפני ה' לפני מותו, וצלא להסצ הדצור אל יחזק:
(ז) לפני ה', צסס ה', אצל כנמרד גצור ליד לפני ה' (צראשית י' ט'), פידושו צכל העולם,
וכן ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים (יונה ג' צ'), צכל עולמו סז הקצ"ה לא היתה עיר
גדולה כנינוה (הרצצ"ס), ורש"י פי' לפני ה' צדמותו סיסכיס על ידי, ולשון הרצצ"ן לא נזכר
צכל הפרשה לפני ה' רק צמקוס הזה כי אמרה לו אמו הצונה לפני ה' תהיה צרוח בקדש ואס
יתצד צה עשו אחיך תתקיים צו וצזרעו לעולם ואין לך עמידה לפני עכ"ל: לפני מותי, כמו
צערס אמות: (ט) גדיי, הקטן יקרא גדי צין מן העזים צין מן הכצשים סהרי סמר גדי לעזים,
ודומה כי יס גדי סלינו מן העזים, והצצ"ע פירש לא קול גדי כי אס מעעזים ומה שאמר

תולדת כז

תרגום אשכנזי

לְאָבִיךָ וְאֶבְרָכָה אֲשֶׁר יְבָרַכְךָ לְפָנַי
 מוֹתָו: (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רַבְקָה אִמּוֹ
 הֵן עָשׂוּ אֹחֵי אִישׁ שָׂעִר וְאַנְכִי אִישׁ
 חֶלֶק: (יז) אֲוִלִי יְמֹשְׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו
 כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלָה וְלֹא
 בְּרַכָּה: (יח) וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קָלָתְךָ
 בְּנִי אֵךְ שָׁמַע בְּקָלִי וְלֵךְ קַח־לִי:
 (יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ

עססע; דאמיט ער דיך
 זעגנע, פֿאַר ווינעס טאָרע:
 (יט) יעקב שפראך: צו
 ווינער מוטטער רבקה:
 זיהע! מיין ברודער עשו
 איזט איין האאריגער מאן,
 איך אבער בין איין גלאט-
 טער מאן: (יז) פֿילליכט
 בעטאסנעט מיך מיין
 פֿאטער, זאָ בין איך אין
 ווינען אויגען, וויא איין
 בעטריגער, אונד ברינגע
 פֿלוק אויף מיך, אבער
 ניכט זעגען: (יג) דיא
 מוטטער שפראך צו
 איהם: דיין פֿלוק זאלל
 אויף מיך קאָממען, מיין

תולדות אהרן אולי מכות כ"ד, ח': והייתי סנהדרין ל"ז, ח':

זאָהן! געהאָרעכע נור מיינער שטיממע, אונד געהע ברינג מיר: (יד) ער גינג, נאהם,
 בראכטע עס ווינער מוטטער; דיא מוטטער מאכטע שמאקהאפֿטע שפיזען, וויא וויין

תרגום אונקלוס

רש"י

קָדָם מוֹתָו: (יח) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְרַבְקָה אִמּוֹ הֵן עָשׂוּ אֹחֵי
 גִּבּוֹר שְׂעִרִּין וְאַנְכִי גִבּוֹר שְׂעִי: (יז) מֵאִים יְמֹשִׁינִי אָבִי וְאַחֵי
 בְּעֵינָיו כְּכַתְלָעִיב וְאַחֵי מִתִּי עָלַי לְוָסִין וְלֹא בְּרַכָּן: (יג) וַתֹּאמֶר
 לִי אִמּוֹ עָלַי אֲתֹאמֶר בְּגִבּוֹתָה דָּלָא יִיתוֹן לְוָסִיָּא עָלָךְ בְּרִי
 גִבּוֹר קָבִיל כְּנִי וְאַיִזִּיל בָּב לִי: (יד) וַיֵּלֶךְ וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ

הבדיכטעס הלני: (יא) איש
 שער. זעל שער:
 (יב) ימושני. כמו מתע
 זלזלים: (טו) החמודות.
 הנקיות כהדגמו לכייתל.
 דנר אחר שהמד לוין הן

באור

גד"י עזים כלומר קטן שעדיין לרד לעזים, וכן שער עזים, ולמד כי כן נקרא צערני גד"י,
 והקצון שלשה נד"ים (שמואל ח' י' ג'), וסמיכות הקצון נד"י עזים (הרד"ק צדשים שדג גדה):

טבים, שמנים, וכן רך ועוז (צדאשית י"ח ז'), שצע פרת העצת (שם ת"א כ"ו), וכן תרגם
 יצ"ע, שמנין, וכתב הרש"ז כ' שלותה לקחת גד"י עזים ולא כצאים צצזיל העורות ששערן קשה
 כשער אדם: (יא) איש שער, זעל שער, והוא תלד וכן שער, וההפך חלק: (יב) ימושני,
 שדשו משש מן המשש זלזלים (דברים כ"ח כ"ט), ודגש השי"ן לחסרון הרשומה שהיא עי"ן
 הפעל ע"ת עון עקני יפגני, מן סצז, ולשון הרמז"ן אין העעס שימושהו להכיר אותה, אזל

למד אולי יקדצ אותי אל עצמו לנשק לי לו לשום ידו על פני כדרך חצת האז על צנו ויכלל
 צמזש שאני חלק, ואני תמה איך לא פחד מהיכר הקול וכל צני אדם נכרים צקולס כמו שאתרו
 דעותינו האין סומא מותר צלשתו והאין צני אדם מיתדין צנשותיהן צלילה אלל צעציעות קלל
 ואם סתם צני אדם מכירין כן מה יהיה צינחק החכם והצקי להכיר צין צניו שתהיה לו צלחת
 טציעות צקול, אולי היו האחים האלה דומים צקולס, ופי' הקל קול יעקב דצרו שמדצד צלשון
 דכה ומזניד שם שמים, לו שהיה משנה קולו לדצד כלשון אחיו כי יש צצני אדם יודעים לעשות
 כן עכ"ל: כמתעתע, שדשו תעה ונכפלו העי"ן והלמ"ד, והוא מצנין פֿעל ופירשו כאיש שמתעב

אחר: ולא ברכה, אם אולי יאלל עלי דרכה לא יצדני אם אטעכו (ר"ע ספורנו): (יג) עלי
 קללחך, אל תפחד שיקלל ואם יקלל תהי קללתו עלי ולא עליך, כי היתה צועחת צמה שאלמד
 לה הקצ"ה וזצ יעצד לעיר, כן פי' הרש"ז ורש"ז"ס וכן תרגם יצ"ע והמתרגם האשכנזי,
 ואנקלוס תרגם צלופן אחר ואינו מיושצ על לשון המקרא: (טו) בגוי, דוצו יצל צקצון כזכרים
 צמים, אזל גצל גצ צצוי הנקצות, קציעות ול צגדתיך (תהלים ט"ה ט'), ויצול כלן סמוך

תולדת כז

תרגום אשכנזי קמד

פֹּאטער זיט גערנע האט-
טע: (טו) רבקה נאהם
דיא בעסטען קליידער
איהרעם עלטעסטען זאָה-
נעם עשו'ס, דיא ביינ-
איהר אים הויזע ווארען,
בעקליידעטע איהרען
ינגסטען זאָהן יעקב:
(טז) דיא פֿעללע דער יונג-
גען ציגען, לעגטע זיט
אויף זיינע הענדע און אונד
אויף דאז גלאטטע זיינעם
האלזעם: (יז) היראויף
גאב זיט דיא וואָהלשמעק-
קענדע שפייזען אונד דאז
בראָד, וועלכע זיט צוגע-
ריכטעט האטטע, איהרעם
זאָהנע יעקב אין דיא
האנד: (יח) דיזער קאם
צו זיינעם פֿאטער, אונד
שפראך: מיין פֿאטער!
ער שפראך: הייב בייך איד,
ווער בייט דוא? מיין זאָהן!
(יט) יעקב שפראך צו
זיינעם פֿאטער: איך בין
דיין ערסטגעבאָרנער, עשו;
איך האבע געטאהן, וויא
דוא צו מיר געשפראָכען

האטט. שטעהע נון אויף, זעטצע דיך אונד אים פֿאָן מיינעם ווילדפרעט, דאמיט זיינע זעלע מיך
זענע: (כ) יצחק שפראך צו זיינעם זאָהנע: וויא האטט דוא זאָ באלד עטוואס געפֿונדען, מיין זאָהן?

רשי

נמרו: אשר אתה בבית.
וכלל כמה נשים היו לו
והוא מפקיד לכל אמו חלל
שהיה זקי צמעסיסין
וחושדן: (יט) אנכי עשו
בבורך. אנכי המציא לך
ועשו הוא נכורך: עשיתי.
כונה דברים כאשר דצרת
ללי: שבה. לשון מיסצ על
הסלחן לנך מתודגס

מטעמים פֿאָטער אהב אביו: (טו) ורבקה
רבקה ארת-בגדי עשו בנה הגדל
בהמדת אשר אתה בבית ותלבש
את-יעקב בנה הקטן: (טז) ואת ערת
גדי העזים הלבישה על-ידי וועל
חלקת צואריו: (יז) ותתן את המטעמים
ואת-הלחם אשר עשתה ביד יעקב
בנה: (יח) ויבא אל-אביו ויאמר אבי
ויאמר הנני מי אתה בני: (יט) ויאמר
יעקב אל-אביו אנכי עשו בבורך
עשיתי פֿאָטער דברת אלי קום-נא
שבה ואכלה מצידו בעבור תברכני
נפשי: (כ) ויאמר יצחק אל-בנו מה-
זה מהרפת למצא בני ויאמר כי הקרה

ת"א ואת ערת חולין קי"ב, ז':

תרגום אונקלוס

ועבדת אפיה תבשילין פֿמא די רחם אבוהי: (טו) ונסיבת
רבקה ירת לבושי עשו ברה רבא דביתא די עמיה בביתא
ואלבישת ית יעקב ברה זעירא: (טז) וית משכי גדיי בר עזי
אלבישת על ידוהי ועל שעיעות צואריה: (יז) ויהברת ית
תבשיליא וית לחמא די עבדת בידא דיעקב ברה: (יח) ועאל
לנר אבוהי ויאמר אבא ויאמר דא אנא מאן את ברי:
(יט) ויאמר יעקב לאבוהי אנא עשו בורך עבדית פֿמא די
מלחא עמי קום פֿען אסתחר ואיכול מצידו גדיל די תברכני

באור

נקנן הזכרים ואח"כ התאר צריצו הנקבות, החמדת, כמו המחנה הלחת והכחו (נדרגטית
ל"ז ט'), ודוח גדולה וחזק (מלכים א' י"ט א'): החמדת, נלומר צגדים חסודים ונחמדים,
וא"ת דכיתא, פי' הנקיות, והם שהיה עונד זהם את אצו צשעת חכילה (הרש"ט):
(יט) ואכלה, לזו צתוספת ה"ל והאל"ף שגש ונקמן חטף כמו זכרה לחסדי דויד עזרך (ד"ה

ז' ו' פ"ז): תברכני, על הכמה נחוס הליו, ולדעי הדו"ק הו"ן הנחצת סימן הגדנר

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנַי: (כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק
לְיַעֲקֹב גִּשְׁה־נָּא וַאֲמַשְׁה בְּנֵי הָאִתָּה
זֶה בְּנֵי עֲשׂו אִם־לֹא: (כב) וַיֵּגֶשׁ יַעֲקֹב
אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשְׁדוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל
קוֹל יַעֲקֹב וַיְהִי יָדָיו עֲשׂו: (כג) וְלֹא
הִבִּירוּ בִּי־הָיוּ יָדָיו בְּיָדָיו עֲשׂו אָחִיו
שְׁעֵרָת וַיְבָרְכֵהוּ: שִׁשִּׁי (כד) וַיֹּאמֶר אֶתָּה

דיוער שפראך: דער עוויג
גע, דיין גאט, האט עס
פאר מיד הערגעפֿיגט:
(כא) דא שפראך יצחק צו
יעקב: קאם דאך נעהער,
דאס איד דין בעטאטע,
מיין זאָהן! אָב דוא אויך
מיין זאָהן עשו ביזט,
אָדער ניכט? (כב) יעקב
טראט נעהער צו זיינעם
פֿאטער יצחק הין, דיוער
בעטאטעטע איהן, אונד
שפראך: דיא שטיממע
איזט יעקב'ס שטיממע,
דיא הענדע אבער זינד

ת"א הקל ביסין כ"ז. ג'.

עשו'ס הענדע: (כג) ער ערקאנטע איהן אלזאָ ניכט, ווייל זיינע הענדע זאָ האאריגווארען, וויא
דיא הענדע זיינעם ברודער עשו'ס, דאהער זעגעטע ער איהן: (כד) שפראך אבער נאָכ־

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּיָשָׁן: (כ) וַאֲמַר יִצְחָק לְבָרִיָּה מִה דִּין אוֹחִיתָא לֹא שְׂבָחָא בְּרִי
וַאֲמַר אָבִי זִמִּין יְיָ אֱלֹהֵי קְדָמִי: (כא) וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרִיב
כָּעֵן וַאֲמַר שִׁנְךָ בְּרִי הָאֵת דִּין בְּרִי עֲשׂו אִם לֹא: (כב) וַיִּקְרִיב
יַעֲקֹב לִנְח יִצְחָק אָבוּהִי וַיִּמְשְׁיֵה וַאֲמַר קָלָא קָלִיָּה דְיַעֲקֹב וַיִּדְּא
יְדֵיהִי דְעֲשׂו: (כג) וְלֹא אִשְׁתַּשְׁדְּעִיָּה אָרִי תוֹו יְדֵיהִי בְּיָדָיו עֲשׂו
אָחוּתִי שְׁעִירֵן וַיְבָרְכֵהָ: (כד) וַאֲמַר אֵת דִּין בְּרִי עֲשׂו וַאֲמַר אָנָּה:

לסתחר: (כא) גשה נא
ואמשך. אמר יצחק כלצו
אין דרך עשו להיות שם
שמים שגור צפיו וזה אמר
כי הקרה ה' ללהיך:
(כב) קול יעקב. שמדצר
כלצון תחנונים קום כלל כל

באור

והנוספת כללעת צדגש, [וכ"ה דעת הראש"ע כמו יסצננהו (דברים ל"ז י') ישחרנני (הושע
ה' ט"ו, ומשלי א' כ"ח)]. או יהיה מצלי תוספת והדגש לתפארת הקריאה והוא הנכון לדעתו,
ולדצר מזה עוד צקו"ל אי"ה: (כא) ואמשך, היה דלוי להדגש כחצרו שצדשה והוקל על
הלשון, ולשון רש"י אמר יצחק אין דרך עשו להיות שם שמים שגור צפיו וזה אמר כי הקרה ה'
ללהיך עכ"ל, וכ"ה צצ"ה, וכתב הרמב"ן ואני תמה כי לא היה עשו רשע צעיני לציו ואולי היה
חושב כלצו כי צעזור היותו איש שדה ולצו על הליך סיכנו מזכיר שם שמים מפחדו שלא יזכירו
צמקום שאינו טהור או מצלי כוונה ונחשז לו זה צעיני לציו ליראת שמים, ועל דרך הפשט
יהיה זה צעזור טזיעות הקול עכ"ל: (כב) הקל קול יעקב, לפי מתאומים היו היה קולן
דומה קלת זה לזה ולכך טעה יצחק וקולו מלא שאלו איש שער על נוארו (הרש"ע),
וד"ל שטעה עד הנה וקצל דצרו צעה שאמר סכני עשו צדך, ואמר לו מה זה מברת למלא
צני, צחצו טהור עשו, עד שלצסוף אחר דצרו עם יעקב דצרים הרצה ורתצונן היטב צקולו
הכיר איזה סיכוי צקולו וקדאבו אליו להמיטהו, ותמה על זה ואמר הקל קול יעקב וכו':
(כג) כי היו ידיו עשו אחיו שערות, שעורו, כי היו ידיו שערות כידי עשו אחיו, ולפי
שפאמר כידי עשו אחיו הוא כמו מאמר מוסגר, לכן מלת אחיו צעפחא טהור טעם מפסיק
יותר מן הדציע צצמלת ידיו: ויברכהו. הוי"ו מחצרת מלת ויברכהו למאמר שלפניו צסצה.
ושעורו, ולפי שלא הכירו כי היו ידיו שערות, לכן צרכו, וכן מתורגם צל"א: (כד) אתה זה
בני עשו, דרך שאלה אע"פ שאין עמו ה"א השללה, כי לפעמים יחסרו ה"א השללה או
התפיהה, וכן אתה אמרת טדכיהו ימלך אחיו (מלכים א' כ"ד), ר"ל האתה אמרת, כן פי'
הר"ק, וכן מתורגם צל"א, והרש"ע מפרש אתה זה צני עשו, נראה שאתה צני עשו:
(כה) ואֶבְרָחָה, האל"ף סימן כמדצר והנח הגעלס טהור אחריו תחת אל"ף הסרס, וכן אומרה
לאל סלעי (ההלים ת"ז י'): מציד בני, כללו אמר מליך כלל כן הוא מנהג הלשון, וכן יקס

תולדת כז

תרגום אשכנזי קמה

מאלם: ביזט דוא אויך
מיין זאָהן עשו? דיזער
שפראך: איך בין עס:
(כה) דא שפראך ער: ריי-
כע מיר הער! זאָ ווילל איך
פֿאַן מיינעם זאָהנעם
ווילדפרעט עססען, דא-
מיט דיך מיינע זעלע
זעגנע: ער רייכטע איהם
הין, אונד ער אס, בראכ-
טע איהם אויך וויין, אונד
ער טראנק: (כו) דא-
שפראך זיין פֿאטער יצחק
צו איהם: קאָס דאָך נע-
הער, אונד קיססע מיך
מיין זאָהן: (כז) דיזער
קאָס נעהער, אונד קיססע

וְהַבְנִי עֲשׂו וַיֹּאמֶר אָנִי: (כה) וַיֹּאמֶר
הַגִּישָׁה לִי וְאֶכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן
תְּבָרַכְךָ גַּם־שִׁי וַיִּגֶשׁ-לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֹא
לוֹ יֵין וַיִּשָּׂת: (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק
אָבִיו גִּישָׁה-נָּא וּשְׁקָה-לִי בְּנִי: (כז) וַיִּגֶשׁ
וַיִּשְׁק-לוֹ וַיִּרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרַכְהוּ
וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנִי כְּרִיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר
בָּרַכּוּ יְהוָה: (כח) וַיִּתֵּן-לָךְ הָאֱלֹהִים

תולדות אהרן וירח ערכין ז', ח': ראה תענית כ"ט, ז':

איהן, אלס יענער דען גערוך ווינער קליידער ראָך, זעגנעטע ער איהן, אונד שפראך: זיהע!
דער גערוך מיינעם זאָהנעם איזט וויא דער גערוך איינעם פֿעלדעס, וועלכעס דער עוויגע גע-
זעגנעט האט: (כח) גאָטט געבע דיר פֿאָס טהוויא דעם היממעלס, אונד פֿאַן דער

רשי

תרגום אונקלוס

עשו זלשן קנטוריא דזר
יקוס אזי: (כד) ויאמר
אני. לא אמר אני עשו אלל
אני: (כז) וירח ונו'. והלא
אין ריח דע יותר משטף
העזים אלל תלמד שנכנסה
עמו ריח גן עדן: כריח
שדה אשר ברכו ה'. שנתן צו ריח טוב וזהו שדה תפוחים כך דדשו רז"ל: (כח) ויתן לך. יתן

(כה) וַיֹּאמֶר קָרִיב קָדָמִי וְאֵיכּוֹל מִצֵּידָא דְּבָרִי בְּדִיל דְּתִבְרַכִּינָךְ
גַּם־שִׁי וְקָרִיב לִיָּהּ וְאָכַל וְאִתִּי לִיָּהּ חֲמָרָא וְשָׂתִי: (כו) וַיֹּאמֶר לִיָּהּ
יִצְחָק אָבִיהִי קָרִיב פָּעַן וַיִּגֶשֶׁק לִי בָרִי: (כז) וְקָרִיב וַיִּגֶשֶׁק לִיָּהּ
וַיִּרַח יֵת רִיחָא דְּלְבוּשׁוֹהִי וַיְבָרַכִּיהָ וַיֹּאמֶר חַיִּי רִיחָא דְּבָרִי כְּרִיחַ
חֲקָלָא דִּי בְּרַכִּיהָ יֵי: (כח) וַיִּתֵּן לָךְ יֵי מִטְּלָא דְּשִׁמְיָא וּמִטְּוִבָא

באור

אזי ואלל מליך זנו: (כו) ושקה לי, כל נשיקה שהיא זלל למ"ד היא צפה כמו וישקהו (צדלשי'
ל"ב ד' ושמולל א' י' א'), ועס הלמ"ד ציד או זכתף או זלחי על פי מנהג המדינות כמו ושקה
לי, וישק לו, וכן וישק יעקב לרחל (צדלשית כ"ט י"א) (הרלז"ע זתחלת ש"ה וכ"כ פה), ולא
ידעתי מנין לו זה, וכמדומה מהדולת הכתובים שמהגס היה שכל נשיקה תהיה צפה, כי
תלמו הלמ"ד שתשמע במקום את כמו הדנו ללצנר (שמולל ז' ג' ל'), וכן מנה הדד"ק צמכלול
(ד' קטן דף כ"ז ע"א וע"ז) ענין הנשיקה עס למ"ד צין אותן המשמשות במקום את, וגם
צדשים שרש נשק לא חילק ציניהם: (כז) וירח את ריח בגדיו, החמודות וצדיהם היו מצושמים
צמוגה, ושעור הכתוב, וכשהדיח את ריח צגדיו אז צדכהו, וכן מתורגם צל"א, והוא כלות
לקשר הווי"ן: ראה ריח בגי, לפי שהרגשת העין היא גדולה משאר ההרגשות נשאלו שאל
ההרגשות לה (דד"ק צדשים שרש דלה), ועוד כתב המ"י כי הציווי הזה לא צא לאדם מיוחד
אלל למי שיכיה והוא על דרך מליצה וכן רצים, ולי כדלה שאיננה לווי דק היא לקריא' וענינה
כמו הנה, ולכן נמלאת גם לרצים, דלה אנכי נתן לפניכם (דדריס י"א כ"ו), בלשך כתצתי על
מלת הצה צפ' נח (י"א ג'), ומלת לכה צפ' וידא (י"ט ל"ז), שאל ישתנו צכל מקום שהם
לסימן הקריאה לצד: כריח שדה אשר ברכו ה', את הסדה שהוא מלא נוד וכדנס קנה וקנמו.
וחש צלצו שהוא עשו ולפי שזא מהסדה הדיחו צגדיו כריח ליצי האילנות כי יתכן כי זה המעשה
היה צחדש הדלשון, כ"כ הרלז"ע וצפרקי רצי אליעזר אמרו שהיה דצד זה צפסח וכ"ה צתרגום
י"ע, ודעת רש"י והרש"ע כי אשר צדכו מוסצ על הסדה, וכן הסכים המתרגם האשכנזי,
והרש"ע ז"ל פירש שהוא שצ על מלת צני שה' צדכו צדה והוא נגד גנינות הטעמים שהז"ק

תרגום אשכנזי

תולדת כז

מַטֵּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִרְבֶּה דָגָן
וְתִירָשׁ: (כט) יַעֲבֹדוּהָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ
לְאֵמִים הַיּוֹדָה גְּבִיר לְאַחִיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ
בְּנֵי בִתְמָה אֶרְרִיךְ אֲרוּר וּמִבְרַכִּיךָ
בָּרוּךְ: (ל) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרְכּוֹ

וישתחוּ ק'

ת"א ותירוש סנהדרין ע"ו ח'. עקרים מ"ה, פ"ט:

עורדע פֿעטטיגקייט, גע-
טריידע אונד מאַסט דיא
פֿיללע: (כט) פֿאַלקער
מיססען דיר דיענען, נאצ-
יאַנען זיך ביקקען פֿאַר דיר,
ווערדע דיינער ברידער
הערד! דיינע מוטטער =
זאָהנע, ביקקען זיך פֿאַר
דיר. פֿערפֿלוכט זייא,
ווער דייך פֿלוכט, אונד
ווער דייך זעגנעט, געזעג-
נעט! (ל) אלס נון יצחק

רש"י

ויחזור ויתן [ז"ר]. ולפי
פשוטו מוסד לענין הראשון
לזה ר"ח צני שנתן לו
הקצ"ה כריח שדה וגו' ועוד

דאָרפֿאַ וסגיות עביר וחקר: (כט) יסלחונך עממין וישתעבדן
לך מלכון הוי רב לאחיה ויסגדון לך בני אמה ליסך יהוץ ליטין
ידריכך יהוץ פריכין: (ל) והיה כד שיצא יצחק לברכא ית יעקב

יתן לך מטל השמים וגו': מטל השמים. כמשמעו ומדרשי אגדה יש להרצה פנים: (ד"א מהו
האלהים צדין אס דלוי לך יתן לך ואס לאו לא יתן לך אזל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך
צין לדיק צין דשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הצית סידר תפלתו ישראל שהוא צעל אמונה
ומלדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לצנו [מלכים
א' ח'] אזל נכרי מחוסר אמנה לפיכך אמר ולתת תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי
צין דלוי צין שליכו דלוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר דרש"י יטן מדויק): (כט) בני אמה.
ויעקב אמר ליהודה צני אציק לפי שהיו לו צנים מנמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת
אומר צני אמה [ז"ר]: אורריך ארור ומברכך ברוך. וצנלעס הוא אומר מצרכיך צדוק ולורריך
ארור הצדיקים תחלתם יסודים וסופן שלום ולורדיהם ומלעדריהם קודמים למצרכיהם לפיכך
נצחק מקדים קללת אורדים לצרכת מצרכים והרשעים תחלתן שלום וסופן יסודין לפיכך צלעס

באור

שצמלת צני מפסיק יותר מז"ק שאלחדיו צמלת שדה, ועוד סיחסר צי"ת השמוע ויהי ז"ל אשר
צרכו ה' צו: (כח) ויתן לך, דש"י פי' בי לפי פשוטו מוסד לענין הראשון לזה ר"ח צני שנתן
לך הקצ"ה כריח שדה וגו', ועוד יתן לך מטל השמים וגו', והרשצ"ס פירש שמוסד על צרכו ה',
יתן לך מטל השמים כעין צרכת השדה: ומשמני הארץ, אין המ"ס מלותיות צנל"ס הצלה
צמקוס מן בע"ס מטל כי השי"ן רפוי' רק היא מעלס השם שהוא משמן וצחצור הכנחיס מדגש
לת"ד הפעל, ותהי' מ"ס מטל מושכת עלמה ואחרת עמה כאלו אמר ומשמני (כדעת הרשצ"ע,
והרד"ק צפי' ס' צדאשית), וכן ת"א ויצ"ע צמני ממין, או יהיה נכון גם צלל מ"ס שמושית
ושז על ויתן לך, ויתן לך מטל השמים, וגם יתן לך משמני הארץ, ואין פי' משמני הארץ כמו
ארץ שמנה, כי משמני מופשט ממלת הארץ, כאשר יורה הסמיכות, רק פי' שמנונית כל הארץ.
והמתרגם השלכנזי תרגם על כוונה זאת, ויתן לך האלהים (מדונה מצודת) מטל השמים
ושמנונית הארץ, ויכוון השם המופשט הזה: דגן, כולל חמשת המינים, חטה ושעורה שיפח
שצולת שועל וכוסמים, ונקראו דגן לאח' שנמדרהו, לדעת הרד"ק צשרשים שרש דגן: ותירש,
הוא היין החדש, ושרשו ירש צפלים תינוק (שצדצרי חז"ל) מן ינק, אלא שתינוק תלך חס שם:
(כט) הוה, הוי"ו צמקוס יו"ד: גביר, אדון ורשס: לאחיד, הרשצ"ע פי' צני הפילגשים, אזל
לא היה לו ליצחק פילגשים, ואולי כוונתו לפדש על צני קטורה כי מלת אחיד פירושו קרוב:
כמו כי אנשים אחים אנהנו (לעיל י"ג ח'): בני אמה, ויעקב אמר ליהודה ישתחו לך צני אציק
(שם מ"ט ח'), לפי שהיו לו צנים מנמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אומר צני אמה
(ז"ר), ולפי פשוטו לאחיד וצני אמה ענין אחד הוא, והוא כפל לשון צמלות מונות כדדך
המליצות הכנעניות: אורריך ארור, כל אחד מל ריך, וכן ומצרכיך: (ל) ויהי כאשר וגו' ויהי

תולדת כו

תרגום אשכנזי קמו

פֶּאֶלְלֵעֲנִדְעֵט הַגִּמְטָט
יַעֲקֹב צוֹעֲנָגֵעֵן, אֹנֵד יַעֲקֹב
זֶא עֲבֵעֵן פֶּאֶן זײַנעם פֶּא-
טֵער יַחֲק אֹנֵד וועגנעגאנגען;
זֶא קאם זײַן ברודער עשו
פֶּאֶן זײַנער יאגד צוריק:
(לג) אײַך ער מאכטע
וואָהלשנעקקענדע גע-
ריכטע, בראכטע זײַנעם
פֶּאֶמער, אֹנֵד שפראך צו
זײַנעם פֶּאֶמער: מײַן פֶּא-
טֵער, שטעחע אויף, אֹנֵד
עססע פֶּאֶן ווילדפרעט
דיינעם זאָהנעם, דאמיט
מײַך דײַנע זעלע זענע!
(לג) דא שפראך דער פֶּא-
טֵער יַחֲק צו איהם: ווער
בײַט דוא דען ער שפראך:
אײַך בײַן דײַן ערסטגעבאָר-
נער זאָהן עשו: (לג) דא
ערשדאק יַחֲק איבער דיא
מאסען זעהר, אֹנֵד שפראך: ווער אײַט דען אלזאָ יענער, וועלכער ווילדפרעטגעיאגט, אֹנֵד
מיר געבראכט האט, דאס אײַך פֶּאֶן אללעם געגעססען, בעפֿאָר דוא קאמסט, אֹנֵד איהן גע-

אֶת-יַעֲקֹב וַיְהִי אֲדָיָא יֵצֵא יַעֲקֹב
מֵאֵת פָּנָי יַחֲק אָבִיו וַעֲשׂוֹ אָחִיו בָּא
מִצִּידָּ: (לא) וַיַּעַשׂ גַּם-הוּא מִמַּעֲמִים
וַיָּבֹא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֹם אָבִי
וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹפֶעֶר תְּבַרְכֵּנִי נְפִשָּׁה:
(לג) וַיֹּאמֶר לוֹ יַחֲק אָבִיו מִי-אַתָּה
וַיֹּאמֶר אָנִי בְנֶךָ בְּכֶרֶךְ עֲשׂוֹ: (לג) וַיַּחֲרֹד
יַחֲק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד-מָאֵל וַיֹּאמֶר
מִי-אֲפֹאֶהוּא הוּא הַצִּיד-צִיד וַיָּבֹא לִי וַאֲכַל
מִכָּל בְּמִירָם תָּבֹא וַאֲבַרְכֵהוּ גַם-כָּרוֹךְ

תולדות אהרן מי אפוא צ"ז ט"ו, ח': ואכל סוטה ה', ח':
ואברכהו עקרים מ"ד, סי"ט:

תרגום אונקלוס

רש"י

הקדים זרכה לקללה
[צ"ר]: (ל) יצא יצא.
זה יולאזה צל: (לג) ויחרד.
כתרגומותיו לשון תמיה.
ומדרשו לזה גיהנס פתוחה
מתחתיו: מי איפא. לשון
לעלמו משמש עס כמה

והיה ברם מיפק נפק יעקב מן הקדם יחזק אביו ועשו אחיו
אתא מצידה: (לא) ועבד אף הוא תבשילין ואעיל לאביו
ואמר לאביו יקום אבא ויכיל מצידא דבריה בדיל די
תברכינני נפשא: (לג) ואמר ליה יחזק אביו מאן אתא ואמר
אנא ברך בוכרך עשו: (לג) ותוה יחזק תוהא רבא עד לחדא
ואמר מאן הוא דיקי דצד צידא ואעיל לי ואכלית מפולא עד

באור

אך וגו', כל כפל ויהי צעזור שנתחדך המלמד אחד הרשק, ומלכנו כמוהו צמלת וסמך: יצא
יצא, זה יולא וזה צל, ולהגיד כסים שנעשה ליעקב צל הכתוב שאלו הקדים לצל רבע אחד
קודם לל כתזך יעקב: מצידו, שם צמקוס מקור כמו מלודו: (לא) גם הוא, לפי שעשה
יעקב מעעמים אחד כי גם עשו עשה מעעמים: (לג) ויחרד, א"ת ותוה, לשון תמיה, אצל
הרד"ק צמדים שרש חרד כתז כי ענינו ענין הפחד צמנועת הגוף כשיצא לחדם פחד פתאים
יתנועע כל גופו עכ"ל, ולזה כיון יצ"ע שתרגם ואזעזע יחזק זעזוע, וגם המתרגם
האשכנזי תרגם לשון פחד פתומי: מי אפוא, הם שפי שאלות נזלות מי הוא, ואפוא
הוא, כלומר אנה הוא הלך ליד ויצא לו כן פירש הרד"ק צמדים שרש חזק, וכן פירש
הרמב"ם, ולדעתם הוא מורכבת מצ' מלות, סי פה, ופ"נ דעת רש"י ז"ל, ויש שאינה
מורכבת ומורה על ענין עתה, ומלאת י' פעמים זה"ל צסוף ע"פ המסוד' וד' פעמים צו"ו,
ושאר חיפוא צו"ו חל"ף, והרמב"ם כתז ח"ל תיקון לשון הוא כמו איזי שצתלמוד אימא לי
איזי אסתו"רש צלע"ז עכ"ל כ"ה צנוס' כ"י, וצנוס' הדפוס מוטעה, ונראה להביא עוד שז"ל
אסתו"רש צלע"ז, צל"ל (לזר מוטעה), והוא תקון הלשון צלשונות הללו ליחד ריחשה על

תרנום אשכנזי

זעגנעט האבען ווירד אויך
געזעגנעט בלייבען :
(לד) אלס עשו זיינעם פֿא-
טערס וואָרטע האָרטע ,
שריט ער לויט אונד אי-
בערגהויס יעמערליך :
אונד שפראך צו זיינעם
פֿאטער: זעגנע מיך דאָך
אויך מיין פֿאטער!
(לה) דיזער שפראך: דיין
ברודער איזט מיט הינ-
טערליסט געקאָממען , אונד האט דיין זעגנען הינגעקאָממען: (לו) יענער שפראך: האט ער מיך

תולדת כו

יהי: שביעי (לד) בשמע עשו את-
דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה
עד-מאד ויאמר לאביו ברכני גם-
אני אבי: (לה) ויאמר בא אחיד במרמה
ויקח ברכתך: (לו) ויאמר הכי קרא

תולדות אהרן הכי וכו' זרכות ו' ז':

האט דיין זעגנען הינגעקאָממען: (לו) יענער שפראך: האט ער מיך

רשי

זכרים חיפה חיה פה מי
הוא וחיפה הוא הלך ליד:
ואכל מכל. מכל הטעמים
שקשתי לטעום טעמתי זו
[זכר]: גם ברוך יהיה.
שלא תאמר חילולי שרימה

תרנום אונקלוס

לא תיעול וברכתיה אף בריך יהי: (לד) בד שִׁמְעַ עֲשׂו יְרֵמְיָה
פִּתְגָמִי אֲבוּהִי וְצִוָּח צִוְּחָתָא רָבָא וּמְרִירָא עַד לַחֲדָא וְאָמַר
לְאֲבוּהִי בִּרְכָנִי אֵף לִי אָבָא: (לה) וְאָמַר עַל אַחֲוָה בְּחִיבָתָא
וְקָבִיל בִּרְכָתְךָ: (לו) וְאָמַר יְאוּת קָרָא שְׁמִיה יַעֲקֹב וְחִקְמָנִי דָּבָן

יעקב לאציו לא נטל את הזכרות לך הסנים וזכרו מדעתו [זכר]: (לה) במרמה. זכמה: (לו) הכי

באור

הזמן הכולל כעת, ופעמים יאמר הלווע האשכנזי (זאגע ויר איינמאן), וזל"הק פעמים יאמר
מכרה כיום ציחם כל הזמן, ופעמים אפוא ציחם כל המקום, ושניהם לתקן הלשון. וכתב
עוד הרש"ס שהחדרם היתה על שמאל שער צחלקת לואריו של יעקב עכ"ל, וד"ל כי כשנודע
לו בדבר פתאום טרם שהתזונן עליו היה סצור שהיה איש אחר ולא יעקב צעצור השער:
בשרם תבוא, עתיד כדרכו אחר מלת טרם, כאשר הודעתך כמה פעמים, וזכר' צדאשית
(ז' ה'), וזכר' ואלד (שמות ט' ל'), שהיה לו בדבר צעתיד, וא"ת תיעול, הכיח העתיד
כמשפטו, לזל יז"ע תרגם עלת: ואברכהו, הו"ו קמולה ולכן הוא עזר כי הו"ו וי"ו
העפנת מעפיד לעזר ודינה להיות צפתח ודגש אחריה. וצעצור האל"ף שאינה מקצלת דגש
כאלס צקמן, ואס היתה וי"ו הצצור היתה צפתח, כי עיקרה צשוט, רק שלא תצוט שו"ס
לפני ח"פ ונשתנה לפתח: גם ברוך יהיה, עיין צפי' הרמז"ן, ולפי פשוטו שאף שחרד מתחלה,
מ"מ לח"ז כאשר התזונן לתת לז על הדבר הצין שצלי ספק לא הי' זה כ"ס יעקב כמו שהשיע
לח"ז לעשו צלשון צדוד צל אחיד צמדמה וצלתו מסתפק צדצד, לכן אמר גם צדוך יהיה.
והרש"ס כתב גם צדוך-יחי' שמיחר לעצדני, וגם ידע שצעלת דצקה עשה הכל והיא היתה
מכרת צו שרלווי לצדכות עכ"ל, ומלת גם ענינה לתוספת ופירושה לפי שאמר ואצדככו שצדך
אותו שלא מדעתו כיון שהרגיש צו והכיר שיעקב היה, אמר גם צדוך יהי' כלומ' לצדך אותו
עתה: (לד) בשמע עשו את דברי אביו ויצעק וגו', כאשר שמע עשו את דברי אביו לזיו לז
לעק, והו"ו מהפנת העתיד לעצד: גם אני, צקמן שלא צהפסק לזל הוא צהעצדת טעם
והוא אחד מב' שצלו כן, וכצד כתצתי כמה פעמים שצצול הכינוי נפול דהיינו הפעל עם
הכינוי יחד וסמוך לו צין מלפניו צין מלאחריו מלת הכינוי, יהיה הענין לעורר הכוונה ולהביד
כי על הכינוי הכולל תסוצ עיקר כוונת המדצד צמלמר ההוא, ועיין מ"ס צפסוק ופגדיכס
לחס (צמדנר י"ד ל"צ), וענין גם סני יהיה בענין גם אותי, כתרגום יצ"ע, צרכני אף לי
לצס: (לה) במרמה, אונקלוס ויז"ע חרגמו צחוכמל, וכן פירש"י, והרש"ס ע"י' שלא דצד
לפת, וד"ל שאף שיעקב הענין הי' נחשצ אלל יצחק לזריות וצעצור זה לא נעם עליו ואדרבה
שאמר גם צדוך יהי' עכ"ז צהכרח הולך לדצד שקר ולומר סנני עשו צנך וההוא יקרא מרמה:
(לו) הכי, הו"ו לזכר צהכרח הרד"ק צוכשים שרס כי וצפניושו לספ' צדאשית כה"ס
הרש"ס וס' ירמיה (מלכים א' כ"א ו"א), קמן חסל"פ הו"ו (צמדנר ז') והו"ו לזכר

תולדת כו

תרנום אשכנזי קמו

שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים אֶת־
בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֲתָה לָקַח בְּרָכְתִּי
וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אֶצְלָתָּ לִּי בְרָכָה:
(ו) וַיֵּצֵא יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר

דעסוועגען שצן צווייא-
מאהל אונטערטרעטען,
ווייל ער יעקב (אונטער
טרעטער) הייסט? מיינע
ערסטגעבורט האט ער
גענאָממען, אונד נוייעטצט
האט ער אויך מיינען זע-
גען גענאָממען. אונד

שפראך פֿערנער: האסט דוא מיר קיינען זענען צוריק בעחאלטע? (לו) יצחק אנטווארטעטע, אונד

רשי

תרנום אונקלום

תִּרְתִּין נִסְגִּין יְרֵי בְּכִירוֹתַי גָּסִיב וְהָא כָּעַן קָבִיל בְּרָכְתִּי וַיֹּאמֶר
הֲלֹא שִׁבְכָתָּ לִי בְּרָכָתָא: (ו) וַיֹּאמֶר יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הָא רַב

על סס סופו שהוא עתיד לעקצני. תנחומא לזה חדר יצחק אחד שמה ען יש צי שזרכני קטן
לפני גדול ושתי סדד היחס התחיל עשו מלעק-יעקצני זה פעמים. אמר לו לציו מה עשה לך
לפני לו את זכודתי לקח אמר זכך הייתי מלך וחדד שגל עצרתי על שורת הדן עכשיו לזכוד זכרתי
בס צדק יהיה: ויעקבני. כתדנמו וכתני ארצני ולרצ וכמו ויש מתדגמן וחכמני נתחכם לי:
אצלת. לשון הפרשה כמו ואלל (ס"א ואלל): (לו) הן גביר. צרכה זו שציעית הים והוא

באור

וכן פי' הרלצ"ע הכי, כמו סמת וכן הכי סחי סתה (צדאשי' כ"ט ט"ו), וכן תרגם לנקלום
פה, ילות, ויצ"ע, צקושטא, אלל צפסוק הכי סחי סתה תרגמו שניהם לשון תמיהה,
והרש"ס פי' צלופן סחר ודחוק הוא, ויות' מתישצ פירש"י ספי' שניהם לתימה, סמא לכך
נקד' שמו יעקצ על סס סופו שהוא עתיד לעקצני עכ"ל, ויות' מדוקדק הוא צדך לחות
שהכוונ' הים על היו"ד סל יעקצ שהים לעתיד כמו כי כל סח עקוצ יעקצ (ירמ' ט' ג'), ולס
צגזיל העקצ סלח צדו לא הי' לרין הקורא להוסיף היו"ד, רק הוא ע"ס העתיד, ולולי
זאת הים ג"כ כוונת רש"י, אלל לפי פירושו שהעקצה סמר יעשה היתה סצה לקריאת השם
צמולדו, רחוי לכתוצ ויעקצני, סו לפחות ססר כלן עיקר הסצה והתחיל צתולרה הנמשכת
עמניה, והוא קלר לשון, וגם סין היו"ו מחוצר' היעיצ, אלל לפי כוונת המתרגם האשכנזי
יהי' השם סצה סל העקצה (ולל קריאת השם כי לא היתה רק על סס העקצ סלח צו, רק
הוא ע"ד סלמדו חז"ל סמא גרים), וסמור הכתוצ כלסר צלרו ר"ע ספורנו ח"ל הכי קרל
סמו יעקצ ויעקצני, הלמנס צגזיל סקרל הקורל סת סמו יעקצ קרל זה שיעקצני דסמא גרים
עכ"ל, וסחי' היו"ו מחצרת צ' המלמד' המתיחסים צסצה ככל סלר הווי"ן הדומות סליו, ודנות
כן צמקרא: קרא, הקורל: ויעקבני. ענין תרמית וסרתה וכן צעקצה (מלכים צ' י"ט),
ותכן היותו מליצה סלולה מדרך הלכשים המתלצקים זה עם זה, סכלסר ירלה סלסר סלל
ינצר צכחו על דעהו, יערים סלסח צכקצו דרך סחורנית, ולהסליכו סרלה צמרתה: ויאמר.
סוד: הלא, עיקרה לא, והה"ס לתימה, כן פי' הרד"ק מלה זאת צשרשים שרש לא: אצלת,
ספרכן סלל המוצח (וקרל ס' ט"ו), ופי' כל' סלס לא הנחת סללך סוס צרכה צעצורי סלל
כל נתת לו סין היה זה, וכן פי' הרלצ"ע עוצת לי סללך, ולנקלום ויצ"ע תדנמו סנקת וכן
פירש"י לשון הפרשה, ועין ע"ס צפ' צהעלתך על מלת ולללתי (צמדצ' י"א י"ז): (לו) ואת
כל סחיו נתתי לו לעבדים, סיונו צרכת' הוה גציר סלסחך סכצר סמר הן גציר סחיו לך,
סלל יתכן סיהיה הוא הגציר ולל יהיו סס עצדים כענין כי יהוה גצר צלסיו (ד"ה ס' ה' צ'):
סלל סמר נתתי לו לעצדים מלסמדו וססתחו לך צני סמך כי הוא ססתחולת העצר לסדוניו
כמו סלמר יעצדוך עמים וססתחו לך סלמים, וטעם ולת כל סחי כטעם סחך וצני סמך
סכידם צלסן רצים לומז על כל זרעו סל פשו (הרמצ"ן): ודגן וסידוש סמכחיו, דולה לומר
סמכחיו לו סיהיו סמוכים וקרותים לו לעולם, וכן דוח מדיצה ססמכני (סהליוס כ"א י"ד),
ססחי' סמוכה וקרוצה לו, סו יהיה פידושם סער ומסען ויהיה ססר צי"ת ססמוז כללו סמר
וצדק וסירש, וכן מתרגם צל"ס: ולכה אפוא מה אעשה בני, ס"ת ולך כען מה סעציר צדי
וכן פירש"י סיה סיוסל מה סצקס לך עכ"ל, ויהיה ולנה מלת הטעם לנוכח ולל פעל, וגם

שָׁמַתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לָךְ
לְעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֵשׁ סִמְכִתִּיו וְלִבָּה
אֶפְוֹא מִה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: (לח) וַיֹּאמֶר עֲשֹׂו
אֶל־אֲבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הָיְתָה לָךְ אָבִי
בְּרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיֵּשֶׁא עֲשֹׂו קִלּוֹ
וַיִּבְדֵּ: (לט) וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
הִנֵּה מִשְׁמֵנִי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָךְ
וּבְמִטְל הַשָּׁמַיִם מִעַל: (מ) וְעַל־חֲרָבְךָ
תַּחֲיֶה וְאֶת־אֶחָיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כְּאִשְׁרֵךְ

שפראך צו עשו: דא איך
איהן דיר צים העררן גע-
מאכט, אללע זיינע ברי-
דער איהם צו קנעכטען
אונטערגעבען, אונד איהן
מיט געטריידע אונד
מאסט פערזארגט: זאג גע-
העהין, מיין זעהן! וואס
זאלל איך טהון? (לח) דא
שפראך עשו צו זיינעם
פאטער, האסט דוא דען
נור איינען זעגען? זעגנע
מיד דאך אויך, מיין פא-
טער! אונד ערהוב זיינע
שטיממע אונד וויינטע:
(לט) אונד זיין פאטער
יצחק ערווירערטע: זאג
ווירד דען דיין וואהנזיטן
זיין, וואג פערטייטערער
ערדע איזט, אונד טהויה

ת"א הברכה סנהדרין ק"ח, ז': משמני עקדה סער ק"ד:

ערדע איזט, אונד טהויה פאם היממעל העראב: (מ) דיין שווערט ווירד דיר ערהאלטען, דיינעם

תרגום אונגלוס

שְׁוִיתִיָּה עֲלֶיךָ וְיֵת כָּל אֶחָיו יְהִי לְעֲבָדִין וּבְחֹמֶר
סְעִדְתִּיָּה וְלָךְ בָּעֵן מָה אֶעֱבִיד בְּרִי: (לח) וַיֹּאמֶר עֲשֹׂו לְאֶבְרָהָם
הַבְּרָכָה הַזֶּה הִיא לָךְ אָבִי בְּרַכְנִי אָף לִי אָבִי וְאֶרֶם עֲשֹׂו
קִלְיָה וּבְכָא: (לט) וַיַּחֲזִיב יִצְחָק אֶבְרָהָם וַיֹּאמֶר לִיָּה הָאֵל מְטוֹב
דְּאֶרְעָא יְהִי מוֹתָבְךָ וּמְטָלָא דְשָׁמַיָא מְלַעֲיָלָא: (מ) וְעַל חֲרָבְךָ

עושה אותה ראשונה ללא
אמר לו מה תועלת לך
צדקה לם תקנה נכסים
עלו הם שהדי גזיר שמתיו
לך ומה תקנה עזד קנה
דכו: ולך איפוא מה
אעשה. ליה סיפא לזקס

מה לעשות לך: (לח) הברכה אחת. ה"א זו עשמת לשון תמיה כמו הצמחנים השמנה היא
[צמדד י"ג] הכמות ככל [שמואל ז' ג']: (לט) משמני הארץ וכו'. זו איט"ל ליה של יון: (מ) ועל

באור

המסורה הסכימה לפי זה שמסרה כן ד' כתיב ה"א צסוף תיבותא וסי' זלכה סיפוא מה לעשה
זני, ולכה חן צסרה מלאת (שמואל ז' י"ח כ"ז), שמלה לכה קלין (ישעי' ג' ו'), ולכה
לישעתה לנו (תהלים פ' ג'), וכל לשון הליכה כתוב ה"א צד עז ב' וסימון וכו' עכ"ל, ש"ע דהך
דהבא סיננה לשון הליכה, חזל יצ"ע תרגס, ואזיל ותטרד מני דמה לעניד לך צדי,
תרגמו לשון הליכה, והגנינה תסכים לפידושו, כי מלת סיפוא מוטעמת צטעס ז"ק כמשפט
המלמד הנשלים, כי מה לעשה צני הוא מלמד אחד, ואם סיננה מלשון הליכה לא נשלים זה
המלמד עדיין ואיננה דלוי' לז"ק, ולכן גם העתדגס האשכנזי תרגס לשון הליכה: אפוא,
זה הוא לשון עתה כמו שת"א, או יהי' לתקון הלשון כמ"ס צסס דרש"ס: (לח) הברכה,
הה"א לתמה כדעת דס"י ז"ל, וכן מתורגס צל"א, ודלוי' להיות צח"פ, רק צעזר שול
הצ"ת שלל יתחזרו צ' שולין צדלש תיבה, לכן הה"א צפתח לצד, והיא צבעיה והצ"ת דפה:
(לט) הנה משמני הארץ יהיה מושבך, טעם הנה לאמר הנה אונל לתת לך משמני הארץ
ומטל השמים כי לשניכם יספיק שיהיה משמני הארץ ומטל השמים, חזל צענין הממשלה שלו תהי'
ולו תעצור (הדמ"צ"), ושעור המלמד הנה צמקיס משמני הארץ יהיה מושצך: ומטל השמים
מעל, ירד לך, או שמוסצ על יהיה מושצך, ושעורו צמקוס שירד על השמים מעל יהיה מושצך:
(מ) ועל הרבך תחיה, כמו צחצוך וכן כי לא על הלחם לצדו יחיה האדם (דנדים ח' ג'),
צלחם, ואין הצרכ' שיהי' מחיתו מכלל האויצים צחרצו כי הנה נתן לו משמני הארץ ומטל
השמים וזה ימנע, וזהו לומר שיחיה צמלח צמחיו כי ינלח ולא יחול צחרצ אויז ועל כן אמר

תולדת כז

תרנום אשכנז קמה

תִּרִיד וּפְרָקָה עָלָיו מִעַל צִנְאָרָה:
(מא) וַיִּשְׁמְטוּם עֲשׂוֹ אֶת־יַעֲקֹב־עַל־הַבְּרָכָה
אֲשֶׁר בֵּרְכוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ בְּלִבּוֹ
יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִד אָבִי וְאַהֲרֹנָה אֶת־

ת"א תריד סנת פ"ט, ז':

ברודער ווירסט דוא דיע-
נען: יעדאך ווען דוא גע-
נוג געלייטטען, זיין יאך
פֿאָן דיינעם האלו ווער-
פֿען: (מא) עשו וואר יעקב
גראם, וועגען דעם זע-
גענס, דען איזן זיין פֿא-
טער געזעגעט: אונד
עשו שפראך אין זיינעם
חטצען, דיא טרויערמאגע מיינעם פֿאטערס ווערדען קאממען, זא ווילל איך מיינען ברודער יעקב

רש"י

תרנום אונקלום

חרבך. כמו צורבך יש על
שהוא במקום סות' צ' כמו
ועמדתם על חרצנס
[יחזקאל ל' ד'] צורצנס.

תחי ויהא אחיך תחלק ויחי בר יעברון בנחמי אורייתא
ותעבי קיביה משל צנארה: (מא) ונקמר עשו דבבו ליעקב על
ברכתא די ברביה אבוי ויאמר עשו בלבבית יקרבון ימי אבילא

על צללותם [שמות ו'] צללותם: והיה כאשר תריד. לשון לער כמו חרד צחי כלומר כשיעצרו
שדלל על הסודה ויהיה לך פתחון פה להלעער על הצרכות שנטל ופרקת עלו וכו': (מא) יקרבו

באור

ולא אחיך פענז שלל תפוצר עליו והוא יגבר עליך (הרמב"ם), ותישע לפי דרשו מה שלמד
פה ולא אחיך פענז סף שטינה מכלל הצרכה ולפי דעתו הולך לומר לו זה צעצור הצרכה
שחידו והי' כאשר תריד ופרקת עלו מעל לוארד, והרש"ם כתב ועל חרצן תחיה לומנופך
שהייתה לך חיות צנלי זיווך עכ"ל: והיה כאשר תריד, כמו תרדה לשון מעשלה והס שני
שדשים והענין אחד ופי' כאשר תמסול כלום כשיצול עת המעשלה לך שישלל יעצרו על התור'
ותפדקו מעניהם על המלות ופרקת עלו מעל לוארד ויש מפרשים אותו מלשון חרד צחי
(פהלי' נ"ה ג'), ופירושו כשתריד צחיך לשם מתברר ידו, והיינו כשיעצור צן צפרך ולא פוכל
לסנול, אז ירחמך ה"ל ופרקת וכו', וכן פירש"י והרש"ם והרמב"ם, וכן מתורג'
צנ"ל: ופרקת, הרד"ק צרש"י שרש פרק פי' שהוא ענין שזר והפדשת דבר מדבר, וכן פי'
הרש"ם שהוא פגזרת מפרק הרים, (מלכ"י א' י"ט י"א), וכן מפרקתו (שמואל ד' י"ח).
ולפי שהוא עשוי פרקים פרקים נקדל כן, וכן מתורג' צנ"ל, ולשון הרמב"ם ידעו לישלל
לא יחננו צס יות' מדלי והוא מה חלוי הכתוב ונשמרתם מאד, אל תתגדו צס כי לא אתן
וט' (דרז' צ' ג' וד') עכ"ל: (מא) וישמם, נער ליצה וכן וישמעוהו (צדאשית מ"ט כ"ג):
על דברכה צנזיל הצרכה, והה"ס לידיעה: ויאמר עשו בלבו, יתכן שגלה סודו לאחד
מלובצו (הרש"ם), ולשון הרמב"ם ואין לורך כי ההסנה צרצ' אשר ימלך האדם עם לכו
תקדל שצירה עם הלז סע"פ שיהיה זה דיצור צשפתי' וכן צלז ולז ידצרו (תהלים י"ז ג'), כי
הדאן יקדלו לז, וגם כל שרית ישלל לז אחד להעליך את דוד (ד"ה א' י"ז ל"ח), שהיו כלם
על ארשה ההסנה והיו מדצרי' זה, וכן ויאמר ירצעם צלזו (מלכ"י א' י"ז כ"ו), וכן אמר
לליצור לזי טרם לכל' לדבר אל לזי (צדאש' כ"ד מ"ה), והיתה שם תפלה צשפתיו ויאמר ה'
לזי לזרהם (שם י"ז), אלז טרם לכלה לדבר אל לזי טרם השלימי מה שעלה צדעתי,
ויאמר כלן כאשר צלה משעט' גדול' צנפס עשו לשטום את יעקב על הצרכ' עלה צלזו שיהרוג
את אחיו והיה מתנחם צזה מדוע לזו וזה טעם ויגד לדצק' את דצרי עשו ולכן אמרה מתנחם
לך, ודש"י כתב צדום הקדש הוגד לה מה עשו מהרהר צלזו וכן צדאשית דצה ולס כן יהיה
דצרי עשו ומחשנתו עם הלז כמו דצדתי לזי עם לזי (קהלת א' ט"ז) עכ"ל: יקרבו ימי אבל
אבי. כי צחיו לא ילעדרו לו מפחדו שלא יקללנו ותהפך צרבתו לקללה ודצקה פחדה שמה
יבית הזקן פתלום ויהרגנו לו שמה ידמין לו צחיו ויהרגנו (הרמב"ם): ואהרנה, הה"ס כוספה
פלתית האענ"תיו, והמלה מצנין הקל, ומנהג השרש הזה צנל המקדל להיות לותיות ית"ן
צפתח להרצות הה"ס, וצלל"ף אית"ן לא נמלאת דק ה' פעמים, ודק אותה שצנלן צפתח
כאל"ף, וד' הנשלים האל"ף צסנול והה"ס צח"ס: (מב) ויגד לרבקה את דברי וגו', צלה
פלת את אחד צנין הפעל, ועיין צהקדמה צתחלת פ' צדאשית: ותשלח ותקרא ליעקב, כי

תרנום אשכנזי

אומברינגען: (מז) מאן
הינטערבראכטע דער
רבקה דיא ווארטע איה-
רעם עלטעסטען זאגנעם
עשו'ס: דא שיקטע זיא,
ליס איהרען ייגסטען זאגן
יעקב וואפען, אונד שפראך
צו איהם: זיהע! דיין ברו-
דער עשו געהט דאמיט
אום, דיך אומצוברינגען:
(מג) דאדער, מיין זאגן!
נעהארכע מיינער שטימ-
מע! מאכע דיך אויף, אונד
פליהע הין צו מיינעם
ברודער לבן גען חרן:
(מד) בלייבע ביא איהם

תולדת כז

יעקב אחי: (מז) ויגד לרבקה את דברי
עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא
ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה
עשו אחיך מתנחם לך להרגך:
(מג) ועתה בני שמע בקלי וקום ברח-
לך אל לבן אחי חרנה: (מד) וישבת
עמו ימים אחדים עד אשר תשוב
חמת אחיך: (מה) עד ששוב אחיך

אייניגע צייט, ביז זיך דינעם ברודערס היטצע געלעגט האט: (מה) ביז דינעם ברודערס צאגן

תרנום אונקלוס

דאבא ואקמול ית יעקב אחי: (מז) ואחיה לרבקה ית פתגמי
עשו ברה רבא ושלחת וקרת ליעקב ברה עירא ואמרת ליה
הא עשו אחיך קמין לך למקמלך: (מג) וכען ברי קביל מני
וקום איציל לך לית לבן אחי לחרן: (מד) ותתיב עמיה יומין
ועירין עד די תיתוב חיקתא דאחויך: (מה) עד דיתוב רונגא

אחרת להתנכר לך ולהרגך. ומ"ל כזר אתה מת צעניו ושתה עליך כוס של תנחומים. ולפי
פשוטו לשון תנחומים מתנחם הוא על הצרכות צהריגתך: (מד) אחדים. מועטים: (מה) למח

באור

היה יעקב במקום אחד איננו צאכל לציו ולמו כי הי' מתחצץ מפני עשו אחיו שכי' לו עק עליו
והי' מתצייש ממנו לו מתפחד. (הרמז"ן): מתנחם לך להרגך, לפי פשוטו לשון תנחומים
מתנחם הוא על הצרכות צהריגתך (רש"י), וכן פי' הרמז"ע, ולשון הרמז"ן ופשוטו מתנחם
צך וכן כי צחר אתה לצן ישי (שמואל א' כ' ל'), והחזיק לו (שם צ' ט"ו ה'), ודנים כן, לו
פירוש מתנחם עליך כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (צדאשי' כ"ו ז'), ויפל לאפיו (שמואל
א' כ' מ"א), כי כן לוי לו המלך (אסתר ג' ז'). אזל אנקלוס אמר כמין לך, אורז לך, ונדאס
מדעתו כי טעם מתנחם לך שמדאס עמנו לך מנוחם על ענין הצרכות וכללו אינו מקפיד צכן
והוא מלרצ כדי שלא תשתמר ממנו ותרגם הענין אל הלשון עכ"ל, וכן תרגם יצ"ע, וכן
מתורגם צל"א: (מד) אחדים, מועטים ולפי שהאחד הוא תחלת המספרים והוא המעט
שצמספרים יכנו הדצר המועט צאחד, וכן כימים אחדים (צדאשית כ"ט כ'), ודקדוק מלת
אחדים כתצתי לעיל (כ"ו י'): הַמַּת, שרשו יחס, והסס הנפרד חמה צפלים עגה מן יעז סגס
מן ישן, וצסמיכות עגה ה' (תהלי' ל"ג י"א), סגת המלך (אסתר ו' א'), ולפי שיתחמם האדם
צעת כעסו, וכן הכעם מדוצ חמימות האדם הוא נקדל הכעם חמה, ולכן תרגם יצ"ע מלת
חמת, ריתחא, ומלת אף, רובא, וכן המתרגם האשכנזי תרגם חמת (היטלע) ואף (לחרן).
ומדוקדק הלשון צכחוצ שלא חמ' אלל חמת ממך כי חמימות הכעם לא תתיחס רק אל הכועס,
והחמימות תוליד הרובז על הכעס, כי טרם התכעסו תוולד צלצו החמימות על הדצר ההוא,
ולא יוכר אז עדיין על מי יכעם, ומן החמימות יוולד הרובז על הכעס, ואז יוכר לפעמים
מי הוא הכעס, ולכן צמלת אף אומר ממך: (מה) אף, עקרו אנף צסגול וחסדה עי"ן
הפעל ממנו ונצנעה צדגש עס הכנויס אפוי אנף צדגש: וסדח את אשר עשיח לו, וסנח

רש"י

ימי אבל אבי. כמשמעו
שלא ללער את מצל ומ"ל
לכמה פנים יש: (מב) ויגד
לרבקה. צדוק הקודש הובד
לה מה שעשומהדר צלצו:
מתנחם לך. נחם על
האחזה לחצ מצשצה

תולדת כז כח

תרגו' אשכנזי קמ ט

פֿאַן דיר זיך אַנגעווענדעט, אונד ער פֿערגעססען האט, וואס דא איז געטאן, זא ווילל איך אלסדאן שיקקען, אונד דיר פֿאַן דא אברהם'לען לאססען: ווארום זאלל איך אייער ביידער אויף איינען טאג בערויבטווער-דען? (מו) אונד דבקה שפראך צו יצחק: מיר איזט דאז לעבען צו ווידער, פֿאַר דען טאכטערן דעם חת. ווען יעקב פֿאַן דען טאכטערן דעם חת איינע הייראשהעט, וויא דיזע זינד, פֿאַן דען טאכטערן דעם לאנדעס, וואָצוזאלל מיר דאז לעבען?

כח (ב) יצחק ריף דעם צו איהם: הייראטהע רש"י

אשכל. איהם שכולה משניכם. (לימד על) הקוצר את בניו קרוי שכול וכן ציעקז אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם. אם יקום עליך ולתת תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ודוח הקדש נזרק וזה וכו' נזכר

שציוס ס' ימותו כמו שפודס פ' המקנא לאשתו: (מו) קצתי בחיי. מאסתי זחע: **כח (ב)** פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לצית צתואל כל תיצה שריתה למ"ד צתחלתה כעיל

באור

הוא פעל המחזור מעצר ועתי, והכוונ' שזו יהי עזר ויהי כזר נשכח אללו, ועיין מ"ס צפ' וחי צפסוק ומולדתך אשד הולדת וגו' (לקמן מ"ח ו'): למה אשכל גם שניכם יום אחד, שעורו, למה תסנצ (אם לא תצרח) שיהי' שכולה משניכם ציוס אחד, והקוצר את בניו קרוי שכול כמו ולמי כאשר שכלתי שכלתי (שם מ"ג י"ד), ואשכל הוא פעל עומד: גם שניכם, ענינו לחוספת כל אחד לרצות על חצרו וכן גם אנוחנו גם אתה (שם ח'). כי אם יהרגך יהרג גם הוא ע"י גואלי הדם, וחז"ל אמרו צסוטה (דף י"ב ע"א), שציוס אחד נקצרו שניהם, אזל לא תמו ציוס ס', וכ"ה גם כוונת רש"י, רק שקילר צלשון: (מו) קצתי בחיי, מאסתי זחיי (רש"י), וכן מתורגם צל"א, ושדשו קוז, והרצ"ע כתב שהוא כמו הפוך וכן נעלה ציהוד' ונקילנה (ישעי' ז' ו'), וכן אמר הכתוב אשר אתה קן (שם ט"ז) עכ"ל, ור"ל שפירשו כמו טקה שדשו לוק, וכן פי' הרד"ק צשרשים שדש קוז, וכן ת"א, עקית, ויז"ע, איתעקית, אזל סוף הפסוק למה לי חיים יוכיח על כוונת רש"י: אם לקח יעקב, דרך חכמה לעזרה וצקה ליצחק להרחיק יעקב מעשו ולא בילתה לו שצציל שטימת אחיו עכ"ה כן (הרש"ס), ופיצת כאלה מוסצה על גמי עשו שהן מצנות חת, ולמדה אם יקח יעקב מצנות הדרך, מצנות חת שהן רעות צמדוטיהן כנשים האלה שהן לנו מדת רוח, למה לי חיים:

כח (ב) קום, שון ורוממה מעתה לך פדנה לום: פדנה. צפוספת ה"א צסוף צמקום

ממך ושכח את אשר-עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם-שניכם יום אחד: (מו) ותאמר רבקה אל-יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם-לקח יעקב אשר מבנות-חת באלה מבנות הארץ למה לי חיים:

כח (ב) ויקרא יצחק אל-יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא-תקח

ק' ועירא

ת"א למה סוטה י"ג, ח':

עק, בועגנעטע אידן. גאב איהם זיינע בעפעהלע, אונד שפראך **תרגום אונקלוס**

דאחרך קנך ויחנשי ית די עבדת ליה ואשלח ואדבריןך מתמן למה אשכל אף תרוביכון יומא חד: (מו) ואמרת רבקה ליצחק עקית בתי מן קדם בנת חתאא אם נסיב יעקב אמתא מבנת חתאא באלין מבנת ארעא למא לי חיי:

כח (ח) ויקרא יצחק ליעקב וברך ויתיה ופקדיה ויאמר ליה לא תסב אמתא מבנת בנען: (ז) קום איניל לפדן ארם

תולדת כח

תרנום אשכנזי

אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: (3) קוֹם לְךָ פִּדְיָנָה
אֲרָם בֵּיתָהּ בְּתוֹאֵל אָבִי אִמָּהּ וְקָחָהּ
לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לִבְנֵי אָחִי אִמָּהּ:
(ג) וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֶּךָ
וְהָיִיתָ לְקָהָל עַמִּים: (ד) וְיִתֶּן לְךָ אֶת־
בְּרַכַּת אֲבִרְהָם לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתְךָ
לְרֶשֶׁתְךָ אֶת־אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר־נָתַן
אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: (ה) וְיִשְׁלַח יִצְחָק
אֶת־יַעֲקֹב וְיֵלֶךְ פִּדְיָנָה אֲרָם אֶל־לִבְנֵי
בֶן־בְּתוֹאֵל הָאֲרָמִי אֶתְּחִי רִבְקָה אִם
יַעֲקֹב וְעָשׂוּ: (ו) וַיֵּרָא עָשׂוּ כִּי־בִרְךָ

קיינע פֿרויא פֿאן דען מאַכ־
טערן כנען'ס: (3) מאכע
דיך אויף, רייזע נאך פֿון
ארם, צום הויזע בתואל'ס
דיינעס מוטטער פֿאטערס:
אונד נים דיר דאָרט איינע
פֿרויא, פֿאן דיינעס מוט־
טער ברודערס לבן'ס מאַכ־
טערן: (ג) דער אלל־
מעכטיגע גאָטט, זענע
דיך, מאכע דיך פֿרוכט־
באר, אונד מעהרע דיך,
דאס דוא צו איינער מעננע
פֿאן פֿאלקערן ווערדעסט:
(ד) אונד געבע דיר
אברהם'ס זעגען, דיר אונד
דיינעס זאמען מיט דיר,
דאס דוא דאזלאנד דיינעס
אויפֿענטהאלטס אייגענע־
מעסט, וועלכעס גאָטט
דעם אברהם געשענקט

האט: (ה) אלוא שיקטע יצחק דען יעקב הינוועג, אונד דיזער רייזטע נאך פֿון ארם, צו לבן פֿאן ארם,
דעם זאָהנע בתואל'ס, דעם ברודער רבקה'ס, דער מוטטער פֿאן יעקב אונד עשו: (ו) אלס נון

תרנום אונקלוס

רש"י

לְבֵית בְּתוֹאֵל אֲבוֹתָא דְאִמָּהּ וְסָב לָךְ מִתַּמָּן אֶתְחִיא מִבְּנֵי לִבְנֵי
אֲחוֹתָא דְאִמָּהּ: (ג) וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ יְתֵךְ וְיִפְשִׁינֶךָ וְיִסְנִינֶךָ וְיִתְחִי
לְכַנְשֵׁת שְׂבָטִין: (ד) וְיִתֶּן לְךָ יֵת בְּרַכְתָּא דְאֲבִרְהָם לְךָ וּלְבָנֶיךָ
עִמָּךְ לְמִירְתָּךְ יֵת אַבְרָם תּוֹתְבוֹתָךְ דִּי יִתֵּב יְיָ לְאַבְרָהָם:
(ה) וְיִשְׁלַח יִצְחָק יֵת יַעֲקֹב וְיֵאָזֵל לְפָדֵן אֲרָם לִוְת לִבְנֵי בֶר בְּתוֹאֵל
אֲרָמָא אֲחוֹתָא דְרִבְקָה אִמִּיהּ דְיַעֲקֹב וְעָשׂוּ: (ו) וַיֵּרָא עָשׂוּ אֲרִי

לה ה"ל צסופה [ינמות
י"ג]: (ג) דאל שדי. מי
שדי צצרכותיו למתצרכין
עפיו יצרך סותך: (ד) את
ברכת אברהם. שאלמד לו
ולעשך לבני גדול. והתצרכו
צודעך. יהיו סותן צרכות
האמורות צצצילך ממך ולא
סותו הבני ולסותו הזרע

המזודך: (ה) אם יעקב ועשו. איני יודע מה תלמדנו:

באור

למִיךְ צתחלתה, וכן ציתה צתואל, וזל צמלת פדנה פתח קטן צדל"ת צמקו' פתח גדול
פֿון ארם: (ד) את ברכת אברהם, שאלמד לו ולעשך לבני גדול (צדלשית י"צ צ'), והתצרכו
צודעך (סס כ"צ י"ח), תהיינה סותן הצרכות האמורות צצצילך ממך ולא סותו הבני ולסותו
הזרע המזודך: לרשחק את ארץ מגריך, תלמד שלל תקח לשה מצנו' כנען שהיו ענדים כמו
סלוא לצדקס ליצחק: ארץ מגריך. סרן כנען שאלת דר צה עכשיו: (ה) וישלח יצחק את
יערב, כלל שאלמד השרט: אחי רבקה אם יעקב ועשו, צעצור שאלמד סלוא יצחק את יעקב
לקחת לו לשה מצנות לנן לחי סמו, הזכיר הכתוב שהיה גם כן לחי סמו של עשו ודלוא היה
סינוה גם כן לעשו, סלל מדעתו שצרכת לצדקס תהיה ליעקב ולזרעו עשה כן (הרמצ"ן):
וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב, צצרכות לחדוכות הללו נתן לו סת סרן כנען שחיתנה לצדקס
וגם סמר לו לקחת לשה ממספחתו וגם לויהו שלל לקחת מצנות כנען חשצ עשו צלצו מה שכלסמי
מצנות כנען בזל ממני צצרכת לצדקס ולקח סת צת ישמעאל ממספחת לצדקס, חשצ צלצו סמל
מעטה סזכה לנחלת לצדקס (הרמצ"ן): בברכו סתו ויצו עליו ונו', מחלית הפסוק סלסרן
הול צלור סל סלסרן, וסמר כי עיקר הסנחת עשו היה כי צצצת סצרכו לוכ לו שלל יקח

תולדת כח

תרגום אשכנזי קנ

יִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וְשָׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה
אֲרָם לְקַחַת-לָדוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ
אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו לְאִמֹּר לְאֶתְקַח אִשָּׁה
מִבְּנוֹת בְּנֵעֵן: מִפְּטִיר (ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב
אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פְּדָנָה אֲרָם:
(ח) וַיֵּרָא עָשׂוֹ כִּי רָעוֹת בְּנוֹת בְּנֵעֵן בָּעֵינָיו
יִצְחָק אָבִיו: (ט) וַיֵּלֶךְ עָשׂוֹ אֶל-יִשְׁמָעֵאל

ת"א וירא מבנה י"ז, ח': וילך מבנה י"ז, ח'. ז"ק ל"ז, ז':

עשו געוואהר ווארדען,
דאס יצחק דען יעקב גע-
זענעט, אונד נאך פון
ארם געשיקט, זיך פֿאַן
דאהער איינע פֿרוי צו
נעהמען; נעמליך אינדעם
ער איהן זענעטע, פֿער-
באט ער איהם צוגלייך
אונד שפראך: נים קיינע
פֿרוי פֿאַן דען טאכטערן
כנענ'ס! (ז) אונד דאס
יעקב זיינעם פֿאטער אונד
זיינער מוטער גע-
האָרנט, אונד נאך פון
ארם גערייזט זיין;

(ח) דא מערקטע עשו, דאס דיא טאכטער כנענ'ס, אין דען אויגען זיינעם פֿאטערס מיט-
פֿעלליג זינד: (ט) דאהער גינג עשו צו ישמעאל, אונד נאהם איבער זיינע ביזהעריגע

תרגום אונקלוס

רש"י

(ז) וישמע יעקב. מחזור
לענין של מעלה וירא עשו
כי צדך יצחק וגו' וכי שלח
אותו פדנה ארם וכי שמע
יעקב אל אציו והלך פדנה
ארם וכי רעות צנות כנען
והלך גם הוא אל ישמעאל:

ברוך יצחק ית יעקב ושלח יתיה לפדן ארם למסב ליה מתמן
אתתא פד בריך יתיה ופקיד עלוהי למימר לא תסב אתתא
מבנת בנען: (ז) וקביל יעקב מן אביוהי ומן אמיא ואזל לפדן
ארם: (ח) וירא עשו ארי בישן בנת בנען בעיני יצחק אביוהי:
(ט) ואזל עשו לנת ישמעאל ונסיב ית מחלת בת ישמעאל בר

(ס) אחות נביות. ממעטע שנאמר צת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת
ישמעאל משיעדה לעשו קודם נישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב צאיתו הפרק זן ס"ג
שנים שהרי ישמעאל זן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב וי"ד שנה היה גדול ישמעאל מילחא וילחא זן
ס' שנה צלדת אית' הרי ע"ד ושנותיו היו קל"ז שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמלא יעקב
כשמת ישמעאל זן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנתמך צצית ענר י"ד שנה ואחר כך הלך לחרון
שהרי לא שהה צצית לצן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנא' עצדתך ארבע עשרה שנה צצית
צציתך ושש שני' צלאך ושנר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר והי כאשר ילדה רחל את יוסף

באור

למה נצנות כנען, ושפט מזה כי זאת היא סצת הצרעה, ונתעורר גם הוא לזה, וכפי' הדש"ס
שהתקתי, והו"ו של וילן מחצרת המאמדים צומן, צעת שצרכו לזה אליו לאמר, כאשר כתצתי
נפח פעמים, וכן מתורגם צל"א: (ז) וישמע יעקב, מחזור לענין של מעלה, וירא עשו כי
צדך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם, וכי שמע יעקב אל אציו והלך פדנה ארם וכי רעות
צנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: (ח) וירא עשו, לפי שהרמיה גדולה משאר ההרגשות
נשאלו כלם אליה וגם ראות הלצ מן ההרגשות, והכוונ' שמכל זה הצין עשו כי רעות צנות כנען
וגו': (ט) מחלת, ולהלן קודם איתתה צצית (צדאשית ל"ו ב'), שהיו לה שתי שמות, ורצים
כן צפקרל: אחות נביות, לפי שהיה ראשון שצצני ישמעאל קודם איתתה אחות נביות, וכן
ותקח מרים הכזיאה אחות אהרן (שמות ע"ו כ'), לפי שאהרן נולד קודם עשה קודם לה אחות
אהרן, אצל צמקום שהזכיר משה ואהרן צמסוק אחד קודם איתתה אחותם כדכתיב ותלד לעמרם
שה אהרן ואת משה ואת מרים אחותם (צמדצד כ"ו כ"ט), וכן ואחות לוטן תמנע (צדאשית
ל"ו כ"ז), לפי שהיה ראשון כדכתיב לוטן ושול ונצען וענה (שם כ') הדש"ס, והראצ"ע כתב
אחות נביות, נכצד היה מכל אחיו, או שהיו לישמעאל נשים רצות וזאת היתה אחות נביות
ענ"ל, וכדצדיו האחרונים סופר צס' הישר שד' צניו הראשונים ואחותם היו מלשה אחרת, וח'
האחרונים מלשה אחרת, וזו צצית יצ"ע לעיל (ל"א כ"א), כתוב שהיו לו שתי נשים:

תרגום אשכנזי

תולדת ויצא כח

וַיִּקַּח אֶת-מַחְלַת | בַּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-
אֲבִרְהָם אַחֲוֹת גְּבִיּוֹת עַל-נָשִׁיו לִוְיָ
לְאִשָּׁה: ׀ ׀ ׀

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה:
(יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם בִּי-בֹא

פְּרִיעוֹן, רִיא מַחְלַת מִצְכֵּי-
מַעַר יִשְׁמָעֵאל'ס, דַּעַם
זְכָּרְגִס אֲבִרְהָם'ס, שׁוּעֵי-
סַמַּעַר דַּעַם נְבִיּוֹת, זִיךְ צוֹר
עַהֲעֲרִיָּא: (י) יַעֲקֹב צִאָג
אִיִּים פֶּצֶן בְּאֵר שֶׁבַע, אֹנֵד
רִיזְמַע גַּעַן חֲרָן: (יא) אֹנֵד-
מַעַרְוֹעַגִּס קִאִם עַר אֵן
אִיִּנַעַן צָרַט, אֹנֵד אִיבַעַר-

ת"א ויצא סנהדרין ל"ה, זי. חולין ל"ח, זי. עקדה שער כ"ז: ויפגע ברכות כ"ז. זי, סנהדרין
פס. חולין פס. עקדה שער ל"ז:

תרגום אונקלוס

רש"י

וְגו' וְיוֹסֵף בֶּן ל' שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמֶלֶךְ וּמִשָּׁס עַד שִׁידָד יַעֲקֹב לְמַלְכִּים ט' שָׁנִים ז'
אֲבִרְהָם אַחֲוִיתָה דְּנְבִיּוֹת עַל גְּשׁוּחֵי לִיָּה לְאַנְתָּו: (י) וַיִּפְגַּע יַעֲקֹב
בְּבְאֵרָא דְשֶׁבַע בְּאֵל לְחָרָן: (יא) וַיַּעֲרַע בְּאַתְרָא וּבֵית תַּמָּן אֲרִי
שֶׁל שַׁעַר וצ' שֶׁל רַעַז וַיַּעֲקֹב אֶת־לְפָדָה יְמֵי שְׁנֵי מַבּוּדֵי שְׁלִשִּׁים וּמֵאֵת שָׁנָה. לֹא וַחֲשׂוֹת יִיד שֶׁלִּפְמִי
לִידָת יוֹסֵף וּשְׁלִשִּׁים שָׁנִים מִלְּיוֹסֵף וַתִּשָּׁע מִשְׁמֶלֶךְ עַד שֶׁצֶל יַעֲקֹב הָרִי כ"ג וּכְשֶׁפִּידָשׁ מַלְצִיו הָיָה בֶּן ס"ג
הָרִי קִיָּו וְהוּא לְמוֹת שְׁלִשִּׁים וּמֵאֵת שָׁנָה הָרִי חֲסָדִים יִיד שָׁנִים הָאֵל לְמַדָּת שֶׁלְּכָל הַצְּרָחוֹת
נִטְמָן צְצִית עַצֵּר יִיד שָׁנִים. (לְכָל לֹא נַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם צְצִית הַתּוֹרָה שֶׁהָרִי לֹא פִידָשׁ יוֹסֵף מַלְצִיו
לֹא כ"ז שָׁנָה דִּהְיוּ עִיָּז עַד ל"ט כְּנֻד כ"ז שְׁפִי יַעֲקֹב מַלְצִיו וְלֹא כִזְדוּ וְהִס כ' שָׁנִים צְצִית
לָבֵן וְשְׁפִי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה צִדְרָךְ כִּדְכִיתִּיז וַיִּצֵּן לוֹ צִית וּלְמַקְרָהוּ עֲשֵׂה סָבוֹת וּפִי דוֹל מִיָּה הַפְּסוֹק שֶׁשָּׁהָה
יָס חֲדָשִׁים צִדְרָךְ דְּצִית הָיָה צִימּוֹת הַגְּשָׁמִים וּסָבוֹת הִיוּ צִימּוֹת הַחֲמָה וּלְחַשְׁזֵן הַפְּסוֹקִים שֶׁחֲשַׁצְנוּ
לְעִיל מַשְׁפִּידָשׁ מַלְצִיו עַד שִׁידָד לְמַלְכִּים שֶׁהָיָה בֶּן ק"ל שָׁנִים שֶׁשֶּׁס אָנוּ מוֹלָאִים עוֹד יִיד שָׁנִים לֹא
חֲדָי נִטְמָן צְצִית עַצֵּר זֶהְלִיכְתּוּ לְצִית לָבֵן לְלַחֵד תּוֹרָה עֲמָנוּ וְשֶׁצֶל זְכוֹת הַתּוֹרָה לֹא נַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם
וְלֹא פִידָשׁ יוֹסֵף עֲמָנוּ לֹא כ"ז שָׁנָה מַדָּה כְּנֻד מַדָּה ע"כ מַלְצִית צִדָּשׁ יִישָׁן: עַל גְּשִׁיּוֹ. הוֹסִיף
רַעַה עַל רַעַתּוֹ (ר"ל מַדְשַׁעַת עַל מַדְשַׁעִיּוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ כִזְדוּ וּק"ל) שֶׁלֹּא גִדָּשׁ אֶת הַדְּשֻׁנוֹת:
חֲסֵלָת וְאֵלָה חֲתוּלָּדוֹת

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב. עַל יְדֵי שֶׁצֶשְׁצִיל שִׁדְעוֹת צָחוֹת כְּנַעַן צַעֲיָנִי יִלְחָק אֲצִיו הֵלֶךְ עָשׂו אֵל יִשְׁמָעֵאל
הַפְּסִיק הַעֲנִק צִפְרָשְׁתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּכְתִיב וַיֵּרָא עָשׂו כִּי צִדְרָךְ וְגו' וַיִּשְׁגַּמְד חֲזַר לַעֲנִין הַדְּשָׁח:
וַיֵּצֵא. לֹא הָיָה לְרִיךְ לְכַתּוּב לֹא וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב חֲרָנָה וְלִמָּה הַזְכִּיר יִלְחָתּוֹ לֹא מִבֵּד שִׁיִּלְחָת לְרִיךְ
מִן הַמָּקוֹם עוֹשֶׂה רוֹשׁ שֶׁצֶמֶן שֶׁהַלְדִּיק צַעִיר הוּא הוֹדָה הוּא זִוִּיה הוּא הִדְרָה יֹאֵל מִשָּׁס פְּנֵה הוֹדָם
פְּנֵה זִוִּיה פְּנֵה הִדְרָה. וְכֵן וַתֵּלֶךְ מִן הַמָּקוֹם הַלְמוֹד צִנְעָמִי וְדוֹת [דוֹת א'] וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. יֹאֵל
לִלְכַת לְחָרָן: (יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם. לֹא הַזְכִּיר הַכְּתוּב צִלְחָה מָקוֹם אֵלָל צִמְקוֹס הַכְּזֵכַר צִמְקוֹס

באור

עַל גְּשִׁיּוֹ. הוֹדִיעַ הַכְּתוּב כִּי עִם שְׁקִיָּיִם צִמְקָלָת רִלָךְ הָאֵל שֶׁלָּקַח אֶשֶׁה מִמִּשְׁמַחְתּוֹ, לֹא קִיָּים כָּל
כִּי לֹא גִדָּשׁ אֶת הַדְּעוֹת כִּי הֵלֶךְ עַל תַּלּוֹת נִפְשׁוֹ יוֹתֵר מִדְּלָת אֲצִיו, כֵּן פִּי' (הַדְּמַצִּין): לוֹ לְאִשָּׁה,
שֶׁזַּעַל וַיִּקַּח אֶת מַחְלָת, וְהַשָּׂר הוּא כְמוֹ מַלְמַד מוֹסֵגֵר לְתוֹסַפַּת צָלוֹר, וְלִכֵּן יֵשׁ צִמְלָת עַל-
נָשִׁיו טַעַם מִפְּסִיק יוֹתֵר מִכָּל הַטַּעֲמִים שֶׁלִּפְנֵיו עַד וַיִּקַּח: (י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, עַל יְדֵי שֶׁצֶשְׁצִיל
שִׁדְעוֹת צָחוֹת כְּנַעַן צַעֲיָנִי יִלְחָק אֲצִיו הֵלֶךְ עָשׂו אֵל יִשְׁמָעֵאל הַפְּסִיק הַעֲנִק צִפְרָשְׁתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּכְתִיב
וַיֵּרָא עָשׂו כִּי צִדְרָךְ וְגו' וַיִּשְׁגַּמְד חֲזַר לַעֲנִין הַדְּשָׁח (רַעֲיָי): וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. רַעַס עַדִּי גִלָּק פִּי
כִּי וַיֵּלֶךְ פִּי לִלְכַת, צַעֲזוֹר שֶׁלְחָז יוֹסֵפֶר מַה שֶׁלִּידַע לוֹ צִדְרָךְ, וְכֵן פִּידָשִׁי, וְלִפִּי דִדְכּוֹ ע"פ
הַמִּדָּה מִלִּצְ מִדּוֹת שֶׁל ר"ל צָנוּ שֶׁל ר"י הַגְּלִילִי (שֶׁזֶכְרֵנוּ זֶהְקִדְמָה וְצַפִּי צִדְלָשִׁית (צ' ח') ע"ש)
אֵין לָחוּךְ. כִּי הַפְּסוֹק הָא' הוּא כָּלָל כִּי עִיקַר כּוּוֹנְתּוֹ צִדְרָךְ הוּא לֹא הָיָה דִק לִלְכַת לְחָרָן, וְאַסְרִי
יוֹסֵפֶר דִּרְךְ פִּרְעוֹ מַה שֶׁלִּידַע לוֹ מַעַת לֹאֲתוֹ מַצֵּל שַׁעַר, וְכֵן פִּי' הַרְלָנָעִי. גַּם מִלְצֵד זֶה אֵין
לָחוּךְ לְפִדָּשׁ לִלְכַת, כִּי אֵין וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה כְמוֹ וַיֵּצֵא חֲרָנָה, שִׁיִּהִיָּה כּוּוֹנְתּוֹ הַזֶּלְמַד שֶׁנִּזְר הִיָּה צִדְרָךְ,
וְגַם אֵין וַיֵּלֶךְ כּוּלָּל דּוֹקָא כֹּל הַהִלִּיכָה מַצֵּל שַׁעַר לְחָרָן, כ"ל גַּם מַקְלָת הַהִלִּיכָה, וְעִידוּשׁוֹ וַיֵּלֶךְ
לָלֵד סִדָּן וְשִׁס אִידַע לוֹ דִּדְכּוֹ צִמְקוֹס אֶחָד סָחַק מַעַד לֹחַ (וְכֵן פִּי' הַרְשָׁצִים), וְהַמַּמְרָגִס הַלְשַׁכְּחִי

הַשָּׁמַיִם וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשָּׂם
מִרְאשָׁתוֹ וַיֵּשֶׁב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
(י) וַיַּחֲלֶם וְהָיָה סֵלֶם מִצֵּב אֶרְצָה
וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהָיָה מִלְּאֲבֵי
אֱלֹהִים עֲלֵים וַיִּרְדִּים בּוֹ: (יג) וְהָיָה יְהוָה

ת"א ויקח חולין סס: וחלום חולין סס: עקדה סס: והנה עקדה סס:

נאכטעטע דאזעלבסט ,
ווייל דיא יאנגע אונטער-
געגאנגען וואר, נאחם
איינען פֿאַן דען שטיינען
דעם צרטם, טהאט איהן
אונטער זיינען קאפף, אונד
לעגטע זיך דאזעלבסט ניי-
דער: (יג) ח"ר האטטע
ער איינען טרוים. דא-
וואר איינע לייטער גע-
שטעללט אויף דער ערדע,
דערעלבען אויף אונד אב: (יג) דער ע' וינע אבער שטאנד צובען דארויף אונד שפראך, איך

רש"י

תרנום אונקלום

לחר הוא הר המורה שגל'
צוידל סת המקום מוחוק:
ויפגע. כמי: ופגע ציריחו
ופגע צדצט [יהושע ט"ז].

שאל שמשא וקניב מאבני אתרא ושיי אפרזיה ושיביב באתרא
והוא: (יג) נחלם וקא סולקא געצין בארעא ורישיה קמי ער
צירי שמיא וקא מלאבא דיי סלקין וגמחין ביה: (יג) וקא

תצותינו פירשו לשון תפלה [צדכות כ"ז] כמו ולל תפגע צי [ירמיה' ז'] ולמדנו ששקן תפלת ערצית ושנה
בסת ולל כתצותפלל ללמדך שקפלה לו הסרן כמו שמפורש צפרק גיד הנשה [חולין ל"א]: כו
בא השמש. היה לו לכתוב ויצא השמש וילן שס כי כל השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום
כלל צעונתה כדי שילן שס: וישם בראשותיו. עשן כמין מרזן סציו לראשו שירל מפני חיות
דעות הסחילו מדיצו' זו סת זו סת סומרת עלי יניח לדיק דלשו חסת סומרת עלי יניח מיד
עשן הקצ"ה סנן סחת וזה סנלמר ויקח סת סלצן לשר שס מרלשותיו: וישבב במקום החורא.
לשן מיעוט צלותו מקום שכל סלל י"ד סהים שמש צצית עזר לל סכצ צלילה סהיה עוסק צפוריה:
(יב) עולים וירדים. עולים סחלה ולחר כך יורדים. מללכים סליוהו צלרן סין יוללס חולה
ללרן ועלו לרקיע וידו מללכי חולס ללרן ללותו: (יג) נצב עליו. לסמרו: ואלחי יצחק. סף

באור

סרנכ צלופן כולל סחד מצ' ספירושים סחכרים: (יא) ויפגע, לשן פגישה כמו ופגע ציריחו
(יהושע ט"ז ז'), ופגע צדצט (שס י"ט י"א), וכן ת"ל וערע, וכן סתורגס צל"ל: במקום,
ספספה סצ"ס לתיעת סמקום סהיה ידוע צימי סשה, ולדעת דש"י סצ על סמקום סחכר
צמקום סחד סול סר סמדיה סנלמר צו וירל סת סמקום מרחק (לעיל כ"צ ד'): כי בא
דשמש, ולל סיה לו פנלי ליכנס צעיר צוים, ולפי סה"ל לכתוב ויצא השמש וילן שס (כדרך
לשן ספירי ספור'). לכן דרשו דז"ל צחולק (דף ל"א ע"צ) ששקעה לו חמה פתאום סלל
צעונתה כדי שילן שס, ולזה כוון גס סמסדגס סלשנזי: מאבני, סחת מלצני כדכתיב ויקח
סת סלצן לשר שס מרלשטיו (סרלשצ"ס וכן פי' סרלשצ"ע וכן פי' סמוספת צחולק (שס) לפי
פשוטו של מקרה), וכן סתורגס צל"ל: מראשותיו, סלחד מראשח צפלס מבישלה מוצקה
סקמרה וכל סס סזה סמיד צכנעת סלל"ף, וסע"ס כוספת ללורך ססס מללותיות סלמנת"י.

כי סל סקודה צל"ל, ופירושו סחת דלשו, ועס סהול סחד צל צלשן דציס כמו מרגלותיו
(רות ג' ז' וי"ד): (יב) מצב, מלצ על ידי סחרים, ללצ, מעלמו, וכן כגס סל סערפל (סמו'
כ' כ"א). מעלמו, מקטר מנש (מללכני ס' י"א), על ידי סחרים, וכן לשר סתה מרלכ צכר
(סמות כ"ה ת'), סחרים סרלו לו סלל מרלכ מעלמו, (סרלשצ"ס), וכן ססורג' צל"ל (ווייר
געססעללס): מניע, סינו יולל, סף כי לדקות סעיון כל ספעיל סול יולל: עלים וירדים
כו, לפי ספשו סין ללדקדק צמה סהקדים עולים ליורדים סכן דרך סרן להזכיר עליה קודם
סדיה. סרלשצ"ס: (יג) נצב עליו, מפרשי ספשו סתמו ולל פירשו סס עליו על יעקב סו על
ססלס, ומסעעית דש"י סול סשצ על יעקב סכמכ, ללצ עליו, לסמרו עכ"ל, ולס כוונתו סשצ
על ססלס סיה ל"ל לסמר סת יעקב, ועיין צרל"ס, סלל סרמז"ן ספרש על ססלס, וצנ"ר

נִצַּב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹרָהֶם אֲבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנְּנָה
וְלִזְרַעֲךָ: (יד) וְהָיָה זֶרְעֶךָ בְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ
וּפְרִצְתָּ יָמָה וּקְדָמָה וְצָפֹנָה וְנִגְבָּה
וּנְבָרְכוּ בְּךָ כָּל־מְשִׁפְחוֹת הָאֲדָמָה
וּבְזֶרְעֶךָ: (טו) וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרָתִי
בְּכָל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וְהַשְׁבַּתִּיךָ אֶל־הָאֲדָמָה
הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־

בין דער עוויגע, דער
גאטט דיינעם פאטערס
אברהם'ס, אונד דער
גאטט יצחק'ס: דאז לאנד
אויף וועלכעס דוא ליגסט,
ווייל איך דיר איינגעבען,
אונד דיינעם זאמען:
(יד) דיין זאמען אבער
זאלל זיין וויא דער שטויב
דער ערדע, אונד דוא
זאללסט דין אויסבריי-
טען, געגען אבענד, גע-
גען מארגען, געגען מיט-
טערנאכט, אונד געגען
מיטמאג, זא דאס זיך
מיט דיר אונד דיינעם
זאמען אללע געשלעכ-
טער דעם ערדרייכס זעג-
נען זאללען: (טו) זיהע!
איך ווערדע מיט דיר זיין,

תולדות אהרן הארץ סנהדרין קי"ח, ח'. חולין סס: ופרצת
סנת קי"ח, ז': והנה זרכות ד', ח'. סנהדרין ל"ח, ז':

דיך גאלענטהאלבען בעהיטען, וואהין דוא דיינעסט, אונד דין ענדליך אין דיעס
לאנד צוריק פיהרען, דען איך ווערדע דין ניכט פערלאססען, ביז איך געטהאן וואס איך

תרגום אונקלוס

רש"י

יִקְרָא בְּיָמֵי מַעֲמַד עֲלֵיוֹהִי וַיֹּאמֶר אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם אֲבֹתָם
וְאֱלֹהֵיהֶם יִצְחָק אֲרָעָא דִּי אַתָּה שֹׁכֵיב עָלָהּ לְךָ אֶתְנַנְּנָה וּלְבָנֶךָ:
(יד) וְיִרְוֶון בֶּנְךָ סְנִיאוֹן בְּעֶפְרַיִם דְּאֲרָעָא וְחִתְקִיף לְמַעְרָבָא
וּלְמַדְיִנְהָא וּלְצִפְוִנָא וּלְדְרוֹמָא וְיִתְפָּרְכוּ בְּדִילָךְ כָּל־זְרַעֲיִת אֲרָעָא
וּבְדִיל בֶּנְךָ: (טו) וְהָא מִימְרֵי בְּסַעְדָּךְ וְאַמְרִינָךְ בְּכָל אֲתֵר דִּי

על פי שלח חזינו צמקרא
סייחד הק"צ שמו על
הלדיקים צחיהם לכתוב
אלהי פלוני משום שנאמר
הן צקדושו לא יאמין [איוצ
ט"ו] כלן ייחד שמו על יצחק
לפי שכהו עיניו וכלול צצית

והדי הוא כמת וילד הדע פסק עמנו. תנחומא: שוכב עליה. קיפל הק"צ כל ארץ ישראל תחתיו
דמו לו שתהא נוחה ליכנס לבניו [חולין סס] (כד' סמות שזה מקומו של אדם): (יד) ופרצת. וחזקת
כמו וכן יפרוץ: (טו) אנכי עמך. לפי שהיה ידל מעשו ומלצן: עד אשר אם עשיתי. אס

באור

פרשה ס"ט איתא, רצי חייא דצה ורצי ינאי חד אמר עליו על הסלח וחד אמר עליו על יעקב
מאן דאמר עליו על הסלח נוחא אלל למ"ד וכו' עכ"ל ע"ס, ח"ל המתרגם האשכנזי כן נראה
משמעות פשוטו של מקרא לפי שהסלח הוא חזיון המורה על השתלשלות הסצות והמסוצים
והקשר האמין והחזק שבין העליונים והתחתונים, וכולם אחוזים ודחוקים ונאחדים ציד ה'
עלות כל העלות, וצדונו הפשוט לכל אשר יחפון ישלחם, ולזה נדמה לו שה' נלצ על דאס
הסלח, והמלאכים עולים אליו לשמוע, ויורדים ממנו לעשות, כאשר יצו עכ"ל: אברהם
אביך, קודם לאזי אז, אז, וכן כבוד צית אציו (ישעי' כ"ז כ"ד), שאמר על אחיו, ורזיס
נכה: הארץ אשר אתה שוכב עליה, שאתה שוכב צמקוס ממנה, וכן כי את כל הארץ אשר
אתה דאה (לעיל י"ג ט"ו): (יד) ופרצת, ענינו ורצית, וכן ויפרץ האיש (שם ל' מ"ג),
ועיקרו מענין ההדיסה והנתינה, כי לרוב הדברים ושפעם ידמם הכתוב לפריצה, כללו מרובם
יפרצו הגדרים שלא יכולם מקום נגד: ונברכו, עין צתחלת פ' לך לך (שם י"ז ג'):
(טו) והנה אנכי עמך, לפי שהי' ידל מעשו ומלצן: כי לא אעזבך, צדרכים עד אשר עשיתי
את אשר דצדתי עליך להשיג אל האדמה הזאת, כי צדרכים אתה לדין שמירת מלאכים יותר
נדנתי כי מלאכיו יצו לך לשמך צנל דרכך (העל' י"א י'): ע' אשר אם עשיתי, אס

עֲשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ: (טז) וַיִּקֶּן
יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֵן יֵשׁ יְהוָה
בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי: (יז) וַיִּירָא
וַיֹּאמֶר מִה-נִּירָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה
כִּי אִם-בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם:

ת"א ואנכי עקדתי שער נ"ז: מזה נורא עקדתי שס:

דיר צוגעזאגט האבע:
(טז) אלס יעקב אויס זיי-
נעם שלאפע ערוואכטע,
שפראך ער: וואהרליך!
דער עוויגע צייגט זיך אן
דיזעס אָרטע, אונד איך
וואוסטע עס ניכט:
(יז) ער פֿירכטעטע זיך,
אונד שפראך: וויא פֿורכט-
באר איזט דיזער אָרט!
ניכט אנדערס! היר איזט
נאָטטעס הווי, אונד היר דאז טהאָר דעם היממעלס (אויס וועלכעם נעמליך דריא ערשיינונגען גאָט-
רש"י

תרנום אונקלוס

חֲדָף וַאֲחִיבָנָך לְאֶרְעָא הָדָא אָרִי לָא אֲשַׁבְּקִינָך עַד דִּי אֲעַפִּיד
יָת דִּי מַלְלִית לָךְ: (טז) וַאֲחִיבָנָך יַעֲקֹב מִשְׁנָתִּיהָ וַאֲמַר בְּקוֹשְׁטָא
אִירָא יִקְרָא דִּי שְׂרִי בְּאַתְרָא הָדִין וְאֲנָא לָא הָוִיתִי יָדַע:
(יז) וַדְּחִיל וַאֲמַר מַה דְּהִילֹ אַתְרָא הָדִין לִית דִּין אַתְרָא הָדִין
אַלְחִין אַתְרָא דְּרַבְעָא בֵּיה מִן קָדָם יְיָ וְדִין תִּרַע קָבִיל שְׁמִי:

משמש כלסון כי [ניטין ל']:
דברתי לך. ללדך ועליך
מה שהנחת לי לאזרהם על
זרעו לך הנחתיו ולא
לעשו שלא אמרתי לו כי
יחזק יקרא לך זרע אלא כי
ציחק ולא כל יחזק וכן כל

לי ולך ולהם שסמוכים אלל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם
לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי. שאל ידעתי לא ידעתי במקום קדוש כזה: (יז) כי אם בית
אלהים. א"ר אלעזר צאס ר' יוסי צן זמל הסולם הזה עומד צאצא שצע ואמלע שפועו מביע
כנב צית המקדש שצאצא שצע עומד צדומה של יהודה וירושלים צאפונה צצול שצין יהודה וצנימן
וצית אל היה צלפון של נחלת צנימן צצול שצין צנימן וצין צני יוסף נמלס סולם שרגליו צצאצא שצע
ודאשו צצית אל מביע אמלע שפועו נבד ירושלי' וכלפי שאלמו דצותינו שאלמו הק"ה לדין זה צא
לצית מלכוי ופטר צלל לינה. ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם צית אל וזו לזו היא ולא ירושלים
ומהיכן למדו לומר כן אנו לומר שנעקר הר המוריה וצא לכאן וזו היא קפיאת הארץ האמורה
צאחית חולין שצא צית המקדש לקדחתו עד צית אל וזהו ויפגע צמקום. וא"ת כשעצר יעקב
על צית המקדש מדוע לא עכצו שס איהו לא יהיו לציה להתפלל צמקום שהתפללו לצותיו ומן

באור

הוא מלת התנאי באלו אמר כי לא לעזבך אלא אם עשיתי וצאמרו עד אשר הוא תוספת צאור
כי די לו צאחד מהם (הרד"ק צשרשים שרש אס): דברתי לך, דבור עס מלות לו ולך ולי
ולהם הכוונ' על ההצטחה צל"א (לואחגנן או פֿערטפרעכען), צין שהיתה אמידת ההצטחה
אליו אר לאחר צצצילו ועס מלות אליו אליך אליו אליהם הכוונ' על הדבור לצד, צל"א (רעדען).
זה כאלל יתלוה עמו הפעול והוא הדבר המדובר, אלל אם יתלוה הפעול עמו יצא תמיד עם
מלות לו ולך ולי ולהם, ויהי פירוש צל"א (ואחגנן או אנלייגען), אללס אמידה יצא עם שניהם
אליו אליך וכו' וגם עם לו ולך וכו', וצל"א (לו איהנ טפרעכען או ואחגנן), וכבר הארכתי
זה צפ' חיי שרה (כ"ד ז'): (טז) וייקץ וגו' ויאמר וגו', כשהקין משנתו אמר אכן וגו':
אכן יש ה' וגו', לא כמה שהייתי סצור כשצצתי כאלן שהוא מקום חול אך כן הוא שהוא מקום
קדש, וכן כל אכן שצמקרא אך כן ולא כמו שהייתי סצור, וכן אכן נודע הדבר (שמו' צ' י"ד)
(הרד"ק), וידעה לי לפ"י סיבה מורכב מצ' מלות אך כן, וצאוי' להיות הכ"ף דגושה לחסרון
הכ"ף הדגשוני, רק שצא הנח צמקו' הדגש, כמו גזית ששרשו בוז והרלוי גזית, והרד"ק

צשרשי' שרש אכן מפרש שעיניו לאמת הדבר ולקיימו, וכן ת"א ויז"ע צקושטא, וכן מתורגם
צל"א: יש ה' במקום הזה, כצור שכינתו נדלה צמקום הזה אל הרלוים אליו, כי מקום נצח
יש לגלוי השכינה נח"ס וחי' המקום אשר יצח ה' אליהם צו לשכן שמו שס (דברים י"ז י"א):
ואנכי לא ידעתי, שאל ידעתי צמקום קדש כזה: (יז) כי אם בית אלהים,

(יח) וישב יעקב בבקר ויקח את-
האבן אשר-שם מראשיתו וישם אתה
מצבה ויצק שמן על-ראשה: (יט) ויקרא
את-שם-המקום ההוא בית-אל ואולם
לזו שם-העיר לראשנה: (כ) ויבך יעקב

טעם אויף ערדען קאמ-
מען: (יח) דעם מארגענס
שטאנד יעקב אויף, נאחם
דען שטיין, וועלכען ער
אונטער זיינען קאפף גע-
לעגט האטטע, ערדיכטע-
טע איהן צום דענקמאהל,
אונד גאס אבען אהל דאר-
אויף: (יט) נאנטע דעג-
זעלבען ארט, בית אל,
דא פארהער דער נאמע
דער שטאדט לזו וואר: (כ)

תולדות אהרן ויקח חולין ל"ח, ז':

יעקב טראט איין געליבדע, וויא פאלגט: ווען גאטט מיט מיר זיין, אונד

תרגום אונקלוס

(יח) ואקדים יעקב בצפרא וגסיב ית אבנא די שני אפרזיה
ושני יתה קתא ואריק משחא על רישה: (יט) וקרא ית שמא
דאתרא ההוא בית אל וברם לזו שמא דקרתא מלקדמין:
(כ) וקיים יעקב קים למימר אם יהי מימרא די בסעדי ויטרינני
בארשא דרא די אנא אזיל ויתן לי לחמא למיכל וקסו למלכש:

רש"י

השמים יעבצוהו סיהו עד
חרץ חזל כדאמרינן צפרק
ניד הנסה וקרא מוכיח וילך
חדנה כי מטא לחרץ אמר
לפחד שעצתי על מקום
שהתפללו סנותי ולא
התפללתי זו יהצ דעתי

למהדר וחזר עד צית אל וקפצה לו הארץ. (צית אל לא זה הוא הסמוך לעי חלל לירושלים
וע"ס שהיתה עיר האלהים קראה צית אל והוא הר המוריה שהתפלל צו אצרהם וכו' השדה
שהתפלל צו יחזק וכן צגמרא לכו ונעלה וכו' לא נאצרהם שקראו הר ולא כיחזק שקראו שדה חלל
כיעקב שקראו צית אל ע"כ פרש"י מדויק): מה נורא. תרגום מה דחילו אתרא דקין. דחילו
שם דצר הוא כמו סונלתמו. וכסו להלכש: וזה שער השמים. מקום תפלה לעלות תפלתם
השמימה. ומדרשו שצית המקדש של מטה מכון כנגד צית המקדש של מעלה: (כ) אם יהיה
אלהים עמדי. אם ישמור לי הצטחות הללו שהצטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי

באור

סיתפלל אדם צו צשעת נרכו כי המקום נצח: וזה שער השמים, מקום תפלה לעלות תפלת
השמימה ע"ד ותצוא תפלתם למען קדשו לשמים (ד"ה צ' ל' כ"ז), והמתרגם האשכנזי פי'
מקום קצול שפע הנצח' ומראה החזון מן השמים, כי אין צמה שראה צחלום רא' על היות
המקום ראוי לקצול התפלה, חזל רא' שיש ה' צמקום הזה, ושם שער השמים שמתנו יראה
אל עצדיו: (יח) וישם אתה מצבה, הניצה על קומתה, ולשון הדמיון כצר פירשו רבותינו
הפרש בצין המלצה למזבח שהמלצה חזן אחת והמזבח אצנים הרצה, ונרא' עוד שהמלצה
תפשה לנסך עליה יין וליצוק עליה שמן לא לעולה ולא לזבח והמזבח להעלות עליו עולות
ושלמים, וצחלום לארץ נאסרה עליה המלצה מפני שהמו אותה הנענים להם לחק יומד פן
המזבחות חף על פי שכתוב זהם את מזבחותם תחלון (שמות ל"ד י"ג), או שלא ראה לאסור
הכל והשאיר המזבח שראוי לנסך ולקדשנות עכ"ל: ויצק שמן על ראשו. כצר ראית דעת
הדמיון שהשמן הי' לנסך, ואין כן דעת הרש"ס וז"ל וילך שמן על ראש', משח אותה לקדשה
להקניצ עליה קדשנות צשונו כדכתיב צמחן וכליו וימשחם ויקדשם אותם (צמדד ז' א'), וכן
מוכיח לפנינו אנכי האל צית אל אשר משחת שם המלצה וכו' (לקמן ל"א י"ג), יהי צית אלהים,
לקדשנות עכ"ל, וקרוצ לזה פי' הרש"ס ע' שנק שמן על ראשה להביר' צשונו: (יט) בית אל,
לא זהו הסמוך לעי חלל לירושלים וכו' והוא הר המוריה וכו' (רש"י), ועיין צפי' הדמיון שכתב
כי כן הוא לדעת דני יוסי צן זימרא, חזל לדעת ר' יהודה צר סימון צצ"ר זהו צית אל הסמוך
לעי: ואולם, וחלל: לזו שם העיר, ועל שם המקום שחון לעיר ששכנ יעקב נקרא שם
העיר עלמה צית אל (הרש"ס): (כ) אם יהי אלהים עמדי, אם ישמור לי הצטחות הללו
שהצטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך: ושמרני, כמו שאמר לי ושמרתיך בכל
אשר תלך: ויתן לי לחם לטובל, כמו שאמר לי לא אעזבך והמנחם לחם הוא נעוצ שנלמד

מיך בעהיטען ווירד, אונז
דיזעם וועגע, וועלכען איך
רייזע, מיר אויך ברודר צו
עססען, אונד געוואנד צום
אנקליידען געבען ווירד:
(כא) ווען איך פֿערנער
בייא וואָהלוין אין מיינעם
פֿאטערס הויזע צוריק
קאָממע, אונד דער עוויגע
מיר אלס שוטצגאטט
בייאשטעהען ווירד:
(כב) וואָ זאלל דיזער שטיין,
וועלכען איך צום דענק-
מאהל ערריכטעט, גאט-

נדר לאמר אם־יהיה אלהים עמדי
ושמרני בדרך הנה אשר אנכי הולך
ונתן־לי לחם לאכל ובגד ללבוש:
(כא) ושבתי בשלום אל־בית אבי והיה
יהוה לי לאלהים: (כב) והאבן הזאת
אשר־שמתי מצבה יהיה בית אלהים
וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך: שני

טעם הו"ו זיין, (אין ארש וואָ גאטט רעזידירט, אונד איהם געדיענט ווירד), אונד אללעם
וואס דוא מיר גיבסט, ווילל איך דיר פֿערצעהנטען:

רשי

תרגום אונקלוס

עמך: ושמרני. כמ' שמר
לי ושמרתיך צכל אשר תלך:
ונתן לי לחם לאכול. כמו
שמר כי לא לעזבך

(כא) ואיתוב בשלם לבית אבא ויהי מימרא דיי לי לאלקהא:
(כב) ואבנא קדא די שניתי קמא תהי דאיהי פלח עלה קדם יי
וכל די תתן לי קד מן עסרא אסר שנייה קדמך:

והמצקש לחם הוא קרוי נעזב שנאמר ולא דליתי לדיק נעזב וזרעו מצקש לחם [תהלים ל"ז כ"ה]:
(כא) ושבתי. כמו שמר לי והשומרין אל האדמה: בשלום. שלם מן החטא שלא ללמד מדרכי
נזן: והיה ה' לי לאלהים. שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול צדעני כמ"ש אשר
דנתי לך והצטחה זו הצטיח להצדיקם שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו [צדקא שית י"ז
ז]: (זרעך מיוחס שלא ימצא צו שום פסול): (כב) והאבן הזאת. כך תפרש וי"ו זו של והאבן
לס תעשה לי סת חלה אף אני לעשה זאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו'. כתרגומו
דאבא פלח עלה קדם ה' וכן עשה צונו מפקד ארם כשנאמר לו קום עלה צית אל [שם ל"ה א']
מה נאמר שם וינצ יעקב מצבה ויסך עליה נסך:

באור

ולא דליתי לדיק נעזב וזרעו מצקש לחם (תהלים ל"ז כ"ה): (כא) ושבתי וגו'. כמו שמר
לי והשומרין אל האדמה הזאת, כן פי' רש"י והרש"ש צ' הפסוקים האלו, ולשון הרמב"ן וטעם
התנאי שלא ינזרם החטא וכן אמרו צ"ר וכו', ויתכן עוד ע"ד הפשט שאין ספק דנדר, אצל
צנל בעתיד יאמר הכתוב כן כמו עד אשר לס עשיתי, וכן ואס יי' היצל לצני ישראל (צמדצד
ל"ו ד'). לס יצל העת שיהי' התנאי או יתקיים המעשה כלומר צוואו עכ"ל, והמתרגם
האשכנזי תרגם צלישנא דמשתמע לתרי אפי: בשלום, מלת כלום כוללת כל ההלכות כולן
וציבורה האמיתי צל"א (גליקעליגקייט), וצמקום שתצו צענין הריצ או המלחמה אז ציבורה
צל"א (פרידע) כמ"ש צפ' נשא (צמדצד ו' כ"ו), וכן תרגם המתרגם האשכנזי פה, ורש"י פי'
שלם מן החטא שלא ללמד מדרכי לזן: והיה ה' לי לאלהים, לפי דרכי צדאורי יהי' תאמר
זה כולל כל הפרטים אשר מן אס יהי' ה' אלהים וגו' עד הנה, וכ"כ הרש"ש שייסיעני צנל
מעשי, והנה לדעתו וכן לדעת רש"י גם זה נמשך אל הרגלי, ועל פיהם תרגם כן המתרגם
האשכנזי, אצל לדעת הרמב"ן נמשך למט' אל הנדר, וענינו אס אשוצ אל צית אצני לעצוד השם
המיוחד צארן הנצחית צמקום האנן הזאת שיהי' לי לצית אלהים ושם אוליא את המעשה:
(כב) והאבן הזאת, כך תפרש וי"ו זו של והאבן אס יעשה לי את חלה ואף אני לעשה זאת.
האבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו' כתרגומו אבא פלח עלה קדם ה', וכן עשה צונו מפקד ארם
כשנאמר לו קום עלה צית אל (לקמן ל"ה א'), מה נאמר שם וינצ יעקב מצבה וגו' ויסך עליה
נסך (שם י"ד) (והנה וי"ו המצבת צ' מל' וי"ו המיוחדת הזמן או הסבה, וכן וי"ו

תרנום אשכנזי

כט (א) היראויף הוב
יעקב זיינע
פֿיסע אויף, אונד רייזטע
אין דאז לאנד דער מאָר-
גענלענדער: (3) דא זאָה
ער איינען ברוננען אויף
דעם פֿעלדע, דרייא העער-
דען קליינעם פֿיהעם לא-
גען אום דען ברוננען הער,
דען פֿאָן דעמזעלבען ברונ-
נען טרענקטע מאן דיא
העערדען; דער שטיין
אבער אויף דער מינדונג
דעם ברוננענס וואר גראָם:
(ג) דארום פֿלעגטען זיך
דאזעלכסט אללע העער-

דען צו פֿערוואממעלן, זיין וועלצטען זאָראן דען שטיין פֿאָן דער מינדונג דעם ברוננענס,
טרענקטען דאז קליינע פֿיה, אונד בראכטען דען שטיין ווידער אויף דיא מינדונג דעם ברוננענס,

רש"י

לט (א) וישא יעקב
רגליו. משנתצטר צטורה
טובה והוצטח צשמירה נשא
לצו את רגליו ונעשה קל
ללכת. כך מפורש צצולטית
דצה: (ב) ישקו העדרים.
משקים הדועים את

כט (ח) ונפל יעקב רגליו וישא יעקב
(3) ונחזא ויהא בירא בחקלא ויהא תמן תלתא עדרי
דעאן רביעין עלה ארי מן בירא והיא משקן עדריא ואבנא
רבתא על פומא דבירא: (ג) ומתבנשין תמן כל עדריא ומננדרין
ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא ומתיבין ית אבנא

העדריים והמקרא דזר צלשון קלרה: (ג) ונאספו, רגילים היו לאסף לפי שהיתה הארץ גדולה:
וגללו, ובוללין ותרנומו מגדדין. כל לשון הוה משתנה לדזר צלשון עתיד וצלשון עזר לפי

באור

של והי' ה' שצפסוק הקודם, לדעת הרמז"ן, והנה לדעת רש"י שכל המזכר מקודם הוא תנאי.
הם מתיחסים צסצה, ולהרמז"ן צזמן: אפשר צהמשך תמנו לתתו למי שרואי
לקחתו לכבוד ה', והרמז"ס פי' לך, להקריצ לפניך עולה:

כט (א) וישא יעקב רגליו, משנתצטר צטורה טובה שהוצטח צשמירה נשא לצו את רגליו
ונעשה קל ללכת (צ"ד), הנה כשילך אדם מדעתו אל מקום מכוון מלתו ילדק עליו שהוא
נושא את רגליו, אצל כאשר יסא מליצה מקום מצלי אין שם מנוח לכך רגלו ילדק עליו שרגליו
נושאות אותו כענין יצוה רגליו (ישעיה כ"ג ז') (ד"ע ספורנו): בני קדם, אדם כדכתיב
אדם מקדם (שם ט' י"א), מן אדם ינחנו צלק תלך מואצ מהררי קדם (צמדצר כ"ג ז'), ועיין
מ"ס צהקדמה: (ב) עדרי, מערכת האלון נקרא עדר, וכתב הרד"ק צשרשים שרם עדר, שהוא
מענין עדרי מערכה צלצ צלס (ד"ה א' י"צ ל"ח), שפירושו עורכי, וכן אמר צפסוק למעלה
ערכי מלחמה וכו' ולעדר צלל לצ ולצ (שם ל"ג), פירוש אלו היו לערוך מלחמה כנגד אויבי
דוד צלל לצ ולצ כלומר צלל היו להם שתי לצצות כי אס לצ צלס אל דוד וכן אמר כנגד זה
עדרי מערכה צלצ צלס, שהיה לצס צלל אל דוד עכ"ד: רבצים עליה, סמוך לה: ישקו
העדריים, משקים הדועים את העדרים, והאבן גדולה על פי הבאר, שעורו, והאבן אשר
על פי הבאר, גדולה, והיתה גדולה שלא יפול סוס אדם שם או שלא ישאצו ממנה שאר צני אדם:
(ג) ונאספו שמה, ולכן צעצור שהיתה הארץ גדולה היו רגילין להתאסף שמה כל העדרים:
וגללו, היו בוללים הדועים את האבן: והשקו, והיה משקים: והשיבו, ומשיצים, כולם לשון
ציכוי הם, כי כל לשון הוה משתנה לדזר צלשון עתיד וצלשון עזר לפי שכל דזר הכוה תמיד
כזר היה ועתיד להיות (ד"ה ז'), והנה מן כי מן צצור וכו' עד למקמה, הוא כתיבת טעם וכצה

ויצא כט

כט (ב) וישא יעקב רגליו וילך ארצה
בני-קדם: (3) וירא והנה באר
בשדה והנה שם שלשה עדרי-צאן
רבצים עליה כי מן הבאר הזהוא ישקו
העדריים והאבן גדולה על-פי הבאר:
(ג) ונאספו שמה כל העדרים וגללו
את-האבן מעל פי הבאר והשקו את-
הצאן והשיבו את-האבן על-פי הבאר

ויצא כח

תרנום אשכנזי קנר

אן ויינע שטעללע:
(ד) יעקב שפראך צו איה-
ניען: מיינע פֿריינדע! וואָ
זייד איהר הער? זיא אנט-
וואָרטעטען: וויר זינד פֿאָן
חרן: (ה) יענער שפראך
צו איהנען: קעננט איהר
לבן, נחור'ס זאָהן? זיא
אנטוואָרטעטען: וויר
קעננען איהן: (ו) ער
שפראך: איזט ער ביא
וואָהלזיין? זיא אנטוואָר-
טעטען, ער איזט ביא
וואָהלזיין; דא קאָממט
עבען זיינע טאָכטער רחל
מיט דעם קליינען פֿיה:
(ז) יעקב שפראך: נאָך

למקמה: (ד) ויאמר להם יעקב אחי
מאין אתם ויאמרו מחרן אנהנו:
(ה) ויאמר להם הידעתם את לבן בן-
נחור ויאמרו ידענו: (ו) ויאמר להם
השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל
בתו באה עם הצאן: (ז) ויאמר הן עוד
היום גדול לא-עת האסף המקנה
השקו הצאן ולכו רעו: (ח) ויאמרו לא

תולדות אחרן הן עוד עקום סס:

איזט דער טאג גרעס, עס איזט דיא צייט נאָך ניכט דאז פֿיה איין צו טרייבען; טרענקט דאז
קליינע פֿיה, אונד געהט הין אונד וויידעט: (ח) זיא אנטוואָרטעטען: וויר קעננען ניכט,

רשי

תרנום אונקלום

סכל דער ההונה תמיד כזר
היה ועתיד להיות:
והשיבו. תרגומו ומתיצין:
(י) באה מן הצאן. העעס
צאל"ף ותרגומו איתא.
ורחל צאה. העעס למעלה
צצית ותרגומו איתא.
הרשון לשון עושה והשני
לשון עשה: (ז) הן עוד היום גדול.
הציתא ולא ידעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שנידים אתם לא שלמתם פעולת
היום ולס הנהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו' [ז"ר]: (ח) לא נוכל.

על פומא דבירא לאתרה: (ד) ויאמר להן יעקב אחי מן
ואמרו מחרן אנהנא: (ה) ויאמר להן הידעתם יר לבן בר
נחור ויאמרו ידעין אנהנא: (ו) ויאמר להן השלם ליה ויאמרו
שלם והא רחל ברתיה אתיא עם צאנא: (ז) ויאמר הן עוד
יזמא סני לא עידן למיכנש בעיר אשקו ענא וואזילו רעו:
(ח) ויאמרו לא ניכול עד די יתכנשן כל עדריא וינגדרון יר

באור

שהנחת כותן, על שהיו רוצים פס ג' עדרי לאן זלא עת העסק המקנה, והוא כמו מאמר
מוסגר, ושיעור המאמר והנה שם שלשה עדרי לאן רוצים עליה (לפי שממנה היו משקים לאנס,
לכל לפי שהאזן שעל פי הצלר היתה גדולה, ולא היו יכולים לגוללה, לכן היו רגילים להתאסף
כולם לגוללה ולהשיצה, לכן היו אלו ממתינים עליהם), ומאמר להם יעקב אחי וגו', ואין זה
מאמר הדועים, ויעקב לא ידע זאת ושאל להם והודיעו לו כמו שיצא: (ד) אחי, כמו אל כל
אחי תדעו (צדלשית י"ט ז'), כי מאמר אדם לאוהביו או לשכנו אף על פי שאינו קרוב, אחי, או
אף על פי שלא ידעו, וזה להכנס עמו צאהצה וצדרי שלום ועיין מ"ס צפ' חיי שרה צפסוק
ושלחו את דצקה אחתם (סס כ"ד כ"ט): מאין, עניינו על שאלת מקום כמו מן אנה. ולאמרו
זלא ע"ס לא יתכן כי אז הכוונה על האפס, ונמצא גם עס מ"ס על הודאת האפס, הן
אפס מאק (ישעי' מ"א כ"ד), כ"כ הדלצ"ע: (ה) לבן בן נחור, זכר אבי אציו ולא זכר אציו
כי נחור היה ידוע וזעל השם ונכדד יותר מצחאל וכן אמר לזן אלהי אצרהם ואלהי נחור
(לקמן ל"א כ"ג): ידענו, אותם, וכן מתורגם צל"א: (ו) ויאמרו שלום, לו: והנה רחל
בתו באה עם הצאן, לפי פיסוק העעמים שהאמנה צמלת לו, יהיה מאמר והנה רחל שז
על ויאמרו, ואיננו מספור משה כותב התורה, ושעורו ויאמרו שלום, ודל"ה כי רחל צתו צאה
לפניך כעת עס הלזן, וכן מתורגם צל"א: באה, מלדע, והוא צינורי, ות"א, איתא, וצל"א
(קעמחט): (ז) הן עוד היום גדול, לפי שמה איתם רוצים בסצור שרולים לאסוף

תרגום אשכנזי קנה

שטיממע, אונד וויינטע:
(יג) אויך זאגטע יעקב
דער רחל, דאס ער איז
דעם פֿאטערס פֿערוואנד-
טער נעמליך רבקה'ס
זאָהן זיין: זי איז ליף, אונד
זאגטע עס איז דעם פֿא-
טער: (יג) אלס לבן דיא
נאכריכט פֿאָן זיינעם שווע-
סטער זאָהנע יעקב האָר-
טע, ליף ער איז ענט-
געגען, אומארמטע איז, און
קיסטע איז, בראכטע
איז אין זיין הויז, אונד
יעקב ערצער, לטע דעם לבן
אללע דיזע בעגעבענהיי-
טען: (יד) לבן שפראך צו
פֿערוואנדטער. אלס ער

רשמי

תרגום אונקלוס

לנצח של אצל אפר לו יעקב
עול מה שצדי והעניחשו
כמת): (יב) כי אחי אביה
הוא. קרוז לאציה כמו
אנשים אחים אכחנו ומדרש
אם לרמאות הוא צא גם
אני אחיו צרמאות ואם אדם

באר

ישק ורצים כמוהו (הרלצ"ע), אלל ר"ע ספורנו כתב שהגיד לה כי אחי מציה הוא, להודיע
 שלל חטא צמוסר כשנסק אית' עכ"ד, ואין לורך לפרש שהוא מאוחר, וכן מתורגם צל"א: כי
 אחי אביה הוא, קרוצו: וכי בן רבקה הוא, הזכיר לה את רצקה, אף על פי שהיתה צלתי
 נדעת לרחל כדי שת"יד לאציה (ר"ע ספורנו): ותרץ ותנוד לאביה, לשון רש"י אמה מתה
 וכן צנדלשית רצה, ולפי פשוטו לצשרו ציאת קרוצו ושיאל אליו וינצדהו כי אמה מה לה ומה
 תעשה לו, אלל רצקה הראת את אמה התנשיטין אשר נתנו לה כמנהג הנערות (הרמצ"ן):
 (יג) את כל הדברים האלה, להודיעו שלל צא אליו ללורך פרנסה אלל להמלט מאחיו ושאליו
 ואמו שלחיהו אל אנשי משפחתו: (יד) אך, ענינו לפעמים לאמת הדבר כמו אף עמי המה
 (ישעיה ס"ג ח'), אף טוב לישראל (תהלים ע"ב א'), לכן יצאו אלו ודומיהם צתחלת הדברים,
 כ"כ הרד"ק צשרשים שרש אף, וכן מתורגם צל"א: עצמי וברשרי, כלומר קרוצו, כי קרוצו של
 שרש כצשרו הוא, וכן ומצטרך לא תתעלם (ישעיה נ"ח ז'), ולדעת הרד"ק צשרשים שרש עלם
 יהיה עלם כולל עלם וצשר, וצשר שזכר הוא כפל דבר, וכל אחד כנוי אל הבוף הכלול משניהם.
 וענין מאמרו פה אף עלמי וגו' ויפה כוונת לצא אליו: וישב עמו חדש ימים, לדעת המתרגם
 האשכנזי הוא תחוצר לפסוק שללחריו, ושעורו, וכשיצא עמו חדש ימים, אז אמר לכן ליעקב
 וגו': חדש ימים לא תשלם לנו וחדש כי אם ציוס שלם לא צמקלת היום:

נח איינען פאללען
מאנאט ביי איהם
וואר: (טו) שפראך לבן
צו איהם: וויל דוא מיין
פערואנדטער ביזט,
זאלטעסט דוא מיר דא-
רום אומזאנסט דיענען?
צייגע מיר אן, וואס דיין
לאהן זיין זאלל: (טז) נח
האטטע לבן צוויי טאכ-
טער: דיא עלטעסטע היס
לאה, אונד דיא יונגסטע
רחל: (יז) לאה'ס אויגען
ווארען בלאדע; רחל
אבער וואר שוין פאן ביל-
דונג, אונד שוין פארבע:

אתה וישב עמו חדש ימים: (טו) ויאמר
לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני
חנם הנידה לי מה משכרתך:
(טז) וללבן שתי בנות שם הנדלה לאה
ושם הקטנה רחל: (יז) ועיני לאה
רבות ורחל הייתה יפת תואר ויפת
מראה: שלישי (יח) ויאהב יעקב את-

תולדות אחרון ועיני צ"צ סס:

דונג, אונד שוין פארבע: (יח) יעקבליבטע רחל, אונד שפראך: איך ווילל דיר זינען יאחרע

תרגום אונקלוס

רש"י

ובקרי את ויחייב עמיא ירח יומין: (טו) ויאמר לבן ליעקב
הקדמתי את ותקלחיני מן חיי לי מה אנקד: (טז) וללבן
תרמין קנן שום רבקה לאה ושום זעירקא רחל: (יז) ועיני
לאה יאין ורחל תת שפירא בריוא ויאמר ברוך: (יח) וירחם

(טו) חבי אחי אתה. למח
תימה וכי צטיל סלחי סתה
פעצדני סנס: ועבדתני.
כמותעצדני וכן כל תעה
שהיא לשק עזר הוסיק ויז
צולסה והיא כופנת התימה

להצא: (יז) רבות. שהיתה סצודה לעלות צגדלו של עשו ותכתה סהיו הכל לומדים סני צרים
לרצקה ושתי צנות ללזן הגדולה לגדול והקטנה לקטן [צ"צ ק' כ"ז]: חאר. הוא לודת הפדלף
לשק יתארה צשרד [ישעים ע"ד י"ג] קונ"פלאס צלע"ז Compass (דער לירקעל; היד: רעגעל-
אעסיגע געזיכטסליגע): מראה. הוא צו קלסתר: (יח) אעבוד שבע שנים. הן ימים סחדים

באור

(טו) הבי אחי אתה, למח תימה וכי צטיל סלחי סתה תעצדנו חנס (רש"י), וכן תרגמו פה
סנקלוס וצ"ע, וכן מתורגם צל"ס, ועמ"ס צפ' תולדת (צולשית כ"ז ל"ו): ועבדתני,
ותעצדני ולשק הרמזין לא ספר הכתוב שהיה יעקב עוצר אותו ויחנן כי מעט שטמד ויסק
סת לאן לזן אחי עמו לא ילא האן מידו כי צולוחו סת רחל כי דועה היא חמל עליה שלא
תשוע לרעוה לאן עוד והיה הוא דועה אותן צלחצפו אותה ולפשר עוד לומר כי לזן דער צערמה
אמר לו מתחלה כי עלמו וצדו הוא ויחמול עליו כאשר יחמול האדם על עלמו ועל צדו וכאשר
רלה שהיה יעקב מתעכז שם מתפרנס עאשר ללזן סכר לו הבי לחי סתה ותעצדני חנס כי
ידעתי כי מעתה תעצוד אותי כי איש מוסר סתה ואל מתפרנס משל סחדים וגם סני סני רוחה
סתהיה העצודה שתעצדני צחנס צלא משכורת שלימה והגידה לי מה תצקס סתה צמסכורתך
ולסן, לו הביד יעקב דעצו אמר לו סיעצוד אותו ז' שנים צרחל והעצודה מן הסתם היא מדעה
הלאן כי לה היו לרינים וזה היו מדצרים עכ"ל: משכרתך, הנפרד מציבית צפלאס מלצרת.
מציבית הלצרים (שמות ה' ח'), שנכוני ישתנה החולס לשוק בציבית (שמות ל' ל"ט),

והנה הפעל צנח השם כנהוב צעצרי, ושעורו מה יהיה משכרתך, וכן מתורגם צל"ס: (טז) וללבן
שתי בנות, הפסיק הכתוב צזה קודם משות דצרו של יעקב, לפי שהיא הקדמה לתשובה,
שהיה לו שתי צנות והקטנה מלאה חן צעיניו לכן צקס סת הקטנה: (יז) רבות, כמשמעו מורה
על חולשת העינים, כאשר צאר המתורגם האשכנזי, והרש"ס מפרש צהפך, ח"ל רבות כלות
ווד"ס צלע"ז והוא לווער"ס (אפפוען, פרייה) צל"ס, וכלה סעיניה כלות סין כל בוטה לדין
צדיקה, ועינים שחורות סין רנות כלצנים עכ"ל, וכן פ"ס ועיני ללה יאין, ואלס סין
עשמעות המסך הנחוצ מסכים לזה: יפת תואר, על לודת הפריס ושאר האיצרים כעו דפוס

ויצא כח

תרגו אשכנזי קנו

דיענען, אום דיינע יינג-
סטע טאכטער רחל:
(יט) לבן שפראך: בעסער
איזט עס, איך געבע זיא
דיר, אלס איינעס אנדערן,
בלייבע ביא מיר! (כ) דא-
רויף דיענטע יעקב זיבען
יאהרע אום רחל; זיא
ווארען אבער אין זיינען
אויגען, וזיא איינצעלנע
טאגע, זאזעהר ליבטע ער
זיא: (כא) יעקב שפראך
צו לבן, גיב מיר נונמעהר
מיינע פרויא, דען מיינע
צייט איזט הערום, דאס
איך איהר ביאווואהנע:
(כב) לבן פערזאמלעלטע
אללע לייטע דעם ארטעס,
אונד מאכטע איין גאסט-
געבאט: (כג) דעם
אבענדס, נאהם ער זיינע
טאכטער לאה, פיהרטע
זיא צו איהם, אונד יעקב
ויער טאכטער לאה צוד

רחל ויאמר אעבדך שבע שנים
ברחל בתך הקטנה: (יט) ויאמר לבן
טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש
אחר שבה עמדי: (כ) ויעבד יעקב
ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים
אחדים באהבתו אתה: (כא) ויאמר
יעקב אל לבן הבה את-אשתי כי
מלאו ימי ואבואה אליה: (כב) ויאסף
לבן את כל-אנשי המקום ויעש
משתה: (כג) ויהי בערב ויקח את-לאה
בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה:
(כד) ויתן לבן לה את-זלפה שפחתו

וואהנטע איהר ביא: (כד) לבן גאב איהר זיינע מאגד זלפה, נעמליך

רשי

תרגום אונקלוס

שאלמה לו חמווישצת עמו
ימים אחדים [ז"ר] ותדע
סכן הוא שהרי כתיב ויהיו
בעיניו ימים אחדים
[זרעית כ"ז מ"ד]: ברחל
בתך הקטנה. כל הסימנין
הללו למה לפי שהוא יודע
זו שהוא רמאי אמר לו
לעצדך זרחל ושאל תאלמר
לחל חדת מן השוק תלמוד לומר צחק ושאל תאלמר לחלוק ללחל שמה ושאלר שמה רחל ת"ל
הקטנה וסף על פי כן לא הועיל שהרי דימהו: (כא) מלאו ימי. שאלמה לי חמו. ועוד מלאו
ימי שהרי חמי זן פ"ד שנה ואימתו לעמיד י"ז שצט' וזהו שנאלמר ואזנא חלי' והלא קל שצקלי'

יעקב ית רחל ויאמר אפליחנך שבע שנים ברחל בתך זעירתא:
(יט) ויאמר לבן טב דאיתן יתה לך מדאיתן יתה לגבר אוחרן תיב
עמי: (כ) ופלח יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניהו פיומין
זעירין בדרחים יתה: (כא) ויאמר יעקב ללבן הבה ית אשתי ארי
שלימו יומי פולחני ואיעזל לותה: (כב) ויבש לבן ית כל אנשי
אתרא ועבד משתא: (כג) ויהוה ברמשא ודבר ית לאה ברתיה
ואעיל יתה לותיה ועאיל לותה: (כד) ויחב לבן לה ית זלפה

באור

החוטם והמלח והפה והלחיים אשר הם צערך השוי והמלווע וכן קומת הבוץ כמו וצמחונה
יתלדהו (ישעיה ע"ד י"ג), וכתב רש"י קונפלא"ט זלע"ז, (וזל"א רעגל, לירקעל): ויפת
מראה, הוא זיו קלסתר, ואנע העוד שהיה לזן לח ולדוס והשער שחור, כי חמנס הלנע היא
מושג לחוש הדלות לזר. (יח) ברחל, צעזור רחל, וכן תרגם יצ"ע, צבן רחל: (כ) בימים
אחרים, כלומר היו צעיניו כימים מעטים, ולפי שאלח מיעוע המספר יכנו הדזר המועט
זלחד: באהבתו, מקור עס תוספת ה"א, ונשתנה הה"א לתי"ו זכנויס, אז הוא שס צמקוס
המקור, וסעודו צעזור סהצו סותה: (כא) כי מלאו ימי, פשוטו כתרוממו של סנקלים, ארי
שלימו יומי פולחני, וכן תרגם יצ"ע, וכן מתורגם זל"א, והס שזע שנים שעזדתיך: (כב) ויתן
לבן לה, וחוזר וחתה ללפה חמו, ולכן הוסיף המרגם האשכנזי (יעהויד): (כג) והנה

תרנום אשכנזי

מאגד; (כה) אלס דער
מארגען קאם, זינע, זא
ווארעם לאה; דא שפראך
ער צו לבן: וואס האסט
דוא מיר געטראן? האבע
איך דיר ניכט אום רחל
געדיענט? ווארום האסט
דוא מיך דען בעטראגען?
(כו) לבן שפראך: אן
אונזערס צומע פאלעגט
עס ניכט צו געשעהען.
דאס מאן דיא יינגסטע
פאָרדערעלטעכטענאויס-

געבע: (כו) האלטע דיא האכצייטוואַכע מיט דינער אויס: זאָ וואָללסט דוא אויך דינע בעקאָממען.

רש"י

אינו סומד כן כלל להוליד
תולדות למדכ: (כה) ויהי
בבקר והנה היא לאה.
כלל כלילה לא היתה ללא
לפי שמסר יעקב סימני
לרחל וכשראתה רחל

ויצא כח
ללאה בתו שפחה: (כה) ויהי בבקר
והנדה הוא לאה ויאמר אל לבן מה-
זאת עשית לי הלא ברחל אבדתי
עמך ולמה רמיתני: (כו) ויאמר לבן
לא-יעשה בן במקומנו לתת הצעירה
לפני הבכירה: (כו) מלא שבע זאת

תולדות אחרן בבקר מנלה סס. ז"צ סס:

תולדות אחרן בבקר מנלה סס. ז"צ סס:

תרנום אונקלוס

אמתיא ללאה ברתיה לאמהו: (כה) ויהי בצפרא וקא היא
לאה ויאמר לבן מה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך
ולמא שקרת פיי: (כו) ויאמר לבן לא מתעביד בן קא תרגא
למתן זעירא קדם רבתי: (כו) אשלים שביעתא דא ונתין לך

שמכניסין לו לאה למדה גבשו תכלס סחותי עמדה ומסרה לה לומן סמנים [מגילה י"ג]:
(כו) מלא שבע זאת. דזוק הו"ל שהרי נקוד צחטף (פי' צו"ל) מצוע של זאת וכן מצעת ימי

באור

הוא לאה, עימו, והנה נודע לו שהיא לאה, לו ודא והנה היא לאה, וכן תרגם יצ"ע,
ואסתכל זה וזה היא לאה, וכן מתורגם צ"ל, וכמו הרש"ס דצד שלל נודע תחלה סומד
והנה, וכן והנה חלוס (צדשית ע"א ז'), עכ"ל: (כו) לא יעשה בן במקומנו, כי לא ימיחורנו
לנשי המקום לעשות כן כי נצלה הוא חללס, (הרמז"ן ור"ע ספורנו): לתת, לסיס:
(כו) מלא שבע זאת, אף מלת זאת פאר לשצוע, כי השי"ן של מצוע צבול להדות שהו"ל
סמוך ולא יסמך השם אל הסאר שסחורו, ועוד שצצוע לשון זכר הו"ל כמו מצעה מצעת (דברים
ט"ז ט'), שצוע אחד (דמיל ט' כ"ז), והיה ל"ל שצוע זה, ולכן פי' רש"י והרש"ס והרמז"ן
והרמז"ע שגלת זאת חוזרת על לאה, שצוע של זאת, וכן ת"ס, שצועתא דדא, וכן תרגם
יצ"ע והמתרגם הספרני, ורש"י מפרש שצוע מלשון מצעה, שעי"ל צלע"ז, והוא השם המופשט
מן מצעה כסומד צ"ל (ויבענטאנג), והנה ענין מלת מלא, אף כוונתה כענין מלאו ימי, כי
כזר מלאו ימי עצותו, רק הכוונה על מצעת ימי המשתה, כי אולי נהגו צה"ס נכדי הסומות
מימי קדם כענין צלילות דכתיב ויעש ללציו אלל מצעת ימים (לקמן כ' י'), והרמז"ן מפרש
גם זה על השלמת העצודה, מלא שצוע השנים של לאה זאת, ע"ש שמפיש צג' סופנים, ולא
רציתי להאריך: ונתנה לך, ל' רציו כמו נדדה ונצלה שס (שס י"א ז'), ונשדפה (שס ג'), אף
זה לשון ונתן, זה פי' רש"י (והיה עתיד למדצרים מצנין הקל צתוספת ה"ל סלמנעיו צסוף),
ולא אמר למה יתפוס היחיד לשון הדציו אולי יחשוד שהו"ל דרך הנכצדים צלשון הקדש צמלמד
סחרים ור"ל אמר צכלן שהו"ל נפעל (והו"ל עזר לנקצה נספרת), והו"ל השיצו לעתיד ופידוש
ותנתן לך, והנכון צעיני כי דצד לצן צערמה סמר ליעקב לא יעשה כן צמקומנו כי לא ימיחורנו
לנשי המקום לעשות כן כי נצלה הוא חללס אלל תמלא שצוע זאת ונתן לך סני וכל סנשי
המקום גם את זאת שכלנו ססכים דצד ונעשה לך כצוד ומשתה כלשר עשינו צרלסונה (הרמז"ן).
והרש"ס מפרש שהו"ל מלשון נפעל, אלל סנקלוס ויצ"ע ספרגמו, ונתן, כוונתס נפידש"י, כי
צנין נפעל, משרש זה דרכס לתרגם צהתפעל משרש יכצ, והיה להס לפדנס, ותמיכצ, אלל
צנין הקל משרש נתן דרכס לתרגם העזר צשרש יכצ, והעתיד צשרש נתן, הנה זאת סקרונה

וְנִתְּנָה לָהּ גַם־אֶת־זֹאת בְּעִבְדָּהּ אֲשֶׁר
תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שִׁבְע־שָׁנִים אַחֲרוֹת׃
(כח) וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיִּמְלֵא שִׁבְעֵי זֹאת
וַיִּתֵּן לָהּ אֶת־רַחֵל בְּתוּלוֹ לְאִשָּׁה׃
(כט) וַיִּתֵּן לָבֶן לְרַחֵל בְּתוּלוֹ אֶת־בְּלָהָה
שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָהּ׃ (ל) וַיָּבֹא גַם־אֶל־
רַחֵל וַיֹּאחֲזֶה בָּהּ גַם־אֶת־רַחֵל מִלֵּאָה
וַיַּעֲבֹד עִמָּו עוֹד שִׁבְע־שָׁנִים אַחֲרוֹת׃
(לא) וַיֵּרָא יְהוָה בִּי־שְׁנוּאָה לְאִשָּׁה וַיִּפְתַּח
אֶת־רַחֲמָהּ וּרְחֵל עָקְרָה׃ (לב) וַתֵּהָרֶה
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן

תולדות אחרן וירא ז"ל ס. זכורות מ"ה, ח':

פִּיר דַּעַן דִּיעֲנַסְט, דַּעַן דְּרוֹא
בִּיָּא מִיר נָאךְ זִיבַעַן אֲנִי
דַּעַרע יֵא הָרַע דִּיעֲנַעַן
זַלְלִסְט׃ (כח) יַעֲקֹב
מִהֲאֵט אֲלֹזֶץ, עַר חִילֵט
נַעמִלִיךְ דִּיא הֶאָכְצִיט
וּוֹאָכַע דַּעַר לֵאחָ אוּיס׃
דֵּא גֵאב אִיהֵם לָבֶן זִינַע
מֶאָכְטַעַר רַחֵל צוֹר פֶּרוּיָא׃
(כט) לָבֶן גֵּאב זִינַעַר מֶאָכַע
מַעַר רַחֵל זִינַעַר מֵאָגֶר
בְּלֵהָ צוֹר מֵאָגֶר׃ (ל) יַעֲקֹב
קָאָם אוּיךְ צוֹר רַחֵל, הֲאֵמֶט
מַעַר אַבַּעַר רַחֵל לִיבַעַר אֵלֶם
לֵאחָ, אוּגֶר דִּיעֲנַטַע בִּיָּא
אִיהֵם נָאךְ פֶּעֶרנַעַר זִיבַעַן
יֵא הָרַע׃ (לא) אֵלֶם דַּעַר
עוּוִיגַע זֹאחָ, דֵּאָם לֵאחָ
גַּעֲהֵאָסְט וּוֹאָר, אֶפֶנַעַטַע
עַר אִיהֶר גַּעֲפִיֶרמוֹטַעַר׃
רַחֵל אַבַּעַר וּוֹאָר אוּיָא
פֶּרוּכְטַבֵּאָר׃ (לב) לֵאחָ

ווארד שוואנגער, אונד געבאר איינען זאָהן, דיזען נאנטע זיא ראובן, דען זיא שפראך: דער עוויגע

רש"י

תרנום אונקלוס

אָף יֵת דֵּא בְּפוֹלְחָנָא דִּי תַפְלַח. עָמִי עוֹד שִׁבְעֵי שָׁנִין אַחֲרָנִין׃
(כח) וַעֲבֹד יַעֲקֹב בֵּן וַאֲשֵׁלִים שְׁבוּעָתָא דְּדֵא וַיֵּהֱב לִיהָ יֵת רַחֵל
בְּרַחֲמֶיהָ לִיהָ לְאִשָּׁתָּה׃ (כט) וַיֵּהֱב לָבֶן לְרַחֵל בְּרַחֲמֶיהָ יֵת בְּלָהָה
אִשְׁתִּיהָ לָהּ לְאִמָּהּ׃ (ל) וַעֲאִיל אָף לָנִת רַחֵל וּרְחִים אָף יֵת
רַחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח עָמִי עוֹד שִׁבְעֵי שָׁנִין אַחֲרָנִין׃ (לא) וַחֲזָא
יֵת אֲבִי שְׁנוּאָתָא לֵאחָ וַיֵּהֱב לָהּ עָדִי וּרַחֵל עָקְרָא׃ (לב) וַעֲדִיאֵת

הַמַּשְׁתָּה צִנְמַדֵּל יְרוּשְׁלָמִית
צִמּוּעַד קֶטֶן׃ (וא"ל לומד
שָׁזַע מִמֶּט שֵׁלֶם כֵּן הִיָּה
לְרִיךְ לִינְקֶד צִפְתָּה הַשִּׁי"ן.
וְעוֹד שִׁשְׁזֹעַ לֶשֶׁן זָכַר
כְּדַכְתִּיז שִׁשְׁזֹעַ שִׁשְׁזֹעוֹת
תַּסְפַּד לָךְ לִפְיֹכְךְ סִין מַשְׁמַע
שִׁשְׁזֹעַ אֵלֶל שִׁשְׁזֹעַה שְׁמִי"נֶל

זלע"ז): ונתנה לך. ל' רצים כמו נדה ונזלה ונשרפה [צדאשית י"א] אף זה ל' ונתן:
גם את זאת. מיד לאחר שזעת ימי המשתה ותעצוד לאחר נישואיה: (ל) עוד שבע שנים
אחרות. אחרות הקישן לראשונות מה ראשונות צאמונה אף האחרונות צאמונה ואף על פי
שזעמאות זל עליו [צ"ד]: (לב) ותקרא שמו ראובן. רצותינו פירשו אמרה דלו מה צין צני

באור

הַיַּעֲבֹד וְאִין צו סַפֵּק כָּלֵל, וְהַמַּתְרַנֵּס הַלְשָׁכְנוֹזִי תַרְנֵם כִּפִּי הַכוּוֹנָה וְאִין לְהַכְרִיעַ מִמֶּנּוּ א' מַצ'
הַפִּירוּשִׁים: גַּם אֶת זֹאת, מִיד-לֵאחֶר שִׁשְׁזֹעַת יְמֵי הַמַּשְׁתָּה: בַּעֲבָדָה, צִשְׁזִיל הַעֲצוּדָה: אֲשֶׁר
תַּעֲבֹד עִמָּדִי, אַחֶר נִשְׁוֹאֵי רַחֵל: עוֹד שִׁבְעֵי שָׁנִים אַחֲרוֹת, כְּדַכְתִּיז וַיְהִי כִּלְשָׁר יֵלְדָה רַחֵל אֶת
יוֹסֵף וַיִּשְׁמַד יַעֲקֹב אֵל לָבֶן שְׁלַחְנִי וְגו' כִּי עֲנִשׁוּ הוֹשְׁלָמוֹ אֶרְצַע עֲשֵׂרָה שָׁנָה צִשְׁתִּי צִנּוֹתִיךְ: (כח) אֶת
בְּלָהָה שִׁפְחָתוֹ, לֵהִיֹּת לָהּ לְשִׁפְחָהּ: (ל) וַיֹּאחֲזֶה גַם אֶת רַחֵל, וְגַם אֶהְיֶה יוֹתֵר מִלֵּאָה כְּלוּמַר
זֶל אֵלִיָּה וְגַם אֶהְיֶה, רוֹז גַּם הַפּוֹכִים כֵּן צִתּוּדָה, וְכֵן וְצִדְכָתָם גַּם אֶתִּי (שְׁמוֹת י"ז ל"ז), גַּם
תַּצְרִיכוּ אֹתִי, וְכֵן גַּם אֶתְנֶה הַדְּגָתִי (צִמְדָּר כ"ז ל"ג), הִנֵּה לִחְלָתִי דִּגְלָךְ וְנַעֲשִׂיתָה שְׁפִי וּפִסְחָה
גַּם עֲדִיין הַיַּתִּי הוֹדֵב אֹתְךָ (הַדְּשָׁצ"ס): (לא) כִּי שְׁנוּאָה לֵאחָ, לֹא הִיָּה שׁוֹנֵל אֹתָהּ אֵלֶל
לִפִּי שֶׁהִיָּה אֹהֶב אֶת רַחֵל יוֹתֵר קֵדֵל לֵאחָ שְׁנוּאָה כְּלוּמַר כִּנְגֵד אֶהְיֶה שֶׁל רַחֵל הִיָּתָה שְׁנוּאָה
וְכֵן הִלַּחַת אֶהְיֶה וְהִלַּחַת שְׁנוּאָה (דְּצִדִּים כ"א ט"ו), וְלִפִּי שֶׁהִיָּתָה צוּשָׁה צִדְרָה, רֵאָה אֵלִיָּהם אֶת
עֲנִיָּה, וְעִיין עוֹד כִּפִּי הַדְּשָׁצ"ס: יֵתוּל עָקְרָה, נַעֲשֵׂרָה נִקְרָה כִּמוֹ שֶׁהִיָּתָה, וְצִשְׁזִיל שְׁכִתּוֹז לִפְנֵינוּ

תרגום אישכנזי

ויצא כח

כִּי אָמַרְהָ כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעַנְיִי כִּי עָתִידָה
יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי: (לג) וּתְהִי עוֹד וּתִלְדַּבּ בִּי
וּתֹאמַר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־שָׁנוּאָה
אַנְכִּי וַיִּתֶּן־לִי גַם־אֶת־זֶה וּתְקַרָּא שְׁמוֹ
שְׁמִעוֹן: (לד) וּתְהִי עוֹד וּתִלְדַּבּ בִּי
וּתֹאמַר עָתִידָה הַפֶּעַם יְלֹוֶה אִישִׁי אֵלַי
כִּי־יִלְדֶּתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן
קָרָא־שְׁמוֹ לֹוִי: (לה) וּתְהִי עוֹד וּתִלְדַּבּ
בִּי וּתֹאמַר הַפֶּעַם אֹודָה אֶת יְהוָה עַל־
כֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמִד מְלָכָה:

האט מיין עלענד אנגעזע-
הען, אונד גונמעהר ווירד
מיין מאן מיך ליבען:
(לג) זיא ווארד אבער-
מאלס שוואנגער, אונד
געבאר איינען זאָהן, אונד
שפראך: ווייל דער עוויגע
געהאָרט, דאס איך גע-
האסט בין, זאָ גאב ער
מיר אויך דינען, אונד
נאנטע איהן שמעון:
(לד) זיא ווארד אבער-
מאלס שוואנגער, געבאר
איינען זאָהן אונד שפראך:
גונמעהר ווירד מיין מאן
מיר פֿערבונדען ווערדען,
דען איך האבע איהם
דרייא זאָהנע געבאָרען,
דאהער נאנטע מאן איהן
לוי; (לה) זיא ווארד פֿער-
נער שוואנגער, אונד גע-

תולדות אחרן הפעם זכרות ז', ז':

באר איינען זאָהן, דאָ שפראך זיא: נון ווילל איך דעם עוויגען דאנקען, דארום נאנטע זיא
איהן יהודה. זאָדאן הילט זיא איין מיט געבערען:

תרגום אונקלוס

לָאָה וַיִּלְדֶּת בֶּר וַקְרַת שְׁמִיָּה. רֵאוּבֵן אֲרִי אֲמַרְת אֲרִי גְלִי קָדָם
יְיָ עוֹלָבֹנִי אֲרִי כָעַן יִרְחֲמִינִי בְּעָלִי: (לג) וַעֲדִיאת עוֹד וַיִּלְדֶּת
בֶּר וַאֲמַרְת אֲרִי שְׁמִיעִי קָדָם יְיָ אֲרִי שְׁנוּאָתָא אֲנָא וַיְהִי לִי אָף
יֵת בֵּין וַקְרַת שְׁמִיָּה שְׁמִעוֹן: (לד) וַעֲדִיאת עוֹד וַיִּלְדֶּת בֶּר
וַאֲמַרְת הָדָא זְמָנָא יִתְחַבֵּיר לִי בְּעָלִי אֲרִי יִלְדִית לִיָּה תִלְחָא
בְּנִין עַל בֵּין קָרָא שְׁמִיָּה לֹוִי: (לה) וַעֲדִיאת עוֹד וַיִּלְדֶּת בֶּר
וַאֲמַרְת הָדָא זְמָנָא אֲדִי קָדָם יְיָ עַל בֵּין קָרַת שְׁמִיָּה יְהוּדָה וַקְמַת
מְלָכָה:

רשי

לֵבָן חַמִּי שְׁמֵר הַזְכוּרָה
לִיעֲקֹב וְזֶה לֹא מַכְרָה לְיוֹסֵף
וְלֹא עֲדַר עָלָי וְלֹא עוֹד
שֶׁל עֲדַר עָלָי וְלֹא שֶׁנֶּקֶם
לְהוֹלִיאוֹ מִן הַזָּכוֹר [זְכוּת]:
(לד) הַפֶּעַם יְלֹוֶה אִישִׁי.
לְפִי שֶׁהַמַּעֲבוֹת נְצִיאוֹת הָיוּ
וַיִּחְדְּעוּ שִׁי"צ שְׁנַעִים
וְלֹאִים מִיעֲקֹב וְנָשִׁים יִשָּׁל
לְמַדָּה מִעֵתָה לֵּין לֹו פִתְחוֹן

פֶּה עָלָי שֶׁהָיוּ נִעְלָתִי כָל חֲלָקֵי צְנִים [צ"ד]: עַל בֵּין. כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר צו ע"כ מְדוּבָה צִלוּכְלוּסִין חוֹן
מִלּוֹי שֶׁהָיוּ הָיוּ מְכֻלָּה זֶה: קָרָא שְׁמוֹ לֹוִי. תַּמְהִיתִי צִלוּכִין כְּתִיב וַתִּקְרָא (שֶׁהִיא קְרֹאָה) וְזֶה כְּתִיב
צו קָרָא וַיִּשׁ מִדְּרָשׁ אֲגִידָה צִלָּה הַזְנִים דְּזֶה שֶׁשֶּׁלַח הַק"צֶה גְדִילָל וְהַצִּיּוֹ לִפְנֵי וְקָרָא לֹו שֶׁס
זֶה וְנָתַן לֹו כ"ד מַתָּנוֹת כְּהוֹנָה וְעַל שֶׁס שְׁלֹוֹת צִמְתָּנוֹת קָרָא לֹוִי: (לה) הַפֶּעַם אֹודָה. שְׁנַעֲלָתִי
יֹוֹתֵר מִחֲלָקֵי מַעֲתָה יֵשׁ לִי לְהַדּוֹת:

באור

שְׁמֵרָה לִיעֲקֹב הַזֶּה לִי צְנִים כְּתוּב בֵּין: (לב) יֵאָהֲבֵנִי, כִּלְחוֹתִי וְזֶה הַפִּתְחוֹ תַּחַת הַלְוִי, וְהַדּוּחִי
יֵאָהֲבֵנִי, כְּמוֹ פֶן תְּדַנְקִי (זְדַנְקִי י"ט ו"ט), הַזֶּדֶל יִצְדִּילָנִי (יִשְׁעִיה כ"ו ג'): (לד) יְלֹוֶה, לְשׁוֹ
חֲזוֹר, יִתְחַזֵּר עָלָי זְעָלִי: עַל בֵּין קָרָא שְׁמוֹ לֹוִי, הַקּוֹדֶשׁ, וְדַשְׁנָס כְּתִיב יֵשׁ לֹוֹת שִׁיעֲקֹב קָדָם
לֹו שֶׁס עַכ"ל, וְלִפִּי מַשְׁפֵּט הַלֶּשֶׁן שֶׁהַתְּחִיל וַתִּתְחַזֵּר עֵתָה הַפֶּעַם, דְּלֹוִי לְכַתּוּב קְרֹאָה וְלִכְן דְּרָשׁוּ
חֲכָמִים זֶה וְעִיִּין צ"ד: (לה) הַפֶּעַם אֹודָה, לֶשֶׁן הַדַּשְׁנָס עַכְטֵם הַפֶּעַם הַזֹּאת אֲחֵר שִׁים לִי
לְדַעַה צְנִים אֹודָה הַשֶּׁס כִּי לֹא אֲחֵמוֹד לְהִיֹּת לִי עוֹד כְּלֹוֹתֵר אֹודָה אֶת הַשֶּׁס שְׁנָתָן לִי כָל זֶה
וְיִסְתַּחֲלֵן לִי עַמְדָה מְלָכָה כְּכ"ל: וַתַּעֲמִיד מְלָכָה, פִּסְקָה:

ויצא ל

ל (ב) וַתֵּרָא רָחֵל כִּי לֹא יֵלְדָה לְיַעֲקֹב
וַתִּקְנֶה רָחֵל בְּאֶחָתָהּ וַתֹּאמֶר
אֶל־יַעֲקֹב הִבֵּה־לִי בָנִים וְאִם־אֵין
מִתָּה אָנֹכִי: (ג) וַיַּחַר־אֵף יַעֲקֹב בְּרָחֵל
וַיֹּאמֶר הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־
מָנַע מִמֶּךָּ פְרִי־בֶטֶן: (ד) וַתֹּאמֶר הִנֵּה
אֲמָתִי בִלְהָה בָּא אֵלַיָּה וַתֵּלֶד עָלַי־
בָּרְכִי וְאֶבְנֶה גַם־אֲנֹכִי מִמֶּנָּה: (ה) וַתִּתֵּן
לָהּ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא

ת"א רבה נזירי ס', ז'. ע"ז ה', ז': התחת עקדה שער ל"ט:

ש"ס ערציהע, ז"ץ ווערדע א"ך דורך ו"א או"ך געבויעט ווערדען: (ד) ו"א גאב איהם אלז"ץ איהרע

תרנום אונקלוס

ל (א) וַחֲזוּת רָחֵל אֲרִי לָא יֵלִידַת לְיַעֲקֹב וּקְנִיאת רָחֵל בְּאֶחָתָהּ
וַאֲמַרַת לְיַעֲקֹב חֵב לִי בְּגִין וְאִם לָא מִיתָא אָנָּה:
(ב) וַתִּקְיָף רוּגְזָא דְיַעֲקֹב בְּרָחֵל וַאֲמַר הִמְנִי אֵת בְּעִיָּא הָלֹא מִן
קִדְּם יִי תִבְעִין דִּי מָנַע מִנִּי וּלְדָא דְמַעִין: (ג) וַאֲמַרַת קָא
אֲמָתִי בִלְהָה עוֹל לְוִתָּהּ וַתֵּלִיד וְאָנָּה אִירְבִּי וְאֶתְבְּנִי אֵת אָנָּה
סָנָה: (ד) וַיַּהֲבֵת לִיה יֵת בִּלְהָה אֲמָתָהּ לְאִשְׁתּוּ וַעֲמַל לְוִתָּהּ יַעֲקֹב:

תרנום אשכנזי קנח

ל (א) אַלס רחל זאָהע, דאָס ו"א דעם יעקב קיינע קינדער גע- באָרען, דאָ בעניידעטע רחל איהרע שוועסטער, אונד שפראך צו יעקב: שאַפֿע מיר קינדער, וואָ כניא, וואָ שטערבע א"ך: (ג) דאָ ענטבראנגטע יעקב'ס צאָרן איבער רחל, אונד ער שפראך: בין א"ך דען אן דער שטעללע גאָטטעס, וועלכער דיר לייבעס פֿרוכט פֿערזאגט האט? (ג) ו"א שפראך: היר איזט מיינע מאגד בלהא, קאָממע צו איהר, דאָס ו"א קינדער בעקאָמ- מע, דיא א"ך אויף מיינעם ו"א גאב איהם אלז"ץ איהרע

רש"י

ל (א) וַתִּקְנֶה רָחֵל בְּאֶחָתָהּ קנחה צמעשיה הטווי' אמרה כלולי שדקה ממני לא זכתה לזני' [ז"ר]: רבה ל' וכינך עשה לזניך ללמד והלא התפלל עליה: מתה אנכי. עכאן למי שאין לו

זנים שחשט כמת [ז"ר]: (ב) התחת. וכי צמקומו לני: אשר מנע ממך. את אומרת שאלעשה כללל לני כללל כללל לא היו לו זנים לני יש לי זנים ממך מנע ולא מהני: (ג) על ברכי. נתרממו ולכל לירצי: ואבנה גם אנכי. מהו גם אמרה לו זקנך לזרעהם היו לו זנים מהגר

באור

ל (א) רבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, על דרך הפשט אמרה רחל ליעקב שיתן לה זנים ונאמת דעתה לאמר שיתפלל עליה עד שיתן לה זנים על כל פנים, ואם אין תמות זלעזר, דזרה שלל כהוגן צקנלחת וחשזה כי צלחצתו אותה יתענה יעקב וילצס סק ואפר ויתפלל, עד שיכיו לה זנים שלל תמות זלעזרה (הרמז"ן): מתה אנכי, טעמו תלרע שהוא ציווני ללל מתה עלי רחל (לקמן מ"ח ז'), טעמו תלעיל שהוא לשעזר: (ב) ויחר אף יעקב ברחל, שאין תפלת הדיקים צידס שתשמע עכ"פ וצעזר שדזרה דרך געגועי הנשים הלהוצות להפחידו צמיסתה חדה אפר ולנך אמר לה שאינו צמקוס אלהים שיפקוד העקרות על כל פנים ואינו חושש צדזר כי ממנה נמנע פרי הצטן ולא ממנו חש ליסר אותה ולהכלימה והנה הצדקת צדלותה שלל תוכל להסמך על תפלת יעקב שזה להתפלל על ענמה שלל שומע לעקה וזהו וישמע אליה אלהים, ואולי נתקן על דעת דעותינו כי יעקב אי אפשר שלל התפלל על אשתו הלהוצה כי עקדה היא שלל נתקצלה תפלתו וצלה עתה רחל להתעולל עליו לאמר שיתן לה זנים עכ"פ צתפלתו כי לא נופל הוא מאציו שעשה כן ויחר אפר ואמר לה כי הדזר ציד האלהים ולא ציו ואציו נשמעה תפלתו שהוא לדיק ועתיד להיות לו זרע ללל היא נמנע ממנה פרי צטן ונמן הוא (הרמז"ן): התחת, צמקוס: (ג) ותלד על ברכי, ת"א ויז"ע, ותלד ולכל לירצי, וכן מסודגס צל"ס מ"ט צפ' לך לך (עיל ו"ז ז'): גם אנכי, לפי פשוטו

אליה יעקב: (ה) ותהר בלחה ותלד
ליעקב בן: (ו) ותאמר רחל דגני

מאגר בלחה צור פרויא,
אונד יעקב וואהנטע איהר
בייא: (ה) בלחה ווארד
שוואנגער, אונד געבאר

דעם יעקב איינען זאחן: (ו) דא שפראך רחל: גאטט וואר מיין ריכטער, אונד האט אויך מייןע

תרגום אונקלוס

רש"י

ותגר מתיו כנגד שרה. למד (ה) נעדיא את בלחה וילידת ליעקב בר: (ו) ואמרת רחל דגני יי
לה זקנתי הבנים לרתה
לציתא למד' לו סם בדנד הזה פענצ הכה למעי: ואבגה גם אנכי ממנה כשרה: (ו) דגני

באור

כלמותי: (ה) וחלד ליעקב בן, הזכיר צנל השפחות ליעקב להביד כי הוא ספן ומודה צהם
ולינו נקדל לו צן האמה רק צן ליעקב כני הגזירות המתיחסים אליו ואמר צלחה צן מתיי
צן שני ליעקב צעצור דני הצנים לומר כי צנולן יחפץ ולת כולם יקדצ ולל הזכיר צרלשורים
צן (הרמציץ), וז"ל ר"ע ספורנו, ויתן לי צן, והנה הסכימו הגזירות דנצריהן ללה שפתיכה
השפחות משוחדות וזה צלמקן שהיו צמי השפחות להן לצנים לל לעצדים כמו שהיה דין אלל
היו למותם שפחות כלמרו כלשה וילדיה תהיה לצדניה (שמות כ"ט ד'). לפיכך לל סעצדו צהן
כמו ששענדה שרה לת הגר צהסכמת לישה כלמרו הנה שפחתך צידך (למיל ט"ז ו'), ותכן היו
כלל צמי יעקב לידשו והיו כלל דלויס לצנרן למי ה' צלפור וצחשן סנל אחד מהם נחשצ ליעקב
זרעו המיוחס למדיו והפך זה היה צישמעאל כלמרו כי צילחק יקדל לך זרע, (שם כ"ט י"צ),
עכ"ל, ולפי דעתי לל מן השם הוא זה, כי זה מחוקי התורה ומשפטיה להיות צן השפחה
עצד עולם לצדוניו ולצן הצדניה ולהיות נחשצ כלמו השפחה ושלל להיות צפודת ירושה כלל,
ושלל להתיחס למד לציו רק אחד למד השפחה, ואלוי קודם שנתנה התורה היו כולם שרים
לידושה ולהתיחס, ולליה לזה מעלמר שרה כי לל יורש צן האמה הזאת עם צמי עם ילחק (שם י').
ולל היתה צדניה לומר זאת אלל היה לו המנהג צן, ומדוע ידע זאת צעמי לצדניהם אלל לינו
צמשפט הידושה, גם אלל נדחם ישמעאל צעצור היותו צן השפחה, מדוע נדחו צמי קטורה, כי
עם שהיתה פילגש, לל היתה שפחה, כי לקחה למד מות שרה, והנה דלינו שדחה עשו
מהתיחס אלל ילחק אלל שהיה צן הצדניה, אלל ידלל לי כי לו היה המנהג להיות הכל תלוי
צדנן האצ, וצדיו לצנר לת צן האהוצה על פני צן השנואל הצנור, גם לתת הידושה למד
מצניו ולסלק האחרים מכל וכל, והיו כולם שרים צני הגזירות וצני השפחות, לת אשר יצמד צו
האצ יקריצ אליו, ולכן צקשה שרה מצדניהם לממר נדש האמה הזאת ולת צנה (שם), להיות
כי צדננו הדנד תלוי, ולצדניהם היה דע צעמיין לסלקו מידושתו כי היה לוהצ מותו, והיה
דוזה מידשו שניהם נחלתו ילחק וישמעאל, ואלוי לל היה עושה דנן שרה צזה (אלל שלל הקפיד
על למתו, וכנד למד לשרה צעת שהדחה המד הנה שפחתך צידך עמי לה הטוצ צעיניך (שם
ט"ז ו'), ולממר היה מנרשה גם נעת לרנן שרה אלל לת צנו, לכן לממר ודע הדנד למד
צעמי לצדניהם על מדות צנו (שם י"א), ולל כל מדות שפחתו), עד לממר לו השם אלל ידע
צעמיין על הגמר ועל למתך כל אשר תלמר אליך מדה שמע צקולה כי צילחק יקדל לך זרע
(שם י"צ), והנה למד שגילה לו השם כי רק צילחק יקדל לו זרע, לכן שלל מעל פמו גם צמי
קטורה, וצמי ילחק היתה נסצה מלת ה' סימכוד עשו לת צנורתו ליעקב, וגם הצדנות מסוצנה
אליו, ולל נתיחס עשו לילחק כמו שרשו חז"ל צילחק ולל כל ילחק, אולם צמי יעקב היו כלל
דלויס לפמי השם, ואהוצים צעמיין יעקב מצניהם, לכן נתיחסו כולם אליו צן לידושה צן לכצוד
ומעלה, צלן להשניה על למותם אלל הם גזירות לו שפחות, ועל המנהג הזה היה דשות צד
יעקב לקחת מעלת הצנורה מלדותו ולתתה ליוסף, ואלוי לזה כוונה התורה צפרשת כי מביין
לליס שתי נשיט ובו' לל יוכל לצנר לת צן האהוצה על פמי צן השנואל הצנור (דברים כ"ט ט"ז
וט"ז), שלל יהיה עוד המנהג במקדס, ולל יהיה עוד דשות להעציר הצנורה מנן האחד אלל
השני. כנ"ל: (ו) דגני, עיין מה שנתצמי צתקן סופדים צענין הדגש שצנוץ השנית ולשק
ר"ע ספורנו דניי אליהם דיק האצ צדיו שלל נתן לי הדיון, וגם שמע צקלי, ולל על פמי צן
קצל תפלמי עכ"ל, ומכוון פה שם אליהם מהו דין, גם מלת וגם, חו היל ג"כ כוונת דש"י
שכתב דניי ומייתי חכמי, והוא מצ"ה, וכ"ה צנוסחלות החדשות, וצנוסחלות הישנות כפת

אלהים וגם שמע בקלי ויהי לי בן
על בן קראה שמו דן: (ז) ויהי עוד
ותלד בלהה שפחת רחל בן שני
ליעקב: (ח) ותאמר רחל נפתולי
אלהים ונפתלתי עמי אחתי גם יכולתי
ותקרא שמו נפתלי: (ט) ותרא לאה

שטיממע ערהארט, אונד
מיר איינען זאָהן געגע-
בען, דארום נאנטע זיא
איהן דן: (ז) בלהה,
רחל'ס מאגד ווארד אבער-
מאלס שוואנגער, אונד
געבאר דעם יעקב דען
צווייטען זאָהן: (ח) דא
שפראך רחל: וועטטאייפֿ-
דונגען אַטטעס האבע איך
מיט מיינער שוועסטער
געוועטטאייפֿערט, בין
אלס לאה זאה, דאס

איהר אויך בייגעקאממען, אונד נאנטע איהן נפתלי: (ט)

תרנום אונקלוס

רשי

אלהים. דנני וחיינני וחנני
[ז"ר]: (ח) נפתול'
אלהים. מנחם זן סדוק
פירשו צמחצרת למיד פתיל
חצודים מלת המקו'
נחצרת ע' לחותי לזכות

אף קביל צלותי ויהב לי בן קרת שמייה דן: (ז) ועדיא
עוד ויליבת בלהה אמתא דרחל בר הגיין ליעקב: (ח) ואמרת
רחל קביל יי בעותי באתחננותי בצלותי חסידית דיחי לי ולד
באחתי ואף אחיהיב לי וקרת שמייה נפתלי: (ט) ויחזר לאה

לזכרם. ולמי מפרשו לשון עקש ופתלתול [דזרים ל"ז ה'] נתעקשתי והפלתתי פלירות ונפתולים
כדזה למקום להיות שזה לחותי: גם יכולתי. הסכים על ידי ואונקלוס תרגם לשון תפלה

באור

דנני חנני, ותמה הרא"ם כי חנני כנוסח הצ"ר, ואף מלת וגם אינה מכוונת, ולפי הכוונה
החדש כיחל: (ח) נפתולי אלהים נפתלתי וגו', ענינו ההפוך והעוות ומירושו כהפכתי
ונפתלתי עם לחותי לנחמה וגם יכולתי וסמך נפתולי אל מלת אלהים לגדול הנפתולים
ועלמם על דרך מאפליה (ידמיה ז' ל"א), שלהצת יה (ש"ה ח' ו'), עיר גדולה לאלהים (יונה
ג' ג'), כהדרי אל (תהלים ל"ו ז') וכו', ויש גפרשים מזה (ר"ל מן פתיל תכלת שהוא חוט
כפול ושזור), נפתולי אלהים נפתלתי, כלומר נתחזקתי עם לחותי כי החוט כשיכפל ויהיה
שזור הוא יותר חזק (רד"ק צדקשים שדש פתל), וכן פי' הרמב"ם וז"ל נפתולי, שם מציין כפעל
ויעשו כדמם שיצק עם אחר ויפתל לנחל אותו כדי להפילו וכן תתפל (שמואל ז' כ"ז כ"ז),
ועם זכר אלהים כי לנצח השם נפתלי שפחתי לו השם עזרני צהאצקי עכ"ל, ומזה תצין כוונת
הפתרגם האשכנזי, ומלת אלהים תרגם כהרמב"ם, ויש עוד פירושים אחרים, לדעת מנחם
זן סדוק והרמב"ם הוא מלשון חיצור, ורש"י פירש מלשון עקה ופתלתל (דזרים ל"ז ה'), והוא
קרוי לפי' הרמב"ם אלל הוא מפרש עם אחתי, להיות שזה לאחתי (ולא כנר אחתי כדעת הרמב"ם),
ואינו מיישז היטיב לפי פירושו גם יכלתי, גם לפי הסדרא היו דזרים אלה נגד מה שקנאה
צאחותיה פן תבצר עליה צאהצת צעלה צעצור צנים, ועי"ז תסוצ מאמדה, כהסתדלתי עליה
לנחמה, צתמי שפחתי לנעלי, וגם השתדלתי עמדה לי ונחתייה, ול"ת ל' תפלה, וכתב
הרמב"ם נו"ן ראשונה צעצול נו"ן שניה וכן נכסף נכספת (צדקשית ל"א ל'), נשאל נשאל דוד
(שמואל א' כ' כ"ח), עכ"ל, ור"ל שהמקור מציין כפעל הוא, הַפְסֵף, הַשְּׂאֵל, אלל אין הדון
ומה לראיה, כי מלת נפתולי פה היא שם לזרים סמוך והנפרד נפתולי' והיחיד נפתול, ולא
מקור, ותשקלי השמות משתנים ואינם בומדים את תמונתם: (ט) ותרא לאה כי עמדה
מלדת, לא ידעתי מה המעשה הזה לללה ולמה נתנה שפחתה לנעלה והיא לא היתה עקרה
סתנה ממנה ואין דרך הנשים להרצות נשים לנעליהן אלל נצטרך לומר כי היו צניעות יודעות
שעתיד יעקב להעמיד י"צ שצטים ודלתה שיהיו דוד הצנים לו ממנה או משפחתה שהיא צדושה
ולא תתגרר לחותיה עמה וצמי' ממנה נתן אלהים שני שנים נפתלי שפחתי לאישי וכן

כִּי עֲמַדָה מִלְּדָת וַתִּקַּח אֶת־זֶלְפָּרָה
שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה:
(י) וַתֵּלֶד זֶלְפָּרָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה לְיַעֲקֹב בֶּן־:
(יב) וַתֹּאמֶר לְאִשָּׁה בְּגֵד וַתִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ גָּד: (יג) וַתֵּלֶד זֶלְפָּרָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה

בא גר ק

זי' איינגעהאלטען מיט
געבערען, נאהם זי' איהרע
מאגד זלפה, גאב זי'
דעם יעקב צור פֿרוי'א:
(י) די'ע זלפה, מאגד דער
לאה, געבאר דעם יעקב
איינען זאָהן: (יב) דאָ
שפראך לאה: דאז גוטע
גליק איזט געקאָממען
[בגד]: אונד נאנטע איהן
גד: (יג) זלפה מאגד דער

רש"י

תרגום אונקלוס

אֲרִי קָמַת מִלְּמִילָד וַיִּדְבֶּרֶת יֵת זֶלְפָּרָה אִמָּתָהּ וַיִּהְיֶה יָתָהּ לְיַעֲקֹב
לְאִנָּתָיו: (י) וַיֵּלֶדֶת זֶלְפָּרָה אִמָּתָהּ דְּלֵאָה לְיַעֲקֹב בָּר: (יב) וַאֲמַרְתָּ
לְאִשָּׁה אִמָּתָה גָּד וַיִּקְרָת יֵת שְׁמִיָּהּ גָּד: (יג) וַיֵּלֶדֶת זֶלְפָּרָה אִמָּתָהּ
תַּפְלָתִי וּמִ"ס יֵשׁ רָצִי' צל' נוטריקון: (י) וַתֵּלֶד זֶלְפָּרָה. צללן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה
צחור' מכולן ותיכונת צשני' ואין הריון נכר זה וכדי לרמות ליעקב נתנה לצן ללאה שלא יצין
שמכניסין לו את לאה שכן מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנ' לקטנה: (יא) בא גר. צל
מזל עוז כמו גר גדי וסנוק לא [שצת ס"ט] ודומה לו העורכי' לגד שלחן [ישעיה ס"ה]. ומדרש

באור

יעקב צעצור זה שמע אליה שיעמיד צנים רצים כי ידע כן כדצרי רצותינו ויתכן כי מדעתם
שנתנה הארץ לזרעם ולצדקם וילחק לא הרצו צנים היה חפץ יעקב צנשים רצות להרצות זרעו
לנחול את הארץ כי דוד רציעי יסוצו הנה ולכן רצתה ליתן לו שפחתה שלא ישל נכרית (הרמב"ן):
(יא) בגד, הקרי הוא שתי תיבות צל גר. ופירושו צל מזל עוז כמו הערכים לגד שלחן (ישעיה
ס"ה י"א). וכן הוא צלשן ערצו והוא כוכב לך. שורה על כל דבר עוז, וכן צמס' שצת (דף
ס"ז ע"ג), גר גדי וסנוק לא, פי' התמזל מזלי ועיף אל תהי, וכתוב צמלה אחת צלל אל"ף
ופירושו צמזל עוז צל זה, וכן פי' רש"י והרש"ם והרש"ע והרד"ק צשרשים ערש גר צס רצי
משה הכהן). לשון מזל וכן תרגם יצ"ע, והמתרגם האשכנזי, ואנקלים לא שינה המלה רק
תרגמא צ' מלות, אתל גר, ועוד הציא הרד"ק צשרם גרד פי' אחר, צל גר, כלומר גודל הגדוד
כי צהולדו היה לה גודל צנים, וחצר אליו גר גודל יגודו (לקמן מ"ט י"ט), לעלות לעם יגודו
(חזקוני ג' ע"ז), והנה צהם תמורת הכפל, וכן הרש"ע הציא פי' זה והרש"ם כתב וז"ל:
צל גר, צל אליו מזל עוז וכו', וכן צצראשית רצה אתל מזליה דציתל. (צנוסח צ"ד שלפנינו
הוא אתל גדל דציתל), והתפרש לשון גודל טועה הוא, שטע"פ שהשמות מעין האמידה כמו
ראובן, כי ראה ה' צעניי, ושמעון כי שמע ה' (ר"ל ואין לריבך להיות מדוקדקים מעט כשרשם
צלי הוספת לו חסדון לזה אותיות), אמירת האשה אין לנו לכותצה כלל כעין עיקר הדיבור,
וגר אין יכול להיות לשון גודל צלל כפילות של שני דלתי"ן, יגודו על נפש לדיק (תהלים ל"ד
כ"א), דגש תחת דל"ת שנייה החסירה, כמו וַיִּמְכְּרוּ צעונים (תהלים ק"ו ע"ג), וַיִּסְלְאוּ עלי
לרחות אידם (איוב ל' י"ג), יִסְבּוּ עלי רציו (שם ע"ז י"ג), צללס דגש תחת אות החסירה
עכ"ל מונה מפי' הרש"ם כ"י, ולפי דצרי הרד"ק שהנה תמורת הדגש נסדרו דצרי, גם צלל"ה
אף צנודת הכפולים נמללו שמות צחסרון אות הכפל, מהם צקמן ומהם צפתח, ומהם פעמים
כן ופעמים כן, וגם הפתוחים כשיצאו צאתנה וס"פ על הרצו הם קמוליס, כמו על בן חג
וצלל"ף טי' בן חג, ועוד רצים כמורה, ואין צהם דגש לחסרון עי"ן הפעל, לפי שלא יצוא
צלות צלתי נקוד, אך כשיצאו צרציו לו צכונים תרגם למ"ד הפעל, כמו ירד לַגְבוֹ וכו' לרעות
בַּגְּגִים (ש"ס צ') וכו' וכו' וכו' (ישעיה כ"ו י"ט), חננ צני (שמות כ"ג י"ח), ולכן

בן שני ליעקב: (יט) ותאמר לאה
באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את
שמו אשר: רביעי (יד) וילך ראובן בימי

תולדות אהרן וילך סנהדרין ל"ט, ז':

תרנום אונקלוס

לאה געבאר דעם יעקב
איינען צווייטען זעהן:
(יג) דא שפראך לאה: צו
מיינער גליקזעליגקייט, דען
דיא טאכטער פרייזען ביך
גליקזעליג: אונד נאנטע
איהן אשר: (יד) ראובן

רש"י

אנדה שכולד מהול כמו בודו
אילנא [דניאל ג'] ולא
ידעתי עלמה נכתזה תיז'

דלאה בר חגין ליעקב: (יט) ואמרת לאה תישבחה היות לי ארי
בבן ישבחהני נשיא וקרת ית שמיא אשר: (יד) ואזל ראובן

לחת. דנר אחד למה נקדחת תיזב לחת צגד כמו צגדת צי כשנאם אל שפחתי כלים שצגד צלשת
נעורים: (יד) בימי קציר חטים. להגיד שצחן של שצעים שעת הקליר היה ולא פשע ידו צגול

באור

פלת גד שהיא שם לגדודי חיילות אף צמאמר', תוכל להיות מן הכפולים ממסקל פל כמו עס ים
הקמולים גם צלי אס"ף ולא ידגשו נק כשיצאו צכנוים לו צדצוי, עפ"י ימים ולא ישתנה קמן
פ"פ לפתח צעצור הדגש שחציו, ויתכן להיות הערני' לצד שלחן ג"כ מענין גדודי השמים
כמו שפי' שם הרצ"ע, והיה השם מהפתוחים, ממסקל פל, וצא פה קמון צעצור האתנח
ולא נמלא צדצוי וצכנוים, ועל דרך סגור תהיה צהם הפ"ל פתוחה ואחריו דגש, ונעשה אחר
שם עצם פרטי לצנה: (יג) באשרי, מקור מן הקל, ויוכל להאמר כל הצנין ממנו כ"כ צמכלל
יופי, ולפי דעתי (צעצור שלא נאלץ השדש הזה מענין הצלחה כ"ל צצנין פ"על ופ"על) יהיה
שם צמסקל פ"על אשר ישתנה לקמן צכנוים כמו מן צדן גרני ומן חד"ש חד"ש ועם שלא נאלץ
משקל פ"על משדש זה צמקרא, הנה מלאכוהו צצעלי הלשק הקדמונים שימלאו את הצלחה
האחרונה צסם אומר האמיתי, ולשק הרצ"ס צאשרי, אכי עומד' צאישור וצצח צמאשרו' אותי
צנות עכ"ל, וצנוסח הדפוח מוטעה: כי אשרוני בנות, כי הנשים אומרות עלי אשרי שהיו
לי כמה צנים צין ממני צין משפחתי: (יד) דודאים, סיגלי ולצחק ישמעאל יססמין (וצל"א ג"כ
יססמין, כך מלאתי צפידש"י ואינו כן כי יססמין צלשון ערצני כך שמו צדצרי צצותינו כללמדין
צפרק צמה טומנין (דף כ' ע"צ) האל כוספא דיאסמין שרי וסיגלי אומדים שהם כנפסגא שחמדו
צכן (צצרכות ד' מ"ג ע"צ) מצרכין עליהם צודא מיני עשצי צשמים צצל חין זמנס צימי קליר חטים
אולי מלאס שם צצקרה (הרצ"ץ), והנה רש"י עצמו סותר דצדיו כי צצרכות (סס) איתא האל
סמלק מצרכן עליה צודא עלי צשמים, ופרשלי סמלק, יסמין קודין לו צלשון ישמעאל והוא
מין עשצ שיש צו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה, ואח"ז אמרו הני
סיגלי מצרכין עליהו צודא עשצי צשמים, ופידש"י סיגלי, ויו"לש, וצל"א (פ"יזעו), הנה
מפורש שם צהם צ' דצרים שונים, ומה שרואה הרצ"ס להגיה פה צרש"י סמלק צמקוס סיגלי,
הנה ראיתי צצ' כוסחאות כ"י על קלף (שהלחת מהן נכתצ' צצנת רמ"ט) והנוסח שם ג"כ סיגלי.
עוד כ' הרצ"ץ וז"ל והדלוי לקבל צדודאים דעת אונקלוס שתרנס צכן יצרוחין וצצ"ר ג"כ ר' חיי'
צדצי אצל אמר יצרוחין והן יצרוח צלשון ערצני וכ' ר"ל דודאים אמר המתרגם יצרוחין וכך יקראו
צלשון ישמעאל ויש להן ריח טוב וכן כתצ הדודאים נתנו ריח (ש"כ ז' י"ד), והן על צודת צן
אדם כי יש להן דמות דאס וידים וז"ל כי יועילו להריון ואכני לא ידעתי צעצור שחולדתס קרה
אלו דצדיו והנכון כי רצתה צכן להשתעשע ולהתענג צריחן כי צתפל' נפקדה רחל לא צדדך
הרפואות ורצונן הציל ענפי הדודאים או הפרי והוא כדמות תפוחים ולהן הריח הטוב לצל'
השדה והוא העשוי צצורות דאס וידים לא הציל והשדש הוא שאומדים עליו האכנים היועילו
להריון ואס הדצד אמת הוא צסבולה צכן לא צעצע אצל לא ראיתי כן צאחד מספרי הרפואות
המדצרים צהם עכ"ל וצדודאים, דודאי פלנים, כדכתב צדודאים נתנו ריח עכ"ל,

קָצִיר חֲמִישִׁים וַיִּמָּצֵא דֹדָאִים בַּשָּׂדֶה
וַיָּבֹא אֲתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר
רַחֵל אֶל־לֵאָה תִּגִּי־נָא לִי מִדֹּדָאִי
בְּנֶגֶד: (עו) וַתֹּאמֶר לָהּ הִמָּעַשׂ קִחְתִּיךָ
אֶת־אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת־דֹּדָאִי בְּנִי
וַתֹּאמֶר רַחֵל לָבֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה

גינג צור צייט דער וויי-
צענערנטע, פֿאנר אלרוין
אויף דעם פֿעלדע, אונד
בראכטע איהן ווינער מוט-
טער לאה: דא שפראך
רחל צו לאה, גיב מיר
דאך אויך פֿאן דיינעם
זאָהנעם אלרוין: (עו) יע-
נע אנטוויקלטעטע: איזט
עס נישטגענוג, דאס דוא
מיינען מאן וועגניממכט,
זאָ וויללסט דוא נאך מיי-
נעם זאָהנעם אלרוין אויך נעהמען? רחל שפראך, ער זאָלל אויך ריזע נאכט ביא דיר ליגען, פֿיר דיי-

נעם זאָהנעם אלרוין אויך נעהמען? רחל שפראך, ער זאָלל אויך ריזע נאכט ביא דיר ליגען, פֿיר דיי-

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּיוֹמֵי חֲצֵד חִמְשִׁין וַאֲשֶׁבַח יְבָרִיחִין בְּחֻקָּלָא וְאִיתִי יְתֵהוּזִין לְלֵאָה
וַאֲשִׁיחַ וַאֲמָרַת רַחֵל לְלֵאָה חֲבִי בְּעֵן לִי מִיְבָרִיחִי דְּבָרִיךָ:
(עו) וַאֲמָרַת לָהּ הִנָּשִׁיר דְּדָבָרְךָ יֵת בְּעָלִי וְתִסְבִּין אִיךָ יֵת יְבָרִיחִי
דְּבָרִי וַאֲמָרַת רַחֵל בְּבֶן יִשְׁכָּב עִמָּךְ בְּלַיְלָא חֻלְף יְבָרִיחִי דְּבָרִיךָ:

להציל חטי' ושעורי' סלס
דבר הכפקר סלס סלס
מקפיד זו: דודאים. סיגלי
עשז הוא [זרכות מ"ו]
תלשק ישמעל' יסמ"ן
Jasmin, (דער יאסמין):

(עו) ולקחת גם את דודאי בני. נתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגמו

באור

והנה צ"ר יש עוד צ' דעות, רצי ילחק סמר שעורק, רצי יהודה צרצי סימון סמר מיישק, ולק
ס' מהם כדצרי הרשצ"ס כי מייש צלי ספק ליכנו. תלנה ממה שלמדו צתמיד (דף כ"ט ע"צ) צללו
היו דבילין (צעלי המערכה) צמדציות של תלנה ושל לבנו ושל עץ שמן רצי סלעזר מוסיף סף של
מייש ושל סלון ושל דקל ושל חרוב ושל סקמה, וצפ' חלק (דף ל"ט ע"צ) סמרו מלי דודאים סמר
רצי יצרוחי לח סמר סיגלי (שהוא עשז כפ"ס צרכות שמצדכין עליו צורל עשזי צסמים) רצי
ינתן סמר סיצסוך, ופי' הרשצ"ס דלל כמלן, וצלמת סלס צרליה שהציל מהכתוב צס"ה מעס,
וצמה יוכיח שהכוונה סס על כתלמים, ולנו רואין סלס התלנה כוספת ריח כלל. היוצא מכל
זה כיון שמללנו כי צנמל סמר רצי יצרוחי וצ"ר פי' כן רצי ילחק צד סלס, וכלוה עליהם הבר
סנקלום שהיה קודם להם צימי ר"ל וד"י וגם יצ"ע תרגם כן, ולף צ' הפשטמים הרשצ"ע
והרמצ"ן קצלו הצלח הזה וכלוה עליהם הרד"ק צשרשים שרש דוד שכתב סס ח"ל ספסר שמהיה
סל"ף צהם כוספת לו סס שרש סמר וסס שרש עשז שהול כדמות סלס זכר ונקצה מנדנור"ס
צלע"ז מכ"ל, ולף צהפתקה המיוחסת לע' זקנים הועתק מנדנור"ס, שכן סמו צלשק יין
תלשק רומי וצ"ל (חלרוין), והוא הנקרא צלשק ערצי יצרוח, לכן צמר צו גם המתרגם סלסכרזי
ותרגם כמיהם: (עו) המעט קחתך את אישי, העעס המכ"ז מעך שתקחי לך סת אישי כלילו
סת ססתו ולכי סלמה סף כי תעשי ענמך גצרת לקחת הדודאים סמר סני מתענגת צריחן ויתכן
שרלטה צהן לכצוד יעקב לצסס ילועיו כי דרך נשים לה כענין שכתוב נסתי משכני מר סהלים
וקנמון (משלי ז' י"ז), ולכן סמרה לסה המעט קחתך סת אישי ממני סף כי תקחי דודאי צני
לפתותו צהם וי"ל כי הדודאים עשזים יוסיפו סתלנה לנשים כגור מלשק עת דדים (יחזקאל
ט"ז ח'), ולכן סמרה לסה המעט קחתך סת אישי כלסר הזכרתי (הרמצ"ן): ולקחת, מקוד
צהסרון כפ"ל, והלמ"ד לשמוש מלוחיות צכל"ס, והוא צלשק תמיה ותרלי עוד לקחת גם סת
דודאי צני? וכן ת"ל ולגיסכ, ויותר מצולר ומקוסר היעצ צ' הפעלים צתרגום יצ"ע, וסנת
צעיל למיסכ, וכן מתורגם צל"ל, סנל סין לפרש שהול ענר המהופך לעתיד והלמ"ד שרש סהול
כוכח לנקצה סל"כ רלוי להיות התי"ו דבושה כמלפט כמו וְלָקַחְתָּ צִידָךְ (מלכים א' י"ד ד'),

(גם רלוי להיות התי"ו צסו"ל, כמשפט שני שולס צסוף התיצה שמנוקדן שניהם, כי משפט
וְלָקַחְתָּ, רק סנפתסה התי"ת לסרמיצה), ומללנו דומה לה וְלָקַחְתָּ רֶחֶל מִיְדָכָם (מלכזי צ' י"ג).

תרגום אשכנזי קסא

נעם וְאֵהָנַעַם אֶלְרוּיִן :
(טז) אֵלֶּכּ יַעֲקֹב אֲבַעְנָדָם
פָּאָם פֿעֲלָדֶע קאַם, גִּינָג
לֹאָה אִיהֶם עֲנַטְנֶענֶען,
אונד שפראך : צו טיר
קאַממע! דען איך האבע
דיך געמיטהעט, פֿיר
מיינעם וְאֵהָנַעַם אֶלְרוּיִן :
אונד ער לאג ביא וְיִהְיֶה
דִּיאָוֶעֶלְבֶּע נאכט :
(יז) גאַטט ערהאַרטע
לאָה, זיא ווארד שוואַם-
גער, אונד געבאר דעם
יעקב דען פֿינפֿטען וְאֵהָנַעַם :
(יח) לאָה שפראך :
גאַטט האט מיך בעלאָהנט, דאס איך מיינעם מאננע מיינע מאגד געגעבען : אונד

תַּחַת דִּוְדָאִי בִּנְךָ : (טז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן-
הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב וַתֵּצֵא לֹאָה לִקְרֹאתוֹ
וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכַר שְׂכָרְתִּיךָ
בְּדִוְדָאִי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בַּלַּיְלָה הַהוּא :
(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל-לֹאָה וַתִּהְיֶה
וַתֵּלֶד לַיעֲקֹב בֶּן חֲמִישִׁי : (יח) וַתֹּאמֶר
לֹאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר-נָתַתִּי

ת"א וַתֵּצֵא עֲרוּזִין ק', צ' : וַיִּשְׁכַּב נדה י"ח, ח' :

גאַטט האט מיך בעלאָהנט, דאס איך מיינעם מאננע מיינע מאגד געגעבען :

רש"י

ולמיסד: לכן ישכב עמך
הלילה. שלי היתה שכינת
לילה זו ולמיסדנה לך תחת
דודאי זנך ולפי שזלזלה
זמנך הדיוק לא זכתה
ליקצר עמו [נדה ל"ח]:
[מז] שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקצ"ה סייעו שילא משם ישכר [צ"ר]:

תרגום אונקלוס

(טז) וַאֲחָא יַעֲקֹב מִן חַקְלָא בְּרִמְשָׁא וַנִּפְקַת לֹאָה לְקַדְמוּתֶיהָ
וַאֲמַרְתָּ לְוָתִי תִיעוֹל אֲדִי מִיַּגְר אֲגִרְתִּיךָ בִּיבְרוּחִי דְבָרִי וְשָׁבִיב
עִמָּה בַּלַּיְלָא הַהוּא : (יז) וְקָבִיל יי צְלוּתָהּ דְּלֹאָה וְעֲדִימָת וַיִּלְיֶדָת
לַיעֲקֹב בֶּר חֲמִישָׁאִי : (יח) וַאֲמַרְתָּ לֹאָה יְהִי יי אֲגִרִי דִי יְהִיבִית

(מז) שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקצ"ה סייעו שילא משם ישכר [צ"ר]:

באור

ודני יונה כתז כי שניהם מקור שלם והלמ"ד פ"א הפעל והנכון מה שכתבנו כי הלמ"ד צשניהם
לשמו כי לא מלאנו מקור שלם צתוספת ה"א או תי"ו אלל א"ב הפ"פ צקמן חטף כמו שפֿמֿרַח
או צשול כמו שפֿמֿעָה או צחידק כמו לִיְרָאָה לְשִׁמְצָה או צפתח אס תהיה העי"ן גרונית כמו
לִאָהָבָה, אצל צקמן רחצ לא מלאנו: לכן, צעצוד כן: תחת דודאי בנך, חלף ושכר: (מז) ויבא
יעקב וגו' וחצא וגו', הכוונה כמו שציאר המתרגם האשכנזי, כאשר צא יעקב מן הסדה צערצ
ולאָה לקראתו, ומה שילאָה לקראתו מד"ך המוסר עשתה זאת, לפי שיעקב לא ידע צדצר והיה
הולך כדרכו לצית רחל ולא היה מדדך המוסר שתולאָנו לאָה מצית אחותה אחר שנכנס שם:
אלי חבא, אל אכלי כי לכל אחת היתה לה אהל צפני עלמה וכן כתוב ויצא לצן צאהל יעקב
וצאהל לאָה וצאהל שתי האמהות וגו' (לקמן ל"ח ל"ג): שכר שכרתיך, נתתי לרחל שכרה:
בלילה הוא, צידיעת המתואר וחסרון ידיעת התואר וכן את הנצח אחד (צמדצר כ"ח ד') את
העגלה חדש' (שמואל צ' ו' ג'), ודצים כמוהם, ורז"ל צצ"ר דרשו על זה: (יז) וישמע אלהים
אל לאָה, שהיתה מתאווה ומחזרת להרצות שצעים: (יח) יששכר, שני שכרים א' שכר הדודאים
וא' שכר שנתתי שפחתי לאישי (הרעצ"ס), אצל לפי שאין השי"ן השני נקראת צשום מקום כמ"ס
צתקן סופני' שלי, א"כ איך יהיה נשמע ממלה זאת שני שכרים, גם מלשון הכתוב נתן אלהים
שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, נראה שלא נכתובה דק על השכר הזה, ולכן אומר אני שצאמת
הכל אחד והא' סצה אל הצ', כי הלילה הזאת של רחל הי', דק לפי שנתנה שכחתה ליעקב,
וראה השם השתדלותה להרצות צמים, סצצ כל זה שרחל צצקש ממנה דודאים, וצשכרם תניח
לה משכצ הדיוק, ועי"ז נתעצרה ממנו צאותו לילה והולידה צן, והיא צלדקתה צהכירה כי
מניאָת הדודאים לא צמקרה פשוט הי', דק צהשגח' מלת מסצצ הסצצות למען תת לה שכר טוב
צעצל', לכן כדי לתת שצח אל השם יצדוך קראה שמו ישכר ע"ס עיקר הסצה ולא על המסוצצ

שפחתִי לאִישִׁי וְתִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁשַׁכָּר:
(יט) וְתִהְיֶה עוֹד לְאָה וְתִלְדַּבּ בֶּן-יִשְׁשַׁכָּר
לְיַעֲקֹב: (כ) וְתֹאמַר לְאָה זְבַדְנִי
אֱלֹהִים | אֹתִי זְבַד טוֹב הַפֶּעַם יִזְבְּלֵנִי
אִישִׁי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שְׁשָׁה בָנִים וְתִקְרָא

ואננטע איהן יששכר:
(יט) אבערמאלס ווארד
לאה שוואנגער: אונד גע-
באר דעם יעקב דען זעכ-
סטען זעהן: (כ) דא
שפראך לאה, גאטט האט
מיך אבגעטהיילט, מיט
איינעם שאַנען טהייל,
נונמעהר ווירד מיין מאן

תרגום אוינקלום

רש"י

אִמְתִּי לְבִשְׁלִי וְקִרְתִּי שְׁמִיָּה יִשְׁשַׁכָּר: (יט) וְעַד־יָאֵת עוֹד לְאָה
וְיִלְדֵת בֶּר שְׁתִּיתָאֵי לְיַעֲקֹב: (כ) וְתֹאמַר לְאָה יָהֵב יְיָ יְהִי לִי
חֹלֶק טַב הָדָא זְמָנָא יְהִי מְדוּרָה דְּבַעְלִי לְוֹתִי אֲרִי יִלְדֵת לִיָּה
[ח' ח'] הירציו"ריאה זלע"ז, *Herbergerie* (ח'ט. חוטפּרחנל.
herberger (וואָהנען, בעוואָהנען) ציט מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו

(יז) וישמע אלהים אל
לאה. שהיתה מתלוצצת
ומחזרת להרצות שצטים:
(כ) זבד טוב. כתרגומו:
זובלני. לשון ציט [מלכים
חיינע וואָהנען], *herberger* (וואָהנען, בעוואָהנען) ציט מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו

באור

עם כי הכל נלחז זה צזה, וד"ע ספורנו כתב שאמרה כי הצ' צנים יששכר וזלחן נתן לה השם
על צ' ההשתדלות שעשתה, כי הא' קרלה יששכר על ההשתדלות הרלשן שנתנה שפתה
לאישה, ועל הצ' אמרה זדני אלהים אתי, נתן לי חלק וגמול על ההשתדלות השני צדדאים:
(כ) זבדני אלהים אתי, השלם הזה סין לו ריע צעקדל, ופי' צו הרלש"ע והרלש"ס לפי
הענין נתן לי חלק ומנה יפה, וכן פ"א צד ה' יתי לי חולק טב, וכן פירש"י והמתרגם האשכנזי,
ודני יונה עפרש שענינו נתן לי אלהים מתן טוב כי הוא דומה ללשון הערצ שאמר הלשן הזה
על המתנ', וכ"פ הוד"ק צשדשי' שרש צד, וכפל הכנוי זדני אתי הוא לתוספת צלוד כמו ותפתח
ותדלכו את הילד (שמות צ' ו'), ולשון הדמצ"ן לא מלאו למלה הזאת מולא צלשן הקדש ויתכן
שנאמר שהיא מלה מורכבת זה צד כמלת מדוע ומלת צגד צנתיצה והסגול והפתח מומדים צמקומות
דצים וכל שכן צמלות המורכבות וכן מלת צלמות וצלעדי וילאה צלשון צדי' צדי' עלי' שטים
(שם כ"ה י"ג ו"כ' ו' ו"ל' ד'), ותעש צדים ותשלח פלדות (יחזקאל י"ז ו'), כי ענפי האילן
הגסים נקדאים כן והשלינו' לצנים, יאכל צדיו צכוד מות (איוב י"ח י"ג), לא כן צדיו (ישעיה
ט"ז ו'), ולכן אמרה לאה כי עשה לה האלהים זה הצן צד טוב להיות צעלה מתלונן צללה, כי
יזלני, יתלונן צללי וכן צנה צנתי ציט צלל לך (מלכים א' ח' י"ג), להתלונן צללו ולכבוד עליון
יאמר כן כמו שאמר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הצית הזה אשר צנתי (שם
כ"ז), וכן שמש ירח עמד צללה (חזקוק ג' י"א), עמד צמקוס שיתלונן צו כמו שאמר לשמש שם
אהל צהם (תהלים י"ט ה'), ולנקלוט תרגם צד טוב חולק טב ולא הציתו צדדו עד שרליתי
צתדנוס הירושלמי (כוונתו על תיז"ע כי צידושלמי לא נמלא תדנוס על פסוק זה ועיין צהקדמ'
ת"ש צענין תיז"ע, אצל צנוסח תיז"ע שצידנו. נמלא נוסח אחר, עמד יתי ה' צודין טצין) צוד
יתי מימדל דה' צודין טצין, ולמדתי שעשו המלה כאלו כתוב' צוי"ו וטפלו אותה אל לשון הארמית
צתדגמין, לדה צודין, אמרה שהצן הזה עשאו השם לה לדה טובה וחלק טוב כי צעלה יהיה
עיקר דירתו עמה לרוב צניה תתפרנס עמו צטוב לו והוי"ו והצ"ת ישתוו צלשוננו צמקומו' דצים
כמו תלוא ותלצה, גוי נתתי למכים (ישעיה כ' ו'), כמו על גבי חדשו חדשים (תהלים קכ"ט ג'),
וכן לקצני הדים ירדתי (יונה צ' ז'), כמו לקלוי, וכן לפרצד למערצ צרצעי (ד"ה א' כ"ו י"ח),
יאמר עמנו פרווד, אל לשכת נתן מלך הסדים אשר צפרוים (מלכים צ' כ"ג י"א), ופידוש
שניהם תה שהוא מקיר החומה לחולה ומגרש לעדים תרגום ירושלמי ופרווד (צנוסח תרגום
ירושלמי שלנו ופרוילי וצנוסח תיז"ע שלנו ופרוילין), וכן תרגם יונתן מגרשות (יחזקאל כ"ו
כ"ח), וצמשה מלא תרווד, תרצד, צטלל שאין לה לצני צמקומו' שוכין עמנו לצני וצמקומות
שוכין עמנו לצוי, אילטצ', אילטוה, וכן כיוולא צהן הדצה ונהגו צידושלמי אציר צצ"ת צמקוס
וי"ו שאינם מקפידים צכך עכ"ל: הפעם, ענינו הפעם הזאת כמו שפ"א הא' צמנא, וכן תרגם

ויצא ל

תרגום אשכנזי קסב

מיט מיר וואָהנען, דען איך
האבע איהם זעכס וואָהנע
געבאָרען: אונד נאָנטע
איהן זבֿלון: (כא) הער-
נאך געבאר זיא איינע
טאָכטער, אונד נאָנטע
זיא דינא: (כב) גאָטט
בעראכטען אויך רחל
ווידער: ערהאַרטע זיא
נעמליך, אונד אַפֿענטע
איהרע געבערמוטטער:
(כג) זיא ווארד שוואנגער, געבאר איינען וואָהן, אונד שפראך: גאָטטהאט מיינע שמאך הינווענגע-

את־שמוּ זבֿלון: (כא) ואַחֲרַיִלְדָּה בֶּת
וּתְקַרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה: (כב) וַיִּזְכֹּר
אֱלֹהִים אֶת־רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
וַיַּפְתַּח אֶת־רַחֲמָהּ: (כג) וַתֵּהָר וַתֵּלֶד
בֶּן וַתֹּאמֶר אִסָּף אֱלֹהִים אֶת־חֲרָפְתִּי:

ת"א ואחר צרכות ע', ח': ויזכור ר"ה י"ח, ח':

(כג) זיא ווארד שוואנגער, געבאר איינען וואָהן, אונד שפראך: גאָטטהאט מיינע שמאך הינווענגע-

רש"י

תרגום אונקלוס

ללא עמי שיש לי צנים כנגד
כל נשיו: (כא) דינא.
פידשו רצותינו שדנה ללח
דק צעלמה אס הו' זכר לא
תהא רחל לחותי כלהת השפחות והתפללה עליו ונהפכה לנקצה [צרכות ס']: (כב) ויזכר
אלהים את רחל. זכר לה שגסרה סימניה לחותה ושהיתה מלידה שמת תעלה צנודלו של עשו
שמת יגרשנה יעקב לפי שאין לה צנים ואף עשו הדשע כך עלה צלצו כששמע שאין לה צנים
[צ"ד]. הוא שייסר הפייט האדמון כצע שלא חלה לזה לקחתה לו ונזהלה: (כג) אסף. הכניסה
צמקום שלא תלח וכן אסף חרפתיו [ישעיה ד'] ולא יאסף הציתה [שמות ע' י"ט] אספו
נבהם [יואל ד'] וידחק לא יאסף [ישעיה ס'] (לא יעמן): חרפתי. שהייתי לחרפה שאני עקרה
והיו סומדי עלי שאלה לחלקו של עשו הדשע. ואגדה כל זמן שאין ללשה צן אין לה צמי לתלות

שפא בנין וקרת ית שפיה זבֿלון: (כא) ובֿתר בֿן ילִידת בֿרתא
וקרת ית שפיה דינא: (כב) וַעֲלָל דּוּכְרָנָא דְרַחֵל קָדָם יי וקָבַל
צִלְיָתָהּ יי וַיְהִיב לָהּ עַדִּי: (כג) וַעֲדִיאת וַיִּלִּידת בֿר וַאֲמַרַת בֿנִשׁ

תהא רחל לחותי כלהת השפחות והתפללה עליו ונהפכה לנקצה [צרכות ס']: (כב) ויזכר
אלהים את רחל. זכר לה שגסרה סימניה לחותה ושהיתה מלידה שמת תעלה צנודלו של עשו
שמת יגרשנה יעקב לפי שאין לה צנים ואף עשו הדשע כך עלה צלצו כששמע שאין לה צנים
[צ"ד]. הוא שייסר הפייט האדמון כצע שלא חלה לזה לקחתה לו ונזהלה: (כג) אסף. הכניסה
צמקום שלא תלח וכן אסף חרפתיו [ישעיה ד'] ולא יאסף הציתה [שמות ע' י"ט] אספו
נבהם [יואל ד'] וידחק לא יאסף [ישעיה ס'] (לא יעמן): חרפתי. שהייתי לחרפה שאני עקרה
והיו סומדי עלי שאלה לחלקו של עשו הדשע. ואגדה כל זמן שאין ללשה צן אין לה צמי לתלות

באור

וצ"ע והמתרגם האשכנזי, ודרכה של המלה הזאת לצוא צלל מלת הזאת, אצל ישנה צנחה:
יזבלני. לשון דירה, יזבול עמי יהיה זבול עמי תמיד כמו צנה צניתי צית זל לך (מלכי' ח' ח'
י"ב). ולשון רש"י יזבלני, לשון זבול היוציריו"ריאה צלעו וצל"א (הערבערג) צית מדור, מעתה
לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי צנים כנגד כל נשיו עכ"ל: (כא) דינא, ולא נכתבה
הודאה על לידת הצת לדעת למה נקראת כן שאין מודים על הצת כמו על כצן ולהודיעך צל
שכל צני יעקב היו זכרים חוץ מזו, וכן ואס צת אשר סדח (צמדצר כ"ו מ"ו), צלל שצעים נפש
לא היו רק שתי צנות, יונצר וסדח (הרש"א ס'), אצל רז"ל דרשו על זה צרכות (דף ס' ע"א):
(כב) וישמע אליה אלהים, ת"א וקצל ללותה ה', וכן תרגם יצ"ע, ושמייע קדמיו קל ללותה,
ונבי' ר"ע ספורנו, וצס' הישר כתוצ נוסח תפלתה: (כג) אסף אלהים את חרפתי, כמו
ואספתו אל תוך ציתך (דברים כ"ז צ'), ונמו כי אספתי את שלומי (ירמיה ט"ז ה'), הכנסת
והעמנת את חרפתי שהייתי נקראת עקרה (הרש"א ס' ממוסח כ"י וצנוסח הדפוס מוטעה), וכן
פירש"י, והנה הדד"ק צשרטים שרש אסף חלקו לג' ענינים, א' לשון קצן (אלל שלשון הקצון
לא יאמר כי אס על המפוזר ולשון אסיפה אף על שאינו מפוזר), ב' לשון כנוס, והוא קרוצ אל
הדלשק, ג' לשון הסדה וכליה, והרש"א ע' מפרש פה כטעם כדת וכן ואלאסף שמח' וגיל (ישעיה
ט"ז י'), ולשון הרמז"ן והכנון דעת אנקלוס שעשאן כלן לשון קצן וכנוס כפשוטו מלשון ויאספו
את השלו (צמדצר י"א ל"ז), כי מלספיו יאכלהו (ישעיה ס"ז ע'), ונקראת המיתה אסיפה
צהיותו נקצן אל אצותיו המתים, ולא יאסף הציתה (שמות ט' י"ט), להקצן לאנשי ציתו, ואספו
כנהם (יואל ד' ט"ו), שקצנו האור צתוכס ולא הוציאו אורם לחוץ לו שנאספו אל האהל אשר
להם צדקיע השמים ויאמרו אסיפה צחרפה שתתקצן ולא תתפוזר צין צני אדם להיות מדברים
זה עוד צחלות עכ"ל: (כד) ותקרא את שמו יוסף, על שאמר אסף אלהים את חרפתי,
ואס כן תקראהו וסף (ר"ל הו"ו צמקום אל"ף צחילוף אותיות אהו"י, כי מלאנו שמות צל"הק
שראשיתן וי"ו, ופסי, ושני, ואולי, ל"ל אסף צמקום וסף), יו"ד של יוסף למה על שם שנתפללה

נאממען: (כד) אונד
נאננטע איהן יוסף, דאז
הייסט: דער עוויגע ווירד
מיר נאך איינען זעהן גע-
בען: (כה) אלס נון רחל
דען יוסף געבארען האט.
טע: שפראך יעקב צו לבן,
ענטלאססע מיך, זא ווילל
איך אן מיינען אדט, אונד
אין מיין לאנד רייזען:
(כו) גיב מיר מיינע ווייבער
אונד מיינע קינדער, אום
וועלכע איך דיר געדיענט
האבע, זא ווילל איך דיי-
זען: דען דוא ווייסט מיי-
נען דיענסט, וויא איך דיר
געדיענט האבע: (כז) לבן
אנטווארטעטע איהם,
קאן איך געוואגענהייט
אין דיינען אויגען פֿינדען?
איך האבע אהנדונג, דאס

(כד) וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יוֹסֵף
יְהוָה לִי בֶן־אֶחָד: (כה) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־לְבָן שְׁלַחֲנִי וְאֶלְכָּה אֶל־מְקוֹמִי
וְלֹא־רָצִי: (כו) תָּנָה אֶת־נָשִׁי וְאֶת־יָלְדֵי
אֲשֶׁר עֲבַדְתִּי אֹתָךְ בְּהֵן וְאֶלְכָּה בִּי
אֲתָה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבַדְתִּי אֲשֶׁר
עֲבַדְתִּיָּה: (כז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְבָן אִם־נָא
מִצֵּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נַחֲשֵׁתִי וַיְבָרֶכְנִי
יְהוָה בְּגִלְגָּלָה: חֲמִישִׁי (כח) וַיֹּאמֶר נִקְבָּה

ת"א ויהי ז' קי"ג, ז': ויברכני זרכות מ"ז, ה'. סנהדרין ל"ט,
ז': נקבה נדה ל"ח, ז':

מִיךְ דֵּער עוויגע אום דיינעטוויילען געזעגעט האט: (כח) אונד שפראך פֿערנער: בעשטיממע

תרגום אונקלוס

רש"י

סרחונה משיש לה צן תולה
צו מי שצר כלי זה צנך מי
לכל תלמים שלו צנך:
(כד) יורף ה' לי בן אחר.
יודעת היתה צנצולה שאין
יעקב עתיד להעמיד ללא
שני' עשר שצטים אמרה
יהי רצון שחותו שהוא עתיד
להעמיד יהא ממני לכן לא
שטנו של עשו שני' והיה צית יעקב
לזכור שולט למרחוק יוסף צטח יעקב
לזאת כי אם צדקות: (כו) נחשתי.
לכאן לא היה לי צנים שנאמר
שולח צתו לל הדועי' עכשו היו לו צני' שני' וישמע את דצריצני לזן [שם ל"א]: (כח) נקבה. כמדגומו

יְיָ ית חפודי: (כד) וקדחת ית שכייה יוסף למימר יוסף יי לי בר
אחרון: (כה) והנה פד ילדת רחל ית יוסף ואמר יעקב ללבן
שלחני ואיהך לאחרי וילאדעי: (כו) הב ית נשי וית בני די
פלחית יתך בהון ואיזיל אחי אתך ידעת ית פולחני די פלחתיך:
(כז) ואמר ליה לבן אם פצען אשפחית רחמיך בעינך נפיתי
ויברכני יי בדילך: (כח) ואמר פריש אנדך עלי ואמתן: (כט) ואמר

נתפללה ללא על צן אחר: (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף. משנולד
שטנו של עשו שני' והיה צית יעקב לשלש צנים יוסף [עוצדיה ס' י"ח] לשלש להצה
לזכור שולט למרחוק יוסף צטח יעקב צהק צה ורצה לשון: (כו) חנה את נשי וגו'. לינו דולח
לזאת כי אם צדקות: (כו) נחשתי. מנחש היה נסיתי צניחוש שלי שעל ידך צאה לי צדקה. כשצאת
לכאן לא היה לי צנים שנאמר והנה רחל צתו צאה עם הלזן [צדאשית כ"ט] אפשר יש לו צני' והוא
שולח צתו לל הדועי' עכשו היו לו צני' שני' וישמע את דצריצני לזן [שם ל"א]: (כח) נקבה. כמדגומו

באור

יוסף ה' לי צן אחר, הרי שם זה משמש שני אמירות אסף ויוסף (הרש"ס): (כה) שלחני. כי
עתה כשנולד יוסף נשלמו שבע שנים אחרות של רחל: (כו) חנה את נשי וגו', לינו דולח
לזאת כי אם צדקות: אשר עבדתי אתך בהן, שצ אל נשי לא אל ילדי: כי אתה ידעת את
עבדתי וגו', ר"ל כי אין לך שום פתחון פה לעכצם כי אתה צטלמך ידעת עצודתי הנלמנה:
(כז) אם נא מצאתי חן בעיניך. קילר הכתוב צסוף דצדיו, ושעורו, אם כל וגו' אל כל תעזוב
לותי, וכ"ה צס' הישר, לו יהיה לפי דעתי אם כל וגו' שצ אל הפסוק שאלחיו, ומאמר נחשתי
הוא כמו מאמר מוסגר, ולכן הוא צס"פ, ולפי שהיה המאמר סגור חזר הכתוב לכתוב מלת
ויאמר, ומלחנו דצים במוהו, ושעורו, אם כל מנלתי חן בעיניך (לפי שנחשתי ויצרכני ה' צגללך
לכן) נקצ' וגו' וכ"ה צס' הישר שנכלל הכל צמאמר אחר, ות"ס פתרו לשון שאלה וצקשה:
נחשתי, א"ס נסיתי צניחוש שלי שעל ידך צאה לי צדקה, כי היה מנחש, והיה

שִׁבְרָה עָלַי וְאַתָּנָה : (כט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאַתָּה
אֲשֶׁר־הָיָה מִקִּנְיָ אֹתִי : (ל) כִּי מָעַט
אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לִפְנֵי וַיִּפְרֹץ לְרֹב וַיִּבְרָךְ
יְהוָה אֶתְךָ לְרַגְלֵי וְעַתָּה מָתִי אֵעָשֶׂה

מיר נור דינען לאָחן, זאָ
ווילל איך איהן געבען:
(כט) יענער אנטוואָרטע-
טע איהם, דוא ווייסט
וויא איך דיר געדיענט
האבע: אינר וואס דיין
פֿיה ביא מיר געוואָרען
איזט: (ל) דען איין ווע-
ניגעס, דאס דוא פֿאַר
מיינער צייט געהאָבט
האסט, האט זיך אין איינע מענגע אויסגעברייטעט, זאָ האט דער עוויגע דין נאך מיינעם איינ-

תרגום אונקלוס

רש"י

לִּי אֵת יָדְעָתָּ יְתִי פִּלְחָתְךָ בֵּית דִּי הָיָה בְּעִירְךָ עָמִי : (ל) אֲרִי
זַעִיר דִּי הָיָה לְךָ קִדְמִי וְתִקִּיף לִסְגִי וּבְרִיךְ יִי יְתָךְ בְּדִילִי וּבְעֵץ
לִידִי מִתְחַלֵּה כְּמָה הָיוּ : (ל) לְרַגְלֵי עִם רַגְלֵי צִטְלִי צִיטָה רַגְלֵי צִיטָה אֶלְלֵךְ הַצִּדְכָה [צ"ד] כְּמוֹ
הַעִם אֶשֶׁר צִדְכָלִיךְ [שְׁמוֹת י"א]. לְעַם אֶשֶׁר צִדְכָלִי [שְׁמוֹת י"א] הַצִּיטָה עָמִי : גַּם אֲנִכִּי
לְבֵיתִי. לְלוֹדֵךְ צִיטִי עֲכָשִׁי אֵין עוֹשִׁין לְרַגְלֵי צִיטָה אֶלְלֵךְ אֶלְלֵךְ עוֹשֶׂה גַם אֲנִי עֲמָהֶם לְסוֹמֵךְ

באור

לו תרפים לנחש צהם כמו שמופדש להלן צפרשה: (בה) נקבה, א"ת פרש, כמו אשר פי ה'
יקצנו (ישעיה ס"ז צ"ז) (ודגשות הקו"ף להתצלע הנו"ן צו כמו אשר ידצנו לצו (שמות כ"ה צ').
ועוד רצום), נקצי ראשית הבאים (עמוס ו' א'), והוא לווי צתוספת ה"א האמנותי"ו צמסקל
זכרה לי (נחמי' י"ג י"ד ו"ז ול"א), וכן מתורגם צל"א: (כט) את אשר עבדת'ך, צלמונה:
ואת אשר הי' מקנך אתי, את חשזן מיעוט מקנך שצא לידי כמה היה (לשון רש"י) כלומר
אתה ידעת כמה היה מקנך כשצאו אתי ויותר ראו שילמד ואת מקנך אשר היה אתי ידעת כי
מעט אשר היה לך ערם צאי פרץ לרצ (ר"ל כי לפירש"י מקנך הוא הנושא וראוי להכתב תחלה),
או נפרש אתה ידעת את אשר עבדת'ך כי צכל כחי עשיתי וידעת את אשר היה מקנך אתי כי
ימים רצים הם (ר"ל המאמר הא' על איכות העצודה שהיתה צלמונה והצ' על כמות העצודה
שעצדו זמן ארוך, ויהיה שעורו ואת (הזמן) אשר היה מקנך אתי) וידעת כי מעט אשר היה
לך לפני ויפרץ לרצ מאד שלא כדרך כל הארץ רק צרכת ה' היא תעשיר אשר צאה מעת צא רגלי
צציתך והוא הנכון (הרמז"ן צקלת תוספת צלור), למנס לדעת המתרגם האשכנזי יהי' פי' ה'
שנעשה אח"ז, ואת אשר נעשה מקנך אתי (אחר שהיה אתי והוא כדרך כלל), והפסוק הצ'
יפרש את המאמר הזה, כי מעט וגו' ויפרץ לרצ עתה, כמו והיה טעמו כטעם לשד השמן
(צמדצר י"א ח'), שפי' שם הרשצ"ס שנעשה טעמו אח"ז ע"ש, וי"צ"ע תרגם, וית דהיה צעירך
נעיר עמי, והיה לפי דעתו כפילת המאמר של את אשר עבדת'ך, אצל מלת כי שצתחלת הפסוק
הצ' אינה מקושר' היטיב: (ל) לפני, קודם צואי: ויפרץ לרב, עתה: לרגלי, עם רגלי,
צציל ציאת רגלי צאה אללך הצרכה כמו העם אשר צרגליך (שמות י"א ח'), לעם אשר צרגלי
(שופטים ח' ה'), הצאים עמי, וכן מתורגם צל"א: אעשה גם אנכי לביתי, עכשיו אין עושין
לצרכי אלא צני ולריך אני להיות עושה עמהם לסמכן וזהו גם, לשון רש"י, ולא מצאנו שהיה
ליעקב צאן ולא שירעו אותן צניו הקטני' והגדול שצבם צן שש שנים או פחות כי לצן יחכו שהיו
לו צנים קטנים מרחל צטרם צא יעקב ועתה הם ראויים לרעות הצאן ואולי על כשו ועל עצדיו
אמר שהיו עושים לו צמלאכה ואין כל זה נכון, אצל פי' מתי אעשה גם אנכי לציתי, מתי
אעשה אנכי גם לציתי כאשר עשיתי גם לציתך וכן ויאהב גם את רחל מלאה (צדראשית כ"ט ל'),
ויאהב את רחל גם מלאה, וכן גם אתה הרגתי (צמדצר כ"ז ל"ג), גם הרגתי אוהך, ורצים
כן (הרמז"ן), ודעת המתרגם האשכנזי שחלת גם אני שצ על לצן, כלומר הנה עתה עשית
על ידי אחרים לצרכך וללורך אנשי ציתך, ועתה מתי אעשה גם אני לציתי וללורך אנשי:
לביתי, ללורך אנשי ציתי (ל"א) ואת חתן לי מאומה, אבל הצאן שיש לך עכשיו שהרי עבדת'ך

גם-אנכי לביתי: (ל) ויאמר מה אתה
לך ויאמר יעקב לא-תתן לי מאומה
אם-תעשה לי הדבר הזה אשובה
ארצה צאנך אשמך: (ל) אעבר
בכל-צאנך היום הסר משם כל-שה
נקד וטלוא וכל-שה-חום בכשבים
וטלוא ונקד בעזים והיה שכרי:

טריטט געזעגנעט: אונד
נווואן ווערדע אויך איך
פֿיר דיא מייניגען זארגען?
(ל) ער שפראך, וואס
זאל איך דיר געבען?
יעקב שפראך, דו-
זאלסט מיר ניכטס בע-
שטיממעטעס געבען, ווען
דו מיר פֿאלגענדעס טהון
וויילסט, זא ווילל איך
ווידער הינגעהען, דיין
קליינעס פֿיה ווידער, אונד
עס היטען: (ל) איך ווילל
דיין קליינעס פֿיה הייטע

דורכגעהען, אונד זאנדערן פֿאן דא אב יעדעס שאף דאז קליינפֿלעקקיג אדער גראספֿלעקקיג
איזט, אונד פֿאן דען לעממערן יעדעס דונקעלראטהע לאמס, וויא אויך וואס גראספֿלעקקיג
אדער קליינפֿלעקקיג איזט אונטער דען ציגען: אונד קינפֿטיג זאלל דערגלייכען מיין

תרגום אונקלוס

רש"י

אימתי אעביד אף אנא לביתי: (ל) ויאמר מה אתה לך ויאמר
יעקב לא תתן לי מדעם אם תעביד לי פתנמא הדין איר-
ארעי ענך אפך: (ל) איעבר בכל ענך יאמא דין אעדי מתמן
כל אימר גמור ורקוע וכל אימר שחום באכריא ורקוע ונמור

חבו גס: (ל) נקוד.
מנומר חצרזורות דקות
כמו נקודת פונטור"ל
זלע"ז Ponture: Point,
(חיין פונקט, היט. סיפ-
פֿעלזען, פֿלעקקען): טלוא.

לשון טלאים חצרזורות רחצות: חום. שחום דומה ללדום רוש"ו זלע"ז Rosso היט. Rouge,
(רֶחֶטָה), roux (רֶחֶטָהגֶעלֶב) לשון משנה שחמתית ונמלאת לזנה לענין התצואה: והיה שכרי.

באור

צמתי צנתיך (הרש"ס), וכן תרגם יצ"ע, מדעם לוחדן, והמתרגם האשכנזי תרגמו (ניכטס
בעשטיממעטעס) ר"ל לא תתן לי דצר קצוצ' לכל שנה, וה"ל מאומה נוסף, ונמלא זלי ה"ל,
ונכפי דצק מאוס (חיז' ל"ז): אשובה ארעה, תחסר הוי"ו, וכן שמש ירח (חזקוק ג' י"א).
לחונן שמעך (שמות ל' ז'): אשמך, ואשמך אותם: (ל) הסר משם, הוא לחוי, הסר אתה
הסס אותן שיש עכשיו צלאנך עקדים וכו' והפקידם ציד צניך שלא תאמר לי על הכולדים מעשה
אילו היו שם מתחלה, ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהם נקדים וטלאים תלדנה הנקצות
דונמתן מבאן ואילך, כן פירש"י והרש"ס, ואולם לפי המשך המאמר נראה שיהיה הסר מקור
צחסרון הלמ"ד כדרכו לפעמים, והכוונה לעצור צכל לאנך להסיר השס, וכן מתורגם צל"ל:
נקד. מנומר חצרזורות דקות כמו נקודה פונטור"ל זלע"ז (רש"י), וצל"ל (פונקטירט), וכן
פירש הרש"ס והרד"ק צשרשים שדס נקד, וכן מתורגם צל"ל, ותהיה הדל"ת דגוש' שלא ללורך
ואולי יהיה הדגש צמקום הנח כדרכו לפעמים, כמ"ס הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף ר"י ע"ז),
ולפי דעתי יהיה מן השמות הכזדים דגושי למ"ד הפעל, רק שצלשן יחיד א"ל להדגישה צעצור
שאין תחתיה נקודה, אצל צלשן נקצה שנתוסף צו ה"ל תהיה הלמ"ד דגושה נקודה צפלים

פֿגֿלָה אָדָמָה, ודומיהם שממנו לצרות נקדוֹת, וכן לזכרים נקדִים צדגש מן נקד כמו אָדָמָה מן
אָדָם, יסוד הדגש למקומו צעצור שיש נקודה צלמ"ד הפעל וישתנה החולם לשודק כי לא יצא
דגש אחר החולם (שהוא ת"ג) צלי בנינה תחתיו, אצל הרש"ס כתב וז"ל נקד נראה לי טלאי
הקדקד והלואה, שהרי ויקד ארלה (שמות ל"ד ח'), כפיפת הלואה והקדקד הוא, והוא כדגש
שהוא כמו ויפול, מבזרת נפל, ונקוד מן ויקוד הוא על שם הקדקוד, כמו עקוד צרגל על שם
ויעקד את ילחק (דלמות כ"ז ו'), קשירה צרגל עכ"ל. והנה לפי דעתי יהיה נקוד הכו"ן

ויצא ל

תרנו' אשכנזי קסד

לצחן ויין: (לג) מינע
עחוליקייט ווירד מיר
דאז צייגניס געבען, אן
איינעם קינעטיגען טאגע,
ווען דוא ווירסט ביא מיי-
נעם לצחן קאממען, דער

(ג) וענתה-כי צדקתי ביום מחור כ-
תבוא-על-שכרי לפניך כל אשר-
אניננו נקד ושלוא בעזים וחום

פאר ריינען אונזער אים: וואס אונזער דען צינען ניכט גרעסע, אדער קליינע פלעקעקע האט,
אונד אונזער דען לעממען ניכט דונקעלרעטה אים, זאלל ביא מיר געשטאנהלען ויין:

רש"י

תרנום אונקלום

בצנא וחי-יאגרי: (ג) ותסחיד בי זכתי בקטא דמחר אגרי
תיעל על אנרי קדמך כל די ליתוהי גמור ורקוש בעצנא וישחום
למות ששן עכשיו הפדש מהם והפקידם ציד צניך שלל תלמד לי על הכולדים מעתה לילו היו
שם מתחלה ועד שלל תלמד לי ע"י הזכרים מהן נקודים וטלואים תלדנה בקצות דוגמתן מכלן
ולילך: (לג) וענתה בי ונו'. אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה כי לדקתי כי מצא

באור

ססף צו אן שם מתכונת צמן נפעל, ודגש בד' לחסרון עיין הפעל, ועקוד יהיה מן השלמים,
והדגש לכי' הכדד אן צפוקס הנח, גם ל"ל לדעתו כי אם גם שריקד הוא מצודת קדקד מ"ע
לינו משרשו, כי קדקד שרשו קדד, והעיין כפול', אזל ויקד שרשו נקד, והם לדעתו צ' גרשים
מעבן אחד, והמלאו דצים כן, (אן יהיה גם שם נקוד משרש נקד, ודגש הדל"ת לסימן הכדד
אן צפוקס הנח), ואלו עשאלס צ' שרשים לפי סיסמא כי אן הדגש מורה על חסרון אות שללחרו
כדעת קלמ עדקדקים: ומלוא, לשון טלואי (שצדצרי מז"ל ונמאל גם צמקדל, ונעלות צלות
ועטללות (יהושע ט' ה'), שהן מתוקנות צחתיכית עוד עליהן צמקוס צלייתן), וכן מתורגם
צל"א, אזל הרלצ"ע מפרש כי טלוא הוא שם כולל לעקוד ונקוד וצדוד, וצמקוס שמפורש עקוד
אן נקד יהיה שם כולל לשנים האחריו, ופי' נקד וטלוא, נקד אן טלוא: חום, לדעת הרלצ"ע
הוא השחרות וכתב שיתכן שנקדל השחרות כן מפני החום כי השחרות יותר חום מן הלזן, וכן
פי' הרד"ק צשרשים שרש חום ושרש חמס וכתב ששרשו חום ויתכן ששרשו חמס והוא תלד כמו
לחם חם (שמואל א' כ"א ז'), והשורק צמקוס חולם בדרכם להתחלף זה צזה, ולדעת הרלצ"ע
הוא שם תלד כמו פעול ומשקלו סוג לצ (משלי י"ד י"ד), ולשון הדמציץ ולינו נכון צעיני כי
דוד הכנציה שחורים אף כי צלחן קדס שהיא חמה ול"ב יהיו כלם ליעקב והנכון דעת סנקלום
שחום והוא קדוד ללדס וקורק אותו דוש"ו (וצל"א רחטה), וכן פירש"י והיה חום מצודת וטוד
החמה (ישעיה ל' כ"ו), שהוא דומה לשמש אשר יתלדס קלמ עכ"ל, וצלחן משנה שחמתית
ומעלמל לזנה לעבין רחצולה, ואן רחצולה שחודה פמש דק אדומה קלמ, וכן מתורגם צל"א:
והיה שכרי, כללה אותן שיוולדו מכלן ולהצא אחר שתסידס, כן פירשו רש"י והרלצ"ע והרש"ע
והרמב"ם, והיה פירוש הסר פשם על לזן שיסיר לעצמו, וכן להלן ויתן ציד צניו על לזן שללן
כתן ציד צניו של לזן, אזל הרלצ"ע הצים עיד פירוש אחר צשם עדקדק גדול כי הסר פשם
הוא עקוד ושז על יעקב הנזכר עקדס (כדדך העקוד שלפי שאן לו הודלות המץ והמספר
והמדצרים יהשכס אללו מהפעל הסמוך לו מלפניו אן מללחריו), ושעודו, לעצד צכל ללחך
להסיר פשם כל שה וגו' והיה זה שכרי, וכוונתו ויתן ציד צניו על יעקב, והיתה הכוונ' צזה
דק לסצה שח' שזכר רש"י שלל תלמד לי ע"י הזכרים שהם נקודים וטלואים תלדנה הנקצות
דונמתן מכלן ולילך, ועם שהרלצ"ע טען על פי' זה ולמד כי אן ליעקב צן גדול מרלוצן ולל
היה אן עדין צן ז' שנים, הנה מסתימת לשון סנקלום וצפרע יצ"ע שדרכו לצלר קולד לשון
עצרי, שתרגמו שניהם, והיה שכרי, והי' אגרי, משמע כפי' זה, וכ"ה מפורש צס' הישר,
והיה לפ"ז פי' לא תתן לי מלומה כתרנוס יצ"ע, מדעס אוחך, אזל העתרגס האשכנזי הלך
צזה אחר צלוד המפרשים: (לג) וענתה בי צדקתי, לשון עדות, אם תחשדני שאני נוטל משלך
כלום, תענה כי לדקתי ותעיד על שכרי והוא העדד שאלפיד לנפשי שלל תמאל שם כי אם
נקודים וטלואים וכל שמתאל צהם שלינו נקוד אן טלוא אן חום צידוע שגנצמץ לך ונבמצה הוא
שר' אללי, והנה לפי דעת הרלצ"ע והרש"ע, שז לפניך על וענת', וכ"ס צעל מכלל יופי

בְּפִשְׁלִים גָּנוּב הוּא אֶתִּי : (לד) וַיֹּאמֶר
לָבָן הֵן לֹא יִהְיֶה כְּדַבְּרֶךָ : (לה) וַיָּסֶר בַּיּוֹם

(לד) לבן שפראך : וואָהל-
אן! עס זיין וואָ דואָגע-
שפראַכען : (לה) אונד
זאָנרערטע דענוועלבען טאג

רש"י

תרגום אונקלוס

לדקתי ותעית על שכרי
לפניך שלל תמלא בעדרי כי
לס נקודים וטלאים וכל
סתמלא צהן שליכו נקוד לו טלול לו חוס צידוע שננצתיו לך ועגניתה הוא שרו חללי : (לד) הן.
ל' קצלת דנרים : לו יהי כדברך. הלואי שתחפון זכך : (לה) ויסר. לזן ציוס כהוא וגו' : תישים.

באור

(ואולי הוא מפי' הרד"ק לספר צדלשית), וכן משמע מפירש"י, אצל הוא נגד הנגינה, כי לפי
ראוי להיות שכרי צמפסיק יותר מן פחד, ולכן יותר מכוח צזה צלור המתרגם האשכנזי, ששעורו
על שכרי אשר לפניך, כל' לנגד עיניך, שתוכל לרעות אס יש צו דצר שליכו שלי : מחר, יש מחר
שהכוונה צו גם לאחר זמן צדחוק ולא על הקדוץ דוקא על היום שיצא אחר היום שהוא צו :
(לד) הן, כמו הכה, והה"א נוסף כמו האל, האלה, והוא לשון קצלת דנרים, ולא"ת צדס,
ויצ"ע תרגם יאות, והמתרגם האשכנזי תרגם (וואהלחון). לשון קצלת דנרים עם הזידות : לו,
לשון ולואי, הלואי שתחפון זכך, ועיין מ"ש צפ' ויחי (לקמן כ' ט"ו) : (לה) ויסר, לזן, לפי
דעת המפרשים שזכרתי, וכן משמע מהמשך הכתובים, שתיצת וישם שצפסוק הצל און ספק
שהוא שז על לזן לא על יעקב : התישים, עזים זכרים, והנה צפסוק האשכנזי לא נזכר תישים,
ולכן פי' הרש"ע שס, כל שה נקד וטלול, שהכח' על התישים כאשר מלאנו שה כשנים ושה
עזים (דנרים י"ד ד'), וטלול ונקד צעזים, הנקצות, וצפסוק השני כלל צמלת צעזים זכרים
ונקצות, וצפסוק השלישי פי' ואמר התישים שהם הזכרים ולכן צל התאר צלשון זכר, בעקדים
והטלאים, והעזים שהם הנקצות ולכן צל התאר צלשון נקצה, הנקדות והטלאו'. עוד פירש"י
והרש"ע כי היה התנאי ציניהם שכל הכולדים מלאן ולהצא נקד וטלול (יגס עקד וצד נכלל צס)
צמין העזים, וחוס צמין הכשזים, יהיו ליעקב, ולכן פי' הרש"ע, כל אשר לזן צו שז על הכחרי'
כזה, והוא לצאר מה ששאר והטלול שכלל צו עקודו' וצדדו', וזהו כל אשר לזן צו, אפי' מעט,
אצל הרש"ע כ' וז' לפי דעתי כי כל נקד וטלול צכשזי' וכל חוס צהס הי' שכרו שהרי לא עשה
צמקלות מרס' חוס והי' מפסיד שכרו מן הכשזי' שהם מיצז האון וכן צחלמו הרואו העולי' על האון
עקודים נקודי' און צהס חוס ופי' הכתוב הסר משס כל שה נקד וטלול וכל חוס צכשזים והסר טלול
ונקד צעזי' והי' שכרי שלשת המדלו' צכשזים והשרי' צעזי', ואמר וענתה צי לדקתי ציוס מחר כי כל אשר
איונו נקד וטלול צעזי' וכל חוס צכשזי' גנוז הוא אתי, וטעם ויסר ציוס ההוא את התישים ספר הכתוב
כ' יעקב אמר סתם הסר משס טלול ונקד צעזים ולזן חשס לזרע האצ והפריש הזכרים והנקצות
והפריש אפילו העקודים אשר להם לזון מעט צרגליהם צמקום הכקידה והפריש צכשזים כל אשר
לזן צו וכל חוס ואס יהיה כל אשר לזן צו לומר שהפריש צתישים וצעזים כל אשר לזן צו מדלס
לזן צין עקיד צין צדוד יהי' וכל חוס מוסף על המדלות הנזכרות וטעם הוסיפו צשכר הכשזים
חוס מפני שאון צתולדתם להיותם צעלי צוונין צתישים והעזים ואון צתולדת העזים להיות צהס
חוס עכ"ל (והרש"ע כתב להפך חוס צכשזים, אצל לא צעזים כי רוצס חוס הס), והנה לא
יושז צזה עדיין קושייתו מדוע התנה צכשזים, נקד וטלול, עס שאון צתולדתם להיות צעלי
צוונין, ועוז תכאי החוס צעזים צעצור שאון צתולדתם להיות צהס חוס, ואדרב' כי מזה יש
סיוע לפירש"י והרש"ע, ואולי צוונתו שצעזים לא ימלא כלל חוס, אצל צכשזים ימלאו צעלי
צוונים אצל לא שכיח צהס, לו אולי דעתו שגם צעזים נמלא חוס ולא שכיח צהס, אצל דק על
הכשזים שהם מיצז האון חשס להתנות אף על הדצרי' שאינם שכיחים צהס, אמנם מה שהקשה
שהי' מפסיד שכרו מן הכשזים שהם מיצז האון צעצור שלא עשה צמקלות מדלס חוס, הנה
לדעם הרש"ע אינה קושיא כלל כי הוא מפרש חוס שחור, ולא הולך לתחצולה כי רוצס
שחורים ואף כי צלרן קדם כמ"ש הרמב"ן עלמו (כאשר העתקתי דצדיו למעל'), אצל לפירש"י
תקשה, והנה צעל העעמים מסכים לדצרי' הרמב"ן, כי מלת והעללת היא צו"ק שהוא
מפסיק ית' מן הו"ק שאלחיו (כמשפט שתי נגינות סוות לזופות שהרש"ע מפרשקת ממד

והוא את-התישים העקבים
והפלאים ואת כל-העזים הנקרות
והפלאות כל אשר-לבן בו וכל-היום
בבשבים ויתן ביד-בניו: (לו) וישם
דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב
ויעקב רעה את-צאן לבן הנותרת:
(ט) ויקח-לו יעקב מקל לבנה לח ולו

אויס, דיא פֿוסגעצייכענע-
טען אונד גרָפֿס פֿלעקקענען
באַקקע, אויך אללע
קליינפֿלעקקענע אונד
גרָפֿס פֿלעקקענע ציגען,
וואָ נור עטוואס ווייסעס
דאראן וואר, אויך אללעס
דונקעלרֶאָטהע אונטער
דען לעממערן, איבערגאב
עס וויינען וואָהנען: (לו) אונד
ליס איינען רוים פֿאַידרייען
טאגערֶייען צווישען זיך
אונד יעקב זיין; יעקב
אבער וויידעטע לבן'ס
איבריגע קליינע פֿיה: (לו) יעקב נאהם פֿרייע שטעבע פֿאַן עספֿענהאַלץ. נוסבוימהאַלץ, אונד קא-

רש"י

תרגום אונקלוס

עצא וקצתא כל די חור ביה וכל די שחויס באמריא ויהב
בִּיד בְּגוֹהִי: (לו) וְשׁוּי מִבְּלָךְ חִלְתָּהּ יִזְמֵן בִּינֹהִי וּבִין יַעֲקֹב
וַיַּעֲקֹב רָשִׁי יָרִי עָנָא דְלָבָן דְּאִשְׁתֵּאֲרָא: (לו) וְנָסִיב לִיה יַעֲקֹב
כדעפוט סזכן החולות ובעקרות שאין כלל שיריים אותן מכר לו: (לו) מקל לבנה. ען
הוא ושמו לזנה כמא דתימא תחא סלו ולזנה [הושע ד'] ולומר סני הוא סקורן טרינזל"ס זלע"ז
Tremble, (דיח ליטטער-עסע, ליטטער-פחפפען) סהא לזן: לח. כשהוא דטוט: לזו.
ועד לקח מקל לו ען שבלין צו סנחיס דקיס קולדו"י זלע"ז, Coudre: Coudrier, (דער הא-
עלס-סטריך): וערמין. קסטני"ת זלע"ז Castagno: חיס. Châtaignier (קסטחניענבוין):

באור

יום' ען השני), ויורה כי כל אשר לזן צו מחורר לאחריו: העקרים, רש"י והכסנ"ס והרלצ"ע
והרד"ק זשדשים טרש עקד מפרשים שמעונים זכרל' במקום עקדתם צד וזרגל, וכזר
בעתקתי לשון הרעצ"ן גגט הוא מפרש כן, ולנקלוס חרגס, רגליס, יהי' מל' רגל, כי סף
סרגליהם הרלשונות לפי שהם במקום הידים שזלדס יקראו ידים על דרך ההשאלה וההצנדה,
עב"ז עיקר שם כולם הוא רגליס, ויע"ע תרגס, דסימנל צרגליהן: כל אשר לבן בו, כל
פי שהיה צו פוס לזנינות צין מעט צין הרצה, ולזן יהיה תלר כחצרו ופידושו כל מי שהיה
למד לזן צו דולא לוע' צחלק ממנו וחסר המתולד כמו בעדר הקצות (ס"ה ד' צ'), וכדומים
לו: ויתן, לזן: ביד בניו, של לזן, לפי דעת המפרשים: (לו) וישם, גם הוא לזן: בינו,
כל המפרשים לא פירשו על מה סז ציוו שהאס לשון יחיד, כי לזן עצמו לא הי' דועה סומס,
תגיז הכזר צסוף הפסוק רצים הס, סזל כרל' שסז על סלסן כי האס סס גלל לכל מיני הצהמות
הדקות זכרים ונקנות ולכן יתולדו לפעמים זלסון יחיד כמו סלסן הזה (סמולל ל' ט"ו י"ד),
ולפעמי' זלסון רצים כמו סלסן ההנה (סס י"ז כ"ח), וללה סלסן (סס צ' כ"ד י"ז ח"ה ס'
כ"ס י"ז), כמו סס עם, ולפי שהאס כולל זכרים ונקצ' לכן יכונה פעס זל' זכר כמו כל סלסן
קד יקצנו לך (ישעי' ס' ז'), ולס תקצננה, ועל הרצ זלסון נקצ', כמו סלסן סצדות (ירמי'
כ' ו'), סלסן המקשרות (להלן פסוק מ"ס), מעצננה סלסן (ירמי' ל"ג י"ג), וסלו להלן נ"ז
ול"ג יסד פל סלסן, ויחמו סלסן סל העקלות ותלדן סלסן, וכמז סס הרלצ"ע ח"ל וסל סתמה
צעצוד סלסר על סלסן לשון זכרים (ר"ל כי סף שהסס כולל זכרים ונקנות, מע"ע פה ודלי
הכונה על הנקנות), כי משפט סלסן להפריש צין זכרים לנקנות זלסון יחיד רק זלסון רצים
לא יחשו עכ"ל, ומלסתי שגס יע"ע תרגס כן מלס ציוו, ציוני עניה: (לו) ויקח לו יעקב
מקל לבנה, כיון שהסכיומו להיות סכרו צללה היה רשלי לעשות כל מה שיוכל להולידס כן,
ולולי סתנה יעקב שיעשה צהן כל מה סידלה כי לזן לא היה יודע צתולדת סזו וסדועיס לא
סז מרגשים צדזר צרלותס המקלות צרעטיס פעס סחת צגנה ציומי כיסן כי צהעטיף סלסן

וַיַּחַמְנָה בְּבִאֵן לְשָׁתוֹת: (לט) וַיַּחַמְנָה
הַצֵּאן אֶל-הַמְּקָלוֹת וּתְלָדֵן דִּי-צֵאן
עֲקָדִים נִקְדִּים וּמִלְאִים: (מ) וְהַכְּשִׁיבִים
הַפְּרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פָּנָי דִּי-צֵאן אֶל-

ערהיטצטען, ווען זיא צו
טרינקען קעמען: (לט) דאז
קליינע פיה ווארד היטציג
בייא דען שטעבען, אונד
ווארף פֿוסגעצייכנעטע
קליין אונד גראס פֿלעקקיע
יונגען: (מ) דיזע לעממער
שיידעטע יעקב, אונד וועג-

רש"י

תרגום אונקלוס

לְקַבְּלָהֶן דִּי-צֵאָא וּמִתְיַחֲמֵן בְּמִיתִיָּהֶן לְמִשְׁתֵּי: (לט) וַאֲתִיחַמָּא עָנָא
בְּחוּשְׂרָא וַיִּלְדָּא עָנָא רְגִזְלִין גְּמִזְרִין וּדְקִיעִין: (מ) וַאֲמַרְיָא

צמעהין ולא היו לריכות
לזכר וזהו ויחמנה וגו'
[ז"ר], (ור"ל צמיצה זו

הצחצחו ל' זכר ונקצה כמ"ע הרל"ז"ע): (לט) אל המקלות. אל מדלות המקלות: עקודים.
משונים צמקים עקידתם הם קדסולי ידיהם ורגליהם: (מ) והכשבים הפריד יעקב. הכולדי
עקודי' נקודי' הצדיל והפריד לעלמן ועש' אותן עדר עדר לזרז והולך אותו העדר העקוד לפני

באור

תאכל מלות אשר לויתיק צפ' תשא (שס ל"ד י"ח), תחסר הכ"ף כחצירו שצפדשת משפטים
(שס כ"ג ט"ו), שסס נאמר כאשר לויתיק, וכן תחסר פה כף השיעור המורה על הזמן, כלומר
צשעה שאלו הללן לשמות, ולפי פירושו הוא מאמר מופרד מן צדכטים צשקות המים, ויהי'
ציאורו צזה לפי הכנינה, אך צמלות לכנח הללן לא גילה דעתו אס חוזרות על וילג, וירל' שכן
דעתו לפי לשון צעל מכלל ייפי (שקרוצ הוא שהעתיק זאת מפי' הרד"ק לס' צדכטית שצא
לזרז), שכתב כלומר צשעה שצא להשקות הללן עכ"ל, שהסב מלות תצאן לשמות אל יעקב
הצשקה אותם, כדי לחצר המלח' אל וילג, וכדי להסב חליו גם לכנח הללן, ויהי' גם פירושו
נגד הכנינה כי ל"ל האתנח צמלת הללן הצ', ונדלח דעת צעל העעמים שלנכח הללן שצ על
תצאן, ומלת אשר כפשוטו צמקום אשר תצאנה, ושעור הכתוב כך הוא, צמקום אשר תצאן
הללן לשמות לכנח הללן (האחרות שהם הזכרים כנגד הנקצות להזדקק זה לזה, כי מלת
ללן כולל זכר ונקצה) ויחמנה צצאן לשמות, (סדרכן להתחמם צעת ההיא אלו כנגד אלו שם
הליב את המקלות) ויחמו הללן (מעשה) אל המקלות ותלקן וגו', זהו צלי ספק דעת צעל
העעמים, ולפ"ז ראוי שיתורגם צל"ל על הדרך הזה (וואך נעמליך דא: קליינע פיה חיינעם
געגען דעם אנדערן איבער לו טרינקען הין קאמ, אונד זיך לו ערהיטלען פֿלעגטע: (לט) חלוק
ווארד דא: קליינע פיה היטליג וכו'), אצל המתרגם האשכנזי הלך צזה אחר פ"א ויז"ע ופירש"י,
כי דחוק הוא לפרש כן מאמר לכנח הללן: ויחמנה, מלה מורכבת מסימן הזכרים וסימן
הנקצות כי לזכרים לצד הי' ויחמו, ולנקצות לצד הי' ותחמנה על משקל ותלדנה והרי דקדוק
המלה כך הוא, עתיד לנסתרות מורכב עם הנסתרים מצנין הקל מנחי פ"א יו"ד שרשו יחם
המשך הלידי להמשיך יו"ד פ"א הפעל, ויש למלה זאת עוד צ' חזרים צהרנצה זאת כמ"ע צתקן
סופרים שלי: (לט) ויחמו, צפלים ויפרדו אצל ויחמו היו"ד צסגול צעצוד שהח"ת נקודה צח"ס,

וכזר כתצתי למעלה צענין המלה הזאת שהיא ל' זכר על הללן: הצאן, הזכרים והנקצות:
אל המקלות, כנגד המקלות, או אל מדלות המקלות: ותלדן הצאן, הנקצות: וסלאים,
לדעה הרל"ז"ע הם פה רק הצדודים, כי עלאים אינו שם של סימן פרטי רק שם כלל לנקוד
ועקד וזרד, וכלן הוליל וזכרו השנים האחרים צפירוש, לא נשארו כ"א הצדודים שיוכללו צו:
(מ) והכשבים הפריד יעקב וגו', ועוד עשה דזר אחר שהצדיל והפריד לעלמן את הכולדים
עקודים נקודים ועשה אותן עדר עדר לזרז והולך אותו העדר העקוד לפני הללן ופני הללן
ההולכות אחריהן לופות אליהן וזהו שאמר ויתן פני הללן אל עקד שהיו פני הללן אל העקודים
ואל כל חוס שמאל צללן לזן, כדי שחלכה אותן ותתעצדנה כמותן, כפי' רש"י והרש"ם
והרל"ז"ע, ויהי' פי' וישת לו עדרים לזרז, וכזר השית טרם שמתן פני הללן אל עקד ורצים
כמוהו, וי"א כי וישת מאוחר כי הכשבים הפריד מעדרים שלו, וכדמצי' אחר שהקשה על פי'
רש"י כתב וי"א לזרז והפריד הכשבים, כי העצם ועשה מהן עדר מיוחד והנה היו לו

עֲקֹד וְכָל־חַוִּים בְּצֹאן לֶבֶן וְיִשְׁרָת לִי
עֲדָרִים לְבָדִי וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לֶבֶן :
(מא) וְהָיָה בְּכָל־יָחֵם הַצֹּאן הַמְּקֻשָּׁרוֹת
וְשָׁם יַעֲקֹב אֶת־הַמְּקֻלּוֹת לְעֵינַי הַצֹּאן

דעטע דאז אנגעזיכט דעם
קליינען פֿיה'ס געגען דאז
פֿוסגעצייכעטע, אינד
געגען אללעס דונקעל-
ראטהע אונטער דעם
קליינען פֿיה'ס לבן'ס; זיינע
העערדען אבערהילט ער
ביזאנדערס, אינד טהאט

זא ניכט אונטער דאז קליינע פֿיה'ס לבן'ס : (מא) ווען דאז פֿריהלייפֿיגע פֿיה'ס ערהיטצט ווער-
דען וואָללטע, זעטצטע יעקב דיא שטעבע פֿאָר דיא אויגען דעם קליינען פֿיה'ס, אום זיא דורך דיא

רש"י

תרנום אונקלוס

אֲפִרִישׁ יַעֲקֹב וַיְחַב בְּרִישׁ עָנָא בָּל דְּרָגוּל וְכָל דְּשָׁחוּם בְּעָנָא
דְּלָבָן וְשִׁי לִיחַ עֲדָרִין בְּלַחֲדוּהִי וְלֹא עָרִיבִינוּן עִם עָנָא דְּלָבָן :
(מא) וַיְהִי בְּכָל עֵידֵן דְּמִתְיַחֲמָן עָנָא סְבִיבֵרְיָא וְשִׁי יַעֲקֹב יִרְ-
עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חוס שמאל צאן לבן : וישת לו עדרים. כמו שפי' :
(מא) המקשרות. כתרגומו הכירות ולכן לו עד במקדש. ואנחם חזרו עם אחיתופל בקשרים

באור

עד כשזים ועד' עזים ונתן פני כל הצאן עדר הכשזים ועדר העזים אל העקודים ואל כל חוס
שאר צלל צאן לבן ששם העקודים לפני העזים וכל חוס לפני הכשזים על דעת הראשונים או
העקודים וכל חוס הכשזים על דעתנו כי לדרך ההפרדה מפני החוס אשר היה שגרו ככשזים
לבן. והנכון צעיני שיאמר כי הכשזים הפרד יעקב ונתן פני הצאן הנזכר שהם הכשזי' אל
עקוד ואל כל חוס וישת לו עדרים לזרו מן העקוד והחוס' והולכים לפני הכשזים ולא שם
על צאן לבן כי היו שגרו, וטעם צאן לבן שעשה בן צלל צאן לבן והנה העקוד ככשזים היו שלו
ואל תשאל למה אמר הכשזים ואמר פני הצאן כי דרך מקדשות לזר בן צפרשה הזאת כדומה
לו צהר הגלעד (להלן ל"א כ"ה), וטעם עשותו כן ככשזים מפני שלא היה צמקלות חוס או
שידע צמולדת ככשזים שצריכים לסימנים רצים ככדומות יותר מן התישים לקלותם עכ"ל.
אצל המתרגם האשכנזי פי' צאופן אחד חסכים לכשעות לשון הכתוב ח"ל : כן נראה צפי' הכתוב
הזה שיעקב הצדיל העקודים וכו' הנוצרים צאן לבן ולא לקחם עדיין לעצמו להיות שגרו,
כי אם כל זמן היותם קטנים הנהיגם צדאש העדר, כדי שהצאן המתחממות תתכנה עיניהן
צבן ותלדנה כמותן, וזהו ויתן פני הצאן וכו', אולם כשהבדילו הוולדת והיו ראיות לילד, לא
שם עוד על צאן לבן, כי אין לשמדם שיביו תמיד צדאש העדר ולא יצאו צבן שאר הצאן וידאו
הצאן לבן ויתחממו מהן לילד כמותן. לכן לקחם כשגרו, והנהיגם לעצמם, ועשה מהם עזרים
לזדס, ושם לא היו כ"א עקודים נקודים וכו', ליחס הצאן על ידיהם עכ"ל, ועפ"י תצין
תרגומו האשכנזי צפסוק זה : אל עקד וכל חוס, אל כל עקד וכל חוס, ומלת כל תשמע גם
למלת עקד הקודמת : וכל חוס בצאן לבן, לדעת רש"י פירושו וכל חוס שמאל צאן לבן, כי
החוס הם של יעקב, וכן מתורגם צל"א, ויש לפרש כי צאן לבן שז על ויתן, ושעורו, שנתן
צבן צאן לבן פני הצאן אל כל עקד ואל כל חוס : על צאן, (מא) בכל יחם,
עקוד ונעצור הדצקו למלת צבן נאמר שהוא צמקוס שם ולא נאמר שהוא חסר עת כלומר צבן
עם שהיו מתחממות והוא עת חנוך הוא מקור כמשפט, וכן ת"א ויז"ע צבן עידן דמתיחמן.
וכן כוון המתרגם האשכנזי : הצאן המקשרות, ת"א מצבירים, וי"ת יז"ע מצברתא, והם
שטלדו ציפי ניסן והם חזקים וצריכים מהאחרים וקדאס צלשן קשר כי הקשר חזק וכן והקשרים
ליעקב, ולשון ברמז' הנכון צעיני צלשון הזה שהם הצאן אשר הזכרים מהם הולכים אחד
הנקבות לא יתפרדו מהם לרוב תאותם מלשון ונפשו קשורה צנפשו (צדאשית מ"ד ל'), ולשון
חכמים כן הוא חזיר כרוך הוא אחד רחל צנרובין אחרים, ויקראו הנוצרים צעת ההיא הקשורים
על שם אציהם, ודנים אמרו כי קשורים הם החזקים אשר איצריהם קשורים זה צזה קשר
לפיכך כי זה סגם בצריחות והעטופים הם החלופים אשר נפשו צבם מתעניף ואין להם תלואה
מלשון העטופים צרעצ (לינה צ' י"ט), והתרגום אמר צבירים ולקישא כי בן הדור עכ"ל.

בְּרֵה־מִיָּם לִיחֲמָנָה בַּמִּקְלוֹת :
(מב) וּבַהֲעִמִּיף הַצֵּאן לֹא יֵשִׁים וְהָיָה

שטעבע צו ערהיטצען :
 (מב) ווען אבער דאז פֿיח
 שפעטלייפֿיג ווארד ,

תרגום אונקלוס

רש"י

חוסר־רא לְעִיגִי קָנָא בְּרֵה־מִיָּם לִיחֲמָנָה בַּמִּקְלוֹת : (מב) וּבַהֲעִמִּיף הַצֵּאן לֹא יֵשִׁים וְהָיָה יסוד למהר עיצודן : (מב) ובהעמִיף . לטק לימוד בתרגומו דלקישות . ומנחם חזרו עט העמלנות

באור

ר"ל, כי לא תרגם רק לפי הכוונה: ליחמנה, צמחים מדויקים הג"ס צלירי, וכתב הרד"ק צמחול (ד' קטן דף קכ"ד ע"ב), שהוא מקור מן הדגוש, והנו"ן הדגושה עם ה"א לכוני בגסתרת כמו ליחס לותה כמו תשמטנה ונטשתה (שמות כ"ג י"א), ולע"פ שמ"ס ליחמנה צלירי ולינו כן מנהג כלות אשר על נו"ן ה"א הנקצה כי אם צמחול, וכתב ע"ז ר"א צחור צם' הכרזה צלות ל' שדצר זר הוא כי אין מנהג בגסתרת לנ"ל צנו"ן ה"א רק עם סופיות לית"ן, ולכן הסכים עם סוף דברי הרד"ק שכו"ן לכוני הגסתרות כמו ליחמן ור"ל ליחס לותן, וצ"ל צמוספ' ה"א כמו אֶתְנָה צמחנה (שם ל"ה כ"ו), שהוא כמו לותן, וכן עד בואנה צית לחס (רות א' י"ט), כמו צולן, והיה דלוי להיות הג"ס צקמן וכו"ן רפוי' לִיחֲמָנָה ללל שהוא צקמן גדול לקטן, וכן נכון לועמי לכות' צלשן רצות כמו שהתחיל כללן המקשרות, ואף כי צס המין נמלל שיכונה צלשון יחיד ורצ' אף צענין אחד וצמלמר אחד כמו ורצ בעס ויעלמו (שמות א' כ'), בי שחת עמך וגו' סרו מהר (שם ל"ג ז'), מ"מ על הדוג לא יהי' זה כ"א כפיצל הפעל הדלשון קודם השם, שאלו לא ישיח על המספר ואף לא על המין והוא הנקדח צלשן העמים (ווערבוב חימפערזאנאלע), משל"כ כלן שצל השם צתחלה, אין נכון לכוני צלשן רצית ולח"ז צלשון יחיד, אם לא ע"ד הזרות, חוק צזה, וסצפ הקמן שהוא צלירי כפצ סס רל"צ שהוא צעצור הכווי, ולא זאת הסצה לדעתי צעצור ללל נשתנה צמלת צולנס, והרד"ק כתב סס שצל בע"ס צלירי כמו שהי' עצני פוספת ה"א לִיחֲמָנָה כמו לְשָׁמְרָם לְזָכְרָם, ואף על פי שהמקור צל צקמן כמו בְּשָׁמְרָם עקצ רצ (תהלים י"ט י"ב), אחד שהלוי עט צלירי יצא גם המקור צלירי עכ"ל, וסס זה לינו נכון לדעתי כי כלל צול ליתיד עם כווי נסתרי' ונסתרו' יהי' צירי לפני הכווי, ותמקור יהי' קמן לפניו כמו בְּשָׁמְרָם ה"ל שהלוי לינו שְׁמָרָם רק שְׁמָרָם. ועוד כתב הרד"ק לו צל צלירי ועשפטו צקמן כי התנועות עשפנות, כי הנה צל לעיד רי"ם (תהלים ס"ח כ"ח), צלירי ועשפטו צקמן, וכמו יִלְבָּשֶׁם הכהן (שמות כ"ט ל'), ועשפטו צלירי עכ"ל ועדיין לא נושענו כי גם המה זרים הם ואין צהס כח לעצור לעצמם ועכ"ס לאחרים, לנל לי נדסה כי צעצור שהמקום והלוי קרובים הם, יצולו זה פחת זה כמו עת פפוד ועת רִקְוֹד (קהלת ג' ד'), צל המקור צגשקל כלוי, זכור לט יוס כשצפ (שמות כ' ח'), צל המקום צמקור כלוי, לנגנס צכנוים יש הפרש צימחנס, כי כווי כלוי מוריס תמיד על הפעול כעסם לותי לותה לותם, לנל המקור לפי שסול למלעי אין סס לפעל, יצל צצ' תיני הכוויס, כי לפעמים שלי שלו שלהס ולז יורו על הפועל דהיינו ליחס הפעולה כליו ולהקנותם לו, ופעמים יורו על הפעול כעסם לותי לותה לותם, ולכן צמקום שיורו על הפועל יצול קאן לפני הע"ס והכו"ן נדון כווי השמות כמו לט ערפס ולט צשקס ולט פרשס (ויקדל ט"ז כ"ז), שפירושו עוד שלהס צשר שלהס וכו', וכן צשמדס עקצ רצ, פירושו צשמירתס (צשמות שלהס) יש עקצ רצ ושכר טוצ, כמו שפירשו סס רש"י והרלצ"ע והרד"ק, וכן עד צלנה צית לחס, פירושו עד צול שלהן, (ולסתנה צחכנ' לינו כווי המחוץ' לל השם לו הפעל כי היל מלת הכווי עלמ' ועשפט' לותן), ולכן הם קמוליס, לנל ליחמנ' שפירושו ליחס לותן, והכווי עוד' על הפעול ככווי הפעלי, לכן יצול עם כלירי

וַיֵּצֵא לֹא

תרגום אשכנזי קסח

הַעֲטָפִים לְלִבָּן וְהַקְשִׁיִּים לִיעֲקֹב: (מג) וַיִּפְרוּץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי-לּוֹ צֵאן רַבּוֹת וּשְׂפָחוֹת וְעֲבָדִים וְגַמְלִים וַחֲמָרִים:

ועטטע ער זי איניכט היין: אלזא דאס דיא שפעטליי פֿיגען פֿיר לבן, דיא פֿריה לייפֿיגען אבער פֿיר יעקב ווארען: (מג) דער מאן ברייטעטע זיך איבער דיא מאאסען זעהר אויכ, אונד האטטע פֿיל קליינעס פֿיה, מעגרע אונד קנעכטע, קאמעעלע אונד עזעל: לא (ב) עס קאמען איהם דיא

לא (ב) וַיִּשְׁמַע אֶת-דְּבַר בְּנֵי-לִבָּן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל-

רעדען דער קינדער לבן'ס צו אָהרען, וועלכע שפראכען: יעקב האט אללעס גענאָממען, וואס אונזערס

תרגום אונקלוס

רש"י

עָנָא לֹא מִשְׁיָ וְהָן לְקִישָׁא לְלִבָּן וּבְפִירָא לִיעֲקֹב: (מג) וַתִּקֵּץ וַבָּרָא לְחֵדָא לְחֵדָא וְהָו לִיה עָאן סָנְיָן וְאַמְהָן וְעֲבָדִין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין: לא (ח) וַיִּשְׁמַע יֵת פְּחָזְמִי בְנֵי לָבָן לְמִימַר גָּמִיב יַעֲקֹב יֵת כָּל דִּי לְאַבּוּנָא וּמְדִי לְאַבּוּנָא קָנָא יֵת כָּל גָּבִסָא הָאֲלִין:

והמעטפות [ישעיה ג'] לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות צעודן ולמדן ואינן מתלוות להתייחס ע"י הזכרים: (מג) צאן רבות. פרות ודנות משלך לאן: ושפחות ועבדים.

מוכר לאנו צדמים יקרים ולוקח לו כל אלה:

לא (א) עשה. כנס כמו ויעש חיל ויך את עמלק [שמואל א' י"ד]: (ג) שוב אל ארץ

באור

נכחיי מ"ס וכו' המחזרות אל הצווי, עוד כתב שם הרד"ק ונדגשה הנו"ן שלא כמשפט כמו תרלי"ג זה (מיכא ז' י'), שלא הי' משפטה להדגש וזל כן לתפארת הקריאה, ולדעתי לא תהי' תפארת הלשון, כוצד הקריאה, אצל יראה לי שירה על איזה הפלגה, ואולי תהי' פה ההפלגה שנתחממו פהר, כענין והקשרים ליעקב, או על הרצוי, כענין ויפדן האיש: (כב) ובהעמיק, כנר כתנתי פי' הדמז"ן, ומנחם חזרו עם המחללות והמעטפות (ישעיה ג' כ"ז), לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות צעודן ולמדן ואינן מתלוות להתייחס ע"י הזכרים, והנה אונקלוס תרגמה כשם המקרה מופשט מן המתואר כמו התאחדות, ויז"ע תרגמה כשם התואר, ולדיך להפוך המלות כדי שיצא התא' אחד המחו"ל בדרכי, ושיעורו וצלאן המעוטפו' לא ישים, ולסנה זאת הסז המלה מיחיד לדנים, כי מלת לאן על הרצו ל"ר, ולדעתו תשמע הצ"ת על המקום, כמו צתוך העטופים לא ישיב, ולדעת אונקלוס תורה על הזמן, צעת התאחדות של עיצור הצלאן, אצל יותר נראה שיהי' צמקום העצר או העתיד כדרך המקום, והצ"ת על הזמן כמו שת"א וכן מפורש להלן ויהי צעת יחס הצלאן על הזמן, וענינו, צעת העטיפו או צעת יעטפו, וכן מתורג' צל"א, וכתב הרמז"ע כי הם צימי תשרי, וזה עשה יעקב שלא ידגיש לצן צדצר המקלות, או כאשר כתב הרמז"ע שלא הי' חושש על המאחדות, וכנר זכרתי דעת הרמז"ן צזה: (מג) ושפחות ועבדים, מוכר לאנו צדמים יקרים ולוקח לו כל אלה:

לא (א) בני לבן, צנים זכרים נולדו לו אחר שצא יעקב לציתו, עם שנתחלה לא היו לו ולכן הולדכה רחל להיות רועה לאנו, וכן סופר צספר הישר ואמר וצנה הרציעית לשנת יעקב צצית לצן פקד ה' את לצן ויזכרהו ה' צעצור יעקב ויולדו לו צנים, ואלה שמות בני לצן אשר יולדו לו צימים ההם, והי צנורו צעור ומשנהו אליצ והשלישי מורש עכ"ל: עשה, כנס, כמו ויעש חיל ויך את עמלק (שמואל א' י"ד ת"ח): הבבד, עולם מבין, כמו ולצדס כנר מלך צמקרה צכסף וצזה צ (צראשי' י"ג צ'), כי מי שיש לו כן תנועתו כצדה, והנה תראה כי כצוד מבנות כנר אצן (משלי כ"ז ג'), וקלון מבזרת קל צרגליו (שמואל ז' צ' י"ח), ול"ת נכסיה, לפי הנוחה, ויז"ע תרגום יקר נכסיה, לירף עמה גם הולדת חשיצות והבדולה,

תרגום אשכנזי

פֿאַטער געהאָרטע, אונד
פֿאַן אוניערס פֿאַטערס
פֿערמאָגען האט ער דיזען
שווערען רייכטהום אַנ-
געשאַפֿט: (3) יעקבֿזאָה
אויך לבן'ס אנגעזיכט,
דאס עס איז איהבֿז ניכט
מעהר זאָ גינסטיג וואָר,
אלס געסטערן אונד פֿאַר-
געסטערן: (ג) דער עוויגע
אבער זאגטע צו יעקבֿ:
קעהרע אין דאז לאַנד דיי-
נער עלטערן אונד אין דיי-
נען געבורטסארט צוריק,
איך ווילל נישט דיר זיין:
(ד) דאָהער שיקטע יעקבֿ
אויף'ס פֿעלד צו זיינעם
קליינען פֿיה, לים רחל
אונד לאה־רופֿען: (ה) אונד

ויצא לא

אֲשֶׁר לְאֶבְרָהָם וּמֵאֲשֶׁר לְאֶבְרָהָם עָשָׂה
אֶת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה: (3) וַיֵּרָא יַעֲקֹב
אֶת־פָּנֵי לָבֵן וְהִנֵּה אֵינָם עִמּוֹ כְּתִמּוֹל
שְׁלֹשׁוֹם: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יעֲקֹב שׁוּב
אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְלִמְוֹלְדֶּיךָ וְאֵהְיָה
עִמָּךְ: (ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל
וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנָם: (ה) וַיֹּאמֶר
לָהֶן רְאֵה אֲנֹכִי אֶת־פָּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־
אֵינָם אֵלַי כְּתִמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם וְאֵלֹהֵי אֲבִי

תולדות אהרן ויקרא זרכות ח', ז':

שפראך צו איהנען: איך זעהע אונדעם אנגעזיכט איירעם פֿאַטערס, דאס ער מיר ניכט מעהר זאָ
גינסטיג זיין, אלס געסטערן אָדער פֿאַרגעסטערן, אבער דער גאָטט מיינעם פֿאַטערס איזט

רש"י

אבותיך. ושם ליהיה עמך
לכל צעודך מחוצ' לעמל' לי
לפני להשדות שכינתי
עליך [ז"ל]: (ד) ויקרא
לרחל וללאה. לרחל
תחלה ולחך כך ללאה שהיא
היתה עקרת הבית

(3) וַיֵּרָא יַעֲקֹב ית סבר אפי' לבן והא ליחננו עמיה כמאחמלי
ומדקדמיה: (ג) וַיֹּאמֶר יי' ליעקב טוב לארע אבהתך ולילדיתך
ויהי מימרי בסעדה: (ד) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה לחקלא
לות עניה: (ה) וַיֹּאמֶר לָהֶן חַי אָנָּה ית אפי' אביכן ארי ליחננו
עמי כמאחמלי ומדקדמיה ואלהיה דאבא הוה בסעדי:

שנצילה כדווג יעקב עס לזן ואף זכיה של ללאה מודים דזכר שהרי צועז וצית דינו משנצט יהודה

באור

והמתרגם האשכנזי שתרגם (טווערען רייכטהום), לפי שזירף עמו גם עלם הודלת השדס,
לשר ממנה יסתעפו הודלת החשיבות, והודלת העוש': (ב) והנה איננו, מרואה, וכ"ת יצ"ע
והמתרגם האשכנזי: כתמול, הוא היום שענד: פעמים יורה על הדחוק, ופעמים על
הקדוץ כמו כאן: שלשום, תאך אל היום השלישי לחור: (ד) וישלח יעקב ויקרא לרחל
וללאה השדה אל צאנו, האתנח לשר הועמד צמלת וללאה נדאה קשה, כי הוא צאמנע
המאמר, ולכן תרגם יצ"ע, ועלן לחקלא לות עניה, ולפי תרגומו השדה אינו שז על ויקרא,
רק הוא מאמר אחר והודעה שעשו כן, לכל המתרגם האשכנזי תרגמו כמו מקדל מסודס,
ושעודו, וישלח יעקב השדה אל לאנו, ויקרא לרחל וללאה, ונזכרה רחל קודם ללאה לפי שהיא
העיקרית: (ה) את פני אביכן בי איננו אלי ונו', דואה לני צפניו כי אין לזו שלם עמי
כתמל שלם ומל' אינו חוזר' על לזן ולא על הלת פני, ויתכן ג"כ חשבה על מלת פני, ואף
שנאה צלשון יחיד על פני שהוא לשון דזיס, כמו פני ה' חלקס (איכה ד' ע"ז), ולא אמר
חלקוס, וכן מי נדה לא זרק עליו (צמדז' י"ט ו"ג וכו'), והנה חנקלוס וצ"ע תרגמו שחזרת
על פני, ולכן הסזו המלה מל' יחיד ללשון דזיס, ליתנון, וכן תרגמו גם הרששון, והמתרגם
האשכנזי תרגמה למעלה כפי' הכ', ופה כפי' הא', כי שניהם נכונים: כי איננו אלי, כחוש
סיס צירי ואלהיה הוה עמדי, לזן צאמנע לא בולמי תינו עמוה רק הקצ"ה כי

הִנֵּה עֹמְדִי: (ו) וְאַחַנְנָה יִדְעָתָן בְּכָל-
בְּחִי עָבַדְתִּי אֶת-אֲבִיכָן: (ז) וְאֲבִיכָן הִתֵּל

מיט מיר געוועזען: (ו) נון
וויסט איהר: דאס איך
אירעם פֿאטער מיט אל-
לער מיינער קראפֿט גע-

דענט האבע: (ז) אייער פֿאטער אבער האט מיך הינטערגאנגען, אונד האט

רש"י

תרגום אונקלוס

(ו) וְאַחַנְנָה יִדְעָתָן אֲבִי בְּכָל חֵילִי סִלְחִית יְת אֲבִיכָן: (ז) וְאֲבִיכָן
רַחל לָלֶטֶה: (ז) עֲשֵׂרַת מִנִּים. סִין מִנִּים פַּחוֹת תַּעֲשֶׂרֶה: מִנִּים. לֶשֶׁן סָנוֹס כֻּלָּל הַחֲשֹׁנָה

באור

עמדי ונתן לי: (ו) ואחננה, כמו לתן, והה"א נוספת עלותיות האמתי"ו, וכנר כתנתי כי
סכפל לפעמי' בודלת הנוף ותצוא צמלך צפ"ע עלנר החצודה עם הפעל, לחזק ההודאה
ולבחות הפך הקודם בענין סל, וכן כלן סלל לתן לא כלציון, לחשדני רק ידעתן כי צכל
כחי עזרתי סת לציון: (ז) התל, לדעת הרצצ"ע והרד"ק ושאר המדקדקים היא מלה זרה
צעצור שהיא עזנין פֿעל ודלוי להדגש היתל וצל הנח צמקוס הדגש, ונמלל השדש הזה י"צ
פעמים צמקדל צ' מהם שמות הַתְּלִים, פֿהַתְּלוֹת, וי' מהם פעלים, ט' מהם עזנין פֿעֵל,
הַתְּלִי, הַתְּלָה (ג' פעמים), הַתְּלִי, הַתְּלִי, הַתְּלִי, הַתְּלִי, הַתְּלִי, וס' עזנין פֿעֵל הוֹתְלִי,
(פיין צקונטרס עלים לתדע' שכנר נדפס (שמות א' ט"ז), שם הרליתית מקומם), וכול' יצואו
על דרך זרות חוץ מלמד מהם שהוא ויִתְּלִי, סולס לפי דעתי רחוק הוא לשומס כולס זרים
ולכן כ"ל כי שני שדשים יש למלה זאת ששניהם מורים על ענין השקר והתענוע (או הלעג
כפי הרצצ"ע), והם שדש התל ושדש תול, כלשה מללנו ענינים דצים אשר להם שני שדשים,
בענין החמימות אשר לו שדש יחס וחמס, יעז ועוז, ולפעמים שלשה שדשים מורים על ענין
לחד, וכע"ס הרצצ"ע צמלת ויִיָּד יעקצ נזיד (צראשית כ"ה כ"ט), ששדשו זוד והם צ' שדשים
ועיננס לחד, וסלל נדעת הרד"ק שסמר כי הנח צמקוס הדגש, ויהיו ג' מלות ויִתְּלִי, הַתְּלִים,
פֿהַתְּלוֹת שדש התל, וט' הנסלרים יהיו שדש תול, ומצנין הפעיל והפעל, ויהי' הַתְּלִי עזר
נספר, והרלוי הַתְּלִי על משקל הַשִּׁיב (או הַתְּלִי כי נחי העי"ן יצואו לפעמים על דרך הכפולים
צלידי), רק צעצור שהגינה נסוג לחד עפני קירוצ העעמים, ולא יצוא לעולם נח נדלסה
לחד פנועה מולה סלן צה נגינה נשתנה לתנועה קענה, כמו ען יִשְׁיב לכו (שם כ' ט"ו),
נלמד ויִשְׁיב סת כל הרכש (שם י"ד ט"ז), הַתְּלָה הוא עזר נוכח מההפעיל צפלים הַנְּפָתָה עלי'
(שמות כ' כ"ה) סל סול עקור כההפעיל ע"מ הַשִּׁיב תשיצנו (שם כ"ג ד'), וכן פֿהַתְּלִי,
והַתְּלִי ויִתְּלִי סם עמיד לגסתרים מההפעיל, והרלוי הַתְּלִי ויִתְּלִי או הַתְּלִי ויִתְּלִי על
משקל הַתְּלִי (צראשית י"ט ז'), כי לא יִדְעָי (ירמי' י' ה'), או תִּשְׁיבו, יִשְׁיבו, רק סלל
נפל' ה"ס בצנין כמו יִהְיֶינָה ה' (שמואל א' י"ז ע"ז), ולי יִהְיֶינָה (תהלים קט"ז ו'), עשלו
יִתְּלִי (ישעיה כ"ז ה') ומשירי פֿהַדְנו (תהלי' כ"ח ז'), עלכן עמיס יהודוך (שם ע"ה י"ח)
יהודָה לספלה (נחמי' י"ט י"ז), כי עהרלוי להכתצ הה"ס לסי' הצנין צכל העתידים מצנין
הפעיל וי"ד הלית"ן צשול רק סלהקל נפלה הה"ס וצלה פנועתה אל סות הלית"ן, וצללו
בצורדים צלה נמשפטה, ויהי' תִּתְּלִי ויִתְּלִי כלחד מהם, ודגש הלע"ד נוסף כלשר יסמרו
נס סמ, ומלת הוֹתְלִי סחי' מצנין הפעל צפלים חוקם העסכן (שמות ע' י"ז), וסולי נס

תרגום אשכנזי

ויצא לא

כִּי וַהֲחַלֵּף אֶת־מִשְׁכַּבְתִּי עֲשֵׂרֶת מָנִים
וְלֹא־נָתַנוּ אֱלֹהִים לְדָרֶעַ עַמִּדִּי: (ח) אִם־
כֵּה יֹאמַר נִקְדִּים יִהְיֶה שִׁבְרֶךָ וְיִלְדֶּךָ

מיינען לָאָהוּ צעהנמאל
פֿערענדעדט; יעדאָך האט
גאָטט נִכַּט צוגעגעבען
דאָס ער מיר באַזעס טהוע:
(ח) ווען ער שפראך: דִּיא
קליינפֿלעקקיגען זאָללען

רש"י

תרגום אונקלוס

הֵן עֲשִׂירֹת לַמֶּדְנָה שֶׁחֲלִיף תַּנְלוֹ ק' פַּעַמִּים: שֶׁקָּרָבִי וְאַשְׁגִּי יָת אֲנִי עֲשֵׂר זִמְגִין וְלֹא שִׁבְקִיה יִי לְאַבְאָשָׁא
עָמִי: (ח) אִם קָבִין הָיָה אָמַר גְּמִזִּין יְהִי אֲנִיךָ וְיִלְדֶּךָ כָּל עָנָא

באור

וַיִּהְיֶה הוּא מְהִפְעִיל צַחֲלֹס ה"א הַצִּיָּן וְהַדָּגָשׁ צַחֲלֹס הַח כִּמוּ וּפְטוּרֵי צָצִים (מַלְכִּים א')
ו' י"ח וְכ"ע וּל"ז וּל"ח) , שֶׁהֵם צַחֲלֹס לִיָּסִים , שֶׁשֶּׁדָּשׁ לִין כִּי יוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר נֹאֶה לִהְיוֹת כּוֹלֵם
כַּמִּשְׁפָּט וְאַחַד זֶה , מִן הַהִפֵּךְ לִהְיוֹת הָאֶחָד עַל מִשְׁפָּטוֹ , וְכֹל זֵרִים , כִּי אִיךָ יִהְיֶה הַפְּרוֹן מְדוּצָה
עַל הַעוֹמֵד , וְעַם כִּי הַרְדֵּק דָּרְכּוֹ לַמַּעַט צַחֲלֹסִים , הֵנָּה אֲצִי הַר"י קִמְחִי אִינוֹ מַצְעֵלִי הַסִּדְרָה
הַזֹּאת , עֵיין צַחֲלֹל (ד' קֶטֶן דָּף ק"ע"ז ע"ט) , וְצִחֲלֹס לֹא יִדְעָתִי מְדוּעַ נִלְמָאֵם צֶהֱם עַד שֶׁנִּדְרָה
דוּחִקִּים צַחֲלֹסִים , וְאִף כִּי הַרְדָּקָה הַתַּמְרָמֵר ג"כ צֶהֱ צַחֲלֹסִים (ד' ל"א) , וְלֹא דָּהָה לִקְצֹל
שֶׁדָּשׁ נִתַּם צַחֲלֹס וַיִּתְּמוּ , וְצַחֲלֹס לֹמֵד שֶׁהַדָּגָשׁ יוֹדֵה עַל חֲסִדוֹן אֹת שֶׁאֲחֵדִי , וְשֶׁדָּשׁ תַּמַּס , עַכ"ל
לֹא דָּהָה לִקְצֹל הַזֹּדוֹת שֶׁהֵנָּה יִהְיֶה צַחֲלֹס הַדָּגָשׁ צַחֲלֹס וַיִּזְדֹּר יַעֲקֹב רִזִּיד (לַעֲיֹל כ"ה כ"ט) , וְלִהְיוֹת
שֶׁדָּשׁ נֹד , כִּדְעָת הַרְדֵּק צַחֲלֹל (ד' קֶטֶן דָּף ק' ע"ט) , וְצַחֲלֹסִים שֶׁדָּשׁ נֹד , וְאַחֲרֵי שֶׁשֶּׁדָּשׁ זֶה ,
וְהֵם צ' שֶׁדָּשִׁים וְעֵינִים אֶחָד , עַם שֶׁאִינוֹ נִמְאָל דָּק פ"א , וְשֶׁדָּשׁ נֹד נִמְאָל ו"פ וְכֵן אֲמַר צַחֲלֹס
לֹא יִדְּקֹן (לַעֲיֹל י' ג') , וְכִי"ש צַחֲלֹס הַחל שֶׁצַּחֲלֹס מִן הַי"צ שֶׁנִּמְאָל מִמֶּנּוּ נִלְטָדֵךְ לֹמֵד שֶׁהֵנָּה
צַחֲלֹס הַדָּגָשׁ , וְהֵמָּה זֵרִים , דָּק פ"א צֹל עַל מִשְׁפָּטוֹ , לִכֵּן אֲצַחֲלֹס יוֹתֵר לֹמֵד שֶׁהֵם צ' שֶׁדָּשִׁים
תּוֹל וְהַחל , וְשֶׁנִּיחָהֵם מִעֵינֵין אֶחָד , וְצֹלֹ כּוֹלֵם כַּמִּשְׁפָּט , וְלִפִּי דְעָתִי יִהְיֶה וְתוֹלְלִינוּ שִׁמְחָה (תַּהֲלִים
קל"ז ג') , מִעֵינֵין זֶה וְהִי כִדְשׁ תּוֹל וְהֵם הַזֶּלֶל צַחֲלֹס הַחל"ד וְהַשְּׁקֵלֹם צַחֲלֹסִים שֶׁעָנָן , רַעְנָן
פֶּרְחָה יִקּוֹמוּ (אִיוֹצ ל' י"ז) , שֶׁשֶּׁדָּשׁ שֶׁאֵן , רַעֲנָן , פֶּרְחָה , וְצֹלֹ הַשִּׁי"ן וְהַרִי"שׁ צַחֲלֹס צַחֲלֹס
שֶׁאֵן רַעֲנָן צַחֲלֹס אֹת הַגִּדּוֹן , שֶׁאֲחֵדִיכֵן , וְהַתִּי"ו צַחֲלֹס הַזֶּלֶל צַחֲלֹס לִהְיוֹת הַחל"ד הַחל"ד הַחל"ד
שֶׁהֵם עֵי"ן הַפֶּעַל , וְעַל מִשְׁקַל הַסְּלֵמִים הִי דָּהָה לִהְיוֹת הַזֶּלֶל , וְהִי שֶׁם תּוֹאֵד אֵל הַמַּלְעִינִים
עֲלִינוּ עַל מִשְׁקַל וְיִלֵּךְ שֶׁצָּבָב צִדְרָךְ לָנוּ (יִשְׁעִי נ"ז י"ז) , צִנִּים שֶׁצָּבָבִים , (יִדְמִי ג' י"ד וְכ"ז) ,
הַצַּחֲלֹסִים (שֶׁם ל"א כ"ז וְכ"ט ד') , וְהַשְּׁקֵלֹם הַזֶּלֶל וְהִי וְתוֹלְלִינוּ שִׁמְחָה נִפְל ל' שֶׁל שׁוֹצִינוּ
דְּרִי שִׁיד כִּדְרָךְ מַלְיָאֵת הַשִּׁינִים צַחֲלֹס מִקּוֹס , וְהַעֲנִין שֶׁם שֶׁאֲלוֹנוּ הַשׁוֹצִים אֹתֵנוּ דְרִי שִׁיד ,
וְהַמַּלְעִיגִי עֲלִינוּ שֶׁאֲלוֹ מִמֶּנּוּ שֶׁנִּשְׁמַחֵם צַחֲלֹסִים , וְאַחֲרֵי שִׁידוֹ לָנוּ מַשִּׁי לִיוֹן , וְאִין כּוֹנֵת' כִּי אֵם
לִהְיוֹת צֶהֱ וְלַעֲבֹב עֲלִינוּ וְלִהְיוֹתֵנוּ צֶהֱ כֹחַ יִכְלַתֵּם כִּי צַחֲלֹס מִמֶּנּוּ שִׁיד לִיוֹן : עֲשֵׂרֶת מָנִים , מַכִּינִים ,
מַלְשָׁן מַכָּה אֵת יִשְׂרָאֵל (שֶׁמּוֹאֵל צ' כ"ד א') , וְהַעֲמֵם עֲשֵׂר צַחֲלֹסִים , אֹו מַכִּים , פַּעַמִּי לִפִּי שֶׁהֵם
מַכִּין כֹּלֵם צֶהֱ הַלְשָׁן וְאַחֲרֵי עֲשֵׂרֶת לִפִּי שִׁיבָה סוֹף הַחֲדִי וְהַלֵּם הַעֲשֵׂרֶת לִפִּיכָךְ לִשָּׁן רִצִּי הַעֲסַכֵּר
צֶהֱ הַשֵּׁם צַחֲלֹס דָּהָה לֹמֵד פַּעַמִּים דְּרֹת , וְכֵן וְאִפּוֹ עֲשֵׂר נָשִׁים (וִיקְרָא כ"ז כ"ו) , זֶה עֲשֵׂר
פַּעַמִּים תַּחֲלִימוֹנִי (אִיוֹצ י"ט ג') , וְעֲשֵׂר לֹא דוֹקָא , וְלִשָּׁן הַרְמַצִּין זֵם הִי אֲמַת וְאֵם לֹא סִפְרוּ
הַכְּתוּב מַתְחַל , וְכֵן אֲמַר לוֹ וְתַחֲלֹף אֵת מַשְׁכַּבְתִּי עֲשֵׂרֶת מָנִים , וְכֹה צַחֲלֹסִים דְּרִים צַחֲלֹסִים וְצַחֲלֹסִים
הַזֹּאת לַמַּעֲלָה לֹא סִפֵּר שֶׁנִּתְנָה לֵאמֹר אֵת הַדּוּדָאִים לְדָהָל עַכ"ל : וְלֹא נִתְּנוּ , לֹא עֲזָנוּ , וְאִינוּ זֵם
מַלְשָׁן נִתְּנוּ , כִּלּוֹמֵר לֹא נִתֵּן לוֹ כֹּחַ לְהַרְעֵ עַמִּדִּי : (ח) וְיִלְדֶּךָ כֹּל הַצָּאֵן נִקְדִּים , צֶהֱ לֹא
הוֹעִיל מַחֲשָׁף הַלָּצֵן (הַרְשָׁס"ס) , וְיִדְּהָה כּוֹנֵתוֹ לִפִּי מַה שֶּׁפִּירָשׁ לַמַּעֲלָ נִקְדָּה הוּא דָּק עֲלָמִי הַקִּדְקֵד
וְהַלּוֹא , וְאִילוּ הַצִּין לָצֵן אֹו דָּהָה חֲכַמַת יַעֲקֹב צַחֲלֹסִים הַמַּקְלוֹת , וְלִכֵּן שִׁיבָה לִכֵּל פַּעַם תַּנְלוֹ וְאַחֲרֵי
נִקְדִּים יִהְיֶה שֶׁנִּתֵּן , וְהֵם עֲלָמִי שֶׁאֲרֵי הַמַּקְלוֹת , וְהֵם הַקְּלֹת לֹא יִכּוּן שִׁיבָה דוֹקָא נִקְדִּים הַקִּדְקֵד ,

ויצא לא

תרנום אשכנזי קע

דיין לצהו ויין, זא ווארף
אללעם קליינע פֿיה קליינע
געפֿלעקטע, אונד ווען ער
שפראך: דיא פֿוסגעצייכע
נעטען זאללען דיין לצהו
וויין, זא ווארף אללעם פֿיה
פֿוסגעצייכע טע:
(ט) גאטט אלזא האט דאז
פֿיה איירעם פֿאטערס אב-
געזונדערט, אונד מיר
געגעבען: (י) צור צייט
דא דאז קליינע פֿיה זיך
ערהיטצטע, הוב איך מי-
נע אויגען אויף אונד זא
אים טרוימע: דא ווארען
דיא ווידער וועלכע דאז
קליינע פֿיה בעשפרונגען,
פֿוסגעצייכע טע, קליינע
פֿלעקקיגטע אונד ווייסגע-

כל־הצאן נקדים ואם־כ־האמר עקדים
יהיה שכריה וילדו כל־הצאן עקדים:
(ט) ויצל לא־הים את־מִקְנֵה אֲבִיהֶם ויהִתֵּן
לִי: (י) ויהי בַּעַת יְחִם הַצֵּאן וְאִשָּׁא עֵינֵי
וְאִרְא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעֵתִדִּים הָעֲלִים
עַל־הַצֵּאן עֲקָדִים נִקְדִּים וּבְרָדִים:
(יב) וַיֹּאמֶר אֱלִי מֶלֶךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם
יַעֲקֹב וַאֲמַר הִנֵּנִי: (יג) וַיֹּאמֶר שְׂאֵל־נָא
עֵינֶיךָ וְרֵאֵה כָּל־הָעֵתִדִּים הָעֲלִים עַל־
הַצֵּאן עֲקָדִים נִקְדִּים וּבְרָדִים כִּי רֵאִיתִי

שפרענקעלטע: (יב) אונד איין ענגעל גאטטעם שפראך צו מיר אים טרוימע: יעקב! איך שפראך;
חיר בין איך! (יג) ער פֿוהר פֿארט: העבע דינע אויגען אויף אונד זעה! אללע באַקקע דיא דאז
קליינע פֿיה בעשפרונגען, זינד פֿוסגעצייכע טע, קליינע פֿלעקקיגטע, אונד ווייסגעשטרייפֿטע: דע-

תרנום אונקלום

רשי

(י) וחנה העתידים. אף
על פי שהצדילס לזן כלס
שלס יתעצרו הלזן דוגמתן
היו המלכים מציחק אותן
מערד המסור ציר צני לזן
לערד שניד יעקב [צ"ר]:
וברורים. כפרובו ופליחין

נמדין ואם ברין תהא אומר רגולין יחי אנךך וילדן כל עגא
רגולין: (ס) ואפריש יי מן בעירא דאבוין ויהב לי: (י) ויהות
בסידן דאחיחמא עגא וקסית שיגי וחוית בקלמא ויהא תישא
דסלחין על עגא רגולין נמדין ופאחיין: (יח) ואמר לי מלאקא
די בקלמא יעקב ואמרית דא אגא: (יז) ואמר זקוף בשן שיגף

פיש"ד זלע"ז Picchiettare חיס. (ספרענקעלן), picchiattatura חיס. (בונטפֿלעקקען), חוט
אל לזן מקיף את בוש סניד חנרזרות של פתוחה ומפולשת מזו אלל'א (ט"ל עזן אל זן) ולזן לי

באור

ולח' שדלכ שידלו כן, חור לשנות תנאו מנקדים לעקדים, צחשצו שלס יולדו נקודי כרגלים
דוקל צהסתגלס צמקלות, וברשצ"ס כוחתו גס על העקדים דק שזין על תחלת הפסוק, ולשון
ברמצ"ן בי מתחלה נתן לו שני המדלות נקדים ועללים גס החוס צכשצים וח' צו לתת מדלח
סמר וחי' מחליף סותו צכל שכה והיו כללן יולדות כן ולח' הי' זה צמקלות כי הול יספר להס
פעש' כשס הגדול שעשה עמו להפליא מדי שכה צכשצ כלשר סמר ולח' כתנו סללים להדע עמדי
פכ"ל, וכן כתב הדלצ"ע: כל הצאן, רות הללן כמו וכל הארץ צלו מלרימה (צדלשית פ"ל כ"ז),
והרומיס לו: (ט) ויצב, הפריש, וכן כל לשון ילועה והמלטה וחלילה לשון הפרשה הס,
ספרישו מן כדעה ומן סלוי, כן פידשו רש"י והרשצ"ס: (י) והנה העתידים, אף על פי
שהצדילס לזן כלס שלס יתעצרו הללן דוגמתן היו המלכים מציחק אותן מערד המסור ציר
צני לזן לערד שניד יעקב, (רש"י צכס צ"ר), ועל דרך הפשט הי' זה מדלח להצטיוסו כי יולדו
ככס ובעד מלת וכהנה כי צכל חלוס ילח' כן כעס כללן הדנר לפניו, וצצ"ר לס הזכירו המלכים
ללל צמדלס סמרו עוליס סין כתיב כללן סלל העוליס כי פשוטו של מקרל כמו סמדרו (כרהצ"ן),
ערד ככס זה כיה סמר סחליף סת מסכרתו ולכך סמר כי רליתי סת כל סמר לזן עשה לך,
ועסס וכהנה העמדים העיס על כללן כדלח לו צחלוס כי ועלו על הללן העמדים וכולס עקדים

תרגום אשכנזי

איך האבע אללעס געזע-
הען, וואס דיר לבן טהוט:
(יג) איך בין דער גאטט
פֿאַן בית אל, אללוואָ דוא
דאז דענקמאל געזאלבט,
אונד מיר איין געליבדע
געטהאן האסט, נון מאכע

ויצא לא

את כל-אשר לבן עשה לך: (יג) אנכי
האל בית-אל אשר משחת שם מצבה
אשר נדרת לי שם נדר עתה, קום צא
מן-הארץ הזאת ושוב אל-ארץ

רשי

להציל עד מן המקרא:
(יג) האל בית אל. כמו
אל צית אל הה"ל יתירה
ודרך מקראות לדבר כן כמו
כי אתם צאים אל הכ"ז
כנען[צמדדל"ד]: משחת
שם. לשון רצוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויזק שמן על ראשה להיות משוח למזבח: אשר

תרגום אונקלוס

ונחיי כל תישיא דסלקין על ענא רגולין גמורין ופצחין ארי
גלי קדמי ית כל די לבן עביר לך: (יג) אנא אלהא דאתגליתי
עלך בבית אל די משחתא תמן קמא די גימחא קדמי תמן
קים בגין קום פוק מן ארעא דהא, ותוב לארע ילדוהך:

שם. לשון רצוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויזק שמן על ראשה להיות משוח למזבח: אשר

באור

ואחרי כן היו כולם נקדים ושוו היו כלם צדדים והגיד כי הוא רואה החמם שעוזה לו לבן
להחליף את משכרתו ויעשה הכולדים כמראה אשר יטורד סליו יעקב ומכאן וסילך לא יעשה
יעקב מקלות כי צוטח זה' ישוב, והנה העתדים העולים על האלן התישים והסילים יקראו
עתדים כי כל גדול צללן יקרא כן, אף צדולי האנשים כל עתודי ארץ (ישעי' י"ד ט') עכ"ל,
וכתב הרד"ק צדשים שרש עתד ידוע כי הם הזכרים מן העזים ונקראו גם כן תישים
והגדולים יקראו עתדים ותישים והקטנים יקראו שעירים, ונקראו האלילים והגדולים' צזה
הלשון צדך ההשאל' כל עתודי ארץ, לפי שהם הולכים לפני העם ומנהיגים אותם כעתודים
לפני האלן עכ"ל: על הצאן, הנקצות: וברדים, תרגומו ופליחין פיי"סיד צלע"ו [פיעסטע
צל"א (חין גחלען סטיקען געפלאקט)] חוט של לבן מקיף את גופו סביב חזרצור' שלו
פתוחה ומפולש' מו אל זו ואין לי להציל עד מן המקרא (רש"י), והרד"ק צדשים' שרש צדד
פי' שיש להם כתמים לצנים כמו צדד, וכן פי' פה הרש"ע, (ולדעתו גם זה נכלל צסם
טלוא שהוא כולל לכולם), וכן מתורגם צל"א, וי"ע תרג' וגזיבהו חיוודין, והוא קרוצ לזה,
אך לא ידעתי מנין לו לפרש דוקא גזיבהו: (יג) אנכי האל בית אל, כמו אל צית אל הה"ל
יתירה ודרך מקראות לדבר כן כמו כי אתם צאים אל הכ"ז כנען (צמדד' ל"ד ז') (רש"י),
ולדעת הרש"ע והרד"ק חסד הנסמך ורואה לומר האל אל צית אל, וכן וען הדעת (דעת)
טוב ורע (צדשית ז' ט') וכן הארון הצדית (יהושע ב' י"ד), וכתב עוד הרד"ק צמכלול (ד'
קטן דף כ"ג ע"ג ונ"ד ע"א) וז"ל: ולפי דעתי כי צאו צדתי ידיעו' כי סמיכות המלה אל
מלה אחרת היא ידיעה והה"ל ידיעה אחרת וצאו המלות האלה צדתי ידיעות לרוב ההודעה
כמו כל העם הארץ (יחזקאל ע"ב ט"ז), אנוכי האל צית אל, הארץ הצרי' וען הדעת טוב ורע
וכו', היין החמה (ירמ' כ"ה ט"ו) וכו' והדומים להם, ולע"פ שיש צהם שאינם נקודים כדרך
הסמוכים כמו העם הארץ, הארץ הצרית, היין החמה, מפני הה"ל הידיעה צאו כן, לו
יתכן שזהם (ר"ל צאלו לצדס) חסד הנסמך עכ"ל, ולשון הרמז"ן אנוכי האל צית אל, יספר
יעקב לנשיו כל מה שאמר לו מלאך האלהי' צחלום כי הכל פיוס להן שתלכנה עמו אצל מה
סיספר לא חלום אחד הוא כי מאמר שא נא עיניך וראה כל העתדים היה צהיותו עוצד את לבן
צאלו צעת יחס האלן צלחת מהשני' הרשאונו' ומאמ' אנוכי האל צית אל היה אחד כן צעת
הכסיעה כי אחד שאמ' לו קום לא מן הארץ הזאת לא נתעבצ עוד צארץ לרעו' עוד לאן לבן
ויעלו התישי' על האלן ותלדנה נקדי' ועליו' רק ממחרת החלו' שלח לרחל וללל' ויספר להם
חלומם והלכו להם וכו' והמלאך ידבר צסם שולחו (הרמז"ן), וכן אשר נדרת לי, ידבר המלאך
צלשון אדניו באלו הוא מדבר כי יעקב לא נדר לללך אלא לאל: אשר משחת שם מצבה,

תרנום אשכנזי קעא

דיך אויף, ציהע אויס די-
 זעם לאנדע, אונד קעהרע
 אין דיין געבורטסלאנד צו-
 ריק. (יד) רחל אונד לאה
 אנטוואָרטעטען, אונד
 שפראכען צו איהם: הא-
 בען וויר וואָהל נאָך טהייל
 אָדער ערבע אין אונזערס
 פֿאַטערס הויז? (טו) זינד
 וויר איהם ניכט וויא
 פֿרעמדע געאכמעט, דא
 ער אונס פֿערקויפֿט האט?
 נון ווילל ער נאָך אונזער
 געלד פֿערצעהרען:
 (טז) דטן אללער רייכ-
 טהום, דען גאטט פֿאַן

רש"י

נדרת לי. ולריך אתה לשלמו
שאלמת יהיה צית מלהים
שתקריצ שס קרצות :
(יד) העור לנו . למה
נתעבז על ידך מלצוז כלום
לנו מיחלות לידם מנכסי
לצינו כלום צין הזכרים:

(יד) וְאֶתִּיכַת רָחֵל וְלֵאמֹר וְאָמְרוּ לִיהָ הָעוֹד לָנָה חוּלֵק וְאֶחָסְנָה
בְּבֵית אָבוֹנָה: (טו) הֲלֵא נִזְכָּרְאוֹן אֶתְחַשְׁבָּנָה לִיהָ אָרִי זַבְנָנָה
וְאֶכֶל אֶף מִכִּיל יֵת פִּסְסָנָה: (טז) אָרִי כָּל עוֹתָרָה דִּי אֶפְרַיִשׁ יִי
מֵאֲבוֹנָה דִּי לָנָה הוּא וְלִבְנָנָה וְכַעַן כֹּל דִּי אָמַר יִי לָךְ עֲבִיד:
(יז) וְקָם יַעֲקֹב וַיִּנָּטֵל יֵת בְּנוֹהֵי נִית נְשׁוֹהֵי עַל גַּמְלָיָה: (יח) וַיְדַבֵּר

(טו) הלא נכריות נחשבנו לו. אפילו צעעה שדרך צני אדם לתת כדוים לצנותיו צעעת נישואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעצדת אותו צי"ד שנה ולא נתנו לך אלא) צשכר הפעולה: אח במפנו. שעבד דמי שכל פעולתך: (טז) כי כל העושר, כי זה משמש צלשון אלא. כלומר משל אציקו לך לנו כלום אלא מה שהציל הק"צ מה אציקו שלנו הוא: הציל. לשון הפריש וכן כל לשון הצלה שצמקדל לשון הפדסה שמתפדישו מן הרעה ומן האויב: (טז) את בניו ואת נשיו. הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו ובומד

להקדישה ועדיין לא הקדשת עלי' נדריך (הרשצ"ס), וכן פי' רש"י: (יד) ותען רחל ולאה,
ותען מושך עלמו ולאחר עמו, ועיין בהקדמה עזה: העוד לבו, ואיך תחשוב שיקשה עלינו
להפרד מאזינו: (טו) הלא גבריות, כנכדיות: בי מכרנו, כאלו מכרנו שלא עשה במשפט
האבות עם הצנות לתת נדוניא להן צעעת ניסולין רק אמר שמור לאני וקח צנותי צמסרתך:
ויאכל גם אכול את כספינו, ענינו לתוספ' צאוד ופידושו לפי שאמרו הלא נכדיו' נחשצנו לו
כי מכרנו כי לא די שלא נתן לנו משלו אלא מה שרצוי לתת לנו וגם לכל כספנו שהוא
שכירתך, וכן פי' רש"י ורשצ"ס, ולפי שהוא קנת קרוב אל תחלת מאמך, לכן תרגם המתרגם
האשכנזי כאלו הוא עזר צמקום עתיד: והגוונ' שרואה לאכול את כספנו צעתיך כאשר הי'
יעקב חושדו שרואה לבזול ממנו את וכשו: (טז) כי כל העשר, כי זה משמש צלשק אלא, כלוע'
משל אציקו איך לנו כלום אלא מה שהליל הקצ"ה מאזינו שלנו הוא (רש"י), וכ"כ ר' עוזרי'
ספרדכו שהוא כמו כי לחקת (בראשית י"ח ע"ו), אולם לנקלום תרגם שם צדס, ויז"ע,
צקושטס, ובאן תרגמו, ארי, ארוס, לפי שמפרשים כפשוטו שהוא לנתינת טעם על שאמרו את
כספנו לפי שאף שהעשרנו משל אציקו, עכ"ז שלנו הוא כי ה' הליל אותו מאזינו, וכן מתורגם
צל"ס, ועיין ע"ש בפסוק המקור צדס הרשצ"ס ור"ב בי שפיר לא מתפרשים אלא:

תרגום אשכנזי

ויצא לא

בְּנֵי וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַמַּלְאִים: (יח) וַיִּנְהֲגוּ
אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רֶכֶשׁוֹ אֲשֶׁר
רָכַשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפָדֵן
אָרֶם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אֶרְצָה
בְּנָעַן: (יט) וּלְבָן הָלַךְ לָגֹז אֶת־צֹאנֹו
וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר
לְאֵבִיהָ: (כ) וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן

דיא קאמעלע:
(יח) פֿיהרט אויך אללע
זיין פֿיה, אונד אללע זיין
האבע, וועלכע ער ער-
ווערבען, דאז אייגענ-
טהים נעמליך וועלכעס
ער צו פֿדן ארם ערווער-
בען, אום צו זיינעם
פֿאטער יצחק צו רייזען,
אין דאז לאנד כנען:
(יט) לבן אבערוואר הינט-
געגאנגען, זיין קליינעס
פֿיה צושערען, דא שטאהל
רחל דיא גאטצע אייה-

רעם פֿאטערס: (כ) עס געלאנג אלץ דעם יעקב דען אראמיטן לבן צו הינטערגע-

תרגום אונקלוס

רש"י

יֵת כָּל בִּיתוֹהִי בֵּית כָּל קִנְיָנִיהָ דִּי קִנְיָנִיהָ דִּי קִנְיָנִיהָ
בְּפָדֵן אָרֶם לְמִיתִי לָבוֹת יִצְחָק אָבִיהָ לְאַרְעָא דְכְּנָעַן: (יט) וּלְבָן
אָזַל לְמִינֵי יֵת עֲגִיבָה וְנָסִיבָת רָחֵל יֵת צִלְמִנְיָא דִּי לְאֵבִיהָ:
(כ) וְכַפִּי יַעֲקֹב מִן לָבָן אֶרְפָּאָה עַל דָּלָא חֲוִי לִיָּה אֲרִי אֲזִיל הוּא:

[זרלשית ל"ו]: (יח) מקנה
קנינו. מה שקנה מלכנו
עזדים ושפחות וגמלים
וחמורים: (יט) לבנו את
צאנו. שנתן ציד צניו

באור

(יח) מקנה קנינו, מה שקנה מלכנו עזדים ושפחות וגמלים וחמורים (רש"י), ומקנה סמך
כי הוא צלילי, וכן מתורגם צל"א שהוא שם כולל כל המעלטין, ואל"ת, ביתוהי דקניניה, והוא
שם פרט רק אל הבהמה, אלל יצ"ע תרגם, ביתו ונכסיו די קנא, הנה מפרש מקנה קנינו צנ'
דזרים מקנה על הבהמו' וקנינו על שלר הנכסים, וכן כתב הרד"ק צשדשים שרש קנה כי צכל
מקום שכלמ' מקנה וקנין יחד כמו עשה מקנה וקנין (יחזקאל ל"ח י"ז), עקריהם וקנינם
(זרלשי' ל"ד כ"ג), יהי' האחד על הבהמות והאחד על שלר נכסים, וצס' יהושע (י"ד ד'),
פי' הרד"ק צלופן אחר, ואין להאריך פה: (יט) לבנו את צאנו, שנתן ציד צניו דרך שלשת
ימים צניו וצין יעקב (רש"י), וכן פי' הרלצ"ע, וזהו על דעת המפרשי' ויתן (לצן) ציד צניו
(של לצן), והמפרשים ויתן (יעקב) ציד צניו (של יעקב) יאמרו שעכ"ז הי' ללצן עוד עדרי לץ
אחרים שנתן ציד צניו חוץ מאלו שציד יעקב: את התרפים, לא כתבנו' אלל להפריש לצידי
מע"ז (לשון רש"י והוא מצ"ד וכ"ה צפר"א פ' ל"ו), ואפש' כי היו ללצן לע"ז כלש' אמר לפה
גצת את ללבי אלל לא היו כל התרפים נעזדים כי איך תמלא ע"ז צצית אדנו דוד והקדוש מה
שאמר שהם כלים לקבל הטעות ויקסמו צהם לדעת עתידו' והתל' נגזרת מלשון ורפה ידיס
(שמואל צ' י"ז צ'), נרפים אתם נרפים (שמות ה' י"ז), יקראו אותם רפים לרמוז צשמים כי
דבורם כמו כצואה רפה תצא צדצ ותכוצ לעתים רחוקות כמו שאמר כי התרפים דצרו אק
(זכרי' י' צ'), והנה יעבו אותם קטני חמנה להם לללבי' לא יסללו צסס הנכצד ולל יתפללו
אליו רק כל פעשיה' צקסמי' אשר יגידו להם התרפים וכתוצ והאיש מיכה לו צית ללבי' ויעש
אפוד ותרפים (שופטים י"ז ה'), ושס כתוצ שאלל נל צללבי' ונדעה התללח דרכנו (שס י"ח ה'),
כי צתרפי' היו שוללי' וכן היה הענין צישראל צלפוד כי אחרי אשר הורגלו צלפוד הקדש עשו
כדמותו והיו שוללים צו ומלמתיים צדצדיו ותועים אחריו גס צחלוס לא ידרשו את ה' כי אס צהס,
וזה טעם ויעש אתו גדעון צלפוד וילב אתו צעידו צעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שס ויהי
לבדעון ולציתו למוקש (שס ח' כ"ז), כי סרו מאחרי ה', והנה לצן הי' קוסס ומנחש כלש' אמר
נחשתי וארלו ארץ הקוסמים מעולס כדכתיב כי מללו מקדס ועננים כפלשתיס (ישעי' צ' ו'),
וצלעס צן צעוד הקוסס היה מעידו וזה טעם למה גצת את ללבי (הרמז"ן), והיתכ כונסו
שלל יגידו ויודיעו ללצן כי דולא יעקב לצדו: (כ) ויגנב יעקב את לב לבן הארמי, פי'
גנב דעתו כי סלל הי' חושפ' עס ללכו והוא צדצ, ונהה רכצוהי' דצת, לצ, כי עיקר הדעת

ויצא לא

תרגום אשכנזי קעב

חען, אינרעם דינעם ניא-
מאנראנצייגטע, דאס ער
פלייחען וואללטע:
(כא) אלזע, ענטפלעכע
ער, אונד אללעס וואס זיין
וואר, ער מאכטע זיך
אויף, גינג איבער דען
שטראס, אונד ווענ-עטע
זיך נאך דעם בערגע גלעד:
(כב) אס דריטטען טאגע

הַאֲרָמִי עַל־בְּלִי הַגִּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא :
(כא) וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיֵּשֶׁב אֶת־פְּנֵי הַר
הַגִּלְעָד : (כב) וַיֵּגֶד קִדְבֹן בְּיָמֵי הַשְּׁלִישִׁי
כִּי בָרַח יַעֲקֹב : (כג) וַיִּקַּח אֶת־אָחִיו עֲמֹ

ווארדע דעם לבן אנגעזאגט, דאס יעקב ענטפלעכען: (כג) דא נאהם ער זיינע פֿערוואנדטען

רשי

תרגום אונקלוס

דרך שלשת ימים צינו ותי
יעקב: ותגנוב רחל את
התרפים. להפדים סת
לניה מעל נתנונה
(כג) את אחיו. קדונו:

(כא) וְיָקָם וַיַּעֲבֹר יֵת פָּרַח וְשָׂרִי יֵת אֲפֹהִי
לְשִׁירָא דְגִלְעָד : (כב) וַאֲחֻזִּיחַ לְלָבָן בְּיָמָא תְּלִיתָאחַ אָרִי אָזַל
יַעֲקֹב : (כג) וַיֵּגֶד יֵת אָחֻזִּיחַ עֲשִׂיחַ וַיְרִיף בְּתִירוֹהִי מִהֲלָךְ שְׂבָקָא
[כד]: (כב) בִּיּוֹם חֲשִׁלִישִׁי. סְהַרִי דְדֶךְ שְׁלֹשַׁת יָמִים הִיב צִינִיחַס : (כג) אֶת אָחִיו. קְדוֹנוֹ :

באור

צלב, וצ"ע תרגום המלה הזאת כפי הכוונה, דעתי' דלצן, ולנקלוס סינה כל המלע' לתרגם
דק ע"פ הכוונ' וכסו יעקב מן לצן סומא, וכן עשה המתרגם השכנזי: על בלי הגיד לו,
על שלא הגיד לו דרכו: כי ברח הוא, לא שימט' לו סני צורח כי זה לא יתכן סלס טעם כי
צורח למלת ויגנז גנז דעתו כי הוא הי' צורח והעלים ממנו ולא הגיד לו כי הי' דלזה ללכת,
כ"פ צמ"י, ולק טעם מסכים לזה, כי לפ"ז, הי' רלוי להיות הסתנח צמלת לו, וגם על
צלי הגיד לו הוא עממד קנר ומסר הנמשך, גם מלת על דחוק, ולכן נרלזה לי סשז על עממד
על צלי הגיד לו, כי מלת צורח תכלול צ' עמיים ההליכה, צהצצא, ופה עיקר הכוונה על
ההליכה, על צלי הגיד לו כי הולך הוא, סצל לפי שצממת צורח ספס הכמות לשון צורח, האיל
וסצל גם כוונת ההליכה המכוונת פה צעלס. וכתב ר"ע ספורנו מלת הצריחה צכל מקום
סודה, על סוד האדם מליזה מקום ולק דחף חזק עמיד סצל סוד האדם מן המקום
מפני הזק הוב סו מפני דחף יקדס ניסה, ויגנז יעקב סת לצן סארמי, סלס הדלזה לו
סארמיס כלל צמה סקצל עליו לשון הדע מצניו וצמה סלס היו פניו עם יעקב כתמול סלסס,
חז עשה מפני שהי' לצן צעל מדמה צלופן סלס הי' מרמיס שידע יעקב דצר עזה היס סופר
כל צעדיו ולס הי' סצל יעקב דרך להמלט, על צלי הגיד לו, כמו על עלת סתמיד (צצדצר
כ"ס ט"ז), הדלזה יעקב עלמו כללו צלתי מרמיס צליצת לצן מלצר סלס הגיד לו כי חפץ ללכת
וכל זה עשה לס להעדר מוסר סלס בצורכת חז כי צורח הוא מדלגה סינולוהו לצן צעורת סנשי
עידו כמו סלמר צהתנללותו ללצן סחר כן עכ"ד ר"ע ספורנו, ולדעת סתמרגס סלסכנזי סין
סבד סז על יעקב, כי סס ססר סתמיד, וסעו' סכמות כן הוא, סהלליח יעקב צעלסו ועלסס
לו לגרוע סת דעת לצן סארמי עם היותו מעוכן וקוסס וקיי צערמומיות, כי לס הי' סדס
סהלביד לו דצר מצריחת יעקב, לפי שהסכימו כלס על ידו, ולק סתרפיס לס גלו סת סחן לצן
על הדצ' הזה, כי לקחתס רחל, לזה לס צלס לו הידיעה כי סס ציוס סלליסי: (כא) ויברח
הוא וכל אשר לו, כללסלסחד ספרט: את הגהר, פרת כמו סת"ס וצ"ע: וישם את סניו,
ללגס סר הגלעד: (כב) ביוס השלישי, סהרי דרך סלשס ימיס הי' ציניחס: (כג) את אחיו,
קדונו, וכן מרגס וצ"ע וססמרגס סלסכנזי: דרך שבעת ימים, כל סותן הימים סהלך
ססמיד להביד ללצן הלך יעקב לדרכו כמלס יעקב דחוק מלצן ששה ימים למדנו סכל מה סהלך
יעקב צו' ימים הלך לצן ציוס סחד, (לשון רש"י מצרלסית דצה), ונכח הוא סילך לצן כגנוד
לדק סותח כי כן דרך הדחפיס סצל לצן דרך ג' ימים סס צק ללכו וצק סללן סלס ציד יעקב לס
צק סעי' וצק ללכו בללו לצן דועה ללכו צמורח לעיר ויעקב למערצה וציניחס דרך סלשס
ימים, וסכ יעקב מן סעיר כסע כי סס ציתו צמו וצנחיו וכל סלס לו מלצר סללן וסוד ללצן
ציוס הג' כי לס סרמיסו ציוס סרלסח וסז לצן לעירו ולקס סת ססיו עסס ודף סחדיו מעירו

תרגום אשכנזי

ויצא לא

וַיֵּרֶד אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבֹּק
 אֹתוֹ בְּהָר הַגִּלְעָד: (כד) וַיֵּבֹא אֱלֹהִים לִבְנֵי
 הָאָדָמָה בְּחִלָּם הַלֵּילָה וַיֹּאמֶר לֹא
 הַשָּׁמַר לָךְ פֶּן יִתְדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב
 עֲדִירָע: (כה) וַיֵּשֶׁב לִבְנֵי אֶת־יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב
 תִּקַּע אֶת־אֹהֶלוֹ בְּהָר וּלְבָנָה תִּקַּע אֶת־
 אֹהֶלוֹ בְּהָר הַגִּלְעָד: (כו) וַיֹּאמֶר לְבָנָה

מיט ויד: זעטצטע איהם
 נאך זיבען טאגערייזען,
 אונד האלטע איהן איין
 אים בערגע גלעד:
 (כד) גאטט אבער קאם
 צולהן, דעם אראמיטען,
 אים נעכטליכען טרוימע,
 אונד שפראך צו איהם:
 היטע דייך, דאס דוא ניכט
 (פֿאָן דער ויקרייזע) רע-
 דעסט מיט יעקב, וועדער
 אים גוטען נאך אים באַזען:
 (כה) אלזא ערדייכטע לבן
 דען יעקב, יעקב האטטע

זיין צעלט אויפגעשלאגען אויף דעם בערגע, אונד לבן מיט זיינען פֿערוואנדטען שלוגען אויף,
 אויף דעם בערגע גלעד: (כו) דא שפראך לבן צו יעקב: וואס האסט דוא געטהאן,

רשי

תרגום אונקלוס

יִמִּין וְאַדְבִּיק יְתִיָּה בְּטוֹרָא דְּגִלְעָד: (כד) וַאֲחָא מִימָר מִן קָדָם
 יִלְנֵת לְבָנָה אֲרַמָּא בְּחִלָּמָא דְּלֵילָיָא וַאֲמָר לִיה אִסְתַּפֵּר לָךְ
 דְּלָמָא חֲמַלִּיל עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עֲדִירָע: (כה) וַאֲדְבִיק לְבָנָה יִתֵּן
 יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב פֶּרֶם יֵת מִשְׁבִּנְיָה בְּטוֹרָא דְּגִלְעָד: (כו) וַאֲמָר לְבָנָה

דרך שבעת ימים. כל אותן
 ג' ימים שכלך המגיד להגיד
 ללצן הלך יעקב לדרכו כמלא
 יעקב רחוק מלצן ששה ימים
 ונצטעה השיגו לצן למדנו
 שכל מה שכלך יעקב נצטעה

ימים הלך לצן ציוס אחד (שנאמר וידדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וידדוף) אחריו ז' ימים):
 (כד) משוב עד רע. כל עוצתן של דשעים רעה היא אלל הכדיקים [יצמות ס"ג]: (כו) כשבירות

באור

שבעת ימים והשיגו ציוס השציעי אלל נאמ' על דעת צראשית דכ שצן הסדה אשר שם הלצן נסע
 יעקב ולצן לקח את אחיו עמו מבוזזי לאנו וצפרקי ר' אליעזר נדלה כי לצן שצ לעירו ומסס
 לקח כל בצור וכל צן חיל ודדף אחריו משס (הרמז"ן), והרמז"ס נתצ דרך שבעת ימים כי יעקב
 הי' הולך לאט צשציל לאנו ולצן שהי' רחוק ממנו הלך לבוזז את לאנו כדכתיב וישס דרך שלשת
 ימים צינו וצין יעקב והוא מיה' לרדוף והשיגו לסוף שבעת ימים: וידבק, ענין השגה וכן
 תרגום וישגס (צראשית ע"ד ו'), ולדכיקון: (כד) ויבא אלהים ונו', הרמז"ע מפרש קודם
 וידבק אתו ופידושו וכצד צא אלהים ודציס כמותו, ואין לודך לזה פה כי יוכל להתפרש כפי'
 הרמז"ן וז"ל וידבק ונו', כי ציוס השציעי לערצ הביע לַצִּית אל תחת הכר ודסה את יעקב
 חונה מעליו מרחוק ולן צליל' ההוא למטה ויצא אליו החלום וטעם אל לצן הארמי להגיד כי
 אף על פי שהוא ארמי ואנשי מקומו אנשי תרפים ועוננים כפלשתים צא אליו חלום הנצול'
 לנצוד הכדיק וכן ויגבצ יעקב את לצן הארמי אע"פ שהוא הארמי הקוסס צעל התרפים
 עכ"ל: פן תדבר, שלא תדצ': משוב עד רע, לפי פשוטו השמ' לך פן תדצ' עמו לעשו' לו
 טוזה אס ישוצ עמך מדרכו לו פן תפחידנו לעשות לו רעה אס לא יצא עמך כי אני לויתיו
 לשוצ אל ארצו (הרמז"ן), וכפי' הרמז"ע ור"ע ספורנו, ושעו' הכתוב לפ"ז, השמ' לך מדצ'
 עם יעקב (מענין שוצו אליך) צין צלופן שטוצ לו לו צלופן שרע לו, ועכ"ז תצין כוונת
 המתרגם האשכנזי: (כה) וישב לבן את יעקב, פרט שח' הכלל, ולפי פי' הרמז"ן שהעסקתי
 צפסוק הקודם, תהי' ההשגה הזאת יותר קרובה, כי הרמז"ס לא היתה רק אלל הכר צתחתיתו
 ויעקב היה צראשו, אלל זאת היתה צראש הכר: תקע את אחיו, אונקלוס ויצ"ע תרגמו תקע
 הרמז"ן, פרס, לפי הענין השייך לאלל, ותקע הצ', אשרי, לפי הענין השייך אל אחיו,
 כי מלת את התרגמים, ית, שמורה על הפעול שהס אחיו, אלל הרמז"ע מפרש תקע הצ'
 כמו הא', ומלת אהר' מלמה ואחרת עמך, ומלת את פי' עט, ושעורו, ויעקב תקע

ויצא לא

תרגום אשכנזי קעג

לִיעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ וְהַגִּבְתָּ אֶת-לִבִּי
וְהַגִּבְתָּ אֶת-בְּנֹתַי בְּשִׁבְיוֹת חָרָב:
(כז) לָמָּה נִחַבְתָּ לְבָרְחָ וְהַגִּבְתָּ אֶתִּי
וְלֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְאַשְׁלַחְךָ בְּשִׁמְחָה
וּבְשָׂרִים בְּתֹת וּבְכִנּוּר: (כח) וְלֹא
נִמְשַׁחְתִּי לְנֶשֶׁק לְבָנִי וּלְבִנְתִּי עֲתִידָה

דאס דוא וואָ מיין הערץ
געשטאָהלען, אונד מיינע
טאָכטער וועגענעפֿיהרט
האסט וויא קריגסגעפֿאנ-
גענע? (כז) ווארום ביזא
דוא וואָ היימליך געפֿלאָהען,
אונד האסט מיך אלוא
בעשטאָהלען? ווארום
האסט דוא מיר עס ניכט
געזאגט, וואָ העטטע איך
דיך הינוועגעשיקט, מיט
פֿריידען אונד געזענגען,
מיט פויקע אונד הארפֿע:
(כח) וואָ אבער האסט דוא מיך ניכט איינמאל מיינע וואָהנע אונד טאָכטער קיססען לאססען! וויהע!

תולדות אהרן למה מנחות ס"ב, ח':

(כח) וואָ אבער האסט דוא מיך ניכט איינמאל מיינע וואָהנע אונד טאָכטער קיססען לאססען! וויהע!

רשי

תרגום אונקלוס

חרב. כל חיל הצא למלחמה
קרוי חרב: (כז) ותגנב
אותי. גנבת את דעתי:
(כח) יש לאל ידי. יש כח

לִיעֲקֹב מֶה עָבַדְתָּ וּבִפְתָא מְנִי וּדְבַרְתָּ יֵת בְּנֹתַי בְּשִׁבְיֹת חָרָב:
(כז) לָמָּה אֶפְסַרְתָּא לְמִיזַל וּבִפְתָא מְנִי וְלֹא חֲוִיתָא לִי וְאַשְׁלַחְךָ
פִּזֵּן בְּחִדּוּתָא וּבְחִשְׁבָּתָא בְּחִפְזָא וּבְחִגְגִין: (כח) וְלֹא שְׁבַחְתָּנִי

באור

את אהלו זהר ולצן תקע את אהלו עם אחיו זהר הגלעד, וכן מתורגם זל"א: בהר הגלעד,
הוא ההר המזרחי שתחלה, ולכן תרגם יצ"ע, זההוא עוורא דגלעד, והנה היו שניהם זהר
אלה נכח אלה: (כו) בשביות חרב, כל חיל הצא למלחמה קרוי חרב: (כז) נחבאת לברח,
מלילה כפולה לתוספת צאוד: ותגנב אתי, לשון הדד"ק צטרשים שרש גנב כאלו אמר דעתי,
או יהי' אותי צמקום מן כלום גנבת דעתך ממני וכן אמר התרגם ונסית ממני עכ"ל, ועם
שאלת הוא שיעא לפעמים את צמקום מן כמו נלאתי את העיר (שמות ט' כ"ט), פי' מן
העיר, וכמוהו דציס, מ"ע יותר נראה המי' הא', ותהי' נענין המלילה הרשאו', ותגנב
את לצני, וכן אותי הכוונה על הלצ שהוא העיקר, ועיקר כוונת שתיבה על גניבת דעתו, וכן
תרגם יצ"ע, וכן פי' דס"י, ואין ראוי' מן אנהלום לפירושו הצ', כי הוא תרגם גם ותגנב
את לצני, ונסית ממני, כי לא תרגם צסתיבה רק הכוונ', ועל מלת ונסית לא שייך רק ממני.
אצל המתרגם האשכנזי שתרגם (אונד האסט מיך אלוא בעסטאָהלען), כוונתו לפרש צאופן אחד
יותר נאות, כי צתחלי' שאל שתי שללות צדרך כלל, א' למה נחבאת לברח, צ' ותגנב אתי,
והוא גניבת התרפים, ואח"כ פרע שתיבה, כי ולא הגדת עם הפסוק שלאחריו צאוד על
הרשאו', ופסוק ועתה הלך הלכת צאו' על השני' שהיא ותגנב אתי: ולא הגדת לי ואשלחך
וגו', תרגם יצ"ע, ולא תנית' לי ואלו תניתא לי שלחתיך וכו', והולך לזה לפי שחש כי ולא
הגדת לי איננו לשון שאלה, רק מלת' אמיתי, הנה לא הגדת לי, אצל יות' נכון לפרש כי
מלת למה מושכת ענמה ואחדת עמה, וענינו, ולמה לא הגדת לי והיית משלח אונך וכו',
ואין צריך להוסיף, וכן מתורג' זל"א: ואשלחך, עתיד מורכב עם העצ', כמ"ס צהקדמה
וצנאורי כמה פעמים, וכן מתורגם זל"א (וא העטטע איך דרך הינוועג געסיקט). ואלו
הזמנים המורכבים יצאו לפעמים צלשון עצר ולפעמים צלשון עתיד: ובכנור, א"ת וצחננך,
ואין זה חרבומו של כנור כי תרגם אצי כל תפש כנור ועוגב (צדאשית ד' כ"א), כנורא
ואצוצא, אצל תרגם פה לפי כוונת המאמר כדרכו צהרצה מקומות עם שאל הולך לזה:
(כח) נמשחתני, עזתני: לבני, כתרגום יצ"ע לצני ברהמי: הסכלת, לשון טפשות: עשו,

עקוד, וצו"ו צמקום ה"א למ"ד הפעל, וענינו הסכלת לעשות זאת, או לעשות כן, כן פי'
הרצ"ע, וכוונתו לצאר המקור כהודפתו, ואין צורך כי המקור יפורש כוונת הפעל המתלוה
עמו אם עזר לו עתיד, וציאודו פה הסכלות מה שעשית, וכן תרגם יצ"ע, אסכלת מה
דעדת: (כח) יש לאל ידי וחייל צדי לעשות עמכם רע, וכל אל שהוא לשון קדש על

תרגום אשכנזי

ויצא לא

הסבֿלת עֵשׂוֹ: (כט) יֵשׁ-לְאֵל יָדִי
לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם
אָמַשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הַשְׁמַר לְךָ
מִדְּבַר עִם-יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד-רָע:
(ל) וְעַתָּה הֲלֹךְ הֲלַכְתָּ כִּי-נִכְסְף
נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה נִגְבַּתְתָּ אֶת-
אֱלֹהֵי: (לא) וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלִבִּי כִּי
יֵרָאֵתִי כִּי אֶמְרָתִי פָּן-תִּגְזַל אֶת-בְּנוֹתַיךָ

דוא האסט אונפֿערנינפֿ-
טיג געטחאן: (כט) נון
האבע איך דא מאכט אין
דער האנד, מיט אייך
שלים צו פֿערפֿאהרען:
אלליין דער גאטט איי-
רעם פֿאטערס שפראך
פֿאריגע נאכט צו מיר,
אונד זאגטע: היטע דייך
מיט יעקב (פֿאן) דער ריק-
רייזע) צו רעדען, וועדער
איש גוטען. נאך איש בא-
זען: (ל) אינדעססען ביזט
דוא נון אויך וועגענאנ-
גען, ווייל דוא דייך זעהנ-
טעסט נאך דיינעם פֿא-
טערס-הויז: ווארום

ת"א השמר יצמות ק"ב, ז', מיר כ"ב, ז':

שטאהלסט דוא נאך מיינע גאטטער? (לא) יעקב גאטטערטעטע אונד שפראך צו
לבן: ווייל איך מייך פֿירכטעטע, אונד דאכטע, דוא מאכטעסט מיר דיינע טאכטער מיט

תרגום אונקלוס

רש"י

לְנִשְׁקָא לְבָנֵי וְלִבְנֹתַי בָּעֵן אֶסְבִּלְתָּא לְמַעְבָּד: (כט) אֵית חֵילָא
בִּידֵי לְמַעְבָּד עִמָּכֹן בִּישׁ וְאֶלְהָא דְאַבוּכֹן בְּרַמְשָׁא אָמַר לִי
לְסִימָר אֶסְתַּמַּר לְךָ מְלַמְלָא עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד בִּישׁ: (ל) וַיַּעַן
מִיזַל אֲזִלְתָּ אֲבִי חֲמָדָא חֲמִידָתָא לְבֵית אָבוּךָ לָמָּה נִסִּיבְתָּא יֵת
בְּחֵלְתִי: (לא) וַאֲתִיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלִבִּי אֲבִי דְחֵילִית אֲבִי אֶמְרִית

וחיל צידי לעשות עמכם
דע וכל אל שהוא לשון קדש
על שם עיזו ודוצ אונים
הוא: (ל) נכספת. חמדת
והרצה יש במקרה נכספה
וגם כלתה נפשי [תהלים
פ"ד] למעשה ידיך תכסוף
[איוז י"ד]: (לא) כי יראתי וגו'. השיצו על לשון ראשון שאמר לו ותנהג את צמותי וגו':

באור

שם עיזו ודוצ אונים הוא, ושרשו חיל כמו כגזר חק חיל (תהלים פ"ח ה') ולכן לא ישתנה הצידי
דצדי וצננים חלים חילי, ואפי' צסמיכות הדצים לא נשתנה כמו חילי מואז (שמות ט"ו ט"ו),
ונמלאת ד' פעמים צמקרא צסמיכות הדצים וצבולס כתובה היו"ד ע"הפ, ולות השמוש הפונה,
והדלוי יש אל לדי, וכת"א, אית חילא צידי, וכן תרגם יצ"ע והמתרגם האשכנזי: ואלהי
אביכם, הוי"ו כמו חלל וכ"מ צל"א: אמש, הלילה שעזרה: אמר אלי לאמר, אמר אלי
צלסון זה, כמצואר צהקדמה וצציאורי כמה פעמים: השמר וגו', ואני חולק לו כצוד לאלהי
לציכס, כן פי' הדשצ"ס, חלל היה ראוי להיות מאמר זה צסוף דצדיו, וידעה לי כי מאמר זה
הוא הקדמה אל שאלתו השנית, כלומר חק כי ראיתי כי דלון הסס היה צהליכתך לצית חניך
צעצוד שאמר אלי חלל לחזירך צין צכפיה וצין דצדדים טוצים, חלל למה גנצת את חללי, כי
על דצר זה לא הי' דצר חללים עמך, או תהיה הכוונה לחזק שאלתו הא', כי אם מה' היתה
לך נסיעתך זכה כאשר אמר אלי חמס, לא היה לך לצדוח, כי לא הייתי יכול לעכצ על ידך כמו
שאיכנו יכול להחזירך עתה: (ל) ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך למה
גנבת את אלהי, הכוונה אם מרוד חשקך לצית חניך הלכת ממני, ויש לך קלת התנלות צזה,
חק לך התנלות על גניצת חללי, כי לא היתה תלוותך לצית חניך סזה שגנצ את חללי:
נכסף נכספתה, ענין תלווה וחשק כמו נכספה וגם כלתה נפשי (תהלים פ"ד ג'), למעשה ידיך
תכסף (איוז י"ד ט"ו), ונכסף, מקור מצנין נפעל צפלס חכ נלחם, נלחם צס (שופטים י"ח
ג'), נשאל חלל דוד (שמואל א' כ' כ"ח): (לא) כי יראתי וגו' השיצו על לשון ראשון

ויצא לא

תרגו' אשכנזי קער

געוואלט וועגנערהמען :
(לג) ביא וועס דוא אבער
דיינע גאטטער פֿינדען
וירסט, דער וואָלל ניכט
לעבען בלייבען, אים ביא-
וין אונזערער פֿערוואנד-
טען אנטערזוכע וואס
פֿאָן דעם דייניגען ביא מיר
איוט, אונר נים עס דיר,
יעקב וואוסטע געמליך
ניכט, דאס ווא דחל גע-
שטאָהלען האטטע :
(לג) לבן גינג אין יעקב'ס
צעלט, אונד אין לאה'ס
צעלט, אונד אין דער ביי-
דען מעגדע צעלט, אונד
פֿאָנד ניכטס, אויס לאה'ס

צעלט גינג ער חעראים, אונד קאם אין רחל'ס צעלט : (לד) רחל נאחם אינדעסען דיא חויגאט-
צען, טראט ווא אין דען וואטטעלקיסען דעם קאמעעלס, אונד עטצטע זיך דארויף, אלץ דורכ-

רש"י

(לב) לא יחיה. ועלותה
קללה עפה רחל צורך
[נ"ר] : מח עמדי. עשך :
(לג) באהל יעקב. הוה
סהל רחל שהיה יעקב תדיר
סלה וכן הוה אומר צמי
רחל שעת יעקב וצולן לא

נאמר שעת יעקב : ויבא באהל רחל. כשיצא מכלל לאה חזר לו ללבל רחל קוד' פֿיחפס צלהל
האמרת. (ספרי' ספרים השפחות) וכל כך למה לפי שהיה פניו זה שהיה משתשנית : (לד) בכר

באור

ועל סהדן סהדן : (לב) עם אשר חמצא וגו', כלומר כל מי אשר חמצא סת סליהך עמו לא
יחיה, כי סמי סעפה נקמה ענפו : מה עמדי, עשך : וקח לך, הדבר הוה : (לג) ויבא
לבן באהל יעקב וגו', רש"י פי' כי סהל יעקב הוה סהל רחל, וסחר שחפס צכל סהלים חזר
וספס צלהל רחל סידע זה שהיה משתשנית, והרמז'ן עען עליו וסמר סעל דרך הפשט לא יעכן
סיקראנו צפסוק סחר צמי סמות, והנכח כפי' הרמז'ן ח"ל ויצא לצן צלהל יעקב, וסחר כך
צלהל לאה וסחר כך צלהל סמי השפחות, ולמה לא מלס צלהל רחל סהרי כשיצא מלהל לאה
ויצא צלהל רחל יסנה רחל על כר הגמל סהתדפס צתיכו, ויצא מלהל לאה ויצא צלהל רחל,
כלומר סע"פ סאמרנו למעלה צלהל לאה וצלהל סמי השפחות לא כך היה סלס צתחלה כשיצא
מלהל לאה נכנס צלהל רחל, סלס מפי' סורך דצרים סאמר לצן לרחל ורחל ללצן לא היה דוזה
להפסיק סת הפסוק הרשק עכ"ל, ולפ"ז לא חפס דק פעס סחת צכל סהל, וכן פי' הרמז'ן ע
צסוף דצרי וכתצ סהכתוצ סחז דרך קצרה וסיחד להזכיר סהל רחל להזכיר צכלן ולס מלס כי לא
היו סס וסזר ופי' כי צעת לסתו מלהל לאה צא צלהל רחל ססר סס התדפס דק סכצד לקחתס
רחל וססיס צכר הגמל, וגס הרמז'ן ססכיס לפידוס זה : ובאהל סמי סאמחת, סלהל סחר
היה לסתיהן סו צלהל כל סחת מהן (הרמז'ן ע), והרמז'ן ססכיס לפי' סאחרון וכתצ כי סהלים
היו לכלס כי היה זה תציעות סלדיק צעצור סלס תדע סאחרת צצואו סל דעוזה גס ססור הוה
צדק תודה כמו סהזכירו חכמים צהסכת נדה וליעקב סהל מיוחד וסס תסכלנה על סלחנו עס
צניז ועס צניז ציתו עכ"ד : (לד) ורחל לקחה, לפני זה : בכר חגמל, לסק כרים וכסות
ותרגמו צעציעל דגמלס והיו סדדעת העסויה כפי' כר (סנותמים על הגמל לסצת עליו), וצעידותין

ויצא לא

וְלֹא מֵצָא: (לֵה) וַתֹּאמֶר אֶל-אֲבִיהָ
אֶל-יָחִיד בְּעֵינַי אֲדֹנִי כִּי לֹא אוֹכֵל
לָקוּם מִפְּנֵיהָ כִּי-דָרָךְ נָשִׁים לִי וַיַּחֲפֹשׂ
וְלֹא מֵצָא אֶת-הַתְּרָפִים: (לו) וַיָּחֹר
לִיעֲקֹב וַיִּרְבּ בְּלִבָּן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
לְלִבָּן מִה־פִּשְׁעֵי מַה חָטֵאתִי כִּי דָלַקְתָּ

תולדות אהרן דרך ע"ז כ"ד, ז':

יעקב פינג אן, אונד שפראך צו לבן: וואס איזט נון מיין פֿערברעכען? וואס איזט

תרגום אונקלוס

צִלְמִנְיָא וְשִׁוְתִּינּוֹן בְּעֵבְיטָא דְנִמְלָא וַיְתִיבַת עֲלֵיהוֹן וַיִּמְשֵׁשׁ לָבָן
יָת כָּל מִשְׁכָּנָא וְלֹא אִשְׁכַּח: (לֵה) וַאֲמַרְתָּ לְאַבְרָהָא לָא יִתְקַדֵּף
בְּעֵינַי רַבּוֹנִי אֲרִי לָא אֵיכּוּל לְמִיקָם מִן קִדְמָךְ אֲרִי אִזְרַח נָשִׁין
לִי וּבָלֵשׁ וְלֹא אִשְׁכַּח יָת צִלְמִנְיָא: (לו) וַיִּתְקִיף לִיעֲקֹב וַיִּנְצָא עִם
לָבָן וַאֲמַר לָבָן מַה חֲזִיבִי מַה סוֹרְחָנִי אֲרִי רַדְפָּתָ

(לו) דלקת. רדפת כמו על ההרים דלקונו [איכה ד'] וכמו מדלוק אחרי פלשתים [שמואל א']

באור

(דף ט"ז ע"ג) שנינו הקיפוח צעזעיין והן עזיני גמלים צעט"ו צלע"ז (רש"י), וצל"א (זוה"א-
זחטטעל), והרלצ"ע מפרש כי כד הוא מין ממניי הגמלים הרלים מהר, ותשימם צמקוס שעומדים
הכדים והגמלים דהיינו צאודותם, ותשצ עליהם ולא היתה צאהל, אצל דחוק הוא. ויתכן
שדרשו כדר: (לה) דרך נשים, מנהג והוא הכדות, ואמר' כן דרך כבוד, וכן ארס כנשים
(צדאשית י"ח י"א), ולשון הרמז"ן לא הציונותי מה התנלות זה וכי הנשים אשר להם האורח
לא יקיימו ולא יעמידו אולי אמר' כי ראשה ואצריה כצדים עליה והיא חולה צצא הארס כי כן
דרכן וכל שכן צמעטות הלירה כרחל שדמיהן מועטין והארס יכצד עליהן מאה, והנכון צעיני כי
היו הכדות צימי הקדמונים מרוחקו' מאד כי כן שמן מעולם נדות לריחוקן כי לא יתקדצו אל אדם
ולא ידצרו צו כי ידעו הקדמונים צחכמתם שהצלן מזיק וגם מצטן מוליד גנאי ועושה דושס רע
כאשר צארו הפילוסופים, עוד אני עתיד להזכיר נסיונם צזה והיו יושצות צד צאהל לא יכנס צו
אדם וכמו שהזכירו דצותינו צצרייתא של מסכת נדה תלמיד אסור לשאול צצלומה של נדה דצי
נחמיה אומר אפילו הדצור שהוא יולא מפיה הוא עמא אמר דצי יוחנן אסור לאדם להלך אחר
הגדה ולדרום את עפרה שהוא עמא כמת כך עפרה של נדה עמא ואסור ליהנות צמעשה ידיה
ולכך אמר' רחל ראיה הייתי לקום מפני אדוני לנשק ידיו אצל דרך נשים לי ולא אוכל להתקדצ
אליך וגם לא ללכת צאזהל כלל שלא תדרוך אתה עפר דגלי והוא החדיש ממנה ולא ענה אותה
כי לא היו מספרים עמהם כלל מפני שצצורה עמא עכ"ל: ויחפש ונו', כלל שאחר הפרט:
(לו) ויחר ליעקב וירב בלבן, מתחלה נתן לו רשות לחפש כי אמר עם אשר תמלא את אלהיך
ואמר כגד אחינו הכר לך מה עמדי, ואיך ימלא אס לא יחפש וימשש אצל מתחלה היה חושש אולי
אחת הנשים או העצדים גנצו את אלהיו ועתה צדאותו כי אינם עמהם חדה אפו כי אמר לא
אצד את אלהיו רק תואנה הוא מצקס ממני, והמלאה לצן היתה כדי לחפש כלי יעקצ שהיה
חושד אותו שמה גנצ איה דצד עשלו: ויען, שרש ענה עיקרו תשובת הדצה, ויש עני' צתחלת
הדצדים כמו צצרי הוויכוח או צציר כמו ויען איוב ויאמר (איוב ג' צ'), הא', שעדיין לא דצרו
אלי רעיו, ונתן להם מרש (שמות ט"ו כ"א), והיינו לוי שצענין הוויכוח, הרלשון נרד אל

תרגום אשכנזי

וויחלטע לבן דאז גאנצע
צעלט, אונד פֿאנד ניכטס:
(לֵה) רחל אבער שפראך
צו איהרעם פֿאטער: מיין
הערר בעליבע ניכט צו
צירנען, דאס איך ניכט
אויפֿשטעהען קאן, ווייל
איך עבען ווייבערשוואכ־
הייט האבע, ער זוכטע
אלוץ, אונד פֿאנד דיא-
גאטצען ניכט: (לו) נון
פֿערדראָס עס יעקב, אונד
ער צאנקטע מיט לבן,
יעקב פֿינג אן, אונד שפראך צו לבן: וואס איזט נון מיין פֿערברעכען? וואס איזט

רש"י

הגמל. לשון כרי' וגסתות
כתרגומו צעזיטל דגמלל
והיא מדעת העשויה כמין
כד וצעירוצין [דף י"ז]
שנינו הקיפוח צעזעיין והן
עזיני גמלי' צעט"ו צלע"ז
Bát, (זוה"אזחטטעל):

(לו) דלקת. רדפת כמו על ההרים דלקונו [איכה ד'] וכמו מדלוק אחרי פלשתים [שמואל א']

ויצא לא

תרנום אשכנזי קעה

מיינע זינדע? דאס דוא
מיר זא נאכגעזעטצט
האסט: (לז) דוא האסט
יא אללע מיין גערעטה
דורכויהלט, וואס האסט
דוא פאן דינעם הויזראטה
געפונדען? לעגע הער,
אין געגענווארט מיינער
אונדריינער פערוואנדטען.
דאס זיא צווישען אונס ביי-
דען ענטשיידען: (לח) ריזע
צוואנציג יאהרע, דיא איך
בייא דיר געוועזען, האבען
דיינע שאפע אונד ציגען
ניכט פערלאממט: אונד

אחרי: (לז) כִּי־מִשְׁשָׁתָּה אֶת־כָּל־כְּלִי־מֶה־
מִצֵּאתָ מִכָּל כְּלִי־בֵיתְךָ שִׁים כֹּה גִגְד
אֲחִי וְאַחִיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ: (לח) זֶה
עֲשֵׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רַחֲלִיךָ וְעֵזִיךָ
לֹא שָׁכְרוּ וְאִילִי צֹאנְךָ לֹא אָכַלְתִּי:
(לט) מִרְפָּה לֹא־הִבֵּאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי
אֶחָטָנָה מִיָּדִי תִּבְקֶשְׁנָה גִּבְתִּי יוֹם

ת"א ואילי ז"ק ס"ה. ז:

דיא ווידער דיינעם קליינען פֿיה'ס האבע איך ניכט געגעססען: (לט) צערריססענעם
האבע איך דיר ניכט געבראכט, איך מוסטע עס מיססען, פאן מיינער האנד קאננטעסט

רש"י

תרנוב אונקלום

י"ז: (לז) ויוביחו. ויצדו
עס מי הדן אפרוצי"ר
זלע"ז Eprouver, (פרי-
פען, חונטעראפען):
(לה) לא שכלו. לא הפילו
עיצודס כמו רחם משכיל
[הושע ט'] תפלט פרתו ולא תשכל [איוצ כ"א]: ואילי צאנך. מכאן אמרו חיל צן יומי קרוי חיל
שזס לא כן מה שזחו חילי' לא לכל חזל כנשים חכל חס כן בזלן הוא [ז"ק ס"ה]: (לט) מרפה.

בתרי: (לז) אֲבִי מִשְׁשָׁתָּה יָת כָּל מְנִי מָה אֲשַׁכְחָתָא מִכָּל מְנִי
בֵּיתְךָ שְׁנֵי הָבָא קָדָם אֲחִי וְאַחִיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין תַּרְנֻבָּא: (לח) דִּבְנ
עֲשֵׂרִין שָׁנִין אָנָּה עִמָּךְ רַחֲלִיךָ וְעֵזִיךָ לֹא אָכַלְתִּי וְדָבָרִי עָנְךָ לֹא
אָכַלְתִּי: (לט) דְּחִבְרָא לֹא אִתִּיתִי לָךְ דְּהוּת שְׁנֵינָא כְּמִנְיָנָא מִן

באור

השני, ולא יושלם ענין הוויכוח כי חס כשה שאל וזה משיצ, וכן היו גם השירים הקדמוני' שהיו
שנים משודרים זה תחלת המחמר וזה סופו, ול"ל שזה הסנה שרוב השירים הם כפל לשון צמלות
שונות, כדי שכל אחד ישודר כל מחמר, ואס כדלו כלשון חין דע, כי הכונה היא העיקרית,
ולא כדלו כלשון רק כדי להמתיק הדבר ולתת עריצו' אל חזן השומע, חזל דעת חז"ל צסוטה
פ"ה ע"ד אינה נן כי לדעת ר"ע היו עונין רק ראשי פרקים, ודעת ר"נ שמטה התחיל והס
קראו אחריו כולה, ועוד דעה אחרת שס צגמרא: מה פשעי מה חטאתי, מה מלאת צי עול
לשעצר שחשדתי עתה לבזלן (ר"ע ספורנו): כי דלקת, דדפת, כמו מדלק אחרי פלשתיס
(שמואל ח' י"ז כ"ג), על ההדים דלקנו (איכה ד' י"ט): (לז) שים בה, ענינו כמו הנה,
ור"ל שים דבר הוויכוח שצינינו כגד אחי ואחינו והמה יוכיחו צן שנינו, ונדלה את מי ילדיקו
ולת מי ירשיעו, וכן תרגם יצ"ע, שוי כדון דינך: ויוביחו, לשון רש"י ויצדו עס מי הדין
אפרוצי"ר זלע"ז עכ"ל, וזל"ל (בייפחול געבען): (לח) לא שכלו, לא הפילו עיצודס, כמו
רחס משכיל (הושע ט' י"ד), תפלט פרתו ולא תשכל (איוצ כ"א י'), והכוונה כי הנה הפך זה
מלאת צי שלא כלצר שעצדתיך צאמונה כמשפט הלדיקים חזל היטצתי לך יותר שהשתדלתי צאופן
שלא שכלו מתוך חוסר מדעה ומתוך שמירה פחותה: ואילי צאנך לא אכלתי, אפילו כמנהג
שאר הדועים, כי דרך דועי לאן צמדצר לכול מן הכנשים הזכרים, ופי' ואילי ומאילי ואפי' אחד
לא אכלתי, ותחס' מ"ס השמוש כמו אלחנן צן דודו ציפ לחס (שמואל צ' כ"ג כ"ד). ר"ל מצית
לחס, עד יקס גוי איציו (יהושע י' י"ג). מאויציו, והדומים להס: (לט) מרפה, ע"י ארי
חלצ: אנכי אחטנה, לשון קלע צלצן אל השערה ולא יחטא (שופטים כ' ט"ז), חני וצני שלמה
חטאים (מלכים ח' ח' כ"א), חסדים, חכמי חסדנה חס חסדה חסדה לי שמירי תצקסנה,
והוצנתי לשלס צעדה: אחטנה, חסר חל"ף למ"ד הפעל, והראוי אחטנה, ורש"י והרשנ"ס
פי' מלה זאת מלשון חסדן וכן תרגם המתרגם האשכנזי, חזל הרד"ק צלשתי שרש חטא הציח

תרנום אשכנזי

דוא פֿאַרדעק: וואס דעם
טאנעם, אונד וואס דעם
נאכטס געשטאנדלען
ווארד: (מ) ווען איך אס
טאגע וואר, פֿערצעהרע
מיך דיא היטצע, אונד
בייא נאכט דער פֿרעסט,
אויך דער שלאף וויך אים
מיינען אויגען: (תל) איך
בין נון צוואנציג יאהרע
אין דיינעם הויזע, איך
האבע דיר געדריענט פֿיער-
צעהן יאהרע אום דיינע
צווייא טאכטער, אונד
טעסט מיינע בעלזאנונג

רש"י

ע"י לרי וזלז: אנכי
אחשבה. לשון קולע כל
הסעדה ולס יחטא [שופטים
כ'] למוצני שלמה חטאים
[מלכים א' א'] חסדים.
לכני לחסונה לס חסרה
חסרה לי שמדי פנקסה:

ויצא לא
ונגבתי לילה: (מ) הייתי ביום אכלני
חרב וקרח בלילה נתבד שנתו מעיני:
(מב) זה-לי עשרים שנה בביתי
עבדתי ארבע-עשרה שנה בשתי
בנותי וישש שנים בצאנה ותחלק
את-משכרתי עשרת מנים: (גז) לולי

ת"א הייתי נ"מ ל"ג, ז': זה לי סס ט', ח':

ועכס יאהרע אום דיין קליינעם פֿיה, דוא אבער פֿערוואנרעל-
צעהנמאהל: (מז) ווען ניכט דער גאטט מיינעם פֿאטערס, דער

תרנום אונקלוס

ידי את בְּעִי לָה גְּבִרִית בִּימָמָא וְגִבְרִית בְּלִילִיא: (מ) הָיִיתִי
בִּימָמָא אֲכָלְנִי שָׂרְבָא וְגִלְיָא גְּחִית עָלִי בְּלִילִיא וְגִרָר שִׁנְתִּי
מִעֵינַי: (מח) דָּגָן לִי שְׁרִין שְׁנִין בְּבִיתָךְ פְּלִחִיתָךְ אַרְבַּע שְׁרִי
שְׁנִין בְּחִרְתִּין בְּנָתְךָ וְשִׁית שְׁנִין בְּעָנָה וְאֶשְׁבִּיתָא יַת אֲגָרִי עֲשִׂר
זְמָנִין: (מז) אִילּוּלָא פִּון אֶלְדָּא דְּאַבְרָהָם וְדָחִיל לִיה יִצְחָק

אנבי אחשבה. תרנומו דהא שמיא ממיינל שכיפה נפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו ליש
[נמדנר ל"א ע"ט] תרנומו לל שגל: נגובתי יום ונגובתי לילה. ננות יום לו ננות לילה הכל
שלמתי: נגובתי. כמו רצתי צגים שרתי צמדינות [ליכה א'] מלמתי משפט [ישעים א'] לוכצתי
לדוש [הושע י']: (מ) אכלני חרב. לשון לש אוכלה: קרח. כמו עשליך קרחו [טהלים
קע"ז] תרנומו גלדל: שנתו. לשון שינה: (מא) ותחלק את משכרתי. היית עשנה תנלי
שגנינו מנקוד לטול ומעקודים לצדודים: (מב) ופחד יצחק. לל רלה לומר ללחי יצחק סלן

באור

כל המלות אשר זה תחש ענין אחד, והוא לשון חטא ועון הנעשה צאונג, ופידושו כלן שיהיה
החטא עלי ושלם לך כמוה, וכן פי' הרלצ"ע ור"ע ספורנו. וכן תרגם יצ"ע: תבקשנה, קל'
הקו"ף וכן רוצ הצנין כאשר הקו"ף צוול הוקלה מהדגש: נגבתי יום ונגבתי לילה, ננות יום
וגנות לילה הכל שלמתי, והיו"ד צמיהם נוספות לו ליחס כמו מלמתי משפט (ישעים א' כ"ב),
רצתי צגים שרתי צמדינות (ליכה א'), כלילי לומר נגבת יום, ונגבת לילה, והוא פעול
קל לבקשה צמדינות על משקל בְּעִלָּת צעל (צדלשית כ' ג'), וללו הייתה היו"ד לבנו היה לו
לומר נְגָבְתִּי צקמן הצי"ת, ול"מ, נטרית ציממל ונטרית צלילול, ולל לוכל לבונו' על לשון
הכתוב: (מ) הייתי ביום, ענינו צמקום שהייתי ציוס לנלי חרצ, וכ"ת יצ"ע הייתי ציממל
צחקלל, וכן מתורגם צל"ס: אכלני, לשון לש אוכלה (דודים ד' כ"ד) (רש"י): חרב, ענין
היוצא והנגוז והחמימות: וקרח, כמו משליך קרחו (טהלים קמ"ז י"ז), תרנומו גלדל (רש"י),
וצס' יחזקאל (א' כ"ז), כתצ רש"י הקרח הנודל, ת"י גלד חסן, גליה פור"ט צלע"ז, וצל"ס
(סטחרקער פֿרעסט): שנתו, לשון שינה: (מא) ותחלק את משכרתי, היית עשנה תנלי
שגינינו מנקוד לטול מעקודים לצדודים, והכוונה צזה כי הנה דלקת אחרי כאשר ידדף האדם
אחרי הגנז הנה לל מלמתי עמי מכל כלי ציתך דנר והיה דלוי לי לקחת ממך כל מה שאוכל כי
אתה החלפת את משכרתי עשנה מים והיית תוצע ממני כטרפות ושלמתי לך שלל בדך:
(מב) אלחי אבי, ולמר כך פירש ללחי לזרהסו ופחד יצחק, א"מ וכן יצ"ע, חדסל ליה

ויצא לא

תרגום אשכנזי קעו

גאטט אברהם'ס, אונד
דיא עהרפֿורכט יצחק'ס,
מיר צום בייאשטאנד גע-
וועזען ווערע, דוא העט-
טעסט מיך וואָהל לעער
וועגגעשיקט; מיין עלענד,
אונד מיינער הענדע אר-
בייט האט גאטט געזע-
הען, אונד דיא פֿאַר-
נאכט ענטשידען: (מג) לבן
אנטוואָרטעטע, אונד
שפראך צו יעקב: דיא
טאָכטער זינד מיינע טאָכ-
טער, דיא זאָהנע מיינע
זאָהנע: דאז קליינע פֿיה
מיין קליינעס פֿיה, אונד אללעס וואס דוא זיהסט, געהאָרט מיר צו; אלליין וואס קאן איך מיינען טאָכ-

אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק
היה לי כי עתה ריקם שלחתי את-
עבדי ואתיניע בפני ראה אלהים ויובח
אמשי: שביעי (מג) ויען לבן ויאמר אל-
יעקב הבנות בנותי והבנים בני והצאן
צאני וכל אשר-אתה ראה לי-הוא
ולבנותי מה-אעשה לאלה היום או

תולדות אהרן הבנות יצמות ס"ג. ז:

תרגום אונקלוס

הוה במעדי אבי קען ריקן שלחתי ית עמלי וית ליאור ידי
נלי קדם יי ואובח ברמשא: (מג) ואתיב לבן ויאמר ליעקב
בנותא בנותי ובניא בני וקנא עני וכל די את חזי די לי הוה
ולבנותי מה אעביד לאלין יוסא בין או לבניהן די ילידו:

רשי

הקדוש צדק הוא מיוחד
שמו על כל הדיוקים צחיהם
ואע"פ שאמר לו צלחמו
מצלח שצע חזי ה' סלחי
לצדקם לזיך וסלחי יצחק
צשציל שכו עיניו והרי הוא
כעת. יעקב נתירא לומר סלחי ואמר ופחד: ויובח. לשון תוכחה הוא ולא לשון כוכחה: (מג) זה

באור

יצחק, ולשון רש"י לא ראה לומר סלחי יצחק שאין הקצ"ה מיוחד שמו על כל הדיוקים צחיהם ואף
ע"פ שאמר לו צלחמו מצלח שצע חזי ה' סלחי לצדקם לזיך וסלחי יצחק (צדאסית כ"ח י"ג),
צשציל שכו עיניו והרי הוא כעת, יעקב נתירא לומר סלחי ואמר ופחד עכ"ל, והו שאמר
להלן וישצע יעקב צפחד לצו יצחק צמי שפחד יצחק עמנו, וכן פי' הרד"ק צשצס שרש פחד,
וכתב שאמר זה צינחק לפי שפחד מהשם ומסר עצמו צדצר העקדה, ולדעתי יותר היה שייך זה
על לצדקם לפי דברי הכתובים המיחסים הכסיון הזה לצדקם ולא ליצחק, ולכן שפט מזה
הרש"ע שהיה אז יצחק עדיין נער ורך ועקרו צע"כ, ויהיו דצרו סלו סמתיים סו סאז, עכ"פ
רסיו שהפסוק מיחכו לסדקם, ולכן הנכח כדצרי רש"י, והרש"ע פי' ופחד הוא שס המקרה,
והכוונה ידעת יצחק סת השם היו הועילתני בי זכות סאז תועיל לזן, והיו יותר מכוון ע"פ
דקדוק העלה, וכן מתרגם צל"א סצל להלן צפסוק וישצע לדיך גס הוא לפרש כרש"י והרד"ק:
היה לי, צעצרי, כ"ת אונקלוס וצ"ע והמתרגם סאשכנזי: ריקם, שרשו דיק, והוא שס צתוספת
ע"ס וימלא עם זכר ונקצה יחיד ורציס, כמו ע"ס סל סמנס וחס: שלחתי, ולא צשמה
וצסידים: ויובח, לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה (רש"י), ולסו הרמב"ן ויותר נכון לשון
הוכחה כי סמר למעלה ויובחו צין סנינו ואמר עתה כי סלחיס היודע הנסתרות הוא הוכיח
צין סניהם ולכן לא סמר ויובח סומך סמש עכ"ל, וכן מתרגם צל"א, סולס מה סרלה להוכיח
פידוסו עמה סלס סמר ויובח סומך, סיכנה הוכחה לדעתי כי גס לפי פידוסו לדיך לקשרו עם
עלת צין ולומר ויובח צינינו סמש כמ"ס למעלה ויובחו צין סנינו, וסלמת יותר נרסס לי פה
פידש"י כי ההוכחה היו ע"פ צירוד הענוות סל סניהם והסלישי מצחין עם מי סלדק והיושר
כמו סלמר למעלה סיס כה נבד סחי וסחיך, ר"ל נספר סדצר סצינינו לפניהם למען יסכילו
לדעת דצר מי ילדק, מסל"כ צדצר ה' סל לזן לא היה לא סמיעת טענות סניהם ולא צירוד
דצריס רק גזירה מוסלעת, סמר לך ובי, סהיו סתוכחה ולא ההוכחה: (מג) והבנים בני,
נצני סס ססוציס: ולבנותי מה אעשה לאלה, סמרן סהוא כמו ולבנותי מה אעשה להן היום
והוא תוספת צליר, וכן נסדענו סנינו סנחנו (סמולס' כ' מ"צ), ויותר נכון נרסס סהוא לדיך

תרגום אשכנזי

ויצא לא

לְבָנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלְדוּ: (מד) וְעָתָה לְכֹדֶה
נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וְאַתָּה וְהָיָה לְעַד
בֵּינִי וּבֵינֶךָ: (מה) וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבְנֵי
וִירִימָה מִצִּבְיָה: (מו) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחָיו
לְקַטְוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ-גִל

טערן, אָדער איהרען קינד
דערן וועלכע זיא געבאָרען
האבען, נונמעהר טהון?
(מד) קאָממע! וויר וואָל-
לען איינען בונד צערשניי-
דען, איך אונד דוא:
וועלכער צום צייגנים זיין,
צווישען ביר אונד דיר:
(מה) יעקב נאהם איינען
שטיין: ריכטעטע איהן

צום דענקמאל: (מו) אונד שפראך צו זיינען פֿערוואנדטען, לעזעט שטיינע צוזאם-
מען! זיין נאהמען שטיינע, מאכטען איינען הויפֿען: אונד מאן שפייזטע דאועלבסט אויף

תרגום אונקלוס

רש"י

(מד) וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבְנֵי וִירִימָה מִצִּבְיָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחָיו
(מה) לְקַטְוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ-גִל
(מו) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחָיו לְקַטְוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ-גִל

אעשה לאלה. איך תעלה
על לצי להרע להן:
(מד) והיה לעד. הק"צ:
(מו) לאחיו. הם צנו

באור

חמלה, ולצנתי מה לעשה לאלה אשר לפני כי נכמדו רחמי עליהן או לצניהן הנולדים צנתי
והם לי צנתי וזה טעם אשר ילדו ואמר זה כמתנולל על דברי יעקב כי צנתי אחריו לראות צנתי
ומה אוכל לעשות להן טובה או לצניהן ועתה אטיצ להן שתכרות לי צנתי שלא תענה אותן ולא
תקח עליהן נשים (הרמז"ן), ותצין צנתי כוונת המתרגם האשכנזי, ורש"י פי' מה לעשה לאלה,
איך תעלה על לצי להרע להן, וכ"פ הרמז"ס: (מד) והיה לעד, הקצ"ה, לשון רש"י, ואינו
כמשמעו, אצל יאמר והיה הצדית לעד צינותינו כי העוצר עליו יקולל צנל אלות הצדית כעס
והיו צך לאות ולמופת (וצדים כ"ח מ"ו), או טעמו נכרתה צדית צדנר קיים שיכיה לעד
צינותינו על כן הדים יעקב אצל והוא מה שאמר עד הגל הזה ועדה המלצה כעס ואמר
יבוסע אל כל העם הנה האצן הזאת תהיה לנו לעדה (יהושע כ"ד נ"ז) (הרמז"ן), וצדנר
האחרונים נראים כי צדית לשון נקצה, וכ"ה דעת אונקלוס ויז"ע ורמתיגס האשכנזי שיכיה
לעד אינו שז על השם: (מה) וירימה מצבה, הדימה להיותה מלצה שהלצה על קומתה
ושמה צמקוס גזיה מההר להיותה נראית מרחוק זהו שאמר וירימ' ולא אמר וישם אותה
מלצה לפיכך קראה מלצה, וכ"ת יז"ע, וקפה לקמה, וכ"ת צל"א: (מו) ויאמר יעקב לאחיו,
לאחי לצן הנזכר אשר צאו עמו כי לא רצה לאמר כן לחמיו שהיה נוהג צו כבוד, וכן ויקרא
לאחיו לאכל לחם לאחי לצן ולא קרא ללצן דרך כבודו כאלו הכל צדשותו והכל שלו ודומה להם
ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם (צדאשית מ"ז ג') (פי' לאחי של יוסף), ורש"י פי' לאחיו
של יעקב (הם צנו שהיו לו אחים נגשים אליו ללדה ולמלחמה, והוא מצ"ד), כי הצאים עם לצן
אובציו ורעיו, ויתכן כי מה שאמר צלצן ויקח את אחיו עמו הם קרוציו צני משפחתו מזרע
נחור אחי אצרהם ועשה כן צעצור שלא ירצה להציא על יעקב אנשים נכדים שלא ירצו עמו
צנח או יחמדו ויבזלו ויגנצו מאשר לו והנה אלה קרוצים ליעקב כמו ללצן על כן יקראו אחים
לשניהם, וי"א שאמר להם אחים דרך מוסר כמו שאמר לרועים אחי מאין אתם (שם כ"ט ד')
(הרמז"ן), והמתרגם האשכנזי תרגם לאחיו לקרוציו של יעקב כפי' הצ' של הרמז"ן, ויז"ע
תרגם כפירש"י: לקחו אבנים ויקחו אבנים, אונקלוס ויז"ע תרגמו ויקחו, ולקטו, לא ככוונת
המלה, רק לפי שנופל על לשון לקטו: גל, שיגולו שם אצנים עד שיתחצרו, ונקרא חומר
האצנים כן לסצו, ושדשו גלל, וחצורו אל הכנאים יוכיח גליו, גליו, שהלמ"ד דבושה לחסדון
אות הנפל: ויאכלו שם על הגל, אכלו שם לצדק, או שהוא דרך הצאים צדית לאכול שניהם
מלחם אחד לאהבה ולחצרה ואחרי צואם צצועה וצדית צנח להם צנח ועשה להם כרה גדולה,
ויתכן כי טעם ויאכלו שז על הגל הצנח הנזכר למטה כי אמר להם לקטו אצנים ונעשה גל
לאכול עליו והיו העד צצואו צדית ואחרי כן אכלו עליו צנח וטעם ויאכלו לחם שעשה להם

ויצא לא

תרגום אשכנזי קען

דעם שטיינהויפֿען :
(מז) לבן נאנטע איהן יגר
שהדותא : אונר יעקב
נאנטע איהן גלעד :
(מח) דען לבן שפראך :
דיזער שטיינהויפֿען זיין
הייטע איין צייגנים צוויי
שען מיר אונד דיר : דא
הער נאנטע מאן דען
ארט גלעד : (מט) וויין
אויך מצפה, ווייל מאן
געזאגט האט, דער עוויגע
ווירד עס שויען צווישען
מיר אונד דיר, ווען וויר
אויך איינער דעם אנדערן
אויס דעם געזיכטע קאמ-
מען : (נ) ווען דוא מיינע טאכטער בעליידגעסט, אָדער צו מיינען טאכטערן נאָך אנדערע ווייבער

וַיֵּצֵא לֹא שֵׁם עַל-הַגָּל: (מז) וַיִּקְרָא לֹא לְבָן
יֵגֶר שְׁהֲדוּתָא וַיַּעֲקֹב קָרָא לֹא גִלְעָד:
(מח) וַיֹּאמֶר לְבָן הַגָּל הַזֶּה עַד בִּינִי וּבִינָךְ
הַיּוֹם עַל-כֵּן קָרָא שְׁמוֹ גִּלְעָד:
(מט) וְהַמְצַפָּה אֲשֶׁר אָמַר יֵצֵף יְהוָה
בִּינִי וּבִינָךְ כִּי נִסְתָּר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ:
(נ) אִם-תִּעֲנֶה אֶת-בְּנֹתֵי וְאִם-תִּתְּקַח

תולדות אהרן יגר שנת קט"ו, ז'. מנלס ט', ח': תענה וימח
ע"ד ז', וע"ו ח'. כתובות מ"ז, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

שהיו לו אחים נגשים אליו
ללדה ולמלחמה [ז"ר]:
(מז) יגר שהדותא .
תרגומו של גלעד: (ע"כ)
קרא שמו: גלעד. גלעד:
(מט) והמצפה אשר אמר
ונו'. והמלפה אשר זהר הגלעד . כמו שכתוב ויעצר את מלפה גלעד [שופטים י"א] ולמה נקראת
שמה מלפה לפי שאמר כל אחד מהם לחזרו ילף ה' ציני וצינך אם תעצור את הצדית: כי נסתר
ולא כדלה ליש את דעהו: (נ) בנותי בנותי. שני פעמים אף זלפה וזלפה זנותיו היו מפלגש:

(מז) ויקרא ליה לבן יגר שהדותא ויעקב קרא ליה גלעד:
(מח) ויאמר לבן דגורא הדין סהיד בינא ובינך יומא דין על פן
קרא שמה גלעד: (מט) וספוטא די אפר יסף מימרא די בינא
ובינך ארי נחפסי גבר מתבריה: (נ) אם תעני ית בנותי ואם

באור

סעודה גדולה ללון עמו לא משתה זלזד (הרמז"ן): (מז) יגר שהדותא . תרגומו של גלעד
וכן תרגם והיתה צל לגלים (ירמיה כ"א ל"ז), ליגרין, לעי השדה (מכ"א ח' ו'), ליגרי חקלק:
גלעד, מלת עד שם המקדש ור"ל בל עדות כנגד שקרא לו לבן יגר שהדותא, ואלו היתה מלת
עד תאר היה אומר יגר שהדא, כאשר מלאנו לא תענה זרעך עד שקר (שמות כ' ט"ז), שר"ל
עדות שקר, אצל להלן עד הגל הזה ועדה המלצה, המה תארים: (מח) ויאמר לבן הגל הזה
עד, אחרי שקראו יעקב גלעד דזר זלסון יעקב הגל הזה עד ועל כן נקרא שמו גלעד כי זשם
הזה הסכימו שניהם, או שדגרי לבן מתורגמן ללסון הקדש (הרמז"ן), ומלת עד פה תאר, ולכן
ת"א ויז"ע סהיד: קרא, הקודש: (מט) והמצפה, כתב רש"י והמלפה אשר זהר הגלעד כמו
שכתוב ויעצר את מלפה גלעד (שופטים י"א כ"ט), למה נקראת מלפה אשר אמר כל אחד מהם
לחזרו ילף ה' ציני וצינך אם תעצור את הצדית, וא"כ הוא שם מקום גזוה זרלש ההר, ולפי
דעתי שהיה האזן שהקים יעקב מלצה והוא נמשך למעלה על כן קרא שמו גלעד והמלפה קרא
כי אמר ילף ה', ואפשר שהוא מלפה גלעד שהמקום יקרא על שם האזן הזאת לעולם (הרמז"ן),
וכן פי' זעל מ"י, וכן מתורגם זל"א: אשר אמר, לפי שאמר ליש לרעהו: יצף ח', ענין הצטה
כמו לפה נתתיך (יחזקאל ב' י"ז), ושרשו לפה, וכמו שזל מן דזה, יקצ צאדן (זרלשי' א' כ"ז),
זחסרון הה"א, כן נאמר מן לפה, ילף, והכוונה, ידלה ה', ציני וצינך, אף כי נסתר ליש
מדעהו, ונהיה אנוחנו דחוקים כל אחד מחזירו ולא ידלנו, השם ידלנו, וכן מתורגם זל"א,
והזלז"ע פי' כי אשר אמר שז אל לבן, ויעקב קראה מלפה זעצור שאמר לו ילף ה', ואינו
מונח: (ג) אם תענה את בנותי, לפי פשוטו כל ענין זמשמע, שאל יעשה להם דע ויכריחם

תרגום אשכנזי

ויצא לא

בָּשִׁים עַל-בְּנֹתֵי אֵין אִישׁ עֲמָנוּ רְאֹה־
אֱלֹהִים עַד בִּינִי וּבִינָהּ: (כא) וַיֹּאמֶר לְבִן
לִיעֲקֹב הַגִּלְהָד הַזֶּה וְהַגִּלְהָד הַמַּצְבָּה
אֲשֶׁר יָרִיתִי בִּינִי וּבִינָהּ: (כב) עַד הַגִּלְהָד
הַזֶּה וְעַד הַמַּצְבָּה אֲמִי לֹא-אֶעֱבֹד
אֲלֵיךְ אֶת-הַגִּלְהָד הַזֶּה וְאֶם-אִמָּה לֹא-
תֵּעֲבֹד אֵלַי אֶת-הַגִּלְהָד הַזֶּה וְאֶת-

ניממסט, זא איזט צוואר
קין מענש ריכטער צווי-
שען אונס: אבער זיהע!
גאטט איזט צייגע צווישען
מיר אונד דיר: (כא) לבן
שפראך פֿערנער צו יעקב:
היר איזט דיזער שטיינהוי-
פֿען, אונד היר איזט די-
זעם דענקמאהל, וועלכע
איך אויפגעווארפֿען הא-
בע, צווישען מיר אונד
דיר: (כב) דיזער שטייג-
הויפֿען נעמליך זיין צייגע,
אונד דיזעם דענקמאהל

זיין אויך צייגע, דאס איך ניאמאלס צו דיר פֿאר דיזעם שטיינהויפֿען פֿארבייא ציהע, אונד דוא
ניאמאלס צו מיר פֿאר דיזעם שטיינהויפֿען אונד פֿאר דיזעם דענקמאהלע פֿארבייא ציהעסט, צום

רש"י

תרגום אונקלוס

תָּסֵב בָּשִׁין עַל בְּנֹתֵי לִית אָנֶשׁ עֲמָנָא חַוִּי מִמָּרָא דְּיִ סְהִיר בִּינָא
וּבִינָהּ: (כא) וַיֹּאמֶר לְבִן לִיעֲקֹב הָא דְנִזְרָא הָדִין וְהָא קִמְתָּא דִּי
אֲקִימִית בִּינָא וּבִינָהּ: (כב) סְהִיר דְנִזְרָא הָדִין וְסְהִירָא קִמְתָּא אֲם
אָנָּא לָא אֲעִיבֵר לְתִתָּהּ יַת דְנִזְרָא הָדִין וְאִם אִתָּ לָא תְעִיבֵר

אם תענה את בנותי.
למכור תהן עונת תשמיש
[יומא ע"ז]: (כא) יריתי.
כמו ירה צים כזה שהוא
יורה חן: (כב) אם אני.
כרי לס פשטא צלשון אשר

כמו עד לס דזרתי דזרי: (כ"ד) לרעה. לרעה לי סתה עוצר סזל סתה עוצר לפרקמטיא:

באור

על דזר שאינן חפילות צו, כן פי' הרלצ"ע: אין איש עמנו, והלא כמה אנשים היו עמכם
סלל חין איש עמנו שיוכיח צן שנינו לס תעשה זה כי סתה תשכן צלדן סחרת וסין מי שיסגר
לך מה תעשה: ראה אלהים עד ביני ובינך, והוא דואה הכנסתות ויראה לס תשקוד צזריתי:
(גא) אשר יריתי ביני ובינך, שעורו, אשר יריתי להיות עד ציני וצינך: יריתי, סנקלוס ויצ"ע.
תרגמו, אקימית, לפי הכוונה, סזל עיקרו לשון השלכה פענין ירה צים (שמות ד' ט"ו), ומענין
ידיית חלים, וענינו כלן שהשליכו סזנים רצים סל מקום אחד, וכן סתודגס צל"ס (חויפגעשוואר-
פֿען), כהודאת המלה, והנה לפי פשוטו סל מקרא צתחלה העמיד יעקב סזן סחת (והוא סקראס
מלפה כפי' הרמז"ן). וסח"ז סמר יעקב לסחיו לעשות עוד גל סל סזנים רצות ועל הגל הזה
סכלו, והיו סס שני עדים, הגל והמלצה. (ולפי דעתי מלצה ומלפה סחד הוא רק סנתחלף
הצי"ת צפ"ס צחילוף סותיות צומ"ף, ועסאו כן לכוונת ילף). ומה סמר לעעלה סיעקב סזס
לסחיו לעשות הגל והס עשוהו, ופה סמר לצן אשר יריתי, לפי סיעקב סזס לעשות כן צעלת
לצן, סו סהוא לסחיו ירו סלצני', רק יעקב דרך מוסר לס סמר לסחיו רק לסחיו לעשות הגל,
ולפי דעת צעל הטעמים שהטעים המלצה צז"ק מפסיק יותר מן הרציע סזמלת הזה סז אשר
יריתי על סניהס על הגל ועל המלצה, ותהיה דעתו שגס הקמת המלצה היתה צציו לצן פס
סלל כזכר צפסוק: (גב) אם אני וגו', ואם סתה וגו', לס זה משמש צמקוס אשר סו צמקוס
סי"ן הספוש כמו עד סס כלו לסתות (צדאסית כ"ט י"ט), עד לס דזרתי דזרי (סס ל"ב):
לא אעבר, הרלצ"ע פי' לס סעזר צרית זה הגל כמו עזרו תורת חלפו רק (ישעיה כ"ד כ').
וסאינו ככון לדעתי כי על הכוונה סזסת לס יתלוה כשרס הזה עס מלות סל סלי סליך דוק
ותסכח, והיה די לומר פה לס סעזר סת הגל וגו' לס תעצור סת הגל וגו', ודעת סנקלוס ויצ"ע
כדלס סמפרסיס כפשוטו, וכן פירש"י, לרעה לי סתה עוצר סזל סתה עוצר לפרקמטיא, והוא
מז"ר הנה מפרש עוצר כפשוטו, וכן סתודגס צל"ס, ויראה שסס היה סמעזר וסדרך סחון
לצאר סזע, וסו' לס סתה עומת ה' סס צצוויס סו כהנת רצות: לרעה, לעשות

ויצא לא רב

תרגו' אשכנזי קעח

הַמִּצְבָּה הַזֹּאת לְרַעָה : (נג) אֱלֹהֵי
אֲבֹרָהֶם וְאֱלֹהֵי נַחֲוֹר יִשְׁפְּטוּ בִּינֵינוּ
אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשְׁבַּע יַעֲקֹב בַּפֶּחַד
אָבִיו יִצְחָק : (נד) וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח
בָּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֵאמֹר לֶחֶם
וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיְלִינוּ בָהָר : מַפְטִיר
לב (ה) וַיִּשְׁכְּמוּ לָבֶן בַּבֶּקֶר וַיִּנְשָׁק לְבָנָיו
וּלְבָנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּרָד וַיֵּשֶׁב

בְּאוֹעוֹ : (נג) דער גאָטט
אַבְרָהָם'ס, אונד דער
גאָטט נַחֲוֹר'ס! מאָגען
צווישען אונס ריכטען,
(נעמליך דיא גאָטטער
איהרער פֿאַרפֿאַהרען);
אונד יעקב שוואַר בייא
דער עהרפֿורכט זיינעם
פֿאַטער'ס יצחק'ס :
(נד) יעקב שלאכטעטע
אין שטיק פֿיה אויף דעם
בערגע, אונד לוד זיינע
פֿערוואַנדטען אין גאסס-
מאהל צו האלטען : זיין
הילטען גאסמאהל, אונד
איבערנאכטעטען אויף

דעם בערגע: לב (ה) דעם מאָרגענס דארויף שטאנד לבן
אונד זיינע טאָכטער, אונד זעגנעטע זיא: זאָראָן רייזטע לבן אב, אונד קאם ווידער אין זיינע

תרגום אונקלוס

רש"י

לְוָתִי יִתְּ דְנִזְרָא חֲדָין וְיִתְּ קִמְתָּא הָדָא לְבִישׁוֹ : (נג) אֱלֹהֵיהִי
דְּאַבְרָהָם וְאֱלֹהֵיהִי דְנַחֲוֹר יִדְוֹנוּ בִּינְנָא אֱלֹהֵא דְאַבְוִהֶון וְקִיָּים
יַעֲקֹב בְּדִדְחִיל לִיה אָבוּהִי יִצְחָק : (נד) וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח
בְּמִדְבָּרָא וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לְמִיכַל לְחֶמְאָ וַיֹּאכְלוּ לְחֶמְאָ וַיְבָרְכוּ
בְּמִדְבָּרָא :

(נג) אלהי אברהם. קדש
[ז"ל]: אלהי נחור. חול:
אלהי אביהם. חול:
(נד) ויזבח יעקב זבח.
שחט זהמות למשתה:
לאחיו. לאוהציו שעם לבן:
לאכל לחם. כל דצר מאכל
קרוי לחם כמו עזד לחם
דצ [דניאל ה'] נשחיתתה עז
נלחמו [ירמיה י"א]: לב (ב) ויפגעו בו מלאכי-אלהים. תלמידי של סדן ישראל צאו

לב (ה) וַיִּנְשָׁק לָבֶן בַּבֶּקֶר וַיִּנְשָׁק לְבָנָיו וּלְבָנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ
יְתָהֵן וַיֵּאָזֵל יְתָב לָבֶן לְאַחֲרֵיהִי : (ז) וַיַּעֲקֹב אָזֵל לְאַחֲרֵיהִי

באור

דע: (נג) אלהי אברהם, קדש: ואלהי נחור, חול, ולא זכר יצחק ונתואל לפי שהם היו
מודעים יותר ומפורסמים צדוק' (מ"י), ול"כ שזכר אברהם שהיה הראשון שעזז האלילים ומלא
צחקיותו דרך האמת, והוא הראשון אשר נטה מדעת לצותיו, והנה זה היה ממאמר לבן, כי
כל זה נמשך עדיין אל ויחמד לבן, אצל ציעקצ נאמר וישבע יעקב צפחד אציו יצחק, צעצור
ששייץ לכדו יותר מאציו אציו, והראצ"ע פי' כל אחד אמר ישפט צינינו אלהי אצותינו ויעקב
אמר על אלהי אברהם ולבן אמר על אלהי נחור אציו אציו שהיה עוצד ע"ז וכן העיד יהושע
(כ"ד ז'): אלהי אביהם, חול (רש"י), ועיין מ"ש צתקון סופרים שלי, ומאמר זה הוא מיותר,
ולשון המדרגם האשכנזי, יתכן שהדברים האלה הם מאמר מדע"ה הכותב התורה, כלומר שכל
אחד מכותבי הכרית נשבע אלהי אציו, ויעקב הוסיף להזכיר צפידוש שהוא נשבע צפחד אציו
יצחק, ולא אלהי נחור עכ"ל, ויהיה לפ"ז אלהי אציהם כמו מאמר מוסגר, ולכן הסגירו
המתרגם המזכר: בפחד אביו יצחק, כנר פירשתי לעיל, והמתרגם האשכנזי תרגם גם פה
שהוא שם המקרה: (נד) ויזבח יעקב זבח, שחט זהמות למשתה: לאחיו, לאוהציו שעם
לבן, אצל לא הולך לקדוש את לבן כי הוא היה אז כאצ לבני יעקב, ויז"ע עם שתרגם למעלה
לאחיו, לבנוי, ע"פ הדגש, תרגם פה, לקריציו: לאכל לחם, כל דצר מאכל קרוי לחם כמ
עזד לחם דצ (דניאל ה' א'), נשחיתתה עז צלחמו (ירמיה י"א י"ט):

לב (א) לבגיו ולבנותיו, יז"ע תרגם, לבנוי דיעקב ולצנתיה דליה, רואה לפרש צניו ממש,
ולכן הסב הכנוי אל יעקב הנזכר צפסוק שלפני זה, והכנוי של ולצנותיו על לבן הנזכר
צפסוק זה, ודוחק הוא, והנכון נדעת הראצ"ע שפי' לבנוי, צני צנותיו, שקרוין צנים לפעמים,

וישלח לב

תרגום אשכנזי קעט

ברודער עשו, אין דאז
לאנד שעיר, אין דאז גע-
פילדע אדום: (ה) אונד
בעפאהל איהנען, וויי-

אֲחִיו אֶרְצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אָדוֹם: (ה) וַיִּצֵּר
אַתֶּם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֶדְנִי

תרגום אונקלוס

יַעֲקֹב אֲזַנְדִין קְדַמְיָהּ לְנֹחַ עֲשׂו אֶרְצָה שְׁעִיר חֲקָלָא
דְּאָדוֹם: (ה) וּפְקִיד יִתְּהוֹן לְמִימַר בְּדִין תִּימְרוּן לְרַבּוֹנִי לְעֲשׂו
נַעֲשִׂיתִי כִּד וְחִסּוֹז אִלָּא בִּד אִינֵךְ כְּדִלִי לִשְׂנוֹא מוֹתִי עַל צְדָכוֹת אִינֵךְ שְׂצִדְכִּי הוּא גְצִיד לִאֲחִיךְ לֹא

באור

המלאכים היו מעצדיו (הרלצ"ע), וכ"ה דעת הרש"ס, וכ"כ דעת אונקלוס ויז"ע כי למעלה
תרבתו מלאכי אלהים, מלאכי דה', ופה תרגמו אונדן: ארצה שעיר, צעצור היות נבצ ארץ
ישראל על ידי אדום ואציו יושב צלון הנבצ יש לו לעצור דרך אדום או קרוב משם על כן פחד
אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו (הרמז"ן), ולפי המסופר צם' הישר (כפי
אשר העתקתי בסוף הפרשה הקודמת), שנודע לו ליעקב שהולך לקדשתו עשו, ע"י שלוחי
דצקה, אין לורך לדברי הרמז"ן, כי מיראתו פן יפגשוהו צדק עם חילו שלה אליו מלאכיו
לרצותו, ושלחם לארצו כי אולי לא ילא עדן מארצו, אולם מה שכתב הרלצ"ע וז"ל הכה ידענו
כי ארץ אדום צין חרן וצין ארץ ישראל וזאת תשיצה על הבאון שאמר כי סיני ושעיר ופארן סמוכים
הם עכ"ל, אין הדבר כן כי אדום הוא צבצול דרום לא"י וכן פארן וסיני ואינם רחוקים ממלרי',
אצל חרן הוא לנד מזרחית לפוכית לארץ ישראל צין פרת וחדקל, ואין לורך להאריך צדאיות, כי
מפורש הוא בכתובים נבד דצדיו, כי כתוב ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף וגו' ונסצ את הר
שעיר ימים דצים, ויאמר ה' וגו', רצ לכס סצ את ההר הזה פנו לכס לפנה וגו', ונעצד מלת
אחינו צני עשו הישצים צשעיר וגו' מלילת ומעליון גצר (דצרים צ' א' וצ' וגו' וח'), והנה הלכו
לדרום א"י אצל הר שעיר ומשם פנו למזרח א"י ופניהם לפונה והלכו למזרח מואצ ואח"י למזרח
עמק ואח"י לארץ סיחון ועוב וכל אלה צעצד הידקן מזרחה, וארץ הגלעד (שם תקעו יעקב
ולצן את אהליהם), היא צארץ עוב שהיא נחלת חלי שצצ מכשה שהיא קרובה לנפון א"י, גם
כתוב ואחי עשה המלך שלמה צעליון גצר אשר את אילות גל שפת ים סוף צארץ אדום (מלאכים
א' ט' כ"ו) וים סוף לדרומה של א"י קרוב ממלרים, ועוד כתובים דצים יתנבדו לו, וכצד תפשו
צזה הבאון מוהר"ר יעקב עמקן צם' מור וקליע' סי' ש"ו ע"ס: שדה אדום, שדה יאמר על
שדות הזריעה, ולפעמים על המדברות, ולפעמים על הארצות כמו ויצרח יעקב שדה ארם
(הושע י"צ י"ג), כמו ארץ ארם, וכמוהו לבד צשדה מואצ (רות א' א'), והכוונ' פה ארצה
שעיר צאותו החלק שדר שם אדום, כי אז היה עדיין אחרי יושב צה, וצני עשו לא ידעו עדיין:
(ה) ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר וגו', כצד כתצתי צהקדמה וצצאורי
פעמים דצות שאין כוונת לאמר על השומע והמלצה דק הוא מוסצ תמיד על המלצה, והכוונה

להודיע לשונו ממש, ומכאן ראיה לזה, כי אם היה פירושו וילן אתם שיאמרו, יהיה כה
תאמרון תיותר, אצל צאורי וילן אתם ויאמר כה תאמרון וגו' וצלי מלת לאמר לא היה שייך
להסצ הדבור אל יעקב, ולספר לשונו ממש, דק כותב התורה היה מספר כוונתו צלשון זה וילן
אתם שיאמרו לאדוניו לעשו, והנה מלת לאמר תודיע לשון יעקב אליהם העתחיל מן כה
תאמרון, וכה תאמרון תודיע לשונם שיאמרו לעשו ומתחיל מן כה אמר, וכה אמר תודיע לשון
יעקב אל עשו ומתחיל עם לצן גרתי והנה הרש"ס תודיע פה ענין מלת לאמר צמלות מועטות
וז"ל וילן אתם לאמר, לזה מותם ואמר להם כה תאמרון, והשלוחים לא היו יודעין דאגתו של
יעקב עכ"ל: לאדני. אמר להם כן עד שיתצדד אללם שהוא אדוניו וידצרו עמו צדרך מוסר
העצד (הרלצ"ע), ולשון הרמז"ן לזה מותם שיאמרו לאדני לעשו אנהנו שלו או שלוחים אליו
ולאמר לו כה אמר עצדך יעקב עם לצן גרתי ודומה לו צפרשה למי אתה או שקדלו יעקב
צפניהם אדני עשו להזהירם שלא יזכירוהו אפילו שלא צפניו דק דרך צצור צדאותם כי אדום
קודם מותו אדני, ודע כי הכצוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו צפחדתו לאמר אדני ועצדך צעצור
כי המנהב צלעיר למה העלה ונחמד אל הכצוד כאלו הוא אציו כאשר דמיה לכו התורה גם לרצות

לַעֲשׂוֹ כֹה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם-
 לִבִּי גִרְתִּי וְאַחֵר עַד-עֲתָה: (ו) וַיְהִי-
 לִי שׁוֹר וַחֲמֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
 וְאִשְׁלָחָהּ לְהַגִּיד לְאָדֹנִי לְמִצְאָתָהּ
 בְּעֵינָיָהּ: (ז) וַיָּשֻׁבוּ הַמִּלְאָכִים אֶל-יַעֲקֹב
 לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל-אֲחִיךָ אֶל-עֲשׂוֹ וְגַם
 דִּלְךָ לְקָרְאָתָךְ וְאַרְבַּע-מֵאוֹת אִישׁ

פֶּאֱלָגֶט: אֱלֹאִף שְׁפָרַעֲכֶט צו
 מִיִּנְעִים הָעֶרְדֵּן עֲשׂוֹ! רִיִּן
 קִנְעֶכֶט יַעֲקֹב לַעֲכֶט דִּיר
 זֶאֱנֶען, אִיךְ הָאֲבֶע מִיךְ
 בִּיִּיא לִבִּן אוֹיִפֶּנְהָאֶלְטֶען,
 אוֹנֵד בִּיזְהָעֵר פֶּעֶרוֹוִיִּילֶט:
 (ו) דֶּאֱזַעֲלִבֶסֶט הָאֲבֶע אִיךְ
 עֶרֶלֶאֲנֶט רִינֵד אוֹנֵד עֶזֶל,
 קִלִּינְעִים פִּיֶּה, קִנְעֶכֶט,
 אוֹנֵד מֶאֱגֵד, נוֹן שִׁיקֶקֶע
 אִיךְ, עִם מִיִּנְעִים הָעֶרְדֵּן
 קוֹנֵד צו טֶהוֹן, אוֹם גֶּע-
 וואָגֶענֶהיִיט אִין דִּינְעֵן
 אוֹיגֶען צו פִּינֵדֶען: (ז) דִּיא

בְּצִטֶען קֶעֱהֶרֶטֶען צו יַעֲקֹב צוֹרִיק, אוֹנֵד שְׁפָרַעֲכֶען: ווִיר זִינֵד צו דִּינְעִים בְּרוֹדֶער עֲשׂוֹ גֶעקֶאָמֶטֶען, עֶר

רש"י

תרגום אונקלוס

בְּדָבָר אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לִבִּי גִרְתִּי וְאַחֲרֶיהָ עַד כָּעַן:
 (ו) וַיְהִי לִי חֹרִין וַחֲמֹרִין עֶאֱן וְעֶבְדִּין וְאַמְתָּן וְשִׁלְחִית לְחַוָּאָה
 לְרַבּוֹנִי לְאַשְׁכְּחָא בְּהַגִּין בְּעֵינָהּ: (ז) וְתָבוּ אֲנִיכָא לְנֹת יַעֲקֹב
 לְמִימַר אֲחִינָא לְנֹת אֲחִיךָ עֲשׂוֹ וְאַף אֲחִי לְקַדְמִיתָךְ וְאַרְבַּע

נְתִיקִימָה צִי. דְּזִרְחֵר גִּרְתִּי
 צִימִטְרִיא תְרִי"ג כְּלוֹמֵד
 עִם לִבִּי הִרְשַׁע בְּרִיתִי
 וְתִרְי"ג מֵאוֹת שְׁמִדְתִּי וְלֹא
 לְמִדְתִּי מִמַּעֲשֵׂי הִרְעִים:
 (ו) וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר.

כֹּהֵן אָמַר לִי מַטְלֵ הַשָּׁמַיִם וּמַשְׁמַנֵּי הַאֲרֶז זֶה אֵינִי לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאֲרֶז: שׁוֹר וַחֲמֹר. דְּרַךְ
 אֲרֶז לֹמֵד עַל שׁוֹרִים הִדְבָּה שׁוֹר. אִדָּם לֹמֵד לְחִזְרוֹ צִלִּילָה קִדָּא הַתְּרַנְּבוֹל וְלִינוֹ לֹמֵד קִדָּא
 הַתְּרַנְּבוֹלִים: וְאִשְׁלָחָהּ לְהַגִּיד לְאָדֹנִי. לְהוֹדִיעַ שְׁלֵמִי צֶאֱלִיךְ: לְמִצְוָא חֵן בְּעֵינֶיךָ. שְׁלֵמִי שְׁלֵם
 עִמָּךְ וּמִצְקָא לְהַצִּתְךָ: (ז) בָּאנוּ אֶל אֲחִיךָ אֶל עֲשׂוֹ. שְׁהִיִּית לֹמֵד אֲחִי הוּא לֹא כֹהֵן כֹּהֵב

באור

אֲחִיךָ הַגָּדוֹל וְהַגֵּב יַעֲקֹב לְקַח צְבוּדָתוֹ וְלֹת צְרִכָתוֹ וְעֲשׂוֹ שׁוֹטֵם לֹתוֹ עֲלֵיהֶם וְעֵתָה הִיא מִדְּלָה
 לוֹ כֹּהֵן אִין הַמְּכִירָה הִסִּיף אֲלָלוֹ כְּלוֹם וְכִי הוּא כֹהֵב צו צְבוּדָה הַאֲז לְהוֹלִיף אֶת הַמַּשְׁטֵמָה מִלְּצוֹ
 עֲכָ"ל: עִם לִבִּי גִרְתִּי, כֹּהֵן יָדַעַת צִמְלוֹ' אֲזִי וְאֲמִי שְׁלֵם יַחֲשׁוּב צִשְׁלִילִי צִרַח (הִרְשַׁצ"ס):
 וְאַחֲרָי, כֹּהֵן וְאַחֲרָי, כֹּהֵן וְאַחֲרָי אֶת יַעֲקֹב (מִלְּאֲנִי א' צ'). כֹּהֵן וְאַחֲרָי, וְכֹן וְאַבְל וְאַמֶּר,
 חֲסִדוֹן אֲלָ"ף שֶׁל יִסּוּד (הִרְשַׁצ"ס כ"י), וְכֹהֵן מִצְנִין הַקֵּל, וְעַל הַדּוֹז יִהְיֶה הַאִיתִין צִחוֹלִם צִבְדָּת
 כֹּהֵן פִּ"א אֲלָ"ף, וּמַעֲשֵׂי צִלְרִי כֹהֵן אֲזִי אֲזִי (מִשְׁלִי ח' י"ז), וְכֹלִם כֹּהֵן לְהַמְשִׁיךְ לֹת כֹּהֵן
 צִמְקוֹם פִּ"א הַפֶּעַל, וְהַכּוֹנֵה הוֹלִיל וְאַחֲרָי עַד עֵתָה צִצִּית לִבִּי, לְפִיכָךְ לֹא צִלְתִּי לְהַשְׁתַּחֲוֹת
 לָךְ עַד פֶּתָה: (ו) שׁוֹר וַחֲמֹר וְגו', כֹּלִם לִשָּׁן כֹּלִל וְכֹן כִּי אִם הַסּוֹם אֲסוֹד (מִלְּכִים צ' ז' י').
 וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל כֹּהֵן (שְׁמוּאֵל א' י"ד כ"ד), וְרִצִּים כֹּהֵן יִדְּעַר עַל רִצִּים דְּרַךְ כֹּלִל צִלְשׁוֹן יִחִיד: לְהַגִּיד
 לְאָדֹנִי, לְהוֹדִיעַ שְׁלֵמִי צֶאֱלִיךְ צֶעֱשֶׁר וְכִנְסִים: לְמִצְוָא חֵן בְּעֵינֶיךָ, שְׁלֵמִי שְׁלֵם עִמָּךְ וּמִצְקָא
 לְהַצִּתְךָ: (ז) וַיָּשֻׁבוּ הַמִּלְאָכִים וְגו', הַשְׁלוּחִים הַאֲלֵה עֲשׂוֹ שְׁלִיחוֹתִם אֲזִל לֹא סִיפֵר כִּתְבוֹז זֶה
 כִּי אִין לֹדֶךְ: בָּאנוּ אֶל אֲחִיךָ אֶל עֲשׂוֹ, וּמִלְּאֵת חֵן צֶעֱינִיו כֹּהֵן אֲמִדָּת וְגַם הִנֵּה הוּא מִתּוֹךְ
 שְׁמַח צִצִּימִתְךָ וְצִלְהִצְתוֹ לֹתְךָ הוֹלֵךְ לְקִדְשָׁתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ לְכַזּוֹד, זֶהוּ עִיקַר פִּשְׁטוֹ
 וְכֹן וְגַם הִנֵּה הוּא יֹאֵל לְקִדְשָׁתְךָ וְדָאךְ וְשִׁמַּח צִלְצוֹ (שְׁמוּת ד' י"ד) (הִרְשַׁצ"ס), אֲזִל הִרְשַׁע סְפּוֹדֵנוּ
 מִפֶּרֶס לְהַפֵּךְ וְ"ל וְגַם הִלֵּךְ לְקִדְשָׁתְךָ, לֹא צִלְצֵד רִאִינוֹ שְׁלֵם הִיִּתָּה צֶעֱינִיו כֹּל צִשׁוֹדָה מוֹלֵאֵת כֹּהֵן
 הַגָּדוֹל אֶת עֶשְׂרֵךְ אֲזִל גַּם הוֹלֵךְ לְקִדְשָׁתְךָ עַד ד' מֵאוֹת אִישׁ וְאִין זֶה אֲלֵל לְהַלְחֵם כְּעִנֵּךְ וְיֹאֵל
 אֲדוֹם לְקִדְשָׁתוֹ צֶעֶם כִּזֵּד (צִמְדָּ' כ' כ'), עֲכָ"ל, וְשִׁנְיָהִם כּוֹוֶתֶם לִישָׁן מִלֵּת וְגַם, וְהִדְמַצְ"ן
 כִּתְבוֹ וְעַם וְגַם הִלֵּךְ לְקִדְשָׁתְךָ לְאִמֵּר כֹּהֵן אֲתָה הוֹלֵךְ לְקִדְשָׁתוֹ כִּי הוּא הוֹלֵךְ לְקִדְשָׁתְךָ וְכֹהֵן
 מִתְּנִינוּ זֶה צִזֵּה עֲכָ"ל: (ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב, צִזֵּה וְעַלֵּי וְאִתָּה לְשִׁיחִים כִּי לְכַזּוֹד וְכִתְבוֹ

וישלח לב

תרנום אשכנזי קם

ציהט דיר אויך ענטגעגען,
אונד פֿיער הונדערט מאן
מיט איהם: (ח) יעקב
פֿירכטעטע זיך זעהר,
אונד איהם ווארד באנגע:
ער טהיילטע דיא לייטע,
וועלכע ער בייא זיך האט-
טע, וויא אויך דאז קליי-
נע פֿיה, דאז רינדפֿיה,
אונד דיא קאמעלע אין צווייא לאגער: (ט) דען ער שפראך: ווען נון עשו אויך קאממט צו דעם איי-

עֲמֹ: (ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַן
אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן
וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשָׁנֵי מַחֲנֹת:
(ט) וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֲשׂוֹ אֶל־הַמַּחֲנֶה

תולדות אחרן ויירא זככות ד', ח'. סנאדרין ל"ט, ז':

תרנום אונקלוס

רש"י

עמך בעשו בדשע עודנו
זשנלמו [זרצה פ' ע"א]:
(ח) ויירא ויצר. וידע
שמא יחרג [ז"ר ותחומא].

מֵאָה גְּבָרִין עִמָּיה: (ח) וַדָּחִיל יַעֲקֹב בְּחֻדָּא וַעֲקַת לִיָּהּ וּפְלִיג יָת
עָמָא דִּי עִמָּיה וְיָת עָנָא וְיָת חֹרֵי וְגַמְלָא לְחִרְמִין מִשְׁרָן:
(ט) וַאֲמַר אִם יִתִּי עֲשׂוֹ לְמִשְׁרִיתָא חֻדָּא וְיִמְחִינָהּ וְיִחְיִי מִשְׁרִיתָא

וירא לו סם יהדונ הוא את אחדים: (ס"א) שמא יהדונ אחדים ועוד בידמות אחדות ול"ע צמורחי
הכפרש שזימיהם: (ט) המחנה האחת וחכחו. מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה. סם תחנה
עלי מחנה [תהלי' כ"ז] הרי נקבה. המחנה הזה [זרלשי' ל"ג] ל' זכר. וכן יש שאר דברי
משמשים לשון זכר ולשון נקבה השמש ילא על הארץ [סס י"ט] מקלה השמים מולאו [תהלי' י"ט]

באור

הוא לא האמין שמחשבת עשו לעוז' סלל לרעה (הדש"ס): ויצר לו, ענינו הנר שהוא הפך
המדחצ, ושדשו ילר, והלירי מושך יו"ד השדש כמנהג צנן הקל מנחי פ"י, ויש לומר כי הוא
משדש לרה ויהי' ילר ולרה צענין אחד, ודלוי לפ"ז להיות וילרה דק שנפלה הה"א למ"ד הפעל
כמנהג וצפרט צווא המלה עם וי"ו הכפוך, ואז אות האית"ן צלירי לו צחירק כמו ויפן ונפן,
כ"ה דעת הרד"ק צשדשים שדש ילר, ודעת הרש"ס שדשו לרר מבזרת לרור את המדינים
(צמדזר כ"ה י"ז), וזל על משקל ותקל בצרתה (לעיל ע"ז ד'), משדש קלל ומצנין הקל כדעת
רזי יונה, לו מצנין נפעל כדעת הרד"ק, אזל הי' דלוי להיות וילר צפתח כמו ותקל וצפרט
עם הרי"ש שיש לה דין הרחצה קלת. ולשון הרמז"ן ויירל יעקב מאד, צעצור שאלמו לו כי
ילל עשו מעירו והוא זל לקרלת יעקב ועוד שלקח עמו אנשים רצים לרצע מלות הי' ילל
לנפשו מאד כי אמר לא לקח כל אלה דק להלחם צי, והנרל' צעיני צענין הזה כי עשו לא קצל
השלוחים כהובן ולא השגיח עליהם ואולי לא היו לפניו כי לא נתן רשות שיצואו לפניו וידצרו
עמו כלל כי הי' הכתוב מספר שאלל להם מה שלום אחי ומה ענינו וענין ציתו וצדיו וקדלו
לו צלומי ואלמו לו כי אני הולך לקרלתו לרלותו והם היו מגידים כן ליעקב והכתוב לא ספר
שיאלמו השולחי' דצר צשס עשו אזל עצרתו שמורה צלצו ולעשות לו רעה היה הוא הולך צחיל
הזה והנה השלוחים חגרו צמחנה וידעו כי הוא הולך לקרלת יעקב, זה טעם וגם, כי אלמו
צלנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דצר ולא שלח לך דצר שלום וגם הולך לקרלתך צזרוע
וחיל ולכך הוסיף לו פחד על פחדו ויירל יעקב מאד וילר לו. וכך אלמו רצותינו כי השלוחים
הכירו צו שנאה אלמו צלנו אל אחיך אל עשו אתה כוהב צו כלח והוא כוהב עמך בעשו אזל
צסוף כאשר דלה הכצור הגדול שעשה לו יעקב ואשר הפיל עצמו לפניו שהשתחוו אלדזה שצע
פעמי' מרחוק עד גשתו אליו נכמדו רחמי וחסד כי הוא מודה צצבורתו וגדולתו עליו כאשר
פירשתי ויתנחם צזה כי הלצות לה' המה לכל אשר יחפון יטה אותם עכ"ל: ויחץ, שדשו
חלה, והדלוי ויחץ, כמו מן צנה ויבן, ונפתחה החי"ת צעצור שהיא ברומית, ונפתחה גם
הי"ד צעצורה כמו ויפל משה, (שמות י"ט כ'): (ט) המחנה האחת וחכחו, מחנה משמש

לשון זכר ולשון נקבה, סם תחנה עלי מחנה (תהלים כ"ז ב'), הרי נקבה, המחנה הזה
(לקמן ל"ג ח'), לשון זכר. וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה, השמש ילא על
הארץ (תהלים י"ט כ"ג), מחנה השמי' מולאו (סס י"ט ז'), לשון זכר, והשמש זרחה על
המים (מלכי' ז' כ"ז), הרי לשון נקבה, וכן דומ' ומה רוצה גדול' צלל מעצד המדצד ויגע

נעולאגער, אונד שלעגט
עס, זיך קאן דאך דאז
איבריגע לאגער ענטריג-
נען: (י) יעקב שפראך
פערנער: גאטט מיינעם
פאטערס אברהם'ס, אונד
גאטט מיינע פאטערס
יצחק'ס! עוויגער! דער
דוא צו מיר געשפראך-
כען האסט: קעהרע אין
דיין לאנד אונד אין דיינען
גבורטסארט צוריק, זיך ווילל

האחת והיה המהנה הנשאר
לפליטה: (י) ואמר יעקב אלהי אבי
אברהם ואלהי יצחק יהיה
האמר אלי שוב לארצתי ולמולדתי
ואיטיבה עמך: (יא) קטנתי מכל

תא והיה סנהדרין ל"ט, ז': קטנתי פענית כ', ז':

גבורטסארט צוריק, זיך ווילל איך דיר פערנער וועהלטהון. (יא) איך בין צו געריגע פֿיר אללע

תרנום אונקלום

רש"י

דאשפארט לשון זכר. השמש זכרה
על המים [מלכים ז' ג']
הרי לשון נקבה. וכן דוח
והנה דוח גדולה זכה הרי

לשון נקבה ויגע צאדע פנות הצית [ליות ס'] הרי לשון זכר ודוח גדולה וחזק מפרק הרים [מלכים
ס' י"ט] הרי לשון זכר ולשון נקבה. וכן לש לש ילסה מלסה ה' (צמדז ט"ז) לשון נקבה.
לש ליהט (תהלי' ק"ד) לשון זכר: והיה המהנה הנשאר לפליטה. על כרחו כי אלחם עמו בתקין
עצמו לשלסה דברים לדוחן לתפלה ולמלחמה. לדוחן ותעצור המנחה על פניו. למפלה. ללחי
לחי מצרהם. למלחמה. והיה המנחה הנשאר לפליטה: (י) ואלהי אבי יצחק. ולהלן הוא
אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארץ
וגו'. ללל כך אמר יעקב להק"ה שמי הצטוות הצטחתי לחת צלמתי מצית לחי מצלר
שצע שאלמדת לי לחי ה' ללחי מצרהם לזיך וללחי יצחק ושם למדת לי ושאלמתיך זכל אשר פלך.
וצצית לזן למדת לי שוב אל ארץ מצותיך ולמולדתך וסיהיה עמך ושם נגלית ללי צס' המיוחד
לצדו שאלמד ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ מצותיך וגו' צסתי הצטוות ללו לחי צל לפניך:
(יא) קטנתי מכל החסדים. נתמעטו זכיותי על ידי החסדי' והלמתי ששמים עמי לך לחי

באור

צאדע פנות הצית (ליות ס' י"ט). הרי לשון נקבה ולשון זכר. ודוח גדול' וחזק ומפרק הרים
(מלכי' ס' י"ט י"ט). הרי לשון זכר ולשון נקבה, וכן לש, ולס ילסה מלסה ה' (צמדז ט"ז)
ל"ה). לשון נקבה, לש להט (תהלים ק"ד ד'), לשון זכר (רש"י), וכן צית ומקום: והיה
המהנה הנשאר לפליטה, על דרך הפשט זה כאלו כי אמר לולי יכלל התחנ' למדת כי
צהכותו האחד יזרחו לו תשוב רלנו לו פצל להם כללה מלסה כשם וכן אמרו צצ'ר למדתך
תודה דרך לון לא יניח אדם כל מעונו צצית לחת (הרמז"ן). וכמוהו לס מחזק אדם פמרי
והיתה לי לישוע' (שמואל ז' י' י"ט), (הרמז"ע), וכן פי' הרמז"ס וכן מחודגס צל"ס:
(י) ואלהי אבי יצחק, ולהלן הוא אומר ופחד יצחק (לעיל ל"ט ט"ז), ועוד מהו שחזר והזכיר
שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארץ וגו' ללל כך אמר יעקב להק"ה שמי הצטוות
הצטחתי לחת צלמתי מצית לחי מצלר שצע שאלמדת לי לחי ה' ללחי מצרהם לזיך וללחי יצחק
(לעיל כ"ח י"ג), ושם למדת לי ושאלמתיך זכל אשר פלך (שס ט"ו), וצצית לזן למדת לי
שוב אל ארץ מצותיך ולמולדתך וסיהיה עמך (שס ל"ט ג'), ושם נגלית ללי צס' המיוחד לצדו
שאלמד ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ מצותיך וגו' (שס), צסתי הצטוות ללו לחי צל לפניך
(רש"י), ור"ע ספורנו פי' וז"ל הקדים צסדד שצתי המקום וחסדיו וצהזכיר זכות מצות כסדד
לחי כנסת הגדול' צתחלת י"ח צרכות ענ"ד. וכן מללנו צצרכת משה לט ישראל לפני מותו
סהתחיל צצצתי המקום ה' מסיני צל וגו' (דברי' ל"ג ז'): (יא) קטנתי, לומ' כי קטנת הוא
מהיופו דלחי לכל החסדים שעשה עמו, וכן מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמוס ז' ז' וס').
מהיותו יכול לסצול כל הכבוד עליו, וכן אמרו צצ"ר קטנתי, רצי ללל אמר לחי כדלוי,
והחסדים הם העונו' שעשה עמו צלל נדד והלמתי העונו' אשר הצטחתי ולמתי לו הצטחתי.

וישלה לב

תרנום אשכנזי קפא

וואס האט האטען, אונד אל-
לע טרייע, וועלכע דוא
דיינעם קנעכטע ערצייגט
האסט, דען בלאס מיט
מיינעם שטעקקען בין איך
איבער דיזען ירדן געגאנגע-
גין, אונד יעטצט בין איך
צו צווייא לאגערן געוואר-
דען: (יז) ערעטטע מיך
דאך פאן מיינעם ברורערס

האנד, פאן עשו'ס האנד, דען איך פידכטע איהן, דאס ער ניכט קאממע, אונד מיך אומבריינגע,

הַחֲסָדִים וּמִכָּל-הָאֲמָת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת-עֲבָדְךָ כִּי בְמִקְלִי עֲבַרְתִּי אֶת-
הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הֵייתִי לְשָׁנִי מַחְנוֹת:
(יז) הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֲשׂוֹ כִּי-
יֵרָא אֲנֹכִי אֹתוֹ פֶּן-יָבֹא וְהִכָּנִי אִם

תרנום אונקלוס

רשי

עבדך עם עבדך ארי יחדי עברית ית ירדנא קדין וקען הוייתי
לתרתיין משרין: (יז) שיניבני קען מידא דאחי דעשו ארי
דחיל אנא מבית דילמא ייתי וימחיבני אמא על בניא:
למיתת דזריך ששמת לי כל ההצטות שהצטותי: כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא
זהב ולא מקנה אלא מקלי לדו. ומדש אגדה נתן מקלו צידק ונזקע הירדן: (יב) מיד אחי

באור

יח' שליכו רחמי שצטיחו ויעשה לו אותן טובות שהצטיחו צהן ולא לטובות אחרות רצות
שעשה עמו ולא הציותי דעת אלקים שתדנס מכל חסדין ומכל טוון והוא רגיל לתרגם חסד
ולאמת טוון וקשט ואולי עשה חסדים הצלתו אשר הצילו פעמי' רצות מכל לדותיו ועשה למת
כל הטוב הזה שהיה לו כי נתן לו צנים וצנות ועושר ונכסים וכבוד, והנכון צעיתי כי החסדים
הקיימים יקדשו למת כי הוא מבזרת למתה כטעם ונאמן ציתך ומעלכתך עד עולם (שמואל
ז' ז' ט"ז), ענין קיום, לחמו נתן מימיו נאמנים (ישעי' ל"ג ט"ז), כאשר היה תחלה לא
כמו אכזז מים לא נאמנו (ידמי' ט"ו י"ח) (הרמז"ן), ויז"ע תרגם מכל טוון ומן כל קושטא,
וכנר הארכתני צזה צפ' חיי שרה צפסוק אשר הנחני צדך למת (לעיל כ"ד מ"ח) ע"ס, והנה
לדעת הרמז"ן (וכן הרמז"ס והרמז"ע) יהיו החסדים פעולים אל פעל הקצלה החסד צכתוצ,
ומ"ס מכל בענין שלא, וקטנתי סזה לזה, וכן מתורג' צל"א, אצל דש"י פי' (והוא מבמר'
דשנת דף ל"ז ע"א) נתמעטו זכיותי ע"י החסדים והאמת שעשית עמי עכ"ד, והי' לפ"ז מ"ס
מכל מ"ס הסזה והחסדים הם הסזה אל ההקט' המסוצנת, והרמז"ן טען על פירושו ע"ס,
ומלת קטנתי פעל עזר לבזרת פעול כמ"ס גם יכלתי (שם ל' ח'): כי במקלי, צלנד, צלי
הן ורכוש, וכ"ת יז"ע, צחוטרי צלחוד, וכן מתורגם צל"א וא"ת ארי יחדי, לא
תרגם המלה רק הכוונ': ועתה הייתי, נעשיתי, ולפי שעשית לי חסדים ולמת יות' מן הדלוי
לי ואני עדיין לא קיימתי כדרי ולא עצדתך כדלוי לכך אני ירא אע"פי שהצטותני שליך דן
את האדם אלא לפי מעשיו כמו שמליכו צחזקיהו שאת' לו הנביא מת אפה ולא תחיה (מלכים
ז' כ' א' וישעי' ל"ח א') ואחר כך צתפילת חזקיהו הוסיף הקצ"ה על ימיו חמש עשרה שנה,
כן פי' הרמז"ס, והרמז"ן נתצ בי הכל הוא מיראת חטא כי דרך הלדיקים לירוא תמיד והי'
מתירא אולי אפי' משיאל משם חטא צוואו צדרי' עם לצן עוצד ע"ז או צדנד אחר ושגיאות מי
עין עכ"ל, וכ"כ דש"י והרמז"ע: (יב) מיד אחי מיד עשו, לפי פשוטו הוא לתוספת צאוד:
והבני, מושכת עלמו ואחר עמו כמו ושי' אנשי' שרי גדודי' היו צן שאל (שמואל ז' ד' ז'),
(פי' היו שרי צן שאל), וכן הוא והכני והנה אס על צנים (הרמז"ע), וכן פי' הרמז"ן,
ואין צורך לזה כי על דרך ההשאל' יאמ' על האיש שהוכה, צעצוד צניו וצני ציתו שהוכה, אף
אס הוא צעצמו לא הוכה, וכן יאמ' על המלך שהוכה צמלחמ', צעצוד עמו שהוכה, גם כי
הוא צעצמו נמלט, וכ"כ ד"ע ספורנו וז"ל והכני אס על צנים, יכה אותי צזה שיהרג אס
על צנים גם שאלו אני להמלט מידו עכ"ל: אם על בנים, אס עם צנים כמו אס על
צנים דעשה (הושעי' י"ד): (יג) ואחא אמרת, צזה מלת המזכר חודס הפעל שהיא לנכח,

וישלה לב

דיא מוטטער זאממט דען
קינדערן: (יג) דוא אבער
האסט געשפרעכט: איך
וילל דיר וואָחלטות, אונד
דיינען זאמען מאכען,
וויא זאנד אס מעערע,
וועלכער פֿאַר מענע ניכט
צו צעהלען איז: (יד) ער
בליב אדא דיאזעלכע
נאכט, אונד נאחם פֿאַן
דעם וואס ער מיט זיך
פֿיהרטע, איין געשענק
פֿיר זיינען ברודער עשו:

על-בָּנִים : (י) וְאַתָּה אֲמִידָה הַיָּמָב
אִשְׁיָב עֲמֶךָ וְשִׁמְתִּי אֶת-זַרְעֶךָ בְּתוֹל
הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מְרֹב : שֵׁנִי (יז) וַיֵּלֶן
שָׁם בְּלֵילָה הַהוּא וַיִּבָּח מִן-הַבָּצֵל
בִּידוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אֲחִיו : (יח) עֲזִים
מֵאֲתִים וּתְיָשִׁים עֲשָׂרִים רַחֲקִים

ת"א רחלים חולין קצ"ו, ז':

(נו) צוויי-דונדערט ציגען, אינד צוואנציג באַקקע; צוויי-דונדערט שאַפֿע, אינד צוואנציג-

משי

**מיד עשו. מיד אחי שליך
נוכח עמי כלס כלל ככסו
כדשע: (יג) הימיב אימיב.
היעיז צוכותך לייעז צוכות**

(יג) וְנָתַתְּ אֶת־הַמִּטָּה אֶל־אֲבִיבִי עֶמֶד וְאֶל־יָדַי בְּנֶגֶד סִגְיָאִין
בְּחָלָא דִּיפֻטָּא דִּי לֹא יִתְמַגֵּין מִלְּסַסְגִּי: (יד) וּבֵת תַּמְזֵן בְּלִילִיָּא
הֵהוּא וְנִסִּיב מִן דְּאֵיתִי בְּיָדֶיהָ תִּקְרִיבְתָּא לְעֶשְׂאוֹ אַחֲוָהִי: (טו) עֲנִי

לְבָנֶיךָ (צ"ד): וּשְׂמֵתִי אֶת זֶרַעְךָ בַּחֹל חַיִּים. וְהֵיכֵן אֶלֶל כֵּן וְהֵלֵל לֹא אֶלֶל וְהִיא זֶרַע
כַּעֲפֹר הָאָרֶץ [שם כ"ח]. אֵלֶּל אֶלֶל כִּי לֹא אֶעֱזֹךְ עַד אֲשֶׁר אֶסְעִיתִי אֶת אֲשֶׁר דָּרַסְתִּי לָךְ
[שם] וְלֹא־זָרְהָם אֲמַר הִרְצָה אֶרְצָה אֶת זֶרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְחֹל אֲשֶׁר עַל שֶׁפֶת הַיָּם: (י"ד) הַבָּא
בִּידוֹ. צְרֻפּוֹתָיו. וְכֵן וְהָקָה אֶת כָּל אֲרָצוֹ מִיָּדוֹ [צִמְדָּה' כ"ט] וְעַל־מֶן הַבָּא צִדּוֹ לִצְנִיִּים טוֹתוֹת
וּמַדְגְּלִיּוֹת שֶׁאֵדָם לֹד צִלְדוֹר וְנוֹשָׁאִים צִדּוֹ. דָּרַר אֲחֵר קָץ הַבָּא צִדּוֹ מֶן הַחֹלִין שֶׁנֶּעַל מַעֲשֵׂה כַּפָּה
דֹּאֵת אֲמַר עֲשֵׂה אֶעֱשֶׂה לָךְ וְהִדָּר לֶקַח מִנְחָה: (פו') עֲזִיִּים מֵאֲתִים וְחִישִׁיִּים עֲשִׂרִים. מֵלֵתִים
עֲזִים לְרִיכּוֹת עֲשִׂרִים תִּישִׁים וְכֵן כָּלֵם הַזְכָּרִים כְּדִי לִדְרֹךְ הַנִּקְצוֹת. וְצִרְלָשִׁית דָּרָה חֹדֶשׁ מִבֶּלֶךְ
לַעֲוֹנָה הַלְּעֹדֶה צִתּוּדָה הַעֲיִלִּים צִבֵּל יוֹם הַפּוֹעֲלִים שְׁתִּי' צִשְׁנָה הַחֲמֵרִים אֲחֵת צִשְׁנָה הַנִּבְלִים אֲחֵת
לְמֵלִים יוֹם הַסְּפָמִים אֲחֵת לִשְׁשָׁה חֲדָשִׁים וְלִיכִי יוֹדַע לִכּוֹן הַמִּדְּשָׁה הַזֶּה צִכוּן. אֵךְ כִּדְלָה צִפְיָה

באר

כדי לעורר עיקר הנוהג ועל הפך הקודם, מנוח לע"ם ד"ע ספרנו ח"ל ולמה למדת
היטב ליטב עמך, ולם יקרה זה יהיה הפך מה שלמדת להיטיב עמי לם למדך בלחך מולדתי
עכ"ל, וכן מתורגם צ"ל (דוח חב"ד): היטב איטיב עמך, לך על פי שהיטה פחדו פן
יגדום החטא למד עשית עמדי חסדים גדולים שלם הייתי רלוי להם כל שכן שיש לעשות עמי
חכם החסד הזה אשר הצטחתי עליו שתיטיב לי ותדעך לם זרעי ולין חטאירלוי למחש מעמי
הטוב' אשר הצטחתי זה כי גם מתחלה לם הייתי רלוי לה לם עונות תשמוד לל ולם הצטחתי
עליה צענוד מעשי דק צחסדך דרזים (הרמז"ן): ושכתי את זרעך בחול הים אשר לא
יספר מרב, ל"ת ועשוי ית צנך סביאין כחלל דימל דלל יתמנון מלמסי, הכה יפרש אשר
לם יספר מדע על זרעך, צענוד שתרגם יתמנון צלשך דציה, וחול הוא לשון יחיד צכל המקדש,
וגם זרע לשון יחיד, ללל הוא תרגמו צנך והוסיף מלת סביאין, גם צענוד שתרגם מדע,
מלמסי, ועשה ממנו פעל ור"ל אשר לם יספרו צהתדצותם אשר יתדעו, אשר לם שייך
ללל החול כי כלשר נצדל בן הוא לעולם, ללל יצ"ע תרגם ולשו ית צנך סביאין כי
כחלל דימל דלל מתמני מסגי, תרגם גם הוא זרעך, צנך סביאין, צלשך דצים, ותרגם
מתמני, צלשון יחיד גם מסגי הוא סם, ור"ל אשר לם יספר מדיצוי, ושז על החול, ללל
צעל הטעמי' ששם ז"ק צמלת הים יסייע לפ"ס: (יד) ויקח מן הבא בידו מנחה, ילמד כי
עשה מנח' מלשר עמו כי עשדו היה ללן וצקר ומהם שלח כי צדך היה ולינו מקו' לשלוח לו
כלי כסף וכלי זהב ומגדנות (הרמז"ן), וכן ת"ל מן דלייתי צידיה, וכן מתורגם צ"ל:
בידו, צדשותו, וכן ויקח לם כל לרלו מידו (צמדצד כ"ל כ"צ): (מז) עוים מאתים ותישיש
עשרים. מלתיס עוים לריכות עשרים תישיס וכן כלם בזכרים כדי לודך כנקצות כי ידע

וישלה לב

תרגום אשכנזי קפב

ציג ווידער: (טז) מעל-
קענדע קאמעעלע, נעבסט
איהרען יונגען, דרייסיג;
פֿירציג קיהע, אינד צעהן
שטירע, צוואנציג עזעליג-
נען, אונד צעהן עזעל:
(יז) איבערגאב זאלכעס
זיינען קנעכטען, יעדע
העערדע בעזאנדערס, אונד
שפראך צו זיינען קנעכ-
טען: געהט פֿאר מיר
הער, אונד לאסט איינען
צווישענרום זיין, צווישען
איינער העערדע אונד דער

מֵאֲתָיִם וְאֵילִים עֲשָׂרִים: (טז) גְּמָלִים
מִיִּנְקוֹרָה וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֶתְנַת עֲשָׂרִים
וְעִירִים עֲשָׂרָה: (יז) וַיִּתֵּן בְּיַד-עֲבָדָיו
עֹדֵר עֹדֵר לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדָיו
עֲבְרוּ לִפְנֵי וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֹדֵר וּבֵין
עֹדֵר: (יח) וַיֵּצֵא אֶת-הָרֶאשֹׁן לֵאמֹר כִּי

אנדערן! (יח) ער געבאט דעם ערסטען, וויא פֿאלגט: ווען דין מיין ברודער עשו

רש"י

תרגום אונקלוס

סלמדנו מכאן שאין העונה
סוה זכל אד' אלל לפי טורח
המוטל עליו שמצאו כלן
שמסר לכל תישעסר עזים
וכן לכל איל שהם פנויים
תמלאכה דרכן להרצו'
תשמיש ולעצור עשר נקנות

מֵאֲתָן וְתִשְׁעִים עֲשָׂרִין רְחִילִי מֵאֲתָן וְדָבָרִי עֲשָׂרִין: (טז) גְּמָלִי
מִיִּנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרְתָא אַרְבָּעִין וְתוֹרִין עֲשָׂרָא אֶתְנָן
עֲשָׂרִין וְעִילִי עֲשָׂרָא: (יז) וַיִּתֵּב בְּיַד עֲבָדָהִי עֹדְרָא עֹדְרָא
בְּלַחְדָּהִי וַיֹּאמֶר לְעֲבָדָהִי עֲבְרוּ הָדָמִי וּבְרוּחָא תְּשִׁוּוֹן בֵּין עֹדְרָא
וּבֵין עֹדְרָא: (יח) וַיִּפְקִיד יָת-קְדָמָאָה לְמִימָר אַבִּי יִעֲרִינָה עֲשֹׂו

והמה עשנתעצרה אינה תקצלת זכר. ופרים שעוסקין צמלאכה לא מסר לזכר אלל ארצע נקצות
ולחמור שהולך דרך רחוקה שתי נקצות לזכר. ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקצה אחת
לזכר: (טז) גמלים מניקות שלשים. וצניהם עמהם. ומדדש אגדה וצניהם צנאיה' זכר כנבד
נקצה ולפי שמוע צתשמיש לא פרסמו הכתוב [צ"ד]: ועירם. חמודים זכדים: (יז) עדר
ער לבדו. כל מין ומין לעלמו: עברו לפני. דרך יום או פחות ואני אצא אחריו: ורוח
חשימו. עדר לפני חצרו מלא עין כדי להשציע עינו של רשע ולתוהו על רצו הדודק: (יח) למי
אתה. של מי אתה מי שולחך ותרגום דמאן את: ולמי אלה לפניך. לצי המנחה הזאת

באור

תולדתם, כי רועה היה: (טז) זבניהם, לפי פשוטו צניהם ממם והיה זהם זכרים, ופירושו
הגמלים עם צניהם היו שלשים: אתנח, חמודים נקצות: ועירם, חמודים זכרים, והנפרד
ממנו עיר צמסקל יית. ואינו על משקלו צדו כי מן זית נאמר יתים צנוח היו"ד, ומן עיר
עירים צהרלות עי"ן הפעל, כמו קצוץ חיל. שדי החילים (מלכ' א' ט"ו כ'): (יז) עדר עדר
לבדו, כל מין ומין לעלמו, והנה הי' כלן חמשה מינים וכל מין זכרים ונקצות. והם עשרה,
וכן סופר צם' הישר שעס' עשר' עדרים, ולדעת הרלצ"ע היו סס חמש' עדרים כה' המינין
כי יחשבו שהיו הזכרים עם נקצות ממינו עדר אחד: עברו לפני, דרך יום או פחות ואני
אצא אחריו: ורוח חשימו, מקום פנוי, והיתה הכוונ' כדי להשציע עינו של אוח' רשע
ולתוהו על רצו הדודק: (יח) יפגשך, ענין פגיעה: ושאליך, מגזרת פֿעל כמו כי אהבך
(דצ"ו ט"ו ט"ז): למי אתה, של מי אתה מי שולחך, ותרבוים דמאן את, לע"ד משגשת
זרע התיצה צמקום של כמו וכל אשר אתה ראה לי הוא (לעיל ל"א מ"ב), שלי הוא,
לה' הארץ ומלאכה (תהלים כ"ד א')! של ה' (רש"י), והנה לא ידע יעקב מה ישאל עשו
לחיו, וצאיה לשון ישאל, ואמר אל עזרו אס' ישאלך עשו של מי אתה, ואנה פניך מועדות
ליך, או שישאלך של מי אלה לפניך, תאמר לו אנכי עבד של עזר יעקב, ואלה מנחה
שלחה לאדני לעשו, ואפי' שהפלות הדלשות למי אתה ואנה תנך שיהיו על העצד,

תרנום אשכנזי

וישלה לב

יִפְגַּשְׁךָ עֲשׂוֹ אָחִי וְשִׁאלְךָ לְאָמֵר לְמִי-
אֶתָּה וְאָנָּה תֵּלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ :
(יט) וְאָמַרְתָּ לַעֲבֹדְךָ לִיעֲקֹב מִנְּחָה הוּא
שְׁלוּחָה לְאֹדְנִי לַעֲשׂוֹ וְהִנֵּה גַם-הוּא
אֲחֵרִינוּ : (כ) וַיֵּצֵא גַם אֶת-דְּוָשִׁנִּי גַם אֶת-
הַשְּׁלִישִׁי גַם אֶת-כָּל-הַלְלִים אֲחֵרֵי
הָעֲדָרִים לֵאמֹר בְּדָבָר הַזֶּה תִּדְבְּרוּן
אֶל-עֲשׂוֹ בְּמִצְאָתָם אֹתוֹ : (כא) וְאָמַרְתָּם

בענענעט, אונד פֿראגט :
וועם געהאָרסט דוא אן ?
וואָ געהעסט דוא חין ?
אונד וועססען זינד דיזע
פֿאַר דיר הער ? (יט) וָ
שפּריך : דינעם קנעכטע
יעקב געהאָרט עס צו ,
עס איזט איין געשענק ,
אבגעשיקט, פֿיר מיינען
העררן עשו ; אונד דאָרט
קאָממט ער זעלבסט הינ-
טער אונס : (כ) ער גע-
באָט אויך דעם צווייטען,
וָ אויך דעם דריטטען,
וָ אויך אללע, דיא הינ-
טער דער העערדע הער

געהען, נעמליך : וָ זאגט צו עשו, ווען איהר איהן פֿינדעט : (כא) זאגט איהם : דיין קנעכט

תרנום אונקלוס

רש"י

אָחִי וַיִּשְׁאַלֶנְךָ לְמִימָר דִּמְן אֶתְּ וּלְאָן אֶתְּ אֲזִיל וּדְמֵאן אֲלִין דְּקָדְמָךְ :
(יט) וְהִימָר דְּעִבְדְּךָ דִּיעֲקֹב תְּקַרְוֶהָ הִיא דְּמִשְׁלָחָא לְרַבּוּנִי
לַעֲשׂוֹ וְהָא אָף הוּא אָחִי בְּתַרְנָא : (כ) וּפְקִיד אָף יֵת תְּגִיגָא
אָף יֵת תְּלִיחָא אָף יֵת כָּל דְּאֲזִלִין בְּתַר עֲדָרִיא לְמִימָר בְּסִתְנָמָא
הָבִין תְּמַלְלוּן עִם עֲשׂוֹ כִּד תִּשְׁכַּחוּן יְתִיָּה : (כא) וְהִימָרן אָף

שלוחה למ"ד משמשת צראש
התיצה צמקוס של כמווכל
אשר אתה רואה לי הוא
[צראשית ל"א] שלי הוא
ל' האדן ומלואה [תהלי'
כ"ד] של ה' : (יט) ואמרת
לעבדך ליעקב. על ראשך

ראשך ועל אחרון אחרון ששללת למי אתה לעצרך ליעקב אתי ותרגומו דעצרך דיעקב וששללת ולמי
אלה לפניך מנחה היא שלוחה וכו' : והנה גם הוא אחרינו. יעקב : (כא) אכפרה פניו. אצטל
רובו וכן וכופר צדיתכם את מות [ישעי' כ"ח] לא תוכלי כפרה [שם ע"ז]. ונדחה צעיני שכל

באור

והשאלה הב' על העדר, לכך הראשונות מחוזרות צעעס, ונזדלות מן השאל' השלישית
צ"ק, והייתה צזה כוונת יעקב שעל כל השאלו' שישאלם אחיו, צין שישאלם על עצמם וצין
שישאלם על העדר, על כלם יודיעו לו את דצר המנח' לרצותו, ויאמרו לו שהוא צעצמו יצא
אחריה', אף שלא יהי' זה מערין השאל', זהו עומק פשוטו של מקדא : (יט) לעבדך ליעקב,
הלמ"ד מורה להצאת הדצר אל העצם ויצא זה אחר זה ויספיק צאחד, ולשון ר"ע ספורנו לזה
שלא יראה השליח את עצמו כמכיר את עשו ושלוח אליו פן יחשוב עשו שידע אחיו שהוא הולך
לקראתו ושלח לו דורון מחת' יראה אצל ירא' השליח את עצמו כמו שליח לשעיר ונצלתי מכיר
את עשו עכ"ל : והנה גם הוא אחרינו, יעקב, ולשון הרשצ"ס : לפי שדחה יעקב לצדו
צלילה דרך אחרת אם לא מפני שעבדו המלאך לכך היה תזכוין להטעותו לעשו שלא יפגשו
עכ"ל : (כ) בדבר הזה תדברון אל עשו, לכל אחד לזה מה ישיצ לעשו ויודיע שהיא עם
שאר כל העדרים והם כלם של יעקב מנח' לעשו אחיו הגדול : בְּמִצְאָתָם, הראוי בְּמִצְאָתָם,

על משקל בְּשִׁמְעָתָם את קול השומר (יהושע ה' ו'), בְּשִׁמְעָתָם את העיר (שם ח' ח'), והוא
מקור מן הקל עם כנוי הנמצאים מנחי למ"ד אל"ף וצא החולם תמורת החטף קמץ כדרנו
צברצה מקומו' והלד"י צפתח להרחיץ על האל"ף מפני שהיא נרונית : (כא) ואמרתם גם
הנה עבדך יעקב אחרינו, לזה שכל אחד מהם יאמ' זה הדצור מלצר הדצו' המיוחד לו כדי שימל' עשו דצרי
כלם מכווני' צזה מהי' יעקב הולך אחריהם לשעיר להקציל פני אחיו (ר"ע ספורנו) : כי אמר,
יעקב צלצו, ואין זה מדצרי השלוחים רק וצרי משה : אכפרה פניו, אצטל רובו, וכן וכפר
צדיתכם את מות [ישעי' כ"ח י"ח], לא תוכלי כפרה (שם ע"ז י"א), ונדחה צעיני שכל

וישלה לב

תרנום אשכנזי קפג

גַּם הִנֵּה עֲבָדְךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר
אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַהִלַּכְתָּ לְפָנָי
וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָּנָיו אֵלַי יֵשֵׁא פָּנָי:

יעקב קאממט אויך
ועלבסט הינטער אונס.
דען ער דאמטע זיך, איך
ווילל איהן פֿערזאָהנען,
דורך דאז געשענק דאז
פֿאַר מיר הערגעחט, דאר-
טוך ווילל איך זיין אנגעזיכט זעהען: פֿיללייכט ניממט ער מיך דעסטאָ פֿריינדל'יכער גאָיף:

תרנום אונקלוס

רש"י

דָּא שְׂבָדְךָ יַעֲקֹב אָחִי בְּתַרְגָּמָא אָרִי אָמַר אֲנִיגִיָּה לְרִיגִיָּה
בְּתַקְרִיבָתָא דְּאִזְלָא קֳדָמִי וּבְתַר בֵּן אָחִי אִפּוֹהִי קֳמִיָּא יִפּב
נַעֲמַד וּנְפַר יִדִּי. צַעֲי לַנְּפֻרִי יִדִּי צִהֲוֹל גַּזְדֹּל וְגַם צִלְשָׁן הַמְקַרֵּל נִקְרָאִים הַמְזֻרְקִים מֵל

באור

נפדה שאלל עק וחטט ואלל פנים כלן לשן קנוח והעצרה הן ולשן ארמי הול והרנה צגמ' ופפר ידיה, צעי לכפודי ידיה צההול גזדל, וגם צל' המקרל נקראים המזרקים של קדש כפודי זה (עזאל א' י'), על שם שהבהן מקנח ידיו צהן כשפת המזרק (רש"י). וכן פי' הרלצ"ע והרד"ק צשרשים שרש נפר שאלכפדה לשן הסדה והסתדה, ופניו לשן בעס ורובו כמו ופמיה לא היו לה עוד (שמואל א' י"ח), שהוא כנכד מה שנאמר צתסלה ובעסטה לרפה גם בעס (סס ו'), וכן ת"ל, אנוחיה לרובויה, ולפי שהבעס נרלה צפנים ככה צס, אלל אין דעת ברעצ"ן בן ח"ל אשר שהעתיק לשן רש"י, ול"כ יהי' פי' כי חשצ יעקב צלצו אלכפדה פניו והכפוד מביד לנו זה כי לינו דלוי שיאמרו השלוחי לעשו ככה וכך פי' ר"ל, ולינו ישר צעיני שצנודך הכפוד להביד לנו עתה מחשצתו זאת והיא ידוע' צנל שולחי מנח' ועוד שאל"כ היה דלוי שיחיד הכפוד זה צתחלה והגה גם הול אחריו כי חשצ אלכפדה פניו ועתה לא הוסיף על הצלה ההיא, אלל הכנח כי עתה הוסיף לפרש להם שיאמרו הנה גם הול אחריו צלשן כצוד צלשן הזה גם כנה עצדך יעקב אחריו והקדים אותנו לפניו לתת כופר נפשן על דלוינו פני צעוד צמנח' הזאת כאשר יתנו העצדים כפר' צפת להם דשות לראית פני המלך ואחרי כן ארלה פניו כי אולי ישל פני ויכדדי, להיותי מדלוי פני המלך, וזה דרך מעלה מירליתו ממנו, ואלל אלכפדה פניו כדרך וליש חכם יכפרנה (משלי ע"ז י"ד) יתן כפר על החתה, ולשן קנוח צכפר לינו לשן קדש רק לשן ארמית וכן כפודי זה צס המזרקים צצנל. (ר"ל שלל נקרלו בן צכל המקרל רק צס' עזאל וס' ד"ה שכתצו ג"כ עזאל והול הציו צס זה מצנל), כי לעולם לא מצל כפר' צחטט, אלל יאע' לכפר על כפשותיכ' (שמות ל' ע"ז), לכפר עליו ונסלח לו (צמד' ע"ז כ"ס), על נפשו, וילמד אלכפדה צעד חטלתכם (ר"ל שלל נאמר אלכפדה על חטלתכ' לו את חטלתכם רק צעד ותהיה הכוונה אלכפדה עליכם צעד חטלתכם), וכולן צלשן וכתנו ליש כפר נפשו (שמות ל' י"צ), שהוא פדיון עכ"ל, וכן פי' ר"ע ספורנו שאלה כדרי' כי אמר אלכפדה וגו' צס צפי עצדיו כדי שימעט דבו של עשו צדצוד ההכנצה עם המנחה, ולסדי בן ארלה פניו, דרך הצקוד הדלוי לשדים בענין ירלה כל צכודך את פני הסדק (סס ל"כ צ"ב), ולא ידלו פני דיקס (סס כ' ונ"ג ע"ו), וכן אמר לעשו אחר כך כי על בן דליתי פניך כרלס פני אלהים, כי המנהג לפקוד את השדים צמנח' עם דליית פניהם עכ"ד, ועס כי דדרי הרעצ"ן נכומים, וידל' שהיא ג"כ דעת יצ"ע שתרנגס נדעי ית סצר לפי, וכ"ה כוונת כפודגס האשכנזי, עכ"ז כללו אשר החליט שלל מצוה כפרה צחטט צהתלוות מלת על לו את, פינו עכנן כי פסוקים דצים יתנבדו לו, כמו פשעינו אתה חכפרס (תהלים ס"ה ד'), והול דחס יכפר עק (סס פ"ח נ"ח), וכפר על חטלתנו (סס פ"ט ע'). אלל תכפר על עונס (יעי' י"ח צ"ב) סס יתכפר עק צית עלי (שמואל א' ג' י"ד), צחסד ולמט יכשר עק (משלי ע"ז ו'). סס יכפר העק הזה (ישעי' כ"צ י"ד), צזאת יכפר עק יעקב (סס כ"ז ע'). וחטלתך מכפר (סס ו' ז'), ואולי כוונתו שלל נמלל צתוד' חטט ועון ופשע פעולים אלל הכפר', [ויפכן שיח' ענין כופר לשן הנגה וכסוי, יקרל הכלי שצו מכסים את הסדק, כפרת, והצפת יקרל כופר לפי שמכסין צו את העץ להגין צעדו שלל ירקב, וכן הדצד המכסה את החטט, שלל ייק יקרל כפרה, מלשן כסוי חטט' (תהלי' ל"צ א'), וכן המכסה על הגפס החוטלת

תרגום אשכנזי

וישלה לב

(כג) וַתַּעֲבֹר הַמַּנְחָה עַל-פָּנָיו וְהָיָא לָן
בְּלִילָה הַהִוא בַּמַּנְחָה: (כד) וַיִּקְחָם וַיִּלְלָה
הָיָא וַיִּקְחָ אֶת-שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת-שְׁתֵּי
שִׁפְחֹתָיו וְאֶת-אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹד
אֶת מֶעֶבֶר יָבֶק: (כה) וַיִּקְחָם וַיַּעֲבֹרָם אֶת-

(כג) דאז געשענק גינג
אלזע פאר איהם הער; ער
אבער בליב דיא נאכט אים
לאגער: (כג) אונד אין
דערזעלבען נאכט שטאנד
ער אויף, נאהם זיינע
צוויי ווייבער, זיינע
צוויי מעגער, אונד זיינע
איילף קינדער, אונד
זעטצטע איבער דעם

פֹּרֶט דַּעם יָבֶק'ס: (כד) ער נאהם זיא, פֿיחרטע זיא איבער דעם פֿלום, אונד בראכטע אל-

תרגום אונקלוס

רשי

אָפִּי: (כג) וַעֲבַרְתָּ תְּקַרְבָּתָא עַל אַפּוּהִי וְהָיָא בֵּת בְּלִילָיָא בְּהָיָא
בְּמִשְׁרִיתָא: (כד) וַקָּם בְּלִילָיָא הָיָא וַדְּבַר יֵת תְּרִיתָן גְּשׁוּהִי וַיֵּת
תְּרִיתָן לְחִינְתִּיָּה וַיֵּת חַד עֶשֶׂר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יֵת מֶעֶבֶר יִבְקָא:
(כה) וַדְּבַרִּינוּן וַאֲעָבְרִינוּן יֵת גְּחָלָא וַעֲבַר יֵת דִּי לִיָּה:

קדם כפודי זהב על שם
שהכין פקנה ידיו זהב
זשפת המזק: (כב) על
פניו. כמו לפניו וכן חמם
ושל ישמע זה על פני פמיד
[ידמיהו] וכן המכעיסים

לוחי על פני [ישעי' ס"ה] ומדעם סמך על פניו סף הוא שריו צנעם שחיה לרין לנל זה [צ"ד]:
(כג) ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן היתה נחמה צמיעה ונעל צמיעה שלל יסן זה עשו
עיונו ולכך נענש יעקב שמענה מלחיו שם פחידנו למועז ונפלה ציד שם [צ"ד]: יבק. שם
הנהד: (כד) את אשר לו. הנהם והמעלעלים עשה עמנו כגשר כועל מכלן ומחם כלן [צ"ד]:

באור

ומגין צערה כלל יחקה החטא. יקרא כפר', והפדיון גם הוא יקרא כפר' שהוא מגין צערה כפדיון.
ומכסה לוחות שלל ילדע לו חזק [שמעתי מפי ידיו הרצ צעל יין לעזק מ"ו. וסוף נכח]:
(כב) על פניו, כמו לפניו, וכן עצרים על פני המלך (שמואל ז' ט"ו י"ח). המכעיסים לוחי
על פני (ישעי' ס"ה ג'): והוא לן בלילה ההוא במחנה, לפי פשוטו בשלד צמחנה ולל הלך
לחד עצדיו מוליכי המנח', ולשון הדמיון ילמד שלל צל צלילו צליל' ההוא עם עצדיו ועם
הדועים צללן ערוך כלש מלחמ' פן יצל לחיו וינה צו עכ"ל: (כג) בלילה הוא, חסר כ"ס
הידוע' מן המלך שלל במנהגו, ולשון הדמיון נפכוון לצדו דרך לוחי ולפיכך עצד הכסל
צליל' כמו שמליו צדוד צדדו מפני שצלוס צדדני' הללו של ידדן ומחנים שעבר יעקב וצליל'
כמו כן וילמדו כל דוד קומו ועצדו מהרה לוח המים וכו' ויקס דוד וכל העם לחד לחי ויעצדו
לוח הידדן עד לוח הצוקר עד אחד לל כעוד לחד לל עצד לוח הידדן וכו', ודוד צל מחריפה
ולעצלים עצד לוח הידדן וכו' (שמואל ז' י"ז כ"א וכ"ז וכ"ד) עכ"ל, ללל לדעתי לודצה הפך
פניו לודוס ללכת לקראת עשו לפייסו כי לין יצדו והוא מתקדצ ללל לודו כי הכולך מן הבלעד
והצנן שהם צמזרח הידדן לשעיר לרין ללכת דרך לודן עמק ונצולס הוא כחל יצק ולח"ז דרך לודן
מוצז, ללל הכולך מן הגלעד לחזרוך לין לרין לעצוד דרך כחל יצק ולל דרך לודן צמי עמק.
ונקל היה לו לצדוה טרם עצדו לוח נחל יצק והנחל מפסיק צינו וצין עשו ולנשויו, ועיין פס
שכתצתי צסוק פ' וילל צפסוק וילמד יעקב כלשר דלס (ל"ז ג'), ולהלן צפ' זו צפסוק ולציו
קרא לו צמימין (ל"ה י"ח): ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו, לין מוקדס ועלודס
צפסוק הזה להללה ללל לחד פלסוף נשיו ושפחותיו וילדיו לל שפת הנחל ועצד הוא לצדו לוח
מעצד יצק לרלות לל נצבו המים וצז ולקח' עמו כלס כלחד ויעצדים לוח הנחל ולחרי כן ויעצד
לוח לשר לו מחנהו ודכשוו (הרעצ"ן), והרעצ"ע כתצ הוא עצד צתחלה ולחד כן לקח נשיו וצכו
והעצדים והנה פידוס ויעצד כצד עצד וצז צלחדונה לצקס לל נשאר כלוס עכ"ל, ולי כדלס
שהפסוק הזה הוא כלל, ופי' ויעצד, עמהם, והפסוק שלחריו הוא פדעו של רלשק ומפרש
כי צתחלם העציר הנפשות, ולס"כ הנהמה והמעלעלין ונשאר הוא לצדו וילצק לים עמו:
מעבר יבק, מעצדות המים, והוא מקוס שעוצרים צו לוח הנהד, וצק שם הנהד: (כה) ויאבב,

וישלה לב

תרגו אשכנזי קפר

לעם ויניצע חינואיבער :
(כה) יעקב אבער בליב
אלליין צודיק; דא ראנג
איינ מאן מיט איהם, ביו
דער מארגען אויפגינג :
(כו) אלס ער זאג, דאס
ער איהם ניכט בייאקאמט

רש"י

(כח) ויותר יעקב. שנה
פנים קטנים וחדר עליהם
[חולין ל"א]: ויאבק איש.

עגסס פי' ויתעמר איש לשון לזקן שהיו מעלים עפר צדגליהם ע"י נענועס, ולי"נ שהוא לשון
יתקשר ולשון לזקן כולל צמר דלציקו ציה ולציק ליה מציק ליה מציק לשון ענינה שכן דרך שנים שמתעלמים
להפיל איש את רעהו שחוצקו ולצוקו ופידשו דז"ל שהוא שרו של עשו [צ"ד]:
(כו) ויגע בכף ירכו. קולית הידך בתקופת צקלצוסית קרוי כף ע"ש שכנשר עלי' כמין כף

באור

עגסס פי' ויתעמר איש לשון לזקן שהיו מעלים עפר צדגליהם ע"י נענועס, (וכן פי' הדלצ"ע
והדל"ק צדגליהם שד"ס לזקן), ולי נדלה שהוא לשון ויתקשר ולשון לזקן כולל, צמר דלציקו ציה,
ולציק ליה מציק, לשון ענינה שכן דרך שנים שמתעלמים להפיל איש את רעהו שחוצקו ולצוקו
צדעוטי, לשון דל"י, ולציקה צלשון חכמים חציקה שמשו צה הדצה לזקתא איש צה דרגש
עילוי ולפוקי צלצקתא וכן לצוקה צלשונם צעצור היותם מעלים דקים חבורים וקשורים יחד
כי החי"ת תכנן צלשונם והקלו אותה לאל"ף ופעמים רצים יצלעו החי"ת תומך צמקום תחותך
מסותא צמקום מסחותא ולפסד סייהי וילצק ויחצק כמו ויחצקו כי אולי כן הלשון ומלינו צדדים
למלים (זכריה ו' ג'), כמו חמולים עלשון חמון צדדים (ישעיה ס"ג א') ולמדו המפרשים כי
ולציק צדכלמך (יחזקאל כ"ז כ"ד), כמו וחורזים מן לוטך צדחזים (ש"ה א' י'), וכן למדו
צמלם ותלללבו (בופטים ט"ז ט"ז), שהוא כמו ותלללבו מהופך מן ותלללבו (כמו כצ"כ כצ"כ,
סלבה שכלה), ושאל הוא דעת לנקלום שאלמד ולשדלל וכן תרגום וכו' יפתה (שמות כ"ז ט"ו).
לרי יסדל יחצק וינשק שהוא דרך הפסוק לו שלל כוזמן לו לשון ועשלו ענין תחצולה כי כל
הסמליות תחצולה וצדוד ענין, וצ"ר מי נתמלל לזקן הליש שהיה עמו כדברי מנחם והוא
הגבון (הדמצי'): איש, מללך וכן והנה איש עמד לנגדו (יהושע ה' י"ג), והליש בגדלל
(דמלל ט' כ"א), ובקדלו לישים המללכים שמדצרים עם צני לזם ונדלים צלרת איש כמוהם
צמדלה לו צהקק, וכן פי' כל המפרשים שהיה מללך וכעפודש להלן צפרשה כי שרית עם ללהים
וה', כי דליתי ללהים פנים אל פנים וגו' ויותר מפורש צדצרי הנציא, צצקן עקצ את לחיו
ותללו סדה את ללהים, וישר אל מללך ויכל צכה ויתחנן לו צית אל יעללנו ושם ידצר עמנו
(הושע י"ז ד' וה'), והמתרגם האשכנזי תרגם כהודלת המלה כמו שתרנס גם לנקלום, גצדל,
ולל מללכל, כי נקדל כן צעצור סנדלה בליש, והנה לדעת הרמצי"ס צמדלה הצדוקים (ח"צ פרק
פ"צ), גם כל הענין הזה הוא צדדך כלל ופרע סכתצ שס, כי למדו צענין יעקצ וילצק איש
עמו וכו', והוא צענין לצדדים צורה אשר הקדים ספור כלל וירל אליו ה' וגו' לחד כן התחיל
לצדד ליד הים, וכן ציעקצ לומר ויפגעו צו מללכי ללהים ולחד כן התחיל לצדד ליד קרה עד
שפגעו צו ולמד שהוא סלח שלוחים ופעל ועשה ויותר יעקצ לצדו וילצק איש עמו וזהו מללכי
ללהים כהלמד עליהם תחלה ויפגעו צו מללכי ללהים וכו' עכ"ל: עד עלות השחר, עד סוד
סמדות הלילה, (יהי' עלות לשון הסתלקות כמו נעלה הענין (צמדצד ט' י"א), העלו מסציו
(שס ט"ז כ"ד), ללל לדמתי לין זה מענינם צעצור שהוא מהקל, ולשר הס מענין הסתלקות
הס מצנין נפעל), וי"א כי שחר דמות לוד והוא כהדלה צעצים טרם זדוח כשמש, (וכן פי'
הדל"ק צדגליהם שד"ס עלה, עלה זוכר היום), וכן אשר לין לו כחר (ישעיה כ' כ') (כלומר לין
ל' חדר וצדירות) (הרלנצ"ע צקלצת תוספת צלוד): (כו) כי לא יכל לו, לשון הרמצי"ן, מללכיו
צדרי כס עושי דודו ועל כן לא יכול לו המללך להציקו כי לא כודשה דק צמה שעה עמו להקע
כף ירכו עכ"ל: ויגע בכף ירכו, סל יעקצ, וקולית הידך בתקופת צקלצוסית קרוי כף על

תחיל ויעבר את אשר לו: (כח) ויותר
יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות
השחר: (ט) וירא כי לא יכל לו ויגע

תולדות אהרן ויותר שס כ"ז, ח': ויאבק שס שס:

תרגום אונקלוס

(כח) ויאשחא יעקב בלחודוהי ואשחא עמיה עד דקליק
צקרא: (ט) ויחזא ארי לא יכיל ליה וקריב בקמתי ירכיה ויגע

תרגום אשכנזי

מען קאנגנטע, גריף עראן
דען באללען ווינער היפטע,
דא ווארד דער באללען אן
יעקב'ס היפטע איבער
דעם דינגען פֿעררענקט:
(כז) דער מאן שפראך:
לאס מיך געהען, דען דער
כאָרגען איזט אויפֿגעגאנגען
גען, יעקב שפראך: איך
לאס דיך ניכט געהען, דוא
האבעסט מיך דען פֿאַר-
הער געזענגעט: (כח) יע-
נער שפראך צו איהם:
וויא הייסעסט דוא? דיזער
שפראך: יעקב: (כט) ער
שפראך: דוא זאלסט

וישלה לב

בְּכֶ-יֵרְכֹוּ וַתִּקַּע בְּחֵ-יֵרְךָ יַעֲקֹב
בְּהֶאֱבֹקוֹ עָמֹו: (כו) וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי
עֲלֵה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחֲךָ כִּי
אִם-בְּרַכְתָּנִי: (כז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה-שִּׁמְךָ
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל כִּי-שְׂרִית
עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל:

תולדות אהרן בהאבקו חולין סס ח' ונ': שלחני סס ז"ח, ז'
שרית חולין ז"ז ח': וז"ז ח':

ניכט מעהר יעקב גענאנגט ווערדען, זאָנדרען ישראָל, דען דוא האסט אום דען פֿאַרצוג
געשטריטען, מיט גאָטטליכען וועזען, אונד מיט מעגשען, אונד ביזט איהנען בייאגעקאָם-

תרגום אונקלוס

פְּתִי יִרְכָא דִיעֲקֹב בְּאַשְׁתְּדִּלְתִּיהָ עָמִיהָ: (כו) וַאֲמַר שְׁלַחֲנִי
אַרִי סָלִיק צִפְרָא וַאֲמַר לָא אֶשְׁלַחֲנִיךָ אֱלֹהִין בְּרַכְתָּנִי:
(כח) וַאֲמַר לִיה מַה שִּׁמְךָ וַאֲמַר יַעֲקֹב: (כט) וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב
יְתֵאֲמַר עוֹד שִׁמְךָ אֱלֹהִין יִשְׂרָאֵל אַרִי רַב אֱתָּה קָדָם יְיָ וְעִם

של קדירה: ותקע.
נתקעקעה ממקום חזרתה
ודומה לו פן תקע נפשי
מכך [ידמיהו] לשון הסרה
ונמשכה לקעקע צילתן
לשרט שרשיהן: (כז) כי עלה

השחר. ולריך חני לומר שירה ציו' [ז"ר] [חולין ז"א]: ברכתני. הודה לי על הצרכות שזרכני
חני שעשו מערער עליהן: (כח) קשה לרש"י ותזרכני הל"ל. חלל הודה וכו' חיתא זהדיא
צויה פרשת תזריע עמוד ע"ח ודוק: (כט) לא יעקב. לא יאמר עוד שהצרכות זלו לך
צעקצה ודמיה כי חס צשורה וגלוי פנים וסופך שהק"צה נגלה עליך צצית חל ומחליף שמך
ושם הוא מצרכך ואני שם שהיה ואודה לך עליהן זה שכתוב וישר חל חללך ויוכל צכה ויתחנן לו
[הושע י"ז] צגה המללך ויתחנן לו מה כתחנן לו צצית חל ימלאנו ושם ידצר עמנו המתן לי עד שידצר
עמנו שם ולא רלה יעקב ועל כדחו הודה לו אליהן וזהו ויצרך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא

באור

שם שהצטרף אשר סציו עלם הקולית העליונה עשויו' כמין כף של קדירה, וי"ח סנקדל כן לפי
שהעלם הכנסם צו עלם היך, כפוף: ותקע, נצלה מן היך ונתקעקע ממקום החזרתה ודומה
לו פן תקע נפשי ממך (ידמיהו ו' ח') לשון הסרה, ונמשכה לקעקע צילתן, לשרט שרשיהן:
(כז) כי עלה השחר, וכיון שהלך היום מעתה יש לילך לדרכך (הדשצ"ס): ברכתני, פעל
מודכז מחני זמניש עצר ועתיד, ור"ל שצעה שאלחך חלי' כצר מצורך מפין, ועיין צפ' ויחי
מ"ס צפסוק ומולדתך אשר הולדת (צדאשית מ"ח ו'), זהו יישוב הלשון לפי פשוטו, וכן מתורגם
צל"ח, ורש"י פי' הודה לי על הצרכות שזרכני חני שעשו מערער עליהן, לפי שהי' שרו של עשו,
וכוונתו לפי שלא אמר ותזרכני צלשן עתיד ממס, חלל שכזר כתצרך והוא עצר, והעתיד חינו
חלל שיודה עליהן, והדשצ"ס פי' כי חס צרכתני, שתשלחני מאתך צללום חלל חלי' כזק צמה
שנתלצקתי עמך: (כח) מה שמך, השללה לפתיחת דברים כמו חליה (צדאשית ג' ט'), מזה
צידך (שמות ד' ז'), והדומים להם, כי יודע היה מה שמו כיון שזולח חליו: (כט) לא יעקב,
לצר, וכן לא גוע צעונו (יהושע כ"ז כ'), לא אחת ולא שתיים (מלכים ז' ו' י'): כי אם, גם
ישראל: כי שרית עם אלהים וגו', חין פי' שרית כמו וישר חללך על ישראל (שופטים ט'
כ"ז), כי חין עם כמו על, רק פירשו שר תחשז עם המלאכים ועם חנשים שרים, כן פי'
הדשצ"ע, וכן מרגם חנקלום חרי רצח חלל קדם ה' ועם בוצריו וחללם, והוא כי שר חתה לפני

וישאל לב

תרגום אשכנזי קשה

(א) וישאל יעקב ויאמר ה' דה-נא
שמי ויאמר למה זה תשאל לשמי
ויברך אתו שם: שלישי (לב) ויקרא יעקב
שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים
פנים אל פנים ותנצל נפשי: (לג) ויזרח

ת"א ויזרח לו סנהדרין ל"ה, ז'. חולין ל"ח, ז'.

מען: (ל) יעקב פראגטע,
אונד שפראך: זאגע מיר
דאך דיינען נאמען! יענער
שפראך: ווארום פראגסט
דוא נאך מיינעם נאמען?
אונד זענעטע איהן דא-
זעלבסט: (לג) יעקב
זאגטע דען ארט, פניאל:
דען איך האבע איין גאט-
ליכעס וועזען געזעהען,
פאן אנגעזיכט צו אנגע-
זיכט, אונד מיינע פערזאן איזט ערעטשטעט ווארדען: (לג) דיא זאגנע פייג איהם אן צו שיינען, אלס

רש"י

תרגום אונקלוס

ויברך ויקלח: (ב) וישאל יעקב ויאמר חיי בען שמי ויאמר
למה דגן את שמי וברך יתיה תמן: (ג) ויקרא יעקב
שמה דאתרא פניאל ארי חזיתי מלאכה דיי אפין באפין
ואשתיבת נפשי: (ד) וידגח ליה שמשא בד עבר ית פניאל

ל"ה: ועם אנשים. עשו
ולצן: ותוכל. להם: (ל) למה
זה תשאל. אין לנו שם
קצוע משתנים שמותינו
הכל לפי מלות עצודת
השליחות שלנו משתלחים

[ז'] (לב) ויזרח לו. לצורנו לרפאות את זלעתו כמה דתימא שמש גדקא ומרפא זכנפיה

באור

אלהים ועם אנשים ויכולת, וחולס לפי זה תיצת ותוכל מיותר לגמרי, ומה טעם לומר נעשית
שר לפני אלהים וצין אנשים וגם יכולת להיות שר, ועוד שכפי הנראה תיצת ותוכל שזה על וידא
כי לא יכל לו הנאמר למעלה, לכן נראה שהכוונה צמלת שרית על ההשתדלות וההתאמנות
לשדור, כידוע שכל פעל יורה לפעמים על המעשה, ולפעמים על ההשתדלות והצקשה לעשות,
והטעם דצת וכלחמת עם מלאך ה' ועם אנשים, מי ינאח את מי ומי ישדור על מי, ותוכל
להם שלא נאחז, בענין נפתולי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכלתי (צדאשית ל' ח'), שחסר
ג"כ הכנחי יכלתי לה, וכן תרגם יצ"ע ארום אתרדצת עם מלאכי דה' ועם בוצריא ויכולת
להוס, וכן תרגם המתרגם האשכנזי, ומלת אנשים על עשו ולצן שהתחכם נגדם צעלות ותחזולות
שלא ינאחזו: (ל) למה זה תשאל לשמי, אין לנו שם קצוע משתנים הם שמותינו הכל לפי
מלות עצודת השליחות שלנו משתלחים (ז'), ונראה לי פירושו כי הוסרו השמות של כל הדברים
נעצור דוצ ההשתניות אשר יש צמדים, כדי להכירם ולהבצילם ולהצדילם זה מזה, ע"י השמות
הם הפרטיים הקצועיים להם, והנה צמלאכי מעלה אין צורך לאלו השמות לפי שאין לנו קצרי
ההשגה ופחותי המעלה מצוא ודרך אל גדולי ההשגה ורצי המעלה, ודבר אין לנו עמהם להכירם
או להשיגם כי אין שם ראיה חושית כ"א ראיה שכלות והשגה, ואם נשיגם הנו צמדגתם
ומעלתם, אולם כשיושלחו מאת השם צ"ה אל העולם השפל להקדויות אל חיה נציה, צע"כ

ילצו חיה צורה חושית, ואז יוגדרו צממות לפי הצורה אשר ילצו, והצורה תהיה לפי השליחות
ההיא, ולפי מדרגת האיש אשר נשלחו אליו, ואחרי גמדם שליחותם יפגעו את הצורה ההיא
ויעלו למדרגתם הראשונה, והנה המלאך הזה צעמא כשנשלח עוד הפעם אל ילצ צורה אחרת
לפי השליחות ההיא או מדרגת האיש הזה שאיננו כדאכזן כ"א גדול או קטן ממנו, צהכרח גם
שמו המורה על גדר צורתו ישתנה. וז"ל הרמז"ן: למה זה תשאל לשמי, אמר אין לך צדיעת
שמי תועלת כי אין הכח והיכולת צלתי לה' לצדו אם תקראני לא אענך וגם מלתך לא אושיעך
אנל עתה אצרך אותך כי כן צויתי ולא פי' הכתוב הצרכה, והקדוץ מה שאמרו דצותינו שהודה
לו על הצרכות שם צמקום ההוא על כרחו כי לא רצה יעקב להמתין לו עד צית אל עכ"ל:
ויברך אותו שם, אמר שם לפי שעתיד לצרכו צצית אל (מ"י), וכבר כתבתי דעת הרמז"ן
ודעת חז"ל, והנראה לפי פשוטו שהצרכה היא לא יעקב ואמר וגו' והוא כלל שאחר הפרט כמנהג
הכתובים: (לא) כי ראיתי, שעורו, כי אמר כי ראיתי, וכן תיז"ע: (לב) ויזרח לו השמש,

תרגום אשכנזי

ער פֿאַר פֿנואל פֿאַרבייא
קאם, אונד ער הינקטע
אן זינער היפֿטע:
(לג) דארום עססען דיא
קינדער ישראל ניכט דיא
שפאנאדער, (הנשה,
דעם איבערשצונגס),
וועלכע אויף דעם באללען
דער היפֿטע איזט, ביז
אויף דען הייטיגען טאג,
ווייל ער אן דען באללען
דער היפֿטע יעקב'ס, אן
דיא שפאנאדער גע-
ריהרט:

רש"י

[מלכא נ' ואתן שעות
שמיהרה לשקוע צצילו
כשילא מצלד שבע מיהרה
לזרוח צצילו: ויזרח לו]

וישלח רב
לו השמש כאשר עבר את פנואל
והוא צלע על ירכו: (לג) על כן לא-
יאכלו בני ישראל את גיד הנשה
אשר על כף הירך עד היום הנה כי
נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה:

ת"א על בן פסחים כ"ז, ח' חולין ז' ז': על כף חולין ז' ז'.
כריתות כ"ח, ח': הירך קדושין כ"ט, ז'. הוריות ז', ז'.
חולין ז"ח, ח'. וקל"ד ז':

תרגום אונקלוס

והוא מטלע על ירכיה: (לג) על פן לא אכלין בני ישראל ית
גידא דנשיא די על פתי ירכא עד יומא קדין ארי קריב בפתאי
ירכא דיעקב בגידא דנשיא:

השמש. לשון צני מדים הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו: והוא צולע.
היה צולע כשזרחה השמש: (לג) גיד הנשה. למה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה
והוא לשון קפיצה וכן נשתה גזרתם [ילמיה כ"ח] וכן כי נשני אלהים את בל עמלי [זרעית כ"ח]:

באור

לשון צני מדים הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו. וכן ויאר להם צחצוח
(שמואל ז' ז' ל"ז), ולשון הרצ"ע ושואלים ישאלו מה טעם ויזרח לו השמש והלא צדגה אחד
זורחת בכל העולם, ושאלת' תהו, כי עת זרוח השמש צכל מקום ישתנה, והנה צין ירושלים
וצין זאת המדינה שחצרת' זה זה הפי' ושמה לוק"א (צמדינה לונצדיאה) שעה ושליש שעה
(ר"ל צאודך שמן המזרח למערב והם כשיעור כ' מעלות) וצדח (ר"ל מן הצפון לדרום) י"ז
מעלות וזה הדבר צדור צלל ספק עכ"ל, ואף שיעקב הלך מצפון לדרום מאדס נהרים לצלד שבע
שהוא צנצ' א"י, ואין זרוח השמש מקדים לו מאחר לשינוי המקומות צדחצ' כי אם צאודך, הכה
צחמת הלך צללכסון כי מדים נהרים הוא קרוב למזרחית לפונית לא"י צין פרת וחדקל, והוא
הלך למערצית דרומית, צאופן שצהלוכו היה מתקדצ' עלצו תמיד לצד מערצ', ופיך לומר ויזרח
לו השמש: פנואל, פניאל ציו"ד ופנואל ציו"ד אחד הוא כי אותיות אהו"י מתחלפות: והוא
צלע על ירכו, עתה כשהיה השמש ראוהו צולע על ירכו, כמו ויהי צצקר והנה היא לאה
(זרעית כ"ט כ"ה), כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה (הרצ"ס): צלע, נקרא הפסח כן
לפי שהולך על צדו אחד ולפי שהללעות שני צדדין הימין והשמאל כנה צד כל צד צלשן צלע:
(לג) על כן לא יאכלו, לזכרון גזרתו של יעקב ונס שעשה לו הקצ"ה שלא מת (הרצ"ס),
וכן פי' הרצ"ע, והנה לפי פשוטו אין זה צווי, רק שעודו, ע"כ אינש אוכלים צני ישראל את
גיד הנשה, וכן מתורגם צל"א, וצחמת הצווי היה צמתן תודה, לפי שצעת מעשה לא נקראו
עדיין צני ישראל כי אם צני יעקב, אלא שמה כתצו צמקומו להודיע הטעם שנאסר להם, כת"ק
דר' יהודה צחולין (דף ק' ע"ז וק"א ע"ז), ואולם צעצור שחמד עד היום הזה מצמע לפי פשוטו
שאף שלא נלעוו צני יעקב ע"ז, הם נהגו מעצמם שלא לאכלו לזכרון נס אציהם, אך צסיני
כאסר להם מפי הקצ"ה, וכן נראה מדברי הרמז"ס ז"ל צפי' המשנה שם, וע"פ זה תצין דצדיו:
הנשה, ארז"ל כי נקרא כן ע"ש שנשה ממקומו ועלה ופידש"י לשון קפיצה, וכן נשת' גזרתם
(ירמיה כ"א ל'), וכן נשני אלהים את כל עמלי (זרעית כ"ח א'), וכן מתורגם צל"א:
הירך, טעמו למטה צד"ס, וכן גיד מזה (צמדצ' כ"ז כ"ד), וכן גיד, וכסידך דצוק נהכך
להיות פתח קטן (ר"ל סגול) וטעמו צלות ראשונה, ירך יעקב, ירך המשכן (שמות מ' כ"ז וכ"ד)

וישלה לג

לג (א) וישא יעקב עיניו וירא ויהנה עשו
בא ועמו ארבע מאות איש ויחין
את הילדים על-לאה ועל-רחל ועל
שתי השפחות: (ב) וישם את השפחות
ואת-ילדיהן ראשונה ואת-לאה
וילדיה אחרנים ואת-רחל ואת-יוסף
אחרנים: (ג) והוא עבר לפניהם וישתחו
ארצה שבע פעמים עד-גשתו עד-
אחיו: (ד) וירץ עשו לקראתו ויחבקוהו

תולדות אהרן עבר פסחים ז' , 3. סוכה ח' ל"ט, מגלה כ"ח,
3. נדה כ"ב, ח':

תרנום אשכנזי קפו

לג (א) אלם יעקב ויינע
אויגען אויפ-
הוב, זאה ער עשו אנ-
קאממען, מיט פיער הונ-
דערט מאן; דא טהיילטע
ער זיינע קינדער איין,
אויף לאה, אויף רחל, אונד
אויף דיא ביידען מעגדע:
(3) שטעללטע דיא מעגדע
אונד איהרע קינדער פֿאר-
נע אן, לאה אונד איהרע
קינדער הערנאך, אונד
רחל אונד יוסף צולעטצט:
(ג) ער אבער גינג פֿאר
איהנען הער, ביקטע זיך,
זיך צורערדע זיבענמאהל
אינדעם ער הינטראט, צו
זיינעם ברודער: (ד) עשו
ליף איהם ענטגעגען,

רשי

לג (ב) ואת לאה וילדיה
אחרונים. אחרונים.

אחרון חצי: (ג) עבר
לפניהם. אמר אם יצא אותו
דשע להלחם ילחם זי
תחילה: (ד) ויחבקוהו.
כתגלגלו רחמיו בשלום
משתחוה כל השתחויות
סדרשו נקודה זו לומר

תרנום אונקלוס

לג (א) ויזקף יעקב עינו ויהא עשו
מאח נברא ופלגי ית פניא על לאה ועל
תרתי לחינתא: (ב) וישוי ית לחינתא וית
לאה ובנהא בתראין וית רחל וית יוסף
בתראין: (ג) והוא
עבר קדמיהון וסגיד על ארעא שבע זמנין
עד מקרביה לנת
אחיה: (ד) וירחש עשו לקדמותיה ונפל על ציאריה

כלנו: וישקרו. נקוד עליו ויש חולקין צדד הזה צדדייתא דספרי יש סדרשו נקודה זו לומר

באור

(הרש"ס), והם ארבעה שמים שצאים צדד על משקל פֿעל. וצמיינות על משקל פֿעל לו

פֿעל, והם גדר, גזל, ירך, פֿתף:

לג (ב) ראשנה. שם המקרה, ופירושו שתחלה כמו ראשנה יסעו (צמדזר ז' ט'), ויש לפרש
שהוא תאר ושא אל כל אחת מהשפחות, ושעורו וישם כל אחת מהשפחות צמקום שתייה
ראשונה עם ילדיו, וכ"כ הת"א שתרגס, קדמתא, וכשהוא שם המקרה יתרגס צקדמית, כמו
שתרגס ראשנה יסעו, אזל יצ"ע תרגס גס פה, צקדמיתא, וכן מתורגס צל"א: אחרנים, שם
התאר, ושעורו, שם אותם צמקום שיהיו אחרונים, והרש"ן א"ן פירושו אחרונים ממנו, רק
אחרונים כנגד הראשונים, וכן ת"א ויצ"ע כשם התאר, צתראין, ויש לפרש שצא התאר הא'
צמקום שם המקרה, ופירושו, אחריהם, וצא כן כדי לזווגו עם האחרון שהוא אחרון ממנו,
וכן תרגס המתרגם האשכנזי ככוונת שם המקרה, ושינה תרגומו הרש"ן מן האחרון כפי הכוונה:
ואת רחל וגו', אחרון אחרון חצי, כי אם ירדנו הראשונים אולי ימלטו האחרונים. והנה למעלה
אמר ויחן וגו' לשני מחנות, ויאמר אם יצא וגו' והיה המחנה הנשאר לפלטה, והיה זה טרם
צא עשו אליו, וכאן כשראה כי עשו הולך לקראתו ועמו ד' מאות איש לא חלקם לצ' מחנות,
רק סדרם צאופן שיהיו החצינים לאחרונה, אזל הלכו כולם יחד זה אחר זה, וזאת היא פליאה
על יעקב מדוע חזר מעלתו הנכונה, והנה מפרשי הפשט לא העירו על זה, ומהר"י אדרבנאל
כתב כי גם מתחלה לא חלקו לצ' מחנות רק האלף והצדד והמעטלעין, והרש"קס זה מזה, ולא

תרגום אשכנזי

אומארמטע איהן; פֿיל
איהם אום דען האלו,
קיסטע איהן, אונד זיא
וויינטען: (כ) עשו הוב
זיינע אויגען אויף, זאה
דיא ווייבער אונד דיא
קינדער, אונד שפראך:
וואס געהאָרען דיר דיזע
צו? ער אנטוואַרטעטע:
עס זינד דיא קינדער,
וואָמיט גאָטט דיינען
קניעכט בעגנאָדיגט
האט: (ו) דיא מעגדע
טראטען הינצו, זיא אונד
איהרע קינדער, אונד ביק-
טען זיך: (ז) דא טראט
אויך לאה אונד איהרע

וישלה לג

וַיִּפֹּל עַל-צוּאָרוֹ וַיִּשְׁקָדּוּ וַיִּבְכּוּ: (כ) וַיִּשָּׂא
אֶת-עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-הַנָּשִׁים וְאֶת-
הַיָּלָדִים וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר
הַיָּלָדִים אֲשֶׁר-חָנָן אֱלֹהִים אֶת-
עַבְדְּךָ: רַבִּיעַ (ו) וַתִּגְשֵׁן הַשְּׂפָחוֹת הַנָּה
וַיִּלְדִּיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיִן: (ז) וַתִּגְשֵׁן גַּם לֵאלֹהֵי
וַיִּלְדִּיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוֶי וְאַחֵר נָגַשׁ יוֹסֵף

צוואריו קרי נקוד על וישקדו
תולדות אהרן וירא סס סס:

קינדער הינצו, אונד ביקטען זיך, צולעטצט טראט יוסף

תרגום אונקלוס

וַיִּשְׁקִיָּה וַיִּבְכּוּ: (ה) וַיִּקָּף ית עיניה וַיִּחַא ית נָשִׂיא וַיֵּרָא בְּנֵיָא
וַיֹּאמֶר מֵאֵן אֵלֶיךָ לָךְ וַיֹּאמֶר בְּנֵיָא דִּי חָנָן לְעַבְדְּךָ: (ו) וַקְרִיבָא
לְחִינְתָא אֵינֹן וַבְּגִידֹן וַסְגִידָא: (ז) וַקְרִיבַת אָף לָאָה וַבְּגִידָא
צִלְתָּה פִּעִם וַנִּשְׁקוּ צִלְתָּ לָצוּ [צ"ד]: (ה) מִי אֵלֶּה לָךְ. מִי אֵלֶּה לְהִיּוֹת שְׁלָךְ: (ז) נָגַשׁ יוֹסֵף
וַרְחַל. צִלְתָּ הַאֲמֵחוֹת נָשׁוֹת לְפָנֵי הַצָּנִים לָצוּ צִרְחַל יוֹסֵף נָגַשׁ לְפָנֵיהּ אִמֵּר אִמִּי יִפֹּת תּוֹאֵר שְׁמֵא
יִתְלָה צֶה עֵינָיו אֹתוֹ דִּשַׁע אֲעֵמֹד כְּנֻגָּהּ וְלֵעֲכַצְנוּ מִלְּהַסְתַּנְל צֶה מִנְּאָן זֶכֶה יוֹסֵף לְצִדְכָּת עֲלֵי

רש"י

שלא נשקו צלל לצו [צ"ד].
ס"ד שמעון צן יוחאי הלכה
היא צידוע שעשו שונא
ליעקצ צלל שנכמדו רחמיו

צלותה פעם ונשקו צלל לצו [צ"ד]:
ורחל. צללן האמהות נשאות לפני הצנים
לצול צרחל יוסף נגש לפנייה אמר אמי יפת תואר שמא
יתלה צה עיניו אותו דשע אעמוד כנגדה ולעכצנו מלהסתכל צה מבאן זכה יוסף לצדכת עלי

באור

סס נשיו וצניו כ"ל צמחנה אחד צללד, גם העציר המחנה האחד צללד את מעצד יצק והוא אומר
שהיו צו נשיו וילדיו, והוליד אותם אחר הנחל, שהוא הצד האחר ממה שהיה מחשבתו שיצא
עשו, כי היה אפשר שיצא עשו מצד האחד מהנחל או מצד האחר ממנו, ויעקב סס המחנה שלל
היו צו הנשים והילדים מהלד שהיה יותר אפשרי וקדוש כפי מחשבתו שיצא עשו עכ"ל ע"ש
עוד שהלדיך, והנה יהיו דצדיו נגד הכתוב שאמר ויעצד את כל אשר לו, ויותר יעקב צללד
(וחז"ל אמרו ששכח פכים קטנים), ויותר נראה לי שמתחלה חלק גם נשיו וילדיו לשני בחנות
(ונכללו צמחמד את העם אשר אתו המשתכחו צין צניו ונשיו או עצדיו) צעצוד שהי' ירל אולי
כתמעטו זכיותיו ולא תתקיים ההצטחה ואהיה עמך, ולכן הוצרך לתחצולה אנושית אולי על ידה
יציל המחנה, וצצולו אל נחל יצק הוצרך לקרצס ולא אחדס למחנה אחת, כדי שיעצידס כולם את
הנחל, והיה צדעתו שיחלקם עוד לשני מחנות אחר שיעצידס, אצל אחד שנאצק איש עמו
וצדכהו ויעקב הצין שהיה מלאך אלהים כאשר אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים וגו', היה
לו הוודאה הזאת והצדכה לאות כי ינצל מיד עשו, ולכן לא החלס עוד רק סדרס צאופן כלות
לכל אשה מנשיו סס צניה אצלה, ומה שהוצרך לשים את השפחות וילדיהן ראשונה ולאה וילדיה
אחריהם ורחל ויוסף אחרונים, לדעתי לא היתה כוונתו צזה פן יהרגם עשו וינללו האחרונים,
כי איך ינללו אם לא הרחיקם זה מזה כמו שעשה מתחלה, והמה הולכים קרובים זה לזה, אך
חשש על נשיו ועל צניו פן יתפחדו מעשו צדלותם אותו טרס ידעו כי לשלס צל, והאחרונים
אחרי רואס כי לא עשה לראשונים דצד לא יתפחדו עוד, ולכן סס החציצ אצלו יותר לאחרונה:
עד גשתו עד אחיו, שעודו לדעת המתרגם האשכנזי, שהשתחוו שצע פעמים צעוד גשתו אל
אחיו: (ה) מִי אֵלֶּה לָךְ, מִי אֵלֶּה לְהִיּוֹת שְׁלָךְ, שאל אם הם צניו או עצדיו וצני ציתו: הילדים
אשר חנן וגו'. הרמב"ן מו' שאל על הנשים ועל הילדים אשר חנן אלהים את
עצדך דרך מוסר כי לא ילה כומר שהן נשיו וילדיו עשן שכן אמות וילדים: אשר חנן ואלהים

וישלה לג

תרגום אשכנזי קפו

אונר רחל הינצו, אונר
ביקטעוויך: (ח) ער שפראך:
וואס ווילסט דוא מיט
יענעם גאנצען היירטענ-
לאגער, וועלכעס איך אנ-
געטראפֿען האבע? ער
אנטוואָרטעטע: דאמיט
איך גנאדע פֿינדע, אין
מיינעם הערדן אויגען:
(ט) עשו שפראך: איך
האבע גענוג, מיינברודער!
בעהאלטע, וואס דו

וַיִּחַל בְּנִשְׁתָּחוּי: (ח) וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל-
הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי וַיֹּאמֶר
לְמַצְאֵחִן בְּעֵינַי אֲדֹנָי: (ט) וַיֹּאמֶר עֲשׂו
יְשֻׁלִּי רַב אָחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר-לָךְ:
(י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-יָנָא אִם-נָא מַצְאֵתִי
חֵן בְּעֵינַיָּךְ וְלִקְחָתָּ מִיָּדִי כִּי עַל-

האסט: (י) יעקב אבער שפראך: צו גיין! ווען איך גנאדע איך דייענען אויגען געפֿונדען, זאגט מיר
דוא מיינ געשענק פֿאַר מיינער האנד; דיאווייל איך דיין אנטליטץ געזעהען, וויא מאן דאז אנטליטץ

רש"י

תרגום אונקלוס

עין: (ח) מי לך כל
המחנה. מיכל המחנה אשר
פגשתי שהוא שלך כלומר
למה הוא לך פשוטו של
מקורו על מוליכי המחנה.
ומדרשו כתוב של מלאכי'
פגע שהיו דוחפין אותו ואת

וַיִּגִּידוּ וַיִּכְתֹּר בֶּן קָרִיב יוֹסֵף וַיִּחַל וַיִּסְגִּידוּ: (ח) וַיֹּאמֶר מִאֵן לָךְ
כָּל מַשְׁרִיתָא הָדָא דִּי עֲרִישִׁית וַיֹּאמֶר לְאַשְׁכְּחָא רַחֲמִין בְּעֵינַי
רַבּוּנִי: (ט) וַיֹּאמֶר עֲשׂו אִית לִי בְּנֵי אָחִי אֲצִלַּח בְּדִילָךְ: (י) וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם בָּעֵן אֲשַׁבְּחִית רַחֲמִין בְּעֵינַיָּךְ וְתִקְבִּיל תְּקָרִיבָתִי
מִן יָדִי אֲרִי עַל בֶּן חֲזִיתִינִן לְאַפֵּךְ בְּחִיזוּ אִפִּי בְּרַבִּינָא וְאַתְרֵישִׁית

אנשי ואומרי' להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והם אומרי' הכו הכו ואלו אומרים
הניחאו צנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו צן צנו של אברהם הוא ולא היו משגיחים אחיו
של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם: (ט) יהי לך אשר לך. כלן הודה לו על הצרכות
[ז' ד': (י) אל נא. אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי
על בן ראיתי פניך וגו'. כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך וכן חסודין לי

באור

את עבדך, זהם, וכן מתורגם זל"א, והוא קרוי לענין מתנה: (ח) מי לך כל המחנה הזה
אשר פגשתי. הכלל שלל תמצא מי כי אם על הי מדבר ופירושו מי הוא ששיגרת לו כל המחנה
הזה שלך אשר פגשתי והם העדרים ששלחת, ולשון הרמז"ן הנה עצדי יעקב עשו כאשר לזה
אותם ולא רצה לקבל מהם, או שהוא צבאותו ועצרתו לא דבר עמם ולא שאלם למי אתה ואנה
חלך והם ידעו מגשת אליו ואמר עתה מי לך כל המחנה הזה כי חשד שהם ליעקב מדברי המלאכי'
הרשונים או שאלה השלוחים הגידו בן צמחה עשו או שאין אדם אחד צדך ההוא להיות לו כן,
ועם מי לך כל המחנה הזה כלומר מי זה לך שתשלח לו כל אלו כלומר מי הוא הגדול אלך
שתשלח לו כל אלה, והוא ענהו למלא חן בעיני אדני כי אתה הגדול והאדון לעיני עבדך:
(י) אל נא, תאמר לי כן וכ"ת יצ"ע, לא תימא בן, וכן מתורגם זל"א, ואנקלוס לא תרגם
סלת אל, רק עלת נא, צעו, ונא הצ', כען, ואולי דעתו כדעת הכנ"ד שהצ"ע זפ'
יורא צפסוק ויאמר לוט אלהם (צדאשית י"ט ו"ח) ע"ש: אם נא וגו' ולקחת וגו'. פי' אם
מנחתי חן בעיניך, אזי תקח מנחתי מידי: כי על בן ראיתי פניך וגו', אמר לו תקח מנחתי
מידי צעזר שראיתי פניך שהם לי נדבות פני אלהים ותלמי צקצלת המחנה כאשר האלהים
דוזה את ידעו צקצלת מנחתם וקדצנס, כענין ונדלה לו (ויקרא א' ד'), עולותיהם ונחיהם
לדון על מזבחי (ישעיה כ"ו ז'), מלשון יהי דלוי אחיו (דברים ל"ג כ"ד), ואור פניך כי דליתם
(תהלים ע"ד ד'), כי דלו עזדיך את אציה (הם ק"צ ט"ו), [וכן כל לשון דלה ודלון שצמקרא
ענינו הסדרת הפנים זל"א (וואהגפחאלען בעלייגען) והוא הפך האף]. ודש"י כתב על שנתרלית
למחול לי על סודחני, ותלמי, נתפייסת לי וכבר אמרתי שאינו טוב שיהיה לו מזכיר עון
(הרמז"ן), ופתחות הוי"ו ותלמי מורה על העצד שקצלו צסצד פנים יפות כפי' דש"י ולא על
צקצם קצלת המחנה שנה ודע וינדלה לו כפי' הרמז"ן. וגם אנקלוס תרגם על העצד ויותר

תרגום אשכנזי

איינעם גאטטליכען ווע-
זענס זינט, אונד דור-
האסט מיך גיטיג אויפגע-
גאממען: (יא) נימם דאך
מיינען זענען אן, וועלכער
דיר איבערבאכט ווארדען,
דען גאט האט מיך בע-
גנאדיגט, אונד איך האבע

רשי

בראית פני המלאך שראית
שר שלך ועוד על סנתרלית

וישלה לג

בן ראיתי פניך בראת פני אלהים
ותרצני: (יא) בקחנא את ברכתי אשר
הבאת לך כייחנני אלהים וכיישלי-

ת"א בראות פניה ה', ז'. סוטה מ"ח, ז': יש לי סוטה ה':
ח'. ז"ז י"ז, ח':

תרגום אונקלוס

לי: (יא) קביל קען ית תקרובתי די אמתיתא לך אבי רחם

למחול סורחני. ולמה הזכיר לו ראית המלאך כדי שיתירדל הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצל
איני יכול לו מעתה: ותרגני. נתפייסת לי וכן כל דאן שצמקדל לשון פיוס אפיילימנ"טו זלע"ז
Appaisement, (בעזענפטיגונג). כי לא לדאן יהיו לכם הקרצנות צלות לפייס ולרנות. וכן
שפתי לדיק ידעון דאן [משלי י'] יודעים לפייס ולרנות: (יא) ברכתי. מנחתי מנחה זו הצלה
על ראית פנים ולפרקים אינה צאה אלל לשאלת שלום וכל צדקה שהיא לראית פנים כגון ויצרך
יעקב את פרעה, עשו אתי צדקה דסנחריו [מלכים ז' י"ח] וכן לשאול לו שלום ולצרכו דתועי
מלך חמת [שמואל ז' ח'] כולם לשון צדקת שלום הן שקורין שלו"דלר זלע"ז Salutare חייט.
Saluer, (גריסען). אף זו צדקתי מו"ן שלו"ד Mon salut, (מיין גרוס): אשר הובאת לך.
לא טרחת זה ואני יגעתי להביע עד שצאה לידך [ז"ר]: חנני. נו"ן ראשונה מודגשת לפי
שהיא משמשת במקום שני כווי"ן שהיה לו לומר חנני שאין חן צלל שני נו"ן והשלישית לשימוש

באור

מפורש צתי"ע, דהא אתרעיתא לי, (ואולי יפרש הרמז"ן שהוא עתיד מורכב עם העצר, דהיינו
אחר שתקבל מנחתי יהיה הרלוין כזר צעזר כי צלי ספק אס תקבל מנחתי מדולה אתה לי קודם
קצלתה כי צל"ה לא תקצלה, כמ"ש צפ' ויחי צפסוק ומולדתך וכו' (צדאשית מ"ח ו' ע"ש),
ועל דזר קושית הרמז"ן כי לא טוב להזכיר העון, הנה אנקלוס וי"ע לא הזכירוהו, וכן המתרגם
האשכנזי נשמר מזה כי אין הכוונה לדעת' דק על הרלון גרודא כי אמר אליו שנחשצ צעיניו לשר
גדול ועוז לו רלונו ויקר צעיניו אהבתו אותי: אלהים, א"ת דצדקא, וי"ע תרגם מלאכא,
וכן פי' רש"י והרמב"ם, וכן מתורגם צל"א, וכלם מודים שאיננו על השם צ"ה ולכן הוא חול
לענין כתיבת ס"ת כמ"ש צמס' סופרים (פ"ד הלכה ה'), כמ"ש צת"ס שלי: ותרגני, לשון
רש"י נתפייסת לי, וכן כל דאן שצמקדל לשון פיוס אפיילימנ"טו זלע"ז (וצל"א בעזענפטיגונג),
הקרצנות צלות לפייס ולרנות, וכן כי לא לדאן יהיה לכם (ויקרא כ"ז כ'), שפתי לדיק ידעון
דאן (משלי י' ל"ז), יודעים לפייס ולרנות עכ"ל: (יא) ברכתי, מנחתי, מנחה זו הצלה על
ראיות פנים, ולפרקים אינה צאה אלל לשאלת שלום וכל צדקה שהיא לראיות פנים כגון ויצרך
יעקב את פרעה (צדאשית מ"ז י'), עשו אתי צדקה (מלכים ז' י"ח ל"א), דסנחריו, וכן לשאל
לו שלום ולצרכו (שמואל ז' ח') דתועי מלך חמת כולם לשון צדקת שלום הן שקורין זלע"ז
שלו"ד (וצל"א גריסען), אף זו צדקתי מו"ן שלו"ד (וצל"א מיין גרוס), (רש"י), ולשון הרמז"ן
את צדקתי, המנחה וכו' ויקראו המנחה שישלח האדם לרלונו, צדקה, כי הוא שולח מאשר צדק
אותו השם כענין אשר צדק ה' אלהיך תתן לו (דברים ט"ו י"ד), כאשר אמר למעלה מן הצל
צידו, והמנחה אשר התנו זה למלך צדק ידוע תקרא עם עכ"ל: הבאת, צל עם התי"ו
להורות על הנקצה במקום ה"א הקבא, כמו כי אצלתי יד (דברים ל"ז ל"ו) צמקוס אצלתי,
יקראת, אתכם (שם ל"א כ"ע) צמקוס יקראת, ודנים כן, וקצן ה"א הוא פ"ג צמקוס
סורק: חנני, נו"ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי כווי"ן שהיה לו לומר חנני
ששאין חן צלל שתי כווי"ן והשלישית לשימוש כמו עשני זדני, וצא-החיות צפתח בדרך הכפולים
הפ"פ צו פתוחה צננין הקל צעזר הדגש שאחריו: יש לי כל, כל ספוקי: ויפצר בו, עיין
ה"א (ו"ו ה"ו) ה"א המלה, וצאור המאמר לדעת המתרגם האשכנזי כן הוא

וישלה לג

תרנום אשכנזי קמח

אללעם גענוג. אלס ער
זעהר אין איהן דראנג,
נאחם ער עס אן: (יז) עשו
שפראך: לאס אונס גונג
מעהר רייזען, אונד אונזערן
וועג פֿארטזעטצען, איך
ווייל נעבען דיר געהען:
(יג) יענער אנמוואָרטעט
טע, מיין הערר ווייס,

דאס דיא קינדער צארט זינד, אונד דאס איך איך ביים קליינען אונד גרעסען פֿיח פֿיר
דיא שוועכליכען קינדער, ווען מאן ווא אײנען טאגאײבערטייבט, וץ שטירבט אללעס קליינע

תִּיא גמעה חנינה ה', ז'. פֿ"ז ח', ז'.

תרנום אונקלוס

רש"י

כמו עשני זדוני: יש לי
כל. כל ספוקי ועשו דוד
צלשן גלוה יש לי דוד
יוסר ויוסר מכדי לרמי:

שלי יי וארי אית לי כולא ואחיקי ביה וקביל: (יז) ואמר גימחל
אחיקי ואחיקי לקביל: (יג) ואמר ליה רבאני ידע ארי יגקיא
רבידין וקמא ותידי מן יקמא שלי ואם ירחיקינון יקמא חד

(יב) גמעה. כמו שמעיה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כלן נסעה כמו נסע והנוץ יסוד
צמיעה ותדנס של סונקלוס טול ונהך עשו סמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לגגדך. צוה
לך עוזה זו מעשה לך שאלריך ימי מהלכתי ללכת ללש כלשר סתה לריך חכו לגגדך צוה לך:
(יג) עלות עלי. כללן והצקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן ללש: עלות. מגדלות עולליהן
לשן עולל ויונק עול ימים. ושתי פרות עלות ונלע"ז סנפנט"ש, Enfantéds (וועלכע יונגע
געבאָרען האבען), fenanter (געבאָרען): ודפקום יום אחד. (ואס ידפקום יום אחד) לינעס

באור

וזהבליד צו לקס: (יב) גמעה, כמו שמעיה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כלן נסעה כמו
נסע והנוץ יסוד צמיעה, ותדנס של סונקלוס מיטול ונהך עשו סמר ליעקב נסע מכאן ונלך
(רש"י). וכן פי' הדלצ"ע צמס י"ל, וכן פי' הדד"ק צמשיס סרש נסע צמס י"ל שהוא ליווי
צמספת ס"ל, ויש פפרשיס שהוא עתיד והנוץ מלכותיות סית"ן לרצים מ"צ, וכן פי' הדד"ק שס
והדלצ"ע, וכן מ"צ"ע, נטיל ונהך, וכן מתדגס צל"ס: ואלכה לגגדך, צוה לך עוזה זו
סעשה לך שאלריך ימי מהלכתי ללכ' ללש כלשר סתה לריך וזהו לגגדך צוה לך (רש"י), וכן
מתדגס צל"ס: (יג) בי חילדים רבים, כי הגדול שזהס י"צ שנה יש לו וימים מספר: עלות.
כללן והצקר שהן עלות. מוטלות עלי לנהלן ללש, עלות מגדלות עולליהן, לשן עולל ויונק
(ידעיה מ"ד ז' ולינה צ' י"ל), עול ימים (ישעיה ס"ה כ'), שתי פרות עלות (שמואל א' ו' י'),
ונלע"ז סנפנט"ש (רש"י) וצל"ס (בעקינדערט, יונגען האבען), וס"ת, מיקמסל, וכן פי' הדד"ק
צמס עול ונתצ שנקדלו הצהמות הפריקות כן על שס צמיהס שהס עוליס וכן הגעריס צמני
סדס נקדלו כן. עול ימים, התשכח אשה עולה (ישעיה מ"ט י"ד), סצל הדלצ"ע מפרש צמנין
סחד ח"ל: עלות כמו עלות ינהל (שס מ' י"ל), ויהינה ההרות שעלה עליהן סעתחדיס על כן

נקדלו עלות עכ"ל, והוא ג"כ דעת המתרגם האשכנזי, והנה לדעת כולם יהיה עלות תלה,
ותססר כ"ס הדיעה כי דרך זרות הוא שתצל בה"ס צמחולר לצד, למנס יש לו חזרי', סת
הצג סחד (צמדנר כ"ח ד'), סת העגלה חדשה (שמואל ז' ו' ג'), ודועיהס, ולכן מ"צ"ע
דמיינקן. גדל"ת צמקום ה"ס הדיעה כדרך הארמי, ויש לפרש כי עלות הוא גשול, ויהיה
יסוס צ' המלמדים שוים צנוסל ונשול, כי חילדים הס רבים, והללן והצקר הן עלות, וכולס
פוטליס עלי, סצל צעל הטעמים יסנגד לכל סלו הפידושיס צענוד שסס מונח צעלות, ויחלס
שהוא מפרש עלות עלי סערחת הללן והצקר ומשלס עוליס עלי וד"ל שמוטליס עלי: ודפקום,
עגן דחיה, ופידוסו ולס ידפקום וכן ונתן לכס סדמי לחס לר (ישעיה ל' כ'), פי' ולס נתן,
כלומר סס ידפקום הדועיס יוס סחד שינטרנו למחרס צענודך ימותו כל הללן: וסחר, פי' סז
יסוסו. והר"ו משפשת לכפך העצר לעמיק ועס זה משפס גס לקסר המלמדים המתחסיס
צמנה כלשר כחצמי צהקדמה וצנזורי כמה פעמים. ולשן כדמז"ן וסחו כל הללן, דרך סעלה

תרגום אשכנזי

וישלח לג

וַיִּמְתּוּ כָּל־דֹּצָאן: (יד) יַעֲבֹר־נָא אֲדָנִי לִפְנֵי
עֲבָדָיו וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָהּ לְאִשִּׁי לְרַגְלִי
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לִפְנֵי וּלְרַגְלֵי הַיְלָדִים
עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדָנִי שְׁעִירָה:

נע פיה: (יד) מיין הערר
געהע נור פאר זיינעם
קנעכטע פאראויס, איך
ווייל מייןען לאנגזאמען
צוג נאכפיהרען, זא וויא
דער טראם פארט קאן,
וועלכען איך פאר מיר
האבע, אונד זא וויא דיא
קינדער פארט קאנגען,
ביזאך צו מייןעם העררן

תולדות אהרן יעבר ע"ז סס: עד סס כ"ה, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

יִמּוּתוֹן כָּל עָנָא: (יד) יַעֲבֹר כָּעֵן רַבּוּנִי קָדָם עֲבָדֵיהּ וְאִנְיָ אֲדָבָר
בְּגִית לְרַגְלֵי עוֹבְדָתָא דִּי קָדָמִי וּלְרַגְלֵי יִנְקִיָּא עַד דִּי אֵיתִי לְנִת

צורך צמחלה ומתו כל
האלן: ודסקים. כמו קול
דודי רופק [שיר ז'] נוקם

צדלת: (יד) יעבר נא אדני. אל תאריך ימי הליכתך עצור כפי דרך ואף אל תתרחק:
אתנהלה. אתנהל ה"ל יתירה כמו חדה אשמעה: לאמי. לאט שלי לטק נחת. ההולכים לאט
[ישעיה ח']. לאט לי לנער [שמואל ז' יח]. לאמי הלמ"ד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת
שלי: לרגל המלאכה. לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך: ולרגל הילדים.
לפי רגליהם שהם יכולים לילך: עד אשר אבא אל אדני שיעירה. הרחיצ לו הדרך שלא היה
דעתו ללכת אלל עד סוכות. אמר אלס דעתו לעשות לי דעה ימתין עד צואי אללו והוא לא
הלך ואימתו ילך צימי המשיח [ז"ר] שכ' ועלו מושיעים זהר ציון לשפוט את הר עשו [עוזיה ח'].

באור

שהיה לו לומר ומתו כלם, אלל לא יאמר כן על הילדים וגם לא דעה לומר ומתו סתם על
הצקר ועל האלן כי יחמול על הילדים שלא יהיו צמחע ולא דעה להאריך ומתו כל האלן והצקר
או יהיה פירושו כי הילדים רכים ויעפו נערים ויגעו ולא ידעו ללכת והאלן והצקר עלות ואם
ידחקו ימותו האלן שהם צמח דקה כי הצקר לא ימות אלל זיק להם עכ"ל: (יד) יעבר נא
אדני, אל תאריך ימי הליכתך עצור כפי דרך ואף אל תתרחק: ואני אתנהלה, תצל מלת
אני קודם אל"ף האית"ן המורה ג"כ למ"ז, והוא להפליג הכוונה על המ"ז ולהורות הפך
הקודם, ר"ל אתה תסע מהר אלל אני אתנהל לאמי: אתנהלה, הכוונה אתנהל עמם, והכ"ל
שצסוף נוספת מלותיות האמנותי"ו: לאמי, ענינו נחת והיו"ד נוספת או הוא כנוי המדבר
צעדו (וכ"ה דעת רש"י לאט שלי), וכן תרגם המתרגם האשכנזי, והלמ"ד נוספת ורזי יכודה
כתב שהיא שרשית (וכ"ה דעת רש"י) (רד"ק צרשים שרש אלט): לרגל המלאכה, לפי צורך הליכת
רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך, והרמז"ע כתב המלאכה, צעצור המקנה שהוא מלאכתי,
(כי לפי שהאדם המתעסק צקנין האלן כל מעשהו ומלאכתו עליהם אמרו עליהם הללכה),
והקרוצ אלל כי פי' המלאכה מה שיוכל אדם לעשות צכחו וצדשותו גם הממון יקרא כך כמו אלס
לא שלח ידו צמלאכת דעכו (שמות כ"ז ז'), ומזאת הנורה מלת מלאך צעצור שהוא תחת רשות
השולח, ויהיה לרגל כמו ויצרך ה' אתך לרגלי (צדאשית ל' ל'), ויתכן להיות לרגל כמשמעו
שהוליכה על רגליהם עכ"ל, והמתרגם האשכנזי צארו צל"ס (טראס) שהוא כולל כל דבר שיוליך
האדם אחריו ללכדו צעת נסיעתו ממקום למקום: ולרגל הילדים, לפי רגליהם שהם יכולים
לילך. עד אשר אבוא אל אדוני שיעירה, לשון הרמז"ן היה ליעקב צסוצו אל ארצו דרך צאצן
שעיר, והנה אמר לו עשו וחלכה לנגדך שלא יפחד ממנו עד שצוצו אל אציו לעשות לו כבוד
צצואו אל ארצו ויעקב אמר אני אלך לאמי ואדני יסוצ אל עיר מתגלתו ואם אסוצ דרך עירו
יבצדני וילך עמי כאשר יחפון ולא היה זה נדר ממנו שיצא אליו שסין עשו לריק לו. ודעותינו ראו
עוד שלא היה צדעת יעקב לשוצ דרך שעיר ודלוננו היה להתרחק ממנו כאשר יוכל אלל הרחיצ
לו את הדרך וגם זו עלת חכמה עכ"ל, אלל לא ידעתי איזה דרך היה לו צאצן שעיר שהיא
צדרוס ח"י ורחוק הדעה מן הקו הישר שמן חרן עד צאר שצע, ואם כוונתי שאמר לעשו שמהלכו
יהיה דרך הר שעיר וזהו לו כדי להרחיקו מעלי, ח"כ תהיה קדושה לדעת רצותינו שאמרנו

תרגום אשכנזי קפט

נאָז שװער קאָממע :
(טו) עשו שפראך : זאָ
ווייל איך דען בייא דיר
לאססען, פֿאַן דעם פֿאַלקע,
דאז בייא מיר איזט: ער
אנטוואָרטעטע , וואָצו
דיזעס ? לאס מיר נור פֿאַר
מיינעם : ערדן גנאדע פֿינ-
דען: (טז) עשו גינג דענ-
זעלבען טאג זיינען וועג צו-
דיק נאך שװער: (יז) יעקב
אבער דייזטע נאך סכת,
בויעמע זיך איין הויז:
אונד זיינעם פֿיהע מאכטע
ער היטטען, דארום
שאן, וועלכע איס לאנדע

רש"י

ות"ל יש לפרשה זו דעים :
(טז) ויאמר למה זה .
תעשה לי עוזה זו שלימי
לדיך לה : אמצא חן בעיני
אדני . ולא תשלם לי עתה
סוס במול : (טז) וישב
ביום ההוא עשו לדרכו .

עשו לצדו וד' מאות אים שהלכו עמו נשמתו מאכלו אחד אחד והיכן פדע להם הקצ"ה צימי דוד
 סכ' כי אם ד' מאות אים אשר רכזו על הגמלים [שמואל א' ל'] [צ"ד]: (יז) ויבן לו בית.
 שהם שס"ח הדש קיץ וחורף וקיץ [מגילה י"ז]: סכות קיץ. בית חורף. סכות קיץ: (יח) שלם.

שלאמר לעשו שיצא לגור שם וכחם לו: (טו) ויאמר למח זה, תעשה לי עוצה זו שאינו צריך לה, אמלא חן צעיניך, ולא תשלם לי עתה שום גמול (דס"י), וכן פי' הראש"ע, והכוונה צ"עקצ כי לא היה חפץ בהם ונחצותם כלל וכל שכן שהיה צדעתו ללכת דרך אחרת. (הדמנ"ן), ול' מכלל יופי למח זה אמלא חן צעיני אדני, לעשות לי כל הכבוד הזה וכן מדוע מלאתי חן צעיניך להכירני (רות ז' י') עכ"ל, אצל טעם הו"ק שצמלת זה יורה שהוא כפידש"י והראש"ע, והמתרגם האשכנזי תרגם כפידש"י לחלקו לז' תאמרים, אך צמלמר אמלא חן צעיני אדני, נעה קלת מפידש"י שלאמר שהוא צקשה מיעקצ שלא יעשה לו גמול, והוא יפרש למח זה תעשה לי העוצה הזאת, די לי צמליאות החן צעיניך, וטוב לי זה מכל המתנות, ויקושרו לפ"ז המאמרים היטיב: (יז) סבתה, יראה שהוא סכות שצער הידרן צמלכות סיחן המוזכר צספר (יהושע י"ג כ"ז), ויש עוד סכות אלל מלרים, והוא המסע הראשון לישראל שנסעו מדעמסם לסכות: ויבן לו בית, יתכן כי היה מקום אין שם עיר, והולך לזכות לו צית ולעשות סכות: (יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו', מפרן ארם, דס"י כתצ שלם צגופו וצממונו וצתודתו כאומר לחצרו ילא פלוני מצין שני מלרים וצא שלם אף כאן ויצא יעקצ שלם מלצן ומעשו, וכן ת"א וצ"ע, וכן מתורגם צל"א, והראש"ע פי' שצא צשלוס ולא מידע לו שום מאורע כי עתה יחל לספר מאורע דינה, אצל הראש"ע כתצ ויצא יעקצ שלם, אל עיר שמה שלם, כמו עד צואנה צית לחם (רות א' י"ט): עיר שכם, עירו של שכם, כמו כי חצון עיר סיחן מלך האמרי הוא (צמדצ כ"א כ"ז), כדכתיב וידא אתה שכם צן חמור החוי נשיא הארץ, והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מלינו צכל מקום עיר ליון עיר ירושלים אלל העיר נזכרת אחרי השם ואפי' אם זאת היא שכם שאל לזכרון צצורת צני יעקצ שמו את שמה שכם כדכתיב צלוז שנקרא צית אל וכדכתיב ויקראו פלשתי דן בשם דן אציהם (יהושע י"ט מ"ז), לזכרון צצורתם שהרגו

בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּבְאוּ מִפְּנֵי אֲרָם וַיַּחֲזֹק אֶת־
פְּנֵי הָעִיר: (יט) וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה
אֲשֶׁר נָמְדָה־שָׁם אֲהֵלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר

כנען ליגט, אלס ער פֿאַן
פֿון אַרם צוריק קאַם:
אונד שלוג זיין הירטענ־
לאגער אויף פֿאַר דער
שטאדט: (יט) ער קויפֿט
טע דאז שטיק פֿעלדעס,

וואָ ער זיין צעלט אויפֿריכטעטע, פֿאַר אַרדער חמור'ס, שכם'ס פֿאַטערס, אום

תרגום אונקלוס

רש"י

זקנשן בְּמִיתוּדָהּי מִפְּנֵי אֲרָם וַיִּקְרָא לְקַבִּיל אִמִּי קֶרְתָּא: (יט) וַיִּבֶן
יֵת אֲחֻסְתָּא חֶקְלָא דִּי פִרְסִיָּה תַּשְׁן לְמִשְׁבְּגִיָּה מִדָּא דְּבָגִי חֲמוֹר

זקנשן בְּמִיתוּדָהּי מִפְּנֵי אֲרָם וַיִּקְרָא לְקַבִּיל אִמִּי קֶרְתָּא: (יט) וַיִּבֶן
יֵת אֲחֻסְתָּא חֶקְלָא דִּי פִרְסִיָּה תַּשְׁן לְמִשְׁבְּגִיָּה מִדָּא דְּבָגִי חֲמוֹר
זקנשן בְּמִיתוּדָהּי מִפְּנֵי אֲרָם וַיִּקְרָא לְקַבִּיל אִמִּי קֶרְתָּא: (יט) וַיִּבֶן
יֵת אֲחֻסְתָּא חֶקְלָא דִּי פִרְסִיָּה תַּשְׁן לְמִשְׁבְּגִיָּה מִדָּא דְּבָגִי חֲמוֹר
זקנשן בְּמִיתוּדָהּי מִפְּנֵי אֲרָם וַיִּקְרָא לְקַבִּיל אִמִּי קֶרְתָּא: (יט) וַיִּבֶן
יֵת אֲחֻסְתָּא חֶקְלָא דִּי פִרְסִיָּה תַּשְׁן לְמִשְׁבְּגִיָּה מִדָּא דְּבָגִי חֲמוֹר

באור

לנשי העיר, וכדכתיב ויהי צנה עיר ויקרא שם העיר כנס צנו חנוך (לעיל ד' י"ז). וגם מי
שפירש שלם, שלם צמורתו שלם צמורתו עושה הוא לפי הפשט שאין דרך המקרא לדבר כך וגם
מה לדרך וכי צמציל מיעוט דורן שמתן לעשו הולך לכתוב כן עכ"ל מונה מפי' הרש"ס ישן ב"י
על קלף, וצנח הדפוס הוא מוטעב, ועתה מהר"י מצדנלל היא צלופן אחד שהמחזי ההוא
כולו היה נקרא שנס וצמחלת המחזי שהיה ללך פון ארם היה שם עיר ושמה שלם והיא רחוקה
מצדדן הרצה ושם ענה שנס את דינה. והיה צמחזי ההוא ג"כ עיר ששמה שנס והיתה קרובה
לחצרון כמו מהלך יום ושם היו בני יעקב רועים כשאנדרו את יוסף, ושנס שקלקלו זה השצנים
איינה שנס שענו זה את דינה כי אותה שקלקלו זה השצנים נקראת שנס, ואותה שענו זה
את דינה נקראת שלם ולא נקראת שנס רק שנס הכללי של הכחח ההוא, ע"ש שהלך
צקושיות במנהגו, ולא ידעתי איך יפרש ויהי צלם סנו ומעונתו צליק (תהלים ע"ו ג'), היכן
מצינו ששכן צלם העיר אשר צקלה שנס, כי לא מצאנו ששכן בכינתו רק צשילה, ובשנחצרה,
צנוצ וגזעון, ואח"כ צחר עוד צירושלים לקדושת עולם, והנה חז"ל אמרו ששלם היא ירושלים,
ולפי דעתם לריך לפרש הפסוק ויהי צלם וגו' שהוא כפל לשון צמלות מונות, וצדריהם אמת,
אצל לפי מה שהרש"י חז"ל לחקור צפשוטו של מקרא כפי השגתו, נראה לי לפרש ע"פ פשוטו
הפך מפירושו של מהר"א, כי המחזי כולו היה נקרא שלם וזה עיר ששמה שנס, והיה פי'
הפסוק ויצא יעקב צלם צלם לעיר שזה ששמה שנס (או כפי' הרש"ס לעירו של הליש שנס),
והיה לפי דעתי צמחזי ההוא גם עיר שילה, כי היא סמוכה לשנס, כפי' חסד'ס יחושע את
כל שצטי ישראל שמה וגו' (יהושע כ"ד ט'), וישם לו חק ומשפט צשנס (שם כ"ה), וצפז
שם אח"כ ויקח אצן גדולה ויקימה שם תחת השלה אשר צמקדש ה' (שם כ"ו), ואז היה הארון
צשילה, וכן כתוב ויאמרו הנה חג ה' צשלה פיעים יעימה אשר מצפונה לצית אל מזרחה השמש
למסלה העלה מצית אל שמה (שופטים כ"א י"ט), וכתוב עוד ויצאו אנשים משנס משלו
ומשמדן (ירמיה ע"א ה'), והיו גם נוצ וגזעון צמחזי ההוא, וגם ירושלים היה צמחזי ההוא,
ולכן אמר ויהי צלם סנו, כלל צזה משכן שילה ונוצ וגזעון ולכן קראם צשם המחזי הכולל את
כולם, ואמר סנו שפירושו דירת ארעי לפי שלם היתה קדושתם קדושת עולם ואין אחת מהן
המקום אשר צחר ה' לשנתו עד עולם, ומעונתו צליק שהיא מעון לו חירות קצב כי קדושה
קדושת עולם, והפירי ציניהם לקרא לצליק צשם הפרטי המיוחד אליה, ולא כללה צשם שלם
שכולל גם אותה, צעצור הפרש קדושתה שהיא קדושת עולם, מקדושת שילה ונוצ וגזעון שאינה
לעולם, וקושיותיו של מהר"א צטלות הן, אך אין לנו להאריך פה, ומצאתי מפורש צספר
הישר כדצרי שכתוב שם צזה הלשון ויהי פיעים ויסע יעקב מצנול הארץ ויצא צלם צלם היא עיר
שנס אשר צלם כנען עכ"ל, ולפי' לריך פיתורגס צל"א (יעקב קאס חין דיח פרחוויק שלם,
חין שנס'ס טטחדט חן): ויחן את פני העיר, שחנה לפני העיר, ולפני ואחרי יאמרו על טף
האדם ומעמו נשאלים לשאר הדברים: (יט) חלקת השדה, חלק צסדה: במאה קשיטח, מעה,
וכן צדצרי חז"ל אמר ר' עקיבא נשאלתי לערצ"א שמעתי שהיו קורין למעה קשיטה, אצל

וישלח לג לך

תרגום אשכנזי קצ

הונדערט קשיטות: (כ) דא-
זעלבסט זעטצטע ער איי-
נען אלטאד, אונד נאנטע
איהן: גאטט איזט דער
גאטט ישראל'ס:

לך (א) דינה, לאה'ס
טאכטער, דיא
זיא דעם יעקב געבאָרען,
גינג אויס, זיך אומצווע-
רש"י

לך"ע כשהלכתי לכרתי הים
היו קודין למעה קשיטה
(ותרגומו חורפן טיזיס
חדימים צכל מקום כגון
עוצר לסוחר): (כ) ויקרא
לו אל אלהי ישראל. לא

שהמצח קרוי אלהי ישראל אלל על שם שהיה הקצ"ה עמו והלילו קרא שם המצח על שם הכס
להיות שצחו של מקום נזכר צקריחת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקצ"ה הוא לאלהים לי ששמי
ישראל. וכן מלינו צמשה ויקרא שמו ה' נסי [שמות י"ז] לא שהמצח קרוי ה' אלל על שם הכס
קרא שם המצח להזכיר שצחו של הקצ"ה ה' הוא נסי. ודעותינו דרשו שהקצ"ה קראו ליעקב
אל [מגילה י"ה] וד"ת כפטיש יפולץ סלע מתחלקים לכמה עעמים. ואני ליטש פשוטו של מקרא צלמי:
לך (א) בת לאה. ולא צת יעקב. אלל ע"ש ילידתה נקראת צת לאה שאף היא ילדנית

באור

אנקלום תרגם חורפן (טויזיס חדימים צכל מקום כגון עצר לסוחר), ותרגם גם כן כצטת הלאן
(לעיל כ"א כ"ח), חורפן דעאן, והנה לפי דעת ר' עקיבא מלה קשיטה הם חמשה שקלים, כי
עשרים גרה השקל והגדה הוא מעה כמו שחרגם אנקלום עשרים גרה (שמות ל' י"ג), עשרים
מעין, וכ"כ צם' הישר צחמשת שקלים: (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, לא שהמצח קרוי
אלהי ישראל אלל על שם שהיה הקצ"ה עמו והלילו קרא שם המצח על שם הכס להיות שצחו
של הקצ"ה נזכר צקריחת המצח כלומר מי שהוא אל הוא לאלהים לי ששמי ישראל, וכן מלינו
צמשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות י"ז ט"ו), לא שהמצח קרוי ה' אלל על שם הכס קרא שם
המצח להזכיר שצחו של הקצ"ה ה' הוא נסי ודעותינו דרשו שהקצ"ה קראו ליעקב אל ודדרי תורה
כפטיש יפולץ סלע מתחלקין לכמה עעמים ואני ליטש פשוטו צלמי, כל זה לשון רש"י. והנה
לדקו דדרי הרצ בפשוטו של מקרא ויהי טעם לו כטעם קרא לו צנימין (לקמן ל"ה י"ח), (ר"ל
קרא לו), וקרא לך גדר פרץ (ישעיה כ"ח י"ג), וקורא לויתך, ודע כי המנהג הזה ציטרל
כן שיקראו השמות צצחי האל כמו לודיאל לורי שדי כי יגיד הקורא שהאל הוא לורי ושדי הוא
לורי וכן עמנו אל וכן שם המשיח ה' לדקנו (ידמיה כ"ג ו'), ושם ירושלים ה' שמה (יחזקאל
ת"ח ל"ה), וכן יעשו צצמות המלאכים בצדדיאל מיכאל כי צעצוד גדולת כחם יגידו צצמם כי
הצורה לאל ומי כמוהו אצל אנקלום אחר ופלה עלוהי קדם אל אלהי דישראל, ויהיה טעם לו
כטעם צו כדרך כי צחר אלה לזן ישי (שמואל א' כ'), והחזיק לו (שם צ' ט"ו ה'), למי מדינה
(צמדצר כ' כ"ד). (הרמז"ן), וכפי' רש"י פי' גם הרשצ"ס והרשצ"ע, וכן מתורגם צל"א:

לך (א) וחצא דינה, כי חזן לעיר נטה אלהה משם ונכנסה לעיר: בת לאה אשר
ילדה ליעקב, הטעם לומר שהיא אחרת שמעון ולוי המקנאים ונוקמים נקמתה והזכיר
אשר ילדה ליעקב כי כל האחים קנאו זה (הרמז"ן): לראות בבנות הארץ, יצ"ע תרגם למיחמי
צנימם צנת ארעא, וקילר הכתוב פעול הדלייה, והמתרגם האשכנזי תרגם (זיך חוולועהען,
חונטער דען טאכטערן דעם אונדעם), תרגם לראות כאלו הוא צודד. וצ"ת צצנות פירושה
צין צנות הארץ, והנה אחרי שאלו שדוצ לשון דלייה צקל המקושר עם הצ"ת אחריו יהיה
צודד, והמלה שאחריו עם הצ"ת הוא הפעול ר"ל הנראה כמו ודאה צקנאטי (מלכים ז' י' ט"ז),
הקנאה נרמית, ודאה צטוצ (מהלך צ' א'), אל אלה צמות הילד (לעיל כ"א ט"ז), (חזן

אבי שכם במאה קשיטה: (כ) ויצב-שם
מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל: ם
חמישי לך (א) ותצא דינה בת-לאה
אשר ילדה ליעקב לראות בבנות

תולדות אהרן במאה נ"ה נ"ו. ח': ויקרא מנלה י"ח ח':
תרגום אונקלוס

אבוהי דשכם במאה חורפן: (כ) ואקים תפן מדבקא ופלח
עלוהי קדם אל אלהא דישראל:
לך (א) ונפקת דינה בת לאה די ילידת ליעקב למחזי בקבת
ארעא: (ז) נחזא יתה שכם בר חמור חינא רבא

שהמצח קרוי אלהי ישראל אלל על שם שהיה הקצ"ה עמו והלילו קרא שם המצח על שם הכס
להיות שצחו של מקום נזכר צקריחת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקצ"ה הוא לאלהים לי ששמי
ישראל. וכן מלינו צמשה ויקרא שמו ה' נסי [שמות י"ז] לא שהמצח קרוי ה' אלל על שם הכס
קרא שם המצח להזכיר שצחו של הקצ"ה ה' הוא נסי. ודעותינו דרשו שהקצ"ה קראו ליעקב
אל [מגילה י"ה] וד"ת כפטיש יפולץ סלע מתחלקים לכמה עעמים. ואני ליטש פשוטו של מקרא צלמי:
לך (א) בת לאה. ולא צת יעקב. אלל ע"ש ילידתה נקראת צת לאה שאף היא ילדנית

באור

אנקלום תרגם חורפן (טויזיס חדימים צכל מקום כגון עצר לסוחר), ותרגם גם כן כצטת הלאן
(לעיל כ"א כ"ח), חורפן דעאן, והנה לפי דעת ר' עקיבא מלה קשיטה הם חמשה שקלים, כי
עשרים גרה השקל והגדה הוא מעה כמו שחרגם אנקלום עשרים גרה (שמות ל' י"ג), עשרים
מעין, וכ"כ צם' הישר צחמשת שקלים: (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל, לא שהמצח קרוי
אלהי ישראל אלל על שם שהיה הקצ"ה עמו והלילו קרא שם המצח על שם הכס להיות שצחו
של הקצ"ה נזכר צקריחת המצח כלומר מי שהוא אל הוא לאלהים לי ששמי ישראל, וכן מלינו
צמשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות י"ז ט"ו), לא שהמצח קרוי ה' אלל על שם הכס קרא שם
המצח להזכיר שצחו של הקצ"ה ה' הוא נסי ודעותינו דרשו שהקצ"ה קראו ליעקב אל ודדרי תורה
כפטיש יפולץ סלע מתחלקין לכמה עעמים ואני ליטש פשוטו צלמי, כל זה לשון רש"י. והנה
לדקו דדרי הרצ בפשוטו של מקרא ויהי טעם לו כטעם קרא לו צנימין (לקמן ל"ה י"ח), (ר"ל
קרא לו), וקרא לך גדר פרץ (ישעיה כ"ח י"ג), וקורא לויתך, ודע כי המנהג הזה ציטרל
כן שיקראו השמות צצחי האל כמו לודיאל לורי שדי כי יגיד הקורא שהאל הוא לורי ושדי הוא
לורי וכן עמנו אל וכן שם המשיח ה' לדקנו (ידמיה כ"ג ו'), ושם ירושלים ה' שמה (יחזקאל
ת"ח ל"ה), וכן יעשו צצמות המלאכים בצדדיאל מיכאל כי צעצוד גדולת כחם יגידו צצמם כי
הצורה לאל ומי כמוהו אצל אנקלום אחר ופלה עלוהי קדם אל אלהי דישראל, ויהיה טעם לו
כטעם צו כדרך כי צחר אלה לזן ישי (שמואל א' כ'), והחזיק לו (שם צ' ט"ו ה'), למי מדינה
(צמדצר כ' כ"ד). (הרמז"ן), וכפי' רש"י פי' גם הרשצ"ס והרשצ"ע, וכן מתורגם צל"א:

לך (א) וחצא דינה, כי חזן לעיר נטה אלהה משם ונכנסה לעיר: בת לאה אשר
ילדה ליעקב, הטעם לומר שהיא אחרת שמעון ולוי המקנאים ונוקמים נקמתה והזכיר
אשר ילדה ליעקב כי כל האחים קנאו זה (הרמז"ן): לראות בבנות הארץ, יצ"ע תרגם למיחמי
צנימם צנת ארעא, וקילר הכתוב פעול הדלייה, והמתרגם האשכנזי תרגם (זיך חוולועהען,
חונטער דען טאכטערן דעם אונדעם), תרגם לראות כאלו הוא צודד. וצ"ת צצנות פירושה
צין צנות הארץ, והנה אחרי שאלו שדוצ לשון דלייה צקל המקושר עם הצ"ת אחריו יהיה
צודד, והמלה שאחריו עם הצ"ת הוא הפעול ר"ל הנראה כמו ודאה צקנאטי (מלכים ז' י' ט"ז),
הקנאה נרמית, ודאה צטוצ (מהלך צ' א'), אל אלה צמות הילד (לעיל כ"א ט"ז), (חזן

תרגום אשכנזי

הען אונטער דען טאָכ-
טערן דעם לאַנדעס :
(3) דא ערבליקטע זיא
שכס, זאָהן דעם חוין
חמור'ס, דעם פֿירסטען
דעם לאַנדעס : נאהם זיא,
בעשליף זיא, אונד טהאט
איהר געוואלט אן :
(ג) זיין הערץ הינג אן
דינה, יעקב'ס טאָכטער :
ער ליכטע דיא יונגפֿער,
אונד רעדעטע איהר
פֿריינדליך צו : (ד) אונד
שכס שפראך צו זיינעם
פֿאטער חמור : נימם מיר
דיזעם מעדכען צור פֿרויא :
(ה) נון האטטע יעקב
געהאָרט, דאס מאן זיינע
טאָכטער דינה ענט-
עהרט, זיינע זאָהנע אבער
ווארען מיט זיינעם פֿיה
אויף דעם פֿעלדע : דא-
הער שוויג יעקב, ביז זיא
צוריק קאָממען ווירדען :
רש"י

היתה [צ"ד] שכ' ותלל ללח
לקדשתו : (ועליה משלו
המשל כאמה כזתה) :
(ב) וישכב אותה כדרכה :
ויענה. שלל כדרכה [יומל
ע"ז] : (ג) על לב הנערה.
דברים המתעשרים על הלז
למי לזיך צחלקת שדה

וישלה לר

הָאָרֶץ : (3) וַיֵּרָא אֹתָהּ שָׁכֵם בֶּן-חָמוֹר
הַחִוִּי נָשִׂיא דְּהָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב
אִתָּהּ וַיַּעֲנֶה : (4) וַתִּדְבֹק בְּפִשּׁוֹ בְּדִינָה
בַּת-יַעֲקֹב וַיֹּאחֲזֵב אֶת-הַנֶּעֱרָ וַיִּדְבֹר
עַל-לֵב הַנֶּעֱרָ : (7) וַיֹּאמֶר שָׁכֵם אֶל-
חָמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח-לִי אֶת-דִּינָה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה : (5) וַיַּעֲקֹב שָׁמַע בִּי
טָמֵא אֶת-דִּינָה בָתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת-
מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וַהֲחַרְשׁ יַעֲקֹב עַד-
בָּאָם : (6) וַיֵּצֵא חָמוֹר אֶבְי-שָׁכֵם אֶל-

הנערה ק' הנערה ק'

תולדות אחרן וירא נזיר כ"ג, ח'. סנהדרין ע'. ח'. סוריות י' :
ויקח יומא ע"ז, צ' :

(ו) חמור, שכס'ס פֿאטער, גינג אלץ אויס, צום יעקב :

תרגום אונקלוס

דאָרעא וידבר יתה ושכיב יתה ויענה : (ג) ואתרעיא את נפשיה
בדינה בת יעקב ורחים ית עולימתא ומליל על לבא דעולימתא :
(ד) נאמר שכס לחמור אבוהי למיקר סב לי ית עולימתא הדא
לאתו : (ה) ויעקב שמע ארי סאיב ית דינא ברתיא ובנוהי הו
עם גיתוהי בחקלא ושתיק יעקב עד מיתיהון : (ו) וגסק חמור

קטנה כמה ממון צנזו לני לשיאך ותקנה העיר וכל מדותיה :

באור

צמקום שתצוא הצי"ת על העינים תהיה צי"ת העזר, כמו ודלה צעיניך (דברים ג' כ"ז ויחזקא
מ"ד ה'), ר"ל עם עיניך, גם תמיד יצוא הפעול עמו, חזן מליזה מעטים שהפעול צנח,
ואו תהיה הכוונה על דלייה שכלית כמו ודלו ודלו ואל תדעו (ישעיה ו' ט'), היה נראה לי
לפרש כי צננות הוא מקור מצנין הקל מנחי למ"ד ה"ל מענין צנין, שדרך ה"ל להשתנות
לתי"ו צנאה עם צנל"ס, כמו צשפק סללה וצננות דיק (יחזקאל י"ז י"ז), ואולי היו צונים
לז את הארץ ההיא וילאו אנשי העיר לראות צנוי המגדלים והצנינים וילאה גם היא לראות
הצנינים ההם, לולי הזרות לומר על הארץ שהיה צננות שלל מלאנו כן צנל המקדש, ולא יפול
לשון צנין כי אם על העדים והצתים והמגדלי' שעליה : (ב) וישכב אותה ויענה, וישנז כדרכה,
ויענה שלל כדרכה, לשון רש"י, אלל ר"ל אמר ויענה צענוד היותה צתולה, ואין לודך כי כל
ציאה צלנוסה תקדח ענוי וכן לא תתעמר צה תחת אשר עמיתה (דברים כ"א ט"ו), וכן ולת
פלגשו ענו ותמת (שופטים כ' ה'), (ושם היתה כזר צעולה), ויגיד הכתוב כי היתה צלנוסה
ולא נתרלית לנשיא הארץ לספר צנחה, כ"כ הרמז"ן ז"ל, ואפשר שכוונת רש"י לתרץ אמרו
צתחלה וישנז אותה ולח"כ ויענה, ולפירש הרמז"ן היה לו לומר ויענה וישנז אותה :
(ג) וידבר על לב הבעור, וצדים המתיישבים על הלז : (ה) כי טמא, שכס : ובניו היו את

וישלח לר

תרנו' אשכנזי קצא

אום מיט איהם צורעדען:
(ז) יעקב'ס זאגונע קאמען
צוריק פאס פערלע, אלס
זיא עס הארטען. דיג
מענער ווארען בעטריבט,
אונד עס פערורדאס זיא
זעהר, דאס איינע זאלכע
פערעלטהאט געשעהען
אן ישראל, יעקב'ס טאכ-
טער צובעשלאפען, וועל-
כעס ניכט געשעהען
זאללטע: (ח) נון רעדע-
טע חמור מיט איהנען,
אונד שפראך: מיין זאחן
שכס זיינע זעלע איזט אין
איירע טאכטער פער-
ליבט, זאגעבט זיא איהם
דאך צור פרויא! (ט) פער-
שוועגערט אייך מיט
אונס, געבט אונס איירע

יעקב לדבר אתו: (ז) ובני יעקב
באו מן השדה בשמעם ויתעצבו
האנשים ויחר להם מאד כי נבלה
עשה בישראל לשכב את בת יעקב
וכן לא יעשה: (ח) וידבר חמור אתם
לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם
הנו נא אתה לו לאשה: (ט) והתחתנו
אתנו בנותיכם התנו לנו ואת בנותינו
תקחו לכם: (י) ואתנו תשבו והארץ
תהיה לפניכם שבו וסחרו והאחוז

ת"א כי נבלה ז"צ ט"ו, ז'. סנסדרין מ"ד, ח':

טאכטער, אונד אונזערע טאכטער געהמט אייך: (י) איהר קאנט ביא אונס וואהנען,
דאז לאנד זאלל אייך אפפערן ויין, בעזעטצט אייך, ציהעט דארין הערום, אונד ער-

רש"י

תרגום אונקלוס

(ז) ובן לא יעשה. לענות
סת הצתולות שהלומות
גדרו עלמן מן העדיות על
ידי המזול [ז"ר]:
(ח) חשקה. חפלה:

אברהי דשכם לות יעקב למלא עמיה: (ז) ובני יעקב באו
מן חקלא פד שמעו ואתגסו גובריא ותקיה להון לחדא אבי
קלנא עבד בישראל למשכב ית בת יעקב ובן לא כשר דיתעבד:
(ח) ומליל חמור עפהון למימר שכם ברי אתרעיא את גפשיה
בברתיכון הבר בען יתה ליה לאתו: (ט) והתחתנו בנות
תתנו לנא וית בנותנא תסבון לכון: (י) ועמנא תיחבון וארעא

באור

מקנהו בשדה, כול כמו
מלמד מוסגר והקדמה למלמד והחדש יעקב עד זאס: (ז) ובני יעקב באו מן השדה
בשמעם, הול אחד מן המקדשות שאין להם הכדע אלל חז"ל, אס כשמעם סז למעלה
או למטה, כשמעם ויתעצבו, ותהיה לפ"ז הוי"ו מלותן התחזרות המלמדים המתיחסים
צומן או צסזה כמו כשמעם עשו וגו' וילעק (לעיל כ"ז ל"ד), והנביה שלפנינו תכריע
שסז למעלה שהול צז"ק, ואלו היה להם לחז"ל ספק גס צנביה אס הול צז"ק או
צנביה התחזרת המלה לאחריה. ולשון הדשצ"ס וצני יעקב צאו מן השדה, צתוך כך שילא,
חמור לדוד אל יעקב ומלאס וידוד אתם וגו' עכ"ל: לשכב את בת יעקב, המקור צא על
המחשבה שקודם המעשה, ופעמים צא על המחשבה והמעשה, לשכב את צת יעקב ושכב, וכן וני
יד אים על רעהו להרגו צערמה (שמות כ"א י"ד), וכן עשה שהרגו: ובן לא יעשה, לענות
הצתולות שהלומות גדרו עלמן מן העדיות מפני המזול, לשון דש"י (והול מצ"ר). ולא ידעתי זה
ני הכנענים שטופים צעריות וצנהמה וצנוד דכתיב כי את כל התועצת האל עשו אנשי הארץ אשר
לפניהם (ויקרא י"ח כ"ז), ולא התחילו צהן צלותו הדור וצמי אצרהם וילחק היו ידאים פן יהרגו
לותם לקחת נשיהם, אלל וכן לא יעשה כמשך עם ציסדאל כי נצלה עשה ציסדאל וכן לא יעשה
זהם על כן אמר ציסדאל כי איננה נצלה צין הכנענים, ואנקלוס אמר, לא כשר לאיתענדא, לומר
שהול אסוד ולכן הול נצלה ציסדאל (הדמצ"ן): (ח) חשקה, חפלה: (ט) והתחתנו אתנו, עמנו כו
צנו: (י) שבו, זה: וסחרו, סחרו זה, והדלו להיות הפ"א צחיק כמו פקדוני או צקמן חטף

רק שזל כן צעצות מן המעורר ופגעו לי (לעיל כ"ג ח'): והאחוז בה, קחו לכם

תרגום אשכנזי

וישלה לך

בָּהּ: (י"א) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל-אָבִיהָ וְאֶל-
אָחִיהָ אֲמַצְאֶנָּה בְּעֵינֵיכֶם וְאֲשֶׁר
תֹּאמְרוּ אֵלַי אֲתָן: (י"ב) הִרְבּוּ עָלַי מְאֹד
מִדֹּר וּמִתָּן וְאֲתָנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי
וְתִגְדְּלִי אֶת-הַנֶּעֱרָ לְאִשָּׁה: (י"ג) וַיַּעֲנוּ

הנערה ק'

ווערבוט דארין: (י"א) שכם
שפראך צו איהרעם פֿא-
טער אונד צו איהרען ברי-
דערן, לאסט מיך גנאדע
אין איירען אויגען פֿינדען!
וואס איהר נור זאגט, ווילל
איך געבען: (י"ב) פֿאָר-
דערט נאָך זאָ פֿיל מאָר-
גענגאבע אונד געשענקע,
זאָ ווילל איך געבען, וואס
איהר פֿאָרדערט, געבט
מיר נור דיא יונגפֿער צור פֿרוי:

מיר נור דיא יונגפֿער צור פֿרוי: (י"ג) יעקב'ס זאָהנע אנטוואָרטעטען דעם שכם אינד זיינעם פֿאטער

תרגום אונקלוס

רש"י

תָּהִי קִדְמִיכוֹן תִּיבּוּ וְעִבְדוּ בָּהּ סְחוּדָתָא וְאַחֲסִינוּ בָּהּ: (י"א) וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם לְאָבוּהָא וּלְאָחֵיהָ אֲשַׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵיכֶם וְדִי תִימְרוּן לִי
אֲתָן: (י"ב) אֲסָנוּ עָלַי לְחָדָא מִדְּהָרִין וּמִתָּנָן וְאֲתָן כְּמָא דִּי תִימְרוּן
לִי וְהִבּוּ לִי ית עוֹלִימָתָא לְאִתּוּ: (י"ג) וַאֲתִיבוּ בְּגִי יַעֲקֹב יִתְ

(י"ב) מהר. כתוצה:
(י"ג) במרמה. זחכמה:
אשר טמא. הכתוצאומד
שלא היתה דמיה שהדי טמא
את דינה אחות' [ז"ר]:

באור

לחוצה זה עד שתינו כגדולי העיר: (י"ב) מהר ומתן, מהר כתוצה שהוא הדבר הנחן לזנות, כדכתיב כהר הצתולת (שמות כ"ז ט"ז). והם סצלוות שהצחודים שולחים לזנות כלשד ישאו אותן, ומתן, מגדנות או כסף וזה לציה ולחחי' וצדלשית דזה אמרו מהר, פדלחן, מתן, פדל פדלחן, וזה כתוצה ונכסי מלוג צלשן ידושלמי כלומר שיתן לה הוא משלו נכסים שיכיו שלה נכסי צית לזיה ויהיו אללו נכסי מלוג, ועעם הפיוס הזה כדי שיתנו אותה לו לשזה צדלחן כי הנערה לא היתה מתדלה אליו ולועקת וצוכה תמיד, וזה עעם וידצר על לצ הנערה ולכך אמר קח לי את הילד' הזאת לשזה שגדר היא צציתו וצידו ולא ידל מלחיה כי הוא נשיא החרן ואיך יגזלוה ממנו להוליה מציתו, והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תואר מלד אלל לא ספר הכתוצ ציפיה כאשר עשה צצרה וצדקה וצדלחן כי לא ידלה להזכיר יפיה צציתו אליה למכשול עון וצצח הצדיקות דצר הכתוצ ולא צצו (נ"ל ש"ל ולא צצו), וכן לא הזכיר מה שנעשה צה אחרי כן, ועל דרך הפשט עמד' עם לחיה לרודה צללמות חיות כי היתה טמאה צעיניהם כדכתיב אשר טמא את דינה לחתם, ורצותינו נחלקו צה, והקדוצ דצרי האומר נטלה שמעון וקצרה צלחן כנען והוא כמו שאלמנו כי היתה עמו צציתו כאלמנה וידרה עמהם למלרים ושם מתה ונקצרה צלחן וקצורת' ידועה עד היום צקצלה והיא צציר צדלחן עם קצר נתלי הארצלי, ויתכן כי העלה שמעון עלמותיה לחמלה עליה או שהעלו אותם ישראל עם עלמות לחיה כל הצצטים כמו שהזכירו רצותינו (הרמז'ן), ודצרו הם דצרי רצנן דצרי יהודה ורצו נחמיה צצ"ר (פ' פ' סי' י'), אלל דעת רצ הונל שס שנשלה לשזה וילדה לו את שאלו, ולכן נקדל שאלו צן הכנענית (צדלשית ע"ו י'), צן דינה שנצעלה לכנעני, וכן פיו' שס רש"י, ועיין ציפ"ת שפיו' גס דעת רצנן כשולין ממס, למנס לפדס צן הכנענית, צן דינה שנצעלה לכנעני הוא דרך דרש, אלל צס' הישר סיפר וז"ל והיו מספר הנשים אשר שצו שמעון ולוי מעיד שכם אשר לא הרבו אותם שמונים וחמשה אשר לא ידעו איש, ותיי צהן נערה קטנה יפת תואר ויפת מראה מלד ושמה צונה ויקחה שמעון לו לשזה, ומספר כל זכר אשר שצו ולל הרבו ע"ז איש והיותר הרבו עכ"ל, וצפ' ויש צת צו"ל ושמעון לחיו לקח את דינה לחותו לשזה ותלד לו נמואל וימין ואלה ויכין ואלה צבים חמשה ואחרי כן צל אל צונה הכנענית היא צונה אשר שצזה שמעון מעיד שכם, ותיי צונה לפני דינה ותשרת אותה, וצל אליה שמעון ותלד לו את שאלו עכ"ל: (י"ג) בכרמה, כל תחצולה להעלים את התבלי' אשר אלו מכוונים אליו, ולכונן את הנדלס ממעשינו אל תכלית אחר, תקדל ערמה, ואס הכוונה להרע לאחרים ע"י הערמה ההיא תקדל מרמה, ועיין מ"ס צפ' תולדת (כ"ז ל"ה): אשר טמא את דינה אחותם, שצ על ודצרו, ור"ל ודלחן עם שכם אשר טמא וגו', ויותר נכוז לפדס שצ על צמרמה, והוא מלמד

וישלה לר

תרגום אשכנזי קצב

חמור, מיט הינטערליסט,
אונד זאָ רעדעטען זיא דען,
ווייל ער איהרע שווע-
סטער דינה ענטעהרט
האטטע: (יד) זיא שפרא-
כען נעמליך צו איהנען,

רש"י

(יד) חרפה הוא. שמו
פסול הוא אללנו הצא לחרף
חזרו היה אמר לו עדל

בני-יעקב את-שכם ואת-חמור אביו
במרמה וידברו אשר שפא את דינה
אחתם: (יד) ויאמרו אליהם לא נוכל

תרגום אונקלוס

שכם וית חמור אבוי פחוקמתא ומלילו די סאיב ירא דינה
אחתהון: (יד) ואמרו להון לא גיכול למעבד פחוקמתא דבין

באור

הכתוב שאמר שלא היתה רמיה, צעצור שטמא את דינה אחתם כן פי' רש"י, והוא מצ"ר, והאמת
שצמלת וידברו מסכים לפי זה, כי היא כמו מלה מוסגרת. הצאה צמפסיק גדול מכל הטעמים
שלפניו, וכן מתודגם צל"א, ולשון הרמז"ן ויענו צני יעקב את שכם ואת חמור אביו צמדתה,
הנה חמור ושכם אל אחיה ואל אחיה דצור אלל הזקן לא ענה אותם דצד כי צניו ידברו צמקומו
בענין הזה לכבודו כי צעצור היות דצד להם לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדצד צו כלל, ויש כאן
שאלה שהדצד נראה שצדצון אחיה וצענתו ענו כי לפניו היו והוא היודע מענם כי צמדתה ידברו
וא"כ למה כעס ועוד שלא יתכן שיהיה דצור להשיא צהו לכנעני אשר טמא אותה והנה כל
האקים ענו המענה הזה צמדתה ושמעון ולוי לצדס עשו המעשה והאצ אדר אפס להם לצדס,
ובתשובה כי המדמה היתה צאמדם להמול להם כל זכר כי חצו שלא יעשו כן צני העיר ואם
אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כלם נחולים יצואו ציוס השלישי צהיותם כולאים ויקחו את צתם מצית
שכם, וזאת עלת כל האחים וצדשות אחיהם ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל אנשי העיר,
ויפכן שהיה הכעס ליעקב שאדר אפס על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו והראוי להם
שיהרגו שכם לצדו וזהו מה שאמר הכתוב ויענו צני יעקב את שכם ואת חמור אביו צמדתה
וידברו אשר טמא את דינה אחתם, כי כולם הסכימו לדצד לו צמדתה צעצור הנצלה שעשה
להם עכ"ל, והאריך עוד שם לצאד איך עשו צני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי,
והציא דעת הרמז"ס ת"ס צס' שופטים צתידון השאלה הזאת, והוא השיב עליו ותידן צאופן
אחד ע"ס כי אין דצני להאריך, אלל לפי המסופר צס' הישר שאחר שנמולו התחדשו על זאת
כי יראו מאחיהם הכנעניים פן יצואו עליהם למלחמה על אשר עזבו את דתם, לכן המתיקו
סוד כי אחד שיתדפלו יתאספו כלם על צני יעקב להרגם צחדצ, ודינה שמעה זאת כי היתה
עדיין צצית שכם, ושלחה להודיע זאת לאחיה ולחמיה ציד נערה אחת מנערותיה אשר שלח
יעקב לשמרה צצית שכם, ועל זה נתמלאו חמה שמעון ולוי ועשו מה שעשו, הנה לפי זה לא
עשו שום עול, ועכ"ז כעס עליהם יעקב כי לפי דעתו היה עוצ לצדוח מפניהם אל ארץ אחרת
מלהרגם כי ירא מיושגי הערים אשר סציצותיהם שלא יתאספו כלם עליו להשמדו. וכתב עוד
הרמז"ן וז"ל ואם נאמין צספר מלחמות צני יעקב צא להם פחד אחיהם כי נאספו שכי שכם
ועשו עמהם שלם מלחמות גדולות ולולי אחיהם שחגד גם הוא כלי מלחמתו ונלחם צס היו
צסכנה כאשר יספר צספר ההוא, ודצותינו הזכירו צזה צפסוק אשר לקחתי היד האמרי צחדצ
וצקשפי (לקמן ת"ס כ"צ), אמרו נתכנסו כל סציצותיהם להצדווג להם וחגד יעקב כלי מלחמה
כנגדן כמו שכתב רש"י שם אלל הכתוב יקצר צזה כי היה גם נסתד כי אנשים בצורים היו וכללו
זרועם הושיעה למו כאשר קיטר הכתוב צענין אצרהם צאור כשדים ולא הזכיר מלחמת עשו עם
החורי כלל אלל הזכיר צכאן כי היה חתת אלהים על הערים אשר סציצותיהם ולא נאספו כולם
לדדוק אחרי צני יעקב כי היו נופלים עליהם כחול אשר על שפת היס לרצ, וזה טעם חתת
אלהים כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגצודה אשר דאו צמלחמה ולכך אמר ויצא יעקב לזה
וגו' הוא וכל העם אשר עמו להודיע שלא נפקד מהם ולא מעצדיהם איש צמלחמה עכ"ל, והנה
המלחמה הזאת סופרה צארוכה צספר הישר, (ואולי הוא הספר מלחמות צני יעקב שהזכיר
הרמז"ן), וכן הציא צעל הילקוט הסיפור הזה צאריכות צסס ספר מדש ויסעו, שנקרא כ
ע"ס תחלתו שמתחיל צפסוק ויסעו: (יד) ערלה, עדלת צשר, וטעמו דצד שיכצד וכן עדל
צפטים (שמות ו' ו"צ), ערלה אצנס (ירמיה ו' ו'), וכל דצד היתד והכצד שראוי להשליכו

לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לְתַת אֶת־אַחֲתָנוּ
רֵאִישׁ אֲשֶׁר־לֹו עָרְלָה כִּי־חֲרָפָה הוּא
לָנוּ: (טו) אֲדֹבֶזאת נָאֹת לָכֶם אֲמ
תִּהְיוּ בָּמֵנוּ לְהַמְלִל לָכֶם כָּל־זָכָר:
(נז) וְנִתְּנוּ אֶת־בְּנֵיתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־
בְּנֵיתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיִשְׁבְּנוּ אִתְּכֶם
וְהָיוּ לָעַם אֶחָד: (יז) וְאִם־לֹא־תִשְׁמָעוּ
אֲלֵינוּ לְהַמְלִיל וְלִקְחָנוּ אֶת־בְּנֵינוּ
וְהִלְכָנוּ: (יח) וַיֵּשְׁבוּ דְבָרֵיהֶם בְּעֵינֵי
חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שָׂרָם בֶּן־חֲמוֹר: (יט) וְלֹא־

וויר קאנגען דיזעס ניכט
טהון, דאס וויר אונזערע
שוועסטער איינעם מאנע
געבען, וועלכער איינע
פֿאַרהויט האט: דען די
זעם ווערע אונס איינע
שאנדע: (טו) יעדעך
אלסדאן וואללען וויר
אייך צו וויללען זיין, ווען
איהר אויך זיין וואללט,
וויא וויר, דאס אללעס
מאנזען בעשניטטען
ווערע: (טז) אלסדאן
וואללען וויר אייך אונזערע
טאכטער געבען, איירע
טאכטער אונס געהמען,
בייא אייך וואהנען, אונד
צחאממען איין פֿאָלק
ווערדען: (יז) ווען איהר

אונס אבער ניכט פֿאָלגט, אייך בעשניידען צו לאססען, זאָ געהמען וויר אונזערע טאכטער
אונד געהען: (יח) איהרע ווארטע געפֿילען אין דען אויגען חמור'ס, אונד אין דען אויגען
שכס'ס, חמור'ס זאָהנס: (יט) דער ינגלינג זיימטע ניכט, דיזעס אינס ווערק צו ריכטען, דען ער

תרנום אונקלום

רשי

לְמַתָּן יֵת אֲחֻתָּנָא לְגִבְרָא דִּי לִיה עִירְלָא אַרְי חֲפֻדָּא הִיא לָנָא:
(טו) דָּבָרם בָּדָא גִטָּפּס לָכֹון אֲמ תִּהְיוּ בְּחֻתָּנָא לְמִנְיָר לָכֹון כָּל־
דְּכֻדָּא: (נז) וְנִתְּנוּ יֵת בְּנֵיתָנָא לָכֹון וְיֵת בְּנֵיתִיכֹון גִּטָּב לָנָא
וְנִתְּיָב עִפְכֹון וְנִתְּיָ לְעַמָּא חָד: (יז) וְאִם לֹא חֲקִבְלוֹן סָנְגָא
לְאַחֲזָרָא וְנִדְבָר יֵת בְּחֻתָּנָא וְנִיזִיל: (יח) וְשָׁפְרוּ סִתְּנִיחֹון
בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שָׂרָם בֶּן־חֲמוֹר: (יט) וְלֹא אִיחָר עִירְלָא

סתה לו צן ערל. חדפה
צכל מקוס גדוף: (טו) גאות
לכם. כתלזה לכס לשח
וילוטו (הכהנים זיהודע)
[מלכיס ז' יצ]. להמול.
להיות כמול לינו לשח
לפעול אלל לשח להפעל:
(טז) ונתנו. כו"ץ שמיח
עודגשת לפי שהיא משמשת צמקוס שתי כו"נין ונתנו: בנותיכם נקח לנו. סתה עולל צמנלי

עודגשת לפי שהיא משמשת צמקוס שתי כו"נין ונתנו: בנותיכם נקח לנו. סתה עולל צמנלי

באור

ולחסירו יקדא ערלה, ועיין ע"ש צפ' לך לך (י"ז י"ד): כי חרפה הוא לנו, שמן פסול ונדוף:
(טו) גאות, כתלזה, ושרשו ילת ולידי הלית"ן להמשיך פ"ל הפעל, והעצר כי לך ילתה
(יחמ"ס י' ז'), צקמן העי"ן צעצור השתגח, והעתיד צל לגורש פעול, (שלל כגהג נחי העי"ן
סדרכו לצל לגורש פעל צעתיד, כמו חרד יסצ) כלות, ילות צתשלטמו על עסקל יפעול כפעול:

להמל, להיות כמול, והוא מצנין נפעל ושרשו מול, ודגש המ"ס לחסרון כו"ץ נפעל, למנס
יש ג"כ שרש נמל מענין זה כמ"ש צפ' לך לך (י"ז י"א): (טז) ונתנו, כו"ץ שני' עודגשת
לחסרון כו"ץ לע"ד פעל, צמקוס נתנו, והוא עצר המהופך לעפיד, ופירושו ונתן: ואת

בנותיכם נקח לנו, סתה מולל צתנלי שאלמר חמור ליעקב וצתשוצת צני יעקב לחמור שאלו
החשוצות צצני יעקב ליקח צנוח שכס סת שיצחרו להם וצנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכפיצ
וכתנו סת צנתינו לפי דעתנו ואת צנתיכם נקח לנו צכל אשר נחפון, וכשדצרו חמור ושכס צנו
אל יושצי עירס הפכו הדצרים סת צנתס נקח לנו לנשים ואת צנתינו נמן להם כדי לרזותם
שיאותו להמול (דש"י וכן פי' הדשצ"ס): (יז) את בחנו, וולל סמרו סת סחתנו כי היו מדצרים
צעצור סציהם: (יח) אחר, לינו כמו וסחר עד עתה שנתחלת הפרשה, כי הול עתיד מכקל
כע"ש סס, סצל זה הול עצר מהכנז והלידי לתשלום דגש סי' הצנין כמו וס' צדך סת סצרהס

וישלח לו

תרגום אשכנזי קצנ

ועהנטע זיך נאך דער
טאכטער יעקב'ס: אונד
וואר דער געהערטעסטע
אונטער אללען זייענעם פא-
טערס הויזלייטען: (כ) אלס
נון חמור אונד זיין זאָהן
שכס אין דאז טהאָר איה-
רער שטאדט קאמען,
רעדעטען זיא מיט דען
בירגערן איהרער שטאדט,
וויא פֿאָלגט: (כא) דיזע
לייטע זינד געגען אונס
פֿרידליך געזינגט, זיא
וואָללען אין דעם לאנדע
וואָהנען, אונד דארין
הערום רייזען, דאז לאנד
אבער, האט רוים גענוג
פֿיר זיא, איהרע טאכטער
וואָללען וויר אונס צו וויי-
בערן געהמען, אונד אונ-
זערע טאכטער איהנען
וואָללען זיין, דאס זיא בייא
אונס וואָהנען, אינד מיט אונס איין פֿאָלק ווערדען, ווען וויר אונטער אונס אללעס מאננען בע-

אֲחֵר הַנֶּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ
בְּבִת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מְכֹל בֵּית
אָבִיו: (כ) וַיָּבֹא חָמוֹר וּשְׁכָם בְּנוֹ אֶל-
שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל-אֲנָשֵׁי עִירָם
לֵאמֹר: (כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים
הֵם אֲתָנוּ וַיֵּשְׁבוּ בָאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אֹתָהּ
וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת-יָדַיִם לְפָנֵיהֶם
אֶת-בָּנֵיהֶם נִקְחָ-לָנוּ לְאֲנָשִׁים וְאֶת-
בָּנֵינוּ נָתַן קָדָם: (כב) אֲדָ-בֹזֵאת יֵאָתֹר
לָנוּ הָאֲנָשִׁים לְשִׁבְת אֲתָנוּ לְהַיּוֹר
לְעַם אֶחָד בְּהַמּוֹל לָנוּ כָּל-זָכָר

רשי

תרגום אונקלוס

שומר חמור ליעקב
ונתנות צני יעקב לחמור
שתלו החסידות צני יעקב
ליקח צנות שכס את ביצורו
להם וצנותיהם יתנו להם
לפי דעתם דכתיב ונתנו
את צנותינו לפי דעתנו
ואת צנותיכם נקח לנו
צכל אשר נחפץ. וכשדצרו חמור ושכ' צנו אל יושבי עירם הפכו הדצרים את צנות' נקח לנו לנשים
ואת צנותינו נתן להם כדי לרנות' שילוחו להמול: (כא) שלמים. צללוס וצלצ שלם: והארץ
הנה רחבת ידים. כאלס שידו רחצה וותדנית כלומר אל תפסידו כלום פרקמטיא הרצה צלה

לְמַעַבְד פְּחָנְמָא אָבִי אֲתָרְעִי בְּבִת יַעֲקֹב וְהוּא יָקִיר מְכֹל בֵּית
אָבוּהִי: (כ) וַאֲחָא חָמוֹר וּשְׁכָם בְּרִיָּה לְחָרַע קְרִיתִיהוֹן וּמְלִילוֹ
עִם אֲנָשֵׁי קְרִיתִיהוֹן לְמִימָר: (כא) וַיִּבְרִיא הָאֱלֹהִין שְׁלָמִין אֵינֹון
עֲפָנָא וַיַּתְּבוּן בָּאָרְעָא וַיַּעֲבְדוּן בָּהּ סְחֹרְתָא וְאָרְעָא הָא פְּחִיּוֹת
יְדִין קְרִיתִיהוֹן יֵת בְּנִתְהוֹן נִסָּב לָנָא לְאֲנָשִׁין וַיֵּת בְּנִתְנָא נָתַן לְהוֹן:
(כב) בָּרַם בָּדָא יִסְפָּסוֹן לָנָא נִבְרִיא לְמִיתָב עֲפָנָא לְמַהֲרִי לְעָפָא

באור

(צדלשית כ"ד): חפץ, פעל עזר לנזרת פֿעל: והוא נכבד, שכס צעיני העם לכן שמעו לו.
או חפסר לפרס שהיא נכבד צעיני חזיו מכל צני ציתו לכן שמע אליו חזיו לילך עמו לפיכך חנשי
עיר ושיתרנו להמול: (כא) שלמים, תאר כלומר צללוס וצלצ שלם ואין צללס לתצוע עלצונס,
ולשון הדמצ"ן היו חנשי העיר חושצים שהיו שונאים אות' כי דאז אותם עלצנים ויחד להם מאד
ואולי היו נשמרו מהם ונותנים צעירים צריח ודלתים כי בצודים המה חנשי חיל למלחמה ועתה
אמרו להם אל תפחדו ואל תתרחקו מהם כי צלצ שלם הם איתנו עכ"ל: רחבת ידים, מקומות
כמו ויד תהיה לך (דצרים כ"ג י"ג), כי כמו שהיד מוכנת לחדם לכל לרבי כן נקרא המקום
המוכן יד, ולשון דש"י כאלס שידו רחצה וותדנית כלומר אל תפסידו כלום פרקמטיא הרצה צלה
לנאן ואין לה קונים עכ"ל: (כב) נמלים, צינוני נפעל משרש נמל וצא צמשקל נפסול כמו
וַיִּשְׁלַח סַדִּים (חפסר כ' י"ג): (כג) מקניהם וקנינם וכל בהמתם עיין מ"ט צפ' וילא

בְּאִשְׁרֵיהֶם נִמְלִים: (כג) מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם
וְכָל־בְּהֶמְתָּם הָלוּא לָנוּ הֵם אֲדָנָא וְתָה
לָהֶם וַיֵּשְׁבוּ אִתָּנוּ: (כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־
חֲמוֹר וְאֶל־שָׁכֶם בְּנוֹ פֶלֶא־יִצְחָק שֶׁעַר
עִירוֹ: (כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיּוֹתָם
בְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁמֹעוֹן
וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חֲרָבוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־
הָעִיר בַּטָּח וַיַּהֲרֹגוּ כָּל־זָכָר: (כו) וְאֶת־
חֲמוֹר וְאֶת־שָׁכֶם בְּנוֹ הָרָגוּ לְפִי־חֲרָב

שניידען לאססען, זאוויא
זיא בעשניטטען זינד:
(כג) איהר העערדע,
איהרע האבע, אונד אלל
איהר פיה ווירד יא אונ-
זער זיין: לאסט אונס דאך
איהנען צו וויללען ווער-
דען, דאמיט זיא ביי-
אונס בלייבען: (כד) דא
געהאָרנטען דעם חמור,
אונד זיינעם זאָהנע שכם,
אללע די-אין דאז
שטאדט-טהאָר הינאוים
קאמען: אונד אללעם
מאננען זאָ פֿיל אין דאז
טהאָר הינאוים קאמען,
ליס זיך בעשניידען:
(כה) אס דריטטען טאגע
אבער, דא זיא שמערצען
האטטען, נאחמען שמעון
יעדער זיין שווערט, איבערפֿילען דיא שטאדט, דיא זיך זיכער גלויבטע, אונד ערשלוגען אללעם
מאנניען: (כו) אויך דען חמור אונד זיינען זאָהן שכם ערשלוגען זיא, מיט דער שערפֿע דעם

ת"א כאבים סנת פ"ו ח', וקל"ד ז'. נדרים ל"ח, ז' :

האטטען, נאחמען שמעון אונד לוי, צווייא פֿאָן דען זאָהנען יעקב'ס, דינח'ס ברידער,
יעדער זיין שווערט, איבערפֿילען דיא שטאדט, דיא זיך זיכער גלויבטע, אונד ערשלוגען אללעם
מאנניען: (כו) אויך דען חמור אונד זיינען זאָהן שכם ערשלוגען זיא, מיט דער שערפֿע דעם

תרנום אונקלוס

רש"י

חָד בְּמִגְזֹר לָנָא כָּל דְּכִירָא כְּמָא דִּי אִינוּן גְּזִירִין: (כג) גִּיתִיחֹן
וְקִנְיָנָהֹן וְכָל בְּעִרְהֹן הָלָא דִּי לָנָא אִינוּן בְּרִם נְסָפִס לְחֹן
וַיִּחְבֹּן עֲמָנָא: (כד) וְקִבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן שָׁכֶם בְּרִיָּה כָּל גְּנָקִי
חֲרֵב קִרְתִּיָּה וּגְזָרוּ כָּל דְּכִירָא כָּל גְּנָקִי חֲרֵב קִרְתִּיָּה: (כה) וַיַּחְזֶה
בְּיוֹמָא חֲלִיתָאָה בֶּר תְּקִיפּוּ עֲלִיחֹן בִּיבִיחֹן וּגְסִיכּוּ תִרִין בְּגִי
יַעֲקֹב שְׁמֹעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבֵר חֲרָבִיָּה וְעָאֵלוּ עַל קִרְתָּא
דִּיתָבָא לְרוֹחֲצֵן וְקָטְלוּ כָּל דְּכִירָא: (כו) וַיִּת חֲמוֹר וַיִּת שָׁכֶם
בְּרִיָּה קָטְלוּ לְסִתָּנָם דְּחָרָב וּדְבָרָה יִת דִּינָה מִבֵּית שָׁכֶם וּגְנָקִי:

לכאן ואין לה קונים:
(כג) בהמול. זהות נמול:
(כג) אך נאותה להם.
לדבר זה ועל ידי כן ישנו
סתמו: (כה) שני בני
יעקב. צניו היו ולע"פ כן
כהגו עלמין שמעון ולוי כשאל
לנשים שלינים צניו שלל
נעלו עלה הימנו [ז"ר]:
אחי דינה. לפי שמסרו
עלמן עליה נקדלו לחיה:

במח. שהיו כולצים. ומדדס אגדה צעוחים היו על כחו של זמן

באור

(ל"א ח'), ולשון הרמז"ן וטעם מקנהם וקנינם וכל זהמחם, כי הבהמות אשר צעדרים
צדה הם יקדלו מקנה צעזור שהם עיקר קנין האדם צין טמאות צין טהורות כענין שבת
הנה יד ה' הויה צמקנך אשר צדה צסוסים צחמורים צגמלים צצקר וצללן (שמות ט' ג'). ואשר
אינן עדר כגון בהמות יחידות צצית אין שמש מקנה ויכנסו צכלל וכל זהמחם אז הויה כפל
הלשון לחזוק כלומר וכל זהמחם אשר הנה רצות מאלד עכ"ל: אך נאותה להם, לדבר זה ועל
ידי כן ישנו סתמו: (כה) בהיותם כאבים, לפי דרך סדרן ופשוטו של מקדל אז היו כלצים מיום
ללשון ושני (הרש"ס): שני בני יעקב, תרגם יצ"ע תדין מצנוי דיעקצ, וכ"ת המתרגם
האשכנזי, ורש"י פי' צסס צ"ר צניו היו ולע"פ כן כהגו עלמן שמעון ולוי כשאל לנשים שלינים
צניו שלל נעלו עלה הימנו: ויבאו על העיר, שהיו יושבים צטח ולל נזהרו מהם, וכן כל צטח
שכל מקום על היושבים הוא לומר צין צתורה צין צנצילים (הרש"ס), וכן פ"ס על קדמא
דיתנא לרוחצן, וכ"ת יצ"ע והמתרגם האשכנזי, אלל דש"י פי' צטח על שמעון ולוי שהלכו
צטח צעזור שהיו כולצים, ויראה שהגנינה תסכים למירושו: (כו) לפי חרב, לדעת הרד"ק
ש"ס שרש פה נקדמה כן חזרו של חרב, וכ"ת המתרגם האשכנזי, ככל אונקלוס ויצ"ע תרגמו

וישלח לו

תרגום אשכנזי קצר

שווערטס; נאהמען דינה
אויס דעם הויזע שכם'ס,
אונד גינגען הינאויס:
(כז) דיא זאָהנע יעקב'ס
פֿילען איבער דיא ערשלא-
גענען, אונד פֿלינדערטען
דיא שטאדט, ווייל זיא
איהרע שוועסטער ענט-
עהרט האט טען:
(כח) איהר קליינעם פֿיה,
איהרע דינדער, עזעל;
וואס אין דער שטאדט
אונד אויף דעם פֿעלדע
וואר, נאהמען זיא מיט:
(כט) אלל איהר גוט, אויך
איהרע קינדער אונד וויי-
בער נאהמען זיא געפֿאנ-
גען, אונד פֿלינדערטען, וויא אויך אללעס, וואס אים הויזע וואר: (ל) דא שפראך יעקב
צו שמעון אונד לוי: איהר האבט מיך בעטריבט, דאס איהר מיך שטינקענד געמאכט,

וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שָׁכֵם וַיֵּצְאוּ:
(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹאוּ
הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אֲחוֹתָם: (כח) אֶת־
צִאֲנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת־
אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ:
(כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טָפָם
וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר
בַּבַּיִת: (ל) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שְׁמֹעַן
וְאֶל־לֵוִי עֲבַרְתֶּם אִתִּי לְהַבְאִישְׁנִי

רשי

תרגום אונקלוס

[צ"ד]: (כז) על החללים.
לפסט את החללים:
(כט) חילם. ממונס. וכן
עשה לי את החיל הזה
[דברים ח'] וישראל עושה
חיל [צמדז כ"ד]. ועזנו
לאחרים חילם [תהלים מ"ט]: שבו. לשון שציה טעמו מלרע: (ל) עברתם. לשון מים

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב עָלֹו לְחַלְצָא קְטִילָא וּבָאוּ בְּרִיתָא דִּי סְאִיבו
אֲחִיהֶוּ: (כח) ית ענהון וְיִת תּוֹבִיחוֹן וְיִת חֲמִיחוֹן וְיִת דִּי
בְּרִיתָא וְיִת דִּי בְּחֻקָא דְּבָרוּ: (כט) וְיִת פֿל גְּבִיחוֹן וְיִת פֿל
סְפִלְהוֹן וְיִת נְשִׁיחוֹן שָׁבוּ וּבָאוּ וְיִת פֿל דִּי בְּבִיתָא: (ל) וַיֹּאמֶר

באור

לפתגם דחרצ, כפי הענין ולא כהודאת הגלה: ויקחו את דינה מבית שכם, לפי שעד הנה
היתה עדיין צנית שכם, והיה זה לפי דעתו מחמת' כדי שיצטחו שכם וחמור עליהם ויתרלו
להמול עם אנשי עירם, או אולי לא רלו שכם וחמור להחזירה עוד כמו שסופר צם' הישר וז"ל
וישבע יעקב כי עמא שכם את דינה צתו וישלח יעקב שנים מעצדיו להציא את דינה מצית שכם
חלכו ויצאו צית שכם לקחת את דינה משם, והיו צצואם ויאל שכם אליהם עם אנשיו ויגרשום
מציתו ולא נתנום לפני דינה לצוא אך יטצ שכם את דינה וינשקה ויחצקה לעיניהם עכ"ל,
וצני יעקב לא רלו להלחם עמם כי יראו צעצור שהיו מתי מספר נגד דצים עד שיתחנמו עליהם
שימולו וכאשר נמולו אז לקחו צחצקה את דינה משם: (כז) בני יעקב, תיז"ע מותר צנוי
דיעקצ: על החללים, לפשטם: ויבאו העיר אשר טמאו אחותם, צעל מכלל יופי פי' העיר
אשר עמאו צה אחותם, וכ"ת יצ"ע, קרתא דסאיצו צגיה אחתהון, אמנס טעם האתנח צצמל'
העיר יורה שאינו שצ על תלת העיר, רק הוא נתינת טעם על מחלית הפסוק הא' שצאו
לפסט החללים ולצו העיר צעצור שטמאו אחותם, כי צלי ספק לא היה דצד זה נצלה צעיני
כל אנשי העיר כיון שנתרלו אליו להמול והיו דצרי דצויו נחשנים צעיניהם, וכן תרגם המתרגם
האשכנזי: (כט) חילם, ממונס, וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח' י"ז), וישראל עשה
חיל (צמדז כ"ד י"ח), ועזנו לאחרים חילם (תהלים מ"ט י"א): שבו, לשון שציה לכן טעמו
מלרע כצשפט נחי למ"ד ה"א, ואס היה שרשו שוצ היה טעמו מלעיל כדי להמשיך הנח צחקוס
עי"ן הפעל: ואת כל אשר בבית, צצית חמור או צצית שכם (הרלצ"ע), ואין לודך כי שצ
על כל צמי העיר ור"ל צצית של כל אחד מהחללים: (ל) עברתם, הרד"ק צצרישים שרש עכד
פי' לשון השחתה, ויז"י פי' לשון מים עכודים אין דעמי צלולה עכ"ל: להבאישני, את

תרנום אשכנזי

(דאז הייכט, פֿערהאסט געמאכט) ביא דעם איינ-וואָהנער דעם לאנדעס, ביא דעם כנעני, אונד פרוי; איך אבער האבע וועניג לייטע, ווען זיא זיך איבער מיך פֿערוואַממעלן; זאָ קאָנען זיא מיך שלא-גען, אַלזאָ קאן איך מיט מיינעם הויזע פֿערטילגט ווערדען: (לא) זיא שפרא-כען: זאָלל ער אונזערע שוועסטער, וויא איינע הורע האלטען?

זי רבתי

וישלה לר לה
בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני
מתי מספר ונאספּו ערי והכּוּני
ונשמדתי אני וביתי: (לא) ויאמרו
הכּוּנָה יעשה את אחותנו: פ
לה (ב) ויאמר אלהים אל-יעקב קום
עלה בית-אל ושב-שם ועשה-
שם מזבח לאל הנראה אליך בברקך

לה (ג) גאָטט שפראך צו יעקב: מאכע דין אויף! געהע הינאויף נאך בית אל, בלייבע דא, אונד מאכע דאזעלבסט דעם גאָטטע איינען אלטאר, דער דיר ערשינען

תרנום אונקלוס

יעקב לשמעון וילגוי עברתיו יתי למתן דבבו בינא ובין יחבי
ארעא בכנענא ויבפרזא ונאנא עם דמגין ויתפנשון עזלי
וימחונני וישתיצי אנא ונאנא ביתי: (לא) ויאמרו הכנענקת פרא
יעביר ית אחתנא:

לה (ח) ויאמר יי ליעקב קום סק לבית אל ותיב תמן ויעביר
תמן מדבחא לאלהא דאתגלי עלך במיערקך מן קדם

מתי מספר. אנשים מועטים: (לא) הכוונה. הפקר: את אחותינו. ית אחתנא: (הציג התרגום על מלת אחתנא שהוא נדלח מתוך הפסוק כלשון דנים מדכתיז כלן אחותינו מלל ציו"ד משל"כ גזי דנקה אחותינו את היי לאלפי דנזה שם חסד יו"ד ולכן תפרש שכלן הוא לשון דנים וקאי על כל נשי ישראל אחותיהם הכוונה יעשה ולכן מציג רש"י התרגום שמתרגם ית אחתנא כלן כמו להלן להורות שהוא לשון יחיד. ודוק):

לה (א) קום עלה. לפי שאלהת צדק בענשת ונא לך זאת מצתך [תנחומא]: (ב) הנבר.

באור

דיוחי, כמו אשר הצאשתם את ריחני (שמות ה' כ"א) (הרש"א), ולשון הרד"ק צדשים שדש צאש, כל אשר תמלא כלשון הזה הם ענין סרחון אזל תפרש כל אחד לפי ענין הקדוש אליו. להצאישני צישצ הארץ להתעייצני ולמאוס צי כמו שימאס אדם צדצר המצאיש עכ"ל: מתי מספר, אנשים מועטים שיכולין לספרם צנקל, מתי, פי' אנשים, וכולל אנשים ונקבות, ושרשו מתה, ולא כמלא היחיד ממנו: ונאספּו עלי, ואס יתאספּו עלי יכולים להכות אותי ואז נשמדתי אני וציתי: (לא) ויאמרו, שמעון ולוי: הכוונה יעשה, העושה את אחותנו, כ"ה פשוטו של מקרא, וכן פי' הרש"א, וכן מתורגם צל"א, ויהיה לפ"ז יעשה פעל יוצא, ואחותנו היא הנעשה, אזל א"ת הכנענקת צדל יתעציד ית אחתנא, תרגם יעשה כמו יעשה היו"ד צצירי והעיי"ן צקמן כמנהג הארמי לתרגם כל כפעל כלשון התפעל, אך צווסחאות קדמוניות כמלא יעציד, וא"כ יפרש כפי' הרש"א ויהמתרגם האשכנזי:

לה (א) ושב שם ועשה שם מזבח, לא ידעתי מהו ושצ שם, ויתכן שזוהו לשנת שם תחלה ואחר כן יעשה המזבח להטהר מטומאת ע"ז או מן החללים שהרגו כענין ולתם חזר מחן למחנה שצעת ימים (צמדצר ל"א י"ט), כי לא לוו עדיין צמי חטאת ויעקב נזדקר צמלוה להטהר ערם צולו שם או שיהיה ונקומה ונעלה צית אל מוקדם צמעשה ואולי לזה ושצ שם לפנות מחשצתו לדקה צל"א (הרמב"ם), ומה שאמר מ ונקומה וגו' מוקדם צמעשה שכוונתו שאמר להם הקדו וגו' אחר שנקומה ונעלה וגו' לכו מן הנה צמעשה נלחמ' ונאמ' אל ויעקב וגו'

וישלה לה

תרנום אשכנזי קצה

איזט אלס דוא פֿאַר די ינעם
ברודער עשו פֿלאָהעסט:
(3) דא שפראך יעקב צו
זינען הויזלייטען אונד צו
אללען, דיא ביא איהם
ווארען: לעגט דיא פֿרעם-
דעגאטטער אב, וועלכע
אונטער אייך זינד, ריי-
ניגט אייך אונד וועכ-
סעלט אייערע קליידער:
(ג) וויר וואָללען אונס
אויפֿמאכען, אונד היי-
אויף נאך בית אל געהען,
דאָרט ווילל איך דעם
גאָטטע איינען אלטאר
מאכען, דער מיך אים
טאגע מיינער נאָטה ער-
האָרט האט, אונד אויף
דעם וועגע וועלכען איך
געגאנגען, מיט מיר גע-
וועזען איזט: (ד) זיא איבא ביא זיך האטטען,
וויא אויך דען שמוק אין איהרען אָהרען, אונד יעקב פֿערגרוב זיא אונטער דער לינדע, וועלכע

מפני עשו אחיך: (3) ויאמר יעקב
אל-ביתו ואל כל-אשר עמו הסרו
את-אלהי הנכר אשר בתכם
והטהרו והחליפו שמלותיכם:
(ג) ונקומה ונעלה בית-אל ואעשה-
שם מזבח לאל הענה אתי ביום צאתי
ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: (ד) ויתנו
אל-יעקב את כל-אלהי הנכר אשר
בידם ואת-הנזמים אשר באזניהם
ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר

ת"א ונקומה עקדים שער כ"ח. לאל סנאדרין ל"ח, ז':

תרנום אונקלוס

רשי

שיס צידנס משלל של שנס:
והטהרו. מעצודת אלילים:
והחליפו שמלותיכם.
שמא יש צידנס נסות של
ע"ז: (ד) האלה. מין
אילן סדק: עם שכם. אלל

עשו אחיך: (3) ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל די עמיה אָהדו
ית טענות עממיה די ביניכון ואדבו וישנו פסותכון: (ג) ונקום
ונפק לבית אל ואעפיד תמן מדבא לאלהא דקביל צלותי
פיומא דעקתי והוה מימריה פסעדי פאדחא די אָזליר:
(ד) ויהבו לייעקב ית כל טענות עממיה די בידיהון וית קדשיא

באור

ויעמן אתם יעקב חחת האלה אשר עם שנס, כמאל שהסידס ועמנס אלל שנס קודם שנסע
לצית אל, ולי נראה כי וסז שס הוא כמו הצנחה שתוכל לשצת שס ולא תידא מיוסצי הארץ
סידנו להנקס ממך על הריגת שנס, ועל זה נאמר אחריו ויסעו ויהי חתת אלהים וגו': (ב) אלהי
הנכר, שיס צידנס משלל שנס, ונכר הוא תאר מענין ההנחשה והזרות והוא הפך ההכרה:
והטהרו, סידחלו בגוף, והחליפו שמלותיכם מהמקום הזה נלמוד שחייז כל ישראל כאשר ילך
להתפלל למקום קדוע להיות גופו נקי ומלבושיו נקיים (הראש"ע): (ד) ואת הנזמים אשר
באזניהם, מפרשי הפשט לא צארו צזה מדוע פרע הכתוב הנזמים והוא לזה להחליף כל שמלותיהם
דמסתמא עשו כן, ויראה לי כדעת הראש"ע שחלוק השמלות לא היה רק לנקיות ולא משום ע"ז
(כדעת רש"י), ולא הולחנו רק להחליפם וללבוש אחרים נקיים ולא לתנס ליעקב לעמנס, אלל
הנזמים היה מלוייר צהס ע"ז והס צכלל הסרו את אלהי הנכר וגו' ולכן נתנוס אליו לעמנס
עם יתר הע"ז, ומלאתי כן צתרבוס יצ"ע, וית קדשיא דהוו צאודניהון ויתצי קרתא דשנס דהוה
לייר צהון דמות פיסליה, והוא מפרש צאזניהם של אנשי שנס, ומה שאמר דמות פיסליה ולא
פיסלהון, יראה שכוונתו פסל של שנס, ר"ל שזודתו היתה חקוקה צנזמיהם, אולי לשם ע"ז,
או אפשר ללחצתם אוחו ולכצודו, ואף שלא היו לפ"ז ע"ז, נתנוס לעמנס להכרית מארץ זכרו:
האלה, אנקלוס ויצ"ע תרגמו צוטמא, וכתב ר' יונה כי כן נקרא צערצי צטס (וצל"א טערעבינטי),
והוא אילן ופרי שלו גריד ידוק ועושין ממנו שמן ונקרא שמן צוטס, וי"א כי הוא הנקרא צלע"ז
או"למו (וצל"א אומלון) (ויראן טרשיס שרש אלה) והרמז"ס צפירושן למס' שציעית פ"ז

עם-שכם: (ה) ויסעו ויהי חתת
אלהים על-הערים אשר סביבותיהם
ולא רדפו אחרי בני יעקב: (ו) ויבא
יעקב לויזה אשר בארץ כנען
הוא בית-אל הוא וכל-העם אשר-
עמו: (ז) ויבן שם מזבח ויקרא למקום
א בית-אל כי שם נגלו אליו האלהים
בברחו מפני אחיו: (ח) ותמת דבורה

קדש

תולדות אהרן כי שם שם שם:

וען אפפנבארעט, אלס ער פאר זיינעם ברודער פלאה: (ח) דבורה דיא אממעדער רבקה שטארב,

תרגום אונקלוס

די באווגיגהון וספרי יתהון יעקב תחזות בוטמא די עם שכם:
(ה) ונטלו ויהי דחלא מן קדם יי על עממא די בקרני סחרגיהון
ולא רדפו פתר בני יעקב: (ו) ואתא יעקב ללוי די בארעא
דכנען היא בית אל הוא וכל עמא די עמיה: (ז) ויבנא תפן
מדבחה וקרא לאתרא אל גיר אל ארי תפן אחגלי ליה יי
במישרקיה מן קדם אחיה: (ח) ומיתת דבורה מנקתא דרבקה

לכך: נגלו אליו האלהים. במקומות הרצה יש שם אלהות ולדנות כלשון רצים כמו לדוני יוסף
לכך צעלו עמו ולא נאמר צעלו וכן אלהות שהוא לשון שופע ומדות נזכר כלשון רצים לזל אחד
מכל שאר השמות לא תמלא כלשון רצים: (ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה צצית יעקב לזל

באור

מ"ה מפרשו צלו"ט צערצי, שהוא פי' האלון לדעת יצ"ע מתרגם הנצי"ס והירושלמי מתרגם
התורה, כמ"ס להלן (נפסוק ח'): עם שכם, סמוך לשכם, וכ"ת יצ"ע והמתרגם האשכנזי:
(ה) חתת, פחד, ושרשו חתת, והסס חתה, והלאו חתתה. צפלא שפלה שפחה, ולכדות
שתי תוי"ן חסדו הא' והצליעה צדגש הצ' והתי"ו שנייה צמלת חתת היא במקום ה"א הנקצה
שתשתנה צהמיכות לתי"ו, כמו צמלת שפחת שרי (לעיל ט"ז ח'): (ז) ויקרא למקום, שחזן
לזו שהקים מלצה שם צצאו מצית לזיו, אל צית אל, כי מתחלה נקראת שם העיר צית אל,
ואולם לזו שם העיר לראשונה, לזל עכשיו קרא שם המקום צית אל שחזן לעיר אשר חלס
שם, אל צית אל, לפי שער עתה הוא היה צעזרו (הרצ"ס): אל בית אל, הקצ"ה צצית
אל גילוי שכינתו צצית אל יש תיזה חסרה צי"ת המשמשת צדלשה כמו הנה הוא צית מכיר צן
עמיאל (שמואל ז' ט' ד'), כמו צצית מכיר, צית לזיך (צדלשית כ"ד כ"ג), כמו צצית לזיך
(רש"י), וכ"ת יצ"ע, אל דלשרי שכינתיה צצית אל: נגלו אליו האלהים, המלאכים כמ"ס
והנה מלאכי אלהים עלים וירדים צו, כן פי' הרצ"ס, וכן ת"א ויצ"ע, מלאכי דה': נגלו,
הרצה פעמים מלאכו לזון אלהות ולדנות כלשון רצים וכן לשון צעל, וכן אלהות שהוא ל' שופע
ומדות נזכר צל"ר לזל א' מכל שאר השמות לא תמלא צל"ר, ועיין מ"ס צפ' וירא (שם כ' י"ג):
(ח) ותמת דבורה. מה ענין דבורה צצית יעקב לזל

בי"א שם שטאנר:
(ה) זיארייזטען אב, אונד
איינע אנגסט פאן גאט
קאם איבערדיאשטערטע,
וועלכע אום זיא הערום
לאגען, דאס זיא יעקב'ס
זאגנען ניכט נאכועטצ-
טען: (ו) יעקב קאם צו
לז אן, וועלכעס אים
לאנדעכנען ליגט, יעטצט
בית אל, ער, אונד אללעס
פאלק, וועלכעס בי"א
איהם וואר: (ז) דאזעלבסט
בויעטע ער איינען אל-
טאר, אונד נאנטע דען
ארט, גאטט צו בית אל,
דען דאזעלבסט האבען זיך
איהם דיאגאטליכע ווע-
זען אפפנבארעט, אלס ער

רש"י

שכם: (ה) חתת. פחד:
(ז) אל בית אל. הקצ"ה
צצית אל גילוי שכינתו צצית
אל יש תיזה חסרה צי"ת
המשמשת צדלשה כמו הנה
הוא צית מכיר צן עמיאל
[שמואל ז' ט' ד'] כמו צצית
מכיר. צית לזיך כמו צצית

לזיך: נגלו אליו האלהים.
לכך צעלו עמו ולא נאמר
מכל שאר השמות לא תמלא

וישלה לה

תרנום אשכנזי קצו

אינר ווארד אונטער בית
אל בעגראבען, אונטער
דעם אייבענבוים, דיזען
נאנטע מאן, אלון בכות,

מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית-
אל תחת האלון ויקרא שמו אלון
בכות:

ת"א ויקרא ספחים ס"ח, ח'. עקדה סער כ"ח:

תרנום אונקלוס

רש"י

והתקברה מלרע לבית אל בשפולי מישרא וקרא שמה מישר
לפי שמדה דקה ליעקב
ושלחתיך ולקחתיך משם
שלח דבורה אלנו לפזן ארם ללאת משם ומתה דרך. מדצרי דצי משם הדרשן למדתיה: מתחת
לבית אל. העיר יושנת זהר ונקצרה דרגלי ההר: תחת האלון. צשיפולי מישרל שהיה מישור
מלמעלה צשפוע ההר והקצורה מלמעלה ומישור של צית אל היו קורין לו אלון. ואגדה נמצא שם
צאלל שני שהוגד לו על אמו שמתה [צ"ד]: ואלון צלשן יוני צאל. ולפיכך העלימו (ט"א) ולפי
שהעלימו) את יום מותה שלא יקללו הצדיות כדם שילל ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה:

באור

משם (שם כ"ז מ"ה), שלחה דבורה אלנו לפזן ארם ללאת משם ומתה דרך. מדצרי דצי משם
הדרשן למדתיה (רש"י), והרמז"ן השיז עליו צלמרו שרחוק הוא שתהיה הזקנה השליח שתשלח
אמו ליעקב, ולכן פי' צלופן אחר ע"ס, צאל צם' הישר סופר כדצרי ר' משם הדרשן, אך לא
כאשר אמר הוא שצעת הריא נשלחה, צאל בצר היתה צצית יעקב זה שמונה שנים, כי צעת
שכולד יוסף שהיה אז יעקב צן ל"א שנה, ואז נשלמו י"ד שני עצודתו צשתי צנותיו, שלחה
דקה את דבורה צת עון צן נחור פינקתה ושני אנשים מעצדי יצחק אל יעקב לשוץ אל יצחק
אציו, ויעקב השכיר את עצמו לעצוד צצית לצן עוד שש שנים צשכר הצלון, וכאשר ראו עצדי
יצחק כי לא שצ יעקב וישוצו אל יצחק, אך דבורה נשלחה שם עם נשי יעקב ועם צניו צחרן,
עד כה ספורו, ואלו שלחה אליו דקה את דבורה צידעה שיש לו צנים קטנים י"צ והבדול
שצבם לא היה אז עדיין צן ז' שנים, כדי שתהיה לו לעזור צטודח צניו הקטנים ולהיות להם
לאומנת כמו שכתב גם הרמז"ן לפי דרכו, וכתב עוד הרמז"ן וז"ל: לא ידעתי למה נכנס הפסוק
הזה צין ויקרא למקום אל צית אל וצין וירא אלהים אל יעקב עוד והפסיק צענין אחר שהיה
צצת אחת וצמקום אחר כי יעקב צצלו לזה היה צית אל צנה מצצח וקרא למקום אל צית אל
וכדאם לו האלהים שם וצרך לומו ולמה הושם הכתוב הזה צתוך ענין אחר, והקדו מה צלמרו
דצותינו ז"ל שידמו לעיתת דקה ולכן קרא שם המקום ההוא אלון צבות כי אין צני ואנקה
על המינקת הזקנה שיקרא גם המקום עליו צאל יעקב צנה והתצאל על אמו הצדקת אשר
שהצתהו ושלחה לומו שם ולא זכתה לרלומו צסוצו, ולכן נגלו אליו האלהים וצרך לומו לנחמו
כאשר עשה ליצחק אציו אחרי מות אצרהם, וצשניהם צמרו חכמים צרכת אצלים צדכו וסיוע
לזה מה צלמרו למטה וצאל יעקב אל יצחק אציו מצמל קרית הארצע ואלו היתה דקה שם
היה מצכיר אל אציו ואל אמו כי היה השולח' לומו שם והבדומת לו כל העוצה ויצחק צעלתה
לזה לומו ללכת שם עכ"ל: תחת האלון, א"ת צשיפולי מישרל, וכ"ת יצ"ע, וכן פירש"י לפי
פשוטו הנה פפרו אלון צצתח האל"ף כמו אלון צצירי שענינו מישור כמו אלוני מצמל, וכתב
רש"י לא שאלון פידומו מישור רק שמישור של צית אל היו קורין לו אלון, ולפ"ז לא תרגמו
אנקלוס ויצ"ע המל' רק ענינה כי שם העצם לא ישתנה צלרמי, ועיין מ"ס צפ' לך לך (לעיל
י"ד ו') ואלון צבות ת"א ג"כ מישר צבותל, צאל יצ"ע תרגם אחר צכיותל, והוא ע"פ דרש
האגדה מצ"ר שהציא רש"י שנתצטר שם צאלל שני שהוגד לו על אמו שמתה, אולם צתרגום
ירושלמי מצודגם חחות צלוטה וקרא שמה צלוט צבותל, וכן כאלה וכאלון (ישעיה ו' י"ג),
אלונים מצשן (יחזקאל כ"ז ו'), תחת אלון ולצנה (הושע ד' י"ג), תרגם שם יצ"ע צלוטל,
צלוטין, והוא הנקרא צערצי ג"כ צלו"ט, וצלע"ז גלכד"ל, (ר"ל הפרי נקרא צלשן חיטחליח
גילכ"די והוא מאלל חזירים וצני ארם אוכלים לומו צשעת הדחק): וצל"ל (אייבען), והערמות
נקרא צערצי ס"ך צלו"ט כלומר מלך האלונים והוא הערמות: אלון בכות, לא נכתב אלא מפני
שכל המקומות שהיו עתה הולך ומפרש, וצאלל, סכות, אל אלהי ישראל, שם,

קלאגעאייכע: (ט) גאטט
ערשין דעם יעקב אבער-
מאלס אלס ער פאן פרן
ארם צוריק קאם, אונד
זענעטע איהן: (י) שפראך
נעמליך צו איהם: דיין
נאמע איזט יעטצט יעקב,
מאן זאלל דין אבער נישט
מעהר יעקב נענען, זאג-
דערן ישראל זאלל דיין
נאמע זיין, ער נאנטע
איהן אלץ ישראל:
(יא) גאטט שפראך פער-
נער צו איהם: איך בין דער
אללמעכטיגע גאטט, זיין
פֿרוכטבאר, אונד מעהרע
דיך, איין פֿאלק אונד
איינע מעננע פֿאלקער
ווערדען פֿאן דיר הערקאממען.

רשי

(ט) עוד. פעס שני צמקום
הזה אחד זלכתו ואחד
זשוצו: ויברד אותו. זרכת
סזלים [ז"ר]: (י) לא
יקרא שמך עוד יעקב.
לשון אדם הזל צמארז
ועקצה אלל לשון שר וכגיד:

(ט) וירא אלהים אל-יעקב עוד בבאו
מפדן ארם ויברך אתו: (י) ויאמר לו
אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך
עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך
ויקרא את-שמו ישראל: (יא) ויאמר
לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה
גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים
מחלציה יצאו: שש' (יב) ואת-הארץ

תולדות אהרן לא יקרא זרכות ו"ז, ז': אני אל זכמות פ"ה
ז', עקדם סער מ"ב:

אונד קאניגע אויס דיינען לענדען הערפֿאר געהען: (יז) דאז

תרנום אונקלוס

בבוטא: (ט) ואתנלי יי ליעקב עוד במיתוהי מפדן ארם וברך
יתיה: (י) ואמר ליה יי שמך יעקב לא יתקרי שמך עוד יעקב
אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית שמיא ישראל: (יא) ואמר
ליה יי אקא אל שדי פוש וכגני עם וכנשח שבטין יהון מנך
ומלכין דשליטין בעממא כנך יסקון: (יב) וית ארעא די יהבית

(יא) אני אל שדי. שאני כדאי לצדק שהזרכות שלי: פרה ורבה. על שם שעדיין לא נולד צנימין
ואע"פ שכבר נתעצרה ממנו: גוי. צנימין: גוים. מנשה ואפרים שעתידים ללאת מינסף והם

באור

עירו של שם, לזה, אל צית אל, אלון זכות, צית אל השני שאחר וירא אלהים אל יעקב
עוד, צית לחם, אפרת, מגדל עדר (הרש"ס כ"י על קלף וזמנא הדפוס חסר): בבית, שם
מענין צניה: (ט) עוד, פעס שני צמקום הזה אחד זלכתו ואחד זשוצו: (י) שמך יעקב, לצד
עד עתה: לא יקרא שמך עוד יעקב, לדו: כי אם ישראל, משתתף עמו, כן פי' הדאנ"ע
ומ"י, ולשון הרמז"ן שמך יעקב, ילמד כי עתה עודך אתה נקרא יעקב אע"פ שהחליף שמך
שרו של עשו כי הוא לא נשתלח לך להחליף את שמך אזל מעתה לא שמך יעקב כי אם ישראל
יהיה שמך וזה טעם ויקרא את שמו ישראל, או ידמו שקרא את שמו ישראל מוסף על יעקב
לא שיאסר להקרא יעקב עכ"ל: (יא) אני אל שדי. שאני כדאי לצדק שהזרכות שלי: פרה
ורבה, על שם שעדיין לא נולד צנימין ואע"פ שכבר נתעצרה ממנו: מחלצין, הם המתני,
ולשון ר"ע ספורנו להזים הבונים למלכות ולא חלטרך לתת עליך איש נכרי בענין צמלכי אדום
שעלה ממערקה שאל מרחצות הכהן וזולתם עכ"ל: (יב) ואת הארץ אשר נתתי לאברהם
וליצחק לך אתננה, כאשר נתתי להם כן אתנה לך ידמו זה לשזועה כי להם נתנה זשזועה
שלא יגדום המוט' אזל לא (כ"ל ש"ל לו), נתנה מתחלה זלל שזועה וזהו שאומר זכל מקום
אשר נשזעתי לאזרהם ליצחק וליעקב או שיהיה הכפל הכזזה לו לשזועה כאשר פירשתי כזל
(לעיל כ"ו ג') (הרמז"ן): לך אתננה ולזרעך אחריו אתן את הארץ, אתנה צאורו מתנה
לצד שתהיה הארץ שלו עם שלא יכזשה עדיין צאופן שאל יוכל לכזשה או ידנה איננה בזל ציו
כי שלו היא. ואתן פירושו הנותנה ממם לרשות המקזל אחר שיכזש, כי שרש נתן יסזול ז'
הפירושים הנכונים, ונתנה יהיה ולזרעך אחריו וכו' צאור על לך אתננה, ור"ל לך אני נתנ'

וישלח לה

אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלִיצְחָק לָךְ
 אֶת־נִגְנָה וְלִזְרַעְךָ אֶת־יְהוָה אֶת־
 הָאָרֶץ: (יג) וַיַּעַל מֵעַלְיוֹ אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵתוֹ: (יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב
 מִצְבֵּה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵתוֹ מִצְבֹּת
 אֲבָן וַיִּסֹּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצְקֶהָ שֶׁמֶן:
 (טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית־

תרגום אשכנזי קצו

לאנד, וועלכעס איך דעם
 אברהם אונד יצחק גע-
 שענקט האבע, ווילל איך
 דיר געבען: נעמליך די-
 נעם זאמען נאך דיר ווילל
 איך דאז לאנד איינגעבען:
 (יג) גאטט ערהאב זיך
 פֿאַן איהם, אן דעם אָר-
 טע, וואָ ער מיט איהם
 גערעדעט האטטע:
 (יד) יעקב שטעללטע איין
 דענקמאהל אויף, אן דעם
 אָרטע וואָ ער מיט איהם
 גערעדעט האטטע, איין
 דענקמאהל פֿאַן שטיין;
 גאָס טראנקאפֿפֿער דא-
 רוּיף, אונד לים אָהל דא-
 גערעדעט האטטע, בית אל:

ח"א ויעל עקדס סס:

רויף פֿליסען: (טו) יעקב נאנטע דען אָרט, אללוואָ גאטט מיט איהם גערעדעט האטטע, בית אל:

רש"י

תרגום אונקלוס

צמנין השצטיס [כ"ג]:
 ומלכים. שאל וליש צסת
 שהיו משצט צנימין [כ"ד]
 שעדיין לא נולדו (ופסוק
 זה דרשו אננד כשהמליך
 ליש צוסת ואף השצטיס

לְאַבְרָהָם וְלִיצְחָק לָךְ אֶת־נִגְנָה וְלִזְרַעְךָ אֶת־יְהוָה אֶת־
 (יג) וַיַּעַל מֵעַלְיוֹ יַקְרָא דִּי בְּאַתְרָא דִּי מַלְיָל עֲפִיחָא:
 (יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב קִמְחָא בְּאַתְרָא דִּי מַלְיָל עֲפִיחָא קִמְחָא אֲבָנָא
 וַיִּסֹּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצְקֶהָ שֶׁמֶן: (טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב יֵת שְׁמָא

דרשוהו וקדצו צנימין דכתיב ליש ממנו לא יתן את צתו לצנימין לאשה [שופטים כ"א] וחזרו
 ואמרו אלמלא היה עולה מן השצטיס לא היה הקצ"ה אחד ליעקב ומלכים מחלליך ילאו גוי
 וקהל גוי שגוי עתידים צניו ליעשות כחנין הבוי' שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שצעים. ד"ל
 שעתידיס צניו להקריז איסור צמות כגויס צימי אליהו. צרש"י יסן): (יג) במקום אשר דבר אתו.

באור

סתהיה שלך ולזרעך אחריך אתן את הארץ שיכצויה ממך, ותצין כוונת המתרגם האשכנזי שתרגם
 אתכנה (געבען), ואתן (איינגעבען), גם הוסיף עלת (נעהוילד): (יג) ויעל מעליו אלהים,
 כמו שאמר צאצאיהם ויעל אלהים מעל אצרהם (לעיל י"ז כ"ג), וצמניהם להודיע כי לא היה
 זה מראה וחלוט בצואה צלצל או כערין ותצא אתי ירושלמה צמדות אלהים (יחזקאל ח' ג'),
 אצל שפרתה עליו שכינה צמקום אשר הוא עומד (הרמז"ן): (יד) ויצב יעקב מצבה, וכצד
 הליצ צפעס הרשונה (ונסך עליה עתה נסך וילק עליה שמן), או עשה כן פעם שנית והרשון
 קרוז אלי (הרמז"ע), וכן הסכים הרמז"ן: ויסך עליה גסך, מים או יין והטעם שרץ אותה
 ואחר כך ילק עליה שמן וצצית אל שלם נדרו ונתן מעשר מהונו לצדוד השם למי שהיה צדור
 וילוי לקחתו (הרמז"ע), ומשמע מדצדיו שיעקר קיום הכדור הוא יליקת השמן, אצל הנסך
 איננו דק הכנה וטהרה אל העצודה כמו רחילת הבוף לשפלה, אצל לין כן משמעות לשון נסך,
 והנה צצית עולמים היו מנסכים צכל קרצנות לצדוד וצקלת קרצנות יחיד, והיא עצודה גמורה
 שזר חייז עליה, ואדרבה יליקת שמן על המצח איננה עצודה לדורות, וי"צ"ע תרגם ונסך עליה
 נוסך חמר וניסך מוי ארוס כדון עתידין למעצד צהבא דמטלייא ואדריק עליה משח זיתא:
 (טו) ויקרא יעקב וגו' בית אל, יקראנו כן פעם אחר פעם להודיע כי הדצד אמת ונכון כי
 הוא צית אלהים ושם השכינ' תמיד וכן ענין שם צאר שצע (הרמז"ן), ועיין צת' תולדה (כ"ו
 ל"ג), שכתצתי דעתי צענין צאר שצע צאותן אחר, ולדעת הרמז"ס היא מצינו שם צענין
 אל וז"ל למעלה (צפסוק ט'), וידא אלהים אל יעקב עוד, אחר שנסע מן המקום
 עוד את המקום צת' אל וז"ל שצפסוק ט' ויהא שם שם צענין וז"ל: המקום א

אֵלָּה: (טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי-עוֹד
בְּבֵרַת-הָאָרֶץ לְבֹא אֶפְרָתָה וּתְלָד
רָחֵל וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָּהּ: (יז) וַיְהִי

(טז) ויא רייזטען פֿאַן בית אל וועג, אונד האטטען נאָך אײנע ווייטע שטרעק-קע לאנדעס, נאך אפרת חין, דא וואָללטע רחל געבערען, אונד עס גינג איהר חארט ביא איהרעם געבערען: (יז) אלס עס איהר נון וואַחארט גינג ביים געבערען. שפראך

איהר חארט ביא איהרעם געבערען: (יז) אלס עס איהר נון וואַחארט גינג ביים געבערען. שפראך

תרגום אונקלוס

רש"י

לוי ידע מה עלמדנו: (טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי-עוֹד בְּבֵרַת-הָאָרֶץ לְבֹא אֶפְרָתָה וּתְלָד רָחֵל וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָּהּ: (יז) וַיְהִי

חלילה ומנוקצת כנצרה [צ"ד] שהיך מלך הסתיו עזר והשרצ עדיין לא זא ולקן זה פשוטו של מקדל שהרי זנעמן מלינו וילך תלתו כצרת סרן [מלכים ז' ה'], ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה לו יותר כמו שכתב אומר למד כרס חלקת שדה כך צמחלך שדה כוסן עס מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כצרת סרן: (יז) כי נם זה. כוסף לך על יוסף. ורעותינו דדשו

באור

פעמים נאמר לשון זה צפרסה זו לפי שהיה המקום צלמלע בדרכים ולקן שם עיר (כדעצ"ס): (טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי-עוֹד בְּבֵרַת-הָאָרֶץ לְבֹא אֶפְרָתָה וּתְלָד רָחֵל וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָּהּ: (יז) וַיְהִי חלילה ומנוקצת כנצרה [צ"ד] שהיך מלך הסתיו עזר והשרצ עדיין לא זא ולקן זה פשוטו של מקדל שהרי זנעמן מלינו וילך תלתו כצרת סרן [מלכים ז' ה'], ואומר אני שהוא שם מדת קרקע לשון רש"י, והנכון עס שחשצ צו רצי דוד קמחי כי הכ"ף לדמיון ואיננה פרשית ומואל המל' היו לצרות לעו (איכה ד' י'), ותצרי לחס (שמואל ז' י"ג ה'), ענין אכילה מועטת צחקר ופידושה סיעור מהלך מן הצקר עד לעת האוכל כי כן ישערו כל הולכי דרך, זה כתצתי תחלה ועכשיו סוציתי וצאתי אני לירושלם שצח לאל הנוצ והצטוצ רליתי צעיני שאין מן קצורת רחל לצית לחס לפי' מיל והנה הוצחם כפידוש הזה וגם דצרי מנחם אלל הוא שם מדת הארץ כדצרי רש"י ולקן צו תלר רק הסנכה כדצ השמות והכ"ף לשמות שלל נמוד צכיון ולס יהיה השם הזה פחול' יתכן שיהיה צרת כבו צת מלשון מה צרי ומס צר צטני (משלי ל"א ז'), והוא שם למדה הקטנה סימדרו הולכי אורחות כמו למול ביום ויאמר לה צת סרן כי המדה כמו צת לפרסה לו לעדה אחרת ידועה ציעים ההם וכן רליתי שאין קצורה צרמה ולא קרוצ לה אלל הדמה אשר לצנימין רחוק מענה כלדצפ פרסלות והדמה אשר צהר אפרים רחוק מענה יותר משני ימים על כן אני אומר שהכתוב סאומר קול צרמה נשמע (ירמיה ל"א ט"ו), מלינה כדרך משל לאמר כי היתם רחל לועקת צקול גדול ומספר עד עד שנשמע הקול למרחק צרמה שהיא צרלס כהר לצנה צנימן כי ליננו עס ויהי חרצ' מהם לא נאמר צכתוצ צרמה רחל מצנה על צניה, אלל אמר כי שם נשפע הקול, ונרלס צעיני כי קצרה יעקב צדרך ולא הכניסה לעיר צית לחס יהודה הקרוצס שם (עיינ מה שכתצתי צפ' וחי ע"ח ז'), לפי שלמה צרוח הקדש שצית לחס אפרתה יהיה ליכודס ולא רלס לקצרה רק צגצול צני צנימן וכדרך אשר המלצה צה קרוצה לצית אל צגצול צנימן וכך אמרו צספרי צחלקו של צנימין מסה כדליתס צפרספ וחלת הצרנה ורליתי ליננסן צ"ע שהוא מרגיש צזה ואמר קל צרוס עלמסל ששתמע ותרגס כל בכתוצ על כנסת ישראל (כדעצ"ס), וכן פי' הרד"ק (צשרשים שרש צרה) צסס רצ סעדיה גלח שהכ"ף כ"ף הדמיון והוא נמיל לפי הערך צלל חצר, וגם הרד"ק עלמו צפידושו על מלכים (צ' ה' י"ט), חוז צו ופי' כן, וגם רש"י שפי' כלן לדעת עלמו שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה לו יותר חוז צו צפ' וחי וכתצ מדת סרן והס אלפים סמה כמדת תחוס שצת כדצרי רצי משה הדדסן, ויתודגס לפ"ז צל"ס (חיינע קליינע חיינע), וצמלכים (שס) כתצ רש"י שם מדה של קרקע כמו למדי כרס ארפכ"ע צלע"ז (וצל"ס הופען, לו אחרגען): ותקש, פועל יז"ל מצין הכצר, ומשפטו ותקשה, רק סנפלה הכ"ס צעצור וי"ו ההפוך כמו ותכל להשקמו (לעיל כ"ד י"ט), ופידושו שהקשתה הלדס על נפשה: (יז) בחקשתה, מקוד מצין הכצר כנוסף, והוא ג"כ פועל יז"ל ע"ד ותקשה

וישלח לה

תרגום אשכנזי קצת

דיא וועה מוטטער צו
איהר: פֿירכטע דײך נור
ניכט! דוא האסט אבער-
מאלס איינען זאָהן:
(יח) עם וואר עבען אלס
איהר דיא זעלע אויס-
גינג, דען זיא שטארב,
דארום נאנטע זיא איהן,
בן אוני, זאָהן מיינער
שמערצען, זיין פֿאטער
אבער נאנטע איהן,

בנימין, זאָהן דעם אלטערס: (יט) רחל שטארב אלזא, אונד ווארד בעגראבען אויף דעם וועגע

רש"י

תרגום אונקלוס

חֲדָחְלִין אָרִי אָף צִין לִיךְ בָּר: (יח) וְהָיָה בְּמִסְפָּן בְּנִשְׁאָה אָרִי
מִיתָא וְקִרְבַּת שְׁמִיָּה בָר דָּרִי וְאָבוּהִי קָרָא לִיה בְּנִימִין: (יט) וּמִיתָת
צן נערי: בנימין. נדלח צעיני לפי שהוא לצדו כולד צארן ננען שהיא צנגז כשאלס צל מלרס

באור

ולכן הקודם צהמה המִּשְׁפָּחָה (חולין פ"ד מ"א), לא משתצט, וגם הקודם המִּשְׁפָּחָה, לא משתצט,
ולא כמ"ס שם התי"ט לקרותו כמו צינוני הפעיל: אל תיראי כי גם זה לך בן, כוסף על
יוסף, ונאשר התפללת יוסף ה' לי צן אחר (שם ל' כ"ד), בן היה שקצל תפלחך ועתה החזקתי
ואל תיראי שתמותי, ולדצר על לזה נתכוונה, וד"ע ספורנו כתב ח"ל אל תיראי, שיביה הולד
נקצה מפני שהחצלים מרוצים בלמדם ז"ל חצלי נקצה מרוצים משל זכר, כי גם זה לך צן, אף
ע"פ שחצלי מרוצים גם הוא זכר עכ"ל: (יח) בי מתה, כשקדצה למות ואין זה תקוה קדשה
לו קודם שתמות צן אוני: בן אוני, צן נערי, וכן ת"א צר דוי, וכ"ת יצ"ע והמתרגם
האשכנזי, והרלצ"ע פי' צן חצלי כמו לא חלתי צלמי (דברים כ"ו י"ד), כלחם אוניס (הושע
ט' ד'), וכן פי' הרמב"ם: בנימין, צן זקונים, צן ימים כמו לקן הימין (דניאל י"ג י"ג), כמו
הימים (הרמב"ם), וכן מתרגם צל"א, והרד"ק צשרשים שרש ימן פי' לשון ימין הפך השמאל
וז"ל: נחצר שם העלם מיעין ופידושו צן ימין, ולפי שהימין נכבד וחצי על האדם מהשמאל
וההנין שצצנים חצי על האדם יותר קראו צנימין כל' צן ימיני חצי ונכבד עלי שכולד לעת
זקנתי, וכן תהי ירך על איש ימינך (תהלים פ' י"ח), הארצ והחצי עליך כמו שלמד על צן
אלס חלפת לך (שם), עכ"ל עם קלת חוס' מהפ"י, חצל רש"י פי' צענין אחר וז"ל צנימין,
נדלח צעיני לפי שהוא לצדו כולד צארן ננען שהיא צנגז כשאלס צל מלרס כמו שאלמד
צנגז צארן ננען (צמדצר ל"ג מ'), הלוך ונסיע הנגזה (לעיל י"ג ט'), צנימין, צן ימין כמו
לפך וימין אתה צלחתם (תהלים פ"ט י"ג), לפיכך הוא מלא עכ"ל, (וכ"ה צס' הישר, ויקרא
יעקב את שם צנו הכולד לו אשר ילדה לו רחל צנימין כי צארן הימין כולד לו), וכתב עליו
הרמב"ם וז"ל ולא הצינתי זה שתהא א"י דרומית לאלס נהרי אלרס מזרחית לא"י כדכתיב
וילך אלרס צני קדם (לעיל כ"ט א'), וכתב מן אלרס ינחני צלק מלך מואצ מהדרי קדם (צמדצר
כ"ג ז'), ויעקב עצר הירדן שהוא למזרח של א"י והיה חוזר דרך אלדוס שהוא צדרוס א"י נמלא
אלרס מזרחית דרומית לא"י וא"י ללפונה חצל אלס כולד צתחוס צית לחס אפרתה שהוא צארן
יהודה כדכתיב מצית לחס יהודה (רות א' א'), וכתב ואתה צית לחס אפרתה לעיר להיות
צאלפי יהודה (מיכה ה' א'), הנה הוא צדרומה של א"י והנה צין צית אל וצין צית לחס אפרת
כולד אלס המקום צהר אפרים הרי הוא צלפונה של ארץ ישראל כדכתיב יהודה יעמד על גצלו
ענגז וצית יוסף יעמדו על גצולם מלפך (יהושע י"ח ה'), ואס צחלקו של צנימין ג"כ סינה
צדרוס דכתיב ויהי להם הגצול לפאת לפונה (שם י"ג), ומכל מקום אין טעם לקרותו צן דרוס,
והנכון צעיני כי כמו קראו צן אוני ודלתה לומר צן חצלי מלחם אוניס, לא חלתי צלמי, ואציו
עשה מן אוני כחי מלשון בלשית א"י (לקמן מ"ט ג'), לאין אוניס (ישעיה מ' כ"ט), וז"ל

תרגום אשכנזי

וישלה לה

**הוא בית לחם: (כ) ויצב יעקב מצבה
על-קברתה הוא מצבת קברת-רחל
עד-היום: (כא) ויסע ישראל ויט אהל-ה**

נאך אפרת, יעטצט בית
לחם: (כ) יעקב זעטצטע
אין דענקמאהל אויף
איהר בעגרעבנים, דאז-
זעלבע איזט דאז גראב-
מאהל רחל'ס בין אויף
דיזען טאג: (כא) ישראל ווייטער אונד שלוג זיין צעלט אויף, יענזייטס

רשי

תרגום אונקלוס

רחל ואתקברת באזרח אפרת היא בית לחם: (כ) ואקים יעקב
קמטא על קבורתה היא קמטא קבורתא דרחל עד יומא דין:
(כא) ונטל ישראל ופרסיה למשבניה מהלאה למנדלא דעדר:

נהדים כמו שנאמר צנגז
צאזן כנען הלך וכסוע
הנגזה: בנימין. צן ימין
לשון לפון וימין אתה צדלתס

באור

אותו צנימן צן הכח לו צן החזק כי הימין צו הגבורה וההללה בענין שכתוב לצ חכם לימינו
(קהלת י' ז'), ימין תמלא שגלך (תהלים כ"א ט'), ימין ה' רוממה (שם קי"ח ט"ז), רצה
להיות קורא אותו צס שקראתו אמו כי בן כל צניו צס שקראו אותם אמותם יקראו והנה
חרגם אותו לעוזה ולגבורה ורליתי צצ"ר צן אומי צן לערי ואציו קרא לו צנימן צלשן הקדש ולא
ידעתי מהו כי הכל לשון הקדש וכן שמות כל צניו ל' קדש הם אצל רגזו למה שאמרתי שחרגם
הלשון לעוזה עכ"ל, אצל כצר כתצתי דעתי צסוף פ' וילא צפסוק ויאמר יעקב כאשר גרס כי
אין ארס מזרחית דרומית לא"י רק מזרחית לפונית לא"י כאשר יעידו ע"ז פסוקים רצים צנצולי
הארץ צפ' אלה מסעי וצס' יהושע, אשר לכוונת הקינור לא הצאתים, ויעקב צנסעו מחרן
לחרון לא הולך ללכת דרך ארץ אדום ולא לעצור את מעצד יצק, עד אחר שהגידו לו המלאכים
כי עשו צא לקראתו אז נטל ענה ללכת לקראתו, ותחת כי היו פניו מועדות תחלה ללך מערצית
דרומית ללכת צאלכסון מחרן לחרון, הפך עתה פניו ללך דרום ממש ללכת לקראת עשו לפייסו
ואז צא אל נחל יצק צנצול צני עמון, וע"פ דצרינו אלה יסולקו כל הדוחקים, ואין הכחשה
לדצרי מן הפסוקים שהציא הרמז"ן שארס צמזרח א"י, כי גס דש"י יודה לזה אך הוא סמוך
לנפון, כאשר גס לדצריו היא מזרחית דרומית ועכ"ז קורא אותה הכתוב ארצה צני קדס, מן
ארס וגו' מהדרי קדס, וידעתי כי עיקר קיטית הרצ ז"ל על דש"י הוא צעצור שכתב שהיא
צנגז כשארס צא מארס נהדים, והצין הוא ז"ל שכוונתו נגז ממש, וא"כ ארס לפונית לא"י
והוא נגד הכתובים הקוראים אותה ארץ קדס, אצל אין כן כוונת דש"י כי לא צא לפרש רק
מלת ימין, אצל צאתת יש לה קלת נטיה אלכסונית למערצ, והנה עיר חצרון אשר לשם היתה
מגמת פני יעקב איננה צסוף הדרום סמוך למערצ, אדרצה היא סמוכה יותר למזרח, ולכן
ההולך לשם ממזרחית לפונית יהיה עיקר מדאית פניו לדרום אך יש לו נטיה אלכסונית קלת
ללך מערצ צאלכסון מדוצע ארץ, אשר אין להמדצד דרך כלל (צלי כוונה אל פרט הנטיה
המועטת), להקפיד עליה ולפרשה, ויתכן לה הקריאה העיקרית ללך דרום, ומלצד כל דצרי
הנזכרים המדייק צלשין דש"י שכתב צאזן כנען שהיא צנגז כשארס צא מארס נהדים, ולא כתב
צקולר מלין כדרכו שהיא נגז לארס נהדים, יצין צלי ספק שכוונתו שאיננה נגז ממש לארס
נהדים, רק כשארס צא מארס נהדים ללך שכנגדו הנה הוא הולך צנגז א"י (כי כן כוונתו צמלת
צנגז על נגז א"י ולא נגז ארס, כאשר יוגדו הכתובים שהציא, וכאשר כתצתי צהקדמה כי כל
הדוחות שצתכ"ך מזרח ומערצ לפון ודרום על קוטצ א"י סוצצות), ולא כדעת הרמז"ן שארס
צמזרחית דרומית לא"י ואז ההולך ממנה ללך שכנגדה, הנה הוא הולך צלל לפין של א"י, ועוד
לאלוה מלין צזה ולא רליתי להאריך: (כ) מצבה, היא אצן שמליצין איתה לליין הקצר, וכתב
ר"ע ספורנו מפני שהקצר על אס הדרך יש לחוש לחטוטי קצרי: קברתה, ר"ל קנדה, והנה
קצר הוא שם תאר אל המקום המיוחד לקינור שם מת או מתים, אצל קצורה מלאכותו על צ'
ענינים, א' הוא שם המקרה מופשט מהמתואר כמו קצורת חמור יקצר (ירמיה כ"ז י"ט), צ'
שם תאר אל מקום הקצורה, וכן ענינו פה, ויהיה שם נדף אל קצר כמו לך ולדקה, פטר
ופערה: (כא) לנטל ערו, סמוך לצית לחס היה בדכתיב צתרי עמר ולתה צית לחס אפרתה

וישלה לה

מִהֲלֹאֲהָ לְמַגְדֵּל-עֶדְרָה: (כג) וַיְהִי בַשָּׂכָן
יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָן הַחַוָּה וַיֵּלֶךְ רֵאוּבֵן
וַיִּשְׁכַּב אֶת-בְּלֵהָהָ פִילַגְשׁ אִמּוֹ
וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל: * פ
וַיְהִיו בְּנֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר: (כג) בְּנֵי

פסקא באמצע פסוק

ת"א בשכון מגלה כ"ח, ז': וילך וכו' שנת נ"ה, ז':

תרגום אשכנזי קצט

דעם העערדענטהורמ'ס:
(כג) אס ישראל נאך אין דעם
לאנדע וואָהנטע, דאָגינג
ראובן היין, בעשליף דיא
בלהה זיינעם פֿאַטערס
קעבסווייב, אונד ישראל
ערפֿוהרעס, עס האטטע
אבער יעקב צוואַלף זאָה-
גע: (כג) לאה'ס זאָהגע
ווארען: יעקב'ס ערסט-
געבאָרנער ראובן, זאָדאן

רש"י

[תהלים פ"ט] למינך הוא
מלל: (כב) בשכון ישראל
בארץ ההיא. עד שלל זל
לחזרון ללל יחזק ארעוהו
כל ללה: וישכב. מתוך שזלל משכנו מעלה עליו הכתוב כלל שכו' ולת' זללל וחלל יועיו
שכמתה רחל נטל יעקב מעתה שהיתה נהוג' תדיר זאהל רחל ולל זשאר אהלים וכתנה זאהל
זלה זל רלוצן ותצע עלצון אמו אמר אס אחות אמי היתה לרה לאמי שפחת אחות אמי תהא
לרה לאמי לכך זללל [שנת נ"ה]: ויהיו בני יעקב שנים עשר. מתחיל לענין רלשון משנולד
צנימץ נשלמה המטה ומעתה רלחיה למנות ומכלן רעותינו דרשו ללמדנו זל שכלן שוין וכולן
לדיקים שלל חטא רלוצן: (כג) בכור יעקב. אפילו זשעת הקלקלה קרלו זכור: בכור יעקב.

תרגום אונקלוס

(כג) וַהֲיָה בֶּד שָׂרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רֵאוּבֵן וַיִּשְׁכֵּב
יַת בְּלֵהָהָ לְחִינְתָּא דְּאַבוּהִי וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרֵי
עָשָׂר: (כג) בְּנֵי לֵאָה בִּיקְרִיָּה דְּיַעֲקֹב רֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיְהִידָהָ
כָּל לֵלָה: וַיִּשְׁכַּב. מִתּוֹךְ שֶׁזָּלַל מִשְׁכְּנוֹ מִעֲלֵה עָלָיו הַכְּתוּב כָּלָל שֶׁכָּנָה וְלֵת' זָלַל וְחָלַל יוֹעִי
שֶׁכָּמִתָּה רַחֵל נָטַל יַעֲקֹב מִעֲתָה שֶׁהִיְתָה נְהוּג' תְּדִיר זָאֵהֶל רַחֵל וְלֵל זָשָׁר אֵהֱלִים וְכִתְנָה זָאֵהֶל
זָלָהָ זָל רֵלוצָן וְתַצֵּעַ עֲלִצּוֹן אִמּוֹ אִמֵּר אִסְ אַחוֹת אִמִּי הִיְתָה לָרָה לְאִמִּי שִׁפְחַת אַחוֹת אִמִּי תִהְיֶה
לָרָה לְאִמִּי לִכְךָ זָלַל [שָׁנָה נ"ה]: וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר. מִתְחִיל לַעֲנִין רֵלשׁוֹן מִשְׁנֹלֵד
צִנִּימֶץ נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה וּמִעַתָּה רֵלחִיָּה לְמִנּוֹת וּמִכָּלָן רֵעוּתֵינוּ דְרָשׁוּ לְלַמְדֵּנוּ זָל שְׁכָלָן שׁוּין וְכֹלָן
לְדִיקִים שֶׁלֹּא חָטָא רֵלוצָן: (כג) בְּכוֹר יַעֲקֹב. אִפִּילוֹ זָשַׁעַת הַקִּלְקֵלָה קִרְלוֹ זָכוֹר: בְּכוֹר יַעֲקֹב.

באור

וגו' (מינ' כ' א'), וכתיו צסמוך ולתה מגדל עדר וגו' (שס ד' ח'): (בב) ויהי בשכון ישראל
בארץ החוה, עד שלל זל לחזרון ללל יחזק ארעוהו וישכב את בלהה פילגש אביו,
לשן מכלל יופי, (ואולי הוא מפי' הרד"ק לס' זרעית), פילגש היא האמה המיוחדת ללדס
למשכנו זלל כתובה וזלל קדושין ורלוצן חשז כי לא היתה אסורה עליו לפי שהיתה תחלה
שפחה ואחר כך לקחה אציו לפלגש והכתוב מעיד עליה שהיתה לו לאשה סכן כתיב ותתן לו את
זלהה שפחתה לאשה (לעיל ל' ד') עכ"ל, הנה מפרש הפסוק כפשוטו, וכן פי' הרמב"ן, וחז"ל
אמרו (זשנת דף נ"ה ע"ז) שלל חטא זשניצה ממס דק שזללל משכנו ומעלה עליו הכתוב כלל
שנצה, וכן תיז"ע וכן פירש"י, וכן סופר צס' הישר וז"ל, ויהיה אחרי מות רחל ויתן יעקב
את אהלו זאהל זלהה שפחתה, ויקנא רלוצן אל לאה אמו על הדצר הזה וימלא חמה, ויקס
זחמתו וילך ויצא אל אהל זלהה וינתק את משכנו אציו ממס. צעת ההיא היסרה מצני רלוצן
חלק-הזכורה והמלכות והכהונה כי חלל יועי אציו ותנתן הזכורה ליוסף והמלכות ליהודה
והכהונה ללוי על אשר חלל רלוצן יועי אציו עכ"ל, אולם אלקלוס תרגס הכתוב כפשוטו,
ונ"ל שכוונתו לפדש שניצה ממס כדעת דצי אליעזר ודצי יהושע זשנת (שס), כי תרגס של
תורה אלקלוס הבר אמרו מפי ר"א ור"י כדליתא זמנילה (דף ג' ע"א), והעתרגס האשכנזי
תרגס כפי צאור ההלות, ויוכלו דצרו להפדש ג"כ כדעת האומדים שלל חטא שמעלה
עליו הכתוב כלל חטא וקורלו חטא ממס: וישמע ישראל, ספר הכתוב ענותו כי שמע שחלל
צנו יועיו ולא לזה שיוציאוהו מציתו מכלל צנו ולא ינחל עמהם אצל ימנה עמהם ויהיו שנים
עשר והוא יבנה רלשון ולכך עשה משתי הפרשיות פסוק אחד כי אע"פ שהוא תחלת ענין
שזל לזנות השצעים משנולדו כולס דמו כי רלוצן לא כדחה צמעשקו (הרמב"ן), ול' הרמב"ן
וישמע ישראל, לא נכתב זה ללל להודיעך שזשזיל ששמע יעקב את הדצר אמר לו זשעת לוולתו
פחו כמים אל תותר כי עלית השכני אציק (לקמן מ"ט ג'): ויהיו בני יעקב שנים עשר, עתה
כשנולד צנימץ היו שנים עשר (וכן פי' רש"י), ועוד שיסיים כל ענין אותה הפרשה לא הים
רולה להפסיקה עכ"ל: (כג) בכור יעקב ראובן, זל זאחנה אף שדרך צעל הטעמים לחצר
צ' שמות הדלשונים צעעס כשיוצאו ג' לו ד' שמות רלופים לו יותר, הפסיק פה מלת רלוצן

תרנום אשכנזי

שמעון, לוי, יהודה,
יששכר, זבולון:
(כד) רחל'ם זאָהנע ווארען
יוסף אונד בנימין: (כה) דיא
זאָהנע דער בלחה, רחל'ם
מאגד, ווארען דן אונד
נפתלי: (כו) דיא זאָהנע
דער זלפה, לאה'ם מאגד,
ווארען גר אונד אשר,
דיוצ'ס וינר דיא זאָהנע
יעקב'ם, וועלכע איהם צו
פרן ארם געבאָרען וואָר-
דען: (כז) יעקב צאָג צו
זינעם פֿאַטער יצחק, נאך
ממרא, צו קרית ארבע,
דאזעלבע הייסט אויך
חברון, אללוואָ זיך אברהם
אונד יצחק אויפֿגע-
האלטען: (כח) אל

וישלה לה

לֹאֵה בְּכוֹר יַעֲקֹב רֵאשִׁיב וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי
וַיהוּדָה וְיִשָּׁשְׁכָר וְזַבּוּלֹן: (כד) בְּנֵי רָחֵל
יוֹסֵף וּבְנֵימִן: (כה) וּבְנֵי בְלָחָה שְׁפָתָת
רָחֵל דֵּן וְנַפְתָּלִי: (כו) וּבְנֵי זְלֻפָּה שְׁפָתָת
לֹאֵה גֵר וְאֲשֶׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר
יָלְדוּ-לוֹ בְּפָדֵן אֲרָם: (כז) וַיָּבֹא יַעֲקֹב
אֶל-יִצְחָק אָבִיו מִמֶּרָא קְרִית הָאֲרֻבֶּעַ
הַיּוֹא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר-גֵּר--שָׁם אֲבִרָהֶם
וְיִצְחָק: (כח) וַיְהִי יָמֵי יִצְחָק מֵאָת שָׁנָה

ל'ם יצחק הונדערט אונד אכטציג יאדערע אלט וואר:

רש"י

זכור לנחלה זכור לעבודה
זכור למנוח ולא נהנה
זכורה ליוסף חלל לענין
השנאים שנעשה לשני
שנאים: (כז) ממרא. שם
המישור: קרית הארבע.
שם העיר ממרא קרית

תרנום אונקלוס

וְיִשָּׁשְׁכָר וְזַבּוּלֹן: (כד) בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבְנֵימִן: (כה) וּבְנֵי בְלָחָה
אַמְתָּא דְרָחֵל דֵּן וְנַפְתָּלִי: (כו) וּבְנֵי זְלֻפָּה אַמְתָּא דְלֹאֵה גֵר
וְאֲשֶׁר אֵלֶּיךָ בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אֲתִילִידוּ לִיה בְּפָדֵן אֲרָם: (כז) וַיָּבֹא
יַעֲקֹב לְבֵית יִצְחָק אָבִיהוּ לְמִמְרָא קְרִית אֲרֻבֶּעַ הַיּוֹא חֶבְרוֹן דִּי דִר
תָּמִן אֲבִרָהֶם וְיִצְחָק: (כח) וַיְהִי יָמֵי יִצְחָק מֵאָה וְחֲמִיּוֹן שָׁנִין:

הארצע חיל הישור של קרית ארבע. וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא
צכל דער שצמו כפול כגון זה וכגון צית לחס אצי עזר צית אל חס הולך להטיל צו ה"א נותנה
צדאש התיצה השניה צית הלחמי [שמואל א' ט"ז] צעפרת אצי העזרי [שופטים ו'] צנה חילל

באור

צעצור מלת זכור שחינה חזרת רק עליו, ולכן גם המתרגם האשכנזי הוסיף ותרגם (ו' דען
שמעון): (כו) אשר ילד לו, דרך כלל לשון יחיד, על רצים: בפרן ארם, עשתי עשר נולדו
לו שם כי צנימין נולד צארן כנען והכתוב כתב על הדוץ, ודצי' כן: (כז) ממרא, שם המישור,
קרית הארבע, שם העיר, ממרא קרית הארבע, חיל מישור של קרית ארבע, וא"ת היה לו
לכתוב ממרא הקרית ארבע, כן דרך המקרא צכל דער שצמו כפול כגון זה וכגון צית לחס אצי
עזר צית אל חס הולך להטיל צו ה"א נותנה צדאש התיצה השניה, צית הלחמי (שמואל א' ט"ז)
ט"ז א'), צעפרת אצי העזרי (שופטים ו' כ"ד), צנה חילל צית האלי (מלכים א' ט"ז ל"ד)
(רש"י), ויהיה לפי דריו קרית ארבע שם עלם לעיר ההיא והה"א לידיעה כאלו אמר ממרא
של הקרית ארבע, וימלא צכתוב הזה שם עלם פרטי עם סמיכות ושם עלם פרטי נודע זה"א
הידיעה, והוא נגד דרכי ל"הק והנה צלמת אינו דומה אל הדליות שהציל רק מלד הה"א
הידיעה שצמו צסם עלם פרטי המחזור משתי מלות, לצל יש הצדל צנייהם, כי צכל הדליות
שהציל אין התיצה האחרונה שם עלם ממש, כי חס שם יחוסי כגנזר מן העלם צתוספת יו"ד
היחס, הלחמי, העזרי, האלי, כמו הראשונים, משל"כ קרית ארבע שנעשו צ'
המלות שם עלם אחד על העיר נמו צית אל, צית שמש, ואין ארבע יחס בעור, ואין לורך אל
יו"ד היחס צסוף, ועל כן מתורגם צארמי ג"כ קרית ארבע, ולא קריתא דארבע כדרך הארמי
צסמיכות, ואין קריתא דארבע ת"א ויז"ע קרית ארבע לפי שחינה רק ה"א הידיעה ואין

וישלח לה

תרגום אשכנזי ר

(כט) פֿערשיד ער, שטארב
אונד ווארד צו זיינען פֿאַר-
פֿאַהרען איינגעטאהן,
אלט אונד לעבענסזאטט,
זיינע זאָהנע עשו אונד
יעקב בעגרובען איהן:
לו (א) דיזעס איזט דיא
געשלעכטספֿאַל-
גע פֿאַן עשו, אָדער אָדום:
(ז) עשו נאָהם ווייבער,
פֿאַן דען טאָכטערן כנען'ס,
נעהמליך ערה, טאָכטער
דעס חתין אילון, אהליבמה
טאָכטער דעם ענה,
טאָכטער דעם חוין

רשי

צית כללי [מלכים א' ט"ז]:
(כט) ויגוע יצחק. חין
מוקדם ומאוחר צתודה
מכירתו של יוסף קדמה
למיתתו של יצחק י"ז שנה
סהרי כשנולד יעקב היה
יצחק בן שנים שנה שנאמר ויצחק מת צנת ק"כ ליעקב א"ס תוליד
שנים פעלה ושמונים שנה נשאו ק"כ ויוסף נמנר בן י"ז שנה ולותה שנה שנת מלכה ושמונה ליעקב
בינר בן שנים ושלש נתצרך ארצע עשרה שנה נעמן צצית עזר הרי מצעים ושצע וארצע עשרה
עזר צלשה וצסוף ארצע עשרה כולד יוסף שנא' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי משעים
ולחם. וי"ז עד שלל נמנר יוסף הרי מלכה ושמונה (עוד מפורש מן המקרא משנמנר יוסף עד
שנא יעקב מלרימה כ"ז שנה שנא' ויוסף בן שלשים שנה וגו' ח' שנים שוצע ושנתים דעצ הרי
כ"ז ונתיצמי שני מבורי שלשים ומלת שנה נמלא יעקב צמכירתו ק"ח):
לו (ב) עדה בת אילון. היל צשמת צת אילון ונקדלת צשמת על סס שהיתה מקטרת צשמים

באור

צלרמי ה"א הידיעה, ועיין מה שנתצתי עוד צפ' חיי שרה (לעיל כ"ג ז'): (כט) ויגוע יצחק,
חן מוקדם ומאוחר צתודה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ז שנה, לשון רש"י
(ועיין שם בחשזון), ונצד נתצתי שזה מנהג הכתוב צכל הדורות יספר ענין האדם ותולדותיו
ומיתתו ויתחיל צתולדות הדור האחר, ודלוי היה להקדים מיתת יצחק לתולדות יעקב (ר"ל
לכתבה צסוף פ' תולדת כי לח"ז לא סיפר עוד ממנו דצר). כאשר עשה צלצרהס וצכל דורות
הדלשונים צכל יתנוין הכתוב להביד כי יצחק מת צשיצה טוצה זקן ושצע ימים אחרי שצצ כליו
צצו המצורך הנוחל מעלתו וקצרוהו צנצוד עשו ויעקב צניו גדולי העולם ולא הולך להצכיר כי
קצרוהו צמערת המפלה צעצוד שהצכיר כי היה צעיר הכיל ואנה יקצרוהו דק צקצר חציו
(הרעצ"ן): עשו ויעקב, לפי שהיה צנוד ויעקב היה חולק לו צנוד הקדיתו הכתוב, צכל
צקצות אצרהס הקדים הכתוב יצחק ליצמעלל לפי שהיה צן השפחה (הרעצ"ס):
לו (א) עשו הוא אדום, תי"צ"ע הול דמתקרי אדום: (ב) את עדה בת אילון החתי
וגו' ואת אהליבמה בת ענה וגו', וצפסוק שאלריו ולת צשמת צת יצמעלל וגו', מפרשי
הפסע נצוכו צזה כי צפ' תולדת כתיב יהודית צת צלרי החתי, ופה לא נצנר לא שמה ולא סס
לציה. ולשתו השניה נקדלת סס צשמת צת אילן החתי, ופה נקדלת עדה צת אילן החתי,
ולכן רש"י ז"ל חפש לו עזר מהדרש, ואמר עדה צת אילן היא צשמת צת אילן ונקדלת צשמת
על סס שהיתה מקטרת צשמים, אהליבמה היא יהודית והול כינה שמה יהודית לומר שהיא
כופרת צע"ז כדי להטעות את חציו, צשמת צת יצמעלל ויהלן קודם לה מחלת, מלכה

וּשְׁמָנִים שָׁנָה: (כט) וַיָּגוּעַ יִצְחָק וַיָּמָת
וַיֵּאֱסֶף אֶל־עַמִּי וַיִּזְקֶן וַיֵּשְׁבַע יָמָיו וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ עֶשָׂו וַיַּעֲקֹב בָּנָיו: פ
לו (ב) וַאֲלֶהָ תִּלְדוּת עֶשָׂו הוּא אָדוֹם:
(ג) עֶשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת
בְּנֵי עֵן אֶת־עֵדָה בַּת־אֵילֹן הַחֲתִי וְאֶת־
אֶהֱלִיבָמָה בַּת־עֵנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחֲתִי:

ת"א ויקברו צ"צ י"ז, צ':

תרגום אונקלוס

(כט) וַאֲחַנְגִּיד יִצְחָק וּמִיתָ וְאֶתְכַנִּישׁ לְעַמִּיָּה סִיב וַיֵּשְׁבַע יָמָיו
וַיִּקְבְּרוּ יְתִיָּה עֶשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּנוֹהִי:
לו (א) וְאֵלִין תִּוְלִדַת עֶשָׂו הוּא אָדוֹם: (ז) עֶשָׂו נָסִיב יֵרָ
נָשׁוּהִי מִבְּנוֹת בְּנֵי עֵן עֵדָה בַּת אֵילֹן הַחֲתָה וְיֵרָ

באור

באגדת מדרש ספר שמואל שלמה מוחלים להם על כל עונותיהם בר שנתגייר והעולה לבדולה
 והנושא אשה ולמד העם מכלן לכן נקראת מחלת שנמחלו לו עוונותיו ע"כ לשון רש"י, ולא
 נחשוור לו המדרש הזה כי הכופרים צע"ז באגדהם וזונו היו נקראים אז עצרים, כי היו
 מעצר הנהר (או ע"כ עצר בן שלם שהיה מורה לשומעים בקולו דרכי השם נמוגל בדרכי חז"ל
 צית מדרשו של סם ועצד), אצל שם יהודי גבול מן יהודה בן יעקב, אשר הוטל כל ישראל
 להקדש צזה השם אחר מלך מלך לצני ישראל משצט יהודה, והוא מיעוט דוד המלך ע"ה ולילך,
 אשר נגדרו כל ישראל אחר השצט ההוא לכבוד מלכות צית דוד ע"ה, אצל מלך יהיה לו לעשו
 לקדוש את אשתו יהודית לכוונה זאת אשר לא היתה ולא נצדשה עדיין, גם הרמז"ן לא קנל
 את הדרש הזה ח"ל והנה לא נתן טעם צאני להליצמה שנקרא שם צארי ונאן ענה וצמט
 צת ישמעאל יהיה שם העלם והוא שם תואר לקטור הצמטים, ונצדלשית דצה אצרו נתן משו
 דעתו להתגייר מחלת שמחל לו הקצ"ה על עונותיו צמט שנתצמט דעתו עליו והנה שם
 בלך אץ שם העלם נודע צה ולכן אצד ר"ע כי היו לה שני שמות וגם לציה, ויתכן לומר
 כי הסתים נשים ההם מתו צלל צנים אולי נענש צעצור שהיו מורת דות לילחק ולדצקה
 ונשאל אחות אשתו צת אלק ואחרת אלהיצמה צת ענה אצל צת ישמעאל אחות נציות צעצור
 שהיה לה שם בעוד צלשון הקדש מחולי קוף את שמה צסס הנכנר אשר היה לאשתו הרלשונה
 מלשון צמטים כי היתה חציה עליו צעצור שהיתה ממשפחתו ואיננה דעה צעיני ילחק אצד
 עכ"ל, והרש"ס כתב צזה ח"ל המדקדק יתן לצ כי צבשה רלשונה של תולדת ילחק בלמד
 יהודית צת צארי החתי, צמט צת אילן החתי, מחלת צת ישמעאל, וצפדשה זו לא הוזכר צת
 צארי כלל לא שמה ולא שם אציה, אצל אילן וישמעאל אציהן של שתי נשיו הרלשומת הוזכרו
 שהוחלפו שמות הצנות בלשד מלינו צממה מקומות, צמט צת אילן נקראת כלן עדה צת אילן,
 ומחלת צת ישמעאל נקראת כלן צמט, לכן יש לומר יהודית צת צארי ממה צלל צנים, אצל
 צת אילן וצת ישמעאל היו להן צנים המפורשים כלן, ואלהיצמה צת ענה צת לצעון החוי לקס
 אחרי בן אחר שהלך לו לשצת צהר שער ונתחתן צצני שער החוי ככתוצ לפטנו כי אלהיצמה
 היתה צת ענה בן לצעון בן שער החרי וגם ממנע פילגש אליפז כתוצה שם צצני שער, ולפי
 שאלהיצמה אשתו אחרונה היתה לפיכך מזכיר אותה ואת צניה צכל הפרשיות הללו לצסוף עכ"ל,
 וצציו מכוונים יותר מכל המפרשים עם המסופר צס' הישר וכן הוא, כי עשו צהיותו בן צרצעים
 שנה לקח את יהודית צת צארי בן עפר ממשפחות סת בן כנען צלרן שער, וצהיותו בן ששים
 ושלל שנים אחר שלקח יעקב את הצרכות צערמה ונמלט לצית ענר ויתחצל שם צרצע עשרה
 שנה וילמוד שם עוד יעקב את דרכי ה' ואת מלותיו, ויחד לעשו גם על אציו ואמו וילך צרלם
 שער מפני אציו ואמו וישצ שם, וירל שם עשו עוד אשה מצנות חת ושמה צמט צת אילן
 החתי ויקחה לו לאשה על אשתו ויקרל עשו את שמה עדה למד עדה ממני הצרכה צעם
 ההיא, וישצ צהר שער ששה חדשים, ואחר בן לקח את נשיו וישצ צרלה כנען סצרוכה צית
 אציו, ותהיין נשיו עשו מקליפות את ילחק וצקה צמעשיבן, וצהיות עשו בן ששים וחסם שנה
 ותהר עדה אשת עשו ותלד לו את אליפז, וצהיות עשו בן שצעים ושמה שנה לקח את מחלת
 (היא צמט ולא כתב סצה לשינוי שמה), צת ישמעאל, וצהיותו בן שמים שנה ילדה לו צמט
 את דעואל, וצהיותו בן שמים ושמים שנה ממה יהודית צת צארי אשת עשו צלרן כנען וצנים
 לא היו לה כי אס צנות, ואלה שמות צנותיה אשר ילדה לעשו שם הצדולה מדלית ושם השמים
 פועית, ויהי בלשד ממה יהודית ויקס עכו וילך שער' לצוד ליד צצה כפעם צפעם, וישצ
 עשו צלרן שער ימים רצים, וצהיותו בן שלל ושמים שנה לקח את אלהיצמה צת ענה צת
 לצעון החוי על נשיו לו לאשה וציאה עשו צרלה כנען, ותהר אלהיצמה ותלד לעשו את יעוש
 ואת יעלם ואת קרח ציים שלשה, ותהי מלחמה צימים אהם צלרן כנען צין דועי מקנה עשו
 וצין דועי מקנה יושצ הארץ הכנעני כי היה מקנה עשו ורנשו רצ מלד משצת צלרן כנען צצית
 אציו ולא יכלה ארץ כנען לשאת אותו מפני קנינו, ויהי כדלאת עשו כי גדלה מלחמתו עם יושצ
 הארץ הכנעני ויקס ויקח את נשיו ואת צניו ואת צנותיו ואת כל אשר לו ואת מקנה קנינו ואת
 כל רכושו אשר רנש צלרן כנען וילך אל ארץ שער מפני יושצי הארץ, ויגר שם עשו הוא וכל
 אשר לו צלרן שער, אך מיום ליום ומחדש לחדש יצול עשו צרלה כנען לרלות אציו ואמו,
 ויתחתן עשו את החורים, ויתן את צנותיו לצני שער החורי, ויתן את מדלית צמו הצדולה
 לענה בן לצעון אחי אשתו ואת פועית נתן לאלר בן צלהן החורי, וישצ עשו צהר שער הוא
 וצניו ופרו ורצו מלד, עד כה ספורו צקינר: בת ענה בת צבעון, אס צת ענה לא צת

וישלה לו

תרגום אשכנזי רא

צבעוני'כ: (ג) אונד בשמת.
טאכטער דעם ישמעאל'ס,
שוועסטער דעם נביות:
(ד) עדה געבאר דעם
עשו דען אליפז, אונד
בשמת געבאר דען רעואל:
(ה) אהליבמה געבאר
יעוש, יעלם אונד קרח,
דיזעס זינד עשו'ס קינדער,
וועלכע איהם אים לאנדע
כנען געבאָרען וואָרדען:
(ו) עשו נאהם זיינע וויי-

(א) וְאֶת־בְּשֵׁמֶת בִּתְ-יִשְׁמָעֵאל אָחוֹת
נְבִיּוֹת: (ד) וַתֵּלֶד עֵדָה לְעֵשָׂו אֶת־
אֶלְיָסוּ וּבְשֵׁמֶת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל:
(ה) וְאֶהֱלִיבְמָה יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־
יַעֲלָם וְאֶת־קֶרַח אֵלֶּה בְנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר
יָלְדוּ־לּוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו
יְעוֹשׁ ק'

תרגום אונקלוס

אֶהֱלִיבְמָה בִּת עֵנָה בִּת צִבְעוֹן חוּאָה: (ג) וַיֵּית בְּשֵׁמֶת בִּת יִשְׁמָעֵאל
אֶחָתֶיהָ דְּנְבִיּוֹת: (ד) וַיֵּלִידַת עֵדָה לְעֵשָׂו יֵת אֶלְיָסוּ וּבְשֵׁמֶת
יָלְדַת יֵת רְעוּאֵל: (ה) וְאֶהֱלִיבְמָה יָלְדַת יֵת יְעוֹשׁ וַיֵּית יַעֲלָם וַיֵּית
קֶרַח אֶלְיָן בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אֶחָיִלִידוֹ לִיה בְּאֶרֶץ דְּכְנָעַן: (ו) וַיְדַבֵּר

רש"י

לע"א: אהליבמה. היא
יהודית והוא כינה שמה
יהודית לומר שהיא כופרת
צע"א כדי להטעות את
אזיו: בת ענה בת צבעון.
אם צת ענה לא צת לצעון

ענה צנו של לצעון שנאמר ואלה צני לצעון ואיה וענה מלמד שצא לצעון על כלתו אשת ענה
ויאלת אהליצמה מצין שניהם והודיעך הכתוב שכלן צני ממזרות היו: (ג) בשמת בת ישמעאל.
ולהלן קודם לה מחלת מלינו צאגדת מדרש ספר שמואל ג' מוחלי' להן עונותיהן גד שנתגייר והעול'
לגדול' והנושא אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו: אחות נביות. על שם
שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקרא' על שמו: (ה) ואהליבמה ילדה וגו'. קרח זה ממזר היה
וצן אליפז היה שצא על אשת אזיו אל אהליצמה אשת עשו שהרי הוא מכו עם אלופי אליפז צסוף

באור

לצעון ענה צנו של לצעון שנאמר ואלה צני לצעון ואיה וענה מלמד שצא לצעון על כלתו אשת
ענה ויאלת אהליצמה מצין שניהם והודיעך הכתוב שכלן צני ממזרות היו (רש"י), אזל לפי
דעת הרמז"ן שאלתיק להלן אין לורך לזה לפי פשוטו של מקרא, אך לפי שנמללו צפרשה שני
ענה אחד צן שעיר, ואחד צן לצעון צן שעיר, ויודיע הכתוב שהיא היתה צת ענה צן לצעון
והיה נכדת לצעון, וקודם אותה צת לצעון כי צני צניס הרי הם כצנים, ולא נמנע הכתוב
לקרוא את צן צנו, וכן צת צנו, צתו, ודעת רצינו תס צצ"פ יש נוחלין (דף קט"ו
ע"ג) שענה אשה היתה (והוא ע"פ סוגית הגמרא דהתם שכל ענה הנזכר צפרשה אחד הוא).
והא דכתב הוא ענה צלשון זכר, היינו משום שירשה עם אחי לצעון כזכר: וכתב הריעצ"א
ואע"ג דכתב הוא ענה וכתב נמי אלוף ענה, י"ל שאע"פ שהיא נקצה עשאו' אלוף שכן
אהליצמה נקצה היא והיתה אלוף וע"ש האלוף קורין אותה צלשון זכר עכ"ל: (ג) אחות נביות,
על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו (רש"י), וכ"ת יצ"ע דאסינא ליה
נציות אחי, אזל דעת הרש"ס היא שדרך הכתוב ליחס הנקצה לגדול שנאחים וכן אחות אהרן
(שמות ט"ו כ'), וכן ואחות לוטן תמנע, כמ"ס צסוף פ' תולדת (לעיל כ"ח ט'), ועיין מ"ס
שם צסם הראצ"ע וס' הישר וצ"ע: (ה) ואהליבמה ילדה וגו' ואת קרח, קרח זה ממזר היה
וצן אליפז היה שצא על אשת אזיו אל אהליצמה אשת עשו שהרי הוא מכו עם אלופי אליפז
צסוף הענין (רש"י), והיא דעת ר' לוי צצ"ר, ועיין להלן צפסוק ותמנע היתה פילגש דעת
הרש"ס, ולהרמז"ן והראצ"ע יש דרכים אחרים צזה: (ו) ויקח עשו וגו', משמעות הכתוב
פה כי אחרי צוא יעקב מחרן לעיר חצרון ילא עשו משם ונתישצ צאדן שעיר, באמרו מפני
יעקב אחיו, ויקשה כי מלאנו למעלה שכזר נתישצ שם לפני צוא יעקב לאדן כנען. כמ"ס וישלה
יעקב מלאכים וגו' אדלה שעיר אדום (לעיל ל"ג ד'), וכתוב עד אשר אצא אל אדני
שעירה (שם ל"ג י"ד), ויש צנים הרבה עשו לדרכו שעירה (שם ט"ז), ולכן אמר הרמז"ן צזה

אֶת-נָשָׁיו וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-בָּנֹתָיו וְאֶת-
 כָּל-נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ וְאֶת-מִקְנֵהוּ וְאֶת-
 כָּל-בְּהֶמְתּוֹ וְאֶת כָּל-קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ
 בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיִּלְךְ אֶל-אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב
 אָחִיו: (ו) בִּי-הָיָה רְכוּשָׁם רַב מִשְׁבַּת

בער, וזאחנע, מאכטער, אונד אללע פערזאנען וויי-נעם הויזעס, ווינעהעער-דען, אונד אללעם פֿיה, אונד וואס ער זאנסט פֿיר גוט אים לאנדע כנען ער-וואָרבען, אונד צאָג אין איין אנדער לאנד, פֿאַר ווינעם ברודער יעקב: (ז) דען איהר ערוואָרבען

תרגום אונקלוס

רש"י

עָשׂוּ יֵת נָשׁוּהֵי וְיֵת בָּנוּהֵי וְיֵת בְּנֹתֵיהֶּ וְיֵת כָּל נַפְשֵׁי בֵּיתָהּ וְיֵת כָּל קִנְיָנֶיהָ דִּי קָנָא בְּאֶרֶץ דְּכְנָעַן וְאֶת לְאֻמָּא אֲחֵרֵי מִן קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהֵי: (ו) אָרִי הָיָה קִנְיָנֵהוּן מִנִּי מַלְמִיתָב בְּחָדָא וְלֹא יְכִילֵת וְאָרַע תּוֹתְבוּתְהוֹן

הענין [ז"ר]: (ו) וילך אל ארץ. לגור כאשר ימצא: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם. להספיק מדעה לזהמות שלהם [ז"ר]

באור

וז"ל, אצל הענין כי עשו הלך לשעיר צימיו אלופי החרי יושני הארץ והיו לשד הולך עם ד' מלות איש וצניו וציתו היו צארן כנען, ויתכן שהיתה לו שם אחזה צמקום אחר צמישור לא צהר שעיר על כן ייחס לו ארזה שעיר שדה אדום ואחרי שחזר אחיו לארץ כנען פנה לו מפניו כי ידע שארץ כנען נחלת אחיו אשר נתן לו לציו צדכנתו ולקח צניו וכל נפשות ציתו עם רצ והלך לשעיר להביט שם ואז נלחם צצני שעיר החרי יושני הארץ כי אולי פחדו ממנו ולא היו נותנים אותו לנא צגנולם צהר שעיר שהיו שם הצצנרים אלא שיצא צדה אדום צמקומו הראשון וישמידם ה' מפניהם ויידשום וישצו תחתם כאמור צמשנה תודה ולכך יאמר שם כי ירצה לעשו נתתי את הר שעיר (דברים ז' ה') עכ"ל, וכן כתב מהר"י ארצנאל, ולפי המסופר צס' הישר היה הענין כן, כי טרם מת יצחק אף שנתיישצ צהר שעיר מ"מ לא ישצ שם צתמידות כי הלך כפעם צפעם לגור צחצרון אצל צציו עם צניו ונשיו, אך אחרי מות יצחק הכיח ירושת הארץ ליעקב, ולחלקו צירושת צציו לקח את כל העושד אשר הכיח יצחק אחרי מותו וילך אל ארץ שעיר ההרי הוא וצניו אל מקומם מפני יעקב אחיו וצניו, ויאחז עשו צתוך צני שעיר ולא שצ עשו ארזה כנען מהיום ההוא והלאה, ותהי כל ארץ כנען לצני ישראל לנחלה עד עולם, ועשו וכל צניו ידשו את הר שעיר, וזהו שאמר פה מפני יעקב אחיו, ואף שאמר כאן כי היה דכושם רצ וגו', דמשמע מסצה זאת הלך לו לארץ שעיר, אולי זה וזה גרם, כי אלו יכלה ארץ מגוריהם לשאת אותם היה עשו ויעקב יושצים כשצת אחים גם יחד אף שהארץ ליעקב כי אז היו צאכצה יחד כי שגחתם כצד ארזה, וכאשר צקש עשו מיעקב כסעה וכלכה וגו' והיה דולה שיעקב ישצ עמו צשעיר אף שאין ליעקב חלק ונחלה צה: וילך אל ארץ, אמר אונקלוס אל ארץ אחרת (וכ"ת יצ"ע והמתרגם האשכנזי), ורש"י פי' לגור כאשר ימצא כי הלך אל ארץ אשר ימצא לו מקום לחנותו עד שצא אל הר שעיר וישצ שם, והכונן צעיני שיאמר וילך אל ארץ שעיר וחסרו הכינוי צעצור היותו מוצן שכצד הזכיר שהיה עומד צארץ שעיר, והידוע כי לשט יולך ציהו ויזכיר צסמוך וישצ עשו צהר שעיר, ונמצא כזה ויצא אל צדמוך צית המלך וישרף עליו את צית מלך (מלכים א' ט"ז י"ח) ושעורו צית המלך הזה שהיה צו, וכן וישרף את הצמה הדק עפר ושרף אשדה (שם צ"ב ט"ו), כלומר אשר לידצבס הנזכרת צמקום ההוא, וכן ויאמר יואצ לכושי לך הגד למלך אשר ראית וישתחו כושי ליואצ (שמואל צ' י"ח כ"א) (פי' הכושי), וחמור והאדיה (מלכים א' י"ג כ"ח), (שעורו והחמור), וכן כי נשצרה אניות צעליון גצד (שם כ"צ מ"ט), האניות, וכן רצים, אף כאן וילך אל ארץ כמו אל הארץ ארץ שעיר הנזכרת (הרמב"ן): מפני יעקב אחיו, כי יעקב קנה את הצבודה ודינו היה לירש את יצחק לכן ישצ צארץ מגורי צציו (הרמב"ן), ויצ"ע תרגם דהוא רמיו עליו אימתא דיעקב אחוהי, וכצד כתצתי למעלה דעת ס' הישר צזה והיח הנכונה לפי פשוטו: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם, להספיק מדעה לזהמות שלהם: ארץ מגוריהם, עעמו עיר מגוריהם היח חצרון אשר גר שם ארזהם ויצחק

וישלה לו

תרגום אשכנזי רב

גוט וואר צו גראס, ביא
איינאנדער וואהנען צו
קאנגען, אונד דאז לאנד
איהרעם אויפֿענטהאלט
קאנגעטע זיא ניכט ערטרא-
גען, וועגען איהרער
העערדען: (ח) עשו
וואהנטע אויף דעם גע-
בירגע שער, עשו אָדער
אדום: (ט) דיזעם איזט
דיא געשלעכטספֿאָלגע
דעם עשו'ס, שטאממ-
פֿאטערס דעם פֿאָלקס
אדום: אויף דעם בערגע
שער: (י) דיא נאמען
דער זאָהנע עשו'ס זינד:
אליפּו, זאָהן דער עדה,
עשו'ס פֿרויא, רעואל זאָהן
דער בשמת, עשו'ס
פֿרויא: (יא) דיא זאָהנע

יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
אתם מפני מקניהם: (ח) וישב עשו
בהר שעיר עשו הוא אדום: (ט) ואלה
תלדית עשו אבי אדום בהר שעיר:
(י) אלה שמות בני-עשו אליפּו בן-
עדה אשת עשו רעואל בן-בשמת
אשר עשו: (יא) ויהיו בני אליפּו
תימן אומר צפו וגעתם וקנז:
(יב) ותמנע היתה פילגש לאליפּו בן-
עשו ותלד לאליפּו את-עמלק אלה

ת"א ותמנע סנהדרין ל"ט, ז':

דעם אליפּו ווארען: תימן, אומר, צפו, געתם אונד קנז: (יב) תמנע וואר איין קעבסווייב דעם
אליפּו, עשו זאָהנס, דיזע געבאר דעם אליפּו דען עמלק: דיזעם זינד דיא קינדער דער עדה, עשו'ס

תרגום אונקלוס

רש

ומדרש אגדה מפני יעקב
לחיו מפני שטר חוצ של
נזירת כי גר יהיה זרעך
המוטל על זרעו של יצחק
אמר אלך לימכאן ואין לי
חלק לא צמתנה שנתנה לו
הארץ הזאת ולא צפרעון
השטר ומפני הצושה שמכר
זבולתו: (ט) ואלה. התולדת שהולידו זניו משהלך לשעיר: (יב) ותמנע היתה פילגש.

לסבבא יתהון מן קדם גיתיהון: (ח) ויטיב עשו בסורא דשעיר
עשו הוא אדום: (ט) ואלין תולדת עשו אביהון דאדומאי
בסורא דשעיר: (י) אלין שמחת בני עשו אליפּו בר עדה אשת
עשו רעואל בר בשמת אשת עשו: (יא) ויהיו בני אליפּו תימן
אומר צפו וגעתם וקנז: (יב) ותמנע היתה לחינתא לאליפּו בר
עשו וילידת לאליפּו ית עמלק אלין בני עדה אשת עשו:

באור

כי ארץ כנען תשא כזה וכזה אלה פעמים, אזל עשו זרעותו כי לא יוכל לעמוד צעירו וצמקומו
עזז את כל הארץ לחיו וכלך לו (הרמז"ן): (ט) ואלה תולדות עשו אבי אדום, זאל להזכיר
התולדות אשר הולידו זניו אחרי שהלכו עמו לשעיר כי הוא לא הוליד שם והנה החל ממנו
לומר הוא הוליד את אליפּו ורעואל והם הולידו צאן שעיר תולדות הללו ויזכיר עמהם זני
שהליצמה הנולדים צאן כנען מע"פ שלא הזכיר להם תולדות צאן שעיר כדי שימנו עם אחיהם
זני עשו הנזכרים צמחת הפרשה ועוד צעזר היותם צעעיר אלופים כי כל אלופיהם יזכיר
(הרמז"ן), וכן סופר צם' הישר כי כל זניו נולדו לו צאן כנען, אך שם סופר כי גם לצני
שהליצמה היו תולדות כאשר אכתוב עוד להלן: (יב) ותמנע היתה פילגש, כתב רש"י ז"ל,
ותדנרי הימים (א' א' ל"ו) מוכה תמנע צצניו של אליפּו תלמד שגא על אשתו של שעיר וילאס
תמנע מצניהם וכשהגדלה נעשית פלגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מכאס עם זני שעיר
שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב, והרמז"ן ז"ל הדחיק את הדרך הזה וכתב שאין הדעת
סובלתו, והכנים את עלמו צדוחקים אחרי, והמחזור מכלם מה שהציג הרמז"ס ז"ל צסס שומר
טוב וז"ל, ותמנע היתה פילגש, ראיתי צסס טוב, ותמנע מחוזר גם לפסוק העליון שכן
צצני הימים לפי ונעתם וקנז ותמנע ועמלק, ואח כך הוא לומר זני שעיר ואחות לוטן

בְּנֵי עֲדָה אִשָּׁת עֲשׂוּ: (יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי
רְעוּאֵל נָחַת וְזָרַח שְׁמָה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בְשָׁמַת אִשָּׁת עֲשׂוּ: (יד) וְאֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי אֶהֱלִיבָמָה בַּת-עֵנָה בַּת-
צִבְיָוֶן אִשָּׁת עֲשׂוּ וְתִלְדַּל לַעֲשׂוּ אֶת-
יְעִישׁ וְאֶת-יַעֲלֹם וְאֶת-קָרַח: (טו) אֵלֶּה
אֱלֹהֵי בְנֵי-עֲשׂוּ בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכֹר עֲשׂוּ

פְּרוּיָא: (יג) דִּיא זָאָהֶנֶע
דער רעוואל ווארען נחת
אונד זרח, שמה אונד
מזה. דיזעס ווארען דיא
זָאָהֶנֶע דער בשמת, עשו'ס
פְּרוּיָא: (יד) פֿאַלגֶענדעס
אבער ווארען דיא זָאָהֶנֶע
דער פְּרוּיָא עשו'ס,
אֶהֱלִיבָמָה, טאָכטער דעס
ענָה, טאָכטער צבעונ'ס:
זיא געבאר דעם עשו דען
יעוּשׁ, יעלם אונד קרח:
(טו) דיזעס זינד דיא
שטאמפֿירסטען דער
זָאָהֶנֶע עשו'ס: דיא זָאָהֶנֶע דעם אֱלִיפַז עשו'ס ערסטגעבאָרנער, שטאמפֿירסט תימן, שטאמפֿירסט

יעוש ק'

זָאָהֶנֶע עשו'ס: דיא זָאָהֶנֶע דעם אֱלִיפַז עשו'ס ערסטגעבאָרנער, שטאמפֿירסט תימן, שטאמפֿירסט

תרגום אונקלוס

רש"י

(יג) וְאֵלֶּיךָ בְּנֵי רְעוּאֵל נָחַת וְזָרַח שְׁמָה וּמִזָּה אֵלֶּיךָ בְּנֵי בְשָׁמַת
אֶתָּח עֲשׂוּ: (יד) וְאֵלֶּיךָ הָיוּ בְּנֵי אֶהֱלִיבָמָה בַּת עֵנָה בַּת צִבְיָוֶן
אֶתָּח עֲשׂוּ וְיִלְדִית לַעֲשׂוּ יֵישׁ וְיַעֲלֹם וְיִרְחַק קָרַח:
(טו) אֵלֶּיךָ בְּרָבִי בְּנֵי עֲשׂוּ בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכֹר עֲשׂוּ רַבֵּא תִימָן

להודיע גדולתו של אברהם
כמה היו תלמידי לידתו
צדקו. תמנע זו צת אלוהים
היתה שגמור ואחות לוט
תמנע ולוטן מאלופי יושני
שעיר היה מן החור' שישנו

זה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך הלוואי ואלהיה פילגש. וצדקתי הימים מונה אותה צדקתי
של אליפז מלמד שזל על אשתו של שעיר וילא' תמנע מצניעות וכשבדלה בעשית פילגשו וזהו
ואחות לוטן תמנע ולא מנחה עם צני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: (טו) אלה

באור

תמנע, דוגמת אחות נציות, אחות אהרן (שמות ט"ו כ'). כמו שפרשתי, ותמנע היתה פילגש,
הדאשן זכר מצני אליפז, והשני נקצה, ואחות לוטן תמנע, וכמוהו ציהושע ועתה חלק את
האון הזאת צנחלה לתשעת השצטים וחלי שצט המנשה, עמו הדאשני והגדי לקחו נחלתם
אשר נתן להם משה צעזר הירדן מזדחה (יהושע י"ג ז' וח'), על כרחך פסוק שני חסר תמנו
כי היה לו לומר וחלי שצט המנשה השני בצד לקחו נחלתם לפיכך יש לך לומר כי פסוק זה
עונה על סוף הפסוק שכתוב צו וחלי שצט המנשה אע"פ שמדבר הפסוק צשני חללי שצט מנשה
לאחד מהם חילק משה ולשני חילק יהושע, ואני שמואל מלאתי פסוק שלישי צדקתי הימים
דוגמתן צמשפחות צני יהונתן בן שאל, וצני מיכה פיתון ומלך ותאדע ואחז: ואחז הוליד את
יהועדה ויהועדה הוליד את עלמת וגו' (ד"ה א' ח' ל"ה ול"ו), ואותה פרשה נשנית וכפולה
מתוך דף אחד תחילת הפרשה אשר נשנית וצנצעון ישצו וסוף הפרשה אלה צני אלל, (הפרשה
הראשונה היא צסי' ח' י' פסוקים מפסוק כ"ט עד פסוק ל"ט, והפרשה השנייה היא ג"כ י'
פסוקים צסי' ט' מפסוק ל"ה עד סוף פסוק ע"ד שהוא סוף הסימן, ואין צלן שינוי רק צלית
מלות) וכתוב וצני מיכה פיתון ומלך ותחדע. ואחז הוליד וגו' (שס ט' מ"א ומ"ב). צעל כרחך
חסר ואחז מפסוק זה שהיה לך לכתוב ותחדע ואחז. ואחז הוליד אלא שתיצת ואחז הוליד עונה
על פסוק שלמעלה כאילו כתוב וצני מיכה פיתון ומלך ותחדע ואחז. ואחז הוליד וגו' שכן כתוב
צפרשה ראשונה עכ"ל, ואני שלמה מלאתי פסוק דציעי דוגמתן צפרשה הכפולה הזאת כלאה כי
צפרשה ראשונה כתוב וגדד ואחיו וזכר. ומקלות הוליד וגו' (ח' ל"א ול"ב). וצפרשה שניה כתוב
וגדוד ואחיו וזכריה ומקלות. ומקלות הוליד וגו' (ט' ל"ז ל"ח), והנה זכר שצפרשה ראשונה
הוא זכריה שצפרשה שניה כי הכתוב ישמור העמים צשמות ולא המלות, וצעל כרחך חסר
צפרשה ראשונה ומקלות צסוף הפסוק הדאשן שכן כתוב צפרשה שניה, אלא שתיצת ומקלות
שצראש הפסוק השני עושה צסוף הפסוק הראשון. (מ) אלוסי, ענין אלוף הוא שר ובדול,

אלוף תימן אלוף אומר אלוף צפון
אלוף קנז: (טז) אלוף קרח אלוף געתם
אלוף עמלק אלוף אלוף אלוף
בארץ אדום אלוף בני עדה: (יז) ואלה
בני רעואל בן-עשו אלוף נחת אלוף
זרח אלוף שמה אלוף מזה אלוף
אלוף רעואל בארץ אדום אלוף בני
בשמת אשת עשו: (יח) ואלה בני
אהליבמה אשר עשו אלוף יעוש
אלוף יעלם אלוף קרח אלוף אלוף
אהליבמה בת-ענה אשר עשו:
(יט) אלוף בני-עשו ואלה אלוףיהם הוא
אדום: ׀ שביעי (כ) אלוף בני-שעיר

פירסט אומר, שטאממ-
פירסט צפואונד שטאממ-
פירסט קנז: (טז) שטאממ-
פירסט קרח, שטאממ-
פירסט געתם, שטאממ-
פירסט עמלק, דיזעס זינד
שטאממפירסטען דעם
אליפואים לאנדע אדום,
אונד זינד זאָהנע דער
עדה: (יז) דיא זאָהנע
רעואל'ס, עשו'ס זאָהנע
זינד שטאממפירסט נחת,
שטאממפירסט זרח,
שטאממפירסט שמה,
שטאממפירסט מזה,
דיזעס זינד שטאממפיר-
סטען רעואל'ס אים לאנ-
דע אדום, אונד זינד זאָה-
נע דער בשמת, עשו'ס
פירוא: (יח) דיא זאָהנע
דער אהליבמה, עשו'ס
פירוא זינד שטאממפירסט
יעוש, שטאממפירסט
יעלם, שטאממפירסט
קרח, דיזעס זינד שטאממ-
פירסטען דער אהליבמה,

ת"א בני שעיר סנת מ"ה, ח'. פסחים נ"ד, ח'. ז"צ קט"ו, ז':

טאכטער דער ענה, עשו'ס פירוא: (יט) דיזעס זינד אלוף דיא זאָהנע עשו'ס, אונד דיזעס
זינד איהרע שטאממפירסטען, דערזעלבע הייסט אויך אדום, (כ) דיא זאָהנע דעכ חורין

רשי

אלוף בני עשו. ראשי
משפחות: (כ) יושבי
הארץ. שהיו יושבי קודם
שנא עשו לשם ודעותיו
דרשו [פסחים נ"ד] שהיו
צקיאין ציטונה של ארץ מלל
קנה זה לזיתים מלל קנה
זה לנפנים שהיו טועמין
העפר ויודעין אי זו כטיעה

תרנום אונקלוס

רבא אומר רבא צפון רבא קנז: (טז) רבא קרח רבא געתם
רבא עמלק אלן רבא אלוף בארעא דאדום אלן בני עדה:
(יז) ואלן בני רעואל בר עשו רבא נחת רבא זרח רבא שמה
רבא מזה אלן רבא רעואל בארעא דאדום אלן בני בשמת
אשת עשו: (יח) ואלן בני אהליבמה אשת עשו רבא יעוש
רבא יעלם רבא קרח אלן רבא אהליבמה בת ענה אשת
עשו: (יט) אלן בני עשו ואלן רבא רבאיהון הוא אדום:
(כ) אלן בני שעיר חוראיה יתבי ארעא לזטן ושזבל וצבעון

באור

ואערו דעותינו ז"ל כל אלוף מלכותא זלא תגא כלומר אינו חסד מהיותו עלך אלא הבתר כי
מלך יקדא כשהוא מוכתר ואלוף שאינו מוכתר, ולשון הדשצ"ס כל אלופים שצפרטה משרי עיירות
ומשפחות, ואלוף קרח הנזכר צנני אליפו, נראה צעניי שהוא תמנע שצנני אליפו הנזכר צדרי
הימים שהדי צנני שהליצמה ים קרח אחר עכ"ל: (כ) אלה בני שעיר החרי, הרשצ"ע כתצ
ז"ל לא ידענו יחוסו והזכירם הכתוב להפריש יחוסו: עיר ועשו כי ישראל ילכו על צני עשו
עכ"ל, וז"ל שהכוונה על מלכות לא תתעצ אדמי כי מחיר הוא הנאמרה דמשנה תורה (דברים
נ"ג ח'), ועליה יסמך הרצ"ז שחיה צנני שעיר ילכו הורו יורטל מלכותם, כי להחזרות

תרגום אשכנזי

שעיר, בעויטצער דעם
לאנדעס, ווארען: לוטן.
שובל, צבעון אונד ענה:
(כא) פֿערנער דישון, אצו
אונד דישון; דיזעס וינד
שטאַמפֿירסטען דעם
פֿאַלקעס חורי, זאָהנע
שעיר'ס, אים לאנדע אדום:
(כב) לוטנ'ס זאָהנע ווא-

וישלה לו

החרי ישיבי הארץ לוטן ושובל וצבעון
וענה: (כא) ודישון ואצו ודישון אלה
אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום:
(כב) ויהיו בני לוטן חרי ויהימם ואחות

תולדות אהרן ואחות סנדרין ל"ט, ז':

באור

צם מלחמה אי אפשר כי צימי
משה הכותב ומודיע זאת
בצר השמידוס צמי עשו

תרגום אונקלוס

וענה: (כא) ודישון ואצו ודישון אליו רב רבי חרבי בני שעיר
בארץ אדום: (כב) ויהיו בני לוטן חרי ויהימם ואחותיה דלוטן

ויאנדו כל זכר למו, כאשר בעיד הכתוב כאשר עשה לצמי עשו היסצים צשעיר אשר השמיד את החרי
מפניהם (שם כ"ז), וכאשר יורה לשון השפדה שהיא כליון חרוץ, וכן סופר צספר הישר צפ' ויחי צלדוכה
ספור מלחמת צמי עשו עם החורי וסנת ראשית מלחמתם ותכליתם ע"ס, אלל נכונה מזה דעת
דש"י שכתב ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החרי אלל מפני תמנע ולהודיע גדולת אצרהם
כמו שפירשתי למעלה עכ"ל, או כדעת הרמב"ן ומכר"י אצוצנאל להודיע שקודם שצא עשו
לשעיר היו שמה אנשים גדולים צמי שעיר החרי שהיה צמי אומה קדמונים וכצו אותם זרע
עשו לקיים מה שנאמר לו ועל חרצן תחיה (צדלשית כ"ז ע'): שעיר החרי, הרצ"ע פירש
ו"ל כמו חרי יהודה (נחמיה ו' י"ז וי"ג וי"ז וירמיה כ"ז כ' ול"ט ו'), וטעמו גדולה ויתכן
להיות מבזרת וארבים חורי (ישעיה י"ט ט'), שהוא לוצן וכן אמר התרגום ונמשלו הסגנים
צלוצן צעצור שאין צענים כמוהו (ר"ל צבוונים), והוא כאור והפך זה צל יתלצ לפני חשכים
(משלי כ"ז כ"ט) עכ"ל, והוא כמתנצל לתת עעס לשם חורי, ומי זה יתפאר לתת סנה לכל
שמות העלם לוטן ושוצל וגו', ואם חשצ שהוא שם תאר צעצור היו"ד שצסוף השם חרי, הלא
נמאל צצמי לוטן חרי והימם שהמה שמות עלמייס, מלצד שאללנו יצוסי אמורי וגו' צמי כנען,
ולשון הרמב"ן שעיר החרי שם איש היה צמי אומה קדמונית תקדל על שמו כמו האמורי
והפרזי כמו שנאמר אשר השמיד את החרי מפניהם ונקדל שעיר על שם הארץ שנקדלת שעיר
והשם הזה היה לארץ מן עשו שהוא איש שעיר מיום שהלך שם ואילך וכן שם אדום ממנו היה
אלל הכפוצ יפדיס ציניהם כי אלה הם צמי שעיר החרי שהיו יושבי הארץ למצראאונה לא צמי
שעיר האדומי אשר צא שם, ועוד אפשר יחוס החרי צמסנה תורה צע"ה עכ"ל, אלל אם
נקצל כי שם אדום שנקדלת הארץ ההיא הוא מחודש אחר צוא שמה עשו ודרעו לשנת צה, לא
נקצל שיטחנה שם האיש צמי האומה (ואולי צצר מת) להקדל שעיר ע"ס אחד הצא לגור שם
צאחרית הזמן אחר שצצר היתה מדינה מיושצת עם שרים נכצדים ואלופים, אלל האמת ששעיר
הוא שם העלמי של האיש הצונה המדענה ההיא ולציו חור או חורי מגזע כנען, וכן סופר
צספר הישר פ' נח כי אחר שהפין ה' את צמי האדם צוני המגדל ויתפרדו לחלקים דצים וכתב
שם וז"ל וילך שעיר צן חור צן חוי צן כנען וימאל צקעה נגד הר פאלן ויצן שם עיר וישצ
שם הוא ושצעה צניו וציתו. ויקדל לעיר אשר צנה שעיר על שמו היא ארץ שעיר עד היום הזה
עכ"ל. ושעיר תיז"ע והידושלמי בצלא, וכן שמה עד היום, והיא צדרוס א"י סמוכה יותר
למזרח, ויש עוד בצל אחרת והיא צמערצית לפונית לא"י סמוכה לצידון ואנשיה היו חכמים
גדולים צמלכת הצבין, והמה הצצלים צוני הצית, ויחזקאל אמר עליהם זקני בצל והנמיה
(יחזקאל כ"ז ט'): ישיבי הארץ, שהיו יושציה מתחלה קודם שצא עשו לשם, וצמי עשו יירשום
ככתוב צאלה הצצדים וישצו תחמם: (כב) ואחות לוטן תמנע, כמו ואחות תוצל קין נעמה
(לעיל ד' כ"ז), ואחותיהם לרויה ולציגיל (ד"ה א' צ' ט"ז), ותמר אהותם (שם ב' ט'), וסרח
אחתם (לקמן מ"ו י"ז), כי המנהג ליחס הצת אל האחים והיה ראוי שחמנה למעלה עם צמי
שעיר ודאן ואלד ודישון ותמנע אחותם אלל היתה אחות לוטן צת אציו וצת אמו לא אחות שאר
האחים ולכן לא נלה ליהם אותה אליו או שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב ואיננה צת
צצד הכרי (האמת), ויהימם כצצ וז"ל ויהיו בני לוטן חרי ויהימם ואחותיה דלוטן.

לִזְמַן תִּמְנַע: (כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּבֵל
עֲלֹן וּמִנַּחַת וְעִיבֵל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:
(כד) וְאֵלֶּה בְּנֵי צַבְעוֹן וְאִיהָ וְעָנָה הָיָה
עָנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיָּמִים בַּמִּדְבָּר
בְּרַעְתּוֹ אֶת־הַחֲמָרִים לְצַבְעוֹן אָבִיו:

דען חרי אונר הימם, אונר
לוטנ'ם שוועסטער היס
תמנע: (כג) שובל'ם ואה-
נע ווארען עלון אונר
מנחת, אונר עיבל, שפו
אונר אונם: (כד) דיה
ואחנע דעם צבעון ווארען
איה אונר ענה. דיועם
איזט דעריעניגע ענה, דער
דיא ימים געפונדען, אלס
ער ווינעם פאטער צבעון

ת"א בני צבעון פסחים נ"ד, ח' . ז"ז קט"ו, ז':

תרגום אונקלוס

תִּמְנַע: (עג) וְאֵלֶּין בְּנֵי שׁוּבֵל וּמִנַּחַת וְעִיבֵל שְׁפוֹ וְאוֹנָם:
(כד) וְאֵלֶּין בְּנֵי צַבְעוֹן וְאִיהָ וְעָנָה הָיָה אֲשֶׁר מָצָא יָת גְּבִרְיָא
צמקרא תת וקדש ולצל מדמם [דניאל ח'] נדדס ורכז וסוס [תהלים ע"ו]: הוא ענה. האמור

באור

וכן לחות נציות, וכן מדים הנציות לחות אהרן (שמות ע"ו כ') עכ"ל: (כד) ואיה וענה.
רש"י והרמב"ם והרמב"ן פי' שהיו יתירה כאשר מלאנו רצות כהנה צמקרא, וכתב הרמב"ם כי
הוא כפ"ל דפה צלשון ישמעאל (שליכה משמשת כלום חלל שהיא תחלת הדבור, והסכים עמו
הרמב"ם צמקרא (ד' קטן דף נ"ד ע"ז ונ"ה ע"ל ע"ס), וצדרי הימים (א' א' מ') איננה,
ועיין צפ' וירא צפסוק ציוס השלישי וצמקרא מקומות צצילודי וצמקרא מעיין רוצ אלו הווי"ן שהן
משמעות שמוסן העלמי לחצר צ' מאמרים מתיחסים הזמן לו הסצה, אצל צמלת ואיה וענה שאין
פה צ' מאמרים המתיחסים צמקרא לו צסצה, נדלס צעיני דעת הדסצ"ס נכונה, וז"ל ואיה וענה,
נדלס צעיני סכך שמן ופסי וסתי וזע"פ שצדרי הימים כתוצ איה וענה אין לדקדק צכך כאשר
כתוצ צתודה עון וחול וגתר ומש (לעיל י' כ"ג), וצדרי הימים (א' א' י"ז) ומשך, והמפרש
לו' יתירה יס לתמוה מה היה לו לכתוצ ו' יתירה צזה יותר משלד צנים והדליות שמצילים אינן
רליות כי איהן ווי"ן שמצילין אינן יתירות, ותשצ תמר ושוממה (שמואל צ' י"ג כ'), פירוש
כמו שני חלמה צית אציק (לקמן ל"ח י"א), כי השיצ' הוא כפל לשון של שוממה, והרי הוא כאלו
כתוצ ותשצ צדודה ושוממה, מבערתך אלהי יעקב נדדס ורכז וסוס (תהלים ע"ו ז'), כך פירוש
מבערת אלהי יעקב נדדס חיל שונאיו הנזכר למעלה וגם רכז וסוסיו כדכתיב סוס ורכז דמה
ציס (שמות ע"ו א'), עכ"ל, והתימה על שלר המפרשים המצילים רליות שצד"ה כתוצ איה,
וכי לא רלו שהשמות משתנים לרוצ צספורים הנשנים, אס לסצת שהיו להם שני שמות, לו
סכותצ הספר ידע סצת קרילת שמו, ועסם צ' השמות מסכים אל הסצה ההיא, ולכן ישמור
העסם ולא המלה, ולפעמים קלת אנשים קרלוהו כן וקלתם כן, והכתוצ יזכירו פעם צזה ופעם
צזה להודיע כי איס אחד הוא ואף שיצתנה צשמו, כמ"ס הרמב"ם צפירוש צדרי הימים צמלת
ודודים (א' א' ז'), שצס' צרלשית (י' ד') כתוצ ודדדים ע"ס, וכן צצני שער החדר נשתנו איזה
שמות צד"ה, ונדלס שגס דעת לנקלוס וי"צ"ע כן הוא שתרדמו ואיה צו"ו: הוא ענה, האמור
למעלה שהוא אחיו של צצעון וכאן הוא קורא אותו צנו מלמד שצא לצצעון על אמו והוליד את
ענה (רש"י), והוא דעת חז"ל צפסחים (דף נ"ד ע"א) וצצ"צ (דף קט"ו ע"ז), וכצד כתצתי
דעת ר"ת והדיעצ"ל צזה, אצל דעת מפרשי הפשט איננה כן כמ"ס הרמב"ם וז"ל והנה צצעון
זה הוא הכן השלישי לשער החדר והוליד שני צנים אלו איה וענה וספר הכתוצ כי ענה זה צן
צצעון הוא אותו ענה שמלא הימים צמדצר צרעותו החמורים של צצעון אציו להצדיל צינו וצין
ענה דודו אחי צצעון אציו וזה ענה צן צצעון הוא חמיו של עשו עכ"ל, וכן פי' הרמב"ם, וכן
סופר צס' הישר: אשר מצא את הימים וגו', כדעת מקלת רצותינו צתלמוד (צמסכת פסחים
(דף נ"ד ע"א) היא דעת רש"י ודודשי חמורות) הם הפרדים וזה האיס מלא כי יולידו מין שלל
צמינו ואין כן צשאר מיני הכלאים ואמר צמדצר צרעותו את החמרים כי היו לו שס צמדצר חמורים
רציס תוצעים לחות וסוסיות והוליד ונדלס שנחשצ לו צדורו לחכמה כי הכיר

דיא עזעל ווירעטע : (כה) ואלה בני-ענה דשן ואהליבמה
(כה) דיא זאהנע דער ענה

רש"י

תרגום אונקלוס

למעלה שהיא אחיו של קמדיקרא בד תרה רעי ית קמריא לצבעון אביהי: (כה) ואלין
לנעון וכלן הוה קודם אותו
זנו מלמד שזא לנעון על אמו וחולק את ענה: את חימם. פרדים כרציע חמור על סוס

באור

זמניהם שהם קרוצים צטצע והולידו והנה נודע צמעסה ההוא ועל כן יתאדוהו צו וכן פירש"י,
וכן כתב הרלצ"ע צסם הבאק שהם פרדים, ואמר עוד ופי' מלא הכניז ויתכן להיות מלא שהוא
מלא צתחלה זאת החכמה כי מין אחד עם מין אחר לא יולידו ויחזיק זה הפי' שאמר הכתוב צדעתו
את החמרים ואילו היו הימים למחים כאשר פירשו דצים מה טעם להזכיר החמרים עכ"ל,
וכ"ת יצ"ע, ולריך לתרגם לפ"ז צל"א (דער דיא ווילעזעלן ערפֿודען החט), ואנקלוס תרגם
גזרים והנראה מסגרתו כי ענה זה צאו עליו מן האומה הנקראת לימים לפניו עם גדול ורם
בענקים ורצו לגזול ממנו החמרים של לנעון אציו, והוא היה צמדד ואין עוזר לו ותמלא ידו
להם והציל מידם והוא מלשון תמלא ידך לכל אויביך (תהלים כ"א ט'), ולא במליתך ציד דוד
(שהואל צ' ג' ח'), (והי' לדעת אנקלוס ימים צמקום לימים כי ימלא האל"ף שיתחלף ציו"ד
כמו תתימרו (ישעי' ס"א ו'), כ"כ הרלצ"ע וכל"ל צמקום יתימרו, ויתורגם לפ"ז צל"א (דער
דחז פֿאָק ימים חיבערווחודען החט), ועם שהרמצי' מפרש כן לפי דעת אנקלוס, נראה

שהוא אנקלוס אינו מפרש כן עלת מלא לפי שתרגם, דאשכח, מלשון מליצה, ולא תרגם דנלח).
או יאמר שמלא אותם וכלל והוא נודע צבצור' הזאת ונכון הוא (הרמצי'), ולפי פירושו זה פ"א
דאשכח, וכל"א יתורגם לפ"ז (דער דחז פֿאָק ימים געפֿודען החט), וכ"ת המתרגם האשכנזי
מלת מלא כי כן הוא תרגם השדש מלא צכל המקרא מליצה או ההזמנה או הסיפוק
הקרוצים צענין אל המליצה, ודליות הרמצי' מן תמלא ידך, ולא במליתך, אינן מכריעות
כאשר אצדד צפי' ס' תהלים אס יזכני ה' לחצרו, אצל מלת ימים לא תרגם כלל כי אין צין

הפירושים הכרעה מספקת: (כה) ואלה בני ענה דשן ואהליבמה בת ענה, דרך הכתוב
לאמר צצנות כן בעו ואת דינה צחו (לקמן פ"ז ט"ו), (והוא לפי דעתי להודיע שהיא נקצה
ואף שנמנית צכתוצ צין הזכרים, ואמר באן צת ענה ולא אמר צחו. מלאנו דצים כן שזא השם
צמקום הכנוי כמו ויאמר העלך להם קחו עמכם את כצדי אדניכם (מלכים א' א' ל"ג), ולא
אמר עצדי), וזה ענה הוא הצן הרציעי לשעיר אחי לנעון הנמנה אחריו למעלה כי הפרשה
תמנה שצעה צני שעיר אחי כתולדותם והיה לזה ענה צן אחר יקרא ג"כ דשן כשם דחו ולו צת
תקרא אהליצמה כשם קרצתה צת ענה צן לנעון ולכך יאמר הכתוב צאשת עשו אהליצמה צת
ענה צת לנעון להבדל כי היא צת ענה שמהל הימים נכדת לנעון לא אהליצמה צת ענה צן שעיר
אחרי אהי לנעון ועל דעת קלת רצותינו אין צפרש' רק איש אחד הנקרא ענה והוא צן לנעון
שזא צצנות על אמו אשת שעיר אחי וימנה אותו הכתוב צצני שעיר אחי כי יחשצוהו האנשים
כצנו ויקראוהו ענה צן שעיר וגדלו צין צני צחצצו שהוא צנו וימנה אותו הכתוב פעם אחרת
על פי האמת צן לנעון וזה מדרשם של דורשי חמורות כמו שמוזכר צמסכת פסחים (דף כ"ד
ע"א), ואיננו דצני הכל צגמרא ולא נשמעו של מקרא כלל (הרמצי'), ואין כן דעת הרלצ"ע
שכתב וז"ל ואלה צני ענה דשן ואהליצמה צת ענה, אין זה ענה הנזכר צראש הפסוק כי אלו
היה הוא מה לורך להזכירו דק הוא ענה הנזכר צפסוק הרלשון י"ג"ל, וד"ל צפסוק שקודם זה
ענה צן לנעון אצל צס' הישר כתוב צפידוש, וצני ענה צן שעיר דישק ואהליצמה אחריו, הגם
מסכים לפי' הרמצי' שהיא צת ענה צן שעיר, ומסכים עמו ג"כ שצני ענה הם א' צן שעיר אחי
לנעון וא' צן לנעון, אצל לא הזכיר רק אהליצמה אחת, ועם זה יקרא אשת עשו אהליצמה
צת ענה צת לנעון, ואולי דעתו כי ענה צא אל אשת אחיו לנעון או לנעון אל אשת ענה
ותתיחס לשניהם לאחד כפי האמת ולהצ' כפי מחשבת האנשים, והיותר נראה צדציו שהיתה
צאמת צת לנעון שצצ עם אשת ענה ותקרא צת ענה לפי מחשבת האנשים, וצאמת היתה צת
לנעון סילדה ממנו אשת ענה, והיתה אחר דשן מאמו, ולכן עם שצכל מקום נקראת צת ענה
לפי סגרת האנשים, וכן קודם אותה הכתוב פה, הוא צעל ס' הישר שינה פה צפידוש לכתוב

וישלה לו

תרגום אשכנזי רה

ווארען: דישן אונד
אהליבמה וואר איינע
טאכטער דעם ענה:
(כו) דיא זאָהנע דישנ'ם
ווארען חמדן, אשכן, יתרון
אונד כרן: (כז) דיא זאָהנע
אצ'ר'ם ווארען: בלהן, זעון
אונד עקן: (כח) דיא זאָה-
נע דעם דישן ווארען עוין
אונד ארם: (כט) דיזעם
זינד דיא שטאמפֿירסטען
דעם פֿאלקעם דרי:
שטאמפֿירסט לוטן,
שטאמפֿירסט שובל,
שטאמפֿירסט צבעון,
שטאמפֿירסט ענה:
(ל) שטאמפֿירסט דשון,
שטאמפֿירסט אצ'ר,
שטאמפֿירסט דישן;
דיזעם זינד דיא שטאמפֿירסטען דעם פֿאלקעם חרי; נאך איהרען שטעממען, אים לאנדע שעיר:
(לא) דיזעם אבער זינד דיא קאניגע וועלכע אים לאנדע אדום רעגירט האבען: עהע נאָך דען קינ-

בַּת-עֲנָה: (כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֲמִדָּן
וְאַשְׁכָּן וַיִּתְּרוּ וַיִּכְרֹן: (כז) אֵלֶּה בְּנֵי-
אַצָּר בְּלָהָן וְזַעֲזָן וְעֶקֶן: (כח) אֵלֶּה בְּנֵי-
דִישָׁן עוֹיָן וְאַרְן: (כט) אֵלֶּה אֱלֹהֵי הַחֲרִי
אֱלֹהֵי לֹטָן אֱלֹהֵי שׁוּבָל אֱלֹהֵי צִבְעוֹן
אֱלֹהֵי עֲנָה: (ל) אֱלֹהֵי דִישָׁן אֱלֹהֵי אַצָּר
אֱלֹהֵי דִישָׁן אֵלֶּה אֱלֹהֵי הַחֲרִי
לְאַפְּיָהֶם בְּאַרְץ שַׁעִיר: פ
(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאַרְץ
אֲדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ-מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

דיזעם זינד דיא שטאמפֿירסטען דעם פֿאלקעם חרי; נאך איהרען שטעממען, אים לאנדע שעיר:
(לא) דיזעם אבער זינד דיא קאניגע וועלכע אים לאנדע אדום רעגירט האבען: עהע נאָך דען קינ-

רש"י

תרגום אונקלוס

נקצה וילדה פדד והוא היה
ממזד והציל פסולין לעולם
ולמה נקרא שמה ימים
שאימתן מוטלת על הצדיות
לחמד דני חנינא מימי לא
שאלני אדם על מכת פדדה
לזכה והיה [חולין ח']:
(והלל קאחזיין דחיה א"ת
הזקק לכתוב לנו משפחות
(לא) ואלה המלכים וגו'.

בְּנֵי עֲנָה דִישָׁן וְאַהֲלִיבְמָה בַּת עֲנָה: (כו) וְאֵלֶּיִן בְּנֵי דִישָׁן חֲמִדָּן
וְאַשְׁכָּן וַיִּתְּרוּ וַיִּכְרֹן: (כז) וְאֵלֶּיִן בְּנֵי אַצָּר בְּלָהָן וְזַעֲזָן וְעֶקֶן:
(כח) אֵלֶּיִן בְּנֵי דִישָׁן עוֹיָן וְאַרְן: (כט) אֵלֶּיִן רַבְרָבִי חוֹרְאִי רַבָּא
לֹטָן רַבָּא שׁוּבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה: (ל) רַבָּא דִישָׁן רַבָּא
אַצָּר רַבָּא דִישָׁן אֵלֶּיִן רַבְרָבִי חוֹרְאִי לְרַבְרָבִי חוֹרְאִי בְּאַרְעָא דְשַׁעִיר:
(לא) וְאֵלֶּיִן מַלְכֵיָּא דִי מָלְכוּ בְּאַרְעָא דְאֲדוֹם קֳדָם דִּימְלֹךְ מַלְכָּא

וחיה חלל וחיתה כי המכה לא תדפא לעולם דרש"י יסן): ולא
החודי חלל מפני תמנע ולהודיע גדולת חזרהם כמו שפירשתי למעלה: (לא) ואלה המלכים וגו'.

באור

היחס האמתי ונתצ אהליבמה אחותו, שלא היתה דק אחות דישן מאמו ולא צת ענה: (כו) ואלה
בני דישן חמדן ואשכן, הוא דשון הבן החמשי לשעיר כי אין קפידא שיקראנו דישן לו דישון
רק כשהם צפסוק אחד להצדיל צין שניהם וכן ויעש חירום את הכירות וגו' ויכל חירם (מלכים
א' ז' מ'), והולך הכתוב צכאן לקראו דישן שלא יחשב שהוא דישון צן ענה הנזכר צסמוך ליחס
לו תולדות כי כן יהיה צמשמע (ברמז"ן), חצל צס' ד"ה (א' א' מ"א) כתוב וצני דישון חמדן
וגו': (לא) ואלה המלכים וגו', כתב הרמז"ע יש אומרים כי צדרך צצואה נכתבה זאת הפרשה
כי חשב כי לפני מלך הוא שאל ולא ידע זאת מכה כ"א צצואה וע"ש שהציא דעת הילחקי
(הוא ילחק צן ישוש הספרדי), ומה שטען עליו, וכוף דצדיו והאמת שפי' לפני מלך מלך על
משה מלך ישראל וכן כתוב ויהי צישרון מלך (דברים ל"ה ה') עכ"ל, וכן כתב הרמז"ס וז"ל לפני
מלך מלך, לפני משה שהושיע את ישראל, כל שרי עם ועם קורא מלך כי עד דוד מלאתי ציוסיפון
אחרי אילו המלכים קרוצ לארצעים מלכים נקוצי שמות זה אחד זה עכ"ל, חצל אין ראיתו
מנחת כי מה ענין אלו המלכים שהם מלכי צני כתוב צצקעת כנפיה חלל מלכי אדום צאדן
שעיר ואין שמתם כשמתם ולא שנות מלכותם כשנותיהם כי המלך הרמזון לצני כתוב היה לפו
צן חליפו ומלך חמשים שנה וטעמו חמשים שנה ילחמו חמשים שנה ואחרי חמשים שנה

ל"ח שנה ולאחריו לטינוס חמשים שנה כמחזר ציוסיפון וגם צם' הישר, ועלני אדום הם אלו
הנזכרים בכתוב צממותם, גם שנות מלכות כל אחד משונה צמספר מהם, גם התחלת מלכות
אדום היתה זמן רב קודם התחלת המלכות לפני בתיס כי לפי המלך הרשע התחיל למלוך בשנה
האחרונה לחוש מלך אדום שהוא המלך השלישי לאדום והנה השנים להתחלת מלכותם נפי
המסופר צם' הנזכר, אצל האמת כפירושו כי לפני מלך מלך הוא משה, ולשון הרעצ'ן ואלה
התלכים אשר מלכו צלרן אדום, נכתב זה להגיד כי נתקיימה צו צדנת ילחק שאמר לו ועל חרצך
תחיה (לעיל כ"ז מ'), כי גזרו על צני שעיר ההרי ומלכו עליהם צלרס וכו', ולפני מלך מלך
ימים רבים קודם, ואין עעס לפני מלך מלך שנמשכה מלכות אלה עד מלכות ישראל, אצל לאתר
כי אז לא תהיה להם מלכות לקיים זאת אחיך תעצד (שם), ויתכן שאלו כולם צימי משה כצד
עצרו כי היו זקרים צעת שהמליכו אותם ולא יאריכו ימים עכ"ל, וגם זה נכון, אצל כולם
מתנצלים כי לא פורש בכתוב מתי מלכו וכמה שנים מלכו צלל וכמה שנים מלך כל אחד צפרט,
והרעצ'ע אמר כי שני אלה המלכים קדוצים לשני מלכי ישראל, וצעל אהל יוסף מפרש דריו
ואמר כי ת' שנה לגלות מלרים התחילו פשנולד ילחק וילחק צן שנים שנה כשנולד עשו ורז"ל
דרשו שיעקב ועשו מתו ציוס אחד והנה היו ימי עשו קצ' שנה ולא מלכו צניו רק אהר עותו
והנה קצ' וס' הם ר"ז נחסדו מן ת' נשאלו רק קצ' ג מעת שמת עשו עד יליאת מלרים שהוא
עד ימי משה כאשר יפרש, ושנות מלכי ישראל שהם מלכי שומרון עלו ר"ן שנה עכ"ל, ואין
לחשנן בזה יכוד ועיקר כלל, כי מנין לו שתיכף צשנת מות עשו המליכו מלך עליהם אולי היו
עוד חמשים או מאה שנה תחת ממשלת האלופים, ולאח"כ לאתה סצה (שלא נודעה לנו כי לא
פורש) הולדכו להמליך עליהם מלך, והנכון לשמוע צזה אל הסופר הקדמון מכל המפרשים כג"ל
המליך עין כל משנול צכמה דצרים סתומים ופסוקים קלרים צתורה, וגם צכמה ספורים צצתורה
אשר לא הודיעה צהם רק דמו מועט (לכיות שלינס עיקריים אלכונת התורה) כמו ענין חנוך
צן ירד שאמר הנתוצ ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים (שם ה' כ"ד), ולא
נזכר צו מיתה רק לקיחת האלהים כלשון הכתוב אלל אליהו הנציא, כי היום ה' לקח את אדניך
מעל ראשך (מלכים ז' ז' ג'), וצלי ספק פקודת כל האדם לא נפקד עליו, אך עלמה עליהם
צמדדגה כאשר קצלו חז"ל צהודיעונו צקולר דצריהם כי עלה צסערה השמימה כלליהו ז"ל כמצולר
צמודשים, אך לא הודיעו כל אודותיו, וצעל הספר הזה ספר צלרונה כל אודותיו ומעשיו עד
שישפוט כל משכיל כי הי' ראוי לכל אודותו הנצוד על פי מדותיו ומעשיו, וכן קצלו חז"ל שאצרהם
הושלך לצנצן האש ע"י נמדוד ואין צזה אפי' דמו צמקרא, וצעל הספר הזה ספר דצד זה
צלרונה, וכן מענין מלכות משה צלרן כוש ארצעים שנה ססופר צם' הזה צלרונה ומצילו צעל
הילקוט וגם יצ"ע תרגם בן פסוק על אדות האשה הנשית וכו', לא נזכר צתורה רק דמו קטן
על אדות האשה הנשית אשר לקח כי אשה נשית לקח (צמדצד י"א א'), ומפרשי הפשט צעצוד
שימאנו לקצל ספור חדש אשר לא נזכר צמקרא עם שזכרוהו חז"ל צמדדשים, יתחבמו לפרש ע"פ
הפשט הנדלה צעיניהם, וצהלר להם הדך ילא להם פשט הכתוב לפעמים צלופן ממושך ומעודע,
ולכן ראוי לקצל הספורים ההם (אם אינם מכחישים הדעת הנכונה, או האמונה, או קצלת
חז"ל צמלות) צסצד פניכ יפות, כאשר הארצתי צזה צפ' צהעלתך צפסוק ותדצד מרים ואכרן
צמשה על אדות וכו', ונדלה שגם חז"ל נשקפו אל הספר הזה וממנו הוצילו פלים צספורים
ההם, אך קילרו צהם וסמכו עליו, וצהיותי ארי הכותב שוקד להסתכל צספר זה, וצפרט
צמקומות דצים שהם קשי ההצנה, ומפרשי הפשט לא ילאו ידי חוצתם צהם ונלחמו אל הקיד,
צעצוד שנעלם מהם הסיפור שחסר או שקלר הנתצ, וע"פ ספור הספר הזה דצרי הכתוב הולך
ואור עד נכון היום, ואמדותיו אמדות טהרות צלי לחן ודוחק כלל, ולכן קדצתיו אלי להיות סמך
לצאורי וסעד לפירושי, והנה קלר הכתיב צספורי מלכי אדום ולא זכר כמה שנים מלך כל אחד
ומלחמות שגלחם כל אחד מהם וצליזה בהן נלח או כולח ועם איזה מלכים נלחמו, כי אינם
מעניני התורה, והפרשה הקטנה הזאת לא נכתבה רק להודיע שנתקיימה לעשו צדנת ילחק
צמ"ש הרעצ'ן ז"ל, אולם צם' הישר הזה סופר צפרטות מתי התחילה מלכותם וע"י איזה סצה
צחרו להם מלך ולא התנהגו ע"פ האלופים נמקדם ומדוע הכימו להמליך עליהם איש נצרי
דוקא, וסנת מלחמתם עם צני שעיר ההרי שהיו עיקרי יושצי הארץ ואלהם היתה ומדוע
השמידום אחר שגשו קדוציהם ע"י שהתחתנו עמהם, גם סופר צו שנות מלכות כל אחד ומלחמת
כל אחד עם איזה אומות והסצה סצטלה מלכותם ועל ידי מי צטלה, וע"י ספוריו צהם כמה
ספקות צתורה יתירו, וכמסיס יתישרו, כאשר יצול עוד צציאורי, וכדי שלא לצאת מכוונת הספר

וישלה לו

תרנום אשכנזי רו

דערן ישראל איין קאניג
רעגירט האט: (לג) אין
אדום רעגירטע בלע זאחן
בעור'ס, אונד וינע גע-
בורטשטארט וואר
דנהבח. (לג) בלע
שטארב, אונד אן וינער
שטאטט רעגירטע יובב

(ג) וימלך באדום בלע בן-בעור ושם
עירו דנהבה: (נג) וימת בלע וימלך
תחתיו יובב בן-זרח מבצרה: (לד) וימת
יובב וימלך תחתיו חשם בארץ

זעהן זיך'ס אויס בצרה. (לד) יובב שטארב, אונד אן וינער שטעללע רעגירטע חשם, אויס דעם

רשי

תרנום אונקלום

שנה היו וכנח העמיד
יעקב וצטל מלכות עשו
צומיהם וללו הן שולולאיש
צט דוד ושלמה רחצע'

לבני ישראל: (ג) וימלך באדום בלע בן בעור ושם קרתיה
דנהבה: (נג) וימת בלע וימלך תחתיה יובב בן זרח מבצרה:
(לד) וימת יובב וימלך תחתיה חשם בארץ: (לה) וימת

חשם יהושפט. ויבני יודם בנו נתן צימיו פהע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך
[מלכים ז' ח'] ויבני שולל כתיב ועלך מלך מלך: (לג) יובב בן זרח מבצרה.

באור

היה לא מעמיק את דבריו לאריותם, והרונה לעמוד עליהם יעמין צספר ההוא כיהוא מצוי ציד כל
אדם וימלא מדנוע לנפשו, והנה על פי הספודים הנזכרים שם מלכו כל המלכים הכלה דל'ה
שנה, ולפי מלך מלך לצני ישראל פירושו לפני משה, ואף שהד האחרון מלך צימי משה ועוד
חמש שנים אחריו, פ"מ הואיל והתחיל למלך ג' שנים מודם שמלך משה שיין שפיר אשר מלכו
לפני, כי מלך מלך מוצן לפעמים על התחלת המלוכה ולפעמים על כל שני המלכות כמו וצט
עשרים לידנעם הלך ישראל מלך חשם על יהודה (ר"ל התחיל למלך), וארצעים ולחת שנה
מלך צירושלם (ר"ל נמשכה מלכותו), (מלכים א' ט"ו ט' וי'), ודצים כן, ועל כדחנו לריכים
אנו לומר כי לפני מלך מלך אף פירוש דוקא על כל שנות מלכותם דהיינו שצטלה המלכות מהם
קודם במלך משה, כי צבהוצ מפורש וישלח משה מלכים מקדש אל מלך אדום (צמדנר כ' י"ד).
חלם היתה אחר מות מרים צצנת הארצעים ללאת צני ישראל במלרים וצאותה השנה מת משה
והי' אז ערין מלך צאדום: (לב) בלע בן בעיר, יצ"ע תרגום צלעם צן צעור, וכן הציא הרלצ"ע
צסם כדרש, אצל יעאן מלקצלו צנצור כי צלעם ארמי וזה צלע אדומי, וגם-לדעת צעל ס' הישר
אינו צלעם אצל אינו אדומי כדצרי הרלצ"ע דק מאפריקה שהיא דנכצה לדעתו והי' מאנשי
סיל אכניאם: ושם עירו, יצ"ע תרגום ושם קרתא דצית מלכותיה, וכן תרגום כל ושם עירו
שפדשה זאת, וקדוצ לזה פי' מהר"י אצדנאל כי אותו שנאמר צו ושם עירו הי' אדומי.
והאחרים שלא נאמר זה צהם היו נכרים, אצל לדעת צעל ס' הישר אף הפרש צזה דק בולם
היו נכרים כי לא המליכו עליהם איש מארצם, ופי' ושם עירו, עיר מולדתו, וכן מתורגם צל'ס:
דנרבה, היא אפריקה (מס' הישר): (לג) יובב בן זרח מבצרה, צצרה מצרי מואצ היא שנאמר
ועל קריות ועל צצרה ועל כל ערי ארץ מואצכו' (ירמ' מ"ח כ"ד), ולפי שהעמידה מלך לאדום
עמידה ללקות עמהם שנאמר כי צצח לה' צצצרה וצצח גדול צארן אדום (ישעי' ל"ד ו') (רש"י).
והוא מדרש חז"ל צצ"ר וצפסיקתא, ואין כן דעת הרמב"ם כי כתב וז"ל ואלה הערים אדיות
צארן אדום כי צצרה לאדום היא כבו שכתב כי צצח לה' צצצרה וצצח גדול צארן אדום, וכן ארץ
התימני מאדים כמו שנאמר צו וחתו גנודיך תימן למען יכרת איש מהר עשו (עצדיה א' ט'),
ונולם כך הנה אצל ספר הכתוב כי לא היו מלך צן מלך כאשר היו צישראל עכ"ל, ומספור צעל
ס' הישר נרטה כי יוצא הי' מלנשי צני קדם ומארן צצרה, ולולי היתה צצרה מחוץ מהחוזות ארץ
הקדם, או לולי הי' מחיל צני קדם ונשכר ללחום מלחמותם, ולא הי' מארצם דק מצצרה אשר
למואצ או אשר לאדום, כי לדעת צ' ערים או מחוזות היו הנקראות צצרה, אחת צארן אדום
ואחת צארן מואצ: (לד) מארץ התימני, אונקלום ויצ"ע תרגומו מארע דרומא, עשאו המלה
פערש ימן כי דרום נקרא ימן כמ"ס לפק וימן אמה צרחתם (תהלים פ"ט יג), ותי"ו תיכן
פלותיות האמנתי"ו הנוספות צצמות, וכן פי' הרד"ק צצרישם שרש ימן, אצל לי נרטה שהוא
מחוץ לו חלק מדינה ארץ אדום הנקראת כן ע"ס תימן צנו צכוור של אליכז, והיו אנשים

תרגום אשכנזי

תימנר לאנדע: (לה) חשם
שטארב, אונד אן זיינער
שטעללע רעגירט דער
זעהן ברד'ס, דער אין דען
געפילדען מואב'ס דאז
פאלק מדין געשלאגען,
אונד זיין געבורטסארט
וואר עזית: (לו) דער
שטארב, אונד אן זיינער
שטעללע רעגירטע שמלה,
אויס משרקה: (לז) שמלה
שטארב, אונד אן זיינער
שטעללע רעגירטע שאול,
אויס רחובות אם וואס-
סער: (לח) שאול שטארב,
אונד אן זיינער שטעללע
רעגירטע בעל חנן זעהן
עכבור'ס: (לט) בעל חנן
זעהן עכבור'ס שטארב,

רש"י

צלה מערי מואב היא שכל
ועל קריות ועל צלה וגו'.
ולפי שהעמידה מלך לדור
עתידיה ללקות עמהם
שנאמר כי זנח לה' צלה
[ישעי' ל"ד]: (לה) המכה
את מדין בשדה מואב.
שצלו מדין על מואב למלחמה
והלך מלך אדום לעזור את
צלעם עשו שלום להתקשר על ישראל: (לט) בת מי זהב.

וישלה לו

התימני: (לה) וימת חשם וימלך תחתיו
הדר בן-בדד המכה את-מדין בשדה
מואב ושם עירו עזית: (לו) וימת הדר
וימלך תחתיו שמלה ממשרקה:
(לז) וימת שמלה וימלך תחתיו שאול
מרחבות הנהר: (לח) וימת שאול וימלך
תחתיו בעל חנן בן-עכבור: (לט) וימת
בעל חנן בן-עכבור וימלך תחתיו
הדר ושם עירו פעו ושם אשתו
מהיטבאל בת-מטרד בת מי זהב:

אונד אן זיינער שטעללע רעגירטע דער, זיין געבורטסארט וואר פער, אונד זיינע פרויא היס

תרגום אונקלוס

חשם ומלך תחתיהי הדר בר בנד דקטל ירמ מדינאי בחקלי
מואב ושום קרתיה עזית: (לו) ומיר הדר ומלך תחתיהי
שמלה ממשרקה: (לז) ומית שמלה ומלך תחתיהי שאול
מרחובות דעל פרת: (לח) ומית שאול ומלך תחתיהי בעל
חנן בר עכבור: (לט) ומית בעל חנן בר עכבור ומלך תחתיהי
הדר ושום קרתיה פער ושום אמתיה מהיטבאל בת מטרד בת

מואב ומכאן לנו למדי' שהיו מדין ומואב מדינים זה עם זה וזימי
צלעם עשו שלום להתקשר על ישראל: (לט) בת מי זהב. מהו זהב עשיר היה אין זהב חשוב

באור

בגזרים לכן אמר וחתו בצוריק תימן, וכן פי' הרד"ק והרמב"ם צפירושם על פסוק זה (עזריה
א' ט'), וכ"ה דעת הרמב"ם, וכן נראה מספר הישר, ויורה על זה לדעתיה הה"א שצדקס והיו"ד
שצדקס שהן ליחס הארץ אל האיש הנקראת על שמו כמו קרית הארבע (לעיל ל"ה כ"ז), ארץ
המבוג (יחזקאל ל"ח ז'), ואף שלדעת צעל'ס הישר לא המליכו עליהם מלך מאחיהם, אולי
הי' חושש זה איש כגרי וצא לבור שם או אצותיו צאו שמה והוא נולד שם ולא הי' מעשפחתם,
וצדקותם חכמתו או בצורחו צדוהו למלך עליהם: (לה) המכה את מדין בשדה מואב,
שצאו מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן לנו למדים שהי' מדין
ומואב מדינים זה עם זה וזימי צלעם עשו שלום להתקשר על ישראל (דש"י), ולפי דברי צעל
ספר הישר שזכרתי כפוף הוא שאדום צא על מואב להלחם עמם וצקס מואב מלחמת מדין לצד
לעזרם וכצדקס שם עזרו את מדין להלחם והמה נמלטו אחד אחד מערבת המלחמה, ודבר זה
סבב את השנאה ציניהם כל הימים: (לו) שמלה ממשרקה, מלחמה צמי קדם (מס' הישר):
(לז) מרחבות הנהר, אונקלוס ויצ"ע תרגמו דעל פרת, וכל נהר סתם שצמקרא וצפרע הצא
זה"ל הידיעה תרגמו כן, כי שז הידיעה על הנהר הנזכר צתחלת התורה והנהר הדעיני הוא
פרת (לעיל ז' י"ד), וצספר הישר אמר ויכלחו צמי עשו פתורה אשר על הנהר ונו', ידעה
שעיר פתור היא רחובות: (לח) בעל חנן בן עכבור, הי' ממקום שאול על כן לא הזכיר לו
עיר אחרת, וינחן שהי' מן מקום והוא כנען ואלו ואלו מן מלך (הרמב"ם): (לט) בת מי זהב, דהר,

וישלה לו

תרגום אשכנזי רז

מפסיר (מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֱלֹהֵי עֵשָׂו

מחשבאל, טאָכטער
מטורד'ס, טאָכטער מי

והב'ם : (מ) ריזעם זינד דיא נאמען דער שטאממפירסטען עשו'ס, נאך איהרען געשלעכ-

רש"י

תרגום אונקלוס

קאָרף דִּהֲבֵא : (מ) וְאֵלֶּין שְׁמֵיהֶן בְּרָבִי עֵשָׂו לְזִרְעֵיהֶן (מ) ואלה שמות אלוים עשו .

באור

צם' הישר סופר שהי' מלך' אדום , ואלויגם הוא הי' בר שם לו נולד שם אצל לא הי' ממשפחתם, לו אולי עצרו על מצותם : ושמ' אשתו וגו', נאמר צמלך האחרון אשתו ולא נאמר כן צמלך האלויגם, לפי שהיה חמיו עשיר גדול עד שצערור זה נקרא מי זה, שהיה הזהב צציתו כמים, ומפני שנתח צו המלך ההוא נפסקה תלכותו, ולא היה צהם עוד מלך (מהר"י אדרנאל), וכן מרגם יצ"ע והידושלמי שמתחלה הי' אים עני יגע לפדנסתו וכשהעשיר אחרי כן אמר מי זה ופי' כסף ולא הי' מחשיצו לכלום, וכן פירש"י מלות צת מי זה, והוא מצ"ר, ודצ סעדיה גאון פי' לורף זה, וכן ת"א צת מלך דהצא, וכ"ת הידושלמי, אצל לפי פשוטו כך היה שמו וכן פי' הרלצ"ע והרד"ק צרשים שרש מי, וכן מחורגם צל"א, וענין צת מטורד צת מי זה יתפרש כמו צת ענה צת לצעק, עיון פ"ש למעלה, לו יהי' מטורד שם אציה ומי זה שם אציה לו להפך, כן פי' הרלצ"ע. והנה לא נזכר פה מיתת הדר וצד"ה (א' א' כ"א), נאמר וימת הדר, והנה על פי פשוטו נכון הוא כי צימי משה עדיין לא עת כאשר סופר צספר הישר שאחר ה' שנים סעצרו ישראל את הידון נלחם עמו אציהנום מלך צני כמים ויבדגהו, אולם צספר הזוהר דרש על זה ועל הפרשה הקטנה הזאת צכללה דצרים יורלים וגשגשים עד אן חקר, והם פסוד ה' לירליו : (מ) ואלה שמות אלוים עשו, שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקם מהם מלכות והרלשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן שפורש צד"ה וימת הדר והיו אלוים אדום אלוף תמנע וגו' (רש"י), אצל לפי מה שכתצתי צסם ס' הישר שלא עת הדר עד אחר ה' שנים אחרי מות משה, ונוכרח לומר לפ"ז שמה צת צאת ע"פ צוואה בה שיבי' אחד פסודו ודחוק הוא על פי הפשט, כמ"ש הרמב"ן ז"ל, וז"ל ונכתצה הפרשה צדרך הנצולה לדעת דצים ואינו נכון כי הנצולה למה תזכיר את אלה ועד איזה זמן תמנה ותפסיק צהם עכ"ל, ולזה צחר לו הרמב"ן ז"ל דרך אחר, וגם הוא נר דחוק לפי פשטות הכתוב, ע"ס, ולהרלצ"ע והרש"ס והר"י אדרנאל לכל אחד מהגדולים דרך פיוחד וכלם כמתנצלים צפידוש הפרשה הקטנה הזאת כי מי הוא זה אשר יתפלל לאחר צלמי על מרכז האמת צספורים הקדומים אשר קילר צהם הגתות ואן מצוא לשכל צהם לדעת הדצרים פעצרו, והקצלה עיקרית צהם, והסופר היסוד קדפון נאמן צהם יותר מן המשכיל האחרון, כי הקצלה תתמעט דור אחר דור לסבת השגחה המצויה, ולכן אנו צצאורי זה צחרתי צסיפורי ספר הישר אשר חוצר מסופר קדמת פלד, (והקדמה א"ה אביד דעתי צו) מכל מפרשי התורה, וגם פה יתצאר לנו על ידו הפרשה הקטנה הזאת צלי לחן ודחוק כלל, כי כנה צכסוד לא סופר שהיו צנים לכל צני עשו, דק ללפי צן עדה ו' צנים, תימן אומר לפו וגעתם וקנו ועמלק, ולדעואל צן צשמת ד' צנים, נחת וזרח שמה ומזה, אצל לא לג' צני אהליצמה, יעוש יעלס קרח, וצם' הישר שאלו האלוים סצסוף הפרשה היו צמיהם, וז"ל וצני יעוש תמנה עלוה יתת, וצני יעלס אלה ועיון וקנו, וצני קרח תימן מצר מצדיאל עירס עכ"ל, והשמיט אהליצמה הנזכר צכוף הפרשה, אולי שגבת המעסיק לו המדפים היא. ולצאר מדוע לא נזכרו צכתוד למעלה צין צני צניו של עשו, אחר שהזכיר צני אליפז וצני דעואל, גם שני הלשון שהזכיר למעלה צצני אליפז ודעואל אלוים סתם, ופה אחר אלוים עשו למשפחתם למקמתם, למשצתם צארן אחרתם, מלורף לזה הערת הרש"ס צצד"ה לא נזכרו האלוים הרלשונים כלל, דק אלו שצסוף הפרשה, לצי אומר לי כי יצואר הכל על נכון ע"פ סיפורי הס' הנזכר, כי לדצרו כפי מה שהעתקתי להעלה (צפסוק צ'), היתם אהליצמה אחרונה מכולם, כי את יהודית לקח צהיותו צן ארצעים שנה (ומתה צהיותו צן פ"צ שנה צלי צנים זגרים, דק צ' צנות היו לה), וצהיותו צן ס"ג שנה לקח את צשמת צת אילון (והסצ את שמה עדה), וילדה לו את אליפז צהיותו צן ס"ה שנים, וצהיותו צן ע"ח שנה לקח את מחלת צת ישמעאל (היא צשמת) וילדה לו את דעואל צהיותו צן פ' שנה, וצהיותו צן פ"ג שנה לקח את אהליצמה וילדה לו ג' צנים יעוש ויעלס וקרח, ולא הזכיר צליזה זמן נולדו לו ,

תרגום אשכנזי

וישלח לו

לְמַשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמַתָּם בְּשִׁמְתָם אֱלֹהִים
תִּמְנַע אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם אֱלֹהִים יִתְּרָה
(מא) אֱלֹהִים אֱהָלִיבְמָה אֱלֹהִים אֱלֹהִים
פִּינֵן: (מב) אֱלֹהִים קִנּוּ אֱלֹהִים תִּימָן אֱלֹהִים

טערן, וואָהנפלעטצען,
און גר בענענונגען:
שטאמפֿירסט תמנע,
שטאמפֿירסט עלוה,
שטאמפֿירסט יתת:
(מא) שטאמפֿירסט
אהליבמה, שטאמפֿירסט

אלה, שטאמפֿירסט פינן: (מב) שטאמפֿירסט קנו, שטאמפֿירסט תימן, שטאמפֿירסט מבצר:

תרגום אונקלוס

לְאַתְרֵיהֶוֹן בְּשִׁמְתָּהוֹן רַבָּא תִּמְנַע רַבָּא עֲלֵיהֶם רַבָּא יִתְרָה
(מא) רַבָּא אֱהָלִיבְמָה רַבָּא אֱלֹהִים רַבָּא פִּינֵן: (מב) רַבָּא קִנּוּ

רש"י
שנקדא ועל שם מדינותיהם
לאחר שמת הדד ופסקה
מחם מלכות והרשונים

באור

ואולי אחד כמה שנים, ויהי, איך שיהי' היו לעירים לימים מן אליפז ודעואל, והנה מספור
הנ"ל ומספורים אחדים הנזכרים צספר ההוא, שלא העתקתי אותם לזהצת הקלוד, תראה כי
מעט שמת יצחק (שלא קצע עשו דירתו צארץ שעיר שלא לשו עוד לארץ כנען) עד מלחמתו עם
צני יעקב לא עזרו רק כ"ז שנה, ולפי משמעות פשוטו של מקרא. לא נולדו לו צארץ כנען דק
חמשה צניו, אצל צני צניו לא נולדו עד אחרי צואו לשצת צארץ שעיר, כמ"ס אלה צני עשו
אשר ילדו לו צארץ כנען, ויקח עשו את נשיו ואת צניו וגו', וילך אל ארץ וגו', ויש עשו צהר
שעיר וגו', ואלה תולדות עשו אצני אדום צהר שעיר, ומונה שם צניו וצני צניו, וכשנתישנו
צארץ שעיר הסכימו שה' צני עשו עם צניהם יהיו אלופים לכל משפחותיהם והנלוים אליהם,
לא שיהי' כל א' אלוף ושר על מקום מיוחד, רק שכולם כאחד יהיו שרים על כל ארצם, ינהיגו
צעצ' את כל אנשי ארצם, ועת שיצטרכו לפקח על ענין תקון הקצון הכללי יתאספו כולם יחד
ע"ז, במנהג איזה מדינות החפשויות ונקראות (רעפובליקען), והם היו ג"כ שרי לצאותיהם
צנולחמתם עם צני יעקב, ואולי כפלו כל האלופים צמלחמה ההיא, רק לפו נשאר ונלכד גם הוא
ציד יוסף כמו מסופר צספר הנ"ל וציוסיפון לעצרים פ"צ, ואחר שנלחמו עם צני שעיר יושבי
הארץ מלפנים והרגום כלם וירשו את ארצם, הסכימו להמליך עליהם מלך, ויתנן שהיתה הסצה
צזה כי דאו שלא תבון קצוצם ולא תחזק ממלכתם כ"א צהיותם מונהגים תחת מלך אחד, ויתנן
שצני אהליצמה להיותם קטנים האד לא עזרו כח עדיין ללכת מלחמה, כי בגדול שצצני צניו,
אפי' של אליפז ודעואל הגדולים מצני אהליצמה, לא הגיע לכ"ז שנה, ואולי היו אלו צני יעוש
ויעלם וקרח רק צני ה' אור' שנים, ולכן נשארו אלו צחיי', ואחר שהסכימו למנות מלך עליהם,
הסכימו ג"כ שצני צניו של עשו הנשאלים צחיים, ישארו אלופים באשר היו, אך לא להנהיג
המדינה צצחלה, כי לא תהי' רק ע"י המלך, רק למשול על איזה מקומות מיוחדות, זה על
עיר אחת או שתיים, וזה על אחרת, ועל כן צפ' ראשונה הוצרכו האלופים צני אליפז ודעואל
סחם ולא למקומותם, כי לא היו להם מקומות מיוחדים, רק כולם משלו על כל הארץ, ולא
נזכרו צני יעוש ויעלם וקרח, כי לקטנותם אז לא הגיעו עדיין לממלכת האלופים, וצסוף
הפרשה אחד מלך מלך צאדום לא הוזכרו הראשונים, כי ספו תמו כולם צעלחמות, והוזכרו
צני יעוש ויעלם וקרח, כי נעשו אלופים בא אחד מלך מלך להם ולא למשול עליהם, רק להיות
חשוצים ציחום, ולהיות להם אחוזת איזה ערים, ועל כן נאמר כאן למקמתם, למשצתם צארץ
אחזתם, ולפי שהראשונים נכרתו עדם מלך מלך ולא אדכה מעשלתם, לכן לא הוזכרו צס' ד"ה,
משא"כ אלו שהיו אלופים גם אחרי מלך מלך להם, ואולי האריכו ימים, ויתנן ג"כ שהודישו גדולת
מעשלתם וערי אחוזתם גם לצניהם ולצני צניהם אחריהם, לכן הוזכרו צד"ה, ולפ"ז יהי' צאור
הכתוב צד"ה וימת הדד ויהיו אלופי אדום וגו', וכבר היו אלופי אדום צזמן המלכים, ונמלאו
כתוצים דצים כמוהו, כמו שפי' הראצ"ע צפסוק ויעצר את מעצר יצק (לעיל ל"צ כ"ג) ע"ס,
וכמו וידם תולעים ויצאם (המות ע"ז כ'), כמו שפירש"י שם, הן אתה קצפת ונחטט (ישעי'
ס"ד ד'), וכן פירושו צפ' שלפנינו ואלה שמות אלופי עשו וגו', צזמן המלכים, ודלא כפירש"י
ז"ל שהיו אלופים מלכותם, כמו וכחצתי למעלה, גם לפי המסופר צס' הישר לא

וישלה וישב לו לו

תרגום אשכנזי רח

(פג) שטאממפירסט
מ דיאל, שטאממפירסט
עירם, דיועם זינד דיא
שטאממפירסטען אדום'ס.
נאך איהרען בעזיטצונגען
אין איהרעם ערבלאנדע,
דערזעלבע עשו איזט דער
שטאממפירסטער דעם
פאלקס אדום:

לו (ב) יעקב אבער בע-
זעטצטע זיך אין
דעם לאנדע, וועג זיין פא-
טער זיד אויפגעהאלטען, נעמליך אים לאנדע כנען: (ג) חיר פאלגט דיא געשלעכטספאלגע

רשי

הנזכרים למעלה הם שמות
תולדות וכן מפורש ד"ה
ומת הדל והי כלופי אדום
אלוף תהנע ונ':
(מג) מגדיל. היל דומי:
חסלת פרשת וישלח
לו (א) וישב יעקב וגו'.

סדר שנתצ לך יסוצי עשו ותולדותיו צדך קלרה שלם היו גפונים וחשוצי' לפדש היסך נתיסצו
וסדר עלחמותיהם סיד הודישו את החדי פידוש לך יסוצי יעקב ותולדותיו צדך סרוכ' כל גלגולי
סנפ' לפי שהם חשוצים לפני המקום להאריך זהם. וכן אתה מולא צעשרה דורות שזלדס ועד
כח פלומי הוליד פלומי וכשצא לנח האריך צו. וכן צעשרה דורות שמנח ועד לצרהם קלר זהם
ומשהביע אלל לצרהם האריך צו משל למדגלית שנפלה צק החול אדם ממשמש צחול וכותרו צנצרה
עד שמואל את המדגלית וגשמאלה הוא משליך הדרודות מידו ונוטל המדגלית: (דזר אחר
ויסצ יעקב הפשטני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן הפחמי תמה לנה יכנס כל הפשתן הזה
פיקח אחד משיצ לו גילין אחד יולא במפוח שלך שסודף את כולו כך יעקב דלה כל הללוסי' הכתוצים
למעלה תמה ואמר מי יכול לכצוש את כולן מה כתיצ להטה אלל תולדת יעקב יוסף דכתיצ
והיה צית יעקב שס וצית יוסף להצה וצית עשו לקס [עוצדיה א'] צילון יולא מיוסף שמכלה ושודף
את כולם: צרש"י יסן): (ב) אלה תולדות יעקב. ואלה של תולדו' יעקב אלה ייסוציהם וגלגוליהם

באור

הי' להם גם ממעלות האלופים מזדע עשו אחר שנהרג האד ע"י אצילכום מלך צני כמים, רק
הוא שס נלעים צלדום והיו כל צני אדום עצדים למס עוצד לאצילכום, זהו שער הדצרים
שזערמי צפרשה הקטנה הזאת לייסצ כל הדוחקים ולהסיד כל הספקות הנופלות זה, ע"פ
פשוטו של מקדס, כדרכי צצאור זה, ואס שגיתי, ה' העוצ יכפר: (מג) מגדיל, זו דומי,
לסך רש"י, ולל הצינותי זה כי אס נילמר שיהיה נצולה לימים דצים ולעתים דחוקות הכה מלכים
דצים מלכו לאדום על מלכות רומי ולסך רומי אלוף אלל היא מלכות גדולה תקיפה ולמחתי יתירה
לא הי' כמות צממלכות, אלל מה שזערו צפרקי דצי אליעזר וכו' ומגדילל זו דומי וכו', כוונתם
זה מה שכוועתיך כמה פעמים כי היו המקרים צראשונים דמו לזרעם וכו' (הדמנ"ן), ע"ש
שהאריך עיד, ולפי פשוטו הוא שס אחד מהאלופים מזדע עשו שצארן שעיר, ולפי הפסופר צס'
היסד הוא צן קרח צן אהליצמה אשת עשו:

לו (א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו, טעמו כי אמר שאלופי עשו ישצו צארן אצחזס כלומד
הארץ סלקחו להם לאחזת עולם אלל יעקב ישצ גר כלציו צארן לא להס אלל לכנען
הכונה להביד כי הם צוחרים לגור צארן הנצחרת וסיקוים זהם כי גר יהיה זרעך צארן לא להם
(צראשית ט"ו י"ג), ולל צעשו כי ציעקצ לצדו יקדל להם זרע (הדמנ"ן). וכן מתורגס צל"א
(יעקב אבער): (ב) אלה תולדות יעקב. זה לשון הרשצ"ס ז"ל. כפי מה שמללתי צב"י יסן

מבצר: (מג) אלוף מגדיאל אלוף
עירם אלה. אלוףי אדום למשבתם
בארץ אהזתם הוא עשו אבי אדום: פ
לו (ב) וישב יעקב בארץ מגורי אביו
בארץ כנען: (ג) אלה תולדות

תיא הוא פסחים שס: הוא עשו מנלה י"ח, ח': וישב סנהדרין
ק"ו, ח': תולדות צרכות נ"ה, צ'. סופה ל"ו. צ'. צ"צ קכ"ג, ח':

טער זיד אויפגעהאלטען, נעמליך אים לאנדע כנען: (ג) חיר פאלגט דיא געשלעכטספאלגע

תרגום אונקלוס

בבא תימן בבא מבצר: (מג) בבא מגדיאל בבא עירם אלץ
בבאבי אדום למחבניהון בארע אהסנתהון הוא עשו אבוחון
דאדומאי:

לו (ח) ותיב יעקב בארעא תותבית אבוחי בארעא דכנען:
(ג) אלץ תולדת יעקב יוסף פר שבע עשרי שגין הרה

יֵצֵא לְךָ יוֹסֵף בֶּן־שִׁבְעָה שָׁנָה הָיָה
לְעֵה אֶת־אָחִיו בְּצֹאן וְהָיָה גֵּר אֶת־
בְּנֵי בְלָחָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה גֵּיטֵי אָבִיו

יעקב'ס, יוסף, אין איי-
נעם אלטער פֿאן זיבענ-
צעהן יאהרען, היטעטע
גיט ווינען ברידערן דאז
קליינע פֿיה, אונד גינג
אלס קנאבע אום, מיט דען
אָהנען דער בלהת, אונד זלפה, דער ווייב זינעם פֿאטערס; אלליין יוסף איבערבאכטע איהרעם

תרגום אונקלוס

רש"י

עד שזאל לכלל ימות. סנה
רשונה יוסף צן שצע

עשרה וגו' על ידי זה נתגלגלו וידדו למלרים זהו ספר ישוע פשוטו של מקרא להיות דוד דוד על גופו
ומדרש אברהם דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ציוסף עמי כמה דברים אחת שכל עלמו של יעקב לא עמד

באור

על קלף שציד המתרגם האשכנזי, (כי צמי' הרשנ"ס שצדפוס נפלו טעיות רבות מחסרון הכנת
המעתיק הראשון שהדפיסו צנערליך, והעתיק מן הרשנ"ס כ"י הזה, ולא היה נקי צלותיות
היטנות ההן, כאשר כתבתי בהקדמת הקונטרס עלים לתרופה סנדפס כנר), אלה תולדות יעקב
ישכילו ויזינו לוהצי שכל, מה שלימדונו רציתנו כי אין מקרא יולא עדי פשוטו, אף כי עיקרם
של תורה צלה ללמדנו ולהודיענו צדמית הפשט והמדות וההלכות והדין על ידי אריכות הלשון
ועל ידי שלשים ושתים מדות של ר' אליעזר צנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מדות של
ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנעות אחרי הדדשות שכן עיקר ומתוך כך
לא הודגלו צעומק פשוטן של מקראות ולפי שאלמדו חכמים אל תרצו צניכס צהגיו, וגם אפרו
העוסק צמקרא מדה וליה מדה העוסק צתלמוד אין לך מדה גדולה צזו וייתוך כך לא הודגלו
כל כך צפשוטן של מקראות, וכדאמרי' צמס' שצת הוינא צד תמני סרי שנין וגדסינן כולה תלמודא
ולא הוי ידענא דאין מקרא יולא מדי פשוטו, וגם רצינו שלמה אצי אמי פאיר עיני בולה
שפירש תורה ציוליס וכתוציס נתן לצ לפרש פשוטו של מקרא, ואף אצי שמואל צד מאיר חתמו
זל' נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאליו היה לו פנאי היה צריך לעשות פירושים אחרים
לפי הפשטות המתחדשים בכל יום, ועתה יראו המענילים מה שפירשו הראשונים, אלה תולדות
יעקב, אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב, והנה זה הצל הוא, כי כל אלה תולדות האחד
צתורה וצכתוציס יש מהם שפרש צני האדם ויש מהם רציס שמפרשים צני צנים, כאשר פירשתי
צאלה תולדות נח, למעלה צפרשת צראשית צתיצ ויהי נח צן חמש מאות שנה ויולד נח אלת שם
אפ חס ואלת יפת (לעיל ה' ל"צ), ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן, ואחרי כן
מפרש אלה תולדות נח צני האין כי שלשה צנים היו לו ואלה הקצ"ה להבניסם צתיצה י"צ
חדש ונאלתם ויולדו להם צנים אחד המצול (שם י"א), עד שעולים לשצעים צנים שהיו שצעים
אומות בדכתיצ ומאלה נפרדו וגו' (שם ל"צ), וכן צעשו צפרשה ראשונה מפרש צני עשו שכולדו
לו צבקוס אציו ואחרי כן וילך אל ארץ וגו' (שם ל"ו ו'), ויש צו צהר שעיר וכל הפרשה, וכתב
ואלה תולדות עשו אצי אדום צהר שעיר (שם ט'), וכל פרשה שנייה זאת צצני עשו (ל"ל מה
שהולידו צני עשו), וכאם שאלינו צעשו שפירש שצניו כולדו צמגורי אציו קודם שהלך אל ארץ מפני
יעקב וצני צניו כולדו צהר שעיר, כן ציעקצ למעלה כתיצ ויהיו צני יעקב שמים עשר וגו' (שם
ל"ה כ"צ), ומפרש לצסוף אלה צני יעקב אשר ילד לו צפרן ארם, ויצא יעקב אל יצחק אציו
וגו' (שם כ"ו וכ"ז), הדי פירש צניו של יעקב והיו כן כולדו כאשר עשה צצני עשו, ועפה כותצ
אלה תולדות יעקב, צני צניו שהיו שצעים והאין כולדו כיולד יוסף צן שצע עשרה שנה ונתקנאו
צו אציו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיו לו צנים צכיצ וצעדלס שלה ופרץ וזרח ונתגלגל
הדוד שצסוף הודד מלרימה וכולדו לו צמלרים מנשה וספרים ושלח יוסף צצציל אציו וציתו עד
שהיו שצעים, וכל זה היה צריך משה רצינו לכתוב שעל זה הוכיחם צצצעים נפש ירדו אצותיך
וגו' (דברים י' כ"צ) עכ"ל: בן שבע עשרה שנה, להודיעך כי עשרים ושתים שנה נעלם
מאציו יעקב שהדי צן שלשים שנה היה צעמדו לפני פרעה ושצע שני השוצע ושני שנים של דעצ
ולו צל אציו בדכתיצ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר (לקמן ע"ה ו'). (הרשנ"ס): היה
רעה את אחיו בצאן, לשון הרשנ"ס צני לאה לפי דרך ארץ קורא אציו ולא צני השפחות:

ויבא יוסף את דבתם רעה אל-

פאטער אללערלייא איב-
לע נאבריקטען פֿאָן איד-

ת"א ויבא פיהורין ק"ד ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

גִּישִׁי אֲבוֹתַי וְאֵתִי יוֹסֵף ית מִיבְּחֹן פִּי־שָׂא לְאַבְרָהָם: (ג) וְיִשְׂרָאֵל
לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף. זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מעקש להרגו וזה אחיו
מעקשים להרגו וכן הרצה צ"ר. ועוד נדרש צו ויש ציקש יעקב ליש צלוח קפץ עליו רונזו של
יוסף לדיקים מעקשים ליש צלוח אמר הקצ"ה לא דיין ללדיקים מה שמתוקן להם לעולם כצא
אלל שמעקשים ליש צלוח צעולם הזה: והוא נער. שהיה עושה מעשה נערות מתקן צשערו
מעשה צעיניו כדי שיהיה נדלה יפה: את בני בלהה. כלומר ורגיל אלל צני צלהה לפי שהיו
אחיו מצוין אותן והוא מקדצן: את דבתם רעה. כל רעה שהיה דולה צאחיו צני ללה היה
מגיד לצניו שהיו לוכלק אצד מן החי ומזלזל צני השפחות לקרותן עצדים וחשדים על העריות
ועל צתן לקה וישחטו שער עזים צמכירותו ולא אכלוהו חי ועל דצה שספר עליהם שקודין ללחיהם
עצדים לעצד נמכר יוסף. ועל העריות שספר עליהם ותשא לשת לדוניו וגו' [צ"ר]: דבתם.
כל לשון דצה פרלר"ץ צלע"ץ Parleritz: Parleritz (גערעדע, געסוועטן) כל מה שהיה יכול לדער

באור

והוא נער את בני בלהה וגו'. נערותו ורגילותו תשפץ היה עם צני צלהה ועם צני זלפה
וכתוף כך התחילו אחיו צני ללה לשנוא אותו: את אחיו. עם אחיו דועה, וצשמחת נערותו
היה נצדל מהם דביל עם צני השפחות כמו נער. כדנתיב כי נערי צדאל (הושע י"א א'). ונתיב
יקומו כל הגערים וישחקו לפניו (שמואל ז' צ' י"ד), הולך ומונה כל מיני ענינים שגדמו לשנוא
אותו. וגם ויצא יוסף את דצתם רעה, את דצתם של אחיו רעה. כמדדש אגדה לפי פירושי
שאלמר לצניו כך מצוים הם צני השפחות אלל צני מצדס ולחי דגיל אללס, פשענים אחרים לא
עמדו על העיקר עכ"ל הרצצ"ס, ול"כ היו צני השפחות לוהציו, וכן פירש"י, אלל לדעת
דצוסינו צצ"ר על כולם היה מוציא הדצה, וכן נדלה מהנחות שכלס הסכיותו צמכירותו, שאל"כ
מדוע לא בליליהו צני השפחות, ולהרצצ"ץ צזה דרכים אחרים, אלל שכלס לא יסכיותו עם סדר
הנחה הטעמים כמצואר למצין, ולסוף העלה שהנחן כמו שתרדס אנקלוס, והוא נער והוא
דצי, יאמ' כי צהיותו נער הי' תמיד עם צני השפחות, הם גדלוהו כלצ ולכס. צוה אציהם
שישמרוהו ויחדתוהו לא לצני הנצירות, והוא מציא מהם דצה רעה אל אציהם, ולכן ישנאוהו
אלה הארצעה הלחים, ולחד כך אמר כי לצני אהצו, וירלו אחיו האחרים כי אותו אהצ אציהם
יותר מכלס, ויקנאו צו וישנאוהו, כמאל שנוא מכלס, צני הנצירות יקנאו צו צעצור שאלה אותו
מהם והם צני גצירה כמהו, וצני השפחות אשר לא יקנאו צזה למעלתו עליהם, ישנאו אותו
צעצור היותו מציא דצתם אל אציהם. ועעם דצתם רעה להפליג כי כל דצה רעה היא, ועל
דפת רש"י יתכן שתהיה דצה טובה, ומציא דצה הוא אשר יראה יגיד (אף שיאמר למת), אלל
ומאל דצה צויל כסיל (משלי י' י"ח), האומ' סקר וחדצ מבונה כמו ויוליאו דצת הארץ (צמדצ
י"ג ל"צ). ועל דרך הפשט סיננו קצה שיקדלנו נער והוא צן שצע עשדה שנה כי צעצור היותו
קעץ מכלס יקדלנו כן לומר כי לא הי' מתחזק בלחיו וינערך להיות עם צני צלהה וזלפה מפני
נערותו, ונתיב צרצנעם צן שלמה ורצנעם היה נער ורך לצצ ולל התחזק לפניהם (ד"ב צ'
י"ג ז'), והוא צן ארצעים ולחת שנה צמלכו, וכן השלוס לנער אצשלוס (שמואל ז' י"ח ל"צ),
וצימץ צרדו למלדים גדול מענו ויקדלנו נער כפה פעמים (מדצרי הרצצ"ץ ז"ל), וצ"ת
המחרגס האשכנזי: גשי אביו, כי גשיו היו שלקחס לנשים [כמו שכתוב צכל אחת מהן ללשה
(לעיל ל' ד' וע')], ולא יקרא אותן הכתוב שפחות רק צהיותן עם רחל וללה שהן גצירות
להן וכן וישם את השפחות ולת ילדיהן (שם ל"ג צ'), לומר כי צעצור היותן שפחות לרחל וללה
שם אותן לפניהן, וכן וישכצ את צלהה פילגש אציו (שם ל"ה כ"צ), שאלו היתה גצרת לא יעשה
כן, ויתכן כי צחי רחל וללה יקרא אותן שפחות ופלגשים ועתה מתו ולקחן לנשים, כ"כ הרצצ"ץ,
וצצד הזכרנו למעלה שהנרלה שגס הפלגש מקדל אשה: דבתם, כל לשון דצה פרלר"ץ צלע"ץ
[ועל"א (גערעדע או רעדע). ורש"י כ"י מלאתי כאן וצפ' שלח לך (צמדצ י"ד ל"ז), לעז של
דצה פלר"דין, והוא פלערל"יע וצל"א (פֿאָרטראג)], כל מה שהי' יכול לדער צהם רעה היה

תרנום אשכנזי

נען: (ג) נוזליבטע ישראל
דען יוסף מעהר אלס אל-
לע וינע זעהנע, ווייל ער
איין זעהן זיינעם העהען
אלטערס וואר, אונד מאכ-
טע איהם איינען בונטען
דאק: (ד) אלס דיא ברי-
דער זעהען, דאס איהר
פאטער איהן מעהר ליב-
טע אלס אללע זיינע ברי-
דער, האסטען זיא איהן
אונד קאנטען ניכט
פריינדליך מיט איהם
שפרעכען: (ה) איינסט
האטטע יוסף איינען
טרוים, דיזען ערצעהלטע

וישב לו
אביהם: (ג) וישאל אהב את-יוסף
מכל-בניו כי-בן זקנים הוא לו ועשה
לו כתנת פסים: (ד) ויראו אחיו כי-
אתו אהב אביהם מכל-אחיו וישנאו
אתו ולא יכלו דברו לשלם: (ה) ויחלם
יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד
שנא אתו: (ו) ויאמר אליהם שמעו-
נא החלום הזה אשר חלמתי:

ער זיינען ברידערן, דא האסטען זיא איהן נור דעסטא מעהר: (ו) ער שפראך געמליך צו איה-

רשי

תרנום אונקלוס

רחים ית יוסף מכל בניהי אחי בר חכים היא ליה ועבד ליה
כתנא דפסי: (ד) ויחזו אחיהי אחי יתיה רחים אבוהון מכל
אחיהי וסגו יתיה ולא צבן למללא עמיה שלם: (ה) ויחלם
יוסף חלמא ויחזי לאחיהי ואסיפס עוד למסגי יתיה: (ו) ויאמר

זהס דעה היה מספר: דבה.
לשון דוצצ שפתי ישנים | שיר
ז': (ג) בן זקנים. שכול
לו לעת זקנתו ולונקלוס
תרגם צר חכים הוא ליה
כל מה שלמד משם ועצר

מסר לו. דצר אשר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: פסים. לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת
וכמו כתונת הפסים דתמר ולמנוח [שנת י'] ומדרש אגדה על שם לדותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים
ולישמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום. כתוך גנותם למדנו שזחס שלם דצרו אחת

באור

מספר, דצה, לשון דוצצ שפתי ישנים (ש"ה ז' י'). (רש"י). ושרשו דצצ דגש הצי"ת יורה על
חסרון צי"ת עי"ן הפעל: (ג) וישאל אהב וגו', כל זה גרס הקנאה (הרש"א): אהב
את יוסף, יותר מכל צניו: כי בן זקנים הוא לו, שהולידו לזקוניו והוא צן תזעים ולחת שכה
וגם אחיו צנימין קדשו וילד זקנים קטן (לקמן מ"ד כ'), וכן פי' הרש"א וז"ל צן זקנים, כי
לחרון היה לי"א צנים, אלל צנימין לא נולד אחרי כן עד זמן מרובה והרצה קודם שנולד צנימין
היה לו צן זקונים והתחיל לארצו עכ"ל, והרמב"ן כתב על הפירוש הזה שאינו נכון צעיקיו כי
הכתוב אמר שאהב את יוסף מכל צניו צעצור שהוא צן זקונים וגם כל צניו נולדו לו צוקניו, והנה
ישכר וזולון אינם גדולים מיוסף דק צנה לו שנתים, והנראה כי ענהג הזקנים שיקחו אחד
מצניהם הקטנים להיות עמו לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו והוא נקרא לו צן
זקוניו צעצור שישדרו לזקוניו, והנה לקח יעקב את יוסף לדצר הזה והי' עמו תמיד ועל כן
לא הלך עם הלאן צדעותם צמקוס דחוק. ואנקלוס שאמר צר חכים, יורה לומר שהיה צן דעת
וחכם צעיקיו לציו וטעמו כטעם זקנים, ותרגם וילד זקנים, צר סצתין כי לא אמר הכתוב צכאן
כי צן זקנים היה אלל אמר הוא לו שהיה כן צעיקיו, וזאת נותנס צלמדם כל מה שלמד משם
ועצר מסר לו לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומלאו משביל וצעל סיד צהם כאלו הי' זקן
ודצ ימים עכ"ד: זקנים, שם צלשון דצים לא יצא ממנו יחיד, ועיין מה שכתתי צפ' וירא
(לעיל כ"א צ'): בחגת פסים, לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת (אסתר ח' ו'), ונמו כתנת
פסים דתמר ולמנוח (שמואל צ' י"ג י"ח) (רש"י), והרד"ק צטרשים שדס פס כ' כתנת פסים,
הי' מלצעים דצים שכל פס ממנו היה מלצע צפני עלמו ותרגום כנף איש (מלכים א' י"ח מ"ד),
כפסת ידא עכ"ל, וכ"ת וצ"ע והתרגום הידושלמי פרנוד מלוייד, וכן מתורגם צל"א: (ד) דברו,
לדצר עמו: (ה) ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי, מתרגמו מאסרין איסדין, וז"ל

וישב לו

תרגום אשכנזי רי

(ו) וְהָיָה אֲנַחְנוּ מֵאֱלֹמִים אֱלֹמִים בְּתוֹךְ
הַשָּׁדָה וְהָיָה קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם-נִצְבָּה
וְהָיָה תַסְכִּינָה אֶלְמָתִיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה
לְאֶלְמָתִי: (ז) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמֶּלֶךְ
תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם-מִשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ
וַיֹּסֶפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל-חֲלָמָתִי
וְעַל-דִּבְרָיו: (ט) וַיַּחֲלֶם עוֹד חֲלוֹם אֲחֵר
וַיֹּסֶפֶר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלָמָתִי
חֲלוֹם עוֹד וְהָיָה הַשָּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד

תולדות אהרן והנה השמש זרקות נ"ה, ח':

נעו: הארץ דאך דען
טרוים, וועלכען איך גע-
טריימט האבע: (ז) עם
וואר אלס ווען וויר גארדען
בענדען אויף דעם פעררע,
אונד אלס ווען מיינע גאר-
בע זיך אויפריכטעטע,
אונד שטעהען בליב,
איירע גארבען אבער זיך
הערום שטעללעטען, אונד
זיך צו מיינער גארבע ביק-
טען: (ח) דא שפראכען
זיינע ברידער צו איהם:
דענקסט דוא עטווא אונס
אלס קאניג צו רעגירען?
אדער אונס צו בעהער-
שען? זיא האסטען איהן
אלזא נור דעסטא מעהר,
איבער זיינע טריימע, אונד

איבער זיינע רערען: (ט) ער האטטע נאך איינען אנדערן טרוים,
נען ברידערן, שפראך נעמליך: זיהע, איך האבע נאך איינען טרוים געהאבט, עם וואר אלס

תרגום אונקלוס

רשי

לְהוֹן שְׁמֵעוּ כֵּעַן חֲלָמָא דִּי חֲלָמִית: (ז) וְהָיָה אֲנַחְנָא
מֵאֱסָרִין אֲסָרִין בָּנוּ חֲקָלָא וְהָיָה קָמָה אֶסְרָתִי וְאִיזְדְּקִיפִת
וְהָיָה מִסְתַּחֲרִין אֶסְרָתִיכֶון וְסִנְדִּין לְאֶסְרָתִי: (ח) וַיֹּאמְרוּ לִיה אֶחָוְהִי
הַמֶּלֶךְ אֹתָא מַדְבִּי לְמַמְלָךְ עֲלָנָא אִזְ שוֹלְטָן אֹתָא סְבִיר לְמִשְׁלָם
בָּנָא וְאִוְסִיפוּ עוֹד לְמַסְגִּי יְחִיָּה עַל חֲלָמֻוְהִי וְעַל פִּתְגָמֻוְהִי:
(ט) וַיַּחֲלֶם עוֹד חֲלָמָא אֲוִחְרָנָא וַאֲשַׁתְּעִי יְחִיָּה לְאֶחָוְהִי וַיֹּאמֶר
הָא חֲלָמִית חֲלָמָא עוֹד וְהָיָה שְׁמֵשׁ וְיָרֵחַ וְאֶחָד פּוֹכְבִּיָּא
סִנְדִּין לִי: (י) וַאֲשַׁתְּעִי לְאֶבּוּהִי וְלְאֶחָוְהִי וַיִּנָּקֶף בִּיה אֲבּוּהִי וַיֹּאמֶר
דִּבְרִיו. עַל דִּיצְתָּס דַּעַב שְׁהִיָּה מַצִּיָּא לְאִצִּיָּהֶס: (י) וַיֹּסֶפֶר אֶל אֲבִיו וְאֶל אֶחָיו. לְאַחַר שְׁסַפֵּר

צפה ולחת כלל: דבריו.
לדנר עמו: (ז) מאלמים
אלמים. כתרגומו מלסדין
ליסרן עמרין וכן נושא
חלומותיו [תהלים קכ"ז]
וכמוכז כלסון משנה
והחלומות כוטל ומכרז:
קמה אלומתי. נזקפה:
וגם נצבה. לעמוד על
עומדה צוקיפה: (ח) ועל
דבריו. על דיצתס דעב שהיה מצויא לאציהס: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו. לאחר שספר

באור

לובדין חגודות ועומדי התצואה, ונמלא השם הזה גם צקצון הנקצות כעו נשא חלמתיו (תהלים
קכ"ו ו'), כ"כ הדאצ"ע והדד"ק צשרטיס שרש אלס, והנה בדחיקו עדות' והי' להט להציא
מפסוק זה, חלמתיכס חלל לי כדאס שאין חלמתיו וחלמתיכס הקצון מן אלס, רק מן חלמתי,
ויאמר כלסון יחיד אלס גס חלמתי, ומלת חלמתי לעד שהנפרד חלמתי שעצור התי"ו שצאס צמקוס
הה"א: קמה אלמתי, נזקפה: וגם נצבה, לעמוד על עמדה צוקיפה: תסבינה, מפעלי
הכפל, ודגשות וצ"ת יוכיח. וכתב הדמצ"ן ענין החלום צלמות כי הדליוהו שעל ידי חלומות
ותצואה ישתחו לו, וענין תסצינה כי יקיפו אותו כמלך עתיד לכידור אשר עצדיו יהנו סצינ
לו עכ"ל: (ח) המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו, פירש רזי שיהס חנחנו נשימך
מלך עלינו אסח תמשול בנו צחזקה, ויותר נכון לפרש כדעת חנקלוס ה"ה מלך עלינו לו
שלטון מושל בנו כי לטניהס אדס משתחו' לא תהי' עלינו לעולם לא מלך ולא מושל (הדמצ"ן):
על חלמתיו ועל דבריו, שהיו שונאים אותו על החלומות וגס על הספור שהוס מספר אותו
להס כשתכלל כמו שאמר שצעו נא החלום הזה אשר חלמתי (הדמצ"ן): (י) ויספר אל אביו
ואל אחיו, לאחר שספר אותו אל אחיו חזר וספרו לאביו זמניהס, וספר החלום הזה לאביו

תרגום אשכנזי

וישב לו

עֲשֹׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: (י) וַיִּסְפֹּר
אֶל-אָבִיו וְאֶל-אֶחָיו וַיַּגֵּד-בּוֹ אֲבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוּם הַזֶּה אֲשֶׁר
חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נִבּוֹא אֲנִי וְאַמִּי וְאַחִיךָ
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה: (יא) וַיִּקְנֵאוּ--
בּוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדָּבָר: שְׁנֵי

ווען דיא זאגנע, דער
מאָנר, אונד איילף שטער-
נע זיך פֿאַר מיר ביקטען:
(י) דיזעס ערצעהלטע
ער זיינעם פֿאטער, אונד
זיינען ברידערן, דער פֿא-
טער גאב איהם איינען
פֿערווייז, אונד שפראך:
וואס איזט דאז פֿיר איין
טרוים, וועלכען דוא גע-
טריימעט האסט? זאלל
איך, דינע מוטטער,
אינר דינע ברידער קאָמ-
מען, אונס פֿאַר דיר צור ערדע צו ביקקען: (יא) דיא ברידער ווארדען אייפֿערויכטיג אויף איהן, דער

ת"א הבא זרכות ל"ה, ז' מגלה כ"ז, ז'. סזועות ט"ז, ז':

מען, אונס פֿאַר דיר צור ערדע צו ביקקען: (יא) דיא ברידער ווארדען אייפֿערויכטיג אויף איהן, דער

רש"י

תרגום אונקלוס

לוֹתוֹ לֵאחִיו חֹזֵר וּסְפֹרוֹ
לֵאחִיו צַפְנִיָּהִם: וַיַּגֵּד בּוֹ.
לְפִי שֶׁהָיָה מְטִיל שָׂנֵא' עֲלֵיהֶם

הַבּוֹא נִבּוֹא. וְהָלַל אִמָּךְ כִּזְד מִתָּה וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּרִים מַגִּיעִין לְצִלְהָהּ שֶׁגִּדְּלָתוֹ כְּאִמּוֹ
[ז"ר]. וְדַעַתִּינוּ לְמַדּוֹ מִכֹּחַן שֶׁאִין חֲלוּם צִלָּא דְּרִים צִטְלִים וַיַּעֲקֹז נִתְכוּון לְהוֹלִיף דְּרִזְד מִלִּצ
צִנּוֹ שֶׁלֹּא יִקְנֹאוּהוּ לִכְךָ אִמָּךְ לוֹ הַצּוֹא נִצּוֹא וְגו' כִּשְׁם שֶׁאִל צִלָּא צִלָּא כִּךְ הַשֹּׁמֵר הוּא צִטְל [ז"ר]:
(יא) שָׁמַר אֶת הַדָּבָר. הָיָה מַעֲמִיק וּמִלְפָּה מִתִּי יֵצֵא וְכֵן שׁוֹמֵר אֲמוּנִים [ישעיה כ"ז] וְכֵן לֹא

באור

וְלֹא הִדְּאִשָּׁן כִּי הוּא עֲלָמוֹ הַכִּיד פִּתְרוֹנוֹ כִּי הַשֵּׁמֶשׁ יִרְמֹז לֵאחִיו, כ"כ הַדְּמַצָּן: וַיַּגֵּד בּוֹ אֲבִיו,
גַּעֲרָה הַמַּחְזֶרֶת עִם צִי"ת הוּא גַּעֲרָה מִתַּשׁ דֶּרֶךְ קִלּוֹן, וְצִלָּא צִי"ת הוּא לִשׁוֹן הַשְּׁחָתָה כְּמוֹ הַכִּי
גַּעֲרָה לִכְס אֶת הַזֶּרַע (מִלֵּאכִי ז' ג'), גַּעֲרָה בּוֹיָם אֶצְדָּת דִּשְׁעָה (תַּהֲלִים ט"ו), גַּעֲרָה הוּא כִּפְלוֹ
לִשׁוֹן שֶׁל אֶצְדָּת, וְכֵן גַּעֲרָה חֵית קִנָּה (שֵׁם ס"ח ל"א), וְצַעֲזוֹר שֶׁרָאָה צַפְנִיָּהִם שֶׁהָיוּ שׁוֹנֵאִים לוֹתוֹ
עַל זֶה, לִכְךָ גַּעֲרָה צוֹ לִשְׁכַּךְ חֲמַתָּם עֲעֵלִיו: מִה הַחֲלוּם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ, כְּמוֹ מִה אִדָּם וּתְדַעֲהָ
(שֵׁם קמ"ד ג'), כִּלּוֹכֵר מִה הַחֲלוּם הַזֶּה אִינוֹ כְּלוּם שֶׁתַּגִּידֵנוּ כִּי אִינוֹם אִלָּל דְּרִים צִטְלִים, לוֹ
טַעַם הַגַּעֲרָה לִמַּד אִיךְ כִּשְׁאֵךְ לִכְךָ לִחֲלוּם הַחֲלוּם הַזֶּה אִיךְ זֶה כִּי אִסְּ בּוֹצָה לִצְ וְנַעֲדוֹת שִׁיעֵלוּ
דְּרִים כֹּחֵל עַל לִצְנָךְ כַּעֲנִיק שֶׁנִּלְמַד צַחֲלוּמוֹת רַעֲיוֹנֶךְ עַל מַשְׁכֵּנֶךְ סִלְקוֹ (דְּנִיָּאֵל ז' כ"ט), וְהַדְּרִיק
עַל מַשְׁכָּנִי (שֵׁם ד' ז'). (הַדְּמַצָּן): הַבּוֹא נִבּוֹא אֲנִי וְאַמִּי, (לִשׁוֹן דִּשְׁעָה), וְהָלַל אִמָּךְ כִּזְד
מִתָּה וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּרִים מַגִּיעִים לְצִלְהָהּ שֶׁגִּדְּלָתוֹ כְּאִמּוֹ וְדַעַתִּינוּ לְמַדּוֹ מִכֹּחַן שֶׁאִין חֲלוּם
צִלָּא דְּרִים צִטְלִים וַיַּעֲקֹז נִתְכוּון לְהוֹלִיף דְּרִזְד מִלִּצ צִנּוֹ שֶׁלֹּא יִקְנֹאוּהוּ לִכְךָ אִמָּךְ לוֹ הַצּוֹא נִצּוֹא
וְגו' כִּשְׁם שֶׁאִי אִפְשָׁר צִלָּא כִּךְ הַכֵּל צִטְל עִכ"ל, וְלִפִּי פִּשְׁטוֹ שֶׁל מִקְרָא גַּעֲרָה צוֹ עַל שֶׁהוּא חוֹשֵׁב
דְּרִים כֹּחֵל וּמַשְׁגִּיחַ צִהְצִי הַחֲלוּמוֹת וְאִין זֶה אִלָּל מַעֲשֵׂה נַעֲדוֹת, וְכ"כ הַדְּמַצָּן מִה הַחֲלוּם
הַזֶּה וְגו', אִפִּילוֹ הִיתָה אִמּוֹ קִיַּמְתָּ הִיָּה לוֹמֵר לְהוֹכִיחוֹ עִכ"ל, וְכ"ה צִס' הִישָׁר וְז"ל הַתַּחֲשׁוֹב
צִלָּא אִשְׁרָא צוֹא נִצּוֹא אִינוֹ וְאַמִּי וְאַחִיךָ עֲשֵׂה אִחִיךָ לְהַשְׁתַּחֲוֹת אִלִּיךְ כִּי תִדְּרִי הַדְּרִים הַלֵּל עִכ"ל,
הִיָּה לֹא הַשְׁמִיטוּ רַק עַל אִשְׁרָא הוּא מִדְּרִי הַדְּרִים הַלֵּל וּמַחֲשָׁבָה: (יא) וַיִּקְנֵאוּ, קֵל הַכּוֹרֵץ
לְהַקֵּל וּמַשְׁפָּטוֹ לְהַדְּגֵשׁ: שָׁמַר אֶת הַדָּבָר, צִלָּא וְכֵן שָׁמַר עֲדָתוֹ (תַּהֲלִים ל"ט ז'), עַל הַפִּירוּשׁ
הַנִּכּוֹן (הַדְּמַצָּן ע), יִצְתָּ אִלָּל נַעֲרָה, וַיִּצְתָּ חֲדָגִם נַעֲרָה צִלָּא. וְלִשׁוֹ הַדְּמַצָּן וְלִשׁוֹ שֶׁאִי אֶת הַדְּרָה,
מִה לוֹרֶךְ לִכְתּוֹב זֶה, אִלָּל כִּשְׁצֹאָה לֹא הַצְּטוּרָה וְלֹא הַאֲמִין לִצְנִי שֶׁהוּא חֵי וִידָא יִשְׁרָאֵל אֶת הַעֲבָלוֹת
אִשְׁרָא שֶׁלֹּא פִּדְעָה כִּי לֹא נִשְׁלַחוּ כִּי אִסְּ ע"פ הַמֶּלֶךְ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב עֲבָלוֹת עַל פִּי פִּדְעָה (לִקְמָן מ"ה
כ"א), אִזְּ הַאֲמִין עַל יְדֵי הַחֲלוּמוֹת שֶׁמוֹכִיחִין שִׁסּוּפּוֹ לְהִיטֵּם מוֹשֵׁל, וְעֲבָלוֹת הִלְלוּ עַל יְדֵי מַלְכוּת
וּמַמְשָׁלָה צִלָּים, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ אִמָּךְ דִּצְ עוֹד יוֹסֵף צִנּוֹ חֵי (שֵׁם כ"ח), כִּי תִימָא נְדוּלָה הִיָּה אִיךְ
הַאֲמִין אֲחֵרִי שֶׁנִּלְמַד מִלֵּאכִי דִּס כְּמוֹ שֶׁנִּחְדַּד יִחָק עַל יַעֲקֹב צִטְלִים שֶׁמֶלֶךְ הַשֶּׁמֶר צַחֲלָקָה
לוֹאֲרִיו עִכ"ל: (יב) וַיִּלְכוּ אֲחֵיו, לֹא הָיָה הַדְּרִי סִנּוֹן אִלָּל הַחֲלוּמוֹת, רַק הַתַּחֲשׁוֹב מַשְׁמַד סוּף

וישב לו

תרגום אשכנזי ריא

פאטער אבער מערקטע
 זיך דיזעס: (יז) איינמאל
 גינגען זיינע ברידער,
 איהרעם פאטערס קליי-
 נעם פיה צו שכם צו וויי-
 דען: (יג) דא שפראך
 ישראל צו יוסף: וויידען
 דייע ברידער ניכט צו
 שכם? קאממע! איך וויל
 זיך צו איהנען שיקקען;
 דיזער אנטווארטעטע:
 איך בין עס צו פריידען:
 (יד) יענער שפראך:
 געהע דאך הין, זייענאך
 דעם וואהלבע פריידען די-
 נער ברידער, אונד דער
 העערדע, אונד בריינג מיך
 אונד עד גינג נאך שכם:
 (טו) אונטערזעגס פאנר איהן איין מאן, דא ער אויף דעם
 פערלע אירדע גינג, דער

(י) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם
 בשכם: (יג) ויאמר ישראל אל-יוסף
 הלו את אחיך רעים בשכם לכה
 ואשלחך אליהם ויאמר לו הגני:
 (יד) ויאמר לו לך-נא ראה את-שלום
 אחיך ואת-שלום הוצאן והשבני דבר
 וישלחם מעמק חברון ויבא שכם:
 (טו) וימצאם איש והנה תעה בשדה

נקוד על את

ת"א לך נא חולין י"ח, ז'. עקדה סער ד': וישלחם פוטים י"ח, ח':
 נאכריכט. ער שיקטע איהן אב פאן דעם טהאלע בייא חברון, אונד עד גינג נאך שכם:
 (טו) אונטערזעגס פאנר איהן איין מאן, דא ער אויף דעם פערלע אירדע גינג, דער

תרגום אונקלוס

רש"י

פסעוד על חטאתי [ליוז
 י"ד] לטתמתי: (יב) לרעות
 את צאן. נקוד על סת שלם
 הלכו סלל לרעות סת עמון
 [ז"ר]: (יג) הגני. לשון
 ענוה חריות נודדז למלות
 סציו ולע"פ שהיה יודע
 צלחיו שזונאן סותו: (יד) מעמק חברון. וכלל חזקן צהר סנלמד ויעלו צנגז ויצל עד חזרון
 [צמדז י"ג] סלל פעלה עמוקה של סותו לדיק הקצור צחזרון לקיים מה סנל' לסזרהס צן
 הצמדים כי גר יהיה זרעך [זרלסית ט"ו]: ויבא שכמה. מקום עוכן לפודענות סס קלקלו
 סצנטיס סס ענו סת דינה סס נחלקה מלכות צית דוד [סוטה י"ב] סנלמד וילך רחצעס סכמה
 [מלכים ס' י"ז]: (טו) וימצאם איש. זה גזרילל [תנחומס] סנלמד וסלטיס גזרילל [דניאל

גמר ית פהגמא: (יז) ויאזלו אחיהי למרעי ית עגא דאבוהון
 בשכם: (יג) ויאמר ישראל ליוסף תלא אחך רען בשכם ויתא
 ואשלחך לנחחון ויאמר ליה הא אגא: (יד) ויאמר ליה אגיל
 קען חיי ית שלם אחך וירי שלם עגא ואתיב לי פהגמא
 ושלחיה מפישר חקרון ואתא לשכם: (טו) ואשקתיה גברא

באור

דוד הקנלה השמחה צלנזס ופח סגדמה, וכן מתודגס צל"ס (איינמס גינגען): (יג) חלא
 אחך רעים בשכם, צמקוס סכנה סהדגו סנטי המקוס, זה סמעתי מר"י קרל חזידנו והנלה
 לי (כדעצ"ס), וכן כמז יצ"ע צתדגמו, ומ"ע יש להפליא מה כתחדש לו עתה סללח סת יוסף
 לרלות סלומס, ומדוע לס מנעס צתחלה מלילך לסס, סלל לפי סמסופר צספר הישר נכון
 סול, כי ז"ל ויהי צהיות צני יעקז דועיס צשכס ציוס סהול ויתמהכו, ויעצור עת סלסר
 כל סמקנה ולל צלו, ורל יעקז כי סתמהכו צניו צשכס וילמד יעקז צלצו פן יקומו עליהס
 סנטי סכס להלחס צס על כן ספלסר צולס היוס סזה, ויקרל יעקז סל יוסף צנו וילכו וכו'
 סג"ל: הגני, סעסה דזרדך, וסול לסון ענוה וחריות נודדז למלות סציו ולף על פי שהיה
 יודע צלחיו שזונאיס סותו (סס"י): (יד) והשיבני, פידוסו והסיצ לי: סעמק חזרון, וסלל
 חזרון צהר סנלמד ויעלו צנגז ויצל עד חזרון (צמדז י"ג כ"צ), סלל פעלה עמוקה סל סותו
 לדיק הקצור צחזרון לקיים מה סנלמד לסזרהס צן הצמדים כי גר יהיה זרעך (לקמן ט"ו י"ג).
 (רש"י), וסול מצ"ר, סלל לפי פסונו היה סוכן צעמק סללל חזרון צהר ולללה עמק לרגלי
 סהר, ונ"ה צספר הישר: ויבא שכמה, ולל מללס וילך יוסף צסדה סלל סכס לרלות
 סנה סנו סמו וסעס צדוך צמדז ולל ידע סנה ילך, (מספר הישר), ולכן סוסיף סמתרגס
 סלסכני ומרגס (אונטערזעגס פאנר), והכמות קילר צספור: (טו) וימצאם איש, לפי

תרגום אשכנזי

מאן פֿראגטע איהן וואס
זוכסט דוא ? (טז) ער
שפראך : מיינע ברידער
זוכע איך, זאגע מיר דאך,
וואָ זיא וויידען : (יז) דער
מאן שפראך : זיא זינד פֿאַן
היר ווענגע צאָגען, דען איך
האבע זיא זאגען האָרען :
לאסט אונס גען דותן גע-
הען ! יוסף גינג זיינען
ברידערן נאך, אונד פֿאָנד
זיא צו דותן : (יח) אלס
זיא איהן פֿאַן פֿערנע ער-
בליקטען, עהע ער נאָך
צו איהנען העראן קאם,

רש"י

ט' : (יז) גסעו מזה.
הסיעו עומן מן החוכ
[תנחומא] : גלכה דותינה.
לצקם לך ככלי דתות
שימיתוך זהם ולפי פשוטו
שם מקום הוא ואין מקרא
יולא מידי פשוטו : ויתגבלו.

וישב לו

וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תִּבְקֶשׁ :
(טז) וַיֹּאמֶר אֶת־אֲחִי אֲנֹכִי מִבְּקֶשׁ
הַגִּידֶדָה־נָא לִי אֵיפֹה הֵם רְעִים :
(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ גַּסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי
אֲמָרִים גָּלְכָה דְתִינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֲרֵי
אָחָיו וַיִּמְצְאֵם בְּדֹתָן : (יח) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ
מֵרֶחֶק וּבִטְרָם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְגַּבְּלוּ

תולדות אהרן איפה ז' ע"ו, ח' :

תרגום אונקלוס

וְהָאִישׁ תַּעֲיֵי בְּחֻקָּא וְשִׁאלִיה בְּבִרְא לְמִימַר מָה אַתְּ בְּעֵי
(טז) וַיֹּאמֶר ית אחי אָנָּה בְּעֵי חַיִּי כָעַן לִי אֵיכָה אֵינִין רָעִין :
(יז) וַיֹּאמֶר בְּבִרְא נָטְלוּ מִפָּא אַבְרִי שְׁמַעִית דְּאֲמָרִין גִּיזִיל לְדֹתָן
בְּאִזֵּל יוֹסֵף בְּתַר אַחֲוֵיהּ וַאֲשַׁבְּחִינִין בְּדֹתָן : (יח) וַיִּתְּחוּ יְתִיָּה מִדְּחִיק

יולא מידי פשוטו : ויתגבלו. נתמללו נכלים וערמומית : אותו. כמו אתו עמו כלומר אליו :

באור

פשוטו איש ממם אחד מעוזרי דרך, בן פירש הדאצ"ע וכן ת"א, גזרא, וכ"ת המתרגם האשכנזי
לכל חז"ל צתנחומא אמרו איש זה גזריאל שנאמר והאיש גזריאל (דניאל ט' כ"א), וכן תרגם
יז"ע, ואשכחיה גזריאל צדמות גזרא, וכן פירש"י, ובט זה איננו דחוק מן הפשט, כי כן נקרא
המלאך איש צפ' וישלח ויאצק איש עמו (שם ל"ז כ"ה), ונאמר לחריו כי שרית עם אלהים
(שם כ"ט), כי דאיתי אלהים פנים אל פנים (שם ל"א), ומפורש ע"י הושע וישר אל מלאך
ויכל (הושע י"ז ה'), וכן סופר צספר הישר זימלאהו מלאך ה' תועה : והנה תעה וגו', להביד
חשיבותו של יוסף נכתב זה שלא רצה לחזר לאציו כשלא האלם צשכס אלל צקסם עד שמלאם
ולע"פ שיהיה יודע שמתקנאים צו הלך וצקסם כמו שאלמר לו אציו והסיצני דצר (הרשצ"ס) :
(טז) איפה דם רעים, אס תדע, ומלת איפה נכתבה צה"א על פי המסורת והקצלה :
(יז) גסעו מזה, תהמקום הזה, וכן לא היתה צזה קדשה (לקמן ל"ח כ"א), צמקום הזה :
כי שמעתי אומרים, שמעתי אותם שהיו אומרים, ויתכן שיאלמר גסעו הרועים מזה, כי
שמעתי אנשים אומרים נלכה דותינה אולי הם אחיך, דצר עמו כמכתיר פנים מן הענין
(הרמצ"ן). ובפירושו הדאשון ת"א : דתינה, לפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יולא מידי
פשוטו (רש"י), וכ"ל הרשצ"ס לפי הפשט שם העיר וגם צשופטים (ל"ל צמלכים צ' ו' י"ג)
היא נזכרת, והנה דתינה כתוצ ציו"ד ולהלן צדתן צלא יו"ד והמקום אחד : (יח) ויתגבלו
אותו, נתמללו נכליות וערמומיות עליו כמו וארור נוכל (מלאכי א' י"ד), צנכליהם אשר נכלו
(צמדצר ב"ה י"ח). (הרשצ"ס), וכן פירש"י והדאצ"ע, וענינו המחשבה הדעה הצפונה צלצ
ויהיה ממנה המעשה צערמה ותרגום להרגו צערמה (שמות כ"א י"ד), למקעליה צנכילו,
ואנקלוס תרגם וחזיצו, ויז"ע תרגם ולתייעטו תרגמו לפי הכוונה, וכ"ה צספר הישר ויתיעלו
עליו להמיתו : אתו, רש"י ז"ל כתב שאלתו הוא צמקום אהו שפירושו עמו, והוא צמקום
אליו, וכוונתו שלא נפרש אותו ממם ככל אותו שצמקרא המורה על הפעול, ואי אפשר
לפרש צן פה כי פועל בהתנכלות עומד הוא ואין יוסף הפעול ממנו, וצפרע ההתפעל לא יהיה
לעולם יולא, לכן צריך לפרש שאלתו שצ על ויתגבלו ואיננו כמו ממם רק הוא צמקום אליו,

וישב לו

תרגום אשכנזי ר"ב

פֶּאֶסְטֵעֵן זײַא שׂאָן דען באַ-
זען אנשלאג, אײַהן צו
טאַרשען: (יט) אײַנער
שפראך צום אנדערן:
דאַרט קאַממט דער טרײַ-
מער הער: (כ) גון
קאַממט, וויר וואָללען
אײַהן ערשלאגען, אײַן אײַנע
דער גרובען ווערפֿען, אונד
זאגען: אײַן ווילדעס טהיר
האבע אײַהן געפֿרעסען,
אלסדאן וואָללען וויר זע-
הען, וואס זײַנע טרײַמע
זײַן ווערדען! (כא) אַלס
ראובן עס האָטע, ער-
רעטטעטע ער אײַהן פֿאַן
אײַהרער האנד; שפראך
שפראך פֿערנער צו אײַה-

אֲתוּ לְהַמִּיתוּ: (יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-
אָחִיו הִנֵּה בָעַל הַחֲלָמוֹת הִלְזָה בָּא:
(כ) וַעֲתִידָהּ לָבוֹ וְנִהְיֶה וְנִשְׁלַכְהוּ
בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וַאֲמָרְנוּ חַיָּה רָעָה
אֲכָלְתָּהוּ וְנִרְאָה מִה־יְהוָה חֲלָמָתוֹ:
(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר
לֹא נִכְנּוּ נַפְשׁ: (כב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
רְאוּבֵן אֲלֵת־שָׁפְכוּדָם הִשְׁלִיכוּ אֹתוֹ

ת"א וישמע זכות ח' ע"ז:

רש"י

(כ) ונראה מה יהיה
חלומותיו. אמר רבי יצחק
מקרא זה אומר דרשוני דוח
הקודש אומרת כן הם
אומרים כהרבה והנחוצ
מסיים ונראה מה יהיו
חלומותיו נראה דבר מי

יקום לו שלכם לו שלי וא"ל שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכין סיהרגוהו צטלו
חלומותיו: (כא) לא נכנו נפש. מכת נפש זו היא מיתה: (כב) למען הציל אותו. דוח

תרגום אונקלוס

וַעֲד לָא קָרִיב לְנִתְהוּן וַחֲשִׁיבוּ עֲלוּהִי לְמַקְטִילִיה: (יט) וַאֲמָרוּ
זָבֵר לְאַחֵוֹהִי הָא מָרִי חֲלָמָא דִּיבִי אֲתִי: (כ) וַיִּכְעַן אִירָו
וַנִּקְטִילִינִיה וְנִרְמִינִיה בְּחַד מִן זִבְיָא וְנִימַר חִיתָא בִּישְׁתָּא
אֲכָלְתִּיה וְנִיחִי מַה יְהִי בְּסוּף חֲלָמָהִי: (כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן
וַיִּשְׁינִיבִיה מִיָּדֵהוּן וַאֲמָר לָא נִקְטִילִינִיה נַפְשׁ: (כב) וַאֲמָר לְהוּן

באור

וכן ת"א עלוהי, ויז"ע עלוי: (יט) ויאמרו איש אל אחיו, צם' הישר כתוב ויאמר שמעון
אל אחיו, וכן תרגם יז"ע ואמרו שמעון ולוי דהוי אחין צעיטתא בצד לאחוי: הלזה, כל הלזה
כשרואים אותו מדחוק, וכן מי האיש הלזה (לעיל כ"ד ס"ה) (עיין מה שכתנתי עוד שם),
זי"ל צלע"ז (וצל"א יענער), אזל הזה ליש"ט צלע"ז (וצל"א דייער), כמו המן הדע הזה
(חסתר ז' ו'), כשהוא צקרוצ (הרשצ"ס): (כ) לבו ונהרגהו, לשון הזמנת צני אדם, וכן
לכו ונמכרנו לישמעאלים, וכן הזה נא (לקמן ל"ח ט"ז), הזה נתחכמה (שמות א' י'), וכן
ראה אנכי נתן לפניכם היום (דברים י"א כ"ו) (הרשצ"ס), ועיין מ"ש צפסוק הזה כלצנה
(לעיל י"א ג'), וצפסוק לכה נשקה (שם י"ט ל"ז), וצם' עלים לתדופה (הנדפס כצד) צפסוק
הזה נתחכמה (שמות א' י'): ונראה מה יהיו חלמתיו, עליזה דרך לעג נראה אחדי מותו
אם נשתחוה לו, וכן תרגם המתרגם אשכנזי, וכן נראה שהיא דעת אונקלוס ויז"ע: (כא) ויצלהו
מידם, שלא נהרג, והוא כלל, ואח"ז פרט ופירש האין, ויאמר לא נכנו וגו', וכן תרגם המתרגם
האשכנזי (ספרחך נעהאויך): לא נכנו נפש, לא נכנו מכת נפש להוליא נפשו (הרשצ"ע),
וכפירש"י וכן מתורגם צל"א: (כב) אל תשפכו דם, אל תהיו שופכים דם צדיקים חלילה
לכם, והכוונה לראובן צכל זה היתה להצילו להשיצו אל אציו, והנחוצ ספר מה שאמר להם
ראובן ושמעון אליו, אזל דברים אחרים אמר להם מתחלה שלא קצלו ממנו כמו שאמר להם
הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו צילך ולא שמעת' (לקמן מ"ז כ"ז), וכאשר ראה שלא
שמעו לעצמו אמר להם אם כן אל תשפכו דם צדיקים ולא אמר דמו כי הראה עצמו שלא יאמר
כן לאהצתו דק שלא יהיו שופכים דם לימד אותם שאין עונש הגורם בעונש השופך דם צדיו
(הרשצ"ן), ולי נחמס שיתבן עליו השמיט הכתוב גם דבריו הרשעניים, ויאמר לא נכנו נפש

תרגום אשכנזי

וישב לו

אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וַיָּד אֶל-
תְּשֻׁלְחֹ-בּוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם
לְהַשִּׁיבּוֹ אֶל-אָבִיו: שְׁלִישִׁי (כג) וַיְהִי
כִּאֲשֶׁר-בָּא יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו וַיַּפְשִׁימוּ
אֶת-יוֹסֵף אֶת-כְּתָנָתוֹ אֶת-כְּתָנֶת

נען: פֿערטיסט קיין בלוט!
ווערפֿט איהן ליבער אין
דיזע גרובע, דיא אין דער
וויסטע איזט, לעגט אבער
היינע האנד אן איהן
(דיזעם שפראך ער) אום
איהן פֿאָן איהרער האנד
צו ערדעטטען, אונד צו
זיינעם פֿאטער צוריק צו
ברייגען: (כג) אלס נן

יוסף צו זיינען ברידערן היינעקאממען, צאגען ויא איהם זיינען רעקאזיס, דען בונטען רעק נעם-

תרגום אונקלוס

רש"י

ראובן לא תישדון דקא רמו יתיה לנובא קרין די במדברא
ידא לא תושטון ביה קריל לשיןקא יתיה מידהון לאתבותיה
לות אבותיה: (כג) ויהי כד אמתא יוסף לות אחותי ואשקחתי
את כתנתו. זה חלוק: את כתנת הפסים. היל שבוסיף לו כתי

הקדש מעיד על ראובן שלא
למד זלזל ללל להליל אותו
שיצא הוא ויעלנו משם למד
למי צבור וגדול שצולק לא
יתלה הסרחון ללל צי: (כג) את כתנתו. זה חלוק: את כתנת הפסים. היל שבוסיף לו כתי

באור

הוא מלמדו הרשע, ודלה צו לא נכנו כלל לא צדיק ולא ע"י גרמא, וכדלה שלא שמעו לו,
לז למד להם אל משפכו דם השליכו אותו וגו', ולכן חלקם הכתוב לז' פלמדים: אל הבור
הזה אשר במדבר, טעמו למד הכה הצור הזה עמוק ולא יוכל לללל ממנו והוא צמדד ואלס
ילעק אן מושיע לו כי אן עוצר עליו, וימות מלליו, כן פי' הרמז"ן: תשלחו, לשון הושה:
למען הציל אותו מידם, הכתוב מעיד על ראובן כי להלילו נתכוון כמו שמוכיח סופו, והיתה
כוונתו לללל למ"כ ולהעלותו משם להציאו אל מצו, למד למי צבור וגדול שצולק לא יחלה
הסרחון לללל צי, ותיצת למען סז על וילמד שזלזל הפסוק, ושעורו וילמד אליהם ראובן
(למען הציל אותו מידם להשיצו אל מצו) אל משפכו דם וגו': (כג) ויפשימו, פועל יולל לשני
פעולים שילמדו לו שיפשיע אותה צעלצו (הרמז"ע), והולך לזה צעצוד שהקל והגדד פשר
זה יולללל לשני, כמו ופשט את צגדיו (ויקרא ו' ד'). מהקל והוא יוללל לגני, לפשט את
החללים (ד"ה א' י' ח'), יוללל לשני מצנן הכדד, וכן צפסוק והפשיע את העלה (ויקרא א' ו').
כחז כהן לו הלוי נלוי אליו, הכוונה שיכול להפשיע ע"י לחי, ואן הכדד לדקדוק הזה, כי
מללכו שרשים שגס ההפעיל דומה לננין הקל לס עומד לס יוללל, ואן הפרש ציגים רק
צקלות וכדדות המללכה: את כתנתו את כתנת הפסים, למד את כתנת הפסים למד שילמד
את כתנתו לפי שעליה קנלו צו, ול' הושה"ס את כתנת הפסים, יש הפרשים (נל"ל ונדפס
צשנוס), לא הזכירה לללל לרמוז לך שהיא גרמ' תחילה השנלה, חה לינו, לללל לפי שהוא לומד
לפנינו ויללחו את כתנת הפסים להטעותו שיחשוד צלצו כי חיה דעה לללהבו, כמו שילמד
ויכירה וילמד כתנת צני לכן הוא מזכירה כלן עכ"ל. והנה דש"י פשר את כתנתו, זה חלוק,
את כתנת הפסים, היל שבוסיף לו מצו יותד על לחיו עכ"ל, והוא מצ"ד, והוא דרך דש
כי לפי פשוטו הוא דק צלוד כוסף כי לא למד וללל כתנת הפסים, וכ"ה צס' הישר ללל
הפשיטוהו דק עכתנת הפסים, ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (דען בונטען רעק נעהולד).
והרמז"ע כתז והכתנות צלשן הקדש החלוק הדנק לעור והנה העדימוהו והשליכוהו ערום אל
הצור עכ"ל ללל מן הכתוב לללל למד לחות אצללוס, ועליה כתנת פכים כי כן תלצנה צנות
המלך הצחולות מעילים (שמואל צ' י"ג י"ח), משמע שאן הכתנת דוקא הדנק לעור, כי אן
המעיל המלצוש הדנק לעור, לללל יוצן לפי הענין, כי הכתנת שצגדי כהינה היל הדנק לעור
כי המעיל היה שס מלצוש למד והכהן לוצש אותו על האצנט אשר על הכתנת, ולכן נקראת
כתנת סתם ואינה נעשה לכדד דק לקצל הזיעה ואינה נעשה דק מפשתן לללל, לללל השרים
לוצשים עוד כתנת למד והיל נעשה לכדד ונעשה מלצעים שונים גס ממשי לפעמים, והיל
אינה נקרא' כתנת סתם דק כתנת פסים ותקרא ג"כ מעיל, והיה לו ליוסף שתי כתנות,
לחת הדנק לעור והיל החלוק מפשתן, ולחת העליונה הכשונה, ולחת הפשיטוהו ולללל הכיחורו

וישב לו

תרגום אשכנזי ריג

ליד, דען ער אן האטטע:
(כד) נאהמען איהן, אונד
ווארפען איהן אין דיא
גרובע, דיא גרובע אבער
וואר לעער, אונד קיין
וואססער דאריננען:
(כה) הערנאך זעטצטען
זיא זיך מאהלצייט צו
האלטען, זיא זאמען זיך
אום. אונד ערבליקטען איינע קאראוואנז (רייזעגעזעלשאפט) פֿאַן ישמעאלים דיא קאם פֿאַן

הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלְיוֹ: (כד) וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלָכֵהוּ
אֵתוֹ בַּגֶּרֶה וְהַבּוֹר רֶק אֵין בּוֹ מַיִם:
(כה) וַיֵּשְׁבוּ לֵאכֹל-לֶחֶם וַיִּשְׁאוּ עֵינֵיהֶם
וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה אֲרֻחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה

ת"א וְהַבּוֹר חֲגִיגָה ב', ח' • סַצַת כ"ז, ח':

תרגום אונקלוס

יותר על לחיו [צ"ר]:
(כד) וחבור רק אין בו
מים. מעשמע שנלמד והצור
רק ליני יודע שאין צו מים
מה פלמוד לומר אין צו מים. מים אין צו לנל נחשים ועקרצים יש צו [צ"ר סצת כ"ז]:

וַיִּסַּף ית בְּחִיגָיָה ית בְּחִיגָיָה דִּי עֲלוּחִי: (כד) וַיִּקְבְּהוּ וַיִּרְמּוּ
יְתִיָּה לְנוֹבָא וְנוֹבָא רִיקָן לִית בִּיה מַיָּא: (כה) וַאֲסָקְרוּ לְמִיבָלָא
לְחָסָא וַאֲסָקְרוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲזוּ וַחֲזוּ שְׂרֵת עֲרָבָאִי אֲתִיָּא מִן לָקֶד
מַה פֿלמוד לומר אין צו מים. מים אין צו לנל נחשים ועקרצים יש צו [צ"ר סצת כ"ז]:

באור

ערום, ולכן יפרש הכתוב את כתנתו את כתנת הפסים, וכדעת המתרגם האשכנזי, ועלי ספק
גם דעת יצ"ע כן היא שכתנת סתם הוא מלבוש אחר, וליננו הכקדל כתנת פסים, כי כל
כתנת הגלמוד צנבדי כהונה מתרגם כיתונל, לנל כתנת פסים תרגם פרבד, שהוא ליזה מלבוש
עליון, ועל פיו תרגם גם המתרגם האשכנזי (רחק), וגם דעת הצ"ר שזכרתי היא שהיה לו
סתי כתנות, אך הוא דרש מיתורל דקדל שהפשיטוהו שתיבה, לנל לפי פשוטו של הקדל הוא
רק תוספת צלור: (כד) וחבור, כמו צלר לנל צלר נחפירה לצד מצלי צנין לנל הצור צננין,
ועית הסהר נקדל צור לפי שהוא דומה לצור, אשר צצית הצור (שמות י"ז כ"ט), צציע הסוהר,
ודליליו מן הצור (לקמן פ"א י"ז), וכן הקצר, ונמשלתי עם יורדי צור (תהלים כ"ח א'),
(ד"ק צגושים שרש צור): אין בו מים, שסלס היה צו מים לא היה משליכין אותו שסלס
כן היו מעצנין אותו וממיתין אותו צידים והם אמרו ויד אל תשלחו צו, וידנו אל תהי צו לגרום
לו מיחה (הרש"א), וכן כתב הרמב"ן, והוסיף עוד וז"ל וכתב דש"י מעשמע שנלמד והצור
רק ליני יודע שאין צו מים מה ת"ל אין צו מים אין צו לנל נחשים ועקרצים יש צו, לשון
דש"י מדדרי דז"ל, ול"כ היו נחשים ועקרצים נחמדי הצור, לו שהיה עמוק ולא ידעו צהס,
סללו היו דוליס אותם ולא יחקו ליוסף היה הדור צדור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא לדיק
במוד וידעו כי זכותו תלילנו מכל דע ואיך יגעו צמשיח השם אשר הוא חפץ צו ומלילו, ובענין
שנלמד ללהי שלח מללכל וסגר פוס לדיותל ולא חלומי כל קנל די קדמוהי זכו השתכחת לי
(דמיאל ו' כ"ג), לנל הם לא ידעו צדור, וע"ד הפשט ילמד והצור רק אין צו מים כלל שגם
לס היו צו מים מעט יקדל רק, וכן כי מת לכת ולא מחיה (מלכים ז' כ' א' וישעיה' ל"ח א'),
כלל צסום פמים והכל צלור וחזוק עכ"ל: (כה) ארחת ישמעאלים, כמו שת"ל, היידת
ערצלי, לפי שהשיידות הולכות תמיד הארחות והדרכי נקדלו הן עלמין על לשון אורחות,
(ד"ק צגושים שרש ארח), ושמעאלים תרגם לנקלוס וצ"ע צכל מקום, ערצלי: נכאח,
הרש"א צסם רצי משה הכהן פי' דצר נחמד וכן ודלס את צית נכתה (ישעיה' ל"ט ז'), כי
הי"ו והל"ף יתחלפו שהם אותיות הנה, ודש"י כתב, כל נכומי צשמים הרצה קרוי נכלת
וכן ודלס את כל צית נכתה (מלכים ז' כ' י"ג), כדקחת צשמי, ולנקלוס תרגם לשון שבויה
עכ"ל, וכ"ה צצ"ר, והנה לדעת דש"י יהיה נכלס כלל, ולרי ולט פרע סליו, ונדלס לי שצעל
הטעמים מסכים לפידש"י, כי על הדור כשיצאו שלשה שמות פרעיים דלופים, יהיו הפמים
הרשומים מחוצרים כמו ומשפע ודיעה ומקל (לעיל כ"ה י"ד), מדק שס אָנוש (ד"ה א' א' א')

לנל לס הרלשון הוא כלל ושמים האחרונים פרעו, יהיה הכלל צעעם מפסיק והפרעיים יתחצרו
כמו וסס אָנוש לנלס וילחק (לקמן פ"ח ט"ז), (ועיין פ"ח ט"ז) פולדות (לעיל כ"ו ב'),
צפסוק וישמר משמרתו), ול"כ הוליל והעמיד מה נעם מפסיק צמלת נכלת, וחצר מלת ולרי

תרגום אשכנזי

וישב לו

מִגְלַעַד וּגְמִלֵיהֶם נִשְׁאֵים נִכְאֹת וַיִּצְרִי
וְלֹא הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרֵימָה:
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוֹדָה אֶל־אֶחָיו מִה־בָּצַע
בִּי נִהְרַג אֶת־אֶחָיו וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמִי:

ת"א ויאמר סנהדרין י', ז':

ווען וויר אונזערן ברודער אומברענגען, אונד בעדעקקען ווין בלוט, (דאז הייסט, פֿערהעהלען ווינען

תרגום אונקלוס

רש"י

(כח) ארחת. כתרגומו: ויגמליהון סעיגין שעף וקספ ולטום אגלין לאחמא למצרים:
שירת על שם הולכי אורח: (ט) ויאמר יהודה לאחיהי מה קמזן גתהגי לגא צרי. נקטול ית
וגמליהם נושאים ונו'.

למה פרסם הכתוב את משלם להדיע מתן שכרן של לריקים שלק דדן של ערצים לשלם
ללם כפע ועטקן שריחן דע ולזה כודמנו צשמים שלל יזק מדים דע: נבאח. כל כנוסי צשמים
הרצ ה קרוי נכלת וכן ודלס את כל צית נכותה [מלכים ז' כ'] מרקחת צשמיו ולקלום תרגם
לשק שעוב: צרי. סרף הנוטף מעלי הקטף והול נטף הנמנה עם סמני הקטורת: ולוט. לוטימל
שמו צלשק משנה ורצפיו פי' שרש עשז ושמו אשטרוולחיה צשככת נדה: (כו) מה בצע. מה

באור

ולט צטעם, יהיה נכלת כלל אל כל מיני צשמים ולח"ז פרט לחיה מיני צשמים הוליכו, ולזה
תרגם המתרגם האשכנזי נכלת (געווירלע): וצרי, הצד"י שו"ל לצד, ולל נמלל עוד צשול
לצד, כי לם צק"ח ופעם אחת צחולס, ופנב ודצש ושמן וצרי, (יחזקאל כ"ז י"ז), למנס צפי'.

הצרי חלוקים הצפרשים, הרלצ"ע פי' צשם דצ סעדיה גלון כי הול הנעשה משצעים וחמשה
עקרים, (ו"ג צחור צנמוקיו לם' השרשים כתצ צשרש לרה צשמו ע"צ עקרים), ולדעת יוסף
צן גוריון הול פרי לו שמן הלילן שהוצל מיריחו אל מצרים, ורצי ישמעאל אמר (צכריתות דף
' ע"ב), כנוסחל ר' שמעון אומר הצרי לינו ללל שרף הנוטף מעלי הקטף) שהוא שרף ולנחמו
נסבוק על דעתו ע"כ דצרי הרלצ"ע, וכן הסכים רש"י, ללל מה שאמר מדעת יוסף צן
גוריון היל שהוא שמן הלילן שהוצל מיריחו למצרים, לינו כן, רק שהוא מפרש כן פנב האמר
ציחזקאל ולל צרי, כי ז"ל צפ' ל"ח מספרו לעצדים, וילכו הלון וצול עד יריחו עיר הרים
ויחנו שמה, ונקרל שם העיר עיר הרים כי צמקום הול היה לומח לילן אפרסבח הנקרל
צל"סלס אשר ממנו ילל השמן הטוב הנקרל שמן אפרסבח והול שמן פנב עכ"ל, וכן צצ"ר פ'
מקן צפסוק מעט צרי (לקמן מ"ג י"א), אשר צלס"ס קטף, וכן מתורגם צל"ס (בזלחא), ועיין
מה שכתוב מזה צפסוק קחו מזמרת הלון וגו' מעט צרי וגו' (לקמן מ"ג י"א): ולל, פידשו צו
כי הול הנקרל צלע"ז קשטלני"ל"ס, וצצדלשית דצה צפ' מקן (מ"ג י"א) ולט, משטיכי, והול פרי
גס שרף לילן ששמו (מלסטיכס) לו (לענטיסקוס), והר"ר צנימן מוספי' כתצ צתוספת
הערך ערך לטס, כי תרגום וצרי ולט וקטף ולוטוס, פידוש צלשק יוני ורומיי מין עץ גצוס
ופריו כמו פול טוב למאכל ולחזק הצטן ולינו דל צכל הארצות, יש נטע נקרל צשם זה
וצצעוליו פלשה עלק זה כנגד זה וצרלש הצצעוליס פורחים נלמים קטמים דקים לו לצמים לו
ירוקים וריחם ערצ עכ"ל, והנטע ידוע, נקרל (מעליללטוס), צל"ס (מטיינקלוע), וכוונת
הכתוב על פרי העץ ששמו כך, וכן תרגם המתרגם האשכנזי (לחטוס), יש פותרין אדמו
(ללדלחוס) והול שרף לילן (לעדע), וריחו כודף, ורש"י כתצ ולט לוטימל שמו צלשק משנה,

וצ"ל פי' שרש עשז ושמו אשטרוולחיה צשם' נדה עכ"ל, וצרש"י כ"י אשטרוולחיה, והול
מין עשז ער גדול צלרנות החמות צן מיני הדגן, והול טוב לרפואה, נקרל גס צל"ג
(חסטערלזלייח), וצלשק רומי (לריסטולוי"ל"ה): (כו) מה בצע, מה תועלת: וכמינו את
דמו, ונעלים את מיתתו, לשק רש"י, וכן אמר אונקלוס ונכסי על דמיה, והננת שהוא

(כז) לָכֵן וְנִמְכַּרְנוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וַיָּדְנוּ
אֶל־הַהִיבֹּ כִי־אָחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא
וַיִּשְׁמְעוּ אָחִיו: (כח) וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁי־
מְדִינָה סָחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־
יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף

טאָרט) ? (כז) קאָממט ,
וויר וואָללען איהן דען
ישמעאלים פֿערקויפֿען!
אונד אונזערע האנד ניכט
אן איהן לעגען, דא ער
אונזער ברודער, אונזער
פֿלייש איזט; דיא ברידער
געהאָרעכטען: (כח) דא
דיא מענגער, קויפֿלייטע
פֿאן מדין, פֿאַרבייא קא-
אונד פֿערקויפֿטען יוסף דען

מען, צאָגען זיא, אונד בראכטען יוסף הערויף אויס דער גרובע,

תרנום אונקלום

רשי

מען כתרגומו: ובסינו את
דמי. ונעלים סת מיתחו:
(כז) וישמעו. וקצילו מניה
וכל שיעה' שהיא קצלת
דזרים כגון זה וכגון ושמע
יעקב אל אציונעשה וכשמע

אַחוּנָא וְנִבְשִׁי יֵת דְּמִיָּה: (כז) אִיתוּ וְנִבְנִינִיָּה לְעֶרְבָאִי וַיָּדְנָא לָא
חָהִי בִיָּה אָרִי אַחוּנָא בִּיכְרָנָא הוּא וְקָבִילוּ מִנִּיהָ אַחוּהִי:
(כח) וַיַּעֲבְדוּ נַבְרִי מְדִינָאִי תַנְרִי וְנִגִּידוּ וְאַסִּיקוּ יֵת יוֹסֵף מִן גּוּבָא
וְנִבְנִינִיָּה יֵת יוֹסֵף לְעֶרְבָאִי בְּעֶסְרִין פִּסְפִּסְתִּי אִיתוּ יוֹסֵף לְמִצְרַיִם:

מתרגם נקצל וכל שהיא שמיעת האזן כגון ושמעו את קיל ה' אלהים מתהלך בגן ודקה שומעת
ישכע ישראל שמעתי את פלונות כלן מתרגם ושמעו ושמעת ושמע קדמי: (כח) ויעברו

באור

נפשונו כי המנהג צדוקי מסתרים להרג הנדלח ולקצרו ולכסות דמו צעפר כענין שנאמר
ויעמדה צחול (שמות ז' י"ז). ולכך אמר להם הנה אנחנו הורגים את אחינו ומכסים את
דמו צעפר כי קן יחשז לנו (הרמז"ן): (כז) וישמעו אחיו, וקצילו מיניה, וכל שמיעה
שהיא קצלת דזרים כגון זה וכגון ושמע יעקב אל אציו (לעיל כ"ח ז'), נעשה ונשמע (שמות
כ"ד ז'), מתרגמים נקצל. וכל שהיא שמיעת האזן וכו', כלן מתרגמים ושמעו, ושמעת וכו'
(רש"י): ועיין מ"ש צפ' ורל' (לעיל כ"א י"ז): ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו וגו',
פה יש מצוה גדולה למפרשי הפשט, הם רש"י והרמז"ע והרמז"ן והרש"ס, כי מתחלה אמר
ישמעאלים ואח"כ עדינים, וחזר ואמר וימכרו את יוסף לישמעאלים וסוף הפרשה אמר נדכיס,
והנה לדעת הרמז"ע במדינים יקראו ישמעאלים, וגם הרש"ס ז"ל כ' זכמו זה שמדן ומדן
ישמעאלים אחים היו, ומדן וישמעאלים אחד הם, והציא הרמז"ע רל' לסדרתו מן הכתוב,
שאמר על מלכי מדן כי ישמעאלים הם (שופטים ח' כ"ד), והרמז"ן ז"ל צטל רל' וכו', וזהו
והשיז על דבריו, ואולם גם פי' הרמז"ן ז"ל צזה אינו מחוור אללי יראה הקודם את דבריו שהוא
דוחק את עצמו מאוד בצלור הכתיב, מלמד שהוא ז"ל צעלמו הרה שדבריו נגד דברי רבותינו
ז"ל, והנה אף שהותר למפרשי הפשט לעזוז דברי חז"ל צתדדשי' ולצאר יאשונו של מקרא צלופן
אחר, מ"ש לא יהיה זה כי אם צמקום שאפשר לישז הכתוב צלופן יותר נאית ומסכים עם
ניצב הל' וקשור המלמדים, אך צפסוקים סלפנינו דעת דז"ל תסכים יותר צהתרת הספקות,
נלמד לזכיר. אמרו צצ"ר, שנמכר פעמים רבות, ונחלקו שס רצי ידן ורצי הונל, ר"י אומר
ד' פעמים נמכר, אחיו לישמעאלים, וישמעאלים לסחרים, וסחרים למדינים, ומדינים למלרי',
(דס ר"ת פסים, פוטיפר סחרים ישמעאלים עדינים), ור"ה אמר חמש, מדינים מכרו אותו
לדומוס' של מדינה, צל פוטיפר ולקחו מדימוסי' של מדינה, (יראה לי שאינו דולה לפדש והמדני'
כמו עדינים, ואמר שהוא דימוסי' של מדינה, שהוא שר הממונה על המדינה), וגם צס' הישר
חזר שנמכר פעמים רבות, וכפי העסופר שס צלריכות צפרטים דזיס, יהיו כל ענייני הכתובי'
מיזשרים ומצוארים הטיצ צלי לחץ וקושי כלל רק שהכתוב קלד צספידים כדרכו צרו, נלמד
הודעתין צכמה מקומות, כי לפי הספור ההוא, צערס צלה אליהם מרחת הישמעאלים, עצרו
לנשיס מדינים ללכת גלעדא ושמעו את קול יוסף מן הצור, וימשכו ויעלו איתו, וצעצדס על
לחיו, רלו האחים יוסף ציד המדינים, וצלו להלחם עמהם ולקחת את לחיהם מידס צחזקה,
צלמדם שהוא עצדס ומרד צס, והמדינים פחדו מגזורתס, והתללו לקמותו מהס צעשריס כסף,

תרגום אשכנזי

וישב לו

לִישְׁמַעְאֲלִים בְּעֶשְׂרִים כָּהֵן וַיָּבִיאוּ
אֶת־יוֹסֵף מִצִּירְיָמָה: (כט) וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן
אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע
אֶת־בְּגָדָיו: (ל) וַיֵּשֶׁב אֶל־אֲחִיו וַיֹּאמֶר
הַיֵּלֶד אֵינֶנּוּ וְאֲנִי אֲנִי־בָא:

ישמעאלים אום צוואנציג
וילבערשטיקקע, דיזע
בראכטען יוסף נאך
מצרים: (כט) אלס ראובן
צור גרובע צוריק קאם,
אונד יוסף ניכט מעהר
אין דער גרובע וואר, צער-
רים ער זיינע קליידער,
(ל) קעהרטע צו זיינען
ברידערן צוריק, אונד
שפראך: דער קנאבע

איזט ניכט דא, איך אבער, וואָ זאל איך הין?

תרגום אונקלוס

רשי

(כט) וַיָּחֶב רְאוּבֵן לְנוֹבָא וְהָאֵלִית יוֹסֵף בְּנוֹבָא וּבֹעַ יִתְלָבִישׁוּהִי:
(ל) וַיָּחֶב לְזוֹת אַחִיהִי וַאֲמַר עוֹלִימָא לִיתְזִהִי וְאַנָּא לְאָן אַנָּא אֲתִי:
הדצה: וימשכו. צני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים וישמעאלים למדינים
והמדינים למצרים: (כט) וישב ראובן. וצמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך לשמש את
לציו"ל עסוק היה צסקו וצתעכיתו על צלזול ילועי לציו: (ל) אנה אני בא. אנה מצעדו

באור

וכאשר הלכו משם התנחמו על מקחם, מיראתם אולי גנוז הוא מארץ העצרי צד צעלי זרוע
ההם, עודם מדברים והנה ארחת הישמעאלים ההולכת מגלעד למצרים הנזכרת צאה נגדם,
וימכרו המדינים לישמעאלים את יוסף צעשרים הכסף אשר נתנו לו לחיו, והישמעאלים
הודיחו מלרימה למכרו שם. הנה הקריצו לצא מלרימה, ויפגעו צם ארצעה אנשים מצני
מדן צן אצרהם, וימכרו להם את יוסף צחמשת שקלים, והישמעאלים צאו מלרימה לדרכם,
וגם המדינים שצו מלרימה ציוס ההוא, וילכו אל פוטיפר למכור לו את העצד העוז אשר צידם,
ופוטיפר צדלותו את תארו ומדלחו, אמר לא עצד ולא צן עצד הוא זה, ארצע מאות כסף
אתן לכם כאשר אמדתם, אם תצילו אליו את מוכרו אליכם, להביד לי את דצרו, אולי גנוז
הוא. וילכו המדינים ויצילו לו את הישמעאלים אשר מכרוהו אליהם, ויגידו לו לאמר עצד
הוא ולנחנו מכרוהו, וישמע פוטיפר את דצרי הישמעאלים ויתן את הכסף אל המדני. והנך
רואה שלפי הספורי הללו יתישרו כל הדכסי ויותרו כל הספקות הנופלות צפרשה זו צלעדם,
גם חז"ל קצלו שנמכר פעמים הדצה, אף שלא נזכר צנתוצ כי אם שתי פעמים, מאחיו אל
הישמעאלים, ומהישמעאלים לפוטיפר, ומה שזכר שפוטיפר לא אצה לקנותו מידם, אם לא
יצילו אליו את מוכרו הרשונים, גם זה מוזכר צצ"ר (פרשה פ"ו סי' ד'), ויקנהו פוטיפר,
איש מלרי. בצר עדום (ד"ל שאיש מלרי מיותר, אלא שצא להודיע שהיה איש מלרי צחכמתו
שהנתוצ משצחם צחכמה), ומה הוות ערימותיה, אמר צכל מחוס גרמני (פי' איש לצן). מוכר
כוש וכלן כושי מוכר גרמני אין זה עצד. אמר להם הציאו לי עצד. ואין לשון מיד זה אלא
עצד, היך מד"ל אכני אערצנו מידי תצקשנו (לקמן מ"ג ט'), על כן אמר מיד הישמעאלים
ע"כ. וכן תרגם יצ"ע פיד הישמעאלים צערצנות מן ערצאי. והנה הדצצ"ס ז"ל שלא דאה
את ספר הישר השתכל צעומק פשוטו של מקרא, וכוון אל מקלת הדצרים המסופרי שם, מן
מהמדינים שחשצ גם הוא כי הם המדינים, וכנראה שכן הוא דעת התרגומים, ועיין להלן
צפסוק והמדינים מכרו אותו ונו' מה שאפרש שם ע"פ פשוטו של מקרא: (כט) וישב ראובן
אל הבור, וצמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לשמש את לציו ד"ל עסוק היה צסקו וצתעכיתו
על צלזול ילועי לציו (דס"י). ודצרו האחרונים הם צצ"ר: (ל) ואני אנה אני בא, אנה
אצרה מצעדו של אצא, ונתצ הרצצ"ע הזכיר אכני צ' פעמים והאחד רצ דק דרך הלשון כן
עכ"ל, וכצד כתצתי צהקדמה וצצאורי כמה פעמים שיוכפל הכנוי לחזק כוונת הענין ולהדות
יותר על שלילת ההפך, ופה יורה על שלילת התרעומת על שאר אחיו, כי צעצוד שהוא צנוד
לא יתלה התנחמו אלו כי ישמעו אליו אלו הקטנים ממנו, וצ"ל ואני (ולא אתם), אנה

וישב לו

תרגום אשכנזי רמז

(לא) ויא נאהמען יוסף'ם
רצק, שלאכטעמען איינען
ציגענבאק, אונד טונק-
טען דען רצק אין דאז
בלוט: (לג) ליסען דען
בונטען רצק איהרעם פֿא-
טער איבערבריינגען, אונד
זאגען: דייעם האבען וויר
געפֿונדען; ערקענגערצק,
צב עם דייעם וצֿהגים
רצק זיין צדער ניכט:
(לג) ער ערקאנטע איהן,
אונד שפראך: עם איזט
דער רצק מיינעם וצֿהגים,

רש"י

של אצל: (לא) שציר
עזים. דמו דומה לשל
אלם: הכתנת. זה שמה
וכשהיא דזוקה לתיצה
אחרת כגון כתנת יוסף
כתנת פסים כתנת צד נקוד
נתנת: (לג) ויאמר כתנת בני. היא זו:
חיה רעה אכלתהו. כללה צו רוח הקודש סופו
שתגדה צו שטת פועיפר [נ"ר] ולמה לא גלה לו הקצ"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה

באור

אני צא, וכן מתורגם צל"א (איך חבבר, וזו יחלל איך הין?): (לא) ויטבלו, העצילה קרובה
לענין הרחילה אך הרחילה היא רק לנקו' הדבר והעצילה היא שימת דבר היצט צדצר הלח כולו
או מקלמו צין לנקיון צין להפך: הַפְתָּנָת, זה שמה וכשהיא דזוקה לתיצה אחרת כגון כתנת
יוסף, כתנת פסים, כתנת צד, נקוד פֿתָּנָת (רש"י), ומסתבר כדצדיו צעצור שלל נמאל צכל
המקדל פֿתָּנָת צנפרד ולל פֿתָּנָת, צסמיכות, ואין כן דעת הרד"ק צשרשים שרש כתן רק שג'
משקלים יש לזה השם, א' פֿתָּנָת, ולל ישמנה צננויים וצדצו כמו את פֿתָּנָתו, וילצס פֿתָּנָת
(ויקרא א' י"ג), כי המשקלים הדגושים לל תשתנה צהס תנועת פ' הפעל צעצור דגש ע"פ,
רק חולס התי"ו נשתנה לק"ח תולדתו, ומשקל הצ' פֿתָּנָת, שמלכוה צסמיכות, ויהיה הנפרד
ג"כ פֿתָּנָת (אף שלל נמאל, צפלים גִּחְשָׁת, קִטְּת, שגמלאים כן גם צנפרד), ומשקל הצ'
פֿתָּנָת צעצור שגמאלל את הַפְתָּנָת, שש (שמות ל"ט כ"ז), ולינו סמוך, צעצור הצ"ל הידיעה
שגמאלל, רק שתיצה מושכת עמה אחרת את הכתנת כתנת שש: (לב) וישלחו את כתנת
הפסים ויביאו אל אביהם, צנווי או ויצאו השלוחים המציאים כי שלחו אותה ועודם צדותן
ולמדו זאת מלכו הכר כל או ששלחוה לל צצרון לצית האחד מהם וצצואם הכניסוה לפני אציהם
ולמדו לו זאת מלכו וכל זה להכתכר צענין כי אס שתקו היה חושד אותם לאמר אתם הרגתם
אותו כי ידע קלחתם צו, ויש מפרשים וישלחו שתקעו צה השלח לקרעה צמקומות דצים כדמות
שני חיות מלשון צשלח יעצרו (איוב ל"ו י"ג), (וכפי' ר"ע ספורנו והרד"ק צשרשים שרש שלח
צס- יש מפרשים), וטעם הפסים כי שלחו אותה שיכירנה צפסים אשר עשה לו (הרמז"ן):
(לג) כתנת בני, היא זו (רש"י): חיה רעת אכלתהו, כאשר נראה מן הדם שעל הכתנת:
שרף שרף יוסף, תמוצד פה המקור מצנין הקל עם העצר מצנין פֿעַל, כי דלוי להיות העי"ת
צקצון. ונשתנה לחולס צמול מקצלת דגש צמו וימרק וישמר (ויקרא ו' כ"א):

(לא) וַיִּקְחוּ אֶת-כְּתָנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ
שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת-הַכְּתָנֶת בַּדָּם:
(לב) וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-כְּתָנֶת הַפָּסִים וַיְבִיאוּ
אֶל-אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מִצְאָנוּ הַכֶּרֶם-
זֶה הַכְּתָנֶת בְּגָדָה הִוא אִם-לֹא:
(לג) וַיִּכְרְהוּ וַיֹּאמֶר כְּתָנֶת בְּנֵי חַיָּה רָעָה

תולדות אחרן וישחטו זנחיס ע"ח, ג': ויטבלו ערכין ט"ז,
ח': הכר סוטה ט', ח':

תרגום אונקלוס

(לא) ונקסיבו ית פתונא דיוסף ונקסיו צפיר צר עזי וטבלו ית
פתונא בדמא: (לב) ושלחו ית פתונא דפסי ואיתיאו לור
אבוהון ואמרו דא אשכחנא אשתמודע בען הכתונא דברך
היא אם לא: (לג) ואשתמודעה ואמר פתונא דברי חיתה

נתנת: (לג) ויאמר כתנת בני. היא זו:
חיה רעה אכלתהו. כללה צו רוח הקודש סופו
שתגדה צו שטת פועיפר [נ"ר] ולמה לא גלה לו הקצ"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה

תרגום אשכנזי

וישב לו

אֲבִלְתָּהוּ מִרְחַק מִרְחַק יוֹסֵף: (לד) וַיִּקְרַע
יַעֲקֹב שִׁמְלֹתָיו וַיִּשָּׂם שָׁק בְּמִתְנָיו
וַיִּתְאַבֵּל עַל־בָּנָיו יָמִים רַבִּים: (לה) וַיִּקְמוּ
כָּל־בָּנָיו וְכָל־בָּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאֵן
לְהַתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֶרֶד אֶל־בָּנָי

אין וילדעם מהיר האט
איהן געפרעסען! יוסף
איזט צערריסען וואָרדען:
(לד) יעקב צערריס זיינע
קליידער, לעגטע איינען
זאָ אום זיינע לענדען, אונד
טרויערטע אום זיינען וואָהן
לאנגע צייט: (לה) אללע
זיינע וואָהנע אונד מאַכ-
טער טראטען אויף, איהן
צו טראָסטען, ער ווייגערטע זיך אבער טראָסטען צו לאססען, אונד שפראך: איך ווערדע פֿילמעהר

צו טראָסטען, ער ווייגערטע זיך אבער טראָסטען צו לאססען, אונד שפראך: איך ווערדע פֿילמעהר

תרגום אונקלוס

רש"י

בִּישָׁתָא אֲבִלְתָּיָה מִקְטִיל יוֹסֵף: (לד) וַיִּבְזֶע יַעֲקֹב לְבוֹשׁוֹהִי
וַאֲסַר שָׁקָא בְּחִרְצִיָּה וַאֲתַאבֵּיל עַל בָּרִיָּה יוֹמִין סְנִיָּאִין: (לה) וַקְמַר
כָּל בְּנוֹהִי וְכָל בָּנֹתִיָּה לְנַחֲמוֹתִיָּה וְהָרִיב לְקַבְּלָא תְּנַחֲמִין וַאֲמַר
אַרְי אֵיחֻזַּת עַל בָּרִי כִּד אַבְיָלָא לְשִׁאזֵּל וּבְקָא יְתִיָּה אַבְוָהִי:

וסתפו להקצ"ה עמהם
[תנחומא] אזל יחזק היה
יודע שהוא הי אמר היאך
לגלה והקצ"ה אינו דולה
לגלות לו: (לד) ימים
רבים. כ"צ שנה משפירש

ממנו עד שירד יעקב למלרים שנאמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכן שלשים שנה היה צעמדו
לפני פרעה וסצע שני השצע ושנתיים הרעצ כשצא יעקב למלרים הרי כ"צ שנה כנגד כ"צ שנה
שלא היים יעקב כצוד אז ואם [מגילה ע"ז] כ' שנה שהיה צצית לזן וצ' שנה צדך צצוצו מצית
לזן שנה וחצי צסכות וששה חדשים צצית אל וזהו שאמר ללזן זה לי עשרים שנה צציתך לי הן
עלי וסופי ללקות כנגדן: (לה) וכל בנותיו. רצי יהודה אומר לחיות תאומות נולדו עם כל שצט
ושצט וכשאו'. רצי נחמי' אומר כנעניות היו אלל מהו וכל צנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרל

באור

(לד) שק, השק הוא לצוש למר או חבור למר ילצג אדם אוחו על צצרו וחול פחות ועצה
וקשה כי צעת הצער והאצל ילצג אדם אוחו או יחבור, ואפשר שיביה שרשו שקק והדגש צחצורו
יוביח (רד"ק צצדשים שרש שק): ימים רבים, כ"צ שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למלרים
שנאמר יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכן שלשים שנה היה צעמדו לפני פרעה וסצע שני השצע
ושנתיים הרעצ כשצא יעקב למלרים כי צהתודע יוסף אל אחיו אמר כי זה שנתיים הרעצ צקדצ
הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חרים וקציר (לקמן מ"ה ו'), הרי כ"צ: (לה) וכל בנותיו,
הרצצ"ע והרמצ"ן פי' צתו וצת צנו, והולרכו לזה צעצור צנתיו זהוה לשון רצים ולא היה לו
רק צת אחת. דינה צת לאה, אזל לא נמלאו לו צנות רצים רק שתיים יכצד צת לוי ושרח צת
אשר, והנה יכצד על דעת חז"ל לא נולדה עד צול יעקב למלרים צהיותו צין החומות, ושרח
לדעת אונקלוס צפ' פינחס פסוק ושם צת אשר שרח (צמדצד כ"ו מ"ו), לא היתה צתו רק צת
אשתו כאשר הציא שם הרמצ"ן נוסח מ"א, ושם צת אחת אשר שרח, ולכן נאמר צפ' ויגש
וצני אשר ימנה וישוה וישוי וצדיעה ושרח אחתם (לקמן מ"ו י"ז), לפי שלא היתה רק אחתם
מן האם ולא צת אשר, וכן סופר צס' הישר שהדורה צת אצימאל צן עצר צן שם אשת אשר
הציאה עמה מעצר הנהר את סדח צתה, והיתה צת שלש שנים, ותגדל הנערה צצית יעקב
ע"ס, והרמצ"ן ז"ל כתצ צסוף דצדיו וז"ל ויתכן שיכנס צכלל הזה גם כלותיו עמסן כי צכלל
הצנות יקראו גם הכלות כן או כמאמר חכמים אין אדם נמנע מלקרוא לכלותיו צנותיו, וכן
אמרה נעמי לכלותיה, שצנה צנתי (רוב א' י"א וי"צ), אל צנתי (סס י"ג), לכי צתי (סס
צ' צ'), ואיננו רק דרך חצה צלצד כמו הלא שצעת צתי (סס ח'), (ר"ל שאיננו מאמר חמית'
רק מאמר צעז איש נכרי, וקראה צתי דרך חצה) עכ"ל, וזהו דעת ר' נחמיה צצ"ר והיט
תסכים לפשטו של מקרא: כי ארד, לא אנהס אלל ארד על צני אזל שאלה (הרצצ"ס), הנה
יפרש מלת כי שאחר שרש מאן צלשון אלל כמו בי שאחר מלת לא, כמ"ס צפ' וירל על ויאמר
לא כי צחקת (למעיל י"ח ע"ו), כי ענין מאן הוא צדצור או צמעשה וצזה יצדל מפעל לא אצה,
כי לא אצה הינה על הרצון והמחשצה, והמאן על הצטוי והמעשה, ויהיה באלו אשר ויאמר

וישב לו

תרגום אשכנזי רמז

אבל שאלה נבדך אתו אביו:
(ו) והמדנים מקרו אתו אל-מצרים
לפוטפר סרים פרעה שר
הטבחים: פ רביעי

צו מיינעם זאָהן טרויערנדי
אין דיא גרופט פֿאהרען;
אלזא בעוויינטע איהן זיין
פֿאטער: (לו) דיא מדנים
פֿערקויפֿטען איהן נאך
מצרים אן פוטיפר, האָפֿ-
בעדיענטען דעם פרעה,
פֿירסטען דער לייבוואכע:

רש"י

תרגום אונקלוס

(נ) ומדנאי ובינו יתיה למצרים לפוטפר רבא דפרעה רב
קמולא:

וסצור שמת שעל המת נבזרה גזרה שיעתנח מן הלז ולל על החי [צ"ר]: ארד אל בני. כמו
על צני והרצה אל תשמשין זלשן על אל שאל ולל צית הדעים [שמואל ז' כ"א] אל הלחח ארד
האלהים ואל מות חמיה ואישה [שם א' ד']: אבל שאלה. כפשוטו לשון קצר הוא זלזלי אקצר
ולל מתנחם כל ימי. ומדרשו ביהגס סימן זה היה מסור צידי מפי הנבזרה אלל לא ימות אחד
מצני צחי מוצח אל שמי רואה ביהגס: ויבך אותו אביו. ילחח צובה היה מפני נדתו של
יעקב אלל לא היה מתלצל שהיה יודע שהוא חי: (לו) הטבחים. שוחטי צהמות המלך:

באור

לא סנחם, כי אלל ארד וגו', וכן תרגם המתרגם האשכנזי: אל בני, כמו על צני והרצה אל
תשמשין זלשן על, אל שאל ואל צית הדעים (שמואל ז' כ"א א'), אל הלחח ארד. האלהים
ואל חמיה ואישה (שם א' ד' כ"א) (רש"י), וענינו כמו צעזור צני, אלל סנקלוס מתרגם, לצני
וכן יצ"ע, לות צני, מפרשים אלל כפשוטו, על דרך וילסוף אל עמיו (לקמן כ"ה ח'), ועוד
דעים, וזלשן זה אמר דוד על הילד אשר את לו, חני הלך אליו והוא לא ישת אליו (שמואל ז'
י"ז כ"ב), וכן תרגם המתרגם האשכנזי: שאלה, כפשוטו לשון קצר הוא, זלזלי אקצר ואל
מתנחם כל ימי, וכ"ת יצ"ע, לא קצורתא, וכן מתורגם זל"א: ויבך אחו, ענינו עליו:
אביו, לפי פשוטו הוא יעקב, והוא כלל שאלה הפרט ולכן מתורגם זל"א (חלוק בעוויינטע),
והדש"ס נ' ויבך אתו אביו, כל' זמן מרובה, ולפי שהוא מיותר דרשו חכמים אציו ילחח, אף
כי היה יודע שלא נהרג עכ"ל, כי ילחח היה עדיין חי כי לא מת עד אשר י"צ שנה אחר מנידת
יוסף. וכתב רש"י שילחח היה צובה מפני נדתו של יעקב אלל לא היה מתלצל שהיה יודע
שהוא חי, וכן תי"צ"ע על ילחח: (לו) והמדנים, כצר האדרכתי צצאור המדנים למעלה צפסוק
ויעצרו סנשים מדינים וגו': אל מצרים, כמו צמלרים, וכן ויחד אף צלק אלל צלעם (צמדצר
כ"ד י'), פי' צלעם, קצר אצרהם את שדה אשתו אל מערת שדה המכפלה (לעיל כ"ג י"ט),
כמו צמערות ודעים קן: סרים פרעה. הרד"ק צלשיש שדש סרם כתב שהם הגסודסים (שלא
יתאוו אלל אשה), ופוטפר סרים פרעה היה סרים צלים ולא סרים הגיד לפיכך היתה לו אשה,
ויש סרים שענינו שד ומעונה, והיו סדיסים צהיכל מלך צלל (ישעיה ל"ט ז'), וכן תרגם יונתן
ויהי דרצין, וכן תרגם סנקלוס פוטיפר סרים פרעה, על שני סדיסיו (לקמן ע' ז'), סדיסי
פרעה (שם ז') דרצין עכ"ל, וכן תרגם פה יצ"ע, וכן מתורגם זל"א (האָפֿבעדיענטען),
ונכתב ר"א צחור צנמוקיו לספר הצדשים (שם), כי לא נמלאו המשרתים נקדחים סדיסים דק
צמלרים וצלל ופרס ומדי כי צלסון הארלות רוצ משרתי המלכים הם מסודס' עכ"ל: שר
הטבחים, שוחטי צהמות המלך (לשון דש"י), וכן וידם הטבח (שמואל א' ט' כ"ד), לרקחות
ולטבחות (שם ח' י"ג), אלל יותר קרוז דעת סנקלוס (שתרגם רצ קטוליה), צעזור היות
צית הסהר צציתו ומלינו עציחה להריגת האנשים, הכינו לצניו מטבח (ישעיה י"א כ"א),
טבחית לא חמלת (איכה ז' כ"א), ורליה לדצר הכתוב צדניאל לאריוך רצ טבחיה די מלכא די
נפק לקטלא לחכימי צלל (דניאל ז' י"ד) (הרמב"ם), וכ"ת יצ"ע והירושלמי, רצ ספוקלטריא,
והוא זלשן דומי העמונה על הריגת צני אדם, והרד"ק צמלרים שדש טבח הצים כלס תחת
ענין אחד שהוא הצניחה קלסם וציחת הצהמות וקלסם וציחת צני אדם, אלל רצי יונה חלק
מהם לענין ציאל וכן עשו רוצ המפרשים ודמו אותם ללשון הערצ סאומר למצול הצער טצ"ך

תרגום אשכנזי

וישב לח

לח (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש עד-איש עד-קמי ושמם חירה: (ב) וירא-שם יהודה בת-איש בנגני ושמם שוע ויקחה ויבא

לח (א) אום דיאזעלבע צייט
יהודה פֿאַן זיינען ברירערן הינאב, אונד שלוג זיינע צעלטע ביא איינעם מאננע אום ערלם, דער חירה היס: (ב) יהודה זאה דאזעלבעס דיא טאכטער איינעם קויפֿמאננס,

רש"י

ת"א ויהי בעת סופה י"ג, ז'. סנהדרין ק"ז, ח': וירא פסחים ז', פ':

תרגום אונקלוס

לח (א) ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויש עד-איש עד-קמי ושמם חירה: (ב) וירא-שם יהודה בת-איש בנגני ושמם שוע ויקחה ויבא

לח (א) ויהי בעת ההוא. למה נסמכה פרשה זו לכלן והפסיק

צפרשתו של יוסף ללמד שהדיווחו לחיו מבזולתו כשרלו צלרת לציבם למרו סתה למרת למכרו לילו למרת להסינו היינו שומעים לך: רמ. עלת לחיו: עד איש עדלמי. נשתתף עמו: (ב) כבעני.

באור

וחי'ת צעזרי כ"ף צערזי, והמפרגם האשכנזי שתרגם (פירסטען דער לייבווארבע) כי עלפנים היו מנהג מלכי סוריה וסוריה (וצרצרי'ם) שהאנשים השומרים ראש המלך היו ג"כ מעומים על הריגת בני אדם תחויצי פיתה, ועם שכזר צטל המנהג הזה צלרן ישמעאל, עדין כול נהג (וצרצרי'ם), אלל קסרי (מלרוק'ם):

לח (א) ויהי בעת החורא, צסדר עולם (פרק ז'), למרו כי צעת הציא כעשעשו למר מכירת יוסף, וצעצור שאין מן העת שנמכר עד צול יעקב עם שצציט נפשת ציתו (שניניהם נולדו חלרן וחמול צני פרץ צן יהודה מתמר כלתו), רק כ"צ שנים, לכן למרו שם כחשצן הזה, שנה למת לעיצורו של ער, הגדיל עד כצע שנים ונשא אשה, הרי שמנה, שנה למת לער, שנה למת לאונן שייצם, שנה למת לשני אלמנה צית לציך, שנה למת לירצו הימים ותמת צת שוע, שנה למת לעצורו של פרץ, הגדיל פרץ ז' שנים ונשא אשה, הרי י"ם, (הגלח מו"ה יעצ"ן עמדן ז"ל מביא שם צפירושו, הרי כ', ונכון הול לפי כחשצן) שנה למת לחלרן, שנה למת לחמול, וחלרן וחמול ירדו עמו למלרים עכ"ל, והרלצ"ע ימאן מלקנל כחשצן הזה כי דע צעימו הלחץ הזה למר שנשאו ער ואונן ופרץ צהיותם צני ז' ופרץ הוליד צנים תינף למר שנה לנשואיו, כי למר שליננו דלוי להוליד עד שיהיה צן י"צ שנה, ולכן יפרס צעת הציא, קידם המכרו, וכמזיו משם נסעו הגדגיה וגו', צעת הציא כצדיל ה' למ שצע הלח וגו' (דצדים י' ז' וח'), ושצע הלוי נצחר צשנה השנית, ונסעו אל גדג צשנת הארצעים, ולמה הזכיר הנתוצ זאת המעשה צמקום הזה, והיה דלוי להיות למר והמדנים מכרו לומו פרשת ויוסף הורד מלרימה, להפריש צין מעשה יוסף צדצר למת מלוי (שנצט ילרו כדכתיב וימאן), למעשה לחיו (שהלך למר ילרו צתמר כדכתיב הזה כל אצול סליך), אלה דצרו, אלל צם' הישר סופר ג"כ שצשנת מכירת יוסף לקח יהודה למת למתו, וגם כל השצטים לקחו נשים למר מכירתו: וירד יהודה, צלמרו וירד כדלם כי מדותן לעדלס כול ירדה, וכדדש ידוע, והרלצ"ע כתצ כי הצל מלד לפון של עולם לדמותו הול יורד (ור"ל כדלם כיווד כי עיקר הישוז הול מקום השוה ללפון העולם): ויט, מלמ לחיו (רש"י), וכי"ת סנקלוס ויצ"ע, וסטט, כי ויט סהלה (לעיל י"צ ח' ול"ה כ"א), מתרגמים ופרסיה למשכניה, אלל צמכלל יופי מפרס ויט עד ליט עדלמי, נעה סהלו עם ללמו עד שהלך לעדלס ונתחצר עם זה הליט: (ב) בת איש כבעני, למר סנקלוס תנרל כלומד ליט סוחר שצל לטור צלרן צסחודתו, ודעתו לומד כי צני יעקב ושתמרו מלשל כנעניות כלשר ליה לציבם ילחק גם לצדכס, וכן הזכירו צגמל צמס' פסחים (דף כ' ע"א), והיו נשיהם מלריות עמוניות מולציות ומיחויסי צני ישמעאל וצני קטורה ולכך יחד ככתוצ על שול צן שצעון ושול צן הכנעניות (לקמן ע"ו י' ושמות ו' ע"ו), כי היל לצדו צהס וגט שס דדשו שהיל דינה שנצלה לננעמי, ודצותינו נחלקו צדצר למרו ד' יהודה למר פלומות נולדו עם השצטים ונשלוס ד' נחמיה למר כנעניות היי, ויתכן שלל הקפיד ד' נחמיה ציחוסן שלל נמכוץ שלל לומד שנשאו מנשי לרן כנען, אלל היי מן הגדים והמושצים

אליה: (ג) ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: (ד) ותהר עוד ותלד בן ויקרא את שמו אונן: (ה) ותסף עוד

דער שוין היס, היירא-
טהעטע זיא, אונדוואהנ-
טע איהר בייא: (ג) זיא
ווארד שוואנגער, געבאר
איינען זאָהן, דען נאנטע
ער ער: (ד) זיא ווארד

אבערמאלס שוואנגער אונד געבאר איינען זאָהן; דען נאנטע זיא אונן: (ה) זיא געבאר ווידערום

רש"י

תרגום אונקלוס

חגל [נ"ר] א (ה) והיה
בזיב. שם המקום [פסחים
ל' צ"ד] ולומר לך על שם
שפסקה מלכת נקלס כוצ

יהודה בתי גבר תגרא ושמיא שוע ונפבא ועאל לזחא:
(ג) ועדיאית וילידת בר וקרא ית שמיא ער: (ד) ועדיאית עוד
וילידת בר וקרא ית שמיא אונן: (ה) ואופיאת עוד וילידת בר

באור

הנשים מכל הארצות או עמוניות ומולציות ומיתר העמים כי לא נתכוון רק לחלוק על דני
יהודה שלא נשאו לחיותיהם שלחותו מן האם אסורה לבני נח (הרמב"ם) וגם הרמב"ם מפרש
כנעני תנר ולמד כי מצות כנען היו נזהרים, וכן רש"י, וכן ת"א וי"ע, והרמב"ם אומר יש
לומר כנענים כוחד כמו כנען צדו מאזני מדתה (הושע י"ז ח'), ועם תוספת יו"ד ולא יהיה כנעני
עד (זכריה י"ד כ"א), ועל פיהם מרגם כן המתרגם השכנזי, ונעצור שהיו יושבי ארץ כנען
צפת ההים ידועים ופפורסמים צמחיה. והיו סוחרים את כל הארצות אל איים רבים צמחיה, והיה
השאל שם כנעני על כל תגר. וצ"ל וחי יעקב (לקמן כ' י"ג), כתב רש"י ז"ל וישלו אתו צניו,
ולא צני שכן לוס אל יענו צמחיה אחד מצניכס לפי שהם מצות כנען, והיה זה לפי
ששאל צן שמעון הנקרא צן הכנענית ושלה צן יהודה היו מצות כנען, ולכן יולד את כלם,
ולפי שוע כנעני עמם היה, וכן השמע צמר צמר הישר המודיע שמות כל נשי צני יעקב ויחוסן
צמר, אשר לא נזכרו במקרא ולא צמרשים. וכפי המלך מלך היו כל האחים נזהרים צמחיה
לציהם שלא לשאת אשה מצות כנען, חק מלכות ויהודה, ושמעון לא נשא את הכנענית
לשאה, כי אם להיות שפחה לדינה אשתו, והוליד ממנה את שולל לצד, ויתר צניו הוליד
מדינה, ויתכן שלא עזר צזה על צמחיה אציו, שלא היתה הקפידה רק על השאה, לא על
הפילגש, ולכן לקח אברהם את קטורה, שהיתה מצות כנען. והכתוב לא זכר דוד מנשי צני
יעקב, ואלו רק אשת יהודה וכלתו, ונדלה לי שהכונה צזה על יחוס השלשלת הקדושה,
שבמנה ילדה מלכות צית דוד ומשיח לדקנו שיצא צ"צ, ולפי שציצו השא (שלא היה רק דוד
רציעי מלוי, והיה צן צנו של קהת שהיה מצאי מלדים, וכן נחשק צן עמינד נשיא יהודה צמדצר
כיה רציעי לחלוק שהיה מצאי מלדים), היה הדוד מפורסם שנשא יהודה כנענית, והוליד
ממנה צנים, ולא היה מפורסם שצא אל תמר שליינה כנענית. כי לא שכח אומה עוד רק
צפצם ההים צפתח עינים על הדרך, כמו שאמר הכפוז ולא יסף עוד לדעתה (לא הוסיף,
כדעת דוד המפרשים הפשטנים), לכן צא הכתוב לספר צמחיה שאלתו הרשונה היתה צמחיה
צפ אים כנעני כמפורסם לו, והוליד ממנה ב' צנים, וב' מהם מתו צלי זרע ונשארה הב', ולא
מהם הול הזרע הצמוד, וספר שהיתה זקוקה ליצם, ונתגלגל הדוד הצא יהודה אליה, ואף
שהצנה לזונה, הנה צמחיה מוטלת עליו לו על צנו מלכות יצום, (כי לו היתה המלכה
למח מקדוצי משפחת צעלה כמו שהלריך צזה הרמב"ם), וכן אמר יהודה לדקה ממני כי על כן
לא נסתיה לשלה צני, ר"ל וחל עלי חיוצ היצום, והולידה צ' צנים לדיקים ע"י מלכות היצום,
ואף יהודה לא יסף עוד לדעתה, ומן היצום הזה ילדה המשפחה הקדושה מלכות צית דוד
ספמכונ צמחיה ציעינו: (ג) ויקרא את שמו ער, יהודה קרא את שמו ער מלשון עוררה את
בצורת (תהלים פ' ב'), ואלתו קראת כס השני אוקן ולא ספר הכתוב למה ויתכן שתקש צלדתי
כי דרך נשים לקרא שם צניהם על זה כלם יעצן שקדשה שמו יעצן לומר כי ילדתו צעלז (ד"ה
א' ד' ט'), וגם כן עשתה אס אוקן והול מלשון ויהי העם כמתאננים (צמדצר י"א א'), מה
יפליין אדס חי (איהם ב' ל"ט), כמו צן אובי דחל (לעיל ל"ה י"ח). ויהודה לא הקפיד לשנות
שמו כיעקב אציו (הרמב"ם): (ה) ותקרא את שמו שלה וחיה בכזיב בלדתה אחר, כתב
רש"י על שפסקה מלכת נקלס כוצ לזן היו פהיה לי כמו אכוז (ידעיה ט"ו י"ח), אשר לא

וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שִׁלָּה וְהָיָה
בְּכֵזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ: (ו) וַיִּקַּח יְהוּדָה
אִשָּׁה לְעַר בְּכוֹרָו וּשְׁמָהּ תָמָר: (ז) וַיְהִי
עַר בְּכוֹר יְהוּדָה רָע בְּעֵינָי יְהוָה
וַיִּמְתְּהוּ יְהוָה: (ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן
בֵּא אֶל-אִשְׁתִּי אֲחִיךָ וַיְבִיֵם אֹתָהּ וַהֲקִים

איינען זאָהן, אונד נאנג-
טע איהן שלֵה; ער וואר
צו כזיב, אלס זיא איהן
געבאר: (ו) יהודה נאהם
פִיר זיינען עלטעסטען
זאָהן איינע פֿרויא, דיא
היס תמר: (ז) אבער ער
יהודה'ס עלטעסטער
זאָהן וואר אין דען אויגען
דעם עוויגען מיספֿעלליג,
אונד דער עוויגע לים איהן
שטערבען: (ח) דא
שפראך יהודה צו אונן:

ת"א והיה יצמות ל"ד, ז':

וואָהנע דער פֿרויא דיינעם ברודערס ביא, אונד נים זיא צור ברודערעהע, דאמיט דוא דיינעם ברודער

תרגום אונקלוס

רש"י

וַקָּרַת יָת שְׁמִיָּה שִׁלָּה וְהָיָה בְּכֵזִיב בְּד יִלְדַת יִתְיָה: (ו) וַנָּסִיב
יְהוּדָה אֶתְמָא לְעַר בּוֹכְרִיָּה וּשְׁמָהּ תָמָר: (ז) וְהָיָה עַר בּוֹכְרָא
דִּיהוּדָה בִּישׁ קָדָם יְיָ וַאֲמִיתִיָּה יְיָ: (ח) וַאֲמַר יְהוּדָה, לְאוֹנָן עוֹל

לשון היו תהיה לי כמו לנצח
[ידמיה ע"ו] אשר לא יכזבו
מימיו [ישעיה נ"ה] ולא לא
כן מה צא להודיענו ונצ"ר

דליתי ותקרא שמו שלה ובומד פסקת: (ז) רע בעיני ה'. כדעתו של אונן משחית זרעו שנאמר צאונן
וימת גם אֹתוֹ כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה עד משחית זרעו כדי שלא תתעצב ויכחיש

באור

יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח ו"ח), שאם לא כן מה צא ללמדנו, ודעת הראש"ע שספר הכתוב
למה נולדו ואמר צלדתי אתו כאלו אמר צלדתי אותם כי במקום אחד נולדו כלם, ור"ע
ספורנו כתב שקראתו שלה לשון אל תשלה שהוא שם צלתי נאות מפני שיהודה הי' אז זכאי
ותוחלתה נכזזה מראות פני אישה צעת לדתה והוא אש היה שם לא היה מסכים צקריאת שם
צלתי נאות עכ"ל: (ו) תמר, לשון צ"ר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר אמר משום רבי
מאיר תמר צתו של שם היתה ובתיב וצת איש כהן וגו' לפיכך הוליאזה ותשרף עכ"ל, וכן תרגם
פה יצ"ע, וגדולה הפליאה כי שם מת צהיות יעקב צן חמשים שנה. והתימה על דפ"י שכתב
צסוטה (דף י' ע"ח), שמשנת ששים ליעקב כלו שנותיו של שם, כי המעיין צחשצון הכתובים
יראה שצשנת כ' ליעקב מת שם, ואף אם נניח ששאל שם אשה אחרת קודם מותו וילדה לו
את תמר צשנת מותו, עכ"ז היתה אז קרובה לצת שצעים, ואיך השיאה יהודה לצנו שהי' צן
ט' לו י' שנים, אצל צם הישר כתוב תמר צת עילס צן שם, ולפ"ז יתכן שעילס חי שם מאות
שנה כאציו (והי' אז חי עדיין לפי החשצון כשיעוין צכתוצ), לו קרוב להם וילדה צזקמותו,
והיתה אז עדיין רבה צשנים: (ז) רע בעיני ה', כדעתו של אונן משחית זרעו שנאמר צאונן
וימת גם אתו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה הי' עד משחית זרעו כדי שלא תתעצב
ויכחיש יפיה (דפ"י), והוא מגמרא דיצמות (דף ל"ד ע"ג), וכן סופר צם הישר, ולשון הרמב"ן
לא הזכיר הכתוב פשעו כאשר עשה צאחיו אצל אמר כי צחטאו מת להודיע שלא היה זה צעונס
יהודה על מכירת יוסף כי הכללה עמדה על המכירה ולא הי' צצית האציות שכול זולתי זה
שהי' רע צעיני השם כי זרע לדיקי' צצורך ועל כן הי' יעקב מתאצל על צנו ימים רבים וישאן
להתנחם שהיה הדצד צעיניו עונס גדול לו מלצד אהצתו אֹתוֹ עכ"ל: (ח) ויבם אחיה, הראש"ע
כת' טעמו אחר שלתה יצמה הראה היצום וזהו צא אל אשת אחיך עכ"ל, כוונתו כי יצם הוא
שם ענס פרטי לאחי צעל האשה, והוא הנקרא צל' משנה גיסו, ולכן יקשה לדעתו לשון וַיְבִיֵם,
כי כצד הוא יצם לה גם צהיות אחיו צחיים, לכ"א כי פירושו הראה לה שלתה יצם לה מאז
שהיה אחיך חי, וזה צעשות החיוצ המוטל עליך להקי' זרע לאחייך והיינו שתשאלה, והנה לפי
דעתו כצד פעל יבם מן השם יבם, והנה אף שנראה שגם הרד"ק צשרשים הסכים עמו צזה,
מ"מ לא כן דעתו, אצל אומר אנו כי אחי צעל האש' לא נמצא לי שם פרטי צל' מקרא וכן לא

וישב לח

תרנום אשכנזי ריה

נאכקאממען פֿערשאפֿסט:
(ט) נון וואוסטע אונן ,
דאס דיא נאכקאממען
ניכט איהם געהאָרען
ווערדען; ווען ער אַלזאָ
ווינעם ברודערס פֿרוי־א

**זרע לאַחיד: (ט) וידע אונן כי לא לוֹ
יהיה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם-בָּא אֶל-אִשְׁתּוֹ
אֲחִיו וְשָׂחַת אֶרְצָה לְבִלְתִּי נָתֵן-זֶרַע**

ביאוו־אחנטע, פֿערדערבטע ער עס צור ערדע אום ווינעם ברודער קיינע נאכקאממען צוגעבען:

רש"י

יפיה: (ח) והקם זרע. הצן
יקרל ע"ש המת: (ט) ושחת
ארצה. לש ענפנים וזורה

תרנום אונקלוס

לִּית אִתָּה אֶחָד וְיִבֶּם יָחַד וְאָקִים זֶרַע לְאֶחָד: (ט) וידע אונן
אֲבִי לֹא עַל שְׁמִיָּה מִתְקָרִי זֶרַע וְהָיָה כִּד עָלִיל לִית אִתָּה

באור

נמלל שם פרטי ללש' אחיו. רק אחי צעלה נקרא אחי אישה, ולשת אחי האיש נקרא' לשת
אחיו. ולכן צמדת העריות נאמר ערות לשת אחיך לא תגלה (ויקרא י"ח ע"ו), ולא נאמר
ערות יצמתך לא תגלה, רק חז"ל צלשן המשנה קראו לו שם חדש. גיסה, ולה גיסתו, כי ל'
מקרא לשוד ולשן חכמים. לחוד, שכל שם יבם, הוא שם תלך ונגזר מן הפעל יבם, והפעל
הזה לא הונח רק על לקיחת לשת אחיו שמת צלל צנים, לאשה, ולזו יש לו תלך יצם ולה
יצמת (עס שלל נמלל הנפרד משם זה לנקזה צמקד', כי נמלל צמקד' ג' פעמים יצמתו, וז'
פעמים יצמתך, כולם צתי' דגושה, ולס הי' הנפרד יבמה. היתה הפי' דפוי צנחיס כמו
מן צדקח, צדקתו, ומן ברכח, ברכתי). ולא הונח להם התלך הזה רק צמקוס שיש יצוס
והיינו כשמת אחיו צלל צנים, והאשאל השם יצמת גם כל נשי שני אחים שמתו צלל צנים,
שנקראו כן על שם צעליהן שכל אחד מהם היו ראו ליצם לשת אחיו לפי שמת אחיו צלל צנים.
ולכן נאמר הנה שזה יצמתך וכו' שווי אחרי יצמתך (רות ט' ט"ו), והתלך הזה יש לו גם קודם
היצוס אחר שמת אחיו צלל צנים, צעצור היצוס שחל עליו: והקם זרע לאחיד, הצן קרל על
שם המת, לשן רש"י, ולכן זה שמת כי צמלות התור' נאמר גם כן יקוס על שם אחיו המת
ולא ימחה שמו מן ישראל (דברים כ"ה ו'). ולכן היצוס מלווה לקרא לצנו כשם אחיו המת ונאמר
צצמו וגם את רות המואבית לשת מחלוק קניתי לי ללש' להקי' שם המת על נחלתו ולא יכרת
שם המת מעם אחיו ומשער מקומו (רות ד' י'), ותקראל' אותו עוצד לא מחלוק, ועוד ששם'
ידע סוק כי לא לו יהיה הזרע ומה הרע' אשר תצוא עליו עד כי השחית זרעו מפניה אס
יקרא שם צנו כשם אחיו המת ורוב צני האדם מתלוי' לעשו' כן ולא אמר הכתוב ויאמר סוק
שכל אמר וידע סוק כי לא לו יהיה הזרע כי ידיעה צדורה היתה לו צזה שלל יהיה לו הזרע,
שכל הענין סוד גדול בסודות התור' צתולדת האדם ונכד הוא לעיני דוליס אשר נפן להם השם
עיינים לרלות ולזמים לשמוע והיו החכמים הקדמוני' קודם התור' יודעים כי יש תועלת גדולה
ציצוס האס והאס הרלוי להיות קודם צו ואחריו הקדו צמפח'. כי כל שאלו הקדו צליו
תבשפתו אשר הוא יודע נחלה יגיע ממנו תועלת והיו נוהגי' לישל לשת האס המת או האס
או האס או הקדו צן המשפח' ולא היינו יודעים אס היה המנהג קדמון לפני יהודה, וצנ"ר
אמרו כי יהודה התחיל צמלות יצוס תחלה כי כאשר קצל הסוד מלצותיו נזדדו להקים אותו
וכאשר צמלה התור' ואסרה לשת קלת הקדו צ' רלה הקצ"ה להחיר ליסוד. לשת האס מפני
היצוס ולא רלה שידחה מפני' ליסוד לשת אחי האס והצן חולתם כי צלח הדגל הדנר ותועלת
קדו צ' ולא צהם כמו שהזכרתי והנה נחשצ לשכזריות גדול' צלח כאשר לא יחפון ליצם וקודלס
סוטו צית חלק הנעל כי עתה חלן מהם ודלוי הוא שתעשה המלו' הזלת צחלילת הנעל, וחכמי
ישראל הקדמוני' מדעתם הענין הנכנר הזה הנהינו לפנים צישראל לעשות המעש' הזה צכל
יורשי הנחל' צלותם שלל יהיה צהם ליסוד השלך וקראו אותו גלול' וזהו ענין צעו וטעם
נעמי והשננות והמשכיל יצן (הדמצי'): (ט) כי לא לו יהיה הזרע, ת"ל ארי לא על שמי
מתקרי זרע, ונ"ת יצ"ע והמדרגס האשכנזי: אס בא כאשר צל: ושחת, אעו ארלה כמו

תרגום אשכנזי

וישב לח

לְאֶחָיו: (י) וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיָּמָת גַּם-אֶתֹ: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה
לְתַמָּר כְּלָתוֹ שְׁבִי אֶלְמָנָה בֵּית-אָבִיךָ
עַד-יִגְדַּל שְׁלָה בְנִי כִי אָמַר פֶּן-יָמוּת
גַּם-הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תַּמָּר וַהֲשִׁיבָהּ בֵּית
אָבִיהָ: (יג) וַיִּרְבֹּב הַיָּמִים וַתָּמָת בֵּת-
שׁוּעַ אִשְׁתִּי-יְהוּדָה וַיִּנָּחֻם יְהוָה וַיַּעַל

(י) וואס ער טהאט, וואר
אין דען אויגענדעם עוויגען
מיספעלליג: דארום לים
ער אויך איהן שטערבען:
(יב) יהודה שפראך צו
זייער שוויגערטאכטער
תמר, בלייבע אלס ווייט-
ווע אין דיינעם טאטערס
הויז, ביז מיין זאָהן שלח
ערוואכסען ויין ווירד, דען
ער דאבטע זיך, ער קאָננ-
טע אויך שטערבען, וויא
זיינע ברידער. תמר גינג,
אונד בלייב אין איהרעם
פאטערס הויז: (יג) עס

ת"א וירע נדה ו', ח' וז': וימת יצמות סס: ותמות פוטס י"ג, ז':

פערפלאַססען פילע טאגע, דא שטארב דיא טאכטער דעם שוע, יהודה'ס ווייב;
אלס יהודה געטראסטעט ווארד, גינג ער הינאויף צו דען שערעדן זיינעם קליינען פיי-

רש"י

תרגום אונקלוס

אֶחָיו וּמִחְבִּיל אֲזִרְחִיָּה עַל אֲרָעָא בְּדִיל דְּלֹא לְקַיָּמָא זִרְעָא
לְאֶחָיו: (י) וּבְאִישׁ קָדָם יי די עבד וַאֲמִירָא אָף יְתִיָּה:
(יב) וַאֲמַר יְהוּדָה לְתַמָּר בְּלָתִיָּה חָבִי אֲרַמְלָא בֵּית אָבִיךָ עַד
דְּיִרְבִּי שְׁלָה בְּרִי אָבִי אָמַר דְּלָמָּא יָמוּת אָף הוּא בְּאֶחָיו וַאֲזִלָּת
תַּמָּר וַיְתִיבָת בֵּית אָבִיהָ: (יג) וַסְּנִיאוּ יוֹמִיָּא וּמִיתָת בֵּת שׁוּעַ
אֶתָּת יְהוּדָה וַאֲתַנְחִיָּם יְהוּדָה וּפְלִיק אָל גִּזְזִי עֲגִיָּה הוּא וַחֲיָדָה

מצחון וז'נ': (יא) כי
אמר וגו'. כלומר דוחה
היה אותה צקש שלא היה
זדעמו להשיאה לו: כי
אמר פן ימות. מוחזקת
היא זו שימותו אנשיה
[יצמות ל"ד]: (יב) ויעל

באור

סתרגס אונקלוס ומחנל אורחיה על ארעא, וכ"ת יז"ע, ואמרו חז"ל צז"ר שהי' דס מצפנים
וזורה מצחון: נתן זרע, חטף קמץ, שכל תיצת מלספוס (ר"ל חולס), שטעמה צלות אחרונ'
ותיצה הסמיכה לה טעמה צלות דסשונ' הרי הס צמקף והמלספוס כהפך לחטף קמץ, וכן סרך
אשים וגדל חסד (תהלים קצ"ה ח'), ואס שלס סלה לא יעשה לה (שמות כ"א י"א), סזל סת
שלס הערים (צמדז' ל"ה י"ד), מלספוס הוס (הרשז"ס), ומלת נתן היס מקור הצס ע"ד
הסלמים, ומנהג השדס הזה סלס יצס צו המקור צסלמות רק צצואו מחוצר סל הפעל כמו נתן
תתן לו (דזרי' ט"ו י'), סזל צצואו לצדו דרכו לצוא צחסרון שתי הקלוות כמו לס תססף תת
נחה לך (לעיל ד' י"ז): (יא) שבי, לשון המתנה ועכזה כמו ימים דצים תשצי לי (הושע
ג' ג'), כלומר המתני צסלמנות: בית אביך, צס חסרון צי"ת השצוש, ענינו צצית אציק כמו
הנמלס צית ה' (תלכי' צ' י"ח ט"ו), ולשון הרמז"ן וטעם שצי סלמנ' צית אציק שתינהגי סלסנותיק
סס עד יגדל סלה דמז לה סתסללי ולצסי צבדי סזל וסל ססוני שמן כסש' חנורת סק על צעל
נעוריה עד סיגדל סלה וייצס סותך כי כן סתנהג צמתיצמת כי היולס' וספל' להנשס לסיס זר
לוצסת צבדי סזל ימים מעט כפי סתנהג ומתנחמת ולוצסת סנים, ותכס צלעיף ותתעלף עד
סתנשס לסיס (הרמז"ן): כי אמר זנו', כלומר היס דוחה סותה צקש סלס היס צדעתו להשיסה
לו כי סמר, פן ימות גס הוס כסחיו, כי מוחזקת היס זו סימותו סנשיה (לשון דס"י), ולדעת
הרמז"ן ז"ל ידע יהודה סזין על סמר ססס כלל, כי דחוק הוס צעיניו סלס שמע יהודה כי צניו
חטיו לה' ויסלחס ציד פשעס, וכתצ סהנכח סהיס סלה דסוי לינס, סזל לס דנה סציו סיז'
סותה ועודנו נער פן יחטס צה כסחיו סמר מתו צנעוריהס כי נערים היו סין לסחד מהס סתים
עסרה סנה וכססר יגדל ויסמע למוסר סציו סז יתנהג לו לסש' וכססר סמתינה ימים דצים ודססה
כי גדל סלה צעיניה וסול עודנו נער לסציו כי סין לו עסר סנים וסיה סמתין לו עוד לס מחרס
סמר צרוז ססותה כסולד מזרע סקדס ועססה וסעס' סס עב"ל, וזו סיי' ד"ע ססודנו: על

וישב לח

תרגום אשכנזי ריט

העם, עראונר זיין פריינד
חירה, דער עדלמיטער,
נאך תמנה: (יג) דיזעס
ווארד דער תמר אנגע-
זאגט, מאן שפראד: דיין
שוויגערפאטער דיזעס היי-
אויף נאך תמנה, זיין
קליינעס פיה צו שערען:
(יד) דא לעגטע זיא איהרע
וויטוועיקליידער זאב,
בעדעקטע זיך מיט איינעם
שלייער: פֿערהילטע זיך,
אונד זעטצטע זיך אן דער
אָפֿענשליכען העער-
שטראסע, וועלכע אויף

על-גוזי צאנו הווא וחירה רעהו
העדלמי תמנה: (יג) ויגד לתמר
לאמר הנה חמיר עליה תמנה לגו
צאנו: (יד) ותמר בגדי אלמנותיה
מעליה ותבם בצעיה ותתעלה ותשב
בפתח עינים אשר על-דרך תמנה
כי ראתה כי-גדל שלה והווא לא-

ת"א ותשב סט י', ח':

דעם וועגע נאך תמנה איזט, דען זיא זאה, דאס שלה ערוואכסען וואר, אונד זיא איהם ניכט צור

תרגום אונקלוס

רש"י

על גוזי צאנו. ויעל
תמנה לעמוד על גוזי
לאנו: (יג) עולה תמנה.
וצמסון הוא אומר וירד
שמסון תמנה [שופטים
י"ד] צפוע ההר היתה

רחמיה עדלמא לתמנה: (יג) ותחיה לתמר למימר הא
חמיר עליה לתמנה למינן עניה: (יד) וצעדיא לתמר
אמקליהא מנה ותבם צעיה ותתעלה ותשב
ענין די על אורח תמנה ארי חיה ארי רפה שלה והיא לא

יושבת עולין לה מכלן ויורדין לה מכלן: (יד) ותתעלה. כסתה פניה שלא יכיר זה: ותשב
בפתח עינים. צפתיחת עינים צפוש דרכים שעל דרך תמנה ודעותינו דרשו צפתיחתו של אנדרס

באור

גוזי, פי' אל גוזי כמו ותתפלל על ה' (שמואל א' ח' י'), וילך חלקנה הרמיה על ציתו (שם ז'
י"א), ודומיהם דרים, כן פי' הרצ"ע, ולפי דעתי יהי' צאורו צחסדון מלה, וענינו ויעל
לעמוד על גוזי לאנו, ודרך הכתוב לומר כן על האדון המשגיח על פועליו או הממונה עליהם,
כמו ויאמר צעז לנערו הנז על הקולרים (רות ז' ה'), וכן פי' רש"י וז"ל ויעל תמנה לעמוד
על גוזי לאנו עכ"ל, ולפי הרמז"ן ויעל על גוזי לאנו, היה עולה שם חמיר להחמם שישים
לבו צלץ וישכח רישו והוגד לתמר כי הוא עולה שם צכל יום חמיר וארצה לו צלחך הימים או
שכיה יהודה גדול צארן והיו מתקצלים לו שם לעשות משתה צעת הביזה כמשתה השלך והיו
כעניים הולכי' שם והוגד להם טרם עלותו עכ"ל: (יג) עלה תמנה, וצמסון הוא אומר
וירד שמסון תמנה (שופטים י"ד א'), ויש מרז"ל שאמרו שני ערים היו ששמן תמנה, ויש מהם
שאמרו חדל תמנה היא דלתי מהאי ביסא עלייה דלתי מהאי ביסא ירדה, לפי שהיה יושבת
צפוע ההר עולין לה מכלן ויורדין לה מכלן וכן פי' רש"י פה: (יד) ותבם, פעל יולא וטעמו
ותבם דלשה: בצעיה, הוא כסוי על הראש וירד על הפנים: ותתעלה, ענין העטוף והכסוי,
וכסתה פניה שלא יכירה יהוד': בפתח עינים, צפוע של פרשת דרכים שהכל עוזרים ונראים
לעינים דרך שם, והמפרשו שם עיר עוועה, שהדי כתוב לפינוי היא צענים ואילו היה שם עיר
היה לו לומר צענים הצית חטף (ר"ל שול), שלא מלינו שיאמר צצית אל יירחו צידושלים
(הרצ"ס), ואין זאת דליה במורה כי מעטים נמצאו גם שמות הערים צפתח המורה על
הדיעה או צה"ל הידיעה עלמה כמו אנסי ה"ע (יהושע ז' ה'), צקרקר (שופטים ח' י'), ויש
דוד צחרשה (שמואל א' כ"ג י"ח), כמ"ס הרד"ק צמכלול (ד' קטן ד' מ"ט ע"א) (ושלל כדעת
הרז"ה צל"ה תיבת השול אית י"ז שלא דלה צס' הידיעה על שם העיר ואמר שהפתחין הם
לסוף המעמד, וצוה עולות הוצו אל זרות אחר, כי על המנהג לא תהיה השתנות התנועות

בַּתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה: (טו) וַיֵּרָאָה יְהוֹדָה
וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פָנֶיהָ:
(טז) וַיֵּשׁ אֵלֶיהָ אֶל-הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הִבֵּה
נָא אֲבוֹא אֵלַיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי בִלְתָּו
הוּא וַתֹּאמֶר מִה-תִּתֶּן-לִי כִּי תָבוֹא
אֵלַי: (יז) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲשַׁלַּח גְּדִי-
עִזִּים מִן-הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם-תִּתֶּן

פְּרוּיָא געגעבען וואָרדען.
(טו) יהודה ערבליקטע
זיא אונד הילט זיא פֿיר
איינע הורע: דען זיא
האטטע איהר געוויכט בע-
דעקט: (טז) ערלענקטע
צו איהר הין אין דען וועג,
אונד שפראך: ערלויבע,
דאס איך דיך בייאווֹצֶה-
נע, דען ער וואוסטע
ניכט, דאס זיא זיינע
שנור זיא: זיא שפראך:
וואס וויללכט דוא מיר
געבען, ווען דוא מיר
בייאווֹצֶהנסט? (יז) ער

ת"א ויראה מגלה ו'. ז'. סוטה ו', ז':

שפראך: איך ווילל איינען ציגענבאָק פֿאַן דער העערדע זענדען: זיא אנטוואָרטעטע: ווען דוא

תרגום אונקלוס

רש"י

אֶתְהִיבֶת לִיחָ לְאִתִּי: (טו) וַיֵּרָאָה יְהוֹדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ כְּנִסְקָת בָּרָא
אֲבִי כְּסִימָת אִסְתָּה: (טז) וַיֵּשׁ אֵלֶיהָ לְאִתִּי וַיֹּאמֶר הִבֵּה
אֵימֶל לְאִתִּיךָ אֲבִי לֹא יָדַע אֲבִי בִלְתִּיהָ הִיא וַתֹּאמֶר מִה תִּתֶּן לִי
אֲבִי תִיעוֹל לְאִתִּי: (יז) וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲשַׁלַּח גְּדִיָּא בֶר עִזִּי מִן עֲנָא

לזינו שכל עינים מלכות
לרעותו [סוטה י']: כי
ראתה כי גדל שלה וגו'.
לפיכך הפקירה עצמה לכל
יבודה שהיתה מתלווה
להעמיד ממנו צנים:

(פז) וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה. לפי שיושבת צפרשת דרכים: כי כסתח פניה. ולא יכול לרעותה ולהכירה
ומדע דעותינו כי כסתה פנים כסתה חמיה היתה לנועה לפיכך לא חשדה: (טז) וַיֵּשׁ
אֵלֶיהָ אֶל הַדֶּרֶךְ. מדרך שהיה זה נטה אל הדרך אשר היא זה וצלשק לע"ז דשטורנ"ר, Aristolochē,
(דיח) חסטרולולייח, הפלולוחורן, הערללוחורן: הבח נא. הכיני עלמך ודעתך לך. כל לשון הזה הזענם
הוא חוץ מעקום שיש לתרגמו צלשק נתינה וסף אותם של הזמנה קרוצים ללשון נתינה הם: (יז) ערבון.

באור

משום לפתח לו לקמן כ"ל צלס"ף, ולק צמלות הנ"ל לס"ף). עכ"ז מידו נכתב הוא צמלות
פתח עינים, וכן פי' רש"י והרד"ק, והרלצ"ע פי' שם מקום וי"ל כי שני מעיינות מים היו
צדד ויש להם כדמות פתח ומשם יעצור יהודה צדו כל מקומו, לזל לנקלות ויז"ע והסתרגם
האשכנזי תרגמו כפי' רש"י והרלצ"ס: כי ראתה כי גדל שלה וגו', לפיכך הפקירה עצמה
לכל יהודה שהיתה מתלווה להעמיד ממנו צנים (רש"י), ודעה שרלו לו ליצמה סס לא ידע
שזו יצמה: (טז) וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה, לפי שיושבת צפרשת דרכים, כי דרך הזונה ליש צפת
עינים כדכתיב וישצה לפתח ביתה על כסא מרמי קרת לקדל לעצדי דרך וגו' (משלי ט' י"ז
וע"ו) וכו', ויאמר כי כסתה פניה ולא הכירה, והנכח עוד לפי הפשט שיאמר שחשבה לזונה
צעצור שתכסה הפנים כי אחרי כן אמר כי לא ידע כי כלתו היא, והטעם כי דרך הזונה
לשצת צפתח עינים מעולפת הצעיף מכסה קלת השער וקלת הפנים ומסקרת צעינים ושפתים
ומגלה הנדק והלואר כי צעצור שתעיז פניה ותאמר לו ותחזק צו ונשקה לו תכסה קלת כפנים
ועוד כי הקדשות היושבות על דרך צעצור שתזנה גם עם הקרוצים תכסינה פניהן וכן יעשו
הקדשים גם היום צלרליתם וצשצס לעיר לא נדעו (הרמב"ם): (טז) וַיֵּשׁ אֵלֶיהָ אֶל הַדֶּרֶךְ,
מדרך שהיה זה נטה אל הדרך אשר היא זה וצלשק לע"ז דשטורנ"ר (רש"י), וצל"ל (חז"ם-
לענקען): הבח נא, הכיני עלמך ודעתך לך, כל לשון הזה הזמנה הוא חוץ מעקום שיש
לתרגמו צלשק נתינה וסף אותם של הזמנה קרוצים ללשון נתינה (רש"י), וכנר צלרתי היסצ
ענין השדש הזה צס' עלים לתרופה צפסוק הזה נתחכמה לו (שמות א' י'), וצפסוק הזה
כלצנה (לעיל י"א ג'). וצפרשה זו צפסוק ועתה לכו ונהדנהו (לעיל ל"ז כ'): (יז) אִם תִּתֶּן
ערבון, לז ספרלה: ערבון, משכון: ער שלחך, רפי שתשלח שלוחך להציל הבדי, וגם יש

עֲרֵבוּ עַד שְׁלֵחָהּ: (יח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
הָעֲרֵבוּ אֲשֶׁר אֶתֶן לָךְ וְהֵאמֶר הִתְמַךְ
וּפְתִילָךְ וּמִטָּה אֲשֶׁר בְּיָדְךָ וַיִּתֶּן לָהּ
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתֵּהָר לוֹ: (יט) וַתִּקֶּם וַתִּתְּן
וַתִּסַּר צְעִיפָה מֵעַלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי
אֲלֻמְנוֹתָהּ: (כ) וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדֵי
הָעֲזִים בְּיַד רַעְהוּ הַעֲדָרָמִי לְקַחַת

ת"א וישלח חולין קי"ב, ח':

פֶּאֶנְד געבען וויללסט, ב"ז דו"א זענדעסט: (יח) ער שפראך: וואס פֶּיר איין פֶּאֶנְד זאלל איך דיר געבען? זיא אנט- ווארטעטע: דיינען פעט- שאפֶטרינג, דייין טוך, אונד דען שטאב, דען דוא אין דער האנד האפט; ער גאב עס איהר, וואָהנ- טע איהר בייא, אינד זיא ווארד פֶּאָן איהם שוואנ- גער: (יט) זיא מאכטע זיך אויף, גינג דאפֶּאָן, לעגטע איהרען שלייער

אב, אונד צאָג ווידער איהרע וויטווענקליידער אן: (כ) יהודה שיקטע דען ציגענבאָק דורך זיינען

תרנום אונקלום

רש"י

משכון: (יח) הותמך ופתילך. עזקתך ושוסיפך טצעת שאתה חותם זה ושמלתך שאתה מתכסה זה: ותהר לו. גזורים

וַאֲמַרְתָּ אִם תִּתֵּן מִשְׁכּוֹנָא עַד דְּתִשְׁלַח: (יח) וַאֲמַר מֶלֶךְ מִשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֶן לָךְ וַאֲמַרְתָּ עֲזָקְתָךְ וְשׁוֹשִׁיפְךָ וְחֻטְרָךְ דִּי בְיָדְךָ וַיֵּהָב לָהּ וְעָאֵל לְזָתָה וְעָדִיאַת לִיהָ: (יט) וְקִמַּת וַאֲזַלַת וַאֲעָדִיאַת עִיפָה מִנָּה וְלִבִּישַׁת לְבוּשֵׁי אֲרָמְלוּתָהּ: (כ) וְשִׁדֵּר יְהוּדָה יַת גְּדִיָּא בִּר

באור

דביל לומר לפי צליחות דודן כדכתיב מנחה היא שלוחה (לעיל ל"ז י"ט), הכה שלחתי הבדי הזה (להלן צפרטה) (הדפ"ס), ור"ל כי שרש שלח כשיצא צננין הקל מורה על השליחות שים זה חזרה להשיב דבר וצאורו זל"א (זענדען או טיקקען), וענין השליחות הוא קל כי לא ישלחו להיות שם עד עולם, וזה אינו שייך רק צאדס, אצל כשיצא צננין פֶּעַל מורה על כצדות השליחות, דהיינו שישלחנו מעל פניו ולא ידעה לראותו עוד, ושלחה מציתו (דפריס כ"ד א'), וצאורו זל"א (פֶּערסיקקען), ולכן צליחות העורצ והיונה מן התיצה נאמר וַיִּשְׁלַח צננין הכצד, כי לא היתה הכוונה שם שישצו, ויאמר גם על ענין הלוי, כמו וישלחו את דבקה אחתם (לעיל כ"ד נ"ט), שהיא שליחות שאין צו חזרה, זל"א (בעגליטען), וכן צליחות דודן ומנח', כמ"ס חכמי אשלח גדי עזים, ומלת שלחך היא מקור מצנין הקל עם כנוי הכוונה, ודלוי לומר עד שִׁלְחָךְ, לכן מפרש שלחך על השליח המצוי הבדי, שאיתיה צחורה, ואח"כ אמר שעכ"ז נמלא השרש הזה צננין הקל גם צליחות דודן כמו מנחה הוא שלוחה, הכה שלחתי הבדי הזה, שאין לפרשם על מצוי הדודן, וכוונתו כי כלל זה לא נאמר על הדקדוק, רק על הרוצ, ויש מעטים היוצאים ממנו: (יח) התמך ופתילך, עזקתך ושוסיפך טצעת שאתה חותם זה ושמלתך שאתה מתכסה זה. לשון רש"י, והרד"ק צפרשים שרש חתם נתן כי הוא הטצעת שחותמין צו הכתוב, וענין השרש הזה הוא ענין סגיר' ולפי שהחותם הוא סוגר הספר נקרא כן וכן הקשירות שיעשה אדם על הדפריס להסתירם נקראות חותם כמו שאמרו רז"ל חותמות שנקרקע מתיר, ולפיכך נקרא המשלים חותם נאילו הוא סוגר הדבר שאין צו עוד, וכן אמר: צמנה הפותח והחותם צתודה מצדך לפניה ולאחריה, ולפיכך נקראת כתיבת העדים צספר חתימה, כמו שאמרו עד שיאמר לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו וזילת זה הרצה לפי שהעדים הם השלמת השטר וסגירתו שאין אחריהם דבר עכ"ל, וצפרש פתל כתב אשר אין למיד פתיל (צמדצד י"ט ט"ו), פירוש חתיכת צד קטנה, ודומה לו צדרי המשנה פתילת הצג' שקפלה ולא הצצה וכמהו לפי דעתי חתמך ופתילך, ד"ל אדרתו או הצניף שעל ראשו, וכן דעת המדרגם שתרגם שוסיפך, ותרגם וילט פניו צאדרתו (מלביש א' י"ט י"א) צשוסיפיה, ותרגום

הערבון מיד האשה ולא מצאה :
 (כב) וישאל את-אנשי מקמה לאמר
 איזה הקדשה הוא בעינים על-ההרד
 ויאמרו לא-היתה בזה קדשה :
 (כג) וישב אל-יהודה ויאמר לא
 מצאתי ו גם אנשי המקום אמרו
 לא-היתה בזה קדשה : (כג) ויאמר
 יהודה תקח-לה פן נהיה לבוי הגה
 שלחתי הגדי הזה ואמה לא מצאתה :
 (כד) ויהי במשלוש חדשים ויגד ליהודה

פריינד דען עדלמיר, דא
 פפאנד פאן דער האנד דער
 פריינד אבצוהאלען, ער
 פאנד זי אבער ניכט:
 (כב) ער פראגט דיא
 לייטע איהרער שטאדט
 אונד שפראך: ווע אומ
 דיא בייאשלעפערין? זיא
 זאם זאנסטאם אפפאנט-
 ליכען פלאטצן, אים
 וועגע; זיא אנטווארטע-
 מען: אין דיזער געגענד
 וואר קיינע בייאשלעפע-
 רין: (כג) ער קעהרטע
 צו יהודה צוריק אינד
 שפראך: איך האבע זיא
 ניכט געפונדען, אונד דיא
 שטאדטלייטע האבען
 אויך געזאגט, אין דיזער
 געגענד וואר קיינע בייא-

ת"א ויהי וכו' מה ח', נ'.

שלעפערין: (כג) יהודה שפראך: זיא מאג עס הינגעחמען, וויד קאנגטען צו שאנדען ווער-
 דען; זיהע! איך האבע דען ציגענבאק געשיקט, דוא אבער האסט זיא ניכט געפונדען: (כד) אלס
 בייאנאחע דרייא מצנאטהע פארבייא ווארען, ווארד דעם יהודה אנגעזאגט: דיינע

תרגום אונקלוס

רש"י

אז קיד בחמיה עקלקאח למיסב משבוזא קידא דאמתא ולא
 אשקחא: (כב) וישאל ית אנשי אתרח למיסר אן מקדשתא
 היא קעיגין על אורחא ויאמרו לית הקא מקדשתא: (כג) ותב
 לות יהודה ויאמר לא אשקחא נאף אנשי אתרא אמרו לית
 הקא מקדשתא: (כג) ויאמר יהודה תסב לק דילקא נהי לחץ
 הא שדריית גרדא קדין ואף לא אשקחא: (כד) ויהוה בלחמות

כחלל צו לדיקים כחלל צו:
 (כא) הקדשה. מקדשת
 ומזוגת לזנות: (כג) תקח
 לה. יהיה שלה מה שצדקה:
 פן נהיה לבווי. לסתקשנה
 עוד יתפרסם הדבר ויהיה
 גנאי כי מה עלי לעשות
 עוד לחמת דברי: הגח

שלחתי את הגדי הזה. ולפי שרמס יהודה סת סציו צדי עזיס שהטעיל כתנת יוסף צדמו דמוכו
 גם הוא צדי עזיס [צ"ל]: (כד) כמשלש חדשים. רוצו של רשון ורצו של שחרת וספצני

באור

המחללות והמעטפות (ישעיה ג' כ"ז), כתובים ושוטיפים וכו' עכ"ל, ובמז כדמצינ ז"ל שהם
 סודרים קטנים יעטפו בהם כדלש ויפרשו אותם הנכנדים על המנעוה והפאריס אשר על
 דלשם וזה המנהג עוהנו היום צלדנות המזרח, וימנעו עוד כי היה ליחודה חיתם נלוחם סרים
 לו לודה שחרת ידועה צמושלים והיו צידו פתילים שזהם כלודה הכיס למייד זה והמטה כים
 צידו כמשפט שליט וניגש כענין שנסות מטה עז שצט למשול (יחזקאל י"ט י"ד), וכפיצ לס
 יסוד מצט מיהודה (לקמן מ"ט י'), וללה כחן צדה עכ"ל, והדשנ"ס ז"ל פי' ופתיל סוד,
 ונתצ שלשה כלים הללו מזומנים לתת כי אינן מלצו: (כא) הקדשה, מקדשת ומזומנת לזמם
 לכל צליה כדמצינ וגם קדש היה צלון (תלכים א' י"ד כ"ד), לס תהיה קדשה תצנות ישראל
 (דברים כ"ג י"ח): היא בעינים, הדגילה ליסצ צעינים על הדוד: לא היתה בזה, צה
 המקום, וכן נסעו מזה (לעיל ל"ז י"ז): (כג) תקח לה, תעכצ לעלמה הערצת שצידם:
 פן נהיה לבווי, לס תצקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי צדנר לחא סחר הקדשות: דגח
 שלחתי הגדי הזה, כלומר עשיתי מה שהצטחתי לה ומה עלי לעשות עוד: (כד) כמשלש,
 רש"י פי' להון כמשלש חדשים כהשלש סדשים (ר"ל קרוצ למקור), כמו ומשלש ענות (לססמר

וישב לח

תרגום אשכנזי רכא

שוויגערטאכטער חמר
האט חורערייאגעטריבען,
אונד אייט הורענווייזע
שוואנגער ווארדען; יהודה
שפראך: פֿיהרט זיא הונג-
אייס, דאס זיא פֿער-
בראנגט ווערדע: (כה) ויא
ווירד אייגעפֿיהרט,

לאמל זנחה תמר בלתי ונגה
דה לזנוגים ויאמר יהודה הוציאנה
ותשרף: (כה) הוא מוצאת והיא שלחה

תא ויאמר עז, לז, ז'. מוצאת זכות יג, ז'. כתונות כז, ז'.
פוסה י, ז'. ז"ע נ"ט, ח': והיא פוסה שס:

תרגום אונקלוס

רש"י

יחיא ואחיה ליהודה למימר וגיאת תמר בלתי ואף היא
פערקא קזניה ואמר יהודה אפקיקא ותתקד: (כה) היא
[אסתר ט'] משלוח ים [ישעיה י"ט] וכן תרגם אונקלוס כתלות ירחי: דה לזנוגים. שס
דזר מעוצרת כמו לשה הרה וכמו צרה כחמה: ותשרף. אמר לפרים מקשלה משום דזי מליד
צמו של שס היטה פהא כהן לפיכך דנוס צשריפה: (כה) היא מוצאת. לישרף: והיא שלחה

באור

ט' יט וכו' (ז'), משלוח ים (ישעיה י"ט), וכן ת"ל כתלות ירחי (ר"ל ולא תרגם
כתלת ירחי, אצל יצ"ע פרגס והיה צומן תלת ירחי), ולמדו צ"ד דזו של דלשן דזנו של
לשון ולמעני שלם, כי הכרת העוצר הוא צחוד השלישי להדיונה, והכ"ף כמשלש הוא לדעת
רש"י ככ"ף הצלה על המקור המורה על הזמן לפעמים, ולדעת הרד"ק (צמכלול ד' קטן דף
דכ"ז ע"א וכו' ע"ז), הוא שס המספר צמשקל קיזמור, וכל עיר קיחור (מלכים ז' ג' י"ט),
וערנו כמו כשלה חדשים, והכ"ף כ"ף האמיתות ור"ל למשלש חדשים כ"ז צפי' (שמואל א' כ"ה
ל"ח), והגטן כמו שכתב צמכלול (ד' קטן דף כ"ז ע"ז), שהיא כ"ף השיעור והקידוש כמו כשס
מלות אלה (שמות י"ז ל"ז), כליפ' סערים (רות ז' י"ז), ותורה כי אן השיעור לו העגן
והמספר מדוקדק ומלומד רק קדוש לו וכן מתייגם צל"א: הרח, שס דזר מעוצרת כמו לשה
דה (שמות כ"א כ"ז), והמו צרה כחמה (ש"ה ו' י') (רש"י), וכ"כ הרד"ק צשרשים שרש
דה שהוא שס תמר: לזנוגים, פדשי זנה, והוא שס המקרה צלשן דזיס ולא נמלא היחיד
מענו רח צמשקל אחר, זנות, או תזנות, והתי"ו או הו"ו זהם תמורת הה"א למ"ד הפעל,
או שנפלה הה"א בדדנה, והו"ו והתי"ו נוספות כדרך שיתוספו צמות כמו מלכות, גהרות
אדם (ישעיה ז' י"ט), וצסס זנורים תהיה הנו"ן תחת התי"ו, או נכפל צו עי"ן הפעל כמו מן
הנה הביני כן מן זנה זנורים, כ"כ הרד"ק צשרשים שרש זנה, ולפי דבריו האחרונים תהיה הו"ו
צמקוס ה"א למ"ד הפעל כמו היו"ד הא' צמלת הביני, ולדעת יידיה שרש השם הזה זק, ויהיה
צמין הזנות ז' שרשים נדדפים זנה, חק, ויהיה זנורים צמשקל זקורים, נעורים, צמולים:
ויאמר יהודה הוציאה ותשרף, אמר לפרים מקשלה תלמידו של דזי מליד משום דזי מליד
תמר צמו של שס היטה פהא כהן לפיכך דנוס צשריפה, זה כתב רש"י ולא פירשו, וא"י לא
ידעגי הדן הזה שצת כהן אינה חייצת שריפה אלא צזנות עם זיקת הצעל ארוסה או נשואה
כמו שפירש צמירל צסנהדדן, אצל צת כהן שומדת יצס שזנתה אינה צמיתה כלל וצק צת
ישראל וצק צת כהן אינה אלא צלאו גרידל, ואס תלמר שהיה היצוס נוהג צצני נח והיא להס
צכלל לשת איש ולזהרה שלהס זו היא מיתתם וכלל הס אומרים שיהודה התחיל צצנות יצוס
תחלה וכן צגמדת סנהדדן מוכיח שאן יצמה צצני נח חייצת כלל, ונדלה לי שהיה יהודה קלן
ושועד ומושל צלדן והכלה אשר תזנה עליו אינה נדומת כמשפט שר האנשים אן כמזנה את
המלכות ועל כן כתוב ויאמר יהודה הוציאה ותשרף כי צלו לפירו לעשות זה ככל אשר יליה
והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות ושפט אותה כמחללת את אציה לכבוד כהונתו לא
שיהיה דין הדיוטות כן, ועל דרך הפכע יתכן שהיה מנהגס כנהוג היום צמקל' ארלות ספרד
שהלשה אשר תזנה תחת אישה מוסריק אותה לצעלה והוא דן אותה למיתה או לחיים כדלנו
והנה היטה מיעד' לשלה צנו והיא להס כלשת איש צנימוסיהס (הרעצ"ן): (כה) הוא מוצאת,
להשרף, והיה דלוי להיות מוצאת, ועצור אום הגדן מוצאת כמו מידעת זלת (ישעיה ז' ה'),

תרגום אשכנזי

וישב לח

אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה
לו אנכי הרה ותאמר הבר-נא למי
החתמת והפתילים והמטה האלה:
(כו) ויבר-יהודה ויאמר צדקה ממני כי-
על-כן לא-נתתיה לשלה בני ולא-

האטטע אבער צו איחרעם
שוויגער פאטער געשיקט,
אונד זאגען לאססען:
דעמיינענען האן בין איך
שוואנגער, וועלכעס דיזע
דינגע געהאָרען. ווא-
שפואך פֿערנער: ערקעני-
גע דאָך, וועם דיזער פעט-
שאַפֿטרינג, דיזעס טוך
אונד דיזער שטאב געהאָ-
רע! (כו) יחודה ער-
קאננטע עס, אונד שפראך:
ווא איזט גערעכטער אלס איך, ווייל איך זיא מיינעם זאָהנע שלח ניכט געגעבען. ער בעריהרטע זיא

ת"א הכר סס סס: ויבר פוטס ו' ז', וי' ז', תכות כ"ב, ז':
ולא יסף פוטס סס:

ווא איזט גערעכטער אלס איך, ווייל איך זיא מיינעם זאָהנע שלח ניכט געגעבען. ער בעריהרטע זיא

תרגום אונגלוס

רש"י

מיחסקא והיא שלמת לזות חמוקא למימר לזבר די אלץ דילית
מגיה אָנאָ מעדיא באַמרת אַשטמורע פֿען דמן עזקתא ושושיקא
וחוקרא האלץ: (כו) ואשטמורע יהודה ואמר זקאח מגי
קעדיא אָרי על בן לא יבקח לשלה ברי, ולא אוסיף עוד

אל חמיה. לא רתתה להלצן
פניו ולומר ממך לני
מעזרת. כלל לניש אשר
ללה לו אמרה לם מעלמו
יודה יודה ולם ללו ישראלני
ואל כלצן פניו. מכאן אמרו

נוח לו ללדס שיפילוהו לכצן האש ואל ילצן פני חזירו דרזים: הבר נא. לץ כלל לשון
צקשה הכר כל צוראך ואל תלצד שלש נפשות: (כו) צדקה. דרזים: ממני. היל מעזרת ורזותיט

באור

רק שמשפט האלף להיות נחה ואין דין הרחצה נובה זה כמו צלותיות הח"ע: והיא שלחה
אל חמיה, לא רתתה להלצן פניו ולומר ממך לני מעזרת, כלל לניש אשר ללה לו, אמרה
לם מעלמו יודה ואלם ללו ישראלני ואל כלצן פניו מכאן אמרו נוח לו ללדס שיפילוהו
לכצן האש ואל ילצן פני חזירו דרזים (רש"י), והוא מגדל דרזות (דף מ"ו ע"ג), וכתובות
(דף ס"ז ע"ג), וסוטה (דף י' ע"ג), וצא מליעל (דף כ"ט ע"א): ותאמר הבר נא. משפט
הלשון בן הוא צמח מקומות לכפול לשון האמירה צמח צדוק, וצמח הכל ממך אחד שמה
צפי השליח, אשר שלחה אליו צמח צדוק שהוליוהו להשרף, כדי שלל לציטו כמו שסמרו
דז"ל, והעליה הבשרה ההיא את קלונו גם מן השליח, וסתמה את דרזיה, לניש אשר ללה
לו: הבר נא, לץ כלל לשון צקשה הכר כל צוראך ואל תלצד שלש נפשות (רש"י), ולא
ידדתי לסוף דעתו כי מי הביר לה שתלומים צצנה, ואף שהעילדת הצקיה הכירה זאת צעת
לדפה, לא תוכל להכיר צחצח שלישי להריונה שאלו הוצאה צמשפט כמפורש צכתות, ועין
צדכ"ס שייצז זה צדוקה, והנה דרזיו לקוחים מגמול דסוטה (דף י' ע"ג), אלל שם הנוסח
הכר כל צוראך ואל תעלים עיניך ממני: (כו) צדקה ממני, הנכון לפי הפשט הוא כפירש
הרמב"ן והרש"ם ז"ל, וזה לשון הרמב"ן והנכון שהוא כמו לדיקים וטו' ממנו (מלכים א' ז'
ל"ג), ויאמר כל דוד לדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני גמלתיך הרעה (שמואל
א' כ"ד י"ח), לדיקה צמעשים יותר ממני כי היא הדיקה ואני החוטא אליה שלל נתתי לה שללה
צמי והטעם כי שלה הוא היצם ואלם לא יספח לקח את יצתו לציטו הוא הגולל אחריו כלשר
פירשתי למעלה צדק היצום עכ"ל, וכן מתורגם צל"א: כי על בן לא נתתיה לשלה בני,
חסר השי"ן שצמקום אשר כמו כי על בן דליתי פניך (לעיל ל"ג י'), ופירושו כי על בן שלל
נתתיה לשלה בני עשתה זאת וצדק עשתה, ועל בן לדיקה היא ממני: ולא יסף עוד לדעתה,
ע ללנו צמרגום צ' נוסחאות יש נוסחא ולא אוסיף עוד למדעה ויש נוסחא ולא פכק עוד
עלמדעה, כ"כ בדד"ק צפירושו לם' צדכסית ונוסח שלפנינו צת"א ולא אוסיף וכו', וכ"כ
יצ"ע והמתרגם האשכנזי, כי כ"ס צשמעות פשוטו של מקרא, ולשון הרש"ם ולא יסף, לא
הוסיף שאלם אתה פפרשו ולא מסק היה לו לכתוב ולא יסף עוד לדעתה עכ"ל, וכ"ס צנוסח
כ"י, ונדלס להגיה המלך האחרונה, מלדעתה, ולשון הרמב"ן ולא יסף עוד לדעתה, אחריו

וישב לח

תרגום אשכנזי רכב

היראויף ניכט מעהר:
(כז) צור צייט איהרער
נידערקונפֿט, צייגטע זיך,
דאס זיא צויללינגע אים
לייבע האטטע: (כח) אינע
דעם זיא נידערקאם, גאב
איינעם דיא האנד, דיא
וועהמוטטער נאהם זיא,
באנד איינען רעטהען
פֿאדען אן דיא האנד, אנ-
צוצייגען, דיזער קאם צו-
ערסט הערפֿאר: (כט) אלס
עס אבער זיינע האנד צו-
ריקצאג, קאם זיין ברורער
הערפֿאר, זיא שפראך: ווארום האסט דוא זאָ פֿאָרגעדונגען? אויף דין קאָממט דיא
שולד דעם פֿאָרדרינגענס; מאן נאנטע איהן פרץ: (ל) הערנאך קאם זיין ברורער,

רש"י

ז"ל דעם שילאח צת קיל
ולמדה ממני ומלתי יללו
הדברים לפי שהיתה לוועה
צבית חמיה בזרתי שיללו
ממנה מלכיה ומשצט יהודה
בזרתי להעמיד מלכים

זישראל: כי על בן לא נחתיה. כי צדק עשתה על אשר לא נתתיה לשלה צני: ולא יסף
עוד. יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק: (והצירו בני חלוד ומידד ולא יספו ומתרגמינן
ולא פסקו): (כז) בעת לדתה. וצדקה הוא אומר ומללו ימיה ללדת להלן למלכים וכלן לחסדים:
והנה תאומים. מלא ולהלן תומים חסד לפי שהאחד דשע אלל אלו שניהם לדיקים: (כח) ויתן
יד. הוילא האחד ידו לחוק ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה: (כט) פרצת. חזקת
עליך חזק: (ל) אשר על ידו השני. ארצע ידות כתוצות כאן כנגד ארצע חרמים שמעל עכן

באור

סקיים זרע לצניו ולא רצה להיות עמה עוד אע"פ שהיא צרלנו כי איננו אסורה עליו והיתה
אשתו כמשפט היצמים וזה טעם האומר לא פסק [הוא שמואל סנא חמוהי דרז ושמואל צר
אמי משמיה דרז שמואל צר אמי צסועה (דף י' ע"ז)], כתיב הכא ולא יסף וכתב הכס קול
גדול ולא יסף (דברים ה' י"ט) עכ"ל: (כז) והנה תאומים בבטנה, קודם לדתה הכירו שהם
תאומים לפיכך קשרה המילדת על ידו שני להכיר הראשון (ר"ע ספורנו), והיתה הכוונה
להכיר איזה הוא הצדור, ועל דע. הרש"ס לא יאמר והנה רק צדור שלא נודע תחלה כמ"ס
לעיל (כ"ט כ"ה) על והנה היא לאה, ולקמן (מ"א ז') על והנה חלום, וכן כאן לא נודע
שתאומים צנענה עדי צאו לה חצלי יולדה: תאומים, שם צפלים רחוקים קרובים, ולא נמלא
הנפרד ממנו, כי עיקר השם הזה לא הוסד רק על שנים הכולדים צעת אחת, והוא כמו
רחיים, מספרים, מאזנים, שיצאו תמיד צלשון רצים, צעצור שמחוצרים משנים, וכשיפרדו
צטלה מלאכתן שנתקנו צעורה: (כח) ויתן יד, הוילא האחד ידו לחוק (ולא נזכר שמו כי עוד
לא קראה לו שם). ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה: ותקח המילדת, אף היד, וכן
מתורגם צל"א, ולי נראה שמלת שני חוזרת על צ' הפעלים, ותקח ותקשר, ושעורו, ותקח
המילדת שני ותקשרהו על ידו: שני, חוט לצוע צלצע השני והיו"ד צו ליחס, והוא הבוץ
האדום שקורין כרמ"ז: (כט) ויהי כמשיב ידו, כ"ף כמשיב להשערת הזמן, ושעורו צעת
שהשיב ידו, וכן והיא כפרח' (לקמן מ' י'): מה פרצת עליך פרץ, כאדם הפורץ בדר וילל
ממנו, הנה יש עליך משפט זה הפוך (אס מת אחיד צדחקר עליו, מ"י) (הרש"ס ע), וטעם
הכנינה מסכים לפי זה, כי הוסיף טפחא צמלת מה-פרלת, וחזר עליך פדן צמונח אלתנחתא,

יסף עוד לדעתה: (כז) ויהי בעת
לדתה והנה תאומים בבטנה: (כח) ויהי
בלדתה ויתן יד ותקח המילדת
ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא
ראשונה: (כט) ויהי כמשיב ידו והנה
יצא אחיו ותאמר מה-פרצת עליך
פרץ ויקרא שמו פרץ: (ל) ואחר יצא

תרגום אונקלוס

למידע: (כז) והנה בעידן מילדה והא תיזמין במיעה:
(כח) והנה במילדה ויהי ידא ויגסיבת חיתא וקטרת על ידיה
זהריתא למימר דין גפס קדמא: (כט) והנה פד איתיב ידיה
והא גפס אחיה ואמרת מה תקוף סגי עלך למתקף וקרא

תרגום אשכנזי

וועלכער דען ראטהען
פֿאדען אן דער האנד
האטטע, אונד מאן נאנג-
טע איהן זרח:

לט (ב) יוסף ווארד
אינדעססען

הינאונטערנע פֿיהרט נאך
מצרים, אונד פוטיפר,
האָפֿבעדינטער דעם
פרעה אָבערסטער דער
לייבואכע, איינגעבאָרנער
מצרי, קויפֿטע איהן פֿאַן
דען ישמעאלים, וועלכע
איהן דא הינאונטער גע-
פֿיהרט האטטען: (ג) דער
עוויגע וואר מיט יוסף
אונד ער ווארד איין מאן,
דעם אללעם גליקטע; ער
וואר אלץ אים הויזע
זיינעם הערדן דעם מצרי:

ת"א ויוסף טוטה י"ג, ז':

וישב רח דט
אחיו אשר על-ידו השג ויקרא שמו
זרח: ם המיש

לט (ב) ויוסף הורד מצרימה ויקלהו
פוטיפר סרים פרטה שר
השבחים איש מצרי מיד הישמעאלים
אשר הורדהו שמה: (ג) ויהי יהוה
את-יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית
אדניו המצרי: (ג) וירא אדניו כי יהוה
אתו וכל אשר-הוא עשה יהוה מצליח

(ג) אלם זיין הערד זאה, דאס דער עוויגע מיט איהם איזט, אונד אללעם

תרגום אונקלוס

שמיא פֿרץ: (ל) ובתר בן נפק אחיה די על ידיה זהריתא
וקרא שמיא זרח:

לט (ה) ויוסף איתחה למצרים וזבניה פוטיפר רבא דפרעה
רב קמליא נבארא מצראא מיד דערבאי די אחתוהי
תמן: (ג) ויהוה מימרא דיי בקעריה דיוסף ויהוה נבר מצלח
ויהוה בבית רבניה מצראא: (ג) ויהוה רבניה ארי מימרא דיי

חוזר לענין ראשון אלל שהפסיק צו כדי לסמוך ירידתו של יהודה לשנידתו של
יוסף לומר שזשצילו הודידוהו מנדולתו. ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה
תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שרלטה צלטרולוגין שלה שעתידה להעמיד
צנים ממנו ולינה יודעת לס ממנה לס תנחה: (ג) כי ה' אתו. שם שמים שער צפיו [צ"ד]:

באור

וכ"ת יצ"ע (אצל העציר הכונה מן הפשט אל הדרש כדרכו לפעמים): (ל) זרח, צשציל השני
שהוא אדום, ומראה האדמיות דומה לאור הזרח:

לט (א) ויוסף הורד מצרימה, צזמן אחד צעלמו ירד יהודה מלת אחיו וקרה לו כל מה
שכתוב לעלה וצלותו הזמן צעלמו יוסף הורד (ר"ע ספידנו), וכן מתורגם צל"א (יוסף)
ווארד אינדעססען הינונטער געפֿיהרט), והוא מדכחצ ויוסף הורד ולא ויגיד יוסף, שכיב

משמעו אחד המעשה הקודם, אצל זה משמע נצר צעת המעשה הקודם כמ"ש רש"י צפסוק
והאדם ידע (לעיל ד' א'), וצפסוק וה' פקד את שרה (שם כ"א א'): מיד הישמעאלים אשר
הורדהו שמה, נצר צלרתי למעלה (ל"ז כ"ח), כי פוטיפר לא קנהו מן הישמעאלים, רק
ערצים היו צעד המדניכ ועל זה אמר מיד הישמעאלים, ונדלה לי עוד לפרש לפי פשוטו שהמ"ס
היה מ"ס הסנה ופירושו על יד הישמעאלים, ומכון הלשון אשר הורדהו שמה, ולא אמר אשר
מכרוהו לו, כי צלמת המדנים מכרוהו לו, רק הישמעאלים הודידו אותו לשם: (ג) ויהי איש
מצליח, משיג כל תכלית מכון ממנו: ויהי בבית אדניו המצרי, היה עזר נשאר העצדים
סצנית אדניו, על פולחן עליהם: (ג) וירא ונו, ענינו נאשר ראש אדניו: כי ה'

וישב למ

תרגום אשכנזי רבג

וואס ער טהוט אין זיינער האנד געלינגען לעסט: (ד) דא פֿאנד יוסף נונסט אין זיינען אויגען, אונד בע-דיענטע איהן; דיזער מאכטע איהן צום פֿער-וואלטער איבער זיין הויז, אונד וואס ער האטטע, גאב ער אין זיינע געוואלט: (ה) וויטדעס ער איה צום פֿערוואלטער מאכטע, איבער זיין הויז, אונד אל-לעס וואס ער האטטע, זענגעטע דער עוויגע דאז הויז דעם מצרי, אום יוסף'ס וויללען; דא נון דער זענען דעם עוויגען מערקליך וואר אין אללעס וואס ער האטטע, צו הויזע

בִּידוֹ: (ד) וַיִּמָּצֵא יוֹסֵף הֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׂרֹת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל-בֵּיתוֹ וְכָל-יֵשׁ-לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ: (ה) וַיְהִי מֵאֵז הַפִּקִּיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת-בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֵה: (ו) וַיַּעֲזֹב כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ בְּיָד יוֹסֵף וְלֹא-יָדַע אֹתוֹ מֵאוֹמָה בִּי אִם-הִלָּחֵם אֲשֶׁר-הָיָא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף

תולדות אחרן ויברך זרכות מ"ז, ח'. סנהדרין ל"ט, ז':

אינד אויף דעם פֿעלדע: (ו) לויכ ער אללעס וואס ער האטטע אין יוסף'ס געוואלט, אונד בעקימ-מערטע זיך בייא איהם אום ווייטער ניכטס, אלס אום דאז ברך, וועלכעס ער אס; יוכף אבער וואר

רשי

תרגום אונקלוס

(ד) וכל יש לו. הרי זה לשון קלר חסד אשר (ו) ולא ידע אתו מאומה. לא היה כותן לנו לכלום: כי אם הלחם. הים אשתו אלל שדנר לשון נקיי: ויהי יוסף יפה תואר. כיון שראה עלמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל זשערו אמר הקצ"ה לניך מתאכל ולתה מסלסל זשערך לני מבנה נך את הדוז

בִּסְעָדִיה וְכָל דִּי הוּא עָבַד יי מַצְלַח בִּידִיה: (ד) וַאֲשַׁבַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינָהוּי וְשִׁשְׁשׁ יָתִיה וַיִּמְנֶיהָ עַל בֵּיתִיה וְכָל דְּאִית לִיה סִסַּר בִּידִיה: (ה) וַהֲקִיָּה מְעַדָּן דְּמִנִּי יָתִיה בְּבֵיתִיה וְעַל כָּל דִּי אִית לִיה וְבָרַךְ יי ית בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲקִיָּה בְּרִכְתָּא דִּי בְּכָל דִּי אִירָא לִיה בְּבֵיתָא וּבְחֻקָּא: (ו) וַאֲשַׁבַּק כָּל דִּי לִיה בִּידִיה דִּי־יוֹסֵף וְלֹא יָדַע עִפְיָה כַּדִּעִם אֶלְהִין לַחֲמָא דִּי הוּא אָכִיל וַהֲקִיָּה

באור

אתו, כי ילחמו מעשיו צכל עת יחד מכל אדם וידע כי מלת אלהים הוא לו וכן דלו דליו כי היה ה' עמו (לעיל כ"ו ב"ח) (הרהצ"ן): (ד) וישרת אתו, העלה אתו ממדרגת הענד הנזזה, ושמוכו משרת לעצמו ופקיד על כל ציתו, וזהו ענין חזור לוויץ, וידל וימלא: וכל יש לו, הרי זה פקדל קלר חסד אשר וכל אשר יש לו: בידו, צדקותו: (ח) ויהי מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך ה' וגו', פעל הצדקה מחונד אל פעל הפקידה צומן ונסנה, מיד כאשר הפקידו על ציתו, ומאותו הזמן והלכה, היה שנוי מורגש וניכר צדכת ציתו, עד שידע פוטיפר שנגלל יוסף היה לו הדבר הזה, ואולי צתחלה כשהפקידו על ציתו, היה פוטיפר פוקד על דרכיו ולוקח ממנו חשון מכל דבר, אך צדקותו אחר הצדקה הצאה לו פתאים צבללו, מלודף אל ההלכה שראה צו צהיותו עדיין ענד משרת את ציתו, אז עזז כל אשר לו ציד יוסף ולא ידע אתו מאומה וגו', ר"ל שהלמינהו צכל דבר מאז ואילך צלי לקחת ממנו חשון כלל, והיא הכוונה צפסוק ויעזז וגו': בגלל, ענינו מן וגללו את האצן (שס כ"ט ב' וח') שהוא ענין סנוצ, ומידו צסצת, שעל ידי יוסף היתה מסוצצת הצדקה לצית פוטיפר, ולא תצוץ לעולם מלה זאת צלי שמוש הצית כמו צעצוד, וכמו מלת למען שלא תצוץ צלי הלת"ד: (ו) ולא ידע אתו מאומה, צצית: כי אם הלחם אשר הוא אוכל, לא היה תעיין ומציט כלל צנל צרכי ציתו מדיכן צל לו עד שעה שרואה את מאכלו על השלחן ואוכלו, כל מיני מאכל קוחל ונחמי צענד לחס דצ, דניאל ה' א' צ, וכן יי לפני לחמי אגחתי

וישב למ

שאן פֿאַן געשטאלט ,
אונד שאן פֿאַן אנזעהען :
(ז) איינמאל נאך דיזען בע-
געבענהייטען : ווארף
זיינעם העררן פֿרויא איה-
רע אויגען אויף יוסף, אונד
שפראך: לעגע דין צו מיר:
(ח) ער ווייגערטע זיך
אבער אונד שפראך צו
זיינעם העררן פֿרויא: זיה!
מיין הערר בעקימערט
זיך ביא מיר נישט, וואס
אין הויזע פֿאַרגעהט :
אונד אללעס וואס ער
האט, האט ער אין מיינע
געוואלט געגעבען :
(ט) ניאמאנר איזט אין
דיזעם הויזע גראַסער
אלס איך, אונד ער האט
מיר נישט דאז געדיגנסטע
פֿאַרבעהאלטען, אלס נור
דיך, אין זאָווייט דוא זיינע
פֿרויא ביזט; וויא זאָללטע
איך אַלזאָ דיזע גראַסע

איבעלטהאט בעגעהען, אונד ווידער גאטט זינדיגען? (י) אלס זיא נון טאג אויף טאג זע מיט איהם

תרגום אונקלוס

מִיד וְתִשָּׂא אִשָּׁת אָדוֹנֶיךָ
[צ"ר]: (ז) אַחֲרָיִךְ. כָּל מְקוֹם
שֶׁנֶּאֱמַר לָקַח סָמוּךְ:
(ט) וַחֲמִשָּׁתִּי לְאֵלֶּיךָ.
כִּי נָח נִלְטוּ עַל הָעֵדִיּוֹת:
(י) לִשְׁכַּב אֲצִלָּה. לְפִיכָּה
זֶלַח תִּשְׁמִיט: לְחַיִּית עִמָּה.

תצא (איצ' ג' כ"ד), מאכלו, ולא ידע אתו, מכל לודני ציתו לא היה רואה עד שעת אכילה (הרש"ז"ס), וכן תרגם אנקלוס והמתרגם האשכנזי, אצל רש"י פי' כי אם הלחם, היא אשתו אלא שדבר כלשון נקיה, והוא מצ"ל, ומאמר יוסף להלן ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך כאשר את אשתו, יחזיק הפי' הזה, וכן תיב"ע: ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה, פירשתיים למעלה צפ' ויאל (כ"ט י"ז), ומאמר זה הוא הקדמה לפרשה שלאחריו, כי צעצור שהיה יפה תאר ויפה מראה לכן ותשא אשת לדניו וגו'. ע"ד וחס הוא אצי כנען (שס' ע' י"ח): (ח) וימאן ויאמר אל אשת אדניו, ספר הכתוב כי מאן לעשות כדלונה אע"פ שהיא בצרתו אשת לדניו והוא ירא ממנה כי היה ירא את השם יותר וזה טעם אל אשת לדניו (הרמ"ז"ן): (ט) וחטאתי לאלהים, צני נח נלטו על העדיות, לשון רש"י, ונכון הוא רק צעצור חסדון דעת הנשים הקדים אליה כי הדבר צנידה צלדוניו אשר צועה צו ואחרי כן אמר כי יש צענין עוד חטא לאלהים, ויתכן לפרש וחטאתי לאלהים צנידה הזאת כי דעה גדולה היא שיהיה צה לי חטא לפני האלהים כי עיניו צנאמני ארץ ולא לפניו צוגר יצא, ודברו אמת רק לא הזכיר אסור הערוה כי דבר עתה מור"ם (הרמ"ז"ן): (י) לישב אצלח, צסמוך היא צצגדה והוא

וישב לט

תרגום אשכנזי רכר

רעדעטע, אונד ער איהר
ניכט געהאָרעטע, דאס
ער ביא איהר לעגע,
אָדער אויך אום זיא ווערע:
(יא) זאָוואר איין געוויס-
סער טאג, דא קאם יוסף
אין דאז הויז, זיין געשעפֿט
צו פֿערדיכטען, אלס קיי-
נער פֿאָן דען הויזלייטען
אום הויזע וואר: (יב) אונד
זיא ערגריף איהן ביא
זינעם קליידע, אונד
שפראך: לעגע דייך צו מיר;
ער אבער ליס זיין קלייד אין
איהרער האנד, ענטפֿלָאָה,
אונד גינג צום הויזע הינ-
אויס: (יג) אלס זיא נון זאה, דאס ער זיין קלייד אין איהרער האנד געלאסען, אונד הינאויס גע-

יום ויום ולא שמע אליה לשוב
אצלה להיות עמה: (יא) ויהי כהיום
הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו
ואין איש מאנשי הבית שם בבית:
(יב) ותתפשטו בגדו לאמר שכבה
עמי ויעזב בגדו בידה ויגם ויצא
החוצה: (יג) ויהי כראותה כי עזב

ת"א ולא יומח ל"ה, ז' סוטה ג', ז' ע"ז ה', ח': מלאכתו שנת
מ"ט, ז', סוטה ל"ו, ז': ותתפשטו סוטה סס:

אויס: (יג) אלס זיא נון זאה, דאס ער זיין קלייד אין איהרער האנד געלאסען, אונד הינאויס גע-

תרגום אונקלוס

רש"י

לעולם הזא: (יא) ויהי
כהיום הזה. כלומר ויהי
כאשר הגיע יום מיוחד
יום לחוק יוסף איד שלהם
שהלכו כלם לצית ע"ל
אמרה אין לי יוס הגון
ליזקק ליוסף כהיום הזה
אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך [תחומא]: לעשות מלאכתו. רצו ושמאל חד אמר
מלאכתו עמם וחד אמר לעשות לרצו עמם חלל שנדלית לו דמות דיוקנו של אצו וכו' כדליתא

בד מללר עם יוסף יום ויום ולא קביל מנה למשכב לותה
למחני עמה: (יא) ויהי כיומא הדין ועאל לביתה למכדק
בכתבי חושבניה ולירא אנש מאנשי ביתא תמן בביתה:
(יב) ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי ושבקיה ללבושיה
בידא וערק ויגס לשוקא: (יג) ויהי כד חזר ארי שבקיה

באור

צגדו כי לא מלאו אלה על המשגל רק עמה או אותה, שכזה עמי, ואם שכז ישכז איש אתה
(ויקרא ט"ו כ"ד), והנשים תשכנה (זכריה י"ד ז') (הדלצ"ע והדמז"ן): להיות עמה, כזה
היה אפילו להתיוחד עמה עד שאירע מעשה שנשאר יחידו צעל כדחו לעשות מלאכת לרכי
הצית כדרכו ואירע צלותו יוסף שלא נותר איש צצית, ומדרש אגדה שהלכו לראות נילוס כהר
מלרים שעלה על כל גדותיו (הדמז"ס), ותצין מזה כוונת המתרגם האשכנזי: (יא) ויהי
כהיום הזה, דש"י פי' הכ"ף להשערת הזמן וז"ל ויהי כהיום הזה, כלומר ויהי כאשר הגיע
יוס מיוחד יוסף לחוק יוסף איד שלהם שהלכו כלם לצית ע"ל אמרה אין לי יוס הגון ליזקק ליוסף
כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך עכ"ל, והוא מגמרא דסוטה (דף ל"ו ע"ג).
וכ"ת המתרגם האשכנזי, והוא המשיך ג"כ כוונ' צ' הפסוקים יחד צאופן זה, ויהי כאשר דצרה
אליו תמיד ודליתא שלא שמע אליה, אירע צין הימים יוסף שאין איש צצית, ומלאכ מקום לתפשו
צצגדו, והוא כמות לחזור הווי"ן המחזרים המלמדים המתחסיס צזמן או צסזה: לעשות
מלאכתו, לפי הפשט מלאכתו עמם והיא מלאכת לרכי הצית או הממון המוטל עליו שהיה
פקיד על הכל, וכן פי' הדלצ"ע והדמז"ס, וכ"ת חנקלוס למדק צנצני חושבניה: (יב) ויעזב
בגדו בידה, לכבוד גצרתו לא נלה להוליאו מידה צכחו הגדול ממנה והסיד אותו מעליו כי
היה צגד שיתעטף צו כמעיל ולכ"ף והיא צדלית' כי הניח צגדו צידה פחדה פן יגלה עליה
לצני הצית או לדוניו והקדימתו אליהם לאמר כי הפשיט צגדו לשכז עמה וצדלותו כי הדימותי
קולי נזהל לצדוח וזה טעם ויהי כדלותה כי עזז צגדו ולכן לא תביד היא ויעזז צגדו צידי רק
אתה לאנשי ציתה ולצעלה ויעזז צגדו לללי (הדמז"ן): ויגם, מן החדד פן יגצד עליו יל"ה
(דע"ס), ונפי המסופד צם' הנשר נתנה את החדד על לוואר יוסף, להתיאו חס לא יתדלה

תרגום אשכנזי

פִּלְאָהֶען: (יד) רִיף זיא
איהרען הוייליטען, אונד
שפראך צו איהנען: זע-
העט דאָך! ער האט אונז
איינען עברעאישען מאן
געבראכט, מיט אונז
מוטהויללען צו טרייבען;
ער קאם צו מיר, זיך צו
מיר צו לעגען. דא שריא
איך מיט לויטער שטימ-
מע: (טו) אלס ער נון
האָרטע, דאס איך מיינע
שטיממע ערהאָב אונד
שריא, לים ער זיין קלייד
בייא מיר, אונד פֿלאָהצום
הויזע הינאויס: (טז) זיא
לענטע זיין קלייד בייא זיך
הין, ביז זיין הערר נאך
הויזע קאם: (יז) צו איהם
שפֿ-אך זיא עבען דיאזעל-
בע וואָרטע: דער עברע-
אישע קנעכט דען דוא אונז
געבראכט האסט, קאם

וישב לט
בגדו בידה ויגם החוצה: (יד) ותקרא
לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר
ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו
בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול
גדול: (טו) ויהי כשמעו כי-הרימתי
קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי ויגם
ויצא החוצה: (טז) ותנח בגדו אצלה
עד-בוא אדניו אל-ביתו: (יז) ותדבר
אליו כדברים האלה לאמר בא אלי
העבד העברי אשר-הבאת לנו לצחק
בי: (יח) ויהי כהרימי קולי ואקרא
ויעזב בגדו אצלי ויגם החוצה:

צו מיר מוטהויללען מיט מיר צו טרייבען: (יח) וויא איך אבער מיינע שטיממע ערהאָב, אונד שריא

רש"י

צמס' סוטה [דף ל"ז]:
(יד) ראו חביא לנו. ה"ז
לשון קללה הציט לנו ולא
פירש מי הציטו ועל צעלה
לומדת כן: עברי. מענד
הנהר מצני עזר [נ"ר]:
(טז) אדוניו. של יוסף:
(יז) בא אלי. לצחק צי
הענד העצרי אשר הצלת

תרגום אונקלוס

ללבושיה בידה וערב לשוקא: (יד) וקרת לאנשי ביתה ואמרת
להון למימר חזו איתי לנא נברא עבראח לחיבא בנא עאל
לוחי למשכב עמי וקרית בקלא רמא: (טו) ויהוה בד שמע ארי
ארימית קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לוחי וערב ונפק לשוקא:
(טז) ואחתתיה ללבושיה לוחה עד דעאל רבוניה לביתיה:
(יז) ומלילת עמיה פסחנמא תאלין למימר עאל לוחי עבדא
עבראח די איתיתא לנא לחיבא בי: (יח) ויהוה פר ארימית

באור

לה, ויצרח צעהלה, וע"י כך נקדע הצנד אשר החזיקה צו: (יד) הביא לנו איש עברי, על
צעלה, ולא הזכירתו לכבודו או צדק מוסר לנשים או צעצור שהמציא ידוע וכן צמסר ליוצ
צמקומות רצים ידער על הסס הנבצר צסתם צעצור דעתם שעליו ידעו, וכן ויאמר אל הצנד
מדוע צלתה אל פילגש חזי (שמואל צ' ג' ז'), לא יזכיר הסימור ולא דער צו כלל צעצור היותו
ידוע שהוא איש צסת (הרמצ"ן): עברי, מענד הנהר מצני עזר (רש"י), ידלס שכוונתו לומר
צ' דנרים שנקדח עברי, א' צעצור שהוא עזרע אצרהס שהיה מענד הנהר, צ' שהיה מצני
עזר צן שלח, ונקדחו כל ההולכים צדכני האצות הקדושים לעצוד לאל אחד ולשמור חקיו
ומלותיו, על שמו לפי שהוא למד לכל השומעים צקולו דרכי השם, גם יצחק ויעקב למדו אללו
דרכי השם ועצודתו, וחז"ל אמרו נציט גדול היה עזר, ועיין מ"ס צפ' וישלח (לעיל ל"ו צ'):
בנו, לשון רצים לתפארת, או כללה עמה את כל אנשי הצית, דאו שהענד הזה, אחד שעלה
לגדולה, הוא מצחק צנו: (יז) בא אלי ונו', שעודו צל אלי לצחק צי הענד העצרי אשר
הצלת לנו ומלות הענד העצרי אשר הצלת לנו כמה כצו ממד מוסגר, שצסאר הלשונות
יסבירו לוסו צמני תלוי לצנה, וצנתו צהגינה צצאר זה שצצל צמיו המממד המוסגר צגינה

וישב למ

תרגו' אשכנזי רכה

ליס עד זיין קלייד בינא
מיר, אונד פלעה הינאויס:
(יט) אלס גון זיין הערד
דיא ווארטע זינגער פרויא
הארטע, דיא צו איהם
זאגטע: זא איוט דיין
קנעכט מיט מיר אומגע-
גאנגען, דא ערבראננטע
זיין צארו: (כ) אונד יוסף'ס
הערד נאהם איהן, אונד
מהאט איהן אין דאז גע-
פענגניס, אן דען ארט,
וואו דיא געפאנגענען
דעם קאניגס איינגעשפערט ווארען, אלץ וואר ער דאזעלבסט אין דעם געפענג-
ניס.

(יט) ויהי כשמע אדניו את דברי אשתו
אשר דברה אליו לאמר כדברים
האלה עשה לי עבדה ויחר אפו:
(כ) ויבא אדני יוסף אתו ויתגדלו אל-
בית הסהר מקום אשר-אסורי המלך
אסורים ויהי-שם בבית הסהר:

אסירי ק'

תרגום אונקלוס

רשי

לכו: (יט) ויהי כשמע
אדוניו וגו'. צעטת תשמיש
אמרה לו בן וזהו שאלמה
כדזרים האלה עשה לי
עצך עניני תשמיש כאלה:

קלי וקרית ושבקיה ללבושיה לותי בערך לשוקא: (יט) ויהי
כר שמע רבוגיה ית פתגמי אמתיה די מליילת עמיה למימר
בפתגמיא האלין עבד לי עבדה ויתקף רוגגיה: (כ) וידבר רבוגיה
דיוסף יתיה ויתבי בבית אסירי אחרא די אסירי דמלכא אסירין

באור

מפסקת יותר מן הנביאה שצמלה שלפני המאמר המוסגר החוזרת על המלות שאלחיו, כאשר
בודעתי זה זהקדמה וצנאורי פעמים רבות: (יט) ויהי כשמע אדניו וגו' בדברים האלה,
ע"ד הפשט אין הכ"ף צזה לדמיון צדנר אחד, כ"ל כ"ף השעות והקרוצ, צהניח ספור הדזרים
קלתס לו כילס, והכוונה נענין הדזרים האלה פחות מהם לו יתר עליהם, וכן ותקדלנה
סתי כאלה (ויקרא י' י"ט), ונמו ותשצו צקדש ימים רצים כימים אשר ישצתס (דזרים א'
מ"ו), כלומר היו כמו שהיו והניח מספרים, וכן נאמר ותגד לצית אמה כדזרים האלה (לעיל
כ"ד כ"ח), וצדצרו עמי כדזרים האלה (דניאל י' ט"ו), וכן דצים, כן פי' הרמז"ן, והרד"ק
צמנלול ד"ק דף כ"ז ע"א: (כ) ויתנהו אל בית הסהר, כתצ הרלצ"ע ולא הרגו, כי צספק
היה הדנר אללו: מקום אשר אסורי המלך אסורים, אמר ר"ל כי הכתוב יפרש שצית הסהר
הוא מקום אשר אסירי המלך אסורים שם ולכך אמר כי הוא שם מלרי כי דרך הכתוב לפרש
לשון נכדיה כמו הפיל פוד הוא הכולל (אסתר ג' ז'), (ונמו האחשתדנים (שס ח' י'), שהוא
לשון פרס ופירש שהם צני הרמנים), ולא אמר כלום, אצל ויתנהו אל צית הסהר הידוע
למלך שהוא מקיס אשר יאסרו שם אסירי המלך לומר כי היה זה סצה שיכנסו עמו המשקה
והאופ', (ויהיה זה כמו הקדמה לפדשה שאחריה), ויתכן כי טעם אסירי המלך ענדיו ומשרתיו
החועלים לו צמשפע המלוכה כי שאר האסירי' לעס ציד השופטים והשוטרים צצית סהר אחר
יכתנו וספר הכתוב ששמו שם יוסף מלכצת אדניו אותו והכל סצה מלת ה', וצעלי הלשון
יפרשו (וכנתו על הרד"ק שפי' כן צס' השרשים שרש סהר) סהר כיפה עגולה (דמות הסהר)
מלשון סגן הסהר (ס"ה ז' ג'), ולפי דעתי שהוא הנור צית צנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן
מלמעלה יכניסו צו האסירים וממנו להם אורה והוא מלשון סיהרל צלומית כאשר אמר להר
תעשה לתצה (לעיל ו' ט"ז), מלשון להרים ושנו צהס זה לרוב פורו וזה למיעוטו (הריצ"ן):
מקום אשר וגו', כתצ הרד"ק צשרשים שרש קוס כי לעולם יצא השס הזה על מלת אשר ועל
סי'ן השיעוט, צסמיכות כמו צמקום אשר תשחט העלה (ויקרא ו' י"ח) צמקום אשר כצדלת
(יחזקאל כ"א ל"ה), מקום שיפול העץ שם יהוא (קהלת י"א ג') עכ"ד, אצל הנה לנגדו רצים
צקמץ לפני מלת אשר, כמו צכל מקום אשר תראה (דזרים י"ז ג'), וכל מקום אשר תדרך
(יהושע א' ג'), כל מקום אשר יהיה שם (ישעיה ז' כ"ג), ואס יאמר שמלת כל תגרוס זה,
הנה מלכנו מקום חזק ונאור (שופטים י"ז י'), גם כצתצות מלת מקום צה"ל

תרגום אשכנזי

ניססע: (כא) אבער דער עוויגע וואר מיט יוסף, נייגטע איהם גע- וואָנענהייט צו, אונד בראכטע איהם גונסט אין דען אויגען דעם אויפֿזע- הערס איבער דאזגעפֿענג- ניס: (כב) דער אויפֿזע- הער דעם געפֿענגניסעם גאב אין יוסף'ס געוואלט אללע דיא געפֿאנגענע, וועלכע אים געפֿענגניסע ווארען, אונד אללעס וואס דאזעלבסט געשאה, כוז- סטע ער פֿערזארגען: (כג) דער אויפֿזעהער

וישב למ (כא) ויהי יהודה את יוסף ויש אליו חסד ויתן חנו בעיניו שר בית הסהר: (כב) ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר אשר בבית הסהר ואת כל אשר עשים שם הוא היה עשה: (כג) אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו באשר יהודה אתו ואשר הוא עשה יהודה מצליח: פ שביעי

איבער דאז נעפֿענגניס, זאה ניכט דאז מינדעסטע נאך, וואס ער אין זינער געוואלט האטטע, אינ- דעם דער עוויגע מיט איהם וואר, אונד וואס ער טהאט, לים דער עוויגע געלינגען:

רש"י

(כא) ויש אליו חסד. שהיה מקוצל לכל דואיו לשון כלה נאה ומסודה שזמנה: (כב) הוא היה עושה. כתרגומו צמימדיה הוה מתעצד: (כג) באשר ה' אתו. צעציל שה' אתו:

תרגום אונקלוס

ויהוה תמן בבית אסירי: (כא) ויהוה מימרא דיי בקעדיה דיוסף ויגד ליה חסדא ויהביה לרחמין בעיניו רב בירא אסירי: (כב) ויהב רב בית אסירי בידא דיוסף ית כל אסיריא די בבית אסירי וית כל די עבדין תמן במימריה הוה מתעצד: (כג) לית רב בית אסירי חזי ית כל סורחן בידיה בדימרא דיי בקעדיה ורי הוא עבד יי מצליח:

באור

הדיעה תהיה לעולם קמולה אף לפני מלת אשר, והנכון צעניו כי צנל מקום שתייה המ"ס צשול יחסר הנסמך, צמקום המזנח (או המשכן) אשר תשחט העלה צמקום סורחן אשר נצלת, מקום הסדמה שיפול העץ, וכן כלן מקום העיר אשר אסירי המלך אסורים: אסורי, כתיב והוא פעול אסירי קרי והוא תלד והענין אחד: ויהי שם בבית הסהר, כלל שאלה הפרט, וכן מתורגם צל"א: (כא) ויש אליו חסד, שהיה מקוצל לכל דואיו לשון כלה נאה ומסודה שזמנה: (כב) הוא היה עשה, כמו שת"א על מימדיה הוה מתעצד, שלל היו עושים דנר שלל על פיו כללו הוה היה עושה, וכ"ת יצ"ע הוה מפקד למעצד: (כג) אין שר בית הסהר ראה את כל מאומה בידו, אונקלוס תרגם לית דצ צית אסירי חזי ית כל סורחן צידיה, ויצ"ע תרגם לית לרוך לרצ צית אסירי למנטר ית יוסף כאורח כל אסירי ארוס לל חמי ית כל סורחן צידיה, יתכן שיצארו מאומה מלשון מוס ואולי שרשו כן לדעתם והאל"ף נוסף צאמלע המלה כא' של ואשמאל' (לעיל י"ג ע'), הולם הכוונה שרשה יצ"ע צמלער זה שלל היה לריך לשמור את יוסף שלל יצרח, היא קטנה מאלד נגד חשיבותו שצפסוק הקודם שהיה מושל על כל האסורים שם ולא נעשה שום דבר צלי דשותו, אצל הרד"ק צשרשים שרש פלס כתב ששרשו מלס והה"א צמלה הזאת נוספת לפי שהמלה מלעיל וענינו כלום, וצא פה מיעוט אחר מיעוט כל מאומה, כמו הרק אף צמשה (צמדצד י"צ צ') עכ"ד, וכן תרגמו אונקלוס ויצ"ע למעלה מלת מאומה (שצפסוק ו' וט') מדעס, ואולי לא דלו לתרגם פה המלה דק הבוונה, אצל צכוונת המלמד יותר נראה לפרש צכוונת ולא ידע אתו מאומה (שצפסוק ו'), שהאמינהו צכל דנר שיעשה שם ועליו יסמוך צלי לשללו על מה עשית נכה, צידעו כי צמאונה הוה עושה, וכן מתורגם צל"א: באשר ה' אתו, צעציל שה' אתו, וכ"ת יצ"ע ושעור הכתוב כך הוא, אף שר צית הסהר דואה ומשניח אחר מעשיו כי היה ה' אתו לתת את מנו צעניו שר דיוסור ואשר הוה ענה וגו' היא הודעו אחרת צפני עלמה, לכן

הרגום אשכנזי רכו

מ (ב) איינכט נאך די-
 זע; בעגעבענש
 הייטען, פֿערוינדיגטען זיך
 דער שענקע דעם קאָניגס
 פֿאָן מצרים, אונד דער
 באַקמייסטער, אן איה-
 רען העררן, אן דען קאָניג
 פֿאָן מצרים: (3) פרעה
 וואר זאָ זעהר ערצירנעט
 איבערווינע ביידע האָפֿ-
 בעדיענטען, איבער דען
 אָבערשענק, אונד איבער
 דען אָבערבאקמייסטער:
(ג) דאס ערויא אין פֿער-

רשי

**מ (א) אחר הדברים
האלה. לפי שהרבילה
אותה חרורה את הצדיק
צפי כלם לדבר צו ולגמותו
הציאלהם הקצ"ה סודחנס
של אלו שיפנו אליהם ולא**

מ (ח) וְהָיָא בְּתַר פִּתְּנָמְיָא הָאֵלֵין סְרַחֵי שְׁקִיָּא מִלְכָּא דְּמַצְרִים
וְנַחְתּוּמָא לְרַבְּנֵיהוֹן לְמִלְכָּא דְּמַצְרִים: (ז) וְרַגְזָא פִּרְעָה
עַל תַּרְיִן רַבְּרַבְנֵיהִי עַל רַב שְׁקִי וְעַל רַב גַּחְתּוּמִּי: (ג) וְיִהְיֶה
יִתְחַזֵּן בְּמִטְרַת בֵּית רַב קִטּוּלָיָא בְּבִירַת אֲסִירֵי אֲתֵרָא דִּי יוֹסֵף

אליו ועוד שתצוא הרווחה ללדיק על ידיהם: חשאו. זה נמצא זכר צפילי פוטידיק שלו זה נמצא לרוד גבלוסקין שלו: והאופה. את פת העלך ואין לשון לפייה אלא צפת וצלע"ז פיסטו"ד

ב (א) חטאו, חטא כנגד מוס' המלוכה כמו שאמר הכתוב לאדניוהם למלך מלרים, וסופר
 צם' היסד כי זה נמלאו זצוצים ציין שהציא לפני המלך וזה נמלא נתר צלחם המלך,
 וכן הוא צצ"ר וצ"ע תרגם שנטלו ענה לתת סם המות למלך צצאלכו וצמסקהו, אצל לא יכונה
 דבר זה חטא רק פשע ומרד, והאפח, את פת המלך ואין ל' אפייה אלא צפת צלעז פישטו"ר
 (רס"י), [ל"ל פטוי"סיר צל"א (שחטטעטען = בעקקער)] : (ב) סריסיו, לדעת הראצ"ע הוא
 ממסקלים דגוישי העי"ן צמסקל אציר, כציר, צעצור שלא נשתנה קמץ הפ"א לשוא צכנוים, וקמץ
 הפ"א הוא לתשלום הדגש שלא יקצלו הרי"ט, כי אם הי' ממסקלי"ם הקלים והקמץ צעלם,
 הי' משתנה לשוא צסמיכות וצכנוים כמו מן נדיצ, נדיצי עמו (תהלים קי"ג ח'), ומן קלין,
 נדיק עם (ישעיה ג' ז') אצל לפי שמאלנו סדי"ם פרעה (לעיל ל"ז ל"ו ול"ט א'), וכן סדי"ם
 פרעה (להלן פסוק ז'), שנשתנה צהם הקמץ לשוא, מוכרחים אנו לומר כי יש לשם זה צ'
 משקלים א' קל ואחד כצד, כמו אפיר שנמלא אפיר יעקב (להלן מ"ט כ"ד), ונ"ה דעת הדד"ק

צדשים השגשג סדם. ול' הרמז צ"ן על שני סדיסיו, היו אלה השדים שניהם סדיסים כי היו שרי המשקים והאופים גם צדתי הנשים אשר למלך והעלכים יסדרו אותם, ודעת אנקלוס כי סדיסים שרים וגדולים אמר צפוטית רצא לפנעה ועל תרין דצרמוהי וכן תרגם יונתן והיו סדיסים צביכל מלך צבל (מלכים ז' כ' י"ח וישעי' ל"ט ז') עכ"ל, וכבר דברתי צזה לעיל (ל"ז ל"ו) בפסוק והמדנים, שכל עצמי המלך צאלרות הצזרח נקראו סדיסים על שם רוצם, והיו צהם לכשים צלתי תסודסי, ולהם נשים במשמע מפשעות הכתוב: (ג) במשמר בית שר הטבחיים, מקום סייהו שם נשמים צעצור שלא יצרחו, והנה יתכן לפרש שהוא סמוך, צמשמר, של צית סר העצחים וחול צית הסהר שהיה צציתו, וכן ת"א צמערות צית רצ קטוליא, וצלא סמיכות יתרנס מערל, ויתכן ג"כ לפרש שאינו סמוך ואז לריך להוסיף צי"ת השימוש, ושעורו צמשמר צצית סר העצחים, ופ' צי"ת פ' וצמערות האשכנזי, אבל ופ' צי"ת ופתח ה"ס השנית המורים

תרגום אשכנזי

וישב מ

יוסף אסור שם: (ד) ויפקד שר הטבחים
את יוסף אתם וישרת אתם ויהיו
ימים במשמר: (ה) ויחלמו חלום שניהם
איש חלמו בלילה אחד איש כפתרון
חלמו המשקה והאפה אשר למלך
מצרים אשר אסורים בבית הסהר:

אָרט, וואָ יוסף איינגע-
שפּעררט וואר: (ד) דער
אָבערסטער דער לייבואכע,
טרוג עס דעם יוסף אויף,
בייא איהנען צו זיין; ער
בעדיענטע זיא, אונד זיא
ווארען איין גאנצעס יאהר
אין פֿערהאפֿט: (ה) דא
טריימטען ביירע אין איי-
נער נאכט יעדער זיינען
בעיאנדערן טרוים, אונד
יעדעס טרוים קאם מיט

דער בעדייטונג איבעראיין; נעמליך דער אָבערשענק אונד דער אָבערבאקמיי-
סטער דעם קאניגס פֿאָן מצרים, וועלכע אין דעם געפֿענגניס איינגעשפּעררט ווארען:

תרגום אונקלוס

רש"י

אָסיר תָּמָן: (ד) ומני רב קטוליא ית יוסף עמחון וישמישיתחון
והיו יוסין במצרא: (ה) ויחלמו חלמא תרגיהון גבר חלמיה
בליליא חד גבר פסטרן חלמיה שקיא ונחתומא די למלכא
ויהיו ימים במשמר. שנים עשר חדש: (ה) ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום זהו

ל"ל פטיש"ר, Patissier,
(פחסטעטען בעקקער):
(ד) ויפקד שר הטבחים
את יוסף. להיות אתם:

באור

על הסמיכות, יורו על הצליל הא', ואין סתירה לזה מן הרציע שנמלת צמסמר, שהיא טעם
מפסיק גדול ואין מקומו צמלה הסמוכה לאחריו, כי כנר מצולר צמסמר שצולר ד' מלות סמוכות
זו לזו תהיינה צ' האחרונות מחוצות צטעם, והמלה שלפניה צטעם מפסיק, והדלשוניה צטעם
מפסיק יותר ממנה: (ד) ויפקד, ענין מנוי ובחירות, וכן ח"א ויז"ע ומני, (ועיין צפ' צמדנד
(א' ג'), שם הארכתיו צענין השדש הזה וכל ההודלות הנכללות צו): את יוסף אתם, להיות
אתם, לשמש אותם כי מעלה גדולה היתה להם צצית פדעה כי שדים היו: ויהיו ימים במשמר,
שנה שלימה כדכתיב ימים תהי' גאלתו (ויקרא כ"ה כ"ט), ימים או עשור (לעיל כ"ד כ"ה),
וכן סופר צס' הישר: (ה) ויחלמו חלום שניהם, ויחלמו שניהם חלום זה פשוטו, ומדרשו כל
אחד חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון מצידו וזה שנאמר וידא שר האופים כי כיו
פתר (רש"י), והנה לפי הדרש יהיו חלום סמוך למלת שניהם, חלום של שניהם, אצל לפי
משמעות פשוטו הוא מופרד, ואין טענה נגד הפשט מן הח"פ שצחי"ת, כי איננו מסנת הסמיכות,
רק הוא צעלס והנפרד הוא ב"כ חלום. כמו והנה חלום (לקמן מ"א ז'), שצל כן צח"פ, וגם
אנקלוס ויז"ע תרגמו וחלמו חלמא תדויהון, כוונו אל משמעות פשוטו, כי אם היה סמוך
היו לריכס לתרגם חלמא תדויהון כמו שתרגמו חלום פרעה (שם מ"א כ"ה), חלמא דפרעה,
ועל פיהם תרגם כן גם המתרגם האשכנזי: איש חלמו, כל אחד חלם חלום אחד ולא שניהם
חלום אחד, וכן מתורגם צלשון אשכנזי, ולי נראה להתיק עוד כוונת המלמד הזה שחלמו כ"א
חלום מענין מלאכתו ומעשהו, זה גפן, וזה סלים עם מעשה אופה: איש כפתרון חלמו,
לשון פתרון חלומות הוא המקרה אשר יקדנו לעתיד ויקרא המודיע אותו העתיד פותר ועל
דעת רבים כי פתרון הוא פירוש. (הוא דעת הרד"ק צשרשים שדש פתרו והרש"ע, וכתב הרש"ע
כי לא מלאנו מלת פתרון כי אם עם החלום), וטעם איש כפתרון חלמו, כל אחד ואחד חלם
חלום שדומה לפתרון העתיד לצא אליו, זה לשון רש"י, ומה טעם שיאמר שר המשקים לפדעה
חלמו חלום הדומה לפתרון שימנעט צזה חכמת הפותר ואולי לא יהיה כן חלוט פדעה ולא ידענו
יוסף (הרמב"ן), ואני תמה על דברי הרצ צזה, כי מהידוע שאין הפרש צין חלום לחלום
למי שלא ידע העתיד לצא על החולם, והפותר יכול לפתור את החלום צכמה אופנים וכולם
ידעו אליו, כמו צחלום פדעה שאמרו חז"ל צמדדש רצה שהחרטומים פתרו אותו צכמה ענינים,
שצע צנות אתה מוכיל ושצע אתה קוצר, ושצע מלכוה ואתה מנצח שצע ספרניות מודדות צך,

(ו) וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בְּבֹקֶר וַיֵּרָא אֲתָם
וְהָיָה זַעֲפִים: (ז) וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיס־פְּרַעֲה
אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
מִדּוּעַ פָּנֶיכֶם רָעִים הַיּוֹם: (ח) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו חֲלֹם חֲלָמָנוּ וּפְתָר אֵין אִתּוֹ

(ו) אלם יוסף דעם מאר-
גענס צו אייגענע קאם,
זאח ער דאס זיא בע-
שטירצט ווארען: (ז) דא
פראגט ער דיא האפאכע-
דיענטען פרעה'ס, וועלכע
מיט איהם אין פערדוואפט,
אין דעם הויזע ווינעם
הערדן ווארען: ווארום
זינד איירע געזיכטער

הייטע זא בעטריבט? (ח) זיא אנטווארטעטען: וויר האבען איינען טרוים געהאבט, אונד חיר איזט

רש"י

תרגום אונקלוס

דמאריס די אסירין בבית אסירי: (ו) ואתא לנתהון יוסף בצפרא
ותא יתהון והא אינון גסיסין: (ז) וישאל ית ברבבי פרעה די
עמיה במסבת בית רבוגיה למימר מה דין אסיכון בישין יוסא
דין: (ח) ואמרו ליה תלמא תלמא ופשר לית ליה ואמר להון

פשוטו ומדעו כל ס' חלם
חלום שניהם שחלם את
חלומם ופתרון חזירו. וזה
שנאמר ודל שר האופים
כי טוב פתר: איש כפתרון
חלומו. כל אחד חלם חלום

כדומה לפתרון העתיד לזל עליהם: (ו) זעפים. ענינים כמו סר וזעף [מלכים ס' כ']

באור

וגם כהה היו דומים אל החלום, על כן לא ידע סר המשקים אס אמת פתר לו, עד אחד
רלומו שמשקים פתרונו לו ולחזירו, מעתה בוונת הכתוב פה לדעת דש"י ז"ל לספר את
המעש' נמי שהי' ומדע צסוף, אמר שחלמו כל אחד כפי הפתרון שיפתור יוסף וקול הכתיד
לזל אליו, לא שהם ידעו זה עתהל' אס הא הפתרון האמתי ועתיד לזל עליהם, ולכן צספר
סר המשקים זאת לפרעס, צדלותו להגדיל חכמת הפותר, אמר אים כפתרון חלמו, ר"ל
כפי הפתרון שרלומו שמשקים אחד כך, ואס כן אף עענת הרמזין טענה על פירש"י ז"ל,
ונראה מסתימת ל' האנקלוס שדעתו כדעת דש"י, וכן פרגס המתרגם האשכנזי: המשקה
והאסח וכו', הוא תוספת צלול למלת שניהם, ומן אים עד חלמו כז' הוא כמו מלמד מוסגר,
ולכן מלת הלמו מוטעת' צטעס האתנח המפסיק יומד מכל הטעמים שלפניו, וכן מהודגס צל"ס:
(ו) ויבא אליהם יוסף בבקר, יתכן שציליל' היה לן צצור (הרלצ"ע), יראה שדעתו שצית
הסגר לינו הצור, והיו שר המשקים והאופים צצית הסגר שהיה צית חסוצ קלת, ודלוי לשדים
כמוהם, ויוסף היה צצור, אצל מן הצתוצים לינו כדלס כן רק שהכל אחד, ופעס יקדל צור
צעצור שהי' תחת הקוקע ופעס יקדל צית הסגר צעצור שהיה עשוי כצין צית, ופעס יקדל
צית הצור, עד צכוד השצי אשר צצית הצור (שמות י"ז כ"ט), וכ"כ הרד"ק צשרשים שרש צור,
וכן כמז דש"י צפ' מקן (לקמן ע"ל י"ד), ח"ל מן הצור, מן צית הסוכר שהול עשוי כמין
צמח, וכן כל צור שצמקדל לשון בומל הוא ואף אס אף צו מים קרוי צור עכ"ל, וגס אנקלוס
ויצ"ע תרגמו צור ביצל צכל מקוים, חה, וכן וירליהו מן הצור, תרגמו צית אסירי, כמו שתרגמו
צית הסגר, כדרכם לתרגם לפי הענין, ופי' ויצל אליהם יוסף צצקד, ממקום עשכצו: זעפים,
עלצים כמו סר וזעף (מלכים א' ע"ג), זעף ה' אשאל (מיכה ז' ט') (דש"י) והרלצ"ע כתצ,
זעפים, מתדעשים כטעס ויעמוד הים מזעפו (יונה א' ט"ו), והול הפך המנוחה וההשקע,
והכוונה שרלס צפניהם העדר מנוסת הלצ, ושהול נגרש וזעף כים: (ז) וישאל את סריסי
פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו, צשציל שהפקיד אות' אדניו צידו כאמרו ויפקד שר
העצמים את יוסף אסס כי לולל זה לא היה דלוי ליוסף לחקוד על מחשצותיהם (ר"ע ספידנו):
(ח) ופתר אין אתו, כמוולין פתר אסו, וכן ציחצקאל ועשים לינס אותם (ל"ג ל"צ) (הרלצ"ס),
וטעס ופתר אף אסו, אף מודיע העתיד עמנו, להיותנו צמשער, שאל היינו חון מכלן, היינו
מצקשים פתרון מחרטמי מארס ופותדיהם: חלא לאלהים פתרגים, טעית הוא צידכס לחסוצ
סישלס פתרון החלומות צמלסכ' וחנמה, דעו כי לאלהים פתרגים, ולא יוכל אדם לפתור חלומות
צשלמות, אס לא צהיות רוח אלהים נוססה צו, ולכן ספרו כל לי, אולי יקרה ה' לקראתי,

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף הֲלֹא לְאֱלֹהִים
פָּתַרְתָּם סִפְרוּ-נָא לִי: (ט) וַיִּסְפֹּר שֶׁר-
הַמִּשְׁכָּה אֶת-חֲלָמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ
בְּחִלּוֹמִי וְהִנֵּה-גִפֶּן לְפָנַי: (י) וּבְגִפֶּן
שֶׁלֹּא שָׂרִיגָם וְהוּא כְּפֹרַחַת עֲלֵתָהּ

גיאמאנר דער איהן אויס-
לעגען קאן; יוסף שפראך:
זינד דיא טרוימדייטונגען
גיכט גאטטעס? ערצעה-
לעט זי- מיר דאך!
(ט) דארויף ערצעהלטע
דער אָבערשענקע זיינען
טרוים דעם יוסף, אונד
שפראך: אין מיינעם
טרוימע וואר עס, אלס
ווען איין וויינשטאק פֿאַר
מיר ווערע: (י) אב וויינשטאקע ווארען דרייא ויעבען, עס וואר, אלס ווען ער גרינטע, זא-
רשי

תולדות אחרן ובגפן חולין ל'ז, ח': בפרחת חולין סס:

מיר ווערע: (י) אב וויינשטאקע ווארען דרייא ויעבען, עס וואר, אלס ווען ער גרינטע, זא-

תרגום אונקלוס

יוסף תלא מן קדם פשרן חלמא אשתעו בען לי: (ט) ויאשתעי
רב שקי ית חלמיה ליוסף ואמר ליה בחלמי, והא גוסנא בדמי:
(י) ובגוסנא תלתא שבשין והיא כד אפרחת אפיקת לבקין
זעף ה' טאט [מיכה ז']:
(י) שרינים. זמדות
לרבות סקורין ויריין
זלע"ז (וויינרעבען): והיא

בפורחת. דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ולחד הפרח עלמה
נלה נעשו סמדר לשפני"ד זלע"ז, *Espanir: Epanouir* (חויבליהען) ולס"כ הנשילו והיא כד

באור

ודבר מה ירלני והבדתי לכס, (דברי מברי' לזרנאל ורע"ס): (ט) והנה, פחד כל חלום
צמקרא תצוא מלת והנה וטעמא כלינו: (י) שרינים, שעפים (ד"ק צשרשים שרש שרג) ולשון
רש"י שרינס, זמדות לרבות סקורין ויריין, [ל"ל ווי"ריין, והוא ויר"שים. זל"ל (רוסהען,
וויינרעבען)]: והוא בפרחת עלתה נצח, דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו
היא פורחת ולחד הפרח עלתה נלה נעשו סמדר לשפני"ד זלע"ז, (זל"ל חויבליהען), ולחד
כן הנשילו, והיא כד אפרחת אפיקת לבקין עד כאן מרגיש של פורחת לשון רש"י, ואינו נכון
שלא היה מדבר במדמה מפני שהם דברי חלום היה אומר והנה בגפן לפני וצנפן ג' שרינים
והב"ק הוא כינה צמח שר האופים ולא צמח פרעה ולמה ידמה צזה יותר מכל האחרים לזל
ואמר צמח והנה הדמיון שטעמו כאלו לזל פירושו והיא כפורחת עלתה נלה שרש צמח
הגפן כי מיד שפורחת עלתה נלה והנשילו לשכלותיה עננים חה להורות כי מעבר הכלהים
לעשוש וזה הכיר יוסף כי שלשת השרינים שלשת ימים הם ולא חדשים לו שנים וחש צדעמו
כי ציוס אחד ישא ראש שניהם לו צעצור כי צליל אחד חלמו ואין צריך לדברי ר"ל שאלה שהיה
יוסף יודע יום הולדת את פרעה, וכזאת הב"ק צמקמות דנים, והי כמשיצ ידו (לעיל ל"ח
ג"ט), כנול אדרס (כס י"צ י"ד), וכעת מותה ומדברנ' הנצות (שמואל ס' ד' כ'). וכן
דנים, ולנקלוס שאלה והיא כד אפרחת אפיקת לבקין מרגיש עלתה מהעלת' לולני גפנים האליטה
פרח והעלת' לולני גדולים והנלו והנשיל לשכלותיה עננים כי לא יצוא לו לשון עלתה צנן כי
אינו עול' (הרמב"ן): נצח, כן גדול מפרח כדכתיב וצמר גמל יהיה נלה (ישעי' י"ח ה').
וכתיב וילא פרח (והדר) וילן לין (צמדנר י"ז כ"ג) (רש"י), וצענין שרש הפלה כתב בדר"ק
צשרשים שרש כון כי שרשה כן, והשם צהנלע עיין הפעל צדנש בלד"י עלתה גאח, צמפיק
הה"ל, והנפרד גץ, לו נאמר צו הנפרד גאח צה"ל (כמו וצמר גמל יהי' גאח שהה"ל דפה,
וכן ושלח כזית גאח) (ליוצ ט"ז ל"ג), שהה"ל הנוספת אל השם תשתנה לתי"ז (כדכח
צכחוס), והרלוי פה לומר עלתה גאח, כי ה"ל של השם תשתנה לתי"ז ולסריה ה"ל לכחי
נסתרת וכמו גאח, ונשמטה ה"ל השם על דרך זרות כמו שנשמטה צמלת ללל קנא (משלי
ז' ח'). שהרלוי להיות לדעת קלת פגאח כמו לזן פגאח (ליוצ ל"ח ו'), והוא הנכח מפני
מלת עלתה: הבשילו, צמח הפירות כמו צמח הנשר כמו שאין ראוי לטול הנשר קודם שימנשל

נָצַח הַבְּשִׁילֹי אֲשַׁכְּלִיָּה עֲנָבִים:
(יב) וְכֹס פִּרְעָה בְּיָדִי וְאֶקַּח אֶת־
הָעֲנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל־כֹּס פִּרְעָה
וְאֶתֵּן אֶת־הַכֹּס עַל־בֶּךָ פִּרְעָה:
(יג) וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשַׁת
הַשָּׁנִים שְׁלֹשַׁת יָמִים הֵם: (יד) בָּעוֹד
שְׁלֹשַׁת יָמִים יֵשֶׁא פִּרְעָה אֶת־רֹאשׁוֹ

דאן קאם דיא בליטהע
הערפאר, ענדליך רייפ־
טעוואויך דיא בעערען אן
דען טרויבען: (יב) פרעה'ס
בעכער וואר אין מיינער
האנד; דאנאהם איך דיא
בעערען, דריקטע זיא אין
פרעה'ס בעכער אויס,
אונד זעטצטע דען בעכער
אויף פרעה'ס האנד:
(יג) יוסף שפראך צו
איהם: דיעס איזט זיינע
דייטונג: דרייא רעבען
בעדייטען דרייא טאגע:

(יג) נאך דרייא טאגען ווירד דין פרעה מיט אויפברייגען, אונד ווירדער אויף רען פֿאָריגען פֿום

רש"י

תרגום אונקלוס

אפרחת אפיקת לללזין
ע"כ תרגום של פודחת כן
גדול מפרח כדכתיב וזוסר
גומל יהיה לללז [ישעיה
יח] וכתב וילל פרח והדר
וילן לין [צמדזר י"ז]:

וְאֶנִּיצַח בְּיָדִי אֲתַכְּלֶהוּ הוּא עֲנָבִין: (יב) וְכַפָּא דְּפִרְעָה בְּיָדִי
וְנָסִיבַת יָת עֵינְבִיָּא וְעֶצְרִית יְתַהוֹזֵן לְכַפָּא דְּפִרְעָה וְיִהְיִית יָת
כַּפָּא עַל יָדָא דְּפִרְעָה: (יג) וַיֹּאמֶר לֵיהּ יוֹסֵף דִּין פּוֹשְׁרֵינִיָּה תִּלְתָּא
שָׁבָשִׁין תִּלְתָּא יוֹמִין אֵינּוֹן: (יד) בְּסוֹף תִּלְתָּא יוֹמִין יִדְכָּרִינָךְ

(יא) ואשחט. כתרגומו ועלרית והרצה יש זלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם
לך לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרצה [חולין ל"ז]: (יג) ישא פרעה את ראשו. ל' משנן

באור

כן אין ראוי לאכול הפירות קודם שיתזשלו (ד"ק צשרשים שרש זשל), והנה זכל המקרא יזא
השרש הזה צננין פֿעל ופֿעל ולא נמלא זקל רק צ' פעמים כי זשל קליר (יואל ד' י"ג), זשלו
עלמיה (יחזקאל כ"ד ה'), ושניהם עומדים, גם נמלא השם התאר צ' פעמים מן הקל, ובְּשִׁיל
מזשל (גמות י"ז ע'), את הזרע זשלה (צמדזר ו' י"ט), ולותם שהם מן פיעל ופועל המה
יוצאים, ולא נמלא זהפעיל רק פה, (והוא פעל יואל ג"כ כי הוסז' המלי' אל האשנלות שזרוז
לחותם סצזו זשול הענבים מהר): אשכלתיה, הגרגרי' (כל אחת לצד) יקראו ענבים (וצל"א
בעערען), ואשר צו הגרגרי' (הזמורה הקטנ' שמחוזרים זה הרצה ענבים יחד) יקרא אשכול
דרי"ם זלע"ז, (וצל"א טרויבע) (ד"ק צשרשים שרש זכל), והנפרד קשם זה תמיד האל"ף
צסגול, אזל צקצולו מלאוהו צסגול כמו פֿאַשְׁכְּלֹזַת הגפן (ס"ה ז' ע') וגם צפתח אֲשַׁכְּלֹת
מרורו' (דגרים ל"ז ל"ז), וזהסמכו אל הכנויים פה הוא צפתח, ויתכן שנוכל לומר כן צסגול,
ואס לא נמלא: (יא) ואשהש, כתרגומו ועלרית והרצה יש זלשון משנה אין סוחטין את הפירות:
אל כוס, שיזוז היין אל תוך כוס פרעה, וכן והנשאר צדס ימלא לל יסוד המזנח (ויקרא ה'
ט'), ימלא זאופן שיהי' הדס ניתז והולך אל היסוד ע"ס: (יב) שלשת ימים הם, סימן הם
לשלשת ימים, והראצ"ע השיז לשואלים תאין ידע יוסף שמנין השלשה דומזין על ימים ולא על
שזועות לו חדשים ושנים, ואמר שיום הולדת הוא היום שנוול צו פרעה והיה עושה צו משתה
זכל שנה, והיום ההוא הי' נודע לכל אנשי מצרים, ואירע שחלמו זלילה שהי' ג' ימים לפני
היום ההוא, והמנהג הי' שס להוליא ממסגר אסירים קודם יום משתהו. ולכן היו האסורים
שומרים החשזון צעצור שהיו יודעים שעתידים ללאת אז ממאסרם, וכזר העתקתי דעת הרמז"ן
לעיל (פסוק י'), כי הכיר זאת עמהירת הכן והצשול מיד אחר שפרחם, ויתכן צזה גם דעת
מהר"י אצרזנאל שרוח הקדש היה מייסיר את יוסף צמה שפתר, לא כחו המשער זללז:
(יג) ישא פרעה את ראשו, ל' השזון כשיפקד שאל עזדיו לשרת לפניו צסעוד' ימנה אותך

ועטצען; דוא ווירסט
פרעה דען בעכער ווידער
אין דיא האנד ועטצען,
נאך דער פֿאַריגען ווייזע,
דא דוא זיין שענק ווארסט:
(יד) ווען דוא דיך נון מיי-
נער ווידער עראינגערסט,
ווען עס דיר וואָהל געהען
ווירד, זאָ ערצייגע מיר
דאך גנאדע: געדענקע
נעמליך מיינער פֿאַר
פרעה, אונד לאס מיך
אויס דיזעס הויזע הער-
אויסנעחמען: (טו) דען
איך בין אויס דעם לאנדע
דער עברים געשטאָהלען
וואָרדען, אונד האבע היר
צו לאנדע אויך ניכט
בעגאנגען, דאס זיא מיך אין דיזע גרובע געועטצט האבען: (טז) אלס דער אָבערבאקמייסטער זאגט,
רש"י

כשיפקוד שלר עצדיו לשרת
לפניו צסעידה ימנה לותך
עמחם: כנך. צסים שלך
ומושצן: (יד) כי אם זכרתני
אתך. אשר לזכרתני אתך
מאחר שיעצ לך כפתרוני
הרי ועשית נל עמדי חסד:
(טז) סלי חרי. סלים של

והשיבה על-כנה ונתת כוס-פרעה
בידו כמשפט הראשון אשר היית
משקהו: (יד) כי אם-זכרתני אתך
כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד
והזכרתני אל-פרעה והוצאתני מן-
הבית הזה: (טו) כי-גנב גנבתי מארץ
העברים וגם-פה לא-עשיתי מאומה
כי-שמו אתי בכור: (טז) וירא שר-האפים

תולדות אהרן וכו' סוטה ט'. ח'. חולין ז"ז, ח': וירא
זכנות פ"ט, נ"ה ז':

בעגאנגען, דאס זיא מיך אין דיזע גרובע געועטצט האבען: (טז) אלס דער אָבערבאקמייסטער זאגט,

תרגום אונקלוס

פרעה ויחבינה על שמוישה ויתתן בפא דפרעה בידיה פהלקתא
קדמא דהיחא משקי ליה: (יד) אלהין תדקרינני עפך פד
יוטב לך ותעביד קען עמי טיבו ותדבר עלי קדם פרעה ותפקינני
סן בית אקירי דבין: (טו) ארי מנבב גניקנא מארע עבראי
ואף הקא לא עבדיט מדעם ארי מניאו יתי בבירי אקירי:
(טז) ויחא רב גחלומי ארי יאות פשר ואמר ליזסף אף אנא

נלרים קלופים חורין חורין וצמקומנו יש הרצה ודרך מוכרי פת כסניק שקורין לוצליש-צלע"ז, Oublies,

באור

עמחם (רש"י), וכן פי' הראש"ע צסוף דצדיו והרש"ע: כנך, משרש כן, צסים שלך ומקיס
עושצן שהיית כנך צו מתחל', וצא הדגש צמקום הנח, ולנקלוס ויז"ע לא תרגמו דק הכוונה:
במשפט, ענין החוק והמנהג: (יד) כי אם זכרתני אתך, אס תזכרני כאשר יעצ לך, וטעם
אתך שתזכרני צלנך בלולאני עמך ולא תשכחני, אז אני מצקש מאחר לעשות עמדי חסד, והוא
שתזכרני אל פרעה, הכוונה שיהלל אותו לפני פרעה, וע"י זה תוליאני הן הצית הזה, כי אין
צי עון, ודאוי למלך שילאני מיד עושקי (מדצרי הרמצ"ן ז"ל): זכרתני. צא ענר צמקום עתיד:
(טו) גנב, מקור מצניק פעל: מארץ העברים, טעמו מאלוץ חצרון אשר גרו שס אנדחם ילחק
ויעקצ כי אנדחם שהיה ראש היחם הנקרא אנדחם העצרי כי היה מענר הנהד וגדול שמו צגייס
כי נתקיים צו ואגדלה שמך (לעיל י"ז צ'), ועל כן נקראו כל זרעו העצרים והם עלמס יהזיקו
את שמש כן שלא יתערצו צעמי הארצות הכנענים והחזק השם הזה צנל זרע ישראל לעולם וזה
טעם הציא לנו איש עצרי (שס ל"ט י"ד), כי יוסף אמר להם עצרי אנכי ולא דנה שיחזיקוהו
כנעני והנה ארץ מגוריהם קראה ארץ העצרים כלומר הארץ אשר העצרים שס או שנקרא שמה
כן כי הם גדולי הארץ ואליה כמו שנאמר נשיא אלהים אתה צתוכנו (שס נ"ג ו'). ונתיצ אל
תבעו צמשיחי (תהלים ק"ה ט"ו וד"ה ט"ז כ"צ) (הרמצ"ן): (טז) וירא שר האיסים כי טוב
פתר, דאס צלצו כהשמעת אזניו הפתרון כי עוצ הוא ומסנים עם פדעי החלוס צכל חלקיו,
(וטו), ענינו יפה וכהוגן כמו שתרגם לנקלוס ויז"ע), הכיר צזה דצרי אמת ונחן אל לצו להביד
גם את חלומי, והטעם לומר כן כי היה האיש עצזה את יוסף וחושצ צו שלא ידע לפתור חלומי,
לולי דאותו כי פתר לחצרי וזה וכהוגן: סלי חרי, סלים של נלרים קלופים עשוים חורים

כִּי טוֹב פָּתַר וַיֹּאמֶר אֶל־יֹכָף אֶת־אָנִי
בְּחִלּוּמִי וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה סִלִּי חָדִי עָלַי
רֵאשִׁי: (י) וּבִפְלִיז מִכָּל מֵאֲכָל
פִּרְעָה מַעֲשֶׂה אִפְּהָ וְהָעוֹף אֲכַל אֹתָם
מִן־הַפֶּה מֵעַל דֹּאשִׁי: (יח) וַיַּעַן יוֹסֵף
וַיֹּאמֶר זֶה פְּתָרֹנִי שְׁלֵשָׁת הַסִּלִּים
שְׁלֵשָׁת יָמִים הֵם: (יט) בְּעוֹד שְׁלֵשָׁת
יָמִים יִשָּׂא פִּרְעָה אֶת־רֹאשִׁי מֵעֲלִי
וְתָלָה אוֹתִי עַל־עֵץ וְאֲכַל הָעוֹף אֶת־

דאס ער גוט געדייטעט
האטטע, שפראך ער צו
יוסף: אויך אין מיינעם
טרוימע וואר עס, אלס
ווען איך דרייא געפלאַכט
טענע קארבע אויף מיי-
נעם קאפפּע העטטע:
(יז) איס אַבערסטעוּקאַר-
בע אבער וואר אללער-
לייא שפייזע פֿיר פרעה,
נעמליך אן באקווערק,
אונד דער פֿאָגעל אס זיא
אויס דעם קארבע, איבער
מיינעם קאפפּע: (יח) יוסף
אנטוואַרטעטע אונד
שפראך: דיעס איזט זיינע
דייטונג: דרייא קארבע

בעדייטען דרייא טאגע: (יט) נאך דרייא טאגען ווירד פרעה דיינען קאפּפּע פֿאַן דיינען
רומפּ נעהמען, אונד דין אן דען גאלגען הענגען לאססען; דאדען דער פֿאָגעל דין פֿלייש

תרגום אונקלוס

רשי

בְּחִלּוּמִי וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה סִלִּי חָדִי עָלַי
רֵאשִׁי: (י) וּבִפְלִיז מִכָּל מֵאֲכָל
פִּרְעָה מַעֲשֶׂה אִפְּהָ וְהָעוֹף אֲכַל אֹתָם
מִן־הַפֶּה מֵעַל דֹּאשִׁי: (יח) וַיַּעַן יוֹסֵף
וַיֹּאמֶר זֶה פְּתָרֹנִי שְׁלֵשָׁת הַסִּלִּים
שְׁלֵשָׁת יָמִים הֵם: (יט) בְּעוֹד שְׁלֵשָׁת
יָמִים יִשָּׂא פִּרְעָה אֶת־רֹאשִׁי מֵעֲלִי
וְתָלָה אוֹתִי עַל־עֵץ וְאֲכַל הָעוֹף אֶת־

(דיא היפפע; איינע ארט
דיננר קובען פֿאן מילך,
מעהל אונד חייערן, אויך
חייזענקובען געכאנט)
לתתם צלותם סלים:

באור

חורים, וצמקומו יש הרצה ודרך מוכרי כת כיסנין שקורין לוצל"ש [וצרש"י כ"י לוצלד"ש ושניהם
לחד, וצל"ש (היפפען - קובען)] לתתם צלותם פלים (רש"י), והוא פי' חרי מענין נקצים
ושרשו חור, וכן פי' הרש"ש וכתב סלי חרי, מנוקצים, כמו חורי עפר וכפיים (ליוצ ל' ו').
ושרשים חורי (ישעי' י"ט ט'), לפיכך יכול היה העוף לאכל דרך נקצי חריגת הסל בכ"ל, וכן
פי' הרד"ק צהרשים שרש חור והרלוי להיות חורים ונפלה המ"ס כמו דאש השלשי (שמאלל צ'
כ"ג ח'), לכרי ולרלים (מלכים ז' י"א ד'), הרדד עמי תחתי (תהלים קמ"ד ז'), הרלוויזהם
השלשיכ, לכרים, עמים, ורצים כן, והגלון רצ סעדיה פירש סלי לחס לצן כלחם המלך מלשון
ולא עתה פניו יחורו (ישעי' כ"ט כ"ז), מן הארמית שתאמר ללצן חור, ולשון רצותינו צמסכה
פתח גדילין וחורי (צילה פ"ז מ"ו), ואמר צירושלמי רצנין שפעין לה מן הדל והנה שלש' סלי
חרי על ראשי, וכ"ת יצ"ע, סלין דפיתא נקיא. והנה מסמיכות תלת סלי לחרי נראה לי שאין
פירושו כדעת רש"י והרש"ש, כי לדעתם תלת חרי הוא תאר אל הסלים ולא יסמך השם אל
התאר כי אם על דרך זרות, גם אין לורך להמליץ מקום אל העוף האוכל אותם ולומר שהיה
אוכל דרך נקצי הסל, כמ"ס הרש"ש, כי הסל העליון הי' ממלה למעלה ואכל אותם משם
ולא דרך הנקצים, ולאו אכל דרך נקצי חריגת הסל, מדוע לא אכל כי אם מן העליון, כמחמעות
הכתוב. ולדעת הגלון תהיה הסמיכות כמשפט, והמתרגם האשכנזי שתרגם (געפלאַכטענע
קארבע) תרגם כפי הכוונה לפי רש"י, והרד"ק צהרשים שרש חור מפרש עוד צמס חלמוד
ירושלמי שהיו הסלים מלאים חרות, ויהי' לפי' חרי משרש חרר וצא הנח צמקום הדגש הרלוי
לצא צרי"ש לחסדון הרי"ש הא', צעצור שאין הרי"ש מקצלת דגש, ולפי' זה תהי' ג"כ הסמיכות
על נכון: (יט) ישא פרעה את ראשך, ישאנו ממש מתקומו וטעמו יסירנו צסיף או ירמנו
על עץ, וזה סיבו נשיאות של חשזון אלל של זקיפת תלייה, וצעצור תלת פעליך שחריו, וכן
ת"ס ויז"ע יעדי: (כ) הדרת, מקוד מצנין הפעל, והרלוי להיות הולדת כי שרשו ילד, וצא
הדגש צלמ"ד תמורת הנה, וצמקומו יוס הדרת למרעה שכולד לו צן מר פירוש שכולד הוא עצמו

פֶּאָרְדִיר אַבְפֶּרעס טען ווירד:
(כ) דען דריטטען טאג
דארויף, דען טאג, אן
וועלכעס פרעה געבאָרען
וואָרדען, מאכטע ער איין
גאסטמאהל פֿיר אללע
זיינע בעדיענטען: אלס ער
נון דאז הויפט דעם אָבער-
שענקס, אונד דאז הויפט
דעם אָבערבאקמייסטערס
מיט אונטער זיינען בע-
דיענטען אויפגעבראכט:
(כא) זעטצטע ער דען
אָבערשענק אין זיין שענק-
אמט ווירדער איין, אונד די-
זער זעטצטע דען בעכער
אין דיא האנד דעם פרעה:

בְּשָׂרָה מִעֲלִיָּהּ: מִפֶּטִיר (כ) וַיְהִי בַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הַלֵּלֶת אֶת-פֶּרְעֹה וַיַּעַשׂ
מִשְׁתֶּה לְכָל-עֲבָדָיו וַיֵּשָׂא אֶת-רֹאשׁ-
שָׂר הַמִּשְׁקִים וְאֶת-רֹאשׁ שָׂר הָאֲפִים
בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: (כא) וַיָּשָׁב אֶת-שָׂר
הַמִּשְׁקִים עַל-מִשְׁקָהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס
עַל-כַּף פֶּרְעֹה: (כב) וְאֶת שָׂר הָאֲפִים
תָּלַהּ כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף:

אין דיא האנד דעם פרעה: (כב) דען אָבערבאקמייסטער אבער, לים ער הענגען, וויא יוסף איה-

רש"י

תרגום אונקלוס

(כ) יום הלדת את פרעה.
יום לידשו וקורין לו יום
בניוסיו ולשון הולדת לפי
שלין הולד נולד ללל על ידי
לחרים שהיו מילדת את
האשה ועל כן החיה נקדחת
מילדת וכן ומולדת ציוס
הולדת לוחך [יחזקאל ט"ז]

ית רישך מנך ויפלוך יתך על צליכא ויכול עופא ית בשךך
מנך: (כ) ויהוה ביומא תליתא יום בית ולדא דפרעה ועבד
משתיא לכל עבדו וידבר ית ריש רב שקי וית ריש רב
נחתומי בנו עבדו: (כא) ואתיב ית רב שקי על שקיותיה
ויבב בפא על ידא דפרעה: (כב) וית רב נחתומי צלב פמא
הולדת לוחך [יחזקאל ט"ז] וכן לחדי הוכנס את הנגע [ויקרא י"ג] שניצוסו על ידי לחרים:

באור

שהיה עושה משתה בכל שנה צלותו יום, כ"כ הרד"ק צשרשים שרשילד, ואמר את לחר ההפעל
צעצור שהוא נושא המאמר כמו יחלק את הארץ (צמדצר כ"ו נ"ה), וכן אמר ציוס הולדת לוחך
(יחזקאל ט"ז ד'), ונדחה מזה שפרעה עלמו הוא הנולד, והוא עשה משקה כפי' השני שזכר
הרד"ק: וישא את ראש וגו', מכלל עם שאל עזריו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו צסעדותו
וזכר את ללו צתוכס כמו שאלו את דלס (צמדצר א' צ' וכ"ו צ') לשון מנין (רש"י), ואנקלוס תרגם
ואדכר, לפי הכוונה, ויצ"ע תרגם ודומס, כמו שתרגם ישא פרעה (צפסוק י"ג), ויריס, אזל
פליא' דעת ממני כי איך שייך לשון דומס על שר האופים אשר תלה אותו, ואינו דומה לל ישא
פרעה (של פסוק י"ג), כי שם הי' דצורו לל שר המשקים לצד: (כא) משקהו, שם לל הדצר
אשר יסתה, אזל אשר היית משקהו דלעיל (פסוק י"ג), הוא שם תלד לל הפועל והוא הלדס
הנותן את היין לשתות ללחרים, כ"כ הרלצ"ע והרד"ק צשרשים שרש שקה, וכן ת"א ויצ"ע,
לל כוכל לפרש גם פה שהוא שם תלד, ושעורו וישצ את שר המשקים על התמנותו להיות
משקהו, וצלופן זה תרגמו המתרגם האשכנזי: (כג) ולא זכר וגו', צו ציוס: וישכחהו,
ללחר מכלן (רש"י), וכן כתב הרבצ"ס ולא זכר שר המשקים את יוסף, מיד צללתו כמו שניקם
ממנו יוסף כי לל זכרתני לתך, וישכחהו, זמן מדוצה לחר כן, עד שעה שהקצ"ה עשה ליזוסף
ניסים והולך להזכירו עכ"ל, אזל הרלצ"ע פי' ולא זכר שר המשקים, לל הזכירו צפה לל פרעה,
וכן ומשא ה' לל תזכרו עוד (ירמי' כ"ג ל"ו), זכר את ושתי (לסתר צ' א'), והנה לין דליותיו
מכריעות, כי גם שם כוכל לפרש על הזכירה צלצ, המדקדק צכתוצים ידלס שיצא השרש הזה
צצמן הקל על הזכירה צלצ, ועל הזכירה צפה דרכו לל צצמן הפעיל, ולולס לחרים שלין הזכירה
צלצ פועל צחיריי חפשי ללדס, לל יתכן צו הצווי, כי לל על ידי הזכירה צפה, לכן פי' חז"ל
זכור את יום השצת לקדשו, זכרהו צפה וכן זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' לל תשכח (דברים
כ"ה י"ז וי"ט) ללחר צהמדי זכור צפה ולל תשכח צלצ, הענין הי' שעל ידי הזכירה צפה,

וישב מקץ מ מא

תרנום אשכנזי רל

(כג) וְלֹא-זָכַר שַׁר-הַמִּשְׁקִים אֶת-יוֹסֵף

וַיִּשְׁכַּחְהוּ:

פ פ פ

מא (א) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה

חָלַם וַהֲגָה עֹמֵד עַל-דִּיּאָר:

(ב) וַהֲגָה מִן-דִּיּאָר עֹלָת שִׁבְעַת פָּרוֹת

תולדות אחרן מקץ נזיר ה' ח':

תרנום אונקלוס

די פֿשר לְהֹזֵן יוֹסֵף: (כג) וְלֹא דָבַר רַב שְׁקִי יֵת יוֹסֵף וְאַנְשֵׁייהּ:

מא (ח) וַהֲגָה פֿסוֹף תַּרְתִּין שְׁנִין וּפְרָעָה חָלַם וְהָא קָאִים עַל

גַּהֲרָא: (ז) וְהָא מִן גַּהֲרָא סִלְקֵן שִׁבְעַת תּוֹרֵן שְׁפִירָן

נען געדרייטעט האטטע:
(כג) אלליין דער זאגער-
שענק עראינערטע זיך
יוסף'ס ניכט, אונד פֿער-
גאס איהן ענדליך פֿאלליג:
מא (א) נאך פֿערלויף
צווייער יאה-

רע, האטטע פרעה איי-
נען טרוים, אלס ווען ער
אב פֿלוסע שטינדע:
(ז) אונד אויס דעם פֿלו-
סע קעמען ויבען קיהע
העראויף, שאן פֿאן אנ-

רשי

וישא את ראשונו. מנאס
עס שאל ענדיו פהיה מוכה
המסדתיס שישדתי לו
צסעודתו וזכר את חלו

צתוכס כמו שאלו את דאש לשון מנין: (כג) ולא זכר שר המשקים. צו ציוס: וישכחור. לאחר
מנאס מפני שתלה צו יוסף לזכרו הוצק להיות מסור שתי שנים שנאמר אשרי הגזר אשר שם
ה' מצטחו ולא פנה אל רהצים [תהלים מ'] ולא צטח על מצרים הקרויים רהצ:

חסלת פרשת וישב

מא (א) ויהי מקץ. כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על דיאור. כל שאל נהדות אינס
קרויין יאודים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשו' יאורי' יאורי' צידי אדם ונילוס עולה צתוכה
ומסקה אות' לפי שאין גשמי' יורדין צמאדים תדיר כשאל ארלות: (ב) יפות מראה. סימן הוא

באור

שהיא המעשה המצוה, לא ישכח צלצ תמילא, וכן הענין כאן, על די שאל העלה שר המשקים
את זכרון יוסף לכניו צלצתו מצית הסהר, ולא שם אל לצו לזכור פתרון חלומו שפתר לו לטובה,
גדס לו זה שנמחה ברושם הבוא מנפשו, וישכחו מכל וכל, ונדאה שלזה כיונו רש"י והרש"ס,
וכן מתורגם צל"א:

מא (א) מקץ, כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: שנתיים ימים, שתי שנים שלימות
נדכתיז ימים תהיה גאלתו, ואס לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (ויקרא כ"ה

כ"ט ול'), וכן ימים או עשור (לעיל כ"ד נ"ה), וכן למועדה עימים ימימה (שמות י"ג י'),
צפסח מדצר שהוא משנה לשנה שלימה, אצל מקץ שתיים צלל ימים הי' משמע מקץ שנה ויוס
נדכתיז צן שנתו (ויקרא י"ג ו'), צתוך השנה קודמו צן שנתו (הרש"ס), ונקראת שנה לפי
שצצה השמש שנית אל הנקודה שהחלה ממנה, וצס' הישר זכר תחלת זה החשבון מליזה יוס
התחילו שתי השנים הללו, ואמר שהם ליציאת שר המשקים מצית הסהר, וי"צ שנים לשנת יוסף
שס: חלם, איננו פעל צינוכי, כי לא מלאנו צינוכי צמקוס עצר, אצל הוא תאלר ותחסר מלת
ההכרזה היה, ושעורו הי' חלם, וכן ורצקה שמעת (לעיל כ"ז ה'): על דיאר, סמוך ליאור
כמו ועליו מטה מנשה (צמדצר צ' כ'): דיאר, כל שאל נהדות אינס קרוי' יאודים חוץ מנילוס
מפני שכל הארץ עשו' יאודים יאודים צידי אדם ונילוס עולה צתוכס ומסקה אותם לפי שאין
גשמים יורדים צמאדים תדיר כשאל ארלות (רש"י) (וכן פי' הרד"ק צשרשים שרש יאר), אצל
אנקלוס תרגם יאור נהרל דק תרגם על יאודיהם (שמות ז' י"ט), על אריתיהון, כי הולך שם
להצדיל ציניהם מפני שהזכיר שם על נהרתם ועל יאודיהם והנה כלס יקראו לדעתו יאודים
הגדולים נקראים נהרות ויאודים ואלו העשויים חפירות ארוכות צידי אדם גס הם יקראו יאודים
ומלינו כי חדקל נקרא יאור כמו שכתוב ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל וגו', והנה
איש אחד לצו צדים (דניאל י' ד' וה'), וכתב והנה שנים אחרים עמדים אחד הנה לשפת היאר
ואחד הנה לשפת היאר, ואמר לאיש לצו הצדים אשר ממעל למימי היאר (שם י"ג ה' ו').

יָפוֹת מִרְאָה וּבְרִיאַת בְּשָׂר וְתַרְעִינָה
בְּאַחוֹ: (ג) וְהָיָה שִׁבְעַת פְּרוֹת אֲחֵרוֹת
עַל־זֶה אֲחֵרֵיהֶן מִן־הַיָּאֵר רְעוֹת
מִרְאָה וְדִקּוֹת בְּשָׂר וְתַעֲמִדְנָה אֲצֵל
הַפְּרוֹת עַל־שִׁפְתַּת הַיָּאֵר: (ד) וְתֹאכְלֶנָּה
הַפְּרוֹת רְעוֹת הַמִּרְאָה וְדִקּוֹת הַבְּשָׂר
אֶת שִׁבְעַת הַפְּרוֹת יָפֹת הַמִּרְאָה

זעהו, אונר שפארק פֿאַן
פֿלייש, אונר וויידעטען
אויף דער וויזע: (ג) אונר
אלס ווען נאך איהנען זיבן
אנדערע קיהע דער אויף
קעמען אויס דעם פֿלוסע,
שלעכט פֿאַן אנועהען,
אונר מאגער פֿאַן פֿלייש,
אונר שטעללטען זיך נע-
בען יענען קיהען, אים
אופֿער דעם פֿלויסעס:
(ד) דיזע קיהע, וועלכע
שלעכט פֿאַן אנועהען,
אונר מאגער פֿאַן פֿלייש
ווארען, פֿראסען יענע

אנועהנליכע אונר פֿליישִיגטע קיהע אויף; וואָרויף פרעה

תרגום אונקלוס

לְמַחְזֵי וּפְטִימָן בְּשָׂר וְרַעֲיִין בְּאַחְוָא: (ג) וְהָא שִׁבְעַת תּוֹרֵן אֲחֵרֵיגִין
פֿלקן בְּתַרְיָהן מִן נְהָרָא בִּישָׁן לְמַחְזֵי וּפְטִימָן בְּשָׂר וּקְמָא
לְקַבְלֵיהֶן דְּתוֹרָתָא עַל בִּיף נְהָרָא: (ד) וְאֲכָלוּ תוֹרָתָא דְּבִישָׁן
לְמַחְזֵי וּפְטִימָן בְּשָׂר יַת שִׁבְעַת תּוֹרָתָא דְּשִׁפְתֵּין לְמַחְזֵי וּפְטִימָתָא

רש"י

לימי שוצע שהצדיות נראות
יפות זו לזו שאין עין צריה
לרה צחצחה: באחו.
זאגס מריש"ק זלע"ז
Marais, Maresque: (דער
זושפן, חיין וואָרסטיגער

בחדען) כמו ישגל אחי [איוז ח']: (ג) ודקות בשר. טינז"ל זלע"ז, Ténus (דין, לחרט) לשק דק:
(ד) ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השזע נשכחת צימי הרעז: (ה) בקנה אחד. טוד"ל זלע"ז

באור

ולדעתי כדצרי לנקלים כן הוא כי יאור ונהר לשון אחד ושניהם לשון אורה, וכן הגשם נקרא
אור שנאמר הן פרש עליו אורו (איוז ל"ו ל'), יפין ענן אורו (שם ל"ז י"א), וכן שאלמר רבי
יוחנן כל אורה האמורה צאליהו צירידת הגשמים הנתוז מדצר ואולי צעצור שהגשמים צסצת
המאורות והנהרות יעשו מהם יתיחסו אל האורות (הרמז"ן): (ב) והנה מן היאר עלת, דרך
לדן לשתות הצהמות ציחד וחוזרות ועולות ורועות צאחו (הרמז"ן). ולשק הרמז"ן צעצור
כי ארץ מלרים תהיה מן היאור וממנו להם השוצע והרעז דאח אמתן עולות מן היאור והפרות
סימן לחרישה והשזלים סימן לקליד רמו שאלמר אשר אין חריש וקליד (לקמן מ"ה ו'), דאח כי
היאור לא יעלה רק מעט ואין חריש ואשר זרעו מעט צמקומות הלחים יצא קדיס רוח ה' וישרוף
אותם כאשר דאח אותם מדופות קדיס עכ"ל: יפת מראה, סימן הוא לימי שוצע שהצדיות
נראות יפות זו לזו שאין עין צריה לרה צחצחה: ובריאח, שמנו' וצעלות צסר: באחו, זאגס
מריש"ק זל"ל (זושפן), כמו ישגל אחו (איוז ח' י"א), (רש"י), ודעת הרמז"ן ז"ל שהוא שם
לדאח ועשז הגדל זאגס ועל שפת הנהרות, ויתכן שהוא שאל מן האגס אל העשז או מן העשז
אל האגס, ושדש המלה אחו והוי"ו תפודת ה"ל: (ג) ודקות בשר, טינז"ל זלע"ז לשק
דק (רש"י), כמו טענוס, זל"ל (דינע, טוואך): ותעמדנה אצל הפרות, צלדן וקרוצ להן
והוא סימן שלא יהא הפסק צין שני השזע ושני הרעז ואף על פי שלא ספר זה ליוסף ואולי
המדאח והספור היו שוים והבתוז לא יחוש כאשר הוסיף צספור ולא נודע כי צלו אל קדצכה
וכן עלות צקנה אחד סימן שתהיינה שזע שנים דלופות (הרמז"ן): שפת, לך: (ד) ותאכלנה,
סימן שיאכלנו שני הרעז את שנות השזע ומזה למד יוסף ללמד לפרעה ויקצנו את כל אכל
השנים הטוזות ובו', והי' האכל לפקדן ללדן לשזע שני הרעז (לקמן פסוק ל"ה ול"ו), כי
דאח שהפרות והשזלים הטוזות מצוואנה אל קרצ הרעות (הרמז"ן): ויקץ פרעה, ויטן מיד
ויחלס ובו', צין שינת מעט לשינה שנייה דגיל חלום להתחלק לענין אחד ועדיין אינו נותן לצ
להצין שזה חלום הוא עוד הנבונה שינתו וניערור וצמדי ואז וימץ פרעה לזסוף והנה חלום צלל

תרגום אשכנזי רלא

ערוואכטע: (ה) ער שלוף
אבער ווידער איין, אונד
טריימטע צום צווייטען
מאלע: אלס ווען זיבען
קארניגטע אונד גוטע עה-
רען אין איינעם האלמע
אויפשאסען: (ו) אונד
זיבען אנדערע עהרען
דינע, אונד פאס אסמ-
ווינד אויסגערשאסען,
וואוכסען נאך איהנען:
(ז) אלליין דיא דינע
עהרען פערשלונגען יענע
זיבען קארניכטע אונד
פאללע עהרען; פרעה
ערוואכטע, אונד זיהע!
עס וואר איין טרוים:
(ח) דעם מארגענס דארויף ווארד זיין געמיטה בעאונרוהיגט, ער שיקטע, אונד ליס אללע ביל-

רש"י

Tueil, tuiel: Tuyau,
(חיין האלץ): בריאות.
Sains, זלע"ז
(געזונד): (ו) ושדופות.
Halés, זלע"ז
(פערבראנט) שקיפן
קידוס חזונות לשח משקוף
Bise, זלע"ז (דער
נאָרד־האַסט=וויד): (ז) חבֿריאו'. שיינ"ס זלע"ז Sains, (געזונד): והנה חלום. והנה נשלים
חלום שלם לפניו והולך לפותרים: (ח) ותפעם רוחו. ומטרפא רוחיה מקשקשת צתוכו כפעמון

באור

עד עתה לא ידע (הרש"ס): (ה) שבלי, לשון רצות נקצות ואס הוא צמ"ס, כמו נשים
ופלגשים, ולכן צאו התלדים צסימן קצון הנקצות, צריאת וטצות: בקנה אחד, זהו סימן
לשזע לכל גרעין שזע שזלים (הרש"ס), ולשון רש"י צקנה אחד, טוד"ל זלע"ז עכ"ל וצד"י
כ"י טוא"י, והוא הנכון, וצל"א (האלץ): בריאות, על דרך ההשאלה שזלים כלומר מלאות,
וכתצ רש"י שיינ"ס זלע"ז, וצל"א (געזונד, קרעפטיג): (ו) ושדופת קדים, הוא לקות הזרע
מרוח קדים הנכנס שזלים עד שלא נשלים צשולס ולא ינמלו וזהו שאמר ושדפה לפני קמה (מלכים
ז' י"ט כ"ו), טרם היותו קמה כי כאשר נגמר יקרא קמה (רד"ק צשרשים שד"ש שקף), ולשון
רש"י ושדופה, פלייט"ס זלע"ז: [וצד"י כ"י השליד"ס, (ונקרא עליד"עס, זל"א אויסגע-
סלאגען)], ושקיפן קידוס (הוא ת"א על ושדופת קדים), חזונות, לשון משקוף החזונות תמיד
על ידי הדלת המכה עליו עכ"ד: קדים, רוח מזרחית שקורין ציש"א עכ"ל, והוא שס כולל
לכל רוח קר, וצמדינה אשר הי' שס רש"י ז"ל יקרא רוח מזרחית ציש"א, לפי שהוא עוצר על
הרי סלג וקרא אשר צמדינת (העלוועטיען): צמחת אחריהן, דומה ממש אל הפתרון כי ז' שני
הדעצ צאו אחד ז' שני השזע ולא היו צעת אחת: (ז) והנה חלום, כמו והנה היא לאה
(לעיל כ"ט כ"ה), אזל עתה היה סנור שדאה ממש ולא חלום (הרש"ס). ורש"י כתצ והנה
חלום, והנה נשלים חלום שלם והולך לפותרים, ונכון הוא גם מה שפי' ר"ע ספורנו וז"ל והנה
חלום, הרגיש שהכל הי' חלום אחד צעמנו שהי' נראה לו צחלומו השני שהי' צאותו המעמד
צעמנו של חלומו הראשון עכ"ל, ויז"ע תרגם והא הוה חילמה, כוון לדברי הרש"ס, וכן
מתורגם זל"א (אמר זיהע) עס וואר איין טרוים: (ח) ותפעם רוחו, נתחלפה דעתו,

מקץ מא

והבריא את וייקץ פרעה: (ה) ויישן
ויחלם שנית והנה | שבע שבלי
עדות בקנה אחד בריאות ומכות:
(ו) והנה שבע שבלי דקות ושדופות
קדים צמחות אחריהן: (ז) ותבלענה
השבלי הדקות את שבע השבלי
הבריא את והמלאות וייקץ פרעה
והנה חלום: (ח) ויהי בבקר ותפעם

ת"א וייקץ עקדה שער ל"ח:

תרגום אונקלוס

ואתער פרעה: (ה) ודמוך וחלם חגיגית והא שבע שבלי
סלקן בקניא חד פטימן ושבן: (ו) והא שבע שבלין לקין
ושקיפן קדוש צמחן בתריהן: (ז) ובקעו שבליא לקיחא ית
שבע שבליא פטימחא ומליחא ואתער פרעה והא חלמא:
(ח) והנה בצפרא ומטרפא רוחיה ושלח וקרא ית כל חרשי

החזוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו: קדים, רוח מזרחית שקורין ציש"א זלע"ז Bise, (דער
נאָרד־האַסט=וויד): (ז) חבֿריאו'. שיינ"ס זלע"ז Sains, (געזונד): והנה חלום. והנה נשלים
חלום שלם לפניו והולך לפותרים: (ח) ותפעם רוחו. ומטרפא רוחיה מקשקשת צתוכו כפעמון

רוחו וישלח ויקרא את כל חרממי
מצרים ואת כל חכמי ויספר פרעה
להם את חלמו ואין פותר אותם
לפרעה: (ט) וידבר ער המשקים את
פרעה לאמר את חמאי אני מזכיר

דערשריפטקונדיגע פאן
מצרים, אונד אללע איה-
רע ווייזע מענגער רופען,
ערצעהלטע איהנען זיינען
מדויס, אלליין קיינער
וואוסטע איהן דעם פרעה
רעכט צו דייטען: (ט) דא
רעדעטע דער אבערשענק
פאר פרעה, וויא פאלגט:
איך מוים מיינע פערברע-
כען הירמיט געדענקען:

ת"א מזכיר עקדה שער כ"ה:

תרגום אונקלוס

מצרים וית כל חכמיה ואשתעי פרעה לחזן ית חלמיה וליח
דקשר יתהזן לפרעה: (ס) ומליל רב שקי עם פרעה למימר ית

רש"י
ונצונדנלר לומר ותתפעם
רוחו [דכ"א ז'] לפי שהיו
פס שתי פעימות שנחת

באור

טריש פישל זלע"ז וזל"ל (פערסטארבען, פערוואנדעלט), וחסז לזקר ולרעת הפתרון, וכן
דכ"א ז' ג', ויחמד להם המלך חלוס חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלוס (ה'שנ"ס),
וש"י כתז ותפעם רוחו ומטרפס רוחיה (הוא תרגמו של אונקלוס וי"ע), מקשקשת צפוטו
כפעמון, וכן חזר הרד"ק צדשים שרש פעם, את חולס פעם (ישעי' מ"א ז'), מענין זה עלשון
שזר וכתיתה וקשקוש, וכן פעמן זה ודמון (שמות כ"ח ל"ד), לפי שהוא מתקשקשת ומתנחת
צענל שצתוכו, אזל היס עלילה נכזרת אל הדוח שצאדם שאיננה מיזש' מחמת הלער, שאלה
מן הבוף המוכה ונשזר, ועל פי הכוונה האמתית השייכת אלל הדוח תרגם המתרגם האשכנזי
(בעחונרהיגט), והעלה מצנין נפעל כמו כפעמתי ולא אדזר (תהלים ע"ז ה'): חרממי,
חרטס היס מלה מרועת שדשה ארצע ארתיות, וכתז הרלצ"ע שיתכן להיות ארמית או מלרית,
וכתז עוד צפירושו לרניאל (ז' ז'), כי הם חממי התולדות היודעים העיקרים ותולדות כל דזר
וכל מעשים שיעשו זלע וכן כתוז צחדעמי מלרים, לפינך קרל להם נצונדנלר צעצור שהם יודעים
עיקר החלומות וליך תדלס הנפש חזיונות הלילה עכ"ד. והמתרגם האשכנזי הסכים עם סכס
אחד שפתר המלה הזאת מבזרת חרט, והע"ס נוסף מענין וילד אותו צחדע (שמות ל"ז ד'),
צחדע אנוש (ישעי' ח' א'), והוא הכלי אשר צו עושין רשמי' צבוף קשה, והושאל אלל הדושס,
והדזר ידוע שצתחלת מללכ' הבתיצה נרשמו כל הענינים והרעיונים ע"י ליורים ורשמים נקראים
(הירחגליפן אז בילדערסריפט), והיתה הבתיצה ההיס מלוי' אלל אנשי מלרים, וזה העליון
כהגיהס וחכמיהם את חכמת התולדות והתחזולות ומעשה הכשמים מעיני ההמון, כי לל הציון
אותה כי לל הכהנים ורשמי העם, ועוד היום נשאלו הליורים והתמונות ההן, ופותר לין
אותם, ויתכן לל כן שנקרל חרטס הליש המצין התמונות והחדוטים ההם, וידוע להשתמש
בהם ולפתרם ברלוי, והם היו החכמים והמכשפים ופותרי החלומות צמלרים: ואין פותר
אותם לפרעה, פותרים היו אותם אזל לל לפרעה שלל היה קולס נכנס צלזניו ולא היה לו
קורת רוח צפתרון' שהיו אומרים לו שזע צרות אתה מוליד שזע צרות אתה קוצר (רש"י). וכן
פי' הרש"ס, והוא מצ"ד, יעפודש שס עוד פתרון אחר שפתרו לו, וצספר הישר סופר עוד
פתרונים רצים, והסצה שלל נכנסו צלזניו כתז ר"ע ספורנו וז"ל ואין פותר אותם, מפני שחשנו
שהם שנים געו צפתרון כי צחלק הרלשון היתה הסצה הצודי' והתכליתית צלז והם השזלים עכ"ל
חודשות והיחוד המשקה וצחלק השני היתה הסצה הצודי' והתכליתית צלז והם השזלים עכ"ל
אזל פרעה' הצין ששניהם חלוס אחר הם כע"ס צפסוק שלפני זה. והנה לפי זה שז אותם על
החלוס ואמר לשון רצים צעצור שנשנה פעמים, והרד"ק צדשים שרש את פי' אותם, מהם,
כמו גלמתי את העיר (שמות ט' כ"ט), מן העיר, והתנחלתם אתם (ויקרא כ"ה מ"ו), מהם
חנוכו אותם (שופטים כ"א כ"ז), פי' מהם, ואין מכל זה רליה לדזרו, לפי שזכל העקומות
כללו אותם הוא סימן הפעול, וכאן ישז על דזרו על הפועל, ואין כאן משפט כלשון:
(ט) את שרעה, אנהלוס פרגס עם פרעה, ויז"ע מרגס קדם פרעה, והוא נאות לפני מלכים,

מקץ מא

תרגום אשכנזי רלב

היום: (י) פרעה קצף על עבדיו ויהי
אתי במשמר בית שר הטבחים אתי
ואת שר האפים: (יא) ונחלמה חלום
בלילה אחד אני ויהוא איש כפתרון
חלמו חלמנו: (יב) ושם אהנו גער עבדי
עבד לשר הטבחים נגס פרי לו ויפתר

תולדות אהרן ושם חגלה י"ג, ז':

(י) פרעה וואר איינסט
איבער ויינע דיענער ער-
צירנט, אונד מוהאט מיך
אין פֿערהאפט, אין דעם
הויזע דעם צובריסטען פֿאָן
דער לייבוואכע, מיך אונד
דען צוברבאקמייסטער:
(יא) וויר האטטען ביידע
אין איינער נאכט איינען
טרוים, איך אונד ער;
וויר טריימטען יעדער נאך
דער בעזאנדערן בעדייטונג
זיינעם טרוימעס: (יב) דא-
ווי

תרגום אונקלוס

רש"י

החלום והעלאת פתרונו
[ז"ל]: חרפומי. הנחרים
צטייני תמים שסוללין
צעלמות טימי עלמות זלשון
חרמי וצמנה צית שהול
מלל טימיס [להלית פי"ז]

סירחני אָנא קדבר יִמָּא דין: (י) פֿרעה רגז על עבדיו ויחב
יתי בַּמִּשְׁמֶר בֵּית רַב קְטוֹלָא יְתִי בֵּית רַב גַּחְתוּמִּי: (יא) וַחֲלֹמָא
חֲלֹמָא בְּלִילְיָא חֶד אֶנָּא וְהוּא גַבְרָא בְּמִשְׁרָן חֲלֻמִּי חֲלֹמָא:
(יב) וְתַמָּן שְׂמָנָא עוֹלִים עֲבָדָא עֲבָדָא לְרַב קְטוֹלָא וְאַשְׁתַּמְנָא

מלל עלמות: ואין פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם ללל לפרעה ללל היה קולם
נכנס צלזניו ולל היה לו קורת רוח צפתרום שהיו לומדים שזע צנות סתה מוליד שזע צנות
סתה קוצר [ז"ל]: (יא) איש בשתיון חלומי. חלום הדלוי לפתרון שפתר לזו ודומה לו:
(יב) נער עברי עבד. לרורים הדשעים סלין טותם שלמה מזכירו זלשון ציון. נער שוטה
ולין דלוי לגדולה. עזרי ספי' לשוננו לינו מכיל. עזר וכתוצ צמימסי מלרים סלין עזר מולך
ולל לזע צבדי שרים. (ס"ט שירים וכן גרם דל"ט): איש בחלומי. לפי החלום וקרוצ לענינו:

באור

וכן מתרגם זל"ט: את חמאי אני מזכיר היום, לע"פ שמזכיר חמאי מוכרח אני לספר דבר
זה: (י) פרעה קצף על עבדיו, כל פרעה זלשן מלרים מלך, וכן נקדלים כל מלכי מלרים,
וסל פלשתיס לצימלך ספי' צימי דוד, צשנותו סת טעמו לפני לצימלך (תהלים ל"ד ס'), וסל
ירושלים מלכי דק, ציהושע סדני דק מלך ירושלים (יהושע י' ס' וג'), וצימי דוד על דצרת
(למי מצטיח סתהיכ) מלכי דק (מלך ירושלים) (תהלים ק"י ד'), וסל עמלק סגב, צימי משה
ידם מלכנו (צמדזר כ"ד ז'), וצימי סלול סגב מלך עמלק (שמואל א' ט"ז ח' וס' ול"צ),
סף כלן פרעה לשון מלכות כי צשמו סל מלך סין סומדין לצניו פרעה קלף על עזדיו, סלל כך
סמר לפניו המלך קלף על עזדיו, וכן לפניו, סני פרעה (להלן פסוק ת"ד), סני סהיה המלך
לצדי נדכתיצ דק הכסל סגדל מתך (סס מ'), לכך נקדל יוסף סצרך, סץ למלך, וסספר לקח
טוצ פירש נמותי (הרש"ט), (והס' לקח טוצ הול לדעתי ס' פסיקתא דרזי טוציבן דרזי סליכזר
ז"ל סנדפס מענו על ג' ספרים ויקדל צמדזר דצרים, וס' דלשית וסמות הס כ"י, וס' דלשית
מתחיל כדרוש על הפסוק כי לקח טוצ נתתי לכס וכו', כי קלת בן הדלשונים נתנו שמות
לספריהם ע"ס ההתחלה כמו מדרש חזית ע"ס התחלתו חזית סיס מהיר וכו', ומדרש שומר
טוצ ע"ס התחלתו צפסוק שומר טוצ יצקס דלן וכו'), וכן כתב הרש"ט, וס' הישר סופר
צלזוכס מתי התחילו סס לקרוס סת מלכיהס כן וסצת הדצר, ולין להלדיך פה: אתי ואת
שר חאפים, סף על פי סזכר סתי שנה עוד מפני הדצרים סצימיהס כי כן דרך הלשון כמו וזס
צלפת וצתמים (סופטים ט' י"ט), ששנה סותו מפני הדצרים שהיו ציניהס: (יא) אני והוא,
הכפל צזה להגיד כי ענין החלותות הי' צמעט שוה, דק סהי' לכל סחד מענין מלכיתו, עד כי
פומד סחד צלתי מצין וחכס גדול כמוהו הי' פומד שניהס צשוה לס למות ולס לחיים: וס'
בסתרון חלמי, נצר פירשתי צפ' וסצ (לעיל פ' ה'): (יב) איש בחלמו פתרי, פתרי

תרגום אשכנזי

ערצעהלטען איהם, אונד
ער דייטעטע אונזערע
טריימע, איינעם יעדען,
וויא עס מיט זיינעם טרוי-
מע איבעראיינקאם :
(יג) אונד וויא ער אונס
געדרייטעט, זיך איזט ער-
פאלגט : מיך נעמליך
זעטצטע מאן ווידער אויף
מיינען פוס, אונד יענער
ווארד געהענגט :
(יד) פרעה שיקטע היר-
אויף, אונד לים יוסף
רופען, זיך האלטען איהן
אויס דער גרובע : ער לים
זיך שערען, וועכסעלטע
זיינע קליידער, אונד קאם
פאר פרעה : (טו) פרעה
שפראך צו יוסף : איך
האבע איינען טרוים גע-
האבט, אונד ניאמאנד

מקץ מא
לנו את-חלמתינו איש כחלמו פתור :
(יג) ויהי כאשר פתור לנו כן היה אתי
השיב ער-בני ואתו תלה : (יד) וישלח
פרעה ויקרא את-יוסף וירצהו מן-
הבור ויגדח ויחלק שמלותיו ויבא אל-
פרעה : שני (טו) ויאמר פרעה אל-יוסף
חלום חלמתי ופתור אין אתו ואני
שמעתי עליך לאמר תשמע חלום
לפתור אתו : (טז) ויען יוסף את-פרעה
לאמר בלעדי אלהים יענה את-שדום

ת"א איש זכות כ"ה, ה' : ויהי כאשר שס שס : ויגלח שס כ"ו, ז' :

קאן איהן דייטען ; איך האָרע אבער פֿאַן דיר, דאס דוא איינען טרוים צו דייטען פֿערשטעהסט :
(טז) יוסף אנטוואָרטעט דעם פרעה : פֿערן פֿאַן מיר ! אלליין גאָטט ווירד צום וואָהל־ערגעהען

תרגום אונקלוס

ליה ופֿשר לָנָא ית חלמנא גבר כחלמיה פֿשר : (יג) ויהי כחלמא
די פֿשר לָנָא כן היה יתי אחיב על שפוישי ויהיה צלב :
(יד) וישלח פרעה ויקרא ית יוסף וארדהו מן בית אסירי וספר
ושני כסותיה ועאל לנת פרעה : (טו) ויאמר פרעה ליוסף חלמא
חלימת ופֿשר לית ליה ואנא שפמית עלך למימר דאת שמע
חלמא ובפֿשיר יתיה : (טז) ואחֿיב יוסף ית פרעה למימר לָנָא

שעליו לעשות הם סותמים את הדבר. מן בית הסוכה שהוא עשוי כמין גושל וכן כל
צור שצמקדל לבן גומא הוא ואף אס אין צו מים קרוי צור פוש"א זלע"ז, Fosse (גרובע) : ויגלח.
מפני כבוד העלכות [ז"ר] : (טז) חשמע חלום לפתור אותו. תאזין ותצין חלום לפתור אותו :
חשמע. לשון הצנה והאזנה כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אכתיב"דרל זלע"ז, Entendre
(פֿערסטעהען) : (טז) בלעדי. אין החכמה תשלי אלא אלהים יענה יתן ענייה צפי לשלום

באור

המשמשת, ור"ל לאיש בחלמו כלומר לכל אחד פתור כענין חלומו, וכן פירש"י, ולשון כדשצ"ס
איש בחלמו פתור, כמשמעות חלומו פתור, וגם כמו שפתור לנו כן היה, ויהי כאשר פתור וכו'
עכ"ל : (יג) השיב, פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קוף על ענדיו. הרי מקדל קלר
לשון ולא פירש תי השיצ לפי שאין צורך לפרש מי השיצ מי שצידו להשיצ והוא פרעה וכן דרך כל
מקדלות קלרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר (רש"י) : (יד) וירצהו, שלוחי
פרעה : מן הבור, פירשתי צפ' וישצ (לעיל מ' ו'), ומלת פוש"א זלע"ז, שצדש"י כאן, כמו
פאכ"ע, זל"א (גרובען) : ויגלח, יוסף את עצמו, או חסד המגלח, ובעורו ויגלח אותו
המגלח : (טו) חשמע חלום לפתור אותו, תאזין ותצין חלום לפתור אותו, תשמע, לשון הצנה
והאזנה כמו שמע יוסף (לקמן מ"ז כ"ג), אשר לא תשמע לשונו (דברים כ"ח מ"ט), אכתיב"דרל
זלע"ז (רש"י) וכו' (פֿערסטעהען) : (טז) בלעדי, אין החכמה תשלי אלא אלהים יענה יתן

תרגו' אשכנזי רלג

פרעה'ס אנטווארטען
לאססען: (יז) נון שפראך
פרעה צו יוסף: אין מיינעם
טרוימע וואר עס, אלס
ווען איך אס ראנדע דעם
פלוסעם שטינדע:
(יח) אונד אויס דעם
פלוסע קעמען העראויף
זיבען קיהע, שטארק פֿאָן
פֿלייש אונד שאָן פֿאָן גע-
שטאלט, אונד וויידעטען
אויף דער וויזע: (יט) נאך
איהנען אבער קעמען
זיבען אנדערע קיהע הער-
אויף, אויסגעצעהרט,
זעהר שלעכט פֿאָן גע-
שטאלט, אונד מאגער
פֿאָן פֿלייש; איך האבע
דערגלייכען עלענדעם פֿיה

א'ס גאנצען לאנדע מצרים ניכט געזעהען: (כ) דיזע אבגעצעהרטען מאגערן קיהע,
פֿראכען דיא ערסטען זיבען געזונדע קיהע אויף: (כא) זיא קאמען אין איהרען לייב, עס

רש"י

פרעה: (יט) דלות.
כחוסות כמו מדוע אתה
ככה דל דלמנן ושמולל
ז' י"ג: ורקות בשר. כל

באור

עניינא צפי לשלום פרעה
(רש"י). וכן פי' הרש"א,
ולפ"ז יענה מן ההפעיל,

כי האית"ן פתוח צדק זה זקל וזה הפעיל צעזוד כדחצת העי"ן פ"פ, וכמו ודוח מצנתי יענני (ליוצ' ב')
, הוא עוזר לשנים פעולים וד"ל יכריחני לענות, וכן כלן יענה יתן המענה צפי לשלום
פרעה, ויש מפרשים יענה, ימלא תמיד, ומציאי' דאי' מן כי האלהים מענה צמחת לצו (קהלת
ה' י"ט), והארץ מענה (הושע ז' כ"ד), ואולם גם שם הוא קרוז לענין השגת הדבור והעניי',
והוא ע"ד תליזה וכן מתורגם פה זל"א (אנטווארטען לחססען): (יז) וידבר פרעה אל יוסף
בחלמי, זא פה וידבר זלל לאמר אחריו, שלל כמנהג, ויז"ע תרגם כאלו כחוצ לאמר: בחלמי
דאיחיר צתי"ע, או צחלמי, היה כאלו אכי עמד וגו' כתרבוס האשכנזי: (יח) ויפת תאר,
תחת מדלח שצספור הכחוצ למעלה אמר פה תאר, כי זה קרוז מזה, וכן להלן צמקוס ודקות
אמר פה ודקות, וכן הוסיף פה דלות, וכן צחלום השצלים הוסיף וגרע ושינה, אלל הכוונה
חתת היא, והכלל כי צמנות האדם הדברים יוסף או יגרע או ישנה אינו שימר אלל שיהיה הענין
אחד, ולכן גם יוסף צהזכירו ענין החלום כדי לפתרו, שינה צקלת פרטים, ואמר צפרות
וצצלים, הטצת, כלל צמלה זאת כל הפרטים, צריאית צצר ויפת תאר שצפרות, ומלאת
ועצות שצצלים, וצצלים הרעות אמר הרקות תחת דקות: (יט) דלות, כחוסות כמו מדוע
אתה ככה דל דלמנן (שמולל ז' י"ג ד'): ורקות בשר, כל לשון רקות שצמקרא חסרי צצר
וצלע"ז צלוש"ס (רש"י), יתכן שהוא כמו הילל"זוס צלשון דומי, וזל"א (לחטטיג, פחורג),
ושדשו רקק: (כא) קרבנה, הדלוי לננוי נסחדות קרבן, וזא צה"א נוספת כמו אשר הלצת
לצדנה (לעיל כ"א וצ"ט), עלוי הוי דלנה (לקמן ת"צ ז'ו), אשר נשא לני אתנה (שמות ל"ה

מקץ מא

פרעה: (יז) וידבר פרעה ליוסף בחלמי
הנני עמד על שפת היאר: (יח) והנה מן
היאר עלת שבע פרות בריאות בשר
ויפת תאר ותרגינה באחר: (יט) והנה
שבע פרות אחרות עלות אחריות
דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר
לאראיתי כהנה בכל ארץ מצרים
לרע: (כ) ותאכלנה הפרות הרקות
והרעות את שבע הפרות הראשונות
הבריאות: (כא) ותבאנה אלי קרבנה ולא

תרגום אונקלוס

מן חוקמתי אלהין מן קדם יי יתחב שלמא דפרעה: (יז) ומליל
פרעה עם יוסף בחלקמא הא אגא קאים על ביה גהרא:
(יח) והא מן גהרא סלקן שבע תורן פטימן בשר ושריין למחני
ורעין באחר: (יט) והא שבע תורן אחרנין סליקא בתריה
חסיבן וביישן למחני לחדא וחסיבן בשר לא חזיתי דכיתהון
בכל ארעא דמצרים לבישו: (כ) ואכלו תורתא דסיבתא
ובישתא יר שבע תורתא קדמייתא פמייתא: (כא) ועלוי

תרגום אשכנזי

וואוירדע אבער נישט גע-
מערקט, דאס זיא אין
איהרען לייב געקאממען,
דען איהר אנזעהען בליב
נאך זא שלעכט, וויא
פארהין, דא ערוואכטע
אין: (כג) איך זאה פער-
נער אין מיינעם טרוימע:
זיבען פאללע גוטע עהרען
אן איינעם האלמע אויפ-
געהען: (כג) נאך איהנען
אבער קאמען זיבען פער-
טראקנעטע, דינע אונד
פאם אס טווינד אויסגע-
דראשענע עהרען הער-
פאר: (כד) דיע זיבען
דינע עהרען פערשלאנגען

מקץ מא
נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע
כאשר בתחלה ואיקין: (כג) וארא
בחדמי ודנה שבע שבלים עלת
בקנה אחד מלאה וטבות: (כג) ודנה
שבע שבלים צנמות דקות שדפות
קדים צמחות אחריהם: (כד) ותבלען
השבלים הדקת את שבע השבלים
הטבות ואמר אל החרטמים ואין
מגיד לי: (כה) ויאמר יוסף אל פרעה

יענע זיבען גוטע; אין האבע דינעם דען בילדערשריפטקונדיגען ערצעהלט; אלליין ניאמאנד
קאן מיר דיא בעדייטונג זאגען: (כה) דא שפראך יוסף צו פרעה: פרעה'ס טרוים וואר נור איינער

תרגום אונקלוס

למעיהן ולא אחידע ארי עלו למעיהן ומחיהן ביש בד בקדמיתא
ואתערית: (כג) וחיות בקלמא והא שבע שבלין פלקן בקנניא
חד מלין וטבין: (כג) והא שבע שבלין נצון לקין שקיפון קדום
צמחן בתריהן: (כד) ובקעו שבליא לקיתא ית שבע שבליא
טבתא ואמרת לחרשיא וליר דמבוי לי: (כה) ואמר יוסף

לשון רכות שצמקרא חסרי
צמר וצלע"ז צלו"שס (הח-
גער, דין): (כג) צנמות.
לונמא צלשון חרמי סלע
הרי הן בעז צלי לחלוח
וקשות כסלע ותרגומו נאן

באור

(כ"ו), וגם ראוי להיות קמץ לפני הכנוי כמו צאלו הנזכרים, וצא צסגול שלא כמנהג: ולא
נודע כי באו אל קרבנה, כך אמר פרעה עכשיו ליוסף עתה אני זכור כי צעית השלום נדמה
כאלו לא צאו אל קרבנה, אצל למעלה לא הי' ראוי לכתוב שלא ראית האכילות שדסה שזו
אוכלת זו, אצל מה שחשצ פרעה צלצו על מה שהי' תמה שמדליהן רע כצתחל' לא היה ראוי
לכתוב (הרש"ס): (כג) צנמות, לונמא צלשון חרמי סלע הרי הן בעז צלל לחלוח וקשות
כסלע ותרגומו נאן לקיין אין צהן אלא הכן לפי שנתדוקנו מן הזרע, לשון רש"י, וצקלת
הכוסחות נמלא וינשות כסלע, והוא הנכון, שאין השצלים הדקות קשות כסלע, כמו שטען
הרמב"ם ז"ל על רש"י, אצל הם ינשות ואין צהם לחות כסלע, ואולם מה שטען עוד על רש"י
שהשצלים צעת שנתדוקנו מן הזרע אין צהן נאן, אינה טענה, לפי שזמר הגרעין, והוא הנציע
שצו הגרעין תחוצ, גט הוא יקרא נאן, והסם המיוחד לו צהיותו יצא ונדף הוא מן, ומתנו ילא
מתחלה הפרח, וצנפול הפרח יצא הגרעין תחתיו, והפרח עם הגציע יחד יקראו נאן, ופעמים
סיקרא בל' א' מהם כן. והנה לדעת הרמב"ם ז"ל לנזמות כמו פרדות לחתיכות הדצה, מל' רז"ל
פת הלכות צקערה, וכן מה שכתב אונקלוס נאן לשון חתוך וחסרון, ויהי' הפך מלאות לנזמות
ונאן הפך מליאן, והרד"ק צטרשים שרש לנס, הציא גס פת הלכות צקערה אל ענין היוצא,
ופירושו פת היצאה כי הפת היצאה יעשו אותה פתיתין קטנים לשרותם צמרק צקערה, וכן
לונמא צדצרי רז"ל שהוא הסלע והשצלים הגדלות צסלעים יש צהן יוצא עד שהן דקות הדצה
מפני היוצא עכ"ל: (כד) ואין מגיד לי, הפתרון, וכן מתורגם צל"א, ולשון ר"ע ספורנו ואין
מגיד לי, שדסה שכלם חשצו שהם שני חלומות ופתרו אותם על שני דצרים והוא הכיד ששניהם
היו חלום אחד כאמרו וארא צחלמי עכ"ל, וכן סופר צס' הישר כמה פתרונים שונים שפתרו
לו חכמיו זה צבה וזה צבה, וכולם פתרו חלום הפרות וחלום השצלים צצ' ענינים: (כה) חלום
פרעה אחד רחוק וזה פתורו (ר"ע שפורנו), והמתרגם האשכנזי הוסיף לצאק את

מקץ מא

תרגום אשכנזי רלד

(רער בעדייטונג נאך);
וואס גאטט טהון ווילל,
האט ער דעם פרעה פֿאַר-
אויסגעזאגט: (כו) דיא
זיבען גוטע קיהע בעדיי-
טען זיבען יאהרע, אונד
דיא זיבען גוטע עהרען בע-
דייטען אויך זיבען יאהרע:
ביידעס איזט נור איין
טרוים: (כז) אונד דיא
זיבען גאנצע עהרען
שלעכטען קיהע, דיא נאך
איהנען העראויף געקאמ-
מען, בעדייטען זיבען
יאהרע, זא וויא דיא זיבען
לעערען פֿאָס אָס טווינד
אויסגעדראָשנע, עהרען:
זיא שטעללען זיבען יאה-
רע הונגערסנאָט פֿאַר:
(כח) דאז איזט נון וואס איך דעם פרעה געזאגט האבע: וואס גאטט טהון ווילל, האט ער דעם פרעה

חֲלוֹם פֶּרַעַה אֶחָד הָיָא אֲרֵת אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים עָשָׂה הַגִּיד לְפֶרַעַה: (כו) שִׁבְעַ
פָּרֹת הַמִּבֵּת שִׁבְעַ שָׁנִים הֵנָּה וְשִׁבְעַ
הַשָּׁבָלִים הַמִּבֵּת שִׁבְעַ שָׁנִים הֵנָּה
חֲלוֹם אֶחָד הָיָא: (כז) וְשִׁבְעַ הַפְּרוֹת
הָרְקוֹת וְהָרַעַת הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שִׁבְעַ
שָׁנִים הֵנָּה וְשִׁבְעַ הַשָּׁבָלִים הָרְקוֹת
שִׁדְפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שִׁבְעַ שָׁנִי רָעָב:
(כח) הָיָא הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פֶּרַעַה
אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה הִרְאָה אֶת־פֶּרַעַה:

רש"י

לקיין כלן אין צהן אלל הכן
לפי שנתדוקנו מן הזרע:
(כו) שבע שנים ושבע
שנים. כלן אינן אלל שבע
ולא שבע נשג' החלום פעמים
לפי שהדבר מזומן כמו
פירוש לו צסוף ועל השנות

לפרעה חלמא דפרעה חד הוא ית די יי עתיד למעבד חגי
לפרעה: (כו) שבע תורתא סבתא שבע שניא אינון ושבע
שבליא סבתא שבע שניא אינון חלמא חד הוא: (כז) ושבע
תורתא חסיבתא ובישתא דסליקא בתריהן שבע שניא אינון
ושבע שבליא לקיחא דשקיפא קידום יהוין שבע שניא כפנא:
(כח) הוא סתנמא די מליית עם פרעה די יי עתיד למעבד

תרגום אונקלוס

באור

הכוונה, חלום פרעה אחד הוא לפי פתרונו: את אשר האלהים עשה וגו', מה שעתיד
לעשות הגיד לפרעה, כי על המלך תלויות תקנות המלכות (הדש"ס), ומאחר זה הוא הקדמ'
אל סוף הפתרון ועתה ידל פרעה וגו': (כו) שבע שנים הנח, תיז"ע שבע שנים אינון
מצדן, וכן מתורגם צל"א (בעדייטען זיבען יאהרע): חלום אחד הוא, לפי נגילות התיצות
כי חלום צטפחא ולאחד צמדנא (כפי הנוסח שצמ"ג ומ"ק אשר הא"ת סמך ידיו עליהם כמ"ש
צת"ס שלי), לא יהי' אחד תאל אל חלום, רק חלום, נושא, ואחד, נושא, ועינו חלום
פרעה, אחד הוא צפתרונו, וכמ"ש למעלה חלום פרעה אחד הוא, וקלד כלן ולא הזכיר מלת
פרעה כי סמך על הדאשון, והי' דאוי לימד החלום אחד הוא, כי צמקום שתחסד הודעת הליש,
תזא ה"א הידיעה צמקום ותשלימנ' רק ששז על פסוק הא', כמ"ש צסס הדמצ"ן צפ' וישלח
(לעיל ל"ו ו'), על וילך אל ארץ: הרקות, שדשו ריק, מן והצור רק (סס ל"ז כ"ד), ואנקלוס
ויצ"ע תרגמו לפי הכוונה, לקייתא, ולא כהודאת המלה, כי כן תרגמו גם דקות, ות"א והצור
רק, וגוצא דיקן, ויצ"ע תרגם וגוצא סדיק, אולם המתרגם האשכנזי תרגם שניהם כהודאת
המלה, כי תרגם דקות (ריינע) וריקות (אע"רע): יהיו שבע שני רעב, צעצור שהשזע צארן
מזרים אינון חדוש גדול כי היא כגו ה' הזכיר תחל' פתרון הרעות, כי הוא החדוש ותועלת
החלום, כי האלהים צדחמיו הראה לפרעה הדעצ להחיות לפליעה גדול, וזה טעם ותחלינה שזע שני
הדעצ לצוא כאשר תחל מלך דנרד רק צסס הדמצ"ן (כח) הראה,
צסס שנים העושות נאמד הניד לפרעה לפי מהיה סתור, וצסס הדמצ"ן (כח) הראה,

תרגום אשכנזי

אונגעצייגט: (נט) עם
ווערדען זיבען יאהרע
קאממען: פֿאַן גרעסער
פֿרוכטבארקייט אים גאנץ
צען לאנדע מצרים:
(ל) נאך איהנען אבער
ווערדען זיבען יאהרע הונט
גערסנאָטע ענטשטעהען
דאס מאן אים לאנדע
מצרים אללער פֿרוכט-
בארקייט פֿערנעסען
ווירד: זא ווירד דיא חונט
גערסנאָטע דאן לאנד
פֿערדערבען: (לס) דיא
פֿרוכטבארקייט ווירד אים
לאנדע ניכט פֿערשפיהרט
ווערדען, וועגען דעריע-
ניגען הונגערסנאָטע, דיא

ת"א השנות שס כ"ה, ז'

מקץ מא
(נט) הנה שבע שנים באות שבע גדול
בכל ארץ מצרים: (ל) וקמו שבע שני
רעב אחריהן ונשכח כל השבע
בארץ מצרים וכדה הרעב את הארץ:
(לס) ולא יודע השבע בארץ מפני
הרעב והוא אחריהן כי כבד הוא
מאד: (לג) ועל השנות החלום אפרעה
פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים
וממהר האלהים לעשותו: (לג) ועתה

הערנאך זיין ווירד: דען זיא ווירד זעהר שווער זיין: (לז) דאס אבער דעם פרעה דער טרוים צום
צווייטענמאהלע ווידערדאָלט וואָרדען: בעדייטעט, דאס דיא זאכע פֿעסט בעשלאָסען פֿאַן
נאָטט, אונדגאָטט איילע, זיא אים צופֿיהרען: (לג) נאָ ערזעהע זיך פרעה איינען פֿערשטענדיגען

תרגום אונקלוס

אחזי לפרעה: (נט) הא שבע שניא אתין שזבע רבא בכל
ארעא דמצרים: (ל) ויקומון שבע שני בפנא בתריהן ויתגשי
קל שזבעא בארעא דמצרים וישיצי בפנא ית עפא דארעא:
(לס) ולא יתידע שזבעא בארעא מן קדם בפנא ההוא דיחי
בתר בן אבי תקיף הוא לחדא: (לג) ועל דאתני חלמא לפרעה
תרתי זמנין אבי תקין פהנקא מן קדם יי זמחי יי למעבדיה:
(לג) וקען יתני פרעה גבר סוקלתן וחמים וימגיגיה על ארעא

רש"י

החלום וגו'. נשנע שנים
העושות נאמר הביד לפרעה
לפי שהיה סמוך. ונשנע
שני רעז נאמר הרבה לת
פרעה לפי שהיה הדבר
מופלג ורחוק מופל זו לשון
מראה: (ל) ונשכח כל
השבע. הוא פתרון
הכליעה: (לא) ולא יודע

באור

פרעה לפי שהיה בדבר מופלג ורחוק מופל זו לשון מראה (רש"י): (כט) הנה שבע וגו' שבע
גדול וגו', תקן הלשון המקור הוא כן, הנה שבע שנים צלות אשר יהיה זהם שבע גדול צל
סרן מלרים, והמתרגם השלשנא תקנו צמלת (פֿאַן): שבע, שם המקרה נמורעז: (ל) ונשכח
כל השבע, הוא פתרון הכליעה (רש"י): (לא) ולא יודע השבע, הוא פתרון ולא נודע כי
צלו סל קרונה (רש"י): (לב) ועל השנות וגו', מלשון שנים, והוא מקור מצנן כפעל,
וצלמו פעמים הוא תוספת צלור לו לפי שלשון השנות אפשר יותר משני פעמים לפיכך פירש
פעמים כי יש צוה הלשון שר"ל פעמים רבות כמו כסיל סונה צולתו (משלי כ"ו י"א), ר"ל פעם
אחד פעם כזה פעמים (הרד"ק צדשים שרש שנה), והרד"ק ע מפרש כי השנות החלום צפרות
וצללים לעד כי הדבר נכון וקיים לצל נענוד כי היה פעמים צלילה אחד לעד כי ממחר הכלהים
לעשותו, ומכוח הוא לדעתי צלשון הכתוב, כי צליו הא' צלו צ' עמים, השנות, פעמים,
המורים על צ' עמינים שצמחיתו הצ', כי נכון וגו', והוא הקיום אשר לא ישיגה ולא יתצטל
וממחר וגו', והוא שלל יתעכב עוד שני רבות, והמתרגם השלשנא תרגם ב"כ כי נכון הדבר
(פֿעסט בעסלֿאָסען), שמודיע ענין הקיום שלל ישונה, וממחר הכלהים, הוא ענין ססר
פיה' הדבר צלי מהוד: ועל השנות וגו' כי נכון וגו', שער הכתוב ועל השנות החלום סל
פרעה פעמים, אבי פותר סיורה כי נכון וגו': (לג) ועתה ירא פרעה, סינה ענה, כי צי
הדשוה לזה הליזען למלך נתוהו? אצל שיק סל הפתרון, שלכן הדלס לו השם נעם נס שצ

תרגום אשכנזי רלה

מקץ מא

אונר וויזען מאן אויס :
אונר זעטצע איהן איבער
דאז לאנד מצרים :
(לד) פרעה טהוע אויך
דיזעס, אונר זעטצע בע-
פעהלסהאבער, איבער
דאז לאנד : אונר לאססע
דאז לאנד מצרים דען
פֿינפֿטען אבגעבען, אין
דען זיבען יאהרען דער
פֿרוכטבארקייט : (לה) זיא
מאָנען דען אללען פֿאַר-
ראטה דיזער קינפֿטיגען
גושען יאהרע זאממעלן :
אונר שיטטען דאז געטריידע אויף, אונטער דער געוואלט פרעה'ס, צום

יִרְא פֿרֶעָה אִישׁ גִּבּוֹן וְחָכָם וַיֵּשֶׁבֶתְהוּ
עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם : (לד) יַעֲשֶׂה פֿרֶעָה
וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל-הָאָרֶץ וְחָמֵשׁ אֶת-
אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי הַשָּׁבַע :
(לה) וַיִּקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֹכְלֵי הַשָּׁנִים
הַטּוֹבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ-בָר
תַּחַת יַד-פֿרֶעָה אֹכְלֵי בָעָרִים וְשָׂמְרוּ :

רשי

תרגום אונקלוס

השבע. הוא פתחן ולא
כודע כי זלו אל קדננה :
(לב) נכון. מזומן :
(לד) וחמש. כתרגומו

דִּמְצָרַיִם : (לד) יַעֲבִיד פֿרֶעָה וַיִּמְצֵי מְהִימָנִין עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְרֹן יָת
אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שָׁנֵי שׁוֹבְעָא : (לה) וַיִּקְבְּשׁוּן יָת כָּל עִיבוֹר
שָׁנִיא סָבָא דְאַתִּין הָאֵלֶּין וַיִּצְרֹן עֲבוֹרָא תַּחֲוֹרָא יָד מְהִימָנִי
וַיִּצְרֹן וְכֵן חִיּוּסִים : (לה) אַת כּל אַכּל. סס דזר הוא לפיכך טעמו זאל"ף נקוד צפתח קטן
ואוכל שהוא פועל בגון כי כל אוכל חלצ טעמו למטה צנף ונקוד קמץ קטן : תחת יד פרעה. צרשותו

באור

שני הדעז אשר לא תהיינה עד אחר עצור שני השצע, צעצור כי עתה ידל פרעה ונו', ללצור
צד למחיית העם לשני הדעז, ואס לא הודיע אותו את ימי הדעז כעת, לא היה מתעורר
ללצור צד, והיו אז כולם מתים צדעז : איש גבון וחכם, נכון שידע לנהל עם ארץ מצרים כלחם
לפי הטף מידו, ולמכור המותר ללריות האחרות לאסוף עושר וממון לפרעה, וחכם שידע
לקיים התצוא' שלא תדקצ שיערז עם כל מין דזר המקיים אותו צטצעו, כגון חומטון שהזכירו
דעותינו והכסף החי הממית הכנית' וכיוצא זהן ואחרו צדלשית דזה עדז זהן עפר וקיסומיות
דזרים במקיימין את התצוא' (מדדרי ברמצין), ולפי פשוטו הכצון הוא המצין דזר מתוך דזר,
מצלי צורך להודיע לו כל פרט ופרט, כי צריך הממונ' להשכיל בכלל התכלית המכוון למלך,
ולמצין ממנו מעלמו צמה יגיע אליו, והחכם הוא היודע לכלכל מעשיו צדק ומשפט, לקדצ
המועיל, ולדחות המזיק צחכמתו : (לד) יעשה פרעה, זו העלה : ויפקד פקדים על הארץ,
עיין צפ' צמדזר (א' ג'), מ"ש סס שנויי הודלות השדש הזה לפי צנינו, וצפרט הודלתו עם
מלת על : וחמש, כתרגומו ויזדזון וכן וחמשים (שמות י"ג י"ח) (רש"י) אצל הרשצ"ס כתצ וחמש,
שהממונים יצו חומש כל התצואות לצורך המלך אשר משפטו צשאר שני' לעש' כדנתיצ צשמואל
ודעיכס וכדמיכס יעשר (שמואל א' ח' ט"ו), עתה יטול פי שנים וכמו כן הכהיג יוסף לצסיף
על אדמת מצרים לפרעה לחמש עכ"ל, וכן פי' הרצצ"ע והרד"ק צדששים שדש חמש, וכן תיצ"ע
והמתרגם הששכנזי : (לה) אכל, סס דזר הוא לפיכך טעמו זאל"ף ונקוד צפתח קטן (ר"ל
סבול), ואוכל שהוא פועל בגון כי כל אכל חלצ (ויקרא ז' כ"ה), טעמו צכ"ף ונקוד קמץ קטן
(ר"ל צירי) (רש"י) : ויצברו בר תחת יד, ממונה פרע' וכל זה היה צעל כדחם של מצריים,
ולכך כתוצ ויפקד פקידים וילצרו שכן מלינו צלחשורש ויפקד המלך פקידים צכל מדינות מלכותו
ויקצלו את כל נער' וגו' אל יד הגא' וגו' (אסתר ז' ב'), (וכן סופר צס' הישר כי צ' דזרים יעז,
א' לגבות מהם לאוצר המלך, וצ' שגס הם יקצלו איש איש כתצואת שדהו ויחנו צאולרותיהם),
ויקצלו, היא הגציה מצעלי השדות, וילצרו, היא האסיפה אל ידי שומר האולרות, וכן ציוסף
תמלא ויקצץ וילצ' (הרשצ"ס) : בר, י"א כי טעם צד להיותו עם שצלי, והנכון צעיני שנקדל
צד אחר מלאכת לזרות לו נלצו (צדלצ"ע), ולפי' זה צדל ונלצ צנה : אכל בערים,

(לו) וְהָיָה הָאָכֵל לְפָקֶדוֹן לְאָרֶץ לְשִׁבְעַת
שָׁנִי הָרָעַב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְלֹא-תִכְרֹת הָאָרֶץ בְּרָעַב: (לז) וַיֵּטֶב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי פֶרְעֹה וּבְעֵינֵי כָל-עַבְדָּיו:
(לח) וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל-עַבְדָּיו הִנֵּמְצָא
כֹּזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ: שְׁלִישִׁי
(לט) וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף אַחֲרֵי
הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָהּ אֶת-כָּל-זֹאת
אֵין נָבוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ: (מ) אַתָּה תִּהְיֶה
עַל-בֵּיתִי וְעַל-פִּיךָ יִשָּׁק כָּל-עַמִּי בְּךָ

טען, אונד פֿערוואהרען
זאָלכעס: (לו) דאמיט דער
פֿאַרראמט דעם לאנדע
אויפֿבעהאלטען ווערדע,
אויף דיאזיבען יאהרע דער
הינגערסנאָמט, וועלכע
אײַם לאנדע מצרים זײַן
ווערדען: אונד דאז לאנד
דורך דיא הונגערסנאָמט
ניכט גאנץ אויפֿגערײַבען
ווערדע: (לז) דיא זאכע
געפֿיל אין דען אייגען
פרעה'ס, אונד אין דען
אויגען אללער זײַנער דינע-
נער: (לח) פרעה שפראך
צו זײַנען דינענערן: ווער-
דען וויר אויך איינען פֿײַ-
דען וויא דינען, איינע מאן,
אין וועלכעס איין גאָט

ליכער גייסט איז? (לט) אונד צו יוסף שפראך ער: דא דיר גאָט דינעם אללעם בעקאנט
געמאכט האט, זאָ איזט ניאמאנד זאָ פֿערשטענדיג אונד זאָ ווייזע, אלס דוא: (מ) דוא
זאָלסט איבער מײַן הויז געזעטצט זײַן, אונד דורך דײַנען בעפֿעהל זאָלל מײַן גאנצעס
פֿאָלק פֿערפֿלעגט ווערדען; נור וואס דען טהרצן בעטריפֿט, ווילל איך גרע-

תרגום אונקלוס

רש"י

פֿרעה עפֿירא בקרואַ ויפֿרוּן: (לו) ויהא עבדא נגיו לעפֿא
דאָרעא לשבע שני בקנא די יחזין פֿאַרעא דמצרים ולא ישתצי
עפֿא דאָרעא בבקנא: (לז) וישפר פֿתָנאָמא בעיני פֿרעה ובעיני
כָּל עבדוֹתָיו: (לח) ויאמר פֿרעה לעבדוֹתָיו הִנֵּשְׁבַח פֿדין גבר די
רוח נבואה מן קדש יי ביה: (לט) ויאמר פֿרעה ליוסף פֿתר
דחובע יי יחף ית כל דין לית סוכלָתָן וְחָבִים פֿוֹתָף: (מ) אַתָּה

וצאֹרֶתוֹ: (לו) והיה
האוכל. הלצור כשאר פחדן
וגנח לקיום הארץ:
(לח) הנמצא כזה. הנשכח
כדין אס כלך ונצקשו
הנמלא כמוהו. הנמלא לשון
פמיכה וכן כל ה"ל
המשמש דראש תיבה

ונקודה צחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לצקס אים נצון וחכם שלמדת לא נמלא
כמוך: (מ) ישק. יחזן יתפרנס כל לרכי עמי יהיה ננשים על ירך כמו צן משק ציתי וכמו נשקו
צר [תהלי' צ'] גרני'טון זלע"ז *Garnison, garnissement*, (איק חוטפֿרחנל: אונדפֿחֿררדחטה),

באור

שז על וילצרו, וטעוורו וילצרו צר (תחת יד פרעה) להיות לכל צעדים: ושמרו, כול מלמד
לעלמו וישמרו האכל הגזר, ויהי תחת יד פרעה כמו מלמד מוסגד, וטעם הנביא יסייע
לפי זה: (לו) לפקדון, ענין גניזה והנחה, יהיה לכס כמו פקדון הגנוז שימלאו אותו לעת
הצורך: לארץ, לצורך הארץ לשבע שני הרעב: (לח) הנמצא כזה, צנין נפעל והוא פעל עזר
כאונ' הנמלא צעולם כזה, ויתכן להיות הכו'ן סימן המדצרים, הנמלא אנהו כעוהו אס כלך
ונצקשו, והס דצרי פרעה אל עזדיו, וכן ת"א ויז"ע הנשכח כדין, ומלת הנמלא לשון תמיכה
וכן כל ה"ל המשמש דראש התיבה ונקוד' צחטף פתח: אשר רוח אלהים בו, צפתרון חלומות,
וכל שכן לחכמת דרך ארץ (הרמב"ם): (לט) אחרי הודיע אלהים אוהך את כל זאת, אמר
אחרי שהודיע אלהים אוהך החכמה הגדולה הזאת לפתור כל החלומות הנעלמים והסתובים
ולא יפול דצר מכל דצריך אין נצון וחכם צכל ענין כמוך ודאוי אתה לנהוג שדרכ ומלכות ולחיות
לי למשכ' (הרמב"ם): (מ) ישק, שרשו נשק, ודגש השי"ן לחסרון הכו'ן, והרד"ק צשרשים שרש
נשק מפרשו מענין נשיקה ממש, כלומ' להודותי ללדון, והרמב"ם מפרש שיכיה נגיד החיל, אצל

הַכֶּסֶא אֲנִי־לִי מִמֶּנִּי : (מא) וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה
אֶל־יֹסֵף רֵאֵה נָתַתִּי אֶתְךָ עַל כָּל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם : (מב) וַיֹּסֶר פֶּרְעָה אֶת־
טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֶתְהָ עַל־יַד
יֹסֵף וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ בְּגָדֵי־שֵׁשׁ וַיַּשֶּׂם
רֶבֶד הַזָּהָב עַל־צוּאָרוֹ : (מג) וַיִּרְכַּב
אֹתוֹ בְּמֶרְכָּבַת הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר־לּוֹ

סער זיין אלס דוא :
(מא) פרעה שפראך פֿער-
נער צו יוסף : זייע! איך
זעטצע ריך איבער דאז
גאנצע לאנד מצרים :
(מב) נאחם זיינען רינג
פֿאן זיינער האנד, גאב
איהן יוסף אן זיינע האנד:
קליידעטע איהן אין פֿיינער
ליינוואנד, אונד טהאט
איינע גאלדענע קעטצע
אום זיינען האלז :
(מג) לים איהן אין דען
אנדערן שטאטסוואגען
פֿאהרען, דער איהם געהאָרטע, אונד מאן ריף פֿאָר איהם הער, אויף דיא קניע געפֿאללען! אלזאָ

רש"י

תרנום אונקלוס

וכן לועז צתהלים ז' י"ז
ודלס סס הבעתקה: רק
הכסא. שיהיו קודין לי
מלך: כסא. לשון של המלוכה
כמו ויגדל את כסאו מכסא
אדוני המלך [מלכים א' א']:
(כא) נתתי אותך. מניתי

תהי ממצא על ביתי ועל מימך יתן פל עמי לחזר פורם
מלכותא הדין אחי יקיר מנף: (מא) ואמר פרעה ליוסף חזי
דמניתי יתך על פל ארעא דמצרים: (מב) ואעבי פרעה ית
עזקתיה מעל ידיה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלבש יתיה
לבושין דבוין ושיי מניכא דהקא על צואריה: (מג) וארכיב

יתך ולע"פ כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון [דברי כ"ו] צין לגדולה צין לשפלות כופל לשון
נתינה עליו כמו נתתי אתכם נצזים ושפלים [מלכא ז'] : (מב) ויסר את טבעתו. נתינת טבעת
המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא צמלרים:
רביד. ענק ועל שהוא רחוק טענות קרוי רביד. וכן מדברים דברתי עדשי [משלי ז'] דלפתי
עדשי מדלפות. דלשון משנה מוקף רודין של אצן. על הדוד שצעזרה. והיא דלפה: (מג) במרכבת
המשנה. השניה למדכנתו המהלכת אלל שלו: אברך. כדגובו דין אצא למלכא דך דלשון אדמי

באור

רש"י פי' וז"ל: יתפרנס כל לרבי עמי נעשים על ידך כמו וצן משק ציתי (לעיל ט"ו ז') וכמו
נשקו דר (תהלים ז' י"ז), גרנישו"ן דלעז עכ"ל, וזל"א (פֿערזארגונג): רק הכסא אנדל
ממך. ענינו מפאת או דבר הכסא אהי' גדול ממך, ודרך זה צמקרא ידוע, כמו כי תהיו כאלה
נצלת עליו (ישעי' א' ל'), שכלת נצלת הוא תאר אל אלה שהיא אלה נוצלת מפאת עליה,
וכן ותאצדו דרך (תהלים ז' י"ז). תאצדו הוא פעל עומד, ור"ל שאתם תאצדו מפאת הדך,
והטעם לא תהיו לי גדולה יותר ממך כי אכ גדולת הכסא, שאקרא מלך: (מא) ראה נתתי
אתך, ת"א חזי דמניתי יתך ואף על פי כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון (דברים כ"ו
י"ט), ונראה שצעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך כותן אכני אותך (כ"כ הרש"ע"ס):
(מב) ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו, נתינת טבעת המלך (שהיא חותמו) היא אות למי
שנותנה לו להיות שני לו לגדול' (רש"י): בגדי שש, של מלרים חשוזים כדכתיב שש צדקמה
ממלרים (יחזקאל כ"ז ז') (הרש"ע"ס): רביד, ענק ועל שהוא רחוק טענות קרוי רביד, וכן
דברתי עדשי (משלי ז' י"ז), דלפתי עדשי מדלפות, ודלשון המשנה מוקף רודין של אצן, על
הדוד שצעזר' והיא דלפה: (מג) במרכבת המשנה. השניה למדכנתו המהלכה אלל שלו
(רש"י), והי' לפי זה משנה שס והמקרה המופשט מן המתואר, כמו כהני המש' (מלכים ז'
כ"ג ד'). את משנה התורה הזאת (דברים י"ז י"ח), והומצ"ן ז"ל פי' צמדכזה המיוחדת למשנהו
של מלך, ולפ"ז משנה תואר לאדם שהוא משנה למלך, כמו ואכני אהי' לך למשנה (שמואל א'
כ"ג י"ז), כי מדכני הוהדי משנה (אסתר י' ג'), שכל אלה משנה תואר, לא שס המקרה,
ולכן צלו צמול, ומשנה המורה וכל השמות צלירי נכשת ודכתיב, וכל צלירי פירשו גם הדד"ק

תרגום אשכנזי

מקץ מא

וַיִּקְרָאוּ לְפָנָיו אֲבִירָד וְנִתָּן אֹתוֹ עַל
כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מד) וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה
אֶל־יֹסֵף אֲנִי פֶרְעָה וּבִלְעָדִיךָ לֹא־
יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם: (מה) וַיִּקְרָא פֶּרְעָה שֵׁם־

ועטצטע ער, איהן איבער
דאז גאנצע לאנד מצרים:
(מד) אויך שפראך פרעה
צו יוסף: איך בין פרעה,
אבער צהנע דין זאלל
ניאמאנר זיינע האנד צו ער
זיינען פֿוס רעגען, (נעמ-
ליך דאז געריגסטע פֿאר-
נעהמען), אים גאנצען
לאנדע מצרים: (מה) פרעה
גאנצטע דען יוסף צפנת
פענח, (איינער דער דיא

תולדות אהרן ויקראו ז"צ ד', ח': ובלעדיך פוטס ל"ו, ז':
ויקרא עקים סס:

רשי

תרגום אונקלוס

יָתִיחַ בְּרִיתִיכָא חֲנִייתָא דִּי לִיָּהּ וְאַבְרָהָם קְדָמוּהִי דִּין אֲבָא לְמַלְכָּא
וּמִצְרַיִם יָתִיחַ עַל כָּל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: (מד) וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה לְיֹסֵף אֲנִי
פֶּרְעָה וְכֵן מִפִּימָרְךָ לֹא יָרִים גְּבִיר יֵת יְדֵיהּ לְמִיחַד זִין וְיֵת רַגְלֵיהּ
לְמִרְכָּב עַל סוּסִיָּא בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: (מה) וַיִּקְרָא פֶּרְעָה

מלך צהשוחפין לא ריכ' ול'
צד ריכ'. ודצרי לבדה ספרי
פ' דצרי] דרש דני יהודה
לצרך זה יוסף שהוא לצ
צחמה ורך צשני' אחד לו
צן דורמסקית עד מתי סת'

מעות עלינו סת הכתובי' לין לצרך אלל לשון צרכי' שהכל היו כנוסין ויוצאין תחת ידו כענין
שכללנר ונתון סותו וגו': (מד) אני פרעה. שיש יכולת צידי לבזר גזרה על מלכותי ואני בוזר
סלל ידים ליש ידו: בלעדיך. סלל צדשותך. דצר אחד סני פועה סני סהיה מלך וצלעדיך וגו'
וזהו דובמת דק הכסל: את ידו ואת רגלו. כתרגומו: (מה) צפנת פענח. מפרש הלפחות

באור

צדשים שרש דכז והדלצ"ע, סלל לנקלוס ויצ"ע והמתרגם האשכנזי תרגמו בפירש"י ז"ל,
וכ"ה צס' הישר ודרכיו סת יוסף צמרכנת השמי' אשר למלך שהולכת מול מרכנת המלך, ופי'
מלת מרכנ' הוא סס לסוס או לכל צהמה שירכנ' לדס עליה, ויש שהוא סס כולל לסיחיס דציס
עס העגלה הנסוגה על ידיהם: אברך, דקדוק המלה הוא שהיא מצניק הפעיל, ולדעת דני
יונה המדקדק הספרדי היא מקור, והאל"ף תחת ה"ל הצרך כלומר לזה נלח להצריך לפכיו,
וכאשר מלכנו סשכים ודצר (ידמי' כ"ה ג'), שהוא צמקוס השכים, וכן פי' ר"ע ספורנו ח"ל
לצרך, כמו הצרך כלומר כל ליש יכרע על צרכיו כמו פלועקים לפני המלך לומר לעס כי לו
חכרע כל צרך עכ"ל: ונתון אתו וגו', מקור צמקוס עצר, ע"י זה נתן סותו על כל סרן
מלרים, וכן תרגמו לנקלוס ויצ"ע: (מד) אני פרעה, סני סהי' מלך וצלעדיך וגו' וזהו דובמת
דק הכסל סגדל ממך (דש"י): לא ירים איש את ידו ואת רגלו, לפי פשוטו הוא דרך משל,
סלל יהי' דשות לבוס לדס לעשות דצר צכל סרן מלרים צעניני הנהגת המדינה והשדרה,
צלעדו, וכן כתוצ צס' הישר, סת ידו וסלל רגלו לללל ולצוץ על עמי צכל סרן מלרים: (מה) צפנת
פענח, כתרגומו ולשון מלרים הוא, וכן היה דרכס לקרוץ ללדס צהעת שממני' סותו על ציתס
סס הללוי, וכן ויקרא מזה להושע צן כון יהושע (צמדצר י"ג ט"ז), כשנעס' משרתו, וכן ויש'
לדניאל צלעסללר (דניאל ס' ז') כדכתיב די שמי' צלעסללר כסס סלהיו (סס ד' ה') (הרשצ"ס),
ולשון הומצ"ן לפנת פענח, סמר דצני סצרהס כי סס היא מלה מלרית לא ידענו פירוש' וסס
מתורגמת לא ידענו סס יוסף, ועל דעת הראשונים סלומלרים המפענח נעלמים (צנוסח נשפת
כל חי לספרדים), יתכן שקרא לו סס ככד כלשון סרלו כי סלל לו, או שהיה המלך יודע שפת
סרן כנען הקרוצ' סליו וענינו לפונה מגלה, וכן צתו (לא צתו ממס כי פרעה סהי' צימי משה
סחר היה מזרעו, ולדעת ס' הישר הוא צן צנו) קרלס סס משה דצינו צלשון עמו מן המיס
מסייתיהו (סמות צ' י'), ואל תשתומם צעצור הקדלויסו סופרי המלרייס מוניוס כי ישנו השמות
ללשון מוצן או מודגל לסס כלסר יעשה התרגום צקללס כנין צין קדש וצין סור (לעיל כ' ס'),
צין דקס וצין חגלס, וכן צהרצה מן השמות וצקללס לא ישנה דצר כלסר עשה צסיחון מלך
חשון וצעור עין הנתן ונללס הרצה וזה לפי סה סהיו נקדללס צלל וין סלרמי' צדורו וכן עשו

מקץ מא

תרנום אשכנזי רלז

פֿערבאָרגענסטע דינגע
(ווייס), אונד גאב איהם
צור פֿרויא דיא אסנת,
טאָכטער פֿוטיפרע'ס דעם
פֿריסטערס צו און: יוסף
בעריווטע דאז לאנד
מצרים: (מו) יוסף וואר
דרייסיג יאהרע אלט, אלס
ער פֿאַר פרעה קאָניג
צו מצרים שטאנד:
יעטצט גינג ער פֿאַן דער
געגענווארט פרעה'ס הינ-
וועג, אונד דורכרייזטע
דאזיגאנצע לאנד מצרים:
(מו) דאז לאנד בראכטע
הענדעפֿאַרל אויף יעדעם

רש"י

ואין לפענח דמיון צמקרא:
פֿוטיפרע. הוא פֿוטיפר
ונקרא פֿוטיפרע על
שנסתרם מאליו לפי שחמד
את יוסף למשכנז זכר
[סוטה י"ג]: (מו) ותעש

יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת
בת פוטי פרע כהן אן לאשרה ויצא
יוסף על ארץ מצרים: (מו) ויוסף בן-
שלשים שנה בעמדו לפני פרעה
כלד מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה
ויעבר בכל ארץ מצרים: (מו) ותעש
דארץ בשבע שני השבע לקמצים:

תולדות אהרן ויוסף זרכות ל"ה, ז'. מגלה י"ז, ח':

תרנום אונקלוס

שום יוסף נבא דמספרן גלין ליה ויתב ליה ית אסנת ברת
פֿוטיפרע רבא דאון לאתו ונפסק יוסף שלים על ארעא דמצרים:
(מו) ויוסף בר תלתין שנין בד קס קדם פרעה מלכא דמצרים
ונפסק יוסף מן קדם פרעה ויעבר בכל ארעא דמצרים:
(מו) ויבגשו דידי ארעא בשבע שני שובא עבדא לארצין:

באור

הנולדים המעתיקים עכ"ל, והנה לפיזה פי' פענח, מגלה לאחרים וכן תיז"ע דעמיון מפרסם,
לכל אנקלוס תרגם דמספרן גלין ליה, וכן מתורגם צל"ל: בת פוטי פרע כהן אן, הוא
פֿוטיפר ונקרא פֿוטיפרע וכו', עיין צדש"י, והוא ממדרש דז"ל צסוטה (דף י"ג ע"ג), והרש"א
כתב כי לפי הפשט אין זה פֿוטיפר, וכ"כ צס' הישר: כהן אן, אנקלוס תרגם פה רצא דאון,
וכן תרגם יצ"ע רצא דענים, ושאר לשונות של כהן אן כהנים תרגמו כהנא, כהניא, וכן פי'
הרמז"ן כונת דש"י שהציא הדד להגיד כי הוא שר השצחים, ולומר כי עס שכל כהן הוא
משרת לאלהות, כלן פידושו לשון גדול' וכן כהן מדין (שמות ג' א'), לכל לדעת הדרכ"ן עלמו
בס כלן אולי נעשה אח"כ כופ' לע"ז וכן יתרו הי' כופ' לע"ז נקצלת חז"ל, וסוף לשונו והאמת
כי לשון כהונ' שדות, לכל לא לאלהות צלנז כי הנה וזני דוד כהני' היו (שמואל ז' ח' י"ח),
וצמקומו דדדרי הימים וזני דוד הראשני' ליד המלך (א' י"ח י"ז), וכן מוליך כהנים שולל (איוז
י"ז י"ט), שהם משרתי המלך, וכן יבהן פאר (ישעי' ס"א י'), יתלנז פאר ככהן העוזר
שיעשו לו צגדים כלל כשא' העם לכבוד ולתפארת, וכן ומידעיו וכהניו (מלכים ז' י' י"א),
ראשי משרתיו עכ"ל, וכן הסכים הדד"ק צדשים שרש כהן, והמתרגם האשכנזי תרגם פה
(פריסטער): ויצא יוסף על ארץ מצרים, ילא מלפני פרעה צאופן מורה שהיה שליט על ארץ
מצרים (ר"ע ספורנו), וכן ת"א ויז"ע ונפק יוסף שליט על וכו', והמתרגם האשכנזי תרגמו
כזו ויעבר בכל ארץ מצרים שצפסוק שאחריו, והוא כלל ואחריו פרט: (מו) ויעבר בכל ארץ
מצרים, לפקוד הערים ולסד' עניניהם כענין וסצצ צית אל והגלגל והמלפ' צענין שמואלל) שמואל
(א' ז' ט"ז) (ר"ע ספורנו), וכ"ה כונת המתרגם האשכנזי: (מו) ותעש הארץ, הרש"א פי'
ותעש הארץ, הוליה הדצה תצוה, כמו ועשת את התצוה לשלש השנים (ויקרא כ"ה כ"א),
וכן תרגם יצ"ע ואללחת ארעא וכו', וכן תרגם המתרגם האשכנזי: לקמצים, קומץ על קומץ
יד על יד היו אולדים, לשון דש"י, וא"ת לאורין, והו' לדעת דש"י צאו' הכוונה ולא המלה,
כי הוא מלשון וקמץ משם מלא קמלו (שם ז' ז'), שהוא מלא אגדופו, לכל הרמז"ן יפרש כי
דעת האנקלוס פה לצאר המלה ו"ל, ות"א לאורדים כי הפירות העשויות צאדן לאור' או
לדורים אחרים יקושו קמלו, צמח הפחמים בשמאל ז' י"ז ט') פ"ג יוכתן צחל מן

תרגום אשכנזי

קצרון: (מח) מאן זאמ-
מעלטע אללען פֿאַרראטה
דער זיבען יאהרע, וועלכע
איס לאנדע מצרים ווארען,
אונד לעגטע פֿאַרראטה
אין דיא שטערטע, נעמ-
ליך דען פֿאַרראטה דעם
פֿעלדעם איינער יערען
שטאדט, וועלכעם אין
איהרעם בעצירקע וואר,
לעגטע מאן היניין:
(מט) יוסף שיטטעטע גע-
טריידע אויף, וויא זאנר
אם מעערע, איבער דיא
מאסען פֿיל: זא דאס מאן
אויפֿהאַרטע צו צעהלען,

רש"י

הארץ. כתרגומו ואין לשון
כעקר מלשון עשייה:
לקמצים. קומץ על קומץ
יד על יד היו אולרים:
(מח) אוכל שדה העיר
אשר סביבותיה נתן
בתוכה. שכל ארץ וארץ

מקץ מא
(מח) וַיִּקְבֹּץ אֶת-כָּל-אֶחָד אֶשְׁבַּע שָׁנִים
אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן-אֶחָד
בְּעָרֵיהֶם אֶחָד שָׂדֶה-הָעִיר אֲשֶׁר
סָבִיבָתָהּ נָתַן בְּתוֹכָהּ: (מט) וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף
כָּר כַּחֲוֵל הָיִם הָרַבָּה מְאֹד עַד כִּי-
חָדַל לִסְפֹּר כִּי-אֵין מִסְפָּר: (נ) וּלְיוֹסֵף
יָלַד שְׁנֵי בָנִים בְּמִצְרַיִם תָּבוֹא שְׁנֵי

תולדות אהרן וליוסף תענית י"ח, ח':

דען עס האטטע קיינע צאהל: (נ) דעם יוסף ווארדען צווייא זאנהע

תרגום אונקלוס

(מח) וַיִּבְנֶשׁ יֵת כָּל עֲבוּר שָׁבַע שָׁנָא דִּי הָוָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
וַיִּתֵּב יִבּוּרָא בְּקִרְוֵיָא עֲבוּר חֲקֵל קִרְתָּא דִּי בְּסִחְרָנְהָא יְהִב בְּנִיָּה:
(מט) וַיִּבְנֶשׁ יוֹסֵף עֲבוּרָא בְּחֵלָא דִּימָא סְנִי לְחֵדָא עַד דִּי פִּסֵּק
לְמִקְנֵי אֲרִי לֵית מְגִיץ: (נ) וּלְיוֹסֵף אֲתִילִידוּ תְּרִין בְּנִין עַד לָא
עָאֵלַת שְׂהָא דְּבִסְנָא דִּי יִלִּידַת לִיָּה אֲסִגַּת בֵּת פּוֹטִיפֶרֶע רַבָּא

מעמדת פירותיה ונותנין צתצולה מעמד המקום ומעמיד את התצולה מלידקצ (נ"ל שהוא
דעת דני נחמיה וא"ל כלל להביא דרש"י כאשר עלה צדעת קלתס): (מט) עד כי חדל לספור.
עד כי חדל לו הסופר לספור וה"ז מקרא קלד: כי אין מספר לפי שאין מספר והרי כי משמש
צלשון דהא: (נ) בטרם תבא שנת הרעב. מנאן שאלס אסיד לשמש מעתו צסני רעצון [תענית

באור

וקמליא וכן כל פחת תרגם קמלא והוא קדוש מן חפר גומץ (קהלת י' ח'). כי הביא"ל תשמש
צכאן כמו קו"ף כאשר תשמש כמו כ"ף צאל יחס' המוזג (ס"ה ז' ג'), מן מסכה יינה (משלי ט'
ז') , וכה' אשר נטעה ימינך (תהלים פ' ט"ז), שהוא כמו גנה, ויסכרו מעינות תהום (לעיל
ח' ז'), נטעם ויסגרו וכו', הכ"ף והביא"ל צהס שוים, וישתוו הקו"ף והכ"ף תמיד כמו קוצע
וכוצע וכו' עכ"ל, והרש"ז"ס כתב לקמליס. צקנה אחד מלא קומץ שצלים ולכך הי' השצע גדול,
וכן פי' ר"ע ספורנו, והרד"ק צסרשים שרש קמץ, וכן מתורגם צל"א: (מח) ויקבץ את כל
אכל, יוסף הכוזב למעלה וגם אחרי כן וילצ' יוסף וגו' כי חדל לספ' יוסף הכוזב, ואמר הרש"ז"ע
כי אין פי' כל כי צרעז היו מתים, וכן וכל הארץ צלו מלרימה (להלן פסוק נ"ז), רק טעמו
סקצן כל אשר יכול, ודעת הרמז"ן ז"ל שקצן את הכל אל תחת ידו והוא נתן להם ממנו צכל
סנה כדי פדנסתם שלא יצוצוהו, והכחן לפי פשוטו כי ויקצן איננו שז על יוסף לצד רק על כל
העם וענינו ויקצן הקוצן, כמו שתרגם המתרגם האשכנזי (מאן זאמאעלטע), ומלית אכל כוללת
כל הנאכל לאדם צד ולחם ומזון אפילו תאנים ולמוקים וכיוצא צהן, וצר הוא התצוא' שהוצרה
צרה וצמזרה, כ"כ הרמז"ן ז"ל, ואונקלוס תרגם אונל וצר צסוה: ויתן אכל בערים, שעודו
האכל, ותחס' הה"א הידיעה, כי יסמוך על הנאמר לפניו, כמו וילך אל ארץ (לעיל ל"ו ו'),
כמ"ס שס הרמז"ן: אכל שדה העיר, הוא צאור למאמר ויתן אכל צעדים: (מט) כחול
הים, דרך הפלגה: עד כי חדל לספור, עד אשר חדל לו הסופ' לספור והרי זה מקרא קלד:
כי אין מספר, לפי שאין מספר והרי כי משמש צלשון דהא: (נ) וליוסף ילד שני בנים, דרך
כלל, אולי תאומים נולדו לפיכך אמר ילד כי נולדו צלידה אחת (מ"י), ולפי מה שכתבתי צהקדע'
וצצאורי על ידו וזהו (לעיל י"ד), נכתו ה"א כמשפט הלשון צסצור שצאה עלת ילך קחס

מקץ מא

תרגום אשכנזי רלח

געבאָרען, בעפֿאַר נאָך
דאז יאהר דער הונגערס-
נאָט קאם, וועלכע איהם
אסנת, טאָכטער דעם
פּוטיפרע, פּריסטערס צו
און, געבאָרען האטטע:
(כל) יוסף נאנטע דען
ערשטגעבאָרען מינשה:
דען (ער שפראך) גאָטט
האט מיך פֿערגעססען
לאססען, אלל מיין אונג-
גליק, אונד דאז גאנצע
הויז מיינעם פֿאטערס:
(כג) דען צווייטען נאנטע
ער אפרים: דען (ער
שפראך) גאָטט האט מיך
וואכסען לאססען אין דעם
לאנדע מיינעם עלענדס:
(כג) אלס דיא זיבען יאה-

הָרַעב אֲשֶׁר יִלְדָה לּוֹ אִסְנַת בַּת-פּוֹטִי
פֶּרֶע כִּהְיוֹן אֹזֶן: (כ) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת-
שֵׁם הַבְּכוֹר מִנְשָׁה כִּי-נִשְׁנִי אֱלֹהִים
אֶת-כָּל-עַמְלִי וְאֶת כָּל-בֵּית אָבִי:
(כג) וְאֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם כִּי-
הִפְרֵנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עֲנִי: רַבִּיעִי
(כד) וְתַחֲלִינָה שִׁבְעַת שָׁנִי הַשְּׁבַע אֲשֶׁר
הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: (כה) וְתַחֲלִינָה שִׁבְעַת
שָׁנִי הָרַעב קָבוֹא כֹּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף
וַיְהִי רָעַב בְּכָל-הָאֲרָצוֹת וּבְכָל-אֶרֶץ

רע דער פֿרוכטבארקייט צו ענדע ווארען, וועלכע אים לאנדע מצרים געוועזען: (כד) פֿינגען דיא
זיבען יאהרע דער הונגערסנאָט אן צו קאָממען, וויא יוסף געשפראָכען האטטע; דא וואר
הונגערסנאָט אין אללען לענדערן, אים גאנצען לאנדע מצרים אבער וואר בראד צו בעקאָממען:

רש"י

תרגום אונקלוס

י"א: (נה) ותרעב כל
ארץ מצרים. שהקיצה
תבואתם שאלרו חוץ משל
יוסף [נ"ד]: אשר יאמר
לכם תעשו. לפי שהיה

דאז: (כח) וקרא יוסף ית שום בוקרא מנשה ארי אנשני יי
ית פל עמלי וית פל בית אבא: (כג) וית שום תחילת קרא
אפרים ארי אנשני יי בארע שעבודי: (כג) ושלימו שבע שני
שוקעא די הוואה בארעא דמצרים: (כד) ושריאח שבע שני

באור

שני צנים, ולנקלוס ויז"ע תרגמוה צל' רצים: (נא) נשני, מן נשם, כמו חנני, אלהים
(שם ל"ג י"א), מן חן, הדגש תחת אות החסידה, ואילו היה תבואת לא תנשני (ישעי' מ"ד
א'), נשיתי טובה (איכה ב' י"ז), שהוא מחטופי למ"ד פעל היה לו לומר גשני, כמו עזרו
דמני ושמאל צ' י"ט כ"ז), האים אשר פלגו (שם כ"ה ה'), דמני מן דמה את דעכו (משלי
כ"ו י"ט), כלנו, מן בלה ה' את חמתו (איכה ד' י"א) (הרש"ם), וכ"ה דעת רבי יהודה
המדקדק הראשון, והי' ראוי להיות נשני על משקל פקדני, וצחסרון השי"ן עי"ן הפעל נעתקה
נקודת' אל פ"א הפעל, ונשתנה הקמץ לפתח תולדתו, צעצור הדגש שאחריו שלל יצל אחר ת"ב,
לצל דעת רצי משה הכהן הספרדי היא שהוא מחי למ"ד ה"א, וראוי להיות גשני, צפלים
צפני, וצל הפתח צמקום החירק, ולשניהם הוא ענין שנחה, ור"ל כל כך נתן לי עושר וכבוד
עד כי השכיחתי את כל עמלי שהיה לי משמכרתי וגם כל צית אצי השכיחתי, ושעורו ויקרא וגו'
מנשה כי אמר כי נשני וגו' וכן כי הפדני, שעורו כי אמר כי הפדני וגו': (נג) ותחלינה, ענין
השלמה: (נד) ותחלינה, שרשו הלל מן הנפולים, עתיד לנסתרות מצנין הקל, והיו"ד היא
רק יו"ד המשך שלל לצורך שורש או שמוס, כמו היו"ד צמלת תסנינה (לעיל ל"ז ז'), והרז"ה
נתן סנה עליה צם' יסוד הניקוד שער התנועות יסוד ל' ע"ס: ויהי רעב בכל הארצות, אשר
סניז ארץ מצרים, (וכן פי' הרש"ם), כי מה יעשו הרחוקות אם היה צהן רעב כזה וכך
אמרו צדוקיות רבה ושלל אחרים ופנקים וצערנים וכל לישטיני (הרמב"ם) ואלו הארצות נודעת

מקץ מא

(כז) אלס געמליך דאו
 לאנד מצרים הונגערס-
 נאָט צו שפּיהרען אַז-
 פֿינג, שריאדאז פֿאַלק צו
 פרעה אום ברעך; אבער
 פרעה שפראך צום לאנדע
 מצרים, געהט צו יוסף!
 וואס ער איינזאנען ווירד,
 דאז טהוט: (כז) אלס נון
 הונגערסנאָט אים גאנ-
 צען לאנדע וואר, אָנעטע
 יוסף אללע (פֿאָרראטהס-
 חייזער) וואָרין געטריידע
 וואר, אונד פֿערקויפֿטע
 אן מצרים, דען דיא הונ-
 גערסנאָט נאהם צו אים
 לאנדע מצרים: (כז) אונד

ע אױס דעם לאנדע אומחער קאמען נאך מצרים, צו יוסף, און

רמי

יוסף אומר להם שימולו
וכשצאו אלל פרעה ואומרים
כך הוא אומר לנו אמר להם
ולמה לא נצרתם צד והלא
הכרית לכם ששני הדעצ
צאים אמרו לו לספנו
הרצה והרקיעה אמר להם
אם כן כל אשר יאמר לכם
תעשו הרי בזה על כתבם

באר

Digitized by Google

תרגום אשכנזי רלמ

איינצוקויפֿען : דען דיא
הונגערסנאָט וואָר גראָס
אין דעם גאנצען לאַנדע:
מב (א) אלס יעקב
מערקטע ,

דאס אין מצרים נאָך גע-
טריידע פֿייל וואָר, שפראך
ער צו זיינען זאָהנען. וואָס
זעהט איהר אייך איינא-
דער אן? (3) אונד שפראך
פֿערנער, איך האבע גע-
האָרט, דאס אין מצרים
געטריידע פֿייל איזט, רייזט
דאז לעבען ערהאלטען ,

רש"י

מי הם פני האדן שלו
העשירים [3"ר]: את כל
אשר בהם. כתרגומו די
זהו עיבור : וישבור
למצרים. סדר לשון מלך
ולשון קנין הוא כלן משמש
לשון מלך. שצדו לנו מעט
אוכל לשון קנין. ואל תאמר לנו כי אם צדונו של קנין וחלצו מלכנו ולנו שצדו כלל כסף וכלל
מחיר יין והלכ [ישעיה נ"ה]: (גז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשצור ולס תדרסו כסדרו
היה לריך לכתוב לשצור מן יוסף:

מב (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן דלה והלל לא דלה כלל שמע שנאמר
הנה שמעתי וגו' ומהו וירא דלה צלם פקלדיו של קדש שעדיין יש לו שצד צמדים
ולא היתה נצולה תמס' להודיעו צפי' שזה יוסף: למה תתראו. למה תדלו עמכם צפני צני
ישמעאל וצני עשו כאלו אתם שצעים צאותה שנה עדיין היה להם תצולה [תענית י']: (ול"כ
פשוטו למה תתראו למה יהי הכל מסתכל צנם ומתמימים צנם שאין אתם מצקשים לכם אוכל
צטרם שיכלה מה שצירכם). ומפי אחרים במעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו בחושי' צרעצ.
הומה לו ומדוה גם הוא יודה [משלי י"א]: (ב) רדו שמה. ולא אמר לנו דמו למאמס וי'

באור

של פירושי דס"י ז"ל, וכן מתורגם צל"א, והנה אונקלוס וצ"ע תרגמו מן, והנגי' תסכים
לתרגום, כי אם הי' פירושו מהופך, דלוי' להיות מלת לשצ' צעעס הפסיק יותר מהעעמים
שלפניו, וצאופן זה, וכל האדן | צאור מצרימה | | לשצד | | אל יוסף:

מב (א) וירא יעקב, צעצור היות ההרגשות נתחצרות צמקוס אחד צמח הדלש יחליפו זו
צו כמו דלה ריח צני (לעיל כ"ז כ"ז), ומתוק האו' (קהלת י"א ז'), וכן וירא יעקב
כי אחריו כתוצ הנה שמעתי (הדלצ"ע): למה תתראו, למה תדלו עמכם צפני צני ישמעאל
וצני עשו כאלו אתם שצעים צאותה שעה עדיין היה להם תצולה (דס"י), והוא מגמול
דענית (דף י' ע"ז), וד"א צחור צמקיו לס' הדלשים שרש דלה כתצ שיותר נכון לפדש למה
תתראו למה תדלו איש את אחיו ולא תלכו לשצור שצד, וכן פי' ג"ע ספורנו וכתצ למה
תציעו זה אל זה וכל אחד מכם מלפה שילך חצירו כאשר ז"ל קדירה דשוחפי לא חמימא ולא
קדירא וכן כתראה פנים שגולה זה אל זה עכ"ל, וצפי' זה צחור המתרגם באשכנזי: (ב) רדו
שמה. לפי פשוטו אמר רדו לפי שא"י היום צהדים וארץ מצרים צשפל סעצ נגדה, ולכן ממלרים
לא"י נאמר לשון עליה, ויעל ארס ממלרים (לעיל י"א): ולפון מא"י למלרים נאמר לשון

מקן מא מב

מצרימה לשבר אל יוסף כי יצא
הרעב בכל הארץ:

מב (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים
ויאמר יעקב לבניו למא
תתראו: (3) ויאמר הנה שמעתי כי
יש שבר במצרים רדו שמה ושבדו

תולדות אהרן תתראו תענית י"ח, 3:

הינאב, אונד קויפט אונס פֿאן דא איין, דאמיט וויר

תרגום אונקלוס

ארעא אתו למצרים למזבן עבדא מן יוסף ארי תקיף בפנא
בכל ארעא:

מב (א) וירא יעקב ארי אית עבד מוזבן במצרים ואמר
יעקב לבנוהי למא תתחזון: (3) ואמר הא שמעית
ארי אית עבדא מוזבן במצרים חותו לתמן וזבונג לבו מתמן

אוכל לשון קנין. ואל תאמר לנו כי אם צדונו של קנין וחלצו מלכנו ולנו שצדו כלל כסף וכלל
מחיר יין והלכ [ישעיה נ"ה]: (גז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשצור ולס תדרסו כסדרו
היה לריך לכתוב לשצור מן יוסף:

מב (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן דלה והלל לא דלה כלל שמע שנאמר
הנה שמעתי וגו' ומהו וירא דלה צלם פקלדיו של קדש שעדיין יש לו שצד צמדים
ולא היתה נצולה תמס' להודיעו צפי' שזה יוסף: למה תתראו. למה תדלו עמכם צפני צני
ישמעאל וצני עשו כאלו אתם שצעים צאותה שנה עדיין היה להם תצולה [תענית י']: (ול"כ
פשוטו למה תתראו למה יהי הכל מסתכל צנם ומתמימים צנם שאין אתם מצקשים לכם אוכל
צטרם שיכלה מה שצירכם). ומפי אחרים במעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו בחושי' צרעצ.
הומה לו ומדוה גם הוא יודה [משלי י"א]: (ב) רדו שמה. ולא אמר לנו דמו למאמס וי'

באור

של פירושי דס"י ז"ל, וכן מתורגם צל"א, והנה אונקלוס וצ"ע תרגמו מן, והנגי' תסכים
לתרגום, כי אם הי' פירושו מהופך, דלוי' להיות מלת לשצ' צעעס הפסיק יותר מהעעמים
שלפניו, וצאופן זה, וכל האדן | צאור מצרימה | | לשצד | | אל יוסף:

מב (א) וירא יעקב, צעצור היות ההרגשות נתחצרות צמקוס אחד צמח הדלש יחליפו זו
צו כמו דלה ריח צני (לעיל כ"ז כ"ז), ומתוק האו' (קהלת י"א ז'), וכן וירא יעקב
כי אחריו כתוצ הנה שמעתי (הדלצ"ע): למה תתראו, למה תדלו עמכם צפני צני ישמעאל
וצני עשו כאלו אתם שצעים צאותה שעה עדיין היה להם תצולה (דס"י), והוא מגמול
דענית (דף י' ע"ז), וד"א צחור צמקיו לס' הדלשים שרש דלה כתצ שיותר נכון לפדש למה
תתראו למה תדלו איש את אחיו ולא תלכו לשצור שצד, וכן פי' ג"ע ספורנו וכתצ למה
תציעו זה אל זה וכל אחד מכם מלפה שילך חצירו כאשר ז"ל קדירה דשוחפי לא חמימא ולא
קדירא וכן כתראה פנים שגולה זה אל זה עכ"ל, וצפי' זה צחור המתרגם באשכנזי: (ב) רדו
שמה. לפי פשוטו אמר רדו לפי שא"י היום צהדים וארץ מצרים צשפל סעצ נגדה, ולכן ממלרים
לא"י נאמר לשון עליה, ויעל ארס ממלרים (לעיל י"א): ולפון מא"י למלרים נאמר לשון

לָנוּ מִשָּׁם וְנִחִיָּה וְלֹא נָמוּת: (ג) וַיִּרְדּוּ
אֶחָיו יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְשָׂבַר בָּר מִמִּצְרַיִם:
(ד) וְאֶת־בְּנֵי־מִין אֶתִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח
יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאנוּ
אִסּוֹן: (ה) וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְשָׂבַר
בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: (ו) וַיִּוָּסֶף הוּא הַשְׂקִיט עַל־הָאָרֶץ
הוּא הַמִּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
אֶתִי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ־לוֹ אַפִּים אֲרָצָה:

אונר ניכט שטערבען:
(ג) צעהן ברודער יוסף'ס
רייזטען הינאב, פֿאַן מצרים
געטריידע איינצוקויפֿען:
(ד) בנימין אבער, יוסף'ס
ברודער, שיקטע יעקב
ניכט מיט זיינען ברודער
דען ער שפראך: עס
קאָנגטע איהם אונגליק
בעגענען: (ה) דיא קינ־
דער ישראל'ס קאמען אונ־
טער אנדערן אנקאממענ־
דען איינצוקויפֿען; דען
אים לאנדע כנען וואר
הונגערסנאָט: (ו) יוסף
רעגירטע דאז לאנד, ער
פֿערקויפֿטע אויך געטריי־
דע דעם געזאמטען פֿאָל־
קע דעם לאנדעס; נון
קאמען דיא ברודער יוסף'ס,

תולדות אהרן המשביד סנהדרין ל"ז, ח':

אונר ביקטען זיך פֿאַר איהם מיט דעם אנגעזיכט צור ערדע:

תרגום אונקלוס

וְנִחִי וְלֹא נָמוּת: (ג) וַיִּנְחָתוּ אֶחָיו יוֹסֵף עֲשָׂרָה לְמִזְבֵּן עֲבוּרָא
כְּמִצְרַיִם: (ד) וַיֵּת בְּנֵי־מִין אֶחָיו דִּי־יוֹסֵף לָא שָׁלַח יַעֲקֹב עִם
אֶחָיו אֲבִי אֲמַר דִּלְמָא יַעֲרֵעִינָה מוֹתָא: (ה) וְאֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִזְבֵּן עֲבוּרָא בְּנוֹ עֲלִיָּא אֲבִי הָוָה בְּסָנָא בְּאֶרֶעֱא דְכְּנָעַן:
(ו) וַיִּוָּסֶף הוּא דִּשְׁלִיט עַל אֶרֶעֱא הוּא מְזַבֵּין עֲבוּרָא לְכָל עַמָּא
דְּאֶרֶעֱא וְאֶת־אֶחָיו יוֹסֵף וּסְגִידוֹ לִיה עַל אַפִּיהוֹן עַל אֶרֶעֱא:

רש"י

שנים שנשתעבדו למלכים
כמין דל"ו: (ג) וירדו
אחי יוסף. ולא כתב בני
יעקב מלמד שהיו
מתחרטים במכירתו ונתנו
לזם להתנהב עמו זלחור
ולפדותו זכל תמון שיפסקו
עליהם: עשרה. מה ת"ל

והלל כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלל לענין האחיה היו חלוקין לי' שלל היתה אהבת כלל
ושנאת כולם שיה לו אלל לענין לשזור זר כלל לז אחד להם [ז"ר]: (ד) פן יקראנו אסון.
וצנית לא יקראנו אסון א"ר אליעזר זן יעקב מכאן שהשטן מקטרב זשעת הסכנה [ז"ר]:
(ה) בתוך הבאים. מעמינין עזמן שלל כיכרם לפי שזיה להם אציהם שלל יתדלו כולם זפתח
א' שלל שיכנס כל א' זפתח אחד כדי שלל תשלוע זהם עין הרע שכולס נאים וכולס גזורים:
(ו) וישתחוו לו אפים. נשתעחו לו על פניה' וכן כל השתחולא פזוע ידי' ורגלים הוא [שזועות]

באור

ירידה, וירד אצדס מלרימה (שס י"ז י'): ושברו לנו, וקנו לנו שזר: (ג) וירדו אחי יוסף
עשרה, כי לא היה המכניד מונר לשום קונה אלל צעד צית אחד ולא צעד דצים פן יעשה
זו סחורה כמו שהול המנהג זשני דעז (ד"ע ספורנו), וכן סופר זס' הישר שזיה יוסף שלל
ישזור כל אים כי אס מחיית ציתו, אלל לכוונה אהדת כדי שיוכרחו גס אחיו לצוא למלרים, כי
ידל אולי יתנו כסף לשאר יושצי כנען הזאים מלרימה לשזור זל, להציא גס להם: (ד) אסון,
מות צידי אדם אז צידי שמים, והמתרגם האשכנזי תרגם (חונגליק), לפי הכוונה: (ה) בתוך
הבאים, שהיו הולכות שס חזרות יחד להמלט מן השוללים שזכו אז צימי הרעז (ד"ע
ספורנו): (ו) הוא המשביר, מוכר השזר יקרא שזר ומשזיר פעל יולל לשלישי מלוא לאגזיו
שישזרו ותחלה היו הקונים צאים אליו כי כן לוס שלל ימכרו עד שיצולו לפניו הקונים וישללו
ממנו זתחנה שילוא שימכרו להם ולוא זה צעזור אחיו שזשינלו יתדלו אליו על כל פנים וכן
עשו (מ"י): (ז) וירא את אחיו ויברכה, וירא את אחיו ויברכה: ויתברך אליהם,

מקץ מב

תרגום אשכנזי רמ

(ו) וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת-אֶחָיו וַיִּכְרֹם וַיִּתְנַכֵּר
אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹרָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֵאֵין בְּאַתָּם וַיֹּאמְרוּ מֵאֲרֵץ
כְּנָעַן לְשֹׁכְרֵי-אֶבֶד: (ז) וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת-
אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכְרִדוּ: (ח) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף
אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מִרְגְּלִים אַתֶּם לְרֹאשׁוֹת אֶת-

ת"א ויכר יצמות פ"ח, ח' - כתוצות כ"ז, ז' - ז"מ ל"ט, ז':

(ז) אלם יוסף זיינע ברידער
זאה, ערקאנטע ער זיא,
שטעללטע זיך אבער גע-
גען זיא פֿרעמד, רעדעט
הארט מיט איהנען, אונד
שפראך: וואָ קאָממט
איהר הער? זיא שפרא-
כען: אויס דעם לאנדע
כנען, שפייזע איינצוקוי-
פֿען: (ח) יוסף ערקאנטע
צוואר זיינע ברידער, אל-
ליין זיא ערקאנטען איהן
ניכט: (ט) יוסף געדאכטע
אן דיא טריינע, דיא ער
פֿאָן איהנען גיטריימט
האטטע, אונד שפראך צו איהנען: איהר זייר קונדשאפֿטער! איהר זייר געקאָממען, דיא שוועכע

רש"י

תרגום אונקלוס

(ז) וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת-אֶחָיו וַיִּכְרֹם וַיִּתְנַכֵּר
אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹרָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֵאֵין בְּאַתָּם וַיֹּאמְרוּ מֵאֲרֵץ
כְּנָעַן לְשֹׁכְרֵי-אֶבֶד: (ח) וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת-
אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכְרִדוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף
אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מִרְגְּלִים אַתֶּם לְרֹאשׁוֹת אֶת-

(ז) וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת-אֶחָיו וַיִּכְרֹם וַיִּתְנַכֵּר
אֵלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲתָם קְשׁוֹרָה וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֵאֵין בְּאַתָּם וַיֹּאמְרוּ מֵאֲרֵץ
כְּנָעַן לְשֹׁכְרֵי-אֶבֶד: (ח) וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת-
אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכְרִדוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף
אֶת הַחֲלֻמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מִרְגְּלִים אַתֶּם לְרֹאשׁוֹת אֶת-

זלל חתימת זקן ועכשיו זלל חתימת זקן [ז"ז מ"ט כתוצות כ"ז] ומ"א ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו
צידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל צידם לנהוג צו אחיהם: (ט) אשר

באור

עשה את עצמו כאלו לא הכירם, ודבר עמהם קשות, ולנקלוס תרגם פה כוונה רחוקה מאוד,
וחשיב מה דמיל עמהון, ונדחה לי שכוונתו לפרש ויתכנר כמו ויתכנל, זחילוף הדי"ש זלמ"ד,
כמו שיחשבו קלת מדקדקים צמלת וידע סלמנותיו ועריהם השריז (יחזקאל י"ט ז'), שמפרשים
כמו סרמנותיו, וכן ואלו ללם חד (דניאל ז' ל"א), פירושו והנה, כמו ואלו סרצע רוחי שמיא
(שם ז' ז'), צרי"ש, וכן הוה משתדל להלכותה (שם ו' ט"ו), כמו משתדל, וכן פי' קלת מפרשים
התליא מזרות צעתו (איוב ל"ח ל"ז), מזלות, וכן צחולין (דף ז' ע"א), אלל מקום הניחו לו
לצותיו להסתגר צו, פי' להסתגר, וכן צמסיה דלצות (פ"ז מ"ה) וצמקום שאין אנשים השתדל
להיות איש (לפי גי' הערוך), פי' השתדל (ועיין צערוך ערך גדר א' וערך סדר א'), והנה
עם שאין הדי"ש והלמ"ד ממואל אחד נראה לעין שהם קרובים צמצעט, כי הילדים הקטנים
שלל נשלם להם עדיין מצעט האותיות נראו, צלצותם לדבר אות הדי"ש יחליפיה צלמ"ד:
קשות, פי"צ"ע מילין קשיין, ומנהג הכתוב שצוצא התאר צלי המהואר שיצוא צלשון נקצה כמו
כי עשית זאת (לעיל ג' י"ג), ועיין מ"ש שם: (ח) והם לא הכירוהו, כי צל עתה לפניהם
צחתימת זקן, ועוד שדלוהו מושל צכל המלכות צצגדי מלכות וגם מן הקול לא היו מכירים
אותו כי על ידי מתורגמן היה מדבר עמהם נדבתיז כי המלין צינתם (לקמן פסוק כ"ג
(ברש"י ז"ל)), וכן פי' רש"י, והיא דעת רצון דרצי לוי צצ"ר, וכתב הרמב"ן והם לא הכירוהו כלל
ולא הולך עוד להסתנכר אליהם וכו', והנה ישנכר וצולון אינם גדולים מיוסף רק מעט, אלל
כך שהכיר את הגדולים הכיר את כולם ועוד היה מכירם מדעתו שיצואו שם והם לא הכירוהו
שלל כתבו לזם שיהיה העצד אשר מכרו לישמעאלים הוא השליט על הארץ עכ"ל: ויכר יוסף
את אחיו, כפל המאמר לעורר על ההתנגדות שצין יוסף לאחיו צעכן ההכרה, ומ"א ויכר
יוסף את אחיו, כשנמסרו צידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם, והם לא הכירוהו כשנפל צידם
לנהוג צו אחיהם, כמו שתרגם המתרגם האשכנזי (ער קאנטע לוואר וכו' חלויין): (ט) אשר
חלם להם, עליהם, וידע שנתחיימו שהיו השתחוו לו (רש"י), והרמב"ן יתצ להפך כי צלצותו

עֲרַנְתָּ הָאָרֶץ בְּאַתָּם: (י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
לֹא אֲדָנִי וְעַבְדִּיךָ בָּאוּ לְשָׂבַר-אָכָל:
(יא) כָּלָנוּ בְנֵי אִישׁ-אֶחָד נָחֲנוּ בְנִים
אֲנַחְנוּ לֹא-אֲדָנִי עַבְדִּיךָ מְרִגְלִים:
(יב) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם לֹא כִי-עֲרַנְתָּ הָאָרֶץ

דעם לאגדעם וואהרצו
נעהמען: (י) ויא אנט-
ווארטעטען: ניין, מיין
שערד! דיינע דיענער זינד
פילמעהר געקאממען,
פארראטה איינצוקויפֿען:
(יא) וויר אללע זינד זאָהנע
איינעם מאננעם, וויר זינד
עהרליכע לייטע, דיינע
דיענער זינד ניאמאהלם

קונדשאפטער געוועזען: (יג) ער שפראך צו איהנען: ניין! איחר זייד ווירקליך געקאממען, דא

תרגום אונקלוס

רש"י

חֲלִים לְהֹזֵן וְאָמַר לְהֹזֵן אֱלִילִי אֲתוֹן לְמַחְנֵי יִתְּ בְּדָקָא דְאַרְעָא
אַחֲזִיתוֹן: (י) וַיֹּאמְרוּ לֵיהּ לֹא רַבּוֹנִי וְעַבְדְּךָ אֲתוֹ לְמִזְבֵּן עֲבוּרָא:
(יח) בְּיָלָנָא בְּנֵי גִבְרָא חָד נָחֲנוּ בְּיָנֵי אֲנַחְנָא לֹא הָיוּ עֲבָדְךָ
אֱלִילִי: (יג) וַיֹּאמַר לְהֹזֵן לֹא אֲלַחִין בְּדָקָא דְאַרְעָא אַחֲזִיתוֹן

חלם להם. עליהם וידע
פנתקיימו סברי השתחוו
לו: ערות הארץ. גלוי
האלן מהיכן היא נוחה
ליכנס. כמו את מקורה
הערה [ויקרא כ'] וכמו

ערום ועריה [יחזקאל ט"ז]. וכן כל עדות שצמקל ל' גלוי. ות"ל צדקל דלרעה כמו צדק הצית
רעוע הצית אצל לא דקדק לפרשו אחד לשון המקרא. (י) לא אדני. לא תאמר כן שהרי עבדך
צאו לשבור אונל: (יא) כלנו בני איש אחד נחנו. נלנה זהם רוח הקדש וכללוהו עמכם
שאף כולל בן אציהם: בנים. אמתיים כמו כן דעת [שמות י']. כן צנות ללפחד דונדית [צמדד
כ"ז] ועצרתו לא כן צדו [ישעיה ט"ז]: (יב) כי ערות הארץ באהם לראות. שהרי נכנסת'

באור

לחיו משתחיים לו זכר את צ' החלומות ודאה שלל נתקיים עדיין אף ח' מהם, כי צל' דלם
שכל לחיו ישתחוו לו כלאמרו והנה אנחנו משלמים וכו' (לעיל ל"ז ז'), והנה לא היה כלן צמקל.
וצל' דלם השמש והיורח וי"ל כוכבים משתחיים לו שירמיה גס לאציו ולשת אציו וי"ל לחיו, ולפי
שידע צפתדוקם כי יקיימו שניהם לכן חשז זאת התחצולה להעליל עליהם ולהבריחם שיציאו את
לחיו צנימין הנה ויקוים החלום כל', ואח"כ יתוודע להם ויציאו גס את אציהם וכל ציתו
למלרים ויקוים גס הצ', ולכן לא הביד להם צתחלה שהוא יוסף, כי היה אציו צל מיד צלי
ספק, ולא היה מקוים החלום כל', ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול ללער את אציו
ולהעמידו ימים רצים צשכול ואצל על שמעון ויגליו ואף אס היה רצונו ללער את לחיו קצת
איך לא יחמול על שצת אציו, אצל כל הענינים האלה היה ליוסף מחכמתו צפתרון החלומות.
כי לולי זאת יש לתמוה כי גס לפני צול לחיו הלל עמד יוסף צמלרים ימים רצים, והיה פקיד
וכביד צצית שר גדול צמלרים איך לא שלח כתב אחד לאציו להודיעו ולנחמו כי מלרים קדו
לחצרון כששה ימים, ואף אלו היה מהלך שנה הים דלוי להודיעו לכבוד אציו ויקר פדיון נפשו
ויפדונו צדו צמקל, אצל היה דואה כי השתחויית לחיו לו וגס אציו וגל זרעו, אי אפשר להיות
צמלרס, והיה מקוה להיותו שס צמלרים, כ"ז מדברי הרמב"ן צקלו: ערות הארץ, גלוי
האלן מהיכן היא נוחה ליכנס, כמו את מקרה הערה (ויקרא כ' י"ח), וכמו ערס ועריה
(יחזקאל ט"ז ז' גל"ע), וכן כל עדות שצמקל לשון גלוי, ואונקלוס תרגם צדקל דלרעל,
כמו צדק הצית, רעוע הצית, אצל לא דקדק לפרשו אחד לשון המקרא (רש"י), וכן פי' הרש"ס,
וכתב עוד ולפי שהיו צעלי קומה וכולם עשרה כל שעה ציחד ולא היו נפדדים אלו מאלו
כשאר צני אדם הצאים משאר מקומות לשצ' צר אמר להם מרגלים אתם: (י) לא ארני ועבדך
וגו', כיו"ו צמקל אצל ופירושו לא כן כמו שאתה אומר, אצל עבדך צאו לשצר אצל: (יא) כלנו
בני איש אחד נחנו, לכן אנו חלכים יחד ולא צשציל ענה דעה כמרגלים (הרש"ס): נחנו,
נגרע' הא"ף: בנים, נכורים ואמתיים, כמו כן דעת (שמות י' כ"ט), כן צנות ללפחד דצרת
(צמדד כ"ז ז'), ר"ל יצר ונכח, וגס מלת כן המורה על השחי והדמיון כמו כן פעשה (לעיל
י"ח ה'), ויחי כן (שס א' ז'), היא קרונה צעמנה לענין הדלשת, ושרש שניהם כת. ות"ע

מקץ מב

בְּאַתְּם לְרֵאוֹת: (יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר
עֲבָדֵי אֲחֵים אֶנְחֵנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד
בְּאַרְצָן בְּגֶעֶן וְהִנֵּה דִקְטָן אֶת־אֲבִינוּ
הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינָנוּ: (יד) וַיֹּאמֶר אֲדָהֶם
יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר
מִרְגָּלִים אַתֶּם: (טו) בָּזֹאת תִּבְחָנוּ חַי
פֶּרַע הָאֵם־תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בָּבוֹא

ח"א שנים עשר יצמות ו"ז, ז':

רע"י

צו' הערי העיר למה לא
כנסתם צעיר א' [צ"ר]:
(יג) ויאמרו שנים אשר
עבדיך וגו'. וצציל אותם
א' שאיננו כחפזנו צעיר
לצקסו: (יד) הוא אשר

לְמַחְנֵי: (יג) וַאֲמָרוּ תְּרֵי עָשָׂר עֶבְרֶדְךָ אַחִין אֲנִיחָנָא בְּנֵי גִבְרָא
 חַד בְּאַרְעָא דְכְנַעַן וְהָא זְעִירָא עִם אֲבוֹנָא יוֹמָא דִּין וְיַחַד לִיתְוָהִי:
 (יד) וַאֲמָר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִּי מַלְיִלִית עֲפֻכּוֹן לְמִימַר אֱלִילִי
 אַתְוִן: (טו) בְּדָא תַתְּבַחְרוּן חַיִּי פֻרְעָה אִם תַּסְקִין מִכָּא אֱלֹהִין

דברתי. הדבר אשר דברתי שאתם מרגליש הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו. ומדרשו א"ל ואלו מלאות' איתו ויפסקו עליכם ממון הרצה תפדוהו. אמרו לו הן. א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו צדוק ממון מה תעשו, אמרו נכך צאנו להרוג או ליהרג. אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר זאתם מנחש אני צבציע שלי ששנים מכם החדיצו בדרך גדול של שנים: (מז) חי פרעה. אם יחיה פרעה. כשהיה נשצע לסקר היה נשצע צחיי פרעה: אם תצאו

באר

ספורנו כתב כנים לנחנו, צכל עסקינו, לא היו עצריך מרגלים, מעולם ואין ראוי לחשוד אותנו צמדגלות עתה עכ"ל, וכן מתורגם צל"א (ניאחאהלם): (יב) ויאמר אליהם לא, אין זה אמת: כי ערות הארץ באתם לראות, שאלם כן אין לא נשאל אחד מכם את אציקם, כלומר אללו ולדעת אלם צמיפין קיים אמר להם כן, והם השיבו שנים עשר עצריך אחים לנחנו וגו', וכן כתוב לפנינו סאל סאל האיש לנו ולמולדתנו (להלן ע"ג ז') (הרשצ"ס): (יג) שנים עשר עבדיך וגו', הנה זה סאמרנו יתצדד כי אמנם אציקו עודנו חי צאדן כנען ויגיד הול ושכניו שהיינו י"צ צניו וחסד אחד והקטון נשאל לכלכל וצכל אלה הפרטים יתצדד האמת אללך (ד"ע ספורנו): (יד) הול אשר דברתי, הדצד אשר דצדתי סאתם מרגלים הול האמת והנכון זהו לפי פשוטו (רש"י): (טו) בזאת תבחנו, שאלם אינכם אחים לא יסכן הקטן את עלמו לצל עמכם לסקר ולהיות צן מות עמכם (ד"ע ספורנו), ויתכן ג"כ שהכוונה שיצדדו דצדיהם האמת אתם צזה שיש להם עוד אל קטן, ולס זה אמת אז יאמינם גם על שארי דצדיהם: חי פרעה, הול סס סמוך, והנפרד ממנו חיים, והול צל' דצים לעולם ולא יתפרד, ור' יהודה כתב כי חי פרעה הול יחיד מן מות וחיים (משלי י"ח כ"א), והנכון שהול לשון דצים צסמוך והיו"ד ויו"ד הדצים, ויו"ד השדש נעלמת, והדלוי חיי כמו ויהיו חיי שרה (לעיל כ"ג א') ושדש המלה חיי, וכצד הארצתי צזה צקונ' עלים לתרופה (צפ' שמות א' ט"ז), וכוונת המלמד חי פרעה, נצצע צחיי המלך: אמ תצאו, שלל תללו מכלל כי אל צצול וכו', ועייין מ"ס

תרנום אשכנזי

(טז) שיקט איינען פֿאַן
אייך אב, דאס ער איירען
ברודער האַלע, איהר
אבער זאָללט איינגע-
שפעררט ווערען, דאדורך
זאָללען איירע וואָרטע
געפרייט זיין, אָב איהר
מיט וואהרהייט אומ-
געהט, דען וואָ ניכט,
ביים לעבען פרעה'ס! זאָ
זייד איהר קונדשאַפֿטער:
(יז) מאן טהאט זיא אין
פֿערוואהרונג, דריי-
טאגע לאנג: (יח) אס
דריטטען טאגע שפראך
יוסף צו איהנען: טהוט
פֿאַלגענדעס, דאמיט
איהר אייער לעבען ער-
האלטעט; איך פֿירכטע גאָטט:

מקץ מב

אחיכם דקטן הנה: (טז) שלחו מכם
אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו
ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם-
לא תי פרעה כי מרגלים אתם:
(יז) ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים:
(יח) ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי
זאת עשו וחי את האלהים אני ירא:
חמישי (יט) אם-כנים אתם אחיכם אחד
יאמר בבית משמרכם ואתם לכו

(יט) זייד איהר עהרליכע לייטע, זאָ בלייבע איין ברודער
גאָטט; איך פֿירכטע גאָטט; געפֿענגנים איינגעשפעררט; איהר אבער ציהט, אונד ברינגט
פֿאַן אייך אין איירעם- געפֿענגנים איינגעשפעררט; איהר אבער ציהט, אונד ברינגט

תרנום אונקלוס

במיתי אחיכון זעירא הקא: (טז) שלחו מנכון חר וידבר יר
אחיכון ואתון תחאסרון ויתבחרון פתנמיכון הקישא אתון
אמרין ואם לא תי פרעה ארי אליי אתון: (יז) ויבש יתרון
לבית מטרא תלתא יומין: (יח) ויאמר להון יוסף ביומא תליתא
דא עבדו ואתקיימו מן קדם יי אנא דחיל: (יט) אם ביומי
אתון אחיכון חר יתאסר בבית מטרתכון ואתון אפילו אוכלו

רש"י

מזה. מן המקום הזה:
(טז) האמת אתכם. אס
למת אתכם. לפיכך ה"ל
נקוד פתח שהוא כמו זלשון
תימה. ואס לא תצילוהו
חי פרעה כי מרגלים אתם:
(יז) משמר. צית הסורים:
(יט) בבית משמרתם.

שלתם לסורים צו עכשיו: ואתם לכו הביאו. לצית לצינס: שבר רעבון בתיכם. מה שקניתם

באור

זפסוק אס תסקר לי (לעיל כ"א כ"ג), צאוד מלת אס הצאה אחד לשון שזועה: (טז) האסרו,
תאסרו כמו ומת זהר (דזרים ל"ז מ"ט) (הרל"ז ע), ועל דעתי הכוונה צווי כלומר התרנו
צזה, ועל דרך חסד וידאת אלהים אמר להם כן התרנו להאסר פה עד שתשלחו אחד מכס
לצדר דזרינס, (וכן פי' מהר"י ארזנאל), וכן ומת זהר צא הצווי מלת השם צ"ה הפועל כל
המעשים הנראים לנו כמקרים, צדון גמור ולתכלית עוז הידוע לו, ואל משה צחירו אסר
התחנן לפניו לאמור לעצרה כל ולדאה את הארץ העוזה וגו' (שם ג' כ"ה), אמר השם
צלהצתו אותו ע"ד פיוס ורצוי התדלה למות, כי לתכלית עוז אכני חפץ צזה, ואס הוא נעלם
ממך: האמת אתכם, אס למת אתכם, לפיכך ה"ל נקוד פתח שהוא כמו זלשון תימה (דע"י):
(יז) ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים, שעודו, להיות שם שלשת ימים, כי האסיפה היא
תחלת העשיה והיא הכנסתם לשם, ואינה שייכת על ישיבתם וענוצם שם, וכמו שכתוב
ואספתו אל תוך ציתך והיה עמך עד דגש אחיך אתו (שם כ"ז צ'): משמר, צית הסורים,
ולשון הרמז"ן ויאסף וגו', עשה כן להפחידם ושיאמינו צו כי את האלהים הוא ידל ומפני
מוראו יוליא אותם שלא ימותו אכני ציתם צדעצ זה טעם ולתם לבו הצילו שצר רעצון
צתינס ועוד כי לא ישמעו להניח האחד רק להללת כלם עכ"ל: (יט) יאמר, יסאד אסור, כן
תרנס המהרגס האשכנזי, וכן נראה דעת דע"י ממה שנתצ צצית משמרכם, שלתם לסורים
צו עכשיו עכ"ל: ואחם, אצל אתם, ומורה על מלת אצל, כמשפט מלת הנוכחים הצאה
קודם הצווי לומרם וצאודו וצאודו וצאודו: שבר רעבון בתיכם, מה

תרגום אשכנזי רמב

דען איינקויף פֿיר דיא הונג-
גערסנאטה איירעס הוי-
זעס: (כ) איירען קליינ-
סטען ברודער ברינגט מיר
הער, דאדורך ווערדען
איירע ווארטע גלויב-
האפט ווערדען, אונד
איהר ניכט שטערבען.
זיין טהאטען דיזעס:
(כא) אונד שפראכען איין-
נער צום אנדערן, פֿיר-
וואהר! וויר האבען אונס
אן אונזערס ברודער פֿער-
שולדעט, דאס וויר דיא
אנגסט זיינער זעלע גע-
זעהען, אלס ער אונס
פֿלעהטע, אונד האבען
ניכט הארען וואללען;
דארום האט אונס דיזע

הביאו שבר רעבון בתיכם: (כ) ואת-
אחיכם הקטן הביאו אלי ויאמנו
דבריכם ולא תמותו ויעשו-כן:
(כא) ויאמרו איש לאחיו אבל אנשינו
אנחנו על-אחינו אשר ראינו צרת
נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו
על-כן באה אלינו הצרה הזאת:
(כב) ויען ראובן אתם לאמר הלווא
אמרתי אליכם לאמר אל-תחטאו
בילד ולא שמעתם וגם-דמו הנה

נאטה געטראפֿען: (כב) ראובן אנטווארטעטע איהנען, אונד שפראך: זאגטע איד עם אייך
ניכט, דא איך שפראך: פֿערוינדיגט אייך ניכט אז דעם קנאבען? איהר אבער וואללטעט ניכט הארען;

רשי

תרגום אונקלוס

לדעצן אלסי צתיכס:
(כ) ויאמנו דבריכם.
יתלמטו ויתקיימו כמו למן
למן וכמו ילמן כל דצריך
[מלכיס א' ח']:(כא) אבל.
כתרגומו צקוטעל. ורליתי
צצ"ר ליטל דרומא סול
לכל צדס: באה אלינו.
טעמו צצ"ת לפי שהוא צלשון עזר סכנר צלה ותרגומו סתת לגל: (כב) וגם דמו. סתין ונמין

עבורא דחסיר בבתיכון: (כ) וית אחיכון ועירא תיתון לותי
ויתחיימנון סתגמיון וקא תמותון ועבדו בן: (כא) ויאמרו גבר
לאחיהי בקושטא חייבין אנחנו על אחינא די חזינא עקרת
בפשיה פד הנה מתחנני לנא וקא קבילנא סגיה על בן אתת
לנא עקתא דדא: (כב) ואיתיב ראובן יתהון למימר הלא
אמרית לכון למימר לא תחטאון בעולימא וקא קבילתון ואף
טעמו צצ"ת לפי שהוא צלשון עזר סכנר צלה ותרגומו סתת לגל: (כב) וגם דמו. סתין ונמין

באור

סקייתס לדעצן אלסי צתיכס: (כ) ויאמנו דבריכם, יתלמטו ויתקיימו, כמו למן למן (צמדצד
ה' כ"צ), ילמן כל דצריך (מלכיס א' ח' כ"ו) (דס"י): (כא) אבל, כמו לכל סרה ססתך (לעיל
י"ז י"ט), כמו לכן (דלצ"ע), ודס"י כתב לכל, כתרגומו צקוטעל, ורליתי צצ"ר ליטל
דרומא' הול לכל, צדס, עכ"ל, וכן פי' הדד"ק צדשים שרס לכל שענינו סמת: אשר ראינו
צרת נפשו ונו', חשנו להס האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה כי היה לחיהם צדס
פתחן ומתנפל לפניהם ולא ירחמו והכתוב לא ספר זה שס, לו מפני שהדצד ידוע צטצע כי
יתחקן סדס לאחיו צצולו לידס להדע לו וכו', לו מדרך הכתובים שמקלרים צמקוס א' ומאריכיס
צו צמקוס אחר (הדמצ"ן): בהתחננו, הנו"ן הא' דלוייה להדגש לס' הצנין, והוקלה שלל
יתחצרו ג' נוני"ן יחד, כי הדגושה תקרא צכפל סות: באה, מלעיל שהוא עזר ות"א ויז"ע
סתת: (כב) ויען ראובן אתם ונו', הנה דלוצן ענה להס סכנר סמדתי סליכס צשעת מעשה
שלל תחטאו צו כי ילד הול, ומפני נעדותו חטא לכס ודלוי לכס להעציר על חטאות נעוריו
(הדמצ"ן): וגם דמו הנה נדרש, וגם עתה דמו הנה נדרש עם האכזריות אשר סתס סומדים
לו יהיה פידושו וגם דמו סע"פ שלל הדגתס סותו ידרוש השס מכס דמו ונחשצ לכס כללו
ספכתס דמו צהיותו נמנר לעצד עולס כי יתכן סמת צעצור היותו ילד שעשועיס ולל נסה
לעצור ודצותיו דלסו דמו ודס הזמן. (הדמצ"ן): סע"פ, מצוין לסגס ונחשצ

תרגום אשכנזי

עטצט ווירד זיין בלוט
געפֿארדערט! (כג) זיין
וואוסטען ניכט, דאס
יוסף עם פֿערשטעהט;
ווייל אללע צייט איין
דאָללמעטשער צווישען
איהנען וואר: (כד) ער
וואנדטע זיך פֿאָן איהנען
וועג, אונד וויינטע; גינג
ווידער צו איהנען, רעדע-
טע מיט איהנען, נאָהם
דען שמען פֿאָן איהנען,
אונד לים איהן פֿאָר איה-
רען אויגען בינרען:
(כה) יוסף בעפֿאהל,
דאס מאָן איהרע געפֿעסע

מקץ מב
בִּדְרֹשׁ: (כג) וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף
כִּי הַמְּלִיץ בִּינָתָם: (כד) וַיֵּסֶב מֵעֲלֵיהֶם
וַיִּבֶד וַיֵּשֶׁב אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם וַיִּקַּח
מֵאֲתָם אֶת-שְׁמֵעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ
לְעֵינֵיהֶם: (כה) וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיִּמְלֹא אֶת-
כְּלֵיהֶם בָּרֶ וַלְהֵשִׁיב בְּסִפְיָהֶם אִישׁ
אֶל-שִׁקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צִדָּה לַדֶּרֶךְ וַיַּעַשׂ
לָהֶם כֵּן: (כו) וַיֵּשְׂאוּ אֶת-שִׁבְרָם עַל-

מיט געטריידע אנפֿיללע, אונד איהר געלד ווידער הינאיינלעגע, יעדעס אין זיינען זאק, איהנען אויך
צעהרונג אויף דיא רייזע מיטגעבע: מאן טהאט איהנען אלזא: (כו) זיא לודען איהרען איינקויף

רשי

רצוין דמו וגם דס הזקן:
(כג) והם לא ידעו כי
שומע יוסף. מצין לשונם
וצפניו היו מדברים כן: כי
המליץ בינותם. כי כשהיו
מדברים עמו היה המליץ
ציניהם היודע לשון עברי

דמיה הא מתבטעי: (כג) ואינון לא ידעין ארי שמע יוסף ארי
מתירגמן הנה ביניהון: (כד) ואכתחר מלוחהון ובבא ותב
לוחהון ומליך. עפהון ודבר מלוחהון ית שמעון ואסר יתיה
לעיניהון: (כה) ופקיד יוסף ומלו ית מניהון עבודא ולאחבא
בספיהון גבר לפקיה ולממן להון גדין לאורחא ועבר להון כן:

ולשון מצרי והיה מליץ דצרי' ליוסף ודצרי יוסף להם לכך היו סגורים שאין יוסף מכיר כלשון
עברי: המליץ. זה מנשה צנו: (כד) ויסוב מעליהם. נתרחק מעליהם שלא ידעוהו צוכה:

באור

היו מדברים כן: כי המליץ בינתם, כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ציניהם היודע לשון
עברי ולשון מצרי והיה מליץ דצריהם ליוסף ודצרי יוסף להם ולכך היו סגורים שאין יוסף מכיר
כלשון עברי: המליץ, מצאנו מבזרת מליצה, וחז"ל צצ"ר אמרו שהוא מנשה צנו: (כד) ויסוב
מעליהם, נתרחק מעליהם שלא ידעוהו צוכה: את שמעון, צצ"ר אמרו הוא שהשליכו לצור
הוא שאמר כליו הנה צעל החלמות הלזה צא (שם ל"ז י"ט), וכן סופר צס' הישר, וכן תיב"ע:
ויאסר אותו לעיניהם, לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שילאו הולילו והאכילו והסקהו (רש"י).
והוא מצ"ר, וכ"ה צס' הישר: (כה) ויצו יוסף וימלאו ונו' ולהשיב ונו' ולתת ונו' ויעש
להם כן, יש פה קצור לשון, ושעורו צתשלומו יהיה כן, ויזו יוסף (לעולות כליהם צד) וימלאו
את כליהם צד (ויזו עוד) להשיב כספיהם ונו'. והוי"ו של ולהשיב תמשוך עלת ויזו גם אל
מאמר זה. ועל דבר השנוי כלשון, וימלאו, לשון דצרי, ויעש, לשון יחיד, יתכן לדעתי לומר
כי הצווי למלאות כליהם היה לכל עצדיו העומדים צצתי אולדות החצויות לשזור צד, אצל צווי
הצצת כספיהם ונתינת הצידה לא היה רק למנשה צנו או למחר שהוא עצדו נאמנו שהוא יעשה
זאת לצדו צהסתר, ועליו שצ ויעש להם כן. ונראה לי שמתניח בטעמים כיון לזה שהיו שם שמי
צוויים שונים הרגשון צפרסום לכל עצדיו, והשני צהסתר לליש סודו, וצצניל כך העמיד הצווי
פרגשון צעעס סגולתא, שכוה קרוצ לכח הפטק האתנח, ולפעמים הוא גדול עמנו, כמו
שצצדתי צהקדמה: כספיהם. זה לשון המתרגם האשכנזי, יש שניות שהם כלל על לשון יחיד
לעולם כמו מיני המתכות צדל ונחשת וצדיל ועופרת כסף וזהב וכן צצר, לחס, יין, שמן דצס
חלב, עפר, ודומיהם, כל עוד שלא יכוון המדצד כי אס אל חמדיהם המשותף לכלם צשווי, כי
צצחינת החומר לא יוכל צצחינת עמתכות כי יש ע"י המחקל צצנד וקלות, ואס יהיה

מקץ מב

תרנום אשכנזי רמג

אויף איינער עזעל, אונד
רייטען פֿאַן דא אב:
(כו) אין דער הערבערגע
פֿאַנעטע איינער זיינען
זאק, זיינעם עזעל פֿוט-
טער צוגעבען, אונד זאח
זיין געלד, וועלכעס צבען
אן דער אָפֿנונג דעם פֿוט-
טערזאקס וואר: (כז) ער שפראך צו זיינען ברידערן: מאן האט מיר מיין געלד

חֲמִירֵיהֶם וַיִּלְכוּ מִשָּׁם : (כו) וַיִּפְתַּח
הָאֶחָד אֶת־שַׁקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לְחִמְדּוֹ
בְּמִלּוֹן וַיֵּרָא אֶת־כֶּסֶּפוֹ וְהִנֵּה־הוּא
בְּכִי אֲמַתְחָתוֹ : (כז) וַיֹּאמֶר אֶל־אָחִיו

תרנום אונקלום

רשי

(כז) וַיִּנְטְלוּ יַת־עֲבִירָהוֹן עַל חֲמִירֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּשָּׁן : (כח) וַתֵּחַ
חַד יַת בְּרִיָּה לְמִתָּן בִּיקְתָּהּ לְחֲמִירֵיהָ בְּבֵית מִבְּתָא וַחֲזָא יַת
בְּרִיָּה וְהָא הוּא בָּסוּם מוֹעֲגִיָּה : (כח) וַאֲמַר לְאָחִיו אֲמַתְחָת
כלזה צל [צד]. דער אחר נשכח יוסף להפרידו עליו שחל יתיעלו שניהם להרוג אותו: ויאמר
אחרו לעיניהם. לא לסרו אלל לעיניהם וכן שילאו הוצילו והשקלו [צד]: (כז) ויסתח
האחר. הוא לו שנשאר יחיד עשמען צן זוגיבמלון. צמקוס פלנו צלילה: אמתחת. סולשק: (כח) וגם

באור

ציניהם הנדל צמעלח שלפעמים זה עוז מזה, לא יצא כי אם מפלת הסיני' המעורצים צהם,
ואולם סלד חופרם המנוק' והלרוף חין ציניהם חלוק כי אם צנמות וכלשר ישתנו לחשיצות
צמעלה מיוחדת, יתארו אותם לאותה המעלה כמו נחשת קלל (יחזקאל א' ז'), נחשת מלחצ
(עזרא ח' כ"ז). צדל עשות (יחזקאל כ"ז י"ט), וכלשר יעשו מהם כלים נדלים, יצאו שמות
הכלים המורים על הצורה צלשון דצים, ושמות המצבות המורים על החומר יצאו צלשן יחיד,
כמו קערט כסף, כפות זהב (צמדצד ז' פ"ד), ואולם כלשר יתיחדו הדצרים הנלמדים צלירות
נדלות והמדצד צהם יכוון גם אל צחינת הצורות הבן, אז יצאו צלשן דצים, כמו הלצן והעץ,
לע"פ שהם שמות החמרים, כלשר ידצד צהם צצחינת לורותיהם הצדלות יאמר לצני שהם
(שמות כ"ה ז'). לצני אקדח (ישעיה נ"ד י"צ), לצני כוך (ד"ה א' כ"ט ז') וכן הכסף והזהב
כלשר יעשו מהם מעצמות, יתכן שיצאו צקנין צצחינת השתנות הצורות הבן על כן יאמר
פעם צדד כספו ופעם לורות כספיהם, ואם יסמנו אל המספר לא תמלא המקוצן צהם
לעולם, כמו חמשים כסף (דצרים כ"צ כ"ט), מלה כסף (שם י"ט), עשרה כסף (שמואל ז'
יח י"ט), עשרה זהב (צמדצד ז' י"ד), כי אז ישתנו צצחינת ולירות, ולא יכוון כי אם אל מספר
המעצמות השות צצחינת הצורה, וכן צלשן המענה אצדו האוצלה ארצעה כסף, העענה
שתי כסף, ואצדו שם צלשון דצים, נפלו לה כספים עכ"ל: איש אל שקו, של כל איש אל
סקו, וכן מרגס יצ"ע, כספיהן דנצד: ולתת להם צידה לרדך, צלי ספק דצו לקנות כ"כ
סיספיק להם גם לרדך, אך הכונה לדעמי שנתן להם מעעמים מיוחדים ומעדרים פרעיים
לרדך: (כז) ויסתח האחר, הצלצ"ע פי' האחד מהם ויתכן להיות דלוצן כי הוא הצנוד כמו
אחד צחצצן, וכוונתו צעצוד הה"ל הידיעה, ורש"י פי' שהוא לו שנשאר יחיד עשמען צן
צבו, וכן מרגס יצ"ע, וכן סופר צם' הישר: אמתחתו, האל"ף נוספת והתי"ו לנקצה והי"ל
לסמיכות נהפכה כי מצלי הסמיכות אמתחת צפלים אצפירה והנכון כי אמתחת אחד צסמוך
וצבורת וחיעודו לכנויים יוכיח אמתחתו אמתחתי ולילו היה מן אמתחה הים התי"ו דפה והוא
השק, (דד"ק צשרשים שרש מתח), והנה אידע לאחד מהם שכלל כספו צפי אותו השק שפתח
ולא קרה לאחרים כן עד היותם מדיקים את כלם, אולי קרה הדצד צמק' שהושם כסף אחד
פהם קרוד לפי השק לבעלה, וציתר השקים הושם למטה, והדצצ"ן ז"ל כפצ והקדוד אלי כי
אמתחת של גדול יש לו שני צודים הנקרא צלשן תלמוד מתרלתל וצפי אחד מן הצדדן הושם
הכסף לכלם ואידע לאחד שפתח כלד ההוא שהיה צו הכסף ולא לאחרים, ונקרא אמתחת
צעצוד שיעפח לצדדן עכ"ל: (כח) ויצא לבם, על דרך נפשי יללה צדצדו (ש"ה ה' ו').
ואנקלום מרגס זה כפי הצלילה בהוג' צענק זה צלרמי, ונפק מדע לצדן, וכן תי"ע, וכן

הוֹשֵׁב כִּסְפִי וְגַם הַנֶּדֶה בְּאֶמְתַּחְתִּי
וַיֵּצֵא לָבָם וַיַּחֲרְדּוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו
לֵאמֹר מִה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
(כט) וַיָּבֹאוּ לִי־עֵקֶב אֲבִיהֶם אֶרְצָה כְּנָעַן
וַיִּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֶּלֶת אֲתָם לֵאמֹר:
(ל) דְּבַר הָאִישׁ אֲדֹנִי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קִשּׁוֹת
וַיִּתֵּן אֲתָנוּ כְּמִרְגָּלִים אֶת־הָאָרֶץ:
(לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כְּנָנִים אֲנַחֲנוּ לֹא הָיִינוּ
מִרְגָּלִים: (לב) שְׁנַיִם־עָשָׂר אֲנַחֲנוּ אָחִים
בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינָנו וְהַקָּטָן הַיּוֹם
אֶת־אָבִינוּ בָּאָרֶץ כְּנָעַן: (לג) וַיֹּאמֶר
אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנִי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֲדַע
כִּי כְנָנִים אַתֶּם אֲחֵיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחֹה
אֹתִי וְאֶת־רַעְיוֹן בְּתִיכֶם קָחוּ וּלְכוּ:
(לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם הַקָּטָן אֵלַי

ת"א ויצא תענית ט', ח': דבר מכות י"ח, ח':

אִם לֹאנֶדַע שְׁפֹרָאךְ: דֹּאֲרָאן ווִילֵל אִיךְ עֶרְקֶנְנֶען דֹּאס אִיחֹר עֹהֶרְלִיךְ
וִייר; אֵינֶען בְּרוּדֶער פֿאַן אֵיךְ לֹאסֶט בִּיא מִיר, אֵינֶר אִיחֹר נֶעֱהַמֶט דִּיא נֶאָמְהֶדוּרֶפֶט פִֿיר
אֵייעֶר הוּיז אונד רִיזֶעט: (לד) אונד בְּרִינְגֶט מִיר אֵיירֶען קִלִּינְסֶטען בְּרוּדֶער הַעֵד, הִיר־

תרנום אונקלוס

כִּסְפִי וְאֶף הָא בְּטוֹעָנִי וְנִפְסַק מִדַּע לְבָהוֹן וַתְּוָהוּ גִבֹר בְּאַחֲוֵהִי
לְמִימַר מַח דָּא עָבֵד יי לָנָא: (כט) וַאֲתוּ לְוֹרֵת יַעֲקֹב אֲבֹהֵהוֹן
לְאַרְעָא דְכְנָעַן וַחֲוִיאוּ לִיה ית פֿל דְּעֶרְעָא יַחֲוֹן לְמִימַר:
(ל) מַלְּיִל גִּבְרָא רַבּוּנָא דְאַרְעָא עֲפָנָא קִשְׁיָן וַיִּהֲב יַחֲנָא כְּמֵאֲלָלִי
ית אֲרַעָא: (לא) וַאֲמַרְנָא לִיה בִּינְנִי אֲנַחְנָא לָא הוּינָא אֲלִילִי:
(לב) תְּרִי עָשָׂר אֲנַחְנָא אֲוִיָּן בְּנֵי אֲבֹנָא חַד לִיתְוָהִי וַעֲיָרָא
יִזְמָא בִין עִם אֲבֹנָא דְאַרְעָא דְכְנָעַן: (לג) וַאֲמַר לָנָא גִבְרָא
רַבּוּנָא דְאַרְעָא בְּדָא אִידַע אֲרִי בִינְנִי אֲתוּן אֲחֹכּוֹן חַד שְׁבֹקוּ
לְוָתִי וַיִּת עֲבֹרָא דְחִסִּיר בְּבִתִּיכֹן סְבוּ וַאֲזִילוּ: (לד) וַאֲתוּ יִת

פַּחַד פִּתְלוּמֵי הַמַּצִּיף לֹאדֶס רַעְדָה וַתְּנוּעַת הַגּוֹף, וַעֲיִין מ"ט צִפְסוֹק וַיַּחֲדֵד וְלַעֲיִל כ"ז
ל"ג: מַח זֹאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ, לְהַצִּילֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זֹו שְׁלֹא הוּסַז לְהַתְּעוֹלֵל עֲלֵינוּ:
(לג) וְאֵת רַעְיוֹן בְּתִיכֶם, הַקָּלָה קֹלֶר הוּא וּפִירוּשׁ וְחַת שֶׁזֶר לוֹ לִדְרֹךְ רַעְיוֹן צִתִּיכֶם: (לד) כִּי

ווידער געגעבען, היר
ליגט עם אים פֿוטטער־
זאקקע! דא ענטפֿיל איה־
נען דאז הערץ, אונד זיא
ערשראקען, אֵינער גע־
גען דען אנדערן, שפֿרא־
נען: וואס האט אונס
גאָטט דא געטוהאן?
(כט) זיא קאמענצו איה־
רעם פֿאטער יעקב, אין
דאז לאנד כנען, אונד בע־
ריכטעטען איהם, וואס
איהנען בעגעננעט וואר,
וויא פֿאָלגט: (ל) דער
מאן, דער הערר דעם
לאנדעם רעדעטע הארט
מיט אונס, אונד הילט
אונס פֿיר קונדשאפֿטער
דעם לאנדעם: (לא) וויר
אנטוואָרטעטען איהם,
וויר זינד עהרליכע לייטע,
וויר ווארען ניאמאהל'ס
קונדשאפֿטער: (לב) וויר
זינד צוואָלף ברידער,
זאָהנע אינזערס פֿאטערס;
אֵינער איזט וועגעקאָמ־
מען, דער קליינסטע
אבער איזט יעטצט בייא
אונזערס פֿאטער אים
לאנדע כנען: (לג) אלליין
דער מאן, דער הערר

רש"י

חנה באמתחתי. גם הכסף
זו עם התנאים: מה זאת
עשה אלהים לנו. להצילנו
לידי עלילה זו שלא הוּסַז
ללל להתעולל עלינו:
(לד) ואת הארץ חסרו.

באור

המתרגם האשכנזי תרגם
וילל (ענטפֿיל), כפי הכוונה
והמליצה הכוונה זל"ס:
ויחרדו, החדדה הוּא

וְאֵדְעָה כִּי לֹא מִרְגְּלֵי אֲתָם כִּי בָנִים
 אַתֶּם אֶת־אֲחֵיכֶם אֲתָן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ
 תִּסְחָרוּ: (ל) וַיְהִי־הֶם מְרִיקִים שִׁקְיָהֶם
 וְהִנֵּה־אִישׁ צָרוּר־כֶּסֶף בִּשְׁקוֹ וַיֵּרָאוּ
 אֶת־צָרֹת כֶּסְפֵיהֶם הִמָּה וְאֲבֵיהֶם
 וַיֵּרָאוּ: (לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבֵיהֶם
 אֲתִי שְׂכָרְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן
 אֵינֶנּוּ וְאֶת־בְּנֵימִן תִּקְחוּ עָלַי הִיוּ כְּדָנָה:

ת"א יוסף איננו חולין ל"ה, ז':

אן ווערדע איך אלסראן
 ערקענגען, דאס איז
 קיינע קונדשאפטער,
 זאנדערן עהרליכע לייטע
 זיין; געבע אייך איידען
 ברודער ווידער, אונד
 קאנגט אים לאנדע פרייא
 הערום רייען: (ל) דא
 זיא נוא'הרע זעקקע אויס-
 לעערטען, האטטע יע-
 דער זיין בונד געלר אין
 זיינעם זאקקע. אלס זיא
 נון זאממט איהרעם פא-
 טער דיא געלרבינדעל
 זאהען, געריטהען זיא אין
 פורכט: (לו) איזר פא-
 טער יעקב שפראך צו

איהנען: מיך וואללט איהר אום מיינע קינדער ברינגען. יוסף איזט היין! אונד שטען
 איזט היין! בנימין וואללט איהר אויך נעהמען, איבער מיך ערגעהט דיזעס אללעס:

רש"י

תרנום אונקלוס

תסוצנו. וכל לשון סוחרים
 וסחורה על שם שמחזרים
 וסוצים אחד הפדקמטיא:
 (לה) צרור כספו. קשר
 כספו: (לו) אתי שכלתם.

אחובון זעירא לותי ואידע אבי לא אליא אתון אבי פיוני
 אתון ית אחובון אתון לבון וית ארעא תעבדון פה סחורקא:
 (לה) ויהוה אינון מריקין בקיהון ויהא גברא צרר כספיה כספיה
 ויהו ית צררי כספיהון אינון ואבוהון ודחילו: (לו) ואמר להון

באור

לא מרגלים אחם כי בנים אתם, א"ת שניהם ארזי, אזל לדעת הדשצ"ס צפ' וירא (ש"ס י"ח
 ט"ו), רוצ כי שחר לא מתפרשים אלא ע"ס, וכן יהיה צאדו כאן כי לא מרגלים אתם אלא
 בנים אתם, וכן תיז"ע הא' ארום והצ' אלא: ואת הארץ תסחרו, ויתכן שאמר להם יוסף
 ואת הארץ תסחרו ולא ספרו הכתוב (וצ"ס הישר סופר זה צדרי יוסף אליהם), וכן במקומות
 רבים יקלר צמעה לו צמפור. (מדצרי הדמצ"ן ז"ל): (לה) צרור כספו, קשר כספו: ויראו
 את צדרות כספיהם וגו', ויראו, כאשר ראו הם ואציהם את צדרות כספיהם, אז יראו מזה,
 כי כשפתח האחד את שקו ממלך היה עדיין ספק צלצס אולי משגה הוא, ובשראו כולם את
 צדרות כספיהם, אז נתחזק הדבר צלצס, כי צנונה הושצ להם להתעולל עליהם, ואף כי לא
 היו אז צאדן מלרים תחת דשות יוסף, פ"מ נתייראו אולי ילטרכו עוד הפעם לילך למלרים
 לצד צובל, לו אולי יעשה דעה עם שמעון שהוא אלו צמסמר, וכן תיז"ע ודחילו על שמעון
 דשנקו תמן: כספיהם, הפ"א דגושה שלא כמנהג המשקל הזה שלמ"ד הפעל רפי צממיכות

הרצים וצננויו כמו מן מלך, ונתן מלכיהם צידך (דצרים ז' כ"ד), ומן דרך, צחרו צדכיהם
 (ישעיה ס"ו ג'), ולשון הדשצ"ס פה, כספיהם, לפי שהסמ"ך מצלעת את החטף נדגשת
 הפ"א של כספיהם, וכן נסך כספיהם עכ"ל, והנה כננו מלת מלך חרצ ודומיהם למאות
 שלמ"ד הפעל דפה, ואם כוונתו שהסמ"ך יש לה סגולה אחרת משלר אותיות, מה יענה צמלת
 חסד שהדל"ת רפוייה צממיכות הרצים, כמו חסדי דוד (ישעיה נ"ה ג'), לחסדי דוד (ד"ה צ"ו)
 פ"צ), שצכולס הדל"ת רפוייה: (לו) שכלתם, כל מי שצניו אצורים קרוי שכול, ולדעתי הקל
 משדש זה הוא עומד כמו למה אשכל (לעיל כ"ז ע"ה). והכד צמנו פעמים עומד כמו דחליך
 ועזיך לא שכלו (שס ל"א ל"ח), וכן לא תהיה משכלה ועקרה (שמות כ"ג כ"ו), ודוצו יולא
 כמו כאשר שכלה נשים חרצך (שמואל א' ט"ו ל"ג), וכן פה אתי שכלתם, הוא יולא, והכוונה
 הרי הוא כאלו כד צמסמר לי רעת השכול: כלתה, ה"א נוספת, והדל"ת כלן, והוא כנו

תרגום אשכנזי

(לז) ראובן אנטווארטעטע ווינעם פֿאטער, אונד שפראך: מיינע ביידע זעהנע זאלסט דוא טאָר טען. ווען איך איהן דיר ניכט ווידער ברינגע, גיב איהן נור אין מיינע האנד, איך ווילל איהן דיר ווידער צוריק ברינגען: (לח) ער שפראך: מיין זעהן זאלל ניכט מיט אייך הינאב רייזען. דען זיין ברודער איזט טאָרט, ער איזט אלליין איבריג; ווען איהן איין אונגליק בעגעגענטע, אויף דעם וועגע, וועלכען איהר רייזט, זאָ ווידערעט איהר מיין גרויעס הויפט מיט קוממער אין דיא גרופט ברינגען:

רש"י

מלמד שחשדן שמא הדמהו לו מנדרוהו ניוסף: שכלחם. כל מי שזכיו לצודים קרוי שכול: (לח) לא ירד בני עמכם. לא קצל דזריו של דלוצן. אמר זכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית זכיו וכי זכיו הס ולא זכיו [ז"ד]:

מג (ב) כאשר כלו לאכול. יהודה אומר

באור

לנסתרות, ולכן פי' הרצ"ע כל הנרות האלה, ונצר כתנתי פעמים רצות שכן דרך התואר צחסדון המתואר לזא צל"נ: (לז) את שני בני חמית, קצל עליו צאלה להציאו אל אציו כי אמר לו את שני חמית צהיות ענשך עליו אם לא אשיצנו אליך והוא ענין מה שאמר יהודה וחטאתי לך כל הימים וכו', והנה יעקב לא צטח צדלוצן כאשר צטח ציחודה וכו', והכלל כי היתה עלת יהודה טובה להניח לזקן עד שיכלה פת מן הצית כי אז ישמע והוא מה שאמר לו ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו (קלור מדצרי הרעצ"ן ז"ל): על ידי, אין הכוונה צו כצו אל ידי, רק הכוונה צו על אחריותי: (לח) לא ירד בני עמכם, לא קצל דזריו כי אמר וכי זכיו אינם זכיו, כן פי' רש"י, והוא מצ"ד: והוא לבדו נשאר. תיז"ע מן חמיה: וקראהו, ענין מקרה והזדמנות שלא צנוונה, והמורה על הענין הזה נמלא רוצו צה"ל למ"ד הפעל, ומעוטו צאל"ף למ"ד הפעל, וכן להלן צפ' ויגש (מ"ד כ"ע) נאמר וקרהו, צהשמעת למ"ד הפעל על דרך גזרת נחי למ"ד ה"ל:

מג (ב) כאשר כלו, לשון רש"י כאשר כלו, כד שילאו (בן ת"א, ויז"ע תרגם כד ספקו, והיא ה"ע), והמתרגם כד ספיקו טועה, נאמר כלו הגמלים נשמות (לעיל כ"ד כ"צ),

מקץ מב מג

(לז) ויאמר ראובן אל-אביו לאמר את-שני בני חמית אם-לא אביאנו אליך תנה אתו עלי ידי ואני אשיבנו אליך: (לח) ויאמר לא-ירד בני עמכם כי-אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו-בה והורדתם את-שיבתי בגזון שאולה:

מג (ב) והרעב כבד בארץ: (ג) ויהי כאשר כלו לאכול את-השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר אליהם

ת"א חנה ז"צ קע"ג, ז': וקראהו כתוצות ל', ח':

מג (א) אינדעססען וואר דיא הונגערסנאטא שווער אים לאנדע: (צ) אלס זיא נון דען איינקויף, וועלכען זיא פאָן מצרים געבראכט, אויפגעצעהרט האטטען, שפראך איהר פֿאטער צו

תרגום אונקלוס

יעקב אבוהון יתי אתפלתינ יוסף ליתוהי ושמעון ליתוהי הקא ית בנתימן תדברון עלי הווא פולחן: (לז) ויאמר ראובן לאבוהי למימר ית חבי בני חמית אם לא איתיגיה לך הב יתיה על ידי ואנא איתיגיה לך: (לח) ויאמר לא יחית ברי עמכון אברי אחוהי מירת והוא בלחודוהי אשתאר ויערעיגיה מותא באורחא די תהכון ביה ותחתון ית שיבתי בדרוהנא לשאול:

מג (ח) וכפנא תקיף בארעא: (ג) והנה פד ספיקו (ישצאיו) למיכל ית עבדא די איתאיו ממצרים ויאמר לחון

לחס המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הצית [ז"ד]: כאשר כלו. כד שילאו. (והמתרגם כד

אֲבִיהֶם שָׁבוּ שְׁבָרוּ-לָנוּ מַעַט-אֶכֶל :
 (ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֵאמֹר הָעַד
 הָעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא-תֵרְאוּ פָנַי
 בְּלָתִי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם : (ד) אִם-יֵשֶׁךְ
 מִשְׁלַח אֶת-אֲחִינוּ אֲתָנוּ גִּרְדָּה
 וְנִשְׁבָּרָה לָךְ אֶכֶל : (ה) וְאִם-אֵינֶךָ
 מִשְׁלַח לֹא גִרְדָּה כִּי-הָאִישׁ אָמַר אֵלָינוּ
 לֹא-תֵרְאוּ פָנַי בְּלָתִי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם :
 (ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמַדָּה הִרְעַתָּם לִי
 לְהַגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לָכֶם אָח : (ז) וַיֹּאמְרוּ
 שְׂאוֹל שְׂאֵל-הָאִישׁ קָנוּ וּלְמוֹלֶדֶתָנוּ
 לֵאמֹר הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֵיטֵב לָכֶם אָח

איהנען: געהט ווידער היין, קויפט אונז איין וועניג שפייזע איין: (ג) יהודה אנטווארטעטע: דערמאן האט אונס געווארנט, אונז שפראך: איהר זאללט מיין אנגעזיכט ניכט ווידער זעהען, ווען אייער ברודער ניכט בייא אייך איזט: (ד) שיקסט דוא אונזערן ברודער מיט אונס, זארייזען וויר היינא, אב, אונז קויפען דיר איין: (ה) שיקסט דוא איהן אבער ניכט מיט, זא קאנא נען וויר ניכט הינאברייזען; דערדער מאן האט צו אונס געשפראכען: איהר זאללט מיין אנגעזיכט ניכט זעהען, ווען אייער ברודער ניכט מיט אייך איזט: (ו) ישראל שפראך: ווארום האבט איהר מיר

דאז צו ליידע געטהאן, דאס איהר דעם מאננע געזאגט, וויא איהר נאך איינען ברודער האבט? (ז) ויא אנטווארטעטען: דער מאן האט אויסגעפראגט נאך אונס, אונז נאך אונז זענער פֿערוואנדשאַט, שפראך: לעבט אייער פֿאטער נאך? האבט איהר נאך איינען ברודער?

תרנום אונקלוס

רשי

אֲבוֹהֵינוּ תוֹבִי זְבוּנוּ לָנָא זְעִיר עֲבוּרָא : (ג) וַיֹּאמֶר לִיה יְהוָה
 לְמִימָר אֶחָדָא אֶסְהִיד בְּנָא גְבָרָא לְמִימָר לָא תַחֲזִינוּ אִפִּי אֶלְהִין
 בְּד אַחוּכֹן עֲמֻכֹן : (ד) אִם אֵיתָךְ מִשְׁלַח יֵת אַחוּכֹן. עֲמֻכֹן
 בִּיחֻת וְנִזְבֵּן לָךְ עֲבוּרָא : (ה) וְאִם לִיתָךְ מִשְׁלַח לָא בִּיחֻת אֲבִי
 גְבָרָא אָמַר לָנָא לָא תַחֲזִינוּ אִפִּי אֶלְהִין בְּד אַחוּכֹן עֲמֻכֹן :
 (ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְמָא אֲבָאִישְׁתֹּון לִי לְחֻזָּא גְבָרָא הָאִיר
 לְכוֹן אָחָא : (ז) וַיֹּאמְרוּ מִשְׁאֵל שְׂאִיל גְבָרָא לָנָא וּלְיָלְדֻתָנָא
 לְמִימָר הָעַד פֻּעַן אֲבוּכֹן קָיִים הָאִית לְכוֹן אָחָא וְחֻזָּא לִיה-עַל

ספיקו טיעה (* כאלש כלו הגמלים לשתות מתודגס כד ספיקו כשטודי ספקס כול גמד שתייתס. אלל זה כאלש כלו לאלל כאלש תס האוכל הוא ומתדגמין כד טליאז): (ג) העד העיד. לשון התדאה ססתס התדאה מתרה צו צפני עדס. וכן. העידותי

צאצותיכס [ירמיה י"א] דד העד צעס [שמות י"ט]: לא תראו פני בלתי אחיכס אתכס. לא תדאוני צלל אחיכס אתכס. ואונקלוס תרגס חלהין כד אחוכן עמכון ישז הדזר על אופנו ולא דקדק לתרגס אחר לשון המקרא: (ז) לנו ולמולדתנו. למשפחותינו. ומדרשו אפילו עליו עי' אורח בר

באור

מתודגס כד ספיקו, כשטודי ספוקס הוא גמד שתייתס אלל זה כאלש כלו לאלל, כאלש תס האוכל הוא ומתודגס כד טליאז עכ"ל, והכוונה כי שס סצת ההפסק צפועל, אלל כאן הסצה צפועל, כי תס האוכל: (ג) העד העד, ל' התדאה ססתס התדאה מתרה צו צפני עדס, העדתי צאצותיכס (ירמיה י"א ז'), דד העד צעס (שמות י"ט כ"א) (דס"י): לא תראו פני בלתי אחיכס אתכס, לא תדאוני צלל אחיכס אתכס, ואונקלוס תרגס חלהין כד אחוכן עמכון, ישז הדזר על אופנו ולא דקדק לתרגס אחר לשון המקרא (דס"י), ויז"ע וכן המתרגס האשכנזי דקדקו לתרגס אחר לשון המקרא (ז) לנו ולמולדתנו, עלינו ועל משפחותינו: על פי

תרגום אשכנזי

דא זאגטען וויר איהם, זאָ וויא דא זאכען זיך פֿער- האלטען; קאָנגטען וויר וויססען, דאסער שפרע- כען ווערדע, ברינגט אײ- ערן ברודער הערדאב? (ח) יהודה שפראך צו זיינעם פֿאטער: שיקקע דען קנאבען מיט מיר, זאָ וואָללען וויר אונס אויפֿמאכען אונד רייזען, דאמיט וויר דאז לעבען ערהאלטען, אונד ניכט אללעזאממט, אומקאָמ- מען, זאָ וואָהל וויר אלס דא אונד אונזרע קינדער: (ט) איך ווילל בירגע זיין פֿיר איהן, פֿאָן מיינער פֿאָר דײַך הינשטעללע,

מקץ כג

וַיִּגְדַּל לוֹ עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַיְדוּעַ
נִדְעַ כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת-אֲחֵיכֶם;
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל-יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שְׁלַחָה הַנֶּעֱר אִתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכְּדָה
וְנִחִיָּה וְלֹא נָמוּת גַּם-אֲנַחְנוּ גַּם-אַתָּה
גַּם-טַפָּנוּ: (ט) אָנֹכִי אֶעֱרַבְנֹו מִיָּדִי
תְּבַקֶּשְׁנֹו אִם-לֹא הִבִּיאתִיו אֵלַיָּךְ
וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לָךְ כִּי-

תולדות אהרן אנכי ז"ל קע"ב, ז': אם לא מכות י"ח, ז':

האנר פֿאָרדערע איהן! ווען איך דיר איהן ניכט ברינגע, אונד זאָ ווילל איך אללע צייט געגען דײַך געזינדיגט האבען:

תרגום אונקלוס

מִיָּמַר פִּתְגָמָא הָאֵלִין הַמִּידַע הַיִּנְא יִדְעִין אָרִי יִימַר אֲחִיתוֹ יַח
אָחוּכֹזֶן: (ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אָבוּהִי שְׁלַח עוֹלִימָא עִמִּי
וְנִקְוִים וְנִיזִיל וְנִחִי וְלֹא נָמוּת אָף אֲנַחְנָא אָף אַתָּה מִסְּפָלְנָא:
(ט) אָנָּא מְעַרְבָנָא בֵּיה מִן יָדִי תְּבַעֲיָנִיה אִם לֹא אִיתִינִיה לָךְ

אשר שאל הוזקקנו להביד: כי יאמר. אשר יאמר כי משמש כלשון אס. ואס משמש כלשון אשר
ה"ז שמוס אחד מלדע לה'נותיו משמש כי והוא א' שהרי כי זה כמו אס כמו עד אס דנרתי דנרי:
(ח) ונחיה. כללנה צו רוח הקדש על ידי הליכה זו תחי רוחך שנאמר ותחי רוח יעקב לציבהס:

רש"י

(י) מפרשים לשון עלה
שמדצרי' ציחידות וזהו עלה
עריסותינו) עריסותינו
גלה לנו: ונגד לו. שיש לנו
אז ואח: על פי הדברים
האלה. על פי שאלותיו

באור

הדברים האלה, על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להביד (רש"י), והמתרגם האשכנזי מפרש
ונגד לו (תשובת שאלותיו) על פי הדברים האלה (דברי אמת שלנו יודעים, ולא עלתה על
דעתנו לשנות טיזה דבר, כי) הידוע נדע וגו', ומכוון היטב חצור המלמדים: הידוע נדע,
אנקלוב ויז"ע תרגמו המידע הוינא ידעין, כלשון עזר, זכן המתרגם האשכנזי תרגם כלשון
עזר כלתי נשלים כדרך ספורי המעשים, והוא זמן מורכב (האבען וויר לונק פֿאָראויס וויססען
קענגען?): (ח) ונחיה ולא נמות, דרך הכתוב לנפול כזה: גם אנחנו גם אתה גם טפנו,
כל אחד לדנות על חצרו ולפי שאין דבר מוקדם צענין הכוונה לפיכך אמר גם עם הקודם כי
יכשר היותו אחרת לפיכך יאמר גם עם כל אחד, וכמו זה הדרך כלשון הקדש צכף השמוס
צאמרו נעם ככהן כעצד כאלכיו (יסעיה כ"ד ז'), כמוך כפרעה (להלן מ"ד י"ח), כלומר זה
כזה וזה כזה (ד"ק צדשים שרש גם): (ט) אנכי אערבנו, על חשש מיתה צדי שמים, אמר
לו מועז להניח את הספק ולתפוש את בודאי, וצנימין ספק אס ימות אס לאו, ואס לא
תשלחנו, אז נמות בודאי כולנו גם אנחנו וגו', ועל חשש מיתה צדי אדם, קצל עליו אחריותו
וערצ צעדו: הביאתיו וכן והצגתי, אנקלוס ויז"ע תרגמוס, איתנייה, ואקיימנייה, כלשון
עתיד, ויהיו עצרים צמקוס עתידים, ולפי מ"ס צהקדמה וצפ' ויחי צפסוק ומולדמך (להלן
מ"ח ו') וצאלר מקומות צנאורי שהעצד המורכב עם העתיד יצוא לפעמים כלשון עזר ולפעמים
כלשון עתיד, יהיו גם אלו ממין זה, והיינו שאלו יהיה עזר אחר שאציאנו ואליגנו לפיכך,
ויתורגם לפי (וען איך דיר ניכט איהן געבאכט האבען, אונד פֿאָר דיר געטטעללט האבען

הַיָּמִים: (י) כִּי לֹא הִתְמַהֲנֻּ בִּי-
עֲתָה שִׁבְנוּ זֶה פַעַמִּים: (יא) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהֵם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם-כֵּן אֶפֹּאֶ
זֹאת עֲשׂוּ קָחוּ מִזֶּמֶרֶת הָאָרֶץ בְּכֻלֵּיכֶם
וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה מֵעֵט צָרִי וּמֵעֵט
דְּבַשׁ נִבְאָר וְלֹא בְטָנִים וְשִׁקְדִים:

ת"א אם כן ז"ז ט"ו, ח':

(י) העטטען וויר ניכט זאָ
לאנגע געוויימט, וויר ווע-
רען שאָן צווייאמאל צו-
ריק געקאָממען: (יא) דא
שפראך ישראל איהר
פֿאטער צו איהנען: ווען
דעם אלזאָ איזט, זאָ טהוט
דיזעס, געוהמט פֿאָן דען
בעסטען פֿריכטען דעם
לאנדעס אין איירעם גע-
פֿעסע מיט, אונד ברינגט
דעם מאנגע איין גע-
שענק: איין וועניג באל-
זאם, איין וועניג האָניג, געווירצע יאונד לעטוס, פיסטאציען, יאונד מאנ-
רשי

תרנום אונקלוס

וַאֲקִימִינִיָּה קִדְמָה וַיֹּאמֶר חָמִי לָךְ כָּל יוֹמָא: (י) אָרִי אֱלֹלָא פֿון
פֿדא אַתְּפֿכֿנָא אָרִי כָען תִּבְנָא דְּבִן תִּרְחִין זְמַנִּין: (יא) וַיֹּאמֶר
לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבִיהוֹן אִם בֵּן הוּא דָא עֲבִידוּ קָבוּ כְּדִשְׁבַּח
בְּאַרְעָא בְּמַנִּיכֹן וַאֲחִיתִי לְבִבְרָא תִקְרִיבְתָּא זְעִיר קִטְף וְזְעִיר

ולא נמות. זדעז צנימין
ספק יתפס ספק לא יתפס
ואנו כלנו מתים זדעז אס
לא כלך. מועז שתניח את
הספק ותתפוס את הודאי:
והצנתיו לפניך. שלל
לזיאלו מת כי אס חי: וחטאתי לך כל הימים. לעה"ז: (י) לולי התמהנהו. על
ידך כזר היינו שזיכ עם שמעון ולא נלערת כל הימים הללו: (יא) אפא. לשון יתר הוא
לתקן מלה זלשון עזרי אס כן אזדקק לעשו' שאלחנו עמכם לריך אנו לחזור ולזקק סיפה
תקנה ועלה להשיאכם ואומר אנו זאת עשו: מזמרת הארץ. מתורגם מדמשנח זלדעל שהכל
מזמר' עליו כשהוא זל לעולם: נבאת. שעה [ז"ר]: בטנים. לא ידעתי מה הם. וזפירוש
ס' ז' של דני מכיר רחיתי פישט"ל אש זלע"ז Pistaches, (פיסטאציען) ודומה לי שהם פטרסקין:

באור

ווירדע): והצנתיו לפניך, שלל לזיאלו מת כי אס חי (רש"י), וד"ל מת ע"י צני אדם:
וחטאתי לך כל הימים, ענין וחטאתי אשז עממי כחוטא כל הימים, לע"ה: (י) לולא,
כתוב זאל"ף ענינ' אס לא, ואפשר שהמלה מורכבת מן לו שענינ' אס ומן לא: התמהנהו,
ענין עכז: (יא) אפוא, לשון יתר הוא לתקן המלה זלשון עזרי אס כן אזדקק לעשות
שאלחנו עמכם לריך אנו לחזור ולזקק סיפה תקנה ועלה להשיאכם ואומר אנו זאת עשו
(רש"י): מזמרת הארץ, ממיעז פירות הארץ, ורש"י כתב שהכל מזמרים עליו כשהוא זל
לעולם: צרי, פירשתי צפ' וישז (לעיל ל"ז כ"ה): דבש, הוא דגש תמרים שנשתצחה צו א"י
כת"ש לרץ זית שמן ודגש (דברים ח' ח'): נבאת ולט, פירשתי צפ' הכ"ל (סס): בטנים,
יש אומרים שקורין להם זלעז פיונולי (פיונאון, פיופדניסמע זל"א), והם גרעיני הזרע
הנמלאים צין בלדי פרי הפינו"ם (פֿיכטע). ואולם יותר נראה שהוא הפרי הנקרא פאסטא"ק
או פיס"עאלי (ושניהם אחד כמו כורש ולידא"ס, קיסר וליז"לר), וכן זל"א קורין לו (פיסטא-
ציען), וכן פי' רש"י צסס פירוש א' ז' של דני מכיר, והדמז"ס צפ' למס' שזיעית פ"ז ת"ה,
וכן עשמע זירושלמי (דנלאים פ"א), והאומר שהם אגהים (שהוא זעל הערוך זערך צטן,
והדלז"ע) גס הוא לא ישקר, כי נראה שאנו הוא שס כולל לכל גרעין השמור תוך קליפה
קשה, ויש זכללו מינים הדצה, וגם הפיסט"עאלי מין אגוז, והוא משוצח מאוד, טוב לרפואה
ולתזשיל ולמדקחת, אמרו עליו שהוא דומה צתצניתו לתצנית צטן, ולכן נקראו צטנים, וגדולי
המחקרי העזעיי' (דיאסקארידיס, פליניוס וגאלינוס) העידו עליו שהוא מיוחד לארץ ארס:
ושקדים, הם זלי ספק (אחדעלן), שהשקדים עמקדים להתצטל יותר משאר פירות, וכן
העידו המחקרים על האחדעלן, וכן צתצנית המנורה נאמר משקדים והיו הגזיעי' עשויות
צתצנית (אחדעלוקאדנער), וזלשון הערז נקראו האחדעלן לוזיס, וכן זלשון ארמי של יצ"ע

תרגום אשכנזי

מקץ מג

(יג) וְכִסֶּה מִשְׁנֶה קָחוּ בְיָדְכֶם וְאֶת-
הַכֶּסֶף הַמּוֹשָׁב בְּפִי אֲנִתְּחִיתֶם
תְּשִׁיבוּ בְיָדְכֶם אֵילִי מִשְׁנֶה הוּא:
(יד) וְאֶת-אֲחֵיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל-
הָאִישׁ: (יד) וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכֶם רְחֻמִּים
לְפָנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת-אֲחֵיכֶם

דעלן: (יג) אונד צוויי
מאל זאָ פֿיל געלד
נעהמט מיט, נעמליך
אויך דאזגעלד, דאז מאן
אין איירע פֿוטטערזעק-
קע ווידער היינין געלעגט
האט, זאָללט איהר
ווידער מיטבריינגען, פֿיל-
לייכט איזט עכ איין איר-
טהום: (יד) דאצו נעהמט
אויך איירען ברודער מיט,
אונד מאכט אייך אויף,

אונד קעהרט צו דעם מאננע צוריק: (יד) גאָטט דער אללמאָכטיגע געבע אייך בארמהערציגקייט
פֿאַר דעם מאננע, דאס ער אייך דען אנדערן ברודער ווידער מיטציהען לאסע, אונד בנימין

תרגום אונקלוס

רש"י

דָּבַשׁ שֶׁעָף וּלְמֹס בּוֹמִינִין וְשִׁנְדִּין: (יג) וְכִסֶּפָּא עַל חָד תְּרִין סָבוּ
בְּיָדְכוֹן וְיָת בְּסָפָא דְּאִתְּחִיב בְּפִים טוֹעֵנִיכוֹן תְּתִיבוּ בְּיָדְכוֹן דְּלָמָּא
שְׁלֹ תְּנִית: (יד) וְיָת אֲחִיכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תוּבוּ לָתָּה נְבָרָא:
(יד) וְאֵל שְׂדֵי יִתֵּן לָכוֹן בְּתָמִין קָדָם נְבָרָא וְיִפְטֹר לָכוֹן יָת

(יב) וכסף משנה. פי
שנים כדלשון: קחו בידכם.
לשזור לכל שמא הוקד
השער: אולי משנה הוא.
שמא הממונה על הצית
שכחו שוגג: (יד) ואל

שדי. מעתה ליכ' חסרי' כל' ללא תפלה דיני מתפלל עליכם: אל שדי. שדי צנתינת רחמי
וכדי היכולת צידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שמר לעולם די יאמר די

באור

לכך תרגמו יצ"ע והגאון שקדים לוזים, וכן כלשון חז"ל כדלשון שקדלו (צנורות דף
ח' ע"א), ואלו כלשון הכחוש כדלשון שלוש הול מין אחר, ושניהם מין אגוז, ולזה שצנורות הול
האגוז הקטן, וכן אונקלוס תרגם לוז ג"כ לוז, ושקדים תרגם שגדין: (יב) וכסף משנה.
אונקלוס ויצ"ע תרגמו ונספא על חד תרין, וכן פי' רש"י, אצל כתב לשזור לכל שמא הוקד
השער, והוא מצ"ר, ודעת המתרגם האשכנזי כי זאת הכסף הול פדטו של וכסף משנה, לזכר
מדוע לזה לקחת פי שנים כדלשון, והיינו א' כדלשון לשצר לכל, והצ' להחזיר הכסף המושב,
והוא הדרך וההוב במקדש, כמ"ס דהקדמה וצפ' כדלשית (צ' ה'), וצפ"ר מקומות צצאורי,
ודל"ה לפידושו כי אצ"ז (צפסוק ט"ו) נאמר ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף
לקחו צידם ואת צנימן, ולא נזכר שם ואת הכסף המושב, וכן לקמן (צפסוק כ"א וכ"ג),
נאמר ונשצ אתו צידו, וכסף אחר הודנו צידו לשצר לכל, לא נזכר שם משנה כסף, צעצור
שכצר הזכירו הכסף המושב, ולא נשאר עוד משנה כסף: אולי משנה הוא, שמא הממונ' על
הצית שכחו שוגג, ומשנה הוא שם משנות צעלי הה"א צאחדונה, והוא מענין שוגג, עס
שליכנו מדרשו: (יד) ואל שדי, אל שיש די צנתינת רחמי וכדי היכולת צידו ליתן יתן לכם
רחמים זהו פשוטו (רש"י), דרכי צו צ' ענינים, ענין די. ודרשו די מהדרשים צעלי צ' אותיות,
ודגש הדל"ת לא יורה כלום, רק צא אחר הפתח להשלים הפ"ק, והש"י שמושית נבזרת ממלת
אשר, וצאה צפתח כמו בְּשָׁנָם הול צצר (לעיל ו' ב'). עד שְׁקָמְתִי דצורה (שופטים ה' ז'),

וענין שודד ומנלח מערכות השמים ציכלתו הגדולה, ותהי הש"י שרשית, ולזה הסנים הדד"ק
צשרשים, שרש שדר [אצל מ"ס שם שהיו"ד תמורת אות הכפל, לדעתי יהיה הדגש לחסרון
הכפל כמנהג, והיו"ד לתאר וליחס, כמו שפי' הול שם צשרש אחר צשם אציו ז"ל פסוק מוכיח
אדם אחרי (משלי כ"ח כ"ג) ע"ש, וכן הסנים אציו ז"ל צשם שדי, והרמז"ן צפ' לך לך (י"ז
א') [ולכן תרגם המתרגם האשכנזי (דער חללעכטיגע). (וצצ"ר פ' מ"ו סי' צ') אמרו, דני
כתן ור' אחא ור' צרכי צשם ר' ינחק אחי אל שדי, אחי הול שאתרתי לעולמי ולשמים די, ללחן
די, שאלולי שאתרתי להם די עד עכשיו היו נמתחים והולכים, תניא פשוט ר' אליעזר צן

מקץ מג

תרגום אשכנזי רמז

אויך; איך אבער, ווען
איך דער קינדער בערויבט
זיין זאל, נון זאג זיין איך
איהרער בערויבט:
(טו) דיא מעננער נאהמען
דיזעס געשענק, אויך
צווייאמאל זאג פיל געלד
נאהמען זיא מיט אונד
בנימן; מאכטען זיך אויף,
רייזטען הינאב נאך
מצרים, אונד שטאנען פאר יוסף: (טז) אלס יוסף בנימן ביא איהנען זאה,

רש"י

ללכותי שלא שקטתי מנעורי
לדת לצן לדת עשו לדת
דחל לדת דינה לדת יוסף
לדת שמעון לדת בנימין:
ושלח לבם. ויפטר לכן
כתרגומו יפטרנו מאסוריו

לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל צתרגום לשון וישלח שהרי לשם הם הולכים לללו: את אחיכם.
זה שמעון: אחר. רוח הקודש נזקק צו לרצות יוסף [צ"ד]: ואני. עד שזכרם ליהיה שכול
מספק: כאשר שכלתי. מיוסף ומשמעון: שכלתי. מנבימין: (טו) ואת בנימין. מתרגמינן
ודצרו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שזה כלשון ארמי ודצד הנקח מיד מתרגמינן
ונסיצ ודצד הנקח צהנהגת דצדים מתרגמינן ודצד: (טז) ושבוח טבח והבן. כמו ולעצות טבח

באור

יעקב חני הוא שאין העולם ומלואו כדי לאלהותי, תרגם עקילם לכיום חנקום עכ"ל, פי' שעקילם
הוא אקוויילה גר עוני (ולא חנקלום) שתרגם את התורה ציוני ולא צאדמי, תרגם אל סדי כן,
ופירוש המלות האלו ציוני, נלחי וצלתי נכון להפסד, ולחשוד אני שפלוגתתם תלי' צזה שר"כ
ור"ל וד"צ יפרשוהו משרש די, ורלצ"י ועקילם יפרשוהו משרש שדד, כי צעצוד שהוא נלחי וצלתי
נפסד הוא משדד המערכות חלוסי הכח ומעותדי' (להפסד): ושלח לבם, ויפטר לכן כתרגומו
יפטרנו מאסוריו ל' לחפשי ישלחנו (שמות כ"א כ"ו וכ"ז), ואינו נופל צתרגום לשון וישלח שהרי
לשם הם הולכים (רש"י): לבם, כמו לך לך (לעיל י"ז א'), שלח לך אנשים (צמדצד י"ג ז').
ודצים כמורה, והוא לתקון הלשון, כמ"ס הרמז"ן צתחלת פ' לך, ועיין מ"ס שם שם
תמלא על הדצ שיהיה צנסתרו ענין הצורך וההצצה למי שאליו הכנוי, וכן כאן היה ענין
הצורך וההצצה צפרטות אל צני יעקב להחזיר את שמעון ובנימין (הלצד שהם אחיהם) צעצוד
התרעות' שהיה ליעקב עליהם שגדמו זאת, כמו שאמר להם יעקב אתי שכלתם, לכן מלת
לכם מדוקדקת פה היטיב: את אחיכם אחר, צא שלא כמנהג, והרלוי את אחיכם האחר,
וכמורה את שצע כצסת תקח מידי (שם כ"א ל'), ויראה לי שמה דרשו חז"ל צצ"ר אחיכם
זה יוסף, אחר זה שמעון (וצרש"י הנוסחא להפך), ויהיה לדצריהם חסד וי"ו העטף, ונמלאו
דצים כן, ושעורו אחיכם ואחר, אצל לפי פשוטו הוא תאר אל אחיכם ושצ אל שמעון, ולא
זכרו צצמו את שמעון צני, כי לא היה שצעון דלוי לציו צעצוד דצד שכם, כ"כ הרמז"ן: ואני
כאשר שכלתי שכלתי, ואני עד שזכרם ליהיה שכול מספק: כאשר שכלתי שכלתי, כמו
וכאשר אצדתי אצדתי (אסתר ד' ט"ז), כלומר על הספק אני שולחו מה שיאדע יאדע (הרש"ש):
שכלתי שכלתי, הרלשון לגזרת פועל והשני לגזרת פועל והקמץ צעצוד הם"פ: (טו) ואת
בנימין, מתרגמינן ודצרו ית בנימין (כן ת"א וי"ז ע'), לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם
שוות צלשון ארמי, דצד הנקח ציד מתרגמינן ונסיצ ודצד הנקח צהנהגת דצדים מתרגמינן
ודצד (רש"י), ולכן אף שצכתוצ מלת לקח מושכת אחרת עמה, הולדנו חנקלום וי"ז ע' להוסיף
מלת ודצרו כי מלת ונסיצ נא תצטון אחרת לצנימין, וצ"ל צל"א יתרגמו זניהם (נעהמען).

תרגום אשכנזי

שפראך ער צוויינעם הויז-
פֿערוואלטער, פֿיהרעדיא
לייטע אין דאז הויז! לאס
שלאכטען, אונד איינע
מאהלצייט בערייטען,
דען דיא לייטע וואללען מיט
מיר שפייזען דיזען מיט-
טאג: (יז) דער מאן
טהאט, וויא יוסף געזאגט
האטטע: אונד בראכטע
דיא לייטע אין יוסף'ס
הויז: (יח) דיא מעגנער
פֿירכטעטען זיך, דאס
מאן זיא אין יוסף'ס הויז
בראכטע אונד שפראכען:
אז דעם געלדעס וויללען
וועלכעם דאז פֿאָריגע
מאל ווידער אין אונזערע
פֿוטטערזעקע געקאמ-
מען איזט, ווערען וויר
היניין געבראכט: (אז)
לען) אום זיך אונזערער
רש"י

ולכן ואין טענה לשון לווי
שהיה לו לומר וטענה:
בצהרים. לזהרם זה
מתרגם שירותא שהוא
לשון סעודה ראשונה
זלשון ארמי וזלע"ז די"ז נד
Disner: Diner, dinè,
(דיא היטטאגס-מאהלצייט)

מקץ מג

יוסף אהם את-בנימין ויאמר לאשר
על-ביתו הבא את-האנשים הביתה
ושבח טבח והכן כי אתי יאכלו
האנשים בצהרים: (יז) ויעש האיש
כאשר אמר יוסף ויבא האיש את-
האנשים ביתו יוסף: (יח) וייראו
האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו
על-דבר הכסף השב באמתחתנו
בתחלה אנחנו מובאים להתגלגל
עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו

תולדות אהרן וטבח חולין ס"ס ח', ז"ח, ח':

זיך איבער אונס הער צו וועלצען, אונד איבער אונס צו פֿאל-
לען) אום זיך אונזערער צו בעמעכטיגען, איבער אונס הערצופֿאללען, אונס צו סקל'א-

תרגום אונקלוס

על ביתיה אעיל ית נבריא לבייתא וכא נב סתא ואתקין אר
עפי יכלון נבריא פשירותא: (יז) ועבד נברא פסא די אמר
יוסף ואעיל נברא ית נבריא לביית יוסף: (יח) ודחילו נבריא
אבי אתעלו לבית יוסף ואמרו על עיסק פספא דאתותב
פסוענא פקדמיתא אנחנו מתעלין לאתרברא עלנא
ולאסתקסא עלנא ולמקני יתנא לעבדין ולמדבר ית חמדנא:

ויש הדצה בגמרא שדא לכלזא שירותיה. זלע אכולא שירותיה. אזל כל תרגום של זהרים טיכדא:
(יח) וייראו האנשים. כתוצ הוא צשני יוד"ן ותרגומו ודחילו: כי הובאו בית יוסף. ולין

באור

ולכן הסתפק המתרגם האשכנזי צפעס אחת שיותשך על שניהם כלשון הכתוב: ויעמדו לפני
יוסף, לפי דרכו הוא כלל שלפני הפרט: (טז) וטבח טבח, ענין זניחה, ורש"י פי' שהוא
מקור וחסר הלת"ד וענינו ולעצוה כי אם היה לשון לווי היה לו לומר וטבח צפתס: והכן,
סעודה, וכן תיז"ע ואתקן תצטילא: בצהרים, הוא העת שאור היום חזק ונקדא זלשון שנים
לפי שהיום נחלק מאורו לשנים מהצקר ועד חצי היום הולך ואור ותחלי היום ולמעלה הולך
ועדצ והלזהרים הוא העת שהאור חזק צו צשני הלדדין (דד"ק צשרשים שרש לזהר), ורש"י כתב
זלזהרים, זה מתרגם שירותא שהוא ל' סעודה ראשונה זלשון ארמי וזלע"ז די"ז נד [וזל"א
(היטטאגס-מאהלצייט)], ויש הדצה בגמרא שדא לכלזא שירותיה, זלע אכולא שירותיה אזל כל
תרגום של לזהרים טיכדא עכ"ל, אזל תשמוס הצית המתלוה אליו פה יראה שהכוונה על
העת והזמן, ולכן יז"ע תרגם צאישון שירותא דטיכדא, תרגמו כמשמעו, והוסיף מלות לצלר
הכוונה, וכן מתרגם זל"א (דיזען היטטאג): (יז) ביתה יוסף, אל צית יוסף: (יח) וייראו,
צשני יוד"ן ותרגומו ודחילו: כי הובאו בית יוסף, ולין דרך שאר הצאים לשצור צר ללון צצית
יוסף כי אם צפונדחלות שצער, וייראו שאין זה אלא לא ופסא אל לשמר (רש"י): הנה, לפי

תרגום אשכנזי רמח

פֶּעַן צו מאכען, אונד אונ-
זערע עזעל ווענצונעהמען:
(יט) זיא טראטען צו דעם
מאננע היין, וועלכער
יוסף'ס הויזפֿערוואלטער
וואר: אונד רעדעטען מיט
איהם, אן דעם איינגאנגע
דעם הויזעס: (כ) זיא
שפראכען נעמליך: אום
פֿערצייהונג מיין הערר!
וויר זינד דאז פֿאָריגע
מאל העראב געקאָמ-
מען, פֿאָרדאטה איינצו-
קויפֿען: (כא) אלס וויר
אין דער הערבערגע אנ-
קאמען, אונד אונזערע
פֿוטטערזעקקע אָפֿנעטען,
דא וואר איינעם יעדען

גער אָבען אים פֿוטטערזאקקע, אונזער גער, נאך דעמזעלבען געוויכטע: וויר ברינגען עס ווידער
מיט: (כב) אויך אנדער גער האבען וויר מיטגעבראכט, פֿאָרדאטה איינצוקויפֿען: וויר וויס-

רשי

דרך שלד הנאים לשזור צר
ללון צנית יוסף כי סס
צפונדקאות שזעיד: וייראו.
שלין זה סלל לספס סל
משמר: אנחנו מובאים.
סל חוך הצית הזה:
להתגולל להיות מתגלגלת

עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואונקלוס שתרג' ולאסתקפס עלנא הו' ל' להתעול'
כדמתרגמינן עלילת דזרים תסקופי מלין. ולא תרגמו אחד לשון המקרא ולהתגולל שתרגס לאתדרצא
הו' לשון גלת הזה [קהלת י"ז] והולצ גלתה העלתה [נחום ז] שהו' לשון מלכות: (כ) בי

באור

דרך הלשון ראוי לומר המושג כמו שומר למעלה (פסוק י"ז), סלל דרך הכתוב לפעמים ליחס
הפעולה סל הדצר שנעשה צו הפעולה ע"י אחד, וצפרט צפעל עומד, וכמו שומר להלן
כספס סל סלי (פסוק כ"ג), צמקום הוצא, ואונקלוס תרגס דאחות צו כמו שתרגס המושג,
לפי הכוונה, סלל יצ"ע תרגס פה דתצ, לפי הודאת המלה, וכן המתרגס האשכנזי חלק ציניהס
שצמלת המושג הסצ הפעולה סל העושים, ופה סל הכסף: אנחנו מובאים, סל הצית הזה:
להתגלל עלינו, מן ועמשא מתגלל צדס (שמואל ז' כ' י"ז), וסמלה מתגללה צדמים (ישעיה
ט' ד'), כאדס שיהפוך מלך סל לך על חצירו, ולהתנפל עלינו, כאדס שיתנפל צדמיו על
חצירו מלוא קומתו ואונקלוס תרגס להתגלל, לאיתדרצא עלנא, שינשאו עלינו כשוא היס לגליו,
ולהתנפל, לאיסתקפס, לשוס עלינו דזרים סלל היו כי הדצר שלינו יקרא נופל כמו סל נפל
דצר אחד (יהושע כ"ב י"ד ומלכים א' ה' כ"ו), ותרגום עלילת דזרים, תסקופי מלין, וכן ת"י
תלנה (שופטים י"ד ד'), תוסקפס (דמצי"ן), וכ"ת המתרגס האשכנזי: ולקחת אחנו
לעבדים ואת חמרינו, ולקחת מושך עלמו ואחר עמו, ולקחת סת חמדינו, ולפי שצלשון סרמי
לס יתורגס לקיחת האדס לעצד כלקחת הצהמה, לכן אונקלוס שתרגס ולקחת, ולמקני הוסיף
סח"ז ותרגס ולמידצר ית חמרנא, וכן יצ"ע תרגס ולמיסצ ית חמרנא, וכן המתרגס האשכנזי
שתרגס (אונס לו סקלחפֿען לו מחפֿען), הולך להוסיף ולתרגס (אונד אונזערע עזען וועגלן-
נעהמען): (כ) בי אונד, לשון צען ותחנונים הו', וכן תרגס אונקלוס צצען וזוני: (כב) ואלחי

לעבדים ואת חמרינו: (יט) ויגשו אל-
האיש אשר על בית יוסף וידברו אליו
פתח הבית: (כ) ויאמרו בי אדני ירד
ירדנו בתחלה לשבר-אכל: (כא) ויהי
כי-באו אל המלון ונפתחו את-
אמתחתינו והנה כסף-איש בפי
אמתחתו כספנו במשקלו ונשב אתו
בידנו: (כב) וכסף אחר הורדנו בידנו
לשבר-אכל לאידענו מי-שם כספנו

תרגום אונקלוס

(יט) וקריבו לות נברא די משנא על בית יוסף ומלילו עמיה
בתרע ביתא: (כ) ואמרו בקעו רבויי מיחת גחתנא בקדמיתא
למזבן עבירא: (כא) והנה פר אחינא לבית מבתא ופתחנא
ית מועננא והא פסף נבר בפום מועגיה בספנא במתקליה
ואתיבנה יתיה בידנא: (כב) ובספא אחרנא אחתנא בידנא

תרנום אשכנזי

סען ניכט, ווער דאז געלד
אין אונזערע פוטטערזעק-
קע געלעגט האט: (כג) ער
אנטווארטעטע, זייד גו-
טעס מוטהם! פירכטעט
אייד ניכט! אייער גאטט,
אונד דער גאטט איירעם
פאטערס, האט אייד
איינען שוואטן געגעבען,
אין איירע פוטטערזעק-
קע, אייער געלד האבע
איך בעקאממען: ער
פיהרטע איהנען אויך
שמעון הערויס: (כד) דער
מאן בראכטע דיא לייטע
אלוז אין יוסף'ס הויז:
רייכטע וואססער, דאס
זיא איהרע פיסע וואושען
גאב איהרען עזעלן פוט-
טער: (כה) זיא בעריי-
טעטען אינדיססען דאז
געשענק, ביז יוסף צו
מיטטאג נאך הויזע קאמ-
מע: דען זיא האטטען גע-
האָרט, דאס זיא דא-
זעלבסט שפייזען זאָללען:

(כו) אלס יוסף צו הויזע קאם, בראכטען זיא איהם דאז געשענק, וועלכעס זיא ביא זיך
האטטען, היינין, אונד ביקטען זיך פאר איהם צור ערדע: (כז) ער פראגטע נאך איהרעם
וואָהלבעפֿינדען, אונד שפראך פֿערנער, בעפֿינדעט זיך אייער אלטער פֿאטער נאָך וואָהל, פֿאָן דעם

רשי

אדני. לשון צעיל ותחנונים
הוא זלשון חרמי צייל צייל
[ינמות ל"ז סהדרין ס"ד]:
ירוד ירדנו. ירדה היא
לנו רגילים היונו לפדנס
לחדים עכשו לנו לריכים
לך וז"ל: (כג) אלהיכם.
זכותכם ואס אין זכותכם
כדאי אלהי אציקם זכות
אציקם נתן לכם מעמון

[תנחומא]: (כד) ויבא האיש. הצלה אחד הצלה לפי שהיו דוחפים אותו חזק עד שדברו
אליו פתח הבית והסאמר להם שלום לכם נמשכו וצאו אחריו: (כה) ויבינו. הזמינו עטדוכו
צכלים כלים: (כו) הביתה. מפרוזדור לטרקלין: (כז) ויבא האיש. הצלה אחד הצלה לפי שהיו דוחפים אותו חזק עד שדברו

מקץ מג

באמתהתינו: (כג) ויאמר שלום לכם
אל-תיראו אלהיכם ואלהי אביכם
נתן לכם מטמון באמתהתיכם
בספקם בא אלי ויצא אלהם את-
שמעון: (כד) ויבא האיש את-האנשים
ביתה יוסף ויתן-מים וירחצו רגליהם
ויתן מספוא לחמריהם: (כה) ויבינו
את-המנחה עד-בוא יוסף בצהריים
כי שמעו כי-שם יאכלו לחם:
(כו) ויבא יוסף הביתה ויביאו לו את-
המנחה אשר-בידם הביתה וישתחוו-
לו ארצה: (כז) וישאל להם שלום
ויאמר השלום אביכם העקן אשר

אי דגושה

(כו) אלס יוסף צו הויזע קאם, בראכטען זיא איהם דאז געשענק, וועלכעס זיא ביא זיך
האטטען, היינין, אונד ביקטען זיך פאר איהם צור ערדע: (כז) ער פראגטע נאך איהרעם
וואָהלבעפֿינדען, אונד שפראך פֿערנער, בעפֿינדעט זיך אייער אלטער פֿאטער נאָך וואָהל, פֿאָן דעם

תרנום אונקלוס

למזבן עבירא לא ידענא מן שוי בספנא פמועננא: (כג) ויאמר
שלם לכזן לא הדחלון אלהכזן ואלהא דאבוכזן יתב לכזן סימן
פמוענכזן בפפיכזן אתא לנתי ואפיק לנתיחזן ית שמעון:
(כד) ואעיל גברא ית גובריא לביר יוסף ויהב מין ואסחו
רגליהזן ויהב בסתא לחבריהזן: (כה) ואתקינו ית תקרובתא
עד דעאל יוסף בשירותא ארי שמעון ארי תמן אכלין לחם:
(כו) ועאל יוסף לביתא ואעילו ליה ית תקרובתא די בידיהזן
לביתא וסגידו ליה על ארעא: (כז) וישאיל להזן לשלם ויאמר

האיש. הצלה אחד הצלה לפי שהיו דוחפים אותו חזק עד שדברו
אליו פתח הבית והסאמר להם שלום לכם נמשכו וצאו אחריו: (כה) ויבינו. הזמינו עטדוכו
צכלים כלים: (כו) הביתה. מפרוזדור לטרקלין: (כז) ויבא האיש. הצלה אחד הצלה לפי שהיו דוחפים אותו חזק עד שדברו

באור

אביכם, הכל היו יודעים שמלומדים צניסים היו (הרש"ז"ס): מממון, כמו סולר, דברים
הנאמרים ונעמנים לחשיבותם: (כו) אשר בידם הביתה, צאו עתה עם המנחה אחד
המיוחד ליוסף, וכן פי' רש"י, מפרוזדור לטרקלין: (כז) השלום אביכם הזקן, לדעת הרש"ז"ע
עלת שלום אברהם כל מקום רק שם דבר ולא פלה, ולכן יפוש מה שתחסר כלמ"ד, ושעורו

מקץ מג

תרגום אשכנזי רמט

אמרתם העודנו חי: (כח) ויאמרו
שלום לעבדך? ואבינו עודנו חי ויקדו
וישתחו: (כט) וישא עיניו וירא את-
בנימין אחיו בן-אמו ויאמר הוזה-
אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי
ויאמר אלהים יחנה בני: שביעי
(ל) וימהר יוסף כי-נבכמו רחמיו אל-
אחיו ויבקש לבבות ויבא החדרה

איהר נעשפראכען והאבט?
לעבט עד נאך? (כח) זיא
שפראכען: דיין דיענער,
אונזער פֿאטער, בעפֿינ-
דעט זיך וואָהל, ער לעבט
נאך: זיא מאכטען איינע
טיפֿע פֿערבייגונג, אונד
ביקטען זיך: (כט) ער
הוב זיינע אויגען אויף,
אונד זאה דען בנימין ויינען
ברודער, זינער מוטטער
זאָהן, שפראך, איזט
דיזעס אייער קליינער ברו-
דער, פֿאן דעם איהר מיר
געזאגט האבט? אונד
שפראך פֿערנער, גאטט
זיא דיר גנעריג, מיין

וישתחו ק'

ת"א בנימין ז"ל קס"ב, ז':

יִצְהָר! (ל) יוסע איילטע הינוועג, דען זיינע צערטליכקייט ענטבראנגטע געגען זיינען
ברודער, אונד זוכטע צו וויינען: גינג הייניין אין דאז ציממער אונד וויינטע דאזעלבסט:

רש"י

תרגום אונקלוס

לו סת המנחה אשר צידם
הציתה דק"ל הלל כזר
הוצאו ציתו של יוסף חלל
עכל"ל מפרוזדור לטרקלין
ודוק: (כח) ויקדו
וישתחו. על שאלת שלום.

השלם לאבוכין סבא די אמרתון הער פֿען קיים: (כח) ויאמרו
שלם לעבדך לאבוכא עד פֿען קיים ויכרעו וסגידו: (כט) ויקדו
עיניהו ויחזא ית בנימין אחיהו פר אמיה ואמר הדין אחוכון
ועירא די אמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחים עלך פרי:
(ל) ואוֹחֵי יוֹסֵף אָבִי אֶתְּנֹלְלוּ בְּחִמּוֹהִי עַל אֶחָוִהּ וּבָעָא לְמַבְרִי

השתחוואה משתטח לארץ: (כט) אלהים יחנה בני. צשאר שצטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים
סת עצדך וצנימין עדיין לא נולד לכך צרכו יוסף צחנינה: (ל) כי נבכמו רחמיו. שאלו יש
לך סח מלס אמר לו סח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך צנים אמר לו יש לי י' אמר לו
ומה-שמס אמר לו צלע וצכר ובו' אמר לו מה טיפן של שמות הללו אמר לו כלס על סס אחי והצרות
אשר מלואו. צלע שנצלע צין האומות. צכר. שהיה צכור לאמי. שצנאל. שצנאלו אל. גרל.
שנתגייר צלכסניאל. ונעמן. שהיה נעים ציותר. אחי ודלס. אחי היה ודלסי היה. מופיס מפי

באור

השלוס לאצרכס, וכן ולתה שלום וציתך שלום (שמואל א' כ"ה ו'), וכן תיז"ע, אצל הרד"ק
צשרשים שרש שלם פי' זה, וכן ולתה שלום ועוד רצים כמוהם שהם תארים, על משקל קרוב
ורחוק: (כח) ויקדו וישתחו, על שאלת שלום, קידה, כפיפת קדקד, השתחוואה, משתטח
לארץ (רש"י), ועיין מ"ש צפ' חיי שדה (לעיל כ"ד כ"ו): (כט) יחנה, שרשו חנן, והעתיד
מצנין הקל יחן, כמו וחסתי סת אשר אֶחָן (שמות ל"ג י"ט), וצנאלו עס הכנוי ישתנה החולס
שהוא ת"ג לת"ק, כדי שיוכשר לצוא אחריה דגש לחסרון ע"פ וישתנה לפעמים לקצון כי הוא
מוכשר יותר אל הדגש מן הק"ח. כמו עון עקצי יספגני, (תהלים מ"ט ו'), ולפעמים לקמן
חטף תולדתו כמו אלהים יחגגנו (שם ס"ז ז'), וגם פה היה דלוי להיות יחנה, אלא שהוקלה
המלה ונפל הדגש מן הכו"ן, ונתחלפו תנועות היו"ד והחי"ת מזה לזה, שצא שוא היו"ד אל
החי"ת וקמן החי"ת אל היו"ד, ודעה חנון יחנה לקול זעקך (ישעיה ל' י"ט): (ל) נבכמו
צערו ונתחממו, וכן עודנו כתנור נבמרו (איכה ה' ו'), נתחממו: ויבקש, מקום לצכות שלל

וַיִּבְדֹּק שְׁמֹרֶה: (לא) וַיִּרְחֹק פָּנָיו וַיֵּצֵא
וַיִּתְאַפֵּק וַיֹּאמֶר שְׂיִמּוּ לָחֶם: (לג) וַיֵּשִׁימוּ
לוֹ לֶבֶדוֹ וְלָהֶם לֶבֶדָם וְלַמִּצְרִים
הָאֹכְלִים אֹתוֹ לֶבֶדָם כִּי לֹא יֻכְּלוּ
הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעֲבָרִים לָחֶם

(לא) וואוּשׁ היראויף זיין
אנגעזיכט, קאם הערויס:
הילט אן זיך. אונד שפראך,
טראגטראז עססען אויף!
(לג) מאן טרונג פֿיר איהן
בעזונדערס אויף, פֿיר
זיא בעזונדערס: אונד
פֿיר דיא כצרים, דיא מיט
איהם שפייזטען אויך בע-
זונדערס, דען דיא מצרים

קאנגען ניכט מיט דען עברים צוזאממען עססען, ווייל עס דיא מצרים פֿיר איין גרייטעל האלטען:

תרגום אונקלוס

רש"י

וַיֵּצֵא לְאֶרְצוֹן בֵּית מִשְׁכָּבָא וּבָבָא תָּמָן: (לא) וַאֲסִיחֵי אֲפֻדָּה
וּבָבָא וַאֲתִיחָשֶׁן וַאֲמָר שְׂוִי לָחֶם: (לג) וַיִּשְׁוִיאוּ לֵיהּ בְּלַחְדוּדָהּ
וְלָהֶן בְּלַחְדֵּיהֶן וְלַמִּצְרָאִי דְאָכְלִין עִמָּיהּ בְּלַחְדֵּיהֶן אֲרִי לֹא
יְקַלִּין מִצְרָאִי לְפִיבֹל עִם עֲבָרָאִי לָחֶם אֲרִי בְּעִירָא דְּבָבָרָאִי

סְזִי לַמֶּד. וחופים שלל דלל
חופתי ולל דליתי סני
חופתו. וללד. שירד לזין
הסוכות כדליתל נמכנת
סוטה מיד נמדרו דחפיו:
נכמרו. נתחממו ונלשק

משנה על הכומר של זתים יצלשק ארמי משום מכמר צשרל וצמקרא עורנו כתנוד נכמלו [ליכה
ה'] כסחממו ונקמטו קמטי' קמטי' מפני זלעפות דעז. בן דרך כל עוד כסחממין אותו נקמט
וכחוז: (לא) ויהאמק. נתלמץ. והוא לשק לפיקי מנינים [ליוצ מ"א] חזק וכן ומזיח לפיקים
דפה [שס י"ז]: (לב) כי תועבה הוא. דנר שנלוי הוא למצרים לאכול את העצרים

באור

ידלוחו לחיו צוכה, ושעור הכתוב, וימחר יוסף ללכת לנזק לו מקור לצנות שס, כי נכמדו
דחמיו אל לחיו, ולא יכול להתלפק עוד, על בן מהר ללכת, ויהיה פאמר כי נכמדו דחמיו
אל לחיו, כמו פאמר מוסגר, ולכן עלת לחיו צטעס מפסיק יותר מן יוסף: (לא) ויהאמק.
התחזק והתלמץ עלמו עלצנות עוד, והוא לשק לפיקי מנינים, (ליוצ מ"א ז'), חזק, וכן
ומזיח לפיקים דפה (שס י"ז כ"א): (לב) וישימו לו לבדו, שלא ירבישו לחיו שהוא עצרי
(ר"ע ספורנו): כי לא יוכלון חמצרים, לפיכך לא אכל הוא עם לחיו ולא הוא ולא לחיו
עם המצרים (ר"ע ספורנו), ודלל לי שאין סנת הדוד ששמו לו לצדו ולמצרים לצדס צעצור
שהוא עצמי והמצרים לא יאכלו עמו, כי לא יעשה כן העצוד לדוריו, ומכ"ס ליוסף שהיה
מושל צכל מצרים. מלמד שלמי דעתי לא ידעו כולם שהוא עצרי, דק פרעה ושריו הקרוצים
אליו, וכן תה שלא רלה לאכול עמהם לינו צעצור שלא ירבישו צו. כי לפי מה שסופר צצ'ר
הושיצ את צנימין אללו צסעודה אמר הוא אין לו אס ואני אין לי אס יש צללי, וכן סיפר צס'
הישר, ולא חש צלי ירבישו צו, גם לא חש לעשות זאת לפני המצרים להושיצ צנימין אללו.
אף כי פועצה היא להם, כי המושל יעשה מה שלצו חפץ, צצ'ר שליחו מחוקי הארץ בהיא
ומדותיהם, אשר גם המלך לא יעצור עליהם, אצל שלא לאכול עם העצרים לא היה להם זה
לחוק או דת, דק תועצה להם צצחידתם, כנדלל מלשן הכתוב, אצל מה שנדלל לי הוא זה,
כי לפי שהמצרים לא רצו לאכול עם לחיו צעצור שהם עצרים, לכן לא רלה הוא לאכול עם
המצרים לכצוד לחיו ולא עם לחיו לצצוד המצרים, ואכל עם צנימין כי צעצור שהוא קנץ לא
יקפידו המצרים ע"ז, והדלל יוסף צזה לחיו כי לא יקפיד לאכול עם העצרים, דק לצצת
חשינותו יפרד מכולם גם מן המצרים מלאכול עמהם, ויתכן שצצל הטעמים כוח אל דצרי אלה
צצותו האתנח צצלת לצדס הא', שרלוי להיות צצלת לצדס הצ', כי מאמר כי לא יוכלק וכו'
שז על כלס, אך לפי דצרי הכ"ל לינו שז כ"ס על ולמצרים וכו', ולא על ושימו לו לצדו ולהם
לצדס, שהיה לסנת חשינותו ולא צעצור כי תועצה וכו': כי תועבה הוא, צזה היה למצרים
לאכול עם אגשי עצר הגבר כי נצוים היו צעיניהם ולשז מצרים גסי כדוח היו כדנתיצ קרלמי
לזאת דהצ הם שצת וכו' (ישעיה ל' ז') (הרשנ"ס): תועבה, הוא שאלר צחסדון הממואל, ואל

תרגו' אשכנזי רנ

(לג) ויא ועצטען זיך פאר איהן הין, דער עלטעסטע נאך ויינעם אלטער, אונד דער יינגסטע נאך ויינער יוגער: דיא מעננער פער- וואונדערטען זיך אונטער איינאנדער: (לד) מאן בראכטע דיא טהיילע פאן יוסף'ס אנגעזיכט צו איה- נען, אונד בנימין'ס אנה טהייל וואר פֿינפֿמאהל גראסער, אלס דיא אנה טהיילע אללער איבריגען: זיא טראנקען אונד בע- רוישטען זיך ביא איהם:

רש"י

ואונקלוס כחן טעם לדור: (לג) הבכור בכורתו. מכה צנזיע וקודם ראובן שצען לוי יהודה יששכר וצולון צני אס אחת הסנו כסדר הזה שהוא סדר חולדותיכם וכן כלם. ביון שהגיע לצנימין אמר זה אין לו אס ואני אין לי אס יש אלוני: (לד) משאות. מנות: חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ומנות ומנשה ואפרים: וישכרו עמו. ומיום סכנורו לא סתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו [צ"ד]:

באור

צמקל נקצה כחשטען, כח"ט צמח מקומות: (לג) וישבו לפניו, לזה יוסף להושיעם כן (הרש"ט), ואמרו חז"ל צ"ד שנטל את הגזיע והיה עושה עלמו כמערים ומדוח צנזיע, אמר יהודה שהוא מלך יש צדאש, ראובן שהוא צכור יושב שני לו, וכן בולס, אמר אכא לית לי אמא וצנימין לית ליה אמא כד ילדת ליה אמיה מיהת, מן צנין ויתן ראשי' גני דודי לפיכך ויתמחו הסנאים וכו'. וקרוצ לזה סופר צס' הישר, רק שלא ספר שם שאמר יהודה שהוא מלך, רק ראובן הצכור ושתעון ולוי ויהודה ויששכר וצולון צני אס אחת שצו לנס לאכול כאשר יולדתם וכו' ע"ש, ומוסח זה הציא גם דש"י ז"ל: כבכרתו, הנפרד צכורה, והוא צלשון המקרא תמיד שם המקרה ולא תואר: כצעירתו, הנפרד לעירה, והוא צכל המקרא שם תאר, רק פה הוא שם המקרה: ויתמחו, שהרי כולם נולדו צצצע שנים ואין להצחין איזה קודם לזה (הרש"ט), וצפרע לפי דעת חז"ל שהגיד גם איזה מהם נולדו מאס אחת ואיזה מאחרת: (לד) וישא, הנושא: משאות, דש"י פי' מנות, ואולי כוונתו על חלקי הסעודה כמו שכתב ויזנח אלקה ונתן לפניהם אשתו ולכל צניה וצנותיה מנות ולחניה יתן מנה אחת אפים (שמואל א' פ' ד' וכו'), וכן מפורש צמקל כחשטען פ' ויגש הציא מנות צסעודה, וידא שכו"ה גם דעת אונקלוס שפרשם חולקין, ויותר מפורש צמקל ע ונטל חולקין מעל פתוריה, וכן מתודגם צל"א, ויתכן לדעתי לפרכו על מתנה, שנתן להם מתנות ודורות, צעת הסעודה, וכמו שסופר צס' הישר, וידא שכן היה דרכם אז שצעל הסעודה נותן מתנות אל המסועים לכדס, לפי הסצרא נדאס כן, כי אס הכוונה על חלקי הסעודה, מדוע יתן לצנימין חמש ידות כי לא יאכל ה' פעמים יותר מאחיו: ותרב, כמו ותרצה, נתרצתה מתנתו, וכן ותכל כל עצדת משכן אהל מועד (שמות ל"ט ל"ז), נשתלמה (הרש"ט), כוונתו לצ' דברים, א' שנפלה הה"א בדרכה צנחי למ"ד ה"א צעתיד צצולו עם ו' ההפוך, צעצור שצל העעם מלעיל ולא תמוח הה"א אחר הסגול צלי בנייה, כצו ותכל, והצ' שהוא פעל עומד וענינו כמו התפעל או כפעל: חמש ידות, חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים (ד"ה), וכו"ה צצ"ד, וצתנחומא פ' ויגש,

כִּי־תֹעֲבָה הָיָא לְמִצְרַיִם: (לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבָּכֹר בְּבִכּוּרָתוֹ וְהַצֶּעִיר בְּצִעּוּרָתוֹ וַיִּתְּמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: (לד) וַיֵּשְׂא מִשְׁאֵת מֵאֶת פָּנָיו אֱלֹהֵם וַתֵּרֶב מִשְׁאֵת בְּנִימִן מִמִּשְׁאֵת כָּלֶם חֲמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ:

ת"א וישא פסחים ל"ו. צ"ח נ"ב, צ' מכות ו"ט, צ': וישכרו שנת קל"ט, ח':

תרגום אונקלוס

דחלין ליה עבראי אבלין: (לג) ואסחרו קדמוהי רבא ברביהיה וצעירא פוצעיריה ויתמחו גוברא גבר פחבריה: (לד) וינטל חולקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגי חולקא דבנימין מחולקי דכולהון חמשא חולקין ושתיו וחיאו עמיה:

תרגום אשכנזי

מד (א) ער בעפאהל זיינעם הויז פֿערוואלטער, וויא פֿעלגט: פֿיללע דיא פֿוטטערזעקקע דיזער לייטע מיט פֿארראטה, זא פֿיל זיא פֿארטבריינגען קאננען: אונד לעגע דאז געלד איינעם יעדען אָבען אין זיינען פֿוטטערזאק: (ג) מיינען בעכער אבער, דען זילבערנען בעכער, לעגע אָבען אין דען פֿוטטערזאק דעם קליינסטען, אויך דאז געלד זיינעם איינקויפֿס: ער מיהאט, וויא יוסף געשפראכען האטטע: (ג) זאבאלד דער מאָרגען לייכטעטע, לים מאן דיא מענגער ציהען, זיא, מיט איהרען עזעל: (ד) אלס זיא צור שטאדט הינאויס, אונד נאך ניכט ווייט ענטפֿערנט ווארען, שפראך יוסף צו זיינעם הויזפֿערוואלטער, מאכע דין אויף! זעטצע דען מענגערן נאך! אונד

רשי

מד (ב) גביעי. כוס סרוך וקורין לו מדיר"נו זלע"ז: Maderin באור

וכ"ה צתיצ"ע, וכן סופר צס' הישר, וכן פירושו צין סס הכוונה על מנות האכילה, או על שם

מקץ מד

מד (א) ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל באשר וכלון שאר ושים כסף איש בפי אמתחתו: (ג) ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר: (ג) הבקר אור והאנשים שקחו המה וחמריהם: (ד) הם יצאו את העיר לא הרחקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף

תולדות אהרן הבקר פסחים פ"ח, ז' ח'. תענית י', ז' :

עזעל: (ד) אלס זיא צור שטאדט הינאויס, אונד נאך ניכט ווייט ענטפֿערנט ווארען, שפראך יוסף צו זיינעם הויזפֿערוואלטער, מאכע דין אויף! זעטצע דען מענגערן נאך! אונד

תרגום אונקלוס

מד (א) ופקיד ית די קמנא על ביתיה למימר מלא ית סופני גבריא עבדא קמא די יקלין לספֿען וישו פֿספֿ גבר פֿסום סופני: (ג) וית פֿלידי פֿלידא דבֿקפֿא תשוי פֿסום סופני דזעירא וית פֿספֿ גבר פֿספֿא דיוסף די מליל: (ג) צפֿרא נהר וגובריא אתפֿטרו אינון וחמריהון: (ד) אינון נפקי ית קרתא לא ארחיקו ויוסף אמר לדי קמנא על ביתיה

מתנות: ידות, נקדל החלק יד שהוא מקום מוכן לאדם חלקו (רד"ק צדשים שרש יד): מד (א) כאשר יוכלון שאת, יותר מן המגיע להם זכסף אשר הציאו לו (הרמנ"ן). ושאת, ענין הטעינה והמשל, וענינו לשאת, וזל צחסרון הלפ"ד כדרך המקור לפעמים:

(ב) גביעי, רש"י פי' גביעי, כוס סרוך וקורין לו מדיר"נו עכ"ל, ולא ידעתי פירושו, סולי ז"ל מאערלס, והוא שס לכלי זכויות שמשתמשין בו הצורפים, תחתיתו עגול ככדור ודאשי סרוך ולד: חשים בפי אמתחת הקטן, לשון ס' הישר ויאמר אליו יוסף (לצנימין שאלל עמו לצדו כאשר סופר שס צתחלה), אזי הוא יוסף אחיך אך אל תגלה את הדבר הזה אל אחיך הכני שולח אותך עמם וילכו ולוית להשיצ אתכם העירה ולקחתין מאתם, והיה סס יתגו את נפשם והלחמו עליך אז ידעתי כי נחמו על אשר עשו לי וגודעתי אליהם, ואס יעזנך ולקחתי אותך וישצת אתי ונלחמתי אותם וילכו להם ולא אודע אליהם עכ"ל, הנה לא כוון יוסף צזה דק לצחון לצס, וכן פי' ר"ע ספורנו, נס הודיע זאת תחלה לצנימן שלא ילעדנו, כי הוא לא חטא כדו: (ג) הבקר אור, פעל עזר לנזרת פֿעזל, כמו דלו נל כי ארו עיני, (שמואל א' י"ד

כ"ט) מה טבו אהליך יעקב (צמדצר כ"ד ה'), וענינו כמו האיר, רק שאור הוא עומד, והאיר על הדוד יולל: (ד) יצאו את העיר, וכן כללתי את העיר (שמות ט' כ"ט), וכן יצא השדש הזה עם הכנוי הצל צמקום את, וענינו מן, כמו צני ילאני (ירמיה י' כ'). פי' ילאו עמני ויבא זה תמיד עמך, והפניול פעמים יולל כמו כדחיק חמנו

מקץ מד

ווען דאס זיך ערשיינט
האט, ווען שפרייט צו
איהנען, ווארעם האט
איהר באקעמ פיר גוטעס
פערנאטלעכע? (כ) איז
עס נישט דא. ווארעם
מיין הערר טרעקט? ער
ווייזט דאס וואהרע
שאפן היינטיגע צייטן, איהר
האט שלעכט געהאט
דעלט, דאס איז וועגן
טהאן האט! (ו) דער
ערשיינט זיך; אונד
שפראך צו איהנען דעם
ווארטע: (ז) זיך אנט-
ווארטעטען, ווארעם
שפרייט דער הערר זאל
כע ווארטע? פערן זיך
עס פאן דיינען דענערן,
פוטטערזאקע גענוגען,
זען ווייזט נאך איהר דיינעם

אֲחֵרֵי הַאֲנָשִׁים וְהַשְׂגָּתָם וְאָמְרָם
אֲלֵהֶם לָמָּה שְׁלַמְתֶּם רָעָה בְּחַת
טוֹבָה: (ו) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה
אֲדָנִי בּוֹ וְהוּא נִחַשׁ יִנַּחֵשׁ בּוֹ הַרְעַתֶּם
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: (ז) וַיִּשְׁגּוּ וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
לָמָּה יְדַבֵּר אֲדָנִי בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
חֲלִילָה לָעֲבָדֶיךָ מַעֲשִׂוֹת כַּדְּבָר הַזֶּה:
(ט) הֵן כָּסֶת אֲשֶׁר מִצָּאנוּ בְּכִי אֲמַתְחִיתֵנוּ
הַשִּׁיבֵנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאִידָּה נִגְנַב

זאָ ווײַס צו טהון: (ח) זאָגאר דאָ געלד, וועלכעס וויר אָבען אים פֿוטשערזאקקע געפֿונדען.
האבען וויר דיר ווידער גיבראכט אויס דעם לאנדע כנען. וויא זאָללכען וויר נון אויס דיינעם

רמ"י

תרנום אוגקלום

Sorte de vase à boire ,
(Roquesolt) (חיינע גאס-
טונג טרינקגעסעסע) :
(ז) חלילה לעבריד. חולץ
הוא לני לשין גנאי. ותרבים
חם לעצדיק חם עלת
בק"צה יהי עלינו מעשות
זאת והרצה יש צמדל חם
מורים צמודם. וכלן מנוין

קיום רדוף בְּתֵר גִּיבְרִיָּא וְתִרְבִּיקִינוּן וְתִימֵר לְהוֹן לְמָא שְׁלִימָחוּן
בִּישְׁתָּא חֲלָף סִבְתָּא: (ה) חֲלָף דִּין דִּי שְׁתֵּי רִבּוֹנֵי בֵּית וְהָא
בְּדָקָא מְבַדִּיק בֵּית אֲבָאִישְׁתֵּינוּ דִּי עֲבָדְתוּן: (ו) וְאִדְבִּיקִינוּן
וּמְלִיל עֲפָהוֹן יֵת בְּתוֹנְמִיָּא חֲאֲלִין: (ז) וְאִמְרוּ לֵיהּ לְמָא יִמְלִיל
רִבּוֹנֵי בְּסִתְנֻמִּיָּא חֲאֲלִין חֵם לַעֲבָדָךְ מִלְּמַעְבַּד בְּסִתְנֻמִּיָּא חֲדִין:
(ח) הָא בְּסִפָּא דִּי אֲשַׁבְּחָנָא בְּסוּם מוֹעֲנָנָא אֲתִיכְנָא לָךְ מֵאַרְעָא

ושלום: (ח) הן כסף אשר מצאנו. זה אחד מעשרה קל וחומר הסמורים צמודים. וכלן מנויין

באור

אֶת פִּעְשֵׁינוּ (תְּהִלִּים ק"ג י"ז), הִרְחִיק מֵעֲלִיָּה לְדָנָךְ (תְּשִׁלִּי ה' ח'), וּפִעְמִים עוֹמֵד בְּמֹד אֶל
 תְּרַחֲקוּ מִן הָעִיר (יְהוֹשֻׁעַ ח' ד'), הִמָּה תְּרַחֲקוּ מִצִּית מִצִּיה (שׁוֹפְטִים י"ח כ"ז). וְכֵן כֵּלָּן הוּא
 פֶּעַל עוֹמֵד: וְהַשְׁנָח, אֵינוֹ לִיחַ, כְּדֹרֶךְ הַעֲתִיד לָצֵא צִמְקוֹס לוֹי, כִּי אֵין הַהֲשָׁגָה צִדּוֹ, וְעוֹד
 שֶׁהִיא הַלְּתִיחָה רִאשׁוֹ לְהִיּוֹת צִמְלָה וְהַשְׁנָח, כִּי יוֹמֵר תְּתִיחֶם הַהֲשָׁגָה אֶל הַרְדִּיפָה, מִמָּה שֶׁתִּתִּיחֶם
 אֶל תִּמְעַד וְתִמְעַד אֲלֵיהֶם וְגו'. אֲזַל הַכּוֹזֶה כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם הַמַּחֲרָגִים הַלְּשׁוֹנִי, קוֹס דָּרָךְ אַחֲרֵי
 הַלְּשׁוֹנִים, וְכִלְשֵׁר תִּשְׁיִנֶם תִּמְעַד אֲלֵיהֶם וְגו': (ה) הֲלֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתַּח אֲדֹנִי בּוֹ, לֹא הַזְכִּיר
 לְהֵם הַנִּצִּיעַ אֲזַל דָּנָר עִמָּהֶם כִּלְשׁוֹ צִדּוֹעַ שֶׁהֵם לִקְחוּ הַנִּצִּיעַ וְלִכְךָ אֲמַר הֲלוֹא זֶה שֶׁלִּקְחָתָם הוּא
 אֲשֶׁר יִשְׁתַּח אֲדֹנִי צוֹ גִּשׁ הֵם עִנּוּ כִּלְשׁוֹ אֵינֶם יוֹדְעִים מִה עֲצָקָה, וְאִיךְ נִגְנַע מִצִּית אֲדֹנִיךְ כֶּסֶף
 אִם זֶה צִמְעָה אֲשֶׁר יִתְּנָה אֲתוֹ מַעֲצָדִיךְ כֶּסֶף אִם זֶה צִמְעָה וְעַתָּה, וְעַתָּה אֲשֶׁר יִשְׁתַּח אֲדֹנִי צוֹ עֲלִילָה
 לְהַגְדִּיל עֲלֵיהֶם הַלְּשׁוֹנִים כִּי הַגּוֹנֵז כּוֹס הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה צוֹ צוֹזָה הַמַּלְכוּת וְלֹא יוֹעִיל כִּי יִרְצֶה שֶׁחַד
 וּתְשִׁלּוּעִיךְ (הַרְמִיָּז): וְהוּא נִחַשׁ יִנְחַשׁ בּוֹ, יִחְקוֹד עֲלָיו צִמְעָה עַל יְדֵי קֶסֶם וְנִחַשׁ, אִם יִשְׁאֵל
 לְמַנְחָשִׁים צִמְעָה כִּי לֹא יִרְצֶה שֶׁיְּהִי כּוֹס שֶׁלֹּא צִד אַחֲרֵיהֶם: (ז) חֲלִילָה לְעַבְדֶּיךָ, חוֹלֵק הוּא לָנוּ
 ל' גִּלְגִּיל. וְתִרְגֵּם אֲנִקְלוֹס וִיז"ע, חֵם לְעַנְדֶּךָ חֵם מִלֵּת הַקִּצָּה יְהִי עֲלֵינוּ מַעֲשִׂוֹת זֹאת וְהִרְצֵה
 יֵשׁ צִנֹּת חֵם וְשִׁלּוֹס (רִש"י), וְאֲנִקְלוֹס וִיז"ע שֶׁנּוּ תִרְגֵּם מִה מַעֲשִׂוֹת חֲלִילָה לָךְ (לְעִיל י"ח
 כ"ה), וְתִרְגֵּמוּ מִה לְפִי הַכּוֹזֶה, וְשֵׁם מ"א צִמְעָה אֲחֵר לְפִי הַכּוֹזֶה וְלִסְלֵק הַחֲסִידִין מִהֶם כִּי"ט
 שֵׁם, אֲזַל יִז"ע תִּרְגֵּם שֵׁם כְּבוֹדָתָה הַמֶּלֶךְ, וְכֵן תִּרְגֵּם הַמַּחֲרָגִים הַלְּשׁוֹנִי שֵׁם כְּבוֹדָתָה הַמֶּלֶךְ,

תרגום אשכנזי

העדרון היוזע שטעהלען
זילבער אָדער גאָלד?
(ט) ביא וועלכעם פֿאָן
דיינען דיענסטן עטוואס
געפֿונדען ווירד, דערזאָלל
שטערבען; אונד אויך
וויר וואָללען ביא מיינעם
העדרון לייבאייגע זיין:
(י) ער אנטווארטעטע:
עכ קאן פֿרייליך זיך אויך
יעטצט זאָ פֿערהאלטען,
וויא איהר שפרעכט: אינ-
דעסכען, ביא וועם עס
געפֿונדען ווירד, דער
זאָלל מייך לייבאייגע זיין,
איהר אבער זאָללט שולד-
לאָס בלייבען: (יא) זיא
אייילטען, ליסען יעדער
זיינען פֿוטטערזאק צור
ערדע, אונד טהאטען
יעדער זיינען פֿוטטערזאק

רש"י

צדלסית דזה: (י) גם
עתה בדבריכם. אף זמן
הדין אמת כדצריכס כן הוא
סכלכס חייזיס צדד י'
סנמלסת גניזה ציד א'
מהס כלס נחפזיס. אצל
אני אעשה לכם לפניס
משורת הדין אשר ימלא אחר

יהיה לי עזד: (יב) בגדול החל. שלל ירניס סהיה יודע הינן הוא: (יג) ויעמם איש על

מקץ מר

מבית אדניך כסם או זהב: (ט) אשר
ימצא אחר מעבדיך ומת וגם אנחנו
נהיה לאדני לעבדים: (י) ויאמר גם-
עתה בדבריכם כן הוא אשר ימצא
אחר יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים:
(יא) וימחרו ויורדו איש את-אמתחתו
ארצה ויפתחו איש אמתחתו:
(יב) ויחפשו בגדול החל ובקטן כלה
וימצאו הנביע באמתחת בנימן:
(יג) ויקרעו שמלתם ויעמם איש על-

תולדות אחרן ויחפש פסחיס ז', צ', ח', ח':

אויף: (יב) ער זוכטע, ביים גראססטען פֿינג עראן, אונד ביים
קליינסטען האַרטע ער אויף; דאָ וואָרד דער בעכער אין בנימן'ס פֿוטטערזאק געפֿונדען:
(יג) זיא צערדיססען איהרע קליידער, לודען יעדער ווירער אויף זיינען עזעל, אונד קעהר-

תרגום אונקלוס

דכנען ואיכדין גנזוב מבית רבונך מגין דכסם או מנין ודהב:
(ט) די ישתבח עפיה מעבדך יתקטיל ואף אנחנו נהי לרבונך
לעבדין: (י) ויאמר אף כען בפתגמיכון כן הוא די ישתבח עפיה
יהי לי עבדא ואחרון תהון זכאין: (יא) ואחיהא ואחיתו גבר ית
טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה: (יב) ובכלש ברבא שרי
ובזעירא שיצי ואשתבח פלידא בטוענא דבנימן: (יג) ובזעיר

יהיה לי עזד: (יב) בגדול החל. שלל ירניס סהיה יודע הינן הוא: (יג) ויעמם איש על

באור

ופה לפי הכוונה: (ט) אשר ימצא אחר מעבדיך ומת, שערור, האיש מעבדיך אשר ימלא אחר
הגניע ומת: ומת, ע"י אחרים, וענינו כמו והיית, זל"ל יהרג: וגם אנחנו נהיה לאדני,
עיינ מה סכתצתי צפ' חיי שרה (סס כ"ג ו'), צפסוק שרענו אדני, על כנוי היחיד הצל לדנים
צמלה זאת: (י) גם עתה בדבריכם כן הוא, הדין והמשפט סכלכס חייזיס צדד שדרי כלנס
סותפזיס, י' סנמלסת גניזה ציד א' מהס כלס נחפזיס, וכן מנהג סוחרים ללקות זה על זה,
אצל אני אעשה לכם לפני' משורת הדין אשר ימלא אחר הוא לצדו יהי' לי עזד, ואתס תהיו
נקיים מעונש מכל וכל, כן פירש"י והרש"ס, ויהי' פי' כן הוא כן הי' דאוי להיות, ויתכן לפרש
כן הוא כפשוטו ויכוון ג"כ גס עתה, כמו סכתצ מהר"י אצדנאלוז"ל והעזד השיצס גס עתה
כדצריכס כן הוא וגו', ופירשו אללי שאינו מוסר לעולה מאשר קנסו ענמס כמו שחשצו
המפרשים, אצל לפי שהס נדקו נפסס מהגנזה ועשו ק"ו מהן כסף וגו' לכן השיצס העזד, כמו
סצאותו הפעס הראשונה נדקתס צמעשיכס גס עתה צפעס הזאת כדצריכס כן הוא, ר"ל
סכללותכס נקיים מצלי אשמה צדד הזה, אצל אללי שאיש אחד חטא צזה מענמו ואתס לא ידעמס
ממנו דצד, ולכן האיש אשר ימלא אחר הגניע יהי' לי עזד, כי אחרי שהוא גנב הגניע צכוונה
וכו', ואתס כדצריכס כן הוא, שלל ידעמס מוזר דצד, תהיו נקיים כי צלי ספק הכללות מנס

מקץ מר

תרנום אשכנזי רנב

חֲמֹרֵי וַיֵּשְׁבוּ הָעִירָה: מִפְּטִיר (יד) וַיֵּבֹא
יְהוּדָה וְאַחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדְנֵנו
שָׁם וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי אֶרְצָה: (טו) וַיֹּאמֶר
לָהֶם יוֹסֵף מַה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר
עָשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי־נַחֲשׁ יִנְחָשׁ
אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: (טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
מַה־נֹּאמַר לְאֹדְנִי מִדִּבְרִי וּמַה־
נִצְטַדֵּק הָאֱלֹהִים מִצֵּאת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ
הַנֶּנּוּ עֲבָדִים לְאֹדְנִי גַם־אֲנַחְנוּ גַם־

ת"א מה נדבר סזת ק"ה, ח':

טעו צור שמאדט צוריק:
(יד) יהודה אונר זיינע
ברידער קאמען אין יוסף'ס
הויז, ער אבער-וואר נאך
דאזעלבסט; זיא פֿילען
פֿאר איהם צור עררע:
(טו) אונר יוסף שפראך
צו איהנען. וואס פֿיר איינע
טהאט האבט איהר גע-
טהא? וויסט איהר דען
ניכט, דאס איין מאן וויא
איך די'ט וואהרהייט
הערויס ברינגען קאן?
(טז) יהודה שפראך:
וואס זאללען וויר צו מיי-
נעם העררן שערעכען?
וואס זאללען וויר רעדען?
וואס זאללען וויר אונס
רעכטפֿערטיגען? גאטט
האט דיא מיססעטהאט דיינער ריענער היימעפֿונדען, נון זינד וויר דיינע לייבאייגע! זאָוואָהל וויר,

רש"י

תרנום אונקלוס

לְבוֹשֵׁיהֶן וְרִמּוֹ נָבַר עַל חֲמֹרִיָּה וְחָבִי לְקִרְתָּא: (יד) וְעַל־
יְהוּדָה וְאַחִיו לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד בָּעֵן תַּמָּן וַנִּפְּלוּ קִדְמוֹהִי עַל
אֶרְצָא: (טו) וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מַה עוֹבְדָא הָרִין דִּי עֲבָדְתוֹן הָלָא
יָדַעְתוֹן אֲבִי בְּדָקָא מְבַבִּיק בְּרָרָא דִּי בְּתִי: (טז) וַאֲמַר יְהוּדָה
מַה גִּימַר לְרַבּוֹנִי מַה גִּמְלִיל וּמַה גִּזְפִּי מִן קָדָם יְיָ אֱשִׁתְּכֶח חוֹבָא
בְּעִבְדֶּךָ הָא אֲנַחְנוּ עֲבָדִין לְרַבּוֹנִי אַף אֲנַחְנָא אַף דִּי מִשְׁתַּבַּח

חמורו. צעלי זרוע היו
ולא הולדנו לסייע זה חת
זה לעעון: וישבו העירה.
מטריפולין היתה והוא חות'
העירה העיר כל שהא
אלא שלל היתה חסונה
צענייהם אלל כעיר צינונית
של י' צני אדם לענין

המלחמה: (יד) עודנו שם. שהיה מתתין להם: (טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו'. הלא
ידעתם כי ליש חסונ כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת והסנדל וצניח כי חתם נכנתם הגציע:
(טז) האלהים מצא. יודעים אנו שלל סדחנו אלל מלת המקום נהיתה להציא לנו זאת מלל
צנל חת מקום לגנות שטר חסונ: מה נצמדק. לשון לדק וכן כל תינה שתחלת יסודה לרי

באור

נקיים חתם צעניי עכ"ל: (יב) בגדול החל, שלל ירגישו שהי' יודע היכן הוא: (יג) ויעמם,
ענין הטעינה והמשל: (יד) עודנו שם, שהי' מתתין להם: (טו) מה המעשה הזה, שהיה
צו רשע עם סכלות שהי' לכם לחסונ שלל יעלה זה צידכם (ר"ע ספורנו): הלא ידעתם כי
נחש ינחש איש אשר כמני, כי דרך השדים לקסום קכס כמו שמלכו כי עמד מלך צנל אלל חס
הדרך צדלס צני הדרכים לקסם קסם (יחזקאל כ"א כ"ו), והנני יודע מי גינצ ממוני (הרש"ס):
(טז) ומה נצמדק, כלומר מה נועל לטעון שנהיה לדיקים: נצמדק, שדשו לדק, והטי"ת צמדקום
תי"ו בהתפעל, כמו וילטירו (יהושע ט' ד'), מגזרת וליר אמונים (משלי י"ג י"ז), הלטידנו
(יהושע ט' י"ז), מגזרת לרה לדרך (לעיל מ"צ כ"ה), וכל מלה שפ"ס פעל שלה מאותיות
ש"ס תצוא תי"ו בהתפעל אחר פ"ס הפעל, רק שאלס הי' שי"ן או סמ"ך לא תשתנה לטי"ת,
ולס הי' לדי' תשתנה לטי"ת, צענור שהטי"ת והלד"י קרונים צמצטל לפי קריאת חכמי א"י
והמזרחיים צלל, אך חכמי מערב לא ידעו לקרוא כן: האלהים מצא, יודעים אנו שלל סדחנו
אלל מלת המקום נהיתה להציא לנו זאת, מלל צעל חסונ מהוס לגצית שטר חסונ, כן פירש"י:
הננו עבדים לאדני וגו', יתכן לדעתי שלל אמרו זאת על לר הטהלע שכן רכוס וכן יקום,
כי מה יעשה יהוה עמו ומה יעשה עמו אלל חסונ ומה יעשה עמו אלל חסונ ומה יעשה עמו אלל חסונ

תרגום אשכנזי

אלם דער, ביא וועלכעס
מאן דען בעכער געפונען
דען; (יז) ער אנטוואר-
טויטע: פֿערן זיין פֿאן מיר
דיזעס צו טהון! ביא דעם
דער בעכער געפונדען
ווארדען, דער וואלל מיין
לייבאייגנער זיין, איהר
אבער, ציהט הינאויף אין
פֿרידען, צו אירעם פא-
טער: (יח) יהודה טראט
צו איהם הין, אונד שפראך:
אום פֿערצייהונג מיין
הערר! לאס דייען קנעכט
איין ווארט שפרעכען,
פֿאר דען אהרען מיינעם
העררן, אונד דיין צאָרן
ענטברענגע ניכט איבער
דייען קנעכט, דען דו-
אונד פרעה זינד איינאנדער גלייך:

רש"י

והיא זאת לדבר כלשון
מתפעל או נתפעל כותן
טי"ת במקום וי"ו וליכא
נותנה לפני לוח ראשונה
של יסוד התיבה לל
צאמנע לוחות העקר כגון
כלערק מנזרת לדק וילטצע

מקץ ויגש מד
אשר נמצא הנביע בידו: (יז) ויאמר
חלילה לי מעשות זאת האיש אשר
נמצא הנביע בידו הוא יהיה לי עבד
ואתם עלו לשלום אל-אביכם: (יח)
ויגש אליו יהודה ויאמר כי אנני
ידבר-נא עבדך דבר באנני אנני
ואל-יחר אפך בעבדך כי כמוד
בפרעה: (יט) אנני שאל את-עבדיו
לאמר היש-לכם אב או-אח:

תולדות אהרן חלילה עקדם טער ל"ז:

אונד פרעה זינד איינאנדער גלייך: (יט) מיין הערר פֿראגטע זיינע קנעכטע: האבט איהר

תרגום אונקלוס

בלידא בידיה: (יז) ויאמר חם לי מלמקבד דא נבדא די אשחבב
בלידא בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לוח אבונון:
(יח) וקריב לותיה יהודה ויאמר בקעו רבנני ימליל קען עבדך
פתנמא קדם רבנני ולא יתקף רננך בעבדך ארי כפרעה בן
אח: (יט) רבנני שאיל ית עבדך למימר האית לכון אבא או

מנזרת לזע וילטירו מנזרת ליר אמונים הלטידנו מנזרת לזה לדרך. ותיבה שתחילתה סמך
כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את לוחות העיקר כגון ויסתכל החנצ [קהל' י"ז] מנזרת
סכל מסתכל היות צקדמיל [דניאל' ח']. וישתמד חקות עגדי [מיכה ו']. מנזרת שמד. וסר מדע
מסתולל [ישעיה נ"ט]. מנזרת מולך יועלים סולל [איז י"ז]. מסתולל צעמי [שמות ט"ו]
מנזרת דרך לא סלולה [ירמיה י"ח]:

(יח) ויגש אליו וגו' דבר באנני אנני. יכנסו דברי צאנך [צ"ד]: ואל יחר אפך. מכאן אתה
למד שדבר אליו קשות: כי כמוד כפרעה. חסונ אתה צעני כמלך זהו פשוטו.
ומדרשו סופך ללקות עליו צלרעת כמו שלקה פרעה על ידי זקנתי שדה על לילה אחת שעכזה
[צ"ד]. דבר אחר מה פרעה בוזר ואינו מקיים מצותיו ואינו עושה אף אתה בן. וני זו היא
שימת עין שאלמדת לשון עינך עליו. דבר אחר כי כמוד כפרעה אס תקניטני אהרוב לוחך
ולת אדונך [צ"ד]: (יט) אנני שאל את עבדיו. מתחילה צעלילה זאת עלינו למה היה לך

באור

וחטאתי לאני כל הימים (לעיל מ"ב ט'), אצל הדלן ההחלטו הו' כמו שאמר יהודה צפ' שלח"מ
ועתה יש צד כל ענך תחת הנער עזר לאדני והנער יעל עם אחיו, ונתדנה לעצור ליוסף לפיכך
על הגנזה כדי להל' את צנימן, ומאמרו פה כננו עצדים לאדני גם וגו', לא הו' רק כלים
נדהם, וכמו נקי כפס שנתפס צמחרת, ואינו יודע מה להשיצ צעצור שכלכד פתאום: (יח) כי
כמוד כפרעה, צל צמתי כפ"י הדמיון להשוות הדברים מכל לך, לומר אתה מושל כפרעה ופרעה
כמוד, כמו כעמי כעמך (מלכים ז' ג' ז'), והוא דרך קלדה, והכוונה כי ידא אני לדבר לפיכך
כמו לפני פרעה, וכן פירש"י לפי פשוטו של מקרא, וכן פי' הרמז"ן והרש"ם: (יט) אנני
שאל את עבדיו. הכוונה צמפור כל הדברים הללו כמו שכתב הרמז"ן ז"ל על דרך הפשט שמינס

תרגום אשכנזי רנב

נאך איינען פאטער, אדער
איינען ברודער? (כ) דא
זאגטען וויר צו מיינעם
העררן, וויר האבען נאך
איינען אלטען פאטער,
אונד איינען קליינען אים
אלטער ערצייגען קנא-
בען, דעססען ליבליכער
ברודער איזט יעשטאר-
בען, ער בלייב ווינער מוט-
טער אלליין איבריג, אונד ווין פאטער ליבט איהן: (כא) רוא שפראכסט צו די ינגען קנעכטען, ברינגט
איהן צו מיר העראב, דאס איך איין אויגע אויף איהן ווירפע: (כב) וויר אנטווארטעטען מיינעם

(כ) וַנֹּאמֶר אֶל-אֲדָנִי יֵשׁ-לָנוּ אָב זָקֵן
וְיֶלֶד זָקֵנִים קָמִין וְאָחִיו מִתְּיָתֵר הוּא
לְבָדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֶהְיֶה: (כא) וַתֹּאמֶר
אֶל-עֲבָדֶיהָ הוֹרְדוּהוּ אֵלַי וְאֶשְׁמְרָה
עִנִּי עָלָיו: (כב) וַנֹּאמֶר אֶל-אֲדָנִי לֹא-

רש"י

תרגום אונקלוס

לשאול כל אלה צהך היינו
מצקשים או אחותינו אתה
מצקשואך על פין ונאמר
אל אדוני לא נחדנו ממך
דנר [צ"ר]: (כ) ואחיו
מת. מפני הידאח היה

אָחָא: (כ) וַאֲמָרְנָא לְרַבּוֹנֵי אֵית לָנָא אָבָא סָבָא וְיָבֵר סִיבָתִין
זָעִיר וְאָחֻוּהִי מִית וְאֶשְׁמָרָה הוּא בְּלַחֲדוּהִי לְאַמִּיָּה וְאָבֻוּהִי
רַחִים לִיה: (כא) וַאֲמָרְתָּ לְעֲבָדָךְ אַחֲתוּהִי לָוִתִּי וְאֶשְׁמִי עִנִּי
עֲלוּהִי: (כב) וַאֲמָרְנָא לְרַבּוֹנֵי לֹא יִכּוּל עוֹלָמָא לְמַשְׁבֵּק יֵר-

עויל דנר סקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הציאורו אללי: לבדו לאמר.
מאותו האם אין לו עוד אח: (כב) ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אציו דואגים אנו שמא

באור

דק תחנונים להעיר רחמיו כי חשד יהודה כי האלהים הוא ירא כאשר אמר לו וכאשר נהג עמהם
חשלה כירא מעל לנחם אותם על הצער שעשה להם וזה ענין הספור אמר לו אנחנו צלום:
הכדנו צאחינו זה מפני שאלת אדני ולא הודינו גם כן להודינו לפניך צמלותך הראשונה דק אמרנו
כי לא יוכל הנער לעזוב את אציו אצל צנפשינו נציא אותו מפני זלעפות דעצ כי אמרת לא תספוק
לדלות פני ולא רצה אצור לשמוע עד היותנו כולנו צסננה לשו לשצר מעט אכל ואז הודה צפחד
וצדאנה ועתה כדלותו כי אין הנער ימות צנפז מדה ולכן תפול כל תחנתי לפניך לרהם עלינו
ועל הזקן וקח אותי תחת הנער לעצד עולם כי טוב אני ממנו ולך פה' נדקה חזה טעם כל
הפרשה, ויתכן שיהי' והודינו עצדיך את שיצת עצדך אצור כנוי לכבוד והודדת את שיצת עצדך
אצור וכן וחטאת עמך (שמות ה' ט"ז), ועם כל דצרי הפיוס והתחנונים הללו יש צסתר דצדיו
גם דצרי תוכחה, ודמו לו שפני הנדאה מתחלה צא עליהם צעלילה, כמו שאלו"ל צצ"ר כמה
מדינות ידדו לקח אונל, כלום שאלת אותם כמו ששאלת אותנו, שאל צתך אנו מצקשים, או
לחותנו אתה מצקש, וכן אמרו וכי זו היא שימת עין שאתרת לשום עינך עליו, הכוונה כי הי'
זה דדמו דצדיו, כי כן מוסר המדצדים נגד מלכי אדן, והי' צכלל דדמו ההוא שיתכן שגם מעשה
הנציע תחצולה מלתו להעלילם, כי למה יצקש לדלותו על כרחם: (כ) אב זקן, הולדנו
להודיעו זאת כי יתכן להיות צחור צסנים כי ראצון הגדול שצאחים לא הי' יותר מצן ה"ה שנים
(כ"ב דלצ"ע): לבדו לאמר, מלותה האם אין לו עוד אח: (כא) ואשימה עיני עליו,
לשון שימת עין אינו נופל על הדאיה צלצד, כי אם על הכוונה להטיצ או להדע, כמו ושמת
עיני עליהם לטובה (ירמיה כ"ד ו'), ושמת עיני עליהם לרעה ולא לעוצה (עמוס ט' ד'),
והכוונה פה כמ"ס דדמצ"ן ז"ל כי נדר להם יוסף להצול עליו ולצמדו, ואם לא נזכר צפידוס,
כאשר יקלר שם צכל דצדדים האלה אשר כפר יהודה צפניו, ולא הזכיר מאסר שפעון ועלילת
מדגלים אתם דדך מוסר או שימת מלכות, וכן תרגם פה יצ"ע ואשוי עיני לטצתא עליו, וכן
מתרגם צל"א [והדלצ"ע כאן סותר את דצרי עלמו (צתהלים ל"ג י"ח). ע"ס]: (כב) ועזב
את אביו ומת, אצור ימות (הדצ"ס כ"י), ולשון דדמצ"ן ועצז את אצור ומת פידש ר' אצרהם
ומת אצור ואם כן היה אומר לא יוכל אצור לעצז את צנו ועצז את צנו ומת או לא נוכל
סיעצוצ הנער את אצור כי לא יתלה החמלה על אציהם צנער כי הם יחזיקיהו כילד לא ידע צי
טוב לרע אצל פידוס לא יוכל הנער לעצז את אצור מפני בעדותו והי' ילד שעשועים צחיק

תרנום אשכנזי

חֲסִידוֹ, דַּעַר קִנְאָבֶּע קאַן
וּיְנַעַן פֿאַטער נִכְט פֿער-
לֹאסֶסֶען, ווען ער זיינען
פֿאַטער פֿערלִיסֶע, ווירדע
ער שטערבען: (כג) אַל-
לִיין דוא שפראכסט צו
דִינען קנעכטען: ווען
אִיער קלִינכטער ברודער
נִכְט מיט אײך העראב
קאַממט, זאָ וואָללט איהר
מײן אונגעזיכט נִכְט מעהר
זעהען: (כד) אַלס וויר גיין
הינאוּף קאַמען צו דִינעם
דִיענער, מײנעם פֿאַטער,
זאָ ערצעהלטען וויר איהם
דִי אַ וואָרטע מײנעם
הערדן: (כה) אונזער
פֿאַטער שפראך: געהט
ווידער הײן! קויפֿט אונם
עטוואס שפייזע אײן:
(כו) אַללײן וויר אַנטוואָר-
טעטען: וויר קאָנגען נִכְט
הינאב דִינען, נור ווען
אונזער קלִינכטער ברודער
דער מיט אונם איזט,
קאָנגען וויר דִינען, דען
וויר דירפֿען דעם מאנעם

וְיָכֹל הַנָּעַר לַעֲזֹב אֶת-אָבִיו וְעַזֹּב אֶת-
אָבִיו וְקָמָה: (נג) וְהָאָמֵר אֶל-עֲבָדָי
אִם-לֹא יֵרָד אֲחֵיכֶם הַקָּטָן אֲתֵכֶם
לֹא תִסָּפֶן לִרְאוֹת פָּנַי: (נד) וַיְהִי כִּי
עָלִינוּ אֶל-עֲבָדָהּ אָבִי וַנִּגְדֹּל-לוֹ אֶת
דְּבָרֵי אֲדָנָי: (נה) וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שָׁבוּ
שָׁבְרוּ-לָנוּ מַעֲשֵׂי-אֲכָל: (נו) וַיֹּאמֶר לֹא
נוֹכַל לָרֶדֶת אִם-יֵשׁ אֲחֵינוּ הַקָּטָן אֲתָנוּ
וַיֵּרְדּוּ כִּי-לֹא נוֹכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ
וְאֲחֵינוּ הַקָּטָן אֵינָנו אֲתָנוּ: (נז) וַיֹּאמֶר
עֲבָדָהּ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי
שְׁנַיִם יִלְדֵּה-לִי אִשְׁתִּי: (נח) וַיֵּצֵא הָאֶחָד
מֵאֵתִי וַאֲמַר אֵךְ מָרָף מָרָף וְלֹא
רִאִיתִי עַד-הַנֶּה: (נט) וְלִקְחָתָם גַּם-

אַנְטִילִיטִין נִכְט זעהען, ווען אונזער ינגסטער ברודער נִכְט מיט אונם איזט: (נז) דִיין דִיענער
מײן פֿאַטער שפראך צו אונם: איהר וויסט, דאס מײנע פֿרויט מיר צווייט זאָהנע געבאָרען:
(נח) אִיער גינג פֿאַן מיר הינוועג, אִיך דאכטע מיר, ער מוס וואָהל צערריסען וואָרדען
וײן, דא אִיך איהם ביזער נִכְט ווידער געזעהען: (נט) ווען איהר גיט אִיך דִיען פֿאַן מײנעם

תרנום אונקלוס

אָבוהִי וְאִם יִשְׁבֹּז יֵת אָבוהִי יָמוֹת: (נב) וַאֲמַרְתָּ לְעֲבָדָהּ אִם
לֹא יֵחֹז אֲחִיכֶן וְעִירָא עֲשִׂכֶן לֹא תִסָּכֶן לְמַחֲזִי מִי:
(נד) וְהָיָה כִּד פֿלִיקָנָא לְגַת עֲבָדָהּ אָבִי וְחִינָא לִי יֵת פֿתָּנָא
רַבָּנִי: (נה) וַאֲמַר אָבוהִי וְיָבוּ זְבוּנוּ לָנוּ זְעִיר עֲבָדָהּ:
(נו) וַאֲמַרְנָא לֹא גִיכֹל לְמִיחָת אִם אִית אֲחִינָא וְעִירָא עֲשִׂנָא
וְגִיחֹת אָבִי לֹא גִיכֹל לְמַחֲזִי אִם גִּבְרָא וְאֲחִינָא וְעִירָא לִיחֹתִי
עֲשִׂנָא: (נז) וַאֲמַר עֲבָדָהּ אָבִי לָנָא אַתֶּן יְדַעְתֶּן אָבִי תִרִין
יְלִידָת לִי אֲחֵהִי: (נח) וְנָסַק חַד מִלְּוִתִּי וְאֲחִירִית קִבִּים סָקְסִל
קָסִיל וְלֹא חִיִּיתִית עַד קָסִין: (נט) וְחִדְּבִין אָבִי יֵת צִין סָן קָרִי

צִינִין, וְכֵן תִּרְגַּם יִצְעִ: (כו) יִלְרַח לִי אִשְׁתִּי, הַעִיקָרִית אִשְׁר צִעֲזִירָה הִי עִיקָר עֲזִירָתִי, וְלֹא גַם
צִינִי אִשְׁתִּי יוֹתֵר מְכֹלֵס, וְאִחִיו מֵת וְלֹא נִשְׁאָר לִי מִמֶּנָּה דַּק זֶה לָנוּ אִשְׁר אִשְׁתִּי: (כז) אִיךְ
מָרָף מָרָף, צִידֵאִי כִזֵּד נִטִּיף, וְהַעֲדִי שִׁלָּא דִלִּיתִי עַד הַנֶּה: מָרָף מָרָף, זֶל הַמִּתְקֹר תִּהְיֶה
לְפָנֵי הַעֲזִיר נִסְתֵּר מִצִּינָא שִׁלָּא נִזְנֵר שִׁס פֿועלֵנוּ מִכִּנְזֵד: עַד הַנֶּה, עַד עַתָּה: (כח) וְלִקְחָתָם
גַּם אֶת זֶה וְנָוִי, וְאִם מִקְסוֹ גַם אִם זֶה מַעֲס פֿרי וְאִלְדֵּע שִׁיקֵרְלֵנוּ לִסְחָא כִלְמִי, (נעצֵר שִׁכֹּל

רשי

יָמוֹת נִדְדִךְ שִׁהִרִי לִמֵּד צִדִּיק
עַתָּה: (כט) וְקִרְהוּ אִסְוִין.
שִׁהִטֶּן מִקְטֵדִי נִשְׁעַת
בִּסְכֵּנִי [צִדִּיק]: וְהוֹרִדְתָּם
אֶת שִׁיבְתִּי וְנָוִי, עֲכָשִׁי
כִּשְׁהוּ לִלִי לִכִּי מִתְנַחֵם

באור

לִכִּי אִשְׁר אִשְׁתִּי וְאִם יִעֲזָר
וְנָוִי צִדִּיק יָמוֹת הַנֶּה
עֲכָשִׁי, וְכֵן פֿירִישׁ שִׁשְׁעֵל

אֶת־זֶה מַעַם פָּנֵי וְקָרְדוּ אֶסּוֹן וְהוֹרְדוּתָם
אֶת־שִׁיבְתִי בְרָעָה שְׁאֵלָה: (ל) וְעָתָה
כָּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנֶּעַר אֵינְנוּ
אֲתָנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: שְׁנִי
(לז) וְהָיָה כִּרְאוֹתָו כִּי־אֵין הַנֶּעַר וְמֵת
וְהוֹרִידוּ עַבְדֶּיךָ אֶת־שִׁיבְתִי עַבְדְּךָ
אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֵלָה: (לז) כִּי עַבְדְּךָ
עָרַב אֶת־הַנֶּעַר מַעַם אָבִי לְאֹמֶר אִם־
לֹא אָבִיאֵנוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל־
הַיָּמִים: (לג) וְעָתָה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ

אננעזיכט וועננעהמט,
אונד איהט בענענעמטע
אין אונגליק; זא ברינגט
איהר מין גרויעס הויפט
מיט קוממער אין דיא
גרופט: (ל) ווען איך נון
צו דינעם דיענער מיינעם
פֿאטער צוריק קאממע,
אונד דער קנאבע איזט
ניכט ביא אונס: (דא)
דעססען זעלע מיט דער
זייניגען פֿערקניפֿט
איזט: (לז) ווען ער נון
זעהע, דאס דער קנאבע
ניכט ביא אונס איזט: זא
ווי דער שטערבען אונד
דינע דיענער העטטען דאז
גרויע הויפט דינעם דיע-
נערס אונזערס פֿאטערס
האט דען קנאבען פֿער-
בירגט פֿאן מיינעם פֿאטער, אונד שפראך: ווען איך איהן ניכט ווידער ברינגע, זא ווילל איך
מיך יעדערציט אן מיינען פֿאטער פֿערוינדיגט האבען: (לג) אלזא לאס דאך דינען קנעכט

תרנום אונקלוס

ויערעניגיה מוֹתָא וְתַחֲתוֹן יֵת שִׁיבְתִי בְּבִישְׁתָּא לְשֹׁאֵל:
(ל) וְכַעַן כְּמִיתִי לָוֶת עַבְדְּךָ אָבִי וְעוֹלִימָא לִיתְוָהִי עֲמָנָא וְנַפְשִׁיהּ
חֲבִיבָא לִיהּ כְּנַפְשִׁיהּ: (לז) וְיֵהִי פֶד יַחְזִי אָרִי לִית עוֹלִימָא וַיִּמּוּת
וְיַחֲתוֹן עַבְדְּךָ יֵת שִׁיבְתִי עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּדוּוֹנָא לְשֹׁאֵל: (לג) אָרִי
עַבְדְּךָ מְעָרַב כְּעוֹלִימָא כֵּן אָבִי לְמִיכָר אִם לֹא אִתְיַגִּיה לָךְ
וְאָהִי חֲסָא לְאָבִי כָּל יוֹמִיָא: (לג) וְכַעַן יִתִּיב בְּעַן עַבְדְּךָ חֲלָף

רש"י

צו על אמו ועל אחיו ואס
ימות זה דומה עלי ששלתן
מתו ציוס א': (לא) וזיה
בראותו כי אין הגער ומת.
אזיו מלדתו: (לב) כי
עבדך ערב את הגער.
וא"ת למה אני נכנס לתגר
יותר משאר אחים כלס
מנחם ואני נקדתי נקשר חזק להיות מנוזה צו' עולמות (לג) ישב נא עבדך וגו'. לכל דבר
אני מעולה ממנו לגזרה ולמלחמה ולשמש [צ"ר]:

באור

נער ודך ולא נסה ללכת צדך לו שיחפעל משנוי האור), תורידו את שיצתי צרעה לשלול,
והווי'ן מחזרות המלמדים מתיחסים כסצה פה נדרכן צכל המקרא: (ל) ונפשו קשורה בנפשו
מדוצ אהצתו כאלו נקשרה נפשו צנפשו ונתחברה זה, ואנקלוס וי"ע תרגמו ונפשיה חצינא ליה
כנפשיה. תרגמו לפי הכוונה ולא המלות, והנה ג' מלות אלו הם כמו מלמד מוסר, וחלי
הפסיק הרשון מחוצר אל הפסוק שללחציו, צאופן זה, ועתה כצאי וגו' והנער איננו איתנו
(ונפשו קשורה צנפשו) והיה כראותו וגו' והורידו עבדך וגו', ולפי שהלריך צדדריס, לכן חזר
ואמר והי' כראותו כי אין הנער, כדרך הכתוב צנמה מקומות, ולכן צא צנפשו צס"פ שהוא
הפסיק יותר מכל הטעמים שלפניו, וכן הסגירו המתרגם האשכנזי: (לא) ומת, זה שצ על
אזיו כמ"ש דש"י והרש"ס כי המלמד הקודם המחוצר אליו שצ על אזיו, לכן גם הנמשך כמוהו,
משל"כ למעלה שהנושא שצ על צנימין גם הנושא כמוהו, וכן מתורגם צל"א: (לב) כי עבדך
ערב את הגער, לכן אני מדבר יותר מכל אחי, ומתדלה להיות עבד תחתיו, כן פירש"י
והרש"ס, ונס' הישר סופר שאלו יוסף על כך מדוע ידבר יותר מכל אחיו, והכתוב קלר צספור
ולא הודיע שאלת יוסף: (לג) ועתה ישב נא עבדך, (אללך) ועתה הנער (להיות) עבד

תרנום אשכנזי

אנשטאטט דעם קנאבען, איין לייבאייגנער בייא מיי-נעם העררן זיין; דער קנא-בע אבער מאג הינאוויף ציהען מיט זיינען ברידערן: (לד) וויא קאנגט איך היי-אויפציהען צו מיינעם פאטער, ווען דער קנאבע ניכט בייא מיר אייזט? איך ווירדע דען קיממער ניכט אנזעהען קאנגען, דער מיינען פאטער טרעפֿען ווירדע:

מה (א) נון קאנגטע

ויגש מד מה

תחת דגער עבד לאדני ודגער יעל עם-אחיו: (לד) כי-איד אעלה אל-אבי ודגער אינגו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את-אבי:

מה (א) ולא-יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל-איש מעלי ולא-עמד איש אתו

יוסף ניכט מעהר אן זיך האלטען, פֿאר אללען, דיא אים איהן שטאנדען, ער ריף: לאסט יעדערמאן פֿאן מיר הינוים געהען! אונד עס בליבניאמאנד בייא איהן, אלס זיך

תרנום אונקלוס

עולימא עבדא לרבנני ועולימא יפק עם אחוהי: (לד) ארי אייבין אפק לות אבא ועולימא ליחזיה עמי דלמא אחזי פבישתא די תשפח ית אבא:

מה (א) ולא יביל יוסף לאיחחפנא לכל דקיימין עלוהי וקרא אפיקורבל אנש מעלוי ולא קם אנש עמיה בד אחידע

רש"י

מה (א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים. לא היה יכול לסבול שיהיו מלדים נלצים עליו ושומעין שחיו מתצייס צהודעו להם:

באור

ללדוני, זהו שער הכתוב: (לד) כי איך אעלה אל אבי, אמר כן להודיע כי יצטרך להיות עזר עולם מעלותו אל חציו צלתי הנער שלא יוכל לדלות צדעתו כי יצטרך תמיד ויתאונן עליו כל היום (הדמנץ):

מה (א) ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו, לא יכול לסבול שיהיו התלדים נלצים עליו ושומעים שחיו מתצייסים צהודעו להם, לשון רש"י, ודני חזרהם אמר להתאפק. לסבול, לכל הנלצים עליו, עעמו עד שיאלו כל הנלצים עליו והולך לקדוש להוציא, חזל חנקלוס תרגם לאיתחסנא, להתחזק, וכן ואתאפק ואעלה העלה (שמאל ס' י"ג י"ז), וכן כל לשון העזאפקות צכל תקום חזק, והכין צעיני שהיו פס מצית פרעה ומן המלרים חנשים דנים יחלו פניו לתחול לצנימן כי נכמדו רחמיהם על תחנוני יהודה ולא יכול יוסף להתחזק לנלס ויקרא לעצמו הוציאו כל איש נכדי מעלי כי אדנר עמיהם ואלו מעליו ונלאתם מעליו נתן את קולו צנני וישמעו מלרים ואנשי צית פרעה המולאים מעליו כי עודם צחצר החיזנה, ויתכן כי פירוש הנלצים עליו, משרתיו העומדים לפניו כמו הנער הנלץ על הקולרים (רות צ' ו'), שרי הנלצים (מלכים א' ט' כ"ג וד"ה צ' ח' י'), להתילצ על ה' (ליוצ א' ו' וצ' א'). (הדמנץ), ויז"ע תרגם למסודרא דלא למצני, וכן פי' צעלמ"י, ויראה שיש להם כדמות דליה צעצור פנאמר אחר שצנה חזל צלמת שההתאפקות הזאת חוזרת על הענין כולו אשר הי' לו עם אחיו, שעיקרו הוא שהי' מתנכר אליהם עד עתה ולא יכול עוד להתאפק מלהודע אליהם, (כי אם תהי' הכוונה על הצני, הי' יכול לצוא החדרה לצנות שמה כמו צצ' פעמים הרגשונים), כי ענין השגש הזה הוא ההתאמנות מלעשות חיצה דצר אשר יחפון לעשותו, כמו ויתלפץ הפן (לסתר ה' י'), פי' שלא לעשות כחפלו אז צבעכו, ודחמיק אלי התאפקו (ישעי' ס"ג ט"ו), שלא לעשות כחפלו צדחמיו, וכן פירש"י והרד"ק על פסוק ואתאפק ואעלה העלה, ע"ש. וכן פי' פה הדמנץ, וזהו ג"כ כוונת המתרגם האשכנזי: ויקרא, הרים קולו ואמר למשרתיו הוציאו כל איש מעלי צלתי האנשים האלה, והטעם צהולאה, שהוציאם משם כזי שלא ישמעו צהזכיר להם המכירה כי תהי' להם לחרפה וגם אליו ומכשול שיאמרו עבדו פרעה ומלרים עליהם סלו

בְּהַתְּוֹדֶעַ יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו: (3) וַיִּתֵּן
אֶת-קִלּוֹ בְּבִכְי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע
בֵּית פַּרְעֹה: (4) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו
אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חִי וְלֹא יָכֹל אֶחָיו
לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפָּנָיו: (5) וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו גִּשׁוּ-נָא אֵלַי וַיִּגֹּשׁוּ
וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר-מִכְרַתֶּם
אֹתִי מִצְרַיִמָּה: (6) וְעַתָּה אֶל-תַּעֲצְבוּ

ת"א ולא יכלו חבנים ד', ז':

יוסף וינען ברידערן צו ער-
קעננען גאב: (3) ער לים
זינע שטיממע אויס אין
ווינען, דאס דיא לייטע
פֿאָן מצרים עם הארטען,
אונד דיא הויזלייטע
פרעה'ס עם הארטען:
(ג) יוסף שפראך נעמדריך
צו וינען ברידערן: איך
בין יוסף! מיין פֿאטער,
לעבט ער נאך? דיא ברי-
דער אבער קאננטען איהם
ניכט אנטווארטען, דען
זיא ווארען פֿאר איהם ער-
שראקען: (ד) יוסף
שפראך צו וינען ברידערן:
טרעטעט נעהער הער צו

כיר! זיא טראטען נעהער הין; ער שפראך: איך בין אייער ברודער יוסף, דען איהר נאך
מצרים פֿערקויפט: (ה) נונמעהר, זייד ניכט בעטריבט, אונד לאכט עם אין איירען אוי-

רש"י

תרנום אונקלום

(ב) וישמע בית פרעה.
ציתו של פרעה כלומר ענדיו
וצני ציתו. ואין זה לשון צית
ממש אלא כמו צית ישראל.
צית יהודה מישנ"ד זלע"ז
מל מישני"ה, maisonnée,
Maisnie: Maison (זעמטט-
ליבע חין חיינען הויזע

יוסף לאחיה: (3) ויהב יר קליה בבכיה ושמעו מצראי
ואשמע לאיש בית פרעה: (4) ואמר יוסף לאחיה אנא
יוסף הער פען אפא קים ולא יכילו אחיה לאחיה יתיה פתגם
ארי אחיהלו מן קדמיה: (5) ואמר יוסף לאחיה קריבו
כען לותי וקריבו ואמר אנא יוסף אחיכוני די זבינתון יתי
למצרים: (6) ובען לא תתגססון ולא יחקוף בעיגיוכוני ארי

בעפידליבע, אדער לו חיינען געטלעכטע געהאריגע פערזאנלען, אויך דאז געזינדע: (ג) נבהלו
מפניו מפני הצושה: (ד) גשו נא אלי. לאלה אותם נסונים לאחר אמר עכשיו אחי נכלמים
קרא להם כלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול [ז"ל]: (ה) למחיה. להיות לכם למזיה:

באור

אנשי צונדות לא יגורו צאנזנו ולא ידרכו צאננותינו צאחיהם גם צאציה' צגדו מה יעשו צמלך
וצעמו? גם ציוסף לא יאמינו עוד (הרמז"ן): (ב) בבכי, הדאוי להיות הצית השני' צסניל
צענוד האתנח כמו ודיצון הצמות לצני (ישעיה ט"ו ז'), וצא צסו"ל שלל כמנהג, כמו דאל עני
(איכה ג' א'), צחטף קמן צמקום החולם, כמו לחם עני (דברים ט"ז ג'), כי הזקף שצראה
עני כחו כמו האתנח, ופעמים רצות יש כח גם לזקף לשנות הנקודה כמו האס"ף: וישמעו
מצרים, המלרים שילאו מן הצית שמעו קול הצני והלך הדצר מליש לליש עד ששמעו לנשי צית
פרעה: בית פרעה, ציתו של פרעה כלומר ענדיו וצני ציתו, ואין זה לשון צית ממש, אלא
כמו צית ישראל, צית יהודה, מישנ"ד זלע"ז (וצל"א הויז דעם), (רש"י): (ג) העוד אבי
הי, לא שהי' שאל אל הוא עדין צחיים. כי כצר אמרו לו שהי' חי והוא אמר השלום לציכס
הזקן, אצל אמר להם זה כדי להכנס עמם צדדים, כי חשז ראשונה צלצו, כדי שלל יתציישו
ממה שעשו, שלל לצנד להם ענין המכירה, אצל שידצר אליהם צענינים אחרים, ולזה התחיל
מלציו העודנו חי, או אלס מת צנער, או עתה צנער צנימן, הבידו לי האמת. והי' דעתו
לשאל להם אח"כ על נשיהם וילדיהם וצקניהם, וכל עניני הצית, אצל לפי שהם נצלו. ולא
ענו אותו, ואולי יהיו מפחדים צדצר, ויחשצו שמפי אנשים שמע זה השם, לכן הולך לפרש
להם הענין כולו, ולהסיר מסוה הצושה מעל פניהם, והוא אמרו אני יוסף אחיכס וכו' (ממחר"י
אנרנאל): נבהלו מפניו, מפני הצושה: (ד) אשר מברתם, וצזה תדעו שאני יוסף צלי כפק

גען ניכט פֿערדריסען, דאס
איהר מיך היהער פֿער-
קויפֿט האט; דען צור
ערהאלטונג דעם לעבענס
האט מיך גאָטט פֿאַר אייך
הער געזענדעט: (ו) דען
יעצט זינד שוין צווייג
יאהרע הונגערסנאָטה
אים לאנדע. עם ווערדען
נאָך פֿינף יאהרע קאָמ-
מען, אין וועלכען ווערער
פֿפֿליגען נאָך ערנדטען זיין
ווירד: (ז) דארום האט
מיך גאָטט פֿאַר אייך
הערגעזענדעט, אייך איין
בלייבען אים לאנדע צו
פֿערשאַפֿען, אונד אייך
ביים לעבען צו ערהאל-
טען, דורך איינע ראָסע
ערדעטונג: (ח) ניכט
איהר האבט מיך היהער
געזענדעט, זאָנדערן גאָטט,
ער האט מיך דעם פרעה
צום פֿאטער געזעטצט,

וְאֵלֶּי-יָחֹר בְּעֵינֵיכֶם כִּי-מָכַרְתֶּם אֹתִי
הִנֵּה כִּי לְמַחִיָּה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים
לְפָנֵיכֶם: (ו) כִּי-זֶה שְׁנָתִים הָרַעַב
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חֲמִשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר
אֵין-חָרִישׁ וְקָצִיר: (ז) וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים
לְפָנֵיכֶם לַעֲשׂוֹם לָכֶם שְׂאֵרִית בְּאֶרֶץ
וְלִהְיוֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה: שְׁלִישִׁי
(ח) וְעַתָּה לֹא-אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי
הִנֵּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁלַחְנִי לְאָב לְפָרְעָה
וּלְאֲדֹנָי לְכָל-בֵּיתוֹ וּמִן-שָׁל בְּכָל-אֶרֶץ
מִצְרַיִם: (ט) מִהֲרֹי וְעָלוּ אֶל-אָבִי
וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנִךְ יוֹסֵף

ת"א כי זה ע"ז ט', ז':

זיינעם גאנצען הויזע צום הערדן, אונד איבער דאז גאנצע לאנד מצרים צום העררשער:
(ט) איילעט, געהעט צו מיינעם פֿאטער הינויף אונד שפרעכט צו איהם, זאָ האט דיין זאָהן

רשי

(ו) כי זה שנתים הרעב.
עצרו משכי הרע: (ח) לאב.
לחנר ולפטרון: (ט) ועלו

באור

שלא ידע איש צמירתו
ושלחי לחיכם זולתנו כי
הקיימים לא ידעו שלחי
לחיכם (ר"ע ספורנו),

תרגום אונקלוס

זְבִינְתוֹן יְתִי הִלְכָא אָבִי לְקִימָא שְׁלַחְנִי יי לְקִדְמִיכוֹן: (ו) אָבִי
דְּנִן תְּרִמִּין שְׁנִין בְּפָנָא בְּנֹי אֶרְעָא וְעוֹד חֲמִשׁ שָׁנִין דִּי לִירָא
זְרָעָא וְחֻצָּדָא: (ז) וַיִּשְׁלַחְנִי יי לְקִדְמִיכוֹן לְשִׁנְיָאָה לְכוֹן שְׂאֲרָא
בְּאֶרְעָא וּלְקִימָא לְכוֹן לְשִׁיזְבָא בְּבָתָא: (ח) וְכַעַן לֹא אֲתוֹן
שְׁלַחְתוֹן יְתִי הִלְכָא אֶלְהֹן מִן קִדְם יי וַיִּשְׁלַחְנִי לְאָבָא לְפָרְעָה
וּלְרַבּוֹן לְכָל אָנָּשׁ בֵּיתָהּ וּשְׁלִיט בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:
(ט) אֲזַחֵר וְסָקִי לְבוֹת אָבָא וְתִימְרוֹן לִיה בְּדִגְנָא אָמַר בְּרִךְ יוֹסֵף

וכן פי' עכר"י סדרגלל: (ה) כי למחיה, להיות לכם לחיה, והקצ"ה עשה כל זאת לעוצתכם:
(ו) כי זה שנתים הרעב, עצרו משכי הרעב: (ז) ולהחיות לכם, ר"ל שתכם, ויש לפרש
לכם כמשמעו ולהחיות נשיכם ועפכם שהם השארית אשר לכם: לפליטה גדולה, להיות לכם
פליטה גדלה מן הרעב: (ח) ועתה לא אחם שלחתם, הנה צדקותכם תכלית חלכי שלא היה
מושב צולת חלה הסנות הקידמות אין ספק שהסנות הקודמות היו ג"כ צדקות חלכי לסנצ זה
התכלית (ר"ע ספורנו): כי, חלל, כרוז כי הצל אחד מלת לא, כמ"ס הדשנ"ס צפ' ויול
על ויאמר לא כי נחקת (לעיל י"ח ט"ו), ונשאר מקומות: האלהים, שלחני, ור"ל מה' הית'
המכירה, ולא תתחצצו זה, וכן תיז"ע: לאב פרעה, למודה וליועז לחלך, ולא יעשה דנד
צלתי עלתי כמו הצן הנסמך תמיד על עלת האצ: ולאדון לכל ביתו, ממונה על הכנית:
ומשל בכל ארץ מצרים, להנהיג עניני העמים: (ט) מהרו, שלא ילטער יותר: ועלו,
המהלך ממלרים לא"י נקרא עליה לפי שהיא גבוה ממנה, ומא"י למלרים נקרא ירדה: אל
חעמד, כמו חמ"א וז"ל לא תתעכז, וכן מתורגם צל"א: (י) וישדת בארץ גשן, הו' יוסף

שִׁמְנֵי אֱלֹהִים לְאֶדוֹן לְכָל־מִצְרַיִם רָדָה
אֲדִי אֶל־תַּעֲמֹד: (י) וַיֵּשְׁבֶת בְּאֶרֶץ־
גִּשְׁשׁ וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבְנֶיךָ וּבְנֵי
בְנֶיךָ וַצֹּאנֶךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לְךָ:
(יב) וְכָל־כְּלִיתִי אֶתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חֲמִשָּׁה
שָׁנִים רָעַב פֶּן־תִּוְרַשׁ אֶתְּךָ וּבֵיתְךָ
וְכָל־אֲשֶׁר־לְךָ: (יג) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת

ת"א והנה מגלה ע"ז, ז':

יוסף געשפרטעכען: גאט
האט מיך צום העררן
איבער גאנץ מצרים גע-
זעמט, קאממע צו מיר
העראב, האלטע דורך ניכט
אויף! (י) דוא וואללסט
אויס לאנדע גשן וואָהנען,
דאמיט דוא מיר נאהע
זייעסט, דוא, דייענע קינ-
דער, אונד, קינדעסקינ-
דער, דיין קליינעס פֿיה:
דינרפֿיה, אונד אללעס
וואס דוא האסט:
(יב) דאזעלבסט ווערדע
איך דורך פֿערפֿלעגען, דען
ניכט פֿערדערבעסט מיט
דיינעם הויזע אונד אללעס וואס דוא האסט: (יג)

עם ווירד נאך פֿינף יאהרע הונגערסנאָטה זיין, דאמיט דוא ניכט פֿערדערבעסט מיט דיינעם הויזע אונד אללעס וואס דוא האסט: (יג) איירע אייגענע אויגען זעהען.

רש"י

תרגום אונקלוס

אל אבי. א"י גנוה מכל
האללות: (יא) פן תורש.
דלמא תתמסכן לשון תודים
ומעשיר: (יב) והנה
עיניכם רואות. זכור

שִׁמְנֵי יַי לְרִבּוֹן לְכָל מִצְרַיִם חוֹת לְחֵי לָא תַחֲשָׁב: (י) וְחִיתָב
בְּאַרְעָא דְגִשְׁשׁ וְחֵי קָרִיב לִי אַתָּה וּבְנֶיךָ וּבְנֵי
וְכָל דֵּי לְךָ: (יב) וְאִיזוֹן יְתָךְ תִּפְּן אַבִּי עוֹד חֲמִשָּׁה שָׁנִין בְּפִסְנָא
דְּלִמָּא תִשְׁתִּיאי אַתָּה וְאַנְשֵׁי בֵיתְךָ וְכָל דֵּי לְךָ: (יג) וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוּת

באור

יודע זאציו שלא ידע לעמוד צאדן מצרים אשר שם הצירה לצלכות על כן שלח לו מעתה כי
צאדן גשן יושצו (הרמז"ן). ויתכן שהודיע לו שיושיצו צמחחר האון שהיא און גשן, וכאשר
אמר פיעה צמיטצ הארץ הושצ את אציק ואת אחיק ישצו צאדן גשן ובו' (להלן ת"ז ו'): אתה
ובניך, מהווד צפסוק העליון דדה אלי אתה וצניך וצניך וצאדן וצאדן וכל אשר לך (הרמז"ן)
ולא ידעתי מה הכריחו לזה גם כגינת הס"פ שצמלת תעמוד לא הסכי' לזה. כי הי' ראוי להיות
פסוק אחד ומלת אלי צעעס פפסיק ויתר מן תעמוד, או מלת אלי צס"פ, ולכן המתרגם
האשכנזי תרגם ככזו ששצ אתה וצניך וצניך על וישצת צאדן גשן: (יא) פן תורש,
תתגרש מן האון על ידי רעצין, כמו והורשתם ואצדהם פהר (דברים ט' ג'), מגזרת ירש יאמר
תורש, מן יקס יאמר חוקס צו (שס ז' כ"ה), הרשצ"ס, והרשצ"ע כתצ כמו תכרת וכן להודיש
גייס (שס ד' ל"ח), אצל צאמת גם להודיש הוא לשון גידוש ושלוח. אצל דס"י פי' מלשון רשות
ומסכנות, כי נחלא מהענין הזה צכתוצ צג' שרשים, כפידים רשו (מהלים ל"ד י"א), שרשו
רוש, כי תאמר אדום רששו (מלכני א' ד'), שרשו רשש, הי' מודיש ומעשיר (שמואל א' ז' ז'),
שרשו ירש, וכולס ענין הדלות והמסכנות, וכן פי' הרד"ק צשרשים, ור"ע ספורנו, והוא הנכון,
כי מה טעם לומר שילא מן הארץ, כדי שלא יגרשו הערצון מעס, והלא גם עתה צצואו
מצרימה גודש תארו ע"י הרעצין, ועוד שלשון גידוש ושלוח לא יפול כי אס על הפועל הצחירי,
והמתרגם האשכנזי שתרגם (פֿערדערבסט), תרגם לפי הכוונה, ולכן הרמז"ן ואמר פן תירש
אתה וציתך דרך כצוד כי לאסיו אמר כי למחיה שלחני אלהים לפניכם ולשום לכם שארית שהיו
מתים ולא ישאר להם שארית אצל לאציו לא רצה לאמר כן ואמר שאלס תתעכצ צאדן כניצן
תורש כי אכי לא אוכל לשלוח לך לארץ כנען לחס דצ מגנזי המלך כי יחשדו אותי שאני מוכדו
שס לעשות לי שס אונדור כסף ולשוצ אל ארצי ואל מולדתי וצצואלס וידעו כי אתס אצי ואחי
יתן לי המלך רשית עכ"ל: (יב) ועיני אחי בנימין, שלא ידע צמכירתי: כי פי המדבר אליכם,
צלשון הקדש צלי מלין זה דעת המפרשים (רש"י והרשצ"ס והרשצ"ע ור"ע ספורנו), והוא
תרגם אונקלוס (ויצ"ע והמתרגם האשכנזי), ויתכן שאמר להם כך לאמתלא ולפיוס כי איננה
רשיה סידנר אדס מוד צמכירי לשון הקדש כי על דעתו הוא שפת כנען וצצו צמכירי יודעים

וְעִינֵי אָחִי בְּנִימִין כִּי־פִי הַמְדַּבֵּר
אֵלֵיכֶם: (יג) וְהוֹדֵתֶם לְאָבִי אֶת־כָּל־
כְּבוֹדִי בְּמִצְרִים וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר רָאִיתֶם
וּמְהֵרָתֶם וְהוֹדֵתֶם אֶת־אָבִי הַגָּדוֹל:
(יד) וַיִּפֹּל עַל־צוּאָרֵי בְּנֵי־מִן־אָחִיו וַיִּבְדֹּק

זָק וַיֵּא דִּיא אוֹיגֶען מִיִּנֶעם
ברודערס בנימין, דאס
מִיין מוֹנֵד זעלבסט מיט
אײך רעדעט: (יג) איהר
קאָנט אלזע מִיִּנֶעם פֿאַ־
טער ערצעהלען, אללע
מִיִּנֶע עהרע אין מצרים,
אונד אללעס וואס איהר
געזעהען האבט; איילעט!
אונד ברינגט מִיִּנֶען פֿאַ־
טער היהער: (יד) ער
פֿיל זיינעם ברודער בנימן אום רען האלז אונד וויינטע,

תולדות אהרן ויפל מגלה סס:

פֿיל זיינעם ברודער בנימן אום רען האלז אונד וויינטע, אונד בנימן וויינטע

תרנום אונקלוס

רש"י

חֲזִין וְעִינֵי אָחִי בְּנִימִין אֲדִי בְּלִישְׁנָבוֹן אָנָּה קָמַלִיל מַכּוֹן:
(יג) וְיַחְחִוּוֹן לְאַבָּא יִתְּ כָּל יְקָרִי בְּמִצְרִים וְיִתְּ כָּל דִּי חֲזִיר־מִן
וְתוֹחוֹן וְתַחְתּוֹן יִתְּ אָבִיא תְּלָקָא: (יד) וַיִּפֹּל עַל צוּאָרֵי דְבְּנֵימִין
אֶת כָּלס יחד לומר שגםם שֶׁאֵין לוֹ שְׂנֵאָה עַל צְנִימִין אֶחָי שֶׁהָיָה לֹא הָיָה צְנִימִיתִי כִּךְ אֵין צְנִי
שְׂנֵאָה עֲלֵיכֶם [מְבִילָה י"ז]: (יד) וַיִּפֹּל עַל צוּאָרֵי בְּנִימִין אֶחָיו וַיִּבְדֹּק. עַל שְׁנֵי מַקְדָּשֹׁת
שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת צִחְלָקוֹ שֶׁל צְנִימִין וְסוּפֹן לִיחְדָּד: וּבְנִימִין בָּכָה עַל צוּאָרָיו. עַל מַשְׁכַּן שִׁילָה
שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת צִחְלָקוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְסוּפֹן לִיחְדָּד: (ולעד"ן דיוקוֹ שֶׁל רִש"י דְּצִוּוֹסָּף כְּתִיב וַיִּפֹּל
וַיִּנָּךְ תְּדַתִּי מִשְׁמַע אֲשֶׁנִּי מַקְדָּשֹׁת וְלִכְן עָשָׂה צ' פְּעִילוֹת ע"ז הַדְּמוּ. מַשְׁא"כ צְנִימִין דָּלָא כְּתִיב
דִּק וּצְנִימִין צָכָה פְּעוּלָה אֶחָת מִלָּא דְמוּ דִּק עַל חֲרָצֵן אֶחָד וְעִיין צְנִימִימִין ת"י שֶׁסָּס הוּא צִדְדִּין

באור

אֶתוֹ כִּי קְרוֹצַ הוּא וְאֵף כִּי הַמוֹשֵׁל שְׂדֵדִךְ הַמַּלְכִּים וְהַמוֹשְׁלִים לְדַעַת הַלְשׁוֹנוֹת וְכִמוֹ שְׂתַדְלָא
צְנִימִימִין שְׂתַדְלָא צְנִימִימִין הַקֹּדֶשׁ חֲלוּס חֲלָמְתִי וְתַפְעֵס דְּרוּחִי לְדַעַת אֶת הַחֲלוּס (דְּנִימִימִין צ' ב'),
צְנִימִימִין שֶׁהָיוּ שֶׁסְּחִימִימִין וְאֶשְׁפִּימִין וְכַשְׁפִּימִין וְכַשְׁפִּימִין מַלְשׁוֹנוֹת דְּצִימִין וְיִשְׁדָּלָל וְכָלס יִצְיִנוֹ אֶתוֹ
וְהָס עָנוּ לוֹ צְנִימִימִין, וְיִדְּדִירוּ הַכַּשְׁפִּימִין לְמֶלֶךְ אֶרֶמִיית (סס ד'), כִּי הָס הָיוּ הַקְּרוֹצִים אֶלָּו הַיּוֹשְׁפִימִין
רַשְׁוֹנָה צְנִימִימִין וְלֹהֶס הָיָה הַרְשׁוֹת לְדָדֵר אֶל הַמֶּלֶךְ וְעוֹד כִּי כֹאשֶׁר צָא יוֹסֵף מִשֶּׁס לְפָאָרִים יִצְאֻ
דְּצִימִין וְיִוֹתֵר הָיָה לֹהֶס דְּרֹאִיָּה צְהִימִימִין שְׁמוֹ וְעִינֵן הַמְּכִירָה אֶת יוֹסֵף אֶחָיכֶם אֶשֶׁר מַכְדָּתֶם אֶתִּי
מִלְּנִימִימִין (הַרְמִימִין), וְלִדַּעַתִּי אֵין דְּצִימִין מוֹכְרִים כִּי אֶחָד שְׁנִפְדְּרוּ צוּמִי הַהַגְדֵּל וְנִתְּצִימִין לְשׁוֹנֶס
עַד שְׁנִחְלָקוֹ לְלִשׁוֹנוֹת דְּצוֹת, נִשְׁאָרָה לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ צִיד עֶצֶר וְזַעַר, וְלִכְן נִקְדָּשְׁתָּ ב"כ לְשׁוֹן עֶצֶרִים
אֶל ע"ס אֶנְדִּירֶם חֲדַעַר שֶׁהָס מַעֲצֵר הַנִּבֵּר, אֶלָּל מְדוּעַ תִּשְׁאָר לְצִימִין כְּנַעַן וְלֹא לְמַלְכִּים, וְשִׁנִּימִין
הַמֶּה צְנִי חֶסֶם, נֶס עִי הַבִּיד לוֹ שְׁנִימִימִין דְּצִימִין צְנִימִין הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּל כּוֹתֵב הַסֵּפֶר הַעֲתִיק
דְּצִימִין לְלִשְׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְהַסְנָה שְׁנִתֵּצַ כְּדִי שְׁכָלס יִצְיִנוֹ אֶתוֹ, אִינִי מַכְדָּתִי כָלָל, כִּי לֹא יִדְּדֵר
הַמֶּלֶךְ צְנִימִין אֶחָד לְמַעַן יִצְיִנוֹהוּ, אֵךְ יִדְּדֵר צְנִימִין, וַיֵּשׁ לוֹ מַתְּרַגְמִימִין וְמַלְיִימִין דְּצִימִין יִמְלִימִין
דְּצִימִין לְכָל אִישׁ וְאִישׁ כְּלִשְׁוֹנוֹ, וְת"ס כִּי כֹאשֶׁר צָא יוֹסֵף לְמַלְכִּים יִצְאֻ דְּצִימִין, זֶה אֶתֵּת כִּי יִצְאֻ
דְּצִימִין שְׁמָה מַלְכִּימִין אֶחָדֹת אֶשֶׁר יִכִּירוּ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּל דְּרֹאִימִין פֶּה הִיטָה צְנִימִין שְׁעֵר עֵתָה
לֹא דְּצִימִין עֵתָה כ"ס ע"י מַלְיִין וְלֹא הַבִּיד לְשׁוֹנֶס, וְאֵף אִס צְנִימִין לֹא הִיטָה כ"ס תַּחְצוֹל מַכְּמוֹ
שֶׁלָּא יִכִּירוּהוּ שְׁהוּא יוֹכֵף, עִכ"ז הַתַּחְצוֹלָה עֲלֵמָה הִיא דְּרֹאִיָּה שְׁהוּא יוֹסֵף, וְלִשְׁוֹן הַרְשִׁימִין וְלִפִּי
עִיקָר פְּשׁוּטוֹ, צְנִימִימִין שְׁתַּלְמִירוֹ לְאֶצִי לֹא מִפִּי שְׁמוּעָה שְׁשִׁעַתֶּם מַלְכִּים שְׁהָיָה אֶתֵּם צְנִימִימִין
דְּרֹאִימִין וְתַכִּירִים כִּי אֶתִּי יוֹסֵף אֶחָיכֶם מַדְּדֵר אֶלִיכֶם, וְלִפִּיכֶן וְהַגְדָּתֶם לְאֶצִי אֶת כָּל כְּצוּרִי צְנִימִימִין
וְאֶת כָּל אֶשֶׁר דְּרֹאִימִין עִכ"ל: פִּי, הָסֶס הַנִּפְדֵּד פֶּה, וְצְנִימִימִין מַשְׁתַּנָּה הַס"ס לִי"ד, צִין לִיחִיד
כְּמוֹ פִי לְדִיק (מַהֲלִיכִים ל"ז ל'), וְצִין לְרִצִּים כְּמוֹ וְפִי דְּשַׁעִים (מַשְׁלִי י' ו'), וְצְהִתְחַצֵּר הַיּוֹד
הַזֹּאת עִס הַיּוֹד שֶׁהִיא לְסִימִין הַמַּדְּדֵר צְעֵדוֹ כְּמוֹ כֹאן, דְּרֹאִי לִהְיוֹת צְנִימִין יוֹדִי"ן, וְהַכְּדֵר הַלֶּחֶת
לְהַקֵּל עַל הַלְשׁוֹן: (יג) אֶת כָּל כְּבוֹדִי, לֹא יִדָּאָה לְצוּר כִּי יֵשׁ כֹּחַ וְיִכּוֹלֵת צִידִי לְהִיטִיב לוֹ
(הַרְשִׁימִין): (יד) צוּאָרֵי, שְׁהוּא לוֹד, וְהַלְלִי"ף לְמַכְּ, וְלֹא תַפּוּל הַלְלִי"ף אֵף כְּשִׁהוּ"וֹ צְנִימִין שְׁתַּדְלָא

וּבְנֵימָן בָּכָה עַל-צִיּוֹנָאֲרִיו : (טו) וַיִּנָּשֶׁק
לְכָל-אֶחָיו וַיִּבְכּוּ עִמָּהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ
אֶחָיו אִתּוֹ : (טז) וְדָקַל נִשְׁמַע בֵּית
פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֶחָי יוֹסֵף וַיֵּיטֵב
בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו : (יז) וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל-יוֹסֵף אָמַר אֶל-אֶחָיֶךָ זֹאת
עֲשׂוּ מִעַנּוֹ אֶת-בְּעִירְכֶם וּלְכוּ-בָאוּ

אויך אן זיינעם האלוע :
(טו) ער קיסטע אללי
איינע ברידער, אונד ווייני-
טע אן איהנען; הערנאך
רעדעטען זיינע ברידער
מיט איהם : (טז) דאוגע-
שרייא ווארד אים הויזע
פרעה'ס געהאָרט, יוסף'ס
ברידער זינד אנגעקאָמ-
מען! דיזעס געפֿיל אין
דען אויגען פרעה'ס, אונד
אין דען אויגען זיינער בע-
דיענטען : (יז) פרעה ליט
דעם יוסף זאגען, זאגע צו
דיינען ברידערן, טהוט דיזעס! בעלארעט אייער פֿיה, אונד געהעט! רייזעט אין דאז לאנד כנען:

תרגום אונקלוס

רש"י

דרש : (טו) ואחרי כן.
מאחר שדלוהו צוכה ולכו
סלס עמהם: דברו אחיו
אתו. שמתחילה היו צושים
ממנו: (טז) והקול נשמע

אֶחָיֶיהָ וּבָבָא וּבְנֵימָן בָּכָא עַל צִיּוֹנָאֲרִיהָ : (טו) וַיִּנָּשֶׁק לְכָל אֶחָיֶיהָ
וּבָבָא עַל-יָהוֹן וּבִתְרָא בֶן-מִלְכָּאֵי אֶחָיֶיהָ עִמָּיהָ : (טז) וְדָקַל אֲשַׁתְּמַע
בֵּית פַּרְעֹה לְמִימַר אֶת-יוֹסֵף וְשִׁפְרָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
עֲבָדָיֶיהָ : (יז) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אָמַר לְאֶחָיֶיךָ דָּא עֲבִידוּ מִעַנּוֹ

באור

זה המסך כמו צמלת לוארי לואריכם, רק צ' פעמים נמלאו שנפלה זהם האלף, והם מזרחיך
(ט"ה ד' ט'), צוּרם (נחמיה ג' ה'), ע"פ המסרה רצתי צורך לז"י (דלל כהרצ"ע
פה, והרד"ק צמדשים שרש לור שכתבו מזרחיך מלא א'): (טו) ואחרי כן, אחרי אשר שז
רוחם אליהם ונתקדשה דעתם על ידי הצני: דברו אחיו אתו, שמתחלה לא היו יכולים לדבר
מרוצ הצושת והצהלה: (טז) והקל נשמע בית פרעה, כמו צצית פרעה וזהו לשון צית ממם
(רש"י), לפי שכלן כתיב נשמע לשון נפעל, משל"כ למעלה (צפסוק צ'), שכתוב וישמע לשון
קל, ולא נזכר מי השומע, לכן מפרש שצית פרעה הם השומעים והם אנשי צית פרעה:
וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו, שמחו צמחתו של יוסף מרוצ אהבתם לו, ורצונו עוצדיה
ספורנו כתב שחשצו שמכאן ואילך תהיה השגחת יוסף על הארץ לא בהשגחת גר מנהיג אלא
בהשגחת מזרח תושב לשנת צארץ הוא וזרעו ולזה יסביח צכל לצ להטיצ לארץ וליושציה: (יז) שענה
פירוש עמסו וכן תרגום תחת משלו (שמות כ"ג ה'), תחות טועניה וצדצרי רצותינו ז"ל כדי
שתהא עגלה מהלכת וטעונה אצנים, לו יהיה פירוש טענו ענין דקירה שדוקרין הצהמות
צדרצן שלהם ללכת מהרה כן פירשו א"ל ז"ל ודמכו ללשון הערצ שאומר לטע"ץ אל חמ"ר
כלומר דקור החמר צדרצן למהרו, וכן מטעני חרצ (ישעיה י"ד י"ט), מזוקרי חרצ (הרד"ק
צמרשים שרש טען), וכן תרגום רצ סעדיה צתרגומו הערני שעל התורה, והרצ"ע פי' שימו
משל כפי' הא' של הרד"ק, וכן מתורגם צל"א, ומלת טענו לזוי מצנין הקל, והטי"ת דלויה
להיות חדוקה ע"ת פקדו, וצאה פתוחה להרחצת העי"ן, והרצ"ס כתב שהיא מצנין הדגוש
והעי"ן אינה מקצלתו והיה דלוי להיות פ"א הפעל צקמץ לתשלום הדגש, רק נפתחה שלא
יתערצ עם העצר, גם מלאנו רצים שלא נשלים צהם הדגש והם ידועים, שאלם היטה מן הקל
כמו דחקו מעל ה' (יחזקאל י"א ט"ו), וישחטו הפסח (שמות י"ג כ"א), תהיה הצהמה טעונה
לא טוענת עכ"ד, ואין הטענה הזאת נכונה לדעתי, כי אם תדקדק תמלא שאין לשון טעניה
כופל על נשיאת המשל, כי אם על הנחתו על הצהמה, ולכן לא יתכן לומר שהצהמה טוענת,
כי הטוען הוא האדם נותן המשל עליה, ואולם הצהמה טעונה, כל עוד שהמשל עליה (וכן
אמרו חז"ל עגלה טעונה, ספינה טעונה), כי היא הפעול ע"י הדצר הכתון עליה, על כן

(יח) נעהמט איירען פֿאַ-
קיער, אונד איירע הויז-
לייטע אונד קאממט צו
מיר; איך ווילל אייך דאז
בעסטע פֿאַן מצרים איינ-
געבען, אונד איהר זאָללט
פֿאַם פֿעמט דעם לאנדעם
צעהרען: (יט) דוא האסט
דען בעפֿעהל, דיזעם
טהוט פֿערנער: נעהמט
אייך אויס דעם לאנדע
מצרים וואגען פֿיר איירע
קינדער אונד פֿרויען, זאָ
קאָננט איהר איירען פֿאַ-
טער אויפֿנעהמען, אונד
היהער קאָממען:
(כ) לאסט אייך ניכט לייד

אֶרְצָה כְּנָעַן: (יט) וְקָחְוּ אֶת-אֲבִיכֶם
וְאֶת-בָּתֵּיכֶם וּבָאוּ אֵלַי וְאֶתְנָה לָכֶם
אֶת-טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָכְלוּ אֶת-חֶלֶב
הָאָרֶץ: רביעי (יט) וְאֶתְהָ צוֹיְתָה זֹאת
עֲשׂוּ קָחְוּ לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגֻלוֹת
לְטַפְּכֶם וּלְנָשֵׁיכֶם וּנְשֵׁאתֶם אֶת-
אֲבִיכֶם וּבָאתֶם: (כ) וְעֵינֶיכֶם אֶל-תַּחֲסִם
עַל-כְּלִיכֶם כִּי-טוֹב כָּל-אֶרֶץ מִצְרַיִם
לָכֶם הוּא: (כא) וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

זיין, וועגען איירער גערעטהען, דען דאז בעסטע פֿאַן מצרים זאָלל אייער זיין: (כא) דיא קינדער

רש"י

תרגום אונגלוס

בית פרעה. כמו צניח
פרעה וזהו לשון צית ממש:
(יז) טענו את בעירכם.
תצוה: (יח) את טוב
ארץ מצרים. לרץ גושן.
ניצל ואינו יודע מה ניצל
סופה לעשותה כחלולה
סלין צהדגים: חלבה ארץ.
כל חלצ לשון מיטצ הוס:

יֵת בְּעִירְכֶּם וְאֶזְיִלוּ אֲזִילֵי לְאַרְעָא דְכְּנָעַן: (יח) וְקָדְרוּ יֵת
אֲבוֹכֶם וְיֵת אֲנָשׁ בְּתִירֶזֶן וְאֶתִי לְוִי וְאֶתִי לְכֹזֵן יֵת טוֹב אֶרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְיִתְיַכְלוּן יֵת טוֹבָא דְאַרְעָא: (יט) וְאֶתִי מִסְפָּדָא דְאֵי עִיבִירוּ
סְבִי לְכֹזֵן מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם זְגָלָן לְטַפְּלִיכֶם וּלְנָשֵׁיכֶם וְחִפְלוּן
יֵת אֲבוֹכֶם וְיִתְיַחֲזוּ: (כ) וְעֵינֶיכֶם לָא תַחֲסִים עַל בְּגִיכֶם אֲבִי טוֹב
כָּל אֶרְעָא דְמִצְרַיִם דִּילְכֹזֵן הוּא: (כא) וַיַּעֲבְרוּ בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

(יט) ואתה צויתתה. מפי לימד להם: זאת עשו. כך אמר להם

באור

לא יאמר טענו את התצוה, כי אין התצוה טעונה, ולרץ לומר טענו את צעירכם צתצוהם
או ע"י תצוה, כי המשל הוא הכלי שעל ידו עושים את הצהמה, ולפי דברי חלה גכ צאור
הרד"ק שפי' עמסו, אינו לפי הכוונה הפרטית של השדש הזה, כי הפעל של שדש עמס הוא
המשל, ולכן נאמר ויעמס איש על חמרו (לעיל פ"ד י"ג), ולא את חמרו, אצל הכוונה היא
ויעמס איש את משלו על חמרו, ואולם יתכן לומר ויטען איש את חמרו, כי החמור הוא פעול
הטעינה, וכן צכל המקרא תמלא שדש עמס מחוצר עם הצהמה צמלת על, ושדש טען תמלא
פה צמלת את, וצל"ל יחודגס שדש עמס (ז"ח לחטט חיפולדען), ושדש טען (דח) פ"ה
בינלודען): בעירכם, צהמחנס, תרגום צהמה צעיר: (יח) את טוב ארץ מצרים, לרץ
גשן (רש"י): חלב הארץ, כל חלצ לשון מיטצ הוא (רש"י), וכן ת"ל טועל דלדכס, ולפי
שהחלצ מנהר הצד קראו למצהר כל דער חלצ ע"ד ההשאלה: (יט) ואתה צויתתה, מפי לומר
להם. זאת עשו, כך אמר להם שצדשותי הוא (רש"י וכן פי' ר"ע כפידנו), והרד"קס פי' כי
יוסף לווה מפרעה שלא יולאו עגלות ממלרים צתצוה כדי שלא תחסר הצוה ממלרים ולמד
לו פרעה אף על פי שאתה לויתתה צזה אמר לחיך שיקחו להם עגלות ויענינום תצוה וצוהם
יהיו להם לשאת טפס ונשיהם, ויורה על זה מה שכתוב להלן ויתן להם יוסף עגלות על פי
פרעה כי צלל רשות לא היה יכול לתת להם עגלות, וקרוצ לזה פי' הרשצ"ס. קחו לכם
מארץ מצרים עגלות, כי כשיראה העגלות מוכנות שלוחות מלחנו לא יצא כל כך מקום
לדחות ולמאן יכן הורה אחר כך צאמרו וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אמו ויאמר
ישראל חלכה וצאמרו (ר"ע ספידנו): (כ) ועינכם אל תחם, מנהב לשון הקדש לסמוך החמלה
צרוצ אל העין וטע"פ שכן החמלה צעין אלא צלל למי כי לרשות וטעין תהיה הצמלה צלל:

וַיָּתֵן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי פֶרְעָה
וַיָּתֵן לָהֶם צִדָּה לַדֶּרֶךְ: (כג) לְכֻלָּם נָתַן
לְאִישׁ חֲלָפוֹת שְׂמֹלֹת וּלְבָנִימָן נָתַן
שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחֲמִשׁ חֲלָפוֹת
שְׂמֹלֹת: (כד) וּלְאָבִיו שָׁלַח כֹּזָאֵת
עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נִשְׂאִים מִטּוֹב מִצְרַיִם
וַעֲשָׂרָאֵת נִשְׂאֵת בָּר וּלְחָם וּמִזֶּן
לְאָבִיו לַדֶּרֶךְ: (כה) וַיִּשְׁלַח אֶת־אָחִיו

ישראל'ס טהאטען דיזעס,
יוסף גאב איהנען וואגען,
אויף פרעה'ס בעפעהל:
ער גאב איהנען אויך
צעהרונג אויף דיא רייזע:
(כג) אללען ברידערן
שענקטע יעד פערנער,
יערעס איין פאאר עהרענ-
קליידער, דעם בנימן
אבער, שענקטע ער
דרייזיג הונדערט זילבער-
שטיקקע, אונד פינף
פאאר עהרענקליידער:
(כד) זיינעם פאטער שיק-
טע ער וויא פאלגט: צעהן
עזער, בעלאדען מיט
דען בעסטען זאכען אויס

תולדות אהרן ולבנימן סס סס ז': ולאביו סס סס ז':

מצרים, אונד צעהן עזעלינגען בעלאדען מיט געטריידע, געבאקקענעם ברוד, אונד
אנדערן שפייזען, פיר זיינען פאטער צור רייזע; (כה) בעגלייטעטע זיינע ברידער, אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

סדרותיו הוא: (כג) שלח
כזאת. כחשזון הזה. ומהו
החשזון י' חמורים וגו':
(כד) שאלת כזאת
המיותדת וזכך הדמיון
תודה על כי מעולם לא
שלח לו י' חמורים וי'

ויהי להן יוסף עגלות על
לְאִישׁ חֲלָפוֹת יָחַב לְגִבּוֹר אֲצִטְלִין דְּלִבּוּשִׁין וּלְבָנִימָן יָחַב
חֲלָת מָאָה סְלָעִין דְּכֶסֶף וְחֲמִשָּׁא אֲצִטְלִין דְּלִבּוּשִׁין: (כג) וּלְאָבִיוֹהִי
שְׁלַח בְּדִין עֲשָׂרָא חֲמֹרִין סְעוּגִין מִטּוֹב מִצְרַיִם וַעֲשָׂרָא אֵתָנָן
סְעוּגִין עֲבֹר וּלְחִים וּזְרִין לְאָבִיוֹהִי לְאִרְחָא: (כד) וַיִּשְׁלַח יוֹסֵף

סתונות רק הכי קאמר קדא ולאציו שלח צעגלות כזאת וגו' כלומר כחשזון הזה שהיא משל י'
חמורים וי' סתונות והשתל' א"ש דלא מלינו נכתב אלף וידא את העגלות ולא שום חמורים וסתונות
וק"ל נשם הגאון מהר"ל: משוב מצרים. מלינו צגע' ששלח לו יין יסן שדעת זקנים נוחה הימנו.
וע"ס גדיסן של פול: בר ולחם ומזון. כתרגומו. ליפתן (כך מידסת דל"ס): (כד) אל תרגו

באור

(כב) לאיש, לכל איש ואיש: חלפות שמלת, מלצושים אין זה כמו זה והפחות שתיים, ול"ת
לנעיל דלנושין, וכן תיז"ע, ומלת חלפות ענינו החדשות התמורה, מענין ויחלף שמלתיו
(לעיל מ"א י"ד), ויהי ענינו זוג צגדים חדשים ומשצחים הראויים להחליפם לעת הצורך:
(כג) שלח כזאת, כחשזון הזה ומהו החשזון עשרה חמורים וגו' (דל"י), והוא הנאמר היותר
מבוק עם פלטות הכתוב, ומה שדקדק עליו הרמב"ם ז"ל, שאינו נכון שידמו על החשזון,
וכדאם שכוונתו שהיה לו לומר כזה צלשון זכר כזר הודעתין דרך הנשון צצוא התואר צלי
השתואר, להשתמש צמסקל נקצה, ויהיה כזאת כמו (וויח פתגוט), וכן ת"ס, ויז"ע תרגם
דודן נדן, וכתב הרמב"ם שהזכיר חמורים וסתונות כי המסל ונושאי המסל הכל שלח לו
והמנהג לשלוח זכרים ונקבות כאשר עשה אציו: בר, דגן: ולחם, אפיו: ומזון, שאר דברים
שהם מזון לאדם: (כד) וישלח, כל לשון לווייה משקל דגש, ולשון שליחות של חזר משקל דפי
(הרמב"ם), וד"ע ספורנו פי' וישלח את אחיו, פטרו ונתן להם רשות, כמו שלחתי כי עלה
השחר (סס ל"ז כ"ז), שלחתי ואלכה לאדני (סס כ"ד כ"ו), ויהי השליחות שאינה של חזרה
הצאה תמיד צמסקל הכנז, אף אם אין עמה לויה, כמו וישלח את הערצ (סס ח' ז'), ושלחה
מנימו (דברים כ"ד ח' ו'), שהם לשון פיעודין לסודם ולילך לדרכם, ולכן גם פה אף שהיה
למן יוסף שיסעו עם אביו וצני ציתם, עכ"ל השלחתי א' זה צמסל, דף פיעודין לשלחם,

וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך:
(כה) ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען
אל יעקב אביהם: (כו) ויגדו לו
לאמר עוד יוסף חי וביהוא משל

ויהא ריזוטען; ער שפראך
צו איהנען, פֿירכטעט
אייד נישט אויף דער ריזע!
(כה) ויהא גינגען הינויף
פֿאַן מצרים, אונד קאמען
אין דאז לאנד כנען צו
איהרעם פֿאטער יעקב:
(כו) בעריכטעטען איהם,
דאס יוסף נאך לעבע,

ת"א אל תרגזו תענית י', נ':

תרגום אונקלוס

אחיה ואזלו ואמר להון לא תתנצו באורחא: (כה) וסליקו
ממצרים ואתו לארץא דקנען לות יעקב אביהון: (כו) ונחיהו
לית למימר עוד קנען יוסף קיים וארי הוא שליט בקל ארץא

רש"י
בדרך. אל מתעסקו בדבר
הלכה שלם מדם עליכם
הדרך. דבר אחד אל
תפסיעו פסיעה גסה

והביתו צחמה לעיר ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא ירצו
צורך על דבר מכירתו להתוכח עם זה ולומר על ידך נמכר אפה ספרת לשון הרע עליו
וגרמת לנו לשנאתו: (כו) וכי הוא מושל. ואשר הוא מושל: ויפג לבו. נחלק לנו והלך

באור

ואם ירצו ישורו, לכן צא פה צמסקל כד. אצל לפי הסדר ליום יוסף ללחצתו אומם ולנצחם.
וכן סופר צם' הישר: אל תרגזו בדרך. רש"י פי' לפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו
נכלמים היה דואג שמא ירצו צורך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר
אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו, וכן פי' הרמב"ם ור' יונה, וכ"ה צם' הישר,
וכן ת"א וצ"ע, ולפי' יתורגם צל"א (לחנקט חייך נישט), אצל הרמב"ם כתב אל תרגזו צורך
דבר לשון רתת ותנועה ויחמד צולו מן הפחד על הרוב לצ דבר (פס כ"ח ס"ה). ודברו וחלו
(שם צ"כ"ה), ותחתי ארבו (חזקוק ג' ט"ז), וימתיך צדוזה וצדלגה תשתנה (יחזקאל י"ז י"ח).
ולכן הנכון צעמי צפסוק הזה שאלמר להם יוסף אל תפחדו צורך, והענין כי צעצור משל' צר
ולחם ומזון וטוב מצרים צימי הצלות יפחדו אולי יצולו לסטים צורך צלכסם וכל שכן צצוצם,
עם כל רכושם ולא יעברו לדבר ולכן אמר להם שילכו צוריות ויעברו לצל כמו שאלמר פחדו
ועלו אל אצי ואל יפחדו כלל צורך כי שמו עליהם שהוא המושל בכל ארץ מצרים וחי כל
הצלות ההם צדו וממולאו ירצו הכל חלכו ויצאו לשלום עכ"ל, וכן פי' הרמב"ם וכתב אל
תרגזו, אל תירצו כלום צורך מפני לסטים כי שלום לי מכל צד, וכן דברו ואל תחטאו (תהלים
ד' ה'), היו יראים מן הקצ"ה ולא תחטאו, וכן ונתן ה' לך שם לצ דבר, דחיל כתרובתו, וכן
ידבוק יריעות (חזקוק ג' ז'), לשון ייענוע, כלדס המתיירא, וכן דבזה צטחות (ישעיה ל"ז
י"א), המדבר ארץ מקומה (ליוז ט' ו'), אצל דבזה של תרגום של דחיל ושל עודל לשון כעם,
עדנצל"ד לעז של דבזה של כ"ד ספרים עכ"ל, וצל"א (ליטאערן), וכן פי' הרמב"ם צשרשים שדס
דבר, אצל חצדס לענין אחד שהוא הרעדה והתנועה מן הפחד או מן הכעס, וכן מתורגם
צל"א: (כו) וכי הוא משל, ועוד כי הוא מושל ועוד שזכר עומד צמקוס שמים, ואל תירצו
מלכס אליו: ויפג לבו, נחלק לנו והלך מלהלמין לא היה לנו פונה אל הדברים לשון צפינן
טעמן צלשון משנה וכמו מלץ הפנות (איכה ג' ט"ט), ודחו לא נמד (ירמיה מ"ח י"א),
מתורגם ויחיה לא פג, וכן פי' הרמב"ם, וכן תרגם המתרגם השלמני, והרמב"ם פי' כל אלה
מלשון ציטול ושציתה, עיין שם. וגם זה יפג לנו שנתצטל לנו ופסקה נשיעתו כי פסקה
תנועת הלצ והיה נמת וזה הענין ידוע צצל השמחה פתאום והחנך צספרי הרפואות כי לא
יסצלו זה הזקנים וחלושי הכח שיתעלפו דצים מהם צצל להם שמחה צפתע פתאום כי יהיה
הלצ נרחצ ונפתח פתאום והחוס התולכי יוצא ומתפזר צחילוני הגוף ויחפס הלצ צבתקדו
והגה נפל הזקן נמת ואמר כי לא האמין להם להביד שעמד זמן גדול מן היום והוא שוכן דועס
צעצור צלל האמין להם כי הידוע צעלוק הזה שיצטקו לו וירגילו אותו צשמחה בהיט עד שתקצפ
צו צנחת רוח זה טעם וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם וידל את העגלות כי
היו צועקים צאציו דברי יוסף ומציאים לפניהם העגלות ואלו מצה רוחו אלץ ומורה נשיעתו וסיה

בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפֹּג לָבוֹ כִּי לֹא־
הָאֱמִין לָהֶם: (כ) וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת־
כָּל־דְּבָרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם
וַיֵּרָא אֶת־הָעֲגֻלּוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף
לְשֵׁאת אֹתוֹ וְתַחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:
הַמִּישִׁי (כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף
בְּנֵי חַי אֲלֶכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּמִטָּה אָמוֹת:

תולדות אהרן ויאמר וכו' זכרונות י"ב, ח':

דאס ער הערר זיין איבער
דאז גאנצע לאנד מצרים;
אלליין ער האטטע קיין
צוטרוען (זיין הערץ וואר
שוואך) דען ער גלויבטע
איהנען ניכט: (כז) זיין
זאגטען איהם אבער, אללע
ווארטע יוסף'ס, דיא ער
איהנען געזאגט האטטע,
ער זאגט אויך דיא וואגען,
דיא יוסף געשיקט האטטע
טע איהן אפצונעהמען,
דא ווארד דער גייסט איה-
דעם פאטערס יעקב'ס
וידער בעלעבט:
(כח) אונד ישרא שפראך: עס איזט גענוג! מיין זאָהן יוסף לעבט נאָך! איך מוס הינרייזען,
אונד איהן זעהען. עהע איך שטערבע:

(כח) אונד ישרא שפראך: עס איזט גענוג! מיין זאָהן יוסף לעבט נאָך! איך מוס הינרייזען,
אונד איהן זעהען. עהע איך שטערבע:

תרגום אונקלוס

רש"י

דְּמִצְרַיִם וְהָיוּ מִלְּפָא פִּינָן עַל לְבִיָּה אַבִּי לָא הִימִין לְהוֹן:
(כ) וַיִּמְלִילוּ עִמָּיהָ יַחַד כָּל פְּתָנָיו יוֹסֵף דִּי מַלְּיָל עִמָּהוֹן וְחָזָא
יַחַד עֲגֻלָּתָא דִּי שָׁלַח יוֹסֵף לְמַטָּל יִתִּיָּה וְשָׁרֵת רֹחַ קוֹדֶשָׁא עַל
יַעֲקֹב אֲבִיהוֹן: (כח) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל סָנִי לִי חֲדָנָא עַד כְּפֶן יוֹסֵף
בְּרִי בָּהֶם אֵיזִיל וְאַחֲזִיגִיָּה עַד לָא אִימֹת:

מלהאמין לא היה לצו פונם
אל הדברים לשון מפיגין
טעמן זלשון משנה. וכמו
מלין הפנות [איכה נ'] וריחו
לא נמר [ירמיה מ"ח]
מתדמיתין וריחיה לא פג:
(כז) את כל דברי יוסף.

סימן מסד להם צמח היה עוסק כשפידע ממנו צפרשת עגלה עדופה והוא שנאמר וידע
את העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה: ותחי רוח יעקב. שרתה עליו
שכינה שפידעה ממנו: (כח) רב לי. רצ לי עוד שמחה וחדוה הוליל ועוד יוסף צני חי:

באור

והיו ותחי רוח יעקב אציהם ואנקלוס תרגם ושרת רוח נבואה צעצור שהדגדגת הוסיף זה
ודע כן צמלת רוח שלא אמר וחי יעקב אציהם ועשאו מן רוח ה' ה' עלי (ישעיה ס"א א').
ועתה לדני ה' שלחני ודוחו (סס מ"ח ט"ז), איש אשר רוח צו (צמדזר כ"ז י"ח): (כז) וידברו
אליו את כל דברי יוסף, עשה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו
את יוסף חזל חשז כי היה תועב צדקה והמואלים אותו לקחורו ומכרו אותו אל מלכים גי
אחיו לא רצו להביד לו חטאתם אף כי ירצו לכפסם פן יקצוף ויקללם כאשר עשה צדאיון ושמעון
ולוי, ויוסף צמוסדו הטוב לא רצה להביד לו ולכך נאמר וילוו אל יוסף לאמר אצד לזה לפני
מותו לאמר וכו' (לקמן כ' ט"ז), ואלו ידע יעקב צענין הזה היה ראוי להם שיחלו פני אציהם
צמותו לצות את יוסף מפיו כי ישא פניו ולא ימדה את דצרו ולא היו צסכנה ולא יצטרכו
לצדות מלכס דצרים (הדמז"ן), והרשנ"ס כתב את כל דצרי יוסף אשר דצרים שדצר אליהם
הכתוצים למעלה שצנה על לואדיהם והבירו צודאי שהוא אחיהם, וגם ראה את העגלות
אשר שלח יוסף על פי פרעה, ותחי רוח יעקב, כי שמר את הדצר שסוף יוסף להיות מושל
כי העגלות אינן יולאו ממלכים כי אם על פי מושל כמו שפירשתי למעלה עכ"ל: (כח) רב,
רצ לי עוד שמחה וחדוה הוליל ועוד יוסף צני חי (דש"י), וכן ת"א סגני לי חדוה, וכן פי'
הרשנ"ע, והרשנ"ס כתב רצ, די צפונת לצי שלא האמנתי שלא עוד יוסף צני חי וכו', ואני
הלעיד שמעתי רצ עוד יוסף צני חי. אתם אומרים עוד יוסף חי וכו' הוא מושל, רצ לי צמה
שהוא עדיין חי אפילו אינו מושל, אלה ואלונו צטרס אמות וכו' עכ"ל, וכן מתורגם צל"א:
אלכה ואראנו, לא שאגוד שס כדצרו (ר"ע ספורנו), וכן סופר צס' הישר שאמר אלך ואראה
את צני צמלרים וטעם מלך אשר דצר אליהם כי לא יוכל לעזוז את לרן

תרנום אשכנזי

מו (ב) ישראל רייזטע
אלזא, מיט
אללעס וואס איהם אנגע-
הערטע, אונד לאנגטע
צו באר שבע און; דא-
זעלבסט בראכטע ער
אָפּפֿער, דעם גאָטטע
זיינעם פֿאטערס יצחק:
(ג) גאָטט שפראך צו
ישראל אים גאָטטליכען
געזיכטע, שפראך נעמליך:
יעקב! יעקב! דיזער
שפראך! היר בין איד;
(ג) ער שפראך: איד בין
דער גאָטט דיינעם פֿא-
טערס; פֿיהכטע דורך ניכט
נאך מצרים הינאב צו צי-
הען, דען איד ווילל דרך
דאזיגלעכעס צו איינעם גראָסען פֿאָלקע מאכען: (ד) איד ווילל מיט דיר נאך מצרים הינאבציהען,
אונד איד ווילל דרך איד ווידער הינאָפּבריינגען, אונד יוסף זאָלל זיינע האַנד אויף דיינע אויגען

רשי

מו (א) באר שבע.
כמו לצל שבע ה"ל
צסוף תיזה צמקוס למ"ד
צתחילתה: לאלהי אביו
יצחק. חייז אדם צכצוד
אציו יותר מכצוד זקנו
לפיכך תלה ציחק ולא
צאצרהם: (ב) יעקב יעקב.

ויגש מו

מו (א) ויסע ישראל וכל אשר-לו ויבא
באר שבע ויזבח זבחים
לאלהי אביו יצחק: (ג) ויאמר אלהים
לישראל במראת הלילה ויאמר
יעקב! יעקב! ויאמר הגני: (ג) ויאמר
אנכי האל אלהי אביך אל-תירא
מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימה
שם: (ד) אנכי ארד עמך מצרימה
ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף ישית ידו

ת"א אנכי זרכות ל"ו, צ. שנת ס"ט, צ:

אונד איד ווילל דרך איד ווידער הינאָפּבריינגען, אונד יוסף זאָלל זיינע האַנד אויף דיינע אויגען

תרנום אונקלוס

מו (ח) ונטל ישראל וכל די ליה נאָמא לבאר שבע וזבח
דבחיין לאָהא דאָבוה: יצחק: (ג) ויאמר יי לישראל
בחיין דליילא ויאמר יעקב ויאמר הא אָנא: (ג) ויאמר
אָנא אל אָלָהא דאָבוך לא תדחל מלמיחת למצרים ארי לעם
פני אשוינך תפון: (ד) אָנא איחזת עפך למצרים ויאָנא אָסיקנך

צאצרהם: (ב) יעקב יעקב. לטן חזה: (ג) אל תירא מרדה מצרימה. לפי שהיה מלך על

באור

מולדתי, והנה דבר ה' אליו דר מלרימה עם כל ציחך ושם שם אל תירא מרדת מלרימה כי
לגוי גדול לשימך שם עכ"ל:

מו (א) לאלהי אביו יצחק, שעשה שם יצחק מזבח צנור שבע כשנלה לו הקצ"ה כמה
שנתו צפוש חלה מולדת (לעיל כ"ו כ"ה), ועשה גם הוא שם זכאים כמו שעשה אציו
(הרש"ס), ור"ע ספורנו כתב לאלהי אציו יצחק, שאמר ליחזקאל כל תרד מלרימה (שם צ'): (ב)
יעקב יעקב, קריאת הכפל לצורך שהיה קודם פעם אחד פעם לזר הנקרא, ועוד כתב
הרד"ק (צפירושו לס' צראסית), לפי שעמד כמה שנים שלא שרתה עליו רוח נצוה קדשו
פעמים כדי שיחזקו כי רוח נצוה הוא שקודם לו עכ"ל, אצל מה יאמר צאצרהם אצרהם
משה משה, ורש"י כתב יעקב יעקב, לטן חזה: (ג) אנכי האל אלהי אביך, אני הוא שממדת
ללצין אל תרד מלרימה, אני הוא שאומר אליך אל תירא מרדה מלרימה אתה זה כי לגוי גדול
לשימך שם כי אמנם שם היו צניך יושבים פה היו מתחתנים צנויי הארץ ומתעוררים עמכם
אצל צמורים לא יקרה זה כי לא יוכלון המורים לאכול את העצרי לחם וצנן יהיו לגוי נצדל
כאמרם ז"ל ויהי שם לגוי תלמד שהיו מלוינים שם (ר"ע ספורנו), ורש"י פי' אל תירא מרדה
מלרימה, לפי שהיה מלך על שצוק ללאת לחוזה לארץ: מרדה, מקוד מנחי פ"א יו"ד, ואל
שלא על מרגו [כי צהסר היו"ד תצוה תי"ו צסוף ולפני' צ' סגולים כמו פדעבו מודת שחת
(איוצ ל"ג כ"ד)], ונמיהו אשר תנה הודך (תהלים ח' צ'): (ד) אעלה גם עלה, כלומר ארד
עתך וגם עלה אעלה, כמו וצרכם גם אתי (שמות י"צ ל"צ), ואעלה, מנצין הפעיל: נב
עלה, הצטיחו לסיבת מקומו נצדן, או שהוא רמז לגוי יעלי ממורים: ישיח ידו על עיניך

על-ענינה: (א) ויקם יעקב מבאר שבע
וישאו בני-ישראל את-יעקב אביהם
ואת-טפם ואת-נשיהם בעגלות
אשר-שלח פרעה לשאת אתו:
(ב) ויקחו את-מקניהם ואת-רכושם
אשר רכשו בארץ כנען ויבאו
מצרימה יעקב וכל-זרעו אתו:
(ג) בניו ובני בניו אתו בנות
בניו וכל-זרעו הביא אתו מצרימה: (ד)
ואלה שמות בני-ישראל הבאים
מצרימה יעקב ובניו בכר יעקב

תולדות אהרן וישאו חולין ק"ח, ז':

לעגנו: (ה) יעקב מאכטע
זיך אויף פאן באר שבע,
דיא זעהנע ישראל'ס
פיהרמען איהרען פאטער
יעקב, איהרע קינדער,
אונר איהרע ווייבער, אין
רען וואנען, וועלכע פרעה
געשיקט האטטע, איהן
אויפצונעהמען: (ו) זיא
נאכהען איהר פיה, אונר
איהר גוט, וועלכעס זיא
איס לאנדע כנען ערוואר-
בען, קאמען נאך מצרים,
יעקב אונר אלל זיין זאאמען
מיט איהם: (ז) זיינע
זעהנע, אונר קינדעס-
זעהנע, זיינע טאכטער
אונר קינדעס טאכטער,
אונר אלל זיין זאאמען,
בראכטע ער מיט גען
מצרים: (ח) דיועס זינד
דיא נאמען דער צו
מצרים אנקאממענדען קינדער ישראל'ס: יעקב אונר זיינע קינדער: זיין ערסטגעבארנער, ראובן:

תרגום אונקלוס

רש"י

אף אפקא ויזבף וישוי ידוהי על עינה: (ה) וקם יעקב מבאר
שבע ונסלו בני ישראל ית יעקב אביהון וית ספלהון וית
נשיהון בעגלותא די שלח פרעה למטל יתיה: (ו) ידברו ית
גיתיהון וית קניגיהון די קנז פארעא דכנען ואתו למצרים יעקב
וכל בנאיה עמיה: (ז) בנאיה ובני בנאיה עמיה בנאיה ובנאיה
בנאיה וכל זרעיה איתי עמיה למצרים: (ח) ואלין שפחת בני
ישראל דעאלו למצרים יעקב ובנאיה בוכרא דיעקב ראובן:

סנזקק ללאת לחולה לארץ:
(ד) ואנכי אעלך. הצטיחו
להיות נקנר צלון:
(ו) אשר רכשו בארץ
כנען. חזל מה שרכש צפון
ארץ כנען הנל לעשו צפון
חלקי צמרת המכפלה
אמר נכסי חולה לארץ אינן
כדאי לי וזהו אשר כריתי
לי העמיד לו לצורך של זה וכסף כתיב כרו ואמר לו עול את חלו: (ז) ובנות בניו. סדח צת
אשר ויוכד צת לו: (ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קודם להם הכתוב צאים. ואין

באור

על ענייניך ולרכיך ישתדל לעשותם כדנתי ישת ידו על שנינו (ל"ג), כ"כ הרש"ס
ז"ל, ורש"ע פ"י ישית ידו על עיניך צמוחק, כן ענהג החיים עם המתים, ולנקלים ויצ"ע
וכן התרגום הטשכנזי תרגמו המלות כמות שהן, כי יתכן לכלול צהן שתי הכוונות יחד:
(ז) ובנות בניו, סדח צת אשר ויוכד דה ליי, לשון רש"י, ומה ידעה צננתיו חזל דרך
הכתוב כשידבר ציחוסי הרצים ואמר ציחיד לשון רצים, וצני דן חשים (להלן כ"ג). וצני פלוג
חליאז (נמוצר כ"ו ח'), וכן צמותיו, דעה, וצנות צניו, סדח צת אשר, חזל יוכד לא יוכידה
הכתוב כמו שאמר כל נפש ששים ושם, חזל ירמוז אליה נדעת רצותינו (הרמב"ם), ועיין מה
סכתנתי צפ' ויש צפוסק ויקמו כל צניו וכל צנתי (לעיל ל"ז ל"ה), ועיין ת"ש הרש"ס ז"ל
והמכונה"ל צחידושי לגדות צ"צ (דף קכ"ג ע"ג): (ח) הבאים, על שם השער קודם להם
הכתוב צאים, ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר צאו (רש"י), כי היתה להם אז הציא' כמו
פולר דנק צהס, ומה נמוזקו הנקוד (מה טיילסימ), שהם מעל ושם יחדו (דיח

ראובן: (ט) ובני ראובן חנוך ופלווא
 וחצרן וברמי: (י) ובני שמעון ימואל
 וימין ואהר ויכין וצחר ושאול בן-
 הכנענית: (יא) ובני לוי גרשון קהת
 ומררי: (יב) ובני יהודה ער ואונן ושדה
 ופרץ וזרח ויכר ער ואונן בארץ
 כנען ויהיו בני-פרץ חצרן וחמול:
 (יג) ובני יששכר תולע ופנה ויוב
 ושמרון: (יד) ובני זבולון סרד ואילון
 ויחלאל: (טו) אלה בני לאה אשר
 ילדה ליעקב בפסדן ארם ואת דינה
 בתו כל-נפש בניו ובנותיו שלשים

(ט) ראובן'ס זאָהנע:
 חנוך, פלוא, חצרון אונד
 ברמי: (י) שמעון'ס
 זאָהנע: ימואל, ימין,
 אהר, יכין, צחר: אונד
 שאול זאָחן אײנער כנענית:
 (יא) לוי'ס זאָהנע: גרשון,
 קהת, מררי:
 (יב) יהודה'ס זאָהנע, ער
 אונד אונן, שלה, פרץ
 אונד זרח: ער אונד אינן
 אבער שטארבען אים
 לאנדע כנען, זײַא זאָהנע
 פרץ ווארען חצרון אונד
 חמול: (יג) יששכר'ס
 זאָהנע! תולע אונד פוח
 יוב אונד שמרון:
 (יד) זבולון'ס זאָהנע: סרד
 אילון אונד יחלאל:
 (טו) דיזעס זינד לאה'ס
 זאָהנע, וועלכע זײַא דעם
 יעקב צו פדן ארם געבאָ-
 רען, וויא אויך זײַנע טאכט-
 טער דינה: זאָהנע אונד
 טאכטער צוואַממען דרייַא

ת"א ושאל סנהדרין ע"ז, ז': ער עקדה סער ז', וכ"ח: וימת
 סוטה י"ג, ז': דינה ז"ז, ח':

תרגום אונקלוס

(ט) ובני ראובן חנוך ופלווא חצרון וברמי: (י) ובני שמעון
 ימואל וימין ואהר ויכין וצחר ושאול בר כנעניתא: (יא) ובני
 לוי גרשון קהת ומררי: (יב) ובני יהודה ער ואונן ושדה ופרץ
 וזרח ומית ער ואונן בארעא דכנען ויהו בני פרץ חצרן וחמול:
 (יג) ובני יששכר תולע ופנה ויוב ושמרון: (יד) ובני זבולון סרד
 ואילון ויחלאל: (טו) אלה בני לאה דיילדת ליעקב בפסדן ארם
 וירת דינה ברתיה כל נפש בנותיה ובנותיה תלתין ותלת:

רש"י

לתמוה על אשר לא כתב
 אשר צא: (י) בן הכנענית.
 צן דינה שנזעלה לכנעני.
 כשהרגו את שכם לא היתה
 דינה דולה ללאת עד שכנצע
 לה שמעון זיטלכה [ז"ר]:
 (טו) אלה בני לאה ואת
 דינה בתו. הזכרים תלה
 צללה והנקבה תלה ציעקצ

באור

חנקא (חנעלע), וכן תרגמו המתרגם האשכנזי: (י) ושאל בן הכנענית, רש"י פי' על פי
 ז"ר צן דינה שנזעלה לכנעני, ועם שהדבר מקוים גם ע"פ סיפור ס' הישר שמעון לקח את
 דינה לחותו לאשה, אזל לקדשה כנענית ע"ש שנזעל לכנעני הוא דרך דרש, אזל צם' כנ"ל
 יספר כי כנענית אחרת לקח לשפחה משני שנים וצא אליה וילדה לו את שאל, וה' צניו
 הראשונים נולדו לו מדינה לחותו, כמ"ס צפ' וישלח (לעיל ל"ד י"ז), ועיין מ"ס עוד צפ' ויש
 (סס ל"ח ז'): (טו) שלשים ושלש, וצפרטן אי אתה מולא אלל שלשים ושלשים אלל זו
 יוכנז שכולדה צכניסתן לעיר שנאמר אשר ילדה אתה ללוי צמלרים (צמדצר כ"ו כ"ט), לידתה
 צמלרים ואין הודתה צמלרים זו היא שיעת רצותינו (צסוטה דף י"ז ע"א וצ"ז דף ק"כ ע"א
 וקכ"ג ע"ז וצ"ר פ' ל"ד סי' ח'), וכן סופר צם' הישר, והראש"ע אחד טעמן על דעת חז"ל
 צענין יוכנז כתצ והכנז צענין שיעקצ צחצון וממנו יחל כאלו אמר כל נפש צניו וצנותיו עם
 נפשו שלשים ושלש והדליה על זה שומר צחצלה יעקצ וצניו ולס טעמן ויחמד כי הכה
 כתוצ ויהי כל נפש יחל יעקצ שצעים נפש (ומות א' ה'), דע כי הכתוב לא חש להוסיף

תרגום אשכנזי' רסא

אונד דרייסיג פערזאָנען:
(טז) דיא זאָהנע גד'ם:
צפיון, חגי, שוני, אצבן,
ערי, ארודי אונד אראלי:
(יז) דיא קינדער אשר'ם:
ימנה, ישוה אונד ישוי,
בריעה אונד איהרע שווע=
סטער סרח: דיא זאָהנע
בריעה'ס, חבר אונד
מלכיאל. (יח) דיזעס זינר
זלפה'ס זאָהנע, וועלכע
לבן זיינער טאָכטער לאה
מיטגעגעבען: זיא געבאר
דעם יעקב דיזע זעכצעהן
פערזאָנען: (יט) דיא זאָה=
נע רחל'ס יעק'ס פֿרויא:
יוסף אונד בנימן: (כ) דעם
יוסף וואורדע אים לאנדע
מצרים געבארען מנשה

רמז'

(טז) וּבְנֵי גֵר צָסִיּוֹן וְחֲנִי שׁוּנֵי וְאֶצְבֵּן עָרֵי וְאֶרְדֵּי וְאֶרְאֵלִי :
 (יז) וּבְנֵי אֲשֶׁר יִמְנָה וְיִשְׁדָּה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֹׁרַח אֶחְתָּהוֹן וּבְנֵי
 בְרִיעָה חֶבֶר וּמִלְכִּיאֵל : (יח) אֶלֶּיִן בְּנֵי זִלְפָּה דִּי יִהְיֶה לָבֶן לְלֵאָה
 בְּרִיתָהּ וְיִלְדֹת יֵת אֶלֶּיִן לִיעֶקֶב שִׁיתָא עֶשְׂרִי בְּנָשָׁן : (יט) בְּנֵי
 רַחֵל אֶתָּת יַעֲקֹב יוֹכָף וּבְנֵימָן : (כ) וְאֶתִּילִידוֹ לְיוֹכָף בְּאֶרְעָא
 דְּמִצְרַיִם דִּי יִלְדֹת לִיה אֶסְנַת בֵּת מִזְמִיפְרַע רַבָּא דְּאֵזֶן יֵת מְנַשֶּׁשֶׁה
 לָלוּ צַמְרַיִם לִידָתָה צַמְרַיִם וְאֵין הוֹדָתָה צַמְרַיִם : (יט) בְּנֵי רַחֵל

ללמדך אשה מזדעזעת תחילה
 יולדת זכר איש מזדעזע
 תחילה יולדת נקבה:
 שלשים ושלש. וצפרטון
 אי אשה מוולד אלא שלשים
 ושנים אלא זו יוכרז שכולדה
 צין החיות צנניםהן לעיר
 שנאמר אשר ילדה אותה
 ששת יעקב. וצכלן לא נאמר

אחד משצעים כאשר אחד אשר ילד לו צפון ארם (לעיל ל"ה כ"ו), ולא נולד לו צנימין שם
 כי גם צו הפרשה שנים עדים, האחד שאמר ואלה שמות בני ישראל הצאנים מלרימה יעקב
 וצריז והנה הזכיר כי יעקב מצני ישראל כי לא הלך הכתוב כי אם אחד הדור, והעד השני כל
 הנפש לצית יעקב הצאה מלרימה שצעים, ומנשה ואפרים לא צאו אל מלרים כי שם היו ושם
 נולדו ובצו אחד שצעים נפש ירדו לצתיך מלרימה (דצרים י' נ"ז), ואלה שניהם לא ירדו
 ב"כ זה הכתוב לעד כי יעקב נכנס צחשצון כי נפש יש לו והוא העיקר ענ"ל וגם זה היה
 ככך צפשו הכתוב, ולא רחוקה היא דעה זאת מדעת חז"ל צצ"ר (פ' ל"ד סי' ח'), שאמרו
 שם ויש אומרים יעקב השלים עמהם את המנין, ע"ש עוד, והנה הרשצ"ס עם שפי' כהרצ"ע,
 ע"ת לא הרחיק גם דעת חז"ל שיוכצד השלימה החשצון, והציאה צאחרונה, וכצד עמד הרמצ"ן
 ז"ל וזעל את טעמות הרצ"ע נגר דצרי רז"ל דצרים ישרים ונכוחים: (יש) בני רחל אשת
 יעקב, וצכלן לא נאמר כן אלא שהיתה עיקרה של צית (רש"י), ולשון הרמצ"ן דרך הכתוב
 למנות צני הגצירות יחד צתחלה כמו שאמור צסדר וישלח יעקב וצסדר ואלה שמות צני ישראל
 או למנותם כחולדתם הצכור כצנורתו והלעיר כלעירותו כאשר עשה צצדכתם צסדר ויחי יעקב,
 אצל צכלן עפמי שצא למנות מספרם כי שצעים נפש ירדו מלרימה הקדים המדוזה צנפשות,
 ולכך הזכיר רחל צתור הלחינות, והולך להזכירם צכצד ואמר אשת יעקב כאשר הזכרתי למעלה
 עכ"ל: (כא) ונעמן, הוא צן צנימין כי יש נעמן וצו צפ' חי חס בנ"ש והיו צני

תרגום אשכנזי

ויגש מו

וְאֶת־אֶפְרַיִם: (כא) וּבְנֵי בְנִימִן בָּלַע
וּבְכֹר וְאֶשְׁכֵּל גִּרָּא וְנַעֲמָן אַחֵי וְרֹאשׁ
מִפִּים וְחָפִים וְאַרְדִּי: (כב) אֶלֶּה בְנֵי
רָחֵל אֲשֶׁר יָקַד לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ
אַרְבָּעֵה עָשָׂר: (כג) וּבְנֵי דָן חָשִׁים:
(כד) וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצֵאל וְגוֹנִי וַיֵּצֵר
וְשָׁלֹם: (כה) אֶלֶּה בְנֵי בְלָהָה אֲשֶׁר־
נָתַן לָבֶן לְרָחֵל בָּתּוּ וַתֵּלֶד אֶת־אֶלֶּה
לְיַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ שִׁבְעָה: (כו) כָּל־
הַנַּפְשׁ הַבָּאִה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יֵצְאוּ
יָרְכוּ מִלְּבַד נָשִׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נַפְשׁ

טע: (כא) בנימין'ס וְאֶהנע,
בלע בכר, אשבל, גרא,
נעמן, אחי אונר ראש:
מפים, חפים אונר ארד:
(כב) דיזעס זינד דיא וְאֶהנע
רחל'ס, וועלכע דעם
יעקב געבאָרען וואוּרדען,
צוזאממען פֿירצעהן פער-
זאָנען: (כג) דין'ס וְאֶהנע,
חשים: (כד) נפתלי'ס
וְאֶהנע: יחצאל, גוני,
יצר אונר שלום:
(כה) דיזעס זינד בלהה'ס
וְאֶהנע, וועלכע לבן זיינער
טאָכטער רחל מיטגעגע-
בען: זיא געבאר דעם
יעקב דיזע, צוזאממען
זיבען פערזאָנען: (כו) אל-
לע פערזאָנען דיא מיט
יעקב נאך מצרים קאמען.
(נעמליך זיינע אייגענע
נאכקאָממען, אָהנע דיא

ת"א בנימין סוטה ל"ו, ז': ובני דן ז"צ קמ"ג, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

וְיֵת אֶפְרַיִם: (כא) וּבְנֵי בְנִימִן בָּלַע וּבְכֹר וְאֶשְׁכֵּל גִּרָּא וְנַעֲמָן
אַחֵי וְרֹאשׁ חָפִים וְחָפִים וְאַרְדִּי: (כב) אֶלֶּיִן בְנֵי רָחֵל דִּי אַתִּילִידוּ
לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא אַרְבַּעַת עָשָׂר: (כג) וּבְנֵי דָן חָשִׁים:
(כד) וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצֵאל וְגוֹנִי וַיֵּצֵר וְשָׁלֹם: (כה) אֶלֶּיִן בְנֵי בְלָהָה
דִּי הֵב לָבֶן לְרָחֵל בְּרִיתָא וַיֵּלֶד יֵת אֶלֶּיִן לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא
שִׁבְעָה: (כו) כָּל נַפְשָׁתָא דְעָלָא לְיַעֲקֹב לְמַצְרַיִם גָּסְמִי יִרְבִּיָּה בֶר

כן אלא מהיתה עיקרו של
צית: (כו) כל הגפוש
הבאה ליעקב. שיאלו מלדן
כנען לאל למלרים ואין
הצלה זו לשון עזר אלא
לחזן הווה כמו צעוד היא
צלה [לסתד צ'] ונמו והנה
רחל צתו צלה עם הלחן

לפיכך טעמו למטה צל"ף לפי שכשאלו לאל מלדן כנען לא היו אלא ששים ושש. והשני כל
הנפש לצית יעקב הצלה הצליחה שזעים הוא לשון עזר לפיכך טעמו למעלה צצית לפי שמשאלו
שם היו שזעים שאלו שם יוסף וכני צניו ונחוספ' להם יונד צין החימו'. (ועיין צניסור לת"י
ומשם מבלל לרוות למליך צרש"י). ולדברי האומר תלומות נולדו עש השנשים לריניס אלו
לומר שמתו לפני ידידתן למלרים שהרי לא נמנו אלן. מלמתי צויקרא רצה עשו שש נפשות
היו לו והכתוב קודם אותן נפשות ציתו לשון רצים לפי שהיו עוזרין לאלוהות הרצה. יעקב

באור

בלע ארד ונעמן (צמדד-כ"ו ת'): (כג) ובני דן חשים, יתכן שהיו שנים ומת אחד מהם ולא
הזכירו הכתוב אלו כי כן דרך הלשון (הראש"ע), ולא נמלא צמים מקום שיהיה לו שנים, ומדוע
ידמו עליו הכתוב אם מת טרם צואו למלרים, והנכון כי כן דרך הכתוב כשידבר ציחוסים הרצים
יחזר ציחיד לשון רצים, כמ"ס צסס הדמז"ן לעיל (צפסוק ז'): (כו) כל הגפוש ונו' מצרימח
(יצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב) כל נפש ששים ושש, וכן הסבירו המתרגם האשכנזי,
ולכן חלת יעקב צחתנה שהוא מפסיק גדול מכל הטעמים שלפניו, ולפי שהמאמר ארוך חתר
וכופל חלת נפש שהיא נושא המאמר, וכן מנהג הכתוב צהרצה מקומות: יצאי ירכו ונו' כל
נפש ששים ושש, כי יעקב שהוא מחשזון של שלשים ושלש אינו צכלל ילאי ירכו כי ילאי ירכו
לא היו אלא חסידים וזו אמר משה צצנעם נפש יודי אמתין מלרימה (דברים י' כ"ג).

שָׁשִׁים וְשֵׁשׁ: (כו) וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר-יָלְדוּ-
לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנַיִם כָּל-הַנֶּפֶשׁ
לְבֵית-יַעֲקֹב הִבָּאָה מִצְרִימָה
שִׁבְעִים: שְׁשִׁי (כח) וְאֶת-יְהוּדָה
שָׁלַח לְפָנָיו אֶל-יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו
גִּשְׁתָּה וַיָּבֹאוּ אֶרְצָהּ גִּשְׁשׁ: (כט) וַיֵּאמֶר

ווייבער, דער זאָהנע
יעקב'ס), צוזאממען זעכס
אונד זעכציג פערזאָנען:
(כו) אונד דיא זאָהנע
יוסף'ס, וועלכע איהם
איז מצרים געבאָרען וואָר-
דען, ווארען צווייא פער-
זאָנען: דיא פֿאַמיליע
יעקב'ס דיא צו מצרים
איינמאָר, וואר אלזאָ
צוזאממען זיבענציג פער-
זאָנען: (כח) דען יהודה
זאָנדטע ער פֿאַראַוים צו יוסף, דאס ער איהם אנווייזע נאך גשן: אונד זיא קאמען אן אים
לאנדעגשן: (כט) יוסף לים זיינען שטאאטסוואגען אנשפאנגען אונד צאָג הינויף נאך
רש"י

תרגום אונקלוס

מִנְשֵׁי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא שִׁיתִּין וְשִׁית: (כו) וּבְנֵי יוֹסֵף דִּי
אֶחָיִלִידוֹ לִיָּה בְּמִצְרַיִם נַפְשָׁתָא תְּרִיתִין כָּל נַפְשָׁתָא לְבֵית יַעֲקֹב
בְּעָלָא לְמִצְרַיִם שִׁבְעִין: (כח) וַיֵּת יְהוּדָה שְׁלַח קִדְמוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף
לְפָנָהּ קִדְמוֹהִי לְגִשְׁשׁ וְאִתּוֹ לְאֶרְצָהּ גִּשְׁשׁ: (כט) וַיִּמָּקִים יוֹסֵף

שבעים היו לוהכתוצקודא
אותן נפש לפי שהיו עוזדים
לאל-אחד: (כח) להורות
לפניו. כתרגומו לפנות לו
מקום ולהורות היאך יתיש
זה: לפניו. קודם שיביע
לס. ומדעם אגדה להורות לפניו לתקן לו צית תלמוד שמעם תלא הודאס: (כט) ויאמר יוסף

באור

סיעקצ וצניו היו שבעים (הרש"ס), וכבר כתבתי דעת חז"ל שיוכרז השלימה החשזון: (כו) נפש
שנים, אמר כזה המספר פעמים חשזון הזכרים כמו כל נפש ארבעה עשר, כל נפש שבעה,
ופעמים חשזון הנקצות כל נפש וגו' שלשים ושלש, שש עשרה נפש, לפי שהגוף הוא זלשון זכר
והנפש זלשין נקצה והכוונה בכל אלה צדופים יחד: הבאה מצרימה שבעים, תלעיל שהוא
פעל עזר (והה"א במקום אשר ופירושו אשר צאה כי לא תשמע ה"א הידיעה צעזדים), לפי
שבשאלו לס היו שבעים, שאלו סס יוסף ובני צניו ונתוספה להם יוכרז צין החומות, אצל
הא' כל הנפש הצאה ליעקצ וגו' ששים ושש, מלדע שהוא צינוני, ופירושו שילאו מארץ כנען
לצא למלרים, ולז לא היו אלא ששים ושש, כן פי' רש"י, ואנקלוס תרגם שניהם דעלא, וכ"ת
יצ"ע, אצל נתאלת צת"א הא' מנוקד העי"ן והלמ"ד שניהם צקמץ, והצ' העי"ן צח"פ, וחולי
צריך להביא כן גם צתיצ"ע, וגם המתרגם האשכנזי חלק ציניהם ותרגם הא' (דיח נאך מלרים
החזען), והצ' (דיח לו מלרים איינטרחן): מצרימה, איננה העיר שנקראת כן כי לא צאו
אלא לבגין, רק ר"ל מצרימה ארץ מלרים ובגין צכללה: (כח) להורות לפניו. כמו שת"א לפנות
לו מקום ולהורות האך יתישצ זה ואך יתוקן צית דירה לפני צוא יעקצ לבגין: לפניו, קודם
שיביע לס, כי נתאלת תלה זאת צעין ההקדמה, כמו לפני צוא יוס' ה' (תלאני ב' כ"ג),
לפכים הארץ יסדת (תהלים ק"צ כ"ו): (כט) ויאמר יוסף, על ידי צווי כמו ויצן שלמה את
הצית (מלכים א' ו' י"ד), כן פי' הרש"ס, וכן מתרגם צל"א: וירא אליו, רש"י פי' יוסף
כדאס אל אציו, ויפל על צואריו וכן ויצן על צואריו, שצ ג"כ על יוסף, ועיד, לשון הרצות
צכיה וכן כי לא על איש ישים עוד (איוב ל"ד כ"ג), לשון רצוי היא, אינו שסאעליו עילות נוספות
על חטאיו, אף כאן הדנה והזסיף צצני יותר על הרגיל, אצל הרמז"ן כתצ והנכון צעיני כי
כבר היו עיני ישראל כצדים קלת מזקן או שצא יוסף צמרצת המשנה ועל פניו התלנפת כדרך
מלכי מלרים ולא היה נכד לאציו וגם אחיו לא הכירוהו לפיכך הזכיר הכחוצ כי כאשר נתדאס
אל אציו שהציע צו והכירו נפל אציו על צוארו וצכה עליו עוד כאשר יצכה עליו תמיד עד
היום הזה כשלא דארו ואחר כך אמר אמותה הפעם אחרי דאיתי את פניך ודצד ידוע הוא מי
דמעתי מלויה לס האצ הזקן המולא את צנו חי לאחר היאוש והאצל או הכן הצחור המולך ואל
מסוב צענור אמרו ויסדר יתחיל צנו ויחזיר שמו וכן ויקצ את כל אכל שצע

תרגום אשכנזי

גשן. ויינעם פֿאשערענט-געגען: אלס ער איהם צו געזיכטע קאם, פֿיל ער איהם אויכ דען האלו, אונד וויינטע לאנגע אן ויינעם האלע: (ל) ישראל שפראך צו יוסף, נונמעהר ווילל איך גערן שטערבען: נאכדעם איך דיין אנגע-זיכט ווידער געזעהען, דאס דוא נאך לעבסט: (לא) יוסף שפראך צו ויינען ברידערן, אונד צו פֿאמיליע ויינעם פֿאטערס, איך ווילל הינגעהען, אונד עס דעם פרעה בעריכטען, אונד איהם זאגען, מיינע ברידער אונד דיא פֿאמיליע מיינעם פֿאטערס, דיא אים לאנדע כנען צו הויזע זינד, זינד צו מיר גע-

ויגש מז

יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל
אביו וישנה וירא אליו ויפל על צוואריו
ויבך על צוואריו עוד: (ל) ויאמר
ישראל אל יוסף אמיתה הפעם
אחרי ראיתי את פניך כי עודה חי:
(לא) ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית
אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה
אליו אחי ובית אבי אשר בארץ-
כנען באו אלי: (לב) והאנשים רעי צאן
כי אנשי מקנה היו וצאנם ובקרם
וכל אשר להם הביאו: (לג) והיה כי

קאממען: (לז) דיג מעננער זינד פֿיההירטען, דען ויא האבען זיך פֿאן יעהער מיט פֿיה-צוכט אבגעגעבען: איהר קליינעם פֿיה, איהר רינדפֿיה, אונד וואס איהנען אנגעהאָרט, האבען זיא אויך מיטגעבראכט: (לג) ווען אייך נון פרעה רופֿען לעסט, אונד שפריכט:

תרגום אונקלוס

רתיכוהי וסליק לקדמות ישראל אביוהי לנשן ואחחיו ליה ונפל
על צוואריה ובכא על צוואריה עוד: (ל) ויאמר ישראל ליוסף אילו
אנא מאית זמנא קדא מנחם אנא בתר דחזיתניון לאפסך ארי
עד פֿען קיים את: (לא) ויאמר יוסף לאחיוהי ולבית אביוהי אפס
נאחיו לפרעה ואימר ליה אחי ובית אבא די בארעא דכנען
אתו לנתי: (לב) ונבריא רעי ענא ארי גברי מרי גיטי הו ונענהון
ותבריהון וכל די להון איתיאו: (לג) ויהי ארי יקרי לכנן פרעה

חטאיו אף כאן הדצה והוסיף צנכי יותר על הרגיל אזל יעקב לא נפל על זוארי יוסף ולא נסקו ולאמדו דנותינו טהים קודם את שמע: (ל) אמיתה הפעם. פשוטו כתרבותו ומדדשו כצוד הייתי למות שתי פיתות צעולם הזה ולעולם הצל שנסתלקה ממני שכינה והייתי לומר שיתצני הקצ"ה עיתחך עכשיו שעודך מי לא למות כלל פעם אחת: (לא) ואמרה אליו

באור

שנים וגו' וילצר יוסף צד וגו' וליוסף ילד שני צנים וגו' (לעיל מ"ח ומ"ט ונ'), וכן צמקמות דנים תמיד צתורה וצמקדס עכ"ל, וצם' הישר סופר כי יעקב נפל על זוארי יוסף וצבה, כפי' הרמז צ"ן ז"ל, והמתרגם האשכנזי תרגם וירא אליו ויפל וגו' ויצך וגו' צאופן מסכים לנ' הפירושים צלי הכרעה: (ל) אמיתה הפעם. ת"א אלו אלו מאית זמנא קדא מנחם אלו, וכן תיז"ע והמתרגם האשכנזי: (לא) אעלה ואגידה לפרעה, כאשר הלך ממזרים לנשן אמר ויעל לקדמ' ישראל אביו בשנה ואיך אמר צאצו למזרים מגשן אעלה, אלא פי' אעלה על המדכצה (מ"י): (לב) והאנשים רעי צאן וגו', ועוד אומרה אליו והאנשים וגו', ולשון הרמז צ"ן והלכשים דעי לאן כי אנשי מקנה היו, אמר לו שהם רועים אזל לא שידעו צהמות של אחרים כי גם צל עצמם יש עננים וצני צית ירעו אותם אלא שערס צמקנה וה טעם כי אנשי מקנה היו

יִקְרָא לָכֶם פֶּרֶעָה וַאֲמַר מִה־מַּעֲשֵׂיכֶם:
(לד) וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מִנְעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַם־אֲנַחְנוּ גַם־
אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תְּשֻׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן כִּי־
תֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רָעָה צָאן:

וואס איזט אייער טהון?
(לד) וואו זאגסט, דייענע
דיענער זינד לייטע, דיא
זיך מיט דער פֿיהצוכט אב-
געבען, פֿאן אונזערער
יוגענד אן, ביז יעטצט,
זאגן וואו וויר, אלס אויך
אונזערע עלטערן: דאמיט
איהר אים לאנדע גשן
בלייבען מאָגעט, דען דיא
פֿיההירטען זינד דען
מצרים איין גרייעל:

מז (ב) וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיִּגְדַּל לְפֶרֶעָה וַיֹּאמֶר
אֲבִי וְאָחִי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהֵנָּם
בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ג) וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח
חֲמִשָּׁה אַנְשִׁים וַיֵּצֵאם לִפְנֵי פֶרֶעָה:

מז (ב) יוסף קאם היין,
בעריכטעטע עס
דעם פרעה, שפראך
נעמליך: מיין פֿאטער אונד
מייע ברודער, זאממט
איהרעם קליינען אונד
גרעסען פֿיה, אונד וואס
זיא זאגסט האבען, זינד
אזיט דעם לאנדע כנען
אנגעקאממען, אונד זינד
יעטצט אים לאנדע גשן: (ג) פֿאן דען זינגסטען זייער ברודער נאהם ער פֿינף מעננער, אונד

ת"א ומקצה ז"ק ז"ז, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

וַיִּמָּר קָה עֲבָדֶיכוֹן: (לד) וְחִימְרוֹן בְּרִי מְרִי גִיתִי הָיוּ עֲבָדָךְ
מִזְעִירָנָה עַד פֶּעַן אָף אֲנַחְנָה אָף אֲבָהֶנָּה פִּדִיל דְּחִיתָבוֹן
בְּאֶרֶץ דְּגִשְׁן אָבִי מִרְחֵקִין מִצְרָאִי כָּל דְּעִי עָנָה:
מז (ה) וַאֲמָר יוֹסֵף וְחִי לְפֶרֶעָה וַאֲמָר אָבִי וְאָחִי וְעִנְהוֹן
וְחִזְרִיהוֹן וְכָל דִּי לְהוֹן אָתוּ מֵאֶרֶץ דְּכְנָעַן וְהָא אִינוֹן
בְּאֶרֶץ דְּגִשְׁן: (ג) וּמִקְצֵת אָחוֹתֵי דְבָר חֲמִשָּׁה גוֹבְרִין וַאֲקִימִינוֹן

אחי וגו'. ועוד לומר לו
והאנשים דועי לאן וגו':
(לד) בעבור תשבו בארץ
גושן. והיא לריכה לכם
שהיא ארץ מדע' וכשת אמרו
לו שאין אתם צקיאין
צמלאכה אחרת ירחימכ'
מעליו וישיצכ' שם: כי

תועבת מצרים כל רועי צאן. לפי שה' להם אלהות:

מז (ב) ומקצה אחיו. מן הפחותי שזהם לגזולה שאין נדלים נזורים שאלס יראה אותם

באור

והיה להם עומר ועבודה רזה מאלד צמקנה רז אשר להם כי לא רזה להזכיר רק לכבוד
עכ"ל: כי אנשי מקנה היו, מעולם, וכן מתורגס זל"א: (לד) בעבור תשבו בארץ גושן,
והיא לריכה לכם שהיא ארץ מדע' וכשת אמרו לו שאין אתם צקיאין צמלאכה אחרת ירחיקכם
מעליו וישיצכ' שם: כי תועבת מצרים כל רעה צאן, לפי שהם להם אלהות (דס"י),
ולשון הראצ"ע כי תועבת מצרים כל רעה צאן, לאות כי צימים ההם לא היו המזרים אוכלים
זשר ולא יעזרו אדם שיצנה לאן כאשר יעשו היום אנשי הודו ומי שהול דועה לאן תועבה היא
שהוא שותה החלז ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישתו כל אשר יאל מחי מדגיש עד היום הזה עכ"ל:
מז (ב) ומקצה, המ"ס אינה לשמוע מן קלה, צעזור שאין דגש אחריה לחסרון נו"ן, אצל
היא נוספת, כדרך אותיות האמנותי"ו שנוספו לפעמים צמות, ופירושו כמו מקלת, וכן
ת"א ויז"ע ודס"י כתב ומקלה אחיו, מן הפחותים שזהם לגזור' (וכן מתורגס זל"א), שאין
נדלים גזורים שאלס יראה אותם גזורים יעשם אנשי מלחמתו, ואלה הם ראשון שמעון לוי
יששכר וזנומין אותם ואלה נחמיה ושותם כשזכרן, אצל שמות הגזורים שפל, ואלה ליהודה

שטעללטע זיא פאר פרעה:
(ג) פרעה שפראך צו זיי-
נען ברידער, וואס איזט
אייער טהון? זיא אנט-
ווארטעטען דעם פרעה
דיינע דיענער זינד פיה-
הירטען, זאווהאל וויר
אלס אונזערע פארפאה-
רען: (ד) אונד זאנטען
פערנער צו פרעה: וויר
זינד געקאממען, אונס
הירצו לאנד אויפציהאל-
טען, דען אים לאנדע
כנען, וואו דיא הונגערס-
נאטא זא גראס איזט, האט
דאז פיה דיינער דיענער
קיינע וויידע מעהר; זא
לאס ניין דיינע דיענער אים
לגהרע גשן וואהנען:

(ג) ויאמר פרעה לא אחיו מה מעשיכם
ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך
גם--אנחנו גם--אבותינו: (ד) ויאמרו
אל--פרעה לגור בארץ כנען כי אין
מרעה לצאן אשר לעבדיך כי--כבד
הרעב בארץ כנען ועתה ישוב--נא
עבדיך בארץ גושן: (ה) ויאמר פרעה
לא יוסף לאמר אביך ואחיו באו אליה:
(ו) ארץ מצרים לפניך הווא במיטב

(ה) פרעה שפראך צו יוסף, עס איזט דיין פאטער אונד
דיינע ברידער, דיא צו דיר געקאממען: (ו) דאזלאנד מצרים איזט פאר דיר אפפען, זעטצע

רשי

תרגום אונקלוס

בצורים יעשה אותם אנשי
מלחמתו. ואלה הם ראובן
שמעון לוי יששכר וזבימון.
אותן שלל כפל משה שמותם
כשזרכן. לאל שמות הנצורים
כפל. וזאת ליהודה שמע
ה' קול יהודה ולגד אמר
צדוק מרחיצ גד ולנפתלי

קדם פרעה: (ג) ויאמר פרעה לאחיו מה עובדיכון ויאמרו
לפרעה רעי ענא עבדך אף אנהנא אף אבהתנא: (ד) ויאמרו
לפרעה לאתחבא בארעא אחינא ארי לית רעוא לענא די
לעבדך ארי חקיף פפנא בארעא דהנען ובען יחבון בען עבדך
בארעא דגושן: (ה) ויאמר פרעה ליוסף למימר אביך ואחיו אתו
ליתך: (ו) ארעא דמצרים קדמך היא בדשפיר בארעא אחיב

אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לצולן וכן לאשר זהו לשון ז"ר שהיא אגדת ח"י. לאל צגמרא צלית
שלנו [צ"ק ל"צ] מלינו שאותן שכל משה שמותן הם החלשים ואותן הציא לפני פרעה ויהודה

באור

שמע ה' קול יהודה וכו' זהו לשון ז"ר שהיא אגדת ח"י, לאל צגמרא צלית שלנו (צ"ק דף
ל"צ ע"ה). מלינו שאותן שכל משה שמותן הם החלשים ואותן הציא לפני פרעה (והם צולן
דן נפתלי גד ואלגר), ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות ללא טעם יש צדד כדליתא
צ"ק, וצדדייתא דספרי שנינו זה צולת הצרכה כמו גמרא שלנו עכ"ל, וכן צחיצ"ע הוא
כמו צגמרא שלנו: (ד) לגור בארץ, לני תמה צנעם הזה שאמרו לו, כי גם צמרים אין
מרעה כי כד הרעצ צלון מלרים כמו צלון כנען לו יותר, כי עליה היתה עיקר הבזר, ואולי
אמרו כי צלון כנען מפני כוזר הרעצ יאכלו האנשים עשז הסדה ולא ישאירו מחיה לצמיה,
לאל צלון מלריט יש זה שזר יחיו זה האנשים ותשאר זה מרעה מעט, ויתרון שהיה צלון
מלרים מעט צלחו מפני היאורים והאגמים (הרמז"ן): (ה) אביך ואחיד באו אליך, הכנסת
דברים כאושר הנה שמעתי כי לניך ואחיד צלו ואלון מלרים לפניך היא, והנכון צעני שיאמר
לניך ואחיד לניך צלו לשמוע כבודך, ועליך השליכו יהצם, דלם שתעשה עמהם עוזה, כי
עליך הדבר ויש ללל ירך (הרמז"ן), ועפ"ז תנין כוונת המדרגם האשכנזי: (ו) בארץ גושן,
שם כלל, וזה מחזות לכל אחת שם פרטי, והמחז המונח שזהם היא לרץ דעמסם, ולכן
אמר להלן צעניטצ הארץ צלון דעמסם, וגשן היא הארץ הנצחדת צנל חרות מלרים, וכמז
הרמז"ע והע"ן נחה ולפי דעתי כי דעמסם פתוח הע"ן איננה שהיו דרים שם ישראל כי
מערי מסמנות מרעה וכו' עכ"ל: ואם ידעו ניש רב אנשי חיל, שעורו שיש צם אנשי חיל,

הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אֲחִיךָ
יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ גִּשְׁן וְאֶם-יָדַעְתָּ וְיִשְׁבּוּ
אֲנָשֵׁי-חֵיל וְשִׁמְתָם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל-
אֲשֶׁר-לִי: (ו) וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת-יַעֲקֹב אָבִיו
וַיַּעֲמֵדְהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת-
פַּרְעֹה: (ז) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל-יַעֲקֹב

תולדות אהרן ואם ידעת זכרות ס"ג, ז':

דיינען פֿאַטער אונד דיינע
ברירער אין דיא בעסטע
געגענד דעם לאנדעס:
לאס זיא אים לאנדע גשן
וואָהנען, אונד ווען דוא
ווייסט, דאס טיכטיגע
מעגנער אונטער איהנען
זינד, זאָ מאכע זיא צו
אָבעראויפֿזעהערן איבער
מיין פֿיח: (ז) יוסף בראכט
שע זיינען פֿאַטער יעקב,
אונד שטעללטע איהן דעם
פרעה פֿאַר: יעקב גריסטע
פרעה: (ח) פרעה שפראך צו יעקב: וויא פֿיל זינד דיא

רש"י

תרגום אונקלוס

סהכפל שמו לא הוכפל
משום חלשות כלל טעם
יש צדד כדליתא צצ"ק.
וצדדייתא דספדי שכינא צה
על אשר

ית אביך וית אחיך יתבון בארעא דגשן ואם ידעת ואירא פֿהון
בגֿרין דחילא וחתמניון רבני גיתא על די לי: (ז) ואיתי יוסף
ית יעקב אביהי ואקמיניה קדם פרעה וברך יעקב ית פרעה:
צוזאת הצרכה כמו גמרם שלנו: (ו) אנשי חיל. צקיאין צאומכותן לרעות לאן: על אשר
לי. על לאן שלי: (ז) ויברך יעקב. היא שאילת שלום כדרך כל הנדאים לפני המלכים לפרקים

באור

וכן תרגם יצ"ע דלית, וכן מתורגם צל"א: אנשי חיל, ראויים לצוד' ולשדרה כמו אשת חיל
סת (רות ג' י"א), ואני הצעיר מלאתי תרגם שרי מקנה רצני חילא לפידוש רצניו (הרש"א),
ומן ואני הצעיר הוא הוספה מליזה תלמיד שרצה להציא דלית לפי' הרש"א שפי' אגסי חיל
לבגורה ולשדרה, והצין שאין לורך אל הגבורה והשדרה דק לממונה על החיל, ולפי שנלמד
אחריו ושמעם שרי מקנה, שאין לורך לזה להיות אים חיל, לכן הרחיק עדותו מליזה תרגם
אשר מלא שתרגם מקנה, חילא, ואנחנו לא דליתו ולא שמענו התרגום הזה, כי צ' התרגומים
שצידנו, ת"א וצ"ע, תרגמו רצני בתי, אצל כוונתו האמתית היא, צעצוד שאמר שרי, שאין
הכוונה להיות דועים, דק ממונים על הדועים, כשאר הממונים של המלך, כמו שר האופים,
שר המשקים, שר הטבחים, וכל שר ומושל לריך לבגורה, ולא בצידת הביף למלחמה, דק בגורת
הלצ'ת' דוח עלה בגורה (ישעיה י"א צ'), והיא אחת מהמדות שצריך כל שר וממונה
להתנהג על פי' (ובגורת חז"ל שאמרו צפ"ד דאצות משנה ד' איזהו צוד וכו' לא דחוקה היא
מענה), ועליה כוץ הרש"א, ולכן הציא דלית תפסוק כי אשת חיל את הנאמר צרות, שאין
הכוונה שם צללת חיל על לצא המלחמה, ורש"י פי' אגסי חיל, צקיאין צאומכותן לרעות לאן
(וכן מתורגם צל"א), ואין כוונתו להיות דועים, כי אמר שרי מקנה, ולא דועי מקנה, דק
כוונתו שהם צקיאין צמלכה ההיא, יודעים להשגיח כדלית על הדועים שתחת ידם, וכוונתו
קרובה לכוונת הרש"א ז"ל: שרי מקנה, הרש"א פי' כסום כפרד, והרחיק הלצן צעצוד
שתועצת מלרים כל דעה לאן, אצל לפי מה שפי' הוא למעלה הסנה היא צעצוד שלא אכלו
צמד הצעל חי ולא ישתו חלצו, עדיין כשאר הגזה הצריכה להם לצגדים, ורש"י פי' כל אשר
לי, על לאן שלי: (ז) ויברך יעקב, היא שאילת שלום כדרך כל הנדאים לפני המלכים לפרקים
שלידי' צלע"ז (רש"י) וצל"א (גריסען), והרמצ"ן כתב ואינו נראה כן שאין מדרך מוסר
המלוכה שישאל אדם צלום המלך וכמו שאמרו כלום יש עצד שנותן שלום לרצו אצל היא צרכה
מתם שדרך הזקנים והחסידים הצאים לפני המלכים לצדק אותם צעושר ונכסים וצוד והחנשא
מלכותם ובענין שאמר הכתוב יחי אדני המלך דוד לעלם (מלכים א' א' ל"א), וצללתו מלפניו
חזר וצדק אותו ליטול דעות מלפניו ואמרו דעותיו: שיעלה כילום לרגלו עכ"ל, והרש"א אמר
שכוונ' רש"י היא ג"כ כפי' הרמצ"ן עיי' שם, כי אין הכוונה צשאילת השלום שזכר רש"י ז"ל
דוקא שישאל השלום, כי כוונתו צלום, וכן ה"ל עמי שלחיו צלע"ז, גריסען צל"א.

(ט) יעקב אנטווארטעטע דעם פרעה, דיא טאגע מיינער וואלפאהרט זינד הונדערט אונד דרייסיג יאהרע: וועניג אונד בע-טריבט ווארען מיינע לע-בענס יאהרע, אונד לאנ-גען ניכט אן דיא לעבענס-יאהרע מיינער עלטערן, אין יאהרער וואלפ-פאהרט: (י) יעקב גריי-סטע פרעה אבערמאלס, אונד גינג הינזיץ פֿאָן דער געגענווארט פרעה'ס: (יא) יוסף זעטצטע זיינען פֿאטער אונד זיינע ברידער אן, גאב איהנען אייגענע טהום אים לאנדע נוצרים, אין דער בעסטען געגענד דעם לאנדעס אים לאנדע רעמסס, וויא פרעה בעפֿאָהלען האט: (יז) יוסף פֿערזארגטע זיינען פֿאטער אונד

בָּמָה יָמִי שְׁנֵי חַיִּיךָ: (ט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לִפְרֹעֲהַ יָמִי שְׁנֵי מִגֹּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה שָׁנָה מֵעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיִּי וְלֹא הִשְׁיֵגוּ אֶת-יָמֵי שְׁנֵי חַיִּי אֲבֹתִי בְיָמֵי מִגֹּרֵיהֶם: (י) וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת-פְּרֹעֶה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרֹעֶה: שְׁבִיעִי (יא) וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת-אָבִיו וְאֶת-אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעַמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פְּרֹעֶה: (יז) וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת-אָבִיו וְאֶת-אֶחָיו

ת"א כמה מגלה י"ז, ח': ימי שס שס: ויכלכל מור ב', ח': כמה מגלה י"ז, ח': ימי שס שס: ויכלכל מור ב', ח': כמה מגלה י"ז, ח': ימי שס שס: ויכלכל מור ב', ח':

רש"י

שלו"דיר זלע"ז, Saluer, חיט: Salutare (גריסען): (ט) שני מגורי. ימי גדתי כל ימי הייתי גר צלזן ולא השיבו צוטה: (י) ויברך יעקב. כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מצרכים אותם ונוטלים רשות ומה צרכה צרכו שיעלה כילום לרגליו לפי שאין מצרכים שותה מי גשמים אלא כילום עולה ומסקה ומצרכתו של יעקב ואילך היה פקעה צל על כילום והוא עולה לקראתו ומסקה את הארץ [תנחומים]: (יא) רעמסס. מלזן גושן

תרגום אונקלוס

(ח) וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה לְיַעֲקֹב בָּמָה יָמִי שְׁנֵי חַיִּיךָ: (ט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לִפְרֹעֲהַ יָמִי שְׁנֵי חַיִּיךָ מִגֹּרֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ וּבְיָמֵיךָ הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ וְלֹא אֲדַבֵּיקוּ יָת יָמֵי שְׁנֵי חַיִּיךָ אֲבֹתֵיךָ בְּיָמֵי חַיִּיךָ: (י) וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב יָת פְּרֹעֶה וַיִּנָּפֶק מִן-קֶדֶם פְּרֹעֶה: (יא) וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף יָת אָבִיו וְיָת אֶחָיו וַיִּתֵּב לָהֶם אֲחֻזָּא בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם בְּאֶרֶץ רַעַמְסֵס כַּמָּא דִּי פִקִּיד פְּרֹעֶה: (יז) וַיִּנָּן יוֹסֵף יָת אָבִיו וְיָת אֶחָיו וַיִּתֵּב לָהֶם אֲחֻזָּא בְּבֵית אָבִיו

לפי שאין מצרכים שותה מי גשמים אלא כילום עולה ומסקה ומצרכתו של יעקב ואילך היה פקעה צל על כילום והוא עולה לקראתו ומסקה את הארץ [תנחומים]: (יא) רעמסס. מלזן גושן

באור

והכלל נתינת השלום: (ח) כמה, צאה על המלה הזאת הכ"ף והיא שאלה על כמות הדבר: (ט) שני מגורי, ימי גדתי שכל ימי הייתי גר צלזן, וכן מתורגם צל"א (וואלפאהרט): מעט ורעים היו ימי שני חיי, לא ידעתי טעם הזקן אצונו מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך, ומה טעם לאמר ולא השיבו את שני חיי מצתי, כי אולי כוד ישיגם ויחיה יותר מהם, ונדמה לי כי יעקב אצונו זדקה צו שיצה, והיה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנותו, כי אין רוצ אכשי זמנו מצרכים ימים כל כך, שכבר קצרו שנותם, ולכן שאלו לו כמה ימי שני חייך כי לא ראיתי כמותך זקן צכל מלכותי, אז ענה יעקב כי ימיו שלשים ותחת שנה, ואל יתמה צהם כי מעט הם כנגד שנות מצותיו שחיו יותר, אצל מפני היותם רעים צעמל ואנחה זדקה צו שיצה ונדמה זקן מאד (הרמז"ן), וכן פי' הרמז"ס: (י) ויברך יעקב, כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מצרכים אותם ונוטלים רשות (רש"י): (יא) ויושב יוסף וגו' ויתן להם אחזה וגו', טעמו שהושיב אותם צמיעצ הארץ וצאחזה שנתן להם כי לא רצה שיהיו כגדים צלזן וקנה להם צתים ונחלת שדה וגרם ונתן להם, וזה מרשות פרעה כי הם אצרו לגיד צלזן צאמו לא לדור, כי צעצור הרעצ נשוצ לצרצו, ופרעה אמר ליוסף הושצ את אצריך שיושיצם כלנשי הארץ התושבים צלזן גשן, (הרמז"ן): (יב) ויכלכל שרשו כול, ונחמל צו הפ"א והלמ"ה, וענינו

וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הִטָּף׃
(יג) וּלְחֶם אֵין בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד
הָרָעַב מְאֹד וַתֵּלֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ
כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרָעַב׃ (יד) וַיִּלְקֹט יוֹסֵף
אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם
וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֹׁבַר אֲשֶׁר־הֵם שׁוֹבְרִים
וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בְּיָתָהּ פַּרְעֹה׃

זיינע ברידער, אונד
זיינעם פֿאטערס נאנצעם
הויז, מיט ברוד, נאך
אנצאהל דער קינדער:
(יג) נון וואר קיין ברוד
מעהר אים גאנצען לאג-
דע, דען דיא הונגערס-
נאָט וואר זעהר שווער:
אונד דאז לאנד מצרים
אונד דאז לאנד כנען פֿער-
שמאכטעטע, וועגען
הונגערסנאָט: (יד) יוסף
בראכטע אללעס געלד צו-
זאממען, וועלכעס אים
לאנדע מצרים אונד אים
לאנדע כנען צו פֿינדען וואר, אום דאז געטריידע, דאז זיא איינקויפֿטען, אונד בראכטע דאז געלד אין

תולדות אהרן וילקט פסחים קי"ט, ח':

לאנדע כנען צו פֿינדען וואר, אום דאז געטריידע, דאז זיא איינקויפֿטען, אונד בראכטע דאז געלד אין

תרנום אונקלוס

רש"י

לֶחֶם לְפִי מִטָּף׃ (יג) וּלְחֶם אֵין בְּכָל אֶרֶץ אֲרִי תִקִּיף
בְּפָנָא לְחָדָא וְאַשְׁתִּלְהִי עָמָא דְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם וְעָמָא דְּאֶרֶץ
דְּכְנָעַן מִן יוֹסֵף יוֹסֵף יֵת כָּל בְּסָפָא דְּאֶשְׁתִּבַּח
בְּאֶרֶץ דְּמִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ דְּכְנָעַן בְּשֹׁבַר דִּי אִינוּן זַבְּגִין וְאַיְתִי

היא: (יג) לפי הטף. לפי
הלדך לכל בני ביתם:
(יג) ולחם אין בכל
הארץ. חוזר לענין הרלשון
לתחלת שני הרעצ: ותלה.
כמו ותלה לשון עיפות
כתרגומו ודומה לו כמתלהלה היורה זקיס [משלי כ"ו]: (יד) בשבר אשר הם שוברים.

באור

ספוק לורך המזון כמדת כל אחד ואחד: לפי הטף, כשעור הטף כמו שיאכלו: (יג) ולחם אין
בכל הארץ, חוזר לענין הרלשון לתחלת שני הרעצ: ותלה, לדעת הרד"ק שרשו לכה, וענינו
ותשתגע כי מרוב הרעצ ילא האדם מדעתו, וכן זהכפל פ"א הפעל, כמתלהלה היורה זקיס
(משלי כ"ו י"ח), וכן ותלה, ככעס עיני (איוז י"ז ז'), שרשו ככה, וכן כתב הרלש"ע שהוא
על משקל ותלה, (לעיל כ"א י"ד), שרשו תעה, ונתשלמו ותתקעה, כן ותלה נתשלמו
ותלחה, וזא פתח לפני הה"א להרחיזה צעזור שהיא גרונית והיא נדלית לפי שהיא צמפיק,
כמו שנפתח לפני העי"ן צמלת ותתע, עש"כ ותלחה ותתעה, שהה"א נחה ואין לורך
להרחיזה, זא סגול לפניה, וכן זא שרש תעה, זהכפל הפ"א צננין הכזד, כמתעתע, כמו
כמתלהלה, אלל שזה מצנין התפעל, והרלשון מצנין פעל, ופי' ג"כ שטעמו כאדם שלא ידע
מה יעשה, אלל הבאון רצונו סעדיה ז"ל צתרגומו הערצו על התורה פי' ותלה, כלומר כאדם
הכללה לא ידע מה לעשות וכן כמתלהלה, המדלח עלצו כאילו לא ידע מה לעשות, וכן פי'
רש"י שניהם ותלה וכמתלהלה לשון עיפות, וכן ת"א וצ"ע: ארץ מצרים וארץ כנען, אלל
ברחוקות יותר מארץ כנען לא היו צאים לארץ מצרים כי רחוקי יותר מדאי או שמה לא היה
סס רעצ גדול כל כך (הרש"ס). וכזר כתצתי צפ' מקן (לעיל ע"א כ"ד) צסס הצ"ר כי לא
היה הרעצ רק צנ' ארלות (פֿעניליחה, ארחביחה, פאזעמטינא): (יד) וילקט יוסף את כל
הכסף וגו', ספר הכתוב זה וגמר הענין בכל הפרשה להודיע מעלת יוסף צחכמה צתצונה
וצדעת וכי היה אים אמונים שהציל כל הכסף צית פרעה ולא עשה לעצמו אולדות כסף
ומטמוני מסתרים צארץ מצרים או לשלחו לארץ כנען אלל נתן למלך הצועח צו כל הכסף וקנה
לו את האדמה גם הנפשות ומלל צזה חן גם כן צעני העס כי השס הוא המלח את יריאיו

תרנום אשכנזי

פרעה'ס הויז: (טו) אלס
אללעם געלד אים לאנדע
מצרים אונד אים לאנדע
כנען דארויף געגאנגען,
קאמען אללע מצרים צו
יוסף, אונד שפראכען:
גיב אונס בדאך! ווארום
זאללען וויר פאר דיר היי-
שטערבען? דען געלד
האבען וויר ניכט מעהר:
(טז) יוסף שפראך: בריינגט
איינער פיה הער! זא ווילל
איך אייך פיר אייער פיה
געטריידע געבען, ווען קיין
געלד מעהר דא איזט:
(יז) זיא בראנטען איהר
פיה פאר יוסף, אונד יוסף
גאב איהנען בדאך פיר
פערדע, קליינעס פיה,
רינרפיה, אונד פיר עזעל;
איהר פיה: (יח) אלס

רש"י

נותנין לו סת הכסף:
(טו) אפס. כתרגומו
סלים: (יז) וינהלם. כמו
וינהגס ודומה לו אין מנהל
לג [ישיעה כ"ט] על מי
מנוחות ינהלני [תהלים
כ"ג]: (יח) בשנה השנית.
למי העצ: כי אם תם
הכסף וגו'. כי אשר תט

ויגש מז

(טו) ויתם הלכם מארץ מצרים ומארץ
כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר
הבה לנו לחם ולמה נמות נגידך כי
אפס כסף: (טז) ויאמר יוסף דבוקניכם
ואתנה לכם במקניכם אם אפס כסף:
(יז) ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן
להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה
הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים
וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה
ההוא: (יח) ויתם השנה ההוא ויבאו

ער אונטערהילט זיא דאזעלבע יאהר מיט בדאך, פיר אלל
דיועם יאהר צו ענדע וואר, קאמען זיא צו איהם אים צווייטען

תרנום אונקלוס

יוסף ית כסף לבית פרעה: (טו) ושלם כסף מארץ דסצרים
ומארץ דכנען ואחר כל מצדאי לית יוסף למימר חב לנא
לחם ולמא נמית לקבלך ארי שלם כסף: (טז) ואמר יוסף
דבוקניכם ואתם לכו בגייתכם אם שלם כסף: (יז) ואיתיאו
ית גייתיהון לית יוסף ויחב להון יוסף לחם כסף ודבוקני
ענא ובגיית תירי ובחמרי וזגיון בלחם בכל גייתיהון בשנת
ההוא: (יח) ושלמת שנת והוא לותיה בשנת תגייתא

באור

(הדמנ'ן): בשבר אשר הם שברים, נותנין לו סת הכסף: (טו) ויתם, שרש: תמס לדעת
הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף קע"ז ע"א), וצדשים שרש תמס, וכ"ה דעת הרמב"ם והרמב"ם
צתלמו יתמוס על משקל יפקוד, וכחצו האחת נעתקה נקודתה אל הפ"א, ודגש הפ"א
יורה על חסרון העי"ן, ויורה על חסרון אות שלאחריו לפי סדרתם, וכן ויתמו ימי צבי סצל
מש (דברים ל"ד ח'), הדגש לחסרון המ"ס שלאחריו, וכתב עוד שם הרד"ק ויתמן שיהיה
מצנין נפעל, ודגש הפ"א לחסרון נו"ן נפעל, ומלת ויתמו דלוי להיות ויתמו, צד דגשים
הא' לחסרון נו"ן והצ' לחסרון מ"ס עי"ן הפעל, כמו ויתמו חטאים (תהלים ק"ד ל"ה), רק
שהוקלו, סצל צמס לציו ד' יוסף קמחי כתב שכל הדגשים צתי"ו לצד שרש תמס, והם מהקל
והדגש לחסרון אות שלפניו כדרכו שהיא נו"ן השרש, וכל הדגשים גם צמ"ס שרש תמס, והם
מהנפעל, ושני השרשים הם מענין אחד, לשון השלמה, כאשר מלאנו עינים דנים שיש להם
צ' או ג' שרשים: אפס, פעל עזר צסקל כי חפץ צצת יעקב (לעיל ל"ד י"ט), כי ירא לצצת
צווער (שם י"ט ל'), ופירושו כלה הכסף, כמו שת"א ויז"ע שלם: (טז) חבו, הכ"ה היתה
דלוייה להיות צח"פ, וצאה צקמן שלם לחטפה צעזור שהיא גרונית, כ"כ הרד"ק צמכלול (ד'
קטן דף קכ"ג ע"א): במקניכם, תמורת מקניכם: (יז) וינהלם, כמו וינהגס, ודומה לו
אין מנהל לה (ישיעה כ"ט), על מי מנוחות ינהלני (תהלים כ"ג), ופי' ר"ע ספורנו

אֱלֹהֵי בִשְׁנָה הַשְּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-
נִבְחַד מֵאֲדָנִי בִּי אִם-תָּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֶה
הַבְּהֵמָה אֶל-אֲדָנִי לֹא נִשְׁאֵל לְפָנֵי
אֲדָנִי בְּלֹתִי אִם-גּוֹיֹתָנוּ וְאֲדָמָתָנוּ;
(יט) לָמָּה נָמֹת לְעֵינֶיךָ גַּם-אֲנַחְנוּ גַּם-

יאהרע אונד שפראכען:
וויר קאנגען עס מיינעם
הערדן ניכט פֿערבערגען,
דאס אללעס געלד אונד
אללעס פֿיה דאהן איזט
צו מיינעם הערדן: עס
איזט פֿיר מיינען הערדן
ניכטס בעחר איבריג אלס
אונזער לייב, אונד אונזער
ערדרייך: (יט) ווארום

אללען וויר פֿאר דינען איגען אומקאממען, וואוואהל וויר, אלס אונזער ערדרייך? קויפֿע אונס,

רש"י

תרגום אונקלוס

וַאֲמָרוּ לֵיהּ לֹא זָבִיט מִן רַבּוּנֵי אֱלֹהִין שְׁלִים פִּסְקָא וְגִיטִי בְּעִירָא
לְזֹת רַבּוּנֵי לֹא אִשְׁתָּאֵר קֳדָם רַבּוּנֵי אֱלֹהִין גּוֹיֹתָנָא וְאַרְעָנָא:
(יט) לָמָּה נָמֹת לְעֵינֶיךָ אִף אֲנַחְנָא אִף אֲרַעְנָא קָנִי יִתְנָא וְיִת
צִדְעוּס יִטָּן וְעִין צָבִיט מִיִּכְצ גִּירָסָא סְנִיחָא: (יט) וְתָן זִרְעָא. לְזֹדֵעַ הַלְדָּמָה וְלַעֲמָא שְׁלָמָא

באור

וינהלם זלחם, כהלם לאט בענין עלות ינהל (ישעיה ע' י"א), נתן להם הלחם מעט מעט
סכול ולא לשצעה כדלוי צעני ועצון: (יח) בשנה השנית, לשני הרעצ, ואף על פי שלמד
יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקליד מכיון שזל יעקצ למארים צלה צרכה לרגלו והתחילו
לזרוע ונטה הרעצ וכן שנינו צתוספתא דסוטה, לשון רש"י, והדמצ"ן ז"ל כתב כי על דרך
הפשט לקט יוסף כל הכסף הנמאל צלרן מארים וצלרן כנען צחמש שנים והציא אותם אל פרעה
כי איך יתכן שיתום הכסף והמקנה צשנה אחת שזל הכסף הספיק להם כל חמש שנים כי כן
הדור צמנהגו של עולם וצעצור שלל נתחדש ונשתנה דצר אחד צכל אלה השנים לא ספר צהם
הכתוב רק וילקט יוסף את כל הכסף וגו', ואחרי שזם הכסף ספר שצלו אל יוסף והיה זה
צשנה הששית ונתן להם צמקניהם לחם רק כהלם צו שיאכלו לפי חיותם ולא לשצעה ונתם
השנה ההיא אשר נדר להם לנהלם צלחם צכל מקניהם והיא השנה הששית ויצלו אליו צשנה
הששית לה ולמדו לו שיקנה אותם ולת צדעתם צלחם שיאכילם צשנה הזאת השציעית ואחר
שתהיה הצלרן לפרעה יתן להם זרע שלל תשם הצרעה כי ידעו כי כלו שצע שני הרעצ והיה
להם זרע וקליד חה טעם ויכלכל יוסף וגו' לחם לפי הטף שנתן להם צשנות הרעצ כדי לרכם
לחם לפי הטף ידמח כן (הרעצ"ן), וכן פי' ר"ע ספורנו כי צשנה ההיא היא השנה הששית
לשני הרעצ, וצשנה הששית, פירושו שנית לה שהיא הצציעית לשני הרעצ: נבחר, ענין הסתר
והעלמה. וכן ת"א ויז"ע והמתרגם השלכח: כי אם תם הבסף, מלת אס תפודש צכעה
ענינים, רוצם לתנאי, ויש לשללה, ויש צמקוס כלשר, ויש צמקוס אמת, כלשר הציו הרד"ק
צשרשים שרש אס פסוקים רצים לכל אחד ואחד, יענין שם כי לא אעתיקם פה לידלת הצריכות,
והנה רש"י פי' כי אס תם, כי אשר תם, ואין הלשון מיושצ לפי פירושו, כלשר תמה ע"ז
הרש"י ז"ל ולא ידע ליצצו, ויז"ע תרגם ארום אין שלים, תרגם מלת כי ומלת אס כפשטם
צכל פקוס ואינו מיושצ פה, שזל הנכון צעיני פי' הרד"ק צשרשים שרצר זה עם המפורשים
צלשן אמת כמו אס רחן אדני את אלת צנות ליון (ישעיה ד' ד'), פי' צאמת רחן, הפכנס
אס כחמד היצר יחשצ (שם כ"ט ע"ז), פי צאמת כחמד היצר יחשצ הפכנס לפי שהוא נקל
צעיני להפוך אמתם כמו שנקל ליוצר להפוך החמר מכלי לכלי, וכן כי אס יש אחרית ותקותך
לא תכרת (משלי כ"ג י"ח), ר"ל כי צאמת יש אחרית ותקותה למעשיך העוצים, ורצים כן,
וכתב כי המפורשים צלשן אמת יהיה שרשם אמן ותחסר הנו"ן בדרכה לפעמים וכמו שתחסר
צמלת אמת: ומקנה הבחמה אל אדני, שיעורו כי אס תם הכסף ומקנה הצהמה, ואל הכל
לד אדני: בלתי אם גוייתנו, מלת צלתי פידוש' לפעמים לא, ושעורו פה אס לא גוייתנו,
וככלו כתוב' אחד מלת לא, והצוונה כלל אן רק, וכן ת"א ויז"ע אלהק, וכן מתורגם צל"א:
(יט) גם אדמתנו, הצדמה שהיא שועמה היא כמו משה שמינה מוליאה עשצ וען פרי כמשפעה,

ויגיש מן

אונד אינזער ערדרייך ,
אום בראך ; וויר אונד אונ-
זער ערדרייך וואללען דעם
פרעה ליי-איינען; ווין , גיב
אונס נר אויסזאמט , דא-
מיט וויר לעבען , אונד
ניכט שטערבען , אונד דאז
לאנד ניכט וויססטע ווער-

רשי

יִסְּף וְעוֹד ה' שָׂנִים אֶשֶׁר
אֶחָד וְקָלִיד מִכִּיּוֹן שָׂנִים
יַעֲקֹב לַמֵּלְכִים זֶה זְרֹכָה

באר

זה צוה, והסמים עמו המדקדק רצי משה הכהן הספרדי, והרד"ק צמכלול (ד' קטן דף קי"ד ע"ב), כתב שיתכן להיות פשוט שם, ויהיה לפי זה שם על משקל יתקל, גדרתה (לעיל

להיות צפ"פ לחסרון אות הכפל, וכוונה אם שרשו ששס או ישס, הוא צלי ספק מצדן הקל.
והוא פעל עומד, אבל אם שרשו ששס יתכן שיביה ששס מהקל, כמו ותקל, ימר, לדעת רזי
יזנה (כפי מה שהביא דעתו הרד"ק צמכלול (ד' קטן דף קע"ז ע"א ע"ש), ויתכן להיות מצדן
נפעל כדעת הראצ"ע צפ' לך לך צמלת ותקל, ותפירושו לס' ישעיה צמלת ימר, וכן כוונה דעת
הרד"ק צמכלול (שס), ויביא לפ"ז הגם צמקוס בדגש בדל"י לחסרון נו"ץ נפעל, יש לי שח
וצרים צוה, אך לקלר אם לדיך: (ב) ויקן וגו' למרעח, שפיה קנו' לו מעפה: (בא) ונח

כָּל-אֲדָמַת מִצְרַיִם לְפָרֶעָה כִּי-מָכְרוּ
מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי-חָזַק עֲלֵהֶם
הָרָעָב וְהָיָה הָאָרֶץ לְפָרֶעָה: (כג) וְאֶת-
הָעָם הָעֶבְרִי אֹתוֹ לְעֹבְדֵי מִקְצָה גְבוּל-
מִצְרַיִם וְעַד-קֶצֶהוּ: (כד) רַק אֲדָמַת
הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת
פָּרֶעָה וְאָכְלוּ אֶת-חֶקֶם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם
פָּרֶעָה עַל-כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת-אֲדָמָתָם:

ת"א ואת העם חולין ס' ז': ואכלו זילת י"ח, ח':

יעלער זיין פֿעלד, זאָ
שׂאָרק דריקטע זיא דיא
חוננערסנאָט; אלטאָגע-
האַרטע דאז לאנד דעם
פרעה: (כג) וואס דאז
פֿאַלק בעטרייט, דיזעס
פֿערזעטצטע יוסף אין
שטערטע, פֿאַן איינעם
ענדע דער גרענצען
מצרים, ביז אן דעם אנ-
דערן ענדע: (כד) נור דאז
ערדרייך דער פריסטער
קויפֿטע ער ניכט: דען
דיא פריסטער האטטען
איהר געוויסעס פֿאַן
פרעה, זיא צעהרטען אל-
זאָ פֿאַן דעם, זאָ איהנען פרעה געגעבען, דארום פֿערקויפֿטען זיא איהר ערד-

רש"י

תרנום אונקלוס

אַרְקָא דְּמִצְרַיִם לְפָרֶעָה אֲרִי זְדִינִי בְּאַרְאִי גִבְרִי תְּקִיף
שְׁלִיהוֹן בְּסָנָא וְהִוַּח אֲרָקָא לְפָרֶעָה: (כג) וְהָיָה עַמָּא אֲעֵבֵר יְתִיָּה
מִקְרִי לְקִרְיִי בְּסוּף תְּחוּם מִצְרַיִם וְעַד סוּפִיָּה: (כד) לְחוּד אֲרָקָא
בִּימְרִיא לֹא קָנָא אֲרִי חוּלְקָא לְבִימְרִיא מִן הָקָדָם פָּרֶעָה וְאַקְלִין
יַת חוּלְקָתוֹן דִּי יִתְב לְהוֹן פָּרֶעָה עַל בֶּן לֹא זְדִינִי יַת אֲרָקָתוֹן:

העביר אותו. יוסף העיר
לעיר לזכרון שחן להם עוד
חלק נאמן והוא של עיר
זו צחצחה, ולא הולך
בכחם לנתיב זאת כלל
להדיוכ שזכו של יוסף
שנתנו להם חדפה מעל
לחיו של יוסף קודם לזה: [חולין ה']:

לחיו של יוסף קודם לזה: [חולין ה']:

באור

העם העביר אותו, כל עלת הכנף אחד שהזכיר העם צפידוס, וזכר כתנמי פעמים רצות
שכל כיואל צזה כל לחוק הכונה, ולשלול הכפך, וזעזע שכתוב לפני זה קנה לזכו ולת
לדעתו, אמר לש"ז כי קנה לדעתו לפרעה, וזלול צעמן העם עשה זאת, שבעצד אותו
לערים, וזזה מצולר כוונת המתרגם האשכנזי: העביר אותו לערים, כמו שעשה סנחריב
כדנתיב אל חרן נאוראנס (מלכים ז' י"ח ל"ג וישעיה ל"ו י"ז). כדי שלא יעשונו כח חזקה איש
איש צללו לאחר מנייה (הרש"ם), ודש"י כתב ולת העם העציר אותו, יוכף מעיר לעיר
לזכרון שחן להם עוד חלק נאמן והוא של עיר זו צחצחה, ולא הולך הכתוב לנתיב זאת
כלל להדיוכ שזכו של יוסף שנתנו להם חדפה מעל לחיו של יוסף קודם לזה: [חולין ה']:
והוא עבד' דחולין (דף ס' ע"ג), וכן תיב"ע: מקצה גבול מצרים ועד קצרו, כן עשה לכל
הערים אשר צמלכות מלרים מקלה גזולה ועד קלה גזולה (רש"י), הכונה צזה שחן המלמד
כזה כעשך צפידע אל עלת העציר. דהיינו שהעצירוס מן הערים שצקלה הנציל אל הערים
שצקלה הנצול האחר, ויהיה שערן העציר אותו לערים אשר מקלה גזול מלרים ועד קלה,
כי היה לו למד מקלה גזול מלרים אל קלכו לו לקלכו נמ"כ לערים, גם הכנינה לא תסכים
לזה. כי לצלול זה אין הפסוק הזה דמיון ללחנה כלל, כנודע לצקי צטיץ פסקי העעמים,
לכל צלול העציר אותו לערים, ר"ל מעיר לעיר אפי' סמוכות זו לזו, חלפת עשה צכל הערים
שצמלכות מלרים, וסימנה על הרש"ם שבעצד כוונת רש"י אל קלה גזול מלרים: (כב) הבהנים,
הכופרים כל לשון כהן משרת לללחות כול חק מלוחן שהם לשון גדולה כמו כהן מדין כהן און
(רש"י, וכן ת"א וי"ע), לזל לפי מה שמתנו צכתוב והכרמי וכו' את שם הגמרים עם הכהנים
(לפני' ס' ד'), ידמה שהכפרים הם כח אחרת מעשרתי הע"ז והכהנים כח אחרת העשרתיים
צאופן אחר, ונתנו כדד"ק צשדשים שדש כהן כי הכפרים הם לוגשי השחורים מלשון עורנו
כפגוד נכמדו (אינה ה' י'), שפידוסו נשמדו, והכפרים הם פלד עורדי ע"ז שלינס לוגשים

רייך ניכט: (כג) יוסף
שפראך צום פאלקע: נונ-
מעהר האבע איך אייך
געקויפט, אונד אייער
ערדרייך פיר פרעה: היר
האבט איהר אויסזאגט!
בעזעט דאז ערדרייך:
(כד) ווען עס צום ערנד-
טען קאממט, זאג יא לאלט
איהר דען פֿינפטען טהייל
דעם פרעה אבגעבען: פֿיער
טהיילע אבער, זאללען
אייך גלייבען, צור אויס-
זאגט דעם פֿעלדעס, אונד
צום עססען פֿיר אייך אונד
אייער הויזלייטע אונד
קינדער: (כה) ויא שפרא-
כען: דוא האסט אונס
ביים לעבען ערהאלטען!
לאס אונכ פֿערווער גנאדע
פֿינדען אין דען אויגען
מיינעם הערדן, זאג וואל-
לען וויר גערן לייבאייגען

(כג) ויאמר יוסף אל־דָּעִם הִן בְּבֵיתִי
אֲתֶכֶם הַיּוֹם וְאֶת־אֲדָמְתְּכֶם לְפָרֶעֶה
הָאֶל־לֶכֶם זֶרַע וְזָרְעֹתֶם אֶת־הָאֲדָמָה:
(כד) וְהָיָה בְּתִבּוּאָתָא וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית
לְפָרֶעֶה וְאַרְבַּע הִידָת יִהְיֶה לָכֶם
לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וְלֹא־לָכֶם וְלֹא־אִשֶּׁר
בְּבֵיתֶיכֶם וְלֹא־כָל לְטַפְכֶם: מִבְּטָר

(כה) ויאמרו החיתנו נמצא־חן בעיני
אדני וְהִינּוּ עֲבָדִים לְפָרֶעֶה: (כו) וַיֵּשֶׁם
אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֶק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־
אֲדָמַת מִצְרַיִם לְפָרֶעֶה לְחֶמֶשׁ רֶק
אֲדָמַת הַכֹּהֲנִים לְבָדָם לֹא הָיְתָה

זיין דעם פרעה: (כו) יוסף מאכטע עס ציכ געזעטן ביז אויף דיזען טאג, אויף דאז ערד-
רייך מצרים, דאס דער פֿינפטע טהייל דעם פרעה געהאָרען זאלל. נור דאז ערדרייך דער פֿריי-

רשי

תרגום אונקלוס

אשר צמלכות מזרים מקלה
נצולה ועד קנה נצולה:
(כב) הכהנים. הכומדים
כל לשון גבהן משרת לאלהות
הוא חזן צלוחן שהם לשון
נדולה כהן מדון כהן און:
חק לכהנים. חק כך וכך
לחם ליוס: (כג) הא. כמו

(כג) ויאמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון יוסא דין וית ארעכון
לפרעה הא לכון בר זרע ותזרעון ית ארעא: (כד) ויהא בָּאָעוּלִי
על־לָתָא ותתגון חד מן חמשא לפרעה וארבע חולקין יהון לכון
לבר זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש בתיכון ולמיכל לססלכון:
(כה) ויאמרו קימתנא נשפח רחמין פֿעיני רבני ונְהִי עֲבָדִין
לפרעה: (כו) וַיֵּשֶׁם יוֹסֵף לְחֶק לְגֹזֶרָא עַד יוֹסֵם הָיִין עַל אֲרֻעָא

הנה (כמו גם אני הא דרך זרע נתי [יחזקאל ט"ז]): (כד) לזרע השדה. שכל שנה: ולאשר
בבתיכם. ולאכול העזים והשפחות אשר צנתיכם: טפכ. צניס קטנים: (כה) נמצא חן.

באור

שחורים, ועיין מ"ש עוד צפ' מקן על כהן אן (לעיל מ"א מ"ה): כי חק לכהנים, חק קלוד
כך וכך לחם ליוס: (כג) הא, כמו הנה כמו וגם אני הא דרך זרע נתי (יחזקאל ט"ז
מ"ג): (כד) והיה בתבואת, צעת הננסת התצולה כמו ש"ס זלעולי עללתא: חמישית,
הוא חלק ה' מחמשה: הידת, חלקים: לזרע השדה, שכל שנה: ולאכלכם, שם והנפוד
אכל, ור"ל ולמאכלכם: ולאשר בבתיכם, ולאכול העזים ושפחות אשר צנתיכם (דס"י), וכן
ת"ל ולאנש צתיכון, ויז"ע תרגם ולפרנס צתיכון, ידא כוונתו הוא שאר לרני הצית כלים
וצגדים, כי כלם נכללים צמלת פרנסה, ומן הד' החלקים ימכרו לזרע שאר לרכיהם: (כה) נמצא
חן בעיני אדני, לעשות לנו זאת כמו שאמרת: והיינו עבדים לפרעה, להעלות לו המס
הזה שכל שנה חק ולא יעזור: (כו) על אדמת מצרים לפרעה לחמש, ש"ס על אדעל
דמזרים דיהו ויהיו כהן מן קמחא לפרעה, וכן תרגם המתרגם אשכנזי, פירשו כי לחמש שז

לפרעה: (כז) וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן בארץ גושן בארץ גושן בארץ גושן

(כח) ויהי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא

א"כ פסקא כלל, כ"א ריוח אות אחת

ח"א וישב פנהדיון ק"ו, ח': ויקרבו פנהדיון סס:

(כט) אלם דיא שטערבעצייט ישראל'ס העראן נאהטע, ריף ער ויינעם וואהנע יוסף, שפראך צו

תרנום אתקלום

רש"י

לעשות לנו זאת כמו שמדת: וחיינו עבדים לפרעה. להעלות לו המם הזה ככל שנה לחק שלל יעצוד: (כז) וישב ישראל בארץ מצרים. והיכן נלחץ בשן שחיל מלחץ מלרים:

דמארים דיהזן יחבין חר מן חקשא לפרעה לחוד ארעא דבומריא בלחודיהזן לא הנת לפרעה: (כז) ויתב ישראל בארעא דמארים בארעא דגושן ואחסינו בה ונמישו וסגיאוי לחדא: (כח) ויהי יעקב בארעא דמארים שבע עשרי שנין ויהי ימי יעקב שני חייו מאה וארבעים ושנין: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות

ויאחזו בח. לשון לחזה: חסלת פרישת יגש

(כח) ויהי יעקב. למה פרעה זו סחומה לפי שכן שנפטר יעקב סנינו וסחמו עיניהם ולצא של ישראל מלחם בשעצוד שהתחילו לשעצודם. דוד אחד שצק לנלות סת הקן לצמו ונסתס עמנו [נ"ד]: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות. כל מי שנלמה צו קרעה למות

באור

על לפדעה, וכללו כחז לפדעה החמש לכל יצ"ע חרגס על סדעס דמלרים לפדעה למיסז חומשס מן עללמס, פידס הכחז צלופן שתיצת לפדעה מוסצת על לחק. שסס החק לפדעה ליקח החמש מן התנולה, וטעס החציר שתחת מלרים המכסיק פחות מן הטפחס שנמלת לפדעה, מסייע ליצ"ע כי לפי האנקלום ראוי להיות מלרים צמכסיק יותר ממלת לפדעה, וטעמיס סלו, ויגס סתה | יוסף | | לחק | עד היגס | | | | על סדעס מלרים | | | | לפדעה | לחמש: לברם, שז על הככיס, ולס על סדעס, כי היס ראוי לומר לצדס:

(כז) וישב ישראל, כול כלל שחוד הפרט, וישראל ר"ל בני ישראל, וקראס כן דרך כלל, וסמר ויגס לשון יחיד כדרך הכחז צלופן שתיצת לפדעה מוסצת על לחק. שסס החק לפדעה למיסז חומשס מן עללמס, פידס הכחז צלופן שתיצת לפדעה מוסצת על לחק. שסס החק לפדעה ליקח החמש מן התנולה, וטעס החציר שתחת מלרים המכסיק פחות מן הטפחס שנמלת לפדעה, מסייע ליצ"ע כי לפי האנקלום ראוי להיות מלרים צמכסיק יותר ממלת לפדעה, וטעמיס סלו, ויגס סתה | יוסף | | לחק | עד היגס | | | | על סדעס מלרים | | | | לפדעה | לחמש: לברם, שז על הככיס, ולס על סדעס, כי היס ראוי לומר לצדס:

תרנום אשכנזי

איהם: ווען איך אירגענער
זונסט אין דיינען אויגען
געפונדען, לעגע דאך
דיינע האנד אונטער מיינע
היפּטע, אונד ערצייגע
מיר דיא גיטיגקייט אונד
טרייע, בעגראבע מיך
דאך ניכט אין מצרים!
(ל) ווען איך צו מיינען
פעטערן מיך לעגען ווער-
דע, טראגע מיך אויס
מצרים וועג, אונד לעגע
מיך אין איהר בעגרעבנים.
יוסף שפראך: איך וויל
נאך דיינען ווארטען האבן-
דעלן: (ל) יענער שפראך: שווערע מיר! דיזער שוואר איהם; דא ביקטע זיך ישראל, בעגען דיא

רש"י

לל הביע לימי מצותיו [צ"ד]
(יחזק חיה ק"פ ויעקב
קמ"ז דוד נאמר קריצה
לציו חיה פ' סנים והוא
חיה ע'): ויקרא לבנו
ליוסף. למי שהיה יכולת
צידו לעשות [צ"ד]: שים

ויחי מז
לבנו ליוסף ויאמר לו אם-נא מצאתי
חן בעיניך שים-נא ידך תחת ירכי
ועשית עמדי חסד ואמת אל-נא
תקברני במצרים: (ל) ושכבתי עם-
אבתי ונשאתני במצרים וקברתני
בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך:
(לא) ויאמר השבע לי וישבע לו

ת"א. ונשאתני כתונות קי"ח, ח'. מיר ס"ח, ח'.

דעלן: (ל) יענער שפראך: שווערע מיר! דיזער שוואר איהם; דא ביקטע זיך ישראל, בעגען דיא

תרנום אונקלוס

לממח וקרא לקבריה ליוסף ואמר ליה אם קען אשכחית רחמין
קעיגך שו קען ידך תחות ירכי ותעביד עמי מיבו וקש"ט לא
קען תקברני במצרים: (ל) ואשכח ע"א אבתי ותטליני
ממצרים ותקברני בקבורתהון ואמר אנא אעביד פסתגמך:
(לא) ואמר קיים לי וקיים ליה וסגיד ישראל על ריש ערסא:

נא ידך. והשזע: חסד ואמת. חסד שטושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מלפיה לתשלום
גמול: אל נא תקברני במצרים. סופה להיות עפרה כנים (ומדחשן תחת גופי) ושליח מתי
חולה לארץ חיים ללא צער גלגול מחילות ושלל יעשוני מצרים עצות כליליס [צ"ד]: (ל) ושכבתי
עם אבותי. וי"ו זו מחוצר למעלה לתחילת המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשזע לי ואני סופי
לשכנ עם מצותי. ואתה תשליח ממלכים. ואין לומר ושכנתי עם מצותי השכינתי עם מצותי
צמורה שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממלכים וקצרתני צקצורתם ועוד מלינו צכל מקום לשון שכינה
עם מצותיו היא הגויעה ולא הקצורה כמו וישכנ דוד עם מצותיו ואחר כך ויקצר צעיר דוד [מלכים
א' צ']: (לא) וישתחו ישראל. תעלה צעידניה סגיד ליה: על ראש המטח. הפך עלמו

באור

וענינו כי הרגיש צעלמו לפיסת הכחות ויתרון החולש' ואינו חולה אצל ידע כי לא יאריך ימים
ולכן קרא לבנו ליוסף ואחריו שוץ יוסף למלכים היה הולה והובד ליוסף ונא לפניו עם שני צניו
כדי שיצרכם וכן ויקרצו ימי דוד למות ושם נאמר לפני כלך צדך כל הארץ (מלכים א' ז' ז'),
כי ידע צנפשו כן (הדמצ"ן), וכן מתורגם צל"א: חסד ואמת, רש"י כתב חסד שטושין עם
המתים הוא חסד של אמת שאינו מלפיה לתשלום גמול עכ"ל, אך לא ידעתי איך יפרש אס
ישכס עשים חסד ואמת (לעיל כ"ד ת"ט), האמור אצל אליעזר עזר מצרהם, והנכון כמו שפי'
שם הדמצ"ע שחסד הוא דבר שאינו חיוז, ואמת הוא לקיים דבר החסד הכוא, ועיין פ"ס שם
צמס המתרגם האשכנזי: אל נא, אונקלוס תרגם כעין ויש לפדשו לשון צקשה, וכן מתורגם
צל"א: אל נא תקברני במצרים, צתחלה כלל עיקר תכלית הצקשה: (ל) ושכבתי עם
אבתי וגו', ופרט ואמר והאיך יהיה זה, כשאשכנ עם מצותי [שהיא הגויעה צכל מקום ולא
שכינה צמס שהיא הקצורה כמו וישכנ דוד עם מצותיו (ואחר כך), ויקצר צעיר דוד (מלכים
א' ז' ז')], אז תשליח ממלכים וקצרתני צקצורתם, וזהו הדרך ההוב צכל המקרא, וכן מתורגם
צל"א: (לא) השבעה לי וישבע לו, לא היה יעקב חושד צנו הדוגק האהוב לו שימדה על
מליה לציו ועל הדבר אשר הצטיחו ואמר לפני אשכנ כדצרך אצל עשה כן לחזק הענין צעיני
פדעה אולי לא יחזן להפדע מננו ויאמר לי שלח את אחיך ואת עבדיך ויעלו שם לו

וַיִּשְׁתַּחֲוֶה יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמִּשְׁחָה: פ
מח (א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה
וַיִּקָּח אֶת-שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת-מְנַשֶּׁה
וְאֶת-אֶפְרַיִם: (ב) וַיִּגְדַּל לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר

קצפפאייטע דעם בעט-
טעם:
מח (ב) נאך דיזען בע-
געבענהייטען
ווארדע דעם יוסף בע-
ריכטעט: ויהי, דיין פא-
טער איזט קראנק! ער
נאחם ויינע צווייא זאגנע
מיט זיך, נעמליך מנשה
אונד אפרים: (ג) מאן
בעריכטעטע עס דעם
יעקב, אונד שפראך: ויהי,

תולדות אחרון וישתחו מנלה כ"י, ז': ויאמר וכו' הנה ז"מ
פ"ז, ח"י סנהדרין ק"ו, ז':

תרגום אונקלוס

מח (א) וַיִּקָּח בָּתֵּר פְּחָזְמִיָּא הָאֵלִין וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ
שָׁבִיב מִרְעָה וְדַבֵּר יְרֵמְיָהּ בְּנֹחִי עִמָּיִח יֵת מְנַשֶּׁה וְיֵת
אֶפְרַיִם: (ב) וַיִּגְדַּל לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הָאָבִיב מִרְעָה וְדַבֵּר יְרֵמְיָהּ
כַּמְעַה עַל שְׁהִיתָה מִיַּעֲקֹב וְלֹא הִיב זֶה רַשַׁע שְׁהִי יוֹסֵף מִלָּן
הַבָּרִים וְהִי הוּא עוֹמֵד צִדְקוֹ:

ללד השנינה מכלן סמרו
שהשני' למעלה מדלסותיו
סל חולה [שנת י' נדדים
מ']. דער סחר על ראש
הגויס והרי הול עומד צדקו:

מח (א) ויאמר ליוסף. אחד מן המגידים וברי זה הקהל קלר יש אומרים ספרים היה
רגיל לפני יעקב צחלמוד וכשחלה יעקב צלרן גושן הלך ספרים סלל סניו למגרים
לכבד לו: ויקח את שני בניו עמו. כדי שיצרכם יעקב לפני מותו: (ב) ויגדל. המגיד

באור

סיחפוך פרעה סיקצרו הכניס צלדנו לכבוד להם ולזכות ולכן השנינו כי לא יהיה נכון להעצרו
על סנועתו וגם יוסף ילטרך יותל להסתדל צערין מפני השנועה וכן היה בדבר כמו סלמר
עלה וקצר סת סניך כלשר השניעך (לקמן כ' ו') (הדמצי''), וכן פי' ד"ע ספורנו: וישתחו
ישראל על ראש המטה, וישתחו ישראל ליוסף ממקום שהיה על המטה (הרשע"ס), וכן
פירש"י והרשע"ע שחלק כבוד למלכות, והרד"ק פי' השתחווה סלל על ראש המטה שהיה סוכב
עליה, וגם דש"י סחר ופי' כן, וכן פי' ד"ע ספורנו וכתב וז"ל וישתחו ישראל, להודות לקונו
על סחנו להשיג זה עתה סנו כערך והי כלשר סמע ענד סצרהס סת דצריהס וישתחו סלרה
לה' (לעיל כ"ד נ"ז) עכ"ל, וכן פי' הרשע"ע צסוף דצרו, סמנס מה סכתצ לחזק הפי' הזה
צצנד סלינו מפורש למי השתחווה ולסן זה כהשתחווית סצרהס כי סס מפורש לצני סת, סן
דצרו נרסן צעיני, כי מלסנו פעמים דציס סלינו מפורש ולינו לסס, כמו יסנדו סף וישתחו
(ישעיה ע"ו ו'), והול סלל סחר עעסה ידיו, ולס יסמר סנכך הול לפי מחסנותיהס, מה
יענה על השתחווית סל לסה והספחות ויוסף ודחל (צפ' ויפלה), סלל פורש סס למי, וסולי
יסמר סלן לודך, כי מעילס נסמע ססצ' על עסו הנזכר לפני זה, גס פה כן סצ על יוסף הנזכר,
לכן לא יגיה עמנו מזור לפי' הצ', סלל כנך הול צעלמו מצלי דסיה סחרת: המסך, הרד"ק
צשרשים מסתפק סס סרשו מטע, והע"ס שרשית ודגש סעי"ס לחסדן הכפל, ומסקלו פלך,
ותסלמו מסקך, צפלס ששסךח שסלךח, סו סרשו נטה, והע"ס נוסף, ודגש העי"ס לחסדן נוסף
פ"פ, ומסקלו מנייה ותסלמו מניסיה על מסקל מנייה מניסיה, ולכן הציסו צשרש מטע וצשרש
נטה, סמנס דעסו נטה שרשו נטה, ונגור הסס מן הפעל סה, לפי שהסדס סוכב עליה
ופושט עלמו ונשען עליה מענן כנחלים נעיו (צמדצ כ"ד ו'). שהול ענן פשיטה ומתיסה,
ורסש המטה הול המקיס סמר דלש הסדס סוכב עליו והסלל ממו על המטה:

מח (א) ויאמר ליוסף, האומר, ודציס כמיהו, והנה יצ"ע מרגס וסיתסמר ולל מרגסו
כהודלת צניך הקל דק כהודל' צניך נפעל (כי צניך נפעל מתורגס צלרמי צצניך
המפעל), ונוותו צזה למלסות כחסדן, ולכונה זלס מתורגס צל"ס (ווארדע דעק יוסף בע"י

הנה בנה יוסף בֵּית אֱלֹהִים בְּיַתְחֹזֶק
יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה: (ג) וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי נִרְאָה־אֵלַי
בְּלוֹז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: (ד) וַיֹּאמֶר
אֵלַי הֲנִי מִפְּרֹךְ וְהָרְבִיתִּךָ וְנָתַתִּיךָ
לְקַהֲל־עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת

דיין וזהו יוסף קאממט צו
דיר! דא מאכטע זיך
ישראל שטארק, זעטצטע
זיך אויף אים בעטטע:
(ג) אונד שפראך צו יוסף,
גאטט דער אללמייכטיגע
ערשין מיר צו לוז אים
לאנדע כנען, אונד זעג-
נעטע מיך: (ד) שפראך
צו מיר: איך ווילל דיר
פרוכטבאר מאכען, פֿער-
מיהרען, אונד צו איינער
מענגע פֿאלקער מאכען;
זאגן ווילל איך דיינעם זאמען נאך דיר דינעם לאנד איינגעבען, אלס איין אייגענטהום אויף

ת"א הנני הוריות ה' ז', ו', ז':

זאגן ווילל איך דיינעם זאמען נאך דיר דינעם לאנד איינגעבען, אלס איין אייגענטהום אויף

תרגום אונקלוס

רש"י

יִשְׂרָאֵל וַיֵּתֵב עַל עָרְסָא: (ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף אֵל שְׂדֵי אֲחִינֹלִי
לִי בְלוֹז בְּאֶרֶץ דְּכָנָעַן וַיְבָרֶךְ יְתִי: (ד) וַיֹּאמֶר לִי הָאָמְרָא
מִפִּישִׁינִךָ וְאֲחִינִיךָ לְכָנָשֶׁת שְׁבָטִין וְאֲתִין יֵת אֶרְעָא הָדָא
מִכָּאן שְׁחֹלְקִין כְּזֹד לַמַּלְכוּת וּכְן מַשֶּׁה חֶלֶק כְּזֹד לַמַּלְכוּת וַיִּרְדּוּ כָל עַנְדִּיק חֵלֶה חֵלִי וְכָן חֵלִי
וַיִּשְׁנֶם מִתְּנִיּוֹ וְכו': (ד) וְנָתַתִּיךָ לְקַהֲל־עַמִּים. צִדְנִי שְׁעִתִּידִים לְלֹאֵת מַמְזִי עוֹד קַהֲל וְעַמִּים
וְאֵף עַל פִּי שְׁאֵמֶר לִי גוֹי וְקַהֲל גוֹיִם חֵלִי עַל צִיּוֹמִין קַהֲל גוֹיִם כְּדִי שְׁנִים לְכַד מַצְמִיץ
וְשׁוֹצֵל לֹא כוֹלֵד לִי צֶן לַמַּדְנִי שְׁעִתִּיד אֶחָד מִשְׁצִי לִיחֹלֵק וְעַתָּה אֹתָהּ מַתְנָה חֵלִי כוֹתֵן לָךְ:

לועקצ ולא פירש מי והרצה
מקדמות קלדי לשון: ויתחזק
ישראל. אמר לע"פ שהוא
צני מלך הוא לחלק לו כבוד
מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן
משעה חלק כבוד למלכות וירדו כל
ענדיק חלה חלי וכן חלי
וישנים מתניו וכו': (ד) ונתתיך
לקהל עמים. צדני שעתידיים
ללאת ממזי עוד קהל ועמים
ואף על פי שאמר לי גוי וקהל
גוים חלי על ציומין קהל גוים כדי
שנים לכד מצמיץ ושוצל לא כולד
לי צן למדני שעתידי אחד משצי
ליחלק ועתה אותה מתנה חלי
כותן לך:

באור

דיכטעט: ויקח את שני בניו עמו את מנשה ונר', שהם מנשה ואפרים, וכן מתורגסם זל"א,
ולקחם עמו כדי שיצרכם יעקב לפני מותו: (ב) ויגד לייעקב, המניד, ויז"ע תרגסם וחניאו,
זלשין דעים, והוא הלשון סיפור (ערלעהלען), ולא מלשון אמירה (זאגען), וזל"א מתורגסם
(אחון בעריכטעטע), ויתישצ על פיהם קלוד לשון הכתוב, וגם כפל הלשון ויגד ויאמר, כי כבוד
כתצנו צהקדמ' כי ענין ההגדה הוא רק הודעת הדבר ולא יורה על לשונו ממז' שהודיע זה,
רק על כלל ההודעה, אזל ענין אמירה הוא ספור הדברים של המודיע זלשונו ממז', ולכן לא
ישוצח הלומד ויגד ליעקב הנה צנך יוסף זל' אליך, כי ויגד הוא רק הודעת הענין ולא יכלל
צוהודעת הלשון ממז', אמנם המליצה הנכונה היא ויגד ליעקב כי צנו יוסף זל' חליו, חולס
צהוספת מלת ויאמר זל' המליצה נכונה צדרך כלל ופרט, צתחל' יכלול הודעת הדבר, ואח"ז
יפרש הלשון ממז' שהודיע. וכתוצ כלל זה על לוח לצד, כי צמחשני הספקות יאיר לך: ויתחזק
ישראל, לחלוק כבוד למלכות, כפי האפשר לו אז (כי לא יכול לעמוד), וההפך ולא קס ולא
זע ממנו (אסתר ה' ט') (ר"ע ספורנו): וישב על המטה, היו רגליו למטה לארץ ולנך
כתוצ לפניו ויואל יוסף אתם מעם צדכיו וגם להגיד חזקו של יעקב שכל דצרי לוואתו עשה
צישיצ' ורגליו על הארץ עד שסיים כל דצרי ואח"כ ויאסף רגליו אל המטה, (לקמן מ"ט ל"ב),
הכניסם אל המטה, כמו ואספתו אל תוך ציתך (דצרים כ"צ ז'), ואין אים מאסף אותי הצית'
(סופטים י"ט י"ח) (הדשצ"ס): (ג) אל שדי נראה אלי בלוח, צשוצי מפקן חרס, שכלמר
שם חני אל שדי (לעיל ל"ה י"א): ויברך אתי, כמ"ס שם ויצרך אתו (שם ט'): (ד) הנני
מפרך והרבתיך, כמ"ס שם פרה ורצה (שם י"א): ונתתיך לקהל עמים, כמ"ס שם בוי וקהל
גוים יהי ממך (שם): ונתתי את הארץ הזאת לזרעך ונר', כמ"ס שם ולזרעך אחריך אתן את
הארץ (שם י"ב), ושם נכפל הלשון לך שתננה ולזרעך אחריך אתן ונר', ומתורגסם שם זל"א
שתננה (געבען), גשון מתנה שתננה לו להיות שלו, אזל יכול להיות עדיין מחוסר בוציינל,
ואתן מתורגסם (איינגעבען), שהוא לשון כינוש ונתינה ממז' לרשות, וזאת לא תהי' רק לזרעו
זל' הארץ, אמנם פה קינר התוצ ולא כתוצ כינה ראשונה רק האחרונה שהיא הכינוש אשר

לְזַרְעָה אַחֲרֵיהָ אַחֲזֵת עוֹלָם: (ה) וְעָתָה
שְׁנֵי־בָנִיהָ הַנּוֹלָדִים לָהּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד־בָּאִי אֲלֶיהָ מִצְרַיִמָּה לִיְהִי־הֶם אִפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁשׁ בְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי:
(ו) וּמִוֹלְדֹתָהּ אֲשֶׁר־הוּלְדָתָ אַחֲרֵיהֶם

ת"א וערה נדרים ל', ז': אפרים כתונות ע"ז, ז' . הוריות ו', ז':

תרגום אונקלוס

לְבָנָהּ בְּתָרָה אַחֲסָנָתָא עָלָם: (ה) וּבְעֵן תְּבִין בְּנָהּ דִּי אֲתִילִידוּ לָהּ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד מִיתִי לְוָתָהּ לְמִצְרַיִם דִּי לִי אִינוּן אִפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁשׁ בְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קְדָמִי: (ו) וּבְנִין דִּי תוֹלִיד בְּתִרְיָהוֹן

עוויג: (ה) נח זללען
דיינע ביידען זאָהנע, וועל-
כע דיר געבאָרען וואָרדען
אײַם לאַנדע מצרים, בע-
פֿאַר אײַך צו דיר נאך
מצרים געקאָממען בין,
מיין זײַן. אפרים אונד
מנשה זללען מיר געהאָ-
רען, וויא ראובן אונד
שמעון: (ו) דיא קינדער
אבער, דיא דוא נאך איה-

רש"י

(ה) הנולדים לך עד באי
אליך. לפני צאי סליך כלומר
שנולדו משפדשת ממני עד
שצאתי אללך: לי הם.

צחצחן שר צני הם ליטול חלק צלחן שיש כנחם: (ו) ומולדתך וגו'. אם תוליד עוד לא
יהיו צמחן צני אלל צתוך שצעי אפרים והנשה יהיו ככללים ולא יהא שם צצצעים לענין

באור

לזרעו שהיא העיקרית, והיא לא תהיה עד אשר תפרם לו ונחלת את הארץ. ולכן מתורגם פה
(זך דען), היינו אחד שיהיו לקהל עמים, לו ונחתי את הארץ וגו', ומתורגם (חיינגעבען),
שהיא הביצוע: (ח) ועתה שני בנים וגו', כלומר מאחר שנתן לי הקצ"ה את ארץ כנען הרי
צדקותי לעשותך צדור ליטול פי שני שצעים ולכך שני צניך יעלו כנבד דלוצן ושמעון [ועיין ע"פ
צפ וינא (שם ל' ה')] : עד באי, לפני צאי, כדכתיב וליוסף ילד שני צנים צערס תצוא שנת
הרעצ (שם מ"א כ'), כלומר קודם שצאתי מלרית' (הרשצ"ס): לי הם, צחצחן שר צני הם:
(ו) ומולדתך וגו', רש"י והרשצ"ע והרד"ק צדשים שרש ילד פי' אשר תוליד וצא עזר צמקום
עמיד צדך זרות ולא נמלא רק מעט צמליות שאינו נצוליות רק סיפורים, וכן תרגם אונקלוס
וצ"ע דתוליד, ומ"ס הרשצ"ע ואם יטעון טוען כי לא מלאנו ליוסף צנים אחדים גם זו איננה
טענה יתכן שהיו וצעצור שידשו עם אחיהם לא הזכירם הכתוב ורצים כאלה עכ"ל, אך תשובתו
פספסת, כי מדוע לא נזכרו צדרי הימים שהזכיר שם עד כמה דורות שאין הכוונה שם צעצור
הידועה והנחל, כ"א להתירם, וכן הזכיר שם צריעה אשר נולד לאפרים צוקנותו ולא החזר
צתורה ורצים כמוהו, אצל צאמת אף צורך להשיג על הטענה הזאת, כי צאור אשר הולדת,
אם תוליד, ולא צעצור שצמר לו כן הוא חיוצ שיוולד, ומלאנו רצים שצא אשר צמקום אס, וגם
הרשצ"פ פי' לשון עמיד צסם אונקלוס וחזק דצרו צאמרו כי דצרי הנציה לא יהי' לריק, אצל
לא ידעמי אף יהיו לריק אס לא התנצל צלשן צדור שיוולד, אצל אמר אס יוליד, יקראו על
אס אחיהם, ואין צלשן זה חיוצ או הצטחה או נצויה, ואחר זה פי' מדעתו שהוא עזר מעש
כפי' הרשצ"ס שצעמיק עוד, אענם הרשצ"ס מפרש הולדת עזר מעש, וז"ל ומולדתך, צניך או
צני צניך שנולדו לך אחרי צאי צאלו שצע עשרה שנה שהייתי כאן על אס אחיהם יקראו ולא
יהיו שצעים כי אס צתי אצות כי כל ע' נפש שהיו צשעת ציאת יעקב צין צני צנים
היו צתי אצות ולהם נתחלק' הארץ כדאמרי' צצא צתרא מדף (ח"י ע"ד קכ"צ), וכדכתיב צפנחם
אפי' צצני פרץ לחלרון עשפחת החלרני לחמול משפחת ההמולי (צמדצר כ"ו כ"א), וכן צצני צלע
אדד ונעמן וגו' (שם ע'), וכתיב לצסוף לאלה תחלק הארץ צנחל' וגו' (שם כ"ג), לשמות
פצות אצתם ינחלו (שם כ"ה), וכן צני צני של יוסף שנולדו אחרי כי יקראו על אס אחיהם
צנחלתם והיו צתי אצות כדכתיב צפרשת פינחם עכ"ל, וגם לפידוש ויקשה מדוע לא נזכרו שצותם
צכל העקרא, ואף לא צו"ה, אצנר העתרנס האשכנזי עשהו זמן מודנצ מעצר ועמיד, וז"ל:
העעיין יראש סכפי הכוונה הזמן מודנצ מעמיד ועצר (ערלייגט החבען חירסט), שצעת שידרו
צני לנחל' אז תהי' ההולד' עזרה, לא עתידה, לפיכך אמר צלשן עזר הולדת אפריהם, כיונא
צזה אש וגו' ואל פתח אהל מועד לא הציאו וגו' (ויקרא י"ז ד'), הזמן הזה מודנצ מעצר ועמיד

תרנום אשכנזי

ויחי מח

לִפְנֵי יְהוָה עַל שֵׁם אֲחִידָם יִקְרָאוּ
בְּנִחְלָתָם: (ז) וְאֲנִי בְּבֹאִי מִפְּדֵן מִתָּה
עָלִי רַחֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּדֶרֶךְ בְּעוֹד

נען ער צייגט האבען
ווירסט, זאללען דיין זיין,
זיא זאללען נאך דעם נא-
מען איהרער ברידער בע-
נאנט ווערדען, אין איה-
רעם ערבטהיילע: (ז) אלה
איך פֿאָן פֿון צוריק קאם,
רש"י

תרנום אונקלוס

דִּילָךְ יְהוֹזָן עַל שׁוֹם אֲחִיהוֹן יִתְקַרֵּן בְּאַחֲסָנְתָהוֹן: (ז) וְאֲנִי
בְּמִיתִי מִפְּדֵן מִיתָת עָלִי רַחֵל בְּאֶרֶץ דְּכָנָעַן בְּאֶרְחָא בְּעוֹד

הנחלה ואף על פי שנחלקה
הארץ למנין גלגלות
נדכתיצ לרצ חרצו נחלתו

וכל איש ואיש נטל צוה חוץ מן הזכורות מכל מקום לא נקראו שצטים אלא אלו (להעיל בודל
הארץ למנין שמות השצטים ונשים לכל שצט ושצט ודגלים לזה ולזה): (ז) ואני בבאי מפרן

באור

(ווירד' ניכט געבראכט האבען), ר"ל שצעת הזצית' תהיה מניעת ההצאה עצרה, לפיכך אצד
צלשון עצר הציאו, ואלו אמר יציאו היה מצמיע ללחך הזצית', ואינו כן שצעת הזצית' צריך
סתהיה ההצאה אל פתח אהל מועד צעצר כצד עכ"ל המתרגם האשכנזי: לך יהיו, לא יהיו
צמנין צני אלא צחצח צניך: על שם אחיהם יקראו בנחלתם, צתוך שצטי אפרים ומנשה יהיו
נכללים ולא יהא להם שם שצצטים לענין הנחל' ולע"פ שנחלקה הארץ למנין גלגלת נדכתיצ לרצ
חרצה נחלתו (צמדצר כ"ו כ"ד), וכל איש ואיש נטל צוה חוץ מן הזכורות מ"ת לא נקראו שצטים
אלא אלו (רש"י), ודאית' צתנ"ך כת"י על קלף ישן נושן נכצצ צצנת דע"ט עם פידע"י הוספת
דצרים אלו (לענין פרים שהקריצו הנשיאים וזהו על שם אחיהם), ועיין צהרמצ"ן והרל"ס
סמנחץ זה לזה צהלכ' דצדרי רש"י אלו, ואין רלווי להאריך צזה כפי כוונת החיצור: (ז) ואני
בבאי מפרן, צאותו הדרך לאחר שצדכני הקצ"ה: מתה עלי רחל, הנכח כעלמדם ז"ל אין
אשה פתה אלא לצעלה, ועלי כמו לי, וכן מתורגם צל"א: בדרך, צפתח לידיעה צאותו הדרך
עלמו שצדאה אלו השם: בעוד כברת ארץ לבא אפרתה, מקרא קלר, והרלו צהיות עוד
נצרת ארץ ובו' כמ"ש למעלה ויהי עוד נצרת הארץ ובו' (ל"ה ט"ז), ונצד כצצתי שם צאור
נצרת ארץ ע"פ דעת המפרשים ואת היותר נראה אלו שהיו שיעור קטן ממדת ארץ קדוצ למיל
ע"ס, וכוונת המלמד הזה פל' המפרשים שהוא התנלות מיעקב לפני יוסף על שקצר' שם,
ורש"י כתצ ח"ל ואקצרה שם, ולא הולכתי אפי' לצית לחם להכניסה לארץ עכ"ל. והתעורר
עליו צהרמצ"ן להקשות עליו, כי הלל מפורש פה מתה עלי רחל צארץ כנען, ושם נקצרה,
וכצד י"שצ הרל"ס את דצדיו שר"ל לעיר ולארץ נושצת, ואף שדחוק הוא מ"ת צלי ספק כוונתו
כן, אולם מה שהוקשה לי הוא זה, מה צורך להתנלות על שלא הוליכ' לעיר ממש לקצר' שם,
הלא דרכם הי' לקצור מתיבהם צמקום המיוחד לצית הקצרות חוץ לעיר או צמערה חוץ לעיר גאשד
הוא המנהג עוד היום, וגם אצרהם אצד קנה את מעית שדה המכפלה, לא היתה צעיר ממש
רק צקלה שדהו כמפורש צכתוצ וכן כתוצ ויקם שדה עפרון אצד צמכפלה אצד לפני ממרס השדה
והמערה אצד צו וכל העץ אצד צסדה ובו' (שם כ"ג י"ז), וגם המקום שנקצרה צו רחל היה
סמוך לעיצור' של עיר צתוך התחום צמקום שדרכם לקצור מתיים, ואפי' אס הית' מתה צתוך
העיר לא היתה נקצרת שם רק חוץ לעיר, ולכן נראה לי שעיקר ההתנלות הי' על שלא הוליכה
לחצרון אל מערת שדה המכפלה, וכן פי' צהרמצ"ן וז"ל ועל דרך הפשט ג"כ אמר לו כן כמתנלל
שלא יחד ליוסף צראות חפלו צקצירת המערה על שלא קצר אמו שם כאשר קצר שם את ל"ה
ולכן אמר לו כי מתה צארץ כנען ולא נקצרה צחולה לארץ כאשר תהי' קצורת מלרי' ליעקב
ומתה צדרך צפתע פתאום ולא יכול לקצר' שם כי איך יעוצצ את צניו ואת מקנהו צדרך וילך
מהרה עמה למערת המכפלה ואיה הדופאים להנט אותה וזה טעם עני ואע"פ צמערת המכפלה
אינה דחוקה ממש רק כחצי יום הי' יעקב כצד מלד צמקנ' הגדול וצני צית ילא יציעו שם רק
צימים דצים וכן עשה צדרך ההוא ימים דצים עד צואו אל אציו עכ"ל, ונראה לי הקפידו להקצר
דוקא צמערת שדה המכפלה כדי להקצר צקיקע שלהם, כי לע"פ שנתן ה' להם את הארץ,
מ"ת היתה ערוץ מונוכח להם, ולא היו דשאים לקחת צחוק' עד צוא הזמן כמובצל,

בְּבֵרַת אֶרֶץ לְבָא אֶפְרָתָה וְאֶקְבְּרָה
 עִם בְּרִיךְ אֶפְרָת הוּא בֵּית לָחֶם:
 (ס) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר
 מִי־אֵלֶּה: (ט) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לְאֲבִיו בְּנֵי הֵם

שטארב מיר רחל אים
 לאנדע בען אויף דער ריי-
 זע, דא נאך איינע שטו עק-
 קע לאנדעס וואר נאך
 אפרת הינצוקאממען. אונד
 איך בעגרוב ויז דא-
 זעלבכט אויף דעם וועגע
 נאך אפרת, דיא שטארט

הייסט נון בית לחם: (ז) אלם ישראל יוסף'ס קינדער געוואהר ווארד, שפראך ער: ווער זינד

רש"י

תרגום אונקלוס

קְרִיב אֶרְעָא לְמִיעַל לְאֶפְרָת וּקְבֵרְתָּהּ תַּסְקֵן בְּאַיְרָח אֶפְרָתָה הִיא
 בֵּית לָחֶם: (ז) וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל יָרָא בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִן אֵלֵין:
 (ס) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לְאֲבִיהוּי בְּנֵי אִינֹן דִּי חַב לִי יִי הָבָא וַיֹּאמֶר

סמוך לזית לחם: כברת ארץ. מדת סוף והם סלפיה סמה כמדת תחום שנת כדורי רצי משה
 כדדשן. ולא תאמר שעכצו עלי גשמים עלהליכס ולקצרה נחזרון עת הבגיד היה שהארץ חלולס
 ומנוקנת ככזרה: ואקברה שם. ולא הולכתיה ספילו לזית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיט
 צלנן עלי סנל דע לך שעל פי הדיבור קצרתיה שם שמהא לעזרה לצניה כשיגלה סותם נחזרשן
 והיו כוזרים דרך שם ילאת רחל על קצרה וזוכה ומצקשת עליהם רחמים שנא' קול צרעה נשמע
 וכו' והקציה גכינה יש שכי לפעלתך נאס ה' ושצו צנים לבגולס [ירמיה ל"א]. ואנקלוס תרגם
 כדור סרעס כרי שיעיד חרישת יוס (ספרים סחרים לרן) ואומר לזי שהיה להם קלצ שהיו קורין
 סותו כרי תחרישה אחת קוריי"ז צלמ"ז סולי ל"ל קורדלל"ל (דחו קולחטער, דחו מעססען
 נאך קולחטערן) Cordage, corde, נלמדין כדור וזרי כמה דמסיק תעלס מצי כדצס: (ח) וירא
 ישראל את בני יוסף. צקס לצרכס וגסתלקה שכינה מענו לפי שעתיד ירצעס ואחאצ ללאת
 מספרים ויהא וצניו מענשה: ויאמר מי אלה. מתיכן ילאו סלו סלינן רסויין לצרכה: (ט) בזה.

באור

והסנה צילר השס צעלמו צמדסה צין הצתרים צלערו ודוד רציעי יסוצו הנה כי לא שלס עק
 האצרי עד הנה (שס ט"ו ט"ז), ולכן לקח לצרהס סת מערת המכפלה לקצורת סשתו צכסס
 מלס, והי' זה סחר מרס' צין הצתרים, וסמה קוצר סגרהס וגס יצחק, ולא הולך יצחק ללוות
 לצניו על זה כי עת סס נחזרון. כמפורס צפרשת ויסלח, וגס יעקב הולך לקנות חלקת הסדה
 סשר עס ככס צמסה קשיטה, ולכן יעקב סמת צחצרים הולך ללוות לסאת סותו לסס תיכף סחר
 עצור ימי צביתו ולקצרו דוקס צמער' הסיס, ולא לזי לקצרו צחלקת הסדה סשר עס סכס
 סהי' סלו, סולי הי' עתידיס פן יתגרו צס מלחמה סכשי העיד על סדות סצעק ולי סהרבו גל
 סכשיס לכמים, גס לפי שהי' רוצה להקצר דוקס עס סצותיו כלערו קצרו סתי סל סצתי (לקמן
 פ"ט נ"ט), ולפי שידע יעקב שיס סיפוק ציד יוסף להוליכו סס מיד כי היס מושל צחצרים לכן
 הסציעו להוליכו מיד סחרי מותו, סנל יוסף שידע סלין ללל יד סחיו להוליכו סחר מותו מיד
 לס"י וסולי יעכצו המצרים על ידס, לכן לא לזי להס להוליכו מיד סחר מותו דק סמר להס,
 פקד יפקד סלהיס סתכס (כשיכלו ימי העינוי סשר נבזר עליכס והעלה סתכס סל הארץ, סז),
 ובעלתס סת עלצתי מזה (שס נ' כ"ה), ולפי סלז יכנשו סת כל ארץ כנען לכן לא הקפיד
 למר להס לקצרו דוקס צמערת סדה המכפלה, כי כל הארץ סלהס היס, גס לא לזי להס לקצרו
 סס למען יקצר עס סצותיו, לפי סחשז סולי ספול חצרון והמער' צחלק סשר הסצטיס ולא יניחוהו
 לקצרו סס, סו הוס עלצו לא הי' רוצה להקצר צחלק סלינו לצניו, כלסר הי' צלעת סחצרון
 נפלה צחלק יהודה, ועלמותיו קצרו צכסס כמ"ס, וסת עלמות יוסף סשר העלו צני ישרלל
 מעצרים קצרו צכסס צחלקת הסדה סשר קנה יעקב מלאת צני חמור סצי סכס צמסה קשיטה וסיו
 לצני יוסף לנחלה (יהושע כ"ד ל"צ), הכוונה צסוק המלמר וסיו לצני יוסף לנחלה לצמר מדוע
 קצרוהו סס, כ"ז כ"ל: (ח) וירא ישראל את בני יוסף, ולכלן סומר לא יוכל לרלות, דק
 צלחו סלס יוכל לרלות היעצ סיכידס, סנל רלס דמות סנשיס, כי יש רלס דמות סרס וסיו
 מכיד דמות פניו: (ט) בזה, צמקוס הזה, וכן לא היעס צזה קדשה (לעיל ל"ס ל"צ), סצו

אֲשֶׁר-נָתַן-לִי אֱלֹהִים בְּיָדִי וַיֹּאמֶר
קָחֶם-נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֶם: שְׁנֵי (י) וְעֵינַי
יִשְׂרָאֵל כְּבָדוֹ מִזֶּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת
וַיֵּגֶשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק
לָהֶם: (יא) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יִשְׁמָעֵאל
פָּנֶיךָ לֹא פָלַגְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי
אֱלֹהִים גַּם אֶת-זֶרְעִי: (יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף

דינע? (ט) יוסף אנט-
ווארטעטע זיינעם פא-
טער: מיינע זעהנע זינד
עס, וועלכע מיר גאטט
אללהיר געשענקט האט;
יענער שפראך: פֿיהרע
זיא דאך צו מיר הער,
דאס איך זיא זענע:
(י) ישראל'ס אויגען ווא-
רען דונקעל, פֿאר אלטער,
זאדאס ער ניכט גוט זעהען
קאננטע, יוסף בראכטע
זיא צו איהם הין, ישראל
קיכטע זיא, אונד אומ-
ארמטע זיא: (יא) אונד
שפראך צו יוסף: איך
לעסט מיך גאטט אויך

ת"א ועיני יומא כ"ח, ז':

האבע ניכט געדאכט דיין אנגעזיכט ווידער צו זעהען, נון אבער
נאך דינען זאמען זעהען: (יב) יוסף פֿיהרטע זיא פֿאן זיינען

תרגום אונקלוס

רש"י

קריביון פֿען לֹתִי וְאֶבְרַכֶּנּוּ: (י) וְעֵינַי יִשְׂרָאֵל יִקְרָן מִפִּי
לֹא יָבִיל לְמַחְזִי וְקָרִיב יִתְהוֹן לְיָתִיָּה וְנִשְׁיָק לְחִזִּין וְנִפְיָק לְחִזִּין:
(יב) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף לְמַחְזִי אַפֶּס לֹא סָבְרִית וְהָאֵל אֲחִיָּי יָתִי
יֵאָפֵק יֵת בְּנֶךָ: (יג) וְאַפִּיק יוֹסֵף יִתְהוֹן מִן קִדְמוֹתֵי וּסְגִיד עַל

הדא לו שער אידוסין
וטער כתובה וצקס יוסף
דחמים על הדזר ונחה
עליו דוח הקודש: ויאמר
קחם נא אלי ואברכם.
זה שאמר הכחז ולכני

תרגלתי לאפרים קחם על זרעותיו [היטע י"א] תרגלתי רוחי ציעקצ צעציל אפרים על שלקחן על
זרעותיו: (יא) לא פללתי. לא מלאכי לצי לחשוז מחשבה שארסה פניך עוד. פללתי. לשון
מחשבה כמו הציאי ענה עשי פלילה [ישעיה ט"ז]: (יב) ויוצא יוסף אתם. לאחר שנסקס

באור

נא צזה (צמדצ כ"צ י"ט), כן פי' הרמז"ס והרד"ק וכן תרגם אונקלוס, הכא, וכן מתורגם
צ"ל, אצל הרמז"ס כתצ וז"ל לא הי' יוסף נריך להודיע לאציו כי צמרים נולדו לו שהדי בשפוד
מכנו לא הי' לו אשה וצנים והוא אמר לו כצר שני צניך הנולדים לך צאדן מצרים ונ"ל כי פי'
צזה צענין הזה שאמרת שנתנס לי השם קודם צואך אלי מצרימה והם אשר אמרת עליהם שהם
לך וכן וצזה הנער' צאה אל המלך (אסתר ז' י"ג). ואמר נתן לי אלהים שעשה לי השם נסים
עד שנתן לי המלך האש' והיו לי הצנים האלה ממנה עכ"ל, וכן פי' ר"ע ספורנו מלת צזה:
קחם נא אלי, הפריצם לפני, או הוליכם אלי, וכן תרגם אונקלוס, וכן מתורגם צ"ל:
(י) לא יוכל לראות, היטב, כן פי' הרמז"ס והרמז"ע ור"ע ספורנו, וכן מתורגם צ"ל:
(יא) ראה, מקור, כמו ראות, וצא שלם כמנהג נחי למ"ד שצא המקור ממנו צהשתות
הה"א לתיו, ולפי דעת קצת הו"ו הנחה היא צמקום הה"א והתיו מוספת, וצא כאן צלי
השתנות כמו למען עשה כיום הזה (לקמן כ' כ'): לא פללתי, מהר"י אצדנאל פי' מלשון
תפלה, ור"ל לראות פניך לא הייתי מתפלל עליו להיותו צעיוני תפלת שוא, והנה עם שפירשו
נכון צעניינו, אמנם איננו צהודלת המלה כי לא מלאנו הפעל משדש הזה על ענין תפלה כ"ל
צצנין התפעל, אצל רמז"ס והרמז"ע והרד"ק (צשרשים שדש פלל), פי' מלשון דין ומשפט, מן
ובחן צפללים (שמות כ"א כ"צ), וכן פי' שם הרד"ק פסוק הציאי ענה עשי פלילה (ישעיה ט"ז
ג'), מלשון משפט, שהוא כפל לשון ענה, כדרך הנבואות, וכן פירש"י שם, ופה העתיקורש"י
צפי' לענין המחשבה שהוא משפט הנפש צין דצר והפכו (אורטהיין צל"א), והכוונ' לא שפתי
צעלתי שאוכל עוד ראה פניך, וכן ת"א לא סגדית, וכתיו"ע לא חשיצית, וכן מתורגם צ"ל:
(יב) ויוצא וגו', לאחר שנסקס הוסיאס יוסף מעם צרכיו כדי ליטעם זה לימין וזה לשמאל לסמוך
ידיו עליהם והנה (הו"ו) הרמז"ע כתצ שצרי להיות מאוחד, ור"ל אחד ושם את אפרים

אתם מעם ברפיו וישתחו לאפיו
ארצה: (יג) ויקח יוסף את שניהם את-
אפרים בימינו משמאל ישראל ואת-
מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש
אליו: (יד) וישלח ישראל את ימינו וישת
על ראש אפרים והוא הצעיר ואת-
שמאלו על ראש מנשה שכל את-

קניען הערפאר, אונד
ביקטע ויך פאר איהם צור
ערדע: (יג) זאדאן נאהם
זיא יוסף ביידע, אפרים
אין זיינער רעכטען. אלזא
צור לינקען ישראל'ס,
מנשה אבער אין זיינער
לינקען, אלזא צור רעכטען
ישראל'ס, אונד פיהרטע
זיא צו איהם הין:
(יד) ישראל שטרעקטע
זיינע רעכטע, אונד לעגט
טע זיא אויף אפרים'ס
הויפט, דער דאך דער
יינגסטע וואר, זיינע לינקע
אבער לעגטע ער אויף מנשה'ס הויפט; (ער לעגטע זיינע הענדע מיט בעדאכט, דען אייגענט-

ת"א ימינו עקרים ת"ד, פי"ט: שכל מנהות נ"ח ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

אפוהי על ארעא: (יג) וידבר יוסף ית תרויהוין ית אפרים
בימיניה מסמאלא דישראל וית מנשה בסמאליה מימיניה
דישראל וקריב לותיה: (יד) ואזשים ישראל ית ימיניה ושווי על
בישא דאפרים והוא זעירא וית סמאליה על בישא דמנשה
משמאל ישראל. הצא לקראת חזרו ימינו כנגד שמאל חזרו וכיון שהוא הצדוד מזומן לצדקה:
(יד) שכל את ידיו. כתרגומו לחבמיכון זהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע

באור

לפני תנשה (פסוק כ'), שאז הולכים וישלחם לציתם אחר שזרכם, ולא העמידם עתה לימין
ולשמאל ישראל, רק מתחל' כשהגישם אליו לחזקם ולנשקם העמיד' צין צרכיו זה לימין וזה לשמאל,
ואז יעקב שכל את ידיו וזרכם, ואח"ז הולכים יוסף מעם צרכיו וילכו להם, ועפ"ז הולך ג"כ
לדחוק ולפרש, ויקח יוסף את שניהם, וכנר לקח כשהגישם אליו, ולא ידעתי מי הכריחו לכל
אלה הדוחקים, אצל הנכון כפשוטו כי כשהגישם אליו לקחם יעקב צין צרכיו ממש כדרך המחזקים,
ולא הקפיד אז על סדר עמידתם כי לא צרכם עדיין, ואח"ז כשרא' יוסף שרואה לצרכם לקחם
מעם צרכיו והעמידם ללדדיו על הסדר הצדוד לימין והצדוד לשמאל, וכדעת רש"י ז"ל: מעם
ברכיו, עלת עם פירושם לפעמים סמוך, כמו מעם השלחן (שמואל א' כ' ל"ד), הם עם
יצום (שופטים י"ט י"א), פי' סמוך ליצום. והכוונ' פה מצין צרכיו: (יג) את אפרים בימינו,
(שהוא) משמאל ישראל, כן תרגם יצ"ע, וכן מתורגם צל"א. כי הצא לקראת חזרו ימינו כנגד
שמאל חזרו וכיון שהוא הצדוד מזומן לצדכ': ויגש אליו, שעורו ויגישם אליו, וכן מתורגם
צל"א: (יד) שכל את ידיו כי מנשה הבכור, הרשצ"ס פי' מלשון סכל שהוא לשון אדם מעוקס
וכפתל, כמו סכל נא את עלת אחיתפל (שמואל ז' ט"ו ל"א), כי הספ"ך והשי"ן השמאלית
יצואו זה תחת זה, וכן פי' הרלצ"ג והכוונ' שעות את ידיו ושם ימינו לפאת שמאלו ושמאלו
לפאת ימינו, אהנס רש"י והרלצ"ע והרד"ק צרשים שרש שכל פירשו מלשון חבט' ועל דרך
העליזה אמר כן כאלו שם חבט' צידיו לעשות כן זהשכל ודעת מה שעשה, וכן ת"א לחבמיכון
לידוהי אצל שעורו נתן ידיו זהשכל, וכן מתורגם צל"א: כי מנשה הבכור, הרלצ"ע פי' טע"פ
שמנשה הוא הצדוד כמו כי עם קשה ערף הוא (שמות ל"ט ט'), אצל הרד"ק פי' כפשוטו נתן
ידיו צשכל כי מנשה הצדוד וזיה לו למת ימינו על ראשו אס לא ששכל והצין צדוד כדושה כי הוא
קטן צדכ' וזה הוא טעם שכל כי אס הי' כותן ימינו על ראש מנשה מה שכל הי' צזה כן הוא
דרך העולם, וכן פירש' כפשוטו השכל את ידיו לכך מדעת כי יודע הי' כי מנשה הצדוד ואעפ"כ

יָדָיו כִּי מִנְשָׁה הִבְכוֹר: (טו) וַיְבָרֶךְ אֶת־
יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכוּ
אֲבֹתַי לִפְנֵי אֲבֹתָהֶם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים
הָרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:
(טז) הַמֶּלֶךְ הַגָּדֹל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֶךְ

לִיךְ וואר מנשה דער
ערסמגעבאָרנע: (טו) זעג-
נעטע יוסף אונד שפראך:
דער גאָטט, פֿאַר וועלכעס
מיינע פֿעמער אברהם
אונד יצחק געוואנדעלט
האבען, דער מיך געוויי-
דעט האט, זייט דעם אײך
בין, ביז אויף דיזען טאג:
(טז) דער עונעל, דער מיך
פֿאַן אללעס איבעל ערלאָ-
זעט האט, זעגנע דיזע

ת"א התהלכו עקדים ספר ג': האלהים פסחים קי"כ, ח':
המלאך פסחים טס:

תרגום אונקלוס

אַחֲבִימִינִין לִידוֹחִי אָרִי מִנְשָׁה בּוֹכְרָא: (טו) וַיְבָרֶךְ יוֹסֵף
וַיֹּאמֶר יְיָ דִּי פִלְחוֹ אֲבֹתַי קִדְמוֹחִי אֲבֹרָהִם וַיִּצְחָק יְיָ דִּין יְחִי
מִן־אִיתָנִי עַד יוֹמָא קָבִין: (טז) מִלְּאָכָא דִּי פִבְקִי יְחִי מִכָּל בִּישָׂא

רש"י

היה כי מנשה הבכור ולע"פ
כן לא שת ימינו עליו:
(טז) המלאך הגדול
אותי. מלאך הרביל להשתלח

באור

לא שת ימינו עליו, וכן ת"א, ארי, וכן מתורגם זל"א: (טו) ויברך את יוסף ויאמר, ר"ע
ספורנו פי' שהם שני דברים שנתחל' דרך את יוסף עלמו, ולא פורש בפסוק כצדכ', ואח"ז
אמר האלהים אשר התהלכו וכו', ודרך את צניו, והוא דחוק כי מדוע יצרכו עכשיו, הלא צרכו
אח"ז צין יתר צניו, והנכון כי כוונת ויברך את יוסף על צניו כע"ס הרש"א כי צדנת הנשים
היא צדנת האב, וכן פי' הרמב"ן: האלהים אשר התהלכו וכו', עד סוף הפסוק, כל המלמד
הזה הוא נושא צלתי גשוא כי לא נאמר כאן לא מעשה ולא תפל', ואם הוא שז על פסוק
שלאחריו, הנה צפסוק שלאחריו נזכר נושא צפני עלמו, המלאך הגדול וכו', שאיננו דק שלח
השם, והמפרשים לא פירשו דבר זה, לכן נראה לי שהוא מקרא קצר, ושעורו צתשלמו כן הוא,
האלהים אשר התהלכו וכו' עד היום הזה, ישלח את המלאך הגדול אתי מכל דע שיצרך את
הנערים, והוא כענין שאמר אברהם אל עבדו זקן ציתו, ה' אלהי השמים אשר לקחני מצית
אבי ומארוץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת, הוא ישלח
מלאכו לפניך וכו', ואח"ז מלאתי שגם ר"ע ספורנו פי' כן: הרעה אתי, לשון מרעה, ולא
נמלא צנל המקרא דק צצנין הקל חזן פעם א' צהפעיל, וירעב נחם לצנו (תהלים ע"ח ע"ז)
(ונם שם חילוק נוסחאות יש, כי צקנתם נקוד ויירעם, וכן הסכים צעל מנחת שי, ודבריו
נאמרו מאד ע"פ ספריים כ"י מדוייקים, וכן מלאתי צתנ"ך ישן נושן כ"י על קלף, וצתנ"ך ד'
אמשטרדם של יוסף עטיאש, וצתנ"ך ד' צערלין שנת תכ"ע). וגם אס יהי' שם נקוד פתח,
אפשר שהוא מצנין הקל כחצרו, ולא יהי' צודד, והפתח להדחצת הדי"ש, כי יש לה ב"כ לפעמים
דין הדחצה, וכן משמע מדר"ק צשרשים שרש רעה, ועל כל פנים גם הקל ממנו פעמים פעל
עומד כמו יהיו רעים צמדצר (צמדצר י"ד ל"ג). לרעות צגנים (ש"ה ו' ג'), ופעמים יולא כמו
לרעות את לאן (לעיל ל"ז י"צ), וכן כאן הוא יולא: מעודי, מודה על הזמן שנתחלת ההויה,
או אם הוא על עשיית איזה דבר מודה על זמן התחלת העשיה, וצאורו פה מזמן היותי:
(טז) ויקרא בהם שמי, לשון הרמב"ן אשר ר"א שנקראו ישראל על שם אפרים כאשר הם נקראים
זרע אברהם יצחק ויעקב ואיננו נכון כי הכתוב אחר זהם והנה לא נקראו על שם מנשה ואולי
צעצור שיקראו צית יוסף (ולמי דעתי גם זה איננו נכון כי לא נקראו צית יוסף דק י' השצטים
ושנים האחרים נקראים יהודה, גם לא הותחל להם השם צית יוסף דק אחר שמלך ירצעם הרשע
ע"ש שהיה משצט אפרים והי' העלך הרשעון להם, וצלי ספק לא כוון יעקב צצדכתו ע"ז,
כי לא לצדכ' יחצצ להם חלוקת המלכות, אך צעצור עונם הי' להם זאת, וגשפך עי"ז דם אלפים
ורצות מישראל), והנכון שיעמוד זרע' ושם ויהי' שם אברהם יצחק ויעקב נזכר זהם
לעולם עכ"ל. וי"ס הוזהר"ס סיחיה זרעם וזרע, והוא ב"כ מונת המתרגם לל"א, ור"ע

אֶת־הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם
אֲבֹתֵי אֲבֹרָהֶם וַיִּצְחָק וַיִּדְבְּרוּ לָרֹב בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ: שְׁלִישִׁי (יז) וַיִּרְאֵה יוֹסֵף כִּי־יֵשִׁית

קנאבען, דורך ויאווערדע
מ'ין נאמען אונד דער
נאמען מיינער פֿעטער
אברהם אונד יצחק גענעג-
נעט; אונד זיא זאללען זיך
שטארק פֿערמעהרען אים
לאנדע: (יז) אלס יוסף
מערקטע, דאס דער פֿא-

תולדות אהרן וידגו זכרות כ', ח'. סוטה ל"ו, ז'. ז"מ ע"ד.
ח', ז"ז קי"ח, ז': וירא מנחות ל"ו, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

אלי זכרתי כענין שחמור
וואמר אלי מלאך האלהים
זחלוס יעקב וגו' אכני האל
צית אל: יברך את הנערים. מנשה ואפרים: וידגו. כדגים הללו שפרים ודגים ואין עין

יִבְרַךְ יֵת עוֹלָמִימָא וַיִּתְקַבְּרִי בְּהוֹן שְׁמֵי וְשֵׁם אֲבֹתָי אֲבֹרָהֶם
וַיִּצְחָק וַיִּכְנֹגְגִי יִמָּא יִסְגֹּן בְּגוֹ בְּנֵי אֲנָשָׁא עַל אָרְעָא: (יז) וַיִּחְזָא
צִית אֵל: יִבְרַךְ אֶת הַנְּעָרִים. מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם: וַיִּדְּגוּ. כַּדְּגִים הָלֵלוּ שֶׁפְּרִים וְדָגִים וְאֵין עֵין

באור

ספורנו כתב וז"ל ויקרא זהם וגו' ויצחק, לא שם תרח ונחור כי הדיוקים לא יקרא עליהם שם
לצותיהם הדשעים וכן זהפך כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק אלו הן הנחנקין), דקרינן לרשיעא
לפי' דר' לויקא רשיעא דר' רשיעא שלא יתיחס לציו הדיוק אצל יתיחס לאיזה מצותיו הדשעי'
ולכן התפלל עליהם שיהיו מוכנים ונעזרים לעבודת האל ית' צאופן שיהיו ראויים להתיחס לאצרהם
וליצחק על דרך יחד לציו לירא' שמך (תהלים פ"ו י"א) עכ"ל: וידגו, הענין המורה על דבי
הים יש לו שני פרטים זל"הק, א' שרש דגה, וממנו כל שם דגה [שהוא שם הכולל כל המין,
וגמלא פ"א לשם פרטי, ממעי הדגה (יונה ז' ז')], הגמלא צמקרא וכל שם דג (שהוא שם פרטי
לאחד), ודגים (שהוא הקצון מן השם הפרטי), והראיה ששרשם מנחי ל"ה, מן הסמיכו' של דגה
ודג' ומן הכנויים של דגה שנסתנ' קמן הפ"א לסו"א, (שלא כמשפט נחי העי"ן צעצור הנח
באחריו שהוא צמקוס עי"ן הפעל), כמו מן דגה צדגת הים (לעיל א' כ"ו וכ"ה), וימת את
דגתם (תהלים ק"ה כ"ט), ומן דגים כאמר צקצון דג' הים (לעיל ט' ז'), ומלת וידגו פה
הוא פעל נגזר ממנו, ולא נמלא עוד פעל משרש זה, ושרש ז', דוג, וממנו נמלא שם המין,
מציא' דאג וכל מנר (נחמי' י"ב י"ז), צהתחלפות האל"ף תחת וי"ו ע"פ, ומן השרש הזה
נמלא לוג'גים, דגים (ירמי' ט"ז ט"ז), כן כתיב, והקרי לוג'גים, יעמדו על דגגים (יחזקאל
מ"ז י'), קרי וכתב צוי"ו, ולאו הדגגים, (ישעי' י"ט ח'), קרי וכתב צוי"ד, והם שמות
התאר לתופשי ולידי הדגים, ונמלא גם משרש זה פעל אחד לוג'גים דגים נאם ה' ודיגום (ירמי'
ט"ז ט"ז), והוכח על מלאכ' לידת הדגים, והנה מלת וידגו פה הוא פעל הנגזר מן שם דג על
כוונת הריצוי כמו דגים, כי המין הזה יתרצה צעצע יותר מכל מיני צנולי חיים, ולמ"ד לרוב
כמו שכתבו צהקדמ' החצור היא להורו' על הפרט שאחרי הכלל, והשעור יהיו כמו דגים צענין
הרצוי לצד, אפנים צלשון ארמי לא נגזר פעל משם זה, לכן אונקלוס תרגם וכונוי ימא יסגון,
עשה ממנו שם, והוסיף כ"ף הדמיון וצמלת יסגון כלל גם תרגום מלת לרצ, וגם צל"א לא נמלא
פעל מן השרש הזה על כוונת הריצוי, כי מלת (פייסען), הנמלא צל"א איננו מורה רק על
לידת הדגים ולא על הריצוי, לכן איננו מתורגם צל"א רק לפי כוונת הריצוי הרצה מאד:
(יז) וירא יוסף כי ישית אביו וגו', א"ת, שוי, צלשון עזר, וצתרגום יצ"ע מכוון יותר לפי
צאור המלה שמתורגם צו, משוי, לשון ציונוי, שדרכו לצוא הרצה פעמים צלשון עתיד, משא"כ
עתיד צמקוס עזר הוא נמלא מעט צמקרא, והולכנו לדחוק ולפרש כן מנח צ' סצות, האחת,
לפי שתרגמו, וירא, לשון ראיה ממס, כי א"ת וחזא, ויצ"ע תרגם וחמא, והוא איננו מופל
רק על מעשה שצד עזר לו לפחות שהותחל קצת ממנו, השנית, כי העשיה הזאת כצד היתה
קודם הצרכ', וענין זה וירא יוסף וגו' היתה אחר הצרכ', כפי ההצנה הפשוט' צפסוק, ולפי
הסנה השנית הזאת יצדק יותר תרגומו של אונקלוס משל יצ"ע, כי אם הו' ענין וירא יוסף וגו'
אחר הצרכ', הנה כצד עתיד שית ידיו עליהם בונה, ולא הו' הענין הזה צאמלע שימת

אָבִיו יִדְיָמִינוּ עַל־רֹאשׁ אֲפָרִים וַיֵּרֶע
בְּעֵינָיו וַיַּחֲמֹךְ יִדְאָבִיו לְהַסִּיר אֶתְחָא
מֵעַל רֹאשׁ־אֲפָרִים עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה:
(יח) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־בִן־אָבִי בִּי

טער זינע רעכטע האנד
אויף אפרים'ס תויפט לע-
גען וואללטע, מיסליל עס
איהם; ער פאסטע זיינעם
פאטערס האנד, אום זיא
פאן אפרים'ס תויפט אויף
מנשה'ס תויפט צו בריני-
גען: (יח) אונד שפראך

רש"י

כרע טולט צהם:
(יז) ויחמך יד אביו.
סדימה פעל רשע צו
ותמנה צידו: (יח) ידעתי

תרנום אונקלוס

יֹסֵף אָבִי (נָשִׁי) מָשָׁי אָבִיו יִדְיָמִינוּ עַל רִישָׁא דְאֲפָרִים
וּבְאִישׁ בְּעֵינָיו וַיַּחֲמֹךְ יִדְאָבִיו לְאַעְדָּא יְתָא מֵעַל רִישָׁא
דְאֲפָרִים לְאַנְחוּתָא עַל רִישָׁא דְמְנַשֶּׁה: (יח) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לְאָבִיו

באור

ידיו, טולט מע נעים פה צאור המתרגם האשכנזי סתרגס וידע לשון הכנה ולא רשע מכה, כמו
שמלכנוהו כרזה על הכוונה הזאת. ומלת ישית עתיד כהודאמו הפשוט, והי' על סופן זה.
כי נתחל' זהרמת ידיו של יעקב ונהושתו לוין נירם הניחן על ראשיהם, בכיר שולנו להשית
יד ימינו על ראש אפרים, ותמך את ידו להסיר אותה מעל ראש הצעיר ולשימה על ראש הכבוד.
ודבר דבריו אל יעקב, ויעקב השיב לו ידעתי צני ידעתי וכו', והיה כל זה לפי הצרכ', אלל
אלל להפסיק הענין גמר הכתוב את כל ענין הצרכ' ולח"כ חזר לספר את הנעש' מקודם,
ויצאו הודאות הזכרים על נכון, ולכן זה מכלל לין מוקדם ומאוחר צתורה, כי הכלל הזה נאמר
על בני מעשים מיוחדים שנכתב צראונה את הנעשה לאחרונה, אבל צסיפור אחד אשר יש לו
גם סיוה עניינים פרטיים שלימים עקריים כ"כ, דרך המספר הנצח לספר מחל' הדבר העיקרי
צדרך כלל, ולא יפסיק צדבריו להודיע צטיפורו הכללי גם את הפרטים ההם, כדי שלא לצנול
דעת השומע, כי סולי לא יצין כוונת המספר סיוה הו' הדבר העיקרי אשר כוון עליו המספר,
ולח"כ יספר הפרטים אשר נעשו ערס שנעשה הדבר העיקרי שגבר סיפר אותו, וכפי צאור המתרגם
לל"ס יתיישב ג"כ ספק ערס כי לדברי המפרשים שהי' זה אחר הצרכ', מה רשע יוכף להממך
ער אחר הצרכ', ומה ימן וכה יוכף צהסרתו את ימינו מעל ראש אפרים אחר הצרכ' צעם
סיעקב מעלמו הי' דעתו להסיר ידיו מעליהם, אם כנר נעשה כן צשגת הצרכ' שהו' הזמן
העיקרי אל הודאות ההגדל לאחד על האחר, וכן פי' הרש"ס וז"ל כי ישית, קודם שצרכס ודלס
יוסף שגכל את ידיו (הו' סוף הדבר, ע"ש שדפס צשנוש, ולח"כ מתחיל הדבור צפסוק י"ח),
ולאמר יוכף אל אציו לא כן סיו. לין לפדש ולומר לא יפה אמה עושה אלא הי' לו לשאול לאציו
מדוע אמה עושה כן אלא כן אמר יוסף ליעקב לא כן סדורים הנני כמו אמה סציר שלא
דקדקתי להציאם כסדר לפי ימין ושפאלך לתת הצבור לימין וכלציר לשפאלך אלא ציפיי לקחת
הצכיר והלציר צשפאללי עכ"ל: ויחמך יד אביו, הדיתה מעל ראש צנו וממכ' צידו: להסיר אחח
מעל ראש אפרים, (כדי לשומה), על ראש מנשה, וכן כל לשון הסדה כתוצ צקטור, סודה
אלי אל תידם (שופטים ד' יח), סודה צשס לפנו' אלי, ויסרו סליו (לעיל י"ט ג'), סרו צשס
לצל סליו (הרש"ס), ולכן תרגם סנקלוס מעל ראש דאפרים (לאנחותה) על ראש דמנשה.
כוסף מלת לאנחותה לכונ' הצוגרת, ועל כוונ' זו תרגם השתרגם לל"ס צמלת (בריתען) ועי"ז
לא הולך להוסף תיעה אהרת: (יח) לא כן אבי. לא עזיתי כן אלא הצבור הצלסי לימין
והלציר לשפאלך אחר לו יעקב ידעתי צני ידעתי כי חכס אמה יבציוסונס כסדר לפי ימיני ושפאללי
יפני אמה סצור ששסים ימיני על הצכיר אכל סני מתכוין לתת ימיני על הלציר שהו' לימין
(הרש"ס): ימין, מחר סל היד סולדו הימני, וננה היד צלשין זכר (עס מעל כרוע ננה אותה
הצחוצ צלשין נקצה), כמו וכנה יד הלוחה סלי ונהה צו צגלת ספר (יחזקאל צ' ט'), יצתצ יד
נה' (ישעי' מ"ד ה'), וכן נלצ ימינו כלר (ביצה צ' ד'), לו ידלס לומר יד ימין כלומר יד אד
הימין כמו יד ימינו (הר"ק צשדסים שרש ימן), ולי נרלס כדבריו האחרונים, כי סס הו' סבר
אל היד, רלס לחצר הכני אל המתואר ולא אל המתאר, ודלס להיות צמקיס יד ימינו, יד
סימנים, ועוד שרלס להיות המתאר צל"נ, ולע"פ שהפעלים סו המלות המתלים אל היד יצלו

זֶה הַבְּכֹר שֵׁים יְמִינָהּ עַל-רֹאשׁוֹ:
(יט) וַיֹּאמֶר אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי
גַם-הוּא יִהְיֶה-לָּעַם וְגַם-הוּא יִגְדֹּל
וְאוֹלָם אָחִיו הַקָּטָן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ
יִהְיֶה מְלֹא-הַגּוֹיִם: (כ) וַיְבָרְכֵם בְּיוֹם

תולדות אהרן וזרעו ע"ז כ"ה, ח':

צו ויינעם פֿאטער, ניכט
אלוץ מיין פֿאטער! דיזעס
איזט דער ערסטגעבארנע!
לעגע דיינע רעכטע אויף
זיין הויפט: (יט) דער פֿא-
טער ווייגערטע זיך, אונד
שפראך: איך ווייס עס,
מיין זאָהן, איך ווייס עס,
אוידער ווירד צו איינעם
פֿאלקע ווערדען, אויך ער
ווירד גראָס זיין, אלליין
פֿאלקערשאפטען: (כ) ער זעגנעטע זיא אלוץ דאמאהלס אונד שפראך, דורך דין ווירד

רש"י

תרגום אונקלוס

בני ידעתי. שהול הנכור:
גם היא יהיה לעם. ויגדל
שעתיד גדעון ללאת עמנו
שהקצ"ה עושה נס על ידו:
ואולם אחיו הקטן יגדל
ממנו. שעתיד יהושע ללאת

לֹא בֶן אֲבִי אֲבִי דִין בִּיכְרָא שׁוֹ יְמִינָהּ עַל רִישִׁיהָ: (יט) וְסָרִיב
אָבִיהִי וַאֲמַר יָדַעְתִּי בְרִי יָדַעְתִּי אִם הוּא יִהְיֶה לְעַמָּא וְאִם הוּא
יִסְגִּי וְיִבְרַם אָחִיהִי זַעֲרָא יִסְגִּי מִבְּנֵיהִי וְיִבְנֶהוּ יְהוֹן שְׁלִיטִין בְּעַמְמָא:
(כ) וְיִבְרַבֵּינֵן בְּיוֹמָא הַהוּא לְמִימַר בְּךָ וְבְרֵךְ יִשְׂרָאֵל לְמִימַר

עמנו שינחיל את הארץ וילעד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים. כל העולם יתמלא
צלאת שמעו ושמעו כשיעמיד חמה צגנעון וידח צעמק לילון: (כ) בך יברך ישראל. הנא לנרך

באור

לפעמים צלשון זכר, אין זה זרות גמור, כי צהקדים הפעל אל נושא המאמר לא ישמור לא את
המין ולא את המספר כמו ויהי אנשים (צדצד ע' ו'), ולא אמר ויהיו, ולא נמצא נסים יפית
(ליוצ מ"ז ע"ו), ולא אמר נמצאו כי יהי' נער' (דברים כ"ז כ"ג). ולא אמר תהי' והוא הנקרא
צל"א (ווערבוט אינפערזאנלע, עם ווערדען), וכן הנה צו צל"א (עם איזט דארין), עם שצא
לח' הנוש', שהענין הזה נקרא צל"א (בייטרוק), ולא נמצא צל"הק, אצל יצא צל"הק, פעם
צל"ז ופעם צל"כ, ולא יקפיד הכתוב על זה, אצל הפוסל המתלוח אל העלם נשרש זה יציא
תמיד צלשון נקצה, ולכן לא נמצאו לעולם ידו הימני או ידו הימנית: (יט) ידעתי
בני ידעתי, שהול הנכור כפידע"י, או שכוונת להציגם כסדר כמו שפי' הרשנ"ס: גם הוא
יהי' לעם ונו', הול ידעה אחרת, שגם זה ידעתי שיהי' לעם, וטעם הזקק שצמלת ידעתי
השנית מסייע לפי' זה, וכן תרגם יצ"ע, ידענא דהול צוכרל און חכיענא דאון הול יהא לעם
דצ, וכן מתורגם צל"א: ואולם, ואלל: מלא הגוים, מלת מלא הול שס, וצכל המקרא הול

סמוך, ולא נמצא המוכרת ממנו, כי קראו אחריו מלא (ירמי' י"ז ו') עם שהול מעניינו, מ"מ
הול צאקל אחד, ולכן לא נודע אם המוכרת ממנו הול מלא ע"מ שלום שנשתנה צסמיכות
לשול, שלום אסחך (לעיל ל"ז י"ד), או משקלו גם צמוכרת פועל צפלים שאזר חמור, ויורה
צעלם על המלוי, עם שלפעמים אין הכוונ' על המלוי, ממש, דק על הרצוי המופלב, והוא אל
אליו השורש הזה להפליג הרצוי על דרך גוזמא עד קצה האחרון כמו מלא ציתו כסף וזהב
(צמדנר כ"ח י"ח וכ"ד י"ג), הכוונ' על הרצוי המופלב הכסף וזהב מאפס מקום להניח עוד,
ועל כוונ' זאת הושאל גם לדברים אחרים, ויפל מלא קומתו ארצה (שמואל א' כ"ח כ'), וכ'
הדר"ק צעלמים שרש מלא שכן הושאל לקצון הדברים כי הול דומה למלוי, אשר יקרא עליו מלא
רעים (ישעי' ל"א ד'), אמנם לדעתי מלת יקרא תורה על הקצון אצל מלת מלא לא יורה דק
על הרצוי כמו המון רעים, אך גדול כמו מעלת המון טורה על הרצוי שאין למעלה ממנו,
והכוונ' פה כי גויס רעים, ילמו ממנו, כ"פ הרשנ"ע, וכן תרגם יצ"ע, וכן מתורגם צל"א,
ואכקלוס תרגם וננוהי מון עליון וננוהי, לא תרגם כמו כוונת המלות: (כ) ויברכם ביום

הוּא לֵאמֹר בְּךָ יִבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
 יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים בְּאַפְרַיִם וּבְמִנְשֵׁה וַיֵּשֶׁם
 אֶת־אַפְרַיִם לִפְנֵי מִנְשֵׁה: (כא) וַיֹּאמֶר
 יִשְׂרָאֵל לְיֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה
 אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ
 אֲבֹתֵיכֶם: (כב) וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֵם אֶחָד

מלא ו'

ת"א ואני וכו' ז"צ קכ"ב, ח' וז':

דאז פֿאַלק ישראל אין צו-
 רונפֿט דען זעגען ערטהיי-
 לען, גאָטט לאססע דין
 ווערדען וויא אפרים אונד
 מנשה! זעטצטע אלזא
 אפרים פֿאַר מנשה:
 (כא) ישראל שפראך צו
 יוסף, איך ווערדע נון
 שטערבען: גאָטט ווירד
 אבער מיט אייך זיין, אונד
 אייך אין דאז לאנד איי-
 רער פֿעטער צוריק ברינג-
 גען: (כב) איך געבע דיר
 איינען טהייל צום פֿאַר-

רש"י

תרגום אונקלוס

יִשְׁוִינָהּ יְיָ בְּאַפְרַיִם וּבְמִנְשֵׁה וַיֵּשֶׁם יְיָ אֶפְרַיִם קָדָם מִנְשֵׁה:
 (כא) וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵאִית וַיְהִי מִימָרָא דִּי
 בְּסַעֲדָבֹן וַיְתִיב יְתָבֹן לְאַרְעָא דְאַבְהֶתְכֹן: (כב) וַאֲנָא יְהָבִית לְךָ

לֵת צניו יצרכס צצרכתו
 ויאמר לים לצנו ישימך
 אלהים באפרים וכמנשה:
 וישם את אפרים. צצרכתו

לפני מנשה להקדימו צדגלים וצחנכת הנשיאים: (כב) ואני נתתי לך. לפי שאתה טורח להתעסק
 צקצורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקצר זה ולי זו זו שכם שנאמר ואת עצמות יוסף אשר
 העלי ממלרים קצרו צשכס [יהושע כ"ד]: שכם אחד על אחיך. שכם ממע הוא תהיה לך
 חלק א' יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי את אחי שכם נתכנסו כל סביבותיהם
 להזדווגלהם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן. ד"א שכם אחד הוא הצורה שיעלו צניו שני חלקים
 ושכם לשון חלק הוא והרצה יש לו דומים צמקרא כי תשימזמו שכם [תהלים כ"א] תשית שונאי

באור

ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישמך וגו', צ' פעמים לאמר שנאמר פה לא יתישצו
 לפי דעת המפרשים לאמר לאחרים, אולם לפי מה שכתבנו צאורו צהקדע', שירה צכל מקום
 על לשון האומר ממע יתישצו שניהם, כי הראשון יודיע לשון צרכת יעקב וצדיו מעש וצתחיל
 צך וגו', והשני צרכת צני ישראל ולשונם מעש ומתחיל ישמך וגו', והנה עקד העליזה ראוי
 להיות כן, ויצרכס ציוס ההוא ויאמר צך יצרך ישראל ויאמרו ישמך וגו', הראשון לשון יחיד

על יעקב ולשון עצר לספר מה שנעשה בצר והשני לשון רבים ועתיד להודיע איך שיעצרו צימים
 הצאים, אך לפי שהמקור צצאו עם אחת מלותיות צכל"ס יצא צמקוס העצר והעמיד, ואין
 צו הודלות המין והמספר, לכן צחר צו המליץ העצרי להשתמש צו צכל עניניו, ויוצן ענין הזמן
 והמין והמספר צכל מקום לפיעניינו: ישראל, עם ישראל, כ"פ הראצ"ע, וכן מתורגם צל"א,
 ופי' צך אל יוסף יצד כי המתצורך צזרעו יחשצ שמתצורך גס צו: בך יברך ישראל, לים לים
 את צנו: לאמר ישמך וגו', כשירה אחד מישדלל לצורך את צנו יאמר לו ישמך אלהים באפרים
 וכמנשה: וישם את אפרים לפני מנשה, צאמרו ישמך אלהים באפרים וכמנשה, וכן לשון
 שימה נופל צדצדים, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שמות כ"א א'), ואת התורה אשר
 שם משה (דברים ד' ת"ד), שימה צפיהם (שם ל"א י"ט) (הרשצ"ס), וכן פי' הראצ"ע ודש"י
 והרמצ"ן, ועם שצצר הודיע צצר זה, כלל עוד כל הענין שפרע צסוף צצרו צקולר דצדים, כאשר
 אמרו צהקדע', שכן דרך מליצת הכתובים, ולכן הוסיף המתרגם האשכנזי מלה (חלוצ) צתרגומו.
 שהיא מלה הנופלת צל"א על חזרת הסיפור פעם שנית צסוף צקולר דצדים: (כא) הנה אנכי
 בתי, ויודע אני שאחרי מותי יהיו אלהים עמכם והשיצ אתכם אל ארץ אצותיכם לאחר ד' פלות
 שנה שנאמר לאצרהם: (כב) ואני וגו', צלותה הברך נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך
 שמנשה ואפרים כדלוצן ושמעון יהיו לי לקחת שני חלקים צארץ אשר אני וצני עפידים לקחת
 מיד האמורי צחרצי וצקשתי צמלחמת יהושע, ואף על פי שכתוב ציהושע לא צחרצך ולא צקשמך

על־אחיה אשר לקחתיו מיד האמרי בחרב ובקשת: פ רביעי

אויס פֿאַר דייענען ברידער,
דאז איך פֿאַן דער האנד
דעם אמורי אבגענאָממען,
דורך מיין שווערדט, אונד
דורך מיינען באָגען:

רש"י

תרגום אונקלוס

חילק חד יתיר על אחיך די גסיבירי קידא דאמוראח בצלחתי
ובקעיתיו:

שכס אחד [לפניה ג']: אשר לקחתי מיד האמורי. מיד עשו שעשה מעשה אמורי. ד"ל
שהיה לך לציון אמורי פיו: בחרב ובקשת. ה"ל חכמתו ותפלתו: (ועיין צד"ס שכח ד"ל
לפרש כל חרבה של שמעון ולי דה"ל לא עשו מדעתו שהרי כעס עליהם ע"ז. ולעד"נ כלל
בני א"ל לפרש עליהם דמה נתינת טעם יהיה על שנתנו ליוסף עפ"י שקחיה שמעון ולי נחרצם
וצקשם והלל אדוזה מזה הטעם דאח שיומן לשמעון ולי ולא ליוסף ודו"ק):

באור

(יהושע כ"ד י"ז). אותו פסוק צמי מלכי האמורי מדבר וכמו שאמרו חכמים לרעה לא עזרה
את הידן ונתיצ ציהושע ושלח לפניהם את הרעה ותגרם אותם שני מלכי האמורי לא נחרצן
ולא צקשתן (ש"ס). זכותו של יעקב גרם להם (הרש"ס). ואני אומר כי אף שפשות לשון הכתוב
יורה בדבריו, עכ"ז הוליל ודולה להעזר מדברי חז"ל, אומר כי הם כגדו, כי כס שאמרו כי
הרעה לא עזרה את הידן, לא כווננו צוה לומר שלא הזיקה רק את האמורי היושע מעצד
לידן, כי צפי' אמרו שעזרה מלך זה של ידן וזרקה את הארץ ללך האחר, וכן אמרו חז"ל
שתי לרעות היו אחת של עשה ואחת של יהושע, צלופן שהרעה הזיקה גם את שלר ז' העמים
אשר מעצד לידן מערצה, ויותר מזה כי מלאנו צתורה מפורש הפך זה, ושלחתי את הרעה
לפניה ובגדה את אחי את הכנעני ואת החתי אלפניה (שמות כ"ג כ"ח). ולכן לריכ' אבי' לפר'
כוונת יהושע צאמרו רק שני מלכי האמרי צעצור חזקתם ותקפם יותר מכל ז' העמים, ולולי
הרעה שעזרה לנלותם לא הי' סיפוק צידם לנלותם כמו שהציד הכתיצ ואנכי השמדתי את
האמרי מפניהם אשר כגנה ארזים נהבו וחסן הול כאלונים (עמוס צ' ט'). גם כוונת לא נחרצן
ולא צקשתן אינה בדבריו שלא שחזו חד צקשת צידם רק הרעה כלתה אותם, כי ה"ל נבד
פחדו של הקדש, וחסף סיחן את כל עמו ויאל לקדש ישראל המדבר ויאל יהלך וילחם
צישדאל, ויכהו ישראל לפי חד (צמדצ כ"ג וכו'). הנה נאמר צפידוש לפי חד, וכן
צעוב נאמר ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי (ש"ס ל"ד). אצל הכוונ' לא נחרצן ולא
צקשתן כמו שפי' ש"ס הדד"ק וז"ל פי' אס לא הי' עזר האל והוא על דרך כי לא צקשתי אצטח
וחרצתי לא תושיעני (תהלים מ"ד ז') עכ"ל, ויהי' גם הכוונ' על הסצה לא צסצת חרצן וקשתך,
ופה הכוונה על העשי' כי צאמת ביתה מלחמתם צחד וקשת, והרש"ס מפרש שהזכיר האמרי
צעצור שלק צצנע' נויס חזק כמוהו הלא תדא' אחר שנהרגו שני מלכי האמרי הנדולים אחר
יהושע לתת אחר ציד האמרי (יהושע ז' ז') עכ"ל, אצל היעיצ מכולם הרמצי' ח"ל וטעם מיד
האמרי כי ישראל לקחו הארץ תחל' מיד האמרי כי סיחן ועיב שני מלכי האמרי היו והצלחה
הרש"ס והנדול' שהיתה להם צנצוש הארץ היתה לצניו של יוסף עם האמרי היא מלחמת יהושע
עמם (שהי' מזיעו), וגם נעש' הגם הנדול כדכתיב אז ידגד יהושע לה' ציוס תת ה' את
האמרי לפני צני ישראל וגו' (ש"ס י' י"ז). ומיד האמרי הי' חלק ונחלה לצני יוסף כמו שנתת
וילכו צני מכיר צן חנשה גלעדה וילבדה וידש את האמרי אשר צה (צמדצ ל"צ ל"ט). וגם צני
אפרים נחלו צנצול האמרי כמו שכתוב ויאל האמרי לשצת צהר חדס צאילק וצשעלצים ותנצד יד
צית יוסף והיו למם (שופטים א' ל"ה) עכ"ל, היולא מכל זה כי הרמצי' והרש"ס והרש"ס
פי' כוונת הפחוק על חלק הצכיר אשר נתן לו, וגם רש"י פי' צאחרית דבריו כן, ושכס לשון
חלק כמו אחרקה שכס (תהלים ס' ח' וק"ח ח'). וכתב הדד"ק צצרשים שרש שכס שהוא מענין
על שכס שניהם (לעיל ע' כ"ג), שהוא החלק מה שעל הכתף שהוא כנגד הולר יקרא שכס,
כי פשיתמו שכס (תהלים כ"א י"ג). ללך אחר ולפלה אחת, דרך ידלחו שכמה (יהושע ו' ט').
על דרך אחת וללך אחר, לעצדו שכס אחר (לפני ג' ט'), צלצ אחר וצדעת אחת, וכלל ענין

תרגום אשכנזי

ויחי כ"ב

מט (ט) ויקרא יעקב אל-בניו ויאמר
האספו ואגידה לכם את אשר-
יקרא אתכם באחרית הימים:

מט (ט) יעקב לים ויינע
 קינדר רופען,
 אונד שפראך: פֿערזאמל
 מעלט אייד, איך ווילל
 אייד אנצייגען, וואס אייד
 אין דען שפעטעסטען צייט
 טען בעגעגענען ווירד:

ת"א ויקרא וכו' פסחים נ"ז, ח:

תרגום אונקלוס

רש"י

מט (א) ואגידה לכם. **מט (ח) ויקרא יעקב לבניו ויאמר** **אחבגישו ואחזי לבן יר-**
 זקק לגלות את הקץ
 ונשמלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים [נ"ר]: ראשית אונזי. היל טפה דלשונה

באור

אחד, כי הכהן נקרא לך ופלא, וכן בפלא נקראת כהן ולכהן השגית (שמות כ"ז ט"ז ול"ח
 ט"ו), וכן ת"ל חולק חד, וכן מתוונס זל"ט, אזל כפי' של כמפרשים על עיר סכס, מלכ
 שהוא דחוק מפשטו של אקרא, הנה גם מלת אחד לא שייך אחריו, כי שם עלם פרטי לא
 יתחזר עם שם המספר, ואין לפרש כי אחד שז על חלק הנחמר זכתו ולא על מלת סכס,
 כפי הנדל' מלשון א' של דש"י, והי' שערדו נתתי לך סכס, חלק אחד על אחיך, דל"כ דל"ח
 להיות סכס זטעס מפסיק: נתתי, זל עזר צמקוס צינוני כדרך הכתוב וצלוו הכי נוסן לך:
 אחד, זל צפתח גם זלל סמיכות, אן סמיד יהי' צלמלע בעלמל, ומלת אָךד חצא לסוף
 המלכד אף זלל סס"ף, ועיין דקדוקו ומשקלו צפסוק כלחד ממנו (לעיל ב' כ"ז), ופ' מוליד
 צפסוק כמעט סכס אחד כעס (שם כ"ז י'): על אחיך, ימר על אחיך: אשר לקחתי, זל
 עזר צמקוס עתיד, כן פי' הרלנצ"ע והרשנצ"ס, והרלנצ"ע כחז עוד וז"ל ואל תתמה על מלת
 לקחתי כי לאחר שהסס נתנה צפה לצדקהס הס יחשנו שהוא שלהס וכן נלמד ליעקב לך סמכה
 ולזוען (שם כ"ח י"ג): בחרבי ובקשתי, הרשנצ"ס והרמנצ"ן והרלנצ"ע פי' כפשוטו, וכבונח
 סדצ וקשט של כלוחים צעס ניצוש כלון, וכן מתוונס זל"ט:

באור הקצר

מט (א) ויקרא יעקב, סלח צשצילס: ואגידה לכם, אחרענס, וכו' ענין סהמז צנל
 מקוס כדעת בענין ולל ספוד כדנדים וכו' זל"ט (בעריכטען, חלליגען): יקרא

אמר שלמה המבאר

הואיל וראיתי בפ' זאת כי רבו בה עניני דקדוק המלות, גם בענין חכונת חלק לבס של
 מפרשי הפשט זה בכת וזה בכת, ואנכי לרגל חמלאכת אשר לפני לבד דעת המתרגם
 לל"א, בהכרח אצטרך להביא גם דעת מפרשי הפשט המתנגדים לבאורי, וכדי שלא לבלבל
 דעת הקורא, ראיתי לחלק באור הפ' הזה לשתים, באחר יתבאר דעת המתרגם לל"א
 בקוצר מלין, ובשני יתבאר בו דקדוק המלות ודעת שאר המפרשים, וסבת בחירת המתרגם
 תגובר בבאור זה, וזה החלי בעוד חשם:

יתר הבאור

מט (א) האספו, כי מצעים נפס כדילו זללו סצע עשרה סנה ונעשה עם דצ: את אשר
 יקרא אתכם, ענין מקרה, כי מלכנו כשרס הזס זלל"ף צס"ף נמו, וקדלכו סס"ק
 (לעיל ט"ז ל"ח), שמים הנה קרלתיך (ישעיה נ"ט י"ט), וגם זכ"ס צס"ף, נמו וקדכו סס"ק
 (לעיל ט"ד כ"ט), היקרך דנוי (צמדנר י"ט י"ג), וענינס אחד: באחרית הימים, הס ימות
 המשיח כי יעקב ירמוח אליו דדנריו וכו' כי לדנרי הכל אשדית הימים ימות המשיח הס (הדמנצ"ן)
 אזל נצ"ר הוכחתי צקוי' עלים למרופה (שכנר דפס) צפ' זלק (שם כ"ד י"ז), כי כלל זה ללו
 דוקא, אזל גלילת צלחרית הימים מור' על כזמן כדחוק צק לימות המשיח לו קודס להס ע"ש,
 ולוכיס בס ען הפרשה סלפמינו כדנרי, כי סמנל צפי' על זנולן ולמד וידנמו על ליקן (לכלן)

(ג) דִּקְבָּצוֹ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְעוּ
יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: (ג) רְאוּבֵן בְּכֹרֵי אִתָּה

תולדות אהרן נחיי ונמות ע"ו, ח':

תרנום אונקלוס

רש"י

(ג) קאממט צוואממע:
אינר הארט: קינרער
יעקב'ס; אונד הארט איי
רעם פאזער ישראל צו
(ג) רוא ראורן ביזט מיין
ערסטגעבארנער, מיינע

די יערע יתכן בסוף ימיא: (ג) אהבנאשי ושמעו
בני יעקב וקבלו אילסן מן ישראל אביבון: (ג) ראובן בוכרי את
חילי וריש תיקסי לך הנה חיי למיסב תלגא חילקין בבירותא
ע': יתר שאת. ראו היית להיות יתר על אחיך נכהונה לשון נשיאות נפיש: ויתר עז.

באור הקצר

אחרים, יאורע לכך צענין צעורחנס צמלחמה וצענין נחלחכס צלרין: באחרית הימים, צימים
הזלים לצון רחוק צין צימות המשיח צין קודם לזה: (ג) בברי אתה. מלת אתה מושכת נכחה
כל השאר' שצפסוק, אתה דברי ואתה נח. ואתה ראשית אונזי, וילי גס ראשית מושכת אחרת
עמה, ויהי ענינו, ראשית נח וראשית אונזי, יהוא כפול כדרך לשון הנצואה והענין אחד:
יתר שאת, לשון נשיאות ונדולה ודוממות, וכלל צו ענין הצורה והנהיגה שהם מעלה ינשיאות:
ויתר עז, הכוונה צו על המלך לריך עז וחוקק כמ"ס ייתן עז למלכו (שמואל א'
צ' י'), והכוונה צלל הכתוב צעצור שאתה דברי ראו לך היתרון על אחיך, צין היתרון של

יתר הבאור

פסיק י"ג). וכן היה צלחת סוף גצולו אלל צידון צלחות הארץ שצמי יחישע, אלל צלחות
הארץ אשר תהיה צימות המשיח לא יהיה גצולו שם, כמפירש צם' יחזקאל (סי' ת"ח מן פסוק
א' עד פסוק ל'). כי שצעת השצטיח דן אשר כפחלי תנשה אפרים ראובן יהודה ינחלו נחלחם
לצפונה של העיר ירושלים והתקדש, כל אחד דליעה ארובה לאורך א"י מן הירדן עד הים הגדול,
ורוחצ הדלועה סוה לכל א' וא' חלק בחלק, וחתשת השצטיח צנימין שמעין ישאגד צולן גד ינחלו
נחלחם לדומה של ירושלים והתקדש דהיינו צנימין אלל עיר ירושלים ילהלן מתנו לצד דרום,
שיעין, ואחריו ישאגד ואחריו צולן ואחריו גד צמירר הדומי של א"י, ולפ"ז א"ס שיגיע
בצול צולן לעתיד עד צידון שהיא סתיבה לגצול לפח של א"י, אלל דלי שנואחתו על צולן
לא היחה רק על חלקו שצומן כיצו הארץ צימי יחישע, והוא קרא לכל צניי ואמר להם אשר
יקרא לחכס צלחתית הימים, וכלל גס צולו עתם, זה יורה שהמליצה הזאת חסצול גס צמן
אחר רחוק קודם ימית המשיח, וכן כחצ תהר"י אגדצנאל כי ע"ד הפשט צלחתית הימים דומה
לציה צמן אריך שהוא צלחתית הימים צערך אל ימי המדצד: (ג) איני, כוחי, והצבור יקרא
ראשית און. כמו ויך כל צבור צמלרים ראשית אונז דאחלי חם (תהלים ע"ח נ"א) והמליצה
כפולה כדרך המליצות הנצואיות: יתר שאת, תשא, כלוגד ראו לך לשאת, כי הפעל צח
השם וצפרע צמלמרי השיר והנצואה שהם האחרים קלרים, וכן ויתר עז, תעוז, והכוונה כל
ג' המעלות, צבורה וכהונה וצלכות, כמו שתרנס אונקלוס ויצ"ע ותרנום ירושלמי, ולכן שנה
ושלש, צורי, נחי, ראשית אונזי, והנה שרש יתר הונח על ענין השאר והנשאר, כמו ומיתר
הכמן (ויקרא י"ד י"ז), והנותר צטמן (שם י"ח), וצל"א (דאז חיבריגע), וכן הפעל מתנו,
אשר הותיר הצד (שמות י"ט), ויסחעף מתנו ענין ההשיצות והמעלה, אשר לדצר על דצה,
כי אס תחסר מעלת הא' ממעלת הצ', וישאר לצ' עוד מעלה, יהיה לצ' יתרו המעלה, או
מותר, והוא צל"א (פארלוג), כמו ומותר הלדס מן הצהמה און (קהלת ג' י"ע), וכן מלחנו
הפעל מתנו והותר ה' לעוז' (דברים כ"ח י"א), וצל"א (ער ויירד דרך פארליהען), וכן
הותר צני תמות' (גהלים ע"ט י"א), יהיה פירושו מענין זה, וכן הוא צל"א השרש הזה פה,
וכן תרגמו המתרנס הלשכנזי, והלת יתר פה שמות המקר', נדעת קרד"ק צשרשים שרש יתר
ושרש נטל: שאת, מקור ההקצו ו"ן פ"פ וצמוספת פיו, ואל שאת נטל להקל על קריאת

בְּחַי וְרֵאשִׁית אֲוִנִי יִתֵּר שְׂאֵת וַיִּתֵּר עָז:
(ד) פָּחוּ בַּמִּים אֶל־תּוֹתָר כִּי עָלִיתָ
מִשְׁכְּבִי אֲבִיךָ אִזְ חִלְלָתָ יְצוּעֵי עֲלָה: פ

קראפט אונר איין ערסט-
לינג מיינעס פֿערמאָגענס:
פֿאַרציגליך און ווירדע,
אונר פֿאַרציגליך און
מאכט: (ד) אבער די-
איבעראיילונג וואר שנעל

ת"א פחו סנת כ"ד ט': אז סס סס:

וויא וואססער, דארום
ערהעלטעסט דוא קיינען

פֿאַרצוג, דען דוא האסט בעשטיגען דאז עהעבעט דיינעס פֿאטערס: דא האסט דוא דען ענטוויי-

תרגום אונקלוס

רש"י

צמלכות כמו ויתן עז למלכו
[שמואל א' ז'] ומי גרם
לך להפסיד כל אלה:
(ד) פחו במים. הפחו והצהלה אשר עברת להרעות כעסך במים הללו הממחרים למדולתם
לכך: אל תותר. אל תרצה ליעול כל היתרות הללו שהיו רשות לך ועשו הפחו אשר פחת:
כי עלית משכבי אביך אז חללת. אותו שעלה על יצועי הים השכינה שהיה דרכו להיות עולה
על יצועי. פחו שס דנר הוא לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואלו היה לשון ענר היה נקוד
חליו קמץ וחליו פתח וטעמו למטה: יצועי. לשון משכב ע"ש שמליעים אותו על ידי לצדק וסדיק
והרצה דומים לו אם מעלה על ערש יצועי [מהלים קל"ז] אם זכרתיך על יצועי [שס ס"ז]:

באור הקצר

הנשיאות והמעלה, וכן היתרון של המלכות: (ד) פחו במים אל תותר, הפחו אשר הוא
כמים הממחרים למדולת' אשר הי' לך, גרם לך שלא תזכה אל היתרונות האלו, ומפרש מה עשה
צפחזותו ואמר: כי עלית משכבי אביך, שעלית במקום שהי' לאצרך למשכב פעמים רבות:
אז חללת יצועי עלה, צעית בהים חללת כדור האים אשר עלה תמיד על יצועי. ועל עצמו
כוון זאת והי' לי לומר אז חללת כדורי, דק סדרך המדור העצרי לדנר כן, כמו ואל עשה אמר
עלה אל ה' (שמות כ"ד א'), משכטו אלי, ושמואל עצמו אמר צתורחחו וישלם ה' את ידעל
ואת צדק ואת יפתח ואת שמואל (שמואל א' י"ז י"א), ולא אמר ואת יפתח ואתי, ויאמר המלך
לכם קחו עמכם את עצרי אדריכם (מלכים א' ל"ג), ולא אמר את הַצָּדִי, ועכ"פ כלן שרשם

יתר הבאור

האל"ף כי משפטו על משקל האחרים חסרי הפ"א שְׂאֵת ע"פ נְשִׁית: עז, שס, והרד"ק
צשרשים שרש עז פי' שהוא תאר, עם שמדצרו צשרש נאל וצשרש יתר לא נדלם כן: (ד) פחו,
שס ממשקל פָּעַל, ונפתחו הפ"א והעי"ן להרחצת אות הגרון, ולכן הכנינה פלעיל, ואם
היה פעל היתה הפ"א קמוצה והכנינה פלרע, והוא ענין קלות כלומר תמועה וקלות כינר
היה לך במים הקלים הכנדי, וכן מאלנו אנושי ריקים ופחזים (שופטים ט' ד'), פי' נמחרים
וקלי הדעת, וכן נציאיה פוחזים (לפניה ג' ד'), וכן צשקריהם וצפחזותם (ירמיה כ"ב ל"ז),
ר"ל צקלות דעתם, ולא נמלא עוד השרש הזה צמקרא, אצל חז"ל השפממו צו לרז על ענין
זה, כמו ששמרו נסתכלי צצול' שלי ופחו ילרי עלי (נדרים דף ט' ע"ז) וכו', כ"כ הרמב"ן,
וכן פירש"י והרש"ם. והרד"ק צשרשים שרש פחו, וכתב עוד הרמב"ן שיתכן שהוא הפוך מן
חפזון, כמו כשצ כש, שמלה שלמה, ודומיהם, וגם צמליזה הזאת יהיה הפעל צנח השם,
ושעורו, פחו פחזת כמים, והגאון דב סעדיה פי' אפי' דנר דיק וקל במים לא יהיה לך יתרון
על אחיך, והיה לדעתו ג"כ מבזרת אנושים ריקים ופחזים, ולא יחסר הפעל לדעתו, וכן
פי' הרמב"ם בפירושו בצ', והמחברגם האשכנזי תרגם כפי' רז במפרשים: תותר, מצנן הפעיל,
והרואי תותיר וצא פתח להרחצת הדי"ש, כי יש זה ג"כ דין הרחצה לפעמים, כמו ויסר
הערצ (שמות ח' כ"ז), וילך אמו צחדט (שס ל"ז ד'), דומיהם, כמו ויידע ויזבח, להרחצת
אות הגרון, ונמלא צפתח גם צלות אחרת, זכור עלחמ' אל תזיף (ליוט ע' ל"ז), וצא פתח

חעט, דער מיין רוחע-
בעטבעשטיג: (ה) שמעון

(ה) שמעון ולוי אחים בלי חמם

תרגום אונקלוס

רשי

אחילקא לשויי בדי קליקא: (ה) שמעון ולוי אחין גוברין (ה) שמעון ולוי אחים.
צעלה אחת על שנס ועל
יוסף ויממרו ליש אל אחיו ועתה לנו ונהדגהו מי הם לית דאון או יהודה כרי לל הסכינו

באור הקצר

צנוח לדור צלשן כסתד להסתיר חלול כצודו: (ה) שמעון ולוי אחים, הנה צאמת כל צנו
אקים היו, רק שכוון שהיו דומים בלחיים צענאס וצמעשיהם, ודמיון על מעשה שנס: בלי חמם

יתר הבאור

צוק, לפי שהיה מצלי הפסק צליו, או יהיה מננין הפעל, ומשפטו צדוק, ואל החולס
תמורתו, כמנהגם להתחלף זה צזה, והרד"ק צדשים שרש יתר כתב צ' הדרכים צלי הכדעה,
חולס לדעתו הדרך הצ' הוא הנכון, כי צכל מקום שאל שרש הזה צהפעיל הוא יולל כמו
והתקד ה' לטוב, וגם מה שהוא לשון השארה הוא יולל צצנין זה, וכלן הוא המקצל, ופירושו
לא יהיה לך יתרון מלתי, ולכן אם היה מן ההפעיל היה דלוי שיסוצו הדצור אל יעקב לומר
לא אותידך, והרלצ"ע כתב צ' הדרכים, ולכן פי' צצ' אופנים, לא יהיה לך יתרון, ושצ על
קצלת היתרון, ואלו הוא מן ההפעל, ואח"כ פי' אל תצקש לך יתרון, ויהיה הוא הפועל
המצקש, והיתרון הפעול המציקש, ועל פי' זה כתב ביהיה משקל תותר כמשקל זכור מלחמ'
כל תוסף, מן ההפעיל: משכבי, צל ל' רצו' אף שהמשכב אחד, וכן ולת זכר לא תשכב משכבי
אשה (ויקרא י"ח כ"צ), ולש אשר ישכב את זכר משכבי אשה (שם כ' י"ג): אז חללת יציעי
עלה, הרד"ק צדשים שרש עלה פי' לשון הפסק ובריתה, כמו אל תעלני צחלי ימי (תהלים
ק"צ כ"ה), ועוד רצים, וצאורו תלז שחללת (משכבי), יצועי עלה, נפסק ונכרת, שלא
הייתי עוד עם צלה, וכן פי' הרלצ"ע, כאלו אמר עלה מעלי, וזהו על דעת המפרשים
ישכב את צלה וכו' (לעיל ל"ה כ"צ) כפשוטו, וחיללה צציתו, אלל לדעת קלת דצותינו
ז"ל שלא חמם דאון רק צצנול יצועי אציו, לא יתכן לפרש כן, גס הוא צציות שלא נזכר
צכתו שלא שכב עוד עם צלה, עוד כתב הרד"ק (צדש הנזכר) שיתכן לפרש עלה כפשוטו
תלשן עלייה ממם, ויהיה דצק עלה לפחו כמים, אותו זרם כמים עלה וגצר עליך, וכמוהו
הנה מים עלים (ירמיה מ"ז צ'), מתצדים, וכן פי' הרמנ"ן ח"ל אז חללת, אותם (ר"ל את
משכבי אצך), כאשר יצועי עלה הפחו סלך שהוא כמים העולים ושועפים זה כלשון הכתוב
צמים, הנה אדמי מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרצו' וגו' ועלה על כל אפיקיו והלך
על כל בדותיו, וחלף ציהודה שטף ועצר (ישעיה ח' ז' וח'), ודצותינו אמרו אז חללת יצועי
עלה, שכינה שדרכה לעלות על יצועי, והכתוב אומר וצחללו יצועי אציו (ד"ה א' ה' א'),
צחללוע הוא המחולל (ר"ל וזהו מורה שאין הפי' כדעת דצותינו), ואולי יכנה אותו שם (ישרש
כן לדעת דצותינו שכנה שם להסתיר חלול כצודו), ואם צדרך כנוי יתכן שיהיה העול' יעקב
עצמו כלשון אם לעלה על פרש יצועי (תהלים קל"ג ב'), ויאמר אז חללת אותי רק דצד צנסתר
דרך כצוד, וכן וצחללו יצועי אציו, כנוי, צחללו, העולה על יצועי אציו עכ"ל צקלת תוספת
צאור, וכן תרגם המתרגם האשכנזי שאז חללת שצ על יצועי עלה, והכוונה את העול' על
יועיי, אלל סתם מי הוא העולה, צאופן שיסצול צ' הפירושים אם השכינה כפירש"י ע"פ
ר"ל, או יעקב כפי פשוטו של הכתוב כפי' הרמנ"ן ז"ל: יציעי, לשון משכב, על שם שמייעק
אותו על ידי לצדק וסדיקן, והרצה דומים לו, אם זכרתיך על יצועי (שם ס"ג ז'), אם לעלה
על פרש יצועי (שם קל"ג ג') (רש"י): (ה) שמעון ולוי אחים, אחים גמורים דומים ומתלחים
זה לזה צענאס ומעשיהם (הדתצ"ן), וכן מתורגם צל"א: מכרתיהם, רצו הפירושים צמלה
זאת, אלל לכלס אין כוונת סוף הפסוק דומה לכוונת תחלתו, והוא שלא כדרך העליות
הצבוליות שצצאנה כפולות צענין וצעלות שונות, ולכן הנכון צזה כדעת מנחם שהציו רש"י
ציחצקאל (ט"ז ב' וכו"ט ל'), שהוא מלשון תולד', וכן חצר אליהם מכרתיהם, והיא ג"כ דעת
הרש"ם ז"ל פה ח"ל מכרתיהם אחותיהם כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר שמעון ולוי
אחים היו לדע', בלי חמם היתה אחותם, מכרתיד ומולדתיד (שם ט"ז ג'), לשון קרוצים, אלל

מִכְרַת־יָהוָה: (ו) בְּסֶדֶם אֶל־תָּבֵא נַפְשִׁי בְּקִדְקֹלָם לִתְחַד כְּבֹדִי בִּי בְּאַפִּם הִרְגוּ

אונד לו זינד גלייכע ברי-
דער; ווערקצייגע דער
געוואלטטהעטיגקייט זינד
איתרע פֿערוואנדשאפט:

תִּיאַ בְּסֶדֶם פִּנְסוּרִין ק"ס, נ': בְּאַפִּם תַּגְלֵה ס', ח':

(ו) אין איהרען ראטח
קאָהמע ניכט, מיינע

זעעלע! אין איהרע פֿערוואנדלונג ווערדע ניכט מיט אייגענע שלאָסען, מיינע שחרע!
דען אין איהרעם צאָן ערווירגטען זיא דען מאן, אונד אין איהרעם מוטחוללען

תרגום אונקלוס

רש"י

צִהֲרִיגְתּוּ סִימַת צִי הַשְּׁפֹחֹת וְקָרִין בְּאַרְעַ תּוֹחֲבוּתְהוֹן עֲבָדֵי נְבִירָא: (ו) קָרִיגְתּוֹן לֹא הָיָה
הָיָה לֹא הִיָּתָה שְׁלֹחַת

סליעה פֿונאמיר וכו' נער סת צי צליה וס' ישאנר חזולן לא היו מדנר' צמי
סחיהם הגדולים מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקראם סציהם סחיס: כלי חסם. סוחתה
זו של וליה חסם הול צדיהם מצרנת עשו היל זו סוחנות שלו היל וסחם חססס סוחם
היפנו: סברתיהם. לשון בלי זין הסיף צלשן יומי פני' סנחיעס. דנר סחר סנרותיהם
צלחן פנודתם [צ"ד] נהנו עלמן צכלי חסם נחו פנודותיך ומולדותיך [יחזקאל ט"ז] חבו
סרגוס של סונקלוס: (י) בסידם אל תביא נפשי. זה מעשה זמדי נסחיקנצו סננו של שמעון
לכניס סת סמדעית לפי עשה וסמדו לו זו ססודה סו עוסרת ס"ס ססודה צפ יסרו פי

באור הקצור

מִכְרַת־יָהוָה, סוף הפסוק מפרש סת תחלתו. וסמד סלחיותיהם וקורצתם יתר משלר סלחיס
היח' צענן כלי חסם שסניהם היו ממרדים להסחמס צכס יוסר משלר סלחיס, וסמך לדעפי
סמנרותיהם סז על כלי חסם, סהגלים סהס סרוניס להס, צעצור ססחמס צכס. ודזס
הול סל סמלץ סעצרי לדנר בן וליחם להס סיכיות נופניות, כלסר מלסנו סהגניס ע"ד סמליה
דנר סל סחרצ, כמו הו' סרצ לה' עד סנה לא ססקעי סלספי סל סערך סרנעי ודמי (ידי')
מ"ז ו'), וסנה סרמנץ מפרש סנרותיהם סנרותיהם פי' סחיס מלשון יפי שני סנידי (לעיל
מ"ז ע'), וסמר כי כלי סחקס עלמס סס מנודיהם כי צס יחיו יסס נ"כ סינוס סחיס סליכס:
(ו) בסדס אל תבא נפשי, מדנר סל נפשו וסל נדודו וסמו להס, סת נפשי! צעת נססדו יסד
להסתיק סוד סף כי לא ידעתי מה הול, לא תנא סס, להססר עמס צעלסכ, כי צלי ספק
עלסס לעסות חסם: בקחלס אל סחר כבדי, וססס ננדי! צעת יקכלו מהס קכל לסצס יסד,

יתר הבאור

סנרותיהם ססקל דנש הול, כמו פסנותיהם, לשון קירצס, סצל צעצור סרר'ס צמקיס סחרדך
נכסך ללירי הול, כמו בָּהֶךְ תסס בָּהֶךְ, אָבִיר וְשָׁבִיר (סליכ' צ' ע'), וכן חָרַף סלפי (סל'ס
כ"ז ד'), וסרת סת סחיו (צמדנר ח' כ"ז). כלס ססקל דנש, סנרותיה', ליערנטי'ס עלע"ז
עכ"ל, וצל"ס (איהרע פֿערוואנדסחפט), ויהיה לפ"ז סוף הפסוק צלח סחלתו, כלומר ססס
סחיס דועיס צענעס, ומסלר סלחוסס וקורצתס היל צענן כלי חסם, וכן ססידנס צל"ס,
סצל צענן דקדוק סמלה נדסס סדעת סרצצ"ס היל ססס סני פרסיס מעמן סקורצ'. סנרסץ
סרשו כד, ומנרותיהם סרשו כד, ולירי סכ"ף צמקוס סרנש סרסוי לציס צרי"ס סליכ' סקצלסו.
ולדעתי סין לודך לזס, דק סניהס מנחי סעיץ, וכלירי להססץ הו"ד סהיל צמקוס ח"ו ע"ס
וצלח סקלר צלרתי כד סיחכן לפרש סכלי חסם סס קרוניס להס ע"ס: (ו) בסדס אל
תבא נפשי, סרמנץ פי' על סענר ונ' כי יעקצ קלף על שמעון ולי צהרנס סגשי סעיד
צעצור סעשו חסם כי סס לא סעסו להס כלל (ד"ל סגשי סעיד, דק חסס צן סמוד, וסולי לא
היה ציד סגשי סעיד למחות לו), וצלו צנרית וסמולו וסולי יסצו סל ה' וסיו כולס צכלל סגשי
ציס סנרהס ומן ספס ססר עשה ועוד סרה לו סלס יסמדו כי צעלסו נעשה סרנר וסיס סלל
כסס סיעשה נציס סרס וסוד וזה עעס צסדס סל סנא נפשי ססנלות סלס היה צסודס צעננותס
צמרעה וקחלס לא נתיסד נסצלו על סעיד וסרניס, ולכן יקלל ספס וסנרותס, וכן פרגס
סנקלוס צרזיכון לא הו' נפשי וסליסננוסיהן למכך וכו' עכ"ל, סנה פי' סנא וסמד עכד

Digitized by Google

אִישׁ וּבָרְצָנָם עָקְרוּ-שׁוֹרָה (א) אָרוּר אָפֶם

לעהמטען זיין דען אַכסען:
(ז) פֿערפֿלובט זיין איחר
צפֿון! דען ער איזט העפֿ-

תולדות אחרן ארור יומא נ"ז, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּשֵׁי בְּאֶחָבְנוּ שִׁידוֹן לְמִהָרָה לֹא גָחַתִּית מִן יַקָּרִי אָבִי בְּרוּגְמִידוֹן
קָטְלוּ קָטוּל וּבְרָעוּתוֹתוֹן הָרָעוּ שׁוֹר סָנְאָה: (ז) לִיט רִיגְמִידוֹן אָבִי

התורה לך אל יזכר שמי
צדד זה זמרי זון סלול נשיא
צית אז לשמעוני ולא כתז

צן יעקב [צ"ר]: בקהלים. כשיקהיל קרח שהוה פשעו של לוי את כל העדה על משה ועל
אֶהְדֵן: אל תחד בבודי. עס אל יתיחד עמהם שמי שנא' צן קרח צן יאהר צן קהת צן לוי ולא
נאמר. צן יעקב אזל צדדי הימים נשנתיחסו צני קרח על הדוכן נאמר צן קרח צן יאהר צן
קהת צן לוי צן ישאל [ר"ה א' ע"ז]: אל תחד בבודי. כבוד לשון זכר הוה וע"כ אתה לרך
לפרש במדבר אל הכבוד ולומר אתה כבודי אל תתיחד יצאם כמו לא תחד אתם צקצודה [ישעיה
י"ד]: כי באפם הרנו איש. אלו חמור ואנשי שכם ואיך חשוץ כלם אלל כלים א' וכן הוה
לומר צגדעון והכית את מדן כלים אחד [שופטים ו'] וכן צמלרים סוס ודוכנו דמה צים. זה
מדרשו. ופשוטו הדעה אנשים קודם איש כל אחד לעצמו צלפס הדנו כל איש שנעסו עליו וכן
ילמד לטרף טרף אדם אכל [יחזקאל י"ט]: וברצונם עקרו שור. דלו לעקור את יוסף שנקרא
שור שג' צבור שורו הרד לו. עקרו אשריטייר צלע"ז, Essarter (ענטווארלעלן, תויסהייטען,
חויסרהטטען), וכן לועז צספר יהושע י"ז, ע"ו. לשון את סוסייהם בעקר [יהושע י"א]: (ז) ארור

באור הקצר

לא תתיחד עמהם, ולם שדשו אחד צאורו לא תהי' עמהם נאמר, ולם צדשו יחד, באזה נכת,
והי' צאורו לא חשצו יחד עמהם, והוה הנפל של צסדס אל תצא נפשי כי צדדי הוה הנפש ונקרלת
כן צעצור שהי' כבוד הנוף ויקרו: כי באפם הרנו איש, איננו צדד, רק צינווי לספר עצמא,
ואיש עס העין נכו ואיש ישאל נגש (שמואל א' כ"ד י"ד), והי' לי שור וחמור (לעיל ל"ז ו').
והבחינה כי צלפס יחדנו כל איש שנעסו עליו: וברצונם, הפך האף כמו כי דגע צלפו חיים
צדונו (תהלים ל' ו'), כלומר כל כך וגילי' הם לעשות דע, עד שצנוח נעסס לא ימחו צצציל
זה מלהשחית, והם עוקרים את השור להשחיתו, וצ"ל יאמר (אוסטהוילען), על הכוונה
צנפס לעשות הדע לא פתוך כעס, כי אס מתוך שרירות הלצ, וצאור עיקרו שיד, הוה שהי'
דרכם לפרים צמלחת' לנגד פרסות הצהמה של שונאו הנלח' אסו מן הארכונה ולסע' ולא תמות
הצהמה צזה הדור אלל שלל תוכל ללכת ואס תמנא מרעה צמקומה תחי', זהו המליצה הפשוטה
צפסוק זה, אזל צלי ספק דמו על מלחמתם עם צני שכם, דלל"ה מדוע כעס עליהם, אזל
מלחמתם עם אנשי שכם מלאנו שהיתה נגד דונו כע"ש ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עברתם
אתי (לעיל ל"ד ל'): (ז) ארור אפם כי עז, הוה מלסעלו ולכן איני דוה צקהלס וצסצורס
יחד: אחלקם ביעקב, שלל יווסדו יחד: ואפיצם בישראל, שלל יקהלו, והי' להם כן כי

יתר הבאור

על הערים והארצות, כמו והעיר הזאת תחרצ (ירמיה כ"ז ע'), ועריהם כחלוצ (יחזקאל
י"ט ז'), אשר ירושלם חרצה (נחמיה ז' י"ז). דומיהם דניס, וכן פי' דש"י מלת עקרו ח"ל
עקרו, אשריטייר צלע"ז עכ"ל, וצ"ל (דיח זעהנען חט פוסע דורכסיידען), וכוה אס
המליצה הזאת חחרת על המלחמה שעס אנשי שכם, כמו שפי' המפרשים, נגש עקרו שור ישר
על המלחמה ההי', שצעת מלחמתם לא כשיצו ידם מצלע, אנשים עם צהמותיהם, אולם
לפי מה שצדדתי צקצורי איננו מאמר החלטי, רק ספור תכונתם וליור מצנס, ואף שיתכן צמעולס
לא עשו כן צפועל, יספר כי כן מדתם (כפי מה שהכירם אציהם), כי צעת אפס לא ישקוטו
ולא ינחו עד שפכח חמתם צלנשי דיצס, לא יחמלו על איש, וצהמתם לא ידחמו: (ז) ארור
אפם, דרך נזולה או דרך תפלה שיחסר אפס וטוב להם כי ארור הפך צרוך וכלשר הצדקה
פוספת האדירה מנרעת (הרצ"ע), וכן פי' הדד"ק צשרשים שרש ארר, והרצ"ס כתב ארור
אפס, לא יליוחו צלפס להגקס ולעשות דעה ולכן איני חפץ צקהלס וצחיצורס יחד: עז, תלד:
אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, הרצ"ע כתב ששז על כל אחד לצד כי מלאנו כי בודל

כִּי עָזַר וַעֲבַרְתֶּם בִּי קִשְׁתֶּיהָ אֶחָלָקָם
בִּיעֲקֹב וַאֲפִיצֶם בְּיִשְׂרָאֵל: פ
(ח) יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יִדְךָ בְּעֵדֶךָ

בראש עמוד סי' בי"ה שמ"ו

ת"א ידך מגלה י"ז, ח', ע"ז כ"ה, ח':

תרגום אונקלוס

רש"י

אפם כי עז. אפילו זשעת
תוכחה לא קלל אלא ספס
וזכו סאמד זלעס מה סקוז

תקיק וחימתהון ארי קשיא אפליגניון ביעקב ואבדרינון בישראל:
(ח) יהודה את אחיך ולא בהיתתא בך יודין אחך ידך תתקיק

לא קצה סל: אחלקם ביעקב. אפדיס זה מזה סלא יהא לוי זמנין הסזעיס והרי הס חלוקיס.
דנר אחר חן לך ענייס סופרי' ומלמדי תיזוקות סלא משמעון כדי סיהיו נפוליס וסזנו סל לוי
עסאו מחזר על הנדכות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפולתו דרך כבוד: (ח) יהודה אתה

באור הקצר

נחלת לוי סרזעיס וסמנה עיר ערי מקלט היו מנפלו' ומפוזרות צין נחלת סאר הסזעיס, ונמלא
כסאר שמעון לזדו זלא לוי והרי הס חלוקי', ויראה לי שחש יעקז סולי ידמה טצע זרעס
לסזותס זאף ועזרה, וחלקס והפילס עתה זנזולתו, למען יזלד מהס לעשות סאר יחזוזו:
(ח) יהודה אתה יודוך אחיך, כתצתי זבקדמה כי מלת סתה סו סתס סו סני ונדומה כזאה
קודס כפעל סו הסס המחוזר עס הננוי ההול זעלמו, סו סחריו, סיננו כמו שססזוהו המדקדקי'

יתר הבאור

שמעון נפל זתוך נחלת זני יהודה והנה הול זרשות אחר וגס עריו לא היו דזקות זו לזו רק
מפוזרות זינות גורל יהודה גס לוי סהיו לו מ"ח עיר וכן מפוזרות זינות הסזעיס עכ"ד,
וזהר"י סרזנאל קיזל דזריו זלי חקירת מולא דזריו, ופי' על פיהס כפל הלסון אכלקס
זיעקז ואפילס זיסרלל, סהא' סז על שמעון והז' על לוי, והול זלמת זלור נלות כפי הודלת
המלות, סתפולה יורה על הפיזור יותר מן החלוקה, כמו סלוי סיה תפוזר צין כל הסזעיס,
ושמעון לא כן רק נחלתו מחולקת זלזה מקומות זחלק זני יהודה לזד, סולס סני זעניי לא
זכיתי לדעת סיכן מלא סלא היו ערי שמעון דזוקות זו לזו, ואדרזה כי המעיין זיהושע זערי
יהודה (זסימן ט"ו), וזערי שמעון (זסימן י"ט). (סנפי הסזרל נכתזו על הסדר), ימלא
סהיו ערי זני שמעון סמוכות זו לזו, וסס לא נלמרו על הסדר, עדיין מנין לו סלא היו
סמוכות זו לזו, והנה מללנו גס זני דן סהיו קלת עריו מערי זני יהודה, גס לא סיה חלקס
זעקוס אחר, כי קלתס נחלו זנזול זני יהודה קרוז לזרומית מערזית לא"י, וקלתס כזסו
לת העיר לסס סהיל זלפוכית מזרחית לא"י, ולכן כסירלה הנתוז להניד גזול ס"י מקלה ועד
קלה ילמר מדן ועד זאר סצע, סהול מתחלת רוח זלפוכית ססס סיה לסס סכזסו זני דן עד
זאר סצע סאר ליהודה סנטל חלקו זננז ס"י, גס זני מנשה נחלקה נחלתה זעזר הירדן
תזרחה וזעזר המערזי, אף סלא סררס יעקז, גס מדוע הול זרשות אחר, ולל זמתנה נתן
לו יהודה חלקו, רק ע"פ הגורל נפל לו חלקו סס, וכל אחר יעשה זסלו וימסיל על חלקו,
ולכן הנכון כפי' דס"י והרסז"ס סלחלקס ואפילס סזיס על סניהס, סלחלקס זה מזה, שמעון
מלוי, כי לוי נתפוזר צין כל סיה"ז סזעיס ונמלא שמעון לזדו זלא לוי והרי הס חלוקיס:
(ח) יהודה אתה, כזמך וכן יודוך אחיך (הרסז"ע), ונכון הול לפי דרך מליפת לסון הקדש
להיות לסון נופל על לסון סזל סין לורך למלת סתה להודות ע"ז, כי זלמרו יהודה יודוך
אחיך חוסלס המלילה הנלותה סהיל, וכזר כתצתי זקלורי הזלור הנכון זזה וזכיוולל זזה
זזול מלת הננוי לפני הסס סו כפעל המחוזר עס הננוי סו סחריו, ועפ"ז מתורנס זל"ל
(אבער דוא יהודה), ואוסיק כלן זלור יותר מדוקדק לפי דעת זעל הטעמים סהטעיס יהודה
זרזיע סהול מפסיק יותר מן הפסטל סזמלת סתה, וסיה דלוי לזזר יהודה עס סתה זעעס,
ולכן נראה דעתו סלון סתה סקריחה פה, כי סקריחה נלמת זמלת יהודה, ומלת סתה

אִיכָה יִשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה בְּגִי אִיכָה : (ט) גִּדּוּר

קצו דיינער פיינערע : פאר
דיך גייגען זיך דיא קינדער
דיינעם פאטערס : (ט) יונג

ת"א גור מוסה י"ח, ז':

תרנום אונקלום

רש"י

יודוך אחיך. לפי שהוכיח את האשכנזים בקטוריהם
של בגלי דבבך יתבדרין פנאך יחזן קחורין קרל קדבך ויחזן
המחיל יהודה נסוב לאחוריו שלל ויכחנו על מעשה תמר וקדלו יעקב צדורי רנא יהודה לא

באור הקצור

לוד ושפת יתר, רק יורה על הפך הענין הקודם לו, ותאורו כמו אצל, או על הפך הענין שאחר
זה, כמו וטפכם אשר אמרתם לנו יהי' והצילתם אתם וידעו אתם הארץ אשר מאסתם צה, ופגריכם
אתם יפלו צמדנר הזה (צמדנר י"ד ל"א ול"צ), צאורו צניכם יצאו אל הארץ, אצל אתם לא כן,
כי אם פגריכם יפלו צמדנר הזה, וכן והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ, ואתם
פגיו לי ממלכת כהנים ובני קדוש (שמות י"ט כ' ו'), תצא מלת ואתם ואחריה תי"ו לנוכח ויהי'
צאורו כי לי כל הארץ (כל העמים שלי הם ואנכי צדאמים), אצל אתם (אינכם נמותם כי צנס
צחדתי (שתהיו לי ממלכת כהנים ובני קדוש, וכן כלן יהי' פירושו, הנמשך הפך הקידם, כי
אמר לדאונן פחו נמים אל תומר, שלא פחות לך המלוכה כי אתה נמחר צמעשיך, ואל למלכים
קלות הדעת וחפזן המעשה, פן צחפזו יכוצ משפט לך ויצולע לעם, ואחריה הי' דאוי המלוכה
לשבען ואחריהם ללוי הגדולים מאחיהם שאחריהם, אך דאיה אפס ועצרתם, ולא דלס, פן צלפס
חמם יעשו, וצעצרתם נקיוולחיק יהרונג, ולזה אמר אל יהודה, אצל אתה יהודה אינך כעוהם,
ולך תלות מלוכה לכן יודוך אחיך, וזהו ג"כ כוונת דש"י צנס הצ"ר ח"ל יהודה אתה יודוך אחיך,
לפי שהוכיח את האשכנזים בקטוריהם המחיל יהודה נסוב לאחוריו וקדלו יעקב צדורי רנא לא
אתה נמותם עכ"ל, ולמד דצרוי אלה ממלת אתה היתירה כי צצר צל כ' הננו צמלת יודוך,
וכנה דאונן הי' דאוי לכהונה וצבודה ומלכות, ונטלם הימנו, ולא פי' למי יחנס רק צצלוכה
פירש ויהי' זה לפי דעתי, כי הצבודה צצר פי' סתתנה ליוכף טרם שקרא לצניו צעת צצרך את
אפרים ומנשה, ולכן צצרת יוסף להלן צפ' צן פרת יוסף, לא הילוך להזכיר ענין הצבודה,
אחנס הכהונה לא הזכיר שתהי' ללוי, כי לא זכה צה עדיין עד אחר עשיית העגל, ואם לא
עשו ישראל את העגל לא זכו צה הלויס אף שנטלה מדאונן, אצל המלוכה זכה צה יהודה מינף
ימד לו פה צצרתו כי לו המלוכה : יודוך אחיך, יבליכוך, ויתנו עליך כוד מלכות : ידך
בעירך אויביך, שינוסו לפניך כענין ונתתי את כל אויבך סליך ערך (שם כ"ג כ"ז), כי הנס
מלפני אחד מחזיר ערפו אליו : ישתחוה לך בני אביך, כמו למלך, ועל שכ שהיו מנשים כדעה

יתר הבאור

חחרת למטה, והיא כפילת הכנוי של יודוך צצלה שלאחריה, והדאוי להיות אחך יודוך אחיך,
אלל שכן צצפט הלשק צצכפלת הכנוי, כמו ופגריכם אתם (צמדנר י"ד ל"צ), צהאם כמו
ופגריכם אשר לכם, וכן אף אני צצחלומי (לעיל פ' ט"ז) : יודוך, הדד"ק צצדשים שרש ידה פי'
יודו לך שאתה דאוי למלוך עליהם, אצל הדשנ"ס כתצ ח"ל הצפרע יצנחוך אחיך שעות כוד
צצדו, אלא לפי שגינה את האשכנזים ונטל מלכות מדאונן ופיזר שמעון ולוי אמר ליהודה אצל
אתה יתנו לך אחיך הוד מלכות כמו שמוכיח סוף הפסוק וישתחוו לך בני אצין, וכן ונתתה
מהודך עליו (צמדנר כ"ז כ'), תן לו משדותיך צחיך, וכן צדניאל ולא נתנו עליו כוד מלכות
(דמאל י"א ב"ט), וכן צצלמה כתיו כוד מלכות ויתן עליו כוד מלכות צדורי הימיכ (א' כ"ט
כ"ה), יודוך, ומליכוך, כמו יהודוך, כדכתיו על כן עמים יהודוך (מחלים פ"ה י"ח), וכן
יושיע כמו יסושיע (שאולל א' י"ז מ"ז, ומחלים קט"ז ו'), כוד מלכות, אינ ה"י עקר אלל
פגזת חטופי פ"א פעל הוא של אות יו"ד כמו יסע יאל, שיאמר האליא הושיע, וכן פן ידה ציס
(שמות ט"ז ד'), כודה, וידו הידים (ד"ה צ' ל"ה כ"ג), וכן וליס לא כוהס (יחזקאל י"ח
ט"ז), מבזת לא תונו (ויקרא י"ט ל"ג), וכן יאמר הידי לה' (ישעיה י"ז ד'), וגם צמחלים
וצד"ה כמה פעמים), יודו לה' (מחלים ק"ז ח' וט"ו ונ"א ול"א), כוהס ודחם (איכה ג' ל"צ),
כלס עיקרם צדאסם אות יו"ד וצופלת לפרקי' ותלה אות וי"ו צמקומה עכ"ל, ואין המדקדקים
מודים לו כי אמרו ממלת כוד הוא שם עלס פרטי, ושם נדרף לכוד ומפלת אצל גס דעמו

אריה יהודה מטרף בני עליה ברע רבין באריה ובלביא מי יקימנו :

נער לאווע ביזט דו-
יהודה! מיין זאחן, ווען
דוא פאם רויבע הערויף
קאממסט; ער קניעט
ווער ווילל איזן רייצען אויפצו-

רשי

תרגום אונקלוס

קקדמי למשאל בשלמך בני אביו: (ס) שלמון יחי בשירי-
יקאמא יתראא פלגא מרגיר יהודה ארי מדין קסלא דרי
גפיש קליקתא גנוח ישרי בתקוף באריא וקליקתא וליח פלגא
אביך. על סם שהיו מנשים הרצה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק: (ס) נור אריה.
כל דוד נתנאל צמחילה נור צהית שאל עלך עלינו אתה במוליד והמצים את ישראל שמואל
צ' ה' ולנסוף אריה כשהמליכוהו עליהם. וזה שפרגם אונקלוס שלטון יהא צדורא צתחלתו:
מטרף. ממה שחשדתיך צערך ערך יוסף חיה רעה שכלתהו חבו יהודה שנמשל לאריה: בני

באור הקצור

לא אמר כדרך שאמר יצחק בני אמך: (ס) נור אריה יהודה, ממה יהודה, דמית לבד אריה.
שהוא הארי' הקטן צהיתו נער: כטרף בני עליה, כאשר אתה בני עליה מטרף, כדמית לבד
ארי', ולפי שהוא קל וגזיר יותר מארי' זהו המעילו אליו: ברע רבין באריה, כן דרך המעורר
העצרי לדני פעם צלשן נוכח ופעם צלשן נסתר, ואמר כרע דין יהודה לנעח צלשן מחריר
כמו האריה שהוא הזנר, והלצים שהיו כנפצה, צהיותם סוכני' על דגליהם, מהבון דועים לא

יתר הבאור

לא רחוקה היא מדרך הדקדוק, כי יאמר שמלת הד נגזרת משרש ידה, והי"א מן ההפעיל,
ולח"ז נעשתה שם עלם פרטי לבוד התלכות, והי"א נחצרה אל השם להיות כמו מרשית,
והי"א למ"ד הפעל נפלה. ולח"ז נגזר ממנו הפעל יהודון, כאשר נמלא דגדרי חז"ל שהשתמשו
צדש תרם, שעשאו התי"ו שרשית, ועיקרה ליגנה דק נוספת צס, תרומה ששרשו דוס,
כפ"ס הרמז"ס נפי' המשניות צריש חס' תרומות, וכן מלאנו צלשן הקדש שמן השרש ידה נגזר
סם עלם פרטי יהודה, וממני נגזר שם יחס יהודי יהודים לעם העצרים. ושם תאר ללשון
כצרי ואל תדנר עמנו יהודית (מלגים צ' י"ח כ"ו), ויקרא צקול גדול יהודית (שם כ"ח וישעיה
ל"ז י"ג), וצעלי הלשון הסחרונים במדוכי ועזרא ונחמיה וסיעתם עולי בגולה עשו עמנו
פעל, מתיידיים (אסתר ח' י"ז), ולפי שאין הה"א שרש אמיתי צסם הוד, לכן כשנעשה עמנו
פעל, תפול לפעמים ואמרו יודון. עש שהי"א השרשית צעלם לא תפול לעולם כשהיא פ"פ,
כ"ה דקדוק במלה הזאת לדעת הדשצ"ס, והפסיקים שהציא הם דליות נכוחות לפידוש, גם
צאוד כפסוק שלפנינו נכח סוף מאוד ומקושר ביטיצ לשלפניו וגם תחלתו אל סיפו, ולכן צחר
צו הצחרגם האשנמי ותרנס יודון (הולדיגען). והנה גם יצ"ע תרגם יודון כמו יהודון, אצל
לגונה אחרת, כי חרגב לך יהודון סחך ויתקדון יהודלשן על שמך. וכ"ס הידושלמי: בערף;
כוא אחורי הפנים, וכן אמרו דז"ל עירף דלהדי פנים (חולק דף י"ט ע"ז): (ס) נור אריה
יהודה, לפי פשוטו הלשון נראה לי שהוא ענין אחר, ולפי שדלח להמצינו לאריה שהוא החזק
סצהיות, וגם כוח לדמותו לארי' קטן לקלותו חריזותו יותר מארי' גדול. לכן תפס צלשונו צ'
השמות, כי גזר לצד יאמר גם על שר חיות צהיותם קטנים. כאשר מלאנו גם תנין חללו שר
היניקו גודיהן (אינה ל' ג'), ותהיה הכוונה פה גזר שצמין האריה. והוא סמך, וכ"ס יצ"ע
והידושלמי מדמי אגל לך יהודה צרי לגזר צר אריו, וכן פי' הדשצ"ס, וכן שתורגם צל"א,
והתי"ו כהצ שתחסר הכ"ף כגזר אריה, אצל אין לדרך לפי המליצה הנאותה וצפרע צנייני
השירים, ונ"ה כוונת הדשצ"ע שכתב ואין צו כ"ף הדמות כמו וכיר פרא (איוצ י"ז י"ז):
מטרף בני עליה, אתה יהודה צני! כאשר זעלית מלטרף ערך צאומות ותכרע ותשכנצ צעירך
לא יצא איוצ להחרידך ולהקימך ממקומך, זהו עיקר פשוטו, והמפרשו צפכית יוסף לא ידע
פשוטו של פסיק ולא צחילוק טעמים כלל (הדשצ"ס), והנה דש"י ז"ל פי' כן, וז"ל מטרף,
ממה שחשדתיך צערך ערך יוסף חיה רעה שכלתהו חבו יהודה שנמשל לאריה, צני עלית,

(י) לֹא יִסּוּר שְׁבַם מִיְהוּדָה וּמַחֲקָק

שטעהען? (י) דער צעפֿי-
טער ווירד נישט ווייניג
פֿאַן יהודה, דער גע-
רש"י

ת"א לא מנהגין ח' ח'. הוריות י"ח, ז':

תרגום אונקלוס

עלית. סלקת את עלמך דתועעניגיה: (י) לֹא יִעֲרִי עֲבִיד שׁוֹלְטָן מִדְּבִית יְהוּדָה וּמַחֲרָא
ואמרת מה צלע וגו' וכן

צהרינת תמר שהודה לדקה ממני לפיכך כרע דצן וגו' צימי שלמה ליש תחת גפנו וגו' [מלכים
ט' ד']: (י) לֹא יִסּוּר שְׁבַם מִיְהוּדָה. מדוד וסילך אלו ראשי גלויות שצנצל שרודי' את כעס
צשנע שממונים על פי המלכות [נ"ד]: ומחוקק מבין רגליו. התלמידים אלו נשילי א"י: עד

באור הקצור

יחם, וצן קשת לא יצריחנו, כן יהודה צביותו צאלנו צענוחה לא יצא אויצ להחדירו ולבקעו
מקומו: (י) לֹא יִסּוּר שְׁבַם מִיְהוּדָה, המלכות שמתן לו להשתחוות לו כל אחיו שנים עשר לא
תפסוק ממנו כל אותה הגדולה ולא מחוקק ושררה מזרעו עד כי יצא יהודה (הנזכר אל עיר)
שילה, כלומר עד כי יצא מלך יהודה הוא רחצעם צן שלמה שגא לחדש המלוכ' צשילה שזהו קדוש
לשכס אצל אז יסורו עשרת הטעמים ממנו וימליכו את ירצעם ולא נשאר לרחצעם צן שלמה דק
יהודה וצנימין (הרשנ"ס): שבט, דרך המושל להיות צידו שצט או מטה, צל"א (לעפסער),
וה"א סימן הכח והמעלה אשר לו לענוש את העודי' צו: ומחקק, הוא נותן החקים צאלנו,
ויקרא כן גם המושל והעולר צעמו על פי החקים הקצועים להם: מבין רגליו, מזרעו, צצו
וצליתיה היולת מצין רגליה (דברים כ"ח נ"ז): יקחת עמים, קצולת האומות שהיו כפופים
תחת שלמה אציו כדנתיצ כי הוא דרה צכל עצר הכהר (מלכים ט' ד' כ"ד), נתקצו שם להמליך

יתר הבאור

סלקת את עלמך ואמרת מה צלע וגו'. הרי שפי' הכתוב על מכירת יוסף, ואע"פ כן הוא נקי
מתלוות הרשעים כי חצר צמי למטה אל עליות ולא אל מטרף, והרשע"ע כתצ ואס נפרשו על
דצר יוסף היה ראוי שיהיה תחת עליות העליות כי עליות פועל עומד, ודש"י ז"ל נשכר גם
מזה כי אינו מפרש עליות שהעלה את יוסף, כי אס סלקת את עלמך, והוא פועל עומד, ונ"ס
יצ"ע סליקתא נפשך, והנה לשעת דש"י ז"ל יהיה המשך הכתוב על הדרך הזה, יהאך דחפה
לארי טורף, והוא כודע ורועץ כלריה וכלציו מי יקיענו. אצל עם כל זה נקי הוא כטרף יוסף
שחשדתי אותו צו, כי סלק את עלמו ממנו, ויהיה מטרף צני עליות, כמו אמר פוסגר צן
שני אמרים מקושרים ולכן צא האתנח צסופו כדינו, והרשע"ס ז"ל צרלותו לפרש המשך הכתוב
ע"פ דרכו כתצ אתה יהודה צני לאחר שעלית מלטרף טרף צלומות ומכרע ותשנצ צעידך לא
יצא אויצ להחדידך ולהקימך ממקומך עכ"ל (וכן פי' הרד"ק צשרשים שרש עלה צפידושו הצ').
הנה הוא צעלמו כותצ צפסוק זה שהמפרשו על יוסף לא ידע צחילוק טעמים, ועכ"ז מפרש
פה כגד חילוק הטעמים, שיש צמלת עליות אתנח, והוא מחצרו לאחדיו, מלצד שהוא כגד טצצ
הלסון לשנות המליצה צמלמר אחר מנוכח לנסתר, עם כי אינו דחוק צמלילת השירים צצ'
מלצרים סמוכים, ולכן הצלח הנכון צזה כפי' הרשע"ע שצצ לפניו, דמית לבור אריה כלשר
אתה צני עולה מטרף, וכן תרגם המתרגם האשכנזי: ברע, הוא לדעתי דק צצ' כרגלים על
הצרכים: רבץ, הוא שסוכצ על ארצע רגליו, ולפי שטרס ירצן יכרע, לכן הוא מזכיר צתחלה
כרע ולאח"כ רצן: באריה וכלביא, הרד"ק צשרשים שרש לצצ לא פירש צו דק שהוא כלרי,
אצל גדלה מן הכתוב מה אמך לציו צין אריות רצלה צתו' כפרים רצתה גוריה (יחזקאל י"ט צ'),
ומן הכתוב אריה טרף צדי גדותיו ופחנק ללצלתיו (כחוס צ' י"ג), שהאריה הוא כזנר צפיו
והלציו הנקצה, וכתצ הרשע"ע וטעם כרע רצן כלריה שמנהג האריה אחר שטרף ישצ על כרעיו
ורצן ואלו היה עוצר כל מין חיות לא יקום מפניהם שיצרה עכ"ל, ונדלה לי לפי שמעלת
האריה הזקן גדולה מן הרך צשנים צצצור', וועלת הרך צשנים גדולה צקלותו חריותו כל הזקן.
לכן צרכו יעקצ צשריהם, ואמר לבור אריה דמית בשתלך לטרף טרף צוריות ולא צעללתיס,
ולארי' ולציו דמית צצצורמך צעת תשכון צלרנך, כי כלס יפחדו להקימך ולעודך למלחמה:
(י) לֹא יִסּוּר שְׁבַם מִיְהוּדָה, צנלותי הקלר העתקתי פי' הרשע"ס עם קלת תוספת צלור על
הפסוק הזה, כי הוא ביותר מתישצ תפל הצלורים שנלמרו צו, ויהיה עד יצא שילה כמד

מבין רגליו עד כייבא שילה וכו' יקהר עמים: (יא) אסרי לגפן עירה

עירו ק'

ת"א עד כי פנהרין ל"ח, נ': אסרי נרכות ל"ח, ח': כפונות קי"ח, נ': פערממעלן: (יא) עד בינרעט אן רען וויינשטאק זיין

זעכצגעבער ניכט (פֿאַן צווישען זיינען פֿיסֿי) פֿאַן זיינען נאָקאַממען, ביז ער (יהודה געמליך) נאך שילה קאַמסט, אונד פֿאַלקער זיך צו איהם פֿיללען, אונד אן דיא

רשי

תרנום אונקלום

מבני בנהי עד עלמא דיימי קשיחא דדיליה היא מלכותא וליא ישימטין עממא: (יא) יסחר ישראל לקרתיה עמא יבגון שילן מי לו שנאמר יצילו מי לתורא [תהלים ע"ו]: ולו יקחת עמים. אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היל ציסוד כמו יפתח ופעמים שנופלת מתנו וכמה אותיות משמשות כלשון זה והם נקראים עיקר כופל כגון נו"ן של כונף ושל נו"ן ואל"ף שגלחותי כלזניכס [ליוצ י"ג] (והוא לשון חור) ושגלחות חרז [יחזקאל כ"ט] (ופי' לימת חרז והוא לשון זיין) ולסוך שמן [תלכים ז' ד' ג'] אף זה יקחת עמים אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרשו [ישעיה י"ט] ודומה לו עץ תלעג ללז ותצו ליקחת אס [משלי ל'] לקצץ קמטים שנפניה מפני זקנתה ונבמדל דיתציה ומקבו סקתמל צוקי דנהרדעל צמסנת יצמות [דף כ"ז] ויכול היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי

באור הקצר

ררצעס נדנתיז וילך רחצעס שכמה כי שנס צלי כל ישראל להמליך אתו (ד"ה ז' י"א), ושנס סלל שילה נדנתיז ציהושע וחסף יהושע את כל שנטי ישראל שכמה (יהושע כ"ד ט'), וכל הפרשה, ולצס"ף מפרש כל שלו הדברים היו לפני ה' צשילה (ליכנו מפורש שהי' צשילה, אך כתוב ויקח סצן גדולה ויקצה שס תחת האלה אשר במקדש ה' (שס כ"ו), ומקדש ה' הי' אז צשילה כתפורש ציהושע ושופטים), וגם צשופטים הנה חג ה' צשילה וגו' למסלה העלה מצית אל שכמה וגו' (צופטים כ"ג י"ט), וגם צירמי' ויצלו אנשים משנס משלו ומשמרון (ירמי' מ"א ה') וקרקע סלקה הימה צנסס סניצ האלה אשר עם שנס הרמיו' להתקנן שס צני סדס ולכצוד משנס ה' אשר צשילה הסמוך שס, ויעקצ עיקר הגדול' של יהודה שמדוד עד רחצעס פירש סנל חוסר הגדולה לס רצה לפרש סלל סכללו של עקדל אתה מדקדק שעשילה ואילך נממעטה (הרשנ"ס): (יא) אסרי לגפן עירה, עד הנה צרכו צמלונה וגדולה שתהי' לו על סחיו, ועתה צרכו צלרן מצהנת, ולמד אסרי לגפן עירה, שמדות הנפמים יקסוד כרונצ על העייר (שהוא החמור הזכר

יתר הבאור

לשילה, כי תחסר כלמ"ד לפעמים, כמו וציסס ירושלים (ד"ה ט' י"ח ז'), וציסס צנל (ירמיה כ"ד ט' ונ"ח ג') ודומיהם, ועיין צפי' הרשנ"ע ומה שטען עליו הרמנ"ץ צדצרים נכוחים, וסין רצומי להאריך פה: יקתח, שס צפלס דצרת צני האדס (קהלת ג' י"ח), והגש הקו"ף לתפצרת כדבש כקדש ה' (שמות ט"ו י"ז), וכן ותצו ליקחת אס וגו', (משלי ל' י"ז), ופירוש שניהס משמעם וקינול המלוא, ופירוש ולו יקחת עמים אליו ישתען העמים לקנל עליהם מה שיליס, ופירוש ליקחת אס למשמעת אס כלומר עץ שמצט למשמעת' ולמה שפלוה עליו יקרוה ערצי כחל, ודמה רצי יונה המלה הזאת לערצי צזה הענק (הרד"ק צשרשים שרש יקה) ונ"ת סנקלום ולי' ישתמען עממים, וכן פי' הרשנ"ע, סלל שכתצ שהיו"ד משרש לעתיד, ולס ירעתי מה יאמר צמלת ליקחת אס, שס"ס להיות עתיד צעצוד כלמ"ד סלל תשמה צעתידים, והוא מפרש שס לחצוד אס, ולדעת דש"י ז"ל ג"כ שרשו יקה וקראו יסוד כופל כנו"ן של כונף ושל נו"ן, והוא לרעתו שס המקרה, ופירושו עמים שנאמר אליו גוים ידרשו (ישעיה י"ט י'), ומפרש ליקחת אס לקצון קמטים שנפנים מפני זקנתה, ונבמדל דיתצו ומקבו סקתמל צוקי דנהרדעל צמסנת יצמות (דף ק"י ע"ז), ויכול היה לומר קהיית עמים עכ"ד, וכן פי' הרשנ"ס קצולת האומות, עם סלל כמז דקדוק המלה, וכן מסורגס צל"ס: (יא) אסרי לגפן עירה

וְלִשְׁרָקָה בְּנֵי אֶתְנָן בָּבֶם בֵּינָן לְבָשׁוּ

רעבע זיינער עזעלין זאָרן:
ער וואָלט זיין קלייד אין

תרגום אונקלוס

רש"י

לגמון עירה. נתנאל על
לרץ יהודה שתכל עושנת
יין כמעין ליש יהודה
יאסור לגמון עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד זן לתן אחד: שורקה. זמורה לדוכה
קורח"ל זלע"ז (וויינרנאקען): בבם ביין. כל זה לשון דבוי יין: סותח. לשון מין צבד כול
ואין לו דמיון צחקל: אושרי. כעו לומר דוגמת מקימי מעפר דל [תהלים קי"ג] הושני
צמחים [שם קכ"ג] ובן צני לתוכו הענין זה. ולנקלוס תרגם צמלך המשיח. גפן הם ישראל.
עירה זו ירושלים. שורקה ישראל ולבוי נטעתיך שורק [ידעיה ז']: בני אתנו. יתכן היכלים
לשון שער הכיתון צמפר יחזקאל [יחזקאל מ'] ועוד תרגמו צמנים אחרים. גפן כלו לרזקים.
צני לתוכו עזדי אוריותל צאולפן על שם רוכצי סמוכות לחודות. כנס ציין יהא לרבוץ עז
סליצו דומה לין ולצעונין הול צלשן סיתה שכלשה לוצשתן ומסיתה צכן את הזכר לישן

באור הקצור

הדרך צמחים) את עירו כל הגפן אשר צדך, צעת יניח וידך מן צהמתו, והכוונה צוה לצ' דברים,
א' סיהי' הדרך מלא מגפנים עד מצבל מקום שירצה לקשור צהמתו צליזה לילן ימלא גפנים
לקשרה שם, צ' שמסי' ריבויים לא יחשו שם כלם תכלס הצהמה: ולשרקה בני אתנו, כל
השורק (שהול באוצ ממק בגפנים שהעננים לא ימלא צהם חרלן) יקשור את צן הסתון (שהול
העיר הנזכר), והול כפל לשון צמלות שונות ומלת אסדי מושכת עלמה ולחדת עמה: בבם
ביין לבשו, לאחר שצלו העננים ודורכין אותם צמיתות מתלכלכן צבדיהם צדריכת הימות,
כדכתיב מדוע אדם ללבושין ונגדיך צדך צגת (ישעי' ס"ג ז'), וכתוב שם וכל מלצושי אגללתי
(שם ג'): וברם עגבים. דמהו לרם צעצור סיתאדס, וגם הול מין כמס צחרלן כמו הול

יתר הבאור

וגו'. לנקלוס תרגם זה צצ' אופמים כמו שהציאו רש"י ז"ל ופי' דצרו, אצל לפי שצמחים רחוקים
מפשו הכתוב לכן נעה רש"י בפירושו פה ופי' צאופן אחד, וז"ל נתנאל על לרץ יהודה שתכל
עושנת יין כמעין ליש יהודה יאסור לגמון עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד זן לתן
אחד עכ"ל, וכן פי' הרש"ס, והנה אף שצדריהם נכונים ומיושנים צכוונת כלל הענין, שהצדריה
הזאת הול על טוב ארצו צדריה היון, אצל עדיין לא נתישצה מליצת המלמד, כי אסדי לגמון
לא יסצול כוונת העעינה מגפן אחת, ויכול לאסור העיר לגמון אחת ולהטעינו מנמה גפנים
הסמוכים, ולכן הצלח הנכון הול כפי מה שצדריה צצאורי הקלד, שהכוונה היא שתהיה ארצו
מלצה גפנים, עד שהרוב צדך כלם ירצה לכוון ולירד מן צהמתו, וירצה לקשרה צליזה לילן,
יקשרה לגמון, וכן פי' הרש"ס וצעל מכלל יופי, והכוונה לצ' דברים, כפ"ש צקלודי, ומלת
אסדי היא צינוני [וצל צמקום העתיד, שכל כצנהג, לו שטנציל יעמיד עלמו כללו הול צומן
ההול, והול צינוני מעש צומן הדצור, והנכון שתחסר מלת ההדכצה, ועמינו יהיה לוסר, כפ"ש
צפ' מקן (לעיל מ"א א')] עם יו"ד נוספת, וכן היא נוספת צכלת צני, וכן הו"ו נוספת
צמלת לתנו, כמו מקימי מעפר דל (תהלים קי"ג ז'). ההפכי הול וגו' למעינו מים (שם קי"ד ח'),
ואסדי מושך עלמו ואחר עמו, אסדי לגמון, ואסדי לשדקה: עירה, הול החמור צעורו קטן,
והה"ל צמקום וי"ו הנני לנסתר כמו ני שרעה אהרן (שמות ל"ז כ"ה), ונסכה יין (ויקרא
כ"ג י"ג), ודומיהם: ולשרקה, הה"ל נוספת, כי נפלא ויטעה: שדק (ישעיה ה' ז'). וכתב
הרד"ק צשרשים שרש שדק שהול המשוזח ממיני הגמון, וכתב הרצ סצן גילת שהול מין כטוצ
מן הגפנים שהעננים לא ימלא צהם חרלן, ורש"י כתב שרקה, זמורה לדוכה קורח"ל זלע"ז
עכ"ל, וירצה שז"ל וירח"ל"דה, כפ"ש רש"י כל שדיגס (למעל' מ' י') והול צל"ל (רעבע,
רוטהע) ע' בני אתנו, הול העיר, והסתון היא הנקצה צמין החמור, וכן הסתון הול
הקטן הזכר הברוך אחד אמו, וצל כפל לשון צמלות שונות: בבם, המנצם: ביין לבשו,
הרש"ס פי' כי מדוע היין ינצסו לצושיהם ציין תחת מים, והול על דרך משל כמו עמו ההרים
עמים (יואל ד' י"ח), ולדעתי סיננה מליצה נאותה לפי שאלך דרך לגמס ציין כי לא ינקה הצבד,

וּבְרֵאשִׁית עֲנָבִים סוּתָהּ: (יב) חֲבִלִּילִי עֵינַיִם
מִיָּין וּלְבָן שָׁנִים מְחַלֵּב: פ (יג) זְבוּלָן

סוּתוֹ ק'

ת"א חכלילי כתוצות קי"ח, ז': ולבן סס סס: זבולן פסחים ד', ח':

וויין, אין בלוטרער טרום
בען זיין געוואנד:
(יב) ראטהליך אום דען
אויגען פאן וויין, אונד אום
דען צעהנען ווייס פאן
מילך: (יג) זבולן ווירד

רש"י

תרגום אונקלוס

(יב) יִמְקִין מִירוֹהִי בְּבִרְמֹהִי יִסּוּפִין גְּעוּזָהִי בְּחִמְרִי יַחֲוֹרִין
בְּהֶעֱתִיהָ בְּעֶבְרִי עָנָא: (יג) זְבוּלָן עַל סֵפֶר יִמְמִיא יִשְׂרָי

[דף קי"א] ועל היין שמא תאמר אינו מרוה ת"ל סוּתָהּ: (יב) חֲבִלִּילִי. לשון אודם כתרגומו
וכן למי חכלילות עינים [משלי כ"ג] שכן דרך שותי יין עיניהם מאדומין: מחלב. מרוז חלזשיהא
זאלטו מרעה טוצ לעדרי לאן. וכן פירש המקרא אדום עינים יהא מרוז יין ולצן שנים יהא מרוז
חלז. ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמאס לופיס למרחוק. ועוד תרגמו צפני' אחרים לשון
מעיינות וקילוח היקצים כעוהי יקצים שלו ולשון ארמי הוא צמסכת ע"א [דף ע"ד] נעווא ארתחו
יחורן צקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים: (יג) לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארטו

באור הקצר

הכנס צבדיו: סוּתָהּ, צגדו: (יב) חֲבִלִּילִי עֵינַיִם מִיָּין, לשון אדמיות, וד"ל אדום עינים
(יהי' כל איש מאנשי ארטו, מרוז שתיית יין שכן דרך שותי יין שעניהם מאדומין כדכתיב למי
חכללות עינים למאחרים על היין (משלי כ"ג כ"ט ול'), וזה הי' צימי שלמה כדכתיב וישצ יהודה
וישראל לצטח איש תחת גפנו ותחת תאבתו (מלכים א' ד' כ"ה): ולבן שנים, יהי' כל איש
מאנשי ארטו: מחלב, מרוז חלז שיסתה והוא על דרך משל על הפלגת טוצ ארטו שיהי' סס
מרעה טוצ לעדרי לאן. ואלו השינים היין וחלז כזכרו לרוז צמקרא יחד, כמו שתייתי ייני עם
חלזי (ט"ה ה' א'), וכן צלוא בסף וצלוא מחיר יין וחלז (ישעי' כ"ה א'): (יג) זבולן לחוף

יתר הבאור

ולא תצא לעולם הפלגת המליצה צאופן כזה, והנכון כמ"ס צקלורי שהכוונה היא על דריכת
היינות, והוא מפי' הרשצ"ס: סוּתָהּ, אין לו ריע צמקרא, ורש"י והרשצ"ס והרד"ק צשרשים
שרש סוּת פו' צגד, וצלי ספק כן הוא כי הוא כפל לשון של לצשי: (יב) חֲבִלִּילִי, שרטו חכל,
והלמ"ד כפולה, ומשקלו פִּיגְלִיל, ויו"ד אחרונה נוספת ליחס, ופירושו לדעת רש"י והרשצ"ס

והרשצ"ע והרד"ק צשרשים שרש חכלל שהוא לשון אדמיות, וכן למי חכללות עינים (משלי
כ"ג כ"ט), רק שחכליל או חכלילי הוא סס תאר, חכללות הוא סס המקרה, וכל המפרשים
הבזכרים מפרשים עינים ממא, כי החכלילות יראה צעינים משכרות היין, אצל המ"י מפרש
עינים לשון מראה ובוך כמו ועינו כעין הצדלח (צמדצד י"א ז'), כי דרך שותי יין שכל פניהם
מאדומין, וצאזרו אדום הבוץ יהיה מרוז יין, אצל המאמר הצ' ריעו ולצן שנים מחלז הנאמר
על אצר פרטי יורה שגם עינים הוא אצר פרטי וצאזרו עינים ממא, וכן מתורגם צל"א עינים
ממא, והנה הזכיר הענין כסדרו גדול הגפנים, ואח"ז דריכת הענבים, ואח"כ שתיית היין,
כ"כ הרשצ"ס, והרשצ"ן מפרש חכלילי צאופן אחר וז"ל והכראה צעיני שהוא הפוך מן נחלת
עיכך (יחזקאל כ"ג ת'), ונכפלה צו הלמ"ד כמנהג רצים והוא כענין מכחול העינים הידוע
ומורגל צדצרי רצותינו וכן שמו צערצו אל כחול יאמר שהוא כחול העינים מן היין כי כאשר
אחרים כוחלים אותם צפוך שהוא אל כחול כן יכחול אותם הוא ציין וכמו שהאחרים מלצנים
שניהם צתמרוקים כן ילצן אותם צחלז והמשל לרצוי היין והחלז צאלצו כאשר הזכיר אונקלוס
וכו' עכ"ל. ויתכן שגם הפוך יקרא כחול צעצור האדמיות שצו, ויהיה כחול הפוך מן חכל,
ציסוצו לפי זה שני הפירושים להיות אחד: ולבן שנים, תאר, והנפרד לצן, וצסמיות ראוי
להיות לצן כמו מן חלצ, חלצ גויס (ישעיה ס' ט"ז), וצא צסגול צעצור הסמיות: שנים,
נקראו שנים על שם מערכות שנים צעצור היות שתי מערכות (הרשצ"ע): (יג) לחוף, שרטו

לחוף ימים ישכון והוא לחוף אגירת

אם אופער דער מעערע
וועהגען; ער ווירד אים

רש"י

תרנום אונקלום

[יצמות פ"ה] חוף כתרנומו והוא יבש מחוץ בקסין ומוג יפא ייבול ורחוקים יחי קמי ספר מרק"ל זלע"ז (ד"ח)

וחרק, ד"ח גרענלע חיינעם (חדער בעלירקעס) Marche, וואס יכיה מצוי מדור אל חוף חיות צמקום הנפל שחיות מצילות שם פרקמטיס פהיה זולן עוסק צפרקמטיס וממליס כוזן לשנטישכר [מנחומל] וכס עוסקים צמודה בוא שגמר משה שמח זולן צלסכר וישכר צלסכר [דברים ל"ג] זולן יולל צפרקמטיס וישכר עוסק צמודה צלסכר: וירכתו על צידון. ס"ף

באור הקצר

ימים ישכון, כתנצל כי זולן יהי חלקו צל"י על שפת הים: והוא לחוף אגירת, וכו' יהי מצוי תמיד לכל החוף שהחיות יוצאות וצלות לשם, וכו' הנפל שקודק צל"ס (החפ"ט): וירכתו, סוף גזולו שהוא פלח אלו יגיע להיות אלל לידן, והנה צהסתכל צהפסך הפסוק, בש צנפל במלמדים לחוף ימים ישכן ושו: והוא לחוף חיות יפלא צעיני לכאורה, גם תלמד וירכתו על לידן מיותר, כי לא הודיע יעקב צמס אחד חזניו סוף גזולו דק צזולן, ולס דלכ להודיע צו מדוע לא הודיע דק קלה אחד, גם עדיין לא ידענו צל"זיה לך יהי' תחומו אלל לידן לס צדדום ולס צלפח, ולס גלמר כי לא כוזן להודיע מקום נחלתו דק בודל חלקו שחגיע עד לידן, הכה גם זה לא דע, כי לא הודיע תחלת גזולו, ולמר יפלא יסמר צעיני בוא זה, הלל גם תקלט סלר כשצטיס לקחו נחלת' על שפת הים כי כל גזול מערצני של ס"י בוא הים הגדול, ולל לסס זולן חלקו על פני כל רחצ הים מנחל מלרים עד הר ההר, לכן נדלס לי כי כוזנת יעקב היסס לפי שדרך סת יהודה סלפניו שיתעשר ע"י נלוחו צמלחמות, גם ע"י אלו סתהי' מצורנת להוציל יין הרצה ודי חלצ עזיס, גם צידך סת צניו סלסחריו קלתס צזה וקלתס צשמיכס, חוז מלסוזן שמעק ולוי סלל דלכ לצרנס כלל, לכן לפי שדלס סזולן לא הי' סיס מלחמה כלחז, גם לא סהיה אלו טוזה כשל סחיו כי ישכן לחוף ימים, צדכו שיתעשר ממסלו ומסנו סעיקרו בוא על מצולות ימים, צמקום סיס נמל לספינות, ולכן סף שגס קלת סלר כשצטיס לקחו נחלתס על שפת הים, ספסר סלל הי' סס נמל טו צלספינות כמו צחלק הים סל זולן, וכן לא מלסו כחלוצ סלוצעין מדמו לנע כחכלת דק צחלקו, ובוא הי' חסוצ מסלר לנעיס להסתמש ממנו למלכיס, וכן סלצרו חז"ל צצנת (דף כ"ו ע"ס) יוגציס אלו ליידי חלוצ מסולמות של ליד ועד סיפס, וז' אלו כמקומות הי' מקומות של נמל ציס המערצני כנגד חלקו סל זולן, וזה שסס עד היום, וכן הי' מססחריס צעין דג הנקרל טרית, סלל הי' נמלל דק צחלק הים שנפל צמרלו, בש כחול ששפת הים סצחלקו הי' חסוצ ומוצחר מסלר חולות ודלוי לזכוכית לצנה, כע"ס חז"ל צספרי (פ' בצרכה) על פסוק ושפני טמוני חול (דברים ל"ג י"ט), וכ"ה צמבילה (דף ו' ע"ס), וכתב שס רש"י טרית, דג שקודק טוני"ל, וצדכו יעקב שעי"ז יתעשר, סף לס לא סהי' חלקו צלדן טוזה כחלקי סחיו לענין שדות וכרעס, ועל כוזנה זלס אמר כ"כ וירכתו על לידן לפי שסס הי' נודעיס אז לסוחריס גדוליס, כדכתיב סחר לידן עצר יס מלסוך (ישעי' כ"ג צ') וכתיב צוסי לידן כי סמר יס מעוז היס וגו' (סס ד'), וכן צדכו כשה ולמר שמח זולן צלסמך (דברים ל"ג י"ח) ציס לסחורה, גם סמר כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני חול (סס י"ט), ולל בוארך לכזניד לור לכוז' זלס, כי הי' היסס צלמלע גזולו, אלל לידן הי' ללד לפון ס"י להללס מליד, ולמר שגס הי' פססר עמו כי סוף גזולו יהי' אללה, ויהי' ס"כ מלמר תחלת הפסוק זכרן דוע חלקו לענין שדות וכרעיס, ומלמר סלסריו שנס לענין הסחורה, חיו שיסוד הכפוז זולן (עס שהוא) לחוף ימים (לנד) ישכן (והיינו סלף שיש לו שדות וכרעיס סיקן משונות כ"כ כע"ס חז"ל צמבילה (דף ו' ע"ס) סמר זולן לפני הקצ"ס דנש"ע ללחי נסת להס שדות וכרעיס

יתר הבאור

חפף, וכו' פנין כסוי כמו חפה, ובוא הנפל, ונקרל בן לפי שנסתרים צו הספינות מפני הדוחות, ובוא מוזרת חפף עליו כל היום (דברים ל"ג י"ז), כי סלחיות לא תעמדנה צמקום מגולה לרוח, כן פי' הרלצ"ע וברד"ק צסרטיס שרס חפף, ולסך רש"י חוף, כתרנומו ספר מרק"ל זלע"ז עכ"ל, וצ"ל (גרענלע): וירכתו, פלח אלו, ולל נמלל כנפרד היסיד שסס

וירכתו על צידו: פ (יד) יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתיים:

ת"א יששכר נדרים ז', ז'. ז"ק ח', ח' י' נדה ל"ח, ח':

האפען זיין, וואָ שיפּפּע
ליגען אונד זיינע זייטע ביו
גען צידן: (יד) יששכר
איינערינער עזעל,
דער גערן צווישען שטעל

תרנום אונקלוס

רש"י

עד צידו: (יד) יששכר עתיר בנבכסין ואחפנתיה בין תחומי: גזלו יהא סבוך לידון ירכאו כופו כמו ולירכתי

המשכן: (יד) יששכר חמר גרם. חמר צעל עלמות סוצל עול תודה כחמור חזק שמעתינן קותו משאוי כנד: רובץ בין המשפתיים. כחמור המהלך ציוס וכלילה ואין לו ליכ' צצית

באור הקצר

ולי נתת הרים וגבעות לחחי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות ע"ש, לא כאלו שוכני הים אשר להם גם שדות וכרמים עוצים, עכ"ז) והוא (לנדו) לחוף ארצות (ישכן, כי ישכן שצמחצד ראשון מוסך עלמו ואחר עמו) וירכתו על צידו (צאופן שצמחת הארץ) הדעות אשר יצאו לאדלו יתעשר, ויהי' תרבותו צל"א לפ"ז כן (צולן ווירד לוואר נור חסן אופער דער מעעדע וואהנען, ער ווירד אבער חסן האפען זיין, וואָ שיפּפּע ליגען, אונד זיינע זייטע ביז גען לידן), והנה גם הרש"ס שיער כוונת סוף הפסוק וירכתו על צידו, לענין הסחורה, אך בכוונת הפסוק צכלו לא פי' כן, ונדחה לי עוד בכוונת מלת ימים לשון דעים, לפי שאר הפעמים עם שלל המעורר הי' הים גזולס, עכ"ז לנד מזרח לא הי' להם ים, רק הידרן יגזלס, אזל צולן לנד מזרח הנה ים כנדת יגזלהו: (יד) יששכר חמר גרם, יששכר הוא כחמור צעל עלס ועל אינדים חזק, וסוצל משא גדול וזה הוא שאמר ויע שכמו לסצול: רבץ בין המשפתיים, שרש שפת, ענינו העדך והסדר, ה' תשפת שלום לנו (ישעי' כ"ו י"ז), תערוך, וכן שפות הסיד (יחזקאל כ"ד ג'), ערוך אותה על הכידים (כ"כ הדר"ק שרש שפת), ודעת המתרגם האשכנזי שמלת משפתי כנוי למערכות העדרים צנוחם אלל השוקת על מי מנוחות, והשכיזה צין המשפתיים לו השפתיים כנוי למנוח' והשקט צלי לכת אנה ואנה לרעות צודה מדעה, יאמר למה ישצת צין המשפתיים לשמע שרקות עדרים (שיפטיים ה' ע"ז), הכוונה על ראצון שלא הלך עמם למלחמה. וכן אם תשכנן צין שפתיים (תהלים ס"ח י"ד), השעור אם תנוחו ממלחמה ותשצו אלל העידרי' להשקות' ולנכל', אף כאלן אמר כמו חמר גרם, עאל ללכת אנה ואנה, ואוהצ לרצון צין המשפתי', על דגליו, כן יששכר לא צחר צמעשה צולן להיות עוצר ימים, אף לא יאהצ ללאת למלחמה, כי אם לשקוט צאלצו לחרוש ולעצוד אדמתו, כמו שמפרש והולך שגדלותו ינוחה כי עוצ והאלץ כי נעמה נטה שכמו לסצול עול אחר' עליו ולתת אם שלא לעצוד מקום מנוחתו, וכן אמר

יתר הבאור

זה שהוא צה"א הנקצה צסוף המשתנית לתי"ו צרצוי וצנוחם, כמו צירכתיים (שמות כ"ו כ"ב ול"ו כ"ח ויחזקאל ע"ו י"ט), וכן צסמינות הרצים, ולירכתי (שמות כ"ו כ"ז ול"ו כ"ז), וכן צכנוי היחיד כמו כאלן, אזל נמאל היחיד ירך, וממנו נאמר לרצים, ירכים (שם כ"ח ע"ז), וצכנויים ירכי ירכה, והנה שם ירך הוא אלל ג"כ אל פאת הדצר, כמו ירך המצנח לפנה (ויקרא א' י"א ומלכים ז' ע"ז י"ד), ירך המשכן תימנה (צמדצר ג' כ"ט), ולדעתי יש איה הפרש צענין צין שם ירך וצין שם הנקצה ממנו הצל צה"א צסוף, ויתצאר צקונ"א איה: על צידו, כמו עד, וכן על המעצרות (יהושע ז' ז'), וכן תיע"ע והמתרגם האשכנזי, וי"א פעמים נמאל עד צמקום על על פי הכסודה, ועיין צת"ס שלי שגדלה שט"ס הוא צכסודה ול"ל ע': (יד) חמר גרם, מלת חמר סעורה, כלומר כחמור צעל עלס כנד וחזק: גרם, עלס צלשן ארמי. ונמאל איה פעמים גם צמקרא, והדר"ק צשרשים שרש גרם פי' צשם דצי יונה גרם, שצוד שאינו יכול לצוז ממקומו מן ועלמתיים יגרם (צמדצר כ"ד ח'), ולדעתי אין נכון לפוש כן, כי נראה כי פעל יגרם הוא מן הפעלים הגזורים מן השמות ומורים על הפעולה והפך הוראת השם, כגו מן שרש, ישרש, שפירשו עקירת השרשים, ומן סעיף, מסעף, שהכוונה הסרת הסעיפים, ודומיהם, והפעלים ההם יצאו צצנין הכ"ד, ולכן אף אם יגרם שהוא מצנין הכנד מודה על שצירת העצמות וחולשתם, אין השם צצנין מורה נ, רק על הכנו שהוא חזק

(טו) וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי
נַעֲמָה וַיֵּט שְׂכָמוֹ לְסִבְלָ וַיְהִי לָמָס-

לען ליגט: (טו) ער זאג
וויא אנגענעם דיא דא-
הע, וויא ליבליך דא-
לאנד וויא; דא נייגטע ער
זיינע שולטער הין צום

ת"א וירא פקדים ס' אחרון:

תרגום אונקלוס

רש"י

וכשהוא רואה לנוח רוען
צן הסחומין צפחומי
העמידות שהולך סס
פרקמטיס: (טו) וירא מנוחה כי טוב. ראה לחלקו ארץ צדונית ועוצה להוציא פירות: ויט
שרמו לסבול. עול תודה ויהי לכל אחיו ישראל למס עוצד לפסק להם בודלית של פולה
וסודי עזודק שנאמר ומצא יששכר ידעי צינה לעמים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מלחים
[ד"ה ס' יצ]. מלחים ראשי סנהדלות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו. השפיל

באור הקצר

משה שמח וזולן צלחתך יששכר צלחליך (דברים ל"ב י"ח): (טו) וירא וגו', יששכר מנוחה
האדמה כי עוצ יותר מללאת למדחקים: ואת הארץ כי נעמה, ועללחת כדכפיצ אל הכנוחה
ואל הנסלה (סס י"ז ט'): ויט שכמו לסבול, עול של מלכי ישראל, כחמור ססודל ומשאל פשלו:
ויהי למס עבד, לתת למלכים עישור מנוחותיו כדכפיצ ודעיהם וכדמיהם יעשר (שמואל א' ס')

יתר הבאור

לעלמות: (טו) וירא מנוחה כי טוב, צל על דרך זרות מאד הזכר על סס הנקצה, והדלוח כי
טובה והוא פעל עזר לבזות פעול ע"מ יכולן כמו מה טעו סהליך (סס כ"ד ה'): נעמה,
פעל עזר לבזות פקל, כמו ושמעו אמרי כי נעמו (תהלים קע"א ו'), ות' הפעלים האלו
טוב ונעמה, עס שהם פעלים לפי משקל' [וצפרט מלת נעמה שמינו צינינו לנקצה לבזות
פעל, כי היה דלוח להיות הנגינה צה מלדע, כמו ונפש חפפה (ד"ה ס' כ"ח ט')], עכ"ז סין
צהס כי סס הודלת התואר, כי הס ממין הפעלים המקריים שאין צהס לא פעולה ולא הפעלה,
כמו ה' אלהי גדלת מאד (תהלים ק"ד א'), פי' גדול אמה, וכן שרש חשך, טעם, טהר, קדש
ודומיהם דצים מהפעלים המקריים, יפודשו כמו מאד, כאשר זכרנו צהקדמת הספר: ויט
שכמו, השפיל שכמו, כמו ויט שמים (שמואל ז' כ"ז י' ותהלים י"ח י'), הטו סזננס (סס
ע"ח ישעיה כ"ה ג') (רש"י): לסבול, הוא מקור ויחסר השם סכל הוא צנחו, וערינו לסכל
עול סו השל, והכוונה כע"ס צנחורי הקצר עול מלכי ישראל, וכן פי' הדשנ"ס והרלצ"ע,
וערין הו"ץ ודל וגו' ויט וגו', הוא לחצר המלמדים המתייחסים צסצה, ונפדלה וגו' סז כטיה
שכמו וגו': ויהי, ערינו ונעשה אחד שרלה וגו', כע"ס הדשנ"ס צפסוק וטעמו כלפיחת צדש
(שמות ט"ז ל"א), וצפסוק והיה טעמו לשד השמן (צמדצד י"א ח'), שערין כמלה
כזאת הוא על החלוק והשנוי שנשתנה אחד זה ממה שהיה קודם זה, וכן פרגס פה המסדנס
האשכנזי (ווארד) ולא (ווארד), ונדלה לי כי השנוי הזה לא על דרך המליצה לנד נאמר פה
כדרכי השירים, רק שהיה כן צפועל, כי מללנו שהיה צתחלת ימי השנפטים אנשי צצרים
למלחמה, לא סהצו מנוחה, כאשר שצחה אותם דצורה צסידתה, ושדי ציששכר עס דצרים
יששכר כן צרק צעמק שלח צרגליו (שופטים ה' ט"ו) סולס סח"ז כאשר דלו הכנוחה כי טוצה
היא, חזרו לצחור צה, ולכן צימי דוד לא נחשצו לאנשי מלחמתו, ועל כן צספר ד"ה (ס' י"צ)
סנחשצו סס אנשי חיל מכל שצטי ישראל שצלו לדוד חצרוניה להסצ סליו מלכות ססול, נאמר
סס צכל השצטים מארי סנשי לנצל הולכי צקרצ, כמו צני יהודה נשלי לנה ודמח וגו' (סס כ"ד),
מן צצו שצעון בצורי חיל לנצל וגו' (סס כ"ה), ומן צני אפרים וגו' בצורי חיל ומ' (סס ל'),
מוצלקן יולאי לנצל ערכי מלחמה צכל כלי מלחמה וגו' (סס ל"ג), וענפתלי שדיס סלף ועמכס
צננה וחנית וגו' (סס ל"ד), ומן הדני ערכי מלחמה וגו' (סס ל"ה), ומאשר יולאי לנצל לערך
מלחמה (סס ל"ו), ומעצד לירדן מן הרסוצני והבדי וחלי שצע מנפה צכל כלי לנצל מלחמה ומ'
(סס ל"ז), סכל ציששכר לא נאמר סס מאד סנשי מלחמה, רק ומצני יששכר ידעי צינכ

עֲבָד: ס (טז) דִּן יִדִּין עָמֹ בְּאַחַד שְׁבָעִי

טראגען, אונד וואָרד
דיענסטבאר צום טריבונט:
(טז) דין ווירד זיינע נאציאָן

תולדות אהרן דן פסחים ד', ח', פועה י', ח':

תרנום אונקלוס

רש"י

פִּלְחִין וּמִמָּקִי מִסִּין: (טז) מִדְּבִית דִּין יִחְבָּחַר וַיָּקִים גְּבָרָא בִּיּוֹמָהּ סְכֵמֹ כְּמֹוֹרֵט סְמִים [שְ�מוּלָל
צ' כִּי צ'] כְּמֹוֹ לִזְרִיכִס
[תהלים ע"ח]. וְאִנְקְלוֹס תְּרַנְּמוּ צַפְנִים אֲחֵרִים וַיֵּט שְׁכֵמֹ לְסַנּוֹל מִלְחָמוֹת וּלְכַצּוֹם מִחֻמוֹת שְׁהִס
יֹשְׁבִים עַל הַסֶּפֶר וַיְהִי הַלְוִי כְּצוֹם תַּחְתּוֹ לַמֶּס עֹזֵד: (טז) דִּן יִדִּין עָמֹ. יִנְקוֹס נִקְמַת
עָמֹ עַל־שִׁטְתִּיכָם כְּמֹו כִּי יִדִּין ה' עָמֹ [דְּרִים צ']: בְּאַחַד שְׁבָעִי יִשְׂרָאֵל. כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ

באור הוצר

ט"ז), וְשִׁמְרַת עֹשֶׁר הוּא לִשְׁנֵט יִשְׁכַּר. בִּס צְשִׁרַת חֶלֶק טוֹט סִיבִי לְבֹרְלוֹ צֶלְחָן: (טז) דִּן
יִדִּין עָמֹ בְּאַחַד שְׁבָעִי יִשְׂרָאֵל, דִּן יִשְׁפּוֹט אֶת עָמֹ, כְּמֹו אֶחָד עָשָׂל שְׁנֵטִי יִשְׂרָאֵל: יְהִי דִן נַחֲשׁ
עַל־יֵדֶךָ. יְהִי שְׁנֵט דִּן כְּמֹו נַחֲשׁ עַל־יֵדֶךָ לְהַרְדּוֹם אֶת הַסּוּמוֹת, וְהוּא עֲמִין הַנַּחֲשׁ הַרַע צַחֲכִלִית
וְהוּא הַנִּקְרָא לְפַעְוִנִי וְאֵלָל דּוּפְלִי הַעֲרַצ נִקְרָא חִידָמָן כִּי אִמְנָס לְפַעְוִנִי אֶחָד יַמִּית רְצִים צִבְצֻמָּתוֹ
וְתִקְוֹלֵי מִיִּשְׁלַח עַל אֲנָשִׁים רְצִים: שְׁפִיטָן, הוּא נַחֲשׁ דִּק כְּאַמְרָס ז"ל כְּחוֹט הַשַּׁעֲרָה הוּא וְעַלְיוֹ

יתר הבאור

לַעֲמִים לְדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל וְגו' (שס ל"ז), עַם שְׁנִדְלָה מִפֶּשַׁע הַנְּתוּצַת סְהַכּוּנָה הִיא
יִדְעִי צִינָה לַתַּם עֲלָה הַוּגַת צַעֲרִי הַמִּלְחָמָה, כְּמֹו שְׁמִפּוֹדֶשׁ שֶׁס צַפִּי הַמִּיּוּחַס לְרִשְׁיִי ז"ל,
עֲכָ"ז נִדְלָה מִלִּשׁוֹן הַכְּתוּב שֶׁלֹּא הָיוּ דִק יוֹעֲלִי הַמֶּלֶךְ וְלֹא הִלְכוּ צַמִּלְחָמָה צַעֲלָמָס, אִלֵּב נַעֲתָקוּ
צִימִי דוֹד אֹו אִיזִיכָה זֶמֶן קוֹדֶס אֲלִיו, מִן דְּרִכִּס הַרְלִשָׁן שֶׁהִיָּה לְהַס צֶזְמָן מַחֲלַת הַסּוּפְטִים לְחַפּוֹן
מִלְחָמָה, אֵל הַדֶּרֶךְ הַלְּאָחֲרָן לְאַהֲוֹת מְנוּחָה, וְלַתַּם לִנְס אֵל הַמּוֹשְׁכִלוֹת: (טז) דִּן יִדִּין עָמֹ, כְּמֹו
כִּי יִדִּין ה' עָמֹ (דְּרִים ל"ז ל"ו וְתַהֲלִים קל"ה י"ד), אֲרִי יִדִּין ה' דִּינָל דַּעֲמִיָּה, כִּלְשָׁן שְׁפַעֲנִי
אֲלֵהִים וְדִינָה דִינִי מְגִי לֹא חֲסִיד (תַּהֲלִים ע"ב א'), וְדִין אֲלֵהִיָּה (יִשְׁעִיָּה א' כ"ג), יִשְׁעֵר כִּי
דִן יִקּוֹס נִקְמַת עָמֹ כָּל שְׁנֵטִי יִשְׂרָאֵל כְּאַחַד, וְהַעֲמֵס כִּי פִלְשְׁתִּים הִרְעוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּמַה פַּעֲמִים
כִּי צִימִי שְׁמַגֵּד צֶן עֲנַת הַסְּחֹו וְצִימִי יִפְתַּח כְּתִיב וַיִּמְכְּרִס צִיד פִּלְשְׁתִּים וְגו' (שׁוֹפְטִים י' ז'),
אֲחֵרִי עֲצָדָן צֶן הִלָּל וַיִּתְּנִס ה' צִיד פִּלְשְׁתִּים אֲרַצְעִים שְׁנָה (שס י"ג א'), וְלֹא הִיָּה צְשׁוּפְטִים מִי
סְהַכּוּנָהס אֹו שְׁנִלְחָס כָּלָל וְאַע"פ סְכִתוֹצ צַשְׁמַגֵּד וַיֵּךְ אֶת פִּלְשְׁתִּים שֶׁס מַלְּוֹת אִישׁ צַמִּלְמַד הַצִּקָּר
(שס ג' ל"א). אִינְנָה נִקְמָה כִּי אִינְנָה מַכָּה רַצָּה עַל כֵּן כְּתוּב צַשְׁמַשָּׁן וְהוּא יַחֲל לְהוֹשִׁיעַ אֶת
יִשְׂרָאֵל מִיַּד פִּלְשְׁתִּים (שס י"ג ב'), וְלִקַּח נִקְמַת יִשְׂרָאֵל מֵהֶם כִּי הִרְגוּ מֵהֶם עִם דָּב וְכָל סִרְתִּי
פִּלְשְׁתִּים הַמִּית וְהַזְכִּיר יִדִּין כִּי הִיָּה הַבּוֹקֶס הַזֶּה שׁוֹפֵט לֹא מֶלֶךְ וְאַפְשָׁר שֶׁזֶּה דַּעַת אֲנַקְלוֹס שְׁאַשֵּׁר
צִימֹוֹהִי יִתְפַּרֵּק עַמִּיָּה, וַיִּתֵּן שִׁיבִיָּה כְּאַחַד שְׁנֵטִי יִשְׂרָאֵל בְּמִיּוּחַד שְׁנֵטִים הוּא יִהְיֶה שְׁכֵמֵר
צו יִדִּין צַעֲרָף אִיִּצִּיק (לַעֲיֹל פֶּסוֹק ח'), כִּי גַם זֶה יִגְבַּר עַל אֹוִיצִיו וַיִּנְלָחֶס (הַרְמַצְ"ן), וְכֵן פִּירֶשׁ"י
ז"ל, וְהַרְמַצְ"ס כְּתַב הַמִּפְרָשׁ עַל סְמַשָּׁן לֹא יָדַע צַעֲוֹמָק פֶּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא כָּלָל, וְכִי יַעֲקֹב צָל
לְהַתְנַצֵּחוֹת עַל אֲדָם שֶׁנִּפְל צִיד פִּלְשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו וְמַת עִם פִּלְשְׁתִּים צַעֲנִין רַע, חֲלִילָה
חֲלִילָה, אֵךְ עַל שְׁצֵטוֹ שֶׁל דִּן נִתְנַצֵּל שֶׁהִיָּה מֵאֲסָף לְכָל הַמַּחְנוֹת וְגַם צִיְהוֹשֻׁעַ כְּתִיב וְהַמֵּאֲסָף הֵלֶךְ
אֲחֵרִי הַלְּדָן (יְהוֹשֻׁעַ ו' ט'). וְלִפִּי שֶׁהִיָּה הוֹלֵךְ כָּל הַיָּמִים צִין צִימִי מַשֶּׁה צִין צִימִי יְהוֹשֻׁעַ אֶחָד כָּל
הַדְּגָלִים וְהִיָּה לְרִיךְ לְהִלָּחֶס עִם כָּל הַסּוּמוֹת הַרְדּוּפִים אֲחֵרִיהֶם לִזְרֹץ כָּל הַנַּחֲשָׁלִים אֲחֵרִיהֶם צִדִּין
וְלַהֲבַקֵּס מִן הַסּוּמוֹת כִּי בְּצוּרִים הִיוּ, לִכְךָ אֶמַּר יַעֲקֹב דִּן יִדִּין עָמֹ, יִנְקוֹס נִקְמַת עָמֹ כְּאַחַד כָּל
שְׁנֵטִי יִשְׂרָאֵל הִיָּה בּוֹקֶס נִקְמַתִּס וְהַשְׁמַרָס מִרְדּוּפִיהֶם כְּמֹו כִּי יִדִּין ה' וְגו', דָּס עֲצָדִיו יִקּוֹס וַיִּקֶּס
יִשִּׁי לְאֲדָיו (דְּרִים ל"ז ע"ב), וְכְּמֹו יִדִּין צַנְחִים מֵלֹא בְּוִיּוֹת מִחַן דָּלָס עַל אֹוֶן רַצָּה (תַּהֲלִים ק"י
ו') עֲכָ"ל, וְהִנֵּה צַפִּי מַלְּת יִדִּין נִשְׁתּוֹו דִּשְׁ"י וְהַרְמַצְ"ן וְהַרְמַצְ"ס לְפַרְשָׁה יִנְקוֹס, עִם שְׁנַחֲלָקוֹ
צַכָּל כּוֹנֵת הַנְּצוּאָה הַזֹּאת, וְכֵן נִדְלָה כּוֹנֵת אֲנַקְלוֹס כְּמֹו שֶׁהִצִּק צו גַּם הַרְמַצְ"ן, אֲלָל הַרְמַצְ"ע
כְּתַב דִּן יִדִּין עָמֹ, רַמֵּז שִׁיבִיָּה צַעֲל דָּגֵל כְּאַחַד צַנִי הַנְּצִירוֹת וְהִנֵּה הִיָּה כְּקִלִּין עַל כָּל עַם מַהֲשַׁפְּחוֹת
עֲכָ"ל, הִנֵּה מִפְרָשׁ יִדִּין, יִשְׁפֹּט, וְכֵן תִּיצַע מַלְּת יִדִּין (עִם שְׁכּוּוֹנַת הַנְּצוּאָה נִדְלָה שְׁמִפְרָשׁ גַּם
הוּא עַל שְׁמַשָּׁן, לֹא כְּהַרְמַצְ"ע), מַדְצִית דִּן עַתִּיד דִּיִּיקִים נִצְרָא דִידִין יִת עַמִּיָּה דִינִין דְּקִשּׁוּט,
וְכֵן תְּרַגַּס הַמִּתְרַגַּס הַאֲשַׁכְנִזִי מַלְּת יִדִּין, אֲלָל צַכּוּוֹת הַעֲגִין צַכָּלָו סְתָס דְּרִיו, וַיּוֹכְלָו צו כָּל
הַפִּירוֹשִׁים הַמַּכְרִים: בְּאַחַד שְׁבָעִי יִשְׂרָאֵל, לְדַעַת הַרְמַצְ"ע סְפִי כְּאַחַד צַנִי הַנְּצִירוֹת, תַּהִי'

ישראל: (ח) יהי-דן נחש עלי-דן

ריכטען, ווייז איינער
דער איבריגען שטעממע
ישראל'ס: (יז) דן ווירד
זיין איינע שלאנגע אויף

ת"א יהי דן סוטה ס', ז', ח"ח ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

כאחד עמו ולת כלם ידן יחפריק עמיא ובשנתי ינוחזן בחדא שגפיא דישראל: (יז) יהי ועל שמאן כנא נצולה זו ועד יסלפרש כאחד שנטי ישראל כמיחד ששנטיס האל חד שגל מיהודה: (יז) שפיפון. האל נחש ולומר חני שקרוי כן על שם שהוא נוסף כמו ולמה תסופנו עקב [נרשטיס ג']: הגושך

באור הקצר

ספרו הדופלים שהוא נחש צלילות לירות עמו כחן על יתר צעלי חיים: ויפל רכבו אהר.

יתר הבאור

כ"ף לדמיון כפי דת שמושה, וכ"ה לדעת רש"י והרמב"ם בפירושים כז', אצל לדעתם בפירושים הא' שפירשו כל שנטי ישראל יהיו כאחד עמו, ידלח לכאורה שטינה לדמיון, אצל אחר ההסמכות היעניז היא ג"כ לדמיון, כי מלת אחד היא לטיס הגתסר נחוז. ושעורו שידן את שנטי ישראל כטיס אחד, כמו שכתוב כל טיס ישראל וגו' כטיס אחד חזרים (שופטים כ"ג), ונמלכו דנים נכתוב שגל התאר גלי המתואר, והוא מוזן מענינו, וכ"ה לדעת הרש"ם ות"ם רצ"ע, אצל ממה שגלה מלת כאחד פתוח ידל' שהגנון לפרש' כאחד של שנטי ישראל כהרלצ"ע, כי לדעת רש"י והרמב"ם ישו שנטי ישראל על מלת ידן, ומלת כאחד פתוח' אחר שנטי ישראל, כלל אחר ידן שנטי ישראל כאחד, ודלח להיות ב"אחד, כמו ולמה תלקטו לכאד אחד זני ישראל (ישעי' כ"ז י"ז). שפירשו ולתס זני ישראל תלקטו לכאד אחד, ועין מה שצדדתי כוח' ז' המלות האלו ודקדוקן צפ' נרשטיס (כ' כ"ז), ופירשתי תולדת (לעיל כ"ו י'), כי אחר יצא לעול' צסוף המתאר, וליחד צלמלע האמר, ולף שטינו סמוך סמיכות למיתי, ולף הגניס מנרעת פה כי גם את מלת כאד' סמוכה דלח' לטעם מפסיק, כמספט ז' מלות הסמוכות אלכב', שכלשונ' חמיר צטעס משיק, והב' צמחות, כמזכר צהקדמה: (יז) דרך, הוא רחצ לעזרי' צעבל', וצדדמי נקרא לורחא, ולרח כזל צעזרי הוא דרך לר להולכי דגל, ונקרא צדדמי שצילל, וכן חרגזס ההתרגס האשכנזי: שפיפון, לדעת הד"ק צפרשים שרשו ספק, והוא שס צשקל ישפון מן ישס, ועוד כתב צשרס מפה שלפס' מיהי' שפיפון מן השרס הזה ועי"ן הפעל נפול' כמו כבי' מן הבה ולפי שסף שר צעלי חיים נקרא כן מן הוא ישופך דלס (שס ג' ע"ו), והי' שוף ושפה צענין אחד, והוא מענין ושפו עלמתי (ליוז ל"ג כ"ט), וכ"ה דעת הרמב"ם: עקבי, כתב הד"ק צמכלול (ד' קטן דף ד' ע"ז) וח"ל וכן דרכס לחזק קרילת האותיות צדגש לתפלת הקרילת גם כלל הפסק, והוא שפיי' האות סולית כמו בקדש (שמות ע"ו י"ז), ואפ"ר לי וגו' (הושע ג' ז'), עקבי סוס עכ"ל, ושס (דף ד' ע"ז) צשקל פעל כתב ח"ל וכן במקנן צלשן זכדי' (ד"ל צמכלול זה) צסמוך כפ"ס צחירק לו צפתח אס היא גדונית, סכני, ספיי חלרי, כל דשני סרן וגו' (תהלים כ"ז ל') עקבי סוס וגו' ערלי לצ (ירמי' ע' כ"ה), ואל עקבי סוס הפ"ס צחירק אף על פי שהיא גדונית, חגס הקוף לתפלת עכ"ל, וענין הכתו' צללן פירש"י על שמאן וכן פירשו הרמב"ם ח"ל ודמה שמאן לכזש צעזו' סלל הי' שמאן צל על לויזיו צמלחמ' בשלד השופטיס לו המלכים רק הוא לצדו יולל עליהם כמו לפעמי היולל ממלחמו על הולכי דרך לו המין הקטן שגנחשים (הוא השפיפון) שטינו ניכר כלל להולכי ארח וטעם הכשך עקני דהז לשני העמודים אשר הצית נכח עליהם ושלשת אלפים אשר על הג כס הדוכנ הכופל אחר כאשר ישוך הכחש צעקני הסוס וינניה הסוס דלשו ורגליו הרלשומים ויפלו דוכנו אחר עכ"ל, וכן תרגמו סנקלוס רצ"ע והירושלמי על שמאן, אולל לדעת הרש"ם סך עין הכמוצ רק להחיע גזרתו ולהשפיל' לגזרת הכחש, וכ"ה דעת הרש"ם, ולדעמי דעכו לרש

תרגום אשכנזי רפה

שְׁפִיפִן עַל־אֶרֶח הַנֶּשֶׁךְ עֲקָבִי־סוֹם
וַיִּפֹּל רֶכְבּוֹ אַחֲוָר: (יח) לִישׁוּעַתְךָ קִוִּיתִי
יְהוָה: ס חֲמִישִׁי (יט) גֹּדֵד גִּדּוֹד יְגִדְנוּ וְהוּא

דעם ווענע, איינע אָט־
טער אויף דעם פֿוס שטיי־
גע, דיא דעם פֿעֶרדע אין
דיא פֿערזע בייסט, דאס
דער רייטער ריקווערטס
פֿעללט: (יח) אויף דיינע
הילפֿע האַפֿע איך,
ער אבער ווירד צוריק אין

תולדות אהרן שפיפן סוטה י', ח' סנהדרין ק"ה, ח':
עוויגער! (יט) דעם גר ווירד מאנכע שאאר אינס לאנד שטרייפֿען,

תרגום אונקלוס

רש"י

נִכְרָא דִּיתְבָּחַר וִיקוּם כְּדָבִית דִּין אִימָתִיָּה תְּחַרְמִי עַל עֲכָמְיָה
וּמְחַתִּיָּה תְּחַקִּיף בְּפִלְשֶׁתַי בְּחִינֵי חוֹרְקִין יִשְׂרֵי עַל אֶרְחָה
וּבְפִתְנָה יִכְמֹז עַל שְׂבִילָא יִבְטִיל נִבְרִי מִשְׁרִית פִּלְשֶׁתַי פְּרָשִׁין
עִם רִנְלָאִין יַעֲקֹר כּוּסָן וְרִתִּיבִין וַיִּמָּצֵר רִזְבִּיהוֹן לְאַחֲרָה:
(יח) לְסוֹרְקָנָה עֲבָרִית יִי: (יט) מִדְּבִיחַ גֹּדֵד מִשְׁוִירָה מִזִּיגִין יַעֲבִרוּן

עקבי סום. כך דדנו של
נחש ודמהו לנחש הנושך
עקבי סום: ויפול רכבו
אחור. שלא נגע צו. ודוגמתו
מלינו צמחון וילפת את
שני עמודי הסוך וגומד
[שופטים ע"ז] ושעל הגג

מתו. ולונקלוס תרגם נחוי חורמן שס פין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא לפעונוי וקרוי
חורמן ונל שס שעושה הנל חרס ונפיתנא כמו פתן יכמון יארוז: (יח) לישועתך קויתי ה'.
כתנצל שינקרו פלשטים את עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם ובו' [שופטים ע"ז]:
(יט) גר גדוד יגורנו. כלס לשון גדוד הם ונך חזרו ענחס. ואס תאמר אין גדוד צלל שני
דלתין י"ל גדוד שס דצר לריך שני דלתין שכן דרך תיצה צת שתי אותיות לכפיל צסופה ואין
יכודה צלל שתי אותיות וכן אצר כלפיד לכוד [משלי כ"ו] מנזרת שצנתי כדודים [איוב ז']
שס נפל שדוד [שופטים ה'] מנזרת ישוד להרים [תהי' ל"א] אף יגוד יגורנו וגדוד מנזרה אחת הם

באור הקצור

אף שלא נגע צו: רכבו, רכז צו אז עליו: (יח) לישועתך קויתי ה', המפרשים פירשו כל א'
ע"פ דדנו, ויתכן כי חזק החולי על יעקב וכתפלל אל ה' ואמר לישועתך קויתי ה', שתושיעני
עוד לחזק נחי עדי אצרך גם שאר צני: (יט) גר גדוד יגורנו, יגורנו תמיד שיהיו מלחמות
דצות ופסע גדוד עליו צארו וכו' אומר על עקיצו שיחנצ' עליו וידוץ אותו והס יסונו
על עקצ צסחס, שצח אות' צגנוד' ונלוח כל הצאים עליהם למלחמה וזה כענין צדכת משה
דצינו צהס צרוך מרחיצ גר כלציל שכן (דצרים ל"ג כ') צעצוד שירש און רחצת ידים וגדולה
מאד והיא צעצוד כיורן היו צאים עליהם תמיד גדודי עמון ומואב סכניו הרעי' התוצעי' צנחלה

יתר הבאור

צעצוד עדמתו שהוא עדום מכל חית השדה, וכן הי' דן צמלחמתו, כי לא לצדדים המלחמה,
כי לריך עלה ותחנולה למלחמה: ויפל, הוא עצר צמקוס צינוני, כי שצ על הנשך שהוא צינוני:
(יח) לישועתך קויתי ה', לא היה צכל שופעי ישראל מי שנפל ציד איוציו זולחי שמשן שהוא
הנחש הזה בדכתי' והי' ה' עם השופע והושיע' מיד איוציהם כל ימי השופע (שופטים ז' י"ח),
והוא היה האחרון לשופעי' כי שמואל נציא היה ולא נלחם להם וצימיו מלכו המלכים וכאש' דאס
הנציא משועת צמסין כי נפסק' אמר לישועתך קויתי ה' לא לישועת נחש ושפיפן כי צך אושע
לא צשופע כי משועתך משועת עולמים (הרמב"ן), וכן פירש' וכן תיז"ע והידושלמי, ואנקלוס
סתם כיונתו כי לא תרגם פה דק המלות: (יט) גר גדוד יגורנו והוא יגר עקב, לדעת כל
המפרשים גדוד ויגורנו ויגר לשון גדוד הם, ויגורנו ויגר שרשם גור מנחי העיין, והס צ' שרשים
וענינם אחד, וכתובים דציס, ואולי גם הס שרשם גדוד ויהיה הנח תחודת אות הכפל, ויש
לפרש' ענין כרית' מלשון ארמי צדיא אילנל (דניאל ד' י"א), והוא יגר עקב, כלומר לסוף,
ואמרו לסוף עקב לפי שהעקב סוף הניף, כ"כ הרד"ק צשדשים שרש גור וצשרש עקב והוסף צעל
מ"י (וצלי ספק הוא מפיו' הרד"ק לס' צרלשית) ואמר' גדוד יצא שיגורנו, והוא יגורנו צסיף צד"ה
(א' ה' י"ח וי"ט וי' וי"א וי"ב) ואף על פי שזכרו קחלה (ר"ל מלחמת ההגדיא' צספור צני
לסוון שעשו עמם מנחת, וכו' צפרש' קודם זה), מי על כפון' צני צל זה הענין כי צצור

איהרע לענדער פאללען: (כ) וואס פאן אשכנזי
יגד עקב:ם (כ) **מאשר שמנה לחמו**

רש"י

תרנום אונקלום

וכשהוא מדבר עלשון יפעל
 איהו כפול כמו יגד יגד
 ידום יגד יסוד וכשהוא
 מתפעל לו מתפעל אחדים הוא כפול כמו יחבד יתרומם יתצולל יתחדד. וצלשון מתפעל יתים
 ואלענה יעחד [תהלים קמ"ו] לשונות יעקב אליו [ישעיה ע"ט] משונות כתיבות [שם כ"ח] יגדנו
 הלאה כלן פינו לשון שיפעלוהו: אחדים אלל כמו יגד היענו כמו צני ילאוני [ידעיה י'] ילאו
 ממני גד גדוד יגדנו גדודים יגד: היענו שיעצרו הידדן עם אחיהם למלחמה כל חלקן עד
 סנכזסה הארץ: והוא יגד עקב. כל גדודיו יסוצו על עקצם לנחלתם שלקחו צעזר הידדן
 ולא יפקד מהם איש: עקב. צדדן וצמסילותם שהלכו יסוצו כמו ועקצותיך לא נודעו [תהלים
 ע"ז] וכן צעקצו כללן [שיר א'] צלשון לע"ז טרלי"אס Traces, (ספורען): (כ) מאשר שמנה

באור הקצר

וששטים עליהם והוא כלציה שכן על טרפו מקולם לא ידל ומכמונס לא יחת. וצלשון ככתות פה
 גד גדוד (של ארצו) יגדנו (יצילו עליו ממיד) והוא יגד עקב (יקצן גדודיו וחזורו על עקצם
 ליפול צלדנס): (כ) מאשר שמנה לחמו, ע"ס מאשר לדעת המדרגם האשכנזי היא ע"ס פן,
 ושעור הכתוב כל היואל מאשר הנה לחמו שמה, ולחם הוא כולל כל המאכלים והיו צלדנו איתם
 הדנה וכן שאל פירותיו היו שמי'. וכן צדנו משה ואמר ועל צממן דגלו (שם כ"ד): והיא יתן

יתר הבאור

ספור צני דלוצן צחחלה זכר המלחמ' פעשו הם עם ההגדילים פס כן המלחמ' הזלמ' הית' לצני
 גד חכר דלוצן וחלי שצט מנשה עמהם כי עזרום עכ"ל, ורש"י ז"ל כתב ב"ר ששרש כלל גד.
 אלל הוא מפרש יגדנו יגד ממנו, כמו צני ילאני (ידעיה י' כ'), פי' ילאו ממני, וכפז שהבחינה
 היא על מלחמ' צני ישראל צל"י שיעצרו צני גד את הידדן כל חלקן מהם למלחמ' וצפרש והוא
 יגד עקב, כל גדודיו יסוצו על עקצם לנחלת' שלקחו להם צעזר הידדן ולא יפקד מהם איש.
 עקב, צדדן וצמסילותם שהלכו יסוצו כמו ועקצותיך לא נודעו (תהלים ע"ז כ') וכן צעקצו
 כללן (ס"ה א' ח') צלשון לע"ז טרלי"אס עכ"ד, וצל"א (ספורען פוסטאפשען), וכן צדננו
 אלקולם וצ"ע והידושלמי ענין הפסוק וגם מלת עקב על החזרה לצדנס, והרש"ע"ס הצין גם
 הוא ענין הפסוק על מלחמ' יהושע, ומפרש גדוד יגדנו על גדודי ישראל סילכו אחריו והוא יעצד
 לפניהם כאשר התנו, ומפרש יגדנו יגד אחריו, ופי' יגד עקב שצוצם מן המלחמ' יסוצו צני
 גד אחר עקיצן של ישראל, כי כן דרך היואלץ החלה יחזרו אחרונים לשמור את השצטים מן
 המלחמ' פן ירדפו האויצים אחריהם, ונצד ידעת פי' הרד"ק על מלת עקב שפירושו לצסוף,
 וכן פי' הרש"ע, אלל לא פי' על איזה מלחמ' התנצל כי כתב ואנחנו לא נדע היום כל התללות
 העוצרות על אצותינו, והמדרגם האשכנזי צ"ר פה צצאר הרמז"ן אשר העתקתי לשוני צצארי
 הקלר, אלל סתם ולא צלר כוונת הפסוק, ולשון הרמז"ן יזה פירוש נאה למדתיו מן הידושלמי
 שצמדו צמסכת סועה גד גדוד יגדנו ביסלל סמי מניסתל והיא מניס לה, לומר כי הביים פל
 לצסוף סיל ולביים עליו והוא יגד עליהם ויציל גדודיו צלדל', ואולי ידמו הנציס על מלחמת
 יפתח הגלעדי עם צני עמון כי צני גד ידשו כל ערי הגלעד וחלי ארץ צני עמון והיו צני עמון
 תמיד נלחמים צלנשי גלעד והוא כמעט עזר עליה' והנה סותם ולת עדיהן כנה גדולה פלד
 והיה הענין ההוא גם גדול הזכירו הנציס כאשר הזכיר דצד שמשון עכ"ל: (כ) מאשר שמנה
 לחמו. הרש"ע כתב יש אומרים כי המ"ס ניסף (ר"ל צעזר הבנוי הנזכר צמלת לחמו),
 והנכון צעיני המלדן אשר יצל לחם ושמן (ר"ל כי הי"ו של לחמו נוסף כו"ו לפעינו פים
 (תהלים קי"ד ח'), ועוד דציס), ופה לחם לשון נקצה, וכן צית ומקום יד ולאש ועין ודוח
 וארץ וארון ועם (ר"ל כל אלו השמות צלים פעמים צלשון זכר ופעמים צלשון נקצה) עכ"ל,
 והמ"ס כתב (בגדלה הוא מפי' הרד"ק לס' צרלשית) צלמדו מאשר צמ"ס גדלה כי על מקלת
 ארצו אמר שמהיה שמנה ולחמו הוא ארצו כי היא המוליד' הלחם והלחם כלל לכל מאכל כלומר
 מאשר תלל צדנה לעולם כי שמנה תהיה לחמו כלומר ארצו המוליד' לחמו תהיה דשנה ושמנה

תרגום אשכנזי רפו

קאממט, האט פֿעטטע
שפייזע, ער ברינגט קא-
ניגליכע וואללוסמגע-
ריכטע: (כא) נפתלי
איזט איינע פֿליכטיגע
הינדק, ער ברינגט פֿאָר-

ויחי ממ

וְהָיָא יִתְנָן מֵעַד נִימְלָד: ׀ (כא) נִפְתָּלִי
אֵילָה שְׁלַחַה הִנָּתַן אִמְרֵי-שָׁפָר: ׀

תִּיא נִפְתָּלִי סוּסָה יִיחַ, ז', וי"ג, ח';

רש"י

תרגום אונקלוס

(כא) נִפְתָּלִי קִיאָרְעָא קָבָא יִתְרֵמִי עֲדָבִיָּה וְאַחֲסִנְתִּיהָ תִּהְיִי מִעֲבָדָא
לחמו. מלכל האל מחלקו
של אֵזר יהא שמן שיהיו
זתים עדותים זחלקו והוא מושך שמן כעצין. וכן זרכו משהוטול זשמן דגלו כמו שזנינו זמנחות
[דף פ"ה] פעם אחת הולדכו אכסי לזקיס לשמן וכו': (כא) אֵילָה שְׁלַחַה. זו זקעת בינוסר
שהיא קלה לזבל פירותיה כליה זו שהיא קלה לזון. אֵילָה שְׁלַחַה אֵילָה שְׁלַחַת לזון: חנוותן
אמרי שפר. כתרגומו. ד"א על מלחמת סיסרס נתנצל ולקחת עמך עשרת אלפים איש מצרי
נפתלי וגו' [שופטים ד'] והלכו שם צזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח זעמק שלח זרגליו:
חנוותן אמרי שפר. על ידס שרה דזורה וזרק שירה. ודעותינו דרשוהו על יוס קצורת
יעקב כשערער עשו על בעערה צמסנת סוטה [דף י"ג] ותרגומו יתדמי עדציה יפיל חזלו

באור הקצור

מערני מלך, והוא אשר יתן מלדנו מעדנים טוים הרמים לעלך, וכל מצקסס, זלדנו ימלסס:
(כא) נפתלי אילה שלחה, גזורים קלים כלילות כדנתיצ ונלנל' על ההרים למיזר (ד"ה ס'
י"ז ח'), וכדנתיצ זלון עם חוף נפשו למות ונפתלי על מרומי שרה (שופטים ה' י"ח) כדרך
הלנלסס הרמים על מרומי הרים: חנתן אמרי שפר, למעדים נלסס, ככוונה סיללו מענו זעלי

יתר הבאור

כן פי' זשרש מן וזשרש שמן עכ"ל. וכוונתו צמה שפי' לחמו אדלו, היא צעצור תלד כנקצה
על לחס שהוא זכר, אלל ארן הוא לשון נקצה, וכן ת"א דלשר טצל ארעיה, וזשרשים זרש
לחס פי' לו אומר שמנה על לחמו וידלה זו עוגה לו חלה שהוא לשון נקצה, וצנלורי ההלר
כתנתי דעת העתרגס האשכנזי צנלור בע"ס, וכוונ' הפסוק מפורשת שהיא על זרכ' הלרן:
מערני מלך, תעניגי, וכן ת"א והירושלמי תפנוקי, והרשצ"ס כתב והוא יתן מעדמי מלך,
עס של שמן היו גוצין ממנו מלכי ישראל למשוח זו לעזק את זשרס כדלמדינן זמנחות (דף
פ"ו ע"א) אנפיקינק, שמן זית שלל הציא שליט, ולמה גוצין (צגמרל שס הנוסחל למי סכין
לותו) לותס שמשיר את השער ומעדן את הנשר, כמו היתה לי עדנה (לעיל י"ח י"ז), זשר
סלק: (כא) נפתלי אילה שלחה חנתן אמרי שפר, הכון כע"ס צנלורי הקלר שהוא פי'
הרשצ"ס שנוכת אילה שלחה על קלותס וזריזותס למלחמה, ודמו על מלחמתס עם סיסרס
שכסוצ שס ולקחת עמך עשרת אלפים איש מצרי נפתלי וגו' (שופטים ד' ו'), והלכו שס צזריזות,
וכן נאמר שס לשון שלוח זעמק שלח זרגליו (שס ה' ט"ז), וכן פי' רש"י צפירושו ה'ז', והנתן
למרי שפר, לדעת כל התפרשים שז על נפתלי זצתחלת הפסוק, לא על האילה שהיא לשון
נקצה, ופי' הרשצ"ס שהכוונה על צזורות טותות שיצשרו צסוצס מן המלחמה. ויותר נרלה
כפי' מהר"י אצרגנלל שהכוולה סיללו ממנו זעלי לחות הלשון, ודמו לשירת דזורה וזרק שהיה
מקדש נפתלי, ולסן כפק שהיה זרק משצטו כי איד יתיצצ איש משצט זכ צחלקו של שצט אחר,
וכן פי' רש"י צפירושו ה'ז', וכן פי' הרלצ"ע צסיף דזריו, ומללתי שגס יצ"ע צתרגומו פי' מלמר
זה על לחות הלשון ונועס העליצה שהיה לאנשי שצטו. כי תרגס וכד הוה פתח פומיה זכנישתל
ד'ישראל למשצחל מצחר מכל לטניא. וכן תרגס הירושלמי, והוא הדרך אשר צחר זו העתרגס
האשכנזי: שפר, לשון יופי, ונמלל פ"א פעל משרש זה על הכוונה הזאת, אף נחלת שפרה
עלי (תהלים ט"ז ו'), וצלדמי נמלל הרצה. יפת תלר (לעיל כ"ט י"ז), ת"א שפירה צריוול.
וכן צלדמי של דמיאל, מלכי ישפר עליך (דמיאל ד' כ"ד): (כב) בן סרת יוסף וגו', דזו הפירושים
צפסוק הזה, כי הוא נרלה סתום וחתוכ, והדקדוק זו קשה עד מלד, ולחרי העיון צזררי
המפרשים ז"ל מלה יסכיותר מנוון לפשטות המקרא, והיותר נלות למלרת המליצה הוא

(כב) בן פרת יוסף בן פרת עלי-עין בנות

טרעפליכע רע-ען חער-
פאָר: (כב) יוסף איזט איין
גרינעס ריין, איין גרינעס
ריין אס קוועלל, שפראַם-

תולדות אחרון בן זרבות כ"ח, ח', וכו', ז'. זק י"ח, ז'. נ"ח
ס"ד, ח'. ז' ז' קי"ח, ז'. זנחיס קי"ח, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

פירין יחזן מודין ומבדקין על-יחזן: (כב) בן פרת יוסף בן
ד'חברך בנחשן דנציב על עינא דמא יחזן שבתין יפקון סבג'חי

והוא יודע על חלקו למדים
כלים ושנח: (כב) בן פרת.
זן חן ואלו לשון ארמי

לפרין נמטייה לרזי שמעון צסיף צנא מליעל [דף קי"ט]: בן פרת עלי עין. חנו כח על
העין כדושה אותו: בנות צערה עלי שור. צנות מלדים היו לועדות על המועד להשמנל
צופיו צנות הדנה לעדה כל אחת ולחת צמקום שמוכל לרלותו משם (ד"ל כל"ל. בי לפ' לשון
הוא שור חומה וק"ל) עלי שור. על דלייתו כמו לשורנו ולא קדוצ [צדצד כ"ד]. וע"ל יש
רצים וזה נועה ליישוב המקור. פרת תי"ו שצו הוא תפן הלשון כמו על דנת צני האדם [קבלת
נ'] שיר. כמו לשור ד"ל עלי שור. צצניל לשור. ותרגום של אונקלוס צנות לעדה עלי שר
פרין שצנין יפקון מצוהי וכו' וכפצ צמות על ש צנות פנשה צמות ללפחד שנטעו חלק צמי

באור הקצר

לחות ומליצה: (כב) בן פרת יוסף, זן מלכו סימנד על העף של לילן והסעיף כמו ועלן
למלך לך (תהלים פ' ט"ז), ופרת תלך לזן על' פרו ורצו (לעיל א' כ"ח). וצאורו כענף שר
יפרה, זן יהי' יוסף: בן פרת עלי עין, כענף אשר יפרה צהייתו על עין הצים: בנות צערה
עלי שור, יגדל עיד עד שיהיה לסעיפים וענפים רצים, וכל אחת מהן תגדל צנוצה עד שצגנכנה
על החומה המקפת אואן וספר צזה גדלתו אשר הוא צה אשר גדלה למעלה אחר לרותיו, וזה
על זה פסוק שאלחיו ומדרהו ורצו וגו', ויהי' לפי דעתי עיקר התחלת הצרכה על הצמיד פן
מלל לזיך וגו', ועד שס הוא ספור לרותיו אשר עזרו עליו ומתגלתו לח"ז, וענ"ז אף שפיקר
כב' הפסוקים סרלשונים הם על העצר, ירמוז ג"כ על העתיד שיפרה וידצה, ולמד זן ואחר
צנות. צעצו' שעס שהוא לו זן אחר צין צניו, יתחלק לשני מצעים ויחשצ כצ' צנים, ונפסק
ותשצ צלימן קשמו וגו' ירמח על כלל מלחמותיו צצ"י, ואף שאלמדו צל' עצר, כצד כתנתיכמה
פעמים כי זן הוא דרך ל' הצניא, ולפ"ז. תהי' צרכה יעקב מעין צרכה משה שצדנו ג"כ צצפי
הצלחות צנילוח המלחמ' וצצוכ' הארץ כלמדו וליוסף אשר צצרכה ה' ארצו וגו' (דברים ל"ג
י"ג), ולמד וקרני דלס קרניו צהם עמים ינח יחדו אפסי ארץ וגו' (שם י"ז), ויעקב צצלהצמו
אותו מכל צניו צצנו צצתיכן כמו שצדך את יהודה צצתיכן צצנוד שהוא מלך ולרץ לנלות מלחמות

יתר הבאור

הפי' המלוקט מכלם, מזה דצר ומזה דצר, והוא הדרך אשר הלך צו המצרגס האצנחי. זן
מענף סעיף לו ענף, כמו ועל זן למלת לך (תהלים פ' ט"ז), שהוא עלשן איה. כאשר יודס
על זה מליצת כל המצמור שהוא, וצצאור מלת פרת יש שלס מחלוקות, ולכל הפדים יש פה
זרות קלת נמד כללי הדקדוק. קלת המפרשים (ד' יונה וד' יהודה המדקדקים. כפי מה שצצלס
הרד"ק צצדשים שרש זן) אמדו שהוא סס מן ותלדכנה פלדתי (יחזקאל ל"א ה'), אלל שלל
נשתו צצדשן, שצדש פרת פרה, ושדש פלדתי פלד, ולדרך הזה ל"ל שצן פרת סמון, ועציש
זן נטע שיש לו פלדות וסעפי', וזה לל יתכן. כי זן נקוד צצדתי, וללו ביה סמון ביה נקוד
צצטול כצצפטו, לו נפרש זן פרת כמו שמות נרדפים, כללו אמד זן ופרת, הכוונה שהוא
נטע דך ולע"פ זן כצד הוליל פלדו וסעיפי', ויהיה חסד וי"ז המטף כמו שמש ירח עמד צצלה
(חזקוק ב' ט"ז), ועוד רצים. ודל"י פי' פרת לשון חן. לקוח מלשון הצמ', ועיין צפ' הצצצן
מה שטען עליו. והרד"ק צצדשים שרש הכזכר וצפידושו לס' צצלשית אמד שפרת פולד ללן,
מלשון פרו ורצו (לעיל א' כ"ח וע' א'), והתי"ו צמקום ה"ל, כי התלד לו הצצצני לזכר הוא
פרה צצטול, ולנקצה פרה צקצן הרי"ש, כמו וקדלת אמתם (דברים ל"א כ"ט). צצמקום
וקדלס. ורצו' זן (וכן פי' הרצצ"ע, דק שחשצו שהתי"ו נכונה צלי חלוק כי על הצצצתי על צ'
דרכים, כמו ארצה גס ארצה, וכן פודה ופודת, ואולם לל מלכנו זה כי אס צצלמים, לל
צנחי לע"ד ה"ל), ויהיה צו זרות קלת שצל פולד כנקצה על זן שהוא זכר, ולפחד שיהיה ק

צַעֲדָה עָלַי שׁוֹר: (כג) וַיִּמְרְדּוּ וַיָּרֻבוּ
 ליגע שרייטען איבער
 דיא מויער: (כג) וי"א

רש"י

תרגום אונקלוס

יִקְבְּלוּן חֵילָא וְאַחֲסִינָא: (כג) וְאַתְּמָרְדוּ עֲשִׂיָּה וְנִקְמָוְהִי וְאַתְּמָרְדוּ
 עזריהירדן. צרי דיסני יוסף
 פרת לשון פריה ורציה ויש
 מ"א צו המתישנים על הלשון צעעה שצא עשי לקדחת יעקב צכלן קדמו האמהות ללכת לפני
 צריהם להשתחוות ורחל נתיצ נגש יוסף ורחל ושתחוו. אמר יוסף רשע הזה עינו דעה שמא יתן
 עיניו צלמי ולא לפנייה ושרצו קומתו לנסותה והוא שנדכו לציון צן פרת הגדלת עמך יוסף
 עלי עין של עשו לפינך זנית לגדולה: בנות צעדה עלי שור. להסתכל צך צלמך על מזרים.
 ועוד דעוהו לענין של יסלוע צזרעו עין הרע. ואף כשצרך מנשה ואפרים צרכם כדבים שאין
 עין הרע שולטה צהם: (כג) וימרדו וירבו. וימרדו וירבו. וימרדו פוטיפר ואשתו לאסרו
 לשון וימרדו את חייהם: ורבו. נעשו לו אחיו אנשי ריצ ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה
 לו לינקד ורצו כמו כהם מי מריצה אשר רצו וגו' [צמדנר כ']. ואף אם לשון רציית חלים הוא כן

באור הקצר

ונס לעשר הצלה מצדנת הארץ אשר גם הוא נלך לשלחן מלכים, כנ"ל: (כג) וימרדו, וימרדו
 חיו, אחיו ואשת פוטיפר וכוטיפר, או וימרדו ששמו מרדמו כמטרם לחן: ורבו, וירדו עליו
 חלים: וישמחו, ע"י ששעמוהו צעלי חלים, הנזכרים, וצעלי חלים שצ על כל הפעלים הנזכרים

יתר הבאור

באשר יורה על סעיף, מלשון נקצה, או יפיל צו התלך לנקצה, אצ"פ שהוא לשון
 זכר, לפי שיקרא גם פלרה שהוא לשון נקצה, ומאלנו דוגמת הדקדוק הזה צכתו, ונתות
 גם כן מלשון צד וסעיף, ויתכן שיהיה עין צן צרצו סימן הנקצות, כמו שיעל סעפותיו מן
 סעיף, צסעפתיו קננו (יחזקאל ל"א ו'), לא דמו אל סעפתיו (שם ח'), ואמר צנות לשון
 דנות ולעוד לשון יחידה, דרך קלרה, והכוונה על כל אחת מהצנות, וכמוהו דנים צכתו, או
 באשר נראה מלשון הרמזין ז"ל שיהיה לעדה לפינעים יולא, וישו על הצן או על הפרת
 ההצרת, והכוונה שהפלרה היא מולא ותשלח צדים על השור, שהוא החומה הנצובה, ושעור
 הכפתו כן הוא, יוסף דומה לנטע הגדל עלי עין המים שלא יצול עלהו (וכפל חלי המלמה,
 כדרך השירים, כמו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולס (תהלים ל"ב ג'), כי הנה ליציד ה'
 כי הנה ליציד יאצדו (שם ל"ב י'), ודומיהם דנים, עיין מ"ש צפ' צלמם צהקדמת שירת בים).
 המולא צדים וסעיפי רעננים ולרזכים עד שיעלו על החומה הנצובה, דמו צזה על צני יוסף
 שיאלו ממנו שני סצעים, והם גדלו וכלליחו, והיו לעם דצ: שור, צשידק וענינו חומה כי
 תרגום חומה שור: (כג) וימרדו, רש"י פי' מלשון וימרדו את חייהם (שמות ל' י"ג), וכן
 ת"א וינ"ע, והרד"ק צצדשים שרש מרד פי' מלשון ישפך לארץ מרדתי (איוב ט"ז י"ג), שהוא
 בים המרה, וכן פי' הרצ"ע צצם הנביד שפירושו ששמו מרדמו כמו מטרם ולחר כן יורו צעלי
 חלים וכנה השציעו אל צנל דנים (ירמיה נ' כ"ט), וכטעם וימרדו יסצו עלי דציו צסוף ישפך
 לארץ מרדתי, והמפרגם האשכנזי מרגם כפי הכוונה ולא כהודלת המלה: ורבו, רש"י ז"ל
 פירש נעשו לו אחיו צעלי ריצ, ואינו לשון פעלו (ר"ל מהקל שהוא אצ), וא"כ היה לו לינקד
 ורצו כמו כהם מי מריצה אשר רצו וגו' (צמדנר כ' י"ג) ואף אם הוא לשון רציית חלים היה לו
 לינקד כן, אינו אלא לשון פויעליו (ר"ל צצנן נפעל המקצל הפעולה, אך מהמין שהוא ככתפעל
 שאינו מקצל מאחרים רק נעשה צעצמו), כמו שמו שמים (ירמיה צ' י"צ), שהוא לשון הושמו,
 וכן דמו מעט (איוב כ"ד כ"ד), שהוא לשון הודמו אלא שלשון הודמו והושמו על ידי אחרים
 ולשון שמו דמו מלליהם הם משוממים את עצמם מתרוממו מעצמם, נעשו אנשי ריצ, וכן
 דמו ישצו לי (ישעיה כ"ג צ'), כמו דמו, וכן מרגם אנקלוס ונקמוהי, ולא ירדתי לסוף דעתו,
 כי אם הוא מלשון מריצה אין צורך לוגש צצ"ת, ואינו דומה אל הרליות שהציו כי כולם הם
 מן הכפולים, צמס, דמס, דמס (גם רליותו מאנקלים נראה שהיא נגדו, כי הוא לא מרגם
 פה כהודלת הצלה לא מענין רציות חלים ולא מענין מריצה, כי הא' יתורגם צארמי ג"כ צצדש
 זה, כמו סת"א וינ"ע דצם קשת (לעיל כ"א ג') והצ' יתורגם צארמי צצדש נלה, אצל עמי

וַיִּשְׁמְעוּהוּ בְּעָלֵי חָצִים: (כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן

פיינדען איתן אן, ערדע-
גען שטרייט, זיא האם-
סען איהן, דיא פפיל-
שיטצען: (כד) אבער זיין

ת"א ותשב סופס ל"ו, ז':

תרגום אונקלוס

רש"י

היה לו לינקד ואינו אלא
לשק פועלו כמו שמו שמים
[ירמ' ז'] שהולך לשון הושמו וכן דמו מעט שהוא לשון הודמו כלל שלשן הודמו והושמו ע"י אחרים
ולשון שמו דמו רצו מלכיהם הם משועמים את עצמ' נתדומעו מעצמם נעשו אנשי ריצ. וכן דמו
יושני לי כמו דמו. וכן תרגם אונקלוס ונקמיה: בעלי חצים. שלשונם נחץ. ותרגמו לשון
ותהי המחלה אותן שהיו ראוים לחלק עמו נחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו. נתישבה צחוק:

באור הקצור

צפסוק: (כד) ותשב באיתן קשתו, הקשת החזק שהוא מנחשת שקורין אלזלט"רס מושיצן
אותו על עץ איתן וחזק שקורין פודק"ס והמושך בקשת ההוא אס הוא אדם חזק מאלד מושך את
יתר הקשת צזרועותיו צכח גדול עד שיתקדצו לגלי הקשת זו לזו, וע"י זה כלשך יתרחקו אחר
כן צחחק רצ, יורה הסך למרחוק, וכן פירוש המקראות, מלרי' ידו צו מלי' ונתנוהו צצית הסוחר

יתר הבאור

הנקמה איננו תרגום של ודצו לפי הודלת המלה לל' מצ' הערניים, רק שתרגם לפי הכוונה.
ולכן יותר נראה שכוון לצלל ודצו מענין דציית חלים, שהיא הנקמה צענמה, ולא מענין
מריצה שאיננה הנקמ', רק סצה אל הנקמ', גם לדעת רש"י שענינו כמו נפעל לא שייד צו
הכנוי, והנה אונקלוס שתרגם ונקמיה, הוסיף צו הכנוי, לכן נראה שכוונתו על דציית חלים,
ובאלו אמר ודצו צו), וכצד הרגיש צזה הרשצ"ס וכתצ ודצו כפל לשון של חלים צצפסוק כמו
יסצו עלי דציו, חליו, ולכן הוא נדגש, אלל מבזרת מריצה ישמר אשר דצו צני ישראל, כמו מן
קס קמו מן סצ שצו, כן ישמר מן הרצ רצ עם ישראל (שופטים י"א כ"ה), רצו, ומדמה
הפסוק לשון הדע של פוטיפר לחלים כדנפיצ מן שחוט לשונם (ירמיה ט' ז'), וידדכו את לשונם
קשתם שקר (סס צ'), ודצו מבזרת רצצ, כצו סצו מן סנצ, להלי ודני (ישעיה י"צ ו'), מן
רנן, רצו, שיטר"וש צלע"ז [וצרשצ"ס כ"י אינטעטיערטע ש"י, צל"א (זיא החבען זיך חויפגעי-
ברחצט, ענטריסטעט)] עכ"ל, ודצדיו נכונים, אך עדיין לא ילא י"ח צדקדוק המלה צמה שדמה
ודצו, שהוא עצר למלת סבד שהיא צווי לרצ' שמעפטה צחילס, אלל העצר ממנה הוא סבד.

אולם היטיב לראות הרד"ק צצכלול (ד' קטן דף קע"ה ע"צ) וצמרשים שרש רצצ שלמר שהוא
עצר לבזרת פפול צשקל רמי מעט, והוא מצנין הקל, ומשפטו צפשלועו רבובו כמו להוליא
את הגנים ולא יכלו (שמות ט' י"ד) וד' יהודה כתצ כי ודצו מפועל הכצ' המרובה ומשפטו
רָבְבו עכ"ד, ומראה לי לפי דעת הרד"ק (שהוא עצר מהקל לבזרת פפול), שלכן דצד צו צפל

הלשון לבזרת פעול להפרידו מענין אחר שנשדש זה שהוא ענין הרצני שיש צענינו צ' שרשים,
רצה גם רצצ, כמו מה רבדו לרי (מהלים ג' צ'), והעתרגם האשכנזי תרגם גם מלה זאת לפי

הכוונה, ועוד יש לדעת כי יחסר צה הכנוי שענינו ודצו צו לו עליו, ואולי כי כנוי ויעדרכו
מושך עוד אחר צכומו: וישממהו, מוקדם קדם ויעדרכו כללו אפר וכצד שטעוהו, וזה דמו
על אחיו שמכדוהו. (הרשצ"ע): בעלי חצים, אונקלוס תרגם צפלי פלגותא, ויפרש חלים מן
ותהי המחלה (צמדצד ל"א ל"ו), וד"ל אחיו אותן שהיו ראויין לחלק עמו נחלה, כן כ"י רש"י
דצדיו, אלל דגש הצד"י יורה שהנפרד מן ששדשו חלץ כמו מן לצ לצו ומן מן חנו, ששדשם לצצ
חנן, וכן פ"רש"י והרשצ"ע והרשצ"ס מלשון מן, וכן תרגם יצ"ע והירושלמי גידין, וכן מתרגם
צל"א, ואולי תהיה כוונת אונקלוס פלוגתא מלשון פליג עליה שצתלמוד שהוא לשון מריצה,
ומתרגם לפי הכוונה שדמה המריצה לחץ, ע"ד מן שחוט לשונם (ירמיה ט' ז'), ופי' צפלי
אדוני כי כל שהוא אדון הדצד נקדל כן, ופירושו אדוני חלים: (כד) באיתן, הוא לשון חוזק,

באגנן ויטצט פֿעסט ,
ארמע אונד הענדע זינד

קשטו ויפאז זרעי ידיו מידי אביר יעקב

רשי

תרנום אונקלוס

דקיים אוריתא בפתרא וישוי בתוקפא רחצניא דבן יחזקאל
דחב על דרעוהי ואחסיין מלכותא ותקיף דא חות ליה מן קדם
אל תקיפא דיעקב די במימריה זון אבדון ויבגין זרעא דישראל:
שהוא סזיר יעקב ומשם עלה להיות רועה סזן ישראל עקבן של ישראל לשון הסזן בדלשה
לשון מלכות ולנקלוס אף הוא כך מדגמו: ותשב. ומצת צהון נציטותיה החלומות אשר חלם להם
על דקיי' אורישל צסתלם מוספת הוא ולא עלזן עזרי שצמקדל ושי פוקפל רוחמיה תרגום של
צלימן קשמו וכך לשון התרגום על העזרי ומשנ נצולמו צציל שליטנו של הקצ"ה ביהמ לו

באור הקצור

וענו צכנל דגלו והוא ילל ומלך עליהם כי קשת שלו הי' חזק וליתן משלכם ולסדרם כדכתיב לאסר
סריו צנפשו (תהלים ק"ה כ"ז): ויפזו זרעי ידיו, זרעיו מתנועעים צקלות, ופושכיו' סת יתר
בקשת צלי עמל וגיעה, כי סם כמפוזים צמחול, אף שהמללכ' קשה עד מאוד לכפוף קשת
כחושה ולקרצ דגליה סחת סל סחת, בענין שנלמ' ונלמ' קשת נחושה זרועתי (סם י"ח ל"ה):
ויפזו, כמו וסרל סת כמלך דוד כפוז ומכרכר (שמואל ז' ו' ע"ז), התנועה הצסודרת להיל
ססיר, פוז צידים, כרכור צרגלים: מידי אביר יעקב, מידי הקצ"ה שהוא סזיר יעקב צל לו
זלמ' המעשל' והנלחח: משם רעה אבן ישראל, נלמ' לי כי מלמ' משם תורה על המקום ככל
חציריו שצמקד', ויהי' פידוש משם, גצית האסורים ילל למלך ולהיות מושל צמרים ולהיות
רועה ומפרנס משפחת ישראל, סכלכל סת סזיו וזל סחיו, ועד הכה דנר מלרותיו וגדולתו אשר
עצדו עליו, ודמו גם על נלחונו העתיד צכנוס הלרן כדכתיב וילמד יהושע סל צית יוסף לספרים
ולמנשה לסמר עם דצ סתה ונח גדול לך לל יהיה לך גדול סחד, כי כר יהיה לך כי יער הוא
וצרלמו ויהי לך מלסמיו כי מודיש סת כנעני כי דכצ צדל לו כי סזק הוא (יהושע י"ז וי"ח):

יתר הבאור

ולדעת רש"י הוא סם המקרה סכתצ נמיסצה צחוק, וכ"ה דעת לנקלוס וי"ע והידושלמי,
ולדעת הרד"ק צשרשים שרס סית והרלצ"ע הוא סלר, ועמיו צמקוס סיתן. וכ"ה לדעת הרשצ"ס
שהעמקתי פידוש צנלורי הקלר, והעמרגס הלסכמי מדגמו ג"כ כסם המקרה, ושרס העלה
סית והכו"ץ כוספת כנו"ץ ציתן, והוא עסקלו, ולף סזה צלירי הפ"ל סה צסגול, וסמך שהכו"ץ
סרשים והכו"ד כוספת, ויהיה עסקלו פפל צפלס היכל היקד, כ"כ הרד"ק צשרס כמכר: ויפזו,
ס"ס לסח זכצ מופז (מלכים ס' י' י"ח), וכן פידש"י, ויותך ממיסצ לעמך דריכת קשת להיות
עלסח כפוז ומכרכר (שמואל ז' ו' ע"ז) כפי' הרשצ"ס שהעמקתי צנלורי הקלר, גם לל כמלל
פעל עמלמ פז דק מופז, ולכן לל כודע פדש', ולולי יהיה שרשה פח מנחי העץ, ויהיה הצינווי
עעול מהפעיל עמנה ג"כ מופז, סולס ויפזו הוא ודלי עהכפולים צעצור דגס כו"ץ, לכן
טוצ לפדשו עענין מפוז שהוא ען הכפולים, וכ"ס העמרגס הלסכמי, והרלצ"ע והרד"ק
צשרשים שרס פוז פי' כמחזקו, וקדוצים דצרי סלו להיות כדגרי הרשצ"ס: אביר, לשון עולס
וסחק ולל כמלל' עלה זלמ' דק כ"פ, וכולן סמוכות, ד"פ סל יעקב ופ"ל סל ישראל, והיט
מעסקל קל, ולל כודע כסם כנפוד עמנה סס הוא סזיר צפלס קסיד, שצסמיכות יסתנה
הקצן לסול, סו עסקלו גם צנפוד אביר צפלס נביר, ומס שנמלל צכמות ויסירו אביר (סית
ל"ד ב'), הוא משקל סחד מעסקלים הלצדים סלל יסתנו צסמיכות וצכנו' כמו אביר הרעים
(שמואל ס' כ"ס ח'), דלרות אביריו, (שופטים ה' כ"ז): משם רעה אבן ישראל, הרד"ק
צשרשים שרס סס כמז כי מלה זלמ' כופלת על המקום ועל כגלי ועל כוזן וגם כן על הלד',
וכלמ' מדצרו סדולה לפדש פה על כוזן וס' משם מלז, והוא כפידוש סדחה פה הרלצ"ע
צלמרו כי כזה לל מלסנוהו צכל המקדל, וצנלורי הקלר צלרתי כי יורה על כפקוס ססנל צו

כַּשֵּׁם לַעֲהָ אֶבֶן יִשְׂרָאֵל: (נה) מַאֲל
אֲבִיָּה וְיַעֲזֹרָה וְאֵת שְׂדֵי וְיִבְרָכָה בְּרַב־

איהם געלענק, פֿאָן דען
 הענידען דעם שטארקען
 גאטטעס יעקב'ס (האסט
 דוארזעס), פֿאָן דאזער

ביוט דוא איין הירטע דעם שטאממעס ישראל'ס: (נה) פֿאָן דעם גאטטע דיינעם פֿאטערס, דער

תרנום אונקלוס

רש"י

לקחת ולכנעו זכנ יתרמל (נה) מִי־מֵר אֶלְהָא דְאֲבִיָּה וְיַחֲזִיק בְּפִיָּה וְיִבְרָכָה בְּרַב־
 דהנ על דעוהי לנך ויפזו
 זרועי ידיו. לשון פז: אבן ישראל. לשון נוטריקון לז וזן לזכנ וזנן יעקב וזנו: (כה) מאל

באור הקצר

(כה) מאל אביך יעזרך, מאל לזיך זא לך כל זה אשר הוא יעזרך עוד: ואת שדי ויברכך,
 מ"ס של מאל משנת כנאזו ואחר עמו, ואלווי ומלת שדי הים לך זה אשר עוד יזרכך: ברבת
 שמים מעל וגו', ויזרכך צדקות שהן מן השמים מעל, סידרו גשמים מעל צללו, וצדקות
 שהן מן התהום שהיו רוצות מתחת צלחן, סידרו המעיינות והנחלים צללו, והוא מעין צדקת
 משה ליוסף, מצדקת ה' אלו מעמד שמים מעל ומתהום רוצות תחת (דברים ל"ג י"ג): ברבת
 שדים ורחם, וצדקת של שדים. פלא יציו השדים לזאקים ולא ימותו הילדים מחוסר חלז,

יתר הבאור

לדמותו והוא הצוד אשר שצוהו צו, וא"כ יחזור על הפסוק שלפני זה, וכלל המאמר פירש"י
 משם עלה להיות דועה לזן ישראל עקרון של ישראל ל' האזן הראש' (זכרי' ד' ז') לשון מלכות,
 ומדועה ההסתכלות נדמה כוחותו כי משם הוא הנישא, ודעה לזן ישראל הנשוא ודעה מאר
 ליוסף ואזן ישראל מאר לכל ישראל כאשר לו ליעקב וזנו, אמנם פירושו זה הוא נגד הנקוד גם
 נגד הגניזה, כי לפי פירושו יהיה דעה סמוך, ולמה להיות בעי"ן נדויה, כמו רעה ישראל
 האזינה (סבליס פ' ז'), גם ראיה להיות מלת משם צו"ג שהוא מפסיק יתד מן הטפח
 מצמלת דעה, ולכן נדמה לי צנאור הכתוב לדעת צעל הטעמים שאין דעה סמוך לזנן ישראל
 רק שגיהם תארים ליוסף, ותחסר וי"ו העטף כמו שמש ירח עמד וזלה (חזקוני ג' י"ב).
 ותהיה מלת משם מושכת פלמה ואחרת עבה, וענינו, משם (נעשה יוסף) דעה (וגם משם
 נעשה) לזן ישראל, ואין הכוונה צמח דעה דוקא דעה ישראל, כי צמחת היה דועה ומכלכל
 כל אנשי לזן תארים, במאמר פדעה ועל פיד ישק כל עמי (לעיל מ"א ע'), וכתו, שאתו
 אנשי תאריט אחד שצקשו ממנו ותן זרע (שם פ"ז י"ט), ונתן להם, אמרו החיפנו (שם כ"ה),
 ולכן תארו צנני תארים אלו, דעה שהיה מכלכל כל אנשי הארץ צחמתו, ואזן ישראל צענר
 אחז שהיה היה עקרון ומעמדן כללן פנה שנקרן זריות של החומה שהוא מעמיד צ' כותלי
 החומה, כן העמיד הוא את כל משפחתו וזית לבניו צמחים, ואחרי ההסתכלות היטיב צלשון
 דש"י יסיו דצרי צלל דצדיו, רק שצריכין לשום צ' נקודות צין מלת דועה וצין מלת לזן, ואזן
 ישראל הוא לזן אחר שהוא מליין צכתו צפרש כוונת מלת לזן, וצפירש"י כ"י ישן על קלף
 משנת דמ"ט נמצא הלשון ומשם עלה להיות לזן ישראל עיקרון של ישראל וכו' ע"כ, והושפע
 מלת דועה מכוון למה שכתבתי להסב לזן על יוסף, והרשנ"ס מפרש לזן לשון לז וכו' שפחה,
 והצ"ן נוסף כנו"ן של שגנען וצדון והוא מפרש דעה מאר ליוסף, ואזן ישראל למשפחת לבניו,
 שכלכל אותם וכן המחדגס האשכנזי תרגם כפי' הרשנ"ס לועה מאר ליוסף, ואזן לשון משפחה
 והוא מאר ליעקב וזנו, ולדעת צעל הטעמים יש לתרגמו צלופן זה (פֿאָן דאזער ביזס דזא
 חיין הירטע (דעם גחלען לחדעם מלרים), חויך דער סטחאונטפאטער ישראל'ס): (כה) מאל
 אביך יעזרך, הו"ו בעין ש"ץ השאוש ופירושו מאל לזיך זא לך זה התוקף שיעזרך והוא מה
 סספר למעל' ותשנ צליתן קשתו אומר כל זה בעי"ן זא אליך מאל לזיך שיעזרך ומלת שדי
 סידרכך, כן פי' הרד"ק צדקשים שרש מן, אצל אין למאמר שצדקת שמים וגו' מישור
 לשלפניו, גם סינינו מוזן צענאזו כי יחסר הפעל, אם לא שאל' שמן צדקת שמים וגו' ופילך יוסב
 על מאמר תהיין לראש יוסף וגו', והוא דחוק, לכן הבין הוא כפירש"י והרשנ"ס והדלצ"ע
 מאל לזיך היה לך כל העוז הצמד, והוא יעזרך עוד להנא צדקת שמים וגו', וכן מפורש

שְׁמַיִם מִלְּא בְּרַכְתָּ תְּהוֹם רַבָּצַת
תַּחַת בְּרַכְתָּ שָׁדִים וְרַחֵם: (כו) בְּרַכְתָּ
אֲבִיךָ גִּבּוֹר עַל־בְּרַכְתָּ הוֹרֵי עַד־
תַּאֲנוֹת גִּבְעַת עוֹלָם תְּהִי־לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וּלְקִדְקִד גִּזְרֵי אֲחָיו: פ ששי

ת"א ולקדקד שנת קי"ט, ח':

דיר העלפֿען ווירד, פֿאָן
 דעם אללמעכטיגען, דער
 דִיך זעגנען ווירד, מיט
 זעגנען דעם היממעל'ס פֿאָן
 אָבען, מיט זעגנען דער
 טיפֿע דיא אונטען ליגט:
 מיט זעגנען אן בריסטען
 אונד מוטטערלייבע:
 (כו) דיא זעגנען דינעם
 פֿאטערס איבערטערפֿען
 דיא זעגנען מיינער פֿאָרער

טערן, (אָדער איבערשטייגען דען זעגנען דער בערנע), ביזאן דיא גרענצען עוויגער היגעל: זיא
 זאָללען אויף דאז הויפט יוסף'ס קאָממען, אויף דיא שייטעל דעם געקראָנטען אונטער ויינען

תרנום אונקלום

רשי

דִּנְחָתָן מִפֿאַר דְּשִׁמְיָא מִלְּעִילָא בְּרַבִּין דִּנְגִדִּין מִמַּעֲמָקֵי אֲרָעָא
 מִלְּבַע בְּרַכְתָּא דְּאֲבוּךָ וְדִאֲמָךְ: (כו) בְּרַכְתָּא דְּאֲבוּךָ יְהוֹסֵפִין עַל
 בְּרַכְתָּא דִּילִי בְּרִיכוּ אֲבָהֵי דִּיחֲמִידוּ לָתֵן בְּבִרְבֵּיָא דָּמֵן עֲלֵמָא
 יְהוֹיָן בָּרֵךְ אֲלֵין לְבִישָׁא דִּי־יוֹסֵף וּלְגַבְרָא פִּרְיָאָא בְּאַחוּזָא:

אביך. הייט לך זאלת והוא
 יעזורך: ואת שדי. ועם
 הקצ"ה היה לך כשלם
 שמעת לדברי לדונתך והוא
 יצרכך: ברכות שדים
 ורחם. צרכתל לזכורלמא.

כלומר יתצרכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרי' מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו
 את דמם שלהן להפיל עובריהן: שדים. ירה יורה מערבמיין ליטפדלס ישתדי סף שדים כלן
 על שם שהזרע יורה כחן: (כו) ברכות אביך גברו וגו'. הצרכות שצרכני הקצ"ה גברו והלכו
 על הצרכות שצרך את הודי: ער תאות גבעת עולם. לפי שהצרכות שלי גברו עד סוף גבולי.
 בצעות עולם שנתן לי צרכה פרולה צלי מלרים מבעת עד ד' קלות העולם שכל' ופרלת ימה
 וקדמה וגו' מה שלל אפר לצרכהם לצינו ולינחם. לצרכהם אפר על עימך ודלס לפונה וגו'

באור הקצר

וצרכת רחם שלל ימותו העוזרי' צהיותם צרחם אפס, ומאלנו הפך זה לענין הק'לה תן להם
 רחם משכיל ושדים לעקים (הושע ט' י"ד), את' צתחל' רחם משכיל שלל יולדו, וסף כזילדו יהיו
 השדים לומקים: (כו) ברכת אביך, הצרכות שלני לניך מצרך סותך: גברו על ברכת הודי,
 גברו ועלמו על הצרכות שצרכוני הודי, לו שעורו הצרכות שקצל לניך מלת הקצ"ה. גברו על
 הצרכות שקצלו הודי (שם אצותי אצרהם ונחם) מתנו כלשר אפרס, לו הודי מלשון הרים, כי
 לצרכהם אפר כי את כל הארץ אשר אתה דלס לך אתננה (לעיל י"ג ע"ו). רק מה שמוכל
 לרשות, לינחם אפר כי לך ולזרעך אתן את כל האצרות האל והקמתי את השצעה אשר נצצתי
 לצרכהם לניך (שם כ"ו ג'). אצל לי אפר ופרלת ימה וקדמה (שם כ"ט י"ד). נחלה טובה

יתר הבאור

צ"ל: ברכת תהום רבצת תחת, אפר כי אלנו תהיה מלוחמת גהמים שתחת הארץ עד
 שלל תהיה יצתת לאחד פן העשנים והעלים שילמחו זה לפי צעת שלל יוד הבגס, ואפר
 הרצ"ע גס תהום לשון נקצה וכן תהום רמעתהו (יחזקאל ל"א ד') וד"ל כי צמקום אפר
 כפאל צלשון זנר, תהום אל תהום קודם (תהלים מ"ז ט'): ברכת שדים ורחם. אונקלום
 מרגס צרכתל דלצוך ודלמך, כלומר יתצרכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעין טיפה
 הראויה להריון והנקבו' לא ישכלו את דמם שלהן, שדים, ירה יורה (שמות י"ט י"ג), מתרגמינן
 ליטפדלס ישתדי סף שדים כלן על שם שהזרע יורה כחן, כן פי' רש"י ז"ל, והרד"ק צשרשים
 שרש שד כתב כי פירושו צרכת שמים וארץ כי השמים צתתס המער כמו השדים והארץ צהוליס'
 הפירות כמו הרחם (וכן פי' הרצ"ע), וכתב עוד הרד"ק שם ולפי דעתי כי היל צרכת
 הצבים והגולדים ספך דמם משכיל גדים לעקים (הושע ט' י"ד), וכן מרגס יצ"ע והידושלמי
 סדיס ומעילס עם שססו הנונה לדך אפר, וכן מתרגס צ"ל: (כו) ברכת אביך גברו

ברידעון: (כו) בנימין (כו) בנימין ואב ישרף בפקר יאכל עד

אחז אמן רייסענדער ת"א בנימין סוטה י"ח, ז', ונחיס כ"ד, ז':

רש"י תרגום אונקלוס

כי את כל הארץ אשר אתה (כו) בנימין בארציה תשרי שבתא באחמגתיה יתבגי מקרשא רוסהלך שתנהולא הדסה

כלל ארץ ישראל כלל. ליחזק אמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקדמות את השזועה וכו' זהו שאתר ישעיה [כ"ח] והכללתך נחלת יעקב חזק ולא אתר נחלת לזרעם: תאות. אשמו"לן זלע"ז: Emoulu, aigusé, Esmoluz: (געמערפֿט, לוגעספיסלט). כך חזרו מנחם בן סדוק: חורי. לשון הריון שהודוני צמעי אמי כמו הודה גזר [ליוז ג']: עד תאות. עד קנות כמו והתאיתם לכם לגזול קדמה [צמדזר ל"ד] מתאו לנא חמת [שס]: תהיין. כלם לרש יוסף: גזיר אחיו. פרישט דאחוי שנזדל מלחיו כמו ויחזרו מקדשי בני ישראל [ויקרא כ"ז] חזרו לחור[ישעיה' א']. ור"ד ותשזצלתן קשתו על כזיטת ילדו צלשם לדוניו וקורלו קשת על שם שהזדע יודה נח: ויפוזו זרעי ידיו. כמו ויפלו שילא הזדע מצין אלזעות ידיו: מידי אביר יעקב. שדלטה לו דמות דיוקנו של אציו וכו' בדליתא צסוטה [דף ל"ה] ולנקלוס מדגס מלוח עולם לשון מלוח ומדגס ונעוה לשון מלוחי ארץ שמדגסו אמו וסזיקסו לקנל: (כו) בנימין ואב ישרף.

באור דקצור

וצלל מלרים. העולה מכל הרי עולם: עד תאות גבעת עולם, עד סוף גזול נעוה עולם, וזכרות משה שהיו מעין זכרות יעקב מוכיחן על פסוק זה, כי הורי כפל ל' של נעוה עולם. דכתיב שם ומלש הררי קדם ומתגד נעוה עולם (דברים ל"ג ט"ו): תהיין, אופן הצרכות: לראש יוסף, על רש יוסף: ולקדקד, נוצה דלש מקום שמוחו של תינוק דופס: גזיר אחיו. לשון עטרה, מעוטר ומזכר על אחיו, וצלשן זה מעש זכרו משה ואמר מצולטה לרש יוסף ולקדקד כזיר אחיו (שם ל"ג ט"ז): (כו) בנימין ואב ישרף, צמיעין הוא כמו זלז אשר ישרף.

יתר הבאור

על ברכת חורי, נצרו כמו ינצרו, ודגים כמוהו עזר צמקום עתיד ודצרי הצולא יתיר אתר זכרותי סלני מצדך אופן ינצרו על זכרות הורי שזכרו אותי. והורי פידוש לזותי והם לזכרם ויחזק, והלז יקרה סודה כמו האס כי שזיהם סותפים זהריון הלז נותן ההריון והלם מקצלת אותו. כן פי' הרד"ק צשרשים שרש הרה עם תוספת מהמ"י, והנה שם זכרה יתחם לפעמים אל המקנל הצרכה, כמו והנה עתה לקח זכרתי (לעיל כ"ז ל"ו), פי' הצרכה שמתצדך, ותפעמים אל המצדך, כמו ולויתתי את זכרתי לכם (ויקרא כ"ה כ"א), הצרכה שמתצדך, ולכן הפ"י והרש"ע פי' פה זכרה אצין שזכרתיך, זכרה הורי שזכרתי ציחם אל המצרכים, וכן פ"א וצ"ע, ורש"י פי' זכרה אצין וכו', הצרכות שזכרתי הקצ"ה נצרו והלכו על הצרכות שצדך את הורי, ציחם אל המתצרכים, והרש"ע פי' זכרה אצין ציחם אל המקנל, דק זכרה סורי פי' על זכרות הרים, ולכן המתרגם האשכנזי מדגס גם ע"פ אופן זה, לנל עם שהציל הרש"ע דלזים לדצרו כי הורי הוא כפל לשון של גזעת עולם, מצרכה משה שאתר ומלש הגרי קדם ומתגד נעוה עולם (דברים ל"ג ט"ו), שכתל ג"כ המליצה צמלת הר ונצעה, עב"ז לין פידומו מיוספז היטיב על צלוח המלה, כי לא מללנו לעולם ל' הר הה"א צחולס. גם זכרה השני מיותר, ודלוי לומר זכרה אצין נצרו על הרים: עד תאות גבעת עולם, עגן גזול, כמו והתאיתם לכם (צמדזר ל"ד י'), שפידושו והגזלתם, וענינו כלן כל זמן שזיה קיים גזול נעוה עולם תהייה הצרכות לרש יוסף, וזכר הנעוה כי הנעוה וההרים הם הצרכים הקיימים יתיר צעולם השפל, וכן אמר כי ההרים ימושו והנעוה תמוטינה וכו' (ישעיה כ"ד י'). כ"כ הרד"ק צשרשים שרש הרה עם תוספת מהמ"י, הנה פי' המלמד על עגן התמידות ומלת עד מורה על הזמן, וחזרו עם תהיין לרש יוסף שללחוריו לנל האתגס שצמל' עולם קדם שהמלמד מחוצד לפלפיו, ושז על מלת נצרו, ומלת עד מורה על המקום, והנה בדלצ"ע אמר שהטעם שתגבהנה הצרכות, ואמר זה צעצור מלת נעוה, ורש"י פי' שהצרכות שלי נצרו עד סוף גזולי נעוה שנתן לי זכרה פרטה צלי מלרים מנעת עד ד' קנות העולם שאתר וסדלת ימה וקדמה וכו', פי' כן צעצור מלת מלוח שאתר על גזול האורך והדוה צשטס

וְלַעֲרַב יִחְלַק שָׁלָל: (כח) בְּלֵאָה שְׁבִיטִי

פערצערט עד דען דויב,
אונד דעם אבענדס
טהיילט ער בייטע אויס:

(כח) דיעס זינר צוממענדיא צוואלף שטעממע ישראל'ס: אונד אלץ שפראך איהר פֿאטער

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּצִיָּרָא וּבְסִגְיָא יִהְיוּ מְקַרְבִּין בְּהִגְיָא קִירְבָּנִיא וּבְעִידָן רִמְיָא
יִהְיוּ מְסַלְגִין מִיַּם חוּלָּהּ קִיָּהּ מִשְׁמַר קִירְשִׁיא: (כח) קָדַל אֱלִין
זאז האט אסער יעדע נצח
על סיביו עתידין להיות
חטפין וחטפת' לכס אים
אשמו צפנגט צנעה [שופטים כ"א] ונצח על שאלו שהיה נולח צאויציו סניז סנא' ושאלו לכד
העלובה וילחם צמולא ונלדוס וגו' ונכל אסער יפנה ידשיע [שמואל א' י"ד]: בבקר יאכל ער. לבין
צוה ושלל ומתודגם עדסא. ועוד יש לו דומה צלשן עצרית אז חולק עד שלל [ישעיה ל"ג] ועל
שאלו האט אסער שטעד צמחלת פריקתן (ס"א פריחתן) ודריחתן על ישראל: ולערב יחלק שלל.

באור הקצר

כי בצור הי' כאשר מלאו שנלחם לצדו עם כל ישראל צפנגט צנעה והרג דנים מהם: בבקר
יאכל עד ולערב יחלק שלל, תקף הזאז וטרפו האט צנוקר וצערצ עם מעיט האור כאשר
וחד מואני ערצ (חזקוק א' ח'), שפטיה זאזי ערצ לא גרמו לנקר (לפני ג' ג'), זאז ערצות
ישודס (ידעיה ה' ו'), ועד גס האט לשן שלל כמו אז חלק עד שלל (ישעיה ל"ג כ"ג), והתנצל
עליו שצימי שאלו שהי' העלך הרששן של ישראל צעת תחלת זריחתן של ישראל שפסע צכל האומות
ססצינותיו ונאמ' צו ונכל אסער יפנה ידשיע (שמואל א' י"ד ע"ז), שחצל צכל האומות, אכל
שלל. ולערצ, אסער סנצה נד ישראל ונלצה עלכות' צגלות צימי אשחודש חלקו שלל המן
נדכפיצ כנה צית המן נמתי ללסמר (לסמר ס' ז'):

יתר הבאור

האדמה ולא על הנוצה, ויפנן לדעתי סיוכללו שתיבה, ולכן תפש הכניס צלשונו צ' המלות
פלות גנעת (וכן נדסה מלשן הרש"ס), ומלת נצרו מכלול שתיבה ההגדרה למעלה וצטעה,
ויכלל גס פי' הדד"ק על הנלחיות צעצוד מלת עולם כמו סנפרס: תאומה, אשמי"לן כך חצרו
מנחם צן סרוק (רש"י), והוא עמו"ליש, צל"א (ספימלען, סערפען), יאמדה על גצולי סרוס
של סריס ונצעות, והוא לכאורה סופר לדדרי רש"י ז"ל, שפי' על גצולי השטח, וצדש"י כ"י
עם רש"ס אינו: גבעה, כמו הר, אצל סיכה גצוהה כמו ההר: עולם, אינו מורה צלשן
הכפוז דק על נלחיות הזמן, או על זמן צלתי קלוצ (כן פי' הרש"ע צקהלת ג' י"א), וצל'
חז"ל מורה גס על כללות הנצדלים הנצדלים יחד, צל"א (וועלט), יאמדרו ללרצע רוחות
העולם, וכן פירש"י וכן תיז"ע דצדני עלמא, אצל אנקלום שטרנס דצדני דמן עלמא, נדסה
סכונתו לפרש על הזמן, וכן מסודנס צל"א, והכוונה הגנעות הקיימות נלח, או זמן צלי
סערד: ולקדקד, שרשו קדד אלא סנכפלה צו הפ"ס: גזיר אחיו, הדד"ק צשרשים שרש מר
פי' לשן עטרה, ונזר האט השם, ונזיר התאר, וכן מנודין כלרצה ועפסדיך כגיז גוצי (נחום
ג' י"ז) ספרושו השרים צעלי העטרות, וכתצ עוד ולפטר סיכיה מן הענין הרש"סון (מלשון
פרישות), לפי סיכיה עופרס מהם, והנה א"ת פרישט דלחיה, וכן פירש"י, ונדסה סכוונתס
היא צעצוד אלא נמלא התאר על ענין עטרה צמשקל זה, אצל נמלא על ענין הפרישות כמו
נדד נזיר (צמדנר ו' צ') נזיר אלהים (שופטים י"ג ה' ו'), אצל לדעתי יהיה מענין זה זכו
נזירה משלב (איכה ד' ז'), והוא צמשקל זה, וכן פי' שס רש"י צפידושו הא', וכן מתיישב סה
יותר שיעקצ יזכיר צסוף דצדיו מעלתו אסער האט צה ולא לרותיו, וכן פירש הרש"ס, וכן
מסודנס צל"א: (כז) זאב ישרף, צל העתיד צמקוס הצינוני שהוא תאר, ושעורו זאז עורף:
בבקר יאכל עד ולערב וגו', אמר ויותר יהיה מהאז כי הזאז עורף צערצ כמ"ס זאזי ערצ
(לפניה ג' ג'), אצל צנימן צנוקר וצערצ יאכל עד איוציו ויחלק שללס (ג"י), הנה יפרש צנקר
יאכל עד על צנימן, ויותר נדסה סגס זה תואר אל הזאז, כי אין דליתו מן הכתוז מנרעס
אלא יעדוף האז גס ציס, ועוד אלא אסער צנקר יעדוף ער, כי אס יאכל עד, ואולי טרפו
צליה: עד, האט חצרו על שלל, כי מרגוס שלל עדסא, וכן כמות אז חלק עד שלל (ישעיה
ל"ג כ"ג), וענין הנמשל צלרתי צנאורי הקלד:

ישראל שנים עשר וזאת אשר דבר
להם אביהם ויברך אותם איש אשר
בברכתו בברך אתם: (כט) ויצו אותם

מיט איהנען, אונד זעג-
נעטע זיא, יעדען נאך דעם
זעגען, דער איהם געוואר-
דען, זעגעטע ער זיא:
(כט) ער גאב איהנען
אויך זיינען לעטצטען בע-

רשי

תרנום אונקלום

אף משתקע שמען של
ישראל ע"י נצודנלד סיגלס
לצלל: יחלק שלל. מדדכי
ואסתר שחם מננימין
יהלקו לות שלל המן שנאמר הנה צית המן נתתי לאסתר. ואנקלום תרגום על שלל הכהנים
צקדשי המקדש: (כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. והלא יש מהם שלל זרעם
אלל קנטרן אלל כך פירושו חלל אשר דבר להם אביהם מה שאמר צענין. יכול שלל צדך לדאונן
שמעון ולוי ת"ל ויצרך אותם כלם צמחמע: איש אשר בברכתו. צדכה העמידה לצלל על כלל
וא' צדך אותם לא היה לו לומר אלל איש אשר בברכתו צדך אותם מה ת"ל צדך אותם למי
שנתן ליהודה גבורת ארי ולצנימין חנויפתו של זלל ולנפתלי קלותו של ליל יכול שלל כללן כלם
צכל בצרכות תלמוד לומר צדך אותם: (כט) גאמף אל עמי. על שם שמכניסין הנפשות אל
מקום בנייתן שיש אסיפה צלשן עזרי שהיא לשון הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הציתה
[שופטים י"ט]. ואספתו אל מוך ציתך [דברי' כ"ז] צאספכס לות תצולת הארץ [ויקרא כ"ג].

באור

(כח) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם, לשון הראצ"ע על פסוק ויקרא יעקב אל
צניו, לות אשר יקרא אתכם, דבר הנציף לעתיד, ותעו האומרים שהם צרכות צעצור שפלאו
צסוף ויצרך אותם ואיה צרכת דאונן ושמעון ולוי ועל דרך הנצוא' אמר וזאת אשר דבר להם
אביהם ואחר כך צדך אותם ולא הזכיר הכתוב הצרכות עכ"ל, ואין דבריו נכונים כי מפורש
הוא ציוסף ואת שדי ויצרך, צרכת אציק גזרו על צרכת הודי, תהיין לראש יוסף, אמנם לדעתי
כי הודעת הטובות אשר תצאנה עליהם גם היא צכלל הצרכה, כאשר מלאנו צצרכות צלעם
שלל התפלל עליהם רק הודיע הטובות העתידות לצוא עליהם כאמרו ארלנו ולא עתה אשורנו
ולל קרוצ דרך כוכב מיעקב ובו' (צמד' כ"ד י"ז), והכתוב קודלם צצרכות כמ"ס כי טוץ צעיני
ה' לצדך לות ישראל (שם א'), להצ אציק קדאציק וזהו צרכת צדך (שם י'), ועכ"ז טוץ עיק
(כיעקב) הוא יצרך וידיע להם הטובות העתידות לצלל עליהם, ועם זה יתפלל שלל יגרום
החטא לסלקן מעליהם, ולכן מתורג' צל"א פעם צמלת (ווירד) שהיא עתיד, ופעם צמלת (זאול)
שהיא תפלה, כמו לא יסור שצט מיהוד' (דג'ר לעפטער ווירד ניכט ווייבען פלון יהודה), יחי דן
נחש (דן ווירד זיין חיינע טאכגע), תהיין לראש יוסף (זיא זאולען חויל דאז הויפט יוסף'ס
קאממען): איש אשר בברכתו, העתיד' לצלל כמו שאת' למעל' אשר יקרא אתכם צאחרית
הימים (הרשצ"ס), וכן פירש"י, והראצ"ע מפרש כאשר צלל לכל אחד מהצרכות (ר"ל כאשר
מפורש למעל') צדך אותם, וכן מתורגם צל"א: (כט) ויצו אותם, הצולה האחרונ': גאמף,
צקמן שהוא ציוני, ועניו פירשתי צפ' חיי שרה (לעיל כ"ה ח'): קברו אתי אל אבתי,
למעלה צענין השצוע' לא השציע רק לות יוסף שהוא העיקר ויש סיפוק צידו שהוא המושל,
אמנם פה צוה לכל צניו שילכו עמו לקצרו, כן פי' הראצ"ע, והרמז"ן נתצ וז"ל ולא היה
יעקב צריך לכך אצל צוה לכולם עתה שיקצרו אותו אל המערה כאשר השציע ליוסף כי פחד
אולי לא יתן פרע' דשות ליוסף ללאת מן הארץ שלל יתעכצ צארנו והלא תראה שהולך
יוסף לחלות פני צית פרע' שיצקשו עליו מפרע' שילך והוא ענה כאשר השציעך כי צעצור השצועה
יתרצה צזה עכ"ל: אל אבתי. עם אצתי וכן ואשה אל אחתה לא תקח (ויקרא י"ח י"ח), פי'
עם אחתה: אל המערה, צמעה, וכן ואל הארץ תתן לות העדת (שמות כ"ה כ"א), כמו
צאדון כן פי' הרד"ק, והרמז"ן פי' שיתכן שיהי' המקרא הזה קצר קצרו אותי ושאוני אל אצותי
אל המערה כי בן אמו וצאחרית וצאחרית, וישאו לות צניו, ואת' אל אצתי, לות אצתי, לשון

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי נִאֲסָף לְעַמִּי קְבְּרוּ
אֹתִי אֶל־אֲבֹתִי אֶל־הַמַּעְרָה אֲשֶׁר
בְּשָׂדֵה עֶפְרוֹן הַחֹתִי: (ב) בַּמַּעְרָה אֲשֶׁר
בְּשָׂדֵה הַמַּכְפָּרָה אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מִמְרָא
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהָם אֶת־
הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֹתִי לְאַחֲזֹר־
קָבֵר: (ג) שָׂמָּה קְבְּרוּ אֶת־אֲבֹרָהָם וְאֵת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׂמָּה קְבְּרוּ אֶת־יִצְחָק
וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׂמָּה קְבָרָתִי אֶת־
לָאָה: (ד) מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמַּעְרָה
אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת: (ה) וַיָּבֵל
יַעֲקֹב לְצֹנֹת אֶת־בָּנָיו וַיֹּאסֶף רְגְלָיו
אֶל־הַמַּטָּה וַיָּגֹעַ וַיֹּאסֶף אֶל־עַמִּיו:

ת"א אני סוטה ל"ו, ז':

פֶּעַהל אונד שפראך, אײך
ווערדע צו מײנעם פֶּאַלקע
אײנגעטראָן, בעגראבט
מײך בײַא מײנען פֶּעטערן:
אין דער האָהלע, וועלכע
אין דעם פֶּעלדע דעם חתין
עפרון ליגט: (ב) אין דער
האָהלע, וועלכע איז
פֶּעלדע מנפלה איזט,
דאס פֶּאַר ממרא ליגט,
אײס לאנדע כנען: וואָ
אברהם דאז פֶּעלד פֶּאַן
דעם חתין עפרון געקויפֿט
האט, צום ערבבעגרעב־
ניס: (ג) דאזעלבסט
האבען זײַא אברהם אונד
זײנע פֶּרוי־א שרה בעגרא־
בען, דאזעלבסט האבען
זײַא יצחק אונד זײנע פֶּרוי־א
רבקה בעגראבען: אונד
דאזעלבסט האבען אײך
לאה בעגראבען: (ד) דאז
פֶּעלד אונד דײַא האָהלע
דארין איזט אײן קויף פֶּאַן
דען קינערן חת:
(ה) אלס יעקב זײנען

זאָהנען דען לעטצטען בעפֿערל געגעבען, לעגטע ער זײנע פֶּיסע צוזאממען אין דאז בעטט,
פֶּערשײד, אונד ווארד צו זײנען פֶּאַלקערן אײנגעטראָן:

תרנום אונקלוס

רש"י

עֶפְרוֹן חֹתָא: (ב) בַּמַּעְרָתָא דִּי בְּחֵקֵל פֶּפֿלָתָא דִּי עַל אֶפִּי
מִמְרָא בְּאֶרֶץ דְּכְנָעַן דִּי זָבֵן אֲבֹרָהָם יֵת חֵקֵלֵא מִן עֶפְרוֹן
חֹתָא לְאַחֲסִנָת קְבוּרָא: (ג) תַּפֶּן קְבָרוֹ יֵת אֲבֹרָהָם וְיֵת שָׂרָה
אִתְתִּיָּא תַּפֶּן קְבָרוֹ יֵת יִצְחָק וְיֵת רִבְקָה אִתְתִּיָּא וְתַפֶּן קְבָרִית יֵת
לָאָה: (ד) זָבִיגִי חֵקֵלֵא וּמַעְרָתָא דִּי בֵּיה מִן בָּנֵי חֹתָא:
(ה) וַיָּשִׁיב יַעֲקֹב לְפָקֵדָא יֵת בְּנוֹהֵי וּכְנֵשׁ רְגְלֹהֵי לְעֶרְסָא וְאַחֲתָנְגִיד
וְאַחֲכָנִישׁ לְעַמִּיָּא:

הכנסתם לצית מפני
הגשמים. צאספנס חת
מעשיכס [שמית כ"ו]. וכל
אסיפה האמורה צמיתה
לף היא לשון הכנסה:
אל אבותי. עם אבותי:
(ג) ויאסף רגליו. הכניס
רגליו: ויגוע ויאסף.
ומיתה לל נאמדה צו

וארז"ל יעקב אצונו לא מת [תענית ה']:

באור

אזל, לל המער', צמערתא, הדד"ק, וכן מתורג' זל"א: (ב) אשר קנה אברהם, מפני שיטצו
צאדן אחרת ימים ושנים הודיעם חת קנין אברהם לחזות קצר מלת עפרון ומלת צני חת
ושכזר קצרו שם הוא ושני דורות קודמים צאופן שלא יוכל אדם לערער (ד"ע ספורנו), וכן
פי' הדש"ס: (ג) מקנה השדה והמערָה אשר בו מאת בני חת, שער הכתיב כן הוא,
השדה והמערָה אשר בו, מקנה היא מלת צני חת, וכן מתורגס זל"א: (ד) ויכל יעקב וגו',
וכאשר בלה יעקב ללות חת צניו, אסף רגליו וגו', וכן מתורגס זל"א: ויאסף רגליו, הכניסן
לשעתו כי עז עתה יש על המטה וכו' צניו חת עומדות על הארץ:

תרגום אשכנזי

נ (ב) יוסף פל אוף (א) ויפלו יוסף על פני אביו ויבך עליו וישקלו: (ג) ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים לחגט את אביו ויחגטו הרפאים את ישראל: (ד) וימלאו לו ארבעים יום כי בן ימלאו ימי החגטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום: (ה) ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם-נא מצאתי חן בעיניכם דברו-נא באזני פרעה

ויחי נ

נ (ב) יוסף פל אוף (א) ויפלו יוסף על פני אביו ויבך עליו וישקלו: (ג) ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים לחגט את אביו ויחגטו הרפאים את ישראל: (ד) וימלאו לו ארבעים יום כי בן ימלאו ימי החגטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום: (ה) ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם-נא מצאתי חן בעיניכם דברו-נא באזני פרעה

דיא צייט איז צו בעוויינען פארבייא וואר, שפראך יוסף צו דען הויזלייטען פרעה'ס: האבע איך געוואָגענהייט אין איירען אויגען געפונדען, וָ אַ ברענגט דעם פרעה פֿאַל-רענציגטאגע: (ד) אלס

רש"י

נ (ב) לחנומ את אביו. ענין מדקחת צמחים הוא: (ג) וימלאו לו. השלימו לו ימי חניטתו עד ששלחו לו מ' יום: ויבכו אותו מצרים שבעים יום. מ' לחניטה ול' לצני לפי שנה להם צרכה לרגלו

תרגום אונקלוס

נ (ב) ויפלו יוסף על אפי אביו ויבא עליו וישק ליה: (ג) ויפקיד יוסף ית עבדיו ית אסותא למחנט ית אביו ויחגטו אסותא ית ישראל: (ד) וימלאו לו ארבעין ימין ארי בן שלימו יומי חגיטתא ויבכו יתיה מצראי שבעין ימין: (ה) ויעברו יומי בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם בען אשכחית בחמין בעיניכון מלילו בען קדום

באור

נ (א) וישק לו, לדעת הרמב"ם פירוש על ש"ה ולעיל צפ' תולדת (כ"ז כ"ו), יש הצדל צל"ה צין כשיקה עם למ"ד לנשיקה עם מלת את, שהנשיקה עם את היא צפה, ועם למ"ד היא ציד לו על הלחי, והיו לחות דצ צלשון, ואולם המתרגם האשכנזי לא מלא צלשונו ההצדל הזה, והולך לתרגמו כמו וישק אותו, ועיין מה שנתצתי דעתי צענין זה צפ' תולדת צפסוק ושקה לי (שס): (ב) לחנט, הוא ענין מעשה סמים שעשו למען צימים ההם, כדי שיעמוד צשרו ימים רבים שלא יסרחו ולא ידקצו, ועוד היום ימלאו מן החנוטים ההם, ששמו תמונתם ולא נדקצו צרוצ הימים שצדו עליהם מלא ועד עתה, והם קשי' כלצן ושחורי' עד מאוד, נקראים צל"א (עגיפטיסע מווע): (ג) וימלאו לו ארבעים יום, דרך החנוטים למשוח הבוף צמיני סמים וצמחי' מדי יום ציומו ארבעים יום דלופי' ומלת וימלאו לשון השלמה, והוא קרוצ לענין מלי' ממש, והנה לשון מלוי מלא צצנין הקל פעמים עומד ופעמים יולא, כמו כי מלאה הארץ חמם (שס ו' י"ג), עומד, ומלאו את המקום הזה דס נקים (ירמיה י"ט ד'), יולא, ולכן גם פה יוכל להתפרש שהוא עומד כתרדמו ושליו כמו כי מלאו ימי (לעיל כ"ט כ"א). ויוכל להתפרש שהוא יולא ושז על הדופאים שהם השלימו מעשה החניטה צמ' יום, וכ"כ דעת רש"י שכ' השלימו לו ימי חניטתו עד ששלחו לו מ' יום עכ"ל, וכן מתורגם צל"א: שבעים יום, מ' לחניטה ול' לצני, כמו שעושים לכל אדם גדול כמו ששלחו צלחון וצמשה רצונו לצל אותם עשו אחד קצורה וליעקצו אצני עשו קודם קצורה כי חנוט היה: (ד) בכיתו, שם והתפרד ממנו צכית ע"פ שצית חכית צדית, ולא ימלא עוד על משקלו זה:

תרנום אשכנזי רצב

נענדעם פֿאַר: (ה) מיין
פֿאַטער האט מיך בע-
שוואַרען, אונז געשפּראָ-
כען, איך שטערבע, איז
מיינעם גראבע, דאז איך
מיר אים לאניע כנען גע-
גראבען, דא זאללסט דוא
מיך בעגראבען: נון נאָכ-
טע איך אלזאָ הינויף צי-
הען, מיינען פֿאַטער בע-
גראבען, אונדוידער צו-
ריק קאָממען: (ו) פרעה
ליס זאגען: ציהע הינויף,
אונד בעגראבע דיינען פֿאַ-
טער, וויא ער דיך בע-
שוואַרען האט: (ז) אלזאָ
נינג יוסף הינויף, זיינען
פֿאַטער צו בעגראבען;
מיט איהם גינגען אללע
בעדיענטען פרעה'ס, דיא
עלטעסטען זיינעם הויזעס,
אונד אללע עלטעסטען

לאמר: (ה) אָבִי הַשְּׁבִיעִי לֵאמֹר הִנֵּה
אֲנִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר בָּרִיתִי לִי
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעָתָה
אֶעֱלֶה-נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת-אָבִי
וְאֶשׁוּבָה: (ו) וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה עֲלֶה וְקַבֵּר
אֶת-אָבִיךָ בְּאֶשֶׁר הַשְּׁבִיעִי: (ז) וַיַּעַל
יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת-אָבִיו וַיֵּטְלוּ אֹתוֹ כָּל-
עַבְדֵי פֶרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ
מִצְרַיִם: (ח) וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית
אָבִיו רַק שָׂפָם וְצֹאנָם וּבָקָרָם עֲזָבוּ

תולדות אחרון כריתו כ"ה כ"ז, ח'. סוטה י"ב, ח'. חולין ל"ז, ח'.
עלה סוטה ל"ה ז': ויעל סוטה ט'. ז', וי"ג ח': וכל
בית סוטה י"ב, ח':

אויס דעם לאנדע מצרים: (ח) יוסף'ס הויזלייטע, זע וויא זיינע
זיינעם פֿאַטערס; נור איהרע קינדער, איהר קליינעס אונד גראַסעס פֿיח, ליסען זיא

רש"י

תרנום אונקלוס

סכלה הרעצ והיו מי מלום
מתנזכין: (ה) אשר כריתי
לי. כפשוטו כמו כי יכרה
איש. ועדרשו עוד מתיב
על הלשק כמו אשר קניתי.
אר"ע כשהלכתי לכדני הים
היו קודין למכירה כידם
[צ"ד]. ועוד מדרשו לשק

פרעה לסימור: (ה) אָבִי קָיָם עָלַי לְמִימָר הָאֵל אָנָּה סְאִיר
בְּקִבְרִי דִי אֶתְחַיֵּית לִי בְּאֶרֶץ דְּכָנָען תִּפְסֵן תִּקְבְּרִינִי וְכָעַן
אֶפְסָן בָּעַן וְאֶקְבֵּר יֵת אָבִי וְאִיתוֹב: (ו) וַיֹּאמֶר פֶּרְעֹה סָק וְקַבֹּר
יֵת אָבִיךָ בְּמָא דְקָיָם עֲלֶיךָ: (ז) וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף לְסַקֵּבֵר יֵת אָבִיוֹתִי
וַיִּקְיֵם עֲמִיהָ כָּל עַבְדֵי פֶרְעֹה סְבִי בֵיתִיהָ וְכָל סְבִי אֶרֶץ
דְּמִצְרַיִם: (ח) וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָוִי וּבֵית אָבִיוֹתִי לְחֹדֶר סְסָלִיתוֹן

כרי דגור סנטל יעקב כל כסף חרב שהציל מצות לזן ועסה אותו כרי ולמר לעשו טול זה
צשזיל חלקך צעורה: (ו) כאשר השביעך. ואם לא צשזיל השצועה לא הייתי ממחך לזל ידל

באור

באזני פרעה לאמר. כללן זה כללן הוא המדבר כמו שלמר לזי הסזיעמי וכו': (ה) אבי
השביעני לאמר. לזי הסזיעמי ולמר: הנה אנכי מת, ולתה תקדני צקדני אשר כריתי לי
צלח כנען, זהו שער הכתוב לפי דעת צעל כעעמים שהעמיד סגולתם צמלת מת, וכן
פתורגס צל"ס: כריתי, הרלצ"ע פי' לשון חפירה כמו כי יכרה אדם (שמות כ"א ל"ג), וכן
פירש"י והרד"ק, וכן מרגס יצ"ע דחפדית, וכן מתורגס צל"ס, כי יתכן שיעקב לזינו כדל
וחמר קצרו צחיו, ול"ת דלתחנית, מרגס לפי הכוונה כמנהגו ולל כהולדת המלה, ועוד
פי' הרד"ק שיי"ע אותו לשון קמין כמו וגם מים מכדו מלתם (דברים ז' ו') ולף על פי סלזדהס
קנה אותו כרי הוא כללן קנהו לו עפמי שקנה חלק עשו צחיד עדשים, וכן פי' רש"י צסס
הצ"ד, למר ד"ע כשהלכתי לכדני הים היו קודין למכירה כידם: ואשובה, אל ידלג סלני
מניח לת לזנו לגמרי: (ו) ויאמר פרעה, לעצדיו שיאמרו ליוסף עלה וג', כי עמהס דצר,
וכן מתורגס צל"ס (פרעה לים זחגען): כאשר השביעך, ואם לא צשזיל השצועה לא הייתי
ממחך: (ז) כל עבדי פרעה, כל אנשי מלרים לזד מיוסף עצדי פועה יקדלו: זקני ביתו

**בְּאַרְצָן גִּשְׁשׁ: (ט) וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם-רֶכֶב
גַּם-פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד:
(י) וַיָּבֹאוּ עַד-גִּרְזָן הָאֲמָדָא אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד
מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֲכָל שְׁבַעַת יָמִים:**

ת"א עמו סס ט, ז: ויבאו סס י"ג, ח: ויספדו סס סס: ויעש שבת קנ"ז, ט:

זינעם פֿאטער איינע טרויער פֿאן זיבען טאגע אן:

תרגום אונקלוס

וַיַּעֲזֹב וַתִּזְרֶיחוּן שְׂבָקוֹ בְּאַרְעָא דְגִשְׁשׁ: (ט) וְסָלִיקוּ עִמֵּיהּ אָף
רְתִיבִין אָף פָּרָשִׁין וַהֲוָה מִשְׁדִּיתָא סְגִיָּאָה לְחֻדָּא: (י) וַאֲתָו עַד
בֵּית אֵידְרִי דְאָמָד דִּי בְּעִיבְרָא דִּי-גִרְזָנָא וַיִּסְפְּדוּ בִּפְנֵן מִסְפַּד רַב

סאכי מכיר עודף על ע' לשון ולתה לינך מכיר זו כדליתא צמסכת סוטה: (י) גרן האמד.
מוקף לטדין היה. ורצותינו דרשו [סוטה י"ג] על סס המאורע שצלו כל מלכי כנען ונשיאיו

באור

ובל זבני ארץ מצרים, להיותו נחשז לחכס צעיני חכמי הדור כלמרו וזקניו יחכס (תהלים
ק"ה כ"ז): (ט) ויעל עמו, העלה יוסף עמו גם דכז גם וכו', כמו ויעל עלת (לעיל ח' כ')
לשון מפעיל (הרש"ם), ואין לודך לפי זה כי צננין הקל מלאוהו צפתח האית"ן צעצור אות
הגרון שאלדיו כמו ויעל משה (שמות כ"ד ט"ו), ואם צעצור שצא לשון יחיד על רצים, הנה
כזר כתצנו כי צצוא הפעל צראשונה לא יסביח לא על המספר ולא על המין, ועוד שהוא מוסב
על הרבצ הנזכר ראשונה שהוא לשון יחיד, ולכן ת"א ויצ"ע וסליקו, כפי הכוונה על העולים
ושינו מלשון יחיד ללשון רצים, ואם הי' מצנין הפעיל היו לריכוי' לתרגם ואסיק עמיה, וכן
מתורגם צלשון אשכנז מן הקל על העולים: גם רכב גם פרשים, לכבודו וצ' מלות גם הצלים
צכל המקרא, כל אחד צא לרצות על חצרו לפי שאין דצד מוקדם צענין הכוונה לפיכך אמר גם
עם הקודם כי יכשר היותו אחרון וכמו זה הדרך צלשון הקדש צכ"ף השמוש צלמרו כמוך נפדעה
(לעיל מ"ד י"ח), כלומר זה כזה וזה כזה: ויהי המחנה כבוד מאד, לשון רצוי והוא שס תלה,
וכן ת"א סגיא, וכן מתורגם צל"א (גראסעם): (י) גרן האמד, מוקף לטדין היה, וכו' מין
ממיני הקול' וקוץ ודרדר (סס ב' י"ח), ת"א וכוזין ולטדין, וצ"ר ודרדר זו קדס שהוא
עשוי דרין דרין, ופי' הערוך קדס צלע"ז קדרו"ן, ונקרא כן גם צלשון יונוי ודומי ונזרעים
צגנות וראשם עשוי דרים דרים והם למאכל, וצל"א נקרא (דיסטעל): מספר גדול וכבוד מאד,
פה ת"א וכצד, ותקיף, לפי ענינו, וכן מתורגם צל"א (העפטיג): ויעש לאביו אבל שבעת
ימים, לשון הראצ"ע אחד שקצרוהו כאשר אמרו קדמוניו ז"ל עכ"ל, והוסיף לפרש צעל אהל
יוסף אחר ז' ימים שקצרוהו, כאשר אמרו קדמוניו ז"ל צמסכת מועד קטן שאין האצילות חל
עד שיסתום הגולל עכ"ל אהל יוסף, ולא ידעתי מי הנדריחו להוסיף עוד על דצרי חז"ל ולומר
אחר ז' ימים שקצרוהו ולדצריהם חל האצילות תינף אחד הקצורה, והנה צלי ספק יפרש
הראצ"ע כי הי' זה אחד שחזר מחצרון ונחזרתו כשצא אל המקום הזה עשה לו ההספד הזה
והאצל שצעת ימים, והוא נגד משמעו הכתוב שאמר אה"ז ויעשו צניו לו כן כאשר לוס וישלו
אתו צניו ארצה כנען ויקצרו אתו וגו' ואה"ז וישז יוסף מלרימה וגו', ומכ שדולה להעזר מדצרי
קדמוניו, הנה מפורש להפך דצרי חז"ל צסוטה (דף י"ג ע"א), שפירשו גרן האמד על סס
המאורע שצלו כל מלכי כנען ונשיאיו ישמעאל למלחמה וכיון שדלו כתרם של יוסף תלוי צלדו
של יעקב עמדו כלן ותלו זו כתריהם והקיפוהו כתרם בגרן המוקף סייג של קוליס ע"כ, הרי
מפורש שהי' צנשא' הארון ולא צחורה, אס לא שיפרש שההספד שצתחלת הפסוק הי' צנשא
לארץ והאצל שצנשא' הפסוק הי' צחורה, ויפסוק לפסוקא צמכיה חריתפה, ועוד שהרי אמר וידע יוסף

אם לאנדע גשן: (ט) מיט
איהם צאג הינויף זא ווא-
גען אלס דייטערייא, אונד
וואר איין זעהר גראסעם
לאגער: (י) אלס זיא אן
דיא איינגעצייגטע טעננע
קאמען, וועלכע אן דער
זייטע דעם ירדנס ליגט,
זא הילטען ויא דאזעלבסט
איינע זעהר גראסע אונד
העפטיגע קלאגע, אונד
ער שטעללטע איבער

רש"י

לומר עצור על השצועה
שלא יאמר אס כן לעצור
על שצועה שנסצתי לך
שלא אגלה על לשון הקודש
סאכי מכיר עודף על ע' לשון ולתה לינך מכיר זו כדליתא צמסכת סוטה: (י) גרן האמד.
מוקף לטדין היה. ורצותינו דרשו [סוטה י"ג] על סס המאורע שצלו כל מלכי כנען ונשיאיו

(יט) וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-
הָאֵבֶל בְּגֵדוֹ הָאֶמֶד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל-
כָּבֵד זֶה לְמִצְרַיִם עַל-בֶּן קָרָא שְׁמָה
אֵבֶל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְהוּ;
(כ) וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לֹו בֶן כַּאֲשֶׁר צִוּם;
(ג) וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו אֶרְצָה כְּנַעַן
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעְרַת שְׂדֵה הַמַּכְפָּלָה
אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם אֶת-הַשְּׂדֵה
בְּאַחֲזֵת-קָבֶר מֵאֵת עַפְרָן הַחֹתִי עַל-
פְּנֵי מִמְרָא: (ד) וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף מִצְרַיִם הוּא
וְאָחִיו וְכָל-הָעֲלִים אִתּוֹ לְקַבֵּר אֶת-

(יט) אלס דער כנעניאייני-
וואָהנער דעם לאנדעם ,
דיוע טרויער אויף דער
אייננעציינטען טעננע
זאה , שפראכען זיא : דיא
מצרים האבען היר גרעסע
טרויער ! דאדום נעננט
מאן זיא טרויערפלאטץ
דער מצרים , אן דער זייטע
דעם יודנ'ס : (יז) זיינע
זאָהנע טהאטען איהם ,
וויא ער איהנען בעפֿלח-
לעןחאטטע : (יג) נעמליך
זיינע זאָהנע פֿיהרטען
איהן אין דאז לאנד כנען ,
אונד בעגרובען איהן אין
דער האָהלעדעם פֿעלדעם
מכפלה , וואָ אברהם דאז
פֿעלד געקויפֿט האטטע ,
צום ערבבערגעבנים , פֿאָן
דעם חתין עפרון , פֿאָר
ממרא : (יד) נאכדעם
מצרים צוריק , ער אונד
ווארען , זיינען פֿאטער צו

ת"א וישאו פוטס י"ג, ח' חולין ק"ח, ז': וישב פוטס סס:
יוסף זיינען פֿאטער בעגראבען האטטע , קעהרטע ער נאך
זיינע ברידער , אונד אללע דיא מיט איהם הינויף געצאָגען

תרגום אונקלוס

ותקף לחדא ועבד לאבוהי אבלא שבָעא יזמין : (יח) וַיִּקְבְּרוּ
יְחִיב אֲרָעָא כְּנַעֲנָא ית אַבְלָא בְּבֵית אִידְרִי דְאַמְרִי וַאֲמָרוּ אֵבֶל
תַּקִּיף זֵין לְמִצְרַאִי עַל בֶּן קָרָא שְׁמָה אֵבֶל מִצְרַיִם דִּי גְעִיבְרָא
דִּירְדָנָא : (יז) וַעֲבָדוּ בְנֵיהִי לִיה בֶּן כָּמָא דִּי פִקִּידִינוֹן : (יג) וַיִּנְסְלוּ
יְחִיָּה בְּנוֹהִי לְאַרְעָא דְכְנַעַן וַיִּקְבְּרוּ יְחִיָּה בְּכַעֲרַת חֶקֶל בְּסִלְחָא
דִּי זָבֵן אֲבֹרָהֶם ית חֶקֶלָא לְאַחֲסֵנַת קְבוּרָא מִן עַפְרָן חֹתָמָא עַל
אַפִּי מִמְרָא : (יד) וַחֲב יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וְאָחִיו וְכָל דְּסִלְיָקוּ

רש"י

ישמעאל למלחמה וכיון
שראו כתרו של יוסף תלו
צלוננו של יעקב עמדו
כלן ותלו צו כתריהם
והקיפוחו כתרים כגון
המוקף סייג של קוליס :
(יב) כאשר צום . מהו
לכד לוס : (יג) וישאו
אותו בניו . ולא בני בניו
שנך לוס לל ישאו מעתי לא לל מלרי ולא אחד מצניכס שהם מצנות כנען ללל אתם וקצע להם
מקוס ג' למזרח וכן לד' רוחות וככדון למסע מחנה של דגלים נקצעו כלן . לוי לא ישל שהוא
עמיד לשלם את הדרך ויוסף לא ישל לפי שהוא עלן . מנשה ולפדים יהיו תחתיים וזהו לל
על דגלו צלותות שמסר להם ללל ללש מעתו [צמ"ר] : (יד) הוא ואחיו וכל העולים אחר.
צחירתן הקדים לחיו למלדים העולים אחר וזהו ללל כחן הקדים מלדים לחיו שחמד ויעלו אפי כל
ענדי פרעה ונו' ואח"כ כל צית יוסף ואחיו ללל לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שחלו בתריהם

באור

הארץ הכנעני את האצל , ולא אמר את ההספד , והנכון שהי' צנשאלס הדרך קודם הקצורה כמו
שהי' הל' של בני צמרים קודם הקצורה שלל כמנהגנו היום שהם אחר שצעת ימי האצלות ,
כי חנוט הי' ולא יסרח : (יא) וירא יושב הארץ הכנעני , כלומר וירא הכנעני שהוא יושב
הארץ ההיא (הרשנ"ס) , וכן מסודגס זל"א ושעור הכפוז וכאשר דלה הכנעני שהוא יושב הארץ
ההיא את האצל צגון האעד , אגרו אצל כנז (היא) זה למלדים , וכן מתודגס זל"א : ויעשו
בניו לו כן כאשר ציב , כלל ופרט אחיו ואמר : (יג) וישאו ונו' , שנסאווהו לדרך כנען
וקצרוהו צמחוס שניה להם : (יד) וישב ונו' , שעוד הכתוז , ואחרי קצוד יוסף את לציו , שז

בענראבען: (טו) אלס נון
דיא ברידער יוסף'ס ער-
וואַגען, דאס איז דער פא-
טער טאָדט וואר, שפרא-
כען זיא: ווען נור יוסף
אונס ניכט גראס איזט,
אונד אללעס באַזע ווידער
פֿערנעלטעט, דאז וויר
איהם אנגעטהאן:

רשי

זאָרנו של יעקב נהנו זהם
כבוד: (טו) ויראו אחי
יוסף כי מת אביהם. מהו
ויואלו הכירו צמיתתו אלל
יוסף שהיו רגילים לסעוד
קרצן [צ"ד]: לו ישטמנו.
ולשון הלואי כגון לו יהי כדצדך
כגון לו חכמו [דברים ל"ג].
ז' י"ח]. ויש לו משמש זלשון
כמו אולי לא תלך האשה אחרי
[שמואל ז' ט"ז] אולי ישיב ה'
אולי יש נ' לדיקים: (טז) ויצו אל יוסף.

אביו אחרי קברו את אביו: (טו) ויראו
אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו
ישטמנו יוסף ויהשב ישיב לנו את כל
הרעה אשר גמלנו אתו: (טו) ויצו אל-

(טז) ויא ליסען דעם יוסף ענטביעטען, דיין פֿאטער

תרנום אונקלוס

עמיה למקבר י"ח אביוהי בחר די קבר ית אביוהי: (טו) ויחזו
אחי יוסף אחי מית אביוהון ויאמרו דלמא יסר לנא דבכו יוסף
נאחבא יתיב לנא ית פל בישתא דגמלנא יתיה: (טו) ויפקידו
על שלחנו של יוסף והיה מקדצן צעציל כבוד אציו ומשמת יעקב לא
קרצן [צ"ד]: לו ישטמנו. שטא ישטמנו לו מתחלק לעניינים הרצה יש לו משמש זלשון
ולשון הלואי כגון לו יהי כדצדך לו שטמנו ואלו האללו לו מתנו. ויש לו משמש זלשון פלס ואלו
כגון לו חכמו [דברים ל"ג]. לו הקצצת למלותי [ישעיה מ"ח]. ואלו אכני שוקל על כפי [שמואל
ז' י"ח]. ויש לו משמש זלשון שטא. לו ישטמנו ואין לו עוד דומה צמקרא וכו' לשון אולי
כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שטא הוא. ויש אולי לשון צקסה כגון אולי ידעה ה' צעני
[שמואל ז' ט"ז] אולי ישיב ה' אותי [יהושע י"ד] הרי הוא כמו לו יהי כדצדך. ויש אולי לשון פלס
אולי יש נ' לדיקים: (טז) ויצו אל יוסף. כמו וילוס אל צני ישראל לזה למשה ולאהרן להיות

באור

מלרימה, הוא ואחיו וכל העולים אתו לקצר את אציו, וכן מתורגם זל"א: (טו) ויראו אחי
יוסף וכו', כשראו אחי יוסף שמת אביהם אמרו לו ישטמנו וכו': לו ישטמנו, לשון שטא, שטא
יעוד לנו איזה, ומלת לו צו"ו שורק מתחלק לעניינים הרצה, יש משמש זלשון צקסה והלואי
כמו לו ישמעאל יחיה לפיכך (לעיל י"ז י"ח), לו יהי כדצדך (שם ל' ל"ד), ויש משמש זלשון
פלס כמו לו החיתם אותם (שופטים ח' י"ט), לוא הקצצת למלותי (ישעיה מ"ח י"ח), ויש
משמש זלשון שטא כמו לו ישטמנו יוסף, ואין לו דומה צמקרא: גמלנו, זה לשון המשרגס
האשכנזי כל גמול ענינו התחלת הטובה או הרעה, וגדרו הנהגת צעל הצחירה עם דעה
לעזור אותו אל ההלכה אמתית או למנעה ממנו, וכאשר ישיב לו דעה הטובה או הרעה
היה יאמר עליו שהוא משיב גמול או משלם גמול או עושה לו כגמולו אשר בעל עליו, ולא
תמלא צמקרא ענין הגמול על תשלו' הטובה או הרעה מצלי שיחוצר אליו צפידוש פעל ההסצ'
או התשלום, וזל"א התחל' הטובה (גוטעם ערלייגען או אנטהון), ותשלום הטובה (גוטעם
פֿערדגעלטען) עכ"ל, ותצין מזה כוונת תרגומו: (טז) ויצו אל יוסף, כמו וילוס אל צני ישראל
(שמות ו' י"ג), לזה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל צני ישראל, אף זה וילוו אל שלוחם להיות
שליח אל יוסף לומר לו כן: לאמר, יש צפסוק הזה צ' פעמים לאמר, ואח"כ תתחיל עוד כה
תאמרו, ויוצן לפי כוונתנו שהמלה הזאת תורה על לשון האומר ממש, ולכן צכל מקום אחד לשון
אמירה מסנ הדבור אליו כאילו צענמו ידבר, ולא כאיש אחד המודיע רק כוונת האומר ולא
לשון ממש, ועפ"ז, אין שום יתור פה צפסוק, כי הראשון יורה על לשון השליח ששלחו אל
יוסף שהתחיל צמלת אציו, ויראה ששלחו איש או אנשים אחדים ולא אחד מאחיהם לכן אמר
אציו ולא אציו, ורש"י פי' ששלחו את צני צלבה, ויצ"ע צתרגומו אמר כי את צלבה שלחו,
ולשון אציו ולא אציו מורה יותר כדצדיו, והשני יורה על לשון יעקב צלוותו שהתחיל צמלת כה
תאמרו, וכה תאמרו יורה על לשון המאווים מאת יעקב שיתחילו מעל' אצל, ושעור הכתוב
כן הוא, וילוו (אל שלוחם שילך) אל יוסף ויאמר, אציו לזה לפני מותו ויאמר, כה תאמרו
וכו', והכתוב השתמש צמקור עם למ"ד, שהוא מלת לאמר, כדרך כל' צכל מקום צנוט פעל
אחרי פעל, כאשר לא תושלם הפעול' המכוונת אליה צאחד מהם, שיצא השני צלי הודלסת האין

יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו
לאמר: (יז) כהתאמרו ליוסף אנא
שא נא פשע אחיך וחטאתם כירעה
גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי
אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו:
(יח) וילכו גם אחיו ויפקדו לפניו
ויאמרו הנהנו לך לעבדים: (יט) ויאמר

ת"א אביך יצמות פ"ח, ז': אנא שא יומא פ"ו, ח'. יצמות כ"ה
ז': ועתה יומא ע"ג, ח': וילכו מבנה ט"ז, ז':

האט פֿאַר ווינעם טאָרע
בעפֿאַהלען: (יז) זאָ זאָללסט
איהר צו יוסף שפרעכען:
ליבער! פֿערצייהע דאָך
דאז פֿערברעכען דינער
ברידער אונד איהר פֿער-
שולדען, דאס זיא זאָ
איבעל אן דיר געטהאן!
נון אָ! פֿערצייהע דאָך
דאז פֿערברעכען דער דינע-
נער דעם גאָטמעס דינעם
פֿאַשערס! יוסף ווינעטע
אלס מאן זאָ מיט איהם
שפראך: (יח) הערנאך
גינגען אויך ווינע ברידער.
פֿילען פֿאַר איהם הין,
אונד שפראכען: וויר וואָללען דינע סקלאפֿען זיין: (יט) יוסף אבער
אנטוואָרטעטע איהנען:

רש"י

תרגום אונקלוס

לוחים אל בני ישראל. אף
זה וילוו אל שלוחם להיות
שליח אל יוסף לומר לו כן.
ולת מי לוו את בני זלכה
שהיו רגילין אללו שנאמר
והוא נער את בני זלכה:
אביך צוה. שנו דוד מפני
השלום כי לא נזהר יעקב כן שלם נחשד יוסף צעיניו [צ"ר יצמות ס"ה]: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי
אביך. אלס לניך מת אלוהי קיים והם עזדיו: (יח) וילכו גם אחיו. מוסף עלה שליחות: (יט) כי

לוח יוסף למימר אבוק פקיד קדם מותיה למימר: (יז) קדין
תימרון ליזכה בקעו שבזק פֿען לחובי אָחך ולחטאיהון אָרי
בישחא גמלוך וקען שבזק פֿען לחובי עבדי אָלֶהָ דאָבוק
ובקא יוסף במלכותהון עמיה: (יח) ויאָלו אף אחיה וינפֿלו
קדמוהי ויאָרו האָ אָנְהֵנו לָךְ לַעֲבָדִין: (יט) ויאמר לחון יוסף

באור

והנוף והמין, כי אלס צמקוד עם אחת מאותיות צנל"ס השמיכו' לו, כמו לא יוכל הכער לעזז
(לעיל ע"ד כ"ז), לא תספוק לרשות (שס כ"ג), ויכלל העם מהציל (שמות ל"ו ו') (עיינ
הקדמת הספר) אף כאן וילוו לאמר, לניך לזה וגו' לאמר, ונפסוק הצל שסס התחלת הדבור
של המלוכה, ואין שם התנאי שזכרנו שהוא פעל אחרי פעל, לא סי' ראוי להשתמש צמקוד,
לכן פתח כה תאמרו: (יז) אנא, המלה הזאת נמצאת צה"ל צסוף, אָכֶה, ותור' על שאל'
המקום, ועקרה אָן כמו אָן הלכתם (שמואל א' י' י"ד), והה"א נוספת, ונמצא' צאל"ף צסוף,
לכא, ועקרה נא, והאל"ף שנראש נוספת, כמ"ש הרד"ק צשרשי' שרש נא, וכתב שם עוד
שיתכן שהיא שרשי', וכ"כ צשרש אָן, והוא לעול' מלעיל, כי האל"ף קמוצה, והכו"ן דבושה,
על התחנה והנקש' והפיוס, ונמצא' ו' פעמים צה"ל צסוף על הכורס' הזאת, ונמנו צמסור':
שא נא, צל צענין המחילה כי שליחת הפשע היא נשיאתו ונטיילתו מן האדם: ועתה שא
נא, עד כאן היה מאמר יעקב שסס צפיה' לפני מותו (כפי מה שאמרו), וממל' ועתה וילך
הוא מלמ' השלוחי' ענת', ומדוקדק מלת ועתה, ד"ל ועתה אחר שראית שהוא דלך לניך
לפחול חטאתם, אל תמנע מלעשותו: לפשע, הלצ"ד מורה לפעמי' על העלם עלמו כמו
מלת את ויספיק הענין זולתה, כמו הרגו לאצנר (שס צ' ג' ל'), אנוש לשצדך (ירמיה' ל' י"ז).
ודומיה' דציס: עבדי אלהי אביך, אפילו לא היו אחיך, מאמונ' לניך הם, ולתה והם אחים
צאמונה, ויש להם לזהב זה את זה ולסלוח זה לזה: בדברם אליו, מנאן נראה כי ייתר
מאמר שלחו אליו, ואפשר תהיה הכוונה על אחיו, צדנר אחיו אליו ע"י השליח: (יח) וילכו
גם אחיו, מוסף על השליחות: (יח) התחת אלהים אני, וכי צמקודי אָני שאוכל להרע לכם

תרגום אשכנזי

ויחי נ

אלהם יוסף אל-תיראו כי התחת
אלהים אני: (כ) ואתם חשבתם עלי
רעה אלהים חשבה לטובה למען
עשה כיום הזה להחית עם-רב: שביעי
(כא) ועתה אל-תיראו אנכי אבל
אתכם ואת-שפכם וינחם אותם וידבר
על-לבם: (כב) וישב יוסף במצרים
הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר

פִּירְכַּטְעֵט אײך ניכט! בײן
אײך דען אן גאָטטעם
שטעללע? (כ) האבט
איהר גלייך דיא אבויכט
געהאבט, מיר באַזעס צו
טהון; וואָ האט דאָך גאָטט
צור אבויכט געהאבט, עס
צום גוטען צו לענקען, אום
דאז אויסצופיהרען, וואס
יעטצט געשיהט, אײן
גרעסעס פֿאַלקצוּערהאל-
טען: (כא) זאָ פֿירכטעט
אײך ניכט! אײך ווילל
אײך פֿערפֿלעגען, אונד
אײדע קינדער. ער טראָג
סטעטע זיא, אונד שפראך
איהנען מוטא אײן:

ת"א וינחם מנלה ט"ז, ז'. סנהדרין ק"ח, ה':

(כב) יוסף ווואָהנטע אלזאָ אין מצרים, ער אונד זײנעס פֿאַטערס הויז: יוסף לעבטע הונדערט אונד

תרגום אונקלוס

רש"י

לא תדחלון ארי דחלא דיי אָנא: (כ) ואתון חשבתון עלי בישא
מן קדם יי אתחשבת לטבא פֿדיל לַמַּעֲבָד בַּיּוֹמָא הַדִּין לַקַּיָּמָא
עם סָנִי: (כא) ויָקֶען לָא תדחלון אָנא אִיזון יַחֲכוֹן וַיַּחַס פֿפֿלכוֹן
וַנְּחָם יַחֲחוֹן וַמַּלִּיל תַּנְחוּמִּין עַל לַבְּהוֹן: (כב) ויִתִּיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם

הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנִי. שְׂמַח
צַמְקוֹמוֹ אֲנִי צַתְמִיָּה אִס
הִיִּיתִי רוֹאֶה לַהֲדַע לְכֵס
כָּלוּס אֲנִי יִכּוֹל וְהִלָּא אַתָּם
כּוֹלֵכִס חֲשַׁנְתִּם עָלַי רַעָה
וְהַקְדוֹשׁ צָרוּךְ הוּא חֲשַׁנָּה

לְטוֹצָה וְהִיאךְ אֲנִי לְצַדִּי יִכּוֹל לַהֲדַע לְכֵס: (כא) וידבר על לבם. דברים המתקבלים על הלב.
עד שלא יודעתם לכאן היו מדברים על שאני עמד על ידיכם כודע שאני צן חורין ואני הורג
אתכם מה הצרות אומדות כת של צחורי דאח ונשתנה צהן ואמר אחי הם ולצסוף הדג אותם

באור

אף אס הייתי רואה להדע לכס: (כ) ואתם חשבתם ונו', מחוצר לפסוק של מעלה. כלל
תדלו שכלכס חשנתם עלי לעשות לי רעה, ולא יכולתם, כי אלהים חשנה להיות עשייתכם
לעוזה לכל העם, ואיך אוכל אנכי לצדי לעשות לכס רעה נגד רצון האלהים, כן פי' רש"י,
והרש"ס פי' שהיא החכמות על הדעות אשר גמלוהו אשר התנולל יוסף צעדס, מלמד מה שאמר
צתחלה, התחת אלהים אני, שלא אוכל להדע לכס, אמר עוד ואף גס שאתם לא פשעתם צי
צדצד מכירתכם אותי מלדיה כי הקצ"ה גרס לכס ולטוונתכם נתכוון, וצא כאן מלת הנוכחים
ואחריו הפעל לנוכחים, ואתם חשנת', כדרך הלשון צכל מקום שיש התנגדות צמאמר, כי מאמר
ואתם חשנתם מתנגד למאמר אלהים חשנה הצא אחריו, ושעורו הן אמת שאתם חשנתם, או
אף על פי שאתם חשנתם. לרעה, האלהים חשנה לעוזה, וכן תרגם המתרגם האשכנזי:
חשבתם עלי רעה, חשנתם עלי (לעשות לי) רעה: אלהים חשבה לטובה, אלהים חשנ
להפכה שחלא ממנה עוזה, וכן מתורגם צל"א: למען עשה כיום הזה, כדי לעשות צדצד
שרעשה צעת הזאת שאתם רואים, שהיא להחיות עם צד, וכן מתורגם צל"א הלשון הקצר
הזה: עשה, מקור שלא כמנהג חצרו צעלי הה"א צאחרונה שתשתנה לתי"ו, ודומה לו דאח
פניך (לעיל ת"ח י"א): כיום, ואמר לפעמים על העת והזמן, כמו צום הכתי כל צבור (צדצד)
ח' י"ז), פי' צעת הכתי, כי צלילה מתו הצבורים ולא ציום: (כא) וידבר על לבם, דברים
המתקבלים על הלב: (כב) בני שלשים, לשון הרצ"ע צעצור היות מלת צני סמוכה הנה
יהיו הצנים צנעים עכ"ל, ור"ל כי פירושו צנים של שלשים והם צנעים כי הסמיכות יורה על
הקנין לדעת המתורגם, וכל המתואר לא יסוד אל התאר, ולכן אס היה שלשים תאר אל צני

תרגום אשכנזי רצה

מ' רבתי

צעהן יאהרע : (כג) יוסף
זאה נאך אנדענקעל דעם
אפרים : אויך דיא קינדער
מכיר'ס מנשה'ס זאָהנס
וואורדען געבאָרען אונד
ערצאָגען, אויף דען קניען
יוסף'ס : (כד) יוסף שפראך
צו זיינען ברידערן : איך
שטערבע ; גאָטט ווירד
איך בעדענקען, אונד
אויס דיזעס לאנדע הערויף
פֿירדען, אין דאז לאנד,
וועלכעס ער דעם אברהם,
יצחק אונד יעקב צוגע-
שוואָרען : (כה) יוסף ל׳ס
דיא קינדער ישראל שוואָ-
רען אויף דיזע וואָרטע :
גאָטט ווירד אײך בעדענ-
קען, זאָ זאָללט איהר מיין

תרגום אינקלוס

יש לך מח שהורג את לחיו.
דצר אחד עשרה נדות לא
יכלו לכנות כל א' וכו':
(כג) על ברכי יוסף.
כתדבמו גדלן צין צדכיו:
חסלת פרשת ויחי

ראו להיות צנים שלשים, ולדעת הרד"ק צפסוק צני רצעים (מלכים ז' י' ל'), הוא כמו צנים
 רצעים, כל הסמיכות צמקום הנפחד, והענין אחד, כי נכדי האדם הם הדור השלישי לו,
 ויקראו צני השניים, שהם צני הדור השני, או צנים שניים, שצניו הם הצנים הראשונים, וכן
 צני נכדיו הם הדור הרביעי לו, ויקראו צני השלישיי' או צנים שלשי' ואין מקום לתפיסת צעל
 אהל יוסף על הראצ"ע, מן פסוק צני רצעים ישצו לך על כסא ישראל (הנזכר לעיל), ואדרבה
 זכריה היה הדור החמישי ליהוא, כי מלכו אחריו יהואחז ויהואש וירבעם וזכריה, והיה א"כ זכריה
 אחד מן צני הדור הרביעי לדעת הראצ"ע, או אחד מצנים רצעים לדעת הרד"ק ז"ל, והנה
 צנים שלשים זל"א (אורענקעל): גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף, התוספת של
 גם יודה לענין מה שאמר ילדו, כי פי' ילדו ענין התרצות והגדול, ולפי שהיה אפרים לעיר ממנשה,
 לא גדלו נכדיו על צדני יוסף רק שזכה לראותם צעודם קטנים צחיק אמותם, אצל מנשה שהיה
 הצעור גדלו צני צניו על צדני יוסף, והכוונ' שרצה וטפח אותם על צדניו, וא"ת אתילידו ורצו
 יוסף לא תרגם מלת צדני רק לפי הכוונ', והמתרגם לל"א תרגם מלת ילדו (געבאָרען) חונד
 ערלנאָגען), כי מלת ילד כוללת שתי הענינים הלידה והגדול, וצפדע צהסמכה אל על צדני,
 ותרגם על צדני כהודאת המלה: בני מכיר, אף שלא נזכר לו צפ' פנחס רק צן אחד והוא
 בלעדו עכ"ז צלי ספק היה לו עוד צנים, כי כן כתוב שם צני מנשה למכיר משפחת המלידי ומכיר
 הוליד את גלעד לגלעד משפחת הגלעדי (צמדנר כ"ו כ"ט), הרי מצואר משפחת מכיר לצד
 ומשפחת גלעד לצד, והיינו לפי שגלעד הי' למשפח' דצה נחשצו צניו למשפח' צפ"ע על שמו,
 ושאר אחיו שלא הולידו הרצ' נחשצו כלם למשפח' אחת ע"ש אציו, וכן פי' דש"י שם: (כה) וישבע
 וגו' תקד יפטר וגו' ונחשצו כלם למשפח' אחת ע"ש אציו, וכן פי' דש"י שם: (כה) וישבע

(כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים
וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ בְּיֵשֶׁם בְּאֶרֶץ בְּמִצְרַיִם:

נעגעביינע פֿאַן היר מיט
הינויף נעהמען: (כו) יוסף
שטארב הונדערט אונד
צעהן יאהר אלט: מאן
באלזאמטע איהן איין, אונד ער ווארדע אין איינע לאדע געלעגט אין מצרים:

תרנום אונקלוס

דְּבִיר יִי יִתְכוֹן וְתַפְקִין יִתְּנָהּ בְּרָמִי מִפָּא: (כו) וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ יִתִּיה
וְשִׁטְוִיהִי בְּאֶרֶץ־נָא בְּמִצְרַיִם:

באור

פה, כאשר פקד יפקד אלהים אתכם אז והעלתם את עלמתי מזה אתכם, וכן מתורג' זל"א:
(כו) ויחנטו, הדופלים: וישישם, לדעת בדלצ"ע שדשו ישם והוא פעל יולל מצדן הקל על
משקל וישיצ'ר ה' אלהי' (ולעיל ז' ז'). וכן וישיקץ נח (שם ט' כ"ד) וישיצק, דם המכה (מלכים
א' כ"ז ל"ה), ללא שמלות וייקץ וילק הם פעלים עוגזים, ויהיה כשדש שום וישם צענין א',
ושעורו פה וישם המשי', ואיננו זרות כפי מנהג ל' המקרא שיחסר הפועל לרז, אך זרות
לחרת יש פה כי תחסר מלת אותו, או הכנוי וישימוהו, כאשר צלמית לנקלוט שתרנס כפי דעת
הדלצ"ע הוסיף צו הכנוי ושמחיו, וכן תרנס יצ"ע ושון יתיה, הוסיף צו מלת יתיה המור' על
הפעול', לכן אנכי לקדצ את אשר רחק הדלצ"ע והיא דעת רצי יונה המדקדק שהמל' מן
ההפעל, וזל החידק תחת השורק, כמו על צער אדם לא ייסך (שמות ל' ל"ז) (שהוא מן שדש
סוך לדעת רצי מדינוס שהוא המדקדק רצי יונה הנזכר, וזל צמקוס יוסך), והדלצ"ע וישישם
ושדשו שם, ולק לורך להרצות צדש' ללא לורך, וכתצ הדלצ"ק צדש' שדש שום שזל פתח
קטן תחת פתח גדול (ר"ל סגול שנקרא ללל הקדמוני' פתח קטן צמקוס פתח סקדלוהו פתח
גדול), וכן דעתי ב"כ כלש' מללנו וייקץ נח, וילק דם המכ', שזל הסגול צמקוס פתח, ולס
שהדלצ"ק צדש' שדש הנזכר הציא צ' הדיעו' ולא הכריע להיכן דעתו נוטה, מ"מ צס' המכלול
(דפוס קטן ד' קל"א ע"א), כתצ שהנכון שהוא צמקוס ויושע, ועס שלל הודיע טעמו, ידלח
שהוא לפי שלל מללנו שדש ישם צשי"ן שמאלית צכל המקרא: בארון, צקמלות הצי"ת, המורה
על הידוע, הוא הארון שהכין לנפשו עדס מותו:

ח ז ק

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשי' וארבעה. א"ך ל"ד סימן: וחציו
ועל חרבך תחיה. ופרשיותיו י"ב. זה שמי לעולם סימן: וסדריו מ"ג. גם ברוך יהיה
סימן: ופרקיו נ'. י"י חננו לך קיינו סימן: מנין הפתוחות שלשה וארבעים.
והסתומות שמנה וארבעים הכל תשעים ואחת פרשיות. צא אתה וכל העם
אשר בדגליך סימן:

סדר

הפטרות

מספר בראשית

ושבת ראש חדש, ומחר חדש ושתי שבתות דחנוכה

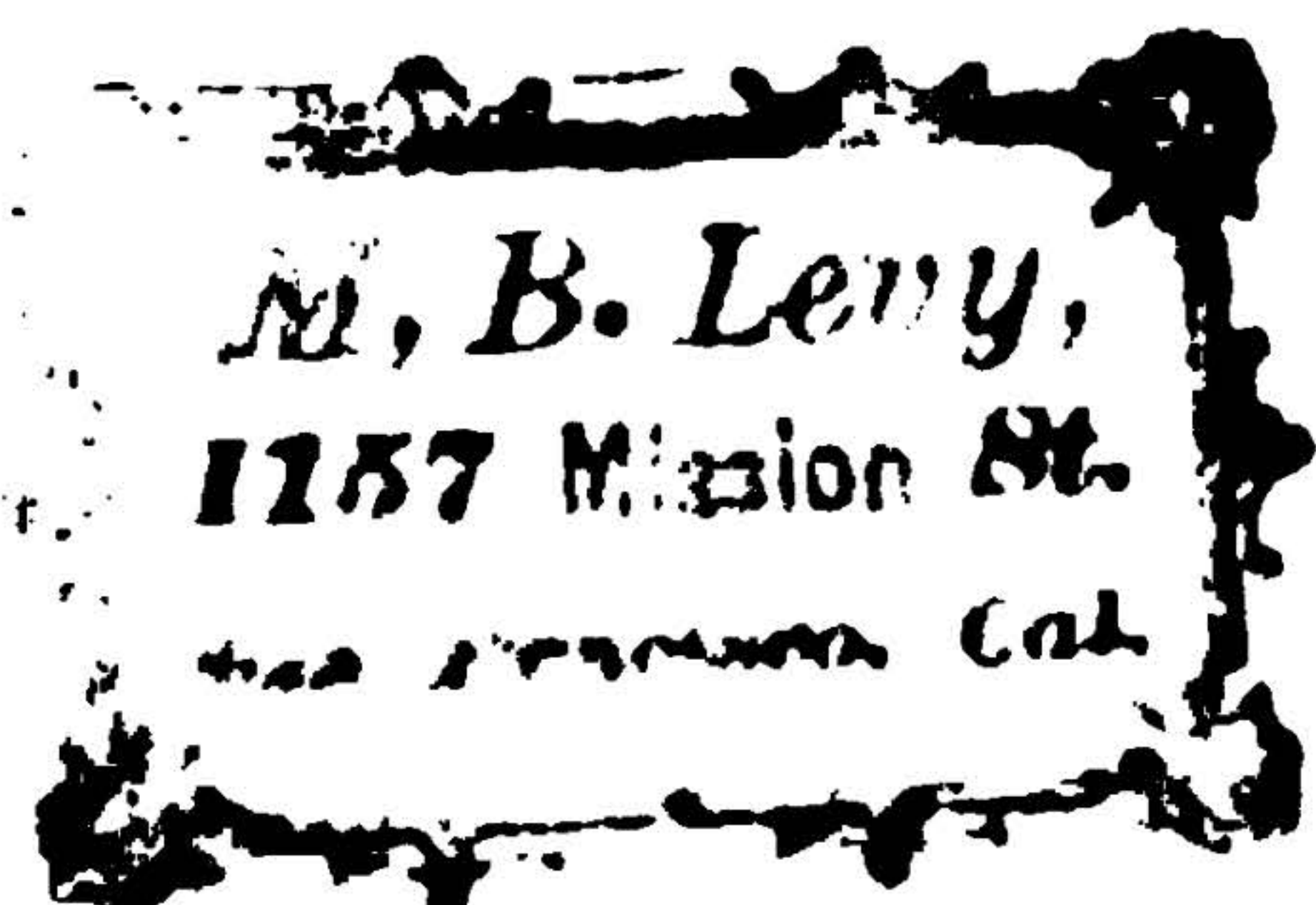
עם

פירוש רש"י, ובאור ותרגום אשכנזי

ולרוב התועלת נדפסו גם כן

דיני ההפטרות מכל השנה

מלוקטים מן הפוסקים המפורסמים כמו שנדפסו בספר
באר יצחק.

דיני ההפטרות מכל השנה

מלוקטים מפוסקים ראשונים ואחרונים כמו שהובאו בספר
באר יצחק:

- א מפטירין צביה מענינה של פרשה ואין פוחתין מכ"א פסוקי' אלא"כ סליק ענינה צביה
מהבי, ודוקא בשנת צעיק כ"א פסוקי' ב' לכל א' מן הקוראים אצל צי"ט שקורין ה' סגי
צט"ו פסוקי'. וטעם לכ"א פסוקים כתב הלבוש שפעם א' גזרו שלא לקרות צתורה וקראו
צביאים כנגד ז' קוראים לכל א' ב' פסוקים ולכך יצרך המפטיר ז' צרכות כנגד ז' שקראו
צתורה. ומה שקורין צביאים ולא צבתאים מפני שלא תמצא שם מעין הערך פרשת התורה:
ב צט"ז וצט"א פסקו הפטרה הנעשה צדקם שרי לקרות מתוכו:
ג לא נתקנה ההפטרות רק צלצור אחד שקראו צתורה אצל צל"ה ססוד לקרות עם בצרנה
סלפתי' ולסחרי' אצל צל"ה צרכה שרי:
ד אם נמצא טעות צס"ת ואין להם ס"ת אחר' אם כבר קראו לשציעי יצרך אותה השציעי
על ההפטיר' ואם עדיין לא קראו לו ב' פסוקים ומכ"ס אם עדיין לא קראו לשציעי כלל לא
יצרך על ההפטרות:
ה אם אין עירוב שיכולין להציג חומש הולכין צצית ששם החומש וקורין שם ואין קורין צצ"פ:
ו אם חל ר"ח בשנת אין המפטיר מזכיר צתוך הצרכות של ר"ח כלל:
ז צריך לכוין לצרכות הקוראים צתורה ולצרכות המפטיר ויענה אחריהם אפן ויעלו לו להגלים
מנין מזה צרכות סחיסר הכיינס בשנת:
ח לא יענה אפן אחר אמת ודק:
ט קטן יכול להפטיר וכתב הרמ"א כי' רפ"ז אפי' פרשת המוספין או צד' פרשיות אצל מהרש"ל
פסק שאין הקטן עולה למפטיר בשנת זכור ופ' פרה וצט' צלר היטב הציג שפאל כתוב
שאין הקטן מפטיר צמרכה דיום א' דשצעות ולא צו' של פסח ולא בשנת משונה ולא
בשנת חזק:
י אם קראו למפטיר מי שאיגו יודע לומר ההפטרות יכול אחר לאומרה אצל לבתסלה אסוד
לעשות כן:
יא אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחר מלותן שעלו לקרות צתורה וצד' אסוד ש"ץ קדיש
אחר קריאת הפרשה זה שדולה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויצרך על קריאתו תחלה וסוף
אצל אם לא אסוד קדיש יפטיר מי שעלה לשציעי אם יודע. ואסוד הקדיש אסוד ההפטרות.
ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה צד':
יב אם נשתתק המפטיר צאמ"ע ההפטרות הצא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הרשעת אלא
צריך לחזור ולהתחיל ממקום שהתחיל הרשעון כמו צס"ת:
יג שנים לא יאמרו ההפטרות צפעם אחת דתרי קלי לא משתמע וחינו צקול דם אצל נ"א
מחויצ לקרות צלחש:
יד אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגלל לגלול הס"ת:

- מ** אין לסלק בהפטרות עד אחר הצרכה :
- מז** צצת שהפדשיות מחוצרת מפטירין צהפטרות פרשה שניה חן צלחרי מות וקדושים דמפטירין כלל כנני כושים שהיא הפטרות אחרי מות דלל כלצוש שכתב בתשפוט ובן כוהנן :
- י** מי' צתמות ולילך מפטירין ב' דפודענות שהם דצרי ירמיה. שמעו. חזון ישעיה. ולס טעה והפטיר שנת ראשון צפרהס דיומל יפטיר לשנת הצלה דצרי ירמיה ובס שמעו :
- יח** ר"ח אלול שחל להיות צצנת כוהנן צמדינות אלול להפטיר משל ר"ח שהיא השמים כסלי ולז מפטירין צפ' כי תלל דני עקרה ובס עמיה סוערה ובן ר"ח אלול שחל להיות צצנת מפטירין משל ר"ח אלול צקלת מקומות ובן צפ"פ מפטירין שמעו. ולס אירע ג"ח צד' פרשיו' מפטירין מד' פרשיות :
- יט** כשחל ר"ח צלחוד צצנת מפטירין צצנת ואלמר לו יבונתן מחד חדש ולין דוחין הפטרות עניה סוערה משום מחד חדש רק אומדים הפטרות עניה סוערה ועה שבתוצ דרמ"ל צסי' תכ"ה אלין דוחין מפניה הפטרות שמעו לחנש כתב כן כי לעולם אין חל עד צלל חודש אלול צצנת :
- כ** כשים חמונה צצנת כוהנן להפטיר שיש אשי"ה שהוא הפטרות כלצים ולין דוחין מפניה הפטרות אל ז' דנחמתל ולל של ד' פרשיות ולל של ר"ח אלול מחד חדש אל חנוכה אל שירה אלל מלך הפטרות דוחין מפניה :
- כא** מה שפסק צרמ"ל סי' תכ"ה אלס היה חמונה צר"ח אלול צצנת אלין דוחין הפטרות קודין צלותו כניל מקלת מהפטרות אחרת וכ' עליו צס' צלר היעצ אלז אומדים מקלת שוש לשים אלל לל רליתי כוהנן כן :
- כב** כתב צל"ה כשקודין שנים מקרל ולחד מרובס יקרל בהפטרות פעס אל' מקרל ופעס אל' מדגים ובעולם מקילין צו ונדלה הטעם לפי מה שפסק צס"ע סי' רמ"ה דלס למד הפדשה צפידש"י חשוד כמו מרובס מכ"ש גני הפטרות פשיטל פיולל אלס קרלה צפידושים :
- כג** צד' פרשיות הקודל שמ"ות יקרל הפטרות של פרשת אלותו שצוע ולח"כ צלצור יקרל צלחש עס המפטיר הפטרות של הד' פרשיות ובן צרלס מחדש ומחר מחדש :

סדר ברכות ההפטרה.

ברכות קודם קריאת ההפטרה.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בגביאים טובים ורצה
בדבריהם הנאמרים באמת:
ברוך אתה יי הנותן בתורה ובמשה עבדו ובִּישְׂרָאֵל עמו ובגביאי
האמת וצדק:

ברכות לאחר קריאת ההפטרה.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל
הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר ומקים כי כל דבריו אמת
וצדק:

נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריה ודבר אחד מדבריה
אחור לא ישוב ריקם. כי אל מלך נאמן אתה: ברוך אתה יי האל
הנאמן בכל דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה
בְּיָמֵינוּ: ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך. ובמלכות בית דוד משיחך.
במהרה יבא ויגל לבנו. על כסאו לא ישב זר. ולא ינחלו עוד אחרים
את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יבכה גרו לעולם ועד:
ברוך אתה יי מגן דוד:

לשבת

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה. שנתת
לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו
אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמה בפי כל חי תמיד לעולם
ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

* סדר ההפטרות ל ס פ ר ב ר א ש י ת .

הפטרות מחר חרש (שמואל א' כ' י"ח ערס"ב):

(יח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקְדָהָ בְּיָמֶיךָ מוֹשְׁבָהּ: (יט) וְשִׁלְשָׁתָה תִּהְיֶה כְּאֹד וּבָאָה אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-נִסְתַּרְתָּ שָׁם בַּיּוֹם הַמַּעֲשִׂי וַיֵּשְׁבָה אֶעֱלֶה הָאֶבֶן הָאֵל. (כ) וְאֲנִי שִׁקְשַׁת הַחַצִּים צִדָּה אֹרֶחַ לְשִׁלְחֹדְלִי לְמִשְׁרָה:

(יח) נון שפראך יהונתן צו איהם: מחרנען איזט גייאמאנר, דא ווירסט דוא פערמיסט ווערדען, ווייל דיין זיטן פעהלען ווירד. (יט) דרייא טאגע געהע איממער טיי פער הינאב, ביז דוא קאממסט אן דען ערט, ווע דוא פערברענגען ווארסט אס ווערקטאגע, דא בלייבע בייא דעם שטיינע אול. (כ) אונד איך ווילל דרייא פפייילע אן דיינע וייטע שיסען, אלס ווען איך שפאסע נאך

רש"י

(יח) מחר חרש. ודרך כל לונלי טולחן בעלך לגל ציוס מועד אל השלחן: ונפקדת. לזני יפקדן וישלל היכן ססה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושכן ססר' סלטה יושב צו וכן מידנס יונפן ומיתנעו לדי יהל עדום צית לססרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: (יט) ושלשית. שלשת ימים ולז מרד מלד כלומר לכשתביע צום השלישי תרד צמקום סמר ומתחנל כדזה כי עלז ינקשון וצלת אל המקום הסמר הזה אשר סתה נסת' צו היזם שהוא יום מעשה מללכה וכן מידנס יונתן ציומל דחולל סלופו היזם נסמר נמה שנלמד יסמר דוד נסדה פיר ויהי כחדש עמר: האבן האול. סנן סכול סות להולכי דרכים: האול. כולכי כדרך וכן מידנס יונפן סנן סתל סנן הלוח: (כ) צדח אורח. לל מפיק ס"ל ופסרון

באור

(יח) ויאמר, נשמעו דברי הצרים כפן לו עליה סיד יתחנל, וסול יציד לו מה נלז סציו. יפקד, כת"י יכי עדום צית לססרותך. והעלה מן ולל נפקד מענו סיש: (יט) ושלשית, כל שלשת ימים תלך צידיה העמק מלד, עד ספביע אל המקום אשר נסתרת סס. ציו' מללכנ', ר"ל ציו' שעושי' צו מעשה, כי סופו היזם ר"ס היה, והיה פנהגס סלל לכשות מללכה, וכת"י ציומל דחולל זה שיעור הפסוק לפי פשוטו, וכן מפורג'. וי"פ ושלש, כשיביע יום השלישי תרד ולך אל המקום ומתחנל סס ציוס העש' חיבערהארתען קאממע הערחב, חוס געהע חן חיינען ערט, וסך דוח דרך פערברעגסט חס ווערקטחגע), סך זה רחוק מן סלפת; כי מה טעם פירד ציוס השלישי, הלל יוכל להיות שיחדה סף סלול צהפקד דוד ציוס בעלסח, ושלל לנקשו, סך לפרושונו סמר שירל תמיד צמקום השפלה עד סלל יוכל סיש לדלותו צעמק, ולסחד ג' ימים שהס היזם ומחר ומחרתו יצול צמקום שהיה נסמר סס כנר וסס יש. וי"פ יום המעשה, יום המיועד להיות נעש' הדוד סימער לו עתה צפסוק הסצון, ספס: פעל נסמרת הול עמר: האבן האול, סלד לסנן, לו יחסר הנסמך הלזן סנן סלול, כמו סלדן סצרים, ופידושו סנן סכלך. וי"פ סנן סתל, סינן לעוצרי דרכים (וועגווייזער) ונפרגומנו סנסוכו נסס הפדעי: (כ) צדח, סס"ל רפה, ומשטעו צמפיק, ונמוכו דניס (דר"ק). ודש"י

העמדו חקרי בפנים ועל חגליון למטה הכתיב שלא יצטרך הקורא להביט אנה ואנה בקורא דברי ח' לפני עם הקדוש.

תרנום אשכנזי

דעם ציעלע. (כא) אונד
זיהע! איך ווילל דען בור-
שען שיקקען: געה;
האלע דיא פפילע! ווען
איך גון צום בורשען
שפרעכע: זיהע! דיא
פפילע זינד הירווערטס
פאן דיר, האלע זיא; זא
קאממע, דען עס שטע-
העט וואהל אום דיר,
אונד עס איזט ניכטס, זא
וואהר דערעוויגע לעבט!
(כב) ווען איך אבער זא
שפרעכע צום בורשען:
זיהע! דיא פפילע זינד
דאטווערטס; זא געהע,

הפטרות מחר חדרש

(כא) ויהי אשלה את הנער לך מצא את-
החצים אמר אמר לנער הנה החצים ממך
והנה קחני ובאה בי שלום לך ואין דבר חי-
יהיה: (כב) ואם-כה אמר לעלם הנה החצים
ממך והלאה לך כי שלחך יהיה: (כג) והדבר
אשר דברנו אני ואתה הנה יהיה ביני ובינך
ער-עולם: (כד) ויסתר דוד בשדה ויהי החודש
וישב המלך אל-הלחם לאכול: (כה) וישב
המלך על-מושביו בפעם בפעם אל-מושב
על כ

דען דער עוויגע שיקט דיר פארט. (כג) דיא זאכע דיא וויר, איך אונד דוא פערברע-
דעט האבען, זיהע! דער עוויגע איזט צווישען מיר אונד דיר עוויגליך (צייגע).
(כד) אלזא פערבארג זיך דוד אויף יענעם פעלדע, אונד דא עס ניאמאנד וואר, זעטצ-
טע זיך דער קאניג צו טישע צו עססען. (כה) אלס דער קאניג זיך זעטצטע אן זינען וישן
רש"י

לדא כמו ללך כל תיבה שריכה למ"ד צתחלתה הטיל לה ה"א צסופה צלד אותה חנן-סודה
חלים למערה כדי שלא יצין הנער וזה סימן יהיה לך לניחש אם אתה לריך לצדות: (כא) וחנה
אשלה וגו'. ודרך המצקס חן הירוי הולך עד פקוס שרואה שהחן הולך ולינו יכול לבזין יפה
פעמים שהוא מחפשו והחן להלן ממנו פעמים שהוא הולך להלן מן החן ומחפש והנחש הזה
יהיה לך: אם אמר אמר לנער וגו' קחנו ובואח. לא אתה צעלמך ממקום מחזוץ וקחנו
וצוא אלי כי אין לך לידא כי פלוס לך הקצ"ה חפז שתהא כלן ולא תירא וספילו שמעתי מלנא
דעה: (כב) ואם כח אמר וגו' לך כי שלחך. הקצ"ה סומד לך לצדוח ולהמלט: (כג) והדבר
אשר דברנו. צדית שכתנו יחד הנה ה' ציני וציניך עד על סומו דצר: (כח) אל מושב

באור

פירש שענין לדא כמו ללך: לשלח לי למטרה, ששליך ללך הסנן כאלו סני מורה למערה, כי
לא ראה לירות אל הסנן סלל מלדה, סלל ירגיש הנער שום דצר צצואו סלל הסנן ודושה סס
סיוש דוד ויצין שצעלנא נסתר: (כא) קחנו, סחד מן החלים ושצ על הנער שיקחנו החן.
ומלת וצוה לוד. והסימן רק לסמירת חלים ממך והנה. זו לפי פשוטו וסאף סלס הנני'
מסכמת. וכן משמעות מדצרי דש"י שפירש, סס סמד סומד לנער קחנו וצוה. ומפני הפסק הננינה
כתצ עוד סנמסך גס למעה לוד שיקחנו ויצוא סליו: אין דבר, סין צו עמס ות"י לית מדעס
ציס (עס חייט ניכטס באזעט): (כב) שלחך ה', הצדיתה סלך היל צדלון ד': (כג) והדבר
אשר דברנו, דצרי הצדית שנדצרו צינינו: הנה ד', עד עד עולם. וכן מתורגס. וי"ל לדעפי,
הדצר הזה סשר דצרו עתה צענין הסתרתך וסימן סוצך סו צדיתך, רק ד' שמע וסיה עד
ציני וציניך עד עולם, וסל יודע לסיש סחד כי סני צעלנא (כור דער עוויגע זייח לוויסען חוגס
עוויגליך): (כח) ויקס יהונתן, עמד ממקומו, לפי סלין דרך הצן להיות מוסצ סלל סניו,
סדרכן לסכול מסוצין על המטות, וסיה דוד מיסצ צין יונתן וצין סלול, עכשיו סלל צל דוד
לא היסצ יונתן עד שיסצ סצנר סלל סלול, וסחד כך יסצ יונתן מלד סצנר (דש"י). וכן מתורגס
ולא יסצ סצנר צמקוס דוד ולהסליר יונתן צמקומו כי חסצ פן יצוא דוד עוד ויסוצ צמקומו ועי"ז
נחסר העקו' ממקו' היסוצ. וסיה מורגס מסרונו סחד, ולדעת יוסיפת היל דוד יסצ סמיד
משמאל סלול, ויהונתן פימינו, ועכשיו סלל צל דוד נמלל יסצ סצנר משמאל סלול. ועעס ויקס
לדעתו סינו קס ממקומו סשר יסצ, סלל סר ממקוס סשר היל צו ליסצ סל הלחס. ולפי' סליו
לסרגס (יהונתן מחבטע זיך חוץ), סמנס זסת הורלסו דוקס דצצר הליך זרות והסתעודות סל
המעס' וסין עיניו סלן: וסליו מקום דוד, נחצר היל העקו' מן יוסצ: (כו) מקרה סווא

הפסרת מחר חדש

תרנום אשכנזי רצמ

וויא יעדעסמאל אן דיא
וואנד, שטאנד יהונתן
אויף, אבנר אבער זעטצ-
טע זיך אן דיא זייטע
שאל'ס, אונד זא וואר
דוד'ס פלאטץ אונבע-
זעטצט. (כו) אונד שאל
רעדעטע אן דיזעס טאנע
ניכטס דאפאן, דען ער
דאכטע: עס איזט איין
בלאסער צופאלל, ער ווירד
ניכט ריין זיין; געוויס ער
איזט ניכט ריין. (כז) אבער
פלאטץ אבערמאלס אונ-
דווארס איזט ישי'ס זאָהן
הייטע? (כח) אונד
נאך בית לחם (צו געהען).

הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאל
ויפקד מקום דוד: (כו) ולא דבר שאל מאומה
ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי מהור
הוא כי לא מהור: (כז) ויהי ממחרת החדש
השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאל אל-
יהונתן בנו מהו לאבא בן-ישי גם-המול
גם-היום אל-הלחם: (כח) ויען יהונתן את-
שאל בשאל בשאל דוד מעמדי עד-בית לחם:

אם אנדערן טאנע, דעם צווייטען דעם נייאמאנרס, ביז דוד'ס פלאטץ אבערמאלס אונ-
דווארס איזט ישי'ס זאָהן
הייטע? (כח) אונד
נאך בית לחם (צו געהען).

רשי

הקיר. צדאש המטה אלל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שלחן דרך הצן להיות מיסז
אלל חציו שדרכן היה ללכול תסוזין על המטות והיה דוד מיסז צין יהונתן וצין שאל עכשו
שאל צא דוד לא הסיז יהונתן עד שיסז אצנר מלך שאל ואח"כ יסז יהונתן מלך אצנר וטס
תאמר לא יסז כלל הרי הוא אומר ויקם יהונתן מעל השלחן מכלל סיסז: (כו) מקרה הוא.
קרי ראה צלתי טהור הוא ועדיין לא עזל לקריו שאלו עזל לקריו אין לריך הערצ שמש
לחולין: כי לא מהור. זו היא נתינת טעם לדבר ולפי שאלו טהור לפיכך לא צא שאל יעמל
לת הסעודה: (כז) ממחרת החדש. ממחרת חידוש הלזנה: השני. ציוס שני לחדש:

באור

אמר שאל מקרה הוא שקרה לו שלא צא אל הלחם לא צמד וצמעל, או סולי צלתי טהור הוא
ששימש מטתו. והוא נמל עד סערצ, כי לא טהור הוא. ר"ל שלא נשמר מלשמש מטתו, כי
טעמו היה כו' על דצוי המשגל, כמו שנתצאר מענינו. ולזה נשמר מלצוא אל שולחן המלך,
כי לא נכו שיאכלו הטמל והטהור יחדו בשולחן המלך, כ"כ הדלצ"ב ומהר"י אצדנאלל, והוא
הנכון צפי' הכתוב, ומלת כי לאמתת הענין כמשפטו לפעמים (יא! געוויס): (כז) ממחרת
החדש השני, ממחרת יוס החדש הדלשן שהוא יוס החדש השני: (כט) והוא צוח לי אחי.
גדול הצית לזה והוא אחי אליאז שאהיה שס (דס"י) ועי"ז הוא מוכרח, וההכרח לא יבוכה.
ועד"ז מתורגס. וי"מ הדצד הזה שיש לנו זצח משפחה לזה אחי להביד לי וכן וילוו אל יוסף
לאמר (צדלשית נ' ט"ו) פי' לוו אל שלוחם לאמר ליוסף וכן יאמר הלועז (ענטביטען) למנס
לס הענין בן, מה אמר זה יונתן להלעדקות דוד שרצה ללכת ולהתנלות שהניחו ללכת ומה
צזה לדעת לס אחיו שלח להביד לו איש אחר? ולכן הדלשן יותר נכון: (ל) בן נעות
המרדות, שרשו עות, והוא שס מופשט צתוספת כו"ן צדלש ע"ד ארמית ונת"י סדצכות,

ס"ת, ומלת צן חאר מרצז כמו צן מות. ומרדות כפל לענין אחד כמו ארמית עפר. וכן מתורגס. וי"מ
מבדלת עוב והוא לנקצה ואמר בן על אמו, הנפעל נעוה לזכר, ונעוה לנקצה, וצסמוך נעות והוא
סמוך על המרדות כלומר מאמך היה לך זה סאמך מורדת צדלנוי, כמו בן אמה מורד צמה שאלו
דולח ואוהצ צמה שאלו שונל. כד כתצ הדד"ק, והוסיק עוד ולס שרשו עות הוא נפעל לזכר
והיה לריך להיות צן נקוד לרי ואנחנו מללכוה נקוד סגול כדדך הסמוכים, לע"פי שאלו צמקף
צן היסדללית (ויקרא כ"ד י') ע"כ. והפותרים אותו ממדת עוב על צן אשה של נעות

המרדות מעתיקים (זאָהן חיינער פֿערקעהרטען דער ווידערספענסטיגקייט ד. ה. חיינעס
פֿערקעהרטען ווידערספענסטיגען וויבעס, בעסייפֿונג דער מוטטער אונד היסטעלכאר דע-
סטף גרעסערע דעם זאָהנעס (געוועניוס) והפיעוה דזה חקיל למה שאר להלן לצושת עדות

תרנום אשכנזי

(כט) אונד שפראך: לאס מיך נעהען, דען וויר הא- בען איין פאמיליענפֿעסט אין דער שטאדט, אונד ביין ברודער געבאָטע מיר דיזעס. האבע איך גנאדע אין דיינען אויגען געפֿונ- דען, זיך מאַכטיג איך מיך פֿאַרמאכען, אונד זיך מינע ברודער זעהען. דארום איזט ער ניכט גע- קאממען צום טישע דעם קאָניגס. (ל) דא ענט- בראנגטע שאול'ס צאָרן איבער יחונתן, אינר ער שפראך צו איהם: פֿער- קעהרטער, ווידערשפענ- סטיגער זאָהן! איך ווייס ווצהל, דאס דוא דען זאָהן ישי'ס ערוועהלטעסט צו דיינער שאנדע, אונד צור שאנדע דיינעם מוטטערלייבעם. (לא) דען זיך לאנגע דער זאָהן ישי'ס לעבט אויף ערדען, ווירסט דוא אונד דיין קאָניגטהום ניכט בעשטעהען. זיך זענדע נון היין, אונד לאס איהן האַלען, דען ער איזט איין זאָהן דעם טאָדעס! (לב) יחונתן אנטוואָרטעטע ויינעם פֿאטער שאול אונד שפראך צו איהם: ווארום זאלל ער געטאָדטעט ווערדען? וואס האט

הפסרת מחר חדש

(כט) ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר ויהא צוה לי אחי ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראך את אחי על-כן לא-בא אל-שלחן המלך: (ל) ויחר-אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן-נעוה המרדור הלוא ידעתי כי-בחר אתה לבן-ישי לבשתך ולבשת ערות אמה: (לא) כי כל-הימים אשר בן-ישי חי על-האדמה לא תקון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן-מות הוא: (לב) ויען יהונתן את-שאול אביו ויאמר

סטיגער זאָהן! איך ווייס ווצהל, דאס דוא דען זאָהן ישי'ס ערוועהלטעסט צו דיינער שאנדע, אונד צור שאנדע דיינעם מוטטערלייבעם. (לא) דען זיך לאנגע דער זאָהן ישי'ס לעבט אויף ערדען, ווירסט דוא אונד דיין קאָניגטהום ניכט בעשטעהען. זיך זענדע נון היין, אונד לאס איהן האַלען, דען ער איזט איין זאָהן דעם טאָדעס! (לב) יחונתן אנטוואָרטעטע ווינעם פֿאטער שאול אונד שפראך צו איהם: ווארום זאלל ער געטאָדטעט ווערדען? וואס האט

רש"י

(כט) והוא צוה לי אחי. גדול הכית לזה לי שיהיה כס והוא אחי אליאז: אמלטה. ליסקמו'ליד זלע'ז, Escamper: escamper, (פֿליהען, ענטריינען). אלך יום אחד ולזא: (ל) נעות המרדות. לשון נוע שזה נעה ונדה יולאנית כלשר תלמד זעוה מן זע כן תלמד נעוה מן נע וכתיו' מן כדיוק שזה דיוק למדות המדות שיהא ראוי לרדות ולייסר. ד"ל כשחטפו בני צנימן פצנות שילו שילאו לחול צכרמים היה שאלו צייטן ולא רנה לחטוף עד שזאפה היה עזמה והעזיה פניה ודפה אחריו: נעות. על שם הכרמים והוא נה כמו נעוה סדרתו יעופק נעוה כי צחמר ולא מן כסם: (לד) נעצב אל דוד. צשזיל דוד: כי הכלימו אביו. צשזיל דוד:

באור

(אמך). אמנם צכ"ז צחרתי צפידוש הדלשק לפי שהיה נלכ יומר צהעתקה לנחות כלשון וצחמם הענק אחד: לבן ישי, הלמ"ד צחקוס צי"ת כמו לפניכס לחרצ: לבשתך, כי ע"י זה לא חזצ על כסלי אחרי, ומפאס ממלך על יפדלל: ערות אמך, כמו רחס אמך. והעעס ולנושת כרחס אשר ילאת חסם. כי חרפה היה להוליד צן כמוך הצוחר צלשר שגס אציו, לרעת עצמו, (רד"ק) ואין לודך לזה כי הלמ"ד תשרת לסימן יחס הפעיל כמנהג לשון ארמית ומלגמו הרבי: לאצנר ועוד רצות. ולדעתי הוא כמו נעות המדות ואדמת עפר נפל השמות לענק אחד לחיזוק הרעיון. ועוד יתכן לומר כי ערוה כנוי לבנוי כידוע, וענינו: הבלות דופי אכך (לור חפפֿענטלייטען סאחך דיינער מוטטער): (לג) כי בלה, נגמר הדנר צלצ אציו להמית סת דוד (רד"ק): (לד) כי נעצב ונו', כלומר על צ' דברים לא לכל לחס, הא' כי נעלצ צעצור חד, ונ' שהכלימו אציו צדצור וצמעשה (מהנ"ל), ודרך לשון עזרית להשמיע סימן החצור צחקוס שהן שתי סנות למסונצ אחד גאלו הן אחת ומצין דצרי דש"י נעלצ אל דוד צשזיל דוד כי הכלימו אציו צשזיל דוד, כלומר עקר הסצה היה אחת שהוא דוד: (לה) בבקר, ציוס השלישי צעת השחר שאלו הדרך לעייל ולירות צחלים ולא ירגיש שיש צהליכתו: למועד דוד, למקום המיועד אשר דוד נועד להסתר סס. ונלמר גס על המקום כמו צית מועד לכל חי (איוצ ל' כ"ב) וי"פ לזמן הקצוע לדוד להביד לו מה נעשה (לור לייט דיח פיר דוד בעסטימאט וואר) וצחרטשי צחרתי הפידוש הנדלה לי יומר קרוצ לפשטות לשון המקרא: (לו) הגער רץ, נדלכ שכלך כגער עומד צפידוק צמטמוי קשת למען ירלח וכה ימול החן, ויהוה ירס נגס להעציר סחן

עד געטתאן? (לג) דא
ווארף שאול דען שפיס נאך
איהם, איהן צו דורכבא-
רען, אונד יחונתן ווא-
סטע נון, דאס עס פֿאָן
ווינעס פֿאטער בעשלעס-
סען זיין, דוד צו טאָר-
טען. (לד) אונד יחונתן
שטאנד אויף פֿאָס טישע
ווינעס פֿאטערס, מיט
ענטבראננטעס צאָרן, אונד
אס ניכט אס צווייטען טא-
גע דעם נייאמאָנדעס;
דען ער בעטריבטע זיך
אום דוד, אונד ווייל זיין
פֿאטער איהן געשמע-
העט. (לה) אס מאָרגען
גינג יחונתן הינויס אויף
דאז פֿעלדזום בעשטימט-
טען אָרטע דוד'ס, אונד
איין קליינער בורשע מיט
איהם. (לו) אונד ער
שפראך צו זינעם בור-
שען: לויף, אונד זוכע מיר
דיא פֿיילע, דיא איך
שיסע. אונד דא דער
בורשע לויף, שאָס ער דען
פֿייל איבער איהן היין:
(לז) אלס דער בורשע אן
דען אָרט דעם פֿיילעס,
וואָהין יחונתן איהן געשאַסען, קאם, דא ריף יחונתן דעם קנאבען נאך. אונד שפראך:
דער פֿייל איזט דאָרטווערטס פֿאָן דוד: (לח) יחונתן ריף פֿערנער דעם בורשען נאך:
איילע, האסטו, שטעהע ניכט שטילל! אונד דער בורשע יחונתן'ס לאז דיא פֿיילע
אויף, אונד קאם צו זינעם הערדן: (לט) דער בורשע האטטע ניכטס געמערקט, נור יחונתן
אונד דוד וואוסטען אום דיא זאכע: (מ) יחונתן גאב דעם בורשען זינע וואפֿען אונד זאגטע צו
איהם: געה! טראג זיא נאך דער שטאָדט: (מא) דער בורשע גינג, אונד דוד קאם פֿאָן דער

ציו למה יומת מה עשה: (נג) ויטל שאול את-
החנית עליו להכתו וידע יחונתן כי-כלה היא
מעם אביו להמית את-דוד: (נד) ויזקם יחונתן
מעם השלחן בחר-אף ולא-אכל ביום-החדש
השני להם כי נעצב אל-דוד כי הכלמו אביו:
(נה) ויהי בבקר ויצא יחונתן השדרה למועד
דוד ונער קטן עמו: (נו) ויאמר הנער רץ מצא-
נא את-החצים אשר אנכי מורה הנער רץ
והוא-ירה החצי להעברו: (נז) ויבא הנער
עד-מקום החצי אשר ירה יחונתן ויקרא יחונתן
אחרי הנער ויאמר הלא החצי מטה והלאה:
(נח) ויקרא יחונתן אחרי הנער מהרה חוש-
אל-תעמוד וידקט גער יחונתן את-החצים
ויבא אל-אדניו: (נט) והנער לא-ידע מאומה
אף יחונתן ודוד ידעו את-הדבר: (מ) ויתן
יחונתן את-כליו אל-הנער אשר-לו ויאמר
לו גך הביא העיר: (מא) הנער בא ודוד קם
מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש

החצי ב

רש"י

(לה) למועד דוד. למועד אשר קנע לו דוד: (לו) החצי עזר את הנער:
(מא) מאצל הנגב. מסער סנן אתה דלקציל דרומא: עד דוד הנדיל. הדזה לנכות: (מב) לך
לשלום. והשזועה אשר נאנענו ה' יהיה עד עליה עד עולם:

באור

את הנער: להעבירו, להללח מן הנער לו מן המטרים ותרגומי סוצל שניהם: (לז) ויבוא,
כעשעו. ושיעור הפסוק שיהונתן ירה החץ מלך סנן המטרה ולהללח. ולמקום הזה זל הנער
והנער רץ כה וכה, למלח החץ ולא מלח, ולזה קרא יחונתן אחריו, אל תזקש כי החלי ממך
והללח: החצי, היו"ד נוספת והיתה כז"י דלחיה להדגש כי שרשו חלץ והנח תמורת הדגש
(ד"ק): (לה) החצי, כתיב, הוא החץ סנתן צו סימו, החליס קרי, כי שלשה חליס ירה.
וענין לקיטע יתכן רק דזגרים סהם יותר מלח: (מ) כליו, כפי' ד"ק נתן לו הקשת
והסלי: (מא) מאצל הנגב, מלח דרומי של סנן וסער סנן דלקציל דרומא, וכן

תרגום אשכנזי

מיטטאגס זייטע הערפֿאַר, אונר פֿיעל אויף זיין אַנֶה טליץ, צור ערדע אונד ביקטע זיך דרייא מאל, אונד זיא קיסטען איינער דען אנדערן אונד וויינטען איינער מיט דעם אנדערן, דיך אבער אס שטערק-סטען: (מז) יהונתן שפראך צו דוד: געה הין אין פֿרידען! וויר האבען יא ביידע בעשוואָ-דען אים נאמען דעם עוויגען, נעמליך: דער עוויגע זיין צווישען מיר אונד צווישען דיר אונד צווישען מיינעם זאמען, אונד צווישען דינעם זאמען, אין עווינקייט:

הפטרות מחר חרש וק"מ לשבת ור"ח

פֿעמלים וישקו | איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל: (מז) ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה | ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם:

סטען: (מז) יהונתן שפראך צו דוד: געה הין אין פֿרידען! וויר האבען יא ביידע בעשוואָ-דען אים נאמען דעם עוויגען, נעמליך: דער עוויגע זיין צווישען מיר אונד צווישען דיר אונד צווישען מיינעם זאמען, אונד צווישען דינעם זאמען, אין עווינקייט:

פרשת מפטיר לשבת וראש חדש

צצת ורלש חדש מולידין שני ספרים צרלשן קורין שצעה גצרי צפרשת השזוע וקדיש לעילא וצספר שני קורין למפטיר צפר' פינחס:

וביום השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם ושני עשורים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה:

ובראשי חדשיכם תקריבו עליה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם: ושלשה עשורים סלת מנחה בלולה בשמן לפך האחד ושני עשורים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרון עשורון סלת מנחה בלולה בשמן לאחד עליה ריח ניחח אשה ליהוה: ונסבידם חצי ההין יהיה לפך ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושלעיר עזים אחד לחטאת ליהוה על־עולת התמיד יעשה ונסכו:

הביית פתוחה

הפטרות שבת וראש חדש

(ישעיה ס"ו א' עד סוף הספר)

כה (ב) **אמר יהוה השמים בסאי ודארץ הדם רגלי אי־נה בית אשר תבנו־לי**

(ב) זא שפריכט דער הערר: דער הימ־מעל איזט מיין טהראָן, אונד דיא ערדע מיינער פֿיסע שעמעל; וועלכעכ ווערע דאס הויז דאס איחר

רש"י

(א) השמים כסאי. ליני לריך לצית המקדש שלכם: איזה בית. אשר הוא כדאי לשכינתי:

באור

פירשו המפרשים יהונתן ירה החלים מלך הנפוכי: עד דוד הגדיל, לצנות יוסר מיהונתן (דד"ק): (מב) אשר נשבענו, יהיה עד עולם (רש"י) ודד"ק פי' זכור אשר נשבענו, ואין צורך לכל סלה כי מלת אשר טעמו לפעמים לאמת הדבר כמו למנס. ועד"ז מתודגש, ושיעורו הלל נשבענו דד', להקים צדיקנו עד עולם ולכן אין להפיר מלך חומר השזועה:

(א) כה אמר יהוה השמים בסאי, ודארץ הדם רגלי אי־נה בית אשר תבנו־לי

הפטרה לשבת וראש חודש

תרגום אשכנזי שא

מיר ערבייען קאָננטעט,
וועלכעס דער אָרט דאס
איז מיר צור רוהע אַנ-
ווייזען קאָננטעט? (ז) מיי-
נע האנד איזט'ס דיא אל-

וְאֵיזָה מְקוֹם מְנוּחָתִי: (ז) וְאֶת-כָּל-אֱלֹהֵי יִרְיָ
עֲשֹׂתָהּ וַיְהִי כָל-אֱלֹהֵי זָאם-יְהוָה וְאֶל-זָה
אֲבִים אֶל-עֲנִי וְנִגְבַּה-רוּחַ וְחָרָד עַל-דְּבָרֵי:

לעס דים געמאכט, אללעס ווארד דורך איין וואָרט דעם הערן; אונד איך ווענרע מיינען
בליק בלזכ דעם צו, דער געמוטהספאלל אונד געבייגטען געמיטהעס איזט, אונד

רש"י

(ז) ואת כל אלה. השמים והארץ ידי עשתה ואת אשר לימנתי שניתי צתוכנס
צסיותם נשמעים לי לפי שכן דדני להציע אל עני ונכה רוח וחרד על דדני לזל עתה

באור

הגלות, ואמר כי עכאן ועד פסוק י"ז היא נבואה נאמדה בלחוד מן הזמנים צעד
הצית קיים; והנה הכל דוליס כי לא יתכן שיהיה פסוק י"ח (ולכני מעשיהם ומחשבותיהם)
תחלת ענין, לזל הוא מחוצר לענין שלפניו, ומאחר שלפניו הוא מדבר על קצון הגלות,
צבדח גם תחלת הענין נאמר על הגלות, ונאמר צומן הצית, ודלז' חשז כי הסיומן הזה
מאחר צומן לנבואות שלפניו, ונאמר אחר שהחל צמן הצית השמי, ושהגזים מנחם את צמי
עשרת השננים, שהיו צמי יהודה וצמימין מרחיקים אותם מלצנות עפיהם, והוא אומר לעשרת
השננים ונראה צשפחתם, ואומר על יהודה וצמימין והם יצושו, וקודם להם ארצי ה' (משלם
במול לארציו), וכל זה לא יתכן. דלשונה כי עזרל וחצרו מעולם לא הרחיקו מעליהם את
לכשי עשרת השננים, ללל לכשי הכר, לכשי עמון ומואב, והבותים אשר צלו שס מלשור,
וכלל לא עמי ישראל המה, שנית, גם אם תפאל לומר כי עזרל ונחמיה לא יפה עשו להרחיק
את הבותים ואת העמונים מעליהם, היה לו לנציא זה (יהיה מי שיהיה) להוכיח את צמי
עמו, ולא להתחזר אל הנכרים ולנצל דע על לכשי יהודה, אחרי כל הנבואות שאמר להם עד
עתה לטובה, וצפרט כי כזר היו חגי וזכריה הנביאים מחזקים ידי הצונים, ואין מללו לזו
של הגזים הזה לדבר כאלה על עם ה' ? שלישי, אף אם יונח שהיה הגזים הזה נציא שקר,
ושפחתה עם לרי יהודה וצמימין, הנה אין היה שקצלו לכשי יהודה וצמימין את דצרו ומסרום
לצניהם צחוקת נבואות אמת ? וצהפך הכותים אין להם שום נציא אחר משה ויהושע; ודציעים,
צאמרו שמחו את ירושלים וגילו צה כל לובהים וגו', הודה צפידוש שלל היה מלרי
יהודה ומן הכותים, וללל מלכשי כשרת השננים, שלל היו מלצנים כלל את ירושלים, וגעז'
פודה כי נאמדה הנבואה הזאת קודם גלות צל, ואמר שהגזים צאמרו שוחט השור מכה
לוי, עשה עמנו כללו עומד צומן צמן הצית השני, ולכי צצחרותי (צבורי בעתים תקפ"ט
עמוד פ"ד ופ"ה) חשצתי כי עכאן עד אפרו לחיכס שכליכס הם דצרי נבואה מוויפת
שישעיה נותן צפי הכותים, ומחשצתי זאת צעלה ומצולת, דלשונה כי לא יתכן שיהיה הסיומן
הזה על גלות צל, כי כתוצ צה והציאו את כל לחיכס מכל הגזים, והזכיר מוצל ויון, ולכשי
גלות צל לא כתפזרו צכל הגזים, ולא היה להם דצר עם יון; שנית, לרי יהודה וצמימין לא היו
לחיהם. גם לא היו מכנים עצמם לחיהם, כי היו אומדים שהם מן הגזים שהגלה לסנפר
יהושעצם צערי שפרון; ושלישית, לרי יהודה לא היו אומדים להם אין חפץ לה' צצית מקדם
וצקצרות, אף היו מצקשים להפחתה עמהם, ואחר שלל קצלוס, עמדו עליהם לשטן, ואחר
כן צנו להם מקדם אחר צהר גדזים, למנס הדך אשר סקלתי לפני צסימן הקודם הוא עצמו
יעמוד לנו גם עתה צפידוש מעלותה הנבואה הזאת, והוא כי ישעיה כתצ הנבואות כאלה
צסוף ימיו, צתחלת מלכות מנשה, ולז חצרו העם לעצור פ"ז, וישעיה היה זקן ולא היה צו
כח להוכיח את העם צקהל, על כן צכתצו הנבואה הזאת ואותה שלפניה שפיקר ענין ללחרי'
הימים הגזים צהן ליר פשעי ישראל לא כפי מה שהיה הוא יודע שיהיו צלחדות הימים (וכמו
סליידם הוא עצמו למעלה סימן כ"ח ואותי יום יום ידרושק, למכ למנו ולא דלית, הן לריצ
ומלה מלמו, ושאר הענין), ללל כפי מה שהיו צימיו. והנה ידוע כי עוצדי ע"ז לכיותם
מלפניים צרצו ללוהות, לא היו מתדחקים ונמנעים מהעלות עולות וצחיס גם לה' צמקדשו
על כן ישעיה אומר כנגדם כלשר אחר שמואל החפץ לה' צעולות חצחים כשמוע צקול ה' הנה
שמוע מוצח טוצ, ללל שישעיה אומר דצור הזה צדדני מללצתו סדמה, ומתחיל דרך

תרגום אשכנזי

הפטרה לשבת ור"ח

(ג) שוחט השור מכה-איש זוכה השור עוף
כלב מעלה מנחה דם-חזיר מזכיר לבנה
מברך און גם-המרה בחרו בדרכיהם
ובשקוציהם נפשם חפצה: (ד) גם-אני אבחר
בתעלוליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי
ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני

מיינעם בעעהלע ווילליג
געהאָרנט: (ג) (ג)
אבער) דערזעלבע דער
(מיר) איינען אַכטען
שלאַכטעט, ברינגעט
אייניגן מענשען אום; דער-
זעלבע דער (מיר) איין
לאמס אָפּפערט, טאָד-
טעט איינען הונד (דען
גאָטצען); דערזעלבע דער

(מיר) איין מעהלאַפּפער דארבריינגט, ברינגעט (דען גאָטטערן) שוויינען-בלוט דאָר,
דערזעלבע דער (מיר) ווייהרויך רייכערט, זעגנעט פֿאַלשע גאָטטער-יא, וויא זיא זיך אן איה-
דען וועגען האלטען, אונד אן איהרען גרייעלן לוסט פֿינדען: (ד) יאָווערדע אויך איך איהר שפּאַט-

רש"י

אין לי חפץ צכס פכרי שוחט השור ככה את צעליו ובזלו ממנו לפיכך זוצח השה דומה לפני
בע, דף את הכלב והמעלה את המנחה הרי היא לפני כדס חזיר והמזכיר לצונה מקטיר לצונה
כמו אזכרתה והיתה ללחם לאזכרה: (ג) מברך און. מזכר אותי צתשורת אונם מצדך און
מתסיר אונם זהו פירושו ולשון צרכה נופל צתשור' שהיא להקצלת פנים כמו קח נל את צרכתי
עשו אתי צרכה ולאו אלי: גם המה בחרו בדרכיהם. הם חפלים צדרכים הללו כדעים וגם
אני אבחר ואחפון צתעלוליהם ולס תאמר מהו גם כן דרך לשון עצדית לומר שני גמין זה אלל
זה כמו גם צחור גם צתולה גם לי גם לך גם אהצה גם שגלה לשון לא ימותו גם גם גם
אתם אף כאלן גם הם צחרו וגם אני אבחר: (ד) בתעלוליהם. להתעולל צס לשון כי התעללת
צי: ומגורתם. מה שהם ידעים: יען קראתי. שמעו שמוע ושורו אלי: ואין עונה. לאמר

באור

ולומר השמים כסאי והארץ הדום רגלי אף תוכלו אתם לצנות לי צית (על דרך הכה בשמים
ושמי השמים לא יכלכוך אף כי הצית הזה אשר צייתי). וכל הנמצא הוא מעשי ידי, ומה
תוכלו לתת לי שלא יהיה שלי, והלא תצינו כי מה שאני רואה צעולות וצחים אינו אלל להיותי
מקצל תשוצת השמים והנכנעים לפני, ואל זה אציע אל עמי ונכה רוח וחרד על דצרי, ועתה
אין הענין כן, כי שוחט השור לעולה לפני הוא גם כן מכה ליש, וזוצח השה הוא גם כן עורף
כלל לע"ז, וזה לא אוכל לסבול, אלל כמו שהם צחרו צדרכיהם, כן גם אני אבחר צתעלוליהם
ולמדוד להם מדה כנגד מדה: (ב) ואת כל אלה ידי עשתה, כל מה שאחס דואים, אני
צדאתיו, ומה צורך לי לעולותיכם ולמתנותיכם? ויהיו כל אלה גאום ה', כל אלה צדצר ה'
נעשו (דון יצחק), ואל ה' אבינו ונו', הקדצנות רצויים לפני כשהמציאם נכנע על עונותיו,
וחרד ומשתדל צכל כחו למלאת רצוני ולהתדלית לפני, וחרד על דצרי, כמו למטה החרדים אלל
דצרו, וכמו הכה חרדת' אלינו את כל החרדה הזאת; ודלצ' ונעז' פירשו לשון ידלס ודעדה
ולפי זה היה לו לומר תפני דצרי, כמו וחרד ופחד מפני תנופת יד ה' לצלות (למעלה יט
ט"ז) לו לדצרי, כמו אף לצאת יחרד לצי (איוצ ל"ז א'): (ג) שוחט השור ככה איש ונו',

רוח המפרשים פירשו הרי הוא לפני כאלו מכה ליש, וזה רחוק מאד, והנכון כדעת דלצ"ע
Lowth נס Eichhorn מי ששוחט השור לפני, הוא גם כן מכה ליש, ומי שהוא זוצח לפני
שה, הוא גם כן עורף כלל לע"ז, ומי שהוא מעלה מנחה, הוא גם כן מעלה דס חזיר לע"ז,
ומי שהוא מזכיר ומקטיר לצונה לפני, הוא גם כן מצדך האלילים שהם און והצל, וכל זה נאמר
על זמן הצית ועל דודו של מכה, ונעז' שמפרש כי הכל נאמר צגלות צצל, לא ילצה צזה, ולומר
כי הנציא מדצד לזמן שיהיה הצית צנוי ומודיע להם כי שוחט השור הוא כמכה ליש, ואף יתכן
כי אחר כל מה שנצל עד עתה לעוצ, ושירלה ה' צעמו, ושגם הנכדים עולותיהם וצחיהם
לרצן על מזבח, יבפר לצו לומר כאלה? גם המה בחרו, דצח עם הפסוק שפחדיו, כמו
שהם צחרו צדרכיהם, כן גם עמי ונו', כמו גם לי גם לך לא יכיו, עיין דלצ"י: (ד) אבחר

הפסרת שבת וראש חדש

תרנום אשכנזי שב

וּבְאִשֶּׁר לֹא־חִפְצָתִי בְּחָרֹו: (ה) שְׁמַעוּ דְּבַר־
יְהוָה הַחֲרָדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שְׁנֵאִיכֶם
מִגִּדְיָכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבֵּד יְהוָה וְנִרְאָה
בְּשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ: (ו) קוֹל שְׁאוֹן מַעִיר
קוֹל מְהִיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּלָה לְאֵיבָיו:
(ז) בְּטָרֶם תַּחִיל יִלְדָה בְּטָרֶם יָבֹוא חֶבֶל לָהּ

בְּנֵא חֶבֶל

מישעם בענעהמען אנ-
נעהמיצן, אונד וואס זיא
פֿירכטען ווערדע איך
איבער זיא ברינגען; דען
איך ריף אונד ניאמאנד
אנטוואָרטעטע; איך רע-
דעטע אונד ניאמאנד גאב
געהאָר, אונד זיא טהא-
טען וואס מיינען אויגען
מיספֿעללט, אונד זיא
האלטען זיך אן דעם וואס

איך ניכט ווילל: (ה) האָרעט דעם הערן וואָרט, איהר דיא איהר מיינעם וואָרטע וויללע
געהאָרואס לייסטעט. איירע ברירער דיא אייך האססען, דיא אייך פֿאָן זיך ענטפֿערנען,
זאגען: אום דעם אייגעניצן נאמענס וויללען מאָגע זיך דער הערר גלאָררייך צייגען, אויף
דאס וויר צייגען איירער פֿריידע זיין קאָננען אונד זעלבסט בעשאַמט בלייבען: (ו) (יעדאָך
האָרד! וועלך) לויטעם געטאָן פֿערניממט מאן פֿאָן דער שטארט, איזט פֿאָס טעמפעל הער
צו פֿערנעהמען; מאן האָרט דען העררן דער זיינען פֿיינדען פֿערגעלטונג ערשטאמט-
טעט: (ז) בעפֿאָר זיא נאָך דיא וועהען האט, האט זיא שאָן געבאָרען, בעפֿאָר איהר נאָך שמער-

רש"י

שמעתי: (ה) החרדים אל דברו. הלויקים הצמחים צמחה להתקדז אל דבריו: אמרו
אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שונאיכם מנזכרים. הלומדים קדז חליך אל תגש צי.
ד"ל אמרו אחיכם צני עשו מנזכרים אשר אמרו לכם סודו עמל: למען שמי יכבד ה'. צגולתנו
הקצ"ה מתכדז שאלו קדוצים לו יותר מכס: ונראה בשמחתכם והם יבשו. הנציא לומר
לכל לא כן הוא בדבריהם כי צמחתכם נראה והם יצונו למה כי כל שאלו שלהם צל לפני
הקצ"ה עמה שעשו צעירו וקול יולא מהיכלו ומקטרג על מחרציו ואחרי כן קול ה' משלם גמול
לאויציו: (ז) בטרם תחיל. ליון חיל היולד' ילדה את צניה כלומר יתקננו צניה לתוכה אשר
היתה שוממה עכס ושכולה והרי הוא כאילו ינדהן עכסיו כלל חצלי יולדה כי כל הסומות

באור

בתעלוליהם, אצחז צדכס שהוא דרך תעלולים, לשון כי התעללת צי כי הם מקרצים לפני
קרצנות, והם עם זה עוצדי ע"ז, והנה דרכם דרך שחוק ולעג, וכן גם אני אתעליל זהם:
(ה) שמעו דבר ה' החרדים אל דברו, עתה מדבר עם העוצים שהיו צדורו, ואומר להם:
הנה ידעתי כי אחיכם שונאיכם מנזכרים, והם פושעי ישראל שהזכיר למעלה, הלומדים קדז
חליך אל תגש צי (רש"י) הם לומדים לכם למען שמי יכבד ה' ונראה צמחתכם והם יצונו, והכל
דרך לעג, כלומר יראה כל ה' את כבודו ואת גדלו למען שמו, צאופן שנראה אתכם עזדיו
צמחה וצטוצ לצז ואנחנו נצוש (רש"י), ואנחנו נצוש היה לו לומר, אלא שהאל צהזכיר
דברי הרשעים שנה ואמר והם יצונו, וכיוצא בזה למען שמו היה לו לומר, אלא שהאל צהזכיר
דבריהם אמר למען שמי (רש"י ורש"י) פירשו למען שמו יתכדז ה', שאלו חניצים לו יותר
מכס, וגעז' פירש אחיכם שונאיכם מנזכרים למען שמי, לומדים לכם יכבד ה' ונראה צמחתכם,
והנציא משיצ על זה והם יצונו: (ו) קול שאון מעיר ונו', כנגד מה שהרשעים לומדים דרך
לעג יכבד ה' ונראה צמחתכם, כעעס ימחר יסיצה מעשהו למען נראה, הנציא מודיע כי
קדוצ יוס ה' עליהם, וכל זה על דורו של מנשה, ומכאן ואילך חוזר לייעודיו על הגאולה
העתידה, וגעז' ראה כי לפי שטתו קשה מאד מהיכן הם אלו לויציו ה', כי אמנם הצלתי
מאמינים וצדקים זה' נראה שלא דנו לעלות מצבל לארץ יבדלל, ואיך אס כן יענישם צאון
ישראל, וכמו שסיים וילאו ודלו צפגרי האנשים, והקושיא נכונה, והיא ראייה שאין הפרדה
אמורה על עולי הבולה, והוא דוחק ומתוך כי אולי קלת מן הצלתי באנשים עם ה' עלו לארץ
ישראל לתקות העוצות החמדיות, ועל זה יענשו, ואני אומר שאל לא היו מאמינים לדברי
הנציא, לא היו מקוים להשיג העוצות ההנה, והאמת כי אין המכוון מן השמים כסאי עד כאן
על עולי הבולה כלל, אלא גמול צמחתי: (ז) בטרם תחיל, ליון, והוא משל, להורות כי

תרומם אשכנזי

הפטרות שבת וראש חדש

צען קאממען, גענעזט
זיא מעגליכער קינדער:
(ח) ווער האט יע עטוואס
עהנליכעס געהאָרט? ווער
האט יע עטוואס עהנלי-
כעס געזעהען? קאָנגטע
וואָהל איינע בעפֿאלקע-
רונג אין איינעם טאנע
געבאָרען ווערדען? ענט-
שטעהעט וואָהל איינע
נאציאָן מיט איינעם מאל?
וועהרענר דאָך ציון דיא
שמערצען האטטע אונד

והמליטה זכר: (ח) מי-שמע פֿזאת מי ראָר-
כֶּאלָה היוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם-יִוָּלֵד גּוֹי
פַּעַם אֶחָת בִּי-חֲלָה גַם-יִלְדָּה צִיּוֹן אֶת-בְּנֵיהָ:
(ט) הֲאֲנִי אֲשַׁבֵּיר וְלֹא אֲוִלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם-
אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעֲצַרְתִּי אֶמַר אֶל-הָיָד: (י) שְׂמַחוּ
אֶת-יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָּהּ כֹּל-אֲהַבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתְּהָ
מִשׁוֹשׁ כָּל-הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: (יא) לְמַעַן
תִּינָקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֵּׁךְ תִּנְחַמְיָהּ לְמַעַן תִּמְצֹא

איהרע קינדער מיט איינעם מאל געבאר! (ט) ווערדע איך וואָהל ביז צור געבורט געלאנגען
לאססען אונד נישט מאכען דאס זיא געבערע, שפּריכט דער הערר, אונד וועהרענר איך
דער ערצייגער בין, ווערדע איך וואָהל דיא געבורט פֿעהרדינערן? שפּריכט דיין גאָטט:
(י) פֿרייעט אייך מיט ירושלים, אונד פֿרֿאָהלֶאָקעט איבער זיא, איהר אללע דיא איהר איהרע
פֿריינדע ווארעט; פֿרייעט אייך מיט איהר, איהר אללע דיא איהר זיא צו בעטרויען
פֿלעגט: (יא) אויף דאס איהר אין איבערפֿלוס פֿאָן דען בריסטען איהרעם טרעסטעס צו זיינען

רש"י

ציאוס לתוכה: והמליטה זכר. כל ילידת דבר צלוע קרוי המלטה. והמליטה לישקומ"ל ציור
צלע"ז מלה נוכח, Escamper (ענטקאממען). וכן ש"ס כ' כ"ט: (ח) היוחל ארץ ביום
אחד. היצא חיל לילדה לילד מלא ארץ צנים ציוס אחד: (ט) האני. לציא את ששה על
המשצר ולא שפתח רחמה להוליד עוצרה כלומר שמה אתחיל צדצר ולא אוכל לנמור וכלל אני
המוליד את כל היולדת ועכשיו שמה עלרתי צתמיח: (יא) משד. לשון שדים: תמצו. שול"ר

באור

פתאום תהיה הגולה: והמליטה זכר, הזכיר הזכר כי ישמחו צו יולדיו יותר מעל הולדת
נקבה (רד"ק וכן הציא געז' מספרי הערצייס), מפני שהזכר מקיים שם לציור ומעמיד זכרו,
ולפיכך נקרא זכר: (ח) היוחל ארץ, נראה לי יוחל צמקוס יחולל, פֿעל מקצל הפעולה מן
הפֿעל חולל (עיין צכודי העתים תקפ"ח עמוד קכ"ד), והנה ארץ היא כאן ציחם הפעול
(אקוואטיף), כמו יתן את הארץ, על פי הכלל אשר צלדתי צצכודי העתים תקפ"ז עמוד קע"ח
עד ק"פ, והנה עתה רליתי כי קדמוני צגלוי הכלל הזה החכם Kocher, יהוא מוסיף כי ק
הענהג גם צלשון ערציי: ארץ, יושני ארץ אחת: כי חלה גם ילדה ציון את בניה, נראה לי
שיעור הכתוב צו, כי חלה ציון ציוס אחד, גם ילדה פעם אחת את צניה, ורלז' וגעז' פירשו
כי חלה ומיד ילדה, אך צין מלת גם מורה מיד: (ט) האני אשכיר ולא אוליד, וכי אני
לציא את ששתי עד משצר, ולא לעשה ששלד, כלומר וכי אני אתחיל צדצר ולא אוכל לנמור
(רש"י ורלז'): אם אני המוליד ועצרתי, וצהיות ששני הוא המוליד, כי צני ציון צני הס, היחן
שלענור צעד רחמה שלל תלך (רלז'): (י) ששחו את ירושלים וגילו בה וגו', לכו אלי
והרלו עלמכס שמחים צשמחתה למען תינקו וגו', ומלת למען על מקומה תצא צללוס, דרך
משל, כאדס האומר לחצרו, לך ללל פלוי וצתדלה לו מתערצ צשמחתו, כי אז יטיצ לך; וכן
מללנו שהיו נוהגים ללכת ללל מי שהיו גחזים את ללנו, והיו מדללס עלמס שפחים צשמחתו.
והוא היה כותן להם מתנות, עיין שמואל א' כ"ה ח': (יא) למען תינקו וגו'. אחד שהמשיל
ירושלים לששה יולדת, אמר דרך משל שיהיה חלצ צשדיה להניק את צניה (רלז'): משד
תנחומיה. כללו אמר צשדיה, כלומר מתנחומיה, וכן מוזי כצודה, מוזיה, כלומר פכצודה
ועשדה: מוזי קולל צלל, ועקר הודלתו צהר (גמלי ילי צלל), והואלל להודות על יליפת

הפמרת שבת וראש חדש

תרגו' אשכנזי שג

והתענגתם מזיו כבודיה : (יז) כִּי־כֹה אָמַר
יְהוָה הִנְנִי נֹשֵׁא־אֵלֶיהָ כְּנֹהַר שְׁלוֹם וְכִנְחָל־
שֹׁמֶף כְּבוֹד גּוֹיִם וַיִּנְקָתָם עַל־צַד תִּנְשָׂאוּ וְעַל־
בְּרָכִים תִּשְׁעֲשְׁעוּ : (יח) בְּאִישׁ אֲשֶׁר אָפוּ
תִּנְחֲמֵנוּ בֶן אֹנְכִי אֲנִחְמָכֶם וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחַמּוּ :
(יט) וְרֵאִיתֶם וְשַׁשׁ לְבָבְכֶם וְעֲצֻמוֹתֵיכֶם בְּרֵשֵׁא
תִּפְלַחְנָה וְנִודְעָה יְד־יְהוָה אֶת־עַבְדֵּיו וְזַעַם
אֶת־אֲבִיבֵיו : (כ) כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא
וּכְסוּפָה מִרְבָּתָיו לְהַשִּׁיב בַּחֲמָה אָפוּ וְנִעְרָתוּ
פֶתַח בַּתְּנַח

האבעט, אויף דאס איהר
קאסטליך זויגעט פאן דען
ציצצען איהרעס וואהל-
שטאנדעס. (יז) דען
אלזא שפדיכט דער הער,
איך ווערדע איהר וויא
איינען שטראם דאז גליק
צופליסען לאססען, אונד
איינעם איבערשוועם
מענירען גיסבאכע גלייך
דען רייכטחום דער נא-
ציאנען; אונד איהר ווער-
דעט דיזעס זויגען; איהר
ווערדעט אויף דעם בוזען
געטראגען, אונד אויף
דעם שטעסע געליבקאזעט

ווערדען. (יג) גלייך איינעם מענשען דען זיינע מוטטער טראסטעט, זא ווערדע איך אייך
טראסטען, אונד אין ירושלם זאללעט איהר איירען טראסט פֿינדען. (יד) אן דען דינגען
דיא איהר זעהען ווערדעט, ווירד זיך אייער הערץ ערפרייען; אונד איירע געביינע ווער-
דען וויא גראז ערבליהען; דעם הערן האנד ווירד אן זיינען דינערן אָפֿפֿענבאר, אונד אן
זיינען פֿינדען ווירד ער זיך ערגריממט צייגען. (טו) דען דער הערר ווירד אים פֿייער קאמ-
מען, אונד וויא דער שטורם זינד זיינע וואגען, מיט דעם גלוטהויכע אויס דער גאזע

רשי

צלע"ז, Succer (אויסזויגען): מזיו כבודיה. מכבוד גדול הזו ומתמשש לצל לבו. זיו אישמוצי"מנט
צלע"ז, Esmouvement (דיח בעוועגונג, דאז רעגען): (יב) וכנחל שומף. לזי כוטה אליה
כבוד גוים: על צד. על נקי אומניכס. על גיססין: תשעשעו. תהיו משועשעין כדרך שמעשעין
לת התינוק אישכנזי"ר צלע"ז, Esbanoyer (זיך אונטערהאלטען, בעלוסטיגען, ערגאטלען).
מישנז"ר מלה כושנת: (יד) ונודעה יד ה'. זעשנתו נקמותיו ונודלותיו ידעו עצדיו לת כח
נצות ידו: (טו) באש יבא. נחמת אש יצא על הרשעים: להשיב. לזיו נחית' לת אפו:

באור

דער פתאוס (וילינו מעיר נעשז הארץ), וכמו צלשך רומי amicare, וכאן נאמר על השדים
כשהם מלאים חלז, שהחלז יוצא מהם מעלמו, והנה זיו כמו שור האמור למעלה (געז'), וכן
צלשך איטלקי Zizza, ענינו שור, וכן צלשכנזי Zize: (יב) חנני נוסה עליה לירושלים,
ואמר כוטה, לשון הכופל על הכהר והנחל, כנחלים נעיו, ואחר שהזכיר השדים המושכים חלז,
הגדיל המשל והזכיר כהר, והנה לפי דעתי ולדעת שאר המפרשים שלום הוא פעול (הנני
כוטה אליה שלום כהר), והוא על דרך ויהי כהר שלומך, אך צעלי הנקוד והטעמים לא
נמכונו לכך. שאם כן היה להם לנקוד כהר צפתה, כמו ויהי כהר שלומך וכמו כי יצא כהר
זר (למעלה נ"ט י"ט), ועוד היה להם להטעמים שלום צדציע (אליה כהר שלום) שהוא תפסיק
יותר מן התציר שתחת שוטף, והנה לפי הנקוד והטעמים אין כאן כלל פעול אחד, והוא
כבוד גוים, ומלת שלום היא תאר לכהר, ותהיה הכוונה (כדעת תלמידי יצחק פארדו) שיהיה
כבוד הגוים צל לישראל כהר שלום ההולך נחת ואינו מזיק, וגם כנחל שוטף, ולפי שהנחל
מימיו מרוזין, אך הוא פוסק, דמה הענין לכהר שאינו פוסק ולנחל שהוא שוטף: על צד
תנשאו, אחר שהזכיר וינקתם, המשיך המשל הלקוח מן היונק (דד"ק): (יג) כאיש אשר
אמו תנחמנו, הפסיק המשל והתחיל פתרונו, ואמר כי האל הוא המנחם, וירושלם תהיה
מקום הנחמה: (יד) ועצמותיכם וגו', הפך ודוח נכלה תיזש גרם: ונודעה יד ה' את
עבדיו, תודע לעצדיו נצותו (דס"י): (טו) להשיב בחמה אפוי, הכנח להשיב, מן נשז
(Lowth), שם הוא מרזח זיו, יהיה טעמו שקעת הכעס, כמו והרצה להשיב אפו,

תרנום אשכנזי

אונד פֿייערפֿלאַממען
אויסזענדענד. (טז) יא
מיט פֿייער ווירד דער
הער שטרייטען, אונד
מיט זיינעם שווערטע מיט
אללען שטערבליכען, אונד
צאהלדיך ווערען דיא
פֿאָם הערן געטאָדטעטען
זיין. (יז) יענע דיא זיך
אין דען האַינען הייליגען
אונד רייניגען, איינער

הפטר שבת וראש חדש

בְּלִהְיֵ-אֵשׁ: (טז) כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחֶרֶב
אֶת-כָּל-בָּשָׂר וְרָבוּ חֲלָלֵי יְהוָה: (יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים
וְהַמִּטְהָרִים אֶל-הַנְּנוּת אַחֵר אַחַת בַּתּוֹךְ אֶכְלִי
בָּשָׂר חֲחִזִּיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבֵר יַחְדָּו יִסְפוּ נָא-
יְהוָה: (יח) וְאַנְכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בָּאָה
לִקְבֹץ אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְהַלְשָׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ
אֶחָד כִּי

נאך דעם אנדערן איז האַפֿע; דיא דאס פֿלייש פֿאָן שוויינען, פֿאָן יעדעם אונריינען טהירע
אינר אויך פֿאָן מייזען געניסען; אללע דיזע ווערדען מיטזאממען צו גרונדע געהען, שפּריכט
דער הער. (יח) אלליין איך — איהרע האַנדלונגען אונד איהרע געראנקען זינר צו מיר
געלאנגט; איך ווערדע דאהער מאכען, דאס אללע נאציאָנען אונד פֿאָלקער אללער שפּראכען זיך

רש"י

(טז) כִּי בָאֵשׁ. ש'ל גהינס ה' נשפט עם לריו ולפי שהוא צעל דין ודיין נופל צו לשון נשפט
ש'ה' ה' טוען טעניטיו למלוא עונס ופזעם וכן נשפטתי אתו. הכי נשפט אותך לשון וינח
הוא דרוש"דיך צלע"ז Deresnier: Plaidier (איינע רעכטסזאכע הינדליך פֿאָר געריכט
פֿיהרען) (ועיין פֿיוז ט' ל"ג). ופשוטו כי צלע"ה' וחדצו נשפט כל צד וכן דנים מסידסים
צמקדשות: (יז) המתקדשים. המזדמנים לנו ולתה כלך ליום פלוני לעצוד ע"ל פלומית:
אל חגנות. שזרעין שס ידק ושס היו מעמידין ע"ל: אחר אחד. כמה שפירגס יונתן סיעה
צתר סיעה מתקדשים ומטכרים לעצוד סיעה אחד שגמרה חזרתה לת עצודתה: בתוך.
צאמלע גינים כך היה דרכם להעמידה: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגו'. ולנו
מה עלי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם צלה עלי והיו פזיקני לקנן את כל הנויס ולהודיע

רש"י

ונעז' נדחק לפרש להשקיט כעסו אחרי עשותו נקמתו, וזה לא יתיישב על וגערותו צלהצי לש.
והוא משיב על Lowth כי לא מלאנו לשון נשיצה ללל האף, ולנו אומר כי טעמו רוח אפו,
והנה עלת בעלתו מוכיח, כי מלאנו מבערתך ה' מנשמת רוח אפך, והנה הגערה גם היא
נשימה, ללל שהיא צפה, וכאן הוא אומר כי רוח אפו נושבת צחמימות, ורוח פיו כלבצי לש,
דוגמת עלה עשן צלפו ולש מפיו תלכל: (טז) כי באש ה' נשפט, נטעם ותושע לו זרועו
שלמד למעלה, והכוונה שישים צלרן משפט, ויעניש אנשי חמס, ללל שכלן ישעיה חוזר לצייר
פשעי צני דורו, ואמר המתקדשים וגו': (יז) המתקדשים והמטהרים אל חגנות, פני חקים
לע"ז, ואינס ידועים לנו, ומפני שיונתן מרגס סיעל צתר סיעל, וכן צתרנוס סורי חד צתר
חד, Schelling הביא אחד אחד אחד, ולן הכרח, וללז' ואחרים חושנים כי אחד הוא שס
האליל, ומלת אחד, כמו לזנות אחרי המלך: בתוך. רש"י ודלז' מפרשים כי האליל היה מוכס
צאמלע הגינה, ונעז' הביא מה שהיה מנהג הפרסיים וכתוב צספר Zerd-Avesta, כי הכטכרות
היותר חשובה לללס היתה נקראת גִּירִשְׁנוֹם, והיתה נוכבת צגנה פחן לעיר, והיה המטכר

בהן קדוש וחכם, והיה לרין שיהיו ל"ג לצנים נצלות צי"ג חֲמָדִים, והנה הוא מפרש אחר
אחר, אחד הכהן המטכר, וזה דחוק, כי מסתמל הכהן המטכר היה יושב ללל המתקדש,
לעברו, ולא היה המטכר הולך אחריו, ללל יושב לללו, ומירש צתוך, צחלר, שהיה צלפלת
הצתים (עיין שמואל ז' ד' ו'), וזה נכון, והקרי אחת, ודמז"ס פירש (מורה חלק ב' פרק
ל"ג), על הזנות, והיותר פשוט לדעתי הוא להביא אחד אחד שהיו מתקדשים אחד אחד צחלר
קודם שיצאו אל מקום, שהיו צוצחים צחיהם, והזכיר לוכלי צצר החזיר וכו'. דרך התנגדות
כי אחד שהתקדשו והטכרו לוכלים צצר עמל: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה,
על דרך הכה לעקת צני ישראל צלה עלי (שמות ב' ט'), ואמר צלה צלשון יחיד על מחשבותיהם,
על דרך צנות למדי עלי חזק (צדלסית מ"ט כ"ג), ספתה צהמות ועוף (ירמיה י"ז ד'), וזה

הפטרת שבת וראש חודש

תרנום אשכנזי שד

פֿעראייניגען אונד קאָמ־
מען מיינע העררליכקייט
צוועהען. (יט) איך ווער-
דע אן איהנען איין וואונ-
דער טהון, אונד אייניגע
פֿאָן איהנען רעטטען,
אויף דאס זיא זיך צו דען
נאציאָנען בעגעבען צו
דען בעוואָהנערן פֿאָן
תרשיש פול אונד לוד,
באָגענשיצען; אונד צו
דענען פֿאָן חובל אונד יון,
ענטפֿערנטען נאציאָנען
וואָ מײן רוף נאָך ניכט
פֿערנאָממען, מיינע
העררליכקייט נאָך ניכט

געזעהען וואורדע; אונד זיא ווערדען מיינע העררליכקייט אונטער דען נאציאָנען פֿערקיני-
דען. (כ) דיזע ווערדען דאן אללע איירע ברידער אויס אללען געגענדען דעם העררן צום גע-
שענקע ברינגען אויף פֿפֿערדען, אין וואגען, אין בעדעקטען קוטשען, אויף מוילטהירען
אונד דראָמעדארען, ביז צו מיינעם הייליגען בערגע, דאס איזט נאך ירושלים, שפריכט דער
הערר, זאָ וויא דיא קינדער ישראל'ס איהרע אָפֿפֿער אין ריינען געפֿעסען אין דען טעמפלעל דעם
העררן ברינגען. (כא) אונד אייניגע דאפֿאָן ווערדען איך צום געברויכע דער פריסטער אונד לויס

רשי

שמעיהם הנל ומחשבותם שהם חושבים למען שמי יצד ה' יצנו מהול שקר וכיזן הול אותם
קיצון הול חסידים שניצל זכריה ולספתי את כל הבנים אל ירושלים: וראו את כבודי. צהלחמי
זהם צמחית המק צשרו ועיניו ולשונו: (יט) ושמתי בהם אות ונו'. פליטים ינללו מן המלחמה
ולמי שללירם כדי לילך לצמד לאיים הרחוקים את כצודי אשר רלו צמלחמה ולף צלותם פליטים.
למי' אחת מן האותות שנידונו חזריהם זהם כדי להודיע לרחוקי צמגפה זו נגפו כלוצלים על
ירושלים: (כ) ובצבים. הם עגלות מטוקסות צמחילות ואלה דומה לו שם עגלות לצ:
ובכרירות. וצסיר משחקים ומכררים כמו ודוד מכרר. עריו"פיר צלע"ז *Triper, tripudier*
(*trépigner* ח"ט. *tripudiaro*) (סטחשפֿענד חויל דיח ערדע טאנלען). ומנחם פירשו לשון כצס
כמו שלחו כל מושל סדן: כאשר יביאו. מנחה צכלי טהור לרצון בן יציאו את לחיכם למנחת
לרצן: (כא) וגם מהם אקח לכהנים ללויס. מן הבנים המציאים אותם ומן המיוצלים אקח

באור

נוכח הדעה צלשון עדצי. והכוונה מעשיהם ומחשבותיהם צלו לפני, וזה יציאני לקצן את כל
הבנים והלשונות, ולבראות לכל צני עולם את אחדותי, ושכללילים סין זהם מתם. ולז
החושלים יקצלו עונשם. וכמו שסיים וילאו ודלו צפגריהלנשים הפושעים צי ונו'. ועיין צפסוק
סלחד זה: (יט) ושמתי בהם אות, נדלה לי צלוצי ה' וצחללי ה' סזכר למעלה וטעם ושמתי
זהם אות, שִׁיבם דרך פלא, כמו ולת אותותי אשר שמתי צס: ושלחתי מהם פליטים, וקלת
מאותם לוצי ה' לניחם לפליטה, כדי שילכו אל הבנים וינידו את כצודי צבויס, ולז הבויס יציאו
את כל לחיכם מנחה לה': (כ) ובצבים, כמו עגלות לצ: ובכרירות, מין גמל, ונקדל בן
על שם מרולתו שנדלה מכרר (רד"ק שולטענס, צושלרט ודלו' ונעז'): כאשר יביאו בני
ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה', בן יציאו הבנים את ישראל ללרלס דרך כצוד:
(כא) וגם מהם אקח ונו', השכילו מלד צעלי הנקוד שנקדו לכהנים ללויס צפתח, והנה סין
הכוונה (נדעת רלו' ונעז') שקלת מן הבנים יהיו כהנים ולויס, שזו היה לריך לומר לכהנים
ללויס, מלצד כי סין יקדלס לויס, וכלל סין לויס סלל משצט לוי, ולס היה נתת לכהנים

אנגעהמען , שפרינט
דער הערד. (כז) יא גלייך
וויא דער נייע היממעל
אונד דיא נייע ערדע דיא
איך צו מאכען געזענגען
בין, דורך מיינטן וויללען
בעשטעהענדיגלעך, עבען
זא ווירד איידע נאכקאמ-

(כז) כִּי בָּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נְאֻם
יְהוָה בֶּן יַעֲקֹב זְרַעְכֶּם וְשִׁמְכֶם: (כח) וְהָיָה מִדֵּי
חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ יָבוֹא כָּל
בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת, לִפְנֵי אֲמֹר יְהוָה: (כד) וַיֵּצְאוּ

מענשאפט אונד אייער נאמע בעשטאנד האבען. (כז) יעדען נייעמאנד אונד יעדען רוחנאמ
ווערדען אינרווירדען פֿאַן יעדער גאציאָן קאָממען אום זיך פֿאַר מיר צו ביקען, שפרינט
דער הערד. (כד) אונד ביים הערויסגעחען ווערדען זיא דיא לייכנאמען דערער זעהען דיא

רשי

כהנים ולויס שטענדיגעס עתה צהריה מונח ולפני גלויס הכהנים והלויס שזיהם ולחור
פוחן מתוכן והיו שמשן לפני אמר ה' וכוון אמר הנספרות לה' סלהינו כך מפורש צלחת
פליס: (כד) תולעתם. רמז סלולת סת צהריס: ואשם. צניהנס: דראון. לזק צוון ווערן
פידנס כמין שמי פיצות די רשוי' עד דיימדיק עליהן לדיקיא מוסס מוילס:

באור

ולעשרתים החדשתי, עלנר כי סין שום רמז לחדש גדול כזה צמקום סחר לא צנציל זה ולא
צשאר צניסילס, וצבפך הכה למעלה סמר ולחתם כהני ה' תקדלו וכו'. סענס סעפת כחת
המקדס הזה כי קלת מן הסוסיס והדכז והלצים והברכדות ההמה יקחס ה' רקנלס מיד סביס
והיו לכהנים וללויס לצורך צית המקדס, בעמין סנלסר צנשיסילס קח סלחתם והיו לעצוד וכו',
וחלק העגלות והצקר צין כלויס; ועפני שהזכיר כלסר יצילו צני ישראל סת הענחה צכלי טהור,

והיה הענהג לפעמים סהמציס הענחה היה מניח גם סת ככלי לכהנים, לפיכך כוסין כי גם
כהנים סללס שצילו סת צני ישראל כענחה לה', ימחו וחתנו מתנה גם סת ככלי סלס כצילוס
זהס: (כב) יבוא כל בשר, סנשיס מכל הניס, קלתס צשנת זו וקלתס צשנת סחרס, וסעס
כל צשר, צלל סלוק סלחה עס ולסעה העס: (כד) בסגרי האנשיס, סס סללי ה' סהזכיר
למעלה, ונרלס לי כי זה הוה סלס, שהזכיר למעלה (ושמתי צהס סות), כי סותס סללי ה'
יצלו מפגריהס סולעיס סלל ימותו, וסלל עהס סלל סלל סכזה, והפגריס גם סתולעיס לא
ישדפו צלס דרלון, נרלס לי צחלוק דלית חייץ, כמו ויהי לכס לזרס, ולסזק ערצי דלל עמין

בדחקה, והנה סלס סזה כוה להיות סלס לסחריס, לא סיחיס הפגד סעס ערביס: ויצאו
וראו, זה סיוע לפידוסי על כל צשר כי יצלו סמיד סנשיס חדסיס סלל דלו סלס כזה, ויללו
לדלותו. וסלן דליתי להציל מה סכתז סלי סחר מגדולי סנמי הדוד ציוס כ"ג סצט סקל"ג,
וזה לטונו: צספרי דתי ספרסיס נעלל צעקומות דציס וסוויס סלסונה צרוחות רעות וסדס
המודכניס גם כן מצשר ודח, וסס דרעעיס סלס היו מלצלי סחריען כנר כודעיו, וכמות כל
סלס ימותן סך גם יחיו כמזיס צתחיה סחרוה, ודק לסרפתס ולצשנתס, לסרלות דוע
סלרס, ונגעיהס ומכלסתיס, ויקק כל דולס סותס, ויצהל מפניהס, וסס נקדלוי' Darawands
צלשן דציס, ולסחר ססס נקדל Darawand סך גם סות d סלסונה היס מלסותיות כנולתס
צלשן זענד; ועיקר כודלס סס זה צלשן כוה דצנ נמלס ונצזה לכליעת עולס וסרפת נלס,
ומצהיל כדולס כמו סעיריס סללנו, פווי, וסלטידל סלל סעניס, וגם סס מצליס סלול סענל
להס, וזה הוה ויללו ודלו צפגרי סלנשיס ספושעיס צי כי סולענתס לא סמות ולסס לא סכזה
והיו דלסן (סייחל) לכל צשר, וצרימלל ורציס מישיני סדעס עפר יקילו סלל לחיי עולס וללס
לסרפות לודלסן עולס — חלס היס ססותי סליו ציוס ה' ניסן סקל"ג: סין דעשי ססכמת
עמך צענין השערדן צמלת דלסן, הוילל ומלד סחר לא כרי דלסן כהרי Darawand, כי
דלסן הוה סס מופשט וכמו ספירשט סייחל וסלדלוולנד הוה סס מין עמיני כדווחת לפי סס
סהגדת לי (כי סענס סין ספק סלל נסכוון הנציל (יהיה מי סיחיה) לחק סלסנת ספרסיס
ולסער כי פגרי כרעעיס יסיו דוסות וסלדלוולנד מלנד סהול מודצ צפגריס מתיס כמעליס
סולעיס ודח סין צהס, ולסער והיו דלסן לכל צשר לא וכו דלסן, כמו סהיה לו לועד סס

תרגום אשכנזי שה

מיר אבטרינגיג וואר-
דען; וועהרענד דער
ווארם אן איהגען נאגען
אונד דאז פֿייער דאס זיא
פֿערצעהרען זאלל ניכט
פֿערלעשען ווירד, זא דאס
זיא איין שייאואל יעדעס
שטערבליכען זיין ווערדען
יערען ניימאָנד אונד יע-
דען רוחעטאג ווערדען.

הפטרות שבת ור"ח ושבת א' רחנוכה
וְרָאוּ בְּפָגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי בִּי תוֹלַעְתָּם
לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּבֵּה וְהָיָה בְּרֵאשִׁית כָּל-
בָּשָׂר:

וְהָיָה מִדִּי-חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ
יָבוֹא כָל-בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי אֲמֵר יְהוָה:

מנהג ספרדים אס חל ר"ח ציוס ש"ק וציוס א' להוסיף פסוק
לשון ולחדון של הפטרת מחר חדש.

הפטרות שבת א' רחנוכה והיא גם הפטר' בהעלותך

(בתרי עשר בזכרית סימן ב' פ' י"ד עד סי' ד' פ' ח')

(יד) פֿראַהלצקע אונד
פֿרייעדיך, טאָכטער
ציון'ס, דען איך קאָממע,
אונד וואָהנע אין דיינער
מיטטע, שפּריכט דער
עוויגע. (טו) אונד עס
שליסען זיך פֿיעלע פֿאַל-
קער דעם עוויגען צו דערזעלבען צייט אן, אונד ווערדען מיין פֿאַלק, אונד איך וואָהנע
אין דיינער מיטטע, אונד דוא וואָללסט ערקענגען דאס דער עוויגע צבאות (דער העער-
רש"י

(יד) רָגִי וְשִׁמְחִי בַת-צִיּוֹן כִּי הִגְבִּיחָא וְשִׁכְנָתִי
בְּתוֹכָךְ נְאֻם-יְהוָה: (טו) וְנָלוּ גוֹיִם
רַבִּים אֶל-יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיָה לִי לְעָם
וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכָךְ וַיֵּדַעַת בִּי-יְהוָה צְבָאוֹת שְׁקָתִי

קער דעם עוויגען צו דערזעלבען צייט אן, אונד ווערדען מיין פֿאַלק, אונד איך וואָהנע
אין דיינער מיטטע, אונד דוא וואָללסט ערקענגען דאס דער עוויגע צבאות (דער העער-
רש"י

רש"י

(טו) ונלוו. ונתחזרו: (טז) ונחל ה' את יהודה. לנחלתו ולחלקו: (יז) חם כל בשר. כל

באור

היתה כוונתו, שיהיו רוחות ודאראוונד; ומלך אחד אס תועלת מליאתך היא לפדש מקור
המלה, שנחמה ממלה פרסית (ומזה תוליד תולדה לזמן כתיבת ספר הנחמות), אין לנו
לרינים לכל זה, כי כזר כתבו דאז' וגעז' שהיא נבזרת מן דלל צערזי גענינו הדחיק, ולכי כזר

כתבתי צפידוש כי דללון כמו והיה לכם לזלל, והפעל זה צערזי ודלל צלרמי ענינו פזר
והשלכה, ואינו דחוק שגם Darawand נבזר מן השרש הזה וממלת דללון, ולק מכלן שום
דליה על זמן כתיבת ספר הנחמות. ולצ"י (הלל הוא תלמידי חזיני מוה"ר לזרהס לאטאש)
מוסיף כי מזה גם כן פת הדללה, ונכון. — ועתה צגנת תר"ה דליתי קונטרס מכונה
ירושלים ושם (עמוד 59) מוצא צגס חכם אחד הענין הנ"ל מהרוחות הנקדאים Darawand
ודעת הכותב כי תמונת הרוחות ההם הנזכרים צספורי הפרסיים היתה לפני הנציח צתוקף
דעיונו צלמרו והיו דללון לכל צגד — והנה אף אס יונח שהיתה מלת דללון ודעיה, צזמן
כתיבת הנבואה הזאת, והיתה מפורסמת ומוצגת לצני ישראל כמו מלת טד; הנני שואל היתכן

בילמד הנציח והיו טד לכל צגד, או וללה לחרפות לטד עולס? הלל און מליק טצחן כי מלת
דללון כלן ודלילאל אינה אלא שם מופשט (nomen abstractum) ואס היתה שם דזר כמו
טד, היה הנתוצ אומר והיו דללונים לכל צגד לחרפות לדללונים לעולס (או עד עולס).
והנה הדזר צדוד צגמש כי מלת דללון אינה אלא שם מופשט, וענינה תועצה ומילוס, ודק
צעקדה היא דומה קלת למלת דללון ודללון, לולל נאמר שמלת דללון ודללון נבזרה:

(טז) ונלוו, ענין חזור ודצוק כדמתורגס לשכנזית ות"י ויתוספק (עם ווערדען נאך דחלו

קחממען): ושכנתי בתוכך, ע"כ שורה שניתי צקדנך: (טז) ונחל, הפועל הזה

אֲלֵיךְ: (טז) וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל
אֲדָמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם: (יז) הִם
כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֶעֱזַר מִמֶּעוֹן קֹדֶשׁוֹ:
ג (יח) וַיִּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי
כִלְאָךְ יְהוָה וְהַשָּׁטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשֹׁמְנוֹ:
(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׁטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ
הַשָּׁטָן וַיִּגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם הֲרֵא
זֶה אִוֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ: (כ) וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבוּשׁ
בְּגָדִים צוּאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַכִּלְאָךְ: (כא) וַיַּעַן

שארעון) מִיךְ צו דיר
געווענרעט; (טז) אונד
דער עוויגע ווירד יהודה
אלס זיין ערבטהיל אין
בעזיטן נעהמען, אויף
הייליגען באַדען, אונד
פֿערנער ירושלים (צור
רעוידענץ) ערוועהלען.
(יז) שטילל, אללעס
פֿלייש פֿאר דעם עוויגען,
דען: ער מאכט זיך אויף
אויס ווינער הייליגען
וואָהנונג. ג (יח) אונד
ער ליעס מיך דען האָהען
פריסטער יהושע זעהען,
שטעהענר פֿאַר דעם ענגעל דעם עוויגען, אונד דער געגנער שטעהענר צו ווינער רעכט-
טען, אום איהם ענטגעגען צו זיין (ר. ה. איהן אנצוקלאגען). (צ) אונד דער עוויגע (איי-
גענטליך דער ענגעל דעם עוויגען) שפראך צום געגנער: דער עוויגע וועהרע דיר געגנער,
דער עוויגע וועהרע דיר, דער ירושלים ערוועהלעט האט! איזט ער יא איין אום
דעם פֿייער גערעטטער בראנד. (ג) אונד יהושע וואר בעקליידעט מיט אונזויבערן

רש"י

שאר האומות: כי נעור. ל' הערה והקלה: (א) לשמנו. להשטיח על שהיו צמיו כשולות
נשים נכריות כמו שנתנו צספר עזרח וימלא מצוי הכהנים אשר הושיעו נשים נכריות מצוי ישוע
צן יהולק: (ב) יגער ה' בך השטן. יגער הקנ"ה צן שטה השטן (וחור ולכד יגער ה' צן
הצור וכו' מהר"ז) ויגער צן הול הצור צירושלם שלל תכנס לפניו לקטרג הצדיק הזה כלל
דלוי הול ונה לכך שכולל עלש השריפה: חלא זה אוד מצל מאש. מפורש צלבת סלק
שהולך עם סחלצ צן קוליה וחצירו לסוד: (ג) לבוש בגדים צואים. כפרגמו הוו לים צמן

באור

צקל יוצא אל פעול אחד לצד והוא כנחלה (רד"ק) והכונה בענין כי חלק ה' עמו יפקד סצל
נחלתו: על אדמת הקדש, שלל יגלה עוד מענה. ות"י ויחסין לדנית יהודה ית חילקהון
כאלו כתוב והנחיל זהפעיל (ער ווירד פֿערערבען חן יהודה וייגען בעזיטלטהייל): ובהר
וכו', להשכין שם שכינתו כמלז: (יז) הם וכו', ענינו מצולר כצר (חזקוק צ' כ'): געזר,
לדעת דני יונה שרשו נער מן נערו (ירמי' כ"ט ל"ח) והוא תלר עם יכזל שלל שנתחלפה התנועה
צענור העיין ופירושו שולג ואמר על הש"ית ע"ד ה' מלין ישלג (עמוס ט"ז) ולדעת דני
יהודה שרשו עוד מצנין נפעל ענין הערה, וגם לדעתו נתחלפה התנועה צענור העיין כי כיה
לו כומר נָעֹזר צקמ"ץ העין ע"מ גבזן, וכתב כרד"ק ולל ידעמי טעם לזה. כי הכלל"ף גם
כיס גרונית וצל כנו"ץ עליה קצין גאזר (תהלים ע"ו) סולי להקל קריאת העין עם כלרי
לשר עליה יוסר משתהים קמן (מספר מכלול יופי) ותרגומי מענין עוד ות"י סתגלי (החם
זיך חֶפְעֶמבארט), ולפירושו (לס שהוא להרחקת הגסמי דוך כצוד) כוכל לומר שהוא מנודם
ערה ענין גלוי, חכן צכ"ז לל ימלע מזרות הרקדוק ועוד משניה מכל סלה: (א) השטן.
משל על סנצלט וחצרו המשטינים את ישראל צצנין המקדש. וחז"ל דרשו צזה מה שדרשו, ות"י
והקטאה (ריח זינדע) ע"ד הכגשמה, לו שהוא כמו דפא (דער וידעזר): על ימינו, יכץ
של יהושע: לשמנו, לקטרג עליו. ות"י ללסטנל (חיהמ הינדערויך לו זיין): (ב) ויאמר
ה', ר"ל מלשך ה': יגער, ענין לעקת נזיפה (סעלטען, וועהרען). וטעם הכפל לזיפי
ומחק העליזה: חלא זה, ר"ל איך תמערצ לקטרג עליה הלא הוא כסוד המולל עלש בגלות ליוס
לירושלים. לנמות הצית ורז"ל דרשו צזה (סנהדרין פ"ה י"ט): (ג) צואים, מלובלרים

הפסרת שבת א' דחנוכה

חרגום אשכנזי שו

וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֲמִידִים לְפָנָיו לֵאמֹר הִסִּירוּ
הַבְּגָדִים הַצְּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵאשֶׁה
הַעֲבֵרְתִּי מֵעָלָיָה עֲוֹנָה וְהִלַּבֵּשׁ אֶתְךָ מַחֲלָצוֹת:
(ס) וַיֹּאמֶר יְשִׁימוּ צִנִּיף מִהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁימוּ
הַצִּנִּיף הַמִּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיִּלְבָּשֶׁהוּ בְּגָדִים
וּמִלְאָה יְהוָה עֲמִדָּה: (ו) וַיַּעַד מִלְאָה יְהוָה
פִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (ז) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי בְּרִדְכִי תִלְךָ וְאַתָּה מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמָר

קליידערן, אונד שטאנד
פֿאַר דעם ענגעל. (ד) אונד
ער (דער ענגעל) האָב אן
אונד שפראך צו דעם פֿאַר
איהם שטעהענדען
(ענגעלן) וויא פֿאַלגט:
ציהעט איהם דיא אונד-
וויבערן קליידער אויס,
אונד שפראך צו איהם:
זיהע, איך האבע פֿאַרדיר
דיינע זינדע אבגענאָמ-
מען, אונד קליידע דיר
מיט אנשטענדיגען גע-
ווענדערן. (ה) אונד איך שפראך: מאן זעטצע איינען ריינען בונד אויף זיין הויפט! אונד
זיא זעטצען דעם ריינען בונד אויף זיין הויפט, אונד בעקליידעטען איהן מיט געווענדערן,
אונד דער ענגעל דעם עוויגען שטאַנד (דאבייא). (ו) אונד עס ערמאנהטע דער ענגעל
דעם עוויגען דעם יחושע, וויא פֿאַלגט: (ז) אָן שפּריכט דער עוויגע צבאות (דער העער-
שאַרען): ווען דוא אין מיינען וועגען וואַנדעלסט, אונד מיינען דיענסט בעפֿאכט.

רש"י

דנסנין להק נשין דלל כשין לכהונתא והיה נענש הוא על שלל פיסה זידס: (ד) הסירו חבגדים
הצואים מעליו. יצדלו צניו עלת נשותיהם ומחל לו: מחלצות. חליפות צגדים נאים כלומר
זכיות. ולפי שדימה העק לצגדים נואים דימה הזכות למחלצות צגדים נאים ולנשים: (ה) ואמר.
למי זכרים: ישימו צניף מחור וגו'. צקשתי רחמים עליו: (ו) ויעד. לשון התלמה כמו ולעידה
צס לת השמים וגו' (דברים ל"א): (ז) אם בדרכי חלך. ונס למי זאת לעשה לך: אתה

באור

(סמוטליג), ולדעת המפרשים ידעת על העובות שהיו צניו מלוצות צהן כי נסלו נשים נכריות
(עיין עודל י"ד) ולקח המשל מן הצגדים המכוערים אשר צס היה לצוש הכדון צעת עמדו לפני
המשפט עד אשר נגמר דינו (עיין יוסיפון לעצריים ספר פ' ע"ד): (ד) ויען וכו', המלאך
שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו וכו', ר"ל הפרישו את צניו
מכשתיכן הנכריות לצען יוסר העון מיהושע. כס"י ולמיצ ולמר לדמשמין קדמוהי למימד
ולמרדו ליה ופיק נשין דלל כשין לכהונתא מציתיה. ולין ספק שזה היה תוכן הקטדוג סדלה
השטן להעריך לפני ה' והמלאך ידע מחשבתו ולמר כן להבפיקו ולסתום את פיהו: אליו,
אל יהושע: עונך, פירוש כי הצגדים הנאים הם משל לעון (ד"ק): וחלבש; מקור צויתי
להלצצ סותך מחללות ותרגומי לפי טעם המליצה: מחלצות, תלך חליפות צגדים נקיים לפי
בלוצס סלו צהסרת סלו והוא מענין חלץ מהם (הושע ה') וזה משל על הזכות, כלומר כיון
שיוסר העק ירלו נך זכיות וכן ת"י וללצצ יסך זכוון (ד"ק) ומללנו כמוהו המחללות והמעטפות
(ישעי' ג') מלצושים נאים ונקיים ותרגומי (חנסטענדיג), מכון לכל זה: (ה) ואמר, למר
זכריה הנציל סמרתיו אל המלאך ישימו וכו' (ד"ק) וכן ת"י וַאֲמַרְיָה, והוא נכון ולל כמו

סלמר ר' מדינוס שהוא תחת וסמר ומוסצ על המלאך (כלשר הוא צנוסחפ סצעים זקנים
וצהפולגלטל): צניף מחור, ללות ולסימן כסונה גדולה סייהיה כתר כהונה גדולה ליוושה
לזדעו סחדיו הוליל שפרשו מן הנכריות: וילבישוהו בגדים. הם המחללים והרד"ק פי' וכנר
הלצישוהו צגדים (אונד החטטען חיהו מיט עהדענקליידערן בעקליידעט), ולין לודך לזה כי
טעמו שעשו כן עפה צפועל על פי כלווי. וכן מתורג' לשכנזית וי"ת ולסצוהי סתתל דכשרה
לכהונתא: (ו) ויעד, העיד צו זה הדצד כמו העידותי צכס (דברים ל"ח) ונפתחה העק
מפני שהיא גדונית כי משפטו ויעד (ד"ק) ויתורגס (אונד ער בעטהייערטע). וכן ת"י

ולסכיד. וי"ע לשון סזהרה והתלמה כמו העיד צנו הליט (צדלשית פ"ג צ') והוא יוסר קדוש
וכן מרגמתיו כמו סצורה עליו ענין מלת סזהרת סס צפסוק הסמוך: (ז) אם בדרכי חלך,

תרגום אשכנזי

הפסרת שבת א' דחנוכה

וְגַם-אַתָּה תִּדְרִין אֶת-בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמַר אֶת-חֻצֹתַי
וְנָתַתִּי לָךְ מִהַלְכִים בֵּין הָעַמִּידִים הָאֵלֶּה:
(ח) שְׁמַע-נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶתָּה וְרַעְיָךְ
הַיֹּשְׁבִים לִפְנֶיךָ בִּי-אַנְשֵׁי מוֹפֶת הַמָּה בִּי-הֲגִנִי
מִבֵּיא אֶת-עֲבָדֵי צִמְחָה: (ט) בִּי הַגָּדוֹל הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל-אֲבִן אֶתָּה שְׁבָעָה
עֲיָנִים הֲגִנִי מִפְתָּח פֶּתָחָה נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת

מַעֲמָט, אֲוֹנָר וְאֵיךְ
מִיָּן הוּא רִכְטֵעֵס, אֲוֹנָר
מִיָּנֶע הָאָלֶע הִיטֵעֵס,
וְאֵי געבע אֵיךְ דיר צוגעג-
גע אונטער דיווען דאשטע-
הענדען (דען ענגעל'ן).
(י) דאָרע דאָךְ יְהוֹשֻׁעַ,
הָאָהער פֿריסטער, דוא
אונר דינע גענאָסען דיא
פֿאַר דיר ויטצען, (דען
מעננער דער בעוואונדער-
רונג [אויסגעצייכעטע])

מַעֲנַנְדֵּר דיא מאן בעוואונדערט, זינר ויא) דאס אֵיך קאָממען לאססע מיינען קנעכט, דען
שפּראַכלינג (דוד'ס). (ט) דען ויהוה, דען שטיין (דען גרונדשטיין דעם טעמפלעלם) דען
אֵיך פֿאַר יְהוֹשֻׁעַ הִינגעלעגט, אֵיבער דען אֵינען שטיין (וואכען) זעבען אונגען (בילד-
ליך: פֿיר גוֹאָסע אײַפֿערקאָריקייט דיא אײַף איהן געריכטעט איזט) אֵיך זעלבסט
גראַבע זיינע פֿערציערונגען אײַף, וְאֵי שפּריכט דער עוויגע צבאות (דער הערשאַרען) אונר אֵיך

רמז

חֲדִין אֶת בֵּיתִי. תַּשְׁטוּ וְתִהְיֶה פֶּסַח עַל צִית מַקְדָּשִׁי: וְנָתַתִּי לָךְ מִהַלְכִים. כַּתְּרִימוּ וְתִלְחִיט
מִתִּיל לַחֲיִיךְ וְלִתֵּן לָךְ רִגְלִין דַּמְלִיכִין צִין שְׂרָפִים הַלֵּלִין וְלִפִּי פִּשְׁטוֹ כַּנְשָׁרוֹ עַל צִין שִׁזְמוֹ
לַעֲתִיד: הַעֲמִידִים. שְׂרָפִים וְמַלְאָכֵי הַסֵּדֶת שְׁלִין לֵהֶם יִשְׁנֶה: (ח) אֶתָּה וְרַעְיָךְ. חֲנִיכָה מִשְׁלָל
וְצוּרִיהָ כִּיוֹ: אַנְשֵׁי מוֹפֶת. גִּדְרִין כַּשְׂדִּין לַמִּיעַנָד לִהְיוֹן נִיסִין שְׁלֵף לֵהֶם נַעֲשֶׂה נִסִּים: בִּי-הֲגִנִי
מִבֵּיא אֶת עֲבָדֵי צִמְחָה. כִּי לִתָּה זְרוּנָל פֶּהַר יִהְיֶה קֶטֶן כַּחֲנֹד הַמֶּלֶךְ לִנְי מַלְאָכֵי לוֹ בַּחֲלָה
וְשֵׁם נִתְּמִין לִחֹן צַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ לַמְּלָאוֹת שְׁלֵמוֹ צִנְיִין כִּצִּית וְכַעֲדִיר נִמוֹ שְׁזַכּוּשׁ צַעֲדֹל דַּנְי
נַחֲמִיָּה צִין חֲנִלִּיהָ וְכוֹל זְרוּנָל כְּדַמְדִּינִין צִמְחָדִינִין: (ט) כִּי הִנֵּה הָאֲבִין. יִסּוֹד הַצִּית לִשְׁר
יִסְדָּתִם צִמִּי כוֹרֶשׁ וְנִטְלוּ מִלִּי יִדְכֶם וְלִטְמוֹ חִיסוֹד וְעוֹצֵי הַחוֹמָה הִיָּה מַעַט צַעֲרִיכִים נִמוֹ שְׁמַפְדָּשׁ
צַעֲדֹל וְנִכְנֹלֶת חֲנִי: עַל אֲבִן אֶתָּה שְׁבָעָה עֲיָנִים. סוֹפוֹ לַהֲדַסֵּעַ עַל לִמְדָּה ז' וְכֵן מִיָּי עַל

באור

הַכּוֹנֶה עַל זְרַעוֹ וְלִמְדָּה כַּלִּי, כִּי זֶרַע הַלֵּדִים יִחַשׁ כְּמוֹהוּ וְכֵן לִקְחָה זְרַעֲלָה (חֲנִי ז') עִין
צִלְוֹנוֹ סִס: וְאִם אֶת מִשְׁמֶרֶתִּי, לִסִּי יִשְׁמְרוּ צִין הַדְּרָדִים שְׁלֵמוֹ לַשְּׁמֵד, לוֹ שֶׁהַכּוֹנֶה עַל פִּשְׁטֵת
וְשִׁדּוֹת הַכּוֹנֶה כְּדַמְדִּינִין לִשְׁכּוֹנִית: וְגַם אֶתָּה וְכוּ', רִ"ל וְגַם צִין כְּמוֹךְ יִהְיֶה סוֹקוֹיִם עַל
לְרִי צִיתִי לְדוֹן צִלְדָּק וְנַעֲשִׂיט לִת עַסְקֵי הַמַּקְדָּשׁ: וְתִשְׁמֹר, וְיִהְיֶה שׁוֹמְרִים חֲלָרִי כִּפֶּל הַדְּרָדִים
צַמְלֹת שׁוֹנוֹת, וְלוֹעֵת הַמַּפְרָשִׁים: וְנִתְּמִי, מַתְּשׁוֹנֶת הַמַּלְאָכִים: וְגַם אֶתָּה, מַתְּשׁוֹנֶת הַמַּלְאָכִים
עִין רִשׁ: מַחֲלָכִים, כַּנְפֵּד מִהֶלֶךְ וְהַרְצִי מִהֶלְכִים עִ"ע מַסְמָדִים עִין כְּנִיסָה (לִזְחָנִי, לִי-
טריטט): הַעֲמִידִים הָאֵלֶּה, צִין הַקִּיּוּמִים הַלֵּלֶה וְכוֹל דִּמּוֹ לַמַּלְאָכִים הַקִּיּוּמִים לַעֲד דּוֹלָה לִמְדָּה
פֶּלֶךְ צִיכִיכִים וְזֶה דִּמּוֹ לַנְּשִׁמּוֹ כַּפֵּרֶדֶה מִן הַגּוֹף (רִד"ק), וְכֵן יִשְׁמְרוּ וְצִלְחִית מַתְּרִיל לַחֲיִיךְ וְלִתֵּן
רִגְלִין מִהַלְכִין צִין שְׂרָפִים הַלֵּלִין (אײַפֿערטערהונג, פֿאַרטרודיער דער זעלע, הִימַלְאִיסע זַעלִיג-
קייט, גִּחְסְטִילִיכע חֲנִסוּיִחוּגִי): (ח) שְׁמַע נָא, כַּמֶּשֶׁךְ לַמֶּנֶה רִ"ל יִשְׁמְרוּ זֹלָתָה כִּי כַּנְי מַנִּיל
וְכוּ': כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֶת, הַכּוֹנֶה עַל הַכְּהִינִים הַמוֹצִלִים צַקְדוּשָׁתִם צַמְעִלָתִם וְצַמְדִּיכִם מַשְׁלָר
לַכְּשִׁים, וְיֵשׁ לַהֲפִלָּה עַל חֲכַמָּתִם וְחִסְדָּתִם כְּמוֹ שִׁפְלָלוֹ לִשְׁמִים עַל הַמוֹפֶת וְכֵם, וְכֵן מַתְּשׁוֹנֶת
לִשְׁכּוֹנִית וְיֵשׁ לַפֶּדֶשׁ גִּיכִּי שֶׁהִם לַחֹפֶת לִזְלָתִם עִ"י מַעֲשִׂיהֶם הַעוֹצִים (אײַפֿערטערהונג מַעֲנַנְדֵּר),
כְּמוֹ וְהִיָּה יִחְזַקָּל לִכֶּם לַמוֹפֶת (יִחְזַקָּל כִּי כִי) עִין צִלְוֹנוֹ שֵׁם וְכוֹל מַתְּמִד מוֹסַנְדִּי כְּמוֹ
שְׁלִיכִי צַתְּרִימוֹי: צִמְחָה, כִּלְרִי הַלּוֹמֶה מַצִּית דוֹד וְכוֹל הַמַּשִּׁיחַ כִּתִּי יֵשׁ עַצְרִי מַשִּׁיחַ, וְכֵם:
הַרְצִי עִ"י וְזֶה כוֹל זְרוּנָל כַּשְׂדִּי יִשְׁמְרוּ לִמְדָּה מוֹנִיחַ לַפְּכִי זְרַעֲלָה, וְמַפְרָשִׁים
רִצִּים לִמְדָּה כִּי זֶה לִמְדָּה הוֹל הַמַּשִּׁיחַ וְנִקְרָא זְרוּנָל כִּי הוֹל מַזְרַעוֹ כְּמוֹ דוֹד עַצְרִי כַּשִּׁי לִהֵם לַעֲלוֹם
עִ"י, וְכֵן לִמְדָּה צַתְּרִימוֹי סִנְהִדִּין שֶׁהַכּוֹנֶה עַל זְרוּנָל: (ט) כִּי הִנֵּה הָאֲבִין, הוֹל כַּשִּׁי לִהֵם לַעֲלוֹם
צִיטוֹד הַכִּי, עִ"י זְרוּנָל לַפְּכִי יְהוֹשֻׁעַ: עַל אֲבִן אֶתָּה, הוֹל נַעֲן מַתְּמִד מוֹסַנְדִּי: שְׁבָעָה,
סֶךְ חֲשׁוֹן צַלְמִי מַשׁוּעַר מוֹדָה עַל דִּמּוֹ וְכַפְלָגָה צִלְל הַמַּקְדָּשׁ: עֲיָנִים, עֲיָנִים כְּמוֹ עֲיָנִי ה' עִין

הפטר שבת א' דחנוכה

תרנום אשכנזי שז

נעהמע וועג דיא זינדע
דעסזעלבען לאנדעס, אן
איינעם טאגע: (י) אן
דעמזעלבען טאגע,
שפריכט דער עוויגע
צבאית (דער העערשאַט
רע:), ווערדעט איהר איין
יעגליכער זיינען פֿריינד
אונטער דען וויינישטאָק
אונד אינטער דען פֿייגענ-
בוים איינלארען. (א) אונד
עס קע-הרעכטע ווירנדער
ענגעל, דער מיך אנדע-
דעטע, צו מיר, אונד

ומשתי את-עין הארץ-ה' ביום אחד:
(י) ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש
אל-רעהו אל-תחת גֶּבֶן ואל-תחת תאנה:
ד (ב) וישב המלאך הדבר ב' ויעירני באיש
אשר-יעזר משנתו: (ג) ויאמר אלי מה אתה
לאמר ואמר ראיתי והנה מנורת זהב בלה
ונקה על-ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה
ושבעה מוצקות לגרות אשר על-ראשה:

ויאמר כ'

וועקטע מיך, וויא איינען מאן דער אויס זיינעם שלאָע געוועקט ווירד. (ג) אונד ער
שפראך צו מיר: וואס זיהעסט דוא? אונד איך שפראך: איך זעהע, דא איזט איין לייכ-
טער גאנץ פֿאן גאלד, אונד זיינע אָהלשאלע אויף ווינטכ הויפט (אָבען דאראן) אונד זיינע
זיעבען לאמפען דאראן, יע זיעבען דאחרען אן דען לאמפען וועלכע אויף זיינעם הויפטע

רש"י

אזנא חדא ז' עינין אחזיזאן ליה ולשון עינין ל' מראית ולי נדלח ז' עינין על שם עיני הקצ"ה
שזענינו ולצו להוסיף עליו על אחד שצעה לפי שדוגמתו הנצולה זו ודלו את האזן הצדיל צ"ד
זדוננל שזעה אלה עיני ה' המה משועטים. אלא לימד שנתן עיניו להדנות כצוד הצית צדנינו:
הגני מפתח פתוחה. מתיר קשורים מפיר עלת האויזים אשר כתצו שטנה לצטל המלאכה:
ומשתי. והסירותי: ביום אחד. לא ידעתי איזה יום: (ב) וגלה על ראשה. כמו בולות
עליות לשון מעין כפיין ספל גדול עגול: ושבעה נרותיה. כתיב ציכין שנותנין השמן והפתילה
לתוכה: שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר צלין ז' נורות קטנים שהשמן ז' מן הגולה

באור

זה (דברים י"א) ר"ל השגחה דזה ושמידה גדולה תהיה מאת הש"ת על הצנין: דגני מפתח
פחה, ענין השקיקה צאצן כידוע, ושעידו האל יתצדך צעלמו וצכצדו יחקוק הצידים הכלים
והנעימים צאצנים ליפותם, והמליכה יקרה מאד להודיענו שיהיו צתכלית הייפי והנוי קיימים
ועומדים לזמן כלחי כמו נלחות מחוקקס: ביום אחד, צפעס אחת תוסד חלאת עונה כי אחד
צקדצס דוח נכון ונפש טהורה אשר לא נכתמה צעון. וי"ה עין עונש כמו גדול עוני מנשוא
(צדאשית ד') (דיא טטראפֿע דעס לאנדעס), ות"י חוצ ועד"ז תרגמתיו: (י) תקראו,
תזמינו: אל תחת, מלא היחס אל יצוא לפעמים נסמך ליהם אחד להודאת פניה בגוף אל
המקום ההוא (דיא ריכטונג אן איינען פֿרט אנלולייגען) כמו אל מחוז אל תיך (דברים כ"ב י"א)
ועוד איזה כמוהם וכן פה אל תחת, ושעורו שיקראו הצדיקים לצוא אל הגפן והתאנה לשצת
תחתם צללס, ולהתענג על רוצ העוצה צמנוחה ושלום. כי ישיצת האדם צלל הגפן והתאנה
הוא תמיד ליור נחמד למקרא ליעונג השלוה והמנוחה (מ"א ד' כ"ה מיכה ד' ד') וחזיריו הרצים:
(א) וישב וכו', כי צמדא שלפניה לא דצר עמו המלאך הדוצר צו, לזה אמר וישב המלאך
ונלופן זה תרגמתיו: יעור, מצנין נפעל והלרי לתשליט הדגש ות"י דמתצד צצנין אַתְּפֿעל:

(ב) מה אתה ראה, דרך המקרא כן צמדצה הנצולה, ואינו לשאלה לרעת מה הוא הדושה,
כי הוא יודע מה היא, אך לכוון עמו צדדים: וגלה, ה"א צמפיק והיה דאזיה בלתי כמו
מן פֿניה, פֿתָה, או מפיק ה"א אינו לכנוי הנקצה אלא לתפארת הקדישה ות"י בלתי וכן
תרגמתיו והוא כלי עגול כמו וגלת הכותרות (מ"א ז') עיין צאורנו שם, ושם הוא לציור דפה
כעין ספל וזה שכן לעומד ראשה, ממעל ללשון: גרותיה צצנין להשים צהן השמן

תרנום אשכנזי

הפטרות שבת א' דחנוכה

(ג) וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלָּה וְאֶחָד
עַל־שְׂמאלָהּ: (ד) וְאָעַן וְאָמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדָּבָר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: (ה) וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ הַדָּבָר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הִלּוּא יָדַעְתָּ
מָה־הַמָּה אֵלֶּה וְאָמַר לֹא אֲדֹנִי: (ו) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זָרְבָבֶל לֵאמֹר
לֹא בְחֵיל וְלֹא בְכַח בִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: (ז) מִי־אַתָּה הֶרֶם־הַגְּדוֹל לִפְנֵי זָרְבָבֶל

(אָבֵעֵן דֹּאֲרֵאן) וַיֵּנֶר.
(ב) אֹנֶד צוּיִיא אֶהֱלִימֶע
נֶעֱבִיעֵן דֶּעִמְזֶעלְבֵּעֵן, אִי־
נֶעֱן צוֹר דֶּעִכְטֶען אֹנֶד אִי־
נֶעֱן צוֹר לִינְקֶען. (ד) אֹנֶד
אִיךְ הָאָב אֵן אֹנֶד שְׁפֹרֶאך
צו דַּעַם עֲנְגֶעל, דַּעַר מִיךְ
אֲנֶרֶדֶעֱטֶע; וואס בער־
טֶען דִּיזֶע, מִיין הַעֲרֶר?
(ה) אֹנֶד דַּעַר עֲנְגֶעל דַּעַר
מִיךְ אֲנֶרֶדֶעֱטֶע אֲנִטוּאָר־
טֶעטֶע אֹנֶד שְׁפֹרֶאך צו
מִיר: ווייסט דוֹא דַּעַן

נִיכְט וואס דִּיזֶע בער־טֶעטֶען? אֹנֶד אִיךְ שְׁפֹרֶאך: גִּיין מִיין הַעֲרֶר! (ו) אֹנֶד עַר אֲנִטוּאָר־
טֶעטֶע אֹנֶד שְׁפֹרֶאך צו מִיר, וויִא פֶּאָלְגֶט: דִּיזֶעס אִיזט דֹּאז וואָרט דַּעַם עוויגֶען צו זרובֶּל וויִא
פֶּאָלְגֶט: נִיכְט דורך מאכט אֹנֶד נִיכְט דורך קראפֶּט (וויִירד דַּעַר טַעֲמֶפֶלְבוּיא אויסגַעפִּיהַרֶט)
וְאַנְדֶּערן דורך מִינַען גִּיסִּמ, שְׁפִרִיכְט דַּעַר עוויגֶע צבאות (דַּעַר הַעֲרֶשֶׁאֲרֶען). (ז) ווער

רש"י

דוֹךְ לוֹחֵן מוֹלָקוֹת לְכָל כָּר וְכָר: (ג) וְשָׁנִים זֵיתִים עָלֶיהָ. לִלְלָה שְׁנֵי לִילֵנוֹת שֶׁהֵינִי בְּדִילִים
זֶה: אֶחָד מִיָּמִין הַגִּלָּה וְאֶחָד עַל שְׂמאלָהּ. וְכֹאן לֹא פִי' עַל שְׁנֵי לִילֵנוֹת זֶה כִּלְמוֹד לְמַטָּה
צִפְרָה וְהֵם כִּמֵּין עֲרִיצוֹ וְעֲדָשִׁים שֶׁל צִית הַכֹּד שֶׁהֵם עוֹמְדִים לִלְלָה הַזֵּיתִים וְהַזֵּיתִים נִחְצָטִים
מֵאִילֵיהֶם לְתוֹךְ הַלִּנְתָּרוֹת וּמִתְחַמְמָתִים כִּנְמַעֲטֵן וְנִעְלָמִים שֶׁסֶּ צִית הַכֹּד וְהַשֶּׁמֶן נוֹפֵל לְתוֹךְ הַלִּנְתָּרוֹת
וּמִהַלִּנְתָּרוֹת לְתוֹךְ הַבּוֹלֶה וּמִהַבּוֹלֶה לֵאל הַמוֹלָקוֹת וּמִהַמוֹלָקוֹת לֵאל הַכֹּדוֹת וּמִהַכֹּדוֹת לְרַצְעִים
וּתְשַׁע הָיוּ רָמִז לְאוֹר שְׁלֵעֲתִיד לֵצֵא לְאוֹר הַחֲמֵה יִהְיֶה שְׁצַעֲתִים כְּאוֹר שֶׁל שְׁצַעֲתִים יָמִים לְרַצְעִים
וּתְשַׁע עַל לְאוֹר שֶׁל יוֹם צִדְקָתִי: (ד) מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי. מָה זֶה שֶׁהֵינִי כִּמְסָקִים מֵאִילֵיהֶם
וְהַשֶּׁמֶן צֵא לֵאל הַכֹּדוֹת מֵאִלּוּ: (ו) זֶה דְּבַר ה' אֵל זְרובֶּל. זֶה סִימָן לָךְ לְהַצְטִיחַ אֶת זְרובֶּל
כִּשֶׁם שֶׁהֵינִי וְהַשֶּׁמֶן הַזֶּה כִּנְמַד מֵאִלּוּ לְכָל דְּצִרְיוֹ כֵּן לֹא צָחִיל וְלֹא צָנַח שְׁצַבֵּס תַּעֲשׂוּ אֶת צִנִּין
צִיתִי: בִּי אִם בְּרוּחִי. אִנִּי אֶתֵּן רוּחִי עַל דְּרִיז וְיִלְוֶה לָכֵס לִצְנוֹת וּלְעִשׂוֹת כֹּל לְרִנִּי יִלְוֶה הַצִּנִּין
מִשְׁלוֹ וּלְעִזּוֹר אֶתְכֶם צִחְטִין וַיִּין וְשִׁמֹן וְעֵלִים כִּמוֹ שֶׁמְפֹדֶשׁ צַעֲזֹרָל וְלֹא תִלְטְרוּ לַעֲזֹרֶת אֲדָם:
(ז) מִי אַתָּה הֶרֶם הַגְּדוֹל. שְׂרִי עֲזֵר כִּנְכֹּד תִּתְּנִי פַחַת עֲזֵר כִּנְכֹּד וְשִׁמֹן צוּזִנִי וּכְנוּתִי
שְׁצַלְתָּם הַמִּלְאָכָה עַד כִּה מַעֲתָה תִּהְיֶה לִפְנֵי זְרובֶּל מִיִּשׁוֹר אִין לָכֵס שְׁרָה וּגְדוֹלָה עוֹד עֲלִיו:
וְהוֹצִיא אֶת הָאָבֶן הָרִאשׁוֹה. הַאֲדִרְכָּל יִקַּח אֶת אֶזְנֵן הַצִּדִּיל צִדּוֹ לִהְיוֹת אֲדִרְכָּל צִדְקָה סְבִיבִים

באור

וְהַפְתִּילוֹת: מוֹצָקוֹת, מַעֲמִין יִלְקָה וְהוּא שֶׁסֶ תֵּלֵךְ צִמְקוֹס פּוֹעֵל (דִּד"ק) וְהֵם קִנִּים וּדְדָךְ צֵס
כִּילָק וּכְמִשְׁךְ הַשֶּׁמֶן, וּפִירֵשׁ לְכָל כָּר וְכָר צִלִּין שְׁצַבֵּס לְכוֹדוֹת קִטְנוֹת, וּדִד"ק אֶמֶר לְכָל כָּר הִיָּה
מוֹלָק אֶחָד: (ג) וְשָׁנִים זֵיתִים, שְׁנֵי לִילֵי זֵית עֲמָדוֹ לִלְלָה הַמְנוּדָה: עַל שְׂמאלָהּ, כִּמוֹ שֶׁשְׂמאלָהּ
וְאֶמֶר בִּי עַל הַגִּלָּה הִיָּה וְלַמַּטָּה אֶמֶר עַל יָמִין הַמְנוּדָה וְעַל שְׂמאלָהּ וְהַעֲמִין אֶחָד (דִּד"ק):
(ד) מָה אֵלֶּה, עַל מָה דּוֹמֵם שְׁנֵי זֵיתִים הַמִּלְקִים אֶת הַשֶּׁמֶן לֵאל הַכֹּדוֹת כִּי זֶה דְּצִרְיוֹ הִיָּה מִתְכַּנֵּן:
(ה) הֲלֹא יָדַעְתָּ, הֲלֹא מַעֲמִין תִּשְׁכִּיל לְדַעַת עַל מָה דּוֹמֵם: (ו) זֶה דְּבַר וְכוּ', ד"ל כֹּה יָדַעְתָּ
כֹּלֹךְ דְּצִרְיוֹ הִיָּה לֵאל זְרובֶּל כִּשֶׁם שֶׁהַשֶּׁמֶן כִּנְמַד מֵעֲלִיוֹ לְכָל דְּצִרְיוֹ, כֵּן לֹא צָחִיל וְלֹא צָנַח שְׁצַבֵּס
תַּעֲשׂוּ אֶת צִנִּין (מִדְּצִרְיוֹ דִּד"ק) וְצִלּוֹפֵן זֶה מִתּוֹרֶגֶס אֶשְׁכַּנְזִית: בִּי אִם בְּרוּחִי, אִשֶּׁר אֶתֵּן עַל
דְּרִיז לְצוּת לָכֵס לִצְנוֹת הַצִּית וּלְעִשׂוֹת כֹּל לְרִנִּי יִלְוֶה הַצִּנִּין מִשְׁלוֹ (מִהַנִּל) וְגַם עֲלִיכֶם אֶתֵּן
רוּחִי לְעוֹרֶד אֶתְכֶם לְהַשְׁתַּדֵּל צִנְיָנוֹ וּלְהַסִּיר כֹּל שְׁטָכָה הַנַּעֲשֶׂה לָכֵס מִלְרִי יְהוּדָה וְצִנְיָנוֹ. וְהַמִּלְאָה
הַיִּקְרָה כּוֹלֶלֶת כֹּל זֹאת צִמְלוֹת מַעֲשׂוֹת צִהְמַטָּה הַפֶּעַל יִהְיֶה וּמַעֲמָם יִצְנוּ הַרְעִינִים הַאֵלֶּה
לִיִּדְעֶה טַעַם הַמִּלְאָה: (ז) מִי אַתָּה, מָה כַח יֵשׁ צָךְ לַעֲמֹד כִּגֹּד זְרובֶּל, הֲלֹא רוּחַ ה' מִתְכּוֹסֶסָה
צוֹ וְהִיִּת צַעֲיָנוֹ כְּמִיִּשׁוֹר: הָאָבֶן הָרִאשׁוֹה, הַאֶזְנֵן הַטּוֹבָה הַחֲשׂוֹנָה וְהַרְשָׁבִי שְׁצַבֵּס יוֹלִיף מַעֲנוֹ
לְצִנִּין הַצִּית וְלֹא יוֹעֵף וְלֹא יִגַּע צַעֲזוּדָה זֹאת, כִּי צִקְלוֹת תִּהְיֶה צָנַח אִשֶּׁר יִתֵּן לוֹ ה' וְלֹאִין לוֹמֵר
עֲלֵמָה יִרְכֶּה: הַרְעִינִים הֵם לְנִקְצָה וְצִקְלוֹת סְפָרִים נִעְפִּין: תְּשׂוּמוֹת, שְׂרָפָה שֶׁל

הפטרה שבת א' וב' דחנוכה למי שזר והוציא את האבן הראשה תשאור הן הן לה:

הפטרת שבת ב' דחנוכה

(במלכים א' סימן ו' פ' מ' ער פ' נ"א)

(מ) ויעש חירום את הבירות ואת היעים
ואת המזרקות וכל חירם לעשות את-
כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית
יהוה: (מב) עמודים שנים וגדת הכתרת אשר-
על-ראש העמודים שתיים והשבכות שתיים
לבסות את שתי גדות הכתרת אשר על-ראש
העמודים: (מג) ואת הרמנים ארבע מאות
לשתי השבכות שני-טורים רמנים לשבכה
האחת לבסות את שתי גדות הכתרת אשר
על-פני העמודים: (מד) ואת המכנות אשר
ואת הבירות אשר על המכנות: (מה) ואת-
הים האחד ואת הבקר שנים-עשר תחת הים:
(מז) ואת הבירות ואת היעים ואת המזרקות
ואת כל הכלים האלה אשר עשה חירם
האהל כתיב.

תרגו' אשכנזי שח

ביזט דוא גראסער בערג?
פאר זרבבל ווירסט דוא
איינע עבענע, ער ווירד
הערפארציהן דען הויפט-
שטיין אונטער צורופונ-
גען: גונסט! גונסט איהם,
(פאר גאט!)

(מ) חירם מאכטע אויד
טאפפער, צוויפעלן
אונד שארען, אונד
אליץ פאללענדעטע חירם
דאז גאנצע ווערק, דאס
ער דעם קאניגע שלמה
אייס הויזע דעם עוויגען צו
מאכען ה-זאטע.

(מב) צווייא זיילען אונד
צווייא קוגעלן דער קנייפער
אויף דעם הויפטע דער
זיילען, אונד דיא צווייא
געפלעכטע, אום דיא
צווייא קוגעלן דער קנייפער
אויף דעם הויפטע דער
זיילען צו בעדעקען:
(מג) פיער הונדערט גרא-
נאטעפפער צו דען ביידען
געפלעכטען, צווייא דיא-
הען גראנאטעפפער צו
איינעם געפלעכט, אום
דיא צווייא קוגעלן דער
קנייפער אבען אויף דען
זיילען צו בעדעקען.

(מד) צעהן געשטעללע אונד צעהן בעקקען אויף דען געשטעללען. (מה) דאז איינע מעער
(טויכבאד) אונד צוואלף רינדער אונטער דעם מעערע. (מז) טאפפער, שויפעלן אונד שאא-
לען, אונד אללע דינע גערעטהע, וועלכע חירם דעם קאניגע שלמה מאכטע, איי-
נעם.

רש"י

והם יצאו הכל כפי דרכיו אשר יצא צנן נאה ומפואר: תשואות הן הן. יהיה לה לאותה
האזן שהכל יאמרו מה נאה צנן זה העשוי ע"י חזן המשקולת הזאת: תשואות הן. כמו
תשואות נוי וכמו תשואות מליאה עיר הומיה ועשי' קול שאון (שם ס"ו) כולם לשון השמעת
ול הם:

(מב) שני טורים רמונים. מלה רמונים צעור מרחים צערות: (מז) מירות. של נחשת
לרשן את המזבח: יעים. מגדפות של נחשת שקורין ווי"ל דל צלע"ז (פדיל) Padell (en provence)

באור

ענין המון: הן הן, לכלל לחזק ענין כמו כלום, שלום (רד"ק) והכונה שמדי הוליוו האזן
הדלשה מן הכר, ישמע קול המית נחמה ודנה אשר כלס יענו ויקדשו: הכה להאזן זאת הן
מלת ה' יתצרך שכלקה לאזן פנת הצית ועוד יהיה לו הן ודנה לרללה מלתו:

(מ) הכירות, הכסיות כמו והנה ציור (ס"א צ'): בית ה', לצורך צית ה': (מא) ובלות, כן יקדש
חלק התחתון מן המזבח. ומ"ל תאר לכלי עבול: (מה) ממורט, ענין המדיקה והעזרת

הויזע דעם עוויגען. פֿאַן
פֿאַלירטעם ערץ. —
(מו) אים ירדן'ס קרייזע
ליס זיא דער קאָנינגיסען,
אין דיכטער ערדע, צוויי-
שען סכות אונר שווישען
צרחן. (מז) שלמה לענטע
אללע דיע דיע גערעטהע
(אין דען טעמפעל), פֿאַר
דער זעהר גראָסען מענגע
ווארד דאז געוויכט דעם
ערדעס ניכט ערפֿאַרשעט.
(מח) אויך מאכטע שלמה
אללע גערעטהע פֿיר דאז
הויז דעם עוויגען, דען
גאָלדענען אלטאר, אונר
דען טיש וואָרויף דיא
שוואַרצע ווארען, פֿאַן
גאָלד. (מט) דיא לייכ-
טער, פֿינף צור דעכטען
אונר פֿינף צור לינקען,

לפֿאַך שלמה בית יהוה נחשת מִמֶּנִּי:
(מו) בְּכִכְר הַיָּרְדֵּן יִצְקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעְבַּה הָאֲדָמָה
בֵּין סָבֹת וּבֵין צִרְתָּן: (מז) וַיִּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת-
כָּל-הַבָּלִים מִלֵּב מְאֹד מְאֹד לֹא נִחְקַר מִשְׁקַל
הַנְּחָשְׁתִּים: (מח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת כָּל-הַבָּלִים
אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת מִזְבֵּחַ הַזָּהָב וְאֶת-
הַשִּׁדְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: (מט) וְאֶת-
הַמְנָרוֹת חֲמִשׁ מִיָּמִין וְחֲמִשׁ מִשְׁמָאל לִפְנֵי
הַדָּבָר זָהָב סָגוֹר וְהַפָּרָח וְהַנֶּהֱלֹת וְהַמְלָקָחִים
זָהָב: (נ) וְהַסְּפֹרֹת וְהַמְּזֻמָּרוֹת וְהַמְּזֻרְקוֹת
וְהַכְּפֹת וְהַמַּחֲתוֹת זָהָב סָגוֹר וְהַפָּתוֹת לְדִרְתוֹת
הַבַּיִת הַפָּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים לְדִלְתִי הַבַּיִת
לְהִיכֹל זָהָב:

פֿאַר דעם דביר (אללערהייליגסטען) פֿאַם געדיגענען גאָלדע, אונר בלומען, לאמפען אונר
ליכטשנייצען פֿאַן גאָלד. (כ) דיא בעקען, מעסער, שאלען, לאַפֿעל אונר, קאָהלעני-
פֿאַננען פֿאַם געדיגענען גאָלדע, אונר דיא אנגעלן צו דען פֿליגעלטהירען דעם אינגערן
הויזעס, דעם אללערהייליגסטען, אונר צו דען פֿליגעלטהירען דעם טעמפעלס, פֿאַן גאָלד.

רשי

paelle: pelle, (איינע סויפֿעל). לחמות צהן דען לתת צתוך הסירות: (מו) יצקם. התיכס
והליהם כתציתם: במעבה האדמה. צעוזי גרישטל: (מז) וינח שלמה. תלשקול סת
משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל לספור משקלם: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. סי
ספער לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח שחס כן מלינו מנודה צלפון והתורה למדה
על ירך המשכן תימנה סלל של משה צלמלע חמח מימינה וחמש משמאלה: והפרח. של מנודה:
והגרות. צזיכין סנותנין צהן השמן והפתילה: וחמלקחיים. שמרימין צהן סת הפתילה מתוך
השמן: (נ) והספות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות והמזרקות לקבל דם והכפות לצזיני

באור

החלודה וכלן רוצה לומר זך ונקי מכל חלודה וסיג (דד"ק) ות"י נחש טז: (מו) במעבה האדמה,
חפר צעוזי האדמה לורת הדפוסים להתיך סת כל הכלים האלה, כי לא היה גנח לבדלם לעשוש
להם דפוסים יותכו צהם זולת זה הדרך (דלצ"ג). ות"י גרישטל הוא העפר הטוב אשר ממנו
יעשו הכורים ללכת צהם וצנכר הידון היה סם מקוס ללכת צו, ואחר יונתן פירש רצי יונה
שעשה הכורים פהמשוח שצחומר ומן העצ שצו. ויתורנס (אויס איינער דיקקען ערדע גחם
ער דיא סאעללעפֿען). סאנס לא יתכן פעל ילק על עפר כי סס על מין מתכת. וצלמל גרישטל
צתרגום נאמר על רצי יצר צכלל, נוס עפר (איוז ז') תרגומו גרישטל ורגזים ידקו (סס
ל"ח) גרישטל. (ערדטחללע) וכן טעמו כלן: (מז) וינח. הניח תלשקלס והמיחס כמו שנעשו
ולא כדע משקלם. ויונתן תרגם ולנע כלומר הניחם צצית המקדש צמקומס ומרוב הכלים לא
נחקר משקלם, וכן מתורגם סשכנויות: (מה) זהב, מוסצ על השלחן, והשלחן הנאמר פה סס
כלל כמו ויהי לי שור וחמור כי עשר שלחנות עשה שלמה כמו שכתוב (צד"הי צ' ד') (ערד"ק):
(מט) והפרח, פרחי המנודה כמו שכתוב צמנורת משה כפתור ופרח וכן הגרות שצעה וכן
המלקחים (מהג"ל): וחמלקחיים, הצנתיס העשוים להעיצ פתילי הגרות: (נ) והספות,
הגפרד ס: וחמירות, ת"י סמריא כלים סמירות צהם (אויסחויסע אינסטרומענטע).

בישעיה סימן מ"ב פ' ח' עד סימן מ"ג פ' י"א כפי מנהג הספרדים והאשכנזים אבל האיטליאני מתחילין לקרות מתחילת הסי'.

(א) הֵן עֲבָדִי אֶת־מֶלֶךְ-בְּנֵי בְחִירֵי רָצְתָהּ נִפְשִׁי
נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו מִשְׁפָּט לְגוֹיִם יוֹצִיא:
(ב) לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִשְׁמִיעַ בְּחוּץ
קוֹלּוֹ: (ג) קָנָה רָצוֹן לֹא יִשְׁבֹּר וּפְשָׁתָהּ
בָּהָה לֹא יִבְגְּנָה לְאַמֶּת יוֹצִיא מִשְׁפָּט: (ד) לֹא
יִבְהֶה וְלֹא יָרוֹץ עַד-יָשִׁים בְּאָרֶץ מִשְׁפָּט
וּלְתוֹרָתוֹ אֲיִים יִיחַלוּ:

כאן מתחילין הספרדים והאשכנזים

(ו) כֹּה-אָמַר הָאֵל | יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
וְנוֹטִיָּהֶם לִקַּע הָאָרֶץ וַיַּאֲצִיגָהּ נָתַן
בְּשִׁמְהָ לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ דְּהַלְכִים בָּהּ: (ז) אֲנִי

רש"י

לזניה: והמחתות. לחתופ צהן פדומת הדשן ונחלים להוליך ממזנח החילוק למזנח הפנימי
להקטיר קטורת: והפחתות. מפחתות שמעתי שמפתין צהם סת המנעול: לרלחות הבית.
שהוא קדש קדשים: לרלתי הבית. שהוא להיכל כל פתחותיהן היו זהב:

(ח) כה אמר האל ה'. צעל הדין וצעל הדחמים: בורא השמים. תחלה כמין פקיע של שמי
ולח"כ נטה סתם כדאי' צהם' חניגה: וצאצאיה. וצורל סת היוצאים ממנה: נותן
בשמה. נשמת חיים: לעם עליה. לנולס צהוה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכים

באור

למנח מה לכלי זמר צין הכלים האלו העשויים לתשמיש הצית? והנכון שהוא ענין חתוך והם
סכינים בדמתורגס לשכנזית: והפחתות, הם צדול, ליר הדלתות וצמניה (כלים י"א) הפותה
שפתת הציד: להיכל, צל צלל וי"ו והשפרים שכתוב צהם וי"ו טעות הוא (דד"ק) והוא
לתוספת צלור לדלתי הצית כמו לקודש הקדשים שהוא תוספת צלור להצית הפנימי:

(ח) ונוטיהם, סין לודך לומר שהוא לשון רצים, כמו ישמח ישראל צעושו (סהלס קע"ט צ').
כי למנח זה משפט צמיות מנחי לה', פעמים רצות נדלים כלשון רצים ול"ס
ללל לשון יחיד, כמו וביה מחניך קדוש (דצרים כ"ד ט"ו), ומדלסיהן דע (צדלסיה ע"ל כ"א).
מדלסיהם טוץ (דניאל א' ט"ו), ולל יכנף עוד מודיך (ישעיה ל' כ'), ירעה מקניך (סס שס
כ"ג), ומח צתפלות רלון קוניהם, וצחכמה לל לערו רלח קונס מפני ההודלה הלחרת שהיתה
למלת קיגם צימיהם, שהיתה כנוי לקרצן, והיתה משמעותה לללס ענין כדר וליסוד כקדצן.

וצעל ויעתר ילחך (סימן קע"ו) הגיה רלח קונס, ונפתו לחריו רצים. וענין ונוטיהם לינו
ענין מתיחה צלנד, ללל מתיחה צשיפוע כללל, כמו ויע סהלל, וכן ויע סכמו לסצול, וזולתם
רצים, והוא לשון מתננד לרוקע הארץ סלחריו, שענינו מתיחה ציושר: רוקע הארץ, צורל
הלחן אשר היא שטוחה (לדעת הקדמונים), וצורל גס בן לללסיה, והוא כל הכולל עליה,
לדס וצהמה וזולתם: נותן בשמח, נשימה, כמו מנעדתך ס' מנשמת דוח ספך, מנשמת ללוה
יסצו: לעם עליה. עם לשון קהלה וקצון, סף שלל מצני לרס, כמו הנמלים עם לל עז
(משלי ל' כ"ה), שפנים עם לל ענוס (סס שס כ"ו), וכוונה לקצון צהמות וחיות שעליה:
ורוח להולכים בה. הם צני לרס, כי הם לנדס יקרלו הולכים סתם, כי סתם הלינה היא
צקומה זקופה, ורלצ"ע ורד"ק ורלז' כתבו צכסך, נשמה על הלרס ורוח על הסיות, כי יחשצו
נשמה סס לעגס כרוחמי צעל המחשבה, ולינו בן צתפלת סורלמו, ללל סוסלל סחרי בן

יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואחזקך
לברית עם לאור גוים: (ו) לפקח עינים עורות
להוציא ממסגר אסיר מבית כלא, שבי חשך:
(ח) אני יהוה הוא שמי וכבלי קאתר לא אתון
ותהלתי לפסילים: (ט) הראשונות הנהבאו
וחדשות אני מגיד במרם תצמחנה אשמי
אתכם: (י) שירו ליהוה שיר חדש תהלתו
מקצה הארץ יורדי הים ומלאו אים וישביהם:
(יא) ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו

בונדעם צאלקע מאכען,
לייכטער אונטערדען נא-
ציאנען. (ז) דיא פער-
בלינדעטען אויגען אפפ-
נענד, דיא געפֿעססעל-
טען אויס דעם קערקער
בעפֿרייענד, אויס דעם
געפֿענגניס דיא אים די-
סצערן וואָהנען. (ח) איך
בין דער הער, דיס איזט
מיין נאמע, אונד ווערדע
מיט קיינעם אנדערן דיא
מיר געביהרענדע עהרע
טהיילען, נאָך גאָטצענביל-
דערן דען רוהם לאכסען

דער מיר געהאָרט. (ט) דאס פֿריהער פֿערקינדיגטע איזט בערייטס איינגעטראָפֿען, נח
פֿערקינדע איך נייעס, נאָך עהע עם ערשיינט, מאכע איך עם קונד. (י) זינעט דעם הער
צו עהרען איין נייעס ליד, זינעט זיין לאָב פֿאָן דער ערדע ענדע; מאָנען יענע זינגען דיא
דאז מער בעשיפֿפֿען, אונד דיא אין דעכסען מיטטע (אויף דען אינזעלן) לעבען, דיא
פֿערנען געגענדען אונד איהרע בעוואָהנער. (יא) מאָנע דיא וויסטע איהרע שטימכע ערהע-
בען, אונד איהרע שטערטע, דיא דאָרפֿער וואָ דיא אראבער וויילען, זיא מאָנען רופֿען דיא פֿעלזענ-

רש"י

לפֿתּוֹ: (ו) קראתיך. ליטעיה האל סומד: ואצרך. כשילדתיך זאת היתה מחשבתי שתשז סת
עמי לנריתי ולהליל להם: לאור גוים. כל שזע קרוי גוי לעלמו כענין שנא' גוי וקהל גוים:
(ז) לפקח עינים עורות. שליון דולקן לת בצורתו לתת לז לשון אלי: להוציא ממסגר אסיר.
ועי' שיתפקחו עיניהם ילכו לסידים כמסגר. וזר אחר לזשס על גלות העתידה לזל עליהם
ססופן ללאת עמיה: (ח) הוא שמי. הוא מפורש זלשן סדנות וכו' ועלי להרלות שדחן לז
לפיכך כזודי ללחר לל סתן שיהיו עוזדי סלילים מושליט צעמי עולמית וסלמדו יד סלביהס דעה:
(ט) הראשונות. שהנעחתי לסדרהס על גלות מלדים ונס סת הבוי וגו': הגה באו. שמדתי
בנעחתי. ועתה חדשות לזי מגיד לעמי להצטיח על גלית שמייה: (י) תהלתו מקצח הארץ.
על כרח' כשילדו סת בצורתו וזללסותי לישראל יודו כל סלומות כי סלביס סני: יורדי הים.
פודשי צספיות: וכלאו. הקצועיס ציס ולל צלייס סלל צתוך סמיס שופכיס עפר כל סמד
ולחר כדי צית וסלכיס מצית לנית צספינה כגון עיר ויז'לייס: (יא) ישאו מדבר. קול צסד:

באור

להורות גם עליו, עיין למטה כ"ז ע"ז: (ו) קראתיך בצדק, סני צחדתי צנס ישראל צלדקס
וחסד, ולני סחזיק צידנס ולסמרכס צנלות: לברית עם, להיות עם צרית לי (דש"י למעס
ע"ט ח'): לאור גוים, להיות מפורסס לתהלה ולחפלות צין הגוים: (ז) לפקח עינים
עורות, סני ה' ספקח עיני ישראל היושזיס צחשן הנלות, ולוליס ממסנד ססיר וגו', תעז
סומד סעיני סכלס עורות, וסניס לרליה כוליס עם עור, ועי עור כי סס עזרי, וסול לל
כצן טעמס: (ח) אני ה' הוא שמי, מכסן כי סס צן סרצע מודה על סנונת סלל סלמית:
וכבודי לאחר לא אתון, לל סניח כזודי לפסילים לעולס סנל עוד עס יוס סלפרסס יסודי
צעולס: (ט) הראשונות הגה באו, עה סנצלתי על סנסריו כצד נתקייס (דז"ק): וחדשות
אני מגיד, סיל גלולת צנל: (י) שירו לה' שיר חדש, כי כלסר יגלל ה' סת עמו על יד
כרס יודע הדצד צגויס דחוקיס, ויתנו כצוד לה', ולקן הכוונה לימות כעסית, כי לל סמד
סיעצדו כל העמיס סת ה', סלל סינידו תהלתו, ולכך הזכיר יורדי היס, כי סס ינידו הנלולס
צלויס הדחוקיס: ומלאו, יושזי סלויס שיושזיס צלמלע היס: אים ויושביהם, לל סליס
עמס, סלל סלרות דחוקות עעצד ליס: (יא) ישאו, קול: מדבר ועריו, סון ערצ שס צה

הפסרת בראשית

תרנום אשכנזי שי

בעוואהנער, פאסניפפאל
דער בערגע געשרייער-
העבען. (יג) זיא מאגען
רעם הערדן עהרונ ערוויי-
זען, אונד זיינען רוהם אין
דען ענטלענענענענענענע
קונד כהון. (יג) דער
הערד ווירד אלס העלד
העראויכנעהען, אלס
קריגער זיינע וואוטהער-
רעגען, ער ווירד לערם
אונד גערייט ערהעבען.
געגען זיינע פיינרע ווירד
ער זיך מאכטעאלל צייגען:
(יד) לאנג צייט וואר איך
רוהיג, בליב איך אונ-
טהעטיג, טהאט איך מיר
געוואלט און; נון ווערדע

יִשְׁבִּי כָּל־עַמֵּי מִרְאֵשׁ הָרִים יִצְוָהוּ: (יג) יִשְׁבִּי
כִּיהְיָה כְּבֹד וְתִהְיֶה בְּאֵימִים יִגִּידוּ: (יג) יִהְיֶה
כְּבֹד יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמָה יַעֲרִי קִנְיָאָה יִרְיֶנָּה
אֶת־יִצְרָח עַל־אֵיבָיו יתְגַבֵּר: (יד) הַחֲשִׁיתִי
מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶת־אֶפֶק בְּיֹלְדָה אֶפְעָה אֲשֶׁם
וְאֶשְׂאָף יָחַד: (טו) אַחֲרֵיב הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל־
עֲשָׂבִים אֹבִישׁ וְשִׁכַּתִּי נְהָרוֹת לְאֵיִם וְאֲגַמִּים
אֹבִישׁ: (טז) וְהוֹלַכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ
בְּנִתִּיבֹת לֹא־יָדְעוּ אֲדָרִיכֶם אֲשִׁים מִחֲשָׁד
לְפָנֵיהֶם לְאֹר וּמַעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר אֶלֶּה הַדְּבָרִים
עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזֹבְתֶימָם: (יז) נָסְגוּ אַחֲזֹר יִבְשׁוּ

איך איינער געבערערין גלייך ווינועלן, איך ווערדע פאר צארן שנויבען. (טו) איך ווערדע
בערגע אונד היגעל פערארען אונד אלל איהר גראו פערדערען, איך ווערדע דיא שטראמע
צו בעוואהנבארען געגענרען מאכען, אונד זימפע אויסטראקנען. (טז) איך ווערדע בלינדע
אויף איהנען אונבעקאנטע פפארע פיהרען, ווערדע זיא אויף וועגען וואנדעלן לאססען דיא זיא
גיא געקאנט, איך ווערדע בעווירקען דאס דיא פיינסטערן ארטע פיר זיא העלל, אונד דיא
קיוממען וועגען צו עבענען ווערדען; יא דיעס ווילל איך פאללציהען, אונד געוויס ניכטפערנאכ-
לעסיגען. (יז) זיא מאגען בעשעמט צוריק טרעטען דיא אין איינעם גאטצענבילד פערטרויטען

רש"י

חצרים תשב קדר. מדבר קדר שהם דרים עתה כלכלים יהיו ערים וחללים קצועים: יושבי
סלע. המתיס שיחו כן ת"י: מראש הרים יצוהו. תרום טודיהק ידומק קלהו: (יד) החשתי
מעולם. זה ימים רבים החשתי כל חודשן ציתי ותמיד לחריש ולחלפן לשון הויה עד עתה
הציקתני רוחי ומעשה כיוולד' לפעה: אשום. לתנהל: ואשאף. ולתלו' להשמי' הכל יחד כל
לוצי: (טו) אחריב הרים וגבעות. להרוג מלכים ושלטונים: וכל עשבם. כל הכלים עליהם:
אוביש. לשון יושב הול לענק דבר לח בנק עשז ונסדות: (טז) וחולכתי. ישרלל שכיו עדים

באור

מדבר ויש זה ערים: חצרים תשב קדר. החללים שיושנים זהם צמי קדר (רלנ"ע וד"ק);
וכנה פרע המקומות בדחוקים לל הרצה מלחן ישרלל, כי על גאולפ צנל מדר, ולל לימות
העשיח: (יג) יעיר קנאה, כמו ולל יעיר כל חמתו, ישתמש ופעל זה, וכללו היתה נדמת
ועיר לותה: קנאה, כמלהצות חמה; וכל זה על כלחמות כדש על צנל. וקודל הצנליים
לוצי ה' כי בגלו לל ישרלל: (יד) החשיתי מעולם, כד עתה נחתי ושקטתי מנקום
נקמתי: החשיתי, לל עמינו הערד כדצור לצד, ללל כערד הפעולה והתנועה, כמו ויחשו
גליהם: אחריש אתאמק, עד עתה הייתי מחריש ומתלפף: אחריש, גס זה לשון מנוחה
ושניטה גפעולה, כמו לל תחדש ולל תשקוט לל, ועקר הולדתו עשה עלמו בחדש: כיוולדח
אשעה, עתה לדים קול כיוולד: אשם, משרה נסס (Coecejus ודלו' וגעז') היל הוללת
הרומ: ואשאף, לכנים הרוח: יחד, צומן אחד, כלומר לעשה נשימותי קלרות, כן דרך מי
שהול צקלף גדול (פאר לחן סמיפען): (טז) אחריב הרים, הדום היוולל מפי ומנחירי יחריז
הדים וגו', על דרך כי לל קדחה צלפי ופיקד עד שכול תחפית ותלכלל ללן ויצולה ותלכט
מוסדי הרים, וכנל עשל: (טז) וחולכתי עורים בדרך לא ידעו, כי כערד הולך צדכים

תרגום אשכנזי

הפסרת בראשית

בַּשָּׁת הַבְּשָׁחִים בַּשָּׁל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אֲתָם
אֶלְהִינֹו: (יח) הַחֲרָשִׁים שִׁמְעוּ וְהַעֲוִרִים הַבִּימֹו
לְרֵאוֹת: (יט) מִי עֹרָר בִּי אֶם-עֲבָדִי וְחֲרָשׁ
בְּמִלְאָכִי אֲשַׁלַּח מִי עֹרָר בְּמִשְׁלָם וְעֹרָר בְּעֶבֶר

דיא צו אייניגס געגאכטע-
נען בילרע זאגען: איהר
זיך אוניערע גאטטער.
(יח) איהר צו טויבע הא-
רעט עס, אונר איהר צו
בלינדע שויעט, זעהעט.
(יט) ווער זאלל איין בליי-
נען גענאנגט ווערדען ווען
דען איך שיקקע. ווער קאן בלינד
גענאנגט ווערדען גלייך דעם געטרייען, בלינד גלייך

דער גענאנגט ווערדען ווען גלייך דעם געטרייען, בלינד גלייך
דען איך שיקקע. ווער קאן בלינד גענאנגט ווערדען גלייך דעם געטרייען, בלינד גלייך

רש"י

עד הכה מכניע אלי צדק כעז סזר לא ידעו להלון זה: עשיתים. לעשה כן לשון נצח
לדור על העמיד כליל עשו: (יח) החרשים והעורים. על ישראל הוא אומר: (יט) מי עור.
זכס סין א' כי אם עזרי הוא בעור שנכולנס. וחדש שננס הרי הוא נחלכני סזר סני סלח
להננס נצחום: מי עור במשולם. מי סהיה עוד זכס נזר קנל יסודיו והרי הוא נעשולם נל

באור

היחזעים לו תלפנים: עשיתים, לעשה אותם, ודלו וגעו' פירשו לעשה להם ולא לעז
אותם (עולי בגילה). ואין לודך. כי נזר מלכו עזיה סלינה על האדם. סלל על הפעולה.
כמו סזר לא עז חסדו ולמתו: (יז) למסכה, לסלחי מסכה: (יח) החרשים שמעו, נגד
הסומות סלמד עליהם שיצשו צדמות גלות ישראל, אומר להם פקחו עיניכם ודלו כי לא
היטה גלות זו לישראל מלך נצרותם, כי הם כעורים וחדשים, נעלצים ואינם עלצים, ונמו
סלמד למעלה לא ילעק ולא יסל וגו' קנה דלון וגו', סס כן יד ה' עשה זאת: (יט) מי עור
כי אם עבדי, תפני סהזכיר סלל הלותות מלך החדשים והעורים, ספסיל נס סת ישראל
צתלרים סללה, והנה כמו סלומרים זלשן הקדש כחדש והכוונה סקע מלפעול ועשה מלכו
נחרם לא יסמע, ונעעס ואני נחרם לא ססמע ונללס לא יפתח מיו. כן יסלמד על ישראל סהס

חדשים ועורים להיותם סתלים סשעצוד צנלותם זלל להפקותם זסוס פנים נגד נוגיכס.
ונללו סינס מרניסס צמלנס הקסָה. ודלצ"ע וד"ק פירשו סתם סומרים כי נציא ה' הוא

בעור והוא סחרם, ודש"י פירש סחר סקצלתם ענשכס סין עוד סיש מנס עוד וחרם, כי עזרי
הוא ומלכיו ודלו' וגעו' פירשו לשון תוכחה לישראל, ומפרשים נגד ישראל נס סמקדל סלפעלה
החדשים סמעו, ועליהם הוא אומר מי עוד כישלל סנחרתי זכס להיות עזרי. ומי סרם
נמוהם סנחרתי זכס להיות מלכיו, והס סנו לסמוע סליו; והנה סלן סף געו' מודה כי ענד
ה' סיננו הנציא, סלל ישראל, והוא אומר כי יש להפלל סין קרל לישראל מלכיו, וססיו כי
מלך ה' נדדף לענד ה' כמו מקיס דזר עזרו ועלת מלכיו יסלים; וגעו' לא זכר כי סס הכוונה
זלמת על הנציא, לא סיכיה מלך נדדף לענד ה', וסס כן סי ספזר סיכיו ישראל נקדלס
מלך ה' סס לא היתה כוונת ה'ל סעל ידיהם יתפרסם דנרו ויחדו זכל סלדן. למנס שיסלמד
עזרי ומלכיו למי סהיה דלוי סיכיה ענד ה' ומלכיו, והוא סיננו סלל חוטל ומודר, זה דזר
סלן כדעת סוצלמו: כמשלם, פירש Doederlein, ולחריו געו' מלשן ערזי, מַלְלָם

(Unsulmanus) עקר הורלתו מי סהסלים ומסר עלמו לעצדות סלל, ולחר כן ססתמו
זו להורות געל סלסונה סלמיתית; ולמנס סין סמלה כערצית סזסת עזרת ש'לזם (כדעת
געו' זלעקסיקון), סלל מפעל סלים, זלרמי סלים, סעמינו מסידה, כמו סזלס קדס סלה

ירושלם (עזרל ז' י"ט). וכן וה' ססנידס תרגס סנקלום וה' סללימינן, וכן זתלמד וסללמיה
לר' סמען זן סיסי זן לקויס (נצל מליעל פ"ה). והדר מללימנל ליה לחזמה (סנינה ה') וכן
זרש"י (סמות י"ד י"ט), ויסע עמוד הענן, כסחשנה והסלים עמוד הענן סת סמהנה לעמוד
סלס; וכן צמדדס וזה הוא עכנו ולו סנחנו, לו סנו מללימין נפזותינו, ונכסל עזה סחנס ר'
מסה סלנלדכ צספרו דלסית דעת וכתז כי דעת זעל סזסלמד סהנפס נח והננה לזד, וסלסלס
מללימה וסוליסה סל הפעלל והחנס ר' מננה זן ישראל (נשמת סיים מלמד ז' פרק ס') דסכ
דזריו, ועעה נס הוא זכננת סמדדס, ופירס נס הוא סת סמלה עללן סלמות, וזלמת סינה

הפטרות בראשית

תרנים אשכנזי שיא

יְהוָה: (א) רְאוּת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמַר פְּקֻחַ אֲזִנִּים
וְלֹא יִשְׁמַע: (בא) יְהוָה חֲסֵן לְמַעַן צִדְקוֹ יִגְדִּיל
תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

(כאן מסיימין הספרדים)

(כג) וְהוּא עִם-בְּנוֹ וְשָׁסוּי הִפְתָּ בַּחֲזָרִים כָּל־ם
וּבְבִתִּי כָל־אִים הִחָבְאוּ הָיוּ לָבוֹ וְאִין מַצִּיל
מִשְׁפָּה וְאִין-אִמָּר הַשָּׁב: (כג) מִי בָקָם יִאֲזִן
ראית כ'

דעם דינער דעם העררן
(כ) פֿילעם זעהען אונד
ניכט דארויף אכטען, דיא
אָהרען אָפֿפֿען האבען,
אונד טהון אלס ווען מאן
ניכט האָרעטע. (כל) דער
הערר וואללטע עס זיינער
גיטע וויללען, אום אנ-
דערן אַינע גראַסע אונד
קרעפֿטיגע בעלעהרונג צו
ערטהיילען.

(כג) עס איזט איין בע-

רויבטעס אייכנע-

בייטעטעס פֿאַלק, דעססען יינגלינגע זעממטליך אָהנע לעבען, אין דען האָהלען זיך פֿער-
בערגען, אונד דער פלינדערונג בלאַסגעשטעללס זינ, אָהנע דאס זיא יעמאנד רעטטע,
דער בערויבונג, אונד נימאנד שפּריכט ערשטאטטע. (כג) ווער אונטער אייך, אָ נאציאָ-
נען העפטע דארויף געמערקעט, העטטע דיעס געהאַרט אונד דיא צוקונפֿט בעגריפֿלען?

רשי

תבוליו וילא נקי: (כ) ראות רבות. ראיות הרבה לפניכם ואינכם שומרים להביט צמעי
ולשון סלי: פקח אזנים. לני עסוק לפקח אזנים ע"י נצילי ולא ישמע ליש מכס סת דברי
ולשון הוה הוה: (כא) ה' חסן. להדלותכם ולפקוח אזנים למען לדקו ולנך הוה מדיל
ומלדוד לנס תורה: (כב) והוא. העם הזה צאי ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לז כל זה
לומר למה קדחתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב: הפח בהורים כולם. צחוריהם לחי נפז כולם.
(תום ד"ל הפח צחורים כולם ישימו סת עזמס צפחי הארמה וצחורים וצנמי כללים החצלו
יוכיח שכן הוה): ואין אומר חשב. כמו השז לפיכך הוה לפי שכל השז צלמתחותנו הוה דנש:
(כג) יאזין. לתם לז לזאת מי נתן למשיסה יעקב: לאחר. יקשיע וישמע דבר שיעמוד לו

באור

ללא ענין מסורה: (כ) ראות רבות ולא תשמור, כן הוה מדתו של ענד ה' צגלות, הוה
רוסה מה שעושים לצותו ולהבלימו, ולא ישמור, לא ישגיח ולא יכעור צלנו, ולזניו פקוחות
וכו' שופע כל מה שמדברים צו קלון וחדפה ונלכות. ועושה עזמו כללו לא ישמע, וכמו
שפטר למעלה לא ינעק ולא ישל וגו': ראות, כפיצ דלית, הדבור מוסר לענד ה', כמו לא

תשמור. ולמד כן הופך פניו ממנו ואומר כנגד אחרים פקוח אזנים ולא ישמע: (כא) ה' חסן
למען צדקו, למען לזקתו וחסדו של ה' אל: יגדיל תורה ואדיר, דנה שישראל יודו סת האומות
האדסה ולמוד גדול ולדיר, והוה על ידי שירלו סָעס כל שפלותם יגאליו, וצנן יכירו כי יד ה'

עשתה זאת, וזו הוה תורה גדולה ולמד חזק הגל לעמים מפלת ישראל ומלודעוניהם:
(כב) והוא עם בזו, ענד ה' זה המכר לא היה צו כח לגלול סת עזמו: הפח בחורים כלם,
צחוריו אשר לפי העצע היה ראוי להט להיות חזקים, הם דני לנצ וחסרי אומן, כללו ילסה
מהם רוחם: הפח, לשק אמללה יולדת השצעה נפחה נפשה (ירמיה ע"ו ט') ונפז צגליה
הפחמי (איז ל"ט ל"ט) (Gussetius) וכללו כחוצ צחוריו כלם הפח יפיוח נפסם; וקרוצ
לזה פירש דש"י צחוריהם פחי נפז כלם; וזעת Vitrina גם Cuccijus שהצחורים מפיחים
צו. כלומר מחדפים איתו, כמו כל לודריו יפיוח צהם, סזית ציסע יפיוח לו; ודלצ"ע דר"ק
רלז' וגעז' פירשו צחורים כמו בחזרים, צמערות, והפז לשק פח: ובבתי כלאים, צמערות
הדומות לצית כלל: (כג) מי בכם, כנגד האומות מדבר, מי היה צנס שצחוריו ישראל צגלות
היה עזזין זאת סם היה סרס אומדה סליו, ומי היה צנס סיקשיצ ומפוך כך ישמע לסחור,
יצק מה אחרית דבר, כטעם לו חכמו ישכילו זאת, יצינו לסחוריתם, סיכה ירדף סחך סלף
ושנים יניסו דנזה סם לא כי לירס מכרס סף כלן מי צנס היה עזזין סם היו אומרים לו מי
נתן למשיסה יעקב כלל ה' זו סעלטו לו, ומפוך כך יצק לסחור וידע כי עמיד ס' לגלול סת

תרגום אשכנזי

הפטרות בראשית

(כד) ווער איזט'ס, דער
יעקב דער פליגדערונג
פרייז גאב אונד ישראל
דעם רויבע? דער הער
געגען דען וויר געפעה-
לעט, דעססען וועגע זיא
ניכט וואנדערל וואללטען,
אונד דעססען געזעטן זיא
ניכט געהארכטען.
(כה) דעס האלב שיטטעט
ער איבער זיא איינע
גלוטה, זיינען צאן, איי-
נען העלטיגען קריג נעמ-
ליך; זא דאס ער זיא

ואת יקשיב וישמע לאחור: (כד) מי-נתן
למשיכה יעקב וישראל לבזויים הלא יהוה זו
חטאנו לו ולא אבנו בדרכיו הלוח ולא שמענו
בתורתו: (כה) וישפוך עליו חמרה אפו ועוזו
מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער-בו
ולא ישים על-לב: (ב) ועתה כה-אמר יהוה
בראך יעקב ויצרך ישראל אל-תירא כי
גאלתיך בקראתי בשמך לי-אתה: (ג) כי-תעבר
למשושה כ'

זעמסטליך מיט פלאממען אומלאדערט עהע ויא זיך דעססען פערזערען, איינע פלאממע דיא
אונטער איהנען ברענגעט עהע ויא זיך כ צו געמיטהע פיהרען. (ב) נון דען. אלזא
שפריכט דיין שאפפער דער הער, א יעקב, דער דיך געבילדעט א ישראל, פירכטע ניכט, דען איך
בין דיין ערלאזער, איך האבע דיך ביים נאמען גערופען; מיין ביזט דוא. (ג) ווען דוא דורך דאס

רשי

צאחדונה וכן ת"י לאחור לסופא יכן כל לאחור שצמקרה עתיד להיות הוא: (כד) זו חטאנו
לו. זו היא שגדע' את המשיכה וכצו את אשר חטאנו לו: ולא אבנו. מצותינו בדרכיו הלוח:
(כה) ותלהטהו מסביב. הצלתי פועלות על אומות מסניז כדי שיראו ישראל ויקחו מוסד
בענין שנאמר הכרתי גויס נשמו פנותם אמרתי אך תידלו ונו': ולא ידע. יודע הוא אלל שדס
צעקצ לא חס להצין זאת ולשז מדשעו: ותבער בו. אחד פועלות האומות שמסניז צערו
צעלמו: (א) ועתה. אף על כל זאת כה אמר ה' אל תירא: (ב) כי תעבר במים. נשעזרת
זיס סוף אתך הייתי: ובנהרות לא ישפוך. גדתה צין המלרי' והאומות המדוין כעו כהר
ולא יכלו לך לנלות: כי תלך במו אש. לעתיד לנל כי הנה היום צל צוער כתנוד סלקדיד
חמה על הדשעי' וליהט אותה היום הצל גם פס לא הכוה: ולחבה. שתשרף את האומות

באור

צניו ולנקוס נקמתם. והמפרשים כלם פירשו מי צנס על ישראל: (כד) זו חטאנו לו. הים
לו לומר חטאו, אלל שדלל הנציל לשחק עלמו עמהם: זו, ענינו אשר, כמו די צלרמית צחלוק
דל"ת צז"ן כנהוב, וצחלוק יו"ד צז"ו, כמו פקעיל צלרמית, פקעיל צעזרית: (כה) חמה אפוי
חמה שהיא אפוי, אפוי הוא פירוש חמה, ודלצ"ע וגעז' פירשו כוכדת צמקוס סמוך, חמת אפוי,
ורד"ק ודלז' חמת אפוי, או צחמה אפוי, ואין לודך, כי צלמו וישפוך עליו חמה הכוונה שפך
עליו אש וחמימות, ואחר כן פירש כי האש הוא אפוי: ותלהטהו, החמה, לא המלחמה
כוד"ק דלז' וגעז', כי אין המלחמה עלהטת אך חמה היא לשון חמימות ואש, וכן חדוק, ועל
כן אמר תשלח חדונך יאכלמו נקש, שאלל היה לו ענין אס לא שאלת חדוק ענינה בענין אש:
ותלהטהו מסביב ולא ידע, תחלה אחזה האש פתאום צסניצותיו, קודם שיכיר צדצד, ואחר
כן צעדה גס צתוכו פתאום קודם שיצין: ולא ידע ולא ישים על לב, מליצות נהוגות,
והכוונה פתאום, כמו המעתיק הרים ולל ידעו (איוז ע' ה'): (א) ועתה, פחוצר לענין
שלמעלה, והוא נחמה לישראל צגלות צצל: בראך ויוצרך, אין הכוונה על צדיקת העולם,
אלל על עשיית ישראל לעם: גאלתיך, אני גואל שלך, כמו כי קדשתיך (ישעיה ס"ה ה') אני
קדוש ממך, ואיכנו לשון עתיד, גאלל אותך, כדעת המפרשים כלם, שאלל כן מה ענין קדשתי
צשמך לי אתה שאלל יתכן לפדשו לעתיד, ולפי דרכי הענין מצוטר אחר, כי הוא מפרש כהיכן
נהיה האל גואלם של ישראל, והוא מפני שקראם צסס, כלומר שצחד צהס (כמו דלל קדשתי
צסס צלללל) והס לז ונעשו עמו: גאלתיך, אני גואל שלך, דרך משל, כמו שהגואל פודה
קדונו חשענו, ולפיכך אמר אחד זה נתפז ופדך האדום, שאין ננין לו צוולת המשל הזה:

הפטרות בראשית

תרנוב אשכנזי שיב

וואסער ציהעסט, בין
איך ביא דיר, ווען דורך
שטראמע, זאָ ווערדען
זיא דיך ניכט פֿאַרטרייסען;
ווירסט דוא אינס פֿייער
געהען. זאָ ברעננסט דוא
דיך ניכט, דיא פֿלאממע
ווירד אן דיר ניכט האפֿט
טען. (ג) דען איך דער
הערר בין דיין גאָסט, איך
דער הייליגע ישראל'ס דיין
בעפֿרייער, איך געבע
מצרים אלס לאָזענעלד
פֿיר דיך, כוש אונד סבא
ווירדע איך פֿיר דיך היינט
געבען. (ד) זאָ מיהייער
ביסט דוא מיר אונד זאָ
האָכגעשעטצט, אונד זאָ

בָּמִים אֶתְּךָ אֲנִי וּבְנֵהְרוֹת לֹא יִשְׁמָפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ
בְּכוֹ־אֵשׁ לֹא תִכּוֹה וּלְהִבָּה לֹא תִבְעַר־בָּךְ :
(ו) כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ־
נַרְתִּי בְּכַפֶּרֶךָ מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבָא תַחְתִּיךָ :
(ז) בְּאֲשֶׁר יִקְרָת בְּעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וְאֲנִי אֶהְבֶּתִּיךָ
וְאַתָּן אָדָם תַּחְתִּיךָ יִלְאַמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ :
(ח) אֶל־תִּירָא כִּי־אֶתְּךָ אֲנִי מִמּוֹרָח אֲבִיא וְרַעַךְ
וּמִמַּעַרְב אֶכְבְּצֶךָ : (ו) אֲמַר לְצַפּוֹן תָּנִי וּלְתִימָן
אֶל־תִּכְלְאִי הִבִּי־אִי בְּנֵי מֶרְחֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה
הָאָרֶץ : (ז) כָּל חֲנֻקָּא בְּשָׁמַי וּלְכַבּוֹדִי בְּרֵאשִׁית
יִצְרָתִי אֶת־עֲשִׂיתִי : (ח) הוֹצִיא עַם־עוֹר

זעהר ליבע איך דיך, דאס איך אנדערע מענשען אן דיינער שטאדט הינגעבען מאַכטע, אונד
אנדערע גאציאנען פֿיר דיינע פֿערזאָן. (ה) פֿירכטע ניכט, דען איך בין מיט דיר, פֿאַס ניאָרגען
ברינגע איך דיינע קינדער, אונד פֿאַס אבענד הער ווילל איך זיא פֿערזאממעלן: (ו) דעם
נאָרדען ווילל איך זאגען: גיב לאָז! אונד דעם זידען: "האלטע ניכט צוריק, ברינג מיר מיינע
זאָהנע אויס דער פֿערנע, אונד מיינע טאָכטער אויס דען ענדען דער ערדע. (ז) אללע יענע
דיא מיר געהאָרען אונד דיא איך מיר צור עהרע געשאפֿען, געפֿאַרמעט אונד העראנגע־
בילדעט האבע". (ח) איך ווילל איין פֿאַלק העראויספֿיהרען, דאס זיך בלינד צייגעט, אָבוואָהל

רש"י

כמה שנאמר והיו עמים חסדפות סיד גם היא לא תצער צד: (ג) גתתי כפרך מצרים. והם
היו לפדיון לך שצבוריהם מתו ולתה צני צבורי נללת והייתם חייצים כלים כמו שנאמר ציחוקאל
ולומר לשפוך המתי עליהם צלחן מלדים: (ד) ואתן אדם תחתך. תמיד לני רגיל צנך:
(ו) אומר לצפון חני. הגליות שנלפון: ולתימן. שהיא רוח חזקה אל תכלל מלכש צחוקה
להציל גליות וכן עורי לפון וצואי תימן מתוך שהרוח לפונית חלשה לריכה חזוק לכך כתיב
עורי לפון אלל דרומית שליכה לריכה חזוק כתוב צאי כמות שהיא וכן אל תכללי: (ז) כל
הגק־א בשמי ולכבידי בראתיו. כל הצדיקים הנקראים צשמי וכל העשוי לכבודי ילדתיו אף
עשיתיו תכנתיו צנל הצדיק לו והכנתי כנל כלומר לע"פ שאצדו צנולה וצנרה כנר הכנתי להם
כל לרכי גאולתם: (ח) הוציא עם עור. הוציא כמו להוציא מן הגולה איתם שגלו על שנעשו

באור

(ג) כי אני ה' אלהיך, הכוונה צלל ספק נגד הכנינה, לני הנקלל ה' לני הוא אלהיך,
כלומר מושיעך, ופירש ואמר לני קדוש ישראל, לני הוא מושיעך: גתתי כפרך, להיותי גואל
שלך, אס הייתי לריך לפדות אותך צנתינת עם אחד, הייתי כותן תחתך גוים גדולים ועלומים
ועשירים, מאשר יקרת צעיני: גתתי, הייתי כותן, כעז כסדום היינו לעמודה דמינו, לו
הייתם אותם לא הרגתי אתכם (שופטים ח' י"ט), והמפרשים כלם פירשו הענין כפשוטו,
קלתם לשעזר וקלתם לעתיד: (ד) ואתן, הייתי כותן, כמו אס לציט אליך ואס ארלך (מלכים
ז' ג' י"ד): (ה) ממזרח, לציט זרעך לע"פ שהוא מזכיר ארצע רוחות השמים, אין הכוונה
אלל על גלות צנל, אלל שהיתה מלכות צנל גדולה ופשטה ממעלתה צלרות דנות, ואולי
כתפזרו ישראל צימי גלותם צלרות רחוקות זו מזו; וכנר דלינו כי צנל להתפשטות ממעלתה
נקראה צנל צנל: (ו) אומר לצפון חני ולתימן אל תכללי, ומה שאנו רואים שלל חזרו
כלם ולא רוצם, לא היה זה דק מלון נפסם, אף החזרה היתה אפסרית לכלם, ולא היה
להם מונע מן החוק: (ז) הוציא עם עור, הוא פירש צני וצנתי טזנה, כלומר צני וצנתי

תרגום אשכנזי

עם אויגען האט, אונד
טויב צוואַלעס צוהרען
האט. (ט) אללע פֿאַל-
קער פֿערזאממעלן זיך,
אללע נאציאָנען זינד
בייאזאממען: ווער פֿאַן
איהנען פֿערקנינדעט זאָל-
כעס, אונד אַפֿפֿענבארעט
אונז צראַקעל פֿאַר דען
בעגעבענהייטען? מאַ ען
זיא איהרע צייגען פֿאַר-

הפטרות בראשית נח
ועינים יש וחרשים ואזנים למז: (ט) כל-
הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם
יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עידיהם
ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: (י) אתם עדי
נאם ידוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו
ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני קרא-
נוצר אל ואחרי לא יהיה:

פֿיהרען, דאס זיא רעכט האבען קאנגען דיא (איהרע בעהויפטונגען) אנהערען אונד שפרענען
מאָגען: עם איזט וואהר, (י) איהר זעלבסט שפריכט דער הערר, זייד מיינע צייגען, אונד מיין
דיענער דען איך ערוועהלט, זאָ דאס איהר ערקענגען, מיר גלויבען אונד איינזעהען מאָגעט
דאס איך גאָטט בין, דאס פֿאַר מיר קיין גאָטט בעשטאנד, אונד נאך מיר קיינער זיין ווירד.

הפטרות תולדת נח והיא גם הפטרות כי תצא

בישעיה סי' כ"ד פ' ט' עד כ"ה ו':

(א) פֿרעהל־אַקקע, אַ
אונפֿרוכטבארע,
דיא דוא ניכט געבארכט!
(ב) רָבִי עֲקֵרָה לֹא יֵלְדָה בְּצִחִי רָנָה וְצִדְקִי
לֹא-חָלָה כִּי-רַבִּים בְּנֵי-שׁוֹמֵמָה

רש"י

בעודים ועינים להם ולא ראו: (ח) כל הגוים נקבצו יחדו מי נהם
וצנזאים יגיד עתידות וכיוצא זה מפי טעותם או הרשעות שצדו ישמיענו לאמר
לנחנו הגדנו אותם קודם שצאו: יתנו עידיהם. ששמעו שנצלו עליהם קודם לכן ויצדקו לנל
למי יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאצרהם לצינעם הגליות וצאו: (י) ועבדי. יעקב: אשר
בחרתי. גם הוא יעיד שהצטחתי צלחתי לאדם נהדים ושמדתי הצטחתי: למען תדעו ונא.
כל זה עשיתי למען תתנו לז לדעת אותי:

באור

הם כל הנקראים צמתי, המתחמים אלי צהיותם עם ה', כמו רק יקרא שמך עלינו, שיאמרו
לשת פלוני היא זו: ולכבודי בראתי, והם העם אשר צדאתי ויצדתי ועשיתי לכבודי, שתתגלה
זהם גדולתי: בראתי יצדתי אף עשיתי, הכל על תיקון האומה, כמו הוא עשך ויכונק:
(ח) הוציא, דולה לני להוליא: עם עור ועינים יש, כעסם מי עוד כי אס עצדי: (ט) כל
הגוים נקבצו יחד, חוזר להתוכח עם עוצדי האלילים נקצו יחדו, כלם צאים לריו עמי:
ויאספו לאמים, ליכני ידל מהמוכט, אך זה חפני שיאספו כלם: מי בהם יגיד זאת, מי
זהם שמגיד עיני כדס: וראשנות ישמיענו, מי זהם שישמיענו נצואות הקודמת למעשה:
וישמעו ויאמרו אמת, יצאו עדים שהם (האלילים) הגידו העתידות קודם היותן, ואותם
עדים צשמעס דצדיהם של האומות וטענותם יאמרו אמת הוא מה שהמה אומרים (תלמידו
חציצי הכנס יח"ף ז"ל): (י) אתם עדי, אתם האומות שאמר עליהם כל הגוים נקצו יחדו,
לחד ששמעתה את אשר הגדתי על כדס. תהיו גם אתם עדי: ועבדי, ישראל, ני להם
נאמרו ונמסרו הנצואות: למען תדעו, צאופן שאתם יכולים לדעת כי אני הוא האל, ואמר כי
אני הוא, כי הויכוח היה אס הוא האל, או אס אלילי העמים הם האלילים, והנה עתה
יצינו כי הוא האל: לפני לא נוצר אל, היה לו לומר לא היה אל, ואמר כולד לרמח כי כל
שאר האלילים הם צרואים ונוזרים, ואין אחד מהם מחוייב המציאות (דלצ"ע); והמפרשים
כלם פירשו אתם עדי על ישראל, וחלילה שיאמר לישראל למען תדעו ותאמינו לי, נאלו
מתחלה לא היו מאמינים צאלהותו, וכל הפרשיות האלה הוא מתוכח עם הגוים, ולא הוצי
אפילו צדמו שהיו גם ישראל עוצדי ע"ז, כמו שצאמת לא היו ישראל עוצדים אלילים צז

הפטרות נח

תרגום אשכנזי שינ

שטיממע לידער אן אונר
פֿראַהלֿאָקקע, ודיא דוא
מוטטערוועהען ניכט
פֿיהלטעסט: דען צאהל-
דייכער, שפריכט דער
הערר, ווערדען זיין דיא
קינדער דער פֿערלאס-
סענען, אלס דיא, דער
פֿערמעהלטען. (ג) ער-
וויטערע דיינעם צעלטעם
רויס, אונד לאססע זיא
אויסשפאננען דיא טעפּפּי-
כע דיינער וואָהנונגיזן
צוהנע שפארזאמקייט.

פֿערלענגערע דיינע ווילע אונד בעפֿעסטיגע דיינע פֿלאָקע. (ג) דען צור רעכטען אונד צור
לינקען ווירסט דוא דין אויסברייטען, אונד דיינע נאכקאממען ווערדען מעהרער נאציאָנען
לענדער בעזיטצען אונד שטעדטע בעפֿאלקערן. (ד) פֿירכטע ניכטס, דען דוא ווירסט דין
ניכט צו שעמען האבען; זיין ניכט באנגע, דען דוא ווירסט ניכט צו ערבלאססען ברויכען,
דוא ווירסט פֿילמעהל געלעגענהייט האבען דיא שמאך צו פֿערגעססען דיא דין אין דיינער
יוגענד בערעקטע; ניכט מעהר ווירסט דוא אן דיא שאנדע דיינעם וויטווענשטאנדעס צו דענקען
האבען. (ה) דען דין שאפֿפֿער ווירד זיך וויעדער אלס דיינגעמאהל צייגען, גאָטט, דער הערר

רשי

(א) רני עקרה. ירושלים אשר ביתה כלל ילדה: לא חלה. לשון לידה הוא שהולדה על ידי
חיל וחצלים ילדת: מבני בעולה. צת סודס: (ב) יסו. למרחוק: מיתריך. הם
חצלים דקים התלוים בשלוי חבלים וקשורים ציתדות שקודין קציל"ס צלע"ז, *Cavels: chevilles*,
(דיח פֿלאָקקע) ותוקעין צאדן: (ג) תפרוצי. תבגרי: (ד) עלומיך. נעודיך: (ו) כי תמאס.

באור

(א) רני עקרה לא ילדה, מדבר על ירושלים ותמסיל אותה לאשה, והאל צעלה וישראל צניה,
ומדבר על הגולה העתידה: עקרה לא ילדה, לא עקרה תמס, כי כנר ילדה צנים מימי
קדם, אלל צימי הגלות הרי היא כעקרה, וכאלו מעולם לא ילדה, ולא חלה, כי היא שוממה
וצלי צנים: מבני בעולה, מבני שאר ערים הנושנות הגמשלות לאשה היושנות בשלום עם אישה
וצניה. ולדעת געז' הכוונה רצים יהיו צני ישראל בשום מן הגלות. תמס שהיו צהיותם על
סדפתם. והנה הדבר הגדול הזה יתכן בגולה העפידה, כי צאדן הגלות התרצו ישראל, ולא
יתכן בגלות צל, אפילו אם היו חוזרים כלם, כי לא ארכה להם הגלות עד שיהלו לפדות
ולרצות נבד מה שאצדו מהם צמלחות נצודנאלר, ועוד רצים הלכו למגרים עם ירמיה. ודחוק
שיכלול צמספר צני שוממה גם הבגדים שהיו נספחים עליהם: (ב) הרחיבי מקום אהלך, המסיל
ירושלים לאשה היושנת צאהל ואומר לה כי לריך שתרחי צהלה לרצ צניה אשר יצאו לה: יסו,
לורי לאחרים שיטו אותן: משכנותיך, רצים צמקום יחיד, לתפארת העליזה, כמו עד אמאל
עקום לה' משכנות לצביר יעקב, והוא לקצרות יוצל (ליוצ כ"א ל"צ) (געז'), וזה מצוי הרבה
צשירי' יהודה הלוי וחצרו: (ג) כי, הוא פירוש המשל הקודם, ועעמו כי לא תספיק אדן
ישראל לרצ השצים מן הגלות: גוים יירש, יירש ארצות שהיו צימי קדם יושנים צהם גוים נפרדי,
והן סציות ארץ ישראל, שבו צהן אדום עמון ומואב וארם ואשר גוים: יושיבו, מאלכו שרש
ישב צצנין הקל על העדים והארצות, והכוונה שהן נושנות, שהן מקום יסוד, כמו אדן פלחה
ולא תש (ירמיה י"ז ו'), ואשקלון לא תש (זכריה ט' ה'), וכאן אמר צהפעיל זרעך יעשו
העדים הנשמות נושנות: (ד) כיבשת עלומיך, הלות שעצרו עליך צימי קדם קודם הגלות:
וחרפת אלמנותיך, צגלות: (ה) כי בעליך עושיך, לא תהיי עוד כאלמנה, אלל האל העושה
אותך, אשר ה' נצאות שמו, הוא יסוד לקחת אותך לאשה, ונאלך הוא קדוש ישראל, אשר
מהיום והלילה יקרא אלהיך בועליך, ענין קנין ואחזה, (עיין לעט"ס צ"ה): בועליך

קמץ בז"ק

תרנום אשכנזי

צבאות, איזט זיין נאמע, אונד דיין ערלאזער ווירד דער הייליגע ישראל'ס זיין, דער גאטט דער גאנצען ערדע ווירד גענאנט ווערדען. (ו) דען וויא יעמאנד איין פערלאססע- נעם ווייב, דאז זיך דא- ריבער קרענקט ווירדער צו- ריקרופט, זיך רופט דיר דער הער צו; קאן דאז יוגענדווייב גענצליך פער- שטאסען ווערדען? שפריכט דיין גאטט. (ז) אין איינעם קורצען

הפטרות נח
קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: (ו) כי-
באשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת
נעורים כי תמאס אמר אלהיך: (ז) ברנע
קטן עזובתך וברחמים גדולים יאקבצך:
(ח) בשצף קצף הסתרתני פני רגע ממך ובחסד
עולם ריחמתיך אמר גאלך יהוה: (ט) כי-
מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי-נח
עוד על הארץ בן נשבעתי מקצף עזיך
ומגער-בך: (י) כי ההרים יבושו והגבעות

אויגענבליקע פערליס איך דיר, אונד מיט גראסעס וואחלוואללען ווערדע איך דיר ווירדער אויפגעהמען. (ח) אין דער העפטיגקייט דעם צארנעם ווענרעטע איך מיין אנטליץ איינען אויגענבליק פאן דיר ווען, אונד עוויג ווירד מינע ליבע צו דיר וועהרען, שפריכט דיין ערלאזער, דער הער. (ט) יא דיעס איזט פיר מיך נח'ס וואססער, וויא איך געשווארען דאס נח'ס וואססער ניא ווירדער דיא ערדע איבערפלוטהען ווערדע, עבען זיך שווארע איך, ניא ווירדער געגען דיר צו צירנען, נאך דיר צו שעלטען. (י) יא, עהער קאננטען דיא בערגע וויי-

רש"י

כשתמלא פנמים פנועם עליה מעט: (ח) בשצף קצף. מנחם פתר חרי סף הונס פתר צמעט קלף כמו צרנע קטן עזובתך וכן תירגם יונתן: ובחסד עולם. שיתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. סנועה צדי וכולך ומפרש דברו כלשון נשבעתי מעבר מי נח ונ': (י) כי

באור

עושיך, לשון רצים המודה על האחדות הגמורה, כמו ישמח ישראל צעושיו, לס צעליו עמו. לדוכי יוסף. (עיינ מה שכתבתי בצדורי העתים תקפ"ח עמוד קס"ג): אלהי כל הארץ יקרא, בואלך הוא האל העתיד להיות למלך על כל הארץ. (עיינ למעלה ז' ז'): (ו) כי באשה עזובה, ה' קורא לך והוא שז ומקדצ אותך אליו, כמו שיעשה אדם עם אשתו אחר שערצ אותה, והוא רואה שהיא עזובה כל זה, ולא תדעק צאיש אחר: קראך, כמו כי אחר קרלתיו: ואשת נעורים כי תמאס, צתמיה, האפשר שימאס אדם לעולם את אשת נעוריו? וכן נדלח דעת דד"ק. אעפ"י שאלו המפרשים פירשו כי תמאס, אחר שתמאס, ולא הכינו כי לשון מאס הוא לחלוטין, ולא דרך ערסוי, וכטעם לא מאספיה ולא געלתים, המאוס מאסות את יהודה (ירמיה י"ד י"ט): עזובה ועצובת רוח, לשון הכופל על כלשון (געז') כי תמאס, לשון תימה, כמו כי כלילו את שצדון מידי (מלכים ז' י"ח ל"ד), וכן פירשתי כי איש הרגתי לפלעי: (ז) ברנע קטן עזובתך, אין הכוונה על זמן המשך הגלות שיהיה מעט כי אז היה לו לומר רנע, לא צרנע וכמו שהרגיש ראצ"ע ואמר שהצ"ח מיותרת. אך הכוונה כללית המתחנע על דברו וחמתו שהצילתו לעשות דבר שליכו רחמי לו, והוא לומר צרנע קטן שבעסתי עשיתי זאת. וכן מפרש והולך צאלף קלף: (ח) בשצף, כמו צנף, כמו סכזריות חמה ושטף אף (משלי כ"ז ד') (ראז' וגעז'), וככתב נח לזווגו עם קלף שצדוריו (געז'). ומלכנו הטי"ת והלד"י מתחלפות חטט חלז, ולהרים צלדמי טיהרל, ולחרים כן: הסתרתני פני רנע ממך, תלמידי מו"הרד אצרהס חי ריבוי מפרש רנע פתאום, כמו ותצאנה לך שמים אלה רנע, ועו"הרד אצרהס לאטאש לומר כי צי"ת צרנע ושצקלף מוסכת אחרת עמה, וכללי כתוצ הסתרתני פני צרנע: (ט) כי מי נח זאת לי, הענין הזה הוא כללי בענין המצול שנשבעתי עליו שלא יעצור עוד על הארץ. ויוכתן וסומכום ותיאחזוליתן והמתרגם הסודי והיירונימוס ורצנו סעדיה תרגמו כימי מלה אחת, וד"ק אמר שהספרים מתחלפים צזה, ולע"פי כן נוסח שלנו עקד, כי אחר כן פירש מה שסחס צתחלה, ואמר מעצור מי נח, וכן מסתמך וסומכום ורצנו וקנים, וכן תרגמו ראז' וגעז': (י) כי ההרים יבושו, דרך

הפמרת נח

תרנום אשכנזי שיר

תְּמִינָה וְחֶסֶד לֹא יִמָּצֵא בְּרִירָה
שְׁדוּסִי לֹא תָמוּס אֶמֶר מִרְחֶמֶךָ יְהוָה:

(כאן מסיימן הספרדים)

(יא) עֲגִיזָה סֶעֱרָה לֹא נִחַמָּה הִנֵּה אֲנֹכִי מִרְבִּיץ
בַּפּוֹךְ אֲבִיךָ וַיִּסְדַּתִּיךָ בַּסִּפְיָרִים: (יב) וְשִׁמְתִּי
כְּרֹב שְׁמִשְׁתִּיךָ וְשִׁעֲרֶיךָ לְאֲבִנִי אֶקְדָּח וְכָל־
גְּבוּלְךָ לְאֲבִנֵי־חֶפֶץ: (יג) וְכָל־בְּנֶיךָ לְפָנַי

בען, אונר דיא הינעל
וואנקען, אלס מיינע
גונסט פֿאָן דיר ויך וועג-
דען, אונר מיין היילפֿאָל-
לעס פֿערשפרעכען וואג-
קען, שפּריכט דיין גאָג-
נער, דער הערר.

(יא) אַ אַרמזעליגע, פֿאָם
שטורמע אומחלר-

געשלאגענע, דער ניא-
מאנר טראַסט רייכטע!

ויהי אִיךְ וְיִלֵּל רִינֵנֶה שְׁמִינֵנֶה מִיט לֹא־רִשְׁמִינֵנֶה אִינִלֵּעֵנֶה, אֲוֹנֵר סֵאפִירֵע צו רִינֵנֶה
גִּרְוֹד־פֿעסמטען מֵאֵכֶען. (יב) כְּרֹב ווערדע אִיךְ צו צִינֵנֶה רִינֵנֶה מויערן אנווענדען,
גלענצענדע שְׁמִינֵנֶה צו רִינֵנֶה מויערן, אֲוֹנֵר עֲדֵל־שְׁמִינֵנֶה אִין רִינֵנֶה גאנצען געביטחהע;

רש"י

הדרים ימוש. אף לס תכלה זכות שצות ולעבות חסדי מלמך לא ימות: (יא) מוערה. שלום
סוער צדו לכות: מרביץ בפיך. דולף רלמפך צלזני כופך: (יב) כרבר. מין סזן טובה:
שמשותף. יונתן פידנס סעך וענחס וצדו עם ישמשותף יש פותרן לשן שמש חלונ' שחמס
אדחם צהן ועושין כנגדו מחיל' צמינו זכוכים לצעים לכו. ועדדש תילים פותר שמשותף ושמש
ועם שיני החומה: לאבני אקדח. יונתן פידנס ללזני גומדין פלרנס נחלים פתר סקדח לשן
קדחי לס וחס מין סזנים טעות צועדות כלפידים וסול קרצונ'קלל לשן נחלת יש פותרן לשן
פקדח סזנים גדולות שכל סלל ספסח קדוח, צמורו והמזחוח והמפתן והסף גולן מתוך סלסן
סס: לאבני חפץ. ללזני לודך: (יד) רחקי מצושק. כמו כמנערי מעפר מרחקי מן העופקים

באור

מליצה, כלומר יותר יתכן שיכיהם זה משיכיהם זה: מרחמך, וכן רחמתיך, ורחמיים סלמעלם
מלה לי לשן סהצה, כמו צלרמית, וכמו סלרמך ס' חזק:

(יא) מוערה, פלשן כי היס הולך וסוער עליה' (יזכר ס' י"ג) מוער' כמו על די רוח סערה:
לא נדמה, סלל נחמה, לא היה לה נחם, והול לשון עזר, וסלז' ובעז' עשוכו צינור
פֿעל, כמו לָקַח, צמקוס מְקַחָה, ולא רלו סהיה לו להיות צמס מלרע: מרביץ בסוך אבניך.

נדלס סהפוך הול סלסן היקדח הנקלח, lapis lazuli והיל סנזרת צדזני הימים (ס' כ"ט
'צ) סזני פוך וקעה, ועושים ממנה טיפול (incrustatio) סמדזקים פל סלזנים לגוי, חס
עסם כנה סזני מרצין צפוך סזניך. ועושים ממנו גם כן צנע סלזעים צו סכלת, חס עסם
וטסם צפוך עיניה (מלכים צ' ט' ל'), כי סקרעי צפוך עינך (ירמיה ד' ל'), שהיו סלזים
לוצעות כיניכן צלנע כגעשה מלסן הפוך. וכן קרן הפוך (סוץ מ"צ י"ד) שהיו עיניה יפות צלל
לציעה (כעמין דלל כחל ולא סרק ולא פרכוס ויעלס חן, (נחוצות י"ז), כללו היס עלמה היסם
כלי סל פוך, כך למדתי מפי כחנס כרופל ר' יהודה חיים סלס ע"ס, ולשן מרצין ענין טעיסם
דקוע. ומליצת מרצין צפוך סזניך שיעורכ מרצין פוך על סזניך, וכן כי סקרעי צפוך עינך
כ"ל לשן דקוע (צהפוך סותיות), ושיעורו כי סרקעי פוך על עיניך: (יב) כרבר, סין ידוע
סיוזה מן סזן הול, ונדלס סנגזר מן כידחי לס, ונטעס סקרס סלחליו: שמשותף, צטרנס
כמיוחס לסזעים זקנים, וכן היירוניפוס, וכן מדדס סכלים (כזילו דס"י), וכן רלז' ובעז' פירשו
סזי כסומה, ולמדו סנקרלו סהמות, על סס קררי ססמס, וסזני כסומס כמין קרנות, וכן צערני

סמץ, נקרס מן מִסְרָק, להיחפו צעל פֿצים: לאבני אקדח, מזהירות כלס, לשן כי לס קדחס:

(יג) למדי ה', סלמדי ס' ויחעיו נטעס סלפוך סת רוחי על כל צסר ונצלו צמיכס ונחתיכס
(יואל ג' ס'), ודעס מיכלעלים לקרוס צספי ספעמים צוניך, ודעס קלספע לקרוס צוניך צמחלס
כפסוק, ודעס דערערליין לקרוס צוניך צסופו, ולסן לודך. וסמס סלמדו צמלמד סל סקרי צניך
סלל צוניך מסמס סהימס קריסמס צניך צקמן: (יד) רחקי מעשק, מוסמגט עוסק, מליצת

תרגום אשכנזי

(י) אונד ווערדע אללע דיינע קינדער צו אייננע- ווייהעטען דעם הערן מאכען, אונד גרעס ווירד דיינער קינדער גליק זיין. (יד) דורך דיא טוגענר ווירסט דוא גאנץ ווירדער הערגעשטעלט ווערדען. דענקע ניכט אן דיא צער- דריקונג, דוא ווירסט ניכטס צו פירכטען הא- בען; ניכט אן דען שרעק- קען, דען ער ווירד זיך דיר ניכט נאהען. (טו) מאג דעריעניגע פירכטען דער פֿאָן מיר געטרענגט לעבט:

הפטרות נח
יהוה ורב שלום בניה: (יד) בצדקה תכונני
רחמי מעשק כילא תיראי וממחאה כי לא-
תקרב אליך: (טו) הן גור יגור אפס מאותי
מיגר אהך עליך יפול: (טז) הנה אנכי בראתי
חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו
ואנכי בראתי כשחית לחבל: (יז) כל-כלי
יוצר עליך לא יצלה וכל-לשון תקום-אתך
למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה
וצדקתם מאתי גאם-יהוה: נח (ט) הוי כל-

הן כ' קמץ בוק

ווער געבען דיר וואָהנען ווירד, ווירד זיך מיט דיר פֿעראייניגען. (נז) איך בינס דער דען שמיד געשאפֿען, דער דאז פֿייער דער קהלען אנפֿאכט, אונד צו זיינעם געברויכע איין ווערקצייג פֿערפֿערטיגט; אונד איך זעלבסט האבע דען פֿערדערבער צום צערשטאָרען גע- שאפֿען. (יז) קיינע וואפֿע דיא געגען דיך ווירד געשמירעט ווערדען, ווירד געדייהען, אונד יעדע צונגע דיא געגען דיך צו געריכט זיך ערהעבען ווירד, ווירסט דוא ליגען שטרא- פֿען. דיזעס איז דאז שיקזאל דער דיענער דעם הערן, אונד דער לאהן דען זיא פֿאָן מיר ער- האלטען ווערדען. נח (ט) א איהר דורסטיגען אללע קאָממעט צום וואססער! אויך ווער

רש"י

לותך: (טו) הן גור יגור אפס מאותי. הן ירל יגור מחדת רעות לותו שאין לני עמו
הוא עשו: מי גר אהך. מי אשר נאסף עליך למלחמה לו מי גר מי שנתגרה נך. ודעותינו
פירטוהו בגדים לומר שאין מקצלין גדים ליתות משיחיו ואף צפשוטו של מקדש יתכן מי שנעשו
גדים לתך צעניותך עליך יפול צעשירותך כמו על פני כל לחיו נפל: (טז) הנה אנכי. אשר
צולתי חדש המתקן כלי ואני אשר צולתי משחית המחצלו כלומר אני הוא שגדתי נך את האויז
ואני הוא שהתקנתי לו פורענות: ומוציא כלי למעשהו. לצורך גומרו כל לידכו: (יז) כל
כלי יוצר עליך. כל כלי זיין אשר לטוהו ויחדוהו צעצילך להנחם נך. יוצר לשון חרצות נדחים.
אף תשיצ לור חרצו: (א) הוי כל צמא. הוי זה ל' קריאה וזימון וקיצון הוא ויש כדכס צמקדל

באור

עושק שיעשקוך זדים: (טז) הן גור יגור אפס מאותי. אל תיראי, כי אין ראוי שיירא כלל
כי טהול רחוק ממני, שאין לני עמו (רש"י) ולפינך כל מי שיגור לך, שיביא לך זמן גר
ללך, יפול עליך ויתחנך לך, צולתו הצלחתך; מלשון והיואל ונפל על הכשדים (ירמיה כ"א
ט'), ואת הכופלים אשר נפלו עליו (ירמיה ל"ט ט'), והזכיר שדש גור צמתי כוללות מחלפו,
דרך לחות. וד"ק ובעז' פירשו הן יאספו עליך אויזים, לך לא צמלותי ולפינך לא יליוחו, וד'
יונה פירש קרוב לזה, כלל שפירש הן צמתי, ביתכן שיתחנך חנור כי אם צמתי, וכבוהה
על גוב ומגוב: מי גר אהך עליך יפול, פירשו יונתן ורש"י וד"ק ובעז' מי שיתלסף להלחם
נך יפול עליך, כלל שד"ק מפריד מלת עליך ממלות יפול, ומפרש מי שנאסף לתך להלחם
עליך, הוא יפול, ובעז' מפרש עליך יפול, כמו שפירשתי לני למעלה, ורש"י פירש הן לא ישכח
שום אדם ללך שיביא מלותי, רחוק מבני ומעבודתי, כל מי שיטכון ללך עליך יפול ויביא
כאחד האנשיך לעצוד את ה': (טז) הנה אנכי בראתי חרש, הוא הקדמה למקדש ששחריו, אמר
כי החרש לא יעשה כלי מלחמה צולת דלך האל, כי הוא צול איתו ונסן צו הכח והידיעה, וגם
אחר שנעשו כלי המלחמה לא יועילו למשחית הדולה לחבל, אם ה' לא לזה, כי גם המשחי' הוא תחת
יד האל, כי הוא צולו. לכן כל כלי יוצר עליך לא יצלה: כלי למעשהו, למעשה הכלי למעשה
המיוחד לו: (יז) יוצר, קהפועל קשה מאד, ולא מדע למה לא יקדו יוצר צמפעל: (א) הוי

צִמָּא לָבוּ לַמִּים וַאֲשֶׁר אֵין-לוֹ כֶּסֶף לָבוּ
שָׁבְרוּ וַאֲכָלוּ וּלְבוּ שָׁבְרוּ בְּלוּ-כֶסֶף וּבְלוּ-
מַחִיר יֵין וְחֶלֶב: (ב) לֶמָּה תִשְׁקָלוּ-כֶּסֶף בְּלוּ-
לֶחֶם וַיִּגְיַעְכֶּם בְּלוּ לְשִׁבְעָה שְׁמֵעוּ שְׁמוֹעַ
אֱלֹהֵי וַאֲבָלֵי-טוֹב וְתִתְעַנֶּנּוּ בְּדִשָּׁן נַפְשְׁכֶם:
(ג) הִטּוּ אָזְנוֹכֶם וּלְבוּ אֱלֹהֵי שְׁמֵעוּ וְתִתֵּי נַפְשְׁכֶם
וְאִכְרַתְהָ לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֶסֶד דִּדּוּד הַנְּאֻמִּים:
(ד) הֵן עַד לְאוֹמִים נִתְּתִיו נֶגֶד וּמִצִּיָּה לְאוֹמִים:
(ה) הֵן גַּי לֹא-תִדַּע תִּקְרָא וְגַי לֹא-יִדְעֶיהָ

רא"ש

קיינעלר האט, קאממעט
פֿערזעהעט אײך מיט
שפייזע! קאממעט פֿער-
זעהעט אײך אָהנע געלר
אונד אָהנע טויש מיט וויין
אונד מילך. (3) ווארום
וואָללט איהר געלר בט-
צאהלען, אָהנע נאהרונג
צו קויפֿען, אונד איירער
מיהע פֿרוכט הערגעבען
אָהנע אײך ראפֿיר צו
זעטטיגען? געבעט מיר
געהאָר, אונד איהר ווער-
דעט דאז גוטע געניסען,
אונד איירע פֿערזאָן ווירד
זיך אן פֿריירען ערגעטצען.

(כ) נייגעט אייר אָהר אונד קאממעט צו מיר; פֿערנעהמעט אונד איהר ווערדעט גליק-
ליך לעבען. איך ווערדע מיט אײך איינען עוויגען בונד שליסען, אונד מיינע אונפֿערבריקליכען
גונסטפֿערזוכערונגען מיט דוד ערנייערן. (ד) זיהע, איך בערופֿע איהן צום מאהנער דער
נאציאָנען, צום פֿיהרער, אונד הערשער דער פֿאָלקער. (ה) זיהע דא ווירסט פֿאָלקער רופֿען

רש"י

הוי וויסו מארן לפי: לכו למים. לתורה: שברו. לשון לשבור צר. קנו. יין וחלב. לקח
טוב יין וחלב: (ב) למה תשקלו כסף. למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויצנים זלל לחם:
(ג) חסדי דוד. שגמול לדוד חסדיו: (ד) עד לאומים. שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם

באור

כל צמא, מדבר עם ישראל שיעמדו צגלות צומן הקדוש אל הבאולה; חר, לשון הקריאה, כדרכו
צכל מקום, וזה אחד מן המקראות המוכיחים: כל צמא לכו למים, המטיל הכללחה שאחר
הבאולה, אשר לא תהיה מלדנו, כי אם מלדו יתצרך ע"י אותות ומופתים, למים שאין דרך לקנות
צכסף, כי נחלאים צדוצ התקומות: ואשר אין לו כסף, גם מי שאין לו כסף ילך למים, כי
זלל כסף ימלאם. כן אחס שמעו אלי ואגאל אתכם, כן השכילו צעלי כעעמים לחצר ואשר אק
לו כסף למעלה ולא למטה, ודאז' וגעז' חצרו למטה, ואינו נכון: לכו שברו ואכלו, אל
תאמרו זלל רסף לא נמלא רק מים, לא לחם ולא יין, כן מה שאתה מצטיח אותנו יהיה דצר
ברוע שאינו שוה כסף. לא כן, אך לכו אלי, ותמלאו גם כן שצר לאכול, לכו אלי ותמלאו זלל
כסף וזלל מחיר גם יין וחלב, כלומר הטובה שאחן לכם חנם, איננה טובה פחותה וגדועה,
כמו המים, אלא היא נלחם וכיין וחלב, כלומר כחזון וכמשקה, הטוב והערצ: שברו ואכלו,
קחו מה לאכול, שרש שצר, אק ענינו קניה צכסף או צמחיר, אלא תחלת הודלתו שצירת הרעצ
(כעעם ישצרו פרליכ למאס), והוא שאל על לקיחת המזון צאיוה דרך סיכיה: ובלא מחיר, חליפין,
כמו ומחיר כלל: (ב) למה תשכלו כסף בלא לחם, למה תיגעו אחר מה שלל יועיל, צודפכס
אחרי התאות שאין מציאות אומר קיים, ורע"ת דצות צאות לרגליכן. וגעז' פירש כמשמעו למה
תשקלו כסף צעצודת התלכים הדודים צכס. וכן רש"י, למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויצנים.
אתכם נראה לי צדוד כי כמו שהמים משל, כן הכסף משל: (ג) ואכרתה לכם ברית עולם,
איטיצ עמכם זלל הפסק, ואין הכוונה סיכדות עמנו צרית חדשה, אלא שכן יהיה צפועל כאלו
יכדות עמנו צרית עולם: חסדי דוד הנאמנים, פירש שלל תהיה זאת צרית חדשה, אלא סיקיי'
חסדיו הנאמנים אשר נשצע לדוד: (ד) הן עד וגו', מוסצ לדוד, והכוונה על צן דוד, וכמו
שמלאנו וצקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ועל טוצו צאחדית סימים (הוטע ב')
(ה'), ועצדי דוד נשים צחוכס (יחזקאל ל"ד כ"ד), ועצדי דוד מלך עליהם (שם ל"ז כ"ד): עד
מוכיח, מזהיר ומעניש ומלשח העד בעיד צנוהאים: לאומים, כדאשון נראה לי משרש לאסי
ועד סמוך למלה לאומים, והוא משרש אמס, נגין ומלוא נחתיו לעמים ומלח ומלוא צלתי

תרנום אשכנזי

דיא דוא ניכט קאננטעסט, אונד נאציאנען דיא דוא ניכט קאננטעסט, ווערדען צו דיר הערבייאאילען, וועגען דעם הערדן, דיינעם גאטטעס, אונד דעם היי-ליגען ישדאל'ס דער דין פֿערהערדליכען ווירד.

(כז) ווארום ואגסט דוא, א יעקב, ווארום שפריכסט דוא אלזא, א ישראל, מיינע שיקזאלע ווערדען פֿאָס הערדן ניכט בעאכטעט: מיינע זאכע ווירד פֿאָן מיינעם גאטטע אויכער אכט געלאסען. (כח) ווייסט דוא ניכט, האסט דוא ניכט גע-האָרט, דאס דער הערד איין עוויגער גאטט איזט, דער שאַפֿפֿער דער ענט-פֿערנטעסטען געגענדען דער ערדע, ער ערמידעט ניכט, אונד אונגענדליך קראפֿט פֿערלייגען, אונד דעם קראפֿטלעזען שטערקע געבען. (ל) יינגלינגע קאָנגען ער-

הפטרות נח לך לך

אלה ירוצו למען יהודה אלהיה ולקדוש ישראל כי פאָרד:

הפטרות לך לך (נישעיה סי' ע' פ' כ"ז עד ע"ח י"ז): ותאטליאני מתחילין כאן

ואל-מי תדמיוני ואשוגה יאמר קדוש: שאר-מרום עיניכם וראו מי-ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואפיין כח איהם לא נעדר:

כאן מתחילין ספרדים ואשכנזים

(כז) למח תאמר יעקב ותדבר ישראל בסתרה דרכי מיהודה ומאליהי

משפטי יעבור: (כח) הלא ידעת אם-לא שטעת אלהי עולם. יהוה בורא קצות הארץ לא יעף ולא יגע אין חקר לתבונתו: (כט) נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: (ל) ויעפוי

איזט ויינע איינזיכט. (כט) ער קאן דעם ערמאטטעטען קראפֿט פֿערלייגען, אונד דעם קראפֿטלעזען שטערקע געבען. (ל) יינגלינגע קאָנגען ער-

רשי

על פניהם: (ה) הן נח לא תדע תקרא. לשימושך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך: (כז) למח תאמר. עם יעקב וחדצר גבלות: נסתרה דרכי מה'. העלים מנגד עיניו כל מה שעצדוהו והמשיל עליונות' שלא ידעוהו: ומאליהי משפטי יעבור. העציר תלפניו משפט הגמול העוז שהיה לו לשלם לאצותיו ולנו: (כח) בורא קצות הארץ ונו' אין חקר לתבונתו. ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למח הוא מאחר טונתכם אלל כדי לבלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסודין: (כט) נתן ליעף כח. וסופו להחליף כח לעייפותכם: (ל) ויעפוי בערים. גזרת אויזיכם המנוערים מן

באור

סמונה, ודאוי לסגול, וגם יתכן שיהיו פניהם משרש אלס או שיהיה משרש אלס: (ה) הן נח ונו', כשיהיה צן דח נביד ומלוח לאומים, אז אתה ישראל תוכל לקדוש לעשות גלונך כל נח שתלח, גם אותם שלא היית מכירם לשעבר, וכלס ידעו לשרתך, והנה לא הוזכר דבר מן הגדולות האלה צנזרות על גאולת צל:

(כז) למח תאמר יעקב, אחר שהזכיר גדולת האל, הפך דברו נגד צמי הגלות והוכיחם על מיעוט צטחונם צל גדול כזה: נסתרה דרכי מה', הסתיר פניו ממני ואינו רואה לראות מה יקרה לי: ומאליהי משפטי יעבור, העצירו מנגד עיניו שלא להסתכל צו, וקדו לזה חי אל הסיר משפטי (איוצ כ"ז צ'), ואין התלונה הזאת מלד אפיקודוסות כדעת בעז', ומלת מלכיה דאיה צדודה נבדו, מלכד כי האומר עזז ה' את הארץ לא יתכן שיאמר נסתרה דרכי צפדט; אך זאת תלונת נפש נענה, והנציף משיצ כמו שהאל לא ייעף ולא ייגע, כן הוא כותן ליעף כח, ולפיכך אק דאוי לצווחים צו שיעפוי מצטוח צו: (כח) בורא קצות הארץ, הארצות היותר דחוקות, וזה אמר מפני מחשבות הגוים צימים ההם היות פלוג לכל ארץ ולדך: (ל) בשול יעפוי, פנין פולט, שרש בשל עין בוראמו בשל חשל, כמו בשל צעוני כחי

הפסוק לך לך

תרגום אשכנזי שמו

מירען אינד ערש לאפפערן.
אינד יונגע מענגער שוואך
ווערדען. (ל) אלליין דיא
אויף דען חערדן פערטרוי-
ען ערנייען איממער איהרע
קרעפטען, ערהעבען זיך
אויף איהרען פליגעלן דען
אדלעך גלייך, זיא לויפען
אחנע צו ערמירען, זיא
געהען אהנע צו ערמאט-

בְּעָרִים וַיִּגְעוּ וּבְחֹדְרִים כָּשׁוּל יִכְשְׁלוּ: (ל) וְקוֹי
יְחֹה יַחְלִיפוּ כַח יַעֲלוּ אֲבָר כַּנְּשִׁימוּ יִרְצוּ
וְלֹא יִיגְעוּ יִלְכוּ וְלֹא יִיָּעֲפוּ: (ב) הַחֲרִישׁוּ
אֵלֵי אֵיִם וְלֹא־מִים יַחְלִיפוּ כַח יִגְשׁוּ אִזּוּ יִדְבְּרוּ
יַחְדּוֹ לְמַשְׁפָּט נִקְרְבָה: (ג) מִי הָעִיר מְמוֹרָח
צִדֵּק יִקְרָאָהוּ לְרִגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גִּוִּים וּמְלָכִים

טען. (ל) האָרעט מיך מיט שטיללשוויגען, אַ בעוואָחנער דער מאַנגיגפאַכען געגענ-
דען. דאָך גיין! מאַגען איממערהין דיא פֿאַלקער מיט גייען קרעפֿטען געריסעט ערשיינען,
זיא מאַגען זיך געהערן אונד דאן שפּרעכען; טרעטען וויר געהער אונד שטרייטען וויר מיט-
זאממען: (ג) ווער איזט'ס דער (כרש) פֿאַם אָריענט געוועקט, דער מיט גערעכטיגקייט
איהן הינטער זיך הער רופֿט; דער נאציאָנען צו ווינער פֿערפֿינגע שטעללט אונד איהם דיא

רשי

במלות תיעף: ובחורים כשול יכשלו. לותם טהם פגשו בצורים וחזקים יכשלו ולותם קוי
כ' מחליפו כח חדש וחזק: (לא) אבר. כנף: (א) החרישו אלי. לשמוע דברי: איים.
למות: יחליפו כח. יתקשטו ויתחזקו ככל גנותם חלי יעמדו דין צנח: יגשו. כלום:
ואז פשיגו ידברו: למשפט נקרבא. להוכיחם על פניהם: (ב) מי העיר ממורח. לותם
סלדק יקראו לרגלו כי העיר את סדרהם להצילו מאדם טהום צמוד ולדק טהיה עופם כיו
היפה נקראת רגלו ככל אשר כלך: יתן לפניו גוים. מי טהעירו מעקומם להסיעו כול נפן

באור

(טהלים ל"א י"א), ונכשלים חזו חיל (שמואל א' ז' ד'), הנשיל נחי (ליכה א' יד). והנה
חלישות בצרכים היא לוחם תסנות הנפילה, על כן שרש נשל מצי הכנה ללל שרש נפל:
ואחר כן הושלל שרש בשל להיות נביש הדגל צאנן או צדנר אחר, עפני טגס זה סנה
לנפילה, ומזה מנשול וכל בשל שחידו צי"ת: (לא) יחליפו כח, כחם יהיה שרש תמיד,
נאלו אחר שזלה החליפיהו צאנר: יעלו אבר כנשרים, לא חשפו צהליכתם, כי יעופו, וגם
צעופם לא יעפון, ללל טהיה אצרתם חזקה נאצרת נשרים; ויש מפרשים יכלו אצד על שרש

כניאה, ללל אן אצד נאה, ללל ענם הנף, ועד לפה הזכיר כנשרים, כי שרש כנולה מדי
טה צנח: לינו ענין פיוחד לנשרים לנדם: (א) החרישו אלי, החרישו לשמוע אלי, כלומר
לשמוע מה אצד: ולאמים יחליפו כח, האל עושה עצמו כנמלך, ומתקן דברו וסומד: אן
לודך שיחדישו, ללל יחליפו נח ויגשו וידברו, נלל יחדו צמטפט, כי לא אירל מעטנותיהם
ותטותיהם: יגשו אז ידברו, ללל יצרו צרחוק, ללל יגשו ולז יצרו, כלומר יאמרו טענותם
צלל ידלה: (ב) מי העיר ממורח, זה כרש (רלצ"ע רלז' וגעז'): צדק יקראו לרגלו, מי
כול הקורל לו שיצא אחריו? נאלו האל קורל לכרש שיעל אחריו לעשות רלזו, להנפיל אפ
צנל: צדק, כמו צלדק, וכן תרגם יונתן צקשוט, וכן מפורש למטה, אכני העירותיכו צלדק
(מ"ה י"ג): לרגלו, אחריו, כמו וחמש נעורותיה הרולכות לרגלה (שמואל א' כ"ה מ"ג),
וכן וצדק כ' אומך לרגלי, אחריו, כלומר אחד טצנתי אללך, וכן לפמו ילך דער וילל דשף
לרגליו (סצקוק ג' ה'), וכן צי"ת לא טהה וכל העם אצד צרגליך (טמות י"א ח') וכל הנמים
טש פלות איש אשר צלו צרגליו חגט (שמואל ז' ט"ו י"ח), ורלצ"ע רלז' וגעז' פירשו יקראו

לשן פנישה, כמו וקראו חסן; וגעז' פירש לזק ישועה ונלחח, ככל מקום טהיה הולך
היה הנלחח מוחזן לו; וכל זה לא יתכן, כי לרגליו עמינו ללחדיו, ולשן קריאה כשעמינו פנישה
לינו ללחוד ללל לפנים, ככל לשן לקראת; ושקר טיהיה טעם לרגלו ככל מקום טהיה הולך,
כי אי טפטר לפדש כן וצדק כ' אומך לרגליו: יתן לפניו גוים, מי הול הנותן לפניו גוים:
יתן בעשר חרבו בקש נדף קשתי, כטעם טשיבה טרז צלי מקום וט', יחשור לפנן צדל
וט' לקט נהפכו לו אצני קלע, נקט נחטטו טותט (ליז מ"א י"ח כ"א), ונטעה מי טס טרזס

הפסדת לך לך

קאָניגע אונטערוויזפֿיג
מאכעט, אינדעם ער דער
ערדע גלייך איהר שוואַרט
צערברעכליך מאכט,
איהרען באַגען שוואַך
גלייך איינעם שטראָה-
האלמע דער פֿאַרטגעווע-
העט ווירד. (ג) זאָ דאס ער
זיין פֿערפֿאַלגט אונד
ועלבסט אונפֿערזעהרט

דורך דיא שטראססען ציהט, דיא ער פֿאַרמאלס ניא בעטרעטען: (ד) ווער איזט עס דער זאָלכע דינגע פֿאַרבערייטעט אונד אויסגעפֿיהרט? ער דער דיא קינפֿטיגען געשלעכטער לאנגע צייט פֿריהער פֿערקינדיגעט — איך דער הערר בין דער ערסטע אונד מיט דען לעטצטען צוזאָממען בעשטעהע איך: (ה) דיא בעוואָהנער דער מאַנניגפֿאַכען געגענדען מערקען עס, אונד פֿירכט טען, דיא פֿאָן דען פֿערנסטען ענדען דער עררע, אונד ציהען זיך אין איילע צודיק, זיא האַטטען זיך געגעהערט, וואָרען געקאָממען: (ו) זיא העלפֿן איינאָנדרע אונד רופֿען זיך וועכסעלייכע

לפניו ארצה פלכים וחילופיהם: ירד. ירדה: יתן בעפר חרבו. רעב בעפרם קטולין קדם
חרציה נתן את חרצו ועושה חללים רצים בעפר ואת השמו נתן מדצה הדונים וחפלים בקש
נדף: (ג) ירדםם יעבור שלום. הלך כל מעצרותיו בשלום לא נכשל צדדפו אותם: ארח
ברגליו לא יבא. דרך אשר לא צל צה קודם לכן צרגליו. ולא יצל לא היה רגיל לצל: (ד) מי
פעל ועשה. לו את זאת מי שהוא קודם בדורות מדלג. לאדם הדלגין הוא עשה לאצרכם
בס את זאת: אני ה' ראשון. להפלים פלם ולעזור: ואת אחרונים אני הוא. סף-עפכם
זנים אחרונים אהיב ולעזור אתכם: (ה) ראו איים. עוזי ע"ם הגזרות שלעשה וידלו:
קרבו ויאתיין. זה אלל זה נלספים להלחם נשירלו הנלולה: (ו) איש את רעיו וגו'. ישפרו
סזק למלחמה סולי יעמדו להם סלכיהם: איש את רעיו יעזרו. זה עתה את זה צדכרת

וקשתם של המלכים והגוים בהם כעפר ונקש לפניו, כן פירש געז', וכן כפז רלצ'ע חרצ כל מלך, ולפת שהים רלוי שימער חדצם וקשתם, ולפיכך נדחקו יונתן רש"י דר"ק ורלז' לפדש יתן לוותם כעפר לפני חרצו ונקש נדף לפני קשתו, וזה דחוק ורחוק; ונמרמס יוני במיזמם לבנעים זקנים מתורגס חדצם וקשתם; ותלמידיו מזה"דר מצוהם חי ריביו לויד שהים כתת חרבזת קשחזת, והסופר השמיט המי"ו צסוף תיבה, ולפינו רחוק: (ג) ירדמם ונו', נלופן

שְׁהוּא רֹדֵף אַחֲרֵיהֶם כִּי יָנוּסוּ מִפְּנֵיו וַהֲלוּ עֹתֵר צִשְׁלוֹם וְתָלַם מוֹם חֹק צִדִּיק אֲשֶׁר לֹא צָלַצְהוּ
 צִדְקָתוֹ מִתַּמּוּל שְׁלֹשָׁם (רַשִׁי רַלֹּז' וְנִעֲזו'), כְּלוּמַד שֶׁנִּכְנָס צִדְקָתוֹ רְחוּקִים אֲשֶׁר לֹא נִדְעוּ לוֹ
 לִפְנֵים, וְנָמוּ שְׁנִתְקִיִּים צְנוּרִם: אֶרֶץ בְּרַנְלִיו, הַטַּעְמִים הַפּוֹכִים, וְלִדֶּךָ לַהֲקָדִים הַטַּעְמִים
 לַמִּדְבָּר: (ד) מִי מַעַל, הַכֵּן וְגוֹ, וְעָשָׂה אֶחָד כֵּן וְהוֹלִיץ לַפּוֹעֵל: קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת בִּיָּדָאשׁ,
 הֵיטָא תְּשׁוּבָה הַבִּלְהָה: אֲנִי ה' רִאשׁוֹן, אֶחָד שֶׁהָיָה דֶּךָ כָּלֹל כִּי הַעוֹשֶׂה כָּל אֱלֹהִים אֵינִי אֶלֶם מִי
 שֶׁקֹּדֶם הַדּוֹרוֹת מִדָּלָם, הוֹסִיף תְּשׁוּבָה דֶּךָ פִּרְעַ וְאֶמַד אֵינִי ה' אֲנִי הַיּוֹתֵר קִדְמָן וְדִלְשׁוֹן לְגַל
 הַבְּמִלְאוֹת, וְאֲנִי נִמְלֵא גַם כֵּן עִם הַאֲחֵדוּנִים, גַּם צִמְצָם הַאֲחֵדוּנִים אֵינִי נִמְלֵא, וְלִפְיָךְ יֵשׁ צִדִּי
 לַקְדוֹם הַדּוֹרוֹת מִדָּלָם, וְיֵשׁ צִדִּי לַהֲבִיד עֲנִיִּי כוֹדֵם זְמַן הַרְצָה צִרְעָם תְּהִינָה, וְכֹאשֶׁר יִתְקַיֵּם
 דְּצִדִּי מֵהַ יַעֲנוּ עוֹצְדֵי הַלִּילִים? (ה) רֵאוּ אֵינִים יִירָאוּ, דְּלוֹ שְׁלִין לֵהֵם מִכִּי לַהֲשִׁיב נִדְרִי
 וְיִירָאוּ (רַלֹּז'): יַחֲרִדוּ, יִכְוָצוּ לְאַחֲרֵי מַכְרָה, כִּמְעוּ יַחֲרִדוּ כְּלִפּוֹד מַחֲלָרִים (הוֹשַׁע י"א י"ב), וְכֵן
 שָׂדֶה צֶהַל וְשָׂדֶה חֲפֹז מוֹרִים עַל הַחֲדָדָה וְעַל הַהִירָדָה, וְכֵן וּפְחָדוֹ אֵל ה' וְאֵל טוֹתוֹ (שִׁם ג' ה')
 עֲנִינוּ יִכְוָצוּ מַכְרָה: קִרְבוּ וְיִאֲתִיו, דֶּךָ לַעֲגוּ, פְּחָדוֹ וְחֲדָדוֹ, אֶחָד שֶׁנִּכְדָּר קִרְבוּ וְצָלוּ לַהֲשִׁיב
 עֲמִי צְרוּחַ גְּבוּהָה; וְרַלֹּז' פִּירֵשׁ אֵף עַל פִּי כֵן הֵם מִתְקַדְּצִים לַהֲלִין צַעַד אֱלִילִיָּהֶם; וְנִעֲזו' פִּירֵשׁ
 רַלֹּז אֵינִים נִצְדוֹת כוֹדֵם (כְּרַלֹּז"ע), וְנוֹתָנִים אֵל לְצֵם לַחֲדָם וְנִתְקַן אֱלִילִיָּהֶם אֲוִלִי יוֹשִׁיעִים
 צִלְתָּם: (ו) אִישׁ אֶת רַעְהוּ יַעֲזֹרוּ, כִּיוֹן שְׁמוֹעִים טַעְנוֹתֵי הֵם יִדְלִים לַאֲלִילִיָּהֶם וְאִוְעָדִים:
 עֲמָה יַפֵּל וְלֹא יִקְוָצוּ, עַל כֵּן מִתְחַזְּקִים וּמִתְלַמְּצִים לַחֲזֹקִם מִכִּי שֶׁלֹּא יַפֵּלוּ, וְעוֹתֵדִים זֶה לָהּ

תרנום אשכנזי

וויא ניכט באנגע דען איך
בין דיין גאטט. איך
שטערקעדיך. איך העל-
פֿע דיר, איך אונטער-
שטימטע דיר מיט מיינער
דעכטען דיא גערעכטיג-
קייט צו מאכען פֿער-
שטעהט: (יט) עס ווער-
דען זיך געטיישט פֿינדען
אונד בעשאמט אללע יענע
דיאדיר ענטגענען ווארען;
עס ווערדען צוניכטע אונד
צו גרונדע געהען דיא מיט
דיר שטרייטען: (יז) דוא
ווירסט זיא זוכען אונד
ניכט מעהר פֿינדען, דיא

הפטר לך לך

תִּשְׁתַּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אֲמַצְתִּיךָ אֶפְעֹרְתִּיךָ
אֶפְתָּמְכָתִיךָ בִּימִין צִדְקִי: (יט) הֲיֵן יִבְשׁוּ
וַיִּבְלָמוּ כָּל הַנַּחֲרִים בְּךָ יְהוָה כִּאֲשֶׁן וַיֵּאבְדּוּ
אֲנָשִׁי רִיבָה: (יז) תִּבְקָשׁם וְלֹא תִמָּצֵאם אֲנָשִׁי
מִצִּתְךָ יְהוָה כִּאֲשֶׁן וּכְאֶפֶס אֲנָשִׁי מִלְחָמָתְךָ:
(יח) כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחֲזִיק יְמִינְךָ הָאֵמֶר
לֵךְ אֶל־תִּירָא אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ: (יח) אֶל־תִּירָא
תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ נָאם
יְהוָה וְגֹאֲלְךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: (טו) הִנֵּה שִׁמְתִּיךָ
לְמוֹרָג חֲרוֹץ חָדָשׁ בְּעַל פִּיפּוֹת תְּרוֹשׁ הָרִים

מיט דיר האדערטען, פֿערניכטעט אונד צערשטאָרט ווערדען יענע דיא דיר בעשטרייטטען.
(יב) דען איך דער הערר בין עס דער דיינע רעכטע שטערקט, דער דיר צורופֿט: פֿירכטע
ניכט, איך שטעהע דיר ביא: (יד) פֿירכטע ניכט, אָ ווירמכען יעקב, דוא דער דוא דאך
ישראל'ס טאפֿערעס פֿאלק ביזט: איך בין דער דיר ביישטעהט, שפּריכט דער הערר, איך
בין דיין ערליכער, שפּריכט דער הייליגע ישראל'ס. (טו) איך מאכע דיר צור פֿייר־פֿאר-
מיגען נייען שארפֿגעצאהנטען דרעשוואלצע; דוא ווירסט דיא בערגע שטאמפֿען אונד

רש"י

האומות: ומאצילח. מן הגדולים שבהם: קראתיך. צמס לחלקי בני צנורי ישראל: ולא
מאסתיך. כעשו שנאמר צו ולת עשו שנאמתי: (י) אל תשתע. אל ימס לנך להיות כשעוה זו
זה הכלל כל תיזה שתחלת יסודה שי"ן כשנא לדוד כלשון מתפעל לו מתפעל לו יתפעל
התי"ו חולקת ונכנסת צין שתי אותיות שרשי החיצה כמו וישתועס. וישתמד חקת עמרי.
תשחכרין. תשחפך נפשי: (יד) תילעת יעקב. משפחת יעקב החלשה תולעת שזין לה בצורה
ללא צמיה. תולעת וירמיה"ל זלע"ז, *Vermine: ver*, (אין וואורט): מתי ישראל. מספר
ישראל: (טו) למורג חרוץ. כלי הוא של עץ וכדו ועשו חרוץ חרוץ כעין כלי נפחי של
צדל שקורין לימ"ל זלע"ז, *Lime*, (איינע פֿיילע) ונורדן על הקשין של שזלן ומחפן עד

באור

לקח ה' את מצרכה; וגעז' פירש ממלרים, נטעם ממלרים קרלתי לזני (הושע י"א ט'),
ושמיהם פירשו אליליה לזון אלילי ידיים (כרלנ"ע), נטעם ירכתי לזון וכנפות הארץ, והנה
רחוק שיקרא מלרים ולזון כשדים צנורים אלה: (י) אל תשתע, יש מפרשים אל תמס כשעוה,
ורלנ"ע פירש אל תרפה כמו שבו מיני, ורלנ"ע וגעז' פירשו משרש שעה מערין הצטה, אל תניע
סניצותיך כלדס המפחד; ולדעתי הוא משרש שעה שעינו טיחה, והושאל על ההשתועמות,
כמו השתעשעו ושעו (למעלה כ"ט ט') עיין שם פירושי: בימין צדקי, היצין אשר יש לה כח
לעשות משפט, וגעז' מפרש לשון ישועה: (יא) הנחרים, לשון התחממות למריצה, כמו אל
תתחר צמדעים: (יב) מצחק, מריצה, כמו כי ינלו אנשים: (יד) מתי ישראל, געז' אומר
מתי מספר, אך שקר שתייה הודלת מיעוט המספר צמלת מתי; ואחרים אמרו לקרוא מתי
צנידי לשון מיתה, ואני אומר צהפך לשון בצורה, כמו מתיך צחרז יפולו ונצודתך צמלחמה
(ישעיה ג' כ"ה), והטעם אל תירא תולעת יעקב, כי אינך צמלת תולעת יעקב, אלל מתי
ישראל ואנשי חיל ובצורה; ועפני זה הזכיר ישראל אלל מתי, כי ישראל לשון בצורה, כי שרית
עם אלהים. ועיין משתדל דברים ז' ל"ד: (טו) הנה שמתיך, לפי שאמר תולעת יעקב
המשילה לעורג הדש שנת המנוחה, כי כן תלתיים אינליים הגופות הקשים ועושים אומס

תרנו'אשכנזי שיח

זיא צערמאלמען, אונד
דיא היגעל צו שפרייט
מאכען. (טז) דוא ווירסט
זיא שווינגען אונד דער
ווירד ווירד זיא פארטרא-
גען, דער שטודס ווירד זיא צערשטרייען, וועהרענד דוא אין דעם העררן פארעהלעקען,
דעם הייליגען ישראל'ס דין ריהמען ווירסט.

הפטרת לך לך וירא

ותלק וגבעות בפני תשימים: (טז) תגורם ורית
תשאלם וקערה תפיין אתם ואמה תגיל ביהוה
בקדוש ישראל תתהלל:

הפטרת וירא צמלים ז' סי' ד' פ' א' עד ל"ם:

(ב) אונד איין ווייב פאן
דען וויבערן דער
זאחנע דער פראפאקטען
(דעריינער) שדיע אלישע
אן, אונד שפראך: דיין
קנעכט, מ"ן מאן, איז
טאדט אונד דוא ווייסט
דאס דיין קנעכט דען עווי-
גען פירכטעטע; אונד גון
קאממט דער גלייביגער,
אום מיינע ביידען קינדער
צונעחמען צו זיינען קנעכט-
טען. (ג) דא שפראך

(ג) ואלשה אתה מנשי בני הנביאים צעקה ל-
אישע לאמר עבדה אישי מת ואמה
ידעת כי עבדה ה'יה ירא את יהוה והנשה
בא גלחת את-שני ילדי לו לעבדים:
(ז) ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגדי
לי מה-יש-לך בבית ותאמר אין לשפחתך
כל בבית כי אמאסוד שמן: (ג) ויאמר לבי
לכי כ

אלישע צואיחר: וואס טאל איך דיר טחון? זאגע מיר, וואס האסט דוא אים הויזע? אונד זיא
שפראך: דייע מאגד האט ניכטס איבעראלל אים הויזע, דען איינען אהלקרות. (ג) אונד
ער שפראך: געהע חץ, אונד בארגע דיר געפעסע פאן דרויסען, (אויסער דעם הויזע) פאן

רש"י

שכעשו מצן דק: חדש. כשהוא חדש עד שלל כוחלקו פיות חריוזי הול חותך כדזה לזל
שכתיסן כוחלקו פיות חריוזי: בעל פישיות. הם חידוי חריוזין: תדוש חרים. מלבים
ושדים: (טז) תזרם. תזרם לותם כנצורה לרוח וברוח תשלים מלביהם לביהם:
(א) מנשי בני הנביאים. לשת עוזיה היתה. כל בני הנביאים שנעקדו פדנומו פלעדי
נציל: וחגושה. הול יודם צן לחאז שהיה מלוה צדצית פה שזן לשת הנצילים
ציעי לציו. ערדש פנחועל. לכך נלמד (לקמן ט' כ"ד) ויך לשת יהודם צין זרועי שפשו ליעול
רבים: (ב) אסוד שמן. כדי סינפ שמן והללף צפוצה פן היסוד כמו ללף של דלחותי

באור

לזק וקצק: מורג חרוץ, ען עז לרוך ועגל וצו חריוזין חריוזין, ומגלגלן לותו על הדגן
לכפרד הקס, ועלמפי כי מורינא הול פדנט של חף. וקדו שנקדל הען הול צס המודה
חד, על שם הצינים לשר צו, ומדח על שם חריוזין; וכלן מדח שם הפלד, ומקומות
לחדים הול שם המודג, שנקדל כן על שם חריוזין: תדוש חרים, כמו שהמודג דש לשת
המזולה, והכחנה פגנד על לויעך לם יקומו להרע לך צעותן פן כגלות: (טז) תזרם, השפך
המשל, כי לחד כדשה זודים הדגן לרוח, והמן כמפור:

(א) ואשה אחת, למדו דז"ל שהיתה לשת עוזיהו והכחנה היה יהודם צן לחאז, ותחי
לחאז הלוה לו עמח צדצית לכלכל לשת הנצילים, וכן הול צתי וענדך כוכ דחל פן
קדס ד' כד קעלת ליוזל ית נציל דז"י. דער כניהן פלח גנדין ולטעמדינות חמשן חמשן בצרל
צעמרתל וכו' וכו' ועוכל להק צדיל דלל ללוחלל יתהק כנכסוהי דלחאז, ען קדס דליוזן
לוחסל: (ב) מה יש לך, צצית שתייה כדדנה חלה צו: אץ-כל, הול חמיד שולל כללי:
אסוד, כלגן שפשימים צו השמן נקדל כן על פסכין מענו, והללף כוספת, והול פן וסוך

תרגום אשכנזי

אללען דיינען נאכבאדיג
נעץ, לעערע געפֿעסע,
אונד ניכט וועניג (פֿער-
לאנגע). (ד) דאז קאם
(נאך הויזע), פֿערשליסע
דיאטהירע הינטער דיר,
אונד הינטער דיינען קיין-
דערין, אונד גיסע אין
אללע דיוע געפֿעסע, אינד
דאז געפֿיללטע ועטצע
(איממער) אויף דיא ווי-
טע. (ה) דא גינגיזא פֿאן
איהם וועג, אונד פֿער-
שלאס דיא טהירע חיי-
טער ויך אונד הינטער
איההען קינדעך, דיא
בדאכטען איהר (דיאגע-
פֿעסע) צו, אונד ויא גאס
אין. (ו) אונד אלס דיא

הפטרות וירא

שאל-לה פֿלים מן-החיוץ מאת כל-שכניה
פֿלים רקים אל-תמעימי: (ד) ובאת וסגרת
הדלת בפֿערה ובפֿער-פֿניה ויצקת עך פֿל-הפֿלים
דיאלה והפֿקא תפֿיעי: (ה) ותלק מאתו ותסגר
הדלת בפֿערה ובפֿער פֿניה הם מגישים אליה
והיא מוצקת: (ו) ויהי במלאת הפֿלים ותאמר
אל-בנה הנִישה אלי עוד פֿלי ויאמר אליה
אין עוד פֿלי ויעמר השמן: (ז) ותבא ותגד
לאיש האלהים ויאמר לבי מכרי את-השמן
ושלמי את-נשיך ואת ובניך תחיי בנותי:
(ח) ויהי היום ויעבר אלישע אר-שונם ושם

שכניכי כ' מיצקת כ' נשיכי כ' בניכי כ'

געפֿעסע פֿאלל ווארען, שפראך ויא צו איהרעם וואהנע: ברינגע נאך אין געפֿעס חער. אונד ער
שפראך: עס איזט קיין געפֿעס מעהר דא. דא שטאנד דאס אָהל, (עם האָרטע אויף צו פֿל-
סע). (ז) אונד ויא קאם, אונד בעריכטעטע עס דעם מאנגע גאטטעס, אונד ער שפראך:
געהע ויין, פֿערקויפֿע דאז אָהל, אונד בעצאהלע דיינע שולד, אונד דוא אונד דיינע קינדעך
לעבעט פֿאן דעם איבדיגען. (ס) אונד עס געשאח איינעם מאגעס, דאס אלישע נאך

רשי

צלוחים (ליוז י"ג ג') וכליף סל סנחת חד (יחזקאל כ"ט ז'): (ד) וסגרת הדלת. כצד
הגם הוא לצל צהנפ: והמלא תסיעי. עלפניך ותחני כלי אחד צמקומו למלכותו. ולוחים
השמן לא תזחי צמקומו לפי שהקציה עושהו כמעין ולין דרך מעין לזון צמקומו מדרש סבד
סמעת: (ה) הם מגישים אליה. הכלים: (ו) ויעמוד השמן. מלגל עוד וע"ס צצ"ר הוקד
סער השמן: (ז) ותבא ותגד וכו'. צלת לטול פֿלה סל למכור סל להמתק עך סייקיד עך
סמר לה לבי מכרי כי יש די לכל נשיך ולחיות סת ותניך צנותר עך סימיו העמים: (ח) ושם

באור

לא סכתי (דניאל י' ג') (דר"ק) ות"י מנל דמשחא. ועספר המלים להחכם געועניזם כֿעסח
(וחלובענפֿאחסע, פֿאן סוך זאובען: (ג) שבניכי, נשיכי, בניכי, לפי הנתיב הם פֿסקלי
סרמית (קאודעחיסע פֿאראען) שהיו"ד צל צדצים צקצ"ן, ומללנו דונבתס גס צקרי לעניחתי,
עליכי, תחלואיכי: תמעמי, הוא פֿון הפֿעלים צהפעיל פֿצל צבקים ת"כפ, והפעל נסתר צו
כמשפט הלשון, ושיעורו פֿה, סל תמעטי לסליל סו להציא: (ד) וסגרת וכו', כצד הכס הוא
לצל צהנפֿע (רש"י) וצלמת מללנו גס צאלישע סגירת הדלת צהחיותו צן השונמית (להלן פסוק
ל"ג) וגס צאליהו שהחיה צן הצרפית לקח סותו מחיק סמו והעלבו סל בעליה סער הוא יושב
כס (פ"ס י"ז י"ע) והצן: ויצקת, מן השמן ומעגיניו יוצן חסרונו: תסיעי, ענינו העחקה
והפצרה פֿעחומו, ות"י חסלקי כלומר שחסלקי סותו ממקומו ושימי גלי הדיק תחתיו וכן לכל
גלי וכלי, (כפידוש הדר"ק): (ה) ותלק מאתו ותסגור הדלת. קצר הכתוב, שסללה הכלים
כדרך המקרא צמקים סיוצן מאליו: מוצקת, בסגיל כהפך לקמ"ץ צסוף פסוק וכו"ל כתוב ציר
על דרך הכתובים ציו"ד מלין תמורה, כמו מיטעזים סת לנס (שיפטים י"ט כ"צ) וקרי ציר
ע"ד הרוצ צצנן הפעיל מנח"כפ שמוזרת צהס היו"ד ציר"י (דר"ק): (ו) ויעמוד, ת"י ופסק:
(ז) ותגד וכו', כנה לא דלחה לעשות מזה השמן דצר סל לא צעלת הוציא, כי לא היטה
יודעת פֿה דלח הוציא צזה (רלנ"ג): תחיי, כל סחד מנס: בניחר, כצי"ת פֿעשט לפעמים
כמו כמ"ס וטעמו מן הכומר, ות"י ותפרנסין מדיטפֿאר: (ח) אשה גדולה, פֿעוטר דצ,

הפטרות וירא

תרנו' אשכנזי שיט

שונם היניבער גינג, דאס
זעלבסט וואר איין רייכעם
ווייב, דיא נאָטהיגטע
איהן דאס ער ביא איהר
אם, אונד זאָ אָפֿט ער נון
דורכצאָג, קעהרטע ער
דאזעלבסט איין, אום צו
עססען. (ט) זיא שפראך
צו איהרעם מאנע: זיהע
דאָך! איך ווייס, דאס
דיוער מאן גאָטטעס, דער
ביא אונם שטעטס דורכ-
ציהעט, הייליג איזט.
(י) וויר וואָללען איהם
איין קליינעם אָבערצימ-
מער איינריכטען, אונד פֿיר
איהן דאזעלבסט איין
בעטט, אייען טיש אונד

שטוהל אונד לייכטער איינשטעללען, דאמיט ווען ער צו אונז (פֿאַרבייא) קאָממט, ער דא
איינקעהרע. (יא) אונד עס געשאה איינעם טאגס, דאס ער היין קאם, אונד אין דען אָבער-
ציממער איינהערטע, אונד לעגעטע זיך דאָרט (צו בעטטע). (יב) אונד ער שפראך צו
זיינעם דיענער גיחזי, רופֿע דיא שונמית דא! אונד ער ריף זיא, אונד זיא טראט פֿאַר איהן:
(יג) אונד ער (אלישע) שפראך צו איהם (גיחזי). שפּריך צו איהר: זיהע! דוא האכט זאָ
אייפֿריג פֿיר אונז געזאָרגט; וואס ווערע פֿיר דיך צו טהון? האסט דוא עטווא צו רעדען צום

רש"י

אשה גדולה. חסונה ודלית צדקת דר"ל לחותה של אביהג השונמית היתה: ויהי מדי עברו.
צלותה בעיר יסור כל ציתה לכול לחם: יסור, לשון הוה היה סד שס: (ט) הנה נא

באור

ודרש רז"ל ידוע. ות"י דחלת חטאין (פֿרזאן). כי הגדולה האמתית היא ידלת החטא וזהו המוסר,
וזולמן הכל גדולה מדומה: (ט) הנה נא ידעתי, כי היה ידוע אלישע צישראל שהוא איש סליהם
קדוש (דר"ק), וכנה גם השונמית ידעה זאת זמן רב, ומלת כל אינו לפתרון עתה, כי אם
לצקשה, וכן דרך המקרא לרצ להשתמש צו לענין זה עם מלת הנה כמו. הנה נא ידעתי כי
אשה וכו', (צד"א י"ג י"א) הנה נא עלוני (שם ע"ז צ') הנה נא בעיר הזאת קדושה (שם
י"ע כ') והצקשה תמיד סמוכה לה, ויתורגם (זיהע חיינאחה! זיהע דאָך!) וכן פה: קדוש
הוא, נשוא מאמר איש סליהם, כלומר מכירה אני שהוא אינו כליזה נזילי סקר המתקדשים
לפניהם, כי אם קדוש אמתי ואין מהלואי לשבת אתנו יחד. ואמרו ז"ל האשה מכרת צמחים
יותר מן האיש: עובר אלינו, הוא חלק נושא המאמר ר"ל איש סליהם העוזר עלינו, וכן
מתורגם אשכנזית: (י) עליה קיר, צנויה צקירת אצנים צנין מעולה (דר"ק). עיין צאורנו
(לעיל א' צ' צ') ואין להשיג מפסוק וקיוותיו עץ (יחזקאל מ"א כ"ג) כי אם נאמר רק ע"ד
השאלה ונעמנו על הדפוס ע"ס: בבואו אלינו, צעזרו עלינו יסוד כל המדר הזה: (יג) ויאמר
לו, הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא נשהציוו ההכרח, ולו הדברים הספיק
שיאמרם לה גיחזי, ולזה לא קרא לה גיחזי שתעמוד צפתח, כי לא היה רצה אלישע לדבר עמה,
אבל עמדה צחוץ לפני גיחזי והיה גיחזי צחוץ קרוב לאלישע לו היה סמוך לפתח צעליה (דלצ"ג):
הנה הדרת וכו', ענין התנועת וההשתדלות צדור לעשותו צנויה, וכלוה אליהן הדגה להוליא
מעשהו מן הכח אל הפועל, ולצנע אותו מהרה צתכלית השלמות, וכמוהו ויחזרו זקני העיר
לקראתו (ש"ס ע"ז ד' עיין צאורנו שם יחזרו כלפוד ממלדים (הושע י"א י"א) החדדים על דברו
(ישעיה ס"ו ה'), וכן פה בדמיונות אשכנזית ונעין זה מרגם יונתן הא עסקתא לנא ית כל
עסקתא דלס: מח לישותו לך לריכה שניעש: לך שצנילו עסקתא כל זה (רש"י):

תרנום אשכנזי

קאניגע אדער צום העער-
פיהרער ? אונד זיין
שפראך : איך וואָהנע
אונטער מיינעם פֿאַלקע :
(יד) אונד יענער שפראך :
וואס איזט דאָך פֿיר זיין
צו טהון ? דא שפראך
גיחזי : פֿירוואהר ! זיין
האט קיינען זאָהן, אונד
איהר מאן איזט אלט .
(טו) אונד יענער שפראך :
דופע זיין ! ער ריף זיין .
אונד זיין טראט אין דיין
טהירע, (טז) דא שפראך
ער (אלישע) : אום דינע
צייט אים אנדערן יאהרע,
וויסט דוא איינען זאָהן
אומארמען . אונד זיין
שפראך : אַך, מיינהערר,
מאן גאָטטעס ! מיישע דאָך

אתי כ'

דיינע מאגד ניכט (מיט פֿאלשער האַפֿנונג). (יז) אונד דאז ווייב
ווארד שוואנגער, אונד געבאר איינען זאָהן, אום דיין צייט אים אנדערן יאהרע, וועלכעס
אלישע איהר בעשטיממט האטטע. (יח) אונד דאז קינד וואוכס העראן. אונד עס געשעה
איינעם טאגעס, דאס עס הינויסגינג צו זיינעם פֿאטער צו דען שניטטערן. (יט) אונד

רש"י

ידעתי. שלא ראתה זצוצ על שלחנו וקרי על סדינו: (יא) ויהי היום. ויהי יום אחד:
(יג) חרדת אלינו. צעצילנו: את כל החרדה הזאת. לשום אל לנך את העסק הזה כמו
וחדד על דברי (ישעיה ס"ו ז') זהיר על הדבר שיהא עשוי ומוטנו אל לנו: מה לעשות לך.
מה את לריכה שנעשה לך שצצילו עסקת כל זה: בתוך עמי. צתוך קרוצי אין אדם מדיקני
סיני לריכה למלך ולל לשר הצלל: (יד) ויאמר. אלישע לגיחזי: ומה לעשות לך. נגד הטובה
הזאת: (טז) למועד הזה בעת חיה. כמו שאת קיימת היום ולשלוס כך תבי קיימת למועד
הזה וחוצק' צן: אל אדני. אל תלמד חוצקת צן מה לי חצוקו אס סופי לקוצרו. וזה שאתה
לו כשמת הלל אמדתי לל תשלל אותי: אל תכזב. אל תלמי דבר שיפסוק יש צידך לנפש
דחמים וינחן לי צן אך צצקסה עמך לל תתן לי ללל צן של קיימל: אל תכזב. כמו לל ינצו
מיימי (ישעיה י"ח י"א): (יז) בעת חיה. בעת הזאת שהיה צחיים וצללוס ולנך נקוד בעת:
(יט) ראשי ראשי. הכני חולה צראשי: ויאמר. לניו אל אחד מן הנערים שאלו אל אלו:

באור

בתוך עמי אנכי יושבת. צתוך משפחתי לנכי יושבת, ולזה אין לי עסק ריז עס אדם שאלטרך
לדבר אודותיו עס המלך לו עס שר הצלל. ועמי ענין משפחה וקודצו כמו צן עמי (צראשי)
י"ט ל"ה) כלסוף אל עמי (סס מ"ט כ'): (יד) ומה לעשות לך, אחרי שהלכה מלמנו כוען
עס גחזי צלילה אופן יגמול לה את כל הטובות אשר עשתה עמו: אבל ונו', כלומר לזה שאלת
לינה לריכה, ולל לשום דבר, ללל לזה הדבר לריכה, כי צן אין לה ולישה זקן, (מדר"ק):
ות"י צקושטל (אין דער טהאט, פֿירוואהר) וכן מתורגס לשכנזית: (טו) קרא לך, להתקרב
יותר כי לדבר עמה פל"פ תפני שהיא נצולה מה שאני אביד לה עמה: ותעמוד בפתח,
העליה כי עוד ירלה להתקרב יותר מדי: (טז) בעת חיה, ת"י צעקן דלתון קימח, ועל
פיכו פירש"י כמו שאת קיימת היום ולשלוס כך תבי קיימת למועד הזה וחוצקת צן, וכן ת"ל
צתורה. והחכם געגעניוס מעתיק (זוען דיין לייט ווידער אויפגעלעבט זיין ווירד, קינפטיגעס
יאהר): אל תכזב, אל תשים צללי תוחלת דכזזה, ות"י לל יתכזיז פתגמן צלמתך: (יז) אשר
דבר, ענין עוד וצעטל כמו שר דבר אלו כ' (צראשי ח'): (יט) ראשי ראשי, הויכ לו

הפסרת וירא

לדבר-לך אל-המלך או אל-שר הצבא
ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת: (יד) ויאמר
ומה לעשות לך ויאמר גיחזי אבל בן אין-
לך ואישה זקן: (טו) ויאמר קרא-לך ויקרא-
לך ותעמד בפתח: (טז) ויאמר למועד הזה
בעת חיה את חכמת בן ותאמר אל-אדני
איש האלהים אל-תכזב בשפתך:
(יז) ותהר האשה ותלך בן למועד הזה בעת
חיה אשר-דבר אליה אלישע: (יח) ויגדל
הילד ויהי היום ויצא אל-אביו אל-הקצרים:
(יט) ויאמר אל-אביו ראשי ראשי ויאמר

הפסרת וירא

תרנום אשכנזי שכ

עם שפראך צו זיינעם פֿאֿי
טער: מיין קאָפּף, מיין
קאָפּף! אונד ער שפראך
צום בורשען, ברינגע עס
צו זיינער מוטטער.
(כ) אונד ער נאהם עס
אונד בראכטע עס צו זיי-
נער מוטטער, אונד עס
זאם אויף איהרעם
שטאמע בײַ צום מיטטאג,
דא שטארב עס. (כל) אונד
זיא גינג חינויף, אונד
לעגטע עס אויף דאזבעטט
דעם מאנעם געטטעם,
אונד פֿערשלאָס עס (דא)
קינד), אונד גינג חינוים.
(כז) אונד זיא ריף איהרעם
מאנע אונד שפראך:
זענדע מיר דאָך אײַנען
פֿאָן דען בורשען אונד
אײַנע פֿאָן דען עזעלינגען,
איך ווילל צו דעם מאנע

אֶל-הַנָּעַר שְׁאָהוּ אֶל-אָמֹן: (כ) וַיִּשְׁאַל-
וַיִּבְאֶהוּ אֶל-אָמֹן וַיֵּשֶׁב עַל-בִּרְכִּיהָ, עַד-
הַצֹּהֲרִים וַיָּמָת: (כא) וַתַּעַל וַתִּשְׁכְּבֵהוּ עַל-
מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בָּעֶדֶן וַתִּצְאָה:
(כב) וַתִּקְרָא אֶל-אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שְׁלַחָה נָא לִי
אֶחָד מִן-הַנָּעָרִים וְאַחַת הָאֲתָנוֹת וְאֶרְוָצָה
עַד-אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאֲשׁוּבָה: (כג) וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ
צִוִּית הַלָּכָה אֵלָיו הַיּוֹם לֹא-אֶחָדָשׁ וְלֹא שְׁבֹת
וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם:

כאן מסיימין הספרדים

(כד) וַתִּחַבֵּשׁ הָאֲתָנוֹת וַתֹּאמֶר אֶל-נָעֲרָה נְהַג
נָלָךְ אֶד-תַּעֲצֹר-לִי לְרֹכֵב כִּי אִם-אֶמְרָתִי לָךְ:
(כה) וַתִּלָּךְ וַתָּבֹא אֶל-אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל-הַקֹּהֵן
אֲתִי כ' חלכתי כ'

געטטעם איילצן, אונד דאן (באלד) ווידערקאממען. (כג) אונד דזער שפראך: ווארום
ווילסט דוא הייטע צו איהם געהען, עס איזט יא נישט גיימאנד נאך שבת, (רוהע טאג)
זיא שפראך: עס איזט אללעס וועהל! (כד) אונד זיא זאטטעלטע דיא עזעלין, אונד שפראך
צו איהרעם בורשען: טרייבע איממער פֿארט, האלטע מיך נישט אויף אים רייטען,
בײַ אינ'ס דיר זאגע. (כה) אלזאָ צאָג זיא הײַן, אונד קאם צו דעם מאנע געטטעם.
רש"י

(כז) נחג ולך. עבר: אל תעצור. כל תעכז על ידי שת כרכיזה: (כו) ותאמר שלום. הרי

באור

כלל ראש, ודרך כוללני' או כנוהים לנפול דנדיהם. וכן מעי מעי לוחלה, (הדד"ק):
הנער, משרתו: שאהו, ת"י סנהי ולזיליה. ודעה שהיה כתוב לפניו שיהו והניסיה: כמו
ושלכו וניסיהו נפסוק הסמוך: (כא) וחל, מן הקל, ת"י וסליקת, ח"ע מן ההפעיל
והפסול צנה חסר (יח סרוג דען יאהו הינויל) לך סין לורך לזה: (כב) וארוצה, ענינו הליכה
על זמן קלר כמו סרוג צית לחם (ש"ל כ' ו'): (כג) לא חדש וכו', ידעה שנימים האלה
היו צאים לפני הגדולים לשמוע דנדיהם, והם יודו אותם את כדרך אשר ילכו זה ואת המעשה
אשר יעשו (רלצ"ג). והנה צנלל דצרי סאלת הצעל סס קרה לה מקרה דע שמתלך לדרוש את
אלהים, כי היה דואג על צנו אשר נשא הענד חולה אל סמו, והיא אשר לא דלתה לגלות לו
דצר עד ששמעה דצר סיש סלהים, השיצה שלום צנל ציתנו סין פגע: (כו) נחג ולך, ענינו
כמשך והתמדה, כמו הלך וחסור, הלך ונסוע, הולך ואור, ר"ל שהנער יהיה מחזר תמיד
צלי עיכוב סת האתח ואל יעצור דכינעה עך שתלמד לו עמוד. ח"ע כי היא הייתה הולכת
לרגל צמר נפשה, וסמדה לנער שינהג האתח וילך לו אחרי האתח ולא יעצור האתח כדי שתרכב
היא סס לא תלמד לו, ועל זס בדרך ת"י לא תדחיק עלי למדכז סלהן כדלומד לך (דרינגע
ניצט חין חיד לו רייטען ח. ג. ו.)). סך זה רחוק ממשמעות המלה והענין: (כד) מנגד,
פדחוק: הנח השתגמית הלז, ידנה זלם שסנו דואים היא שונמית (רלצ"ג), סין כונתו לפרש
כלז כמו זלם, כי סס לשדש הענין ועלת הלז הוא כנוי הדועז לרחוק (יענער, יענע) וסין
בצול צין זכר ונקבה, ודד"ק צספר השדשים שפירש כלז כמו הזה, כלזו כמו הזלם, לא דק
צלשונו, כי היה מן כדלוי לבדול צין ספי סלפונות הזה סהול כנוי הדומז לעומד כנגדו וצין

תרגום אשכנזי

אנדעם בערג כרמל, אלס דער מאן גאטטעס זיא פאן פערנע זאהע, זאגטע ער צו זיינעם בורשען: זיהע! דיא שונמיטין דאָרט! (כו) זאָ לויף איחר דאָך ענטגענען, אונד שפּריך צו איחר: געהעט עס דיר וואָהל, געהעט עס דינעם מאַננע וואָהל, געהעט עס דינעם קינדע וואָהל? אונד זיא שפּראך: וואָהל! (כז) דא זיא אבער צום מאַננע גאטטעס אויף דען בערג קאם, פאססעטע זיא זיינע פיסע, דא טראט גיחוי הערצו זיא ווענצו-שטאָסען, דא שפּראך דער מאן גאטטעס: לאס זיא! דען איחרע זעלע איזט בעטריבט, אונד דער עווי-גע האט עס פאן מיר פער-באָרגען, אונד מיר ניכט אפּפּענבארעט. (כח) זיא

הפטרות וירא

הכרמל ויהי בראות איש-האלהים אורחה מנגד ויאמר אל-גיתני נערו הנה השונמית הקין: (כו) עתה רויץ-נא לקראתה ואמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילך ותאמר שלום: (כז) ותבא אל-איש האלהים אל-ההר ותחזק ברגליו ויגש גיתני להדפח ויאמר איש האלהים הדפה-לה כי-נפשה מרה-לה ויהורה העלים ממני ולא הגיד לי: (כח) ותאמר השאיתי בן מאת אדני והלא אמרתי לא תשלה אתי: (כט) ויאמר לגיתני חגר מרתניך וקח משענתי בידך ודך כי תמצא-איש לא תברכנו וכי-יברכה איש לא רתעננו ושמח משענתי על-פני הנוער: (ל) ותאמר אם הנוער חי-יהיה וחי-נפשה אם-אעזבך ויקם וילך אחריה: (לא) וגיתני עבר

שפּראך: האבע איך איינען וואָהן בעגעהרט פאן מינעם העררן? האבע איך דאָך געזאגט: טיישע מיך ניכט. (כט) אונד ער שפּראך צו גיחוי: גירטע דינע לענדען, אונד גיס מינען שטאב אין דינע האַנד אונד געהע היין: (טריפסט דוא יעמאנד, זאָ גריסע איהן ניכט, אונד גריסט דייך יעמאנד זאָ אנמוואָרטע איהם ניכט), אונד לעגע מינען שטאב אויף דאָ אנגעזיכט דעם קנאבען. (ל) דיא מוטטער דעם קנאבען שפּראך: זאָ וואָהר דער עוויגע לעבט, אונד זאָ וואָר דוא לעבסט, איך פערלאססע דייך ניכט! זאָ מאכטע ער זיך אויף אונד גינג איחר גאך. (לא) אונד גיחוי גינג פאָר איהנען הער, אונד לעגטע דען שטאב אויף דאָ אג-

רש"י

זה מקדח קר שחרי היה לו לכתוב וישלל לה ותאמר שלום: (כח) הלא אמרתי. לך אל תכזב בשפחתיך: לא תשלה. לא תשב' אותי על דבר טעות: (כט) לא תברכנו. לא תשלל נשלוס וכל זה שלא ירצה דברים וישללוהו להיכן אתה הולך והוא אומר להחיות את כמות ולכן זה כבוד הנס להתהלל צו מי שצא על ידו והוא לא עשה כן כלל השוללו הוא אומר דני

באור

הלו שהוא לרמז, ויונתן תרגם דיני הוא צלשן סורי כנוי הדומה למרחוק, כמו שחודעמי צספרי ספר לשון כשדים אשר ילא לאור צקרצ ימים. והנה מן הדלוף להעתק פה, (זיהע יענע דאָרט חייט שונמית), אלל צהרתי המלות כלשר הן צמתרגמים אחרים והענין אחד: (כו) השלום לך, עיין צאורנו (ש"צ י"א ז'): (כז) להדפח, ת"י למדחה, צעצוד כצוד הנניא פלל פחדיק צרגליו: (כח) השאלתי בן, המקדח קר כדרכו, כי צודלי ספרה לו האשה שהנער פת, ועל זאת למדה מתוך מדילות נפשה הסאכתי וכו': לא תשלה, כמו שאלמה אל תכזב צשפחתיך. ותשלה כמו שגנה תרגום שגנה שלו, כלומר שלל מטעה אותי, ומה לי לנן אס לא יחיה (רד"ק). ות"י הלל סמדיית לך אס מתייבצ לי צר קיס אס לא לא תנסם ימי, ענין עלצון (בעטריבע זיך ניכט): (כט) לא תברכנו, ענין שאלית שלום, חה אמר לו כדי שלל ישסה צדך: (לא) עבר לפניהם, הקוים להם: ואין קול, ר"ל שלל היה מדבר ולא שומע כשידברו עליו (רלצ"ג) עלעיל והוא שט: לא היסין, מלאיו הקינא למת כמו הקינו

לפניהם וישם את-המשענר על-פני הנער.
ואין קול ואין קשב וישב לקראתו ויגדלו
לאמר לא הקיץ הנער: (לז) ויבא אלישע
הביתה והנה הנער מת משכב על-מפתחו:
(לז) ויבא ויסגר הדלת בער שניהם ויתפלל
אל-יהוה: (לז) ויעל וישכב על-הגלגל וישם
פיו על-פיו ועיניו על-עיניו ובפיו על-בפיו
ויגהר עליו ויהם בשר הגלגל: (לז) וישב ויגד
בבית אחרת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר
עליו ויזוהר הנער עד-שבע פעמים ויפקח
הנער את-עיניו: (לז) ויקרא אל-גיתוי ויאמר
קרא אל-השנמית הזאת ויקראה ותבא אליו
ויאמר שאני בנה: (לז) ותבא ותפל על-רגליו
ותשתחו ארצה ותשא את-בנה ותצא:

כפ: כ'.

געוויכט דעם קנאבען.
אבער עס וואר קיינע
שטיממע אונד קיין הא-
רען. ער קאם צוריק איהם
ענטגעגען, אונד בעריכ-
טעטע איהם אינר
שפראך: דער קנאבע איז
ניכט ערוואכט! (לז) דא
ניז אלישע אינס הויז קאם,
זיהע! דא לאג דער קנא-
בע טאדט, אייף זיינעם
בעטטע. (לז) אונד ער
גינג היינין, אינר שלאם
דיא טהידע הינטער איה-
נען ביירען צו, אונד בע-
טהעטע צורעם עוונגען.
(לז) אונד ער שטיג הייניף
(אויס בעטטע). לענטע
זיך אויף דאז קינה, טהאט
זיינען מונד אויף זיינען
מונד, אונד זיינע אויגען
אויף זיינע אויגען, אונד
זיינע הענדע אויף זיינע
הענדע, אונד שטרעק-

קעטע זיך איבער איהן, דאס דער לייב דעם קינדעם ווארד. (לז) אונד ער גינג
ווידער אינס הויז, איינמאל היעהן אונד איינמאל דאהין, אונד שטיעג ווידער הייניף,
אונד שטרעקעטע זיך אויף איהן. דא ניסעטע דער קנאבע זיבען מאל, אונד ש"ג זיינע
אויגען אויף. (לז) אונד ער דיף גיחוי אונד שפראך: רופע דיא שינמיטין דא! אונד ער
דיף זיא, אונד זיא קאם צו איהם, אינר ער שפראך נימס דיינען זאָהן! (לז) דא קאם זיא אונד
פיעל צו זיינען פיסען אונד ביקקעטע זיך צור ערדע, נאהם איהרען זאָהן, אונד גינג הייניס.

רש"י

שלחי להחיות את המת: (לז) ויגהר עליו. ת"י ושלחי גלוי היל לזק עיפות. ויש דוגמתו צדריהם
דבאזינו ונספריו שנחס פתר ויגהר פתרון המלה כפי עמינה כשעטח עליו: (לז) ויזוהר. כשעטח:

באור

ודינו שוכני עפר (ישעי' כ"ו י"ט), והסדרם אשר סמנו צילך שהחיה אליהו, היל הסדרם
עלשה נזה הנער שהחיה אלישע, ומלכנו לו סגך צדרי רז"ל שאלו צן השונמית מהו שיטמא?
וביתה התשונה, מת מעמל ולינו מעכל חי (ד"ק): (לז) וישם פיו אל פיו, לפחד להגשים
על הנער לחממו צחוס העצמי הילל מפיו ומעיניו, כי ריז הגסים נעשים עס מעט תחנולה
מדרך העולם (ד"ק): ויגהר, עיין צלודנו לעלה (מ"א י"ח מ"ז), ריזתן כצדיל צתרגומו
לעיל שנתוצ לללו לרלה, סרגס וגחך (ביקקען) ופה שנתוצ עליו, תרגס וללהי עיין ליחות
ועיפות ועיין דש"י: (לז) וישב, ען העליה לל הצית: אחת הנה ואחת הנה. הגות צלשון
להליכה מפנת הסדר הלחת לל הפנה השנית. וזה דרך הליכה לליש העמוק צמחשנותיו כלשך
ותיעץ על הדוד הנחן מה יש לעשות פיהיה לטובה: ויעל, על העליה, והרלשון על המטה:
ויזוהר, נתעטש, ותרנס עטישותיו (ליוז מ"א י') זרדוהי. ות"י ולתמורק, מענין מדיקת
ושטיפת זו המת וחלסת המוח שנתהוה מלדים הרעים הכולים מפנימית הבוף מול המוח
ומזיקים לנריות, עד צממיתים לל הלדס וע"י עטוז נחטהר מהן וכתרפל. ולדעתי ויזוהר
כבודם זור ודף עס לל זורו (ישעי' ס' ו') ענין סחיטה מן המכה, ובלן סחיטה כלמות מן
המוטס שכול עטוש, והנן:

תרגום אשכנזי

הפטרת חיי שרה

צמלכים ח' פ' ח' עד ל"ז :

(א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים וַיִּכְפְּרוּ
בַּבָּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ: (ב) וַיֹּאמְרוּ
לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ לָאָדָנִי הַמֶּלֶךְ גַּעֲרָה בְּתוֹלָה
וְעַמְדָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתַהֲיֶינּוּ סִכְנָת וּשְׁכֵנָה
בְּחִיקָה וְיָחַם לָאָדָנִי הַמֶּלֶךְ: (ג) וַיִּבְקְשׁוּ גַעֲרָה
יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּצְאוּ אֶת־אֲבִישָׁג
הַשְּׁוֹנִמִית וַיָּבֹאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: (ד) וְהַגַּעֲרָה יָפָה
עַד־מָאֹד וְתַהֲיִי לַמֶּלֶךְ סִכְנָת וְהַשְּׁוֹנִמִית וְהַמֶּלֶךְ
לֹא יָדָעָה: (ה) וְאֲדָנֶיהָ בִן־חֲגִית מִתְנַשֵּׂא
לֵאמֹר אֲנִי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים
וְחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לִפְנָיו: (ו) וְלֹא־עָצְבוּ

(א) דער קאניג דוד וואר
אלט אונד בעטא-
געט. מאן בעדעקטע איהן
מיט געווענדערן, אונד
דעננאך קאננטע ער זיך
ניכט ערווערמען. (ב) דא
שפראכען זיינע ריענער צו
איהם: מאן זוכע מיינעם
קאניגליכען העררן איין
יונגפרייליכעס מעדכען,
דיא פאר דעם קאניג
שמעהע, אונד זיינע
פאלעגערין ויין, ויאלגע
אין דיינען ארמען, אונד
ערווערמע מיינען קאניג-
ליכען העררן. (ג) מאן
זוכטע אלזא איין שאנעם
מעדכען אים גאנצען גע-
ביטהע ישראל'ס, אונד
מאן פאנד אבישג דיא

שונמיטין, אונד בראכטע זיא צום קאניגע. (ד) דאז מעדכען וואר זעחר שאן, זיא ווארד דעם
קאניגס פאלעגערין, אונד בעדיענטע איהן; דער קאניג ערקאננטע זיא ניכט. (ה) אונד
אדניה דער זאחן חגית'ס, ערהאב זיך, אונד שפראך: איך ווילל קאניג ווערדען, אונד
ער שאפפֿטע זיך וואגען אונד רייטער אונד פֿונפֿציג מאן דיא פאר איהם הערליפען
(טראבאנטען). (ו) זיין פֿאטער האטטע איהן ניא בעטריבט אין זיינעם לעבען, דאס ער

רשי

(א) ולא יחם. אמרו דעותינו כל המצוה צנדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקדע סת נקף
הכעיל לשלול. ומ"ל אמר ר' שמואל צר נחמני כהרסה דוד סת המלאך עומד צירושלים
וחרצו צידו נלטון דמו מירלסו: (ב) בתולה. צתולים מחממין סת צסרה: סוכנת. מחממת
וכן וצוקע עלים יסכן צס (קהלת י' ט'): (ד) לא ידעה. שהצתולה יפה לחמם מן הצעולה.
ודעותינו אמרו משום לא ידעה לו נשים (דנדים י"ז י"ז) וכנר היו לו י"ח: (ה) מתנשא.
מתפאר: וחמשים איש. נעולי טחול וחוקי כפות דגלים: (ו) ולא עצבו. לא הכעיסו
למדך שהמונע תוכחה מצנו מציאו לדי מות: וגם הוא טוב תואר. כלצטלום שנט' וכלצטלום

באור

(א) יחם, איתן מהקל ושרשו יחם ונפלה היו"ד פל"פ מהמכתב כמו וירא שאל מלפני דוד
(ש"ל י"ח) (דד"ק) והעתיד צמקום ענר כדרך העצרי צספור מעשה לדנר שיהי מתכיד
צזמן ההוא: (ב) סוכנת, יונתן תרגם קריצא, ושאל מפרשים צלדו מחממה, והנכון שפרשו
מועילה כלומד שיש לו תועלת ממנה. (ניטלויך זיין) (מדד"ק) וזה עקר ענינו, והסודלות
המסתעפות ממנו לפרטים; שמירה, השגחה, לורך הניה, כלכול (אויפֿזיכט האבען): ווארמען.
פאלעגען, בעיארגען) ועד"ז מתורגם פה, וצמקומות אחרות יוצן לפי ענין הנופלים עליהן:
(ד) לא ידעה, נכתב זאת צעצור שאלת אדוניהו אותה לו לאשה, כי אדוניהו חש צאחד שהמלך
לא ידעה הלא היא גס צפלגשים לא תחשצ והותרה לו לקחת אותה לאשה: (ה) מתנשא,
היה מתנשא וחסר פעל היה, כמו ופרעה חולם (נרלשית מ"א) והדימים. וכנר דעצנו לצעלה
כי זה דרך העצרי להשתמש צלשון עתיד והוא צספור המעשה לענין מתמיד צזמן ההוא, ואמר
כי הרעיון הזה מהתנשאות והמלוכה היה תמיד אלו וצו הגה יומם ולילה. ות"י מתדנרצ,
וכן פי' דד"ק מתגלה (בריסטעטע זיך). ולדעתי פירושו שהיה מדלס צעלמו נשיאות וגדולה
כללו אמר אכי אמלוד ויתורגם (ער לייגטע זיך ערהאבען, אלס וואללטע ער זאגען: איך ווערדע
רעגירען) וצמלומי הנפני סחר רוצ המעתקים: (ו) ולא עצבו, לא הכעיסו (רשי"י) לא

הפסרת חיי שרה

תרגו' אשכנזי שבב

ואנטע: ווארום טהומט
דוא אלוץ? איך וואר ער
זעהר שצן פֿאַנגעשטאלט,
אונד זיא (זיינע מוטטער)
האטטע איהן געבאָרען
נאך אבשלוס. (ז) אונד
ער אונטערדערטע זיך
מיט יואב דעם זאָהנע
צויה'ס, אונד מיט
אביתר, דעם פריסטער,
דיא אונטערשטיצטען
דיא פארטייא דעם אדניא,
(ח) אבער דער פריסטער
צדוק, בניהו דער זאָהן
יהוירע'ס, דער פּרָפֿאָחעט
נתן, שמעי, רעי, אונד
דיא העלדען דוד'ס, חיל-
טען ניכט מיט אדניא.
(ט) אדניא שלאכטעטע

אָביו מִיָּמָיו לֵאמֹר מָדוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם-
הוּא מִזֶּבֶת-תֹּאֵר מָאָד וְאֶתְּו יִלְדָּה אַחֲרַי
אֲבִשָּׁלוֹם: (ו) וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן-צְרוּיָה
וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרַי אֲדֹנָיָה:
(ז) וַצְדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא
וְשָׁמַעִי וְרַעִי וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ
עִם-אֲדֹנָיָהוּ: (ט) וַיִּזְכֹּךְ אֲדֹנָיָהוּ צֶאֱן וּבָקָר
וּכְרִיא עִם אָבִן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר-אָצֵל עֵין לִגְל
וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֲחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִכְל-גִּבּוֹרֵי
יְהוּדָה עִבְדֵי הַמֶּלֶךְ: (י) וְאֶת-נָתָן הַנָּבִיא
וּבְנָיָהוּ וְאֶת-הַגִּבּוֹרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֲחָיו לֹא
קָרָא: (יא) וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל-בֶּת-שֶׁבַע אִם-

שִׁפָּע, רִינְדער אונד מאסטפֿיה, ביים שטיינע זוחלת, וועלכער בייא עין רוגל ליגט,
אונד ער לוד אללע זיינע ברידער דיא קאָניגסזאָהנע, אונד אללע מענגער יהודה'ס דיא דיע-
נער דעם קאָניגס. (י) אבער דען פּרָפֿאָחעטען נתן, בניהו, אונד דיא העלדען, זאָ וויא זיי-
נען ברודער שלמה, לוד ער ניכט. (יא) דא שפראך נתן צו בת שבע, דער מוטטער שלמה'ס, וויא

רש"י

לֹא הָיָה לִישׁ יִפֶּה (שמואל ו' י"ד) הָיָה בְּדַעַה לֵהֶם סִתְּנָלוֹ: וְאֶתְּו יִלְדָּה אַחֲרַי אֲבִשָּׁלוֹם.
כלומר גדלתי אחר תדעו שגדלה אמו של אבשלום: (ז) עִם יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה. לפי שהיה יודע
שאלו של דוד עליו על שהרג את אונד ועמאל ואללע וסופו שיוה את צנו המולך תחתיו
עליו. לפיכך היה רוצה שיפלוך זה על ידו ויסתנו: ועם אביתר הכהן. שנסתלק מן הכהונה
משדח דוד מירושלים מפני אבשלום שאל צלודים ותומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אציתר
(שמואל ז' ט"ו כ"ד) והיה מצוי צניו של עלי ודע שלא ישמע צימי שלמה שהרי נאמר לעלי
והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי (שמואל א' ז' ל"ה) והיה חפץ שיעמד זה על ידו:
(ח) וְנָתָן הַנָּבִיא. שנצט לוד שלמה ימלוך כמו שנאמר צדצדי הימים (א' כ"ז ט') ושלמה
יהיה שמו: (ט) וּכְרִיא. שור של פעם: אבן הזוחלת. אבן גדולה שהיו הצלודים פוסקין צה
את כחט ולהזיז' ולגרד' לשק מים זוחלק וזחלי עפר (דברים ל"ז כ"ד) ויונתן תרגס אבן סכותס
סעומדין עליה ולופים למרחוק: עין רוגל. תירגס יונתן עין קלדא הול כנס סמתקן צבדי
למד צרגליו על ידי צעיטה: (י) וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֲחָיו לֹא קָרָא. שידע היה שהתנצט עליו

באור

בכה אמתו על דוד מעשיו, והוא היה ג"כ יפה תלד מלך וצענוד זה חשצ שהול רלוי למלך
(דלצ"ג). ות"י לא אכלימיה (ער בעזידיגטע חיהן ניהאחאום) ומה יקרו דלז"ל כל המונע
תוכחה מצנו סופו מציאו לדי מיתה: ילדה, מקרל חסר, ותשלומי ילדה אמו אחר הולדת
אבשלום לוד, והיא חגית הנזכרת למעלה. כי אבשלום היה צן מעכה. ואחרי שהיה עתה גדול
האחים כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים אמנו כצר מתו חשצ שלו משפט המלוכה, ודס לצנו:
(ז) וַיְהִי דְבָרָיו, כמשעו שדוד עם צעסק זה, והתיעץ עםס אודות סמלוכה. ות"י וכוה
פתגמוהי צעלה עם יואב: ויעזרו, הפעל עזוד צל צכל מקוס צפנ"ך עם שמוט לו לו אמתו,
ופה לצד נסעך אל עלת אחרי, והכוונה שהס היו צעזרי הנוטים אחרי אדוניהו, וכן מתורגס.
ות"י וסעדן צתר אדוניהו, וחצור המליכה הזה דומה למליכת אשכנזי צענין קרוד לזה (נחב-
העלפֿען): (ט) וּכְרִיא, מן ממיני צקר המוליס וי"ל סעפועמיט יקרלו מריאס (דל"ק) וכן
ס"י פטימין, ועיין בצלוד (ש"ז ו' י"ג): אבן זוחלת, נקרל בן הלצן לסנה לא ידועה

תרגום אשכנזי

פֶּלֶאָגֶט: דוא האסט וואָהל
פֶּערנאָממען, דאס אדניחו
זאָהן חנית קאָניג זיין ווילל,
אונד אונזער הערר דוד
ווייס ניכטס דאָפֿאַן?
(יג) וואָ קאָממע נון, איך
ווילל דיר אײנען ראטה
געבען, דאס דוא דייע
זעלע רעטטעסט, אונד
דיא זעלע דייעס זאָה-
נעס שלמה'ס. (יג) געהע
הײן, קאָממע פֿאַר דען
קאָניג דוד, אונד שפּויד
צו איהם: האסט דוא
דאָך מיין קאָניגליכער
הערר דייער מאנר גע-
שוואַרען אונד געזאנט:
שלמה דיין זאָהן, זאָלל
קאָניג ווערען נאך מיר,
אונד ער זאָלל זיטצען אויף
מיינעם טהראָנע: ווארום
רעגירט נון אדוניו?
(יד) זייע! דוא ווירסט
נאָך דאָעלסט מיט דעם
קאָניגע שפרעכען, אונד
איך קאָממע דיר נאך,
אונד ווערע דייע וואָרטע
בעשטעטיגען. (טו) אל-
זאָ קאס גת שבע צום קאָ-

הפטרות חיי שרה
שלמה' לאמר הלא שמעת כי מלך אדניו
בן-חגית ואדניו דוד לא ידע: (יג) ועתה
לכי איעצך נא עצה ומלטי את-נפשך ואת-
נפש בנהך שלמה: (יג) לכי ובאי אל-המלך
דוד ואמרת אליו הלא-אתה אדני המלך
נשבעת לאמתך לאמר כי-שלמה בנהך ימלך
אחרי ויהוא ישב על-כסאי ומדוע מקד
אדניו: (יד) הנה עורך מדרגת שם עם-
המלך ואני אבוא אחריך ומלארתי את-
דבריך: (טו) ותבא בת-שבע אל-המלך
החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית
משרת את-המלך: (טז) ותקד בת-שבע
ותשתחו למלך ויאמר המלך מר-קך:
(יז) ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה
אדניך לאמתך כי-שלמה בנהך ימלך אחרי
ויהוא ישב על-כסאי: (יח) ועתה הנה אדני
מלך ועתה אדני המלך לא ידעת: (יט) ויזבח
שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך

ניגע אײנע ציממער. (דער קאָניג וואר זעהר אלט, אונד אבישג דיא שונמיתין בעדיענטע
דען קאָניג). (נז) אונד בת שבע נייגעטע זיך, אונד ביקקעטע זיך פֿאַר דעם קאָניגע. אונד
דער קאָניג שפּראַך: וואס איזט דיר? (יז) ויא שפּראַך צו איהם: מיין הערר, דוא האסט דייער
מאנר ביים עוויגען דייעס גאָטטע געשוואַרען: דיין זאָהן שלמה זאָלל קאָניג זיין נאך מיר,
אונד ער זאָלל זיטצען אויף מיינעם טהראָנע. (יח) אונד נון זייע! אדוניא רעגירט, אונד נאָך
יעטצט, מיין קאָניגליכער הערר, ווייסט דוא ניכטס דאָפֿאַן. (יט) אונד ער שלאנטעטע צאָכסען,

רשי

הנני לגלוק: (יב) ומלטי את נפשך. ען המחלוק' לאחר מות העל' שירא נקד למלך כמח

באור

(דלצ"ג). ות"י סנן סנותל מענין הצטה שעיפדים עליה ולימים למדחיק (דד"ק ודש"י). ולא
ידעתי לבנו עם מלת זוחלת. ואני אומר שיונתן הסנ את השם נדוך התרגום הארצי צמות
בערים, הבהרות והעדינות, לפי טעם ידועה סללו ולא לנו: עין רוגל, ת"י עין קלדס הוא
כונס שמתקן צבדי למד רגליו ע"י צעיטה (וואלקערקוועלע): (יב) ומלטי, כד: שחמלטי את
נפכך, כי סס ימלך אדניו ימית את צת שצנ וצנה שלמה כדי שלל יהיה לו עוד פרעור
צמלנות (מדד"ק): (יד) ומלארתי, כתרונס יונתן, ואקייס ית פגזיכני, וכן מתורנ
סכנזית: (טו) החדרה, ת"י לאדון צית משכנל: זקן, הוא מאמר מוסנר. וטעם השמות
זה פעמים, לתת טעם, לפי שלל היתה רגילה לציא סללו לחדר משכנז כי זקן היה, לפיכך
סמר לה מכ לך (מדדני דד"ק): משרת, חסד זמנו למד הכפל כי משפטו משרתת וכל
סמך צמית סנר לך (דד"ק): (יח) וישו ויחיו, יתן סללס וסל וסל: וסל סללס

הפמרת חיי שרה

מאסטפֿיה אינד שאפֿע,
אין מענגע, אונד לור אללע
זאָהנע דעם קאַנינגס, דען
פֿריסטער אביתר אונד
דען העערפֿיהרער יואב;
אַבער דיינען דינענער
שלמה האט ער נישט גע-
לאָען. (כ) דוא ביזט
אבער מיין קאַניגליכער
הערר; אויף דיך זינד דיא
אויגען פֿאַן גאנץ ישראל
געריכטעט, דאס דוא
איהנען קינד טהוסט,
ווער אויף דעם טהרזנע
מיינעם קאַניגליכען העררן
נאך איהם זיטצען זאָלל.
(כא) אונד ווען נון מיין
קאַניגליכער הערר בייא
זיינען פֿאַטערן ליגען ווירר,
זאָ ווערדע איד אונד מיין
זאָהן שלמה זינדער זיין.
(כב) אונד זיהע! וועהרענר
זיא נאָך רעדעטע מיט דעם

וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שֶׁר הָצַבָּא וּלְשֹׁלֹמֹה
עֲבָדָה לֹא קָרָא: (כ) וְאַתָּה אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ עֵינִי
כְּדִישָׁרְאֵךְ עָלַי לְהַגִּיד קָדָם מִי יֵשֵׁב עַל־
כִּסֵּא אֲדֹנֵי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: (כא) וְהָיָה כְּשֶׁכָּב
אֲדֹנֵי־הַמֶּלֶךְ עִם־אַבְתָּיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנֵי
שֹׁלֹמֹה הַשָּׂאִים: (כב) וְהָיָה עֲזָרָה מְדַבֶּרֶת
עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּבִיא בָּא: (כג) וַיִּגִּדוּ דַּמְּלֵךְ
לֵאמֹר הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁתַּחוּ דַּמְּלֵךְ עַל־אַפְּיוֹ אֶרְצָה: (כד) וַיֹּאמֶר
נָתַן אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אֲמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ
אַחֲרָי וְהָיָא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי: (כה) כִּי וַיֵּרֶד הַיּוֹם
וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאֵן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הָצַבָּא וּלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן
וְהַנָּזִק אֲכָלִים וְשִׁתִּים לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ

קאָניגע, זאָ קאָם דער פּראָפּהעט נתן. (כג) מאן בעריכטעט דעם קאָניגע אונד שפּראך:
זיהע! דער פּראָפּהעט נתן איז דא. אונד אלס ער פֿאָר דען קאָניג קאָם, ביקקעטע ער זיך
מיט זיינעם אנגעזיכטע צור ערדע. (כד) אונד שפּראך: מיין קאָניגליכער הערר! האסט
דו געזאגט: אדוניה זאָלל קאָניג זיין נאך מיר, אונד ער זאָלל אויף מייעם טהראָנע
זיטצען? (כה) ער איזט יא הייטע הינאב געגאנגען, אונד שלאכטעטע אכסען, מאסטפֿיח

רע"י

סִבְעִימוֹ הַצִּיָּה: (כא) חֲמַיִם. חֲסִדִּים וְתַנּוּעִים מִן הַגְּדוֹלָה כְּמוֹ אֵל הַשַּׁעַר' וְלֹא יִחַטֵּא
(שׁוֹפְטִים כ' י"ז): (כד) אַתָּה אִמְרַת. צַתְמִי': (כה) כִּי יֵרֵד הַיּוֹם. שֶׁבַעִיר הֵיטָה נִצִּיה וְאֶנָּן
הַזֹּחֶלֶת לַמַּטָּה צִיָּה:

באר

מהסופרים טעו צזאת המלה , וכתצו ולתה צאל"ף לפי שהוא קרוצ לענין , אלל צדור הוא אללנו כי הוא ועתה צעי"ן משי ספרים המדויקים ומפי המסורת ע"כ , ולשי זאת תרגמנו צלופן שמתישצ על הענין ר"ל ועד עתה לא ידעת תמנו דצר : (ב) ואחה , ת"י וכען כמו ועתה , וכתצ הד"ק זו ולתה צאל"ף , וטועים צו צעי"ן לפי ש"א קרוצ לענין ע"כ ותרגומי לפי המסורה ר"ל אחה הוא אדני המלך ולא אחר : להניד , לפי חוק ומשפט המלוכה צצני ישראל , היה ציד המלך לצחור אחד מצניו למלך תחתיו , אך אם יקרה שהמלך מת מצלי גלות דעתו מי ימלוך אחריו , אז צנו הצבור יורש את כסא ממלכתו : (גא) דטא"ם , נחשנים לחטאים , כי אדוניו יתגולל עלינו לצער אותנו מקרצ הארץ , ולדעת המפרשים דמזה צתלה הזאת שישים לה עלילות דצדים לאמור שהיא גם היא חטאה על דצר צעלה הראשון אוריה החתי . ודש"י צארה כמו קולע אל השערה ולא יחטיא , ויהיה תרגומה : (פערלוסטיג ווערדען) וכן ת"י מתורכין (פערטריבען) לפי הכוונה . והקרוצ , יותר הוא פידוש דר"ק , אם לא נגלה צלזניך צחי"ך כי נעשוק ממנו המצנה הטובה שנתת לנו לא יהיה האשם זולתי צנו . ותרגומי סוצל גם זה : (כד) אתה אמרת , על דרך התמיכה (דר"ק) וחסד ה"א השאלה האם אמרת : (כה) כי , כמו אמנס : ירד , שהעיר היתה גצוהה ואנן הזיחלת למטה צניא (דש"י) : (כו) ולי אני עבודך וכו' , הציא דל"ה שהמשתה נעשה לשעמית המלכתו שהרי קרא לכל צני המלך וכו' .

תרגום אשכנזי

הפטרת חיי שרה תולדת

אֶלְנִיָּהּ: (כו) וְלִי אֲנִי-עֲבָדָךְ לְעֹלָם רַבְבָּן
וְלִבְנֵיהֶם בֶּן-יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עֲבָדָךְ לֹא קָרָא:
(כז) אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה
וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עֲבָדָךְ מִי יֹשֵׁב עַל-כִּסֵּא
אֲדֹנִי-הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: (כח) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וַיֹּאמֶר קָרָא-לִי לְבַת-שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (כט) וַיֵּשְׁבֶּה הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר חַי-יְהוָה אֲשֶׁר-פָּדָה אֶת-נַפְשִׁי מִכָּל
צָרָה: (ל) כִּי בָאֲשֶׁר נִשְׁפָּעְתִּי לָךְ בְּיְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִךְ יִמְלֹךְ
אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי בֶן אֶעֱשֶׂה
הַיּוֹם הַזֶּה: (לא) וַתִּקֹּד בַּת-שָׁבַע אִפְּסִים אֶרֶץ
וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
דָּוִד לְעֹלָם:

אונד שאפע, אין מענגע;
ער לוד אללע זאהניג דעם
קאניגס, אונד דיא העער-
פיהרער, אונד דען פרי-
סטער אביהר, אונד זיא
עססען אונד טרינקען פאר
איהם, אונד שפרעכען:
עס לעבע דער קאניג
אדוניה! (כו) אבער מיד,
דיינען קנעכט צדוק דען
פריסטער, בניחו זאהן
יהוידע'ס אונד דיינען
דיענער שלמה האט ער
ניכט געלאדען. (כז) איזט
זאלכעס עטווא פאן וועגען
מיינעם קאניגליכען הערן
געשעהען, אונד האסט
דוא דיינעם קנעכט ניכט
קינד געטהאן, ווער זיט-
צען זאלל אויף דעם
מחרטע מיינעם קאניג-
ליבן הערן נאך איהם?
(כח) דער קאניג דוד האב

עבדיך כ'.

אן אונד שפראך: רופעט מיר בת שבע! אונד זיא קאם פאר דען קאניג אינר טראש פאר דען
קאניג. (כט) אונד דער קאניג שוואר אונד שפראך: זא וואר דער עוונט, דער מיינע
זעלט ערלוצעט אויז אללער נאטה! (ל) דאס זא וויא איך דיר געשווארען ביא דעם עוונטען
דעם גאטטע ישראל'ס אונד געזאגט: שלמה, דיין יאהן, זאלל קאניג זיין נאך מיר, אלס
ווייל איך טהון אן דינעם טאנע. (לא) דא נייגשטע זיך בת שבע מיט דעם אנגעזיכטע צור
ערדע, אונד ביקקעטע זיך פאר דעם קאניגע, אונד שפראך: עס לעבע מיין קאניגליכער
הערר דוד עוויגליך!

הפטרת תולדת נמרי עשר צמלכני סי' א' פ' א' עד סי' ז' ח'.

(א) אויכשפרוך דעם (ב) משא דבריהן אל-ישאאל ביד
ווארטעס דעם עווי- (ג) מלאכי: (ג) אהבתי אתכם אמר
געוודוך מלאכי. (ג) איך

רשי

(א) משא דבר ח'. פורפורט זלע"ן, Pourport, (איינע בעקאנטשאונג), pourporter,
(אוספראחלאזיט: בעקאנטשאפען, לו וויססען טהון). דער הנמסר למלאכי לשם
אותו כל צמי ישראל: ביד מלאכי. כנר היה מסור צדו זה ימים רבים מכלן דדשו דנתיסו

באור

ולי זכו' לא קרא לפי שהם נוטים אחריו צדד המליכה ודינו לין עמו: (כח) קראו, כי צת
שצע ילכה מהחדר צדו נתן אל המלך, למען לא יכיר כי זה הדבר היה מוסנס ציניהם (רד"ק).
וכן הלך מתן לדכנו, כאשר לוח המלך לקרא את צת שצע, ולכן אמר אחר כן קולו ללדק
ולנתן:

(א) משא. חוכן הוצאה הזאת תסתיוף לשלשה חלקים. (א) הודעת ה' לישראל השמחו
ביתרה עליהם צלהצתו אותם מלז ומקדם מיום הולדת את יעקב לזניהם עד עתה, כי
אותו עשך צענותיות להנה אליו ולאת עשו לחזי שכל תכלית שגלה וחס את מושבותיו לשמה.

הפטרות תולדות

חרגום אשכנזי שחר

חאבע אייך געליעבט, שפרייכט דער עוויגע, איהר שפרעכעט: "וואס מיט האסט דוא אונז גע- ליבט?" איזט דאך עשו יעקב'ס ברודער, שפרייכט דער עוויגע, אונד דאך לייעבטע איך יעקב. (ג) אונד עשו האסטטע איך אונד מאכטע זיינע בערגע צו איינארע, אונד זיינען בעייטצטהום צור קלעגליכען וויסטע. (ד) ווען דוא, אדום, שפרעכעסט: וויר זינד

יְהוָה וְאָמַרְתֶּם בְּמַה אֶהְבֶּתְנוּ הַלֹּא-אֵחַ עָשׂוּ לִיעֲקֹב נָאִם-יְהוָה וְאָהֵב אֶת-יַעֲקֹב: (ג) וְאֶת-עָשׂוּ שָׂנְאֵתִי וְאֲשִׁים אֶת-דִּרְיוֹ שְׂמָמָה וְאֶת-נַחֲלָתוֹ לְתָנוּת מִדָּבָר: (ד) כִּי-תֹאמַר אָדָם רֵשָׁעֵנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרִבּוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַמָּוָה יִבְנוּ וְאֲנִי אֶהְרֹם וְקִרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר-זָעַם יְהוָה עַד-עוֹלָם: (ה) וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל

פֶּעֶרְאֶרְמַט, דעננאך וואללען וויר דיא וויסטע ווידער אויפבויען: זא שפרייכט (דאגעגען) דער עוויגע צבאות (דער העערשארען): זיא מאגען בויען אונד איך ווילל נידעררייסען, אונד מאן זאלל עס נעננען: פֶּרַע פֶּעֶל געביעט, אונד דאז פֶּאָלֶק דעם. דער עוויגע גראס איזט אין עוויגקייט. (ה) אונד איידע אויגען ווערדען עס זעהען, אונד איהר ווערדעט שפרעכען: גראס צייגט זיך דער עווי-

רש"י

צדרייתא דמכילתא שכל הנציאים עמדו על הר סיני וחס נמסרו להם הנצולות וכן (ישעים מ"ח) אומר מעת היתה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואהב את יעקב. נתתי לו לו את ארץ חמדה לצי לצלות בוים (ידמיה ג') ארץ שלציון כל לציות הנוים זה: (ג) ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ מפני יעקב אהיו וצנוכג שצעולס מי שיש לו שני צנים לצנוכג הול צודר לו מנה יפה: ואשים את הריו שממה. אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום רששנו. אס אמר אדום מתחילתינו רשים היינו אלל מעתה שבעשנו מצות ירושלם. ונשז ונצנה חרבות שלנו. כה אמר ה' וגו': (ה) יגדל ה' מעל

באור

3) תוכחה אל הכהנים משרתי אלהים שהם מקריצים לפניו בזל וצעלי מומין, אשר תועצה הם צעיינו, וגם קוצעים את אלהים צמעשז צתרומה ומונעים המתנות ממנו. 4) תוכחה לישדאל על חמדתם לנשים נכדיות צנות אל זר, ומסיים צדצדי נחמה ויעוד, לרה לרשעים והעומדים צמרדס, וטועה לשצים אל ה', צלל צמת ותמים: (ב) במה אהבתנו, צצת כי צהצת את צצותינו אלל צמה הרצית לנו צהצת ענמנו? (ג) ואת עשו, ע"ז ישיז הלל אה עשו ליעקב ען הצוואס, ויחוס אחד להם צתולדתם עם הצצות והצמחות, ועכ"ז צהצתי יעקב לצד, ואת עשו שנאתי, ואלס היתה מפלת צהצת הצצות והצמחות לצד, היה לי לצכות גס עשו, אלל הצמת שצהצתי ליעקב מלד צחיצתו צמעשים הצדיקים והישרים ושנאתי לעשו, שהיה הפך מזה וכן תהיה צהצתי לכס רק צתנאי זה, שצתצצו הצדק והישר, צצת תכלית הצצדים הצלה: לצנית מדבר, מענין תנין (איכה ד') אלל שזה צקצון נקצות ופידושו שישכנו צלרלס צנות יענה צמו צמדצד (רד"ק) ולדעתי הול שס הצקוד מענין יללה (עיין צלודנו תיכה א' ח') ונמורה לצמות לצת יפתח (שופטים י"א מ') וטעמו פה ליללת מדצד כלומר למקום שוממה שצוכנים פס העופות הצועקות צקול יללה ואלל נצמע שס רק קול יללה. וכן צדגמתיו ות"י לצדיות מדצדל (לור פֶּעֶרְאֶרְדֶּעטען וויסטע) וצהעתקת שצצים צקנים ותרגום הסודי (וואהנונגען), והול מלשון ערצי: (ד) כי תאמר, אלל אדום יצד לצנוכג: רששנו, שדשו רשש ענינו דלות ועוני וצעודו אלס אתה אדום תלמד הן עתה דלותי ואלרי חרצה, אלל נשז עוד לצנותה. כנה לעומת זה כה אמר ה' המה יצנו ר"ל צצמת יצנו הצצות אלל אני אהרזם: וקראו להם, מהפלת חרצנס יכירו הנל שמה' צצה על שחרשיעו ויקראו להם בצול רשעה ובעס אשר העניסם ה' ועד עולם יעמוד שס הקריאה הזלת כי לא תשז עוד להצכוון ואלל תיס"ף קוס: (ה) ועיניכם תראינה, מהפלת הצחון הזה: ואתם תאמרו, אלל ישראל יצד כ"ז שידלו צחרצן

ישראל: (ו) בן יבכר אב ועבד אדניו ואם-
אב אני איה כבודי ואם-אדונים אני איה
מוראי אמר ויהיה צבאות לכם הבהנים בוני
שמי ואמרתם בפה בונינו את-שמי:
(ז) מגיעים על-מזבח לחם מגאל ואמרתם
בפה גאלנוה באמרתם שלחן יהיה נבנה
הוא: (ח) ובי-תגישון עור לזבח אין רע ובי
תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא
לפחתה הירצה או הישא פניה אמר יהיה
צבאות: (ט) ועתה חדו-נא פני-אל ויחננו
מידכם היתה זאת הישא מקם פנים אמר

גע איבער דיא גרענצען
ישראל'ס דינים. (ו) רער
זעהן פערעהרט דען פא-
טער, דער קנעכט ווינען
הערן, בין איך נון פא-
טער, ווא איוט מיינע פער-
עהרונג, אונד בין איך
הער, ווע איוט דיא
פֿורכט פֿאר מיר? זא
שפריכט דע- עוויגע
צבאות (דער העערשאַט
רע) צו איך, איהר
פריסטער, פֿערעכטער
מיינעם גאנצענס! איהר
שפרעכעט: וועמייט פֿער-
אכטען וויר דיינען נא-
מען? (ז) איהר בדינ-
גט אויף מיינען אלטאר

פֿעראונווירדיגטעם אפפֿער- ברֿאָר, איהר שפרעכעט: וועמייט האבען וויר דין פֿעראונוויר-
דיגעט? אינרעם איהר דענקעט: דער טיש דעם עוויגען איוט פֿעראכטעט! (ח) אונד ווען
איהר בלינדעם צו אפפֿערן ברינגעט זא (מיינעט איהר) עס איוט ניכטם שלעכטעם, איהר
ברינגעט איהר לאהמעס אדער קראנקעס (מיינעט איהר) עס איוט ניכטם באָזעס, ברינגעט עס
גורדיינעם שטאמטהאלטער אָב ער דין גינסטיג געווינעט, אונד דין ביאפֿעלליג אנזע-
הען ווירד? זא שפריכט דער עוויגע צבאות (דער העערשאַרען). (ט) אונד נון פֿלעהעט
דאָך גאָטט אן, דאס ער אונד גנעדיג וויר; דען זאלכעס געשיהט פֿאָן איך, שפריכט דער

רשי

לגבול ישראל. יהיה גדולתו מעל לגבוליו להודיע כי סנחנו עמו. וי"ת יסגל יקדל דה'
ללפתי תחו' סרעל ישראל: (ו) בן. יש עליו לכדל סז וכן ענד סזחיו ולסס קרוין צמיס
וענדים ועתה סס סז סני לכס סיה כנחי: אמר ה' צבאות לכס. ססס הכהנים כנחים סת
שמי: ואמרתם במה בזינו. כלומר ידעתי ססססס לי צמה צונו כדו צויו: (ז) מגיעים אל
מזבחי ונו' ואמרתם. כלומר ולס ססססס: במה גאלנוך. סת לחס ססססס סני מסיז לכס כי
צזזת גאלתס סוסי צסססס סלחן ה' כזזה כול צחיס סיו לחלוק סיש צססיו צסססס וצקדסיס
ולומר סססר ססס סססר לנו לחלוק סססס כננד סססס וססס ססס וססס ססס ססס לחלוק
כל סססס וסססס צססיל כזית סו כפול סססס לכל ססס וססס: (ח) אין רע. וכי סין דנד זס
רע: (ט) ועתה חלו גא פני. ועסס סססס ססססס סססס סססס ססס ססס ססס סססס

באור

סדוס וסססס לסססס ה' יבדל ה' יסססס צגולתסו גס ססססס לגבול ישראל רל צכל סססס
נדסס ססס וססססס לסססס ססססס צססס, ססס סססס לגבול ישראל וססס, וכן ססססס. וי"ת
יסני יקדל דה' לסססס סססס ישראל, (גראס סססס גאָטט ער סססס דיא גרענלען ישראל'ס ער-
ווייטערט): (ו) ועבד אדניו, פסל יכד עומד צסססס סססס וענין סססס ססססס עליו כול
יססס סססס (עססססס) וי"ת לסססס ית דסססס נדססס סססס סססס עינל וכן סססס סססס סססס
סס ססססס טעס ססס לסססס ג"כ יססס ססססססס, וססססססס לפי דעס יסססס פה: ואמרתם,
סססס ססססס סססססס סססססס יסססס כי לכל סססס וסססס מן סססססס ססססס ססססס לססססס
ולססססס דסססס לסססססס ססססס, וססססס סססס סססס לו דסססס לססססס לפני ססססס סססססס
צסססס וסססס וסססס ססססס וסססס ססססס ססססס ססססס ססססס ססססס ססססס ססססס
ערך סססס וססססס סססססס (עססססססס): (ז) מגיעים, ססססס לכס דנד סססס סססס ססססס
ססס סססס ססססס סססססס על ססססס קדסן ססססס וססססס: ססססס, כמו ססססס ססססס ססססס
ססססס וסססס קדסן ססססס, וכן סססססס: באסססס, צלננס סססס ססססס: סלחן ח', כול

הפטרות תולדות

תרגו' אשכנזי שכת

עווינע צבאות (דער
העערשארען), ווירד ער
איינע פערזען אנזעהען?
שפריכט דער עווינע
צבאות (דער העערשא-
רען). (י) א! מאכטע דאך
איינער פֿאַן אייך דיא-
טהירען פֿערשליעסען,
דאס איז נישט פֿאַרגעב-
ליך מיינען אלטאר בע-

יהוה צבאות: (י) מי גם-בכם ויסגור דלתים
ולא-תאירו מזבחי חנם אין-לי חפץ בכם
אמר יהוה צבאות ומנחה לא-ארצה מידכם:
(יא) כי ממזרח-שמש ועד-מבואו גרול
שמי בגוים ובכל-מקום מקטר מגש לשמי
ומנחה שהורגה כי-גרול שמי בגוים אמר

פֿייערשטעט (ר. ה. פֿייער צום אָפֿפֿער דארויף אנצינדעט) איך האבע קיינע לויט אן אייך
שפריכט דער עווינע צבאות (דער העערשארען), אונד איך ווערע קיינע אָפֿפֿער-גאבע פֿאַן
איינער הענרען וואָהלגעפֿעלליג אנזעהען. (יא) דען פֿאַם וואָנענאויפֿגאנג ביי צום אונטער-
גאנג איזט מיינ נאמע גראָס אונטער דען פֿאַלקערן, אינר אללער אָרטען ווירד געדייכערט,
אונד מיינעם נאמען דארגעבראכט, אונד דאז איינע ריינע אָפֿפֿער-גאבע! דען גראָס איזט מיינ
נאמע אונטער דען פֿאַלקערן, שפריכט דער עווינע צבאות (דער העערשא-

רש"י

להיות שלוחי ישראל לנקש עליהם רחמים כרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא. את פניכם
לחיות מפלה מפניכם ולחזק את שליחכם: (י) מי גם בכם ויסגור דלתים. כלואי ויקס ליש
עוז צנס שיסגיר דלתי מקדשי לנלתי הציא שם קרנן מתועצה הזה: ולא תאירו מזבחי חנם.
צליבים שאירי בתולה צהם שהרי אין לי חפץ צנס. ודנותינו דרשו צת"כ לזם לומר לחזירו
הגף לי את הדלת הזו אין תיגע עליה שגר הדלק לי את הנר הזה אין שיגל עליה שגר
ולתם מי צנס שסגר דלתי חנם ולא השרתם מזבחי חנם ק"ו שלא עשיהם חנם דנדים שדרכן
לעשותם צנסד לפינך אין לי חפץ צנס: (יא) גרול שמי בגוים. שגרו דציתינו דקרו ליה ללהא
דלנהיא ספי' מי שיש לו ע"ס מוכנזים ומזלות יודע (שיש) ללוה שיהא על כולם וכל מקום
מתדנים לשמי. ודציתינו פירשו חלו תלמידיו חכמים העוסקים בהלכות מצוה צכל מקום
וכן כל תפלת ישראל שמתפלל צכל מקום הדי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י וכל עידן דלתת
ענדן דעמי סנל מקנל ללותתן ושמי דנל מתקדש על ידיכן וללותתן בקדשן דכאי קדשי וכן
פירש המקדש ולמה סתם מחללן שמי והלא גדול הוא צנוים ואני סכצתי וסנתי גליכס שצנ"מ

באור

המזבח נזה כי חזק עליו הדם ונקטר עליו החלצ סנפשו של לזם קלה צהם כי הם דצרים
מלוסים: (ח) אין רע, לאין דער רע תחש צעינינס לתי שלדעתנס המזבח צצויס ובוחר
לעלות עליו צועין: לפחתך, הנפרד פֿחה וענינו נביד עיין צלוחנו (פ"א י' ט' ו') והמנהג
צארן הקדש כל הקרצ סל הנביד לרלות פניו מציא דורח ומנחה: הירצד, סלס תהיה לדנק לו
צמנחה זאת, ויקנלה צחן וחסד: הישא פניך, הביט צלשן לענין מלישת חן והסנמה, ר"ל
סלס ידלה לך סנר פניס יפות ללות כי מלשת חן צעיניו נדמת: דנס סננויות: (ט) ועתה
וכו', דצרי העש סל הנהיגס אשר שס הנניס צפיהס דרך התול לסצור. עשו צחיה והעתירו
צעדנו סל ה' שיחוק סותנו צכצור תפלתנס סלס הצוין הזה תצל צסנתנס ואיך תחשנו שיסל
ה' פניס? (י) גם מי וכו', סלואי שימלל צנס סיש סיוגר דלתיס צצית סתקדש סלס יצול
מי סמה לרמוס חלרי: ולא תאירו, לס סצעירו כמו נשים צלות מלירות סותה (ישעי' כ"ז)
(דד"ק) וצלופן זה מתורנס סנכחית, וי"ת לפי הנגה ולל תקריצו על מצנחי קרנן מרחק:
ומנחה, כן יקדלו כל הקרצנות הצלות למנחה ולדורן וכן ועדנה לה' מנחס (לקמן ג'): לא
ארצה, לס סקנל צולן. וכן ת"י וקורצן לרעול לס סקנל מידכן: (יא) גרול שמי בגוים,
כי כולם מודיס צו יחצור, סהול ססנה דרלסונה המספעת לכלס סנל יחשנו סנהגנת העולם
הספל צלה סנל מעערנות ססמים: מקטר, סס ע"מ מֿשַׁחַת כלומר צנ"מ קטורת מנש לשמי
והול למנחה טהורה לע"פי סתקריציס לע"ז כי דעתס לשמים (מרד"ק) ולסחדיס סומדיס סהול
צינוני פנין הפעל וססר וי"ו סשעול ומוגל לסמי ולד"ז מרגמסיו, וסספר פלור עיריס ספירוס,

תרגום אשכנזי

הפסרת תולדת

יְהוָה צְבָאוֹת: (יז) וְאַתֶּם מַחְלִים אִתְּכֶם
בְּאַמְרֵיכֶם שְׁלַחַן יְהוָה מִגֶּאֱד הוּא וְנִיבּוֹ נִבְּיָה
אָכְלוּ: (יח) וְאַמְרָתֶם הִנֵּה כִתְּלָאָה וְהַפְחַתֶּם
אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְאַתֶּם גְּזוֹל וְאֶת-
הַפֶּסֶחַ וְאֶת-הַחֹלֶה וְהִבְאַתֶּם אֶת-הַמִּנְחָה
הָאֲרָצָה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: (יט) וְאָרְדָּה

רעו). (יז) איהר אבשר
ענטווייחעט איהו, דא
איהר שפרעכעט, דער
טיש דעם עוויגען איז
פֿעראנווירדיגעט, אונד
זיינע פֿרוכט, פֿעראכטעט
איז דעססען שפייזע.
(יג) אינר איהר שפרע-
כעט: זייע וועלכע מיהע-
זעליגקייט! אונד זי פֿער-

שייכעט איהר עם שפריכט דער עוויגע, אונד איהר ברינגעט גערויבטעם, לאהמעם אונד
קראנקעם, אונד ברינגעט עם אלס אפֿפֿער - גאבע דאר: זאל איך זאלכעם פֿאן איירען הענדען
וועהלגע פֿעלליג אננעהמען? שפריכט דער עוויגע. (יד) פֿערפֿלוכט ווער ארגליסט איבט! אונד

רש"י

שאתם מתפללין לפני ואף צולה ומקטר ומונש הוא לשמי: ומנחה מהורח. הוא לי כי על ידיכם
שמי כורס צנים ולתם מחללים לותי ולת שמי: (יב) וניבו נבוח אכלו. ניבו של מנחה השגור
צפתותיכם זהו תמיד נבזה אכלו לתם לומדים עליו כלומר כנר הוללתם עליו דזה זו וניצ
זה החזקתם למנחמי: אכלו. אכלו: (יג) ואמרתם הנה מתלאה. צהמה כחושא ולנו עניים
ולין יכולת להשיג למנחם כדדים וכן ת"י הא דליתני' מליטותנל: והפחתם אותו. זו לתם
מי"ח תינות של מיקון סופרים הפחתם אותו לותי נכתב אלל שכינה ככתוב וכפנו לותו
וכפחתם והדלתם לשון פפח נפש (לית י"ט): (לותי ולת סולחמי): (יד) נוכל. מעגל

באור

כי זה נאמר על כל מלכי גוים שהיו מציאים קרצנותיהם והם צתשדותיה' מצדדים ועפלים
לת מקדש צבית שני חזו מנחה טהורה ע"כ: (יב) ואחם וכו', אכל לתם מחללים כבוד ה'
וכו': וניבו, פדיו מערץ ויאלל תנוצת שדי (דגדים ל"צ) ושעורו פדיו שמוקרצ עליו מנחל וכן
אכלו נבזה ולפי שהעשילו לשלחן יאמר פירות ומאכלים העולים על השלחן וכן על השמצה. וינתן
נטה מפתרון המלות ומרנח שניהם מִתְּנָתָא (געסענקע): (יג) מתלאה, פס צתוספת פ"ס
והי"ו וי"ת הא דאיתניא מלאותנא ולפידוטו ה"ל כמו מתלאה כע"ס צחידק (דד"ק) (דזעם
האבען וויר דורך חונוערע ויהע פֿערסאפֿעט), והענין אחד. ולחרים לומדים שכול כמו
מִתְּנָתָא ודוגמתו מִלְּכֶם, בָּזָח ועד"ז מרנמתיו ולולי עסקלו כן כמו מִתְּנָתָא מִתְּנָתָא
והתי"ו של השם תלמה נעשה צו שרשית כמו שאלמו מן תרומה תורמין ועם הפסוק שאלמו
אחד ולחד לחצרו צהצילו קרצן. דלח! כמה יגיע לני צמשל הקרצן הזה על כתפי הוא שמן
צעל צשר דך, כך פי' הר"י לצדנל ודעתי לומר שטעמו כמו מה לנו התלם בזלם הלל
תועלת לין לנו צו! (לו וואס דייע ויהע?) והפחתם, מענין מפה נפז ע"י ציון, (איהר
קרענקט היט דייער טהעהונג) ועד"ז ת"י וחניקתינו (בעענגסטגען, בעטריבען), כך פידשו
העפרשים וכן בעתיק החכם געזעניוס (פֿערסאעהעט איהר עם), ולדעתי הן תלית הלשן
כלה כמה שכתוב צספר (חני א' ט') ונפחתי צו עיין צלודנו שס וכן טעמו פה שאתם מסיוצנים
ובורמים שיש צו נשצת דוח ויהיה כלפס ואין ולפי פתרון הכלות דלח לתרגמו (אונד איהר
פֿעראחלחססעט עם וועג לו בלחזען) חז ללשן החכם הנ"ל (הפחתם וועגבלחזען טרופים פֿיר:
גערינגסעטלען). ותרגמתיו לפי היותר נלה למליה (פֿערסייבען), כי תלה הזלם כוללת
גם פנין ציון ומילום כהודלות מוללו (סייען), והוא מצולד כן צספדי שרשי לשון אשכנזי:
(יד) גיבל. ענין המחשבה הרעה כלפינה צלצ ויהיה ממנו המעשה צערמה וכן מן הדגוש
לשר גכליו (צמדנר כ"ט) וכן מרנוס צערמה (שמית כ') צנכילו (דד"ק) ומרנמתיו כת"י ויענד
צנכיל' (טרוג חיבען): זכר, ליל ההבן לעולה (דס"י) וכן פי' הדד"ק זנר פמים ומערינות צן
חסרנו ע"כ, ולדעתי הוא כמו דקרא מרגוס של איל צחלוק לותיות ד"ז מעצרות ללרמים
ולהפך ונת"י דבר לכוה זלם, ועד"ז מתורגס אשכנזית: משחת, ר"ל טיש צו פוס ענין

הפטרות תולדות

תרגו' אשכנזי שכו

איינען טויגליכען ווידער
אין וויינער העערדע האט,
אונד געלאָבעט אונד
אָפּפֿערט איין פֿערדאָרבע-
נעס יעס הערן! דען איין
גראָסער קאָניג בין איך,
שפּריכט דער עוויגע
צבאות (דער העערשאַ-
רען), אונד מיין נאמע
איזט פֿורכטבאר אונטער
דען פֿאַלקערן. (ב) אונד
נון אן אייך דיזעס געבאָטה
איהר פריסטער! (ג) ווען

נוֹכַל וַיֵּשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וַיִּגְדֵּר וַיִּזְכֹּת מִשְׁחָת
לְאֲדָנִי כִּי מִקֵּד גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַיִּשְׁמִי נִוְרָא בַּגּוֹיִם: (א) וַעֲתָה אֲלֵיכֶם הַמְצִיחַ
הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: (ג) אִם-לֹא תִשְׁמָעוּ וְאִם-
לֹא תִשְׁמָעוּ עַל-לֵב קָתַת כְּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וְשַׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת-הַמַּאֲדָה
וְאֲרוֹתִי אֶת-בְּרִכּוֹתֵיהֶם וְגַם אֲרוֹתֶיהָ כִּי אֵינְכֶם
שָׁמַיִם עַל-לֵב: (ג) הִנְנִי גֵעֵר לָכֶם אֶת-הַזֶּרַע

איהר ניכט גערדאָרבעט אונד עס ניכט צו הערצען נעהמען ווערדעט, מיינעם נאמען עהרע
צו געבען, שפּריכט דער עוויגע צבאות (דער העערשאַרען); זאָ ווערדע איך אונטער אייך
דען פֿלוד זענדען, אונד איידען זעגען פֿערפֿלודען (אין פֿלוד פֿערוואנדעלן) יא איך
ווערדע איהן פֿערפֿלודען, ווייל איהר עס ניכט צו הערצען נעהמעט. (ג) איך וועהרע
אייך דיא וואט אב, אונד שטרייע מיסט אויף אייער אנגעזיכט, דען מיסט איידער פֿעסט-

רש"י

צמדא צדדרי שקר לפני לאמר חין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. חיל ההגון לעולה והוא
נודד זנח משחת: משחת. צעל מוס כמו (ויקרא כ"ג) משחתם צהם: (א) אליכם הכהנים.
אני מלוא המלוא הזאת שלא תקדשו אלה על מצחתי: (ב) וארותי. וקללתי את צדכותיהם
מה שדרך לצדק לזכר לזכר ויהיה: ונחמתי חין לתלות הדבר על תנאי
שתליתי צהם לא תשמע כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה אדותיה: (ג) וזריתי פריש.
אל צהמות חניכם על פניכם כלומר לא תקצלו שבר מלתי כי אם לרעה ולצחצח ולגבור לזכר
את זרע השדה: ונשא אתכם אליו. פריש צהמות קדנותיהם ישאו אתכם אליו להיות זוללים

באור

השחתה כמו כי מִשְׁחָתָם צם (ויקרא כ"ג) אלא שהוא שם וזה פעול (רד"ק) וכן תִּדְמָחֶבֶל
(וואט פֿערדאָרבען חזק), ולכני תרגמתי כשם והענין אחד: ב (א) ועתה וכו', אליכם
הכהנים כלומר עתה המלוא הזאת צענין הקדשות שאל תקצלו קדשן נשחת כחש וגזול וזעל
מוס: (ב) המארה, שדשו אור ע"מ מהתה ודלוי להגש לולי הדי"ש, ענין קללה וחסדן
הטובה (רד"ק): את ברכותיהם, דרך הפלגה, שיקלל הצדקה עצמה להפנה לקללה. וגם
לחזק הענין כלומר בזה היא יללה מלפני והיא תקום: כי וכו', אינכם נותנים על לצ לכד
את שמי: (ג) גער, ענין זעקת נזיפה (טעלטען, פֿערווייס געבען, וועהרען) ונת"י נזיף
ר"ל אגער את הזרע לכל ילמח לכם, (איך פֿערהאגע אייך דא: וואכטען דער חויסזאחט),
ואין רחוק לומר שהוא מן הפעלים המתהפכים וגרע וגער קדושים הם צענין כלומר מיעוט,
חסרון וזניעה (טעלטען, ענטליהען, וועגנעהטען) והצן: פריש, זעל ולוואת הצהמה: חניכם,
כן יקדשו קדשות החג וכן אסרו חג (תהלים קי"ח) והוא לתוחפת צאור ולומר לפי שהוא הדבר
היותר נחמס צהמה אותו אכזר לצות אתכם צו כדרך שאתם תצוים אותי וי"ת הפרש יהיה
יסוד חניכם (דער קאטה זאָל איידע פֿעסטע זיין), ודעתי לומר שהכינה שהפרש מן הצהמות
הכלקח לזל את הצלות (דינגער לור בעפֿאָרדערונג דעם וואכטטהווס), אמתע מכש כי אפזר
אותו צפניכם, ועי"ז תתעכז לזיחת הזרע, ולומר עוד פרש חניכם לפי שצחצח צהמות לאכילה
ולקדשות מרצות ולפ"ז הוא מחובר עם הענין שלפניו: ונשא וכו', פרש צהמות קדשות ישא
אתכם אליו להיות זוללים ונצוים (רש"י) ולד"א טעם ונשא הכושל והענין אחד ולפי דברינו
יכוון עמו, שעתה יהיה הדבר צהפך כי מקודם נשאו הפרש אל השדות לפזרו שם לזלן, ועתה
ינשאו אל הפרש לפזרו על פניהם לצוין: (ד) בריתי, הצדית שהיתה לי עמו הוסיפה לו

תרנום אשכנזי

אָפּפֿער, אינר מאן זאָל
איין צו איהם טראגען
(ד) ת. איהר זאָללע גלייך
דעם מיסטע פֿערעכטליך
וויין). (ד) דאס איהר ער-
קעננעט, דאס איך אן
איין דיזעס געבאָט ער-
ליעס, דאס עס מיין בונד
וויא מיט לוי, שפּריכט
דער עוויגע צבאות (דער
העערשארען). (ה) מיין
בונד מיט איהם ווארצום
לעבן אינר פֿרייען (דער
אינבעגריף פֿאַן גליקזעליג-
קייט), דיא גאב איך איהם
וועגען דער עהרפֿורכט,
דיא ער צו מיר הענטע,

הפטרת תולדת

וַיְהִי כִּי פָּרַשׁ עַל-פְּנֵיהֶם פָּרֹחַ חֲגִיגָה וַיִּשְׁאֲלֵם
אֶתְכֶם אֱלֹהֵי: (ד) וַיִּדְעָתָם כִּי עֲלֵהְתִּי אֲדִיבָם
אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת-לִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) בְּרִיתִי הָיְתָה אִתְּם
בְּחַיִּים וְהַשְׁלוֹם וְאַתְּנֶם-לִי מִזְבֵּחַ וַיִּירָאֲנִי וּמִפְּנֵי
שְׁמִי גִתָּת הָיָא: (ו) תֹּזְבֹת אָמַת הָיְתָה בְּפִיהוּ
וְעוֹקְרָה לֹא-נִמְצָא בְּשִׁפְתָיו בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר
הִלֵּךְ אֱתִי, וּרְגֵלָם הָשִׁיב מִעֶזְרָן: (ז) כִּי-שִׁפְתִּי
כָּהֵן יִשְׁמְרוּ-דַּעַת, וְתוֹרָה יִבְהָשׁוּ מִפִּי כִּי
מִלֵּאךְ יְהוָה צְבָאוֹת הוּא:

אונר וועגען דעם, דאס ער פֿאַר מיינעם נאמען ויד פֿירכטיגט. (ו) לעהרע דער וואהר-
הייט וואר אין זיינעם מינרע, אונר אינרעכט ווארד ניכט אריף ווינען ליפפצן געפֿינדען,
אין פֿריערען אונר רעכטליכקייט וואנרעלט ער מיט מיר, אונר פֿילע וואנרעט ער צו
פֿאַם פֿערנעהען. (ז) דען דיא ליפפצען דעם פֿריסטערס. זאָללען קעננטנים (דעם געשטעצט)
בעוואהרען, דאס מאן בעלערדונג אויס ווינעם מינרע זוכע, דען איין באָטע דעם עוועט
צבאות (דער העערשארען) איזט ער.

רע"י

וַיִּזְכֹּר כְּעוֹבוֹ: (ד) לִהְיוֹת בְּרִיתִי אִתְּ לוי. שְׁלֵחַ חֶמֶן סִתְּקִימוֹ אִתִּי הַצִּדִּית שְׁנֵדִי לִזְע
לוֹ: (ה) הַחַיִּים וְהַשְׁלוֹם. שְׁנֵדִי לִפְנֵיהֶם אִתְּ צִדִּית שְׁלֵים (צִדְדִּי כ"ה) וְהַזִּטָּח לוֹ וְהַזִּטָּח
לְחַרֵּץ הָרִי שִׁיבָה זִרְעוֹ צִחִים: וְאַתְּנֶם לוֹ. שִׁקְצֵלִים צִמּוֹדִים וְכֵן עֲשֵׂה וְהַזִּטָּח: לִזְע חֶמֶן
נִתְּנָה: (ו) בְּשִׁלּוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלֵּךְ אֱתִי. אִתְּ וְלִזְעוֹר וְהַזִּטָּח וְכֵן צִמּוֹדִים הַזִּטָּח
שְׁנֵדִים עֵקֶן שְׁנֵדִי וְהַזִּטָּח אִתְּ כֵּן לִי (צִדְדִּי ל"ג): (ז) כִּי יִשְׁפְּתִי כֵּהֵן. פֿליהם
מוטל לִזְעוֹר דַּעַת לִמֵּה פֿהִי תוֹרָה יִצְקָשׁוּ תִפְּיָהוּ מִכֵּד דִּזֵּר זֶה מִסִּיד לִהֵם יוֹדוּ מִשְׁפָּטִין
לִיעֲקָב (דִּזְרִים ל"ג): כִּי מִלֵּאךְ. פֿליהוֹ שֶׁל הַקִּצִּים כִּמְלֵאכִי הַזִּדִּית לִשְׁמֵשׁ לִפְנֵי וְהַזִּטָּח
לִפְנֵים צִמּוֹדִים:

באור

חיים מאישים סיסתם השלום והמנוחה: ואתנם לוי, ר"ל את כלל נתיני לו צעזעז הדלה
אשר נגע כלל וידל אותי צפועל וצפועל חו טעם כפל הענין: נחת, נפעל עזר מן הגפולים
כי הול פתח (דד"ק) ושראו תחת וכן ת"י דהיל כדמתודגם לשכנויות, והדלצ"ע פתחו פתח
סצירה והכנעה (דעמיטהיג) והערין אחד עם ידלה סמתית: (ח) חודת אמת, יפה אמר זה
כלמד על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחס והנכח כי על סניהם וצניהם הקדושים נלמד כי
כנה רשוי להיות כהן גדול (הדלצ"ע) וכן חוצת כהני עם ישראל העומדים לשדת צקד זה
ביום לשהוצ כלמת צחודת ה' ולל לחפא עליה דזרים אשר לל כן. צחוד שכל המשקס:
ועולה וכו' שלל היה אהרן צפה ולמד כלל (דד"ק) ישמעו המידים צישדלל ויקחו לקח: חלץ
אחי, ע"ד את האלהים התהלך נח, דצק צמדותיו המלודקים והישרי': השיב מען. ע"י
תוכחותיו ודזרים היואלים מן הלל ונכנסים אל כלל. השיב צני אדם מרועם אחר לעזות דזניהם
הרע וע"י פצוליהיו כישרות היה להם לצופת וצושו הפניו לעשות און, כי הפעשה יעשה
רושם כלל הדולה לחוץ צו, ולכן לא הצדדש עקר כלל המעשה: (ז) כי וכו', לכה כנלמד
פליו יודו משפטין ליעקב (דזרים ל"ג) רשוי לשמור דעת כתיבה על צוריה, למען יקרא
כעם תורה והארה דזרי אלהים פסיכו: כי מלאך, הול פליחו של מקום להתוותם חן נח
חכ יעודם האמת:

הפטר ויצא

זהו ס' י"ט פ' ז' עד י"ז פ' י"ג:

תרגום אשכנזי שכו

(ז) אונד מיין פֿאַלֿק
הענגט אן דער ווי-
דערשפענסטיגקייט געגען
מיך מאן רופֿעט עס צום
בעסערן, דאָך ווא קאָג-
גען זיך גאר ניכט מעהר
ערהעבען. (ח) וויא ווער-
דע איך דיך פֿרייז געבען
אַ אפרים? וויא ווערדע
איך דיך איבערליפֿערן, אַ
ישראל? וויא ווערדע איך
דיך וויא אדמה מאכען,
וויא צביאים צוריקטען?
מיין הערץ פֿערוואנדעלט

זיך אין מיר, מיין מיטלייד איזט גאנץ ענטפֿלאמנט. (ט) איך ווערדע מיינען גליהענרען
צאָרן ניכט אויספֿיהרען; איך ווערדע אפרים ניכט מעהר פֿערדערבען, דען גאָטט בין איך,
אונד קיין מענש; איין הייליגער אין דיינער מיטטע, אונד איך ווערדע ניכט אין דיא ש-ארט
דרינגען. (י) נאך דעם הערן ווערדען זיך נאָך וואנדעלן, ער בריללט וויא איין לאָווע, ער בריללט

רש"י

(ז) ועמי תלואים למשובתי. כשהנציחים תלגדי' אותם לשון אלי תלואים הם הם לשון חס
לם לשון צקושי ישונן אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ירומם. ולא הדנר סהר עליו
יקראוהו הנציחים יחד לא ידוממוהו עמי ולא יאות לעשותו. ויש מפרש ואל על יקראוהו קשים
פגעים יפגועם ואל: כמו יש לסל ידי ולין זאת שהרי נקוד צפתח ואס היה ואל שם דנר היה
נקוד צלירי ויונתן תידג' וצמדועל קשים יתעדען עשה על לשון קשה ולי כדסה שפידהתיו כהיגן:
יחד לא ירומם. נחלס לא יהכון נקומה זקופה: (ה) אמננך. סמסרך ציד לויעך כמו אשר
מן לריך: נכמרו. נתחמזו ל' חומי וכן עודנו כתביר נכמרו: (כ) לא אשוב. מדגרי הטונ
אשר סמדתי לא מססתי' ולא געלתי' להיות משחית סת ספרים: כי אל אנכי. המקי' דנר
טוצתי ולין מדתי להנחם על הטונה: בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. סחרת כנר הנטחתי
לכסדות שניתי נקדנך צידושל' ולא אסרה סותה עוד על עיר סחרת. ויש מפרש צעיר לשון
ס:סח כמו ויחי ערך: (י) באריה ישאנ. עוד יסאנ להם כסדיה שילאו מן כגלויות וילכו סהדיו:

באור

(ז) ועמי תלואים וגו', וכל זאת עמי עודנו עומד ותלוי צמזונתו נגדי, כל' עודנו דנוק
למזונתו נגדי ותחזיק זה, אע"פ שצלו עליו הדעות הנזכרות לעלה: משיבתיו. סין ענינו
מטונה שלי סנל המטונה נגדי על דרך זעקת סדום (נדלסית י"ח כ') הנלעקתה (שס שס
כ"ס), והטעם דנוקים למטונה מלת הי"ת לעזוז סותו ונסוג סחור מסחריו שלס לשטוע
צמלותיו: ואל על יקראוהו, כנציחים (רש"י) קראו להס שירומו מספלותס אשר ידו שס על
ידי מזונתס, סנל: יחד לא ירומם, פעל עומד אע"פ שהוס פֿעל, סס לא סאמר (כד' יוסף

קמחי) שהוס פֿעל צמקוס ירומם, והטעם לא יעלו סל המעלה הדלויה להס מפני שהס עס
כ' יחד omnino penitus, וכן יחד נכמרו נחומי צפסוק סא"ז, וכן סליתנה יחד (ישעיה כ"ז ד'),
יחד סנני עד אעצור (תהלים קמ"א י'), והטעם לא יעלו כלל סל המדרגה הדלויה להס:
(ח) אחרך, סמנך, ציד לויעך ולריך: איך אחרך, סחר סלני סהצתיך סהצת צנים סין
ספסר סחתיך כסדמה וגו'. סי ספסר לי להפוך סת עריך כסדום וכעמודה, סאע"פ סלתה חייז
כלייה כסחן העדים לא סוכל לגזור ענש זה עליך, כי כהפך וגו': נכמרו, נתחממו (רש"י):
נחימי, כמו נחומי: (ט) כי אל אנכי וגו', והנקמה והנטייה סינה שולטת צו ית' כמו צנן
סדס, כי הוס סל סרך סזיס ודנ ססד: בקרבך קדוש, סנני צקדנך קדוש, וטעם קדוש כסן,
סלך צו סמפעלויות סנלסה והנקמה והנטייה: ולא אבא בעיר, כסויז סלונד עיר צחוקה
וננס זה צחמה ספונה: (י) אחר יח ילכו, עוד צמו סחתי' ס' כי עתה ס' שולח עליהס

תרגום אשכנזי

אונד דיא קינדער זינד אויפגעשרעקט פֿאַם מער דע הער. (יט) זיא ווער דען אויפגעשרעקט גלייך איינעם פֿאַגעל אויס מצרים, איינער טויבע גלייך אויס דעם לאנדע אשור, אונד איך ווערדע מאכען דאס זיא אין איה דען וועהנונגען זיטצען, שפריכט דער הער. יב (ט) מיט לאג אומנאב מיך אפרים, דאס הויז ישראל מיט טרונג, וועהרע רענד יהוה נאך מיט גאטט הערשעט, אונד דעם האכסטעהייליגען

הפטרת ויצא

בְּאֵרֶה יִשְׂאֵג כִּי־הוּא יִשְׂאֵג וַיַּחֲרֶדּוּ בָנִים מִיָּם: (יט) יַחֲרֶדּוּ כַצֹּר מִמִּצְרַיִם וּבִיזְנָה מֵאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהוֹשְׁבֵתַיִם עַל־בְּתִיָּהֶם נֶאֱמַר יְהוָה: יב (ט) סִבְבֹנִי בְכַחַשׁ אֲפָרַיִם וּבְכִרְמָה בִּירַת יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה עוֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמַר: (ג) אֲפָרַיִם רָעָה רוּחַ וְרִגְף קָדִים כָּל־הַיּוֹם בָּזָב וְשׂוֹד יִרְבָּה וּבְרִית עִם־אֲשׁוּר יְכַלֶּה וְשִׁמְן לְמִצְרַיִם יוֹבֵל: (ג) וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וּדְבַקְךָ עַל־יַעֲקֹב בְּדַרְכָּיו בְּמַעֲלָלָיו יֵשִׁיב לוֹ: (ד) בְּבֶטֶן עֲקֵב אֶת־אֲחִיו וּבְאִזְנוֹ

טרייא בלייבט. (ז) אפרים געהט דעם ווינדע נאך, אונד האשט נאך דעם אָסמונירע. ער חייפֿעט טרוג אונד געוואלטטהעטיקייט, אונד מיט אשיר שליסען זיא איינען בונד, אונד נאך מצרים ווירד אָהל געפֿיהרט. (ג) אויך מיט יהודה האט דער הערד איינען שטרייט, ער זאלטע יעקב נאך ווינעם פֿערגעהען היימוזכען, איהם נאך ווינען האנדלונגען פֿער געלטען. (ד) אים אונטערלייבע פֿאססטע ער דיא פֿערזע ווינעם ברודערס, אונד איז

רש"י

ויחרדו בנים מים. ויתכנסו גלוחם מערנא: יב (א) סבבני. כזר נכח ותמדמה לפרים וצית ישראל מלכי עשרת השננים וכל העם לזל יהודה עזנו דך עם אל מושל עוד צדלם סלבים דך כמו וירד מיעקז עוד מלכיהם עם הקצ"ה: (ב) רועה רוח. ל' ריע מתחזר לזרי רוח לע"ס: ושמן. שלהם למלכים תוצילי' לתת שוחד למלכים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה. סלבים הול פניד סת דזרי ריכו אשר עשו לו סחיהם צית ישראל ולס יתמכו צפקוז על יעקז כדוכיו: (ד) בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו סחזו צעקזו סימן שכול יכיר לו

באור

סת הארץ לייסרם צעזע ולהשיצם סליו וזה טעם: באריה ישאג, כל' ה' נלדיה ישאג, כזי סידלו ספרים וישראל, ויחרדו הצנים מהלכות אשר כלכו שס ויצלו לחסות תחת כנפי כשרינה, ובי"ת מצטיח אותם שיצנו עוד צלולס כקדס. וכל זה סמנס למד הצניס שלס לנעול דלס צפני השנים, ורחוס ה' וחנק, ולס שנו צית ישראל לדרוש סותו צלצז שלס, היס מציס עליהם סת הטוצ אשר דזר להס על ידי נציסו: יב (א) סבבני ונו', נטעס חלק לצס ונו' כי עתה ילמדו סין מלך לנו כי לס ילכו ונו' (למעלה י' צ' וג'): ויהודה עוד דך עם אל, ככוונה עוד מלכיהם עם הקצ"ה (דס"י) כל' מלכי יהודה עודס נלמנים צענודת ה' ומושלס צלדק ומשפט, ולס ספק כי על חזקיהו הול דומז: ועם קרושים: קדושים הול כנוי ללל ית', על דרך סלבים, סוויס צעליס (סד"ל): (ב) רועה רוח, כמו דודף קדים, על דרך רועה חזית: אפרים רועה ונו', כל מעשה אפרים סך לשול והצל כי לס יועיל להס סלומה הצרים עם אשור ומלכים: (ג) וריב ה' עם יהודה, ככוונה על לנשי יהודה, סלע"פ שהמלך חזקיהו חפץ עילד צענודת ה' ללכת צדכיו ולשמור מלומיו, העס סמנס לס כלכו צעקצות מלנס, ומעשיהם היו מקולקליס ורחוקיס מדוכי ה' (ועיין סד"ל ישעיה ס' א'), וע"כ חפץ כקצ"ה לפקוד על יעקז, כל' על כל צית ישראל, סלכות יהודה ומלכות ישראל כדרכיהם הנשחפים והמקולקליס: (ד) בבטן עקב את אחיו, כנה צהזכירו שס יעקז לצני ישראל עליה צלצז חסד והסמת אשר עשה ה' סת יעקז סנינו מפני סהצתו סת סצותינו, ולכך הזכיר כי נס צמי הפקודה יזכור לזדעס סת צדיתו עם סצותינו, ולס יכלס ולס יסמידס מן הסדמה: בבטן עקב ונו', סחיות יעקז צעקז עשו וכן הסלצקותו עם המלסך סס ענינים מוריס צלצזע סהצת

הפטרות ויצא

תרגום אשכנזי שכת

שָׁרָה אֶת-אֱלֹהִים: (א) וַיֵּשֶׁר אֶל-מִלְאָךְ
וַיְכַל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לָו בֵּית-אֵל יִמְצְאוּ וְשָׁם
יִדְבָּר עִמָּנוּ: (ב) וַיְהִי אֱלֹהֵי הַצְבָּאוֹת יְהוָה
זָכְרוּ: (ג) וְאַתָּה בְּאֵלֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שָׁמַר וְקִנְיָה אֶל-אֱלֹהֵי תָמִיד: (ד) בְּנֶעַן בִּידֹ
מֵאוֹנֵי מְרֻמָּה לַעֲשֹׂק אָהָב: (ה) וַיֹּאמֶר אֲפָרַיִם
צֶדֶק עֲשִׂיתִי מִצְאָתִי אֶזְנֵן לִי כָל-יְגִיעִי לֹא

קמץ בוי"ק

חינער מאונעס קראפט
קעמפֿטע ער מיט
איינעס גאטליכען וועזען
(ה) ער קעמפֿטע מיט
איינעס ענגעל אינר בע-
הילט דיא אַבערהאנר, ער
וויינטע אוינר פֿלעהטע צו
איהם, אין בית אל טראף
ער אונס, אונרדאזעלבסט
דערעטע ער צו אונז:
(ו) אונר דער הערר,
גאטט צבאות, דער הערר
אויט חינע בענענונג:

(ז) אויך דוא זאלטעסט צו דינעם גאטטע צוריקקעהרען; מילרע אינר רעכט בעאבאכטע,
אונר האַפֿטע יעדערציט צו דינעם גאטטע. (ח) דער האנדעלסמאן אין דעססען האנד
בעטריגערישע וואגשאלען, ליבעט דיא פֿארענטהאלטונג. (ט) אפרים שפריכט: איך בין
אבער רייך געווארדען האבע מיר איין פֿערמאָגען. פֿערשאפֿט, אין אללען מיינען בעמיהונגען ווירד

רש"י

בציר: (ה) בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשומר לו לא שלחך כי אם צדכתי והמלאך היה
מצק ממנו כח לי ענשו כי הקצ"ה יגלה עליך צדית אל ושם תמלאנו ושם ידבר עכנו והוא
ואני נסכים לך על הצרכות שצדכך ילחך ולותו מלאך שדו של עשו היה והיה מעדער על הצרכות:
(ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כאשר היית מלך כן אני עתה ולס הייתם הולכי עמי צמיתו'
כיעקב לזכרם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (ז) ואתה באלהיך תשוב. צהצחתי
וצמשנתי שהא פצתיך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שבור ומוצח אתה
לקוות ליטעו תמיד: (ח) כנען בידו מאזני ברמה. אתם סומכים על צלעכם שלתם סוחרים
ודפאים ועל עושרכ' אתם סומכים אך עשרתי ולמה לעצור את הקצ"ה: (ט) מצאתי און לי.
אך כח. ומדע לגדה היה דוד ר"ש ז"ל מלאתי און לי מלאתי לי שטר חוז שיש לי מלכות על
ישראל ולנו גם אחיו ויפלו ונו' הננו לך לעצדי' און לי דיני שטר כמו כותצק עליו אוננו וכמו
צלוננו אחד ופטימי אתם צדלשית דבה וזה פירושו וימער אפרים אך עשרתי מלאתי און לי ירנעם
צן נצט שהיה משנע אפרים מתפלל צעלמו ואומר אך עשרתי מלאתי און לי שטר אחד שכל ישראל
עצדים לי שלצי קנה אותם דנתיז וילכו גם אחיו ויפלו לפניו וימערו הננו לך לעצדים ומה שקנה
עצד קנה דנו וכל עמוס שלי לפינך און צי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עצדי מה כמות

באור

היית את יעקב, כי (כמו שהעיר הרלנצ"ע) הדברים כאלה לא היה יעקב לזכרו יכול לעשותם
צנחו ועלם ידו: ובאוננו, צנחו כמו כחי ודלשית אוננו, כלו' צימי אוננו צהיותו לליש: (ה) בכח
ויתחנן לו. המלאך ליעקב: בית אל ינו', שם נדלה ה' אל יעקב לזכרו נחלוס הלילה והצטיחו
על זרעו כי יצרכם ויתן להם את הארץ למורשה. וגם פעם שנית צרכו אל כי גוי וקהל
גוים ילכו מחלציו: ידבר עמנו, לדעת הרלנצ"ע ורד"ק עמנו חוזר להושע ועמוס, כאלו צדית
אל היה דבר ה' אליהם, והנכון כדעת הידוניתוס כי עמנו חוזר לזכר דודשל הושע, כי הצרכו'
אשר נתן ליעקב לזכרו כאלו אלינו נתנם, על דרך כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום ונו'
ואת אשר לינו פה עמנו היום (דברים כ"ט י"ג): (ו) וה' אלהי הצבאות, וה' אשר עשה
החסד הזה עם יעקב לזכרו הוא ה' הצלות, קונה עולם ותושל צעולמו, ושמו ה' לזכר דה.
כטעם זה שמי לעולם וזה זכרי לזכר דה (שמות כ' ט"ו) והוא לעולם ישמור החכד לליהציו:
(ז) ואתה ונו', ועל כן אם תשוב אל אליהך ותעשה חסד ומשפט, עוד יש לך אחרית ותקוה:
(ח) כנען בידו ונו', בסוחר אשר עשה עושר וקנין על ידי מאזני מדעה, סוחר תמיד לעשוק.
כי דולא הוא פעל ידי העשק הוא גרנה את הונו: (ט) ויאמר אפרים ונו', וכן אפרים אחד
שהיה לו ארץ עוצה מלטה צרכה לא זכר כי ה' נתן לו הטוב והכח לזכר כי כמו ועלם ידו
עמו לו את כל החיל הזה, וגם אם עוז את ה' ללכת אחרי אלהים אחרים און צה דע,

תרנום אשכנזי

מאן קיין פֿערגעהען שינ-
דען, דאס איינע זינדע
ווערע. (י) וועהרענדאך
דער הערר דיין שיטצ-
גצטט בין זייט דיינעם
אייסצוגע אויס מצרים.
נאך ווערדע איך זיך אין
צעלטען וועהרען לאסכען
ווייז אן פֿעסטנאגען.
(יב) אונד איך רעדעטע

הפטרת ויצא

ימצאו לי עץ אשר חָמָא: (י) ואֲנֹכִי יִהְיֶה
אֱלֹהֶיךָ מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם עַד אוֹשִׁיבְךָ בְּאֶהְרִים
בְּיָמֵי מוֹעֵד: (יא) וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאֲנֹכִי
חֲזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבִיד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה: (יב) אִם־
גִּלְעָד אֲנִי אֶחָד־עָשִׂיא הִיוּ בְּגִלְגָל שׁוּרִים וּבְרַח
גַּם כְּנָקָחוֹתָם בְּגִלְגָל עַל תִּלְמֵי שָׂדֵי:

מיט דען פֿראָעטען, איך וואר עס דער היינטיגע ערמארגונגען זאגטע, אונד דורד דא
פֿראָעטען פֿארשטעלונגען מאכטע. (יב) אלס גלעד אונטעזען טריב, אונד זיא דעם
טאג ערגעגען ווארען, אין גלגל שנירע צפֿערטען, איך איהרע אלכצערע צאהלרייך
ווארען, וזיא שטיינטייפֿען אויף דען אקערפֿודכען.

רש"י

אחדיו: (י) ואיכתי ה' אליהם מאדן כצ"ם. גדולה הצלה לאנך צמחים מטמי כימה סבר
כקנ"ה הנולך לענדים לא שנחת סנל סנני ה' ללהיך סנל' נ' דנרו' שנחת שבעמדת שני ענלי'
סחר צניס סל וסחר צדן. וליצנין פשוטו של מקרא סתה סומר מלמתי סין לי ע"י עישק סזמי
סרצה וסנני ה' ללהיך מסון סלדים סס סנחנתי צין טפה סל צבור לטפה סלניה סל צנור סף
סני היודע וספדע סמלמתי סדבה סעסויין סנלי סצן וסמטומן ססקלמתי סמלח נדי לרתות: סל
יניעי לא ימצאו לי. טוז לך סכ סמר' צלנך סל סמתי לא יכס צו סיפק סנפר על ע"י סכ
סמלמתי כן סידגס יונתן נצייס סומר להן סל עימלכין לא יחקייס לנך ציוס סיסלמתי סוצינן:
לא יכצאו. לא יספקו סמו וסלל להס ולס יתכן לסרש סל יניעי סל סינעי' לנכס עיני לא ילל
לי עון סל"כ סיה סלוי לסמוצ סל ינע צלל יו"ד ולינקד צלדי סנל סתה סיני ל' ינע סלל ל' יניע:
עוד אושיבך באהלי'. סכרית סתוכך סיחרי סדמה וסרטינך צלללי' סצמיד סתונך סלמדיס
סוסקי סתודס: כימי מיעד. כימי מועד סרלסין סהי' יעקנ סיס סכ יוכז סהלס: (יא) וסברתי
על סנביאים. להוכיח לסמס ולהחזיר סמסס למועצ: וביד סנביאים אדמח. סרלסימי להס
צכמה דוסיות. ו"ס סדמה להס דנרי ע"י מסלס נדי לייסנז על סומעיס: (יב) אם גלעד
און. סס צל להס סנר וסונס סס סמו לסלמ' ני סך סול סיו צגלגל סודיס: צמו לע"ס: גם
סובחותם. דניס נגלס סעל סלמי סדי. סלמי סדי סיס סעמיס סמסדיס קרויח סלס:

באור

וצרואו כי עם כל כעשק והמדה סר נהג צהס סיה סולך ונדל צעוסר והללס, סיה סחוק
ערפו והחצוך צלצו כי נקי סול סנל עק, כי סל סונו סול מיניעיותי ופרי סכסיו: סל יניעי,
סמו סכל יניעי: (י) וסנני ה' אליהם ונו', סזכרת סייס כי סול סוליס סת יסרלל סנית
ענדים סלון סלדים ועסה סותס לבוי וסוק סת סרועיתס וצורך סת מעזי ידיס: עוד אושיבך
באהלים. יס צידו יתצ' להוסיצ סת יסרלל סוד צללס כימי לסתס סמלדים, סלז לא סיו
לס עריס גדולות וצתיס מלסיס סל טוז, ועיניס דק סל ה' סלסיס להלנילס סטוט
ולסחיותס צמדנר סגדול וסנודס: כימי מיעד, צנימי סחג, כי כסחי עוליס לרנל לידולס
סיו יושניס צללס, והעס סח סעסה סלל יסיו לסס מושנות סחדס סל ימי ססניה וססונו
סלסר סייס נעיס ונדיס סמקוס למקוס, כימי לסתכס צמדנר: (יא) וביד סנביאים אדמח
סרלסימי להס דמיון מעלליה וסנכס על דרכיהס סרעיס: (יב) אה גלעד און, סוזד לבעל' וסרתי
על סנציילס ונו', סייסי מוכיח סותס על ידי סנציילס סל זמן סלנשי גלעד סיו סנשי סך וסנשי
סול, וכסחי מוצמיס סודיס צגלגל וססחי מוצחותס סגלס ונו'. כסחיה סל זס סז סייסי מוכיכס
על ידי סנציילס (סד"ל):

(יב) ויברח יעקב, צני יסרלל לא ונו לצניח על ה' סלסיס ועסו לסס עגלס ומצחות סד
סין סספר ולס זכרו כי ציד ה' להוסיע סת סנוטחיס צמו סלסר עסה ליעקנ סלס צרס
עמי וססר סל מציס סניו סמני עסו. וסס סיה מוכרס לעצוד צלסה ולסמור סת לסן לנן סניס

הפסוק וישלח

תרגום אשכנזי שכם

במנהג האשכנזים נהפך י"ג פ' י"ג עד סוף הספר ופירוש
החזק לומר נפ' ויצא.

(יג) ויברח יעקב שדה ארם ויעבר ישראל
באשה ובאשה שמר: (יד) ובנביא
העלה יהוה את ישראל מפצרים ובנביא
נשמר: (טו) הבעים אפרים תמרורים ודמיו
עציו ימוש וחרפתו ישיב לו אדניו:
יג (א) בדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל
ויאשם בפעל וימת: (ב) ועתה יוספו לחטא

(יג) יעקב פלויטעטע
אינס געבויט פלון
ארם, ישראל דיענטע אום
איינע פרויא, אונד אום
איינע פרויא היטעטע ער.
(יד) דורך איינען פראפע-
טען פיהרטע דער הערר
ישראל אום מצרים, אונד
דורך איינען פראפעטען
ווארדע עס געהיטעט.
(טו) אפרים ערצידנטע
ביטטערליך, זיין הערר
ווייזן בלוט איבעראיחן
אויס שיטטען אונד איהם
זיינע שמאך פערנעלטען.

יג (א) ווען אפרים דיא שפראכע דעם ציטטערנע רערעטע, פערברייטעטע ער שרעקקען
דורך ישראל, ער פערזינדיגטע זיך אום בעל. (ב) אונד נון אבער פאהרען זיא פארט צו
רש"י

(יג) ויברח יעקב שדה ארם ונו'. כלום שמועל כחור על הרשאות שדרכו למעלה וישר
אל המלך ועד זאת עשיתי לו הולך לנרוח שדה ארם דעתי לך שמדפיו:
ובאשה שמר. את הלך: (יד) ובנביא העלה ה' ונו'. ועל שאתם מצוק את הנביאים ומלעיגין
צדריכם הלל נביא העלה ונו': (טו) הבעים אפרים. לנרלו לצות את נביאיו ולצגוד צו:
תמרורים. הם לו כי דמיו אשר שפך זהחטיו את ישראל להנמד לעצמה זרה והמחטיו את
כלום קשה לו מן ההודו כלשך לנו למדן מעמק ומוסז שהטעו את ישראל להנמד לצעל פעור
וענשן הכתוב יותר ממלרי ולדומי שטעמוס צנהר ונלו צחרצ לקרחתם: עליו ימוש. עליו
יעילם הקצ"ה: וחרפתו. שחרף לש שלמה בעקן שנלמד ורם יד צמלך שהוכיחו צדנים על
לשך צנה שלמה את המלוא כדמפוש צחלק: ישיב לו אדניו. הקצ"ה שהרי הוא הרע לעשות
יותר ממנו: (א) בדבר אפרים רתת. כשקינל ירצעם למקום ודנר כנגד שלמה דצרים קשים
וצדעה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישראל. משם זנה להנפס להיות מלך ישראל.
ויאשם בבעל. כיון שעלה לגדולה ויששם צע"ס: וימת. נכדת צית ירצעם וכן צית לחלצ:
וי"ס כד ממליל חד מדצית אפרים רתיתם לחיד להון לעשמיא מתרצדצין הו צישראל וכדו דחצו
צפולחן מעותם מתקטלק: (ב) ועתה. צית יוסף שרלו כל זאת יוסיפו לחטא: כתבונם.

באור

כי לא הציגה ידו לתת לו את מהר הצתולות כמנהג, ועכ"ז חזר לציתו עשיר ובצר מלך, ע"ד
לדמי סודר לזי ונו', וכן צמי ישראל כלשך עצרו צמלרים עצות פוך ה' העלם עשם על ידי
נביא, וכן שמרם על ידי נביא צלכתם לרשת את הלך: (טו) הבעים אפרים תמרורים, לזל
אפרים לא צמח צה', ועל ידי שהרצה לו מצחות עשה הרע צעיני ה' אשר צחר צו למס סגלה
ורלה לרוממו על כל הגוים צהר צחור חקיו ומשפטיו, והוא למנס צעלמו הורק את עצמו
מגדולתו, והכנים עצמו נדמים ולחדפה, צמקום החסד והגדולה אשר היה יכול להפסל צהם
לעיני הגוים אם היה נלמן עם ללהיו, ולכן דמיו עליו יצאו ועזיבתו את ה' תהיה לו לחדפה
גם צעיני כל העמים, כי לא יוסיף להיות צמספר העמים, לזל יעצור מלך עם נכדי: תמרורים,
סם משמש צמקום תלך הפעל, הכנים אפרים צתמרורים, צלופן מר מלך, וכן סהצם נדצה,
ויכי ידיו סמוכה, ולחרים: ימוש, יצמח עליו דמיו וחטאיו, כמו והנס נלושים על פמי כל
הלך (ע"ל ל' ע"ז): אדניו, לע"פ סאפרים כרד צהקצ"ה, עדיין הוא לדוניו: יג (א) בדבר
אפרים ונו', כלשך דנר אפרים דצרי רתת, דצרי חיל ורעדה, נשם הוא הרפת צישראל,
והכוונה כי היה השצט היותר חסוד צישראל כי דצרי היו נשעעים צירלה ומחד צכל שצטי ישראל.
כדנר רתת, כמו יצרו עתק (תכלים ל"א ג') יצרו דצרי עתק, וכן הדורות על לדיק עתק
(תכלים ל"א י"ט) כלו דצרי עתק: ויאשם ונו', לזל כשחטא צצעל נחלש כמו וירד מגדולתו:

תרגום אשכנזי

הפטרת וישלח

ויעשו להם מסכה מכסףם כתבונם עצבים
מעשה חרשים בלה להם הם אמרים זבחי
אדם עגלים ישקון: (א) לכן יהיו כענן-בקר
ובטל משקים הלך במן יסער מגרן וכעשן
מארבה: (ב) ואנכי יהוה אלהיך מארץ
מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין
בלתי: (ג) אני ידעתיך במדבר בארץ תלאות:
(ד) במרעיתם וישבעו וישבעו וירם לבם על-
בן שבהוני: (ה) ואהי להם כמו-שחל כנמר
על-דרך אשור: (ו) אפגשם כרב שכול

קמץ ב"ק

זינדיגען, אונד מאכטען
זיך איין גענאססענעם
בילד אויס איהרעם זיל-
בער, נאך איהרעם קיני-
סטלערטאלענטע גאט-
צענשטאטוען, זעמט-
ליך קינסטלערארבייט,
פאן איהנען הייסט עס:
דיא מענשענאפפערער!
קעלבער קיססען זיין.
(ג) דעסהאלב ווערדען זיין
דער מארגענוואלקע גלייך
ווערדען, וויא פליכטיגער
מארגענטהויא; גלייך
שערייא דער פאן דער
טעגנעוועגעוועהטווירד,
וויא רויך אויס דער מוי-
עראפפונג. (ד) וועה-

רענד איך דער הערד דיין שוטיצגאטט בין זייט (דיינעם אויסצוגע אויס) דעם לאנדע מצרים,
קיינען גאטט האסט דוא אויסער מיר ערפראגט, קיינען העלפער אויסער מיר. (ה) איך
האבע פיר דיך אין דער וויסטע געזאגט. אים לאנדע דער דירדע. (ו) דא זיין איינע וויידע
האטטען, זעמטיגטען זיין זיך; זיין ווארדען זאטט, דא ווארד איהר הערן איבערמיטהיג,
אונד דאהער פערגאסען זיין מיי. (ז) זא ווארד איך פיר זיין וויא איין לייא, איינעם טיגער
גלייך לוינע איך אויף דעם וועגע. (ח) ווילל איהנען בעגענגען וויא איין זיינער יונגען

רשי

כתציתם: זבחי אדם עגלים ישקון. בומדי המלך אומדים לישראל מי שזנח צנו לע"ס כדאי
הוא להיות כושק עגל שהרי דודן חזיצ הקריצ לו כך פידשו דצותינו צסנהדרין ומיושז הוא על
לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: (ג) ובטל משכים הולך. וכטל' דמוהי פסיק: כמו
יסוער מגורן. כמוטל דכשזל דוחל מלידל וסוער אשר סערה תשאלנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך.
ולא יהיה לך למדוד צי: (ה) אני ידעתיך. נתתי לך לדעת לרכך וספקתיך: תלאובות. סין לו
דמיון ומתדונו לפי עניינו תל שזוצין צו כל טוצה ואין מולאין: (ו) במרעיתם. כאשר צלו
לארץ מרעיתם. והיו שצעים אז שצעו וירם לזס. וירם צמטה (שמות ז') לשון מדיס. דצר אשר
וירם ויגזה הוא עלמו: (ז) על דרך אשור. כל אשר שצמקרא דגש וזה רפי שליכו שס מקוס
אלל אשורז ואשקוד כמו אשורנו ולל קרוז: (ח) כדוב שכול. כמו שוכל כאשר תלמד חנו
ודחוס כך שכול כלומד כלו לצוש שכולי' ומוכן לשכל אנשים: ואקרע סגור לבם. כדרך הדוז

באור

(ב) ועתח יוסיפו וגו', עוד לא נתנו אל לזס כי על חטאתם ירדו מגדולתם ולא הטיצו סת
דרכיהם אלל צהפך יוסיפו לחטוא: כתבונם, כמו כתציתם (ד"ק) כלו' כאשר הדלתה להס
חכמתם: להם הם וגו'. על האנשים שעשו להם מסכה ועלצים נאמר דרך היתול, מנשקים
סת העגלים וצוחים סת האדם (ראצ"ע): (ג) יסער, הלרי צמקוס פתח, והוא מצניץ פעל,
וכן יחד לא ידומס (לעיל י"א ז'): (ד) לא תדע, לא היעיו לך אל אחר, כי כל הטוצות אשר
מלאוך. מדי צלו לך: (ה) אני ידעתיך, נתתי לך לדעת לרכך וספקתיך (רש"י): תלאובות,
צארן ליה סין מים, ויגזה מסרז ושמש והוא מל' ערצי (ראצ"ע ודיק"ס): (ו) במרעיתם
וישבעו, כאשר היה להם מרעה טוצ ושמן כשצלו לארס, אז ישבעו: (ז) ואהי להם כמו
שחל. אחר שהמשיל הארץ למרעה לאן, אמר כי ה' יהיה להם כמו שחל ולציל צעדדי האלן,
כלו' שישלח טליקס דעות דצות וגדולות: אשור, אשורז ואשקוד כמו אשורנו ולל קרוז (רש"י):
(ח) כדוב שכול, מכהדנו יולדיו, וע"כ מן וסר לכדיו: סגור לבם, כמשמעו, המקוס

תרנום אשכנזי של

בערובטער בער, ווערדע
איחרע חערצקאממער
אויפֿדייסען, אונד ויאדאן
ווא איין לאָווע פֿערצעה-
רען; דאז ווילר דעם
פֿעלדעס זאלל זיא דאן
צערפֿליישען. (ט) ער ריכ-
טעטע דיק צו גרונדע, אָ
ישראל, דען מיט מיר דער
איינסט דיינע חילפֿע וואר
(פֿיהרטע ער עס אים).

(י) וואַ איזט אלזע דין
קאָניג, דאס ער דיר העל-
פֿע אין אללען דיינען
שטעדטען! וואַ דיינע
ריכטער פֿאָן דענען דוא

זאגטעסט: גיב מיר איינען קאָניג אונד פֿירסטען. (יא) מיט אונוויללען גאב איך דיר איינען
קאָניג, אונד נעהמט איחן אין מיינעם צאָרנע. (יב) זאָרגפֿעלטיג בעוואהרט איזט אפֿרים'ס
פֿערגעהען, אויפֿגעהאָבען זיינע זינדע. (יג) דיא וועהען איינער געבערערין ווערדען איבער איחן
קאָממען. ער איזט איין אונווייזער זאָהן, דען זאָנסט ווירדע ער נישט ביא דען געבורטסוועהען
שטעהען: (יד) איך ווירדע זיא פֿאָן דער גרופֿט ערלעזען פֿאָם טאָדע בעפֿרייען. וואַ איזט דיינע

רש"י

לוח לפרומו צחה וקודע עד הלז. ל"א סת לצס הסגור מלכצק לשז סלי: (ט) שחתך
ישראל. חזלת ענמך ישראל כי צי פשעת מרדת צעזוך ומקדל קלר כול זה והמצק צלשן
המקדל מיושז הול על הלז: כי בי. כי צי היה המרד אשר מרדת ולס תלמד מה ליכפת לך
צעזוך מרדת נשמדת צי: (י) אהי מלכך איפא. י"ת סיה מלכך. ואזי סומד סיוי נדיך
לעקרו ממשמעו סזי עומד מנגד לרלות סיפה מלכך סלעסה ענמי רולס מה סחריתך סיפה
מושיעך: (יב) צרור עון אפריס. לא ויתרתי עליו לפק הו' סמי: (יג) כי עת. לרס צלס
לו אשר לא יוכל לעמו' ולהתקיים: במשבר בנים. שהיולדות יושזות עליו לילד וצלע"ז קודק
למשזר סיל"ס. (חין סטוהן) Sele: selle צמזר צנים כמשזר העשוי ללידת צנים: (יד) מיד
שאול אפריס. סזי כול שהייתי פחדס מיד סאול וגוללס עמות סזל עתה סזי דנדך עות סזיס
ענמי לנדך עליו דנדי מות סזי קוטצ עלך גזרת סאול: נחם יסתר מעיני. לא סנחם על הדעס

באור

סהלז סגור ועמך צו: (ט) שחתך. הלויז, ורש"י וחק ילמק פירשו שחת, חזלת ענמך
ישראל, ולדעת רד"ק חחד לעגל: כי בי בעזרך, הלויז סחת סותך, כי ציזי נושע היה, כי
סזי לויטי עליו צלס סל סלך ולעשות עמך עלחעה, סו כפידוש רש"י כי צי מרדת וצנדת אשר
הייתי צעזוך: (י) אהי, סיה. כתרנוס יונתן: (יא) אחן לך מלך באפי, כי על סף ה' צקסו
לס צני ישראל מלך, כמו סכתוצ (ס"א ח' ז') כי לא סותך מלסו כי סוטי מלסו מעלון
עליהם: ואקח בעברתי, וגס עתה (צימי הנציא) חדה סף ה' צהס על דעות מלכי ישראל אשר
כדיחו סת העס לענד סת העגליס ולס העצליס, וישציתס מנזי, ולס ימלון עוד מלך עליהם:
(יג) חבלי יולדה, לדות גדולות כחצלי יולדה: הוא בן לא חכם, סכרי סס היה חכס סיה
לוקח מוסד מהדעות ססלחתי עליו להטיז דרכיו: כי עת לא יעמוד ונו', ולס סיה צן סכס
לא סיס עומד עתה צמזר צנים, כלו' לא סיה עומד צלרות הגדולות הללס, סזל סיה מטיז
דרכיו, וגס הי"ת סיה ממנחם על הדעה סזמס לעשו' לעמו. והנה פידוסי קרוצ לדעת רד"ק,
סלס סהול מפרס עת, סעה סחת כלו' לו סיה ספריס צן סכס סיה זריז ללסת מן הדחס, כלומד
מן הסכנות והלרות אשר צלו עליו, ורש"י ולחרים פירשו כי עס לרס צלס לו אשר לא
יוכל לעמוד ולהתקיים: (יד) אחי דבריך מות, סיה דנדיך: דבריך, מל' קצר, וכן מדנר

הפטרות וישלח

ואקדע סגור לבם ואכלם שם כלביא חיר
השדה תבקעם: (ט) שחתך ישראל כי בי
בעזרך: (י) אהי מלך אפוא ויושיעה בכל-
עריה ושמטיה אשר אמרת תגרה-די מלך
ושרים: (יא) יהתן-לה מלך באפי ואקח
בעברתי: (יג) צרור עון אפריס צפונה חטאתו:
(יג) חבלי יולדה יבאו לו הוא-בן לא חכם
כי-ערת לא-יעמד במשבר בנים: (יד) מיד
שאול אפריס סמיות אגאלם אהי דכריה סות

קמץ בזיק

תרגום אשכנזי

חפזות וישלח

אֲדֹנָי קִטְבְּךָ שְׁאוּל לָחֶם יִסְתָּר מִעֵינַי: (טו) כִּי
הוּא בֵּין אֲחִים יִפְרִיא יָבוֹא קָדִים לִרְחַ יְהוָה
מִמֶּדְבָּר עָלָה וַיִּבְּשׁ כְּקָרוֹ וַיִּתְּרֵב מִעֵינָיו הוּא
יִשְׁמָה אוֹצָר בְּלִי-בְלִי חֲמֻדָּה: י (ט) תִּאֲשַׁם
שְׁמִלּוֹן כִּי מִרְתָּה בְּאַלְהֵיהָ בְּחֶרֶב יָפְלוּ עַל-לִידֶם
יִרְפְּשׁוּ וְהִרְיוֹתָיו יִבְקָעוּ:

פעחט טאָר! וואָ דיינע
צערשטאָרונג אָ אונטער-
וועלט! ערבארמען ווירד
פֿאַן מיינען אויגען ווענגע-
ווענדעט זיין: (טו) דען ער
בליהטע צווישען וואס-
סערדייכען פֿלורען. איין
שרעקליכער ווינד פֿאַן
אָסטען ווירד קאָממען,
פֿאַן דער וויסטע ציחאָ ער
איינהער; ער ווירד זיינע
קוועללע אויסטרעקנען,
זיינען צאָרן פֿערזיגען;
י (ט) שומרון ווירד ביסען דען עס ווארד ווידער זיינען גאָטט ווידערשפענסטיג. ווא
ווערדען דורך דאס שווערט פֿאללען; איהרע זיגלינגע ווערדען צערשטעלטערט, אונט
איהרע שוואנגערין אויפֿגעשליצט ווערדען.
(ז) קעהרע צוריק, א ישראל! צום הערן, דיינעם גאָטטע; דען דא ביזט אן דיינעם פֿערדע-

(ז) שוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְיָ אֱלֹהֶיהָ כִּי בְשָׁלָחָהּ

דיוער ווירד דען שאַפֿן פֿאַן אללען קאָסטבארקייטען ריבען:
י (ט) שומרון ווירד ביסען דען עס ווארד ווידער זיינען גאָטט ווידערשפענסטיג. ווא
ווערדען דורך דאס שווערט פֿאללען; איהרע זיגלינגע ווערדען צערשטעלטערט, אונט
איהרע שוואנגערין אויפֿגעשליצט ווערדען.

(ז) קעהרע צוריק, א ישראל! צום הערן, דיינעם גאָטטע; דען דא ביזט אן דיינעם פֿערדע-

רשי

בזאת. נחם לשון נחום והע"ם משורם התיצה כמו פ"ם על נועם סהרי האעם לפעלה וסח"ם
נקוד פתח ולס היה לשון נח והע"ם משמש צו ל' רזים היה טעמו פתח הס"ם ונקודה קפן
נחם רוחם: (טו) כי הוא בין אחים יתריא. ת"י לרי סינן מתקריין צנן ועודין מסקלקלן
לסגילא. לחים לשון דער רע כמו לח עשוייה לצדק ולמד לח אל כל תועצות. יפריס ל' פחד
דלס ולענה. ואני אומר לחים לשון ותדענה צלחו צין לחים יפריס מפריח ולוח צלחו צין לחים
צין הבדל צפגני מים אשר תמיד יפריס ולפי שדמיהו לחחו הוא אומר יצא קדים ויבש מקורו.
ד"ס כי הוא צין לחים יפריס ידעם הוא צן שהפריס לחוזתן של ישראל על ידו נסלחו לשפי
מעלכות. יפריס ל' פריס לרס: יבא קדים. עלך תקיף כרוח קידום צמימד' דה' פלדס מדנדל
יסק: הוא ישסח. אותו בהלך יססה לולדות כל כלי חמדמו: י"ד (א) תאשם שומרון. פעמכ
תבלה לשמנה: והריותיו. נשים מעודות שצפוכה:

(ב) שובה ישראל. שצארן יהודה פן יקרה לתכם כשעדת לנך נסמנו הערמים משל לפנך
שמדדע עליו מדינה שלח העלך פוליעדכוס ואמר להחדיצ' היה אותו פוליעדכוס צקי ועיזש
אמר להם טלו לכם ימים ולס לאו לחי עושה לכם כדרך שעשיתי למדינ' פלונית ולחצרותיה
ולאפרכיח כלומי ולחצרותיה לנך נאמר תאשם שומרון ואומר שונה ישראל עד כ' אלהיך כדליתא
צספרי צפרשת וישל ישראל צשטים: עד ה' אלהיך. תני צשס רצי פליר שונה ישראל צענד שבו
כ' צמדת הרממים ולס לאו אלהיך מדת כדן עד דלס ישענד סינודי' קטינודים: כי בשלח.

באור

צאפל יכלך מקטע יסוד לברים. מות ושאל, הס ל' קריאה, והשיעור כך הוא, אמה כחם!
איה דצריך? אמה שאל! איה קטנך? עתה פוכלו לכולים משלחת מלכים דעים נהד כפושעי,
כי עתה לא לרחם ולא לנהם עוד, ולדעת שד"ל טעם הכפוז אס אפדס מיד שאל ואגלס
ממות, לו יאמדו איה דצריך שהיית מבזים לנו מות. איה קטנך שאל? ואז לא יכיה לי נסס
ונחת דוח צגולותם כי יוסיפו לחטוא ויעיחו דצרים כלפי מעלה: (טו) כי הוא בין אחים
יפריא, מפריח ולוח צלחו, צין לחים, צין הבדל צפגני מים אשר תמיד יפריס (דס"י): רוח
ח', רוח גדולה וחזק, כמו הדרי אל, שלהצת יכ (דד"ק): יבא קדים, לפי שדמכו לבפרים
צין לחים אומר יצא קדים ונו' (דס"י), והכוונה על אשר שיצא להלסם צ"י הצננים ולהסידם
מכיות נו צפני ענמס: י"ד (א) תאשם, תחדצ.

(ב) שובה ונו', הנזיל מזהיר עוד את העם לשות לה', ועוד מצטיח את העם כי כ' נחם
ושנן ומחל עונות עמו אס ישונו צלנז שלס, ולע"פ שננד נמדס נדס, עד ייעצלס

הפסרת וישלח

תרנום אשכנזי שלא

בְּעוֹנֵיהֶם: (ג) קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל-
יְהוָה אֱמַרוּ אֵלָיו כָּל-תְּשׁוּאָה עוֹן וְקַח-טוֹב
וְנִשְׁלַמְהָ פָּרִים שְׁפָתֵינוּ: (ד) אֲשׁוּר וְלֹא יוֹשִׁיעֵנו
עַל-סוֹם לֹא נִרְכָּב וְלֹא-נֶאֱמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ
לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ אֲשֶׁר-בָּךְ יָרַחם יְהוָה: (ה) אֲרַפֵּא
מִשׁוֹבָתָם אֲהַבֵּם נִדְבָה כִּי יָשָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ:
(ו) אֱהִיָּה כַּמֶּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בְּשׂוֹשְׁנָה וַיֵּךְ
אֶרְשִׁיו בְּלִבָּנוֹן: (ז) יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וַיְהִי בִזְיֹת
הַזֶּדֶד וְרִיחַ לֹא בְּלִבָּנוֹן: (ח) יֵשְׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצֻלֹת

קמץ בז"ק

העו געשטרויכעלט.
(ג) נעהמעט ווארטע מיט
אייך אונד קעהרעט צו-
דיק צום הערדן. שפרע-
כעט צו איחס: ידוא
פֿערגיבכט יעדעס פֿער-
געהען. ניממסט דאז נוטע
אן. דאס וויר מיט אונ-
זערן ווארטען דיא פֿאר-
רען אבטראגען. (ד) אשור
ווירר אונז ניכט העלפֿען,
וויר ווערדען ניכט מעהר
אויף ראָססען רייטען;
ניכט מעהר וואָללען וויר
אונזערער הענדע ווערק
אונזערען גאָטט גענען.

א דוא, ביא דעם דער פֿערוואייטע ערבארמען פֿינדעט! (ה) איך ווערדע איהרע אב-
טרינגיקייט היילען, זיא מיט מילדע ליבען; דען מיין צאָרן ווידער איהן האט זיך געלענט.
(ו) וויר טהוירא ווערדע איך פֿיר ישראל זיין, עס ווירר איינער ליליע גלייך בליהען,
אונד ווארצעלן שלאנען גלייך דעם לבנון. (ז) זיינע שפראַסלינגע יוערדען זיך אויסברייטען,
זיינע פראכט ווירד דעם אָהלבוים גלייכען, זיין דופֿט גלייך דעם לבנון. (ח) זיא ווערדע
ווידער אין זיינעם שאטטען וואָהנען; זיא ווערדען אויפֿלעבען ווירא געטריידעוואט, בליהען

רש"י

צאוך מכשולי' צער ענין: (ג) כל תשוא עון. כל עונותיו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב.
ד"ל מעט מעשים שזידנו קח צידך ושפטנו אחרים וכן דוד סומד מלפניך משפטי ילד ענין
תחינה מיעדים. ד"ל וקח טוב וקבל הודייה מלתנו שנאמר טוב להודות לה': ונשלמה פרים.
שהיה לנו להקדיש לפניך נשלים אותה צדינו שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו
לפניו לא נזקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממלכים: על סום לא נרכב. זו היא עזרת
מלכים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו ליסעי' לא כי על סוס נכנס ועל קל נרכב: ולא
נאמר עוד. למעשה ידינו שהם אלהינו: אשר בך. לצדך תהי נקודתנו המרחם יתומים:
(ה) ארפא משובתם. אמר הנציץ כך אמר לי רוח הקדש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובת'
האזהצם נדצת רוחי אע"פ שאינן ראויין לאהב' מתנדב להצתם כי שז אפי מענו: (ו) ויך.
הטל את שרשיו וילח' כלצנן כשרשי אילני הלצנן שהם בצולי: (ז) ילכו יונקותיו. יסנו. צנן
וצנ ויהי כזו מנרת' דקודש' זיוהון כריח קטרת צוסמיס: כלבנון. כצית מקדש: (ח) ישובו
יושבי בצלו. אותן שהיו כזר יושבי' צלל הלצנן שדימה צו ישראל וצית המקדש עכשיו גלו מעמו
ישונו אליו: זכרו כיון לבנון. כדוכדן יצות חלוצתם דעל חמר עתיק דמיתנסין צצית מקדש

באור

ה' אם יעשו תשובה ולא יוסיפו לזנות על זדוע צער ודס ולעצוד את העלצים: (ג) כל תשוא
עון, כל עון תשוא (רש"י ואחרים): ונשלמה פרים שפתינו, נשלמה פדים על ידי שפתינו,
הדברים שנוצח צפתינו יהיו לנו כפרי חטאת: (ד) אשור לא יושיענו ונו', המסך הדברים
שהנציץ מודה את העם לומר אל השי"ת: אשר בך ונו', אתה האל אשר צך ידוחם יתים,
כי אתה הוא אבי יתומים ודין אלמנות, ולך הרחמים להנחם על הרעה שנזרת על עמך:
(ה) ארפא משובתם, תשובת האל, והיא הצטחה שאל יסוצו ה' ירחם עליהם, כי האהבה
אשר אהבם צנצנה תקלקל את השורה ולא ישלם להם כפרי מעלליהם: אהבם נדבה, כמו
אהבה צנצנה, כמו אמונה עביתני (ועיין למעלה י"ז ע"ו): (ז) כלבנון, כשרשי אילני הלצנן
שהם גדולים (רש"י): (ח) ישובו יושבי בצלו, יסוצו לשנת תחת לל השי"ת, כי הוא עוד יגן
צעדס וידרוש שלום כימי קדם. ויוסצי צללו הוא מליצה כמו המלמין לא יחיס, דומה למליצת
כי יפול הכופל, וסמך השמע יוסי' ואחרים פירשו שזו אותם שהיו יושבים צלל הלצנן:

תרגום אשכנזי

הפטרת וישלח

יחיו דגן ופרח בגפן זכרו פיין לבנון :
(ט) אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי
ואשורנו אני בברוש רענן ממני פריה נמצא :
(י) מי חכם ויבן אלה גבון וידעם בירישים
דרך יהודה וצדקים ילכו בם ופושעים
יבשלו בם :

גלייך דעם וויינשטאקקע ;
זיין דופט ווירד דעם חיינע
דעם לבנון גלייכען .
(ט) אפרים (שפריד) :
יוואס האבע איך נאך
מיט דען גאטצענבילדער
צו טהן ? איך ערהארע
איהן אונד זארגע פיר איהן ;
בין וויא איינע בליהענדע
טאונע , פֿאָן מיר וואכען
פֿריכטע דיר . (י) ווער ווייזע איזט זעהע דיזעס איין , ווער פֿערשטענדיג , בעגרייפֿע
דיזעס ; דען גערעכט זינד דעם הערדן וועגע , דיא פֿראַממען וואנדעלן אויף רעכזעל-
בען , וועהרענד דיא פֿרעפֿלער אויף רעכזעלבען שטריכעלן .

רשי

סהיו פוקעין צחלולות על הכסכים כשכלים לומדים צעיר : (ט) אפרים . יאמר מה לי עת
ללכת אחרי העצבים ישות פע"ל למה לענהו מלכותו : ואשורנו . למה צענו : אני בברוש
רענן . למה לו נכפף להיות לוהן צי בברוש רענן הנכפף לדרך שלום לוהן צענפיו כלומר
למה צענו לו : ממני פריך נמצא . והלא למה הוא שכל טונתך מלמי צלה : (י) מי חכם רבן
אלה . מי חכם צבס ויתצוק לתת ללכל למה ישות ללי : ופושעים יבשלו בם . צענילים על
שלל הלכו צבס כן ת"י :

באור

(ט) אפרים מה ונו' , אפרים יאמר , לך לי דבר עת עם העצבים , ולמה צענו צלל פה' ית'
סיחנני וזעיני , והי"ת יענה אותי ויצדכנו : ואשורנו , למה צענו (דש"י) : אני בברוש רענן ,
מצא להם טובה והללחה מלת ה' כאשר יצא הפרי מעץ דקן : (י) מי חכם ונו' , הנה הנציל
סיים פוכחותיו ונצולותיו צנחמה , וליד הטובה וההללחה שתביע לישלל צעות לעצות ה'
לשמור חקיו ומשפטיו ; ללל דלה כי דברי השלום והטובה שדבר היו יכולים להיות למכשול עק
לפושעים ולחוטאים אשר לא יצו היעצ תוכן אמדותיו ; שהרי היו יכולים לחשוב כי הנציל
צתחולה הכנים דברי נחמה צתיך בערותיו ותוכחותיו כדי שיהיה לו פתחן פה מכל מקום , אם
שתצלה טונות לו רעות על האומה , כללו היה אפשר שתצלה הטונות על האומה לפי' אם
לא יעשו תשובה ולא יטיצו מעלליהם ; ועל כן אמר : מי חכם ויבן אלה גבון וידעם . כלומר
דעו ודלו היעצ כי הי"ת אינו דודר שלום לעמו ללל צתנלי אם יסירו הללילים והתועצות מקדצם
ישותו לדרכי האמת והלדק ; ואמר כי ישרים דרכי ה' , כלומר דרכי ית' צלחו הנצילים להוכיח
לעם פשעם וחטאתם כדי שישתו מדרכיהם הנשחתים , לאיים עליהם נדות ורעות אם יקשו
את ערפם ולא ישמעו לקול מוכיחיהם . ולהנצל עליהם טונות ונחמות אם יעו לזנס ולצס
לדרכי הנצילים ויעשו הטוב והישר צעיני ה' , דרכי ללה הם ישרים , כי הוא לא יחפון צמות
הרשע ללל צעותו מדרכי ויחיה (עיין יחזקאל סיפנים י"ח וכ"ג שגס פס מכוונה המדה הזאת
דרך ה') : וצדיקים ילכו בם , לדיקים צרותם כי הי"ת כל כך ספן חסד הוא עד שמצטיח
טובה ושלום גם לפושעים השצים מדרכיהם ועושים משפט ולדקה , שהרי לו כל חטאתם לא
תזכרה , יעשו ק"ו צעלמס שהם צודלי יחיו ויללחו מלחר שתמיד הלכו צדדי האמת והלדק ,
ותחזקו צלצם להדצק צה' ולשמור דרכי וטלותיו : ופושעים יבשלו בם , למנס החוטאים שלינס
מצנינס דרכי ה' הישרים והמכוון צדדי נציליו יכשלו צהם , ששדירות לנס הרע פרחיק לותם
מן התשובה ותפתה לותם להקשות את ערפם צעני פנים . לו יאמרו לחר שגור ה' עליהם כל
הדעות ששמעו מפני הנציל , לך תועלת להם מן התשובה , ויוסיפו להרע ולהשחית את
דרכיהם ; לו אם ישמעו הנציל מניד גם נחמות וטונות , לינס תלמינים שהוא רק צתנלי אם
ישונו , ללל יחשנו שהנציל צתחולה עשה כן , וכי אפשר שתצלה הטונות גם צלי פשוטה ,
ולפי זה (לרעתם המצונסת) לינס לריכים לתשובה , והם נשקעים עתה ויתר נחטלוען . ללל
המה כשלו ונפלו ולנחנו קמנו ונתעוד , כי ישרים דרכי ה' ולדיקים ילכו צס :

הפטרת וישלח

חרנום אשכנזי שלב

הפטרת וישלח כמנהג פראג וספרדים וק"ק

איטליא צמ"ע צענדליה סי' ס' עד סוף:

(א) חֲזֹן עֲבֹדָה בְּהֶאֱמָר אֲדֹנָי יְהוֹה לְאֶדְוֹם
שְׁמוּעָה שְׁמָעֵנוּ מֵאֶרֶץ יְהוּדָה וְצִיר
בְּגוֹיִם שְׁלָח קוֹמּוֹ וְנִקְוָמָה עָלֶיָּה לְמִלְחָמָה:
(ב) הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיךָ בְּגוֹיִם בְּזוֹי אֶתְּךָ מֵאֵד:
(ג) נָדֹן לִבְךָ הַשִּׁיָּאָה שְׁכֵנִי בְּחֲגוּי־קִלְעַ קְרוֹם
שִׁבְתּוֹ אִמְרָ בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אֶרֶץ: (ד) אִם־
תִּגְבִּיָּה בַּנָּשִׁיר וְאִם־בֵּין בּוֹכִים שָׁיִם קִנְיָה
מִשָּׁם אֲוִרִידָה נֶאֱמַר־יְהוֹה: (ה) אִם־גִּבְיִים בְּאֶרֶץ

(א) געזיכט עובריה'ס.
וְצִיר שפריכט דער
הערר, דער עוויגע, פֿאן
אדום: קונדע האבען וויר
פֿאָס עוויגען פֿערנאָממען,
אונד איין באַטחע ווארד
אן דיא פֿאָלקער אבגע-
זאנרט: מאכט אייך אויף!
לאסט אונס אויפֿשטע-
הען ווידער זיא צום קרייט-
גע: (ב) ויהע, קליין
האבע איך דיך געמאכט
אונטער דען פֿאָלקערן,
דוא ביזט זעהר פֿעראכט-
טעט. (ג) דער איבער-
מוטח דיינעם הערצענס

רייצט דיך (צור ווידער זעטצליכקייט) ווייל דוא אויף פֿעלזען - שפּיטצען וואָהנסט, אונד
דיין זיטץ אין דער האָהע האסט! דוא וועהנסט אים הערצען: וועד קאן מיך העראבשטיי-
צען? (ד) ווען דוא גלייך איינעם אדלער דיך ערהאָהעסט, אונד ווען דוא צווישען שטער-
גען דיין געסט אנלעגסט, זאָ שטידצע איך דיך פֿאָן דאָרט העראב, שפּריכט דער עוויגע.
(ה) זינד עטווא דייעב איבער דיך געקאָממען, עטווא רייבער ביא נאכט? וויא דוא

רש"י

(א) חֲזֹן עֲבֹדָה. מלי שכל עובדיה לאדום ולא ניצל כנולא לחדת סמרו סכמים עובדיה גר
סדומי ביה סמר הקצ"ה עכס ובהם סזיס עליהם יצל עובדיה שדר צין סמי רשעים סחלצ
ולאצל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו כרשע שדר צין סמי לדיקים ילחק ודקה ולא למד ממעשיהם:
(ב) הנה קטן נחתיך. כלפי שקרלו סזיו צנו הגדול וסמו צנה הגדול סמר הקצ"ה לפני קטן
הוא. רצותינו דרשו קטן סלל ביה לה' לל כתצ ולא לסק: בזוי. סלל היו מעמדי' מלך צן מלך:
(ג) שוכני בחגוי סלע. סומך על פשענת סזותיו סזרכס וילחק והס לא יועילו לו. חגי כמו
והיתכ סדמת יהודה למלרים לחגל (ישעי' י"ט) צריטכ"ל צלע"ז דפוס צזיל צריטכ"ל וסולי
פנטור"ל (איינע ספאלטע, איין ריטן), *Fenture; fente*, וסל תתמה עלוי"ז סל חגוי סכיס כח"ו
סל קלוי (סכליס ס"ה) וכח"ו סל מעסחי (צדלסית כ"ל) סלסן יסוד צתיצה סלל טי"ת וסוי"ס:
(ד) באר לך. עליך: איך גרמחה. למס נדמת דומס עד סגנצו כל דלונס: חלא בוצרי'

באור

(א) חֲזֹן, זה מלכה כנולא עובדיה: לאדום, על סדום: שמועה וכו', סמי וסלר נציסס
סמענו וכו' כי הלצה נציסס סתנצלו על חרצן סדום. וסולי הוא לצדו סמע הנכולה וסמר
צלסן רציס דרך ענוה. במנהג המקדל לפעמים וכן נדלל לי עקר: וציר, ת"י סליח כמו ליר
סזוניס (עשלי י"ג) וסעורו ססמועה היל סנשלח ליר לכל הגויס סיתעורדו לצול עליה למלחמה:
(ב) קטן נחתיך בגויס, הפוך קטן צגויס נחתיך ות"י חלס. כי היתה ממלכה ספלה וסלושה:
(ג) זדון לבך וכו', כלומר עתה סנתנדלת מעט למשול מעשל רצ, זדון לצך ססיסך להתגסות
יוסר עדי ולרדוף סחרי כצוד מדומה: שוכני. ועל זה סתגלה סתשנך צמקוס בגוה וססל.
בחגוי, כהפכה סה"ל לוי"ו נדלית כמו מן סלה וסלוי עולס (סהלס ע"ג) עכינו צצקעי סלע
(ספאלטען, קליפֿטען), סו הוא מן חוב סלרן (סיוצ י"ז). חנה וחוב ענין סחד כלומר סצו
ססלע ר"ל דלס ססלע וסול סמגדל כצנו עלוי (רד"ק) (פֿעלזענהאָהען), וי"ס צשני כפל,
וכן הוא צתרגומי וסחכס געזעניוס פתרו מלסון ערצוי (לועלזסטסחרט, פֿעלזען - חזיל), וצתרגוס
ססורי חגל (אבסיסיגע האָהע דעס פֿעלזענס): (ד) תגביה, ססר הפעול סצחך: כנשר,
סעגביה עוף: שים, כמו ססיס וסול לווי צמקוס עתיד וכן ומות צהר (רצריס ל"צ) כמו
סמות (רד"ק) וכן ת"י ססוי: קנך, כנוי למדור ולפי סלקח סתשל מן כנשר סמר לסן נופל
על לסן: (ה) אם גנבים, סמר דרך תיעה סיתמבו הרוליס צעת ססרצן סל סדום וססמו

לך אם-שודי לילה איך נדמיתך הלא
יגבדו דים אם-בצרים באו לך הלא ישאירו
עללות: (ו) איך נחפשו עשו נבעו מצפנו:
(ז) עד-הגבול שלחוך כל אנשי בריתך
השיאוך יכלו לך אנשי שלמה לחמך ישימו
מזור תחמך אין תבונך בו: (ח) הלא
ביום ההוא נאם-יהוה והאבדתי חכמים

וא צערינכטעם ביזט! —
ווא שטעהלען דאך נור
נאך איהרער געניגע;
(אונד ווערדען דין דאך
ניכט גאנץ אויסגערויבט
תאבען) ? זאלטען עט-
ווא וויינלעכער איבער דין
געקאממען זיין ? ווא לאס-
סען דאך נאכלעזע איב-
ריג ? (ו) ווא ווירד עשו
דורכוכט, ווא זיינע גע-
הייססטען ארמער ער-

פארשט. (ז) ביז אן דיא אייסערסטע גרענצע היז שיקטען זיא דין (ר. ת. רעטען זיא ריז
צו צידען) אלל דיינע בונדעס געטאססען, רייצען דין, דין איבערוועלטענען דיינע פרייע
דענס פערואנדטען, דיא דין ברעך עססען לעגען דיר אנהייב אונטער, קיין פערשטאנד
איזט אין איהם! (ח) ווא, אן דעמאלטען טאגע שפרייכט דער עוויגע, דא פערטילגע איך דיא ווייזען

רש"י

ישאירו עוללות. ואלב לא ישאירו לך כלום כי יחפשו ויגלו וידדו מלפניך: (ו) גבעו. פונם
יונתן סיתגלין. ולשן חרמית נצטו נתקשו וכן לס מצעיין צעיו (ישעי' כ"ט): (ז) עד הגבול
שלחוך. סותם סכטיחוך לעזרה צלו עמד ולווד עד גבול סלךך עד סספר שסס צלו עלך
למלחמה וצלת סטיחוך וכליחיו: יכלו לך. לפתוחך לצלת ושצו סלחריך: לחמך ישימו מזור
תחתך. סף סמכלסס לך סחך יעקצ למזור שנתן לך לחס וכוד עדשים יעל ידו צזית סצורה:

באור

מה זה לך לס גנבים וכו' (ד"ק) וזה נכון. ויתכן לומר שהגנבים צעלמו מתפעל מהגנבות
החזקות. ראה החרצן לנוכח פניו ונתעורר לקדוש אלל סדום לס גנבים וכו' דרך סתול: איך
גדמחה, לינו לסללה לינה נכמה זאת, ני לס לקריאה, כלסם סדוזה סעמך לעכו סקחל
צכנעת רלסו ותמיהה הגדולה, מה גדלה חרצנך ואיך נכית ונשחת מכל וכל מצלי סלדית נפתע
פתלום וסיית לספס וסין! וואל צדך הללה ולעג: חלא יגבדו, הלל סין דרכל לגנות כגל
סלל די ספוקס ויחיו סמותר: בוצרים, תולסי ענני כדס: עוללות, הן סעננים סקערים
הגדופים שהן נסלדים לקיטה צתר לקיטה: (ו) נחפשו, צסין כמו חופס כל חדרי צען (סגלי
כ') ענין חתירה (חרבויהלען), וס"י סתצלל לנוכה זאת, וסולי חפס מהמלות סמסכפכות,
ושול חסף ענין גלוי והערה (ענטבאחסט זיין, אויפגעדעקס זיין), וטעמו סין כגלו חסמחי
עמו: גבעו, סרשו צעה עקר ערינו צקסה ודרישה ועמו חפוש כי צקסה וספוש מרדפים צעמן.
וה"כ קדו צסודלסו עס פעל נצט (פרייח פליסען, קוועללען), עיס כווצלים צגלוי, וסח
סמפעיל גליקה גלוי דערים טוים, ויהיה טעמו כן פה מקציל אל נחפשו. ולזה ס"י סלגלן:

(ז) עד הגבול שלחוך. י"ע מענין לווי (בעגליסטענין זיא דין), והכנן כעסעמו, ענין סלס.
כלומר שיעטו לך לצלת עד הגבול החינך צקלה צול סרלו, מקוס סס נלצ סלויצ למלחמה ספפל
צדיהם וכעין זה ס"י ען סחומך פלגליך (פלון דער גרענלע פערטריבען זיא דין): יכלו לך,

להס כיכולת והתקף עליך להטות רצונך סחד רלונס ולסח ססעע להס ותעשה מה שיסמחו
לך: לחמך, סוכלי לחמך וס"י סכלי פסודל (דיינע טייסגענאססען), ע"ד סוכל לחמי סמיל
עלי עקצ (תהלים פ"ט') מזור, ענין חולי וס"י סקלל ותרגומי (אונהיין), סוצל סריהס ומכחל סל
ענין ככפות שיחיו צמקומו כליך ולצדן צעלסם סרעה, והמליצה יפה מלד. וסין רחוק לומר
סעעס מלת לחמך מלכל, וענינו שיחיו לו על למקומו מלכל סאוצ לו חולי (זיא לעגען איינע
קרחנקדייט פעררורחכענדע ספייזע אויך דיינע סטעללע). אין תבונח בי, סין לו שוס דעס
וסכל להדגים צדצר להיות נסמר מהס: (ח) וואבדתי חכמים, לס יסחנמו צתחצולות סמלחמה
להליל נפסס ותצונה לס תועיל להס מלומה להמלט על נפסס: (ט) וחתו וכו', יסחחו צצורן
ססס מתימן כי סול ענני סדום (ולצ"ע): למען וכו', צלופן שיכרת ליט מעקוד מחלנכס כול

הפטרות וישלח

תרנום אשכנזי שלג

אויס ארום, אונד פֿער-
שטאנד פֿאָס געבירגע
עשו'ס. (ט) עס פֿערצאגען
דיינע העלדען, תימן,
דאמיט יעדער מאן אויס-
דעס געבירגע עשו'ס אויס-
גערעטעט ווערדע דורך
(אללגעמיינעס) מאָרדען.
(י) וועגען דער געוואלט-
טהאט אן דיינעם ברודער
יעקב, דעקקט דיך דיא
שאנדע, אונד דוא ווירסט
אויס גערעטעט גאנץ
עוויג. (יב) צו דער צייט,
דא דוא פֿערן שטאנדעסט,
אלס דיא פֿרעמדען (זיינע

מִאֲדוֹם וּתְבוֹנָה מִהֵר עֲשׂוֹ: (ט) וַחֲתוּ גְבוּרֶיךָ
תִּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת-אִישׁ מִהֵר עֲשׂוֹ מִקָּטָל:
(י) מִחֲמַם אָחִיךָ יַעֲקֹב תִּכְסֶּךָ בַּיּוֹשָׁה וְנִכְרַת
לְעוֹלָם: (יא) בְּיוֹם עֲמֻדָּה מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת
זָרִים חִיָּו וְנִכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו וְעַל-יְרוּשָׁלַם
יָדוּ גוֹרֵל גַּם-אַתָּה כְּאַחֵר מֵהֶם: (יב) וְאַל-
תֵּרָא בְּיוֹם-אָחִיךָ בְּיוֹם נִכְרֹו וְאַל-תִּשְׁמַח
לְבַנְי־הוֹדָה בְּיוֹם אֲבָדָם וְאַל-תִּגְדֹּל פִּיךָ בְּיוֹם
צָרָה: (יג) אַל-תִּבְּוֹא בְּשַׁעַר-עַמִּי בְּיוֹם אִידָם

שערו כ'

פֿיינדע) זיין פֿערמאָגען וועגפֿיהרטען, אונד אויסלענדער אין זיינע טהאָרעדראַנגען, אונד איבער
ירושלים דאז לאַז ווארפֿען: אויך דוא ווארסט יא וויא איינער פֿאָן איהנען. (יג) דוא זאָל-
טיצסט ניכט מיט אנזעהען דען (אונגליקס) טאג דיינעם ברודערס, דען טאג זיינער ענטפֿרעם-
דונג (ווע מאן איהן אלס פֿרעמדען צור פֿערבאָננונג פֿער-אורטהיילט) דוא זאָללטעסט
דיך ניכט פֿרייען איבער דיא זאָהנע יחודה'ס אס טאגע איהרעס אונטערנאנגעס, אונד
העטטעסט דיינען מונד ניכט פֿערגראָסערן (ד.ה. שטאַלצע וואָרטע, פֿרעכע רעדען פֿיהרען)
זאָללען אס טאגע דעס דראַנגזאלס. (יג) דוא העטטעסט גאר ניכט זאָללען אין דאז טחאָר מיט

רש"י

מזור. חז"י: (ט) וחתו גבוריך תימן. יחתו ופחדו לנוס כל ארץ ישמעאל. וי"ת ויתצדדון
ביצודיך יתצו ארעל דרומא: למען יכרת. כל אים בצור: מהר עשו מקטל. מרוב הרב שיצא
עליכם: (י) מחמם אחיך יעקב. צעצל חמם שעשית ליעקב: (יא) ביום עמודך כנגד, שלל
צאת לעזור לו: גם אתה באחד מהם. מעלה אמי עליך כלילו אתה מן הצאים עליהם: (יב) ואל
תרא ביום אחיך. לא הי' לך להציע לעמוד מנגדו: ביום נכרו. ציוס הסגרו ציד לו וכן הוא
לומר צעצל (שמואל א' כ"ג) נכר אותו אלהים צידי הסגרו אותו צידי: (יג) ואל תשלחנה

באור

מהר עשו ולא ישאר אים: מקטל, ר"ל הכריתה תהיה מן ההרג שיעשה צהם ולא שימותו צחולי
על מטחם: (י) מחמם, צעצור החמם שעשית ליעקב אחיך: (יא) ביום עמודך, עתה יפרש
מהו החמם שעשה ואמר ציוס שהיית עומד מדחוק ולא צפת לעזור לו: שבות, מקור מצנין
הקל מן שצה ופירושו ציוס שצצו זדים חילו והזדים הם חיל כנודנלאלר לדעת הרלצ"ע: חילו,
נכסיו וקניניו כחו ואת כל חילם (צדאסית ל"ו) (רד"ק): ידיו, שרשו ידה צפלים רבוי (תהלים
נ"ה) רבוי (ידמי' י"ד) לו יהיה שרשו ידד מן לידות (זכרי' ז' ד') ומשפטו יגדו צכני יודין, והוא
איתן מן הדנוש, וכשהפילו יו"ד השרש תפני כוצד קריאת שני יודין הטילו תנועת יו"ד השרש שהוא
פתח ציו"ד האית"ן להורות עליה, ולדעת הדוק"ס מצנין הפעיל ומשפטו יגדו (רד"ק): (יב) ואל
תרא וכו', לא הי' לך לראות ציוס לרת אחיך ואח"כ פירש ציוס נכרו (הג"ל): נכרו, מקור
לו סס ענין ההכחשה והזרות והוא הפך ההכרה ופירוש נכרו שכתנכר מאלרו והיה כנכרי
שהוליוהו מענו, ועד"ו מתורגם לשכנויות. ויש מפרשים אותו ציוס המסרו ציד לויציו מן כי נכר
אותו אלהים (ס"א כ"ג) (אויסליעפֿערוגג): ואל תשמח, גם זה מצנין התנאי והספק (קאנ-
יונקטין), וכן כל הפעלים העתידיים צפסוקים האלה עד פסוק ט"ו: תגדל פיך, הבית צלשון
על לשון מדצרת גדולות ועד המליצה וידהצו עלי פיהם (תהלים ל"ה), וכן ישתמש הלועז
האשכנזי צלשון זאת (דען אונד חו"צרייסען, גרלסטערנעס) (י) אל תבוא, שעורו לא הי' Original from

תרנום אשכנזי

נעם פֿאַלקעס אם טאגע
זיינעם אונפֿאלם קאָממען,
זאָמיט ניכט זיין אונגליק
אם טאגע זיינעם מיסגע-
שיקקעס, מיט אנצווע-
הען, אונד (דיאהאנד) אן
זיין גוט אויסצושטרעקען
ברויכען אם טאגע זיינעם
פֿערדערבענס. (יד) דוא
זאָללעסס גאר ניכט
שטעהען אם שיידעוועג,
זיינע פֿליכטלינגע צופֿער-
ניכטען, אונד העטטעסס
זיינע איבריג געבליבענען
ניכט איבערליעפֿערן זאָל-
לען אם טאגע דער נאָטה.
(טו) יא דער טאג דעם

הפטרת וישלח

אֶל-תֵּרָא גַם-אֶתָּה בִּרְעֵתוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ וְאֶל-
תִּשְׁכַּחְנָה בְּחִילוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ: (יד) וְאֶל-תַּעֲמֹד
עַל-הַפָּרָק לְהַכִּרִית אֶת-פְּלִיטָיו וְאֶל-תִּסְגֹּר
שַׁרְיָדָיו בַּיּוֹם צָרָה: (טו) כִּי-קָרֹב יוֹם-יְהוָה
עַל-כָּל-הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לָּךְ גַּם-לָּךְ
יָשׁוּב בְּרֹאשְׁךָ: (טז) כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִּיתֶם עַל-
הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל-הַגּוֹיִם תִּכְמִיד וְשִׁתּוֹ וְלָעוֹ
וְהָיָה כָּלֹא הָיוּ: (יז) וּבָהָר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה
וְהָיָה קָדֵשׁ וִירֵשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם:
(יח) וְהָיָה בֵּית-יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהַבָּה

עוויגען איזט נאהע איבער אללע פֿאַלקער: זאָ וויאדוא געטהאן, ווירד דיר געטהאן ווער-
דען, דיינע פֿערגעלטונג קעהרט אויף דיין הויפט צוריק. (טז) דען זאָ וויא איהר (זאָהנע
יהודה'ס) אויף מיינעם הייליגען בערגע טראנקעט, זאָללען אללע פֿאַלקער בעשטענדיג
טרינקען, טרינקען אונד טוימעלן, אונד ווערדען אלס ווערען זיין געוועזען. (יז) אבער
אויף דעם בערגע ציון ווירד דעמיונג זיין, אונד ער וויא הייליג, אונד עס ווירד דאז הויז יעקב'ס
זיינע בעזיטצטהימער בעזיטצען. (יח) אונד דאז הויז יעקב'ס זאָלל איין פֿייער זיין, דאז הויז יוסף'ס

רש"י

בחילו. אל תכלח ידך זנכסיו כן תרגם יונתן ומקדל קלר הוא ולריך להוסיף עליו ידך: (יד) ואל
תעמיד על הפרק. מקום שהצורחים יוצאים דרך שם לימלט וצלשון לע"ז קורים אותו טרו"ג (והך)
Troue: (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי. כמה דחיתתן על מחת טורל דקדשי: ולעו.
כתרגומו ויסתלעמון ל' מהומה ושממון וטירוף דעת לישטורדי"שן זלע"ז Estordison; étourdif-
sement, (בעטייבונג): (יז) את מורשיהם. נכסי עממיל דהו מחסנין להון: (יח) כי ה'

באור

לך להתחיל לצוא צשער עמי, ומחילוי לא הולכת לשלוח יד בחילו ועד"ז מתורגם לשכנזית:
תשלחנה. פירוש ואל תשלחנה ידך זנכסיו וכן ת"י דלוטיטת ידך: (יד) על הפרק, צדאשי
הדרכים, מקום שיתפרקו ממנו הדרכים שם היית עומד והיית אומר לצלזליים או לדומיים לזה
דרך הלך הפליט (דד"ק): (טו) כי קרוב, מוסז על מה שאמר למעלה מ' הלא ציוס הבוא וכו'
והפסיק צענין צפסוק מחמם אחיך עד פה לפדש מה הוא החמם שעשה, ועתה חוזר אל ענין
הדאשון לצער שרם ענשם, ומלת כי לאמתת הענין נדגמתודגם: (טז) כי כאשר שתיתם,
י"מ על עשו כלומר אחי עשו וכל הבוים זהר קדשי שהרציתם משתה ושמחה על חדצו, כן
ישתו כל הבוים האלה כום התרעלה תמיד צלי הפסק. וי"מ על צני יהודה הנזכרים למעלה
כאשר שתיתם כום הרעל ע"י דעת עשו זהבוים אשר עמו כן ישתו וכו' וכן הוא צתרגומי: ולעו,
ענין וצלעו כמו ילע קדש (משלי כ' כ"ה) (טז) וי"מ יסתלעמון ענין מהומה וטירוף
דעת וכמוהו על כן דצרי לעו (איוז ו') וכן תרגמתיו: (יז) ובהר ציון, וי"מ מעורר על הכפוך
ד"ל אזל זהר ציון תהיה פליטה לשארית ישראל הנשארים צלותם: והיה קדש. כלומר לע"פ
שחשבו הבוים לחלל הר קדשי צללותם וסצלותם שם ענ"ז קדוש יאמר לו: כורשיהם, הנפד
מזרש וכמוהו מורשי לצזי (איוז י"ז י"ח) (בעזיטלונגען ויינעם הערלענס), הרעיונים והמשצות

שים להם מורשה צלצני, וי"מ נכסי עממיל דהו מחסנין להון, (גיסער דיח זיח חיהנען פֿער-
ערבטען): (יח) אש, כמו אש וכן להצה כמו להצה: לקש, ידמה לקש הכשרה מהר: ודלקה.
ואש של יעקב והלהבה של יוסף ידליקו את ציון עשו: (יט) וירשו צית יעקב הנזכר במקום

הפסרת ווישלה

חרנו' אשכנזי שלד

ובית עשו לקח ודלקו בהם ואכלום ולא-
יהיה שריד לבית עשו כי יהודה דבר :
(יט) וירשו הנגב את-היר עשו והשפלה את-
פלשתים וירשו את-שדה אפרים ואר-
שדה שמרון ובנימן את-הגלעד : (כ) וגלת
החל-הזה לבני ישראל אשר-כנענים עד-
צרפת וגלת ירושלים אשר בספרד ירשו את
ערי הנגב : (כא) ועלו מושיעים בדרך ציון
לשפם את-היר עשו והיתה ליהודה הפלוקה :

איינע פלאממע, אונד
דאזוויזעש'ס שטאפפעל
אונד זיא ווערדען עס ציג-
דען אונד פערצעהרען,
אונד קיינער זיין דער דעם
הויזע עש'ס איבערבליי-
בען ווירד; דען דער עוויגע
האטם פערהייסען.
(יט) אונד זיא (דיא בע-
וואהנער) דעם ווערענס
ווערדען דען בערג עש'ס
אונד (דיא בעוואהנער)
דערנידערונג דיא פלשתים
(איהר לאנד) בעזיטצען;
אונד זיא ווערדען דאז גע-

פילדע אפרים'ס, אונד ראז געפילדע שמרון'ס (זאכאריען'ס) בעזיטצען, אונד בנימן ווירד (דאז
לאנד גלעד בעזיטצען). (כ) אונד דיא אין געפאנגענשאפט געפיהרטען דיזעס העערעס דער
קינדער ישראל'ס ווערדען (בעזיטצען) (דאז לאנד) דער כנענים ביז צו צרפת (זארעפטא)
אונד דיא אין געפאנגענשאפט געפיהרטען ירושלים'ס, דיא צו ספרד זינד, ווערדען דיא
שטערמע דעם ווערענס בעזיטצען. (כא) אונד עס ווערדען הינטיף ציהען ערדעטטערצום בערגע
ציון, צו ריכטען דאז געבירג עש'ס אונד דאזקאניגטרום ווירד דעם עוויגען זיין.

רשי

דבר. והיכן דער וירד מיעקצ והאציד שריד וכו' (צמדנר כ"ד): (יט) וירשו הנגב. ישראל שהיו
יושנין צדומה של ארץ ישראל ידעו את הר עשו שהוא צמנר דרום וצני השפלה ידעו את ארץ
פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון: ובנימן את הגלעד. וצני מנשה שהיה ארץ גלעד
שלהם יפגעו להם מהלכה לבגולותיה של ארץ ישראל צמנר: (כ) וגלות החל הזה. תירגם
ימתן עמל הדן: החל. לשון חיל כמו ויזל ירושלימה צחיל כנר רשקה (ישעיה ל"ו) כלל שזה
חסר יו"ד. ויש עוד לפי' החל הזה גלות הביא הזה: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת.
גלות אשר הוא מצני ישראל שגלו מי' השננים לארץ כנענים עד צרפת: וגלות ירושלים אשר
בספרד. שהם מצני יהודה אשר גלו לספרד הם ידעו את ערי הנגב שצדומה של ארץ ישראל.
ואומרים הכותרים צרפת הוא המלכות שקידין פרנל"ס צלע"ז (פראנקרייך), Franco, ספרד
תרגם יונתן סספמיס: (כא) ועלו. שרי ישראל: מושיעים בהר ציון לשפם את הר עשו.

באור

סלפניו שהיו יושנים צדומה של א"י ידעו את הר עשו שהוא צמנר דרום, ויושני השפלה ידעו
את ארץ הפלשתים שהנה להם: וירשו, גם את שדה אפרים ושדה שמרון וצנימין שהיה בגולו
צידדן, וידעו אז הגלעד שהיה מקודם לצני מנשה צלרן המישור שהוא מעצד לידדן, כי מנשה
יתפשט בגולו מעם והלאה (מדצרי המפרשים) ואחרים אומרים שכינת הפסוק שידעו את הנגב
וחוד ומפרש את הר עשו שהוא צדומה של א"י גם ידעו את השפלה וחוד ומפרש את הפלשתים
כי ארץ פלשתים היתה צפלה וגם שדה אפרים ואת שדה שמרון ידעו וצנימין ידעו גם את ארץ
הבלעד מלנד חלק רצועה הנתן לו צל"י צעזר הירדן מערצני כמ"ס צספר יחזקאל צסוף. וצתרגוני
נטיחי אחד רות המפרשים: (כ) וגלות החל, חסר יו"ד והוא כמו החיל ועיניו שר צני ישראל
שר המה בגלות, ות"י עמל הדן: אשר כנענים, מלת וירשו שלמעלה שז על זה כלומר ששני
המלה של שר א"י ידעו הארץ אשר לכנענים יתחשז עד צרפת, והוא עיר בגולית של א"י צקנה
ארץ לידדן והיא הכוזרת צמלכים (כ"ד ז') עיין צאורנו שם: בספרד, ת"י רצספמיס והוא
(היספאניא, ספאניען). אך זה אינו נכון, כי זה ארץ רחוקה מלרפת הכוזרת שהיא אחת
מצנות לידדן ומדצרי הכתוב מלה כי צרפת וספרד שכות היו, ולדעת אזה חכמי עמים ספרד
היא (סיפהחדה), שהיא צלרן ארס נהדים נקראת ג"כ ספרד. וצספר לו"ה סחדש ינוס
יומר מזה: (כא) ועלו וכו', מלך המשים וצצרו שצעה רועים וצמנה נסיכי ארס (רד"ק)

תרגום אשכנזי

הפטרת וישב

הפטרת וישב נתתי עשר צעמוס סי' ז' פ' ו' עד ב' פ' ט'
(ו) בַּה אָמַר יְהוָה עַל-שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל
וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל-מִכְרָם
בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֲבִיוֹן בְּעִבּוּר גַּעְלִים: (ז) הַשְׁאֵפִים
עַל-עֵפֶר-אֶרֶץ בְּרֹאשׁ הַלֵּים וּדְרֹךְ עֲנִיִּים
יָטוּ וְאִישׁ וְאִשׁוֹ יֵלְכוּ אֶל-הַנְּעֵרָה לְמַעַן חָלֵל
אֶת-שֵׁם קִדְשִׁי: (ח) וְעַל-בְּגָדִים חֲבָלִים יָטוּ

(ו) זק שפריכט דער
עוויגע: אום דרייא
פערברעכען ישראל'ס אונד
אום פיערע, קאן איד זיי-
נער ניכט שאַנען: דארום,
דאס עס אום זילבער דען
גערעכטען פערקויפט,
אונד דען ארמע! אום איין
פאאר שווע. (ז) זיין
שמאכטען נאך דעם שטוי-
בע דער ערדע (אום עס צו
זעטצען) אויף דאז הויפט
דער ארמען, (ד. ה. זיין

טראכטען דיא ארמען אין איינע זאלכע לאגע צו פערזעטצען, דאס
זיין אין דען שטויב גערדיקט זינד) אונד בייגען דען וועג דער עלענדען; אונד זעהן אונד פאטער
נעהען צו איינער דירנע, אום מיינען הייליגען נאמען צו ענטווייהען. (ח) אויף פערפפגען-

רש"י

ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל. לשמוע יושטל'ייד זלע'י. (ריכטען, חיי חורטהיין פאן-
ליהען), Justicier, הר עשו ית כרכל דזל דעשו: והיתה לה' המלוכה. לימדך שלץ מלכותו
שלימה עד שיפרע מלוציו:

(ו) על מכרם בכסף צדיק. הדיונין היו מוכרים את מי שהיה זכאי צדין צנסף שומד שהיו מקצלים
מיד צעל דינו: ואביון בעבור געליים. תרגם יונתן צגני מקומות צדיל דיחסכון. ואומר
למי שכן פי' מטיף משפט האציון כדי שילטרך למכור שדכו שהיה לו צין שדות הדיונין זה עוקף
עליו וכוטל' צדמי קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסי צניהם: (ז) השואפים על
עפר ארץ! על עפר הארץ שהם הולכים עליה כל שאפס וכל מחשבותם צראש דלים הוא איד
יבזלו אותם ויטלו את שלה'. שאיפה בולושי'ר זלע'י? (נאך עטוואס זעהר גיריג ויין) Goulouser:
דרך ענוים יעו ובומד. החלשים נוטי' עדרנס והולכין דרך עקלתון מפני ידלתם כמה דלת
אמר לציונים מדרך יעו (ליוצ מ"ד): אל הנערה. המלודסה: (ח) ועל בגדים חבלים יטו.

באור

לשמוע את הר עשו לקחת משפט ישראל מהם על כל אשר הרעו להם: והיתה לה' המלוכה.
ואז תהיה המלוכה לה' לצדו. כי כל הנוים יודו צמלכותו ויקצלוהו יחדיו לאלהים (מדד"ק
צסנוי מעט):

(ו) מכרם, ענין מכירה או קנין (פעהחמדען). כמו שאמר צמקום אחד לקנות צנסף דלים
(עמוס ה') ופירש לדיק הוא לדיק צדינו וכן ויסלף דצדי לדיקים (דצדים י"ט): געליים,
כנוי לדצר קל ומועט כמו מחוט ועד שרוך נעל (צראשית י"ד כ"ג) וי"ת צדיל דיחסכון. והוא
סתום מאוד עיין דש"י ורד"ק שנדחקו לפדשו צדרך רחוקה. ואולי הוא טעות הדפוס ולדיך
להיות צדיל די יחסן כי תרגום של נעל מַסְכָּה: (ז) השואפים, ענין צליעה ע"ד ההפלגה וכן

השואפים אציון (עמוס ח') ופירושו השופטים הם השואפים, ומכונים שיהיה עפר ארץ צראש
דלים, שמשמיימים שוטריהט תחתיהם, ואם לא יתנו העניים על פיהם, יקחום צשכר דלשיהם
ויפילום צארץ. והנה עפר הארץ צראש דלים (רד"ק) ולדעתי הוא כלילה לענין הכנעה ושעצות,
והמשל לקוח מן עפר ארץ, ע"ד שחב לעפר נפשנו (תהלים מ"ד מ') ודצים כמוהו, המהרים
על הכנעה וענוה, לכן העלאת עפר על ראש הנמאל צספרי קדש, סימן להכנעה והשפלת
עצמו. ואמר שהשופטים חומדים אל עפר ארץ לשים צראש דלים ע"ד המליצה והשאלה, שכל
חמדתם להשפיל העניים ולהשח רוחם שיכוף נאגמון ראשם ויהיו משועצדים להם, ועד"ז מחודנס
לשכנויות: ודרך וכו', פירושו משפט ועסק האדם כמו את הדרך אשר ילכו (שמות י"ח) וכן
ת"י ודין חשיכיל מסען (רד"ק): למען וכו', נאלו כונתם להכעיסני ולחלל שמי כי אם היה
צעצור התלויה מה להם מעשה הפריצות צהסרת כל צושה וכלימה מלך האצות אל צניהם ולהפך,
והמליצה ע"ד ההפכה: (ח) ועל בגדים, כמו לילה הצננים עלי (נחמ"ב ג' עוואחד, בעס"י

הפטרות וישב

תרגו' אשכנזי שלה

דעטען געווענדערן
שטרעקען וואו ויך היין
געבען יעגליכעם אלטארע,
אונד וויין דער בעשטראפ-
טען טרינקעוויא אין דעם
הויזע איהרער גאטטער.
(ט) אונד איד האבע יא
דאך דען אמוריטער פאר
איהנען פערטילגעט, דער
היץ וואר ווא צערערן,
אונד שטארק ווא איהנען,
איד פערטילגעט אבען
זיינע פרוכט אונד אינטען

אֶל כָּל-מִזְבְּחַיִן עֲבוּדִים יִשְׁתַּחֲוֶיֶהוּ אֱלֹהֵיהֶם:
(ט) וְאֲנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת-הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר
בְּגִבְהַ אֲרָזִים גְּבֹרֹוּ וְחֶסֶן הָיָא בְּאֶלֹנֵיהֶם
וְאֲשַׁמִּיד פָּרִיז מִמַּעַל וְשָׂרִישׁוֹ מִתַּחַת: (י) וְאֲנֹכִי
הִעֲלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם
בְּמִדְבַּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לְרֶשֶׁת אֶת-הָאֶרֶץ
הָאֱמֹרִי: (יא) וְאֲנִי מִבְּנֵיכֶם לְבָנִיִּים
וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְגֹרִים הָאֵף אֵין-זֹאת בְּנִי יִשְׂרָאֵל

זיינע וואורצעל! (י) אונד איד פיהרטע אייד אים דעם לאנדע מצרים, אונד לייטעטע אייד
אין דער וויסעטע פיערציג יאהרע, אום דאן לאנד דעם אמוריטער'ס צו ערצבערן.
(יא) אונד איד שטעללטע אים איידען וואהנען פראפעטען אונד אים איידען ייגלינגען
געווייחעטע און, איזט עס ניכט דעם אלץ קינדער ישראל'ס? שפריכט דער עוויגע.

רש"י

ת"י על מחות עוין דעשנך מסתחרי' זוקפין מלוה על העניי' ומעשכני' אותם ועושים צדיקים
מלכות ומסנין עליהם זהעייכ צעם סעודתם: יטו. מלשון מסיצה שכל כסיצה סעודה זהעייכ
הוא שהוא נסמך על שפלו: ויין עבושים. שבושים' אותו מסון ושותים צו יין: בית אלהיהם.
צבית ע"ז שהיתה להם ללל מזבח: (ט) באלונים. קיי"ש שגזלע"ז: (חיי"ע) Charnes: ehènes
ואשמיד פריו ממעל. שרים העליונים: ושרשיו מתחת. שרים בתחתונים. ד"ל הלדעת
כיתה מסמל עיניהם פלמעלה ומסדסמן מלמען: (יא) לגזירים. ת"י למלפין שהי' פרושין
מדרכי ע"ה ועוסקין צמודה לין נודה צנ"ג ללל ל' פריסה: האף אין. צמיעה כלומר כלום

באור

דעקקען, (זאקען), כמו ותנחם צנח (ש"ל י"ט י"ד) וינסוהו צנחדים (מ"ל ס') וכן התורה למדה
צפה ישנן (שמות כ"ז): חבלים, ענין משכן ידוע: יטו, מטק עלמן וישרעו עליהן זהסנה
צעת הסעודה פה שהם סועדים ללל כל מזבח העשי לפסילים. והמסנה צלחן יקרא הטיח
לפי שעתה סדס עלצו כשוכן וכן צמחה יטה ויקרא והעיתי לקרות (צמסנת צרכות) וכן פ"י
ועל שחן (ענין מטח ויטע) מסחרין (ענין כסנה) צסטר לגיריהן: עבושים, שבושים אותם
ככף ויטו צמחירו יין ות"י סנוסין (ערפרעססען): (ט) ואנכי וכו', ד"ל מלנד מועצת
פעשיהם הם כפוי עותה כי הלל הללתיים מכף לוויזים והשמדתי הסעודי שהוא מקיף וחזק:
ואשמיד פריו, לפי שהמטילו לללן סמר לשון הכופל צהם צהשחתת הפרי ועקידת הסדס כלומר
שהשמדה תהיה צמכלית השלמות. שלל יותיר ממנו שריד ופליט: (י) לרשת, לזול לרשת סת
הסעודי, וי"ל לרשת מוסד לפעלה על העליתו כלומר העליתו וכו' למען פידשו סת הסעודי,
והענין סחד: (ו) לגזירים, נזירי סלהים וי"ט מלפין (אעהרער), שיהיו פרושים מדרכי העולם

והיין עיסקים צמודה וענין נזר הפרשה (מד"ק) ולולי טעמו כמו נזיר סחיו (צדלסית מ"ט)
משלי נזר (געקדחנעט), ונמוהו זכו נזיריה (ליבה ד') (עדלע, פארנעהאט, חויסגעלייכנעטע
אעגנער). סך הפסוק הסעוד ומסקו וכו' יורה שהכונה על המופרשים עשית יין ונדומה
(עגטהאזאחאטע): (יג) מעיק, פועל יולל וכו' ענין לרה ולוקה וכן מפמי עקת רשע (תהלים
כ"ה) ומרגס לרה עקתל (דד"ק): תחתיכם, כמו צמקומנס וענינו כמו ססרגס יונתן ה"ל סנל
מיימי עליכון עקל ובעיק לכך צלפריכון, ועד"ז מתורגס לסכחית; ועיין צלודו צספר פסור
עיריס חלק קול סלהים: כאשר חעיק, פועל צחד (דד"ק) ד"ל כמו העגלה העלסע עמיד
ספעס קסה והוא נלסנה ודלנה סחפיה, וכן ת"י כעל געקל כגלסל דעעינל עמידל. ולולי
סעיק פועל יולל ולספל העפל, והענין סחד, וי"ט סחסיכם כעשעו ועעמיקים (איד בייגע

תרגום אשכנזי

(יז) איחר אבער ליעסעט
דיא געווייזעטען וויין
טרינקען, אונד דען פרא-
פעטען בעפאהלעט
איחר, אונד שפרעכעט:
איחר זאלט ניכט וויי-
זאגען! (יג) זיהע, איך
דרענגע אייך (ד. ה. איך
ברינגע בעדרענגניס אויף
איידע פלעטצע) זע וויא
איין וואגען (אונטער ווי-
נער לאסט) געדריקט
ווירד, דער פאלל מיט
גארבען אים. (יד) אונד
עס שווינדעט דיא פלוצט
פיר דען שנעללפייסען,
אונד דער שטארקע זאלל
זיינע קראפט ניכט א-
שטרענגען קאנגען, אונד
דער העלד זיין לעבען
ניכט רעטטען. (טו) אונד

הפטרות וישב

נאם-יהוה: (יז) ותשקו את-הנזירים יין ועל-
הנביאים צויתם לאמר לא תגבאו: (יג) הנה
אנכי מעיק תחתיכם באשר תעיק העגלה
הפלאה לה עמיר: (יד) ואבד מנום מקל וחזק
לא-ימאץ כחו וגבור לא-יטלט נפשו:
(טו) ותפש הקשת לא יעמד וקד ברגליו לא
ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו: (נא) ואמץ
לבו בגבורים ערום ינום ביום-ההוא נאם-
יהוה: ג (ט) שמעו את-הדבר הזה אשר דבר
יהוה עליכם בני ישראל על כל-המשפחה
אשר העליתי מארץ מצרים לאמר: (ז) רק
אתכם ידעתי מקל משפחות האדמה על-כן

קמץ בוק

דער דען באַגען העלט (דער באַגענשיטצע) זאלל ניכט שטאנד האלטען, דער שנעללפייסע
ניכט ענטרינגען, אונד דער רייטער זיין לעבען ניכט רעטטען. (טז) אונד דער הערצהאפ-
טיגסטע אונטער דען העלדען, נאקט ווירד ער פליעהען אן דענועלבען טאג, שפריכט דער
עוויגע. ג (ט) האַרעט דיעזעס וואָרט, וועלכעס דער עוויגע איבער אייך רעדעט, קינדער
ישראל'ס, איבער דאז גאנצע געשלעכט, דאז איך אויס רעם לאנדע מצרים העראיפֿלע-
בראכט, וויא פֿאַלגט: (ז) נור אייך האבע איך אנערקאנט אויס אללען געשלעכטער

רשי

סתם יכולים להכחיש את זאת: (יב) ותשקו את הנזירים יין. שלל יורו אתכם שהשיכור ססור
לבורות: ותשקו את הנזירים יין. תרגם יונתן ולטעיתוך ית עלפיכח נחמד: לא תגבאו.
לעמוס טוכ כן אמליה כהן צית של חתה צרח לך של סרן יהודה: (יג) מעיק. תרגם של פליק:
תחתיכם. סתם חכמים: תעיק העגלה. מכונד משל שעליה: (טו) וקל ברגליו לא ימלט.
סתם נפשו: (טז) ערום ינום וכו'. ערטיילי שלל כלי זיין: ג (ב) רק אתכם ידעתי. סכנתי

באור

חייך. נידער, וויא זיך בייגט און. ג. וו. (יד) ואבד וכו', אף הקל צרגליו לא יליל עלמו צדדו
מפני האויז כי ישיגהו: (יג) לא יעמוד, לא יעמוד על עמדו צקשרי מלחמה כי ירך לבו וינוס
מפחד. וכן תרגמתי: (יד) ערום, ערטיילי שלל זינל (וחפֿענלחן): ג (א) המשפחה. הבני
כלו נקרא משפחה וכן משפחת מלכים (דד"ק): (ב) ידעתי, מן וידע עליהם עמך צחידה ומנה
(ערקאהרען ליבען), ופ"י לתרעיתי עמך ללך (וואָהלגעפֿאלען און חיהנען פֿינדען), ותרגמתי
סוצל כל הודעות חלו: על בן אפקד וכו', ע"ד סת אשר יאבה' יוכיח: (ג) הילכו וכו',
מפונן הנצולה כדלה שמוכח הנציל היא על שני דברים (א) צמה שלמדו הנצילים צדלו דברים
מלכס ולא ה' מלכס (ב) שהלמינו צלצס כי הרעה אשר צלמס מקרה היא ומפי עליון לא ילכס.
ע"כ הוכיחם על פניהם כי אין דבר צעולם צלי התיעדות מתחלה ולסן מעולה צלי סצה, וסמד
צדלסונה: הילכו וכו', ד"ל הלס צמקרה נדמן שהזמים הולכים מיד יחד צדוך סחת, סס
לא שנועדו יחד לישל דעהו להתחצר צלנתס על הדרך, כן כל דבר הנעשה תחת השמש
מיועד צדלסיתו להעשות כן. ולכן כשצדלו שדנרי הנציל צלו והסכינו עס דוח ה' סלד דבר
צו, תדעו נלמנה כי מלת ה' ילכס זלס: (ד) הישאג וכו', וכי ילכס סריה ציער לריק ולא
ימלל ערף, כי סלגתו מתחלה צלסר כולל כוסף לערף ותלסו צידו, כי מיד כשיתלסו ילל

הפטרות וישב

תרגו' אשכנזי שלו

דער ערדע, דארום אהנדע
איך אן אייך אלל איידע
מיססעטהאטען. (ג) וואנ-
דעלן וואהל צוויי צוואמ-
מען, אהנע זיך דאצן בע-
שטימט צו האבען?
(ד) בריללעט דער לאווע
אים וואלדע, אונד האט
קיינער וויב? לעסט דער יונג-
גע לאווע זיינע שטיממע

אפֿהר עליכם את כל־עונתיכם: (א) היִלכו
שנים יחדו בלתי אב־נוֹעֲדוּ: (ב) היִשְׁאֲנִי
אריה ביער וסרף אין לו היתן כפיר קולו
במענתו בלתי אב־לכד: (ג) התפול צפור
על־פח הארץ ומקש אין לה היעלה־פח
מן־האדמה ולכוד לא ילכד: (ד) אב־תקע

אים ויינער האהלע ערשאללען, אהנע דאס ער עטוואס ערבייטעט? (ה) פֿעללט יע איין
פֿאָגעל אים פֿאָגעלשטערלעך אויף דיא ערדע, אהנע דאס איהם איינע שלינגע געלעגט
וואָרדען? שטייגט וואהל דאז נעטץ פֿאָס ערדבאָרען אין דיא האהלע. ווען מאן ניכטס דאמיט
פֿאָגען ווילל? (ו) שטאָסט מאן אין דער שטארט אין דיא פֿאָווינע, דאס דאז פֿאָלק

רש"י

ולתם פשעם' צי על כן וכו'. ודעותינו דרשו ללד אחר צמחנת ע"ס: (ג) הילכו שנים יחדיו.
שסס סודרים לנצילים לא תסנצלו כלום הנצילים מתנצלים מלכס סל"כ נלכו כלום דברים
כעמים סלל על פי דרכם: בלתי אב נועדו. סל"כ קצנו מועד ללכת יחדיו לעקוס פלוני:
(ד) הישאנ אריה ביער וסרף אין לו. כשארית סוסו טרף דרכו לשלוב ולינו סולג סל"כ לכד
וכן סול סומד יכאג כנפידו' וינהו' וילחז טרף וכן כלסר יהגה הכפיד והסרי' על טרפו:
(ה) התפול צפור על פח הארץ ומקש אין לה. צפה שנפלה עליו ומקש סין לה: היעלה
פח מן האדמה. שהועל סס סל"כ נלחו צו העוף כשהולך רולה לצדוה עוקר סת הפח ומעלהו
מעקומו מעט וסומו סעה נצד נלכד: (ו) אב יתקע שופר. סכנפה רולה גייסות צא"ס צעיר

באור

לטרף טרף ומי מהחיות יוכל לעצור כח ולעמוד מפניו? וכן נאמר ישאג כנפידים וינהס וילחז
טרף (ישעי' ה' ג"ט) ר"ל תיכף כשישאג וינהס ילחז הטרף צידו, והצן. כן נרמז לי שעוד
הפסוק, וכן סול מתורגס סשכנצית, והנמשל כמו סלל ישאג סלריה לריק ולס ילחז טרף מיד
כשיסלג כן דצד ה' לס יסוצ ריקס ומיד יצול הדצד מה שיער ולס ילחז כי רצונו היס מעשהו.
ודס"י פי' כשארית סיוח טרף דרכו לסלג ולינו סולג סל"כ לכד ולפיהו יתורגס (בריללעט דער
לאווע ווען ער קיינע בייטע האס)? סך לפ"ז דסוי להיות ולסין לו טרף, כי עקר הכינה על סלל
ישאג צעלילת הטרף מענו, והעקר צכונה יצול צל"ע צתחלה והמצן טעס העלילה ירניס צנפשו
כי יסרה הערתי. וגס לס סדע לכון הנפסל דצ"ז כי סס צדך דחוקה: היתן, כפל ענק
צפסל סחר דומה לזס. וכן סול צכל הפסוקיס הצא"ס. דק יס הצדל מה צנחית סכונס הנפסל;
כי יס סול מלד צחירי (ווילוקיהרליבעס), ויס מלדז טצעי (נחטור געהעמעס), ויס מלדז
מקרי (לופעלויגעס), ויס מנהבי והסנמי (פֿאָקט געברויך איינגעפֿיהרטעס), וכלס סולכיס וסוצציס
סל סכלית סחת להוכיח ולצדד סלסין מקריה והזדמן צעולס והכל ססד נעשה עס פרטי עניניו
ולפרטי מיועד מיד ססס יתעלה ערססיתו וכן עס הרעות לענוס החוטא"ס, שיצסרו הנצילים
על פי ה' טרס צולס והסותיות ססד תצאנה לסחור יחדיו כן יעוד ה' ונלמרו להזהר מהן כי
יצולו סל נכח סס לס יסעעו החוטא"ס: (ה) התפול וכו', כמו סלל יפול עוף על קרקע
כסרן צפה סס לס יהיה לו מוקש להלכד צה, כן סין פעולה צעולס צלי סצה הרססונה: היעלה
וכו', יס פח מוכסר לעלות צלחיר ססציס ללכוד צו עוף הפורח ועל זה כוון פה הנציל וסעודו
הסס עילה הפח להלכד צה לפור ספיס למעלה ולסין רצון הליד ללכוד סומו, ותקצרה הכי לחס
מזודה הרסס? וכן לס ידצד ה' דצד לנציליו צלי כונה להזהיר החוטא"ס, זהו הנכח לפי פשוטו,
ופידוסיס סחדיס היסולק הפח מן הסדמה טרס נלכד צו לפור (כייאטס סחן דחז נעטן וועג, ווען
סחן ניכטס געפֿאָנגען האט?) , סו היעלה פח מן הסדמה ע"י כדנוד הפוף ועוד לס נלכד צו?
ומי מעלה סת הפח (געהעט דאז נעטן אין דיא האהלע ווען קיין פֿאָנג געסעהען איס? רחוקיס
מעסעוועס הלשן ומן הפסע סלמתי וצלתי מכונים סל הנמשל: (ו) אב יתקע וכו', צעס
המלחמה מעמידיס סנפה לרשות סס צל סלויז וציליו יתקע צשופר להקחיל סת סעס לסלסס

תרגום אשכנזי

ניכט ערשיקקט? —
אונד עס וואָלל איין אונד-
גליק אין דער שטאדט
געשעהען, דאז דער
עוויגע ניכט געטראן?
(ז) יא, ניכטס טהוט דער
חערד, דער עוויגע, וואָ
ער ניכט זיין געהיימניס
זינען קנעכטען דען פרע-
פּעטען אָפּגעבאָרט. דער
דער חערד, דער עוויגע רעדעט, ווער וואָללטע ניכט וויזאגען?

הפטרות וישב מקץ

יְהוָה בְּעִיר וְעַם לֹא יַחֲדָדוּ אֶם-תִּהְיֶה רָעָה
בְּעִיר וַיְהִי לָא עֲשֵׂה: (ו) כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנִי
יְהוָה דְּבָר בִּי אֶם-גָּלָה סוֹדוֹ אֶל-עֲבָדָיו
בְּנִבְיָאִים: (ח) אֲרִיָּה שָׁאֵג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנִי
יְהוָה דְּבָר מִי לֹא יִנְבֵּא:

קמץ בלא אס"ף

(ח) בריללט דער לאָזע; ווער וואָללטע זיך ניכט פֿירכטען?
דער חערד, דער עוויגע רעדעט, ווער וואָללטע ניכט וויזאגען?

הפטרות מקץ צמלנים א' סי' ג' פ' ט"ז עד סי' ד' פ' ז':

(טו) וַיִּקֶּץ שְׁלֹמֹה וַהֲגִה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם
וַיַּעֲמֵד לְפָנָיו אֲרֹן בְּרִית-יְהוָה
וַיַּעַל עֲלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁקָה קָבֹל-
עֲבָדָיו: (טז) אִזּו תְּבִאֲנָה שְׂתִיִּים נָשִׁים זָנוֹת

(טו) דא ערוואַנטע
שלמה, אונד זיחע!
עס וואָר איין טרוים. ער
קאם געגען ירושלים, אונד
פֿראט פֿאַר דיא בונדעס-
לאדע דעם עוויגען, אונד
בראכטע גאנצאָפּפֿער

אונד פֿריידענאָפּפֿער דאָר, אונד פֿעראנשטאלטעטע איין מאהל פֿיר אללע זינע דיע-
נער. -- (טז) דאמאלס קאמען צוויי-ווייבער, הורען, צום קאָניגע, אונד טראטען

רש"י

ותוקע צמוק להזכר את העם לכן כלל דברי משל חמיו: הישאג אריה. הוא כבודנללל.
ד"ל הנציאים מדמין את רוח הקדש כצל אליהם לשלגת אריה כמו שסמור למטה אריה שלג
מי לא יודע וכאן זה פירש כדונמל שהניח רוח הקדש נפי הנציאים לדבר דבר מלש הקצ"ה לדעם
כלל לם כן הפורענות נחזר מלפניו זה העדף. הימן הקצ"ה קולו לדבר קסה כלפי לם לבד
לפנים צמוק עין. המפול לפור על פח ולכן הפח מנשילה כלומר וכי לפשר שלפס עוצרים
עצירות ולא יהיה לכם למוקש. היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכו לפנים. לם יפקע שופר
צעיר כן היה לכם היחלם חרירים על דברי הנציאים שהם נופים לכם למלע לפנים מן הרעם
שלג תנל וכשתנל לכם הרעם הלל פדעו כי הקצ"ה עושה לכם על שלג זהרת' צנציאים: (ז) כי
לא יעשה אדני אלהים דבר. לל"כ בלה סודו סוד לל ענדיו הנציאים: (ח) אריה שאג
מי לא ירא. כן הקצ"ה דבר לל הנציאים להנצל מי לא ינצל:

(טו) ויקץ שלמה והגה חלום. והנס הצק שחלעו לפעם שומע עוף מלפנף והצין לשונו כלל

באור

נגדו והעם צודלי יחדיו, וית אס יתקעו שופרל צקרתל כלל זמריה (לור חווליים) כונמו על
עם צילת כלוצ צפתע פתלוס. ועיין פי' ד"ק: אם תהיה וכו', עפה חסס דנדיו לצול לל
המצוקס וללמוד כמו שכל הדברים כללה כולם כועדים מקודם ומתפעלים ע"י הסודצ איתם,
כן: (ז) כי לא וכו', הכל צל צהשנחם ללהי, כי לכן ה' עושה מלומה, צלתי בלש סחז
צמחלה לל הנציאים: (ח) אריה שאג, והלל הנציאים צודלי מתנצלים הדבר לל העם,
ולנים כונשים הנצולה, כי כס מונחיס צנצולתם, כי כמו שהול דבר נמנע מלגדש המודל
והפחד מלצ צעת שלגת אריה, כן נמנע מעלור צמליט. ולהנחיד דברי אליהם תחת לשונו צעפ
לשר ה' ידבר וישפוך רוח קדשו על הנציא, וכן כל הצל נשמע מפי הנציא טדס צולו ולכן זה
מקרה כ"ל ציעוד ללהות, ומוסצ לתחלת הענין שלמד ע"כ לזקוד עליהם וכו' לשלם נמול
דעתכם הוליל והכל צהשגחה יש גמול על המעשה:

(טז) אז תבאנה, כמו צלו, ועס מלש לז יצול צרע עתיד צמקוס ענד כמו לז ישיר, לז
ינדיל, לז ידבר (ד"ק) ועמך צעת הילס צמוצו ירושלים צל לו זה הצק ליוז ונדלספה לו

הפסרת מקץ

תרנו' אשכנזי שלו

אֶל-דִּמְלֶךְ וְתַעֲמֹדֶנָה לִפְנֵי: (ח) וְתֹאמַר
הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנִי אֵלֶי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת
יֹשֶׁבֶת בְּבֵית אֶחָד וְאֶלֶךְ עִמָּה בְּבֵית: (יח) וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשְּׁדִישִׁי לְלִדְתִּי וְתֵלֵךְ גַּם-הָאִשָּׁה
הַזֹּאת וְאַנְחֵנוּ יִחָדוּ אִין-זָר אֲתָנוּ בְּבֵית זִוְלָתִי
עֲשֵׂתִים-אַנְחֵנוּ בְּבֵית: (יט) וַיָּמָר בֶּן-הָאִשָּׁה
הַזֹּאת לֵילָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: (כ) וְתִקֶּם
בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וְתִקֶּחַ אֶת-בְּנִי מֵאֶצְלִי וְאַמְתֵּךְ
יִשְׁנָה וְתִשְׁכְּבֶינָהוּ בְּחִיקָה וְאֶת-בְּנָה הַמֶּת
הַשְּׁכִיבָה בְּחִיקָי: (כא) וְאַתָּם בְּבִקֶּר דְּהִינִיק
אֶת-בְּנִי וְהִנֵּה-מֵת וְאַתְּבֹנֵן אֵלָיו בְּבִקֶּר
וְהִנֵּה לֹא-הָיָה בְּנִי אֲשֶׁר יָקַדְתִּי: (כב) וְתֹאמַר
הָאִשָּׁה הָאֶחָת לֹא כִי בְנִי הָחִי וּבְנָךְ הַמֶּת
נִזְאֵר אֶמְרָת לֹא כִי בְנָךְ הַמֶּת וּבְנִי הָחִי
וְתִדְבְּרָנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (כג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ וְאֵת

פָּאָר אִיהוּ. (ח) דאז איינע
ווייב שפראך: האָרע מיך
מיין הערר! איך אונד דא-
זעס ווייב וואָהנעטען אין
איינעם הויזע, אונד איך
געבאר בייא איהר אים
חויזע. (יח) אונד אים
דריטטען טאגע, נאכדעם
איך געבאָרען, זאָ געבאר
אויך דיעזעס ווייב, אונד
וויך ווארען צוואממען,
קיין אנדערער וואר בייא
אונס אים הויזע, זאָ אנדערן
נור וויך ביידע. (יט) אונד
עס שטארב דאז קינד דיע-
זעס ווייב'ס דעם נאכטס;
דען זאָ האמטע אויף
איהן געלענען (אונד עס
ערדריקט). (כ) דא-
שטאנד זאָ אין דער נאכט
אויף, אונד גאזעס מיינען
זאָהן פֿאָן מיינער זייטע,
דא דיינע מאגד שלוף,
אונד לעגטעס אים אין איהרע
(כא) אלס איך גון דעם
מאָרגענס אויפֿשטאנד, מיין קינד צו וויגען, זיחע! דא וואר עס טאָדט. אונד איך בעשראכ-
טעטע עס אים (העללען) מאָרגען אונד זיחע! עס וואר גיכט מיין קינד דאז איך געבאָרען.
(כב) דאז אנדערע ווייב שפראך: ניין! זאָ אנדערן מיין קינד איזט דאז לעבענדיגע, אונד דיין
קינד דאז טאָדטע; אינד יענע שפראך: ניין! זאָ אנדערן דיין קינד איזט דאז טאָדטע, אונד
מיין קינד איזט דאז לעבענדיגע. זאָ רעדעטען זאָ פֿאָר דעם קאָניגע. (כג) דא- שפראך דער

רש"י

נצח ומצן לשונו: רעש משתח. משמחת לצי שהצין שחלמו טעם: (כא) ואחבונן

באור

כי חלמו טעם והש"ס נתן לו חכמה וצינה: גשים זונות, מ"י פונדקן והמוסיף צערוך פידשו
צמלת מלחן מלשח יורי (גחמטוירטהין) וז"ל כדלצ"ב לחשוז שהיו פונדקאות פונדות מזון לו
שהיו תפקידות עלתן עכ"ד. והנה אחד שמלחנו ציחוקאל פדשה כ"ג לשה זונה כדנה פעמים
ות"י פונדקיתל ושס חללי זונה לפי ענינו, לכן דעתי צזה כי אותן כגשים העפקירות עלבן היו
פונדות מזון כדי שיצולו האנדים פס ויהיה להם מקום לפתות לזן להפקדות, ועקר ענינו
פופקרת ולכן יפה פתודגס רחצ הזונה ציחושע (בוהלערין): (יז) ב"י אדוני, להלצין דצרי וכן
פתודגס לשכחית ות"י כנצ"מ צנעו (אך ביטטע חוק גנחדע!): (יח) אין זר אחנו, דולס
סת הפעשה להיות עד דצד: (יט) אשר שכבה, כדלה מפני ששכבה עליו מת, ב"י ללו לל
פת כך ללל שקדמו חולי, לל נולד הספק, כי היו מנקרות לופו שטר נשים צחליו, ללך למדה
לשר שכנה (ד"ק): (כ) ואחבונן אליו, הסתכלתי צלודתו כת"י ולסתכלית ציה (ד"ק):
(כא) ותרברנה וכו', היו פתוכחות על הדנד. וכן כתב הרד"ק ללה הטענות שנו ושלשו לפני
המלך, כמנהג צעלי כדן שכל אחד שונה צטענותיו לחזקו ולהצינו לשופט ע"כ, ות"י לפי הכונה
חיקן (יחמטריטטען): (כב) גזרו, חתכו: לאחת, משפטו לחרש, וכנר העירותי ע"ז צספר
(שמואל ז' י"ז ס') והלמ"ד צא"ל ושני פתחוק יורה שהיא סמיכות צלי סומך (מדצרי ד"ק צסחי
מלת והוספה): (כז) חנו לח, לכלשה שאלמה פנו לה קם הילד, כללו הנפיל דצריה שאלמה

תרנום אשכנזי

קאָניג: דינע שפּריכט:
דאז איזט מיין קינד, דאז
לעבענדיגע, אונד דיין
קינד איזט דאז טאָדטע;
אונד יענע שפּריכט: גיין!
זאָנדרען דיין קינד איזט
דאז טאָדטע, אונד מיין
קינד איזט דאז לעבענדי-
גע. (כד) אונד דער קאָניג
שפּראך: האָלעט מיר איין
שווערט! אונד זיא בראַכ-
טען איין שווערט פֿאַר דען
קאָניג. (כז) דער קאָניג
שפּראך: הויעט דאז לע-
בענדיגע קינד אין צווייא
טהיילע; אונד געבעט
דיא העלפֿטע דער איינען,
אונד דיא העלפֿטע דער
אנדערן! (כו) דא שפּראך
דאז ווייב, דערען קינד
דאז לעבענדיגע וואר, צום
קאָניגע: (דען עס ענט-
בראנגטע איהרע ליבע
איבער איהר קינד) אונד
זיא שפּראך: האָרע מיך.

הפּטרת מקץ

אמרת זה-בני החי ובגד המלך וזאת אמרת
לא כי בגד המלך ובגד החי: (כד) ויאמר המלך
קהו-לי חרב ויביאו החרב לפני המלך:
(כז) ויאמר המלך גזרו את-הילד החי לשנים
ותנו את-החצי לאחת ואת-החצי לאחת:
(כו) ותאמר האשה אשר-בנה החי אל-המלך
כי-נכמרו רחמיה על-בנה ותאמר: כי אדני
תנו-לה את-הילד החי והמת אל-תמיתהו
וזאת אמרת גם-לי גם-לך לא יהיה גזרו:
(כז) ויען המלך ויאמר תנו-לה את-הילד
החי והמת לא תמיתהו היא אמו:
(כח) וישמעו כל-ישראל את-המשפט אשר
שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי-
חכמת אלהים בקרבן לעשות משפט:
ו (ב) ויהי המלך שלמה מלך על-כל-ישראל:

פתח ב"ק

מיין הערר! געבעט איהר דאז לעבענדיגע קינד, נור טאָדטעט עס ניכט; אונד יענע שפּראך:
עס זיין ווערער מיין, נאך דיין, הויעט עס פֿאַן אינאנדער! (כז) דער קאָניג האָב אן אונד
שפּראך: געבעט איהר דאז לעבענדיגע קינד, אונד טאָדטעט עס ניכט; זיא איזט זיינע מוט-
טער. (כח) אונד עס האָרעטע גאנץ ישראל דאז אורטהייל, דאז דער קאָניג געפֿעללט, אונד זיא
פֿירכטעטען זיך פֿאַר דעם קאָניגע; דען זיא זאָהען, דאס דיא ווייזחייט גאָטטעס אין איהם וואר,
אום דאז רעכט אויסצואיבען. ד (ב) אלוצ וואר דער קאָניג שלמה, קאָניג איבער גאנץ ישראל.

רש"י

אליו. נתתי לז להסתכל זו: (כז) היא אמו. צת קול הופיע ולמה היא אמו: ד (א) מלך
על כל ישראל. עשרלו צחכותו שמחו כולם צמלכותו:

באור

צורותם, להודיע, זאת היא אמו שמדחת על צנה: הילד, פעול לו שם נמו ילד (ד"ק)
צספר (השרשים). ולדעתי הוא יליד צחלות סותיות אה"י. והנה ת"י צפרשה זאת צן צר (זוהו)
תרומתו צכ"ת סף שלם נדמו על המין. ולחריו העתיקו חכמי העמים כן ופס מלת הילד ת רגס
רציו כתרומתו צמלת ילד צכל המקרל. וצתרומתו כנחמיהו לפי ההעתקה הישנה צן (קיד),
סחרי סאין לנו רצו פה על המין; וגם המלך סמר הילד, וצבוק המעשה סין זה דצר המובע לו
כלל: (כח) את המשפט, לפיכך ידלו מפניו לעשות דצר דע זאפילו צסתר, כי דלו כי צרות
חכמתו יוליו לסוד משפט כמו שנעשה צזה המשפט (ד"ק). וידוע כי פעל ידל צחצור מלת
פני יודה על ידלת העונש ולא ידלת התרוממת. ועל פיו מתורגם אשכנזית (פורט): לעשות
משפט, לצר האמת ע"י צחינה ולעשותה צנח צינתו: ד (א) ויהי, עשרלו חכמתו שמחו כולם
צמלכותו, (רש"י) והרד"ק פירש לפי סדוד סציו לא מלך צתחלת מלכותו על כל ישראל, סמר
שלמה מלך על כל ישראל ולו היה סדס מפקפק צמלכותו, ביין סרלו צו חכמת סלחיס לעשות
משפט, וכמה זה ה' על מלכותו.

תרגום אשכנזי שלח

הפטרת ויגש

צוהקלל סי' ל"ז פ' ט"ו עד סוף הכימוץ:

(טו) אונד עס ווארד מיר
דאז ווארמט דעם
עוויגען, וויא פאלגט:
(טז) דוא מענשען - זעהן
נימס דיר איין האלץ, אונד
שרייבע דארויף: פֿיר
יהודה אונד דיא קינדער
ישראל'ס זיינע גענאסען!
אונד נימס איין אנדערעס
האלץ אונד שרייבע דא
רויף: פֿיר יוסף, האלץ
אפרים'ס אונד דעם גאנצן
צען הויזעס ישראל'ס זיי-
נער גענאסען. (יז) אונד
ברינגע זיא צוזאממין,
איינס צום אנדערן, צו
איינעם האלצע, דאס זיא
אין דינער האנד איינס
זיינען. (יח) אונד ווען דיא
זעהנע דיינעס פאלקעס צו
דיר זאגען, וויא פאלגט:

(טו) ויהי דבר יהוה אלי לאמר: (טז) ואתה בן
אדם קח-לך עץ אחד וכתוב עליו
ליהודה ולבני ישראל חבריו ולקח עץ אחד
וכתב עליו ליוסף עץ אפרים וכל-בית
ישראל חבריו: (יז) וקרב אתם אחד אל-
אחד לה לעץ אחד והיו לאחדים בידה:
(יח) וכאשר יאמרו אליה בני עמך לאמר
הלוא-תגיד לנו מה-אלה לך: (יט) דבר
אלהם כה-אמר אדני יהוה הנה אני דלח
את-עץ יוסף אשר ביד-אפרים ושבטי
ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את-עץ

חברו כ' חברו כ' חברו כ'

דוא ווירסט אונד דאך אנצייגען, וואס דינעם דיר בעדייטעט? (יט) זאג דעם צו איהנען: זאג
שפריכט דער הער, דער עוויגע: זיהע, איך געהמע דאז האלץ יוסף'ס, וועלכעס איז דער
האנד אפרים'ס איזט, אונד יענעס דער שטעממע ישראל'ס זיינער גענאסען, אונד געבע
זיא (דיא שטעממע ישראל'ס) געבסט איהם (אפרים) מיט דעם האלצע יהודה'ס צוזאממען, אונד

רשי

(טו) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכו'. וכתוב עליו ליהודה
ולבני ישראל חבריו. מרצע תינות הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבע צנימן
מלכה עליו וקח עץ אחד וכתוב עליו זה ליוסף עץ אפרים ושאר תשעת שנים שהיו אחר ירצעם
שהיה משבע אפרים: (יז) והיו לאחדים. לני אחרים לבני העמים שהיו עץ אחד צידק:

באור

(טו) עץ, כמשמעו חתיכת עץ וכן תרגמתיו. וי"ת לוחל (סרייבטאפעלן): וכתוב עליו, המלות
האלה: חבריו, בן קרי והם שבע צנימן שהיה עם שבע יהודה לעולם גם לאחר שנחלקה
המלכות וכתוב חזרו לפי שהיו כשבע אחד (ד"ק) ות"י סחיקון: (יז) וקרב, לוי מצנין פעל
הדגוש וצא צפתח כרי"ש צפלים פלג (תהלים כ"ה) פתח (לויז ל"ו) (הנ"ל): לאחדים, מחוזרים
כדור אחד (הנ"ל): (יח) הלוא וכו', הלא מהרואי שתגיד לנו על מה דמו זה אשר עתה לך?
(יט) עץ יוסף, ד"ל שבע מלכות יוסף אשר הוא ציד אפרים: ושבטי ישראל, שעורו וגם לקח
את עץ של שבעי ישראל שהתחזרו עמו, ואחן אותם עליו, ו"ל עם אפרים להיות עם שבע
מלכות יהודה צידח, ולעשה אותם לשבע מלכות אחד וכן יקום כדור ציד החזקה, ועד"ז
תרגמתיו. וי"ת ונתתי אותם אפרים ושבעי ישראל עליו, ד"ל עם יהודה, והמלות את עץ
יהודה תוספת צאור של עליו כדרכו לפעמים ויתורגם (אחד געבע זיא לזאממען מיט חיהק,
נעמליך, מיט דעם האלצע יהודה), ובענין אחד: עליו, עמו צסמוך לו: אח, עם. וי"ת
הם אנו מקרצ ית-שבע ליוסף די הוא שבע ללפרים ושבעי ישראל לחדיהן ולחצר יתהון עלוהי
ית שבע דיחודה ולענדינון לעמל חד ויהון חד קדמי (זיהע חיד ברינגע דען סטחק יוסף'ס,
וועלכער אייגענטליך דער סטחק אפרים'ס איזט, לזאממען מיט דען סטעממען ישראל'ס, זיינען
ברידעכן, אונד פֿערבינדע זיא מיט חיהק, דעם סטחממע יהודה'ס חו. ג. וו.). והיו וכו',
העמים עם כנען העליון חלה ציד לפניהם: (כג) יטמאו, מצנין כתוב על ומשפטו יתמאלו

תרגום אשכנזי

מאכע זיא צו איינעם
האלצע, דאס זיא איינס
זייען אין מיינער האנד.
(כ) אונד עס זאללען דיא
האלצער ווארויף דוא גע-
שריעבען. פאר איהרען
אויגען אין דיינער האנד
זיין (האלטע זיא זא אין
דיינער האנד פאר איהרען
אויגען). (כא) אונד רעדע
צו איהנען: זא שפריכט
דער הער, דער עוויגע,
זיהע, איך נעהמע דיא
קינדער ישראל'ס הערויס
אויס דען פאלקערן. ווא-
הין זיאגעוואנדערט, אונד
זאממלע זיא רינגסאום
הער, אונד ברינגע זיא
אין איהר לאנד. (כב) אונד
איך מאכע זיא צו איינעם
פאלקע אים לאנדע, אויף
דען בערגען ישראל'ס;
אונד איין קאניג זאלל פיר
זיא אללע קאניג זיין, אונד
זיא ניכט מעהר צווייג-
פאלקער זיין, אונד ניכט
מעהר אין צוויי קאניג-
רייכע געטהיילעט זיין.
(כג) אונד זיא זאללען זיך

הפטרות ויגש

יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד:
(כ) והיו העצים אשר תכתב עליהם בידך
לעניהם: (כא) ודבר אליהם כה-אמר אנני
יהוה הנח אני לקח את-בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכרשם וקבצתי אתם מסגיני
והבאתי אותם אל-אדמתם: (כב) ועשיתי
אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך
אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיו עוד
לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות
עוד: (כג) ולא יטמאו עוד בגדיהם
ובשקניהם ובכל פשעיהם והושעתיו אתם
מכל מושבתייהם אשר חטאו בהם וטהרתי
אותם והיו-לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים: (כד) ועבדי דוד מלך עליהם ורועה
אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקרתי
ישמרו ועשו אותם: (כה) וישבו על-ד-ארץ
אשר נרתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו-בה

יהיה כ

ניכט מעהר פעראונרייניגען דורך איהרע גאטצען, אונד איהרע שייאזאלע, אונד דורך
אלל איהרע פערברעכען, אונד איך בעפרייע זיא אויס אלל איהרען וואנהונגען. דארין זיא
געזינדיגעט, אונד רייניגע זיא; אונד זיא זאללען מיין פאלק זיין, אונד איד ווילל איהר
גאטט זיין. (כד) אונד מיין קנעכט דוד זאלל קאניג איבער זיא, אונד איין איינציגער הידט
פיר זיא אללע זיין. אונד אין מיינען רעכטען ווערדען זיא וואנדעלן, מיינע געזעטצע בעא-
באכטען אונד זיא טהון. (כה) אונד זיא זאללען אין דעם לאנדע וואנהונגען, דאז איך מיינעם

רשי

(יט) הנח אני לוקח את עץ ונו'. שלל יהיו עוד לשתי ממלכות: (כח) לעבדי ליעקב. כעין
פנתתיה ליעקב כלל מצרים:

באור

(ד"ק) פ"י ולא יסתלצון: וחושעתי וכו', כי רבים מהם נעמלו צין כגוים צמקום מושבותיהם
צמון הבולה, והדשיעו כמותם, ולזה אמרו. לרחיקים ממושבות סלה לחזור לדפ יבדלל:
אותם, פידוש עמס כי יש מן הדפים שפידושם עס (ד"ק) וכן פ"י עמהק: (כו) ונתתים.
פידוש נתתים צלדלי (ד"ק) (איך זעטלע יח חנים אחד), למנס כצר כלמד למעלה וישצוצלח
וכו', ולדעתי הכונה שיניחם על המעמד העוז והשלום מלכותו זמן וכללה ולא יגרשם וידיחם
עוד צין הגוים, וכן ענין ונתתי מקדשי וכו' כלומר שיניח להם במקדש, ולא יתן אותם למדנה.
כי זה טעם פעל נחן לרוב עזיזה והנחה על מקומו כידוע, ועד"ז תרגמתי שניהם לפי הנחות
לעמן והנחות ככתוב. ופ"י ולא יסתלצון ר"ל למנס לצרכה:

תרגו' אשכנזי שלט

קנעכטע יעקב געגעבען ,
ווארין איהרע פאטער גע-
וואהנט, אונד זאללען
דארין וואהנען, זיא אונד
איהרע זאהנע, אונד דיא
זאהנע איהרער זאהנע,
אין עוויגקייט; אונד מיין
קנעכט דור זאלל איהר
פירסט זיין עוויגליך .
(כו) אונד איך שליעסע
מיט איהנען איינען בונד
דעם פריערענס; זיין
עוויגער בונד זאלל מיט
איהנען זיין. אונד איך
לאססע זיא (זא בעשטע-

הען), אונד מעהרע זיא, אונד לאססע מיין הייליגטהום אונטער זיא עוויג בלייבען. (כז) אונד
מיינע וואהנען זאלל ביא איהנען זיין, אונד איך ווילל איהר גאטט זיין, אונד זיא זאללען מיין
פאלק זיין. (כח) אונד דיא פאלקער זאללען ערקעננען, דאס איך דער עוויגע, ישראל היי-
ליגע, ווען מיין הייליגטהום אונטער איהנען עוויג זיין ווירד.

הפטרות ויחי צתלים ל' סי' ז' פ' ס' עד פ' י"ב:

(ב) אלס זיך נון דיאטא
גע דוד'ס צום שטער-
בען נאהעטען, בעפאהל
ער זיינעם זאהנע שלמה
וויא פאלגט: (ג) איך
געהע דען וועג אללע
אירדישען, פאכסע נור
מוטה, אונד זיא איין
מאן! (ג) בעאבאכטע וואס
צו בעאבאכטען איזט גע-
גען דען עוויגען, דייען
גאטט; דאס דוא וואני-
דעלסט אין זיינען וועגען,
האלטעסט זיינע געזעט-
צע, געבאטהע, דעכטע

אונד פערארדנוגען. וויא זיא אים לעהרבוכע משה'ס געשריבען שטעהען; אויף דאס דוא
גליקליך זייעסט אין אללעס, וואס דוא טהוסט, אונד וואהין דוא דיך ווענדעסט. (ד) אויף דאס
דער עוויגע זיינע פערדייסונג ערפיללע, דיא ער מיר פארטרוג, דא ער שפראך: ווען דייען זאהנע

באור

(ב) כל הארץ, כל אנשי הארץ, כמו וכל הארץ צאו: (ג) תשכיל, תלית כת"י תלח, לו
טעמו לו תוכל להשוות דרך על פי השכל האמת, על דרך שלמדו חז"ל כל שידעת חטאו
קודמת לחמתו, חכמתו מתקיימת. ודאזי לתרגמו (דאזיט דוא ווייזע האנדעלסט). וצנני
הפירוש הו"א פועל עומד צננין הפעיל ו"א יולא, לפירוש הרשון צמחך המלית תלית סת
כל אשר תעשה (ברינגסט דוא גליק אין אללעס וואס דוא אונטערנימסט) ולפירוש השני שתנהג
מעטך להיותם צמח וצננוה. (דאס דוא חלועס וואס דוא אונטערנימסט מיט ווייזיהייט ליי-
טעסט): (ד) לאמר, דרך כל הלשח להכפיל המלה הזאת צמחך פלדכו הדברים צמלע חס

תרומם אשכנזי

אויף איתרע וועגע אכט טען, דאס זיא פֿאר מיר וואנדעלן מיט טרייע אונד מיט גאנצעם הערצען אונד מיט גאנציר זעלע; זא האבע איך געואגט, עס זאלל ניממער פֿעהלען איין מאן אויף דעם טהרא-נע ישראל'ס. (ה) אויך ווייסט דוא וואהל, וואס מיר יואב דער זאחן צרויח'ס געטהאן, וואס ער אויסגעאיבט אן דיא ביידען הער פֿיהרער ישראל'ס, אבנר דעם זאחנע נר'ס, אונד עמשא דעם זאחנע יתר'ס; דיא ער אומגעבראכט אונד קריגסבלוט פֿערגאס אין פֿרידען, אונד קריגסבלוט

הפטרות ויהי

באמת בכל לבבם ובכל נפשם לאמר לא יברת לך איש מעל פסא ישראל: (כ) וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן צרויה אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבנר בן נר ולעמשא בן יתור ויהרגם וישם דמי מלחמה בשלם ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו ובגדלו אשר ברגליו: (ו) ועשית בחכמה ולא תרד שיבתו בשלם שאל: (ז) ולבני ברזלי הגדערי תעשו חסד והיו באכלי שלחנה כירבן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך: (ח) והנה עמך שמעי בן גיאה בן הימיני מבקרים ורוא

אן וינען גירטעל דער אום וינע לענדען וואר אונד אן וינע שוה אן וינען פֿיסען, באכטע. (ו) טהוע נאך דיינער ווייזהייט, אונד לאס זיין גרויעס האאר ניכט אין פֿרידען הינאב פֿאהרען אין דיא גרופֿט. (ז) אבער דען קינדערן ברזלי דעם גלעדימערס ערווייזע גיטע, אונד זיא וינען אונטער דענען, דיא אן דיינעם טישע עססען; דען אלזא נאהעטען זיא מיר, אלס איך פֿאר אבשלום, דיינעם ברודער, פֿלאַח. (ח) אונד ויהע! עס איזט ביא דיר שמעי זארגן גרא'ס דעם בנימיניטען, פֿאָן בחורים, דערעלבע פֿלונכטע מיר מיט העפֿטיגע פֿלויך

רשי

(ח) את אשר עשה לי. שהרבה הספר ששלח דוד ציד ליהיה נמדה רצי פנחמה: דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמדי' עמו: בחגרתו אשר במתניו. שחגר חרצו פנחמה על מתניו שלל בדוך החגורים צלחתו לקרחת עמשא ופיה למטה כדי שפיל כמה שנלמד והוא ילא ותפיל וכשנפלה ונטלה ככזר עמשא שלל נטל אלל לכנציה מן כסודן ולל כסמך מחרצ סער ציד יואב: ובגדלו אשר ברגליו. סת בצנר הדג צערמה ששללו בידתם הילך חוללת כמה שנלמד וטכו יואב אל תוך כסער לדנר סמו צשלי לשון של נעלך: (ו) ולא תרד שיבתו בשלום שאל. אל תמחכו למות מיתם עלמו וליפול לגהינם: (ח) קללח נמרצת.

באור

סגולה (חידושיסחום) צל"הק. ועד"ז תרגמתי שלל נדלח כפול צפסוק זה: (ה) עשה לי, דרך כלל, וחתר ומפרש שזו סער עשה לשני שני צל"וכו' כי הם צלו צהצטחם דוד וכלכו צשליטתו, ועכ"ז הרגס יואב יחשז ס"כ כללו עשה לדוד וזה לפי פשוטו, ואין לודך לומר שסער כו"ז ולסער עשה. וגם עקר כוונת דוד צמעשה הדע של יואב שהרג סנשי צלל צשלוס: לשני שרי צבאות, כי גם עמשא היה שר צלל לצשלוס ואף צרלון דוד היה לכעמידו צמקוס יואב: ושים, ושצרו ספך דמי (סנשי) מלחמה צעת שהיה שלום צלון. כך פירשו כמפרשים, ואין לודך לזה, וסעשו דס כרלוי לשפך צמלחמה, שפך כולל צלנשי שלומי, ועד"ז מתורגס לסננזים: ויהן דבי מלחמה כוונת כמקדל צכלל שהזה נלחם על צגדיו ומלצושו נבוללו צדס נקיים, ודמו צפרט על חגדפו המלומדת צמתניו לרצנו צכדי סתכיה נוחה לפול צשחיה מוענת ונשי'לל מול עמשא שסיה מעט לתקן מנעלו ונפלה כחרצ מתעדה והנציהה צידו ועמשא לל נשמד, כידוע מספר שמואל. (ז) כי בן קרבו וכו', ענין קרצות וסכזה צכללות, וידמו צפרטות סנה כדנר עלמו סעשו עמו חסד ללכול על סולחן סניכס יהיו צניו מלכולי מולחנו למשלום גמול. ולשמכס כוזן יתמן צמרגומו ספיקו לרכי: (ח) קללח נמרצת, חזקה כמו סכל נמדן. ועפ"ז מתורגס פס סשכמים

הפטרות ויחי

תרגום אשכנזי שם

אלם איך נאך מחניכ צאָנן;
אבער ער קאם מיר ענט-
געגען הינאב אן דען ירדן,
אונד איך שוואַך איהם
ביים עוויגען אונד שפראך:
איך ווילל דיר ניכט מאַד-
טע! מיט דעם שווערסטע.
(ט) יעטצט אבער, לאס
איהן ניכט אונגעאהניעט,
דוא ביזט יא איין קלוגער
מאן, אונד ווירסט שוין
וויסכען, וואס דוא איהם
טחון מוסט, דאס דוא
זיין גרויסע תאאר מיט
בלוט אין דיא גרופט הי-
נונטער ברינגעסט.

קללני קללה גמלצת ביום לבתי מחגים ודוא-
יבד לקראתי הירדן ואשבע לו ביהוה לאמר
אם-אמיתך בחרב: (ט) ועתה אל-תנקרו-
בי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה-
לו והורדת את-שיבתו בדם שאול: (י) וישב
דוד עם-אבתיו ויקבר בעיר דוד: (יא) והימים
אשר מלך דוד על-ישראל ארבעים שנה
בחרון מלך שבע שנים ובירושלם מלך-
שלושים ושלש שנים: (יב) ושלמה ישב על-
בסא דוד אביו ותכן מלכותו מאד:

(י) אונד דוד לענטע זיך צו זיינען פאָטערן, אונד ווארד בעגראבען אין דער שטאדט דור'ס.
(יא) דיא צייט, וועלכע דוד רעגירטע איבער ישראל, וואר פֿיערציג יאָר. צו חבֿרון רעגירטע
ער זיבען יאָרע, אונד צו ירושלים רעגירטע ער דרייאַ אונד דרייסיג יאָרע. (יב) שלמה
זאס נח אויף דעם טארטאָנע זיינעם פֿאטער'ס דוד, אונד זיין קאָניגטרום ווארד זעהר בעפֿעסטיגט.

רשי

מפודש כמו מה ימדיך. מה נמלץ כמו מה נמלץ: (ט) כי איש חכם אחת. תן לך למלך
לו עין עין נשכיל דוד אשר חזו ודעת את אשר מעשה לו: (יב) ותכן מלכותו מאד. סף
כל העליונים:

באור

ות'י לחטך מדיחן (ביטטערע פֿאָטע) ולדעת רש'י כמו נמללם כלומר מפודש (דייטליכע, חזק-
לויידייטיגע, פֿרעכע): (ט) רעתה, אחר עותי כל חנקה, כי תן לך למלך לו עין נשכיל
דוד לחד, חזו ודעת אשר מעשה לו, (רש'י) ר"ל אתה מדע למלך העלה את אשר תוכל
לעשות לו כדי שתמיתנו. ודעים מחכמי ישראל והעמים נשאו ונתנו דוד הזה לאמור: לך דוד
צחור סלהים יחטיל את נפשו לחות לזנו כזאת? ואולם לדעתי כל דוד שפתים צזה סך למות
יהיה כי בדר מדע הכפרס הבדול צין חוקי הכהנת האדם נפשו, וצין חוקי הכהנת העם, ורחוקים
התה צמלח; ופעמים רצות יהוה על פי המשפט אשר תורה הכהנת העם, דעת וזק ליש
יחדי צעצור טוצת הכלל, ואם כן אם חשז דוד צלצו, כל עוד ששמעי חי יגיע נזק להכהנת
הכלל, פן יקהיל את העם על המלך שלמה, ויפריס מדנים צין אחים, ותהיה חזק ליש צרעו
ובדומה, אז עשה דוד על פי המלצה אשר תלזה הכהנת העם סף שהמלצה הזאת תחננת כל
מלות וחוקי הכהנת האדם נפשו. ואם פה מקום להכריך צענן הזה, דק המשכיל צין צדצרים
פעמים: (י) בעיר דוד, היא עיר צין ונקרא עיר דוד כמו שחפוד צספר שמואל: (יא) שבע
שנים, וצספר (ש"צ צ' י"א) נאמר גם ששה חדשים, ולא חש למנותם כלן כי היה נדף
מלצלוס ששה חדשים. ועוד דוד סופר דצרי הימים למלכים להודיע דק מספר השנים השלמים
צלי למלך מין החדשים והימים, כאשר הודעתי בדר צספר שמואל: (יב) ותכן, לא היתה
מלכותו כמלכות אציו מטרודת צגלחמות ורדיפות מלצלוס ושנע צן צברי וכיוצא צס, כי לם
מלכות שלמה היתה נכונה צין פרץ ואם יולאת סך שטן ואם פגע דע, ולכן היה ללל ידו להשגות
על הכהנת סמדינה לצער כל נזק ודע, להסיר כל מכשול מדך עמו, ולצמוד כמועיל והקוצ
לכלחמם. והפסוק הזה הקדמה למה סיפור אחריו מזה;

לוח ההפטרות

כפי מנהגי כל הקהלות

למחר חדרש בשמואל א' כ' י"ח עד סוף חסי' עם באור ותרגום אשכנזי כאשר הי' בחומשים חנדפסים עד עתה.

לשבת ור"ח בישעיה תחילת סי' ס"ו עד סוף, באור מאת החכם שד"ל ותרגום אשכנזי מאת החכם משה הלוי עהרענרייך. ואצל ספר במדבר תמצא הבאור והתרגום אשכנזי כאשר הי' מקודם.

לשבת א' דחנוכה בת"ע זכרי' ב' י"ד עד סי' ד' ח' באור ותרגום אשכנזי במקודם.
לשבת ב' דחנוכה מלכים א' ו' מ' עד נ"א באור ותרגום אשכנזי כנ"ל.
בראשית ישעיה מ"ב ה' עד מ"ג י"א באור מאת החכם שד"ל ותרגום אשכנזי מאת החכם משה הלוי עהרענרייך.

נח ישעיה נ"ד א' עד נ"ח ו' באור ותרגום אשכנזי מאת החכם משה הלוי עהרענרייך.
לך לך ישעיה מ' כ"ז עד מ"א י"ז באור מאת החכם שד"ל ותרגום אשכנזי מאת החכם משה הלוי עהרענרייך.

וירא מלכים ב' ד' א' עד כ"ד באור ותרגום אשכנזי במקודם.

חיי שרה מלכים א' א' עד ל"ג באור ותרגום אשכנזי כנ"ל.

תולדות בת"ע מלאכי א' עד ב' ח' באור ותרגום אשכנזי כנ"ל.

ויצא בת"ע הושע י"א ז' עד י"ב י"ג באור ותרגום מאת החכם משה הלוי עהרענרייך.

וישלח בת"ע הושע י"ב י"ג עד סוף הספר באור ותרגום אשכנזי מהנ"ל.

וישלח כמנהג ספרדים בת"ע עובדי' א' עד סוף. באור ותרגום אשכנזי במקודם.

וישב בת"ע עמוס ב' ו' עד ג' ט' באור ותרגום כנ"ל. מקץ מלכים א' ג' ט"ז עד ד'

ב' באור ותרגום כנ"ל. ויגש יחזקאל ל"ז ט"ז עד סוף חסי' באור ותרגום אשכנזי כנ"ל.

ויחי מלכים א' ב' א' עד י"ג באור ותרגום אשכנזי כנ"ל.

מומורי תהלים לומר בכל שבת מעין הפרשיות.

ויצא בברחו מפני אבשלום סי' ג'.

וישלח חלצני ח' סי' ק"מ.

וישב מומור שיר חנכת סי' ל'.

מקץ קוה קויתי ה' סי' מ'.

ויגש גדול ה' ומהלל מאד סי' מ"ח.

ויחי אשרי משכיל סי' מ"א.

לשבת וראש חודש ברכי נפשי סי' ק"ד.

בראשית ה' חקרתני סי' קל"ט.

נח הבו לה' בני אלים סי' כ"ט.

לך לך נאם ה' לאדני סי' ק"י.

וירא בה' חסיתי סי' י"א.

חיי שרה רחש לבי סי' מ"ח.

תולדות נאם פשע סי' ל"ח:

המשתדל

והוא פירוש

על מצות מקומות מן התורה

מלאכה

שמואל דוד לוצאטו

איש מריאסמי

מדין תורה בפאדובה

מיטגליעד דעם ק. ווענעציאנישען אינשטיטוט'ס

הקדמה

בקשו ממני המדפיסים הנכבדים אשר צעיר המלכה יע"ל שכתוב להם קלם דפוס צפירוש התורה. להוסיפם בחופם נתיבות השלום, אשר נדעם לצט להוציא לאור עוד הפעם, מהחדד ומפואר מכל אשר היו לפניו. אז חשתי ולא התמהמהתי, ושמתי עיני ולבי על הפירושים אשר כתבתי לתלמידי צמח י"ח שנה שאני מלמד בה פלדוזה צנית מדרש הרזנים, ועל מה שהוצאתי לאור וצבורי העתים ונרם חמד ושאר ספרים, וצירדתי משם קלם פירושים שמתתם ותועלתם בליה יותד, עלי סיביו נמלאים כנר נתיבות השלום, ועל מה שכנר כתבתי ספחתי עוד עמינים חדשים, גם צקלת מקומות צטלתי דעתי הקודמת שכתבתי לשעבר, והצאתי אחרת תחתיה; ואספתי כל זה צספר הקטן אשר אנכי נוסף לפניך היום, ונקרא שמו צישראל חמשחדל.

ודע כי אני צספר הזה, כלשך צכל שאר עכצני, אינני לא מן הזקנים, ולא מן החדשים, לא פורחי ולא מתפלסף, לא רצני ולא קרלי, אכל אני דודף אחר האמת, ואני מקצלה עמי שילמדם מפילו באר הפחות שצפחותים. ולא אקצל הכנז, אף אם יהיה האומדו הגדול שצבדולים.

והנה צפירוש המקדלות היתה כל השתדלותי להצין לעצמי ולאחרים מה היתה כוונת האומד והכנות, וחלילה לי מלעוות הכתובים כדי להסכימם עם ההלכה. ומס שכתב דמצ"מ צהקדמותו אור לבתיצה ח"ל ויאלום אם הדרך הנדסה לנו פשוטו של מקרא הוא סותר ומתנבד לדרך הדדום והמקוטל ומדעתך אלינו מלת חז"ל, עד שאי אפשר שיהיו מביהם לדקים. כי הסותר נאנע, אז חסוצה עלינו לילך צדרך הדדום, ולתרגם את המקרא על פיבו, כי אנו אין לנו אלא קצלת חז"ל, והאומד נדסה אור — אולי לצורך השעה כתצנך, אכל כנר הודונו רש"י ורש"ס, ולפניהם חכמי המלמד, שאין מקרא יולא פידי פשוטו, וצנמה מקומות אמדו ויאלל מדרצק, וקרא אסמכתא וצצלמל"ה; ועיין מה שכתבתי צספרי צית האומד דף ל"ד ולי"ה. ושם הונחתי כי העיין המצדיל צק הדצנים והקראים איננו פידוש המקדלות, ולא כל הדודף אחר הפשט הוא קרלי או נוטה לדעת הקראים, כי אמנם לא העדרש הוא העקר אלא העעשה. ושם התקוממתי ב"כ נבד מה שכתב רש"ס (ולפניו מנחם צן סדוק ולפניו הקראים) צצנין התפלץ, ודק כדי להיסיף הדחקה לאותו פידוש העושה העצה הדיא משל ומליצה הוצרכתי לחוות דעתי צשמות י"ג ע'. והנה אני צספר הזה (כנר צכל שאר כתני) היתה כוונתי להצניר כל דצד צסם אומדו, ונכ כשאמדתי דצד מדעתי ולח"כ מללתי צאמר הספרים, הצאתי שם האיש שאמר אותו לפני; אך לפעמים יתכן שיהיה מה שכתבתי כפות כנר צספר אשר איננו צידי, או ב"כ צספר שהוא צידי ואני נתעללתי מלעיין צו צעת כתני הדצד ההוא, כי הוא דצד שאין לו סוף ונודם אצוד זמן הדצה, ודק צקלת מקומות מלויינים צדקתי ולקטתי כל הדעות הגמלות צכל המפרשים הגמלאים אחי. וכל המנידים אחי ולת דדני מן ב"כ שנים וקבם

ח ק ר ח

ידינוי לכך זכות; ומי שירצה לזון אותי לכך חובה, ויחמד כי פירוש פלוני נכונ הוא לפי.
הרשות צדו. זה תשע עשרה שנה היטב חרה לי על דבר כזה (עין כדס חמד ס' עמוד י"ט),
אך עתה ת"ל לס יחדן כלל לשוני, מקולו לא אחת ומתמונו.

והנה דברים ו' ה' הזכרתי ענין שכתבתי בהקדמת בית האור, ולא רציתי להאריך
בהסתקת הענין, ולעלתי יהיו הדברים ההם כדברי הספר החתום, הנני מעתיק כלן קצת מעת
שכתבתי בהקדמה ההיא, חז לשוני: האדם צטצעו הוא צ"ל תחשבה, והוא ג"כ צעל: המן
מעיס. זכח המחשבה הוא מצין דבר מתוך דבר, ומעליא כל תלככת מחשבת, ומגלה תעלומות
החכמות; ועל ידי הכח הזה האדם הולך וחזק תמיד, ועולה צמעות התצורה מדרגה אחר
מדרגה, ומפליא לעשות, לרדות ולצטטל בכל אשר על הארץ. וזכח האחר אשר קראתי שמו
המין בע"מ האדם כולל צכאז רעהו ומצטער צלדתו, וישמע לס ידאבו כושע צלדתו, ומפוך
כך הוא אובד הצדק והיושר; כי יקשה צעיניו סיבה אדם מצער את רעהו וגחלו וחומסו; ועכל
הכח הזה ג"כ דצקות הכפס צמי שהיטע לה, ללהבה אותו ולהיטע לו. הכח השני הוא חק
צתחלת הוית האדם, וכן צתחלת הוית האומות, והרצחק חלש צתחלת הייתו, והוא מוסף
כח ובצודם צמסך השמים וצמסך הדורות, והשני סינו מקצל תוספת, אצל מקצל הוא מדרגת, כי
הרצחק מתבצר עליו ומחלישו.

כח המחשבה צמליאותיו החדשות אשר הוא מולא יס יס, ותועלותיו אשר הוא מצד
תמיד לצני אדם, הוא מולא חן צעיניהם, והוא גורם להצות צעיניהם הכח האחר שאינו מצד
מליאות. ואינו מנדיל תועלות ולא מפליא פללות כמבו, על כן יאמרו כי זה כל האדם, ולא יצו
כי צח המחשבה הוא חלי האדם ולא כלו, וצטפטס צל האדם מלד כח המחשבה לצדו הם כופלים
צצית סצרות מציפות המקלקלות דרגי צני אדם, והן הנה הדעות הנשחמות אשר למד צספר
המדות (Ethica) הפילוסוף המפורסם שפינוזה (Spinoza).

כאיש הזה אמר צפה מלא כי החמלה והחנינה היא נחלת פתאים וחולשת נשים muliebris*)
misericordia ואמר כי האיש החכם ראוי לו סלל יתנהב דק אחרי השכל, וראוי שיטטל סלל יכמו
מעיו לשום דבר, ולא תחום עינו ולא יחמול: Homo qui ex dictamine rationis vivit; conatur
(Par. IV. Prop. 50. Corol.) quantum potest efficere ne commiseratione tangatur ואמר כי
הצדקה לעניים היא חוצה מועלת על הצדור, אצל היחיד אק ראוי שיצמיח כלל על העניים:
Pauperum cura integrae societati incumbit (Par. IV. Cap. 17.) ואמר כי אק לאדם לצקש דק
סמידת גופו ותועלת עצמי, כי זו כל התורה כלה: Conatus sese conservandi primum et
unicum virtutis est fundamentum (Par. IV. Prop. 22. Coroll.) Primum et unicum virtutis,
seu recte vivendi rationis, fundamentum est suum utile quaerere (Par. V. Prop. 41 De-
monstr.) ההרגל הזה לחסוד כח המחשבה כאלו הוא כל האדם, ולהעלים עין מכל מיני התרגשות
הלז, כאלו אק דבר טצעי צאדם, או כאלו אקן מעלה גדולס צו, אלא פחיתות; ההרגל הזה
הציאו לחסוד אק האדם ראוי לסצח ולגנות על מעשיו, והיה כלדיק כדשע: Qui recte novit,
omnia ex naturae divinae necessitate sequi, et secundum aeternas naturae leges et regulas
fieri; is sane nihil reperiet, quod odio, risu, aut contemptu dignum sit (Par. IV. Prop. 50
Schol.) ואם היה הפילוסוף הזה דוצר תמים ומגלה דעתו צלמת, היה מסיים כך: aut amore,
laude, admiratione dignum sit. וכל זה אמת לפי השכל, אצל האדם צמה שהוא אדם הוא אובד
ספעשים הטוצים ועוזייהם, והוא שונל החמס והעול ומתמצ עושייהם, ואם יתחכם ויתבצר
על עצמו ולא יאהב ולא ישנל, לא יהיה עוד אדם, אק יהיה צוד החלמיש:

ההרגל הזה להסתכל בדברים זכח המחשבה לצדו, ולרלות זכל דבר הכרח טצעי, הציא
את הפילוסוף להכחיש מליאות הצודל. הדברים הטצעיים הם הוים צהכרח, העין רואה צהכרח,
והאקן שומעת צהכרח, חו חו כולרו כך צהכרח, מפני שכן היו צלז וצלס; והעולמות סוצעים

*) Part II. fine.

ה ק ד ה

זהבדח סציות מרחס, וכן כל דבר אשר יצר הצורח צחכמתו הנפלחם להשלמת התכלית המכוונת
דדדד ההוא, הוא נעלם כך זהבדח והוא עושה פעולתו זהבדח; אבל זהבדח הזה מה הוא?
מי שיש לו מצד מרחס, כלומר כל אדם שלא הרג חלי נשמתו, לומר כי זהבדח אינו אלא מקצת,

אבל הסצה היא הרצון העליון אשר סידר החלקים צלופן שזהבדח יפעלו פעולתם, וזהבדח
הבדח צחכמים אינו אלא עדות על עולם יכלתו של הצורח. מי שיש לו מצד מרחס אינו יכול
לראות פליטות חכמה הנטועות בכל חלקי הטבע עלי סיכור גדולת הצורח אשר המליח אותו,
ועלי שיהמו מעיו ותן לו תודה על רוצ חסדי; אבל מי שיש לו כלל החלמים אינו רואה צחכמים
הטבע אלא הכרח, והוא לומר: *Natura finem nullum sibi praefixum habet, et omnes causae*
finales nihil, nisi humana sunt figmenta (Part I. fine).

הפילוסוף הזה אשר לפנים היה שמו צקדצ הארץ לקללה, עלה דדור הזה לשם ולתפארת
ולתהלה, עד כי ספריו אשר היו עד כה מסודרים לצל צקהל, מדפסו דדור הזה שנית, ונתפשטו
צחכמות, ינס תודמתו צלשון אשכח יצלשון לרמת, ושם המחדד נזכר לתהלה ולזכרה, עד כי
צימים הלה נכתבו תהלותיו גם צל"הק. אפס כי קדושת לשון העצרים לא נתנה את ידי
המליך והמפואר המפואר להביד צלר היטב מחשבות הפילוסוף, על כן הלצים אותו צבדי קדש.
ועשה אותו בליש חסיד, אשר רק מפחד ויחנאיו חדל לצל אל צית תפלת צני עמו, אך לא חדל
לצדק את ה' צסתר אהלו. אך זה דע צעיני, כי לא הביד לקוראי תולדותיו כי הפילוסוף הזה
אשר היה מדע ישראל, התרחק מעליהם, ולא חי עמם, ולא מת ציניהם. גם להשלמת
ספור קורותיו היה ראוי שיביד לנו איך היתה מיתתו. והוא כי צחכמו סלח להציג אליו דופא
כאמץ מעיר אחרת, ויצא הדופא. ואלו לאנשי הצית לקחת תדנבול זקן ולעשות מעמו מדק, להאכיל
החולה לעת הצהרים, ויעשו כן, ויאכל הפילוסוף וישת. והיו אחרי אכלו, וילכו כל אנשי הצית
אל צית תפלתם, ויחיו החולה לצדו עם הדופא, וצווצם מהדפסה מאלו הפילוסוף מת, ומעט
הכסף אשר היה על שלחנו לא מאלו, כי הדופא נצטו ושם צכליו וימחר ויש צל עירו צלילה ההוא *).

המליך המפואר, ידי צעל תולדות הפילוסוף, מה מאלד הים צידו לפאר מליצתו ולהרשות
כחו וכו' צ"הק, אס היה כותן לכבד עיניו הליש הנשען על ציכתו ומן ה' יסוד לצו, מת צחכמו ימיו.
צחכמוצים נמשכים משרים שנה, ואף ליש סציות משכצו, לא אשה ולא צמים, לא אחים ולא
קדושים, ואף לא אנשי הצית, רק דופא צובד, שולל שללו וצוח צו, ואולי ג"כ קידצ מיתתו; והוא
הליש אשר הפילוסוף צחכמתו צטחצו וצחכמו, ויקרא לו מעיר אחרת למען יצל וידפאבו.

ההתפלספות הזאת, העישה כח המחשבה עקר האדם, והמלמדת להשפיל מעלת הצית

הלצ, התפשטה מאלד צאנשים וצספרים, והיו תולדותיה הסבצרות החשצן, התחצולה והערעם,
והתמעטות החמלה והחנינה, האהבה והחסד.

ואלי חלילה לי מהעלים עין מכמה וכמה תקנות שנתקנו דדור הזה לתועלת העניים ולטובת
כל מיני נדכמים; אבל התקנות האלה, קלתן מאלד המלבים ויועלי ארץ, העשתדלים לתקן המעיות,

ולמלא חסרון הכולל מפאת התמעטות החמלה והחנינה צלצ העם; ועל זה יתכן לומר וחסד לאמים
חטאת, כי חסד שהצור עושה הוא אית על חטאות היחיד, שאלו היו היחידים אנשי חסד וחממים,
לא היה הצור לרדק להרצות צתקנות. וקלתן יאלו מתחת ידי יחידים סבלה, אשר לצס מלא אהבה וחסד,
והם צהשתדלוותם וציניעם אספו חתימות, והציאו דצים מהעשירים צצרות, לשקול את שקליהם
מדי שנה צשנה, להעמיד החצרה רחדשה. שמות כל החתומים נזכרים ונכתצים לתהלה ולתפארת,
אבל החמלה והחנינה, וטהרת הכוונה, לכמה מהם היו למנה?

מן הלאומים הנזכרים נמשך ג"כ צקלת מדינות מיעוט לקיחת נשים, ודצו הולדת צנים סלינס
מכירים אציהם ואמם; כי הנה טבע לצ האדם מציאו להתחדד אל אשתו צחצרה קיימת, לשצת יחדו
לבדל את צניהם ולהעמיד משפחה, וצמחה וצטו לצ ציסצלו צער גדול צנים, מאהצתם שהם אורצים
אותם, ומצמחצם שהם שמחים צהם; אבל המחשבה והחשצן מחצצרים על האהבה הזאת הטהורה
והקדושה, וקוראים לה אולת וחולשה, ומציאים את האדם לטמא עצמו צחצרת הנשים הנצלות, לו
לפתות נשים צעולות, לצלתי העמים על אכמו משל צניו וצחכמו. והמנהג הרע הזה נתפשט כל כך,
שכצו נעלמו קלת ערים גדולות שרציעיות הצנים הכולרים שם הם אסופים, ויש עיר אחת שאומרים
עליה שמחיות המלרים צה הם אסופים.

*) Oeuvres de Spinoza, Paris, 1843, Tome I. page 46.

ה ק ד מ ה

ומן הלמודים האלה נמשך ג' מיעוט האמונה האלהים, והתפשטות אמונת קדמות העולם, ונתינת נצוד הצורא לכללות הנצדאים; והיתה זאת תחזולת שפינוחה, לא אחד מעולם אף אלהים, והוא תמיד נושא שם האלהים על שפתיו נצוד וידעה, אצל אלהיו איננו הצורא, אף הוא כללות הנצדאים, כי לפי דבריו המוצאים למעלה אף דבר צעולם עשו נכונות מכון, אף כל הנמצא היה וזה ויהיה צהר נלחי, והנמצא הזה אשר הוא לדעתו קדמון ונלחי, הוא מה שהוא קודם אלהים. והגיעה הסכלות והחליפות צדוד הזה, עד שצדד היו צישראל אנשים שכתבו כי שם צן ארצו ארתיים, פידחו המציאות, כלומר כללות הנמצאים *). וגם אם לדעת הכפירה האלהים אולי לא הרצה נתפשטה צקוד העם, הנה גם צקוד העם נתפשטה אחרתה הקדושה אלהים, היא הכחשת ההשגחה, עד כי לעג השאננים וצוד הבאיונים ישתה מי שיאמר כיום אלהים שופטים צלח, ושתאודע פלוגי אידע לפלוגי לשכר לו לעונש על מעשיו. ונמשך מזה דצוי האולכים אחד צלעם, האומרים כחננו ועולם אידע יעשו לנו חיל, צנח ידנו נעשה, וצחכמתנו וצחכונתנו נלחח, צחכמה צערמה וצערמה, נעשה למ מלחמה, נצול יתום אף לו עוזר, נחמוס אלהמה אף תומך צימינה, נרצא מסכן אשר אף דצוי נשמעים, נצטיח ולא נעשה, נתפלר צלשר אף צנח. עיני האנשים נצקד, נגוד נצחש ונצקד, כי האדם ידעה לעינים, ומי הוא כליות חוקר ?

והנה פכונת ל'הק היא מתנבדת לכל הלמודים האלה, כי יסודתה על ספרי הקדש, אף אצוי פתח בן ר'חם וגמול שמים, כלומר החסד והרחמים, ואמונת ההשגחה הנותנת לאם נדרכיו, ושתי התכונות האלה מושלות צדוד העצוי וצלתי מתפרדות ממנו; צלופן שלא יתכן שייהי אדם עוסק צל'הק וקודם צה וכות צה צלי שיקנה גם הוא חלק מה (אם מעט ואם הרצה) מן התכונות האלה. ואם שפינוחה הלך כל ימיו צדרכי מישרים, ומשפט ולדקה עשה, אע"פ שאמונתו וסצרותיו הן כדאי להרחיק אדם מן הדרך הישר ולהוליכו צדוך עקש; אף ספק כי זה נמשך לו אם מפאת מצבו ועצמו אשר ידע מלצותיו, ואם מלך ההרגל שהרגילו בו רצותיו (חכמי אפסטודס היקרים והנצדדים, וצחוכס הרצ המפורסם צעל ננעת שאלו). ועל הכל מפאת ל'הק אשר אכנ, עד כי צכלל ספריו נתאל ספר קלר ונצד על חכמת הדקדוק. —

עד כאן מה שראיתי להעתיק מהקדמתי הנזכרת למעלה. וה' אלהי השמים ואלהי האף ישים אומי ואת קודאי הספר הזה מן הזוכים ומזכים את הרצים, יתמו הדעות הנפסדות מן האף, ועלמה האף דעה את ה', לעשות לדקה ומשפט, צחמלה וחרינה, ולא צחשצן ומצונס, ולפיקת גמול אלהים, ולא לנצוד ולתפארת מלך צמי אדם.

פאדובה ה' אוד ראשון תר"ח.

שד"ל המשתדל.

*) Zeitschrift für die Wissenschaft des Judenthums, Berlin, 1822. I. Band, Seite 3 —
Salvador: Historie des Institutions de Moise, II. Parte, Livre I. Chap. I.

המשתדל

לספר בראשית

בראשית

א (יא) עין פרי עושח פרי למינו, כל המפרשים שראיתי פירשו למינו חחר לעושה פרי וצעל הטעמים היטב לראות מכלם, וחצר למינו עם עין פרי, ועושה פרי הוא כמחמר מוסגר, כי חינו חלח תוספת זיחור לען פרי, ומלת למינו ולמינהו מליזה היא מתלילות לה"ק, וענינה ממניס הרצה, מכל מין שיהיה, כמו חת כל עורר למינו, וחת הכן למינהו, האנפה למינה, וחת הארצה למינו (ויקרא י"ח), שענינס העורר והקן וכו' מכל מין שיהיו, וכן למטה וחת כל נפש החיה הרומשת אשר שרלו המיס למיניהם וחת כל עוף כנף למינהו, וכן תולא הארץ נפש חיה למינה זחמה ורמש וחיתו ארץ למינה, וכן (ו' כ') תהעוף למינהו ומן הזחמה למינה מכל רמש האדמה למינהו, ואז לכלס (יחזקאל מ"ז י') למינה תהיה דגתם כדגת הים הגדול רצה מאד, הדגה תהיה מרובה ותהיה מכל המינים, וכן צירושלמי (שקלים פרק ו') למינה תהיה דגתם, למינו מינים תהיה דגתם. הפירוש הזה כתבתיו זה י"ז שנים צספרי Prolegomeni עמוד 191, וזה שנתים ימים קניתי ס' הרכסים לזקעה, ומלאתי שגם הוא פירוש כן. ועיין למטה י"ב ג': (י"ד) ורזו לאותות, המאורות יהיו סזה לאותות השמים, כטעם ומאורות השמים אל תחתו (ירמיה י' י"ז) (רחצ"ע), וטעם א'ותות סימנים, ואותות העולם קראום כן, מפני שהיה מאמינים שהם סימנים על מה שעתיד לזח, וכמו שאמר ירמיה כי יחתו הגוים מהמה. והנה ראוי היה שיחמר תחלה והיו לימים ושנים ולמועדים, ולצסוף תכיר האותות שאינם חלח לפרקים; חלח שרלה להחל צגדול (כמו למטה פסוק כ"ח), מפני שהאותות הם עקר המכוון צחלי הפסוק הזה, כי רלה הקצ"ה להודיע חת ישראל כי גם אותות השמים אינם חלח כמו הימים והשנים, כלס מסודרים צרלונו, כשאר חקות הטבע, וכמו הלילה חרע וקליר וקור וחום, וכמו שהיום והלילה והקור והחום אינם תחת מתשלת אל חחר, ואינם מודיעים העתיד לזח, כן גם אותות השמים: (כ) ישרצו המים, שרץ כל מקום פעל עומד, ועקר הנחתו על תנועת ומרולת צעלי חיים שאינם גזוהים הרצה מן הארץ, חש שאין להם רגלים, ואם שיש להם רגלים, וקרא שרץ (כדצרי רש"י ז"ל) כל דצר חי שאינו גזוה הרצה, צעוף כגון צוצים, צרמשים כגון נמלים ותולעים, וצצעלי חרצע רגלים כגון חולד ועכצר וחומט, וכל הדגים. ואין טעם ישרלו המיס שהמים יוליוו ויולידו אותם, חלח שהמים יהיו נראים כמתנועעים, מפני תנועת השרלים המתנועעים צהם. וכן ושרן היחור לפרדעים (שמות ז' כ"ח), שרן חרלס לפרדעים (תהלים ק"ה ל'), היחר והחרן נראים כמתנועעים מפני תנועת הפרדעים; brulicare צלע"ז (וויחעלן); וכן והיה כל נפש חיה אשר ישרן (יחזקאל מ"ז ט'), הנחל נקרא שורן, מפני שרילת נפש חיה אשר צו. והמליזה הזחת כמו נוצלת עָלָה (ישעיה ח' ל'), החלה נקראת נוצלת, מפני נצילת עָלָה; וכן רק הכסח חבדל מתן (צרחית מ"ח מ'), חהיה גדול מתן מלד הכסח, צכסח; וכן צחמולו חת צצר ערלתו (שם י"ז כ"ה), צצר ערלתו: שרץ נפש חיה, שרילת נפש חיה, כלומר ריצו נפש חיה; ואין שרן זה ככל שאר שרן שצמקרח שהוא שס למין השראים, כי לח נאחר צסום מקום שרן נפש חיה, ולח צחמה נפש חיה, או עוף נפש חיה, חצל ענינו שרילה ורצו, וכן צלע"ז brulicame ענינו ג"כ רצו, והטעם, כי השרלים חפילו אחד חו שנים, כשהם שורלים

בראשית א

ומתנועעים על הארץ, נראים כמרוצים, הם לקלות תנועתם וקולר רגליהם או העדרם, ומה שהחל שרץ להורות על הרצוי, כמו פרו וישראל (שמות ח' ז'): **נפש חיה**, מלת **נפש** תחלת הוראתה נשמה, והמלה הפוכה מן **נפש**, וכן מלאנו נפשו גחלים תלהט (חיוז מ"ח י"ג) שענינו נשיתמו ורדח פיו. וכן **נשמה** וכן **רוח**. תחלת הוראתם שאיפת החיור והולאתו, שהוא עקר חיי האדם וכל החיים אשר על הארץ, וחיה הוא פירוש לנפש, כלומר עלש השואף ומוליד החיור ועל ידי כן הוא חי: ומנהג הלשון נפש פתח על האדם, כמו נפש כי תחטא (ויקרא ד' ז'), **נפש חיה** על שער צעלי חיים, כלומר על שער נשמתה, שיש בו חיות ולא יותר, כי האדם יש לו מעלות אחרות, הדבור והשכל, ושאר תכונות שאינן צאצא צעלי חיים: (כד) **בהמה**, נ"ל תחלת הנחת השם הזה על צעלי חיים צעלי ארצו רגלים וחזקת עש, שאינם טורפים, כבון שור ושה, סוס וחמור, ותי הוראתו צפסוק זה, וכל מקום שהוא חלל **חיה**; ונ"ל שעקר הוראתו הפך האכזריות אשר בחיות, כי כן מלאנו צלשון פורי שרש **בהמה** מורה כך וסוד והפך הקושי, כי כן מלאנו צפסרי מר אפרים (S. Ephraem) חלק שלישי עמוד 614 **תודי לטיבותך רבה** **המין בגדיך**, והכוונה: הלח לנו לתת תורה למדת טובך, כי זה גם היסורים שאתה מוסר אותם מתרככים ומתמתקים. ולפעמים הושאל שם זהמה לכלול כל צעלי חיים זולת האדם, כמו אדם ובהמה תרשיב ה' (תהלים ל"ו ז'), ולפעמים אינו כולל כל צעלי חיים, אלא צעלי ארצו רגלים, יהיו זהמות או חיות: **ורמש**, הם שרלים, שהם נמוכים ורומשים על הארץ, ונראים כאלו נגררים, שאין הילוכם נוכח (רש"י), ומה נזדל מן שרץ, כי אינו כולל העוף והדגים (יוחן קלעריקוס), כי הרמש לרץ שירמש על הארץ, כי **רמש** לשון רמישה. אמנם שרש **רמש** נאמר ג"כ על כל צעלי ארצו רגלים, כמו זו תרמש כל חיתו יער (נחיצות השלום), ולשון זה נ"ל שנאמר על הזהמות והחיות צנחינת מה שפניהם פונים אל הקרקע, ולא כן האדם וצנחינה זאת הוא נאמר גם על העוף, כמו ויגוע כל צמר הרומש על הארץ צעוף וצנחינה וצחיה וכל השרץ השורץ על הארץ וכל האדם (צרחית ז' כ"ח), והסתכל כי לא נאמר וכל האדם, אלא וכל האדם, כי אין האדם נכלל בכל צמר הרומש על הארץ, רק הוא מין נפרד ונזדל מהם, וגם צעל הטעמים הצין כן, והפסיק צחתנו קודם וכל האדם: (כו) **בצלמנו**, לורת הגוף ותצנית חלקיו לא תקרא ללם, אלא תאמר אדם תצנית (וכדצרי הרמז"ס צמורה ח"א פ"ח), כי יאמרו יפה תאמר, לא יפה ללם, ויאמרו להורות על הרצות חלקי הגוף את תצנית המשכן ואת תצנית כל כליו (שמות כ"ה ט'): **אצל יקרא צלם** כל דבר העשוי לדמות דבר אחר, כמו הליור על הליור, העשוי לדמות אדם מיוחד, וכן כל פסל ומסכה העשויים לדמות גוף מה, כמו סכתת ללמי טחורכס וללמי עכצריכס (שמואל ח' ו' ה'), ותעשי לך ללמי זכר (יחזקאל ס"ז י"ז), ללמי כשדים (שם כ"ג י"ד), ומלת ללם נבזרת מן **צל** (וכמו סכתת גם צושרט), כי כן הלל מליד לרה, אשר היו צדמיון הגוף, וממנו למדו בני אדם להתחיל צמלחכת הליור. והנה האדם הוא ללם אלהים, כלומר שהוא צלד מה מתדמה אל האל, שהוא צעל הכחות כלם. והנה לבאורה יקשה לפירושי חות הצי"ת אשר צמלת צלמנו, וכן צפסוק צללם אלהים צרא חותו, וכן כי צללם אלהים עשה את האדם, כי לפירושי, האדם עלמו הוא ללם אלהים, לא צללם אלהים. אך ראוי לדעת כי כן מלאנו צקצא מקומות צי"ת נוספת צמלה המורה על נשוא המאמר (Praedicatum), כבון כי צרע הוא (שמות ל"ז כ"ז) אגה ה' אלהים צחוק יצא (ישעיה ת' י'), והוא צאחד (חיוז כ"ג י"ג), ציה שמו (תהלים ס"ח ה'), והצי"ת הזאת נראה הרבה צלשון ערצו. ונראה כי מלילת צרע, צחוק, צאחד, עקר הארחתה כאלו תאמר פלמי הוא צחותה תכונה שקוראים אותה צס רע, חזק, ואחד: אף כאן נעשה אדם צחותה תכונה שילדק לקרחה צס ללם אלהים. והנה מלת צלמנו ותלינת ללם אלהים חיון ראיה שהתורה מלמדת היות האל צעל לרה אנושית (Antropomorphismus). ואין להכחיש כי קלת מקדמונינו ייחסו לאל תצנית כתצנית אדם, וכן אמרו צצרכת חתנים (כתוצות דף ח') אשר ילד את האדם צלמנו צללם דמות תצניתו, ותצנית ודאי הוא צס הנאמר על צנין חלקי הגוף. ואע"פ כן לא היו קדמונינו מאמינים שהאל והמלאכים הם צעלי גוף וצחיה כמות, וצחיה כתר רש"י (מכות דף י"ז) שאין המלאכים צס ודס: אצל אמתת הענין היא כי צכל פסוס צלמי גוף כלל, וצלתי שוס לרה, ולא חורך ורוחצ וגוצה כלל, הוא ענין שאי אפשר לצן אדם ללידו ולא יתימש צלמי, ואם הפילוסופים מדברים עליו, סוף סוף אין להם ממנו אלא ליור שולל, לא ליור חיורי, והתורה מיתה ללם יעס, והעס לרין חיוכל לליד את אלהיו ליור חיורי, לא ליור שולל. ואם הקדמונים היו מחפשים לאל

ולמלאכים ולנשות עלם רוחני דק מכל בוף הדוע לנו, ואע"פ כן הוא צעל לורה ותצניח : ועיון ס' מלחכת מחשבת
פרשת שלח לך : (ל) ולכל חית הארץ וכו', את כל ידק עשב לאכלה, נתן לאדם כל עשב זרע ורע וכל
עץ פרי, ולשאר צעלי חיים רק ירק עשב הלוהח צלי זריעה, והכוונה צה כי האדם יש צו דעת לזרוע, ולא כן
שאר צעלי חיים : ואין להוליא מה בדעת Grobäus שחסר פרי העץ לצעלי חיים, ולא בדעת קלעריקוס שלא
דָּבָר משה בדיוק, רק צחמת הלשון מדוקדק מחד כי לא הִסְלִיט האל את שאר החיים על הזרעים ופרי העץ,
מאחר שלא נתן להם דעת לזרוע ולנטוע בכל מקום שירצו, כמו שנתן לאדם. והנה יש לשאול למה לא הזכיר
אכילת הצמר לא חלל האדם ולא חלל החיות? וכבר האמינו רבים שלא הותרה שחיטת הצחמות קודם המצול
מה רחוק מחד, מאחר שהאדם צטעעו והרכצת גופו וצורות סָּנִיז הוא מוכשר לאכילת העשב והצמר צמח,
ואם לא היה רצון הצורח שיאכל צמר, לא היה יולד גופו מוכשר לכך. ונ"ל כי הִתָּךְ אכילת הצמר נכלל בלשון
ורדו צדגת הים וגו', כי כן לנו (ט' ז') אחר שאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכו' צידכם
נתנו, פירש ואמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה. אלא שלאדם לא הותר לקרס יותר, ולנו מסמי
שהולך להזהיר על ספיכות דם האדם הקדים לומר שאינו חוסר שחיטת הצחמות : (לא) והנה טוב מאוד,
שלא היה אלא מה שרצה, וצטיעור שרצה : וכל זה לקצור בלגנו שאין דבר נבד בלגנו יתצרך, ושאין יכולת נבד
יכלתו, כי הוא אחד ואין שני. ואין הכוונה שהכל טור, ושאין רע צמליחות, כי הרע נמלא בלא ספק,
חמס הכל לפי מה שבזרת חכמתו ית', שהמליח הרע המועט צמציל הטוב המרובה, והכל היה טוב מחד
ומסכים עם בזרת חכמתו, לא שהיה רוצה בדבר אחד ונהיה דבר אחר שלא כרצונו. והנה צהא פליק
וצהא נחית, ללמדנו יחד האל, ואחדות הצריחה בלה, שכלה מלחכה אחת ומעשה ידו יולד אחד, וכל
חלקיה מתחיימים, איש את רעהו יעזורו : והדבר הזה, כל עוד שצדקה האדם חקירה והבנה צפתה
הסצע כן יוסיף להכיר כי חמת הוא, ודבר אלהינו יקום לעולם :

ב (ד) אלה תולדות, אלה האחרים למעלה (רש"י), זה האמור עד כאן הוא ספור תולדות
הריות השמים והארץ, ותולדת ההייה תקרא תולדות, כמו צטרס הרים ילדו (תהלים ל' ז') ורעים צין
האחרונים (ולפניהם צעל מעשי ה') אחרים כי אלה תולדות אחר למטה, ושצוט הוא כי למטה לא קצר
דבר לענין השמים, ואין יאמר אלה תולדות השמים? והנה הפסוק הזה קושר הפרטה הזאת עם
הקדמתה, והוא עדות צדורה כי מי שכתב מכאן ולמטה כתב גם כן מכאן ולמעלה, ולא כדברי האחרים
כי מגלות מגלות הן שלקט משה והעתיק צספרו : (ו) ואד יעלה מן הארץ, אין ענינו כפירוש המפרשים
ענין העולה צחור, אלא לחלוות העולה על טעם הארץ ומסקה פני האדמה בלחות תמידית (ס' מלחכת
מחשבת), ועיון מה שכתבתי צצבורי העתים תקפ"ט עמוד קי"ט, ושם ציחתי גם כן הצול ארץ ואדמה,
כי שם ארץ כולל כל עוצי העולם ופנימיותו ושם אדמה לא יכלול רק הפנים הגרחים והעצמים להוליא
לחם (והחלוק הזה מלחתי אר"כ גם צם' הרכמים לצקעה). והטעם ואד יעלה וגו', לומר כי אע"פ שלא
היה מטר יורד ולא היו הזרעים לומחים, היה מהשנחת האל שתייה הארץ לחם קלח, שלא ימותו
הזרעים והשרשים, אלא יהיו קיימים עד צריחת האדם וירידת המטר : (ז) ויצר ה' אלהים את
האדם, אחר שהזכיר ארץ היתה הארץ שמתה עד שלא נצרה האדם, הזכיר ילירתו : ויפח באפיו נשמת
חיים, ענין נשימה ידוע בלשון חכמים, כגון צצרחשית רצה פרשה י"ד על כל נשימה ונשימה שחם
נושם לריק לקלם לצורחו, וצתלמוד (סוכה דף כ"ו ע"ז) שתינ נשמי, גם בלשון מקרא מלאנו (ישעיה ת"ז
י"ד) חשום וחשאף יחד, חשום (משרש נשם) מורה הולחת החור, וחשאף הכנסת החור : והנה נשמה
(כמו נפש ורוח) תולת הורחתה הולחת החור מן הריחה, מה טעם חדלו לכם מן האדם אשר נשמה
צאפו כי צמה נחשצ הוא (ישעיה צ' כ"ז), וכמו שפירש רש"י אשר כל חיותו וכוחו תלויים צנשמת
(הרחוי : צנשימת) אפו שהוא רוח פורח וכו'. ואחר כן הושאל שם נשמה להורות על העלם המתכיל החי
לנלח, וקראו אותו ג"כ רוח ונפש, מה טעם כי רוח מלפני יעטוף ונשמות חני עשיתי (שם נ"ז ט"ו)
הרוח העוטף ולוצט גופם (שהגוף כלוצט לנשמה) מלפני הוא, ואני הוא שעשיתי הנשמות (ד"ק דין ילחק
וקלעריקוס), ולא נמלא בכל המקרא נשמות בלשון רבים חן מפסוק זה. והנה גם הצחמות יש
להן נשמת חיים, וכן כתוב (צרחשית ז' כ"ז) כל אשר נשמת רוח חיים צאפיו מכל אשר צחרצה מתו, ואין
סום מקום לחלק צין נשמת חיים לנשמת רוח חיים, וכבר מלאנו (תהלים י"ח ט"ו) מגערתך ה' מושפ

בראשית ב

רוח חסך, הרי תפוצה כי נשמת רוח חיה חלל החורר החלל מהחף, חלל ההבדל הגדול שהבדלה התורה
 בין האדם והבהמה הוא צמה שחמרה כי כח הנשימה והחיות שצאדם ניתן לו נפישותו של הקצ"ה, זה
 שלל מכל כלל צהמות, חלל תוליד החרץ נפש חיה למינה, ויעש חללים חת חית החרץ למינה. וזה
 מהות הנשמה היא למעלה מהשגת האדם צה"ז על כן לא דברה זו התורה צפידוס, רק הודיעתנו כי חלל
 הוא אשר נפח צאדם נשמת חיים, והנה סיוותו חיונה דבר הצח מן האדמה, חלל דבר חלבי שנפח צ האל
 ובשמים מת חיון רוחו צצה חל העפר, חלל תסוצ חל האלמים אשר נתנה (קהלת י"ז ז'), וכן שכתב
 רוחו ונשמתו חליו יחפוף (חיוצ ל"ד י"ד) כלומר שהקצ"ה חפוף חליו רוחו של אדם, כי מהחל ילד ואלו
 יסוצ וכן מלחמו (חיוצ כ"ז ג') ורוח חליו צחפי, וכן (סס ל"ז ח') ונשמת שדי תצונס, וכן (סס ל"ג ו')
 ונשמת שדי תחיוני, הנה הוא מייחס נשימת האדם וחיותו והשכלתו לנשימת האל ולרוח חליו: ויהי ראש
 לנפש חיה, גם שאר צעלי חיים הם נפש חיה, חלל מעלת האדם הוא שהוא היה לנפש חיה על ידי נפישותו
 של הקצ"ה, לא צלירה ועשה צלצד: באפיו, חיון ענינו נחירים חלל פנים, כמו צחרמית חנפין, וכן למטה
 (ג' ע') צזעת חסך תחכל לחס, וכן וישתחו חפים חרלה, שהגיעו פניו לחרץ, וכן ותפול לחפי דוד (שמואל
 ח' כ"ה כ"ג) כמו לפני דוד, ומה צלשון חכמים פלפי, נגזר מן פלפי. והנה החורר נכנס ויולד מן
 הפנים כלומר מן הפה ומן החף: (ו') בות תנויות, כמשמעו, וחיון להצין מה שחס לא חסח לא היה
 מת, חלל חס לא היה חוטא היה מת, כי המות הוא טצעי לגוף האדם, ככתוצ כי עפר חתה וחל עפר
 תסוצ; וכשחטא היה דינו למות מיד, חלל שהוקל עגשו ולא מת מיד, מפני שלל חטא מרדע לצו, חלל
 מפני קלות דעתו, ששמע לחשתו, והיה צקלות דעתה ששמע להסתת הנחש, ועל כן חמר לאדם כי שמעת
 לקול חשתך: (כג) זאת הפעם, חיון מלת זאת חחרת למלת הפעם, שחס כן היה לו לומר הפעם הזאת;
 גם חס תפרש זאת היא הפעם (כדרך כל זה חחת וחלה שלפני הסס, נכלל צהס דיוא, דיוא,
 דהב) חיון המקרא מתפרש יפה; חלל זאת חחר לחשה, ומלת הפעם ענינה tandem, כמו פתה הפעם
 ולזה חיוני חלי (צרחשית כ"ט. ל"ד), הפעם חצוני חיוני (סס ל' כ'), חטחתי הפעם (שמות ט' כ"ז), וכן
 צלשון חשכנז ein Mahl, גם צלשון חיוניחיה חומרים una volta להורות tandem; והנה הכוונה: סוף
 סוף מלחתי צת זוג הרהויה, כי זאת עלס היא מעלמי וגו' (Questa finalmente è), וכן מלחתי ג"כ לצל
 הרכסים לצקעה: (כד) על כן יעיב איש, על כן חיוניחיה חלל על מה שעצר ועל מה שהוא עתה, ולכן על
 העתיד, לפיכך חיון חלה דצרי אדם, חלל דצרי משה, מלצד כי אדם לא ידע עדיין חצ ואס. ופידוס
 הכתוצ: ממה שחשת האדם לוקחה מללעו, מזה נמשך עולס הדצקות שצין האדם וחשתו, וממשך שחוס
 מניח חציו וחמו ודצק צחשתו. וחיון הכוונה שכל אדם עתצ חציו וחמו, חלל שכל כך היא דצקית האדם
 לחשתו, שחס ילטרך לעצוצ חותה חו לעצוצ חציו וחמו, הוא צוחר (על הרצ) לעצוצ חציו וחמו ולא לעצ
 חת חשתו. חת כלל גדול צלה"ק, צתורה צנצחיס וצכתוציס, וצמסנה וצתלמוד וצמדריס, שלחצת הקצד
 חכירו הקלה החחרון מן הדצד, והכוונה על כל מה שלפני הקלה, וחפילו הקלה עלמו חע"פ שהקלה עלמו
 תהיה מליחותו מועטת. לדוגמח כי תפגע שור חויוץ, כי תראה חמור שונחך (שמות כ"ג), וכל שכן חס
 חיוני שונחך, חלל שהזכיר הקלה החחרון. וצמסנה: העני עומד צחק וצל הצית צפנים וכו', הציוח
 הקלה החחרון, שחפילו תהיה ההולחה קלה מחד כזו, וחפילו תהיה למורה, לתת לחס לרעציס, היא
 חסורה. וצצרייתח: כך היא דרכה של תורה, פת צמלח תחכל וכו', חפילו תלטרך לחיות חיי לער כחלה,
 עם כל זה תעמול צתורה. וצתלמוד: פשוט נצילתח צשוקח ועול חגרח, הכוונה עשה מלחכה, וחפילו צלחי
 נצצדת, וחפילו צויה צתכלית. וכחלה לחלפים: והיו לבשר אחר, הם דצקים זה צה כל כך, כחלו חחס
 חלל גוף אחד; ומה מליצת ששאר בשר, ענינה קורצה גדולה, ומה חך עלמי תצרי חתה (צרחשית
 כ"ט י"ד). והנה המעשה הזה להורות ניתן כי האדם חיוני כשאר צעלי חיים, שהזכר פוגע צנקצה ומחרת
 לה והולך לו, ועל ידי כן לא תתחצר מהס משפחה, ולא יהיו לחגדה חחת, חלל האדם הוא מקרי
 צצצעו, חת על ידי ששס הצורח צתולדתו שחחרי הצדווגו לחשה לא תפרד דעתו ממנה כחללח תחוחו,
 ויעצנה וילך, חך נפשו נקשרת צנפסה וחורה להשחר עמה צחצרה, ומה תתפוצה המשפחות והמדינות.
 והנה ספור לקיחת חויה מללע אדם צח ללמד כי כן רחוי לאדם לדצק צחשתו, ולא לעשות כמעשה הבהמה,
 וזה יציה חת האדם לחהוצ חת חשתו כגופו, ולא ליהגות צה ולעצזה חח"כ, כחמור וכלל, וכמעשי העלים
 אשר חיון לצט כי חס להגחת עלמס:

ג (ז) וידעו כי עירומים הם, חין תחלת הוראת מלת עירום על העדר הצנדים, חלח על בלוי מה שראוי להכנסות (עיין מה שכתנתי צנ"ע תקפ"ז עמוד קס"ה), והנה אחרי חללס מן העץ התזדושו מנלוי בופס, והצינו שראוי שיתכמו: עלח תאנה, לשון יחיד, וצספר תורה אשר ציד הכותים כתוצ על י לשון רצים, ורצים חשצו הנסח שצידנו מוטעה, והס לא רחו כי שס עֲלָה צלשון הקדש לא יקצל רצוי, כי הוא כולל, כחצרו פרי, שלא נחלח צחקרח צלשון רצים, רק אחר הגלות צימי נחמיה התחילו לומר עלי זית צלשון רצים, וכן צלשון חכמים אמרו ג"כ פירות: (יג) חנחש השיאני, לשון השאה ענינו להציח אחרים לעשות דצר מה, על די הרחקת הוראת שהיתה מונעת מעשותו, וכן כאן הנחש אמר לה לא מות תמותון (עיין מה שכתנתי צנ"הע תקפ"ח עמוד קמ"ג), וכן מלחתי חח"כ צס' הרכסים לצקעה:

ד (כו) אז הוחל לקרא בשם ה', נ"ל לקרוא צסס ה' ענינו כמו צרוז המקומות, הדצור חל העס להכרח ולהודיע תארי החל וצמה הוא חפן, כמו ויקרח שס אצרס צסס ה' (עיין מה שכתנתי צסמות ל"ג י"ט), והכוונה כי אז התחילו צני חדס לטעות צעניני ידיעת החל והדרכים העוצים לפניו, וזה התחילו החכמים והישרים להכרח צקהל עס את האמת. זה מתיצצ גס לפי מה שאמרו ח"ל כי צימי חנוש התחילה ענצתו החלילים:

נח

ז (ב) מכל הבהמה הטהורה, אף על פי שכל מיני צעלי חיים הותרו לאדם, נראה שצצר היו הקדמונים מצדילים צין מין למין לענין הקרצת הקרצנות, ואותס המינים שהיו מקריצין מהס קרצן הס סס שהותרס צאכלה לישראל; וכן הוא דעת הרמז"ן שלא הוכשרו צקרצנות צני נח חלח צמה טיהורה ועוף טיהור, חצל כל המינים הטהורים היו כשרים צקרצנותס, והוסיף לישראל שלא יקריצו חלח מן הצקר ומן הלחן ומן התורים ומן צני היונה צלצד. והנה רלה ה' לקדש את ישראל ולעשותס ממלכת כהנים וגוי קדוש, שיהיה גס ההמון צישראל חושצ עלמו קרצ חל אלהיו לא פחות וגס יותר ממה שהיו כהני שחר חומות חושצים עלמס קרוצים לחלהיהס, לפיכך לא התיר להס לחכול רק מחותס המינים שהיו חלל הקדמונים כשרים לקרצן והיו חללס מחכל גצוה, וחוליו היו גס הכהנים חוכלים מצשרס. ומה שרלה החל להשאיר מן הטהורה שצעה, היה (כצדרי רד"ק) כדי שיחכלו מהס נח וצניו, כי הטהורות ראיות יותר למחכל צני חדס, והמעמר (ר' וחלף מחיר) מוסיף כי העופות הטהורים חינס דורמים, והס עֲרַף לָשְׁנֵי העיט, והיו נכרתים חס לא יקח מהס יותר: (ז) ויבא נח, נח לריך להיות צרציע, לא צחק, וכן הוא צרציע צחומס כ"י על קלף עס תרגום סצדי: (כד) ויגברו המים על הארץ חמישים ומאת יום, הנכון כדעת הרמז"ן ודון ילחק וצעל הרכסים לצקעה, כי צק"ן ימים חלו נכללו ארצעים יוס הרחשונים, והטעס: נשחרו המים גצוהים על החץ ועל ראשי ההרים הגצוהים עד סוף ק"ן יוס, וחח"כ נשחרו ראשי ההרים הגצוהים צלתי מכוסים, והנה צמחה ועשרה ימים נתמעטו המים שיעור ט"ו חמה שעל ראשי ההרים, צחופן שלא יכלס עוד התצה ללכת על פני המים, ונחה על הרי אררט. והנה צי"ז צחיר החל הגסס ונמשך הגסס עד כ"ז צסיון, אז חדל הגסס, ועס כל זה נשחרו המים גצוהים ומכסים כל ההרים עד י"ז צתשרי, אז נשחרו ראשי קלת ההרים מגולים, ותנח התצה על הרי אררט, וצחחד צצצת נגלו ראשי שחר הרים הצלתי גצוהים כל כד. ודע כי שרש גִּבֹר קרוצ לשרש גִּבְהָ (כי כגצוה שמים על החץ גצד חסדו על ירחיו), והנה טעס וינצרו המים, שנשחרו גצוהים על החץ:

ח (ב) ויסברו וגו', זה היה מיד אחר ארצעים ימי הגסס, אז נעלר הגסס והחלו המים לשור הלך וסוצ. והטעס שהזכיר זה כאן הוא כי תחלה רלה לפימס ספור ההשחתה שגרס המצול, ואמר וימח את כל היקוס וגו', ואמר שנאלצה אחרן מכוסה צמים ק"ן יוס, וחח"כ התחיל ספור שציתת ההשחתה, ואמר ויחכור אלהים וגו', ואמר שחדל הגסס וכו' וכו': (ג) ויחסרו המים, חין ענינו גירעון, חלח הַעֲרִי, והכוונה כי מקלה ק"ן יוס קלת מן המקומות היותר גצוהים נשחרו צלי מים: (ה) הלך חסור, היו חולכים ונעדרים גס משחר מקומות שלא היו גצוהים כל כך כהרי אררט: (א) והנה ע"י זית טרף בפיה, טֶרֶף הוא תרגום של עֲלָה, חלח סְעָלָה הוא שס כולל, וטרף שס לכל אחד ואחד צפרט, והוא

נח לך לך ח י יא יב

מקל רעו, כמו כל טרפי למחיה תינש (יחזקאל י"ז ט'). ודנ"הו (ואחריו חידו החכם יס"ד) חומד כי עלה יקרא גם אחרי נפלו מן העץ, חזל עקב הוא צעודו על העץ, או אחר סנתלש ועדנו רענן, והנה נח כי העלה ההוא היה רענן (כי עץ היות לא יצול עלהו כל השנה), והצין כי לא תלחחא לפ על פני המים, אך הוא תלשה חותו מן העץ, חס כן זהכרה היו החילנות צלתי מכוסים צמים, ומזה ידע כי ק"ו המים. ומלת טרף הוא לדעתי כעין מחמר מוסגר: והנה עלי זית (כלומר עלה לח ורענן) צפיה, דעת צעל הטעמים חיונה כן: (כא) הניח"ח, משרש נוח, מענין והניחותי חמתי כך וסרה קטלתי מתן (יחזקאל ט"ז מ"ז) קרצן העשו לְשִׁבְךָ חמת האל (coccobus). והנה המליכה הזאת הדבר ידע שחיות חלח על דרך דברה תורה כלשון צני חס, לפי מלצ צינת חנשי הדור שהגזיח פחד צו. וכוזן רשוי להחזיק כי שמואל הגזיח חמר לשאול החסן לה' צעולות חנחים כשמוע צקול ה' הגה שמוע מוצח סות, ומשם וחילן מלחמו הידיעה הזאת מפורסמת בישראל, דוד חמר כי לא החפון וצח נגו', חס חרעצ לה חומר לך, עלה וחטאה לא שאלת, וכל הגזיחים אשר צימי המלכים כלם הרחיצו פה על זה. מפנה הנה הדור צרור כשמש כי לא יתכן שיהיה ספר התורה נכתב צימי המלכים או משמואל ולמטה, כי סתורה דברה כלשון צני חס אשר שָׁכַלס עומד צמלצ ספל מחד ממלצ ישראל צימי המלכים.

ח (ד) אך בשר בנפשו דמו, ננפשו שהוא דמו, כלומר צעד צו דמו, והטעם שלא יחבנו עלה שחיות. כן נראה פשוטו של מקרא זה, ונכלל צו גם כן חיפור חצר מן החי, ולאו צפידוס חיתמד, חלח מכללח חתמר, החיל והחורל חצר מן החי הוא חורל מזהמה טיש צה נפסה דמה, ועד החיל חצר צעלי חיים חסור מן התורה. חמנס שיהיה עקר הכתוב על חצר מן החי, לא יתכן, כי צסר פנינו צעלי חיים שלם, לא חלק ממנו, חס כפידוס רש"י, היה לו לומר הצסר צה"ח, או מצסר. ודעפ צעל הטעמים חיונה כן, כי היה ראוי להטעים חך - צסר צתציר, והוא שָׁם עליו זקף, ונראה שהיתה דעתו שהלחי לחסור חס, ויהיה ננפשו כמו עם נפשו, ורסעס ולא תחכל הנפס עם הצסר, או שיהיה לדעתו פידוס ננפשו דמו מה שהוא צנפשו (כמו דמו צנפשו הוא), מה שצו נפשו (והוא דמו) לא תחכל: ודעפ פידוס ננפשו דמו מה שהוא צנפשו (כמו דמו צנפשו הוא), מה שצו נפשו (והוא דמו) לא תחכל:

י (ד) כתים ורודנים, צצרי הומים (ח' ח' ז') ונתורת הכותים כתוצ רודים, ולדעתי לא רודים שחם ולא רודים שחם, חלח דְּרִדְרָנִים (כמו שהוא צתרגוס ירושלמי) ולהקל על הלשון חמר לפעמים רודים ולפעמים רודנים (ועיין מה שכתנתי על דעוהל ורעוהל, צמדצ ח' י"ד), וחזן Dardania ידועה, וזה היתה עיר Troja. וזה אחד מן הדברים סגנז ממני בעזעניות ע"ה, כי צספרו Thesaurus פרן דון (עמד 322) כתנ כי לדעתו הנסח הנכון הוא דרים צרי"ס, והס Rhodū, ואחר סנדפס יספיה סל רח' עם הערותי צרחסו, וסס (עמד 11) כתוצה מחשנתי זאת, חו בעזעניות צספרו Monumenta phoenicia עמד 432 כתנ כי חין ספק חללו כי הכוניה על הדדניים חנשי טרויה:

יא (לא) ללכת ארצה כנען, נראה לי כי לא היה זה צמלות ה' כי לא היה תרח עוד ה', חמנס ולא תרח מחרלו לסצה מן הסצות, והתעורר ללכת חרלה כנען, ולא קיים עלתו ויכצ צארן, וה' לזה לחציהס סיפרד מצית חציו וילך הוא לצדו:

לך לך

יב (ב) והיה ברכה, צני חס יצרכוך, כי כן המנהג לצרן חת המלליחים, וכן מלינו צחצרהס כשהנה חת חמרפל, צח חליו מלכי לזק ויצרהו ויחמר צרוך חצרס לחל עליין, וכן דוד שלח חת חמשי לצרן חת נצל צסעת שמתו והללחתו צצית לחנו (שמוהל ח' כ"ה י"ד), וכן מלך חמת שלח לצרן חת חד כשהנה חת הדדער (סס צ' ח' י'), וכן העוצרים הרואים צעל הסדה קולר חת קלירו היו חמרים לו ולחנשי צרכת ה' חליכס וגו' (תהלים קכ"ס ח'), חה ג"כ טעס צחצרי כי חשרוני צצות (צרחית צ' י"ג), וכן כל גויס יחשרויו (תהלים ע"ז י"ז). גם מה שכתוצ (זכריה ח' י"ג) והיה צחצר חיתס קללה צגויס וכו' כן חרשית חתכס והייתס צרכה, חיונו חלח כתשמעו, כשהייתס צגלות היו מקללים חתכס, וכחצר תָּקַסְעו יצרכו חתכס, וכן להיות לשמה ולקללה (מלכים צ' כ"ז י"ס), לשניתה ולקללה (יחזיה

כ"ו פ'), לשוקה ולקללה (שם כ"ה י"ח), חולתם צירמיה, כלם פתשמעם, רק ולקח מהם קללה הוא ענין אחר, כי לא אחר והיו קללה. והגה אחר שאמר שלרצו הללחתו יצדכו אותו, הוסיף ואמר ואזכרה תצדכך, ואם חולי ימלא חיש צליעל שלא יצדכך, אזל תקנח צך ויקללך, אז מקללך אחר: (ג) ונברכו בך, הגבון כפירוש רש"י, שהכוונה כמו צך יצרך ישראל לאמר ישמך אלהים באפרים וכמנשה, ולדעת זאת הסכים בעזעניזם צחור שלו, ונתחלה היה מסכים עם ראזענמיללער ואחרים שפירשו כתרנומו ויתצדכך צדילך, כי על ידו ועל יד זרעו יסוצו החומות לחמונת הייחד. והנה ונצרכו ענינו כמו והתצדככו, כי הנפעל מתחלתו חיט אלא התפעל צלתי דגוש, כמו צנין אֶת־פֶּעַל צחרמי, כמו השמר לך שענינו שמור עצמך; ובצר התקומם האפרו צספרו מעשה אפר נגד החוששים שעקר הוראת הנפעל היא להורות על קצלת הפעולה: (ד) והכנעני אז בארץ, מפני שהוא צא לומר אח"כ לזרעך חתן חת הארץ הזאת, הקדים להודיע לישראל כי גם צימי אצרהם היתה הארץ ההיא צד כנען; שלא יחשצו שאלו צימים בהם היתה צד חומה אחרת רעה וחטאה ושהאל הוריש החומה ההיא ונתן ארצה לכנעני, ואח"כ יקשה לקחתה מידם, כי ירשה להם נתנה ה'; לכן הקדים להודיעם כי כשהצטיח ה' לאצרהם ירושת הארץ כצר היתה צד הכנעני: (ח) ויעתק, ענינו הפסעת יתדות האהל ללכת ממקום למקום לפיכך הוא הפעיל, ויפה כתב רש"י ויעתק משם אהליו; והוא שאל אח"כ להעתקת ספר תפסר אחר, כאלו הסופר עוקר הכתיבה ממקומה ונותנה צמקום אחר. וכן שורש נסח (אחיו סל נסע, שענינו ב"כ עקירת היתדות ונסיעה ממקום למקום) ענינו עקירה, כמו צית גאים יסח ה', והוא שאל צלשון ערצו להורות העתקת ספר, ומה אצלנו בנסח ענינו העתקה. ודע כי הפרש גדול יש צין נסחא וגירסא, כי נסחא היא מתחלתה ס' נעתקת מספר, אזל גירסא היא למוד וקריאה צעל פה, כי צימי חכמי המשנה והתלמוד היו המשנה והתלמוד כלם חכמים ונלמדים על פה, והוא שכתב רש"י (מליעא ל"ב) "ו מפני שתלויין צגירסא ומשתכחים" כלומר שתלויים צזכרון תלמוד על פה. ועקר הוראת פעל גרס ענין טחינה ולעיסה, ועיין מה שכתצתי צזכרם חמד צ' עמוד קע"ח. והגה צימי חכמי התלמוד היה נכון לומר פלוני גרים הכי ופלוני גרים הכי, זו גירסת פלוני וזו גירסת פלוני, אזל עכשו שהתלמוד כתוב, חין כחן גירסאות, אלא נסחאות, ורש"י שצב ראיונו כי הציצ דע עקר הוראת מלת גירסא, כתב חלף פעמים לא גרסינן והכי גרסינן, וזה לשון מרשאל, מפני שקריאת התלמוד היתה מתחלתה צגירסא, כלומר צעל פה. ומכל מקום כשיהיה הדבור על ספרי הקדש ועל שאר ספרים שלא היו מעולם תלויים צגירסא, חין ראוי להזכיר חלופי גירסאות, אלא חלופי נסחאות: (יג) למען ייטב לי בעבירך, הגבון כדעת הר"ן (הציחו דון יצחק) ור' עובדיה ספורנו, שצחמרה שהיו אחותו כל אחד יקרה שיסכים אצרהם לתתה לו לחשה, ולא יתרגוהו, כי יחשצו שלכך הציחה, להשיחה לאחד מנכדי הארץ, וחשצו אצרהם שלא יקחיה פתאום וציד חזקה, אזל ישאו ויתנו עמו צמיתון זמן מה, והוא ישמע מהם צתחצולות עד שיסוצו לארצו; אזל מרת יסיה נמשך הענין צחוסן אחר, ונלקחה פתאום לצית המלך. והנה וחיתה נפשי צגללך הוא פירוש למען ייטב לי צעצורך, וכן דעת רד"ק, ויפה הוסיף כי לא נתכוון אצרהם שיעשו עמו טוצה אחרת, שהרי ממלך סדום לא רצה לקבל ממך, חף על פי שהציל את כל אשר לו:

יב (ג) וילך למסעיו, נ"ל ענינו שהיתה הליכתו נחלקת צמסעות הרצה, שהיה נוסע וסוהה ויחר ונוסע; וציואל צה ללשונותם, שנחלקו ללשונות הרצה, למינהו שנחלק למינים הרצה. ואם היתה הכוונה שלן צחכסניות שלן צתחלה (כדעת רש"י וראזענמיללער), היה לו להזכיר לשון חנייה, לא לשון נסיעה, כי המלון עשוי לחנות צו, לא לנסוע צו. ועוד ראיה גמורה לדברי ויסעו כל עדת צני ישראל ממדבר סין למסעיהם (שמות י"ז ח'), והם לא הלכו צדרך ההוא מתמול שלשום: (ח) ובין רועי ובין רועיך, יאח פירוש הקודם, אל נא תהי מריצה ציני וצינך, כלומר צין רועי וצין רועיך, וכן הרצה ווי"ן ענין כלומר, וכן למעלה י"צ י"ג, וכן ולזרעך עד עולם (כחן פסוק ט"ו), וכן למטה י"ז ח', וכן כ"ד ת"א, וכן שמות י"ד י"ט, וכן כ"ה י"צ, וכן צמדצר י"ב י"ח, גם י"ד י"ד (עיון מה שכתצתי שם, וכן צרמף וצעירו (שמאל ח' כ"ח ג'), וכן צירמיה צ' ט', גם כ"צ כ"ב, גם מ' ח', גם מ"ו כ"ו, ויחזקאל כ"ב צ"א: (יא) ויסע לוט מקדם, מלת אֶל־יִשְׁמַחַת צמקומות הרצה, וכן כחן שיעורו ויסע לוט אל מקדם;

לך לך יג יד מו מז

ומלאנו אֵל ואחריו ת"ס, אל מחוץ למחנה תשלוחם, ואלו אל מנבז למעלה עקדנים (יחזקע ט"ו ב')
ויבזוה נפע אל המקום אשר הוא מקדש לחץ כנען, כי סדום למרח חץ כנען:

יד (יג) ויבא הפליט, זה"ח הידיעה, חולי (כדעת תלמידי מהור"ר חזקיהו חי מיינשטער)
היה מחנשי לוע, והוא נדדו נשאר מהם: (כג) מדרג, אחר ר' וחלף הידיעהים שהכונה על חושין
סקושים זהם השער, כמו שחמרו נשנת (דף נ"ז) חושי למר וחשי פשתן שזרחשי הננות; ולפי זה הזכיר
החלק ביותר קטן וקל סעל האדם, מכף רגל ועד ראש:

מו (וב) ובן משק ביתי, משק מן סקק, ענין תנועה והשמעת קול (עיון מה שכתנתי נזה"ע
תקס"ז עמוד קס"ד), וכן ישק כל עמי, יתנועע ויתנהג כל עמי. ומלת **משק** חין לה חח, ונזהה כחן
להיותה לשון הנופל על לשון ומשק שחריה. והחכם Quatremère אחר כי משק **משק**; אך לא מלאש
משקה חלל למלכים, ועוד המשקה היה משקה למלך, ולא לנצח המלך: (י) והאמין בה', חס היה כתת
ויאמין היה תשמע שעכשו האמין, ונחמרו והאמין תשמע שכזר היה מאמין זה' עיון מה שכתנתי
נזה"ע תקס"ז עמוד קע"ח: **ויחשבה לו צדקה**, חזרהם חשבה להקצ"ה לדקה וחסד (הרמז"ן, רלנ"ב, דח
ילחך, נעל העקדה, נעל תולדות ילחך, נעל מעשה ה', וס' הערה ח"ג דף קמ"ח): (ח) במה אדע
כי אירשנה, אחר שחמרו והאמין זה' לא יתכן שיחמרו נמה אדע להיותו מטיל ספק נדנר, ואם היה
שהיה מסופק וחסד חמונה, הנה (כמו שהעיר הרמז"ן) לא עשה לו ה' שום חות כדי שיאמין. והקדו
חלי כי מאמין היה חזרהם בהנחת ה' חמונה שלמה, אך נרחותו כי נזר זה כמה פעמים שהיה ה'
מנעיוהו על נדו הזרע ועל כזו הארץ (י"ז נ' ח', י"ג ט"ז), ועדיין לא היה ה' נותן לו זרע, ירח
היה שחל חיה נסיון היה נדעת האל לגסותו תחלה, וקצק אחר שיקנה לו חזרהם זכות מה יהיה
רחוי לקיום ההנחה הבה, על כן שחל נמה אדע, מה הדנר אשר כשעשה חותו, נז אדע שאירשנה.
והקצ"ה הסינו כי חינו שחל עוד ממנו שום זכות, כי קיום הנחתו חינו תלוי נסום תנאי, אך הוא
תלוי נקן הנבזר, כי לריך שיעצור עוד חרצו מחות שנה - אחר זמן מלאתי קרוז לזה ליוחן קלעריקום,
חלל שהחל חומר נמה אדע שחני קרוז לירש חותה, מה יהיה לי סימן שחל זמן שאירשנה, ולזה הסינו
כי לריך שימות ושיעצרו ת' שנה - וחמנס הנצית שכרת עמו לא היתה כדי שיאמין חזרהם, כי כזר היה
מאמין זה', חלל לפי שהיה הענין לעתים רחוקות רלה ה' שיהיה לז הדורות האחים סמוך ונלתי תפקסס
נזנר, כדי שנמסך ת' שנה לא יתעצרו נגוים; וכן היה שהנצית הזאת אשר כרת עמו נרשמה נלל כל
לחלחי חזרהם ילחך ויעקב, והאמינו נכל הדורות ההם להנחת ה', וכמו שמלאנו כי יוסף נשעת מיתתו
אחר לחיו וחלבים סקוד יפקדו חתכס והעלה חתכס מן הארץ הזאת אשר נשנע לחזרהם לילחך וליעקב:
(י) ויתן איש בתרו לקראת רעהו, מכל אחת מן הנהמות נתן נתר אחד לקראת הנתר האחר, ולפי
הדקדוק היה לו לומר ויתן אחיש, או לחיש, נתרו לקראת רעהו, חלל כך נוהגין נלשן הקדש למר
מלילה שלמה נמקום תחר הפעל, והנה נתרו לקראת רעהו ענינו כענין תחר הפעל, נתן כל אחד
נחופן זה, שיהיה נתרו לקראת רעהו, וכיולל נזה והכני חס על ננים (תלמידי מהור"ר לא - לי). ולדעת
תלמידי חליעזר חליה חיל שיעור הכתוב ויתן חיש לקראת רעהו, ומלת נתרו היא מאמר מוסבר, והיא
סירוס למלת חיש, כי לא נתן הנהמה כלה חלל מחליתה, חה מסכים יפה עם נעל הטעמים שחזר חיש
נתרו נמקף:

מז (ב) בא נא אל שפחתי, דרך כזר, כנוי לתשמיש (רד"ק נשרשים), והוראת המלת חיינה
חלל נצחת חס אל המקום אשר שס האשה, דרך ייחוד, חף נלל נעילה, כמו ויטו לחזנלום האהל על
הגב ויצא חזנלום אל פילגשי חזיו לעיני כל ישראל (שמחלל ז' ט"ז כ"ז); ודרך נקיות הרשאלו על
המשכב. והמלילה הזאת כשענינה נעילה חיינה נחמרת חלל על פעם ראשונה שחלס קרנ לאשה אחת,
ומה שחמרה לאה חלי נחל (לי ט"ז) פירושו חל חללי נחל. וכן ויחם דוד חת נצנע חשמו ויצא
חליה וישכב עמה (שמחלל ז' י"ז כ"ד), נח חל חדרה, וחח"כ שכב עמה. ונחציסג כתוב והמלך לא
ידעה, ולא נכתב לא נח חליה, כי היתה נחדרו ונחמרתו, רק לא ידע חותה למשכב זכר: (י' פרא
ארם, פרא סמוך לחס, פרא שנמין האדם, וכן וכסיל חס נחח חמו, הכסיל שנחלס, היחיד כסיל

שצנני חדם, וכן וחצוני חדם (ישעיה כ"ט י"ט): (יג) אתה אל ראי, חלום הראיה, שרואה צעלזון של עלתים (רש"י), זה כלפי מה שנאמר לה כי שמע ה' חל ענין: **הגם הלום ראיתי אחרי רואי**, וכו' סצורה הייתי שגם הלום צמדצר חמלח מי שיטגיה עלי אחרי הפרדי מרוחי, מחצרהם חוהצי שהיה משגיה עלי? והוא מקרח קלר: הגם הלום ראיתי רואה ומשגיה אחרי רואי. ראי הראשון שם דצר, ולכך נקוד חטף קמן; ראי השני ציוני עם כנוי, ולכך נקוד חלם:

יח (יד) וערל זכר, נ"ל (נגד הטעמים) מלת וערל עומדת צפני עלמה, וזכר אשר לא ימול את צצר ערלתו הוא פירוש ערל; ואם לא כן היה לו לומר חכר ערל: (יט) **אבל שיה אשתך**, מה שתרגם חנקלום צקוטטח חינו זו מענין חצל (חצער ma), כי צלשון דומי verum עקר הורחתו הוא כמו צקוטטח, ופעמים רצות ענינו כענין **אָבֵל**, וכן כל בְּאֶמֶת אָמְדִי הנמלח צמסנה, ענינו חצל חמרו, וכן בָּרָם נגזר מן בָּרִי שענינו חמת ויליז והורחתו כענין אָבֵל. ואחר שחמרו באמת להורחת אבל, הפכו הענין וחמרו אבל להורחת באמת, כגון חמרו להן חצל (עירוצין ל' ז'), חמר להן חצל (שם ל"ז), חמרו לו חצל (שם מ"ח), ענינם אמת היא: (כה) **בהמולו את בשר ערלתו**, ישמעאל לא מל את עצמו, חצל הניח לחציו שימיל חותו, וצזה ילדק הנפעל (שעקר הורחתו פעל את עצמו, עיין למעלה י"ז ג'), כאלו הוא מל את עצמו, ולפי זה גם חצרהם יתכן שלא מל את עצמו, חצל חמר לחחרים שימולו חותו:

וירא

יח (ט) **הנה באהל**, נ"ל מפני שאין לה צנים והיא צוטה, כטעם עקרת הצית (תהלים קי"ג ט') העקרה היושבת צציתה ולא תִּרְחֹם החולה מפני הצוטה. כי חמס לא צאו חליו כמלחכים שלוחים לצצרו, ומה להם לצצרו שתלד לו צן? חלח מה שחמר להם שהיה צאהל נתן להם מקום לצצר חותו שלא תהיה כל ימיה עקרת הצית, חצל עוד מעט תלד לו צן - חצל מחין היה לעוצרי דרך לידע שהיה שמה שרה? חולי שמעו חצרהם מחכיר שמה: (יז) **וה' אמר**, צלצו (כדצרי הרמז"ן), וחיוס דצרי המלחך לחצרהם (כדעת רש"י והמחזיר עיין דצריהם צפסוק הקודם), והרי זו הקדמה למה שהוא צח לומר שהמלחך חמר לחצרהם זעקת סדום ועמורה כי רצה וכו', כלומר ה' מחהצתו את חצרהם לא ראה לכפות מתנו מה שהיה צלצו לעשות על כן ליה למלחך שיחמר לו זעקת סדום וגו'. הדצור והמעשה נעשים על ידי שליח, חצל המחשבה והרלון חיוס על ידי שליח: **וה' אמר**, קודם לכן, כמו שפירש רש"י על והחדם ידע: (יט) **כי ירעתיו למען אשר יצוה**, כי לכך צחרתי צו כדי שילוו וכו', צחוסן שיחמרו דרך ה' וכו'; כי לא צחר ה' צחצרהם צעצור חצרהם לצד, חלח כדי שיקיה חצ לעם קדוש (דון ילחק), וצחירת העם ג"כ לא היתה צעצור עלמס, חלח צעצור החין החנושי כלו: **לעשות צרקה ומשפט**, לדיקה היא להטיצ לזולתנו, ומשפט הוא שלא לעשות עָוֹל לשום חדם (כי כמה פעמים חדם עושה לדיקה עם קלח, ועושק וחומס את חחרים) ואין לורך לדחוק ולפרש כמו שפירשתי צצכורי העתים לשנת תר"ו עמוד ח' שחם יהיה חדם שופט חו יעשה גם משפט, להליל עשוק מיד עושקו וכו': (כא) **הבצעקתה**, חי חפסר לפרש חס כלעקתה עשו, חעשה צהם כלח, כי לא תצח ה"ח להורות על תנחי (עיין מה שכתצתי צצה"ע תקפ"ט עמוד ל"ד ול"ה), ומה שהציח רש"י רחיה מן הטעם שצין עשו לכלח, חיונו רחיה, שהרי חף חס היה זה לגרמיה, לא היה חלח הפחות שצמפסיקים, וחין יהיה כחו גדול מכח הטפחח? וכל שכן שאין זה מונח לגרמיה, כי חין חחריו מונח חחר, וחיונו חלח פֶּסֶק, שאין לו שום כח צענין נחוח המחמרים, חצל הונח להורות הפסקה צקריחה, לסצות פרטיות אשר חין צהן כח לתת מקום לטעם מפסיק, כגון פגישת שתי חותיות שוות (להגדילן למעלה), חו מלות דומות (חצרהם | חצרהם קדוש | קדוש, המול | ימול), ופגישת שמות הקדש עם מלות חול צלח מפסיק ציוניהם, וצחלה יצח פסק להצדיל צין הקדש וצין החול (ויקרא חללים | לחור יוס, ויונע ה' | את פרעה) ו חו ליתן ריוח צין שתי מלות שמליתן קלרה ולריך להצין דצר מה צין זו לזו, חו שחחת מהן מקצלת שני פירושים, ועל ידי ההפסקה ירוחק אחד מהם, כגון הצכור | דצ (צמדצר ג' צ'), שענינו הצכור היה דצ, חו הוא דצ, חו שמו דצ, וכן צחש | לילה (דצרים ח' ל"ג), שענינו צחש צלילה; וכן כאן עשו כלח, הכוונה עשו צחללע וצח

וירא יח ים כ כא

בַּקֶּסֶק לִיתֵן רִיחַ זֵין שְׁתֵּי הַמְּלֹחַת, שְׁלַח יוֹצֵן שְׂכֵלָה הוּא הַפְּעוּל, עַל דֶּרֶךְ כִּי אַעֲשֶׂה כָּלָה זְכַל הַבְּרִיּוֹת (יִרְמִיָּה: מ"ו כ"ח), אֲזַל יוֹצֵן שְׁהוּא תִּזְרֵי הַפְּעוּל (עַל דֶּרֶךְ זֶה לִלְיָה), כְּמוֹ כָּלָה גֵּרֶשׁ יִרְשֵׁה אֲתִכְסֵם מִתָּה (שְׁמִי' א' ח'), וְהָה קִרְוֹז לַפִּירֹשׁ רַע"ס, וְלֹא כַפִּירוֹשׁוֹ מִמֶּשׁ, כִּי הוּא פִירֶשׁ עֶשׂוֹ כָּלָם, שְׁלִיחַן צִימִיָּהם וְהִיָּה, וְקִרְוִיָּים לֹזֶה דְּזִרִי רַחֲצ"ע, וְלִפִּי זֶה לֹא הִיָּה מִקּוֹם לִחְזָרָהם שִׁישְׁחָל הַחֶף תַּפְסָה לְדִיק עִם רַשֶׁע, כִּי אִיךְ יִתְכַן שִׁיכְרִית לְדִיק עִם רַשֶׁע אֲחֵר שְׂכַזֵּר גֹּזֵר לְזִדּוֹק אִם כָּלָם חֲטִאוֹ?

יח (ה) וְנִדְעָה אִיתָם, עוֹן מְדוּם הִיָּה (יִחְזָחָל ע"ז מ"ט) גִּלְיוֹן שְׁנַעַת לֶחֶם וְשִׁלּוּם הַשֶּׁקֶל וְחַטָּי וְחִזְיוֹן לֹא הַחִיָּקָה, גַּם מַח"ל זְפִרְק חֶלֶק לִיִּירוֹ רַשַׁעֵשׁ כְּשֹׁמְרֵי עֵינִי וְיִמְכְּלִי רִגְלִי חֲזָרָהִים מְצִימִיָּהם. וְהִיָּה צִימִי קִדָּם הִיָּה דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְנִהוּב כְּזוֹד זְחֹרְחִים, וְהִיָּה מְסַפְקִים לֶהֱם כָּל לְרִיבָהִם, וְזִהְפֶךְ חֲנָשִׁי מְדוּם (יח חֲנָשִׁי הַבְּזַעָה) לֹא לְזִד שְׁלַח הִיָּה מִחֲמָקִים יוֹדָם כָּלָל, אֲלֹא הִיָּה מִתְעַלְלִים זֶהֱם זִמְשָׁכֵז זִכֵּר, וְאִם הִיָּה אֲחֵר מִהֶם מִחֶסֶף חֲזָרָהִים אֲלֵי צִיתוֹ הִיָּה נִקְצָלִים כָּל הָעַם מְנוֹעַר וְעַד זִקֵּן, לֹא שְׂכַל הָעַם יִתְעַלְלוּ זֶהֱם, אֲלֵי לְהַתְחַמֵּק עֲלִיָּהִם לְזַלְתִּי יִמְלִטוּ מִידָם, אֲוֹ לְשִׁמּוּחַ וְלַעֲלֹת זְחִרְפָּתָם וְלַעֲרֵם שֶׁל חֲזָרָהִים: (לח) בֵּן עֶשְׂרִי, הַתְּפִאָרָה שִׁישׁ לֶה זֵין שְׁהוּא מַעֲמָה וְלֹא מַעֵם אֲחֵר, כִּי גִנְחִי הִיָּה אֲלֵלָה לְהַצְעֵל לְחֲנָשִׁי הַמִּקּוֹם הַהוּא (יח דַּעַת רַע"ס). וְהִיָּה De welte חֹמֶר כִּי כָּל הַסְּפּוֹר הִזֶּה צִדּוֹ חֹתוֹ יִשְׂרָאֵל מִשְׁנֹחַתָם אֲתֵי הַמַּחֲזָנִים וְחֵץ הָעֲמוּנִים: וְהִיָּה שְׁנַעוֹן בְּדוּל, כִּי הֵלַח זִהְפֶךְ עַל יְדֵי הַסְּפּוֹר הִזֶּה נַעֲשׂוֹ הַחֹמּוֹת הַהֵן קִרְצִי יִשְׂרָאֵל וְחֲחִיָּהֶם, וְגִחְסֵר לִיִּשְׂרָאֵל לְהַתְּגַדּוֹת זֶם, וְאִם הִיָּה יִשְׂרָאֵל מְזִיפִים תּוֹרַתָם מִפְּנֵי הַשְּׁנֹחָה, הִיָּה לֶהֱם לְמַדֵּר שְׁחִיָּים זֶם לֹט, אֲלֹא מִרַע מְדוּם. מִלְּזִד כִּי הַתּוֹרָה לֹא גִנְתָּה מַעֲשֶׂה צִוּוֹת לֹט, וְמַעֲוֹלָם לֹא מִלְּחֵט שֶׁהִיָּה הַמַּחֲזָנִים וְהָעֲמוּנִים נִצְזִים וְשִׁפְלִים צַעֲיוֹנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שְׁנַתְעַזְרוּ אֲמוּתָם מִחֲזִיבָהֵן:

כ (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אֲבֹרָהִם וְכו', אֲחֵר קִלְעִרִיקוֹם שְׁלַח הִיָּה הַמַּעֲשֶׂה עֲכָשׁוֹ זִהִיָּת שִׁרָה זֶת תַּשְׁעִים שָׁנָה, אֲלֹא קִדָּם לִכֵּן. וְהִיָּה הַרְוִיחַ זֶה? כִּי מוֹף מוֹף זֶת ס"ה שָׁנָה הִיָּתָה זִלְחָתָה מִחֶסֶן. וְהַלְמִידִי אֲחֵר לֹא - לִי מוֹסִיף כִּי כֹחַן כְּתוּז חֲזָרָהִם וְשִׁרָה, לֹא חֲזָרָם וְשִׁרִי, וְשִׁמָּם לֹא נִשְׁתַּנוּ עַד הִיָּתָם זֵין ק' וְזֶת ל'. חֲמָנָם נ"ל פֶּשׁוּט כִּי אֲחֵר שִׁרָה ה' שְׁתַּלֵּד שִׁרָה אֲחֵרִי זִקְנָתָה, זִהְכִּרַח כִּי אֲחֵרִי זִלְחָתָה הִיָּתָה לֶה עֲדָנָה וְזֶז לֶה חֲזָרָה כְּנָשִׁים, וְהִיָּה חֲזָרָה אֲשֶׁה יִפָּה כְּזַתְחָלָה: (ג) הַגֵּךְ מִזֵּת עַל הָאִשָּׁה וְכו', אִם תַּשְׁכַּח עֲמָה וְאִם תַּעֲכַז אֲתָה אֲלֵלֶךְ, כִּי חֲמָנָם חֲשֵׁת אִישׁ הִיָּה (תַּלְמוּדִי מִהוֹר"ר רֹדֵד חִי אֲשַׁכְּחִי) וְאֲזִימְלֵךְ לֹא הִיָּה שְׁהוּא עַל תְּנָחִי, וְאֲחֵר הַבּוֹי גַּם לְדִיק תִּהְרֹב: (א) רֶק, זִלָּא סַפֶּק, וְהוּא דֶּרֶךְ אֲחֵרִי הַדַּעַת, כֹּחֲדָם הַמַּשְׁעֵר זִלְזוּ וְאֲחֵר נִרְאָה וְדָחִי שֶׁהַעֲנִין אִינוּ אֲלֹא כֵךְ, וְכִמְהוֹ רֶק עִם חֲכָם וְנִצֵּן הַבּוֹי הַבְּדוּל הִזֶּה (דְּזִרִים ד' ו'), רֶק שְׁנֹחַתִּי וְלֹא אֲהַצְתִּי (שׁוּפְטִים י"ד ע"ז), וְכֵן זִמְלַת אֶךְ, וְאֲחֵר אִיךְ טִרְדֹף טִרְדֹף (לְמַעַם וו"ד כ"ח), אִיךְ מִסִּיךְ הוּא אֲתֵי רִגְלִי (שׁוּפְטִים ג' כ"ד), אִיךְ נִגְדֵי ה' מִשִּׁחוֹ (שְׁמֹחָל ח' ע"ז): אֶךְ יִרְאֵת אֱלֹהִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה, אִיךְ הַכּוֹנֶה שֶׁהִיָּה יִרְוֹז הָעַם עוֹל וְחֹמָם, אֲלֹא שְׁלַח הִיָּה מִהִרִים זִהְחֹחַת הַגֵּר, כִּי אִיךְ אִם לֹא הִיָּה עוֹשִׂים חֲמָם זֶה לֹזֶה, יִתְכַן שִׁיָּהִי זֶה לִירְחֹת הַמֶּלֶךְ וְהַשׁוּפְטִים, אֲזַל הַמֶּלֶךְ וְהַשׁוּפְטִים, לֹא הִיָּה מִשְׁגִּיחִים עַל הַוּנְחֹת הַגֵּרִים, וְאִיךְ אֲהַצֵּת הַגֵּר אֲלֹא מִירְחֹת הַחֵל, וְהִיָּה הִיָּה אֲפִשֵּׁר לְחֲזָרָהִם לְמַדֵּר דְּזֶר זֶה לְחֲזִימְלֵךְ זִלִּי שִׁיָּהִי זֶה חֲרוֹף וְגִדּוֹף לְמֶלֶךְ וְלִהְנִיָּהִת מִלְּכוּתוֹ. וְהִרְחִיָּה שְׁלַח הִיָּה חֲנָשִׁי הַחֶסֶן הַהוּא מִהִרִים מִהוּנְחֹת הַגֵּר, וְשְׁלַח הִיָּה לְגִרִים מִקּוֹם לְלַעֲוֹק אֲלֵי הַמֶּלֶךְ אֲוֹ אֲלֵי הַשׁוּפְטִים שִׁיָּהִי מַשְׁפָּטָם, הוּא עֲנִין הַצָּחֵר אֲשֶׁר גּוֹזֵר עַצְדֵי אֲזִימְלֵךְ, וְחֲזָרָהִם לֹא מִלְּחֹז לְזוֹ לְלַעֲוֹק עַל הַדְּזֵר עַד שֶׁזֶה אֲלֵי אֲזִימְלֵךְ וְזִקָּה מִמֶּנּוּ שִׁיכְרֹת צִרִית לוֹ וְלִזְרַעוֹ (לְמַעַם כ"ח כ"ה). וְכֵל זֶה חֲמָנָם אִינוּ מִתְּעַבֵּד לְמַה שֶׁאֲחֵרִי לְמַעֲלָה (י"ט ה'). שִׁיָּהִי דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְנִהוּב כְּזוֹד זְחֹרְחִים: כִּי חֲזָרָה לְחֹד, וְגֵר הַמַּתְעַכֵּז לְחֹד, וְגַם אִיךְ הַצָּחֵר זִגְמֹר וּמִתְחַכֵּםן צִרִית אִישׁ מִחֲנָשִׁי הָעִיר לְחֹד, וְאִישׁ הַצָּחֵר עִם מַשְׁפָּחָתוֹ וְעִם נִכְסָיו לְחֹד: (כח) וְלִשְׂרָה אֲמֹר, עֵינִין מִה שְׁכַתְצִיתִי צִזֵּה"ע תִּקְפ"ח עֲמוּד קַח"ד (וּפִירוֹשִׁי כְּזֵר נִכְתַּז קִדָּם לִכֵּן זִפִּירָה יְדִידִי הַחֲכָם יִשְׁ"ר זָסִם חֵד מִן חֲזִרִיחֵי), וּמִלַּת וְאֲתֵי עֲנִינָה וְעַם, וּמִלַּת כָּל שֶׁאֲחֵרִיָּה הִיָּה מִן דֶּרֶךְ וִידֵי כָל צוֹ:

כא (ח) וַיִּגְמַל, נ"ל מַעֲנִין גִּמְלָה, וְכֵן תִּרְגוּמוֹ וְחֲתִיכְסִיל, לִשְׁחַן חֲסֵל, שְׁעִינִי גִמְלָה וְסוֹף. וְהַלְמִידִי מִהוֹר"ר חֲזָרָהִם גִּרְיָנו (Grego) חֹמֶר כִּי כֵן כָּל לִשְׁחַן גִּמְלָה נִגְזֵר מִן גִּמְלָה, כְּמוֹ שְׁלֵם שְׁעִינִי מִלֵּל וְנִתֵּן שֶׁכֵּר,

וירא חיי שרה בא כב כג כד שמו

וירא מן ותשלם כל המלחמה שענינו גמר וסוף ; וכן מלאנו לחל גומר עלי (תהלים נ"ז ג'), כי גמל עלי (שם י"ג ו'), וכן ויגמול שקדים, ענין גמירה, וזלשון ערצי פמל ענינו גמירה :

כב (א) והאלהים נסה את אברהם, ידוע כי העמים הקדמונים עוצדי חלילים גם את צניהם ואת צנתיים היו שורפים זאש לחלהים, והואיל ומעשים כאלה תועצה הם לפניו ית', ולא היה צדעתו ללוות לעמו שיעשו כאלה, חלל זהפך לזה לצלתי עשות אחת מהנה ; הנה ראה ה' כי העדר הקרצנות ההם יהיה נחשצ לגנות ומס גדול לתורתו ולמחזיקים זה, כי יחמדו הגוים לישראל : חיה אהצתכם לחלהים ? וגם ישראל עלמס חילי תהיה דתם נמצה צענייהם מפני החמחן אה. לפיכך הקדים וגם את אברהם (אשר כנר ידע את לצנר, וידע שיעמד צנסיון), למען יכירו וידעו גם ישראל וגם האומות, כי עוצדי ה' הנאמנים לו לא יכצד עליהם לעשות גם זה וגם יותר מזה (כאשר היה צניחת צן יחיד הגולד לזקוני חציו וחמו), חס היה ה' שחלל מעמס לעשותו, חלל שחלבי חמת לח יחפן צקרצנות כאלה, ותעצ יתעצס. והנסיון הזה, אשר הוא כנוד האמונה ותפארת המאמינים, צחר ה' לעשותו צאצרים חצ המאמינים, כדי שלל תצחר חמונת האמת צחקת פחיתות, וצחסרון הודה והדרה, חפילו דור אחד — ויאמר אליו **אברהם ויאמר הנבי**, שצוס גדול נפל צספרים צטעמי חצנות הללו, כי צח ויאמר חליו צמונח חקק, ולפי זה תהיה הכונה כי ה' חמר חליו שלסת המלות האלה **אברהם ויאמר הנבי** ; וחין ספק כי לריך לנקד ויאמר חליו צדרגח צציר, מפסיק פחות מהספחח שצאצרים, וכן מלאתי חח"כ צחומס כ"י על קלף פס תרגס, שצדי, וכן מלא גם החכס יחון היוגרין מיכעלים צכ"י אחד שצעיר ערפֿורט, וכן רחיתי גם צחומס כ"י על קלף קטן ויסן טושן אשר ציד ידידי המשכיל והנצון כח"ר יוסף חלמנלי : (יר) ה' יראה עיין מה שכתצתי צצה"ע תקפ"ח עמוד קנ"ח וקנ"ו.

חיי שרה

כג (א) שני חיי שרה, נ"ל כי טעות נפלה צלשון המדרש שהציוח רש"י, ולריך לומר צת ק', צצת כ' לנו, צת כ' צצת ז' לחטח, ומפני שחלל רש"י הנסחח הפוכה (צצת כ' לחטח, צצת ז' לנוי) צחק לפרס שחינה צת עונשין, והמלות הללו חין צמדרש. וחח"כ מלאתי כדצרי צפירוש קדמון כ"י על צראשית צח, הנמלח צקוצן היקר הגולל פירוש ס' יצירה לר"י צרללוגי אחחת הבצירים היקרים צני המטח כח"ר **משה אריה טריאסטי ז"ל**, וכן כתצ צו : היה לו לומר מלה ועשרים ושצע שנה, חלל כך הוא חומר צת מלה צצת עשרים לנוי : (ד) **גר ותושב אנכי עמכם**, כנר פירשתי מה הוא גר ומה הוא תושצ צשמות י"צ מ"ח, וחלן הכונה לומר הריוני לפיככם כנר וכתושצ, ככל אשר תרלו, חס חני חשוצ צענייכם כנר היורצ לצד פס צני ציתו, הרשוני לקנות חכס קרקע שחין לו צעלים, וחקצור צו מתי, וחס חני צענייכם כתושצ היורצ צציתו של אחד מצני העיר, הרשוני לקנות קרקע צתוך צית הקצרות של אחד מכל. והס ענו : חתה צענימו לח כנר ולא כתושצ, חלל כנשיח גדול וכנצד, וחין חתה לריך לקנות אחת קצר, כי כל אחד ממנו צנפס חפלה יחח שתקצור חת מתך חלל מתיו. חלל אצרים לח היה חפן שלמחר יצח צעל הקצר ויקצור חת מתיו חלל שרה, ולא יוכל עוד אצרים להקצר חללה, וכל חפלו היה לקנות קצר מיוחד לו ולחלחיו, לפיכך ענה חותס וחמר להס : הנוי מודה לכס על חסדכם, חלל מחחר שחתס רוליס לכצדני ולהתחסד עמי, חלל תתני לי צמתנה מקוס קצר אחד, חלל הניחו לי שחקנה צכסף חלקת שרה שתהיה לצית קצרות לי ולכל צני ציתי ; ויען רחיתי לעפרון יערה הרחויה לקצרות, הנוי מפיל תחנתי לפנייכם שתצקצו ממנו שימחול על כצדו וימכור מנחלת חצותיו לי, מה שחני לח חעית פני לשחול מחתו, כי ידעתי כי הקטיתי לשחול (חח"כ מלאתי קלת מה לרד"ק) : (ו) **שמענו ארובי**, המלה מתחלתה היה צכנוי היחיד, ותמשך הזמן נהיתה כמו תחר של כצוד, צלי חלוק חס המצצר יחיד חו רציס, וכיולח צזה מלת Monsieur, ומלת Madame. וכן כלפי החל חומרים אָרָבִי, צלח חלוק חס המצצר יחיד חו רציס :

כד (ג) אשר לא תקח אשה לבני מבנות הבנעני, שחס היה מתחתן צהס, שצ לח יתכן לישראל להוריש חת הבנעני מחללו, אחרי היותס אחיס, כמו שלח התגרו מלהמה צמוחצ עמון וחדוס. והיה ג"כ תצונות התורה צחריכות הספור הזה להרחיק חת ישראל מהתחתן צכנענים.

תולדות כה כו כז

תולדות

כה (לא) מכרה ביום, נתחלה, קדש שאלעיטן, ומהו קטר יקטירון ביום החלצ (שמחלל ח' ז' ט"ז), ישנע לי ביום המלך שלמה (מלכים ח' ח' נ"ח), דרוש נח ביום חת דזר ה' (שם כ"ז ה'), כלם עוינס נתחלה וקדש לדזר אחר. ותוכן המעשה הזה לדעתי היה כי יעקב עוסק תמיד בצרכי הצית, ועשו היה חובל בכל יום ממה שהיה מולא צצית, ולא היה עוסק חלל צלדו, אשר צלל ספק לא היה צו למלאות כל צרכי המשפחה, חלל לתענוג ומעט לתועלת (כמו צמירת העורות), אמנם עקר חומנות זרע הצרהם היה צמקנה הלחן והצקר, ועשו לא היה עתה צה חת אחיו כלל. ויעקב שהיה מילד על זה שהיה כל עמל הנהגת הצית מוטל עליו צלל שום שבר, התחכם לשחול מתנו צשעה שהיה עיף שימכור לו חת צבורתו, ויהיה זה שכרו. ואמנם מה היה המצוקה צצקשת הצורה? יש אומרים שיגמל פי שנים צנכסי חציו (דברים כ"ח י"ז), או שיהיה חציו מצרך חותו צרכות יתרות על אחיו (צרחית ת"ח י"ח); וכל זה לא יתכן, כי הנה ראינו כי יעקב לא הגיד מעולם לילחק חציו ענין המכירה הזאת, שהרי אחר חנוכי עשו צבור, ועשו אחר חנו צנך צבור עשו, ח"כ מה הועיל יעקב צתחצולתו צהית הענין צלתי ידוע לחציו? כי הנה עשו לא כתב לו שטר שיהיה צידו לרציה, גם לא היו שם עדים, ולא היתה שם חלל שצועה; וכיון שחננו רואים שעשו לא חדל לקרוא חת עלמנו צס צבור צדצרו עם חציו, וגם יעקב אחר חל חציו צבור עשו, נראה ודאי שלא עלתה על צו של יעקב לקנות שום יתרון על אחיו חלל ילחק ציום הנחילו חת צניו, או ציום צרכו חותם. על כן אומר חנו שלא היה ענין המכר הזה חלל סנצנע עשו כי אחרי מות חציו יניח ליעקב שיהיה אפוטרופוס ומנהיג חת הצית; ויעקב צקש זאת צכונה שלא יוכל עשו לגרשו מציתו ומחלצו, צחופן שלא תוכל להתקיים צו וצזרעו צרכת חצרהם על ירשת הארץ, וענין זה לא היה צריך להודיעו לילחק. והנה עשו קיים שצועתו, ואחרי מות חציו הלך לו חל ארץ אחרת, ולא אחר ליעקב שילך הוא וילל מציתו (וקלת מזה ב"כ צדצרי דון ילחק).

כו (ה) מצותי חקותי ותורותי, כל צווי, צין לדורות צין לצעה, נקרא מלוא; חקה ותורה חיון חלל לדורות. חקה הוא כאשר יאמר המושל תעשה כך וכך; ואם יאמר חס יאצע כך חו תעשה כך, ואם יקרה כך חו תעשה כך, זה נקרא תורה. וליחתו מחלצו והעקדה היו מלות, המילה היא חקה, וההליכה צדרך ה' לעשות לדקה ומשפט היא תורת ה', וחע"פ שלא מלאנו שנלסוה על זה מאת ה', הנה חצרהם ידע כי זאת היא דרך ה', והיה עושה לדקה ומשפט להיותו ידע כי צחלה הוא חסן, נחלל שהיה שומר חותן להיותן תורת ה': (ח) **מצחק את רבקה אשתו**, מעשי בעגועים שחין חדם כשר עשה עם אחותו. מלינת מצחק את חין ענינה כמלינת מצחק ב. (צח חלי ללחק צי): המלחק חת רעהו, הוא מלחק עמו, ושניהם משתעשעים; והמלחק צרעהו הוא לצדו מלחק, וחין חצרו מלחק, אך הוא מקבל מזה חק, לער או צוסת:

כז (א) וירי בי זקן יצחק, הנוי מצטל מה שכתצתי צצה"ע תקפ"ט (עמוד ק"ה עד ק"י), שהצרכה צצרך ילחק חת יעקב כשהיה סצור לצרך חת עשו, היתה לו לצדו ולא לצרעו אחירו; כי אמנם נ"ל שחע"פ שלא מכר הזרע צפירוש, היה הדצר מוצן מחליו שהכונה לו ולצרעו, כי כן מלאנו מנהג האצות צימי קדם כשהיו מצרכים חת צניהם לא היו מצרכים חותם צצרכות שתכלינה צמותם, חלל גם זרעם חרע זרעם היו מצרכים, כמו צרחינו ויצרכו חת צצקה ויאחרו לה אחותנו חת היו לחלפי רצצה ויזע וצו', וכן ויצרך חת יוסף וצו' ויקרא צהם שמי ושם חצותי חצרהם וילחק וידנו לרצ צקצ הארץ, וכן כשצח יעקב לצרך חת צניו אחר להם החספו ואגידה לכס חת אשר יקרא חתכם צאחרית הימים; וכן כשאמר חצרהם לו ישמעאל יחיה לפניך, אחר לו ה' ולישמעאל שמעתין הנה צרכתי חותו וצו' ונתתיו לגוי גדול. מכל זה נראה כי סתם צרכת הצנים חיונה לעלמם צמשך ימי חיוהם, אך היא להם ולצרעם לימים רחוקים. על כן נ"ל צרור כי ויתן לך האלהים מטל השמים וצו' יעצדון עמים וצו', הכונה שתהיינה הצרכות החלה לו ולצרעו אחירו עד עולם. ולענין מחצצת ילחק, נ"ל כי רלה לצרך חת עשו להיותו חצית לו, כי ליד צסיו, ורלה ליחד לו צרכה והללחה יותר מחחיו, וכמו שאמר לו הוה צציר לחחיק, וליעקב לא היה צדעתו לצרך כלל, כי אחר צלצו: יעקב ישכון עם עשו, ויירצו שניהם חת הארץ אשר נתן חלהים לחצרהם, וצרכת חצרהם תתקיים צשניהם, כי שניהם זרע ילחק וצני הנצירה, והנה צרכת חצרהם מעלמה

תחול עליהם, צלי שתוך הוא את יעקב; אך הולך לדרך את עשו, למען יהיה לו יתרון על אחיו ויהיה בציר עליו. ואע"פ שיהיה עשו בציר על יעקב, תוכל זרבת חזרהם להתקיים צניהם, ויהיו שניהם צרכי ה' ויטבנו צלום יחדו, כי ידע טעמו של יעקב, כי היה איש תם ויטב חללים וסצלן וצעל עווה. ולפיכך צרכה אשר צרך את יעקב צחצחו שהוא לא הזכיר כלל זרבת חזרהם. ולא הארץ אשר נתן חללים לחזרהם כמו שהזכיר לצפוף, כי חמנס הצרכה ההיא שהיה מצרכו צחותה טעה, היתה מיוחדת לעשו, חצל זרבת חזרהם היא לשני החיים יחדו. ורצקה צחצחה דצרי ילחק לעשו, הצניה שיש צדעתו לתת לו יתרון על יעקב, שחם לא כן היה מצרך את שניהם, או לא היה מצרך גם אחד מהם, ורחתה שהיה זה עול וחמנס הנעשה ליעקב צנה החציו לה, וצפרט שהיה היתה יודעת מה שנאמר לה כי רצ יעצוד לעיר (ויצחק לא ידע מה דצר); לפיכך התחכמה להסר עלת ילחק, והיתה לה התנלות צמעשה הזה, כי לא היה חלל למנוע העול ולהקים בזרת החל. ואחרי אשר הלליחה תחצולת רצקה ונתקיימה עלתה ונתצרך יעקב, ואחר אשר חמר לו ילחק חורריך חרור ומצרכין צרך, אז הצין ילחק כי מחת ה' היתה זאת, ושאין רצון ה' שיהיה עשו בציר ליעקב, חצל צהפך שיהיה יעקב בציר לעשו, על כן לא חרה חפו ציעקב, אך חמר גם צרך יהיה, כלומר חין ספק כי מה' ילח הדצר, שחם לא כן לא היה מליוח צמעשהו. הן חמת שחם היה ילחק מכיר עקצת יעקב קודם שיצרכהו, היה גוער צו וחולי היה מקללו, כאשר דאג יעקב צחמדו והצחתי עלי קללה ולא צרכה; חצל חמר שנסתייעה מלתח ונתצרך יעקב צצרכה אשר חין להשיצ, כי חמר לו חורריך חרור, לא קלף עוד, אך חמר מה' היתה נסצה. וכשרחה ילחק את עשו צוכה ומתחונן, ומצקס צרכה חחרת, ורחה כי צנחותו ורס לצו לא יוכל לשכון עם יעקב ולהיות נכנע חליו, ולהתענג עמו צחין אשר נתן חללים לחזרהם, אז צרך חותו שחם לא ירצה לשצת עם יעקב, תנתן לו חרן חחרת טוצה ושמנה, ועל חרצו יחיה וגו'. וחמנס אחרי כן, כשצח יעקב להפטר מחציו צטרס ילך חל חרס נהרים, והחקה ילחק לצרכו, אז לא הזכיר לו שיהיה בציר לחיו, כי לא היה צריך לחזור ולכפול לו הצרכה ההיא פעם שנית; חצל צרכו צצרכת חזרהם, והיא הצרכה שהיה מן הדין שתחול על שניהם יחד, חלל מחמר שכצר זכה יעקב להיות בציר, ומחמר שהצין ילחק שלא יחפון עשו לשכון עמו, אך ילך חל חרן חחרת רחה ליחד צצרכת חזרהם ליעקב לצדו. וחמנס כוונת התורה צספור המחורע הזה צכל פרטיו היא להודיע כי מה' היתה נסצה שתהיה צצרכת חזרהם לישראל לצדם, ושאחצת ילחק לעשו, תחת אשר היה לה להציוח לעשו יתרון על יעקב, היתה היא עלמה סצה שתחול הצדכה על יעקב לצדו, ושהיה יעקב בציר לחיו: (יח) ויאמר אבי, חמר חדוני חצי זל"ל כי יעקב צצחו לפני חציו לא חמר חלל חצי, והמתין שיסאלהו מי הוא, חצל עשו תכף לצוחו לפניו פירש לו למה צח, ולא המתין שיסאלהו מי הוא, חלל חמר מיד יקום חצי ויחלל; וטעם הדצר כי יעקב ירח היה שחא יכירט ילחק לקולו, וכדי לנסות הדצר לא חמר תחלה חלל חצי, והיה צדעתו שחם יכיר את קולו ויחמר לו מה לך יעקב צני? אז ידצר לו צעוניס חחרים, ולא יכיר כלל ענין הצרכה; לא כן עשו שלא היה ירח שחא ימלא שקרן, לא הולך לכן, וגלה לו רצונו מיד: (מו) וראמר רבקה אל יצחק קצרי בחיי, הקו"ף זעירה, נ"ל כי היה מנהג הסופרים צימי קדם, כשהיתה תצה מתחלת צחותה החות שהתצה הקדמת מסיימת, היו משמיטין אחת מהחותיות הדומות, וחולי היו מליינין החות ההיא צחחה סימן, להודיע שהיא עומדת צמקום שמים; ואחר זמן הוסיפו צין שתי התצות החות החסרה, ולהיות המקום לר כתצו חותה זעירה, וכיוולח צזה ויקרח חל משה (ויקרח ח' ח'). והנה מהמנהג להשמיט אחת מהדומות נמשכו כה וכה קלת טעיות, קלתס נתקנו חח"כ על ידי כתיצ וקרי, וקלתס לא נתקנו; כגון והמצי את ישראל (שמוחל צ' ה' צ') צמקום והמציח, הנני מצי את דצרי (ירמיה נ"ט ט"ז) צמקום מציח, החטי את ישראל (מלכים צ' י"ג ו'), החטי את יהודה (ירמיה נ"צ צ"ה), צמקום החטיח, לצלפי טצו (שס כ"ג י"ד), לצלתי צחו (שס כ"ז י"ח), צמקום יקצו, יצחו, עדיו יצח ויצחו (ישעיה מ"ה כ"ה), וחל חדמת ישראל לא יצח וידעתס (יחזקאל כ' נ"ח), צמקום יצחו, כי מלחו ימין (ד"ה ח' י"ז ו"ח) משפטו כי ימלחו, ודוד מנגן ציד ויצקס (שמוחל ח' י"ט ט') נ"ל צידו, ועוד זולת חלה:

ויצא

כח (יא) ויפגעו במקום, הכוונה פגע צמקום שפגע, ושס לן, כלומר לן צמקום שפגע, חע"פ שלא היה מקום ללן, עד שהולך לתת רחשו על החצים; ולפיכך הוסיף וישכצ צמקום ההוא, להגיד לערו,

ויצא כח כ ל לא

וכל זה הקדמה לספור החלום, כי לכך נא חליו החיון לנחמו, כי היה צורח מציתו יחידי, וגם הולך ללך על הדרך:

כט (ב) והאבן גדולה על פי הבאר, נתנו חזן גדולה על פי הבאר, כדי שלא יוכל כל אחד מהרועים להשקות לאנו כי אם צחצחת כל העדרים, כדי שלא יהיה אחד מהם מחזר את המים שלא לצורך. הן אחת שלא היתה גדולה כל כך שלא יוכלו שנים או שלשה לגלגלה, חזל שנים ושלשה הם שומרים זה את זה, והן יניחו לאחד לעצור על התנאי: **(ח) ויאמרו לא נובל**, נ"ל לא מחסרון כח, כי היו שם שלשה עדרי נא, והוא רחוק שיעשה יעקב לצדו מה שלא יוכלו שלשה אנשים, חזל אמרו לא נובל מפני התנאי שהתנו צניהם, שלא יהיה רשות לאחד מן העדרים להשתמש ממימי הבאר צהיתו לצדו. והנה יעקב חולי שאל אם נשארו עדרי' אחרים לצא, ואמרו לו שלא נשארו אלא עדר רחל, וכשראה אותה מהר וגלל את האזן והשקה את לאנה. ואף אם לא שאל אם נשארו עדרים אחרים שלא צאו, הנה הוא לא היה מחויב לשמור התנאי שהתנו צניהם, ומאז אחר דבר הבון עשה (אף אם לא היתה קרובתו) למהר לפסוע את רחל, שהיתה נערה אחת צין כמה אנשים:

ל (יא) בגר, חין לורך לחלק התצה לשטים, אף הכוונה צחל טוט, כמו למטה **באשרי**, וכן צתרגום חלכסמדי; ומכל מקום עומק הכוונה חינו אלא צא גר, כלומר הצן הזה צא לי צחל טוט, וכן צאשר, הצן הזה צא לאשרי, כי עתה יאשרוני: **(לז) ויפצל**, הארש הזה צלטון ערצי וסורי וגם צלטון חכמים חין ענינו קילוף, אלא פירוד וחלוק והסתעפות לכאן ולכאן, כגון (יומא כ"ט) מה חילת זו קרניה משליצית לכאן ולכאן (ועיין ערוך, ועיין צבורות ל"ט וצתוספות ד"ה או שראש הזנב), וכן יעקב חלק את המקלות לחלק לצן ולחלק שחר על ידי הקילוף, אף הפיול חינו הוא עלמו הקילוף, אלא הקילוף מפורש צאשרו מחשוף הצן וגו'. ויש לתמוה על געזעניום כי צשרס פסל כתצ כי קרצ לו שרש פלל, וצשרס פלל לא פירש אלא ענין קילוף: **(לח) אשר תבאן וגו'**, צמקום שהיה מנהג הלצן לצא לשחות, האקצות לנכח הזכרים, והיה דרך המקצות להתחמם צצואן לשחות (מהרמ"ד), וכל זה פירוש לתחלת הפסוק, כי לכך הלצ שם את המקלות, כי שם היו הלצן מתחממות לנכח הזכרים צעת שתייתן. וצעל הרכסים לצקעה פירש אשר תצאנה כדי שתצאן, ולא חלה שח"כ היה ראוי להיות ויחמנה צוי"ו שח: **(לט) ויחמו הצאן אל המקלות וגו'**, צכח הדמיון, כמו שהוא מפורסם שהדמיון פועל צנקצות וגורם להן ללדת מעין מה שגורסם צדמיונו צחחק. ועיין **Burdach** צפסח **Physiologie** (לייפציג 1837) שהציח כמה מעשים שהיו צדור הזה, המוכיחים צצירור כי כח הדמיון פועל על העוצר, לא לצד צמן ההריון, אלא גם קודם ההריון. ודע כי צשנת 1727 קס רוסא אחד, **Blondel** טח, והדסים צלונדון ספר צלטון חנגלי, צו נלחם נגד החמונה המפורסמת צענין יצלת כח הדמיון לפעול צגשים ההחת על הילדים אשר צקרצן, והוא צספרו התעורר ג"כ לפרש ספור מקלות יעקב, ואמר כי לא צקש יעקב צתצותו זאת שהלצן על ידי רחיות המקלות תלדן כמראה המקלות, רק היתה צומתו שצחיות המקלות ההם לעיני הלצן צעת יחס, תדצק נפסם צגוונים ההם, וכשתצאנה להצקק לצכר תצחנה הזכרים אשר מרחייהם כמראה המקלות (עיין דובמח לזה צסנהדרין ס"ג צ'), ועל ידי זה תלדן נקודים וטלואים, כי היו הילודים דומים לחצותיהם. והציח הרופא הנ"ל סיוע לדצרו ממה שכתצ (ל"ח י') ויהי צעת יחס הלצן ואשר עינו וארחה והגה העתודים העולים על הלצן עקודים וקודים וצרודים, ויאמר שח נא עיונך וראה כל העתודים העולים על הלצן עקודים וקודים וצרודים, הרי מפורש כי לא כח הדמיון היה הגורם, אלא מראה האצות הוא הגורם. ויש סער לזה גם מדצרי ח"ל צצרחשית רצח (הציחם רש"י) והצכר רוצעה ויולדת כיוולא צו, כלומר כיוולא צכר, לא כיוולא צמקלות. ולדעת הרופא המכר לריך לימר כי מה שכתצ וישם דרך שלשת ימים וגו' לא עשה זה לצן מיד אלא הצדיל הנקודים והטלואים ולקחם מיעקב ונתנם צד צניו, ואחר צמן כשראה שהיו לאנו של יעקב מתעצרות מהם ויולדות כהם, חו הרחיקם ממנו דרך שלשת ימים. והבדתי כל זה מפני שכן האמנתי גם חני צחשך שרים רצות וחולי עוד רצים יש צעולם שאינם מחמינים צפעולת הדמיון, ויהיה הפירוש הזה להם למחת רח; ואני חחתי אשר קרחת קלת מעניני המחגניטחמום, ורחייתי עדות חגשים חכמים מחומות שונות, חשכמים לרפשים וחיוטלקיים, חחתי להחמין צדצרים הרצה שהגידו לנו הקדמונים, ושהייתי מרחיק חפשרותם להיות סגת צלתי מוצנת לנו:

לא (יט) ותגנב רחל את התרפים, נ"ל שהם כלים שהיו קוסמים צהם לדעת העתודים והנסתרות, והיו נקראים חלהים, לא שהיו עוצדים אותם ממש, אלא שהיו חושצים שחל או החלונים משפיעים על הכלים ההם ומחיעים הנסתרות על חם (קרצ לענין העגל שערש ישראל, והעגלים שערש יצחק,

ופסל מזה), ורחל גננתם, כי האמינה בהם אע"פ שלא היתה עוזרת ע"ז, כי סוף סוף לא היו חלח כעין
 גורל, והיה אותו כלי מורכב מחלקים רבים, והיו השואלים מנענעים אותם בדרכים ידועים, ולפי מה שהיה
 יולד במקרה על ידי הגענוע ההוא היו שופטים כי החל השיב כך וכך, ואין זו ע"ז כי אם לפי מחשבת השואל,
 אם הוא מאמין שהתשובה זאת לו מחלימים ולא מחל יחיד: (כז) ותגב א' תי, גננת את דעתי (רס"י
 רד"ק ורח' וגעזעניום), ולדעת רמז"מן הכוונה על גנינת התרפים, אך לא מלאנו פעל גנז נקשר ביחס הפעול
 עם מי שגונזים את אשר לו, חלח עם הדצר הנגנז (אז האיש הנגנז, כמו רבוצ אים ומכרו). ולהיות כי לז
 האיש ודעתו הוא עקר האדם, יאמר ותגנז אותי במקום ותגנז את לנני: (לז) שים בה, מה שמאלת
 מכל כלי ציתך שים בה נגר אחי ואחייך (דון ילחק קלעריקום ורח'ז, וכן דעת צעל הטעמים). ויוביחו בק
 שניבו, ישפטו הם מי משנינו הוא הפושע והחמס אם אני (שדלקת אחרי כאלו הייתי מוחק לגנז), אז אתה
 שהחלפת את משכרתי עשרת מונים: (לט) אנבי אחטנה, חנקלום לא תרגם במשמעו, רק פירש: מה
 שהיה חסר מן המניין מידי תצקסהו, ומקום גנוצתי יום וגו' אמר שמרתי ציום ושמרתי צלילה; ונ"ל כי שמע
 את ההמון מקשים: צי"ד שנים הראשונות מהיכן היה לו לשלם? והלא לא היה לו כלום; ואע"פ שאפשר
 להשיב שהיה ממעט צמחכלו וצמלצושו, מכל מקום חנקלום השמיט עלמו מן הקושיא, ופירש שמתוך שהיה לזן
 מצקס הטורפה מיעקז והיה גוער זו צחמה ויעקז לא היה לו לשלם, היה מוכרח לשמור ציום וצלילה; וענין
 זה חמס הוא בכלל דצרי הפסוק שאחר זה. גם נ"ל כי להיות מלת גנוצתי כתוצה צלח וי"ו, יתכן שהיה
 חנקלום קורא (ואולי כך היה הקריאה הנכונה) גִּבְבֹּתַי יוֹם וְגִבְבֹּתַי לַיְלָה, והכוונה אני הייתי משלם
 הסדפה ומידי תצקסנה, והיה הענין כאלו אני הוא הגונז, צין אם נאצדה ציום צין אם נאצדה צלילה. וחנקלום
 לא ראה להשמיע חל העם המליצה הזאת שלא היו מצויים אותה, ותרגם לפי הענין שמרתי ציום ושמרתי צלילה,
 כי מאחר שהיה מעלה עליו לזן כאלו הוא גנז, הולך יעקז לשמור יפה צין ציום צין צלילה. ואינו רחוק
 שקריאת גנוצתי חונה חלח תקנת סופרים, שהחמס הראשונים התקיעו שתהיה הקריאה כך, כדי להרחיק
 המליצה התמוהה גִּנְצָתִי יוֹם וגנצתי לילה: (מא) זה לי עשרים שנה בביתך, ולמעלה אמר צלח מלת
 לי, זה עשרים שנה אנכי עמך; הזכיר הענין צשתי צחיות, צצחיות לזן וצצחיות יעקז. צצחיות לזן אמר
 זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו וכו' וכו', כלומר אתה לא הגיעך מלדי שום מק, חלח כל הטע.
 ואח"כ הפך הדברים, וספרם צצחיות עלמו, זה לי עשרים שנה צציתך עצדתך י"ד שנה צשתי צנותיך ושש שנים
 צלחך ותחלף את משכרתי עשרת מונים, ולולא חלחי חצי שעזרני עתה ריקם שלחתי, והנה אני לא הביעני
 מלדך רק רע כל היום:

וישלח

לב (ה) בה תאמרון לארונך לעשו, אמר כן להם עד שיתצבר חללם שהוא אדוניו, וידעו
 עמו צדק מוסר העצד (רחצ"ע), והשלוחים לא היו ידועים דאגתו של יעקז (רשצ"ס), ויעקז לא ראה להגיד
 להם כל מה שאירע צינו וצין עשו, רק עשה עלמו צעמיהם כמכצד אותו הרצה מאד, כדי שידעו עמו דרך
 כבוד. והמאחר לנתה"ש לא הצין כלל כוונת רשצ"ס, וחשצ שלא צא חלח לצחר מלת לחמר: (ז) וגם הולך
 לקראתך, כסצורים שאין עשו צא חלח לכצדו, ולשמרו צדך, ואולי כן היתה צחמת כוונת עשו, ואולי
 ג"כ הצינו מתסוצת עשו שלא היה צלצו רעה ושנאה על אחיו, ואולי ג"כ ספרו ליעקז את כל הדברים אשר דצר
 חליהם, דצרי שלום ואחיה. חמס יעקז לא צטח צכל זה, כי סחד צשמעו שהוא צא חלחי צחרצע מאות אים,
 והכתוצ לא ראה להאריך דצרי עשו והמלחכים, מאחר שלא הועילו כלום, כי לא צטח צהם יעקז. ונראה
 (כדעת תלמידי מוהר"ר אצרהם חי מיונשטער) כי עשו לא אמר למלחכים שהוא רואה לילך לקראתו צחרצע מאות
 אים, אך הם הצינו זה ממה שראו וממה ששמעו מאנשיו, ועשו לא ידע שהצינו זה, ולפיכך היה יכול להאמין
 שיעקז לא היה יודע שהוא צא לקראתו, ועיין למטה פסוק י"ז: (יז) ורוח השימו, יתכן שהיתה כוונת
 יעקז לעורר את עשו לשחול למי אתה, שחם לא ישחל את הראשון ישחל את השני, ואם לא ישחל את השני
 ישחל את השלישי, ואם לא ישחל את השלישי ישחל את הרביעי, וכל זה מפני שחם לא היה עשו שחל לא היו
 חומרים לו דצר, כי חמס לא לוח יעקז את אנשיו שימסרו המנחה לעשו, חלח שילכו לדרכם ויעשו עלמם
 כצלתי מכירים אותו וכמחמינים שעשו הוא עדיו צציתו צהר שער (כדצרי ר' עוצדיה ספורנו, ואם יחלם יגידו

וישלח לב לג לר לו

לו שהיה מנחה השלוחה לשר גדול ונכד ששמו עשו, וכל זה כי חמר חכמה פניו וכו'. ונראה שחס היה נאמן יעקב שיעשו עלתם כמכירים את עשו ושיתנו לו המנחה, לא היה חומר כי יפגשן עשו אחי ושלחך, חלל היה חומר כי תפגוש עשו אחי תתן לו העדר ההולך לפניך; גם היה לו לשים צפיהם דברים אחרים לומר שיקח מנחתם מידם, וכיוצא בזה: (יט) **ואמרת לעבדך ליעקב**, הוא העדר הזה; ואע"פ שהיו ערשים עלתם כצנתי מכירים אותו, ראה שידעו עמו דרך כבוד ויחמרו לו לעצדן ליעקב; וחמנס חס היו ערשים עלתם כמכירים את עשו, נראה ודאי שלל היו מכירים שמו (לחדוני לעשו), ולל היה להם לומר חלל לחדוני: (כא) **כי אמר אכפרה פניו**, הנכון כדעת רמז"ן ורע"ס שגם דבר זה חמר להם שיחמרו לעשו, להביד לו שהוא מקביל פניו כרחות פני חללים צמחה (כטעם-לל ירחו פני ריקם), וכמו שחמר לו כי על כן ראיתי פניך כרחות פני חללים; ונ"ל ראיה לזה מה שפייס המחמד חולי יסח פני, שהוא דרך כבוד ולשון נקיה, ואם היה המחמד הזה מה שחמר יעקב צלצו, היה לו לומר חולי תשוב חמתו מעלי, כי זה היה הליור הגובר צנפשו של יעקב, לרואי חמת עשו. והנה ראה יעקב שעצדיו יעשו עלתם כמגידים עניני חדוניהם, כמו שהוא דרך העצדים: (כה) **ויאבק**, מנחם ראז"ע רמז"ן ורד"ק פירשו לשון חזק, וקלעריקום וראז' וגעזעניום מוסיפים כי קדו לזה palaestra נגזר מן pale שענינו צלסון יוני עפר; ורס"י פירש מלסון חזק, וכן צל' חרמית חזיק, פנינו דצוק וחזק, ולזה דעתי נוטה. וגעז' נקט להסתייע מתרגום שמוני, שמתורגם בגשומה עמה, והוא געז' מפרש אותו לשון גוש עפר, וזה שזר, כי גוש חינו אבק, חלל התגושש נגזר מן גש חו גשש, שענינו צלסון הקדש וצלסון חרמי וסורי משמוש. והנה צספר הכותים חין כתוצ ויחזק, חלל ויחזק, וחזק יתכן שיתרגמוהו מלסון גוש וחזק? וגעז' נפתח אחרי צוקסטרף שהציח משל לשני חתלימים שהיו עומדים ומתגוששים לפני המלך (צרחית רצח פרסה כ"צ), עומד ומתגושש עם צנו (שט ע"ז), נתגששת עם העליונים ויכלת להם (שט ע"ח), ופירשם מלסון גוש עפר והציחם צרש גוש, וצחמת חינוס חלל משרש גשש. וקדום להם הרמז"ס צפירוש המשנה (חלה פרק ז') ואחריו הרע"ז פירשו ספיתה גוששת, מלסון גוש עפר, ואז חלל משרש גשש (וכן הציחו צעל הערך) ומענין משמוש, כלומר שהספיתה נוגעת צקרקע: **עד עלות השחר**, המפרשים כלם פירשו עד זה כמשמעו, ולי נראה ענינו סמוך לעלות השחר, וכמהו ויחלל עד סדום, ויט חללו עד חלון צלעננים (סופסים ד' י"ח), ויט עד חיש עדולמי, עד האלהים יצח דבר שניהם:

לג (ח) מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי, יתכן שכבר שאל אותם עשו, אך עתה עשה עצמו כצנתי יודע שהם שלוחים חליו, כי חשז שהעצדים הגידו לו זה נגד רלון יעקב, ועשה עצמו כאלו לא חמרו חלל שהם ליעקב (תלמודי מוהר"ר חח"מ): (יג) **ורפקום**, שרש רפק לא נמלח חלל צשני תקומות אחרים, קול דודי דופק (סיר השירים ה' ז'), מתדפקים על הדלת (סופטים י"ט כ"צ), ונ"ל שאין עמנו הכחת הדלת, חלל דחיית צכח כדי לפתוח, וכן מתדפקים על הדלת, דוחים זה את זה חלל הדלת:

לד (ז) כי גבלה עשה בישראל, נבָלָה על הרוב נחמר על מעשה שהוא גנאי לעושהו, אך לפעמים נמלח גם כן על מעשה שהוא חרפה וגנות למי שעושים אותו לו, כמו כי חס פניו חשז לצנתי עשות עמכם נצלה (חיוצ מ"ז ח'), וכן פירשו כאן, עשה צישראל דבר שהוא חרפה וגנאי למשפחתנו (Coccejus): **ובן לא יעשה**, ענוי הצתולות ההולכות צדרך לא היה מעשה הגון חלל שום חומה, והנה שכם צעשותו דבר זה לישראל נמלח מחרסם ומגדפם, והרחה מיעוט חשיותם צעיניו, ומחר חס ירלה יברוג אחד מהם על חס הדרך. זאת כונתם לפי דעתי, כי חמנס לא היה להם להתעלצ חס הנצל נצלה יעשה, חלל לכבודם חשז ולנפסם סחדו: (יג) **במרמה**, חשזו כי מעולם לא יסכימו להמול, ועל ידי כן יקצרו מהם וילילו את אחותם; אך כשרחו שנימולו ולא היה להם מנום מלתתה להם, אז שמעון ולוי לצדם התעוררו ועשו מה שעשו צחק וצחקה לצנתי יוכרחו לתת את אחותם לחיש נצל אשר עמח אותה. חלל שתהיה כוונתם מתחלה להרגם, לא יתכן, שח"כ לא היה יעקב צשעת מותו מקלל חפס של שמעון ולוי לצדם (וקרצין לזה דברי הרמז"ן):

לו (לא) לפני מלך לבני ישראל, הכוונה קודם זמנו של משה, ואף על פי שצמתי משה עדיון לא מלך מלך לבני ישראל, חין זה כלום, כי הוא בחומר כל המלכים החלה מלכו צחדום ועדיין לא היה מלך לישראל: כן דעת C. B. Michaelis ואחרים. ויתכן ג"כ לפרש לפני מלך מלך קודם שיהיו ישראל לעם אחד צצחן ורחוים להמליך עליהם מלך, ומיד אחרי משה היו יכולים להמליך עליהם מלך. והנה החכם מייחזעלים הג"ל הציח ראיה צדורה שאין המלכים החלה עד ימי דוד, כי המלכים החלה הם מתשפחות שונות, ולא אחד מהם מלך צן מלך, ח"כ לא היתה המלוכה מוֹרָשָׁה חללם, חלל צימתי דוד מלחנו שלל היתה הדבר כן, כי הדוד

האדומי היה מורע המלך (מלכים א' י"א ו"ד), א"כ מלכות אדום לא היתה תכונה צימית דוד כמו שהיתה צימית המלכים האלה המכרים צתורה, א"כ לפני מלך מלך לזני ישראל חן הכונה זו עד זמן דוד או שחול, וא"כ לא נכתבה הפרשה הזאת צימית מלכי ישראל ויהודה, כמו שחשבו קלת צעקנות היחזקי שהציח ראז"ע: (מ) ואלה שמות אלופי עשו, דעת החכם מיכעלים הנ"ל (והסכים עמו ראז') כי האלופים האלה אינם אלא תולדות יערי ויעלם וקרח זני אהליצמה שלא מכרו להם תולדות למעלה, כי לא היו מרוצים באכלוסים, וצמחן הזמן נתרצו, עד כי צימית הדור התפרדו לאלופים. זה רחוק, כי כאן מכר אלף אהליצמה, שנראה שכולל כל אלהי האשה בהיא; ועוד מכרו כאן אלף קח אלף תימן, ואלה נראה שחנים אלא זני חליפס. ואני חומר כי אלה הכתרים כאן הם שמות המשפחות שלא היו תחת מלך אדום, אלא מרדו זו ועשו עממן רעפותליק; והנה צימית משה היה מלך אדום על קלת האומה, וקלת מן האומה לא היו תחת המלך, כי אם תחת יד חלופיהם (עיון מה שכתבתי בדברים ז' ד'). והנה האלופים המכרים כאן, שמותם שונים מאותם המכרים למעלה (ט"ו) — י"ח), רק שנים (תימן וקח) שנים צמתי הפרשיות; ונראה כי המשפחות המורדות צמלך אדום היו רוצים משפחות חדשות, שמתחלה לא היו מרוצות באכלוסין, ולא היו חסודות לשיהיה עליהן. אלוף, ונספחו חליהן בקשר גם שנים מן המשפחות העתיקות, תימן וקח. ומה שלא מכר כאן עמלק, אע"פ שגם הוא מצני עשו, ולא היה משועזד למלך אדום; נראה שהוא מפני שלא היה באגודת אלופי עשו, אלא היה לעם צפני עלמו, ונראה שגם צימית משה היה לעמלק מלך מיוחד, הנקרא חגב, שכן צלעם חומר וירם מחגב מלכו:

וישב

לו (ד) ולא יכלו דברו לשלום, המפרשים פירשו לא יכלו לדבר עמו לשלום, אך לא מלאנו צום מקום דְּבַרְנִי, דְּבַרְנִי, להוראת דבר עמי, דבר עמו; ונראה לי ולא יכלו שאלת דבר לשלום, כשהיה מדבר עמם חפילו דברי שלום, לא היו יכולים שאתו. מלאנו לשון שאלת נשמה אחו לשון לא יכול, כמו בזה עינים ורחצ לצד אותו לא חוכל (תהלים ק"א ו'), לא חוכל חן ועלמה (ישעיה א' י"ג), עיון שם פירושי: (כח) וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים, רת העולם מחמינים כי אחי יוסף מכרו אותו, ורש"ס כתב כי לא כן היה הדבר, ואחריו החזיק החזקוני; וידידו וזן דודי מהר"ר שמואל חיים בן דוד לא-לי זל"ל העמיק החקירה צענין הספר הזה וכיון לדעת רש"ס. וכתב חלי דעתו באגרת (כ"ח כסלו תקפ"ט), ואלה דבריו צפירוש הענין הזה: כאשר ראו אחי יוסף אותו מרחוק התנכלו להמיתו, ויאמרו וגו', ויאמרו לו ונהרגו וגו', וישמעאל חוזן ויללכו מידם, ויען אותם להסליך אותו הצורה (למען הלל אותו מידם). ונעשתה עלתו וישליכוהו הצורה, ואח"כ וישצו לאכול לחם, וירחקו מן הצור שלא לשמוע זעקת יוסף צהתחנונו חליהם, בעדות הכתוב אשר ראינו לרת נפשו צהתחנונו חלינו ולא שמענו. עודם חוכלים וישאו עיניהם ויראו והנה חורחת ישמעאלים, ויאמר יהודה לו ונמכרנו וגו'. וישמעאל אחיו, כלומר הסכימו כלם כי אחי כלותם לאכול ישצו אל הצור ויעלו משם את יוסף ויצאוהו אל הישמעאלים למכרו להם (כי לא נמלא רח צכתוצים שהישמעאלים היו לריכים על פי דרכם להביע עד אלא זני יעקב), והי עד כה ועד כה, עודם מדברים ציניהם, רחוק מהצור, והנה צלי ידיעת אחד מהם עצרו חנשים מדינים סוחרים (צמקרה אשר הקרה ה') אלא הצור, וימשכו המדינים ויעלו את יוסף מן הצור ויצאוהו אל הישמעאלים ומכרוהו להם צעשים כסף, ויצאו את יוסף מלרימה. והנה אחרי חכלם וימהר רחזן לצדו ויפרד מאחיו אלא ראותם, וישצו צזרחות אל הצור להעלות את יוסף ולהשיצו אל חזיו צערם וגייעו אחיו להעלותו ולמכרו. אלא... כהמם דונג מפני חש כן נמס לצ רחזן והי למיס צהציטו אל תוך הצור חזין עוד יוסף שם, ויקרע את צנדיו, כי חשצו צדעתו צחין ספק כי דוד או אריה טורף צדי גורותיו ומחנק ללצחותיו סרפבו וישאבו חי כמו שהוא ראשו על כרעיו ועל קרצו אל אחד החורים או לאחת המעמות למלחת טרף חוריו ומעונותיו טרפה, ולכן לא נמלא שם דם או עלמות. וישצו רחזן ציבון וצצהלה אל אחיו, וילעק ויאמר הה! כי הילד חינו עוד, כי נטרף, ועלתי כעלאתכם נצירה, ואני חנה חני צח, כי אני חשם יותר מכלכם, כי צעלתי השלכתם אותו הצורה, וכאלו אני הסצותי מיתתו. ויאמרו כן כל אחיו, ויתמחו על הדבר הזה, כאלו האלהים חנה לידם שימות אחיהם, אך לא הצר להם, כי שמחו צידיעת מיתת שטחם צלי פגיעת יד צו, ולכן לא ענו דבר. וייעלו אחרי כן מה לעשות למען

וישב לו

הליל גם את רחוצת מתלונות חזיהם, ויטצלו את כתנת יוסף צדס וישלחיה לחזיהם, למען יחמין כי יוסף נטרף צערס יגיע חליהם. והנה כאשר צאו צני יעקב אל חזיהם ורחו חין התחלל יעקב עד מחר על צנו, התחרטו מיד על כל אשר עשו. וחולס, ומה לעשות? אם יוסף כצר נטרף ויהי למחלל חיות השדה, לא נשחר להם חלל לנחמו דוצרים, וכן עשו. והנה על פי הדברים האלה יתצחר כי צני יעקב שצטי יה אשר צחר לסגלתו חינוס רשעים מתכונת נפשם, ואינוס מאותם שנאמר עליהם ויטרופ לעד חפר ועצרתו שמה נלח, ואף אם צרגע קטון חטאו מסצת הקצאה והשנאה, כי הלא דרך חנוש למעול, חינוס עומדים ח"ו צמחם, וקל מהרה יכירו חטאם וינחמו על כל אשר עשו, ויטרחו צכל יכלתם להנקות ממנו, וזה נראה ממה שכתת ויקומו כל צניו וכל צנותיו לנחמו, כי שצו כלס הציתה, חיש לא נערר, לעשות ככל מחמלי כחם לנחם את חזיהם. ומה שלא הלכו לצקש את יוסף, כי כלס החמינו צחמוניה שלמה וצלי שוס לד ספק שנערף, ואין ען, תקוה להחזירו צחיים. ומה ששתק רחוצן כאשר שמע את עלת יהודה למכור את יוסף, היה צכוניה להסתח מחחיו, מחשצתו העוצה אשר חשצ על יוסף למען לא יתנו עיניהם עליו לרחות מה הוא עושה צלכתו לצדו אל הצור, וצפרט אחרי שמעו עלת יהודה, וידע חו דמה צלצו שלא יתנגדו ליהודה הגציר צחחיו ואחרי דצרו לא ישנו וידמו למו עלתו, ואם יגלה להם דעתו לא ינחורו צלי ספק ללכת לצדו אל הצור, כאשר חשצ, מירחם סן ימנעם מלעשות צחחיהם כרלונס. ויוצן ג"כ חין היה שלא השיצו דצר לרחוצן כשאמר חליהם הילד חינוס, והיה להם לומר לו חנחנו מכרוהו; כי חמנס לא השיצוהו דצר, צאשר לא מכרוהו, ולא ידעו מה היה לו יותר ממה שידע רחוצן. ויוצן ג"כ למה חמר יוסף כי גנוצ גנצתי, כי היתה כוונתו על המדינים, אשר צחמת גנצוהו והרחיקוהו מארץ העצרים, כי לא חשד את אחיו שיהיו הם המוכרים אותו מתחלה למדינים. ומה שכתת חחר זה והמדינים מכרו אותו אל מלרים, הם הם הישמעאלים המכרים למעלה, כי ישמעאלים הוא שם צרלל לכל צני חצרהם צולתי ילחק, ואפשר שהיו מצני מדן צן חצרהם, וחולס המדינים המוכרים את יוסף לישמעאלים, אף שגם הם מצני חצרהם, הם ודחי חנשים חחרים אשר לא היו צחורחת הישמעאלים, ואי אפשר שיהיו חחר המוכרים והקונים ולכן נקראו צסם לורי פרטי סוחרים. ועוד רחיה כי הישמעאלים והמדינים חחד הם, כי פה חמר הכתוצ והמדינים מכרו אותו אל מלרים לפוסיפר, ואחר זה חמר ויקניהו פוסיפר וכו' מיד הישמעאלים. ואחרי הדצרים והחמת האלה לא יקשה לפרש פסוק חחד השנוי פעמים, שנראה כפותר כל הצנץ הזה, והוא מחמר יוסף לחחיו צהרדעו להם חני יוסף חחחם אשר מכתם חותי מלרימה, ועתה אל תעלצו וכו' כי מכתם חותי הנה; כי הכוונה צו היא: חתם הסצותם מכירתי וצוחי מלרימה, על דרך ויצן שלמה את הצית (חמר שד"ל יש להוסיף דוגמאות דומות יותר, כגון והורדתם את שיצתי ציגון שחולה (למטה מ"צ ל"ח), חתם המתם את עס ה' (צמדצר י"ז ו'), ואת העיר הזאת תשרף צאש, (ירמיה ל"ח כ"ג), וכן אחיו הסצו צסנחתם שימכר יוסף למלרים. והרחיה על זה היא כי על כל פנים הם לא מכרוהו למלרים, והיה די שיאמר אשר מכתם חותי, וכן חמר חח"כ לא חתם שלחתם חותי הנה, וידוע שהם לא שלחוהו, חלל ברמו שיטולח למלרים. ואם נראה לפרש הפסוק כי גנוצ גנצתי כדצרי המפרשים, שהכוונה על אחיו שגנצוהו ומכרוהו, אז נוכל ג"כ לומר כי יוסף צרחותו המדינים מושכים ומוכרים אותו כמדונים, לא ידע צחמת מי הם הגנצים, הַחֲקִיו, אם המדינים, וחולי חשצ צדעתו כי אחיו מתחלה מכרוהו למדינים, ולכן חמר להם צהתודעו כי מכתם חותי. ואם תאמר: אם אחיו לא מכרוהו, למה שתקו כשאמר להם כי מכתם חותי? תשובתך צלדך, כי לא יכלו אחיו לענות אותו גם לשחלת העוד חצי חי, כי נצבלו מפניו, ואיך יעמו מלח להתוכח עמו צענין חטאם? עד כאן לשון יד נפשי שחב"דל ז"ל, וגם כי חייני מסכים עמו צכל פרטי הפירוש, הנה צעקר הענין דצרו ודצרי רש"ס נכונים צעיני, ונ"ל כי המושכים את יוסף מן הצור היו המדינים, והם מכרוהו לישמעאלים, וצני יעקב לא רחו זה ולא ידעו מכל זה מחומה, ויוסף החמין כי הם מכרוהו למדינים ואמרו להם לכו משכרוהו מן הצור, ואחיו לא אמרו לו מעולם כי הם לא מכרוהו, שהרי קים להו צדרצח מניה, כי כוונתם היתה שימות צצור, ואיך יאמרו לו: אל תחשוצ כי חנחנו מכרונו, כי חמנס היה צלצנו שתמות צצור, וחח"כ צעלת יהודה הסכמת למכור חותך, והמדינים קדמו ומכרו חותך. ועעם כי גנוצ גנצתי, על אחיו שמכרוהו (לפי מה שהחמין יוסף), והם צמכרם אותו נמלאו גונצים אותו מחציו: (לג) בתנת בני וגו', תחלה צרחותו את הכתנת חמר כתנת צני היא זאת, חח"כ צהתצוננו על הדם אשר עליה ועל מה שאמר לו שחלאו הכתנת, ויוסף עדין לא שצ לציתו, שיער צלצו כי חיה רעה חכלתהו; וצצוח לפניו הרעיון הזה, מיד נכמרו רחמיו על צנו, ונלתייר צדמיונו כאלו הוא רוחה את יוסף צין מלתעות החיה, וקרא צמר נפשו טרוף טורף חוסף! כלומר מקרה חכו

כזה חירע לפני חציו, ליוסף! והלוי הזה החריד רוחו, ולא יכול לדבר עוד. והנה שני המחמרים הראשונים הם מחשבות השכל, והשלישי הוא תולדת ההתפעלות; לפיכך נחמיר השני חיה רעה חכלתהו התחיל מן הפועל, כי צרחתו כחנת זנו מבוללה צדמים התחיל מתקש וחוקר נשכלו חיק נהיתה כחית, וחשז כי הפועל היה זלח ספק חיה רעה שחלתהו; חזל נחמיר האחרון שהוה יליד ההתפעלות לח חמר יוסף נטרף, כי הלוי הגובר ננסשו צחותה שעה היה לערו של יוסף צין שני החיה, על כן התחיל טרוף טורף. והנה הלוי הזה (טרוף טורף) הוה מעלמו לוי מלחיו, יהיה הנטרף מי שיהיה, חזל המחלוצ יתגבר ויגע עד נפש כשהנטרף הוה הצן החציו, על כן התפעלותו ויגור נתן צפוי מלת יוסף, וחל נשאר שומם, ולא דבר עוד. והנה ידוע כי הדבור הוה נתוח (analysis) המחשבה וההתפעלות, והנה זו מעלה זלסון הקדש שחינה נשאר לשונות, שחפסר להפסיק זה הפעולה מליווי הזמן והגוף, ולדבר על הפעולה לזדה, וחח"כ על הפעולה עלמה צליוף חל הזמן וחל הפועל חו הנפעל; וכן כחן הזכיר תחלה פעולת העריפה לזדה, טרף, וחח"כ הפעולה עלמה צליוף חל הזמן שער וחל הגוף הנפעל, טרף. והמעלה הזאת מוספת חחק ותוקף הרצה חל המחמרים כמו זלח לח תזכה, חנון יחנך, כחלו תחמר. Di piangere non ti accadrà, pietà sentirà egli di te. וכן למעלה המלך תמלך עלינו חס משל תמשל זנו, יפה תרגם חנקלום המלכו חת מדמי למתלך עלנח, חו שולטן חת סצר למשלט זנח, וכחלו תחמר

Dunque regnare dovresti tu su di noi? Dunque signoria dovresti tu avere su di noi?

לח (א) ויהי בעת ההיא, הנכון כדצרי חח"כ"ע ורלז"ג שזה היה קודם מכירת יוסף, והנה צעת הבהי דצק עם וישז יעקב צחק מבורי חציו צחק כנען, ושם היה מקום הספור הזה, חלח (כדצרי תלמודי חחרד לח—לי, זנו של שחז"ל הנ"ל), לח רלה להזכיר תחלה מחורע פרטי של יהודה שנפרד מחחיו, חך רלה להקדים מה שחירע לכל המשפחה, שהחחים כלם שנחו חת יוסף, חה גרם חזל גדול חל החז, ועכשיו מחיר מה שחירע ליהודה לזרו, וחח"כ חחר להשלים מה שחירע ליוסף לזרו תחלה וחח"כ לכל המשפחה:

מ (ר) ויהיו ימים במשמר, שנה תמימה, כמו ימים תהיה נאלתו. והנה מחחר שיסצו שם שנה תמימה, וחלח שר המשקים מצית הספר ציום הלדת חת פרעה (למטה כ'), ח"כ (כדצרי תלמודי מוהר"ר משה הלוי עהרענרין) גם היום שחחחו צו היה יום הלדת חת פרעה, וקרוצ הדבר כי לגדול הסעודה ולרצוי הקרואים לשלחן המלך ציום חנו, חירע להם שנכסלו צחמה מעוות, והמלך קלף עליהם קלף גדול מפני שמיררו חת רוחו ציום שמחתו: (ה) איש חלומו, כל אחד חלם חלום פרטי, והכוונה שהיו חלומותם משונים זה מזה: איש כפתרון חלומו, שגם הפתרון היה פרטי ומיוחד לכל אחד מהם, ודוגמתו איש אשר כצרכתו צרך חותם (למטה מ"ט כ"ח), איש כמתנת ידו (דצרי ט"ז י"ז); ודקדוק המליצה הזאת כך הוה: פתרון חלומו של אחד מהם היה כפתרון חלומו שלו, ולא כפתרון חלומו של חצרו; וכן איש אשר כצרכתו וכו', כל אחד מהם צרך חותם מה שדומה לצרכתו ולא לצרכת חצרו; וכן איש כמתנת ידו, כל אחד יתן כפי מה שיתן, כלומר יתן מה שירלה. והכוונה כחן להביד כי הם עלמם הרבישו שחין פתרונו של זה כפתרונו של זה, ולפיכך היו זועפים הרצה, והיו נכספים למחל פותר:

מקץ

מא (א) ויהי מקץ שנתים ימים, שתי שנים שלמות מיום וליחת שר המשקים מצית הספר, והנה היה חלום פרעה ציום לידתו, ולפיכך היה חושש לו הרצה, והחמין כי מן השמים צח לו לתועלת כל עמו. חה טעם וחין פותר חותם לפרעה, שלח היה זכם מי שידע לפתור חותם לפרעה, ללחחחו ולהנחת עמו, כי זה הוה מה שהיה פרעה מצקש, שיציע מתוך חלומו דבר העתיד לזח על עמו, ושיועיל למלכים היותו נודע צערם יצח, כי היה מחמין כי לח לחנם שלח לו החלחים חת החלומות ההם, וצפרט ציום לידתו, חלח להזכירו על דבר שיועיל לו ולעמו חס ידעוהו וחררו ממנו; שחם חין חתה חומר כן, מי מנע חותם מחמר לו פתרון ככל העולה על רוחם? ולפי זה יוצן למה נכנס יוסף לתת עלה למלך, כי זה חמנס היה המצוקש, לח לידע העתיד חלח לידע חותו כדי להשמר ממנו, וכמו שכתצתי צצ"הע תקפ"ז עמוד 200: (לה) ויקבצו את כל אבל, הוה הגצויה מצעלי השדות, וילצרו הוה החפיסה על ידי שומרי החולדות, וכן למטה ויקצת וכו' וילצור (רשז"ס), ולא דבר יוסף על מה שילצרו למחור לחנשי שחר חרלות, כמו שחשצתי צימי נעורי (צ"הע

מקץ מא מב מג מד

הנ"ל עמוד 198), כי העקר אינו אלא שלא תכרת הארץ זרע: **תחת יד פרעה**, זרעותו, כלומר בחולותיו צבל עיר ועיר: **אבל בערים**, הוא פירוש הקודם, ילצרו זר תחת יד פרעה, כלומר ילצרו חבל צבל עיר ועיר: **ושברו**, דבק עם וילצרו, וכן דעת צעלי הטעמים. **אע"פ שיש הבדל בין בָּרָא לְאָבַל**, כי זר הוא הדגן המנוקה מן התבן, ואכל כולל כל מין מאכל, צפרשה הזאת אין חלוק ציניהם, ומה שדקדקתי צ"ה הע' חמנו לודק, שהרי אחי יוסף אמרו נרדה ונצטרה לך חבל, וכבר צאו למלרים ורחו שאין מוכרים שם רק זר. ונראה כי יוסף לא לזר רק זר, ומטה הזכיר לפעמים השם הפרטי זר, ולפעמים השם הכולל חבל: **(בר) את כל אשר בהם**, הנני מצטל מה שפירשתי צ"ה הע' "החולרות אשר היו בין המלרים וצפריהם, כלומר צבל עיר ועיר" כי רחוק הוא שיהיה מלת זהם כמו ציניהם (או עמם כפירוש רח"ז"ע), אצל נ"ל כי את כל אשר זהם הוא כנוי לחולרות, ואיננו מקרא קלר (כדברי המזכיר), אצל צאמרו את כל אשר זהם, הרי הוא כאלו אמר את כל החולרות, כי מה הוא חולר? מה שנותנים צו ענינים מה:

מב (טו) חי פרעה, נתחצטו המדקדקים צדקדוק מלת ה"י, ר' יהודה חייג (ואחריו בעזענינים)

אומר שהוא שם דבר כמו חיים, והנפרד ה"י, וצמיכות ה"י; את רחוק מאד, כי הנה שם חיים מלוי צמקח כחמשים, ומאה פעמים. ותמיד הוא צלשון רצים, כמו פָּגִיִּים, וצטוס מקום לא נמלא צלשון יחיד, ולמה רק צמיכות יאמרו אותה צלשון יחיד? לכך נטה רד"ק מדרך זו, ואמר כי שם חיים הוא צלשון רצים לעולם, ולא יתפרד, ואמר כי ה"י הוא כמו ה"י, אלא שיו"ד השרש נעלמת, ועמו הסכים המזכיר; וזה אמנם יתכן אם היה השם ה"י, כמו פָּגִיִּים (צמיכות פָּגִיִּים), אצל השם הוא ה"י צ"ד דבושה, ואין יתכן שיטמיו יו"ד דבושה? ואני צראותי וחי אחיך עמך (ויקרא כ"ה ל"ו), נ"ל כי מלת ה"י איננה שם, אלא פעל, וגם רד"ק אומר שזה הוא פעל, אלא שלדעתו הוא עזר, וצא על משקל פָּעַל, וזה גם כן דוחק גדול. וצראותי כי על כל פנים אין מנוס שיהיה קלת זרות צתצה זאת, אומר אני כי להיות מליאת חי פלוגי וחי נפשך שגורה הרצה צפי ההמון כשהיו רולים להשצע, צאה צמלת ה"י זרות שאין כמוה צכל ל"הק, והיא השמטת אות החית"ן. והנה וחי אחיך עמך משפטו לפי דעתי וי"ח, וכן חי פרעה טעמו וחי פרעה, חי נפשך ענינו תחי נפשך. ולפי זה יוצן למה נשתנה הנקוד צין חי פרעה, חי נפשך וצין ה"י ה', כי חי פרעה וחי נפשך הם זמן עתיד, והכוונה שיחיה המלך (כלומר שימות) אם לא אעשה כך וכך, ואין השצועה על הזמן ההווה עתה, כי היות המלך חי עתה, זה דבר ידוע; אמנם ה"י ה', הוא צינוני, והשצועה היא כל הזמן ההווה, כלומר האל הוא חי (כלומר צהפך ח"ו) אם לא אעשה כך וכך, כלומר כמו שאי אפשר שלא יהיה האל חי, כן לא יהיה הדבר שלא אעשה כך וכך. וצל וישצע צחי העולם (דניאל ו"צ ז') אינו אלא שם התאחר, והכוונה צמי שהוא חי לעולם, וכמהו ושלוי עולם (תהלים ע"ג ו"צ), שהם שלויים ושחננים תמיד. ור' יעקב לומצרתו טעה צדצוי הרמז"ס שאמר (יסודי תורה פרק צ') כי לכך אין אחרים ה"י ה' כמו שאומרים חי פרעה, מפני שהוא וחי אחד, לא יתפרדו; והוא לא הצין כי אין ענין לזה כאן אלא חי העולם, כי כאן אין המלה סתירה לשם האל, אלא להעולם, שענינו נחיות, ומלאו לצו להגיה צתנ"ך שלו (וינליחה טל"ט) והדפים וישצע בְּחִי העולם, והשחית הכוונה כי ה"י העולם לא יורה אלא שהעולם הוא חי. וצעל ויעתר ילחק (סימן קל"ח) עלי אל חי העולמים, האריך ולא אמר כלום, ותחלת דצרי פיו סכלות, כי אמר כי חיים הוא רצו צוני:

מג (כח) שלום לעבדך לאבינו עורבנו חי, אחר שאמרו לו שלום לעבדך לאבינו, לא היו צריכים לומר כי עודנו חי, אצל הכוונה: צאמת הוא ישצ צלער גדול, אצל מכל מקום עודנו חי, וצאמרט כי שלום לו לא היתה כוונתנו לומר שהוא יושצ צלום ושלום, אלא שהוא חי וצריח (תלמחי חליעזר חליה חיצל):

מד (ה) והוא נחש ינחש בו, לא יחוש אדוני על מחיר הגזיע, כי צמה נחשצ הוא, רק מש ינחש צו, כי הוא אשר הוא שותה צו, והוא תמיד מנחש צו, שאם יפול מידו הוא לו לסימן רע, ואם ישצר הוא סימן יותר רע, ואם יאצד ממנו הוא סימן רע צד מאד. הפירוש הזה הציחו גם רד"ק, אצל הציחו אחרי פירוש אחר, כאלו הוא מסופק צו, ולי נראה כי הוא לצדו הנכון, כי שרש נחש אין ענינו אלא כקצלת צצותיט (סנהדרין ס"ה וס"ו) לקיחת סימן מן המאורע על מה שעתיד להיות, כאמרס מנחש זה האומר פתו נפלה

תפיו, מקלו נפל מידו, לני הפסיקו דרך וכו', וכן המלה שגוריה כלסוגם תמיד להוראה זו, כגון אם חין נחש יש סימן; וכן נחשתי ויצרכני ה' צגללך (למעלה ל' כ"ז) מכל מה שקרה לי אחר שזאת חללי שפטתי כי צרכני ה' צגללך, וכן (מלכים א' כ' ל"ב) והאנשים ינחשו וימהרו וגו', היו מקשיצים לדצרו כוונה גדולה לראות אם יתן להם צתשותו אות לטובה או לרעה, והיו כאדם המנחש, היושע ומלפיה חין יהיה הגחש, אם לטוב ואם לרע: (טז) האלהים מצא את עון עבדיך, עשה עלמו כמודה, כי ראה שאם היה מכחיש לא היה מרעיל כלום, והיה מקליטו יותר, ואחר שראה שאין תקנה להליל את צנימן, צחר שתהיה האשמה על כלם יחדו, ולא על צנימן לבדו; ונפרט כי צתלה אמרו אשר ימלא אתו מעצדיך ומת, ואע"פ שהאיש אמר להם אשר ימלא אתו יהיה לי עז, הנה אם היה נשאר לבדו עזד מי ילילהו מיד אדוניו אם יראה להעליל עליו פעם אחרת? והנה אם מאהצתו את צנימן, ואם מפני שערצ אותו לחציו, ואם מפני החרטה על מה שעשו ליוסף, צחר להיות הוא ואחיו צעדות עם צנימן, וחולי צמך הזמן ימלאו מקום לצרוח משם כלם יחדו:

ויגש

(יח) ויגש אליו יהורה, אחר שאמר להם דרך חצה ואתם עלו לשלום אל חצובם, הרהיז צנפשו עת לצקש ממנו דבר לפנים משורת הדין, מלד החמלה והחנינה. ואמנם עקר כוונת יהודה צמאמרו אשר הוא צא לדבר צחני יוסף הוא מה שפירש צפוף דצרו ועתה יש נח עצדך תחת הנער וגו', כי למעלה אמר לו הננו עצדים לאדוני גם אנחנו גם אשר נמלא הבציע צידו, וזה לא ראה יוסף לקבל, כי היה זה מעשה עגל שיעניש מי שלא חטא; ועכשיו יהודה מצקש ממנו שיתרלה צחליפין, וישלח את צנימן לחציו, ויקח יהודה צמקומו, וזה מפני שהיה עקצ צצצילו, וכמו צצמן שאין הלום יכול לפרוע חוצו נפרעין מן העקצ, כך עכשו צצנימן לא יוכל להשאר שם צלתי שימות לחצו, יתרלה לקחת יהודה צמקומו:

מז (כא) ואת העם העביר אותו לערים, חנקלום והמפרטים פירשו מעיר לעיר, ואמנם לפי זה היה לו למקרה לומר אל ערים, או מעיר אל עיר, לא לערים, כי הפרט גדול יש צין שמוט אות הלת"ד וצין שמוט מלת אָל, ומעולם לא תמלא צתנ"ך ב' . . . ל' . . . חלח ב' . . . אָל, כמו מיום אל יום (צמדצ' ל' ט"ו), מן הקלה אל הקלה (שמות כ"ו כ"ח), רק צחסתר מלאנו מיום ליום ומחדש לחדש, וצדצרו הימים ומלאנו מעיר לעיר, ואין מצויאין ראיה מפסרי הגולה. וכן שרש עבר לא תפול אחריו אות הלת"ד, חלח מלת אָל כגון ואעצרה אל צני עמון (שופטים י"ז ג'), ונעצרה אל מלצ פלשתים (שמואל א' י"ד א'), כי הלת"ד לא תצא חלח לעמין ההנחה והתועלת, ומלת אָל תצא תמיד להורות על המקום, כגון מי יעצור ננו אל עצר הים (דברים ל' י"ב), עצרו לכס אל חרן אחת ה' (יהושע כ"ז י"ט), הלוח לטו ולכס נופלות על צני אדם שלהנחתם תהיה העצרה, ואָל נאמר על המקום שאליו תהיה. ואומרים והעצרתם את נחלתו לצתו (צמדצ' כ"ז ח') כי חין הנחלה עוצרת ממש ממקום למקום, רק הנחת אחתה תעצור מאיש לאיש. על כן לא יתכן שיהיה פירוש לערים מעיר אל עיר, ועל כן נ"ל כדעת תלמידי מוהר"ר משה הלוי עהרענריך כי מלת לערים היא מליצה צפני עלמה, ואיננה קשורה עם העציר, אך היא על דרך תפקדו אותם ללצחותם (צמדצ' א' ג'), צני שמעון למשפחותם (שם כ"ו י"ז), ונקרצתם צצקר לשצטיכם, יקרצ למשפחות, תקרצ לצתים, יקרצ לבצרים (יהושע ז' י"ד), שענינם: חלוקים ללצחות, למשפחות, לשצטים וכו', אף כחן חלוקים לערים, כלומר שלא הפריד אנשי עיר אחת, ולא שלא קלת מאנשי העיר אל מקום אחד וקלתם אל מקום אחר, חצל העציר כל יושבי עיר אחת אל מקום אחד, וכל יושבי עיר אחרת אל מקום אחר, כדי שלא להפריד צין הדצקים, ולצלתי הרחיק איש ממידעיו ורעיו. ומלת העציר קשורה עם מקלה בצול מצרים ועד קלהו, העציר את העם מקלה אל קלה, אך צהעצירו אותם לא לקחם אחד אחד, חצל לקחם חבורות חבורות, והיו כל יושבי עיר אחת לחבורה אחת:

ויחי

מם (א) באחרית הימים, יש צקרת, ויש צרחוק, כמו מלת אָחַר, תם ענינו כשיגסו לחרן לרשתה, ואמר להם קדך עוזה קלת מאשר יקרה אותם, יש צחליקתם, ויש צהללחתם צמלחמה עם אוציהם

ויחי מם

(ד"ק), וכן רש"ס כתב "לח אשר יקרא לחכם, ענין גבורתם והללחתם" ואין הכוונה כלל על ימות המשיח. כי הישועה שהיו מלפנים צימו יעקב לא היתה חלל וליחת מלכים וכדומה. והרמיה הנדונה שחן מלחם אחרית הימים אמורה תמיד על ימות המשיח, הוא מאמר זלעם אשר יעשה העם הזה לעמק צלחתית הימים, ומחלל כנר חזק מלחמה וכמה דורות, ונצחית זלעם (דרך כוכב מיעקב ומחן פלתי מלח) חיה חלל ליומי זה. וירמיה צאמרו (מ"ח ת"ז) ושצתי שצות נחלל צלחתית הימים, חין ספק שלל חמר חלל על זמן צית שני. וזה ידוע כי יש אחרון ואחריו עדי אחרון (ואת לחה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים), וכן אחרית הימים הוא שם מלטרק לזמן המעצב; יהושע היה עומד צלחתית הימים לבני יעקב, וזה היה צלחתית הימים לבני זלעם, ורש"י היה צלחתית הימים לבני חכמי התשנה והתלמוד, ואנחנו צלחתית הימים לבני רש"י – וכבר היו חנשים צין האחרונים מכחישי הנצחיה שחמרו שלל חמר יעקב הפרשה הזאת, רק אחר כמה דורות נכתבה; אך כל משכיל יראה ויצן כי אי אפשר להעלות על הדעת שחלל צימו דוד, או אפילו צימו משה, יתעורר להטיח דברים נגד שצט רחוק ושמעון, וזפרט נגד שצט לוי שכבר היה מקודש, ויחמר צפודם חלל תח נפשי וגו' חרור חפס כי עז וגו', על מעשה יסן נטש שכבר נטח, ויקוצלו דבריו אשר צדה מלצר, וללח יתעשה השצטים ההם וימחקו דבריו, אחר שלל היו הדברים ההם צקצלה חללם מימות יעקב; וזפרט הבהנים צי לוי שהיו תופשי התורה, חין קיימו הדברים החלה צפפר התורה, חס לא שכן קצלו מלצותיהם כי כן חמר יעקב צעת מיתתו? (ג) יתר שאת, יתרון מעלה וחשיבות, כמו חלל שחמו תצעת לחכם (חירצ י"ג י"ח): ויתר עז, ויותר עז. שאת הוא שם דבר, ועז הוא שם התאר, על כן יתר הרחשון הוא סמך (יתרון של שאת), והשני נפרד, והוא תאר הפעל, כמו גדול יתר מחד (ישעיה נ"ו י"ג). והסתכל חין תתד שצחו צח מעט מעט לספר צגנותו: יתר שאת הוא שצח, יתר עז הוא תוכחה קלה, וחל"כ תוכחה קשה פתח כחם וגו': (ד) אזחללת, מחרון חפו לא השלים מחמרו, והפך פניו ללד אחר וחמר ילדעי עלה: (ה) מכרותיהם צלשון סורי מבר ענינו נתינת חשה לחים, וקוראים לחרם מברא, ולחירוסין מברא, וכן צתרכם, ומה' חשה משכלת (משלי י"ט י"ד) ומן חלהח מתמכר חתתח לגברח. וכחן נ"ל הכוונה: היתחתנות שצח עם שכם היה להם ככלי לעשות צו חמם, כי על ידי כן הרגו חותו ואת כל חנשי עירו. וחף על פי שמתחלה כשדצרו חל שכם וחל חמר לא לכך נתכוונו (עיון למעלה ל"ד י"ג), מכל מקום סוף הענין כך היה שעל ידי היתחתנות עשו חמם; ויעקב לא חמר כלי מרמה, חלל כלי חמם. ומה שכתצתי צלחצב בר עתמד קי"צ לרין תקון: (ט) מטרף בני עלית, הוא מחמר צפני עלמו, חתה צני עולה צללם אחר שסרפת סרף; והוא משל לקוח מן החריה סיורד מן ההר וסורף סרף, וחחר ועולה למעונתו (קלעריקום ורףענמיללפנ). וחין לפרט חתה דומה לגור חריה כשחתה עולה מלטררף סרף (כדעת רחצ"ע רש"ס ורמ"מ), כי לשון סרף חתה נופל על החלם הנלחם, חלל על החיה הסורפת, חל"כ גם מחמר זה הוא משל, והם שני מחמרים, הרחשון לנפטר (גור חריה יהודה), והשני לנכח, דרך חזה: ברע רבץ באר"ה וגו', מחמר אחר, והוא לנפטר, להגדיל שצחו, כי הרצה היה הדצור תפסיד והיה השצח מתמעט, חס היה חומד מי יקומך, כי (כדתי תלמידו יוסף חי הלוי) ח היה כשואל חותו: מי הוא שיהיה צצור ממך? והשחלה חזאת חע"פ שהיה וכן מלינת השיר, מכל מקום לא תתכן, כי ידוע שהוא יסית: חין חלם צצור ממני; חלל צלחמרו מי יקומני, הוא כשואל לכל צני חלם היש מי שיקומני? חה תוכיח כי צצור לו שחין חלם שיענה יש מי שיקומני, או חני חקומם: (י) לא יסור שבט מיהודה, שרציע המלכה: ומחוקק, מקל המתשלה (צעפעהלשחצ), כמו צמחוקק צמשענותם (צמדצ כ"ח י"ח): מבין רגליו, כך היה מנהג מלכי קדם, שהיה המלך יושב על כסא רם, וחמם רגליו הדום, וצין רגליו מקל המתשלה (הערדער, גענעניום ופיליפזחאן): לא יסור, לא יחדל ויפסוק, סו וסר מהם הנבע (ויקרא י"ג נ"ח), וסר ממני כחי (שופטים ט"ז י"ז), לא תסור מעליו חולתו (משלי כ"ז כ"ג); לפיכך חין הכיונה כפירוש הרמז"ן כל זמן שיהיה שצט צישרחל יהיה ציהודה, וללח יסור ממנו לצצט חחר, חלל הכוונה צהחלס, לא יפסוק שצט מיהודה; חלל שצט כל זה חין הכוונה עד סוף כל הדורות, שחמם יהיה שצט ציהודה, כי לא על סוף כל הדורות נתנחל יעקב חציו, עיון למעלה פסוק ח': עד כי, לא מלחט המתלות החלה להורחת הזמן, חלל להפלגת השיעור (a segno che), חלך הלך ובדל עד כי מלל מחד (למעלה כ"ו י"ג), עד כי חדל לספור (שם מ"ח מ"ט), עד כי יבעה ידו וחדצק ידו חלל החרצ (שחחלל צ' כ"ג י'), הפליח להפטר עד כי חחק (דצני הימים צ' כ"ו ט"ו); חלל להורחת הזמן חומרים עד אשר (עד אשר תפצת חמם אחיך), עד חס (עד חס דצתי דצני) רחו עד אשר חס (עד אשר חס שחו ערים), או עד ואחריו מקד (עד

פרוץ חף אחיך ממך) או עתיד (עד יבול שלה צמי) צלח מלת כי יצא שילה : שילח, שם עיר, ושם השליך יהושע
 גורל לישראל וחלק להם את הארץ, ושם השכימו את אהל מועד (יהושע י"ח) ; והטעם כל כך יהיה יהודה
 חסר ונכבד צאחיו, כי גם אחר שיצא ישראל שילה ויחלקו את הארץ צנורל, ואיש איש יחזק צנחלתו, עדיין
 יהיו כל השבטים נשמעים לו ומכבדים אותו, בענין יהודה ועלה (שופטים ח' ז'), וגם אחר זמן ימלוך דוד
 ותהיה הממלכה ציהודה : (טז) דן ירין עמו, ירין רצט, כמו שפסמי אלהים וריצה רצו (תהלים מ"ב ח'),
 שפסמי יתום רצו אלמנה (ישעיה ח' כ"ג), דנוי אלהים (צרחות ל' ו'), ודין עמי ואציון (משלי ל"ח ט'):
 עמו, צמי שצטו : באחר שבטי ישראל, יש מפרשים (אחרי חקלום) כל שצטי ישראל כאחד, ולפי זה היה
 ראוי לקדוח כאחד, וראצ"ע פירש כאחד מצמי הנצירות ; אמנם היכן מלאנו שלא יהיו צמי השפחות צכלל שצטי
 ישראל כצמי הנצירות ? ולדעתי שצט ענינו קלין ושופט וראש, כמו וקט שצט מישראל (צמדצר כ"ד י"ז), הדצר
 דצרתו את אחד שצטי ישראל אשר לציתי לרעות את עמי את ישראל (אמורל צ' ז' ז'), ראשיכם שצטיכם (דברים
 כ"ט י'), ואולי עקר המלה מענין שרצט המחשלה, ויהיה שצט צמקום תומך שצט (עמוס ח' ה' וח'), או
 צעל שצט. ויתכן גם כן לפרש צלח חסרון שום מלה, כי שצט הוא כנוי לחצות המטות, כגון ראצון ושמעון
 נקראים שצטים, וצניהם נקראים מטה ראצון, מטה שמעון, והנה שצט עמינו ראש המשפחה, והוא צלח לשאר
 החשים ונשיאיהם ; ומן שצט נצור אחר כן שרש שפט. ואחר כן הושאל לפעמים שם שצט להוראת מטה ומשפחה,
 כגון עשרה אנשים למאה לכל שצטי ישראל (שופטים כ' י'). והנה אמר דן ירשיע את צמי שצטו כאחד מראשי
 ישראל ושופטיו ומושיעיו. ויש מפרשים זה על שמשון, ורש"ם משרש על שהיה שצט דן מאסף לכל המחנות,
 שהיה הולך צפוף הדגלים, והיה לריך להלחם צמי שיצא לנצח הנחשלים. והנכון צה להיות דן יושב על הגבול
 לצד הלפון (מדן עד צאר שצט), אשר משם תפצח תמיד הרעה לישראל תקמי חיל ארם וצכל, ואגה אמר שישיע
 את צמי שצטו כאחד ממושיעי ישראל, ושהיה כנחש עלי דרך נגד האויז (תלמידי החכם יעקב חי סאחרו זל"ל) :
 (יח) יישועתך קויתי ה', כשצח נצרך את בד, עלה דעתו לומר גם עליו לשון הספל על הלשון, כי בד
 עמינו מל טיט, והיה יכול לומר : בד, טוט יהי גרף, או בד יהי אחר, וכיוצא בזה ; אך נמלך מיד מעלינו,
 וראה כי צה' לצדו ראוי לצטו, ולא צמלות וצליח השמים ; על כן אמר לישועתך קויתי ה', ולא לישועת
 המל ; ומיד צקש ומלא לשון אחר הווסל על הלשון, צלח בזכרת המל, ואמר בד גידו יגורנו (אדוני חצי
 זל"ל), ונכון מאוד. ולפי זה יהיה הפסוק הזה לריך למרכא טפחח, כי כנוי לישועתך חחר לה', לא לדן :
 ב (יג) כי התחת אלהים אני, הק"צה צוחן לצות וכליות, והוא דן את האדם לא לצד על
 פי מעשיו, אך גם על פי מחשבותיו, אצל צן אדם אין לו אלא מה שעיניו רואות, וכן אני לא אוכל
 לשפוט אדם על הבורה, אלא על המעשה ; והנה אם אתם חשבתם עלי רעה, מחשבה שלכם לא נתקיימה,
 אצל מחשבת האל נתקיימה, והוא היתה לטובה, ואגה אין אתם לריבים להטפיל עצמכם לפני ולצקש ממני
 סליחה ומחילה, כי אני רואה צכם אלא שלוחי ההשגחה לטובת עם רצ. ואגה זו אחת מן הטובות
 הגדולות האמורות האמונה צאלהים וההשגחתו, כי האדם שליט צמעשו, אצל השלמת הפעולה חיונה
 צידו, אלא צדי שמים (עין מה שכתבתי צס' ויקרא כ"ח ז'), ואם זומט רשע לצדיק ומצקש להרע לו,
 ה' לא יעצנו צידו, ושנאת הרשע תהיה סזה להלחצ הצדיק ; ומי שנאת חמונתו לא ירעם על שוט אדם
 ולא ישנא שום אדם.

ס פ ר

בוצר עוללות

הערות והוספות ותיקונים לבאור נתיבות השלום להחכם
הרמ"ד ז"ל כפי חידושי האחרונים

מאת

שמעון בן הרב המנוח מהו'

מאיר סאטא ז"ל

פתח דבר א

דוד הולך ודור זה דהפול' לעולם עומדת, ען חיים למחזיקים זה וען הדעת להבוי מסמוליה, שפלה על
מגין הנוצז אשר לא יכזרו מימיו על העין החכמה הנלחיה' תוליה פרי תנוצות כל עלם חדשן, צת
מלך יחידה חמונה מימי קדם חלל צורח שחקים ויוצר תצל, גם היא חמנס כמחורק חוקותיה הקדושים כי חלף
שנים צעיניה כיום חתמול כי יעצור, כי חרצעה חלף שנים ספר ותמו מעת נראה ד' על הר סיני, ועד
היום הזה לא סר טעם התורה לא כהתה עיניה ולא צלי משליה, זהרה כוהר השמש משליך חלי נילוי
רזי רצנות, ולא חדל מהיות מסק חור יקרות צנורותיו — כהרני עד חף כי יחלצו חלפי חלפים
שנים עוד צל יריקו חותם מלהכיל שפע הגיונים לפונים — לכן צאו מכל קלות הארץ לשחוז ממ
התורה, ותלח חכמה תליון ודבר ד' מירושלים ויכרעו צרך לפני הוד חיו הספר הזה כי כלם רסיצי תצונה
ולמיחי מדע — שש חלפים תרגומים נחצרו כעת לתורתנו הקדושה וכפלים לה הפרושים והצאורים צל
שפה וטעה צל לשונות קדם וערצ, צכל הארלות וחיים רחוקים נתפשטה ותהי לנס עמים ולדגל הבנים,
כלם התקצרו ויציחו מנת חלקם מכל החיל אשר עשו צשאר המדעות וילצרו כל הונם וכל מטמניהם צכל
הרים גזנונים וכמגדלות שנעך לצנות היכל הפירוש ומשכן לכבוד ד' אשר ירד לעיני עמו ולצחר עמקתיה
וסודותיה זה צכה חה צכה, ולא לצד חוקותיה ומלותיה היו כנר לרגלם וכחור לנתיצתם, כי חס כל
סיפורים שהוצאו צתורתנו וכל מלה ומלה היו להם כפנינים יקרים וכצו מחוסיר, והטעם צזה לפי שרק
חורר הקדמונים ומשיצ פניו חחור לדעת מה שקדם לו צזמן הוא יגיע להצין חת הזמן הנכחי — וחולס
ערפלי חידים ועננים מכסים התצל העצר, וכל חופש וחוקר צה ימשש צחפלה בעור, וחף שהוספו ידיעות
רצות וחכמות חין קן, הודי כי לא תלחו האמת, ולא צה מרגוע לנפשו עד שזכי לקרות צתורה —
וחס גם רצו החכמים צעיניהם אשר שפכו צח ונהג לקלון פניהם, עכ"ל חרצצי האמת שחנים
מעפילים לעלות צהר הדוד כי חלצו חלהים צה ניכר לכל יודעי פשטיה — וחולס הפשט שהיו הצחור
היותר חמת, (וחין חמת זולתו) הוא קשה מאוד למלוח דרכי תורתנו אשר לא כצוקות הבנים
הקדומים חוקותיה, כי רק המלריים וההודיים והיונים ודומהם עשו כן להעלים חת אשר ידעי מעיני
ההמון, ושמו לפני צני עמם דצרי הצל ושוח ותורתם הנועלמה קרחו צשם מיסטעריען געהיים לעהרע —
לא כן נתן לנו ד' חלהינו חס ושלוס שיהיה הפשט להמון העם והסוד לשרידים ויחידים, כי צהפך חמר
חדון הנציחים לא צשמים היו וכו' ולא מעצר לים וכו' ר"ל יורעה ומפורשת ושום שכל לכל מי שיש לו
מח צקדקדו, ולא צחשך וצעלטה האמת, כי רק חיתו יער תרמוש צלילה, חן צורח השמש יחפסון,
והאמת לא תפחד מעין החור — וגם חמר ע"ה כי היא חכמתכם וצינתכם לעיני העמים. וחין יחא
כן לולא גלויים וידועים כל דצריה — וחף מה שלא נדע עלמנו הפשט צכל מקים הוא לפי שחפריה
מחתנו ידיעת הלשון וידיעת הקורות וידיעת הקדמוניות מכל המדעים שהיו להם חו צומנס — כמו כן
לא יצינו נכדי נכדנו הספרים שנכתצו היום צלשון שחנמנו הורגלנו צו. חף שחנן יודעים חותם צצורר
מכח ידיעתנו מטיצ הלשון וטיצ זמנו וצטיצ כל פרטי הקורות — ולכן כל מי שירלה להנות צתורה כמו שנלסווחס
ישתדל לחקור צחקירת ידיעות הלשוונות היסונות וקדומות וצכל דקדוקיהן ופרטיהן נהצין מתוך מעמד
הלשון מלצ החומות ולקרות צתוך ספרי שחר העמים הקדומים כקו המלריים וההודיים והפרסים וערציים
וכדומה. ופעם לריך שיחפוף כל דצרי ההגדות אשר צפי העמים וחס שכלם שקר ושוח מ"מ יש ציניהן

כמה קצלות הראויות להשגיו עליהם ופעם יחקור צמחגני האומות הקדומות הן צמחגני מדינה ודת וכל מעשיהם ומשפטיהם ומלצושים וטענות וקומתם וצתייהם וסדר תלחמותיהם ונצחורו עי"כ הרצה משלים מתשלי לה"ק ופעם יחקור צמחגני הולכי דרכים המחפשים על פני הארץ וצקרה כל השרידים שנשחרו ממלצות ומצנינים, או מחרטומי מלרים, או משחריות ההודיים ויניגה וסרם ולור ופעם תחקור צמחגני העצמיים וצחכמת ההדסה ונתוח הזמן וצחכמות מהלך הככבים ולפי"ז אל יפלא צמחגני כי רצו הפירושים צמסר תורתנו כיון שתראה שחין צידנו לצוח על הפסע חלח אחר ההצחנה והסקפה והעיון רצ צמחגני שונים כחלה — והנה מימים קדמונים היו דורשי חמורות, וסתומות צתורתנו הרצה מחור, ואם תשאל לאמר: הלח חכמי התלמוד הניחו לנו פירוש לכל המלות דקדוקיהן ופרטיהן, ומה לנו צני ישראל חלק צחקירות אחרות, נלמד תורה שצע"ס שהיה פירוש לתורה שצכת והשחר נניח על מקומו? — וחולס ע"ז יש להשיצ פי שנים הא' כי גם חכמנו ז"ל אמרו צעלמס אדרש תדרש ואין המקרא יולח מידי פשוט וחולס רחוי לצן ישראל לדעת פשטי התורה כי לפי"ז ההגדות והמדרשים חין מקומס צצחור התורה והצ' חנחנו מחוצים ללכת צדרכי ח"ל צענין דין והלכה, וחולס מה נעשה לחלק הגדול מתורתנו שאינו כולל חיסור והיתר ועוען ונטען, חלח תורות וקורות עמנו? חפסר ספר תורה חסר חות אחת? ומצרחשית עד החדש הזה לכס לח תמלח כי חס מלות אחדות, ומי יצחר לנו חת הנשחר? גם ספר שמות צמדצר וצצרים חונס כוללים דינים לצד, חלח דין והלכה מפחרים צשחר פעיפי תורתנו, וכל השחר למה ניתנה? תדון צעלמך: חס על הדינים שהמה החלק הקטן מתורתנו עשו רצותנו ז"ל פירוש שאינו נכלל רק צמסנה וגמרח וצרייתח וספרי וספרח, על אחת כמה וכמה יגדל הפירוש על החלק הגדול, ומי יאמר חס ושלום שהוא שלח ללורך, חין ספק שיש צהס דצרים מועילים הרצה לצני חדס, חה חמנס יתרון החדס מן הצמה שיעשה כל מה שיעשה צכונה וצהצנת כצרונו ותועלתו וחולס חלקי התורה חלה הם:

(א) מעשה בראשית וקורות התבל הזה בכלל.

(ב) קורות אבותינו וקורות עמנו עד מית משה בפרט.

(ג) דינים וחלכות והם או דיני מוסר או דיני מדינה או משפטים או דיני עבודת השי"ת שהם רק בין אדם לאדם.

(ד) מאמרים נשגבים ודעות אמתיות בענין האמונה בתכונות ובכחות השי"ת והתנהגותו בעולם בתכונות האדם ומעלתו על יצירי תבל.

(ה) גבואות שנבא מרע"ה לזמנים עתידים.

וצל אחד מחלה יש תועלת גדולה שידע חותם האדם כאשר נצחר עוד חי"ה וא"כ נשאל חין נצכה להצין כל זה? אחת שכל המדעים שמתנס דצרתו למעלה עוד לח הפילו חור שלס, וחולס יש תקוה ותוחלת שלח לשוח כלו צהס החכמים הן מצני עמנו הן מחחר העמים, וחנחנו נודה להס שצחרו לנו ממה שהיה ציכלתס — והנה חל תפתה' חת לצך לומר כי קדמונו לח צקשו פירוש התורה על חופן זה, כי הצקי צתלמוד כרחוי, ולח כחותם הלומדים משנה וגמרח רק להגיד כח שכלס החלטה ולח להצין החמת, חך הלומד תורה לשמה יראה להדי' שהיו חכמנו ז"ל צקיאח צלשויות הקדומות כי גם נשונס מעורצת מחלות סוריית וערציות ויוניות ופרסיות, והיו צקיאח צחכמת ההדסה וצחכמת הפילוספי' כפי שהיתה צימיהס, והיו דורשים צעצעיות וגס הגחונים הרצו לחקור צשחר המדעים כידוע, הרצ סעדי' הגחון כתצ מדרש מלים וצתרגוס על התורה וכדומה לו הרצה מחור, וראה ועשה צצצניות כפי מה שעשו הרמז"ס והרמז"ע והרמז"ן והרצ דון ילחק חצרגל ורצינו צחוי והרמז"ס ורמז"ט תלמיד הרי"ק ז"ל ורמז"ט, והנה החכס הכולל מהו' יש"ר נר"ו מלח מלח וחרצעים ושמונה פירושים חשר חצרו רק צני צריתנו, ועוד לח כתצ כלס ושחר החכמים לח מנה צתוכס — ועכ"ז מידי גרוס ספרד עד קרוצ לזמנו ששים שנה סרו צני עמנו מהר מעל הדרך הקדמונים שהוא הדרך החמת וצפרט קלת המתחכמים לח ידעתי חמה רוח נשחס לשפוך צח וקלון על כל מדעים אחרים זולת התלמוד, רף שחי חפסר להצין התלמוד כולו צלתי חס תחקור צשחר מדעים כידוע למצין חמתי, וגס לח היתה מעולס המנהג הסכנה הזה צישרחל לחמר לחכמה שנוחה חת, חך החנשים החלה צחו צסעיפי התורה צעקיפין וצדרך עקלתון, וקלקלו כל מה ששיקנו חצותיהס כי דרך עקס תסלף דעתס, צחיס לדצר חכמה ופנו ערף לכל מדע, עד שנשתכחה ממנס התורה ולח ידעו לקרות חפילו מקרח אחד צתנ"ך להצינו על צוריו, והציחו לנו לעג וקלס מן הגוים, כי הגוים הרצו לחקור צתורה, ואס שחלו לתופסי התורה החלה לח ידעו להשיצ כלום על שחלות החכמים, כי כל חכמתס ולדקתס שלח ידעו לקרות ולכתוצ צסוס לשון מהלשויות — ואס היו יחידי סגולה כהרצ ר' חלי' צחור חו הרצ ר' שלמה החנוי שהגדילו לעשות צדקדוק הלשון, חכן מעעים היו המתחוקים לתורתס, כי חדרצה זאת היתה כחין צעני המתחכמים, היו להס כמדעים שלומדים צעשה שחינו לח יוס ולח לילה, ותלמידיהס לחכו חת עסר רגליהס כלחון השור חת עשצ השדה ואס שחלת להס צחמה דצר מן הדצרים לרחו מר כחוחיס צמדצר, וחמרו חין מן הלורך להצין חת זה וחולס זה ששים שנה התנוססה רוח ד' צחיס חיל ורצ פעלים גצר מהיר צדת ויודע חכמה ה"ה הגדול המפורסס הלדיק המושלס חכסס הכולל יקר צדור ויחיד צעמו מורנו הרצ מהו' משה בן כנחם וצרונו לצרכה ולטובה המכונה מענדעלסזאהן, הוא המשגיה על מעמד השפל הזה, וגרצ חת לצו לערוך מטרבת המלחמה נגד הפתיות ההיח, והפין חור על תורתנו הקדושה צדרך קדמונו וצדרך ח"ל והוא חמנס אשר השיצ מעלינו חלפת החמים והורה חותנו חין יתחחרו התורה והחכמה וכתלמוד והמדע, הוא

פתח דבר

הרחם לנו אחי דרך ישכן אור ועצ דרך עקלתין וצחר צאופן, שצחרו צו חצותינו צעלי התלמוד והגאונים, וכתב צאורו שדפס זה כמה וכמה פעמים צסס נתיבת השלום ומעת ההיא פנו העצים, ופני החמה הוהר התורה כפלים בכל ניווליה ואס מתחלה חר'ו לשונס עליו ויחקקו טן וינדוהו ויתרדוהו, עס כל זה לא סר מדרכו האמת, עד שצערות ד' צאה העת ורצו צני עמנו צאשכנ וצאויטלי' וצארפית וצאננלי' המה שומעים לדברי האמת, ואס גס תחזיקים צדת חצותינו ולא ישנו מנהג מכל מנהגים המוקצלים חללנו ח"ו עכ"ל לא יחדלו תלהבות צספרי החכמה והמדע, למען תורתנו הקדושה לא יתעללו תללמן כל מה שצבחס, וחסו להצנה אמתית של ספר תורת משה אשר הוא חיינו וארך ימינו ויחזקינו צד' וצמשה צדו, וגס למשה צן מנחם עשו כצוד והדר ורצו כי הוא האיש אשר השם חסן ציקרו. ואילם משך הששים השנים האלה מעת נכזה נר דורנו הרמצת"ן ז"ל צאו לנו שינויים רצוס הן תפאת הידיעות הן תפאת מעמד חומתנו תפאת הידיעות התפשטה החכמה מאד, וע"י ידיעת שאר לשונות צני שס דצתה ג"כ ידיעת לשון הקודש לשון צני עזר צן שס, ויש צידנו לצחר כמה דצריה ממה שלא היו ציד קדמונו זה ששים שנה, ואס גס לא נכחיס בדולת משה צן מנחם כי מי פתי יסור הנה עכ"ל יש להוסיף על דצריה הנה והנה, והשינויים האלה צאו תפאת מחקרי חרן וחופרי מלצות טמונות, אשר הוליוו חותן לאור, ונצחרו לנו עי"כ הרצה פסוקי התקדף וחולס עוד רציס תאלה הס השינויים שצאו צעו"ה על מלצ ומעמד חומתנו, כי זה חתמים שנה לתיטו מוסדות המדינה צארן לרפית כידוע ונתפשט הקלקול הזה ג"כ על הדת, קמו רציס תהמתפרלס פורקי עול' התורה, ורצו ומלה עלתה צין תופשי האמונה, ורועי עדרו ישראל צמצוכה גדולה המה, כי רציס תחצלים כרט ד' לצאות, ורציס תסירים בדריה, ומעטים המה העומדים צדרך הממלע שהיא דרך האמת, יש חזקו צמוסדות התורה ויהרסו כל מה שצנו קדמונו, ויש שצנו להיות כאותס שזכרנו לעי צצוי כל מדע, אלה יצחו לצורה ואלה יצחו לחכמה, אלה פורקים עול ואלה מעמיסים פציות על שכתם, יש שהולכים צדרך האפיקורסים ויש שהולכים צחשך ועלטה, אלה ואלה יגנו למשה מענדעלסזאהן, אלה יאחרו צא האיש הזה לצחק צנו כי אי אפשר לקשר התורה והחכמה, כי רק חכמת אדם תאיר פניו, ויציירה לא נתנה אלא לדורות ההס, ולנו אין לנו חלק צמשה ולא נחלה צצן עתס, וכל מה שכתב לפנינו כצו חדל להיות חוצ לנו, ואלה יאחרו זה האיש משה צן מנחם לא ידענו מה היה לו, קצרה דעת האדם מהשיג סודי תורתנו ואנחנו נאמן ונעשה אס גס לא מדע מה נעשה, אין מותנ האדם מן הצהמה כי אס המעשה, לחכמה לא נאמר אחותי את, ולצנה לא נשים פנינו כי כצו ראינו שע"י קריאת ספרי חילונים תאצד האמונה, וכורעי צרך לשפות מנהר החכמות לא צס צחר ד' כי כצעט לאלילית יסתצור, וטו צאחר צדרך העקס מלאחת צסנסני החכמה, כי קן ודרדר תלמיח, וכל פניה חוחיס — כך נלחנו צתסלותם חנשי הדור הזה, ותהי שערוריה צצית ישראל וכל צית וצית וצכל תשפחה ותשפחה חמונה אחרת היתה להס תחומה ומצוכה ומצוסה צשערי צת ליין, כל אחד פונה לדרכו, ואף שהצד נקל לראור שאלה ואלה טועים, כי לא צפלפול הוא האמת ולא צמינות הוא היסר מ"ה יש חצות התדהמים אל צניהס ולא ידעו אי זה דרך יחנכו נעוריהס, ואיזה מעגל ונתיצה ויליכוס הצורה והתלמוד אינה תכסירים אל הרכוס ואל תססחר אף שזמן הזה רצו הלרכיס וגצרה חמדת הקנינים וכן יפרק העתל והיניה למען צצוע צלע וא"כ נכרחיס ללמד את צניהס הידיעות המציאות ליד תכלית זמנית אף לא נלחית, והתורה מוגחת צקרון זמית ואין איש שס אל לצ, כי חומרים איך נלמד את צנו תורה והיה כי יגדלו וצחו לה, ולא יסניחו עליה כי אי אפשר שיתאחדו תורה ושאר מדעים, ומוטצ שיהיו שונגיס ואל יהיו מוידס — מה דרכס כסל לנו, וצא להס הטעות מן המצוכה ההיא שזכרנו למעלה וחולס אינו אמת כן, אחי ורעי! כי אדרצה המרצה לחקור ולדעת הוא מרצה צכצוד התורה, רק אס צצין איתה על פי פשטה ועל עמקיותיה, כי החכמה האמתית הוא יסוד התורה, והיא חותמה אל תירחו ואל תצטו לצמר לצניבס כי זאת מנת חלקו, אך הדרכו את צניבס לקרות צצורה צאופן שתפקחנה עיניהס לראות את כל הון היקר הנמלא צה, הדרכו אותס ללמוד התורה על פי דרכי הדקדוק ומחקרי חרן וענינו קדמוניות ועל פי מחכמות שזכרתי לעיל, ואז יתפארו לכניות צסס ד' לצאות זה יאמר לד' חני מה יכיד לתורה חני, והחכמה צל יעצו, וצתורה יאחרו, והי סלס ד' עליבס נצחילכס וצארתנותיכס, וידעו כל העמים כי רק עס חכס ונצון הבוי הגדול הזה, אל תסורי מצי משה צן עתס אל תוסיפו על דצרי ואל צגראו מתו, רק הסכילו צכל דרכו אז תלליחו וידעת' כי יש חנשי חיל צארן הגר וצארן פולוני' חוהצי התורה ויודעים לקרות צספר ומצינים צל"הק, ויש צרלונס ללמד את צניהס התורה כפי הצאור שצצר הרצ הגדול ד' משה מענדעלסזאהן, או שרליס צעלמס לקרות צה, אך מצקשים ג"כ לדעת ממה שהוסיפד עליו האחרונים, ואין צידיהס עתותס לאסוף ולחנור מספרים שונים הסוספות הן, או שאין קרית ספר מקוס מוטצס, לאנשים אשר אלה להס, יש להוסיף פה על דצרי נתה"ס ממה שראוי להוסיף מדצרי האחרונים כי לא כלס אחו צדרך האמת ורציס או שטו מדצרי המסורה או שטו למנות לגמרי, או דצרי סרה כדרכס, ואין לנו חלק עמהס רק היחיס והשלמים המפורדים מאד צדעת וצחכמה וגס יראת אלהיס צקדצס, מפיהס, חנו חיס וממי צארס שתינו, וילחנו לראות צולידי סלכס, ואספנו את דצריהס ולפעמים הכנחנו את דעתנו הענים צתוכס כיד ד' הטוצה עלינו וכתצנו כל זה צקילור נמרן וקראנו לשס הספר בוצר עוללות על סס ענינו כי נשארו עוללות צליר צכרס ד' לצאות אשר לא נקט חכסס הכולל ז"ל צעל נתיצות השלום ולא אספס אל גרנו*) — קחו נח צרכתנו חחינו צית ישראל, ואל נהיט צעינוכס כנמהרים מעפיליט לעלות צהר ד', כשאול צנציחיס כאצו תחת חרצי הלצנן, אל תדצרו בצורה צצוהס

אחת המצוקות ואל תניסו חרצכם החדה ולשונוכם כחן למטרה הזאת לאמר: החדל החדלנו לתת דסן ומתק כי כצו לחסות כלל הארץ היה? חיה הגדולים אשר צאן חנשי השם? הרפתה ידס לצאר התורה? ואס רפתה הידי החנשים האלה אשר כחבצים צעינו תחזקונה מוסדות התורה אס נמוטו? מה לכם הלעירים צאלפי ישראל והקטנים צרצרות ישורון כי הלכתם צגדולות ונשחתם את עלמיכם לעמוד במקום המפרשים המפורסמים אס כה תדצרון ראו כי רעה נבד פניכם — למה תחרלו משפט ועוד לא קראתם צספריו? הלא שמעתם או לא הוגד לכם כי הנמלה חוגרת צקין לחמה גס היא חמס תלצור פרי תנוצות לעת כי יצוה הסתו? ואיה חופה הגדולים אשר סתו לצס צמן הזה אחר מות משה צן מנחם לדצרי תורתנו זה שלשים שנה כתצ הרצ החכם המפורא מהו' ילחק שמואל ריביו צאור צל"הק על התורה, והמוטלס הזה צכל מקום שתמלא גדולתו סס אתה מולא כי הוא ענו גדול מאוד ויודה כי לא יספיק צאורו עס כל הטוב אשר נכלל צתוכו לזמן הנכחי וכן הדצר עס הצאור סכתצ החכם ר' וואלף היידענהיוס צסס מודע לציונה — רולתו מי צאר לנו התורה מן היהודים? זה החיש קאהן צמדינת פֿראנקרייך תרגס את התורה ללשון צני עמרו שהס המעטים צכל תפולות ישראל, והוא חמס דצר סרה על התורה ולא כתצ כיאות לצן ישראל דצר צנצודה של התורה — צין תושצי חשכס כתצו החכם פֿיליפזאהן והחכם הערקסהיומער ג"כ פירוש ותרגום על התורה ואף שהאחרון היטיצ על הראשון וצאורו ישר ופשוט עכ"ל; כיון סכתצ צל"ה ימחנו לקרות צו רוצ צני עהנו צארלות המרח אס מתוך חסרון ידיעת לשון חשכס אס מתוך פחד ואימה מפני ספרים אחרים סנכתצו צלטון אחר — ואס תוליא חלה שלסה רועי לאן ר"ל יס"ר הערקסהיומער פֿיליפזאהן, מי ומי השתים לצס לתורה? ידעתו כי יס הרצה מתרגמים כמו החכם סאלאמאן לונן וכדומיהס, ואולס התרגום צלי צאור אללו כאימה צלי מלח, ומה סדפס מצאורים על התורה כאותס שהוליא לאור החכם מהו' משה לאכדוי ועוד אחרים לא יספיקו למעמד אומתנו וצאר חכמי זמנו הרצו לחקור צקדמוניות שחינן שייכות להצנת התורה או נלחמו זה עס זה צחרצ לטוטה צמסמרות וצמחחים לסתור דעתס כענין איסור המותר והיתר האסור וכדומים ואס חין איש מהס סת לצו לאותס מצני עמנו המסתוקקים להצין התורה, מודע לא נועיל חנחנו על המעט כפי כחנו להעיר את צני; זמנו לעשות כמונו לתקן את אשר יחסר צצאורנו כי בס לא נשמח צפועל ידנו כמו שחמנו צהקדמה לס' צמדצר מה סס לשוננו: לו יעשו כן חילוי צני ישראל להיות כבוצר לא יצאר מהס לצאר חומה פרולה, ואס צולרים צאו עלינו למה יצאר רוח נביזים? ואולס זאת נצקס מכל מצקר שימחול להסגיוח על כל ההערות שנעיר פה צהקדמתנו ולא יחרן משפטו צלתי אס קרא כל ספרנו כי המלע קלר מהסתרע, ולא יוכלנו לכתוצ כי אס צקלור נמץ, מה שיחסר צמקום האחר יעדיו צמקום אחר. — אף על זאת לריך שחעיר פה כי היתה פקודת המדפים להוליא ספר צמדצני תחלה ואחריו ספר דצרים, וכן עשינו, והיו כי לונו לכתוצ הצאור לס' ויקרא לא הסיגה עוד ידינו לכך וכתכלל סס לפני הקורא ונכתוצ את היותר ראוי צתוך פי' לס' שמות אשר ילא זה כמה חדשים לאור וספרי צראשית הזה נדפס אחרון מכלס:

ערד ראוי לדצר פה, על הספרים אשר ממנו שחצנו כל זאת, לא להתפאר צהס כדרך מחצרי; זמנו חלוצ לאמר למצקר מחיה מקורות שתיתי ולאמר לקוראי אשר צרלונס לראות קלת מהערותי צחריכות, למען ידעו אחיה מקומן. והא לך ארס הספרים אשר היו לפנינו, קלתס פירושים וקלתס תרגומים לצדס וקלתס מדרשי מלים וקלתס ספרי קדמוניות ומחקרי ארץ: א) פירושים על התורה מלצד הקדמונים כמו רס"י והרמז"ן ואצצנל ורלצ"ג וצצ"ע שהיו ג"כ לפני הרצ צעל נתה"ש היו לפני פירושים מצוי עתנו חמשה חומשי תורה עס תרגום איטלקי וצאור מאת החכם מהו' יס"ר נר"ו, חומשים עס הוספות מאת החכם מהו' משה לאכדוי נר"ו הוספות לנתה"ש צסס הכורס מאת הערן האמצער, הוספות לנתה"ש צסס המעמר מאת החכם מהו' וואלף מאיר נר"ו פירוש ותרגום חשכמי מאת החכם הערקס-היומער פי' ותרגום חשכמי מאת החכם פֿיליפזאהן חומשים עס צאור מודע לציונה מאת החכם מהו' וואלף היידענהיוס ו"ל חומשים עס צאור ותרגום לרפית מאת החכם קאהן. —

מבני שאר חכמי הדור

Bohlen, die Genesiß.

Gwald, Composition der Genesiß.

Clericus, Genesis latine versus cum paraph,

Dathe, Pentateuchus etc. Hall.

Michaelis, Uebersetzung der Bücher Moses mit Anm.

Rosenmüller, Scholia, in V. T.

Such, Commentar über die Genesiß.

Water, Commentar zum Pentateuch.

De la Borde, Commentar Geographique sur l' Exode et les Nombres und mehrere Andere.

3) תרגומים על התורה צלי פירוש. מבני עמנו

תרגום היוני המיוחס לע' זקנים, תרגום לתורה נציחיס וכתוצים תחת יד המאסף החכם וניהו' ליפתאן לונן. תרגום מאת החכם סאלאמאן. משאר עמים תרגום הלאטיין הנקרא וואלנבאטל ושלח התרגום מים דצר עליהס לקמן חי"ה:

פתח דבר

(נ) **מדרשי מלין מבני עמנו** שרשים לד"ק, הפרחון נדפס מחדש ע"י הנחור החכם ססערן, חולר השרשים להחכם יהודה ליז צן זאז נדפס מחדש ע"י החכם לעטעריס, חולר התלים להחכם פירסט :

משאר חכמי הדור

Gesenius, Lehrgebäude der hebräischen Sprache.

ditto. Handwörterbuch,

ditto. Thesaurus ling. hebraice.

Gwald Hebräische Grammatik.

(ד) ספרי קדמוניות ומחקרי חרן. מבני עמנו ספרי יוסיפון לרומיים סדרי פילון היהודי, חזוני המחספס וזכורי העתים גליונות העתים הנקראים חריענט להחכם פירסט וכן גליונות הנקראות צס ליון מאת החכם יחסט, תלזד המדרשים וספרי הרמז"ס וזעל העיקרים וכדומיהם — ספר החכם סאלרודהר Inst. de Moise ספר החכם זאלשיטן Das mosh. Recht 1. T. ספר מחקרי חרן להחכם לערוימאהן, ספר חרן ישראל מהחכם יוסף שווארן מתושני ירושלים :

ספרי שער עמים

Gwald, Geschichte des jüdischen Volkes. Raumer, Beiträge zur bibl. Geographie, Eusebius, Onomast. Bocharts. Hierozoicum. Michaelis, mos. Rechte. Eichhorn, Einleitung ins A. T. Jerusalem, Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion. Herder, vom Geist der hebr. Poesie. Ranke, Untersuchungen über den Pentateuch. Wiener, Bibl. Realencyclopädie. Die Encyclopädie von Ersch und Gruber. Niebuhr, Beschreibung von Arabien, dessen Reisebeschreibung nach Arabien, Rosenmüllers, hebr. Alterthümer dessen altes u. neues Morgenland. Spencer, de leg. Jud. Leo, Vorlesungen über hebr. Geschichte. Wähner de t. Judäorum Hartmann hist. krit. Forschungen. Senne, die Urgeschichte, Robinsohns Palästina. Die Zend-Avesta übers. von Kleuker. Die Weda deutsch von Bopp.

יעוד רזים שלא להזכיר כאן ורק אותם שהזכתי על הרצ הערכנו לפיכך — ועתה יש לנו לדבר עוד וגל ז' ענינים הוא' על מהות ספרי תורה הז' הערות על קורות ספרי תורה :

תכן ומהות ספר תורת משה

כבר זכרנו למעלה שתורת משה כוללת ה' ענינים (א) מעשה זרחשית וקורות התצל צלל (ז) קורות עם ישראל צפרט עד מות משה (ג) דינים והלכות חוקים מלות ומספטים (ד) מאמרים הנשגזים צענין חלבהת ויחזרון האדם (ה) נצואות שנזח מרע"ה. והנה הדינים וההלכות חין לריך לזחר תועלתם צלל, חלח צפרט לריך סנפרט טעמם, ותמלח כל זה אחד אחד על מקומו צזאורנו ועל הכלל הם הם אשר יעשה אחת האדם וחי זהם, והמאמרים הנשגזים שהם עיקרי התורה פשיטח שהלרך לכתצם כי הם מוסדות המלות, וניכר על ידם תכלית החוקים, כי תכלית כל חוק ומשפט הן מדיני הן צדת ואמונה היא העיקר הנקרא דחם פרינליס הנצואות שנזח ע"פ ד' כמו שירת האזינו וזכרתו חו נצואת צלעם וכדומה הן נצחר צפרטם על מקומם, וכללם להעיר התוחלת והתקוה צלל כל צן צריתנו כי צכל הצרות שהגיעו לנו היתה זאת נחונתנו צענינו שהצטיח לנו השי"ת ע"י נחמן ציתו ע"ה וצז וקצנך וכו' וכן חמר הרנינו גויס עמם וכדומיהם וח"כ לח נשחר לנו לזחר כאן כי חם שני דצרים הא' למה תועלת נכתצו מעשה זרחשית ומעשה קורות ישראל צתורה ? והצ' מה הם עיקרי התורה שהם מוסדות כל המלות והחוקים ? חל תשיצנו לחמר : מענה זרחשית ומעשה הקורות מציחים תועלת לכל חוקר קדמוניות ולכל חכם וחכם, כיון שאי אפשר להצן מעמד הנכחי צלתי חם נדע מה שהיה ונלפנינו וכמו שזחרתי צראש המאמר הזה — כי אחת שיט תועלת גדול צחקירת קדמוניות, וחולס חין שייך כל זה לענין דת ואמונה, וכצד חמר ר' ינחק לח היה לריך להתחיל את התורה חלח מהחדש הזה לכס וכו' וחולס דצד גדח ועיקרים נשגזים וכללים צכל הסיפורים האלה, חולתם לח נמלח ידינו ורגלינו ג"כ צענין דת ואמונה, כי כל העשות שצחה לעמים אחרים צענין האמונה, הגיעה להם מפאת טעותם צעניני קורות העתים וצענין מעשה זרחשית, וכצד הרחינו את כל זה צפרטת יתרו סימן י"ט וחולס נחריך מה צענינים האלה כפי אשר תשיג ידנו, וכפי אשר תרח לי המגלה אשר לפני. — כי אחורי הספר יכתצון מלי, וחין לי כאן להאריך יותר כפי הענין אשר לפני, וחולנו אותם הכללים היותר ראויים נציח מה —

כלל גדול צכל החקירות הוא שמתוך דצרי סקר ניכרת תועלת האמת לכן נחקור מה שהציחו עמים אחרים שהיר צימי מרע"ה על ענינים האלה ונראה חין נצוכו צאלה ויצוהו לדי עצדות סקן וטמח המה ותועצה ריש צ' מינו עצודה זרה חללם ולפיהם ג"כ צ' מינו סיפורים צעניני הקורות האחד שנשתצס לאחר זמן, ויש צו רמזי האמת והאחד שלא נשחר צזה שריד ופליע ממנה, לכת הראשון תחשצנה אמונת :

ההודיים הפרסיים והמצרים והסינים

כל ספרי העמים הקדומים אשר תוכן ענינם או דברי דתם או דברי הימים שלהם מתחילים מיתות צולם מיום הסודה חרן ותצל, ממין ההוא הקדום לכל ילידת אנוש, ולא יגיע עליה הכתב והחדש, ולכן גם נשאל מחין תדעון כל מה תספרו? או שיש קצלה צידם חיש מפי חיש עד חדם הרחשון, וכיון שכך יתקצלה נמסרה להם על פה חין ספק שנתצצה צפיהם חם גם יש כמה דברי חמת צתוכם כשוסן צסנך קרואים וחנחנו נכנה לקצלות החלה צסס מסורת ההגדה (חיונע זחגע) והחופן הצ' שלא היתה מעולם צום קצלה להם שנתכחה לגמרי, וחולם המה צעלמם היו מסתכלים צדרכי העולם ומונהגי העצע, והוליוח צספס מדומה מכח שכלם, וחמרו דעתם העניה על צריחת העולם, וכהני העם היו מלמדים לצני משפחתם כל מה שהעלו צמלות רעיונות — וחולם חף שהעמיקו צחכמת העצע עכ"ז מי לא ידע כי מחשצת חנוש קצרה מחור וחין צידו להציג מה שלפניו, וח"כ כל מה שהוליוח לחור הם סצרות ספקות (היפחטיהעצען) כחשר הוא צזמנו סכותצים ספרים חין קן על תולדות החן וחלחיה (ווקרח חללם נעגנחזיע), עד שחכם לחור צוגה וחור סותר זה נחה מפני זה, וכן נהגו כהני העמים הקדומים שזכרנו כל אחד חשצ ציכלתו לצחר כח מעש' צרחשית, וחולם פעם דרך עקס תסלף דעת' כי קצרה ידיעתם צענינו העצע, ופעם לא רלו לצחר להמחן העם כל מה שידעו (כי חכמת העצע היתה צידי הכהנים לצד ועל ידיה הוליוח דצרים נרחים כסלחים צעניו ההמון והטעום ע"י זה למען הדריכום כרלונם, והה ענין כסוף חף שיש עוד שחר מיני כסוף צדצרו עליה צסמות כ"ז ו"ז) וצצרו צמשלים ורמים, וההמון חשצ שהצרים כפשוטם, וכל חחרון הוסיף עוד כפי דמיון רעיונו פעם צכה ופעם צכה, ועי"כ נתהוו תורת הצל ושוח וסיפורים המתנגדים למפורסמים ולמסכלים ראשונים וחנחנו נכנה סיפורים כחלה צסס מסורת הצל (חיונע מיטהע) לפי"ז ההצל צצין מסורת ההגדה ומסורת ההצל שהרחשונה היו קצלה משוצשת, וחולם חינה מתנגדת למפורסמים, וצסניה יש סצרות מתנגדות לשכל — וחולם יש שמשלים ורמים ומסורות ההצל מעורצות צתוך דצרי החגדה עד שלא תוכל לחלוק צין חותם שהם דצרי קצלה, וצין חותם שהם דצרי סצרותם החלוטה — וחולם צין העמים שעליהם נדצר כחן ר"ל ההודיים והסינים והמלריים והפרסים תמלח ג"כ צסיפוריהם כל הקורות שאירעו לקצלה שלהם וחין נשתצצה צזמן רצ ע"י כהניהם, כי כל חלה ישצו תחת שצס כהניהם, ורוע מעללי הכותרים החלה כצד הלגתי לפניך צהקדמה לס' סמות וצפרשת שופטים. והנה חם תקרח צספריהם תתלח שרצ החגדות והסצרות ישנם צענין תולדות החדם, כי כל חומה ולשון רלתה להיות מוכצדי כל יושצו חלד ותלו הכצוד צוקנה, וכל עם רלה להיות ח"כ היסן והקדום צזמן, ועי"ז רצתה ציניהם יגיעת צשר ולהג הרצה והשתדלות לכתוצ ספר תולדות וספרי היחום, וכתצו להם יחוסיהם כפי רעיוניהם, והפלח שצצדצ שכלם חם צחו עד הזמן היסן נוסן עד חדם הרחשון מחצותיהם שנודע להם ד"ח חם צחו היונים עד יון חציהם צספרי יחיסיהם, מה עשו? כתצו שזה החיש הוא צן חליליהם, כי נשתצצה צפיהם הקצלה שהחדם הקדמון הוא יליר כפיו של הקצ"ה, והנה כה יעשו צספרי קורותם מצרחשית עד שחגיעים לצמן ההוא שתלחכת הכתצ כצד היתה נהוגה ציניהם, ומכחן וחילך יסורו ענוי העלטה, ומתחילים לספר היסצ הדק וצדור וצצריהם נכנסים חל החזן וצסמעים על הלצ, עד שתחיר החמת לגמרי, וחולם צצרות היתים יתמו ויכלו הספרים ציניהם וחחרים וצצים להיות כצרחשונה, פעם יצוחו צחלקי הקצלה חשר חין להם החשך, ופעם יצוחו צחזיונות הפילוסופים — והנה ספרי היחום הם כתצו הכהנים שהם היו מושלי החן וחלקו חת כל יושציה לכמה כתות (קאסטען), ולמשול צעם כרלונם רתמו חת הכתות התחתונות לעפר, וכתצו ג"כ ספרי היחום לצוצת עלתם, להרחות חת גדלם, וחותרים על עלתם, שהם צני חלילים והחלילים נתנו המשרה על שכתם, וח"כ כך סדרם ח' מעשה צרחשית Kosmogonie צ' ולידת החלילים Theogonie ג' חשצן הזמנים וקציעת העתים Chronologie ד' ולידת הגצורים וחנשי השם שוליו לפי סיפוריהם מחלילים Heroologie ה' קורות עתם Particulageschichte, והנה החלק הרחשון נרחו צו דרכי הזיוף חין זייפו ושצשו החמת החלק הצ' הוא שקר לגמרי וצדוהו חלצם כפי סצרותם החלוטה הב' והג' חין להכיר דרכי הזיוף שלהם חלח חחר עיון רצ כמו שחצחר. והחלק ה' יש ציניהם דצרי חמת והשקר זייפו צדון להגדיל שחם צעיוניהם, כי חמת שיש לכל חומה ולשון שליחות שנתן לה הקצ"ה ולתכלית מה צרחם, ויש להם תועלת לצני חלד צכלל, וחם עשו שליחותם ירדו מטה מטה עד שנחצד זכרם לגמרי, וחם גם חין חנו יודעים מכל חומה וחומה צפרע מה שליחותה עכ"ז צקלתם ידעוהו והנה כל עם הרבים צעלמו שיש לו שליחות מה חם לעשות קרצ ומלחמה חם לנלח צסיר חמר ומלחכות מחשצות וכדומה, לכן הרימו רחשם ויתנחו ויחמרו חנחנו המוצחרים מכל עם, ונרחה משפט ורוח כל העם חשר צהם כהנים משלו מנתוסיהם וחוקיהם וקורותם, וחולם המה כחדו החמת לפעמים תחת לשונם חו שערצו שקר צתוך החמת ולכן חין לסמוך עליהם —

חחר הכלל הזה חצוח לסרטי סיפוריהם וחח"כ חצחר לך התורה היחידה שהיו לצדה החמת וחין זולתה ר"ל הכללים והיסודים שנרמו צסיפורי ספר תורת משה וחודיע לך חין נודע שהיו החמת לצדה ומה שנשחרה מקצלת החמת צפי העמים, וחין צחו ע"י סיפורי השקר הטעותים צענינו החמונה והמדינה והמוסר ציניהם וח חצין לצורך מה נכתצו כל הענינים שנכתצו צתורתנו זולת המלות :

ההודיים יש להם כמה ספרים, צחחר הנקרח חעדח כך כתוצ : צרחשית כל הדצרים היה רק עלם רוחני צעולם, חין סועל וחין יש זולתי הרוחנית ההוא, ויחמר צמחשצתו חצרח התצל, ויוליו חת התצל : מים עליונים, חור, גשמית ומים תחתונים — מים העליונים ממעל לשמים, והשמים המה מופותיהם, החור נכלל צתוך החור, והחן היא גשמית צת תמותה, ומקוה מים מתחת לחן המה

פתח דבר

מים התחתונים — ויחשוז הרוחני לעשה שומרים להיכל הזה ר"ל לתצל ויוליא מן המים מין יקום עוטה אור כשלמה, ויציט הרוחני צעיני היקום, ויפתח את פיו הרחצ תאחד ותהי תמונתו כלורת צילת תרנגולת, וילא הדבור מפי היקום, ומנחיריו נשז האור הזך הנקרא עטיהער ומתצל פיו האור העצ (אטהמאספירה) ומעיניו זה נילון ויהי לשמש צרקיע, ומחזיו ילא הקול ויהי למקום חסם תכלה (טרם אונענדליכען רויס), ותתפשט העור, ותלמחנה שערותיו, ותהיינה לעלי היער ולירק השדה, ויפתח את לבו ותוצנה ממנו כחות הנפש התקוה והתוחלת ועולצ ושמחה ורח ההרגשה ונאחדו ותהינה לירח השמים — ויצקע העצור ותצוה השחת צלי קץ ותולד את המות, ויצקעו חיצוי השגל ויזעז ממנס זרע מררע, ותמנו כל תולדות מים תחתונים —

ואיך חקרא לך עלם רוחני כל יכול אשר לך אשתחווה? לא חוש הרחות אתה ולא חוש השמע או הריח או הטעם או המשוש — לא כח ההרגש או הזכרון או כח המוליד או כח השכל — כי חס צרחמא שמו, הוא צרחמא הוא אינדרה הוא פראדשאפאטרי אדון כל היקום — הוא כולל כל האלילים והוא נחלק לאלילים רבים, מתליח כל זרע וכל עשז כל סוס וכל חדס וכל שובז רוח מים עפר ואור וכל הולך או פורח או חי או לומח או דומם מידיו נהיו, הוא השכל הוא התכלית והוא הסצה העליונה —

הנך רואה עם כל דברי שקר יש נילוי אמת צין חלה הדברים וחולס קקח נח הלחה ותראה איך נשתצסה האמת אמת אמת יותר צאורך הזמן, כי צמפרס רידש — וועדא כך לשונס:

זה כאשר הוחל התצל לא היתה לא אמת ולא שקר לא תצל ולא שמים לא ממעל להם ולא מתחת לא סוצז ולא סוצז לא מקום ולא זמן, לא מים זידונים ולא מות, לא נלחית ולא הצדל צין אור לחשך, והרוחני ההוא הקדום נרדם וינפס, ואשתו סוואהדה היתה נכללת ונאחזת צתוכו, מחולתס חשך ועלטה — ויהי כאשר עלה על מחשצתו להוליא התצל ותצקע הקליפה העליונה, והיא חשתו הנאחזת צתוכו, ויצרה את צרחמאה ואת אישנו ואת שיווא שלשה צניו הצבורים, ויצרה עוד מלאכים צמדובה תחתונה מהם, ותהי שמחה ועדן, ואין עלז ותובה צשמים, אך צארך הימים צאה הקנאה צלז מחאחזו ורחפון, וימחד צרוחני ההוא העליון, שהוא יודע כל אך לא ידע מה יעשו צני צחירה אשר נתן להם הרגון לעשות סת ורע כפי דמיון נפסם, ויהי כי שמע הנלחי כי כן עשו, וישליכס צעולס החשך למקום עלטה וללמות — ויתפללו צרחמאה ווישטו ושיווא הצבורים שיסלח לעון הנפילים החלה — ויאחר הנלחי לווישטו לא וצרה לי ע"ו עולמות וצעולס התחתון הושצ את החטאים החלה צנפשותס, למען חנסס היסוצו מעונס חס לא — וילך ווישטו ויעש כן — וילו הנלחי לאמר: צרה לי גופות וגויות ושמה תתגלגלנה הרוחות המורדות עד שתצוצנה חלי — והדצק צגריפות כל חולי וכל מדוי ארץ לעונשס — עכ"ל ועוד כמה וכמה בברות יש ציניהם חין קץ וכלן סותרות זו את זו, הן צענין גלגול הנשמות, הן צענין המצול שצח אחר הנפוליס, וחולס מצוכה גדולה יש צמפריו ההודיים ונראו צהס חלצעות הכהנים המצלללים את העס ואת עלמס, ומתוך המצוכה הזאת נתהווה קלקול גדול גם למדינה גם ליוטציה כאשר חציה צסוף סימן זה:

הסינים הנקראים אללנו כינעזען גם המה חמנס עם ישן נושן, גם המה שצשו קצלת חצותס, והפס משתחווים לשמש ולירח והשמים והמלך עוצדים לחליל לחמאה, וסופריהס שומעים לדת קאנפוליוס ואומרים שצתחלה היה חין כל זולתי עיהיען כח הכחות והפוכו פו חן — קוח החשך והגשמית, ואחר מלחמת שני העלמים החלה היה מצול מים על הארץ — ושאר סיפוריהם רצו כחול על שפת הים נלחה נפס הקורא צהס, ואנחנו לא נוכל לפרטס, כיון שאין תבמתנו לכתוצ קורות חכמת החלהית חלה ממה ששיך להצנת הכהוציס וגם לא היו הסינים מן האומות אשר סצצו צני ישראל צזמן ההוא:

הפרסיים הישנים אשר נשארו ממנס יחידים עד לזמננו שומעים למחוקקס לאראחססער, ממנו אמרו שקרא ג"כ צמפר תורתנו הקדושה גם המה חלמו חלומות מבלגול הנשמות לעולס התחתון למלוא זכיות ולנקותן מכל שמן, וכך חלמו: צרחשית כל הדברים היה הזמן ומן הזמן ילא הדבור ויליד את צבור ארמלח (Choro mezdao) צבור כל הנצחיים יושצ צאור הנלחי צורח כל טיהור וכל טוצ (* ואחריו ילא אחיו אחריתון או אהריתון אהורמין צלשון גמרח, שהיה מתחלה אובצ שלוס, וחולס מקנחתו על אחיו הצבור הרע את לצצו ויצרה כל רע והמות וישצ צארך חשך צמקום חופל וללמות צשחת ושחל — ויער האדם הוא להשתחוות לארמולד הנקרא אהורמת צלשון גמרח, ולהלחס נגד אחריתון — והזמן חס שניהס לא יעצוד לה האדם כי היא צלי פסל ותמונה —

כל מה שצרה אהורמין צרה צכח מלאך תמונה הנקרא פערחן והוא מחשצת היולר ועלמית היולר, הוא נלח וקיס לעד כיוולר, וחולס נתגלגל המלאך צתוך הגוף שהוא עלס עז לקוח מן מתלכת אחריתון,

(*) כצר העירותי צשמות סי' ו"ט על חודות הגירסא צתלמוד סנהדרין דף ל"ט שלפנינו שהיא משוצשת שסם כתוצ ח"ל ההוא אמגושא (פי' רש"י מכסף ונ"ל שהוא שס Magus חיון מחגיער שס לכהי הפרסיים כאשר חצאר) לאמיתר מפלגך לעילחי דהורמת (רש"י שס סד) ומפלגך לתתחי דאהורמת (רש"י הקצ"ה) ורש"י מציח רחיה מצצח צתרה ע"ג שהורמת צר לילתח, וצתוס' הקשו עליו שגרים הראשון צחל"q והשני צלי חל"q לכן גרס י"ת שניהס צחל"q והראשון צוי"ן והשני צנו"ן כי הורמין צר לילתח' הוא וכן העיקר כאשר תראה כאן מדצרו הפרסיס צעלמס כי האי אמגושא פרסי היה ויש לגרס שניהס צחל"q, ומה ספירשו אהורמת היינו הקצ"ה דרך משל אמרו כן כי הקצ"ה הוא פועל הסות האמתי ואין צלחן משוס ושס חלהיס אחרים לא תזכירו — והצין:

וניתנה ע"י כן שליטות לפועל הרע על המלאך יהוא — ויש ששלח מלאכים ממדרגה ראשונה ונקראים ארספנדאי סוצים את כסא ארמונא שהוא השציעי מהם וכן שם צהמאן מלכי-חור או מלך-שמים ארדי-זהשת מלך האש והצריחות שרי-ווער צורח מתכות וזעל הרחמים ספר-דמר צת הורמת היא היתה צעזרו צלירת האדם כהר-דאר תמונה על הימים ושנים אצן-דאר צורח כל מיני למח — ולחלה הששה נלוו עוד כמה שדים ורוחות הנקראים ועל-עדאו מושלים על הסדר —

צראשית צרה אהורמיו האור והאש והככבים ואחריהם המים המכמים את הארץ ורוחו מרחפת על פני המים ותנשז הרוח בקול סאון וסער עד שצו המים לרקיע, ואח"כ הוליא את הארץ, ואולם הארץ היא עזה ולכן למתשלת אחריתון תחשז — אל-צחרדש הבר הגדול שרש כל הארץ ואדר-כור מקור כל המעינות ואח"כ צרה כל מיני לומח — ויצרה עץ יצט ויצוא ארספנד אחד וישת חותו על פלגי מים ויצואו עלים וכל ירק וכל עשז, ואח"כ צרה את החיות וצראשס הפר, ויהי כי המית אחריתון את הפר יהוא וישרלו מדמו כל חיה למינה, ומזרע הפר למחו שני עלים ויהיו למחכל האדם ואשתו:

עוד אלק ומאחית שנה ילחמו שני האחים ארמונא ואחריתון, ויד אחריתון, תגדל מיד אחיו, כי אני ארמונא צראתי גן מלא עדן ועוז ואנקה חותו מכל טמא ויצוא אחי צן צליעל ויצוא נחש מהרי דעוו אל הגן יהוא, והנחש יהוא הציא הקרח הנורא, והקרח הקפיא כל נהרות הגן, ואולם גם הנחש הפמתי לצרכה כי אחר הקרח עוד ישז הקין — הככבים המה אנשי חיל ארמונא שנלחמו נגד אחריתון להם נעצוד ג"כ — עכ"ל ולשון כותריהם הנקראים Magi:

המלרים דתם נסתעפה מדת היהודיים ואולם צימים קדומים היתה עוד כמה ונשגבה מדת היהודיים, ובהנים רעים וחטאים מאוד שצויה צעקש ופתלתול לגמרי, כתוצ צספריהם: יש אחד אינו נצרה אצל צורה הכל, הוא ראשון והוא אחרון והוא אמלעי הוא עומק הים וגובה שמים, הוא רוח חיים לכל היקום, שרש כל יש, הוא שמש וירח, ואולם הכהנים מספרים שהכח יהוא נקרה מטהאר והוא צרה שני אלילים זכר ונקבה, אשר הולידו את האור הנקרה קנעף שהוא נפש חיה, ואטהאר שצז עם קנעף ויולידו צילה והיא התצל, ופעם צרוס הוא שצר את הצילה ויוליא אלהים ואנשים ממנה — והנה הסצה העליונה נליירת צדמות תנין ונחש וממנו ילאו ג"כ אצירים הוא השמש פועל טוצ ואללו אצרים הירח, ואולם צעל לפון הנקרה טיפאן אחי אצירים גדול וענק הוא הגצור מלא כח אשר הוריש את צני האלהים וילחם עמיהם עד שנסו, ויהפכו את עלמם לחיות ולעופות שונות אשר להן השתחור המלריים, וילחם ג"כ עם אצירים ויגרשו מעל פני ארץ מלרים, או סגרו צארגו ויטליכו על פני הגילום, ותלך אצרים לצקשו ולעת כל קץ תמלאהו ולעת הקרח יצוא טיפאן לגרשו שנית — כל אלה ילדו כמה אלילים אין קץ, יש מהם צין ככזי השמים, ויש מהם צין חיות השדה ויש מהם צמים וציס, ויש כמה כתות ציניהם אחת למעלה מן האחרת והמה משלו צמלרים עד שהולידו צני אדם אחר המצול, וכאשר יש כתות ציקומי מעלה כך יש כתות צצני אדם — וסדר הכתות הערכתי צהקדמה לס' שמות:

נשז לראות צמה טעו כל אלה — הנך רואה שכל אלה מודים שהיה מתחלה רק עלס רוחני אחד כל יכול וכולל הכל, ואיך צאו לידי ריצוי אלוהות — גם תראה שיש צכל אחד מהסיפורים האלה רמז למלחמת הנפילים שכתוצ צתורה וממצול מים וכדומה, ואח"כ נראה להדי' שהיאה צידס קצלת אחת, ואח"כ נשאל מדוע שצויה הכהנים, ואיך שצויה, ולמה העלימו האמת מעיני ההמון — והאמת הוא שמתחלה נטה ההמון צעלמו מקו הישר, כי חשצו לעשות ליורים שחכירס את הכח העליון, ולצל יסור מלצצס, אך כי הולידו צנים וצני צנים והשחתו וחשצו שהליורים ההם צעלמם אלוהות, כמו שהוכחתי צמה מקומות, (ואלה המקומות שהעירותי על זה הענין, ימחול הקורא לעיין שם כי אין ציכלתנו להאריך כאן יותר מדאי צהקדמה לס' שמות צראשס פר' וארא, צפרשת יתרו סימן י"ט צמאמר קרצן נותר וצמאמר מקראי קדש הנלוים אל צאורנו לס' שמות, וצראשס פרשת ואתחנן צסי' כי תוליד צנים וצני צנים וצראשס פרשת שופטים, צסוף פרשת יתרו) — והנה כאשר ראו הכהנים אנשי מרמה ואון כך העלימו את האמת עוד יותר מעיני ההמון ואחרו שיש פועל רע ופועל טוצ, ולא הגידו להם כי החיים והמות כלס יחד ציד הצורח וכי הוא יולר חור וצורח חשך, ומעשה הנפילים שהיה צפי ההמון צייפו לאמר שהנפילים המה אלילים הרעים, וע"י שאחרו שיש כמה אלוהות וכתות רצות ציניהם, וצארו כל חוקי הטצע על פי הכתות האלה, חשצו שגם נימוסי המדינה לריכים שיהיו צאופן חוקי הטצע ר"ל צצוה מעל בצוה ומדרגה ממעל למדרגה, ועי"כ שמו את עלמם צראשס כל הכתות להוריד כל העם תחתם ויגרשו את העם מלקרות צספרי הדת, וכל מלרי שאינו מכת הכהנים ומסתכל ציגיוני המדינה אחת דתו להמית, וירד העם מטה מטה ויהי נצער מדעת וישחת מאוד, ותהי יד הכהנים בצרת יוס יוס, ואת נפש העם ענו צסצל וצעצדות, ואולם להצדל מהם עשו חומרות וגזרות וגדרים רצים לעלמם ויפרשו מהם, וע"י שעצדו לחיות ולצהמות ולמלרים ולככבים, אשר לקחו נימוסיהם מדתי שאר העמים אשר שכנו ממזרח לארץ כאשר אצאר עוד, שכח העם את מעמד החרות לגמרי, כי אדם משתחווה ליקומי התצל, אשר הוא ימשול צהם, איך יכה לדעת ענין החירות — והציאו הכהנים רחיה לתורתם השוא מהטצע צציותם כי הלילה והיום האור והחשך הקרח והקין, החיים והמות כלס מתנגדים זה לזה, וכאשר צארו הכפכים ע"י רצוי אלוהות ההצילו לחשז מחשצות כרלונס — אך הכהנים צעלמש העמיקו צחוקי הטצע ויעשו צלהטיהם לאחח עיני ההמון עד שהאמין צהם ההמון ולא קס עוד רוחו מפני הכומרים — כך השפיל ריצוי אלוהות ג"כ נימוסי המדינה, ויתרון האדם על הצהמה כי העצדות תשפיל את האדם, והרע את מעמד המוסרי, כי אין מוסר ואין חכמה צלי חרות, כי הצחירה החפשית היא יסוד כל מוסר וכל יתרון האדם — ואולם עוד יש לתקן צ' קושי' הא' מאין לקחו כל שמות האלילים ואיך עלו כל אלה על מחשצתם הצ' מה הוא הענין האמת צמעשה הנפילים, כי הנך רואה שהמעשה הנפילים צא לכלס העשות בגמור, ושכחו את אחרות השי"ת ואשינן

פתח דבר

על הראשון ראשון ועל האחרון אחרון — על הראשון חשיך בהערכי לפניך דתי האומות שאין שום שרד ופליט צחמותם מדברי האמת שאין שום נילון האחדות ניכר צדקם, ולא נשחתו ע"י הכותרים חלל על ידי סכלותם — ר"ל ע"י שעשו פסל ותמונה זכר ורמז לעליון צאו לכלל טעות להשתחוות לחלה, ותדתיים לקחו המלריים ג"כ שמות חליליהם והפלא שענין מעשה הנפילים נשאר צפיהם ג"כ עד שלא תמלא שום עם ולשון שאינו מספר מתעש' נפילים ומתנול של אחריהם ולכן הענין הזה הוא גדול מאוד צעוני: ועל האחרון חשיך אחרון בהרואתי עיקרי ויסודי האמונה האמתות, אמונתנו הטהור' והקדושה — והנה בכלל האומות ששייכים לחותם שנקלקלו לגמרי, ויש זכרונם במקרא חלה הם:

הבבלים ואשורים והסורים ואנשי צור וצידון ויושבי המדבר והכנענים וכל שכיניהם:

כל חלה יושבי צמערז חלק הארץ הנקרא אחיז חללנו, ומתננס וממלריים למדו היונים, כי היונים היו לקיטים מעמים שונים, והנה אנשי צור וצידון הידועים והמפורסמים מאוד מאוד צחמותם וצממחרם, כי כל אנשיה רוכלים והמה צני חניות שיט, וישוטו בכל הים הגדול עד שפת ארץ אפריקה, וצים הערבי ועד הודו ועד כוש ועד אופיר (סצחמערקיה) המה היו ממנהיגי דורם, ועמים אשר סציצותם קצלו מהם, וצעו"ה גם אצותינו חטאו וינקשו החריהם ולא שמעו צקול ד' כידוע, וכיון שרצות מתועצות הברס החלה אשר עליהן אמר הכתוב כי צתועצות הברס יכו' ד' חלהיך מוריסם, לכן לרץ שנעיון צהם:

הכנענים וצידונים ושכיניהם נשארים מדתיים רק דברים אחדים אמרו כפי דעת סאנכריניאסיון אשר הוצא צספרי היונים: צתחלה היתה עלטה חשך תהו וצבו נקרא חללם כה...ם, ומתנו ילא רפס וטיט הנקרא מחט ע"י האצה, כי האצה היתה כמוסה צתוך תהו וצבו, וחח"כ צאו צהמות וחיות צלי רגשון נפס מתוך הטיט, וחח"כ צעלי חיים וצעלי תצונה הנקראים חללם לחפע - סעמים (ר"ל צפי שמים) * וינווללו מתוך הטיט השמש והירח וככצים, וע"י חוס השמש עלו חידים מן הארץ וישרלו צכלי חיה זכר ונקצה וירמוש רמש וילמח למח - מן הרוח הנקרא קהל — פיהם (ר"ל קול פי היולר) ומן אשתו צחלוט (ר"ל צת) שהיה הלילה ילאו צני תמותה ושמים הצבור והזמן **), והמה יצצו צארץ לור ולידון ארץ פֿעניקיה — וצהצחם נשאו כפים ליוצר שמים הנקרא צהל - סעמים (ר"ל צעל - שמים) והמה ילדו חת האור וחת האש וחת השלצת, כי לקחו עלים וציצים ויטחנו זה צזה עד סצח האש, גם ילדו חת מירמס (מי רומה מים עליונים) וחת יושצ ממעל לשמים (Hyperouranus) והוא צח לצור ויט שס חבלים, וילחם עם אחיו אחיהם הצבור (ר"ל עזת וזה רמז להצל וקין ויט להסתכל צזה כחצר חצאר) ואחיהם הצבור הוא הראשון אשר ירד לתוך הים, כי קלץ חילנות ויעש חניות, וחולס צניו היו חושצי מחשצות האחד הנקרא איהרפחאר (פועל צארר) הוא לטט צחל ונחשת, ואחיו עשו הבה לדגים ומהם צנו צתים מלצנים, ולא יצצו עוד צחבלים, מהם נולדו כל חכרים ועוצדי האדמה ציונית אגראם וחולס הדצר צדור שהמלה היא עצרית מלשון חכר ומתנו אקער צחשכנמית ומלת agor צרומית), מתנס נולדו הצצורים הנקראים טיטחנען (לקמן חצאר שהם נשאלו מלשון תנינים, כי כך נליירו הטיטחנען חלל היונים ראשם כראש חדם, ושאר גופם כדמות נחש ולקמן חצאר טעם הדצר), מהם נולדו מחאר וסידעק (לדעתי מיסור ולדק ***) צן מחאר הוא טהחוט אשר המליח חת האותיות וחת הכתצ, וצני סידעק נקראו קאצירען (ר"ל כצרים חדירי ארץ) המה שטו צחניות למחקי ארץ - עוד הגדה אחרת ציניהם וכן ענינה: צמתן האח נולד חיש ושמו עליחון (ר"ל עליון) ואשתו צערוט (ר"ל צרואה) ויולידו שמים וארץ, ויטכצו השמים חת הארץ ויולידו צנים וחלה שמות צניה' עיטחם (ר"ל עקן או עיה) הנקר' קרָחנחם, וצעטללחם ודבן וסיטחון (משתם חללם לדעתי תמורית חסין כי דבן חינו דבן הפלשטים חלל מושל על דבן התצוה) חלה ממליחי התצוה ועצודת האדמה והאחרון חטלהם, וחולס צני עקן (צני הזמן, צני תמותה) נלחמו עם חציהם ר"ל השמים ויגרשו חותו, וצעלי צריתם היו החלהים, ויטלך צעל השמים חצני' על צני עדן ויטלח מים עליהם, וחולס צני עח גצרו ויולדו להם הנקרא צעל (והוא ככצ יופיטער עי' מה שכתצנו צפי' מלת עשתרת צס' דצרים) והנקראת עשתרת וצעל לפון, וצעל הים אשר נלחם נגד צני עדן לעזר חצ השמים (צה רמז למצול) — ואחר זמן זה משלו עשתורת (ככצ הנקרא ווענוס וחללנו מל נוגה) וצעל (ככצ הנקרא יופיטער וחללנו לדק) ואחד צדד (אחד הדד כמו שחלחו השם הזה חלל הצצליים ונקרא ג"כ חללם גר כמו שצחרתי צס' דצרים סי' ז' פס' י"ג) וגם הוא ככצ — ועשתורת השימה על קדקדה ראש הפר סימן מלכותה (הגויס החלה צלצלו חת עלמם כי פעם עשתורת חללם הלצנה וחלי הלצנה כקרני הפר ופעם הכוכב נוגה), והיה מושלת על ריצו הצנים

* היונים שצצו חת מלות הכנעניות כפי הצרתם וחולס שפת כנענית כשפת עצרית ולכן יש לצאר על המלות החלה, וכן חצחרם חני חחת חחת זולתי חותם שהן יוניות לגמרי ותדגמתן היונים ללשונם כרלוייהם:

**) Leon et Protophenos

*) הוא כוכב הנקרא חללנו לדק וחללם יופיטער:

ועל ציטוט הפירות ולכצורה עשו זמה הגוים האלה — עוד יש להעיר כי חזן להצדיל היטב צין חלילי
הלדונים והכנענים והצנלים כי כולם קצלו זה מזה — לכן אכתוב כאן רק ראשי פרקים הצנלים
והכנענים ואחר כך נגיע מעוררים כל שנודעו לנו ושייכים להצנת הכתובים:

הצנלים כתבו צמרי הצל שלהם כך: צאחן כסדים ישצו מלפנים עם עלום חך לא מגזע אחד כלמו כי
חס ערצ רצ משפחות שונות ושצטים שונים, אך ישצו צאחן מנהג ואין סדר, לא חק ומשפט להם —
ותצוה מן הים חיה אחת אשר תכונה צל נודעת צאחן, וגויתו כבוית דג, ורשאו כרשח אדם גם
זנצו כסנפיר, וקולו כקול חיש, והחיה הזאת למדה חת צני האדם דעת וחכמה, כל היום צאה מן הים
ללמדם וצערצ היא שצה, מתון ומחיה צל לקחה, וחולס למדה צני האדם לכתוב צחרט כתצ, ושאר ידיעות,
ומלחכת הצנין ומלחכת הגימטריא, ומלחכת האחר, ועצדת השדה, ויהי כאשר תמה ללמד, וישצו חל
מקומו ולא יסף עוד לשכון צתוך צני תמותה, ואחריו עוד צאו חיות כאלה חל צני האדם ואחת מהנה
כתצה ספר שענינו מעשה צראשית — ואמרה צתחלת כל הדצרים היתה עלטה וחשך ומים על פני כל
האחן וצתוך הערצו זה היו חיות למינס, וצני אדם עם כנפים מתעל ושני פנים לאחד, ולכל אחד
שני חיזרים לשגל זכר ונקצה צכל אחד, ועממם עוד צני אדם עם רגלי שעירים, וקרני שעיר עם רגלי
סוס ועוד צהמות וחיות צתמונות שונות, אשר תמונתם היתה נליירת צהיכל צל חליליהם — וצכל חלה
משלה חשה אחת ושמה חס ראקה (חס רקיע לדעת) והכסדים יקראו לה טהאלחסט (ים ציונית *θαλασσα*)

והיה הים חו הלצנה ואחריה צל צל (צצל) ויבזור חת האשה לשני בזרים, ויעש חת חליה לשמים וחליה
לכדור הארץ, וימית חת כל היקום צאחן ויקח חת ראש האשה ושאר הלחכיו עשו מן הדם ומן דומן
האחן צני אדם וצהמות, וחולס לא יכלו הצרוחים לצצול חת נובה האור וימותו כלם, עד שקם צל
וילר צני אדם וצהמות הסוצלים חת האור ואח"כ צרא שמש ירח וכצצים: ויהיו ד' מאות ול"ז
פעמים חלף שנים עד צוה מצול המים על האחן ואז משל עלמרחם (חל — האור לדעת) והוא הציו
על צני האדם חת המצול ורק קסיפטורום צנה צעלת שצתחי (*Saturn*) חניה וינצל מן השחת, גם צנה
מצצות וצנין אחד והליל שמה כל שחירות קדם מפני המים, ויקחוהו צני חללים צתוך עדתם ויהי לחל
מושל: הנה כל העמים האלה וכן היונים שלקטו ואספו כל מה ששמעו מאחרים, וכן יושצי לור והמדצר
כל תורתם צמצורה גדולה עד שסיפור אחד סותר סיפור חצרו, ולדעת נהווה להם השצט על חופן
אחר מה שלא היה צעמים הקדומים שזכרנו למעל' — כי חס נאצדה ממנס הקצלה הראשונה האמתית
אשר קצלו מאצותיהם צאחן הימים ומה שנשאר צפיהם לא השיג להם לדת, ולכן התחילו לעיין צנסתרות
וצנגלות הטצע, וכיון שמתחלה היו רועי לאן, שוכנים תחת חלליהם ממול לחנס ומקניהם אשר רעו
היו להם פנחי להסתכל צעולם שלפניהם, ונשאו עיניהם השמימה, וראו מעשה חלצעותיו, וצו
להם הדעה שמהלכים צשחקי מעל על פי סדר נהוג אשר לא ישנה תפקידו, שאלה הם צעלי חיים, וגלגלי
רום חשצו כצני חללים, ולורתם צצורה קדושה, וכיון שראו לפעמים כוכבים חו מזלות צערך ויחס עד
שנדמה להם דמיונם ולורתם שוות לדמיון חו לורה על פני הארץ לכן השפילו חת גום להסתחות לפני
חית השדה ג"כ, וחולס מתחלה יחסו הכחות וכל העלות והפצות לנצח השמים, וסדר הטצע, ומנהג
הליכות יום ולילה, וקץ וחרף וחציו וסתייו, כיון שראו כל זה צהמשך עם כוכבי מעל, וראו מלחמת האחד
עם האחר, לכן יחסו גם הם קלת הנרחים לפועל טוצ וקלתס לפועל רע, וכל סיפוריהם הם רק משלים ורמזים
לסדר הטצע לשקיעת החמה וליחאתה, ללילה עם חלות, וצפרט ללצנה, וכן היונים אשר קצלו מהם כל מה
שמשפריס חינו כי חס סדר הטצע צדרך משל ומליצה, ומה ששמעו מאצותיהם, שצטו חייפו וחצרו עם דעותיהם
צענינו הטצע, עד שרק ע"י העיון וההסקפה תמלח מה ראו צכך — והנה חס תמלח צסיפוריהם שהראשונים
מהחלילים היו הנקראים חללס *Dactylen* כמו הירקולים שנלח חת הנחש חין זה כי חס רמז לשמש שמגרש נחש
לילה תנין שחור על פני השמים, והנרדפי' מאלה הנקראי' *Cureten* חינס חלח מליצות לתכונות השמש, ואחר
מהם שהנקראים *Kabyren* שהוא כצירים היו לוטשי נחשת וצחל, ואצחר לך עוד חין נהיתה כל זאת, והנמשכו'
מהם הנקראים *Korybuten* הנה הכרוצים אשר חשצו שמה צגלגלים ונראה לי שהמלה הזאת נגזר מעצרת כי
חרצ היונו להט המתהפכת שניחם לכרוצים וכן *Harle* צל"ח ישנה היונו חרצ והענין אחד, והנקראים
Titanen נראה לדעתי שנגזר ממלת תנין כמו שצחרתי לעיל שנליירו צדמות נחש, והענין הושאל ממלת
סרף צערתית כי סרף הורה על הנחש ועל המלחך הנקרא כן וכמו שמלת *Korybuten* הוא הכרוצים
כך *Titanen* הנה השרפים, והנקראים *Niffelungen* הנה הנפילים והענין אחד כמו שצצחר —
והנה העמים האלה חמנס קצלו מאצותיהם מעשה הנפילים שצתורתנו אשר ענינו חערין לפינך כפי ענית
דעתי, וחולס לפי שלא ידעו מהות הדצר ולא הציו הפירוש חשצו שמלחמת הנפילים הוא מלחמת היום
עם הלילה, חו מלחמת השמש עם כוכבי לילה, ולכן אמרו שהטיטאנען צאו מן *Erebus* שהוא מלה
עצרתית ר"ל הערצ, כי צעת ערצ נראו הככבים, ומה שאמרו שחליל קרסנחם המושל על הזמן הוא נלח חת
הנפילים היונו צמשך הזמן תצוצ היום והככבים ספו ותמו מפני הרקיע — וחולס אמרו שהנפילים למדו
צני אדם עצדת האדמה, ועי"כ היו צני אדם צללס חללים ותפקחנה עיניהם, חין זה כי חס מעשה קין
והצל, ועד שצצוה לנצח מהות מעש' צראשית האמתית תצין גם חת זה — והנה מכח כך תראה שנס
להם היתה מתחלה קצלה אמתית כמו למריוס ולברדיוס ודומיהם, וחולס ע"י שצקשו למשל ומליצה
צשתצשה הקצלה צפיהם, עד שצאו לידי העיון צענינו הטצע ויחסו כל הקצלה ג"כ חל הטצע, וצלצלו
חת עלמס, עד שלא מלאו ידיהם ורגליהם ולא נשאר צפיהם חפילו נינן של האמת — ואכן היתה
הדצר הזה למוקש להם כי ע"י שלא היה אחד מהם מצין האמת וכל מגמתם וצקשתם לדצר צחידות
ומשלים ורמזים צאו לכלל תועצות גדולות ושוממות ונשחתו לגמרי כי ח' ע"י שהסתחוו לצצע ולשמש
ולירח ולכל חית השדה וצו חליליהם כחול שעל פני הים, עד שכל עץ ואין וסרח וכל מעין וכל רש

פתח דבר

נהיה לחלול, וחולס כיון שהם היו עוצדי האדמה ורחו שחליליהם חין כח זהם, כי הם ימשלו צרעם
זכל חלה, חשצו את עלמם לחלילים ויחמר החוט חני חל ולי כח ועולם יד ותרגה גחותם כבחות
הנפילים שמרדו צלהים ג"כ על חופן כאשר חצאר, ומן השצוש הזה צח חמם ועושק וגזל צחרן וחין
תסגיע, וחין מליל חד כציר כח, ונשחתה המדינה, וכל מעגל ישר נסלף. הצ' כיון שחשצו שכל חלה
הסוצים חותם והנרחים לעינים המה חלילים, וחולס רחו ג"כ שיש חסרון מה זכל חלה, דצקו גם כן
צדרכי חליליהם, ויהיו אחרי לצ ורעי נפש יונו יתום וחלמנה, וילחלו נפש הגר, גם המה היו לעצדים
הנמשכים צעזעות חעלה אחר כהניהם, ויחצו את צניהם וצנתייהם גם פסקה המדה והמוסר שצבו עם
צהמתם, ועל זכר גורל הפילו, רצתה הזמה ציניהם, ותהי העזתם כצדה מאוד לפני ד' — כך נסלך
מהמשל והמליצה האמונה צמשל כפי פשוטו, ומהליור שעשו תחילה זכרון חלהים נהיה חליל חליו ישתחוד
ומהכבוד שעשו לצצע נתעללו מלחקור אחרי חוקי העצע, והכהני' אשר ידעו כי כצ צפיהם המה חקרו
ויטעו את העם שוח ויחצרו כי המה צעלמם חווי כוכבים ידעו ממעמד החלות העתידות חו מתוך צני
מעיס כמו שכתצתי צחריכות צס' שמות צס' מכספה לח תחיה וצס' דצריט צספוק וחוצר חצר,
וכיון שעוצדי הלצח יחסו כח לכל תמונה ולורה צח להם הנחש והקסם והצלי טליסמחות וכשוף, והשתחיה
ללמים — עשו כצור לכוכבי סחו ולכוכבי קין, חצרו כי צעת פנה הקין חו מת חדוניהם אשר נקרח
צפיהם Adonis (ר"ל חדון) והנשים מצכות חותו, וצפרט עצדו לככצ נוגה (ווענוס) וללצנה, ועשו לכצדה
זמה לעיני השמש, וחח"כ עצדו ג"כ לצני חוס, כי המלכים לו להם כן, והענין כמו שחצתי צפרט
יתרו חין יתרון וחין גדולה וחין מוסר לצני חוס צלי חצרות וחס תחצד חצרות תחצד המוסר, וכין
שעצדו ליקום עלתם היו לעצדים ויהיו לעוצדי מלכיהם וגצורים ומושיעיהם מצני חוס ג"כ — ויחצרו
המלכים כי הם צני השמש הנקרח חללם צעל חו צל חו פול, וצנו היכל לצל שהוא החמה, גם לצצות' חו
מולדת' עשו כן וכצד דצרתו מענין עצודתה צפסוק לח ילצצ גצר שחלת חשה, גם רצתה חמדת הפחר
ציניהם ע"י ריצוי חליות, כי הכהנים רצו להעשיר את עלמם והטו את העם לידי נרצות שוח — ולמען
הליג לפניך רק דוגמח אחד חין צחו לידי שצוש תרחה עצודת המולך, חין ספק שהחליל הזה הוא המקרח
חלל חצרים שצתחי חו Saturnus והוא החצרון צין כוכבי לכת ולכן חשצו שהוא מושל רע כמו אחריעון
הפרסיים וטיסחן המלריים, גם חצרו שהוא מושל על הזמן, כי הזמן תחצד הכל ומציוח למות ולשחת,
וכיון שהזמן תחצד כל מה שנתחור צתוך הזמן, לכן חצרו שהכצוד והעצודה לחליל הזמן הייט לחצד כל מה
סנתן ולכן העצירו את צניהם צתוך החש, ופרטי חליליהם וסדר עצודתם לח נליע כחן כי מה ששייך להצנת
הכתוצים חצאר צמקומו הרחוי, ועל הכלל תרחה מכל שחצתי ח' חין צחו הגויס לידי שצוש צ) מה
היה הנזק צשצוש, ולפי זה צקילור נחמר כן: צח להם השצוש ח') ע"י שלח ידעו ענין מעשה צרחשית צ)
ע"י שלח ידעו חצרות השי"ת צחצדותו האמתית, וכי כל העולם כלו נהוב על פיו הוא יולר וצרח
חשך, וכל הקורות מחחו נשתלשלו הב) ע"י שלח ידעו קורות שקרו לחצותיהם, ונשתצצה צפיהם הקצלה
הזחת לכן צחו לידי עצדת צני חוס שקדמו להם הד) ע"י חמדת המון של הכהנים שעשו כרלונס להצעות חת
העם הב) ע"י עשיות ללמים זכרון לפועל התצל צחו לידי השתחיות הללמים חף שלח היה מתחלה כונתם
לעשות חלילי כסף חבצ — והנזק שצח להם מתוך כך ח) חסרון ידיעה צעניני החליות צ) חסרון חפצית
וחרות ליחודי המדינה ג) רוע מעמד מדינה ד) רוע מעמד המוסרי — לכן כאשר רלה הקצ"ה להשפיע
מחורו לצני ישראל ולהוליאם מחשך לנוגה גלה להם ח' מעשה צרחשית כנגד הגדת הצל שהיתה צני
העמים צ) קורות צני חוס אחר ילירתם עד חצרהם חציו כנגד הגדת הקצלה צפי העמים ג) קורות
עמנו שלח יצחו לעשות כצוד יותר מדחי לקדמונים ולח יצחו לידי השתחיות להם ד) תקן סדר מדינתם
צחופן שגם העצד יהיה חפסי הב) נתן מלות ותורת הכהנים צחופן שלח יוכלו הכהנים לשלוט צעם כרלונס
הו) נתן תורתו חמת צענין תורת ד' ותכונותיו הקדושות הוא נתן לנו מלות מוסריות וסכליות הב) נתן
להם חוקים וגדרס צגדרים שלח יצחו לידי ע"ח וחסר חת הללמים וחח הפסילים מכל מקום. הב) תרחה
מלד עלמך שלח גלה מסוד מעשה צרחשית ומקורות צני חוס ומקורות חצוהינו רק מה ששייך לענין זה
ר"ל לענין האמונה — כי התורה הזחת הוא ספר חמונה ישראל, ואשר צה נצדל משחר עמים וחין
מגמת התורה ללמד חכמת הגעגגנחזיע חו חכמת העצע חו חכמת הקורות חלח מגמתה להזהיר חת צני

ישראל שלח יחמיט צהצני הגויס, ולכן כתצ רק מה שמתנגד לחמונת הערלים החלה, פעם תמלח
סיספר לנו מי היה המתליח ללעוש נחושת וצחל, והיינו שלח יחמיט צ"י כחותם הגויס שחצרו שחליל אחד
היה המתליח, כי ע"י כך יצחו לידי שתוף וכן השחר, ולכן כונת התורה לחק חמונת האחדות
והחרות והנחולה, ולחזק שחר עיקרי התורה, ועוצה מלספר מה שחיו מתנגד לשחר עמים חו מה שהיו
יודעים מלד עלמם, וכצד הערותי ע"ז צהקדמה לס' שמות — וח"כ חס נרלה להצין חת עמקותיה
לרין שנחקור על עיקרי התורה וחח"כ נחקור חין נרחו עיקרים חללם צענין מעשה צרחשית והסיפורים:

עיקרי התורה

ח) חל אחד כח כל הכחות ועלת כל העלות קדוש ונורח מצלי רחשית ומצלי תכלת הח
הצורח הוא המנהיג והוא המשגיח והמושל לכל העולם כלו — הוא היה צערס כל יליר צרח, והחו
לצדו הוא וחין יש מוחלט זולתו, כל הצרוחיס ממנו נחצרו וחליו יצצו — כל העצע שומע לקולו וכל
הנמלחים ולכו חל מצוקסם אשר נתן חלהים העליון והיחוד לתורס — צ) חף שהצרוחיס שונים זה מה
וחין שני דצרים שויס צעולס, כלס כחחד לפניו, כי כלס לתכלית מה צרחס, והמה מושלציס חיש חל
חחיו, חין יקום עלת האחר, וכלס מסצצים תכלית רליונ של המקום — הלמחיס מחכל לפני חוס, וצני חוס

תשדדים אדמה יבדלו למחיים — כל אחד נמשך מחזרו, כל אחד הוא תפוצצ ומפוצצ ולתתי היחיד האמיתי סהרף תפוצצ ואינו מפוצצ כל הטבע הוא כמו גוף האדם שכל חיצויו שיוכים זה לזה, ואולם הנשמה תחיה את כלם ותתן כח וחיל לכל אחד מיוחד לעשות רלויה — כן צדומו חלד ורוח הגדול ונשמת כלם אשר תהבס הוא הקצ"ה : ג) כמו הטבע כן המה צני האדם ומין האנושי בכלל — כל העמים ילכו צסם שליחותם אשר ניתנה להם מאת הצורח, כלם צראס כלם יארס לתכלית גדולה הכתוסה חללו, כלם תפוצצים ומפוצצים, ואין אחד פחות מחזרו, כלם ילכו לשם התכלית, וכל אחד הוא לצד עושה צענין התכלית ההיא, ועכ"ל הוא נשלז ונמשך ציחם חלל כל מין האנושי — לכל חומה ולשון שליחות מאת השי"ת וכל חומה ולשון עשו מה שעשו לענין ולקנין השליחות — ההודים נצלו צשליטות הכהנים וצסודותם המלריים צמלכות מחשצת וצעצדת האדמה, הצצלוים הרימו יד לעשות פחר ותפחרת, היונים עשו מחמות הרצה צכשרון הידיעות וצכשרון מלכות העונג והחפסי (שענע קינסטע) לדון הרצה צתפחר, רומה בצרה צמלחמה. — ד) צני ישראל יש להם השליחות להיות סגולה לכל העמים להיות כלו ממלכת כהנים להפין תורה ודת חלבים ואמונה האמתית צתוך יושצי חלד לכן הצניהו ויעשו יד ושם צתורת ד', כי הוא חפלכ והיא חרך ימיהם לכן קימים עד היום הזה, כי כל עמים אשר עשו צצר שליחותם נחצד עם זכרם מקצ הצחן, וישראל עם קדוש מפין חור ותורה לח ימוש זכרד תפי יושצי חלד — צני ישראל יש להם השליחות להיות מחזיקי האמת, לכן לח דרכו צדרכים אחרים לח בצדו צמלחמה (חס לח ע"י ד') לח הרצו צשיר חמר (רק לכצוד ד') לח דרכו צדרך המושלים, ולא רכבו את לצצם צכל מיני תעתועים וצחזיונות צלהות, כי חס יחרלו את שכלם ואת תצונתם להצין האמת — והאמת הוא להצין סוד האחדות, וסוד הנהגות הטבע על פי השי"ת וענין תקון המדינה ע"פי חוקי הטבע והיינו : ה) המדינה לריך שיהיה קצון חגסים שונים כמו שיש ילורים שונים צתצל, ואולם תבמת כל אחד לצונן תכלית היתרון אשר צכל הוא כל אחד מיושצי המדינה הוא צן חורין וחפסי, כל אחד מצני המדינה הוא כהן רחוי להבות צתורתו (והכהנים העושים עצודה צתקדש חינס כי חס משרתי המקדש ולא להם לצד התורה כי כל צן ישראל מלווה עליו, גם לח להם השלטון והיתרון, כי חין להם חלק ונחלה צתוך אחיהם) כל אחד כשר למלוכה ולסופט ולתתי הפושע והצליעלי והלוקח שחד וכדומיהם, גם המלך חינו חלח כשחר אחיו הישראלים וצל ירוס לצצו — כל אחד הוא חפסי מלד עלמו ומחויב לענין הסדר הכללי, והשלטון לו לצדו יתצרך — כל אחד מיושצי המדינה יש לו רלון צפני עלמו, חך רלנו תהיה כרלון הכל לתכלית הכל — ומה היא תכלית הכל : הו) המשפט והישר והאמת וממנס נמשכו השמחה והעונג והעדן, ותקון הנפס ותקון הגוף וארך ימים — התכלית הוא עצדת השי"ת וכל הסוצים הנמשכים ממנו — ואהצת רעים ואהצת הגר : הז) חין ירע צחק וכל אשר יקרה את צני חדס חלבים חנה לירס והמות מקרה אחד להם ולצהמת כי כן רלון הצורח, חצל לח חומה ופחד תהיונה עליהם צשעת המיתה, והצטחון יחק את לצצם וגם זה הוא מענין האחדות כי חינס שני סועלים צעולם ומענין האחדות יסתעף ענין החירות שהוא צצר גדול מאוד מאוד כי ע"י כן כל אחד ישתדל לעצוד ולשחת נפשו צכפו, גם לח ילחלו את העני, והנמכר לעצד ישוצ לחפסי אחר שס שנים, לח יעדיף חלק האחד על חצרו, והעלף אשר לקח ממנו יחזיר ציוצל — גם יסתעף שכל צן ישראל מצן עשרים ומעלה מחויב לצצוח לצח, וחס יעשו מלחמה ושלחו דצרי שלום חל חויציהם — ואהצת השי"ת, ר"ל דציקות צמעשיו, ולהבות צתורתו, ואהצת חרן ירושתו, והנחת העצדות (כי זכר הגאולה נעלה על ראש כל שמתנו) ושנחת תועצות הגוים וכל נחוש וקסם וכל מעשה תעתועים, ואהצת רעים ואהצת הגר שחינו צר ישראל, וצצועת אמת וכצוד חצ ואס וכדומי' : הח) גם הגוף הוא יליר השי"ת גם את המתנה הזאת נכצד לכן נשמור ממני מלכל ומשקה אשר חסר חס"י גם נשמור מלרעת ונק וכדומה, ולא כמו שחמרו העמים הגוף הוא מעשה השד ועצדו חותו מכל מקום, כי אדרצה נודה להשי"ת על כל אשר נתן לנו : הט) לעולם צל יחצד זכר ישראל מעל פני האדמה, וצכל הנרות שחירעו לנו, נצטח צד' ונשען צלורנו כי לח יעצנו ולא יטשנו כי צרח חותנו למען הפין חורו ותורתו, עד שלקן הימים יצחו מכל חפסי חרן לעשות דין ומשפט ולדק ולהחמין צתורות וצחוקים כמו שכתוצ לפנינו צתורה הזאת כי חין המדינה והדת והאמונה הם ענינים שונים (דיח רעליגיחן חונד דער שטחחט זינד קיינעם וועגעם לו טרעננען) כי כל אחד מהם הם לתקין מין האנושי, ותקון המדינה הינו נימוסי האמוני' והדת, כי כל התורה לח ניתנה חלח צשציל האדם וזאת נצין ונשכיל, כי רק צחק הימים נטו צני חדס מדרך האמת להצדיל האמונה ותקון המדינה מה שלח עשו הקדמונים שהעמיקו צדצד הזה (והצן חו"ק) חה הענין הגדול צצתורתינו שכל עניני הטבע והמדינה והדת והמשפט והמוסר והאמונה כלמו אחד כולמו מפי עליון ילחו כולמו נשלצים ונחחזים ונלמדים זו צצו — זה הענין הגדול סנקרח חללנו אחדות השם כי זאת הוא אחדות צמותיו וצנהגבתו, וצמלותיו וצתקון מדינת ישראל חחת הוא האחדות אשר סוף מעשה צתחצצה תחלה לח ישנה את רלנו חה ענין הדציקות צאחדותו, שנהיה עם אחד וגוי אחד וכל פרטי מקלתנו אחד צמעשיו כל מה שיכול כמו שצחרנו הענין צראש פרשת וארח — נמלח לפי"ל כל עיקרי חמונתנו חמה האמת והארהבה כח השכל וכח רגשון הנפס, הראש והלצ, חליהם יכונו כל החוקים והסיפורים וכל עניני תורתנו — והשחר צענין זה עיי' צתקומות הצחים צתוך הספר, והרולה לחק חמונתו יקרח צספר צן צריתנו החכס סחלוואחדר צספרו המכונה Institutions de Moise וצכרנו את כל זאת מה נחמר לחותם הללים המתחכמים שספכו צח על התורה, לעטלפים שלח רחו חור, לכלצים המצחיים לצצנה כי לח יכלו השיג חותה? מה נחמר? חפס! הפתי יפול צרשת רגלו — ואולם הפלח שהללים חחלה יגנו לתורה צחוסן שסותרים ודוחים את עלמס האחד מגנה על דצרי תורה ומתן קו' חצירו, וחצרו עשה כמו כן וחנחנו חמנס השגחנו עליהם משוס דע מה שחציז לחפיקורס ואולם כל דצריהם חינס כדחי להשת עליהם כחן ולהגדיל המגלה צשצילס וצעז"ה נצוח צמחמר מיוחד לצצר עליהם — ועתה נצוח לצחר תכלית סיפורי ספר צראשית, חין צחו להתננד לצצרי העמים ולחק האמת צתוך צני ישראל :

פתח דבר

מעשה בראשית הוא חמס עמוק מאוד, וכל תכן ספר צרחשית מכוון על פי הסדר הנהוג אלל ספרי הקדומים אשר חליהם מתנגדים דברי השי"ת, והסדר הזה כזר דברו עליו לעיל צפרק המכונה היהודיים והמנרים ע"כ ר"ל מעשה צרחשית ומעשה הגזורים וקורות התצל וקורות העם הפרטי — וכן סדר ספר צרחשית מתחיל צרחשית צרח חת השמים וחת הארץ ועוז חת השמים וצח לספר צעניני חרן, וחת שכלל כל צרחי חרן צח למין האנושי צפרט, וחת ספיפר מעשה חדס וחיה וכלל כל צני חדס צח לפרט מעשה הנפלים עד שצח לשם חס ויפת, וחת ספיפר תולדות כלס צח לצני שס ציחוד ועוז חת שחר צני שס ופרט מעשה חצרהס ומפרט והולך קורות עם ישראל — וכל זה להחיר על פני תצל ולהרחות היפרכי הטעיות שנפלו צהן הגויס — וחולס גם המפרטים לח זכו כלס לרחות חור התורה כי צחרו צחופנים שונים לצח צעשה צרחשית ונחלקה צזה לכמה כתות — הכת הח' הכופרים והפוטעים לגמרי שלקחו כל מה שנכתב כחן צני משל ומלינה לגמרי, וגם רק כח פיהס כחס, כי צחפזון חרנו משפט, ונרחו מר על התורה, וכזר השיצ להס הנשר הגדול הרמז"ס ז"ל צפי' המשניות למשנה חנק (צעניני התלמוד) וצמורה נצרכיס (צעניני תורה שכתב), וקדמיהו צזה גם כן חז"ל צחמרס דצרה התורה כנשון צני חדס, ויש שחמרו שלח נכתבה התורה ממרע"ה, וחולס לחסיקורפסיס כחלה נשיצ דצר על חופניו צפיתן צ' מכחן דצרי על קורות ספר התורה, כי חצר להדי' שטעו גם צחכמת ההנזסה וצמהלך הקורות כחמור תועה ודרך לח ידע, והכת הב' הכת הב' הס הפילוסופיס החמתיס כמו הרמז"ס ז"ל שידעו שיש משלים צתורה. חך חושצים חותס לצחר על פי חוקי הטצע והפילוסופיה שלהס וחולס לח חוקי הטצע נודעיס עוד צומן הזה וחף כי גם מלפניס והפילוסופיה צכל שנה ושנה תחדש דעתה, וחולס התורה לעולס עומדת, לכן חינו יפה ורחוי לצחל התורה על פי פינורסופיה של הדור הזה כי מי יצין צמי שיצוח חחריו ויסתור כל צנין הפילוסופיה, וחולס התורה לריך שתכלול ענייניס קיימיס לעד, ולח תמוטנה מוסדותיה לגמרי, וע"י הצחור מפחת חוקי הטצע והפילוסופיה רציס הזיקו לתורה, כי יש שצחור כל זה צדרך משל ויחמרו שקול חנהיס זה רעס, וכרוציס המה הצרק, ועלי גן עדן היו מיני סמיס — כל זה חינו יראה כי חמת שהתורה צמשליס כדי לשצר חח החזן כמו שחנחנו עושים היום ג"כ חצל לח תדצר צחידות שחינן ידועות רק ליחדי סגלה כי זה נגד יסודי התורה הכת הד' המה צעלי הרמז שהס שובגיס חס גם לח מנידיס, כי המה מכחישים כל הסיפור לגמרי, וחומריס שחינן צמשל כלוס והנמשל מה היא? צדו חזיונות רצות עלמו מספר, מהס חמר הרחצ'ע ז"ל צפסוק יהי חחר הולכים צחשך וצפי' ותולח הארץ מוליאיס מלצס דצרי הוות עכ"ל כל נצוצ קדקד יוכל ללכת צדרכי הרמז ויחמר מה שיחמר מכל חשר הענה צרעיוניס עד שיחמר ונח כלוס וצתוכס היה כילון היהודי וצעלי הסוד וחחריס, פעס יחמרו שהנחש הוא הערמה וחדס חינו חדס כי חס סכל המוליד וחיה חינה חיה כי חס כח החוש, וגן עדן חינו גן חלח התחורה וען הדעת חינו ען כי חס הציווג וכן חלומות וחזיונות שונות והכת הב' צעלי חוקרי הגדות שחר העמיס גם המה חמנס כופריס ומכחישים ויחמרו שהמעשה הוא כסיפור דצרי ההגדות שזכרנו למעלה להצדיל, ויש דצרי חמת צתוכס, חצל לקוחות ולקטות מסיפורי שחר עמיס — הנה הכת הזחת המתחכמת לומר לנו החמת, שולטיס כרונס צספר התורה, וחניס מצחריס דצריה מכח דצריה חלח ושימו לתוכס כל מה שקרחו צספרי הדיוטיס, גם המה מנידיס וחין לנו חלק עמהס והכת הו"ו כת צעלי החמת והלדק צעלי חכמה וירחה חשר צדרכס נלך ומפיהס חנו חייס יודו סכל מה שנכתב לפנינו הוא חמת מתחלתו עד סופו, חין צו שוס שמן ודופי, חך לריכיס צחור קנת ע"י הידיעות שזכרנו למעלה, וחמת לריך שנשקיף על המשנים ועל מעמד והגדות חומות האחרות, חך לח לערצ דצרי החומות עם דצרי המזוקקה מפא, חלח לרחות כנגד מה חמרה התורה פסוק מן הפסוקיס, כי התורה השקיפה על זחת כחשר צחרתי למעלה, ורנתה להגיד החמת כנגד השקר שצין העמיס, וחכן גם ענייניס נשגזיס רלופיט צתוך סיפורי חמת וחגיד לך הכלל צזה על דרך משל — כל אחד מצני חדס מחמין צקורות העתיס שלפנינו הן צמנחמות שנלחמו עמיס יחדיו הן צצניניס שצנו כי עיינינו רוחות שהצריס כן הס, והחמונה הזחת חינה סותרת שנחמין ג"כ סכל חלה הס רמזי ההשגחה העליונה, כל אחד מחמין שהשמש נולץ וצח צכל יוס, כי חושו משיגיס כל זה, וחולס לח יפונה שיחמין ג"כ כי חלצע חלהיס צכל המרחות החלה, וכי ד' הוא הנגלה לעיני צצר צחמלעית הטצע סצינותו, חמת חמת כי הלך נחפחלעקן הקיסר לחרן רוסיה ושס הפיל ד' חילו צקרה נורה, חמת הדצר כפשוטו, וחולס זה חינו מכחיט שיש צו רמז חין יספיל ד' גצוריס ועלמי כח המעפיליס לעלות ומתגחיס על יולרס, והוא גזר כל זה צחכמתו להדריך צני תמותה ולהורות חוקי חמת — כן נחמר גם חנחנו חמת הדצר שקין דרך משל הרג חת חצל חחיו הדצריס כפשוטו וחולס יש צהס התורה הנשגבה, כי חחדס הולך לקרצ ולמנחמה צעולס הזה, והלדק והישר נלחמיס עם העול ופתיות מדור דור ומימות הוחל החוש על פני הארץ — כל חלה הס הנמשלים הנמשכים מן המשל, וחולס גם המשל כפשוטו תדרוש, כי חלו צ' תועלות הן הן חשר כוונה התורה צסיפוריס כחלה הח' להכחיט דצרי חצל של הגויס כחשר צחרו והצ' להורות תורות חמת הנמשכות מהמשלים, וצכן התחיל וחמר צרחשית צרח חלהיס עליוניס ותחתוניס מתחיל מעניני העולס ומתחלת התצל וחיוו מפרט מהות חלהיס, כי חיו חפסר נחדס להשיג צתכלית ההשגה מהות העליון ודי לדעת כי הוא כח הכחות וצו נקצרו כל העלות ולכן חמר חלהיס לשון רציס על שס קצון כל הכחות חליו יתצרך, וחולס ממה שנשיב ממנו נשיב ע"י ידיעת מערכת יקומיו חשר צרח, ולכן צחופן הזה מלמדנו דעת, כי חחריו ירחו ופניו לח ירחו ומעשיו וצרחיו נראה ולא עלמותו, והפסוק הזה הוא עמוק עמוק מאוד הח' יש צו נגד כל חוקי העמיס שחזו חזיונות וכתבו מלצס על התחלת התצל ועל מהות יולרה הרצה מאוד, מחולס וצכו צו חצרה ש יונן לעניני ההשגה והעמיס

בחלום פקדו עי"כ דרכיהם — חזל תורתנו שעיקרה דעת חת ד' וחת דרכיו מתחלת צמה שנקל להזין וצמה שנינו צחשונו ר"ל צמחיאות התצל וצריחתה ע"י כח הכחות, ואחר צריחית כל הדברים ותו לא וצמה יסורו כל ההצלים צענין העולם הקדמון וצענין קורות האלהים טרם ילדו התצל ואחר צריחית צרח ר"ל יש מאין וזה יפלו כל ההצלים על חומר התצל הקדום ואחר צריחית צרח אלהים ר"ל כח כל הכחות ולא נתן שום כינוי לשמו לא שדי ולא אדון ולא שם ההויה כי כל אלה השמות לא יבנוהו צחש צורח העולם כי צריחת התצל תורה על כח צלי קץ ותכלה חזל שדי ואדון ושם ההויה הם כינוי השי"ת צחינתו חזל צני האדם כאשר נצחר, וצחש אלהים יפלו כל הקושי' וכל ההצלים צענין מהות הצורח, כי אין להשיג כי אם שהוא כח הכחות — ואחר חת השמים וחת הארץ ר"ל עליונים ותחתונים כאשר חזר צתק הספר, ואין כאן לא סיפור מערכות שמים ולא סיפורים הצלים כאשר היו צפי הנכרים כי לא סיפר ולא תידי מן השמים ומן העליונים, כי אין עסק לאדם צעליונים ומה יועיל לו לדעת מרומי מעלה, הארץ כתנה צידי אדם, וכווצים ממעל לו אין להם שום ערך ויחס לאדם כי אם להאיר על פני הארץ ולקצוע פתיים חמנים אחריהם ולא ליחס להם שום כח ושלטון כאשר עשו המשתחווים להם או האחרונים גם צחלות האלה, לא נאמן צל סיפורי אסטרלגיה ודומיהם ולכן קצר הכתוב צחמה גדולה ומתחיל לספר איך כלירה האדמה הזאת והארץ היתה תהו ובהו ומסדר סדר הצריחה, ודע שחכמי הטבע האחרונים כלם העידו יחד שאחר כל המקורות והדרישות ואחר כל מה שידעו מקורות הארץ ומסדר הליכותיה אין לצחר מעשה הצריחה צאופן אחר כפי מה שכתוב לפנינו — ולולא הדבר ארץ מאד, ויניאני ממזוקשי לצח חל הצריח הייתי מעריך לפיך איך צחרו חכמי הטבע כל זאת, עד שכלם כדעו צדק ויחמרו, הן זאת מלאנו חדשים והנה צד היה לעולמים שכך כתוב צם' תורת משה — ואולם כיון שהיתה מנחת התורה להלחם נגד הצלי הנוים ולהרחות לנו כי כל צריחי חלד הם רק ילדיו כפיו יתצדק והוא אחר לאדם ורדו צדנת הים ויעטרהו כצד והדר וישימהו משל צכל הארץ; לכן לא יצוהו לכלל טעות להשתחות לכל אלה הנתונים תחתיהם — גם אחר ויצדל אלהים צין האור וצין החשך מלמד שכל היצורים מידו הנה וגם חת המות וחת הרע צרח צעולם ואינם ח"ו צ' פועלים או שתי רשויות אך וירח אלהים חת כל אשר עשה והנה טוב מאוד מלמד שרק מטעמו הגדול ומחסדו ומרחמיו על כל צריחיו צרח חת העולם ולמען הגדיל עליהם אהבתו, שכן עשה חת העולם שתי' טוב מאוד — אם תצין כל זה ותראה איך נעמו דברי התורה וכל מנחתה שלא יצאו צני ישראל לכלל טעות, אז תצין כל מלה ומלה איך שתק מדברים שהם חן לגדל השכל איך שתק מעולם הנשמות ומעולם המלאכים ואיך שתק ממהות אלהים, ואין לנו להשיג כי אם כח הכחות ושהוא אחד ואין זולתו — ואולם אחר כל זה צהיותנו יודעים שהוא צורח תצל לצד, צח לצד על מין חנושי צפרט — והראה לנו אף כאן יסוד האחדות, אחר שאמר צסימן הראשון צכלל זכר ונקצה צרחם כי האדם כאחד מן הצרחים ילד כפיו ואולם צללם אלהים צצח, צח לפרט איך נצרח האדם הזה שיש לו יתרון צעולם, ואולם לא אחר כאן אלהים כי חסד' אלהים כי שם פה"ה יורה על השנחתו הפרטית כמו שהעירונו על זה צם' וארץ, ועל יסוד הבחולה, ויורה כי הוא יתצדק הוא המנהיג והוא המדריך חת צני האדם, וצו יצחו, כי אין די לנו להאמין צצורח, כי עיקר האמונה המציאה חותנו לדי שלימות ולדי ידיעת ערכנו ויחוסנו חל הצורח ולדי הצטחון והנחמה צכל עמלנו, לכל זה תציאנו האמונה צהשנחתו וצחולתו ולכן הצינו צני ישראל כל זה צלחתם ממלרים, צריחות נסים ונפלאות וצמה דאמור ושמי ד' לא נודעתי להם — ולכן כיון שפרט צסי' הצ' ילירת האדם יכנה חת הצורח צחש ד' אלהים ר"ל כח הכחת צחינת היותו הצורח והשנחה פרטית צחינתו חל האדם (ושאר השינוים שצחו צסי' הצ' חזר צתק הספר ואין מקים לקי' הכופרים) — והנה סיפור התנהגות השם עם צני אדם ואיך הדריכם צמעגל הישר, ואיך צחה התאווה והרע האמתי לאדם שהוא צעל צחירה נגד הצלי העמים שהצילו משדים מסיתים חת צני אדם אשר סרו ממלות הצורח ויטליכם חל שחול תחתית וכדומה, מספר לנו איך נהיה הדבר הזה ואיך צחו צני אדם לכלל טעות — מתחלה מחיר על האחדות שהוא עיקר האמונה שצל יחשצו שיש צני אדם מעולים זה מה צעולם, כי לא צרח רק זכר ונקצה חחת אדם וחזה ומלה נלדו כלם וא"כ חצ אחד לכלם, הן ללצנים הן לשחורים כמו הכושיים, למען תתאמת ותצריה

אחדות הצורח גם צצרוחיו (עם זללל זין דוח חיינהייט אין דער גחנלען קאנסטרוקטיאן דעם אוניווערסיטעט וואס'ס וואס אין דער מענשהייט אין חיהרעם גחנלען חלם אין חיהרעם שטאחטענצינדען אומד ענדליך אין יעדעם אינדיווידואל קונד געצען) אחר שגוף ונשמה יחד ד' צרחם ולא פועל אחד הגוף ואחר הנשמה אחר כל צני אדם מבצע אחד ילאו, וכל צני המדינה צמדינה היותר שלמה רוח אחד ורצון אחד יהיו צהם לעשות מלותיו ואכן התאווה המושלות על האדם, ואשר תטה חת לצדו להרע ולסור מעל ד' גם הוא חתנס מתת אלהים, כי התאווה תציח לנו שמחה ועונג אך נמשול צתאווה שלא תמשול צנו כי יסוד החירות והחפסית והצחירה צלי שום חונם הוא יסוד תורת ד' צחינת האדם והיא חתנס יתרון האמתי שיש לו לאדם על הצהמה וכמו שצחרנו צכמה מקומות וכשהעירונו לעיל כי יסוד האחדות והחרות, האמת והאחבה, כח הכחות והבחולה נלמדים יחד, וכל המכחיש חת האחד יצוה לדי מכשול צענין האחר, ואחר צללמו צרח חת האדם הסך ממה שליירו העמים אלוהיהם צצורת אדם וענין ללם אלהים היינו האחדות שעל ידיה ופעלו חיצרים שונים אשר חתנס מורכב גוף האדם לכונה ולתכלית אחת, כמו כן חלקי העולם כלם ופעלו כאחד לעשות רצון קינס, ויעוד האדם להקים האחדות הזאת צקצרו שלא תשלוט כח נפש אחת על האחרת צאופן שתיק לה נגד רצון הצורח אשר שם חותו צתוך לצו, וא"כ נמלא צתורהנו שהאדם הוא תצנית המדינה כמו שהמדינה הוא תצנית כל הטבע, חה סוד עולם קטן, ולפי שכל עיקרי התורה מקיימים להפיר ממשנות ורות צענין שער ועונש לאחר שיתם, ולא כאותם הנוים שהבזילו מגנות ושדות

פתח דבר

ותרבות מים ותלות השכל צנן עדן, ומאז נקדחת ומחיוות נלהות שצניהנוס, לכן לא דברה הפרדה מהשחרת הנפש, חזל רומזת צמח מקומות שיש שארית לנשמת האדם אחר הפרדה מעל גופו, חזל לא דברה צלחה אופן תשאר, כי כל מה שהוא למעלה מן החושים תכלול את ילדיו חשה ומציא לדי קלקול, כי זה שגלה לנו הש"ית אותו נשיג והנסתרות לו לצדו הנה, והעיקר מה שגלה לנו לגלות שהאדם הוא רמה נלהות (דער מענטש איז צוויי זימטצאל דער חיינהייט) וכל בני אדם שוים כי מבצע אחד ילאו וכתו שחתרו ז"ל (פניה' ל"ז) לפיכך נצרח אדם יחיד וכו' שלא יחמר אדם לחצרו אצח גדול מאזן, ושלא יהי' הדוקים אומרים הדבר רשויות צמחים, ולהגיד גדולתו של הקצ"ה שחשט עוצע כמה מטצעות צחותם אחד כולן דומין זה לזה והקצ"ה טצע כל אדם צחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחצרו לפיכך כל אחד ואחד חייז צורת צצחלי נצרח העולם, ולכן לחזק האחדות ההיא שניכרת ב"כ צריצוי השמיעים צרח ב"כ את האשה הללעתיר, ונצרה לענ"ד כיון שחינו סותר ב"כ תמה שידענו מחכמת הטצע צין החיות והלמחים שלדקו דצריהם ז"ל צחתרם חש אחדווגינוס נצרח ונחלק אח"כ לשתי לורות — והנה עוד רצו הענינים העמוקים צמי פרקים הראשונים של תורת משה נשגדים מאוד מאוד עד שכל מלה ומלה תוליא דצרי מעדנים שיקומם לעלם, ועוד נצרח לצחז פרטיהם צתוך הספר והעיקרים הנחתי פה עוד זאת לריך שבעיר שאין זכר צמעשה צרחשית צלחה אופן נצרה ההרים הגצוהים, ולא זכר מליחות עד עת המצול, והנה שאריות המצול נצרו עוד עד היום צלחן הצחת, וכן מספרים כל הגוים שהיה מצול צלחנס, אשר מפניו נשחת כל היקום וחכמי הטצע הוליו צחקירותם שנתחזו ההרים ע"י המצול וצעת הצחת — נחל לפי"ז כל סיפור מעשה צרחשית מסכים עם שכל החנושי ומרחיק כל החיונות ההצלים שהצחנו למעלה משאר עמים נלמד ונשלז היטז עם כל עיקרי התורה, לדעת כי ד' חלבים אשר נתן לנו את התורה הוא הוא אשר צרח את התצל, וחוקיו אשר שט צצע מהם נמשים וחליהם ישקיעו המלות שנתן לעם סגולתו ודוק והצן.

אחר ההלעה הצחת צענין מעשה צרחשית שנכתצה כנגד חלק החכמה הנקרא קאסמחאנייה ואשר עליו העלו הגוים קמסונים צח לדצ כנגד חלק דתיהם הנקרא Theogonie Chronologie und Herologie ר"ל ילידת האלילים ומחלקות הזמנים ותולדות הגצורים וכצד העירות ע"ז למעלה שאחר שיחסו העמים כח לכל הצורות ההן וצחו לידי שצט ע"ז ועשו צצוד לעץ ואזן, ושמו פסל תמונות כל צהמות וחיות וכל כובצי דוס על כסא חליות, וכאשר ראו אח"כ שהאדם מושל צצע, ושים צריח לבלי הנחל, ימית צריח ויסיל פיל, את נחשים ילחם ועקרצים ימותה, ילעוש צחל וכתת נחשת, וירם לצצו ויתגחא ויתחשז לחלבים ואחר שהוא כחחד תמנס ר"ל מחלבים אשר חשז כי רצים המה ויהי חללם השצוש הנקרא חפאפיהעמאפ ר"ל הרמת ילד חשה לחליות, ושתחוו גם לבצורי חיל ולכל צני סגולה אשר עשו להם יד ושם צלחן, ויחסו לכחות מיוחדות מחלז עליון ואחרו כי יש חנשים ילאו מבצע אחר תמה שלא צחו צני אדם האחרים, וילחוו הגצורים החלה את שחר צני אדם ויקראו את עלמס צסם חלבים, ומפורי קורות ותולדות הגצורים צו חנשי השם החלה אשר נמלחו שוח והצל נקראו טהעאחאניע והערחלחניע ולמען למד את צני וצרה צינה ולהשיצם מדך העקש הזה נכתצו ב"כ סיפור צני אדם הראשונים אשר היו אחר אדם הראשון — העמים אשר לא ידעו איך צח הרע והמות לעולם וחשצו שיש הרצה רשויות הם ספרו חמנס כפי קלת הקצלה שהיתה צחם, שצמי קדם היה תענוג ועונג ועדן ושמחה צלחן, חין עולז וחין כעם חין רוב חין מלחמה חין מות וחין שחת, כל הלמחים ילאו צלי עמל החנוש על פני האדמה, חין חיה סורפת, וחין סרף חזיק היה, צלוח ושחנן צהשקט וצצטח יטצו צני אדם חיש תחת גפנו ותחנפו, וחולם ע"י רצ ומלה שעלתה צין האלילים נשחתה המעמד הזה אשר קוראים אותו צסם ימי הזהצ (דלח באלדענע ליטחאלטער), והנה הרעה נשפתה מעת ההיא והלחה והעולז הולך לצוד, וצכל יום ויום יבדל הקלקול צעולם, גם נלחמו צני אדם הגצורים עם האלבים צמחים מתחלה כי רצו להוליא את עלמן מתחת עול ומכצ מתשלם וכבהה וכבהה עוד הצלי הגוים — וחולם התורה חמרה חמת כי היה מלז האדם מתחלה סונ וצעדן ושמחה צלי עולז ועונג, וחולם לא הרע מלצו ומעמדו, כי אדרצה צח לידי יעודו והענין צכלהן חנושי כמו שהוא צכל פרטי — האדם כי יולד יונק משדי חמו כעדן נפשו, ומרוה את למחו צלי דחבה וצלי פחד, כי עוד חינו מצחין צין טוצ לרע, כל ימיו כחלום לילה הצין לא ידע, והוא כלמח האדמה — חמת חמון הוא על צרכי חצותיו אשר יתנו לו כל לרכיו ולו חין עמל ויגיעה צצד, והיה כי יבדל, והנה תצאנה לו היגיעות חחת חחת — צתחלה חס ידריכוהו חצותיו לעשות מלותם, והוא צלחת מרבים צעלמו שהוא עלם יחיד, ועוד חינו משיג כי נלך לדי חצותיו, לח' ידע כי לסות עלמו צוד חצותיו כן חן להנחת עלמם, ועי"ז יצקס למרוד צהם — והיה כי יראו חצותיו כן אשר כל מנמתם להצי חי לידי יעד החנושי החמת וירצו להציו חל מעבל ישר, מה יעשו? ינהלו אותו למלחה, ללמוד ונחשית מחשצות, למען חס יהיה לבצר שלא יחסר לו שום כשרון כדי להחיות את נפשו — וחולם חס יעד הוער ואם יצרכו צו כחות נפשו וגופו, גם ירגיש שיש לו עולם וחיל והוא עוד עלם, חז יצקס ללכת צדרכים אשר יחשוז הוא שהמה החמתים, עד שתצאנה עליו לרות ודחגות, וחז יצחין צין טוצ לרע ומה שלא ידע צלצו אותו ישיג צימו צחרותו חו צימי היותו לחיש — ומי פתי יסור הנה לומר שטוצים היו ימי קטנותו מימי צחרותו חו מימי גדלותו, חמת שלא היה לו שום עמל חז, חזל לא היה ב"כ צחדרת חיש אשר הכונו ד' להיות רודה צחית השדה ואשר לרגליו שת הכל — חס חמת שהיה צלי דחבה חן מי יחמר שהיה מחושר? הזה המחושר אשר לא ידע אשרו? חס זה המחושר אשר חין לו רגשין נפש צעד שמחה ועונג? חלח כל מה שאירע לו היה לטוצתו, ולא נשחת מלצו ומעמדו צעת גדלותו חלח הוכשר צעת צחרותו למען אשר יבצר ויהיה לחיש, ונסתצצו כל השלשולים החלה לטוצתו החמתית וליכיד ולתכליתו — כן היה מנהג הקצ"ה עם כל מין חנושי — חמת שחשט וחיה היו ערומים ולא יתצושי כל למח וכל עץ פרי פרו צפניהם וחלכלו פרו תטוצות אשר לא עמלו צהם, לא היה להם שום קלף וחמ

ואימת ופחד כי עוד לא הוכשרו צקנימים וצנשרונים לשאת את נפשם צכסם ולנחת למערכה נגד פזים ולנונים אשר נטמנו לרגלם, עוד לא חזרו חיל ואספו כח לתקן נפשם וחיהם ליעודם האמתי, לכן שם חותם הברחם וחנן מתחלה צכצרת חרץ מצורכת צגן מקדם, אשר שם נטע כל פרי עץ נחמד והשאלה חיה חיסה הבן הזה, רצו עליו המפרשים ונדדד ממנס צתוך הספר, והאריכו צזה כל הכותצים, צכל חרלות חזיות צקשו את גן עדן צטרטרי' צפרם צצצל צהדור, וצחי ליועלחן וצחרן סינים, וצלפון הארץ וצהרי חפריקא וצחייראפא, ויש צקשוהו מתחת לארץ ויש ממעל לו, צשמים וצשמי השמים, ומי יספר כל אשר העלו על רעיוניהם והנכון כאשר נצאר עוד לקמן, ואולם יספיק לנו כאן לדעת שהיה גן נחמד וכל לרכי האדם היו לו מוכנים שם כחצות המרחמים עלי במול חס לתת לו די מזיתו, ואולם לא זה היה היעוד האדם, לטמון ידו אל חיקו כעלל ולהיות נצער מדעת, כי אדרבה ע"י שושלו צכל המאורעות יקנה שלמות לחשו מצשצות ולדעת את יולרו, וילו ד' חלבים את האדם מלוא חחת, רק למען הדריכהו צעשות המלות והוא שלא יאכל מעץ אחד, יהיה מי שיהיה, כי הדדד הזה הוא סתום צמשל עץ הדעת, ואולם די לנו שנהיה מלוא חחת ע"י החוצ הזה צא האדם לדעת את עצמו ר"ל שהוא צן צחירה וסרגיש צעלמו את התאווה כי לולא ליהו השם חספר שלא היה עולה על דעתו למרוד, אך צסצת המלוא צחה התאווה, וה חמנס הוא התחלת כל חסצות וכל חרות שידע האדם שהוא צעל צחירה, וכל זה יצוא לו ע"י התאווה הנטועה צלצו, ויהי כי חטא האדם, בילד מורד צחצותיו, אז היתה העת לשום עליו משח ועול שיעצור עצדות האדמה צשיעמול צלצר לא מפחת ענשו חלל למען הדריכהו חל יעודו ותשצות האדמה לתת לחמה צלי יגיעה, ועץ החיים אשר ממנו היה חוכל וקונה חיותו מצלי עמל נגדד צלהט הכרצים (גם זה השל הדרך צחור, ואולם כיון שחתן כאן רק ראשי פרקים עוד נדדד ע"י), כי האדם היה צדמות חלבים לדעת טיוצ ורע ר"ל שהיה צן צחירה אך לא ידע כן מתחלה צטרם הרגישו את התאווה אך לאחר שצחה התאווה הן היה כאחד מצעלי רשף ר"ל שהיה צן צחירה ולכן לא יאות לו לשצת עוד צגן עדן כי חס יצקס לחמו צכסו וציגיעתו — ויהי כי התחיל ללחת לעצדות האדמה ולכצוש חיה וצחמה ולהלחם עם הטורפים, ויהי האחד מצני סומר הצהמות אשר כצס האדם והאחד היה עוצד האדמה — זה האכר אשר הוליא סירות מן האדמה — ויהי כי בצרה התאווה צלצ האדם יהיה עושה קנין ומלחכה, ועוד לא היה צכחו להשיט הטוץ האמתי נשתלסלו לו מדות רעות ע"י התאווה, גם חלה ר"ל המדות הרעות אשר שם החור צטצעו לטווצתו הנה, כי צס ילמד למשול צס, וחמו שחמר יצצרך לפתח חטחת רוצן וחלק תשוקתו וחחה תמשל צו, כי זה יעוד האדם, והנה המדות הרעות החלה הנה צחופן שיוכל האדם להפכס חל הטוט ו"ת השנאה היא מדה רעה אך שנחת העול היא מדה טוט וכן הקנאה קנחת חיש מרעהו מוליא את האדם מן העולם ואולם קנחת סופרים תעיר חכמה — כך כאשר הולידו הקדמונים צנים, ותרצ הקנאה ציניכה אשר נמשכה מתחות הקנין והרכושו כיון שהיה האדם נלרך לקנות צזיעת חפו לחמו, ויחמול על כל רכושו — ותחי מלה צין רועה הלחן וצין עוצד האדמה כי הכצשים והעצות התרצו מחיליהם ולא לריכים כי חס שמירת השומר לאחר שכצסם, ואולם האדמה לא הוסיפה תת כחה לאחר, והיתה הקנאה ציניכה, וכיון שלא ידעו עוד מה צין מיתת חס למיתת הצהמה, ויקס קין על הצל אחיו ויהרגהו — כל זה הוא צטצע האדם, וכל החוקר האמתי הדורס צקורות העמים וצין את כל זה מה שחנחו לא נוכל לתת פה רק צראשי פרקים — והנה לא הגיע לקין העונש שצח על רליחת נפש כי עוד לא ידע כי חטא צזה חף סלצו נקפו והנה היה קין החוטא השני, חצל לא חטא כי חס מכח חסרון ידיעה, ואין לחשו שצח לו החטא צירוסה מאצותיו, כי זה נגד השכל, ואדרבה כמה שצחרתי צכמה מקומות מגמת הכתוצ לו חף שחד"הר חטא, יש צכח כל צן חס למשול צילרו — זה ענין תולדות הרע והחטא צעולם לפי האמת, החת נכתצה נגד הצלי העמים כמו שחמרתי למעלה — עוד מציח כאן שמצני קין היו לוטשי צרצל ונחשת ושחר החרשים וחושצי מחשצות, כאשר צחמת עצדת האדמה היא למדה חת צני האדם דעת, וע"י מלחכת האכר צח לידי יסוצ ולצנות צתים — כידוע, ולכן היה קין הראשון שצנה עיר למשפחתו ומרעו ילחו צעלי מחשצות הראשונים.

אחר שצחר ענין האחדות על חופן זה צח לתת שני חיי האדם נגד כרחנחלחגיה העמים שחמרו שהעולם הוא קדמון ומנו חלף חלפי חלפים ורצי רצצות של שנים שמימי קדם לפי דעתם היה התצל הזה — והנסיין יעיד חס נחשוץ חין רצו צני חס כעת, ואס נראה על מעמדס ומלצס צעת הזחת, ועל ריצוי הדעות מעל שלשול הקורות, נדע ונצין כי חין העולם קדמון ולא יסנה הוא מכמה חלפים שנה, כי חס יהיה כעשרים חלף שנה, חמר חכס אחד, יהיו צני חס עכשיו חכמים ויודעים יותר ממה שיודעים — ראיה שהדיעות מתרצות משנה לשנה, ואולם לא נתרצו צערך חל עשרים חלף שנים כי צערך כמה חלפים — ולחחר שדדד מתולדות צני חס מספר מעשה הנפילים — הנה זה המעשה הנפלח אשר ממנס תמלח צכל סיפורי הגוים, ולדעתיו ממנו נתהוו טעיות רצות וטצושים — חערין לפניך כל מה שנודע לנו — הן תראה שהכתוצ קירח חותס צסם נפילים, ואולם גם מענקים חמר הכתוצ שהמה מן הנפילים צס' צמדדד סי' ו"ג והענקים.ההם מגזע הרפאים כחחמר הכתוצ צדצרים ח' — מזה נשמע להדי' שהרפאים היוו נפילים — ואולם הרפאים יחצצו חף הזחים והחיותים והענקים, וכאשר צחרתי צס' דצרים הם הגוים אשר יסצו צנגצ חרן כנען, והנה נחקור מתחלה מה שידפנו מרפאים — הנה צצרחשית ו"ד ה' מלחנו חת הרפאים צעשצרות קרנים וחללס הזחים והחיותים — וסוה קריתים הוא צחרן צסן ככתוצ ציהושע ו"ג ל"ח — וצצסן היו צחמת יתר הרפאים כעוב ועמו לפי דצרים ג' ו"ח וכן החיותים והענקים, וח"כ הולרצנו לומר שרפאים הוא שם כולל לחיותים ולחומותים ולצני צסן ולענקים, ועוד שם מיוחד לצני צסן — ואס נעיון היטצ צצרחשית ו"ד נמלח שדדדלעומר הוריש חת כל חרן הנגצ לחרן ישראל וצחיותו זמ עוד לא היה וס המלח כי היה נקרח עמק השדים וציומי משה יסצו מוחצ צמקום החיותים,

פתח דבר

וצטן במקום רפאים ושעיר במקום החרים, חמורי ועמלק יטצו במקומם עד ימי משה, ומחלה חין עק שהחרים ההמה יושבי מערות היו' כי כן מעיד שם וכן נראה ממקום מושבם צין גיקי סלעים כאשר ידענו דברים — צין הרפאים יחשצו חף הענקים אשר יטצו נחזרון, וכיון שחמר הכתוב רפאים יחשצו חף הם כענקים משמע שהענקים היו נקרחים רפאים נחזרון, והמה הנפילים כמו שחמרו, ואולם יד נשלים ונפילים ר"ל חסר יו"ד ומלח ונדד עוד ע"ז לקמן שהאחד הוא שם כללי למין בני אדם והשני שם פרטי לעם הייחוד — והנה עוד ידוע מיהושע י"ח ע"ז וט"ו ח' שעמקים רפאים היונו ביה הינום, וזה שם צניהם למולך, וציעי' י"ד ט' חיוצ כ"ו ט' נקראו הרפאים יורדי צור ושחת — וציעי' ט"ו י"ג י"ד ענק היה האדם הגדול המפורסם מילידי הרפה היו בני אדם ששמו רהם כ"ס ט"ז כ"ו וכן צד"ה ב' ו' כ"ו ח' — הנה כל זה ראינו מתוך סיפורי המקרא נצוח לראות על עיקרי שרשי ענקים רפאים נפילים — הנה כל חלה יורה על בני אדם גדולי הקומה אשר כצטו את הארץ, וכן מורים כל השמות חמים ומתמים ענקים ושם נפילים כולם פירשו ותרגמו צסם צעלי קומה גבוהה, וכן צערצית מלת נפלא, וכן תרגום שם נפיל ציעי' י"ג י' הוא נפלא, ולכן יש שחשצו שנקראו כך על שם שהפילו את העולם, ויש חומרים ששרשו נפל שיעקרו צערצית ג"כ ענין התרוממת, ויש משרש פלח צערצית ר"ל עושי פלאים או כמו מלת insignis צדומית, ויש שערצו מעשה הנפילים עם המעשה שנמלח צין הגוים חשצו שנקראו כך לפי שסרו מאחרי ד' ונפלו מן השמים וכן חשצו געזעניום ולא ידע שקדמו צה רש"י — וי"ח משרש פחל שעיניו בצורה צערצית שמתנו מלת צל ופיל (סנהצ) — ודעתי העניה חומר לך כאן חין נחקור מתחלה על הוראת שרש רפאים, הנה לפי שהנפילים יקראו רפאים ולפי שהיו ג"כ חומות ששםם כך וגם יורדי צור נקראו כן לכן רצים חשצו שנבזרו מתלת נפילים, ולפי שהנפילים היו צעלי גבוהה לכן גם הרפאים נקראו צסם זה, וכן צתרנים נוצרים והרצ סעדי' תרגום חקקים, ויש תרגום צסם בני ארעא צהפך חל צני חלהים וכן חשצו החכם הערדער, וי"ח לפי שקלתם יטצו צנקיקי הסלעים, לכן דמו חותם צעלי הלשון עם הנפילים מתחת לארץ ועם יורדי צור צכלל — והחכם געזעניום חשצו שאין העמים הרפאים משרש אחד עם יורדי צור, כי המתים נקראו כך ממלת רפה ר"ל חלש ומציח ראי' מן הפסוק גם אתה חלית כמונו ציעי' י"ד.

והנה חם נראה צכל שחר הסיפורים מהנפילים וכולם יחמרו שהיתה צימי קדם מלחמה רצה ובדולה צין חנשים אשר נקראו פעם צסם חלהים או צני חלהים פעם צסם צני חור (ליכטזעהנע) עם חנשים שצור מחלץ חשך וללמות הנקראים פעם צסם נפילים פעם צסם רפאים, פעם צסם צני חשך (זעהנע דעם נעצעלם חדער דער פֿינסטערניס) כך ההצילו היונים מהנקראים טיטחנען חללם שהם צני ערצ ונקראו חללם Erebos, וחמרו שהם נולדו מחיוב חרן הנקראת חללם Uea והיונו מלה עצרית גיר' שהוא עמק ושפל עם השמים, והאשכנזי חל מקום ללמות צתוך הארץ היונו צנקיקי סלעים וכן ההודיים חמרו שהנצורים אשר נלחמו עם צני חור נשכרו חל הנקרא חללם דחם טהחל ראשונה והיא עמק רפאים חלל חנשי צור הנצורים ההמה יקראו צצירים חלילי ללמות צהם צצחו צצחי מתים ומתנס נחשך תועצת צעל פעולה ונצו ומולך שהיתה צעמק רפאים שהוא ביה צן הינום וכן הפרסים ספרו ממלחמת ארמולד צן החור עם אהרימון שפתורו חגיד לך לקמן והוא צן לילית — וכן החשבים צארן לפון הנקראים עסקימאער חומרים שהנפילים החלה נקראו חנגעקאק והוא צלתי ספק מלת עמקים — הגרמנים צארן חשכמ הישנים סיפורי ממלחמת ניפעלונגען ניצעלונגען נעצעל מענוער נאכטמענוער עם צני החור — וח"כ נראה להדי' צכל סיורי קדם שנקרא כך מלשון ערצ ולילה ועל כל חלה יחמרו כל העמים שנשחתו ממצול מים, וח"כ תראה שהיתה צידם הקצלה חף צפיהם נשתצסה לאחר זמן, והאמת רק צתורתו — וח"כ חין ספק שמלת נפילים וכן מלת רפאים צל"הק שהשם רצ או רף וכידוע שהנו"ן והרי"ש מתחלפים לרצ (כמו שני תרי) ורף — ועיקר המשרש תמלח צמלת ערפל או ענפל שמתנו מלה חשכמית נעצעל וצרותיות nubes וציותית nephelai וצל או צלל היונו כמו ערצו ותרעוצת ולכן יחמרו ועלהו לח יצול חם נמקו הפרות שהוא ענין תרעוצת ומה הונח על הנפילה, ונפילים כמו ערסנים וכן רפאים וענינו הצאים מארצות החשך והערפל — ויחסו לאחר זמן החשך והללמות לשחול תחת ולכן נקראו יורדי צור רפאים, ויחסו כל הרע לחשך וללמת גם זה מטצע הלשונות, והרפה ר"ל החלש דומה למת האשכנזי עוד מה — וח"כ לריבים עוד לחקור חמה היא הארץ הנקראת חרן הערפל והחשך. — כל העמים מעידים שהיתה צארן לפון, כי הלפון נקרא כך חללנו כחן שהיה כמום ואינו ידוע היטצ לקדמונים וכן קראו המלריים שם חליליהם המושל על הרע צעל לפון והנה צחמת מה שנשחרו משרידי צהמות וחיות שהיו קודם המצול והנקראים מאמועה'ם טהיערע, אשר גדלם וגצהם נורא וצחם כלם נמלחו צארצות הלפון — וח"כ אפשר לצאר המעשה שהיה כך, כאשר החלו צני אדם לרצ על פני האדמה ויש מהם השוכנים צנגצ היו רועי לאן ויש מהם היו צני קין שנפל מד' וסר ממלותיו תחלה הם היו שצדי האדמה, יש מהם היו חושצי מחשצות וצעלי חכמה, ויש מהם חנשי ליד לנים עם פראים יחד — יש מהם שכנו צארן לפון והיו חקקים ונוראים ויש מהם צארן הנצ, ותהי מלחמה צין שוכני נצו ושוכני לפון, ויקראו יושבי נצו השוכנים צארן השמש לחנשי לפון השוכנים צארן חשך וקרח לפי דעתם צני ערפל או צני חשך, ואפשר שהיה ג"כ לצע עורם משונה מצע עוד האחרים כי חין לדעת חין היו צימים הקדומים ההם סני צני אדם, וחין ספק שהלצנים לעגו לשחורים וכיון שהוא יסוד צטצעית, שהצצו הלצן צאדם הוא הצצו העיקרי חמרו זמן נחשך תואר קלתם לכן חשצו הלצנים שהם החשצים, וצלתי ספק היו ג"כ צצרצין צארן וסופטים יגדולים (כי שם חלהים יורה ג"כ על השופט ועל החשצ) לכן נקראו צני חלהים, צחר לך ממה שתצחר או שהיה צצו צין חנשי לפון שהיונו חנשי חרן חשך כדמיון הקדמונים או שהיה רצ צין חנשים שחורים ולצנים, ואחר שצחו קלת מהלצנים על צנות השחורים או חנשי נצו על צנות לפון, וילדו להם צנים אשר ירשו מאצותיהם הן מחשצות החושצי'הן חחק וגצורת החקקים, היו צעלי קומה כחנשי נצו היו חקקים וצריחי כח כחנשי לפון, ותאדם וצצעם מערצ ומדומה, המה כצטו את הארץ ויעשו שוד וחמם ועי"כ נשחת מעמד צני אדם, כי כמו שחמרו למעלה כיון שהרגיש האדם שיש לו כח צזרעתי ויתגאה ויתפאר צלצו, והחנשים החלה שכנו צחמלע צין נצו הארץ וצין

הלפון היינו סמוך לארץ ישראל וצמח רפאים וצמח השדים ששם מושב כל חנני חמם היה מדור דורים, ותבצר יד צנו העול עד שהיתה מצול מים לשחתם מעל פני האדמה — ועוד נדבר ע"ז הענין צארכות לקמן, ח"כ תראה שכאשר נשתצסה הקצלה הזאת האמתית צפי העמים אשר חשצו שיש צ' רשויות יחסו כל הרע לפועל הרע וכיון ששמעו שהמסית הראשון היה נחש הערום לכן חשצו שהנפילים הם צני הנחש ויקראו אותם טיטחנען שנגזר ממלת תנין (וכן ליירו אותם היונים צמות תנין) ויש שקראו אותם צני הערום (ר"ל הנחש וזה אהרימן צפרסית) ויש שקראו אותם צני חשך סתם, ומה שאמרו שנפלו מן השמים, היינו שסרו מאחרי ד' ואפשר שחשצו שהם צני קין שנפל מד' (ואפשר שמה ששמעו וישס ד' אות לקין חשצו שהלצע השחור זה הוא האות) ואותם מן העמים שעצדו ללצח השמים יחסו כל המלחמה הזאת למלחמת הנפילים והעש והכימה, ולגלגול היום מפני החשך והחשך מפני האור וצלצלו עוד המעשה הזה יותר עד שאין ניכר זה האמת — ולכן כיון שראתה התורה שהמעשה הזה הציחה רוצ הקלקולים כי כאשר צאנו צראש הספר רוצ הגוים או שהאמינו צצ' רשויות או צלצח השמים וצכלס עלו קמטוים, לכן סיפרה המעשה להתנגד נגד הצלי הגוים — והנראה ח"כ שהיתה או מלחמת נגד עם לפון או מלחמת לצנים עם שחורים (ענטוועדער חיין שטרייט דער זידלענדער מיט דעם נאדללנדע דער חיין ראסען שטרייט) — ועוד יש לי ראיות אחרות ואולם אין כאן המקום לזה ולכן נאצ לספר צתוכן ומהות התורה.

אחר המצול צא נח ע"ה שלשת צניו מן התצה, גם זה האיש מפורסם צין הגוים נקרא צין היונים Deucalion מלה נגזרת מן *δινελλος* חיין שפאטען כלי עצדת האדמה ודייקאליחן היינו איש האדמה כדכתיב ויחל נח איש האדמה וכן צין שאר העמים יש להראות שזה ענין השמות שיחסו לנח, ומצניו ילאו כל יושצי חלד — ויש כאן חקירה ארוכה צענין מחקרי הארץ לדעת את העמים שנקראו צתורתנו פה, ונצארכ צתוך הספר כפי יכולתנו ועתה נראה איך צאה התורה מגלגול תולדות העמים עד תולדות העצרים ומהם אל צני ישראל צפרט צני עצר מבזע שס ילאו מלפון מזרחית של חלק חזיה ויצואו אל ארץ כנען — והנה תראה כי חלקה התורה כל קורות התצל לב' מחלקות הא' ממעשה צראשית עד המצול הצ' ממצול המים עד ציאת צני עצר לארץ כנען והב' מעשה ב' אצות של צני ישראל — וכמו שצא אל הפרטים כך מאריך והולך, מעטו כמות הפרקים הראשונים וארכו האחרונים, ואולם אחר מות האצות עוד צאה העת הקצה לישראל צעת לרותם וצעצודת פדך של המצריים, וח"כ תמלא שנגד ד' זמנים דצרה התורה — כי כל העמים קצלו שהיה מעמד צני אדם מתחלה נחה וטוצ כמו שהעירונו לעיל וזה וח"כ נשחתו המדות ונתקלקל המעמד מאד, אך זה דרכם כסל למו שחשצו שהעולם הולך לאצוד, וצכל יוס ויוס הוא מתמעט צעוצ, כי אדרצה אמת תורתנו כי לאחר שעצוד גליות היתה הרוחה כי נבלה ד' לעמו צהר סיני וכן הצטיחו לנו הנציחים שלקן הימים תהיה הגאולה הכללית — וזה עיקר גדול צתורתנו כידוע והנה המעשה מד' זמנים וד' מעמדי התצל תמלא צכל סיפורי כל אומה ולשון, וחולס צתורתנו נראה להדי' איך נשתלשלו הקורות האלה על אופן זה שהיה הכרח לצוא מן המעמד הזה אל הצא אחריו, וכן נראה החלוק צמלילת הלשון להדי', מספר משני זמנים הקדמונים רק כללים ואולם הכללים ההם וכל שקרא צמות מימי קדם האלה כל זה להתנגד להצלי העמים — הנה מספר השצע והעשור היה קדוש אללס ולפי המספרים האלה ספרי אליליהם הקדומים, והראה לנו תורתנו כי כל אלה היו רק צני אדם ואולם מכיון מספר אצות צני אדם לשצעה ולעשרה הנה מאדם עד נח עשרה דורות ואלה הם אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חיור מתושלח למך נח, ומאדם עד למך אצי תוצל קין שהוא מזרע קין ואינו למך הנקרא צתחלה יש ז' דורות ואלה הם אדם קין, חנוך עירד מחויאל מתושאל למך, ואם תחקיר על שמותם תמלא שד' הראשונים מורים רק על מין אנושי ועל ילדיהם אדם כפשוטו שת כי שת לו זרע (ושם כמו שתול חיין זעללינג חיין שפרעסלינג) וכן אנוש כפשוטו וקינן מבזרת קנוי ר"ל צן, והנה השמות האלה היו מכוונים לסימן הקדמונים מצני אדם וכן תמלא שמות האצות אחר המצול משס צן נח עד אצרכ צן תרח הרי עשרה ואלה הם שס ארפכשד שלח עצר סלב רעו שרוב נחור תרח אצרכ — ושס כי הוא הגדול וארפכשד הוא שס מקיס כאשר נצאר עוד ושלח ב"כ כמו מלות קינן ושם מורה רק על הילד הנולד כי כן מלאנו על הנלר תעו מדצר שלחותיה (ישעיה ט"ז י"ח) והוא הנקרא שפרעסלינג (וצתרכוס הע' תמלא ב"כ צין ארפכשד ושלח שס קינן וזה אינו נראה לגמרי מלצד שהוא נבד המסורה) ועצר גזעו ידוע — והנה הנשאריות מאצות קודם המצול תראה שיש שמות שוות צין צני קין וצין צני שת וכן מהללאל ומחויאל דומים צהצרתם וכן מתושאל ומתושלח וכן עירד וירד, וחנוך ולמך שוים לגמרי. — והנה כיון שחנוך הלך את אלהים ולקחו, וחנוך האחר ר"ל חנוך צן קין היה צונה עיר הראשונה ולכן עשו העמים אותו לחליל והשתחוו לו כדרכם ונקרא אללס היהודיים באנעקא ואללס הרומים lanus ואמרו שהוא פועל טוצ, והגוים אשר עצדו ללצח השמים ואמרו שצכל שנה ושנה תתחדש אליל הקין אשר ימות צעת הסתיו יחסו לחנוך אליליהם ח"כ שס"ה ימים כימות השנה, והראה לנו התורה איך נהיה השצוש הזה ר"ל כיון שחנוך חי שס"ה שנים חשצו שאלה הם שס"ה ימים כפי תורתם השוא, ולכן תמלא מחנוך הגדות רצות צין העמים אשר לא ארכ להזכיר פה מפני קולר הזמן, אך את זאת לריך שאזכיר שכותצ ספרי טעעלחן צלחן צתחאן כתצ שיושצי ארץ Iconium עצדו לחנוך צסס Annakos, והמה מצנים את חנוך כאשר הגשים מצכות את התמת צשאר ארלות, הנך רואה שחשצו שהוא פועל הטוצ מושל על הקין כי זאת היתה עצודת התמת, והנה ארץ Iconium היא צארכ הנקרא לידוען (לוד) והנה למ"ד ונו"ן מתחלפים לרצ צעצרית לכן נקרא לוד ב"כ נוד, ודיין שקין הלך לארץ נוד ושס צנה חנוך צנו העיר, עצדו לו כנראה ואולם הפך לחנוך מלאנו צין צני שת וכן צצני קין שס למך צן מתושלח צאחד וכן מתושאל צאחד — הנה השס מתושלח יורה על גצור ליד שולח את המות דער טאדענענדער לכן יחסו לו העמים פעולת הרע והוא הנקרא אללס מארכ, והתורה צאה לנו איך נשתצשו הגוים, מהללאל שמו יורה על גדולה ועל זריחה וכן מחויאל והיפוכו עירד או ירד עיקרו התחתון או על המס מבזרת ורדן ולכן יחסו להם העמים המסל צשט וצמים, והנה יצל ותוצל קין צצ' כתצ הרמז"מ מן ארץ שס"ה ימים חיין צצ' ור נתה"ר

פתח דבר

מחזות אחר המצול על שמותם נקראו עריהם, פלב פאלח או פאלחא סמוך לפרת, רעו (ראו צפונה הע') ארגאנא על נהר גיחון, שרוב צין צירה ופרת וחרון סמוך לחדיתא ומצר עליהם צתוך הספר, ונצאר עוד השם נח שהוא האז אשר היה האחרון מאותם שקודם המצול והראשון לאותם שלאחר המצול, הכתוב חומר לחמד זה ינחמנו ר"ל ראו הדורות שהוא יהיה אז התן עמים אשר חיים כצני חזק שני וסניו, והמלה צעלמו ר"ל מלת נח עיקרו כמו נח תבזר אל תאכלו ממנו נח ר"ל היחד, וצני חזק למעלה חזק נשתיירה הקצלה הזאת צפי העמים, וצניו שם חס ויפת מכונים אל יצל וצני וצני קין צני למך צן קין, וכמו שצל הוא חזי כל רועה לאן המתפרנס, ויוצל הוא חזי כל נבון חמד הוא חזי וצני קין הוא חזי כל לוטש צחל צעל המלחמה כנגד כתות צני חזק שיש עושים צפרקמטרה דער צני סטאנד ויש עוסקים צמחשצות תורניות דער לעהרשטאנד ויש עוסקים צעניו קרצ דער וועהרשטאל — וכן צני נח שלשתם אפשר שמורים על הדצר הזה, כי צני שם ממנס ילא עזר ואצרהם וצני ישראל צני תורה ומרציליה וחם עזר עזדים עוסק צעצודה ויפת ממנו ילאו צני מלחמה לרוב כאשר תראה לקן מתולדותיו, ומלמדנו שאין כתות מיוחדות צעולם כאשר חשצו ההדמים והמלריים כי כלם הבעה ילאו כאשר צאיתי לעיל וכל זה לחק יסוד האחדות שהוא יסוד החרות והחפסית — והנה התן הראשון ר"ל מימי קדם עד המצול מפיו צני קין ר"ל יצל וצני קין שגאדו צמצול וצני צני שם ר"ל צני נח שם שם חס ויפת הזמן השני צמצול מים עד ציאת צני עזר לחק כנען מפיו צני צני תורה צני חזק נחור ואצרהם, והזמן הב' חזק לו רק קורות ב' חזות והזמן הד' יש צו קורות י"צ שצנים — סדר התורה — ועל ריצוי השנים וארץ הימים שהיו לקדמונים חזק להתפלל כי זה מדרכי ההשגחה שזמן שלא היו צני חזק רצים צאחן היו לריכים המעטים לחיות ימים רבים, להורות לצנייהם כל מה שידע מנסיון — ועוד אדצר על זה צתוך הספר.

והנה אחר ההלעה הכללית הזאת המשקפת על מעמד כל האומות צאה התורה לדצר על העצמים צני עזר צפרט והנה יש כאן המקום לדצר על שם עזר ועצרים שעליו הארצות קדמונים ואחרונים צפירוסיהם, ועוד צתוך הספר אדצר עליהם ועל כל דצריהם, ואולם ישיב כאן למצוקי צהקדמה הזאת לדצר צכלל על כל הדצרים האלה מה שנלע פה לפיכך. — הנה עזר היה צן שלח צן ארפכשד צן שם, ושם צעלמו חזק עליו הכתוב שהוא חזי כל צני עזר, משמע שכל צניו היו נקראים כך או על המעט רצים מהעמים חזן מצני ישראל היו נקראים עצרים וצני שם האחרים היו עולם אשור ארפכשד לוד וארם — ואלה הבנים ידענו בצולם חזן ארפכשד שהרי עולם (עלימאים) שם מדינה צעזר לנהר גיחון צים הפרסי אשור (חם-חיריען) לצפון נהר גיחון לוד הוא צמערצ הארץ סמוך לאיראפא (לדיען) וארם חזר צצצרת הארץ חזק לנהר פ"ת וא"כ כל אלה הם יסצו צמחו הארץ ידועה, עוד נעיר פה כי כל אלה מדצרים שפה אחת ולשון אחד הנקראה שפת שם אכלנו (סעמעטישע שפראכע) גם ידענו שאשור ועולם ולוד גם הנה ידעו צעלמו תולדותם לשם צן נח, וכן מלאנו אלהים השם שמירמות (סערמיראמים) וכן צד"ה ח' פ"ו י"ז מפורסם צסם מלכה אחת צלתי ספק הושאל משם צן נח, ועוד נשאיר צפיהם שיפת הלך לצפון הארץ חזק לאיראפא ונקרא פה lapetos, וגם חס ידענו שצכן צנגצ הארץ וא"כ שם היה צאמלע חזק היה צצור הארץ, וכן מורה מלת שם על הדמה והנצחה, וגם ידענו שהתצה עומדה על הרי אררט וסמוך לו צאחן לוד יש מדינה שמה Apamea—Kibotos, ושם נצצו מעצמות ועליהן לורות התצה ודמה המצול וסני חזות $N \Omega$ שזה צלתי ספק נח וא"כ חזן ספק שנמלא כל מחז צני שם שהוא מחז העצמים הדצמיים צחזן גדולה סמוך לארצות שזכרנו למעלה, ושם יסצו כל צני שם ומשלו ומלאו צצלטון וצדקה וצדי מתשלם מנהר פרת עד סמוך לאיראפא וא"כ חזן ארפכשד תהיה צלפון לאשור כאשר תראה מתצית הארץ וכן כתצ *) Ptolmaeos שחזן הצפונית ואשור נקראה צמים קדמונים Arrapachitid ומה מראה להדי' כמה חומות נקראו צסם עצרים, ולכן חזנו נראה שצצו עזר מטעם שצצו חזת הנהר, חזל מקראו ע"ס חזיהם כך וקלתם שצצו חזת הנהר פרת, ואור כשדים חזן מולדת לכלם הוא כידוע סמוך לאררט ועוד מדצר עליו — הנה ידענו ח"כ מקור העצרים אשר ממנס תרח וממנו חצרהם אחר שצצו חזת ספר תורת משה עד קורות שלשה האצות נחזור לעין צאלה, ואחר שהסקפנו עד כאן על סיפורי שחר העמים יש לנו פה מקום להתבדר צצצרי תורתנו הקדושה לצד — ולכן נצאר הענין הזה אחר אחר צמקמה צתוך הספר וכן מעשה יוסף עד היות ישראל לבוי עלום צאחן מלרים אשר כוננה התורה צסיפורם. — ספר שמות כולל יליאת מלרים וגלוי שכונה על הר סיני, וצני דצרו עליהם צהלעה לספר שמות, שצני ילא לאור וכל המלות והחוקים צאצרי צמקותם והכלל שתהיה מדינה ישראל נחקקת ע"פי יסוד האחדות והחרות, כל איש חפשי ואולם מצחירתו יעשה המלות שציה השם, כי חמת שאין מדינה צלי חזק ומשפח, ואולם חזן גדולה ואין יתרות צלי חרות, לכן יהיו צני חורין ע"פי המשפט והחוק, חז מה שלא הצין קרח ועדתו כי לא הצין החרות האמתית וכצני צאצרו זאת צם' צמדצר — והנה כיון שצני ילאו לאור פירשי על שחר ספרי התורה זולת ס' צראשית והאצות צענינים האחרים צמה מקומות לכן חזים פה קנלי למלך צענין מהות ותכן ס' ר תורת משה, כי העיקרים כצני הנחתי לפיכך, והשאר חזיא עוד צתוך הספר, לכן נחזור לראות צענינו:

קורות ספר תורת משה

הנה חנחנו צני ישראל מחמינים שמה כתצ ספרו ע"פי ד' ושם חזתו לפני צני ישראל, והספר הזה שלפנינו הוא אשר כתצ משה ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וכו' — ואולם חזר ח"ל דע מה שחש

לחפיקורם, וכיון שרצו צימיו המינס שחשו לאחר שאין ח"ו משה הוא הכותב, נשמע טענותיהם, למען ראות כי עח עיניהם מראות ואזנס משמוע, ולמען השיז להם גמולם ולהרחיקם כי רק דרך עקש תסלף דעתם:

(ח) מספיקים החפיקורמים אם היה הכתב צימי משה עד שיכלו לכתב ספר צומן ההוא:

ת ש ו צ ה ידענו מכל ספרי הקורות שצימי משה כצר היו חכמים רצים צחיה וצמלרים, וכצר היה הכתב נהוג ציניהם, כצר היו החרטומים כצר עשו צנדי שט, וידוע מספרי הקורות שכתבו על השט וא"כ היה הכתב נהוג, גם צח הכתב מלור ליון והיונים ידעו את הכתב צומן קדום וא"כ כצר היה צמלרים וצנור קודם לכן, החכם סאנכניאטון כתב שאיש לידוני הציח את הכתב לאייראפה צמאה העשירית אחר המצול וא"כ כצר קודם משה היה הכתב נהוג, ועוד תמלא צתורתנו הרצה פעמים שמה כתב צמסר ולא תמלא כמו בן צחצות, כי זולת החותם שהיה ליהודה לא נמלא רמו לכתב, וא"כ היה מוסכם שמה כתב — וכל מה שנמלא בכל ספרי תנ"ך יורה להדיח שכצר היה הכתב נהוג צימי משה — גם רואים אנחנו שכל הספרים שנכתבו אחר משה מציחים ספר תורת משה כספר הידוע אללם ציהושע ח' ח' שס ח' ל"ח שס כ"ב וי"ו צמלכים צ' כ"צ וי"ח צד"ה ח' י"ח ח' צד"ה צ' י"ז ע' שס ל"ח ב' ל"ה כ"ז וצנחמיה ח' ב' ח' י"ח גם רואים אנחנו שכל המלות לא נכתבו אלא צשעת הלווי צמדצר כפי הוראת מעשה שהיתה ואם אחרון כתבם היה מסדר אותם כסדר — גם רואים אנחנו שכל הספרים שהוצא ספר תורת משה לא הוצאו דוקא חוקים ומשפטים כי אם ב"כ קורות ונצואות שצחצח צס' תורת משה:

(צ) מקשים חולי עזרא הסופר או הכהנים צימי יאשיה המלך כתבו את התורה:

ת ש ו צ ה הקו' הזאת פתיות לגמרי, כי ח"כ לרובים לומר שגם הספרי יהושע ומלכים ושמוראל כלם עזרא כתבם כיון שהוצא זהם ספר תורת משה, וכל מי שיש לו מח צקדקרו יראה להדי' שמלילת הלשון וסיגנון של עזרא הסופר יורה כי כצר ירדה הלשון ממעלתה ואין צנחה עוד לכתב ספרים שונים צסיגנונים כאלה — וצימי יאשי' לא שהיתה התורה נשכחת לגמרי אלא שיאשי' קרע צגדיו על דצרי התוכחה — ועוד הרי תראה שכותב ספר תורת משה היה צקי צכל מנהגי המלרים, ורק משה שהיה צן לצת פרעה היה צקי כך והיה יכול לכתב כל זאת.

(ג) מקשים הלא כל ספרי תנ"ך הם צלה"ק וכל שימושי המלות הם צספרי תנ"ך כמו צתרת משה, ואיך שלא תשתנה הלשון כלום צאריך הימים:

ת ש ו צ ה זה שקר צפיהם שהמליצה והלשון אחת הנה, כי רק המלות ישור לא המלילות כך תמלא צתורת משה ומלילת ויאסף אל עמיו, או אל אצותיו מה שלא תמלא צשאר ספרי תנ"ך או מלת נער משתמשת לזכר ולנקצה, ומה שלא נשתנו המלות אין זו קו' כלל, כי גם הצגדיש וכל המנהגים לא נשתנו ציניהם כידוע, שאין גלבול הזמן משנה המנהג צארלות הקדם כמו צארלות האלה:

(ה) מקשים אם כותב אחד כתב כל התורה למה נכפלו ענינים רצים, או למה לא נכתבו כסדר:

ת ש ו צ ה זו הקו' היא היא תירולה כי אדרצה, כיון שיש אחדות וקסור צין כל הענינים וצין כל החוקים והסיפורים ואולם לפי שלא נכתב כסדר זה ראי' שכתבם משה צמדצר צדרך כפי הוראת השעת וכפי הפנאי ושעת הכושר שהיתה לו צדרך כל הכותבים הקדומים, וצכל מקום שהוכפלו הענינים שם תמלא צלדס דצר מחדש מה שלא נאמר צרחשון, ומי שרגיל לקרות צקדמוניות ידע שכן דרכי הקדמונים אחת היא הראי' היותר עלימה כי מידי משה נכתבו הדצרים:

הה' מקשים מדוע לא נכתב צכל מקום השם ההויה אלא פעם שם אלהים ופעם שם ד' אלהים וכדומה:

ת ש ו צ ה צחר הכתב הכינוי כפי הראוי למקום ולהצרה ולמלילת הלשון, ד"מ צצ' סימנים הראשונים כצר צחרתי הטעם מדוע נכתב שם אלהים צרחשון ושם הו"ה אלהים צשני, ואף שאי אפשר להעמיד הטעם צכל מקום וי"מ רק המתחכמים יראו מתוך כך חפיקורמית:

הוי"ו) מקשים איך היה לו פנאי למשה לכתב את התורה צמדצר:

ת ש ו צ ה ארצעים שנה נסעו צמדצר וסתם מקשה עם האין:

הזי"ן מקשים איך היה שלא עשו העם צני ישראל יוצל ושמה כדכתיב צנחמי' ו' וצירמי' ל"ד ולא עשו חג הפסח כדכתיב צמלכים צ' כ"ג כ"צ ולא עשו חג הסכות כדכתיב צנחמי' ח' וי"ז איך נשאו נשים נכריות כדכתיב ויחקאל כ"צ וי"ח:

ת ש ו צ ה הפושע לא ישים אל לצו לחוק ומשפט, ואם רשעים צארץ מי יאמר שאין דת צמדינה אדרצה לולא הדת לא יהא הפושע נקרא חוטא, כי צלי חוק אין מויד אלא שוגג, והנציחים לא הוכיחו על העצרות האלה לולא היו נכתבים חיסורים צתיר — גם צפרטי הכותבים אשר הציחו המקשים לא עיינו היטב לפרשם כפשוטם, כי לא נאמר צפסוקים האלה שלא היה חס ושלום שום צן ישראל משגיח על המלות אלא רצו הפושעים, גם לא נאמר צמלכים צ' שלא נעשה שוט פסח מלפנים אלא כפסח הזה וכן פסח כמיהו צד"ה צ' ל"ה ר"ל שלא היה שיה חג הפסח מלפנים צמיה וצחגיבה לפסח הזה וכן סוכות כן צנחמי' ר"ל אף שעשו מלפנים סכות לא עשו דוגמתו:

הח' מקשים הלא מסוימת התורה כצר צמדצר, ומה טעם ס' דצרים, הלא כל מלילת ס' דצרים משונה ממלילת הקדמים לו ואיך היה שכותב אחד כתב:

פתח דבר

ת שו"ת סקר נפיהם התורה מסוימת נס' צמדנר כי אחר שמשח משה את יהושע תחתיו ע"י ר-
מה פרטיות וסופן דינו ירושת הצט ומסיום הספר ואומר חלה המלות, אך מי לא ירביש שחק זה
נמור, כי מי פתי יסור הגה שתורת ד' התמימה המשיצת נפש תסיום צדינו ירושה צנו שום תורה
והערה אל העם שיקצלו את המלות צלצ תמים ודונתו חלל חין זה הפסק חלל הפרש שצן שצ'נר
וכן תמלא ציקרא כ"ו מ"ו — ועל חדות המליצת הלשון, כל מה שחמרו חינו חלל הבין נפש תלה
וכחלום מהקין יעוף, כי צרחות הלדיק חז הנציחיס כי צח יומר דנר חל כל העם צרגשן נפש ת
לצנו ליראה את ד' וצחר צמשלים וצמלינות היודעות לכל ההמון אשר חליו דנר ונמו שהעריצו כל הנה
צסירוסי לס' דצרים — וכנר סתרו השוחלים את עלמס כפי קושייתס הג' שהצחתי לעיל וצכלל מה צ
לדנר פה ננר חותס מחכמי זמננו הנקרחיס חכמי הקריטיק, המצקריס והמדקדקיס צכל מלה ומה צ
שנר צנו חדס אשר צימיהס היתה רגילה המלה הזאת — הנה עס כל מה שצצתיקקת נפשי לצחקי-
החכמה, עס כל זה לא חוכל להכחיס כי החכמים חלה יצלו זמנס צהצל וריק ומחליחיס דנר צח-
כי חי חפסר להצין מתוך הלשון זמן החצור, כי הלשון לא תשתנה חלל צחורך זמן רצ ופסרס צח-
הקדס אשר שינו כל מנהגיהס צחופן עמי חרלות ערצ, וחין לצנר הדנר שחאת המלה קדומה תחת חר-
צחן, חלל חס יהיו ציניהס מלה שניס חו יותר וגס חו לא יוכל חיש לדעת חס לא כתצ צית צ-
צסיננן הלשון כמו שהיתה לפניו, וכל המענות והתצוצות אשר יסודס רק על סיגנין הלשון חס צ-
סצרות ספקי צחלויות צחור וחין להס על מי שיסמכו וכל מי שיערצ את לצו להשלך צענר צח-
כחלה את קצלת חצותנו עליו הכתוצ חומר פתי וחמין לכל דנר תלצד שהוא מקצני חמונה רחא צ
האפיקורסיס גס סכל יהיה ללכת צדרכי המתפסליס, ואמר חכס אחד חמתי צחצוריו על ספר צח-
כל הספר הזה ומהותו יגיד לנו כי הוא מחוצר ונצלל חל ספריס הקדמיס וכי ילא מעס הטות צ-
כתצ כל התורה כלה, כי כל חדניו הוטצצו על מוסדות ד' ספריס הקדמיס לו — כי חמר צח-
צדריס ד' וידעת היוס והצצות חל לצנך כי ד' הוא חלהיס צשמיס ממעל ועל חחק מתחת צנו צ-
שחמר צרחשית צח חלהיס מחיר צכמה מקימות צספר דצריס צרית חצות כננר הסינני-
צצרחשית חמר דצריס כ"ט ו"צ למען הקיס חותך היוס לו לעס והוא יהיה לך לחלהיס כמו שחמר צח-
י"ז והקימותו את צריתי וכו' להיות לך לחלהיס ולצרעך חחריך, סירש צצרחשית מלות חלה שחא צ
צרית צין צנו חצריס וצין ד' וממלה הזאת לקוח המשל הרגיל צדצריס ומלתס את ערלת לצנכס, ח-
היתה המלה חות הצרית הזה חין תתכן המליצה הזאת, כי חס היה ד"ת חות הצרית לצ-
צנדיס מיוחדיס כמו הלניף היה חומר המלך והלצשתס לניף על ראשכס, כי המליצה לקיחה חמר צח-
(ודוק) — חמר צדצריס כי ישראל לו עס סגולה וצן מוכח מכל ספר צרחשית חמר צדצריס ילא צח-
עמיס וכן הציצ בצולותיהס צס' נח, חמר צדצריס להלחס עס חדוס כי חחינו הוא כדחפידס צס' ח-
וכן הדין עס עמך ומחאצ, חמר צדצריס כ"ט כ"צ כמהפכת סדוס ועמורה כי כנר למדס המעשה צס-
צרחשית חמר צדצריס י' כ"צ צצצעים נפש ירדו חצותיך כדחפורש צצרחשית מ"ו :

וכמו כן הענין צספר שמות סיפר יליחת מלריס וחלותות ונפלחות שצשה השי"ת צדצריס ד' ו' י'
י"ח ו"ט ו"ח ד' כ"ו כ"ט סיפר מעניס ומעצודתס הקצה צמלריס צדצריס כ"ו, סיפר צען חמס ח-
לילה צדצריס ח' כי ד' נלחס להס צמלריס סס, מקריעת יס סוף צס' י"ח תבלוי שכינה ומעשרת צדצריס
סס ד' תחכילת חמן חרצעים שנה וממי חסה ומריצה סס ח' כ"ט וי"ו ס"ו צ"ב ומתלחמת עתק סס
כ"ה, וכן שימת ראשי חלפיס ושרי חלות ועשרות צעלת יתרו סס ח' ענין מתלכת כהניס שמות י'
נחמר צדצריס וי"ן וכן תמלא צדצריס י"ח כ"ה מה שנחמר צשמות כ"ג וכו' :

ואס תצקס ההמתך מספר צמדנר לס' דצריס תמלא סיפורי תצצרה, קצרות תחזה חצית חס
ומעשה חרגליס, ונסיס ונפלחות שצשה צמדנר הבדול והנורח ומעשה קרח ועדתו, וחטח של משה וחכמי,
ומתחמת עוב וסיחון, ומעשה צלעס והתמנות יהושע, ומחלקית החרך לצני רחוצן ולצני נד כל זה חח-
ג"כ מחכר צס' דצריס, עד שחי חפסר להצין תכן ס' דצריס צלי ספריס הקדמיס לו, עד שחלה
להדי' שחמי חחד ילאו כלס — וחין לריך לומר שחלות שחמרו חו נשנו צמשנה תחורה כלס נכקשות חל חח-
נחמרו — כי כן מלאנו הרצה פעמיס מלות כחשר לוך ד' חלהיך, וחולס החחיל משה צח חת הדירה
ונתן פרטי מלות צס' דצריס חה הדנר חין לריך צחור, וצחריכות תמלא כלס צצחורנו חחת חחת על הקיחה
הרחוי לה — היולח לנו חמה חין זה כי חס רוע לצ חו חסרון ידיעה חן המכחישיס החיחריס כי ח-
תירה כותצ חחר כתצו — ועוד תצוצה חחרת תוכל להשיצ לחפיקורסיס צכל מקיס שדצרה הדירה צס'
דצריס מכצישת חחך נותנת טעס לדנר ורשות לישראל להלחס ננר יושצי חחך הטעס צחית ח-
ועל אשר נצצע ד' להס חת חחך, ואס היה הכותצ צימי עמרח חו צימי דוד חו צימי וחש' מה היה ח-
לתת טעס לדנר, הלח יושצי חחך כנר ספר כנר חמו, וחין עורו עיני המתחכמיס וחין פלחה כל
דעתס לומר שחמר כתצ כל זה, כל התורה כלה מדצרת צחופן שגראה להדי' שער לא היו צנו ישר-
צחך כנען ולא כצשו רק חלק המערצי, וחין חפסר שהכותצ היה חו חחר מות מר"פה — ומה שח-
המיניס מפרטי הכתוציס כמו לשון עד היוס הזה שחמלא הרצה פעמיס חו לפני חלן חלן ח-
ישראל וי"צ פסוקיס החחרוניס צדצריס כלמו צחריס צחוך הספר שחין כחן קו' להקשות :

והנה כיון שהוכחנו סספר התורה הזאת היא היא אשר סס משה לפני צנו ישראל וחין שח-
שנכתצה צלשון הקודש לריך שנחקור על הקורות שחירעו לה צענין תרנומיס וכנר העיר ע"ז צכלל ח-
משה צן מנחס צחקדמתו לנח"ס פה לפניך וצפרטי הדצריס לא חוכל לצוץ לפניך כי רצי חקיקות צ-
הענין והעיקר כנר נודע לכל — המפורסמיס מכל התרנומיס חן מסחית יושנס חן מסחית סינס ח-
תרנוס החונקלס ותרנוס עקילס תרנוס ירושלמי ותרגס יצ"ע ותרגס חמיוחס לע' שציינו, ותרגס הסורי

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

פ ר ש ת ב ר א ש י ת

א

(א) בראשית ברא אלהים, כל החומרים שזו היא צריחה צפני עלמה ד"ת כאותם החומרים שמתחלה נראו וזו החומר היולי ואח"כ תיקן אותו נשטת ימים הנאים, חינוס חלל טועים כי חלו היה ק היה לריך לכתוב ויחמר חללים יהי שמים, חלל העיקר כמה שהנחתי הכלל בהקדמה שנאמר כאן אחד מיסוד התורה והוא כללי לכל הצאחריו צפרטי אך חינוס מפורש צריחת שמים כי חין מתגמת התורה לגלות הכחו מצלי תועלת חדם, והפסוק הזה הוא מצוה לפרשה הזאת ולכל התורה כלה, כי יסוד כל דת היא האמונה בצורה, ומיד צא לפרש תיקוני הארץ הנצחית כצר, ונאמת נאמר כדעת חז"ל שהכל נצח צורם ראשון ר"ל כל העצם עם כל חוקותיה אשר שם זה היולר צורם ראשון נצחית כי הוא חמר ויהי הוא לזה ועמרו, והה פירה המאמר העמוק והמופלג הזה שהוא לענ"ד הנשגב בכל המאמרים ויפעל נפשו האדם ונכח דמיונו מאד חס נשתכל ציוסי הדבור ונשגבות הרעיון הזה צרחשית ר"ג צטרם היות כל נמלא כי מושג הרחשית הוא מושג זמני, ואין זמן ועת לפני הקצ"ה חלל לנו צני תמותה הכל מוגבל צמן ומקום וטעם ראשית היינו כשהתחיל להיות הזמן כי הזמן הוא חופן היות כל המעשה שנעשה תחת השמש ואין מעשה חין זמן, והנה חמר צרחשית כל זה הוליא כח הכחות וקצון כל הסבות חל הסבה העליונה כל העליונים והתחתונים ואמנם גם כנגד חיותם ההליונים נשתוף דצרה התורה ועכ"ל היו ציתי צית שני חגשים רצים חכמים וידועים וצפרט צין תושני חלכסמדי' שנתלנלה דעתם ע"י תעתועי הגוים חו ע"י חכמות חילויונות של היונים שפירשו גם הכתוב הזה כאלו הרחשית היתה ח"ו שתוף להש"ית וכנגד אותם הפילוסופים וחכמי יוונית דצרו ג"כ חז"ל צחכמתם כי ראו כי לא זה הדרך ישכון חו וגם ע' הזקנים שינו הלשון צתרגומם צעצור זה כמו שמלאנו צדצרי התלמוד ואם שלא נמלא השינוי הזה צהצחקת הע' שלפנינו, לפי שנאמר הזמן קלקלה הכותנים — ברא, ינינו כמו חלל וכן מלאנו השרש הזה צפרעל צהורהו העיקרית ד"ת יהושע י"ז ט"ו וצרחת לך שם וכן כי יער הוא וצרחתו וחילם ההולאה החמתית הוא הרלחת יש מאין תחת הורחת השרש צקל: אלהים, חמר הרלצ"ע אחר שמלאנו חלה לשון יחיד ידענו שאלהים הוא לשון רצים והוא ע"ד כצוד עכ"ל רלונו צה על מה שיקרא חלל צעלי הלשון pluralis majestatis ואינו חלה העיקר כמה שחמר המצמר לנתה"ש שהוא כינוי להש"ית שהוא כח כל הכחות והוא שם הקצון ע"ד פנים עלומים וצמר צס הזה לפרשה הזאת כי כל מגמתו כאן להגיד כח הש"ית לעמו ונצחינת היותו צורה תצל הוא חללים ר"ל הכח העליון ונשגב מכל, ועיקר השרש הוא לשון רשות ושלטון, ולפי ששרש אל יורה לפעמים דצד והיפוכו על דרך ההשאלה (ונקרא חופן מלילה זו מלילת האירחניע) לכן מלת אל תורה ג"כ על השלילה והושאל צדרך להק

על חלילים הצל ותוהו, ולפעמים נקראו צמקרא החלילים צעלמם מטעם זה צסם חללים כמו חללי עשתות (שהיא נקצה) וצתלמוד נמלא ג"כ חללה על חליל נקצה: את השמים, חינוס מלשון שם מים ולא מלשון חס ומים חלל מלת שמה תורה צכל לשונות צני קדם על העליון וארץ הורחתו כמו ירד צכל לשונות חחיות לעצרות ולכן שמים וארץ מתנגדים צצחינת היות האחד מעל והשני מתחת ומה צצין הורחת המלילה שמי שמים כי ידוע שהסמיכות תורה על ערך היתרון וההפלגה כמו מלך מלכים עצד עצדים והענין פשוט כי מי שימלך צמלכים הוא צודחי הגדול ומי שנעצד לעצדים הוא ממילא הגרוע מכל, וח"כ מה תאמר לסמיכות שמי שמים, חצל לדצרינו ניוח היטצ כי העליון מעליונים הוא עליון מופלג — ומה יצוחר ג"כ חין מלת שמים תורה כל האחר שסציותנו כי הוא מעל לארץ כמו שנאמר ועוף השמים וכן נאמר להדיח ויקרא חללים לרקיע שמים, וחלה מלת ארץ הושאלה על ארץ היסוד הפך המצד ישימון חו הפך הים, וגם על המדינה שהיא חלק מכל כח הארץ ויחמר ארץ כמו ארץ מלרים חה ע"ד השאלה לקרוא החלק צסם הכל ונקראה המלילה הזאת חלל צעלי הלשון Synechdoche (ב) והארץ, מתחיל צתחתונים כי המה מגמתו כמה שצחרתי, אחר שחמר לנו מתחלה כי הכל נצח ציוס אחד וצרגע אחד צחמלעית רלונו יתצרך וכי הוא שם כל חוקיו צעצע מצמר עתה חין ילחו כל חוקות התצל וכל הכחות אשר שם זה חל הפועל ואין נשתלשלה לורת פני האדמה ע"י החוקות אשר צח הש"ית להיות כמה שהיא לפנינו, וחלק כל יקומי האדמה לשלשה חלקים החיתונים וחזקים (כעסטע קערפער) נוליס וערם (פליסיגע קערפער) חידים וחווירים (לויטערמיגע קערפער) אך היו כל חלה צערצו והארץ ר"ל כל התחתונים כמה שצחרתי הורחת מלת ארץ צפסוק ח' היתה תהו ובהו מעורצ וכל חלקיהם עוד לא נפרדו כי רוח גדולה וחק היה על פני המים, ומים הנגרים וחלקי האדמה החיתונים היו צערצו, ויפעל האור והחום צאק ונמתחו האווירים ע"י החום כצצעם אשר שם זהם ויהיו ממעל לארץ, והגחלים נקרו חל מקום אחד ותרחה היצשה, ואחר שציחר לנו חין הוצלה יצשת האדמה מנחלים ומאווירים עוצ חת הנחלים וצח לספר צענין החיתנים שהם עיקר מגמתו, והחיתנים המה חו דוממים חו לומחים צלתי חיים חו חיים ואחר שסיפר צריחת הדוממים צכלל הולך לפרש יותר הלומחים וחולם צעלי חיים החסוצים יותר מלומחים מפרט עוד יותר ענין החיתנים ואך האדם הוא החסוצ מכל צעלי חיים לכן מספר מתיקני האדם צפרט יותר צפרשה צ' ומאריך עד שצא לצני שם ואחר שצור צכלל על כל מין חנוסי ועל מחלקות העמים צח לפרט קורות צני שם עד שצא למשפחת הצרהם חציו, ואחר

שדנר זכלל על זרע הדיק הזה זא לפרש יותר תנני ילחק עד שהגיש לעיקר : — ישראל שהוא עיקר תכליתו :
 רתו ובהו, הראשון יורה על העדר התקון לישוע צני אדם והשני ענינו ריק מכל זשאר לשונות ואולם זל"הק
 יותר נראה שהוא ענין תהומה כמה שחלחו חזני זהו, ושתייהם תלילה שגורה צפה מתוך דמיון ההצרה ספריכי
 ווערטליכע רעדענסארט דורך אספאנאנן): אלהים, הרמ"ד תרגם חזקוניו וכמו כן הע' אציפסאס ר"ל אפס תכלה
 ואולם יותר נראה שהוא מלשון המס כדעת האחרונים והיינו רעש הים חס יתגעשו גליו וכן נאמר תהום חל
 תהום קורא וברז סעדי' הגאון ז"ל חסז שגזר מן תהו וכזר השיז עליו הראצ"ע : ורוח אלהים מרחפת,
 הנה הרמ"ד הביא כאן דברי הכתובי שהמים כינוי ליסוד הראשון, ואולם חינו כן כי רק לפי דעת הפילוסופים
 שנמשכו אחריו טחלי היוני המים הוא חומר היולי, ואולם חינו ראוי לזאר התורה ע"פי דברי פילוסופים שנין
 יום וזין לילה נאספים והצאים אחריהם ידחו דברי קדמוניהם, ואולם גם הורחא מלת מרחפת חניה רק תנועה
 דקה וקלה כי עיקר השרש הוא הפך החזק והחיתן ועיקרו כך ואינו דצק היעז כמו שחלחו רחפו כל עזמותי
 ירמי' כ"ג וצחמת הושאל חח"כ גם על תנועה דקה וקלה ואולם חין נגזר כך עד שלא תורה המלה ג"כ על
 הנשיזה ולכן נאמר כדעת האחרונים שרוח אלהים כמו רוח גדולה וחזק וכן חסז פילון היהודי והענין כמו שחמרנו
 לעיל שרוח המנשז היתה צמצת הרקיע וצמצת הולחת האור ע"י רלון הס"ית כי זה הכלל אחר שחמר צפסוק
 הראשון שהס"ית צרר חת הכל יש מאין ואמר כאן שעדיין לא ילאו כל הכחות חל הסועל עד שורה הק"צה חת
 מלותם כי הוא ליה שיחור האור שינשז הרוח שיקור המים ואולם מספר לנו הכתוב חין נשתצסה הקצלה צפי
 העמים (כי גם זה ממגמת התורה תמיד צמעסה צרחשית כאשר הארכתי צהקדמה) שחמרנו שמתחלה היה ערצו
 כל היסודות ונקרא חללס Chaos ואח"כ הוליה הס"ית חת הים מן הים כך דצרו כזו העמים ולכן מלמדנו
 הכתוב שזה סקר חלל גם חת הערצו זהה צרר הק"צה וסס צו חוקותיו ולזה שתפעלנה על פיו כמה
 שהולך ומפרש ואין להקשות למה לא אחר שצרר הק"צה חת המים וחח הרוח כי כזר צחתי שחלת חרן
 תורה על התחתונים ונכללים צו המים והרוח ודוק: (ג) יהי אור ויהי אור, נשגז המחמר הזה מאור
 ירעיד כל כליות צצר וס צצרו חשך וללמות סניז לתצל ופתאום נסקפה הלפירה על כל החלד הגדול,
 והנה המכאר לנתה"ס הצדיל צין אור צכח לאור צפועל להתיר הקו' חין נמלא האור ציוס הראשון, עד
 שלא נצרחו המחורות שחש וירח עד יום הרציעי, ואולם לענ"ד הקו' צמקומה עומדת כי מה שיקרח אור
 צכח חו ליכטעטהער חלל חרמי הטצע חינו מאיר כלל צלתי תולד צו תנועות הרעדה ע"י גוף המחיר ולכן
 צלי השמש לא יהיה הצדל צין יום ללילה כי האור צכח חינו מאיר מלד עלמו, ואולם מאיר ע"י כל מיני
 חס ואפילו חס חרני צלילה וא"כ מה נאמר לפסוק ויצלל אלהים צין יום וכו' שעדיין לא נצרחו שחש וירח?
 ולכן נאמר כדעת שחר מפרשים וצחוכס הרמז"ס ז"ל צמורה ח"ג וכמו שהנחנו הכלל למעלה כפי מאמר
 חז"ל שהכל נצרח ציוס ראשון, וצששת ימים התחילו הכחות לפעול כפי חוקותיהם שסס צהס היוצר וע"פי
 מלותו (שזה ענין ויחמר אלהים חמירה ממש ר"ל ליה כן כי צרחשית צרר צרלנו לצדו חך אחר ר"ל
 תיקן ולזה צמחמרו) והשמש והירח לא פעלו עוד צחרן עד שורה הס"ית לרוח גדולה וחזק שהיינו רוח
 אלהים לנשז על פני המים ואח"כ ליה שיפעול האור כי סרו ענני חשך ע"י הרוח חך לא האירו עוד
 צכלילת ימים עד שנמתח הרקיע, וסצו האידים לגמרי ולמחו למחיס על סי מלותו ונזדכך האור לגמרי
 ציוס ד': (ד) כי טוב, דצרה התורה כלשון צני אדם כחומן השמח צינור כפיו ואולם רומן הכתוב צזה
 על חסר הס"ית שלא כיון צצריחותו חלל לטוצת צרוחיו: (ה) ויקרא אלהים לאור, ולא אחר חת
 האור ונתרגס לררועען ועי"כ המלילה יותר נשגזה ואור ענינו רתיחה וכן urere צרומית ויום ענינו
 חלק זמן בצול וקלצ וכנראה לי גם הלד הימין ענינו רק לר והיינו בצול ואפשר להשחיל גם מלת יס מקוה
 מים אשר לא יעצרו חת בצולס כן, כי העיקר לומר שנתן הק"צה בצול וחוק לאור חח טעס יום וכן ליה
 למים שלא יעצרו בצולס ולכן למקום המים קרח ימים ור'לה שרשו ליל וענינו חפל ואולם הס"ח צסוף תורה
 ג"כ על הקלוצ צומן (והצן): ויהי ערב, הקדים ערצ לצקר כמו שחנחנו מונים כל היום משקיעת החמה
 עד שקיעתה שנית וכן מר המלרייס והפרסיוס ומלת צקר הורחתו העקרית חלוק וחחוק ופלחה ורעו
 שרש צקע וכן נאמר חו יצקע כשחר חורן ומלשון צקע חו צקר לשון פליחה צצמות השמים נקרח השחר
 כן וערצ כזר צחר הרמ"ד יתה וממנו הושאלה מלת Erebos חלל היונים: יב אהר, הוא מספר יסודי
 ומספר סדרי שלו הוא ראשון, ואני הלעיר מלחתי לענ"ד כלל מונח צכל שמות המספרים צכל לשונות צני
 אדם, ולפי שרתיתי שהכלל הזה הוא נמלא צכל לשון ולשון לכן חמרתי חף חמנס הטצע על חדני חכמת
 הנפס וכיון שיש צו תועלת גדול לזאר כמה כתוצים אעריכנו פה לפניך הנה ידוע מחכמת הנפס שמושג
 הסדר ר"ל הקדימה והאחירה קודם צנפס האדם ממושג המספר, כי יש צני אדם פרחיס אשר לא ידעו
 המספרים חלל עד שלס ויש שידעו עד חמשה, והשחר נעלס מהס, ועכ"ז יודעים מה שקדם צומן ומה
 שחחר, ולפי"ז מספר היסודי נלרך לשכל יותר מוכשר ממספר סדרי, כי הסדר ישיג חותו גם הפרח,
 לא כן המספר, כי צלתי ספק כמה שנים עצרו עד שלמדו צני אדם למסור מספר רצ עד מאה חו עד
 חלף, ואולם ילד צן שנתים משיג צחושי הערך והסדר, ואח"כ ישאל השואל מדוע לא נמלא צכל הלשונות
 מספר סדרי עיקר ומספר יסודי מושאל ממנו? כיון שזה האחרון צומן אשר השיבו חותו צני אדם לרך
 שתהיה שחמו שרלו לעשות רושס למושג המספר ולכנותו צסס מה, היו לריכיס להשחיל השס ממספר סדרי?
 והס לא כן עשו כי חדרצה תמלא שחלת רציעי נגזר מן רצע חמישי מן חמש חו צל"ח מלת דער פֿינֶטע
 נגזר ממספר יסודי פֿינף ולא להפך ר"ל לא מלת פֿינף נשאל ממלת דער פֿינֶטע, ואיך נהיה כן? הוי
 ידוע שצחמת מושג הסדר אשר ישיגוהו ג"כ הפרחיס חו הילדים חינו חלל סדר מוחלט. ר"ל שידעיס
 סזה מוקדם חח מחחר, ואולם הסדר היותר שלס ר"ל לסדר קדמון לקדמון וקדמון שלו ואחרון לחחרון
 ואחרון שלו, לא השיגוהו עד שצחו לכלל מספרים יסודים וע"פי מספרים היסודים סדרו צתכלית היותר
 שלס חת מושג הקדומה והחיוור, והשחיל תצות המספרים לעשותם ליונים לסדר, ולכן תמלא ששני

בראשית א

סדרים הראשונים שהם עיקר המושג ר"ל הקדמות והאחרות חנים נמשכים מתמסרים יסודיים ד"ס שם
רומית מספרים יסודיים הם unus, duo tres, וכן מלת tres, נגזרה מספר הסודי tertius וכן quartus
מלת qualuor חזל מלת unus ומלת duo חנים נגזרים מספרים הסוד שלבים כי הראשון נקרא quartus
primus סגור מן prior ר"ל קדם וכן השני נקרא secundus סגור מן sequor ר"ל רדפה והשלישי וכן
ציונית segotegot וכן זל"ח תחמר דער דריטע נגזר מלת דריח וחולס דער ערסטע חינו נבא פנים
חיינם כי חס מלת עהע שהיא תואר וערך היתרון עהער וערך ההפלה דער עהעסטע חו דער עהערשטע
וממנו מלת דער ערסטע ומה שאומרים דער לוויטע חינו חלח מחודש כי זלשון חשכתי העתקי יחלה חו
חודערה כמו שומלח ג"כ זהרבה חודערה חלצען זעלזחודער תמורת לוויטע—החלצען זעלז—לוויטע (כי ק
מרכיז מספר סודי דריטע—החלצען) וכן זל"הק מלת ראשון חינו נגזר מלת אחד כי חס מלת ראש וסמי חס
זעלמו לשון הוספה כמו ויסנה וכן מחזור השמש נקרא שנה וכן ההפוך נקרא שנה (וכן ענדערן זל"ח פנים
דער חודערה) וחולס כיון שמת אחד הוא עיקר מושג החיחור לכן נקרא זל"הק השני גם האחר חו האחר
וכן תמלח והחמינו לך לקול האות האחרון תמו' לקול האות השני כי לח היה האות שס האחרון התחלפ
עוד נתן לו האות ולקחת ממתי היחור ע"ס. והצן — והכלל הזה תמלח זכל לשונות קדם וערצ — (I) ו'ה
ר'ק"ע, האומרים שסז עתה הכתוב לספר ענין זריחת העליונים חנים חלח טועים כי זה נגזר כל הסדר והצק
שיתחיל מתחתונים ויחזור לדבר זעליונים ויסוז עוד חל התחתונים חלח הענין כך הוא כמו שחמרטו זתחלה חו
על הארץ זכלל, ולפי שחלקי הארץ הם חו חיתנים חו נגרים והנגרים חו טולים כמים חו חור זררח לכן חו
מתחלה, תיקון הנגרים וח"כ זחיתנים לפי זעיקר מנתחו לדבר זחלה לזוח ליושזי הארץ ולזני חוס הזכר
זחיתן, ולכן טועים ג"כ האומרים כי מלת רקיע שטרשו יורה על הכחת המתכות משמע כי חשזי זחיה
הקדמונים שהשמים חקיים כמתכת, הנרקע זמסמר כי רקיע הנחמר כחן חינו שז על השמים חלח על הארץ
סזיז לחן וכל זה מתיקוני הארץ, ומה שומלח מלילת מוסדות השמים הוא רק דרך משל, וחולס האחר חו
זחמת נמתח ומרוקע: ו'ה'י בזבד"ל, תרגם הרמ"ד דחמיט חיונע חזשיידונג זיח פירוש זיחיה זבדל וחמי
נכון ע"פי דקדוק הלשון כי מזדיל הוא ציוני פועל והעיקר הרקיע יזדיל צין מים למים צין עננים יצין היחיה
ולריך שיתורגם חונד זיח שידע לוויטען וחוססער חונד וחוססער: (ה) ו'קרא אלד"ה, גם כחן עמ
הקריחה כמו שחמרטו למעלה ר"ל שנתן הש"ית גזול וקלז למעשה ידיו אשר לח יעזרו והענין כחן שיהיה האחר
מלמעלה כי זה עיקר שרש שמים כאשר חמרטו זפסוק ח' — והנה זתרגום הע' עוד הבניסו כחן מלת ויח
חלהים כי טוז, חו חינו נכון חלח העיקר כדזרי המסורה שלפנינו כי עוד לזו נשלמה תיקון כל הנגרים כז
שסז ג"כ מים התחתונים למקום אחד — (ז) י'קוו, שרש קיה ענינו תוחלת וממע מלת תקוה ותוחלת חיה
חל רעבו חיוני חסיפה והמים ידדו למקום עמוק ע"פי ד' ועוד נשחרו שרידים זכל כזרות הארץ החרים כי
המים היו מתחלה על כל שטח הארץ והשחירו שוירים על ההרים כי נמלחו זהרים דרכי המים נכרים חו חומטים
וחלגומים חו ליורי דגים ושרלי חים אשר כזר נדמו והיו לחצן, חף שחין מהס רחוי כי יוכל להיות שהבדל
שטס על ההרים הגזוהים כמו שזזחר לקמן ח"יה: ה'י'ב'שה, קרא ליזשה חן הפך המים ולא תלחט פה
זמקרא חן מתנגד למים כי תמיד יזשה ויס זה ממול זה ולא חן ויס וכן והיו לדס זיזשת, אשר עשה חת חס
וחת היזשה, וחולס כנ"ל יזשה ויס מתנגדים זזחינת חיות האחד חיתן וחק והשני נגזר ונהל חן חן חס
מתנגדים זזחינת חיות האחד מקום יסוז לזני חוס והאחד כמו ויטמן, וכן נמלח חן הפך המדזר כמו
שהושלה המלה הזחת על המדינה זפרט כמו חן מלרים ולעולם לח תמלח יזשת מלרים וכן חומר ותוחל חן
כי המדזר חינו מגדל למחים — וענין הקריחה זכחן שנתן חק וגזול למים ולחן כמו שחמרטו למעלה, וכן
נראה שמת יס ענינו גזול וקלז וכן פירשנו מלת יוס וימין למעלה והענין החלל שזו נגזלים המים וכן חומר
מי חים ר"ל המים שזחלל הזה: (י'א) ו'א' ע'ש'ב, הראשון שס כולל לכל הנמחים וחולס נוסל ג"כ רק על
הנמחים שזומחים מחיליהם זלי זרע והס קטנים ו'ע'ש'ב, למחים גדולים חריעי זרע ו'ע'צ'ם מעדלי פחת
ו'ירק שס כולל לכלס חן מן העלים: ז'ב'י, שז על עץ פרי ולא על עשה פרי וכן נחמר לקמן פ' י"ז להד' ויז
שחמר שזשח עשז כמו חן חסך חפלה וחיו כן: (י'ד) ו'ה'י זמאורות, תיקן עתה שיפעלו כחות המחורות זחופן
שיחא הזדל ניכר צין יוס וצין לילה לגמרי, כי זחידים ועננים חין להזדיל היעז הגזול שצין חיוס וצין הלילה
וגראה שלכן כיון הראז"ע זחמרו הלילה מעת רחות הככזים ולדקו דזרי האומרים ע"פי שלשה עדים זכ"ל
פירשו דזרי רז יהודה חמר רז נראה ככז אחד ודחי יוס, שני כוכזים הוא צין השמשות שלשה ודחי לילה
והענין שתיקן המחורות ללורך האדס, ולא רק זשזיל האדס נזרחו כאשר חשזו הללים, חלח מספר כחן תיקן
התחתונים כמו שחמרתי למעלה וחין כונתו לגמרי לספר זריחת לזח השמים, חלח כיון שמדזר מתיקן הארץ
מפרט ג"כ ערך ויחם כוכזי מעל חל הארץ הזחת ולכן חמר להזדיל צין חיוס וצין הלילה זה אחד מיחוסם חו
הארץ: ו'ה'י זא'ת ח, מלשון והתחיותם לכס זמדזר ל"ד יו"ד ר"ל גזול וקלז חו זעלמו ולפי שכל הנגזל חו
ומסומן היעז לכן הושחל שס חות ג"כ על הסומן כמו מלת מוספת וחולס המוספת מלשון יפה פי' הנזק והביכר נז
כן מלת חות שהיכרו חינו נעשה ע"י יליחתו חן לגזול חלח ע"י שהחז זגזולו סזיז לו ולכן יחמר שס מוספת
על סומן לדבר העתיד ושס חות על כל סומן וסומן צין סומן על העזר כמו חות זרית צין סומן על הכזה צין
סומן על העתיד, חו טעם לחותות כחן ר"ל רמים על זרית הש"ית עם יושזי תזל כי כמו השמש ודח חיה
משנים תפקידם כך לח יזחותו חוקות הטזע אשר שס העליון חו טעם לחותות, וחוסר שהלמ"ד וכן וי'ו
דולמועדים כי נחלח שמוס המלות כזה הרזה פעמים ד"מ חליפות ולזח (חיוז י') תמורת לזח חליפות חו חסרית
ותקוה (ירמי' כ"ט) תמו' חחרית התקוה וח"כ יהיה הפירוש חותות המועדים שיתט סומן לקלז הזמנים
המיוחדים, חזל טעות לגמרי הוא לחסוז שהתיר הכתוב כחן להחמין זחיונות לופי טוכים ומלות האחרים
שס לככזים שלטון זזני חוס וזפרט כוכזים חועים (חירשטערנע חדער קחמערטען) שמהם חמר כגזיח פחותות
השמים חל תחתו כי יחתו הננים מהמה (ירמי' יו"ד ז') חזל חדרזה כתזה חתורה ענין יחם השמש והיח

ליסודי תצל כדי להכחיש הצלי הנזים, ומעידים בהם מקראי קדש ולימים ולשנים היונו גלגל החמה שהיה
 על צ' אופנים משך כ"ד שעות והיונו לימים ומחזור ש"ה ימים והיונו לשנים: (י"ז) ויתן, תמו' וישם וכן
 הרצה פעמים צ"ה הזה כמו את קשתי נתתי ויתן חיש צהר: נתתי חותך על חרן מלרים: (כ) שרף, שם
 כללי על כל צעלי חיים ואפשר שנגזר מן רח, וחולס רחש יחמר רק על זוחלי עפר ולפי שסך נוסל על כל
 תנועת החי לכן נחמר גם על ריצוי צעלי חיים והושאל על פניות ורצית צני חדש וכן נחמר ורצו וישראל: על
 צני ישראל: ב"ש ח"ה, חזאר לקמן צ' פסוק ו': "ע"ך, שרש עוף כמו עלף ועלט הורחתו כיסוי כגון
 שצבל נולה תכוסים זכנסים ומה הושאל על הלפרים צעלם ומחזרתו העקרות נמלח תעפה צקד (חיוץ ו"ח
 י"ז) והושאל על החולשת ויעף (שמחל ח' י"ד כ"ד), ועפעפי צת עין גם מענין זה שמכסים על העין: על בני
 השמים, ר"ל על פני הרקיע כי כך חמר למעלה ויקרא חלבים לרקיע שמים והדבר כתשמעו כי העוף לף על הרקיע
 כדב צים: (כא) התננים, שרש תנן צעזרות עיקרו על המתחיה ועל המשיכה לחברו וכן זהפוך סדר
 האותיות שרש נתן כי נתן יד הוא פושט יד, ומלחו השרש הזה ממש צכל הלשונות כמו מלת דעהנען צל"ח
 מלח או מלח ציונות leudeo צרות, ולכן צעלי חיים גדולים הנמתחים לחרכם נקראו תנינים
 וכן ציונות טעמו: ונגדול, וחולס כפי הנראה נקראו כך צעלי חיים שקמה צין צים צין צינשה ונקראו
 חתציען (ר"ל חיים צסתי יסודות מים וחמה) ולמיניהם גם הנפשים יספרו כי המה נמתחים וארוכים וח"כ
 יש כאן צריחה חדשה לכן חמר כאן ויצר חלבים, וזה ג"כ פירוש מלת הרומשת כי שרש רחש יורה על
 הדריכה על הארץ ורק זהלי עפר נקראו רומשים ואין שייך כן על צריות המים ולכן אפשר הפסוק כך
 ויצר חלבים את התנינים הגדולים כי כל חלה הנקראים חתציען גדלו עד מאוד ואת כל נפש החיה
 הרומשת ר"ל הדורכת על פני הארץ וחולס שרלו אותם הונים כחשם צחים ושם הם שנים ללכת חה מדויק
 היטב צפצט הבתוצו ומעתה חס תשגיח על כתות צעלי חיים כאן תמלח צהמה וחית הארץ כת חמה
 עופות כת שמים, תנינים חו נפש חיה הרומשת אשר שרלו המים כת שלישית דגים שנים כת רביעית
 שקלים ורמשים כת חמישית, והחלוקה הזאת צבר נתקבלה חלל חכמי הטבע, והתנינים גדלו עד מאוד
 ועי' מה שכתב כאן המזרח לנח"ש מסיפורי חכמי התלמוד וסיפורי היונים, ועוד צומנו מלחו תנין אחד
 משומם אשר לא היה ידוע ונתחלה וקראו אותו חכמי הטבע Hydrarches ורחיתי חני צעלמו לירדו
 צגלימות העתים והוא נכלל אחד, וחברו גדול מאד כל החיות הנודעות לנו, ואם קראנו מזה צספרים
 קדומים ולולא צעיניהם ראו אותו צעלי הטבע צומנו חסוד חסצוהו לחלוס חזיון הקדמונים: (כד) את
 ח"ת הארץ, נחמר חיה חלל חרן וחמה חלל רחש חה כלל גדול צל"הק כמו שהחמי הכלל למעלה שחרן
 הוא כינור לחרן היסוד וחמה חו יצשה על העפר והדומה, וכה וי"ו דחיתו נוסף ולא נמלח חו"ו הזה
 חלח צג' מלות חיתו תמו' חית צנו תמו' צן כמו צנו צער ומעינו כמו למעינו מים (תהלים קי"ד) חה
 להורות על יחס הסמיכות, וכה צהמה וחיה חיש נצלוס היטב צשמושם נמלח לפעמים צהמה רק על
 הציות כמו כאן וגם תמלחו על הציות הטורפות כמו וסן צהמות חשלה, והכלל כי צהמה מתול חיה
 צודחי חיו מורה רק על הציות וכן חיה מתול צהמה צודחי טורפת וגן חית השדה ורק פעם ח' מנחנו
 חיתו יער מתול חיתו שדה כמו כל חיתו שדה חיתו לחכול כל חיתו ציער: (כו) נ"ש, כדרך המלך
 המתיעץ עם משרתיו חה טעם לשון צים: בצ"כני, נגזר מן לל והורחתו שטח העליון כמו שיחמר הלרעו
 חין שחטענרים כי כמי שהלל הוא תצנית העלם כפי השקפתו הראשונה כן יקרא ללם כל פאל העלם
 לפי שטחו העליון, וטעם ללם חלבים צחדם ר"ל לפי השקפה הראשונה נראה יתרון החדם כי הולך קומה
 ופניו כלפי שמים לראות שם מעשי ד' ולהכיר את יולדו; לא כן מלת כדמותו שענינו דמיון צ' דברים
 מצפנים ומצחק, חה חי אפשר שיהיה צטר ודס דומה צכל תכונותיו לחל עליון וכן לא חמר כדמותו
 צשמש צי"ת חלח כדמותו ר"ל חסרהו מחלבים רק נתן לו תכונות צנפסו אשר דרכיה דומים קלת
 לדרכי חל: אדם, הוא שם קצון לכן חומר לקמן ורדו לשון צים ועוד נדבר צפתרון המלה לקמן: זכר
 ונקבה, מלת נגזרות מתישגים מוחשים כי זכר הורחתו צערצית הנוקצ חו המרלע ונקבה שרשו ידוע,
 ואפשר שלחחר זמן היה נקרא הזכרון ר"ל הפקידה צסם זכר כי החיש יסחיר חחריו זכרון ועל שמו יקראו
 צני ציתו: (כז) ויברך, עיקר השרש ענינו כרע ונפילה על צרכים והושאל על ההשתחויה ועל דרישת
 שלום רעהו ומה ענין הצרכה והפרשת שלום: דר"ך, שרשו דדה וענינו השפיל לחרן ושרשים ירד ורדד ודדה
 ענינם אחד כי גזרות נחי ה"ח ונחי וי"ו וכפולים לרצו על ענין אחד המה: (כח) כל ע"ב, לא התיר
 להם צטר, כי צטר חי מוליד תכונת רעות ונהיו צני חדס על ידיו כפרחים וכחיתו יער, וכיון שלא ידעו
 עוד לצטל הצטר לכן חסרה תורה כל דבר מן החי עד לאחר זמן רב, גם לא ימיתו צהמות וחיות כיון
 שלא פרו ורצו עוד להחיות זרע החיות על פני האדמה ואחר שרצו הצהמות התיר להמיתם: (ל) וירק
 ע"ב, פירוש ירק של היצצר והיונו העלים והחליר, ומה נשמע שגם חיות הטורפות לא חכלו צטר וגם
 זה מטעם שאמרו לפי שלא היו צים צחרן לצל ישחת זרעם לגמרי, ונשארה הקצלה הזאת צפי העמים
 שגם המה ספרו כי צימים הקדומים לא חכלו צני חדס צטר ולא חיות טרפו חיות, ונקרא הזמן הזה
 חללם זמן הזה דלח גהלדענע לויטחלטער וצברנו מזה צהקדמה, וזה פירוש הבתוצ צישעי' ח' צחמרו שלקן
 הימין תשוד עוד העת ה"ה שחכלניה חמם ושרד מן הארץ וחמר וחריה צקד יחכל תצן: (לא) ודגה ט ב
 באור, כל דבר מתוקן וכולו על חופיו, השמש והירח צמסנותם המים צגזולס, הצמחים למיניהם, החיות
 חכלו תצן, צני חדס התפרנסו מעשנים, ואין חמם ואין שוד צחרן היו ימי הזה ימי העדן והעונג, כי חת
 הכל לטוב עשה חלבים, וחך צרצות הימים נשחת המעמד כפי שמספר והולך לקמן: יום הששי, צה"ח כי
 הוא נמשך עוד למטה כי צו ציום נגמרה מלחכת השמים והארץ:

בראשית ב

ב

(א) צבאם, כל לשון לצלח או לזה במקרה הנחתו הראשונה על העליה תסמי השטח העליון לזה
מה שאקרא עליה ג"כ והוא שאל על הלך החולה צין למלחמה זה טעם חנני הלצח ויש שהוא עמין גדולה וזה
מן הארץ כמו ולצח הארץ ר"ל גידולי הארץ ולאחיה ויש שהוא עליה כמו ולצח צמח ויש שהוא נפלה וזה
מתוך זהרו כמו לצח השמים. ויש שהושאל על הגדילה והתנשאות על הסוצים כמו לצי תפארת (ובן צ"ל
הערליכקייט נגזר ממלת העבר ענינו המרום) וממנו הושאל מלת הערר' לדון ; והחיה הנקראת צסס לפי זה
הענין ג"כ וכן נקראה צמורית עצי' מלשון טז (צחלוקף האותיות כמו נלר ונטר) — והנה בכל המקרה לא
לצח הארץ כי אם כאן וחפסר שהוא כמו מולחי ערצ וצקר (תהלים ס"ה). חף שיש מולח לצקר ואין תולח לזה
מ"מ נסמך אחד לשני סומכים ונחמיו' ט' כתוב השמים וכל לצחם הארץ וכל אשר עליה : (ב) ביום השביעי
גם קצלת ששת ימי הצריחה וקדוש יום השביעי מפורסמת צין הגרים חף ששצוה, והם יחסו למספר שצעה שש
קדושה וחשבו שחשבו שצעה ככזו לכת הנרחים תחלק הזמן לשצעה חלקים ורצים מהצלים כהנה שאין לדרך להצח
פה, וענין קדושת שצת כזר פירשתי צמחמר מקראי קדש שינח לחור עם פירושינו זה לס' שמרת — והנה
צתרגום הע' וצמפרי הכותים נחמר ויכל ציור השטי תמו' השביעי כידוע, וטעם צזה כי כלות המלחמה תחב
ג"כ על השציתה ממנה : (ג) יקדש, כל לשון קדוש הוא הצדלה ושינוי וכן רעו חר ועי' מה שכתבנו צפ' כי
צס' צמדנר : ברא' אלהים ל' עשות, כיון שמלחנו הרצה פעמים שיחוצר הפועל עם המקור צחופן שהפכה
יורה רק על חופן ותואר הפעולה ד"מ מהרת לעשות ר"ל עשית מהר הסכלת לעשות ר"ל עשית צסכלת עשה
לעשות עשית צעמל, לכן נחמר ג"כ צרח לעשות פירושו עשה צצריחה ר"ל לא ע"ד מעשה האומן ע"י כלי ה' ^{הי}
יש מאין זה כפי' הראשון שהציח כאן הרמ"ד צסס הרמז"ן (עי' צצחור) וא"כ נתרגם דיה גהטע שח"ע"ענה הנה
הערפ"הרנעצרחכט : (ד) אלה רגות, כזר חמרנו צהקדמה שיש מן הסוררים שמלחו תואנה כי צקדוה ה
הסימן הזה מתוך הצינויים שמלחו צו צערך אל הסימן הקודם, וחשבו שיש סתירות צין הסי' הזה לקדס ט'
וחולס רק צסכלות עשו כן, כי מעומק פשוטי הכתובים נראה להדי' שיש חצור וקשר אחת צין הסי' הזה לקדס
לו ואין כאן לא שינוי ולא סתירה, כי העיקר כמו שחמרנו שצסי' הראשון דצר על הצריחה צכלל והכל צצח צזה
ראשון תיקון כחות הטבע היה צימים הצאים, וכאן מאריך צצריחת האדם ותיקון כחותיו אשר חלק לו ה"י וית
שהאדם יסודו מעפר ולכן ניתן לו נשמת חיים חלק חלום ממעל, ופירש עוד חין לזה ה"י וית שיפעל צו צחה
נפשו והמה חו כח המדמה והחושים וכח השכל חו כח ההרגשה שירגיש שמחה ועולצ והג' כח הרצון והצחירה
שם חת האדם צגן עדן לעצדה ולשמרה כי ע"י לורך העצודה יצוא לידי כשרון מעשיו ולידי כשרון שכלו, נה
צגן עלים כל פרי לרות חת למחורו ולהוליד צו הרגשת שמחה ועולצ ומטעם הזה נתן לו חשת חיקיו וחשת נפשו
זה ושמח וחיתה יחב צו תיקון השכל הוא דעת דרכי ד' צצצו חת טעם לעצדה ולשמרה ; ותיקון כח ההרגשה
הוא שיסתדל האדם להצת צני צריתו ומשפחתו חת טעם נתינת עזר לו ע"י צצר מצטרו, ותיקון כח הרצון
והצחירה הוא שידצק האדם צצור ויעצז חת הרע ולפיכך נתן לו הק"ה מיד מליה חחת ואמר לו לחבול מפני
עץ הדעת, ולפי שהשגחת ה"י צכל התצל נראה ע"י הקשר והצרך שיש צין צצחיו, לכן סיפר חין שכל
הלמחים שהמה לטושת האדם, גם המה חמנס יקצלו מצני חדם חנוך הנטיעה כמחמרו וחדם חין לעצז רט' וכן
נמלח חות השגחתו יתצרך צחיי צני חדם כי הוא המולח והמצח לכל מקדושת צני חדם, וכאשר יורה לנו צסמין
הח' כי ה"י חת כח הכחות שצרח חת העולס הזה וקראו צסס חלבים שעינו כח ומתצלה כך רומה כאן פנ
השגחתו שהוא טור ומטיצ וניהג חת העולס אשר צרח חת נרמז צסס הוי"ה שנחמר כאן חלל מלת חלבים, וזה
שחמר כאן וכל שיה השדה טרם יהיה והלח כזר צרח הלמחים ציום השלישי צו חינו קו' כלל כאשר חצחר צפסיק
ה', וכן חינו קשה שנחמר צסי' ח' זכר ונקצה צרח וכאן חמר שלקח חחת מללעותיו פירושו קח מפרש חין צזה
חותו זכר ונקצה, צרח מתחלה חמרוגיננס וחח"כ לקח ללע מללעותיו, ומה שנחמר לעיל כי קדמה צצחה
צמה וחיה לצריחת האדם וכאן נחמר חופכ' חין זה חלח טעות ציד המקשים כי חין מוקדם ומחחר גם לכן
וילך צפסוק ו"ט חינו כמו לשון ויצרח, גם יש לפרשו צחופן עצר מושלם plusquamperfect. ופירש מלת
תולדות משרש ילד היינו צנים ולאחאים והוא שאל מתחלה על ספרי היחוס הנקראים תולדות כי כוללים צנים חמר
נולדו צמשפחה חחת וחח"כ הושאל על כל סיפור חופן ההויה כמו על סיפורי הקורות וסיפור שכלול האלה
וכן כאן, וטעם הכתוב חלה שספרנו למעלה הם תולדות השמים והארץ צצצרחס ר"ל כאשר צרח חלבים יש פה
חך ציום עשות ד' חלבים ר"ל כאשר תיקן הכל יג"פ השגחתו וטורו וחמדו כן היה הדצר וכל שיה השדה וט'
זה החיצור צצין סימן זה לקדס לו, ועיקר סימן זה מתחיל מציום עשות ד' חלבים, וערך המליצה כהחת חחת
ג"כ לקמן סימן ה' זה ספר תולדות חדם ציום צרח חלבים חדם וכו' : (ד) כל ש"ח השדה, שדה ענינו צד
שלרין להחרש כמו ויטדד חדתו ועשז השדה ח"כ חין גרעונים שלרבים לעצדת האדם ולמטר השמים, וטע
שזכר צסי' ח' עשז סתם הלומח מעלמו כמו ירק עשז שהוכן למחכל צמה חו על הזרע שהוא עשז צכח שחל יח
עוד צפועל ושיח השדה המה החילנות הגטועות צידי חדם חזמורת חילן אחד, חת מה שחמר כאן ושיח השדה
לא היה כאן לגמרי וגם עשז השדה אשר היה צכח לא למח עוד ולא נראה צפועל, כי הח' לא היה יכול להיות
כי חדם חין (ועצדת האדמה אשר פקד ד' על האדם לחחר המצול היינו צציעת חף וכאן עצדה צלי עמל) וטע
השדה לא היה כי לא המתיר ד', וחח"כ ויטע ד' חלבים נן להורות לצני חדם סדר הנטיעה : () יאד, פי'
הראצ"ע יוט ענן וכמוהו יום חידס שהיום רע נקרא יום ענן עכ"ל והאחרונים חמרו ששרש חד הורחחו צלשיות
צני קדם סציצה הטיה ופניה וכן תקרא לרת נפש האדם אשר תכניע חותו ומטה חותו חללה צסס חיד, וחחר
הסוצ צקרא כך על שם סציצתו, וחוד הלפיד הוא לפי דעתם כלי לחתות צו חת האש לפטותו ולכסותו אל כל
לד חיון שיררהחלן ווקמיט מאן דחם פייער חוס חונו חוס ווענדעט : (ז) האדם, יש שפירשו חדם נקרא כן
מלצע האדמה כי חדמה ח"י חוניה עם חומר חדוס וכן כתב היומסיפון צס' קדמוניות צח' למ', ויש פירשו

שמלה לקוחה מלשון הדור (סאנסקריט) כי חידמה זהו ענינו ראשון, וזה רחוק מאוד כי האדם נפשו כי מן האדמה לקח ואדמה נקראה מענין דם ודומם ענין מנוחה הפך תנועות החי חו תנועת הלמחים, וחלק האדם הגופני הוא דומם, ודם המתגלגל בתוך הגוף נקרא כך כי הוא הפך הדומם, וממנו נגזר לשם האדם, וחל התפלה ע"י כי מושג אחד והפוכו שם אחד יקרא כי זה הכלל המונח והמוסד חלל כל מצקרי לשון, כי הס"ת נתן צמצום האדם הענין והחפץ להוליד מחשבותיו מכח חל הפועל, ולחלק לרעהו מלפניו לנצח והמלין צינותם ר"ל המלין שצין נפש אדם לנפש רעהו הוא הדבור, וזתחלה כאשר הרגיש צן אדם את לורך הדבור והולדת מחשבתו לפועל היה משתמש בהצרכים פיו והשתדל להשוות הצרתו עם הצרת קול ורעש הדברים אשר רצה לסמן ד"ת קול צעלי חיים היתה יפה לסמן זה החיה ההיא, ע"י מצטח הקול ונקרא צל"ח שחללנחכחמיגען (Onomatopoeien) ודוגמתו הן מלות לפסוק לפור לללל או מלות רעם רעם שרק נפץ חצ ואם (כפי הצרת העולל אשר יקרא להוריו) וחולס כאשר רצו לרכי הדבור, והיו נכרחים לצטח ג"כ צפתים סימני ענינים ורעיונות אשר חין להם שום ערך ויחוס עם חוש השמע, עשו תחצולה להמליח מלות חדשות, וחולס עוד דרך אחר היה להם לסמן הרעיונים שאינם נשמעים חל האזן ע"י דמיון אותם הדברים עם עניני השמע ד"ת מושג התנועה יש לו קלת דמיון עם קול הנשמע לחט חו חס ירון הגלגל יש לו דמיון עם קול הנשמע כסופה, וע"י השוואת דבר עם דבר נכח המדמה ונכח הזכרון (כי ע"י רחית דבר אחד תעורר זכרון שלהם לזכור את דבר שכבר שמעו), והשחילו התיצה אשר שמו כבר לדברים הנשמעים ויתנו אותה ג"כ לליין דברים הנרחים חו רעיונות נשגבות, והיו המלות אשר נתהוו ע"ד זה מתחלה ע"ד ההשחלה והשתתפות (טרופיסע צילדליכע אונחויגענטליכע חויס-דריקע) ותהיינה למלות מוחלטות ופשוטות לאחר זמן (לו חייגענטליכען חויסדריקען) תלצד מה שנשתנה זהם בהצרה וצמצוח לפי כלי מצטח מיוחדים לחומות שונות—וחולס הזכרון הוא על ד' פנים חו שיזכיר האדם דבר דבר דברותו דבר דומה קלת חליו ונקרא חופן ההשחלה אשר נתהווה ע"י צלשון צס Metapher חו שהמקום והזמן גורם שיזכור האדם דבר הרחוק ממנו כעת וע"י הזכרון ההוא יולד חופן השחלת המלה הנקרא Metonymie חו שיזכור האדם את הכל ע"י חלק ממנו וחלק יחידי ע"י ידיעת הכלל וחופן ההשחלה ומליה הנולדת מזה נקראה Synechdoche חו שמושג אחד יזכירו את היפוכו ד"ת חס נעין צמעשי לדיק מיד יפול צמחשצתו הפך הנדיק והוא הרשע וחופן ההשחלה הנתהווה מזה נקרא Ironie, ולכן כאשר הוסדו הלשונות חו שסמנו דבר ע"י סימן דבר הדומה לו צתכונותיו חו ע"י חצרו צמקום וצמון, חו שקראו את הכל צס החלק ולהפך חו שגסמן המושג צס הפוכו, וע"י צו הלשונות מאוד וחופן מלינת כל שפה ושפה משונה מאוד, וזה אשר נקרא ג"כ רוח הלשון, ויש לי צזה חריכות דברים וחין כאן המקום להעריך את כל הענין הזה, ורק כללו של דבר הצחתי פה כיון שעוד נצוח צכמה מקומות לצחר הורחות המלות על פי זה — רנפ"ש ח"ה, כפי הכלל שהנחתי לך פה הנך רוחה כי כל מושג התנועה והטלטול היו מדמים צני אדם מתחלה עם נדוד הרוח ועם סאונו ורעשו והיו מסמנים כל תנועה ע"י מצטח קול המית הסערה בהצרה, והקול ההוא הוא שצ חו טף ומה נשצ חו נשף, וזתחלה לח היה מצדילים צין תנועת דבר דומם כמו המים והרוח וצין תנועות צעלי חיים, כי החיים לח היו משיגים אותם כי חס צצחינת היותם מתנועעים, וקראו החיים צס נפש שהוא צחלוק סדר האותיות (כמו צס וכסצ) ענין נשף, וקראו ג"כ סצת התנועה צס נפש ע"ד ההשחלה וכן ציונית ד"ת Psyche עיקרו מה שיחמר צל"ח (פֶּלֶאטֶט-טערן) ויהי כאשר למדו לאחר זמן להצדיל צין תנועת צלתי חו ותנועת צעלי חיים קראו לנפש החיים להצדיל מן כל נטיצה אחרת צס נפש חיה, וכן נשגה ורוח נשמת חיים חן אחר זמן כאשר כבר הטצעו חוקי הלשון וגם המושגים והרעיונים היו על מדרגה מעולה חלקו צין נשמה ונפש — ופי' הכתוצ כאן וינר חללים את האדם עפר מן האדמה והיה דומם חן כאשר נפח צחפו נשמת חיים ויהי הדומם לנפש פי' למתנוע חן לח צלתי חו חלל לנפש חיה וחונקלם תרגם לנפש חיה לרוחח ממללח ולעיל תרגם נפשא חיתח להצדיל צין נפש צהמה ונפש האדם, וחפסר שחצצ פי' חיה החומר כאן מלשון אחוה דעי צחלוק יו"ד עם וי"ו כמו שמלחנו חיפכח חוה תמו' חיה כי היא היתה חס כל חי: (ח) בעדן, כבר אמרתי בהקדמה שיש כאן חלוקי דעות הרצה מאוד צענין מקום העדן וצענין שמות הנהרות שנכתצו פה, וחעריך כאן לפניך דצרי המפרשים היותר חסוצים שלא להחריך צענין זה יותר מדאי — מתחלה יש להקור על כמה מלות הנחמרות פה, הנה מלת גן תורה על כבר אשר גדר סציו לו ונקרא פארח צל"ח והוא ג"כ גינת ציתן כידוע, ונקרא ג"כ פרדס והיא חמנש מלה פרסית וצלשונו עוד היום נקרא גן עדן צס פארחדיעם וחולס זה יסמן רק מלת גן ולא מלת גן עדן, ושם פרדס נמלח לרוצ צמקרח וצתלמוד, ואמר הכתוצ שהגן הזה היה צעדן, והמלה הזאת היא חמנש תורה על השמחה ועל העונג וממנו מעדנים, ומה ציונית מלת *ἡδυσμός* וכן חדי צתלמוד וצנחמי' ט' כ"ו מלחנו ג"כ פועל ממנו צצנין התפעל, ומלחנו ג"כ וישם ערצתה כעדן ומיד שם כגן ד' (ציסעי' נ"ח) ולכן חצצו רצים שאינו שם עלש פרטי חלל כללי לכל ככר חרץ נעים וטוצ וכן תרגמו צוואולגחטח *paradium voluptatis*, וחולס זה חינו כיון שאמר גן צעדן צי' השמוש תורה על מקום מיוחד ופרטי, וחולס מלחנו ג"כ צמלכים צ' י"ט י"צ וצני עדן אשר צתלחשר הרי לך להדי' שהיה מקום צתלחשר ששמו כך וחולס חין לצרר ע"י כן שתלחשר היינו גן עדן שחכר פה כי הרי שנמלח ג"כ צעמוס ח' ה' צית עדן שהיה צהר לצנון חו צודאי חינו גן עדן שנכתצ פה כי גן עדן הוא צין פיסון גיחון פרת וחדקל, וצחמת צספרי (Ptolm, 5, 15) נקרא צית עדן ג"כ צס פארחדיעם, וצחמת עד היום הזה יש כפר צהרי לצנון הנקרא עדן, וחולס כיון שכתוצ עדן צתלחשר וגם יש עוד כמה ענינים הרחוקים להשגיח עליהם לכן חקרו קלת המפרשים (ודצריהם נדאי מאוד) שתלחשר שם מקום העדן הנכתצ פה ואמרו כי תלחשר היינו תלסר חו חלסר שנכתצ לקמן י"ד וכן משמע תתי' שם, וכן תרגם הערצי צס קורדיסטחן, וח"כ יהיה הגן העדן צחץ מדי ופרס. ונשחרו מזה סיורים צפי הפרסיים שחמרו שהגן עדן נקרא *das reine heitere* *Iran-Erien-Vedseh* ומלת חירחן נשחלה ממלת חור צל"ח ליכט וכן צלשון לענד שהוא צני מדי הקדומים, והיפוכו *Gebirgeland-Turen* נגזר ממלת טורי, וכצרת הארץ הנקרא כעת חירחן נגצלת. נגזר כהור וחרחקם ונקרא *Erivan* צלשון הפרסיים הקדומים, וח"כ יהיה נהר פיסון הנקרא פֶּלֶאטֶט חלל היונים

בראשית ב

וכעת ארחקם מקורו זלפון ארם הנקרא ארמעניען, והוא נחזר ע"י נהר קבור ויהיו לנהר אחד ושם קור ותולדותיהם אל ים קאספי, ועל נהר ארחקם יש עם הנקרא שם Chwalle זה יהיה חוילה המכר' כאן, וחולס עוד אחרים אמרו שהיה חלק הארץ הנקרא ארמעניען וכולל מחוזי גהילאן דהילע והנקרא חקראזה, ויש שאמרו שהוא צאן הדור וזלפוןו צחלק הנקרא קאשמיער ועל פישון יאמרו שהוא הנקרא גאנגעס כעת, והנה כזר צאנתי צהקדמה שיש סיפורים צתורתנו אשר נתפסו צין כל העמים ואין לך אומה ולשון שלא צאה חליה שמן מנהם ודוגמתם מעשה הנפילים ומעשה המצול, וצתוכם הנה ג"כ מעשה גן עדן, לכן נשארו סיפורים רבים מען הדעת וען החיים כאשר נצאר עוד: (י') ונדר, ענין פתרון המלות נקל מאוד כי כולם נשאלים מהלך המים ומציעה ופישון משרש פוש כמו כי תפוש כעגלת דשא, והנה פירוש: משם יברך, שהנהר ההוא אחר שילח מן עדן היה לארצו ראשים ולריך שתדע שפרת מקורו צארמניה צצרת הארץ הנקרא Pesehalick Arzarum והולך לארם נהרים הנקרא מעזאפהטאמיען והולך צאן צל כעת — Irak und Dschasire ואח"כ יחזור עם חדקל הנקרא טיגריס, וטיגריס יקראו ממקום חצורים שם Schat-el-Arab וחדקל נקרא חלל הערבים Detschlat וחלל הכסדים Deklito והוא ממזרחו של פרת, קדמת אשור הנקרא כעת Kurdistan, ושם פרת משרש הזה צערצית שפרת צערצית מתוק ומימי הנהר ההוא מתוקים מאוד וחדקל כמו שאמרו חז"ל חד וקל הוא וא"כ הספק יתלה רק צפישון וגיחון, ועל הפישון כזר אמרתי לך שיש פירשו שהוא הנקרא פאזיס חלל היונים וחויילה חללס מדינת קהלכים על ים השחור, וחולס זה אינו נראה כלל כי מדינת קהלכים נקרא צל"הק כסלח כאשר נצאר לקמן סימן יו"ד וי"ד וגם המדינה ההיא יותר לנד לפון. וגם ארץ חוילה אשר יסוצו ארתו הפישון קשה מאוד למנוח כי אמת יש ארץ חוילה המכרת לקמן יו"ד ו' צין צני כוש וחולס זה הוא חוילה צאן ערצ כאשר חצאר עוד וצחלק הארץ ההוא גם נהר פרת אינו עוצר שם גם זה לא יתלא וא"כ צלתי ספק אין זה חוילה האמור' כאן, וכזר אמרנו שעל נהר ארחקם אמת יש שם עם שם Chwal, ודברנו מזה למעלה, וחולס רוב המפרשים אמרו שצין פישון צין חוילה הוא ארץ הדו, ואמרו שכל השטח מארץ ערצ עד הדו הלפני נקרא חוילה, ופישון הוא נהר גאנגעס או נהר אינדוס, וא"כ יש ג' דעות צאן חוילה, והרצ סעדי' ז"ל ורש"י ועוד אחרים חסצו שהוא יד נחל ניכוס צמלרים ר"ל יד המזרחי ונראה שלדעתם חוילה הנאמר כאן הוא חוילה הנאמר לקמן צין צני כוש, ושם תרגם הרצ הגאון ז"ל חוילה צס ליילה צאן כוש צאפריקה, הנה חלה הדעות היוצו חסוצות צזה הענין וחולס עוד יש ספירשו שפישון הוא יד נהר פרת המזרחי וי"א שהוא כרתארה ויש שהוא ירדן של ח"י - וכדומ' וחולס חלה צולחי טעו, וצספרי הכותים נאמר תמו' פישון קדוף זה רק תרגום המלה ד.ח.ו.ל.ה חלק ארץ הערציים צני יקטן צצול מזרח עמלק וישמעאל והוא על ים פרסי ונקרא חלל היונים Chanlataoi וניעצוהר מלח שם עוד עיר צס חוילה וי"א שהוא מדינת Haula צאן נוציען צאפריקה, ועיר חוילה צאן כוש (נצארו לקמן) הנקרא היום Zeila צלפון ים הנקרא צחצ—על—מאנדעצ והראשון הוא חוילה המכר' כאן לנ"ק כיון שהוא סמוך לארץ הדו: (י') בד"ה, וי"א שהוא מרגלית וי"א שהוא ארץ הנקרא Chrysolith וי"א שהוא הנקרא Bdellion והוא מין סרף הנוטף מן העץ וחשוב מאוד צאנלות ההן וכתצו מזה צסמות וצס' צמדצ צפרסת המן וצתרגוס הצצעים נקרא קארפונקעל, וחולס היוצו נראה שהוא מרגלית סך כתצ ג"כ הרצ ר' צנימן צעל המסעות וכן משמע ג'כ מחסיות סנתן לו הכתוצ שהוכירו מזמרת גן עדן, ואם נאמר שגו טדן היה סמוך לכרם וכו' ויש שמה מרגליות רצות וי"א שהוא לאורשטיין ויש שהוא צערנשטיין זה אינו לגמרי: ד.ח.ו.ל.ה, צתרגוס הע' צסס חניקה וצמקוס אחר תרגמוהו צסס צעריל: (י') גי'הון, זה הנכר השני שצו נצוכו המפרשים פתרון המלה המית גלי המים וא"כ ותכן שיהיה כל נהר וחולס יש אמרו שהוא הנקרא חלל הקדמונים Oxus וכעת Abi-Amu כי הערציים קוראים לזה עד היום צסס גיחון והיוסיפון כתצ שהוא הגילום צמלרים וי"א שהוא יד נהר חדקל המזרחי וי"א שהוא נהר ארחקסעס וי"א קרנשעס וחולס מ"מ אינו להחליף עם נהר גיחון סמוך ליירוסלים כי אמר הכתוצ שמוצצ ארץ כוש לכן האומרים שהוא נהר הקסום אומרים שכוש הוא צאן ערצ, וחולס לדעת היוסיפון נוטים ג"כ שצעים המתרגמים כי שיחור צסס גיחון העתיקו ולזה הסכים גם געזעניוס: כו"ש ארץ סמוך למלרים הנקראת איטריהפיען כן משמע מכל המקרא כאשר נצאר עוד להלן וכן נקראו צני איטריהפיען צלפון מלריה, וחולס נחלקו המפרשים חס יש עוד ארץ כוש סמוך לפרס או סמוך לארץ ערצ וחולס היו מן האומרים שאין כוש חלל אחת צאפריקה: (י') הדקל, צארנו לעיל שאין ספק שהוא הנקרא טיגריס ובר"ה נקרא צמקרא ג"כ נהר סתם או הנכר הגדול והנה מכל מקום ראינו שמקום גן עדן הוא או צארמעניה או צפרס או צהודו או צינתיס, וחולס המפרשים נעו לכל לד ולד עד שיהיו ציניהם מי שאמרו שהגן עדן צארץ שוועדען צאירקפא (*) ויש שחסצו שהוא ארץ פרייסען וכהנה עוד רבים: (י') ובזעץ ד.ח.ו.ל.ה ט"ב ודע, כל דעת טוב ורע צצמקרא ענינו מעמד האדם צרשות עלמו (מינדיג זיין) כמו חס ינדל הילד והיה לגצו נקרא יודע טוב ורע והיפוכו וצניכס אשר לא ידעו טוב ורע, ואפסר שעומק פשוטו של הכתוצ כך הוא כאן ע"י הען הזה תהיו צרשות עלמיכס להיות צעלי צחירה וברי חתס יולאים צענין זה מרשותו כדך אמרס ז"ל הכל צידי שמים חון מירחת שמים, והנה חס לא שלח האדם קת ידו לקחת מען הדעת לא היה מוסר נפשו לרע, אך אין להאריך צזה וקלתו כתצתי צהקדמה: לא תאכל כימוני, אמר הרצ"ע כמו ותפתח והרחכו את הילד עכ"ל ר"ל כפל הכינוי עם השם: (י') רנגדו, יש אמרו שנגד צמלרית ענין משפחה ויהיה כנגדו כדרך למינהו הנאמר חלל צכמה וחייה ולמחים וזה אינו חלל העיקר כדצרי המצאר לנתה"ס ויש שאמרו שנגד כמו לפנים זה צלפון דרך ארץ תמו' חצר הזכר כלי המוליד ואין ראוי חכר לדבר הזה: (ג) ויקרא דהאדם, גם זה מדרכי החנוך ומתיקוני כחות נפש האדם כמו שאמרנו צראש הפרסה והענין שהס"ית חנך את האדם ללמדו לשון ודבור זה עסס ויצא אל האדם לראות מה יקרא לו כי כאשר ראה חדר"ר החיות והעופות היה קורא אותם

לפי למדנים ופירושם ופירושם כמו שחמרו לעיל פסוק ז' וע"ז זה למד להוליל מחשבתו חל הפועל: שמי' שם וסיומן ומלה יונית Sema ענין אחד המה: (בא) תרדמה, שרש דם לקוח מקול נחרת האדם כשישן וכן הוא צלשון יונית וצדומית מלאנו צחלף סדר האותיות dormio: מצלעותי, אם נחמר שחמרונויטם נצרח ללע ענינו ל'ל' שלקח חלק האחד עם פרלופ שלו חחת היתה האשה, והנה ללע חצר הנקרא ריפסע הוא צחרט מלרים (היערלגליע) רחל לאשה, ושיורים מה הסיפור נמלאים ב"כ צחצלי הגוים, כדרך שוכני חץ ברענללנד שחמרים שחשה נצרחת מחרת האיש וכוונה. נמלא שהיתה ציניהם הקצלה שנצרחת האחד מאיזרי האיש חץ לא ידעו חמה הוא וחוקלם גם הוא תרגם מעילעוהו ל' ע"ד שני פרלופים: (יג) אשה כי קאיש רקרה, גם נצחר לשונות מלאנו דוגמהו כמו צדומית vira או virgo מלשון vir (נצר): (כד) והיו לבשר אחר ר"ל כאשר היו צחר אחד מתחלה כי שני פרלופים היו כך יסורו להיות כן צעת זיווגם והנה כיון שסיפר עד הנה כל תיקוני כחות האדם צחמלעית הש"ית והנה נתנו לו כל שהם לתיקין כח שכלו, נסעים וחיות וצחמות בן נחמד להשכיל ולמרחא ולהעשיר את מושגיו גם שפה ולשון לו היו, צכל חלה יגיע לכח השכל ויתחמץ להבות צדרכי האל גם נתנה לו חשת ועורים אשר יחבז חותה וידצק צה, כי כל מוסדות המדינה אשר תהיה משני חלה ר"ל מאדם וחיה הוטצעה על אדם האהבה שצין איש לחשתו וצני משפחתו, גם ניתן לו צחירה ורלון לעשות עוצ ורע כפי המורה שהוטלה עליו, סיפר עתה חיק נהיה שהאדם חטא —

ג

(א) ויהנחש הגה הפרשה הזאת חמנס עמוקה גם לפי פסטיה גם לפי התורות שנקח ממנה, וחולס מתחלה נצחיה ע"פי פתרון המלות — הגה מלת נחש י"ח שנגזר מן לחש צעזר שלוחשים המכשפים על הנחש, וצחמת הנחש הוא צעל הי אשר מימי קדם היה שומם ונורא מפני דרכו כדרך חנשי רמיה ועושי כול ההולכים צחצך והנרחא שנקרח כך על קול הנחש השורק והמתלחש, וצלשון הדו נגרח שמו ר"ל שוכן סלעים כי צחרי סלעים שם חר פתן, ואפסר שהמתכת הידועה צסס נחשת ב"כ מענין זה, כי שחר המתכות נקראו על שם צצסס זה מן צכור, כספ' כי נכספו פניו ועפרת גם מה הענין כי מלת עפר צפורית טעמו לצן — יהנה צחומש השומרוניס הגדפס כתוצ כחש תמור' נחש והיינו מכוז, וזה זיפסו צעלמס להקל עליהם הפירוש, ושיור מסיפור הזה שהנחש הוא רחל למסית צני אדם מלאנו צסיפורי העמים ד"ת טיפחן הוא צעל לפון הוא חליל הרע חלל המלרייס נלייר צדמות נחש, ההודייס אמרו קריסנח חליל השמש ילח להלחש נגד נחשים, הפרסיס חומריס כי אהורמין חליל הרע (עי' צהקדמה) צח צדמות נחש להדיח את האשה הראשונה לחכול מפרי עץ חויה, ואפסר לומר שחלת אהרימן הפרסית גם הוא נגזר ממלת ערוס כמו שכתוצ והנחש היה ערוס ואפסר שזה לשון נופל על לשון כאן, לפי שחמר למעלה ויהיו שחיהם ערומים אמר חצל הנחש היה ערוס ולפיכך לצסוף התצצשו. — והנחש נקרח ערוס לפי שחול צעפר וילפון צין העשצ לטרף חה ב"כ אפסר טעם לחש או נחש — ואין לצר עד היסוד חס שצחמת נחש דצר חל האשה כמו שחמלנו דצור חלל חתון צלעס, או חס יורא כולו על פי משל, ואין נחש חלל שטן, וחולס חיק נפרש הקללה שנחמרה ועפר תחכל? הגם הוא ע"פי חצל? והרצ דון ילחק אצרצנחל אמר שהאשה רחמה נחש חוכל מפרי עץ הדעת ועי"ז הסתה חת לצה צעלמה לחמר חס שחינו מזיק לנחש גם לי לא חיק, וגם זה חינו נחשד יספה צכל הכתוציס והנכון שהנחש הוא ענין האדם ללכת צשדירות לצו מלד שהח צעל צריה וצן תמונה, ומלחמת שכלו ונדקתו נגד פתיתו וחולתו או מלחמת גופו עם נשמתו ורמזה צזה הסיפור חה טיעס ועפר תחכל שנחמר מן הגוף וחיצה חשית ר"ל צין גוף ונשמה וחולס כל זה הוא סצרה ספקה ואין לצח על היסוד: (ה) ונבקחו, שרש פקח ופתח הורחתם חחת וכן פקח — קיח הנחמר צישעי' ס"ח ח' והרצ צעל מחצר ס' בן ועול הצדיל צין פתיחה לפקיהה ע"ס והרמז"ס ז"ל כתצ שכל פקיות, עיניס שצחקיח נופלת רק על גלות ידיעה, וקסה מפסוקיס או פקח, ויפקח הנער חת עיניו: (י) לה צכיל, י"ח למחל על ידיו שכל ר"ל סמן העץ צזה להס הדעת, וחולס כיון ששרש שכל יורה ב"כ על הרחיה כמו שחמלנו טוצת שכל (צחמחל ח' כ"ה ב') חמו יפת מרחא אפסר שגם כאן כפל הענין צמלות שונות — ועל טצע העץ ההח נחלקו צו ח"ל וי"ח שהיה הנפן וי"ח שהיתה התחנה והפרסיס קראו לו צסס Ilom וההודייס אמרו שהח מין עשצ הנקרח חללס Schima, ונשחרו גם מהמעשה הזה שיורים צסיפורי היוניס, חץ שצצוהו חייפורה כדרכס; והפרו מצני אדם שערצו חת לצס לקחת מפירות חלהיס או מניולא שחש ללרעה וכהנה רצות: וחלן גם לאישוה עמה, כי הנחש צערמונו דצר רק חל האשה שדעתה קלה: עמה, שצ חמלת חיסה ר"ל נתנה גם לחיסה אשר היה עמה, וכן חשמע מפסוקי הטעמים: (ו) ויתבקחנה עיני שנייהם, נתעורר כח השכל צקצס וידעו כי חין רחוי לאדם להיות נרח צמצחתו, זה סשט הכתוצ, ורציס הולילו קחמוניס מן הפסוק הזה, יס שחמרו שמעת חכל האדם מעץ הדעת צח לידי עגרה, וכולד ינר הרע צקצרו ונתגלגלה העצרה צירוסה לכל יולחי חלנו ומעת הזאת חין לדיק צלי חטא — חצל חס נשחל להס הלח חכילת עץ הדעת צעלמה מכריחה שיקדם לה ינר הרע, גם צהפך חמר הנציו מה המשל הזה על חדמת ישראל וכו' חצות חכלו צפר ויחיני צניס תקחינה, גח ידעני כי ד' הוא צעל הרחמיס והסליחות ומעצור, חשמותינו צכל שוצנו חליו צתס לצצ: ויתצדי, שרש חצר ענינו חצר ע"י מחט ואפסר שעשו להס מחט מעץ: ע"ל, שס הקצון והורחתו עליס: חאגה, הוא הנקרח Wifangbaum חרבו כ"צ חמות ועוד היום הזה יושצי חייס רחוקיס אשר עוד לח זרח עליהס שגס: החכמה והכשרון למלחכת מחשצות כי כמעט לסרחיס יחצצי יתפרו להס מעלי תחנה חמר למתניהס: (ח) לריוח היי, לח מלאנו מלינה זחה כי חס כאן וח"ת וכן פירש"י שהח ל' מערצ, וחולס חין לזה רחיה כי חדרצה רוח שהיוס צח חמנו הו' ל' מחר ואפסר שחצצו שיוס הוא תמור' יס שהח חשותף למלת נגצ, ויהי שחמר הרמז"ן שדרך גלוי שכינה הוא צקול סערה ורוח חדרצה מלאנו שלא צרעס ולא צרעש ד' כי חס קול דממה דקה ישמע, וכן מלאנו שגלה הש"ית לשחחל צנחת שלא להפחידו פתאום, ואפסר שרוח היום הפך חס היום, כי לעת ערצ מנשצ צחללות הקדם רוח

בראשית ג

דקה ומקדחת את נפש פיסת, וא"כ יורה רוח היום על הזמן שנכלה הק"צ לאדה"ר ולא על המקום — והנה
 חמר מתהלך מלינה יפה שהש"ית היה כחז ומורה לזני חדם אשר יחנכם צמענל ישר ורמו שחז המשפחה מתהלך
 לעת פרז לרחות צמעזי צניו כך הש"ית צחלתו וטובו: י"ת י"בא, כל החצאה היא מפני מורא ופחד לא כן ההסתרה
 כי המסתתר הוא שיעלים מקומו מחיה טעם אחר ולכן יפה תרגומו זיך ע"ק ריענען: בתיך עץ, י"ח שיה
 חיטי ולא כללי ר"ל לא תחת עניי הבן התחצאו חלל צתוך עץ מיוחד שהיה חלול ונכנסו לתוכו: (יד) א"י
 אחר, חמר שלא תהיה חיצה צן חדם לחיה כמו צניו רצין הנחש: כיכל דבהמה, הא"ס דמכל חינו
 ההסלגה חלל כמו לפני חו תחת ר"ל תחת כל הבהמה, חתה תהיה הארור, וצחמת חידום האחש ערשה
 חיתו לנורא ומסחיד ונתעצ מכל חית הארץ: וינפר תאכל, כל חכילת עפר שצמקרה זו היא על דרך
 בהשאלה וענינו תונה ועלז וכן חמר כלחש חכלתי, והיינו נגדעתי לארץ עד שהייתי יכול לאכול עפר חצל פה
 יש לחמר שהוא ע"ד פשט כמה שנחמר ונחש עפר לחתם ישעי' כ"ה כ"ה, וי"ח ששנה השי"ת טצע הנחש,
 שהיה לו מקידסלכן רגלים, ונשאר מה שיוצ צפי העמים *): (ט"ז) יאיבה, כל לשון חיצה שנחה ולא כל שנח' חיצה
 כי החיצה היא השנחה מחצרת עם הרצון להרע ולהשחית ולהיקר לרעהו אך שנחה היא לרצו רק הפך
 האהבה, ולכן חין צכל המקרה לשון חיצה על דבר צלתי חי כי שונח כסף או שונח צלע הוא שלא יחפז
 צחלה חצל לא נוכל לחמר חיצו כסף או חיצו צלע כמו שחנו חומרים חיוצ רעהו חס פי' הבחור
 תכלית שנחה שנהלים היו לי לחיזים כי תכלית השנחה היא החיצה, ושומר זה הכלל: הוא ישיבך
 ראש, צדור אחר זדו נעשו הנחש חטא צערותו אשר מקום מושגה צראש לכן נענש צראש והאדם
 סהלך צעק צעלת הרשע גם צעקצו ענוש יענש, ובלה לנו התורה שפועשה של כצרה היא העצרה
 צעלמה כי חין לך לער גדול מנפש יודעת חטאה, והצטיח לנו הנציח (ישעי' ס"ה) כי לקן הימין צצות
 פחד העת כאשר היתה ומלת סוף צערצית לשון שנחה ומה הרשאל על הלידים חורצים ללד ולא לשון
 סוף כצד כאשר השזו המפרשים כי הרי כתוצ וחתה תשופנו עקצ, ואין הנחש משצר עקצ חלל מסיל
 צו חידום, ורנה שידים מסיפור הזה נמלחים צכל העמים מתש, ואין כאן המקום להאכירם, וחי לו
 סכל חלה מספרים מתלחמת האדם חו הנצורים עם הנחשים, סיפורים ארוכים אשר כלם יעידו כי
 היתה צפיהם קצלה רה אך שצו חותה צורך הזמן, והיתה להם למוקש כי צאו עי"כ ליד ע"א ולכן
 סיפר הכתוב האמת כמו שהיתה להביד צצני ישראל לצל ישחתו אחר תועצות הגוים: (ט"ז) עצביוך
 ויהרג, יש כפירשו שצח הכינוי והחצור תמו' יחס הסמיכות (עי' לעיל ח' י"ד) וא"כ ענינו עלצומ
 הרנך ויש כפירשו סיגלצון היינו דאגת האם צחנוך צניה וי"ח עלצון זה דרך נשים וא"כ סדר הכתוב
 ענשי האשה כפי סדר הטצע עלז זה וסת ואחריו הריון ואחריו הלידה: רשיוקחך, נידה משנת
 ורילת הנה והנה צסוק יקרח תסוקה כי זה עיקר שרש סוק שמתנו נקרח כן הרצוצ שצציר שצו יפט
 וירולו האנשים חנשי מסחר ונקראה כך התאווה כי תפריע לצ האדם ויצטלו מן המנוחה ויעררו חזיונות
 ורעיונות צנפשו, ואחר הכתוב שיעור האשה ללדת צנים ולאחר חת חיטה ויעוד האיש לעצוד עצודה
 ולהיותו עסוק צמלחה ולדעת חת קינו ע"י העצודה הן הנה הרפואות לנפש החוטאת והצן: (י"ז) אר רה
 דהאדמה, ע"ד הפשט לא שהשי"ת מקלל חת האדמה, אלא החוקים אשר שם צצצע האדמה הם יהיו
 לפגע ולמכשול צני האדם, כי החטא מושך אחריו כל מחלה וכל קטטה וטעם קץ ודדר הוא ע"ד
 בהשאלה שהאדמה אשר תוליד מעדמים לנפש צוקקה תהיה לקללה כי הקנאה והכצוד והתאווה והמלחמה
 ושאר רעות רצות אשר תצאנה צסכלות האדם וצבתרחקו מן החב השוה וממדות וממעלות טוצות הנה
 תעשינה לך פרי תוצות למחרה ולקללה המה ימרו חייך ולחמך — וצתרגום הע' קרחו צעצוד צד"ל
 חף שהיה לרנך להיות ח"כ צצצדתך והנה גם זה מקיצל חלל העמים שקרחו לשלכול הזמן שצח חמר
 הזמן הסוצ הרוא המקרח עת הזהב והפך להם, לרעה וקרחו זמן הרס ואחריו זמן הצחל: בעצבון,
 צמרת רוח וצחלגה מפני קללת האדמה: האכלנה, תהנה ממנה וצתרגמו געניעסען ולקמן צהעת
 חפך תאכל זה חכילה מתש: (י"ח) יק"ץ ודרדר, קח מלשון קץ ענינו קטיעה ונדיעה ומה קיאים
 שמדקרים ותוחצים צנוף האדם וצמלצושו, ומה קץ עת האסיף הפירות הנקללות ודרדר ענינו צערצית
 וצסורית תנועת המתגלגל מושאל מקול המתגלגל וכן ציונית lornes, lornos וצגרמנית דרעהען דריללען
 וכן צעצרית דור ומדור שהוא עגול ומתגלגל, וכן נקרח העוף דרור ספורח ומתגלגל צחור וכן תורים צני
 יונה, ומבוראה הזאת נשאלו עוד אחרות כמו דרור חפסית כי צן חורין יוכל לשוטט חנה וחנה כמנמת
 נסשו וכן כל דבר זורח שקיטותיו יוללות לכל ד נקרח ומה פחת דרום היינו לד הנצז הזורח, ולשון
 דדר חינו חלל עשז ידוע שנכרך סציו לעלים ומטעים ויונק כל הכחות מהם עד שייצז העץ ועלהו יצול
 נקרח חונקרייט שלינגקרייט סמארזלער פ"לחלנע והוא קללה ומחרה גדולה מאד וצמס' צילה דף ל"ד
 סנינו פירוש אחר לקח ולדרדר: עשב השדה, כל עשז שנחמר חללו שדה היא מינו. קטניות והוא עשז
 למאכל האדם לא כן ירק עשז כאשר צחרנו למעלה: (י"ט) עד שויבך, חינו מוסז על הזמן כמו עד
 צואך חלל שיצורו ציגון וצלער תאכל לחמך עד שהעלז והדחגה יורידך שאלה ומלחנו לשון עד ע"ד זה
 כמו עד גדת הומותך, עד צלתי השחיר לו שרד: (כ) ח"ה, חפסר שהוא מלשון ולילה ללילה יחיה
 דעת כי שרז חיה יורה על ההערה שיעיר צלז שירגיש עיני מה וכן חשת אדה"ר היתה צצצת דעת
 טוצ ורע ולכן נקראה חיה ומה שחמר כי היא היתה חס כל חי חפסר לפרשו עד"ז כי חז ואם
 חנים מורים רק על ההורים כי גם על המורים ועל כל נשואי פנים כמו חצי חצי רכז ישראל חו
 סקמתי חס צישראל, וחתה תנקש להמית עיר ואם צישראל, ולפירוש זה יתכן שהיתה נקראת חיה

*) pectusque cadit pronus Ov. Met. IV. 578.

צב"ע חף שלא הולידה עוד זנים : (כא) כחניות עיר, כל כחנות לשון נסח וצנח וכן צסחר הלשונות כיתנן צחרמית Chiton ציונית וצחלוף האותיות tunica צרומית : (כב) גם כמעץ, י"מ גם כמו עוד ר"ל ערד ירסיף לחטול מעץ החיים ואינו כן לפי הפשט, חלל שלא טרז לחדם שיחריך ימים יותר מדאי מחחר שהוא מטולטל צלער ואין מן הצורך ג"כ שיחריך ימים כיון שהחשה תוליד זנים, וכל מה שלמד האצ צנסיון וסחיר לצניו וטעם, וחי לעולם כמו ועצדו לעולם וענימו זמן רב, וצח האתרו כל הספקות צענין מח חי האדם : (כג) וישלוחי בגן עדן, חמר הרצ"ע כל שלוח שחחריו מ"ס חינו חלל נגנחי ויחל גרוש עכ"ל וכן כתב המצחר לנת"הש וצמחילת כצודם לא ימלאו רחיה לזה כי צצר מלאנו הרצה מקרחרת שנחמר צהם שלוח וחחריו מ"ס ואינו לגנחי כמו וישלחבו מעמק חצרון ושלח חת צני ושרחל תחרצו וגם לא כל שלוח שחין חחריו מ"ס הוא על דרך כצוד כי שלוח האדון לעצדיו חין דרך כצוד צכל מקום צחקר : (כד) הכריב'כ, חמר הרצ"ע מלה זאת כוללת לורות כלן וכן נחמר ציחקרל ופני שור ועליה נחמר חחריו ופני הכרוצ ומה נראה להדי' שכרוצ הוא סימן כל לורה ויש לחק דצרו ג"כ מוסודי הלשרן כי יש מלות סוריות משרש כרצ ועניניהם לור ולורה דוגמתם חרש וחרש צעצית, וחולס רצו התפרשים הן צהורחת המלה הזאת הן צענין הכרוצים י"ח שנגזר משרש קרצ צחלוף האותיות והיה לריך להיות קרוצים כי הכרוצים קרוצים להשי"ת. ויש פירשו שהוא חילוף סדר האותיות ויחראו רכוצים כדכתיב וירצו על כרוצ ויעץ וי"מ מענין כרצ שהוא לשון חק צסורית, וחחרים פירשו שנגזר מן כר ר"ל מושל ונשוא פנים כמו שרף מן שר, ועוד מי שחמדו שכרוצ ר"ל שורכי כרצ צעציות יורה על החריטה, ולפי שמלאנו ציחקרל יו"ד י"ד פני כרצ וחחריו צפסו' יו"ד שור תמו' כרוצ לכן נטו לדעה הזאת, ועוד דעות שונות עלתו מספר צה הענין — וגם צפתרון המלה נחלקו המפרשים היוסיפון כתב שהיו חיות ממש צעלי כנף ופילון היהודי והרמז"ס ז"ל חסצו שהם גלגלי מעלה ולצח השמים וכן יראה לי כאשר חצחר וי"מ מלחכי מעלה — ועוד נחלקו צפירוש הפסוק הזה, י"ח שלפי שמקום בן עדן היה צמחת אשר מחדמתו חלל דשן ושמן הארץ אשר צלחתו מן החדמה פתחום ילהט ולהצה ממנו תעל ומקרח נחפסח או צערגעהל לכן גזר השי"ת שחוצ השמן הזה ויצער לגרש את האדם, וי"ח שהיה המראה כהר צוער צתחתיו ומשלך חצנים הלאה או הנקרח לח"ווא, ויחבר כזה נקרח וחולקחן או כיוערכספיענדער צערג, ונחזה ע"י חידים ומים ואש הסגורים צקרו, וכן היה כאן להוריש את האדם מעל פני בן עדן, וי"ח שהיו צרקיס וקול רעם ורעם, וכל זה חינו מוכח משרש הכתוצים — ונחחרה הקצלה הזאת צפי העמים אשכ מספרים תחיות הנקראות חללס גריפיו או גריפיען (הה האשחל ממלת כרוצים) וחומרים עליהם שסומרות מטמוני זה צפוני טמוני חרן וחרים, אשר גורשו ממש צני האדם מהסתפח צנחלתס דומה להם העוף Sphya צמרים עם גוית האריה ופניו כפני אדם וכן חלל הפרסיום חיה שמה חמור טהור וכן חלל חנשי חינוח, כל חלה קצלו הפיסור כמו שהוא לפניו ונשתצס צפיהם לאחר זמן, והנה צצר צחרתי לעיל שערצדי הטצע לע"ח דמו סדר היום והלילה וגלגול החור רפני החשך למלחמת צני אדם יחד, וקרחו לכל כוכצו ליל צני הללמות אשר נלחמים עם צני החור, וערצו כפי תירתס ההצל כמה וכמה קצלות יחד, מלחמת הסכלות והילר הרע שצלצ האדם עם שכלו ועם נילון העוצ שצו שהוא נסמן צתורתנו ע"י מלחמת הנחש עם חיה זאת חחת מהקצלות שצצו וערצו חותו עם מלחמת פועל טרז שחליו יחמו קיום החור והבק ופועל רע שחליו יחמו הלילה והחשך והסתו, ועוד ערצו את הקצלה החמתית צקצלה חחרת שהיה ג"כ חמתית ר"ל עם קצלת מלחמת הנפילים שצחרנו צהקדמה ועד נחירה לקמן צפי' וי"ו וקרחו לנפלים ג"כ צני לילה כי צחמת מכח תחרס כן נקרחו כאשר צצר הוכחתי, וח"כ רלו לרחות הנפילים והתנין או הנחש הקדמוני או כפי תורתס הנחשים הרצים צין כיכצו מעל וכיון שרחו דמות הככצים וערך סידורס ויחם מעמדם זה חל זה דומה קלת לחיה חחת מן החיות שצעולס, חסצו שחלה הם צני לילה, וכצדום והסתחור להם וכמו כן עשו לאחר זמן לחיות החמתיות שצחרן שהם צלמי ודמויו החיות שצממים לפי דעתס, וגם המה חמנס חמרו שכל צני צלמות ר"ל כוכצו השמים הנלחמים עם השמש שהוא חללס יולר טרז נקרחים או Tiranides או Korpbauden או Nifelungen, והדחשונים ליירו צדמות נחש ולכן צצר חמרחי שנגזר מלת טיטחונען ממלת תנין צעצית שכן צלשון הדו נחש ג"כ Ditti יקרח וקחריצוידען חמרו שהם נוסחי חרצ שלופה ולהט חרציהם חוכלת סציו מי לא יראה שהמלה נחלה ממלת חרצ צלשון עצרת שכן מלת הארפע צלשון חשכת עתיקי ענינו חרצ ועל האחרונים ר"ל נייעלונגען חמרו שהם גצורים הצחים חחרן ערפל ר"ל צעת ערצ כי נשתצסה צפיהם שהיו צני אדם צחים חחרן לפון עלטה או שתחרס חשך מרחות והנה כיון שחצו שכל חלה הם מלחכי מעלה היו צעיניהם כאלו להם סמך מן התורה כי השרפים והכרצים גם המה מלחכי ד' כפי תורתנו והשחילו מלת שרף מטעם נחש שרף חיה טעם מלת טיטחונען ומלת כרצ מן חרצ שכן ידענו שהכרצים היו נוסחי חרצ ולהט המתהפית — ועיקר הדצר שהשרפים והכרצים הם כוכצו מעל כמו שמלאנו שנקרחו כל גלגלי רוס מלחכי או שלוחי השי"ת כי כן נחמר וירצו על עקן כי כל חלה ערשי דצרו המה, וחולט חין להכחיש טעכ"ז גם שלוחי השי"ת שחינס ידועים חללנו ולא נוכל לצררס היטצ צסם כרוצים ושרפים יקרחו צחקרל. — ואין כאן המקום להאריך צה והמסכיל יצין. —

ד

(א) ודחארם ידע, הנחת שרס ידע העיקרית הוא לור לורת הדצרים צנפס חרט ע"י החושים והועתק על חהצת החשה וכן מלת cognoscere צרומית cognoscere feminam, והוא לשון לניעות וחמין הצרה לשרס ידע תמלח ציונית idea ממלת ider : ותלד את קין, הנה הורחת טס עלס פדטי

בראשית ד

תלחנו הרצה פעמים במקרה, וטעם קריאת חיש צלם מן השמות חף שחיו מטרון עפ"י וקדוק ופסוק ותקרא את שמו משה אמרתי שאין כונת התורה בזה שנקרא מטעם זה או זה צלם המיוחד לו שזה צלמת היה טעם קריאתו חלל זכר וסממן נתנה התורה לקורא שלא יסבך השם הזה ותלה הכתוב משה צמחיה ושמעון צמחיה ורחוב צמחיה והאמת שהונח השם מטעם אחר עוד לפי מעשה שהיה חזר לפי תכונות הילד שנראו צו חזר על שם סופו נקרא כך ומתחלה היו קוראים אותו צלם אחר ולאחר שגדל הוסיפו לו עוד שם, ויחזק השם הזה בלבוש יודעיו והראשון חזר ששכח לגמרי חזר שלא השגיחו עוד חליו — לפי"ז צריך שחקור גם כאן צפתרון מלת קין, כי לא חיק שיהיה טעם אחר חף שנאמר הפסוק צלדו לפי המשך היחזק שלפנינו, וצפרט בחן שלשון הכתוב מוכיח שמאיש ידוע מדבר כי לא אחר כדרכו ותלד צן ותקרא את שמו קין חלל ותנר את קין ר"ל קין הידוע והמפורסם כצד, והנה רצום הענין טעמים שונים לשם הזה יש שאמרו שהוא לשון קונה ר"ל צעל הכוש (דער אייגענטהער) כי הוא היה עוצד אדמה וצימיו הפרידו צני אדם את הקרקע וחלקו לכל יושב מחלקת חן ונצלו בצול, כי צלמת עצדת החדתה היא הכסירה את צני אדם לכמה קנינים ותחזולות וחכמות, הן ע"י המלאת כלי הכרישה והזריעה והסחמה ורחפיה וכדומה, וכל תקון מדיני וכל סדר ההנהגה צל לצני אדם מאחר שהיו לאכרים ומשדדי אדמתם, העמים אשר רוצ צני צריתם עוצדי האדמה המה חכמו מכל העמים אשר סביבותיהם, המה תקנו מתחלה מדינהם והגדילו בצול וימשכו חצל על מקום מושבם לתת לכל יושב מנת חלקו הראוי לו, ותרצ חכמתם וצינתם — וחולס צרצות הידיעה וצגודל הכשרון צלי דעת תורה ודת וצלי תורה אמת כאשר הגחילו אותה השי"ת, לא ילל כל עם, כי צרצות הכשרונים והידיעות ירצו ג"כ הלרכים וכן יגדל העמל לצדוע צלע, וילא עי"ז עסק ואון, וחמם יסרן צחק, וכן אמרו חז"ל מי שחכמתו קדמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת, ותשחת המדינה מפני מעללי החומסים, וכל ידיעתם חן לפגע ומכסול להם, וכל אשר יתליחו צכ סכלם למען הקל מעליהם העצודה ע"י כלים שונים העשויים מצהל ומחשבת, יהיה להם לכלי זיין להתנפל על ריעיהם המחרטה הזאת והאיתים והמחמרות המה כלים מעליש הרצה, חן חן יחיקו וחן מסוכנים המה אם יכתבו אותם לחרצות ולחניות צלחתם לקרצ ולמלחמה — זה תוכן הסממן הזה — אחר הכתוב אמת שקין וכל יולאי ירכו המליחו צכ סכלם הרצה מדברים המועילים, חזי כל המשפחה היה עוצד אדמה וצניו וצניו היו לוטשי צהל ונחשת חזר תופשי כנור חזר צעלי מלחכת מחשבת כהנה, וחולס רק למכסול היה להם כי חציהם הרג את אחיו וגם המה היו חומסים עד שנהיה מהם הדור המצול ששחת מפניהם כל יקום כאשר חזר עוד צפר' נפילים לקמן סי' וי"ו — וחולס צכרה כל זאת, הזכירה ג"כ שמות האנשים אשר מלאו כל המלכות האלה נגד הצלי הבנים אשר יחסו המלחות האלה לחליליהם, ועצרו לאנשים הגזורים האלה אשר מלאו המלכות מחשבות — ולרין שנעיר פה ע"ז כי העמים שהסתחוו לכל צהמה וחיה ורמש ולכל ילדי הטבע, צרהוהם שחזם צפר ודכ ישפיל החיות, ויגצר על הטבע, ממילא היו חושצים שכיון שהאדם הזה הוא יעלז כח לעמד מפני הטבע צדחיו גם הוא חליל, והסתחוו גם לו ושמחו צתון חליליהם, זה הנקרא אלוס *Apotheose*, והסכלות הזאת הציח לידי זדון הגזורים אשר משלו חז"כ על ההמון המשתווה אליהם, ואם צלמת רצום מהעמים חשצו סעצרה עצר האדם הרצה צטצע כיון שמרד באלוהות עכ"ז לא מנעו מלתת לו כבוד, והתורה צד אמרה ורדו צדנת הים וכו' ר"ל שלא לצד שחיו עזרה לרדות צטצע ולהכניס כל יקומי חן לתועלתם חלל מלוא היה, ולא יצוהו צצצל זה צני אדם צכת חליות, כי מדע כי חן הטבע חליות חלל חדרצה היה נתונה תחתיו ולא יצוהו ג"כ האדם לידי צצחות עינים ורמת לצ לאמר כחי ועולס ידי, כי צידענו שהוא מיעודנו ללחום עם פ"עי הזמן ואם נלחנו הלל ד' הוא העותן לנו כח לעצות את החיל ולא נמרוד צו יתצרך שמו — וחולס צני קין המה חשצו שהטבע חליות, וכוין שמלאו המלחות ללחום כנגד הטבע חשצו שגם צעלמם המה חליות וירדו וימשלו ג"כ צצני אדם אחרים והיה עי"כ מעשה הפילים כאשר חזר עוד — והנה י"מ שמלת קין נגזר מלשון ומשקל קנו (שמואל צ' כ"ח ע"ו) ופירשו צעל החיות וי"ח שהוא מלשון ערצית ששם מלת קין ענינו נפח (חיון סחיעד) ע"ס תוצל קין — והנה

צלמת לפי הדקדוק אם נאמר שהטעם הכתוב צלדו הוא דוקא היה ראוי להיות קין וחולס צרת ג"ע ונ"ה וכפולים חיוס נצצלים צצמוס: (ב) את הבל, לא נזכר טעם שמו והרמ"ן נדחק לפרש כי נקרא הצל סמוך לאחיו קין כי קיין האדם להצל דמה, וחולס הפסוק שנקרא כך לפי שימיו כלו וסמו כהצל סיו של האדם כי קלרו ימיו מאד, וצתרגום השבעים נכתב Abel ומה טעו היוסיסון ופילון לקראו צצם חצל מטעם חצלות ויגון שהסצ לחצותיו — והנה הכתוב מציח כאן לפי לרכו רק קין והצל מצני חדה"ר וחין מחיר צנותיו כי חיון שיכות לענין הנכחי, חצל צלתי ספק הולדיו עוד צנים וצנות צפרם יגדלו שני הגפרים הצל וקין, כי זה נגד השכל שחיה עמדה מלדת לאחר שילדה קין והצל כמה שנים ותוסף ללדת אחר המעשה הזה שהיה צלתי ספק כשגדלו הגפרים וכן ידענו תלד"הר שהוליד גם צנות כדכתיב להדי' לקמן, ולכן חין טום קי' מפני מי היה ירא קין צלמרו כל מולאי ירגני, חזר מאין נשא חשה וכדומה מן הספקות: עבר אדמה, כמו עוצד את האדמה וכן חוהצ בר תמו' חוהצ זאת הגר ואין צורך לדחק שדחק כאן המצא לנתה"ס שנקרא כך כי היה נעצד לשדה כי חדרצה מלת עצד (חיו חסטי) נגזר ממלת עצד (מלחצה) ולא צהפך: (ג) במקץ ימים, לענין מה היה הקץ? י"ח לקן השנה כי מלת ימים תאמר גם על השנה וי"מ לקן הימים טעצ קין את האדמה, ולכן הציחו צכורי מעשיהם והנה המנהג הזה להציח קרצו חזר חיה חזר חטאת הוא יסן נוטן, וצלתי ספק הראשון היה להציח צכורים מאספ השדה לעת לזאת השנה חזר לעת קליר הראשון וכן הוצח צתלמד דונמח לזם שחדה"ר כצד קצע ז' ימים של תקופה ליום טוצ (ע"ח דף ה') ופירשתי המאמר הזה צצמות י"צ ח' ע"ס, וצמאמר קרצן נותר הגלוס חל ספר שמות צלתי מקד

קדמות חלל בני אדם: (ד) מבורות, לשון צבור חינו נוסל על פטר רחם בלנד חלל כל מוצח וחסו
וכן משמע ממכת זכורות שהרי אין צית אשר אין שם מת חלל יש צית שאין צו צבור, חלל הרב את
החסו שצית: ומחלביהן, האומרים שהוא חלל היוצא מדדי הלחן שהציוו כיון שלא הותר עדין להמית

צעלי חיים קודם המזל, סומכים צה על תרגו' הע' שכן תרגמו המה, אך יקשה מה טעם הציוח
מזכורות דוקא, ואם גם נאמר שלשון צבור היינו מוצח, וא"כ החליצ משמנים את היתר טו, עוד
יקשה הלשון מזכורות לאנו ומחלציהן, אף אם נפרשה ע"ד חליפות ולצח (עי' לעיל ח' ד') ויהיה ח"כ
כמו מחלצ זכורות לאן עוד ידחק הכתוב שלא לצורך, והנכון אף שלא הותר להם לאכול, להקדשה לא
נאמר: וישע, שרשים טעה וראה השתתפים ודומה למלת טעה מלה אשכמית שויען, ואולם טעה היינו
רציה צחוד וכן טעה מעליו ויחדל: (ז) הלא אבתי' יב' שאת, רצו הפירושים צה הפסוק אף שפשוטו
נקל, בתרגום הע' העתיקו חלו היטצת שאת מנחה וקדצן, והשאר אין לו המשך, ויש שאמרו אם תיטיב
אוכל לשאת עונך ודומה והפשוט ששז על הפנים ואמר הלל אם תיטיב פניך ילהו תשמה וסז על
מה שאמר למה חרה לך ולמה נפלו פניך מסתמח עצרת עצירה כי לו היטצת לעשות היית נושא פנים,
ואולם אם לא תיטיב לא תשא פניך חלל תלחם בקדצן עם החטאת הרצלה לפני קיר לצנן, ודמה החטאת
לחריה חורצ ללחמו ולכן אמר רוצן לשון זכר וכן תשוקתו אף שמת חטאת היא נקצה: (ח) ויאמר קין,
מה אמר לו? בתרגום הע' והסורי וצפרי הכותים נאמר ויאמר קין חל הצל אחיו נלכה הסדה, ואולם
זה דדו למען השיז על הקו' וי"מ כמו וימר קין ר"ל שהמר יר לחיי הצל חה דוחק וי"מ שהוא מלשון
עצית כי שם מלת אמר תורה על הריצ ויהיה פירוש וירצ קין וכל זה שלא לצורך חלל או פירושו שדצרי
חלבים השיז קין חל הצל כאלו הוא היה הגורם לדצר וכן מלאנו וירד משה חל העם ויאמר חליהם
(שמות י"ט כ"ה) ר"ל השיז חליהם דצרי השי"ת או שנוכל לפרש ע"ד ויאמר חירם ד"ה צ' צ' יו"ד ר"ל
התרועע דצור זיך צעפרעכען ויהיה תרגום קין רעדעטע וויעדער גיט הצל ד"ה ער גינג מיט חיהם
אום חצער חלם זיח חיינסט חויף דעם דע. דע ווארען וכו' ולא הרגו צחמת חסו חלל צידיעה וצחמה
וצחר לו הזמן והמקום — ופילון היהודי כתצ שנטעה המעשה י"צ מילין מעיר דמשק ומה נקראה
העיר כן דס — שק ר"ל השקה מדס: (ט) אי דהל, לא כמו שחשצי י"מ שכן הליקה אותו נפשו

ויך לצו ויחסו כאלו ד' דצר צו כי הרי נאמר לקמן וישם ד' לקין חות חלל דצור. מש כדרך השתעשע
ד' עם אדם וחיה להורות להם הדרך ילכו צה: (י) קיל דכוי אהיך ציעקים, כמו ועורות חילים
מאדמים שתואר מאדמים שז על הנסמך כי הסומך הוא לשון נקצה כך מלת צועקים שז על הסומך
דמי לשון רצים ולא על קול לשון יחיד ואין לפרש קול הדמים הצועקים כאשר חסו יש מפרשים
כי ח"כ הנסוח יחסר מן המקרא: (יא) אריר אהיה בין האדמה, כמו מעל פני והטעם שיהא מגורם
מן ארץ מולדתו וי"מ לשון מן על חופן ההפלה פי' תהיה עוד יותר חרור מהאדמה שנתקללה מקודם
ורש"י פי' יותר ממה שנתקללה בצר ולפי"ז יחסר העיקר מן הספר: נע ינד תהיה בארץ, הוא הגירוש
הנקרא צפיהם *Kxil*, וכיון שלא נפרש להם עוד העונש על הרציחה לכן לא יומת הרולח, ונשאר מה
רמז צמחסי ההודיים שלפיהם כל אשר יקום על רעהו ורלחו, יעשו צנופו כויה צלורת בוית חדם ושלחו
אותו מחק לארץ מולדתו להען יכיר כל איש את הרולח, ואפשר שנשאר להם סיור ממה שכתוב וישם ד'
לקין חות, אף שאפשר לפרש הכתוב על חופנים שונים ונצר דצרו ממה צהקמה: (יד) יצפניך
אמחר, ממקום בן עדן מקום גלוי שכינה: (טו) יבן, כל לכן הוא תמור' על כן יען כי או שהורחתו
חפ"י כמו לכן לשקר ישצרו (וכן ישעי' י' כ"ד והושע צ') ומה חסו קלת המדקדקים שמתל לכן
מורכצת מן לא — כן וכן תרגמו הע' כאן וציכעי' ע"ז ו' לכן יליל מואצ: יקם, יפה אמר המצחיר
שחינו שז על ההורג כי זה לא יתכן חלל או כמו שפירשו הוא צעלמו או ששז על החטא ותרגומו
דחן זאלל עם (נעהמליך דיח טהחט) געדעכעט ווערדען: יישם ד' לקין א"ת, כיון שאמר לקין ולא
צקין צמחש צי"ת חינו משמע טעכה צו צנפסו או צנפסו חות כמו שחשצו רצים, וטענו ע"ז חיה היה
החות שנתן לו כאשר הלעתי צהקמה חלל הענין כמו ונתתה לי חות חמת והיינו הצטחה שהצטיח לו
הקצ"ה, חה ההנדל צין נתינת חות צמחש למ"ד שהוא ענין הצטחה כמו והיה לך לחות וצין הצח
צמחש צי"ת שהוא רוסס צנוף הדצר כמו ונתתי צם חותות — ועוד אפשר שהיה חות גמור ולפי
שלענ"ד צני קין וצני חדם נלחמו ער כמה שנאמר צפ' נפילים וכו' שהערותי צהקמה והיו צני קין צחמת
משונים צנפס עי' כל זה צמחמו: (טז) בארץ ניד, יש חסו שהוא ארץ הדו: כי כן יקרא צלשונם
הצו *Chinoga* וכן עיר ח' אמרו שהיה *Chinoga* צארן הדו. ולדעתנו נקרא הארץ כך על שם נע ומ
תהיה ונראה שהיה ארץ לוד (לדיעון) ושם תמלא עיר *Iconium* שהיה לדעתנו עיר חנוך (ועי' צהקמה):
(יז) בנה עיר, כי חכרים ועוצדי האדמה צהיותס יושצים תמיד על חדתם ואינם כרועי לאן הנדדים משצת
היו הראשונים אשר צנו עירות לחנותם: (יח) עירד, צארני השמות האלה צהקמה: (יט) עדה
וצלד, שם הראשון על חן וייסי מלשון עדי תפארת והשני מלשון לל, על השחור, ולכן להך היה הראשון
לענ"ד שממנו צאו נפילים כי כנראה לקח שתי נשים אשר אחת ממין האנושי הלצן והשנית מאנשים שחורים
— והצן: (כ) יבל, כצר צארתי שיעל יוצל ותוצל קין כל אחד מהם היה חצי חומנות אחת מכל האומנו'
הנמלחות, כי צכל ודינה כל היושצים תחת מתשלת המושלים או שמתפרנסים ממלחכה וממסחר ודוגמתם
ונקראו דער געהרשטאנד או שהם התורניים כמו מורי ומדריכי העם ומשוררים וצעלי נגון חמר ונקראים
דער געהרשטאנד או שהם תופסי קשה והגן צעלי קרצ ומלחמה דער וועהרשטאנד וכן תמלא כאן שלשת
צני למך ולשון יצל אף חמנס משרש יצל הארץ, וכן כלס: (כא) כנור, השרש יורה צלתי ספק על הזמר
וכן צעצית וכן צפורית, וצורמית *cano*, והושאל על כלי שיר צעל י' מיתרים לדעת היוסיסון וכן

בראשית ד ה

נקרא ציונית Kinyra ומלורתי נקרא ים כנרת כן: ועי'ב, י"ח שהוא כלי הכאה ויש חסדו שהיה לו נפוחה והנראה שכנור ועונג זה שמת משותפים לכל כלי נגון בכלל, וכבר נאמרו כאן צענינו כלי שיר של ישראל תלי תלים צם' תהלים ואין כאן המקום לזה: (כב) ח'בל קין, י"ח שאלת תוצל משרש יתל שי לו יתענין המוצל מקין ר"ל יולל ירך קין וחולס היותר נראה שתוצל ענינו מתכת וקין הוא סס לנפח כי מלת תוצל גם צפרסית תורה על המתכת, וכן נקרא הראשון שאלל לסיסת התכתות חלל שאר עמים קדומים דומה זהרה כמו Bulfan, Dwallin, Tel-chim — ואחות תוברל קין נעמה, חף שהיה צן ללה לחותו יפה היתה ונעמה ורמזי הספור הזה צהצלי הגויס כצר הביח המצור לנתה"ס: (כג) ש'מען קולי, רצו הפירושים צפסוק הזה מה ראה למך לאחר השיר הזה ורצס חסדו שהרג איש אחד ממש וע"ז אמר כך וי"ת שלא הרב חלל להנקס מחויצו אשר חרצ לו וקס עליו ולזה כי איש הרגתי רק לפלעי ר"ל רק למען חלל את נפשי מפלע ולכן חס קין שהרג צמיד שצעתים יקס חלל חנוי שלא הרגתי רק צעד חצורה שעה חויצו צי צתחלה שצעים ושצעה חנקס וי"ת שלא הרב איש חלל חחר שאלל צנו כלי זיין צידו לקוס מפני איש לכן אמר רחמה נשי מה חזקו ידי כי חס גם אהרוב איש לפלעי ולחצורתי ר"ל שעי' הריגת איש חציח לידו פלעים חלל יש עתה צידי להנקס תשונחי שצעים ושצעה — ואין לצוה על יסוד הדצר והנכון שצצח צסיר זה כלי זיין שאלל צנו: (כד) ולמך שבעים ושבעה, מכאן הוכיח הרמז"ן ז"ל שטעם שצעתים יקס לעיל פ"ו חינו פירושו לשצעה דרין כי חס יהיה כן שלא צימי קין יגיע העונש להורגו חלל לאחר ז' דורות, ורעעם צזה לפי שהרולח הוא רק בוחל דס הצל ההרוב ולכן לא גפרע ממנו חלל לדור השציעי וח"כ למך שדן קל וחומר צעלמו שההורג חותו יענש עוד יותר מהורג חת קין איך יחמר ולמך שצעים ושצעה שיה' משמע שלא יפרע ממנו חלל לאחר פ"ו דרין אדרצה הורג למך יענש קודם ז' דרין חפילו, חה פירוט דצרי הרמז"ן ז"ל (עי' לעיל פ"ו צנת"ה) ח"כ לרין שיהיה ויחמר למך לנשיו מוקדם וכו': — (כה) שח, נשאר ממנו סס Sagla חלל הכדויס שחמרו עלייו שהיה חצי כל משפחות הלדיקים הפך צני קין ש'רשיעו לעשות: (כו) לקרוא בשם ה', ר"ל צסם השי"ת הנקרא צעת ירע"ה צסם ד' כי כצר נחמר ושמי ד' לא נודעתי להם, חלל הכתוצ כדורס קראו צסם הידוע צומן שנכתצ — והענין צלתי ספק שח החלו להפרד צני שח וצני קין כי הוא בל לדיקים והשני הזריע רשעים וחומסים הנשענים על מעשי ידיהם ועל ד' אשר הבדילו לעשות להם יד ומתלה צכלי זיין וצמלחכת מחצצת, כי כאשר גדלה מזימת האדם וירס לצצו מחור, והנחיה משלה צס כי כך דרכי חנוש הרוחא שמעשיו מלליחיס חומר צלצו חנוי וחפסי עוד ולזמן מעט יחמר הרשע צלצו חין חלבים, כי כל חלבים וסית צמחצותיו — והצן:

ה

(א) זה ספר, הסיומן הזה כולל יו"ד חצות שהיו מחדס ועד נח ואין זה ספר תולדות כל האדם אשר נולד שהרי אין כאן חלל יו"ד והכתוצ חומר ויהי כי החל האדם לרצ משמע שהיו רצים, גם נחמר חלל שח חנוש קינן מהללחל וירד וחנוך ומתושלח שהולידו צנים וצנות ושמע שהיו רצים שלא מנה כאן, כמו שלא מנה צני קין וקין צן חדם והמה נכללים צכלל ויהי כי החל האדם לקמן כי כאן מנה רק צני חלבים ר"ל הרצצין והחשוצים שהיו צני שח, והענין פשוט כי דצר צכאן נגד חותס מחלקי תורות הגויס שנקראים Heroologie, שספרו מילידת הגצורים וחנשי הסס ושמו חותס תחת הכצצים ועצדים כמה שידוע וכצר צחרתי חת זה צהקדמה, והכתוצ מספרס כאן להודיענו שלא היו חלל חנשים מלחי' ומה שהאריכו ימים רצים כצר דצר צזה המצחר לנתה"ס שהיה להשאיר נסיונס אשר נסו לצניהם אחריהם, וחולס רצים סעו לאחר מחמת חורך הימים שהיה להם, שאלה רק שמות המשפחות ולא שמות חנשים חו שאלת שנה תורה על זמן מעט פחות משנה חללנו חה דוחק לגמרי והוא נגד הכתוצ, ופח כמים חפלו קלתס משפט עקס שאלת שנה תורה על חדס ירח ימים שחס כן היה מהללחל מוליד צנים כשהיה צן חמש שנים, חה יהיה עוד יותר נפלח מאריכות שנים צימים ההס אשר לא קלקלו עוד מזג סצעס צמדות תהפוכות — ואדרצה נשאר מסיפור הזה שיר צכל סיפורי העמים שצומן קדום האריכו צני חדם ימיהם ושנותיהם — וצתרגוס הע' נפלו כאן סיגויס רצים צענין מספרי השנה, וחולס שחרו זה הסלל כל אחד ל' הוליד צנים עד שהיה צן מלה וחמשים וח"כ מה עשו לאדם שהוליד כשהיה צן מלה ושלשים שצסו הנוסחח וכהצו צן מחתים ושלשים ומחילח כתצו אחרי הולידו חת שח חי עוד שצע מחות ולא תשע, ולהסך צספרי הכותים ששחרו הכלל שצלתי הוליד איש חחר היוגו צן מלה ושלשים ושצצו העסחח כדעתס וכל חלה מלצס צדו כל זחת — ומלת ספר מורה על מגילה נשלמה שאין להוסיף עליה (חיינע אבגעסלחטסערע טרייט) ולכן הן על חגרת חו על הצור שלס יחמר ספר: (ג) וי"ל בדמויות, ר"ל דומה לו צגופו הן צלצעו הן צתצנית חיצרו חת שח שהיה חצי כל חלה אשר עורס לצן, וחולס גם שחורים ילחו מחד"הר כי כולס מלצ חחד ילחו, וחולס לא היו צני שחנקרחיס ג"כ צני חנהיס לקמן — חה נמשך למה שחמרנו צענין הנפיליס צהקדמה ולעיל צפ' י"ס. — (ד) ויחלך, ולא חמר וילך כי ענין התהלכות היינו התעסק ולכן חמר חת החלבים ולא לפני חלבים — והגה כצר דצרתו חה צהקדמה שכיון שמינן שנות חנוך כמינן ימות השנה לכן סעו מזה רצים אשר נשחרה צפיהם הקצלה כי חנוך מת צחלי ימי כפי ערך השנים שהשיגו חו צני חדם, וכי היה לדיק וצלתי ספק צדורחח היה מפורסם צך, ולכן יחסו חליו כל חכמות וכל מדעות וצפרט חכמת נתוח הזמן לפי מחלקות הימים והשנים ונתחיה זה ממנין שנותיו כמו שחמרתי וחנשי חדרו עוד היום יקראו לחכס ההגדסה צסם ganako, ומליש הגדע צסם Ikonos חלל חנשי פריגיה דצרתו צהקדמה, ולפי שהסתחרו צמה מקומת לחטך

ושמוהו לחליל לכן הזהירה התורה צוה: (כט) זה ינחמנו, ח"כ היה ראוי שיקרא מנחם, חלל תלה הכתוב זכר ורחם צדק הזה כי המנחם הוא הציח להם מנוחה והטעם שראה למך דור מתקלקל והולך, וצרחותו לדקות צו חסד שצערצורו תסור הקללה מן האדמה שנשחתה צעון האדם, וחולס שרש נח חסר שיהיה כמו מלת No או naus והענין מלך שוטט באניה ע"ש המפורסם הצח או שענינו נחה ושקטה הארץ צימיו:

ו

(א) ויהי כי החל האדם, כיון שחשז כאן תולדות גוריון הנקראים צני חללים אשר הוליד אדם צלמו וצדמותו ר"ל כל תכונות גופו הן צלצו הן צקומה ונדומה כמו שצארתו צסי' ה' פ' ח' סיפר כאן איך נתעצרו עם צני קין שהיו משונים צלצו כאשר חסר למידק משם ללה חשת למך וכמו שהצחתי סעד לזה צהקדמה: (ב) ויקחו להם, צחו צמשפחתם והטו צנות האדם חת לצדס, וע"י שהיו צני קין צעלי ממה ומחשנה רצה להוליד כלי זיון ודוגמתם וצני שת צעלי קומה חרוע והיה הצנים אשר מולדו להם חימים ורפאים ונפלים וחמזמים. כל חלה מפורסמים צגדלס וצידס החזקה, ומהס נשחרו הצנים אשר סיפר מהס הכתוב צדצרים: (ג) לא ידון, רצו צה המפרשים רוצס חמרו ששרש דון או דין והענין לא יהיה ריצ צין נפש לבוף חלה ימות האדם צחלי ימיו חימים שנתנו לו מקדס והיו רק מזה ועשרים ויש תרגמו לא יתקיים כת"ח וכן הרצ סעדי' ז"ל: בשגס, י"ח מלשון שוגג והענין כי הצצר יטהר לשוגגים וחולס מחמדים הכתוב מדצר והענין פשוט כדצרי המצחר לנת"הס: (ד) הנפילס, דעות המפרשים צעיקר המלה הצעתי צהקדמה וחלי לענ"ד פירשתי מענין ערפל והטעם חנשי ערפל או לפי שהיה כך לצעס או לפי ששרצו צחרן לפון הנקרא חרן עלטה וערפל, ויש נפלים מלח וחסר הרחשן יורה על צעלי קומה בצורה צכלל והשני על עם אחד צפרט ואס נשאל לחמר חיק היו נפילים גם חחר המצול כיון שכלו ותמו צמים על זה חמר הכתוב וגס אחרי כן אשר יצואו וכו' פירושו גם חחר המצול היו עוד צני אדם שוכנים צערפל או השחורים שנוצרו מלצנים חזקיק מאור, וחמר המה הצגורים אשר מעולס חנשי השס ר"ל הנפילים קודס המצול המה הצגורים אשר מהס דצרו כל הצנים צהצליהס, ואין לך חומה ולשון שלא סיפר מהס, והמה נלחמו צלתי ספק ימים רצים עם צני שת ויעשו שר והמס כי היתה ערמתס רצה: (ה) כי רבה רעת האדם, עי' לקמן סימ' ח' פ' כ"צ: (ו) אכחה, לא יהיו עוד חזקים יותר מערך המג, וכן כל צהמה ועוף, וצחמת נחלאו עד היום הזה שרידים מצהמות וחיות ועופות שהיו צימים ההס קודס המצול ונקראים צסס Mamuth&stiere, והמה גדולים ושוממים מאור מאור, וחולס עלמות צני. אדם לא נשחרו חימים ההס כי כלי תמו לנח, וחולס חס נערך ערך קומת צני אדם לפי ערך הצהמות שהיו צלתי ספק גם המה חימים ושוממים היו, וטעס וינחס ר"ל גור צחכמתו העליונה שלאחר שהציחה הארץ חיות וצהמות וצני אדם גדולים מאור, שתגדל לאחר כן ועירים מהס, ודצרה התורה כלשון צני אדם חס גם לא שייך ענין סינוי ונחמה צסי"ת וכל שחר ענין נפילים וענין השרש ופתרון המעשה יענין צהקדמתו וצס' דצרים צס' רפאים: —

פרשת נח

(יד) חבת, הנכון כדצרי נתה"ס חרגו וכן arca ואינו חניה כי חס כן היה ראוי שיספר חיק עשו חת התרן ושחר חלקי הספינה: גבר, כל נפר וכפר וגפרית ענינו שרף הנוטף שהאש שולטת צו ולכן רוצ מפרשים יחמרו שהוא עץ הנקרא Cyprus כי ממנו נוטף שרף: קנים, ממש קחמר לעופות ולחיות: בכפר, חיק ספק שהוא הנקרא ערדפעך והנה חף שמפרשים נחלקו צעץ גפר חחה היה י"מ המלה מעידה שהוא שחמרו ומדינה שיצצ צה נח מגדלת מין עץ זה, גם יש להעיר שצונים עד היום הזה חניות ממנו ויש תרגמו צסס קדרו והוא חר: (ט) אכחה, עי' על המלה הזאת צסוף ס' שמות צמחמר קרצן נותר, ואיס אחד מחרן הוללגדיה נסה לעשות חרצו כתצנית התצה לדעה מה יעשה לו על פני המים, והנה נצצר ולא עמד מפני גלי הים, הרי שהיה ריקצ"ה צעזר נח: (י) מבול מים, כמו יצלי מים והענין סטף מים חה צלשון חשכח עתיקי Sinnenfluth והיינו מים רצים ואינו נמשך ממלת Sundenfluth ר"ל מי החטח או החטאים כאשר חשצו רצים וי"ח מצול מים ר"ל מן הים צח היצול

ותועים צה והעיקר כמו שחמרו: (יא) ככל ניאכל, לא ניתנו עדין צצר לצהמות שדי ולחיות הארץ למחכל כאשר היה חחר המצול כי חריה כצקר חכל תצן כאשר העירותי ע"ל לעיל, וכן מלאו חכמי הטצע צשרידי צהמות וחיות אשר נמלאו ערדנס על פני הארץ שציניהס וכל גופס מורים שלא חכלו חלה ירק וגשתנה הטצע מאור לאחר המצול, ולכן כיון שלא ידענו טצע החיות קודס המצול חין להקשות חיק היה נח ירע כל החיות ומה האכילס, וחיק קצלס כלס יחד חל התצה שלא היתה רחצה כל כך חלה לא ולמד שלא כדרך העולס וטצעו עתה ריהב העולס מקדס, גם ידוע שכל החיות יקצלו פחרור וירצו, חס תפתח הארץ חת פיה לקול הצעס והרעס, וכלס יצואו חל מקוס מנוס ומחמה להליל חת נפסס וצכן צחו חל התצה:

ו

(יא) בחדש השני, לדקו דצרי רס"י ז"ל שהיה החדס מרחשון וכן יש להוכיח שהיה קודס מתן תורה תשרי ר"ס וחדס הראשון כאשר צארתו הספוק החדס חזס לבס צס' שמות:

(ד) על הרי אררט, כל המפרשים יודו שהם הרים צהרן ארמניה, ועד היום הזה יש שם צורת חרץ צסס אררט, וחולס על חיה בר נחה התזה מפוסקים, וחולס כיון שהכתוב חומר על הרי אררט לשון רבים אין ספק שהר היותר גבוה שצין הרי אררט הוא מקום מנוחת התזה, והנה צאמת יש שם הר צמדינת עריוולון, אשר יעידו עליו יושבי המקום כי הוא שעליו נחה התזה ויקראו אותו צסס הר — נח חו הר קדוש, ועל ראשו השלג לא יזוז מחמת גבוה, ומספרים שעד היום הזה צכל אשר נסו לעלות על ראשו לא עלתה צידם כי גבוה מאוד הוא, עוד מספרים הגדות רעם ואין כאן המקום להאריך צזה — והנה צצר צחרתי לך שמעשה המצול נתפשט צכל מדינות ונעל באומות, לכן אין ספק שהיה על כל פני הארץ ואחרים פירשו בדרכם לסור מאחרי המסורה והן חלקנו עמהם, וכצר סיקרתי מן המטצעות שנמלחו צחרן פריגיו, שעל פניהם הסצעו לורות התזה והיונה והעורצ ומלת No שהוא נח וגם לורות חיש ואשתו ופניהם כלפי שמים: (ז) הערב, צה"ל וכן היונה לפי שלא היה לו חלל אחד ויש חששו כי ערצ מפני שהוא רוחה מרחוק וגם מריח הצויה לכן שלחו ואינו נפורש: (כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, הפסוק הזה וכן לא ידון רוח צאדם צססס הוא צצר לריכים פירש יותר כי רבים טעו מהו לחמר שהעצרה נולדת צעל כרחה נעו האדם מלד שצחה לו צירושה מכה חטא של חדה"ר חה טענות גדול, חלל הענין שנתן הקצ"ה לו צלל האדם למען ילחם כנגדו כצעל צחירה וצן חפשי שזה יעורו ותכליתו, וחולס רק אם יתחזק האדם והיה לבצר וכצר נחו שקטו צקרצו סערות התחיה והחמדה חזי יצוח לירי הצחנה ועין צעומק יעורו וחזי ישתדל לצו חל תכליתו האמתית וחולס עוד תרון הגלגל ועוד כמה חלוקים ושינויים יצואו לו צטרם יציג חת המוחלט וצטרם יגיע חל המעלה הזאת, וגם זה טרצ לחדם כי לרין לחמז אחר הצדק ואין הצדק והיושר נטועים צו צאוסן שלא יוכל להרע, חלל צחירתו זה יתרון, וחולס צהיות שקדס המצול צצרה התחיה וצטרם הגאות צפני חדם עד מאוד עד שלא היה מגיע לירי לוק ויושר ולא היתה נפשו מנלחת על הנוף לכן בוצ השי"ת להשחיתו ולהשפיל הגאים עד צלחי קוס, וקלר ימי האדם שלא יהיו ימי נעוריו ימי הסער והרעש ימי התגצרות התחיה ארוכים כל כך ויקדס לצוח עד תכליתו, חה שחמר לעיל לא ידון רוחי שחי חפצר שתגצר נפשו כיון שימיו רבים וימי נעוריו ארוכים, והוא נהיה כפרח עד שלא הגיע לצקנות ולכן והיו ימיו מהה רעשרים, וקלרו ימי הנעורים ותשוצ הנפס למרגוע קודס וחולס אחר המצול חמר לא חפץ לקלל עוד וכר' כי יצר לצ האדם רע מצעריו והרי צצר קלרו נעוריו:

ט

(ג) לכם יהיה לאכלה, צחרנו למעלה ח' כ"ט מדוע נאמר הצצר קודס המצול ואפשר שצין שנחלס טצצ האדם ע"י חמג החויר צמצול לכן הותר לו צצר כדי לחזק עלמותיו: (ד) אך בשד בנפש, קרא לדם נפס ואס תעיין לעיל צפסוק ויהי האדם לנפס חיה מה שכתצנו יצואר לך הענין הזה מדוע יקרא דס המתנורצע צסס נפס — וטעם חיסור חכילת צצר עם דס צחרנו צמחמר קרצן נותר לס' שמת וכצר ידענו שמהה הרעה הזאת לחכול צצר מן החי נהוגה חלל הערציים עד שקלתס יחתכו מן הגמל סרובצים עליו חתיכת צצר וישימיהו תחת הכר עד שנללה מחמה חוס הרכיזה ואוכלים חותה חו מהה מגונה ולער צעלי חיים ושחר טעמים עי' צמהומס שס: (ג) ח.צ.ק.ש.ח'י, וכן נשחרו שיוריס מהה צסיפורי היונים וכן תמלח צשיירי הומירוס ועוד שחר חכמי עמים מעידיס שיס חות צדית צקשת ועין חות הצרית כדצרי הרמ"צן ז"ל עי' צלור נתה"ס: (כ) ויחל נח איש האדמה, וכן מלחטו שסמון להרי אררט הוא מקום מולדת כל הנטעים וצטרם הגפנים כאשר יעידו ע"ז חכמי הסצע והרסוחה: (כה) כנען, חפצר שנגען היה הגדול שצצניו לכן יחשצרו, ועוד לפי שצני ישראל חלבו להוריס חח הכנעני סיסר הכתוצ חין ילח החטר הזה מנצע לפעויו:

(א) ואלה תולדות, הסימן הזה כולל דצר גדול צענין מחלקות הארץ לצרים שונים אשר ילחו מירן נח וחולס נצוכו המפרשים צצחרון המלות וצחפוט המקומות אשר יסצו צהס הגויס האלה, וחולס מה שיס להעיר' סה הוא שלא חשצ חלל העמים שהיו ידועים חז צשמותס ומציד חולדותס נטי ערך הידיעה שהיתה להס חז, ועצז גויס אחרים שנסתעפו מאלה לאחר זמן חז שהיו רחוקים כל ק עד שלא היה לרין להגיד מי חציהס, כי כל הגויס עצדו לחצמספחותיהס והכתוצ מחויר על זה כדרכו, ועד לרין סנדע שכל שטח הארץ שהיה משקיף עליו כאן חלק לג' מחלקות הא' חלק המיוחס ליפת והוא מחמת הרן חציה עד תוך חיירחפה וחלק המיוחס לחס כל חרן חפריקה עד תוך חציה הדרומית וחלק המיוחס לשס הוא צין חציה לפונית ודרומית צטורי ארמניה חז חדם, והנה המפרשים עמלו לפרש מקומות האלה עפ"י פתרון המלות חז כפי דמיון ההצרה עם שס מקום נודע חז כפי ענין מחקרי הארץ, וחולס רוצס טעו לפרש חיה מלות חל"הק חף שהכתוצ מעיד צהס שהס מלשונית חס ויפת, וחולס סרס חצר צכלל, חלוע לפנין פרסיס מה שחמרו מן המקומות האלה: (ב) בני יפת, הס חושצי חן חיירחפה ומערצ של חציה עד דרומו של הארץ הנה חמת שצני חיירחפה חס צצין ללשוניהס חן חח

לכלה לשון הודו הנקרא סאנסקריט ויחנה נפתחו לשון רומית ורומית הנקראה חשכנית
 חללו, ולכן נאמר שם: נמר, הוא זה הנקרא Kommerer מעם Scythen ושני קרים נאמן
 נוסיה וקרים הוא גמר נחלף החותיות ונקראים ג"כ Symbere והם משלו צימים קדמונים על עמים
 רבים והיו נוראים מאוד, ואפסר לפי שם היושג דייטשלאנד הנקרא חללו חשכה חף שלח נדע
 הטעם המה עסיפי גמר נחלף החותיות גרם זה בערמן Germanen לולי שנקראו כך מארץ Xer
 manien צפרם, גם לא ידענו פתרון מלת חשכה ח"כ: בג'ג, יש ענין ארוך על דבר מגוב מה היא
 לדעת יוסיפון גם המה מעם שקיטען שזכרנו וחולס ציחקהל נאמר נשיח ראש תשך ותוצל ונאמת שם
 מלת ראש הוא רוסיה חללו ותשך ותוצל הנקראים חלל היונים ג"כ Moscher und Sibarer
 שהיו נתונים תחת עם הסקיטען, ויש עוד סעד לדבר כי גוג שם הר ומגוב היינו הר גדול והוא
 הר הנקרא קויקאזוס וממנו נקראו כל בני חדם הלזנים קויקאזיער שהם בני יפת (ועי' עוד לקמן
 צהער' כללית) ושם מקום הסקיטען: כ"י, חין ספק שהוא הנקרא מעדיען, והארץ הזאת היתה גזרת
 תחת דעיאקעם המלך ולכן נקרא חרן התוך דחו לאחד דער מיטטע ומלח מדי חינו לה"ק כי חס לשון
 יפת (חינה גערמאניש) ומה מלת מיטטע ג"כ medio צרומית וכן נאמר לשונות בני יפת: ו'יון,
 מחוצר עם תשך ותוצל צהרי' ט' י"ג וא"כ הוא הארץ המלוינת שם והיא הנקראת Junio
 היונים. צהריה הקטנה והנה נקראים ג"כ בני חליטה (Hellas) שהיו מוצע יון ושכנו צהיראפה שם
 יון זה פתרון מלת יון צחקר ד"ת צדניחל ח' כ"ח הם היונים אשר משלו על ישראל ימים תימי
 חלכסמדרום המוקדון הם היונים המפורסמים הנקראים גריעכען המלוינים מאוד נקורות העתים, ופתרון
 המלה כמו junior צרומית הלעיר והצבור Graikos שמתנו נקראים גריעכען, והנקראים העללענען
 הם מוצע חליטה צן יון כמו שחזר: תיבל, המה הנקראים Sibarer על נהר פאנוס ושם היו
 שוכנים לוטשי חרצ נחשת וצרל כיה דכתיב ציחקהל כ"ז י"ג כלי נחשת נתנו וא"כ הודחת מלת תוצל
 כמו תוצל קין (עי' לעיל מה): כ"שך, נכל מקום מלאח תשך חלל תוצל וגם הירודוט מספר מעם
 הנקראים Moschoi חללו והם צחצור עם הטיצאריענער תמיד וכלם שומעים לעם שקיטען ר"ל לגמר
 לכן חין ספק שהם המחשכאים: ותירם, רוצ המהפרסים יאמרו שהם עם טהרצליען צהיראפה, וחולס
 הרחק מאוד ללד מערצ הוא העם הזה, ולכן חין גזר מלת תירם: (ג) אשכנז, נהשך מגמר וצירמי'
 כ"ח כ"ז נאמר מני חשכה חלל חררט וחולס לא ידענו חין יצאח לשם ומה פתרון המלה, והאחרונים
 אמרו שהיא עם פריגיאה הנקרא ג"כ Affanier, ואפסר שכיון שהאשכמים הנקראים כך חללו צחו
 מהרי קויקאזוס (שהיינו גוג מגוב) על מי ים השחור עד ששזו לחלס שהם הם חשכה כאן וחולס ענין
 המלה לא ידענו: ר'יב'ת, נד"ה נאמר דיפת צדל"ת י"ח שהם הרי ריפה (ריפעחישען געצירגע חים
 נחרדען) וחולס הם יותר ללד לפון וי"ח שהם עם ריזיער שצין פריגיאה וארם זה הנקרא
 Nipaales ג"כ צהריס: ותגרמה, יושגי חרמינים חומרים שהם יולאים מאיש ששמו Thorgamos,
 וציחקהל כ"ז מלאח שהוא חרן רצ הסופים, וכן מספרים היונים מחרמיניה. לכן הסכימו המפרשים
 להעתיק המלה צס חרמיניה, וי"ח שהם הטורקהמאנען זה הקרערען: (ד) אלישה, כל בני יון הם
 נדעים ולכן חליטה חין ספק שהוא עלים צחי פעלחפם Peloponnes וכן כל החוף שם על ים האמלעי
 ולכן מלאח שהצחו חרגמן מאי חליטה ללד, וחאליטה נקראו כל בני יון צס Hellas — והנה היונים
 כתצו להפך שחליטה הוא האז וממנו נולד יון (Zon von Hellen taumend), וחיוו כן כי גם
 מטצעות הליוונים שמהם צחו קלוגיאות לחיי ים האמלעי והם ידעו את הדבר נמלא כדצרי תורתנו:
 חרש'יש, יש חשצו כיון שלסם הלכו חניות שהיו צחקר המדוי"ח צחקר כוש, ויש שהיו Tarsus צחקר
 ילוציען ואין הדבר כך לענ"ד חלל כמו שחשצו רוצ מפרשים שהיו Tortessus צחקר היספאניה שלסם
 לרדו חניות ליוונים והליוונים קראו לה צס תרשים משרש רשט כמו ענה רה והענין הארץ אשר הורישו
 את יושציה ושם כסף חבצ ימלא לרד: כר'ים, י"ח שהיו חרן הסינים (Cilina) וחולס זה יש לו שם
 סינים וי"ח שהוא חרן חילטניה ויש מאלעדניה וחולס חין ספק שהוא חי ליסערן שסם עיר החי Ciltium
 ור'דנים, וצמקום אחר הוא חומר רדנים וחשצו קלת מפרשים שהוא Dodona צעפירוס וחיוו כן חלל
 העיקר רדנים והחלף דל"ת צרי'ש כמו רעואל ודעואל והוא חי רהחדום ידוע: (ה) מאלה נברדו,
 אחר צכלל כי חין צדלוי להכנים כל העמים צתוך התולדות שצחו לכאן חלל החסוצים שצבם זה כמו
 שחמרנו חס גזעם היה נחשצ לחליל: א"י דג"י"כ, המה קלוגיאות שהושיצו הליוונים צכל מקום רצים
 מאוד: (ו) כוש, כצר דצרתו לעיל צ' י"ג על חודות הארץ הזאת ואין ספק שהיתה כל הלד מפאת
 מערצו עד מחרתי צחמלע החלד הידוע להם נקרא כך: מצרים, צהלעה לם' שמות צחרתי פתרון המלה
 והארץ ידועה לכל: ופ"י, י"ח שהוא ליציען (לוציה) ויש שהוא מויריטחניה ויש שהוא נוציה מ"ת הוא
 צאפריקה: ונב"ן, מלה כוללת ומחותפת לנמה גויס יפה נסמן רק הליוונים כנראה ועי' צהלעה לם'
 שמות: (ז) סבא, חי מערהע לדעת יוס'פון וברה"י שהיו הסנאים חנשי מדה כדכתיב ציסעי' ת"ה י"ד
 וכן מספרים מאנשי מערהה והוא צאפריקה: חויללה, צחרנו לעיל כ' י"ד ואין ספק שגם צערצ נמלא
 מקום צס זה: וסבא, גם היא צערצ ומה ראי' שארץ כוש נמשך לכאן והיא הנקראה Sabota
 צחרמות ומסם הציוח לצועה זכה: ר'צ"ה, צחרגוס הע' Bagma ציס הפרסי וכן תשמע מתצווחות הארץ
 שנכתצו ציחוק' כ"ז כ"צ: וס'תנה, צדרום רעמה ונקרא עד היום סאטחקהם: ש"בא, חין להחליף עם
 סצח כי הוא הנקרא סאציה (זאצעה) צדרום חרן ערצ, וצימים קדמונים כצר היו מפורסמים צמסחר כי
 חנשי רוכל היו, ואחרותיהם הציוח מחרת חרלס ללדיון, גם גדלה מאוד חמדת הסחר והבדר צחרלס,
 והיכליהם וטירותיהם היו מלאות כל טוצ וחבצ וכסף: לרד: ור'דן, חין להחליף עם דדן מצני שם
 חלל הנאמר כאן הוא הנקרא דאדען או דעדען עד היום נלסון ים פרסי, ונראה היו רוכלים סלוקחים

סחורה מאחד ומכרים לעם אחר או המסננים רק את המסחר (לויטענהענדלער): (ח) את נמרו
הוא הוא נמרו שענדוהו העמים וזנו לו היכלים ומבולות גם חסנו שהוא אחד מן הכננים ויש
שהוא מרוך וחולס הנראה שהוא מלך עתיקי וברחשון שהיה גורר וירד עמים תחתיו: (י) ארץ
חין לחסו שכל חלה הנחמרים כאן הם סמוך לנצל כמו שחצו האומרים שדרך הוא ארעקקא סמוך
לעיר צלל חלה הוא אדעססא הנקרא צלסון תרבוס הדם: ואכר, נמחת עדעססא צלתי ספק, וצתרגוס
הע' יש כאן ארד וי"ח שהוא נעזינים צלס נהרים: כרגה, או כלנו ידענו שער קטעזיפון סמוך
לעיר סעליוליא היתה נקראת מקדס צס Chalonius: שנער, שס לכל מתלכתו על סס העיר הרצה
Singara: (יא) נינוה, סתרון המלה ניה — נין עיר של נינוס המלך הגדול שמסורסם נקורות העתה
על נהר חדקל: ואת רחובות ע'ד, י"ח שהוא רחצחטה סמוך לרחקצה וחולס צין הערציים מלה
הרצה עירות שסמן רחובות: כלל, צמלכיס צ' וי"ו נקראה חלה והיא קחלכענה צמרח לנינוה
(יב) רסן, אף שהכתוצ אומר היא העיר הגדולה לא ידענו מה היא ואף ש"ח שהוא עיר קחזען חין לה
עוד רחיה מחקת, וחולס היותר נראה שמתל העיר הגדולה סז על נינוה: (ג) את ל'ים, ידענו
שהיו צחיל מלרים מירמי' מ"ו ט' וחולס הם הנקראים Euphrat שהיו מקולניחות מלרים וי"ח שהיו
מורסניה ואינו נראה: ענבים, חינו ידוע כלל: לרהב'ים, חינו לוציס Euphrat: נגתחים, י"ח נפק
מלרים כי שס נמלא שס נעפטיחשת צעל לפון שענדו לה וחולס חין זה רחי' ואפשר שהוא נחצחטה צליציה:
(ד) פתרוס'ים, ידוע שפתרוס הוא חלק העליון של מלרים ונקרא ג"כ Nomos Pathurus ר"ל חן
הגב צמלית: ואת כס'חים, עם קחלכיה שגוריס ממלרים גם לדעת הירודוט: ואת כפתוריס,
כמו למתשלת צלילה ואת הכננים ר"ל ואת כפתוריס אשר ילחו משס פלשתיס כי כן ידענו להדי' מירמי'
מ"ז וכן כתצנו צחריכות צהלעה למ' שמות: (טו) צ'רון, נקראו כן לפי שהיו ריגיס והמקום ידע
ושאר העמים צחרנו צהלעה למ' שמות: ע'רן, הוא חרקה צלסון לטריסחלים וכן מלאו על מסצעה
לירודוט נטצע למרך ארה: וס'ני, הוא עיר צהר לצנון: וארור, נקרא חרחדקס חלל היוגיס והעיר
הזאת היתה צנויה על ח' יס החמלעי צלסון חן לור דומה מאד לעיר ווענליה צחירחפה צנחית
חוסן צנינה כי כלל על ח'יס צנויה היתה, וגוריס מוליכיס מפחת קרן אחד לאחר: וצמר'י, Simyra
צמערצ להר לצנון ועוד נמלאו שס חרצות צסס סומרח: חבור'י, עיר חמת ידועה ואחר זמן היתה נקראת
עסיסחניה: (יט) ע'ר רשע, צמרח ליס המלח נקרא כן על כס מ'יס הנוצעים שס וסמן הנקרא נחפסה
אשר חונ מפגי החן ונקראיס קלדוחי צתרגוס: (כא) אחי' ג'ת הרור, ר"ל שס הוא הצכור צצ
ח: (כב) ע'לס, מדינת עלימחיס צמרי: ואר'כשו, חמרו המפרסיס שהוא ארך פשר ר"ל צצל חן
כסדיס וכן נראה וי"ח שהוא מדינת ארמסחחייטיס צמדי הלפומית ולפי שדרך הוא גם שס פרס חסנו
סענין המלה חרן צלל פרס: ורור, חרן ליריען: וארס, הוא חרן הריס בצוריס צחמלע כל הריס
החלה, וחלקו יקרא ג"כ חרס נהריס היוסצ צין סרת לחדקל: (כג) ע'ץ, צלתי ספק צחן חדוס ואפשר שס
צ' מקומות צסס זה: וחור, וי"ח שהוא צפוריה ויש חסנו שהוא סמוך לען: וגתר, לדעת יוסיפון
הוא חרן צחקטיה והנראה שהוא קחרדחרה צתולחות נהר סרת: וכ'ש, צלתי ספק הוא מאססחייטיס
סמוך לקחרדחרה: (כד) ול'בר, טעס שמו לא נודעוואינו משס עצר הנהר ולכן חין לדעת מדוע נקראו
העצריס צסס זה ועי' צחקמה: פ'ג תולדותיו נחמרו למטה: (כז) ויקטן, כל צני ערצ יקראו להס
צסס צני יקטן צסינוי לשון קלת: אלמורד, חל צערצית כמוה"ח הידועה שלנו ומה תראה כי כאן מלת
ערציות נחמרו ומקום חלמוד לא נדע: שרף, צלתי ספק הוא צדרוס לעיר מעדינח ונקרא סח'לחפסחלי
חלל היוגיס ג"כ: חצ'רמות, נקרא עד היום הזה צסס Hadramauli ר"ל חולס ההר (alrum montis):
ירח, חלל הערציס יש שצט שנקרא צני הלצנה ואפשר שזה ירח כאן: (כז) ואת הד'ירס, אפשר
שהוא דירמחטי: אזור, עיר סחננל צערצ ועוד קרוצ למננו היתה נקראת חחל וחלל עיר החורף יסן
צערצית יון ואפשר שזה הפירוס ויון מחלל ציחוקא' כ"ז וי"ט והיה רחי' שס להנקד מחלל:

(כח) אבי'מאל, מחללס צדרוס לחרן ערצ: ואת שבא וכן חוילרה, צפסוק הסמוך אפשר שקלת
החרן צני חס יסצו זה: (כט) איפ'ר, יש אומרים שהוא החור ויש שהוא מדינת המחן צערצ כיון
סעוד שס מלאו עיר צסס זה ואחרונים חסנו שהוא סערו צחמעריקה וחל תתמה על זה כי חין ספק
סחלידוניס ידעו חרן חמעריקה כי הם שטטו צכל קלוי החרן חן העליונו כל מה סידעו מעין שאר העמים
מחמת חמדת הממון כי ירחו סן יצורו אחריהס ויחתרו כל המקומות אשר הביחו משס הזה ושאר הקינן,
וכצר מלאו הנוסעים מלצות צחמעריקה לחות כתוציס צחותיות לידועות וחולס לא נוכל לומר כאן שהוא
צחמעריקה כיון שצצר מצני שס, ואפשר שחופיר אחר היה צערצ: (לו) מנשא, הוא מרח או מעצנה על
ספת חדקל: כפרה, צין חלרמות וחמחן: הר הקדס, ר"ל ועד הר קדס והוא ההר הנמשך צחמלע
חלי ח' ערצ — והנה חס נשכיל צשמות צני נח נמלא שמתל ע'ס ענינו רס וכן שמה צערצ' והנה מלת
שמיס כאשר צחרתי לעיל ח' ח' וכן מלת חרס חרן צני שס ענינו הנשא מנצעות וח'ס ענינו כמו וחוס
צכשציס חדוס והיינו לצע יותר עמוק ונחשן ויש חרן להציס חרן שהשמש משליך עליו זקיס ונקרא
חרן חפריקה ח—פריקה (צלי—קרח) לשון יוגית וחל חרן צני שס חושצ כל שטח החרן מאשור וארס
נהריס וערצ ולחרן צני חס כל משפחות צני חרס אשר לצעס חינו לצן וסובגיס צנמה זווית הן צחפריקה
הן צדרוס חזיה וצחיי יס הדורמי וצני יפת כלס לצל לפון וללד מערצ עד חירחפה והלחה, והנה
הקדמוניס חסנו שהלסון הוא צלי סוף וקן נמשך עד סוף העולם, ח' טעס מלת יפת משרש פתה לפי
סהרחיצו חת גצולס (*) ולפי"ז חלקה התורה כל העמים לשני חלקיס הלצנויס והחלדומיס שהס ג"כ

(*) אחר סכתצתי כל זה צח לדי' ספר אחד מן עמנו הנקרא קדמוניות ההגויס Magyarische Alter-

השחורים וחולם הלגנים יש שעצרו לצד לפון ויש שיצאו צהרלס והאחרונים חצוצים כי הם צני שם לכן מוכרים
צאחרונה ומציח תולדותם עד שצא לצד וצד ומגיע לאצרהם שהוא עיקר תכליתו:

יא

(א) ויהי כל הארץ, חתר הכתוב לספר חין והיתה תפולות העמים שפיפר למעלה, וכתב גם
זה נגד ההצלים שחמרו צמעסה הנפילים שהגזורים נלחמו עם יושבי שמים וצנו הרים גזנונים ותלי תלים
לעלות השמימה, וצח להם הטעות הזה כיון שידעו שהנפילים חנשי השם היו גם חנשי דור ההפלגה היו
מפורסמים כאשר חמרו צעלמם ונעשה לנו שם, ועצרו זה צזה, וכן כתבו היונים שצלל חללים חת לשון
צני חדם אחר המצול כאשר נקלרו ימיהם וצקשו ממנו להצריך ימיהם: — שִׁיחַ אַחַת, אחר כל החקירות
העמוקות אשר הקרו מצקרי הלשונות מלחו מה יקרו דצרי תורתנו ורחה זה מלחו: — כל לשונות צני
חדם היושבים על פני חלק הארץ המרחי ר"ל על פני חיורחפה חזיה ואפריקה (כי לחלה השקיף כאן
הכתוב כאשר חמרחי לעיל) תסתעפינה משני גזעים הגזע הא' יקרא צסם לשון צני שם סעמוטישע שפרחכען
והגזע הצ' צסם לשון צני הדור — יפת חינדק — גרעק — גערמאנישע שפרחכען — לשונות צני שם
כמו העצרות והערציות ואחיותיהם וצנותיהם אשר ילחו מהנה יש להם שרשים צעלי צ' הצרות, וההצרות
ההן יש להן תנועות שחינן משונות כל כך, ולשונות הדור — יפת יש להן שרשים צעלי הצרה אחת
ותנועות שונות ומשתנות לרוב, ועכ"ז יש דמיונים הרבה מאוד צין אחת לחת — וחליג פה
לדוגמא חיה מלות ד"מ חיש צעצרות isa צסחנסקריט (הודו עתיקי) נער naru אחד eka
סן חו תן (צרותית dens צחשכ' לחהן): שש, shash (רומית sex צחשכ' fex):
שער, תרע duar (צחשכ' טהירע) קרן korna (צרותי cornu): אף, api (חויך) חצ
appu אהלים aghil חור חור ער ועיר ar חם amla צירה bari, bura (ציונית barys צירג) יש ust

(חיש): מוכך אי כוזג, misca (צרותית misceo) פרט parush: פרתום, parthuma (ומה
ציונית ptoeros דער עדסע) קוף Kappi: שרף, sarpa (צרותי serpeno): שבע, sapta (צרותית
septem זיעצען): תוכים, teugei. ועוד רצים הן רוחה שחם כל הענוים האלה רחוקים כרחוק מרח
ממערב, ועוד יש דמיון צלשוניהם צלי ספק מקדם היתה לשון אחת חם כל הלשונות האלה, וכן ידענו
צצור צצקעה הנחמרה כאן משם היה פרוד הלשונות כי ססימלחו שרשי כל הלשונות וצפרט חם יסמנו
דצרים וענינים השוים לכל חדם ר"ל חם לח יסמנו ענינים מוצרות חרות אשר לח יתכן שלכל אחד סימן
אחד כי חין מרות האחרות שוות וכן תמלח הדמיון ההוא צשרשים שהם צעלי צ' חותיות כמו חצ חם
חח וכדומה: וכבר ידענו ג"כ מתוך מהות לשון פעלוויה (עי' לעיל צ' ח') שעמלו צני חדם להתאחד צלשונם
ולח יכלו, מכל זה נראה להדי' שהיתה מקדם לשון אחת לכל צני חדם והיא היתה צעלת צ' חותיות כאשר
צאמת חמרו המדקדקים שצ"הק (שהיא לדעתנו הישנה מכלן) היא היא צעלת צ' חותיות ד"מ פל צל מל
שמתנוס נפל צלל נמל חמל חצל חור בר שמתנו חור ככר מחר צכר דכר זכר נכר סכר עכר שכר וכדומה —
והענין כן מתחלה לח היו לצני חדם כי חם חיה מלות לסמן את הנלך יותר לרעהו, וחולם כאשר רצו
הלרכים ותעל גם ריב ומלה צצני חדם ויפרדו חיש מעל רעהו ויסערו למסעיהם, וכל אחד יסמן את
הענין כפי דמיון נפשו, וכפי אשר נראה לו הצצע סציו, וכן נספרו ללשוניהם חיה הטעם ויהי כל
הארץ ספה אחת ר"ל לשון אחת ודצרים אחדים ר"ל רק חיה מלות מעטות היו להם ונתרגם עם וואר
חויף ערדען ניר חיונערלייח שפרחכע חונד חיונעלענע ווערטער ויהי כאשר נסעו מקדם והלאה ויחשצו
לצנות מגדל ולעשות שם ולעמוד כנגד מלות הצורח שחמר פרו ורצו כי לח לתוהו ילדה כי חם לצצת צרה
את הארץ, וירצו הלרעים, וחז כאשר טרחו להליצ עוד מלות אחרות, חז נהיה הדור הזה שנספרו חיש
מעל חחיו, והעונש אשר הגיע להם צעד מרים היה להם לטוב גמור ולתיקון העולם: (ב) ויהי בבסעם,
שרש נסע ענינו כריתת הקורות שנו עניהם אהליהם והושאל על הליכה לדרך וכן להפך ויעתק אהלו חור
ויחבל חור לשון גור כי דרך רועי לחן שנוסעים ממקום למקום וגרים צמקום מרעה זמן מעט חיה טעם
גור, כל חלה נשאלים ממנהגי רועי לחן: בקרם, הנה חררט הוא צלפון לצלל ואיך שייך לשון מקדם?
וצתרגום נחמר צקמותא ר"ל מוזמן קדום וי' ח שמקדם כמו לקדם חיה חינו הן מפאת הלשון הן מלד מהקרי
חין כי צלל לדורם חררט הוא ויש חמרו שקדם הוא בר צאחן צחקטריה שנקרא כך וכל זה חינו ולכן
נראה שכל שטת הארץ עד נכר חדקל יקרא צסם קדם: בקעה, ענינו גיח צכל מקום וכאן ענינו השפלה:
(ג) גלבגה לבנים, פירשנו המלות צס' שמות וכבר נודע כי צצל צנו כל צתיהם הטיט נשרף צחקטיונע,
וכן נמלחו עד היום הזה חרות ממגדל צלל(הנקרא צעלוסטהורס) כי"צ מילין מצאגדח ויש צו תחתיים שניים וכלישי'
עד ח' עליות והתחתונה כח' מאות המות גצבה כלה צנוי מנצנים ותחת החמר היה להם מין שרף הנוסף מן הארץ
הנקרא יודענפען חור ערדפען, והוא מלוי לרוב צצל וצשושן ועל חוף ים הקספי, ושם נוצע מניקי חין, חור
צצרות ימלח עז מאוד וכתבו הנוסעים שסמון לצאגדח הנ"ל (י' צ מילין מצלל) נמלח צור מלח חמר וממנו
נורצ לכל צצרת הארץ ההיא, וזה פי' מלת חמר, וכבר צאחנו הורחת השרש צסמות — וחלכסנדרום המוקדון לזה
להעציר הדמן ומעי המפלה מעל פני המגדל הנפול, והיה נלך ליו"ד אלפסיוסחוי סצל ומוליכי הדמן: (ד) ובעשה

thümer von J. Cassel, והנה החכם הזה חשצ כמו כן חן נטה הרבה פעמים מדרך הפסע
נחממד על גוג ומנוג ועל תולדות צני נח וצמקום אחר חדצר על מהות הספר הנ"ל חיה.

נח לך לך יא יב

לנו שם, הענין כמו חנני השם שרנו להיות תפידמחם ויש שפירשו גם מענין סיון ר"ל שרנו לפעול
סיון הנראה למרחוק לכל יסולו ולמען יתלחו דרך העירם אשר ננו או שנו להם מלצה וי"ח שם הם
כינוי לחיל שיהיה להם: (ה) אשר בנו בני האדם, ורך לחוק (חירחניע) כמו יושב בשמים יחקק:
(ט) בבל, כנר חמרו שהכתוב נותן רמז חכר לשמית עלם פרטי כמו קין מקיין ומטה מתשיה ומחש'
(עי' ס' שמות ז' י' ותקרא את שמו משה מה שכתבתי סס) חף שיש עוד פעם אחר לדבר וכן הענין
כאן כי מלת צלל חין ספק שנתמכה מכל שעצדו לו הצנליים חז' צעל הלידוים והיינו השתם וכנר כנפח
מה שהקדמה ושם צלל כמו צלל וכן גלגלתח: (י) אלה תולדות שם, מכאן תתחיל חלק ז'
מספר צרחשית כאשר חלקנוהו בהקדמה כי תמו סיפורי מעשה צרחשית וכאן תתחיל צמעה האצות השלשה
שהם לחותות וחנני מופת לזני ישראל חזרהם ילחק ויעקב — ישראל וטלס זני פלג שהיח לעיל כי
שנא לכאן, וכיון שכל אחד מהאצות המכרים כאן נתנו שם למקום מושגם שמענו מכל מה שנאמר מה
כי שם היה חי צמדינת חרפאכיעים עד שילח משם שלח ר"ל היולח דער חויסוואנדערער וממנו ענד
וכו' עד תרח חני חזרהם והנה גס רעו שם מקום Ragau חולל היונים ושרוג צמדינת יחרון וחרון פיר
הנקרא Karrai צין חאזרחם וצין נהר פרת צאחם נהרים: (כח) באור בשמים, אור חינו לה"ק
כי לשון כסדית והיינו עיר והענין כמו ער — מואז ער — כסדים רנת — זני כסד צין חויזים וצין
חדקל הנהר, ומשם נקל לצוא חל חרן וגם עד היום הזה יש שם עיר אחת קטנה צמס זה: (ל) ורד,
תמו' ילד כמו חר מהי כ"ח ח': (לא) אהם, אפשר שהיא כמו יחדו כי וילחו לשון רעים לא שין
לכאן לנלא נחמר כן:

פרשת לך לך יב

(א) אל אברם, חנוך צולר עוללות יצן שהוכרחתי לקרר צאורי תס: והלחה מטעמים אשר
חעריך עוד צמוק הספר, אצוח בהקדמה כללית לכל אחד מהאצות ואם גם לא חשחיר מה שחין
להצנת הכתובים מ"ח חקלר צתוך הצאור וחשים היותר רחוי צהערות ומצוח לכל סיפור מקדיות האצות
ר"ל חזרהם וילחק ויעקב ויוסף שעל חרצעה חלה נוסד כל ס' צרחשית מכאן עד סופו:
הנה חזרהם חנינו זה החיש אשר השם חסן ציקרו ואשר גדל את שמו צין כל העמים
ממנו יסופר צפרטה הזאת וצ' פרשיות שחחריה, נחקור מתחלה על מהות מחיתו ועל מקום משגו
ועל מדותיו — וכיון שיש סיפורים רבים צצי כותבי ספרים ישנים הן מצני עמנו כמו ציוסיפון וצפילון היהודי
וצמדרשים הן משאר עמים לכן חין לנו לעשות חלח לשמוע דברי תורתנו הקדושה והנחמנה ולא נשניה
על שחר הבדות — חזרהם רועה לחן היה, נולד צאור כסדים וילח מחור כסדים עם חצי עד חרן,
וקודם מות חניו הלך עפ"י ד' לחרן כנען כי כשנולד חזרהם היה תרח צן שצעים שנה וצפילח חזרהם
לכנען היה חזרהם צן ע"ה הרי היה תרח צן קי"ד שנים ותרח חי ר"ה שנה הרי שחי תרח עד ל"ח
שנים אחר ילידת חזרהם מחרן, לאחר כמה מסעיות בדרך הרועים צח לחלון ממרח ושם חירע המעשה
שנאמר צסיון ו"ד שנסצה לוט מחויצי חרנו וילך חזרהם לעזרו וח"כ היה רחש משפחה ולו עצדים
סרים למשמעתו, והיה כאחד ממלכי חרן כנען שלח היו מלכי חרן גדולה ורחצה חלח כמו שרים שלהם
עצודה רצה וכמו כן חמרו לו צני חת גשיח חלהים חתה צתובנו משמע שהיה מלך וכהן כמו מלכי
דק מלך שלם (שה חינו ירושלים כי מעצר הירדן היתה כנחמר יהוש' ג' כ"ג וכן נראה להדיח מתפת
החרן) והנה היה צצדית ענר חשכול וממרח וצפרט צחלקת ממרח היה שוכן כידוע, ואפשר שלכן כדמו
צדית להלחם יחד עם חויזים הצחים לחרן, וחולם צהיותו עצרי היה נפרד מהם כי בר וחושצ היה רק
עמיהם חך כצדוהו מחור, כי כנראה גם המה ירחו ונמלכים הארצעה צסנער וחלסר ועילס ובויס שחיו
צלפון מרחית ואפשר שנתנו מם להם כאשר עשו חנושה עמי הנצצ סדום עמורה חדמה לצעים וצלע,
ומה רחי' שהכנענים כצד ידו חו ממעלתם, וכנר צחרתי צס' שמות (צחלעה) שהיו יושבי כנען מתחלה
חכמים נחבתת המדינה וע"י ריצוי הדעות והקנינים נחלשו בדרך צכל קירות ותהלותות העמים, ולכן
חין ספק שהכנענים היטיצו לכל תושבים וצעלי צדיתם הצחים ממרחק עם חיל ועצדים, וכרתו עמיהם
צדית למען יושיעום מכף לחליהם, וחאוסן הזה היה ג"כ חזרהם צעל צדית ענר חשכול וממרח וכן
כרת צדית עם חציתלך מלך נרר — חה תחלת ישיצה צחרן, נסע ממקום חל מקדם עם עצדיו בדרך
יושבי חהל והיה המולח והתציח לכל הנפס אשר עשה צחרן, ונתחלה היה צעור יושבי החרן וחולם כיון
שפעם הושיע חת זה ופעם חת זה הלך הלך ונסוע: כי הגויס החלה חף שכצדוהו וחנפויהו עב"ל לא
היה לצצם שלם עמו כי רק צעצור שהיו נלרכים לו ירחו ממנו וכאשר תת כנר סתמו צחרות ילחק צנו
(מה שחירע לחצות הוא שחירע לצנים, צכל עת שגלרכו לזני ישראל היו מתבצדיהם, ואם לא יועילו
להם צח יצחו לכל צדית אשר כרתו), ואף שאפשר שעוד לצרים חחרים צחו הנה ע"ד זה מכל מקום
לא אחד מהם שהיה יכול לחק מה מושגו כחזרהם העצרי. כי נחור חחיו ישצ צחק וי"צ צניו הנאמרים
לקמן סי' כ"צ ישצו עד מרח ח"י, וחולם ספו תמו צחרך הימים כי חק מעק לא נשאר שום זכר
להם עוד צמקרח חצל עק אפשר היה גדול ומפורסם, חך צחרך הימים חדום כצח חותו, עוד היו עצרי'
כנראה שדמשק צין פרת וצין ח"י *) וצנגצ מדמשק היו עמון ומואז מצני לרט שהיה ג"כ עצרי מלך

(*) חנני דמשק חמרו שהם מואז חזרהם.

והלכה למדבר ושנו וי"ו משפחות בני קטורה פלגש חזרהם נמרח לח"י עוד י"ז משפחות תצני ישמעאל
 צארכן עכצ, וחלה בני פלגשים שטו נמדצר, ויפדו משאר העמים אשר היו חכרים ועודדי חמה וכן
 צני מדין — וצארכן כנען לח ישצ כי חס חזרהם חצ ההמון הזה עם חשתו שרה וסס נולד צנו ילחק,
 וחולס מכל מקום גם הוא ישצ צארכן הננצ תמיד — הנה זה מאשר רחיתי להקדים צענין מסעיו וחס
 נחקקר צענין מדותיו נשאל מתחלה חין ידע חת ד', כי כאשר נאמר וחרח חל חזרהם וכו' צאל שדי נראה
 להדי' שלח נבלה לו הקצ"ה כאשר נבלה למר"ע, וחולס ת"ת נראה להדי' שלח ענד ע"ח חלח קרח צסס
 חלבים אחד והיה ידע אחדות הסס, וגם חלמין צחסד וצרחמי השי"ת ולח כגויס פציבותיו שחליליהם
 צעלי קנף וחמה צלי חמלה וחנינה חו שיחסו להס מדות רעות ממדות צני חס, וחזרהם חצינו חף
 שלח ידע צסס הוי"ה ת"ת היה כהן לחל עליון ולצעל הרחמים והחסד, וכיון שחלחו חלל יעקב שחמר
 הסירו חת חלחי הנכר והוא קצל מחציו וחצי חציו חין ספק ששנח חזרהם לכל ספל ותמונת חלילים — צס
 נלסרה צמלות חילה שהיה סיון כהונה לכל צני קדס כי ידוע שנחולו הכהנים צחלות הסס, והנה מדותיו
 הן צחצחת הגרים הן צחצחת כל החנשים הן צחצחת צלע וצחכנסת חורחים ידועת, והמציחה צכל מדותיו
 היתה חמונתו אשר החמין צד' ואשר צסמו קרח צכל המקום וצנה לו מצחות עד שנחמר ממנו חזרהם
 חרצני והנה חף החחרונים הרצו בגדות רצות על חזרהם חצינו וצפרס צני ישמעאל, והיוסיפון מספר
 צסס צערחוס כי גם הוא שצח חת חזרהם כי היה חכס מוסלח מחור וסמו הולך צכל הגויס ויש חן
 הידנים סספרו שהיה צקי צחכמת הכננים ואספר שחצנו חת זה מפני שהיה מחור כסדים, והכסדיוס היו
 מסורסמים צחכמת מהלך החלות ולכן חמרו היונים שחזרהם ויוסף צחו למלרים ללמד צני מלרים החכמה
 הצחת וחכמת ההדסה כי מיוסף חומרים שהיה חכס צהגדסה וצחצצון המדות והחמות והמטצעות, והחמת
 סלמדו המלריס החכמות החלה מצלויס ססס היו הכסדיוס ומחמר מחוקק הערציוס צני ישמעאל המסתצחי'
 שהס מרע חזרהם גם הוא מחמר סיפר סיפוריס הרצה מחזרהם שצדה מלצו וחולס מכלס נראה להדי'
 שהיה מסוצח מחור ומסורסס צין כל הגויס ונתקייס צו ונצרכו צך כל משפחות החמה — עוד יש לי סה
 להעיר צסרס חסיוס ההערה הכללית הצחת שחלחתי צסס סחקחקע החכס שרה צקחירה צירת חין מלרים
 פרסה חחת נחלקת לפסוקיס כמו פסוקי התורה, והפרסה היה צוללת מעסה שחירע לחזרהם, והועתק
 התגלה חוחת מנליון עתיקי ויסן עסן, וחמתי לתרנמה ללשון עזרית, וחלינ לך סה העתקדי סעשיתי
 לפי שהמעסה הזה הוא יקר מחור, וגם תוכו דצרי חן ויופי ומוסר הסכל, חחת הפרסה שחלחו כפי
 העתקה סעשיתי ממנה :

- (א) ויחי אחד הרברים האלה וישב אברהם פתח אהלו כחם היום:
 (ב) והנה איש בא מן המדבר זקן מאור ובא בימים, חלבינו שערותיו חקנו לבן
 וארוך מגיע ער מתניו, והוא נשען על מטחו מדוב זקנו:
 (ג) ויחי בראית אברם את האיש החי ויקם לקראתו מפתח אהלו ויאמר:
 (ד) הנה נא אדוני סור נא אלי, יקח נא מעט מים ורחוץ רגליך וסעור לבך ולין פה
 הלילה והשכמת למחר והלכת לדרכך:
 (ה) ויען האיש ויאמר לא כי פה תחת העץ אשען:
 (ו) ויפצר בו אברהם מאור ויאל האיש ויקם וילך האהל:
 (ז) ויקח אברהם המאה וחלב וענית אפה וישם לפניו, וישבו יחי ויאכלו וישבעו:
 (ח) ויחי ככלותם לאכול לחם וירא אברהם והנה האיש לא ברך את ד', ויאמר אליו
 מדוע לא תברך את ד' אלהי שמים וארץ:
 (ט) ויען האיש ויאמר לא אלהיך אלהי לא ידעתי את ד' ויכ בשמו לא אקרא, יען
 כי אני עשיתי לי אלהים אשר אתי בביתי ואשר ישעון בקולי בכל קראי אליהם:
 (י) ויחר אף אברם באיש ההוא ויקם עליו, ויגרשו מעל פניו המדברה:
 (יא) ויקרא אליו ד' ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני:
 (יב) ויאמר אליו ד' ואיה האיש הזקן אשר בא אליך הנה היום:
 (יג) ויען אברהם ויאמר אדוני ד' האיש ההוא בשמך לא קרא ואותך לא ברך על
 כן גרשתי מצם פני המדברה:
 (יד) ויאמר ד' אל אברם לאמר: הן מאה ותשעים ישמונה שנה כל ימי חיי האיש
 ההוא נשאתי את פני האיש החוא ולא הכרתיו מעל פני האדמה, כי אם לחם האכלתי
 ושמלה הלבשתי ולא התסרתיו כל, ידעתי אף ידעתי כי אינני שומע בקולי וימר בי, ובכל
 זאת לא מנעתי ממנו חסדי ואיך חרימות אתה את ידך לגרשו מבלי חת לו ללון באהלך
 רק לילה א ד:

(טו) ויפול אברהם על פניו ויאמר אל יחר אף אדוני בעברד. הנני כי חטאתי סלח
 נא הפעם:

(יז) ויקם אברהם וילך המדברה לבקש את האיש החוא, ויקרא אותו קול גדול, וימצא
 שם וימר אברהם להציבו אל אהלו ויטיב אברהם עם האיש החוא וישלחו בגקר לשלום:

לך לך יב יג יד

כאלה הגדות רצות אשר צפי צני אדם מאצתם חצינו כלם מורים על ערך ופרסום האיש, ואחר ההלכה הזאת הכללית חצוה לנחור רק כמה פרטים צפרשת לך לך וירח וחיי שרה לקרר הענין. — (ו) **שכם**, נקרא כך המקום ההוא לפי שהיה שכם או צנצנ הר אפרים, וצמחן היה נקרא נחצלוט ושם סוכנים כעת כותיים: **אלון**, הוא עץ ששמו טהערעצונטהע והוא דומה לעץ חייכע שלנו ואומרים עליו שהיה קים כאלף שנים ולכן העץ ההוא מועיל מאוד לקציעת מקום כי לא זו ממקומו ימים רבים: (ח) **בית אל**, ד' שעות צלפון ירושלים וצקרוצ ירחו זהר אפרים גם המקום הזה ידוע ומפורסם מאוד צמקרא, והנך רואה שמקום שכם וכן מקום צית אל כנר הוקדשו ע"י אצרהם: (טו) **פרעה**, ידוע שאין זה שם פלס פרטי אלא כל מלך מלרים היה נקרא כך ומדקדקי לשון מלרית אמרו שהשם פלס היונו מלך ופי הוא צמלרים כמו ה' הידיעה שלנו וא"כ פ — רעה כמוה — מלך ואולם גם צלפון הקד' פרע ענינו ראש וכן משמש השם צסופטי' ה' ח' וכן יש לפרש מראש פרעות ארצ: (יז) **וינגע**, כל לשון נגע צמקרא' הנח על חלול קדשים ועל חלול השם ענינו נרעת ולכן נראה שגם כאן ענינו נרעת:

יב

(ז) **והפרדיו**, מלאנו העם הזה צמח מקומות מכאן משמע שהיה סמוך לצית אל ולקמן ל"ו ל' נראה להדי' שהיה סמוך לשכם וציהוש' י"ז ט"ו מלאנוהו צלפון הארץ וצסופטיס י"ד צדרום הארץ ומה נראה שענינו פרז ר"ל שאינו שוכן צהר אלא צנקעה והוא עם רעה לאן נדד משצת הולך ונוסע ממקום למקום: (י) **ירדן**, שרשו ירד וענינו הנחצ והיורד מן ההר (כמו שאומרים צל"ח רהיון סנגזר מן רינגען וכן דחניח מלשון דונען שהוא מיצה צל"ח עתיקי) מקור הירדן צהרי לצנון ומשם יורד אל ים כנרת עד ים המלח צין שני טורי הרים צעמק שרצו כ"ג מילין שלנו, והעמק הזה הרים מציו לו עד שללד דרום סמוך לירחו הוא נפתח וכחצי עגולה סוצצ את ים המלח, וצטרם שחת ד' חת הארץ היה כאן עמק השדים ואפשר שהיה ים קטן שם אשר חליו נספך הירדן, כי לולא כן לא ידענו אן היו תולדות הירדן מקום, והעמק הזה היה ח"כ משקה מאוד מירדן אשר נספך שם ולכן אמר הכתוב כגן ד' כארץ מלרים שהיא משקה מנילוט כן היתה צצרת הארץ ההיא מקדם: (יח) **באלוני ממרא**, ממרא אמורי היה ושם סמוך לחצרון ושם עד היום הזה נראו אלוני ממרא, והעיר חצרון מלפנים קרית ארצע האדם כבוד צענקים כדוע:

יד

(א) **אמרפל**, כל המלכים שנאמרו כאן לא נודעו ואולם מלאנו דמיון פתרונו צמלכים שהיו חח"נ צאלות האלה ד"ת אמרפל צלתי ספק ענינו הנלחם — צעד אלהיו וכן סאחדנפל שהיה צאת הארץ חח"נ: ואריון, אומרים עליו שענינו האריה הגדול ומלאנו דוגמתו שם ארצאלעם וכל אלה המלכים היו רעיו לאן ושרים נכצדים גוטסצעציוטער: (ב) **עשו תמדת ויעשו: בלע**, צדרום לים המלח היה ומקרא נער כי מלער היו וכן קראו לו היונים צסם seos: (ה) **את רפאים בעשתרות קרנים**, רפאים מקראו כל הגרים האלה צנצנ ח"י כאשר צחרתי הענין צצרים ג' י"ח ואולם הוא פרטי לצצן וענין עשתרות קרנים צחרתי צמח מקומות כי עשתרות שם חליל נקצה המושלת על הילידה עי' מה שכתצתי דצרים ו' י"ג שהיה הנקרא מולדתה וצצור שנתלה לירח ליירו אותה צדמות קרני ירח וי"ח לפי שיצצה צין ההרים נקראה כך העיר חחיס וחחיסים וחריט כלם פירשטו כנר צס' דצרים: (ז) **וישובו**, ממרח הירדן צחו עד ארץ ערצ וישוסו וישצו צמערצ הארץ ללפון ויכו את העמלקים: **עין משפט**, יש אמר שהם מי מריצה ולפיכך נקראו עין משפט לפי שרצו שם צני ישראל וצצמדצ י"ג כ"ו כתצתי רח לשוני שם קדש לדעת רהציתמהן הוא הנקרא היום עין — אל — ווייהרצ ויפה טען עליו החכם עוראלד כי מתשצות הכתוצים היה יותר ללד לפון ואמר הוא כי נקרא קדש מעיר שהיתה צנצנ ח"י והטעם שנקרא עין משפט לפי שמלאנו שהיה לצני טעיר מצח ותרפים שם ושאלו פי האורקלי צמדצ כמו המלרים צמדצ ליצחי את פי אורקלי יופיטער החליל ולכן נקרא קדש שהיה מוקדש לחליל חה פי' עין משפט דיה קוועללע דעם ארצקעלם: **בחצצן המר**, נקראה כך משום תמרים צלומחיס שם לרצ ויהיה הנקראה חח"כ עין גד: (י) **חמר**, צחרנו למעלה שהוא הנקרה ערדהארץ יודענפעץ אפ"חלט, ועד היום הזה צח על פני מי ים המלח לפעמים חמר ההוא, והיה העמק ההוא לפני שצת ד' את הארץ כעמק חלל ים הקספי שצכרנו למעלה גם שם צנקעה האדמה צמח מקומות ע"י החמר הנחצ שם, והצירות לפעמים מכוסים צחול, והנם לא יסגיה ע"ז וכמעט יפול השחת ועוד עד היום הזה סמוך לים המלח יש צחרות חמר, ושמו ציונים לעתה הדרך למען יצמרו את נפסם: (יד) **וירק**, משרש ריק וההפעיל יורה על הולאת חרצ מתערה חח"נ היה ראוי להיות וירק את חרצ חניכיו וצתרגוס הע' תרגמו כאלו נכתצ וידק צד"לית ר"ל שהיה מונה ומסמר אותם: **ער רן**, חינו דן הנקרא מקדם ליש או לשם אלא מקום חמר: (ט) **חובה**, עוד מלאו נמר צסם החצח כחלי טעה מדמשק והוא ללפנו והענין משמאל כיון שצני קדם ישימו פניהם למרח אס יחל להגציל המקום וא"כ אחוריהם מערצ ומימינם נגצ ומשמאלם לפון: (יז) **עמק שורה**, ללפון ים המלח הוא: (יח) **והוא בהן**, כהן ממש כדרך תלכי קדם וענין המעשר הוא מנהג ישן נוסן נהג חלל כל עמים קדומים לתת מעשר לכהן: (כג) **שדוך בעל**, ידוע שהיו לצצים ועלים הנקראים סמלס (סאחדלען) תחת כף רגלם וקושרים אותם צלרעות סציו לרגל. —

לך לך מו מז יז

שער

מו

(ב) **ובן משק**, שרש משק קשה מאוד להולמו ונתרנום הע' תרגמו צן משק כאלו חזי חלועזר ייה נקרא משק וי"ח שהוא כמו משך וענינו צן נחלה וי"ח צן עלתי וכל זה דוחק: — (ג) **יורשאותי**, כי כן מנהג כל חרות הקדם חלל עמירעי לחן כי שרי מקנה שלהם המה כצני צית לחדוניהם, חותם יחבצו ילהם כותמים נחלה צדה וצמקנה, וחולם נראה ג"כ שחלועזר היה שחר צשר לחצרהם מדמשק כאשר צחרתי צהקדמה כללית: (ד) **ממעיד**, י"ח ממעי שרי וחיו נכון חלל ממעין ממש כי כן תמלח צכל לשונות לחיה צלשון הוגדו יחמרו לצן שהוא היוולח מחזה חציו: (ו) **ויחשבה לו צדקה**, חף שלא ידע עוד שם הרי"ה שענינו השגחה פרטית ועתידות והקיום לגלח החמין צד' הליק והנחמן שלא יסקר חהפעם צדקה ר"ל חשר לא השיג צכח השכל החמין ומה יפורש פ' ואחר כאשר צחרתי צמקומה ע"ס: (י) **ויבתר**, ענין צתר צחלוק החותיות צרת והיינו כרותה והמנהג לכרות צרית ר"ל לצתר צתרים ולעצור צתרכם הוא נטן נוסן ונמלח מה גם צלשון יונית וצרומית מליולת *icere locdus* מה הענין ויש שחללו מלח רמ לצרית קיס כי המלח חיו נקצ ומה צרית מלח: (יג) **ארבע מאות שנה**, צחריכות דצרת ע"ז הענין צטמות צהלעה וצפסוק ומוצ צני ישראל: (טז) **ודור רביעי**, וכן נתקיס כמו חלועזר צן לחרן צן קהת צן לוי היה מדור ציעי והוא צח לחרן כנען: (יז) **ולפיד אש**, רמ להקצ"ה שנגלה צחש כמה פעמים ודמיונו מלחמו המנהג חלל הכסדים שעוצרי צין הצתרים לוקחים צידם נר דולק: (יח) **מנהר מצרים**, לחו דוקא עד שם כידוע וכן הענין ציהושע י"ג ג' ונקרא נהר פשוט וכן שיחור ושיחור הוא תרגום מלת נילוס כי *neilas* ענינו שהור ונקראה הנהר כך מטיט השחור הנשחר על פני החרן צעת ילח הנהר מנצלו להשקות חת חרן מלרים: (יט) **הקיני**, כל העמים החלה ומחקרי חללותם צחרנו צהלעה לם' שמות:

מז

(ב) **הגר**, צערצית ענינו נוס וצרח וכן קוראים לצריחת מחמד חקר ממנו מונים שנותיהם הערצים צסם הנירה (*Hedschira*) ונקראה הגר כך על שם צריחתה: (ז) **מלאך**, הוא הקצ"ה כי כל חותותיו חשר יעשה להגלות לעין צשר ודס המה מלחיו ככתית עושה מלחיו רוחות משרתיו חש ליהט: שור, הוא המקום הנקרא פעלחיוס וכעת *Uscholar* צין יס החמלעי וצין לשון יס הערצי: (יב) **פרא**, מענין השרש מהר ורילת רגלים ונקרא כך הערוד *Unager* דער ווילדע עמל חשר היה מלפנים צמוצר סמוך לח"י וכעת צטרטריה צפרם וערצ, והוא נמהר כסום וצצבו כחילת וחין יכול להכנע ולהכצש וחליו נחשלו צני ישמעאל השטים צמדצ ויפולו על חיש חורח ידס צכל, והס מתפחרים עד היום הזה צדצור הגחמר כחן ממנס חן חומרים שהגר היתה חשת חצרהם ולא פילגשו: (יג) **אל ראי**, תרגמו הע' חל הרוחה חנתי ונראה שענינו חל המרחה וכן היה המנהג צחלרים לכצד חת חלבים צתת לו שס נכצד: **הגם הלום ראי**, תרגום הע' פה רחיתי חחורי החל הרוחה חותי כמו ורחית חת חחורי ופלי לח ירחו וחין הדצר כן חלח כמו שתרצם הרמ"ד חו שפירושו העוד חני חי חחרי שרחיתי פני חלבים, כי לא יראה חותו החום וחי: (יד) **לחי ראי**, כדרך הכתוצים לתת זכר לשם המקום חף שיש עוד טעם חחר לקריחת המקום וחמרו החחרונים שהענין כמו רחש הבר שכן נקרא מרחש החדס שהוא למעלה וכן פני הבר תמו' לד הבר ונשאלים כל חלה מצוף החדס וכן לחי מפרשים כמו לחי וענינו חרן וסן הבר לחקען חיינעם צערנעם וענינו שכן הבר הנראה חלי צעת לרתי חה דוחק צעיו: **ברר**, חיו חרוע חיה המקום הזה וי"ח שהוא שור וכן תרגם החונקלם שקדמם צזה:

יז

(א) **אל שרי**, היונו כח הכחות וגם מענין שדים ורחס ענינו המשפיע מסורו לכל צשר: (ה) **אברם**, ענינו חצ—רס ר"ל חצ הנשא ארחס מכל וקר' לו צסם חצ—רהס כי שרש רהס צערצית כמו מלת הרון צערצית וח"כ יהיה הפירוש חצ המון ר"ל עמים וחולם נתוסף הצרת הס מלשון המון ולא מערצית והר"ש נשחר משמו הקדום והנה מלחמו הצצה פצמים ששינה השי"ת שמות חגשים לכצודם ולתלחתם וכן המנהג ג"כ חלל צני קדס שכאשר יעלה החיש מעלה מעלה יטע חת שמו, וענין שרה משרת שרי הוא נכון מאוד כי שרה מלשון שורר עמיו ממלה וחולם חס נחקור צעיקר השרש נמלח כי הואל מרציו הצנים כי כך הענין צערצית וח"כ כיון שהיתה עד עצה עקדה נקראת שרי וכאשר ילדה צן היתה רצת הצנים כי ממנה ילחו כל שצטי ישראל חה טעם שרה וכמדומה נשחר השס חצרים וסס שרה ג"כ צהגרות ההודים שחצ שלהם נקרא צרחמה ואשתו סארהה ואפשר שגם המה לקחו השמות החלה מדצרי הקצלה: (יח) **ויצחק**, יש שתרצמו ויתפלח לפי שהחמין חצרהם, ולא היה לוחק וחולם הענין טלחק תחמת שמתת לצו וחדות נפשו לא כאשר לחקה שרה: (כג) **וימל**, הנה תלי תלים של פצרים נתצו החחרונים צענין המילה ומקורה וטעמה, ולא עלתה צידס לצוח על יסוד הדצר — חמת שמונה המילה נתפסעו מאוד צכל חלרות הקדס ורצים מחומות כמלרים והכסלוחים נמולו, וחלל המלרים היה חות שכל כהן ימול וכל חשר יקצצ לחטול מצחי חליליהם ולא ימול חת צשרו חחת דתו להמית, וגם חלל חשוי חסיהחויטי צחלק החרן חויסערחליות שלא צח לשס שוס שמן מן החליות הזחת עכ"ס מלות חלה וחרצה צימיהם ושמו המפרשים טעמים רצים לדצר וי"ח שערל חין מוליד כל כך כגמול, וי"ח

לך לך וירא יז יח יט

סע"י המילה נתמעטה תחות המסגל וי"ח לפי שכרתו ערלות חוציהם צלחתם למלחמה נמולו הגרים האחרים להכיר מי משלהם ומי ללריהם, וחולס כל זה שקר ושוא כי חוקרי הטבע וחכמי הרפואה וחוקרי קורות העתים יודו שאין הדבר כך אין הנמול מרצה צניס ואין צערל תבצר התשוקה ואין צין החוצים מנהג דוגמתו, ואין להציה ראי' שהיתה מלות מילה נהוגה צמלרים קודם חציהם חציו, ורק אחר זמן רב הכהנים פתו את עלמס להמול ולהצדל מהמון העם והיתה חרפה לכל ערל כי לא נתנה לחכול מצחיהם ולכן כאשר תל יחושע את העם אחר היום גלתי את חרפת מלרים והגכון שפעס המלוא לנני ישראל שחכרו כמו שעצרו צצריה ד' ע"י דס צצרים ונפסס כך לא יוציאו את עלמס מן הצריות כי חס ע"י דמס ונפסס דהיינו סימסרו נסס צעד הדת והחמונה: —

פרשת וירא

יח

(א) ישב פתח האהל, כי כן יושבים הרועים עד היום הזה תחת פתח, חלליהם ועל ראשם מנפה ללל יומס: בתם היום, הפך רוח היום מה שצארו לעיל ז': (ב) וירץ לקראתם, הכנסת חורחים אחת ממדות ומעלות המסונחות מאוד חלל כל צני חציהם חף צני פילגסיו עד היום הזה: (ג) ורחצו רגליכם, גם זה ממנהגם עד היום הזה והראשון מן הכצודים שיעשו לחורח הוא שיתע לו מים לרחון: (ו) סאים, כמה פחה צחתי צמחתי קרצן נותר צסוף ספר שמות: עגרות, ריקקים עגולים וחיוס עצים מאוד שמים חותס צין שני חצנים רותחים חו צחפר רותח, חו שיחפו חותס צמחשת צחל: (ח) חמאה, חלצ עצה, וצן הצקר חכלו ג"כ כדרך צני קדם שמיד אחר השחיטה יתע את הצצר על הספור לללותו, וי"ח כי כאשר צאו החנשים חל חציהם היה עת להרים לכן הרצה להחכילס וחולס חלל לוט צחו לעת ערצ ולכן לא חפה חלל מלות כי זמן החכילה צלחרים, וסועים צזה כי חלל צני קדם הפך הדצר, חלל שחציהם היה צעל מכנים חורחים יותר מלס:

יט

(ב) כי ברחוב גלין, כי צחלות החלה חין חושפיה ומקוס לינה לחורחים וחס חין חיס מלספ חותס הציתה יסכצו צחלות: (ה) וברעה אותם, חין ספק שזה משכצ זכר: (ח) אוציאה נא, כדרך מכניסי חורחים סס שנססס חרפו למות צעד חורחיהם: (יז) אל תביט אחריו, חו שעמינו חל תתמהמה כלס חו שפירושו כמו שחצנו הצנים שהנילל המציע חחריו ימות וכן מלחנו דוגמתו צפסרי הרותיים ד"ח צפסרי חויד *): הרדה, הוא ההר הנמשך למרח לים המלח, הר מלח מקיקס וחחיליס ומעורות להצחח, והח נמשך צגצול עמון ומחצ: (כז) יה' המציד על כדום עמרה צצרות יאש, הנה ידענו שספל ז' מחות שנה קודס למניינו צעיר קהפסענהחגען גפרית מן השמים עם סספ חרס מטר, מן המפרשים חסצו לפרס המעשה כחן צענין זה, וחיונו, ועוד י"ח שהצקר הליה את החחר שהיה על פני סדום ועמורה צחש ועי"ז נהפך סדום ועמורה (וכן חדמה ולצוים וסדום הוא כולל לכלס כי ענינו תצצרה) וחולס עוד חחרים חחרו שהחוייר היה מלח חלקי גפרית הצוערים מהרה וחחר מן הנוסעים כתצ שהח צעלמו רחה סמוך לים קספי (סגס סס יס גפרית וחחר וחלקי החדמה סס כחלקי חדמת סדום וכחדמה סמוך לים המלח) מטר גפרית וחס תלח חס כזה חו חפסר לכנותה צמים, כי המים ירצו עוד החוייר המצעירים — וחולס כל זה נראה שחינו שייך לכחן, כי כחן משמע להדי' שצח החס מן השמים, ונשחר סיור מן הסיפור הזה גם צפסרים חילוניס, דיקדקר כתצ מי יס המלח נצחשים וחחרים עד שלח יוכל לחיות צהס לח דג ולח סרן מים, וכן כתצ עליסופס 'הרומי שהיה צעלמו סס חחר: סמוך לים המלח נרחו כל השדות כחלו נצערים מצרקים, ועוד נרחו סיורים שהיה מקדם כחן מקדס מוסצ לנני חדס, וחולס היום הזה כל צצרת החרן מלחה לח חוליו כל פרי, וחס יפרח פרח חו לץ כרצפ יצול והיה לחפר גם נוסעים חדשים יעידו כי צעת חסרון המיס נרחו סס חרצות ציס המלח, וחס יצווח דגיס מירדן עד יס המלח חו סימותו מיד חו שנסיס ויסוצו חחר, והיס המלח חרצו כי"צ מילין ורחע ג' מילין והיונים קורחים לו Asphatites מחחר (ערדסען) הנמלח סס וצלסון עם זה דח סחחדסע מעער כי חין צעל חו סס יחלח מחיה וכל החרן סס מלח מלח וגס משרפות מלח יס צצרתו, חצנים הנמלחים סס מולחים יוח רע חס יסחנו: (כז) ויהי נציב מלח, יס פירשו שספלה חל צור מלח והמלח ירד עליה והפירוט הזה מלצד שידחק הכתוצ חינו מדרכי הטצע, והגכון כי שהציה מחחריה ותעמח ולח נסה כמלות המלח צח עליה גפרית ותהי גויתה מכוסה צמלח והיח לחצן מלח, ועוד עד היום הזה שמענו שכל מה שטוצעים ציס המלח ידום והיה לחצן וסציו לו קליפת מלח, וצס' חכמת שלמה גתת שהנליו הזה עוד נראה וצחמת יס סס מלצות מלח הרצה חן מי יחחר חחה היח חשת לוט: (רז) כיאב, הענין מוח ר"ל זרע ומחצ היינו זרע חצ עי' מה שכתצנו צמד' כ"צ ח' וגצול מוחצ צקלה חרן כוען ועמין על נהר יצוק ללסון מרחית למחצ:

*) ne flectat retro sua lumina, donec Avernas exierit valles. Ov. Met. 10, 51 ne respexeris Virg. Ecc. 8, 102.

(א) ויגד, פי' המלה לעיל י' ז' מתנהג הרועים עד נאמאדחירטע: (ב) אבימלך, כנראה היה אצמלך שם לכל מלכו פלשתיים כמו פרעה לכל מלכו מלכים ולכן מלחמו עוד הרבה פעמים שם אצמלך וכן צימי ילחק והרואי' היותר נכונה שהיו צתהלים ל"ד נאמר צדחו מפני אצמלך ויגרסו והרי אכיש גרש את דוד חלל אכיש שם פרטי ואצמלך שם כללי: (ד) הגוי גם צדיק, ר"ל כל הגוי כי כלם נענשים נזנעם ואין לדין לדוחק כי גוי נאמר על אחד זנזד: (טז) הנה היא לך כסות עינים, יש ספירסו כסות עינים דרך משל ומליה לכבוד נתתי לך לכל אשר יפרשו לכל אשר נעשה אתך וזה דוחק לגמרי: ונברה, וי"ת ותהי נכחת ר"ל לא יכלה כלום להשיג חליו והה מפחית נכזודה של שרה אמנו, וי"ת כסות עינים מתש ר"ל וילון ולעיף כי מחשמות הכתוצים לח היתה מכוסה כי ראה אצמלך את יסיה וכן היה הדרך שהצתולות לח היו מכסות פניהם כי חס הנסוחות ועי"ז חששו שהיו צתולה, ולכן אמר הנה נתתי חלף כסף לכסות עינים לך לכל אשר אתך בכל אשר תלך ואת כל ר"ל וצפרס ונכחת למען יהיה היכר שאת נסוחה ויתורגס חין האצע דיונעס צרודער טויענד זילנצער-טעיקע נעגעצען ואם דיענע דיר פיר חיינען שלייער צויל דיונער אומגעצונג פֿאר חללעס אצער דאס דאח אומגעלויכנעט זייעסט — ואף שהלעיף יהיה יקר מאוד צאלף כסף מ"ת אפֿטר שדעתו שמן הכסף יקח אציהם קלתו ללעיף וגם זה דוחק:

נא

(ו) יצחק לי, לא נאמר שנעצור זה נקרא ילחק ועוד נדבר ע"ז צהערה כללית לפ' תולדות:
 (ז) מי מלל, יש חששו שזהו שיר: מי מלל לאברהם — היניקה בנים שרה כי — ילדתי בן לזקניו:
 (ח) ויגמל, לפי ספר חשמונאים ז' ז' כ"ח משמע שהיה צונה השנית וכן שם המתנהג:
 (י) וחמת מים, הערצים צעת לאתם לדרך יתנו המים והחלצו היון צחמות של עור גדי, אחר שהמיתו את הגדי יחתכו ראשו ויפססו את עורו מצלי הוליא את קרצו, וצמקום האליה והרגלים יתפרו את העור ההיא ושמים שם מים, והנשים הולכות עם חמת מים על שכמם עד היום הזה שם: (כ) ויהי רבה קשת, צני ישמעאל וצפרס חדר וטור מפורסמים מאוד כי צעלי חלים היו קולעים אל הסערה ולא יחטאו: (כג) ועתה השבעה לי, כי ראה אצמלך שהצרהם הולך וגדול צאח ולכן ירא ממנו:
 (כה) באר המים, כי יקר מאוד צאר מים לרועי לאן צמדינה ההיא: (כח) את שבע, המספר הזה הוא קדוש חלל קדומים, והוא מספר מלח לדעתם ואפסר שלשון שנועה ענינו קיוס וחזוק הדבר ע"י מספר שנעה דהיינו חר עפ"י שנעה עדים חר עפ"י שנע כצות כמו כאן חה טעכ נשנע ואשנע צנסעל ר"ל מוכתר ומסונצ צמספר שנע שהיא קדוש, והצאר אשר שם נשנעו שניהם נקרא צאר שנע ולפי שזכר למעלה הצאר הזה לכן סיפר המעשה ונסמכה הפרשה הזאת לקדש לה, ועיר צאר שנע ידועה שהיא צנצול נגד להרץ ישראל והפוכו דן שהיה הפונה, ואומרים שעד היום יש עיר ושמה ציר — סחצחה צמקום הזה, וכנראה כהן לא היתה מתחת פלשתיים כי הרי אצמלך שם עם פוכל סר לצאו חל חר פלשתיים, (והנה צצר חמתי צהלעה לס' שמות שהפלשתיים היו מאי קרעטה צעלי קרצ ומלחמה ולכן לא היה למלך הזה משנה כהשר היה למלך מלך עליו חכרים ועצדי האדמה וגם לא צן משק היה לו כהשר היה לרועי לאן כי חס סר לצא והצן) — וגם אציהם לא היה יושב צגרר חלל ויגר צאחן פלשתיים נאמר:

כב

(ב) אל ארץ המדיה, צדרום מרחית לציון מחוצר עמו ע"י גשר, ועל הר המרים היה צית שלמה ולכן תרגמו צסס פולחנא ר"ל עצדת ד' וחולס צד"ה נאמר הר לציון תמו' המדיה לכן נחלקו כאן המפרשים ויש מהם חששו שחינו הר המדיה סמוך לציון חלל מריה כמו אמוריה וי"ח היינו מורה חלל סכס ויש חששו שהוא הר המר הנאמר צסיר השירים ד' וי"ו, וחולס היותר נראה שהוא מריה פשוט וכן לקח אציהם עמים עמו כי לא ילמח שם ען צהר המדיה, גם כיון שראה את המקום מרחוק חין זה כי חס הר הנראה, ועוד שהלך אציהם דרך שלשת ימים לשם: והעל. הי' שם, כך היה נאמין צד' אף שידע סד' מלח רחמים וחמד שונס העצרת צן צאש, מ"ת עשה כאשר צוהו: — (ג) אהר, אצנצחאל פי' חיל רעה שם ואחריו כן נאחז וי"ת שראה מאחוריו וחולס היה ראוי להיות אחור ולא אחר, וח"ת אחד צד"לית וי"ח כיון שאתר לעיל יראה לו השה ר"ל ילחק חמר כאן חיל אחר ולא השה שהיה צמחשצת אציהם לעיל חה מתנגד להמת העמים: (כ) הנה ילרה מלכה, נסמכה כאן הפרשה הזאת צעצור תולדות

וירא חיי שרה כב כג כד

רצקה חשת ילחק, והנה יש כאן י"ז שצעים כמו חלל יעקב וחולס לח היו להם ד' חממות: (כא) עויץ, צאנו לעיל צהערה כללית: בוז, היה צטננתיו וכן ידענו משלשת ריעי חיות: קמואל אבי אדם, ולעיל הוא שם חצי חרם וחולס צ' מחזים נקראו חרם וכן היו כמה שצעים לצפדים ושמות האחרים ומקום מושגם לח נודע לנו: (כד) מעכרה, עי' צצחור נתה"ש מה שכתב צסס ר"ע ספורנו ז"ל והספק חס מעכה זכר חו נקצה לח יותר לנו חס נדע שיש הרצה נשים צסס מעכה כמו חס חצטלום שמואל צ' ב' ג' ומלכי' ח' י"ג יר"ד סלגס כלצ (ד"ה ח' צ' כ"ח) וחולס גס חנשים היו צסס זה ד"ת חצי חכים מלך נת מלכים ח' צ' ל"ט וחצי שפטיהו ד"ה ח' כ"ז ע"ז וכן הסס חציה פעס ישמש לזכר ופעס לנקצה, ולכן חין לזרר הדצר: —

פרישת חיי שרה

כג

(א) שני חיי שרה, צתרגוס הע' וצפסרי הכותים צ' תצות החלה חסרות מן הספר: (ב) ויבא אברהם, מצחר סצע שסס היה חו כנחמר לעיל וצח הותרו כל הספקות: (ד) אחות קבר, קצר כל המשפחה לח מלחנו קודס חצרהס צכל העמים, וכחן קצר משפחה הרחשונה חצר חצר צכל קורות העמים— והנה צנגצ ח"י יש מערות רצות חצר נקל לעשות קצרים מהס, ולחחר זמן עשו עמים רצים כדוגמת חצרהס, ונמלחו מערות לרוחצ ההר חלולות לרוצ וצמלרים עשו קצרים פתוחים כצור יורדים מטה וצח"י יש מעלות ונהגו מטה, ויש צתערה אחת כמה חדרים סתומים וצכלס חורים וברכין צקירותס ולפעמים נמלחו חרונות חצן וצמס' צצח קמח סנינו ג"כ מכוכין הללו: (ה) לאמר לו, צתרגוס הע' נעתק לחמר ילד צצורק נמשך חללס חל מלת שמענו צפסוק הצח, ויש מן האחרונים שנטו לחריהס שלח כדצרי המסורה: (ו) בשיא אלהים, יש פירשו כמך הררי חל ר"ל נשיח גדול וחיו כן חלח הענין שהוח צצח לחל עליון ונשוח פניס: (ז) מערה המכפלה, צתרגוס הע' העתיקו משרש כפל וכפי' הרחצ"ע מערה צתוך מערה וחיו כן חלח מכפלה שס עלס פרטי הוא: (י) לכל באי שער עירו, חיוס יושצי העיר חלח הנשיחים והשופטים חצר צשערים נודעים כמנהג יושצי קדם להיות מקום המשפט להס צשער העיר ועי' מה שכתצנו על המנהג הזה דצרים ס"ז י"ח וסס כ"ח י"ט: (טז) וישקול, לח היו להס מצצעות צומן היה חו כי סקלו חת הכסף על מחאים שהיו להס צצחור מתניס תמיד כל פוחר נשח חת מחצניו וחת משקלו עמו ולח מלחנו מצצעות צישראל עד ימי דוד לפי ד"ה כ"ע ז' וחולס חפסר שהכיתצ שס היה משער חת הכסף כפי המצצעות הנהוג צימיו ולח שהיו מצצעות כשלנו וחחר גלות צצל העלו עמס המנהג להסציע המעות וחולס להקל הטרח מעליהס לשקול הכסף היו נותנים רושס צחתיכות כסף כמה משקלה חה טעס עוצר לסוחר הנחמר כאן וחיו מצצע וכן הוחס הקטיטה, וכמה סקל צחרתי צמחמר קדצן נותר לסוף ספר שמות: —

כד

(ב) שים נא ירך תחת ירכי, על חוסן השצועה הזחת נחלקו המפרשים יש שדחקו לחמר שסס הנצצע ידו לשס לחמר חס לח חעשה לך תמיתני צחרצ, כי הירך מקום החרצ וי"ת שהיו כורתיס צרית צדס, וי"ח סדר לו צחיי ראשו ולפי ששמו החיוס גס צירך לכן שס סס היד והרחצ"ע כתצ שהוח סימן עצדות כי שומע לחדוניו עי' צצחור, והנכון לפי שהמלוא הזחת היתה חללס ר"ל מצות מילה נצצער צצצר המוליד כדעת חז"ל וחמנס קרחתו צפסר אחד ושמו לח נודע לי עתה כי הצעדו לחיון עס ישמעאל כשנצצעים שצועה חמורה יבלו חת מתניהס ונושאים חת צגדיהס למעלה וחוחים צחותו מקום, וגס חפסר לפי שצגים נקראים יולחי ירך חציהס והחצ היה הנכצד כדרך הפאטריארכען לכן שצע צירכו: (ג) אשר לא תקח אשה, חל תתמה על זה שהעצד לוקח חשה לצן חדמיו כי צן משק וצן צית העצד והוח נכצד מחחר כי הוא לחצי משפחת הרועים כמשנה למלך כאשר צחרתי למעלה והחנשים חיוס מכירים שס חת הנערות וקצתולות כי כל כצוד עלמה פנימה ולכן החצ חו משנהו יקח חשה לצנו: (יא) אל באר המים לעת ערב, הצחרות צחרות מים חמה מקומות החסיפה לכל הרועים והרעיות שמה יצוחו לעת ערצ לשוח וללחוק ולשמחה ולעונג שמה ימלח העלס חת העלמה וסס כורתיס צרית והצחרות להס כמו החללחן שלנו, כי הרועים יחצרו חת המקום מקום משקה ללחנס כי החקן חחרצה וחוספיוס מים חל תוך הצור ויעשו מעלות לרדת חל הצור, וחס יפטו ללכת יבוללו חצן על פי הצחר מפני הסרלים ומפני חצק וחול שלח יפול לתוכה, וחס הצור רק יהיה למקום החסורים: (יג) ובנות אנשי העיר, וכן המנהג עד היום הזה צמדינה הזחת הנקרחת חרח וי"ח שחרן זה חרח ויש שהח צדרוס מרחית לחחת ויהיוס הוא כפר קטן: (כ) אל השקת, יש צחרות שחללס כלס לשחור מים לחורח ויש צחרות שחין שס חלח שקת ללחן והשקת צומן הזה מחצן גזית: (כב) בום זהב, חין מס חלח מה ששמים על החון חו על הנחירים וי"ח שלח היה המנהג חלל ישראל לשוס מס צחף וחיו כן כי חיק היה נכתצ מס זהצ צחף חזיר ומכל מקום צחרן היה המנהג כן שנחמר וחסס החס על חשה: בקע בשקלו, חל תתמה על זה שהיה הנזס כצד כל כן כן כן נושאים שס ונוסע חחר חמר מה, שיקראו שס למחיס הס כשללחות של צהל סנותנים על יד החסורים צמדינותיו: (כג) והיה העלמה, דרך כצוד ויח יונפדריח ונערה כינוי צעלמח חיונע דירנע: (מז) ואשם הגום על אפה, העור סצין הנחירים חקצו

חיי שרה תולדות כה שער

שם ותוחזים המס נחור: (ב) לבן ובתואל, חף שנתואל היה האז הקדים לזן אחיה קדם חזיה ולהזין את זה לרין שדע שהאחים היו נושאים ונותנים תמיד עם החתן להשיא את אחיותיהם והטעם צה לפי שיראו שמה האז מתוך חזיה לזנותיו או לחשתי האחת כי רצות היו לו, לא יקפיד כל כך על המתה או יתגר להשיא את בתו ועי"ז יתעט נחלתם לכן נשאו ונתנו האחים ומזה תזין חין עשו בני יעקב נשכס נגר דעת חזיהם צמעה דינה אחותם: (ג) ובגרים, הצנדים מרוקמים נכסף וצחצח עוד נהגים שם אלל הנשים כי חוהצות את הפאר ואת התפארת וחומדות זה מחד וכן הדרך שהחתן חס הואיל חזי הכלה לחתונה יסלח לכלה כלי כסף וכלי זהב וצפרט לעיף אחד יקר מאוד — והנה צחצחות הקדם לא ישתנה הגימורם והאחר צנזש צנדים ונשאר מנהגים כל כך כמו חללנו לכן יועילו כל המיסורים שסיפרו הנוסעים לחללות הקדם ממנהג בני חדם שם תועלת רבה להצגת הכתובים: (גט) ואת מנקתה, חף שהנשים היניקו צעלמם את ילדיהן מ"ת העשירות היו להן משרתות ואומנות לילדים והמה המניקות ונקראו כך לפי שפעמים הניקו הנה את הילד והיו חשונות מאוד צחצחות ההן כמו זן משק זין העצדים כך מינקת זין השפחות: (סב) באר לחי ראי, מסתמח נסע חזיהם ויש צלח הנוגז אחר קצורת שרה: (סג) לשוח, יש אומרים להתפלל עי' צנת"הש ויש אומרים לשוח עם הרועים כמנהג האדון, שהולך לעת ערב לרחות צמשי עצדיו וי"ח לשוח שהיה צמחצזה ולא השניח על אשר סנינותיו: (סד) ותפול, יש פירשו שפלה מחמת חומת הלניעות וצתרגום הע' שהיתה עלמה ללד ילחק מחמת כבוד: (סה) הצעיף, היה נכסה ראשה ורצו וחלי הצעיף ממעל לראש וחלי על פניה והעינים מגולים כך הצעיף צחצחות המזרח:

כה

(א) ויסף אברהם, צטרס צואו לדור צתולדות ילחק יצחק עוד תולדות חזיהם והם חו מזני פילגשיו שגשח מדעתו חו מזן הגר שנחנה לן שרה חשהו: קטורה, צד"ה ח' ל"ז נחמר להדי' שחינה חשה גמורה חלח פלגשו היתה: (ב) ותלד, לא נחפרש חס קודם ילדת ילחק הוסיף לקחת חשה והוליד צנים צדרך הטצע חו לאחר ילדת ילחק הוליד עוד שלח צדרך הטצע: את זמרן, חפסר שזה זמרי הנחמר צירמי' כ"ה כ"ה וחמרו שממנו עיר zebam צין מעקה למעדינה: ואת יקשן, חין להחליף עם יקטן וקלת מפרטים חשצו כמו כן: ואת מרן, חפסר שהוא ענף המדינים הנקראים מדנים לקצן ל"ז ל"ו: ואת מרין, כנר כחצנו על מכות העם הזה ששכן סמוך לסיני ועל צ' ענפים שלו החי סמוך למוחצ שממנו נחמר צרור את המדינים והשני שממנו יתרו חתן משה צעלי צרית ישראל צהצעה לס' שמות וצם' צמדצר צמקומו: ואת ישבק, חינו ידוע כלל: ואת שוח, שסס נולד צלוד השוחי וחפסר שהוא חזי עם פויכיעטן המכרים צספרי יונים: (ג) את שנא ואת דרן, עי' לעיל י' ז' ו"ח: ואשורם, צלתי נודעים: ולכושם, יצע"ת חמפורין ר"ל רוכלים וסוחרים והיותר נראה חרב' ירוש' חומנין שכן שרש לטש יורה: ולאמים, לדעת היוסיסון המה הנקראים Alumiatoi: (ד) עיפה, נקראים מעיר קלרים צסס זה והמה צשכונת מדין כנראה מיפע' ס' וי"ו ושחר צני קטורה לא נודעים כלל: (ו) וישלחם, כי כח האז לשלח את צניו ולהעצירם מן הנחלה ועשה כן שלח תהא קטטה צינס וצין ילחק: (יב) גב'ות, צסס זה נחצחטעער נקראו כל צני ישמעאל הצעדוחינען מנהר פרת עד ים סוף השטים צמדצר וגם הירדוטי יחכיר חותם צלירוף עם קעדארענער והיינו קדר: וקרר, היה שצט גדול ונחשצ עד שלפעמים שס כולל לכל הערצים כמו חללי קדר וכן צסיר חסירים ח' ח': (יד) ודומה, נראה שהיא צצנת השייך לנחציד: (טו) ות'מא, עם צחדוס עוסק צסרקמטי' והמה פוחרים מפורסמים וכן הוא שס מדצר צשכונת עון עד ים הפרסי, ומפורסם העם צחכמחו: יטור, הנקראים חוטורעער צין סוריה ומדצר הערצי: ובפיש, ידענוס מד"ה ה' י"ס: (טז) בחצריהם ובטירתם, הרועים צנו להם חוות לפעמים מוקפות חומה וכמו כסר שלנו והם החלרים וטירות חף המה ככפרים חף צחופן שיכלו להסיעם ממקום למקום: גשיאים, המה הנקראים Oberischeiff והיו י"צ כנשיחי שצטוי ישראל ועוד צימי מחמד היו י"צ נשיחים מושלים על צני ישמעאל: (יח) וישבבו, כן ידעו מסיפורי העסעים שהישמעאלים רעו את לחנס מלסון מרחית לחרן ערצ והיינו חוילה עד קלה חרן מלרים והיינו שור צנגצ ומחרח לח"י ועד גצול צצל: גפל, נסלו לו חצנו וי"ח שמת צחלי יתנו והיינו פי' על פני חחיו נפל וטועים צזה: —

פרשת ואלה תולדות

(יט) ואלה תולדות יצחק, הנה כאשר יעיד שם ילחק צהורחת חיש סצר פנים יפות חיון צריינדליכער מחן הוא חיש חוהצ מנוחה ושלום, אשר לא ירעים העולם ולא ילח חתן מגדר הקצלה אשר קצל מחציו, תחצולות לא החציל וערמה לא עשה, ישצע מטוצ הנחלה אשר נשחרה לו, וצעצור שחינו חוהצ הסינוי והטלטול חוהצ שמחות, גם פגעי הזמן לח יעצרו עליו צהשקט ושלום הוא שוכן צתוך צני משפחתו, והוא שומר את הצרית אשר כרת ה' עם חציו, והוא חיש לדיק הולך נכוחות צמשפט עושה כל ימיו וכן צוגתו וחשת חיקו כצודה פנימה לוסייה הליכות ציתה, וכן לא חלחנו שחינה הק"צ חת שמו, כי מיוס הולדו עד יום מותו היה שיה צכל מרותיו, לא ירד ולא עלה — ולא כן יעקב אשר עליו נדצר כללית צרחש פ' וילח: (כ) מפרן ארם, הוא חרס הנקרא מעזחפחטחמיען ומלת פדן צערצית וצשחר לשונות צני קדם צקעה חו שזה ולכן נחמר צהכע י"צ י"ג סיה: (כג) שני גוים, כל זה ע"ד שיח

תולדות ויצא כה כו כה

וזה ח'וניי המענות ע"פי ד' שנענו ע"פי שיח ומלילה: (כה) ארמוני, בני אדום ישנו על ים סף הנקרא ים אדום (ראטהעם מעער כאשר צארתו צם' שמות הסעם) ואדמת שעיר תלח חול אדום וזה שעיר ישנו שם מבזול מואז עד חילת ועליון גזר ועירם סלע הנקראה ג"כ פעטרא וזהו שעיר חילנות ועוד לרצ ומהם ענין שער כי היערים נקראו שערות ההר והכתוב כדרכו נותן עוד זכר וסימן לשם ההוא כי היה בחדרת שער: ועשו, ענינו דער רייהע: (כו) יעקב, ענינו הערום והמחיק וכמו שיחמרו חללנו חין צד שפעללען: (כט) ויזר, שרש זר צארתו צדצרים צפסוק ותחדו ותעלו ההרה: ערשים, מתין הזה מעשים שם עד היום הזה תצטיל עם צללים ואינם אדומים לצד חלח גם ערצו הלהב עם השחור יקרא אדום בפלצחוק: (ל) מן הארומ, כיון שמהר לשחול לא זכר את שם המיד חלח צחפזון חמר מן האדום: (לא) את בכרתך, עי' צדצרים כ"ח ט"ו מה שכתבנו שם על אודות הצורה כי הצבור לא נטל פי שנים רק לפי שעליו היה מושל המלך לדאוג צעד בני הצית והוא היה המחזיק את הנחלה ולכן נטלו שני חלקים ועשו צד אחד כל היום פחד נמשך חרף נסשו למות וקל דעת חין יהיה מנהיג וראש למשפחה ולכן היה ירא יעקב שן תשחת הנחלה ע"י קלות ראש של עשו: (לב) הנה אנבי הולך למ'ה, חמרו לפי שהוא הולך צלל יום לצד ליד צוערים לכן הוא חמר כמעט שחמות קדום מות חצי ומה יחרון לי צצורה ואפשר שהפירוש הנה חנוי עיף ויגע ורעצ לתרת ועל פה עיפק ועל מהותו אדער צראש פ' ואלח:

כו

(ב) אל תרד מצדימה, כי מלחם היתה מוכרת צר לכל צחי הארץ כאשר היה ציחי יוסף והסעם צה לפי שלשם צחו חניות מרחוק וגם סעם הרעצ היה חסרון יורה ומלקוש צח"י ותמלרים לא ימסר כי חס פ"י משפכות הנילום משקים את הארץ: (ח) וישקף, על הגג שלא היה משופע כאשר הוא חללנו והוא הסקף צעד החלון שחין לו זכוכית חלח פתוח: (יב) ויזרע, וכן עושים רועי לחן שזורעים ולאחר הקליז כספים למקום אחר: מאה עררים, יש כתבי יד שנכתב צהם שעררים ואינו נכון והנראה שטעור צה תפחת מה ספיפרו הנוסעים שיש שם שעררים שחורים (שווארצע גערסטע) שהם טרשים למאכל צהמה ומתצצים עד שימלא חיש מלה פעמים מה שזרע, וכן זרע ילחק שעררים, הללו לצהמתו ולמקויו וחולס מפשטות הכתוב לא נראה ק חלח צרכו ד' עד שקלר מלה פעמים מה שזרע: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה, וכן היה ילחק בן ארבעים צקחתו את רצקה ומשה בן ארבעים צצרחו מפני פרעה עד שנראה שמשפר ארבעים מספר כללי לטות צר: את יהודית, לקמן ל"ו נחמר סלקח עדה צח חלון החתי אהליצמה צח ענה צח לצעון החור ואת צצמח צח ישמעאל אפשר שצצמח הנחמרה כאן היא עדה הגחמרה שם כי עדה וצושם הורחם מתש חחת וצצמח צח ישמעאל היינו מחלת צח ישמעאל הנחמרה לקמן כ"ח ט' ויהודית לא מכרה עוד שם כיון שלא ילדה צמים וכן מלאנו פעמים רבות צמקרא שצמות עלם פרטי משתנות ושיש הרצה שמות לאיש אחד כמו יוצ ויטות ודתמח:

כו

(יב) במחעתע, שרש תתע ענינו התול והושאל על החונאה: (טז) גריי העצים, כי שערות העצים צארלות הקדם שוות לשערות בני אדם כאשר סיפר החכם צאכארט ופרט יש שם עז הנקרא חונגרי' דח חנגרישע ליעגע ששערותיו דקות עד ששוות לשערות חשה וכן יפורש הכתוב צשיר השירים ד' ח': (יט) שבת, כי ישנו סניצ לשלחן כמו חללנו ולאחר זמן היה המנהג חללס לשצת על הכר צפרם ומשם נתפסס חח"כ: (כז) וירח את ריח בגדיו, חמת שצני קדם זורקים לצונה חו מים מריח ניחוח על צגדיהם חו ששמים עץ מוליח ריח טוצ צגדיהם, וחולס חין זה מה שנחמר וירח את ריח צגדיו, גם חין הסעם שחין שילחק לא יכול לראות שצ"י הפטורים נחקרו שחר חושיו שכן דרך הסומא שהוא מריח למחזוק, חלח הדור פשוט כי הצגדים היו מלאים ריח טוצ מן פרחי הסדה שעצר שם עשו וכמו שנחמר כאן להדי': (כט) לאחיד, לסון רצים והענין על כל שארי צער: (לט) משמני, יש מפרשים סח"ס הוא מ"ס השלילה ומתרגמים צורח חהנע פֿעטע דעם צאדענס זאלל דיין וואהמויטן זיין חורד חהנע טהויח דעם היממעלס פֿון חצעה וחומרים לפי שלא היה יכול ילחק לצדק את עשו כיון שכבר חמר ולכה חיפוח מה חעשה צני, ומציחים רח"י שחרן אדום צחמת חרצה מחרד ולא שמה וחולס כיון שכבר לא נתן לו דגן ותיירש כמו ליעקב וגם המחשלה נתן ליעקב למה יפחת עוד צרכתו וגם חינו משמע ממלחכי ח' צ' שנחמר וחשים חת הריו שוממה שהיתה חלרו חרצה חלח לרים החריצו ויהרסו כל העיר וכל יצול הארץ יצוססו: (ם) ועל חרבך, יש שקראו כאלו כתוב חרצן ר"ל צמדצר שלך תחיה חה לפי שגם המה חשצו שמשמני הארץ הנחמר למעלה היינו צלי משמנים: (מה) גם שניצם, כמנהג צארלות ההם שכל הורג נפש נחל יהרג גם חורו, וגחולת הדם נתפסטה עד חרלות חיירחפה וכצד דצרט מה הענין צפרשת ערי המקלט צפסרי שמה צמדצר וצצרים כל אחד צמקומו: —

פרשת ויצא

כה

(י) ויצא יעקב, טרם שנחמר פרטי הכתובים מלחן והלחה יש לנו להעיר פה חמה יצרת כללים כמלח שפתחו ונחקרו על מהות יעקב חצינו הנקרא ג"כ ישראל, הנה כשמו הנפול החח יעקב

י"ט יעקבני והטני ישראל על סם כי שרית כן מהות הלדיק הזה אשר הוא למופת עמו עד היום הזה אשר צטמו מכוניס כל אחינו בני דריתנו, וכל קרואנו את הסיפור הזה זכור נזכור את דבריו חז"ל כל מה ואירע לאדות אירע לנשים. זה יעקב חזינו ותולדותיו הוא מראה אשר כל הקורות נראות צו שקרו אוחטו, וראו לכה צערמה זכורת אחיו חך לא למען צלוע צלוע או להיות שורר צציתו חלל צראותו כי אחיו קל גדעת ואדם פרח ישחית צאפזון וצתמהון לצ כל מה שתיקנו אצותיו, לא ירצה האחלה לא ינחיל הדת לא יצרה חת צניו לשמור את צרית ד', ואולם כיון שלקח ועקב את הזכורה צקלת ערמה, טלטלהו ד' ולסרול בצר, ויגרטהו מעל פני חך כנען אל פדן חרם ושם נלחם עם לצן אשר היה גם הוא ערום, ויהי לו עמל ועם, ויבון מלאו ציומם חרצ וקרח צלילה, עד שילא מזוקק ומטוהר שצעתים ויעקב היה לישראל הלדיק, חך גם צעת ההיח לא שקטה נפשו כי צניו מררו את חייו, וצן זקוניו נשזה — ואולם לקן כל ימיו צחה לו גאולה שנית לקצן כל נדחי משפחתו וישמח לראות פני יוסף צניו צשמחה וצעדן וצכל בצוד משנה למלך ויקצר צציה טונה ויאסף אל עמיו — מה נאמר ומה נדבר עוד לצאר כי זה שאירע לנו ומה שיארע לנו עוד צעז"ה, כל צון יצין את זה ותהי נחמתו צחילתו — והנה התורה הזאת הנחמיה אשר לא תכזב ולא תכסה על פשעים, חך על חטאת ידי ד' כי חין לדיק צחק אשר יעשה טרצ ולא יחטא חמת היא חותמה ואין עולה תחת לשונה, תספרת הדברים כאשר היו ולא כאשר יעשו כותבי סלסתר וכותבי קורות העמים אשר אהצתם תכסה על כל שקן ותועצות צני עמכם, כי התורה הזאת להגדיל לא תשא פנים ולא תקח שחד היא היא המשפט האמתי, ולכן לא כפתה על חטא יעקב שלקח צערמה הזכורה חך תספר ג"כ עונשו שהגיע לו, גם צחאת נכיר המושלם הזה שהוא חזינו שבצר יצרו הטור ועוז הדרך הרחשן וציניע כפר נלחם צעד לחמו, והוא אשר צמקלו עצר את הירדן היה לצר ונשיא חללים. ואולם זה הענין שנתן חללים לחרם שילחם מלחמת נפשו שהוא חלקו ממעל עם גופו שהוא צר עפר ורגש טיט ואולם יחדו יחוצרו כסלם הנלצ חרלה ורחשו השמימה מביע, וזה פתרון החלום שחלם יעקב צצדחו, כי הראה לו חללים כי יש מעלות המוליכים מן החלד הזה אל עולם טוב לפק ללדיקים, וצכה הנחמה הזאת צח פדנה חרם סם מלא נשים אהוצות לו וצנים יולדו גם לאן וצקר היו לו ואולם לצן הערום הוא אשר ימיר את חייו לעונשו הראוי לו כי את אשר יאהצ ד' אותו יוכיח, והוכרח להלחם צערמתו נצו ערמת חותמו, וצצר אשר חטא צצר הזה יטהר את לצו, אהצתו שחאצ את רחל היא הסצה הראשונה שהסצה לו כל המאורעות, חך אהצתו עזה מאחד כי טהורה היא לכן עצר עצדת רועה י"ד שנים צלי השקט, עד הפעם נראה לו צמחיה כי ילחם נגד יצרו עד שכצשו לבמרי, ואז היה נקרח ישראל ולא נשאר מעקב יעקב כי חס צלוע על ירך עקוב — והצן. ההגדות שנמלאו על יעקב צסיפורי עמים אחרים או מעצות הנה או שות לדצרית ורתנו כי מפה נשאלות והטעם צזה לפי שהוא חזי ישראל לצד לא כן אצרהם שהיה חצ המן גרים וכל צני קטורה וישמעאל ממנו ילאו, לכן כל חלה סיפרו ממנו כדרכם והנה על י"צ השצפים ואין נהיו לבוי ואין צחו מלרימה בצר דצרו צהלעה לס' שמות, ועתה נפרש רק חיה פרטים חיש חיש על מקומו: (יב) והנה סלם, פתרון המחיה צחרנו לעיל: (יג) עליו, כמו עמו צלדו: (יד) וזה שער השמים, מלאנו חלת שער משתמשת תמור' צית ויקרח הכל צס החלק ממנו כמרח מרות ג' י"א וכן ומדכי יוסצ צסער המלך היונו צצית במלך וכן שער השמים ענינו צית השמים והיונו צית חללים הנאמר לצניה: (יח) וישם אותה מצבה, לריך שנדע שצני קדם לקחו לפעמים חצן תמו' מוצח כמו שצעה כחן יעקב והאצנים חלה נקרחים חללם וכן מושחים את האצנים צשמן כי השמן תמורת קרצן וצראה שצטעעלי נשאלים ממלת צית חל ונשאר להם המנהג מיעקב: (כא) והיה, חס יהיה לי ד' לחללים ר"ל חס יהיה צעורי ח יהיה האצן הזאת אשר שמת מלצה לצית חללים, וחל תתמה על זה פי יש ההיכלים שנמלאו ממן הקדוש הוא שחין להם שום חלול, וגם מה שהקשו מאין היה שמן ליעקב חזינו חינו קושי' כי כל הנוסעים צחלות הקדם ישאו עמם שמן לסוך את צסרם, וזה מחמת חום האקלימה ואין ספק שגם יעקב נשא חותו שמן לדרך רצ כזה: עשר אעשרנו לך, מנהג ישן נושן לתת מעשר לפה או לצוד חללים להקריצ ממנו קרצן בצר ראשו ממעשה אצרהם שנתן למלכי לך מעשר מכל, וצמאמר קרצן ותר לסוף ס' שמות דצרתי על מקור כל הקצנות והמתנות והנצות אשר נצרו הירחים לתת משלהם: —

כמ

(א) ארצה בני קדם, כל צני קדם שצמקרח הוראתו על העמים היוצנים צעוצ וצדרום מרח לנהר פרת וצחרם נהרים, ולא מלאנו שלפון לצית חל נקרח כך ולא ידענו צצירור חיה דרך הלך יעקב אפסר שהלך צמעצר היצוק ופניה לצד מרח ללכת על מעצר הירדן והפרת: (ב) באר, זה צור חלולה לקל מי הגשם: (ו) והנה רחל, מלאנו צימי קדם שנתנו שמות חנשים ונשים לקוחות משמות החיות כמו חללנו היום עד וכן היה חלל הרומים כאשר כתצ וורחיה צעלמו*): (טו) הכי אחי אתה, כי הגרים היו עוצדים צחנם, צעד ממון וכבר לחם לא כן שאר צצר שקצל שכר על עצדותו: (יז) רבות, יש חומרים רבות שלא היו נוללים חלל חללים והעין הוא החלק היפה צפני חדם וי"ח שעין תמורת פנים והענין שהפנים היו רכים ולא צריחים וזה מתנגד לרחל היתה יסת תואר שהיתה שמה ולא רכה: (יח) אעברך

*) Multa nomina habevus ab utroque pecore etc. Porcius Ovilus Caprilus. Varrm vom Aderbau.

ויצא כח ל

שבע שנים, הננות הנה העושר לאחיהם כמו הלחן וכל הכניס, כי כל חז ימכור את צמיו לאחיהם בזה
 מהר, אם יחזק נער את העלמה, שלח אל האז ונושאים כמה גמלים או כמה צדק וזמן ב
 כמה כסף תחן לי צעדה ואח"כ צהיות המקח שיה לכלם יתן לו את צתו, והרלון שצרכיהם הוא קצת
 חשה ואין שום דבר עמם וכן כתב הרמב"ם ז"ל בראש הלכות קידושין, ולאחר זה תקנו הקידושין, יתן
 כיוון שלא היה ליעקב רכוש ולא לעצד: (כב) **משתה**, כמנהג שם שצעת ימים: (כג) **ויקח את**
לאה, להצין את זה לרין שנדע שכל צת איש הבון ושם פנימה והיה מנוסה צלעיק תמיד לפני כל
 אל צית אחיה ונקל יותר לרמות את החתן כי גם צעת המשתה יעשו פרכת צין חתן לכלה, והיה
 קטנים יאחזו צמסן ההוא כן יראה החתן את הכלה עד שיצואו החדרה לעת ערב: (כד) **לא יצא**
בן, חמת שאין עושים כן שם כי נצלה היה חללם וחולס היה החוצ על לזן להגיד הדבר תתחלה לזה
 שלא יעשה כן: (לב) **ראובן**, דרך שם לתת שמות לנולדים כפי המאורע, והנכון שחמרה ראו כן עד
 לי וחולס חמרה זאת צמחה כי הצן הוא נחממה חס טעם כי ראה ד' צעניו וציוספון נקרא רחל
 צממה כתני יד וחלקו נ"ן צלמ"ד כדרכם ואפשר לפי שחשצו שהענין רח - חצל ר"ל ראה חצלה כדק
 ד' צעניו: (לד) **לוי**, הנכון שצניו לית חן קרנע שמוק עדי לצני וכן הפעם יורה אישי חלי: —

(ג) **ותלך על ברבי**, המליצה הזאת ענינו יקראו על שמי הנקרא חללנו אדאספירפון והבין
 נסוח צנים כמו שחמרה צדומית *filium tollere* וכן העקרות עד היום הזה תקחינה ילדי כפחמס:
 (ח) **נפרולי אלהים נפתלתי**, לפי הנראה אין הפירוש שהיה חללים צעורי בהחזק ללמח חנה
 כמו הררי אל שצניו הרים גדולים ושוממים כך נפתולי חללים מלחמות עלומות וענין פתל הייח ספר
 וקסור כמו למיד פתיל וכן החוט שמקשר וגוללים אותו מן הפשתה וכן הנלחם נקשר עם חצור וכות שחמרה
 הלועז מיט יעמחנדען חנקניספון, וענין נפתול חתרב' זיך ווינדען: (יא) **גד**, מלשון גד שצניו כדירה
 וכתו גדע ובזו וכן כל צני נוחק כמו קן חז חן כס קש קן חס קד חד ענינס סוה, ולכן בדרך נקרא
 החיל אשר יצוא צחזקה אל הארץ איימדינגען ומלשון כרת ענין האשר כי כמו שרש גזר שחמרה בזרה וכן
 פֿערהענגנים והיינו או טוזה או רעה כך גד ענינו מול והיינו מל סוד, וזהללי הצללים נקרא חלי
 יופיטער שהיינו הכנצ שדצניו ממנו צהקמה והוא מושל על המל ועל האשר צסס בד כמו שחמרה ציטער
 ס"ה: (יד) **דוראים**, כתיב הדוראים נתנו ריח ומה חמרו רוצ מפ. שים יטנים ואחרונים ותרגומי הפורה
 כלומר שהוא עשז הנקרא אל - רוינען ליעצעסעפֿעל סליץ שלו חדוס ויש צו תפוחים לאוצים, וריסס
 עזה והם לומחים צחד האצית סמוך לגליל צח"י ולפי שחשצו העמים הקדומים שיש צחס להרסיף צד
 האשה כי תאכל מהם והיה מריעה כאשר הקדומים יחסו הכח הזה ללמחים אחרים ורצים לכן חשצו ג"כ
 שחל רלחה לחכול הדוראים ששרטס דוד שהיינו אהבה (וכן צגרמנית ליעצעס - עפֿעל ומה חצני דצדי
 לזה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי צני, וחולס יש חכמי הטצע וכן מחכמי ישראל שחמרה
 שאין לדוראים הכח ההוא כי אדרבה יעשו הדוראים את הנשים עקרות, ולכן חמרו שהען המקרה
 לחטום - צוים תפוחיו ודומים וטווצים ומתוקים גם יתנו ריח הם הם הדוראים וחולס עוד אחרים חמרי
 שהם חצטיחים קטנים שלומחים צסורי' וצמלרים וצפרם והפרסיים יקראו לו צסס דעסעמצייעה והפרציים
 טהאנחירי או שעמחם כי שמה ריח צערצית או לופחה, והוא למח העלה על התמר לפעמים, ופריו
 כמו חצטיח וגדלו כצילת תרנגול' וקליפתה חלקה וצחוכה כמו ערד ושתי עד שטור ממנה צימים קדומים,
 והפירות האלו יכנה המתרגם הפרסי צהעתקתו למלת דוראים, וצתרגום הערבי יקרא לופה שהוא הוא
 הנ"ל וחולס רוצ המפרשים ותרגומים חמרו שהוא אל - רוינען או מאחדאנחירי וכן צתרגום הפ', והנה
 לקמן י"ח י"ט חצני עוד על מלת אל - רוינען צחשכמית: (כא) **דינה**, מחכיר הצת לפי שצח המעשה
 עם שכם לקמן חף שצכל תולדות לח החכרו הצנות שאין המספחה על שמן תקרה, ולכן חינו כיתן ל"ג
 טעם שמה: (לב) **הסר משם**, הוא מקור וענינו אעצור להסיר משם ומה שהתנה יעקב עם לזן צס
 זו חמנס יוצן על פי הנסיון שהלחן שם כל מה לזן וכל גדי שחור ולכן מה שחלח ומקור וסלחח ומקד
 צעזים יקר מאד ואינו כן כך צנמלח והיה שכרו מעט: (לד) **ויסר**, י"ח סלזן הסיר וכן משמע לקמן
 שנחמר וישם דרך שלשת ימים צינו וצין יעקב והאומרים שיעקב הסיר לפי שהוא הרועה סופים צה
 וצתרגום הפ' נחמר לקמן וישם דרך שלשת ימים צינס וצין יעקב ר"ל צין צניו וצין יעקב: (לה) **חד**
שלשת ימים, הלחן והצקר יודעים היטצ שם הדרך אל המרעה ולפעמים חס המרעה לח ישגיה צה
 המה ירולו למקום המרעה עד שלא יכול להשיגם, ולכן ירח לזן סן ירולו כאשר הסכן הסכני כך פחה
 אל המרעה ליעקב ויקח את הנקוד והגולוח מהם לכן שם דרך שלשת ימים שלא ימלחו הדרך: (לו) **לבנה**
 הוא הנקרא דיה וריסע פאפעל: ולזן, שקדים ילמחו צו: **וערבון**, חינו קאספחניטן צוים חלח הוא
 ען שקליפתו נופלת ממנו לפעמים והוא ערוס ומה הושאל שמו ונקרא צל"ח אהחן צוים: (לח) **ויחמנה**
 עד היום הזה עושים כן צחלרות אייראפה חס יש את נפסס שילדו כל הלחן לצנים יקשרו שחלות לצת
 צתוך הרפת וצפרט לעת הזיווג והיה צחלות הלחן את הלצע הזה לח ידענו צחחה חופן יהיה הדבר
 שילדו ג"כ לצנים, ונשי הדומים חס הרות ללדת היו תלו פסילי הגצורים ואנשי השם או מחנכים ימים
 צחדריהם וראו והסתכלו צהם למען לדת צנים ציופים וצחורתם: (מא) **הבקשרוה**, יש חמרו שהם
 הגולדו צנים וצהעטיף היונו צחשרי לפי שהלחן של ניסן חקקים וצחלחים מאד והגולדות צחשרי חלשים
 ציותר ואמת שכן הנסיון יעיד וחולס המקשרות שרשו צעלמו יורה על החוק הצחלחים נקשרו אצחיהם
 ציותר ועטוף היונו מכוסה והוא מלינה לחלשים שהם כמו מכוסים: —

(א) דברי בני לבן, שגדלו אחר הזמן ההוא כי מתחלה רחל היתה רועה כי בני לבן קטנים וישראלם כאשר נזר גדלו המה קטנו, נקנחת לזם על יעקב: (יג) האל ביה אל, כמו המלך חסור גי' ל"ו ח' שלא מדקדוק: (טו) הלא נבריות, ר"ל כשפחות כי השפחה חס תנשא לחיט או לעזר וילדיה גם חיטה לאדוניה, אך הצנות או שנוון שתירטינה מרכוש חזיהן או שילכו אחרי חנטיהן תהיינה כשפחות: את בספנו, כי הרחוי שיתן להם נדוני' שלא נתן להם ועתה יאכל גם כן זשכר: (יט) תרפים, הם כלי קסם כידוע ועל פתרון המלה רצו המפרשים יש שחמרו שתרף כמו רח"כ היו לורות המיוחסות למלאכים ואינו וי"ח שהוא מלה פורית כי תרף צפורית ענינו תפלה ורח"ו ח"כ כן לפי שהתפללו אליהם ואולם טועים זה כי צפורית ענין השרש הליכות רכול ומדבר רע חצרו, גם לא התפללו אל התרפים כנראה אלא היו להם לקפוס קסם וי"ח שתרף ענינו מל והוא ו סרף לציתה וענינו שיחסו מל אל התרפים כאלו הם המשפיעים את הערף זה דוחק וי"ח מענין רפה ומור כי יחסו להם כח הרפואה צימים הקדומים והיותר נראה שהם הנקראים אלל הפרסיום Telaph והיו לורות הנצורים אשר שמו אותם לאלילים וי"ח יהיו כמו רצנו או רפרף או רפה וכך חיים ונפילים ועי' צענין הזה מה שכתבנו לעיל במעשה הנפילים ובהקדמה לס' הזה, ונראה לי שיחסו לצורות שעשו מנפילים ושאלו למתים האלה והענין שואלים צערפלים ושרש רף כצד חמרו לעיל שהוא ין וערפל וחשך ועשו את הקסם הזה ג"כ צלט וצפתר וצמקים חשך או שהדבר שהם לורות רפאים אשר אלו ומזה מלת תרפים או מענין ערפל היוצו צפתר והואשאל המלה מזה הענין צין כך וצין כך היו רות בני אדם כאשר נשמע ג"כ ממעשה מיכל שמה צמיה תרפים תמו' דוד שצרח מפני שחול, והחמונה צרפים האלה נמשך עד ארץ חשכנו שגם צאשכנו יחסו סגולות רצות ללמח הנקרא צסם חלרוינע והוא רק ש למח הלומח מתחת לחץ והוא דומה לצורתו קלת לפני אדם וקוראים לו דאם בחלגענמענכען או דאם לרוינכען ואומרים שהוא מור ותרופה לכל חלי או שישאלו צקסם ומנחשים צו ומלת רוינען צאשכמית גם יא תורה על הסתר והמתלחש זה ענין נחש ולחש ומזה נקראו הנשים שיחסו להן כח הנצואה דיה חל- וינען חדער רונגען — היואל לנו מזה שהיו התרפים רק מקסם כוח אשר נחשו צהם הגוים: (כד) בטוב צד רע, תמו' מטות ועד רע ואינו כמו שחשצו קלת מפרשים לא תדבר אחרו מטות להכניס עמו נדברים סופים עד שתצא לדבר אחרו קטות וכמו שיאמר הרומי de verbis ad verbera כי צרומית הוא לשון ופל על לשון ואין המליצה הזאת נכונה צעצית: (כז) בשבירה, המנהג צאריות הקדס חס ילך האורה ודרכו ישלחו אותה צשירים ועושים משתה לו מדרכי נחוש שלהם: (לד) בכר הגמל, חין זה כמו המרדעת ולנו אלא כמין כפח מקום המושב על גז הגמל ועמדי הכסח מלד הצהמה הביא, והנשים ירכצו על כר זה וצפרס הנשים החשצות והעשירות או החולות ועם הכר ישאו העצדים את האשה וישאו אותה הניתה, ולכן לא השתומם לצן צמטשו את כל האהל שהיתה רחל על הכר כי אמר כמנהג הנשים היא גם הכר הוצאה לאהל: (לח) לא שבלו, ר"ל לא הפילו שליתם כי חס הרועה לא יחום על האלון שמור אותם היטב וצפרס לעת הילידה, לא ילדו רק ופל עמון: (מז) גלעד, חינו גלעד צחירק הגימל אלא גלעד צפתח כי גלעד הראשון הוא הר צעצר הירדן ונמשך הוגצה עד ערצ ומלפון ליצוק עד החרמון גלעד השני הוא עיר צחלק מנשה אשר שם נקצר יפתח הגלעדי (שופטי' י"ז ז') שממנה עוד נמלאו חרצות שם גלעד ונקרא ג"כ רחמות גלעד או רמות המלפה ומלפה י"ג מקומות צסם הזה הח' צגאי מול ורמון וצ' צנחלת צנימן ללד לפון והג' צמחצ ואולם הנאמר פה נראה ש הוא סמוך לעמון מול היצוק קרצ אל עיר קחנים שלסם הלך יעקב כנאמר צפסוק הסמוך ומלפה כמו מלצה ואולם פתרונס משונה זה מה: (נג) אלהי אבירהם, יש כאן הרצה שינוי נוסחאות ועיקר הפירוש צנת"ה:

לב

(ג) מחנים, עיר על צול נחלת גד צין גד ומנשה כנאמר ציהושע ו"ג כ"ו ושם ישב דוד ימים רעים והיתה העיר הזאת נחלקת למחנה עליון חלק הצפוני ולמחנה תחתון חלק הדרומי ממנו זה טעם וציוי וצגי והכתוב נותן עוד טעם וצמר אחר לשם ההוא מדוע קרא יעקב לו כך כאשר צארתי הרצה פעמים שיש כמה טעמים לשם עלם פרטי אחד: —

פרשת וישלח

(ד) אל עשו אחיו, כנראה שערד נלחם עשו עם אחרי היושב צהררם שער ולח היה מחזיק צחן הביא אלא הולך ושז לכנען עד שירח יעקב פן יצקס נחלה עוד צאחן חצוי ולכן קדם ושלח מלאכים אל שער: (ז) וגם הלך, כמשמעו גם הוא הלך לקראחך לטובה וצשלוס ואולם יעקב ירח מפני חרצע מאות כי ורך האנשים הפרחים לבחול צמדצ חף חס שלום ידצרו ולצם צל אחס: (יב) אם על בנים, מלה לקוחה מעוסות האם הרצולת על חפרוחיה והיא מדה חצרית לקחת חס על הצמים: (יד) מן דבא בירו, חין הפירוש כל מה שצח תחת ידו מצלי הצחנה אלא מן העושר אשר היה אלו כי כל המנה היתה פדורה צתכלית הסדר כי מתחלה נצין שתינים הצמרים לקח מעט ויותר מהנקצות כל זה מוק המטות ועוד גמלים מיניקות כי חלצ הגמל נחשצ מאחד והגמלים צעלמס תועלת גדולה יצאו לאדם

וישלה לב לג לר לה

הסוכן שם, עד שהערציים יחשזו את העושר לפי מנין הגמלים, כי כל עורו וצפרו וצידו ותלמו יחשזו
מעילו לכה דברים והגמל לצד מוכשר לקבל רוכז צמדד: (יח) ולמיאלה לפניך, חין הפיחה של
הגמלים וכו' כי זה למותר כל רכוש העצד לחדוניו חלח חל מי יסלח חדונך את המנחה ויתורגס חמח
וען זינד דיעזע פֿאר דיר הער: (כג) יבק, הוא הנהר אשר תולדותיו חל מי הירדן מקרח נהר
והוא צגזול מרח 'מנחלת מנשה וצדרוס לים כנרת נספך חל הירדן תול שכם צנדיק פלע שם והנה
יקראו לו נהר התכלת ושם יצוק נהר אחר צטכונתו הנקרא ירמון ומלת יצק שרשו צקק והוא כה
מקול המית המים חס נשטע מתוך לנחת, והיצוק הוא נחל שוטף צחקה ואין לו רק כנה מעד
הידועות רק ליושגי הארץ: (כט) ועם אנשים ותוכל, י"ח ואף כי תוכל חס תלחם עם אנשים וזה
זאת נחמתו ציראו מפני עשו, ויש שחשזו שכל זה קירע לו רק צמחה ולא כפשוטו שנחצק חס
ואולם והוא לולע על ירכו מורה שהדגד כפשוטו: (לא) פנואל, יש כמה מקומות צטס זה וזה
האחר כאן צדרוס ליצוק וכן משמע מתיבה ח' ח', והנה היונים מספרים שגור עד פיר חתם
lo ti heu prosopon ר"ל סני חל ומקום העיר הזאת כאשר נסמן פה: צלע, יותר לצד נלע
והיינו מקום: —

לג

(ח) **כל המחנה**, יש כתני יד שכתוצ זהם כל המחנה חתה חינו כי חין לשון פנשה שיין ב
המנחה, והנה חל תתמה ששלח יעקב מנחה לעשו כי דרך לכבד חת הבדולים כן בחירות הקדם: (ג) **עלות**
עלי, יש ספירטו מלת עלי כמו וקרע לו חלוני והוא לדעתם לשון נוסל על לשון ועלי ג"כ תמלת פתוח
ומתרגמים זיח זייגען דיא יונגע וחולס דעת צעל הנחת הטעמים כדברי נת"הש: (ד) **לרגל המלחה**
חין הפירוש לכח המלחה חלח כמו אשר צרגליך כי המנהג שהלחן ילכו פני הרועה והרועה חתיה
(יז) **סבתה**, עיר צשצט גד צדרום מורחית מפנואל ואין להחליף עם סבות שנסעו לשם צמי יסדה
מרתמסם: (ט) **קשיטה**, משקל כסף שלח נודע חללו והנראה שהוא כמו שקל מלשון משקל כי י
סוקלים חת הכסף כן קשיטה מלשון קסט והיינו מחזני לזק, וצתרגום הע' נעתק צמחה כצמים חת
שחצנו שהיה הכסף מסומן צסיתן כצט כי כן עשו הקדמונים שמו הכסף לערך התקנה כמו יחצו
שחללס נקרא הכסף מטעם זה צס pecunia נבזר תמלת pecus והיינו צתמה: (כ) **אל אלהי ישראל**
נראה שחלת חל מורה ג"כ על מקדש והושאל צדרך המליצה הנקראה Melongmie שהמקדס יקרא על ידה
צו והיו קוראים כל המצחות וכל המקדס אשר יחספו שמה לדרוש חלבים צס חל:

לד

(א) לראות בבנות הארץ, טעם ראות ענינו התחבר ורלחה להתעב בדרך הצננות
(ב) ויענה, לשון עיוני כנר צאנו זכמה מקומות: (י) וסחרורה, חן ענין סחר, כענין חלל כי לא
היו רק רעני לאן חלל סחר ענינו כמו גר הלון וסוד צאח: (יד) חרפה הוא לבו, כאשר חרפה
להפך היום גלותי את חרפת מלרים, והנה אם נצין את המעשה הענין כמו שהיה צימיו עד צאח
הקדם, האחים ינקמו ממחרפי אחותם, וראיתי שאיש ערצי אחד אמר הסוכנ עם חשתי לא יעשה לי
נזלה גדולה כהסוכנ עם חחתי כי חשתי אם תונה אחרי שלח חלחנה לנפשה כי לא מתשפחתי לא
והלכה והיתה לאיש אחד אך אם תונה חחתי היא צברי ועלמי והחרפה לי ולמתשפחתי לכן חקום נצורה
מהסוכנ חותה: (כה) בהיותם כואבים, כי ציום השלישי תפול קדחת החצורה דאם חחתי צברי
פל הנמל כידוע ולהפך נחמר ציום השלישי יקימנו וע"ז אמר שם הרד"ק הפך כל נסצר כי חח יכא:

לה

(ב) **אלהי הנבר**, הנה התרפים אשר גנבה רחל וגם הנזמים כאשר צארת צמחת כ"ז ר' כי הנזמים היו עושים לשם כבד וגשמים כטליתות והנה הלחשים שנזכרו ציטעו' ב' ולכן נתע' ישראל ג"כ את הנזמים לצורך העגל אשר עשו וצארתות יקרא קדש מטעם זה, והנה כיון שנזכר אל ליה שיסירו את אלהי הנבר ויקדשו וינצו שאלותם: (ד) **תחת האלה**, אפשר שהיה האלה אלהן מעוננים צופפים ה' ל"ז וגם מקדש ד' היה שם כמשתע מיהושע כ"ד כ"ו וגם יהושע הינה את העם, ונראה שהיה המקום ההוא מקום נורא אללם ומוצח, ומוקדש ולכן שמו שם יעקב את הנבר סימן שהקדש יצער ויחלל את הסומא: (ה) **חתה אלהים**, הפסוק חתה גדולה וחמה כהררי אל כמו שידוע שנשמך המלה לאלהים להורות החחק וגדלו, ואולם אפשר שחתה אלהים היא חתה ופחד שאין יודעים טעמו נפלה עליהם החמה רצו וחלו כי אלהים שלה עליהם היראה לנלתי ילחם נני יעקב ומלחמו דוגמא לזה נשאר סיפורים שהיראה הנחה על חיל רצ מזלי שידעו טעמו יקרא חתה אלהים ואין כאן להאריך זה: (ח) **ותחת שם רבורה**, אין לורך שנאמר כי רנקה שלה ר דצורה מינקתה לקחת את יעקב מסדן ארכ אלל הכתוב מספר מיתת דצורה לפי שמדבר עתה מהלחן חצית אל וטעם ויקרא שמו הוא פעל סתמי מאן נאנטע, מ"ח נראה שדצורה היא נכדת מאה ה הכתוב צופים חייה כי כל מצוקתו לצוא אל בני ישראל צפרס: (יא) **ומלכ'ם מחלצ'ך יצאו**, מה ההגונים למלך על החומה הגדולה הזאת כי טעם מלך ענינו חסד והגון ושר נכד וגדול פסס: (טז) **נשי**

וארץ, ו"ח שרשו צרה מלשון מה צרי ויהיה צרת כמו צת ומדה קטנה יקראו לה צת ארץ והכ"ק ומיין ואינו נראה כי השרש בצר והואו אדור כמו כציר הארץ והוא מדה חונה ידוע אללנו ותרנוס אנדעסלענגע וי"ח כמו מיל לרפת כי שם מלאו קצרת רחל צגצול צנימן ואפסר שהיה צטכונת רמה כי ן תשמע מירמי' ל"ח קול צרמה נשמע, וחת הקצר אשר יאמרו עליו כי הוא קצר רחל צין ירושלים צררן צדק צית לחם הוא צית מרוע ועליו גג עגול (קופפעל) וצתוך הוא הקצר, וכותליו צסיד לצועים צמות אנשים רצים עליהם נכתבים, וצית לחם הנאמר כאן הוא צית לחם ציהודה וצדלה מעיר צית לחם צבול צבולן, כי צית לחם הנאמר כאן מנגז לירושלים צארן פוריה מאור ולכן נקראה ג"כ חפרת מלשון רה וכן צית לחם מה הענין, וציתי יהושע לא היתה עוד מפורסמת וכן לא ההכרה שם ט"ו וחולס ימי דוד עלתה צפרסוס: (י"ח) בן אוב', יש אומרים צן חצלי וי"ח מלשון חוני ורשית כחי וכן צנימן ורגמו צן הכח כי הימין יותר חוק משחלל ושאר הדעות עי' צצור נת"הש: (כא) למגרל עדר, מתרח לירושלים לפני שער הארץ על הר מצור ולכן קראו תיבה מגדל עדר עפל צת ליון וצמלכים צ' ה' "ד נקרא עפל סתם, ומשם הלכו עד המקדש: (כב) וישמע ישראל, צתרנוס הע' נאמר כאן וידע ודצר צענינו וזה מלצר שהוא נגר המסורה מהפך חת יופי המליצה שהרגישו צה צעלי המסורה לכתוצ וסיק צמקום הזה, לא אחר הכתוצ ולא כלום כי חס וישמע ישראל, והנמשך מה יוצן מעלמו: (כד) ובנימן, חף צנימן לא נולד צפון חרס כולל חף צנימן ציניהם כי כתוצ צפון חרס על הרוצ: —

לו

(ב) עשו לקחאת נשיו, וצרנו מנשי עשו לעיל כ"ו ל"ד: (ו) מפני, כמו מעל פני כי לשון פני יאמר על המתח וכן יקרא אדום מתח של ח"י וצתרנוס הע' וצספרי הכותים שינו כאן הנוסחא דרכם: (ח) וישב עשו בהר שעיר, תרגמו צגצלה והנראה לי שעשו הוריש חת החרים ר"ל יושצי ומערות צנגז לארץ שעיר וצנפון יש הר שעיר וההצדל שצין צני עשו סתם וצני עשו היוצצים צהררם עיר כצר צחרתי צדצרים ח' צפסוק כאשר עשו לי צני עשו ע"ס ולכן חף שיצז עשו חף קודם לכן צארן דום ת"מ לא ירש עוד חת כל הארץ ויהי כי רכושו רצ ולא יכול עוד לשצת עם יעקב כצס ג"כ חת הר עיר הלטווי וישצ שם עד היום הזה, וזה יהיה לדעתי ג"כ פירוש הכתוצים כאן מתחלה מספר תולדות שר צהר שעיר ר"ל צגלה חח"כ תולדות החרי צדום הארץ: (טו) אלוף, היינו שר חלף כנראה והם שיחים שרי חלפים חו שטעמו כטעם חלופ מורה דק: (כד) את ה'מים, אמרו שהמה האמורים חה וינו נראה כלל וכן לא יתיצז לומר שהמה הפרדים כי סומים לא ימלאו שם צארן ההיח ולכן יותר נראה זה דעת האחרונים שהוא כצלטונות צני קדם ענינו מים חמים כחמי טצרי' והחמורים ימאנו לשחות חמים וולדים ועי"ל מלא מקור מים חמים וסמוך לים המלח צגצול אדום נמלאו חמים כאלה עוד עד היום הזה והיונים ירד מלאו שם החמים האלה ונקראו חללס Kallirhoe: וא"ה, חין הוי"ו נוספת חלל כן שמו: (לא) לפני מלך מלך לבני ישראל, כתצתי צהקדמה שמכאן טעו המיונים לאמר שלא משה כתוצ חת ופסוק הזה כי הלא צימיו לא היה מלך צישראל, וחולס הטעות הזה לא הותר צחמרו שמהה הוא מלך י לא מלאנו צמקרא שהיה נקרא מלך, גם לא נאמר שראה צנצוה מלוכת שחול, חלל הענין פשוט ייון שחמר למעלה חלל צרכת יעקב ומלכים מחלליך ילאו חמר לא נתקיימה ההצטחה הזאת קודם מלך מלך אדום ומשה היה מחמק שצצוה העת שתקוים הצרכה הזאת ונתרגס עהע נאך לור לייט חיון קעניג חוצער וחצראעל העררשט, ומה שהקשו עוד מדוע יפסוק צאלופים להצכיר המלכים וחח"כ שצ צאלופים חין כאן ו' כלל כי הארץ היתה תחת מתשלל הצלופים מתחלה וחח"כ צחו מלכים וצקלת מקומות נשחרו חלופים, על מספר המלכים לרין שדע שצחרלות החפסיות אשר לא כן מלך יורש חת מתלכתו חלל העס יצחרו גליהם מלך כרלונס ורצו המלכים צכמה שנים יותר מצחרלות אשר המלוכה היא ירשה לצני מלך: (לב) דנהבה, נרד מלאו צ' עירות צסס דנהצ שם וחצצוק מעיר הזאת: בצרה, עיר גדולה צאדום הצכרה צישעי' ל"ו ו' עוד צצרה צמוחצ צירמי' ת"ח כ"ו: (לה) את מרין בשדה מואב, דקדק כן לומר כי מדין ישצ גם על וגי הר סיני כידוע ומדקן אשר נאמר תמנו לרור חת המדיניים ישצ סמוך למוחצ: (לו) מרחבות הנהר, צתם נהר הוא נהר סרת וכן צת"ח ונצדלה רחוצת הנהר מרחצות העיר צחרניה לעיל ו' ו"ח והנחת' כאן וצצת על יד נהר סרת הנקרא בעת סחיד: (לט) בה מטורד, נחלקו המפרשים חס הוא שם חיש חו ושה וצתרנוס הסורי נאמר צת מטורד צן, מי זהב וי"ח שצת מי זהב שצ על מהיטצחל וחולס מד"ה ח' ח' 'משמע שמתרד חשה היתה: (מ) ואלה שמות, מה שהצכיר כאן חלופים עוד יש פירשו שהמה צני והלצמה יעוש יעלס וקרא המכרים לעיל ה' כי לא זכר עוד תולדותם ומדקרא הכתוצ להם כאן צסס חלופים נשמע שהיו מצני עשו ומה שלא זכרם למעלה צפ' ו"ד שסס מקומם הרחוי להם כיון שצימיוס הרחשונים לא יור צני הצנים האלה רצים כל כך כצני חלופס ורעוהל ואחר זמן נחלקו גם הם לבצעים רצים המכרים כאן, היינו צימי הדך המלך שהוא היה צימי משה רצנו וחליו שלח המלחכים ולכן לא זכרם עד שצא להדר וכן משמע "כ מד"ה ח' ח' נ"ח כי שם מחצר ג"כ הכתוצ תולדות הצנים האלה עם הדר, ועוד חפסר שהחלופים נצחכרים למעלה המה משלו צפרם מלך מלך צאדום ואחר שהמליכו עליהם מלכים עוד היו מדינות שלא סרו משתעות המלך שהוא כי ישצו צמחצם ולא שמעו להם חה נראה לי פירוש הכתוצ וחלה שמות חלופי עשו משפחות אשר היו חלופיסרק למשפחותם ר"ל למקימתם ומלת למקומהם פירוש למלת למשפחותם לא שמשלו גל משפחות שעיר חלל רק צמקום אחד צמחחס והוא מה שיקרא לקמן למוצצותם צארן חחתם ומלת צשמותם ננינו לא צסס מלך שהפקיד אותם פקידים חלל צסס עלמם מלכו ואחרגס דחם וינד דיוח נאמען דער פירסטען נשור'ס פיר חיהרע פאמיליען נעהמליך פיר חיהרע ווההנאחרטע חין חיהרעס חיוצענען נאמען ומפויס וחומר

וישלב וישב לו לו

חלופי חדושים למוטציות ר"ל רק למוטציות היו חלופים נחלק חתום אשר נאחזו בו מעשו חזי חדושים ק' כה
הדבר לענ"ד ונפסד הכותים נאמר חמו' למוטציות למשפחותם ואינו נכון אלא כמו שזכרתי : —

פרשת וישב

לו

(א) וישב יעקב, לאחר כל המאורעות ואחר הטלטול הכבד שזא חליו שז בהסקס ותמחה ב-
מגורי חזיו עד שמתוך חזה יתירה שחזא חת זן חשת נעוריו רחל האחוזה נולדו לו עוד פגעי הזמן אחרים ב-
זאו זניו למלרים שזה מגמת הכתה והנה מחקרי חן מלרים וסדר המדינה והיחס שזין מלרים לעצרים ב-
כזר הלעתי זחריכות זהלעה לם' שמות כחזר יראה משם הקורח הנעים, הנה ידוע שהיתה תמלכת חזה
סדורה ע"פי חכמת המדינה, ואף חתום לולא מורח מלך חיש חת רעהו חיים זלעו, ולכן תלדקת חזה
היתה זאת כי נתן למלך מלרים עלה ותחזולה זחיה חוסן יוכל למשול על ההמון זחסיפת הדגן חזר לשני זמר
יהא העם נלך חליו ויהיה זיד המלך למשול זס, וע"י כן היתה המדינה מסודרת ג"כ היטב, והעם ה-
למשמעת המלך, ולכן כזר חמרנו שגם חת שחר העצרים מצית ישראל חזב פרעה להיותם בררים זחלח-
עצרים משחר שזעים נפלו לפעמים כסודרים ממדבר סיני עד גשן ויצרו חת חן מלרים ויהיו זני ישראל למחזה
להם זגזול מלרים סמוך למדבר, וזכן הרצה טויות עשו חזותנו למלרים וחלו כפרו זסויותם וישלחו להם חזה
תחת טויה — וגם חק שעה יוסף שרק חדמת הכהנים לח קנה ומלל שחר עם החן קנה שדויהם חיה
לטוית פרעה, והיונים גם חמה מספרים מחק חזה, אך יחמדו שגם כת זני המלחמה לח מכרו חלקם
וחזי יוסף ששם פרעה לשני מקנהו היו חסונים ונכזדים מחזר כי שרי מקנה היו זחלרי מלכים קדמורים שזה
גדולים ועלומים, ואין לתמוה ע"ז כי יוסף נתן עלה למלך חן יספיל חת העם תחתיו, כי חן זה חסר
לסדר סדר המדינה, ואדרבה לטוית העם היה חלח שחזר זמן המלכים הרשעים חזר זחו חזריו חמה חזר
חת הסויה לרעה וישחתו חת חזר תקן יוסף וחזר חזר לטויה הם השינו לרעה — ועל חדות שזים
נפס חזר זחו מלרימה חין ספק שהס רחשי החיז וחולס לכלס היו עצדים ושפחות וחזריו חזר כחזר חזה
לחזרהם, ועל חדות הספקות שגפ'ו זגרחשית מ"ו ח' שנחמר שלשים ושלס חף שחינס חלח ל"ז וכן שמה זס
יוסף זתוכס חף שחמר שזעים ידו מלרימה כל זה זחתי זשמות וחזר עוד לקמן חמו — ונפסד חזים
לח נחלח שמן מן יוסף רק מה שחזו מתורתו ע"י תרגום הע' כמו חרטחפאחחם ופילון המלך (חן
להחליף עם פילון היהודי) ויוסטין הרומי כתב שמה זן יוסף היה כך נתלכללה חללו השתועה ששמה, והם
כתבו שיוסף מלח חת השקלים וחח המטצעות חפסר שחזו חח חפני שהיה מכיר זההנדסה וזמחית המליז
כתשמע מתורתו וגם שחמו שהמלרים קצלו חדות והמסורות והמשקלים חח זני קדם (ר"ל מצנליים) לכן
ערצו זה חזה וחזו שיוסף הוא הממליח, ונפסד מחמד (סורה י"ז) נכתב סיפור גדול מיוסף ופולימקה ונחלח
חמו רחז זקדמוניות ליוסיפון ז' ד' *) ונחלחים ההגדות החלכ גם זמדרש ונפ' היסר ולח נחריך זהס וחזר
עתה לזחר פרטי הכתוצים זקלור נמרן עד חזוח לפרשת ויחי, כי שחר הערך וכל הפרטים שזין ישראל למלרים
כזר פירשו זשמות זכמה מקומות, עוד חת חח חזכיר שנחזר רחז מיוסף זמלרים עד היום חזה כי חזים
סס תעלה חזר חפר יוסף ונקרח עד היום חזה יד נחל יוסף : (ב) אלה תולדות, יס חומרים שזה חתימה
הפרשה שלפניה ר"ל עד כחן תולדות יעקב מכחן וחילך תולדות יוסף ואינו כן חלח הוא התחלת פרשה חזה
כי כל המאורע לזנים על סס חזיהם יקרח : והוא בער, כפשוטו שהיה חשרת חותם והחומרים שהחז מלך
עורר שיוסף היה הפקיד עליהם חינס חלח טועים ומזקשים חדשות לח ידענו מקדם : (ג) פס' ס, זה פס
רגליח והענין כחנת שזתי חזילים סלה רחוצים והיה יודת עד רגל חזה לשון פס וכן מלחנו להדי' ועליה כתבם
הפסים שחולל ז' י"ג ונחמ' סס פסוק י"ח כי כן תלזשנה זנות המלך הזחולות מעילים, חזה היה סיקן
העושר וחחרגס חיינען רחק זח לוס קנענעל : (י) דבוא נבוא אבי ואמך, הפשוט שחן חקדם
ומחזר זחורה והיה המעשה חזה קודם חיתת רחל חו שעל זה חמה יעקב כחחמר חז"ל, חלח כהחומרים
שחמך היינו זלה, ופתרון החלום שהשם הוא החיש והלזנה החשם והככזים זני המשפחה מלחו חלל על
זעלי החסטרולוגיה וחפסר שחכחן לקחו הסתרון : (י') דר' ב'ה, דרתינ שתי זחרות לויחזרוננען כך חחלם
חמלה והעיר חז' ג' מילין משומרון זמקום לר זין חרי גלצוע ומשם יורד הדרך מגלעד זירדן עד שס :
(כ) ארחת הישמעאל'ם, ר"ל המדינים שישמעאל הוא כלל ומדין הוא פרט וחחת הוא חזרת חחשים
ההולכים יחדו לדרך סס זמדבר לפי שחין להם עגלות וכלס רוכזים על הגמלים והסוחרים הירחיש חח
הסודרים חו מפני חיות רעות יתחזרו ללכת זדרך : נבא' חינו מלשון בית ר"ל לפון ועמון כחזר חש
רזים חלח חשרס נכח והענין כתת ורקח והוא הנקרח Gummi Tragant נחלח זערב וחזי כפתור הוא קרפס
הח קנדיה : וצרי, היינו הנקרח Opodanthum שח מלוי לרז זחן ערז ולקעת היוסיפון נסעו שלמה על
הר גלעד וחולס כפי הנראה מסיפורי חכמי הטבע היה חרי זגלעד מקדם : ולס, חינו Lotus כמו שחמם
הרמ"ד שזה לומח זמלרים ומה טעם יוזילו חותו לסס חלח הוא הנקרח Ladaucum שחמו עשו שמן לחח
חת זסרם : (כח) בעשרים בסף, להגיד סלח מכרזו לחחת חמון כי העצד היה חזה יותר מעשרים נפס
סהרי ערך הסחות מעצד הוא ל' שקלים חלח חפלט היה להרחיק חת יוסף : (לו) פוט'סר, לדעת ק"מ חח

(*) רק ללחוק חכתוצ עוד דעה חחת מן החחרונים זחחה העצרה שחזו שיוסף הוא הנקרח Aesop חזה
נכה רגלים ומחזו רע וחולס חכס גדול מחז —

ויפירע ונקרא כן להגדלו מפוספרע חותן משה ופירוש המלה המלכות הזאת י"ח שפירעו קרוב - לשמש כי ופירע היה כהן חן שהיה עיר העליזות ר"ל עיר החרם או עיר השמש ששם עצדו לשמש והכהן היה קרוב הקרוב לחליל וי"ח שפי' כמו פי - ארץ - פרעה פי הוא כה"ח הידועה שלנו כמו שזכרתי כמה פעמים זרע - ענינו חז וח"כ ענינו חז - פרעה כמו וישיתני לחז לפרעה ר"ל תשנה למלך והצחור יצחור : סר"ם , רש פדס והוא כמו שרש צפיעל שענינו עוקר השרש והיונו לפי שכרתו כלי ההולדה צהירותם שומרי צית - הנשים ידוע וכן היה חח"כ צמחים ונתפסע המנהג לשם מחרלות הקדש : שר הטבחים , צהרנוס הע' תרגמו ב המצטלים וח"כ לפי דעתם שר המצטלים דער אצערקעך היה הפקיד על כל השרים הממונים על מחלל משקה פרעה עד ששר המשקים והאופים נאסרו צציתו , וחולס ביותר נראה שהוא שר החיל אשר מציות תכך וענינו כמו שר הכורתיים כי היתה מפקדתם להכרית את החייז ולחמיתו : —

לח

(א) עדלמי , עדולם היתה עיר צנגז מנחלת יהודה , ואם היה המעשה קודם מכירת יוסף או זכריו חן לצר כי חס צמשך ב"צ שנים היו כל הקורות החלה ולדות פחן ושני צניו חלרון וחמול חין תה זרות כלל כי צחרות בהם יתכן להיות : (ה) וה'ה בכזיב , כמו חכז והיוש נקראת לוז והיא עיר על זרף הים צנחלת יהודה . ויסה חמר החכם מהו' ישר ני' יראה שהיה המנהג צניהם או שהסכים יהודה וחשיתו צדצר שהחז יקרא שם לצן הרחשון והחם לשני והחז לשלישי וכן תמיד ולזה צלית ער כתוצ ויקרא את שמו שחציו קראו כן וצחונן כתוצ ותקרא שחמו קראתו כן וצלה היה מוטל הדצר על יהודה לקרוא לו שם חלל שהולכה חמו לשום לו שם צעצור כי חן האיש צציתו כי היה צמז : (ח) ו'בם אותה , ענין היצום קודם נתינת התורה היה כמו שחללנו חלל שחר צני קדס שעל כל שחר צצר היה מיטל החוצ ליום האשה הגשחרת וחולס התורה הצצילה צעלות וגדרים המנהג הזה , ועי' צחריות מה שכתצתי על ענין היצום קודם מתן תורה ולאחר מתן תורה ועל פתרון מלת יצם צצרים כ"ה ה' : (ט) אונן , חסח של חונן ידוע והנה חח"ל הזהירו צזה מחוד , ושומר נפשו ירחק ממנו ועוכר צצרו ונפשו הוא יעשנה , ועוד צלשון חשכמ קורחים לחסח הזה צסס חונן : (ב) רערו , צחרנוס הע' העתיקו כאלו כתוצ רועהו וחחריהם נשו קלת האחרונים שלח כדקדק ולא לצורך : תמנחה , עיר צצנול יהודה ולאחר זמן נפלה צנחלת דן : (ד) בפתח ע'נ'ם , חינו פירשו על פרשת דרכים חלל הוא העיר שנחמרה ציהושע ע"ו ל"ד צנחלת יהודה וחפסר שהיו שם צ' עינות מים ונקראה על שמן ותמר ישצה צשער העיר הזאת כדרך הזונות כי חשה חסוצה לח תסצ צשער עיר לפני כל צחי צתוכה והרחי' שענינים הוא עיר שלקמן חמר היא צענינים ולא חמר שיסצה צפתח הולרן הכתוצ להרסיף על הדרך ח"כ ענינים הוא שם מקום : (ח) ופתילך , חינו צעיף חלל הפתיל שצו החותם כי החותם נשאו על הלצ וצין זרועות לירך ומה תוצן המלילה סימני כחתם לצן וצפתיל היו תולים את החתם : (כא) א'ה ר.קדשה , מכחן הציחו רחי' שחלת קדש תורה על הקדושה והפכו כי הנה קדשה כמו עמחה וחחיים שחמרו שנקראה קדשה כיון שהתקדשה את עלמה לעשתרות וחמרו שחשה קראה צסס קדשה צלשון הרגיל צימח ועי' מה שכתצתי מה צצרים כ"ג י"ח :

למ

(ד) וישרה ארתו , ענין משרת יולא ונכנס עם האדון וחיוו כעצד נצזה כמו יהושע נקרא ג"כ משרת משה וכן הכהנים שזכו להיות צקדש נקראים משרתי ד' וחולס צצחיות היות צן חדס צמדרגה השפלה צתכלית השפל צערך חל הש"ית יקראו הנציחים צסס עצדי ד' : (ח) ו'מאן , חמר הרצ מהו' ישר ני' הנסיון הזה גדול כ"כ עד שהוא כמעט מן הנמנע להנלל ממנו לולי שחלחה רוח חלהים על יוסף ונתנה צו כח להתנצר על ילדו , כי הנה הוא היה צחור צן י"ח שנים צקירוצ , והילדות והשחרות הצל והיא צצרתו ומחלה פניו למלחות תחותה ולא פעם אחת צלצד חלל ימים רצים התחינה לפניו על כך , שנחמר ויהי כדצרה חל יוסף יוס יוס והוא עמד צנסיונו , והיה מחחן תמיד חע"פי סע"י הפלרתו היה מפתכן , וכתו שהעלילה עליו לצסוף חלל חדוניו וצחר מות מחיים ושם נפשו צכפו שלח יחטא לחלהים חן זה כי חס מעשה חיש חלהים שנחה עליו רוח הסוצה והתצונן שלח חמר הכתוצ ולא חזה יוסף לשמוע חליה חלל וימחן ויש הפרש גדול צין הלסועות החלה כי כל המחחן חסן צדצר וחין לצו מחמסו חלל שחינו רוצה צו מפני טעם חחר , חלל לח חזה הוא שחינו חסן צדצר ומחמסו כמו שיש ליאכיה כן מכל הכתוצים (ועי' מה שכתצנו צס' כי ישצו חחים יחדו שס) והנה יוסף לח היה מוחס צחשת חדוניו להיותה כעורה ורעה צענינו כי חח היה הכתוצ חומר ולא חזה יוסף חלל נשחה חן צענינו וחעפ"כ מחחן לעשות כרלוניה כי היה פחד חלהים לצגד ענינו : (כ) בית הסהר , מכחן משמע שהוא צית האסורים כחשר יפרש הכתוצ צעלמו והורחת המלה ענינו סגירה ופצוצה וכן צתלמוד ענינו כותל וקיר והושחל על דצר עגול כמו חגן הסהר צשיר השירים ז' ג' צעקען דער רונדונג ועל מקום האסורים וחפסר שחסר ופסר ענינס חחד ויש חסצו שהיה מלה מלרית ולענ"ד כמעט נראה כך , כי צחרלות הקדס לח היו להם מקום האסורים מיוחד חלל שמו את החיותים צצור שחין צו מים וגללו חצן על פי הצחר , וכן חמר לקמן כי שמו חותי צצור :

מ

(ג) במשמר , חפסר שהיה מקום מיוחד צצית שר הסצחים הנקרא משמר והוא היה לחסירי מלך החשויט ולא נתנו חותם חל מקום חפל וצית הסהר יקרא ג"כ כל הצית עם מקום חפל ועם המשמר ,

וישב מקץ מ מא

וספר פתס הוא כמו צור לחסירים הנצזים ושפלים מהמון העם שאינם חסירי תלך וחולס צין הצור תין הסב היו צצית הספר זה העעס צתשמר צית שר הטנחים אל צית הספר : (ה) כסתרון , שרש פד סר פס צת צחרמית והסלח שכלן נמלח התי"ו צעצרית והטי"ן צחרמית וצשאר שרשים חינו כן ד"ת שרש צצציה תרי צחרמית וכן סן ותן : (יא) ואשחט , צטי"ן שמחלית כמו סחט י"ח ענינו מחיבה והייר סרש סרש צמים וחולס מלצד ספוח נגד הלשון ססחט צעצרית לחן וחק ולח מחיבה ג"כ נגד הפסס כי וחק חת הענצים ואשחט משמע שמיד לחן חותס אל תיך הכוס ; וחולס כיון שאין הדרך חללו לשתות היין ק סר שדע שהמלריים חמרו שהיין הוא יליר צעל לסון המקרח טיפחן חליל הרע , וחמרו כן הבחמס סר שצמלרים לח יסרח הגסן ולכן הסותה יין יקח חותו ממרחקים ויתן דמיו צעו , וצכן יחליח הכסף בלח מלרים לחרן חחרת וכיון סלח רלו כן הכהנים חמרו שאין נכון לשתות יין והוא חיסור תפני שרש סר לסון צרחו להסחית צני חדס כי כן חמרו שצעל לסון נלחס תמיד עם פועל הטות ככל העמים חסר חסר שיש צ' רשויות ועי"ז מנעו חת העס מלשתות יין ואכן המלך צתסצו והכהנים מה יעשו חס ירצו לשתות מים , כי המה חסרו היין והנה גס על נפשות חסרו כי חס יראה העס שהמה שותים גס העס לא יצלר לעשות כמוהם , לכן צקשו להס היתר צצצר כמו שערשים הישמעחלים היוס (כיון גס להס חסר היין) סתו התיירו צעד סלח נחמן כל צרכו ליין , וחמרו סעוד לח משל צו צעל לסון חס שותים חסר מיד חחר סחית הענצים , והענצים לח יכלו העס לקחת ממרחקים כי ירקצו צצצר , והמלך והכהנים סר להס כרמים מיוחדים כן סיפר היירווע היוני ומה יוצן העגין היטצ : (טו) כי גבב גבבתי , חסר כן כי היה חס על חסיו סלח יצו מלרים חותס : (טז) סלי חרי , הנראה לענ"ד צפתרון המלה הלה שהיה נושא סלים צשמלות שס על ראשו כי כן מלחתי שהיה להס כלים מנוללים צשמלות שס חו שהשלות היו צתונס פרושות סלח לתת הלחס אל הסל וח"כ חרי כטעס חור ורסס סענינו לצן וצתרגס הפ' גס המה העתיקו מלשון חורח חך תרגמו קמח זה דוחק ויש סחמרו סלחס לצן נקי ויפה לסלחן התלך , והחומרים שהס סלים מנוקצים כחרת"ד צתרגמו יש כחן זרחת הרצה ח' לח צח הסמיכות חל סלי פל נכון והיה ראוי סלים ולדעתי נכון צ' מלצד שחסרה חס"ס צמלת חרי הנה צרין לפרס שהחל שס כס מנוקצים שהוא פועל : (ט) ותלה אותך על עץ , הנכון חחר שהמיתו צסיף וכן כל הנסקלן נחלן חלל צני ישרחל ועי' מה שכתצנו צססר' ותלית חותו על עץ צצצרים כ"ח כ"צ : —

פרשת מקץ מא

(א) ויהי מקץ שנתים ימים , חס מחסירת יוסף חס מיליחת סר התסקים לח נדע : ה'אור יחור היה מלה מלרית זה ראוי' נכונה כי נכתצה התורה ע"י משה שהיה צקי צכל מנהגי מלרים וצלסוניס כי כל הפרסיות החלה מעידות כי רק הרגיל צמנהגי מלרים יודע כל המלות וכל סדר חחר התלך ותעמד תשרתיו וכדומה — ומלת יחור כמו potamos ציונית הודחחה על כל נחל צכלל ועל אחד ר"ל מלים צפרט וצמלרית Iaro , וכן כל צרכות ותעלות הנילום נקראים כן : (ב) והנה מן ה'אור , להצין הפצחה צרין סנדע כי פרות רמת לעצדת החחרה חלל המלריים ועוד הנילום ליירו צדות פר וכן פרות חוקות על השנים כפי דעת החסטרלוגים וצכתצ חרט סל מלרים עוד מלחו צמן הזה שהפרה רמת לחרן פוריה , ועוד ידענו סכל חרן מלרים הנה משקה מנילום וח"כ הנילום הוא סימן תצוזה מלד ענמו : באחו , גס זאת מלה מלרית היה ופתרונו עשצ חו ירק וחולס הושחל על נחות דשא ומקום תרעה ג"כ צעצרית : (ה) עולות בקנה אחר , עוד עד היום הזה יש צחרלות הים סצלים רצים על קנה חחד כחצר יעידו הנוסעים ואססר שהייו קמן ונפרס פסוק ותעס החרן וכו' לקמלים עד"ל שהוליחה סצלים רצים צקנה חחד : (ו) ושרופה קר'ם , צצצ צחרתי סמלת קדים צעצרית חססר שתורה גס על הנצצ כי כן חססר שתחשע תמלת רוח קדים צסמות יו"ד י"ד כי החרצה צח"ל מלד הנצצ וכן תרגמו שס הפ' וכן נחמר צצלהים פ"ה יסע קדים צסמים וינהג צעחו תימן , עי' מה שכתצנו מה צסמות שס וח"כ יהח חססר ג"כ כחן שהח רוח תימני הבודע צמלריכ שהח מזיק מחחר לפירות וחולס יש גס רוח מחחית הנוצצ צח"ל וגס הוא תיק מחור ומינצ וסורף כל התצוזה וחולס חינו צח עד חרן מלרים כי יס סוף סצין מלרים לכנען מקרר חור וצהרי מחקחשחס צמלרים שס ימלח מווח ולח ינצצ משס והלחה : (ח) חרטומי , רצו הסי' צמלה הזחת י"ח שהס חכמי התולדות הנקראים Natiwilatssteller שהיו קוצעים מזל החוס כסי הכנצים שס נולד וחולס חין לזה ראוי' מן הלשון וי"ח שהח מלה פרסית מה שאינו נכון לגמרי כי חו לסן ענצין חו מלרית היה וי"ח מלשון חרט כתצ לפי שהיו יודעים לקרות צכתצ הכהנים ונקראים Hierogramalai וכתצנו על כחות הכהנים צחרן מלרים צסמות וי"ו וי"ח ע"ש צחריות וי"ח שהח מלשון חור שהח חחר וטוס שהח טמון והייו רוחי טמונים חו מכלי סודות ויהיה כמו לפנת פענח , והס הנקראים Laagetal שהיו ג"כ מתפרסי הכתצ ההח הידוע לכהנים — והצוחר יצחר : (ט) את חטא אני בזכיר , יש ספירסו מחכיר חסחו שכתח חת יוסף וחת טותחו וחולס חיו נראה כן חלח הפסוט שהח נגד המוסר להזכיר חת חסחו נגד המלך וחולס לטותת המלך לח יוכל לכצו חת ענמו : (יג) השיב , הח פל סתמי ואססר שהח מדרך חרן לוצר למלך צלשון נסתר , ויש סירסו השיצ יוסף ע"י פתרוט צח לי כן והח דוחק : (יד) ויגלח , צמלרים היו חסופי לחי וגלגחי זקן צצוחס לפני המלך ורק צימי חלס לח התגלחו , וכן חינו נכון לצוח חל המלך צסימן חצלות : (לד) וחמש את ארץ , הפסוט שיתע חחש כל תצוחתס למלך וחין לתמוס ע"ז כי מעסר כצצ נתנו וכיון שהיה לטותת ענמו לח ימחור תחת פי שס

היה להם לפקדון ואין לרין לומר כמו שחשבו אחרים שיקח המלך מוחסם מחיר כסף, כי הורחת המלה
 יח חלקה לחמשה חלקים וכן צפ' וחמשים עלו צני ישראל טעמו שהיה נחלקים לחמשה מחנות כמו
 וזאתי שם במקומו: (לט) אן גבון וחכם, המלכים כצדו מאחד להכמת חיש היודע צטיז נהגת
 אחר והתנהגות עם אנשים ועם פרחקטיטע קלוגהייט: (מ) וצל פ'ך ישק כל עמ', רצו המסרטים
 פתרון מלת 'שק' י"ח שהוא מלשון צן משק ציתי וענינו יתפרנס כל ציתי ואולם כיון שפירוש צן משק
 יתי עוד לא צרור חללנו יותר ראוי לומר שאם נפרשהו מענין פרנסה שהוא מלילה לקוחה מעופות אשר
 כלכלו את הפרוחים צנתנס מפיהם אל פיהם את המחכל וכאלו נוסקים אותם ויהיה מענין נשיקה ממש
 י"ח שהוא מענין נשק כלי זיון כמו נוסקי קשת ד"ה ח' ונתרגם חויף דיונען צע־עהל זחלל חיון פ־חלק
 עריסטעט ווערדען, ויש שאמרו שהמלילה לקוחה ממנהג מלכים שנסקו העם את השלוע על פיו כדרך
 ונסקו צהלות המרח על רגליו וא"כ יהיה הפירוש כל העם יהיו נוסקים על שפתו ר"ל יהיו נעזדים לך
 נתונים תחת ידך ואולם עוד לא הוצרך הדבר שהיה כך המנהג צמלרים: (מב) את טבעתו, זה
 וותמו שהיה על הטבעת, וכל מי שיש לו חותם המלך יוכל ללות כל מה שירצה ויחתם צס המלך וכלם
 וותמים למלותו, וכן עד היום הזה טבעת המלך הוא סימן גדולה, הן חתום ושתחו שם חף לטבעת
 חלו הוא היה מלך: בגר' שש, צנדים שללצטים צהם חלל המלרים רק הכהנים ועצדי המלך הקרוצים
 זליו: רביד הזהב, על לוחיו היה תלוי ותגיע עד לצו כי כן ראינו על מלצות מלרים הגדולים אשר
 חרן מלירים: (מג) אברך, י"ח כמו הצרך ר"ל יכרעו לו צרך כי המלך חסן ציקרו והנכון שהוא
 גלה מלרית abe - rech שענינו כרעו - צרך וידענו שיש צלצונות מלות שוות הרצה ויש שפירשו הדין חצח
 מלך לשון חצ ורין כי רין הוא חריה חו מלך: (מה) צפנת פענח, פען ענינו כמו פתח ולפנת
 זינו לפון וענינו פענח לפנת ומיכות כזה הוא מלרית וחתום המלות הן חרמיות וא"כ יהיה לפנת פענח
 טעם חרעם שהצחנו לעיל פתורנו ואולם יש שפירשוהו מלה מלרית Pi - sot - emphane והיינו גוחל
 געולם ואינו נראה כלל וענין שינוי שם לצדוד ידוע כי כן עשה משה ליהושע ונצודנלר לדיחל: אסנת,
 גלת מלרית as - neith היא הנייטה ר"ל החכמה והנצונה כי נייטה חליל מלרי כמו Minerar חלל הרומיים
 נושלת על החכמה ויש שפירשו מענין חסינה או חסינה שהוצחו צתלמוד כתוצות שנתנו לפני חתן וכלה
 זימן פריה ורציה ואינו כן: און, הוא Heliopolis עיר השמש או עיר החרם וצירתי' ת"ג י"ג נקראה
 ית שמש ומלה יונית Helios חמה נראה שנגזרה מעצרת חרם ואו חרפה כאשר צחרתי צמקום אחר והפסל
 וצל"הק נקרא ג"כ הרם צה"ח ורי"ש העצרת חלפו היונים תמיד צלח"ד כמו חריה Leon ודומיהם וע"ד
 הפסוק עיר החרם יחמר לחחת שחמר הנציח על דרך לשון נוסל על לשון שתהרם חייפו שם צחלכסמרי'
 כתוצ עיר הצדק כצד כתצתי צמות ועוד חצוח לצד צה צמקום אחר ח"ה ואון צין נילום לים סוף וכל
 וצציה ממש כהנים היו, והיה זה מחמת מלרים לתת ליוסף צת כהן כי הכהנים היו המושלים צחרן
 עי"כ יהיה גם הוא תחת המושלים וישמעו כל העם למלותיו: (מו) בעמרו, הנכון כאשר עמד לפניו
 לפתור חלומותיו וי"ח צעמדו לפני פרעה צעמדו לשרת לפניו כי על השרות יחמר צל"הק עמד לפני פלוני
 חיו לרין לזה: ויצא יוסף, חלק הפסוק הזה נשמע מתרגומי הע' והכותים שלא כדת: (מז) לקמציים,
 גי' מה שכתצנו לעיל פסוק ה' והפסע המקוצל מענין קמן דהיינו גל תצוה ורעו גמן והיינו צור שמים
 זה את הדגן: (נז) וכל הארץ באו מצר'מה, ועי"כ נפרסם שם יוסף לתהלה צכל החלות כי גם
 דומי אחד וצמו Trogus Pomp. מי צימי חויגוסט הקיסר שכתצ ספר דצרי הימים ונשחרו מספר הזה סיורים
 ספרי יוסטין ויש שם צפרק ל"ד חה לשונו ישראל היה מאושר צצנים ואחד מהם יהודה ועל שמו נקראו כל
 ית ישראל צסם יהודים והלעיר שצצנו יוסף (טעה צה כי צימן הוא הלעיר) וכאשר ראו אחיו את הכמתו
 תעל צס הקנחה ויתכרו חותי לסוחרים עוצרים, וחלה הציוח חותו למלרים ושם למד כל חכמות מלרים
 מלצהו המלך כי פתר חלומות וידע עתידות, וכן ראה שני הרעצ צחים לחרן, ומכלים כל חרן מלרים והוא
 תן עלה ותחצולה לשמור את התצוה וצל חרנות רצות מתיתת הרעצ עכ"ל המעורצת עם קלת דצרי חמת כאשר
 אתה רוחה:

מב

(ו) ויוסף הוא השליט, מלת שלט תמורת תשל והנראה שמשל יחמר רק על המלך שצכס גדל
 וצמו ושלט על כל מקד: הוא המשביר, זה סימן גדולה וכצוד הרצה מאחד כי המלרים לא נתנו להצציר צר
 כל מי שירצה כי היו ירחים סן יעשיר את עלמו, ולח ייטיצ לצחים צתוך הצחים לצצור צר ולכן רק נשוח פ:ים
 נצצד מאחד היה התצציר: (ט) מרגלים אתם, חל תתמה ע"ז כי מלרים היו מקטני החמונה ולא
 חתיו צכל זר אשר צא לחרנס ושנחו מאחד את הגרים, וגם נלחמו עם כל צני קדם ולכן יוסף כיון שלא
 ילה להתודע חל אחיו נהב את עלמו כמלרי הירח ומסחד מכל גר, וכן עושים הצלצול הזה הערציים לכל גר
 מען השפילו ולקחת ממנו מחיר כסף או כל רכשו: (טו) ח' פרעה, חל תתמה על לשון השצועה הזאת כי
 כל החלות אשר שם המלך ישלוט כרצונו צלי חוקים נשצעו. כל הנתונים תחתיו צחיו ראשו וכאלו היה צצרה
 ועל צצרה, והרצצ"ע כתצ שער צימו היתה השצועה הזאת נהוגה צחרן מלרים, ואפסר לפי שחצצו צימים
 קצונים שהמלך הוא חלהים וכאשר חמרו ג"כ ח"ל שפרעה נהב את עלמו כאלהות צח להם חופן השצועה:
 (לז) את שני בני המית, מלחן נראה להד' שגולדו לו עוד שמי צנים צערס צחו כל צית יעקצ מלרית
 י חו היו לו חרצעה צנים: —

מקץ ויגש מג מד מה

מג

(יא) **מומרה הארץ**, תיטצ פירות הארץ שמהם חמרו משיררים כי צעלי נגון ושיח שחוקים
חת הארץ על כל תצורותיה ולכן נקרא המיטצ שצנצורות זמרה או שהלשון לח תתור כרתן וענין נחיה
מה שכתבים או קולרים והיינו קליר הארץ לאנדעם - פרחדוקט: צרי, צאדנו לעיל ל"ז כ"ה: **רבש**, חר
דנש דצורים כי דצו הדצורים צארן מלרים חלח דנש שערשים מעננים צארן ישראל ולח היה צמלרים כי יקדש
העננים כאשר צארתו צפסוק וחשש חותם חל כום פרעה והדנש הנעשה מעננים נקרא פאפח ועד חום הו
לפעמים צס דענש: **בבאת ולט**, עי' לעיל ל"ז כ"ה: **ובטנים**, תרגמו צס דחטלעפן חה חיש נחן ו
צמלרים תמרים רצים ולמה יעקצ לאדוני הארץ תמרים חלח הם הנקראים פיסטאליען והפסותים שצנצ
יעידו הנוסעים המה צא"י וצפורה. ואוכלים חותם חו עם מלח חו צכותח: (טז) **וטבורח טבח**, אגל
שורה כן לצל צצר לפני צני ישראל כי הכהנים והשרים שצמלרים לח חכלו שום צקר כי חם צצר צחוי הצל שלהם חו
פירוש כי חתו יחכלו החגשים צלהרים כי לח לעלמו ולשריו ליה כן: (כג) **שלום לבם**, ידוע שהגשם צתח
נותן לו שלום דצורים החלה שלום לכס וחמרו החוקרים כי המנהג הזה היסן נמשך מעת חצר דצו המופת
צארן וחיש הישר צעיניו עשה ואין שופט ואין מלך צארן וכל החזק יפול על רעהו החלש לגזול חת פשח ח
חת חייו ואין נתצע לדין לכן הנפגשים יחדו קראו שלום לכס פי' לח חומסים חנחנו ומה נשאר חופן חרש
הזה עד צימנו חללנו: (כט) **אלהים יחנך בבי**, הנה לרין שדע שדרישת שלום נקראה צנצני קדש צס
צרכה והענין כי שס חס יפגשו צחצירם חו שנסטרים מתנו יתנו לו שפע צרכות כמו יצרכך חלבים, יחנך חלבים
יהי לך כתחיות נפסך, יתן ד' חת משאלות לצנך ובהנה צרות חין מספר ולכן טעם חלבים יחנך כחן חיש חל
דרישת שלום חיינע צעבריםפונגם - פֶּחֶרְמַעַל: (לב) **וישימו לו לברו**, גס כחן נראה להדי' שמש שחל
הכותצ היה צקי מאוד צמנהגי מלרים ורגילים צלשונו כי צצר צארתו שחלקו חת כל ירשני חרלס לכתח שעת
וכל כת העליונה שנחה לתחתונה השפלה והנצה מאוד, עד שלכל כת מיוחדת היו הלכות מחללות חסרות
ומותרות סונות כל אחת חלה כדרכה וגס חששו צתגרעות מחלליהם עם מחללי כת התחתונה וצפרס חו
שונחים לכת רועי צקר והטעם צה כתצתי צהלעה לספר שמות וצפרס לעצרים שצחו מן המדצר וישועו עד חן
גסן כי שס עצריים נופל חלל המלרים על כל צני קדם וכן פי' הכתוצ כחן כי לח יוכלון מלרים לחטל חת העצרים
לח חמר חת צני ישראל כי כל העצרים וכל רועי לחן היו שנוחים חללם, וכת הכהנים חף הליחו חש השנחה
וחרון חף העם על רועי צקר כי כאשר צחו צני ההיקפחם רועי לחן ומשלו על חרן מלרים גס על הצנצ
לח חמלו, והנה זה הכלל צמלרים שהיו שונחי גרים הפך מה שחמר הכתוצ וחלצתם חת הגר, וחשניה לו
קצלי מעולם רעיהם צצר פנים יפות, ועוד היה סדר מחלליהם שלח יצצו כלם על שלחן אחד חלח כפות צפת
מיוחדות חו כל חיש פרטי על שלחן מיוחד, וכל המחללים היו מצויחים לפני המלך, והוא חלק צצח לחשמה
האחכלים חתו צצית ושלח לכל אחד מנה ממה שרלה, ולכן שלח בחן יוסף מנות לחחיו, ומי שרלה בחן
ציקרו לו שלח שתי חו ג' מנות ומה תצין היטצ ענין הפעודה שנכתצ כחן: (לד) **וישכרו עמו**, שם
הנעשה מדנש תמרים ולח מיון כאשר צארתו וענין השתכרות חפסר שהוא רק שתייה הרצה עד רצות הצחה,
חו שיוסף עשה כן שיהח לו מקום להעליל עליהם — ואחר הפעודה הציוחו היון כמנהג הפעודה עד עתה: —

מד

(א) **אמתחה**, חינו שק כי שק היה מוכן לתצויה וחמתחת כלי שמים צו מספוח לצבחתם ויין
שלח היו להם עגלות היו לוררים כל מכרס צסקים והיו לחיש אחד כמה שקים וחמתחת אחת, וליה ק יוסף
שלח להשים צסקים כאשר צתחלה כי יהיה טורח רצ לחפס צכל שק ושק חלל חמתחות לח היו כי חס י"ז חש
חיש לצבחתו: (ה) **הלוא זה אשר ישתה ארגי בו**, יש מפרשים הלח צזה אשר ישתה חדמי צו חש
צו נחש ינחש הרעותם אשר עשיתם כחלו כתוצ הלח הרעותם אשר עשיתם צזה אשר ישתה וכו' והוא חת
מאוד חלח הלח זה לכס חו חתכס חש ישתה חדוני צו ושמות צי"ת צשתיה מלחנו עד הרצה פעמים צחק
כמו השותים צמורקי יין עמוס ו' ו': **והוא נחש ינחש בו**, יש פירשו ושלח למנחשים למען דעת חיש
הוא, וחולס הנכון שהוא יעשה כסוף צצציע, כי צחמת מלחנו שצמלרים עשו כסוף עם הצציע וכן הציו חתם
Iamblichius שנתנו חים זכים צצציע ומילולי השמש ירדו עליו, ומתמונות קוי החור הבידו עתידות צתח
ההצל, ויש שהפילו לתוך הצציע חתיכות זה חו כסף וחצנים יקרים אשר הסצצעו עליהם לורות שטות,
והמכשפים הפילו תפלות שוח שלהם ושפכו מים צצציע-מלורות הנראות על פני המים הגדו עתידות, וזה
עד היום הזה חומרים המלרים שחצציע יודעים עתידות, וצחללות הקדס יש סיפור של הצל שהיה צתח
הקדומים צציע ועליו חקוק כל התצל צלורות נחמות והצציע הזה צח צירוסה ממלך אחד לחחר והצציע קדח
דשחמי דשעמטיר ר"ל צציע דשעמטיר שהיה מלך צפרס. וצצירי הפרסים מלחנו הרצה מלינות המסחות חו
הצציע הזה, וצבורו וקיוח גומצע חפסר שלקוח מל"ה ק צסס צציע מ"ת יראה שזה ההצצל שצין כום לצות שם
הכום שחו והצציע היה רק לגוי ולנחוש: (טו) **כמני**, כי היה נחשצ ככהן וכחרסם: —

פרשת ויגש

מה

(ב) **מצרים**, חו כמו יושני מלרים חו נקוד מלרים: (ה) **ועתה אל תעצבו**, חין הסנה חו
ה רחוי להם להתחרט על מכירתו כי צחמת רעה גדולה עשו להציוח עליו כמה לרות על לח חתם צכס וחגים

אשר גדול לאחיהם ואף הם נולד מה תשועה גדולה לכל תלמים ולכל הארצות עכ"ל כונתם היתה לרעה חלף יוסף גדול לדקתו ראה להקטין רעתם ולפי שאחז מחל להם צעין יפה כל אשר עשו לו דקש ג"כ לנחמם שלא ינטערו נד על המעשה ההוא, והראה להם כי סוף לא נמשך שום דבר ממכירתו לא לו ולא להם ושהם סבב כל זאת מען החיות עם רב: (ו) **בי זה שנתים**, כי הם לא ידעו מחלומות פרעה ואין פתר חיתם יוסף כי סברו והרעו זאת במקרה כמו שזא הרעצ צימי חזרהם, ולכן סיפר להם יוסף חזק נהיה ואין נסבב הדבר מעט ד': (ז) **וישלחני אלהים**, פירוש הכתוב אלהים שלחני למען השאיר לכם סיור מה צורך ולהחיות את אשר כם אתם הפליטה הגדולה הגדול הנשאר ונתרגם בחטט האט מין פֶּחַר חייך הערבועוזהנדעט חוס חייך ען רעסט דעם לאנדעם לו צעוואהרען חורד חייך, דער גרופסען שאחר, דאס חויריגע לו ערהאלטען ויש ופירשו הפליטה הזאת תהיה גדולה ורמה לזרעכם כי יצאו הדורות הצאים שיר ד' עשתה זאת לסבב כל הקורות האלה כדי שתצאו לכאן צעצעים נפש ותלאו אח"כ מן הארץ הזאת צעצעים מאות רגלי: (ח) **וישימני לאב**, "ח לתורה וליועץ ונחמת צחלות הקדם כל משנה למלך נקרא חז למלך עי' גם לעיל צמלת חזך ועד היום הזה קרא התשנה צעם לחלף והיינו חז: (י) **וישבה בארץ גשן**, צרחיות צדורות שלא חכסיל כאן צחרתי הלאה לס' שנות חות ח' כי גשן היינו הנקרא פעלוציוס ואם קראו חותה צעם תלמים הערצוים יותר נראה זהו תלמים הערצוים ושם נמלאו עד היום הזה חרצות עירות הנקרא צעם יהודים כיו קצר יהודה וכדומה: (יא) **יהי קרוב אלי**, גם מה הצאתי ראוי שגשן הוא פעלוציוס כי שתי צירות היו למלמים צמוף הנקרא צעמפֿים וצווען הנקרא טחנים וכלם קרוצים לארץ גשן הנקרא פעלוציוס: (יב) **עגלות**, לא היו עגלות צוויק כל כך צמן הקדום ההוא וגם רק על סי מלות פרעה היה רשאי ליקח עגלות מארץ הזאת: (יג) **חלפורה שמלות**, כך המנהג שהנכד יקבל שמלות חדשות והיינו חליפות וכן מלצנים עוד היום הזה הנכדים: (יד) **אל הרגזו**, יותר נראה פירוש נש"י שלא יריצו צדך ולא יאמרו חיש חל רעהו חתה הסיצות חת כל חת כי כצר אלהים חשזה לטובה: (טו) **ויפג לבו**, יש חומרים לחון נדנוד מחשזה להסתפק צדצר וכן על זן תפג תורה (חצקוק צ') תמוט. צלי קיום משפט דומה לו שרש פוק כמו פֶּקו פליליה (ישעיה כ"ח) והענין כי צמער הצורה היה זר לשכלו לקבלה שאחר כ"צ שנים שנחשז מת עודנו חי ומשל צחרן הקרצה לכנען לכן היה לצו תר הנה והנה פעם האמין ופעם חינו מאמין וי"ח צחמת שרש פוק הוא ענין נדנוד צכלל ומה לשון פוק חזי צתלמוד וח"כ יהיה טעם ויספ לצו כטעם וילח לצם, וי"ח שהוא סורית שסם פוק ענינו קר שכצר היה צחמש מה והפוכו ותחי רוח יעקב: (טז) **רב**, חו שהפירוש וי צמה שצרתם חו די לי השמחה כי יוסף וני חי:

מו

(א) **בארה שבע**, כיון שזא שצע היה צננצ לחצרון שיסצ שם יעקב היה לרין לצוה לשם צירדו נצרימה: (ב) **ואנכי אעלך גם עלה**, ר"ל זרעך ומדרכי הלשון לקרוח הצנים צעם האז: **ויוסף ישירה**, ה מתנהב הקדמונים שזא צצר הקרוצ יותר חו האהוב לבוסם יותר הוא סותם עין המת וכן היה חלל היונים: (ג) **בבוותיו**, לשון רצים אף שלא נכתזה רק צת אחת ר"ל דינה וחולס לא החכרו צנות האצות צתולדותם זלא חס יש טעם לדצר וכן דינה מזכיר לפי שהיה ראה לספר צמעשה שכם וכן כל הצנות המכרות צתולדות ש להן שום טעם וחולס יתכן להיות שהיו ליעקב עוד צעות זולת דינה חו שרצים תמו' יחיד כמו וצני דן לקמו, לא סידר כאן הצנים כפי סדר לידתם: (ד) **כל הגפוש לבית יעקב הבאה למצרים שבעים**, כצר יצתי צמות ח' ה' על הסתירות כאן ועל השינויים שזאו צתרגום הע' וחולס הפשוט להתיר כל הספקות זלשים ושלוש שנחמרו לעיל ט"ו היינו צני לזה ויעקב צתוכס לא מהם יעקב היו ל"צ והוסיף עליהם שש עשרה נפסוק י"ח היו ת"ח הוסיף י"ד מרחל היו ס"צ והוסף זי"ן צנים לצלה היו ששים ותשע לא מהם יוסף יצני צניו היו ששים ושש מה פירוש הכתוב כל האפס הצאה ליעקב מלרימה ר"ל עם יעקב שנסעו חתו יולחי רכו ר"ל זולת יעקב שלא יכול לקרות צעם יולח ירך ששים ושש, וחולס כל הגצרים לצית יעקב שצצית יעקב גם יעקב צכלל וגם יוסף עם שני צניו היו חרצע שיסלהוסיף לששים ושש היו שצעים נפס ועל מעטי השינויים שנפלו זין הפרטה הזאת וצין ספר צמדצר כצר דצרו צחקותם שיס כמה שמות לאיש, ומספר דצרי הימים לא קשה כלל כי ראשי חצות נמנו כאן וצד"ה נמנו עוד שחר צנים שלא היו נשיאים וראשי חצות וחולס מה שהולך הכתוב כאן לחמר שצצעים נפס ירדו אף שהיו יותר כמה שמשמע מדצרי הימים היינו להורות לנו כי שצעים זקנים היו צתחלה היסוד שעליו תצנה כל משפחת יעקב, ועי' מה שכתצנו גם צמות ח' ה' שם ואין כאן המקום להחריך חצל חק שום קו' על הכתוצים ממה שהקשו קלת האחרונים — וזה מה שרליתי לצחר פה: (ה) **בי יועבת מצרים**, כל לשון תועבה צצחקר ענין חיפור מכח נימוסי הדת והאמונה וכן הענין כאן כי צחמת המלרים שהסתחו לצהמות וחיות חין היו יכולים להתחצר עם הרועים שסוחעים צצר חלהיהם ואף שלא תעצו המלרי' כי חס רועי חזירים מ"תנס רוכי לאן לא היו נחשצים חללם, ועוד שהי' מדעת יוסף להרחיק צניישראל מן הגוי הרשע הזה, כי חמת הקנאה כמעט צוערת צלצ שונחי הגדים החלה ואם יהיו צני ישראל מנכדי חרץ ימעט נפלו עליהם והרגום, כי רק צעצור שיוסף היה מליל חה חרלם מרעצ לא היו שונחים חותו כל כך חצל חחיו וכל משפחתו לא היו נללים משנחת המלרים: —

מז

(ב) **ומקצה אחיו**, מקלה חו שהקו"ף חסר דגש חו שהוא שם והענין חלק מאחיו לקח וי"ח שעיני נקלה מכלם חוים דער געזאמטהיוט וי"ח מן הפחותים: **חמשה**, מלאנו הרצה פעמים המספר הזה צסיפור

ויגש ויחי מז

יוסף צמחיים וכן וחמש את חרן, חמש ידות לצניח, חמשה אנשים כאן והטעם זה לפי שמספר חמש היה קדוש למלכים כי כן מנו חמש מזלות וחמשה חלילים היו מנינים כנגד האלצעות וכיון שחמש האצעות ציד אחת היה חמש מספר מלח, וכן מליירים הרומים חמשה צלייר יד כזה V. ועשר צמתי ידות V. V. זה X נצרות זאת אחר זאת או מלתחת: (ד) ועתה ישבו בא, חף שכר הרטה פרעה ליוסף להרטי את אחיו צמיטז הארץ מדרך חרן היה שינקשו המה זעלמם מעם המלך: (ו) שרי מקנה, היו מכוזדים בחלפת ההם ואין להקשות הלח כל רועה לאן תועצת מלרים כי חף שלח חכלו את צמר לחנם מ"ת את הבניה לקחו לתם והסומרים את חלהיהם היו נכזדים: (ז) ויברך יעקב, ענין הצרכה כצר פירשתי לעיל מ"ג כ"פ שהיה דרישת השלים גרום וחפסר שהיה חומר יחי חדו: המלך לעולם כדרך צני קדם: (ט) ימי שבי מגורי, חן הפשט מלשון לגור צחקן כדרך הרועים הנודדים תצצת חלח צחמת היו מחמינים צהשחרת הנפס והיו נהנים שכל העולם הזה חינו חלח מגור כלצד וחנחנו תושבי הארץ כגרים תושבים ואין פה מנוחתנו חלח חלקנו חננו יסוד צין יושבי רומה, והענין הזה כצר מלחנו שהיו מדמים חיי האדם לנפיעת ארחות סוחרים אשר ישתקקו לציתם וחלתם והמה דרך וכצר מלחו מלצה צחקן צני קדם שהיה נכתב צה "חדר צית עולם קצר" ר"ל הקצר הוא צה עלמין שעולם היינו נח צל"ה ויקרא כן הקצר שהוא הפך החלד העוצר: (א) בארץ רעמסס, המקרה על שם העיר רעמסס שצנו צני ישראל כאשר צחתי צהנעה לס' שמות והעיר הזאת היתה לענ"ד חרצה צה צחו צני ישראל לשם וחולם היתה נכזדת ע"ש שנקראה על שם מלך מלרים ולכן תכונה כל כצרת הארץ ההיא כן ואין חלוק צין רעמסס צממות לכחן כאשר חשצו קנת מפרשים ואחרתי כצר צה הענין: (יז) בסוסים, חרן מלרים היתה מצורכת צסוסים כידוע ומכחן נחפרה למלך ישראל הרצות לו סוסים משרם לצל יסוד מלריה וצח"י לח היו סוסים כי חם צחקן פרס, והפלה כי גם שמות הצהמה הזאת שנמלח צל"ה ויק כלם נלקחים משמות מדינות חרן פרס כן פרס ענינו פרס חרן Kars וסוס צלתי ספק הוא משרסן וצעצור שנחלפו חותיות זסס"רן לקוצ, וצפרט סי"ן ימנית עם שמאלית נקרא סוס וכן שרקוס צצכרי ח' ח' ענינו כך: (יט) למה במות לעיניך גם אנחנו גם ארמיתנו, חדמה שוממה נקראה מתה וכן מלחט פועל הרב על הפן צחיוצ י"ט ח' קנה ארבו, וכן שמענו הרצה פעמים מחללות הקדם שחם הנה רעצ צחקן מכרו חם עלמם לעצדים ואין צכחן זרות כי הכל לפי מנהג המדינה: (כא) העביר אתו לערים, צצכרססס העתיקו העציר חותו לעצדים צדלי"ת חה מלצד שהוא נגר המסורה גם חינו מכוון לדקדוק הלשון חלח הפירה שנתו להם חלקם מערים שהיתה שם התצוזה חשר חסף יוסף וי"ח שעשה כן להודיעם שאין להם חלק צחק והנכון כדצרי הרצ"ס שעשה כן כדי שלח יטענו כח חזקה עי' צצחוצ חו שהוא מערמת המושל להרטי חותם צחלקי הארץ משונים שלח יהא להם נקל למרוד: (כב) כי חק לכהנים, וכן סיפר לנו דיחידהר הוסי שכל היכל הכהנים היתה כצרת הארץ רחצה מנת חלק כל הכהנים חשר צהיכל ההוא, וצצכינו חת חדמסס ליוצצי הארץ וצעד בסף השכירה מכרו כל לרכיהם, מלצד מה שקצלו מתנות מחת העם, גם לח היו מחויבים לתת מם מחדמתם, וחולם החדמה הזאת חשר ניתנה להם מחת המלך חלק עצודתם שהוא היתה חדמת המלך והם חכלו ממנו והיה כמו לעהנסניטער חו ציידחלגיטער צחרלות החלה: (כד) חמשיה, כי הארץ פוריה מחוד ואין כחן שום לחן על העם: (כו) עד היום הזה, עד ימי משה — והנה מה יפה עשה יוסף הלדיק, כי תחצולותיו היה לתועלת המלך כי מלצד שהיתה לי כל הארץ רכצו נפשות הרצה שהן לו לעצד נגד כת הכהנים וכת חנשי חיל חשר מרדו לפעמים צמלך, כי חם העם הוא חפשי חם רולים יעצרו המלך נגד הכהנים וחם רולים יעצוהו, ואח חם הם עצדם למלך ילכו לכל חשר יצוה חותם, ועוד היתה תחצולתו ג"כ לתועלת העם, כי ידוע תדע שהכהנים וכת צעלי מלחמה לחלו חת הכתות התחצונות מחוד כי הכהנים חכלו משמן העם וימוללו חת דתם וחת חלצם עד שנשחר לפעמים כל העם דלים ורקים וחם צח רעצ צחקן מתו כלם כי אין להם מנום ומחסה ואין מרחם על הנצצים צחרלס, וחולם צהיות שנחנו חמסית למלך הוא השפיע להם מצתי חורחותיו צכל שנות הרעצ, וכן דחגו המלצים חחר יוסף לצנות תעלות מים וצרכות הנחשכות מניל על פני השדות שיסקה חת כל שדותיהם ולח יצוהו לודי חסרון כי היתה ג"כ תתועלת המלכים שירצה הקציר ותעם הארץ לקמלים כי כאשר ירצה הקציר כן תרצה חמסית למלך לכן תקנו תקנות לעצד העם וצזה הותרו כל הספקות ששחלו הליננים על יוסף הלדיק הזה, וגם אין להקשות מדוע לח הציח חת משפחתו מקודם לכן למלרים, הלח ידעת כי תועצת מלרים כל רועי לחן ואיך היה יכול לעשות כן עד צצחרך הומים היה ניכר ציניסס שהוא לדיק וישר ולח יציח חנשים פוחזים חו חויצי הארץ חל המדינה חו עשה מה שעשה, ורק מי שטח עיניהם מרחות ימלחו שמן ודופי ציוסף כמו העור הרועה חת השמש והנה חשך תחרה כי החשך צעיני הפומח חן הוא וחמר הנה החמה עלטה:

פרשת ויחי

(כח) שבע עשרה שנה, ר"ל כל שבע עשרה שניו הנותרים חו צחקן מלרים כי קמ"ז ימי שני חיו וק"ל היה צעמדו לפני פרעה, וצח ה' תוצ להשמיענו שלח זו מחרן גשן: (כט) ויקרא לבנו ליוסף, לקיים מה שנחמר ויוסף יסית ידו על עיון לכן קרא לו, חו לפי שהוא גרם ילידתו מחרן כנען: אל בא תקברני במצרים, הטעם לפי שחלצ את חרן הקדושה ושם צחר לו הקצר למנוחה וכן כל חדם שוחף לשת חל הארץ חשר שם נולד וחי ימים רצים חו שכיון שהיה מוצטח שדור רציעי יסוד הנה רלה להצטיח גם חת צני ולהיות להם זכרון צחקן כנען למען תהיה להם לנחמה ולחזור צעד כל הצרות: (ל) ושכברתי עם אביתי, יש פירשו חם חשכצ עם חצותי חו תשחני ותקצרני צמלרים ויהיה שכיוה עם הצרות לשון מיתה והנעק שח טעם למלות חל נח תקצרני צמלרים כי הנני רולה לשכנצ עם חצותי ולכן ונשחחני ממלרים וקצרתני צקשותם: (לא) וישחיתני על ראש המטה, חו חורטו השחתה צד' לצודות על שחננו להשיג זה חת

זכור וי"ח מפני החולשת וכבוד הזקנות נפל' ללד ראש המטה אחר הדבור הזה וימ"ה ענינו ערש ונתרגום הע' תרגמו כאלו כותב מטה נפתח המ"ס ופסגול הסי"ת והיינו או שהיה פומך' ראשו על מטהו שהוא נשען צו או שהשתחוה לשריטו צו שהשריט נקרא מטה וכל זה דחוק מאוד והעיקר כמו שחתרנו :

מח

(ג) בל"ז, היינו שם היסן מצית חל, וכוונת יעקב צדיצור זה לנלות ליוסף הטעם למה ירלה לקחת אפרים ומטה לשני שצטים כרחוקן ושמעון ואמר שהצטיחו השם צצוהו מסדן חרס גוי וקהל גויס יהיה מחך ולפי שלא נולד לו אחר זה כי חס צנימן ושצט לוי חין לו חלק נחלה, ומוסיף ואומר ואמי צצחי מסדן מתה עלי רחל לקמן פ' ז' וח"כ לא נשאר לי כי חס להוסיף שצט אחד מצניו של יוסף: (יב) וישתחו, הנכון שיוסף השתחוה להודות לחציו על כל האהבה אשר אהב אובס ולחנס זייפו צספרי הכותים כדרך הע' וישתחו לטון רבים על צני יוסף: (יד) שכל את ידיו, תרגמו הע' מלשון שכל צסורית שצס מלת שכל ענינו כמו עצת ושרב (פֶּלַעֲכֶסֶען) צעצרת כי לא הניח ידו כסדר ימין על העומד לימינו ושחל על העומד לשמאלו חלל כדרך העצרת יד מעל ליד וחולס הנכון שכל הוא ל"הק והונח על ההצנה וההכשר לעשות דבר אחד חס צענין בופני ואם צענין רוחני חלל שהצדילו ספרי הקדש צוניהם, חס ידבר על הכשר תנועה הבוף ואיצריו צחופן נכון ומתקן חל התכלית שחליו יתכוון, חל צח הפועל הזה צקל חו צפעל כמו שכל דוד מכל עצדי שחול (ט"ח ו"ח ל') ענינו שהיה צקי להניע זרועותיו ורגליו כרחוי צתלחמה וכן כאן שצח צפועל שכל חת ידיו פירושו שידע ליתן חת ידיו צחופן מסכים לכונתו, חצל כצח צהפעיל יורה תמיד על השכלת הנסח (מדצרי מהו' יס"ר נר"ו): (טז) הבילאך, מלחך משמש לפעמים צמקוס מלת ד' כמו שצחרנו הרצה פעמים וכן מלינו חלל הבר חת שם ד' הדובר חליה ולעיל מה סיפר שחלחך היה וכן הענין כאן: וידגו, מלשון דבים וכן נין ונכד מלשון נון שהיינו דב: (יט) וימאן אביו, פי' לעיל ל"ט ח' מה שכתצנו צסס החכם מהו' יס"ר נר"ו על ההצדל שצין מליחן ללשון לא חצה, וכן אמר כאן החכם הנ"ל לא אמר כאן ולא חצה יעקב כי לא היה יעקב מואם חלילה צמנשה להיות גרוע לפניו מאפרים חלל היה חוהצ שניהם צורה, וחלו הדבר תלוי צצחירתו חין ספק שיהיה עושה כרצון יוסף צו חצתו לשום חת ימינו על ראש מנשה, וחולס כצד ראח צצוחה סעתיד אפרים להתגדל יותר מתנשה ולזה הוכרח לשום חת ימינו עליו, ושמענו מה שחין הסודות נמשכות מצרכות המצרך חלל הצרכה מסרצצת מן הסודות ההמה, כלומר שחין ציכולת הנציח לצדך למי שחיוו הבון, וחף חס יצרכהו צרכתו לא תעשה פירות כי הכל ציד ד' שהוא המצרך החמתי כדרך וסמו חת שמי על צמי ישראל ואמי חצרכס חולס כסידע הנציח שהמצורך עתיד להתגדל חו לפרוך לרוב חו להתעשר וכדומה, חו יצרכהו צסודות ההמה כדי שהחיס יהיה יתן חל לצו מה שעתיד לצוה חליו ויתחזק צצטחונו חל ד' ויתקן מעשיו צחופן שלא תחצד ממנו הסודתה הדיח צצציל עונותיו: (כב) שכם אחר, כל חלקי הארץ שמותס הושאלו מחלקי גוף האדם כמו שצחרנו לעיל צפסוק צחר לחי רחי וכן ואמר ראש הבר על שסח העליון ורגל הבר על תחתיתו וצו חו לד הבר חו פני הבר על שטחו השפוע וכן כתף וכן שכם שעיקר המלה צחרנו צמקוס אחר וחין להחליפו עם מלת כתף כי כתף מקרא החלק הצרוע שהוא כלפי פמי האדם וחלק האחר נקרא שכם ולריך שיתורגס צסס נחקען חו ריקען וכתף נתרגס פֶּחֶדְעֶרֶע שולטער וכן כתפי משכמה תפול צחיוצ ל"ח כ"צ נתרגס מיינע שולטער חללע חון חיהרעס נחקען ומה נקרא הנתימה על השכם צסס השכים והיינו טשא סצל והושאל על מזרחים לקיס ממסתס לשחת עול סצלס, וכאן הוא כצרת הארץ הושאל מחלק הבוף כמו שחתרנו, והצן שיש כאן מליה נחה לטון טפל על לטון כי צחמת שכם היה צחלק אפרים, ומן הדין היה ראוי סיהיה מנשה הצבור לצדו ראש חצ לצית יוסף ויעקב נתן גם לאפרים החלק ההוא אשר לקח מיד האמורי והחלק הזה נקרא שכם, וחולס טעם צחרצי וצקשתי על העתידות ומיד האמורי כי שס יצצו צני אפרים כידוע תפסוקי יהושע צכמה מקומות — וסתה נצוה לצחר צרכת יעקב, אשר עליה עולמו הפירושים ומחול ימים יכצדו, וחולס חנחנו כדרךצו נצחר הפרטים כפי הדעות היחזר מקוצלות על לצו, והערה כללית לסוף הצרכה כמו שעשינו צצירת החינו וצצרכת מטה צס' וצרים — ועל דבר השיר והמליצה צל"הק כצד דבר הרמ"ד צהקדמתו, וחין להוסיף עליו, כי כל מה שהוכיחו האחרונים על הענין הזה עוד לריך לרחיות: —

מפ

(א) באחרית הימים, לטון אחרית הימים יש לפרש ע"ד שכתצנו על אורחת מלת אחר צלה"ק צפסוק יוס אחד צרחשית ח' שסס הוכחנו שחלת אחר צעצרת ענינו הנוסף על הראשון חו העתיד וענין אחרית הימים עתידות הימים: (ג) בכרי אתה כחי וראשית' ויג', חף שחתה צכורי ראשית כח המוליד שלי כמו לא תוסיף תת כחה והנראה שהוא כמו חתה צכור כחי וצכור כחי מכון היצט חל ראשית חוני, וצכר כחי צהסך חל ילד זקונים וכן ראשית חוני ואינו מלשון חון לער כמו שחצצו עקילס הגר והנמשכים אחריו ספי' חתה אשר צכרי חיים ראשון לצערי ספנמת ציצועי וצתרגוס הע' תרגמו ראשית ילדי אפסר שלקחו חון צהורחת חון: יתר שאת ויחר עז, יש תרגמו מתנחה צגדולה וצכח סטחלן חוף החיהיט חונד מחכס והיותר נראה שיתר הוא תואר צמקוס השס וענינו החשצו צצחת וצעה והיינו כמו ראשית חון וצכר כחי, ויש פירושו יתר שחת היה לך וצתרגוס הע' תרגמו כצד שחת ולא ידעתי טנתס ואפסר שקראו יחר צחי"ת כי גם פסוק חל יחר צעיניכס תרגמו כאלו כתצ חל יקשה צעיניכס ויש חצצו שחת מענין נשוחת כפוס עז הכהונה ר"ל היות ראוי לכהונה: (ד) פחו כמים, יש שחתצו

הפסוק הזה עם' שלפניו ר"ל היתרון שלך פתח כמים עזר ותם והלך לו כמים וי"ח פתח החל שם כ
 ר"ל הפתח שלך המהירות שלך היתה כמים שופכים וי"ח חתה פתחת כמים וספדי' סי' חפילו דני קד
 כפח מים חל תותר ניכס חוס חיינע ווחססערוועללע זיח דין פחלרוב, והנה פתח ענינו קלפ רח
 כמו שפסטי' ע' ד' ונשאר ספרי קדש וקמים כיוו לקלות ראש: אל תיותר, יש חשבו שהיה האדם
 ויש שהוא הפעל והראשון נכון: אז חללת יציעי עלה, יש תרגום זה כאשר חללת יציעי ח' ע' ע'
 יציעי ר"ל פסק ועצר ולא היה ולא כלום כי פסק כצדו וענין עלם כמו ותעל שכבת הסל שם
 ע"ו וזה דוחק מאוד ויש פירשו זה חללת חת העולה יציעי ר"ל חותי חללת וזה הנסתר במקום שם
 צעדו, או שהפירוש זה חללת יציעי צעלתך יציעי, וענין החלל שיעקב פירש תצלה מחז והלחה, רח
 חף שרצון הוא נקרא הצבר 'כל תולדות יעקב מ"ח כל יתרון הצבר ניתן לחייו הצבר שם
 פי שנים ותמורתו לקח יוסף פי שנים הצבר מוצר לכהונה ותמורתו משצט לוי צבר ד' להיות משנה
 קדשו הצבר מוצר למלכה ותמורתו יהיה עלה על הכסף גם לא היו שופכים או נצחיים ותחלה
 ומצוה לעם משצט רצון כי שכן צעזר הירדן על שריקת עדריו: (ה) כלי חמם מכרותיהם, צמח
 האחרונה נצוה המפרשים יש פירשו מלשון כור או כרה דהיינו חפירה וח"כ הוראתו כלי זיין וכן אחד
 צמדת לשון יונית הוא זה שכן קירים צלשון יונית לחצר מכירה Macheira וחל תתמה ע"ז כי פלח
 הרצה פעמים שהשחילו היונים מלה מעצרת דרך משל וין oinos לפי lampas שקמה sycamoras
 פילגש pallakis ונמלח עוד מלת מכירה ציחוקאל ע"ז ג' מכרותיך ומולדותיך וחולם גם שם יש לפי
 עוד המלה או שהוא מענין מגורה או שהוא מענין היכר ר"ל כל מהיריך ולכן תרגמו רבים צמדותיהם
 כלי חמם וצתרגום הע' העתיקו כלי חמם מחשבותיהם וערמתם והוא מלשון כר או כרבר דהיינו גלגל
 בופני והושאל ג"כ על הרוחני והיינו גלגול רעיונים וכן נראה הדבר: (י) כבודי, הוא נרדף למלת עב
 כידוע כמו לכן שמח לצי ויגל כצדי תהלים ע"ז ע' וחל תחד חינו לשון נקדה כי כבוד הוא לשון עב
 חלל תחד הוא גוף נכח ולנפשו ולכבודו חמר חתה כצדי חל תחד ויש שפירשוהו לשון עזר וחולם לא
 מלאנו לעולם מלת חל תשמעת על העצר, והכוון כמו שחברנו או לפי שחמר חל תצוה נפשי כרמי חמר
 כן על הכבוד וחיו שומר חת המין: עקרו, לשון עקר מלאנו חלל הסוסים שהיו כורתיים בדי רגליהם
 ותה רחי' ששור היינו שור דוקא והוא משל על חיש חזק כמו שמלאנו הרצה פעמים צמקרה שמשלח מי
 חדס תפחת תכונה אחת לזהמה או לחיה וכן סצצוני פרים רצים או חילי צאן וכדומה וצתרגום יצ'
 תרגמו שור צמלת חומה כאלו היה נקד צשורק: (י) ארור אבם, לא קלל חת צניו חלל חף שלהם וכן
 נכון כי לא כתוצ יתמו חוטאים חלל חטאים והענין שיעציר הרשעה ולא הרשעים כי חס יסורו מדרגם
 וחיו: אחרלקם, ו"ח שקחי חשצט שמעון ואפילס קחי חשצט לוי וחומרים זה כי גדול שמעון היה צפון
 גדול יהודה ומהרן זה נראה למפרשים כאלו היתה נחלת שמעון מפורדת וחולם זה חינו משמע כלל תפסוקי
 יהושע ו"ע חלל שהיו נאחזים צתוך שצט יהודה וחולם חין משמע מה שהיתה נחלתם נחלקת לכמה חלקים
 רחוקים זה מה ולכן הנראה לי שארור חפס כי עז ועצרתם כי קשתה קחי חשמעון ואחרלקם ציעקב ואפילס
 צישראל מלוי חמר: (ח) יהודה אחיה יודוך, הפך לשמעון ולוי וגם לרחצון וחמר יהודה יודוך לשון
 נוסל על לשון חת מדרכי מליאת לה"ק: ישחחיו לך בני אביך, כי ממנו ילאו מלכי ישראל ויהודה הוא
 היה הראשון בכל מלחמה וטעם צני חצין כל צני יעקב ולא חמר צני חמר כאשר חמר צמקום חמר חלל
 כל שצטי ישראל נשמעים צה: (ט) גיר אריה יהודה, מפרש מה שחמר צפסוק הראשון למה יחדו חמר
 חת יהודה וידיו צערף חויציו כי גור אריה הוא סימן עת ותקיפות: כטרף בני עליה, יש פירש
 עלית צגדולה חמר הטרף כלומר היות עשיר ע"י הטרף וחיו, חלל לפי שהחרי' חמר שעלה פת הסוף
 חיו דורם עוד, חלל מתגאה צחקו וצעתו ושכצ ורצן וחיו עושה כלום חלל מתוך לורתו ובחחו חמר
 שהשפיל חויציו, לכן נראה לפרש הכתוצ כן שהוא יתר צחור לפסוק הקודם ר"ל חתה יודוך אחיך פי'
 יתנו לך תודה ותהלה חמר שעלית מטרף והיית כאריה כרע רצן ומקבל הודי' והשתחויה מלאת כל החיות
 וחולם לפרש מה שחמר ידך צערף חויצין חמר וכלציו מי יקימנו כי הוא הלציו הדורם וי"ח שלציו היע
 לציוה וצחמת הלציוה עוד חזקה חחרי' צעת שומרת גוריה והיא לא תירא מפני כל ויש חמר שהבנות
 הולך ועולה צספור שצחו של יהודה שהתחיל צגור אריה הקטן וחח"כ זכר החרי' והלציו גדולים צשנים גם
 חמר שהבור יטרף ערף המיד והחרי' יסקוט צשלה וכן קרה הדבר כי אחרי מות יהושע כתת ויחמר
 ד' יהודה יעלה שופטי' ח' ג' ועשה יהודה מלחמותיו הדומים לטרף גור חרי' וכן דוד נלחם צכל חויציו,
 וצימי שלמה נחם שקטה הארץ, והוא החרי' הרצן לצטח ומי יקימנו: (י) לא יסיר שבט, עשה
 מפרש לרעתי טעם ישתחו לך צני חצין: ובחוקק מבין רגליו, חין טעם מחוקק נותן החוק חלל הוא
 כינוי לשצט ויש כאן כפל ענין צמלת שונות כמו שהוא מדרכי מליאת לה"ק וחמרו המפרשים שהיה המנהג שהמלך
 היושע על כסאו נוטל שרציו צין רגליו חת יהיה טעם המליאה ואכן לא מלאנו המנהג הזה רק חלל החיים
 ולא שמענו מעולם שהיה כך ג"כ חלל צני קדס, וי"ח מחוקק היינו נותן החוק ומצין רגליו יפרשו צלשון
 לניעות תמורת זרעו ויהיה מצין רגליו כמו מתוך צין רגליו: עד כי יבא שילה, הפסוק התפורסם
 הזה היה מיוס צרוח חלבים מפרשים על הארץ למהומה לפניהם וכקין צעיוניהם כל חיש פונה לדבר וכל
 מצחר העלה חדושים ע"ז הפסוק, ותלי תלים של ספרים נחצרו רק על הפסוק הזה, והחשודים שצין
 הפירושים השונים, אשר יקשה לנו לצחור אחד מהם, גם המה כחמשים, ומן החמשים האלה לא נחש
 פה לפניך כי חס חשוצי החשודים למען תראה כי לא רק להלחותך צחתי חלל האמת חפלתי וצתקום שחי
 חפטר לצוה על האמת גשמע כל הדעות הקצרות חלל השכל, צתרגום הע' העתיקו כאלו כתוצ שני עד
 כי יצוה שלו ר"ל המטרה או המשפט וכדרך שנחמר ציחוקאל כ"ח ל"צ עד צח חמר לו המשפט ונתתיו ויש חחרים
 עד כי יצוה העם לסילה ר"ל חמר חרצעים שנות המדבר חס יצוהו לחץ יהיה יהודה הנפסע למיניהם צל

המחנות ודגלו ילא צרחוניה וי"ח עד כי יצא העם לשילה צימיו רחצעם יהיה יהודה המושל צלל אחיו, וחולס צימיו רחצעם ופלו ממנו רוצ שצטי ישראל, וחולס זה לא יהיה ממין הצרכה וכיון שדבר טוצ על יהודה למת ימים את לצו צה וי"ח ששילה היונו שליה ר"ל זרעו וצניו אחיו, ופירוש צלל עת אשר יהיה לו זרע לא ימות ממנו השצט, ויש שאמר ששילה כמו שלו מענין שליה והשקט וצטח ר"ל עד כי תצור מנוחה מפניו כאשר היה צימיו שלמה שהוא צעלמו נקרא על סם שלום כי לא נלחם עם אחיו מצדו כדוד אחיו וי"ח נפרש עד ועד צלל כי הרי עוד אחר ימי שלמה היו מלכים שילאו מתוך יהודה וכן מצאנו לעיל כ"ח ט"ו כי לא חעזק עד אשר עשיתי שגם זה פירושו ועד צלל: יקראת הוא סם והענין לו קהיתח ואקוהת ר"ל קהל עמים או מלשון ליקהת חס דהיינו סם למשמעת המלך געהארחס (ויש פירשו שליה כמו סי לו): (יא) אסרי לגפן, כמו היוצני צמחים: ולעדיקה, שרק ורעו שרג ענינו עצת פלעכטען צל"ח ונקראו כך שריגי גפן הכרוכים על עץ זמורה ואמר דם ענבים כי רוצ היין סם אדום, והנה גפן פוריה שצחק יהודה נדע מנחל חשכול שהיה צנחלתו: (יב) חבלילי, שרש חבל ענינו חסל, כי מתוך משתה יין וחשכו עינים מרחות וי"ח חכלילי ענינו פוך כי יאזימו העינים מתוך השתיה ויתורגס געשמיקט: (יג) רחוף ימים, כי היה גצלו צים כגרת וצים האמלעי סמוך לליון זה סעם ימים לשון רצים: וירברו על צידון, כי האידונים היו מפורסמים צמחרס והיו עשירים וידם רצה צקלומיות צל קלוי חן לכן הוא לשצח צולן לשטון על ידתי ליון: (יד) חנוור גרם, ר"ל חמור עצום וחזק וצחרנוס הע' תרגמו חיה טוצ ולא ידעתי כותם לולא קראו חמד צל"ת וגרם היינו טוצ צערצית, ואין לתמוה כי דמה ישכר לחמור, כמו שדמה יהודה לאחיה כי החמור היה נחשז חלל צעלי קדם כסום חללו ועי' מה שכתתי מה צס' שופטים צכסוק ולא ידע לו סופים וצכמה מקומות ולכן לצבור הוא הדמיון הזה: ריבץ בין המשפטים, וי"ח על שפת חרנו ר"ל רוצן צגצולותיו וחולס משפטים חיון זה כי חס מקום העדרים והיינו גדרות לחן ושרשו שפת שהוא לשון עמידה מקום שמעמידים סם את האין וכן stabula צרומית מלשון stare וכן שטחלל ממלת שטעללען: (טו) וירא מנוחה כי צ"ב, מנוחה היינו מקום מנוחה ומלת מקום חסר ולכן טוצ הוא לשון זכר חף ממלת מנוחה חיה נקצה, והנה כנראה משופטים ה' ט"ו היה ישכר חיה קרצ ומלחמה מתחלה וילא לקראת אחיו חן ראה חח"כ שטולה המנוחה והשלים מקרצ ומלחמה: איה' לבס' עיבר, יש פירשו עוצד סז על ישכר הוא היה עוצד למס ער וואר דער פרההנע דיענענד וי"ח עוצד סומך למלת מס ישכר היה למס סל עוצד ער ערבאז זיך דער פרההנע דעם' ארצייטערס וכן נראה לענ"ד: (טז) דן ידן עמו, לשון נופל על לשון הוא וי"ח שקחי על שמסון הגצור שהיה משצט דן וחולס לא היה כחחד שצטי ישראל גם לא חלל את עמו, כי נפל צמלדת דלילה ויש חומרים כיון שידענו מיהושע וי"ע מ' שהיו צני דן צין מנשה וצין פלשתים צגצול יפו ושלחו חנשים לצפון הארץ כדכתיב וילא צול צני דן מהם ויעלו צני דן וילחמו צלסס, וחולס צשופטים וי"ח ח' וצימים ההם שצט הדני מצקט לו נחלה לשצת כי לא נפלה לו עד היום האוא, ולכן לקחו צחקקה את הצקעה צין הרי צטן וכיון ששפטו את עלמס ולא היו תחת שופט ששפט את כל העם לכן חמר פה דן ידן עמו כחחד שצטי ישראל וחולס חינו נראה כי רק קלת שצט דן שכן סס צלפון הארץ, וגם עצרו צני דן שצקשו להם נחלה לחלילים ולא הזכירם פה: (יז) שבי' פ, מין נחש הנקרא Cerastes והוא צעל קרניים ולצטו כלצט החול השחור סס והוא נסמן צחול וחיונו נוכר לעוצרי דרכים וצפתע פתחוס יקום עליהם ושרש המלה שוף מענין ואתה תשופנו עקצ: (יח) לישועהך קוית, וי"ח שיעקז התפללכן, והנכון שזה קחי חן עלמו שהס"ית יוטיע את דן מכל אחיו כי ירצו לו: (יט) גר נדוד יגידנו, כל זה הוא לשון נופל על לשון, והפירוש אחיו הרצים מצצו לו האה יצואו עם בדודיהם צגצול גד והוא ינים חותם עם גדודי, וירדוף אחריהם והיינו יגד עקצ וצחמת כאשר ידענו משופטים י' ג' צני עמון התפססו עד צצול וחולס צני גד היו צע"י קרצ ומלחמה כמה שנחמר כלציו שכן וצד"ה י"צ ג' נחמר מן וי"ח הגצורים אשר לון ופני חרי' פניהם: (כ) מאשר שכונה, כמה שנחמר וטוצל צטמן רגלו כי מנחלתו צה השמן הטוצ וטעם מאשר מנחלת חקר או שיש להוסיף כל חיש מאשר שמנה לחמו: (כא) נהתלי אילה שלוחה, וי"ח שקחי על חדמת נפתלי שתהיה פוריה כחילה ינפתלי ישצח חל חצ"י שנפל לו צנעימים זה טעם הטות חמרי ספר ר"ל ישצח את עלמו זה דחוק מאוד, וי"ח שנפתלי יהיה מהיר כחילה קל לרץ צלל עניני המדינה והיה צעל לחות ומליצה צצואו לדצר לעוצת עמו לפני שרי מלוכה צאחלות אחרות כמו שלוחים הנקראים צאטהשחצטער אמצחםסאחקרי, וחולס הנכון הוא כדעת הע' יהיה שחילה חיונו חילה וחלן מין ען הנקרא טהערעציונטע ושלוחה חיונו שלמחה וגדלה מאוד וחמרי ספר חמרי ספר מלשו

חמר ראשי חילנות ויתורגס נפתלי חיוט חיונע אוריגעשחםסענע טהערעציונטע דיה שפנע וויפצעל ווירצט ומוסנ על חרנו שהיתה מלחה עלי יער עלים גצוהים: (כב) בן פרת יוסף, כאשר צרך את יהודה יותר משאר אחיו כך חלק צצוד ליוסף שהוא צן החיה צ לחל ועושה טוצ לחיו דורש שלום לכל משפחתו וחמר צן פרת הוא צן ענינו סעיף פרת ענינו פורה פוריה ויש פירשו להפן שהוא סעיף שחיו חזק עוד חן כיון שהוא על פין המים לכן יתחזק: בנת צעירה עלי שור, כגסן הפוריה ששתול על לד החומה והוא יתצור ויעלה ממעל לשור ולחומה: (כג) וימדרהו, וי"ח שהוא על העצר וקחי על מעשה חמיו והמקן שאויציו מצצו לו ימדרו חת חיו חן הוא יגצר: (כד) אביר יעקב, הס"ית שהוא האציר ולו הכח והשלטון והגצורה: משכ, וי"ח שעינו כמו מחז פו' מחז היה הציר יעקצ צעצרו וסז צחיתן קשתו וחיונו נוכח וי"ח משס על המקום ר"ל מצית האפורים ולא למלך להיות מושל צמלרים ולהיות דועה ומפרנס חן ישראל והיינו משפחת ישראל והנכון משס מן הס"ית שהוא דעה חן ישראל: (כה) ועתה מפרש ענין משס מי זה

אשר ממנו יצא לך כל חלה מאל חצין אשר יעזר ויזכרך משם זרבות שמים זמנר ועל תשם זרבות שמים
 זמנינות ומקורות מים משם זרבות שמים זרבות פרי נטן, וכן היתה נחלת אפרים פוריה מאלד : (כ"י) ברכי
 אביך גברו, ו"מ זרבות חצין אשר חני נותן עליו היום ואשר גברו על זרבות הורי שנתנו לי כנצל גשית
 עולם ר"ל כהרים גדולים וגזיהים מאלד הזרבות ההנה תחולנה על ראש יוסף וענין תורה מלשון ויהי תחילת
 ענינו גזול וזתרגום הע' העתיקו הורי כאלו כתוב הרי וכן תרגמו זרבות חצין גברו על זרבות הורי פ' ר"ל
 התגברו עוד מזרבות ההרים שהם קימים לעד ומאות גזעות עולם ר"ל החמדון וההדר של גזעות עולם ועד חן
 דער עווינגען היגעל יהיו לראש יוסף : גזיר, חינו מלך דוקא חלל כל חיש מלויין ומודל משאר חחיו מן
 נזיר וכן זכרנו השם צמדת חיר צם' צמדזר : (כ"ז) בנימין, הוא צנימן שמתע היה חיהוד : בבקר יאכל
 עד ולערב, מלת צקר וצער ענינם התמדה צלי השקט והענין שיתגבר על חויציו תהיה : יחלק, חיש
 המחלק חלקים שוים בכל אשר צו מחויציו כי חין זה דומה לזלז יטרף שחינו מחלק חלקים חלל כמו יטרף חלל
 וחלק צטינו והענין לא ינוח עד השפיל חויציו תחתיו — והנה אחר שזכרנו פרטי הכתובים נראה להדי' שג
 מה שאמר כ"ז יעקב חציו לעתיד נזח ורק מעט השיך לזמנו כמו כי עלית משכני חצין וכדומה, ורבים פגעו
 לפרט כל זה כאלו היה רק לזמנו ולא לעתיד, וחולם נדחקו צה מאלד כי היה נדעתם לתוך דברי המקשים
 לחמר : חין היה יעקב יודע כל זאת? או מי כתב את השירה מפיו, שנשאה עד ימי משה? וכאלה מן
 שאלות המסתפקים וחולם חין מן הלורן לדחוק את הכתובים צעזר השאלות האלה, כי מה יאמר התתן לנ
 שאל ומסתפק, מי שחינו מחמין צכה הגזוה יוכל להכחיש כל המעשה כי נקל הדבר להכחיש מה שלא יאמר,
 ונגד חנשים כאלה לא יועיל הדוחק, והפסע הוא שגח יעקב חציו ולנחה עליו רוח הקדש צמיתתו, והגד
 האותיות לחור, זה פסע הכתובים השומע ישמע והחדל יחדל, והמחמינים שכר סוד ולדקה תהיה להם,
 והמכחישים ילכו צדכס העקש, וחין לנו חלק עמהם : — (ולא) שכי' קברי, על דבר מערת המכפלה ועל
 מקומה חיה היא כתצנו למעלה צפ' חיי שרה : (ל"ג) ייאסף, לשון חסיפה אל עמיו מורה על השארת הכסף
 כמו שאמרתי לעיל והענין שהנשמות טהורות תחסיפנה אל מקום עדן, והדעה הזאת צבר נפרסמה ציטת
 הקדמונים כידוע לכל חוקר קורות : —

נ

(א) ויפול יוסף, לקיים ויוסף ישית ידו על עיניו כמנהג הקדמונים : (ב) את רופאים,
 היו חכמי רפואה צחק מלרים רבים מאלד, ולכל מחלה רופא אחר, יש שמרפאים חלי עינים ויש חלי חשים
 יש חלי ראש ויש כל פלע וחצורה, ולכן אמר את הרופאים לשון רבים כי היו רופאים רבים לחיש אחד ומה
 נצין דברי הנציח ירמי' מ"ו ו"ח לשון הרצית רפואות תעלה חין לך שאמר כך על חין מלרים, וענין הפסוקים
 שחנפו צהם חז' המת היו על ג' חופנים הא' שהיו שופכים מי סמים צצטנו ושמו את הגוף צמלח הנקרא
 פחלפסטער מ' ימים וחופן החניטה הזאת הפשוטה לא היתה יקרה עד מאלד, וחופן הא' שנתנו פ"י כלים
 תיחדיים (קליסטיר) מי חרים הנקרא לעדערן עהל צצני מעיו ולא פתחו את הגוף ושמוהו אחר כך גם כן
 צמלח הנ"ל שצעים יום וצמלחת להם שצעים יום פתחו את הגוף מאחוריו ולקחו את צני מעים ממנו, והשד
 נחכל ממלח הנ"ל עד שלא נשאר ממנו רק עור ועלמות והחופן הנ"ל שהיתה יקרה מאלד חחת החניטה שזיה יוסף
 לחנוט את חציו היתה על דרך זה, לקחו כלי צחל כמין מלגות והוליוהו את המוח על ידיהם כי שם הכלים
 צנחירי המת וחחת המוח נתנו סמים צקדקוד, וחח"כ כרתו את הצטן, והחותנו (הנקרא Parschistes) נס
 מיד כי תועצה להם לעשות פלע צמת חרקו צחצנים להכורת וחח"כ צח החונט הנקרא Tarichotor הוא של
 צני מעים וטהרם ציין תמרים ומי סמים ונתנם לתוך הצטן ומלח את כל הגוף צסמים וחח"כ תפר אחז
 ומשרה חותו צמי חרים שצעים יום, וצמלרים עשו כן כי היתה מאמונתם ודתם שהשחרת הגפס היא תלחה
 צקיום הגוף וחולם יוסף לזה לעשות כן ליעקב כיון שהוליכו לחץ רחוקה לנל יצאש, והגיוות החנוטים נשאר
 עד היום הזה צסס הומיען, והחניטה היקרה שזכרנו נתנו צעדה כערך חלפים וחרצע מלות טהחלפר שלט,
 והנה הירדוט ססיפר כל זה אמר שהיו ימי החניטה שצעים יום וחולם זה מתגבר לדברי תורתנו ולכן נראה
 כדעת דיחדור היוני שחלחו חרצעים יום וחולם שלשים יום ימי חלל חס תוסף עליהם הרי שצעים יום חלל
 כיון שס' הירדוט : (ה) ברירי, חינו ענין מכירה כמו וגם מים תכרו מחסם חלל חפר ממש קצר צחק
 המערה : אעלה נא, נטל רשות מפרעה כי היה שר גדול ועל פיו יסק כל עם מלרים או שאמר כן שלא
 יורח פרעה שהולך לו ולא יסוג עוד : (י) האטר, גרן חינו צנח כגרן שלנו חלל מקום רחצ ומסוהר פכל
 חשפה וסס דשים את התצוה ואטר הוא הנקרא דחרום או שטענדחרן : אשר בעבר הירדן, יס
 פירשו שהמקום ההוא סמיך לירדן כי הצח ממלרים לחצרון אשר שס מערת המכפלה לא ילסרך ללכת סמך לירדן
 דוקא חלל פירשו צעזר השני של הירדן מלד מערצ דהיינו צחק כנען דוקא ולא חולה לה היה הגרן הזה תח
 להביד טעשה יוסף שצעת ימי החלל צחק הקדושה ולא רלה לספור עליו צחולה לחץ, והנה גרן חסד הוא על
 יס המלח ולכן פירשו חחרים שהלכו מעצד לירדן כי ירחו מפני הפלשטים סן ילחמו עליהם, וחולם כיון שהנפצ
 חומר על כן קרח שמה ולא פירש מי קרח חס היצצ צמערצ או צמרח תדון צעלמן שהחשצ צעזר האחר קרח
 לה כן : (יג) וישאו אורה בביו, להביד שלא התעסקו צו המלרים כי חס צניו לנדם : (ט) תתחת
 אלהים אני, ר"ל לא נכון לצער וסס להנקס מחויציו ומה לי להנקס מנס ד' הוא השופט והוא התנאי,
 וגם מה לי לעשות כנגד רלון הש"ת הלל צרלנו נהיה כל זה למען עשות כיוס הזה להחיות עם ר' : (כ) וישם
 בארון במצרים, דרך כצח היה צמלרים להשים את המת צחרן אחר שחנפו חותו והאחרון היה פכל
 סקמה, ולכן כיון שיוסף היה שר גדול צמלרים עשו לא כן. — ונה נאלמו סיפורי מעשה צמלרים, סיפורי

צני ישראל צעדס היותם לבו עלום — כל הכתוב בספר הזה נפש סוקקה תדען, ישמע חכם ויוסף לקח, ילמד לחכמה חת ד' ולדעקה זו, צו ישים כסלו, וחליו ישתוקק כל היום — וחתם חמי ורעי חזקו וחמלו, ותהי תורת ד' התמימה וישרה נר לקבלכם ולנתינתכם ויהי שלום ד' עליכם: — אמן —

בע"ה סה וויזן הבירה ראש ירח אדר שני שנת תר"ח לפ"ק

הערה אל הקורא

חני החתום למטה פרס חבלה לדבר חבלה עוד חת חן הקורא הנעים על ז' ענינים:

(א) לא יצאו משה חומשי תורה אלה ופירשי על הסדר כסדרן, כי אם ראשונה יצא לאור ס' במדבר וא' ריו ספר דברים ושמות וספר ויקרא ובאחרונה ס' בראשי-ה, ולכן יש מן ההערות הכלליות — כפי ששייכות לראש הס' מפוזרות אנה ואנה וכתבתי להקל על הקורא במקום הענינים המס' עפים מן הכללים תחמה, גם הניעוני קוצר הזמן וחמריסם האצים לאמוד כל מעשיך וקוצר היריעה אשר לפני בא ורי המולח כל אלה חסבו שכתבתי בקצור נמרץ, ולא יכלתי להאריך כיאות למבאר, ואולם המשכיל יבין, ותמשתוקק לדעת מה שלפניו ימצא הרכן בנקל. —

(ב) יען כי א' י הגדול ממני ברכמה ובשנים מהו' יוסף נ' רצח להכנים עמי בשותפות מהחלה להיות, ל' לעוד ולמושיע אם אין ידי משנת ולהמכני אם אמוץ, לכן אמדתי יקרא ספר בוצר עוללות על שם שנינו יחד, ואולם אם גם אלף ודוח אתו לו וטובו אפשר בקהל רב כי לא מנע ממני דעיו, והשג' על באורי ויט עלי דגל הא-וח לעין עצת ילחשוב מחשבות, אכן לאדם מערכי לב ומד' מצעדי גבר, כי טלטלחו ד' טלטול גבר, ושגעי חומן עליו עזרו, כי עוסק במלאכה — הקדש במקום אחד ובשאר חבורים אשר יוציא לאור אם יעזרהו ד', לכן לא יכול להיות לי לעזר ככל מגמת נפשו, ונשארהי אני לבדי וכל המשא עלי לבאר כל המשה חומשי תורה ואמנם אף אני נצרכתי לעסקים אחרים, כי רב העמל והיגיעה למצוא די מחסורי ולהחיו אה נפשי, ולכן החוב מושל עלי לאמר לכל קוראי ספרי שאם ימצאו שום שמץ ורופי או גרעון בספרי לא על אחי הנ"ל ר' לוטרים החיה, ואל יאשימו אורו געבור חסרונו, כי לי תחנא והעץ, ופשעי נעורי הם, כי אלו היו עהו יו בידו, ואם היה כשגית אחי הנ"ל (כפי אשר אותה נפשו) על באורי מוחזק הוא שלא הוציא ס' חת ידו דבר שאינו מתוקן. — והנה בחיותי לבדי ואני באבי שנותי, יסלחו הקוראים אם כשלתי כי אם יעזרו חש"ית נוציא אחי הנ"ל ואנכי הצעיד יחד חבורים אחרים בעניני התורה להקן כפי כח ידינו, ממה שיש להקן מהשניאות שלא נדעו כעה לי אך אין אדם בארץ שלא יחטא ואנקה ספרי כפי אשר ידוני המבקרים האמתים אשר בצדק ישפטו עמיהם ולא כאותם שאין כחם אלא להשפיל רעיהם ולחרבות פשע על ראש כל מחבר, ונאש נואש ידברו, אבל מגידי אמת בקהל רב ויראים ושלמים נשמע, מפיהם אני חיים, ולדבריהם אנו שומעים בכל עת, כי רק חאמז את לבנו, כי חאמז יסור השלום: ומעתה בכל מקום שאתה מוצא כתוב בראש הספרים יוסף ושמעון אל תקרא כך כי אם קרא שם החתום למטה לבדו:

הנ"ל לכבוד התורה ולכבוד ישראל הנעיר צחלמי יהודה
שמעון סאנטא.

ה כ ו ר ם

ס פ ר ב ר א ש י ת

א (א) בראשית, אחרי הצחינה והעיון בכל הפרושים לא מלאתי המשך הפסוקים עולה יפה והגדלה שכוונת כותב התורה חינו לספר ענין הצריח כסדרה וצלמותה, כי חס ציחוס חל צעלי חיים וציחוד לעוצת מין האנושי, ולהודיע שכל מה שנצרך צעולם התחתון הוא צעבור האדם. וזהו צריחית, כחשר צרח את השמים ואת הארץ והארץ היתה עודנה תוהו ובוהו, וחושך על פני תהום וזה חלבים מרחפת על פני המים ואז חמר חלבים יהי אור ויהי אור, שאין לך טובה גדולה לאדם מן האור. ומלת כאשר מוצלעת כמו צהר צהר מקומות וזהו מאמר ראשון שילא מפי הקצ"ה להבין האור קדם שיצא מציח הצריח והוא האדם, למען לא יהי' כמתעתע צמחשכים ומעתה יתייטצו לך כמה ספיקות (*). ח מדוע לא דבר משה על עולם הנפשות והם המלאכים מתי נצרחו? ודברי המצח לנתיבות השלום צפרדס למלת והארץ, שצריחת המלאכים נכללה בצריחת השמים הם רחוקים, (3) מתשמעות הכתוב ורוח חלבים מרחפת על פני המים נראה שהמים נצרו נצרחו, כמו שכתב רש"י שמים קדמו לארץ, ולמה לא חמר צריחית צרח חלבים את השמים את המים ואת הארץ? והקושיא היותר עלוקה היא (2) מדוע לא נמלא שניה הקצ"ה יהי שמים, יהיו מים, תהי ארץ, כמו שאמר יהי אור, יהי רקיע צתוך המים, יהי מארת צרקיע, תשם הארץ, וכן צבולם צא הלווי ואח"כ נתהווה הדבר, וצמחים וארץ הוא חומר צריחית צרח? חלל לדעתנו, שדברי רש"י נוטים לה צד מה, אין כוונת הכתוב לספר ענין מעשה צריחית, כ"א מאותן הדברים שהם לטוב ולתועלת צני אדם, כמו האור, הרקיע, להציל צין מים למים, היצאה, צריחת הדשאים למחיים וכל פן מחכל, השמש והירח והכוכבים להתחלקות הזמן לחתת ולמועדים, וכן צריחת צהמה חיה ועוף וצנים למחכל ולתשמיש מין האנושי, ועל כן לא הביד דבר חיד נתהווה המלאכים השמים והארץ, לפי שאין תועלת צדיעת צריחותם, שהשמים והארץ צעלמותם צולת המאורות והכוכבים, הממחים האלגות, החיות הצהמות העופות והדגים, אין חסן צם, והוית המלאכים אין לורך צה לכלל מין האנושי כ"א ליחידים מצני אדם. וגם המים לא היו טונים לאדם עד אחרי אשר נקוו ונרחתה היצאה. ולפי פרושנו נעתיק הכתובים (לא חנפלאנג אלא גחטט היחאעל חונד ערדע ערסון, דיח ערדע נאך חונפלארואיך חונד פעררויסס וואר, איין ווינד פלאן גחטט געזענדעט און דען וואססערן וועהעטע, דא ספראך גחטט: עו ווערדע ליכט! חונד עו ווארד ליכט), שכל הפסוקים מוסגים אל מאמר יהי אור: אלהים, ולא חמר צרח ה', ששם הויה נבזר מן חיה אשר חיה (שמות ג', ד') כמו שכתב הרש"י שם צלשון ח"ת צ"ש, הוא קורא את עצמו חיה, ואנו קוראים אותו יהיה, והיו"ד מתחלף צו"ו כמו חיה תמורת חיה, וענינו היה בזה ויהיה. וח"כ הורחת השם הוא נלחיות עלמותו והויתו התמידית צלי הפסק, וחיה נכללת צה הורחת חחת, והנה נלחיות השם חף שהיא עקר גדול מאמונתו אין לה דבר עם צריחת העולם מאן ליש, שחת צלחי חפסר צולת היכולת השלמה מאין סוף וגצול, שע"י נלחיות העלם צלצד לא תתהיה שום דבר, חף כי חל ומלוואה, ולכן לא תמלא צכל הצריחה חן מצריחת האדם, מטעם שנאמר להלן (צ', ד'), שם חמר זלמ חלבים המורה על צלל הכחות קולם ואומן הגשג מכל ליור והשגה שציכולת ההיא הולא כל הגמלאים מן האפס אל היט: (2) יריח אלהים, עי' צצחור והנה לפי דבריו ראוי שיאמר צריחית צרח חלבים את המים שהיא חומר הנצרך ראשון לכל, והמים היו תהו וזהו ורוח חלבים מרחפת עליהם, ויחמר חלבים יהיו שמים, ואח"כ תהי ארץ וגו', שלדעתו השמים והארץ קצלו לורתן ע"י רחיפת רוח חלבים על המים שכללו כל צורות הנצחים. ומלצד זה תמהנו עליו מאד, היפלא מה' לצרוח חומר וצורה יחד צהרף פין? ומה כי הוא חמר ויהי הוא לוח ויעמוד (תהלים ל"ג ט'), כמעט חמר, ויהי כל ומה שנמלא עתה, ואין מתנגד לזה מאמר היקר שהציחו צפרקי חצות, והוא, צעשרה מאמרות נצרח העולם ומה תלמד למה? והלא צמאמר אחד יכול להצרחות? חלא כדי להפרע מן הרשעים שמאצדין את העולם שנצרח צעשרה מאמרות, וליתן שבר טוב ללדיקים שמקיימין את העולם שנצרח צעשרה מאמרות. שכוונת החכמים הוא, מפי מה

(*) חמר צעל הצולר כל הפסקות האלו הותרו צאופן שהלעתי צהקדמתי, שלא צאה התורה חלא חו לפקוד ע"א משרשה חו לל דצרים המועילים לנו צע"הו ולמעשים המציחים לידי ע"הצ וחולם מה שלמעלה ממנו ומה שנפטר, ונעלם מעיני צצר ורם אין לורך להזכיר והצן. — שפעין סאנשא

הכורם בראשית

ב (ד) ה' אלהים, צדריחת האדם שנזכרה למעלה צורך כלל, ופירשה הכתוב להלן, שהיא מורכבת מתנוף ונשמה ואמר ויזר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח צחפיו נשמת חיים שהיא חלק אלהי ממעל ואינה חוצדת ונפסדת כשאר הנמצאים אצל נשחרת לנח אחר הפדדה מן הגוף, ולהרכזה הזאת צריך שתצאנה יחדיו ענין היכולת וענין הנחיות, לכן נתלווה אל שם אלהים גם שם של חרצע חותיות, שהוראתו היה הוה ויהי' והו נחיות העלם הנשגב שנפח צאף האדם נשמת חיי עד — והנה כאן שאמר אלה תולדת השמים והארץ שנכלל גם האדם הולך לומר ה' אלהים כמו שאמר ציגרתו ויזר ה' אלהים: (ו) עפר, הלא כל צעלי חיים מעפר נולדו? אלא להורות צא פלא ההרכזה של אדם, שדבר היותר שפל צצוראים והוא העפר, והדבר היורה נעלה ויקר והוא נשמת חיים מורכבים צו על חוסן לא יחקרהו שום תשכיל: ויפח, מכאן להשחרת הנפש רחי' יותר נולחת מכולם, שרוח היוצא מפי הק"צ יעמוד לנח נלחים, רחי חסד שהי' בלה וחוצד צשום פנים, לפי שהוא חלק עלם חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, וסמיכות נפש חיים תורה על זה, שאלו הנשמה נופלת תחת ההפסד הי' רחי לומר נשמה חיה, ותהיה מלת חיה תואר לנשמה, כמו לנפש חיה, אצל אומר נשמת חיים נשמה של חיים צהחלט ולא צשלוח, והם חיים נלחים של הק"צ, וכן הוא אומר חלק אלהי ממעל (חיוצ ל"א צ') נשמת שדי תציגס. שם: (טו) לעבדה ולשמרה, כן היתה כוונת השם אם לא יחטא, ולא לזה עליו לעצוד ולשמור, כי עוד מעט והוא גורש מן עדן,

(* חמר צעל צולר עוללות צצחורנו הוכחנו שגם מליחות האור ציום הראשון חף שלא צצרחו המלחות
עו יום הרציעי לא תחיסז חלא על דרך זה ר"ל צחמרכי רוח חלהים היונו רוח גדולה וחזק ע"ס,

דבורם בראשית נח

והנה למעלה חמר חרס חין לעצד חת האדמה וכן הוא חומר לעצדה, ללמדנו שחפץ חלום הוא, שהיה חל יחזוק חת ידיו וירחיק עלתו מן העללות ויעשה מלחכתו חס חס להחליח סדף לציתו כמו שחפץ חת המלך ע"ה, ולא חרס לפעלו ולעצודתו עדי עד (תהלים ק"ד, כ"ג). ומתה שנחמר צפסוק הקודם צד השמש, תשמע שיעסוק צמלחכתו מצוקר עד עד. וצמקום חחר הוא חומר יגיע כפין כי תחבל חחר וסוד לך (שם קכ"ח, ז'), וצכלל יגיע כפס כל פסק וכל עצדה שתלסוך להתחדת יגיעת כחות הבק ש כחות השכל. (י' מית חמית *), חיד הצין חרס מהו ענין המות? כי עוד לא מת איש צחק. ויפך שראה צעלי חיים מחותן שימיהם מעטים שנפלו לחך כי כלו ימיהם, וחרס השתומם על המראה, ונסה להקימם מעפר, ובחשר רחם אחרי הקימם נפלו שנית ושלשית, והם כחצן דומם ולא יכלו להתנועע, וה התנוון שהמיתה היא העדר החיים: (כד) את אביו ואם אביו, מחין ידע חרס חציו וחמו מה הם? כי לא נורד כדרך כל החך, חצל ערר מעפר. ומת רחי' למחחר לנת"הש, שהם דברי תשה, חין העצדה היא ענינה מתה, הרי חנו מלווים לכד חז וחם, להתעלם צקרתם לחונן חותם ולהיטיב להם עד חת מותם, וחולם נחמיה על דרך ההעצרה ולתת כח מחמר חל מלת ודק, כלומר שידק צחשתו שהיה חלב נרלו ממרומים יותר מתה שהוא דק צחציו וצחמו: ודבק באשתו, ויוליד צניס לא חמר, שההולדה היא לקיום החין, וחיונה הכרחית לעזר החרס כמו האדם. שנחמר עליה חעשה לו עזר כעבדו, שהח מסייעתו ומשמתו תחת:

ג (א) אף כי אמר אלהים, יתכן שהנחש התקנח מחור צחם שהתרום לרדות צכל צעלי חיים, וחי' זה רע צעיני הנחש להשתעצד לו ועל כן חרש וחשצ עליו רעה להכשילו ולהאריחו מבדולתו. וחולם חי' ירח לגפשו להסית חת החרס לעצור על מלות השם, סן על פניו יחרפנו ויהדפנו. ולכן חין חל חיה לנסותה חולי תפתה לדבריו, וזה תדיחה גם חת חיסה למשכהו צרשת המרי. גם דמה צנפשו שלח החייד השם צעלמו חת חוה לצלתי חכל מען הדעת, וצחמת צחה החחירה חל חרס לצדו קודם שנקלחה פתח חללע, ולא חלינו צכתוצ שחחרי ילדת חוה נשנית המלוא. וגם לא חמר השם חחר כן לחוה, מדוע חכלת מן העץ אשר לויתין חכל ממנו גמו שחל חת החרס, חצל חמר מה זאת עשית, כלומר מדוע נתת לחיטך מן העץ ולהחילו, חף משמעות הכתוצ אשר לויתין לחמר לא תחכל ממנו מורה על זה, שחלו חחיר סניהם יחדיו, חי' רחי' לומר אשר לויתין חתם. וחם כן הדבר שחל חוה לא צח חלורי תפי השם עלמו כ"ח ע"י חרס חיסה נקל חי' יותר לפתותה מן החרס אשר נלטה תפי השם, ולמען נסות חחמה חם שמעה חלורי תפי השם חו תפי החרס החל לומר צערה חף כי חמר חלבים לא תחכלו, וצחמת חיים חן דברי השם שהרי הוא חמר לחרס קודם ילדת חוה לא תחכל צלסון יחיד, וחם לוח חח"כ על חוה חי' חומר לא תחכלו כמדבר לנכחת, חצל הוא סינה צערה חת דברי השם לדעת מה שתשיז על דבריו, ולק הפסיק צמחמו כדרך המפיתים שחיים מגלים חת מלסוני רעיונם צצת חחת כ"ח לסירובן, וחחרי שחיה חסיה ומפרי העץ אשר צתוך חגן חמר חלבים לא תחכלו ממנו ולא תגעו צו, הצין שחין דבר חמת נמלא צספתיה, שלא שמעה תפי השם כל מחומה, כי למה יחמר לא תחכלו, והרי חרס צצד נלטה על זה, וחם צחה החחירה גם חל חוה חי' השם חו"ר לא תחכלו, ועוד שהשם לא חמר על הנביעה כלל, מעתה חמר לא מות תמותון, שהצין שהיה צודה דברים מלצה מה שלא שמעה ונקל הוא שתטה חחין חל דבריו וחחצ גם חת חיסה לפתותו ולהפילו חל רשת שחת, ומעתה צצין ערמת הנחש וחלקקות לשונו:

ד (ט) לא ידעתי, רחי' מה צין חרס לקין. חרס לא כחש צחורו, ולפיכך לא חותו קלל השם כ"ח החחמה צעצורו, חצל קין העת פניו לומר השמר אחי חנוי? קלף וקלל השם חותו צעלמו וחמר חחר חתה מן החחמה: (יד) חן גרשת, צחמת לא ברשו השם חצל חמר נע ונד תחי' צחק, גם חי חפסר לגרשו מעל פני החחמה כי חיה חיסוח חו ינוח? חו יפרח תמיד צחור? והנה מה שחמר ותפנין חפתר גם זה חינו מרצן, שחם ישצ צמקומו חו ינוד צחק פני ה' יהיו תמיד עליו. ויתכן שכן חמר קין, עדי גדול מנשוח, חי חפסר לסצול העונש הגדול הזה סוד לי חותי מחיי, סוד לי חם תגרשני מעל פני החחמה כלה להמיתני ולהסילני חל חחת הפחתים ולהיות נסתר מפנין. ותרגומו (וואהרלין) העטסעסס דוח מין פֿאָן דער אָצערפֿלעכע דער ערדע באָן פֿערטריצען, זף דחם חין דייעס חנטלין פֿערצאָרגען צליצע):

נח

ו (ט) חמים, חין הורחתו כמו שה תמים (שמות י"ז, ה') שחין צו חוס ומגרעת, חצל הוא היפך התחלקות הדעות והערמה. והכוונה שלא היו צנפשו נסיות מתנגדות צי לו, והפכו חלק לצס (הושע י', ז'), שלא היו צעלה ודעת חחת, שקלתם פני חל דרך זה וקלתם חל דרך חחר: (י"ה) את דרכו, חת טצעו. ומת לדקו דברי רש"י חסילו צחמה חיה ועוף חיקקין לשחינן חיון, לפי שהשחית כל חרס, קן כל חרס לא נחמר חצל כל צער, וח"כ צחמה וחיה צמשמע. ויתכן סצדור החוח סנתעצ לא די שהשחיתו חת גופם חצל הרכיו גם צחמה וחיה מין צשחינו חינו. ועי"ז הורגלו הצחמות והחיות ללחת מטצעס. והשם שונח ההרכזה וצלצול הטצע צצעלי חיים וצלמחיים, חחו טעס צחמתך לא תרציע כלחיס שדך לא תרע כלחיס וגו' (ויקרא י"ט י"ס): (יג) חמם, לדעתנו חתם יותר קסה מן הגזל, שהגזל חינו נחמר כ"ח

(*) צו חינו קסה כלל, כי הצין חד"הר עוד שחר דברים שנחמרו לו על פי הש"ית כמו כן ישחלשחל: חין הצין מה זה דעת טוד ורע ויחל לא חסיג עדיין ידיעה צו? וכן מושב חז וחם חין חות חח, חלח סצחור לו הש"ית כל המלות. — שפעין סאנשא

על מי שאורז ציור לחטוף את עוצרי אורח ולקחת מהם את הונם בחזקה, ולא יסול עליו תאמר כי תלחה
האזן, שהתועבה הזאת נעשית ע"פי הרצו ציורים, וחולס חתם יאמר ג"כ על צני העיר, ועל חותן
המתחמדים והנרחים כלדיקים, שחתם יאמר חף על הדין המעות חוק ומשפט. והנה חס נתפס הבזלן,
הבזל לועק עליו חל השופט ויעמידו לרצו חתו חל מקום המשפט, חזל חס השופט מעות משפט למי
יכעק? והו טעם כי תלחה האזן חתם, ומה הענין חתמי עליך (להלן ט"ו, ד'), ששרה חתמה חל
לצריהם חתה מעות משפט הגזירה לתתה תחת יד שפחתי: (י"ז) המבור מ"ם, יתכן ששורש מצול הוא
מן צלה, ונצל וצלה משותפים צענין. והורחתו ההשחתה הגמורה, או קרוז חל ההשחתה, ומה הענין
לאחר צלותי (צרחית י"ח, ו"ז), מחמת הזקנה, שמתן לח צלתה (דברים ח', ד') ע"י השמות, צלו
עלמי (תהלים ל"ז, ג') מפני כבוד יד ה'. ויולח מה שתיצת מצול חיתה מיוחדת לשטף מים רבים, כמו
שהורה המצחר לנת"הש צעלמו, חזל על כל ההשחתה, וח"כ חין דעתנו נוחה צתרגום מלת מצול (וינדי
פלוטה) שחין זה לח מהורחת העון, ולא מהורחת רצוי המים, ויותר עוד לתרגמו (פעריוספונג). וחמת
הדצר שחמתי החומות העתיקו מלת מצול (וינדיפלוטה), חזל חין לנו כ"ח לתרגם ע"פי עומק הורחת
התיצות מצלי לפנות יהין או שחלל: (י"ח) את בר'תי, הנראה צעינינו הוא הצרית שכרת השם עם מין
האנושי. צכללו, צמחמר לח ידון רוחי צחדם לעולם (לעיל ו' ג'), שילח מפי הקצ"ה ההצטחה שלח יכנס
עם האדם לעומק הדין ולהכריתו מעל פני האדמה, חע"פ שחמר צרחונה נחמתי כי עשיתים, שחבור
צמיד צגס הוא צטר, שחדם מורכב מגוף ונשמה, וצטצו החלוש טפל לפעמים צרשת תחת הגופניות
כי עלמו תחוד, ולכן חף שצחותו הדור הצני חליהם חטפו צנות האדם צחזקה להיות להם לנשים ועשו
חמם צפרהסיה עכ"ל לח השחיתו דרכם כמו דור המצול. ונשחרו עוד צגדר האדם עד שתחול עליהם
הצטחת לח ידון רוחי יחדם, חזל דורו של נח הי' שטוף צתועצות וצגלולים וחנשיו התחצרו חל צהמות
רחיות וקלקלו את טעם צדון עד שילחו מכלל האדם ונסלו חל פחחית מדרגת צהמית ולא נשחר להם
תמין החנושי דצר כ"ח הצורה צלצד, ושור לח חל עליהם מחמר השם לח ידון רוחי צחדם, כענין שחמרו
צתלמד חתם קרוים חדם וכו' וע"ל חמר השם חותו הצרית שכרתי עם האדם שלח חל עוד על צני דור
שילחו מכלל גדר האדם, חקים עמך כי חותך רחיתי לדיק לפני צדור הזה, וחתה לצדך נקרח חדם:
ז (ב) תקח, כמו ויקח קרח (צמדצר ט"ז, ח'), חף כאן, צקריחה צעלמח, והם יצולו חליך
מחיליהם כי כן לויתי: (י) ריכמים עוד שבעה, השעור לשצעה ימים, כמו יש לחל ידי (להלן ל"ח,
כ"ט), וצחור שיש חל וכו לדי: (יג) בעצם היום הזה, מוסר על ציום הזה נצקעו כל מעינות תהום
שלמעלה, שחותו היום צעלמו הי' הזמן שצח נח וגו' ומחמר שחמרנו למעלה שהצחמות החיות והעופות
צחו מחיליהם ע"י קריחת נח צלצד שור חינו מן העלה שהכנים נח כולם ציום אחד חל התיציה כמו שתמה
המצחר לנת"הש, וחולי כוון לדעתנו צצרי, שהי' צעור החל כי רוחו הוא קצלם:
ח (ב) ויכלא, ענינו חסור וסגירה, כמו חדני משה כלחם (צמדצר י"ח, כ"ט), וכפירוש הרמז"ן
שם, שיהרע חמר שים חותם צצית הכלח, וכן כאן נסגר כרגע הגשם שירד מן השמים, ולא כמו מי
האזן שצצו הלון ושור לחט לחט: (כא) כי יצר, כמו ידעתי חת ילדו (דברים ל"ח, כ"ח), ותרגומו
(טרי, נייגונג), כמו שהעתיקו שם הרמז"מן, ונעלם ממני הטעם מדוע נטה מדרכו לתרגמו פה (דחז
טיכטען), והו מענין מחשבה עמוקה ותחצולה, חס להרע, כמו חל תחרש על רעך רעה (משלי ג',
כ"ט), או להמליח דצר חוגנות, כמו מלחכת חרש וחושב (שמות ל"ה, ל"ה), ועל הענינים הללו חומר
הלועז (טיכטען, נאכדענקען, זינגען), וחולס היגר חינו כי חס התשוקה הצחה פתחום על האדם ולוכדו
מצלי עלה ותחצולה בחמרם ילדו תקפה עליו, הכוונה תחותו גצרה עליו, וצחמת לרך האדם עלה
ותחצולה רצה לעמוד כנגדה, ולא לסול צדיה, וגם לח יתכן לומר ילד לצ האדם רע מנערו שחין לנער
עומק מחשבה, והנה למעלה צפסוק וכל ילד מחשבות לצו (ו', ה') שילר פמוך הוא חל המחשבה, ולא
מניער האדם מדצר, חלח מצני חדם שכצר היו לחנשים יפה תרגם (דחז טיכטען): רע מנערו, רבים
חשצו שהאדם הוא רע צלחתו מצטן חמו וטצו נשחת מתחלת צרייתו, וגם דעת קלת צעלי הקצלה נוטה
לזה, וקורחים ירושת החטח הדיח ובהמת הנחש, ופמכו הדעה הזאת על המקרח שלפנינו, שילר לצ האדם רע מנערו.
והנה הדעה הזאת מצחיה חל היחוש, כי מי יצול אחרי מלך המלכים לתקן חת אשר חזל? וחם צעון חולל
חין יסיר פונו מקרצו? וחלילה לחל מעול כזה *) לכן כל צעל נסח ירחיק עלמו מן הדעה הזאת המושכת
צחצלי שוח חת התועים מדרכי ה' אשר לדיקים ילכו צם. ונחמר שכונת המקרח כך היו, מנערו כמו
צנערו, והמ"ם והצ"ת מתחלסין כנודע, והשעור שהאדם כל עוד שהוא צנערו שכלו חלש מחוד, חף
לח נסה צעיני העולם, ומחליף ומחיר חת הטור צרע וחח הרע צטוצ, וצצר הארכתו צה הענין צמצוח
לספרי חמרי שפר ע"ס, וחולס חס יגדל הנער והיה לחיש ויטבון צחילי סחכמים החוקרים, מהם יקח
תצונות לצחון ולהצדיל צין טוצ מדומה לטוצ חמתי, וצין רע חולף ועוצר, שחציה לפעמים חל השלמת
הנפס לרע קיים ומחמד שהוא רע צחלט, ומוליך האדם חל ירכתי צור שחת, להפסד הגוף והנפס.
חח תלמח צלצו הצריחה מן הרע והנטיה חל הטור, ומסור הוא ציד האדם לצחור מעלמו חת הטור ולעוצר
חח הרע המחיה לחצרון והפסד הנפס. כמו שחמרו חז"ל, הכל צידי שמים חק מירחת שמים. ומעתה
חמר השם חף שרעת הדור הזה רצה היו לח חעשה צם כלה, שמין האנושי ערדו צנערו, לכן ילדו

*) חמר צעל הצולר קלקול הזה הוא מה שיקראו חותו ריח ערציונע והוא מהפך להפך חל יסוד החרות
והצחירה שניתנה לחדם כמו שצחתי צהקדמתי, ומלצו שהוא נגד השכל מתמד ג"כ לעיקרי תורתנו
ושומר נפשו וילל ממנו.

הבורח נח לך לך

נוטה אל הרע מחוסר ההשגה וההכרה, חזל הדורות הצאות יחזקו יותר, וע"י הצחינה, החקירה והנסיונות ידעו היטב להצדיל בין טוב כחצ' לטוב עומד ונחמן, ובין רע מדומה לרע אמיתי ונתתמיד יד וכנשו את ילדם וינטו אל הטוב האמיתי:

ט (ה) מיד איש אחיו, הכתוב תלמדנו שכל בני אדם אחים זה לזה, תצלתו פנות אל חייך אמונותם ודעותם: (ט) מקים את בריתו, זהו צדק שכלל השם לא עם מין האנושי בלבד, שיהיה כבוד אחר לא ידון רוחי בחדש, וכמו שצאנו למעלה, חזל כרת צדק גם עם כל נפש חיה. ואחר שכלל חנוני מקים צדקה, יפה הוא אומר בהמשך הכתובים והקמתו. וראה (לעיל ו', ח'): (כא) ויבצר, מן התימה שלדיק תמים כמיהו לא ה' מהר תפחיתות וגנות השכרות, לכן הוא כמו שצאנו למעלה. שמיין האנושי ה' צמן ההוא עודנו צנעוריו וחוסר ההשגה והכרת טבע הדברים ופעולותיהן על גוף האדם והנה נח שמה הרבה לפי שיון מתוק לחיך ולא ידע שרצוי היין מציח לידי שכרות, ופעמים גם לידי חלי ומדוה. וחולם אחרי הנסיון הכיר פעולת היין בגוף האדם ולא שמה עוד כ"ח לפי המדה:

י (ה) איש ללשני, והרי להלן הוא אומר ויהי כל הארץ שפה אחת? חלל על סוף הפרק הכתוב מדבר, אחרי אשר חטאו וצלב ה' שפת כל הארץ, והי' לכל משפחה לשון ושפה מיוחדת: יא (ו) בן גפון, נראה שערך הדור הי' על שהמרו צדק ה' ומלאו את הארץ (לעיל ח' כ"ח). שכתו סויה על מין האנושי פרו ורצו, בן היתה פקודתו חליו למלאות את הארץ שלא יתקצרו כלם במקום אחד, שהרי נדע צנפיון שקצון המון עם רב צעיר אחד מוליד תאות מופלגות ודברי חסד ועונג יולדים תגבולי מוסר ותשחיתים מדות החצרה וקיומה. תה עומק כוונת אחרו ועתה לא יצור מהם כל אשר חסר לעשות, ותיצת זאם מורה כמעט בכל המקרא על מחשבה ותחצולה רעה. ומעתה תצין מה שנאמר והם הפילס ה' על פני כל הארץ, שאינו די צלצול הלשונית, חזל עיקר כוונתו הי' שיהיו מפחדים ומפורדים צחצול:

לך לך

יב (ז) מובח, למה נקרא מובח לפי שהתפלל סם מחוסר לצנו לתת תודה על צדקת הזרע ועל צדקת חק ישראל, כמו שכתוב רש"י. והענין מצוה שחבר ויקרא צדק ה' ותרגמו חונקלום וללי צמח דר"י. ולפי שצדק חלבים רוח נצורה ראוי לקרות מקום התפלה צדק מובח, שסם מניעים את הולך רוצחים אותו: (יב) ואח"כ יחיו, הכוונה לו מתנו שנינו יחד החרשתי, וחולם לא יברגו כ"ח אותי ואותך יסח, והיו חייך תמיד חיי לער ויגון וחזל על מות נפשי כי אהצתך חלי עזה עד מאוד, וחל טות מותי מחיך, לכן אחרי נח וגו': (יג) אחותי אה, מי שעוצר על לא תרלח יעצור צקל על לא תנחף, ואם חסוי מלדים רעים וחטאים כל כך, מה לה לסקר ולומר אחותי חנו, שגם אם תאמר אשתו חנו יקחו אותה מצלי שילטרכו להרג את הצדק? ויתכן שחצרים לא יראו שיקחו. שרה צדק ולחנם אותה בדרך המנאשים הגרועים, חזל לגדל יפיה ויהצ אותה אחד מן השמים וידצק נפשו זה כל כך עד שצקש ממנה לזהות אותו גמול אהבתו חליה. ויחשוז שכל עוד שאישה חי ונפשה קטורה צנפשו לא יוכל לפתותה להסות לצזה חליו. ולכן יחרוש עליו רעה להרגו צערמה וצסתר. ולכן אמר חצרים אחרי נח אחותי את ויחמיט שעוד לנך נקי ופגיוי מכל אהבה, ולא צלצד שלא ימיתוני חזל ייטיו עוד עמדי בדרך החוסקים שמחנפים ומטיצים לכל קרצו הנערה לדבר על לזה להפנות דודיה ואהצתה חליהם. תהו טעם למען ייטב לו צעצוק וחיתה נפשי צגללך, שאגיע אל עושר וכבוד על ידך, וחיתה ענינו הצלחה (גליקליך ווערדען) כמו החיים והמות נתתי לפניך (דברים ל', י"ט): (טז) היטיב בעבורה, יתכן ששרי לא הגידה שהיא אחות או אשת חצרים, חזל אחריה שאינה רואה להנשא לאיש מי שיהי' והי' זה זר מאוד צעיני פרעה, שלא תאנה להיות אשת המלך ולצצת על לזו צכסח המלכות, והיא נערה מארץ נכריה, ואחרי שראה שחמדת הבזר חונה פועלת על רעיונותיה, היטיב לחצרים צעושר ונכסים, חלי היא נמשכת אחר חמדת הצלע והבה. ששתי חלה החמדות הם מלודים וחרמים שנחזזים צם כמעט כל בני אדם, ומי שנמלט מאחת יפול צאחרת: (יז) למה אמרת אחותי היא, מפנים לדצרו ששרי לא הגידה שהיא אחות חצרים חזל שאינה רואה להנשא, ולכן לא קנף פרעה עליה כ"ח על חצרים שהיא אחת אחותי היא:

יג (ח) אל גא תהי מריבה, חף שהי' ציד חצרים ללות ולומר אל צן אחיו, הפרד מעלי ולן הלאה שהוא דודו ואיש נכצד חקן עכ"ז דבר עמו צצקשה וצענות חן סיפרד ממנו, לא צצציל דבר אחר חף למען השקיט ריב הרועים, ונתן לפניו הצחירה ואמר אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמחילה וכל זה מדרך המוסר והענוה:

יד (ח) לחם ויין, דברים הגדלים מן האדמה ועלי גפן, ואין לצעל חי חלק צם, ומלכי לך רח צה על חסדי השם להזמין פרנסת בני אדם צדצרים טוצים וערצים, ושראוי להודות לו על רוב הטובה שעושה עמנו צכל יום וצכל עת וצכל שעה: והוא כהן, מן הפלח שצאותן הימים הקדומים נתפסטה הכרת הצורה ואחדותו ואמלו כל כך שהיו מייחדים כהן לעצודת העלם הנשגב, וחולי הפך חצרים חל לצו לעזת עצודת חלילים, וחח"כ הכינו לכהן לעמוד לשרת את פני ה' ללמד ולהנהיג את העם הנתונים תחתיו צדרכים ישרים ונכונים. ואם לקח מעשר מן חצרים, אם מפני שהי' מלך חציון מושל על מתי מספר, ואין צידו לפרנס עניים יתומים וחלמנות הדצקים צה' וצחמנותו, או שהי' חוק מימי קדם לתת לכהן מעשר כל תצוה ורכוש, ולא לה להעציר החוק מפני הכהן שיצו אחריו: (יט) לאל עריון, כמו אל חליה הרוחות (צמדצ ט"ז, כ"ז), ופירושו עליון על המלכים או על החלילים שהחומות עשו אותם חלבים והמה לא חלבים. והראוי קה שמים וארץ, שמים וארץ וכל אשר צם הם קנין לו לצדו, כי הוא עששם, הוא לצדו צראם ויכוננס ואין מי עתרו: (כ) אשר מגן, צדצרים מעטים כלל מלכי לך שתי ידיעות נשגדות. האחת שהשם הוא אל

עליון, והשניות שהוא משגיח על צדיותיו וציוחוד על צני חדם: מעשד מכל, מן הגפס והרכוס, וחולס צנססות חי חפסר ללמס המעשר חס לא שיעלו למנין עשרה, עשרים, ושלשים. או שחומדין הגפסות הערסות על מנין העשרות כמה הם שווים ומשלים מהם מעשר ומי שווים. והחוק לתת מעשר לכהן הוא ישן כושן, ונטון הדבר שכל אחד יתן חלק מה מברנו מיקצו ומברנו לפרנס הבהגים, כי לא יוכלו לעזוז עצדות חלמים ולעצוד את החזמה, או להתעסק צדד חחר חון מן התורה והעבודה: (כג) אני העשרתי, הגרחה שהפענה הזאת צעלמה הם דברי חזרם, חס מחוט ועד שרוך נעל ואס חקח מכל אשר לך, ולא תחמר ענינו, חע"ס שלא תוכל לומר חני העשרתי את חזרם, שכל מה שחתה רוחה לפניך צדדן צח לדי וחינו שלך שגד לקחו ממך הכל הארצעה מלכים ועכ"ל לא חקח ממך כל מחומה. ורחוי להעתיק המקרא (דחם חין וועדער פחדען נחן שובחחד, דחם חין פחן חללעס ווחו דיון ווחר נוכסם נעהמע, ווחו ווחכל דוח נוכס ווחען קענטעסעס. חין האצע חזרם ריון געמחכט). שהלדדים חפרים צל"הק כנודע. ורחיה לפרוסו הוא שחמר חזרם ענר חשכול וממרח הם יקחו חלקם, וחלה שלשה חנשים היו צעלי צרית חזרם, נגידים וטפסרים, וחלו היה מקום למלך פדום להתפאר שמתנו נתעשרו, חולי גס הם לא ירלו ליקח חלקם, לכן החמת שחין למלך פדום יד ומקום לומר חני העשרתי את חזרם או חני העשרתי את ענר חשכול וממרח. ומסני מה לא רלה חזרם לקחת את כל מחומה מן השלל? חולי לא רלה ליהנות מרכוס חנשי פדום ומלכס שהיו רעים וחטאים מחוד ורוד מקניהם וקנאס צח להם צגול וחמס:

מ"ו (א) אל תירא אברם, הגבון כדברי הרמב"ן, שאזרם הי' מתירא פן ירצו המלכים לצחותם עליו ויערבו מלחמה מנגדו פעם שנית, ורלצ"ג כתצ, חולי הי' ירח שיקרה לו חטח צמה שהיטיב לחנשי פדום שהיו רעים וחטאים לה', והדברים הללו רחוקים, חף שחין מקום לטענת המצחר לנת"הש עליהם, שכתצ הגי לא היתה תגמת חזרם להיטיב להם, רק לכדורו עשה זאת, שלא יחמרו שמרכוס פדום נתעשר, שעכ"ס לא הי' מן הצורך להיטיב לחנשי פדום, שהרי הי' יכול לתת כל הרכוס לענר חשכול וממרח: (ד) כה יהיה זרעך, כמו שהכוכבים פזורים על פני הרקיע, כן יהיו ישראל לעת מן העתות נפולים צכל חרלות תצל, כמו שהכוכבים נראים ונעלמים, כן תפארת החומה פעם תרח ופעם תשקע, חצל תסוד ערד לזרוח. חין כוכב אחד מחיר יותר מחזירו, ורומ צזה שכן יהי' לכל ישראל תורה אחת וחור אחד חף צהיותם צחרלות חותיהם, ועוד היום הזה חין חנו מתחלפים צחמונה, חצל תורה וחמונה אחת לכל צני הבולה הזרים צכל חלקי היסוד: (יד) יצאי ברכוש גדול, כנר העירונו למעלה שכל זמן שהי' מין האנשי צנעוריו חלוש השכל חסר החיעה והגסיון פנה ילדו חל הרע, וחמה נחשכו עונות דור המצול ודור הפלגה ומעשה חנשי פדום ותועצות וגלולי שחר חומות אשר נוקשו ונלכדו צדמיונות וחזיונות כחצות נהי' מפסר חלילים וצקיליהם כמפסר כחות הטצע ופעולתן, והצנזשים וההצלים הללו שרצו כמו רצו התעו את צני חדם מדרך הישר וילכו עקלקלות, והנה הדרך הישרה אחת היא, כמו הקו הישר, וחולס חין מפסר לקורים העקומים וכן הדבר צדרכים הנלחים לא יוכלו להמנות. ורחיה השם שהוא מן ההכרח להתגלות צעלמו וצנצורו חל צני חדם, להוליאם ממחשכי הטעות והמצוכה, וחולס החומות צדורות ההם נטצעו כל כך צלל התחות והתועצות עד שחין אחת מהם היתה רחוויה להגלות השם הגכדה והיקרה, ולא מלח צבולס מי שהכין לצו להביר החמת ולהלמיח שורש דעת ופרי תצונה כ"ח חצרהם צלצד שהביר את צורחו והחמין צו, ויחשצה הי' לו לדקה לצחור צזרעו חחריו ללמדו תורה ומלות ולחמס את לצצו צחש תמיד תוקד לא תכצה. וראה חצרהם ילחק ויעקצ ושנים עשר שצטי יח היו קדושים ומוכנים לקצל להתגלות ההיח, חצל היו מתי מעש ומשפחה אחת, ולפרסום החמונה הגחמנה לריך שהי' גוי עלום ורצ מחזיק צה ולהפין על ידו את חפץ החלחי חולה על פני תצל. ולכן המתין השם עד שפרו ורצו יולחי חללי יעקצ ונהיו לעס גדול. ורחיה השם שהדור ההוא שחצותיו הקדושים נטעו צלצס זרע חמת ולדקה הי' רחוי ומוכשר חצל לא מתוקן ככל הצורך להגיע חל מדרגת השלמות הגכד ההוא. ולכן שלחם חל חרן מלרים, כי צימים ההם חכמו מלרים מכל צני קדם צמהלכות השמש והיורח והמלות, צכל עניני ותולדות הטצע, צתהלוכות נפס האדם, צחכמת הרפוחה והחמיטה וכדומה, והרחי' ויקרח את כל חרטמי מלרים וחת כל חכמיה (להלן מ"ח, ח'), וכן ויחנשו הרופאים את ישראל (להלן נ', צ') וחכמת החמיטה לצדה תלסרך לכמה ידיעות עמוקות וחקירות נפלות שקדמו לה. וכמו שחמה גבול צצית המלך פרעה כי צת פרעה לקחו ויהי לה לצן (שמות צ', יו"ד), למען חנן חותו צחכמות ומדעות, כן הי' כלל זרע חצרהם צחרן מלרים להשכיל לצס ולחנכס חל החקירה והצחינה צעניני העולם. וחולס למען לא ילמדו ישראל גס את תועצות מלרים ולמען הסיר מקרצס כל תחווה וחמדה רעה והבנע את רוחס נתן חותס לעצדים תחת יד חדונים קשה לטוד להם, למען לא יעשו כמעשה חרן מלרים וישכחו את טוד לקחם אשר קצלו מחצותיהם הקדושים. ומדרך העשוקים הגרדים צצצס צרול לשטוח תכלית שחיה את המושלים צהם צחקה, וצכל מעשי חדוניהם ומדותיהם ומנהגיהם תגעל נפסם, לכן הרחיקו עלמס מחוקותיהם ומחצלי חמו.תס ועצודת חלהותם, וכן חמרו מלמד שהיו צני ישראל מלוינים שס, ולא התעיצו ולא התחתנו צס, חצל חף שרחשי החומה וצחירי צני ישראל ירדו לעומק החכמות, ולא צו חת דברי החוקרים והחרטומים, עכ"ל לא נתפתו להם לעמוד את למדי המוסר והגהגה הנכונה והישרה צעיניהם ולהדצק צחמונתס הנפסדת ההורסת את עמודי מדות המציחות חל השלמת הגפס. וחחרי שרוד צני ישראל עלו מעלה מעלה צחקירות המושכלות חיש חיש לפי ערכו, וקנו ההבנה הגחותה להצנת התורה, הוליאם השם ממלרים וקרצס חל הר סיני וגלה להם חסלו ורלונו הקדוש צעשרת הדצרות שהס יסודי חלק החמונה ורחשי חזירות מוסר, ולא מרחש צסתר דצר עמס חצל צקולות וצדקים וההר עשן וגו' למען ישמעו כל גויי תצל חל המעמד הככד. כי נורח הוא ויכרעו כל צדק ויסורו חל השמעת חל עליון ללמד תורה ומורה, ואס כן הי' תכלית שצצוד מלרים להכין לצצ עס צני ישראל לקבל התורה, וממס חלח תורה חל שחר חחמות, ובהיחס הזה נתפסשו חחדות הי' הסהורות כמעס צכל

הבורם לך לך

חלקי היסוד. שזעלי המסעות האומדים סכום כלל מין האנושי צמיחו למנון חלף ומחיה מילל"יחן, חומה
 שיותר השמנה מחות מילל"יחן מחמינים שתורתינו הקדושה נתונה להשה צמיח מן היסוד צמיחים ושהל
 בכל, ורד עקרי חומותם נוסדו על עשרת הדברות ושאר מצוות ואזהרות המשיגות ותשלומות חת
 האדם ומציאות חותה אל חושר האנושי. ואחרי חשר ע"י זרע אברהם נתמלא העולם חורה, אל תחתיה אל
 חסן אלהי לתת חת עם ישראל תחת יד מלרים על לא דבר, כי לעצור הסודיה הגדולה האמטכת ע"י
 שעצור מלרים לכלל מין האנושי עשה זאת לתקן עולם צמלכות שדי, ואין זה עול צחק השם שיספול החק
 עצור טונת הפלל. ויהי מליו שיוסף הדיוק נמכר לעצור ונאסר צנית הסבר, לא תפני מעשה נערה
 שהוליו דנה על אחיו עצור, שהיה זה עונש גדול והוא עודנו נער ושיחתו שיחת ילדים, חזל למען היסת
 צאחרית היומים לחומות מלרים וננעך, וציחוד להחיות חת חציו וחת ציתו, כמו שחומר הוא צעלמו, אל
 תעצור ואל יחר צעיוכם כי מחרתם חתי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפטכם (להלן מ"ה ה'), כגון
 חין חני מלעער על ימי עניו, אחרי שהסודה הנמשכת מן זה המקרה דנה וגדולה היא, וצדין שיספול
 היחיד צמנחת הנפש התלחות הצחות עליו לטונת הרצים. והנה המעיין דה הפסוק יראה שאין סוף
 המחמד מחוצר היסוד עם התחלתו שחמר כי גר יהי' זרעך צחק לא להם, והיה לו לחתום המחמד ואחרי
 כן ילאו מן הארץ ההיו צרכים גדול, חזל חמר ילאו סתם, להורות שאין הק"ה מקפח שבר כל צדי'
 ולא עזז חסדו חת החיים וחת המתים, וכל היולחים ממלרים חו מן העולם ילאו צרכים גדול, ויהי קין
 סודיעות אחדות משנחות אשר צהן תושלם האפש ותגיע אל גמול טור רצ האסון להתעורר צרעם לחלפות
 כצד ה', הנקרא צפי חמתי התלמוד זיו השכינה. ואף חס חתי מלרים לא זכו למעמד הר סיני, עכ"ל
 הצטיח השם שכל אחד יעול חלקו צעולם הצח חיש לפי ציתו ויושר מפעליו, וצחושר המופלג הזה
 שווים חתי מדבר למתי מלרים. והדרכים המולחים אל חושר המופלג הזה הם חרחות מופר וירחת ה',
 וחרו הצרכים הפדול השמר לחיו עד, ולא הון ועושר שהם נחלת חיי הצל העצורים מהר. מלצד שכל על
 כסף חבצ וחצני חסן לא המליחו למתי מדבר שום תענוג ויהיו להם חן למחא כד. ומעתה תצין סמיכות
 והמשך חמרו, וחתה תצוה אל אצותיך צלום, שהלון כמו שכתב הרמז"ן על נלחות הנפש והשחרתה אחד
 המות, ואחר השם אל חצרים, אל יגר לצן שזרעך יהי' גר צחק לא להם ועצום וענו חותם, שצמ
 תצוה אל אצותיך צלום לעולם הנפשות חת תראה חת הסוד האצ האסון לזרעך, וחח תצין סוד חכמתי,
 כי למען היטיב להם ולכל צחי עולם, בצרתי עליהם שעצור מלרים להיות עם סגולה שחמנו תורה שח
 התורה על פני תצל: (טז) ואתה תבוא, חס היתה הכוונה שגוף אברהם יהא תנוח חלל גופי אצותיו,
 הנה לא קיים השם חת הצטחתו, שהרי אברהם נקצר צמעת המכסלה הרחק מאחד מקצר אצותיו. ולכן צל
 כחן לא על הגוף חזל על הנפש נחמד ואחיה תצוה אל אצותיך עי' צחור:

טז (ב) אולי אבנה בממנה, חולי יהיה לי צן ממנה. לפי אחרי שהצטיח חותו השם ואחר חשר
 לא ממעיין הוא יירשך (לעיל ט"ו ד'), נתורכח צעלמו שהוא חינו עקר, וח"כ מה שהוא נשאר פריזי חשך
 צנים הוא צפצת שרי שהיו עקרה, ונלעער על זה, ולכן התחילה היא ואחריה צח נח אל שפחתי חולי תלד והיה
 הוא יהיה לי לצן, ואגדלהו על צרבי ואחריה חותו כאלו הוא פרי צטני, כי אחריה צלצה טור תתי לו שפחתי
 מאשר יקח חשה אחרת ותהיה גצירה כמוני: (ה) חמסי ע"לך, כצר פרשנוהו (לעיל ל' י"ג): י"ש"ט, האלה
 שאצרים שחח שחמה גדולה עוצרת על המדה, שצמיים ההם חשה עקרה נחשצת היתה כען חינו עושה פרי.
 והיה לאצרים לחום על צוד צרה ולהופיח חת הגר על פניה שלא תתגחה, ולומר אל תשכחי כי שפחה חת ויהי
 בצרתך, ואל תשכחי כי הרונך מידה ומחסדה צח לך, כי זה חסדה עמך לכצום חת רוח קנחתה, ולתתך צדיק.
 (יא) ש"ט, כמו ראה, כי פעולות חושי השמיעה והראיה מתחלפין צעצרות, והראיה וכל העם רוחים חת
 הקולות (שמות כ' ט"ו): (יג) אל ראי, הרוחה חותי ומשגיח עלי, כי חמדה הגם הלום צמד צחית
 אחרי רחי המשגיח עלי, שהוא חן לא עוצר צה חיש, וח"כ חתה הוא מלחך. חו שהגר לא רחה חת האלף
 כ"ח שחמה חת קול מדבר חליה, וע"כ חמדה חתה אל רחי הרוחה חותי ומשגיח עלי, הגם הלום רחי חיש
 חו תמונת מדבר חלי אחרי רחי אל כל עצר ופניה. ורחיו לתרגמו (דער דוח חוץ ויך יהסס, דוח ביסס
 חין גחטטליכעס וועגען; דען האבע חין אירגענדוואס עטוואס ערבליקס, נאכדעם חין ויך
 חללעכטהאלבען חוואגעעהען)? ובמעין צטיצ מלת רחי שהורחתה רוחה ולא נראה, ידע מדוע נסחתי
 מתרבים וצחור הרמז"ן מן:

יז (ד) הנה בריתי אתך, הצרית צעלמו להיות לו ולזרעו אחריו לחלוקים. ומלות מילה חונה חק
 חות הצרית, כמו שחמר ונמלתם חת צצר ערלתכם והיה לחות צרית (להלן י"ח). והצדל גדול יש צן החות
 וצין הצרית עלמו. והראיה שחמר והקמתי חת צריתי וצ' להיות לך לחלוקים ולזרעך אחרך. וחלל החות צה
 חומר? יליד צית ומקנת כסף מכל צן נכר אשר לא מרעך הוא, וכולם חייבים צמלות מילה חס הם מקנת נפשו,
 חף שחינם מרע אצרים ולא נכנסו צצריתו עם הקצ"ה. ועוד הצדל עלמי יש צין הצרית וצין חות הצרית,
 שצצרית נכנסים כולם צני וצנות ישראל, חזל הצנות חין נוסחות חות הצרית על צצרו, ואין לורך לזה, כי צד
 חמר הכתוב והיו לצצר אחד (לעיל צ' כ"ד), וע"י העיון הזה נצין סמיכות מחמר השם שרי חשתך לא תקרא
 חת שמה שרי כי צרה שמה (להלן ט"ו) אל מלות מילה. והוא שצבתחלת מלות מילה חמר השם לאצרים חח
 יקרא עוד חת שצך אצרים והיה שחך אצרים וצ', והטעם מאחר שהק"ה נכנס עמו צצרית רלה להרחות לו סנה
 יתירה ולפרסמה צרצים לכן שנה חת שמו. ושינוי השם מורה על גדולתו ומעלתו מאהבת ה' חותו. והנה שרי

(*) עי' מה שכתבתי צצור עוללות לפסוק אשר הצחשתם חת ריחנו צעיני פרעה צמות סי' ה'.

אם תשמע שהשם נכנס עם חזרם צרית ע"י מלות מילה, והיא אחרי שחינה יכולה לשאת את חזרם הצרית, וחזרם שחינה נכנסת צרית ותלפטר על זה עליה ועל צנתייה אחריה שחינה נחשבות לעש ה', לכן לזה הק"צ חזרם לחזרם לשיר שהוא שנה גם את שמה מחזרתו חזרתה כמו חזרה. ושהיא עם צנתייה כלולות יחד צתוך צרית, ושהיה להן לחללים כמו לצני ישראל: (י"ז) ויצחק, תרגם חונקלום וחדו לשון שמחה, חזל ותלחק ארה תרגם וחייכת שרה לשון לעג. ויפה תרגם, שכאן אמר וילחק ואח"כ ויחמר כלצו וגו', וא"כ היה הלחוק וצד חזר על פניו ולא נקצע כלצו, חזל היה מעין שחוק של שמחה ולא חזר הלצן מחזר שנה כ"ח צדך תמיה לוחר מה יחמרו הצריות לנס המוסלג הזה? חזל חזל שרה נחמר ותלחק צקצה, שהלחוק נקצע צקצה צתוך צעיה כמו שתרגם חונקלום צמעה ולא ילח מהם אף אחרי שהצוננה וחמרה דצרי שעות הם אחרי צלותי וגו'. קרוצ לזה פי' המצחר לנת"ה.

וירא

יח (ב) מפתח האהל, לרמז שלח נכנס מקדש אל האהל ולא נמלך עם שרה אס חמין האורחים מעודה או לא, חזל רן מיד להכניסם חליו תחת העץ, ולצקש מהם שיסעו לנס: (ט) א"ח שרה אשדך, תכן שזה מדרך ארץ שתצוה צעלת הצית לקראת האורחים ולשחול צלומם, והם ראו שאצרהם נכנס אל האהל ולא לצדו והציח צן צקר וגו', שאלו חיה שרה למה לא ילחה החולה? וקרוצ הדצר שאצרהם ספר להם צעת וסעודה עמין הצרית שכרת השם עמו, והם המתינו צחצח שנס היה תצוה לקצל פניהם כדרך הארץ. ורחיה זה, שהכתוב חומר ושרה שומעת פתח האהל, ואם חזרהם לא ספר מחומה מן המאורע שהק"צ שניה חת מו ושמחה חת הצניה שרה שהם מלחכים או נציחו ה' שלולי זאת החיך יודעים שמה שרה, וצלתו ספק לא חקה ולא לגנה: (י"ב) ויצחק, כצר פרטנוהו (לעיל י"ג ו"ז): (י"ט) את אשר דבר, צפסוק מקדש וחזרהם היו יהיה לבוי גדול ועלום ונצרכו צו כל בווי הארץ, ואם לא ישמרו דרך ה' לעשות דקה ומצפט ח יתצרכו צו בווי הארץ, לכן חגלה לו חת מרי ועונש חנשי סדום יעמורה למען תהיה חת צניו מתועצותם, למען יתצרכו צו כל בווי הארץ, וזהו לדעתנו עומק פשטות הכתוב וחצורו עם שלמעלה, ומחמר למען הציח עם דצרי משה, או דצרי השם צעלמו ומדצר פעם בגוף מדצר צערו ופעם כמו מגוף נסתח, וזה נמלח לרוצ מקרא. ואין לורך ללח המצחר לנת"ה: (כד) ולא תשא, חין הכוונה שינקת חותה מכל עונש צענור ולדיקים, חזל לח יסחיתם ולא יעשה כלה צהם, ויש הרצת שלוחים עונשים ויוסורים למקום ליוסרם חולי יסצו מדרכם הרעה: (כה) כצדיק כרשע, ואם חו חפסר סיחיו שניהם שווים, ואנו רואים צכל יום סדרך שעים לולחות ולדיקים מוכים וגועים ואוכלים צדמעה לחם נקודים. על כרחך לומר שגמול העוץ והרע הוא עולם הנפשות:

יט (ד) זקן, מדרך הזקנים שלא ללחח מציתם צחישון לילה ולנוח על משכנם, והראנו הכתוב גדול ררי חנשי סדום שאף הזקן עזז חת משכנו ונתחצר עם הנער להרע ולהלר חת האורחים שצחו שם ללון: (טז) בחמלת ה' עליי, הגרחה שלוט ניול צכותו, וחחמלת ה' עליו שצ על חשתו ושתו צנותיו שהלכו גם צן צדרך הרע, ולא ניולו כ"ח צחמלת ה' על לוט, שלא ישחר צלי עזר צדד ומשומם: (כו) נציב מלח, והר הפיכת גשם לבשם אחר מתש אף שלא נחמר לנצו, וא"כ אף שלא נסכים עם דצרי ר"ע ספורנו עכ"ז סרה עליו טענת המצחר לנת"ה צמלת ויהפוך צפסוק הקודם. ע"ס: (ל) ותשקין, יין, יתכן שההשקחה השכ צה לא נעשו מיד כצוחם למערה, חזל אחר זמן רצ, וצתוך הזמן ההוא נטע לוט כרם אחר שנמלט מהפכת דום ועמורה כמו שנה נטע כרם אחר שנמלט מן המצול, והיה להן יין רצ מצלי מקרה חו נס. ומחמר צכירה וחיש חין צחרן וגו' (לעיל ל"ח) מורה שהמתינו ולא עשו מעשה המכוער הזה עד רצות הימים וחין יש עוצר חורח נראה להן, וחז סצורות היו שכל העולם נחרצ כמו צדור המצול, וחשצו שלקיוס מין החנושי סחי לנת להוליד מחציה:

כ (ט) יעל ממלכתי, כמו חם הנהן התשיח יחטח לחשמת העם (ויקרא ד' ג'), שחם המושל חו גדול שצפס חוטח, נעשה לעם כהיתר: (טז) ולשרה אמר, רצים נצוכו צפירוש זה הפסוק, וחולי ללחה לינו לצחרו על פשוטו יפה. שחציתלך חמר צפסוק הקודם לחזרהם הנה חרלי לפסוך צטוצ צעיניך שצ, ויתכן שרה לא נתרלית לשצת צחרלו מירחחה, ח) שחין דעת חציתלך נוחה צם לפי שהיא חמרה חחי הוא והוא חמר חותי היו חו וע"י שניהם קרוצ הו' להכשל צחטח חשת חיש, וחיו מצקש שיסצו צחרלם כ"ח להנקש מהם צמתן צן הזמנים, צ) מה יחמרו חנחי ציתה, חם היו נשחרת צחרן חציתלך, אחרי חשר לקחה חל ציתו וחדר משכנו? לא ידמו צנפסם שהיו נתסתת לו וחורצת חותו, ולכן לא תחצה להסדר מעליו. ג) מה יחמרו עצדי המלך צל צחי שער מקומו? ולהסיר מלצה חת כל ירחחה חמר, הנה נתתי חלף כסף לחחין, ואם חני נוסר שנהה ציו צלצו לא חתן לו מתנה גדולה כזו, ואם תחמרי סחיני עושה זאת כ"ח להחזיקו צחרלי ולהנקש ממנו, הלח רשות צידו ללכת ממני וחז חצדתי לא צלצד יד ומקום להנקש ממנו כי אף גם החלף כסף, ומי פתי יעשה ות? ואם ירחת מה יחמרו חנשי ציתך, הנה הוא חחין הוא לך כסות עינים לכל חשר חתך, כי כל צני ציתך דעים שאצרהם נציח ולדיק הוא, ולצחר הוא נציח הנה יודע חת כל חשר נעשה חתך, ואם התעוללתי צך חו צת נתפתית מעלמך חלי, הוא לדיק ולא יחזירך לציתך להיות חשתו כצרחונה, ווע"י החזרתך הוא מכסה וכיהם כחלו לא ראו שלקחתך חל ציתי. ואם תחמרי, חמת הדצר כל חנשי ציתי יודעים שצעלי הוא נציח דיק, חזל חין חנשי ציתך ומקומך יודעים מה, ותהי שצתי צחרלך לחרפה לי, גם זאת חל תירח. כי וחת ונוכחת, כצר הוכחת חותך, כי מחז הצוקר קרחתי לכל עצדי וחמרתו להם חת כל מה שדיצר המלחך חלי וצ חשר לוי, ועתה השצ חשת חיש כי נציח הוא ויתפלל צעדך וחיה, ועל חודות הדצרים החלו ירחו כולם

הכורם וירא חי שרה

מחד, וא"כ גם הם יודעים כמו אנשי ציתן שהזרעם צעלך הוא נצח ולדיק, והראיה והתפלל חיה, כן דעת צנחור המקרא הזה, ויתורגם לפי זה (געבען חולען חנדערן ביט דוח סאן פערטהיידיגט) לא כמו סתמל צתרגס חשכמי (ווירסט דוח פערטהיידיגט ווערדען), ותרומתי מסנים היעצ עם דיקק בתלה. ועיין מה צנחור נגד"ה:

כא () צח"ק. נראה שהוא כפשוטו מענין לעב, ואמרה כל האומע ילחק לי שאין אחד יחסי שילדתי בן נחשעים שנה, ויחמר שהוא תינוק מזה חזרת בגולו היום ולקחתי אותו להיחל חללי צמסע להטעית חת העולם, ויהיה לי ללעג וקלם. והנה חף שהשרות נתוכחו מאמת הדבר, הנה התן עם נחש ערעו צמסק, וקדצ הדבר שיטמעחל הלך צחוצח קריה וחמר לכל, לא ילדה שרה, כי חייך תלד חשה צח תשעים שנה, חצל חסופי הציחה מן השוק לרמות חת חזרהם חצי כזי לנקום מחמי ולהעניני מחלי חור חבלים ירושת חצי, בן לעג עליה יום יום, חזר ותרח שרה חת בן הגר וגו' מלחק (להלן ט') ומעתה תרחיה של לחוק החמר צפרשה הוא מענין לעג (ספחטט): (י') כי לא י"רש, הוחינ שהוא חומר שחסופי הצחתי מן השוק וחמי עשה זאת להענינו מחלי ירושתו הנה לא יירש כלום, ועונש קל הוא על התוליה שם רע על חשה לטעה ויקרה כמו שהיתה שרה חשה חזרהם: (ב') כי ביצחק, צחרטו (למעלה י"ז ד'): (י') באשר היא שם, יתכן שיטמעחל התחרע צלצו על שהלשין על שרה והתורה לפי ה' והתפלל חליו לכפר על עומו, חזר וישמע חלבים חת קול הנער (לעיל י"ז) ונעתק מתחשי לצו הרעים חל דעות ישרות וטויות, ולכן חמר כי שמע חלבים חת קול הנער צחשר הוא שם כלומר שנעתק ממחשבה למחשבה חזרת וחיו צחקותו הרחשן חצל צחקים וצורך ישר, ופניית הלז הוא כמו העתקה מקומית. חל תפן חל קסי העם הזה (דברים ט"ו כ"ז) העתקה ממחשבה. חנה פנה דרך (ט"ה ו' ח') היא העתקה מקומית. ודומה לזה שם ילעקו ולא יענה (חיוז ל"ה י"ז), שאינו מורה על המקום כ"ח על החרטה וחזר העתקה הלז ממחשבה חל ממחשבה חזרת: (לג) אל ע"ל, הרמז"מן תרגמו (דער חיינ גחטט חיוט עוויגער לייטען) מענין נח כפידוש הרמז"ן והרמז"ס ור"ע ספורט, וחולס חונקלס תרגמו חלהח דעלמח. חולי מחמר שהשם בן חרצע חותיות שרה צעלמו על נחיות השם כמו שחמרנו למעלה צפ' צרחיות הולך לתרגמו חלהח דעלמח שלח יהא כפל הענין:

כב () רשחט, מכאן לשחיטה מן הלוחר, שצוודחי נחיון חזרהם להמעיע יסורים של ילחק כפי האפשר, ושחיטה מן הלוחר היא המיתה ביותר נמרת: (י') כנכבי השמים וגהול, רוח צה שלפעמים יהיה זרע חזרהם צרום המעלות כנכבי השמים, ופעמים צספל המדנה כחול שהכל רומסים פליו, והכל לפי מעשיו:

חיי שרה

כג (ב) ויבא אברהם, וילחק היכן היה? לאחר העקדה הולין חזרהם חת ילחק צפ' לצית מדרשו של שם. חזר טעם וינח, שצפתצו צו המפרשים: יס"ב, חין זה הספר חולית שמקונים צקל יליה, סב ויספרו שם מספר גדול (להלן נ' י'), חצל הספר פנימי: (ד) גר וחוטב, ענין שיחת חזרהם עם צמי חש ועפרון מורה שהיה חכם גדול וידע מה טיבם שצני חת היו ממספחה נצדה, והם היו מרחים עומת לעיני חנשי עירם כצעלי נפש נדיצה ורוח יקר, וצחמת היו נוכלים צקצ צגם והנה חזרהם לא חמר להם מכר לי חחזת קצר שהיה נגד כצודם שימכרו קצר לנשיח חלבים כמוהו ולא יתנו לו צמתנה, לכן חמר תצ לי, וחלם תנו טוצל לשון מתנה ולשון מכירה. והם ענו צחמרי חן וחלקלקות שפתם, שיקצור חח שרה צחחד מקצריהם, חצל לא חמרו שיתנו לו חחחת קצר. וע"ז השתחזה חזרהם לכולם לתת תודה וחן על נועם דצריהם וחם רק צפיהם ירצו לו ולצם צל עתם, וחמר, חם יש צרלונכס להחזיק חותי כחחד מכס ולא כגר וחוטב פגעו לי צעסרון בן חמר ויתן לי חת מערת המכפלה, ולהוציא חותם מן הספק ולהרחות שהוא שונח מתנות חמר צכסף מלח יתמה לי, וחולס לא הקציל חת דצריו נגד עפרון עלמו שיטצ צחוכם, שמתיירה לפנוע צכצודו חם חמר לפניו צפסי קהל ועדה שימכור לו המערה צכסף מלח, והוא מתרחח לכל כחחד הנדיצים לבן חמר לו כל חחת ע"י חחרים וחף גם חחת דצרי תחנונים ופגעו לי, שהם ישתדלו צעצורו חלל עפרון, כלומר ידע חני שהוא נדיז וחיו מצקס תשלומין צעצור המערה, חצל גם חין חני רולה צמתנת חנס, לכן העתיירו צעדי שיעשה עמי חסד לקחת ממני תשלומין, וצחוך צקשתו לא שכל לומר צכסף מלח, כלומר שיהיו הצקלים צמלוחם צלתי פחת וחפרת, חו שהכסף יהיה נקי מכל תערוצת וחוסת, לדעתו שאף עם עתק ילח מפייהם, הנה צלצם הם מדקדקים על פחות משוה פרוטה. וחמר חל תמכור אותו לי כדרך החוהצים חצל בדרך התגרים שדרך לתת להם חת שחי הקנין צמלוחם, וכן חמר לצסוף עוצר לפוחר. ועל זה ענה עפרון לא חדוני, חיוני מצקס וחיוני לוקח שום דר מתן, כי השדה והמערה לך נתתיה כחלו הם נתונים לך כצר, וצחמת חחרי ששמע עפרון מחמר חזרהם צכסף מלח יתננה לי היה צטוח צלצו שהזרהם לא יחזיר מדצורו, ונקל היה לו להתנשחות צפני העם ולומר חייני חסן צתשלומין, חצל נתתיה לך צמתנה, להרחות חת נדיצות רוחו. ומעתה הפליר חותו חזרהם והקציל דצריו לנגדו לומר נתתי כסף השדה, כמו שחמרת השדה נתתי לך, בן הכסף כצר מוכן ונתן הוא לך כחל יהיה העסק משני לדדים דרך מתנה ולא מקח וממכר. והנה עפרון רלה להודיע סכום המקח, ונתניש לומר לו כדרך התגר תן לי חרצע מחות כסף, לכן חמר חין חרצע מחת שקל כסף ציוני וציון מה היה, צין שח נשיחים כחוני חין הסכום שיה להרצות דצרים צשצילו, וצחוך בן הודיע לו סכום המקח הוא חרצע מחות שקל כסף, והיתה גם בן חונתו דצרי ציוני וציון מה היה, שחזרהם לא יפחות מחרצע מחות כדרך הקמים הגורעים ממה שחוצע המוכר, ומי ידע חם צימים חם השדה והמערה היו שוים חרצע מחות שקלי כסף טוצ ונקי. והנה כותצ התורה חומר וישמע חזרהם חל עפרון, כלומר שהצין כל כוונות עפרון, וכמו שהחמ הרמז"מן (חזרהם מערקטע) ונתן לו חרצע מחות שקל כסף, ולא צלצד שלא נגרע דצו מסכום המקח, חף

השקלים צעלמם היו טונים נקיים, ומלחים עוצרים לסוחר. והנה צפסוק וסגעו לי צעפרון נופים קלת דצרי הרמז"ן לדצרי, חצל חין אחד מן המפרשים צחר חת הפרטה היו ככל לרעה: (כ) מאת בני רחל, והלא לח מהם קנה חצרהם חת השדה והמערה חצל מעפרון? ויתכן שהיה לריך להסכמת צני חת כולם שלא יתחשצ עור כגר ותושב, חצל כחורח החקן ושיהיה לו רשות חכות צחחת קצר לנחלה לו ולזרעו לעולם:

כד (א) בכל, שלא היה לו חסר מחומה, אחרי שקס לו השדה והמערה והיה חורח צחרן כוען לח היה חסר כלום. שמקודם הי' גר נע ונד ולא היה יכול להשיחו שלא היה לו מקום קצוע, ויזערן לגוד עם כלתו מעיר לעיר וממדינה למדינה ויחרע לה ככל המחורע לשרה צמלרים וצגרר. חת טעם שהמתין חצרהם לתת חשה לינחק יחידו חכוצו עד שהיה צן חרצעים שנה, כמו שנחמר ויהי ינחק צן חרצעים שנה צחצחו חת רצקה (להלן כ"ה ב'), מפני שלא היה לו מקום קצוע וחחחה ונחלה צחרן כען עד הזמן ההוא: (י) ה' אלהי השבויים, שהציחני כאן ונתן לזרעי החקן הזחת, ידעתי שחינו רונה סירחק זרעי מנחן. שח"כ מה לו להק"צ להציחני כאן, לפיכך יודע חני שישלח מנחכו לפיכך להלניח דרכן לקיים לי הצטחתו (הרשצ"ס). ודצריו מסכימים היטב עם מה שחמרו למעלה, וטבל להוסיף עליהם, שחמר הרי כצר נתמלח מקלת הצטחת השג שנתן לי חחחת נחלה צקצק החקן, ולא מקרה הוא חחחה עלי פה שרה חשתי חצל מה היתה זחת להשימני כחורח החקן אשר הוא נותן לזרעי. ולכן רחוי שילחק ישצ כל ימי חייו על חחחתו ולא ירחק ממנה ומן המקום אשר חמו קצרה שס ושס הקצר גם חני: (י) מגילי אדג"י, הכוונה שלא קנה חותם והס כחוסים, חצל מגמלי חדוניו השלמים והצריחים שזהם, כדי שיוכלו לסבול טורח הדך והמשח, וגם כדי שיתרחם על ידם עושרו של חצרהם: (יד) וגם גמליך אשקה, שמרכות לצצה תחמול גם על צעלי חיים, והיה תחמר מענמה להשקות הגמלים, חף שחני לח חומר כ"ח הטי נח כדך וחחחה צלצד. זחת תהיה לי לחות על יקר הרגשת נפשה: (יז) הגמא"ני, מלה יותר נחותה מן השקיני, והגמילה היא שתי' מועטת כמו שתרבם חונקלום חטעמני, וכן הוא צעלמו חומר מעט מים. חצל היא השיצה שח חדוני ככל לרכן. ומה שחמרה חדוני, הוא מדרך חרן לקרוח לכל חיש חדון קודם שערע מהותו, כמו שנחמר הוא והחגשים אשר עמו (להלן כ"ד כ"ד), וחשצה שהוא חדון שלהם ושהכל שלו הוא: (כא) מחריש, הגרחה שטעם מחריש היא מחשצה עמוקה (נחמינגען), כמו כי עליו שחול מחריש (ש"ח כ"ג ט'), ומסכים חל משחחה שצחלה נשחר משומם, צשמעו חת דצרי רצקה שמכוונים לצקשתו, וחח"כ שס על לצו חס הוא מקרה שכוונה למחשצתו, חו שמן ה' היתה זחת, חחו ההלניח ה' דרכו. ורחוי לתרגמו (ער זחן נחך): (כב) ויקח האיש, מלח כמו חוצ צנצסו לתת לה גמול ותודה על הטובה אשר עשתה עמו ועם הגמלים, יהיה הדצר חין שיהיה, ולכן נתן לה המתנה קודם ששחל צת מי חת, כמו שהוא פיר המקראות לפנינו: (כג) חיש בית אב"ך, הגרחה ששתי השחלות חחת הן והשנית מצחרת חת הגרחסונה, הוא שחל צת מי חת, כלומר הגידו לי חס חצין הוא מחסוצי העיר ויש לו צית גדול ורחצת ידיס לסור חליו עם החגשים והגמלים אשר לפני, ולכן אחרי אשר הי' צצית צתוחל עם כל אשר הי' חחו לח הולך לזכור מה וגם מתשוצת רצקה גם תצן גם מספוח וגו' חף לח הי' מדרך הכצוד להזכיר חת צחור השחלה, כדי לו לדעת שהיה צת צתוחל, ושס צתוחל צן נחור לצד מורה שהוא אחד מחסוצי וקניני העיר, ויש לו מקום רצ לסור חליו הנגיד היותר נכד עם כל משרתיו עצדיו וגמליו: (כד) וחריץ, סרם המקרח, ותצן הנערה לצית חמה ותגד כדצרים החלה, שיותר נחות שתיינה מלות לצית חמה מוסצות על המרון מעל ההגדה. ויתכן שספרה חת צרכתו שצירך חת השס וחמר שהוא עצד חצרהם וחחם חת צרכתו חנכי צדך נחני ה' צית אחי חדוני, וח"כ הוא שלוח מחת קרוצס חצרהם ללכת חל ציתס, וחס חליעזר לח דצר כוחת חליה כ"ח חל השס, חולי הסצ פניו חליה צצרכת תודתו: (נ) לבן ובריאך מכל ספור המחורע הזה נרחה שלצן הי' מושל ענ צית חציו ושחציו והמו נמשכין חחריו, ונח חמרו כי חס הן ולחו על מה שרלה ועל מה שחינו רלה, והנה כאן השיצ לשני חציו, וחח"כ דצר לפני חמו כמה שכתוצ ויחמר אחיה וחמה. ונרחה שהשיצ לפני חציו כדי שחליעזר יחזיק לו טובה ויתן לו מתנות, חצל אחרי שרחה שהוליה כני כסף וכלי זהב וצגדים ויתן לרצקה ולו לח נתן כ"ח מצדנות והס פירות משוצחות כדעת רש"י, חזר מדצרו שחמר צתחלה קן ולך, וחמר לעכצ הדצר, וכשמע מענה חליעזר חל תחחרו חותי שלחוני וחלכה לחדוני, חתר לנן תחצולה חחרת וחמר נקרח לנערה ונשחלה חת פיה, וחשצ חולי תחמר לח חלך, ויצקס ממנו לדצר על לצ הנערה להטותה חל רצונו, וצצציל זה יתן לו מתנה רצה, ומי לח ירחה שכל דצריו הננו חיוס כ"ח חמתלחות ומתנגדים חל מה שחמר צרחסונה הנה רצקה לפיכך קח ולך: (כא) ונערתי'ה, מן הפלח ששלחו רצקה לשהוצ מים מן העין חון לעיר, והרי היו לה נעדות לשרתה. ויתכן שלא הלכה לשחוצ מים כ"ח צחחתו חיוס ע"פ הסצה שסצצ השס לחחת מן העיר לקרחת חליעזר ולמנחח חן צעיניו. ולכן נחמר והנה רצקה ילחת (לעיל ט'ו) כחלו הוא דצר חדש חר, וחיונו כמו ורכל צחה עם הלחן שצחה להשקות חת הלחן מדי יום ציומו כי רעה היא, ולכן לח נחמר יולחת כ"ח צחה. חו נחמר שלא נתנו לצתס נערה לשרתה כ"ח חומן שנסחח לחיס, וקודם לכן היה עליה לצדה לפקח על עסקי הצית. ולכן השנשחת רחל ליעקצ נתן לה חציה חת צצחה לשסחה לח קודם: (כג) לש"ח בש"ח, כלומר לטעת חילנות ולרחות עניני פועליו (מדצרי רשצ"ס). חצל לפנות ערצ חין מסכים עם פירושו שהוא חמן התפילה חו העיוול, ולא לרחות עניני ועסקי הפועלים שכצר הלכו להס לציתס, ולכן הפירוש חו כדצרי רש"י חו כדצרי הרחצ"ע: (כז) ויגחם. ירמח שהי' מלטער מחוד על חמו ורחק ממנו מנחם עד שנחם צחשחו צחצחתו חותה, כי מה טעם שחכיר הכתוצ חחצת החיס צ שתו? (מדצרי הרמז"ן). והנרחה שהכתוצ מזכיר חותה לפי שהי' נכד הסדר שמנהגו של עולם לחכוצ הנער חת הנערה קודם שיקח' לו לחשה וחחר שלקחה לחשה חין לורך להזכיר חת חחצתו חליו' חצל כאן הי' הדצר צהיפוך כי ינחק נח חחצה צקחתו חת רצקה שהיה צחה מחרן מרחק ולא הכיר חת מהותה ומדותיה, ועל מה יחחצה. חצל לקחה לחשה למנחות רצון חציו, וחולס חחר הנשוחין והכיר יום חחר יום יותר חת רכות לצצה ועוהר רוחה, חו התחיל לחכוצ חותה. ומה שחמר חונקלום וחחח רחל מקיין

הבורם חיי שרה תולדות

פוצהא כעצדי שרה חמיה לא ותלח צכתת חצל מוצן מתלת ויחיהא לפי דרכו . ויהא חסנת יחזק היתה גדלה וחזקה עד מאד , סלח מלינו שזח על שפחה , או שלקה פילגש , חצל הי' דנק צרצקה לצדה כל ימי חייו :

כח (י) בעידנו חי , סלח לעורר עם יחזק על ירושתו : (ח) ויגיע , לדעתנו חיון הורחלת ביטה מיתה כלל , לא מיתה פתחומית כמו שחשד המצחיר לנת"הש , ולא רגע פירוד ידוה מן הנוף צלי פיוטי ועיסת כדעת הרחצ"ע , חצל הורחלת הרחשונה היא חסיסת הכחות (פנטקרקטיונג) שהן הולכות ומתמעטות , ולא מחוצר חליו וימת , מורה על המיתה מחמת חסיסת הכחות כמו חור היר שמתחיל להיות כהה לפי שהשן הולך וחסר וחח"כ נכזה חס כלה השמן לגמרי . חכו מה שכווננו צתלמוד לא נחמרה גריעה חלח צלדיקים , שהלריך חינו זולל וסוצח ואינו תשולה חל תחות המשגל , לא כן הרשעים כ"ח כחית צלצונן דשן ורעק חסר יעצור עליו רוח סערה להפכו ולשצרו צחזקה , כן יכלו צחיל ורעדה ויללה . ואס נחמר גריעה צדור המצול , לפי סגס חנשי דור המצול לא נהפכו כמו רגע ולא חלו צהס ימים , חצל נגרעו תחילה , שהקצ"ה המטייר עליהם , והס נפו כה וכה לתלוח מקום פליטה מקום יצטה , ולפי המדה שצצרו המים על החץ כן תשס כחוס , וחזרה לא רלה השס שימותו מהר חצל ירגשו תחלה חת עונש מריס , לכן לא נטצעו כרגע כמו חיל תלרים . ואף הצרת תלת גוע מורה על היורדה והנפילה מחולכה חל חולשה , שהקול נוסל מן הגימ"ל שהוח רק חל הי"ז שהוח יותר רק וחלוס צמצוח . ומעתה תצין למה לא נחמר צמיתת תשה ויצוע וימת , והרי חין לך לדיק חסר גדול ממנו ? חצל הוח לא נבוע , כלומר סלח נחלשו כחתי , לפי שמקרה מלח חומר לא פתחה פינו ולא נס לחה (סדורים ל"ד , ז') :

תולדות

(כד) ויהנה תומים , הגרחה שהיח הלכה לדרש חת ה' צפתר מעלי שידע ממנו יחזק דצר , ויחזי' ותלך ולא הלך הוח , שיותר נחות לחיש שילך חל הגיח חו לצית מדרשו של שס כדעת רש"י מן האשה הלמטה שאינה ילחנית , חצל היא העלימה חת לער היורה מצעלה סלח לצערו , והלכה לדרש חת ה' ושמעה המפנה שני גויס צצטק ולאס מלחס גאמן . ויהא חו שרצקה לא הציוה חת כוונת הגרחה שיהיו צצטניה שני גויס סלוחמים יחדיו וגורמים הריזה חו הרלון , חו שרצקה הציוה חותה , חצל היתה מפוסקת חס כניס הדורים , וע"ז חמר וימלחו ימיה ללדת כחשר צח עת הלידה והנה תומים צצטניה , כלומר חו הציוה כוונת הגרחה , חו חו רחטה שנתחמתו דצרי הגרחה . חכו כוונת והנה : (כ) בן ישי'ם שנה , מן הפלח שהמתין יחזק י"ס שנים ולא התפלל שתתעצר רצקה ותוליד , ואס התפלל למה לא נענה עד הזמן ההוח ? ומי צח צפור ה' ! ונעלמו מחשבותיו ממנו : (י) הרע"טני , חינו לשון טעומה שהיח רק מעט , לפי שצצטיל טעימה קטנה חין יכול לסרצ יעקב תלתת לו והוח אחיו ואפי' לחיש חחר חין מפרצין להטעימו . חצל לפי ששעו רלה לצלע הכל מצלי השחיר ליעקב מחומה , לכן צקס יעקב ממנו למכור לו קודס חת הצורה . והרחה חס לא צקס סמנו כ"ח טעימה מעוטה , מדוע נתן לו יעקב חחר מכירת הצורה לחס וחיד עדשים , דורים סלח סחל ממנו ? (ל) אנכי ה' ירך לנזות , הנחה שהוח הי' רעצ צהתכלית הרעצון עד שנגועו כל כחותיו , חכו מה שחמד כי עיף חנכי כפי' הרחצ"ע : (לג) וימכר את בכרתו ליעקב , הנחה לדעתנו צעמן הצורה הוח , שחך הצבור נוטל פי שנים לצעצור שהוח נולד ראשון *) חזה הוח מקרה צלצד ואינו נותן לו יפוי כח חכות יחמד נשחר חחיו הצחים חחריו , חצל לפי שנוולד ראשון והוח גדול מכל הצנים שנוולדו חחריו , הי' מחוצותיו לפסח תמיד על עסקי הצית ולרכי המספחה וגדול הצנים , ואין לך דצר סלח הי' מסייע צו לחציו ולחמו , ואס פת חחד מהס , חו שמתו שניהם , הוח נטיה שכוו לסצול חת עול הנהגת הצית העסקים והמסחרים , וצצטור ח מן הדין שיטול פי שנים צעד טרחתו ועמלו , והנה צבחן לא צלצד ששעו ויעקב נולדו כמעט צצת חחך , חצל גם כחשר גדל עשו לא השגיה כלום על עניני ולרכי הצית , חצל הלך מדי יום ציומו לצוד ציערים , והנה כל היגיעה והטורח מוטל על יעקב שהי' יושצ חהלים ורעה הלחן והצקר , ומסייע לכל עצדה צצית וצודה , ח"צ לא הי' לעשו שום זכות על חלק הצורה וצדן יכול יעקב לעורר עליו שיחלקו צירושת חציהם חיה צצורה שמה שהוח נולד רגע חחת קודס הוח מקרה , ואינונותן שום כח חכות , ועשו צעלמו הרגיש סלח כדן יטול חת פי שנים צעצור המקרה הזה . חצל יעקב לא רלה לערער עליו לפי שצעיני ההמון הי' נחשצ לצבור , סלח ידשו סל עסקי הצית עמוסים על לוחר יעקב לצדו , ולכן חרצ לו עד כי יצוח יומו שיתן לו משפט הצורה צרלפן סת , צלי ערעור , והמכירה לא היתה כ"ח למרחית עין , ועשו שהרגיש צעלמו שחין לו זכות עליה מכרה צדצר מרעס כזה , חצל מירחתו סלח יחרפוהו המון עם צזה צעלמו חת הצורה :

כו (ר) כיצחק , ענינו חצוק ונסוק , שחין דרכו סל חח צכן עם חחותו . והרשצ"ס פי' מלחך תשמים . ואינו מחורר , כי הוח נגד הצושת והלגיעות ההמונית . ומן המקרה לנחך צי שהיח חינו רחז' שגס שס לא נחמר כ"ח על חצוק ונסוק וכמו שתרגס חונקלום סס לחיכח צי , ומן התימה שהיח רחז' לרחותו מן פסוק צח חלי לשכצ עמי , כי מה טעם לנחך צנו ? וצתקומו נצחר הפסוקים על נכון : (י) עלינו אשם , שחס המושל רוחה שנעשה דצר עול ואינו מוחה , חשמו צרחשו : (י) עצמיה מ"צ , ולא חמר ממני , ללמך סחמר לו לך מעמנו צסלוס טרס שיסגוע צך המקנאים ואין כח צידי לעמוד נגדם כי רצים המה ואין חוכל לטעס חת רוח קנחתס : (ט) וכא"צ ע"י יגו עמך , המצחר לנת"הש טוען על הרמז"ן ע"ש שהחריך פלח צצרים רצים לסחור חת דעת הרמז"ן והיח לדעתנו נכונה ומקתלת . כי חס חמת הדצר שחלילה לצצרהס לטעס חין לא לו קודס עת המוגצל , ומה גם חין שאינה מח"י , וחלילה לנו לחשג על חצרהס ענד ה' כחחת , חצל

חינו חלילה לחימלך שחמר אותו כשאר בני אדם הרדפים אחרי כבוד וממשלה, ואחרי שהיו צדקו שלם מאות
איש שולף חרב ולו צעלי צדית ורדף ארבעה מלכים גדולים ונלחם, כן ירח המלך חולי יתחיה אצרהם לחרבו
ויברש אותו מעל כסא מתשלתו, כי הוא לא ידע מה שהצטיחו השם ואת אשר לוהו לעשות ואת אשר יחדל
מעשות, וחשז שלא לחנם פרנס מפתו שלם מאות חניכי מלחמה שאין זה דרך חנוש אשר לא יפקס להרחיב את
בצורו, ולכן נח עמו צדית והשציעו סן תשקר לי ולניני ולנכדי: אלה ערה ברך ה', עד עתה היינו
חרשדים שכל העושר והכבוד אשר לפניך נחו על לך עד לא המקרה וההזדמן, חזל עתה רוחים חנו צחוש שאין מיטע
האחר גרם להצרות עושה, כי גם פה גדל חילך ולכן נתוכחנו שחתה צדך ה' ולכן נחנו לכרות צדית עמך:

כז (יב) בעיניו, נמחשצתו: כבוד ערע, הנראה שגם צדית האז את בניו קדש מותו נכנס בכלל
הירדשה ועמזון האז לבניו, ולפיכך הצרכה הראשונה והיותר מעולה ראוי לצבור, כמו שנוטל פי שנים כן זוכה
אל צרכה משווצת אשר תגזר על צרכות אחיו, וכן אומר יעקב ראובן צבורי חתה כחי ורחשית חוני (מן הראוי
לתת לך) יתר שחת ויתר עז, (חזל) פח כמים וגו' (להלן מ"ט, ג' ד'), ולכן ילחק שלא ידע ממכירת הצרכה
קרא לעשו הצבור לצרכו ראשונה כראוי לו וצמיט צרכות, חזל רצקה ויעקב שהיו יודעים חין לעשו זכות
ותציעה על הצרכה שכזר מכר אותה, ואף קדש לכן לא ראי' ראוי ליטול פי שנים מטעם שאמרנו למעלה
(ל"ג), לכן לא חשצוהו לשום חטא ועון לעשות צחושן שתחול הצרכה הראשונה והיותר משווצת על ראש יעקב
כי הוא הצבור צחמת מלך הדין ומלך המכירה: (יג) קללך, הקללה שתירא להציא עליך עלי תצוה:
(טז) הלבשה על ידי, כאן הכתוב יומר הלבישה על ופסוק הקודם ותלשז את, ששם מדבר מן הצנדים
במכסים את הנוף, חזל כאן מדבר מחלקי הנוף שנשחרו לעולם ערומים מצלי לצוש, ולא כסתה את הידים
ואת חלקת וואריו כ"ח שיהיו כלו כאדרת כער ולא ירגיש ילחק חם ימוטנו שהוא יעקב לכן נאמר הלבישה על
כלומר שהניחה העורות עליהם. והרמז מן הצדיל יפה צתרבותו שני עניני הלבישה, למעלה חמר (צעקיידיעטע)
וכאן (לעגטע זיח חויף זיינע בענדע חן): () הקורה ה' אלהיך, עי' צדש"י לפי שאמר לו חלריך נשאר
עוד צספק חולי הוא עשו, שיעקב לא יאמר חלריך כ"ח חלבי: (כה) יאמר, יתכן שילחק צעצור זקנותו,
כהה חוש הסעם שלו, ולא ידע להצדיל צין טעם צשר הבדי וצין טעם צשר ליד חיה: (ט) בני אכיד, חלו
לא נאמר כ"ח היה צציר לחיך, היתה דעתנו נוחה צצרי המצחר לנת"ש, שפירוש לחיך קרצין, כמו כי
אפסים אחים חנחנו (לעיל י"ג ט'), חזל מה ישיצ על צני חמך, ולרצקה חין לה כ"ח צן אחד צולת יעקב?
יתכן שכוון חם אחרי מותי הקרצ וגו', חמך תנשא לחיש אחר ותוליד צנים, אף הם ישתחוו לך, ואם כן
אחיך וצני חמך חינם ענין אחד, ואין זה כפל הלשון צמלות שונות כאשר חשז המצחר ההוא: (לג) גם ברך
ידיה, הכוונה מאחר שצרכתי אותו לפני ה' לא חוכל להסיר ממנו הצרכה כי השם יודע ועד, ולכן גם צדך
יהי' הצרכה תחול עליו על כרחו, וחולי כוון לזה הרמז מן צתרבותו (וויד חויך בעצמנו צליצעון) ולא
תשבס (ער זחלל חויך בעצמנו צין). ושז חין לורך ללחן המפרשים, והנראה צמצחר לנת"ש לא הצין פה
את תרגום האשכנזי, והנה כל זאת על דרך שטות המקרא: (ל') יעקבני, נראה שהמלה האולה מן ואת'
תסופנו עקב (לעיל ג' ט"ו), כמו שהנחש אורצ לחדש לנשכו צעקצו, והוא לא ידע ונשחר ממנו, כן חרצ לי
למצרח הזמן והמקום לצוה עלי צערמה ולקחת גם את צבורתי גם את צרכתי: אצלר, לשון הפרסה כדעת
רש"י, והרצון חם חין ציך לתת לי הצרכה הראוי לצבור, הלא הפרסת צרכה אחרת ליעקב תנה אותה לי:
(כ) כאשר חריר, יתכן שהוא מענין מדוע אמרו עמי רדנו לא צוה עוד חליך (ירמיה צ' ל"ח), הכוונה
אנחנו יכולים למשול צעלמינו ואין חנו לריכים לך. ואמר ילחק חם תמשול צעלמן וצרוחך ותגציל את כל
מאוריך ותשוקותיך צתוך צצולי הדרך, ופרקת עולו מעל לוואריך: (כג) עשי אריך כרתנחם, אחיך הוא
מיוחד. וצמלת מתנחם עזכו המפרשים, ועל דעתו מלת מתנחם מורה על מנוד מחשצה למחשצה, כמו
ספירש"י על וינחם ה' כי עשה את האדם (לעיל ו' ו'), ח"ל: דבר אחר וינחם נהפכה מחשצתו של מקום
ממדת רחמים למדת הדין וגו', אף כאן חמרה רצקה, הנה עשו שהוא אחיך נהפך לך לרולח, נהפכה מחשצתו
ונטיית וזהצת האח לשנחת ונקמת הרולח. ומעתה חין אחיך מיותר חזל הוא מכלל המאמר:

כח (ד) ברכת אברהם, שני פעמים אומר ילחק אצרהם ולא חמר חצי, לפי ששם אצרהם הי' כל
כך יקר וחשז שפעל יותר צלצ שומעו ממלת חצי, והרי הוא צצן מלך שאומר לסריפו עשה זאת כי כן ליה חצי,
לא יפעול צו כמו חם אומר כי כן ליה המלך: (ה) אם יעקב יעשי, נראה שהכתוב מלמדנו שריח אורהצת
שניהם, ולא יחשצו שתשנחתה את עשו הפצה צרכות ילחק ליעקב: (ו) יירא, ושמע, שכזר נודע שתיצות
המורדות על פעולות חוש השמיעה הראוי והריח מתחלפים, וכל העם רוחים את הקולות (שמות כ' ט"ו),
ראה ריח צני (לעיל כ"ז כ"ז*) : (ז) וירא עשי, יתכן שמקדש לא ידע שנסותיו הן מורת רוח לחציו
ולחמו, וילחק ורצקה לא הבדיו לו מה דבר שלא להטיל שנאה ומריצה צין חיש לחשתו, חזל עתה ששמע מלות
חציו את יעקב לאמר לא תקח חשה מצנות כגען הצין שרעות הן צעיניו:

ויצא

(טז) משנתי, הוא מיותר, וצפרעה הוא אומר ויקן פרעה והנה חלוס (להלן מ"ח ז'). ללמדנו
נח שאף שהכתוב אומר וחלוס (לעיל י"ז) לא הי' חלוס גרידו, חזל חיוון צתוך החלוס בענין שנאמר צמרה
חליו חתופ צחלוס אדער צו (צמדצ י"ז ו'). והנה גם יעקב צתחלת הקולה כסצור הי' שחינו חלח חלוס,

דבורם ויצא

הזל אחר סנתעורר משנתו, והמחזה הי' ערדני צחקפו לפניו ולא חקר ממנו תלומה מכל אשר ראה לו חן
 שהי' מחזה ולא חלום צעלמא. והיו טעם מלת חכן, אך כן, ולא כמה שהייתי סבור שאינו חלום הלכה
 יש ה' צמקים הזה ואנכי לא ידעתי צחללת הקילה. ודצרי המצחר לנת"הס, חיונס עוליס יפה. שצעת שכל
 פצר כלום ולא על דעתו לסצור חס המקיס חול או קידש, חצל הי' עיף ויגע וצח השמש ושכצ צאשר הו' ע
 וכן על ואנכי לא ידעתי הו' חומר, פאס ידעתי לא יסנתי צמקים קדוש כזה, והס דצרי רש"י, ומן הדב
 מה חטא? או מה דצר צלתי רחוי מלא צסביצה וסינה צמקוס קדוש? והרי עלי וסמוחל היו סוכציס כל הליל
 צהיכל ה' אשר סס חרון חלבים (ס"ח ג' ג'). ואין לך מקיס קדוש חס. לכן האמת כצאורנו ואנכי לא ידע
 שהו' מחזה. וכסצור הייתי שהו' חלום, ולא הייתי משגיח צו: (י"ה) ויצה ש"מן, נתן תורה לחלום.
 והליק ממיטצ הלזה אשר חתו, והו' ענין הנסוך כדעת הרמז"ן שהי' המנהג כן מימי קדם. ודצרי וסל
 שחמר משח חותה לקדשה להקריט עליה קרצנות צסצו חיונס נכונים, שהרי צסיצו צנה מ"צח אחר וצו' (ל"ו)
 (ל"ה ז'), והאצן חיונה היתה כי חס לסיומן. וראייתו שהציח מן הבהוצ אשר משחת סס מלצה (ל"ה ז')
 חיונה רחוי, שמשוחה נאמרה חף על דצר חול כמו קימרו הסריס משחו מנן (יסעי' כ"ח ה'), ויותר חקק
 הס דצרי הרמז"ע, שלק שמן על ראשה, להכירה צסצו, כי חין ידע מתי יסוצ חרון חף אחיו ממנו שיה
 לסוצ חל חרלו, וצתוך כך יתייזש השמן, ולא יסחר ממנו רושס: (כב) והאב! דחארת, הו' עח חקק
 התנחוי, והרחוי מה טעס יהי' צית חלבים, והלל הו' עתה צית חלבים. ואל תתמה שוי"ו מן וכל
 תתן לי תשמש לתסוצת התנחוי, שהרי על כרחך לומר לפי דעת סחר המפרשים שוי"ו מן והאבן האמת
 לתסוצת התנחוי, ומה לך צין וי"ו לוי"ו: וכל אשר חתן, כצר חמרנו צפסוק ויתן לו מעשר מכל (לעיל י'
 כ') חין מעשרין מן הנפשות:

כס (ב) והאבן גדולה, והאצן גדולה על פי הצחר הו' מחמר מוסגר, ויסקו העוריס הדיח
 עס ונחספו שמה: (ד) ארוי, קראס חחי, להודיע סגס הו' רועה לאן נמוהס, והמתעסקיס צמלחנה
 צעצודה אחת קורחים חח זה לזה: (ב) ותרין, וחת לאנה ציד מי עוצה? יתכן שחרגע סדחס חותה יעק
 חקק צה וחהצה, ולא הניחה להיות עוד רועה לאן ולהתערצ צין הרועיס ולקח הלחן מידה לרעותס ולהסקיתה
 ומזה רחוי' למה סכתצ הרמז"ן צסמוך על ועצדתי חנס ע"ס, ומצולת רחל לצדה מצלתי הלחן מעידה סרו
 האמת, ואולס מה שהוסיק דצרייו ואפסר עוד לומר הו' רחוק מאד שלל נמלא ממנו סוס וס צחקק:
 (כו) לא יעשה כן, חין זה תסוצה על למה רמיתני, הרי הו' מחויצ לתתה לו צלי סוס עצה לפי סצו
 עצד צעצורה, והו' כצר הרויח שהסיח חת לחה, שלל מלא מי שחפץ צה לקחתה לחסה. כל וחת חנו יעק
 וסחק, כי מי יוכל לדין עס שהתקיף ממנו צעירו, והו' מרוצ חכצתו חת רחל עשה כל מה סצק ממנו:
 (ל) מלאה, ה"ס חי אפסר להיות מ"ס היתרון שה"ס מלאה הו' מ"ס המקוס, כלומר ע"י לפס, שיקק
 חכצ חת רחל כצר כל סצע סניס ומעת ראותה על צחר המיס, ועתה אחרי ססר נסח לחה חכצ חותה יתו
 מלפניס. לפי שהכיר ההצדל ציה לצין החותה. וצחמת סנח חת לחה, צסציל סנתרלית לרמוחו וסנח חלו
 כל הלילה ולא הגידה לו דצר. וכאשר דמה צנססו טוהר נפס רחל וסחין, צרוחה רמיה למעל אשר העל לחה,
 צצגדה צו וצחחותה, גדלה חה חכצתו חל רחל יותר ממה שהייתה לפניס: (לא) יפרה אח רחמה, להמשי
 חת סנחת יעקצ: ורחל עקרה, שלל תרצה ההצתו חליה: (לב) יארבני, חולי יחכצני, והרחוי' שס
 צלידת שמעון חמרה כי שמע ה' כי סניחה חכני, וחף צלידת לוי חמרה ספעס ילוח חוכי חלי, לא שהחנה
 צודחי חצל לא ירחוק עוד עלמו ממנה כאשר עשה עד עתה, וע"י ההתחצרות חקיה שיחכצני: (לח) חכצ
 אידה, יתכן שאחרי שהולידה לו הרצעה צניס הרחה לה חותית בהצה וסחכצה, ואס לא נמלא צנתת:

ל (א) מרה אנכי, רחל היתה יודע' צעלמה שהיח עקרה, ואס חין לה צניס היח הו' הגידה,
 ולמה חמרה מתה חכני? והנראה סלנסותו צחה חס עוד חכצתו עזה וחמרה, ואס חין מתה חכני:
 (ט) יתרא לאה, הנכון לפי סדחתה לחה סצלה ספחת רחל הולידה שני צניס והס נחסציס כצני רחל, וסלה
 חס תוליד עוד חו סכוצ ממנה חכצת יעקצ שהיונה חזקה ואינה נוסדה כ"ח על רוצ הצניס שהולידה לו, וסלה
 שחין ציכולתה להוליד עוד כי עמדה מלדת, לכן רקדימה לתת לו חת זלפה ספחתה לחסה. חכו מעין נפשו
 חלבים שחמרה רחל למעלה שסתי חחיות הללו נלהמו יחד צעצור חכצת יקצ: (כ) חכעט דרחק חה
 אישי, הדצריס הללו היו יותר נחיתיס צפי רחל מצפיה, לפי שהיח צחמת לקחה חת חיש המיועד להיות צל
 רחל צחותה הלילה ססכצה חללו תחת רחל, חצל רחל ממדת עוצ לצצה לח ענתה על זה דצר חצל חמרה לן
 יסכצ עמך הלילה וצו': (כג) דרבת', שהעקרה הו' צימיס הסס צויה ונחסצת כעץ חינו עושה פח נח
 שחמרנו (לעיל ט"ז ה'):

לא (א) בני לבן, מן התימה מחין היו לו צניס? והרי רש"י כתצ על וצגד לחציה (לעיל נ"ס
 י"ז), לפי שחמה מתה ולא הי' לה להגיד חלל לו, וצכתוצ לא נמלא סנשא חסה חחרת, וחולי היו לו ג' חו'
 נסיס, והוליד מהס צניס, חצל חותה האשה שהייתה חס רחל מתה: את אשר לאביני, יתכן סצני לנן
 העיוז פניהס לומר חל חציהס יעקצ לקח חת כל אשר לך, שירחו חס יחקיר חציהס ויצקר צין לאנו ללחן יקק
 ימלא ססקר ענו צו, חצל חמרנו כן לחחריס כדי שיסמע חציהס, ואס יחקיר על הדצר וימלא שלל כן הו' יתו
 להכחיש ולומר שלל דצרי דצר: (כ) ירגוב רחל, המצחר לנת"הס חחרי שהציח פירושי רש"י והרמז"ן חת
 צסוף דצרייו וחמר: והייתה כוונתה (סל רחל) שלל יגידו ויודיעו (התרפיס) ללצן כי רוצה יעקצ לצרות. וסן
 התימה חין עלה על דעת סרחל החמיני' דצדרי חלומות והצליס כחלה, חלל וודחי שהייתה להס חמונת חציהס חין
 ויעקצ הזכה ולרוס' מכל רעיון כחצ ורעות רוח. והנכון סגנצה חת התרפיס צעצור הספחית והעצדיס סו'
 להס הסטופיס צעצורת חליליס, והו' כאשר רלה להרחיק מרד וליסע המסע הגדול חה, וחכצה סחמן חה

רבינו להיות כל היום את אלהי נכר נגד עיניו, ולהשתחית ולהתפלל להם עד וצוקר ולידים, ואם תחמר להם
העבודה אשר נדלו על זרעיה, אז יאר לנצח ויהיו פניהם זועפים, והגדלה שאלם צחותה השעה לא ידע יעקב
כי רחל נצתה (להלן ל"ז). חין ספק שאלם הבירה לו שהיה נצתה וגם הטעם למה נצתה אותה. ונשאל
אזרחי הפחד שפחדה רחל הניח גם הוא את הגלולים לעצדיו ואתהותיו כל עת אשר נסעו ולא הגיעו אל חרן
תולדת יעקב, ואמנם זהגיעו אל מקומו והשם אמר לו קים עלה צית אל וסז שם ועשה שם תצח וגו' (להלן
ל"ה ח'), ולא פחד עוד שיצחו ממנו, שאלם יעצוהו ימלאו צדו עזדים ושפחות אחרים תחתם, לא הניח
להליך עתה את התרפים למקום קדוש צית אל, ואמר אל ציתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר
צתרכם והטהרו והחליפו שאלותיכם (שם שם ז'), כי גם צדדיהם והחמים אשר צאזניהם היו מלווים צתצניהם
ואלם תועצותיהם: (ב) על בלי הגיר ל', עי' צתרגום השכמי וצחור לנת"הש, לדצרו משמע שאלם רחל לא
בנצה את התרפים, הם ולו את חרן לצן מן הצריחה, והיו חמונת נשים וקניות שיש צתרפים דצר מתש לדעת
עלת יעקב שנתיען עם נשותיו חרן לעיר כמו שנאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל לאני. ויאמר
להן ראה חנני וגו' (לעיל ד' ה'), והתרפים היו כלואים צצית, ועוד למה לא יעקו ומחאו ללכת עם רחל?
ומדוע לא גלו חרן יעקב שרחל רולה לגנוז אותם, והוא צודחי הי' מוחה צידה? שהוא צעלמו חמר עם
אשר תמלא את אלהיך לא וחי' (להלן ל"ז), ואף לדעתו המצוצת חרן היו התרפים יכולים לגלות חרן לצן
מצריחת יעקב ולצן הי' רחוק מציתו דרך הלשת ימים? שהרי הלך לגזח את לאנו, שנחן ציד צניו דרך שלשת
ימים צינו וצין, יעקב. וכו' שכותב רש"י כאן, ואם הי' צנח התרפים לגלות חרן לצן מן הצריחה אף צרחוק
מקום, ח"כ מה הועילה גניצת רחל? ומה עוד לנו להחריך צדצרו רוח כאלה. ואולם גם לתרגום השכמי
חרן הפסיק עולה יפה, כי אם לא הי' אדם שהגיד ללצן דצר מצריחת יעקב הרי הוא טעם להללחת הצריחה
ולא להללחה של גניצת הלז, והמאמר (אינדעם עז ניומאנד אנלייגטע), ח"כ חינו מחוצר כראוי עם חלק
ראשון מהמקרא (עז בעלאנג אלף דעם יעקב דען אראמיעטען לצן לו הינטערנעהען) והי' לו לומר לפי דעתו
(עז בעלאנג דעם יעקב לו ענטקאממען? אינדעם ח. ו. ו.), לכן נראה צפידוש הססוק הזה, שיעקב צכליתו
לצצוד ארצע עשרה שנה צצתי צצית לצן, חמר חליו שלחני ואלכה אל מקימי ולאחרי (עיל ל' כ"ה), אף שצעת
ההוא לא רכש עוד מקנה יקנין ולא הי' לו כי אם נשיו וילדיו. ומה הצן לצן שתשוקת יעקב לראות את
משפחתו ומקימו וארצו היא חרקה כל כך עד שרלה לשוצ שם אף צידים ריקנות. ולכן השגיח מאד על כל
מעשה יעקב ומלעדיו אחרי אשר פין מאד מאד ויהי לו לחן רצות ושפחות ועצדים וגמלים וחמורים (לעיל
ל' מ"ג), ורלה גם על צניו לתת עיניהם עליו שלא לצריח או שלא ישלח צצת מן הכרוש אשר רכש לצית מולדתו,
כי חש צדעתו שיצוא יומה לצוא עליו צעלילות דצרים ולקחת ממנו את פרי עמלו, ולא יועיל אם תענה צדקת
יעקב צי כי יצוא על שכרו כי רוח עושים צו לעות דצרי צדק ואמת. והנה יעקב להכירו את לצן שרתחי הוא
ולצו חיק מלור אף נגד צנותיו, כמו שאמרו הן צעלמן, הלח כנכריות נחשצנו לו (לעיל ט"ו). ורח שפוחנה
הוא מצקש לקחת ממנו את אשר לו כלו או רוצו, לכן הרלה עצמו לפניו כאלו נהצד' תשוקתו לשוצ אל חרן
מולדתו מכל וכל, וכי סוצ לו עמו לשצת שם כל ימי חייו. והיו ענין גניצת הלז או תאמר גניצת דעת שיעקב
פ"י הנהגתו נצז את דעת לצן ויראחו, שהוא מתאווה לראות את משפחתו ומקימו מלצו, ונטע צו דעת אחרת
שרלה הוא צחק נסס לגור שם ולא יעמוז את עיר לצן וארצו עד עולם, והיו עומק כוונת דצרי לצן שאמר למה
נחצחת לצרח (להלן כ"ז), ואין נחצחת לצרח מליצה כפולה לתוספת צחור כדעת המצחר לנת"הש שם, כי מה
תוספת צחור הי' לריך אמרו למה צצחת? הצל הכוונה למה היית מסתתר ומתחצח עלמך צכל דרכיך והנהגותיך
לצרח, כדי לצרח, ותננצ את לצני שנתת צי דעת אחרת להחמין שאל תעמוז אותי לעולם ולא הגדת לי שדעתך
לחור, ואשליך וגו'. וצחור דעתי וית' צדצרו כי נכסף נכספת לצית חצין (שם שם למ"ד), שאלת צריחה
לא תאמר על מי שיולא ממקימו צחשכה לילה ואין אדם יודע ממני צלצד, הצל גם על מי שנידד המקימו לעיני
כל הצל הוא מעלים סצת נדידתו, והראי' צצרחך מפני עשו אחיך (להלן ל"ה ח'), צצרחו מפני אחיו (שם שם
ז') והיו יעקב לא צרח מציתו ומפני עשו כי הוא ידע שצתלית חציו הוא יולא מצחר שצע כמו שנאמר וירח
עשו וגו' (לעיל כ"ח ו'), אלא שנתעלמה מעשו סצת יליחת יעקב וע"ז חמר שצרח יעקב. והיו צעלמו כוונת
המקרא כאן ויגנצ יעקב רת לצ לצן הארמי שגנצ מלצן לצן הדעה והיראה שיעקב מתאווה לשוצ לציתו, על צלי
הגיד לו, לפי שלא נחן לו שום רמז וחשש כי צורח הוא, שדעתו לצרוח, והגיד הוא כמו השמים מספרים
כצח אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תללים י"ט ז'), ואין זאת רגדה צצור, חין חמר ואין דצרים, הצל הגדה
ע"י רמז או מעשה או תניעה, וכן הגידו השמים צדקו (שם ל"ז ו') ורצים כמוהם: (י') נהבצאת לררח,
כצר צחרנו למעלה צפסיק ויגנצ יעקב את לצ לצן: לנשק, כל היולא מכיו תרמית וכצים, כי חיק יקליף
שלא הי' יכול לנשק את צנותיו והלא כנכריות נחשצנו לו: (י') למדה גנבת אר' איהי, מן התימה שלא גרסך
לצצו אל אלהי האמת ולהסיר מקצרו חלילים המתיעצים, שאלו חמר למה נצתה את התרפים החרשני, שאלו
הי' נכף חרצ או חצני חסן צחותם התרפים שלא הי' רולה לאצדם, הצל מאמרו את אלהי נדע שהוא מחזיק
צהצלי הכומרים ומחמין צם, וכן הוא חומר ואלהי חציקם, חציקם ולא לו. והנה דרכי לצצ חנוש נפלחות
צעינינו, וראו לצן מקיים תלית השם שאמר לו השמר לך מדצר עם יעקב מטוצ עד רע, ועכ"ז חינו מחמין צו.
ואף שאינו מחמין צו חמר לצסיף אלהי אצרים ואלהי נחור ישפטו צינינו (להלן נ"ג), ולידך את ריקודש עם
החול. ואולם יעקב לא נשצע כ"א צפחד ילחק חציו ומאם צאלהי נחור (*): (לא) כמעמי, מן הראוי לומר

(*) חמר צעל צוצר עוללות יותר חני מתמה על תמיהתו זאת כי צמחילת כצוד הכורס ז"ל רק מי שלא מלא ידו
ורגלו צחלוק קירות חמונות העמים יקשה כה. כי כל מחמיני רציו חלוחות חינוס מכחישים מליחות
חלוחות שנעמים זולתיהם, כי כן דרך החומות מחמינים ז"מ צחלילי יונים גם חנשי צור ולידון אף שהם

דבורם ויצא וישלח

תמני, חזל חין זאת בילה על דרך האמת כ"ח על דרך ההשאלה שלא תניח להם ללכת עמי: (ל) ב' דלך אהר, היה לו להשיג דלקתי אחריו לנשק לזני ולזנותי כי קשורה נפשי צם. אם לזו רחש דצר סוד והתעורר צו הרגש חזקת האז חל צניו. חזל מה שחמר ולא נשכתי לנשק לא הי' כ"ח להתעולל עלילות עתה: (כג) הוצאן צאני, אף צעת שכרת צרית עם יעקב לא הי' יכול להסתיר את קנאת וחדת לזנו שהיתה צד רדיפתו את יעקב וחמר הלחן לחני, וצחמת הוא לחן של יעקב, והלא הוא צעלמו חמר נקצה לי שנקד חמר (לעיל למ"ד כ"ח): (כח) עד ביני ובינך, הענין הוא שחם שני צני אדם כורתיים צרית יחד. צוחרים מקד מלויין או הר או סלע שעומד קיים, ואותו דצר המוחש עושה רושם צנפס, וההצטחה או הצרית צנפס מקד ונחמה עם דצר המוחש חן לנפס צקשר חמין וחוק, שחם אחד מחלשי הצרית מכזב צחמותו. הוא דחק ב' רוחו ומוכיחו על פניו לחמר זכור מה שנסצעת חלל ההר או גל האצנים אשר עתה עומד לפניך צחצחנות:

וישלח

לב (ו) ינס הלך לקראתך, מתוך שמתח צניחתך וצחצחתך חותך הולך לקראתך וארצע מלות חס עמו לצדוד (הרצ"ס). ור"ע ספורנו מפרש להפך. לא צלצד רחינו שלא היתה צעיניו כל צשורה מלאת נחשו הבדנו את עשך, חזל הוא הולך לקראתך עם ד' מלות חיס, ואין זה חלל להלחם. והנה צכתת לא נחש סוס מענה שניה להם עשו על הצשורה, וחולי לא דצר עמהם כלל, רק שמע את הצשורה ושלחם לזרם, ואפשר שזאת היא עונת תשוצתם, שחמרו צחנו חל אחיך חל עשו להביד לו כחשר לוחטו. והוא לא ענה דע משוב עד רע, וגם הולך לקראתך וארצע מלות חיס נמו, ואין חנו יודעים חס לצדוד או להלחם צן. חצי הרמז"ן נוטים לצחורנו, חלל שהוא מרחיב קדצר לפי דעת צרותינו שהשלוחים הכירו צו שחזה וצ' ע"ס: (ה) יצר לו, ויירח צעד נפשו, וילך לו צעד נשותיו צניו וצנותיו וכל רכשו. זהו פשוטו של מקד: (ה) יותר יעקב לבדו, יראה שיעקב התצודד עלמו לחשוץ ולהתצונן על דרכי ה' עמו ואת כל אשר קדמו ומתלחמת עשו ירח מאד מהצוהה הראשונה שנחמרה לרצקה ולחם מלחם יחמך (לעיל כ"ה ג'), והדצר תלי צספק, מי זה לחם יחמך, ותפעס רוחו צקרצו, וחחרי טעשו צח עם ארצע מלות חיס להלחם עמו החל להתייחס, כי חין אפשר שהוא לצדו יצבור על המחנה הזה. וכחשר נסצע צלל היצונות שלא השם מלחך למי להחזק עמו ולהרחותו שחף חין ציד המלחך לנחור, וח"כ לא יבור מפני חיס:

לב (א) וידן, אף שחזה לו ההצטחה כי צרית עם חלבים ועם חנשים ותוכל, פכ"ל לא נחש מלחשוץ כל תחצולת חנושית להליל כל מה שיכול להליל, לפי שחין סומכין על הגם: (ד) וישקדו, פי' צח"י והדעת מברעת כדצרי ר"ס צן יוחחי, שהרי נחמר ויצנו, והנה חיס ליד כעשו, שחיה כמעט כל ימיו צערים לצוד ניד חיה, ונתקשה לזנו כלור, חי אפשר לו להתחפס ולהזיל דמעות כחצות, כמעשה הגסים או החלשים הזויסנים. ואם הוא צוכה, הוא צוכה צכל לזנו: (י) כראת בני אלהים, שצביסת הנקמה והמחילה צשעת היכולת מרים רוח|האדם ומחיר את פניו ותחרו כתואר מלחך חלבים, וזהו חמרו ותלמי, כי חח קנף מלחתי רצון, והחמת עם רש"י שכתב על שנתרלית למחול לי על סרחוני, ותלמי נתפסיס לי. וסענן הרמז"ן עליו שחיננו סוד שיהי' לו מחיר עון חונה טענה, שחחרי שחזה יעקב סוהר לצצ עשו ששקד, חנה על לחרייו ולזו צטוח שרוח לחיו נחמנה חתו סוד לא ירח תמנו, וחחרצו רחוי הי' להזכיר עונו, ולתת חחה ולשצחו על מחילתו, כי זה דרך כל מכיר סודה צחמת, שהרגש לזנו עורר על ספתיו: (יד) ירגל הרבאבה, חינו רבל מחש, שחין תחול מלת רבל על המלחכה, והמלחכה חין לה רבלים. וגם על ולרגל הילדים חי אפשר לומר כדעת רש"י לפי רגליהם שהם יכולים לילך, שהרי לא הלכו, חזל רצנו כדכתיב, וישח את צניו ואת נחי על הגמלים (לעיל ל"ח י"ז), ועוד למה לא נחמר לרגלי? לכן יתכן שרגל הנחמר כאן הוא על דק ההשאלה מן הרגל שהבורק עומד עליו, ומורה על מעמד ומלצ העניינים (לרשסחמד, צעשחפפנהייס). והנה המלחכה רצונו הצקר והלחן והגמלים מחשר הם רצים, לא יוכלו למחר. וכן הילדים, אף שהם נשוחים מן הגמלים, לא יוכלו לרכוז צמרולה, לפי שהם רצים:

לד (ה) בבחכם, תחת צחחותכם, והנראה לפי שדצר עם יעקב וצניו רחי' צרין לומר צנת וצחחותכם קצר הדצר ותלה סימן הרצים צמלת צת: (כג) הלא רגני הם, לא חמר להם שימולו כדי שיעקב וצניו יתנו דינה לשכם לחשה, כי מה צלע לחלשי העיר חש יסח דינס או חשה חחרת, לכן חמר חס חנשים חסם יצנו ויבורו חתנו, חז יהי' נקל לנו לקחת מהם צערמה חחת חחת ממקניהם וקנינס וכל צהתתם. ועל דעתם זאת לצול או לבגוד מצני יעקב חת כל אשר להם, צחו צני יעקב על החללי' ויצו העיר (להלן כ"ז): (ל) עברתם אחי, לא חמר טעשו עול, להרוג כל חלשי העיר צעצוד ששכם חנס חת חחותם והם לא חשמו, חולי נח רלה להקניטם שערד לא נתקדרה חמתם וחרון חפס, ולא חמר כ"ח ונשמדתי חני וציתי: להבאישני, כוון צזה לא די שהרגתם חת צני העיר צמרמה, אף שציתם וציתם חת נשיהם וחת ספס וחת כל חילם, חח מוליד צחוש וסרחון, שיוצדי חחרן יחמרו לא מנקמת חרפת חחותם הרצו חת חלשי העיר חזל לשלל ולצח, וחחרי שהם רוחים לשלל ולצח צו, חין נסצ צחח חתם, ולכן מן ההכרח להשמידם:

צחרו צחלחי חצותם וכן רצים החמינו צד' חך לא ידעו צציו הדצר כי חסצוהו לחלחי חצותם לצו או לחלחי ישראל ונקרח חללם נחסיחנחל-בגטט — ואין כאן המקום להחריך צזה וכצר כחצחי ע"ל סעמיס צרות צצולר עוללות וצחחמר חשכחי צלוח סנת תר"ח מדידי ה' ישראל צוש ומכונה סס מחחרי צילוער חוים חלעכסחמדריענס פחרלייט ועי' סס שהחתי גס כמה רחיות מן הצחתיים לזה. שסעין סאנח

לח (ב) הסירו את אלחי הנזר, בארנוהו למעלה (ל"ח י"ט): ונחמנוהו, שירחלו הנזר, (בראש"ע). ואולי הוא על דרך היו נכונים לשלשת ימים אל תבשו אל חשה (שמות י"ט ט"ו), והכוונה שירחיקו נלמס מן הנשים אשר לקחו נשני: והחליפו שמרתיכם, טעם הדבר נאמר למעלה (ל"ח י"ט): (ז) בברחי, בארנוהו למעלה (ל"ח י"ט): (י) שמך יעקב, מן הסלח אשר ישתומם עליו כל יודע ספר הוא, שמעת אשר אמר הסם לאזרם והי' שמך אזרם לא חכר שום סם אזרם בכל המקרא, חזל סם יעקב נמלא לרצו חע"ס שהסם אמר לא יקרא עוד שמך יעקב. והוא צעלמו חומר כה תאמר לזית יעקב (שמות י"ט ג'), וגם חנו אחרים בכל יום שלש פעמים צתפלת שמה עשרה חלחי יעקב ולא חלחי ישראל. והנראה לדעתנו שהענין כך הוא, שכמו שצחותו הפעם שני' הק"צ חת סם אזרם גילה לו צתחלה חת גלות מלרים, וכן כאשר הצטיח ליעקב ואמר וחת הארץ אשר נתתי לאזרם וליחזק לך חתונה, הודיע לו מקודם שניו יסעלו עול בליות. והנה ידוע שסם יעקב חינו יקר ונכד, ושם ישראל צהפכו מורה על התנשאות ונצוד השדרה, כי שרית עם חלחים ועם חנשים (לעיל ל"ז כ"ט). חבו גדל זרע אזרם, פעם יתנשא צמרו ונהללה. וחזו נאות לו סם ישראל. ופעם ירד צטפל התחתית וציה נרו, חזו שמו הראוי לו יעקב. טע"ס הרצו נמלא חרמה צצורים ועצדים לרמות חת נוגשיהם, ולא צצרים ומשלים חחנים לריכים לה. וחולס הנורל הזה לא צצמים הוא. חזל הכל הוא פעולת הנהגת החומה, חס הולכת צדרכי ה' ועושה רצונו, תעלה מעלה מעלה, חס ערצת חת מלפתי ותועה צמחשכי התאות והתועצות תרד מטה מטה. וחל"כ שער הנצורה כך הוא, הסם חומר לו שמך יעקב, מר לי שהסם הזה יהי' דצוק צרעך, מן הראוי לא יקרא עוד שמך יעקב, שהוא מולד ציר צנסט שחיו נאות לך ולצוץ, חזל ישראל יהי' שמך, שזרעך יהי צלי הפסק צמרגת ההתרוימות והשררה, חזל הדבר הזה נתון חל צחירתם, ולכן יקרא פעם ישראל ופעם יעקב: (י"ח) בנימין, צן זקונים, צן ימים, כמו לקן הימין (דניאל י"ג י"ג) הימים, וכן מתורגם צל"ח (זחיהן דעם חלטרם). ועל דעתנו קראו חותו צנימין, על דרך חס חשכח ירושלים תשכח ימינו (תהלים קל"ז ה') שהוא צן של חבוצתו של חסכח כל ימי חיו, חו כמו שהחם לרץ לימינו צכל רגע, כן יהי' הוא תמיד עמי ודעק צי כחילו חח יד ימינו, חחו טעם ונפשו קטורה נפשו (להלן מ"ד למ"ד):

וישב

לז (ג) כי בן זקנים, יתכן שהכוונה היא, שחזר יוסף מכל צניו, לפי שלח הי' לו תקיה לחולד צן מרחל שהיתה עקרה שנים רצות, והוא צעלמו חמר התחת חלחים חנכי אשר.מנע מתן פרי צטן, והי' מלטרע מחד מחד שלח יהי' לו צן מרחל חבוצתו, וכאשר נולד לו יוסף שמה שמחה גדולה שחז' לו הטובה הזאת אשר לא קיה חליה עוד, כאדם המתיוחס להוליד עוד צנים צימי זקנותו. וחבצו מכל צניו, לפי שחבצו חת חמו רחל מכל נשותיו. ולפיכך חמר צן זקנים ולא צן זקניו, שלח הי' קורחו חותו כן צצצל שנולד לו לימי זקניו: (ד) וישנאי אתו, מלמד שחין החצות רשחים להרחות חת חבצתם לאחד מצניהם יותר מן השאר שלח להטיל קנאה וסנאה ציניהם: (י) שמועי נא, אחרי שיוסף הי' צן טצע עשרה שנה וילח מימי הנערות הי' לו להצין טע"י ספור החלומות יתראה לחחיו כחלו מתגלה עליהם, חו שהוא צודה החלומות מלצו להנעים: (ז) ויהנה קכיה, כל החלמות קמו, שהרי הוא חומר ותשתחווין, חלח שהוא מוסך על וגם נציה, כלומר כולן קמו, חזל היו עומדים כפופים, וחלומתי היתה עומדת זקופה: (י) ויספג אל אביו, הנראה לפי שהחלום הראשון סוצ על ענינים ספלים צצצע כמו החלומות, וחין להם קיום כ"ח זמן מועט כי מהצ יתייצבו והיו לקט, והקט ירקצ לכן לא חשט עליו לספרו חל חציו, חזל החלום הזה שהוא מעמינים רמים ונשחים צצצע ועומדים וקיימים שהשמש והירח והכוכבים חונים חולפים והם יקרים, וחעפ"כ השתחוו לו, ספר חותו חל חציו, לא להתגלה, חזל צעצור סליחות הדבר והשתוממותו עליו: (י"ד) נשאים נכרות, למח פרסם הכתוצ חת משחם להודיע מתן סכרן של לדיקים. שחין דרכן של ערציים לשחת חלח נספ ועטרן סריחן רע, ולזה מדמנו צצמים שלח יצוק מריח רע (רס"י). ואולי הודיע הכתוצ שלח נפל ציד הפחותים מן הרוכלים שסחורתם היא מדצרים קטני הערך, חזל הזדמן להציוו ציד סוחרים חסוצים שגמליהם נוסחים נכחת ולרי ולוט שהם דצרים יקרים וגדולי השווי: (כ) כיה בצע, הנה יהיה ראס מדצרי וחוצן הצבור חל תספכו דס והס וצרי מוסר לא סעלו על לצס כרחיו, כי מה הצדל יס צטלוח צו יד ולהרצו, חו להמיתו צרעצ צתוך הצור שזה הי' כוונתם כמו שחמרו ונראה מה יהיו חלומותיו, לכן חמר מה צלע? מה תועלת יש לנו צמותו?

לח (ט) כי לא לו יהיה הירע, הנראה שצן היתמה הי' נוחל צירשת חצי חציו, כחלו הי' חציו חי, חה הוא קימת הזרע לחחיו, שהזרע קס צמקום וצכות לחיו המת. והנה חונן הי' כילי וחומר מתן, ונתייחל חס יקום זרע מיצמתו, הזרע ההוא יורט מנכסי יהודה ועשרו כחילו הי' ער חי ויירט גס חת חלק הצטורה ער הי' הצבור, וחל"כ הזרע אשר ירע חיק לו ולצניו חחריו לגרוע ממחלתן, וגצרה עליו תחות הצלע לטפק חת הזרע חרלה. וחחו הנכון צעינינו לפי עומק פססות הכתוצים. וצצר הארצנו צענין היצום ובארנוהו היטע נספרנו צן יקיר: (יא) ב"ח אב"ך, וחצין יסרנסך עד יגדל שלה צני: (י"ב) וחמח ב"ח שוע, דרך החמחות למחר להטיח חת צניהן וצנותיהן, ועכשיו שמתה חס שלה רצו הימים וגדל והי' צצר רחוי לקחת תמר, ועכ"ל לא נתנה לו לחשה: (י"ד) כי ראהה כי גדל שרה, הנכח לפי פשוטו שכל עוד שהיתה יצמה חקוקה למשפחת יהודה לא היתה יכולה להגשח לחיס חחר, ואחרי שרחתה שגדל שלה והיא לא נתנה לו לחשה ורצו הימים שהיתה מתפרנסת משל חציה, לא רלתה להיות עליו עוד למשח וליהעמים עליו כל לרכיה, לכן הפקירה עממה חלל יהודה ועלנו לצון חותה חת הילד חס תהר ותלד, חס לא תלד הרי היא פטורה מחלות יצום ותלך ותנשא לחיס חחר. ועכ"ס לא היתה הציוחה הזאת דרך הפקר חמח, חזל מטעם יצום, שהמלות על הקרצ

הכורם בראשית נח

והנה למעלה אחר ואדם אין לעצוד את האדמה וכן הוא חומר לעצדה, ללמדנו שחפץ חלוק הוא, שהאדם אל יחזוק את ידיו וירחיק עלמו מן העולות ויעשה מלאכתו ויס יוס להמליח טרף לציתו כמו שאמר וזו המלך ע"ה, ילך אדם לפעלו ולעצודתו עדי ערצ (תהלים ק"ד, כ"ג). וממה שנאמר בפסוק הקודם משה השמע, תשמע שיעסוק במלאכתו מצוקר עד ערצ. וצמקום אחר הוא חומר יגיע כפיך כי תאכל חסון וטוב לך (שם קכ"ח, ז'), וצכלל יגיע כפיס כל עסק וכל עצדה שתלטרך להתמדת יגיעת כחות הגוף וזו כחות השכל. (י"ז) מות חמיות (*), חיד הצין אדם מהו ענין המות? כי עוד לא מת איש צחק. ויתכן שראה צעלי חיים מאותן שימיהם מעטים שנפלו לארץ כי כלו ימיהם, ואדם השתומם על המראה, ונסת להקיום מעפר, וכאשר ראה אחרי הקיום נפלו שנית ושלשית, והם כאזן דומם ולא יכלו להתנועע, וזו התצונן שהמיתה היא העדר החיים: (כד) את אביו ואם אביו, מאין ידע אדם אביו ואמו מה הם כי לא נורד כדרך כל הארץ, אצל נצח מעפר. ומה ראי' למצא לנת"הש, שהם דברי משה, ואין העומת היא עזובה ממש, הרי אנו מלווים לכד אצ ואם, להתעלם צקצתם לחונן אותם ולהיטיב להם עד יום מותם, ואולם נאמרה על דרך ההעצרה ולתת כח מאמר אל מלת ודק, כלומר שידבק באשתי שהיא חלק בורלו ממרומים יותר ממה שהוא דק צאציו וצאמו: ודבק באשתי, ויוליד צנים לא אחר, שההולדת היא לקיום המין, ואינה הכרחית לעזר האדם כמו האשה. שנאמר עליה לעשה לו עזר כנגדו, שהיא מסייעתו ומשמשתו תמיד:

ג (א) אף כי אמר אלהים, יתכן שהנחש התקנח מאד צאדם שהתרום לרדות צכל צעלי חיים, והי' זה רע צעיו הנחש להשתעצד לו ועל כן חרש וחשצ עליו רעה להכשילו ולהורידו מבדולתו. ואולם הי' ירח לנפשו להסית את האדם לעצור על מלות השם, פן על פניו יחרפנו ויהדפנו. ולכן הלך אל חוה לנסותה חולי תפתה לדבריו, ולא תדיחה גם את אישה למשכבה צרשת המרי. גם דמה צנפשו שלא הסיר השם צעלמו את חוה לצלתי אכול מעץ הדעת, וצאמת צאה האזהרה אל אדם לצדו קודם שנלקחה ממנו הללע, ולא מלינו צכתוצ שחרי ילירת חוה נשנית המלוה. וגם לא אחר השם אחר כך לחוה, מדוע חלל מן העץ אשר לויתיק לצלתי אכל ממנו גמו ששאל את האדם, אצל אחר מה זאת עשית, כלומר מדוע עזרת לחיטך מן העץ ולהאכילו, אף משמעות הכתוצ אשר לויתיק לאמר לא תאכל ממנו מורה על זה, שהאזהרה הזוירה שניהם יחדיו, הי' ראוי לומר אשר לויתוי איתכם. ואם כן הדבר שאל חוה לא צא הצווי מפי השם עצמו כ"א ע"י אדם אישה נקל הי' יותר לפתותה מן האדם אשר נלטה מפי השם, ולמען נסות את אס שמעה הצווי מפי השם או מפי האדם החל לומר צערה אף כי אחר חלבים לא תאכלו, וצאמת חן דברי השם שהרי הוא אחר לאדם קודם ילירת חוה לא תאכל צלשון יחיד, ואם לרה אה"כ על חוה אומר לא תאכלי כמדבר לנוכחת, אצל הוא שונה צערמה את דברי השם לדעת מה שתשיצ על דבריו, הפסיק צמאמרו כדרך המסיתים שאינם מגלים את מלפוני רעיונם צצת אחת כ"א לסירובין, ואחר השיצה ומפרי העץ אשר צתוך הגן אחר חלבים לא תאכלו ממנו ולא תגעו צו, הצין שאין דבר אחר צשפתיה, שלא שמעה מפי השם כל מאומה, כי למה יאמר לא תאכלו, והרי אדם כבר נלטה צצת ואם צאה האזהרה גם אל חוה הי' השם אומר לא תאכלי, ועוד שהשם לא אסר על הנביעה כלל אחר לא מות תמותון, שהצין שהיא צודה דברים מלצה מה שלא שמעה ונקל הוא שתטה אחר ותכוצ גם את אישה לפתותו ולהפילו אל רשת שחת, ומעתה צצין ערמת הנחש וחלקלקות לשון ד (ט) לא ידעתי, ראו מה צין אדם לקין. אדם לא כחש צאדונו, ולפיכך לא חותר כ"א האדמה צעצורו, אצל קין העית פניו לומר השמר אחי חנכי? קלף וקלל השם אותו צעלמו אפה מן האדמה: (יד) הן גרשת, צאמת לא גרשו השם אצל אחר נע ונד תהי' צחק, לגרשו מעל פני האדמה כי היה איפוא אצ ינוח? או יפרח תמיד צאדור? והנה מה שאמר גם זה אינו מוצן, שאם ישצ צמקומו או יגוד צחק פני ה' יהיו תמיד עליו. ויתכן שכן גדול מנשוח, אי אפשר לסבול העונש הגדול הזה טוצ לי ימותי מחיי, טוצ לי אס תגרשני בלה להמיתני ולהפילני אל אחת הפחתים ולהיות נסתר מפניך. ותרגומו (וואהרליך) הסבול פאן דער אצערפאלעכע דער ערדע גאןן פערטריצען, זא דאס, איך דיינעס אנטלין פערטריצט:

נח

ו (ט) חמיוס, אין הוראתו כמו שה תמים (שמות י"ז, ה') שאין צו מוס התחלקות הדעות והערמה. והכוונה שלא היו צנפשו נטיות מתנגדות זי לזו, צ), שלא היו צעלה וצועת אחת, שקלתם פנו אל דרך זה וקלתם אל דרך טצעו. ומה לדקו דברי רש"י אפילו צהמה היה ועוף נזקקין לשאינן מיון, אדם לא נאמר אצל כל צשר, וא"כ צהמה וחיה צמשמע. ויתכן שצדור בופס אצל הרכיצו גם צהמה וחיה מין צשאינו מינו. ועי"ז הורבלו הצד שונא ההרכצה וצלצול הטצע צצעלי חיים וצלמחיס, והו טעם צ כלאים וגו' (ויקרא י"ט י"ט): (יג) חמס, לדעתנו חמס יוחי:

(*) זו אינו קשה כלל, כי הצין אד"הר עוד שאר דברים איך הצין מה זה דעת טוצ ורע והוא לא השיג לא שצאחר לו הש"ית בל המלות.

העם אל פרעה, שהתמרמרו
עמו, אשר יאמר לכם תעשו:

זיק כח החיוני (ערקוויקען,
א נמות כפל הלשון: (ד) פן
עלמו כאילו הי' איש נכר ולא
לפי שידעו שהישמעאלים
כל חרץ מלרים הוא עצמו והי'
א חליו מאין זאת, אלא שזהו
מרגלים אלה: (ט) ערות
ה דבר הגלוי אצל היו מכוסה.
מהיכן היא נוחה ליכנס, והוא
(יג) שנים עשר עבדיך,
ה הזאת, צעזעז שאלות אחרות
הי' נשצע לסקר הי' נשצע צחיי
מטיוזו אשר הוליו מציית כלל
ג לישצע צחיי המלך, והוא לא
כולם כי שמעון הי' אסור עד
הסמוך חינו שזועה: (יח) וחיו,
(כ) וגם דביו, יתכן שאחי ראובן
אן שאחיו הליכתי מהם משכו את
ולשלחו אל חזיו לאמר חיה רעה
את אשר שמע שכם צעלמם בתודו
מלין עוד כי כזר הי' בלה שיחתם,
שומע יוסף, ולא שהי' צחותו פעם
חיו, אצל כדי שישימו על לזם את
מהם עד מאוד, וזכרך לזכר ושמע
חליו בלה הזאת, חמל עליהם כי
קמה: ויאמר, כמו האסור (לעיל)
צית המשמר, ולא סקסרו צחלים או
אלתו על אחיו צבא. ומן התימה מה
דעון? והלא צפסוקים שהצחנו תרגם
מה לורך עוד לקסור אותו? וחיו
א לעיניהם, למה נאמר ויולא חליהם
הם? שצעת שזם עם צנימן הי' ראוי
לדרך, זהו חיו צר שצריך לטחינה
הם הנחכלים מיד צלי שיטרכו להכנה
ומעדינים פרטים לדרך כדעת המזרח
אן נתן להם בלה מזהצתו את אחיו,
הם אל צית משמר שלשת ימים, ואמר
לכל שאר אנשי חרץ כנען, ואנשי חרץ
הם שלחם מעליו בלה לדרך, מה שלא
להם למאור צכספס שזר לרעצון צתיהם:
קסי לזר וחיוכס מרגישים צלערי וצחצדון
שמר את צנימין מכל אסון כמו שיסמור
יציא את צנימין חיו ימית את צני צנו

קצ, שיהודה הי' נשיא וחשוד מכולם
יעשה הכל מה שיש ציכולת האדם
חיו: (כז) העורבו חי,
זכל כחותיו,
תחלה חס
החוק
הזה,
(ח)
ס

על מי שאורצ צוער לחטוף את עשרי אורח וקצת מהם ירשעו ויחטפו
האזן, שהתועצה הזאת נעשית ע"י אדם צעיר, יתכן שזה הי' צעיר
המתחמדים והנראים כדיוקוס, שהם יאמר אן בן ירי אדם צעיר ויחטפו
הכנזל לועק עליו אל השופט ויעמדו לרע פה ג' אדם צעיר ויחטפו
יצעק? והוא טעם כי תלזה האזן חתם, וזה אדם צעיר ויחטפו
אצרהם אתה מעות משפט הגזירה לפנה סתם י אדם צעיר ויחטפו
מן צלה, ונצל וצלה משותפים צעון. יאמר אדם צעיר ויחטפו
אחרי צלותי (צרחות ו"ח, ו"צ), אדם צעיר ויחטפו
עלמי (תהלים ל"ז, ג') מפני כזר הי' יתכן שזה הי' צעיר ויחטפו
שהודה התחזר לנת"ה צעמו, אצל פ' ב' אדם צעיר ויחטפו
פלוריה) שאין זה לא מהודות העין, לא אדם צעיר ויחטפו
הדבר שחממי החומות העתיקי בלה פלוריה. אדם צעיר ויחטפו
התיצות מצלי לפנות ימין או שמאל: (י) אדם צעיר ויחטפו
האנושי צכללו, צמחם לא יחן ריש חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
עם האדם לעומק הדון ולהגישו אל פ' אדם צעיר ויחטפו
תמיד צגס הוא צזר, שחם מרע צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
כי עלמו מאוד, ולכן אף שחם אדם צעיר ויחטפו
חמם צפרהסיו עכ"ל לא האדם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
הצטרות לא יחן נוחי יחום, אלא חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
רציות וקלקלו את טעם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
תנחין החנושי דבר כ"ח בלה צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
צתלמוד חתם קרוים חום וט' אדם צעיר ויחטפו
שיצאו מכלל גזר האדם, אף עק צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
ז (ב) חקק, כמו חקק קד אדם צעיר ויחטפו
מחיליהם כי כן צויתו: (י) רשם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
כ"ט), וצחו צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
שלמעלה, שחמו צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
צחו מחיליהם ע"י קיחת צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
התחזר לנת"ה, וחליו צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
ח (ב) וינלא, ענין חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
סם, שיהסע חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
האזן שצזו הלך וסת לזם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
(טריז, ויוצע), כמו שצחק צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
טויכטען), והוא חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
כ"ט), חו להחל חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
הלועז (טויכטען), בלחשק צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
מצלי עלה ותחולה בלחשק צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
ותחולה רזה לעמוד בלחשק צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
עומק מחשבה, וסת לזם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
תנוער האדם חזק, חו חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
חצו שהאדם חו חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
לזה, וקוראים וסת חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
והנה ידעה הולת חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
חיו יסור ענין חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
צחצחי שח חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
צנעוריו, וסת חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
לא נסה צעמי סתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
לסמרי חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
תצוות לצחן חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
הנסק לרע קד חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
חו תלחם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
את הרע האדם חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו
אמר חתם צבא צבא: אדם צעיר ויחטפו

דבורים וישב מקץ

צמספחת המת ליצם, חס אחי המת מחזן להקיס לו זרע: (רג) נהיה לבן, והנה חיים לא עשה דבר. והוא חומר נהיה, חזל לפי רעהו יהולל, ולפי רעהו יתח האיש: (כד) הנה הרה לזנינים, יתכן שחכם על כבוד יהודה לומר צמספחת מתי הרתה: (כז) לדעה, לחצנה כנחשונה צעת שהיתה כלתו, לפי שהכריחה אותו להודות צדקים שממנו נתעצרה, וכמעט זה לידי מכולל לשרוף אותה ולשפוך דם נקי על ידה, ומלת לדעתה כמו כי ידעתיו (לעיל י"ח י"ט) ידעתין צדק (שמות ל"ג י"ז), וכולן לשון חצה הם. והן הכוונה כאן על הזוג שיותר הי' ראוי לומר ולא יוסף עוד לנחל עליה, שמקדש חמר חזון חליך, והיא שאלה מה תתן לי כי תנחל חלי, ואף הכתוב חומר ויצא חליה:

למ (א) סריס ברעה, חזן סריס כמשמעו שהי' לו חשה, חזל לפי שרוב ענדי המלך היו מסורסים וקראו כולם סריסים: (יז) לצדק בי, לחנני ציתה חמרה לנחק צנו וכן זה חלי לשכב עמי, והן חמרה צי צמקיס צנו, גם לא חמרה זה חלי לשכב עמי. כזר העירותי צמסוק והנה ילחק מלחק חת וצקה חשתו (לעיל כ"ו ח') נגד דעת הרשב"ם, שאין ענינו תשמיש המטה חזל לחוק הנחמר למעלה הוא חזק יצחק חבו הורחת מלת לנחק כאן נ"כ. והנה חשת פוטיסר לא יכלה להסתיר את חשקה חל יוסף צפני חנני ציתה מכל וכל, לכן חמרה ראו הציח לנו חיש עצרי לנחק צנו צחמרותי וצי, חמרה כן שלח תהי' היא יחידה צדור הזה, והנה חמת הדור הנחתו לו לנחק שכסצור הייתי לפי שהיא חיש עצרי, וחולי צמדינתו וצחקן מולדת חזן חוששין לשעשועים כאלה, חזל עתה הוא זה גם לשכב עמי. וחולס כדורים האלה לא היתם יסולה נועד לצעלה פן יקלוק עליה ויחמר מדוע לא גערת צו צתחלה מעת שהתחיל לנחק צד: (כ) מקום אשר אסירי המלך, שהדור לא הי' צמסוק חללו כלל, וידע צדור גמור שחשתו כזזה לו, והרי שהניח צדור חללה חדה שהיא תפסה צו ומירחתו חת חללים עזז חת צדור, וחילו הי' צהפן למה יסליך חת צדור מעליו, ומלצד זה צודחי הכיר חת יוסף שהיא לנוע והגיר גם חת חשתו שהיא מופקרת. וצדורנו הי' שלא לעשות שום דבר ליסוף ולא לבטור צו, חזל עשה כן כדי שלא יחמרו צני ציתו יוסף נקי הוא מכל חשם: (כא) שר בית הסדר, יתכן ששר צית הסדר היה ממונה תחת שר הצדקים, והוא צוה מעל שר צית הסדר:

מ (יר) והוצרתי אל פרעה, יוסף הצין שפיסופר לא נתנו צמסמר צית הסוהר מפני ששינחו ולמקיס ממנו, כמו שחמרו למעלה חזל ייסצ צעיניו חס פרעה ויציחו לחפסי, וצודחי לא ידור עליו רע אל הכלך. וצעצור זה לא התרעם גם הוא על חדונו כאשר חמר וגם פה לא עשיתי מחומה ולומר כי שם חדני חתי צדור, חזל חמר כי שמו: (כ) וישא את ראש, עי' צדור, וחולי דעת יצ"ע שפרעה הדיס שניהם, חת שר התפקיד הדיס צמעלה וצחשיצות וחת שר החופיס הדיס מן הארץ על העץ, ופסוקיס הצאים מצארים חת מלת ויחז, שחומר ויסצ חת שר התפקיד על משקלו שהרימו צחשיצות, וחת שר החופיס תלה והרימו מן הארץ:

מקץ

כא (לט) אין נבין וחכם כמוד, צתחלה חמר המלח מה חיש אשר רוח חללים צו, כחנני על פתורנו שוכנס צחני כל שומעיו והסקיס חת רוח פרעה שכלה לפעמו, ועל עלתו ההגיה שחמר חמח חת חזן מלרים צצצנו שני הצע, חמר חזן צצין וחכם כמוד, כי על ידו ימלא חולדותיו צר חנסי הצלי שילסוק להחליח מכספו כלום, ומצלי שיהי' למחל על עמו, שהצצו יהי' גדול כל כך שכל אחד יתן צחפן נפש חת חחם תצורחתו, כי טוצ תתו לו לחורר המלך תסירק צציו, וחולי לא יהי' להם מקיס להכיל חת כל תצורחת השדה וחמרה לרוח על פני חילית: (כא) ראה בתתי אתך, חמר לו, חיס על לצנן המתחלה הצדולה חמר חמר נותן לך, על כן לא תכזז צחמינתי ותמסול ע"פ הצדק והיושר, שלא יתרעמו עלי חנני חרני: (כב) ויקרא פרעה שם יסף, והענין צסיטי השם כזר חמרנו למעלה (י"ז ד'), שמי שהיא חבת למלכות המלך תצנה חת שמו להודיע צדקים חת חצתו חליו: כהן אן, כהן כומר כתרצוס רמז"מן (צריסער), כתי רק חחם הצהגיס (להלן מ"ז כ"ז), וחחרי שפרעה צעצמו נתן חת צתו ליתסם חסנה המלך, צודחי הי' חחם הכחמה וחחד מחורי הארץ: (כו) ויעבר בכל ארץ מצרים, להפקיד פקידים צכל עיר ועיר, ולצצית נחמה וצתי חולרות לתצורחת המלך: (כח) ויקבץ את כל אבל, השעור חת כל הקשה מן חחבל, ותיצת חחבל מוצלפת ומוצנת מעלמה: שבע שנים, ענינו חדי שנה צסנה: (כא) ואת כל בית אבי, חזן זה חחיה הצן לשכוח חת צית חציו צצור לו, וחלילה לחללים שיסכה חותו ושלח יכור חת חציו. ויתכן שתחמר חת חחלי מוסך עלמו וחמר עמו, והשעור, השכיחני חללים חת כל עמלי מיום שהסליכוני אל הצור עד כה וחת כל עמלי צצית חציו, שמקנחת וסנחת חחיו הכעיסוהו והליקוהו צדצרי חדודים וקנטורים. והספס לה לא גילה חת חחן חציו שהיא צמלרים, שצימי עניו ועמלו לא רלה לצערו, וחמר שנתגדל ונהי' חסנה להן מנע עלמו להודיע חותו מגדולתו, כדי שלא יחשוב שרוח מתגלה לירחות שחלומו מן השמש והירח וחחד כס כוכבים לא דור ריק הוא חע"פ שגער צו חציו: (כב) כי הפרגני, כתרצמו חפסני. צצור הצחשן, חמר כ"ח השם השכיחו חת כל עניו ועמלו, וחולס צצן השני הוסיף לתת תודה לחליו, שלא צלצד שסצצ חחמה שיסכה חת רישו ועמלו, חזל גם להרצות לו טוצה צכל יוס ויוס: (כג) אשר יאמר לכם תעשו, חמר מיותר, לכן דרשו לפי שהי' יוסף חומר להם שימולו וגו' (רש"י). ועל הפסע נראה, שהי' תוצעים לה צחנס, וחושצי' שצדין הם תוצעים, חחרי חמר נתנו צכל שצע שנים חת חחמם הצורחתם לצתי חורר, ויחם צקס מהם שיקנו חת החוכל צכסם, והענינים הרעצים ישכרו צלחם לעצור עצודת המלך. ויוסף עשה זאת לה הרצות כסם חחצ לחדוניו, וצצציל שעוצדי החומה לא ילכו צעל כי צחותן הצנים לא הי' חריש וקציר, ויחם שצ למדינה חס החכרים שהם מרצים מחחר חחשיה יתעללו ולא יריתו ידיהם צעצודה מלך שצע שנים, ויחם

חרונו מיד המלך חנם. והי' רע צעניוהם לעשות כדבר יוסף, והיו ענין וילעק העם אל פרעה, שהתמרמרו על יוסף, ויחמר פרעה לכל מלרים צין עניים וצין עשירים, לכו אל יוסף, הדין עמו, אשר יחמר לכם תעשו:

בב (ב) ונחיה, כמו ולחיותם צרעז (תהלים ל"ג י"ג), להחיות כח החיוני (ערקוויקען, ערנערהען, דאז לעצען ערהאלטען) וכן תרגם הרמז"מן כאן, ואין ונחיה ולא נמות כפל הלשון: (ד) **פן יקראנו אסין,** שכל הדברים צחוקת סנהה הם: (ז) **ויהבבר,** עשה את עלמו כאילו הי' איש נכר ולא אחיהם, שהי' ירח לדבר עתם רבות שאלו ירגישו צו שהוא אחיהם יוסף, לפי שידעו שהי'שמעאלים הורידוהו למרים, ולא ימלט שיסמעו מחנשי מלרים שהשליט הזה על כל חרן מלרים הוא עצמו והי' עצד שנים רבות: **מאין באתם,** אין דרך המוכר לשאול לכל קונה כצא חליו מאין זאת, אלא שזה תכלל קשות שדבר עזהם, שכל שאל מאין זאתם כ"א לומר על תשובתם מרגלים אתם: (ט) **ערוות דיארץ,** גלוי הארץ מריכין היא נוחה ליכזוש וגו' (רש"י), ואולם אין ערוה דבר הגלוי חזל היא מכוסה. לכן נראה שחמר אתם זאתם לראות את ערוות הארץ, כלומר לתור ולחפש מהיכן היא נוחה ליכזש, והיו המקום שאנחנו מכסים אותו בכל עת, כמו שמכסים הערוה מפני הצושה: (יג) **שנים עשר עבדיך,** כל המחמר הזה נראה כדבר שפתיים שאינו מוצר כלום, ויתכן שהולכנו למענה הזאת, נעצור שאלות אחרות שנשאלו מיוסף, והכתוב לא רצה להאריך צם: (טו) **חי פרעה,** כשהי' נשצע לסקר הי' נשצע צחיו פרעה (רש"י). חלילה ליוסף ליסצע לסקר, וחלילה ליוסף נשצע לסקר צחיו מטיצו אשר הוליו מציית כלל רגלו על כל חרן מלרים ועשה לו את כל הכבוד הזה. חזל הי' כך המנהג ליסצע צחיו המלך, והוא לא לסקר נשצע כי האסיפס אל משמר שלשת ימים, ואף כשהניחם לא ילאו כולם כי שמעון הי' חסור עד צוח צנימין, והוא חמר חס תלאו, דהיינו תלאו קלכס, וחי פרעה צפסוק הסמוך אינו שצושה: (יח) **וחיו,** כמו ונחיה (לעיל ז') שצארנוהו צמקיותו: (כ) **ולא תמותו,** צרעז: (כב) **וגם דכו,** יתכן שאחי ראובן העליו ממו שחברו את יוסף, וכאשר צא אל הצור ולא תלאו האמין שאחרי הליכתו מהם משכו את יוסף מן הצור והרבוהו ופסטו ממנו את כתנתו לרטציל אותו צדס ולסלחו אל חציו לחמר חיה רעה חכלתהו, ומן התימה שדברו דברים כאלה לפני המלך שהוא יגיד ליוסף את אשר שמע שהם צעלמם התודו והודו שעשו עון פלילי, וחליו המלך הלך כצר לדרכו שלא הי' צריך להמליץ עוד כי כצר הי' כלה שיחתם, ומחמר כי המליץ צינותם אינו כ"א צאור למה שחמר והם לא ידעו כי שומע יוסף, ולא שהי' צאותו פעם צינותם: (כד) **ויבך,** ללמדנו שיוסף לא עשה כל זאת לנקום מאחיו, חזל כדי שיסיתו על צס את אשמתם ויתחרטו על המעל אשר מעלו צאחיהם הנער וצאצירם, להלך מהם עד מאד, וצריך לצס ושמע כי נחמו, וחמרו חזל אשמי' אנחנו וגם דמו הנה נדרש, על כן צאה חליו הצרה הזאת, חמל עליהם כי צצרתם לו צר ויצן. ואין מדרך הנוקם לצכות חזל לשמוח צעת הנקמה: **ויאסר,** כמו האסרו (לעיל ט"ז), כמו יאסר צצית משמרכם, וענינו שהסגיר אותו לעיניהם צצית המשמר, ולא שקשרו צחצלים או שחסרו צכצלי צחל, כי אין יענה יוסף את אחיו והוא כך לצצ וצחמלחו על אחיו צכה. ומן התימה מה הכריח הרמז"מן לתרגמו (אומד לים חיהן פֿאר חיברען חויגען צינדען)? והלא צפסוקים שהצחנו תרגם מענין הסגירה צצית המשמר (חוינשפעררען), ואם היא צצית משמר, מה צורך עוד לקצור אותו? ואינו כ"א מדת אחריות? ועוד אם היה חסור צחצלים אף שלא הי' כ"א לעיניהם, למה נחמר ויאלץ חליהם את שמעון (להלן מ"ג כ"ג), ולא חמר ויסתח את שמעון לעיניהם? שצעת שצס עם צנימן הי' ראוי לחסור את שמעון שלא צפניהם ולפתח אותו לעיניהם: (כה) **צדה לדרך,** זהו אינו צר שצריך לסחינה ולחפיה, חזל כל צדה הנחמר צמקרח היא לחס אפיו ושאר דברים הנחכלים מיד צלי שיצטרכו לרכנה צצה. ואולם אינו מצורר שיוסף נתן להם גם מעעמים מיוחדים ומעצנים פרטים לדרך כדעת המצחר לכת"הס, כי די להם צלחם וחמאה וגצניה או צצר צלוי. וכהנה יוסף נתן להם הצדה מחהצתו את אחיו, וכדי שיהיו נצוכים צדעתו, כי עתה דבר אתם קשות והאסיף אותם אל צית משמר שלשת ימים, ואסר את אחיו לעיניהם, וצא עליהם צעלילות דברים מה שלא עשה לכל שאר חנשי חרן כנען, ואנשי חרן מינוק"א וערצו"א (פע"ניל"א וארצ"א) הצחים לשצור חוכל, ועתה שלחם מעליו צצדה לדרך, מה שלא עשה לכל שאר הקונים צר, כי אין ולמה יתן לכולם צדה לדרך, שדי להם למצוא צכספס שצר לרעצון צתיהם: (לו) **עלי היו בלגה,** בל הצרות הצחות עלי לצדי צחות, שאתם קשי לצצ ואינוכס מרגישים צלערי וצאצדון צני אע"ס שהם אחיהם: (לז) **את שני בני תמית,** הכוונה שיסמור את צנימין מכל חסון כמו שיסמור את שני צניו, ואולם דצרו לא היו נכנסים צאצוי יעקב, כי אם לא יצא את צנימין אין ימית את צני צנו ויהרי הוא כמי שאצד רגלו, ויסיר ממנו גם את רגלו השני:

בג (ט) וחטאתי לך, חלו הם דצרי טעס ונכנסו צאצוי יעקב, שיהודה הי' נשיא וחצור מכולם ידע לכלכל דצרו לפני מלכים, ואם הוה חומר וחטאתי לך כל הימים, יעשה הכל מה שיש ציכולת האדם להשיצ צנימין חליו, כדי שלא יהי' חוטא לפניו כל הימים ולשמע תמיד תרעומת חציו: (כז) **העורבו חי,** לפי הסדר הי' לו לשאול צראשונה העורבו חי ואח"כ השלום, ויתכן שטעם חי הוא צריח ועורבו צכל כחותיו, כמו כי חיות הנה (שמות א' י"ט) (גוי"וד, שטחרק, ציח פֿאללען קרע־טען), ואח"כ הוא שאל תחלה אם אין מליר לו צכל סציו וכולם מסכימים עם רצונו וחפלו, והיו ענין השלום, ואח"כ שאל על צריחותו החזק הי' הרפה, ולכן הקדים לומר הזקן, שמדרך הזקן להיות חלוש, וגם אחיו הציצו לו כסדר הזה, ואח"כ לא כן תרגם הרמז"מן (לעצני ער נאך)? שראוי לתרגמו (אחש ער נאך געצוד, מונטער)? (לב) **וישימו לו לברו,** הנראה לדעתנו שמדרך הגדולים ומוטלים לאכול יחדי יום ויום חן מימים קצועים צצנה, או אם צאו חליו חצתים ממדינה אחרת ורולה להזמינס על שולחנו, אז ממין גם כל עצדיו היוצנים

הבורם מקץ יגש

היושבים ראשונה צמלכות להיות מחוללי שולחנו . ואם האורחים חנים חסודים נל כך סיביו ראויים לחבל פם המלך צטולחן אחד , הם חוכלים צחדרו חצל צטולחן אחר , עם שרי המלך , וזהו טעם וישימו לו לצדו חלהם לצדם צחתנח , כלומר שכדום לחכול צחדרו , חצל לח כדום לחכול צטולחנו , כי מה יחמרו חנשי ציתו צתו עושה להם כל הכבוד הזה ? ואם צחים עם גמליהם לצזור צר כשאר עתרי חורח , ולא נראה צם שום גחלה ושררה יתירה . ודי להם לחכול צחדרו . ועל שלח כדום לחכול עם שרי המלכים צחדרו , חצל גם השרים יח חוכלים לצדום חמר שלח הי' מפחיתות כבוד חצל מטעם כי לח יוכלון ונ' ; (לר) וישכרו עמו , יתק שם לח שתי יותר מן המדה , חצל יוסף ליה להתערב צינים דצר צמלצל המוח וטורף דעת האדם חף חם שחה מעט ממנו , ולא יסביחו על החנשים הממלחים חת חמתחותיהם צר :

מד (ה) והוא נחש ינחש בו , נראה שהדברים כפשוטם , וחמר חם געתם דצר חמר יח' כסף חו זה לח חשתי עליו , סנעיני חדוני הכסף והי' חנים נחשנים למחומה , חצל גציע היה שחדתי מנחש צו הוא כלי יקר ודצר חסן , ולא ימלא עוד חמר זולתו חם יתן כל הון ציתו , וע"ז חתם היסד , הרעתם חשר עשיתם , לח הרעתם צטצל הבניצה , חצל צטצל בניצת הבציע שחי חסטר למלוח חמר תחתיו . ואם צעלמם דצרי יוסף הלח ידעתם כי חיש חשר כמוני נחש ינחש , כי כל מושל לדיך לנחש , והבציע הוא כלי הנחוש וחני לדיך לו . וחל תתמה שקלר צדצרי , שאף חם חמר צו לפי הכרעת הרש"ס הי' עוד מקלר צדצרי , ואף כאן החיש חומר , הלח זה חשר ישתה חדוני צו , ולא הזכיר הבציע , חצל שניהם רמזו עליו חף שלח הזכירוהו צפידוש . ודצרי החיש החומר הלח זה חשר ישתה חדוני צו , גם הם מכריעים לצחורי , שחמר חם הי' גציע חמר לח דצרי דצר , כי כמה גציעים יש לחדוני , חצל זה הבציע שטותה ממנו ומנחש צו ועל ידו היה יודע להושיצ חתכם הצבור כצבורתו והלעיר כלעירתו , וחתם צעלמכם הייתם תמחים על הדצר היה , לכן הבציע היה הוא יקר מלח וחין כמוהו צכל חרן מלרים . ולפי צחורנו רחוי לתרגמו הכתיב כאן . והח נחש ינחש צו (חויס דעם ער וויחחגס) , ולהלן הלח ידעתם כי נחש ינחש חיש חשר כמוני (חויסס חיהר ניכס , דחם חין מלח , ויח חיד , וויחחגס) ? שהריני נקרה לפנת פענח חיש היודע כל הדצרים המעלמים : (צו) ומה בצטרק , כמו ומה נלטרק : עון , עונש העון , כמו גדול עוני מנשוח (צרחית ד' י"ג) , ען חשתה (ויקרה כ"צ ט"ז) . חולי עלה צמחשצתו ענין מכירת יוסף שכל החחים נתחחדו צחותו הען , ודומה למה שחמרו צפעם רחשן חיש חל רעיו חצל חשמים חנחנו (לעיל מ"צ כ"ח) . חצל שם שדצרו חיש חת רעיו הזכירו חת החטח צלטון עצרי וחשצו שיוסף חינו מצינם , חצל כאן סיחודה מדצר עם יוסף לח הי' יכול להזכיר חת החטח וחמר פתם חת עון צצדיך . וחין טענה מן גם חשר נמלח הבציע צידו ויהי צניחן לח חשם צצכירת יוסף , שהיתה דעתו מטורפת עליו ודצר כאיש נדהם , כאשר יפה כין המצחר לנת"הס .

יגש

(יח) כי במוך ב־רעה , חין זה נתינת טעם , חצל כי משמש צלטון חע"ס , וחומר הרשימי לצדו לפנין חע"ס שחשת גדול חתה כפרעה , והדומה לו ופלחת לעוני כי רצ הוא (תהלים כ"ה י"ח) , ענינו שלח לעוני חע"ס שרצ הוא : (לר) פן אראה ברע , חמר כן להודיעו כי ינחר להיות ענד עולם מעלוח חל חציו צלתי הנער שלח יוכל לראות צרעתו כי יצכה המד ויתחונן עליו כל הימים (הרמב"ן) . וחחרי מנחן הרמב"ן; ותרנס צרע (דען קוממער) , וחולם חחרי שחמר ויהי' כרחותו כי חין הנער ומת , הנה תחת להיסף כח המחמר לצסוף , כדרך כל ידע לכלכל דצרי , הוא מחלישו , שחינו מדצר כ"ח מינן וחנחת החצ שחשסר לנחמו . ולכן הגרחה טכונתו פן חראה צרע חשר ימלח חת חציו שימות מהר חם הנער חינו חתי , וחחי ח"כ לתרגמו (דחו חונגליק) :

מה (א) להתאפק , עלמו שלח לצכות , לכן קרה להוליו כל חיש מעליו וחין צכי' ע דומה לשחי צכיות הראשונות , שהצכיות משונות צו חזו . לפעמים נכמרו רחמי לצ האדם ונחלים דמענות מעיניו חצל הוא שותק , ולפעמים הוא מרים קולו לועק וצוכה , והנה הצכי' הראשונה היא מסנת החמלה שחלטער צלח חצירו , והצכיה השניה היא מסנת ההפסד , צוכה על לרת עלמו , חו שהפסיד , חו שהח קרצ להפסד חשת חיקו חו צו חו חציו חשר חהצ , לכן חמר הוליו כל חיש מעלי , כי מה יועיל לצכות צחדרו שהרי המלרים ישמעו חת קולו , ויהעד על זה שחמר ויתן חת קולו צצכי מה שלח נחמר צשתי צכיות הראשונות : (ג) העוד אבי חי , שחתימת דצרי יהודה פן חראה צרע החריד חת דמיונו ודמה לו כחילו חציו הוא צסכנה למשת , ולזה היתה פתיחת דצרי העוד חציו חי : (יא) פן תורש , שהי' חם על ממון של חציו : (יד) ויבך , זה צכיה של חהצה ושחמה שוכה לראות פניו , ואף צכיה צו היא צלי הרמת קול . וכן וינן עליהם חמר ששקס והתחיל לחהצ חותם צכה מחמת חהצה ושחמה : (טו) והקול נשמע בית פרעה , עי' צרש"י , ולדעתו לח דקדק רש"י על ההצדל צן קל לנסעל חלח על דצר הנשמע כאן ועל הנשמע למעלה , שלמעלה לח נשמע חלח קול צכית יוסף , ולא הי' נדע על מה הוא צוכה , כי לח עוד חיש חתו צהתודע יוסף חל חחי (לעיל פסק ח') , וקול הצכי לח הי' הולך ומניע חל צית פרעה , שהמלך ומשנהו לח היו דרים צהיכל חחד , והצכי' חימה נשמעת כ"ח עד החלר החילונה של היכל יוסף כמו שחמרנו למעלה (צפסוק ח'). ועל כרחק לומר צצית פרעה החומר למעלה , הם חנשי צית פרעה שהיו שם עם שחר מלרים , חצל כאן הוא קול המחמר , שצחו חחי יוסף , חה הקול הי' הולך ומציע חל צית פרעה ממש ששמע חיש מפי חיש עד שצאה הצטורה חל חחי פרעה : (יח) חלב הארץ , כמו חלצ חסים ישציען (תהלים קמ"ז י"ד) , ענינו מצחר המעדיים : (כז) וירא את העבלות , צכל הדצרים שדצרו חליו פג לצו , כלומר שחח וחיו שחח , כי לח החמין עוד לשועפתם שהי

צעינו כמתעתעים, עד שראה את העגלות אשר שלח יוסף, שעגלות המלך היו תשונות צהר ויופי מכל שאר עגלות של נגדי חרן, אז החמין ותחי רוחו. זהו עומק פשוטו של המקראות:

מו (ג) אל הירא, יתכן שירא לרדת מלרים, והתחרט על חמרו מרת שמתה חלכה ואחרת צטרס חמות, לפי שזכר הנזוה, כי גר יהי' זרעך צארן לא להם ועצודם וענו חותם, וחשז שנתגלגל הדצר שיקויים צו ועצודם וענו חותם, לכן חמר השם אל תירח, שהבזרה חינו חלה לא עליו ולא על יוסף אהובן: **(ד) אעלך**, חס תרלה למות צארן כנען: **ויוסף ישית ידו**, חס תרלה למות צמלרים, והיו"ו של יוסף היא וי"ו מחלקת: **(כט) לקראת ישראל**, כל מקום שחתה מולח גדולתו שס תמלח שס ישראל, שס הנאות והנכד, וכן צפסוק הסמוך ויחמר ישראל, והיו מה שחמרו למעלה **(ל"ה פסוק יו"ד)**: **ויבך**, יוסף לפי פשוטו של מקרא, וכן הדעת מכרעת. ואין מקום לטענת הרמז"ן, שאין הדמעה מלויה חלל הצחור המולך, שכזר ידענו שיוסף מלך חבו הי' נוח לצכות, וכמה פעמים מלינו שזכה, ואס כרחותו צניחין מהר ויצח החדרה וצן שמה **(לעיל מ"ג למ"ד)**, עחכ"ו שיזכה מתוך חבזה ושמתה צעת שזכה לרחות פני חציו הזקן עודנו חי: **(לד) ואמרתם אנשי מקנה**, חשש שע"י כך תתרצה הקנחה צלצ חורי הארץ כאשר ירחו שחשס מחרן נכרים הצחים לגור צתוכס יגדלו על ראשס, לכן רלה שיסצו צארן גשן הרחק מחלר המלך וממעונות השרים ונגידו חרן כדי שלא יתקנחו צס:

מו (ז) ויברך יעקב, הנראה שאין זה שחילת שלום כדעת רש"י, ואינו צרכה מתס לצרכו צעושר ונכסים וכצור, כדצרי הרמז"ן, חצל הוא מענין תודה על הכצוד שעשה ליוסף צנו ועל כל הטובה אשר הוא עושה עמו ועל כל ציתו. וכן חכלת וסצעת וצרכת **(דצרים ח' יו"ד)**, צרכי נפשי **(תהלים ק"ד ח')**, צרכו חת ה' **(שס קל"ד ח')** דומייה, שחיסנ שחילת שלום ולא צרכה מתס, כ"ח שצח ותודה. והדרך הנאות הוא לתת תודה למציצו צצורו לפניו וצלחתו מתנו, וכן עשה יעקב, והוטעס של ויצרך יעקב השני **(להלן צפסוק יו"ד)**, ומן הרחי לתרגמו **(ער דחנקטע)**: **(כב) על בן לא מברו**, ללמדנו צח, שהיו פוסרים חת עלמס מן החומס, וי זה דרכס לפרוק מעליהס עול הצצור:

ויחי

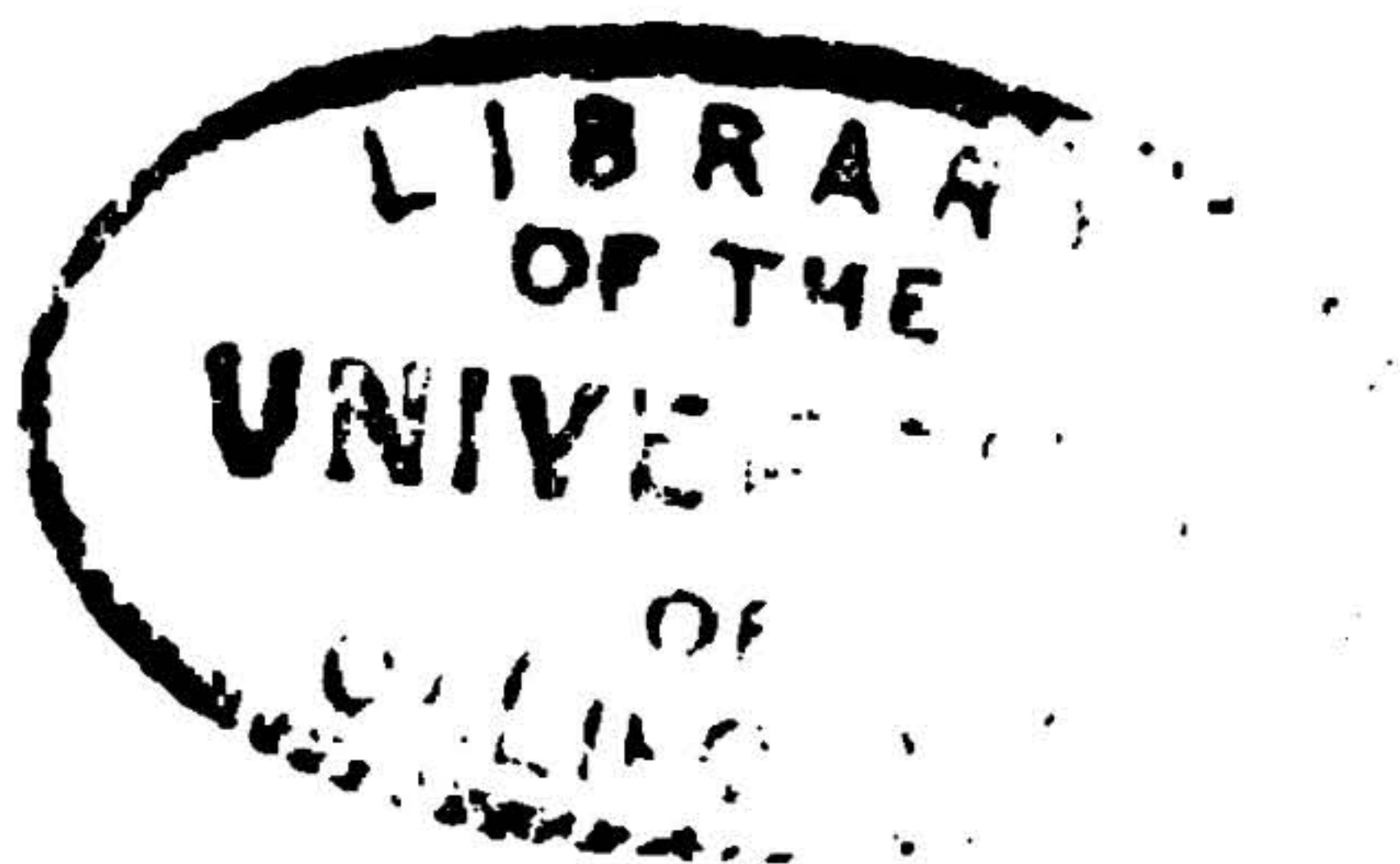
מח (ז) ואני בבאי מפרן, חין יחצור המחמר הזה עם מה שחמר למעלה חפרים ומנשה כרחוצן ושמעון יהיו לי. והנראה שלא לחנס חמר חפרים חחלה וחח"כ מנשה, והרי מנשה הי' הצצור, חלח שהי' לו סינח צלצו על שס מנשה, שקרח חותו יוסף צעצור חמרו כי נשני חלהים חת כל עמלי וחח כל צית חצי **(לעיל מ"ח נ"ח)**, והתרעס עליו כל שצע עשרה שנים שסכח חת צית חציו חחרי היות לחדון ומחל צכל חרן מלרים חצל עשה כחלו לא הרגיש צצור ושתק שלא להרגתו, עד סמוך למיתתו, ואף גס עתה לא התלונן על זה צפירוש חצל צדרך רח, חמר וחני, כלומר וחולס חני חייני בן חצל זוכר חני עד לחח נפשי חת חמר רחל ונחנח ומתחונן חני על שלא יכולתי לקצור חותה צמערת המחפלה: **(כב) ואני ברתתי לך**, היו"ו של וחני גס היא מחצרת המחמר חל מה שחמר צתחלה הנה חנכי מת, כלומר חין חנכי מת ככפרי טובה, חצל נתתי לך שסס חחד על חחין, שזוכר חני חת כל הטובה אשר עשית עמדי ועס חחין וכל ציתי:

מח (י) לא יסור שבט, צמקרחות הללו רצו הפירושים כמו רצו, וחמרו לחוות גס דעתנו צצחור ענינס. והיא שחלת שצט תורה על מטה המלך, לשצט מושלים **(ישעי' י"ד ה')**, ועל עס הפוסר, מושכים שצט סופר **(שופטים ה' י"ד)**. והנה חמר שיהודה לא יסורו חכמים וסופרים להפין צינה ותושיה צקרב ישראל, ולא שיהי' לו מלוכה ומחשלה, שהרי המלך הרחשון שחלך על ישראל הי' חיש ימיני. גס לא חמרה התורה מצי שצט יהודה תשים עליך מלך, חצל מקרב חחין תשים עליך מלך **(דצרים י"ז ע"ד)**. ועוד חין יחמר לא יסור המלוכה מיהודה, והרי חנחנו מפחרים ומפורדים צכל החרנות, ואין לנו לא חרן חחרה ולא מלך, חצל הענין הוא, שיהיו חמיד צקרב שצט יהודה חכמים וסופרים יודעים דת ודין ולהגהיג צצצרי חכמתס חת העס חבו ומחוקק מציין רגליו, שאין צין מחוקק לסופר, חלח שהמחוקק הוא חורת צעט צחל על לוח חצן חו נחשת מה שהחכס כותצ צצצט סופר, והענין הזה יהי' נהוג חחרי מות יהושע צכל ימי השופטים עד כי יצח טילה, הוא שמוחל הנציח, כי צטילה התפללה חנה ושחלה שמוחל מעס ה' והוא נתן לה חת שחלתה כמו שנחמר ויען עלי ויחמר לכי לשלום וחלהי ישרא יתן חת שלתן אשר שחלת מעמו **(ש"ח ח' י"ז)**, וצטילה נבדל שמוחל והי' תשרפ חת ה' לפני עלי **(שס ג' ח')**, וצטילה נגלו חליו חלהים כמה פעמים, כי חחרי אשר חמר לו הנה חנכי עשה דצר צישראל **(שס שס י"ח)**, הוסיף להגלות חליו, כלומר ויוסף ה' להרחה צטלה כי נבלה ה' חל שמוחל צטלו. **(שס שס כ"ח)**, וח"כ טילה הוא שמוחל, וחמר עד כי יצוח שמוחל, ולו יקחת עמים, שיתקצו חליו כל שצטי ישראל לשיס עליהס מלך כמו שנחמר ויתקצו כל זקני ישראל ויצחו חל שמוחל הרמתה, ויחמרו חליו הנה חתה זקנת וצניך לא הלכו צדרכיך עתה שימה לו מלך **(שס ח' ד' ה')**, ומחח והלחה היתה מלוכה צישראל, לא קודס, וחל תחמך שחלת עמים תורה על השצטים, שהרי חומר דן ודין עמו כחחד שצטי ישראל **(להלן פסוק ט"ז)**: **(יח) לישיעתך**, חוליו שהליויר מן הנחש החורצ עלי דרך תושך עקצי סוס ויסל רוכצו חחור פעל צנפסו מחוד והעלה על רוחו ענין ילר הרע והשתוקה הגרועה הרוצלת לפתח החדס וחורצת לו לנשכו ולהכטילו עד שנופל הרוכצ והיא הגשמה המחבגת חת מעשי הגוף, שהדצר דומה מכל לך לנחש וססיפן על חרח, ומעשה נחש הקדמוני יוכיח, ומתהלכות הנפס, שצענינים הדומים חחד מהס תושך חת החחר צצכרונה, והנה ע"י כך, התחמרת צלצו על חטחיו, כי חין לדיק צארן אשר יעשה פוט ולא יחטח, ולכן התפלל ליסועתך קריתי ה', כלומר חתה תושעני ותלילני מן עונש חטחיו:

הבורם ויחי

נ (כ) ואתם חשבתם, איך הזכיר שחשנו עליו רעה צחותו הזמן שהוא חולה לפייסם ולדבר ע' לזם? ומהו היראת הוי"ו? לכו נראה שכן דבר עמכם, התחת חלבים אני, היט ציד חרם לעשות דבר ע' רלון השם? הלח תדעו ואתם, כלומר אם אתם חשבתם עלי רעה, אינני אומר שחשבתם צחתה, ואלו הם חשבתם עלי רעה, חלבים חשזה לטובה, כן אם אחשוז עליכם רעה הוא יהפכה לטובה ולכן אל תיראו: (כו) וימת יוסף, צמיתת יעקב נאמר ויצכו אתו מלרים שזעים יוס (לעיל ג'), וצמיתת יוסף חן חן מלרשי מלרים זכה עליו, ולא הספידו אותו, ונראה שצרות הימים ונשנחו כל הטויות שעשה יוסף למעלה חולי נהפכו לו לחיזים, וכל זמן שהו' חי מוכרחים היו לכבדו מפני שפרעה אהבו, ואלו השמות ונסתלקה מהם חיות המלכות, זה הלך כל איש לדרכו ואין אחד מהם התחלל עליו, וחולי שמחו על מותו, שמעתי יטלי להליר את אחיו וצניהם, אשר נתקנחו צם, ועכ"ל המתו עד שקם מלך חדש, אשר גם הוא לא ידע את יוסף, זה החלו להרע לעם ישראל:

חסלת ספר בראשית

אנקינדיגונג

וויר עמפֿעהלען דען געהערטען פרענומעראנטען דיעזער אויסגאבע נאָך אינכעזאָנדערע
פֿאָלגענדע ווערקע אונזערעס פֿערלאגעס:

נ"ך (נביאים וכתובים) מכתבי ק"ש, עם הרגים אשכנזי, באור ופירש"י עם הוצאות מלות
בלע"ז הנמצאות בו וכו' — וועלכע מיט דיעזען חומשים צוזאממען דיא נאנצע חיי
ליגע יצירפֿט אין איינעם פֿאָללשטענדיגען ווערקע אומפֿאססען, דאס קיינעם יידישען
הויספֿאטער פֿעהלען זאָללע. — דאס פאפיר איזט גוט אונד דויערהאַפֿט, דער דרוק
קאָרעקט אונד דייטליך, דער פרייז פֿעהרעלטניסמעסיג בילליג; 13 מייסט שטארקע
בענדע, פֿיר fl. 14, דיא נאָ: צוועסטהיילווייזע ערלעגען קאן, וועלכע ויך זעלבסט
וועניג בעמיטטעלטע דאז ווערק לייכט אנשאפֿען קעננען.

אויסער דיעזער גרופֿען נ"ך אויסגאבע עמפֿעהלען וויר נאָך

אלס צום אונטערריכט זעהר נעאייגענט דורך קאָרעקטען גרופֿען דרוק אונד איינע געשרייב
איבערזעצונג זאָ וויא דורך בייאשפיעללעךס בילליגען פרייז,

1. נ"ך מיט איבערזעצונג אין יידיש-דייטשען שפֿאַנען מרובע - אותיות 10 בענדע נור fl. 6
2. נ"ך דיעזעלבען מיט דער איבערזעצונג אין דייטשען לעטטערן 10 בענדע — fl. 6
- פֿערנער 3. נ"ך דער טעקסט אלליין אָהנע איבערזעצונג 4 דיקע בענדע — fl. 3
עס קעממט דער באָנען נור אויף fl. 1 צו שטעהען!

פֿיר בעזיטצער עלטערער אויסגאבען דער נתיבות השלום
האבען וויר דען קאָממענטאר דעם פּראָפֿעסאָר ח נס ר' שמואל דוד לוצאטו.

ה מ ש ת ד ל

בעזאָנדערס אנגעררוקט, אונד קאָסמעט דערזעלבע קאָמפלעט פֿיר אללע fl. 5 בענדע
נור fl. 45 G. M.

אויך איין עלטערעס ווערק, דאז אבער שטעטס ווערטהאָלל בלייבען ווירד קעננען וויר
בעכטענס עמפֿעהלען.

מבוא אל מקראי קודש

איינלייטונג אין דאז אלטע טעסטאמענט, נאך אייכהאָרנס גרופֿעס ווערקע, איס אויסצוגע
בעארבייטעט אונד צוועקמעסיג איינגעריכטעט פֿאַן יהודה ליב בן זאב ז"ל.
8. דרוק"פ נור fl. 20

חקרי לב

חיא מכתב להזכיר נבדוה מדובר בו על עשרים וארבעה ספרי קישנו , וחידוך הנכח להזה
בהם בנפש ר' מימה ולב טהור , מאת החכם ה' מאיר הלוי לעטערים על נייר דרוק. 92. 6. 15 ft.

שפת יתר

(ערקלערונג דונקלער ביבעלשטעללען) מאת החכם הגדול ר' אברהם אבן עזרא ויל.
חברו לחציל א' רבינו סעריה גאון מיד אדונים קשה , ובראש הספר הקדמה מפתוח ,
מאת החכם הר' מאיר הלוי לעטערים אין 12 על נייר וועלן דרוק. 92. 6. 30 ft.

התלמוד בבלי

תוצאה חדשון , אשר כמדהו לא היתה עוד ביופיו והוארו ,

אין גרעם נעליץ

עם פירש"י ותוספות ורננו חזר ופי' התשניות להרחצ'ס ועם התנאים סל פרננים כנחונים
המסודרים מוהר"ר ישעיהו ברלין זוק"ל ומוהר"ר אליהו ווילנא זוק"ל , וגם עם התנאים פתח
הרננים הגדולים המסודרים מוהר"ר מרדכי יפה זוק"ל בעל הלבושים , ומוהר"ר וואלף באסקאוויטץ
זוק"ל , והוספות ותקונים מנעל קרבן נתנאל ומעדני מלך על הראש — ופסקי תוס' על דף וף
צמקומו , וזסוף כל מסכת התנאים מהרז תחכם והחוקר מוהר"ר הרש חיות , נג חז"ר דק"ק זקלקות ,
נדפסים צלמים וטסה חלקים .

כ"ז חלקים כבר יצאו מ תת מכש הדפוס

ונמלחים לקחת על דרך פרענומערחליץן חלל כל תוכיו ספרים כמו חלנינו , מחירר עד שנמר כינו
על נייר וועלן דרוק. 92. 6. 50 על נייר ווע'ן מדיי. 92. 6. 65 .

